Universidad de Deusto
Biblioteca

16

1537

IHS

Archivo de Loyola

Sección 3.ª Serie 2.ª N.º 69.

Est. 13.

Plut. 3.

JHS.
1532
Archivo de

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nº 69

L. ANNEI SENECAE

OPERA, ET ADDICENDI FACVLTATEM, ET AD bene uiuendum utilíſſima, per DES. ERASMVM ROTEROD. ex fide ueterum codicum, tum ex probatis autoribus, poſtremo ſaga ci nõnunquã diuinatione, ſic emendata, ut ad genui nam lectionem minimum deſiderare poſſis.

Adiecta ſunt Scholia D. Eraſmi Roterodami & Beati Rhenani, illíus in bonam partem operis, huius in ludũ de morte Claudij Cæſaris.

BIBLIOTH. COLLEGII SOCIETATIS IESV

BASILEAE APVD IOAN. HERVAGIVM
ANNO M. D. XXXVII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CATALOGVS EORVM, QVAE HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Præfatio DES. ERASMI castigatoris ad episcopum Cracouiensem.
Vita Senecæ per neotericum, sed incertum autorem.
L. Annei Senecæ ad Ebutium Liberalem Lugdunensem, De beneficentia lib. VII. pagina 1
De institutione uitę ad Lucilium Balbum, Siciliæ præsidem lib. XXII. epistolæ CXXIIII. pag. 76
De diuina prouidentia ad eundem lib. I. pag. 274
De paupertate lib. I. pag. 280
De remedijs fortuitorum ad Gallionem lib. I. pag. 281
De ira ad Nouatum lib. III. pag. 284
De clementia ad Neronem lib. II. pag. 319
De Vita beata ad Gallionem fratrem lib. I. pag. 334
De tranquillitate uitæ ad Serenum lib. II. pag. 384
De breuitate uitæ ad Paulinum lib. I. pag. 369
De consolatione fratris ad Polybium. pag. 379
De consolatione ad Martiã liber, de quo docti nonnihil addubitant, num Senecæ sit ob dictionis dissonantiam. Deinde uidetur non absolutum. certe facundiss. scriptoris est. pag. 387
De consolatione ad Albinam, siue Elbiam matrẽ lib. I. pag. 400
Naturalium quæstionem lib. VII. pag. 411
Declamationũ lib. X. complectẽtes per Epitomen argumenta LXXIIII. pagina 485
Suasoriarum & Controuersiarum lib. VI. in quibus Declamationes XXXV. pag. 534
De morte Claudij Iudus nuper repertus, & elegãtiss. Beati Rhenani Slezestensis commentarijs enarratus. pag. 649
Oratio ad Neronem. pag. 683

FALSO SENECAE TRIBVTA.

De quatuor uirtutibus moralibus lib. I. pag. 675
De moribus lib. I. pag. 676
Epistolæ Senecæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam. pag. 980
Mimi Publiani falso hactenus Senecæ inscripti, cum alijs aliquot sententijs. pag. 683

QVAE NON EXTANT.

Intercidit magna pars Declamationum.
Item lib. De terræ motu, quem ipse citat in naturalib. quæstionibus.
Liber De copia.
Libri complures De ritibus sacrorum ethnicorum.

R. D. PETRO EPISCOPO CRACOVIENSI, AC REGNI POLONIAE CANCELLARIO DES. ERASMVS ROTEROD. S. D.

IN ipso statim huius operis limine Præsul amplissime, fortassis ceperit aliquem admiratio, quid acciderit, ut præter morem meũ nũc Seneca prodeat, non eiusdẽ nomẽ præferẽs, cui fuerat antea dicatus. Quũ enim alij quidã pluribus interdũ dedicent eundem librũ, non nulli singulos eiusdem operis libros singulis nuncupent, quidam appendices adiectas alijs inscribant, quàm opus inscripserant, nos tamen hac in re summã præstitimus cõstantiã hactenus, adeo ut cũ olim R. D. Guilhelmo Vuaramo archiepiscopo Cantuariensi solã Euripidis Hecubã præsentes exhibuissemus, absentes in editione & Iphigeniam aulidensem adieceri-mus. Quantulus autem fuerit Adagiorũ libellus initio, quem clarissimo Baroni Guilhelmo Monioio dedicauimus, plerique sciunt, quanta nunc sit operis moles, liquet, nihil tamen mutatum est de titulo. Certe poteramus in Chiliadibus, aut centurijs facere, quod Celius Rodiginus uir doctus ac pius fecit in sedecim libris, quibus titulũ esse uoluit antiquarum lectionum. Ab hac ambitione tantum absum⁹, ut complures libellos emiserimus absq; nuncupatione. Longius etiam ab eorũ impudentia, qui idem opus mutata duntaxat præfatione pluribus dicant, eadem, quod aiunt, filia plures sibi generos ascisc entes. Aduersus huiusmodi exempla, quum in hunc usque diem perpetuo meum morem obtinuerim, hoc uehementius admirabitur aliquis, quod opus pridẽ dicatum Thomæ episcopo Dunelmensi, nunc uideat alterius præferre nomen. Hoc amplissime præsul, nec casu, nec temere, sed cõsulto factũ esse fateor. Siquidem uel hac ratione cunctis testatum esse uolui, priorem editionem non fuisse meam, quanquã plus satis fretus amici cuiusdam promissis addideram præfationem. Cantabrigiæ quum nactus essem aliquot Senecæ libros manu descriptos, adhibito laboris socio totum Senecã percurri uerius quam perlegi, annotatis in spatio marginis quæ uel diuersa compereram in exemplaribus. uel ipse ex me addiuinaram. In his erant permulta, quæ uigilantis & eruditi cuiuspiam discussionem requirebant. Quum mihi diutius Basileæ commorari non esset commodum, totum hoc negotium amico cuidam, de cuius fide, nec tum quicquam addubitabam, nec nunc conqueri libet, commisi. At post menses aliquot Basileam reuersus, comperi sic tractatum opus, ut me uehemẽter puderet eius editionis. Non hic uulgari more culpam in alium transferam, sed partiar magis inter eum qui commisit, & eum qui commissum ad se recepit. Meum peccatum erat quod oblitus sapientissimi de Cassita apologi, amicorum operam expectarem, in eo negotio quod per me rectius geri & potuit & debuit: illius, quod inexploratis humeris susceperit sarcinam uiribus maiorem. Quanquam haud scio an maior culpæ portio mea sit, siquidem ineptior est, qui bouí clitellas imponit, quàm bos ipse qui recipit impositas. Sed ciuilius est, opinor, utriusque culpam si nõ licet excusare, saltem extenuare. Fidem amici perspectam habebam, de ingenio, doctrina, iudicioq; pro mea erga illũ beneuolentia magnificentius sensi, quàm pro re: & ille pro mutuo suo amore, gratificandi studio, fortassis & recusandi pudore, plus recepit quàm præstare ualuit. Quod ego peccauí, simplicitatis & candoris erat, quod ille, sedulitatis & obsequij. Cæterum quod ea pars exemplaris quæ crebriores habebat annotatiunculas sublata est, sic interpretari libet, aut ab illo non esse factum, aut charitate nostri factum, qui maluit ibi parum meminisse fidei, quàm de nostra amicitia periclitari. Sed huic malo malum aliud geminum accessit, ut intelligas totum illud negotium sinistris auspicijs fuisse gestum. Curaram

Universidad de Deusto
Biblioteca

per quendam bibliopolam,sibi felicem,alijs infeliciſſimum, Senecę codicem reddendum Epiſcopo cui dicaram hoc laboris. Is ex Anglia reuerſus affirmauit ſe cum fide, quod erat mandatum peregiſſe, Credidi. Quis enim non crederet ſic aſſeuerantí: Interim in meis ad Epiſcopum literis iterum atq; iterum faciebam dicati miſſiq; uolumi nis mentionem. Ille qui nihil acceperat,exiſtimabat ſe mihi ludibrio eſſe. Huic ſtomachū etiā exaſperauit iureconſultus quidam,qui illi erat à conſilijs. Nam indicarat Epiſcopo locos aliquot,qui tam manifeſtum habebant mendum, ut mirum ſit nec ab operis animaduerſum fuiſſe. Tandem quum rediſſem in Angliam,ignarus harum rerum,comperi Præſulem illum,quem habere ſolebam amiciſſimum mire frigidum, & cauſam expiſcatus ſum. Itaque præter editionis dedecus propemodum etiam amici non uulgaris iacturam feci. Interim ſemper ſtimulauit animum calcar ignominiæ, ut quemadmodum ſolent milites poſt cladem acceptam in proximo conflictu, uirtute dedecus acceptum penſare, ita feliciore recognitione ſarcirem, quod in editione priore commiſſum erat. Quanquam illa quoq;,qualis qualis erat, nō parū multa reſtituit,certe ſpem aliquam oſtendit eruditis huius ſenticeti in uſum frugiferi noualis repurgandi. Itaque melioribus,ni fallor,auibus Senecam in manus recepi, in quo emaculando tantum curæ,tantumq; ſudoris impenſum eſt,ut optimo iure poſſim abdicare priorem illam editionem. Ac ne quid infelicium auſpiciorum hic reſideret, ſed planè nouo genio iam aliud prodiret opus,mutata prefatione,tuo nomini auſpicatiſſimo uigilias haſce meam dicare uiſum eſt. Sperog; futurum, ut quemadmodum tu conſilijs,fidelibus iuxta ac prudentibus, Regi Sigiſmundo pacis belliq; artibus iuxta inſtructo,tum florentiſſimo Poloniæ regno,cui uigilantiſſimum præſtas Cancellarium, cum primis dexteres ac felix, ita nomen tuum Senecæ præfixum, lætum quoddam augurium ſit allaturum ſtudioſis omnibus, quos hactenus miſere torſit, autor lectu quidem digniſſimus,ſed ita tractatus,ut uix uſquam ſe lector poſſit explicare. Non hic uerbis attollam,quantum mihi laboris exhauſtum ſit. Scio neminem crediturum,niſi priorem editionem cum hac contulerit. Id ſi quis non grauabitur facere, continue fatebitur alium prodiſſe Senecam: non quod nihil reſederit excutiendum, ſed quod innumera portenta, non minus feliciter quàm fortiter ſuſtulerimus, idq; præſidio diuerſorum codicum,inter quos erant aliquot mirę uetuſtatis. Diuinationi non temere indulſimus,experimento docti,quàm id tutum non ſit. Et tamen alicubi diuinandum fuit, nec raro feliciter ceſſit coniectura,niſi me fallunt omnia. Adiuuit in hoc labore nonnihil induſtria Matthæi Fortunati Pannonij,hominis,ut res indicat,exacte docti, diligentis, ſobrij ſanicq; iudicij. Is enim libros naturalium quæſtionum accuratiſſime recognouit,quod operę utinam & in cæteris omnibus præſtitiſſet quem ut in pleriſq; libenter ſequuti ſumus,ita in nonnullis ab eo diſſentimus,præſertim ubi noſtro ſenſui ſuffragabantur exemplaria. Profuit & Rodolphi Agricolæ codex typis excuſus Tarui ſij,ante annos quinquaginta, quem is uigilantiſſime uidetur euoluiſſe. Arguebant hoc notulę manus ipſius,quibus innumera loca correxerat,ſed in multis,ut apparebat, diuinationem,ingenij ſequutus magis quàm exemplaris uetuſti fidē. Incredibile uero quàm multa diuinarit uir ille planè diuinus,non enim poſſum Rodolphi dotes & plumas,& eximias complecti breuius. Eius codicis nobis copiam fecit Hayo Hermannus Phryſius,iuuenis tam felici natus indole,ut unus uideatur idoneus, qui Rodolphicæ laudis ſucceſſionem capeſſat,tantiq; uiri gloriam ſuſtineat,alioqui & patriam habens cum illo communem, & affinitate propinquus. Quin & Sigiſmundus Gelenius, qui iampridem in officina Frobeniana caſtigandi præfecturam gerit,uir citra omnem oſtentationem exquiſite doctus, &, quod in eruditis quoque rarum eſt, emunctæ naris exactiq; iudicij,non pauca feliciter deprehendit, quæ nos in multa diſtractos, interdum & defeſſos, fefellerant. Non enim eſt mei ingenij quenquam laude merita fraudare. Vt autem hunc Senecam tam prodigioſe deprauatum haberemus, præter illas uulgares cauſas,incuriam inſcitiámque ſcribarum, temeritatem

ritatem ſciolorum, mutantium quicquid non aſſequuntur, ſeorſum duas potiſſimum fuiſſe perſpicio. Prior eſt ipſa Senecæ phraſis, quæ quoniam nuſquam non affectat declamatorias argutias,interdum uſque ad ænigmatis obſcuritatem, præſertim quum accedat orationis conciſæ parumq; compoſitę, abruptum, ut facillimus ita periculoſus erat lapſus,uel minus eruditis,uel oſcitantibus,qua de re, mox plura nobis dicentur. Altera quod hunc ſcriptorem priſci Chriſtiani ſibi ſtudio quodam uindicarunt,ac propemodum pro orthodoxo ſunt amplexi,partim ob præceptorum ſanctitatem,quam in huius libris animaduerterunt,partim commendatione libelli,qui continet epiſtolas aliquot ultro citroq; inter Paulum apoſtolum & Senecam miſſas, mendaci quidem titulo,ſed in rebus humanis mirum eſt, quantum interdum habeat momenti,fictum ac friuolum nugamentum. Non enim belli tantum, iuxta prouerbium ſed totius uitæ mortalium multa ſunt inania. Iam quum ſemper uulgo nihil ſoleat eſſe leuius,quo ſeculum illud habebat homines ad pietatem proniores, magis credulos, minusq; ſuſpicioſos,hoc facilius erat illis fuco pietatis imponere. Nec parum acceſſit illi fauoris ex D. Hieronymi commendatione,qui Senecam recenſuit in Catalogo ſanctorum,quanquam in eo Catalogo cōmemorātut aliquot nō admodum probatæ ſanctitatis. Velut Ioſephus profeſſione Iudæus, Tertullianus, Nouatianus, & Donatus hæretici. Ita factum eſt,ut ob religionis amorem faſtiditis ethnicorum literis politioribus,diſciplinis,linguis,& antiquitatis peritia, Senecæ libros & priuatim ſibi legerent, & publice iuuentuti prælegerent, homines infantes, ac uix ſemigrammatici, tantum aſperſi rudis illius & incōditæ philoſophiæ,ſomnio uerius quàm cognitione, qui profeſſionem auſpicabantur ab explicatione quatuor cauſarum,materialis,formalis,efficientis & finalis. Deinde præfati epiſtolam eſſe moralis philoſophiæ, diuidebant eam in duas partes principales,& rurſus harum ſingulas in tres aut quatuor minus principales. His fumis ingreſſi, quum uentum eſſet in medium,ſi qua uox occurriſſet inuſitatior,ſi quod ſchema,ſi qua ad autores non uulgares alluſio, ſi quid græcitatis,ſi quid ueteris hiſtoriæ,breuiter ſi quid omnino retruſioris eruditionis,quum harum rerum nihil didiciſſent,quibus penè ad oſtētationis uitium ſcatet Seneca, neceſſe erat,ut aut mera portenta cōminiſcerentur,aut mutarent ſcripturam. Quid ni? ἀσχρὸν γὰρ σιωπᾶν, ubi cathedram conſcenderis, & inſcitiam profiteri non conuenit ei,qui pileo titulo q; magiſtri artium celebris eſt. Vix dictu credibile,quantam hic impietatem commiſſam deprehenderim. Eundem locum interim adeo uarie corruptū, & tam impudenter mutatum offendimus,ut nullum uerbum nec inter deprauatores, nec cum germana lectione,quam in peruetuſtis exemplaribus inuenimus, conueniret. Itaque dum quod ſemel deprauatum eſt,alius ſimili temeritate nititur emēdare, rurſum alius atq; alius ſubinde nouat aliquid, fit mendū inemendabile,ut nulla iam quamuis eruditi hominis diuinatio poſſit opitulari. Nam quod ſcribarum inſcitia committitur,habet aliqua germanæ ſcripturæ ueſtigia,quæ ſagacibus ingenijs præbent aliquam ueri coniecturam: quemadmodum in his quæ ex notulis excipientiū,aut ex dictantis uoce non æqualiter ad omnium aures perlata uitiata ſunt,locus aliquis relictus eſt eruditorum coniecturæ. Solent enim profeſſores dictare ſcribendum quod erant enarraturi. His non omnes erant æque uicini,& diuerſa eſt nationum pronuntiatio, nec ſemper articulata lingua eſt pronuntianti. Hinc euenit,ut contantius ſcriberetur pro conſtantius,& alea pro area. Similiter notularū uarietas dabat anſam erroris. Attamen illud debemus Chriſtianorū ſtudio,quod quum tot clariſſimi ſcriptores interciderint,Seneca nobis magna ex parte ſuperſit: ſi tamen hoc eſt ſupereſſe. Opinor autē à nobis rem eò deductam,ut ſiquis doctior,felicior & ocioſior,tantam acceſſionem addat huic editioni,quantam nos adiecimus ſuperioribus, ſperem talem fore Senecam, ut minimo cum tedio,maximo cum fructu legi poſſit. Adiecimus annotatiunculas, ſed paucas, nec alibi,quàm ſicubi putarem excludendam deprauationem. Alioqui nullus erat futurus annotationū modus, ſi,quod à Fortunato factum eſt, quicquid eſſet correctum

annotare uoluissemus, Et tamen uehementer optarim hunc autorem scholijs illustratum, ueluti stellulis, quibusdam, quæ deprauatorum temeritatem submouerent.

Vitam Senecæ quidam non prorsus indiligens ex Suetonio. Cornelio Tacito, & Hieronymo decerptam literis prodidit, ex cuius libro decerptum est, quod hic adiectum uidemus. Cęterum illis non assentior, qui certant Senecam facere Christianum, Nicodemo simílem, qui quum nullum habeant argumentum probabile, præter epistolas, quas post docebimus à studioso quopiam fuisse confictas, nullum prorsus habent argumentum, nisi quod sub eodem Cæsare uixerunt Romæ. Sed fingamus Senecam, quo non alius de contemnenda morte scripsit unquam, uel sæpius uel fortius, adeo fuisse meticulosum, ut ne in scriptis quidem extrema senecta proditis usquam subindicarit suam professionem, tam cautum, ut nihil suboluerit Neroni, qui quum illum decreuisset è medio tollere, & causas commenticias prætexeret, Chrisllianismi crimen non obiecit, illud quo colore defendemus, quod in extremis scriptis subinde loquitur deos & deas, subinde dubitat, num quid hominis supersit à funere? Vt largiamur esse fas metu mortis dissimulare Christianum, impia cette dissimulatio est, quæ pietatem impietate dissimulat. Aliud est uestę prophana Christum occultare, aliud est libris editis pugnare cum Christi dogmatibus, & aliud est silere de Christo, aliud illo indigna loqui. Sed quorsum attinet hoc commentum? An ut libros illius Christianis hominibus commendent? Equidem arbitror magis in rem esse lectoris, ut Senecæ libros legat, uelut hominis ignari nostræ religionis. Etenim si legas illum ut Paganum, scripsit Christiane. Si ut Christianum, scripsit Paganice. Quum autem in illo sint plurima, quæ segnitiem nostram possint ad uirtutis studium accendere, habebunt eadem acriores aculeos, si cogitemus ab ethnico profecta. Apud illos enim sunt quædam ita dicta gestá ue, ut iuxta Christianam quidem philosophiam uehementer sint improbanda, præse ferant tamen miram uirtutis indolem, uelut illud Socratis, hoc unum scio, quod nihil scio, quum sit absurde dictum, tamen exprobrat nobis nostram arrogantiam. Et Lucretiæ factum, quum sit optimo iure detestabile, nobis tamen commendat pudicitiæ studium, & hoc efficacius commendat, quod exemplum ab ethnica fœmina profectum sit. Itaque quod ad mores attinet, maiore fructu legetur Seneca, si legatur, ut, quemadmodum fuit, Paganus. Nam & Christiane dicta uehementius afficient, & secus dicta, minus lædent. Alioqui nusquam magis discrepat à Christiana philosophia, quàm quum ea tractat, quæ nobis sunt præcipua. Caput enim nostræ religionis est, nosse deum. At ille commonstraturus nobis quid sit deus, Deus, inquit, est totum hoc quod uides & non uides, quasi totus hic mundus sit ingens animal, cuius corpus sit oculis conspicuum, anima lateat, & hoc sit deus. Iam unus ne sit deus an plures, uehementer ambigit, & tamen frequenter iterat deos deasq; . Rursus irridet eos, qui putant in hoc mundo nihil geri, quod hunc deum non fallat, perinde quasi culicem sentiat Elephantus. Iam an anima supersit corpori sic disputat, quasi nihil referat, utrum credas. Alicubi, ut refett Tertullianus, pronuntiat omnia finiri morte, etiam ipsam. Postremo quoties incidit in sapientem illum Stoicum, sic eum attollit, ut frequenter dijs æquet, nonnunqnam & anteponat. Ait sapientem uniuersam felicitatem suam sibi uni debere, dijs nihil opus esse, immo deos aliquid debere sapienti. At pietas nobis persuasit, etiam passerculos & lilia deo curæ esse, tum hominem nihil habere ex sese boni, sed summam suæ felicitatis debere munificentiæ numinis. Quantum igitur sit periculi, si illa legantur uelut à Christiano prodita. Cæterum quod ad eruditionem aut eloquentiam pertinet, cum iudicio delectúque legendum esse Senecam, iam olim admonuit Quintilianus, tanta æquitate temperans suam de illo censuram, ut nec personæ studio laudet improbanda, nec odio damnet quæ laudem promerentur. Proinde fortassis non ab re fuerit, si studiosæ iuuentuti paucis indicem, quæ sint in hoc autore fugienda, quæ sequenda. Primum habet uoces suas, uelut in hoc affectatas, ut dissimilis

milis sit Ciceroni: quanquam hoc illi cum Quintiliano Plinijsq; commune, & haud scio an cum toto illo seculo, quod Ciceronis, uelut argenteum aureo successit. Huius rei pauca subijciam exempla, ut lector ex his conijciat cætera. Pronomine reciproco sui sibi se, frequenter durius utit. Tanquã, penè semper usurpat pro uelut, siue, ut, si quã do uult exemplum subijcere. Aliquoties dicit æque quàm pro æque atque. Cum, gaudet addere superlatiuis, quàm, quod sciam, nunquam, ut cum maxime, pro quàm maxime. Aduersus pro erga frequenter usurpat in bonã partem: ut, gratus aduersus deos. In hac sermonis forma, non modo comtemnit homines, sed deos negligit, uix unquã addit coniunctionem, Sed & deos, aut, sed deos quoque. Hæc atque his similia, non reprehendo nec damno, tantum indico non esse Tulliani candoris. Quintilianus libro decimo tribuit illi stili usum, quod in nullo scribendi genere non esset uersatus, tribuit ingenium facile & copiosum, tribuit studium & plurimarum rerum cognitionem, fatetur illum abundare multis & præclaris sententijs, probat libertatem in uitijs hominũ insectandis, addens illius libros & ad mores formandos conducibiles esse. In summa, fatetur in illius libris esse multa quæ non solum probari debeant, uerum etiam admirationem mereãtur. Sed ex aduerso detrahit illi philosophiæ exactam cognitionem, adimit iudicium de seipso, quod illi coruperat humanum uitium philautia, qui neuus nonnunquam in doctis ac bonis uiris reperitur, sed quem abunde multis pensent uirtutibus, nam id subindicat quum ait, si non omnia sua amasset. Ac mox, uelles, inquit, eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Vnde parum æquus iudex Seneca fuisse uidetur alienorum scriptorum, quod hisce uerbis significauit Fabius, Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam, quos ille non destiterat incessere, quum diuersi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse, in quibus illi placerent, diffideret. Quod ad phrasim attinet, putat in eo corrupta esse pleraq;, quæ hoc plus officiant, quod abundant dulcibus uitijs, nominatim illud taxat, quod pondera rerum minutissimis sententijs frangat, & alibi, ni fallor, notat in eo concisum & abruptum dicendi genus. Candorem in illo desiderasse uidetur & Suetonius, in Nerone Claudio scribens hunc in modum, Liberales disciplinas omnes ferrè puer attigit, sed à philosophia eum mater auertit, monens imperaturo contrariam esse, à cognitione ueterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. At idem in Caligula Senecæ uidetur tribuere Iene comptumq; dicendi genus, ita loquens de Cæsare, Lenius comptiusq; scribendi genus, adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem commissiones meras componere & arenam sine calce esse diceret. Quum Seneca sit affectibus tragicis uehemens, miror quur Suetonio uidtatur esse lenior, ut ne de sermonis cultu disputemus. At his etiam liberius in Senecam destomachatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro duodecimo capite secundo. Posteaquam enim retulisset aliorum de Seneca iudicium, quorum alij censerent illius libros prorsus indignos qui legãrur, quod eius oratio protrita uideatur ac uulgaris, res atque sententiæ, aut inepto inaniq; impetu sint, aut leui quasiq; dicaci argutia, eruditio uernacula ac plebeia, nihil ex ueterum scriptis habens neq; gratiæ neq; dignitatis: alij paulo æquiores, sermonis elegantiam magna ex parte illi detraherent, rerum uero cognitionem non adimerent, in uitijs autem morum obiurgandis, seueritatem grauitatemq; non inuenustam comprobarent: nominatim Senecæ iudicium de Cicerone multa cum libertate reprehendit, usq; eò incandescens, ut illum appellet nugatorem hominem: moxq; subijcit, Sed iam uerborum Senecę piget, hæc tamen inepti & insipidi & insulsi hominis ioca non præteribo. Deniq; sic claudit censuram, Dignus sanè Seneca uideatur lectione ac studio adolescentium. Mox ut arguat inter maledicta Senecæ, quæ plura uideri uult quàm benedicta, esse quædam quæ probare possis, unicam duntaxat profert sententiam, hanc. Quid refert quantum habeas, multo illud plus est, quod non habes. Etiã si non uidetur hoc Senecæ dictum, sed Publij mimi, quum sit uersus trochaicus te-

Universidad de Deusto
Biblioteca

trametet catalecticus. In hoc Gellij iudicio, neq; nihil est, neq; uera tamẽ sunt omnia.

Aequior in hunc est Cornelius Tacitus, qui quum integritatem constantiamq; hominis cum cæteris rerum scriptoribus prædicet, orationis etiam cultum tribuit, dicendi genus ad delectationem uerius quàm ad seueritatem comparatum, excusat hoc nomine, quod uir prudens quum perspiceret ferum adolescentis ingenium per philosophiæ præcepta ad uirtutis amorẽ non posse flecti, suauioribus amœnioribusq; itudu eritillud uel emollire uel occupare. Hinc factum est, ut Nero pangendis carminibus præcelluerit, quum orationibus à Seneca compositis sese uenditaret. Inter omnes uirtutes, quas & multas & eximias in Senecæ scriptis esse fatetur Quintilianus, nulla potior, quàm quod lectorem miris aculeis, ad honesti studium inflammet, ab humilibus curis ac sordidis uoluptatibus auocet. Quod quum sit optimum, quid refert qua phrasi id efficias? quanquam ipsa quoque talis est, ut eruditissimo seculo fuerit inter præcipuos, tantum abest ut hisce temporibus possit fastidiri. Neque tamen nihil habent ueri quæ doctissimi scriptores de illo pronuntiarunt. Fuit alienorum ingeniorum parum candidus censor. Subinde ludit in græculos, & interdum absque causa: neque ferè refert ex probatis autoribus, quod non conetur conuellere, quali turpe sit cuiquam omnino assentiri. Quoties autem ingeniorum & eloquentiæ censuram sumpsit, quod potissimum facit in libris declamationum, quàm multos incessit petulantius, alijs tribuens fatuas sententias, alijs insanas, alijs stultas, salibus plus satis dicacibus parumq; dignis uiro graui, ludens in pleroscq;. Quæ res speciem habet animi parum alienæ laudi fauentis, & suæ nimium indulgentis. Quanquam hic est fermè morbus ac fastidium eruditorum omnium, ut uix existat aliquis tam absolutus, ut alteri per omnia satisfaciat, nisi longa temporis præscriptio, submota iudicandi libertate religione quadam animos omnium occupauit. Nasonem aliquoties parum amanter, attingit, quod indulserit ingenio suo, uitiaq; sua diligere maluerit quàm corrigere. Quod iudicium uidetur & Quintiliano placuisse, qui putat ex illius Medea colligi posse, quantum præstare potuisset, nisi maluisset indulgere ingenio suo, quàm temperare. Atqui Seneca magis indulget ingenio suo in oratione prosa, ac serijs argumentis, quàm Ouidius in poëmatibus, plærisque ludicris. Alicubi desiderat in illo grauitatem rebus dignam, uelut in descriptione diluuij Deucaleonei, aliâs offenditur copia, quod desinere nesciat. Nonnunquam obijcit quod sententiam aliquam mutuetur à Portio Latrone, quasi talem non possit ex se comminisci, aut quasi nõ possit fieri, ut duobus eadem sententia ueniat in mentem. Nec Vitgilio parcit interim, nec Ciceroni, quæ tamen res conducit studijs, si fiat æquis iudicijs, ac citra petulantiam. Iam hoc ipsum quod in Seneca cum primis laudatur, corruptum est. Insectatur mores hominum libere salsecq;, sed non semper in loco, interdum immodice, tum aliquoties affectatius, hiscq; modis ut non ita multum absit à scurrilitate: quædam uitia sic describit, dum infectatur, ut uideatur inuidere potius quàm odisse, utcq; doceat magis quàm detestetur. Sunt enim quædam eius generis, ut ea depinxisse sit uel docere uel iritare. Qualis est obscœnissimus excursus in primo libro quæstionum naturalium, de speculorum usu. Iam quum declamationum libros scribat ad filios suos, Senecam, Melam, & Nouatum, tamen admiscet quædam, quæ uir uerecũdus uix auderet, etiam præfatus honorem auribus, proloqui, nedum pater apud liberos. Et habet quidem hæc in mores publicos dicacitas uoluptatis aliquid, sed parum liberalis, ni pudoris habeatur ratio, nec quicquam proliuius quam in his disertum esse. Vnde fit ut hodie quoque Ecclesiastæ quidã, si de rebus sacris dicendum sit, elingues, in hoc argumento sint linguacissimi. Quin ubique plurimus uidetur iocorum affectator, etiam in rebus maxime serijs, in quibus optarim illum aliquanto longius abesse ab ineptia, obscœnitate, uitióque scurrilitatis ac petulantiæ. Est omnino liberale quoddam iocandi genus, est & perpetua quædam orationis iucunditas,

cunditas, quæ uirum bonum non dedeceat, si in loco adhibeatur, at in Seneca sæpe cachinnos sentias potius quàm risum. Nec omnino temere est, quod de sententijs illius queritur Fabius, quas nusquam non affectat. Itaque fit, ut dum omnia per sententias conatur dicere, quanquam sunt plurimæ: quibus nihil possit esse felicius, tamen intercurrant aliquot, duræ, frigidæ, & ineptæ. Idem usu uenit in captandis epiphonematibus & argutijs, quæ freque nter apud hunc in uerbis sitæ sunt, potius cq; in rebus, unde necesse est frigidiores esse nonnunquam & obscuras. Quod genus est illud ex prima statim ad Lucilium epistola, quædam tempora surripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Ac mox, magna uitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Qua de re suo loco nonnihil dicetur. Neque nihil peccat in petendis affectibus, quos alij docendo præparant, suoq; tractant loco. Nam passim agitare affectus adeo non probatum est à doctis, ut quidam affectus in totum submouerint, uelut officientes iudicio. At hos Seneca ubiuis & in ipso statim initio stimulat uerius quàm mouet, & in his maxime tragicos, quæ Graeci πάθη uocant. Itaque quoties in grandes materias incidit, puta de uniuerso, de natura deorum, de Stoico sapiente, de terræ motu, de fulmine, de diluuio, de fine mundi, de contemptu mortis, de motibus spontaneis, ueluti suum nactus campum uidetur ostentare grandiloquentiam suam, & nescio quid tragicum spirare. Horum uitiorum bonam partem probabilem est illi ex palæstra declamatoria hæsisse, in qua penè detriuit ætatem. Nam & Quintilianus fatetur, hoc exercitamenti genus, quum utiliter repertum esset ad absoluendam eloquentiam, tamen nescio quo pacto factum, ut multum inuexerit corruptelæ. Quum enim illic captaretur applausus auditorum, ea quisque curabat adferre, non quæ essent optima, sed quæ placerent maxime. Nec illic temere applaudebatur ab otiosis ac fastidiosis, nisi sententijs argute dictis, schematibus & epiphonematibus, & siquid esset aut nouum aut immodicum, Communia quanquam optima, fastidiebantur: Nec raro quæ pessime dicta fuerant, ijs frequentissime applaudebatur. Ita discessum est ab illo simplici ac naturali dicendi genere, quod omnibus antefertur, uel hoc nomine quod fide commendatur. Quid autem est oratio culta sine fide, nisi cantio probe modulata? Hinc est quod queritur Quintilianus, quosdam uitia sua, quibus in declamando assueuerant, in forum & ad serias actiones detulisse, reorum graui periculo, dum patronus mauult causam perdere, quàm iocum aut schema, nonnunquam cum risu quoque iudicum & coronæ. Talia quædã & Seneca retulit in libros, uelut hæc quæ diximus, tum fictiones illas palàm falsas, quibus frequenter utitur. Video quid uelis. Posthac pendebo de uultu tuo. Quanquam Nouatus frontem contraxit. Quin & in personis fingendis ac mutandis, interdum subtilis est, ut hinc etiam obscuritas oriatur, dubitesq; nonnunquam an ipse loquatur, an is, aduersus quem agit, an aliqua tertia persona. Non quod hæc non fiant ab alijs, sed parcius, sed mollius, sed magis perspicue. Multus est & in dialogismis, dum his aut illis personis, suum affingit sermonem, quæ res & ad copiam, & ad delectationem, & ad uehementiam confert: non quod hoc faciat infeliciter, sed quod frequentius & declamatorie, hoc est, ad uoluptatem magis, quàm ad serium usum causæ propositæ. Caligulæ Cæsaris iudicium contemni poterat, ut hominis parum integræ mentis, & qui Vergilij ac Titi Liuij statuas conatus sit è bibliothecis submouere, nisi & Fabius hoc notasset, & ipsa res propemodum loqueretur. Desideres enim ferè in huius scriptis ordinẽ & cõpositionem. Habet aũt argumentum omne susceptum, initium, progressum & finem. Primũ enim tractari solet quid sit. Id explicatur diuisione, cuius partes digeruntur in ordinẽ, & in quaque tractanda ordo quidã est, dum ea primũ tractanẽ, quæ proxime attinẽt ad rei substantiã, deinde ea quæ accidũt, tũ si qua cognata sunt aut cõtraria, mox quæ hinc proficiscunẽ, cõmoda uel incõmoda. Deniq; qbus ra

Universidad de Deusto
Biblioteca

tionibus hæc parentur, seruentur, augeantur, aut contrà, deuitentur, depellantur, aut minuantur, ut totus liber corporis instar sit, constans ex membris decẽter collocatis. id quod in Aristotele mireris, in Seneca desideres. Nec enim semper proponit ac diuidit, & si id fecit, non prosequitur quod proposuit, sed ad omnem occasionem excurrit, mox subinde ueluti de nouo orditur. Raro utitur transitionibus, quod in docendo plurimum lucis adfert, nonnunquam & circa finem operis incipit diuidere, est ubi oblitus sui repetit eadẽ. Quæ res declarat illum, uel ex declamatoriis exercitamentis traxisse hoc uitij, uel quod uero propius est, non præmeditatum accessisse ad scribendum, nec tam iudicium rationemq; sequutum, quàm impetum ingenij. Non enim incedit illius oratio, sed fertur magis, salitq; potius quàm ingreditur, id quidem quod ad sententias attinet. Iam quod pertinet ad uerborum compositionem, perparcus est in adhibendis coniunctionibus, quæ sunt uelut orationis nerui. Gaudet enim asyndetis, quod interdum magis facit ad dictionis uehementiam, seu uerius argutiam. Neq; raro contextus sermonis talis est, ut dubites utrò referendum sit membrum, ad superiorá ne an ad sequentia. Submolestum est interdum in eodem, diuerse dicendi studium, ueluti quod M. Tullius illud Platonis, ἕκας ἡμῶν ὀνὰ ἀνδρὸς μόνου γέγονεν, eleganter reddidit, nemo nostrum sibi tantum nascitur, ne similiter diceret, maluit deterius dicere, Nemo sibi contigit, quæ uerba, ut ingenue quod sentio dicam, nunquam intellecturus eram, nisi ex tenore sermonis coniectassem illum æmulari uoluisse Platonis sententiam. Sit sanè copiæ laus, eadem aliter dicere, quid laudis habet, ut aliter dicas, male dicere? Quid quod carpendi libidine frequenter eadem committit, quæ reprehendit in alijs. Notat in quodam uoces aliquot sordidas, in quibus sunt spõgia, laterna, pulegiũ, acetum, mirisq; salibus exagitat, quod quidam inter declamãdum quę sierat, quur testa si cadat, frãgatur, spongia si cadat nõ frangatur, quum ipse in una epistola tot infulciat uoces sordidiores, uniuersam balnei supellectilem ac functionẽ, in ibi natis uocabulis explicans. Qui minus autẽ liceat testã appellare testam, aut spongiam spongiam, si res postulet, q; ficum uocare ficum, & fabam dicere fabam? Libenter iocatur in argutias sophisticas, & philosophorum subtiles magis quàm necessarias quæstiunculas, & huiusmodi tricis sæpe nimium diu moratur lectorem, sed ita ut facile appareat esse uerum, quod notat Quintilianus, illum in philosophia parum diligenter fuisse uersatum. Est enim artificis scite illa ridere, quæ non sine ingenio traduntur à sophistis, & à Socrate facetissime deridentur. Quorsum autem attinet Chrysippeis illis rogatiunculis totas explere paginas, An sapiens sapienti possit prodesse, an sapienti dari possit beneficium à dijs. An uirtutes sint animalia, An singulæ uirtutes sint singula animalia, an unum sint uniuersæ. An seruare patrem sit animal. Huiusmodi nænias, quum frequẽter inculcet usq; ad tedium, tamen subinde damnat. Quid autem opus est facere quippiam, in hoc ipsum ut factum reprehendas? Quod alicubi quædam ex autoribus perperam refert, sic excusat Quintilianus, ut dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus solet quædam inquirenda mandare. Huius generis aliquot loca notata sunt ab eruditis. Alicubi citat ex Ouidio quod est in Tibullo. Hęc eò commemorantur à nobis, non ut deterraemus lectoris studium, sed ut maiore cũ fructu legatur uir tot eximijs uirtutibus commendabilis. Addam quod mihi nonnunq; subolebat in illo, ut diximus, declamatoria quædam affectio, & alicubi desideres simplex illud & naturale. Vnde Neronis mater quum filio uellet mouere inuidiam, iactabat imperium Burro & Senecæ commissum esse, quorum Burrum appellabat uilem ac truncam manum, Senecam exulem, & linguam professoriam. Ingenio facili uersatiliq; fuisse colligitur hinc, quod in diuersis argumẽtis stilum exercuit pari propemodum successu quod nec Cicroni nec Vergilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poemata, de quibus sentiens incertum. Nam Tragœdiarũ opus eruditi quídam

dam malunt Senecæ filio tribuere, quàm huic, sunt qui fratri Senecæ adscribant. Ex prima tragœdia uersus aliquot refert, Duc me parens summiq; dominator poli, &c. Quanquam mihi uidetur opus hoc tragœdiarum nõ esse unius hominis. Certe ex ludicro libello de morte Claudij, conijcere licet illũ haud quaquã iratis musis & Apolline uersarum in hoc studij genere. Tametsi Fabius existimat eam rem obstitisse Senecæ, quo minus in uno quopiam excelleret, quod in omnibus argumentis uersaretur, Id enim suspicor esse quod scribit, Si parum concupisset, certe Tacitus declarat hinc illi conflatam inuidiam, quod occupans omnia, nihil alijs laudis relinquere uideretur. Commemorat Tacitus & orationes eiusdem, quæ à nobis desiderantur, nisi forte sentit has quas habemus consolatorias, unam ad Martiam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinam, siue ut in alijs reperitur Elbiam, matrem, quas tamen libros dixeris citius quàm orationes. Indicat idem alias quasdam orationes, uulgo fuisse iactaras, Neronis quidem nomine, sed à Seneca compositas. Nec has opinor commemorat inter illius opera. Vnicã ex Cornelio Tacito huic adiecimus editioni, breuem quidem illam, sed elegantem, planeq; Senecæ phrasim referentem. Vtinam extarent & illa quæ moriturus dictauit. Nam ea Tacitj temporibus habebantur in manibus. Commemotat & dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, præter unicum breuem, cui quidam titulum fecerunt sensus & rationis, qui an illius sit nescio, certe mutilatum habemus, & consarcinatum. Diuus Hieronymus aduersus Iouinianum citat Senecæ librum de matrimonio. Ipse in naturalibus quæstionibus indicat se iuuenem scripsisse librum de terræ motu. Edidit opus de superstitiosis ritibus colentium deos. Nam & Augustinus in opere de ciuitate dei, libri sexti capite quinto, multa hinc recenset. Epistolas commemorat cũ Fabio Tacitus, quas scripsit ad imitationem Platonis, sed ad unum omnes, uidelicet Lucilium Balbũ Siciliæ præsidẽ: quod argumẽtum sibi proposuisse uidetur, ut ingenio suo indulgeret, Nullũ enim liberius. Nã quicquid uel audieris, uel legeris, uel in somnis occurrerit, epistolæ fit argumentum, Deinde licet oriri unde uelis, transire quò uelis, finire quum uelis. Sed interim abest illud, quod est in aliorum epistolis grauissimum, quæ uere & ex re scribuntur, Alioqui poteramus & nos ex prouerbijs singulis singulas facere epistolas. Iam an hoc opus habeamus integrum nescio, certe uerba Senecæ, quæ multa recenset Gellius ex uigesimosecundo libro epistolarum, nusquam in illius scriptis inueniuntur. Et tamen est in eo libro quædam epistola cuius initium, Quare quibusdam temporibus, in qua taxat quorundam κακοζηλίαν, & stili uitia. Ex hac, ut conijcio, aliquis Ciceroni bene uolens, sustulit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porrò Senecæ monumentis, nullum mea sententia magis studiorum referebat integrum extare, quàm libros declamationum, quos fuisse multos declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contulisset & ad inueniendum & ad iudicandum. De quo suo loco nonnihil dicemus. Vt igitur Seneca ornatissime præsul prodiret in publicum, tui potissimum nominis felicibus auspicijs, uideor mihi non omnino segniter, nec infeliciter nauasse operam. Certe tantum impensum est curæ, quantum ne iuuenis quidem ulla pecuniaria mercede fuerim suscepturus. Non mentitus est Naso, quum ait, & immensum gloria calcar habet: sed ipsa recomperi, ignominiam acrius habere calcar. Extimulauit huc nonnihil ornatissimus iuuenis Andreas Zebridouius, & suis imaginibus, & te patruo dignus, quod intelligerem quantum utilitatis hinc esset illius studijs accessurum, uel ad recte uiuendi rationem, uel ad dicendi facultatem. Malo doctus posthac melius meminero Cassitæ sapienter monentis, ne quid expectem amicos, quod ipse rectius præstare queam, nec excidet uetus prouerbium, quod uetat boui imponi clitellas. Quod si tibi uideor prioris editionis dedecus hac editione satis eluisse, non pœnitet huius operæ, quamuis molestæ. Apud studiosos autem plurimum fauoris ac dignitatis

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatis accesserit Senecæ, si tuo, hoc est, doctissimi & integerrimi Præsulis iudicio fuerit comprobatus, qui ut his temporibus longe turbulentissimis inclyto Poloniæ regi Sigismundo, totiq; regno eximium Cancellarium, ecclesiæ præsulem incorruptissimum præstas, ita disciplinis quoq; liberalibus, quarum ipse peritissimus es, munificentissimum exhibes Mœcenatem. Eoq; precor, ut pulcherrimos tuos conatus Christus Opt. Max. bene fortunare dignetur. Vehementer enim discruciat animum meum ista fatalis lues, quæ per orbem penè uniuersum, & principum concordiam, & Christiani populi religionem, & honestissimas disciplinas mire uitiauit, adeò ut me studiorum, quibus alioqui nihil est dulcius, interdum pigeat. Sed in primis
domini clementia, deinde tua tuiq; similium uigilantia spero
futurum, ut huic pluſquã ferreo seculo succedat
ætas, si non aurea, certe paulo
felicior.

Datum Basileæ, Anno M. D. XXIX.
Mense Ianuario.

nisi quod constat illum fuisse recentiorem, ut qui subinde citat Petrarcham, Boccatium, & alios huiusmodi. Quisquis est, decerpsit ex Tacito & Suetonio.

VM permulta sint, quæ ad mores, uel ad institutionem uitæ, a sapientissimis hominibus præclare & scripta, & præcepta, quę nos ad rectam uiuendi rationem facile inflammare, atq; excitare debe ant, uel præstantissimorum hominum autoritate, uel clarissimis exemplis adductos, tamen nescio quomodo obsurdescimus, & in tot tantisq; bonarum artium disciplinis, nihil proficientes, desidia quadam dormitamus, neque id animaduertimus, quãto in honore, & immortali gloria semper floruerint hi, qui se totos ad ea studia contulerunt, quibus res secundæ ornantur, & aduersæ æquo animo feruntur: quales fuerunt hi, qui multa quæ uitam, aut meliorem facerent, aut beatã, non minus copiose, quàm grauiter conscripserunt. Hi uero cum in altissimas rerum cogitationes animum suũ demitterent, animaduerterentq;, hoc idem & alios sæpe antea fecisse, qui sapientis nomen adepti sunt, existimarũt necessario à se quoq; faciendum, ut non prius illa constituerent, quàm ab eis fuissent hominum mores, atque urbium constituti: qui quum in his elaborarint, quibus perspectis, atq; cognitis, ex bonis meliores efficerẽtur, si quis sensus inferis, sane debent id grauiter, molesteq; ferre, cum intelligant se nihil uigilijs suis, nihil curis, nihil denique cogitationibus tale quicquam peperisse, atque consequutos esse, quod ad horum temporum institutionem, disciplinamq; proficeret. Heu mẽtes ignaræ, ô uanæ hominum cogitationes. Nihil enim bonum putamus, nisi quod uulgi opinio iudicat, quod in fortunæ temeritate positũ est & collocatum. Ea uero, quorum gradibus homines in cœlum ascendisse perhibentur irrita atque inania putamus. Quo fit, ut quum inde usque eiusmodi praua cogitatio per hominum mentes serpserit, res nostræ semper in peius collapsæ sint. Creuit enim libido, adaucta est auaritia, dominatur uoluptas, quæ rationi inimica est, & mentis, ut ita dicam, præstringit oculos, ut quod uere bonum sit, nequeat internoscere, & syncera à fucatis discernere. Quæ quum ita sint uiri optimi, illud recte factum censeo, & in primis etiam, atq; etiam collaudo, ut sapientissimorum hominũ præceptis pareamus, ne scriptura cum ipsis uanescat autoribus. Multa enim sunt ipsis acuratissime, ornatissimeq; conscripta, atque illustrata, quæ si prosequi uoluerimus, & fama, & immortali nos afficient gloria. Quorum Solon & Socrates, & Plato nobilissimi philosophi, principes extiterunt. Multi prẽterea alij & ipsi sapientes habiti, quos inter, hic, de quo uerba sum facturus, Lucius Anneus Seneca haud immerito commemorandus est. Quum enim omnis philosophiæ ratio foret à nostris ueteribus in treis partes distributa, naturalem uidelicet siue physicam, moralem, atque in eam differendi rationem, quam dialecticam uocant, illud certe constat, eam quoque partem, quæ de moribus erat, summo ingenio & maxima cura Aristotelem fuisse complexum, perfectissimeq; de eius partibus disseruisse. Nam cum illis suis Ethicis partem illam, quæ monastica dicitur, perfecisset, œconomica sunt ab eo, si famæ credere est, tanta diligentia conscripta, ut neque aptius, neque sanctius à quoquam in rem familiarem præcipi conscribiq; potuerit. Quo genere philosophandi nihil mihi uideri solet admirabilius, quod in actione magis, quàm in cognitione repositum sit. Nam semper hoc animo fui, & mecum sentire doctissimos homines sæpe intellexi, nullam ex omnibus artibus ac disciplinis esse, quæ societati hominum ad beate uiuendum magis sit necessaria, quàm hæc una, quæ de ratione uiuendi extat. Quũ igitur inter eos, qui in primis numerantur, facile omniũ princeps in his existat Aristoteles, neminẽ tamen habeo, neq; ex nostris latinis, neq; ex Græcis, quẽ ad rationẽ earũ actionũ, quas à bono uiro exposcimus,

scimus,Lucio Senecæ comparem. Vt enim uir illæ summus Græcorum Aristoteles summum bonum in uirtute constituit,ita hic noster Latinis,quales oporteat uirtute actiones prodire,mira exhortatione demonstrauit. Nō itaq; immerito dictus,uitæ magister ab omnibus nostræ ætatis hominibus. Quippe qui omnem philosophiæ fructū in actione constituit,ut ei difficile sit honeste uiuere,qui huius adhortationes,ac præcepta non legerit,quorum refertissimi sunt omnes eius libri, quos cum legimus, quē philosophum non contemnimus? Sed quoniam de huius hominis continentia, integritate,ac sapientia nunquam satis dici posset,pauca de eius natione, uita ac genere subijciemus. Lucius Anneus Seneca,natione Hispanus,genere Cordubensis, professione uero Stoicus,non minus uita conspicuus, quàm scientia præclarus extitit. Hic à Cneo Domitio Aenobarbo,qui cum Romano exercitu missus fuerat ad expugnandam ualidissimam ciuitatem Hispaniæ Cordubam,quæ à Romanorum imperio desciuerat,captus cum duobus fratribus,Iunio Anneo Gallione,& Lucio Anneo Mela patre Lucani poëtæ,libertate donatus est. Hic se Romam cum fratribus ac nepote,hortatu Domitij potissimum contulit. Vbi tanto in honore ab omnibus habitus est,ut à nonnullis creditum sit,Claudium imperatorē inde causam indignationis,aut in odij Senecam traxisse. Proinde Claudius,siue ab inuidis hominibus ita impulsus fuerit,siue naturæ uitio,Senecam in Corsicam exilio relegauit. Cuius rei meminit idē in Octauia,quando inquit,

Quid me potens fortuna,fallaci mihi
Blandita uultu,sorte contentum mea
Alte extulisti,grauius ut ruerem,edita
Receptus arce,totq; perspicerem metus?
Melius latebam,procul ab inuidiæ malis
Remotus,inter corsici rupes maris,
Vbi liber animus,& sui iuris,mihi
Semper uacabat,studia recolenti mea.

Posteaquam uero Claudius morte affecisset Messalinam uxorem propter publicū eius pellicatum,sibi assumpsit Agrippinam Germanici filiam,olim Cnei domitij uxorem,& Neronis matrem. Hæc à Claudio,Senecæ restitutionem impetrauit. Cui Neronis cura cū esset à Claudio,atq; Agrippina mandata,mortuo Claudio tantum eius potentia,atq; opes creuerunt,ut multorum inuidiam excitarent. Fuit enim consul,ac senator,& Neronis præceptor,& diu apud eum potentissimus,ita ut quamdiu Nero pietatem simul auit,& optimi principis officio uisus fungi,nihil sine consilio Senecæ ab imperatore transigeretur. Postea uero quàm Pompeiam Sabinam quæstorio patre natam, equiti Romano antea nuptā,prius occiso uiro iussu eius, duodecimo die post diuortium Octauiæ,quam sub sterilitatis nomine abdicauit,in matrimonium accepisset,creditum est ab hac muliere conspiratum in mortem Senecæ: siue quia Neronē sæpe conatus erat ab amore huius mulieris retrahere, cum adhuc uſuente Octauia, ipsam in concubinam haberet: siue quia sciebat non placere Senecæ,quæ cum Nero ne diceret ac faceret. Qua re cognita,sapientissimus uir Seneca statuit à Nerone otiū, & quietē impetrare,& se prorsus ab omni procuratione ciuili,& curia abstinere,quo tutior senectus eius foret. Orauit itaque Neronem,ut omneis fortunas, & opes suas reciperet,& honores suos ad alterum deferret, fretus accusatione aduersæ ualetudinis & senectutis suæ, quæ indies magis ingraueſcebat. Peruagabatur itaque rura Campaniæ,& alia loca,urbi adiacentia,in qua uelut peregrinatione,bonam, magnamq; partem epistolarum ad Lucilium conscripsit. Reuersus forte illis diebus Seneca fuerat de Campania, ac in Nomentanum uillam suam diuerterat,ad quam Nero misit Syllanum tribunum prætoriæ cohortis,cum iam aduesperaſceret,& circumdedit uillam militibus,intrauitq; domum Senecæ,ubi inuenit eum cœnantem cum Paulina uxore,duobusq; amicis,cui Nerōis mādata exposuit,in quibus cōtinebatur, quod uel spontaneam sibi mortē cōsciret,uel quod ipse sibi cōstitueret mortis genus subiret.

subiret. Causa uero mortis afferebatur,quod Seneca odio Neronis se ab urbe abduxerat,neq; amicis suis laborantibus aderat. Cui Seneca maxima animi constantia sic respondit,neq; se ab amicis abfuisse,neq; quenq; ab se destitutum esse, aut negligentia, aut desidia,sed se pluris otium suum facere, quàm ullius hominis amicitiam,se olim alijs,modo sibi & contemplationi naturæ uacare: quod autem Neronem odio haberet,satis ei persuasum esse Neronem ista non credere,proinde & de morte & uita eius ita statueret, ut sibi placuisset: se nihil habere,cur mortē optaret,neq; in morte quicq; mali cognoscere,cur ipse uitam desideraret,se q; iā eo peruenisse,ut neq; pro hac,neq; pro illa uotum ullum dijs aut hominibus faceret. Tunc Syllanus,munita custodibus uilla & domo Senecæ,reuersus est ad Neronem,cui,præsente Pompeia,renuntiauit, quæ fecisset: qua re audita,interrogauit Nero Syllanum,quo uultu sibi ea à se nuntiari audiuisset,cui respondit se nullum in Seneca uidisse timoris uestigium. Remisit ergo Nero tribunum ad Senecam,ut ea maturaret quæ paulo ante sibi mandata essent. Sed tribunus ueritus in cōspectum Senecæ prodire, misit unum ex cēturionibus suis, qui nuntiaret extremā necessitatis horam,quæ uerba uir sapientissimus,uultu & corde immobili audiuit,iussitq; sibi testamēti tabulas adferri. Sed ubi necessarios omnes & amicos suos ægro nimis,& fracto animo mortē eius ferre uidit,conuertit se ad eos, & tenens manu tabulas testamenti,allocutus est eos,& ibi in medio omnium multū habuit cum eis de uirtute ac sapientia sermonem,egitq; pluribus uerbis gratias omnibus,quod,quia nondum satis cumulate pro magnitudine beneuolentiæ eorum in se facere potuerit,dixit se uelle testamento eis legare,quod apud se gratiosius & pulchrius erat,quā rem si memoria tenerent,sibi famam laudabilium artium,atq; rerum retinerent. Illud aūt ait esse uitæ suæ imaginem,quo non aliud significare uidebatur,q; ut uestigia uitæ suæ sequerentur. His dictis conuertit se ab amicis ad uxorem Paulinam,quæ præter cæteros qui aderant,dolore affecta,neq; corpore,neq; animo constabat,quam suauissime cōplexus exhortatus,ut hanc mortis iniuriā usti animo perferret,inquiens tempus illud iam ueniſſe,quo illa sanctissimæ philosophiæ suæ præcepta iam non disputando,sed fortiter faciēdo comprobaret,nullaq; alia re meliorem posse immortalitatem cōsequi,quàm ubi mori necesse esset,non solum æquo animo,sed etiā auido complecti. Quare mea Paulina: caue hanc meam mortem amplius,ut contumeliosam defleas,ne uel te nimis amasse,uel gloriæ meæ inuidisse uidearis. Agens itaq; iam annum ætatis suæ prope centesimum decimumquartū,aut ultra,iussit uenas brachiorum incidi,& crurum,ut sanguis largior egrederetur,qui propter longam ætatē in uenis congelatus exire non poterat. Qua re cum longius mortem sibi propagari uideret,rogauit Statium medicum,& amicum suum,ut sibi uenenū daret præparatum, quod datum ad cor ex debilitate membrorum transire non potuit. Fecit itaq; sibi fieri balneum de consilio Statij aquarum plus quàm mediocriter calidarum,In quod cū intrasset,audita sunt uerba,licet pauca iam uoce attenuata sua immortalitate dignissima. Sentiens deinde mortem appropinquare,quo magis ostenderet eam sibi leuiorē esse,nec homini timendam,primo uelut ridens suos circumspexit,deinde aquā illam accepit sanguine mixtam,& super se respersit,inquiens, Hunc liquorem sanguine & aqua mixtum loui liberatori consecro,per quem,ut arbitror,uerum deum intelligens quo dicto paulo post migrauit. Funus autem maximo cum honore à suis paratum fuit Composuit autem cum in balneo esset sepulchri sui,ut creditur epitaphium,quod postea in marmore incisum fuit,

Cura,labor,meritum,sumpti pro munere honores.
Ite,alias posthac sollicitate,animas.
Me procul à uobis deus euocat,illicet actis
Rebus terrenis,hospita terra Vale
Corpus auara tamen solennibus accipe saxis.
Namq; animam cœlo reddimus,ossa tibi.

De ætate uero Senecæ potest illud conijci,eum ad centesimū decimumquartum annū uel ultra

Verum id centurio fieri uetuit,lege Tacitum lib.15. Totum locū de morte perturbate nec satis bona sic describit.

Senectus incredibilis.

Epitaphium

uel ultra potius peruenisse, quàm citra stetisse. Dicit enim se potuisse uiuam uocẽ Ciceronis audiuisse. Verisimile igitur est eum fuisse tunc rationis & doctrinæ capacem. Nam cũ ea tempora mecum computo, quæ à morte Ciceronis usq; ad mortem Senecæ fluxerunt, illud notum omnibus mihi subit, Ciceronem Marci Antonij iussu cæsum esse circa exordia principatus trium uirorum, scilicet Octauij, Antonij, & Lepidi: illud cõstat Octauiũ annos duodecim imperasse cum Antonio, diuiso tamen imperio. Victo aũt Antonio, solus tenuit monarchiã orbis annos quadraginta quatuor, uel circa. Tyberius uero successit Octauio, & regnauit is, annos treis & uiginti. Huic successit illa immanis fera C. Caligula. Is imperauit annos treis, mẽses decem, & dies octo, post quem Claudius imperauit annos quatuor & decem, mense s septẽ, dies octo & uiginti. Cui truculentissima bestia Nero successit, adoptiuus Claudij filius, qui orbem terrarum, suo pressit imperio annos treis & decem, menses septem, dies nouem et uiginti, quæ tempora si conferantur in unum, constituent annos centum quatuor & decem, dies treis. Mortuus autem Seneca anno undecimo imperij Neronis, bienniũ antequam Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur à morte Ciceronis ad mortem Senecæ fluxerunt anni centum duodecim, uel prope modum. Nũc reliquum est uidere, qua ætate fuisset Seneca iuxta extrema Ciceronis tempora. Nam cum scribat se idoneum iam fuisse ad audiendum Ciceronis eloquentiam, nõ alienum est arbitrari eum fuisse annorum duodecim, quare cõstet necesse est, Senecam annos centũ quatuor & uiginti supergressum esse. Non ergo mentiens sum, si ad centesimum & decimum quartum annum dixi Senecam ætate processisse. Postremo sunt, qui asserant Senecam moralem autorem fuisse Tragœdiarum. Franciscus Petrarcha in quadam epistola opus fuisse huius Senecæ aperte cõfirmat. Bocatius uero negat, cũi uir disertissimus Collucius assentitur hoc opus asscribẽs fratri Senecæ, de qua quidem re nõ nostrum est iudicium ferre, quod adhuc sub iudice lis est, sed utcunque sese res habeat, nos tamen quod institutum, aggrediamur.

FINIS VITAE.

LVCII ANNEI SENECAE AD EBVTIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS, LIBER PRIMVS.

CAP. I

INTER multos ac uarios errores temere inconsulteq; uiuentium nihil propemodum optime Liberalis dixerim nocentius, quàm quod beneficia nec dare scimus, nec accipere. Sequitur enim, ut male collocata, male debeantur, de quibus non redditis, sero querimur. Ista enim perierunt, cum darentur. Nec mirum est inter plurima maximaq; uitia, nullum esse frequẽtius, quàm ingrati animi. Id euenire expluribus causis uideo. Prima illa est, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus, sed nomina facturi, diligenter in patrimonium † & uasa debitoris inquirimus. Semina in solum † affectum & sterile non spargimus. Beneficia sine ullo delectu magis proijcimus quàm damus. Nec facile dixerim, utrum turpius sit, inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti est ex quo tantum recipiendum sit quantum ultro defertur, de quo queri reuera fœdissimũ ob hoc ipsum, quia non opus est ad liberandum fidem, facultatibus, sed animo. Reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cum sit in ipsis crimen, qui ne confessione quidem grati sunt, in nobis quoq; est. Multos experimur ingratos, plures facimus, quia aliàs graues exprobratores exactoresq; sumus, aliàs leues, & quos paulò post muneris sui pœniteat, aliàs queruli & minima momenta calumniantes, gratiam corrumpimus omnem, nũ tantum postquàm dedimus beneficia, sed etiam dum damus. Quis enim nostrum contentus fuit, aut leuiter rogari, aut semel? Quis non, cum aliquid à se peti suspicatus est, frontem † obduxit, uultum auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus, & de industria non inuenientibus exitum, occasionem petendi abstulit, & uarijs artibus properãtes necessitates eluit? In angusto uero comprehensus, aut distulit, aut timide negauit, aut promisit, sed difficulter, sed subductis supercilijs, sed malignis, & uix exeuntibus uerbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, sed expressit. Gratus aduersus eum quisquã esse potest, qui beneficium, aut superbe † iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, ut molestia careret, dedit? Errat siquis sperat responsurum sibi, quem dilatione lassauit, expectatione torsit. Eodẽ animo beneficiũ debetur, quo datur, & ideo nõ est negligenter dandũ. Sibi enim quisq; debet, quod † à nescientẽ accepit. Nec tarde quidem, quia quũ in omni officio magni æstimetur dantis uoluntas, qui tarde fecit, diu noluit. Vticq; non contumeliose. Nam cum ita natura comparatũ sit, ut altius iniuriæ, quàm merita descendãt, & illa cito defluant, has tenax memoria custodiat, quid expectat, qui offendit dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si quis beneficio eius ignoscit. Non est autẽ quod tardiores faciat, ad bene merendũ, turba ingratorũ. Nam primũ (ut dixi) nos illã augemus, deinde ne deos quidem immortales ab hac tam effusa necessitate, sacrilegi, negligentesq; eorũ deterrẽt. Vtuntur natura sua, & cuncta, interq; illa ipsos munerũ suorũ malos intrepretes iuuãt. Hos sequamur duces, quãtum humana imbecillitas patitur. Demus beneficia, non fœneremus. Dignus est decipi, qui de recipiẽdo cogitauit, cum daret. At male cessit. Et liberi, & coniuges spem fefellerunt, tamen & educamus & ducimus. Adeoq; aduersus experimenta pertinaces sumus, ut bella uicti, & naufragi maria repetamus. Quãto magis permanere in dandis beneficijs decet, quę si quis nõ dat quia nõ recipit, dedit, ut reciperet, bonamq; ingratorũ facit causam, quibus turpe est non reddere. Scilicet, quàm multi indigni luce sunt? & tamen dies oritur. Quàm multi quod nati sunt querunturtamen natura sobolem nouam gignit, ipsosq; qui non fuisse mallẽt, esse patitur. Hoc & magni animi, & boni proprium est, nõ fructũ beneficiorũ sequi, sed ipsa, & post malos quoq; bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodesse, si nemo deciperet? † Tunc est uirtus dare beneficia, non utiq; reditura, quorum à

a uiro

Facere nomẽ aliter, uitam al. effœtũ

Liberare fidẽ Libenter, non erat in uetustissimo codice.

al. adduxit

al. abiecit

al. nolente

aliter. Nunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

uiro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeo quidē iſta res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet, ut ſi ſpes mihi præcidatur, gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia quàm non dare. Quia qui non dat, uitiū ingrati antecedit. Dicam quod ſentio, Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius.

CAP. II Beneficia in uulgus cum largiri inſtitueris,
perdenda ſunt multa, ut ſemel ponas bene.
In priore uerſu utrunq; reprehēdas. Nam nec in uulgus effundēda ſunt, & nullius rei, minime beneficiorū, honeſta largitio eſt, quibus ſi detraxeris iudicium, deſinūt eſſe beneficia, in aliud quodlibet incidunt nomē. Sequens uerſus mirificus eſt, qui uno bene poſito beneficio, multorum amiſſorū damna ſolatur. Vide oro te, ne hoc & uerius ſit, & magnitudini bene facientis aptius, ut illum hortemur ad danda, etiam ſi nullū bene
2 poſiturus eſt, Illud enim falſum eſt, perdenda ſunt multa. Nullū perit, quia qui perdit,
al. erogāt redit, fortaſſe legendum. computauerat. Beneficiorū ſimplex ratio eſt, tantū † erogatur, ſi reddet aliquid, lucrū eſt, ſi nō † reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, ut darem. Nemo beneficia in Calēdario ſcribit. Nec auarus exactor ad horam & diem creditorem appellat. Nunquā illa uir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente. Alioqui formam crediti tranſeūt. Turpis fœneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcunq; priorum euentus eſt, perſe uera in alios conferre. Melius apud ingratos iacebūt, quos aut pudor, aut occaſio, aut timiditas aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaueris dare, opus tuum perage, &
Expenſum ferre. partes boni uiri exequere. Alium re, alium fide, alium gratia, aliū conſilio, alium præceptis ſalutaribus adiuua.

CAP. III Officia etiam feræ ſentiunt. Nec ullum tam immāſuetum animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorē ſui uertat. Leonum ora à magiſtris impune tractantur. Elephantorum feritatem uſq; in ſeruile obſequium demeretur cibus. Adeo, etiam quæ extra intellectum atq; æſtimationem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus eſt aduerſus unum beneficium, aduerſus alterum non erit, duorum oblitus eſt, tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam reducet. Is perdidit, qui cito ſe perdidiſſe credidit. At qui inſtat & onerat priora ſequētibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduerſus multa oculos attollere. Quocunq; ſe uerſit, memoriam ſuam fugiens, ibi te uideat. Be
al. ſtringe, neficijs tuis illum † cinge, quorum quæ uis, quę ue proprietas ſit, dicā, ſi prius illa, quæ ad rem non pertinent, tranſilire mihi permiſeris, quare tres Gratiæ, & quare ſorores ſint, & quare manibus implexis, quare ridētes, quare iuuenes, & quare uirgines, ſoluta ac perlucida ueſte. Alij quidem uideri uolunt unam eſſe, quæ det beneficium, alterā quæ accipiat, tertiam, quæ reddat. Alij tria beneficiorum genera, promerentium, reddentium, ſimul & accipientiū reddētiumq;. Sed utrumlibet exiſtis iudicauerim, quid iſta nos iuuat ſcientia? Quid ille conſertis manibus in ſe redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manum tranſeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi uſquā interruptus eſt, pulcherrimus, ſi cohæſit, & uices ſeruauit. Ideo ridentes, quia promerentium uultus hilares ſunt, quales ſolent eſſe & qui dant, & qui accipiunt beneficia. Iuuenes, quia nō debet beneficiorum memoria ſeneſcere. Virgines, quia incorrupta ſunt, & ſyncera, & omnibus ſancta, in quibus nihil eſſe alligati decet, nec aſtricti. Solutis itaq; tunicis utuntur, perlucidis autem, quia beneficia conſpici uolunt. Sit aliquis uſq; eò Græcis mancipatus, ut hæc dicat neceſſaria, nemo ta-
4 men erit, qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quę nomina illis Heſiodus impoſuerit, Aeglen maximam natu appellauerit, mediam Euphroſynen, tertiam Thaliam. Horum nominum interpretationem, & prout cuiq; uiſum eſt conuenire, deflectit, &
aliter, ad ea † ad rationē aliquā conatur perducere, cum Heſiodus puellis ſuis, quod uoluit nomē impoſuerit. Itaq; Homerus uni mutauit, Paſithoam appellauit, & in matrimoniū produxit, ut ſcias illas Veſtales non eſſe uirgines. Inueniam aliū poētam, apud quem prę-
5 cingantur, & ſpiſſis prodeant. Ergo & Mercurius unà ſtat, non quia beneficia ratio commendat, uel oratio, ſed quia pictori ita uiſum eſt. Chryſippus quoq;, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans ueritatem, qui rei agendæ cauſa loquit, & uerbis

& uerbis non ultra, quàm ad intellectum ſatis eſt, utitur, totum librum ſuū his ineptijs replet, ita ut de ratione dandi, accipiendi, reddendiq; beneficij, pauca admodum dicit. Nec his fabulas, ſed hæc fabulis inſerit. Nā præter iſta quę † Hecaton ſcribit, treis Chry
forte Hecá- 6 tæus ſippus Gratias ait Iouis & Eurynomes filias eſſe. Aetate autem minores quàm Horas ſed meliuſcula facie, & ideo Veneri datas comites. Matris quoq; nomē ad rem iudicat pertinere, Eurynomen enim dictā, quia late patentis patrimonij ſit, beneficia diuidere, 7 tanquam matri poſt filias ſoleat nomen imponi, aut poētę uera nomina reddāt. Quem admodum nomenclatori memoriæ loco audacia eſt & cuicunq; nomē nō poteſt red
8 dere: imponit ita poētæ non putant ad rem perinere, uerum dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti, id quenq; uocari iubent, quod belle facit ad uerſum. Nec illis fraudi eſt, ſi aliquid in † cenſum detulerunt. Proximus enim poēta ſuum illas fer-
aliter, cenſum re nomē iubet. Hoc ut ſcias ita eſſe, ecce Thalia, de qua cum maxime agitur, apud Heſiodum Charis eſt, apud Homerum uero Muſa.

Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia iſta, quæ ita extra rem ſunt, ut nec circa rem CAP. IIII quidem ſint, relinquam. Tu modo nos tuere, ſi quis mihi obiecerit, quod Chryſippum in ordinem coēgerim, magnum me Hercule uirum, ſed tamen Græcum, cuius acumē in ordinem cogere, nimis teuue retunditur, & in ſe ſæpe replicatur, etiam cum agere aliquid uidetur, pun-
aliter, Hic git, non perforat. † Hoc uero, quod acumen eſt? De beneficijs dicendum eſt, & ordinā da res, quæ maxime ſocietatem humanam alligat. Danda lex uitæ, ne ſub ſpecie beni-
Superfluere al. reſtingat gnitatis inconſulta facilitas placeat. Ne liberalitatem, quam nec deeſſe oportet, nec ſuperfluere, hæc ipſa obſeruatio † reſtringat, dum temperat. Docendi ſunt libenter accipere, libēter reddere, & magnū ipſis certamen proponere eos, quibus obligati ſunt re, animo non tantum æquare, ſed uincere. Quia qui referre gratiam debet, nunq; conſequitur, niſi præceſſit. Hi docendi ſunt nihil imputare, illi plus debere. Ad hāc honeſtiſſimam cōtentionem, beneficijs beneficia uincendi, ſic nos adhortatur Chryſippus, ut dicat uerendū eſſe, ne quia Charites Iouis filiæ ſunt, putemus certe paruum ingerere ſacrilegium, ſi tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce, per quæ bene
9 ficentior, gratiorq; aduerſus bene merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorūq; animi certent, ut qui præſtiterint, obliuiſcantur, pertinax ſit memoria debentium. Iſtæ uero ineptiæ poētis relinquantur, quibus aures oblectare propoſitū eſt, & dulcem fabulam nectere. At qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis uolunt, ſerio loquantur, & magnis uiribus agant, niſi forte exiſtimas leui ac fabuloſo ſermone, & anilibus argumentis prohiberi poſſe rem pernicioſiſſimam, beneficiorum nouas tabulas.

Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primum CAP. V nobis eſſe diſcendum, quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pecuniam, quam accepit, alius conſulatum, alius ſacerdotium, alius prouinciam. Iſta autem ſunt meritorum ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi, ſed animo geritur. Multum intereſt inter materiam beneficij, & beneficium. Itaq; nec aurū, nec argentum, nec quicquam eorum quæ à proximis accipiuntur, beneficium eſt, ſed ipſa
al. tribuentis † tribuendi uoluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur, poſſideturq;, ſolum notant: contra, illud quod in re charum atq; pretioſum eſt, paruipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret, caduca ſunt. Auferre ea nobis, & fortuna, & iniuria poteſt. Beneficium uero etiam amiſſo eo per quod datum eſt, durat. Eſt enim recte factum, quod irritum nulla uis efficit. Amicum à piratis redemi, hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit, nō beneficium, ſed uſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio raptos, uel ex incēdio, liberos reddidi. Hos uel morbus, uel aliqua fortuita iniuria eripuit. Manet etiam ſine illis, quod in illos datum eſt. Omnia itaq;, quæ falſum beneficij nomen uſurpant, miniſteria ſunt, per quæ ſe uoluntas amica explicat. Hoc quoque in alijs rebus euenit, ut aliubi ſit ſpecies rei, aliubi ipſa
aliter, aliquē res. Imperator † aliquando torquibus, murali, & ciuica donat. Quid habet per ſe corona pretioſum? Quid prætexta? Quid faſces? Quid tribunal & currus? Nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id, quod ſub oculos uenit, ſed bene

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. VI neficij uestigium & nota. Quid est ergo beneficium? Beneuola actio, tribuens gaudium, capiensq; tribuendo, in id quod facit, prona & sponte sua parata. Itaq; non quid fiat, aut quid detur, refert, sed qua mente. Quia beneficium non in eo, quod fit, aut datur, consistit, sed in ipso dantis, aut facientis animo. Magnum autem esse inter ista discrimen, uel ex hoc intelligas licet, quod beneficium utique bonum est. Id autem quod fit, aut datur, nec bonum nec malum est. Animus est, qui parua extollit, sordida illustrat, magna & in pretio habita dehonestat. Ipsa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali. Id refert quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non est ergo beneficium ipsum, quod numeratur, aut traditur. Sicut nec in uictimis quidem, licet opimæ sint, auroq; præfulgeant, deorum est honos, sed pia ac recta uoluntate uenerantium. Itaq; boni etiam farre ac fictili religiosi sunt, mali rursus non effugiunt impietatem, quamuis aras sanguine multo cruentauerint

CAP. VII Si beneficia in rebus, non in ipsa benefaciendi uoluntate consisterent, eo maiora essent, quo maiora sunt quę accipimus. Id autem falsum est. Nonnunquam enim magis
Hemistichium nos obligat, qui dedit parua magnifice, qui regũ æquauit opes animo, qui exiguum tribuit, sed libenter, qui paupertatis suæ oblitus est, dum meam respicit, qui non uoluntatem tantum iuuãdi habuit, sed cupiditatem, qui accipere se putauit beneficium, cum daret, qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dedisset, qui occasionem qua prodesset, & occupauit & quæsiuit. Contrà ingrata sunt (ut dixi) licet re ac specie magna uideantur, quæ danti aut extorquentur, aut excidunt. Multoq; gratius uenit, quod facili, quàm quod plena manu datur. Exiguum est, quod in me contulit, sed amplius non potuit. At hic quod dedit magnum est, sed dubitauit, sed distulit, sed cum daret, gemuit, sed superbe dedit, sed circumtulit, & placere ei, cui præstabat, no-
CAP. VIII. luit, ambitioni dedit, non mihi. Socrati cum multa multi pro suis quisque facultatibus offerrẽt: Aeschines pauper auditor, Nihil, inquit, dignum te, quod dare tibi possim, inuenio, & hoc uno modo pauperem me esse sentio. Itaque dono tibi quod unum habeo, meipsum. Hoc munus rogo qualecunque est boni consulas, cogitesq; alios cum multum tibi darnt, plus sibi reliquisse. Cui Socrates. Quid ni tu, inquit, mihi magnum munus dederis, nisi forte paruo te æstimas? Habebo itaque curę, ut te meliorem tibi reddam quàm accepi. Vicit Aeschines hoc munere Alcibiadis parem diuitijs animum, & omnium iuuenum opulentorum munificentiam.

CAP. IX Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter angustias paupertatis. Videtur mihi dixisse, Nihil egisti fortuna, quod me pauperem esse uoluisti. Expediam nihilominus dignum huic uiro munus, & quia de tuo non possum, de meo dabo. Neque est quod existimes illum uilem sibi fuisse, pretium sui fecit. Ingeniosus adulescens inuenit, quemadmodum Socratem sibi daret. Non quanta quæq; sunt, sed à quali dentur perspiciendum. Callidus difficilem aditum præbet, immodica cupientibus, spesq; improbas nihil se adiuturis uerbis fouet. At eius peior est opinio, qui lingua asper, uultu grauis, cum inuidia fortunam suam explicauit. Colunt enim detestantq; felicem, & si potuerint, eadem facturi, odere facientem. Coniugibus alienis nec clàm, sed aperte quidam ludibrio habitis, suas alijs permisere. Rusticus, inhumanus, ac maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis est, si quis coniugem in sella prostare uetuit, & uulgo admissis inspectoribus uehi undiq; perspicuam. Si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienæ uxori anulum præstat, hunc matronæ humilem, & fordidæ libidinis, & ancillariolum uocant. Indecentissimum sponsaliorũ genus est adulterium, & in consensu uidui cœlibatus, nemo uxorem duxit, nisi qui abduxit iam
Nihil pensi raptam. Agros spargere, auaritiam recolligere certant. Nihil pensi habere, paupertatẽ alienam contemnere, suam timere. Nullum aliud uereri malum, non parcere iniurijs, perturbare imbecilliores, ui ac metu premere. Nam prouincias spoliari, & nummariũ tribunal, audita utrinq; licitatione alteri addici, non mirum, quando quæ emeris, uen-
CAP. X dere gentium ius est. Sed longius nos impetus euehit prouocante materia. Itaq;
al. subsidat sic finiamus, ne in nostro seculo culpa † subsistat. Hoc maiores nostri questi sunt; hoc nos querimur, hoc posteri nostri querentur, euersos esse mores, regnare nequitiam, in deterius

deterius res humanas, & in omne nefas labi. At ista stant loco eodem, stabunt q;, paululum duntaxat ultrò aut citrò mota, ut fluctus quos æstus accedens longius extulit, recedens interiore litorum uestigio tenuit. Nũc in adulteria magis, quàm in alia pecabitur, abrumpetq; frenos pudicitia, nunc conuiuiorum uigebit furor, & fœdissimũ patrimoniorum exitium culina, Nunc cultus corporum nimius & formæ cura, prę se ferens animi deformitatem, Nunc in petulantiam & audaciam erumpet, male dispensata libertas, Nunc in crudelitatem priuatam, ac publicam ibitur, bellorumq; ciuilium insaniam, qua omne sanctum, ac sacrum prophanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor & plurimum meri cepisse uirtus erit. Non expectant uno loco uitia, sed mobilia & inter se † dissentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fugantur q;. Cæterum idẽ *al. dissidentia* semper de nobis pronunciare debebimus, malos esse nos, malos fuisse, inuitus adijcia, & futuros esse. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores infra ista omnia ingratus est, nisi quod omnia ista ab ingrato animo sunt, sine quo uix ullum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue tanquam maximnm crimen, ne admittas: ignosce tanquam leuissimo, si admissum est. Hæc est enim iniuriæ summa, Beneficium perdidisti. Saluum est tibi ex illo, quod est optimum, dedisti. Quemadmodum autem curandum, ut in eos potissimũ beneficia conferamus qui grate responsuri erũt, ita quædam, etiam si de illis male sperabitur, faciemus tribuemusq;, non solum si iudicabimus ingratos fore, sed si sciemus fuisse tanquam si filios alicui restituere potero, magno periculo liberatos, sine ullo meo incõmodo, nõ dubitabo. Dignũ etiã impẽdio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis ueniam. Indignũ si eripere latronibus potero, clamore sublato, salutarem uocem homini nõ pigebit emittere.

Sequitur ut dicamus quę beneficia danda sint, & quemadmodũ. Primo demus ne- CAP. XI
cessaria, deinde utilia, deinde iucunda † atq; mansura. Incipiendum est autem à necessa- *aliter, utique*
rijs. Aliter enim ad animum peruenit, quod uitam continet, aliter quod exornat, aut instruit. Potest in eo aliquis fastidiosus esse æstimator, quo facile cariturus est, de quo dicere licet, Recipere non desidero, meo contentus sum: interim nõ reddere tantũ libet quod acceperis, sed abijcere. Ex his quæ necessaria sunt, quædam primum obtinent locum, sine quibus non possumus uiuere, quædam secundum, sine quibus nõ debemus, quædam tertium, sine quibus nolumus. Prima huius notæ sunt, hostium manibus eripi, & tyrãnicę iræ, & proscriptione, & alijs periculis, quę uaria & incerta humanã uitã obsident. Quicquid horũ discusserimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorẽ inibimus gratiã. Subit enim cogitatio quãtis sint liberati malis, & lenociniũ est muneris, antecedens metus. Nec tamẽ ideo debemus tardius quẽquam seruare, quàm possumus, ut muneri nostro, timor imponat pondus. Proxima ab his sunt, sine quibus possumus *Proxima ab*
quidem uiuere, sed ut mors potior sit, tanquam libertas & pudicitia & mẽs bona. Post *his*
hęc habebimus coniunctione, ac sanguine, usuq;, & consuetudine longa; cara, ut liberos, coniuges, penates, cæteraq; quæ usque eò animus sibi applicuit, ut ab illis quàm à uita diuelli grauius existimet. Subsequuntur utilia, quorum uaria & lata materia est. Hic erit honor *Superfluens*
& pecunia nõ superfluens, sed ad sanum modum habendi parata. Hic erit honor & processus ad altiora tendentium. Nec enim utilius quicquam est, quàm sibi utilem *Ex abundanti*
fieri. Iam cętera ex abundanti ueniunt, delicatos factura. In his sequemur, ut opportunitate grata sint, ut non uulgaria, quæq; aut pauci habuerint, aut pauci inter hanc ętatem habent, aut quæ etiam si natura pretiosa non sunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maxime uoluptati futurũ sit, quid frequenter occursurum habẽti, ut toties nobiscũ sit, quotis cum illo sit. Vtiq; cauebimus, ne munera superuacua mittamus, ut fœminæ aut seni arma uenatoria, aut rustico libros, aut studijs ac literis dedito retia. Aeque ex contrario circumspiciemus, ne dum grata mittere uolumus, suum cuiq; morbum exprobratura mittamus, sicut ebrioso uina, & ualetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit esse non munus, in quo uitium accipientis agnoscit.

Si arbitrium dandi penes nos est, præcipue mansura quæremus, ut quamminime mortale munus sit, Pauci enim sunt tam grati, ut quod acceperint, etiam si nõ uident, cogitent. Ingratis quoq; memoria cũ ipso munere incurrit, ubi ante oculos est, & ob *Incurrit animo*

Universidad de Deusto
Biblioteca

liuiſci ſui non ſinit,ſed autorem ſuum ingerit,& inculcat. Eo quidem magis duratura quæramus,quia nunquam admonere debemus. Ipſa res euaneſcentem memoriam excitet. Libentius donabo argentum factum,quàm ſignatum. Libentius ſtatuas, quàm ueſtē,& quod uſus breuis deleat. Apud paucos poſt remanet gratia. Plures ſunt apud quos non diutius in animo ſunt,donata,quàm in uſu. Ergo ſi fieri poteſt,conſumi mu-
aliter,conui nus meum nolo. Extet,hæreat amico meo,& † uiuat. Nemo tam ſtultus eſt,ut monen-
mat dus ſit,ne cui gladiatores aut uenationē iam munere edito mittat,& ueſtimenta eſti ua bruma,hyberna ſolſtitio. Sic in beneficio ſenſus communis,tempus, locum obſer-uet,perſonas,quia momentis quędam grata & ingrata ſunt. Quanto acceptius eſt ſi id damus,quod quis non habet,quàm cuius copia abundat? Quod diu quærit nec inue-nit,quàm quod ubicũ uiſurus eſt? Munera non tam pretioſa, quàm rara, & exquiſita
Gregalia ſint,quæ etiam apud diuitem ſui locum faciunt,ſicut gregalia quoq; poma,etiam poſt paucos dies itura in faſtidium,delectāt,ſi prouenere maturius. Illa quoq; non erunt ſi-ne honore,quæ aut nemo illis alius dedit,aut nos nulli alij.

CAP. XIII Alexādro Macedoni,cum uictor orientis,animos ſupra humana tolleret,Corinthij per legatos gratulati ſunt,& ciuitate illum ſua donauerunt. Cum riſiſſet Alexāder hoc officij genus,unus ex legatis: Nulli,inquit,ciuitatem unquam dedimus alij quàm tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorē, & legatos inuitatione,aliaq; humanitate proſecutus,cogitauit,non qui ſibi ciuitatem darent,ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ deditus,cuius nec naturam, nec modum nouerat,Herculis Liberiq; ueſtigia ſequēs,ac ne ibi quidem reſiſtens,ubi illa defecerant,ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus, tanquam cœlum quod mente uaniſſima complectebatur teneret,quia Herculi æqua-batur. Quid enim ſimile habebat ueſanus aduleſcens,cui pro uirtute erat felix temeri tas? Hercules nihil ſibi uicit,orbem terrarū tranſiuit,non concupiſcendo,ſed uindican do. Quid uinceret malorum hoſtis,bonorum uindex,terrarū marisq; pacator? At hic à pueritia latro gentiumq; uaſtator,tam hoſtium pernicies,quàm amicorum,qui ſum-mum bonum duceret,terrori eſſe cunctis mortalibus, oblitus non ferociſſima tantū, ſed ignauiſſima quoque animalia timeri, ob uirus malum.

CAP. XIIII Ad porpoſitum nunc reuertamur. Beneficium quod quibuslibet datur, nulli gra-tum eſt. Nemo ſe ſtabulario,aut cauponis hoſpitem iudicat,nec conuiuam dantis epu-lum,ubi dici poteſt: Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum,& uix bene notum ſibi,& in illum etiam inimicum,ac turpiſſimū hominem. Nunquid enim me dignum iudicauit? Morbo ſuo morem geſſit. Quod uoles gratum eſſe,rarum effice.
Reduco Quis patitur ſibi imputari? Nemo hæc ita interpretetur,tanquam reducam liberalita-tem,& frenis arctioribus reprimam. Illa enim,inquantum libet,exeat,ſed eat, non er-ret. Licet ita largiri,ut unuſquiſque etiam ſi cum multis accepit,in populo ſe eſſe non putet. Nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam ſperet ſe propius ad-miſſum. Dicat, accepi idem quod ille,ſed ultro. Accepi quod ille,ſed ego intra breue tempus,cum ille diu meruiſſet. Sunt,qui idem habeant,ſed non eiſdem uerbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit,cum rogaſſet,ego cum rogarer. Ille acce-pit,ſed facile redditurus,ſed cuius ſenectus & liberorum orbitas magna promittebat. Mihi plus dedit,quamuis idem dederit,quia ſine ſpe recipiendi dedit. Quemadmodū meretrix, ita inter multos ſe diuidit, ut nemo non aliquod ſignum familiaris animi ferat: Ita qui beneficia ſua amabilia uult eſſe,excogitat,quomodo & multi obligentur & tamen ſinguli habeant aliquid, quo ſe cæteris præferant. Ego uero beneficijs non obijciam moras. Quo plura maioraq; fuerint,plus afferent laudis. Adſit tamē iudiciū. Neq; enim cordi eſſe cuiquā poſſunt,forte,ac temere data. Quare ſiquis exiſtimat nos cum iſta præcipimus,benignitatis fines introrſus referre,& illi minus laxū limitē aperire,næ perperam monitiones noſtras exaudit. Quam enim uirtutem magis uenera-mur, cui magis ſtimulos addimus, quibus uero tam cōuenit hæc adhortatio quàm no-
CAP. XV bis, ſocietatem humani generis ſancientibus?
10 Quid ergo eſt? cum ſit nulla honeſta uis animi, etiam ſi à recto uoluntate incepit, niſi quam uirtutum modus fecit, ueto liberalitatem nepotari. Tunc iuuat accepiſſe beneficium

neficium,& ſupinis quidem manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit, non quod quilibet caſus & conſilij indigens impetus refert, quod oſtentare libet, & inſcribere ſibi beneficia tu uocas, quorum autorem fateri pudet? At illa quanto gratiora ſunt, quantoq; in partem † interiorem animi nunquam exitura deſcendunt, cum delectant, al. teneriorem
cogitantē magis à quo, quàm quid acceperis. Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quo-rundam ſe iudicium malle, quàm beneficium, & quorundam beneficiū malle, quàm iudicium, & ſubijciebat exempla, Malo, aiebat, diui Auguſtini iudicium. Malo Clau dij beneficium. Ego uero nullius puto expetendum eſſe beneficium, cuius uile iudi-cium eſt. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? Erat, ſed ſicut à fortuna, quā ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus? Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe iudicio. Alioquin pecunia in-gens ſi non ratione, nec recta uoluntate donata eſt, non magis beneficium eſt, quàm theſaurus. Multa ſunt autem, quæ oportet accipere, nec debere.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANNOTATIONES ERASMI ROTERODAMI in libros Senecæ de beneficijs.

IN CAPVT PRIMVM.

Ne perſpicuis lectorem moremur. Editio prior habebat, Vtuntur natura ſua, & ipſos mu- 1
nerum malos interpretes iuuant, quod uidebatur argutius ex codice manu deſcripto reſti-tuimus. Id ad hunc habet modum, Vtuntur natura ſua, & cuncta, interq; illa, munerum ſuo rum malos interpretes iuuant. Sentit enim eſſe deorum naturam, omnibus benefacere. At inter omnia ſunt etiam ingrati. Hoc admonendum erat, ne quis temere reponeret ueterē lectionē. Cætera quæ mutauimus, dilucidiora ſunt, quam ut egeant admonitione.

IN CAPVT SECVNDVM.

Nullum perdit. Senſus obſcurior eſt, poteſt enim accipi, Nullum beneficiū perit, quia qui 2
putat aliquod periſſe, is computauerat, & iam non erat beneficium. Poteſt & ſic intelligi, Qui perdidit, hoc ipſum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui ſementem facit, non queri-tur ſe perdere aliquot grana, quum hoc non expectarit, ut omnia prouenirent. Liber ma-nu deſcriptus habebat, Nullum perdit, qui perdi, non computauerat. Atque huius le-ctionis erit arguta ſententia, ſi tollas uerbū, perdi, Nullum perdit qui non computauerat. Hoc enī perdimus, quod decedit rationi noſtræ. At beneficia nō ſupputantur, aut ſi tollas particulam, non. Nullum perdit, qui perdi computauerat, hoc eſt, qui hoc ipſum computa-uerat quædam peritura, ſed prior ſenſus mihi magis arridet.

Tantum erogatur. Codex manu ſcriptus habebat, erogat. arbitror fuiſſe ſcriptum, ero- 3
gantur niſi erogatur accipiat imperſonaliter, aut niſi ſubaudias beneficium. Nec dubitem affirmare, quamlibet reclamantibus exemplaribus, reddit, à Seneca fuiſſe ſcriptum non red det. Tantum erogatur, ſi redit aliquid, lucrum eſt, ſi non redit, damnū non eſt. Nam fructus proprie redire dicitur, unde & reditus dicti, cenſus annui.

INTERTIVM.

Græcis mancipatus. Editiones ſuperiores habebant, Gratijs mancipatus, quæ lectio fue- 4
rat utcunq; tolerabilis, ſi quemadmodum codex manu deſcriptus habebat, legamus eman-cipatus, quaſi dicas, alienus a gratijs. Sed arbitror germanam eſſe lectionē mancipatus Græ cis, ſiue Graijs, pro addictus Græcis, ut quicquid ab illis proditum fuerit miretur. Siquidem hæc ueterum Græcorū cōmenta ſunt, quæ Seneca contemnit, ſed petulantius quā pro meri to. Quid enim erat hic, quod exiſtimaret tot ſalibus exagitandū, niſi forte totā Poēſin putat irridendā, quæ philoſophiæ dogmata fabularū inuolucris iuuenū animis cōmendauit. Hūc ineptū impetū, & carpendi libidinē ne dicam petulantiam, eruditi notarūt in hoc ſcriptore.

Et phiſſis aut ſpiſſianis prodeant. Sic habebant priores editiones. Aut phiſſianis, è ſpatio 5
margini s ſuſpicor in contextum fuiſſe relatum. quod nimium crebro factum in autoribus cōperi. Codex manu deſcriptus habebat ſpiſſatis, quod mihi magis probatur. Alluſit enim ad id quod paulo ante dixerat, de pellucidis tunicis ac ſolutis. Solutis enim opponit præcin ctas, & pellucidis ſpiſſatas. Quod enim ſpiſſatum eſt, minime pellucet. Notat opinor ueſtes quæ pilis extantibus hirſutæ ſunt aut hoc genus, quod nunc uulgo dicunt uiltes, quo lanæ per ſe coacte ueſtem faciunt, & ſi addatur acetum, ferro reſiſtunt, immo etiam ignibus. Memi nit Plinius lib. 8 cap. 48. Vidimus & ipſi pueri, ueſtes floccis, aut pannis multiplicatis ſpiſſa-tas in uſu fuiſſe. Erant qui haberent phryxianis.

Hecaton. Vide num legendum Hecatæus, quem accepimus magni nominis hiſtoriogra- 6
phum fuiſſe temporibus Darij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

7 Late patentis patrimonij. Superiores editiones habebant. Late parentis matrimonij. Verum id reclamantibus licet exemplaribus, mutare non dubitauimus. Scribam fefellit paulo ante facta matris mentio. At Seneca respexit ad Eurynomen. quæ à spatiosis pascuis dicta est Græcis, quasi Latine dicas latipascuã, Vocẽ aũt Græcã uelut interpretãs Seneca. Late, inquit, patẽtis. Olim autem diuitiæ potissimum in pecoribus erant. & facultates patrimonium dicimus, matrimonium non dicimus.

8 Et quicunque nomen non potest reddere, imponit. Hic aliquis uelut interpretans adiecerat hæc uerba, aliud loco nominis proprij. Ea uelut adulterina expunximus, maxime quod nõ habebantur in codice manu descripto, & officiunt argutiæ sensus. Reddit nomẽ, qui meminit, ac pronuntiat impositum, qui nouum fingit.

INQVARTVM.

9 Putemus certe paruũ in genere sacrilegium. Ita quidem habebat superior editio. Primũ, illud extra controuersiã est, locũ esse mendosum. Codex manu descriptus habebat, Putemus parũ sacrate gerere sacrilegiũ sit, & tam &c. quæ lectio uidetur etiã deprauatior. Si diuinare licet, forte scriptũ erat a Seneca, ut putemus nõ paruũ ingrati, siue ingratitudinis sacrilegiũ, si tã &c. Aut, ut putemus nõ parum graue sacrilegiũ. Aut, ut putemus cõtra patrẽ graue sacrilegiũ, si tã &c. Quæ postrema diuinatio mihi potissimũ arridet. utpote quæ nõ multũ recedit à scripturæ prioris uestigijs, & sensum habet argutum, certe uertitur in cõtra, paruũ in patrẽ, siue parentem, & ingerere, in grauem, nisi mauis ingeri. Etenim qui uolunt Charitas esse filias Iouis, putant graue sacrilegium etiam in patrem committi, si filiabus fiat iniuria.

IN CAPVT XV.

10 Veto liberalitatem tecum potiri. Sic habebat prior editio, quã lectionem nemo non uidet esse deprauatam. E uestigijs tamen uetusti codicis, restituimus nepotari, a nepote dicto uerbo, quemadmodum ab helluone dicimus helluari, a iuuene iuuenari. Sentit autem beneficiũ non esse dandum ei, qui nequiter profusurus sit quod dederis.

11 Crispus Passienſis. Superiores editiones habebant Chrysippus Pansienus. Sed emendauit hũc locũ Hermolaus Barbarus, & cũ eius castigatiõe cõsentiebat codex manu descriptus.

LIBER SECVNDVS, QVEMADMODVM DANDVM SIT BENEFICIVM.

CAP. I.

NSpiciamus Liberalis uirorum optime, id, quod ex priore parte adhuc supereſt, quemadmodum dandum sit beneficium, cuius rei expeditissimam uideor monstraturus uiã, si sic demus, quomodo uellemus accipere. Ante omnia libẽter, cito, sine ulla dubitatione. Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dãtis hæsit, quod quis ægre dimittere uisus est, et sic dare tanquã si sibi raperet. Etiã siquid morę interuenit, euitemus omni modo, ne deliberasse uideamur. Pxoximus est aũt neganti, qui dubitauit, nullãq; meretur gratiã. Nam cũ in beneficio iucundissima sit tribuentis uoluntas, qui
r. al. retinuit nolentẽ se tribuisse, ipsa cunctatiõe testatus est, nõ dedit, sed aduersus ducentẽ, maletẽ nuit. Multi aũt sunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratissima sunt beneficia, parata, facile occurrentia, ubi nulla mora fuit, nisi in accipientis uerecundia. Optimũ est antecedere desideriũ cuiusq;, proximũ sequi. Illud melius, occupare antequam rogemur, quia cum homini probo ad rogãdum os concurrat, & suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus suum. Non tulit gratis, qui cum rogasset, accepit. Quoniamquidẽ, ut maioribus nostris grauissimis uiris uisum est, nulla res carius constat, quàm quæ precibus empta est. Vota homines parcius facerent, si palàm facienda essent. Adeò etiam deos, quibus honestissime supplicamus, tacite malimus
CAP. II. & intra nos precari. Molestum uerbum est, onerosum, & demisso uultu dicẽdum,
Facere gratiam pro remittere. rogo. Huius facienda est gratia amico, & cuicunq;, quẽ amicum sis promerendo factu rus. Properet licet, sero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusque uoluntas, & cũ intellecta est, necessitate grauissima liberanda est. Illud beneficium iucundũ uicturumq; in animo scias, quod obuiam uenit. Si nõ contingit præuenire, plura rogãtis uerba intercidamus, ne rogati uideamur, sed certiores facti statim promittamus, facturosq; nos etiã anteq; interpellaremur, ipsa festinatione approbemus. Quẽadmodum in ægris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tẽpestiue data remedij locum obti

cum obtinuit, ita quamuis leue & uulgare beneficium sit, si præsto fuerit, si proximam quanq; horam non perdidit, multum sibi adijcit, gratiamq; pretiosi, sed lenti & diu cogitati muneris, uincit. Qui tam parate fecit, non est dubium, quin libenter faciat. Itaq; lætus facit, & induit sibi animi sui uultum. Ingentia quorundam beneficia, silentiũ CAP. III
aut loquendi tarditas imitata grauitatem, & tristitiam corrupit, cum promitterent uultu negãtium. Quanto melius adijcere bona uerba rebus bonis, & prædicatione humana benignaq; commendare quæ præstes. Vt illum castiges, quod tardior in rogando fuit, adijcias licet familiarem querelam. Irascor tibi, quod cum aliquid desiderasses non olim scire me uoluisti, quod tam diligenter rogasti, quod quenquam adhibuisti. Ego uero gratulor mihi, quod experiri animum nostrum libuit, postea quicquid desiderabis, tuo iure exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur. Sic efficies, ut animum tuum pluris æstimet, quàm illud quicquid est, ad quod petendum uenerat. Tunc est summa uirtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui discessit, dicet sibi, magnũ hodie lucrũ feci. Malo quod illum talem inueni, quàm si multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar alia uia peruenisset. Huic enim animo, nunquam parem referam gratiam.

At plerique sunt, qui beneficia asperitate uerborum, & supercilio in odium adducũt, CAP. IIII.
eo sermõe usi, ea superbia, ut impetrasse pœniteat. Alię deinde post rem promissam se quuntur moræ. Nihil autem est acerbius, quàm ubi quod impetrasti rogandum est. Repræsentanda sunt beneficia, quæ à quibusdam accipere difficilius est, quàm impetrare. Hic rogãdus est, ut admoneat, ille ut sumat. Sic unum munus per multorum te
Repræsentare pro exhibere ritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet, quia autori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hæc itaq; curæ habebis, si grate æstimari quæ præstabis uoles, ut beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promissa sunt, per*summet* ueniant sine ulla, quod aiunt, deductiõe. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Nemo in eo quod daturus es, gratiam suam facere potest, ut non tuam minuat. 5

Nihil æque amarum, quàm diu pendere. Aequiore quidã animo ferunt pręcidi spẽ CAP. V.
suam, quam trahi. Plerisq; autem hoc uitium est, ambitione praua differẽdi promissa, ne minor sit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ ministri sunt, quos delectat superbiæ suæ lõgum spectaculum, minusq; se iudicãt posse, nisi diu multumq; singulis 4
quod possint ostendãt. Nihil cõfestim, nihil semel faciũt. Iniuriæ illorũ præcipites, lenta beneficia sunt. Quare uerissimũ existima, quod ille Comicus dixit. Quid tu nõ intelligis, tantũ te gratiæ demere, quantũ moræ adijcis? Inde illæ uoces quas ingenuus *γνώμη* dolor exprimit. Fac, si quid facis. Et nihil est tanti, malo mihi iam neges ubi in tædiũ adductus animus incipit beneficium odisse, dum expectat. Potes ob id ingratus esse? Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quę trahit pœnam, et misericordiæ genus 5
est cito occidere, quia tormentũ ultimum finem sui secum affert, quod antecedit tempus maxima uĕturi supplicij pars est, ita maior est muneris gratia quo minus diu pepẽdit. Est enim bonarũ etiam rerum solicita expectatio. Et cum plurima beneficia remedium alicuius rei afferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere beneficio suo tardius, manus affert. Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis, cito facere. Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit 6
Extrahere diẽ non ex animo fecit. Ita dias res maximas perdidit, & tempus & argumentum amicæ uoluntatis. Tarde uelle, nolentis est. In omni negotio Liberalis, non minima CAP. VI.
portio est, quomodo quicque aut dicatur, aut fiat, multum celeritas fecit, multum abstulit mors. Sicut in telis eadem ferri uis est: sed in infinitum interest, utrum excusso laxo torqueantur, an remissa manu effluant. Gladius idem & stringit, & transforat, certo torqueantur, an remissa manu effluant. Idem est quod datur, sed interest, quemodo detur quàm presso articulo uenerit, refert. Idem est quod datur, sed interest, quemodo detur
Quàm dulce, quàm pretiosum est, si gratias sibi agi non est passus, qui dedit, si dedisse dum dat, oblitus est: nam corripere eum, cui maxime aliquid præstes, dementia est, &
al. cũ maxime inserere contumeliam meritis. Itaq; non sunt exasperanda beneficia, nec quicquã illis triste miscendum. Etiam si quid erit: de quo uelis admonere, aliud tempus elegito.

Fabius Verucosus beneficium ab homine duro aspere datum, panem lapidosum CAP. VII.
uocabat, quẽ esurienti accipere necessarium sit, esse acerbũ. Tyberius Cæsar rogatus

à nepote

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliter, Accio

à nepote M. †Aelio prætorio, ut æri alieno succurreret, edere illum sibi nomina credi torum iussit. Hoc non est donare, sed creditores conuocare. Cum edita essent, scripsit nepoti, iussisse se pecuniam solui. Adiecta contumelioſa admonitione, effecit, ut ne pos nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberauit illũ à creditoribus, sibi nõ ob ligauit. Aliquid Tyberius secutus est, puto noluit plures esse, qui idem rogaturi cõcur rerent. Ista fortasse efficax ratio fuerit, ad hominũ improbas cupiditates, pudore repri

CAP. VIII. mendas. Beneficiũ uero danti, tota alia sequenda est uia. Omni genere quod des, quo sit acceptius, adornãdum est. Hoc uero non est beneficium dare, reprehẽdere est,

aliter, inquies Tyberius ne hoc quidẽ mo do quod uita/ bat potuit

ut in transitu de hac quoque parte dicam quid sentiam. Ne principi quidem satis de corum est, donare ignominiæ causa. Tametsi †iniquietudinẽ Tyberius, nec hoc quidẽ modo, quo putabat, potuit effugere. Nã aliquot postea, qui idẽ rogarent, inuenti sunt, Nõ est illud liberalitas, cẽsura est, auxiliũ est, principale tributũ est, Beneficiũ non est, cuius sine rubore meminisse nõ possum. Ad iudicẽ missus sum, ut ipetrarẽ, causã dixi.

CAP. IX Præcipiunt itaq; omnes autores sapientiæ, quædã beneficia palam danda, quædam secreto: palàm, quæ consequi glorioſum est, ut militaria dona, et honores, et quicquid aliud notitia pulchrius fit. Rursus quæ nõ producũt, nec honestiorem faciunt, sed suc currunt infirmitati, egestati, ignominiæ. tacite danda sunt, ut nota sint solis, quibus prosunt. Interdũ & ipse qui iuuatur fallendus est, ut habeat, nec à quo acceperit, sciat.

CAP. X Arcesilaus, ut aiunt, amico pauper, & paupertatem suam dissimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti, deesse sibi in sumptum ad necessarios usus, cũ clàm suc currendum iudicasset, puluino eius ignoranti sacculum subiecit, ut homo inutiliter uerecundus, quod desiderabat, inueniret potius quàm acciperet. Quid ergo? ille nesci et, à quo acceperit? Primum nesciat, si hoc ipsum beneficij pars est. Deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat, & illius autorem. Denicq; ille nesciet acce pisse se, ego sciam me dedisse. Parum est, inquis. Parum, si fœnerare cogitas. Sed si dare quo genere accipienti maxime profuturum erit, dabis. Contentus eris te teste. Alio quin non benefacere delectat, sed uideri bene fecisse. Volo, inquis, sciat. Debitorem quæris. Volo utiq; sciat. Quid si illi utilius est nescire, si honestius, si gratius, nõ in aliã partem abibis? Volo ut sciat. Ita tu hominem non seruabis in tenebris? Nõ nego quo

in acta mitte re ties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis uoluntate. Sin adiuuari illum, & oportet, & pudet, si quod præstamus, offendit, nisi absconditur, beneficium in acta non mitto. Quid ni ego illi sum indicaturus me dedisse, cum inter prima præcepta, ac maxime necessaria sit, ne unquam exprobrem, imò ne admoneam quidem? Hęc enim beneficij inter duos lex est. Alter statim obliuisci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum, & premit frequens meritorum commemoratio.

CAP. XI Libet exclamare, quod ille triumuirali proscriptione seruatus à quodam Cæsaris amico exclamauit, cum superbiam eius ferre non posset. Redde me Cæsari. Quousq; dices, Ego te seruaui, ego te eripui morti? Istud si meo arbitrio memini, uita est, si tuo mors est. Nihil tibi debeo, si me seruasti, ut haberes, quem ostenderes. Quousque me, circumducis? quousq; obliuisci fortunæ meæ non sinis? Semel in triumpho ductus es sem. Non est dicendum, quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Non est instandum non est memoriæ reuocandum, nisi ut aliud dando, prioris admoneas. Ne alijs quidẽ, narrare debemus. Qui dedit beneficium, taceat, narret qui accepit. Dicetur enĩ, quod illi ubiq; iactanti beneficium suum, Num negabis, inquit, te recepisse? & cum respon disset, quando? sæpe quidẽ, inquit, & multis locis, id est, quoties & ubicunq; narrasti. Quid opus est eloqui? quid alienũ occupare officium? Est qui istud facere honestius possit, quo narrante, & hoc laudabitur, quod ipse non narras. Ingratum me iudicas, si istud te tacente, nemo sciturus est. Quod adeo non est committendum, ut etiã siquis coram nobis narrabit, respondendum sit, dignissimus quidem ille est maioribus bene

al. uerniliter ficijs, quæ ego magis uelle me scio præstare, quàm posse. Et hæc ipsa nõ †uenaliter, nec ea figura, qua quidam reijciunt, quę magis ad se uolunt attrahere. Deinde adijcienda omnis humanitas, Perdet agricola quod sparsit, si labores suos destituet in semine.

Multa

Multa cura sata producuntur ad segetem. Nihil in fructum peruenit, quod nõ à primo usq; ad extremum æqualis cultura prosequitur. Eadem beneficiorũ est conditio. Nun quid ulla maiora possunt esse, quàm quæ in liberos patres conferunt? Nec tamen tuta sunt, si in infantia deserantur, nisi longa pietas munus suum nutriat. Eadem cæterorũ beneficiorum conditio est, nisi illa adiueueris, perdes. Parũ est dedisse, fouenda sunt. Si gratos uis habere quos obligas, non tantũ des oportet beneficia, sed ut ames. Præci pue ut dixi, parcamus auribus. Admonitio tædiũ facit, exprobratio odiũ. Nihil æque in beneficio dando uitandũ est, quàm superbia. Quid opus arrogãtia uultus? quid tu more uerborum? Ipsa res te extollit. Detrahenda est inanis iactatio. Res loquentur, no bis tacentibus. Non tantum ingratum, sed inuisum est beneficium, superbe datum.

7

CAP. XII Cæsar dedit uitam Pompeio Pœno, si dat, qui non aufert, deinde absoluto et agenti gratias, porrexit ad osculandum sinistrum pedem. Qui excusant eum, negant id inso lentiæ causa factum, aiũt socculum auratum, imò aureum margaritis distinctum osten dere eũ uoluisse. Ita prorsus, quid hic contumelioſum est, si uir consularis aurũ, & mar garitas osculatus est, & alioquin nullam partẽ in corpore eius electurus, quam purius osculaturetur, homo natus in hoc, ut mores liberæ ciuitatis Persica seruitute mutaret? Parum iudicauit, si senator senex submissis honoribus, in conspectu principũ supplex sibi, eo more iacuisset, quo uicti hostes † uictoribus iacuere. Inuenit aliquid infra ge nua, quò libertatẽ detruderet. Non hoc est rẽpub. calcare? †Equidẽ dicit aliquis, Non potest ad rẽ pertinere, sinistro pede. Parũ enĩ fœde, furioseq; insolẽs fuerat, qui de capi te cõsularis uiri soccatus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset iperator pigros suos.

al. hostibus aliter. Et qui, cẽ litiget, al. licitet. Videtur æ

CAPXIII. gros pedes, di xisse pigros. Nam hinc pi/ gri uocem de ductam putãt

O superbia magnæ fortunæ. O stultissimum malum, ut à te nihil accipere iuuat, & omne beneficium in iniuriam cõuertis, ut te omnia nimia delectant, ut te omnia de decent, quoq; altius te subleuasti, hoc depressior es. Ostendisq; te non agnoscere ista bona, quibus tantum inflaris. Quicquid das, corrumpis. Libet itaq; interrogare, quid tantopere te supinet, quid uultum, habitumq; oris peruertat, ut malis habere personã, quàm faciem. Iucunda sunt, quæ humana fronte, leni, placidaq; tribuuntur, quæ cum daret mihi superior, non exuit auit supra me, sed quàm potuit, benignissimus fuit, de scenditq; in equum, & detraxit muneri suo pompam, obseruauit idoneum tempus, ut in occasione potius, quàm in necessitate succurreret. Vno modo persuadebimus, ne beneficia insolentia perdant, si ostenderimus non ideo uideri maiora, quia tumultuo sius data sunt, ne ipsos quidem ob id cuiquam posse maiores uideri, Vanam esse super biæ magnitudinem, & quæ in odium, etiam amanda perducat.

CAP. XIIII Sunt quædã nocitura impetrantibus, quæ nõ dare, sed negare beneficiũ est. Aesti mabimus itaq; utilitatẽ potius, quàm uoluntatem petentiũ. Sæpe enim noxia cõcupi scimus, nec dispicere quàm pernicioſa sunt, licet, quia iudiciũ interpellat affectus. Sed cũ subsedit cupiditas, cũ impetus ille flagrantis animi, qui cõsilia fugat, cecidit, detesta mur pernicioſos malorum munerũ autores, ut frigida ęgris negamus, & lugẽtibus, ac sibi iratis ferrũ, aut amantibus, quicquid contra se usurus, ardor petit, sic ea, quæ noci tura sunt, impense ac submisse nonnunq; etiam miserabiliter rogantibus, perseuerabi mus non dare. Tũ initia beneficiorũ suorũ spectare, tum etiam exitus decet, & ea dare quæ non tantum accipere, sed etiam accepisse delectet. Multi sunt qui dicant, scio hoc illi non profuturum, sed quid faciã? rogat, resistere precibus eius non possum. Viderit de se, nõ de me queretur. Falsum est, imò de te, & merito, cum ad mentẽ bonam redie rit, cũ †accensio illa, quæ animũ inflammabat, se remiserit. Quid ni eũ oderit, à quo in damnũ, ac periculum suum adiutus est? Exorari in pernicies rogantiũ, sæua bonitas est. Quemadmodum pulcherrimum opus est, etiã inuitos, nolẽtesq; seruare, ita rogã tibus pestifera largiri, blandum & affabile odiũ est. Beneficiũ demus, quod usu magis ac magis placeat, quod nunquã in malum uertatur. Pecuniã non dabo, quã numera turũ adulteræ sciã, ne in societate turpis facti, aut consilij inueniar. Si potero, reuoca bo, sin minus, nõ iuuabo scelus. Siue illũ ira, quò non debebat, impellit, siue ambitio nis calor abducit à tuis, nõ committã, ut possit quãdoq; dicere, Ille amãdo me occidit.

forte, accessio ut sit alluſio ad paroxyſ/ mos febrium.

CAP. XV. Sæpe nihil interest inter amicorum munera, hostium† acta. Quicquid illi accidere optant,

al. hoſtã

Universidad de Deusto
Biblioteca

optant, in id horũ intempestiua indulgentia impellit, atq; instruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequentissime) ut nihil interſit inter odium & beneficiũ? Nunquam in turpitudinem noſtram reditura, tribuamus. Cum ſumma amicitia ſit, amicũ ſibi æquare, utrique ſimul conſulendum eſt. Dabo egenti, ſed ut ipſe non egeam. Succurram perituro, ſed ut ipſe non peream, niſi ſi futurus ero magni hominis, aut magnę rei merces. Nullum beneficium dabo quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam ut qui quod dedit, imputat, gratiam deſtruit, ita qui quantum det, oſtendit, munus ſuum non commendat, ſed exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuiq; facultates ſuæ, uiresq;, ne aut plus præſtemus, quàm poſſumus, aut minus. Aeſtimanda eſt eius perſona, cui damus. Quędam enim minora ſunt, quàm ut exire à magnis uiris debeant, quædam accipiente maiora ſunt. Vtriuſq; itaq; perſonã
aliter, parum confer tecum. Inter illa quæ donabis examina, nunquid aut danti graue ſit aut† paucum. Nunquid rurſus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut non capiat.

CAP. XVI Vrbem quidam Alexander donabat ueſanus, & qui nihil animo niſi grande concepit. Cũ ille cui donabatur ſeipſum menſus, tanti muneris inuidiam refugiſſet, dicẽs non conuenire fortunæ ſuæ. Non quęro, inquit, quid te accipere deceat, ſed quid me dare. Animoſa uox uidetur, & cum regia ſit, eſt ſtultiſſima. Nihi enim per ſe quenquã decet, Refert quid, cui, quando, quare, ubi, et cætera, ſine quibus facti ratio non cõſtabit. Tumidiſſimum animal, ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habetur perſonarũ, ac dignitatũ proportio. Et cum ſit ubiq; uirtutis modus, æque peccat quod excedit, quàm quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi, & te in tantũ fortuna ſuſtulerit, ut congiaria tua urbes ſint, quas quãto maioris animi fuit nõ capere quàm ſpargere, eſt tamẽ
Aeque quam s aliquis minor, quàm ut in ſinũ eius condenda ſit ciuitas. Ab Antigono Cynicus
CAP. XVII petijt talentũ. Reſpõdit plus eſſe, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denariũ. Reſpõdit minus eſſe, quàm quod regẽ deceret dare. Turpiſſima eſt ciuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrũ daret. In denario regẽ, in talento Cynicũ reſpexit cum poſſet & denarium tanquã Cynico dare, & talentum tanquã rex. Vt ſit aliquid maius, quàm quod Cynicus accipiat, nihil tum exiguum eſt, quod non honeſte regis humanitas tribuat. Si ne interrogas, probo. Eſt enim intolerabilis res, poſcere numMos, & cõtemnere. Indixiſti pecuniæ odiũ, hoc profeſſus es, hanc perſonam induiſti, agenda eſt. Iniquiſſimũ eſt te pecuniã ſub gloria egeſtatis acquirere. Aſpicienda etgo non minus ſua cuiq; perſona eſt, quàm eius, de quo iuuando quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri uti ſimilitudine de pilæ luſu, quã cadere non eſt dubium, aut mittentis ſtudio, aut accipientis. Tunc curſum ſuũ ſeruat, ubi inter manus utriuſq; apte, ab utroq; & iactata & excepta uerſatur. Neceſſe eſt aũt luſor bonus, aliter illam colluſori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio eſt, niſi utriuſque perſonæ, dantis & accipientis aptatur, nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, ut debet. Si cum exercitato & docto negotium eſt, audacius pilam mittemus, utcunque enim uenerit, manus illam expedita, & agilis repercutiet. Si cum tyrone & indocto, non tam rigide, nec tam excuſſe, ſed languidius & in ipſam eius dirigentes manum, remiſſe occurremus. Idẽ faciendum eſt in beneficijs. Quoſdam doceamus, & ſatis iudicemus, ſi conantur, ſi audẽt, ſi uolunt. Facimus aũt plerunq; ingratos, & ut ſint, fauemus, tanq; ita demũ magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit, ut malignis curſoribus propoſitũ eſt, colluſorem traducere, cum damno ſcilicet ipſius luſus, qui nõ poteſt, niſi conſentitur, extẽdi. Multi ſunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quę præſtiterunt, q; uideri recepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quanto melius, quantoq; humanius id agere, ut illis quoq; partes ſuæ conſtent, & fauere, ut gratia ſibi referri poſſit, benigne omnia interpretari, gratias agentẽ, non aliter quàm ſi referat audire, præbere ſe facilem, ad hoc, ut quẽ obligauit, etiã exoluí uelit? Male audire ſolet fœnerator, ſi acerbe exigit, æque in recipiendo tardus, ac difficilis moras quærit. Beneficiũ tam recipiendũ eſt, q; non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, nunquam exigit. Reddi gauiſus eſt, bona fide
CAP. XVIII quid præſtitiſſet, oblitus, qui accipientis animo recepit. Quidam non tantum dant beneficium ſuperbe, ſed etiam accipiunt, quod non eſt committẽdum, Iam enim

tranſeamus ad aliam partem, tractaturi, quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficijs debeant. Quodcunq; ex duobus conſtat officium, tantundem ab utroq; exigit. Qualis pater eſſe debeat, cum inſpexeris, ſcies non minus operis illic ſupereſſe ut diſpicias, qualem eſſe oporteat filium. Sunt aliquę partes mariti, ſed non minores uxoris. Inuicem iſta quantum exigunt, & præſtant, parem deſiderant regulam, quæ ut ait Hecaton, difficilis eſt, Omne enim honeſtum in arduo eſt, etiam quod uicinum honeſto eſt. Non enim tantum fieri debet, ſed ratione fieri. Hac duce, per totam uiam eundum eſt. Minima maximaq;, ex huius conſilio gerenda ſunt, quomodo hæc ſuaſerit, dandum. Hæc autem hoc primum cenſebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Vt breuiter tibi reſpondeam: ab his quibus dediſſe uideamur. Nam etiam maiore delectu quærendum eſt, cui debeamus, quàm cui præſtemus. Nam ut non ſequantur ulla incommoda (ſubſequuntur autem plurima) graue tormentum eſt debere, cui nolis. Contra iucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quem amare
Beneficiũ tri/buitur fortu/næ, homo le/dere uoluit al. miniſter al. ferę eum amare oportet, quem non iuuat. Totiens admoneam neceſſe eſt, nõ loqui me de ſapientibus, quos quicquid oportet, iuuat, qui animum in poteſtate habent, & legẽ ſibi, quam uolunt, dicunt, & quam dixerunt, ſeruant, ſed de imperfectis hominibus honeſtam uitam ſequi uolentibus, quorum affectus ſæpe contumaciter parent.

Itaque eligendus eſt, à quo beneficiũ accipiam. Et quidem diligentius quærendus beneficij quam pecunię creditor. Huic enim reddendum eſt, quantum accepi, & ſi reddidi, ſolutus ſum ac liber. At illi plus ſoluendum eſt, & nihilominus etiam relata gratia, cohæremus. Debeo enim, cum reddidi, rurſus incipere, monetq; amicitia non recipere indignum. Sic eſt beneficiorum quidem ſacratiſſimũ ius, ex quo amicitia oritur. Non ſemper, inquit, mihi licet dicere, nolo, aliquando beneficium accipiendum eſt, & inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus, qui munus ſuum faſtidire te, iniuriam iudicaturus eſt. Non accipiam. Eodem loco pone latronem & piratam, quo regem, animum latronis, ac piratę habẽtem. Quid faciam? Parum dignus eſt, cui debeam. Cum eligendum dico cui debeas, uim maiorem & metum excipio, quibus adhibitis, electio perit. Si liberum eſt tibi, ſi arbitrij tui eſt, utrum uelis, an non, id apud te ipſe perpendes. Si neceſſitas tollit arbitrium, ſcies te non accipere, ſed parere. Nemo in id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si uis ſcire, an uelim, effice, ut poſſim nolle. Vitam tamen tibi dedit. Non refert quid ſit, quod datur, niſi à uolente uolenti detur. Si ſeruaſti me, non ideo ſeruator es Venenũ aliquando pro remedio fuit, non ideo *Seruator*
numeratur inter ſalubria. Quædam proſunt, nec obligant. Tuber quidam tyran CAP. XIX ni gladio diuiſit, qui ad eum occidẽdum uenerat. Non ideo illi tyrannus gratias egit, quod rem, quam medicorum manus reformidauerant, nocẽdo ſanauit. Vides non eſſe magnum in ipſa re momentum. Quoniam non uidetur dediſſe beneficium qui malo animo profuit. †Caſus enim beneficium eſt, hominis iniuria. Leonem in amphitheatro ſpectauimus, qui unum è beſtiarijs agnitũ, cum quondam eius fuiſſet† magiſter, protexit ab impetu beſtiarum. Non ergo eſt beneficium †ferre auxiliũ? Miníme, quia nec uoluit facere, nec benefaciẽdi animo fecit. Quo loco ferã poſui, tyrannũ pone. Et hic uitam dedit, & illa, nec hic, nec illa beneficium. Quia non eſt beneficium accipere, cogi. Nõ eſt beneficium debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitriũ mei, deinde beneficium. Diſputari de Marco Bruto ſolet, an debuerit accipere à CAP. XX Diuo Iulio uitam, cum occidendum eum iudicaret. Quam rationem in occidendo ſecutus ſit alias tractabimus. Mihi enim, cum uir magnus fuerit in alijs, in hac re uideatur uehementer erraſſe, nec ex inſtitutione ſtoica ſe egiſſe, qui aut regis nomẽ extimuit cum optimus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit, aut ibi ſperauit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, & imperandi, & ſeruiendi, aut exiſtimauit ciuitatẽ in priorem formam poſſe reuocari, amiſſis priſtinis moribus, futuramq; ibi æqualitatem ciuilis iuris, & ſtaturas ſuo loco leges, ubi uiderat tot milia hominũ pugnantia, non an ſeruirent ſeruitutem. Quanta uero illum aut rerũ naturæ, aut urbis ſuæ tenuit 9
obliuio, qui uno interempto, defuturum credidit alium, qui idem uellet, cum Tarquí

nius esset inuentus post tot reges, ferro ac fulminibus occisos. Sed uitam accipere, de-
10 buit, ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficij iniuria
CAP. XXI uenerat. Non enim seruauit is, qui nō interfecit, nec beneficium dedit, sed missionem.
Illud magis uenire in disputationem potest aliquando quid faciendum sit, cap-
tiuo, cui redemptionis pretium homo prostituti corporis & infamis repromittit. Patiar
me ab impuro seruari? Seruatus deniq; quam illi gratiam referam? Viuam cum ob-
scœno? Non uiuam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo tali
accipiam pecuniam, quam pro capite dependam. Accipiam autē tanquàm creditum,
non tanquàm beneficiū. Soluam illi pecuniam, & si occasio fuerit seruandi, pericli-
Seruatoris tantem seruabo, in amicitiam, quæ similes iungit, non descendam. Nec seruatoris illū
loco numerabo, sed fœneratoris, cui sciam reddendū quod accepi. Est aliquis dignus,
à quo beneficium accipiam, sed danti nociturum est, ideo non accipiam. Quia ille pa-
ratus est mihi cum incōmodo, aut etiam periculo suo prodesse, defensurus est me reū,
sed illo patrocinio, regem sibi est facturus inimicum. Inimicus sim, si cum ille pro me
periclitari uelit, ego, quod facilius est, non facio, ut sine illo pericliter.

Ineptum & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum Arcesilai, quem ait à filio fa-
milias oblatam pecuniam non accepisse, ne ille patrem sordidum offenderet. Quid se
cit laude dignum? quod furtum non recepit? quod maluit non accipere, quàm redde-
re? Quæ est enim alienā rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus
al. Xerxes est, utamur, Græcini Iulij uiri egregij, quem † Cæsar occidit ob hoc unum, quod me
lior uir erat, quàm esse quenquam tyranno expediret. Is cum ab amicis conferenti-
bus ad impensam ludorum pecunias acciperet, magnā pecuniam à Fabio Persico mis-
sam, non accepit. Et obiurgantibus his, qui non æstimabant mittentē, sed missa, quod
repudiasset, ego, inquit, ab eo beneficiū accipiam, à quo propinationem accepturus
non sim? Cunque illi Rebilus consularis, homo eiusdem infamiæ maiorē summā mi-
CAP. XXII sisset, instaretq;, ut accipi iuberet, Rogo, inquit, ignoscas, & à Persico nō accepi.

Vtrum hoc munera accipere est, an senatum legere? Cum accipiendum iudi-
cauerimus, hilares accipiamus, profitentes gaudium, & id danti manifestum sit, ut fru
ctum præsentem capiat. Iusta enim causa lætitiæ est, lætum amicum uidere, iustior se-
Pensio cisse. Grate ad nos peruenisse indicemus, effusis affectibus, quod non ipso tantum au-
diente, sed ubiq; testemur. Qui grate beneficiū accipit, primam eius pensionē soluit
CAP. XXIII Sunt quidam, qui nolunt nisi secreto accipere, testem beneficij & conscīū uitant
quos scias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia est mu
neris sui, inquantum delectatura est, cui datur, ita accipienti adhibenda concio est.
Quod pudet debere, ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad
aurem. Non est ista uerecūdia, sed inficiandi genus. Ingratus est, qui remotis arbitris,
nomina fieri agit gratias. Quidam nolūt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores
aduocari, nec chirographum dare. Idē faciunt, qui dant operam, ut beneficiū in ipsos
collatum, quàm ignotissimum sit. Verentur palàm ferre, ut sua potius uirtute, quàm
alieno adiutorio consecuti dicantur. Rariores in eorum officijs sunt, quibus iam ante
CA. XXIIII dignitatem debent, & dum opinionē clientiū timent, grauiorē subeunt ingratorum.

Alij pessime loquuntur de optime meritis. Tutius est quosdam offendere, quàm de
meruisse. Argumentū nihil debentium, odio quærunt. Atqui nihil magis præstandū
al. refricanda est, quàm ut memoria nobis meritorū hæreat, quæ subinde † reficiēda est, quia nec re-
ferre potest gratiam, nisi qui meminit. Nec delicate accipiendū est, nec submisse & hu-
militer. Nam qui negligens est in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat,
quid faciet cum prima eius uoluptas refrixit? Alius accepit fastidiose, tanquam qui di-
cat, non mihi opus est, sed quia tam ualde uis, faciam tibi mei potestatē. Alius supine,
ut dubium præstanti relinquat, an senserit. Alius uix labra diduxit, & ingratior, quàm
si tacuisset, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impensius, & illa adijcienda, plures
quàm putas, obligasti. Nemo enim non gaudet beneficium suum latius patere. Ne-
scis quid mihi præstiteris, sed scire te oportet, quanto plus sit quàm æstimas. Statim
gratus est, qui se onerat. Nunquam tibi gratiam referre potero. Illud certe non desinā
ubique.

ubiq; confiteri, me referre non posse. Nullo magis Cæsarem Augustum CAP. XXV
demeruit, & ad alia impetranda facilem sibi reddidit, Furnius, quàm quod cum patri
Antonianas partes secuto, ueniā impetrasset, dixit, Hanc unam Cæsar habeo iniuriā
tuam, effecisti ut uiuerem & morerer ingratus. Quid est tam grati animi, quàm nullo
modo sibi satisfacere, nec ad spem quidem exequendi unquàm beneficij accedere. His
atq; eiusmodi uocibus agamus, ut uoluntas non lateat, sed aperiatur, ut luceat. Verba
cessent licet, si quēadmodū debemus affecti sumus, cōscientia eminebit in uultu. Qui
gratus futurus est, statim dum accepit, de reddendo cogitat. Chrysippus quidē dicit,
illum uelut in certamen cursus compositum, & carceribus inclusum, opperiri debere
suum tempus, ad quod uelut dato signo prosiliat. Et quidē magna illi celeritate opus
est, magna contentione, ut consequatur antecedentem. Videndū est nunc, quid CAP. XXVI
maxime faciat ingratos. Aut nimius sui suspectus, & insitū mortalitati uitiū, se, suaq; 11
mirandi, aut auiditas, aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus est sui iu-
dex. Inde est, ut omnia meruisse se existimet, & insolutū accipiat, nec satis pro suo pre-
tio æstimatū putet. Hoc mihi dedit, sed quàm sero, sed post quot laborcs. Quanto con
sequi plura potuissem, si illum aut illum, aut me colere maluissem? Non hoc sperauerā.
In turbam coniectus sum, tam exiguo dignum me iudicauit, honestius præterire fuit.

Cn. Lentulus augur, diuitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini CA. XXVII
pauperem facerent (Hic quater milies sestertium suum uidit, proprie dixi: Nihil enim
amplius quàm uidit) ingenij fuit sterilis, tā quàm animi. Cum enim esset auarissimus 12
nummos citius emittebat, quàm uerba, tanta illi inopia erat sermonis. Hic cū omnia
incrementa sua diuo Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatē, sub honore no-
bilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecunia, & gratia, subinde Augusto so
lebat queri, dicens à studijs se abductum. Nihil tantum in se congestum esse, quantū
perdidisset, relicta eloquentia. At illi inter alia hoc quoq; diuus Augustus præstiterat,
quod illum derisum, à labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quenquam esse
gratum. Nunquam enim improbæ spei, quod datur, satis est Et maiora cupimus, quo
maiora uenerunt: Multoq; concitatior est auaritia, in magnarum opum congestu col- al. infinito
locata, ut flāmæ † infinitæ acrior uis est, quo ex maiore incendio emicuit. Aeque am-
bitio non patitur quenquam in ea mensura honorum conquiescere, qua quondā eius
fuit impudens uotum. Nemo agit de tribunatu gratias, sed queritur, quod non est ad
prætura usq; perductus. Nec hæc grata est, si deest consulatus. Nec hoc quidem sa-
tiet, si unus est ultra se. Cupiditas se porrigit, & felicitatem suā non intelligit, quia non Se
unde uenerit, respicit, sed quo tendat. Omnibus his uehementius, & importunius ma-
lum est inuidia, quæ nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præstitit, sed illi plus, sed
illi maturius, & deinde nullius causam agit, contra omnes sibi fauet. Quanto est CA. XXVIII
simplicius, quanto purius, beneficium acceptum augere: Scire neminem tanti ab alio
quāti à seipso æstimari. Plus accipere debuisse m, sed illi facile nō fuit plus dare. In mul-
tos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium est. Boni consulamus, & animum eius gra
te excipiēdo euocemus. Parum fecit, sed sæpius faciet, Illum mihi prætulit, & me mul-
tis. Ille non est mihi par uirtutibus, nec officijs, sed habuit suam uenerem. Querēdo nō
efficiam, ut maioribus dignus sim, sed ut datis indignus, Plura illis hominibus turpissi
mis data sunt. Quid ad rem? quàm raro fortuna iudicat? Quotidie querimur malos es-
se felices. Sæpe quæ agellos pessimi cuiusq; transierat, optimorum uirorum segetem
grando percussit, Fert sortem suam quisq;, ut in cæteris rebus, ita in amicitijs. Nullum
est tam plenum beneficium, quod nō uellicare malignitas possit, Nullū tam angustū,
quod non bonus interpres extendat. Nunquam decerunt causæ querendi, si beneficia
à deteriore parte spectaueris. Vide quàm iniqui sunt diuinorum munerum æsti- CA. XXIX
matores. Et quidem professi sapientiam queruntur, quod non magnitudine corporis
æquemus elephantes, uelocitate ceruos, leuitate aues, impetu tauros: quod solidior sit
cutis beluis, decētior damis, † depressior ursis, mollior fibris, quod sagacitate nos narīū al. densior
canes uincant, quod acie luminum aquilæ, spatio ætatis corui, multa animalia nandi
felicitate. Et cum quędam nec coire quidem in † id natura patiatur, ut uelocitatem cor forte, idē 13

Universidad de Desarrollo
Biblioteca

porum & uires pares animalibus habeamus, ex diuersis ac dissidentibus bonis, homi-
nem non esse compositum, iniuriam uocant: & in negligentes nostri deos querimo-
niam faciunt, quod non bona ualetudo, & uirtus inexpugnabilis data sit, quod nō fu-
turi scientia. Vix sibi temperant, quin eousq; impudentiæ prouehantur, ut naturam
oderint, quod infra deos sumus, quod non in æquo illis stetimus. Quanto satius est ad
contemplationem tot, tantorumq; beneficiorum reuerti, & agere gratias, quod nos in
hoc pulcherrimo domicilio uoluerunt secula sortiri, quod terrenis præfecerunt. Ali-
quis ea animalia comparat nobis, quorum potestas penes nos est: Quicquid nobis ne-
gatum est, dari non potuit. Proinde quisquis es iniquus æstimator sortis humanæ, co-
gita quanta nobis tribuerit parens noster, quanto ualentiora animalia sub iugum mi-
serimus, quanto uelociora assequamur, quàm nihil sit mortale, non sub ictu nostro po-
situm. Tot uirtutes accepimus, tot artes, animum deniq;, cui nihil non eodem quo in-
tendit momento peruium est, sideribus uelociorem, quorum post multa secula futu-
ros cursus antecedit. Tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum
super alias aceruatarum. Circumeas licet cuncta, & quia nihil totum inuenies, quod
Proximus ab hoc esse te malles, ex omnibus singula excerpas, quæ tibi dari uelles. Ita bene æstimata na-
turæ indulgentia, confitearis necesse est, in delitijs te illi fuisse. Ita est, charissimos nos
habuerunt dij immortales, habentq;. Et qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis pro
ximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non debuimus.

CAP. XXX *al. dicerē.* Hæc mihi Liberalis necessaria credidi, † ut elicerem, & quia loquendum aliquid
de magnis beneficijs erat, cum de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam in-
ter cætera huius detestabilis uitij audacia. Cui enim respondebit grate, quod munus
existimabit magnum, aut reddendum, qui summa beneficia spernit? Cui salutem, cui
spiritum debebit, qui uitam accepisse se à dijs negat, quam quotidie ab illis petit? Qui
cunq; ergo gratos esse docet, & hominum causam agit, & deorum, quibus nullius rei
indigentibus, positis extra desiderium, referre nihilominus gratiam possumus. Non
est, quod quisquam excusationem mentis ingratæ ab infirmitate atq; inopia eruat &
dicat, Quid enim faciam, & quomodo? Quando superioribus, dominisq; rerum om
nium gratias referā? Referre gratiam facile est, si auarus es, sine impendio, si iners, ope-
ra. Eodem quidem momento, quo obligatus es, si uis, cum quolibet paria fecisti, quo-
CA. XXXI niam qui libenter beneficium accepit, reddidit. Hoc ex paradoxis stoicæ
al. casum. secte minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile est, eum qui libenter accepit,
beneficium reddidisse. Nam cum omnia ad † animum referamns, fecit quisq;, quantū
14 li manum exerere nō licuit, gratus potest esse homo etiam uoluntate. Quotiens quod
proposuit quis consequitur, capit operis sui fructum. Qui beneficium dat, quid propo
nit? Prodesse ei, cui dat ex uoluntate, supra est, si quod uoluit, effecit, peruenitq; ad me
animus eius, ac mutuo gaudio affecit. Tulit, quod petijt. Non enim sibi inuicem, ali-
quid reddi uoluit, aut non fuit beneficium, sed negotiatio. Bene nauigauit, qui, quem
Aut pro alio/qui destinauit portum, tenuit. Teli iactus certæ manus peregit officium, si petita percussit.
Beneficium qui dat, uult excipi grate, Habet quod uoluit, si bene acceptum est. Sed
sperauit emolumentum aliquod. Non fuit hoc beneficium, cuius proprium est nihil
de reditu cogitare. Quod accipiebam, si eo animo accepi, quo dabatur, reddidi. Alio-
quin pessima optimæ rei conditio est, Vt gratus sim, ad fortunam mittor. Si illa inuita
respondere non possum, sufficit animus animo. Quid ergo? Non quicquid potero, &
faciam & reddam, & temporum rerumq; occasionem sequar, & eius implere sinum
al. grato cupiam, à quo aliquid accepi? Sed malo loco beneficium est, nisi & excussis manibus
CA. XXXII esse † gratum licet. Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo be-
nignissimo acciperet, nondum consummauit officium suum. Restat enim pars redden
di. Sic aut in lusu est aliquid pilam scite ac diligenter excipere, sed nō dicitur bonus lu
sor, nisi qui apte & expedite remisit, quam acceperat. Exemplum hoc dissimile est.
Quare? quia huius rei laus in corporis motu est, & in agilitate, non in animo. Explica
ri itaq; totum decet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideo non bonum lusorem di-
cam

cam, qui pilam, ut oportebat, excepit, si per ipsum mora quo minus remitteret, non
fuit. Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil desit, quia partem quidem fecit, sed & par
tem quam non fecit, potest facere, ludus per se imperfectus est, qui consummatur uici-
bus mittendi ac remittendi. Nolo diutius hic refellere, existimemus ita esse, desit ali-
quid lusui, nō lusori. Sic & in hoc de quo disputamus, deest aliquid rei datæ, cui pars
alia debetur, non animo. Qui animum parem sibi nactus est, quantum in illo est, quod
uoluit, effecit. Beneficium mihi dedit, accepi non aliter, quàm ipse acci- C. XXXIII
pi uoluit. Iam habet, quod petit, & quod unum petit, ergo gratus sum. Post hæc usus
mei restat, & aliquod ex homine grato commodum. Hæc non imperfecti officij reli-
qua pars est, sed perfecti accessio. Facit Phidias statuam. Alius est fructus artis, alius
† artificij. Artis est fecisse quod uoluit. Artificij fecisse cum fructu. Perfecit opus suum, *al. artifex*
etiam si non uendidit. Triplex est illi fructus operis sui. Vnus conscientæ, hunc ab-
soluto opere percepit. Alter famæ, Tertius utilitatis, quem allatura est, aut gratia, aut
uenditio, aut aliqua commoditas. Sit beneficij fructus primus ille conscientiæ. Hunc
percepi, qui quòd uoluit, munus suum pertulit. Secundus est, & famæ, & eorum quæ
præstari inuicē possunt. Itaq; cū benigne acceptū est, beneficiū est. Qui dedit, gratiam
quidē iam recepit, mercedem nondum. Debed itaq; quod extra beneficium est, ipsum
quidem bene accipiendo persolui. Quid ergo? Retulit gratiam, qui CAP.
nihil fecit? Primum fecit, bono animo bonum obtulit, & quod est amicitiæ, ex æquo, XXXIIII
Post deinde aliter beneficium, aliter creditum soluitur. Non est quod expectes, ut solu
tionem tibi ostendam, res inter animos geritur. Quod dico, nō uidebitur durū, quam
uis primo contra opinionem pugnet tuam, si te commodaueris mihi, & cogitaueris
res esse magis, quàm uerba: ingens copia est rerum sine nomine, quas non proprijs ap
pellationibus notamus, sed aliunde commodatis, quia pedem & nostrum dicimus, &
lecti, & ueli, & carminis. Canem, & uenaticum, & marinum, & sidus. Quia non suf-
ficimus, ut singulis singula assignemus, quotiens opus est, mutuamur. Fortitudo est
pericula iusta contenens, aut scientia periculorum repellendorum, excipiendorum,
prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem uirum, & seruum nequam,
quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parsimonia est scientia uitādi sump-
tus superuacuos, aut ars re familiari moderate utendi: parcissimum tamen hominem
uocamus pusilli animi & contracti, cum infinitum intersit, inter modum & angustias.
Hæc alia sunt natura, sed efficit inopia sermonis, ut & hunc & illum parcum uoce-
mus, ut & ille fortis dicatur cum ratione fortuita despiciens, & hic sine ratione in pe-
ricula excurrens. Sic beneficium, & actio dicitur beneficij, & ipsum quod datur per il-
lam actionem, ut pecunia, domus, prætexta. Vnum † utriq; nomen est, uis quidem ac *al. utique*
potestas longe alia. Itaq; attende. Iam intelligis, nihil me, quod opi- CAP.
nio tua refugiat dicere, Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia est, si illud bene- XXXV
uole excipimus. Illud alterum, quod in re continetur, nondum reddidimus, & uolu-
mus reddere. Voluntati uoluntate satisfecimus, rei rem debemus. Itaq; quamuis ret-
tulisse illum gratiam dicamus, qui beneficium libēter accepit, iubemus tamen aliquid
simile ei, quod accepit reddere. A consuetudine quædam, quæ dicimus, abhorrent.
Deinde alia uia ad consuetudinem redeūt. Negamus iniuriam accipere sapientem,
tamen qui illum pugno percusserit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem stulti es-
se, & tamen eum qui rem aliquam stulto surripuerit, furti condemnabimus. Insanire 15
† omnes dicimus, nec tamen omnes curamus elleboro. His ipsis quos uocamus insa- *al. omnes sci/licet stultos*
nos, suffragium, & iurisdictionē committimus. Sic dicimus eum, qui beneficium bo-
no animo accepit gratiam retulisse, nihilominus illum in ære alieno relinquimus, gra
tiam relaturum, etiam cum reddiderit. Exhortatio est illa, non inficiatio beneficij. Ti-
meamus ne uel intolerabili sarcina depressi deficiamus. Animo bono mihi donata
sunt, & fama defensa, detractæ sordes, spiritus, & libertas potior spiritu, & quomodo
referre gratiam potero, quando ille ueniet dies, quo illi animū meum ostendam? Hic
ipse est, quo ille suum ostendit. Excipe beneficium, amplexare, gaude, non quod ac-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cipia, ideo quod reddas, debiturus. Non adibis tam magnæ rei periculum, ut casus ingratum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne despondeas animum, ne laborum, ac longæ seruitutis expectatione deficias. Non differo te, de præsentibus fiat. Nunquam eris gratus, nisi statim sis. Quid ergo facies? Non arma sumenda sunt. Et fortasse erunt. Non maria emetienda? Fortasse etiam uentis minantibus solues. Vis reddere beneficium? Benigne accipe, Retulisti gratiam, non ut soluisse te putes, sed ut securior debeas.

Libri secundi de beneficijs finis.

IN LIBRVM SECVNDVM.

1 Male renuit. Codex manu scriptus habebat retinuit. Ducentē dixit, precibus trahentem, & male renuit, qui uictus improbitate rogantis parum constanter negat.

CAP. IIII.

2 Ille sumat. Codex manu scriptus habebat cōsummet. Quidam enim nō totum reddūt quod polliciti sunt.

3 In eo quod daturus est daturus es, opinor legendum. Agit enim de his per quos datur beneficium, qui dum eius gratiam ad se trahunt, gratiam danti debitam minuunt.

CAP. V.

4 Potentiæ, suæ, longū spectaculū. Ex descripto codice pro potentiæ reposui superbiæ, quod ad sensū est acrius

5 Potes ob id ingratus esse, Codex scriptus habebat potest ei ob id iā gratus esse, fortasse potest recte legeris. Sentit, beneficio sic dato nullā deberi gratiā, itaq; ingratus esse nō potest qui accipit.

6 Tardius manus adfert. Varius habebatur hic locus in exemplaribus. Sed in uulgatis distinctio uitiarat sentētiam. Ea est, ut occidit, qui remedium nō adhibet in tempore, ita manus adfert hoc est interficit, qui beneficium sero dat, quo poterat seruari cui dandum erat.

CAP. XI.

7 Sed inuisum est, prior editio, habebat iniustū est. Sed inuisū quod ex codice manu scripto restitumius argutiæ plusculū habet. Ingratū est quod non delectat, inuisum est. quod odimus.

CAP. XVI.

8 Ut coniugia tua urbes sint. Sic habebant superiores editiones. Atqui licet refragantibus exemplaribus, tamē suffragaturis ut spero doctis, pro cōiugia, reposuimus cōgiaria, quæ dicūtur munera principū. Nam uox coniugia nihil facit ad sensum.

CAP. XX.

9 Non an seruirent seruitutem. Non auxiliabantur exemplaria, tamen ipsa res clamitat aliquid deesse. Fortasse sic erat, an uiuerēt, nō &c. Potest & duabus syllabis succurri, si legas, pugnaria, utri, nō an seruirēt seruitutem, Nam & Pompeius & Cæsar pariter ambiebant dominatū & idem accidit quum Octauius instrueretur aduersum Antonium.

CAP. XXI.

10 Qui unius dandi beneficij iniuria uenerat. Sic habebat uetus editio. Quidam codices habebant in tus dandi beneficij. Quidam in eius, ex figuris autem corruptæ scripturæ deprehendi legendum, in ius, ut sit ἰναντίωσις in duabus uocibus ius, & iniuria. Cæsar habebat ius dandi uitam, sed hoc per iniuriam usurparat.

CAP. XXVI.

11 Aut nimium sui suspectum. Sic habebat superior editio, sed citra cōtrouersam mendose. Codex manu descriptus habebat, suspectos. Hinc germanam lectionem restituimus, nimius sui suspectus, ut suspectus sit à suspicio, quod est admiror, non à suspicor.

CAP. XXVII.

12 Ingenij fuit sterilis tam pusilli quàm animi. Pusilli non erat in manu descripto codice, & sensui superesse uidetur, sterilis ingenij dicit, ob tarditatem, sterilis animi ob ingratitudinem.

CAP. XXIX.

13 Ne coire quidem in id natura patiatur, pro in id scribendum arbitror in idem. & hæc uerba pares animalibus non erant in descripto Codice, nec uidentur ad sensum facere. Sentit enim hic uix natura posse coniungi, ut idem animal & uelocitate præcellat & uiribus.

CAP. XXXI.

14 Etiam si ille manum exercere noluit, Ad eū modum habebat uetus lectio. Codex manu scriptus habebat illi manum exercere non licuit. Nec dubium quin exerere sit legendum, si per fortunam non licuit uirtuti manum exerere, tamen prompta uoluntas gratum facit. Codex descriptus habebat, homo, pro homini Vnde suspicor utrāq; uocē fuisse positā. Gratus potest homo etiā homini esse uoluntate. Nā nemo dubitat, quin deo sufficiat bona uolūtas.

CAP. XXXV.

15 Insanire omnes dicimus. Hic eruditulus aliquis intertexuerat duo uerba scilicet stultos. Quæ nos ex fide uetusti Codicis sustulimus, ne quis temere reponat.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER TERTIVS.

NON REFERRE beneficijs gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur, Ebuti Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur, cun hoc interim omnibus hæreat, quod omnibus displiceat: adeoq; in contrarium itur, ut quosdam habeamus infestissimos non post beneficia tantum, sed propter beneficia. Hæc prauitate naturæ accidere quibusdam non negauerim, pluribus, quia memoriam tempus inter positum subduxit. Nam quæ recentia apud illos uiguerunt, ea interiecto spatio obsolescūt. De quibus fuisse mihi tecum disputationem scio, cum tu illos non ingratos uocares, sed oblitos: tanquam ea res ingratum excuset, quæ fecit. An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus, cum hoc non accidat, nisi ingrato? Multa sunt genera ingratorum, ut furum, homicidarum, quorum una culpa est, cæterum in partibus uarietas magna. Ingratus est qui beneficium accepisse se negat, quod accepit. Ingratus est, qui dissimulat. Ingratus, qui non reddit, ingratissimus omnium, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent, & extat apud illos uestigium certe meritorum, intra malam cōscientiam conclusorum. Et aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit, si subita honestæ rei cupiditas, qualis solet ad tempus, etiā in malis pecoribus exurgere, si inuitauerit facilis occasio. Hic nunquam fieri gratus potest, cui totum beneficium elapsum est. Et utrum tu peiorem uocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? Vitiosi oculi sunt, qui lucem rediens formidant, cæci, qui non uident. Et parentes suos non amare impietas est, nō agnoscere, insania. Quis tam ingratus est, quàm qui quod in prima parte animi positum esse debuit, & semper occurrere, ita sepositit & abiecit, ut in ignorantiam uerteretur? Apparet illum non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepsit obliuio. Obsolescere CA. I.

Denicq; ad reddendam gratiam, & uirtute opus est, & tempore, & facultate, & aspirante fortuna. Qui meminit sine impendio gratus est. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præstat nullum habet, quo lateat patrocinium Nunquam enim uoluit gratus esse, qui beneficium tam longe proiecit, ut extra conspectum suum poneret. Quemadmodum quæ in usu sunt & manū quotidie, tactūq; patiuntur, nunquam periculum situs adeunt, illa quæ ad oculos non reuocantur, sed extra conuersationem, ut superuacua iacuerunt, sordes ipsa colligunt uetustate: ita quicquid frequens cogitatio exercet, ac renouat, memoriæ nunquam subducitur, quę nihil perdit, nisi ad quod sæpe non respexit. CAP. II.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. III. Præter hanc causam, aliæ quoque sunt, quæ nobis merita nonnunquam maxime uelant, Prima ac omnium potissima, quod notis semper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, sed quid petamus, inspicimus, non in id, quod est, sed quod apud eris leue, nouorum cupiditas fecit, autor quoque eorum non sit in pretio. Amaui- *Fundat um*
mus aliquem & suspeximus, & fundatum ab illo statum nostrum professi sumus, quàm diu nobis placebant, ea quæ consecuti sumus. Deinde irrumpit in animum alio
rum admiratio, & ad ea impetus factus est, uti mortalibus mos est, ex magnis maio-
ra cupiendi, protinus excidit, quicquid ante apud nos beneficium uocabatur. Nec ea
intuemur, quæ nos aliis præposuere, sed ea sola quæ fortuna præcedentium ostentat.
Non potest autem quisquam & inuidere, & gratias agere. Quia inuidere querentis
& mœsti est, gratias agere gaudentis. Deinde quia nemo nostrum nouit, nisi id tem- *Cum, suspicor legendum*
pus quod† eum maxime tranlit. Ad præterita rari animum retorquent, Sic fit, ut præ-
ceptores, eorumq; beneficia intercidant, quia totam pueritiam relinquimus. Sic fit, ut
in adolescentiam nostram collata pereant, quia ipsa nunquam retractatur. Nemo
quod fuit tanquam in præterito, sed tanquam in perdito ponit. Ideoq; caduca memo-
CAP. IIII. ria est futuro imminentium. Hoc loco reddendum est Epicuro testimoni-
um, qui assidue queritur, quod aduersus præterita simus ingrati, quod quæcunque
precepimus bona, non in memoriam reducamus, nec inter uoluptates numeremus,
cum certior nulla sit uoluptas, quàm quæ iam eripi non potest. Præsentia bona non-
dum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere. Futura pendent, & incerta
sunt. Quod præterierit, inter tuta sepositum est. Quomodo gratus quisquã esse aduer
sus beneficia potest, qui omnem uitam suam trãstulit: Præsentium intuitus, ac præteri
torum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quisquis spei plurimum.

CAP. V. Quemadmodum mi Liberalis quædam res semel perceptæ hærent, quædam ut
scias, non est satis didicisse (Intercidit enim eorum scientia, nisi contineatur) Geome
triam dico & sublimium cursum, & siqua alia propter subtilitatem lubrica sunt: ita be
neficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, sed numero plu-
rima, & tẽporibus diuersa, effluunt. Quia (ut dixi) non subinde illa tractamus, nec li-
benter quid cuiq; debeamus, cognoscimus. Audi uoces petentium. Nemo non uictu
ram semper in animo suo memoriam dixit, nemo nõ deditum se & deuotũ professus
est, & si quod alius humilius uerbũ, quo se oppignoraret, inuenit. Post exiguum tem
pus ijdem illi uerba priora quasi sordida, & parum libera euitant, perueniunt deinde
eò quo, ut ego existimo, pessimus quisq; atq; ingratissimus peruenit, ut obliuiscantur.

CAP. VI. Adeo tamen ingratus est, qui oblitus est, ut gratus sit, cui beneficium in mentẽ uenit.
Hoc tamen inuisum uitium, an impunitum esse debeat, quæritur, & an hæc lex,
quæ in scholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda sit, qua ingrati datur actio, quæ
uidetur æqua omnibus. Quid ni? cum urbes quoque urbibus, quæ præstitere expro-
brent, & à maioribus collata, à posteris exigant. Nostri maiores maximi scilicet uiri
ab hostibus tantum expetierunt beneficia, magno animo dabant, magno perdebant.
Excepta Macedonum gente, nõ est in ullam data aduersus ingratũ actio. Magnumq;
hoc argumentum dandum non fuisse, quia aduersus maleficium omne consensimus,
& homicidij, ueneficij, parricidij, uiolatarum religionum, aliubi atque aliubi diuersa
pœna est, sed ubiq; aliqua. Hoc frequentissimum crimen nusquam punitur, ubiq; im-
probatur. Neq; absoluimus illud, sed cum difficilis esset incertæ rei æstimatio, tantum
CAP. VII. odio damnauimus, & inter ea reliquimus quæ ad uindices deos mittimus.

Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem
forte, credita cadere non debeat. Primum omnium pars optima beneficij perijt, si actio, sicut† cer-
tæ pecuniæ, aut ex conducto aut ex locato datur. Hoc enim speciosissimum est
in illo, quod dedimus uel perditurí, quod totum permisimus accipientium arbi-
trio. Si appello, si ad iudicem uoco, incipit non beneficium esse, sed creditum: Deinde
cum res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Non ma
gis lau

gis laudabit quisquam gratum hominẽ, quàm eum, qui depositum reddidit, aut quod
debebat, †extra iudicem soluit. Ita duas res, quibus in uita humana nihil pulchrius *al. citra iudici um*
est, corrumpimus, gratũ hominem, et beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum
est, si beneficium non dat, sed commodat: aut in illo qui reddit, non quia uult, sed quia
necesse est: Non est gloriosa res gratum esse, nisi tutum est, ingratũ fuisse. Adijce nunc
quod huic uni legi omnia fora uix sufficient. Quis erit, qui non agat: quis, cũ quo nõ
agatur: Omnes sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere dilatant.
Præterea quæcunq; in cognitionem cadunt, comprehendi possunt, & non dare infini
tam licentiam iudici. Ideo melior uidetur conditio causæ bonæ, si ad iudicem, quàm
ad arbitrium mittitur: quia illum formula includit, & certos, quos non excedat ter-
minos, ponit: huic libera, & nullis astricta uinculis religio, & detrahere aliquid po-
test, & adijcere, & sententiã suam non prout lex, ut iustitia suadet, sed prout humani-
tas, aut misericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, sed re-
gno liberrimo positura. Quid sit enim beneficiũ non cõstat, deinde quantuncunq; sit
refert cũ benigne illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. Sæ-
pe & qui reddidit quod accepit, ingratus est, & qui non reddidit, gratus. De quibusdã 1
etiam imperitus iudex dimittere tabellam potest. Vbi feciisse, aut non feciisse pronunti
andum est, ubi prolatis cautionibus, controuersia tollitur, ubi inter disputantes ratio
ius dicit. Vbi uero animi coniectura capienda est, ubi id, de quo sola sapientia decer-
nit, in controuersiam incidit, non potest ad hæc sumi iudex ex turba selectorum, quẽ *Albũ iudicũ*
census in album, & equestris hæreditas misit. Itaq; non hæc pa CAP. VIII.
rum idonea res uisa est, quæ deduceretur ad iudicem, sed nemo huic rei satis idoneus
iudex inuentus est: quod non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit diffi-
cultatis, quisquis in eiusmodi †regnum exisset. Donauit aliquis magnam pecuniam, *al. reũ egisset*
sed diues, sed non sensurus impendium. Donauit alius, sed toto patrimonio cessu- 2
rus. Summa eadem est, beneficium idem non est. Etiam nunc adijce. Hic pecuniam
pro addicto dependit, sed cum illam domo protulisset. Ille dedit eandem, sed mutuam
sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco
esse illum, qui beneficium ex facili largitus est, & hunc, qui accepit, ut daret: Tempo-
re quædam magna fiunt, non summa. Beneficium est donata possessio, cuius ferti-
litas laxare possit annonam. Beneficium est, unus in fame panis. Beneficium est, do-
nare regiones, per quas †multa flumina & nauigabilia decurrant. Beneficium est, aren *al. magna*
tibus siti, & uix spiritum per siccas fauces ducentibus monstrare fontem. Quis inter 3
se ista comparabit? Quis expendet? Difficilis est scientia, quæ non rem, sed uim *al. requirit*
rei quærit. Eadem licet sint aliter data, non idem pendent. Dedit mihi hic benefi-
cium, sed non libenter, sed dedisse se. questus est, sed superbius me quàm solebat, aspe-
xit, sed tam tarde dedit, ut plus præstaturus fuerit, si cito negasset. Horum quomo-
do iudex inibit æstimationem, cum sermo & dubitatio, & uultus meriti gratiam de
struant? Quid quod quædam beneficia uocantur, quia ni CAP. IX.
mis cõcupiscuntur: quædam non sunt ex hac uulgari nota, sed maiora, etiam si minus
apparent? Beneficium uocas dedisse potentis populi ciuitatem, in quatuordecim gra
dus deduxisse, & defendisse capitis reum: quid utilia suasisse? quid retinuisse, ne in sce
lus rueret? quid gladium excussisse morituro? quid efficacibus remedijs refocillasse lu
gentem? & quod desiderabat uolentem sequi, ad uitæ concilium reduxisse? Quid asse
disse ægro, & cum ualetudo eius ac salus momentis constaret, excepisse idonea cibi
tempora, & cadentes uenas uino refecisse, & medicum adduxisse morienti? Hæc quis
æstimabit? quis similibus beneficijs iubebit beneficia pensari? Donauit tibi domum
sed ego tuam supra te ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium, sed ego naufrago tabu
lam. Pugnanit pro te, & uulnera excepit, at ego uitam tibi silentio dedi. Cum aliter be *paria facere*
neficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile est. Dies prẽterea beneficio CAP. X.
reddendo nõ dicitur, sicut pecuniæ creditæ. Itaq; potest, qui nõ dum reddidit, reddere.
Dic enim, intra quod tẽpus deprehẽdat ingratus, Maxima beneficia probationẽ non
habẽt, Sæpe intra tacitã duorum cõscientia latẽt. An hoc iudicimus, ut nunc demus 4
beneficia

Universidad de Deusto
Biblioteca

beneficia sine teste? Quam deinde pœnam ingratis cõstituamus? Vnam omnibus cũ
disparia beneficia sint? Inæqualem, & pro cuiusq; beneficio maiorem, aut minorem?
Age, intra pecuniam uersabitur taxatio, quid quod quædã beneficia uitæ sunt, & ma
iora uita? His quæ pronũtiabitur pœna? Minor beneficio? Iniqua est. Par & capitalis?
CAP. XI Quid inhumanius, quàm cruentos esse beneficiorum exitus. Quædam, inquit,
priuilegia parentibus data sunt. Quomodo horum extra ordinem habita ratio est, sic
aliorum quoq; beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem sacrauimus, quia
expediebat liberos tolli. Solicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri fortunã.
Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur, Cui des, elige ipse tecum. Si
deceptus es, quære, dignum adiuua. In liberis tollendis nihil iudicio tollentium licet,
Alea tota res uoti est. Itaque ut æquiori animo adirent aleam, danda illis aliqua potestas fu
it. Deinde alia cõditio est parentum, qui beneficia, quibus dederunt, nihilominus da
turi sunt. Nec est periculum, ne dedisse illos mentiantur. In cæteris quæri debet, non
tantum an receperint, sed an dederint. Horum in cõfesso merita sunt, & quia utile est
iuuentuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus, sub quorum custodia
contineantur. Deinde omnium parentum unum erat beneficium. Itaq; æstimari semel
potuit. Alia diuersa sunt & dissimilia, infinitis inter se interuallis distantia. Itaque sub
CAP. XII. nullam regulam cadere potuerunt, cum æquius esset omnia relinqui, quàm omnia
æquari. Quędam magno dantibus constant, quædã excipientibus magna sunt,
sed gratuita tribuentibus, quædam amicis data quædam ignotis. Plus est, quanuis idẽ
detur, si ei detur, quẽ nosse à beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille
solatia. Inuenies, qui nihil putet esse iucundius, nihil maius, cq; habere in quo calami=
tas acquiescat. Inuenies rursus, qui dignitati suæ, quàm securitati suæ consuli malit: est
qui plus ei debere se iudicet, per quem tutior est, quàm ei per quem honestior. Pro=
inde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa inclina=
tus animo. Præterea creditorem mihi eligo. Beneficium sæpe ab ipso accipio, à quo
nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum uocabis eum, cui bene=
ficium inscio, & si sciuisset non accepturo, impositum est: non uocabis eum, qui ut=
CAP. XIII. cunq; acceptum non reddidit? Aliquis dedit mihi beneficiũ, sed idẽ
postea fecit iniuriam. Vtrum uno munere ad patientiam omnium iniuriarum astrin
gor, an perinde erit, ac si gratiam retulerim, quia beneficium suum ipse in sequenti in
iuria rescidit? Quomodo deinde æstimabis, utrum plus sit quod accepit, an in quo læ
sus est? Dies me deficiet, omnes difficultates persequi tentantem. Tardiores, inquit,
beneficia danda facimus non uindicando data, nec inficiatores eorum afficiendo pœ
na. Sed illud quoque tibi econtrario occurrat. Multo tardiores futuros ad accipien=
da beneficia, si periculum causæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam solicitiore ha
bituri loco. Deinde erimus per hæc ipsi quoque ad danda tardiores. Nemo enim li=
benter dat inuitis, sed quicunque ad benefaciendum bonitate inuitatus est, et ipsa pul
chritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris, nisi quod uolunt. Minuitur enim
CAP. XIIII. gloria eius officij, cui diligenter cautum est. Deinde pauciora erunt bene=
ficia, sed ueriora. Quid autẽ mali est inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim
ipsum secuti sunt, qui nullam legẽ huic constituerunt, ut circumspectius donaremus,
circumspectius eligeremus eos, in quos merita conferuntur. Etiam atq; etiam cui des
considera. Nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, si existimas succursurum tibi iudicẽ.
Nulla lex te integrum restituet. Solam accipientis fidem specta. Hoc modo beneficia
auctoritatem suam tenent, & magnifica sunt. Pollues illa, si materiam litium feceris.
Aequissima uox est, & ius gentium præ se ferens, redde quod debes. Hæc turpissima
est in beneficio, Redde. Quid reddet? Vitam, inquam debet, dignitatem, securitatem,
sanitatem. Reddi maxima quæque non possunt. Aut pro his, inquit, aliquid quod tan
ti sit. Hoc est quod dicebam, interituram tantæ rei dignitatem, si beneficium mer=
cem facimus. Non est incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad discordiam,
sua sponte in ista fertur. Quantum possimus resistamus, & quærenti occasionem am=
putemus.

Vtinam

Vtinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum à uolentibus CAP. XV
acciperent. Vtinam nulla stipulatio emptorem uenditori obligaret: nec pacta conuen
taq; impressis signis custodirẽtur, fides potius illa seruaret, & æquum colens animus.
Sed necessaria optimis prætulerũt, & cogere fidem quàm spectare malunt. Adhiben=
tur ab utraque parte testes. Ille per tabulas plurium nomina interpositis pararijs facit.
Ille nõ est interrogatione contentus, nisi rem manusua tenuit. O turpem humani ge= al. reum
neris fraudis, ac nequitiæ publicæ cõfessionem, anulis nostris, plusq; animis creditur.
In quid isti uiri ornati adhibiti sunt, in quid imprimunt signa? Nempe ne ille neget ac
cepisse se, quod accepit. Hos incorruptos uiros & uindices ueritatis existimas? At his
ipsis statim non aliter pecuniæ committentur. Itaq; non honestius erat, à quibusdam
fidem falli, quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc unum deest auaritiæ, ut benefi=
cia sine sponsore non demus. Generosi animi & magnifici est iuuare, & prodesse. Qui
dat beneficia, deos imitatur, qui repetit, fœneratores. Qui illos dũ uindicamus, in tur=
bam sordidissimã redigimus? Plures, inquit, ingrati erunt si nulla aduersus ingratũ CAP. XVI
datur actio, Imo pauciores, quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde nõ expe
dit notum omnibus fieri, quàm multi ingrati sint. Pudorem enim rei tollet multitudo
peccantium, & desinet esse probri loco commune maledictum. Nunquid iam ulla re=
pudio erubescit, postquàm illustres quædam ac nobiles fœminæ, non cõsulum nume=
ro, sed maritorum annos suos computant, & exeunt matrimonij causa, nubunt repu=
dijs? Tã diu istud timebat, quàm diu rarũ erat. Quia uero nulla sine diuortio acta sunt,
quod sæpe audiebant, facere didicerunt. Nunquid iam ullus adulterij pudor est, post=
quàm eò uentum est, ut nulla uirum habeat, nisi ut adulterum iriter? Argumentũ est
deformitatis pudicitia. Quam inuenies tam miseram, tam sordidam, ut illi satis sit unũ
adulterorum par? nisi singulis diuisit horas, & nõ sufficit dies omnibus, nisi apud ali ũ al. infirmata
gestata est, apud aliũ mansit. † Infrunita & antiquata est quæ nesciat matrimonium uo ἀφῳκίαι
cari unũ adulterum. Quẽadmodum horũ delictorum iam euanuit pudor, postquàm al. audaciores
res latius euagata est, ita ingratos plures efficies & † auctiores, si numerare se cœperit.

Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? Quid CAP. XVII.
malignus? Quid auarus? Quid impotẽs? Quid crudelis? Impunita tu credis esse, quæ
inuisa sunt? Aut ullum supplicium grauius existimas publico odio? Pœna est, quod nõ
audet ab ullo beneficium accipere, quod non audet ulli dare, quod omnium designa
tur oculis, aut designare se iudicat, quod intellectum optimæ rei ac dulcissimæ amisit.
An tu infelicem uocas, qui caruit acie oculorum, cuius aures morbus obstruxit, non
uocas miserum eum, qui sensum beneficiorum amisit? Testes ingratorum omnium
deos metuit, urit illũ & angit intercepti beneficij cõscientia, denicq; satis hæc ipsa pœ=
na magna est, quod rei (ut dicebam iucundissimæ) fructum non percepit. At quem iu
uat accepisse, æquali perpetuaq; uoluptate fruitur, & animum eius à quo accepit, non
rem intuens gaudet. Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel.
Comparari autem potest utriusq; uita, cum alter tristis sit & solicitus, qualis esse infi=
ciator ac fraudulentus solet, apud quem non parentum, qui debet honor est, non edu
catoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occasionem referendæ gratiæ † expetẽs, al. expectans
& ex hoc ipso affectu gaudium grande percipiens, nec quærẽs quomodo, de quo, qua
re, sed quemadmodum plenius uberiusq; respondeat, non solum parẽtibus et amicis,
sed humilioribus quoq; personis. Nam etiam si à seruo suo beneficium accepit, existi=
mat non à quo, sed quid acceperit. Quanquàm quæritur à quibusdam, sicut ab CAP. XVIII
Hecatone, an beneficium dare seruus domino possit. Sunt enim qui ita distinguant,
quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria. Beneficium esse, quod
alienus det. Alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare. Officium esse, filij, uxo=
ris, & earum personarum, quas necessitudo suscitat, & ferre opem iubet. Ministerium
esse seruí, quem conditio sua eo loco posuit, ut nihil eorum quæ præstat, imputet supe
riori. Præterea seruos qui negat dare aliquando beneficiũ, ignarus est iuris humani.
Refert enim cuius animi sit, qui præstat, nõ cuius status. Nulli præclusa uirtus est, om
nibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges, & exu

les

Universidad de Deusto
Biblioteca

les, Non elígit domum, nec censum, nudo homine cõtenta est, Quid enim erat turti ad uersus repentina, quid animus magnus promitteret sibi, si certam uirtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium seruus domino, nec regi quisquàm suo, nec duci suo miles, Quid enim interest, quali quisq; teneatur imperio, si summo tenetur? Nam si seruo quo minus in nomen meriti perueniat necessitas obest, & patiẽdi ultima timor, idem istud obstabit, & ei qui regẽ habet, & ei qui ducẽ, quoniam quanquam sub dispari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus suis, dant imperatoribus beneficia, ergo & dominis. Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus: ergo & beneficiũ dare potest. Nam & hoc uirtutis est, adeoq; dominis serui beneficia possunt dare, ut ipsos sæpe beneficij sui fecerint. Non est dubium quin seruus beneficium
CAP. XIX. dare possit cuilibet, quare ergo non & domino suo possit? Quia non potest, inquit, creditor domini sui fieri, si pecuniã illi dederit. Alioqui quotidie dominũ suum obligat. Peregrinantem sequitur, ægro ministrat, & labore summo colit. Omnia tamẽ ista quæ alio præstãte beneficia dicerentur, præstãte seruo ministeria sunt. Beneficium enim id est, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare. Seruus autem non habet negandi potestatem. Ita non præstat, sed paret. Nec id se fecisse iactat, quod non facere non potuit. Iam sub ista lege uincam, & eo perducam seruum, ut in multa liber sit. Interim dic mihi, si tibi ostendero aliquem seruum pro salute domini sui sine respectu dimicantẽ, & confossum uulneribus, reliquias tamen sanguinis ab ipsis uitalibus fundẽtem, & ut ille effugiendi tempus habeat, moram sua morte quærentem, hunc tu negabis beneficium dedisse, quia seruus est? Si tibi ostendero aliquẽ, ut secreta domini prodat, tyranni pollicitione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus uictum, auertisse quantum potuit, suspitiones quærentis, & impendisse spiritum fidei, hunc tu negabis beneficium domino dedisse, quia seruus est? Vide ne eo maius sit, quo rarius est exemplum uirtutis in seruis, eoq; gratius quod cum ferè inuisa imperia sint, & omnis necessitas grauis, cõmune seruitutis odium, in aliquo domini charitas uicit. Ita non ideo beneficium non est, quia à seruo profectum est, sed ideo maius, quia de
CAP. XX. terrere ab illo nec seruitus quidẽ potuit. Errat si quis existimat seruitutẽ in totũ hominẽ descendere. Pars melior eius excepta est, Corpora obnoxia sunt & ascripta dominis: mẽs quidem sui iuris, quę adeo libera et uaga est, ut ne ab hoc quidẽ carcere cui inclusa est teneri queat, quo minus impetu suo utat, et ingẽtia agat et in infinitum co-
al. uenit mes cœlestibus exeat, Corpus itaq; est quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc† uendit. Interior illa pars mãcipio dari nõ potest. Ab hac quicquid uenit, liberũ est. Nõ enĩ aut nos omnia iubere possumus, aut in omnia serui parere cogũtur. Cõtra remp.
CAP. XXI blicam imperata nõ facient, nulli sceleri manus commodabunt. Quædam sunt quæ leges nec iubẽt, nec uetant facere, in his seruus materiam beneficij habet. Quàm diu præstatur, quod à seruis exigi solet, ministerium est ubi plusquàm quod seruo necesse est, beneficium. Vbi in affectum amici transit, desinit uocari ministerium. Est aliquid quod dominus præstare seruo debeat, ut cibariũ, uestiariũ. Nemo hoc dicit beneficiũ. At indulsit, liberalius educauit, artes quibus eruditur ingenui, tradidit, beneficium est. Idem econtrario fit in persona serui. Quicquid est quod seruilis officij formulã excedit, quod nõ ex imperio sed ex uolũtate præstatur, beneficiũ est, si modo tã
CAP. XXII. tũ est, ut hoc uocari potuerit, quolibet alio præstante. Seruus (ut placet Chrysippo) perpetuus mercenarius est. Quemadmodum ille beneficiũ dat, ubi plus præstat quàm quod operis locauit, sic seruus ubi beneuolentia erga dominum fortunæ suę modum transit, & altius aliquid ausus, quod etiam felicius nato decori esset, & spẽ domini antecessit, beneficium est intra domum inuentum. An æquum tibi uidetur, quibus si minus debito faciant, irascimur, non haberi gratiam, si plus debito solitoq; fecerint? Vis scire quando non sit beneficium? Vbi dici potest, quid si nollet? Vbi uero id præstat, quod nolle licuit, uoluisse laudandũ est. Inter se contrariũ sunt, beneficium & iniuria. Potest dare beneficium domino, si à domino iniuriam potest accipere. At qui de iurijs dominorum in seruos, qui audiat, positus est, qui & læuitiam & libidinem, & in præbendis ad uictum necessarijs audaciam compescat, Quid ergo? Beneficium domi

nus

nus à seruo accipit? Imò homo ab homine. Denique quod in illius potestate fuit, fecit. Beneficiũ domino dedit. Ne à seruo acceperis, in tua potestate est. Quis aũt tantus est, quẽ nõ fortuna indigere etiã infimis cogat? Multa iam beneficiorum exempla referã & dissimilia, & quædã inter se cõtraria. Dedit aliquis domino suo uitã, dedit mortem: seruauit perituru & hoc si parũ est, pereundo seruauit. Alius mortẽ domini adiuuit, alius decepit. CA. XXIII aliter. 12

Claudius Quadrigarius in † secũdo & uicesimo annaliũ tradit, quod cũ obsideretur Drumentũ, & iam ad summã desperationem uentum esset, duos seruos ad hostẽ transfugisse, & operæpretiũ fecisse. Deinde urbe capta, passim discurrente uictore, illos per nota itinera ad domũ in qua seruierant, præcucurrisse, & dominã suam ante se ægisse, & quærentibus quænam esset, dominam & quidem crudelissimam ad supplicium ab ipsis duci, professos esse. Eductam deinde extra muros summa cura celasse, donec hostilis ira † concideret. Deinde ut satiatus miles ad Romanos mores cito redijt, illos quoq; ad suos redisse, & dominam sibi ipsos dedisse. Manumisit utrunq; è uestigio illa, nec indignata est ab his se uitam accepisse, in quos uitæ necisq; potestatẽ habuisset. Potuit sibi hoc uel magis gratulari. Aliter enim seruata munus notæ & uulgaris clementiæ habuisset, sic seruata nobilis fabula, & exemplum duarum urbiũ fuit. In tanta confusione captæ ciuitatis, cum sibi quisque consuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, ut ostenderent quo animo facta esset prior illa transitio, à uictoribus ad captiuam transfugerũt, personam parricidarũ ferentes, quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerũt, ne domina occideretur, uideri dominam occidisse. Non est, mihi ctede, nõ est seruilis animi, egregiũ factũ fama sceleris emisse. al. consideret à consido

† Attenus prætor Marsorum ducebatur ad Romanũ imperatorẽ. Seruus eius gladium militi ipsi, à quo trahebatur eduxit, & primũ dominum occidit. Deinde tempus est, inquit, me & mihi consulere, iam dominum manumisi, atque ita se uno ictu † transegit. Da mihi quenquam qui magnificentius dominum seruauerit? al. Vetenus al. traiecit

Corsiniũ Cæsar obsidebat. Tenebatur inclusus Domitius. Imperauit medico, ei idemq; seruo suo ut sibi uenenũ daret. Cum tergiuersantẽ eum uideret, quid cunctaris, inquit, tanq; in tua potestate totum istud sit? mortem rogo armatus. Tum ille promisit, & medicamentum innoxiũ bibendũ illi dedit, quo cũ sopitus esset, accessit ad filiũ eius. Iube me, inquit, adseruari, dum ex euentu intelligis, an uenenum patri tuo dederim. Vixit Domitius, & seruatus à Cæsare est. Prior tamen illum seruus seruauerat. CA. XXIIII

Bello ciuili proscriptum dominum seruus abscondit, & cum anulos eius sibi aptasset, ac uestẽ induisset, speculatoribus occurrit, nihil se deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit, & deinde ceruicem porrexit. Quãti uiri est pro domino eo tempore mori uelle, quo erat rara fides, dominum mori nolle in publica crudelitate: item inueniri in publica perfidia fidelẽ, cum præmia proditionis ingentia ostendantur, pręmiũ fidei, mortem concupiscerer? CAP. XXV

Nostri seculi exemplа non præteribo. Sub Tyberio Cæsare fuit accusandi frequens, & penè publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas iocantium. Nihil erat tutum, Omnis seruiendi placebat occasio. Nec iam reorũ expectabatur euentus, cum esset unus. Cœnabat Paulus prætorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberij Cæsaris habens exsculptam, eminente gemma. Rem ineptissimam fecero, si nunc uerba quæsiero, quemadmodum dicam illum matellam sumpsisse. Quod factũ simul & Maro ex notis illus temporis uestigatoribus notauit. At seruus eius cui nectebãtur insidiæ, ei ebrio anulum extraxit. Et cum Maro conuiuas testaretur admotã esse imaginem obscœnis, & iam † proscriptionẽ componeret, ostẽdit in manu sua seruus anulum. Siquis hunc seruum uocat, & illum conuiuam uocabit. CA. XXVI aliter, subscriptionem.

Sub diuo Augusto nondum hominibus uerba sua periculosa erant, iam molesta. Ruffus uir ordinis senatorij inter cœnam optauerat, ne Cæsar saluus rediret, ex ea peregrinatione quam parabat, & adiecerat idẽ omnes & tauros & uitulos optare. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primũ diluxit, seruus qui cœnanti ad pedes steterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixisset. Hortatur eum, ut Cæsarem occupet, atq; ipse se deferat. Vsus consilio, descendenti Cæsari occurrit. Et cum malam mentem ha- CA. XXVII Inter cœnam

c buisse

Universidad de Deusto
Biblioteca

γνώμας μὲν, qđ ad me attinet

buisse se pridie iurasset, id ut in se & filios suos recideret, optauit, & Cæsarem ut ignosceret sibi, rediretq; in gratiam secum rogauit. Cum dixisset se Cæsar facere, nemo, inquit, credet te mecum in gratiam rediisse, nisi aliquid mihi donaueris, petitq; non festidendam & propitio summam, & impetrauit. Cęsar ait, mea causa dabo operã, ne unquam tibi irascar. Honeste Cęsar quod ignouit, quod liberalitatem clementiæ adiecit,

C. XXVIII Quicũq; hoc audiuerit exemplũ, necesse est Cæsarem laudet, sed cum seruũ ante laudauerit. Non expectas, ut tibi narrẽ manumissum, qui hoc fecerat? Nec tamen gratis, Pecuniã pro libertate eius Cæsar numerauit. Post tot exempla non est dubium, quin beneficium aliquando à seruo dominus accipiat. Quare potius persona rem minuat, quàm personam res ipsa cohonestet? Eadem omnibus principia, eademq; origo. Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingeniũ, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familię suæ longo ordine ac multis stemmatum illigata flexuris in parte prima ædiũ collocant, noti magis quàm nobiles sunt. Vnus omnium parens mũdus est, siue per splendidos, siue per sordidos gradus, ad hũc prima cuiusq; origo perducitur. Nõ est, quod te isti decipiant, cum maiores suos recensent. Vbicunque fecit nomẽ illustre, ilico deum fingunt. Neminẽ despexeris, etiam si circa illum obsoleta sunt nomina, & parũ indulgente adiuta fortuna: siue libertini ante nos habentur, siue serui, siue exterarũ gentiũ homines. Erigite audacter animos, & quicquid in medio sordidi iacet, trãsilite. Expectat uos in summo, magna nobilitas. Quid superbia in tantã uanitatẽ attollimur, ut beneficia à seruis indignemur accipere, & sortem eorũ spectemus, oblíti meritorũ? Seruũ tu quenq; uocas libidinis & gulæ seruus, & adulteræ imò adulterarũ cõmune mancipiũ? Seruum uocas quenquã? Quo tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuũ circumferentibus? Quo te penulati isti in militũ quidẽ non uulgarẽ cultum subornati? Quo inq; te isti efferunt? ad ostium alicuius hostiarij, ad hortos alicuius, ne ordinariũ quidem habentis officium Et deinde negas tibi beneficium à seruo tuo posse dari, cui osculũ alieni serui beneficiũ est? Quæ est tanta animi discordia? Eodem tempore seruos despicis & colis. Imperiosus intra limen atq; impotens, humilis foris, & tam contemptus, q; contemnis. Neq; enim ulli magis abijciunt animos, q; qui improbe tollunt, nulliq; ad calcandos alios paratiores, quàm qui contumelias facere, accipiendo didicerunt.

CA. XXIX Dicenda hæc fuerunt ad contundendã insolentiã hominum ex fortuna pendentiũ, uindicandumq; ius beneficij dandi à seruis, ut à filijs quoq; uindicaretur. Quæritur enim, an aliquãdo liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quàm acceperint. Illud conceditur, multos filios maiores potentioresq; extitisse, quàm parentes suos, eoq; illis, meliores fuisse. Quod si constat, potest fieri, ut meliora tribuerint, cum & fortuna illis maior esset, & melior uoluntas. Quicquid, inquit, est, quod dat patri filius, utiq; minus est, quia hanc ipsam dandi facultatem patri debet. Ita nunquã beneficio uincitur, cuius beneficum est ipsum, quod uincit. Primũ quædam initium ab alijs trahunt, & tamen initijs suis maiora sunt. Nec ideo aliquid non est maius eo quod cœpit, quia non potuisset intantum procedere, nisi cœpisset. Nulla non res principia sua, magno gradu transit. Semina omniũ rerum causæ sunt, & tamen minimæ partes sunt eorum, quę gignunt. Aspice Rhenum, aspice Euphratẽ, omnes denique inclytos amnes, quid sunt, si illos illic unde effluũt ęstimes? Quicquid est quo timentur, quo nominãtur, in processu parauerunt. Tolle radicem, nemora non surgent, nec tanti montes uestientur. Aspice trabes, siue proceritatem ęstimes altissimã, siue crassitudinem spatiumq; ramorum, latissime fusas, quantulũ est his comparatũ illud, quod radix tenui fibra cõplectitur? Innituntur fundamentis suis templa, & illa urbis mœnia, tantum quę in firmamentũ totius operis iacta sunt, latẽt. Idem in cęteris euenit. Principia sua semper sequẽs magnitudo, obruit. Non potuissem quicquã cõsequi, nisi parentũ beneficiũ antecessisset. Sed nũ ideo quicquid cõsecutus sum, minus est eo, sine quo consecutus non essem. Nisi me nutrix aluisset infantem, nihil eorum quæ consilio ac manu gero, facere potuissem, nec in hanc emergere nominis claritatẽ, quam ciuili ac militari industria merui, nunquid tamen ideo maximis operibus præferes nutricis officiũ? At quid interest, cum æque sine patris beneficio, quàm

sine

sine nutricis fomento, nõ potuerim ad ulteriora procedere? Quod si initio meo CAP. XXX quicquid iam possum debeo, cogita nõ esse initiũ mei patrẽ, ne auum quidẽ. Semper enim erit ulterius aliquid, ex quo originis proximæ origo descẽdat. Atqui nemo dicitur plus debere ignotis, & ultra memoriã positis maioribus, q; patri. Plus aũt debeo, si hoc ipsum quod genuit me pater meus, maioribus suis debet. Quicquid pręstiti patri, etiã si magnũ est, infra ęstimationẽ paterni muneris est, quia non essem, si nõ genuisset. Isto modo etiã siquis patrẽ meum ægrum ac moriturũ sanauerit, nihil præstare ei potero, quod nõ beneficio eius minus sit. Nõ enim genuisset me pater, † nisi natus esset. Sed uide, ne illud uerius sit æstimari, an id quod potuit, & id quod fecit, meũ sit, mearum uiriũ, meæ uoluntatis. Illud quod natus sum, per se intuere quale sit. Animaduertis exiguũ & incertum, & boni maliq; cõmunẽ materiam, siue dubio primũ ad omnia gradum, sed nõ ideo maiorẽ omnibus, quia primum. Seruaui patrem, & ad summam prouexi dignitatem, & principem urbis suæ feci, nec tantum rebus à me gestis nobilitaui, sed ipsi quoq; gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quàm gloriosam dedi materiã. Honores, opes, quicquid humanus ad se animus rapit, cõgessi, & cũ supra omnes starem, infra illũ steti. Dic nunc, hoc ipsum, quod ista potuisti, patris munus est: Respondebo tibi, & prorsus, si ad ista facienda nasci satis est. Sed si ad bene uiuendum minima portio est uiuere, & id tribuisti, quod cum feris mihi, & animalibus quibusdã minimis, quibusdam etiã fœdissimis cõmune est, noli tibi asserere, quod non ex tuis beneficijs, sed etiã sine tuis oritur. Puta me uitã pro uita reddidisse. Sic quoque munus tuũ uici, cum ego dederim sentienti sentiens me dare, cum uitã tibi non uoluptatis meæ causa, aut per uoluptatẽ dederim, cum tanto maius sit retinere spiritũ, quã accipere, quanto leuius mori ante mortis metũ. Ego uitam dedi statim illa usuro, CA. XXXI tu nescituro, an uiuerẽ. Ego uitã dedi, mortẽ timenti, tu uitam dedisti, ut mori possem. Ego uitam tibi dedi consummatã, perfectam, tu me expertem rationis genuisti, onus alienũ. Vis scire quàm non sit magnum beneficiũ uitam sic dare? Si exposuisses, nẽpe iniuria erat genuisse. Quo quidẽ colligo, minimũ esse beneficium, patris matrisq; cõcubitum, nisi accesserint alia, quæ prosequerẽtur hoc initium muneris, & alijs officijs ratũ facerent. Nõ est bonum uiuere, sed bene uiuere. At bene uiuo, sed potui & male. Ita tamen hoc est tuum, quod uiuo. Si uitam imputas mihi per se nudã, egentem consilij, & id ut magnũ bonum iactas, cogita te mihi imputare muscarum ac uermium bonum. Deinde, ut nihil aliud dicã, quã bonis artibus me studuisse, ut cursum ad rectum iter uitę dirigerẽ, ipso beneficio maius q; quod dederas, recepisti. Tu enim me mihi rudem & imperitũ dedisti, ego tibi filiũ, qualẽ genuisse gauderes. Aluit me pater, si CA. XXXII idem præsto, plus reddo, quia non tantũ aluisse, sed à filio ali gaudet, & maiorẽ ex animo meo, q; ex ipsa re percipit uoluptatẽ. Illius alimenta ad corpus tantũ meum perue nerunt. Quid si quis intantum processit, ut aut eloquentia per gentes enotescret, aut iustitia, aut bellicis rebus, & patri quoq; ingentẽ circumfunderet famã, tenebrasq; natalium suorũ clara luce discuteret, non inæstimabile in parentes suos beneficium contulit? An quisquã Aristonem & Gryllũ, nisi propter Xenophontẽ ac Platonem filios nosset? Sophroniscũ Socrates expirare non patitur. Cæteros enumerare longum est, qui † uiuũt ob nullam causam aliã, quàm quod illos liberorũ eximia uirtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficiũ dedit M. Agrippæ pater, nec post Agrippam quidem notus, an patri dedit Agrippa, nauali corona insignis, unicum adeptus inter dona militaria decus, qui tot in urbe maxima opera excitauit, quæ & priorem magnificentiã uincerent, & nulla postea uincerentur? Vtrũ Octauius maius ullum beneficium dedit filio, an patri diuus Augustus, quãuis illum umbra adoptiui patris abscõdit? Quantã accepisset uoluptatẽ, si illum post debellata arma ciuilia, uidisset securæ pací præsidentem, nõ agnoscens bonũ suum, nec satis credens, quoties respexisset ad se, potuisse illũ uirũ in domo sua nasci. Quid nunc cæteros persequar, quos iã consumpsisset obliuio, nisi illos filiorũ gloria à tenebris eruisset, & adhuc in luce retineret? Deinde non quæramus, nũ quis filius patri maiora beneficia reddiderit, q; à patre acceperat, sed an possit aliquis maiora reddere, etiã si quæ retuli exempla, nondũ satisfaciũt, nec beneficia

c * parentum

alter, durant

Universidad de Deusto
Biblioteca

Supermico aliter, prælio
CA. XXXII parentum suorum supermicant. Capit tamen hoc natura, quod nondũ ulla ætas tulit. Si singula paternorum meritorũ magnitudinem exuperare non possunt, plura in unũ congesta superabunt. Seruauit in † bello patrem Scipio, & prætexatus in hostes equum cõcitat: parum est, quod ut peueniret ad patrẽ, tot pericula, maximos duces, cum maxime prementia contemplit, tot oppositas difficultates, quod ad primam pugnam exiturus tyro per ueteranorum corpora cucurrit, quod annos suos transiliuit. Adijce ut idem patrẽ reum defendat, & conspirationi inimicorũ potentium eripiat: ut alterum illi consulatum, ac tertium aliosq; honores etiam consularibus concupiscendos congerat, ut pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod est militaribus uiris speciosissimum, diuitẽ illum spolijs etiam hostilibus faciat. Si adhuc parum est, adijce ut prouincias, & extraordinaria imperia continuet, adijce ut dirutis maximis urbibus,
aliter, patrem Romani imperij sine æmulo ad ortus occasusq; uenturi defensor & conditor, maiorẽ nobilitatẽ nobili uiro adijciat. Dic Scipionis † parem, haud dubium est, quin generãdi
C. XXXIII uidium asserens, an decus. Deinde, si hoc parum est, finge aliquem tormenta patris discussisse, finge in se transtulisse. Licet tibi inquantũ uelis extendere beneficia filij, cum paternum munus & simplex sit & facile, nec danti uoluntarium. Quid necesse est multis? Dedit etiam quibus dedisse se nescit. In quo consortem habet, in quo spectauit legem patriam, premia patrum, domus ac familię perpetuitatẽ, omnia potius quàm eum cui dabat. Quid si quis sapientiam consecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc disputabimus, an maius aliquid dederit quàm acceperat, cum uitam beatam patri reddiderit, acceperit tantum uitam? Sed patris, inquit, beneficium est, quicquid facis, quicquid præstare illi potes. Et præceptoris mei, quod institutis liberalibus profeci. Ipsos tamen qui tradiderunt illa transcendimus, utiq; eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamuis sine illis nemo quicquã assequi posset, non tamen quantumcumq; quis assecutus est, infra illos est. Multũ inter prima ac maxima interest. Nec ideo prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse non possunt.

C. XXXIIII Iam tempus est quædam ex nostra (ut ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficiũ
10 dedit, quo est aliquid melius, potest uinci. Pater dedit filio uitam, est autem aliquid uita melius, ita pater uinci potest, quia dedit beneficiũ, quo est aliquid melius. Etiamnũ qui dedit alicui uitam, si semel & iterum liberatus est mortis periculo, maius accepit beneficium, quàm dedit. Pater aũt uitam dedit. Potest autẽ si sæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficiũ accipere, quàm dedit. Qui beneficiũ accipit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autẽ indiget uita qui uiuit, quàm qui natus non est, ut qui ne indigere quidem omnino possit. Maius ergo beneficium accipit pater, si uitam à filio accepit, quàm filius à patre, eo quod natus est. Patris beneficia uinci à filij beneficijs non possunt. Quare? quia uitã accepit à patre, quã nisi accepisset, nulla dare beneficia potuisset. Hoc commune est patri cum omnibus, qui uitam dederũt alicui. Non potuissent enim referre gratiã nisi uitam accepissent. Ergo nec medico in maius gratia referri potest, solet enim & medicus uitam dare, nec nautæ, si naufragum sustulit. Atqui & horũ & aliorũ, qui aliquo modo nobis uitam dederunt, beneficia uinci possunt, ergo & patrũ possunt. Si quis mihi beneficiũ dedit, quod multorũ beneficijs adiuuandum esset, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi q̃ accepi. Pater filio uitã dedit periturã, nisi multa accessissent, quæ illam tuerentur. Filius patri si dedit uitam, dedit eam, quæ nullius desideraret auxiliũ, in hoc, ut
CA. XXXV permaneret. Ergo maius beneficiũ accepit à filio pater, qui uitã accepit, q̃ illi dederat.

Hæc nõ destruũt parentũ uenerationem, nec deteriores illis liberos faciũt, imò etiã meliores. Natura enim glorioſa uirtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum uincendi spe uenerit. Id si patribus idem uolentibus legibusq; contigerit (quoniã pleraq; sunt, in quibus nostro bono uincimur) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatẽ parentibus, ut fateantur seipsos filiorum beneficijs impares? Nisi hic ita iudicamus, excusationẽ damus liberis, & illos segniores ad referendã gratiã facimus, quibus stimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi

optimi iuuenes, posita est inter parẽtes ac liberos honesta cõtentio, dederint maiora, an receperint. Non ideo uicerunt, quia occupauerunt. Sumite modo animũ, qualem decet, & deficere nolite, ut uincatis optantes. Nec desunt tam pulchro certamini duces, qui ad similia uos cohortentur, ac per uestigia sua ire ad uictoriam sæpe iam partam ex parentibus, iubeant. Vicit Aeneas patrẽ, ipse, cuius infantia leue tutumq; XXXVII gestamen, grauẽ senio, per media hostiũ agmina, & per cadentis circa se urbis ruinas ferens, cum complexus sacra ac penates deos religiosus senex non simplici uadentem sarcina premeret: tulit illum per ignes, & quid non pietas potest, pertulit, colendumq; inter cõditores Romani imperij posuit. Vicere Siculi iuuenes, cum Aetna maiore ui peragitata, in urbes, in agros, in magnam insulæ partem effudisset incendiũ, uexerunt parentes suos, dissedisse creditum est ignes, & utrinq; flamma recedente limitẽ adaper *Dissedisse à dissido* tum, per quem transcurrerẽt iuuenes dignissimi, qui magna tuto auderent. Vicit Antigonus, qui cum ingenti prælio superasset hostẽ, præmium belli ad patrem transtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc est regnũ, nolle regnare, cum possis. Vicit patrem imperiosum quidẽ Manlius, qui cum ante ad tempus relegatus esset à patre, ob adolescẽtiam brutã ac hebetẽ, ad tribunũ plebis qui patri suo dixerat diem uenit, petitoq; tempore quod ille dederat, sperans fore proditorẽ parentis inuiti, & bene meruisse se de iuuene credebat, cuius exiliũ pro grauissimo crimine inter alia Manlio obijciebat, nactus adolescens secretum, stringit occultatũ sinu ferrum, & nisi iuras, inquit, te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiã. In tua potestate est utro modo pater meus *al. actionis* accusatorem non habeat. Iurauit tribunus, nec fefellit, & causam † accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunũ in ordinem redigere.

Alia ex alijs exempla sunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerunt, qui ex in- XXXVIII simo ad summum protulerunt, & è plebe aceruoq; ignobili nunquã tacendos seculis dederunt. Nulla ui uerborum, nulla ingenij facultate exprimi potest, quantũ opus sit, quàm laudabile, quamq; nunquã à memoria hominũ exiturũ, posse hoc dicere, Parentibus malis parui, cessi imperio eorum, siue æquũ, siue iniquũ fuit, obsequentẽ submisumq; me præbui, ad hoc unum contumax fui, ne beneficijs uincerer. Certate obsecro uos, & † fessi quoq; restituite aciem. Felices, qui uicerint. Felices, qui uincentur. Quid *al. fusi* eo adolescente præclarius, qui sibi ipsi dicere poterit, neq; enim fas est alteri dicere, Patrem meum beneficijs uici? Quid eo fortunatius sene, qui omnibus ubiq; prædicabit, *al. sibi* à filio suo se beneficijs uictũ? Quid autẽ est felicius, quam † ibi cedere? Finis.

IN LIBRVM TERTIVM.

CAPVT SEPTIMVM.

Vbi fecisse, aut nõ fecisse, &c. Nõ sum ausus mutare scripturam. Arbitror ita distinguendũ, 1
Vbi fecisse aut nõ fecisse pronuntiandũ est, ibi prolatis cautionibus cõtrouersia tollitur. Vbi uero inter disputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda est.

CAPVT OCTAVVM.

Si in huiusmodi regnũ exisset, &c. Vnus codex manu descriptus, pro regnũ habebat, reũ. 2
Vnde conijcio fuisse scriptum à Seneca, Quisquis in eiusmodi reum egisset, ut eiusmodi, sit neutri generis, & ad causas referatur, nõ ad hominem. Qui pararet quempiam agere reũ ingratitudinis, uix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet. Hinc cõiectari potest, quanto plus difficultatis habiturus esset iudex, de utriusq; animo pronuntiaturus.

Non idẽ pendent, aut pendũt legendũ est, aut pendẽt erit à pendere futuri tẽporis uerbũ. 3

CAPVT DECIMVM.

An hoc indicimus. Suspicor fuisse scriptũ, an hoc interdicemus ne fiant bene. &c. aut, An 4
hoc indicimus, ut nè fiant, &c.

CAP. DECIMVM QVARTVM.

Redde quod debes, &c. Hic aliquot uerba deerãt, incuria scribæ prætermissa, quæ reposui- 5
mus ex fide duorum uoluminum manu descriptorũ, quorum cũ alterum esset in Anglia, alterum Basileæ, tamen cõsentiebant. Et apte quadrant sententiæ. Hoc admonendum duxi, ne quis ceu temere adiecta resecet. CAP. XVIII.

Vt ipsos sæpe beneficij sui fecerint. Vide num legendum sit, Vt ipsos sæpe beneficio suos fe- 6
cerint, aut sui iuris fecerint, CAP. XXVI.

Et seruus eius quo nectebantur insidiæ, &c. Quum citra cõtrouersiam sit eum locum fuisse 7
mendosum, nec suffragarentur exemplaria, reposuimus lectionem, nisi fallimur, germanam. Procliuis lapsus est, ab at in, & fortasse scriptum erat quo, pro cui. c Caput

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT XXVII,

8 Iam Molesta. Maiuscula corrupit sensum,nondum erant periculosa.quum iam essent molesta,Id indicandum erat,ne quis reponeret ueterem lectionem.

CAPVT XXVIII

9 Vbicunq; fecit nomen illustre,&c. Hic locus uariabat in exemplaribus, sed ita ut nihil esset quod posses in totum probare.In quibusdam aberat qui,qui cū maiores suos. Verū id haud ita multū refert ad sensum,nisi quod sermo magis est abruptus,id quod Senecæ peculiare est. Nonnulli sic habebant.illo dominū fugiant. Alij,illo deum fugiūt. Rursus alij dominū fingūt. Ex his diuinare licet fuisse scriptum, Vbi quenq; nomen fecit illustrem, ilico deum fingunt. Nec displicet ubicunq;,si legas illustrē,nec illustre displicet,si subaudias aliquis. Nisi forte profecit,legendum est,stetit. Notat illos qui tument nobilitate maiorum,ac sibi dij uidentur non homines,reliquos q; fastidiunt.

CAPVT XXXV.

10 In initio huius cap. hæc uerba sustulimus,Si quid melius uita est,& à patre sola uita datur, potest beneficijs à filio uinci pater. Hoc doctus aliquis asscripserat in margine,Senecæ sententiam sais uerbis explicans,at scriba ut sæpe fit retulit in contextū. Ex fide codicis manu descripti quod supererat,resecuimus,ne quis temere reponat.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS.

LIBER QVARTVS.

EX omnibus quæ tractauimus Ebuti Liberalis, potest uideri nihil tam necessarium,aut magis(ut ait Salustius) cū cura dicendū,quā quod in manibus est: An beneficiū dare,& inuicem gratiā referre, per se res expetendæ sint. Inueniuntur qui honesta in mercedē colant,quibus q; non placeat uirtus gratuita,quæ nihil habet in se magnificum,si quic q; habet uenale. Quid enim est turpius, quàm aliquem computare,quāti uir bonus sit, cum uirtutē nec lucrum inuitet,nec absterreat damnū, adeoq; neminē spe ac pollicitatione corrūpat,ut cuncta in se impēdere iubeat,ac sæpius in ultro tributis sit? Calcatis utilitatibus ad illam eundū est,quocunq; uocauit,,quocūq; misit,sine respectu rei familiaris, interdū etiā sine ulla sanguinis sui parsimonia uadendum,nec unquā imperiū eius detrectandū. Quid consequar,inquit,si hoc fortiter,si hoc †grate fecero? Quod si feceris ,nihil tibi extra promittitur,si quid forte obuenerit cōmodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum pretium in ipsis est. Si honestū per se expetendū est , beneficiū aūt honestū est, non potest alia eius conditio esse, cum eadē natura sit. Per se autē expetendū esse honestum,sæpe & abunde probatū est. In hac parte nobis pugna est,cū Epicureorum delicata & umbratica turba, in conuiuio suo philosophantium,apud quos uirtus uoluptatum ministra est. Illis paret,illis deseruit,illas supra se uidet. Nō est, inquit,uoluptas sine uirtute. Sed quare ante uirtutem est? De ordine disputas. Disputationem esse oportet de re tota,& de potestate eius ambigitur. Nō est uirtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt,ducere debet,imperare,summo loco stare. Tu illā iubes signū petere? Quid,inquit, tua refert? Et ego sine uirtute nego beatā uitam posse cōstare. Ipsam uoluptatem, quā sequor, cui me manc ipaui,remota illa,improbo & damno. De hoc uno disputatur,utrū uirtus summi boni causa sit,an ipsa summū bonum. Vt hoc unū quæratur, ordinis tantū existimas mutationē? Ista uero cōfusio est, & manifesta cæcitas, prīmis postrema præferre. Nō indignor,quod post uoluptatē ponit uirtus , sed quod omnino cū uoluptate confertur. Contēptrix eius & hostis est ,& lōgissime ab illa resiliēs, labori ac dolori familiarior,uirilibus inōmodis magis,quā isti effœminato bono inserenda. Hæc mi Liberalis dicenda fuerunt,quia beneficium (de quo nūc agitur) dare,uirtutis est , & turpissimum id causa ullius alterius rei dare , quam ut datum sit. Nam si recipiendi spe tribueremus,locupletissimo cuiq;,nō dignissimo daremus.Nūc uero diuiti importuno,pauperem præferimus. Non est beneficium , quod ad fortunā spectat.Præterea,si ut prodessemus,sola nos inuitaret utilitas, minime beneficia distribuere deberent,qui facillime possent,locupletes,& potentes,& reges,aliena ope non indigentes. Dij uero tot munera,quæ sine intermissione diebus ac noctibus fundunt, nō darent. In omnia enim illis natura sua sufficit,plenosq; & tutos,& inuiolabiles præstat. Nulli ergo beneficium dabūt,si una dandi causa est,se intueri,ac commodū suum.

forte,gratis

CAP.II

CAP.III

Istud

Istud non est beneficiū,sed fœnus,circumspicere,non ubi optime ponas,sed ubi quæstuosissime habeas,unde facillime tollas. Quod cum longe à dijs remotum sit,sequitur ut liberales sint. Nam si una beneficij dandi causa sit utilitas,nulla autem ex nobis utilitas deo speranda est,nulla deo dandi beneficij causa est.

CAP.III

Aliud,agere.

Scio quid hoc loco respondeatur. Itaq; non dat deus beneficia,sed securus & negligens nostri,auersus à mundo,aliud agit,aut(quæ maxima Epicuro felicitas uidetur) nihil agit,nec magis illum beneficia,quàm iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit,non exaudit precantiū uoces,& undiq; sublatis in cœlum manibus uota facientibus, priuata gerit ac publica. Quod profecto nō fieret,nec in hunc furorē omnes profecto mortales cōsensissent alloquendi surda numina,& inefficaces deos,nisi nossent illorū beneficia nūc oblata,nunc orantibus data,magna,tempestiua,ingentes minas interuentu suo soluentia. Quis est itaq; tam miser,tam neglectus, quis tam duro fato, & in pœnā genitus,ut non tantam deorum munificentiam senserit? Ipsos illos complorantes fortem suam & querulos circumspice,inueniesnon ex toto beneficiorum cœlestium extertes,nemínem esse ad quem nō aliquid ex illo benignissimo fonte manauerit. Parū autē,id quod nascentibus ex æquo distribuitur. Vt quæ sequuntur inæquali dispensata mensura transeamus,parum dedit natura,cum se dedit? Non dat deus beneficia. Vnde ergo ista quæ possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia,oculos,aureis,& animum mulcentia? Vnde illa luxuriam quoq; instruens copia? Neq; enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est , usq; in delitias armamur. Tot arbusta,non uno modo frugifera,tot herbæ salutares,tot uarietates ciborum,per totum annum digestæ,ut inerti quoq; fortuita terræ alimenta præberēt? Iam animalia omnis generis,alia in sicco solido q;,alia in humido innascentia, alia per sublime dimissa,ut omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœnissimis flexibus campos cingētia, illa præbitura commercia, uia uasta,& nauigabili cursu uadentia,ex quibus quædā statis diebus mirabile incrementum trahunt,ut anhela & feruenti subiecta cœlo loca subita uis æstiui torrentis irriget. Quid medicatorū torrentiū uenæ? Quid in ipsis litoribus aquarum calentium exundatio? Te Lari maxime,tec q;,Fluctibus,& fremitu assurgens Benace marino.

CAP.V

CAP.VI

Si pauca quis tibi donasset iugera,accepisse te diceres beneficium,immensa terrarū late patentium spatia negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit,& arcam tuam(quoniam id tibi magnum uidetur)impleuerit,beneficium uocabis? tot metalla defodit,tot flumina emisit in aëra,super quæ decurrunt sola,aurum uehentia,argenti,æris,ferri,immane pondus omnibus locis obrutum,cuius inuestigandi tibi facultatem dedit,ac latentium diuitiarum in summa terra signa disposuit,negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donetur,in qua marmoris aliquid resplendeat, & tectum nitidius auro,aut coloribus sparsum,num mediocre munus uocabis? Ingens tibi domicilium,sine ullo incendij,aut ruinæ metu struxit,in quo uides non tenues crustas,& ipsa qua secantur lamina graciliores,sed integras lapidis pretiosissimi moles, sed totas uariæ distinctæq; materiæ,cuius tu paruula frustra miraris,tectum uero alter nocte,aliter interdiu fulgens,negas te ullum munus accepisse? Et cum ista quæ habes magno æstimes,quod est ingrati hominis,nulli debere te iudicas? Vnde tibi istū quem trahis spiritū? Vnde istam,per quam actus uitæ tuæ disponis atq; ordinas lucē? Vnde sanguinem,cuius cursu uitalis continetur calor? Vnde ista palatum tuum saporibus exquisitis ultra satietatē lacessentia? Vnde hæc irritamenta iā lassæ uoluptatis? Vnde ista quies,in qua putrescis,ac marcescis? Nōne si gratus es,dices,deus nobis hæc otia fecit. Nanque erit ille mihi semper deus,illius aram Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus. Ille meas errare boues(ut cernis)& ipsum Luderé quæ uellem calamo permisit agresti? Ille deus non est,qui paucas boues,sed qui per totum orbem armenta dimisit,qui gregibus ubiq; passim uagantibus pabulum præstat,qui pascua hybernis æstiua substituit,qui non calamo tantum cantare , & agreste atq; inconditum carmen,aliquam †tamen obseruationē modulari docuit,sed tot artes,tot uocū uarietates,tot sonos, alios spiritu nostro,alios externo cātus edituros commētus est. Neq; emi

al.tantum ob lectationem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nostra ista quæ inuenimus dixeris, non magis, quàm quod crescimus, quàm quod ad constitutũ tempus sua corpori officia respõdẽt. Nunc puerilíũ dentíũ lapsus, nunc ad surgentẽ iam ætatẽ, & in robustiorẽ gradũ transeuntẽ pubertas, & ultimus ille dies fu
CAP. VII gisterq; ex occulto deus, producit ingenia. Natura, inquit, hæc mihi præstat. Nõ intelligis te, cũ hoc dicis, mutare nomẽ deo. Quid enim aliud est natura, quàm deus, & diuina ratio toti mundo & partibus eius inserta? Quoties uoles, tibi licer aliter hũc
al. illum. autorem rerũ nostrarũ compellare, & Iouem, †id est, optimũ ac maximũ, rite dices, & tonantẽ & statorẽ: qui nõ (ut historici tradiderunt) ex eo quod post uotũ susceptum, acies Romanorũ fugientíũ stetit, sed quod stant beneficio eius omnia, stator statilioq; est: hunc eundemq; & fatũ si dixeris, nõ mentieris. Nã cũ fatum nihil aliud sit quàm se ries implexa causarũ, ille est prima omniũ causa, ex qua cæteræ pendent. Quæcunq; uoles illi nomina propríe aptabis, uim aliquã effectumq; cœlestem continentia. Tot
CAP. VIII appellationes eius possunt esse, quod munera. Hunc & liberũ patrẽ, & Herculem, ac Mercurium nostri putãt. Liberũ patrẽ, quía omniũ parens sit, quod primũ inuenta seminũ uis est, cõsultura per uoluptatẽ. Herculem, quía uis eius inuicta sit, quũq; lassa ta fuerit operibus editis, in ignẽ recessura. Mercuriũ, quía ratio penes illum est, nume rusq; & ordo, & scientia. Quocunq; te flexeris, ibi illũ uidebis occurrentẽ tibi. Nihil ab illo uacat. Opus suum ipse implet. Ergo nihil agis ingratissime mortalíũ, qui te ne gas deo debere, sed naturæ. Quía nec natura sine deo est, nec deus sine natura, sed idẽ est utrũq;, nec distat officiũ. Si quod à Seneca accepisses, Anneo te diceres debere, uel Lucio, nõ creditorẽ mutares, sed nomen. Quoniã siue prænomen eius, siue nomen di xisses, siue cognomen, idẽ tamen ille esset. Sic nũc naturã uoca fatũ fortunãq;, omnia eiusdem dei nomina sunt, & uarie utẽtes sua potestate. Et iustítia, probítas, prudẽtia, fortitudo, frugalitas unius animi bona sũt. Quicquid horũ tibi placuit, animus placet
CAP. IX Sed ne aliã disputationẽ ex obliquo habeam, plurima beneficia ac maxima in nos deus confert sine spe recipiendi. Quoniã nec ille collato eget, nec nos ei quicquã cõ ferre possumus. Ergo beneficiũ per se expetẽda res est, una spectat in eo accipiẽtis uti litas. Ad hanc accedamus sepositis commodis nostris. Dicis, inquit, diligenter eligen dos, quibus beneficia debeamus, quía ne agricolæ quidem semina arenis cõmittant. a Nostram utilitatem in beneficijs dandis sequimur, quemadmodũ in arãdo serẽdoq;. Neq; enim serere per se res expetenda est. Præterea quæritis beneficium quod nõ esset faciendum, si per se beneficium dare expetenda res esset, quocunq; loco, & quocunq; modo daretur, beneficiũ erat. Honestum propter nullam aliã causam, quàm propter ipsum sequimur. Tamen etiamsi nihil aliud sequẽdum est, quærimus quid faciamus, & quãdo, & quẽadmodũ, per hæc enim cõstat. Itaq; cũ eligo cui dẽ beneficium, id ago, ut quandoq; beneficiũ sit. Quía si turpi datur, nec honestũ esse potest, nec beneficiũ.
CAP. X Depositũ reddere per se res expetenda est, non tamen semper reddã. Nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest utrum inficier, an palàm reddã. Intuebor utilitatẽ eius, cui redditurus sum, & nociturũ illi depositũ negabo. Idẽ in beneficio faciã. Videbo quando dem, cui dem, quẽadmodum, quare. Nihil enim sine ratione faciẽdum est. Nõ est autẽ beneficiũ, nisi quod ratiõe datur, quoniã ratio, omnis honesti comes est. Quam sæpe hominum donationẽ suã inconsultã obiurgantium, hanc audimus uocem, Mallem perdidisse, quàm illi dedisse. Turpissimum genus dandi est inconsulta donatio, multoq; grauius male dedisse beneficium, quàm non recepisse. Aliena enim culpa est, quod non recepimus, quod cui daremus nõ elegimus, nostra. In electiõe nihil minus, quàm hoc quod existimas spectabo, à quo recepturus sim. Eli go enim cũ qui gratus, non qui redditurus sit. Sæpe autem & nõ redditurus gratus, ingratus qui reddidit. Ad animũ tendit æstimatio mea. Ideo locupletem, sed indignũ præteribo, pauperi uiro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus, & cũ omnia illi deerunt, supererit animus, Non lucrum ex beneficio capto, non uoluptatem, non gloriam, Vni placere contentus, in hoc dabo, ut quod oportet, faciam. Quod oportet autem, non est sine electione, quæ qualis futura sit, interrogas.

Eligam

Eligam uirum integrum, simplicem, memorem, gratum, alieni abstinentem, sui nõ CAP. XI
auarum, nõ tenacem, ben'euolum. Hunc uero cum elegero, licet nihil illi fortuna tri buat, ex quo referra gratiam possit, ex sententia res gesta erit. Si utilitas me & sordida computatio liberalem facit, si nulli prosum, nisi ut inuicẽ ille mihi prosit, non dabo be neficium proficiscenti in diuersas longinquasq; regiones, nõ dabo abfuturo semper, al. Non enim
non dabo sic affecto, ut spes ei nulla sit conualescendi, nõ dabo ipse deficiens. † Nõ enim habeo tẽpus
dabo in tempus recipiendi. Atqui ut scias, rem per se expetendã esse, benefacere, adue nis modo in nostrũ delatis portum, & statim abituris succurrimus. Ignoto naufrago nauẽ quare uehatur & damus & instruimus. Discedit ille uix satis noto salutis autore, & nunq; amplius in conspectũ nostrum reuersurus, debitores nobis deos derogat, pre caturq; ut illi pro se gratiam referant. Interim nos iuuat sterilis beneficij conscientia. Quid cum in ipso uitæ fine constituti sumus, cum testamentum ordinamus, nõ bene ficia nobis nihil profutura diuidimus? Quantũ temporis cõsumitur, quamdiu secreto agitur, quantũ & quibus demus? Quid enim interest, quibus demus, à nullo recepturi? Atqui nunq; diligẽtius damus, nunq; magis iudicia nostra torquemus, quã ubi remo tis utilitatibus, solum ante oculos honestũ stetit, tãdiu officiorũ mali iudices, quãdiu aliter, inertis-
illa deprauat spes ac metus, ac †incertissimũ uitium, uoluptas. Vbi mors intercluſit o simum.
mnia, & ad referendã sententiã incorruptũ iudicem misit, quærimus dignissimos, qui bus nostra tradamus. Nec quicq; cura sanctiore cõponimus, q; qd' ad nos nõ pertinet.

Et mehercule tunc magna uoluptas subit cogitantẽ, hũc ego locupletiorẽ faciã, & CAP. XII
huius dignitati adiectis opibus aliquid splendoris affundam. Si non damus beneficia nisi recepturi, intestatis moriendũ sit. Dicitis, inquit, beneficiũ creditũ insolubile esse, creditum autem non est res per se expetenda. Cũ creditum dicimus, imagine & trans latione utimur. Sic enim & legem scimus iusti iniustiq; regulam esse, & regula nõ est res per se expetenda. Ad hæc uerba demonstrandæ rei causa descendimus. Cum dico creditum, intelligitur tanquam creditum. Vis scire? adijcio insolubile, cum creditum nullum non solui aut possit, aut debeat. Adeo beneficium utilitatis causa dandum nõ est, ut sæpe, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum sit. Si latronibus circumuentum defendo, ut tuto transire permittatur, reum gratia laborantem tueor, & hominũ potentium factionem in me conuerto, quas illi detraxero sordes, sub accu satoribus ijsdem fortasse sumpturus, cũ abire in partem alteram possim, & securus spe ctare aliena certamina, spõdeo pro iudicato, et †suspẽsum amici bonis libellum deijcio al. suspensis.
creditoribus eius me obligaturus, ut possim seruare proscriptũ, ipse proscriptionis pe riculum adeo. Nemo Tusculanũ atq; Tiburtinũ emere paratus, salubritatis causa, & æstiui secessus, quoto anno empturus sit disputat, cũ emerit, tuendum est. Eadẽ in be neficijs ratio est. Nam cum interrogaueris, quid reddat, respondebo bonam conscien tiam. Quid reddit beneficium? Dic tu mihi, quid reddat iustitia, quid innocẽtia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, si quicquã præter ipsas petis?

Mundus in quid incessum absoluit? in quid sol diẽ extendit & cõtrahit? Omnia ista CAP. XIII
beneficia sunt, fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officiũ est circumagere rerũ ordinẽ, quomodo solis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cadet, & hæc salu taria nobis facere sine præmio, ita uiri officium est inter alia & beneficiũ dare. Quare ergo dat? Ne non det, ne occasionẽ benefaciẽdi perdat. Vobis uoluptas est inertis otij facere crepusculum, & securitatẽ sopitis simillimam appetere, & sub †depressa umbra aliter, densa.
latitare, tenerrimisq; cogitationibus, quas tranquillitatẽ uocatis, animi marcentis ob lectare torporem, & cibis potionibusq; intra hortorum latebras, corpora ignauia pal lẽtia saginare: nobis uoluptas est dare beneficia uel laboriosa, dũ aliorũ labores leuẽt: uel periculosa, dũ alios à periculis extrahãt, uel rationes nostras aggrauatura, dũ alio rũ necessitates & angustias laxãt. Quid mea interest, an recipiã beneficia? Etiã cũ rece pero danda sunt. Beneficiũ eius commodũ spectat cui præstatur, nõ nostrũ. Alioquin nobis illud damus. Itaque multa quę summam utilitatem alijs afferunt, pretio gratiam perdunt. Mercator urbibus prodest, medicus ægris, magno uenalibus, sed omnes isti quia ad alienum commodum pro suo ueniunt, non obligant eos, quibus prosunt.

Non est

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. XIIII Nō est beneficium quod in quæstum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam, auctio est. Non dicam publicam, quæ amatorem ut incenderet reppulit, quæ aut legem, aut ui/rum timuit, ut ait Ouidius, Quæ quia non licuit non dedit, illa dedit. Non immerito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præstitit, nō sibi. Eodem mo do qui beneficium ut reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus ani/malibus, quæ aut usui, aut alimento futura nutrimus: beneficium damus arbustis quę colimus, ne siccitate, aut immoti & neglecti soli duritia laborent. Nemo ad agrum co lendum ex æquo & bono uenit, nec ad ullam rem, cuius extra ipsam fructus est. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec sordida, sed humana, liberalis cupiens dare etiam cum dederit, & augere nouis ac recentibus uetera, non habens propositum quanto ei qui præstat bono futura sit, alioquin humile est, sine laude, sine gloria, prodesse, quia expedit. Quid magnifici est se amare, sibi parcere, sibi acquire re? Ab omnibus istis uerba beneficij dandi cupido auocat, Ad detrimentum iniecta manu trahit, & utilitates relinquit, ipso benefaciendi opere lætissima.

CAP. XV Nunquid dubium est, quin contraria sit beneficio iniuria? Quo modo iniuriam fa/cere per se uitanda ac fugiēda res est, sic beneficium dare per se expetendum. Illic tur/pitudo contra omnia præmia in scelus hortantia ualet, ad hoc inuitat honesti per se ef ficax species. Non mentiar, si dixero neminem nō amare beneficia sua, neminem nō ita compositum animo, ut non libentius eum uideat, in quem multa congessit, cui nō causa sit iterum dandi beneficij, semel dedisse. Quod non accideret, nisi nos ipsa dele/ctarent beneficia. Quàm sæpe dicentem audias: Non sustineo illum deserere, cui dedi uitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut causam suam contra homines gratiosos agam. Nolo, sed quid faciā? Iam illi semel, iterumq; affui. Non uides inesse isti rei pro priam quandam uim, quæ nos beneficia dare cogit? Primū quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio nō fuisset præstandi, aliquid ei præstamus ob hoc, quia præ/stitimus. Adeoq; nos ad beneficia non impellit utilitas, ut et inutilia tueri ac fouere perseueremus sola beneficij claritate, cui etiā infeliciter dato, indulgere, tam naturale,

CAP. XVI quàm liberis prauis. Idem isti gratiā referre ipsos fatentur, nō quia honestū est, sed quia utile, quod non esse ita, minore opera probandum est. Quia quibus argumentis collegimus beneficiū dare per se rē expetendam esse, iisdem etiā hoc collegimus. Fixū est est illud, à quo in cætera probationes nostræ exeunt, honestum ob nullam aliā cau sam, quàm quia honestū sit, coli. Quis ergo controuersiam facere audebit, an gratum esse, honestū sit? Quis non ingratū detestetur hominē, sibiipsi inutilem? Quid aūt, cum tibi narratur de eo, qui aduersus summa beneficia amici sui, ingratus est, quomodo id se cerit, utrum tanquam rem turpem fecerit, an tanquam utilem rem sibi & profuturā commiserit? Puto nequam hominem existimas, cui pœna, non cui curatore opus sit. Quod nō accideret, nisi gratum esse per se expetendū, honestumq; esset. Alia fortasse minus dignitatem suam præferunt, & an sint honesta interprete egent, hoc expositū est pulchriusq;, quàm ut splendor eius dubie ac parū luceat. Quid tā laudabile, quid tam æqualiter in omnium animos receptum, quàm referre bene meritis gratiam?

CAP. XVII Ad hoc, dic mihi, quæ causa nos perducit? Lucrum, quod qui non contemnit, ingra tus est? Ambitio? Et quæ iactatio est soluisse, quod debebas? Metus nullus ingrato. Huic enim uni rei non posuimus legem, tanquā satis natura cauisset, quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet. Superuacuū est, inquit, in naturæ ius im/pelli. Quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quē cum nascitur tra/hit, Ita ne ad hoc quidem, ut honesta per se petat. Placet suapte narura, adeoq; gratiosa uirtus est, ut insitum sit etiam malis, probare meliora. Quis est qui non beneficus uide ri uelit? qui nō inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipsis quę impotentissime fecit, speciem aliquam induat recti? Velit quoque his uideri benefici/um dedisse, quos læsit? Gratias itaq; agi sibi ab his quos afflixere patiūtur, bonosq; se se ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. Quod non facerent, nisi illos hone/sti & per se expetēdi amor cogeret moribus suis opinionē cōtrariā quærere, & nequi/tiā abdere, cuius fructus concupiscitur, ipsa uero odio, pudoriq; est, nec quisq; tantū à naturali

naturali lege defciuit, & hominem exuit, ut animi causa malus sit. Dic ergo quslibet ex istis qui rapto uiuunt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis consequuntur, malint ra/tione bona peruenire? Optabit ille cui grassari, & transeuntes percutere, quæstus est, potius illa inuenire, quam eripere. Neminem reperies qui non nequitiæ præmijs fine nequitia frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod uirtus in omniū animos lumen suum permittit, etiam qui non sequuntur illam, uident. *Nequitiā subinde uocat, malitiā etiā in sceleribus quibuslibet.*

Vt scias per se expetendum esse grati animi affectionem, per se fugienda res est in/gratum esse, quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat, ac distrahit, quàm hoc uitium. Nā quo alio tuti sumus, quàm quod mutuis iuuamur officijs? Hoc uno instructior uita, contraq; incursiones subitas munitior est beneficiorum commer cio. Fac nos singulos quid sumus? Præda animaliū, & uictimę, ac bellissimus & facili/mus sanguis. Quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis uirium est: quæcunq; uaga nascebantur, & actura uitam segregem, armata sunt. Hominem imbecillitas cin git, non unguium uis, non dentium, terribilem cæteris fecit. Nudum & infirmum so cietas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium cæteris, ualidissimum facerent, ra/tionem, & societatem. Itaq; qui par esse nulli posset, si seduceretur, rerum potitur, socie tas illi dominium omnium animalium dedit. Societas terras gentium in alienæ natu ræ transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morborum impetus ar cuit, senectuti admínicula prospexit, solatia contra dolores dedit. Hæc fortes nos facit quod licet contra fortunam aduocare. Hanc societatem tolle, & unitatem generis hu/mani qua uita sustinetur scindes. Tolletur autem, si efficies ut ingratus animus non per se uitandus sit, sed quia aliud illi timendum est. Quam multi sunt enim quibus† in gratos esse tuto licet? Denique ingratum uoco, quisquis metu gratus est. *Segregē* *5* *4* *Vnitas* *al. ingratis*

Deos nemo sanus timet. Furor est enim metuere salutaria. Nec quisquā amat quos timet. Tu denicq; Epicure deum inermem facis. Omnia illi tela omnem detraxisti po tentiam, & ne cuiquam metuendus esset, proiecisti ipsum metum. Hunc igitur septū ingenti quidem & inexplicabili muro, diuisumq; à contactu & à conspectu mortaliū non habes quare uerearis, nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est. In medio interuallo huius & alterius cœli desertus, sine animali, sine homine, sine re, ruinas mundorum supra se citraq; se cadentium euitat, non exaudiens uota, nec nostri curio sus. Atqui hunc uis uideri colere, non aliter quàm parentem, grato, ut opinor, animo: aut si non uis uideri gratus, quia nullum habes filius beneficium, sed te atomi, & istæ micæ tuę forte ac temere conglobauerunt, cur cōlis? Propter maiestatem, inquis, eius eximiam, singularemq; naturam, ut cōcedā tibi, nempe hoc facis nulla spe, nullo præ tio inductus. Est aliquid per se expetendū, cuius te ipsa dignitas ducit. Id est, honestū. Quid est autē honestius, cq; gratū esse? Huius uirtutis materia tam late patet, quā uita.

Sed inest, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua, cui enim uirtuti non inest? sed id propter se expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra se cōmoda, sepositis quo/que illis ac remotis placeat. Prodest gratum esse, ero tamen gratus etiam si nocet. Qui gratus est, qui sequitur? Vt hæc res sibi alios amicos, alia beneficia conciliet. Quid er/go si quis sibi offensas cōcitaturus est? Si quis intelligit, adeo per hoc se nihil cūsecutu rum, ut multa etiam ex appositio acquisitoq; perdenda sint, non libens in detrimenta descendit. Ingratus est, qui in referenda gratia secundum datum uidet, qui sperat cū reddit. Ingratum uoco, qui ægro assidet, quia testamētum facturus est, cui de hæredita te, aut de legato uacat cogitare. Faciat licet omnia quæ facere bonus amicus & me/mor officij debet, si animo eius obuersatur spes, si lucri captator est, & hamum iacit, ut aues quæ laceratione corporum aluntur, lapsa morbo pecora, & casura è proximo spe culantur, ita hic imminet morti, et circa cadauer uolat. Gratus animus ipsa uirtute pro positi sui capitur.

Vis scire hoc ita esse, nec illum utilitate corrumpi? Duo sunt genera grati homi/nis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortasse ostentare se potest, habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gratus qui bono animo accepit beneficium, bono dedit. Hic intra conscientiam occlusus est. Quæ illi contingere

potest

Universidad de Deusto
Biblioteca

potest utilitas ex affectu latenti? Atque hic etiam si ultra facere nil potest, gratus est, Amat, debet, referre gratiam cupit. Quicquid ultra desideras, non ipsi deest. Artifex est etiã cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt. Nec minus canendi peritus, cuius uocem exaudiri fremitus obstrepentium non sinit. Volo referre gratiam, post hoc aliquid supereſt, non ut gratus, sed ut solutus sim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus est, & qui non retulit, gratus. Nam ut omnium aliarum uirtutum, ita huius ad animũ tota æstimatio redit. Hic si in officio est, quicquid defuit, fortuna peccat. Quomodo est disertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compressis manibus, uel etiam alligatis, quomodo gubernator etiam qui in sicco est, quia consumatæ scientiæ nihil deest, etiam si quid obstat quo minus se utatur. Ita gratus est, etiã qui uult tantũ, nec habet huius uoluntatis suæ ullum alium, quàm se testem. Imò amplius adijciam. Est aliquando gratus, etiam qui ingratus uidetur, quem mala interpres opinio in contrarium tradidit. Hic quid aliud sequitur, quàm ipsam cõscientiam, quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in se omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contrà sentientium aspexit, non numerat suffragia, sed una sententia uincit? Si uero bonam fidẽ perfidiæ supplicijs affici uidet, non descendit è fastigio,

CAP. XXII. sed supra pœnam suam constitit. Habeo, inquit, quod uolui, quod petij. Nõ pœnitet nec pœnitebit, nec ulla iniquitate me eò fortuna perducet ut hanc uocem audiã, Quid mihi uolui? quid mihi nũc prodest bona uoluntas? Prodest & in eculeo, prodest & in igne, qui si singulis membris admoueatur, et paulatim uiuum corpus circumeat licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillet, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoq; illud argumentum quamuis dictum iam, reducatur. Quid est quare grati uelimus esse, cum morimur, quare singulorũ perpendamus officia, quare id agamus in omnẽ uitã nostram memoria decernente, ne cuius officij uideamur oblíti. Nulli iam supereſt, quò spes porrigatur, in illo tamen cardine positi, abire è rebus humanis quàm gratissimi uolumus. Est uidelicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominũ ingens honesti potentia, cuius pulchritu

aliter, ui 5 do animos circũfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris† sui rapit. At multa hinc cõmoda oriunẽ. Et tutior est uita melioribus, atq; secũdum bonorum iudicĩ etiam securior, quã innocentia, quam grata mens prosequitur. Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tantum bonum miserum, & anceps et sterile fecisset. Sed illud intuere, an ad istam uirtutem quæ sæpe tuto ac facili datur, etiam si per saxa, & rupes,

CAP. XXIII & feris ac serpentibus obsessum iter, fueris iturus. Non ideo per se non est expetendũ, cui aliquid extra quoq; emolumenti adhæreret. Ferè enim pulcherrima quæq; multis & aduentitijs comitata sunt dotibus, sed illas trahunt, ipsa præcedunt. Num dubium est, quin hoc humani generis domiciliũ, circuitus solis ac lunæ uicibus suis temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hyemis tristitia frangatur, alterius tẽpore efficaci & pene trabili rigetur maturitas frugum? quin ad huius cursum fœcunditas humana respondeat, quin ille annum obseruabilem fecerit circumactu suo, hæc mensem minoribus sphæræ spatijs flectens? Vt tamen detrahas ista, non erat ipse sol, idoneum oculis spectaculum, dignusq; adorari, si tantum præteriret? Non erat digna suspectu luna, etiam si otiosum sydus transcurreret? Ipse mundus quoties per noctem ignes suos sudit, & tantum stellarum innumerabilium refulsit, quem non intentum in se tenet? Quis sibi illa tunc cũ miratur prodesse cogitat? Aspice ista tanto superne cœtu labentia, quemadmodum uelocitatem suam sub specie stantis, atq; immoti operis abscõdant. Quan

6 tum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demũ obserues, agitur? Quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur? quantã fatorũ seriem certus limes adducit? Ista quæ tu non aliter, quàm in decorem sparsa cõsideras, singula in opere sunt. Nec enim est, quod existimes septem sola discurrere, cætera hærere. Paucorum motus comprehendimus, innumerabiles uero, longiusq; à conspectu nostro seducti dij, cedũt, redeuntq;. Et ex his qui oculos nostros patiuntur, plericq; obscuro gradu pergũt, & per occultum aguntur. Quid ergo non caperis tantæ molis aspectu, etiam si te nõ regat, nõ

custodiat,

custodiat, non foueat, generetq;, ac spiritu suo riget? Quemadmodum hæc cum CA. XXIIII primum usum habeant, & necessaria uitaliaq; sint, maiestas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis illa uirtus, & in primis grati animi, multum quidem præstat, sed non uult ob hoc diligi, amplius quiddam in se habet, nec satis ab eo intelligitur, à quo inter utilia numeratur. Gratus est quia expedit, ergo & quantum expedit, Non recipit sordidum uirtus amatorem. Soluto ad illam sinu ueniendum est. Ingratus hoc cogitat, Volebam gratiam referre, sed timeo impensas, timeo periculum, uereor offensam, Faciam potius, quod expedit. Non potest eadem ratio, & gratum facere, & ingratum. Vt diuersa illorum opera, ita† inter diuersa proposita sunt. Ille ingratus est, quam uis non oporteat, quia expedit. Hic gratus est, quamuis non expediat, quia oportet. al. inter se

Propositum est nobis secundum rerum naturam uiuere, & deorum exemplum se- CA. XXV qui. Dij autem quodcunq; faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequuntur, nisi forte existimas illos fructum operum suorum ex fumo extorum, & thuris odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuant, quantis terras fructibus impleant, quàm opportunis & in omnes oras ferẽtibus uentis maria permouent, quantis imbribus repẽte defectis, solum molliant, uenasq; fontium arentes redintegrent, & infuso per occulta nutrimento renouent. Omnia ista sine mercede, sine ullo ad ipsos perueniente commodo faciunt. Hæc quoq; nostra ratio, si ab exemplari suo non aberrat, seruet, ne ad res honestas conducta ueniat. Pudeat ullum uenale esse beneficium. Gratuitos habemus deos. Si deos† quidem imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis patent maria. al. inquit

Hoc loco interrogant, an uir bonus daturus sit beneficium ingrato, sciens ingratũ CA. XXVI esse. Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione insidiosa capiamur. Duos ex constitutione stoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia stultus est. Qui stultus, etiã malus est, qui malus est, nullo uitio caret. Ergo & ingratus est. Sic omnes malos dicimus, intẽperantes, auaros, luxuriosos, malignos: non quia ista omnia singulis magna & nota uitia sint, sed quia esse possint, & sunt, etiamsi latent. Alter est ingratus, † quia aliter quid uulgo dicitur, in hoc uitium natura pronus & propẽsus. Illi ingrato qui hac culpa nõ caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium uir bonus. Nulli enim dare poterit, si tales homines submouerit. Huic ingrato qui beneficiorum defraudator est, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quàm captatori. Quis coctori Coctorem dixisse uidetur p decoctore pecuniam credet, aut depositum committet ei, qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis, quia stultus est, & ob hoc quidẽ malos sequitur, quos indiscreta et uniuersa uitia circumstant. Dicitur timidus proprie natura, etiam ad inanes sonos pauidus. Stultus omnia uitia habet, sed non in omnia natura pronus est. Alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinatur.

Itaq; errant illi, qui interrogant Stoicos, Quid ergo? Achilles timidus est? Quid er- CA. XXVII go? Aristides, cui iustitia nomen dedit, iniustus est? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando restituit rem, temerarius est? Quid ergo? Decius mortẽ timet? Mutius proditor est? Camillus desertor? Non hoc dicimus, sic omnia uitia esse in omnibus, quomodo in quibusdam singula eminent, sed malum ac stultũ nullo uitio uacare, nec audacem qui dem timoris absoluimus, nec prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes sensus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lynceo simi- Timoris absolluere. lem, sic qui stultus est, tam acria & concitata habet omnia, quàm quidam quædã. Omnia in omnibus uitia sunt, sed nõ omnia in singulis extant. Hũc natura ad ad auaritiã impellit, hic libidini, hic uino deditus est, aut si nondũ deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores sui ferãt. Itaq;, ut ad propositum reuertar, nemo non ingratus est, qui malus est. Habet enim omnia nequitiæ semina. Tamen proprie ingratus appellatur, qui ad hoc uitium uergit. Huic ergo beneficium non dabo. Quomodo male filiæ cõsulit, qui illam contumelioso & sæpe repudiato collocauit, quomodo malus paterfamilias habebitur, qui negotiorum gestorum dãnato, patrimonij sui curã mãdauerit, quomodo dementissime testabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorũ spoliatorem: sic pessime beneficia dare dicetur, quicunq; ingratos eligit, in quos pecunia conferat. Damnari nego. ges.

Universidad de Deusto
Biblioteca

C. XXVIII. Dij quoq; inquit, multa ingratis tribuunt, sed illa bonis parauerant. Contingunt autem etiam malis, quia separari nō possunt, Sanctius est autem prodesse etiā malis propter bonos, quam bonis deesse propter malos. Ita, quæ refers, diem, solē, hyemis æstatisq; cursus, & media ueris, autumniq; tempora, imbres, & fontium hauſtus, uentorū
7 ſtatos flatus pro uniuersis inuenerunt, excerpere singulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, cōgiarium & indignis. Frumentum publicum tam fur quàm periurus & adulter accipiunt, & sine delectu morum quisquis ciuis est, cum aliquid est, quod tā quā ciui, non tanquā bono datur, ex æquo boni ac mali ferūt. Deus quoq; quædā in uniuersum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, ut uetus bonis uiris secundus esset, contrarius malis. Commune autē bonum erat patere cōmercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex casuris imbribus dici, ne in malorum improborumq; rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quàm malis conduntur urbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos peruētura publicauit editio. Medicina & sceleratis opem ministrat. Compositiones remediorū salutarium nemo suppressit, ne sanarentur indigni. In his exige censurā & personarum æstimationē, quę separatim tanq; digno dantur, nō his quæ promiscue turbā admittunt. Multum enim refert, utrum aliquē non excludas, an eligas. Ius fori omnibus dicitur, pace etiam homicidæ fruūtur, sua repetunt, etiā qui aliena rapuerūt: Percussores & domi ferrū exercentes murus ab hoste defendit. Legum præsidio qui plurimum in illas peccauerunt proteguntur. Quædam non poterant cæteris contingere, nisi uniuersis darentur, Non est itaq; quod de litis disputes, ad quæ publice inuitati sumus. Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debebat, ei quem ingratum
CA. XXIX sciam, non dabo. Ergo, inquit, nec consilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec uiam erranti monstrabis ingrato? An hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distinguam istud, certe tentabo distinguere. Beneficium est opera utilis, sed non omnis opera utilis beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, ut be-
Coire neficij nomen non occupent. Duæ res [illegible]e debent, quæ beneficium efficiant. Primū rei magnitudo. Quædam enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficiū dixit, quadram panis, aut stipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam potestatem? Interdum ista plus prosunt quàm maxima. Sed tamen utilitas sua illis, etiam ubi temporis necessitate facta sunt necessaria, detrahit pretium. Deinde quod potentissimum est oportet accedat, ut eius causa faciam, ad quem uolebam peruenire beneficium, dignumq; eum iudicem, & libens id tribuā, percipiensq; ex munere meo gaudium. Quorum nihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tāquam dignis illa tribuimus, sed negligenter tanquam parua, & non homini damus, sed humanitati.

CA. XXX Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem aliorum: sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industrijs, sed noxios prætulit. Non sine ratione sacra est magnarum uirtutum memoria, et etiam plures bonos iuuat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium quæ res consulem fecit, nisi pater? Cinnam nuper quæ res ad consulatum recepit ex hostium castris? Quæ Sextum Pompeium, aliosq; Pompeios, nisi unius uiri magnitudo? tanta quidē, ut satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper Fabium Persicum, cuius osculum etiam impediret uiri uota boni, sacerdotem non in uno collegio fecit, nisi Verrucosi, & Allobrogici, & illi trecēti qui hostium incursioni pro repub. unam domum obiecerant? Hæc debemus uirtutibus, ut non præsentes solum illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus. Quomodo illæ id egerunt ut non in unam ætatem prodesſent, sed beneficia sua etiam post ipsas relinquerent, ita & nos non una ætate grati sumus. Hic magnos uiros genuit, dignus est beneficijs, qualiscūq; est, dignos dedit. Hic egregijs maioribus ortus est, qualiscunq; est, sub umbra suorum lateat. Vt loca sordida repercussu solis illustrantur, ita inertes maiorum suorum luce resplendeant.

CA. XXXI Excusare hoc loco mi Liberalis deos uolo. Interdum enim solemus dicere, quid sibi
aliâs Caligulam Cæsarem uoluit prouidentia, quæ Arrhideum regno imposuit. Illi putas hoc datum? patri eius datum est, & fratri, Quare † Cæsarem orbi terrarum præfecit, hominem humani sanguinis

guinis auidissimum, quem nō aliter fluere in conspectu suo iubebat, quàm si ore excepturus esset? Quid ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius Germanico datum, datum auo proauoq;, & ante hos alijs non minus claris uiris, etiam si priuati paresq; alijs uitam exegerūt. Quid tu cum Mamercum Scaurum Cos. faceres, ignorabas ancillarum suarum mēitruum ore illum hiante exceptare. Nunquid enim ipse dissimulabat? 8
Nunquid purus uideri uolebat? Refert hoc dictum eius in se, quod circumferri memini, & ipso præsente laudari. Pollioni Annio iacenti, obscœno uerbo usus, dixerat se facturum id quod pati malebat, et cum Pollionis attractiorem uidisset frontē, quicquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictum suum ipse narrabat, Hominem tam palàm obscœnum, ad fasces, & ad tribunal admisisti? nempe dum ueterem illum Scaurus senatus principem cogitasset, indigne fert sobolem eius iacere. 9

Deos uerisimile est, ut alios indulgentius tractent, propter parentes auosq; alios, pro CA. XXXII
pter futuram nepotum pronepotumq;, ac longe sequentium † posteram indolem. Nota est enim illis operis sui series, omnium illis rerum per manus suas iturarum scientia 10
in aperto semper est, nobis ex abdito subit. Et quæ repentina putamus, illis prouisa uel. posterorū
niunt ac familiaria, Sint hi reges, quia maiores eorum nō fuerunt, quia pro summo imperio habuerunt iustitiam, abstinentiam, quia non rempub. sibi, sed se reipub. dicauerunt. Regnent hi, quia uir bonus quidam proauus eorum fuit. Animū supra fortunā gessit, qui in dissensione ciuili, quoniā ita expediebat reipub. uinci quàm uincere maluit. Referre illi gratiā tam longo spatio non potuit. In illius respectum, iste populo prę sideat, non quia scit aut potest, sed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis est, aspectu fœdus, & ornamenta sua traducturus. Iam me homines accusabunt, cæcum et temerarium dicent, nescientem quo loco, quæ summis ac excellentissimis debentur, ponam. At ego scio, alio me istud dare, alio olim debitum soluere. Vnde isti norunt illum gloriæ sequentis fugacissimum, eo uultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo redeunt, nunquam bonum suum à publico distinguentem? Vbi, inquis, iste, aut quis est? Vnde uos scitis? Apud me istæ expensorū acceptorumq; rationes dispunguntur. Ego quid cui debeam scio: alijs post longā diem repono, alijs in antecessum, aut prout aliter, rei pri
occasio, & † reipub. meæ facultas tulit. Ingrato ego aliquando. quædam, sed nō pro- ii uatæ
pter ipsum dabo. Quid si, inquit, nescis, utrū gratus sit an ingratus? Expectabis donec C. XXXIII.
scias, an dādi beneficij tempus non amittes? Expectare longum est. Nam (ut Plato ait) Difficilis humani animi coniectura est. Non expectare temerarium est, Huic respondebimus, nunquam expectare nos certissimam rerū comprehēsionem, quoniā in arduo est ueri exploratio, sed eà ire, quà ducit ueri similitudo. Omne hac uia procedit officiū Sic serimus, sic nauigamus, sic militamus, sic uxores ducimus, sic liberos tollimus, cū omnium incertus sit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene sperandum esse credimus. Quis enim pollicetur serenti prouentum, nauiganti portum, militanti uictoriā, marito pudicam uxorem, patri pios liberos? Sequimur quà ratio, non quà ueritas trahit. Expecta, ut nisi bene cessura non facias, & nisi comperta ueritate nihil moueris, relicto omni actu uita consistit. Dum ueri similia me in hoc aut in illud impellant, non uerebor beneficium dare ei quem ueri simile erit gratum esse.

Multa, inquit, interuenient propter quæ & malus pro bono surrepat, & bonus pro XXXIII
malo displiceat. Fallaces enim sunt rerum species, quibus credimus. Quis negat? Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationē regam. His ueritas mihi uestigijs sequenda est. Certiora non habeo Hæc ut quàm diligentissime æstimem operam dabo, nec cito illis assentiar. Sic enim in prælio potest accidere, ut telum meum in commilitonē manus dirigat, aliquo errore decepta, & hosti tanquam meo parcā. Sed hoc & raro accidet, & non uitio meo, cuius propositum est hostem ferire, ciuem defendere. Si sciam ingratum esse, non dabo beneficium. At obrepsit, at imposuit. Nulla hic culpa tribuentis est, quia tāquam grato dedi, Si promiseris, inquit, te daturum beneficium, & postea ingratum esse scieris, dabis an non? Si facis sciens, peccas, das enim cui non debes dare: si negas, & hoc modo peccas, quia non das ei, cui promisisti. Conscientia nostra hoc loco titubat, & illud superbum promissum, nūquam sapientem facti sui pœnitere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec unquam emendare quod fecerit, nec mutare consilium. Non mutat sapiens consilium, omnibus his manentibus quæ erant, cum sumeret. Ideo nunquam illum pœnitẽtia subijt, quia nihil melius illo tempore fieri potuit, quàm quod factum est, nihil melius constituí, quàm quod cõstitutum est. Cæterum ad omnia cum exceptione uenit, si nihil inciderit quod impediat: ideo omnia illi succedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia præsumit animo posse aliquid interuenire, quod destinata prohibeat. Imprudentium ista fiducia est, fortunã sibi spondere. Sapiens autem ntranque partem eius cogitat. Scit quãtum liceat errori, quàm incerta sint humana, quàm multa consilijs obstent. Ancipitem rerum ac lubricam sortem suspensus sequitur, consilijs certis incertos euentus. Exceptio autẽ, sine qua nihil destinat, nihil ingreditur, & hic illum tuetur. Promisi beneficium, nisi si quid incidisset, quare non deberem dare. Quid enim si quod illi pollicitus sum, paria sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne id quisquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiseram. Promisi tibi filiam in matrimonium, postea peregrinus apparuisti. Nõ est mihi cum extraneo connubiũ, Eadem res me defendit, quæ uetat. Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si cum omnia eadẽ sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum. Alioquin quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulẽdi, & me fide liberat. Promisi aduocationem, postea apparuit per illam causam præiudicium in patrẽ meũ quæri. Promisi me peregre unà exiturũ, sed iter infestari latrocinijs nuntiatur. In tempræsentem uenturus fui, sed æger filius, & puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerunt cum promitterem, ut promitẽtis fidem teneas. Quæ autem maior fieri mutatio potest, quàm si te malum uirum & ingratum comperi? Quod tanquam digno dabam, indigno negabo, & irascendi quoq; causam habebo deceptus.

forte, aggreditur

C. XXXV

forte, meam fidem in rem præsentem

12

C. XXXVI

Inspiciam tamen, & quantum sit de quo agitur. Dabit mihi consilium promissæ rei modus. Si exiguum est, dabo, non quia dignus es, sed quia promisi. Nec tanquam munus dabo, sed uerba mea redimam, & aurem mihi peruellam. Damno castigabo promittentis temeritatem. Ecce ut doleat tibi, ut postea consideratius loquaris, quod dicere solemus, †Ignarium dabo. Si maius erit, non committã (quemadmodum Mecœnas ait) ut sextertio centies obiurgatus sim. †interesse enim utrunq; cõparabo. Est aliquid in eo quod promiseris perseuerare, est rursus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantũ est attendendum. Si leue, conniueamus, Si uero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo semel excusare, quare negauerim, q̃ semper, quare dederim. Totum, inquã, in eo est, quanti promissi mei uerba taxentur.

Ignarium pro ritem dixit. al. linguariũ forte inter sese

13

14 Non tantũ quod temere promisi retinebo, sed quod non recte dedi repetam. Demens

C. XXXVII est qui præstat errori. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortẽ, cuius in multis expeditionibus utilem expertus operã, subinde ex præda aliquid illi uirtutis causa donauerat, & hominem uenalis animæ crebris autoramentis accendebat. Hic naufragus in possessiones cuiusdam Macedonis expulsus est. Quod ut Macedoni illi nuntiatũ est, accurrit, spiritum eius recollegit, in uillam illam suam transtulit, lectulo suo cessit, affectum semianimemq; recreauit, diebus triginta impẽsa sua curauit, refecit, uiatico instruxit, subinde dicentem, Gratiam tibi referam, uidere tantum mihi Imperatorem meum cõtingat. Narrauit Philippo naufragium suum, auxiliũ tacuit, & protinus petijt, ut sibi prædia cuiusdam donaret. Ille quidem erat hospes eius, is ipse, à quo receptus, à quo sanatus. Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant. Non sufficit homo iustus tot armatis cupidatibus. Non potest quisquam eodẽ tempore, & bonũ uirum, & bonum ducem agere. Quomodo tot milia hominũ insatiabilia satiabuntur? Quid habebunt, si suum quisq; habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cum illum induci in bona quæ petebat iussit. Expulsus bonis suis ille, non ut rusticus iniuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipse donatus esset, sed Philippo epistolã strictã, ac liberam scripsit: qua accepta ita exarsit, ut statim Pausaniæ mãdaret, ut bono priori domino restitueret. Cæterum improbissimo militi, ingratissimo hospiti, auidissimo naufrago, stigmata inscriberet, ingratum hospitem testantia. Dignus quidem fuit, cui non inscriberentur illæ literæ, sed insculperẽtur, qui hospitẽ suum nudo

& nau

& naufrago similẽ in id in quo iacuerat ipse litus expulerat. Sed uidebimus quis modus pœnæ seruandus fuerit. Auferendum utique fuit, quod summo scelere inuaserat. Quis autem pœna eius moueretur, qui id commiserat, †pro quo nemo misereri miseri cors posset? Dabit tibi Philippus quia promisit, etiam si non debet, etiam si iniuriam facturus, etiam si scelus facturus est, etiam si uno facto præclusurus est naufragijs litora? Non est leuitas à cognito & damnato errore discedere, & ingenue fatendum est. Aliud putaui, deceptus sum. Hæc uero superbæ stultitiæ perseuerantia est, quod semel dixi, qualecunq; est, fixum ratumq; sit. Non est turpe cum re mutare consilium. Age si Philippus possessorem illum eorum litorum reliquisset, quæ naufragio ceperat nonne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est, inquit, intra fines regni mei, et literas istas oculis inscribendas, durissima fronte circumferre. Ostende quàm sacra res sit mensa hospitalis. Præbe in facie tua legendum istud decretum, quo cauetur, ne miseros tecto iuuare capitale sit. Magis ista constitutio sic erit rata, quàm si illã in æs incidissem. Quare ergo, inquit, Zeno noster, cum quingentos denarios

al. ppter qd

XXXVIII

C. XXXIX

mutuos cuidam promisisset, & ipse illum parum idoneum comperisset, amicis suadẽtibus ne daret, perseuerauit credere, quia promiserat? Primum alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniæ etiam male creditæ exactio est. Et appellare debitorẽ ad diem possum, & si foro cesserit, portionem feram: beneficium & totum perit, & statim. Præterea hoc mali uiri est, illud mali patrisfamiliæ. Deinde ne Zeno quidem, si maior fuisset summa, credere perseuerasset. Quingenti denarij sunt, illud (quod dici solet) in morbo consumat, fuit tanti non reuocare promissum suum. Ad cœnam quia promisi ibo, etiam si frigus erit, non quidem si niues cadent. Surgam ad spõsalia, quia promisi, quamuis non concoxerim, sed non si febricitauero. Sponsum descẽdam quia promisi, sed non si spondere in incertum iubebis, si fisco obligabis, Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, Si hæc ita erunt, effice, ut idem status sit, cum exigitur, qui fuit cum promitterem. Destituere leuitas non erit, si aliquid interuenit noui. Quid miraris cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? Eadem mihi omnia præsta, & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio. Deserentem uis maior excusat.

15

Febricitare

Idem etiam illa in quæstione responsum existima, an omnimodo referenda sit gratia, & an beneficium †utiq; reddendum sit. Animum præstare gratum debeo, cæterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam? Vtiq; cum quidam recipere beneficium iniuriam iudicent, & beneficia subinde alijs beneficijs onerent? Quid amplius in horum personam possum quàm uelle? Nec enim ideo beneficium nouum reijcere debeo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter, quàm dabitur, & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis suæ capacem materiam. Qui noua accipere non uult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas. Ille præstitit mihi, nempe cum occasionẽ haberet, cum facultatem. Vtrum bonus uir est, an malus? Apud bonum uirum, bonã causam habeo, apud malum non ago. Ne illud quidem existimo faciendum, ut referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Nõ est referre gratiam, quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis missum est munusculum, subinde aliud intempestiue remittunt, & nihil se debere testantur. Reijciendi genus est protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expũgere. Aliquando & non reddam beneficium cum possim, quando plus mihi detractu rus ero, quàm illi collaturus, si ille nõ erit sensurus ullam accessionem recepto eo, quo reddito mihi multum abscessurum erit. Qui festinat utiq; reddere, non habet animum grati hominis, sed debitoris. Et ut breuiter dicam, qui nimis cito cupit soluere inuitus debet, qui inuitus debet, ingratus est.

CAP. XL

Vetustissimus habebat, utile forte, ubique

16

Quarti libri de beneficijs finis

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT IIII.

1 Predicantium uota,&c. Quidam codex habebat,peccãtium,duo,uoces pro uota,nec dubium,quin precãtium sit legendum,quod habebat codex uetustissimus. Sed adhuc uidetur una dictiuncula deesse,sors,aut fortuna. Vti in hunc modum legamus, Vota facientibus, fortuna,priuata gerit,ac publica. Quanquam omissa hac uoce toletabilis est lectio,si pro geri,legamus gerit,ut in hominis personam transferatur,mundi gubernatio. Nam Seneca multus est in mutãdis personis,interim durus ac subitus,& hinc interdũ obscurior. In uetussimo codice,in spatio quod uersus dirimit,ascriptum erat,sed eadem manu,non attendit, non gerit, ita,publica priuataq; non attendit.

CAPVT IX.

2 Arenis committant. Hic quidam adiecerat,pro fructu est,quod à spatio contextũ translatũ cõstat. Alius adiecerat,quod si uerum est,nostram &c. Hunc fefellit mutata persona. Non enim hæc dicuntur à Seneca, sed ab eo qui putat in beneficio conferẽdo spectandã utilitatẽ.

CAPVT XVIII.

3 Illũ obnoxio quolibet ualidus &c. Vnus codex manu scriptus habebat, cæteris obnoxiũ, alter nõ habebat quolibet: hinc germanam scripturam coniectauimus,illum cæteris obnoxium,ualidissimum facerent. Sẽtit enim hominem ut inermem,cæteris omnibus expositum iurijs,sola ratione & societate tutum esse.

4 Si seduceretur,rerum potitur. Hæc duo uerba,rerum potitur,desiderabantur,ea restituimus ex fide duorum exemplariorum,quorum alterum misit Anglia, alterum suppeditauit Basilea,ne quis suspicetur à nobis adiecta.

CAPVT XXII.

5 Ac multa hinc commoda oriũtur,& tutior est uita melioribus,amatq;,& secundum bonorũ iudicium,ætasq; securior. Sic habebat editio prior, quam nemo dubitat esse mendosam. Itaq; quum non suffragarentur exemplaria,germanam,ni fallor, lectionem ita restituimus, At multa hinc commoda oriuntur:& tutior est uita melioribus,atq; secundum bonorũ iudicium,etiam securior. At enim conuenit obijcienti ex aduerso. Et tutior,est respondẽtis idem accidere in omni genere uirtutis. Securior autẽ refertur ad,tutior. Potest enim esse tuta uita quæ non sit secura. Porro boni magis spectant securum quam tutum,eo spectat quod addit, secundum bonorum iudicium. Securitas enim non nascitur nisi ex bona conscientia.

CAPVT XXIII.

6 Quantum ista nocte,quantum in numerum ac discrimen demũ obseruas. Igitur quãta &c, Sic habebat superior editio, Omnes codices descripti,pro igitur habebãt agitur,& recte, dicrũ pro demum nõ recte. Restituimus hunc in modum, Quantũ ista nocte,quã tu in numerũ ac discrimen demum obseruas,agitur? Quanta rerum &c. Demũ dixit pro tantum. Sẽsus est, Tu tãtum obseruas numerum ac discrimen stellarũ noctu lucentiũ,quid agant non attẽdis.

CAPVT XXVIII.

7 Rex honores dignis dat,donatio imperatoris est,congiarium & indignis &c. aliquis expo suit congiarium,donatio est imperatoris. Ea uerba è spatio translata sunt in textum. Nos ex fide ueterum exemplariorum resecuimus

CAP. XXXI.

8 Scaurũ heroa. Vetustiss. codices habebãt,Cos. pro cõsulem,uocẽ heroa ut nothã sustulimus.

9 Ore illũ hiante expectare. Refragantibus licet exemplaribus reposuimus, exceptare.

CAPVT XXXII.

10 Deos uerisimile est. Consentiebant exemplaria. At sermo est imperfectus,ni repetas ex superioribus,cogitare,aut indigne ferre.

11 Rationes disponuntur. Codex manu descriptus,& alter uetustissimus habebat dispungutur. Loquitur enim de soluendo quod debetur. Magis,autem mihi placet, rei priuatæ meæ q̃ reipublicæ. Iam enim ad hominis personam redijt.

CAP. XXXV.

12 Vt promittentis fidem teneam. In uetustimis exemplaribus erat,teneas. Dicitur autem ab eo qui promisit,ad illum cui promissio facta est. Ille tenet fidem tuam,qui te habet obligatũ.

CAPVT XXXVI.

13 Quando promisi mea. Hoc hahebat superior editio. Vnum exemplar habebat promisi. Longobardicum uetustissimum quanti promisi mei,quæ germana est lectio.

14 Non tantum quod temere promisi &c. Vnus codex habebat, Si magnum est,non tantum quod temere &c.

CAP. XXXIX.

15 Ad sponsum descendam. Sic habebant exemplaria cætera, Vnum miræ uetustatis,Longobardicis literis scriptum habehat,Sponsum descendam,id est,descendam ad sponsionem.

CAPVT XL.

16 Refert utrum bonus &c. In duobus peruetustis exemplaribus non erat refert,nec cõgruit huic loco,alioqui dicendum erat,utrum sit.

17 Reijciendi sunt pignus est,&c. Consentiũt cæteri codices in mendo,sed Longobardicus subuenit,in quo erat,Reijciẽdi genus est &c. Et mox pro accessurum erit,habebat abscessurum, id moneo ne quis ut à nobis diuinatum contemnat.

LIBER QVINTVS.

IN prioribus libris uidebar consummasse propositũ,cum tractassem quemadmodum dandum esset beneficium, & quemadmodũ accipiendum. Hij enim sunt huius officij fines. Quicquid ultra moror, non seruio materiæ,sed indulgeo,quæ quò ducit sequendũ est,non quò inuitat. Subinde enim nascet, quod lacessat aliqua dulcedine animum, magis non superuacuũ quàm necessariũ. Verum quia ita uis,perseueremus,peractis quæ rem continebant,scrutari etiam ea, quæ sunt his connexa,uerum non cohærentia,quæ quisquis diligenter inspicit,nec facit operępretium,nec tamen perdit operam. Tibi autem hominũ natura optimo,& ad beneficia propenso Liberalis Ebuti,nulla eorum laudatio satisfacit. Neminem unquã uidi tam benignum,etiam leuissimorum officiorum æstimatorem. Iam bonitas tua eo usque prolapsa est,ut tibi dari putes beneficium,quod ulli datur. Paratus es,ne quem beneficij pœniteat, pro ingratis dependere. Ipse usq; eò abes ab omni iactatione, usq; eò statim exonerare cupis quos obligas, ut quicquid in aliquem confers, uelis uideri non prestare,sed reddere. Ideoq; plenius ad te sic data reuertuntur. Nam ferè sequũtur beneficia non reposcentem,& ut gloria fugientes magis ac magis sequitur,ita fructus beneficiorũ gratius respondet illis, per quos etiam esse ingratis licet. Per te uero non est mora, quo minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant, nec recusabis conferre alia,& suppressis dissimulatisq; plura ac maiora adijcere. Propositũ optimi uiri,& ingentis animi est,tam diu ferre ingratũ,donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipit. Succumbunt uitia uirtutibus,si illa concito odisse properaueris. CAP. I

Vsque eò

Illud utiq; unice tibi placet,uelut magnifice dictũ, Turpe est beneficijs uinci,quod an sit uerum,nõ immerito quæri solet,longeq; aliud est,quàm mente concipis. Nunq; enim in rerum honestarũ certamine superari turpe est,dummodo arma non proijcias, & uictus quoq; uelis uincere. Non omnes ad bonum propositum easdem afferunt uires,easdem facultates,eandem fortunam, quæ optimorũ quoq; consiliorum duntaxat exitus temperat. Voluntas ipsa rectum petens laudanda est,etiam si illam alius gradu uelociori anteceſſit: non ut in certaminibus ad spectaculũ editis meliorem palma declarat,quanquam in illis quoq; sæpe deteriorem prætulit casus. Vbi de officio agitur, quod uterq; à sua parte esse quàm plenissimum cupit,si alter plus potuit,& ad manum habuit materiam sufficientem animo suo, si illi, quantum conatus est, fortuna permisit, alter autem uoluntate par est, etiam si minora quàm accepit reddidit, aut omnia non reddidit,sed uult reddere ex toto,in hoc intentus est animo,non magis uictus est, tanquam qui in armis moritur, quem occidere facilius hostis potuit, quàm auertere. Quod turpe existimas,id accidere uiro bono non potest,ut uincatur. Nunquam enim succumbet,nunquã renuntiabit,ad ultimum usque diem uitæ stabit paratus, & in hac statione morietur,magna se accepisse præ se ferens,paria uoluisse. CAP. II

Lacedæmonij uetant suos pancratio aut cestu decernere, ubi inferiorem ostendit uicti confessio. Cursor metam prior contingit,uelocitate illum,non animo anteceſſit. Luctator ter abiectus perdidit palmam,non tradidit. Cum inuictos esse Lacedæmonij ciues suos magno æstimarent, ab his certaminibus remouerũt, in quibus uictorẽ facit non iudex,non per se ipse exitus,sed uox cedentis,& tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus suis custodiunt,uirtus ac bona uoluntas omnibus præstat,ne unquam uincantur,quoniamquidem etiam inter superantia animus inuictus est. Ideo nemo CCC. Fabios uictos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est à Pœnis, non uictus, & quisquis alius sæuientis fortunæ ui ac pondere oppressus,non submittit animum. In beneficijs idem est. Plura aliquis accepit,maiora,frequẽtiora,non tamen uictus est. Beneficia fortasse beneficijs uicta sunt, si inter se data & accepta computes. Si dantem & accipientem cõparaueris, quorum animi & per se æstimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri,ut etiã cum alter multis uulneribus confossus est,alter leuiter quidem saucius,pares exisse dicantur,quamuis alter uideatur inferior. CAP. III

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. IIII Ergo nemo uinci potest beneficijs. Scit debere, si uult referre, si quod rebus non potest, animo æquat. Hic quamdiu in hoc permanet, quamdiu uoluntatē, gratum animū signis approbat. Quid interest ab utra parte munuscula plura numerētur? Tu multa dare potes, at ego tantū accipere possum. Tecum stat fortuna, mecum bona uoluntas. Tamen tam par tibi sum, cū multis armatissimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaq; beneficijs uincitur, quia tam gratus est quisq;, quàm uoluit. Nam si turpe est beneficijs uinci, non oportet à præpotentibus uiris accipere beneficium, quibus gratiam referre non possis. A principibus dico, à regibus, quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possent, pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen potest opera nauari, & quorū illa excellens potentia per animorū cōsensum ministeriumq; constat. Sunt quidam extra omnem subducti cupiditatē, qui uix ullis humanis desiderijs cōtinguntur, quibus nihil potest prestare fortuna. Necesse est à Socrate uincar beneficijs. Necesse est à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus incessit, calcatis regijs opibus. Nonne ille tunc merito & sibi & ceteris quibus ad dispiciendā ueritatē non erat obfusa caligo, supra eum emínere uisus est, infra quem omnia iacebāt? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc possidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, quàm quod ille posset dare.

CAP. V Non est turpe ab his uinci. Neq; enim minus fortis sum, si cum inuulnerabili me hoste committis, nec ideo ignis minus urere potest, si in materiam incidit inuiolabilem flammis, nec ideo ferrum secandi uim perdidit, si non recipiens ictum lapis solidus, inuictæq; aduersus dura naturæ diuidendus est. Idem tibi de homine grato respondeo. Non turpiter uincitur beneficijs, si ab his obligatus est, apud quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia uirtus aditum redituris ad se beneficijs clausit. A parentibus ferè uincimur. Nam tam diu illos odio habemus, quamdiu graues iudicamus, & quamdiu beneficia illorū intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipsa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, seueritatē, & inconsultæ adolescentiæ diligentē custodiam, rapiuntur à nobis. Paucos usq; ad uerum fructum à liberis percipiendum perduxit ætas. Cæteri liberos onere senserunt. Non est tamen turpe uinci beneficijs à parente. Quid ni non sit turpe, cum à nullo turpe sit? Quibusdā enim & pares & impares sumus. Pares animo, quem solum illi exigunt, quem nos solum promittimus: impares fortuna, quæ sicui obstitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tanquam uicto erubescendum est. Non est turpe non assequi, dummodo sequaris. Sæpe necesse est ante alia beneficia petamus, quàm priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebimus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratissimi simus, sed interueniet aliquid extrinsecus, quod prohibeat. Nos tamen nec uincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur, quæ non sunt in nostra potestate.

CAP. VI Alexander Macedonū rex gloriari solebat, à nullo se beneficijs uictum. Nō est quod nimius animis Macedonas, & Græcos, & Caras, & Persas, & nationes districtas sine exercitu suspiciat, ne hoc sibi præstitisse regnum, à Thraciæ angulo porrectum usq; ad litus incogniti maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadē Diogenes, à quo uictus est. Quid ni uictus sit illo die, quo homo supra mensurā humanæ superbiæ tumens, uidit aliquem, cui nec dare quicq; posset, nec eripere? Archelaus rex Socratem rogauit, ut ad se ueniret: dixisse Socrates traditur, Nolle se ad eum uenire à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Primū in ipsius potestate erat non accipere. Deinde ipse dare beneficiū prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat quod utiq; ille nō erat Socrati redditurus. Etiamnū, Archelaus daturus erat aurum & argentū, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? Et quidtantum erat accepturus, quantū dabat, si ostendisset hominē uitæ ac mortis peritū, utriusq; fines tenentem? Si regem in luce media errantē ad rerū naturā admisisset, usq; eò eius ignarū, ut quo die solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduersis moris est) tonderet? Quantum fuisset beneficium, si timentē è latebris suis extraxisset, & bonum animum habere iussisset, dicens:

Non

Non est ista solis defectio, sed duorū syderum coitus, cum luna humiliore currens uia, infra ipsum solem, orbē suum posuit, & illum obiectu sui abscondit: quæ modo partes eius exiguas, si in transcursu strinxit, obducit: modo plus tegit, si maiorem partem sui obiecit: modo excluſit totius aspectum, si recto libramento inter solem terrasq; media successit. Sed iam ista sydera, huc & illò diducet uelocitas sua, iam recipiēt diem terræ, & hic ibit ordo per secula, dispositosq; ac prædictos dies habent, quibus sol intercursu lunæ uetetur omnes radios effundere. Paulum expecta, iam emerget, iam istam uelut nubē relinquet, iam exolutus impedimētis, lucem suam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao ferre non posset? Si illum † docuisset regnare, parum scilicet magnū beneficiū à Socrate accipiebat, si ullum dare potuisset Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras sermo procedere solitus erat, derisor omniū, maxime potentiū, maluit illi † uafre negare, cū contumaciter ac superbe. Dixit se nolle beneficia ab eo accipere, cui nō posset paria reddere. Timuit fortasse, ne cogeretur accipere quæ nollet. Timuit ne quid indignū Socrate acciperet. Dicet aliquis, negasset, si nollet. Sed instigasset in se regem insolentē, & omnia sua magno æstimari uolentē. Nihil ad rem pertinet utrum dare aliqd regi nolis, an accipere à rege. In æquo utranq; ponit repulsam. Et superbo fastidiri acerbius est, cū non timeri. Vis scire quid uere noluerit? Noluit ire ad uoluntariā seruitutē is, cuius libertatē ciuitas libera ferre non potuit. CAP. VII Satis (ut existimo) hanc partem tractauimus, an turpe esset beneficijs uinci, quod qui quærit, scit non solere homines sibijpsis beneficium dare, manifestum enim fuisset, non esse turpe à seipso uinci. Atqui apud Stoicos quosdā, & de hoc ambigitur, an possit aliquis sibi beneficiū dare, an debeat referre sibi gratiam: quod ut uideretur quærendū, illa fecerunt, Solemus dicere, gratias mihi ago, & de nullo queri possum alio quàm de me: Ego mihi irascor, & ego à me pœnas exigam, & odi me. Multa præterea huiusmodi, per quæ unusquisq; de se tanq; de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi possum, quare non & beneficia mihi dare possum? Præterea quæ si in alium contulissem, beneficia uocarentur, quare si in me contuli non sint? Quod si ab altero accepissem, deberem, quare si mihi ipse dedi, non debeam? Quare sim aduersus me ingratus, quod non minus turpe est, quàm in se sordidum esse, & in se durum ac sæuum, & sui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quàm sui. Nempe reprehenditur assentator, & aliena subsequens uerba, paratus ad falsa laudator: non minus placens sibi, & se suspiciens, & ut ita dicam, assentator suus. Vitia non tantum cum foris peccant inuisa sunt, sed cum in se retorquentur. Quem magis admiraberis, quàm qui imperat sibi, quàm qui se habet in potestate? Gentes facilius est barbaras impatiētesq; alieni arbitrij regere, quàm animum suum continere & tradere sibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo didicit, quare Socrates non agat, quod ipse se docuit? M. Cato ait, Quod tibi deerit, à teipso mutuare. Quare donare mihi non possum, si cōmodare possum? innumerabilia sunt, in quibus consuetudo nos diuidit. Dicere solemus. Sine tu, loquar mecum, & ego mihi aurem peruellam. Quæ si uera sunt, quemadmodum aliquis sibi irasci debet, sic & gratias agere, quomodo obiurgare se, sic & laudare, quomodo damno sibi esse, sic & lucro potest. Iniuria & beneficium contraria sunt. Si de aliquo dicimus, iniuriam sibi fecit: poterimus dicere, & beneficiū sibi dedit. Natura prius est, ut quis debeat, deinde ut gratiam referat. Debitor non est sine creditore, non magis quàm marītus sine uxore, aut sine filio pater.

CAP. VIII Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat. Non est dare, nec recipere, in dexteram manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quamuis corpus suum moueat & transferat, quomodo nemo quamuis pro se dixerit, affuisse sibi dicitur, nec statuam sibi tanquam patrono ponit, quomodo si æger cum cura sua conualuit, mercedem à se non exigit: sic in omni negotio, etiam cum aliquis probe fecerit, non tamen debebit referre gratiam sibi, quia non habebit, cui referat. Vt concedam aliquem dare sibi beneficium, dum dat, & recipit. Vt concedam aliquem à se accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) uersura fit, & uelut lusorium nomen statim transit. Neque enim alius dat quàm qui accipit, sed unus atque idem. Hoc uerbum debere

non

† al. uetuisset

† al. nasutè, al. mansuete

Aurē uellere

αὐτοκόλαξ

Domi lusorium nomen

Universidad de Deusto
Biblioteca

non habet niſi inter duos locum. Quomodo ergo in uno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pila, nihil eſt imum, nihil ſummũ, nihil extremum, nihil primum, quia motu ordo mutatur, & quæ ſequebãtur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocunq; ierint, in idem reuertuntur: ita in homine exiſtima fieri, cum illum in multa mutaueris, unus eſt. Cæcidit ſe, iniuriarũ cum quo agat, non habet. Aliguauit & clauſit, de ui non tenetur. Beneficium ſibi dedit, protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quicquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quicquam poteſt, quod quò excedat non habet, ſed eodem reuoluitur, unde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum, huic propoſitæ quæſtioni? Dicam. Puta te ingratũ eſſe, non peribit beneficiũ, habet illud, qui dedit. Puta te recipere nolle, apud te eſt, antecẽ redditur. Non potes quicq; amittere. Quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipſum orbis agitur, accipiendo das, dando accipis.

CAP. IX Beneficium, inquit, ſibi dare oportet, ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia. Nemo enim ſibi beneficium dat, ſed naturæ ſuæ paret, à qua ad charitatẽ ſui compoſitus eſt, unde illi ſumma cura eſt nocitura uitandi, profutura appetendi. Itaq; nec liberalis eſt, qui ſibi donat, nec clemens, qui ſibi ignoſcit, nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod aliis præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia, ſibi præſtare natura eſt. Beneficium res uoluntaria eſt, at prodeſſe ſibi neceſſarium eſt. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis unquam laudatus eſt, quod ſibijpſi fuiſſet auxilio? quod ſe eripuiſſet latronibus? Nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm hoſpitium. Nemo ſibi donat, non magis quàm credit. Si
al. Inire dat ſibi quiſq; beneficium, ſemper dat, ſine intermiſſione dat. † Inuenire beneficiorum ſuorum non poteſt numerum. Quando ergo gratiam referet, cum per hoc ipſum, quo gratiam referret, beneficiũ det? Quomodo enim diſcernere poteris utrum det ſibi beneficium an reddat, cum intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo,
al. Demum beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficium an reddo? † Deinde ut primum illud concedam dare nos beneficiũ nobis, quod ſequitur non concedam. Nam etiam ſi damus non debemus. Quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine ulla mora recipimus. Dat nemo niſi alteri. Debet nemo niſi alteri. Reddit nemo, niſi alteri. Id intra unum non poteſt fieri, quod toties duos exigit.

CAP. X Beneficium eſt præſtitiſſe aliquid utiliter. Verbum autẽ præſtitiſſe ad alios ſpectat. Nunquid non demens uidebitur, qui aliquid uendidiſſe ſibi ſe dicet? quia uenditio alienatio eſt, & rei ſuæ, iuriſq; ſui in alium translatio. Atqui quemadmodum uendere ſic dare aliquid, à ſe dimittere eſt, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt beneficium, nemo ſibi dedit, quia nemo dat ſibi aliquid. Duo contraria in uno coëunt, ut idem ſit dare, & accipere. Sed etiamnum multum intereſt, inter dare, & accipere. Quid ni? cum ex diuerſo iſta uerba poſita ſunt. Atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil intereſt inter dare & accipere. Pauloante dicebam quædam ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, ut tota ſignificatio illorum diſcedat à nobis. Frater ſum alterius. Nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. Quis eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero non intelligitur, quod iungitur, ſine altero non eſt. Sic & quod datur, ſine altero non eſt, & beneficium ſine altero non eſt. Idem ipſo uocabulo apparet, in quo hoc continetur benefeciſſe. Nemo autem ſibi benefacit, non magis quàm ſibi fauet, quàm ſuarum partium eſt. Diutius hoc & pluribus exemplis licet proſequi. Quid, cum inter ea ſit habendum beneficium, quæ ſecundam perſonam deſiderant? Quædam cum ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ uirtutis, niſi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe?

CAP. XI Venio nũc ad ultimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, ſicut qui ſoluit pecuniam. Nihil autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quàm conſequitur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio ultro citroq; ire debent. Intra unum hominem non eſt uiciſſitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodeſt

prodeſt ei, à quo conſecutus eſt aliquid. Qui ſibi gratiã refert, cui prodeſt? ſibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam refert, ſibi prodeſt. Et quis unquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, ut hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi ſocietatẽ. Cum hoc dicimus, laudamus nos, & ut factum noſtrum cõprobemus, gratias agentium uerbis abutimur. Beneficium eſt, quod poteſt, & cum datum eſt, non reddi. Qui ſibi beneficiũ dat, non poteſt non recipere, quod dedit. Ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficiũ accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpiciendum, quod alteri ut aliquis prodeſſet, utilitatis interim ſuæ oblitus eſt, quod alteri dedit ablaturus ſibi. Hoc non facit, qui beneficiũ ſibi dat. Beneficium dare ſocialis res eſt, aliquem conciliat, aliquem obligat: ſibi dare, non eſt ſocialis res, neminẽ conciliat, neminem obligat, neminẽ in ſpem inducit, ut dicat, Hic homo colendus eſt, illi beneficium dedi, dabit & mihi. Beneficiũ eſt, quod quis non ſua cauſa dat, ſed eius cui dat. Is qui ſibi beneficium dat, ſua cauſa dat. Non eſt ergo beneficium.

Videor tibi iam illud quod in principio dixeram mentitus? Dicis me abeſſe ab eo, CAP. XII qui operæpretium facit, imò totam operam bona fide perdere. Expecta etiam, hoc uerius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero, à quibus cum euaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quàm ut eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere. Quid enim boni eſt, nodos operoſe ſoluere, quos ipſe ut ſolueres feceris? Sed quemadmodũ quædam in oblectamentum ac iocum, ſic alligantur, ut eorum ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille, qui implicuit ſine ullo negotio ſeparat, quia commiſſuras eorum & moras nouit, nihilominus illa habẽt aliquam uoluptatem: tentant enim acumen animorum, & intentionẽ excitant. Ita hæc quæ uidentur callida & inſidioſa, ſecuritatem, torporem, ac ſegniciem, ingeniis auferunt, quibus modo campus in quo uagẽtur, ſternendus eſt, modo † crebri aliquid & confragoſi obijciendum, per quod erepant, & ſo- al. recti
licite ueſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. Id ſic colligitur, Beneficium eſt, quod prodeſt, prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, ut dicitis Stoici, ergo beneficium non accipit malus, itaq; nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficiũ honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt, ergo nec beneficio, quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidem debet. Et ideo non fit ingratus. Etiamnũ, ut dicitis, Bonus uir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus eſſe non poteſt. Bonus beneficium reddit, malus non accipit. Quod ſi eſt, nec bonus quiſquam 1
ingratus eſt, nec malus. Ita ingratus in rerũ natura eſt nomen, & hoc inane. Vnum eſt apud nos bonum, honeſtum. Id peruenire ad malum non poteſt. Deſinit enim malus eſſe, ſi ad illum uirtus intrauerit. Quandiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficium poteſt, quia bona malaq; diſſentiũt, nec in unũ eunt. Ideo nemo illi prodeſt, quia quicquid ad illum peruenit, id prauo uſu corrumpitur. Quemadmodũ ſtomachus morbo 2
uitiatus, & colligens bilem, quoſcunq; accepit cibos mutat, & omne alimentũ in cauſam doloris trahit: ita animus cæcus, quicquid illi commiſeris, id onus ſuum, & pernicием, & occaſionem miſeriæ facit. Felicиſſimis itaq; opulentiſſimiſq; plurimum æſtus ſubeſt, minusq; ſe inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarẽtur. Ergo nihil poteſt ad malos peruenire, quod proſit, imò nihil quod non noceat. Quæcunq; enim illis contigerunt, in naturam ſuam uertunt, & † extra ſpecioſa profuturaq; forte, ex ſe
ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt. Ideo nec beneficium dare poſſunt, quoniam nemo poteſt, quod non habet dare, hic benefaciendi uoluntate caret.

Sed quamuis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, quæ beneficijs ſimilia ſint, CAP. XIII quibus nõ redditis ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona à ſtulto ac malo ſubmouẽtur. Ad hæc admittit, quæ accipere poteſt, & debet reddere, & ſi non reddit, ingratus eſt. Non hoc ex noſtra conſtitutione tantũ. Peripatetici quoq;, qui felicitatis humanæ longe lateq; terminos ponunt, aiunt, minuta per- Longe lateq;
uenire beneficia ad malos. Hæc qui non reddit, ingratus eſt. Nobis itaq; beneficia eſſe non placet, quæ non ſunt animũ factura meliorẽ, cõmoda tamen illa eſſe, & expetenda

non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non negamus. Hæc & uiro bono dare malus potest,& accipere à bono,ut pecuniam, uestem,honores,& uitam. Quæ si non reddet,in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas,eo non reddito,quod negas esse beneficium? Quædam etiam si uera
3 non sint, propter similitudinem eodem uocabulo comprehensa sunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem,sed ad literas altiores non perductum. Sic qui male uestitum & pannosum uidit,nudum se uidisse dicit. Beneficia ista non sunt,habent tamen beneficij speciem. Quomodo ista sunt tanquam beneficia,sic & ille tanquam ingratus est,non ingratus. Falsum est,quia illa beneficia, & qui dat appellat,& qui accipit. Ita qui uiri boni spem fefellit,tam ingratus est,quàm ueneficus,qui saporem cum uenenum crederet,miscuit.

CAP. XIIII Cleanthes uehementius ait,Licet,inquit,beneficiũ non sit quod accipit,ipse tamen ingratus est,quia non fuit redditurus,etiam si accepisset. Sic latro est etiam antequam manus inquinet,qui ad occidendũ iam armatus est,& habet spoliandi atq; interficiendi uoluntatẽ. Exercetur & aperitur opere nequitia,non incipit. Ipsum quod accepit beneficiũ non erat,sed uocabatur. Sacrilegi dant pœnas,quamuis nemo usq; ad eos manus porrigat. Quomodo,inquit,aduersus malum ingratus est quisquã,cum malo dari beneficiũ non possit? Ea scilicet ratione,quia accipiet ab illo aliquid ex his,quæ apud imperitos sunt,† cui tamen & si malus est,ipse quoq; in simili materia gratus esse debebit,& illa qualiacunq; sunt,cum pro bonis acceperit,pro bonis reddere. Aes alienũ habere dicitur,& qui aureos debet,& qui corium forma publica percussum,quale apud Lacedæmonios fuit,quod usum numeratæ pecuniæ præstat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue. Quid sint beneficia,an & in hanc sordidam humilemq; materiã deduci magnitudo nominis clari debeat. Ad nos non pertinet,sed ad alios spectat. Verum uos ad speciem ueri componite animum, & dum honestum dicitis,quicquid est id,quod nomine honesti iactatur,id colite. Quomodo,inquit,nemo per uos ingratus est,sic rursus omnes ingrati sunt. Nam (ut dicimus) omnes stulti mali sunt: Qui autem habet uitium unum,habet omnia,Omnes autem stulti & mali sunt,Omnes ergo ingrati sunt. Quid ergo? non undiq; humano generi conuitium fit? non publica querela est beneficia periisse,& paucissimos esse,qui de benemerentibus non inuicem pessime mereantur? Nec est quod hanc tantũ nostram murmurationẽ putes,pro pessimo prauoq; numerantiũ,quicquid citra recti formulam cecidit,Ecce nescio quænam non ex philosophorum domo clamat, ex medio conuentu, populos gentesq; damnatura uox mittitur, Non hospes ab hospite tutus, Non socer à genero, fratrum quoq; gratia rara est. Imminet exitio uir coniugis, illa mariti. Hoc iam amplius est. Beneficia in scelus uersa sunt, & sanguini eorum non parcitur, pro quibus sanguis fundendus est. Gladio ac uenenis beneficia sequimur. Ipsi patriæ manus afferre, & fascibus suis illam premere,potentia ac dignitas est. Humili se ac depresso loco putat stare,quisquis non supra Rempublicam stetit. Accepti ab illa exercitus in ipsam conuertuntur,& imperatoria concio est,Pugnate contra coniuges,pugnate cõtra liberos. Aras,focos, penates, armis incessite. Qui ne triumphaturi quidem intrare urbem iniussu senatus deberetis,quibusq; exercitum uictorem reducentibus curia extra muros præberetur, nunc ciuibus cæsis,perfusi cruore cognato, urbem subrectis intrate uexillis. Obmutescat inter militaria signa libertas, & ille uictor,pacatorq; gentium populus,remotis procul bellis,omni terrore compresso,intra muros obsessus,aquilas suas horreat.

Nequitia pro malicia

4 al. quorum si malis copia ẽ

CAP. XV *al. Ad uos nõ pertinet,in alios queritur*

CAP. XVI Ingratus est Coriolanus, sero & post sceleris pœnitentiam pius, posuit arma, sed in medio parricidio posuit. Ingratus Catilina, parum est illi capere patriam, nisi euerterit, nisi Allobrogum in illam cohortes immiserit, trans alpes accitus hostis, uetera & ingenita odia satiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis bustis duces Romani persoluerint. Ingratus C. Marius,ad consulatum à Caliga perductus,qui nisi cymbricis cædibus omnia funera æquauerit, nisi ciuilis exilij, & trucidationis non tantum dederit signum,sed ipse signum fuerit,parum mutatam,ac repositam in priorem locum fortunam suam sentiet. Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remedijs quàm pericula erant,sanauit. Qui cum à Prænestina arce usque ad Collinam portam per sanguinem humanum

humanum incessisset, alia edidit in urbe prælia,alias cædes: legiones duas,quod crudele est,post uictoriam,quod nefas,post fidem,in angulum congestas cõtrucidauit,& proscriptionem cõmentus est,Dij magni,ut qui ciuem Romanum occidisset,impunitatem, & pecuniam,tantum non ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius,qui pro tribus cõsulatibus,pro triumphis tribus,pro tot honoribus,quos ex maxima parte immaturus inuaserat,hanc gratiam Reipub. reddidit,ut in possessionem eius alios quoq; induceret,quasi potentiæ suæ detracturus inuidiam, si quod nulli licere debebat, pluribus licuisset: dum extraordinaria cõcupiscit imperia,dum prouincias ut eligat,distribuit,dum ita triumuiris R.P. diuidit,ut tamen in sua domo duæ partes essent,eo redegit Rem.P. ut saluus esse non posset,nisi beneficio seruitutis: Ingratus ipse Pompeij hostis ac uictor, à Gallia Germaniaq; bellum in urbem circumegit,& ille plæbicola, ille popularis,castra in circo flaminio posuit,propius quàm Porsennæ fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatẽ quæ uictoriæ,quod dicere solebat,præstitit,neminem occidit,nisi armatum. Quid ergo est? Cæteri arma cruentius exercuerũt,satiati tamen alicquando abiecerunt. Hic gladium cito condidit,nunquã posuit. Ingratus Antonius in dictatorem suum,quem iure cæsum pronũtiauit,interfectoresq; eius, in prouincias & imperia dimisit: patriam uero proscriptionibus,incursionibus,bellis,laceratã,post tot mala destinauit, ne Romanis quidem regibus,ut quæ,Acheis,Rhodijs,& plerisq; urbibus claris,ius integrum, libertatemq; cum immunitate reddiderat, ipsa tributũ spadonibus penderet. Deficiet dies enumerantem ingratos usque in ultima patriæ exitia. Aeque immensum erit,si percurrere cœpero, ipsa Respublica quàm ingrata in optimos ac deuotissimos sibi fuerit,quamq; nõ minus sæpe peccauerit,quàm in ipsam peccatum est. Camillum in exilium misit, Scipionem dimisit, exulauit post Catilinam Cicero,diruti eius penates,bona direpta,factum quicquid uictor Catilina fecisset. Rutilius innocẽtiæ pretium tulit,in Asia latere. Catoni populus Romanus præturam negauit,consulatum pernegauit. Ingrati publice sumus. Se quisq; interroget. Nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non potest fieri,ut omnes querantur, nisi querendum est de omnibus. Omnes ergo ingrati sunt tantum? Et cupidi omnes, & maligni omnes,& timidi omnes, illi in primis qui uidentur audaces. Adijce,& ambitiosi omnes sunt,& impij omnes. Sed non est quod irascaris. Ignosce illis,omnes insaniunt. Nolo te ad incerta reuocare,ut dicam,quàm ingrata sit uide iuuentus. Quis non patri suo supremum diem,ut innocens sit,optat? ut moderatus,expectat? ut pius,cogitat? Quotus quisq; uxoris optimæ mortem timet, ut nõ computet? cui rogo litigatori defenso, tam magni beneficij ultra res proximas memoria durauit? Illud in confesso est: Quis sine querela moritur? Quis extremo die dicere audet,

Tantum non

Vixi,& quem dederat cursum fortuna peregi?

Quis non recusans,quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati est,non esse contentum † præfato tempore. Semper pauci dies erunt,si illos numeraueris. Cogita nõ esse summum bonum in tempore. Quantumcunq; est,boni consule. Vt prolongetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem, quoniam mora non fit beatior uita, sed longior. Quanto satius est gratum aduersus perceptas uoluptates,non aliorũ annos cõputare, sed suos benigne æstimare,& in lucro ponere? Hoc me dignũ iudicauit deus. Hoc satis est,Potuit plus,sed hoc quoq; beneficiũ est. Grati simus aduersus deos,grati aduersus homines,grati aduersus eos,qui nobis aliquid præstiterũt,grati etiam aduersus eos qui nostris præstiterunt. In infinitum,inquis,me obligas,cum dicis,& nostris, Itaq; pone aliquem finem. Qui filio beneficiũ dat,ut dicis,& patri eius dat. Primum de quo quæro,Deinde illud utiq; mihi determinari uolo,si & patri beneficiũ datur,nunquid & fratri? nunquid & patruo? nunquid auo? nunquid uxori,& socero? Dic mihi, ubi debeã desinere,quousq; personarũ seriem sequar. Si agrum tuum coluero,tibi beneficium dedero: si domũ tuam ardentem restinxero,aut ne cadat excepero,tibi beneficium nõ dabo? Si seruum tuum seruauero,tibi imputabo, Si filium tuum seruauero, non habebis beneficiũ meum? Dissimilia ponis exempla,quia qui agrũ meum colit,agro beneficium non dat,sed mihi: & qui domum meam quo minus ruat, fulcit,

al. præterito

† Prolongo

Aduersus, in bonã partem

CAP. XVIII *Determinare*

CAP. XIX

Universidad de Deusto
Biblioteca

præstat mihi. Ipsa enim domus sine sensu est. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, sed me demereri uult. Idem de seruo dicam, mei mancipij res est, mihi seruatur. Ideo ego pro illo debeo. Filius ipse beneficij capax est. Itaq; ille accipit, ego beneficio lætor. Contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere te non putas, respondeas mihi, Filij bona ualetudo, felicitas, patrimoniũ, pertinet ad patrem? Felicior futurus est, si saluũ habuerit filiũ, infelicior si amiserit. Quid ergo? Qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non inquit. Quædam enim in alios conferũtur, sed ad nos usq; permanant. Ab eo autem exigi quicquã debet, in quem confertur, sicut pecunia ab eo petitur, cui credita est, quamuis ad me illa aliquo modo uenerit. Nullum beneficium est, cuius commodum non & proximos tangat, nõnunquam etiam longius positos. Non quæritur, quò beneficium ab eo cui datum est transferatur, sed ubi primo collocetur. A reo tibi ipso & à capite repetitio est. Quid ergo oro te? non dicis, filium mihi donasti, & si hic periisset uicturus non fui? Pro eius uita beneficiũ non debes, cuius uitam tuæ præfers? Etiamnũ cum filium tuum seruaui, ad genua procumbis, dijs uota soluis, tanquã ipse seruatus. Illæ uoces † exeunt tibi. Nihil mea interest, an me seruaueris, duos seruasti, imò me magis. Quare ista dicis, si non accipis beneficium? Quia & si filius meus pecuniam mutuã sumpserit, creditori numerabo, non tamen ego debuero, Quia & si filius meus in adulterio deprehensus erit, erubescam, nõ ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatũ pro filio, non quia sum, sed quia uolo me offerre tibi debitorem uoluntariũ. At peruenit ad me summa ex incolumitate eius uoluptas, summa utilitas, & orbitatis grauissimũ uulnus effugi. Non quæritur nũc an profueris mihi, sed an beneficium dederis. Prodest enim & animal, & lapis, & herba, nec tamen beneficiũ dant, quod nunquam datur, nisi à uolente. Tu autẽ non uis patri, sed filio dare, & interim ne nosti quidem patrem. Itaq; cum dixeris, patri ergo beneficium non dedi, filium eius seruando, contra oppone, Patri ergo beneficiũ dedi, quem non noui, quem nõ cogitaui. Et quid, quod aliquando euenit, ut patrem oderis, filium serues, beneficiũ ei uideberis dedisse, cui tunc inimicissimus eras, cum dares? Sed ut dialogorũ altercatione seposita, tanq; iurisconsultus respondeam, mens spectanda est dantis, beneficium ei dedit, cui datum uoluit. Si in patris honorem fecit, pater accepit beneficiũ, sic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam si fruitur. Si tamen occasionẽ habuerit, uolet & ipse præstare aliquid, non tanquam soluendi necessitatẽ habeat, sed tanquam incipiendi causam. Repeti à patre beneficium non debet. Si quid pro hoc benigne facit iustus, non gratus est. Nam illud finiri non potest, si patri do beneficiũ, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & seruis, & patriæ. Vbi ergo beneficium incipit stare? Sorites enim ille inexplicabilis subit, cui difficile est modum imponere, quia paulatim surrepit, & non desinit serpere. Illud solet quæri, Fratres duo dissident, si alterum seruo, an dem beneficium ei, qui fratrem inuisum non perisse moleste laturus est. Non est dubium, quin beneficium sit, etiam inuito prodesse, sicut non dedit beneficiũ, qui inuitus profuit.

Consentiebãt Codices manu scripti, sed arbitror ita legendum

Ab eo tibi & ab ipso capite repetitio est

Forte excidit

CAP. XX

Beneficium, inquit, uocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia tristem frontem & asperam habent, quemadmodum secare & urere ut sanes, & uinculis coercere. Non est spectandũ an doleat aliquis beneficio accepto, sed an gaudere debeat. Non est malus nummus, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficiũ odit & accepit, si modo id prodest, si is qui dabat, ut prodesset dedit, nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium uerte. Odit fratrem suum, quem illi expedit habere. Hunc occidi, non est beneficium, quamuis ille dicat esse, & gaudeat. Insidiosissime nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuria. Video. Prodest aliqua res, & ideo beneficiũ est: Nocet, & ideo non est beneficium. Ecce, quod nec prosit, nec noceat, dabo, & tamen beneficiũ est. Patrem alicuius in solitudine exanimem inueni, corpus eius sepeliui, nec illi profui (Quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio, quid enim per hoc commodi accessit illi? Dicam quid consecutus sit: officio solenni & necessario per me functus est. Præstiti patri eius, quod ipse præstare uoluisset, necnon & debuisset. Hoc tamen ita beneficium est, si

est, si non misericordiæ & humanitati dedi, ut quodlibet cadauer absconderem: sed si corpus agnoui, si filio tunc hoc præstare me cogitaui. At si terram ignoto mortuo inieci, nullum in hoc habeo huius officij debitorẽ, in publicum humanus. Dicit aliquis, quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tanquam repetiturus aliquando? Sunt qui nunquã iudicant esse repetendũ, & has causas afferunt. Indignus etiam repetenti non reddet, dignus etiam per se referet. Præterea si bono uiro dedisti expecta ne iniuriam illi facias appellando, tanquã non fuisset sua sponte redditurus. Si malo uiro dedisti, fle rem. Beneficium uerbo ne corruperis, creditũ faciendo. Pærterea lex quod nõ iussit repeti, uetuit. Verba sunt ista, quamdiu me nihil urget, quamdiu fortuna nihil cogit, petam potius beneficium quàm repetam: sed si de salute liberorũ agitur, si in periculum uxor deducitur, si patriæ salus ac libertas mittit me etiam quò ire nollem, imperabo pudori meo, & testabor omnia me fecisse, ne opus esset mihi auxilio hominis ingrati. Nouissime recipiendi beneficij necessitas, repetendi uerecundiã uincet. Deinde cum bono uiro beneficiũ do, sic do, tanquã nunquã repetiturus, nisi necesse fuerit. Sed lex, inquit, non permittendo exigere uetuit.

CAP. XXI

Multa legem non habent, nec actionem. Atqui cõsuetudo uitæ humanæ lege omni ualentior dat aditum. Nulla lex iubet amicorum secreta non eloqui, nulla lex fidem etiam inimico præstare. Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui promisimus alligat? Nulla. Querar tamen cum eo, qui arcanum sermonem non continuerit, & fidem datam, nec seruatam, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minime. Non enim exigo, sed repeto, & ne repeto quidem, sed admoneo. Nam ultima quoq; necessitas in hoc aget, ut ad eum ueniam, cum quo diu mihi luctandũ sit. Quis tam ingratus est, ut illi non sit satis admoneri? Eum transibo, nec dignum iudicabo, qui gratus esse cogatur. Quomodo fœnerator quosdam debitores non appellat, quos scit decoxisse, & in quorũ pudorem nihil supereſt, nisi quod pereat; sic ego quosdam ingratos palàm ac pertinaciter præteribo, nec ab ullo beneficium repetam, nisi à quo non ablaturus ero, sed recepturus.

Queror cum illo

CAP. XXII

Lẽta nomina

Multi sunt, qui nec negare sciant, quod acceperunt, nec referre, qui nec tam boni sunt quàm grati, nec tam mali quàm ingrati, segnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non appellabo, sed commonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui statim mihi sic respondebunt, Ignosce, non mehercule sciui hoc te desiderare, alioquin ultro obtulissem. Rogo ne me ingratum existimes, memini quid mihi præstiteris. Hos ego quare dubitem, & sibi meliores & mihi facere? Quemcunq; potuero, peccare prohibeo, multomagis amicum, & ne peccet, & ne in me potissimum peccet: alterum illi beneficium do, si illum ingratum esse non patior: nec dure illi exprobrabo quæ præstiti, sed quàm potero mollissime, ut potestatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipse me repetere intelliget. Aliquando utar uerbis durioribus, si emendari illum sperauero posse. Nam deploratum propter hoc quoq; non exagitabo, ne ex ingrato inimicũ faciam. Quod si admonitionis quoq; sugillationem ingratis remittimus, segniores ad reddenda beneficia faciemus. Quosdam uero sanabiles, & qui fieri boni possint, si quid illos remorderet, perire patiemur admonitione sublata, qua & pater filium aliquando correxit, & uxor maritum aberrantem ad se reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit.

CAP. XXIII

Perueliere

Quidam ut expergiscantur non feriendi, sed cõmouendi sunt. Eodem modo quorundam ad ferendam gratiam fides non cessat, sed languet. Hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam uertere. Iniuria est enim, si in hoc nõ repetis, ut ingratus sim. Quid si ignoro, quid desideres? Quid si occupationibus districtus, & in alia uocatus, occasionem non obseruaui? Ostende mihi quid possim, quid uelis. Quare desperas, antequam tentas? Quare properas & beneficium & amicum perdere? Vnde scis nolim, an ignorem, an animus, an facultas desit mihi? Experire. Admonebo ergo, non amare, non palàm, sine conuitio, sic, ut se redisse in memoriam, non reduci putet.

CA. XXIIII

Causam dicebat apud diuum Iulium ex ueteranis quidam paulo uiolentior aduersus uicinos suos, & causa premebatur. Meministi, inquit, imperator in Hispania talum te torsisse circa Sucronem? cum Cæsar meminisse se dixisset, Meministi quidem sub

Universidad de Deusto
Biblioteca

quadam arbore minimum umbræ spargente, cum uelles residere feruentissimo sole, & esset asperrimus locus, in quo ex rupibus acutis, unica illa arbor eruperat, quendã ex cõmilitonibus penulam suam substrauisse. Cum dixisset Cesar, quid ni meminerim? & quidem siti confectus, qui impeditus ire ad fontem proximum non poteram repere manibus uolebam, nisi commilito, homo fortis ac strenuus, aquam mihi in galea sua attulisset. Potes, inquit, imperator agnoscere illum hominem, aut illam galeam? Cæsar ait, se non posse galeam agnoscere, hominẽ pulchre posse, & adiecit, puto ob hoc iratus, quod se à cognitione media ad ueterem fabulam abduceret, tu utique ille non es. Merito, inquit, Cæsar me non agnoscis, nam cum hoc factum est, integer eram, postea ad Mundã in acie oculus mihi effossus est, & in capite † eiecta ossa. Nam galeam illam si uideres, agnosceres. Machæra enim † Isponia diuisa est. Vetuit illi exhiberi negotiũ Cæsar, & agellos in quibus uicinalis uia, causa rixæ ac litiũ fuerat, militi suo donauit.

al. lecta

In uetustissimo longobardico erat, Hispana

CAP. XXV

Quid ergo? non repeteret beneficiũ ab imperatore, cuius memoriã multitudo rerũ confuderat, quem fortuna ingens exercitus disponentẽ, non patiebatur singulis mili/ tibus occurrere? Non est hoc repetere beneficiũ, sed resumere bono loco positum & paratum. Ad hoc tamen ut resumatur, manus porrigenda est. Repetam itaq́, quia hoc aut necessitate facturus ero, aut illius causa, à quo repetam. Tyberius Cæsar inter initia dicenti cuidam, meministi, antecq́ plures notas familiaritatis ueteris proferret, nõ me/
6 mini, inquit, quid fuerim. Ab hoc quamdiu non esset repetendũ beneficium? optanda erat obliuio. Auersabatur omniũ amicorũ & æqualium noticiam, & illam solam præ/ sentem fortunã suam aspici, illam solam cogitari, ac narrari uolebat, Inquisitorẽ habe/ bat ueterem amicum. Magis tempestiue repetendũ est beneficiũ, q̃ petendum. Adhi/ benda uerborũ moderatio, ut nec ingratus possit dissimulare. Tacendum & expectan dum, si inter sapientes uiueremus, & tamen sapientibus quoq́ indicare melius fuisset, quid rerum nostrarũ status posceret. Deos quorũ notitiam nulla res effugit, rogamus, & illos uota non exorant, sed admonent. Dis quoq́ inquam Homericus ille sacerdos
7 allegat officia, & aras religiose cultas, quos obsequẽtes faciat, & parent. Moneri uelle ac posse, secunda uirtus est. Huc illuc frenis leniter motis flectendus est animus, paucis sui rector optimus, proximi sunt, qui admoniti in uiam redeunt. His non est dux detra/

aliàs quam

hendus, Opertis oculis inest acies, sed sine usu, † quos lumen à dijs immissum ad mini steria sua uocat. Instrumenta cessant, nisi illa in opus suũ artifex mouerit. Inest interim animis uoluntas bona, sed torpet modo delitijs, ac situ, modo officij inscitia. Hanc uti/

Opinor legendum in uitio

lem facere debemus, nec irati relinquere † inuito, sed ut magistri puerorũ discentium
8 patienter ferre offensationes memoriæ labentis. Quæ quemadmodũ subiecto uno aut altero uerbo, ad contextum reddendæ orationis adducta est, sic ad referendã gratiam admonitione reuocanda est.

Libri quinti Senecæ de beneficijs finis.

IN LIBRVM QVINTTM

CAP. XII

1 In rerum natura est nemo. Et hoc inane. Consentiebant quidem exemplaria. At ego doctis opinor approbaturis, non dubitaui reponere. Ingratus in rerum natura est nomen, & hoc inane, id est nihil aliud quàm inane nomen.

2 Quoscunq́ accepit cibos mittit. Consentiebant in mendo codices. Solus Longobardicus habebat, mutat, & recte. CAPVT XIII.

3 Sic paropsidem, & argenteam & auream dicimus. Tres uetusti codices habebãt pyxidem, πυξὶς enim græcis a πύξος dicitur, quod ex buxo fierent. Vnde falso pyxidem argenteã aureám uedicimus. CAPVT XIIII.

4 Cui tamen & si malus est, ipse quoq́. &c. Duo uetustissimi codices habebant, quorũ si malis copia est, ipse quoq́. &c. Mihi uidetur deesse uocula, quæ apud illos bona sunt, nisi forte red/ didit græcam figuram, τὰ παρ' αὐτῶν, quod mox explicauit, quorũ illis copia est: quæ uerba du/ bito num ab interprete sint adiecta, & hinc uariatam scripturam.

CAPVT XX

5 Si malo uiro dediſti, flere. Beneficiũ uero, ne corrũpas. &c. In uetustissimo codice, & altero, pro flere erat, flectere: in longobardico, pro uero, uerbo diuino fuisse scriptũ, Si malo uiro de/

disti,

disti, plectere. Beneficiũ uero, sine uerbo ne corrũpas: Hoc est da pœnas, qui male collocaris, nec ideo beneficio cõmutes nomen. Aut ita. Beneficiũ malo uiro dediſti, flere, ut re referatur ad uerbo, Re sis tristis non mutato rei nomine. Aut fle, rem, nomen rei ne corruperis.

CAP. XXV

Ab hoc quam diu non esset repetendum. &c. pro quandiu longobardicus codex habebat, 6
quid ni opinor legendũ, Ab hoc quidẽ non esset repetendũ beneficiũ. Optanda erat obliuio. Nec displicet si ni, uertas in ne, quid, ne esset repetendũ beneficium, optanda erat obliuio.

Quos obsequentes facit & parce moneri uelle ac posse. Sic habebãt superiores editiones, 7
Longobardicus habebat, faciet pro facit, & parere, pro parce. Vnde conjicio sic legendũ, quo obsequentes faciat & parent. Moneri uelle. &c. Impetrauit enim sacrificus quæ petebat.

Sed ut, magistri patienter ferre, offensationes puerorũ discentium memoriæ labentis. &c. 8
Ita ferebat uetus editio consentientibus exemplaribus manuscriptis. Nos ordinem inuersum sic restituimus, sed ut magistri puerorũ discentium patienter ferunt, siue ferre, offensationes memoriæ labentis, quæ quemadmodum. &c.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIB. VI

Vædam liberalis uirorũ optime exercendi tantũ ingenij causa quæ/ CAP. I
runtur, & semper extra uitam iacent, quædã & dum quæruntur, ob/ lectamento sunt, & quæsita usui. Omniũ tibi copiam faciam. Tu illa utcunq́ tibi usum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandũ ludorũ ordinẽ induci. His quoq́ si abire protinus iusseris, nonnihil actũ erit. Nam etiã quod discere superuacuũ est, prodest cognoscere. Ex uultu igitur tuo pendebo, prout ille suaserit mihi, alia detinebo diutius, alia expellam, & ca/ *Capite agere*
pite agam. An beneficiũ eripi possit, quæsitũ est. Quidã negant posse. Non enim CAP. II
res est, sed actio, quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio, aliud qui nauigat, aliud ipsa nauigatio. Et q̃uis æger non sit sine morbo, non tamen idem est æger & morbus. Ita aliud est beneficiũ ipsum, aliud quod ad unũquemq́ nostrũ beneficio peruenit. Il/ lud incorporale est, irritũ non fit, Materia illius huc & illuc iactatur, & dominũ mutat. Itaq́ cum eripis, ipsa rerũ natura reuocare quod dedit, non potest. Beneficia sua inter/ rumpit, nõ rescindit. Qui moritur, tamen uixit, qui amisit oculos, tamẽ uidit. Quæ ad nos peruenerũt, ne sint, effici potest, ne fuerint, non potest. Pars autẽ beneficij & quidẽ certissima est, quæ fuit. Nõnunq́ usu beneficij longiore prohibemur, beneficiũ quidẽ ipsum nõ eraditur. Licet omnes in hoc uires suas natura aduocet, retro illi agere se nõ licet. Potest eripi domus, & pecunia, & mancipiũ, & quicqd est, in quo hæsit beneficij nomen. Ipsum uero stabile & immotũ est. Nulla uis efficiet, ne hic dederit, ne ille acce/
perit. Egregie mihi uidetur M. Antonius apud Rabiriũ poẽtam, cum fortunã suã CAP. III
transeuntẽ aliò uideat, & sibi nihil relictũ, præter ius mortis, id quoq́, si cito occupaue rit, exclamare Hoc habeo quodcũq́ dedi. O quantũ habere potuit, si uoluisset. Hæ sunt diuitiæ certæ, in quacunq́ sortis humanæ leuitate, uno loco permãsuræ, quæ quo maiores fuerint, hoc minorẽ habebunt inuidiã. Quid rancq́ tuo parcis? Procurator es. Omnia ista quæ uos tumidos, & supra humana elatos, obliuisci cogunt uestræ fragili/ tatis, quæ ferreis claustris custoditis armati, quę ex alieno sanguine rapta, uestro defen ditis, propter quæ classes cruentatu ras maria deducitis, propter quæ quassatis urbes, ignari, quantũ telorũ in aduersos fortuna cõparet, propter quæ ruptis toties affinitatis, amicitiæ, collegij fœderibus, inter contendẽtes duos terrarũ orbis elisus est, nõ sunt ue stra, in depositi causa sunt, iam iamq́ ad alium domniũ spectãtia, aut hostes illa, aut ho stilis animi successor inuadet. Quæris, quomodo illa tua facias? dono dando. Consule ergo rebus tuis, & certã tibi earũ atq́ inexpugnabilẽ possessionẽ para, honestiores illas non solũ, sed tutiores facturus: illud quod suspicis, quo te diuitẽ ac potentẽ putas, quan diu possides, sub nomine sordido iacet. Domus est, seruus est, nũmi sunt, cum donasti, beneficiũ est. Fateris, inquit, nos aliquãdo beneficiũ non debere ei, à quo accepi/ CAP. IIII
mus, ergo ereptũ est? multa sunt propter quæ beneficiũ dare desinimus, non quia abla tum, sed quia corruptũ est. Aliquis reum me defendit, sed uxorẽ meam per uim stupro uiolauit. Non abstulit beneficiũ, sed opponẽdo illi parem iniuriã soluit me debito: & si plus læsit, q̃ ante profuerat, non tantũ gratia extinguit, sed ulciscendi querẽdiq́ liber/

Universidad de Deusto
Biblioteca

al. beneficium tas sit, ubi in cõparatione beneficij præponderauit iniuria: ita non aufertur beneficiũ, sed uincitur. Quid? non tam duri, quidã etiam scelerati patres sunt, ut illos auersari & euitare, ius fasq; sit? Nunqd ergo illi abstulerũt, quæ dederant? Minime, sed impietas sequentiũ temporũ cõmendationem omnis prioris officij sustulit. Non beneficiũ tollitur, sed beneficij gratia, & efficitur, non ne habeã, sed ne debeam. Tanq; pecuniã aliquis mihi credidit, sed domum meam incendit, pensatũ est creditũ damno, nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic, quia aliquid benigne aduersus me fecit, aliquid liberaliter, sed postea multa superbe, cõtumeliose, crudeliter, eo loco me posuit, ut perinde liber aduersus eum essem, quasi nõ accepissem. Vim beneficijs suis attulit. Colonũ suum non tenet, cuius tabellis manentibus, qui segetem eius proculcauit, qui succidit arbusta, nõ quia recepit, quod pepigerat, sed quia ne reciperet effecit. Sic debitori

al. quàm quod est crediti suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit, † quàm credito petit. Non tantũ inter creditorẽ & debitorẽ iudex sedet qui dicat, pecuniã credidisti. Quid ergo? pecus abegisti, seruũ eius occidisti, argentũ quod non emeras possides, æstimatione facta debitor discede, qui creditor ueneras. Inter beneficia quoq; & iniurias ratio cõfert. Sæpe etiam beneficiũ manet, nec debetur, si secuta est dantem pœnitentia, si miserũ se dixit, quod dedisset, si cum daret suspirauit, uultũ obduxit, perdere se credidit non donare, si sua causa, aut certe nõ mea dedit, si non desijt insultare, gloriari, & ubiq; iactare, & acerbũ munus suum facere. Manet itaq; beneficiũ, quamuis non debeatur. Sicuti quædam pecuniæ, de quibus ius creditori non dicitur, debentur, sed non exiguntur.

CAP. V Dedisti beneficiũ, iniuriã postea fecisti. Et beneficio gratia debetur, & iniuriæ ultio. Nec ego illi gratiã debeo, nec ille mihi pœnã. Alter ab altero absoluit. Cum dicimus, beneficiũ illi reddidi, non hoc dicimus, illud nos qd acceperamus reddidisse, sed aliud pro illo reddere. Est enim rem pro re dare. Quid ni? cum omnis solutio non idem reddat, sed tantundem? Nam & pecuniã dicimur reddidisse, quãuis numerauimus pro argenteis aureos, quãuis non interuenerint nummi, sed delegatione, & uerbis perfecta solutio sit. Videris mihi dicere, perdis operã. Quorsum enim pertinet scire me, an maneat quod nõ debetur? Iurisconsultorũ istæ acutæ ineptiæ sunt qui hæreditatẽ negant usucapi posse, sed ea quæ in hæreditate sunt, tanq; quicq; aliud sit hæreditas, quàm ea quæ in hereditate sunt: illud mihi potius distingue, quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficiũ mihi dedit, & postea fecit iniuriam, utrum & beneficiũ illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus uindicare, ac ueluti duobus nominibus separatim respondere: an alterũ alteri cõtribuere, & nihil negotij habere, ut beneficiũ iniuria tollatur, beneficio iniuria? Illud enim uideo in hoc foro fieri, quid in uestra schola iuris sit, uos sciatis. Separãtur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscũ agitur. Confunditur formula, si qui apud me pecuniã deposuerit, idem mihi postea furtũ

CAP. VI fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecũ depositi. Quæ proposuisti mi Liberalis exempla, certis legibus continẽtur, quas necesse est sequi, lex legi nõ miscetur. Vtraq; sua uia habet actionem propriã, tam mehercule quàm depositũ, quàm furtum.

Inter se Beneficiũ nulli legi subiectum est, me arbitro utitur: licet me cõparare inter se quantũ profuerit mihi quisq;, aut quantũ nocuerit, tum pronuntiare, utrũ plus debeatur nihil, an debeam. In illis nihil est nostræ potestatis, eundũ est, quà ducimur. In beneficio tota potestas mea est, ego itaq; iudico illa, non separo, nec diduco, sed iniurias ac beneficia

CAP. VII ad eundẽ iudicẽ mitto. Alioquin iubes me eodem tẽpore amare & odisse, queri & gratias agere, quod natura non recipit. Potius cõparatione facta, inter se beneficij & iniuriæ, uidebo an etiã ultro debeatur. Quomodo si quis scriptis nostris, alios superne imprimat uersus, priores literas nõ tollit, sed abscondit, sic beneficiũ superueniẽs, iniuriã apparere nõ patitur. Vultus tuus, cui regendũ me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontẽ, quasi lõgius exeã, Videris mihi dicere, quo tandẽ mihi dexter abis? huc dirige cursum, Itus ama. Nõ possum magis. Itaq; si huic satisfactũ existimas, illò transeamus, an ei debeat aliquid, qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi ꝓpositio deberet esse cõfusior, ut distinctio statim subsecuta ostẽderet utrunq; quæri, an ei debeamus, qui nobis dum non uult, ꝓfuit, & an ei, qui dũ nescit. Nam si quis coactus aliqd boni fecit, quin nos nõ obliget, manifestius est, q; ut ulla in hoc uerba impendẽda sint.

Notat hoc Quintilianus quod ex cõsuetudine scholæ declamatoriæ fingimus manifesto falsa, facit & hoc aliàs frequenter Seneca

Et hæc

Et hæc quæstio facile expediet, & si qua similis huic moueri potest, si totiens illò cogitationẽ nostrã cõuerterimus, Beneficiũ nullũ est, nisi quod, ad nos primũ aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaq; nec fluminibus grãtias agimus, quãuis aut magna nauigia patiãtur, & ad subuehendas copias largo ac perẽni alueo currant, aut piscosa & amœna pinguibus aruis interfluant: nec quisquã Nilo beneficiũ debere se iudicat, non magis quàm odium, si immodicus superfluxit, tardeq; recessit: nec uetus beneficiũ dat, licet lenis & secundus aspiret, nec utilis & salubris cibus. Nã qui beneficiũ mihi daturus est, debet non tantũ prodesse, sed uelle. Ideo nec mutis animalibus quicquã debetur, Et quãmultos è periculo uelocitas equi rapuit? nec arboribus, Et quã multos æstu laborãtes, ramorũ opacitas texit? Quid aũt interest, utrũ mihi qui nescit, profuerit, an qui scire non potuit, cum utriq; uelle defuerit? Quid autẽ interest utrum me iubeas naui, aut uehiculo, aut lãceæ debere beneficiũ, an ei qui eque quàm ista pro positum benefaciẽdi nullum habeat, sed profuit casu? Beneficium aliquis nescíens ac CAP. VIII cipit, nemo à nesciente. Quomodo multos fortuita sanant, nec ideo remedia sunt, et in flumẽ alicui cecidisse frigore magno, causa sanitatis fuit: quomodo quorũdam flagellis quartana discussa est, & metus repentinus animum in aliã curã auertẽdo suspectas horas fefellit, nec ideo quicquã horũ etiam si salutí fuit, salutare est: sic quidã nobis prosunt, dum nolũt, immo, quia nolũt, nõ tamẽ ideo illis beneficiũ debemus. Quid si pernicíosa illorum cõsilia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quicquã, cuius manus cũ me peteret, percussit hostẽ meũ, qui nocuisset, nisi errasset? Sepe hostis dum aperte peíerat, etiã ueris testibus abrogauit fidem, & reũ uelut factione circũuentũ miserabilẽ reddidit. Quosdã ipsa quæ premebat potẽtia eripuit, & iudices quẽ dãnaturi erant causa, dãnare gratia noluerunt. Nõ tamẽ hi beneficiũ dederunt, quãuis profuerint. Quia telũ quò missum sit, nõ quò peruenerit, quæritur. Et beneficiũ ab iniuria distinguit, nõ euentus, sed animus. Aduersarius meus dum cõtraria dicit, & iudicem superbia offendit, & unũ testem temere dimittit, causam meã erexit. Nõ quæro an pro me errauerit, quia contra me uoluit. Nempe ut gratus sim, uelle debeo idem facere CAP. IX quod ille, ut beneficium daret, uelle debuit. Nã quid est iniquius homine, qui eũ odit, à quò in turba calcatus, aut respersus, aut quò nollet impulsus est? At quid est aliud, q; illum querelæ eximat, cum in re sit iniuria, q; nescisse quid faceret. Eadẽ res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriã fecerit. Et amicum & inimicum uoluntas facit. Quàm multos militiæ morbus eripuit, quosdã ne ad ruinã domus suæ occurrent, inimicus uadimonio tenuit, ne in piratarum manus peruenirẽt, quidã naufragio cõsecuti sunt. Nec his tamẽ beneficium debemus, quoniam extra sensum officij casus est, nec

al's, seruauit inimico cuius nos lis exercuit, dum uexat ac detinet. Nõ est beneficiũ, nisi quod à bona uoluntate proficiscitur, nisi illud agnoscit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dũ nescit, CAP. X nihil illi debeo. Profuit cũ uellet nocere, imitabor ipsũ: Ad primũ illud reuertamur, ut gratiã referã aliquid facere me uis, ipse ut beneficiũ mihi daret nihil fecit, Vt ad alterum transeamus, uis me huic gratiam referre, ut quod à nolente accepi, uolens reddã. 2 Nam quid de tertio loquar qui ab iniuria in beneficiũ delapsus est? Vt beneficiũ tibi debeã, parũ est uoluisse te dare, ut debeã nõ satis est, uoluisse. Beneficiũ em uolũtas nuda nõ efficit, sed quod beneficiũ non esset, nisi fortunã uolũtas antecessit. Nõ em profu CAP. XI isse te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, sed ex destinato profuisse. Cleãthes exẽplo eiusmodi utitur: ad quærendũ, inquit, et accersendũ ex academia Platonẽ, duos pueros misi. Alter totã porticũ perscrutatus est, alia quoq; loca in quibus illum inueniri 3 posse sperabat, percurrit, & domũ nõ minus lassus quàm irritus redijt. Alter apud proximũ circulatorẽ resedit, et cũ uagus atq; erro uernaculis cõgregatur et ludit, trãseũtẽ In se Platonem, quem nõ quesierat, inuenit. Illũ inquit, laudabimus puerũ, qui quantũ in se erat, quod iussus est fecit, hunc feliciter inertẽ castigabimus. Volũtas est, quæ apud nos ponit officiũ, cuius uide quæ conditio sit, ut me debito obstringat. Parũ est illi uelle nisi profuit, parũ est profuisse, nisi uoluit. Puta enĩ aliquẽ donare uoluisse, nec donasse, animũ qdẽ eius habeo, sed beneficiũ nõ habeo, quod cõsummat, & res & animus. Quẽadmodũ ei qui uoluit mihi pecuniã credere, sed nõ credidit, nihil debeo, ita ei q uoluit mihi beneficiũ dare, sed non potuit, amicus quidẽ ero, sed nõ obligatus. Et uo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

lo illi aliquid præstare,nã & ille uoluit mihi. Cæterũ si benigniore fortuna usus præsti
CAP. XII tero,beneficiũ dedero,nõ gratiã retulero. Ille mihi gratiã debebit referre, huic initiũ à
al. numeran/ tur, opinor le gẽdum nume randæ uel nu merandi me fier gratiæ. Intelligo iam quid uelis quærere. Nõ opus te dicere,uultus tuus lo
quitur. Si qs sua causa nobis profuit,ei ne,inquis,debetur aliquid: Hoc em sæpe te cõ/
querentẽ audio,quod quædã homines sibi præstant,alijs imputãt. Dicã mi Liberalis,
sed prius hanc quæstiunculã diuidã,& rẽ æquã ab iniqua separabo. Multũ em interest
utrũ aliquis beneficiũ nobis det sua causa, an nostra,an sua & nostra. Ille qui totus ad
se spectat,& nobis prodest,quia aliter sibi prodesse nõ potest,eo loco mihi est,quo qui
pecori suo hybernũ & æstiuum pabulum prospicit, eo loco quo qui captiuos suos ut
cõmodius ueneãt,pascit,& opimos boues saginat ac defricat,quo lanista, qui familiã
CAP. XIII suã sũma cura exercet atq; ornat. Multũ (ut ait Cleãthes) à beneficio distat negotiatio.
Rursus nõ sum tã iniquus,ut nihil ei debeam,qui cũ mihi utilis esset,fuit & sibi. Non
enim exigo,ut sine respectu sui mihi consulat,immo etiam opto ut beneficiũ mihi da/
tum,uel magis dãdi profuerit,dũmodo id qui dabat duos intuens dederit,& inter me
secq; diuiserit,licet id ipse ex maiore parte possideat. Si modo me in consortiũ admisit,si
duos cogitauit,ingratus sum,non solum iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse,quod
proderat mihi,Summæ malignitatis est, nõ uocare beneficiũ,nisi quod dantẽ aliquo
incõmodo affecit. Aliter illi qui beneficium dat sua causa,respõdebo. Quare potius te
mihi profuisse dices,q̃ me tibi: Puta,inquit,aliter fieri nõ posse me magistratũ,q̃ si de
cẽ captos ciues ex magno captiuorum numero redemero,nihil debebis mihi,cũ te ser
uitute ac uinculis liberauero: Atqui mea id causa faciã. Aduersus hoc respõdebo. Ali
quid istius tua causa facis,aliquid mea. Tua,quod redimis me,tibi em ad utilitatẽ tuã
satis est,quoslibet redemisse. Itaq; debeo,nõ quod redimis me,sed quod eligis,poteras
enĩ et alterius redẽptione idẽ cõsequi,q̃utilitatẽ rei partiris mecũ,et me in beneficiũ re
cipis,duobus profuturũ. Præfers me alijs,hoc totũ mea causa facis. Itaq; si prætorẽ te fa
ctura esset decẽ captiuorũ redemptio,decẽ autẽ soli captiui essemus,nemo quicquam
tibi deberet ex nobis,quia nihil haberes quod cuiquã imputares, à tua utilitate sedu/
ctũ. Nõ sum iniquus beneficij interpres, nec desidero illud mihi tantũ dari sed & tibi.
CAP. XIIII Quid ergo, inquit,si in sortẽ nomina uestra cõiici iussissẽ,& tuũ nomẽ inter redimẽ
dos exisset,nihil deberes mihi: immo deberem,sed exiguũ. Quid sit hoc dicã. Aliquid
mea causa facis,quod me ad fortunã redẽptiõis admittis quod nomẽ meũ exit sorti de
beo,q̃ exire potuit,tibi. Aditũ mihi ad beneficiũ tuũ dedisti, cuius maiorem partẽ for
tunę debeo,sed hoc ipsũ tibi,quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præteribo,quo/
rũ mercenariũ beneficiũ est,quod qui dat,non cõputat cui sed quãti daturus sit,quod
undiq; in se cõuersum est. Vẽdit mihi aliquis frumentũ,uiuere nõ possum nisi emero,
sed nõ debeo uitã,quia emi. Nec quàm necessariũ fuerit,æstimo,sine quo uicturus nõ
fui,sed quàm ingratũ,quod nõ habuissẽ,nisi emissẽ,in quo inuehẽdo mercator nõ co/
gitauit,quantũ auxilij allaturus esset mihi,sed quantum lucri sibi,quod emi nõ debeo.
CAP. XV Isto modo, inquit,in medico quidẽ deberę te, nisi mercedulã dices,nec præceptori,
quia aliquid numeraueris. Atqui omniũ horũ apud nos magna charitas,magna reue
rẽtia est. Aduersus hoc respõdetur,quædã pluris esse,quàm emũtur. Emis à medico rẽ
inæstimabilẽ,uitã ac ualetudinẽ bonã,à bonarũ artũ præceptore studia liberalia,& a/
nimi cultũ. Itaq; his nõ rei pretiũ,sed operæ,soluitur,quod deseruiũt,quod à rebus suis
auocati nobis uacãt. Mercedẽ nõ meriti,sed occupationis suæ ferũt. Aliud tamen dici
CAP. XVI potest uerius,quod statim ponã,si prius quomõ istud refelli possit,ostẽdero. Quędã
inquit,pluris sunt quàm uenierũt,& ob hoc aliquid mihi extra pro illis quãuis empta
sint,debes. Primũ quid intereſt quãti sint,cũ de pretio inter ementem & uendentẽ cõ/
uenerit: Deide nõ uenijt illud suo pretio sed tuo. Pluris est,inquit,quàm uenijt sed plu
ris uenire nõ potuit. Pretiũ aũt cuiusq; rei pro tẽpore est. Cũ bene ista laudaueris, tãti
sunt,quãto pluris uenire nõ possũt. Præterea nihil uẽditori debet,qui bene emit. Dein
de etiã si pluris ista sũt,nõ tamẽ ullũ istic tuũ munus est,ut non ex usu effectũue, sed ex
consuetudine,et annona æstimetur. Quod tu pretium ponis trajscięti maria,et per me
dios fluctus,cũ è terræ conspectu recessit, certam secanti uiam,& prospicienti futuras
tempestates,& securis omnibus iubenti subito uela stringi,armamẽta demitti,paratos
ad incursum procellæ,& repentinum impetum stare: Huic tamen tantæ rei præmium

uectura

uectura persoluit. Quanti æstimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore
balneum,aut ignem: Scio tamẽ quanti ista consecuturus diuersorium subeam. Quan
tum nobis præstat,qui labentem domum †susc̃ipit,& agentem ex imo rimas,insulam *aliàs fulsit*
incredibili arte suspẽdit. Certo tamẽ & leui pretio fultura conducitur. Murus nos ab
hostibus tutos, & à subitis latronũ incursionibus præstat. Notũ est tamen, illas turres
pro securitate publica propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in dẽ mereat.
Infinitum erit,si latius exempla cõquiram, quibus appareat, paruo magna cõstare. CAP. XVI
Quid ergo: quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduersus illos mer
cede defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum transeunt,& nos non arte
quam uendunt,obligant,sed benigna & familiari uolũtate. Itaq; medico qui nihil am
plius quàm manum tangit, & me inter eos, quos perambulat ponit, sine ullo affectu
facienda uitandáue præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicum
uidit,sed tanquam imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur uenerer,si me
in grege discipulorum habuit,si non putauit dignum propria & peculiari cura,si nun
quam in me direxit animum,& cum in medium effunderet, quæ sciebat,nõ didici,sed
excepi. Quid ergo est,quare istis debeatur multum: non quia pluris est quod uendide
rũt quàm emimus,sed quia nobis ipsis aliquid præstiterũt. Ille plus impẽdit, quàm me/
dico necesse est. Pro me nõ pro fama artis extimuit. Non fuit contẽtus remedia mõstra
re,sed admouit. Interea solicitus assedit,ad suspecta tẽpora occurrit. Nullũ ministeri/
um oneri illi,nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus audiuit. In turba multo
rum inuocantium,ego illi potissima curatio fui. Tantum alijs uacauit,quantum mea
ualetudo permiserat. Huic ego non tanquã medico sed tanquã amico obligatus sum.
Alter rursus in docendo,& laborem & tędium tulit,præter illa quæ præcipiẽtibus in
commune dicuntur,aliqua instillauit ac tradidit,hortãdo bonam indolẽ erexit,& mo
do laudibus fecit animũ, modo admonitionibus discussit desidiam. Tum ingeniũ la/ 4
tens & pigrum iniecta(ut ita dicam)manu extraxit,nec quæ sciebat,maligne dispẽsa/
uit,quo diutius esset necessarius,sed cupit si posset uniuersa trãsfundere. Ingratus sũ,
nisi illum inter gratissimas necessitudines diligo. Sordidissimorũ quoq; artificiorũ CA. XVII
institutoribus supra cõstitutũ aliquid adiecimus, si nobis opera illorũ enixior uisa est,
& gubernatori, & opifici uilissimæ mercis, & in diem se locãti corollariũ aspersimus.
In optimis uero artibus quæ uitã aut cõseruãt, aut excolũt, qui nihil se plus existimat
debere quàm pepigit,ingratus est. Adijce quod taliũ studiorũ traditio miscet animos,
hoc cũ factũ est tam medico quàm prędceptori pretium operæ soluitur,animi debetur.
Plato cum flumen naue transisset, nec ab illo quicquam portitor exegisset, honori CAP. XVIII
hoc suo datum credens,dixit positum illi esse apud Platonem officium. Deinde pau/
lo post,cum alium atq; alium gratis eadẽ trasueheret sedulitate,negauit illi iam apud
Platonem positum officium. Nam ut tibi debeam aliquid,pro eo quod præstas,debes
non tantum mihi præstare,sed tanquam mihi. Non potes ob id quẽquam appellare,
quod spargis in populum. Quid ergo: Nihil tibi debetur pro hoc tanquam ab uno, ni
si cum omnibus soluram,quod cum omnibus debeo.
Negas,inquit,ullum dare beneficium eum,qui me gratuita naue per flumen Padũ CAP. XIX
tulit: Nego, Aliquid boni facit,beneficium non dat. Facit enim iura causa,aut utiq; nõ
mea. Ad summam,ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare,sed aut R. P. aut ui
cinię, aut ambitioni suæ præstat, & pro hoc aliud quoddam commodum expectat,
quàm quod à singulis recepturus est. †Quid ergo, inquit,si princeps ciuitatem dederit
omnibus Gallis,si immunitatẽ Hispanis,nihil hoc nomine debebũt: Quid ni debeãt: 5
Debebunt autem non tanquam proprium beneficium,sed tanquam publici partem.
Nullam,inquit,habuit cogitationẽ mei. Illo tempore,quo uniuersis proderat,noluit
mihi proprie ciuitatem dare,nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me/
sibi non substituit,cũ facturus esset,quod fecit: Primum,cũ cogitauit Gallis omnibus
prodesse,& mihi cogitauit prodesse: Eram enim Gallus,& me etiam si nõ mea,publi/
ca tamẽ nota cõprehendit. Deinde ego quoq; illi nõ tãc̃ propriũ debebo,sed cõmune, 6
unus è populo, nõ tãc̃ pro me soluã,sed tanc̃ pro patria cõferam. Si quis patriæ meæ CAP. XX

pecuniam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Profiteri es alienum

pecuniam credat,non dicam me illius debitorem,nec ex hoc æs alienũ profitebor aut candidatus,aut reus,ad exoluẽdum tamen hoc,portionem meam dabo. Sic istius mu neris quod uniuersis datur, debitorem me nego: quia dedit quidem,sed non propter me,& mihi quidem,sed nescienſ an mihi daret:nihilominus aliquid mihi dependen dum sciam,quia ad me quoq; circuitu longo peruenit. Propter me factum debet esse, quod me obliget.Isto,inquit,modo,nec Lunæ, nec Soli quicquam debes.Non enim propter te mouentur.Sed cum in hoc moueãtur,ut uniuersa conseruẽt, & pro me mo uentur, Vniuersorum enim pars sum.Adijce nũc,quod nostra & horũ cõditio dissimi lis est.Nã qui mihi prodest,ut per me prosit et sibi,non dedit beneficiũ,quia me instru mentũ utilitatis fecit.Sol autẽ & luna etiam si nobis prosunt sua causa,nõ in hoc tamẽ

CAP.XXI

prosunt,ut per nos prosint sibi.Quid enim nos illis conferre possumus? Sciam,in quit,solẽ ac lunam nobis uelle prodesse,si nolle potuerint,illis autẽ nõ licet nõ moue ri.Ad summam,cõsistant,& opus suum intermittant.Hoc uide quot modis refellatur. Non ideo minus uult,qui non potest nolle,Ergo magnum argumentum est firmæ uo luntatis,ne mutare quidem posse. Vir bonus non potest non facere,quod facit,non e nim erit bonus,nisi fecerit.Ergo nec bonus uir beneficium dat,quia facit quod debet, non potest autem non facere quod debet.Præterea multum interest, utrum dicas,nõ potest hoc non facere,quia cogitur,an non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, nõ debeo ipsi beneficium,sed cogenti.Si necesse est illi uelle ob hoc, quia nihil habet melius quod uelit,ipse se cogit.Itaq; quod tanquam coacto non deberem,tãquam co genti debeo.Desinant inquit uelle.Hoc loco tibi occurrat,Quis tam demens est,ut eã neget uoluntatem esse,cui non est periculum desinendi uertendiq; se in cõtrarium:cũ ex diuerso nemo æque uideri debeat uelle,quàm cuius uoluntas usq; eo certa est,ut e terna sit? An si is quoq; uult,qui potest statim nolle,is non uidebitur uelle, in cuius na

CA.XXII

turam non cadit nolle? Agedum, inquit,si possunt,resistant.Hoc dicis,omnia ista ingãtibus interuallis diducta,et in custodiam uniuersi disposita,stationes suas de serãt,subita confusione rerũ sydera syderibus incurrãt,& rupta rerum concordia in ru inã diuina labãtur,cõtextusq; uelocitatis citatissimæ,inter tot secula promissas uices in medio itinere destituat,& quæ nunc eunt alternis redeũtq; opportunis libramẽtis, mundum ex æquo tẽperantia,repentino concremẽtur incẽdio,& ex tãta uarietate sol uãtur,atq; eant in unum omnia.Ignis cuncta possideat,quem deinde pigra nox occu pet,& profunda uorago tot deos sorbeat.Sit tanti ut tu coarguaris.Ista tibi concedere

CA.XXIII

possunt etiam inuito,euntq; ista tua causa,etiam si maior illis alia,ac prior causa est.

In legem

Adijce nunc,quod non externa cogunt deos,sed sua illis in legem æterna uolunt tas est,statuerunt quæ non mutarent. Itaq; non possunt uideri facturi aliquid,quãuis nolint. Quia quicquid desinere non possunt,perseuerare uoluerũt.Nec unquam pri mi consilij deos pœnitet.Sine dubio stare illis,& descisĉere in contrariũ non licet.Sed

7

non ideo,quia uis sua illos in proposito tenet,in imbecillitate permanet,sed quia non licet ab optimis aberrare,& sic ire decretum est.In prima autem illa constitutione, cũ uniuersa disponerent,etiam nostra uiderunt,rationemq; hominis habuerunt itaq; nõ possunt uideri sua tãtum causa decurrere,& explicare opus suum,quia pars operis su

8

mus & nos.Debemus ergo & soli,& lunæ,& cæteris cœlestibus beneficium,quia etiã

aliõs inuitant aliõs ex destinato

si potiora illis sunt,in quę oriuntur,nos tamen in maiora †ituri iuuãt.Adijce quod desti nato iuuant.Ideoq; obligati sumus,qui non in beneficium ignorantiũ incidimus,sed hæc quæ accipimus,accepturos scierũt,& quãquam maius illis propositũ sit maiorq; actus sui fructus,quàm seruare mortalia,tamen in nostras quoq; utilitates à principio rerũ præmissa mẽs est,et is ordo mundo datus,ut appareat curã nostri nõ inter ultima habitam.Debemus parentibus nostris pietatem,& multi non ut gignerent coierant. Dij non possunt uideri nescisse,quid effecturi essent,cum omnibus alimenta,protinus

al. & exilia

†et alia prouiderint,nec eos per negligentiam genuere,quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim nos ante natura quàm fecit.Nec tam leue opus sumus,ut illi potueri mus excidere. Vide quãtum nobis permiserit,quàm non intra homines tantũ, huma ni imperij cõditio sit. Vide inquantũ corporibus uagari liceat,quæ coercuit fine terra

rum,sed

rum,sed omnem in partem sui misit. Vide animi quantum audeant,quemadmodum soli aut nouerint deos, aut quærant, & mente in altum data diuina comitentur.Scias nõ esse hominẽ tumultuarium & incogitatum opus.Inter maxima rerum suarum na tura nihil habet,quo magis glorietur,aut certe cui glorietur.Quãtus iste furor est,cõ trouersiã dijs muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic erit gratus,quibus gra tia referri sine impendio nõ potest? Quis negat ab his accepisse se,à quibus cum maxi me accepit,qui & semper daturi sunt,& nunquam recepturi? Quanta autem peruersi tas,ob hoc alicui non debere,quia etiam inficianti benignus est, & continuationem ipsam seriemq; beneficij argumẽtum uocare necessario dantis? Nolo,sibi habeat,quis illum rogat? & omnes alias impudentis animi uoces his astrue.Nõ ideo te minus me retur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit, cuiusq; beneficiorum,uel hoc maximum,quod etiam querenti daturus est. Non uides quemadmodum te

CA.XXIIII

neram liberorum infantiam,parentes ad salubrium rerum patientiam cogãt? Flentiũ corpora,ac repugnantium,diligenti cura fouent,& ne membra libertas immatura de

Audacem non erat in libro manu scripto erat tamen in langobardico

torqueat,in rectum exitura constringunt,& mox liberalia studia inculcãt,adhibito ti more nolentibus.Ad ultimũ †audacem iuuentam frugalitati,pudori,moribusbonis,si parum sequitur,coaptant,& applicant. Adolescentibus quoq;,ac iam potentibus sui, si remedia,metu aut intemperantia reijciunt,uis adhibetur,ac seruitus.Itaq; benefici orum maxima sunt quæ à parẽtibus accipimus,dum aut nescimus,aut nolumus.

CA.XXV

His ingratis aut repudiantibus beneficia,non quia nolunt, sed ne debeant,similes sunt ex diuerso nimis grati,qui aliquid incommodi precari solent.his quibus obligati sunt,aliquid aduersi,in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc recte faciant,& pia uoluntate,quæritur,quorum animus similis est, prauo amore fla grantibus,qui amicæ suæ optant exilium,ut desertam,fugientemq; comitentur, Op tant inopiam,ut magis desideranti donent:optant morbum,ut assideant. Et quicquid

Vouent pro optant

inimicus optaret,amantes fouent.Fere idem itaq; exitus est odij & amoris insani. Ta le quiddam & his accidit,qui amicis incommoda optant,quæ detrahant,& ad benefi cium iniuria ueniunt:cũ †sanctius sit uel cessare,quàm per scelus officio locum quære re. Quid si gubernator à Dijs tẽpestates infestissimas,& procellas petat,ut gratior ars sua periculo fiat? Quid si imperator deos oret, ut magna uis hostium circumfusa ca

εὐχονται aliàs satius aliàs suo

strís,fossas subito impetu compleat, & uallũ trepidante exercitu conuellat, & in ipsis portis,infesta signa constituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis,profligatisq; suc currat? Omnes isti beneficia sua detestabili uia ducunt,qui deos contra eum aduocãt, cui ipsi affuturi sunt,& ante illos sterni,quàm erigi uolunt. Inhumana ista & peruerse grati animi natura est,cõtra eum optare,cui honeste deesse non possis.

Non nocet illi uotum meum, inquit, quia semel opto & periculum & remedium. CA.XXVI
Hoc dicis nonnihil te peccare,sed minus quàm si sine remedio periculum optares.Ne quitia est,ut extrahas mergere,euertere ut suscites,ut emittas includere. Nõ est bene ficium iniuriæ finis,nec unquam id detraxisse meritum est,quod ipse qui detraxit,in tulerat. Non uulneres me malo, quàm sanes. Potest inire gratiam,si quia uulneratus sum sanas,non si uulneras,ut sanandus sim. Nũquam cicatrix nisi collata uulneri pla cuit,quod ita coisse gaudemus,ut non fuisse mallemus.Si hoc ei optares, cuius nullũ beneficium haberes,inhumanum erat uotum,quanto inhumanius ei optes,cui bene ficium debes? Simul,inquit,ut possem ferre illi opem precor.Primum ut te in media C.XXVII
parte uoti tui occupem, iam ingratus es, Nondum audio quid illi uelis prẽstare, scio quid illum uelis pati. Solicitudinẽ illi & metũ, & maius aliquod imprecaris malũ,ut ope indigeat.Hoc contra illũ est.Optas,ut tua indigeat ope.Hoc pro te est,non succur rere uis illi,sed soluere.Qui sic properat,ipsum solui uult non soluere.Ita quod unum in uoto tuo honestum uideri poterat,turpe & ingratum est,nolle debere,Optas enim nõ ut tu facultatem habeas referẽdæ gratiæ,sed ut ille necessitatem implorandæ.Supe riorẽ te facis,& quod nephas est,benemeritũ ad pedes tuos mittis.Quãto satius est ho nesta uolũtate habere, quàm per malã rationẽ soluere? Si inficiareris quod acceperis. minus peccares,nihil eĩ nisi quod dederat,amitteret.Nunc uis illũ subijci tibi iactura

rerum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rerum suarum, & status mutatione in id deuocari, ut infra beneficia sua iaceat. Gratū te reputabo, corā eo cui prodesse uis, opta. Votū tu istud uocas, quod inter gratum & inimicum potest diuidi, quod nō dubites aduersarium & hostem fecisse, si extrema taceantur. Hostes quoq; optauerunt capere quasdā urbes, ut seruarēt, & uincere quosdam, ut ignoscerent. Nec ideo non hostilia uota, in quibus quod mitissimum est, post crudelitatē uenit. Denicq; qualia esse iudicas uota, quæ nemo tibi minus uolet, quàm is pro quo fiunt succedere. Pessime cū eo agis, cui uis à dijs noceri à te succurri, inique cū ipsis dijs. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. Vt tu prosis, dij nocebunt. Si accusatorem submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illum lite implicares, quā subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret. Quid interest, utrū istud fraude tētetur an uoto? Nisi quod potentiores illi aduersarios quæris. Non est quod dicas, quā enim illi iniuriā facio? Votum tuū aut superuacuū est, aut iniuriosum, immo iniuriosum, etiā si irritū. Quicquid nō efficis, dei munus est, iniuria uero, quicquid optas. Sat est. Tibi non aliter debemus irasci, q̄ si profeceris. Si uota, inquit, ualuissent, & in hoc ualuissent, ut tutus esset. Primum certum mihi optas periculum sub incerto auxilio. Deinde utrunq; certū puta, quod nocet, prius est. Præterea tu conditionē uoti tui nosti, me tempestas occupauit, portus ac præsidij dubium. Quātum existimas tormentum, etiam si accepero, eguisse? etiam si seruatus fuero, trepidasse? etiam si absolutus fuero, causam dixisse? Nullius metus tam gratus est finis, ut non gratior sit solida et inconcussa securitas. Opta ut reddere mihi beneficium possis, cum opus erit, nō ut opus sit. Si esset in tua potestate quod optas, ipse fecisses. Quanto hoc honestius uotū est, opto in eo statu sit, quo semper beneficia distribuat, nunquam desideret. Sequatur illum materia, qua tam benigne utatur largiendo iuuandoq;, ut nunquam illi sit dandorum beneficiorum inopia, datorum pœnitentia. Naturam per se pronam ad humanitatē, ad misericordiam & clementiam, iritet ac prouocet turba gatorum, sed quos illi & habere contingat, nec experiri necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo placādus. Tam æquali in eum fortuna indulgentia perseueret, ut nemo in illum possit esse, nisi conscientia gratus. Quando hæc iustiora uota sunt, quæ te in nullam occasionē differunt, sed gratum statim faciunt. Quid enim prohibet referre gratiam prosperis rebus? Quàm multa sunt, per quę quicquid debemus reddere etiam felicibus possumus. Fidele consilium, assidua conuersatio, sermo comis, & sine adulatione iucundus, aures si deliberare uelit, diligentes, tutę, secretę, conuictus familiaritas. Neminem tam alte secunda posuerunt, ut non illi eo magis amicus desit, quia nihil absit.

Subinde proxmox

C. XXVIII

C. XXIX

Conuersatio 9

CA. XXX

Ista tristis & omni uoto submouenda occasio, ac procul repellenda. Vt gratus esse possis, iratis Dijs opus est? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius cum eo agitur, cui ingratus es. Propone in animo tuo carcerē, uincula, sordes, seruitutem, bellum, egestatem. Hæc sunt occasiones tui uoti, si quis tecū traxit per ista dimittitur. Quin potius eum potentem esse uis, cui plurimum debes, & beatum? Quid enim (ut dixi) uetat te referre, etiam summa felicitate prædítis gratiam, cuius plena tibi occurret & uaria materia? Quid tu nescis debitum etiam locupletibus solui. Ne te inuitum distringam: Omnia sane excluserit opulenta felicitas, mōstrabo tibi, cuius rei inopia laborant magna fastigia, quid omnia possidentibus, desit. Scilicet ille, qui uerum dicat, & hominem inter mentientes stupentem, ipsaq; consuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorātiam ueri perductū, uindicet à consensu concentuq; falsorū. Non uides quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas, & fides in obsequium seruile submissa, dū nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetq;, sed adulādi certamen est, & unum amicorum omnium officium, una contentio, quis blandissime fallat? Ignorare uires suas, & dum se tam magnos quàm audiunt credūt, attraxere superuacua, & in discrimen rerū omniū peruētura bella, utilem & necessariā rupere concordiā: secuti iram, quam nemo reuocabat, multorū sanguinē hauserūt, fusuri nouissime suum, dum uindicāt inexplorata pro certis, flectiq; nō minus existimant turpe quàm uinci, & perpetua credūt, quæ in summum perducta maxime nutāt. Ingenia super se casura regna fregerunt, nec intellexerunt in illa scena & uanis et cito defluentibus bonis refulgēte,

al. tecū contraxit. forte legendum te contraxit

10

ex eo

ex eo tempore ipsos nihil non aduersi expectare debuisse, ex quo nihil ueri audire potuerunt. Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumētem, oblitumq; quàm caducis consideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuntios belli, & ad primam aduentus famā, terga uersuros. Alius nihil esse dubij, quin illa mole non uinci solum Græcia, sed obrui posset: magis uerēdum, ne uacuas desertasq; urbes inuenirent, & profugis hostibus uastæ solitudines relinquerentur, nō habituris, ubi tantas uires exercere possent. Alius illi uix rerum naturā sufficere, angusta esse classibus maria, militi castra, explicandis equestribus copijs campestria, uix patere cœlum sagittis ad emittenda omni manu tela. Cum in hunc modum multa undiq; iactarentur, quæ hominem nimia æstimatione sui furentem concitarent, Demaratus Lacedæmonius solus dixit, ipsam illam qua sibi placeret multitudinem indigestam & grauē, metuendam esse ducenti: non enim uires, sed pondus habere: immodica nunquam regi posse, nec diu durare, quicquid regi non potest. In primo, inquit, statim monte Lacones obiecti, dabunt tibi sui experimentum. Tot ista gentium milia trecenti morabuntur, hærebunt in uestigio fixi, & cōmissas sibi angustias tuebuntur, & corporibus obstruent. Tota illos Asia non mouebit loco. Tantas minas belli, & penè totius generis humani ruentis impetum, paucissimi sustinebūt. Cum te mutatis legibus suis natura transmiserit, in semita hærebis, & æstimabis futura damna, cum computaueris quanti Thermopylarum angusta cōstiterint. Scies te fugari posse, cum scieris posse retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis uelut torrentis modo ablati, cuius cum magno terrore, prima uis defluit: Deinde hinc atq; illinc coorientur, & tuis te uiribus prement. Verum est quod dicitur, maiorē belli apparatū esse, quàm qui recipi ab his regionibus possit, quas oppugnare constituis. Sed hæc res contra nos est. Ob hoc ipsum te Græcia uincet, quia non capit. Vti toto te non potes. Præterea, quæ una rebus salus est, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labentia. Multo ante uinceris, quàm uictum esse te sentias. Cæterum non est, quod exercitū tuum ob hoc sustineri putes non posse, quia numerus eius duci quoq; ignotus est. Nihil tam magnum est, quod perire non possit, cui nascitur in perniciem, ut alia quiescant, ex ipsa magnitudine sua causa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat, diuina atq; humana impellentē, & † mutantē quicquid obstiterat, trecenti stare iusserunt; stratusq; per totam Græciam passim Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba distaret. Itaq; Xerxes pudore quā damno miserior, Demarato gratias egit, quod solus sibi uerum dixisset, & permisit petere quod uellet: petit ille, ut Sardis maximam Asiæ ciuitatem curru uectus intraret, rectam capite tiaram gerens: id solis datum regibus. Dignus fuerat præmio antequā peteret, sed quàm miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui uerum diceret regi, nisi qui nō dicebat sibi. Diuus Augustus filiā † intra pudicitiæ maledictū impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum emisit, Admissos gregatim adulteros, perreratā nocturnis comessationibus ciuitatē, forū ipsum ac rostra, ex quibus pater legē de adulterijs tulerat, filiæ in stupra placuisse, quotidianum ad Marsiam cōcursum, cum ex adultera in quæstuariā uersa, ius omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret. Hæc tam uindicanda principi quā tacenda (quia quarundam rerum turpitudo etiam ad uindicantē redit) parum potens iræ, publicaue rat. Deinde cum interposito tempore in locum iræ subijsset uerecundia, gemēs, quod non illa silētio pressisset, quæ tam diu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamauit, Horū mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mecœnas uixisset. Adeo tot habenti milia hominū duos reparare difficile est. Cæsæ sunt legiones, & protinus scriptæ. Fracta classis, & intra paucos dies natauit noua. Sęuitum est in opera publica ignibus, surrexerunt meliora cōsumptis. Tota uita, Agrippæ & Mecœnatis uacauit locus. Quid putem, defuisse similes qui assumerentur, an ipsius uitium fuisse, qui maluit quæri, q̄ quærere? Non est quod existimemus Agrippam & Mecœnatem solitos illi uera dicere, qui si uixissent, inter dissimulantes fuissent. Regalis ingenij mos est, in præsentium contumeliam amissa laudare, & his uirtutem dare uera dicendi, à quibus iam audiēdi periculum non est. Sed ut me ad propositum reducam, uides quàm facile sit, gra-

CA. XXXI

Commissas dixit adeo angustas, ut se inuicem contingant

forte, minitantem

Sibi, id est, suo commodo.

al. ultra 11

C. XXXII

f tiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiam referre felicibus,& in summa humanarum opum positis: dic illis non quod uolunt audire,sed quod audisse semper uolent.Plenas aures adulationibus aliquãdo uerata uox intret. Da consilium utile. Quæris quid felici præstare possis? Effice,ne felicitati suæ credat,ut sciat illam multis & fidis manibus continendã.Parum in illũ contulerís,si illi stultam fiduciã permansuræ semper potentiæ excusseris, docueriscꝫ mobilia esse quæ dedit casus,& maiore cursu fugere quàm ueniũt,nec his portionibus, qui ad summã peruentum est,retrò iri, sæpe inter fortunã maximam & ultimam nihil interesse? Nescis quantum sit pretium amicitiæ, si non intelligis multũ te ei daturum, cui dederis amicum,rem non domibus tantum,sed seculis raram, quæ nõ aliubi magis deest,quàm ubi creditur abundare.Quid? istos tu libros, quos uix nomenclatorũ cõplectitur,aut memoria,aut manus,amicorum existimas esse? Non sunt isti amici,qui agmine magno ianuam pulsant,qui in primas & secũdas admissiones digerũtur.Consuetudo ista uetus est regibus, regesꝫ simulantibus, populum amicorum describere. Est propriũ superbiæ, magno æstimare introitũ ac tactum sui liminis,pro honore dare,ut ostio suo propius assideas, ut gradum prior intra domũ ponas, in qua deinceps multa sunt ostia,quæ receptos quoque excludunt. Suo

C.XXXIIII Apud nos primi omnium Graccus, & mox Liuius Drusus instituerunt segregare turbam suam,& alios in secretum recipere,alios cum pluribus,alios uniuersos habuerunt.Itaqꝫ isti amicos,primos habuerunt & secundos,nunquam ueros.Amicũ uocas, cuius disponitur salutatio,aut potest huius tibi patere fides,qui per fores maligne aperitur? Huic peruenire usqꝫ ad distringendam libertatem licet,cui tas non intrat,sed illabitur? Huic uulgare & publicum uerbum & promiscuũ ignotis, Aue, nõ nisi suo ordine emittur? Ad quencunqꝫ itaqꝫ istorum ueneris,quorũ salutatio urbem concutit, scito,etiã si animaduerteris obsessos ingenti frequentia uicos, & commeantium in utranqꝫ partem cateruis itinera compressa,tamen uenire te in locum hominibus plenum,amicis uacuum.In pectore amicus,non in atrio quæritur. Illò recipiendus est, illic retinẽdus est,& in sensus recondendus.Hoc doce, gratus es. Male de te existimas, si inutilis es, nisi afflicto,si rebus tutis superuacuus.Quemadmodum te & in dubijs & in aduersis, & in lætis sapienter geris,& dubia prudenter tractas, aduersa fortiter, læta moderate: ita in omnia utilem te amico exhibere potes, aduersa eius si nec deseruerís, nec optaueris.Multa nihilominus,ut non optes,in tanta uarietate quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant,incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc,ut illarũ partem ipse ferat,quamuis pro illo uideatur optare, sibi prospicit: sic qui optat amico aliquam necessitatem,quam adiutorio suo fideꝫ discutiat,quod est ingrati,se illi præfert,& tanti existimat illum miserum esse, ut ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est.Exonerare enim se uult,& graui sarcina liberare.Multum interest,utrum properes referre gratiam,ut reddas beneficium,an ut ne debeas.Qui reddere uult illius,se commodo aptauit,& idoneum illi uenire tempus uolet.Qui nihil aliud quàm ipse liberari uult,quacunqꝫ ad hoc cupiet peruenire,quod est pessimæ uoluntatis.

CA.XXXV Ista,inquis,nimia festinatio ingrati est: id apertius exprimere non possum, quàm si repetiuero quod dixi,non uis reddere acceptum beneficium,sed effugere.Hoc dicere uideris. Quando isto careboꝰ Quocunqꝫ modo mihi laborandum est,ne isti obligatus Suo sim.Si optares ut illi solueres de suo,multum abesse uidereris à grato, hoc quod optas iniquius est.Eexcraris enim illũ, & caput sanctum tibi dira imprecatione defigis.Nemo,ut existimo,de immanitate animi tui dubitaret,si aperte illi paupertatem, si captiuitatem,si famem,ac metum imprecareris. At quid interest, utrum uox ista tua sit, an 12 13 uoti tui? Sanus aliquid horum opta.I nunc & hoc esse gratum puta,quod ne ingratus quidam faceret,qui modo non usqꝫ in odium, sed tantum ad inficiationem beneficij C.XXXVI peruenirꝰ Quis pium dicet Aeneam,si patriam capi uoluerit, ut captiuitate patrem eripiat? Quis Siculos inuenes,ut bona liberis exẽpla monstrarent, si optauerunt ut Aetna immensa igniũ ui supra solitum ardens, daretur ipsis occasio exhibendæ pie 14 tatis,ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma,si punicũ bellum ut finiret, perseuerare maluit. Nihil Decijs, quod morte patriam seruauerunt, si prius

prius optauerant,ut deuotioni fortissimæ locum,ultima rerũ necessitas faceret.Grauissima infamia est medici,opus quærere. Multi quos auxerãt morbos,& reuocauerãt,ut maiore gloria sanarẽt,nõ potuerũt discutere,aut cũ magna miserorũ uexatiõe uicerũt

Callistratum aiunt,ita certe Hecaton autor est,cum in exiliũ iret,in quod multos C.XXXVII simul cum illo seditiosa ciuitas,& intẽperãter libera expulerat, optante quodã, ut Athenienses necessitas restituẽdi exules esset,abominatũ talẽ reditũ.Rutilius noster animosus.Cum enim quidã illũ consolaretur,& diceret instare arma ciuilia, breui futu- 15
rũ,ut omnes exules reuerterent,quid tibi,inquit,mali feci,ut mihi peiorẽ reditũ,cꝫ exi- 16
tum optares? Malo,ut patria in exilio meo erubescat,cꝫ reditũ mœreat.Nõ est istud exilij,cuius neminẽ nõ magis cꝫ damnatũ pudet. Quẽadmodũ illi seruauerũt bonorũ ciuiũ officiũ,qui reddi sibi penates suos noluerũt clade cõmuni,qa satius erat duos iniq malo affici,cꝫ omnes publico,Ita nõ seruat grati hominis affectũ,qui bene de se merentẽ difficultatibus uult opprimi,quas ipse submoueat,qui etiam sibi bene cogitat,male precatur.Ne in patrocinijũ quidẽ,nedũ in gloriã est incẽdijũ extinxisse quod feceris.In In gloriam
quibusdã ciuitatibus impium uotũ,sceleris uicẽ tenuit. Demades Athenis eũ qui XXXVIII
necessaria funeribus uẽditabat,dãnauit, cum probasset magnum lucrũ optasse,quod cõtingere illi sine multorũ morte nõ poterat. Quæri tamẽ solet,an merito dãnatus sit? Fortasse optauit, nõ ut multis uẽderet, sed ut care ut paruo sibi cõstarent quæ uẽditurus esset.Cũ cõstet negotiatio ex empto & uẽdito, quare uotũ eius in unã partẽ trahis, cũ lucrũ ex utraqꝫ sit? Pręterea omnes licet,q in ista negotiatiõe sunt,dãnes,omnes enim idem uolunt,idẽ intra se optãt.Magnã hominũ partẽ dãnabis. Cui enim nõ ex alieno, cõmodo lucrũ? Miles bellũ optat,in gloriã. Agricolã annonæ caritas erigit. Eloquentiæ exceptat pretiũ litiũ numerus. Medicis grauis annus in quæstu est. Institores deli 17
catarũ merciũ,iuuẽtus corrupta locupletat.Nulla tẽpestate, nullo igne lædãtur tecta, facebit opera fabrilis. Vnius uotũ deprehensum est,omniũ simile est. An tu Aruntiũ & Ateriũ,& cęteros q captandorũ testamẽtorũ artẽ ꝓfessi sunt, nõ putas eadẽ habere quę designatores & libidinarios uota? Illi quorũ mortes optent,nesciũt,hi familiarissimum quẽq ex quo propter amicitiã rei plurimũ est,mori cupiũt.Illorũ damno nemo uiuit,hos quisquis differt exhaurit.Optãt ergo nõ tantũ ut accipiant,quod turpi seruitute meruerunt,sed etiã ut tributo graui liberentur.Nõ est itaqꝫ dubiũ, quin hi magis quod damnatum est in uno optent,quibus quisquis morte profuturus est, uita nocet. Omnium tamen istorum uota sunt impunita. Denicꝫ se quisqꝫ cõsulat,& in secretum pectoris sui recedat, & inspiciat quid tacitus optauerit. Quammulta sunt uota,quæ 18
etiam sibi fateri pudet,quàm pauca quæ facere coram teste possimus. Sed non C.XXXIX
quic quid reprehendendũ,etiã damnandum est,sicut hoc uotum amici,quod in manibus est,male utentis bona uoluntate,& in id incidentis,quod euitat.Nã dum gratum animũ festinat ostendere,ingratus est.Hic ait,in potestatẽ meam recidat, gratiã meam desideret,sine me saluus,honestus,tutus esse non possit. Tam miser sit, ut illi beneficij Al. Hinc Dij
loco sit quicquid redditur.† Hæc dijs audiẽtibus? Circumueniant illũ domesticæ insi- circũueniant,
diæ,quas ego possim solus opprimere,Instet potens inimicus & grauis, infesta turba, illinc 19
nec inermis,creditor urgeat & accusator. Vide cꝫ sis æquus,horũ optares nihil si CAP.XL
tibi beneficiũ nõ dedisset.Vt alia taceã,quæ grauiora,cõmittis,pessima pro optimis referẽdo,hoc certe delinquis,quod nõ expectas suũ cuiusqꝫ rei tempus,quod æque peccat,qui nõ sequitur,quàm qui antecedit.Quomodo non semper beneficiũ recipiendũ est,sic nõ utiqꝫ reddendũ.Si mihi non desiderãti redderes,ingratus esses,quanto ingratior es,q desiderare me cogis? Expecta. Quare subsidere apud te munus meũ non uis? Quare obligatũ molestę fers? Quare quasi cũ acerbo fœneratore resignare rationẽ parẽ properas? Quid mihi negotium quæris? Quid in me deos immittis? Quomodo exi- CAP.XLI
geres,qui sic reddis? Ante omnia ergo Liberalis hoc discamus,beneficia secure Manu facere
debere,& occasiones reddendorum obseruare,nõ manu facere. Hãc ipsam cupiditatẽ primo quoqꝫ tempore liberandi se,meminerimus ingrati esse. Nemo enim libẽter reddit,quod inuitus debet,& quod apud se non uult esse,onus iudicat esse non munus. Quanto melius ac iustius in promptu habere merita amicorũ, & offerre nõ ingerere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec obęratum se iudicare? Quoniã beneficium cõmune uinculũ est, & inter se duos alligat. Dic, nihil moror, quo minus tuũ reuertatur, opto hilaris accipias, si necessitas alterutri nostrũ imminet, fatoq; quodã datũ est, ut aut tu cogaris beneficiũ recipere, aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum, nulla mora inter nos est, ostendam
CAP. XLII hunc animũ, cum primum tempus aduenerit. Interim diȷ testes sunt Soleo mihi Liberalis notare hunc in te affectum, & quasi manu prendere, uerentis & ęstuantis, ne in ullo officio sis tardior. Nec decet gratum animũ solicitudo contra summã fiduciã sui, & ex conscięntia ueri amoris dimissa est omnis anxietas. Tã cõuiciũ est recipere quod non debes q̃ nõ dare quod debes. Hoc beneficiȷ primũ dati sit ius, ut recipiendi tẽpus eligat qui dedit. At uereor ne homines de me secius loquãtur Male agit, qui famæ, nõ
al. non potes; sed neutrum placet. cõscięntiæ gratus est. Duos istius rei iudices habes, illũ quẽ † potes. Quid ergo si nulla interuenerit occasio? semper debebo: debebis, sed palàm debebis, sed libẽter debebis, sed cum magna uoluptate apud te depositũ intueberis. Pœnitet accepti beneficiȷ, quẽ nondũ redditi piget. Quare qui tibi dignus uisus est, à quo acciperet, indignus uideaẽ
CAP. XLIII cui diu debeas? In magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credũt proferre dona, plurium sinum ac domũ replere, cum ista interdũ non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciũt quanto maius ac difficilius interim sit capere quàm fundere. Nã, ut nihil alteri detrahã, quoniã utrunq; ubi uirtute sit, par est, nõ minoris est animi beneficium debere, q̃ dare. Eo quidã operosius hoc quàm illud, quo maiore diligẽtia custodiũtur accepta quàm dantur. Ideo nõ est tripidandũ, quàm cito reponamus, nec procurandum intempestiue: quia ęque delinquit, qui ad referendam gratiam suo tempore cessat, quàm qui alieno properat. Positum est illi apud me, nec illius nomine, nec meo timeo. Bene illi cautũ est. Nõ potest hoc beneficiũ pdere, nisi mecũ, imò ne mecũ quidẽ. Egi illi gratias, id est, retuli. Qui nimis, de beneficio reddẽdo cogitat, nimis cogitare alterũ de recipiendo putat. Præstat esse in utrũq; facilẽ: si uult recipere beneficiũ referamus reddamusq; lætiː illud apud nos custodiri mauult, quid thesaurũ eius eripimus: quid custodiã recusamus: Dignus est cui utrũ uolet, liceat. Opinionẽ quidẽ & famam eo loco habeamus, tanquam non ducere, sed sequi debeat. Finis.

IN LIBERVM SEXTVM. CAP. IX.

1 Vt beneficum daret, debuit. Lõgobardicus habebat, dare debuit. Suspicor deesse uerbum. Vt beneficium daret, uelle debuit. CAP. X.

2 Sed quod beneficiũ nõ esset. Cõsentiebãt tres diuersi codices, & in his Lõgobardicus, quan quã mihi, nõ, quæ uox in prioribus editionibus nõ erat, uidetur superesse. Sic enim ratiocinatur Seneca, Si in beneficio tantum potest uoluntas, ut debeamus ei, cuius promptissimæ iuuandi uoluntati fortuna defuit, à contrario beneficium illi non debebimus, cui suppetiȷt fortuna, sed uoluntas non antecessit. CAP. XI.

3 Cũ uagus atq; erroneus. Ita uetus editio. Lõgobardicus habebat, atq; error: unde cõiȷcio, erro fuisse scriptũ, q̃d librarius errore uertit in erroneũ. Mox in Basiliẽsi codice repperi, erro

4 Modo laudibus affecit animũ. Longobardicus habebat, fecit animum, hoc eũ, (scriptum animauit ad studia. Et elegans est facere animos. CAP. XIX.

5 Sed tanquam Ro. po. partem. Sic uetus editio, in nonnullis erat, publice partum. Longobardicus habebat germanam scripturam, publici partem.

6 Sed cõmune munus ex populo. Ita superiores editiões, & cõsentiebat Lõgobardicus. Nos tamẽ nõ ueriti sumus reponere, e populo: retulit enĩ illud Græce, ὡς τῶν πολλῶν CAP. XXIII.

7 Sed non ideo quia uis illos &c. Longobardicus habet, sed non aliud, quã quia uis sua illos proposito tenet, nec in imbecillitate permanent. Sensus fere consentit.

8 In maiora ituros iunãt. Lõgobardicus habebat, in maiora ituri, ut referatur ad solẽ & lunã CAP. XXIX.

9 Aut res si deliberare uelit, diligentes tu te sit credere. Sic habebant superiores editiones, nec suffragabatur codex Longobardicus. Nos ut spero, feliciter germanã scripturã reposuimus, aures si deliberare uelit, diligentes, tutæ, secretæ. Diligentes ut attendant, tutæ ne prodant, secretæ ne spargant in uulgus. CAP. XXX.

10 Ingẽtia super se ac sua regna fregerũt. Ita uetus editio: Nõnulli pro ac sua, habebãt ac suos. Neutra lectio uacat mẽdo, nec dubiũ est, quin scriba, pro casura, scripserit ac sua. C. XXXII.

11 Intra impudicitiæ maledictum, Longobardicus habebat, ultra uerum, ut intra legamus faciunt quæ sequuntur in publicum emisit. Quanquam si legas ultra, sensus est tolerabilis, non solum laborabat infamia, sed in propatulo res erat. Mox. Narrauit noua, alȷ nectauit. Longobardicus notauit. Natauit haud dubie legendum.

Prior

CAPVT XXXIIII.

Prior editio sic habebat, Hũc peruenire usq; ad distribuendã libertatẽ licet, cuius uulgare & publicũ uerbũ & promiscuũ ignotus nõ, nisi suo ordine emittitur. Ex hoc sermone cuius & ordo deprauatus erat, & uerba, nihil omnino sensus poterat elici. Exẽplar peruetustũ hactenus opitulabatur, ut certis uestigijs germanã lectionem deprehenderimus. Pro hũc, habebat huic, Post ignotus, habebat, habe. Iã nationibus quibusdam peculiare est, pro b, sonare u consonantẽ, & germanicum est, aspirare nonnunquã, & tenues, ita factum est, ut pro aue, serptũ sit habe. Ad hũc itaq; modum synceram scripturã reposuimus. Huic peruenire usq; ad distringendam libertatem licet, cuius uulgare & publicum uerbum, & promiscuũ ignotis. Aue, non nisi suo ordine emittitur. Distringere libertatem dixit, pro expromere, quemadmodum distringimus gladiũ. Amicitiæ proprium est, liberas inuicem uoces emittere. Quando autem amicus ille salutator audebit libertatem hanc exerere in amicum, cui non licet uerbum, Aue, quod uulgo ignotus dicit ignoto, nisi suo ordine emittere?

CAPVT XXXV.

Vtrum uox ista sit uoti tui. Sanius aliquid horum opta. Ita superior editio, nec suffragabãtur exemplaria. Itaq; diuinauimus fuisse scriptum, utrũ uox ista tua sit, an uoti tui? Sanus aliquid horum opta. Sensus est, fortasse non imprecaris talia amico, sed quid refert quũ optes? Sanus aliquid tale opta tibi. Hinc coniecta, quàm immaniter optes amico.

Sciui nunc. alȷ, Sum nunc. Alȷ, Si in nunc. Arbitror legendum, I nunc. CAP. XXXVI.

Immensa ignium ui. Codices aliquot manu descripti habebãt insuper, Ex, ui, fecerant, in, ex supra, super. Codex uetustissimus habebat sic, Quis Siculos iuuenes, ut bona liberis exempla, monstrabit, si optauerint ut Aetna immensam igniũ uim, supra solitũ ardens & incensa, præcipitet, datura ipsis occasionem &c. CAP. XXXVII.

Quàm reditum meum mœreat: pro mœreat Longobardicus habebat, hæreat. Fortassis scriptum erat horreat.

Quemadmodum illi, Hic aliquis enarrator adiecerat, s. Callistratus & Rutilius: In Longobardico non erant, CAP XXXVIII.

Eloquentiæ pretium exoptat litium numerus. Quoniam hinc nullus existit sensus, uerteram exoptat in exceptat, idq; post comperi in codice Longobardico.

In secreta pectoris sui reddat, alius redeat. Non dubito quin legendum sit recedat.

CAPVT XXXIX

Hinc dȷ circumueniant. Longobardicus habebat, Hæc dijs audientibus? Circũueniãt illũ.

CAPVT XLII

Illum quem potes. alius habebat, quem non potes. Cum nihil suffragentur exemplaria, legendum arbitror, duos istius rei iudices habes, te quem non potes fallere, illum quem potes.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS.

LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

CAP. I

BOnum mi Liberalis habeas animum, In manibus terrę. Non hic te carmine longo, atq; per ambages & lõga exorsa tenebo. Reliquias hic liber cogit. Exhausta materia circumspicio, nõ quid dicam, sed quid non dixerim. Boni tamen consules quicquid superest, cum tibi superfuerit. Si uoluissem lenocinari mihi, debuit paulatim opus crescere, & ea pars in finem reseruari, quam quilibet etiam satiatus appeteret. Sed quicquid maxime necessarium erat in primum statum congessi, nunc siquid effugit, recolligo. Nec mehercule si me interrogas nimis ad rem existimo pertinere, ubi dicta sint quæ regunt mores, persequi cætera, non in remedium animi, sed in exercitationẽ ingenij inuẽta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus, uir meo iudicio magnus, etiam si maximis comparetur, solet: plus prodesse, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi & in usu sint, quàm si multa quidem didiceris, sed illa nõ habeas ad manum. Quemadmodũ, inquit, magnus luctator est, non qui omnes numeros nexusq; perdidicit, quorum usus sub aduersario rarus est, sed qui in uno se, aut altero bene & diligenter exercuit, & eorũ occasiones intentus spectat. Nec enim refert quàm multa sciat, si scit quantum uictoriæ satis est: Sic in hoc studio multa delectant, pauca uincunt. Licet nescias, quæ ratio oceanum effundat ac reuocet, quare septimus quisq; annus ætati signũ imprimat, quare latitudo porticus ex remoto spectantibus, non seruet portionẽ suã, sed ultima in angustias coẽant,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& columnarum nouissime interualla iungantur: quid sit quod geminorum conceptū separet, partū iungat, utrū unus concubitus spargatur in duos, an toties concepti sint, Cur pariter natis fata diuersa sint, maximisq; rerum spatijs distent, quorum inter ortus minimum interest. Non multum tibi nocebit transisse, quæ nec licet scire, nec prodest. Inuoluta ueritas in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri possum⁹, quia nullius rei difficilis inuentio est, nisi cuius hic unus inuentę fructus est, inuenisse. Quicqd tuita contempsit, si se supra metū sustulit & posuit, nec auida spe infinita complectitur, sed didicit à se petere diuitias, si deorum hominumq; formidinem eiecit, et scit nō multum esse ab homine timendū, à deo nihil, si contēptor omniū, quibus torquetur uita, dum ornat, eò perductus est, ut illi liqueat mortē nullius mali esse materiā, multorum finem. Si animū uirtuti consecrauit, & quacunq; uocat illa, planū putat, Si sociale animal est, & in cōmune genitus mundū ut unā domū spectat, & conscientiam suam diis aperuit, semperq; tanq; in publico uiuit, se magis ueritus q; alios, subductus illis tēpestatibus, in solido ac sereno stetit, consummauit scientiā utilem atq; necessariam. Reliqua oblectamenta otij sunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoq; excurrere, cultum nō robur ingenijs afferentia. Hæc Demetrius noster, utraq; manu tenere proficientē iubet, nec usq; dimittere, imò affigere, & partem sui facere, eoq; quotidiana meditatione perduci, ut sua sponte occurrant salutaria, & ubiq; ac statim desiderata præsto sint, & sine mora ulla ueniat, illa turpis honestiq; distinctio, sciatq; nec malum esse ullum nisi turpe, nec bonū nisi honestū. Hæc regula uitæ opera distribuat, ad hāc legē & agat cuncta et exigat, Miserrimosq; mortalium iudicet, in quantis cunq; opibus refulgebunt, uentri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipse sibi, Voluptas fragilis & breuis, fastidit obiecta, quo auidius hausta est, citius in contrariū recidens, cuius subinde necesse est, pœniteat. In qua nihil est aut magnificum, aut quod naturā hominis diis proximi deceat. Res humilis, membrorū turpium ac uilium ministerio ueniēs, exitu fœda. Illa est uoluptas & homine & uiro digna, non implere corpus, nec saginare, nec cupiditates irritare, quarum tutissima est quies: sed perturbatiōe carere, & ea quā hominū inter se rixantiū ambitus cōcutit, & ea quæ intolerabilis ex alto uenit, ubi de diis famæ creditū est, uitijsq; illos nostris ęstimauim⁹. Hanc uoluptatē æqualem, intrepidā, nunquā sensuram sui tedium percipit, hic quem deformamus, qui maxime, ut ita dicā, diuini iuris atq; humani peritus, de præsentibus gaudet, ex futuro nō pendet. Nnhil enim firmi habet, qui in incerta propensus est. Magnis itaq; curis exemptus, & distorquentibus mentē, nihil sperat aut cupit. nec se mittit in dubiū, suo cōtentus. Nec illū existimes paruo esse contentum, omnia illius sunt. Non sic, quēadmodū Alexandri fuerūt, cui quanq; in litore maris rubri steterat, plus deerat, q; quà uenerat. Illius ne ea quidē erant, quæ tenebat, aut uicerat, cū in Oceano Onesicritus præfectus classibus præmissus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Nō satis apparebat inopē esse, qui extra naturæ terminos arma pferret? qui se in profundū, inexploratum, & immēsum auiditate cæca prorsus immitteret? Quid interest, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? Tantum illi deest, quantum cupit. Nec hoc Alexandri tantum uitium fuit, quem per Liberi Herculisq; uestigia felix temeritas egit, sed omnium quos fortuna iritauit implendo. Cyrum & Cambysen, & totum regni Persici stemma percēse, quem inuenies, cui modum imperij satietas fecerit, qui non uitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum est. Quicquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur. Nec interest quantum in id quod inexplebile est congeras. Vnus est sapiēs, cuius omnia sunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos trans maria legatos, nec metanda in ripis hostilibus castra, nō opportunis castellis disponenda presidia, nō opus est legione, nec equestribus turmis. Quemadmodum dij immortales regnum inermes regunt, & illis rerum suarum ex edito, tranquilloq; tutela est, ita hic officia sua, quamuis latissime pateant, sine tumulto obit. Et omne humanum genus, potentissimus eius optimusq; infra se uidet. Derideas licet, Ingentis spiritus res est, cum orientem

CAP. II
Vtraq; manu tenere

Subinde pro mox

CAP. III

enim occidentemq; lustraueris animo, quo etiam remota, & solitudinibus interclusa penetrantur, cum tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatissime fundit aspexeris, emittere hāc dei uocē, Hæc omnia mea sunt. Sic fit, ut nihil cupiat, quia nihil est extra omnia.

Hoc ipsum, inquis, uolui, teneo te, uolo uidere, quomodo ex his laqueis, in quos tua sponte decidisti expliceris. Dic mihi, quemadmodum potest aliquis donare sapiēti, si omnia sapientis sunt? Nam id quoq; quod illi donat, ipsius est. Itaq; non potest dari beneficium sapienti, cui quicquid datur, de suo datur. Atqui dicitis, sapienti posse donari. Idem autem me scito, & de amicis interrogare, Omnia dicitis illis esse communia, ergo nemo quicquam amico donare potest, donat enim illi communia. Nihil prohibet aliquid esse, & eius qui possidet, & eius cui datum & assignatum est. Sic omnia sapientis esse dico, ut nihilominus proprium quisq; in rem suam dominium habeat. Iure ciuili omnia regis sunt. Et tamen illa quorum ad regem pertinet uniuersa possessio, in singulos dominos descripta sunt, & unaquęq; res habet possessorem suum. Itaq; dare regi, & domum, & mancipiū & pecuniam possumus, nec donare illi de suo dici mur. Ad reges enim potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas. Fines Atheniensium aut Campanorum uocamus, quos deinde inter se uicini priuata terminatione distinguunt, & totus ager aut ullius rei p. est, pars deinde suo domino quęq; censetur. Ideoq; donare agros nostros reipub. possumus, quamuis illius esse dicantur. Quia alter illius sunt, aliter mei. Nunquid dubium est, quin seruus cum peculio, domini sit? Dat tamen domino suo munus. Non enim ideo nihil habet seruus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit. Nec ideo non est munus, cum uolens dedit, quia potuit eripi, etiam si noluisset. Quemadmodum probemus omnia, nunc enim omnia sapientis esse, inter duos conuenit, illud quod quæritur colligēdum est, quomodo liberalitatis materia aduersus eum superfit, cuius uniuersa esse contendimus. Omnia patris sunt, quæ in liberorum manu sunt. Quis tamen nescit donare aliquid & filium patri? Omnia deorum sunt, tamen diis posuimus donum, & stipem iecimus. Nō ideo quod habeo, meum non est, si meum tuum tuum est? Potest enim idem esse meū & tuum. Is, inquis, cuius prostitutæ sunt, leno est. Omnia autem sapientis sunt: inter omnia aūt & prostitutæ sunt, ergo & prostitutæ sapientis sunt. Leno aūt est, cuius prostitutæ sunt, ergo sapiens est leno. Sic illum uetant emere. Dicunt enim, nemo rem suam emit, omnia autem sapientis sunt, ergo sapiens nihil emit. Sic uetant & mutuum sumere, quia nemo usuram pro pecunia sua pendit. Innumerabilia sunt, per quæ cauillantur, cum pulcherrime quid à nobis dicatur, intelligant. CAP. IIII

De suo

De suo

Enimuero sic omnia sapientis esse dico, ut nihilominus proprium quisque in rebus suis dominium habeat. Quemadmodū sub optimo rege, omnia rex imperio possidet: singuli dominio. Tempus istius probandæ rei uenit. Interim hoc huic quæstioni satis est, id quod aliter sapientis, aliter meum est, me posse donare sapienti. Nec mirum est, aliquid ei, cuius est totum, posse donari. Conduxi domum à te. †Inde aliquid tuum aliquid meum. Res tua est, usus rei tuæ meus est. Itaq; nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamuis tua in possessione nascantur. Et si annona carior fuerit aut fames, Heu frustra magnum alterius spectabis aceruum, in tuo natum, in tuo positum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quanquam sis dominus intrabis, nec seruum tuum, mercenarium meum adduces, & abs te redam si conduxero, beneficiū accipies, si tibi in uehiculo tuo sedere permisero. Vides ergo posse fieri, ut aliquis accipiendo quod suum est, munus accipiat. In omnibus istis quæ modo retuli, uterq; eiusdē rei dominus est. Quomodo? quia alter rei dominus est, alter usus. Libros dici mus esse Ciceronis. Eosdem Dorus librarius suos uocat, & utrunq; uerum est. Alter illos tanquam autor sibi, alter tanquam emptor asserit. At recte utriusq; dicuntur esse. Vtriusq; enim sunt, sed non eodem modo. Sic potest Titus Liuius à Doro accipere, aut emere libros suos. Possum dare sapienti, quod uiritim meum est, licet illius sint omnia. Nā cum regio more cuncta† conscientia possideat, singularū autē rerū in unū quenq; proprietas sit sparsa, & accipere munus, & debere, emere, & cōducere potest. CAP. V

aliās in hac

CAP. VI

Pro conscientia opinor legendum, communia, Huic enim opponitur singularum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cæsar omnia habet,fiscus eius priuata tantũ ac sua,& uniuersa in imperio eius sunt, in patrimonio propria. Quid eius sit,quid nõ sit,sine diminutione imperij quæritur. Nã id quoq; quod tanq; alienũ abiudicatur,aliter illius est. Sic sapiẽs uniuersa animo
CAP.VII possidet,iure ac dominio sua. Bion modo omnes sacrilegos argumẽtis esse colligit, modo neminẽ. Cũ omnes de saxo deiecturus est,dicit,Quisquis id quod deorũ est sustulit & consumpsit,atq; in usum suum uertit,sacrilegus est. Omnia autẽ deorũ sunt. Quod quisq; ergo tollit,deorũ tollit,quorũ omnia sunt.Ergo quisquis tollit aliquid, sacrilegus est.Deinde cum effringi tẽpla,& expilari impune capitolio iubet,dicit nul lum sacrilegiũ esse.Quia quicquid sublatum est,ex eo loco qui deorũ erat,in eũ transferr locum,qui deorum est.Hic respõdetur,Omnia quidẽ deorum esse, sed nõ omnia diis dicata.In his obseruari sacrilegium,quę religio numini ascripsit.Sic & totũ mundum deorum esse immortalium tẽplum,solum quidẽ amplitudine illorum ac magnifi cẽtia dignum:tamẽ à sacris prophana discerni,& non omnia licere in angulo,cui nomen phani impositum est,quæ sub cœlo & cõspectu syderum licẽt.Iniuriã sacrilegus deo quidẽ non potest facere,quẽ extra ictum sua diuinitas posuit,sed tamen punitur, quia tanquã deo fecit. Opinio illum nostra ac sua obligat pœnæ. Quomodo ergo sacrilegus uidetur,qui aliquid aufert sacri,& si quocunq; transtulit, quod surripuerat, intra terminos est mundi,sic & sapienti furtum potest fieri. Aufertur enim illi non ex his,quæ uniuersa habet,sed ex his quibus dominus inscriptus est,quæ uiritim ei seruiunt.Illam alterã possessionẽ agnoscet,hanc nollet habere,si poterit:Emittitq; illã uocem,quã Romanus imperator emisit,cum illi ob uirtutem & bene gestam Remp.tantum agri decerneretur,quãtum arando uno die circuire potuisset.Nõ est,inquit, uobis eo opus ciue,cui plus sit,q; uni ciui.Quanto maioris uiri putas,respuisse hoc mu-
CAP.VIII nus,q; meruisse.Multi enim imperatores,sines alijs abstulerunt,sibi nemo constituit.
Ergo †Credo cum animum sapientis intuemur potentẽ omnium,& per uniuersa dimissum,omnia illius esse dicimus:quum ad hoc ius quotidianum,si ita res tulerit, capite censebitur,multum interest possessio eius animo ac magnitudine æstimetur, an censu.Hæc uniuersa habere de,de quibus loqueris abominabitur. Non referam tibi Socratẽ,Chrysippũ,Zenonẽ,& cæteros magnos quidẽ uiros,maiores tamẽ,quia in laudẽ uetustorũ inuidia nõ obstat.Paulò ante Demetriũ retuli,quẽ mihi uidẽr rerũ natura,nostris tulisse tẽporibus,ut ostẽderet nec illũ à nobis corrũpi,nec nos ab illo corripi posse. Virũ exactæ(licet neget ipse)sapiẽtiæ,firmæq; in his quæ,ppositi cõstãtiæ.Elo
aliàs uero quẽtię†quoq; eius,quæ res fortissimas deceat,nõ cõcinnatæ, nec in uerba solicitæ,sed ingenti animo prout impetus tulit res suas prosequentis.Huic non dubito,quin proui dẽtia,et talẽ uitã,& talem dicẽdi facultatẽ dederit,ne aut exẽplum seculo nostro,aut
CAP.IX conuicium deesset. Demetrio si res nostras aliquis deorum possidẽdas uelit tradere sub lege certa,ne liceat donare,affirmauerim repudiaturũ dicturũq;, Ego uero me ad istud inextricabile põdus nõ alligo,nec in illam fecẽ rerum hunc expeditũ hominẽ demitto. Quid ad me defers populorũ omniũ mala,quæ nec daturus quidẽ acciperẽ, quoniã multa uideo,quę me donare non deceat. Volo sub cõspectu meo ponere,quę gentium oculos,regũq; perstringunt. Volo intueri pretia sanguinis animarumq; uestrarũ.Prima mihi luxuriæ spolia,ppone,siue illa uis per ordinẽ expandere,siue(ut est melius)in unũ aceruũ dare. Video elaboratã scrupulosa distinctiõe testudinem,& fœdissimorum pigerrimorũq; animaliũ testas,ingẽtibus pretijs emptas,in quibus ipsa il
forte,sublitis la quę placet uarietas†subditis medicamẽtis,in similitudinẽ ueri colorat. Video istuc mãsas,& æstimatũ lignũ senatoris censu,eo pretiosius,quo illud in plures nodos,arboris infelicitas torsit. Video istic crystallina,quorũ accendit fragilitas pretiũ.Omnium emẽ rerũ uoluptas apud imperitos,ipso quo fugare debet periculo,crescit. Video mur
3 rhina pocula,parũ scilicet luxuria magno fuerit,nisi quod uomant capacibus gẽmis inter se,ppinarẽt. Video uniões,nõ singulos singulis auribus cõparatos,iam emẽ exer
al.superponuntur citatæ aures oneri ferẽdo sunt. Iũgunt inter se,& insuper alij binis†supponũtur.Nõ satis muliebris insania uiros subiecerat,nisi bina ac terna patrimonia,auribus singulis pependissẽt. Video sericas uestes,si uestes uocãdæ sunt,in quibus nihil est,quo defẽdi aut

aut corpus,aut denicq; pudor possit. Quibus sumptis,mulier parum liquido nudam se non esse iurabit.Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad cõmercium gentibus accersuntur,ut matronæ nostræ,ne adulteris quidem plus sui in cubiculo quàm in publico ostendant. Quid ais auaritia, quot rerum charitate aurũ tuum uictum est? Omnia CAP.X
ista quæ retuli,in maiore honore pretioq; sunt.Nũc uolo tuas opes recognoscere,Lamínas utriusque materiæ,ad quas cupiditas nostra caligat. At mehercule terra quæ quicquid utile futurum nobis erat protulit,ista defodit,& mersit,& ut noxijs rebus ac malo gẽtium in mediũ prodituris,toto pondere incubuit. Video ferrum ex ijsdem tenebris esse prolatũ,quibus aurũ & argentum,ne aut instrumentum in cædes mutuas deesset,aut pretiũ.Et tamen adhuc ista aliquã materiã habent,est in quo errorẽ oculorum animus subsequi possit. Video istic diplomata,& syngraphas,& cautiones uacua habendi simulachra,umbra quædam auaritiæ laborantis,per quę decipiãt animũ inanium opiniõe gaudentẽ. Quid enim ista sunt? Quid fœnus & kalendarium,& usura,nisi humanæ cupiditatis extra naturã quæsita nomina? Possum de rerũ natura quæri,quod aurũ argẽtumq;,non interius absconderit,quod nõ illis maius q; quod detrahi posset,põdus iniecerit. Quid sunt istę tabulæ,quid cõputationes,et uenale tempus, & sanguinolẽtæ centesimæ? Voluntaria mala ex cõstitutione nostra pendentia,in quibus nihil est,quod subijci oculis,quod teneri manu possit, inanis auaritiæ somnia.O miserũ,si quẽ delectat sui patrimonij liber magnus,& uasta spatia terrarũ colenda per uinctos,& immẽsi greges pecorũ per prouincias ac regna pascẽdi,& familia bellicosis natiõibus maior,& ædificia priuata laxitatẽ urbiũ magnarũ uincẽtia.Cũ bene ista per quæ diuitias suas disposuit ac fudit circumspexerit,superbumq; se fecerit, si quicquidhabet,ei quod cupit cõparet,pauper est. Dimitte me,& illis diuitijs meis redde. Ego regnum sapientiæ noui magnũ,securum.Ego sic omnia habeo,ut omnium sint.

Itaq; cum Cæsar illi ducenta donaret,ridens reiecit,ne dignam quidem summam CAP.XI
iudicans,qua nõ accepta gloriaretur.Dij deæq; quàm pauxillo illum animum,aut honorare uoluit aut corrumpere.Reddendum egregio uiro testimonium est. Ingentem rem ab illo dici audiui,cum miraretur dementiam eius, quod se putasset tanti posse mutari.Si tentare,inquit,me constituerat,toto illi fui experiendus imperio.

Sapienti ergo donari aliquid potest,etiã si sapientis omnia sunt. Aeque nihil nihil CAP.XII
prohibet,cum omnia amicis dicamus esse cõmunia,aliquid amico donari.Nõ enim mihi sic cum amico cõmunia omnia sunt,quomodo cũ socio,ut pars mea sit, pars illius sed quomodo patri matriq; cõmunes liberi sunt,quibus cum duo sint, nõ singuli singulos habent,sed singuli binos.Primum omnium tã efficiã,ut quisquis est iste,qui me societatem uocat,sciat se nihil meũ habere commune. Quare? quia hoc cõsortium solum inter sapientes est,inter quos amicitia est. Cęteri nõ magis amici sunt,q; socij.Deinde pluribus modis cõmunia sunt.Equestria omuium equitum Romanorum sunt. In illis tantum locus meus fit proprius,quem occupaui.Hoc sicui cessi,quãuis illi cõmuni re cesserim,tamen aliquid dedisse uideor. Quędã quorundã sub certa cõditione sunt.Habeo in equestribus locum nõ ut uendã,nõ ut locẽ,non ut habitẽ,in hoc tantũ ut spectẽ.Præterea nõ mentiar,si dicam me habere in equestri locum:sed cum in theatrum ueni,si plena sunt equestria,et iure habeo locum illic,quia sedere est mihi liberũ & nõ habeo,quia ab his,cum quibus ius mihi loci cõmune est,occupatus est.Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus cõmune est nobis, sed illius proprium est,qui tenet. Vbi hoc nolente nõ possum. Derides me,inquis? Si quod amici est,meũ est,liceat mihi uendere? Non licet.Nam nec equestria,& tamen communia tibi cum cæteris equestribus sunt. Non est argumentum ideo aliquid tuum non esse,quia uendere non potes,quia cõsumere,quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub lege certa tuum est.Accepi,sed certe non minus habes.

Ne te trahã lõgius Beneficiũ maius esse nõ potest,ea per quæ beneficiũ datur, possunt esse maiora & plura in quæ se beneuolẽtia effundat,& sic sibi indulgeat,quemadmodum amãtes solent,quorum plura oscula,& complexus arctiores nõ augẽt amorẽ, sed exercẽt.Hæc quoq; quæ uenit quæstio,pfligata est in prioribus. Itaq; breuiter perstringetur, CAP.XIII

Universidad de Deusto
Biblioteca

stringetur. Possunt enim in hāc quæ data sunt alij argumenta transferri. Quæritur an qui omnia fecit, ut beneficiū redderet, reddiderit. Vt scias, inquit, illum nō reddidisse, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo non esse id factum, cuius faciēdi occasionē nō habuit: & creditori suo pecuniā non soluit is, qui ut solueret ubicȝ quæsiuit, nec inuenit. Quædā eius conditionis sunt, ut effectum præstare debeant, quibusdā pro effectu est omnia attentasse, ut efficerent. Si omnia fecit ut sanaret, peregit medicus partes suas. Etiam damnato reo oratori constat eloquentiæ officium, si omni arte usus est. Laus imperatori etiam uicto, & duci redditur, si & prudentia, & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit, ut beneficium redderet, Obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quo uerā amicitiā experiretur, Locupleti donare nō potuit, sano assidere, felici succurrere. Gratiā retulit, etiam si tu beneficium non recepisti. Præterea huic intentus semper, & huius rei tempus opperiens, qui in hoc multū curæ, multū se

CAP. XIIII dulitatis impēdit, plus laborauit, cȝ cui cito referre gratiā contigit. Debitoris exemplum dissimile est, cui parū est pecuniā quæsisse, nisi soluit. Illic enim stat acerbus super caput creditor, qui nullum diē gratis occidere patiatur, hic benignissimus, qui te, cum cursantē & solicitū atcȝ anxiū, uiderit, dicat, Mitte hanc de pectore curam. Desine tibi molestus instare. Omnia à te habeo. Iniuriā mihi facis, si me quicquā amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi, reddidisse beneficiū diceres illum, si gratiā retulisset: Eodē ergo loco est, qui reddidit, et qui nō reddidit. Cōtra illud pone, si oblitus esset accepti beneficij, si ne tentasset quidē gratus esse, negares illum gratiā retulisse: At hic diebus noctibuscȝ se lassauit, et omnibus

Pro operatus forte legendū operosus, aut obseruans. alijs renuntiauit officijs, huic uni imminens, & operatus, ne qua se fugeret occasio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui nuncȝ ab illa recessit: Iniquus es, si rem à me exigis, cum uideas animū non defuisse. Ad summā, puta cū captus esses, me pecuniā mutuatum, rebus meis in securitatē creditoris oppositis nauigasse hyeme tam sæua, per infesta latrocinijs litora, emensum quicquid periculi afferre potest etiā pacatum mare: peragratis omnibus solitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerē, tandem ad piratas perueni, & iam te alius redemerat, negabis me gratiam retulisse: etiā si in illa nauigatione pecuniā, quā saluti tuæ contraxerā, naufragus perdidi etiam ubi in uincula quæ detrahere tibi uolui, ipse incidi, negabis

Instar. me retulisse gratiam: At mehercule Athenienses, Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas uocant, & Mutij manus in hostili ara relicta instar occisi Porsennę fuit, Et semper contra fortunam luctata uirtus etiam citra effectum propositi operis enituit. Plus præstitit, qui fugientes occasiones secutus est, & alia atcȝ alia captauit, per quæ referre gratiam posset, quàm is quem sine ullo sudore, gratum prima fecit occasio.

CAP. XV Duas, inquit, res ille tibi præstitit, uoluntatē & rem. Tu quoȝ illi duas debes. Meritо istud diceres ei, qui tibi reddidit uoluntatē otiosam. Huic uere debes, qui & uult, & conatur, & nihil intentatū reliquit, sed non potes dicere, utrunc enim præstat, quantū in se est. Deinde non semper numero numerus æquandus est. Aliquādo una res pro duabus ualet. Itaque in locū rei succedit tam propensa uoluntas, & cupida reddendi. Quod si animus sine re ad referendam gratiam non ualet, nemo aduersus deos gratus est, in quos uoluntas sola cōfertur. Dijs, inquit, nihil aliud præstare possumus. Sed si huic quoȝ, cui referre gratiam debeo, nil aliud præstare possum, quid est quare non eo aduersus hominem gratus sim, quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI Quid tamen sentiam quæris, & uis signare responsum. Hic beneficium recepisse se iudicet, ille se sciat nō reddidisse. Hic illum dimittat, ille se teneat. Hic dicat habeo, ille respondeat, non habeo. In omni quæstione propositum sit nobis bonum publicum. Præcludendæ sunt excusationes ingratis, ad quas refugere possint, & sub quibus insiciationem suam tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros fuisse, ut non intelligerent iniquissimum esse eodem loco haberi eum, qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine, aut alea absumpsit, & eum, qui incēdio, aut latrocinio, aut aliquo casu tristiore, aliena cum suis perdidit? Nullam excusationem receperunt, ut homines scirent fidem utique præstandam.

Satius

Satius enim erat à paucis etiā iustam excusationē nō accipi, quàm ab omnibus aliquā tentari. Omnia fecisti ut redderes. Hoc illi satis, tibi parū. Nam quemadmodum ille, si enixam & sedulam operā transire pro irrita patitur, cui gratia referatur indignus est, ita tu ingratus es, nisi ei qui uoluntatē bonā in solutum accepit, eo libētius debeas, quia *Insolutum.* dimitteris. Non rapias hoc, nec testeris, occasiones reddēdi nihilominus quærasi. Redde illi, quia repetit, huic quia remittit: illi quia malus, huic quia non malus. Ideoȝ nō est quod ad te hanc quæstionē iudices pertinere: an quod beneficiū quis à sapiente acceperit, reddere debeat, si ille desinit esse sapiens, & in malū uersus est. Redderes enim & depositū, quod à sapiente accepisses, & etiam malo redderes creditum, quid est, cur nō & beneficium? Quia mutatus est ille, te mutat? Quid si quid à sano accepisses, ægro nō redderes, cū plus semper imbecillo amico debeamus? Et hic æger est animo, adiuuetur, feratur. Stultitia morbus est animi. Distinguēdum hoc, quo magis intelligatur, existimo. Duo sunt beneficia. Vnum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest, CAP. XVII hoc est absolutū & uerum beneficiū. Alterū uulgare, plebeium, cuius inter nos & im- *aliter, solidum* perítos commercium est. De hoc non est dubiū, quin illi qualiscunc est debeam reddere, siue homicida, siue fur, siue adulter euasit. Habent scelera leges suas. Melius istos iudex, quàm ingratus emendat. Nemo te malum quia est, faciat. Malo beneficium proijciam, bono reddam. Huic quia debeo, illi ne debeam.

De altero beneficij genere dubitatur, quod si accipere non potui nisi sapiens, nec CAP. XVIII reddere quidem sapienti possum. Puta enim me reddere, ille non potest recipere. Non est iam huius rei capax. Scientiam utendi perdidit. Quid si me remittere manco pilam iubeas? Stultum est dare alicui, quod accipere non possit. Vt respondere ab ultimo incipiam, Non dabo illi, quod accipere non poterit, reddam etiam si accipere nō poterit. Obligare enim nō possum, nisi accipientem, liberari tantum si reddo possum. Ille uti illo non poterit, uiderit, penes illum erit culpa, non penes me.

Reddere, est, inquit, accepturo tradidisse. Quid enim sicui uinum debeas, & hoc il- CAP. XIX le infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidisse te dices, aut reddere uoles, quod dū redditur, inter duos perit? Reddere, est id quod debeas, ei cuius est, uolenti dare. Hoc unum mihi præstandum est, Vt quidem habeat, quod à me accepit, iam ulterioris est curæ. Non tutelam illi, sed fidem debeo, multoȝ satius est illum nō habere, quàm me non reddere. Et creditori statim in macellum laturo, quod accepit, reddam. Etiam si mihi adulteram cui numerem delegauerit, soluam: & si nummos quos accepiet, in sinum suum discinctum fundet, dabo. Reddendum enim mihi est, non seruandum cum reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi custodiam debeo. Dum apud me est, saluum sit. Cæterum licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcenti. Reddam bono cum expediet, malo, cum peret. Tale, inquit, beneficiū, quale accepisti, non illi potes reddere. Accepisti enim à sapiente, stulto reddis. Nō, Reddo illi, qua le nunc potest accipere, nec per me fit deterius, sed per illum. Id quod accepi reddam. Cui si ad sapientiā redierit, reddā quale accepi, dum malus est, reddā quale ab illo po- *aliàs dum in malis.* test accipi. Quid, inquit, si non tantum malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Appollodorus, aut Phalaris, & huic beneficiū quod acceperas, reddes? Mutationē sapientis tantam, natura non patitur. Nam in pessima ab optimis lapsus, necesse est etiā in malo uestigia boni teneat. Nunquā in tantum uirtus extinguitur, ut non certiores animo notas imprimat, quàm ut illas eradat ulla mutatio. Feræ inter nos educatæ cū in syluas eruperūt, aliquid mansuetudinis pristinæ retinēt: tātumcȝ à placidissimis absunt, quantū à ueris feris, & nuncȝ humanā manum passis. Nemo in summā nequitiā incidit, qui uncȝ hæsit sapientiæ. Altius infectus est, cȝ ut ex toto elui, & transire in colorē aliū possit. Deinde interrogo, utrum iste ferus sit animo tantū, an & in perniciem publicā excurrat? Proposuisti enim mihi Appollodorū & Phalarim tyrannū, quorū si naturā habet, intra se malus, quid ni ego beneficiū suum reddā, ne quid mihi cū eo sit iuris amplius? Si uero sanguine humano nō tantum gaudet & pascitur, sed & supplicijs omniū ætatū crudelitatem insatiabilem exercet, nec ira, sed auiditate quadā sæuiendi furit, si in ora parentū filios iugulat, si non contentus simplici morte, distorquet,

nec

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec urit ſolum perituros, ſed excoquit, ſi ars eius eſt cruor, & ſemper recenti madet, parum eſt huic beneficium non reddere. Quicquid erat quo mihi cohæreret, interciſa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidē mihi aliquid, ſed anima patriæ meę inferret, quicquid meruerat perdidiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. Si non abſcidit nihilominus illum tanta prauitas animi, etiam ſi non inimicum, inuiſum mihi efficit, priorq; mihi ac potior eius officij ratio eſt, quod humano generi, quàm quod
CAP. XX uni homini debeo. Sed quamuis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi illum bona ſint libera, ex quo corrumpendo fas omne, ut nihil in eū nefas eſſet, effecerit illum mihi ſeruandū modum credam, ut ſi beneficium illi meum, neq; uires maiores daturum eſt in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, ita autē erit, quod illi reddi ſine pernicie publica poſſit, reddam. Seruabo filium eius infantē. Quid hoc beneficiū obeſt, cuiquā eorum quos crudelitas eius lacerat? Pecuniā quæ ſatellitē ſtipendio teneat, nō ſubminiſtrabo. Si marmora et ueſtes deſiderauit, nihil oberit cuiq; id, quod luxuria eius inſtruitur: militem et arma non ſuggerā. Si pro magno petet mu
forte, eratas nere artifices ſcenæ, & ſcorta: & quæ feritatem eius emolliant, libens offeram. Cui tremes & †cæratas non mitterē, luſorias & cubiculatas, & alia ludibria regū in mari laſciuientium mittam. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit, eadem manu qua beneficium omnibus dabo, illi reddam, quanquā ingenijs talibus uitæ exitus remediū eſt. Optimum eſt obire ei, qui ad ſe nunquam rediturus eſt. Sed hęc rara nequitia eſt, et ſemper portenti loco habita fuit, ut hiatus terrę, & de cauernis maris ignium eruptio. Itaq; ab illa recedamns. De his loquamur, quę deteſtamur ſine horrore. Huic homini malo, quem inuenire in quolibet foro poſſum, quem ſinguli timent, reddā beneficiū, quod accepi. Non oportet mihi nequitiā eius prodeſſe, quod in me non eſt, redeat do
CAP. XXI mum bonus an malus. Quàm diligenter iſtud excuterem, ſi non redderē, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit. Pythagoricus quidam emerat à ſudore phecaſſia, rem magnam, nō præſentibus nummis. Poſt aliquod dies uenit ad tabernam redditurus, & cum clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? ſutor ille quē quæris elatus combuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus: tibi minime, qui ſcis futurum, ut renaſcatur, locatus in pythagoricum. At philoſophus noſter treis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum re
al. uoluntatē, cloſtr tulit, ſubinde concutiens. Deinde cum reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam †uoluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandē tabernam, & ait, Ille tibi uiuit, tu redde, quod debes. Deinde per †cloſtrium, qua ſe commiſſura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, pœnas à ſe exigēs improbæ cu
CAP. XXII piditatis, ne alieno aſſueſceret. Quod debes, quære cui reddas. Et ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde & accuſa, non oblitus, quemadmodum inter nos officia diuiſa ſunt. Illi obliuio imperata eſt, tibi meminiſſe mandauimus. Errat tamen, ſi quis exiſtimat cum dicimus eum qui beneficium dedit,
aliter, ideo pe timus, Hyperbolæ obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimę. Quædam †præcipimus ultra modum, ut ad uerſum ſuum redeant. Cum dicimus, meminiſſe nō debet, hoc uolumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, nec grauis eſſe. Quidā enim beneficium quod dederunt, omnibus circulis narrant. Hoc ſobrij loquūtur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſimus, & plus imperādo
CAP. XXIII quàm præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus. Quoties parum fiduciæ eſt in his, qui bus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſatis eſt, ut præſtetur quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad uerum mendacio ueniat. Itaq; ille cum dixit,

Qui candore niues anteirent, curſibus auras,

quod non poterat fieri, dixit, ut crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, uiolentior amne

hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Nunquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet, ſed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, qui beneficium dedit, obliuiſcatur, hoc dicimus, ſi

mus, ſimilis ſit oblito. Memoria eius non appareat, nec incurrat. Cum dicimus beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionē tollimus: ſæpe enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe, aut mentiatur, aut doleat? interueniat aliquando admonitio, ſed uerecunda, quæ non poſcat, nec in ius uocet.

Socrates amicis audientibus, emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberē. Neminē CA. XXIIII
popoſcit, omnes admonuit, à quo acciperet, ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulū enī 5
erat quod Socrates accipiebat? At multū erat, ſi temeruiſſe, à quo Socrates acciperet. *al. cum fuiſſe*
Nō illos caſtigare mollius potuit. Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Poſt 6
hæc quiſquis properauerit, ſero dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores re
petere prohibemus, non ut nunquam fiat, ſed ut parce. Ariſtippus aliquando de CAP. XXV
lectatus unguento, Male, inquit, iſtis effœminatis eueniat, qui rem tam bellā infamauerunt. Idem dicēdum eſt, male iſtis improbis, & importunis beneficiorum ſuorū quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiæ, & beneficium ab eo repetam, à quo petiſſem, qui alteri
us beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Nunq; ne querēs quidem, dicam, 7
Eiectum littore egentem Excepi, & regni demens in parte locaui? Nō eſt iſta admonitio, imò cōuitium eſt. Hoc eſt, in odium beneficia perducere. Hoc eſt, efficere, ut ingra *Legendum arbitror, ſubmiſſe familiaribus.*
tum eſſe aut liceat, aut iuuet. Satis, abundeq; eſt †ſubmiſſis & familiaribus uerbis, memoriam reuocare. Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam Dulce meum.
Ille inuicem dicat: Quid ni meruerim? eiectum litore egentem excepiſti.

Sed nihil, inquit, profecimus, diſſimulat, oblitus eſt. Quid facere debeam? Quæris, CA. XXVI
rem maxime neceſſariam, & in qua hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati ferendi ſint, placido animo, manſueto, magno. Nūquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, ut nō tamen dediſſe delectet. Nūquam in has uoces iniuria impellat, Vellem nō feciſſe. Beneficij tui etiam infelicitas placeat. Semper illum pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pœnitet. Non eſt quod indigneris tanquā aliquid noui acciderit, magis mirari debes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium impēſa deterret, alium periculum, alium turpis uerecūdia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe: alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Aſpice quemadmodum immenſæ hominū cupiditates hient ſemper & poſcant. Non miraberis ibi neminem reddere, ubi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ uoluntatis ac ſolidæ ut tuto
apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, aliusᵗ lucro *al. lucri totus*
ſus eſt, cuius ſummam nō uinces: alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, et in gladios ruente. Adijce torporem mētis ac ſeniū, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultusq; perpetuos. Adijce æſtimationem ſui nimiam & tumorem, ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid leuitatem ſemper aliquo tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nūquam fidele conſilium daturus timor, & mille errores, quibus uoluimur. Audacia timiditſſimorum, diſcordia familiariſſimorū, & publicum malum incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, quæ conſequi poſſe ſpes nō fuit. Inter affectus inquietiſſimos, rē CA. XXVII
quietiſſimam, fidem quæris? Si tibi uitæ noſtræ uera imago ſuccurret, uideris tibi uidere, captæ maximæ ciuitatis faciem, in qua omiſſo pudoris, rectiq; reſpectu, uires in conſilio ſunt, uelut ſigno ad permiſcenda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur. Soluta legibus ſcelera ſunt. Nec religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, ullū impedimentū eſt ruentiū in prædā. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic ſacra rapit, hic effringit, hic tranſilit, hic non contētus anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, euertit, & in lucrū ruina uenit. Hic ſine cædæ populatur, hic ſpolia cruenta manu portat. Nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes reuerentem. Si indignaris ingratos eſſe, indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare egros, deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue uitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines, quod cōcordiam, qua imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac dissipet. Sed usq; eò uulgare est, ut illud nec qui queritur quidem effugerit.

C. XXVIII Cogita tecum, an quibuscũq; debuisti gratiam retuleris, an nullum unquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorũ memoria comitetur. Videbis quæ puero data sunt, ante adolescentiam elapsa, quæ in iuuenem collata sunt, non perduralle in senectutem. Quædam perdidimus, quędam proiecimus, quædã è conspectu nostro paulatim exierũt. A quibusdam oculos auertimus. Vt excusem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis est memoria, & rerum turbæ non sufficit. Necesse est quantum recipit, emittat, & antiquissima recentissimis obruat. Sic factum est, ut minima apud te nutricis esset autoritas, quia beneficium eius longius ætas sequens posuit. Sic factum est, ut præceptoris tibi non esset ulla ueneratio. Sic euenit, ut circa consularia occupato comitia, aut sacerdotiorum candidato, quæsturæ suffragator excideret. Fortasse uitium, de quo quereris, si te diligenter excusseris, in sinu inueníes. Iníque publico iraceris crimini, stulte tuo. Vt absoluaris, ignosce. Meliorem illum facies ferẽdo, utique peiorem exprobrando. Non est, quod frontem eius indures, sine, si quid est pudoris resiclui, seruet. Sæpe dubiam uerecundiam uox conuiciantis clarior rupit. Nemo id esse quod etiam uidetur, timet. Deprehensus pudor amittitur.

CA. XXIX Perdidi beneficiũ. Nunquid quæ consecrauimus, perdidisse nos dicimus? Inter consecrata beneficium est, etiam si male respondit, bene collatum. Non est ille qualẽ speramus. Simus quales fuimus nos, ei dissimiles. Damnũ non tunc factum apparuit. Ingratus non sine nostro pudore protrahitur, quoniã quidẽ querela amissi beneficij, nõ bene dati signũ est. Quantũ possumus, causam eius apud nos agamus, fortasse nõ potuit, fortasse ignorauit, fortasse facturus est. Quædã nomina bona, lentus ac sapiẽs creditor fecit, qui sustinuit, ac mora fouit. Idẽ nobis faciendũ est. Nntriamus fidẽ lãguidã.

CA. XXX Perdidi beneficium. Stulte, non nosti detrimenti tui tempora, perdidisti sed cum dares. Nunc palàm factum est. Etiam in his quæ uidentur in perdito, moderatio plurimũ profuit. Vt corporum, ita animorum molliter uitia tractanda sunt. Sæpe quod explicauit mora, pertinacia trahẽtis abruptum est. Quid opus est maledictis? quid querelis? quid insectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iam nihil debet. Quæ ratio est exacerbare eum, in quem magna conferas, ut ex amico dubio fiat, nõ dubius inimicus, & patrocinium sibi nostra infamia quærat? Nec desit qui dicat, Nescio quid est, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. Subest aliquid. Nemo nõ superioris dignitatem querendo, etiam si nõ inquinauit, aspersit. Nec quisquam fingere contentus est leuia, cum magnitudine mendacij fidem quærat. γνώμη.

CA. XXXI Quanto illa melior uia, qua seruatur illi† spes amicitiæ, & si reuertí ad sanitatẽ uelit, etiam amicitia. Vincit malos pertinax banitas, Nec quisquam tã duri, infestiq; aduersus diligenda animi est, ut etiã tuitiatus bonos non amet, quibus hoc quoq; cœpit debere, quod impune nõ soluit. Ad illa itaq; cogitationes tuas flecte. Nõ est mihi relata gratia. Quid faciam? Quod dij omnium rerum optimi autores, qui beneficia ignorãti dare incipiunt, ingratis perseuerant. Alius illis obijcit negligẽtiam nostri, alius iniquitatem, alios illos extra mũdum suum proijcit, & ignauos, hebetesq; sine luce, sine ullo opere destituit. Alius solem cui debemus, quod inter laborem quietemq; tempus diuisimus, quod nõ tenebris immersi confusionem æternæ noctis effugimus, quod annũ cursu suo temperat, & corpora alit, fata euocat, percoquit fructus, saxum aliquod, aut fortuitorum igniũ globum, & quiduis potius quàm deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentũ, qui maledictis suorum infantium arrident, nõ cessant dij beneficia cõgerere, de beneficiorũ autore dubitãtibus, sed æquali tenore bona super gentes, populosq; distribuunt, unam potentiã sortiti, prodesse. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, syderum cursu notant tempora, hyemes, æstatesq; interuẽtu lenioris spiritus molliunt, errorem labentium animarũ placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiã si multa in irritum data sint. Demus nihilominus aljis, demus ipsis, apud quos iactura facta est, Neminem ad excitandas domos ruina deterruit, & cũ penates ignis absumpsit, fundamenta tepẽte adhuc area ponimus, al. ſpecies al. iniuriatus al. exuſtas & urbes† hausras sæpius eodem solo condimus. Adeo ad bonas spes pertinax animus est,

est. Terra, mariq; humana opera cessarent, nisi male ruentia iterum tentare libuisset.

Ingratus est: Non mihi fecit iniuriam, sed sibi. Ego beneficio meo cum darem usus sum. Nec ideo pigrius dabo, sed diligentius. Quod in hoc perdidi, ab alijs recipiã. Sed huic ipsi beneficium dabo iterum & tanquam bonus agricola, cura cultuq; sterilitatẽ soli uincam. Perit mihi beneficium, iste omnibus. Non est magni animi beneficiũ dare & perdere, hoc est magni animi, perdere & dare. CA. XXXII

Libri ultimi de beneficijs finis.

IN LIBRVM SEPTIMVM. CAP. II.

Cui quãdo in litore maris rubri steterat, plus deerat q; acquisierat. Argutius est quod habebat codex longobardicus, Cui quanq; in litore rubri maris steterat, plus deerat, q; quà uenerat. 1

CAPVT IIII.

Vt totus ager aut ullius reipub. est pars. Non suffragantibus exemplaribus legendum arbitror huius aut illius. 2

CAP. IX.

Parum scilicet luxuria, magno fuerit, nomina capacibus gemmis inter se pronuntiaret. Ita uetus editio. Pro nomina uetusti codices habebant, quod uomant. Ego pro, pronuntiaret, reposui propinaret: & fortasse pro fuerit, legẽdum furit. 3

CAP. XIX.

Non reddo illi quale nunc potest accipere. Distinctio torsit me, legendum, Non, Reddo &c, Vt non, sit improbantis argumẽtum, quasi dicat, nõ est ita, Imo reddo quale potest accipere. 4

A quo acciperet ambiguus fuit. Longobardicus codex habebat, ambitus fuit, & recte, sentit enim Socratis amicos inter se contendisse quis daret. 5

CAPVT XXIIII.

Nonne multum erat eum meruisse à quo &c. Sic prior editio. Longobardicus habebat eũ fuisse, quæ lectio non est absurda, hoc est, talem esse uirum, ut Socrates ab eo dignaretur accipere. Alioqui probabile est, emeruisse, uersum, in eum meruisse. 6

CAPVT XXV.

A quo petissem alternis. Beneficio loco accepturus est, potuisse reddere. Ita superior editio. Longobardicus sic habet, à quo petissem, qui alterius beneficij loco accepturus est, potuisse reddere. 7

CAPVT XXXI.

Vt etiam uitiatus. Alij habebant iniuriatus. Longobardicus iniurian. Vnde suspicor fuisse scriptum, iniuriam passus, siue post iniuriam. 8

AD LECTOREM DE OPERE EPIST. SENECAE.

Nolim te fugiat amice lector, in codicibus manu descriptis, opus epistolarũ non esse distinctũ libris, uerũ id studiosus aliquis repperit, qui & argumentula prefixit singulis epistolis, & numerũ: quanq; ne numerus quidem cõuenit in codicibus manu descriptis, nec idẽ in omnibus est epistolarũ ordo, & alicubi unicã epistolã reperias dissectam in duas: in cuiusdã medio deerãt duæ epistolæ, quod ex fide ueterũ exemplariorũ restituimus. Cætera non magnopere pertinẽt ad rem, nisi quod epistolarũ numerus commodus erit, aliquid uolentibus inuenire.

In hac prima epistola nodus est, qui plurimos eruditos mire torsit, præsertim apud Italos Quidã aliud agẽtibus interpretati sunt, incõstãtibus, rursus quidã: aliorũ negotia agẽtibus, alij, negotijs aliorũ intentis, alij, non uiuentibus suo more, alij, pro rebus nihili laborãtibus, alij, hipocritis, qui aliud agũt, aliud præ se ferunt. Alij, uacantibus uitijs, quæ sunt aliud à philosophia, alij, peccantibus malitiose, alij, uitam alienam non suam notantibus, alij nunquam agentibus actum uiuendi secundum sapientiam, alij, tractantibus aliena à consideratione mortis, alij, aliud quam requirat uita rationalis, alij, peccantibus, quia unum peccatum est causa alterius, alij, in philosophia nihil proficientibus, alij nullo modo philosophantibus, alij, uitiose agentibus, alij, intẽtis ad bona extrema, alij, uiuẽtibus bestialiter. Quàm est fœcũda inscitia. Atq; hæc quæstio magnis uoluminibus agitata est, Quidã inuerterãt sermonis ordinẽ, maxima mala agẽtibus, magna nihil agẽtibus, sed inepte. Debet eñ oratio gradibus crescere magna, maxima, tota. Magna perit male agẽtibus, qui sic philosophãtur, ut subinde relabãtur ad uitia, maxima nihil agẽtibus, qui friuolis philosophorũ argutijs cõsumũt bonã ætatis partẽ. Nihil eñ agere dicitur qui friuolis occupatur. Notũ est illud Catonis, Satius est otiosũ esse q; nihil agere. Aliud agere dicũtur qui nõ sunt attẽti. Quosdã eñ sic obruũt humana negotia, ut ne cogitẽt quidẽ de uera felicitate. His nimirũ tota perit uita, uide quãta sit infelicitas bonos autores in eorũ manus incidere, qui bonarũ literarũ rudes sunt. Hũc scriptorẽ partim præceptorũ ac sentẽtiarũ sanctimonia partim epistolæ quæ ferũtur huius ad Paulũ, & Pauli ad hũc, denicq; diui Hieronymi testimoniũ adeo cõmẽdauit, ut olim & à theologis ac monachis legeretur. Vtinã et intellectus fuisset, nõ passim nũc torqueremur deprauatis locis. Nec usq; maior est deprauatio, q; ubi incidit aliquid retrusioris eruditiõis. Et homines tã illiterati ut ne legere quidẽ Senecã potuerint, prolixis & immanibus cõmẽtarijs illũ onerauerũt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

CILIVM LIBRI EPISTOLARVM VIGINTIDVO

Epistola prima de colligenda & sistenda fuga temporis, & non esse pauperem, cui etiam modicum satis est.

1 al. surripiantur.

al. uenit

Ta fac mi Lucili, uindica tibi, & tempus quod adhuc, aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & ser ua. Persuade tibi hoc sic esse ut scribo, quędā tempora, † eri piuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quæ per negligentiā † fit, et si uolueris attendere, magna uitæ pars elabitur male agenti bus maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretiū tempori ponat? qui diē æsti met? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, 2 quod mortē prospicimus, magna pars eius iam præterijt, quicquid ætatis retro est, mors tenet. Fac ergo mi Lucili quod facere te scribis, omnes horas complectere, sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manū iniecris. Dum differtur, uita transcurrit. Omnia mi Lucili aliena sunt, tempus tantum nostrum 3 est. In huius rei nimis fugacis ac lubricæ possessionem natura nos misit, ex qua expel lit quemcunq; uult: & tanta stultitia mortalium est, ut quæ minima & uilissima sunt, certe reparabilia, imputari sibi cum periere patiantur, nemo se iudicet quicquam de bere, qui tempus accepit, cum interim hoc unum est, quod nec gratus quidem possit reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciā, qui tibi ista præcipio? Fatebor ingenue, quod apud luxuriosum, sed diligentem, euenit, Ratio mihi constat impensæ. Non pos sum dicere me nihil perdere, sed quid perdam, & quare, & quēadmodum dicam, cau sas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod plerisq;, non suo uitio ad inopiam redactis, omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid est? Non puto pauperem, cui quantu lumcunq; superest, sat est. Tu tamen malo serues tua, & bono tempore ut incipias. Nā ut uisum est nostris maioribus, Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum mini mum in imo, sed pessimum remanet.

Αειλὴ δ' ὲ' πὶ πυθμένι φει δώ

EPIST. II. De mutatione locorum, & multiplicium uoluminū lectione uitanda, & de commendatione paupertatis si læta sit.

EX his quæ mihi scribis, ex his quæ audio, bonam spem de te cōcipio, non discur ris, nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi iactatio ista est. Primū, argumentum bene compositæ mētis existimo, posse consistere, & secum morari. Illud autem uide, ne ista lectio multorum autorum & omnis generis uoluminū, habeat ali quid uagū & instabile. Certis ingenijs immorari & innutriri oportet, si uelis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est qui ubiq; est. In peregrinatione uitam agentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est ijs qui nullius se ingenio familiariter applicat, sed omnia cursum & prope ranter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emit titur. Nihil æque sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio, nō uenit ulc nus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non cōualescit planta quæ sæpius transfertur, nihil tam utile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum libro rum multitudo. Itaq; cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quan tum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere uolo, modo illum. Fastidiētis sto machi est multa degustare, quæ ubi uaria sunt & diuersa, coinquinant non alunt. Pro batos itaq; semper lege, & si quando ad alios diuerti libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilij cōpara, nec minus aduersus cæteras pestes. Et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die con coquas. Hoc ipse quoq; facio, ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum. Soleo enim & in aliena castra transire, non tanq; transfuga, sed tanq; explorator. Honesta inquit, res est, læta paupertas. Illa uero non est paupertas, si læta est. Cui enim cū paupertate bene cōuenit, dives est: non qui parū habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert quantū illi in area, quantū in horreis

ἐντρέφεσθαι

in horreis iaceat, quantum pascat, aut fœneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit diuitiarum modus quæris? Primus habere quod ne cesse est, proximus quod sat est, Vale.

EPIST. III. De modo eligendi & colēdi amicū, & quod tam uitium est omnibus credere quàm nulli, sicut uel semper inquietum esse, uel semper quiescere.

EPistolas ad me perferendas tradidisti, ut scribis amico tuo. Deinde admones me ne omnia cum eo ad te pertinentia cōmunicem, quia non soleas, nec ipse quidē hoc facere. Ita eadē epistola illū dixisti amicū & negasti. Itaq; sic priore illo nerbo qua si publico usus es, & sic illum amicum uocasti, quomodo omnes cādidatos, bonos ui ros dicimus, quomodo obuios, si nomen non succurrit, dominos salutamus. Hoc abie rit. Sed si aliquē amicū existimas, cui non tantundē credis quātum tibi, uehementer er ras, & non satis nosti uim ueræ amicitiæ. Errat & ille qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malū occupatus homo, & bonis suis obsessus, quàm quod amicos sibi putat, quibus ipse non est. Tu uero omnia cum amico delibe ra, sed de ipso prius. Post amicitiā credendū est, ante amicitiā iudicandū. Isti uero præ postere officia permiscent, qui contra præcepta Theophrasti, cum amauerint iudicāt, & nō amāt cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiā aliquis recipiendus sit, cū placuerit fieri, toto illum pectore admitte, tam audacter cum illo loquere quam tecū. Tu quidē ita uiue ut nihil tibi committas, nisi quod cōmittere etiā inimico tuo possis: Toto pe/ctore sed quia interueniūt quædā, quæ cōsuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, om nes cogitationes tuas misce. Fidelē si putaueris, facies. Nam multi fallere docuerūt, dū timēt falli, & illi ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo, quare uerba coram amico meo retraham? Quid est, quare me coram illo non putem solum? Quidam quæ tantū amicis cōmittenda sunt, obuijs narrāt, & in quaslibet aures, quicquid illos urit, exonerant: quidam rursus etiam clarissimorum conscientiam reformidant, & si pos sent, ne sibi quidem crediturī, interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est. Vtrumq; enim uitium est & omnibus credere, & nulli: sed alterum honestius dixe rim uitium, alterum tutius, Sic utroq; reprehendas, & eos qui semper inquieti sunt, & qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, nō est industria, sed exagitatæ men tis concursatio: & hæc non est quies, quæ motum omnem molestiam iudicat, sed disso lutio & languor. Itaq; hoc quod apud Pomponiū legi, animo tuo mādabitur: quidā a deo in latebras refugerunt, ut putent in turbido esse, quicquid in luce est. Inter se ista miscenda sunt, & quiescenti agendum, & agēti quiescendum est. Cum rerum natura delibera, illa dicet tibi, se & diem fecisse & noctem. Vale.

EPIST. IIII. De emendando & componendo animum ad contemptum, quod magnæ diuitiæ sunt, secundum naturā cōposita paupertas

PErseuera ut ut cœpisti, & quantum potes propera, quo diutius frui emendato ani mo & cōposito possis. Frueris quidam etiam dum componis, etiā dum emēdas, alia tamen illa uoluptas est, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & splendidæ. Tenes utiq; memoria, quantum senseris gaudium, cum prætexta posita, sumpsisti uirilem togam, & in forum deductus es. Maius expecta, cū puerilem animum deposueris, & te in uirum philosophia transcripserit. Adhuc enim non pueri tia in nobis, sed, quod est grauius, puerilitas remanet, & hoc quidē peius est, quod au toritatem habemus senum, uitia puerorum nec puerorum tātum, sed infantium. Illi le uia, hic falsa formidant, nos utraq;. Prospice modo & intelliges, quædam ideo minus 4 timenda, quia multum metus afferūt. Nullum magnum malum, quod extremum est. Mors ad te uenit, timenda erat si tecum esse posset. Necesse est, aut non perueniat, aut pertranseat. Difficile est, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non ui- Animus des quàm ex friuolis causis contēnatur. Alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius anima se præcipitauit à tecto, ne dominum stomachantē diutius audiret, alius ne reduceretur è fnga, ferrum adegit in uiscera. Non putas uirtutem hoc effecturam, quod effecit ni mia formido? Nulli potest secura uita contingere, qui de producēda nimis cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat. Hoc quotidie meditare, ut possis æquo

Universidad de Deusto
Biblioteca

animo,uitã relinquere,quàm multi sic cõplectuntur & tenẽt,quomodo qui à torrente rapiuntur in spinas & aspera. Plericꝫ inter mortis metum,& uitæ tormenta miseri fluctuant,& uiuere nolunt,& mori nesciunt.Fac itacꝫ tibi iucundam uitã,omnem prouidentiã deponendo. Nullum bonum iuuat habẽtem,nisi ad cuius admissionẽ præparatus est animus.Nullius autem rei facilior amissio est,ꝙꝫ quæ desiderari amissa non potest.Ergo aduersus omnia quæ accidere possunt etiã potentissimis,adhortare te & indura.De Pompeij capite pupillus & spado tulere sententiam. De Crasso crudelis & insolens Parthus.Caius Cæsar iussit Lepidum Decio tribuno prebere ceruicem, ipse Chæreæ præstitit. Neminem eò fortuna prouexit, ut non tantum illi minaretur quantum promiserit.Noli huic tranquillitati confidere,momento mare euertitur, eodem die ubi luserunt nauigia sorbentur.Cogita posse & latronem & hostem admouere iugulo tuo gladium,ut potestas maior absit.Nemo non seruus habet in te uitæ necisꝫ arbitrium.Ita dico,quisquis uitam suam contempsit,tuæ dominus est,Recognosce exemplum eorum qui domesticis insidijs perierunt,aut aperta ui,aut dolo,& intelliges,non Pauciores seruorum ira cecidisse ꝙꝫ regum.Quid ad te itacꝫ, quàm potẽs sit quem times,cum id propter quod times,nemo non possit? Aut si forte in manus hostium incideris, uictor te duci iubebit.Eo nempe momento quo duceris,quid teipse decipis,& hoc nũc primum,quod olim patiebaris intelligis?Ita dico,ex quo natus es duceris.Hæc & huiusmodi uersanda in animo sunt,si uolumus illam ultimã horã placidi expectare,cuius metus omnes alias inquietas facit.Sed ut epistolæ finem imponã, accipe quod hodierno die mihi placuit, & hoc quoꝫ ex alienis hortulis sumptũ est. Magnæ diuitiæ sunt,lege naturæ cõposita paupertas. Lex autẽ illa naturæ, scis quos nobis terminos statuit.Non esurire,non sitire,nõ algere. Vt famem sitimꝫ depellas, nõ est necesse superbis assidere liminibus,nec supercilium graue,& cõtumelioſam etiam humanitatẽ pati,Non est necesse maria tentare,nec sequi castra.Parabile est,quod natura desiderat,& appositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam conterũt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt,quæ in aliena litora impingunt. Ad manũ est, quod sat est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est.

al. permiserat

EPIST. V. De uitanda hypocrysi,& nimia uitæ districtione.

QVod pertinaciter studes,& omnibus omissis,hoc unum agis,ut te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo,nec tantum hortor,ut perseueres,sed etiã rogo. Illud autem te admoneo,ne eorum more qui non proficere, sed conspici cupiunt, facias aliqua,quæ in habitu tuo,aut genere uitæ notabilia sint. Asperum,incultum,& intonsum caput,& negligentiorem barbam, & indictũ argento odium,& cubile humi positum,& quicquid aliud ambitionem peruersa uia sequitur,deuita. Satis ipsum nomen philosophiæ,etiam si modeste tractetur, inuidiosum est. Quid si nos hominũ cõsuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint, frons nostro populo conueniat.Non splendeat toga,nec sordeat quidem.Non habeamus argentũ in quo solidi auri celatura† descenderit,sed non putemus frugalitatis indicium auro argẽtoꝫ caruisse.Id agamus,ut meliorem uitam sequamur ꝙꝫ uulgus,nõ ut contrariã. Alioqui quos emendari uolumus,fugamus, & à nobis auertimus.Illud quoꝫ efficimus,ut nihil imitari uelint nostri,dum timent,ne imitanda sint omnia. Hoc primũ philosophia promittit,sensũ cõmunem,humanitatẽ & congregationẽ, à qua professionis dissimilitudo separabit. Videamus,ne ista per quæ admirationem parare uolumus,ridicula & odiosa fiant.Nempe propositum nostrũ est secundum naturam uiuere.Hoc contra naturam est,torquere corpus suũ, & faciles odisse mundicias, & squalorem appetere,& cibis non tantum uilibus uti,sed tetris & horridis.Quemadmodũ delicatas res desiderare luxuriæ est,ita usitatas & non magno parabiles fugere,demẽtiæ est.Frugalitatem exigit philosophia, non pœnã.Potest autẽ esse non incompta frugalitas.Hic mihi modus placet.Temperetur uita inter bonos mores & publicos. Suspiciãt omnes uitam nostram,sed agnoscant.Quid ergo?Eadem faciemus quæ cæteri?Nihil inter nos & illos intererit?Plurimũ.Dissimiles esse nos uulgus† sciat,qui inspexerit propius, qui domũ intrauerit,nos potius miretur ꝙꝫ suppellectilẽ nostrã,Magnus ille est qui fictilibus. sic

5 6 al. sentiat forte, nesciat

sic utiꝫ quemadmodũ argẽto,nec ille minor est qui sic argento utiꝫ,quemadmodũ fictilibus.Infirmi animi est pati nõ posse diuitias.Sed ut huius quoꝫ diei lucellũ tecũ communicẽ,apud Catonẽ nostrũ inueni cupiditatũ finem,etiã ad timoris remedia pficere. Desines,inquit,timere,si sperare desieris.Dicesquomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est mi Lucili,cum uideant dissidere,cõiuncta sunt.Quemadmodũ eadẽ cathena,& custodẽ & militẽ copulat,sic ista quæ tam dissimilia sunt pariter incedũt. Spem metus sequit.Nec miror ista sic ire. Vtruncꝫ pendẽtis animi est,utrũcꝫ futuri expectatione solliciti.Maxima autẽ utriusꝫ causa est,quod nõ ad præsentia aptamur,sed cogitationes in longinqua præmittimus.Itacꝫ prouidentia maximũ bonum cõditionis humanæ in malum uersa est.Feræ pericula quæ uident fugiunt,cum effugere,securæ sunt.Nos & uenturo torquemur,& præterito.Multa bona nostra nobis nocent.Timoris enim tormentũ memoria reducit,puidentia anticipat.Nemo tantũ præsentibus miser est.Vale.

al. Hecatonẽ

EPIST. VI De malo spei & timoris,& de efficacia exemplaris doctrinæ.

INtelligo Lucili,nõ emendari me tantũ,sed transfigurari,nec hoc promitto iam aut spero,nihil in me superesse,quod mutandũ sit.Quid ni multa habeã quæ debeãt corrigi,quæ extenuari,quę attolli?Et hoc ipsum argumentũ est in melius translati animi, quod uitia sua,quę adhuc ignorabat,uidet.Quibusdã ægris gratulatio fit,cum seipsos ægros esse senserunt.Cuperẽ itacꝫ tecum cõmunicare,tam subitã mei mutationẽ,tunc amicitiæ nostræ certiorẽ fiduciã habere cœpissem: illius ueræ,quã non spes,nõ timor, non utilitatis suæ cura diuellit,illius cum qua homines moriuntur,pro qua moriũtur. Multos tibi dabo qui nõ amico,sed amicitia caruerũt.Hoc non potest accidere,cũ animos in societatẽ honesta cupiendi par uoluntas trahit.Quid ni nõ possit? Sciunt enim ipsos omnia habere cõmunia, & quidem magis aduersa. Concipere animo nõ potes, quantũ momẽti afferre mihi singulos dies uideã.Mitte,inquis,& nobis ista,quæ tanta efficacia expertus es. Ego uero cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere,ut doceã: nec me ulla res delectabit, licet eximia sit & salutaris,quã mihi uni sciturus sum. Si cum hac exceptione detur sapiẽtia,ut illam inclusam teneam,nec enuntiem,reiꝫciã.Nullius boni sine socio iucunda possessio est.Mittam itacꝫ ipsos tibi libros, & ne multũ operæ impendas, dum passim profutura sectaris, imponã notas,ut ad ipsa protinus quæ probo & miror,accedas. Plus tamẽ tibi & uiua uox & cõuictus, ꝙꝫ oratio proderit.In rem præsentẽ uenias oportet.Primũ quia homines amplius oculis quàm auribus credunt,deinde quia longũ iter est per præcepta,breue & efficax per exempla,Zenonẽ Cleanthes nõ expressisset,si eum tantũmodo audisset. Vitæ eius interfuit,secreta perspexit,obseruauit illum,an ex formula sua uiueret.Plato & Aristoteles, & omnis in diuersum itura sapientiũ turba, plus ex moribus ꝙꝫ ex uerbis Socratis traxit. Metrodorũ,& Erymachũ,& Poliænũ,magnos uiros nõ schola Epicuri,sed contuberniũ fecit.Nec in hoc te accerso tantũ,ut proficias,sed ut prosis.Plurimũ enim alter alteri conferemus.Interim,quia diurnam tibi mercedulã debeo,quid me apud Hecatonẽ delectauerit dicam, Quæris,inquit,quid profecerim? Amicus esse mihi cœpi. Multum profecit,qui nunquã erit solus,scito hunc amicum omnibus esse. Vale.

Viua uox

Ex Socrate natæ sunt uariæ sectæ

EPIST. VII De fugiendo turbæ consortio.

QVid tibi uitandum præcipue existimem quęris? Turbam. Nondum illi te tuto commiseris.Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli refero,Aliquid ex eo quod composui turbatur,aliquid ex his quæ fugaui redijt. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas usqueadeo affecit, ut nunquã sine offensa proferantur,hoc accidit nobis,quorum animi ex longo morbo inficiuntur.Inimica est multorũ conuersatio.Nemo non aliquod nobis uitium,aut† commodat,aut imprimit,aut nescientibus allinit. Vtique quo maior est populus cui cõmiscemur,hoc periculi plus est,Nihil uero est tam damnosum bonis moribus,quàm in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per uoluptatem facilius uitia surrepunt. Quid me existimas dicere? Auarior redeo,ambitiosior,luxuriosior? imò uero crudelior & inhumanior,quia inter homines fui. Casu in meridianum spectaculum incidi,lusus spectans,& sales,& aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est,

al. cõmendat

Universidad de Deusto
Biblioteca

quicquid ante pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis mera homicidia
7 sunt, nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi, nunquam frustra
al. partibus ut in expeditione nō erat in uetusto codice manum mittunt. Hoc plericq; ordinarijs †partibus & postulaticijs, ut in expeditione, præferunt. Quid ni præferant? non galea, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? Quo artes? Omnia ista mortes meræ sunt. Mane leonibus & ursis homines, meridie spectatoribus suis obijciuntur. Interfectores interfectis iubentur obijci, & uictorem in aliam detinent cædem, exitus pugnantium mors est, ferro & igne res geritur. Hæc fiunt dum uacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit? ut suspendatur. Occidit hominem, quia occidit ille meruit, ut hoc pateretur, tu quid meruisti
Plagis, pro reubus miser, ut hoc spectes? Occide, ure, uerbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in uulnera, & mutuos ictus nudis & obuijs pectoribus excipiunt. Itermissum est spectaculum, interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age, ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite dijs immortalibus gratias, quod eum docetis esse crudelem, qui non potest discere. Subducendus populo est tener animus, & parum tenax recti. Facile transitur ad plures. Socrati, Catoni & Lelio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset, adeo nemo nostrum qui maxime concinnamus ingenium, ferre impetum uitiorum tam magno comitatu uenientium potest. Vnum exemplū, aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatem iritat, malignus comes, quamuis candido & simplici, rubiginē suam affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus est impetus? Necesse est aut imiteris, aut oderis. Vtrunq; autem deuitandum est, ne uel similis malis fias, quia multi sunt, neue inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in teipsum quantū potes, cum his uersare, qui te meliorem facturi sunt. Illos admitte quos tu potes facere meliores, Mutuo ista fiunt, & homines dum docent discunt. Non est quod te gloria publicandi ingenij producat in mediū, ut recitare istis uelis, aut disputare, quod facere te uellem, si haberes isti populo idoneam
al. mercem †mentem. Nemo est qui intelligere te possit. Aliquis, fortasse unus aut alter incidet, & hic ipse formandus tibi erit, instituēdusq; ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, ista didici? non est quod timeas, ne operam perdideris, si tibi didicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim, cōmunicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem ferè sensum tria, ex quibus unum hæc epistola in debitum soluet, duo in antecessum accipe. Democritus ait, Vnus mihi pro populo est, & populus pro uno. Bene & ille quisquis fuit (ambigitur enim de autore) cum quereretur ab illo, quò tanta diligentia artis spectaret ad paucissimos peruenturæ, satis sunt, inquit, mihi pauci, satis est unus, satis est
8 nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus cum uni ex consortibus studiorum suorum scriberet. Hæc, inquit, ego non multis, sed tibi, satis enim magnum alter alteri theatrum sumus. Ista mi Lucili condenda in animū sunt, ut contemnas uoluptatem ex plurium assensione uenientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi? Si is es quem multi intelligunt, introrsus bona tua spectent. Vale

EPIST. VIII De indulgentia corporis proprij, & turba hominū, & quod bona fortunæ sunt fugienda philosophanti, cōscientia sua contento, propter ueram libertatē acquirendā ex seruitute animi impendenda philosophiæ, discendæ & operandæ.

TV me, inquis, uitare turbam iubes, secedere & conscientia esse contentū: ubi illa præcepta uestra, quæ imperāt in actu mori? Quod ego tibi uideor interim suadere, in hoc me recondidi, & fores clausi, ut prodesse pluribus possem. Nullus mihi per otium dies exit, partem nocturnum studijs uendico, non uaco somno, sed succumbo, & oculos uigilia fatigatos, cadentesq; in opere detineo. Secessi, non tantū ab hominibus sed etiam à rebus, & primum à rebus meis. Posterorū negotium ago. Illis aliqua quæ possint prodesse cōscribo, salutares admonitiones, uelut medicamentorū utilium compositiones literis mando, esse illas efficaces in meis ulceribus expertus, quæ etiā si persanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter quod sero cognoui & lassus errando, alijs monstro. Clamo, uitate quæcunq; uulgo placent, quæ casus attribuit, & omne fortuitum

tuitum bonū, suspicioſi pauidiq; subsistite. Et fera & piscis spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunæ putatis? insidiæ sunt. Quisquis nostrum tutam agere uitam uolet, quantū plurimum potest, ista uiscata beneficia deuitet, in quibus hoc quoq; miserrimi fallimur, quod habere nos putamus, hęremus. In pręcipitia cursus iste deducit. Huius eminentis uitæ exitus cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, cum cœperit 9
transuersos agere felicitas. Aut rectis saltem, aut temet fruere. Qui hoc facitū non euertit fortuna, sed cernuat & allidit. Hanc ergo sanam & salubrem formam uitæ teneto, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ ualetudini satis est. Durius tractandum est ne animo male pareat, cibus famē sedet, potio sitim extinguat, uestis arceat frigus, domus munimentū sit aduersus infesta corpori. Hanc utrum cespes erexerit, an uarius lapis gentis alienæ, nihil interest. Scitote hominē tam bene culmo quàm auro tegi. Contemne omnia quæ superuacuus labor uelut ornamentum ad decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, non uideor tibi plus prodesse, quàm cum ad uadimoniū aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti anulum imprimerem, aut in senatu candidato uocem & manum cōmodarem. Mihi crede, qui nihil agere uidentur maiora agunt, humana diuinaq; tractant. Sed iam finis faciēdus est, & aliquid, ut instituī, pro hac epistola dependendū: id de meo non fiet, adhuc Epicurum complicamus, cuius hanc uocem hodierno die legi, Philosophiæ seruias oportet, ut tibi contingat uera libertas, nō differatur in idem. Qui se illi subiecit & tradidit, statim circumagitur: hoc enim ipsum philosophiæ seruire, libertas est. Potest fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quàm nostrorū? quid est tamen, quare tu istas Epicuri uoces putes esse non publicas? Quàm multi poëtæ dicūt, quæ à philosophis, aut dicenda, aut dicta sunt. Non attingam Tragicos aut togatas nostras. Habēt enim hæ quoq; aliqd seueritatis, & sunt inter comœdias & tragœdias mediæ. Quantū dissertissimorū uersuū inter mimos iacet, quam multa Publij, non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? Vuum eius uersum qui ad philosophiā pertinet, & ad hanc partē quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostro habenda. Alienū est omne quicqd optando uenit. Hunc uersum à te dici non paulò melius, sed astrictius memini. Non est tuum, fortuna quod fecit tuum. Illud etiamnū melius dictum à te non præteribo, Dari bonū quod potuit, auferri potest. Hoc non imputo in solutū, de tuo tibi. Vale.

EPIST. IX Quod sapiens seipso contentus est ad beate uiuendum, non ad uiuendum simpliciter.

AN merito reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicunt sapientem seipso esse contentū, & propter hoc amico nō indigere, desideras scire. Hoc obijcitur Stilboni & Epicuro, & his quibus summū bonum uisum est animus impatiens. In ambiguitatem incidendum est, si exprimere ἀπαθειαν uno uerbo cito uoluerimus, ἀπαθὴς
& impatientiā dicere. Poterit enim contrarium ei quod significare uolumus, intelligi. Nos enim eum uolumus dicere, qui respuat omnis mali sensum, accipietur is qui nullum possit ferre malum. Vide ergo, num satius sit, aut inuulnerabilē animū dicere, aut animū extra omnem patientiā positum. Hoc inter nos & illos interest, Noster sapiens uincit quidē incōmodum omne, sed sentit, illorū nec sentit quidē. Illud nobis cum illis cōmune est, sapientem seipso esse contentū, sed tamen amicum habere uult, & uicinū, & contubernalē, quamuis sibijpse sufficiat. Vide q; sit se contentus, aliquādo sui parte contentus est, si illi manū, aut morbus, aut hostis inciderit. Si quis oculum casu excusserit, reliquiæ illi suæ satisfacient, & erit in minuto corpore & amputato tam lætus, q; in integro fuit. Sed quæ sibi desunt num desiderat? Non deesse mauult. Ita sapiens se contentus est, non ut uelit esse sine amico, sed ut possit: & hoc quod dico possit, tale est, amissum æquo animo ferat: sine amico quidem nnnq; erit, in sua potestate habet quam cito reparet. Quomodo si perdiderit Phidias statuam, protinus alteram faciet, Sic hic faciendarū amicitiarū artifex, substituet & alium in locum amissi. Quæris quomodo amicum cito facturus sit? dicam, si illud mihi tecum conuenerit, ut statim tibi soluam quod debeo, & quantū ad hanc epistolam, paria faciamus. Hecaton ait, Ego tibi monstrabo

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtrabo amatorium,ſine medicamento,ſine herba, ſine ullius ueneficæ carmine. Si uis amari, ama. Habes autem non tantum amicitiæ uſum ueteris & certe magnam uoluptatem,ſed etiam initium & cõparationem nouæ.Quod intereſt inter metentem agricolam,& ſerentẽ, hoc inter eum qui parauit amicũ, & qui parat. Attalus philoſophus dicere ſolebat,Iucundius eſſe amicũ facere quàm habere,quomodo artifici iucundius eſt pingere quàm pinxiſſe.Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo,ingens oblectamentũ habet in ipſa occupatione.Non æque delectatur qui ab opere perfecto remouit manũ. Iam fructu artis ſuæ fruitur,ipſa fruebatur arte cum pingeret.Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum,ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum reuertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum uult,ſi ob nihil aliud, ut exerceat amicitiã, ne tam magna uirtus iaceat,non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola,ut habeat qui ſibi ægro aſſideat,ſuccurrat in uincula coniecto uel inopi.Sed habeat aliquẽ, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſe circũuentum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam uenit,male cogitat,quemadmodum cœpit ſic deſinet. Parauit amicum aduerſus uincula laturum opem,cum primum crepuerit cathena diſcedet. Hæ ſunt amicitiæ,quas temporarias populus appellat. Qui cauſa utilitatis aſſumptus eſt,tamdiu placebit,quamdiu utilis fuerit.† Hac re florentes amicorum turba circumſedet, circa euerſos ingens ſolitudo eſt, & inde amici fugiunt,ubi probantur,hac re iſta tot nefaria exempla ſunt aliorũ metu relinquẽtium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt ut initia inter ſe,& exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit quia expedit, placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, ſi ullum in illa placet pretium præter illam.In quid igitur amicum paro? Vt habeam pro quo mori poſſim,ut habeam quem in exilium ſequar,cuius me morti opponam & impendam. Iſta quam tu deſcribis negotiatio eſt,non amicitia,quæ ad cõmodum accedit,quæ quid conſecutura ſit ſpectat. Non dubie habet aliquid ſimile amicitiæ affectus amantiũ. Poſſis dicere illam eſſe inſanam amicitiam. Nunquid ergo quiſquã amat lucri cauſa? nunquid ambitionis aut gloriæ? Ipſe per ſe amor omnium aliarum rerum negligens,animos in cupiditatẽ formæ,non ſine ſpe mutuæ charitatis accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſa coit turpis affectus? Non agitur,inquis,nũc de hoc,an amicitia propter ſe,an propter aliud ſit expetenda: nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui ſeipſo contentus eſt.Quomodo ergo ad illam accedit? Quomodo ad rem pulcherrimã non lucro captus,nec uarietate fortunæ perterritus.Detrahit amicitiæ maieſtatẽ ſuam,qui illam parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc mi Lucili perperam plerique interpretãtur.Sapientem undique ſubmouẽt,& intra cutem ſuam cogunt.Diſtinguendum eſt autem, quid & quatenus uox iſta promittat, ſe contentus eſt ſapiens ad beate uiuendum,non ad uiuendum.Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt,ad illud tantum animo ſano,& erecto, & deſpiciente fortunã. Volo tibi Chryſippi quoque diſtinctionẽ indicare. Ait ſapientem nulla re indigere,& tamen multis illi rebus opus eſſe. Contra, Stulto nulla re opus eſt,nulla enim re ſcit uti,ſed omnibus eget.Sapiẽti & manibus & oculis,& multis ad quotidianũ uſum neceſſarijs opus eſt,ſed eget nulla re,egere enim neceſſitatis eſt.Nihil autẽ neceſſe ſapienti eſt.Ergo quamuis ſeipſo contentus ſit,amicis illi opus eſt,hos cupit habere quamplurimos,non ut beate uiuat,uiuet enim etiam ſine amicis beate. Summũ bonum extrinſecus inſtrumenta non quærit,domi colitur, ex ſe totum eſt,incipit fortunæ eſſe ſubiectum,ſi quam partem ſui foris quærit.Qualis tamen futura eſt uita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiã coniectus, uel in aliqua gente aliena deſtitutus, uel in nauigatione longa retentus, aut in deſertũ litus eiectus? qualis eſt Iouis cum reſoluto mundo, & dijs in unum confuſis, pauliſper ceſſante natura acquieſcit ſibi,cogitationibus ſuis traditus:tale quiddã ſapiens facit. In ſe reconditur,ſecum eſt,quamdiu quidẽ illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare,ſe contentus eſt: & ducit uxorẽ,ſe contentus,& liberos tollit,ſe contentus,& tamen non uiuet, ſi fuerit ſine homine uicturus.Ad amicitiã fert illum nulla utilitas ſua,ſed naturalis irritatio.Nam ut aliarũ nobis rerum innata dulcedo eſt,ſic amicitiæ.Quomodo ſolitudo in odio eſt,ſic in dulcedine appetitio ſocietatis.Quomodo hominẽ homini natura cõciliat,

Hac re,pro ideo

Intra cutem

ciliat,ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus,qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum ſit amicorum amantiſſimus,cum illos ſibi comparet,ſæpe præferat, omne intra ſe bonum terminabit,& dicet quod Stilbon ille dixit,Stilbon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim capta patria,amiſſis liberis,amiſſa uxore, cum ex incendio publico ſolus, & tamen beatus exiret,interrogãti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit, nunquid perdidiſſet: omnia,inquit, bona mea mecum ſunt. Ecce uir fortis ac ſtrenuus,ipſam hoſtis ſui uictoriam uicit.Nihil,inquit,perdidi,dubitare illum coëgit,an uicciſſet.Omnia mea mecum ſunt.Iuſtitia,uirtus,temperãtia,prudentia,hoc ipſum,nihil bonum putare quod eripi poſſit.Miramur animalia quędam, quæ per medios ignes, ſine noxa corporum tranſeunt, quanto hic mirabilior uir, qui per ferrũ & ruinas & ignes,illeſus & indemnis euaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem,quàm unum uirum uincere. Hæc uox illi eſt communis cum Soico,æque & hic intacta bona per cõcrematas urbes fert. Se enim ipſo contentus eſt,hoc felicitatem ſuam ſine deſignat.Ne exiſtimes nos ſolos generoſa uerba iactare,& ipſe Stilbonis ob iurgator Epicurus,ſimilem illi uocem emiſit, quam tu bone conſule,etiam ſi hũc diem iam expunxi. Si cui,inquit,ſua bona non uidentur ampliſſima,licet totius mundi dominus ſit,tamẽ miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enuntiari uidetur,Id enim agendum,ut non uerbis ſeruiamus,ſed ſenſibus, Miſer eſt,qui ſe non beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo. Vt ſcias autem hos ſenſus cõmunes eſſe,natura ſcilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies,Non eſt beatus,eſſe ſe qui non putat,Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit,ſi tibi uidetur malus? Quid ergo,inquis? ſi beatum ſe dixerit, ille turpiter diues,& ille multorum dominus,ſed plurium ſeruus, beatus ſua ſententia fiet? Non quid dicat,ſed quid ſentiat refert, nec quid uno die ſentiat,ſed quid aſſidue. Non eſt autem quod uereariſ,ne ad indignũ res tanta peruenìat.Niſi ſapienti ſua non placent,omnis ſtulticia laborat faſtidio ſui. Vale.

πολιορκητὴς Vrbium obſeſſor

EPIST. X De ſolitudine uitanda prudentibus, & de ſyncerítate orandi deum.

SIc eſt,non muto ſententiam,fuge multitudinẽ,fuge paucitatem,fuge etiam unum. Non habeo cum quo te cõmunicatum uelim, & uide quò iudicium meum abeat. Audeo te tibi credere. Crates, ut aiunt, huius ipſius Stilbonis auditor, cuius mentionem priori epiſtola feci,cum uidiſſet adoleſcentulum ſecreto ambulantem,interrogauit, quid illic ſolus faceret. Mecum,inquit,loquor: cui Crates, Caue,inquit,rogo, & diligenter attende,ne cum homine malo loquaris.Lugentẽ timentemque cuſtodire ſolemus,ne ſolitudine male utatur. Nemo eſt ex imprudẽtibus qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant,tunc aut alijs,aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant, tunc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat † exponit,tunc audaciam acuit,libidinem iritat,iracundiam inſtigat. Denique quod unum ſolitudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere iudicem, perijt ſtulto. Ipſe ſe prodit. Vide itaque quid de te ſperem, imò quid ſpondeam mihi, ſpes enim incerti boni nomen eſt. Non inuenio cum quo te malim eſſe,quàm tecum. Repeto memoria,quàm magno animo quædam uerba proieceris, quàm roboris plena. Gratulatus ſum protinus,mihi,& dixi,non à ſummis labris iſta uenerunt,habent hæ uoces fundamentum,iſte homo non eſt unus è populo,ad ſalutem ſpectat. Sic loquere,ſic uiue. Vide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum ueterum licet dijs gratiam facias,alia de integro ſuſcipe, roga bonam mentem, bonam ualetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu iſta uota ſæpe facias? Audacter deum roga,nil illum de alieno rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, Verũ eſt quod apud Athenodorum inueni. Tunc ſcito eſſe te omnibus cupiditatibus ſolutum, cum eò peruenerìs, ut nihil deum roges, niſi quod rogare poſſis palàm. Nunc enim quanta dementia eſt hominum. Turpiſſima uota dijs inſuſurrant, ſi quis admouerit aurem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit, ſic uiue cum hominibus tanquam deus uideat, ſic loquere cum deo, tanquam homines audiant. Vale.

forte expromit

εἰς ἑαυτὸν πολλῶν

Universidad de Deusto
Biblioteca

EPIST. XI. De inuincibilis uerecundiæ qualitate,& de imaginaria boni uiri præsentia.

LOcutus est mecum amicus tuus bonæ indolis,in quo quantū esset animi,quantū ingenij,quantum iam etiam profectus,sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustum,ad quem respondebit:non enim ex pręparato locutus est,sed subito deprehensus. Vbi se colligebat uerecundia,bonum in adolescente signum,uix potuit excutere, adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum,quantū suspicor,etiam cum se confirmauerit, & omnibus uitijs exuerit,sapientem quoq; sequetur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi uitia ponuntur,quicquid infixum & ingenitum est,lenitur arte,non uincitur. Quibusdam etiam cōstantissimis in conspectu populi sudor erumpit,nō aliter quàm fatigatis & æstuantibus solet, quibusdam tremunt genua dicturis, quorundam dentes colliduntur,lingua titubat,labra concurrunt. Hæc nec disciplina, nec usus unquam excutit,sed natura uim suam exercet,& illos uitij sui,etiam robustissimos admonet. Inter hæc & ruborem esse scio,qui grauissimis quoq; uiris,subitus offunditur. Magis quidē in iuuenibus apparet,quibus & plus caloris est,& tenera frons, nihilominus ueteranos & senes tangit. Quidam nunquam magis quàm cum erubuerint timendi sunt,quasi omnem uerecundiā effuderint. Sylla tunc erat uiolentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompeij,nunquam non coram pluribus erubuit, utiq; & in concionibus. Fabianum cum in senatum testis esset inductus,erubuisse memini,& hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis,sed à nouitate rei,quæ inexercitatos,& si non concutit,mouet,naturali in hoc felicitate corporis pronos. Nam ut quidam boni sanguinis sunt,ita quidam incitati & mobilis,& cito in os prodeuntis. Hæc, ut dixi,nulla sapientia abigit,alioquin haberet rerum naturam sub imperio,si omnia eraderet uitia. Quæcunq; attribuit conditio nascendi, & corporis temperatura, cum multum se diuq; animus composuerit, hærebunt. Nihil horum uitiari potest,non magis,quàm accersi. Artifices scenici,qui imitantur affectus, qui metum & trepidationē exprimunt,qui tristitiam repręsentant, hoc indicio imitantur uerecundiam,deijciunt enim uultum,uerba submittunt,figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt, nec prohibetur hic,nec adducitur. Nihil aduersus hæc sapientia promittit,nihil proficit,sui iuris sunt, iniussa ueniunt,iniussa discedūt. Iam clausulam epistola poscit. Accipe & quidem utilem & salutarē, quam te affigere animo uolo. Aliquis uir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquā illo spectante uiuamus,& omnia tanq; illo uidente faciamus. Hoc mihi Lucili Epicurus præcepit, custodem nobis & pædagogum dedit,nec immerito. Magna pars peccatorū tollitur,si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus, quem uereatur, cuius autoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non actus tantum,sed etiam cogitatus emendat. O felicem,qui sic aliquem ueneri potest,ut ad memoriam quoq; eius se componat, atq; ordinet. Qui sic aliquem uereri potest,cito erit uerendus. Elige itaque Catonem,sic hic uidetur tibi nimis rigidus,elige remissioris animi uirum Lælium,elige eum cuius tibi placuit & uita, & oratio, & ipsius animum ante te ferens & uultus, illum semper tibi ostende,uel custodem, uel exemplū. Opus est,inquam,aliquo,ad quem mores nostri se ipsi erigant. Nisi ad regulam,praua non corriges. Vale.

EPIST. XII De bono senectutis,& cōmendatione seu excusatione ipsius,& quod in necessitate uiuere nulla necessitas est.

QVocunq; me uerto,argumenta senectutis meæ uideo. Veneram in suburbanū meum,& querebar de impensis ædificij dilabentis. Ait uillicus non esse negligentiæ suæ uitium,omnia se facere,sed uillam ueterē esse. Hæc uilla inter manus meas creuit. Quid mihi futurū est,si tam putrida sunt ætatis meæ saxa? Iratus illi,proximam occasionem stomachandi arripio. Apparet,inquam, has platanos negligi, nullas habent frondes,quàm nodosi sunt,& retorridi rami,quàm tristes & squallidi trunci. Hoc non accideret,si quis has circumfoderet,si irrigaret. Iurat per genium meum se omnia facere,in nulla re cessare curam suam,sed illas uetulas esse,quod inter nos fit. Ego illas posueram,

posueram,ego illarum primum uideram folium. Cōuersus ad ianuam,quis est,inquā, iste decrepitus, & merito ad ostium admotus,foras enim spectat? Vnde istum nactus es? quid te delectauit alienum mortuum tollere? At ille non cognoscis me,inquit? Ego sum Felicio cui solebas sigillaria afferre,ego sum Philosti uillici filius delitiolum tuū †Perfecte,inquā,iste delirat uetulus,etiam delitiolum meum factus est. Prorsus potest fieri,dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc suburbano meo,quod mihi senectus mea,quocunq; auerteram apparuit. Complectamur illam & amemus. Plena est uoluptatis si illa scias uti,gratissima sunt poma cū fugiunt. Pueritiæ maximus in exitu decor est,deditos uino potatio extrema delectat,illa quæ mergit,quæ ebrietati summam manū imponit. Quod in se iucūdissimū hominis uoluptas habet,in finem sui differt. Iucundissima est ætas deuexa iam,nō † tantum præceps,& illam quoq; in extrema † regula stantem ,iudicio habere suas uoluptatas ,aut hoc ipsum succedit in locū uoluptatum,nullis egere. Quàm dulce est cupiditates fatigasse ac reliquisse. Molestum est,inquis,mortem ante oculos habere. Primum ista tam iuueni ante oculos debet esse q; senī. Nō enim citamur ex censu. Deinde nemo tam senex est,ut non improbe unū diem speret. Vnus autem dies gradus est uitæ, tota ætas partibus constat & orbes habet circumductos maiores minoribus. Est aliquis qui omnes complectatur et cingat, hic pertinet à natali ad diem extremum. Est alter qui annos adolescentiæ excludit. Est qui totam pueritiam ambitu suo astringit. Est deinde per se annus, in se omnia continens tempora, quorū multiplicatione uita cōponitur. Mensis arctiore præcingitur † cingulo. angustissimum habet dies gyrum,sed & hic ab initio ad exitum uenit,ab ortu ad occasum. Ideo Heraclitus cui cognomē Scotinon fecit,orationis obscuritas, unus, inquit, dies par omni est. Hoc alius aliter accepit, dixit enim parem esse horis, nec mentitur. Nam si dies tempus est uigintiquatuor horarum,necesse est omnes inter se dies pares esse,quia nox habet quod dies perdidit. Alius, ait,parem esse unum diem omnibus similitudine,nihil enim habet longissimi temporis spatium,quod non in uno die inuenias,lucem & noctem,& alternas mundi uices. Planeta facit ista,non aliās contractior aliās productior dies. Itaq; sic ordinandus est dies omnis,tanquam cogat agmen & cō summet atq; expleat uitam. Pacuuius qui Syriam usu suam fecit, cū uino & illis suereis epulis se sepelisset,quasi sibi parētauerit,sic in cubiculum ferebatur à cœna, ut inter † plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur βεβίωκε βεβίωκε, nullo non se die extulit. Hoc quod ille ex mala cōsciētia faciebat, nos † in bona faciamus, & in somnum ituri,læti,hilaresq; dicamus, Vixi,& quē dederat cursum fortuna peregi. Crastinum si adicerit deus,læti recipiamus. Ille beatissimus est, & securus sui possessor,qui crastinū sine solicitudine expectat. Quisquis dixit uixi, quotidie ad lucrū surgit. Sed iam debeo epistolam cludere,Sic,inquis,sine ullo ad me peculio ueniet? Noli timere, aliquid secū feret,quare aliquid dixi? multū. Quid enim hac uoce pręclarius,quam illi trado ad te perferendā? Malū est in necessitate uiuere, sed in necessitate uiuere necessitas nulla. Quid ni nulla,si patent undiq; ad libertatē uiæ multæ, breues,faciles? Agamus deo gratias,quod nemo in uita teneri potest. Calcare ipsas necessitates licet. Epicurus,inquis,dixit,quid tibi cū alieno? Quod uerū est,meū est. Perseuerabo Epicurū tibi ingerere,ut isti qui in uerba iurant,nec quid dicatur æstimant,sed à quo,sciat,quę optima sunt esse communia. Vale.

Summam manū imponit.
al. tamen
al. tegula
al. circulo
al. planctus.
al. ex

IN EPISTOLAM PRIMAM LIBRI I

Eripiuutur,eripiuntur quæ ui colluntur: subducuntur quæ clam. Pro eripiuntur, quidam codices habebant,surripiuntur.

Quod mortē prospicimus. Prospicimus uentura & quæ procul absunt. At mors iam magna ex parte à tergo est. Aliquis non intelligens argutiam addidit,non prospicimus.

Ex qua expellitur quicūq; uult. Argutius est quod habebat codex uetustus ex qua expellitur quēcūq; uult. Natura misit in hāc possessionē,sed hac lege ut sit exeūdū quādocūq; uult ipsa.

Universidad de Deusto
Biblioteca

EPIST. IIII.

4 Nullum magnum. Aut nullū usurpauit pro nihil, aut deest malū. Nullū magnum malum.

EPIST. V.

5 A qua professione nos dissimilitudo separabit. Nō dubium quin legēdum sit, professionis dissimilitudo. A qua cōgregatione dissimilitudo professionis separabit. Vult enī nos intus habere philosophiā, non profiteri. Quod hic præcipit de philosophis, quadrat in monachos.

6 Sed non agnoscant. Argutius est quod habebat codex uetustus, sed agnoscant. Suspicimus etiam aliena, sed agnoscimus nostra, quæ & ipsi præstare queamus.

EPIST. VII.

7 Ordinarijs partibus. Quidā habebāt patribus: paribus legēdū arbitror. Loq̄tur de paribus gladiatorum. Hæc autē uerba, ut in expeditione, uidētur adiecta ab enarratore quopiā.

8 Egregie hoc tertium, Ambigua distinctio. Egregie hoc tertium, ut intelligas & nullum sufficere sapienti. Aut ut hoc tertium dixerit Epicurus.

EPIST VIII

9 Quod habere nos putamus. hæremus. Pro habere quidam habebant, abire, sed mendose. Seneca allusit ad græcas uocas, ἔχομεν est habemus, ἐχόμεθα hæremus.

EPIST. IX.

10 Attalus, quidam habebant, At Thales, sed deprauate. Nam Attalum frequenter citat aliàs.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER SECVNDVS.

EPISTOLA XIII. De utilitate exercitationis contra aduersa, de remedijs contra mala fortuita, & quod stultitia semper incipit uiuere.

1 AVLTVM tibi esse animi scio, nam etiam antequam instruerem te præceptis salutaribus & dura uincentibus, satis aduersus fortunam placebas tibi, & multo magis postquam cum illa cōseruisti manum, uiresq; expertus es tuas, quę nūquā certam dare fiduciā sui possunt, nisi cū multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquādo uero & propius accesserint. Sic uerus ille animus, & in alienū non uenturus arbitriū probatur. Hæc eius obrussa est, Nō

2 potest Athleta magnos spiritus ad certamen adferre, qui nūquā fugillatus est. Ille qui fudit sanguinem suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo ut similitudinē istam prosequar, sæpe iam fortuna supra te fuit, nec tamen tradidisti te, sed subsilijsti & acrior cōstitisti. Multum enim adijcit sibi uirtus lacessita. Tamen si uidetur, accipe à me auxilia, quibus munire te possis. Plura sunt Lucili quæ nos terrēt, quàm quæ premūt, & sæpius opinione q̄ re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos enim dicimus omnia ista quæ gemitus mugitusq; exprimunt, leuia esse & cōtemnēda. Omittamus hæc magna uerba, sed, dij boni, uera. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tēpus, cū illa quæ uelut imminentia expauisti, fortasse nunq̄ uētura sint, certe nunq̄ uenerint. Quędā ergo nos magis torquent q̄ debeāt, quędā ante torquent q̄ debeāt, quædā torquēt cū omnino non debeant. Aut augemus dolorē, aut fingimus, aut † præcipimus. Primū id, quia res in controuersia est, & litē contestatā habemus in præsentia differatur. Quod ergo leue dixero, tu grauissimū esse contendes. Scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea uidebimus, utrū ista suis uiribus ualeant, an imbecillitate nostra. Illud præsta mihi, ut quoties circūsteterint, qui tibi te miserum esse persuadeant, non quid audias, sed quid sentias cogites, & cum patientia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optime nosti, quid est, quare isti me cōploraverint: quid est quod trepidēt, quod contagiū quoq; mei timeāt, quasi trāsilire calamitas possit: Est aliqd istic mali, an res ista magis infamis est q̄ mala: Ipse te interroga, Num quid sine causa crucior, & mœreo, & quod nō est malū facio? Quomodo, inq̄s, intelligam, si uana sint, an uera quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præsentibus torquemur

† id est, occupamus

torquemur, aut futuris, aut utrisq;. De præsentibus facile est iudicium, si corpus tuū liberum est, sanum est, nec ullus ex iniuria dolor est, uidebimus quid futurum est, hodie nihil negotij habet At enim futurum est. Primum dispice an certa argumenta sint uenturi mali. Plerunq; enim suspitionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellum solet fama, multo autem magis singulos conficit. Ita est mi Lucili, cito accedimus opinioni, non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt, nec excutimus, sed trepidamus, & sic uertimus terga quemadmodū illi, quos puluis motus fuga pecorū, exuit castris, aut quos aliqua fabula sine autore sparsa cōterruit. Nescio quomodo magis uana perturbant, uera enim modum suum habent, quicquid ex incerto uenit, conjecturę & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaq; tam pernicioſi, tam irreuocabiles q̄ lymphatici metus sunt. Cæteri enim sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaq; rem diligenter. Verisimile est aliquid futurum mali. Non statim uerū est. Quàm multa non expectata uenerunt, quàm multa expectata nusquam cōparuerunt. Etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? Satis cito dolebit cum uenerit, interim tibi meliora promitte. Quid faciet lucri tempus? Multa interueniēt, quibus uicinū periculum uel prope admotum, aut subsistat, aut desinat, aut in alienum caput transeat. Incendium ad fugam patuit, quosdam molliter ruina deposuit, aliquando gladius ab ipsa ceruice reuocatus est, aliquis carnifici suo superstes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatē, fortasse erit, fortasse non erit, interim non est, meliora propone. Nonnunq̄ nullis apparentibus signis. quæ mali aliquid prænuntient, animus sibi falsas imagines fingit, aut uerbum aliquod dubiæ significationis detorquet in peius, aut maiorem sibi offensam proponit alicuius quàm est, & cogitat nō quantū iratus ille sit, sed quantum liceat irato. Nulla autem causa uitæ est, nullus miseriarum modus, si timetur quantum potest. Hic prudentia prosit, hic robore animi, euidentem quoq; metum respue. Si minus, uitio uitium repelle, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his quæ timentur, ut non certius sit, & formidata subsidere, & sperata decipere. Ergo & spem ac metum examina, & quoties incerta erūt omnia, tibi faue, crede quod mauis: si plures habebit sentētias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo uolue, maiorē partem mortalium cum illic nec sit quicquā mali, nec pro certo futurum sit, æstuare ac discurrere. Nemo enim resistit sibi cum cœperit impelli: nec timorē suū redigit ad uerū. Nemo dicit uanus autor est, aut finxit aut credidit. Damus nos referentibus, expaueſcimus dubia pro certis, non seruamus modū rerū, statim in timorem uenit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, & tam leuibus te remedijs refocillare. Alius dicat, fortasse hoc nō ueniet, Tu dic, quid porrò si ueniet. Videbimus utrum ueniet, fortasse pro me ueniet. & mors istam uitā honestabit. Cicuta magnū Socratem confecit. Catoni gladium assertorē libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quàm exhortatione opus sit. Nō in diuersum te à natura tua ducimus, natus es ad ista, quæ dicimus. Eo magis bonum tuū auge & exorna. Sed iam finē epistolæ faciam, si illi signum suum impressero, id est, aliquam magnificam uocem perferendam ad te mandauero. Inter cætera mala, hoc quoq; habet stultitia, semper incipit uiuere. Considera quid uox ista significet Lucili uirorum optime, & intelliges quàm fœda sit hominum leuitas, quotidie noua uitæ fundamēta ponentium, nouas spes etiam in exitu inchoantium. Circūspice tecum singulos, occurrunt tibi senes qui se quàm maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid est aut turpius quàm senex uiuere incipiens. Non adijcerem autorem huic uoci, nisi esset secretior, nec inter uulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permisi. Vale.

forte, panici.

EPISTOLA XIIII. Vt non seruiatur corpori, & qualiter uitāda sit nocitura potentia, & quod is maxime diuitijs fruitur, qui nō indiget diuitijs.

FAteor insitam esse nobis corporis nostri charitatem. Fateor nos huius gerere tutelam, non nego indulgendum illi, seruiendū nego. Multis enim seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimiū timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus uiuere debeamus, sed tanquam non possimus sine cor-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, solicitudinibus onerat, cõtumelijs obijcit. Honestũ ei uile est, cui corpus nimis charũ est. Agatur eius diligentissime cura, ita tamen ut cũ exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittẽdum in ignẽ sit. Nihilominus quantũ possumus euitemus incommoda quæq;, nõ tantũ pericula, & in tutum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timẽda depelli, quorũ tria, ni fallor, genera sunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per uim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, q̃ quod ex aliena potentia imperdet. Magno enim strepitu & tumultu uenit. Naturalia mala quę retuli inopię atq; morbi, silentio subeunt, nec oculis, nec auribus quicq̃ terroris incutiunt. Ingens alterius mali pompa est, ferrum circa se & ignes habet, & catenas, & turbam ferarum, quam in uiscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum per mediũ hominem, qui per os emergat stipitem, & distracta in diuersum actis curribus membra, illam tunicam, alimentis ignium & illitam & intextã, & quic quid aliud præter hæc, commenta sæuitia est. Non est itaq; mirum, si maximus huius rei timor est, cuius et uarietas magna, et apparatis terribilus est. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit (Specie enim uincuntur, qui patientia restitissent) ita ex his, quæ animos nostros subigũt & domant, plus proficiũt, quæ habent quod ostendant. Illæ pestes non minus graues sunt, famem dico & sitim, & pręcordiorum suppurationes, & febrem uiscera ipsa torrentem, sed latent. Nihil habent quod intentent, quod præferant. Hæc ut magna bella, aspectu paratuq; uicerunt. Demus itaq; operam, abstineamus offensis. Interdum populus est, quem timere debeamus, interdum si ea ciuitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigãtur, gratio si timeantur in eo uiri, interdum singuli, quibus potestas populi & in populũ data est. Hos omnes amicos habere operosum est, satis est inimicos non habere. Itaque sapiens nunq̃ potentiũ iras prouocabit, immo declinabit, non aliter q̃ in nauigãdo procellã. Cum peteres Siciliam, traiecisti fretũ, temerarius gubernator contẽpsit austri minas, Ille est enim, qui Siculũ pelagus, interdum etiam plus q̃ timere debeamus, exasperet, & in uertices cogat. Non sinistrum petit litus, sed id, quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior peritos locorum rogat, quis æstus sit, quę signa dent nubes, & longe ab illa regione uerticibus infami cursum tenet. Idem facit sapiens, nocituram potentiam uitat, hoc primum cauẽs, ne uitare uideatur. Pars enim securitatis & in hoc est, non ex professo eã petere. Non est nostræ professionis uulgi fauores appetere, quia quæ quis fugit, damnat. Circunspiciendum nobis est ergo, quomodo à uulgo tuti esse possimus, Primum nihil inde concupiscamus, rixa est inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. Quàm minimũ sit in corpore tuo spoliorum. Nemo ad humanum sanguinẽ propter ipsum uenit, aut admodũ pauci, plures computãt quàm oderint. Nudum latro transmittit, etiã in obsessa uia pauperi pax est. Tria deinde ex præcepto ueteri præstanda sunt, ut uitentur, Odiũ inuidia, cõtemptus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum est, uerendumq̃, ne in contemptum nos inuidia & timor transferant, nedum calcari nolumus, uideamur posse calcari, Multis timẽdi attulit causas, timeri posse, Vndiq; nos reducamus, non minus contemni quàm suspici nocet. Ad philosophiã ergo confugiendum est. Hæ literæ non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos, infularũ loco sunt. Nã forensis eloquentia, & quæcunq; alia populum mouent, aduersariũ habent: hæc quieta, & sui negotij, contenmni nõ potest, cui ab omnibus artibus, etiam apud pessimos honor est. Nunq̃ in tantum cõualescit nequitia, nunquam sic cõtra uirtutes cõiurabitur, ut nõ philosophiæ nomẽ uenerabile & sacrũ maneat. Cæterũ philosophia ipsa trãquille modesteq̃ tractãda est. Quid rego inquis? Videtur tibi M. Cato modeste philosophari, qui bellum ciuile sententia sua reprimit, qui furentiũ principum armis, medius interuenit, qui alijs Pompeium offendẽtibus, alijs Cæsarẽ, simul lacessit duos? Potest aliquis disputare, an illo tempore capessenda fuerit sapienti respublica. Quid tibi uis M. Cato? iam non agitur de libertate, Olim pessundata est. Quæritur, utrum Cæsar, an Pompeius possideat rempublicã. Quid tibi cum ista cõtentione?

Philosophiæ laus.

Nullæ partes tuæ sunt, dominus eligitur. Quid tũ? alter uincere potest, melior uincere non potest. Non potest esse peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. Vltimas partes attigi Catonis, sed me priores quidẽ anni fuerunt, qui sapientem in illã rapinã reipublicæ admitterẽt. Quid aliud q̃ uociferatus est Cato, & misit iratas uoces, cũ modo per populi leuatus manus & obrutus sputis, & portandus extra forũ traheretur, modo è senatu in carcerẽ duceretur? Sed postea uidebimus, an sapienti opera perdenda sit. Interim ad hos te Stoicos uoco, qui à republica excluſi, secesserunt ad colendã uitã & humano generi iura cõdenda, sine ulla potentioris offensa. Nõ conturbabit sapiens publicos mores, nec populum in se uitæ nouitate conuertet. Quid ergo? Vtiq; erit tutus, qui hoc propositum sequetur? Promittere tibi hoc nõ magis possum, q̃ homini tempe ranti bonam ualetudinẽ, & tamen facit tẽperantia bonã ualetudinẽ. Perit aliqua nauis in portu, sed tu quid accidere in medio mari credis? Quando huic periculũ paratius foret, multa agenti, molientiq;, cui ne otiũ quidẽ tutũ est? Pereũt aliquando innocentes, quis negat? Nocentes tamen sæpius. Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est. Denicq; initium omniũ rerum sapiens, non exitũ spectat. Initia in potestate nostra sunt, de euentu fortuna iudicat, cui de me sententiã non do. At aliquid uexationis affert, aliquid aduersi, † nõ damnatur latro, cũ occidit. Nunc ad quotidianã stipem manum porrigis, aurea te stipe implebo. Et quia facta est auri mentio, accipe quemadmodum usus fructusq; eius tibi esse gratior possit. Is maxime diuitijs fruitur, qui minime diuitijs indiget. Aede, inquis, autorem. Vt scias quam benigni simus, propositum est aliena laudare, Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid interest, quis dixerit? Omnibus dixit. Qui eget diuitijs, timet pro illis. Nemo aũt solicito bono fruitur. Adijcere illis aliquid studet, dũ de incremẽto cogitat, oblitus est usus, rationes accipit, forum conterit, kalendarium uersat, fit ex domino procurator. Vale.

al. Nam

EPISTOLA XV. De non saginando uel impinguando corpore, & de ipsius exercitatione &, uocis moderatione, & quare uita stulti ingrata sit.

MOs antiquis fuit, usq; ad meã seruatus ætatem, primis epistolæ uerbis adijcere, Si uales, bene est, ego ualeo. Recte & nos dicimus, Si philosopharis, bene est. Valere enim hoc demũ est. Sine hoc, æger est animus. Corpus quoq; etiam si magnas habet uires, non aliter quàm furiosi aut phrenetici ualidũ est. Ergo hanc ualetudinem præcipue cura, deinde & illam secundam, quæ non magno tibi cõstabit, si uolueris bene ualere. Stulta est enim mi Lucili, & minime conueniens literato uiro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmãdi. Cum tibi feliciter sagina cesserit, & tori creuerint, nec uires unquã opimi bouis, nec pondus æquabis. Adijce nũc, quod maiore corporis sarcina animus † eliditur, & minus agilis est. Itaq; quantũ potes circũscribe corpus tuũ, & animo locum laxa. Multa sequũtur incommoda huic dedicos curæ. Primũ exercitationes, quarum labor spiritũ exhaurit, & inhabilẽ intentioni ac studijs acrioribus reddit. Deinde copia ciborũ, subtilitas animi impeditur. Accedũt pessimæ notæ mancipia in magisterium recepta, homines inter oleũ & uinũ occupati, quibus ad uotum dies est actus, si bene desudauerunt, si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ieiuno gutture ingesserunt. Bibere & sudare, uita cardiaci est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & sine mora laxent, & tẽporẽ parcant, cuius præcipua ratio habenda est. Cursus, & cum aliquo pondere manus mote, & saltus, uel ille qui corpus in altum leuat, uel ille qui in lõgum mittit, uel ille, ut ita dicam, saliaris, aut ut cõtumelioſius dicam, fullonius. Quodlibet ex his elige, usu fit facile. Quicquid facies, cito redi à corpore ad animum, illũ diebus ac noctibus exerce, Labore modico alitur ille. Hanc exercitationẽ, non frigus, non æstus impediet, nec senectus quidẽ. Id bonũ cura, quod uetustate fit melius. Neq; ego te iubeo semper immi nere libro, aut pugillaribus. Dandũ est aliquod interuallũ animo, ita tamen ut nõ resoluatur, sed ut remittatur. Gestatio & corpus concutit & studio non officit, possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire, quorũ nihil nec ambulatio quidẽ uetat fieri. Nec tu intensionẽ uocis contẽpseris, quam ueto te per gradus, & certos modos attollere, deinde deprimere. Quod si uelis deinde quemadmodũ ambules discere, ad

al. læditur

Universidad de Deusto
Biblioteca

mittes istos, quos noua artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet, & intantum procedet, inquantũ eius audaciã patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à summa cõtentione uox tua incipiet? Vsq; adeo naturale est, paulatim incitari, ut litigantes quoq; à sermone incipiant, ad uociferationem transeant. Nemo statim Quiritũ fidem implorat. Ergo utcunq; tibi impetus animi suaserit, modo uehementius fac † in ciues conuitium, modo lentius, prout uox dat, moderatoris sui tẽperamentũ habeat, nec indocto & rustico more desæuiat. Non enim id agitur, ut exerceatur uox, sed ut exerceat. Detraxit tibi non pusillum negotiũ mercedula, & † munus gratũ, ad hæc beneficia accedet. Ecce insigne præceptũ. Stulti uita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui supra. Quam tu nunc uitam dici existimas stultam? Babæ & Ixionis? Non ita est, nostra dicitur, quos cæca cupiditas in nocitura, certe nunq; satiatura præcipitat, quibus si quid satis esse posset, fuisset, qui non cogitamus q̃ iucundum sit nihil poscere, quàm magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque Lucili q̃ multa sis consecutus, recordare. Cũ aspexeris quod te antecedant, cogita quot sequantur. Si uis gratus esse aduersus deos, & aduersus uitã tuã, cogita quã multos anteceſseris. Quid tibi cũ cæteris? Teipsum ipse anteceſsisti, finẽ cõstitue, quẽ transire ne possis quidẽ si uelis, discedent aliquãdo ista insidiosa bona, et sperãtibus meliora quã assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquãdo & implerẽt. Nũc hauriẽtiũ sitim cõcitant, & inuitant speciosi apparatus, & quod futuri tẽporis incerta sors uoluit. Quare potius à fortuna impetrẽ, ut det, quã à me, ne petãs? Quare aũt petã oblitus fragilitatis humanæ? Congerã, inquit, laborem? Ecce hic ultimus dies, ut non sit, propè ab ultimo est. Vale.

al. uicinis

al. & minus gratus

EPIST. XVI. Qualiter ad bonam uitam ueniens in philosophiæ robore solidatur, & qui quo ad naturam uiuit, nunq; pauper, qui quo ad opinionẽ nunquã diues erit.

LIquere tibi hoc scio Lucili, neminem posse beate uiuere, ne tolerabiliter quidem sine sapientiæ studio, & beatã uitam perfecta sapientia effici, cæterum tolerabilem etiã inchoata. Sed hoc quod liquet firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo ut proposita custodias, quàm ut honesta proponas. Perseuerandũ est, & assiduo studio robur, addendũ, donec bona mens sit, quod bona ligo te multum profeciſse. Quæ scribis unde ueniant scio, non sunt ficta nec colorata. Dicam tamen sententiam, quod iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoq; idemfacias uolo. Non est quod tibi cito & facile credas. Excute te, & uarie scrutare, & obserua. Illud ante omnia uide, utrũ in philosophia, an in ipsa uita profeceris. Non est philosophia populare artificiũ, nec ostentationi paratum. Non in uerbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione cõsumatur dies, ut dematur otio nausea. Animum format & fabricat, uitam disponit, actiones regit, agẽda & omittẽda demonstrat, sedet ad gubernaculũ, & per ancipitia fluctuãtium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, que consilium exigũt, quod ab hac petendum est. Dicet aliquis, Quid mihi prodest philosophia, si fatum est? quid prodest, si deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa nõ possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta, si aut consilium meũ deus occupauit, decreuitq; quid facerẽ, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quicquid est ex his Lucili, uel si omnia hec sunt, philosophandum est, siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter deus uniuersi cũcta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter resistamus, hæc docebit ut deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationẽ transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur. Illo nunc reuertor, ut te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetũ delabi & refrigescere. Constitue illũ & contine, ut habitus animi fiat quod est impetus. Iam ab initio, si bene te noui, circũspicies quid hæc epistola munusculi attulerit, excute illam

te illam & inuenies. Non est quod mireris animum meum, adhuc de alieno liberalis sum. Quare aũt alienum dixi? quicquid bene dictum est ab ullo, meum est. Sic quoq; quod ab Epicuro dictũ est. Si ad naturã uiues, nũq; eris pauper, Si ad opiniões, nunq; eris diues. Exiguũ natura desiderat, opinio immẽsum. Cõgerat̃ in te quicquid multi locupletes possederũt, ultra priuatũ pecuniæ modũ fortuna te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, & eo delitiarũ opumq; perducat, ut terrã marmoribus abscondas, & non tantũ habere tibi liceat, sed calcare diuitias. Accedãt statuæ et picturę, & quicquid ars ullã luxurię elaborauit, maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria finita sunt, ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, nõ habent, nullus enim terminus falso est. Via eunti aliquid extremum est, error immensus est. Retrahe te à uanis, & cum uoles scire quod petis, utrũ naturalẽ habeat, an cæcã cupiditatẽ, considera an possit alicubi consistere. Si longe progresso, semper aliquid lõgius restat, scito id naturale nõ esse. Vale.

De alieno liberali sum.

EPISTOLA XVII. Quomodo ad philosophiam tendenti paupertas expediat.

PRoijce omnia ista, si sapis, immo ut sapias, et ad bonam mentẽ magno cursu ac totis uiribus tende. Si quid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris, sic illã disponere uolo, ut sufficere nihil agenti possit, ne aut pauper tas mihi oneri sit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non uideris uim ac potentiã eius de quo cogitas boni nosse, & summã quidem rei peruides quantum philosophia prosit, partes autẽ nondum satis subtiliter dispicis, neq; dum scis quãtum ubiq; nos adiuuet. quẽadmodum & in maximis (ut Ciceronis utar uerbis) opituletur, & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in cõsilium, suadebit tibi, ne ad calculos sedeas. Nempe hoc quæris, & hoc ista dilatione uis cõsequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda est? Multis ad philosophãdum obstitere diuitiæ, paupertas expedita est, secura est. Cũ classicum cecinit, scit nõ se peti, cum aliqua cõclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Aut si nauigãdum est, nõ perstrepuit portus, nec unius comitatu inquieta sunt litora, nõ circumstat illũ turba seruorũ, ad quos pascẽdos rransmarinarum regionũ est optãda fertilitas, facile est pascere paucos uẽtres, & bene institutos, & nihil aliud desiderãtes, quàm impleri. Paruo fames cõstat, magno fastidiũ. Paupertas contenta est desiderijs instantibus satisfacere. Quid est ergo? quare tu hãc recuses contubernalẽ, cuius mores sanus diues imitatur? Si uis uacare animo, aut pauper sis, oportet, aut pauperi similis. Nõ potest studiũ salutare fieri sine frugalitatis cura, frugalitas aũt paupertas uoluntaria est. Tolle itaq; istas excusationes, quãtum sat est nõ habeo, si ad illam summã peruenero, tunc me totũ philosophiæ dabo. Atqui nihil prius quàm hoc parandum est, quod tu differs, & post cætera paras. Ab hoc incipiẽdum est. Parare, inquis unde uiã uolo. Simul & parare disce. Si quid te uetat bene uiuere, bene mori nõ uetat. Nõ est quod paupertas nos à philosophia reuocet, ne egestas quidem, toleranda est enim ad hoc properãtibus uel fames, quã tolerauere quidã in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmiũ, quàm in arbitrium non cadere uictoris? quãto hoc maius est quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec dei timor? Et quidẽ uel esurienti ad ista ueniẽdum est, Perpessi sunt exercitus inopiã omnium rerum, uixerunt herbarũ radicibus, & dictu fœdam tulerunt famẽ. Hęc omnia passi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatẽ, ut animũ furoribus liberet? Non est ergo prius acquirẽdum. Licet ad philosophiã etiã etiam sine uiatico peruenire. Ita est, cum omnia habueris, tũc & sapientiã habere uoles. Hæc erit ultimum uitæ instrumẽtum, & (ut ita dicã) additamentum. Tu uero si ue aliquis habes, iã philosophare. Vnde enim scis, an iam nimis habeas? siue nihil, hoc prius quęre quàm quicquã. At necessaria deerunt. Primũ deesse nõ poterũt, quia natura minimũ petit. Naturę aũt se sapiẽs accõmodat, Sed si necessitates ultimę inciderint iamdudum exiliet è uita, & molestus sibi esse desinet. Si uero exiguũ fuerit & angustũ quo possit uita produci, id boni cõsulet, nec ultra necessaria solicitus aut anxius uentri & scapulis suum reddet, & occupationes diuitum cõcursationesq; ad diuitias eunti, securus lætusq; ridebit ac dicet, quid in lõgũ ipse te differs? expectabis ne fœnoris

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæstum,aut ex mercede compendium,aut tabulas beati senis,cum fieri possis statim diues:Repræsentat opes sapiẽtia, quas cuicunq; fecit superuacuas,dedit.Hęc ad alios pertinet,tu locupletibus propior es.Sacculum muta,nimis habes.Id est,omni sæculo quod sat est.Poterã hoc loco epistolam claudere,nisi te male instituissem. Reges parthos non potest quisquam salutare sine munere, tibi uale dicere nõ licet gratis.Quid istuc:ab Epicuro mutuum sumam.Multis parasse diuitias,non finis miseriarum fuit, sed mutatio.Non hoc miror.Non est enim in rebus uitium, sed in ipso animo.Illud quoq; quod paupertatem nobis grauem fecerat,& diuitias graues fecit.Quemadmodum nihil differt,utrum ægrum in ligneo lecto,an in aureo colloces, quocunq; transtuleris,morbum suum secum transferet,sic nihil refert,utrum animus æger in diuitijs,an in paupertate,ponatur,malum suum,illum sequitur. Vale.

EPISTOLA XVIII.Quod sine luxuria dies festus agi debet,& de paupertate ultro petenda,& qualiter immodica ira gignit insaniam

forte nunc. DEcember est mensis,quo maxime ciuitas desudat.Ius luxuriæ publicè datũ est, ingenti apparatu sonant omnia,tanquã quicq; inter Saturnalia non interest,& dies rerum agendarũ.Adeo nihil interest,ut non uideatur mihi errasse,qui dixit,olim mensem decembrem fuisse,nunc annũ.Si te hic haberem,libenter tecum conferrem, quid existimares esse faciẽdum,utrum nihil ex quotidiana cõsuetudine mouendum, an ne dissidere uideremur cum publicis moribus,& hilarius cœnandum & exuendum togam.Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solebat,uoluptatis causa ac festorũ dierum uestem mutauimus.Si te bene noui, arbitri partibus functus,nec per omnia nos similes esse pileatæ turbæ uoluisses,nec per omnia dissimiles:nisi forte his maxime diebus animo imperãdum est,ut tunc uoluptatibus solus abstineat,cũ in illas omnis turba procubuit.Certissimũ argumentum firmitatis suæ capit,si ad blanda & in luxuriam trahentia,nec it,nec adducitur.Hoc multo fortius est, ebrio ac uomitante populo,siccum ac sobrium esse.Illud temperantius nõ excerpere se,nec insigniri,nec misceri omnibus,& eadem sed nõ eodẽ modo facere.Licet enim sine luxuria agere festum diem.Cæterũ adeo mihi placet tentare animi tui firmitatẽ, ut ex præcepto magnorum uirorum tibi quoq; præcipiam, Interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac uilissimo cibo,dura atq; horrida uestę,dicas tibi,hoc est, quod timebatur.In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet,& cõtra iniurias fortunæ,inter beneficia firmetur.Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, uallum iacit,& superuacuo labore lassatur,ut sufficere necessario possit.Quẽ in ipsa re trepidare nolueris,ante rẽ exerceas.Hoc secuti sunt,qui omnibus mensibus paupertatẽ imitati prope ad inopiam accesserunt,ne unq; expauescerent,quod sæpe didicissent.Nõ est nũc quod existimes me dicere,ut te admoueas ad cœnas & pauperũ cellas,& quicqd aliud est,per qđ luxuria diuitiarũ tædio ludit.Grabatus ille ferus sit, & sagũ & panis durus ac sordidus.Hoc triduo,& quatriduo fer,interdũ pluribus diebus,ut non lusus sit,sed experimentũ. Tũc mihi crede Lucili exultabis,dispondio satur,& intelliges ad saturitatẽ nõ opus esse fortuna,hoc enĩ quod necessitati sat est,debet etiam irata, Non est tamen quare tu multum tibi facere uidearis,facies enim quod multa milia seruorũ multa millia pauperũ faciũt.Illo nomine te suspice,quod facies nõ coactus. Tã facile erit tibi illud pati semper,q; aliquãdo experiri.Exerceamur ad paululũ,& ne imparatos fortuna deprehẽdat,fiat nobis paupertas familiaris.Securius diuites erimus,si scierimus q; nõ sit graue paupes esse.Certos habebat dies ille magister uoluptatis Epicurus qbus magnifice famẽ extingueret,uisurus an aliquid deesset ex plena et cõsummata uoluptate,uel quantũ deesset,et an dignũ,quod quis magno labore pẽsaret:hoc certe in his epistolis ait,quas scripsit Carino,de magistratu ad Poliænũ. Et quidẽ gloriatẽ nõ toto asse pasci Metrodorũ,qui nondũ tantũ profecerit.Toto in hoc tu uictu saturitatẽ putas esse:Et uoluptas est.Voluptas aũt nõilla leuis & fugax,& subinde reficienda,sed stabilis et certa.Nõ enĩ iucũda res est aqua et polẽta,aut frustũ hordeacei panis, sed sũma uoluptas est,posse capere etiã ex his uoluptatẽ,et ad id se reduxisse,qđ eripere nulla fortunæ iniquitas possit.Liberiora sunt alimẽta carceris,sepositos ad capitale supplicium,

supplicium,non tam anguste qui occisurus est,pascit.Quãta est animi magnitudo,ad id sua sponte descendere,quod nec ad extrema quidem decretis,timendum sit,hoc est præoccupare tela fortunæ.Incipe ergo mi Lucili sequi horum consuetudinem,& aliquos dies destina,quibus secedas à tuis rebus,minimoq; te facias familiarem. Incipe cum paupere habere cõmercium.Aude hospes contemnere opes, & te quoq; dignũ Finge deo.Nemo alius est deo dignus,q; qui opes contẽpsit,quarũ possessiõe tibi nõ interdico,sed efficere uolo,ut illas intrepide possideas:quod uno cõsequeris modo,si te etiã sine illis beate uicturũ persuaseris tibi,si illas tanquã exituras semper aspexeris. Sed iã incipiamus epistolam cõplicare.Prius,inquis,redde quod debes. Delegabo te ad Epicurũ,ab illo fiet numeratio.Immodica ira gignit insaniã.Hoc q; uerũ sit,necesse est scias,cũ habueris seruũ & inimicum.In omnes personas hic exardescit affectus, tã ex amore nascitur,quàm ex odio,nõ minus inter seria,quàm inter lusus & iocos. Nec interest ex quàm magna causa nascatur,sed in qualem perueniat animũ.Sic ignis non refert quàm magnus,sed quò incidat.Nã etiam maximũ solida nõ receperunt, rursus arida & corripi facilia scintillã quoq; fouent usq; in incendiũ.Ita est mi Lucili,ingẽtis iræ exitus,furor est:& ideo ira uitãda est,non moderationis causa,sed saniratis. Vale.

EPISTOLA XIX. De secessu in otium,& de perplexitate cõcathenantium,seu cupiditate uitanda,et de cœna cum amico habenda.

EXulto quotiẽs epistolas tuas accipio,implent enim me bona spe,iam nõ promittunt de te,sed spondent.Ita fac oro atq; obsecro,quid enim habeo melius, quod amicum rogem,quàm quod pro ipso rogaturus sum:si potes,subduc te istis occupationibus,si minus,eripe.Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute uasa colligere. Nunquid inuidiosum est:in freto uiximus,moriamur in portu. Neq; ego suaserim tibi nomẽ ex otio petere,quod nec iactare debes,nec abscõdere. Nũquã enim usq; eo te abigã generis humani furore damnato,ut latebrã tibi aliquam parari, & obliuionem uelim.Id age,ut otium tuum nõ emineat,sed appareat. Deinde uidebũt de isto,quibus integra sunt et propria consilia,an uelint uitam per obscurũ transmittere,tibi liberum nõ est.In medium te protulit,ingenij uigor,scriptorum elegãtia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuasit,ut licet in extrema mergaris,ac penitus condaris,tamen priora te monstrabunt,tenebras habere nõ potes.Sequetur prima lucis multũ,quocunq; fugeris,Quietẽ potes uendicare,sine ullius odio,sine desiderio,aut morsu animi tui.Quid enim relinques,quod inuitus relictũ à te possis cogitare:clientes:quorum nemo teipsum sequitur,sed aliquid ex te.Amicos:olim amicitia patebatur,nũc præda.Mutabũt testamẽta destituti senes:migrabit ad aliud limen salutator:nõ potest paruo res magna cõstare.Aestima utrum re relinquere,an aliquid ex tuis malis.Vtinã tibi quidẽ senescere cõtigisset intra natalium tuorũ modũ,nec te in altũ fortuna misisset.Tulit te lõge à cõspectu uitæ salubris rapida felicitas,,puincia & procuratio,& quicquid ab istis promittit.Maiora deinde officia te excipient,& ex alijs alia.Quis exitus erit:quid expectas donec desinas habere quod cupias:Nunquã erit tẽpus.Qualẽ dicimus esse seriẽ causarũ,ex quibus nectitur fatũ,talẽ dicimus esse cupiditatũ.Altera ex fine alterius nascitur.In eã demissus es uitã,quæ nunquã tibi miseriarũ terminũ,ac seruitutis ipsa factura sit.Subduc ceruicẽ iugo,semel illã incidi, q; semper premi satius est.Si te ad priuata retuleris,minora erũt omnia,& affatim implebunt.At nũc plurima & undiq; ingesta nõ satiant.Vtrum aũt mauis ex inopia saturitatẽ,an in copia famẽ:Et auida felicitas,est alienæ auiditati exposita. Quãdiu tibi satis nihil fuerit,ipse alijs nõ eris.Quomodo,inquis,exibo:utcunq;.Cogita quàm multa temere pro pecunia,quàm multa laboriose pro honore tentaueris. Aliquid & pro otio audendũ est,aut in ista solicitudine procurationũ & deinde urbanorũ officiorũ senescẽdũ in tumultu,ac semper nouis fluctibus,quos effugere nulla modestia, nulla uitę quiete cõtingit.Quid enĩ ad rẽ pertinet,an tu quiescere uelis:fortuna tua nõ uult. Quid si illi etiã nũc permiseris crescere:quãtũ ad successũ accesserit,accedet & metus: uolo tibi hoc loco referre dictũ Mecœnatis.Vera in ipso eculeo docuit.Ipsa eĩ altitudo attonat summa.Si quæris, in quo libro dixerit,in eo qui Prometheus inscribit, hoc

uoluis

Universidad de Deusto
Biblioteca

uoluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tanti ulla potentia, ut sit tibi tam ebrius sermo: Ingeniosus uir ille fuit, magnum exemplũ Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illum eneruasset felicitas, immo castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam contrahas uela, nisi (quod ille sero uoluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecœnatis sententia parem facere rationem, sed mouebis mihi cõtrouersiam si te noui, nec uoles quod debeo in Aspero & Probo accipere. Vt se res habet, ab Epicuro uersura facienda est, *Versura faciẽ da est.* Ante, inquit, circumspiciendum est, cum quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas. Nam sine amico uisceratio, leonis ac lupi uita est. Hoc non continget tibi, nisi secesseris, aliquin habebis conuiuas, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in cõuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus, quàm quod amicos sibi putat, quibus ipse non est, quod beneficia sua efficacia iudicat, ad conciliandos †amicos, cum quidã *alios animos.* quo plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit, graue inimicum. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? Parant, si accẽpturos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Itaq; dum incipis esse mentis tuæ, interim hoc consilio sapientum utere, ut magis ad rem existimes pertinere, quis, quàm quid acceperit. Vale.

IN LIBRVM SECVNDVM EPIST. XIII.

1 Hinc & illinc, apparauerint: alij aliud habebant, legendũ apparuerint, ut opponatur illi, propius accesserint. Apparent & quæ procul absunt.

2 Hæc eius probatio obstrusa est. In alijs aliud erat æque deprauatum. Vetustus codex habebat. Hæc eius obrussa est, Obrussa aliquis interpretatus est, probatio, & hãc uocẽ insulserunt in contextũ. Obryzum, autem aurum dicitur probatum, Forte scriptum erat, obrussatio, pro probatio. Cuius linguæ uox sit obryzum ambigitur.

EPIST. XIIII.

3 Alter uincere potest, &c. Hic locus mire uariabat in exẽplaribus. Vetustus codex habebat, Alter uincat, potest melior uincere, non potest nõ peior esse qui uicerit. Alius, Potest melior uincere, non potest peior esse qui uicerit. Vetus lectio mihi magis arridet. Alter uincere potest, melior non potest: reliqua uidentur adiecta ab interprete. Nempe hæc. Non potest esse peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. In hoc est argutia sententiæ, Non refert uter uincat, quũ ambo sint æque mali, Alter uincere potest, quia duo sunt, melior nõ potest, quia neuter uir bonus.

EPIST. XV.

4 Prout nox quoq; te hortabitur in id ualebit. In alijs erat, in id latus modesta: In alijs, aliud Nihil horum placet. Conjscio fuisse scriptum, pro ut uox quoq; te hortabitur & latus, modesta, siue moderata, nisi mauis, molesta. Imperitus quispiam qui suspicatus est lateris mentionem absurde fieri, ubi de pronuntiando agitur, corrupit scripturam.

5 Habe et Ixionis. Vide num legendum sit. Babys & Ixionis, ut intelligas Babym Marsiæ fratrem, qui ipsum Appollinem ad canendi certamen euocauit, & Ixionem qui nubem pro Iunone constupravit. Scholium indicauit, Babam & Ixionem fuisse duos Senecæ temporibus notæ fatuitatis homines, cui quantum tribuendum sit nescio.

EPIST. XVI.

6 Cæterum tolerabilem etiam inchoata, Hunc locum non scriba quilibet, sed eruditulus aliquis deprauarat. Sic enim mutarat scripturam, cæterum nec tolerabilem, sine ipsa etiam inchoari, quum Seneca senserit, à sapientia, perfecta præstari beatam uitam, ab inchoata, hoc est imperfecta tolerabilem.

6 Itaq; tibi quod apud me pluribus uerbis haud affirmatis, nec tamen longius intelligo te multum profecisse. Quidam codices pro tamen, habebant tam, pro haud, aut, Videntur aliquot uoces deesse. Itaq; tibi apud me pluribus uerbis opus nõ est, aut affirmatis, aut tã lõgis

EPIST. XVII.

8 Non est nunc quod existimes me dicere te, admoueas cœnas. &c. Sic prior editio. Alius, me dicere admoneas, Alius ut te moneam: Si expugnas te, & reponas, ut, tolerabilis erit sensus, ut admoueas. &c. Item pro grabatus ferus quidam habebant, uerus, forte serus legendum, ut commendet uigiliam.

Epist.

EPIST. XIX.

In aspero & probo accipere. Considera lector utrum malis Asperum & Probum grammaticos accipere, an addere uoculam, nisi in aspero & probo, ut sit allusio ad monetã. Nummus probus est, qui non peccat in materia: asper quum nondum est detritus usu, siquidem moneta recens asperitatem habet, Videtur esse uerba forensia, siue iureconsultorũ, nec uoles quod debeo, nisi in aspero & probo accipere.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER TERTIVS.

EPISTOLA XX. De concordia doctrinæ cum uita, & de inæqualitate uitãda, & de paupertatis beneficio, & quod magnus est, qui in quitijs pauper est, sed securior qui caret eis.

I uales & te dignum putas, qui aliquãdo fias tuus, gaudeo. Mea enim gloria erit, si te istinc ubi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem mi Lucili te rogo atq; hortor, ut philosophiã in præcordia ima demittas, & experimentũ tui profectus capias non oratione nec scripto, sed animi firmitate, & cupiditatum diminutione uerba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus & assentionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenũ & otiosorum aures disputatiõe uaria, aut uolubili detinent. Facere docet philosophia, non dicere, & hoc exigit, ut ad legem suam quisque uiuat, ne orationi uita dissentiat, ut ipsa inter se uita unius, sine omnium actionum dissentione, coloris sit. Maximum hoc est & officium sapientiæ & indicium, ut uerbis opera concordent, ut ipse ubiq; par sibi idemq; sit. Quis hoc præstabit? Pauci, aliqui tamẽ. Est difficile hoc, nec dico sapientem semper uno iturum gradu, sed una uia. Obserua itaque nunquid uestis tua domusq; dissentiant. Nunquid in te liberalis sis, in tuos sordidus, Nunquid cœnes frugaliter, ædifices luxuriose. Vnam semel ad quam uiuas regulam prende, & ad hanc omnem uitam tuam exæqua. Quidam se domi contrahunt, dilatãt foris & extendunt. Vitium est hæc diuersitas, & signum uacillantis animi, ac nondũ habentis tenorem suum. Etiamnum dicam unde sit ista incõstantia, & dissimilitudo rerum consiliorumq;. Nemo proponit sibi quid uelit, nec si proposuit, perseuerat in eo, sed transilit, nec tantum mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque ut relinquam definitiones sapientiæ ueteres, & totum complectar humanæ uitæ modum, hoc possum contentus esse. Quid est sapientia? Semper idem uelle atq; idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adijciam, ut rectum sit quod uelis, non potest cuiquã semper idem placere, nisi rectũ. Nesciunt ergo homines quid uelint, nisi illo momento, quo uolunt. In totum nulli uelle aut nolle decretũ est. Variatur quotidie iudicium, & in cõtrarium uertitur, atq; plerisq; agitur uita per lusum. Preme ergo quod cœpisti, & fortasse perduceris, aut ad summũ, aut eò quod summũ nondum esse solus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiariũ? Turba ista cũ à te pasci desierit, ipsa se pascet, aut quod tu beneficio tuo non potes scire, paupertatis scies. Illa ueros certosq; amicos retinebit, discedit quisquis nõ te, sed aliquid sequebatur. Nõ est autẽ uel ob hoc unũ amãda paupertas, quod à quibus ameris ostendet: O quãdo illa ueniet dies, quo nemo in honorẽ tuũ mentiatur. Huc ergo cogitationes tuæ tendãt, hoc cura hoc opta, omnia alia uota deo remissurus, ut contentus sis temetipso, & ex te nascenti bus bonis. Quæ potest esse felicitas propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere nõ possis, idq; ut libẽtius facias, ad hoc pertinebit tributũ epistolæ huius, quod statim cõferã. Inuideas licet, etiã nunc libẽter pro me dependet Epicurus. Magnificẽtior (mihi credes) sermo tuus in grabato uidebitur & in panno, non enim dicentur tantũ illa, sed probabuntur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius noster, cũ illum, inquit, uidi nudũ quãto minus q; in stramẽtis incubãtem, nõ præceptor ueri, sed testis est. Quid ergo (Nõ licet diuitias in sinu positas cõtemnere? quid ni liceat? Et ille ingentis animi est, qui illas circũfusas sibi multũ diuq; miratus quod ad se uenerint, ridet, suasq; audit magis esse q; sentit. Multũ est nõ corrũpi diuitiarũ cõtubernio. Magnus est ille, qui in

diuitijs

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuitijs pauper est,sed securior,qui caret diuitijs. Nescio,inquis,quomodo iste pauper
2 tatem laturus est,si in illam inciderit. Nec ego Epicuri angelus,si pauper iste contem/
pturus sit diuitias,si in illas inciderit. Itaq; in utroq; mens æstimanda est,inspicien/
dumq;,an ille paupertati indulgeat,an hic diuitijs non indulgeat. Alioquin leue argu/
mentum est bonæ uoluntatis grabatus,aut pannus,nisi apparuit aliquem illa non ne/
cessitate pati sed malle. Cæterum magnæ indolis est,ad ista non properare tanquã ad
meliora,sed præparare tanq; ad facilia. Et sunt Lucili facilia,cum uero multo ante me
ditatus accesseris,iucunda quoque. Inest illis,sine qua nihil est iucundum,securitas.
Necessarium ergo iudico id,quod tibi scripsi magnos uiros sæpe fecisse,aliquos dies
interponere,quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad ueram,quod eo ma/
gis faciendum est,quo delitijs permaduimus,& omnia dura ac difficilia iudicamus.
Potius excitandus somno,& uellicandus est animus,admonendusq; naturam nobis
minimum constituisse. Nemo nascitur diues,quisquis exit in lucem,iussus est lacte &
panno esse contentus. Ab his initijs nos regna non capiunt. Vale.

EPISTOLA XXI. Quod tendentem ad philosophiã impedit mũdanę
felicitatis falsa æstimatio. Et quod solũ studiosum ingeniũ facit aliquẽ cla/
rum. Et in omni quod habere cupimus,cupiditatibus detrahendum est.

CVm istis negotium tibi esse iudicas,de quibus scripseras? Maximum negotium
tecũ habes,tu tibi molestus es. Quid uelis nescis,melius probas honesta,quàm
sequeris. Vides ubi sit posita felicitas,sed ad illam peruenire nõ audes. Quid sit
autẽ,quod te impediat,quia parũ ipse dispicis,dicam. Magna hæc esse existimas,quæ
relicturus es,& cum proposuisti tibi illam securitatẽ,ad quam transiturus es,retinet
te huius uitæ,à qua recessurus es,fulgor,tanquàm in sordida & obscura casurum. Er/
ras Lucili,ex hac uita ad illam ascenditur. Quod interest inter splendorẽ & lucem,cũ
hæc certam originem habeat,ac suam,ille niteat alieno,hoc inter hãc uitam & illam.
Hæc quia fulgore extrinsecus ueniente percussa est,crassam illi statim umbram faciet
quisquis obstiterit,illa uero suo lumine illustris est. Studia te tua clarũ & nobilẽ effici
ent. Exẽplum Epicuri referam,cũ Idomeneo scriberet,& illum à uia speciosa,ad fide/
lem stabilemq; gloriã reuocaret,rigidæ tunc potẽtiæ ministrũ,& magna tractantẽ. Si
gloria,inquit,tangeris notiorẽ te epistolæ meæ facient,quàm omnia ista quæ colis,&
propter quæ coleris. Nunquid ergo mẽtitus est? Quis Idomenea nosset nisi Epicurus
illum suis literis incidisset? Omnes illos magistanas et satrapas,& regẽ ipsum,ex quo
3 Idomenei titulus petebatur,obliuio alta suppressit. Nomẽ Attici perire Ciceronis epi/
stolæ nõ sinunt,nihil illi profuisset gener Agrippa,& Tyberius progener,& Drusus
Cæsar pronepos,inter tã magna nomina taceretur,nisi Cicero illum applicuisset. Pro
funda supra nos altitudo tẽporis ueniet,pauca ingenia caput exerẽt,& in idẽ quãdo/
que silentiũ obitura obliuioni resistent,ac se diu uindicabunt. Quod Epicurus amico
suo potuit promittere,hoc tibi promitto Lucili. Habeo apud posteros gratiã,possum
mecum duratura nomina educere. Vergilius noster duobus memoriã æternam pro/
misit,& præstat. Fortunati ambo si quid mea carmina possunt,nulla dies unquã memo
ri uos eximet æuo,Dum domus Aeneæ capitoli immobile saxum Accolet,imperiũq;
pater Romanus habebit. Quoscunq; iu mediũ fortuna protulit,quicũq; mẽbra ac par
tes alienæ potentiæ fuerãt,horũ gratia uiguit,domus frequẽtata est,dum ipsi steterũt,
post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio,nec ipsis tantum honor
habetur,sed quicquid illorũ memoriæ adhæsit,excipitur. Ne gratis Idomeneus in epi
stolam meam uenerit,ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illã nobilem senten
tiam scripsit,qua hortatur,ut Pythoclea locupletem non publica,nec ancipiti uia fa/
ciat. Si uis,inquit,Pythoclea diuitem facere,non pecuniæ adijciendum,sed cupidita
tibus detrahendum est. Et apertior ista sententia est,quàm ut interpretanda sit,& diser
tior quàm ut adiuuanda. Hoc unum te admoneo,ne istud tantũ existimes de diuitijs
dictum,quocunq; transtuleris,idem poterit. Si uis Pythoclea honestum facere,non
honoribus adijciendum est,sed cupiditatibus detrahendum. Si uis Pythoclea esse in
perpetua uoluptate,non uoluptatibus adijciendum est,sed cupiditatibus detrahendũ

Si uis

Si uis Pythoclea senem facere,& implere uitam,non annis adijciendum est,sed cupidi
tatibus detrahendum est. Has uoces non est quod Epicuri esse iudices,publicæ sunt.
Quod fieri in senatu solet,faciendum ego in philosophia quoq; existimo. Cum ceusu/
it aliquis,quod ex parte mihi placeat,iubeo illum diuidere sententiam,& sequor. Pro
eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro,ut isti qui ad illa confugient,spe ma/
la inducti,qui uelamentum ipsos suorum uitiorum habituros existimant,probẽt,quo
cunq; ierint honeste esse uiuendum: Cum adierint hos hortulos & audierint inscrip/
tum hortulis,hospes hic bene manebis,hic summum bonum uoluptas est,paratus e/
rit istius domicilij custos,hospitalis,humanus,& te polenta excipiet,& aquam quoq;
large administrabit,& dicet, Ecquid bene acceptus es? Non iritant,inquit,hi hortuli
famẽ,sed extinguunt,nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt,sed naturali & gra/
tuito remedio sedant. In hac uoluptate cõsenui. De his tecũ desiderijs loquor,quæ cõ
solationẽ non recipiunt,quibus dandum est aliquid ut deficiant,Nam de illis extraor
dinarijs quæ licet differre,licet castigare & opprimere,hoc unum commonefaciã: ista
uoluptas naturalis est,non necessaria,huic nihil debes. Si quid impendis,uoluntariũ
est,Venter præcepta non audit,poscit,appellat. Non est tamen molestus creditor,par/
uo dimittitur,si modo das illi quod debes,non quod potes. Vale.

EPIST. XXII. Quod occupationes consilio relinquendæ sunt,nõ præcipitanter
fugiendæ,& de uaria quiete locorũ,& quod homines priores moriuntur q̃ nascãtur.

IAm intelligis educendum esse te,ex istis occupationibus speciosis & malis,sed quo
modo id consequi possis quæris. Quædã non nisi à præsente monstrantur. Non po/
test medicus per epistolas cibi aut balnei tempus eligere,uena tangenda est. Vetus
prouerbium est,Gladiatorem in arena capere cõsilium. Aliquid aduersarij uultus,ali
quid manus mora,aliquid ipsa inclinatio corporis intuẽtem monet. Quid fieri soleat,
quid oporteat in uniuersum,& mandari potest & scribi. Tale consilium non tantum
absentibus,sed etiam posteris datur. Illud autem quando fieri debeat,aut quemadmo
dum,ex longinquo nemo suadebit,cum rebus ipsis deliberandum est. Nõ tantum pre
sentis,sed uigilantis est occasionem obseruare properantem. Itaq; hanc circumspice.
hanc si uideris,prende,& toto impetu,totis uiribus id age,ut te istis officijs exuas. Et
quidem quam sententiam feram,attende. Censeo aut ex ista uita tibi,aut è uita exeun/
dum. Sed illud idem existimo,leni eũdum uia,ut quod male implicuisti,soluas potius
quàm abrumpas,dummodo si alia soluendi ratio non erit,uel abrumpas. Nemo tam
timidus est,ut malit semper pendere,quàm semel cadere. Interim,quod primũ est,im/
pedire te noli,contentus esto negotijs,in quæ descendisti,uel,quod uideri potest ma/
ius,incidisti. Non est quod ad ulteriora nitaris,aut perdes excusationem,& apparebit
te non incidisse. Ista enim quæ dici solent,falsa sunt,Non potui aliter. Quid si nollem?
necesse erat. Nulli necesse est felicitatẽ cursu sequi,est aliquid,etiam si nõ repugnare,
subsistere,nec instare fortunæ ferenti. Nunquid offenderis,si in consilium non uenio
tantum,sed aduoco,& quidem prudentiores quàm ipse sum,ad quos soleo deferre,si
quid delibero? Epicuri epistolam ad hanc rem pertinentem legi,Idomeneo quæ scri/
bitur,quem rogat,ut quantum potest fugiat & properet,antequam aliqua uis maior
interueniat,& auferat libertatem recedendi. Idem tamen subijcit,nihil esse tentandũ,
nisi cum apte poterit,tempestiueq; tentari. Sed cum illud tempus diu captatum uene
rit,exiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantẽ uetat,& sperat etiam ex difficillimis
salutarem exitũ,si nec properemus ante tempus,nec cessemus in tempore. Puto nunc
& Stoicam sententiam quæris,non est quod quisquam illos apud te temeritatis infa/
met,cautiores quàm fortiores sunt. Expectas forsitan,ut tibi hæc dicantur? Turpe est
cedere oneri,luctare cum officio,quod semel recepisti. Non est uir fortis & strenuus,
qui laborem fugit,uerum ubi crescit illi animus ipsa rerum difficultate. Dicentur tibi
ista,si operæpretium habebit perseuerantia,si nihil indignum bono uiro faciẽdum pa
tiendúmue erit,alioquin sordido se et contumelioso labore non conteret,nec in nego
tijs erit negotij causa. Ne illud quidẽ quod existimas eum facturum faciet,ut ambiti/
osis rebus implicitus,earum semper æstus ferat. Sed cum uiderit grauia,in quibus

i uolutatur,

al. tentanda
Gladiator in arena cõsiliũ capit

Universidad de Deusto
Biblioteca

uolutatur, incerta, ancipitia, referet pedem, nec uertet terga, sed sensim recedet in tutũ. Facile est autẽ mi Lucili occupationes euadere, si occupationũ præmia contempseris. Illa sunt quæ nos morantur et detinent. Quid ergo? Tam magnas spes relinquam? Ab ipsa messe descẽdam? Nudum erit laus? incõmitata lectica? Atriũ uacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miseriarũ amant, ipsas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur. Id est, si uerum affectũ eorum inspicias, non oderunt, sed litigant. Excute istos qui quæ cupiere deplorant, & de earũ rerum loquuntur fuga, quibus carere non possunt. Videbis uoluntariã esse illis in eo morã, quod ægre ferre ipsos & misere, loquuntur. Ita est mi Lucili, paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed deponere illam in animo est, & libertas bona fide placuit, in hoc autem unũ aduocationem petis, ut sine perpetua solicitudine id tibi facere cõtingat, quid ni? tota cohors Stoicorum probatura sit? Omnes Zenones & Chrysippi moderata, & honesta, & uera suadebunt. Sed si propter hoc tergiuersaris, ut circũspicias, quantum feratecũ, & quàm magna pecunia instruas otium, nunq; exitum inuenies. Nemo cum sarcinis enatat. Emerge ad meliorem uitã propitijs dijs, sed nõ sic, quo modo istis propitij sunt, quibus bono ac benigno uultu mala magnifica tribuerunt, ad hoc unũ excusant, quod ista quæ urunt, quæ excruciãt, optantibus data sunt. Iam imprimebã epistolæ signũ, resoluenda est, ut cum solenni ad te munusculo ueniat, & aliquã magnificã uocẽ secum ferat, & ecce occurrit mihi nescio utrum uerior, an eloquentior, cuius inquisitor Epicuri. Adhuc enim alienas sarcinas adorno. Nemo nõ ita exit è uita tanquã modo intrauerit. Quemcunq; uis occupa, adolescentem, senẽ, medium, inuenies æque timidum mortis, æque inscium uitæ, nemo quicquã habet facti. In futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista uoce delectat, quàm quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus est, exit è uita. Falsum est, peiores morimur quàm nascimur. Nostrum istud non naturæ uitium est. Illa de nobis cõqueri debet, & dicere, quid hoc est? Sine cupiditatibus uos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia, cæterisq; pestibus, quales intrastis, tales exite. Percepit sapientiã, siquis tam securus moritur, quàm nascitur. Nũc uero trepidamus, cum periculum accessit, non animus nobis, non color constat, lachrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid est turpius, quàm in ipso limine securitatis esse solicitum? Causa autem hæc est, quod inanes omniũ bonorum sumus, uitæ desiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius ulla subsedit, transmissa est & efluxit. Nemo quàm bene uiuat, sed quãdiu curat. cum omnibus possit contingere, ut bene uiuant, ut diu nulli. Vale.

EPIST. XXIII. De solido & inani gaudio, & de malo uitæ principio.

PVtas me tibi scripturum, quam humane nobiscum hyems egerit, quæ & remissa fuit, & breuis, quàm malignum uer sit, quàm præposterũ frigus, & alias ineptias uerba quærentiũ. Ego uero aliquid quod et mihi et tibi prodesse possit, scribam. Quid autem id erit, nisi ut te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentũ, quod sit, quæris, ne gaudeas uanis. Fundamentum hoc esse dixi, etiam culmen est. Ad summa peruenit, qui scit quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Solicitus est, & incertus sui, quẽ spes aliqua proritat, licet ad manum sit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam sperata deceperint. Hoc ante omia fac mi Lucili, discere gaudere. Existimas me nunc detrahere tibi multas uoluptates, qui fortuita submoueo, qui spes dulcissima oblectamenta deuitandas existimo, Imò contra, nolo tibi unquam deesse lætitiã. Volo illã tibi domi nasci. Nascitur, si modo intra teipsum sit. Cæteræ hilaritates non implent pectus, sed frontẽ remittũt, leues sunt nisi forte tu iudicas illum gaudere, qui rider. Animus debet esse alacer & fidens, & super omnia erectus. Mihi crede, res seuera est uerũ gaudium. An tu existimas quenquam soluto uultu, & ut isti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? uoluptates tenere sub frenos? meditari dolorum patientiã? Hæc qui apud se uersat, in magno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudij possessione esse te uolo: nũq; deficiet, cũ semel unde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in summo est, illa opulentissima sunt, quorum in alto latet uena, assidue plenius responsura fodienti:

Hæc

Hæc quibus delectatur uulgus, tenuem habent ac perfusoriam uoluptatem, & quod cunq; inuenticium gaudium est, fundamẽto caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere solidum est, & quod plus pateat introrsus. Fac oro te Lucili charissime, quod unum potest te præstare felicem, dissice & conculca ista, quæ extrinsecus splendent, quæ tibi promittũtur ab alio, ad uerum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem hoc de tuo? Te ipso & tui optima parte. Corpusculum quoq; etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quàm magnam. Vanas suggerit uoluptates, breues, pœnitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti uoluptas, ad dolorem uergit, nisi modum teneat. Modũ autem tenere in eo difficile est, quod bonũ esse credideris. Veri boni auiditas tuta est. Quid sit istud interrogas, aut unde subeat? dicam. Ex bona conscientia, ex honestis cõsilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido uitæ, & continuo tenore unam prementis uiam. Nam illi qui ex alijs propositis in alia transiliunt, aut ne transiliunt quidem, sed casu quodam transmittuntur, quomodo habere quicquam certum mansurũm ue possunt, suspensi & uagi? Pauci sunt qui consilio se suaq; disponãt, cæteri eorum more qui fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alios leuior unda detinuit, ac mollius uexit, alios uehementior rapuit, alios proximæ ripæ, cursu languescente deposuit, alios torrens impetus deiecit in mare. Ideo constituendũ est quid uelimus, & in eo perseuerandum. Hic est locus soluendi æris alieni. Possum enim uocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epistolã liberare. Molestum est semper uitam inchoare, aut si hoc modo magis sensus potest exprimi, male uiuũt, qui semper uiuere incipiunt. Quare, inquis? desiderat enim explanationem ista uox. Quia semper illis imperfecta uita est, Non potest autem stare paratus ad mortem, qui modo incipit uiuere. Id agendum est, ut satis uixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur cum maxime uitam. Non est quod existimes paucos esse hos, propemodum omnes sunt. Quidam uiuere tunc incipiunt, cum desinendum est: si hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris, Quidam ante uiuere dissierunt, quàm incíperent. Vale.

al. perfuncto riam

EPISTOLA XXIIII, De præmeditatione futurorum periculorum, & de non timenda morte, & de non inconsulte animũ inclinando.

SOlicitum te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denuntiat, & existimas me suasurum, ut meliora tibijpsi proponas, & aquiescas spei blandæ. Quid enim necesse est mala accersere, & satis cito patienda cum uenerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultum, quia quãdoq; sis futurus miser, esse iam miserum. Sed ego alia te ad securitatem uia ducam. Si uis omnem solicitudinem exuerere, quicquid uereris ne eueniat, euentum utiq; propone, & quodcunq; illud est malum tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa: intelliges profecto aut non magnum, aut non lõgum esse quod metuis, nec diu exempla quibus confirmeris, colligenda sunt. Omnis illa ætas tulit. In quãcunq; partem rerum, uel ciuilium, uel externarum memoriam miseris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nunquid accidere tibi si damnaris potest durius, q̃ ut mittaris in exilium? ut ducaris in carcerem? nũquid ultra quicquam corpori timendum est, quam ut uratur? quàm ut pereat? Singula ista constitue, & contemptores eorum cita, qui non quærẽdi, sed eligẽdi sunt. Damnationem suam Rutilius sic tulit, tãquam nihil illi molestum esset aliud, quàm quod male iudicaretur. Exilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libẽter. Alter ut rediret Reipub. præstitit, alter reditum suum Syllæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputauit, & exire (cum essent qui promitterent fugam) noluit, remãsitq;, ut duarum rerum grauissimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mutius ignibus manum imposuit. Acerbum est uri, quanto acerbius, si id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec ullis præceptis contra morte, aut dolorem subornatum, militari tantum robore instructum, pœnas à se irriti conatus exigentem: spectator distillantis in hostili foculo dextræ stetit, nec ante remouit nudis ossibus fluentem manum, quàm ignis illi ab hoste subductus est. Facere aliquid in illis castris felicius potuit, nihil fortius. Vide quãto acrior sit ad occupãda pericula

Universidad de Deusto
Biblioteca

uirtus,quàm crudelitas ad irroganda. Facilius Porsenna Mutio ignouit,quod uoluerat occidere,quàm sibi Mutius quod nõ occiderit. Decãtatæ,inquis,in omnibus scholis fabulæ istæ sunt. Iam mihi cum ad contemnendam mortem uentum fuerit, Catonẽ narrabis. Quid ni ego narrem? Vltima illa nocte Platonis librum legentem,posito ad caput gladio:duo hæc in rebus extremis instrumenta prospexerat,alterũ ut uellet mori,alterum ut posset. Compositis ergo rebus,utcunq; componi fractæ atq; ultimæ poterant,id agendum existimauit,ne cui Catonem aut occidere liceret,aut seruare contingeret,& stricto gladio, quem usq; in illum diem ab omni cæde purum seruauerat, nihil,inquit, egisti fortuna omnibus conatibus meis obstando,non pro mea adhuc, sed pro patriæ libertate pugnaui, nec agebam tanta pertinacia,ut liber,sed ut inter liberos uiuerem, nunc quoniã deploratæ sunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impressit deinde mortiferum corpori uulnus,quo obligato à medicis,cum minus sanguinis haberet,minus uirium,animi idem,iam non tantum Cæsari,sed sibi iratus,nudas in uulnus manus egit,& generosum illum contemptoremq; omnis potentiæ spiritum non emisit,sed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero,ut ingeniũ exerceam,sed ut te aduersus id quod maxime terribile uidetur, exhorter. Facilius autẽ exhortabor,si ostendero non tantum fortes uiros hoc momentum efflandæ animæ contempsisse,sed quosdam ad alia ignauos,in hac re exæquasse animum fortissimorũ: sicut illum Cn. Pompeij Socerũ Scipionem, qui cõtrario in Aphricam uento relatus, cum teneri nauem suam uideret ab hostibus,ferro se transuerberauit,& quærentibus ubi imperator esset,Imperator inquit,bene se habet. Vox hæc,illũ parem maioribus fecit,& fatalem Scipionibus in Atrica gloriam non est interrumpi passa. Multum fuit Carthaginẽ uincere,sed amplius mortẽ. Imperator,inquit,bene se habet. An aliter debebat Imperator,& quidem Catonis,mori? Non reuoco te ad historias,nec ex omnibus seculis cõtemptores mortis(qui sunt plurimi)colligo. Respice ad hæc nostra tempora,de quorum languore ac delitijs querimur. Omnis ordinis homines succurrent, omnis fortunæ,omnis ætatis:qui mala sua morte præciderũt. Mihi crede Lucili,adeo mors timenda non est,ut beneficio eius nihil anteferendum. Securus itaq; inimici minas audi,& quamuis conscientia tua tibi fiduciam faciat,tamen quia multa extra cau
al. præpara sam ualent,& quod æquissimum est spera,& ad id te quod est iniquissimũ,†compara. Illud autem ante omnia memento,demere rebus tumultum,ac uidere quid in quaq; re sit,scies nihil esse in istis terribile,nisi ipsum timorem. Quod uides accidere pueris, hoc nobis quoq; maiusculis pueris euenit. Illi quos amant,quibus assueuerũt,cũ quibus ludunt,si personatos uident, expauescunt. Non hominibus tantum,sed & rebus persona demenda est,& reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis,& turbam carnificum circa te frementium? Tolle istam pompam sub qua lates,& stultos territas, mors est,quam nuper seruus meus,quam ancilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu singulis articulis,singula machinamenta,quibus extorqueantur aptas,et mille alia instrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone ista quæ non obstupefaciunt,iube conticescere gemitus & exclamationes,& uocum inter laceratione elisarum acerbitatem. Nempe dolor est quem podagricus ille cõtemnit,quem stomachicus ille in ipsis delitijs perfert, quẽ in puerperio puella perpetitur. Leuis est si ferre possum,breuis est si ferre non possum. Hæc in animo uoluta,quæ sæpe audisti,sæpe dixisti,sed an uere audieris, an uere dixeris,effectu proba. Hoc enim turpissimum est,quod nobis obijci solet,uerba nos philosophiæ,non opera tractare. Quid tu? Nunc primum tibi mortẽ imminere scisti,nũc exilium,nunc dolorem? in hæc natus es. Quicquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. Quod facere te moneo,sed scio certe fecisse. Nunc admoneo,ut animum tuum non mergas in istam solicitudinem. Hebetabitur enim, & minus habebit uigoris cũ exurgẽdum erit. Abduc illum à priuata causa ad publcam,dic mortale tibi, & fragile corpusculum esse,cui non ex iniuria tantũ,aut ex potentioribus uiribus denũtiabitur dolor,sed ipsæ uoluptates in tormenta uertuntur. Epulæ cruditatem afferunt,ebrietates neruorũ torporẽ tremoremq;,libidines, pedum,manuũ, articulorum omnium de

prauationes

prauationes. Pauper fiam? Inter plures ero. Exul fiam? ibi me natum putabo,quò mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc solutus sum? Ad hoc me natura graue corporis mei põdus astrinxit: Moriar? Hoc dicis,desinã ægrotare posse,desinã alligari posse, desinã mori posse. Nõ sum tã ineptus,ut Epicureã cãtilenã hoc loco persequar,& dicã,uanos esse inferorum metus,nec Ixionem rota uolui,nec saxũ humero Sisyphi trudi in aduersum,nec ullius uiscera,& renasci posse quotidie,& carpi. Nemo tã puer est,ut Cerberũ timeat,& tenebras,& laruarũ habitũ nudis ossibus cohærentiũ. Mors nos aut cõsumit,aut exuit,Emissis meliora restãt,onere detracto;cõsumptis nihil restat,bona pariter malaq; submota sunt. Permitte mihi referre hoc loco tuũ uersum,si prius admonuero,ut te iudices nõ alijs scripsisse ista,sed etiã tibi. Turpe est aliud loqui,aliud sentire, quanto turpius,aliud scribere,aliud sentire? Memini te illũ locũ aliquãdo tractasse,nõ repẽte nos in mortẽ incidere,sed minutatim procedere. Quotidie morimur,quotidie enim demitur aliqua pars uitæ, & tunc quoque cum crescimus,uita decrescit. Infanti am amissimus,deinde pueritiã,deinde adolescentiã;usq; ad hesternum,quicquid transijt tẽporis,perit,Hunc ipsum quem agimus,cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydra, non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit,sic ultima hora qua esse desinimus,non sola mortẽ facit,sed sola cõsummat. Tunc ad illã peruenimus,sed diu uenimus. Hæc cum descripsisses quo soles ore, semper quidẽ magnus, nunquam tamẽ acrior,quàm ubi ueritati commodas uerba,dixisti, Mors non ultima uenit,sed quæ rapit ultima mors est. Malo te legas,quàm epistolam meam. Apparebit enim tibi,hanc quã timemus mortẽ extremã esse, nõ solã, Video quò spectes. Quæris quid huic epistolæ infulserim,quod dictum alicuius animosum,quod præceptum utile. Ex hac ipsa materia quæ in manibus fuit,mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos,qui mortem concupiscunt,quàm eos qui timent,& ait,Ridiculum est currere ad mortem tedio uitæ,cum genere uitæ, ut currendum esset ad mortẽ,effeceris. Item alio loco dicit, Quid tã ridiculũ,quàm appetere mortẽ,cũ uitã tibi inquietã feceris metu mortis? His adijcias & illud eiusdem notæ licet,tantam hominum imprudentiam esse,immo dementiam,ut quidam timore mortis cogãtur ad mortem. Quicquid horum tractaueris,cõfirmabis animũ,uel ad mortis,uel ad uitæ patientiã. At in utrũq; emonendi,ac firmandi sumus,& ne nimis amemus uitam,& ne nimis oderimus; etiam cum ratio suadet finire,sed non temere,nec cum procursu capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens nõ fugere debet è uita,sed exire. Et ante omnia ille quoq; uitetur affectus,qui multos occupauit,libido scilicet moriendi. Est enim mi Lucili,ut ad alia, sic etiam ad moriendum inconsulta animi inclinatio,quæ sæpe generosus atq; acerrimæ indolis uiros corripit,sæpe ignauos iacentesq;. Illi contemnunt uitã,hi grauãtur. Quosdam subit in eadem faciendi uiuendiq; satietas,& uitę nõ odium,sed fastidium, in quod prolabimur,ipsa impellente philosophia,dũ dicimus,quousq; eadem? Nempe expergiscar,dormiam,fariabor,esuriam,algebo,æstuabo:nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia,fugiunt ac sequũtur:diem nox premit,dies noctem,æstas in autumnum desinit,autumno hyems instat,quæ uere compescitur. Omnia transeunt, ut reuertantur, Nihil noui uideo,nihil noui facio. Et aliquando & huius rei nausea. Multi sunt,qui non acerbum iudicent uiuere,sed superuacuum. Vale.

Eiusdẽ notæ

EPISTOLA XXV. De corrigendis & non inueterandis uitijs. Et de imaginaria boni uiri præsentia.

QVod ad duos amicos nostros pertinet,diuersa uia eundũ est. Alterius enim uitia emẽdanda,alterius frãgenda sunt. Vtar libertate tota,nõ amo illũ,nisi offendo. Quid ergo,inquis? Quadragenariũ pupillũ cogitas sub tutela tua cõtinere? Respice ætatẽ eius iam durã & intractabilẽ,non potest reformari,tenera finguntur. An profecturus sim nescio,malum successum mihi,quam fidẽ deesse:nec desperaueris,etiam diutinos ægros posse sanari,si contra intemperantiã steteris,si multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidẽ satis fiduciæ habeo, excepto eo quod adhuc peccare erubescit:nutriẽdus est hic pudor,qui quamdiu in animo eius durauerit,aliquis erit bonæ spei locus. Cum hoc ueterano parcius agendum puto,ne in desperationem

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſui ueniat: nec ullum tempus aggrediendi melius fuit, q̃ hoc dum interquieſcit, dum emendato ſimilis eſt. Alijs hæc intermiſſio eius impoſuit, mihi uerba non dat, expecto cum magno fœnore uitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, non deeſſe. Impendam huic rei dies, & utrum poſſit aliquid agi, an nõ poſſit, experiar. Tu nobis te, ut facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus neceſſarium eſt, ad legem naturæ reuertamur. Diuitiæ paratæ ſint. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut uile. Panẽ & aquam natura deſiderat, nemo ad hæc pauper eſt, intra quæ quiſquis deſiderium ſuum clauſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat, ut ait Epicurus, cuius aliquam uocẽ huic epiſtolæ inuoluram. Sic fac, inquit, omnia tanquam ſpectet aliquis. Prodeſt ſine dubio, cuſtodẽ ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidẽ longe magnificentius eſt, ſic uiuere tanq̃ ſub alicuius boni uiri ac ſemper præſentis oculis. Sed ego etiã hoc contentus ſum, ut ſic facias quæcũque facies, tãquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolicitudo perſuadet. Cũ iã proceſſeris tãtum, ut ſit tibi etiã tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum. Interim te alicuius autoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuẽtu, perditi quoq; homines uitia ſupprimerent, dũ te efficis eum cum quo peccare nõ audeas. Cũ hæc effeceris, et aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiã tibi permittere, quod idem ſuadet Epicurus, Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba. Diſſimilẽ te fieri multis oportet. dum tibi tutũ nõ ſit à te recedere: Circumſpice ſingulos. Nemo eſt cui non ſatius ſit cũ quolibet eſſe quàm ſecum. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba, ſi bonus uir, ſi quietus, ſi temperans uis eſſe, alioquin in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo uiro propius es. Vale.

Sarcinas contrahe

EPIST. XXVI. De accuſando defectum naturæ, & qualiter boni uiri meritum mors excutiat, & quod egregium ſit mortem diſcere.

MOdo dicebam tibi in conſpectu eſſe me ſenectutis, iam uereor ne ſenectutẽ poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, huic corpori uocabulum cõuenit, quoniã quidẽ ſenectus laſſæ ætatis nõ fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago. Non ſentio in animo ætatis iniuriam, cum ſentiam in corpore tantum uitia, & uitiorũ miniſteria ſenuerunt. Viget animus & gaudet, non multum ſibi eſſe cum corpore, magnam partem oneris ſui depoſuit, exultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. Hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi, bono ſuo utatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere quid ex hac tranquillitate ac modeſtia morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere quæ nõ poſſim facere, quæ nolim, proſint e habiturо aliquid ſi quicquid nolim, qui quicquid nõ poſſim, nõ poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodũ, ſi quicquid debet deſinere defecit. Incommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, & ut proprie dicam liqueſcere. Non enim ſubito impulſi ac proſtrati ſumus. Carpimur, ſingulí dies aliquid ſubtrahunt uiribus. Et quis exitus eſt melior quàm in finẽ ſuum natura ſoluente dilabi? Non quia aliquid mali eſt ictus, & è uita repentinus exceſſus, ſed quia lenis hęc uia eſt, ſubduci. Ego certe uelut appropinquet experimentum, et ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies uenerit, ita me obſeruo et alloquor. Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus, aut uerbis exhibuimus, leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multisq; inuoluta lenocinijs. Quod profecerim, morti crediturus ſum. Non timide itaq; componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me pronuntiaturus ſum, utrũ loquar fortia an ſentiã, nunquid ſimulatio fuerit et mimus quicquid cõtra fortunã iactaui uerborũ cõtumacium, Remoue exiſtimationẽ hominum, dubia ſemper eſt, & in partem utramq; diuiditur. Remoue ſtudia, totam uitam tracta, mors de te pronũtiatura eſt. Ita dico, diſputationes & literata colloquia, & ex præceptis ſapientium uerba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt uerum robur animi Eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio conditionem humanam, nõ reformido iudicium. Hæc mecum loquor, ſed tecum quoq; me locutum puta, iunior es. Quid refert? Non dinumerantur anni. Incertum eſt quo te loco mors expectet. Itaq; ut illam omni loco expecta. Finire iam uolebam

lebam, & manus ſpectabat ad clauſulã, ſed cõficienda ſunt ſacra, & huic epiſtolæ uiatícum dandum eſt. Putas me non dicere, unde ſumpturus ſum mutuum. Scis cuius arca utar. Expecta me puſillum & de domo fiet numeratio, interim cõmodabit Epicurus, qui ait, Meditare utrum cõmodius ſit, uel mortem tranſire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt mortem condiſcere. Superuacuũ forſitan putas id diſcere quo ſemel utendum eſt. Hoc eſt ipſum quare meditari debeamus. Semper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, ſeruire dedidicit. Supra omnem potentiam eſt, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? Liberum oſtium habet. Vna eſt cathena quæ nos alligatos tenet, amor uitæ, qui ut non eſt abijciendus, ita minuendus eſt: ut ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoq; faciendum eſt, ſtatim facere. Vale.

EPIST. XXVII De uoluptatis nocumento, & uirtutis gaudio, ad quod per externũ adiutoriũ non uenitur, & quod nunq̃ nimis dicitur, quod non ſatis diſcitur.

TV me, inquis, mones, iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti, ideo aliorũ emendationi uacas. Non ſum tam improbus, ut curationes æger obeam, ſed tanquam in eodem ualetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia comunico. Sic itaq; me audi tanquã mecum loquar, in ſecretum te meum admitto, & te adhibito, mecum exigo. Clamo mihijpſe, numera annos tuos, & pudebit eadem uelle, quæ uolueras puer, eadem parare. Hoc denicq; tibi circa diem mortis præſta, moriantur ante te uitia. Dimitte iſtas uoluptates turbidas, magno leuandas. Non uenturę tantum, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cum fierent, ſolicitudo non cum ipſis abijt, ita improbarum uoluptatum, etiam poſt ipſas pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles, etiam ſi non nocẽt fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum circumſpice, nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola uirtus præſtat gaudium perpetuum, ſecurum, etiam ſi quid obſtat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec unquã diem uincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? Non quidem ceſſatur adhuc, ſed feſtinatur. Multum reſtat operis in quod ipſe neceſſe eſt uigiles, ipſe laborem tuum impendas, ſi efficí cupis. Delegationem res ipſa non recipit. Aliud literarum genus adiutorium admittit. Caluiſius Sabinus memoria noſtra fuit diues, & patrimonium habebat liberum & ingenuum. Nunquã uidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlyſſis excideret, modo Achillis, modo Priami, quos tam bene nouerat, quàm pædagogos noſtros nouimus. Nemo uetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam, quàm ille Troianos & Achiuos perſaluta bat. Nihilominus eruditus uolebat uideri. Hanc itaque compendiariam excogitauit, magna ſumma emit ſeruos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum. Nouem præterea Lyricis, ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. Non inuenerat, faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cum peteret uerſus, quos referret, ſæpe in medio uerſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum diuitum adroſor, & quod ſequitur arriſor, & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, ut Grammaticos haberet analectos. Cum dixiſſet Sabinus centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos, minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in ea opinione erat, ut putaret ſe ſcire, quod quiſquam in domo ſua ſciret, Idem Satellius illum hortari cœpit, ut luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet, & quomodo poſſum? uix uiuo. Noli obſecro, inquit, iſtud dicere, Non uides quàm multos ſeruos ualentiſſimos habeas? Bona mens nec commodatur nec emitur, & puto ſi uenalis eſſet, non haberet emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & uale. Diuitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas. Hoc ſæpe dicit Epicurus aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt. Vale.

Caluiſius Sabinus

Universidad de Deusto
Biblioteca

EPIST. XXVIII Quod non loci, sed animi mutatione tristitia tollitur, & de non prouocando discrimine, & quod initium sit salutis notitia peccati.

HOc tibi soli putas accidisse, & admiraris quasi rem nouam, quod peregrinatione tam longa, & tot locorũ uarietatibus, non discussisti tristitiã grauitatẽq; mentis. Animũ debes mutare, non cœlum. Licet uastum traieceris mare, licet (ut ait Vergilius noster) Terræq; urbesq; recedant, sequentur te quocunq; peruenieris, uitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait, quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodesse, cum te circumferas? Premit te eadem causa quæ expulit. Quid terrarũ iuuare nouitas potest? Quid cognitio urbium, aut locorũ? In irritum cedit ista iactatio. Quæris quare te fuga ista non adiuuet? tecum fugis, Onus animi deponendũ est. Non ante tibi ullus placebit locus. Talem nũc esse habitũ tuum cogita, qualem Vergilius noster uatis inducit, iam concitatæ & instigatæ, multumq; habentis in se spiritus, non sui. Bacchatur uates, magnũ si pectore possit Excussisse deum. Vadis huc & illuc, ut excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incõmodius fit, sicut in naui onera immota minus urgent, inæqualiter cõuoluta citius eam partem in quam incubuere demergũt. Quicquid facis cõtra te facis, & motu ipso noces tibi. Aegrũ enim concutis. At cum istud exemeris malum, omnis mutatio loci iucũda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscunq; sedes erit. Magis quis uenerit, quàm quo interest, & ideo nulli loco addicere debemus animũ. Cum hac persuasione uiuendũ est, non sum uni angulo natus, patria mea totus hic est mũdus. Quod si liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionũ uarietatibus, in quas subinde priorũ tedio migras. Prima enim quæq; placuisset, si omnẽ tuam crederes. Non peregrinaris, sed erras & ageris, ac locũ ex loco mutas, cum illud quod quæris, bene uiuere, omni loco positũ sit. Num quid tam turbidũ fieri potest q̃ forum? ibi quoq; licet quiete uiuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectũ quoq; & uicinìam fori procul fugiam. Nam ut loca grauia, etiam firmissimã ualetudinem tentant, ita bonæ quoq; menti, nec dum adhuc perfectæ, & cõualescenti sunt aliqua parũ salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuosam probantes uitam, quotidie cum difficultatibus rerũ, magno animo colluctant. Sapiens feret ista, non eliget, & malet in pace esse q̃ in pugna. Non enim multũ prodest uitia sua proiecisse, si cum alienis rixandũ est. Trigita, inquis, tyranni Socratẽ circumsteterũt, nec potuerunt animũ eius infringere. Quid interest quot domini sint? Seruitus una est. Hanc qui contempsit, in quantalibet turba dominantiũ liber est. Tempus est desinere, sed si prius portoriũ soluero. Initiũ est salutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixisse uidetur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non uult. Deprehendas te oportet, anteq; emendes. Quidam uitijs gloriantur. Tu existimas aliquid de remdio cogitare, qui mala sua uirtutũ loco numerãt? Ideo quantũ potes teipsum coargue, inquire in te, accusatoris primũ partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris: aliquando te offende. Vale.

IN EPIST. LIBRVM TERTIVM.

EPISTOLA XX.

1 Aliter audio quæ dicit Demetrius noster, cũ illum uidi nudũ, quanto minus q̃ in stramẽtis incubantẽ. Ita prior editio. Alius codex habebat. Ego certe aliter audio q̃d dicit Demetrius noster, cum illũ uidi nudũ. Alius cum in stramẽtis uilibus incubantẽ. Neutra caret scrupulo.

2 Nescio quo modo iste paupertatem laturus est, si in illam inciderit. Nec scio ego Epicuri angelus. Alius habebat, Nec ego Epicuri angelus. Alius pro angelus habebat angulus.

EPIST. XXI

3 Omnes illos magistratus & satrapas. Ex uetustissimo codice reposui, Megistanas: nam hoc uerbo usus est Suetonius, nos magnates siue primates dicimus.

EPIST. XXIIII

4 Abduc illum à prima causa. Sic habebat prior editio. Et haud scio an scripserit, priua causa, pro priuata, quam uocem lector non agnoscens uerterit in primam.

EPIST. XXVII

5 In eodem ualetudinario iaceam. Valetudinarium dixit, quod Græci νοσοκομεῖον.

6 Vt Grammaticos habeat analectos. Quidam habebat analetas, alius analectas, quod magis arridet, ut intelligas eos, qui minutissima quæq; colligunt ex autoribus. Nam ἀναλίσκεται dicuntur reliquiæ decidentes è conuiuio.

EPIST. XXIX Quod licet non omnes monendi sint, tamen, quidam etiam contradicentes uel illudentes docendi sint, & quod sapiens malit sibi placere quàm populo.

DE Marcellino nostro quæris, & uis scire quid agat. Raro ad nos uenit, nulla alia ex causa quàm quia audire uerũ timet, à quo periculo iam abest, nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideo de Diogene, nec minus de alijs Cynicis, qui libertate promiscua usi sunt, & quoscunq; obuios monuerũt, dubitari solet an hoc facere debuerint. Quid enim si quis surdos obiurget, aut natura morbóue mutos? Quare, inquis, uerbis parcam? Gratuita sunt. Non possum scire an ei profuturus sim, quem admoneo. Illud scio, alicui me profuturũ, si multos admonuero. Spargenda est manus, nõ potest fieri, ut non aliquãdo succedat, multa tentanti. Hoc mi Lucili nõ existimo faciendũ magno uiro, diluitur eius autoritas, nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minus obsolefacta corrigere. Sagittarius non aliquãdo ferire debet, sed aliquãdo deerrare. Non est ars, quæ ad effectum casu uenit. Sapiẽtia ars est, certum petat, eligat prosecturos, ab his quos desperauit, recedat, nõ tamen cito relinquat, & in ipsa desperatione extrema remedia tentet. Marcellinũ nostrũ ego nondum despero, etiamnũ seruari potest, sed si cito illi manus porrigitur. Est quidem periculũ ne porrigentẽ trahat, magna in illo ingenij uis est, sed iam tendẽtis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculũ, & audebo illi mala sua ostẽdere. Faciet quod solet, aduocabit illas facetias, quæ risum euocare lugẽtibus possunt, & in se primũ, deinde in nos iocabitur, omnia quæ dicturus sum, occupabit. Scrutabit scholas nostras, & obijciet philosophis congiaria, amicas, gulam. Ostendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: ostendet mihi lepidum philosophũ Aristonẽ, qui in gestatione differebat, hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius secta cum quæreret Scaurus, ait, utiq; peripateticus non est. De eodẽ cum cõsuleretur Iulius Græcinus uir egregius quid sentiret, non possum, inquit, tibi dicere. Nescio enim quid de gradu faciat, tanq; de essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philosophiã honestius neglexissent, quã uendunt, in facie ingeret. Cõstituì tamen cõtumelias perpeti. Moueat ille mihi risum, ego fortasse illi lachrymas mouebo, aut si ridere perseuerabit, gaudebo tanq; in malis, quod illud genus insaniæ euitare contigerit. Sed nõ est illa hilaritas longa, obserua, uides eosdẽ intra exiguũ tempus acerrime ridere, & acerrime rudere. Propositũ est aggredi illum, & ostẽdere quanto pluris fuerit, quũ multis minoris uideretur. Vitia eius etiam si non excidero inhibebo, nõ desinent, sed intermittẽtur, fortasse autẽ & desinẽt, si intermittendi consuetudinẽ fecerint. Non est hoc ipsum fastidiendũ, quoniãquidem grauiter affectis, sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, unde quò euaseris, & ex eo suspicaris, quouscq; sis euasurus, cõpone mores tuos, attolle animũ, aduersus formidata cõsiste, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nõne uideatur stultus, si quis multitudinẽ timeat eo loco, per quem transitus singulis est? Aeque ad tuam mortẽ multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic istud natura disposuit. Spiritũ tibi tam unus eripiet, quàm unus dedit. Si pudorem haberes, ultimã mihi pensionẽ remisisses. Sed ne ego quidem me sordide geram, in fœnore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Nunquã uolui populo placere. Nam quæ ego scio, non probat populus, quæ probat populus ego nescio. Quis hoc, inquis? tanq; nescias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabũt Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere potest populo, cui placet uirtus? Malis artibus popularis fauor quæritur, similẽ te illis facias oportet. Non probabunt, nisi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet qualis tibi uidearis, quàm qualis alijs. Conciliari nisi turpi ratione amor turpiũ non potest. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebusq; philosophia præstabit? scilicet ut malis tibi placere, quàm populo, ut æstimes iudicia, non numeres, ut sine metu deorum hominumq; uiuas, ut aut uincas mala aut finias. Cęterũ si te uidero celebrem

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundis uocibus uulgi,si intrante te clamor,plausus,& pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota ciuitate te fœminæ pueriq; laudauerint, quid ni ego tui miserear, cum sciam quæ uia ad istum fauorem ferat? Vale.

EPIST. XXX Quod nihil habet de spe uitæ,quem senectus ducit ad mortem,& quod mors timenda non sit uarias ob causas.

BAssum Aufidium uirum optimũ uidi quassum,ætati obluctantẽ.Sed iam plus illum degrauat,quàm quod possit attolli. Magno senectus & uniuerso pondere incubuit.Scis illum semper infirmi corporis & exucci fuisse,diu illud continuit,& ut uerius dicam,concinnauit,subito deficit. Quemadmodũ in naue quæ sentinã trahit,uni rimæ aut alteri obsistitur, ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurri nõ potest nauigio dehiscenti:ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & fulciri po
al. diducitur test,ubi tanquã in putri ædificio omnis iunctura † dilabitur,& dum alia excipitur,alia discinditur,circũspiciendũ est quomodo exeas. Bassus tamen noster alacer animo est, hoc philosophia præstat, in quocunq; corporis habitu fortem,in cõspectu mortis,hilarem,lætum,nec deficientẽ quamuis deficiat. Magnus gubernator & scisso nauigat uelo,& si exarmauit,tamen reliquias nauigij aptat ad cursum.Hoc facit Bassus noster,& eo animo uultuq; finem suum spectat, quo alienum spectare nimis securi esse putares. Magna res est hæc Lucili,& diu discenda,cũ aduentat hora illa ineuitabilis,æquo animo abire.Alia genera mortis,spei mixta sunt. Desinit morbus, incendiũ extinguitur, ruina quos uidebatur oppressura deposuit,mare quos hauserat, eadẽ ui qua sorbebat, eiecit incolumes, Gladium miles ab ipsa perituri ceruice reuocauit. Nil habet quod speret quem senectus ducit ad mortẽ.Huic uni intercedi non potest. Nullo genere homines mollius moriuntur,sed nec diutius.Bassus noster uidebatur mihi prosequi se &
al. desideriũ cõponere & uiuere tanq; superstes sibi,& sapienter ferre † decidium sui. Nam de morte multa loquitur,& id agit sedulo,ut nobis persuadeat,si quid incõmodi,aut metus in hoc negotio est,morientis uitium esse non mortis,nec magis in ipsa quicq; esse molestiæ q̃ post ipsam . Tam demens autẽ est qui timet quod non est passurus, q̃ qui timet quod non est sensurus.An quisquã hoc futurũ credit,ut per quã fit,ut nihil sentiatur,ea sentiatur.Ergo,inquit,mors adeo extra omne malũ est,ut sit extra omnẽ malorũ metũ. Hæc ego scio & sæpe dicta,& sæpe dicenda,sed neq; cum legerẽ æque mihi profuerũt, neq; cum audirẽ his dicẽtibus,qui negabãt timẽda à quorũ metu aberãt. Hic uero plurimũ autoritatis habuit,cũ loquereꝛ de morte uicina. Dicã enim quid sentiã.Puto etiã fortiorẽ eum esse qui in ipsa morte est, q̃ qui circa mortẽ est. Mors enĩ admota,etiã imperitis animũ dedit,nõ uitandi ineuitabilia.Sic gladiator tota pugna timidissimus iugulũ aduersario præstat,& errantẽ gladiũ sibi attẽperat. At illa quæ in propinquo est, utiq; uentura,desiderat lentam animi firmitatẽ,quæ est rarior,nec potest nisi à sapiente præstari. Libẽtissime itaq; illũ audiebã quasi ferentẽ de morte sententiã,& qualis esset eius natura uelut propius inspectæ indicantẽ. Plus,ut puto,fidei haberet apud te,plus põderis,si quis reuixisset,& in morte nihil mali esse narraret expertus,accessus mortis quã perturbationẽ afferat. Optime hij tibi dicẽt qui secundũ illam steterũt,qui uenientem & uiderũt & receperũt.Inter hos Bassum licet numeres,q nos decipi noluit.Is,ait, tam stultũ esse qui mortẽ timeat,q̃ qui senectutẽ. Nam quemadmodũ senectus adolescentiã sequitur,ita mors senectutẽ. Viuere noluit,qui mori nõ uult. Vita enĩ cum ex
al. donata ceptione mortis † data est,ad hanc itur,quã ideo timere demẽtis est,qa certa expectant dubia metuũtur. Mors necessitatẽ habet æquã & inuictã. Quis queri potest in ea cõditione se esse,in qua nemo nõ est? Prima enim pars æquitatis est æqualitas.Sed nũc supuacuũ est naturæ causam agere,quæ nõ aliam uoluit legẽ nostrã esse q̃ suam. Quicqd cõposuit,resoluit,& quicquid resoluit cõponit iterũ. Iam uero si cui contigit ut illũ senectus leniter emitteret,non repente auulsum uitæ,sed minutatim subductũ,nõne ille gratias agere dijs omnibus debet,quod satiatus ad requiẽ homini necessariã,lasso gratam,perductus est? Vides quosdam optantes mortem,& quidem magis q̃ rogari solet uita.Nescio utros existimẽ maiorẽ nobis animũ dare,qui deposcunt mortẽ,an qui hi
al. lætiq; lares eam † quietiq; opperiunt:quoniã illud ex rabie interdũ ac repẽtina indignatione fit,

fit, hæc ex iudicio certa tranquillitas est. Venit aliquis ad mortem iratus, mortem uenientẽ nemo hilaris excipit,nisi qui se ad illam diu cõposuerat.Fateor ergo ad hominẽ mihi carũ,ex pluribus me causis frequentius ueniisse,ut scirem an illum toties eundem inuenirẽ,nunqd cum corporis uiribus minueretꝛ animi uigor,qui sic crescebat illi,quo modo manifestior notari solet agitatorũ lætitia, cum septimo spatio palmæ appropinquant.Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obsequẽs,primũ sperare se nullũ dolorẽ esse in illo extremo anhelitu,si tamẽ esset,haberet aliquantulũ in ipsa breuitate solatij. Nullũ enim dolorẽ longum esse qui magnus est. Cæterũ succursurũ sibi etiam in ipsa distractione animæ corporisq;,si cum cruciatu id fieret,post illum dolorẽ,se dolere nõ posse. Non dubitare autẽ se quin senilis anima in primis labris esset,nec magna ui distraheretꝛ à corpore.Ignis qui ualentẽ materiã occupauit,aqua & interdum ruina extinguendus est.Ille qui alimentis deficit,sua sponte subsidit.Libẽter hæc mi Lucili audio non tanq; noua,sed tanq; in rem præsentẽ perductus. Quid ergoꝛ non multos spectaui abrumpentes uitam? imõ uero uidi,Sed plus momenti apud me habẽt,qui ad mortem ueniunt sine odio uitæ,& admittunt illam,nõ attrahunt.Illud quidẽ aiebat tormentũ, nostra nos sentire opera,quod tunc trepidamus cũ prope à nobis esse credimus mortẽ. A quo enim prope nõ est,parata omnibus locis, omnibusq; momentis? Sed cõsideremus,inquit,tũc cum aliqua causa moriendi uidetur accedere,quanto aliæ,ppiores sint quæ nõ timent.Hostis alicui mortẽ minabat,hãc cruditas occupauit.Si distinguere uoluerimus causas metus nostri,inueniemus alias uideri. Nõ mortẽ timemus,sed cogitationẽ mortis,ab ipsa enĩ semp tantundẽ absumus . Ita si timẽda mors est,semp timenda est.Q. enim tẽpus morti exemptũ est? Sed uereri debeo,ne tam longas epistolas peius q̃ mortẽ oderis,itaq; finẽ faciã. Tu tamen mortẽ ut nunq; timeas,semp cogita. Vale.

EPIST. XXXI De assentatione seu adulatione uitanda,& de contemptu laboris,& excellentia uirtutis & animi.

AGnosco Luciliũ meũ,incipit quem promiserat exhibere. Sequere illum impetũ animi,quo ad optima quæq; calcatis popularibus bonis,ibas.Non desidero maiorem melioremq; te fieri quàm moliebaris. Fundamẽta tua multũ loci occupauerũt, Tantũ effice quantũ conatus es,& illa quæ tecum in animo tulisti tracta . Ad summã, sapiens eris,si clauseris aures,quibus ceram parũ est obdere. Firmiori spissamẽto opus est, q̃ usum in socijs Vlyssem ferunt.Illa uox quæ timebatur erat blanda,nõ tamen publica. At hæc quæ timenda est,non ex uno scopulo, sed ex omni parte terrarũ circũsonat.Præteruehere itaq; non unũ locum insidiosa uoluptate suspectũ,sed omnes urbes, surdũ te amãtissimis præsta.Bono animo male precantur.Et si uis esse felix,deos ora,ne quid tibi ex his quæ optant eueniat.Nõ sunt ista bona quę in te isti uolũt congeri,unũ bonũ est,qd beatæ uitæ causa,& firmamentũ est,sibi fidere. Hoc autẽ cõtingere nõ potest,nisi contẽptus est labor,& in eorũ numero habitus,quę neq; bona sunt,neq; mala. Fieri enĩ nõ potest,ut una res modo mala sit,modo bona,modo leuis & pferẽda,modo expauescẽda.Labor bonũ nõ est. Quid ergo est bonũ? Laboris contẽptio.Itaq; inuanũ operosos culpauerim,rursus ad honesta nitentes quanto magis incubuerint,minusq; 3
sibi uitia respirare permiserint,admirabor & clamabo,tanto melior surge,& respira,& cliuũ istũ (uno si potes spiritu) exupera.Generosos aios labor nutrit. Non est ergo qd ex illo ueteri uoto parentũ tuorũ eligas,quid contingere tibi uelis,qd optes,& in totũ iam per maxima acto uiro turpe est,& nunc deos fatigare. Quid uotis opus est? Fac te ipse felicẽ,facies autẽ,si intellexeris bona esse qbus admixta est uirtus, turpia,qbus malitia cõiuncta est. Quẽadmodũ sine mixtura lucis nihil splendidũ est,nihil atrũ,nisi qd tenebras habet,aut aliqd in se traxit obscuri:quẽadmodũ sine adiutorio ignis,nihil calidum est,nihil sine aẽre frigidũ:ita honesta & turpia uirtutis & malitiæ societas efficit. Quid ergo est bonũ? rerum scientia. Quid malũ est? rerũ imperitia.Ille prudens atq; artifex pro tẽpore quæq; repellet aut eliget.Sed nec quæ repellit timet,nec miratur quæ eligit,si modo magnus illi & inuictus animus est. Submitti te ac deprimi ueto.Laborẽ si non recuses,parũ est posse.Quid ergo,inqs,labor friuolus & superuacuus est? In quẽ humiles causę uocauerint,nõ est malus,nõ magis q̃ ille qui pulchris rebus impẽditur?

quoniam

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoniã animi est ipsa tolerantia,quæ se ad dura & aspera hortatur,& dicit,quid cessas? Non est uiri timere sudorẽ. Huic & illud accedat,ut perfecta uirtus sit æqualitas,ac tenor uitæ per omnia consonans sibi,quod non potest esse nisi rerũ scientia contingat & ars,per quam diuina & humana noscantur. Hoc est summũ bonum,quod si occupas, incipis deorum esse socius non supplex. Quomodo,inquis, istò peruenitur? Non per
4 Apenninũ Graiumue montem,nec per deserta Candauiæ, nec Sirtes tibi, nec Scylla, aut Charybdis adeundæ sunt,quæ tamen omnia transisti,pcuratiunculæ pretio. Tutũ iter est,iucundum est,ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa,quæ si non deserueris, par deo surges,Parem autem deo pecunia non faciet. Deus nihil habet. Prætexta non faciet. Deus nudus est. Fama non faciet,nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia. Nemo nouit deum,multi de illo male existimant & impune. Non turba seruorũ,lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantiũ. Deus ille maximus
al. beatum potentissimusq; ipse uehit omnia. Ne forma quidẽ,& uires † bonum te facere possunt, nihil horum non patitur uetustatẽ. Quærendũ est ergo quod non fiat indies deterius, cui non possit obstari,quo nõ melius possit optari. Quid hoc est? animus,sed hic rectus bonus,magnus. Quid aliud uoces hunc, quàm deum in humano corpore hospitem? Hic animus tam in equitem Romanũ,quàm in libertinũ,quàm in seruũ potest cadere. Quid est eques Romanus,aut libertinus,aut seruus? Nomina ex ambitione,aut ex iniuria nata. Subsilire in cœlum,ex angulo licet. Exurge modo,& te quoq; dignũ finge deo: finges autem,non auro, non argento. Non potest ex hac materia imago deo exprimi similis. Cogita illos cum propitij essent,fictiles fuisse. Vale.

EPIST. XXXII Commendat secessum à turba,& ammonet huius uitæ cursum percurrendum esse.

INquiro à te & ab omnibus scisciror, qui ex ista regione ueniunt, quid agas, ubi, & cum quibus moreris. Verba dare non potes,tecum sum. Sic uiue tanq; quid facias auditurus sim, imò tanquã uisurus. Quæris quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? Quod nihil audio, quod plerisq; ex his quos interrogo nesciunt, quid agas. Hoc est salutare,non conuersari cum dissimilibus, & diuersa cupientibus: habeo quidem fiduciam non posse te torqueri,mansurumq; in proposito etiam si solicitantiũ turba circumeat. Quid ergo est? non timeo ne immutent te,timeo ne impediant. Multum autem nocet,& qui moratur,utiq; in tanta breuitate uitæ, quam breuiorẽ inconstãtia facimus aliud eius subinde atq; aliud faciẽtes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili charissime & cogita, quantũ celeritati additurus fueris,si à tergo hostis instaret,si equitem aduentare suspicareris,ac fugientiũ premere uestigia. Fit hoc,premeris,accelera,& uade,perduc te in tutum,& subinde considera, quàm pulchra res sit consummare uitam ante mortem,deinde expectare securum reliquam temporis sui partem,nihil sibi in possessione beatæ uitæ positũ,quæ beatior non fit,si longior. O quando uidebis illud tempus, quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusq; eris, & crastini negligens, & in summa tui satietate. Vis scire quid sit quod faciat homines auidos futuri? Nemo sibi contigit. Optauerũt itaq; tibi alia parentes tui, sed ego tibi contrà, omnium tibi eorum contemptũ opto,quorũ illi copiam. Vota illorum multos compilant,ut te locupletent, Quicquid ad te transferunt,alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatem,ut uagis cogitationibus agitata mens,tandem resistat, & certa sit: ut placeat sibi, & intellectis ueris bonis quæ si-
Simul pro simulae mul intellecta sunt,possidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demum necessitates supergressus est,& exautoratus ac liber,qui uiuit uita peracta. Vale.

EPIST. XXXIII Quomodo omnia philosophiæ uerba pondus habent,& quàm turpe sit semper ex cõmentario sapere.

DEsideras his quoq; epistolis sicut prioribus, asscribi aliquas uoces nostrorũ proterum. Non fuerunt circa flosculos occupati,totus contextus illorum uirilis est. Inæqualitatẽ scias esse,ubi quæ eminent notabilia sunt. Nõ est admirationi una arbor, ubi in eandem altitudinem tota sylua surrexit. Eiusmodi uocibus referta sunt carmina refertæ historiæ. Itaque nolo Epicuri illas esse existimes,publicæ sunt,& maxime nostræ.

Sed in illo magis annotãtur, quia raræ interim interueniunt, quia insperatę, quia mirum est aliquid fortiter dici ab homine molliciem professo. Ita enim plerisq; iudicãt. Apud me uero Epicurus est & fortis,licet manuleatus sit. Fortitudo,& industria,& ad bellum prompta mens,tam in Persas quàm in alte cinctos cadit. Nõ est ergo quod exigas excerpta & repetita. Cõtinuũ est apud nostros, quicquid apud alios excerpit. Nõ habemus itaq; ista odorifera,nec emptorem decipimus,nihil inuenturum cum intrauerit,præter illa quæ in fronte suspensa sunt. Ipsis permittimus unde uelint sumere exemplaria. Putas nos uelle singulares sententias ex turba separare? Cui illas assignabimus? Zenoni,an Cleanthi,an Chrysippo,an Panætio,an Posidonio? Non sumus sub rege,sibi quisque se uendicat: apud istos quicquid dicit Hermacus, quicquid Metrodorus,ad unum refertur. Omnia quæ quisquam in illo contubernio locutus est,unius ductu & auspicijs dicta sunt. Non possumus,inquam,ex tanta rerum æqualium copia, licet tentemus aliquid educere. Pauperis est numerare pecus. Quocunq; miseris oculũ,id tibi occurret quod eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare depone istam spem,posse te summatim degustare ingenia maximorũ uirorum. Tota tibi inspicienda sunt,tota tractanda. Res geritur,& per liniamenta sua ingenij opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso quo minus singula membra,dummodo in ipso homine consideres. Non est formosa mulier,cuius crus laudatur aut brachium,sed illa cuius uniuersa facies admirationem singulis partibus abstulit. Si tamẽ exegeris,non tam † mendice tecum agam,sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est aliter, modice
passim iacentium. Sumenda erunt non colligenda. Non enim excidunt,sed fluũt per- Plena manu
petua,& inter se connexa sunt. Nec dubito quin multum conferant,rudibus adhuc & extrinsecus auscultantibus. Facilius enim singula insidunt circumscripta,& carminis modo inclusa. Ideo pueris & sententias ediscendas damus, & has quas Græci Chrias Χρείας
uocant,quia complecti eas puerilis animus potest,qui plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floseculos turpe est,& fulcire se notissimis & paucissimis uocibus, & memoria stare. Sibi iam innitatur,dicat ista,nõ teneat. Turpe est enim seni aut prospicienti senectutem ex commentario sapere. Hoc Zenon dixit. Tu quid? Hoc Cleanthes. Tu quid? quousq; sub alio moueris? Et impera et dic,quod memoriæ tradatur,aliquid & de tuo profer. Omnes itaq; istos nunquã autores,semper interpretes, sub alienа umbra latentes,nihil puto habere generosi,nunquam ausos aliquãdo facere,quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerũt. Aliud est meminisse,aliud scire. Meminisse est rem cõmissam memoriæ custodire. At contrà scire,est & sua facere quenq;, nec ab exemplari pendere,& toties ad magistrum respicere,hoc dicit Zenon,hoc Cleanthes. Aliquid interfit inter te & librum,quousque discas? iam & præcipe. Quid est
quare audiam quod legere possum? Multum,inquit,uiua uox facit. Non quidem hæc Viua uox
quæ alienis uerbis commendatur,& actuarij uice fungitur. Adijce nunc,quod isti qui nunquam tutelæ suæ fiunt,primum in ea re sequuntur priores, in qua nemo nõ à priore desciuit,deinde in ea re sequũtur quæ adhuc quæritur. Nũquam autem inuenietur si contenti fuerimus inuentis. Præterea qui aliud sequitur,nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum uestigia? Ego uero utar uia ueteri, sed si priorem planioremq; inuenero,hanc muniam. Qui ante non ista mouerunt,nõ domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus ueritas,nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est. Vale.

EPIST. XXXIIII. Quomodo magistrũ delectat profectus discipuli, & quod magna pars bonitatis est uelle fieri bonum.

CResco,& exulto,& discussa senectute recalesco, quoties ex his quæ agis & scribis intelligo quantum te ipse (nam turbã olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam arbor ad fructum producta delectat, si pastor ex fœtu gregis sui capit uoluptatem,si alumnum suum nemo aliter intuetur, quàm ut adolescentiam illius suam iudicet,quid euenire credis his,qui ingenia educauerunt,& quæ tenera formauerũt, adulta subito uident? Assero te mihi,meum opus es. Ego cum uidissem indolem tuã,iniecí manũ,exhortatus sum,addidi stimulos, nec lente ire passus sum, sed subinde incitaui,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Currentem hortor

& nũc idem facio. Sed iam currentẽ hortor, & inuicem hortantẽ. Quid aliud, inquis, adhuc uoloꝫ In hoc plurimũ est. Non sic quomodo principia totius operis dimidiũ occupare dicuntur, ita res animo cõstat. Itaq; pars magna bonitatis est uelle fieri bonũ. Scis quem dicam bonumꝫ perfectum, absolutum, quem malum facere nulla uis, nulla necessitas possit. Hunc in te prospicio, si perseueraueris & incubueris, & id egeris ut omnia facta dictaq; tua inter se congruant, ac respondeant sibi & una forma percussa sint. Non est huius animus in recto, cuius acta discordant. Vale.

EPIST. XXXV. De differentia amicitiæ, & amoris, & animi constantis.

CVm te tam obnixe rogo ut studeas, meũ negotiũ ago, habere amicũ uolo, quod contingere mihi (nisi pergas excolere te ut cœpisti) nõ potest. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergoꝫ hæc inter se diuersa sunt? imò dissimilia. Qui amicus est, amat, qui amat, non utiq; amicus est. Itaq; amicitia semper prodest. Amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare discas. Festina ergo dum mihi proficis, nec istuc alteri dideris. Ego quidẽ percipio iam fructũ, cum mihi fingo uos animo futuros, & quicquid ætati meæ uigoris abscessit, id ad me ex tua, quanquã nõ multũ abest, rediturum. Si tamen re quoq; ipsa lætus esse uolo, uenit ad nos ex his quos amamus etiam absentibus gaudiũ, sed id leue & euanidum. Conspectus, & præsentia, & conuersatio aliquid habet uiuæ uoluptatis, utiq; si non tantũ quem uelis, sed qualem uelis uideas. Affer iraq; te mihi ingens munus, & quo magis instes, cogita me senẽ esse, te mortalẽ. Propterea ad me, sed ad te prius profice, & ante omnia hoc cura, ut constes tibi. Quoties experiri uoles, an aliquid actum sit, obserua an eadem uelis hodie quæ heri. Mutatio uoluntatis indicat animum natare aliubi, atq; aliubi apparere, prout tulit uentus. Non uagatur quod est fixum & fundatum. Istud sapienti perfecte cõtingit, aliquatenus & proficienti prouectoq;. Quid ergo interest? Hic commouetur quidem non tamen transit, sed suo loco nutat, ille nec cõmouetur quidem. Vale.

EPIST. XXXVI. De inquietæ felicitatis horriditate, & quod propria animi meditatio sit contemptus mortis.

AMicum tuum hortare, ut istos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod umbram & otium petierit, quod dignitatẽ suam destituerit, & cum plus consequi posset, prætulerit quietẽ omnibus. Quàm utiliter negotium suum gesserit, quotidie illis ostentet. Hi quibus inuidetur, nõ desinent transire. Alij elidentur, alij cadent. Res est inquieta felicitas. Ipsa se exagitat, mouet cerebrum, nõ uno genere. Alios in aliud iritat, hos in potentiam, illos in luxuriã, hos inflat, illos mollit & totos resoluit. At bene aliquis illam fert, sic quomodo uinum. Itaq; non est quod tibi isti persuadeãt eum esse felicẽ, qui à multis obsidetur. Sic ad illũ quemadmodũ ad lacum cõcurritur, quem exhauriunt & turbant. Nugatorium & inertem uocant. Scis quosdam peruersè loqui, & signare contraria, felicem uocabant. Quid ergoꝫ Erat? Ne illud quidem curo qd quibusdã nimis horridi animi uidetur & tetrici. Ariston aiebat, malle se adolescentem tristẽ, quàm hilarem & amabilẽ turbæ. Vinum enim fieri bonum quod recẽs durũ & asperũ uisum est, non pati ętatẽ quod in dolio placuit. Sin eum tristẽ appellent & inimicum processibus suis, bene se dabit in uetustate ipsa tristitia, perseueret modo colere uirtutem, † perhibere liberalia studia, nõ illa quibus perfundi satis est, sed hæc quibus tingendus est animus. Hoc est discẽdi tempus? Quid ergoꝫ aliquod est, quo non sit discendum? Minime. Sed quemadmodũ omnibus annis, studere honestum est, ita nõ omnibus institui, Turpis & ridicula res est elementarius senex, Iuueni parãdum, seni utendum est. Facies ergo rem utilissimam tibi, si illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt beneficia esse expctenda tribuendaq; non dubie primæ sortis, quæ tam prodest dare quã accipere. Deniq; nihil illi iam liberũ est. Spopondit. Minus autẽ turpe est creditori, quàm spei bonę decoquere. Ad illud æs alienum soluendum, opus est negotiãti nauigatione prospera, agrum colenti ubertate eius quam colit terræ, & cœli fauore. Ille quod debet sola potest uoluntate persoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos disponat, ut quàm tranquillissimus ille animus ad perfectum ueniat, qui nec ablatum sibi quicquã sentit, nec adiectũ, sed in eodem habitu est, quocunq; res cadunt. Cui siue

al. perhiber
al. prendere

aggeruntur

aggeruntur uulgaria bona, supra res suas eminet, siue aliquid existis uel omnia casus excussit, minor non fit. Si in Parthia natus esset, arcũ infans statim tenderet. Si in Germania, protinus puer tenerum hastile uibraret. Si auorum nostrorum temporibus fuisset, equitare & hostem comminus percutere didicisset. Hæc singulis disciplina gẽtis suæ suadet & imperat. Quid ergoꝫ huic meditandum est, quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus bene facit, mortem contemnere; quæ quin habeat in se aliquid terribile, ut & animos nostros (quos in amorem sui natura formauit) offendat, nemo dubitat: nec necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodã uoluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo discit, ut si necesse fuerit, æquo animo in rosa iaceat, sed in hoc duratur, ut tormentis non submittat fidem, ut si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius pro uallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliquod amminiculum reclinatis. Mors nullum habet incõmodum. Esse enim debet aliquid cuius sit incõmodũ. Quod si tanta cupitas longioris ęui te tenet, cogita nihil eorũ quę ab oculis abeũt, & in rerum naturã, ex qua prodierunt ac mox processura sunt reconduntur, consumi: desinunt ista non pereunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit uitam non eripit: ueniet iterum qui nos in lucẽ reponat dies, quam multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea diligentius docebo, omnia quæ uidentur perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeãtium, uidebis in hoc mundo nihil extingui, sed uicibus descẽdere ac resurgere. Aestas abit, sed alter annus illã adducit: hyems cecidit, referẽt illam sui mẽses. Solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarũ iste discursus quicquid præterierit repetit, pars cœli leuatur assidue, pars mergitur. Deniq; finem faciam, si hoc unum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortem. Et esse turpissimum si eam securitatem nobis ratio non præstat, ad quam stultitia perducit. Vale.

EPIST. XXXVII. De duplice magnanimitate, & quomodo ad ueram libertatem philosophia perducat.

QVod maximum uinculum est ad bonam mentem, promisisti uirum bonũ. Sacramento ligatus es. Deridebit si quis tibi dixerit, mollẽ esse militiã & facilẽ Nolo te decipi. Eadem honestissimi huius & illius turpissimi, autoramenti uerba sunt, uri, uinciri, ferroq; necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibũt quæ per sanguinem reddant, cauetur ut ista uel inuiti patiantur, à te, ut uolens libensq; patiaris. Illis licet arma submittere, misericordiam populi tentaret Tu neq; submittes, nec uitã rogabis. Recto tibi inuictoq; moriẽdum est Quid porro prodest paucos dies, aut annos lucrifacere? Sine missione nascimur. Quomodo ergo, inquis, me expediã? Effugere nõ potes necessitates, potes uincere. Fiat uia, & hanc tibi uiam dabit philosophia: ad hanc te confer, si uis saluus esse, si securus, si beatus. Deniq; si uis esse (quod est maximũ) liber. Hoc contingere aliter nõ potest. Humilis res est stultitia abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus & sæuissimis subiecta. Hoc tam graues dominos, interdum alternis uicibus imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quæ sola libertas est. Vna ad hanc fert uia, & quidẽ recta. Non aberrabis, uade certo gradu. Si uis tibi omnia subijcere, te subijce rationi, multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa discces quid, & quemadmodum aggredi debeas, non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui sciat quomodo quod uult cœperit uelle. Nõ consilio adductus ullo, sed impetu impactus est. Non minus sæpe fortuna in nos incurrit, quã nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri, & subito in medio turbine rerum stupentem quærere, huc ego quemadmodum ueni? Vale.

EPIST. XXXVIII. De utilitate familiaritatis breuis & inelaborati sermonis.

MErito exigis ut hoc inter nos epistolarum commerciũ frequentemus. Plurimũ proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo. Disputationes præparatæ & effusę audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est. Consilium nemo clare dat. Aliquando utẽdum est & illis (ut ita dicam) concionibus, ubi qui dubitat, impellendus est. Vbi uero uon hoc agendum est, ut uelit discere, sed ut discat, ad hæc submissiora uerba ueniendũ est. Facilius intrãt, sed hærent,

Universidad de Deusto
Biblioteca

rent. Nec enim multis opus est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt, quod quamuis sit exiguum, cum occupauit idoneum locum, uires suas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit ratio, non late patet, si aspicias, in opere crescit. Pauca sunt quæ dicuntur, sed si illa animus bene exceperit, conualescunt & exurgunt. Eadem est, inquam, præceptorum conditio quæ seminum. Multum efficiunt, & si angusta sunt, tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa & in se trahat. Multa inuicé & ipsa generabit, & plus reddet quam acceperit. Vale.

EPIST. XXXIX. De differentia ordinariæ orationis & breuiarij, & quod sit proprium generosi animi ad excelsa citari, & quatinus superfluitas noceat.

COmmentarios quos desideras diligēter ornatos, & in angustum coactos, ego uero componam, sed uide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc uulgo breuiarium dicitur. Olim cū latine loqueremur, summariū uocabatur. Illa res discēti magis necessaria est, hæc scientī. Illa enim docet, hæc ammonet. Sed utriusque rei tibi copiā faciam. Tu à me non est quod illum aut illum exigas. Qui noto rem dat, ignotus est. Scribam ergo quod uis, sed meo more, Interim multos habes, quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum. Hæc ipsa res expergisci te coget. Si uideris quàm multi tibi laborauerint, cōcupisces & ipse ex illis unus esse. Habet enim hoc in se generosus animus, quod cōcitatur ad honesta. Nemnem excelsi ingenij uirum humilia delectant & sordida, magnarum rerum species ad se uocat & extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quàm quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior, quo uehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit. Ponet se extra ius ditionemq; fortunæ, Secunda temperabit, aduersa comminuet, & alijs admiranda despiciet. Magni animi est magna cōtemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim utilia uitaliaq; sunt, at hęc eo quo superfluunt nocēt. Sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur. Sic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas. Idem animis quoq; euenit, quos immoderata felicitas rumpit, qua non tantum in aliorum iniurias, sed etiam in suam † uertuntur. Quis hostis in quenquam tam cō tumelioſus fuit, quàm in quosdam uoluptates suæ sunt, quorum impotentiæ atq; insanæ libidini ob hoc unum possis ignoscere, quod quæ fecere patiuntur? Nec immerito hic illos furor uexat Necesse est enim in immensum exeat cupiditas, quæ naturalem modum transilijt. Ille enim habet suum finem, inania & ex libidine orta sine termino sunt. Necessaria metitur utilitas, supuacua quo redigis? Voluptatibus utiq; se immergunt, quibus in consuetudinem adductis carere nō possunt, & ob hoc miserrimi sunt, quod eò peruenerunt, ut illis quæ superuacua fuerant, facta sint necessaria. Seruiunt utiq; uoluptatibus suis, non fruuntur, & mala sua (quod malorum ultimum est) amāt. Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiā placent; & desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerant uitia, mores sunt. Vale.

est, uisimus

at, itaque

EPIST. XL. Docet pronuntiationem moderandam, & exemplo maxime Ciceronis iubet esse tardiloquum.

QVod frequenter mihi scribis, gratias ago. Nam quo uno modo potes, te mihi ostendis. Nunq; epistolam tuam accipio, ut nō protinus unà simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundæ sunt, quæ memoriam renouant & desiderium absentiæ, falso atq; inani solatio leuant: quanto iocundiores sunt literæ, quæ uera amici absentis uestigia, ueras notas afferunt? Nam quod in conspectu dulcissimum est, id amici manus epistolæ impressa præstat agnoscere. Audisse te scribis Serapionem philosophum, cum istuc applicuisset, solere magno cursu uerba conuoluere, quæ non effundit unà, sed premit & urget. Plura enim ueniunt, quàm quibus uox una sufficiat: hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quoque sicut uita debet esse composita. Nihil autem ordinatum est, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem niuis superueniens, oratori data est, lenis & melle dulcior seni profluit. Sic itaq; habe ut istam uim dicendi rapidam, atq; abundantem, aptiorem esse circulanti iudices & agenti rem magnam ac seriam,

riam, docentiq;. Aeque stillare illam nolo, quàm currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoq; inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, tedio interruptæ tarditatis. Facilius tamen insidit quod expectatur, quàm quod præteruolat. Denique tradere homines discipulis præcepta dicuntur. Non traditur quod fugit. Adijcenūc quod quæ ueritati operam dat oratio, incomposita debet esse & simplex. Hæc popularis nihil habet ueri, mouere uult turbam, & inconsultas aures impetu rapere, tractandam se non præbet, aufertur. Quomodo autem regere potest, quæ regi nō potest? Quid quod hæc oratio quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet? Remedia non prosunt, nisi immorentur. Multū præterea habet inanitatis & uani, plus sonat quàm ualet. Lenienda sunt quæ me exterrent, compescenda quæ iritant, discutienda quæ fallunt, Inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim potest fieri? Quis medicus ægros in transitu curat? Quid quod ne uoluptatem quidē ullam habet, talis uerborum sine delectu ruentium strepitus? Sed ut plæraq; quæ fieri posse non crederes, cognouisse satis est, sic istos qui uerba exercuerunt abunde est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari uelit, quid de eorū animo iudicet, quorum oratio perturbata, & † immissa est, nec potest reprimi? Quemadmodum per procliue currentium, non ubi uisum est gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit, ac longius quàm uoluit effertur: sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ, quæ ponere debet uerba nō proijcere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & insurget? Quid ni? sed salua dignitate morū, quam uiolenta ista & nimia uis exuit. Habeat uires magnas, moderatas tamen, perēnis sit unda non torrens. Vix oratori permiserim talem dicēdi uelocitatem, irreuocabilem, ac sine lege uadentem. Quemadmodum enim iudex subsequi poterit, aliquando etiam impetus ac rudis: tum quoq; cum illum aut ostentatio abstulerit, aut affectus impetus sui, tantum festinet atq; ingerat, quantum aures pati possunt. Recte ergo facies, si non uideris istos, qui quantum dicant, non quemadmodum quærunt, & ipse malueris aliquando si necesse est, uel iuxta Publium Vinicium dicere, qui cum quæreretur quomodo Publius Vinicius diceret, Asellius ait, tractim. Nam Gemínus Varius ait, quomodo istū disertū dicatis, nescio, tria uerba nō potest iungere. Quid ni malis tu sic dicere quomodo Vinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit, qui illi singula uerba uellenti, tanquam dictaret non diceret, ait, Dic uel nunquam dicas. Namq; Echeri cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano uolo. Nunquam dubitauit, nunquam intermisit, semel incipiebat, semel desinebat, quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiam cum scribimus interpungere consueuimus. Cicero quoq; noster (à quo Romana elocutia exiliuit) gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, & æstimat, & præbet æstimandū. Fabianus uir egregius & uita & scientia, & (quod post ista est) elocutia quoq;, disputabat expedite magis, quàm cōcitate, ut posses dicere facilitatem esse illam non celeritatem. Hanc ego in uiro sapiente recipio, nō exigo, ut oratio eius sine impedimento exeat, proferatur tamen malo, quàm profluat. Eo autem magis te deterreo ab isto morbo, quod non potest tibi ista res contingere aliter, quàm si te pudere desierit. Perfrices frontem oportet, & ipse te nō audias. Multa enim inobseruatius ille cursus feret quæ reprehendere uelis. Non potest, inquam, tibi contingere res ista, salua uerecundia. Præterea exercitatione opus est quotidiana, & à rebus studiū transferendum est ad uerba. Hæc autem etiam si aderunt, & poterunt sine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. Nam quemadmodum sapienti uiro incessus modestior conuenit, ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum hæc erit, tardiloquum te esse iubeo. Vale.

forte, admissa

Perfrices frōtem

EPIST. XLI. Quomodo in uno quòq; bonorum uirorum, deus habitat, & quod homo laudandus est, pro his quæ habet intus.

FAcis rem optimam, & tibi salutatē, si (ut scribis) perseueras ire ad bonam mentem, & quàm stultum est optare, cum possis à te impetrare? Non sunt ad cœlum eleuandæ manus, nec exorandus edituus, ut nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

simus, admittat. Prope est à te deus, tecum est, intus est. Ita dico Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorũ bonorumq; nostrorũ obseruator & custos, hic prout à nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus uir sine deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam nisi ab illo adiutus exurgere? Ille dat consilia magnifica, & † recta, In unoquoq; uirorum bonorum quis deus, incertũ est, habitat tamen deus. Si tibi occurrit uetustis arboribus, & solitam altitudinem egressis frequens lucus, & cõspectum cœli densitate ramorum aliorum alios protegentium submouens, illa proceritas syluæ, & secretũ loci & admiratatio umbræ, in aperto tam densæ atq; cõtinuæ, fidẽ tibi numinis facit. Et si quis specus saxis penitus exesis montem suspenderit, non manufactus, sed naturalibus causis in tantam laxitatem excauatus, animum tuum quadã religionis suspitione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramur, subita ex abdito uasti amnis eruptio aras habet. Coluntur aquarum calentium fontes, & stagna quędam, uel opacitas, uel immensa altitudo sacrauit. Si hominẽ uideris interritũ periculis, intactũ cupiditatibus, inter aduersa felicem, in medijs tempestatibus placidũ, ex superiore loco homines uidentem, ex æquo deos, non subibit te ueneratio eius? Non dices, ista res maior est altiorq;, quàm ut credi similis huic, in quo est, corpusculo possit? Vis istuc diuina descendit, animum excellẽtem, moderatum, omnia tanquã minora trãseuntẽ, quicquid timemus optamusq; ridentẽ, cœlestis potentia agitat. Nõ potest res tanta sine administro numinis stare. Itaq; maiore sui parte illic est unde descendit. Quemadmodũ radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur: sic animus magnus & sacer, & in hoc demissus ut propius quidem diuina nossemus. conuersatur quidẽ nobiscum, sed hæret origini suæ. Illinc pendet, illuc spectat ac nititur, nostris tanquã melior interest. Quis est ergo hic animus? qui nullo bono nisi suo nitet. Quid enim est stultius, quàm in homine aliena laudare? Quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in aliũ proti
6 nus transferri possunt? Non faciunt meliorẽ equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba nitet, dum contrectatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus, aliter incultus, integri spiritus. Hic, scilicet, impetu acer, qualẽ illũ esse natura uoluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore aspici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari nisi suo debet. Vitẽ laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa ad terram, pondere eorũ quę quę tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam prę ferret uitẽ, cui aureæ uuæ, aurea folia dependent? Propria uirtus est in uite fertilitas. In homine quoq; id laudandum est, quod ipsius est. Familiam pulchram habet, & domũ pulchram, multum serit, multum fœnerat, nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari. Quod propriũ est hominis, quæris quid sit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo. Consummatur itaq; eius bonũ, si id adimpleuit cui nascitur. Quid est autẽ quod ab illo ratio hæc exigit? Rem facillimã, secundũ naturam suam uiuere: sed hanc difficilem facit cõmunis insania. In uitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad salutẽ reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit? Vale.

EPIST. XLII. Vota eorum qui de potentibus male æstimant, & de remedio contra damna bonorum fortuitorum.

IAm tibi iste persuasit, se uirum bonũ esse. Atqui uir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. Scis quem nunc uirum bonum dicam, huius secundæ notæ. Nã ille alter fortasse tanquam phœnix semel anno quingẽtesimo nascitur, nec est mirum ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbã nascentia, sæpe fortuna producit, eximia uero, ipsa raritate commendat. Sed iste multum adhuc abest ab eo quod profitẽ, & si sciret quid esset uir bonus, nondum se esse crederet, fortasse etiam fieri posse desperaret. At male existimat de malis. Hoc etiã mali faciũt, nec ulla maior pœna nequitiæ est, quàm quod sibi ac suis displicet. At odit eos, qui subita & magna potentia insolenter utuntur. Idem facier, cum idem poterit. Multorum quia imbecillia sunt, latẽt uitia, non minus ausura cũ illis uires suæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. Non desunt tunc illi uenena, sed torpent. Multorum crudelitas, &

ambitio,

ambitio, & luxuria, ut paria pessimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Eadẽ uelle eos cognosces, da posse quantum uolunt. Meministi cum quendam affirmares esse in tua potestate, dixisse me, uolaticum esse ac leuem, & te non pedem eius tenere, sed pennã. Mentitus sum, pluma tenebatur, quam remisit & fugit. Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput suum casura tentauerit. Non uidebat se per aliorum pericula in suum ruere, non cogitabat quàm onerosa essent quæ perebat, etiam si superuacua non essent. Hoc itaq; in his quæ affectamus, atq; labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis cõmodi esse, aut plus incõmodi. Quædam supervacua sunt, quædam tanti non sunt. Sed hæc non peruidemus, & gratuita nobis uidẽtur, quæ charissime constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam soluimus, ea gratuita uocamus, pro quibus nosipsos impẽdimus: quæ emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amœnum aliquod fructuosumue prædium, ad ea parati sumus peruenire cũ solicitudine, cũ periculo, cum iactura pudoris, & libertatis & temporis. Adeo nihil est cuiq; se uilius. Idẽ itaq; in omnibus consilijs rebusq; faciamus, quod solemus facere, quoties ad instituorem alicuius mercis accessimus, uideamus hoc quod concupiscimus quanti deferat. Sæpe maximum pretium est, pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostẽdere, quæ acquisita acceptaq;, libertatem nobis extorserunt, Nostri essemus, si ista nostra non essent. Hæc ergo tecum ipse uersa, non solun ubi de incremento agetur, sed etiam de iactura. Hoc periturum est. Nempe aduenticium fuit, tam facile sine isto uiues quàm uixisti. Si diu illud habuisti, perdidisti postquã satiatus es. Si non diu, perdis antequã assuescas. Pecuniam minorem habebis, nẽpe & molestiam: gratiã minorem, nempe et inuidiam. Circũspice ista quæ nos agunt in insaniam, quæ cũ plurimis lachrymis amittimus. Scies nõ damnũ in his molestũ esse, sed opinionem dãni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat. Qui se habet, nihil perdidit. Sed quoto cuiq; habere se cõtigit? Vale.

EPIST. XLIII. Quomodo comparationis modus ferè omnia magna facit, & minima, & quod praua uita quærit, abscondi à publico sensu.

QVomodo hoc ad me peruenerit quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui scit plurimum rumor. Quid ergo, inquis, tãtus sum, ut possim excitare rumorem? Non est quod te ad hunc locum respiciens metiaris ad istum respice, in quo moraris. Quicquid inter uicina eminet, magnum est illic ubi eminet. Nam magnitudo habet certum modum, comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna est, in mari paruula est. Gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est. Tu tunc in prouincia, licet contemnas ipse te magnus es. Quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, scitur. Eo tibi diligentius uiuendum est. Tũc felicem te esse iudica, cum poteris in publico uiuere, cum te parietes tui tegent, non abscondent, quos plerunq; circundatos nobis iudicamus, non ut tutius uiuamus, sed ut peccemus occultius. Rem dicã, ex qua mores æstimes nostros, uix quenquam inuenies, qui possit aperto ostio uiuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic uiuimus, ut deprehendi sit, subito aspici. Quid autem prodest recondere se & oculos hominum auresq; uitare? Bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atque solicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant. Si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem. Vale.

EPIST. XLIIII. Quod quilibet potest fieri uere nobilis, si uelit. Et quomodo multi errant in optando uitam beatam.

ITerum tu mihi te pusillum facis, et dicis, malignius tecum egisse naturã prius, deinde fortunam, cum possis te eximere uulgo, & ad felicitatẽ hominũ maximã emergere. Si quid aliud est in philosophia boni, hoc est, quod stemma nõ inspicit. Omnes si ad primã originẽ reuocẽtur, à dijs sunt. Eques Romanus es, et ad hũc ordinẽ tua te per duxit industria. At mehercules multis quatuordecim gradus sunt clausi. Nõ omnes curia admittit. Castra quoq; quos ad laborẽ & periculũ recipiunt, fastidiose legunt. Bona mẽs omnibus patet, omẽs ad hoc sumus nobiles. Nec reiecit quempiã philosophia,

al. curia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec eligit,omnibus lucet.Patricius Socrates non fuit.Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus.Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parē?Omnes hi maiores tui sunt,si te illis geris dignum. Geres autem,si hoc protinus tibi persuaseris,à nullo te nobilitate superari.Omnibus nobis totidem ante nos sunt,nullius non origo ultra memoriam iacet. Omnia ista longa uarietas miscuit,& sursum deorsum fortuna uersauit. Quis ergo generosus?Ad uirtutem bene à natura compositus.Hoc unum est intuendum . Alioqui si ad uetera te reuocas,nemo non inde est, ante quod nihil est . A primo mundi ortu usq; in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidisq; alternata series.Nō facit nobilem,atrium plenum fumosis imaginibus.Nemo in nostram gloriā uixit, nec quod ante nos fuit nostrum est.Animus facit nobilem,cui ex quacunq; cōditione supra fortunam licet surgere.Puta itaq; te non esse equitem Romanum,sed libertinum, potes hoc consequi,ut solus sis liber inter ingenuos.Quomodo inquis?Si mala bonaq; no populo autore distinxeris.Intuendum est,non unde uenīant,sed quò eant.Si quid est quod beatā uitā potest facere,id bonū est suo iure,deprauari enim in malū non potest. Quid est ergo in quo erratur?Cū omnes beatā uitam optant,quod instrumenta eius pro ipsa habent,& illam dū petunt,fugiunt.Nam cū summa beatæ uitæ sit solida tranquilitas,& eius concussa fiducia,solicitudinis colligunt causas,& per insidiosum iter uitæ non tantum ferunt sarcinas,sed trahunt.Ita longius ab effectu eius quod petunt, semper abscedunt,& quo plus opere impendunt, hoc magis impediunt, & feruntur retro,quod euenit in labyrintho properantibus,ipsa illos uelocitas implicat. Vale.

Sursum deorsum.

IN EPIST. LIB. QVARTVM ET QVINTVM

EPISTOLA XXIX.

a Acerrime ridere,& acerrime tabere. Pro tabere, quidā habebant,rapere,quidā rubere,quidam rabire.Pro rubere puto scribendū rudere. Luxit enim Seneca uocū affinitate, quæ est in ridere & rudere. Rident qui gaudent,rudunt irati. Vnde illud Persij, Pecuaria rudere dicas.

EPISTOLA XXX.

a Inueniemus alias uideri. Consentiebant exemplaria. Videtur aliquid deesse,nisi hoc sentio, discrimen non esse in re,sed in opinione.

EPIST. XXXI.

b Quanto magis incubuerint,minusq; sibi uinci ac strigare permiserint. Ita prior editio. Alius sic habebat, magis incubuerint, minusq; sibi uitia, consurgere permiserint. Quæ lectio placet,nisi quod obstrepit pronomē,sibi,pro ipsi positum. Quod tamen Seneca frequenter durius usurpat. Variabat & aliter in alijs scripturis,sed nihil satis fecit,Quidam habebant pro strigare restrigare,opinor fuisse scriptum respirare. Nam mox acclamat,respira.

4 Graium montem. Graias alpes indicat. Quidam scholiastes hic ascripserat,Graium,id est Græcum & adiecit montem Olympum significari.

EPISTOLA XL.

5 Publium Vinicium dicere. Quidam habebant discere,sed displicet. Videtur deesse præpositio,iuxta:nisi forte sic locutus est Seneca Publium dicere,quemadmodum Vergilius dixit, uox non sonat hominem. Deindeq; itaq; supereſt.

EPIST. XL.

6 Aliter leo aurata iuba innititur. Ita prior editio. In alijs erat innititur, in alijs dimittitur. Forte legendum erat nitet. Ait enim de decore natiuo.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIB. VI.

EPIST. XXV. De modo eligendi commentarios, de acie ingenij, non in uerbis,sed in rebus exercenda,& quis sit uere beatus.

Librorum istic inopiā esse quereris. Nō refert q̄ multos,sed q̄ bonos habeas. Lectio certa prodest, uaria delectat. Qui quò destinauit,peruenire uult,unā sequatur uiā,nō per multas uagetur. Nō ire istud,sed errare est. Vellē,inquis,magis cōsiliū mihi q̄ libros dares. Ego uero quoscunq; habeo mittere paratus sum,& totum horreū excutere,me quoq; istò si possem,transferrē,& nisi maturē te finē officij sperarē impetraturū,hāc senilem expeditionem indixissem mihi:nec me Charybdis,& Scylla,et fabulosum istud

al.impleturū

fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista,nō solum traiecissem,dū modo te cōplecti possem,& præsens æstimare quantum animo creuisses . Cæterum quod libros meos tibi mitti desideras ,non magis ideo me disertum puto,quàm formosum putarē, si imaginem meam peteres.Indulgentiæ scio istud esse non iudicij,& si modo iudicij est,indulgētia tibi imposuit.Sed qualescūq; sunt,tu illos sic lege,tanquam uerū quæram adhuc,non sciam,& contumaciter quæram.Nō enim me cuiquā mancipaui,nullius nomen fero,multum magnorum uirorum iudicio credo,aliquid & meo uēdico. Nam illi quoq; non inuenta,sed quærenda nobis reliquerunt,& inuenissent forsitan necessaria,nisi & superflua quęsissent.Multum illis temporis uerborum cauillatio eripuit,& captiosæ disputationes,quæ acumen irritum exercēt.Nectimus nodos,& ambiguam significationem uerbis alligamus,deinde dissoluimus,ac tantū nobis uacat, iam uiuere,iam mori scimus.Tota illō mente pergendum est,ubi prouideri debet ,ne res nos non uerba decipiant.Quid mihi uocum similitudines distinguis , quibus nemo unquā nisi quí disputat captus est?Res fallunt,illas discerne.Pro bonis mala amplectimur.Optamus contra id quod optauimus,pugnant uota nostra cum uotis,cōsilia cum consilijs.Adulatio quàm similis est amicitiæ?Non imitatur tantum illam ,sed uincit & præterit,apertis ac propitijs auribus recipitur,& in præcordia ima descēdit, eo ipso gratiosa quo lædit.Doce quemadmodū hanc similitudinē dignoscere possim: uenit ad me pro amico blandus inimicus,uitia nobis sub uirtutum nomine obrepūt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet.Moderatio uocatur ignauia , pro cauto timidus accipitur.In his magno periculo erratur,his certas notas imprime.Cęterū quí interrogatur,an cornua habeat,non est tā stultus,ut frontem suam tenet,nec rursus tam ineptus aut hebes,ut non habere se nesciat,quod tu illi subtilissima collectione persuaseris.Sic ista sine noxa decipiunt,quomodo præstigiatorū acetabula & calculi,in quibus me fallacia ipsa delectat.Effice ut quomodo fiat intelligā,perdidi usum. Idem de istis captionibus dico,quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignoranti nocent,nec scientem iuuant.Si uis utiq; uerborum ambiguitates diducere, hoc nos doce,beatum non eum esse,quem uulgus appellat,ad quem pecunia magna cōfluxit, sed illum cui bonum omne in animo est,erectum,& excelsum,& mirabilia calcātem. Qui neminem uidet.cum quo se commutatum uelit,Qui hominem ea sola parte æstimat,qua homo est,Qui natura magistra utitur , ad illius leges componitur, sic uiuit, quomodo illa præscripsit:cuí bona sua nulla uis excutit,quí mala in bonum uertit,certus iudicij,inconcussus,intrepidus:quem aliqua uis mouet,nulla perturbat,quem fortuna cum in eum quod habuit telum nocentissimum ui maxima intorsit,pungit,non uulnerat,& hoc raro.Nam cætera eius tela(quibus genus humanum debellatur) grādinis more dissultant,quæ incussa tectis,sine ullo habitatoris incommodo crepitat,ac soluitur.Quid me detines in eo,quem tu ipse pseudomenon appellas,de quo tantum librorum compositum est?Ecce tota mihi uita mentitur,hanc coargue, hanc ad uerū (si acutus es)redige.Necessaria iudicat,quorum magna pars superuacua est,etiā quæ nō est superuacua,nihil in se momenti habet in hoc,ut possis fortunatū beatumq; præstare.Non enim statim bonum est,si quid necessarium est.At proijcimus bonū, si hoc nomen pani aut polētæ damus, & cæteris sine quibus uita non ducitur . Quod bonū est,utiq; necessarium est,quod autem necessarium est,non statim bonum est , quoniā quædam necessaria sunt,eadē uilissima. Nemo usq; eo dignitatē boni ignorat,ut illud ad hæc in diem utilia demittat.Quid ergo?non eo potius curā transferes,ut ostendas omnibus magno temporis impendio quæri superuacua,et multos transisse uitā, dum uitæ instrumenta cōquirunt?Recognosce singulos,& cōsidera uniuersos , nullius nō uita spectat in crastinum.Quid in hoc sit mali,quæris?Infinitum,nō enim uiuunt,sed uicturi sunt:omnia differunt.Etiam si attenderemus,tamen nos uita præcurreret: nūc uero cunctantes quasi aliena transcurrit,& ultimo die finitur,omni perit.Sed ne epistolæ modū excedam,quæ nō debet sinistram manū legentis implere,in aliū diē hanc litē cum dialecticis differam,nimiū subtilibus,& hoc solū curātibus,nō & hoc. Vale.

i.mentientem

Epist.

Universidad de Deusto
Biblioteca

EPIST. XLVI. Laudat uoluminis sibi missi dulcedinem, ubi docet, quod in dictando fertilis eligenda est materia.

LIbrum tuum quem mihi promiseras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantum degustare uolui. Deinde blanditus est ipse, ut procederem longius, qui quàm disertus fuerit ex hoc intelligas licet, leuis mihi uisus est, cum esset, nec mei, nec tui temporis, sed qui primo aspectu, aut Titi Liuij, aut Epicuri posset uideri: tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, ut illum sine ulla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes mirabantur, tamen exhausi totũ. Non tantum delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenij iste habuit, quid animi dicerem, quid impetus, si interquieuisset, si interuallo surrexisset. Nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio uirilis & sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lene. Grádis erectus es, hoc te uolo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. Ideo eligenda est fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura scribam, cum illum retractauero, nunc uero parum mihi sedet iudicium, tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non est quod uerearis, uerum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes propter quod quisquam tibi tam longe mentiatur, nisi quod etiam ubi causa sublata est, mentimur & consuetudinis causa. Vale.

EPIST. XLVII. De familiaritate habenda cum seruis, & ipsos diligendos esse.

LIbenter ex his qui ad te uenitũt cognoui, familiariter te cũ seruis tuis uiuere, hoc prudentiam tuã, hoc eruditionẽ decet, Serui sunt? imò homines. Serui sunt? imò contubernales. Serui sunt? imò humiles amici. Serui sunt? imò conserui, si cogitaueris tantundem in utroscp licere fortunæ. Itacp rideo istos, qui turpe existimant cum seruo suo cœnare. Quare? nisi quia superbissima cõsuetudo† cœnantẽ dominum stantiũ seruorũ turba circũdedit? Et ille, plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat distentum uentrẽ, ac desuetum iam uentris officio, ut maiore opera omnia egerat, cp ingessit. At infelicibus seruis mouere labra, ne in hoc quidẽ, ut loquantur licet, uirga murmur omne compescitur: & ne fortuita quidem uerberibus excepta sunt, tussis, sternutamenta, singultus: magno malo ulla uoce interpellatũ silentiũ luitur, nocte tota ieiuni mutico perstãt. Sic fit ut isti de domino loquantur, quibus corã domino loqui nõ licet. At illi quibus nõ tantũ coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorũ os nõ cõsuebatur parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens, in caput suũ auertere. In conuiuijs loquebantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantię prouerbium iactatur, Totidem esse hostes, quot seruos. Nõ habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prętereo, quod nec tancp hominibus qui dẽ, sed tancp iumẽtis abutimur: qui cũ ad cœnandũ discũbimus, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorũ subditus colligit, alius pretiosas aues scindit per pectus, & clunes certis ductibus circũferens erudita manu frusta excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit, ut altilia deceter secet, nisi quod miserior est, qui hoc uoluptatis causa docet, quàm qui necessitatis discit. Alius uini minister in muliebrẽ modum ornatus, cũ æstate luctatur. Non† potest effugere puertiam, sed retrahitur. Iamcp militaris habitus gaber† restrictis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte peruigilat, quã inter ebrietatẽ domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo uir, & in conuiuio puer est. Alius cui conuiuarũ† censura permissa est, perstat infelix & expectat, quos adulatio, & intẽperantia, aut gulæ, aut linguæ reuocet in crastinũ. Adijce obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt, cuius rei illũ sapor excitet, cuius delectet aspectus, cuius nouitate nauseabũdus erigi possit, quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat. Cũ his cœnare nõ sustinet, & maiestatis suæ diminutionẽ putat, ad eandem mensam cum seruo suo accedere. Dij melius, quod ex istis dominos habẽt. Stare ante lumen Calixti dominum suum uidi, & eum qui illi impegerat titulũ. qui inter ridicula mãcipia pro duxerat, aljs intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus. Ille in primam decuriam delectus, in qua uocem pręco experitur, & ipse illum inuicem apologauit, & ipse nõ iudicauit domo sua dignum. Dominus Calixtũ uendidit, sed domino quãmulta Calixtus. Vis tu cogitare istum, quem seruum tuum uocas, ex hisdem seminibus ortum, eodem

al. cœnanti domino.

Quot seruos habemus totidem habemus hostes.

2

al. retritis.

aliter, cura

forte, ablegauit.

eodem frui cœlo, æque spirare, æque uiuere, æque mori? Tu tam illum ingenuũ uidere potes, quàm ille te seruum. Mariana clade quàm multos splendidissime natos, senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit, aliũ ex illis pastorẽ, alium custodem casæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de usu seruorum disputare, in quo superbissimi, crudelissimi, & contumeliosissimi sumus. Hæc tamen præceptimei summa est, Sic cum inferiore uiuas, quemadmodum tecum superiorem uelis uiuere. Quoties in mentem uenerit, quãtum tibi in seruum liceat, ueniat in mentem, tantundẽ in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominũ. Bona ætas est, forsitan habebis. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœperit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cũ seruo clemẽter. In iter quocp et in sermonẽ admitte, & in cõsiliũ, et in cõuictũ. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorũ, Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendã, alienorũ seruorum osculantes manũ. Ne illud quidẽ uidetis, quam omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint? Dominum patrẽfamiliæ appellauerunt, seruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diẽ festum, nõ quo solum cum seruis dominj uescerentur, sed quo utiep honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicã esse iudicauerũt. Quid ergo? Omnes seruos admouebo mensæ meę? Nõ magis quàm omnes liberos. Erras si existimas me quosdã quasi sordidioris operæ reiecturum, utputa illum mulionẽ, & illũ bubulcum. Non ministerijs illos æstimabo, sed moribus. Sibi quisep dat mores, ministeria casus assignat. Quidam cœnent tecum, quia digni sunt, quidam ut sint. Si quid enim in illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum cõuictus excutiet. Nõ est mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras, si diligenter attenderis & domi inuenies. Sepe bona materia cessat sine artifice. Tenta & experire. Quemadmodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos, sic stultissimus est, qui hominem aut ex uestę, aut ex conditione, quæ uestis modo nobis circumdata est, æstimat. Seruus est, sed fortasse liber animo. Seruus est, hoc illi non nocebit. Ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitiõi, omnes timori. Dabo consularem aniculæ seruientem. Dabo ancillulę diuitem. Ostendam nobilissimos iuuenes mãcipia Pantomimorum, nulla seruitus turpior est, quàm uoluntaria. Quare non est quod fastidiosi te deterreant, quo minus seruis tuis hilarẽ te præstes, & non superbe superiorem. Colant potius te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis me uocare ad pileum seruos, & dominos de fastigio suo dejicere, quod dixi, colant potius dominum, quàm timeant. Itacp, inquit, prorsus colant tanquã clientes, tanquã salutatores. Hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum esse quod deo satis est, qui colitur & amatur. Non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico, quod timeri à seruis tuis nõ uis, quod uerborum castigatione uteris. Verberibus multa admonentur, non quicquid nos offendit, & lędit? Sed ad rabiem cogũt uenire delitiæ, ut quicquid non ex uoluntate respõdit, iram prouocet. Regum nos inuidimus animos. Nam illi quocp obliti, & uirium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic exardescunt, sic sæuiunt, quasi iniuriam acceperint, à cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos prestat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captãt, quærendo acceperunt iniuriam, ut facerent. Diutius te me morari nolo. Nõ est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cętera boni mores, placent sibi et permanẽt: leuis est malitia, sæpe mutatur non in melius, sed in aliud. Vale.

Vocare ad pileum.

EPISTOLA XLVIII. Longiore mora opus esse in solutione quàm propositione quæstionis, & quod amicitia omnia communicat.

AD epistolam quã mihi ex itinere misisti, tam longã, quàm ipsum iter fuit, postea rescribam, Seducere me debeo, & quid suadeam circumspicere. Nam tu quocp qui consulis, diu an consuleres cogitasti, quanto magis hoc mihi faciendũ est, cũ longiore mora opus sit, ut soluas quæstionẽ, cp ut proponas? Vticp cũ aliquid tibi expediat, aliud mihi iterũ ego tãcp Epicureus loquor, Mihi uero id expedit, quod tibi, aut nõ

sum

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum amicus,nisi quicquid agitur ad te pertinens,meum est.Cõsortium rerum omnium inter nos facit amicitia,nec secundi quicquam singulis est,nec aduersi. In commune uiuitur.Nec potest quisquam beate degere,qui se tantum intuetur,qui omnia ad utilitates suas conuertit:Alteri uiuas oportet,si uis tibi uiuere.Hæc societas diligenter & sancte obseruanda est,quæ nos omnes hominibus miscet,& indicat aliquod esse commune ius generis humani,plurimum ad illam quoq; (de qua loquebar) interiorem societatem amicitiæ colendam proficit.Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine.Hoc Lucili uirorum optime mihi ab istis subtilibus præcipi malo,quid amico præstare debeam,quid homini,quàm quot modis amicus dicatur,et homo quàm multa significet in diuersum.Ecce sapientia & stultitia dissident,cui accedo?in utram ire partem iubes?Illi homo pro amico est.Huic amicus non est pro homine:ille amicum sibi parat,hic se amico.Tu mihi uerba distorques,& syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes uaferrimas struxero,& conclusione falsa à uero nascens mendacium adstruxero,non potero à fugiendis petenda secernere.Pudet me, quod in re tam seria senes ludimus. Vale.

EPISTOLA XLIX.Notat eos,qui in tanta temporum egestate puerilibus sophismatibus indulgent.

MVs syllaba est,mus aũt caseum rodit,syllaba ergo caseũ rodit.Puta nũc me istud non posse soluere, quod mihi ex ista sententia periculum imminet quod in cõmodum?Sine dubio uerendum est,ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte acutior est illa collectio,Mus syllaba est,Syllaba autem caseum non rodit,mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias,in hoc supercilia subduximus,in hoc barbam demisimus,hoc eli, quod tristes docemus & pallidi? Vis scire quod philosophia promittat generi humano consilium?Alium mors uocat,alium paupertas urit,alium diuitiæ, uel alienæ torquent,uel suæ.Ille malam fortunam horret,hic se felicitati suæ subducere cupit, hunc homines male habent,illum dij. Quid mihi lusoria ista proponis?non est iocandi locus ad miseros aduocatus es.Opem te laturum naufragis,captis,ægris,egentibus,intentæ securi subiectum præstantibus caput,pollicitus es. Quo diuerteris?quid agis? hic cum quo ludis,timet.Succurre,quisquis eloquẽtior es pereuntiũ pœnis. Omnes undiq; ad te manus tendunt,perditæ uitæ, perituræq; auxilium aliquod implorant, in te spes opesq; sunt.Rogant ut ex tanta illos uolutatione extrahas,ut dissectis & errantibus clarum ueritatis lumen ostendas.Dic quid natura necessarium fecerit, quid superuacuum,quàm faciles?leges posuerit,quàm iucunda sit uita,quàm expedita illas sequentibus,quàm acerba & implicata eorum,qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt.Si prius docueris?quę partem eorum leuatura sint.Quid istorum cupiditas demit,quid temperat?Vtinam tantum prodessent,quantum nocent.Hoc tibi cum uoles manifestissimum faciam,& comminui & debilitari generosam indolem in istas argutias coniectam.Pudet dicere contra fortunam militaturis,quæ porrigant tela, quemadmodum illos subornent.Hac ad summum bonum itur,per istud philosophiæ sunt nigrę,& turpes,infamesq;,etiam ab album sedentibus,exceptiones.Quid enim aliud agitis,cum eum quem interrogatis,scientes in fraudem inducitis,quàm ut formula cecidisse uideatur?Sed quemadmodum illũ prætor,sic hos philosophia in integrum restituit.Quid discedetis ab ingentibus promissis,& grãdia locuti effecturos uos, ut nõ magis auri fulgor,quàm gladij perstringat oculos meos,ut ingenti cõstantia,& quod omnes optant,& quod omnes timent calcem,ad Grammaticorum elementa descenditis?Quid dicitis?sic itur ad astra?hoc enim est quod philosophia mihi promittit, ut me parem deo faciat,ad hoc inuitatus sum,ad hoc ueni,fidem præsta,quantum potes. Ergo mi Lucili reduc te ab istis exceptionibus & præscriptionibus philosophorum. Aperta decent & simplicia bonitatem .Etiam si multum superesset ætatis, parce iam dispensandum erat,ut sufficeret necessarijs.Nunc quæ dementia est superuacua discere in tanta temporis egestate? Vale.

al.necessitates al.quàm.

Est

EPISTOLA. De uelocitate temporis,nõ in quæstionibus puerilibus expendenda, sed exhortatione uirtutis redimenda.

EST quidem mi Lucili supinus & negligens,qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur, tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdum familiaria euocant,nec extinctam memoriam reddunt,sed quiescentem irritãt:sicut dolorem lugentiũ,etiam si mitigatus est tempore,aut seruuli familiaris amissio,aut uestis,aut domus renouat. Ecce Cãpania,& maxime Neapolis, ad Pompeiorum tuorũ conspectum incredibile est, quàm recẽs desiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es,cum maxime à te discedo,uideo lachrymas conbibentẽ,& affectibus tuis inter ipsam coertionem exeuntibus nobis,satis resistentem. Modo amisisse te uideor. Quid enim non modo est,si recorderis. Modo apud Socionẽ philosophum puer sedi, modo causas agere cœpi, modo desij uelle agere,modo desij posse. Infinita est uelocitas temporis,quæ magis apparet respicientibus. Nam ad præsentia intẽtos fallit,adeo præcipitis fugæ transitus leuis est.Causam huius rei quæris?quicquid temporis transijt,eodẽ loco est,pariter aspicitur una iacet,omnia inde in profundum cadũt,& alio quin non possunt longa interualla esse in ea re,quæ tota?uix est.Punctum est quod uiuimus,& adhuc puncto minus,sed hoc minimum specie quadam longioris spatij natura diuisit. Aliud ex hoc infantiam fecit,aliud pueritiam, aliud adolescentiam,aliud inclinationem quandam ab adolescentia ad senectutem,aliud ipsam senectutem.In q̃ angusto quot gradus posuit. Modo te prosecutus sum,& tamen hoc modo,ætatis nostræ portio est,cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus . Non solebat mihi tã uelox tempus uideri.Nunc incredibilis cursus apparet,siue quia admoueri lineas sentio,siue quia attendere cœpi & computare damnum meum,eo magis utiq; indignor aliquos ex hoc tempore(quod sufficere nec ad necessaria quidẽ potest,etiam si custoditum diligentissime fuerit)in superuacua maiorem partem erogare . Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas habiturum se tẽpus quo legat Lyricos,eodẽ modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. Illi ex professo lasciuiunt,hi agere seipsos aliquid existimant:nec ego nego prospicienda ista,sed prospicienda tantum,& à limine salutãda,in hoc unũ, ne uerba nobis dẽtur, et aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus.Quid te torques & maceras in ea quęstione,quam subtilius est contempsisse,quàm soluere?Securi est & ex commodo migrantis minuta conquirere . Cum hostis instat à tergo,& mouere se iussus est miles,excutit necessitas quicquid pax otiosa collegerat. Non uacat mihi uerba dubie cadentia consectari,et uafriciem in illis meam experiri. Aspice qui coeant populi,quæ mœnia clausis Ferrum acuãt portis. Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudiẽdus est.Demens omnibus merito uiderer,si cũ saxa in munimẽtum murorum senes fœminæq; congererent,cum iuuentus intra portas armata signum eruptionis expectaret,aut posceret, cũ hostilia in portis tela uibrarent,& ipsum solum suffossionibus & cuniculis tremeret, sederẽ otiosus,& eiusmodi quæstiũculas ponẽs,quod nõ perdidisti habes,cornua autẽ non perdidisti,cornua ergo habes,aliaq; ad exemplũ huius acutæ delirationis cõcinnata. Atqui æque licet demens tibi uidear,si istis impendero operam.Et nunc obsideor,tunc tamen periculum mihi obsessõ externũ immineret,murus me ab hoste secerneret . Nũc mortifera mecũ sunt.Nũc uaco ad istas ineptias.Ingẽs negotiũ in manibus est.Quid agã?mors me sequitur,fugit uita,aduersus hæc me doce,aliquid affer,ne mortẽ fugiã,uita me nõ effugiat.Exhortare aduersus difficilia de æquanimitate,aduersus ineuitabilia,angustias temporis mei laxa,doce non esse positũ bonũ uitæ in spatio eius,sed in usu,posse fieri, immo sæpe fieri,ut qui diu uixit,parũ uixerit.Dic mihi dormituro, potes nõ expergisci,dic experrecto,potes nõ dormire amplius.Dic exeũti,potes nõ reuerti.Dic redeũti, potes non exire.Erras si in nauigatione tantum existimas minimum esse,quo morte uita diducitur.In omni loco æque tenue interuallum est,Non ubique se mors tã prope ostendit,ubiq; tam prope est.Has tenebras discute,& facilius ea trades,ad quæ parati sum.Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam , sed quæ perfici posset.De iustitia mihi,de pietate disputa,de frugalitate,de pudicitia utraq;, & illa

aliàs breuis

Universidad de Deusto
Biblioteca

cui alieni corporis abstinẽtia est,& hac,cui sui cura. Si me uolueris per deuia ducere, facilius ad id quò tendo perueniam. Nam(ut ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideoq; illam implicare non oportet,nec enim quicquã minus conuenit,quàm subdola ista callidꝰ tas,animis conantibus magna. Vale.

Veritatis simplex oratio

EPISTOLA LI. De falsa excusatione peccantium,& qualiter possit prauitas etiã indurata corrigi,& quod uirtutes sunt quasi bona naturalia.

EPistolam tuam accepi post multos menses,quàm miseras,superuacuum itaq; putaui ab eo qui afferebat,quid ageres,quærere. Valde enim bonæ memoriæ es,si meminit,& tamen spero te sic iã uiuere,ut ubicunq; eris,sciam quid agas. Quid enim aliud agas,quàm ut meliorem te ipse quotidie facias, ut aliquid ex†erroribus ponas, ut inteliigas tua uitia esse,quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus asciscimus. At illa quocũq; transierimus secutura sunt. Harpasten uxoris meę fatuam, scis hæreditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim† auarissimus ab istis prodigijs sum,si quãdo fatuo delectari uolo,nõ est mihi lõge quærẽdus,me rideo. Hęc fatua subito desijt uidere. Incredibilẽ tibi narro rem,sed uerã,nescit esse cæcã,subinde pædagogum suum rogat,ut mígret,ait domũ tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus,omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se auarũ esse intelligit,nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt,nos sine duce erramus,& dicimus,non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest uiuere. Non ego sumptuosus,sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum uitium quod iracundus sum,quod nondum cõstitui certum genus uitæ,adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? Non est extrinsecus malum nostrum,intra nos est,in uisceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus,quia nos ægrotare nescimus. Si†scrutari cœperimus,quãdo tot morbos tam assue ægritudines discutiemus? Nunc uero nec quærimus quidem medicum,qui minus negotij haberet,si adhiberetur ad recens uitium. Sequerentur teneri & rudes animi,recta mõstrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonã mẽtem. At me hercules,turpe est magistrũ huius rei quærere. Illud desperandum est,posse nobis casu tantum bonum influere,laborandũ est, & (ut uerum dicã)ne labor quidẽ magnus est,si modo(ut dixi)ante animum nostrũ formare incipimus,& recorrigere,quàm indurescat prauitas eius,sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera & intenta ac diligens cura. Robora in rectum,quamuis flexa,reuocabis. Curuatas trabes calor explicat,& aliter natæ, in id fingũtur,quod usus nostet exigit: quãto facilius animus accipit formam,flexibilis, & omni humore obsequentior? Quid enim aliud est animus,quàm quodammodo se habens spiritus? Vides autem tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia,quanto tenuior est. Illud mi Lucili nõ est quod te impediat,quo minus de nobis bene speres,quod malitia iam nos tenet,quod diu in possessione nostri est. Ad neminẽ ante bona mẽs uenit,q; mala. Omnes præoccupati sumus uirtutes discere,uitia dediscere,sed eo maiore animo ad emẽdationẽ nostri debemus accedere,quo semel traditi boni petua possessio est. Nõ dediscitur uirtus. Cõtraria enim mala in alieno hærẽt. Ideo expelli &†extirpari possunt: fideliter sedent,quæ in locũ suũ ueniũt: uirtus secundum naturam est,uitia inimica & infesta sunt. Sed quemadmodum uirtutes retentæ exire nõ possunt,facilisq; earum tutela est,ita initium ad illas eundi arduum : quia hoc primũ imbecillæ mẽtis atq; ægræ est formidare inexperta. Itaq; cogẽda est mens ut incipiat. Deinde nõ est est acerba medicina: protinus enim delectat,dũ sanat. Aliorum remedi orum post sanitatem ualuptas eit,philosophia pariter & salutaris et dulcis est. Vale.

al. exturbari

LIBRI SEXTI.

EPIST. XLVI.

1 Dulce illud & loco lene. In quibusdam erat leue. Loco dixit pro in tẽpore: Interueniebat lenitas,sed in loco.

EPIST. XLVII.

2 Frustra excutit. Alius habebat in frusta,alius frustra,omissa præpositione. Opinor legendũ,erudita manu frusta excutit,quod & hodie faciũt aulicorũ ministri in quadris panarijs.

Mus

Mus syllaba est. Hæc pars est epistolæ superioris. Erroris causã fuisse suspicor,quod doctus aliquis annotarat argumentum loci. Notat eos qui in tanta,&c. & ideo putauit esse initium nouæ epistolæ.

EPIST. XLIX.

Succurre,quid quod laqueati respondent in pœnis. In alijs erat,Quisquis eloquentior es in pœnis: alius,quicquid laqueati respondentiũ pœnis. Vnus codex Anglicus habebat,quisquis eloquẽtior es percuntiũ pœnis,quod sequuti sumus: nõ,quod per omnia satisfaciat,sed q; minimũ displiceat. Si pro respõdent legas: despõdent,pro desperant,tolerabilis erit lectio.

EPIST. L.

Ipse enim auarissimus ab istis prodigijs sumpsi. Consentiebant exemplaria: Suspicor tamẽ legendum,Ipse enim alienissimus ab istis prodigijs sum.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER SEPTIMVS.

EPIST. LII. Amœnas regiones uitandas esse rationibus,& exemplis docet.

QVOMODO quisq; potest mi Lucili? Tu istic habes Aetnam,et illum nobilissimum Siciliæ montẽ,quem quare dixerit Messala unicũ,siue Valgius(apud utrũq; enim legi)nõ reperio,cũ plurima loca euomãt ignem,non tantũ edita, quod crebrius euenit, uidelict quia ignis in altissimum effertur,sed etiã iacẽtia. Nos utcũq; possumus,cõtenti sumus Baijs,quas postero die,quam attigerã,reliqui,locũ ob hoc deuitandũ,cũ habeat quasdã naturales dotes,quia sibi illum celebrãdũ luxuria desumpsit. Quid ergo? ulli loco indicendũ est odiũ? miníme. Sed quemadmodũ aliqua uestis sapienti ac probo uiro magis cõuenit quã alia,nec ullũ colorẽ ille odit, sed aliquẽ putat parũ aptũ esse frugalitatẽ professo: sic regio quoq; est,quã sapiens uir,aut ad sapiẽtiam tendẽs declinet,tanquã alienã bonis moribus. Itaq; de secessu cogitans,nũq; Canopũ eliget,cuius neminẽ Canopus esse frugi uetet. Ne Baias quidẽ. Diuersoriũ uitiorũ esse cœperũt. Illic sibi plurimũ luxuria permittit, Illic tãq; aliqua licẽtia debeatur loco,magis soluitur. Non tantũ corpori,sed etiã moribus salubrẽ locũ eligere debemus. Quẽadmodũ inter tortores habitare nolim,sic nec inter popinas quidẽ. Videre ebrios per litora errantes,& comessationes nauigantiũ,& symphoniarũ cantibus perstrepẽtes lacus,& alia quæ uelut soluta legibus luxuria,nõ tantum peccat,sed publicat,quid necesse est? Id agere debemus,ut iritamenta uitiorũ quã lõgissime profugiamus. Indurãdus est animus,& à blandimentis uoluptatum procul abstrahẽdus. Vina Hãnibalem hyberna soluerunt,& indomitum illum niuibus atq; alpibus uirum eneruauerunt fomenta Cãpaniæ. Armis uicit,uitijs uictus est. Nobis quoq; militandũ est,& quidẽ genere militiæ,quo nunq; quies,nunquã otiũ datur. Debellandę sunt in primis uoluptates,quæ(ut uides)sæua quoq; ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit,quantũ operis aggressus sit,sciet nihil delicate,nihil molliter esse faciendũ. Quid mihi cũ istis calentibus stagnis? quid cũ sudatorijs,in quæ siccus uapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborẽ exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal,ut interrupto cursu rerũ,omissoq; bello,fouẽdis corporibus operã daremus,nemo nõ intempestiuã desidiã,uictori quoq; nedũ uincẽti periculosã,merito reprehẽderet. Minus nobis quã illis punica signa sequentibus licet. Plus periculi restat cedẽtibus,plus operis etiã perseuerãtibus,fortuna mecũ bella gerit. Nõ sum imperata facturus. Iugum non recipio, immo(quod maiore uirtute faciendũ est)excutio. †Non est emollíẽdus animus. Si uoluptati cessero,cedendũ est dolori,cedẽdũ labori. cedendũ est paupertati. Idem sibi in me iuris esse uolet,& ambitio,& ira. Inter tot affectus distrahar,immo discerpar,libertas proposita est,ad hoc præmiũ laboratur. Quæ sit libertas, quæris? Nulli rei seruire, nulli necessitati,nullis casibus,fortunã in equũ deducere,quo die intellexero illã plus posse,nil poterit. Ego illã ferã,cum in manu mors sit? His cogitationibus intentũ,loca seria sanctaq; eligere oportet. Effœminat animos amœnitas, †Amœna sine dubio aliquid ad corrumpendũ uigorẽ potest regio. Quamlibet uiam iumẽta patiũtur, quorũ durata in aspero ungula est,In molli palustriq; pascuo saginata cito subterũtur. Et fortior miles ex cõfragoso uenit. Segnis est urbanus & uerna. Nullũ laborẽ recusant manus,quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille unctus & niti

al. nõ est emoti iudicij animus.

al. Inimica nec dubie.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptūq; magnis conatibus reddit. Literni honestius Scipio q̄ Baijs exulabat. Ruina eius nō est tam molliter collocanda. Illi quoq; ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, & Cæsar extruxerunt quidem uillas in regione Baiana, sed illas impo fuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari late longeq; subiecta. Aspice quam positionem elegerunt, quibus ædificia excitauerūt locis, & qualia, scias non uillas esse, sed castra. Habitaturum tu putas unquam fuisse in Vtica Catonem, ut præternauigantes adulteras dinumeraret, & aspiceret, tot gene
al. fluentem ra cymbarum uarijs coloribus picta, & fluctuantem toto lacu rosam, ut audiret canen
alias cōuicia tium nocturna conuiuia, nonne manere ille intra uallum maluisset, quàm ibi unam nocte anxius ipse duxisset? Quid ni malit quisquis uir est, somnū suum classico quàm symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baijs litigauimus, nunquā satis cū uitijs, quæ oro te mi Lucili persequere, sine modo, sine fine, nam illis quoq; nec finis est nec modus. Proijce quæcunq; cor tuum laniant, quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cū illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuisissimas habe latronum more quos Philistas Aegyptij uocant. In hoc nos amplectuntur, ut strangulent. Vale.

EPIST. LIII. De tribus hominum generibus ad philosophiā uenientium, & quis in hac uita sit eligendus adiutor.

QVid est hoc Lucili, quod nos alio tēdentes, alio trahit, & eo unde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quicquā semel uelle? fluctuamus inter uaria consilia, nihil libere uolumus, nihil absolute, nihil semper. Stultitia, inquis, est, cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo nos, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis ualet, ut emergat, oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdam ait Epicurus ad ueritatem sine ullius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos uiam. Hos maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt; quosdam indigere ope aliena, non ituros si nemo præcesserit, sed bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoq;, sed secundæ sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus, bene nobiscum agitur, si in hāc secundam recipimur. Nec hunc quidem contempseris hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest, & hoc multum est, uelle seruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominū, ne ipsum quidem fastidiendum, eorum qui cogi ad rectum compelliq; possunt, quibus non duce tantū opus sit, sed adiutore, &, ut ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quæris huius exemplar, Hermacum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eundē finem uterque peruenerit, tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata esse, ambo paria, æque excelsa atq; magnifica, alterum puram aream accepit, illic protinus opus creuit, alterius fundamenta lassauerunt, in mollem ac fluidam demissa humum, multumq; laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. apparet in altero, quicquid factum est, alterius magna pars & difficilior latet. Quædā ingenia facilia et expedita, quædam manu (quod aiunt) facienda sunt, & in fundamentis suis occupanda. Itaq; ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit.
al. ingenium Hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturæ suæ uicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit. Hoc durum & laboriosum negotium nobis datum scias, scilicet imus per obstantia. Itaq; pugnemus, aliquorum inuocemus auxiliū. Quē inquis, inuocabo? hunc aut illum. Tu uero etiam ad priores reuertere qui uacant. Adiuuare nos possunt non tantum qui sunt, sed & qui fuerunt. Ex his autem qui sunt eligamus non eos, qui uerba magna celebritate præcipitant & communes locos uoluūt & in priuato circulantur: sed eos qui uitam docent, qui cum dixerint quid faciendum sit, probant faciendo, qui docent quid uitādum sit, nec unquam in eo quod fugiendū dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum uideris quàm cū audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoq; audire, quibus consuetudo est admittere populum, ac disserere, si modo hoc proposito in turbam prodeunt ut meliores fiant, faciātq; meliores, si nō ambitionis hoc causa exercēt. Quid enim turpius philosophia

losophia captante clamores? Nunquid æger laudat medicum secantem? Tacete, fauete & præbete uos curationi. Etiāsi exclamaueritis, nō aliter audiam, q̄ si ad tactum uitiorum uestrorum ingemiscatis. Testari uultis attendere uos moueriq; rerum magnitudine, sane liceat: ut quidem iudicetis & feratis de meliore suffragium, quid ni nō permittam? Apud Pythagoram discipulis quinq; annis tacendum erat. Nunquid ergo existimas statim illis & loqui & laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris quod ab hominibus his laudaris, quos non potes ipse laudare? Differebat populo Fabianus: sed audiebatur modeste. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium, sed quem magnitudo rerum euocauerat, non sonus inoffensæ ac molliter orationis elapsæ. Interest aliquid inter clamorem theatri & scholæ. Est aliqua & laudandi licentia. Omnia rerū omnium si obseruentur indicia sunt, & argumentum morum ex minimis quoq; licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, ut unum interdū responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum risus, insanum uultus habitusq; demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisq; sit scies si quēadmodum laudetur aspexeris. Hinc atq; illinc philosopho manus auditor intentat, & super ipsum caput mirantium turba consistit. Non laudatur ille nunc si intelligas, sed conclamatur. Relinquātur istę uoces illis artibus, quę propositū habent placere populo, philosophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus sequi impetum animi. Tunc autem hoc ex impetu facient, cum silentium sibi imperare non poterūt, Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus, & animos adolescentium extimulat. Ad rem commoueantur, non ad uerba composita. Alioquin nocet illis eloquentia, si nō rerum cupiditatem facit sed sui. Differā hoc in præsenti. Desiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo disserendum, quid sibi apud populum permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecisse philosophiam, non erit dubium postquam prostituta est, sed potest in penetralibus suis ostē di, si modo non institorem sed antistitem nacta est.

EPIST. LIIII. De tempestate & nausea, quā passus est in mari, summitens differentiam inter corporalia & spiritalia.

QVid non potest mihi persuaderi, cui persuasum est ut nauigarem? Solui mari lāguido, erat sine dubio cœlum graue sordidis nubibus, quæ ferè aut in aquā aut in uentum resoluuntur: sed putaui tam pauca milia à Parthenope tua usque Puteolos surripi posse, quamuis dubio impēdente cœlo. Itaq; quo celerius euaderem protinus per altum ad Nesida direxi, præcisurus omnes sinus. Cum iam eò processissem ut mea nihil interesset, utrum irem an redirem, primum æqualitas illa quæ me corruperat perijt. Nondum erat tempestas, sed iam inclinatio maris ac subinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare ut me in aliquo litore exponeret. Aiebat ille aspera esse et importuosa, nec quicquam se æque in tempestate timere q̄ terrā. Peius autem ferebar, quàm ut periculum mihi succurreret. Nausea enim me segnis hęc & sine exitu torquebat, quæ bilem mouet nec effundit. Instiri itaq; gubernatori, & illum uellet nollet coēgi ut peteret litus. Cuius ut uiciniam attigimus, non expecto ut quicquam ex præceptis Virgilij fiat Obuertant pelago proras, aut anchora de prora iaciatur: sed memor artificij mei ueteris, frigidæ cultor, mitto me in mare quomodo psychrolutā decet gausapatus. Quæ putas me passum, dum per aspera eripior, dum uiam quæro, dum facio? Intellexi non immerito nautis terram timere. Incredibilia sunt quæ tulerim cū me ferre non possem. Illud scito Vlyssem non fuisse tam irato mari natum, ut ubiq; naufragia faceret. Nauseator erat. Et ego quocunq; nauigare debuero, uicesimo anno perueniam. Vt primum stomachum, quem scis non cum maris nausea effugere, collegi, ut corpus unctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos uitiorum nostrorum sequeretur obliuio, etiam corporalium quæ subinde admonent sui, nedum illorū quę eo magis latent quo maiora sunt. Leuis salte motiuncula decipit, sed cum creuerit & *al. aliquem* uera febris exarserit, etiam duro & perpessitio confessionem accepit. Pedes dolent, articuli pūctiunculas sentiūt: adhuc dissimulamus, & aut talum extorsisse nos dicimus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut in exercitatione aliqua laborasse. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen, qui in talaria cœperit intẽdere, & utroſcꝫ dextros pedes ferierit, neceſſe eſt podagram fateri. Contra euenit in his morbis, quibus afficiuntur animi, quo quis peius ſe habet, minus ſentit. Non eſt quod mireris Lucili chariſſime. Nam qui leuiter dormit, & ſpecies ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat. Grauis ſomnus etiam ſomnia extinguit, animũcꝫ altius mergit, cꝫ ut uti ullo intellectu ſinat. Quare uitia ſua nemo confitetur? Quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare uigilantis eſt, & uitia ſua confiteri ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo ut errores noſtros coarguere poſſimus. Sola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnũ excutiet graue. Illi te totum dedica, dignus illa es, illa te digna eſt. Ite in complexũ, alter alterius, omnibus alijs te nega, fortiter, aperte. Non eſt quod precario philoſopheris. Si æger eſſes curam intermiſiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent, nec quenquã tanti putares, cui aduocatus in cauſam deſcẽderes. Toto animo id ageres, ut cꝫ primũ morbo liberareris. Quid ergo? Non & nunc idẽ facies? Omnia impedimenta dimitte & uaca bonæ menti. Nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnũ ſuum, dat tempus non accipit. Non eſt res ſubciſiua. Ordinaria eſt, domina eſt, adeſt et iubet. Alexander cuidam ciuitati partem agrorum & dimidium rerum omnium promittenti, eo, inquit, propoſito ueni in Aſiam, ut non id acciperem quod dediſſetis, ſed ut id haberetis quod reliquiſſẽ. Idẽ philoſophia rebus omnibus, nõ ſum id tẽpus accepturа, quod uobis ſuperfuerit: ſed id habebitis quod ipſa redegero erogauerocꝫ. Totam huc cõuerte mentem, huic aſſide, hanc cole, ingens interuallum inter te & cæteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. Quid inter te & illos interim futurum ſit quæris? Diutius erunt. At me hercule magni artificis eſt clauſiſſe totum in exiguo. Tãtum ſapienti ſua, quantum deo omnis ætas patet. Eſt aliquid quo ſapiens antecedat deum. Ille naturæ beneficio non timet, ſuo ſapiens. Eccere magna, haberc imbecillitatem hominis, ſecuritatem dei. Incredibilis uis philoſophiæ eſt ad omnem fortuitam uim retundẽdam, Nullum telum in corpore eius ſedet, munita eſt ſolidacꝫ: quædam defatigat, & uelut leuia tela laxo ſinu eludit, quædam diſcutit, & in eum uſcꝫ qui miſerat reſpuit. Vale.

EPIST. LV. De morbo ſuſpirij uel anhelitus, ubi mirabile documentũ de morte ſubiungit, & quod ſapiens de uita exit, non eijcitur.

LOngum mihi comitatum dederat, mala ualetudo, repente me inuaſit. Quo genere inquis? prorſus merito interrogas, adeo nullum mihi ignotũ eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum, quem quare græco nomine appellem neſcio. Satis enim apte dici ſuſpirium poteſt. Breuis autẽ ualde & procellæ ſimilis impetus eſt, intra horã ferè deſinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incommoda aut pericula per me tranſierũt. Nullũ mihi uidetur moleſtius. Quid ni? Aliud enim quicquid eſt ægrotare eſt, hoc eſt animam agere. Itacꝫ medici hanc meditationem mortis uocant. Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpe conatus eſt. Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, qa effugi? Si hoc ſine quaſi bona ualetudine delector, tã ridicule facio, quã ille quiſquis ſe uicilſe putat cũ uadimoniũ diſtulit. Ego uero & in ipſa ſuffocatione nõ deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt, inquam, tã ſæpe mors experitur me? faciat. At ego illam diu expertus ſum. Quãdo, inquis? Anteꝫ naſcerer. Mors eſt nõ eſſe. Id quale ſit iam ſcio, hoc erit poſt me quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt & fuiſſe antequã prodiremus in lucem. Atqui nullam ſenſimus tunc uexationem. Rogo nõ ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cum extincta eſt, quàm antequam accenderetur? Nos quocꝫ accendimur & extinguimur, medio illo tempore aliquid patimur. Vtruncꝫ uero alta ſecuritas eſt. In hoc enim mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem iudicamus ſequi, quum illa & præceſſerit & ſecutura ſit. Quicquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, utrum non incipias, an deſinas, cum utriuſcꝫ rei hic ſit effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam uerbis locus nõ aderat) alloqui me deſij: deinde paulatim ſuſpiriũ illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt ac remanſit. Nec adhuc

adhuc quamuis deſierit ex natura fluit ſpiritus. Sentio hæſitationem quandam & eius moram. Quomodo uolet, dum modo non ex animo ſuſpirem: hoc tibi de me recipe, non trepidabo ad extrema, iam præparatus ſum, nihil cogito de die toto. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, cum iuuet uiuere. Quæ enim uirtus eſt, cum eijciaris exire? tamen eſt & hic uirtus. Eijcior quidem, ſed tanquam exeam. Et ideo nunquam eijcitur ſapiens, quia eijci eſt inde expelli, unde inuitus recedas. Nihil inuitus facit ſapiens, neceſſitatem effugit, quia uult quod ipſa coactura eſt. Vale.

EPIST. LVI De uilla Vaciæ, & eius diſpoſitione, & de ignaui uitio uitando, & quod ſolus ſapiens nulla re ſolicitus ſcit ſibi uiuere.

A Geſtatione cum maxime uenio, non minus fatigatus, cꝫ ſi tantum ambulaſſem quantũ ſedi: labor eſt enim diu ferri, ac neſcio an eo maior, quia contra naturã eſt, quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus, oculos, ut per nos uideremus. Debilitatem nobis induxere delitiæ, & quod diu noluimus, poſſe deſiuimus. Mihi tamen neceſſariũ erat cõcurrere corpus, ut ſiue bilis inſederat faucibus diſcuteretur, ſiue ipſe ex aliqua cauſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideo diutius uehi perſeueraui, inuitante ipſo litore, quod inter Cumas & Seruilij Vaciæ uillam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, uelut anguſtũ iter clauditur. Erat enim à recenti tempeſtate maris ſpiſſius. Fluctus autẽ illud (ut ſcis) frequens & cõcitatus exæquat, longior tranquillitas ſoluit, cum arenis quæ humore alligãtur ſuccus abſceſſit. Et cõſuetudine tamen mea circumſpicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono poſſet eſſe, & direxi oculos in uillam, quæ aliquando Vaciæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla alia re quàm otio notus, conſenuit, & ob hoc unum felix habebat. Nam quoties aliquos amicitiæ Aſinij Galli, quoties Seiani odium, deinde amor merſerat (æque enim offendiſſe illum, cꝫ amaſſe periculoſum fuit) exclamabant homines, O Vacia ſolus ſcis uiuere. At ille latere ſciebat, non uiuere. Multum autẽ intereſt, utrũ uita tua otioſa ſit, an ignaua. Nunc cꝫ aliter hanc uillam Vacia uiuo præteribã, quàm ut dicerem, Vacia hic ſitus eſt. Sed adeo mi Lucili philoſophia ſacrum quiddam eſt, & uenerabile, ut etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Otioſum enim hominem ſeductum exiſtimat uulgus & ſecurum, & ſe contentũ, ſibicꝫ uiuentem, quorũ nihil ulli contingere, niſi ſapienti poteſt. Ille quidem nulla re ſolicitus ſcit ſibi uiuere. Ille enim (quod eſt primum) ſcit uiuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatũ ſuarũ infelicitas relegauit, qui alios feliciores uidere nõ potuit, qui uelut timidum atcꝫ inermem animal metu oblituit, ille ſibi non uiuit, ſed (quod eſt turpiſſimũ) uentri, ſomno, libidini. Non continuo ſibi uiuit, qui nemini. Adeo tamen magna res eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeuerantia, ut habeat autoritatẽ inertia quocꝫ pertinax. De ipſa uilla nihil poſſum tibi certe ſcribere, frontẽ enim eius tantum noui, & expoſita, quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio, † paries manu factus, quarum altera ſolem non recipit, & altera uſcꝫ in occidentẽ tenet. Prata bona, medius riuus & à mari & ab Acheruſio lacu receptus Euripi modo diuidit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduo exhauriatur) ſufficiens. Sed illi cum mare patet, parcitur: cum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimũ in uilla, quod Baias trans parietem habet, incõmodis illarũ caret, uoluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe noui, † nunc eſſe illas totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeo excipit, ut Baias neget. Non ſtulte uidetur elegiſſe hũc locum Vacia, in quem otium ſuum pigrũ iam & ſenile conferret. Sed non multũ ad tranquillitatem locus confert, animus eſt, qui ſibi cõmendat omnia, Vidi ego in uilla hilari & amœna mœſtos, uidi in media ſolicitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideo parũ bene compoſitũ eſſe te, quod in Campania nõ es: quare autẽ non es? hucuſcꝫ cogitationes tuas mitte. Cõuerſari cum amicis abſentibus licet, & quidẽ q̃ties uelis, q̃diu uelis, magis hac uoluptate, quæ maxima eſt fruimur, dum abſumus. Preſentia enim nos delicatos facit, & qa aliquãdo una loqmur, ambulamus, cõſedimus, cum diducti ſumus, nihil de his q̃s modo uidimus, cogitam⁹: & ideo æquo animo ferre debemus abſentiã, qa nemo nõ multũ etiã preſentib⁹ abeſt. Pone hic primũ noctes ſeparas.

al. pares ma nufactæ

al. eſſe illã totius amœnitatis credo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deinde occupationes utrinq; diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectiones uidebis non multũ esse, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus
al. cogitat est. Hic autem nunquam abest, quemcunq; uult,† quotidie uidet. Itaq; mecum stude, mecum cœna, mecum ambula. In angusto uiueremus, si quicquam esset cogitationi/
bus clausum. Video te mi Lucili, cum maxime audio, adeo tecum sum ut dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere. Vale.

EPIST. LVII Notat tumultuosam balneorum luxuriam, & quod omnia uitia animi in aperto leuiora sunt.

PEream, si est tam necessarium quàm uidetur silentium in studia sepositio. Ecce ua/
rius clamor undiq; me circumsonat, supra ipsum balneum habito. Propone nunc
tibi omnia genera uocum, quæ in odium possunt aures adducere: cum fortiores exer/
centur, & manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantẽ imitantur,
gemitus audio, quoties recentem spiritum remiserunt, sibilos & acerbissimas respira/
tiones: cum in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi, audio cre
2 pitum illisæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum mutat,
al. pilicrepus Si uero † pellicrepus superuenerit, & numerare cœperit pilos, actum est. Adijce nunc
al. σκορδυλῦ Sordalum, & furem deprehensum, & illum cui uox sua in balneo placet. Adijce nunc
3 eos, qui in piscinam cum ingenti impulsæ aquæ sono saliunt. Præter istos, quorũ, si ni/
al. alipilum hil aliud, recte uoces sunt, † alipidum cogita, tenuem & stridulam uocem, quo sit nota/
4 bilior, subinde exprimentem, nec unquam tacentem, nisi dum uellit alas, & alium pro
5 se clamare cogit. Iam librarij uarias exclamationes, & botularium, & crustularium, &
6 omnes popinarũ institores, mercem sua quadam & insignita modulatione uendẽtes.
O te, inquis, ferreũ, aut surdum, cui mens inter tot clamores, tam uarios, tam dissonos,
constat, cum Chrysippum nostrum assidua salutatio perducat ad mortem. At me her/
cules, ego istum fremitũ non magis curo, quàm fluctum aut deiectũ aquæ. Quamuis
audiam cuidam genti hanc unam fuisse causam, urbem suam transferendi, quia frago/
rem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi uox auocare uidetur, & crepitus. Illa
enim animũ abducit, hic tantum aures implet ac uerberat. In his quæ me sine auoca/
tione circũstrepunt, essedas transcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & serrarium
uicinũ, aut hunc qui ad metam sudantem tabulas experitur & tibias, nec cantat sed ex/
clamat. Etiam molestior est mihi sonus, qui intermittitur subinde & qui continuatur.
7 Sed iam me sic ad omnia ista duraui, ut audire uel pausarium possim, uoce acerbissima
remigibus modos dantem. Animũ non cogo sibi intentum esse, nec auocari ad exter/
na: omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur
cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaq; non dissideãt, nec altera alterã uexet. Nam
quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt? Omnia noctis erant tacita
cõposita quiete. Falsum est, nulla placida quies est, nisi quam ratio cõposuit. Nox ex/
hibet molestiam, non tollit, & solicitudines mutat. Nam dormientiũ quoq; insomnia
tam turbulenta sunt, quàm dies. Illa trãquillitas uera est, in quã bona mens explicatur.
Aspice illum cui somnus laxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agitet so/
nus, omnis seruorũ turba cõticuit, & suspensum, accedentiũ propius, uestigiũ ponitur.
Huc nempe uersatur atq; illuc, somnũ inter ægritudines leuẽ captans, quæ non audit,
audisse se queritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstrepit, hic placandus est,
huius cõpescenda est seditio, quẽ non est quod existimes placidũ, si iacet corpus. Inter/
dum quies inquieta est. Et ideo ad rerũ actus exercitandi ac tractatione bonarũ artium
occupandi sumus, quoties nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores
cum male parere militem uident, aliquo labore cõpescunt, & expeditionibus detinẽt.
Nunc̃q; uacat lasciuire districtis, nihilq; tam certũ est, cũ otij uitia negotio discuti. Sæpe
uidemur tedio rerum ciuilium, & infelicis atq; ingratæ stationis pœnitentia secessisse,
tamen in illa latebra, in quã nos timor & lassitudo coniecit, interdum recrudescit am/
bitio. Non enim excisa desijt, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parũ sibi cedẽtibus.
Idem de luxuria dico, quæ uidetur aliquando cessisse, deinde frugalitatẽ professos soli/
citat, atq; in media parsimonia uoluptates non damnatas, sed relictas petit, & quidem
eo uehemen/

eo uehementius, quo occultius. Omnia enim uitia in aperto leuiora sunt, morbi quoq; tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac uim suam proferunt. Et auaritiam itaq; & ambitionem & cætera mala mentis humanæ, tunc pernicioſissima scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. Otiosi uidemur, & non sumus. Nam si bona fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contẽpsimus, ut paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominũ auiumq; concentus interrumpet cogitationes bonas, solidasq; & iam certas. Leue illud ingeniũ, nec se adhuc reduxit introrsus, quod ad uocẽ ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid solicitudinis, & habet aliquid concepti pauoris, quod illum curiosum facit, ut ait Vergilius noster, Et me quem dudum non ulla iniecta mouebant Tela, nec aduerso glomerati ex agmine Grai, Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis Suspensum, & pariter comitisq; onerisq; timentem. Prior ille sapiens est, quẽ non tela uibrantia, non arietata in arma agminis densi, non urbis impulsæ fragor, territat. Hic alter imperitus est, rebus suis timet, ad omnẽ crepitũ expauescens, quem una quelibet uox pro fremitu accepta deiecit, quẽ motus leuissimi exanimant. Timidũ illum sarcinæ faciunt. Quemcunq; ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, uidebis illum comitisq; onerisq; timentem. Tunc ergo tu scito esse cõpositũ, cum ad te nullus clamor pertinebit, cum te nulla uox tibi excutiet, non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono † uaria circũstrepet. Quid ergo? al. uana non aliquãdo cõmodius est, & carere conuitio? fateor. Itaq; ego ex hoc loco migrabo, & experiri & exercere me uolens. Quid necesse est diutius torqueri, cum tam facile remedium Vlysses socijs etiam aduersus Sirenas inuenerit. Vale.

EPIST. LVIII De reditu suo ad Neapolitanam ciuitatem. Et quod non timor, sed horror cadit in sapientem, & quod anima hominis corporis angustijs teneri non potest.

CVm Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatẽ esse, ne iterum nauem experirer, Et tantũ luti tota uia fuit, ut possem uideri nihilominus nauigasse. Totum athletarũ fatum mihi illo die perpetiendũ fuit. A ceromate nos aphe excepit in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, non ut nos per tenebras uideamus, sed ut ipsas. Cæterum etiam si locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoq; res grauis & molesta: quid illic, ubi in se uoluitatur, & cum sine ullo spiramento sit inclusus, in ipsos à quibus incitatus est recidit. Duo incõmoda inter se contraria simul pertulimus, quia eadem uia, eodem die, & luto, & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod cogitarem dedit. Sensi quendam ictum animi, & sine metu mutationem, quam insolitæ rei nouitas simul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, nedum à perfecto absum, sed de illo in quẽ ius fortuna perdidit, huius quoq; ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim sunt mi Lucili, quæ nulla uirtus effugere potest, ammonet illam natura mortalitatis suæ. Itaq; & uultũ adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit, si uastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaq; fortes quidam & paratissimi fundere suum sanguinẽ, alienũ uidere non possunt, quidam ad uulneris noui, quidam ad ueteris, & purulenti tractationẽ inspectionemq; succidunt & liquũtur animo, alij gladium facilius recipiunt, quàm uident. Sensi ergo (ut dicebam) quandam non quidem perturbationẽ, sed mutationẽ. Rursus ad primũ conspectũ reddita lucis, alacritas incogitata redijt & iniussa. Illud deinde mecũ loqui cœpi, quàm inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omniũ idem finis esset. Quid enim interest utrũ supra aliquẽ uigiliariũ ruat, an mons, aut turris? Nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinã magis timeant, cuius utraq; mortifera æque sint. Adeo nõ effectus, sed efficientiã timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimant animã hominis magno pondere extriti permanere nõ posse, & statim spargi, quia non fuerit illi exitus liber. Ego uero non facio. Qui hoc dicunt uidentur mihi errare. Quemadmodũ flamma nõ potest opprimi, nam circa id diffugit, quo urgetur, quemadmodũ aër uerbere aut ictu non læditur, nec scinditur quidem, sed circa id cui cessit refundi/
tur;

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur: sic animus qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest, nec intra corpus affigi, sed beneficio subtilitatis suæ per ipsa quibus premitur erumpit. Quomodo fulmini etiam cum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est reditus, sic animo qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaq; de illo quærendum est, an possit immortalis esse. Hoc quidem certũ habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas, cum exceptione est, nec quicquam noxium æterno est. Vale.

LIBRI SEPTIMI.

EPIST. LIII.

1 In huius epistolæ medio, deerat huius epistolæ finis, tum aliæ duæ integræ, quarũ posterioris finis erat. Quid enim refert, &c.

EPIST. LVII

2 Si uero pelicrepus superuenerit. Quidã habebat pellicrepus. Cœlius Rhodiginus putat legendũ esse pilicrepus, & ǒd affert probabile est. Annotationẽ apud illũ reperies lib. 16. cap. 47. Necq; enim est quisq; sua laude fraudandus, & nobis hæc obiter agẽtibus sat est indicasse locũ. Mox pro pilos, putat legendũ pilas. Nam à pila dictum existimat pilicrepus non à pilo.

3 Sordalus. Scholiũ quoddã indicabat sordalũ dici qui sordes efferret è balneo, aut qui sordidaret balneũ. Huic cõmentulo quantũ tribuendũ sit nescio, Omnino significat aliquẽ molestum lauãtibus, quando quidẽ mox adijcit furem deprehensum. Forte balnearí uerbo scordalus dicebatur, qui oleret allium, quasi scorodalus. Sic usurpare uidetur epistola 84. quanq; græcis σκῶρ sonat stercus. Sed probabilius est, ut mutata literula legamus scordylum siue scordulũ, ut conuitiũ sit in hominẽ ingrati odoris posteaq; incaluit, quod accidit pisci scordulo.

4 Alipedum, Cœlius contendit legendum alipilum, inde ductum quod uellat pilos alarum. Reperies eodem loco quem mox indicaui.

5 Iam librare. Sic habebant quidam, alij liberi, alij aliud, sed probabilius est quod diuinauit Cœlius, Librarij, pro his qui liba uendunt: quemadmodũ & botularium dixit, qui botulos, id est farciminis genus, uendebat: & crustularium qui crustula uendebat.

6 Suam quadam & insignita modulatione uendentes, Sic prior editio, In alijs erat. Suam quandam insignita mod. uen. Non dubito quin legẽdum sit, Sua quadam & insignita. Agnoscunt qui Lutetiæ uiuunt, ex uoce, quid quis habeat uenale, quum innnmeræ sint uoces.

7 Paularium, ipse interpretatur, qui uoce temperat impetum remigantium. Notatum est ab eruditis & hoc in Seneca, quod à uocabulis sordidioribus interdum nõ abstinuerit. Quo de genere uidentur ex his esse quædam.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER OCTAVVS.

EPIST. LIX De multiplici diuisione rerum ubi exemplo Platonis ostendit qualiter parsimonia ad senectutem ducat.

VANTA uerborũ nobis paupertas, immo egestas sit, nunq; magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarẽt nec haberẽt, quædã uero cum habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat in egestate fastidiũ? Hunc quem græci Oestrum uocãt pecora peragentẽ, & totis saltibus dissipantẽ, Asylum nostri uocabãt, hoc Vergilio licet credas. Est lucũ Silari iuxta ilicibusq; uirentẽ Plurimus Alburnũ uolitans, cui nomen asylo Romanum est, œstrum Græci uertere uocantes, Asper acerba sonans, quo tota exterrita syluis Diffugiũt armenta. Puto intelligi istud uerbũ interisse. Ne te longe differã, quædam simplicia in usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant. Idem Vergilius hoc probabit tibi. Stupet ipse Latinus, Ingentis genitos diuersis partibus orbis Inter se coisse uiros, & cernere ferro, quod nũc decernere dicimus. Simplicis illius uerbi usus amissus est. Dicebant antiqui si iusso, id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas, sed fideli Vergilio. Cætera qua iusso mecum manus inferat arma. Non id ago nũc hac diligentia, ut ostendam quantũ tempus apud grammaticũ perdiderim, sed ut ex hoc intelligas, quantũ apud Enniũ & Actium uerborũ, situs occupauerit, cum apud hunc quoq; qui quotidie excutiẽ, aliqua nobis subducta sint. Quid, inquis, sibi ista uult præparatio? quò spectat? Nõ celabo te, cupio si fieri potest propitijs auribus tuis, quid sentiã dicere. Sin minus, dicã & iratis. Ciceronẽ autorẽ huius uerbi habeo,

habeo, puto locupletem. Si recentiorem quæris, Fabianum disertum & † eloquentem, orationis, etiam ad nostrum fastidium, nitidæ. Quid enim fiet mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία, res necessaria natura, continens fundamentũ omnium? Rogo itaq; permittas mihi hoc uerbo uti, nihilominus dabo operam, ut ius à te datum parcissime exerceam, fortasse contentus ero mihi licere. Quid prodest facilitas tua, cum ecce id nullo modo latine exprimere possim, propter quod linguæ nostræ conuitium feci? Magis damnabis angustias Romanas, si scieris unam syllabam esse quam mutare nõ possim. Quæ hæc sit quæris? τὸ ὄν. Duri tibi uideor ingenij, in medio positam posse sic transferri, ut dicam, quod est. Sed multum interesse uideo, cogor uerbum pro uocabulo ponere. Sed id si necesse est ponam, quod est. Sex modis hoc à Platone dici amicus noster homo eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponã, si ante indicauero, esse aliquid genus. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo cæteræ species suspensæ sunt, à quo nascatur omnis diuisio, quo uniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autem si cœperimus singula † recolligere. Sic enim perducemur ad primũ. Homo species est, ut Aristoteles ait. Equus species est, canis est species, ergo commune aliquod quærendum est his omnibus uinculum, quod illa complectatur, & sub se habeat. Hoc quid est? animal. Ergo genus esse cœpit omnium horum, quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed sunt quædam quæ animam habent nec sunt animalia. Placet enim satis & arbustis animã inesse. Itaq; & uiuere illa & mori dicimus. Ergo animantia superiorẽ tenebunt locũ, quia & animalia in hac forma sunt & sata. Quædã anima carent, ut saxa. Itaq; aliquid erit animãtibus antiquius scilicet corpus: hoc sic diuidam, ut dicam corpora omnia, aut animata esse, aut inanimata. Etiam nunc est aliquid superius, quàm corpus. Dicamus enim quędam corporalia esse, quædã incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducãtur? Illud cui nomen modo parum propriũ imposuimus, quod est. Sic enĩ in species secabitur, ut dicamus, quod est, aut corporale est, aut incorporale. Hoc ergo genus est primũ & antiquissimũ, & (ut ita dicam) generale. Cætera genera quidem sunt, sed specialia, tanquam homo genus est. Habet enim in se nationũ species, Græcos, Romanos, Parthos, Colorũ, albos, nigros, flauos: habet singulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaq; quia multa continet, in genus cadit: quia sub alio est, in speciem. Illud genus quod est generale, supra se nihil habet. Initiũ rerum est, omnia sub illo sunt. Stoici uolunt superponere huic etiam aliud genus magis principale, de quo statim dicam, si prius illud genus, de quo locutus sum, merito primũ poni docuero, cum sit rerum omniũ capax. Quod est, in has species diuido, ut sint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertiũ est. Corpus quomodo diuido? ut dicam, aut animantia sunt, aut inanimata. Rursus animãtia quemadmodũ diuido? ut dicam quędam animũ habent, quædam tantũ animã: aut sic, quędam impetũ habent, incedũt, transeunt, quædam solo affixa, radicibus aluntur & crescũt. Rursus animalia in quas species seco? aut mortalia sunt, aut immortalia. Primũ genus Stoicis quibusdã uidetur, sed quare uideatur subjiciã. In rerũ (inquiunt) natura quędam sunt, quædã non sunt. Et hæc autẽ quæ non sunt, rerum natura cõplectitur, quæ animo succurrũt, tanq; Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falsa cogitatione formatũ, habere aliquam imaginẽ cœpit, quãuis non habeat substantiam. Nunc ad id quod tibi promisi reuertor, quomodo quæcunq; sunt in sex modos Plato partiatur. Primum illud quod est, nec uisu nec tactu, nec ullo sensu cõprehenditur. Cogitabile est, quod generaliter est, tanquam homo genetalis sub oculos non uenit, sed specialis uenit, ut Cicero & Cato. Animal non uidetur, sed cogitatur, uidetur autem species eius equus & canis. Secundum ex his quæ sunt ponit Plato quod eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam esse, ut poëta cõmuniter dicitur, omnibus enim uersus facientibus hoc nomen est, sed iam apud Græcos in unius notam cessit. Homerum intelligas cum audieris poëtam. Quid ergo hoc est? deus, scilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus est eorum quæ proprie sunt, innumerabilia hæc sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quæ sunt interrogas? proprie Plato Ideas uocat, ex quibus omnia quæ sunt fiunt, & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles sunt. Quid sit Idea, id est, quid Platoni esse uideatur

al. elegantem

al. retrò legere

Genus & species accipit largo more

Universidad de Deusto
Biblioteca

uideatur audi. Idea est eorum quæ naturaliter fiunt exemplar æternum. Adjiciam definitioni interpretationē, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere, exemplar picturæ tuæ habeo, ex quo capit aliquem habitum mens nostra, quem operi suo imponat. Ita illa quæ me docet & instruit facies à qua petitur imitatio, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominū, pisciū, arborū, ad quæ quodcunq; fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habebit εἶδος. Quid sit hoc εἶδος Idos attendas oportet, & Platoni imputes non mihi hanc rerum difficultatē. Nulla est autē sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille cum reddere Vergilium coloribus uellet, ipsum intuebatur, Idea erat Vergilij facies futuri operis exemplar, ex hac quod artifex trahit & operi suo imposuit εἶδος est. Quid interfit quæris? alterum exemplar est, alterū forma ab exemplari sumpta & operi imposita. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statua, hæc est Idos: habet aliquam faciem exemplar ipsum quod intuens opifex, statuam figurauit, hæc Idæa est. Etiamnū aliam desideras distinctionem, Idos in opere est, Idea extra opus, nec tantū extra opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum quæ communiter sunt, hæc incipiunt ad nos pertinere, hic sunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorū est quæ quasi sunt: tanquam inane, tanquam tempus. Quæcunq; uidemus aut tangimus, Plato in illis non numerat, quæ esse proprie putat, Fluunt enim & assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrū idem est in senectute, qui fuit iuuenis. Nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more, quicquid uides currit cum tempore. Nihil ex his quæ uidemus manet. Egoipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus. In idem flumen bis descendimus, & non descendimus. Manet enim idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quàm in homine. Sed nos quoq; non minus uelox cursus præteruehit, & ideo admiror dementiam nostram, quod tantopere amamus rem fugacissimam, corpus, timemusq; nequando moriamur, cum omne momentum, mors prioris habitus sit. Vis tu timere ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia causis. Mundus quoq; æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit, aliter habet, quàm habuit, ordinē mutat. Quid inquis, ista subtilitas mihi proderit? si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille celator oculos diu intentos, ac fatigatos, remittit atque auocat, & (ut dici solet) pascit, sic nos animū aliquando debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis reficere, sed ipsa oblectamēta opera sint, ex hijs quoq; si obseruaueris † inuenies, quod posſit fieri salutare. Hoc ego mi Lucili soleo facere ex omni uacatione (etiam si à philosophia longissime auersa est) eruere aliquid conor, & utile efficere. Quid de istis capiam quæ modo tractauimus, remotis à reformatione morum? Quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ possunt? Quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimat? uel hoc ipsum quod omnia ista quæ sensibus seruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex hijs esse quæ uere sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt, nihil horū stabile nec solidum est, & nos tamen cupimus tanquam semper futura, ac semper habituri, imbecilli fluidiq; per interualla cōstituimus. Mittamus animū ad illa quæ æterna sunt, miremur in sublime uolitantes rerum omnium formas, deumq; inter illa uersantem, & hoc prouidentē, quemadmodū quæ immortalia facere non potuit (quia materia prohibeat) defendat à morte, hac ratione uitium corporis uincat. Manent enim cuncta non quia æterna sunt, sed quia defenduntē cura regentis. Immortalia tutore non egerent. Hæc conseruat artifex, fragilitatē materiæ ui sua uincens. Cōtemnamus omnia quæ adeo pretiosa non sunt, ut an sint omnino, dubiū sit. Illud simul cogitemus, si mundū ipsum non minus mortalem, quàm nos sumus, prouidētia periculis eximit, potest tamen aliquatenus nostra quoq; prouidentia longiorem prorogare huic corpusculo moram, si uoluptates quibus pars maior perijt potuerimus regere & coërcere. Plato ipse ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus ualidū ac forte fortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat, sed nauigationes ac pericula multum detraxerūt uiribus, parsimonia tamen & eorum quæ

al. sumes

auiditatem

auiditatē euocāt modus, & diligens sui tutela, perduxit illū ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis puto Platoni diligentiæ suę beneficio cōtigisse, quod natali suo decessit, & annū, unum atq; octogesimū impleuit sine ulla deductione. Ideo Magi qui forte Athenis erāt immolauerunt defuncto, amplioris fuisse fortis quàm humanæ rati, quia consummasset perfectissimū numerū quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito quin paratus esset paucos dies ex ista summa & sacrificiū remittere. Potest frugalitas producere senectutē, quem ut nō puto concupiscendā, ita ne recusandam quidē. Iucundū est esse secū quàm diutissime, cum quis se dignum quo frueretur effecit. Itaq; de isto feremus sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, & sinē nō opperiri, sed manu facere. Prope est à timente, qui fatū segnis expectat, sicut ille ultra modū deditus uino est, qui amphoram exiccat, & fecem quoq; exorbet. De hoc tamen quæramus, pars summa uitæ, utrū fex uitæ hæc sit, an liquidissimum ac purissimū quiddam, si modo mens sine iniuria est, & integri sensus animū iuuant, nec defectū & præmortuū corpus est. Plurimū enim refert uitam aliquis extendat an mortem. At si inutile ministerijs est corpus, quid ni oporteat educere animū laborantē: & fortasse paulò antequā debet faciendū est, ne cum fieri debeat facere non possis: & cū maius periculum sit male uiuendi, quàm cito moriendi, stultus est qui nō exigua temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. Multis iners uita sine usu iacuit sui. Quanto deinde crudelius iudicas aliquid ex uita perdidisse, quamuis finiēda? Noli me inuitus audire tāquam ad te iam pertineat ista sententia, sed quid dicam æstima. Nō relinquam senectutem, si me totū mihi reseruabit, Totum autem ab illa parte meliore. At si cœperit concutere mentem, si partes eius conuellere, si mihi non uitam reliquerit, sed animam, prosiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam duntaxat sanabilem, nec officientē animo: non afferam mihi manus propter dolorē, sic mori, uinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse patiendum, exibo, nō propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est, ad omne propter quod uiuitur. Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorē moritur: stultus, qui doloris causa uiuit. Sed in longum exeo. Est præterea materia quæ ducere diem possit. Et quomodo finem uitæ imponere poterit, qui epistolæ non potest? Vale ergo, quod libentius quàm † mortis moras lecturus es. Vale.

aliter, mortes meas

EPIST. LX. De uero & inani gaudio. Et quomodo sapientem oporteat in periculo huius uitæ semper esse uirtutibus communitum.

MAgnam ex epistola tua percepi uoluptatem, permitte enim mihi uti uerbis publicis, nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Vitium esse uoluptatem credimus. Sit sanè, ponere tamen illam solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & uoluptatem (si ad nostrum aluum uerba dirigimus) rem infamem esse, & gaudium nisi sapienti non contingere. Est enim animi elatio, suis bonis uiribusq; fidētis: uulgo tamen sic loquimur, ut dicamus magnum gaudiū nos ex illius consulatu, aut ex nuptijs, aut ex partu uxoris percepisse, quæ adeo non sunt gaudia, ut sæpe initia futuræ tristitiæ sint. Gaudio autem iunctum est non desinere, nec in contraria uerti. Itaq; cum dicat Virgilius noster, Et mala mentis gaudia, diserte quidē dicit, sed parum proprie: nullum enim malum gaudiū est. Voluptatibus hoc nomen impositum, & quod uoluit expressit: significauit enim homines malo suo lætos: tamen ego uō immerito dixerā, cœpisse me magnam ex epistola tua uoluptatem. Quamuis enim ex ista causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuersa statim inclinatutum, uoluptatem uoco, opinione falsi boni, immoderatam & immodicā. Sed ad propositum reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit: habes uerba in potestate, non effert te oratio, nec longius quàm destinasti trahit. Multi sunt qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius uerbi decore placentis uocentur: quod tibi non euenit, pressa sunt omnia & rei aptata. Loqueris quantum uis, & plus significas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium est, apparet animum quoq; nil habere supuacui, nil tumidi. Inuenio tamen translationes uerborū, ut non temerarias, ita non indecoras: ita quę periculū sui fecerint, Inuenio imagines, quibus si quis non uti uetat, &

m poëtis

Universidad de Deusto
Biblioteca

& poëtis illas ſolis iudicat eſſe cõceſſas, neminẽ mihi uidetur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter & demonſtrandæ rei cauſa eloquebantur, parabolis referti ſunt, quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadẽ cauſa qua poëtis, ſed ut imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & ut diſcentem & audientẽ in rem præſentem adducãt. Sextium cum maxime lego uirum acrem, Græcis uerbis, Romanis moribus philoſophantẽ, mouit me imago ab illo poſita, ire quadrato agmine exercitum, ubi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratũ. Idẽ, inquit, ſapiẽs facere debet: omnes uirtutes ſuas undiq; expandat, ut ubicunq; infeſti aliquid oritur, illic parata præſidia ſint, & ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant: quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant fieri uidemus, ut imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ ut ſignum ab uno datum, peditẽ ſimul equitemq; percurrat, hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſæpe hoſtem timuere ſine cauſa, tutiſſimumq; illis iter, quod ſuſpectiſſimum fuit. Nil ſtultitia pacatum habet. Tam ſuperne illi metus eſt, quàm infra. Vtrũq; trepidat latus. Sequuntur pericula &, occurrũt, ad omnia pauet, imparata eſt, & ipſis terretur auxiliis. Sapiẽs autem ad omnẽ incurſum munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa: nos multa alligant, multa debilitant, diu in iſtis uitijs iacuimus, elui difficile eſt. Nõ enim inquinati ſumus ſed infecti, ne ab alia imagine ad aliam tranſeamus. Hoc quæram quod mecum ſæpe diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat. Primo quia nõ fortiter illam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur, deinde quia illa quę à ſapientibus uitia reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterq; tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodũ autem poteſt aliquis quantum ſatis eſt aduerſus uitia diſcere, qui quantum à uitijs uacat, diſcit? Nemo noſtrum in altum deſcendit, ſumma tantum decerpſimus, & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeq; occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus, ſi inuenimus qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Non ſumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit tanquam debitum prendimus, optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus illos ſæpe multa mentiri. Adeo quoque indulgemus nobis, ut laudari uelimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitiſſimum ille ſe inſpis ſupplicijs audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperantiſſimum. Sequitur itaque, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cum iam in India uagaretur, & gentes ne finitimis quidem ſatis notas, bello uaſtaret, in obſidione cuiuſdam urbis dum circuit muros, & dũ imbecilliſſima mœnium quærit, ſagitta ictus, diu perſtitit in re, & incepta agere perſeuerauit. Deinde cũ repreſſo ſanguine ſicci uulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paulatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, omnes, inquit, iurant me Iouis eſſe filium, ſed uulnus hoc hominem eſſe me clamat. Idẽ nos faciamus, cũ pro ſua quemq; portione adulatio inſtuat, dicamus, uos quidem me dicitis prudentẽ eſſe. Ego autẽ uideo quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem, ne hoc quidẽ intelligo, quod animalibus ſatietas mõſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus, quantũ capiam adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te nõ eſſe ſapientẽ. Sapiens ille eſt qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus cum dijs ex pari uiuit. Nunc ipſe te conſule, ſi numquam mœſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri expectatione ſolicitat, ſi per dies nocteſq; par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt, perueniſti ad humani boni ſummã. Sed ſi appetis uoluptates, & undiq;, et omnes, ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantũ ex gaudio deeſſe: ad hoc cupis peruenire, ſed erras, qui inter diuitias illuc uenturum eſſe te ſperas. Inter honores idem gaudium, inter ſolicitudines quæris? Iſta quæ ſic petis tanquam datura lætitiam ac uoluptatem, cauſę dolorum ſunt. Omnes, inquã, illi tendunt ad gaudiũ, ſed unde ſtabile magnumq; conſequantur ignorant. Ille ex cõuiuijs & luxuria. Ille ex ambitione & circumfuſa cliẽtium turba. Ille ex amica, alius ex ſtudiorum liberalium uana oſtentatione, & nihil ſanantibus literis, Omnes iſtos oble-

ctamenta fallacia & breuia decipiunt, ſicut ebrietas quæ unius horæ hilarem inſaniã, longi temporis tedio penſat: ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectũ, hanc gaudij qualitatem. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper lunam. Semper illic ſerenum eſt. Habes ergo quare uelis ſapiens eſſe, quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex uirtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo inquis? ſtulti ac mali non gaudẽt? Nõ magis quàm prædã nacti leones. Cum ſatigauerunt ſe uino & libidinibus, cum illos nox inter † uitia defecit, cum uoluptates anguſto corpori ultra quàm capiebat ingeſtæ † ſuppurare cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum uerſum illum, Namq; ut ſupremam falſa inter gaudia noctem Egerimus. Noſti eos totam luxuriari noctem inter falſa gaudia, & quidem tanquam ſupremam agunt. Illud gaudium (quod deorum q; æmulos ſequitur) non interrumpitur non deſinit, deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni eſt. Quod non dedit fortuua, non eripit. Vale.

al. uina

al. ſuperare

al. qui mul-tis uſui eſt.

EPIST. LXI. Quod à parentibus filijs ſuperfluitas ambitioſa optatur. Et de continentia.

QVeror, litigo, iraſcor. Etiam nunc optas quod tibi optauit nutrix tua, aut prædagogus, aut mater. Nõdum intelligis quantum mali optauerint. O quam inimica nobis ſunt uota noſtrorum, eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Iam non admiror ſi omnia nos à prima pueritia mala ſequuntur, inter execrationes parentum creuimus. Exaudiũt dij quoq; noſtram pro nobis uocem gratuitam. Quouſq; poſcemus aliquid deos, quaſi ita nondum ipſi alere nos poſſimus? Quam diu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quàm diu nobis populus metet? quàm diu unius menſę frumentum multa nauigia, & quidem non ex uno mari, ſubuehẽt? Taurus paciſſimorum iugerum paſcuis impletur, una ſylua elephantis pluribus ſufficit, homo & terra paſcitur & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cũ tam modica corpora dediſſet, ut uaſtiſſimorum edaciſſimorumq; animalium auiditatem uinceremus? Minime. Quantulum eſt enim quod naturæ datur. Paruo illa dimittitur. Non fames nobis uentris noſtri magno cõſtat, ſed ambitio. Hos itaq; (ut ait Saluſtius) uentri obedientes, animalium loco numeremus non hominum, quoſdam uero ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is, † qui ſe utitur. Qui uero latitant & torpent, ſic in domo ſunt, quomodo in conditituo. Horum licet in limine ipſo nomẽ marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt. Vale.

EPIST. LXII. Quomodo ſapiens ſemper debet habere animum paratum ad mortem.

DEſinamus quod uolumus uelle. Ego certe id ago ſenex, eadẽ uelle, quæ puer uolui. In hoc unũ eunt dies, in hoc nocteſ, hoc opus meũ eſt, hæc cogitatatio, imponere ueteribus malis finem. Id agõ, ut mihi inſtar totius uitæ ſit dies. Nec me hercules tanquam ultimum rapio, ſed ſic illum aſpicio, tãquam eſſe uel ultimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam maxime ſcribentem mors euocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideo fruor uita, quia quàm diu futurum hoc ſit, non † minus pendo. Ante ſenectutem curaui, ut bene uiuerem, in ſenectute, ut bene moriar. Bene autẽ mori eſt libenter mori. Da operam, ne quid unquã inuitus facias, quicquid neceſſe futurũ eſt. Repugnanti non uolẽti neceſſitas eſt, in uolẽte neceſſitas nõ eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partẽ acerbiſſimã ſeruitutis effugit, facere quod nolit. Nõ qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt, ſed qui inuitus facit. Itaq; ſic animũ componamus, ut quicquid res exiget, id uelimus, & in primis ſinẽ noſtri ſine triſtitia cogitemus: ante ad mortem quam ad uitã præparandi ſumus. Satis inſtructa uita eſt, ſed non inſtrumentorum eius auidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid uidetur & ſemper uidebit. Vt ſatis uixerimus, nec anni nec dies faciunt, ſed animus. Vixi Lucili chariſſime quantum ſatis erat, mortem plenus expecto.

forte nimis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

EPIST.LXIII. De simulata & affectata occupatione. Et quod brevissima ad diuitias per diuitiarum contemptum uia est.

MEntiuntur qui sibi obstare ad studia liberalia turbã negotiorũ uideri uolunt. Simulant occupationes & augent, & ipsi se occupant. Vaco mi Lucili uaco, & ubicunq; sum, meus sum. Rebus enim non me trado sed cõmodo, nec cõsector perdendi tẽporis causas, & quocunq; cõstiti loco ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare uerso. Cũ me amicis dedi, nõ tamen mihi abduco, nec cũ illis moror quibus me tempus aliquod cõgregauit, aut causa ex officio nata, sed cũ optimo quoq; sum, ad illos in quocũq; loco, in quocũq; seculo fuerint animũ meũ mitto. Demetriũ uirorum optimũ mecũ circũfero, & relictis conchyliatis, cũ illo seminudo loquor, illũ admiror. Quid ni admirer? uidi nihil ei deesse. Contẽnere omnia aliquis potest, omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias per cõtemptũ diuitiarũ uia est. Demetrius autẽ noster sic uiuit, non tanq; contẽpserit omnia, sed tanq; alijs habenda permiserit.

EPIST.LXIIII. Consolatio de amico defuncto.

MOleste fers decessisse Flaccum amicum tuum, plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, uix audebo exigere, et esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multũ supra fortunã elato? Illum quoq; ista res uellicabit, sed tantum uellicabit. Nobis autẽ ignoscí potest prolapsis ad lachrymas, si non nimie decurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. Lachrymandum est, non plorandum. Durã tibi legẽ uideor ponere, cum poẽtarum Græcorũ maximus ius flendi dederit in unum duntaxat diem, cum dixerit etiã Nioben de cibo cogitasse. Quæris unde sint lamentationes, unde immodici fletus (per lachrymas argumenta desiderij quærimus, & dolorẽ non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est. O infelicem stulticiam. Est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo, inquis, obliuiscar amicí? Breuem illi apud te memoriam promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frontẽ ad risum quælibet fortuita res transferet. Nõ differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus recidũt. Cum primũ te obseruare desieris, imago ista tristitiæ discedet. Nunc ipse custodis dolorẽ tuum, sed custodient quoq; elabitur, eoq; citius, quo est acrior, desinit. Id agamus ut iucunda fiat nobis amicorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est. Sic tamẽ illud fieri necesse est, ut cũ aliquo nobis morsu, amissorũ quos amauimus nomen occurrat. Sed hic quoq; morsus habet suam uoluptatem. Nũ ut dicere solebat Atalus noster, Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo in uino nimis ueteri ipsa nos amaritudo delectat, quomodo poma quędã sunt suauiter aspera: cũ uero interuenit spatium, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos uoluptas uenit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est, eorũ qui fuerunt retractatio, nõ sine acerbitate quadẽ iuuat. Quis aũt negauerit hæc acria quoq; & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idẽ sentio, mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda est: habui enim illos tanquam amissurus, amissi tanquã habeã. Fac ergo mi Lucili quod tuã æquitatẽ decet. Desine beneficiũ naturæ male interpretari, abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quamdiu cõtingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quàm sæpe illos reliquerimus, in aliquã peregrinationem longinquam exituri, quàm sæpe eodem morantes loco non uiderimus, intelligemus plus nos temporis perdidisse in uiuis. Feras autem hos, qui cum negligentissime amicos habeant, miserrime lugent, nec amant quenquã, nisi quũ perdiderint. Ideoq; tunc effusus mœrent. Quia uerentur ne dubiũ sit an amauerint, sera iudicia affectus sui quærunt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur, & existimamus, quia parum ualẽt in unius elati solatium: si non habemus, maiorẽ ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa unum abstulit, nos quenquam nõ fecimus. Deinde ne unum quidem nimis amauit, qui plus quàm unũ amare non potuit. Si quis dispoliatus, amissa unica tunica, complorare se malit, quàm circumspicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nonne tibi uideatur stultissimus? Quem amabas extulisti, quære quem ames, Satius est amicũ reparare quàm

flere. Scio pertritum iam hoc esse quod adiecturus sum, non tamen ideo prætermittã, quia ab hominibus dictũ est, finem dolendi etiam qui consilio nõ fecerat, tempore inuenit. Turpissimum autem est in homine prudente, remedium mœroris, lassitudo mœrendi. Malo relinquas dolorem quàm ab illo relinquaris, & quamprimũ id facere desiste, quod si etiam uoles, diu facere non poteris. Annum fœminis ad lugendum constituere maiores, non ut tamdiu lugerent, sed ne diutius: uiris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, uix retractis arogo, uix à cadauere reuulsis, cui lachrymæ in totum mensem durauerint? Nulla res citius in odium uenit, quàm dolor: qui recens consolatorem inuenit, & aliquos ad se adducit, inueteratus uero deridetur: nec immerito, aut enim simulatus, aut stultus est. Hæc tibi scribo, is qui Anneũ Serenũ charissimũ mihi tã immodice fleui, ut (quod minime uelim) inter exempla sim eorum quos dolor uicit: hodie tamen factum meũ damno, & intelligo maximam mihi causam sic lugendi fuisse, quod nunquã cogitaueram mori eum ante me posse. Hoc unum mihi occurrebat, minorem esse, & multo minorem, tanquam ordinem fata seruarent. Itaq; assidue cogitemus, tam de nostra quàm omniũ quos diligimus, mortalitate. Tũc ego dicere debui, minor est Serenus meus, quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed ante me potest: quia non feci, imparatũ subito fortuna percussit: nũc cogito omnia & mortalia esse, & incerta: lege mortali hodie fieri potest, quicquid unquam potest. Cogitemus ergo Lucili charissime cito nos eò peruenturos, quò illum peruenisse mœremus. Et fortasse (si modo sapientium uera fama est, recipitq; nos locus aliquis) quẽ putamus perisse, premissus est. Vale.

EPIST.LXV. De efficacia sermonis boni uiri, & de augenda doctrina priorum, & eorum ueneratione

FVisti heri nobiscum. Potest quæri, si heri tantum: ideo adieci nobiscum, mecum enim semper es. Interuenerant quidã amici, propter quos maior fumus fieret, nõ hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere uigiles solet, sed hic modicus qui hospites uenisse significaret. Varius nobis sermo fuit, ut in conuiuio, nullam rem usq; ad exitum adducens, sed aliunde aliò transiliens: lectus est deinde liber Quinti Sextij Patris, magni (si quid mihi credis) uiri & (licet negent) Stoici. Quantũ in illo, dij boni, uigoris est, quantum animi? hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen, cætera exanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habẽt. Cum legeris Sextium, dices, uiuit, uiget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacunq; positione mentis sim, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes casus prouocare, libet exclamare, Quid cessas fortuna, cõgredere, paratum uides. Illius animũ induo, qui quærit ubi se experiatur, ubi uirtutem suam ostendat, Spumantemq; dari pecora inter inertia uotis, Optat aprũ, aut fuluum descendere monte leonẽ, libet aliquid habere quod uincam, cuius patiẽtia exercear. Nam hoc quoq; egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ uitæ magnitudinẽ, et desperationem eius non faciet. Scies illam esse in excelso, sed uolenti penetrabilem: hoc quidem uirtus tibi ipsa præstabit, ut illam admireris, & tamen speres: mihi certe temporis multam auferre solet contemplatio ipsa sapientię. Non aliter illam intueor obstupefactus, quàm ipsum interim mundum, quem sæpe tanquam spectator nouus uideo. Veneror itaq; inuenta sapientiæ, inuentoresq; adire tanquam multorum hæreditatẽ iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patremfamiliæ, faciamus ampliora quæ accepimus, maior ista hæreditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumq; restabit, nec ulli nato post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam si omnia à ueteribus inuenta sunt, hoc semper nouum erit, usus, & inuentorum ab alijs scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia quærere, sed hæc tantum morbis & temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum crassitudo tenuatur, hoc uis subita & humor auertitur, hoc acuitur uisus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis, quomodo autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

admoueantur, aut quando noſtri operis eſt quærere. Multũ egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerũt. Suſpiciẽdi tamen ſunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum uirorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſa ſemper appellem? Quam uenerationem præceptoribus meis debeo, eandẽ illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si cõſulem uidero aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet faciam, equo deſiliam, caput adaperiam, ſemita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrumq; & Lælium ſapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemq; in animũ meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego uero illos ueneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo. Vale.

EPIST. LXVI. De numero cauſarum mundi ſecundum uarias ſententias. & quod humanus animus nõ hæc, ſed diuina perſpectare debet.

HEſternum diem diuiſi cum mala ualetudine, antemeridianum illa ſibi uendicauit, poſtmeridianum mihi ceſſit. Itaque lectione primum tentaui animum. Deinde cũ hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imò permittere: aliquid ſcripſi, & quidem intentius, quàm ſoleo, dum cum materia difficili cõtendo, & uinci nolo, donec interuenerunt amici qui mihi uim afferrent, & tanquam ægrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit, ex quo eam partem ad te perferã, quæ in lite eſt, te arbitrum adduximus, plus negotij habes, quàm exiſtimas. Triplex cauſa eſt, dicunt, ut ſcis, Stoici noſtri duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant, cauſam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moueat. Cauſa autem id eſt ratio, materiam format, & quocunq; uult uerſat, ex illa uaria opera producit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat, deniq; à quo fiat: hoc cauſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ, itaq; quod de uniuerſo dicebam, ad hæc transfer quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit quæ pateretur artificium, & artificẽ qui materię daret faciem. Ergo in ſtatua materia æs fuit, cauſa artifex. Eadem condicio rerum omnium eſt, ex eo conſtat quod ſit, & ex eo quod facit. Stoicis placet unam cauſam eſſe, id quod facit. Cauſam Ariſtoteles putat tribus modis dici, Prima, inquit, cauſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuiq; operi imponitur, tanquã ſtatuæ. Nam hanc Ariſtoteles idos uocat, Quarta quoq;, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Aes prima ſtatuæ cauſa eſt, nunquã enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo funderetur, duceretúrue. Secunda cauſa artifex eſt, non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſa eſt forma, neque enim ſtatua iſta Doriphoros aut Diadumenos uocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſa eſt faciẽdi propoſitum, nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi uenditurus fabricauit, uel gloria, ſi laborauit in nomen, uel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſa eſt propter quam fit. An non putas inter cauſas facti operis numerandum, quo remoto factum nõ eſſet? His quintam Plato adiecit exemplar, quã ipſe Ideam uocat, hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat efficit. Nihil autẽ ad rem pertinet, utrũ foris habeat exemplar, ad quod referat oculos: an intus, quod ibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum omniũ deus intra ſe habet, numeroſq; uniuerſorum quæ agẽda ſunt, & modus mẽte cõplexus eſt, plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaq; homines quidẽ pereunt, ipſa autẽ humanitas ad quam homo effingit, permanet, & hominibus laborantibus, intereũtibus illa nil patitur. Quinq; ergo cauſæ ſunt, ut Plato dicit. Id ex quo, id à quo, id in quo, id ad quod, id propter quod. Nouiſſime id quod ex his eſt: tanquã in ſtatua (quia de hac loqui cœpimus) Id ex quo, æs eſt. Id à quo artifex eſt. Id in quo, forma eſt, quæ aptatur illi. Id ad quod, exemplar eſt quod imitatur is qui facit. Id propter quod, facientis propoſitũ eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hæc omnia mũdus quoq; (ut ait Plato) habet. Faciens hic deus eſt: ex quo fit, hæc materia eſt: forma hæc eſt habitus, & ordo mundi quem uidemus. Exemplar, ſcilicet ad quod deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi

Cauſæ ſunt quatuor

rimi fecit: propoſitũ propter quod fecit. Quæris quid ſit propoſitum dei: Bonitas. Ita certe Plato ait, quæ deo faciendi mundum cauſa fuit: bonus eſt, bona fecit, bono nulla cuiuſquam boni inuidia eſt. Fecit itaq; quamoptimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam, & pronuntia, quis tibi ueriſimillimum uideatur dicere, non quis uerum dicat. Id enim tam ſupra nos eſt, quàm ipſa ueritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur, turba cauſarum, aut nimium multa, aut nimiũ pauca comprehendit. Nam ſi quocunq; remoto quid effici non poteſt, id cauſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt: ponant inter cauſas tẽpus, nihil ſine tẽpore poteſt fieri: ponant locum, ſi nõ fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem: ponat motũ, nil ſine hoc nec fit nec perit, nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primã & generalem cauſam quærimus, hæc ſimplex eſſe debet. Nam & materia ſimplex eſt. Quærimus quid ſit cauſa, Ratio faciẽs, id eſt, deus. Ita enim quæ nunc retuli, nõ ſunt multæ & ſingulæ cauſæ, ſed ex una pẽdent, ex ea quæ facit. Formam dicis cauſam eſſe, hanc imponit artifex operi, pars cauſæ eſt, non cauſa. Exemplar quoq; non eſt cauſa, ſed inſtrumentũ cauſæ neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima, ſine his procedere ars nõ poteſt, non pattes tamen hæc artis, aut cauſæ ſunt. Propoſitũ, inquit, artificis propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſa eſt: ut ſit cauſa, non eſt efficiens cauſa, ſed ſuperueniens. Hæ autem innumerabiles ſunt, nos de cauſa quærimus generali. Illud uero non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & conſummatum opus cauſam eſſe, multum enim intereſt inter opus & cauſam operis. Aut fer ſententiam, aut (quod facilius in eiuſmodi rebus eſt) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tẽpus inter iſta cõterere, quæ tibi nullum affectũ eripiũt, nullam cupiditatẽ abigũt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius ſcrutor. Deinde hunc mundum. Ne hoc quidẽ tempus (ut exiſtimas) perdo. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahant, attollunt & leuant animum qui grauí ſarcina preſſus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi põdus ac pœna eſt, premẽte illo urgetur, in uinculis eſt niſi acceſſit philoſophia, & illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo iuſſit, & à terrenis dimiſit ad diuina. Hæc libertas eius eſt, hæc euagatio, ſubducit interim ſe cuſtodiæ in qua tenetur, et cœlo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione quę oculos defatigat, ſi malignum & non præclarum lumen habẽt, in publicum prodeũt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio cluſus, quoties poteſt apertum petit, & in rerum naturæ cõtemplatione requieſcit. Sapiens affectatorq; ſapientię adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optima ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, & uelut ſacramento ligatus, hoc quod uiuit ſtipendium putat, et ita formatus eſt, ut illi nec amor uitæ nec odiũ ſit, patiturq; mortalia, quãuis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdíces mihi inſpectionem rerũ naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram quæ ſint initia uniuerſorum, quis rerum formator, quis omnia intuno merſa, & materia inerti conuoluta diſcreuerit. Non quæram quis ſit artifex huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem uenerit, quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit? nimia deformitate latentibus facię diuiſerit: unde lux tãta fundatur, ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta nõ quæram? ego neſciã unde deſcenderim? ſemel hæc mihi uidẽda ſint, an ſæpe naſcendũ? quò hinc iturus ſim? quæ ſedes expectat animam ſolutam legibus ſeruitutis humanę? Vetas me cœlo intereſſe, id eſt iubes me uiuere capite demiſſo? Maior ſum & ad maiora genitus quàm ut mancipium ſim mei corporis? quod equidem non aliter aſpicio quàm uinculum libertati meæ circundatum. Hoc itaq; oppono fortunæ, in quo reſiſtat, nec per illud ad me illã tranſire uulnus ſino. Quicquid in me poteſt iniuriam pati, hoc eſt in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat, nunquã me caro iſta cõpellet ad metum, nunquam ad indignam boni ſimulationem, nunquam in honorem huius corpuſculi mẽtiar. Cum uiſum fuerit diſtrahã cum illo ſocietatẽ, & nunc cũ hæremus, nõ erimus æquis partibus ſocij, animus ad ſe omne ius dicet. Contẽptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad

al. imo.

al. in una.

propositum reuertar, huic libertati multum cõferet, & illa de qua modo loquebamur inspectio: Nempe uniuersa ex materia & ex deo constant. Deus ista temperat quæ circumfusa rectorem sequuntur, & ducem. Potentius autẽ est quod facit, quod est deus, quàm materia patiens dei. Quem in hoc mundo locum deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id in nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus, fortes simus aduersus fortuita, non contremiscamus iniurias, non uulnera, non uincula, non egestatem. Mors quid est: aut finis est, aut transitus: nec desinere timeo, idem est enim quod non cœpisse: nec transire, quia nusquã tã anguste ero. Vale.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER NONVS.

EPIST. LXVII. Notat eos qui tres gradus bonorum faciunt, dicens tantum unum bonum absolutum esse, scilicet uirtutem incapacem augmenti uel decrementi ex qua bona sunt paria.

CLaranum condiscipulum meum uidi post multos annos, nõ puto expectas ut adijciam senem, sed mehercules uiridem animo ac uigentẽ & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura gessit, & talem animum male collocauit: aut fortasse uoluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta, & ad cætera cõtemnenda à contemptu sui uenit. Errare mihi uisus est qui dixit, Gratior est pulchro ueniens è corpore uirtus. Nullo enim honestamento eget, ipsa & magnum sui decus est, & corpus suum consecrat. Certe Claranum nostrum cœpi intueri, formosus mihi uidebat & tã rectus corpore quàm est animo. Potest ex casa uir magnus exire, potest & ex deformi humilique corpusculo, formosus animus ac magnus. Quosdam itaque uidetur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet uirtutem omni loco nasci. Si nosset per se nudos edere animos, fecisset, nunc quod amplius est facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpentes obstantia. Claranus mihi uidebat in exemplar editus, ut scire possemus non deformitate corporis fœdari animũ, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem paucissimos unà fecerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egeram & ad te permittam. Hoc primo die quæsitum est, quomodo possint tria bona esse, si triplex eorum conditio est? Quædam (ut nostris uidetur) prima bona sunt, tanquam gaudium, pax, salus patriæ. Quædã secũda in materia infelici expressa, tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis, hæc si necesse erit. Sunt adhuc tertia, tanquam modestus incessus & compositus, ac probus uultus, & conueniens prudenti uiro gestus. Quomodo ista† inter se tria esse possint, cum alia optanda sint, alia auersanda? Si uolumus ista distinguere, ad primum reuertamur, & consideremus id quale sit. Animus intuens uera, peritus fugiẽdorũ ac petendorũ, nõ ex opinione, sed ex natura pretia rebus imponẽs, toti se inserẽs mundo, & in omnes eius actus contẽplationẽ suam mittens, cogitationibus actionibusq; intentus, ex æquo magnus ac uehemens, asperis blãdisq; pariter inuictus, neutri se fortunæ submittens, supra omnia quæ cõtingunt accidũtq; eminens, pulcherrimus cũ decore, cum uiribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla uis frangat, quem nec attollãt fortuita nec deprimant. Talis animi uirtus est, hæc eius facies, si sub unum ueniant aspectũ, & semel tota se ostendat. Cæterum multæ eius species sunt, quæ pro uitæ uarietate & pro actionibus explicantur, nec minor sit aut maior ipsa. Decrescere enim summum bonum non potest, nec uirtuti ire retro licet, sed in alias atq; alias qualitates conuertitur: ad rerum quas actura est habitum figurata, quicquid attingit, in similitudinem sui adducit & cingit: actiones, amicitias, interdum domus totas, quas intrauit disposuitq;, condecorat, quicquid tractauit, id amabile, conspicuũ, mirabile facit. Itaque uis

† al. utraq; bona.

eius

eius & magnitudo ultra non potest surgere, quãdo incremẽtum maximo non est. Nihil inuenies rectius recto, non magis quàm uerius uero, quàm temperato tẽperatius: omnis in modo est uirtus, modus certa mensura est. Constantia non habet quò procedat, non magis, quàm fiducia, aut ueritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? Nihil. Aut perfectum non erat, cui accessit. Ergo ne uirtuti quidem, cui si quid adijci potest, defuit. Honestum quoq; nullam accessionem recipit, honestum est enim propter quod illa quæ retuli. Quid porro decorum, & iustum, & legitimum? non eiusdem esse formæ putas, certis terminis comprehensum? Crescere posse imperfectæ rei signũ est, bonum omne in easdem cadit leges, iuncta est priuata & publica utilitas, tam mehercules, quàm inseparabile est, laudandum petendũq;. Ergo uirtutes inter se pares sunt, & opera uirtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorũ uero animaliũq; uirtutes, cum mortales sint, fragiles quoq; caducæq;, & incertæ, exiliunt resiliuntq;, et ideo non eodẽ pretio æstimantur, quia una inducitur humanis uirtutibus regula, una enim est ratio recta simplexq;. Nihil est diuino diuinius, cœlesti cœlestius. Mortalia minuuntur, cadunt, deterũtur, crescunt, exhauriuntur, implentur. Itaq; illis in tam incerta sorte inæqualitas est. Diuinorum una natura est. Ratio aũt nihil aliud est, quàm in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est, nullum autẽ bonũ sine ratione est, bonum omne diuinũ est. Nullum porro inter diuina discrimẽ est, ergo nec inter bona. Paria itaq; sunt, & gaudiũ, & fortis atq; obstinata tormentorum perpessio. In utroq; enim eadem est animi magnitudo, sed in altero remissa & laxa, in altero pugnax & intenta. Quid tu non putas, parem esse uirtutem eius, qui fortiter hostiũ mœnia expugnat, & eius qui obsidionem patiẽtissime sustinet? Et magnus Scipio qui Numantiam claudit & comprimit, cogitq; inuictas manus in exitiũ ipsas sui uerti: & magnus ille obsessorum animus, qui scit nõ esse clausum, cui mors aperta est, & in cõplexu libertatis expirat. Aeque reliqua quoq; inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas, libertas, cõstantia, æquanimitas, tolerantia, omnibus enim istis una uirtus subest, quæ animum rectum & indeclinabilem præstat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium, & dolorẽ inflexibilemq; patientiã? Nihil, quantũ ad ipsas uirtutes: plurimũ quãtum ad illa, in quibus uirtus utraq; ostẽditur. In altero nanq; naturalis animi remissio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Itaq; media sunc hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in utraq; par est. Virtutem materia non mutat, nec peiorẽ facit, dura & difficilis, nec meliorẽ hilaris & læta. Necesse est ergo æqualia sint bona utraq; quia nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus: duo uero quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si quæ extra uirtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt, desinit unum bonũ esse, quod honestũ est. Si hoc cõcesseris, omne hõnestũ perit. Quare? dicã: quia nihil honestũ est, quod abinuito, quod à coacto fit. Omne honestum uoluntariũ est. Admisce illi pigritiã, querelam, tergiuersationẽ, metũ, quod habet in se optimũ perdidit, sibi placere. Non potest honestũ esse, quod non est liberum. Nam quod timet, seruit. Honestum omne securũ est, tranquillum est. Si recusat aliquid, si complorat, si malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna discordia uolutatur. Hinc enim species recti uocat, illinc suspitio mali retrahit. Itaq; qui honeste aliquid facturus est, quicquid opponitur, id etiam si incommodum putat, malum non putat, uelut libens faciat. Omne honestum iniussum, incoactumq; est, syncerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi, hoc loco respõderi possit, hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, utrũ aliquis in gaudio sit, an in eculeo iaceat, & tortorem suum lassет. Poteram respondere quod Epicurus ait, Sapientẽ si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturũ, dulce est, & ad me nihil pertinet. Quid miraris, si ego paria bona dico, alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta, fortissime ſtãtis, cũ (quod incredibilius est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri. Et hic respondeo plurimũ interesse inter gaudiũ & dolorẽ. Si quæratur electio, alterũ petam, alterũ uitabo. Illud secundũ naturam est, hoc contra. Quam diu sic æstimantur, magno inter se dissident ſpatio. Cum uero ad uirtutem uentũ est, utraq; par est, & quæ per læta processit, & quæ per tristia. Nullum habent momentũ uexatio et dolor, & quicquid aliud incommodi

Universidad de Deusto
Biblioteca

el. minora.

incommodi est, uirtute enim obruitur. Quemadmodũ minuta lumina claritas solis obscurat, sic dolores, molestias, iniurias, uirtus magnitudine sua elidit, atq; opprimit, & quocunq; affulsit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur, nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in uirtutem inciderint, quàm in mari nimbus. Hoc scias ita esse ad omne pulchrũ, uir bonus sine ulla cunctatione percurret, siet illic licet carnifex, stet tortor atq; ignis, perseuerabit, nec quid passurus, sed quid facturus sit aspiciet, & se honestæ rei tanquam bono uiro credet, utilem illam sibi iudicabit, tutã, prosperam. Eundem ergo locũ habebit apud illum honesta res, sed tristis atq; aspera, quã uir bonus, pauper, aut exul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte uirum bonum, diuitijs abundãtem, ex altera nihil habentẽ, sed in se omnia, utercq; æque bonus uir erit, etiam si fortuna dispari utetur. Idem (ut dixi) in rebus iudiciũ est, quod in hominibus. Aeque laudabilis est uirtus in corpore ualido ac libero posita, quàm in morbido ac uincto. Ergo tuã quoq; uirtutẽ non magis laudabis, si corpus illæsum tibi et integrum fortuna præstiterit, quàm si ex aliqua parte mutilatum. Alioqui hoc erit, ex seruorum habitu dominum æstimare. Omnia enim ista in quæ dominiũ casus exercet, seruilia sunt, pecunia, & corpus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, possessiones incertæ. Illa rursus libera & inuicta opera uirtutis, quæ non ideo magis appetenda sunt, si benignius à fortuna tractãtur, nec minus si aliqua rerũ iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est. Non puto magis amares uirum bonũ locupletẽ, quàm pauperem, nec robustũ & lacertosum, q̃ gracilem, & languidi corporis. Ergo ne rem quidem magis appetes hilarem aut pacatam, quàm distractam & operosam: & si hoc est, magis diliges ex duobus æque bonis uiris nitidum & unctum, q̃ puluerulentum & horrentem. Deinde hucusq; peruenies, ut magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, quàm debilem aut luscum. Paulatim fastidiũ tuum illo usq; procedet: ut ex duobus æque iustis ac prudentibus comatum & crispulum malis quàm recaluastrũ. Vbi par est in utroq; uirtus, non cõparet aliarum rerum inæqualitas. Omnia enim alia, non partes, sed accessiones sunt. Nã quis tam iniquã censuram inter suos agit, ut filium sanum quàm ægrũ magis diligat? procerúmue & excelsum, quàm breuem aut modicũ? Fœtus suos nõ distinguunt feræ, & se in alimentum pariter omniũ sternunt. Aues ex æquo partiũtur cibos. Vlysses ad Ithacæ suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam (quia magna est) amat, sed quia sua. Quorsus hæc pertinent? ut scias uirtutem omnia opera sua, uelut fœtus suos ijsdem oculis intueri, æque indulgere omnibus & quidẽ impensius, laborantibus. Quoniã quidem etiã parentũ amor, magis in ea quorum miseretur inclinat. Virtus quoq; opera sua quæ uidet affici & premi non magis amat, sed parentũ bonorum more, magis cõplectitur ac fouet. Quare nõ est ullum bonum altero maius: quia nõ est quicq̃ apto aptius, quia plano nihil est planius. Nõ potes dicere, hoc magis par est alicui quàm illud, ergo nec honesto honestius quicq̃ est. Quod si par omnium uirtutũ natura est, tria genera bonorũ in æquo sunt. Ita dico, in æquo est, moderate gaudere, & moderate dolere. Lætitia illa nõ uicit hãc animi firmitatem sub tortore gemitus deuorantẽ. Illa bona optabilia sunt, hęc mirabilia, utraq; nihilominus paria, quia quicquid incõmodi est, uelamẽto maioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis uirtutibus auertit oculos, & exteriora circumspicit. Bona uera idẽ pendẽt, idẽ patent: falsa multũ habent uani. Itaq; speciose & magna cõtra uisentibus, cũ ad põdus reuocata sunt, fallũt Ita est mi Lucili quicquid uera ratio commẽdat, solidum & æternum est, firmat animum, attollitq;, semper futurum in excelso. Illa quæ temere laudãtur, & uulgi sentẽtia bona sunt, inflãt inanibus lætos. Rursus ea quæ timentur tanquam mala injciunt formidinẽ mentibus, & illas nõ aliter q̃ animalia species periculi agitãt. Vtraq; res ergo sine causa animũ & diffundit & mordet. nec illa gaudio, nec hæc metu digna est, sola ratio immutabilis & iudicũ tenax est. Nõ enĩ seruit, sed imperat sensibus. Ratio ratiõi par est, sicut rectũ recto, ergo & uirtus nõ aliud q̃ recta ratio. Omnes uirtutes ratiões sunt. Rationes sunt, si rectę sunt. Si rectę sunt, et pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiões sunt, ergo omnes pares sunt. Nã cũ similes

similes rationi sint, similes & inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, quia rectæ sunt & honestæ. Cæterum magna habebunt discrimina, uariante materia, quæ modo latior est, modo angustior, modo illustris, modo ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, id quod optimum est, par est, tanquã uiri boni, omnes pares sunt, qui boni sunt sed habent differentias ætatis, alius senior, alius iunior. Habent corporis, alius formosus, alius deformis est. Habent fortunæ, ille diues, hic pauper est. Ille gratiosus, potens, urbibus notus & populis, ignotus hic plærisq; et obscurus. Sed per illud quod boni sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus nõ iudicat, quid utile sit, quid inutile ignorat. Nõ potest ferre sententiam, nisi in rem præsentem perductus est, nec futuri prouidus est, nec præteriti memor, quid sit cõsequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesq; contexitur, & unitas uitæ in perfectũ itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum, aliena & externa pro uilibus habet, & ea quæ neq; bona sunt neq; mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat, omne illi bonũ in animo est. Cæterum bona quædam prima existimat, ad quæ ex proposito uenit, tanquam uictoriam, bonos liberos, patriæ salutem: quædam secunda, quæ non apparent nisi in rebus aduersis, tanquam æquo animo pati morbum magnum, exilium. Quædam media, quæ nihilo magis secundum naturam sunt, quàm contra naturam, tanquam prudenter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturã est sedere, quàm aut stare aut ambulare. Duo illa superiora bona diuersa sunt. Prima enim secundum naturam sunt, gaudere liberorũ pietate, patriæ incolumitate. Secunda contra naturam sunt, fortiter obstare tormentis, & sitim perpeti, morbo urente præcordia. Quid ergo, aliquid contra naturam bonũ est? Minime. Sed illud aliquãdo contra naturam est, in quo bonum illud existit, uulnerari enim, & subiecto igne tabescere, & aduersa ualetudine affligi, cõtra naturam est, sed inter ista seruare animum infatigabilem, secundum naturam est. Et ut quod uolo exprimã breuiter, materia boni aliquando contra naturam, at bonum nunquam: quoniam bonum sine ratione nullum est, sequitur autem ratio naturam. Quid ergo est ratio? naturæ imitatio. Quid est summũ hominis bonũ? ex naturæ uoluntate se gerere. Nõ est, inquit, dubium, quin felicior pax sit nunquam lacessita, quàm multo reparata sanguine. Nõ est dubium, inquit, quin felicior sit incõcussa ualetudo, q̃ ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum ui quadam et patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiẽdos cruciatus uulnerum aut ignium? Minime, illa enim quæ fortuita sunt, plurimum discriminis recipiũt, æstimantur enim utilitate sumentium. Bonorum unum propositum est, cõsentire naturę. Hoc contingere in omnibus par est. Cum alicuius in senatu sententiam sequimur, nõ potest dici, ille magis assentitur quàm ille, ab omnibus in eandem sententiã itur. Idem de uirtutibus dico, omnes naturæ assentiuntur. Idem de bonis dico, omnia naturæ assentiuntur. Alter adolescens decessit, alter senex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quàm prospicere uitam. Omnes hi æque fuere mortales, etiam si mors aliorum longius uitam passa est procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorũ in terrupit principia. Alius inter cœnãdum solutus est, alterius continuata mors somno est, aliquem concubitus extinxit. His oppone ferro transfossos, aut examinatos serpentum morsu, aut fractos ruina, aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. Aliquorũ melior dici, aliquorum potest peior exitus, mors quidem omnium par est: per quæ uenit, diuersa sunt, id in quod desinũt, unum est: mors nulla maior aut minor est, habet enim eundem in omnibus modum, finisse uitam. Idẽ tibi de bonis dico, hoc bonũ inter meras uoluptates est, hoc inter tristia & acerba, illud fortunæ indulgentiã rexit, hoc uiolentiã domuit, utrunq; æque bonum est, quamuis illud planam emolliuerit, hoc aspera. Idem finis omnium est, bona sunt, laudanda sunt, uirtutem rationemq; comitantur, uirtus æquat inter se, quicquid agnoscit. Nec est quod hoc inter nostra placita mireris, apud Epicurum duo bona sunt, ex quibus summum illud beatumq; cõponitur, ut corpus sine dolore sit, animus sine perturbatiõe. Hęc bona nõ crescunt, si plena sunt. Quò enim crescet, quod plenum est? Dolore corpus caret, quid ad

hanc

Universidad de Deusto
Biblioteca

hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, & placidus eſt, quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cœli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſynceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis corpus animūq; curantis, & bonum ſuum ex utroq; nectentis, perfectus eſt ſtatus, & ſummam uoti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si quæ extra blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed (ut ita dicam) condiunt & oblectant: abſolutū enim illud humanæ naturæ bonum, corporis & animi pace contentū eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiam nunc ſimillimam huic noſtræ diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit contingere ſibi, ut corporis quietem ab omni incommodo liberam, & animi remiſſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudētis. Alia ſunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat, tanquā illam quam paulo ante dicebam, malæ ualetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem, in qua Epicurus fuit illo ſummo ac †fortiſſimo die ſuo: ait enim ſe ueſicæ & exulcerati uentris tormenta tolerare, ulteriorem doloris acceſſionem non recipientia, eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem: beatum autem agere, niſi qui eſt, in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles non experiri, ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatæ uitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema uoce gratias egit. Permittite mihi mi Lucili uirorum optime, aliquid audacius dicere, ſi ulla bona maiora eſſe aliis poſſunt, hæc ego quę triſtia uidētur, mollibus iſtis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim †perſtrinxiſſe difficilia, quàm lata moderari. Eadem ratione ſit, ſcio, ut aliquis felicitatem bene, & ut calamitatem fortiter, ferat. Aeque fortis eſſe poteſt, qui pro uallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: et qui ſucciſis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte uirtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus, dicitur. Itaq; hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego non dubito, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mutij, quàm cuiuslibet fortiſſimi ſaluam. Stetit hoſtium flammarumq; contemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem intuito eripi iuſſit. Hoc bonum quid ni inter prima numerem tantoq; maius putem, quàm illa ſecura & intentata fortunæ, quanto rarius eſt hoſtem amiſſa manu uiciſſe, quàm armata? Quid ergo, inquis, hoc bonū tibi optabis? Quid ni: hoc enim, niſi qui poteſt optare, nō poteſt facere. An potius optē ut male laxandos articulos exoletis meis porrigam, ut muliercula, aut aliquis in mulierculā ex uiro uerſus, digitulos meos ducat? Quid ni ergo feliciorem putē Mutium, qui ſic tractauit ignem, quaſi illam manū tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quicquid errauerat. Cōfecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos uicit. Vale,

al. fortunatiſſimo.

al. perſtringere.

EPIST. LXVIII. Quomodo omne bonum eſt optabile.

VT à cōmunibus initium faciam, Ver aperire ſe cœpit, ſed iam inclinatū in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit, nec adhuc illi fides eſt, ſæpe enim in hyemē reuoluitur. Vis ſcire quàm dubiū adhuc ſit: nondum me cōmitto frigido uero, †adhuc uigor eſt eius in frigore. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt mi Lucili, iam ætas mea contenta eſt ſuo frigore, uix media regelatur æſtate. Itaq; maior pars in ueſtimētis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebam nolle, non poſſum. Cū libellis mihi plurimus ſermo eſt. Si quando interueniunt epiſtolæ tuæ, tecū eſſe mihi uideor, & ſic afficior animo tanquam tibi non reſcribam, ſed reſpondeam. Itaq; & de hoc quod quęris, quaſi colloquor tecū quale ſit, unà ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit: ſi bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ęgrotare, ſequitur ut iſta optabilia ſint. Nihil autem uideo exiſtis uoto dignū. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine uotum ſoluiſſe, quod flagelliis cæſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut eculeo longior factus. Diſtingue mi Lucili iſta, & intelliges eſſe in his aliquid optandū. Tormenta abeſſe à me uelim, ſed ſi ſuſtinenda fuerint, ut me in illis fortiter

al. adhuc rigorē eius infringo.

titer, honeſte, animoſe geram optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum, ſed ſi inciderit, ut uulnera, ut famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas affert, generoſe feram, optabo. Non ſum tam demens, ut ægrotare cupiam, ſed ſi ægrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effœminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed uirtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant omnium noſtrorum fortem tolerantiam nō eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidē, quia uoto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primum quia fieri non poteſt, ut aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit, deinde ſi uirtus optabilis eſt, nullum autem ſine uirtute bonum, et omne bonum optabile. Deinde etiam ſi tormentorum fortis patientia optabilis eſt. Etiamnum interrogo, nonne fortitudo optabilis eſt? Atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius maximeq; mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obuiam ire uulneribus. Interdum tela ne uitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt, & tormenta patienter ferre optabile eſt, nec tamen ideo ſolummodo ferre torməta optabile eſt. Hoc enim, fortitudinis pars eſt. Sed ſepara iſta (ut dixi) nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt uirtus, quis tamen unquā hoc tibi optabit? Quædam uota aperta & profeſſa ſunt, cum particulatim fiunt: quædam latent, cum uno uoto multa comprehēſa ſunt. Tanquam opto mihi uitam honeſtam, uita autem honeſta actionibus uarijs cōſtat. In hac eſt Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſua uulnus, Rutilij exiliū, calix uenenatus, qui Socratem tranſtulit è carcere in cœlum. Ita cum optaui mihi uitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe. O terq; quaterq; beati,

Queis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere.

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Reſpub. deuouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternę uirtutis æmulus, conceptis ſolennibus ac iam familiaribus uerbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantum ut litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere uirtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus uirtutibus utitur, fortaſſe cum una in promptu ſit, & maxime appareat patientia. Cæterum illic eſt fortitudo, cuius patiētia & perpeſſio, & tolerantia rami ſunt. Illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium, quæ ſuadet quod effugere non poſſis, quam fortiſſime ferre. Illic eſt conſtantia, quæ deſci loco nō poteſt, & propoſitū nulla ui exorquente dimittit. Illic eſt indiuiduus ille comitatus uirtutum. Quicquid honeſte fit, una uirtus facit, ſed ex conſilij ſententia. Quod autem ab omnibus uirtutibus comprobatur, etiam ſi ab una fieri uidetur, optabile eſt. Quid tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per uoluptatem & otium ueniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam triſtes uoluptates, ſunt quædam uota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium uenerantiumq; celebrantur. Ita tu nos putas Regulum optaſſe, ut ad Pœnos perueniret? Indue magni uiri animum, et ab opinionibus uulgi ſecede pauliſper, cape quantam debes uirtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt: aſpice Marcum Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admonentem, & uulnera parū demiſſa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es, uellem quæ uelles, & moleſte fero, an feliciter, quod agis? Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui uitam ſecuram, & ſine ullis fortunæ incurſionibus mare mortuū uocat, nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione & incurſu firmitatem animi tui tentes, ſed in otio inconcuſſo iacere nō eſt tranquillitas, malacia eſt. Attalus ſtoicus dicere ſolebat, Malo me fortuna in caſtris ſuis quàm in delitijs habeat: torqueor, ſed fortiter, bene eſt: occidor, ſed fortiter, bene eſt. Adi Epicurū, dicet & dulce eſt. Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ nunquam molle nomen imponam. Vror, ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quod urit me ignis, ſed quod non uincit? Nihil eſt uirtute præſtantius, nihil pulchrius, & bonum eſt, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio. Vale.

Mortuum mare uitæ ſecuræ eſt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

EPIST. LXIX. Quomodo sit colendum otium, & quid in eo tractandum.

CONsilio tuo accedo, absconde te in otio, sed in ipsum otium absconde. Hoc te facturum Stoicorum etiamsi non præcepto, ad exemplum licet scias, sed ex præcepto quoq; facias, & tibi cum uoles, approbabis. Nec ad omnem Rempub, mittimus, nec semper, nec sine ullo fine. Præterea cum sapienti Rempub. ipso dignam dedimus, id est, mundum, non est extra Rempub, etiam si recesserit, imò fortasse relicto uno angulo, in maiora atq; ampliora transit, & cœlo impositus, intelligit, cum sellam aut tribunal ascenderit, quàm humili loco sederit. Depono hoc apud te, nunquam plus agere sapientem, quàm cũ in conspectum eius diuina atq; humana uenerunt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi cœperam, ut otium tuum ignotum sit. Nõ est quod inscribas tibi philosophiam. Atq; etiam aliud proposito tuo nomẽ impone, ualetudinẽ, & imbecillitatem, uocato desidiã, Gloriari otio, iners ambitio est. Animalia quædã ne inueniri possint, uestigia sua circa cubile ipsum confundunt. Idem tibi faciendum est, alioquin non deerunt qui persequantur: multi aperta transeunt, condita & obstrusa rimantur, furem signata solicitant. Vile uidetur quicquid patet, aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitissimus quisq;, in secreta irrumpere cupit. Optimum itaq; est, nõ iactare otium suum, iactandi autem genus est, nimis latere, & à conspectu hominum secedere. Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est, ille multis annis non transit domus suæ limen. Cõuocat turbam, quisquis otio suo aliquam fabulam imposuit. Cum secesseris, non est agẽdum hoc, ut de te homines loquantur, sed ut ipse tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? Quod homines de alijs malentissime faciunt, de te apud te male existima. Assuesce & dicere uerum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisq; sui corporis uitia. Itaq; alius uomitu leuat stomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorũ pedes dolor repetit, aũt uino aut balneo abstinent. in cætera negligentes, huic, à quo sæpe infestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi causariæ partes, quibus adhibenda curatio est. Quid in otio? facio? culcus meum curo. Si ostenderẽ tibi pedem turgidum, liuidam manũ, aut cõtracti cruris aridos neruos, permitteres mihi uno loco iacere, & fouere morbum meum. maius malum est hoc, quod non possum tibi ostendere. In pectore tuo collectio & uomica est. Nolo laudes, nolo dicas, O magnum uirum, contempsit omnia, & damnatis humanæ uitæ furoribus fugit. Nihil damnaui nisi me, non est quod proficiendi causa uenire ad me uelis. Erras qui hinc aliquid auxilij speras. Non medicus, sed æger hic habitat. Malo illa cum discesseris dicas. Ego istum beatum hominem putabam & eruditum, erexeram aures, destitutus sum, nihil uidi, nihil audiui quod concupiscerẽ, ad quod reuerterer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectũ est. Malo ignoscas otio meo, quàm inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi cõmendas? ad Epicureas uoces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quàm quæ reliquisti. Pulsare superbas potentiorum fores, digerere in literam senes orbos, plurimum in foro posse, inuidiosa potẽtia ac breuis est, & (si uerum æstimes) sordida. Ille me gratia forensi longe antecedit. Ille stipendijs militaribus & quæsita per hoc dignitate. Ille clientum turba: tanti est ab hominibus uinci, dum à me fortuna uincatur, cuius turbę par esse nõ possum, plus habeo gratiæ. Vtinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi, utinã de uita beata non in cõspectu mortis ageremus, sed nũc quoq; non moremur. Multa enim quæ superuacua esse & inimica crediturí fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere solent qui serius exeunt, & uolunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optime facit ad hæc studia. Iam disputauit, iam uitia primo feruore adolescentiæ indomita lassauit, non multum superest ut extinguat. Et quãdo, inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam rem? in hanc, ut exeam melior. Non est tamen quod existimes ullam ætatem aptiorem esse ad bonam mentem, quàm quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patiẽtia domuit, quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, uenit. Hoc est breuis huius boni tẽpus, quisquis senex ad sapientiam peruenit, annis peruenit. Vale.

al. præuenitur

EPIST. LXX. De uaria locorum mutatione uitanda, & redimenda breuitate temporis.

MVtare te loca, & in alium de alio transilire uolo. Primum, quia tam frequẽs migratio instabilis animi est, coalescere otio nõ potest, nisi desinat circumspicere & errare. Vt animum possis continere, prius corporis tui fugam siste, deinde plurimũ remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non est quies, & uitæ prioris obliuio. Sine dediscere oculos tuos, sine aures assuescere sanioribus uerbis, quoties processeris in ipso transitu aliqua quæ remouent cupiditates tuas, tibi occurrent: quemadmodum ei qui amorem exuere conatur, euitanda est omis admonitio dilecti corporis, nihil enim facilius quàm amor recrudescit, ita qui deponere uult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito rebellat affectus, quocunq; se uerterit, pretium aliquod præsens occupationis suæ inueniet. Nullum sine autoramento malum est. Auaritia pecuniam promittit, luxuria multas ac uarias uoluptates, ambitio purpurã & plausum, & ex hoc potentiã, & quicquid potentia potest. Mercede te uitia solicitant, hic tibi gratis uiuendum est. Vix efficiet toto seculo potest, ut uitia tam longa licentia tumida subigantur, & iugum accipiant, nedum, si tam breue tempus per interualla discindimus. Vnam quamlibet rẽ uix ad perfectum adducit assidua uigilia & intentio. Si me quidem uelis audire, hoc meditare, exerce te, ut mortem & excipias, & si ita res suadebit, accersas. Interest nihil, an illa ad nos ueniat, an ad illam nos. Illud imperitissimi cuiusque uerbum falsum esse ipse persuade, Bella res est mori sua morte. Illud prætetea tecũ licet cogites, nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam quod relinquis, alienum est. Vale.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVS.

EPIST. LXXI. Quodmodo immaturæ mortis stultis querela sit, & quando sera mors præoccupanda sit, & quando differenda.

POst longum interuallum Pompeios tuos uidi, in conspectum adolescentiæ meæ reductus sum, quicquid illic iuuenis feceram, uidebar mihi facere adhuc posse, & paulo ante fecisse. Prænauigauimus Lucili uitam, & quemadmodum Vergilius noster ait, in mari Terræq; urbesq; recedunt: sic cursu rapidissimi temporis primum puerítiam abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quicquid est illud inter iuuenem & senem medium in utriusq; confinio positum. Deinde ipsius senectutis optimos annos. Nouissime incipit ostendi publicus finis generis humani. Scopulum esse illum putamus? Clementissimus portus est, aliquando petendus, nunquam recusandus. In quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri debet, quàm qui cito nauigauit, Alium enim, ut scis, uenti segnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentissimo tedio lassant, alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta, alios uita uelocissime adduxit, quò ueniendum erat etiam cunctantibus, alios macerauit & coxit, quæ, ut scis, nõ semper retinenda est. Non enim uiuere bonum est, sed bene uiuere. Itaq; sapiẽs uiuit, quantum debet, non quãtum potest. Videbit ubi uicturus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat semper qualis uita, non quanta sit. Sed si multa occurrunt molesta, & tranquillitatem turbantia, emittit se: nec hoc tantum in necessitate ultima facit, sed cum primum illi cœperit suspecta esse fortuna, diligenter circumspicit, nunquid illo desinendum sit. Nihil existimat sua referre, faciat finem, ut accipiat, tardius fiat an citius, Non tanquam de magno detrimento timet. Nemo multũ ex stillicidio potest perdere. Citius mori uel tardius, ad rem nõ pertinet: bene mori aut male, ad rem pertinet: bene autem mori est effugere male uiuendi periculum. Itaq; effœminatissimam uocẽ illius Rhodij existimo, qui cum in caueam cõiectus esset, à tyranno, & tanquam ferũ aliquod animal aleretur, suadẽti cuidam ut abstineret cibo, Omnia, inquit, homni dũ uiuit speranda sunt. Vt sit hoc uerum, non omni pretio uita emenda est. Quædam li-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cet magna, licet certa sint, tamen ad illa turpi infirmitatis confessione non uenias. Ego cogitem in eo qui uiuit omnia posse fortunã, potius quàm cogitem in eo qui scit mori nihil posse fortunam? Aliquando tamen etiam si certa mors instabit, & destinatum sibi supplicium sciet, non commodabit pœnæ suæ manum. Stultícia est timore mortis mori. Venit qui occidat. Expecta, quid occupas? quare suscípis alienæ crudelitatis procurationem? Vtrum inuides carnifici tuo an parcis? Socrates potuit abstinentia finire uitam, & inedía potius quam ueneno mori, triginta tamẽ dies in carcere et in expectatione mortis exegit: non hoc animo tanẽ omnia fieri possent, tanquã multas spes tam longum tempus reciperet, sed ut præberet se legibus, ut fruendum amicis extremũ Socratem daret. Quid erat stultius quàm mortem cõtemnere, uenenum timere? Scribonía grauis fœmina, amita Drusij Libonis fuit, adolescẽtis tam solídi, quàm nobilis, matora sperantis, quàm illo seculo quisquam sperare poterat. At ipse cum æger à senatu in lectica relatus esset, non sanè frequẽtibus obsequijs, omnes enim necessarij deseruerant ímpie, iam non reum sed funus, habere cœpit consilium, utrum cõscisceret mortem, an expectaret. Cui Scribonía, Quid te, inquit, delectat alienum negotium agere? Non persuasit illi. Manus sibi attulit, nec sine causa. Nam post diem tertium aut quartum ínimici moriturus arbitrio, si uiuit, alienum negotium agit. Non possis itaque de re in uniuersum pronuntiare, cum mortem uis externa denuntiat, occupãda sit an expectanda. Multa enim sunt, quæ in utramcp partem trahere possunt. Si altera mors cũ tormento, altera simplex & facilis est, quid ni huic inijcienda sit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domũ habitaturus, ita mortem utícp qua sum exiturus è uita meliorem. Præterea quemadmodum non utícp melior est longior uita, sic peior utícp mors longior. In nulla re magis, quàm in morte morem animo gerere debemus. Exeat quà impetum cepit, siue ferrum appetit, siue laqueum, siue aliquam potionem uenas occupantem, pergat, & uincula seruitutis abrumpat. Vitam ab alijs approbare quisquã debet, mortem sibi, optima est quæ placet. Stulte hæc cogitantur. Aliquis dicet me parũ fortiter fecisse, aliqs nimistemere, aliquis fuisse aliquod genus mortis animosius. Vis tu cogitare, id in manibus esse consilium, ad quod fama non pertinet? Hoc unũ intuere, ut te fortunæ quàm celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male existiment. Inuenies etiam professos sapientiam, qui uim afferendã uitæ suæ negent, & nephas iudicent ipsum interemptorem sui fieri. Expectandũ esse extum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non uidit se libertatis uiam claudere. Nihil melius æterna lex fecit, quàm quod unum introitum nobis ad uitam dedit, exitus multos. Ego expectem uel morbi crudelitatem, uel hominis, cum possim per media exire tormenta, & aduersa discutere? Hoc est unum cur de uita non possimus queri, neminẽ tenet. Bono loco res humanæ sunt, quod nemo nisi uitio suo miser est. Placet, uiue: si non placet, licet eò reuerti unde uenisti. Vt dolorem capitis leuares, sanguinem sæpe emisisti, ad extenuandum corpus uena percutitur. Non opus est uasto uulnere diuidere præcordía, scapello aperitur ad illam magnam libertatem uia, & pũcto securitas cõstat. Quid ergo est, quod nos facit pigros inertesq? nemo nostrum cogitat, quandocp sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic ueteres inquilinos indulgẽtia loci et cõsuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduersus hoc corpus liber esse? Tãquam migraturus habita, propone tibi quandocp hoc contubernio carendum, fortior eris ad necessitatẽ exeundi. Sed quemadmodũ suus finis ueniet in mentem, omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est. Alia enim exercent fortasse in superuacuum: aduersus paupertatem præparatus est animus, permansere diuitiæ: ad contemptum nos doloris armauimus, nunquam à nobis exiget huius uirtutis experimẽtum integri ac sani felicitas corporis: ut fortiter amissorũ desideria pateremur, præcipimus nobis, omnes quos amabamus, superstites fortuna seruauit: huius unius rei usum qui excitet dies, ueniet. Non est quod existimes, magnis tãtum uiris hoc robur fuisse, quo seruitutis humanæ claustra perrumperent: nõ est quod iudices, hoc fieri, nisi à Catone non posse, qui quam ferro non emiserat animam, manu extraxit: cum ulissimæ sortis homines ingenti impetu in tutum euaserint, cũcp cõmodo mori non licuisset, nec ad arbitrium

arbitrium suum instrumẽta mortis eligere, obuia quæcp rapuerunt, & quæ natura nõ erant noxia, ui sua tela fecerũt. Nuper in ludo bestiariorum unus è Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerãdum corpus, nullum aliud illi dabatur sine custode secretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obscœna adhærẽte spõgia positum est, totum in gulam farsit, & in præclusis faucibus spiritum elisit. Hoc fuit morti contumeliã facere, ita prorsus, parum munde & parum decenter. Quid est stultius, quàm fastidiose mori? O uirum fortem, ò dignum, cui fati daretur electio: quàm fortiter ille gladio usus esset, quàm animose in profundã se altitudinem maris, aut abscisæ rupis immisisset? Vndicp destitutus inuenit, quemadmodum & mortem sibi deberet, & telum, ut scias ad moriẽdum nihil aliud in mora esse, quàm uelle. Existimetur de facto hominis acerrimi, ut cuicp uisum erit, dum hoc constet, prẽferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimæ. Quoniam cœpi sordidis exemplis uti, perseuerabo: plus enim à se quisq? exiget, si uiderit hanc rem etiam à contẽptissimis posse cõtemni: Catones, Scipionesq? & alios, quos audire cũ admiratione cõsueuimus, supra imitationem positos putamus. Iam ego istam uirtutẽ habere tam multa exempla in ludo bestiario, quàm in ducibus belli ciuilis ostẽdam. Cum aduheretur nuper inter cudo bestiarío, quàm in ducibus belli ciuilis ostẽdam. Cum aduheretur nuper inter custodias quídam ad matutinum spectaculum missus, tanquã somno premente nutaret, caput usq? eò demisit, donec radijs insereret, & tamdiu se in sedili suo tenuit, donec cer uicem circumactu rotæ frangeret: eodem uehiculo quo ad pœnã ferebatur, pœnam effugit. Nihil obstat, erumpere & exire cupienti. In aperto nos natura custodit. Cui permittit necessitas sua, circumspiciat exitũ mollẽ. Cui ad manum plura sunt, per quæ sese asserat, ís delectum agat, & qua potissimum liberetur consideret. Cui difficilis occasio est, is proximã quãcp pro optima arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Nõ deerit ad mortẽ ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quocp manicpia, ubi illis stimulos adegit dolor, excitentur, & intentissimas custodias fallãt. Ille uir magnus est, qui mortem sibi nõ tantũ imperauit, sed inuenit. Ex eodẽ tibi munere plura exempla promisi. Secundo Naumachiæ spectaculo unus è barbaris lãceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immersit, Quare, inquit, non omne tormẽtum, omne ludibriũ iam dudum effugio? Quare ego mortem armatus expecto? Tãto hoc speciosus spectaculum fuit, quanto honestius mori discũt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perditi, noxioscp habent, non habebunt illi, quos aduersus hos casus instruxit longa meditatio, & magistra rerum omnium ratio? illa nos docet fati uarios esse accessus, finem eundem. Nihil autem interesse, unde incípiat quod uenit. Eadem illa ratio monet, ut si licet, moriaris sine dolore. Sin autem nõ potest, fac quemadmodum potes, & quicquid obuenerit ad uitam auferendam tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto uiuere, at contra pulcherrimum mori rapto. Vale.

EPIST. LXXII. De consilio ex summa uitæ captando. Et quomodo mors honesta res sit. Et de animi fortitudine.

SVbinde me de rebus singulis consulis, oblitus uasto nos mari diuidi: cum magna pars consilij sit in tempore, necesse est euenire, ut de quibusdã rebus tunc ad te perferatur sententia mea, cum iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur, res nostræ feruntur, imò uoluuntur. Ergo consilium sub die nasci debet, & hoc quocp tardum est nimis, sub manu. quod aiunt, nascatur. Quemadmodũ autem inueniatur ostẽdam. Quoties quid fugiendum sit, aut quid petendum uoles scire, ad summum bonũ & propositum totius uitæ respice. Illi enim consentire debet quicquid agimus: non disponet singula, nisi cui iã uitæ suæ summa proposita est est. Nemo, quãuis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iã constet quid uelit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus uitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille qui sagittã uult mittere, & tunc dirigere & moderari manu telum. Errãt consilia nostra, quia non habẽt quò dirigantur. Ignorãti quem portum petat, nullus suus uentus est. Necesse est multum in uita nostra casus possit, quia uiuimus casu. Quibusdam autem euenit ut quædam scire se nesciant: quemadmodum quærimus sæpe eos, cum quibus stamus, ita plærũcp finem summi boni ignoramus appositum: nec multis

Sub manu nasci

Universidad de Deusto
Biblioteca

uerbis,nec circuitu longo,quid sit summum bonum colligis, digito (ut ita dicam) de-
monstrãdum est,nec in multa spargendum. Quid enim ad rem pertinet in particulas
illud diducere,cum possis dicere summum est,quod honestum est? & quod magis ad-
mireris,unum bonum est, quod honestum est. Cætera falsa & adulterina bona sunt.
Hæc si persuaseris tibi,& uirtutem adamaueris (amare enim parum est) quicquid illa
contigerit,id tibi qualecunq; aljs uidebitur, faustum felixq; erit,& torqueri,si modo
iacueris ipso torquente securior,& ægrotare si non maledixeris fortunæ,si non cesse-
ris morbo. Omnia denicq; quæ cæteris uidentur mala,& mansuescẽt,& in bonum abi
bunt,si super illa eminueris: hoc liqueat nihil esse bonum,nisi honestum,& omnia in
commoda suo iure bona uocabũtur, quæ modo uirtus honestauerit. Multis uidemur
maiora promittere,quàm recipit humana conditio: non immerito,ad corpus enim re
spiciunt: reuertantur ad animum,iam hominem deo metientur. Erige te Lucili uirorũ
optime,& relinque istum ludum literarium philosophorum,qui rem magnificentissi
mam ad syllabas uocant,qui animum minuta docendo dimittunt & conterunt,ties si
milis illis,qui inuenerunt ista,non qui docent,& id agunt,ut philosophia potius dilli
cilis quàm magna uideatur. Socrates,qui totam philosophiam reuocauit ad mores,et
hanc summam dixit esse sapientiam,bona malaq; distinguere. Sequere,inquit,illos,si
quid apud te habeo autoritatis,ut sis beatus, & te alicui stultum uideri sine: quisquis
uolet tibi cõtumeliam facere,faciat & iniuriam,tu tamen nihil patieris,si modo tecũ
erit uirtus. Si uis,inquit,beatus esse,si fide bona uir bonus,sine contemnat te aliquis.
Hoc nemo præstabit,nisi qui omnia bona exæquauerit,quia nec bonum sine honesto
est,& honestum in omnibus par est. Quid ergo: nihil interest inter præturam Catonis
& repulsam: Nihil interest utrum Pharsalica acie Cato uincatur,an uincat: Hoc eius
bonum,quo uictis partibus non potest uinci,par erat illi bono,quo uicto rediret in pa
triam,& componeret pacem: Quid ni par sit: eadem enim uirtute & mala fortuna uin
citur,& ordinatur bona,uirtus autem nõ potest maior aut minor fieri, Vnius staturæ
est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum, sed illud pulcherrimum reipublicæ præte-
xtum optimates,& prima acies Pompeianarum partiũ senatus ferens arma uno prœ-
lio profligabuntur,& tam magni ruina imperij, in totum dissiliet orbem, aliqua pars
eius in Aegypto, aliqua in Aphrica, aliqua in Hispania cadet, ne hoc quidẽ miseræ rei
publicæ continget, semel ruere. Omnia licet fiant, lubam in regno suo, nõ locorũ no-
ticia adiuuet, non populariũ pro rege suo uirtus obstinatissima, Vticensium quoque
fides malis fracta deficiat,& Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat, olim
prouisum est, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus est tamen. Et hoc numera inter
repulsas Catonis, tam magno animo feret aliquid sibi ad uictoriã, quàm ad præturã
obstitisse. Quo die repulsus est lusit, qua nocte periturus fuit, legit. Eodẽ loco habuit,
prætura & uita excedere: omnia quæ acciderent, ferenda esse persuaserat sibi. Quid ni
ille mutationem reipublicæ forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis pe
riculo exceptum? non terra, non cœlum, non totus hic rerũ omnium cõtextus, quam-
uis deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu ali
quis dies deijciet. Certis eunt cuncta tẽporibus, nasci debent, crescere, extingui. Quæ
cunq; uides supra nos currere,& hæc quibus innixi atque impositi sumus, ueluti soli
dissimis, carpentur ac desinent. Nulli non senectus sua est, Inæqualibus ista spatijs eo-
dem natura demittit: quicquid est, non erit, nec peribit, sed resoluetur. Nobis soluí pe
rire est. Proxima enim intuemur, ad ulteriora non prospicit mens hebes, & quæ se cor
pori addixerit: alioqui fortius finem sui suorumq; pateretur, si speraret omnia illa sic
in uitam mortemq; per uices ire,& composita dissolui, dissoluta componi. In hoc ope
re æternam artem cuncta temperantis dei uerti. Itaq; Cato cum æuum animo percur
rerit, dicet, Omne humanũ genus, quodq; est, quodq; erit, morte damnatũ est, omnes
quæ usquam rerum potiũtur urbes, quæq; alienorum imperiorum magna sunt & de
cora, ubi fuerint aliquando quæretur, & uario exilij genere tollentur: alias destruent
bella, alias desidia, parq; ad inertiam uersa consumet,& magnis opibus exitiosa res lu
xus. Omnes hos fertiles campos repentini maris inundatio absconde t, aut in subitam

Digito demõ-strare

cauernam

cauernam cõsidentis soli lapsus † abducet. Quid est ergo, quare indigner, aut doleam, *forte, abdet*
si exiguo momento publica fata præcedo? Magnus animus deo pareat, & quicquid
lex uniuersi iubet, sine cunctatione patiatur: aut in meliorem emittitur uitam, lucidius
tranquilliusq; inter diuina mansurus, aut certe sine ullo futurus incommodo, naturæ
suæ remiscebitur & reuertetur in totum. Non est ergo M. Catonis maius bonum ho-
nesta uita, quàm mors honesta, quoniam non intenditur uirtus. Idem esse dicebat So-
crates ueritatem & uirtutem, quomodo illa non crescit, sic nec uirtus quidem. Habet
numeros suos, plena est. Non est itaq; quod mireris paria esse bona, & quæ ex propo-
sito sumenda sunt, & quæ subita res tulit. Nam si hanc inæqualitatem receperis, ut for
titer torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis, & infelicem So
cratem dices in carcere, infelicem Catonem uulnera sua animosius quàm fecerat, re-
tractantem. Calamitosissimũ omnium Regulum fidei pœnas etiam hostibus seruatæ
pendentẽ. Atqui nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem, ausus est. Negant enim
illum esse beatum, sed tamen negant miserum. Academici ueteres beatũ quidem esse
etiam inter hos cruciatus fatentur, sed non ad perfectum, nec ad plenum, quod nullo
modo potest recipi. Nisi beatus est, in summo bono non est. Quod summum bonum
est, supra se gradum non habet: si modo illi uirtus inest, si illam aduersa non minuunt,
si manet etiam comminuto corpore incolumis, manet autem. Virtutem enim intel-
ligo animosam & excelsam, quam incitat, quicquid infestat. Hunc animũ quem sæpe
modo uitium esse, quod nostrum est. Sic quædam rectissima, cum in aquam demissa
sunt, speciem curui præfracti; uisentibus reddunt. Non tantũ quid uideas, sed quem-
admodum refert, Animus noster ad uera perspicienda caligat. Da mihi adolescentem
incorruptum, & ingenio uegetum, dicet fortunatiorem sibi uideri, qui omnia rerum
aduersarũ onera rigida ceruice sustollit, qui supra fortunam extat. Non mirum est in
tranquillitate non concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur,
ibi stare, ubi omnes iacent. Quid est in tormentis, quid est in aljs quæ aduersa appel-
lamus mali? ut opinor succidere mentem, & incuruari, & succumbere, quorum nihil
sapienti uiro potest euenire. Stat rectus, sub quolibet pondere. Nulla illum res minorẽ
facit, nihil illi eorum quæ ferenda sunt, displicet. Nam quicquid cadere in hominẽ po
test, in se cecidisse non queritur, uires suas nouit, scit se esse oneri ferendo. Non educo
sapientem ex hominũ numero, nec dolores ab illo sicut ab aliqua rupe nullum sensum

admittente submoueo. Memini ex duabus partibus illum esse compositum. Altera est irrationalis, hæc mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis, hæc inconcussas opiniones habet, intrepida est, & indomita. In hac positum est summum illud hominis bonum, quod antequam impleatur, incerta mentis uolutatio est, cum uero perfectum est, immota illa stabilitas est. Itaq; inchoatus ad summa procedens, cultorq; uirtutis, etiam si appropinquat perfecto bono, sed ei nondum summam manum imposuit, ibi interim cessabit & remittet aliquid ex intentione mentis: nondum enim incerta transgressus est, & iam nunc uersatur in lubrico: beatus uero & uirtutis exactæ tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est: & metuenda cæteris, si alicuius honesti officij pretia sunt, non tantum fert, sed amplexatur, multoq; audire mauult, tanto melior quàm felicior. Venio nunc illo quò me uocat expectatio tua: ne extra rerum naturam uagari uirtus nostra uideatur, & tremet sapiens & dolebit, & expallescet, hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitatis, ubi illud malum uerum est? illic scilicet si ista animum detrahunt, si ad confessionem seruitutis adducunt, si illi pœnitentiam sui faciunt. Sapiens quidem uincit uirtute fortunam, at multi professi sapientiam leuissimis nonnunquam minis exterriti sunt. Hoc loco nostrum uitium est, qui quod dicitur de sapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi ista quæ laudo, nondum persuadeo: etiam si persuasissem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes casus procurrerem. Quemadmodum lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta, non perbibit: sic alias disciplinas ingenia cum accepere, protinus præstant, hæc nisi alte descendit, & diu sedit, animum non colorauit, sed infecit, nihil ex his quæ promiserat, præstat. Cito hoc potest tradi & paucissimis uerbis, unum bonum esse uirtutem. Nullum certe sine uirtute, & ipsam uirtutem in parte nostri meliore, id est rationali positam. Quid erit hæc uirtus? iudicium uerum & immotum, ab hoc enim impetus ueniet mentis, ab hoc omnis species quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio consentaneum erit, omnia quæ uirtute contracta sunt, & bona iudicare, & inter se paria. Corporum autem bona, corporibus quidem bona sunt, sed in totum non sunt bona. His pretium quidem erit aliquod, cæterũ dignitas non erit: magnis inter se interuallis distabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipsis sapientiam sectantibus, magna discrimina esse fateamur necesse est: alius iam in tantum profecit, ut contra fortunam audeat attollere oculos, sed non peetinaciter, cedunt enim nimio splendore præstricti: alius intantũ, ut possit cum illa conferre uultum, si iam peruenit ad summum, & fiduciæ plenus est. Imperfecta nec esse est labent, & modo prodeant, modo sublabantur, aut succidant. Sublabentur autem, nisi ire & niti perseuerauerint, si quicquã ex studio & fideli intentione laxauerint, retro eundum est. Nemo profectum ibi inuenit, ubi reliquerat. Instemus itaq; & perseueremus, plusquã profligauimus restat, sed magna pars est profectus, uelle proficere. Huius rei conscius mihi sum, uolo, & tota mente uolo, te quoq; instinctum esse, & magno ad pulcherrima ptoperare impetu uideo. Properemus, ita demum uita beneficiũ erit, alioqui mora est, & quidem turpis inter fœda uersantibus. Id agamus, ut nostrum omne tempus sit. Non erit autem, nisi prius nos nostri esse cœperimus. Quando continget contemnere utramq; fortunã? quando continget omnibus oppressis affectibus & sub arbitrium adductis, hanc uocem emittere? uici. Quem uicerim quæris? Non Persas, nec extrema Medorum, nec si quid ultra Dacas bellicosum iacet, sed auaritiam sed ambitionem, sed metum mortis, qui uictores gentium uicit. Vale.

EPIST. LXXIII Quod exclusis occupationibus continuato studio philosophandum sit, & quod solius sapientis sit perpetuum gaudium.

al. ediscerem

QVod quæris à me, liquebat mihi, si rem †edicerem per se, sed diu non retentauit memoriã meam. Itaq; non facile me sequitur: quod euenit libris, situ cohærentibus hoc euenisse mihi sentio: explicandus est animus, & quæcunq; apud illum deposita sunt, subinde excuti debent, ut parata sint quoties usus exegerit. Ergo hoc in præsentia differamus, multum enim operæ, multum diligentiæ poscit. Cum primum longiorem eodem loco sperauero moram, tunc in manus sumam, Quædam enim sunt, quæ

quæ posses & †incedendo scribere: quædam lectum, & otium, & secretum, desiderant: nihilominus his quoq; occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis, nunq; enim non succedent occupationes nouæ, serimus illas: itaq; ex una exeunt plures: deinde ipsi nobis dilationẽ damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam, & si hanc rem molestam cõposuero, studio me dabo. Non cum uacaueris, philosophandũ est: omnia alia negligenda, ut huic assideamus, cui nullum tempus satis magnũ est, etiam si à pueritia usq; ad longissimos humani æui terminos uita protenditur. Non multum refert, utrum omittas philosophiam, an intermittas. Non enim ubi interrupta est manet, sed eorum more quæ intenta dissiliunt, usque ad initia sua recurrit, quod à continuatione sua discessit. Resistendum est occupationibus, nec explicandæ, sed submouendæ sunt. Tempus quidem nullũ est parum idoneũ studio salutari, atqui multi inter illa non student, propter quæ studendum. Incidet aliquid quod impediat, non equidẽ eum, cuius animus in omni negotio lætus atq; alacer est. Imperfectis adhuc interscinditur lætitia. Sapientis uero contexitur gaudium, nulla rumpitur fortuna, semper & ubiq; tranquillum est. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domestica illi felicitas est, exiret ex animo, si intraret: ibi nascitur. Aliquando extrinsecus quo admoneatur mortalitatis interuenit, sed id leue, & quod summã cutem stringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur maximus is, illud bonum est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incõmoda, uelut in corpore interdum robusto solidoq; eruptiones quædam pustularum & ulcuscula, nullum in alto malum est. Hoc, inquam, inter est inter consummatæ sapientiæ uirum, & alium procedentis, quod inter sanum & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui sanitatis loco, est leuior accessio. Hic nisi attendit subinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non potest, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona ualetudo est, quã medicus etiam si reddidit, non præstat. Sæpe ad eundem quem aduocauerat excitatur, semel in totum sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum, si seipse contentus est, si confidit sibi, si scit omnia uota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturq; nullum in beata uita habere momentũ. Nam cui quid accedere potest, id imperfectum est. Cui quid abscedere non potest, id imperpetuum est, cuius perpetua futura lætitia est, is suo gaudeat. Omnia autem quibus uulgus inhiat, ultro citroq; fluunt. Nihil dat fortuna mancipio, sed hæc quoq; fortuita tunc delectant, cum illa ratio tẽperauit ac miscuit, hæc est etiam quæ æterna commendet, quorum auidus usus ingratus est. Solebat Attalus hac imagine uti, Vidisti aliquando canem, missa à domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? quicquid excepit protinus integrũ deuorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortuna proiecit, id sine ulla uoluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti & attoniti. Hoc sapienti nõ euenit, plenus est, etiam si quid obuenit, secure excipit, ac reponit, lætitia fruitur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam uoluntatẽ, habet profectum, sed cui multum desit à summo, hic deprimitur alternis & extollitur, ac modo in cœlum alleuatur, modo defertur ad terram. Impeditis ac rudibus nullus præcipitationis finis est, In Epicureum illud chaos decidunt, inane sine termino est. Adhuc est genus tertium eorum, qui sapientiæ alludunt, quam non quidem attigerunt, in conspectu tamen & (ut ita dicam) sub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem, nondum in sicco, iam in portu sunt. Ergo cum tam magna sint inter summos imosq; discrimina, cum medios quoq; sequatur fructus suus, sequatur ingens periculũ ad deteriora redeundi, non debemus occupationibus indulgere, excludendæ sunt, si semel intrauerint, in locum suum alias substituent. Principijs illarũ obstemus, melius non incipient quàm desinent. Vale.

EPIST. LXXIIII Quod nulli debent esse gratiores principibus quàm philosophiæ studentes, & de excellentissima boni uiri potentia.

ERrare mihi uidentur, qui existimant philosophiæ fideliter deditos, contumaces esse, ac refractarios, & contemptores magistratuũ, ac regum, eorum´ue per quos publica administrãtur. Econtrario enim nulli aduersus illos gratiores sunt, nec immerito. Nullis enim plus præstant, q̃ quibus frui tranquillo otio licet. Itaq; hi quibus ad

propositum

Universidad de Deusto
Biblioteca

propositum bene uiuendi aditum confert securitas publica, necesse est autorem huius boni, ut parentem colant: multo quidem magis quàm illi inquieti, & in medio positi, qui multa principibus debent, sed multa & imputant: quibus nunquam tam plene occurrere ulla liberalitas potest, ut cupiditates illorum quæ crescunt, dum implentur exatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti est. Nec ullum habet malum cupiditas maius, quàm quod ingrata est. Adijce nunc quod nemo eorum qui in Republica uersantur, quos uincat, sed à quibus uincatur aspicit: & illis non tam iucundum est multos post se uidere, quàm graue aliquem ante se. Habet hoc uitium omnis ambitio, non respicit: nec ambitio tantum instabilis est, uerum cupiditas omnis, quia incipit semper à fine. At ille uir syncerus ac purus, qui relinquit & curiam, & forum, & omnem administrationem Reipub. ut ad ampliora secederet, dilexit eos per quos hoc ei facere tuto licet, solumq; illis gratuitum testimoniū reddit, & magnam rem nescientibus debet. Quemadmodum præceptores suos ueneratur ac suspicit, quorum beneficio illis in uiris exit, sic & his sub quorum tutela positus exercet artes bonas. Verum alios quoq; rex uiribus suis protegit: quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat ex his qui eadem tranquillitate usi sunt, qui plura & pretiosiora illo mari uexit, animosius à mercatore quàm à uectore soluitur uotum, & ex ipsis mercatoribus effusius gratus est, qui odores, & purpuras & auro pensanda portabat, quàm qui uilissima quæq; & saburræ loco futura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altius ad eos peruenit, qui illa bene utuntur. Multi enim sunt ex his togatis, quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut alijs uitijs, quæ uel bello rumpenda sunt, nisi forte tam iniquum putas esse sapientem, ut nihil uiritim se debere pro cōmunibus bonis iudicet? Soli lunæq; plurimum debeo, & non uni mihi oriuntur: anno temperaticq; annum deo priuatim obligatus sum, quamuis non in meum honorem descripta sint, & stulta auaritia mortalium possessionem proprietatemq; discernit, nec quicquā suum credit esse, quod publicum est? At ille sapiens nihil iudicat suum magis, quàm cuius illi cum humano genere consortium est. Nec enim essent ista cōmunia, nisi pars illorum pertineret ad singulos. Socium efficit etiam quod ex minima portione commune est. Adijce nunc quod magna & uera bona, non sic diuiduntur, ut exiguum in singulos cadat, ad unumquemq; tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promissum est. Epulum & uisceratio, & si quid aliud capitur manu, discedit in partes. At hæc indiuidua bona, pax & libertas, tam omnium tota, quàm singulorum sunt. Cogitat itaq; sapiens per quem sibi horum usus fructusq; contingat, per quem non ad arma illum, nec ad seruandas uigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum, publica necessitas uocet, agitq; gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia, præcipue bene debere, beneficia bene soluere. Interdum autē solutio, est ipsa confessio. Confitebitur ergo multū se debere ei, cuius administratione ac prouidentia contingit illi pingue otium, & arbitrium sui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies. O Mœlibœe deus nobis hæc otia fecit.

Nanque erit ille mihi semper deus. Si illa quoq; otia multum autori suo debent,
quorum munus hoc maximum est, Ille meas errare boues (ut cernis) & ipsum
Ludere quæ uellem, calamo permisit agresti, quanti æstimamus hoc otium,

quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico Lucili, & te in cœlum compendiario uoco. Solebat Sextius dicere Iouem plus non posse quàm bonum uirum. Plura Iupiter habet quæ præstet hominibus, sed inter duos honos non est melior, qui locupletior: non magis quàm inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris cui maius speciosiusq; nauigium est. Iupiter quo antecedit uirum bonum? diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris æstimat, quod uirtutes eius spatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus sapientibus qui senior decessit, non est beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata uirtus est: sic deus non uincit sapientem felicitate, etiam si uincit ætate. Nō est uirtus maior quæ longior. Iupiter omnia habet, sed nempe alijs tradidit habenda. Ad ipsum hic unus usus pertinet, quod

utendi etiam omnibus causa est. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios uidet, contemnitq; quàm Iupiter, & hoc se magis suspicit, quod Iupiter uti illis non potest, sapiens non uult. Credamus itaq; Sextio monstranti pulcherrimū iter & clamanti, hac itur ad astra, hac secundum frugalitatem, hac secundum temperantiam, hac secūdum fortitudinem. Non sunt dij fastidiosi, non inuidi, admittunt, & ascendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? deus ad homines uenit, imò (quod propius est) in homines uenit. Nulla sine deo mens bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt, quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta sunt surgunt. Si malus, non aliter quàm humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus. Vale.

EPIST. LXXV De inani metu, & ex quibus causis oriatur, & quibus purgetur remedijs, & quod ea quæ uulgus probat, bona non sunt.

EPistola tua delectauit me, & marcentē excitauit, memoriā quoq; meam (quæ iam mihi segnis ac lenta est) euocauit. Quid ni tu mi Lucili maximum putes instrumentū beatæ uitæ hanc persuasionē, unum bonum esse quod honestū est? Qui omne bonum honesto circumscripsit, intra se felix est. Nam qui alia bona iudicat, in fortunæ uenit potestatē, alieni arbitrij fit. Hic amissis liberis mœstus, hic solicitus ægris, hic turpibus & aliquam passis infamiam tristis. Illum uidebis alienæ uxoris amore cruciari, illum suæ. Nō deerit, quem repulsa distorqueat, erunt quos honor ipse uexet. Illa uero maxima est ex omni mortalium populorū turba, miserorum, quam expectatio mortis exagitat undiq; impendens. Nihil enim est, unde non subeat. Itaq; ut in hostili regione uersantibus, huc & illuc circūspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix, nisi hic timor è pectore eiectus est, palpitantibus præcordijs uiuitur. Occurrent acti in exilium, & euoluti bonis, occurrent (quod genus egestatis grauissimum est) in diuitijs inopes, occurrent naufragi, similiáue naufragijs passi, quos aut popularis ira, aut inuidia, pernicioſum optimis telum, inopinātes securosq; disiecit, procellæ more, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere, aut fulminis subiti, ad cuius ictum etiam uicina tremuerūt. Nam ut illic quisquis ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in his per aliquam uim accidentibus unum calamitas opprimit, cæteros metus, paremq; passis tristitiam facit, pati posse. Omniū animos mala aliena ac repentina solicitant: quemadmodū aues etiam inanis fundæ sonus territat, ita nos non ad ictum tantū exagitamur, sed ad crepitū. Non potest ergo quisquā beatus esse, qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidū. Inter suspecta male uiuitur. Quisquis se multū fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis & inexplicabilē fecit. Vna hæc uia est ad tuta uadenti, & externa despicere, & honesto contentū esse. Nam qui aliquid uirtute melius putat, aut ullum præter illam bonum, ad hæc quæ à fortuna sparguntur sinum expandit, & solicitus missilia eius expectat. Hanc imaginē animo tuo propone, Ludos facere fortuuam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorū alia inter diripientium manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorum in quos deuenerant prensa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderūt, quædam quia nimis captabantur amissa, & dum auide rapiuntur, expulsa sunt. Nulli uero etiam cui rapina feliciter cessit, gaudiū raptī durauit in posterum. Itaq; prudentissimus quisq; cum primum induci uidet munuscula, à theatro fugit, & scit magno parua constare. Nemo nanum conserit cum exedente, nemo exeuntem ferit. Circa præmium rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper iactat. Aestuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus: modo in illam respicimus, nimis tarde nobis mitti uidentur, quæ cupiditates nostras iritant, ad quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere, aut fulminis subiti, ad cuius ictum etiam uicina tremuerūt. Nam ut illic quisquis ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in his per aliquam uim accidentibus unum calamitas opprimit, cæteros metus, paremq; passis tristitiam facit, pati posse. Omniū animos mala aliena ac repentina solicitant: quemadmodū aues etiam inanis fundæ sonus territat, ita nos non ad ictum tantū exagitamur, sed ad crepitū. Non potest ergo quisquā beatus esse, qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidū. Inter suspecta male uiuitur. Quisquis se multū fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis & inexplicabilē fecit. Vna hæc uia est ad tuta uadenti, & externa despicere, & honesto contentū esse. Nam qui aliquid uirtute melius putat, aut ullum præter illam bonum, ad hæc quæ à fortuna sparguntur sinum expandit, & solicitus missilia eius expectat. Hanc imaginē animo tuo propone, Ludos facere fortuuam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorū alia inter diripientium manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorum in quos deuenerant prensa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderūt, quædam quia nimis captabantur amissa, & dum auide rapiuntur, expulsa sunt. Nulli uero etiam cui rapina feliciter cessit, gaudiū raptī durauit in posterum. Itaq; prudentissimus quisq; cum primum induci uidet munuscula, à theatro fugit, & scit magno parua constare. Nemo nanum conserit cum exedente, nemo exeuntem ferit. Circa præmium rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper iactat. Aestuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus: modo in illam respicimus, nimis tarde nobis mitti uidentur, quæ cupiditates nostras iritant, ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus, gaudemus si quid inuasimus, †aliquos spes uana delusit, uilem prædam magno aliquo incōmodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaq; ab istis ludis, & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendentia, & ipsi magis pendeant. Quicunq; beatum esse se constituit, unū esse bonū putet, quod honestū est. Nam si ullū aliud extimat, primū male de prouidētia iudicat, quia multa incōmoda iustis uiris accidūt, & quia quicqd nobis

al. *inuidentq;* *alij quos* 4

dedit

Universidad de Deusto
Biblioteca

dedit breue est & exiguum, si compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione nasci
tur, ut ingrati diuinorū interpretes simus. Querimur, quod non semper, & quod pauca
nobis, & incerta, & abitura, contingant. Inde est quod nec uiuere, nec mori uolumus,
al. natat & uitæ nos odium tenet, timor mortis. †Nutat omne consilium, nec implere nos ulla
felicitas potest. Causa autem est, quod nō peruenimus ad illud bonum immensum &
insuperabile, ubi necesse est resistat uoluntas nostra, quia ultra summū non est locus.
Quæris quare uirtus nullo egeat? præsentibus gaudet, non cōcupiscit absentia. Nihil
non illi magnū est, quia satis. Ab hoc discede iudicio, non pietas constabit, non fides:
multa utrancp præstare cupienti patienda sunt, ex his quæ mala appellātur, multa im
pendenda sunt, ex his quibus indulgemus tanquā bonis. Perit fortitudo, quæ pericu
lum facere debet sui, perit magnanimitas, quæ non potest eminere, nisi omnia uelut
minuta contempserit, quæ proximis uulgus optat: perit gratia & relatio gratiæ. Aestiv
matur labor si quicquam pretiosius fide nouimus, si non optima spectamus. Sed ut illa
præteream, aut ista bona non sunt quæ uocantur, aut homo felicior deo est. Quoniam
quidem quæ parata nobis sunt, non habet in usu deus: nec enim libido ad illum, nec
epularum lauticia, nec opes, nec quicquam ex his hominem inescantibus, & uili uo
luptate ducentibus pertinet. Ergo aut incredibile est bona deo deesse, aut hoc ipsum
argumentum est, bona non esse, quæ deo desunt. Adijce quod multa quæ bona uideri
uolunt, animalibus quàm homini pleniora contingūt. Illa cibo auidius utuntur, Ve
nere non æque fatigantur. Virium illis maior est, & æquabilior firmitas. Sequitur ut
multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt: fruuntur uolu
ptatibus, quas & magis capiūt, & ex facili sine ullo pudoris, aut pœnitētiæ metu. Con
sidera tu itacp an id bonum uocandum sit, quo deus ab homine uincitur. Summū bo
num in animo constituamus, obsolescit si ab optima nostri parte ad pessima transit, &
transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis
nostræ in carne ponenda. Bona illa sunt uera quæ ratio dat, solida ac sempiterna, quæ
cadere non possunt, nec decrescere quidem aut minui. Cætera opinione bona sunt, &
nomen quidem habent cōmune cum ueris, proprietas in illis boni non est. Itacp com
moda uocentur, & (ut nostra lingua loquar) producta: cæterum sciamus mancipia no
stra esse nō partes, & sint apud nos, sed ita, ut meminerimus extra nos esse. Etiā si apud
nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat.
Quid enim stultius, quàm aliquem eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista no
bis accedant, non hæreant, ut si abducātur, sine ulla nostri laceratione discedant. Vta
mur illis, non gloriemur, & utamur parce, rancp depositis apud nos, & abituris. Quis
quis illa sine ratione possedit, non diu tenuit. Ipsa enim felicitas se nisi temperatur pre
mit; si fugacissimis bonis credidit, cito deseritur, & ut deseratur affligitur. Paucis depo
nere felicitatē molliter licuit: cæteri cum his inter quæ eminuere labuntur, & illos de
grauāt ipsa, quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parsimo
niam imponat: quoniam quidem licentia opes suas precipitat atcp urget, nec unquam
immodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc multarū tibi urbium
ostendet euentus, quæ in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, & quicquid uirtute
erat partum, intemperātia corruit. Aduersus hos casus muniendi sumus. Nullus autē
contra fortunā inexpugnabilis murus est. Intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari
homo potest, capi nō potest. Quod sit hoc instrumentū scire desideras? Nihil indigne
tur sibi accidere, sciatcp illa ipsa quibus lædi uidetur, ad conuersationē uniuersi perti
nere, & ex his esse quæ cursum mundi officiumcp consummāt. Placeat homini, quicqd
deo placuit, ob hoc seipsum suacp miretur, quod non potest uinci, quod mala ipsa sub
se tenet, quod ratione, qua ualentius nihil est, casum doloremcp & iniuriam subigit.
Ama rationē, huius te amor cōtra durissima armabit. Catulorū amor in uenabula im
pingit feras, quas feritas & inconsultus impetus præstat indomitas. Iuuenilia nōnunqp
ingenia cupido gloriæ & in contemptū tam ferri quàm ignium misit. Species quosdā
atcp umbra uirtutis in mortē uoluntariā trudit. Quanto his omnibus fortior ratio est,
quanto constantior, tanto uehemētior per metus ipsos & pericula exibit. Nihil agitis,
inquit

inquit, quo negatis ullum esse aliud honesto bonum. Non faciet uos hæc †mutatio tu al. municio
tos à fortuna & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & bene moratam
patriam, & parentes bonos: horum pericula non potestis spectare securi, perturbabit
uos obsidio patriæ, liberorum mors, parentum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis
responderi soleat, ponam. Deinde tunc adijciam quid præterea respondēdum putem.
Alia conditio est in his quæ ablata in locū suum aliquid incommodi substituunt, tācp
bona ualetudo uitiata in malum trāsfertur, acies oculorum extincta, cœcitate nos affi
cit. Non tantum uelocitas perit poplitibus incisis, sed debilitas pro illa subit, hoc non
est periculum in his quæ pauloante retulimus. Quare si amicum bonum amisi, nō est
mihi pro illo perfidia patienda, nec si bonos liberos extuli, in illorum loco impietas
succedit. Deinde non amicorum illis aut liberorum interitus, sed corporum est. Bonū
autem uno modo perit, si in malum transit, quod natura nō patitur, quia omnis uirtus
& opus omne uirtutis incorruptum manet. Deinde etiam si amici perierunt, etiam si
probati respondentescp uoto patris liberi, est quod illorū expleat locum. Quod si quæ
ris, quid illos quocp bonos fecerat, uirtus. Hæc nihil uacare patitur olci, totū animum
tenet, desiderium omnium tollit, sola satis est. Omnium enim bonorum uis et origo in
ipsa est. Quid refert an aqua decurrens intercipiatur atcp abeat, si fons ex quo fluxerat aliàs uirum
saluus est? Non dices †uitam iustiorem saluis liberis, quàm amissis, nec ordinatiorem, forte collau
nec prudentiorem, nec honestiorem, ergo nec meliorem quidem. Non facit† collectio datio
amici sapientiorem, non facit stultiorem detractio, ergo nec beatiorem aut miseriorē,
quādiu uirtus salua fuerit non senties quid abscesserit. Quid ergo? Non est beatior &
amicorum & liberorum turba succinctus? Quid ni non sit? Summum enim bonum
nec infringitur, nec augetur, in suo modo permanet: utcunc fortuna se gessit, siue illi
senectus longa contigit, siue circa senectutem finitus est, eadem mensura summi boni
est, quamuis ætatis diuersa sit. Vtrum maiorem an minorem circulum scribas, ad spa
tium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manserit, alterum statim obduxeris,
et in eum in quo scriptus est puluerem solueris, in eadem uterque forma fuit. Quod re
ctum est, nec magnitudine æstimatur, nec numero, nec tempore, non magis produci,
cp contrahi potest. Honestam uitam ex centum annorum numero inquantum uoles
corripe, & in unum diem coge, æque honesta est: modo latius uirtus funditur, regna,
urbes, prouincias tēperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberoscp dispen
sat officia: modo arto fine circundatur paupertatis, exilij, orbitatis: non tamen minor
est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilē subducitur, ex publico & spa
tioso iure in angustias domus uel anguli coit. Aeque magna est, etiam si in se recessit,
undicp exclusa. Nihilominus enim magni spiritus est et erecti, exactæ prudentiæ, inde
clinabilis iustitiæ, ergo æque beata est, beatū enim illud in uno loco positū est, in ipsa
mente, stabile, grande, tranquillum, quod sine scientia diuinorum humanorumcp nō
potest effici. Sequitur illud quod me responsurum esse dicebam. Non affligitur sapiēs
liberorum amissione, non amicorum, eodem enim animo fert illorum mortē, quo suā
expectat. Non magis hanc timet, quàm illam dolet. Virtus enim conuenientia con
stat, omnia opera eius cum ipsa concordia, & congruunt. Hæc concordia perit, si ani
mus quem excelsum oportet esse, luctu aut desiderio submittitur. Inhonesta est omnis
trepidatio & solicitudo, & nullo actu pigritia. Honestum enim securum & expeditū
est, interritum est, in procinctu stat. Quid ergo? non aliquid perturbationi simile patie
tur? nō & color eius mutabitur, & uultus eius agitabitur, & artis refrigescent? & quic
quid aliud, non ex imperio animi, sed inconsulto quodam naturæ impetu geritur. Fa
teor, sed permanebit illi persuasio eadem, nihil illorum malum esse, nec dignum, ad
quod mens sana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc
enim stultitię proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, &
aliò corpus impellere, aliò animū, distrahicp inter diuersissimos motus. Iam propter il
la ipsa quibus extollit se miraturcp, contempta est, & ne illa quidem quibus gloriatur
libēter facit. Si uero aliquod timetur malū, eo perinde dum expectatur quasi uenisset
urgetur, & quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodū in corpori

bus futuri languoris signa præcurrunt,quædam enim segnitia neruis inest, & sine labore ullo lassitudo & oscitatio,& horror membra percurrēs:sic infirmus animus multo antequam opprimatur,malis quatitur.Præsumit illa,& ante tempus cadit.Quid dementius autē quàm angi futuris, nec se tormēto reseruare, sed accersere sibi miserias, & admouere,quas optimum est differre,si discutere non possis?Vis scire, futuro neminem debere torqueri?quicunque audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia,non perturbatur,nisi si medium spatium transilierit, & se in illam seculo post futuram solicitudem immiserit.Eodem modo fit ut animos libenter ægros & captantes causas doloris,uetera atq; obliterata contristent: & quæ præterierunt,& quæ futura sunt,absunt,neutra sentiamus.Non est autem,nisi ex eo quod sentias,dolor.

EPIST.LXXVI. Quod uerba philosophi,nec accurata debent esse,nec arida, & de tribus generibus in philosophia proficientium.

MInus tibi accuratas à me epistolas mitti quereris.Quis enim accurate loquitur, nisi qui uult putide loqui?Qualis sermo meus esset,si unà sederemus,aut ambularemus,illaboratus & facilis,tales esse epistolas meas uolo,quæ nihil habeant accersitum,nec fictum.Si fieri posset, quid sentiam, ostendere quàm loqui mallē.Etiam si disputarem,nec supploderē pedem,nec manum iactarē,nec attollerem uocem, sed ista oratoribus reliquissem,contentus sensus meos ad te pertulisse,quos nec exornassem, nec abiecissem:hoc unum plane tibi approbare uellem,omnia me illa sentire quæ dicerem,nec tantum sentire,sed amare.Aliter homines amicam,alitet liberos osculātur, tamē in hoc quoq; amplexu tam sancto & moderato,satis apparet affectus,Nō me hercules ieiuna esse & arida uolo,quæ de rebus tam magnis dicentur. Neq; enim philosophia ingenio renūtiat,multū tamen operis impendi uerbis non oportet.Hæc sit propositi nostri summa,quod sentimus loquamur,quod loquimur sentiamus. Cōcordet sermo cum uita.Ille promissum suum impleuit,qui & cum uideas illum,& cū audias, idem est.Videbimus qualis sit,quantus sit,an unus sit.Non delectēt uerba nostra,sed prosint.Si tamen contingere eloquentia non solicito potest, si aut parata est, aut paruo constat,assit,& res pulcherrimas prosequatur.Sit talis,ut res potius quàm se ostendat.Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent, hic animi negotium agitur,Non quærit æger medicum eloquentem,sed sanantem:sed si ita competit, ut idem ille qui sanare potest,compte de his quæ facienda sunt disserat, boni consulet: non tamen erit, quare gratuletur sibi,quod inciderit in medicum etiam disertum.Hoc enim tale est,quale si peritus gubernator etiam formosus est.Quid aures meas scalpis?Quid oblectas?Aliud agitur, Vrendus, secandus.abstinendus sum.Ahæc adhibitus es,curare debes morbum ueterem, grauem,publicum. Tantum negotij habes,quantum in pestilentia medicus. Circa uerba occupatus es?Iamdudum gaude, si sufficis rebus.Quando multa disces?quando quæ didiceris affiges tibi,ita ut excidere non possint?quando illa experieries?Non enim ut cætera memorię tradidisse satis est.In opere tentāda sunt. Nō est beatus qui sit illa,sed qui facit. Quid ergo?infra illum nulli gradus sunt?statim ad sapientiam præceps est?Non existimo.Nam qui proficit, in numero quidem stultorū est,magno tamen interuallo ab illis diducitur, inter ipsos quoq; proficiētes sunt magna discrimina.In tres classes(ut quibusdam placet)diuiduntur:primi sunt,qui sapientiam nondum habent,sed iam in uicinia eius constiterunt, tamē etiā quod prope est,ex hora est.Qui sint hi quæris?qui omnes iam affectus,ac uitia posuerunt,quę erāt complectenda didicerunt.Sed illis adhuc inexperta fiducia est,bonum suum nondū in usu habent.Iam tamen in illa quæ fugerunt,decidere non possunt.Iam ibi sunt ubi non est retro lapsus,sed hoc illis de se nōdum liquet,quod in quadā epistola scripsisse me memini,scire se nesciunt.Iam contigit illis bono suo frui,nondum confidere.Quidam hoc proficiētium genus, de quo locutus sum ita complectuntur,ut illos dicāt iā effugisse morbos,animi affectus nondū, & adhuc in lubrico stare,quia nemo sit extra periculum maliciæ,nisi qui totam eam excussit. Nemo autem illam excussit, nisi qui pro illa sapientiam assumpsit. Quid inter morbos animi interfit et affectus, sæpe iam dixi. Nunc quoque te admonebo. Morbi sunt inueterata uitia, & dura,ut auaritia, ut ambitio

ut ambitio nimia,postquam hæc animum implicuerūt, & perpetua esse mala eius coperunt.Vt breuiter finiam,morbus est iudicium in prauo pertinax,tāquam ualde expetenda sint,quæ leuiter expetenda sunt:uel si mauis ita finiamus,Nimis imminere leuiter petendis,uel ex toto nō petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habēda, uel in nullo.Affectus sunt motus animi,improbabiles,subiti & concitati,qui frequentes neglecti?q; fecere morbum:sicut distillatio una,nec adhuc in mortem adducta tussim facit,assidua & uetus pthysim.Itaq; qui plurimū profecere, extra morbos sunt,affectus adhuc sentiunt,perfecto proximi. Secundum genus est eorum, qui & maxima animi mala & affectus disposuerunt,sed ita,ut non sit illis securitatis suæ certa possessio,possunt enim in eadem relabi.Tertium illud genus extra multa et magna uitia est, sed non extra omnia.Effugit auaritiam,sed iram adhuc sentit.Iam non solicitatur libidine,sed habet etiamnum ambitionem:iam non concupiscit,sed adhuc timet:& in ipso metu ad quædā satis firmus est, quibusdam cedit,mortem contemnit,dolorē re formidat.De hoc loco aliquid cogitemus,bene nobiscum agetur, si in hunc admittimur numerum.Magna felicitate naturæ,magnaq; & assidua intentione studij,secūdus ocupatur gradus:sed nec hic quidem contemnendus est color tertius.Cogita quātum circa te uideas malorum,aspice quàm nullum sit nephas sine exemplo,quantum quotidie nequitia proficiat,quantum publice priuatimq; peccetur,intelliges satis nos cōsequi,si inter pessimos non sumus.Ego uero,inquis,spero me posse & amplioris ordinis fieri.Optauerim hoc nobis,magis quàm promiserim:præoccupati sumus,ad uirtutem contendimus,inter uitia districti:pudet dicere,honesta colimus quantum uacat. At?q; grande præmium nos expectat,si occupationes nostras & mala tenacissima abrumpimus.Non cupiditas nos,non timor pellet,inagitati terroribus,incorrupti uoluptatibus,nec mortem horrebimus nec deos:sciemus mortem malum non esse,deos malos non esse.Tam imbecillum est,quod nocet,quàm cui nocetur.Optima & noxa carentia expectant nos,si ex hac aliquando fece in illud euadimus sublime & excelsū. Tranquillitas animi est,expulsis erroribus absoluta libertas.Quæris quæ sit ista?non homines timere,non deos,nec turpia uelle,nec nimia,in seipsum habere maximā potestatem.Inæstimabile bonum est.suum fieri. Vale.

EPIST.LXXVII. Quod etiam in senectute discēdum est,& quod proprium & uerum hominis bonum est ratio tantum uel uirtus.

INimicitias mihi denuntias,et si quicquā ex his quæ quotidie facio ignoraueris. Vt de quàm simpliciter tecum uiuam, hoc quoq; tibi committam. Philosophū audio, & quidem quintum iam diem habeo,ex quo in scholam eo, & ab octaua disputātem audio.Bona,inquis,ætate.Quid ni bona?quid autem stultius est, quàm quia diu non didiceris,non discere?quid ergo?idem faciam quod trossuli & iuuenes?Bene mecum agitur si hoc unum senectutem meam decet.Omnis ætatis homines hæc schola admittit,in hoc senescamus,ut iuuenes sequamur.In theatrum senex ibo,& in circum defe- præpositiæ
rar,& nullum par sine me depugnabit,et ad philosophum ire erubescam?Tam diu discendum est,quàm diu nescias,& si prouerbio credimus,quàm diu uiuas.Nec ulli hoc rei magis cōuenit,quàm huic,tam diu discendū est quemadmodum uiuas,quàm diu uiuis.Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceam?Etiam seni esse discendum.Pudet autem me generis humani,quoties scholam intraui,præter ipsum theatrū Neapolitanorum(ut scis)transeundum est †metronactis petenti domum.Illud quidē al.necrona-
factum est,& hoc ingenti studio,†quis sit?Pitaules bonus iudicatur. Habet tibicē quo tis
que Græcus & præco cōcursum:at in illo loco in quo uir bonus discitur,paucissimi se 5 6
dent,& hij plærisq; uidētur nihil boni negotij habere quod agant,& inepti & inertes uocātur.Mihi contingat iste derisus. Aequo animo audienda sunt imperitorum cōuitia,& ad honesta uadenti, contemnendus est iste contemptus.Perge Lucili & propera,ne tibi accidat quod mihi. ut senex discas,immo ideo magis propera, quoniam id nunc aggressus es,quod perdiscere uix senes possis.Quantum,inquis,proficiam?quātum tentaueris.Quid expectas?Nulli sapere casu obtigit.Pecunia ueniet ultro,honor offertur,gratia ac digniras fortasse ingerentur tibi,uirtus in te non incidet,ne leui qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem opera aut paruo labore cognoſcitur: ſed eſt tãti laborare, omnia bona ſemel occu
paturo. Vnum eſt bonum quod honeſtum, In illis nihil inuenies ueri, nihil certi, quæ
cunq; famæ placent. Quare hoc unum ſit bonum, quod honeſtum, dicam, quoniam
me parum executum priore epiſtola iudicas, magiſq; hanc rem tibi laudatam quàm
probatam putas: & ut in arctum quæ dicta ſunt, contraham, Omnia ſuo bono conſtãt,
uitem fertilitas commendat, & ſapor uinum, uelocitas ceruum. Quare fortia dorſo iu
menta ſint quæris, quorũ hic unus eſt uſus ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt,
ſi inueſtigare debet feras, curſus, ſi conſequi, audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quo
que optimũ eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimũ quid eſt? Ratio, hac ante
cedit animalia, deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonũ eſt, cætera
illi cum animalibus ſatiſq; cõmunia ſunt. Valet, & leones, formoſus eſt, & pauones,
uelox eſt, & equi, non dico, in his omnibus uincitur. Non quæro quid in ſe maximum
habeat, ſed quid ſuũ. Corpus habet, & arbores: habet impetum, et motum uoluntariũ,
& beſtiæ & uermes: habet uocem, ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, gra
uiorem tauri, dulciorem, mobilioremq; luſciniæ. Quid in homine proprium? Ratio,
hęc recta & conſummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo ſi omnis res cũ bonum
ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini autem ſuum bo
num ratio eſt, ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit: hæc ratio per
fecta, uirtus uocatur, eademq; honeſtum eſt. Id itaq; unũ bonum eſt in homine, quod
unum hominis eſt. Nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis
bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quàm ratio, hæc erit unum eius bonum, ſed pen
ſandũ cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur, ſi bonus, puto probabi
tur. Id ergo in homine proprium ſolumq; eſt, quo & probatur & improbatur. Nõ du
bitas an hoc ſit bonum, dubitas an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, ualetu
dinẽ, diuitias, imagines multas, frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit, improbabis
illum. Item ſi quis nihil quidem illorum quæ retuli habeat, deficiatur pecunia, clientũ
turba, nobilitate, & auorum proauorumq; ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit, probabis il
lum. Ergo eſt unum bonum hominis, quod qui habet, etiam ſi alijs deſtituitur, laudan
dus eſt: quod qui nõ habet in omnium aliorum copia damnatur ac reijcitur. Quæ cõ
ditio rerum, eadem & hominum eſt. Nauis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus
picta eſt, nec cui argẽteum roſtrum eſt, nec cuius tutela ebore cælata eſt, nec quæ fiſcis
ac opibus regijs preſſa eſt: ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſ
ſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, uelox, & non ſentiens uẽ
tum. Gladium bonum dices, nõ cui deauratus eſt baltheus, nec cui uagina gemmis di
ſtinguitur, ſed cui & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne ruptu
rus. Regula nõ quàm formoſa, ſed quàm recta ſit quæritur. Eo quodq; laudatur cui cõ
paratur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantũ
aeret, quantum fœneret, à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo incumbat lecto, quam
perlucido poculo bibat, ſed quã bonus ſit. Bonus autẽ eſt, ſi ratio explicita & recta eſt,
& ad naturæ ſuæ uoluntatẽ accõmodata. Hæc uocatur uirtus, hoc eſt honeſtum et uni
cum hominis bonũ. Nã cũ ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatũ facit.
Hoc aũt unum hominis bonũ eſt, quo uno beatus efficitur. Dicimus & illa bona quæ
à uirtute profecta cõtractaq; ſunt, id eſt opera eius omnia. Sed ideo unũ ipſa bonũ eſt,
quia nullum ſine illa eſt. Si omne in animo bonum eſt, quicquid illum confirmat, ex
tollit, amplificat, bonum eſt: ualidiorem autem animum, & excelſiorem, & ampliorẽ,
facit uirtus: nam cætera quæ cupiditates noſtras iritant, deprimunt quoq; animum &
labefaciunt, & cum uidentur attollere inflant, ac multa uanitate deludunt. Ergo unũ
id bonũ eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius uitæ honeſti ac tur
pis reſpectu temperantur: ad hæc faciẽdi & non faciendi ratio dirigitur. Quid ſit hoc
dicam, Vir bonus quod honeſte ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit,
faciet, etiamſi damnoſum erit, faciet, etiã ſi periculoſum erit. Rurſum quod turpe erit,
non facier, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi uoluptatem, etiam ſi potentiam. Ab hone
ſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtũ utiq; ſecutu
rus

rus eſt, turpe utiq; uitaturus, & in omni actu uitæ ſpectaturus hæc duo, nullum aliud
bonum quàm honeſtum, nec aliud malum quàm turpe. Si una indeprauata uirtus eſt,
& ſola permanet tenoris ſui, unum eſt bonum uirtus, cui iam accidere ut nõ ſit bonũ
non poteſt, mutationis periculum effugit ſapientia. Sapientia non eripitur, ſapientia
in ſtultitiã non reuoluitur. Dixi ſi forte meminiſti, concupita uulgo et formidata incõ
ſulto impetu, pleroſq; calcaſſe: inuentus eſt qui flammis imponeret manum, cuius ri
ſum non interrumperet tortor, qui in funere liberorum lachrymam non mitteret, qui
morti intrepidus occurreret: amor, ira, cupiditas pericula depopoſcerũt. Quod ſi hoc
poteſt breuis obſtinatio animi, aliquo ſtimulo excitata, quanto magis uirtus, quæ nõ
ex impetu, nec ſubito ſed æqualiter ualet, cui perpetuũ robur eſt? Sequitur, ut quæ ab
incõſultis ſæpe contemnuntur, à ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Vnũ
ergo bonum ipſa uirtus eſt, quæ inter hanc fortunam & illam ſuperba incedit, cũ ma
gno utriuſq; contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe præter ho
neſtum, nulla non uirtus laborabit. Nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra
ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex qua uirtutes ſunt, & ueritati, quæ ſine ra
tione non eſt. Quæcunq; autem opinio ueritati repugnat, falſa eſt. Virum bonum cõ
cedas neceſſe eſt ſummæ pietatis erga deos eſſe. Itaq; quicquid illi acciderit, æquo ani
mo ſuſtinebit. Sciet enim id accidiſſe lege diuina, qua uniuerſa procedũt. Quod ſi eſt,
unum illi bonum erit, quod honeſtum: in hoc enim poſitum eſt & parere dijs, nec ex
candeſcere ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, & face
re imperata. Si ullum aliud eſt bonũ quàm honeſtum, ſequetur nos auditas uitæ, aui
ditas rerum uitam inſtruẽtium, quod eſt intolerabile, infinitum, uagum. Solum ergo
bonum eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus hominum futurã feliciorem uitam q̃
deorum, ſi ea bona ſunt quorũ nullus dijs uſus eſt, tãquam pecunia & honores. Adhĩce
nunc, quod ſi modo ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quàm
eſt dũ uerſatur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt quibus per corpora utimur, emiſſis,
erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis et in uniuerſum datis, clauſas &
obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quæ tam homini cõtingunt quàm mu
tis animalibus, & muta animalia beatam uitam actura, quod fieri nullo modo poteſt.
Omnia pro honeſto patienda ſunt, quod non erat faciendum, ſi eſſet ullum aliud bo
num quàm honeſtum. Hæc quamuis latius executus eſſem priore epiſtola, conſtrin
xi & breuiter percurri. Nunquam autem uera tibi opinio talis uidebitur, niſi animũ
alleues, & teipſum interroges: ſi res exegerit, ut pro patria moriaris, & ſalutem omniũ
ciuium tua redimas, an porrecturus ſis ceruicem, nõ tantum patienter, ſed etiam libẽ
ter. Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, ut hoc habeas. Vide
quanta uis honeſti ſit. Pro Rep. morieris, etiam ſi ſtatim facturus hoc eris, cum ſcieris
tibi eſſe faciendum. Interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore
breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctũ exem
ptumq; rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & uir
fortis & iuſtus cum mortis ſuæ pretia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omniũ
pro quibus dependit animam, in ſumma uoluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille
quoq;, cui etiã hoc gaudiũ eripitur, quod tractatio operis maximũ & ultimũ præſtat,
nihil cunctatus diſſiliet in mortem, facere recte, pieq; contentus. Oppone etiam nunc
illi multa quæ dehortentur. Dic, factum tuum matura ſequetur obliuio, & parum gra
te exiſtimatio ciuium reſpondebit tibi. Iſta omnia extra opus meum ſunt, ego ipſum
contemplor, hoc eſſe honeſtũ ſcio. Itaq; quocũq; ducit ac uocat, uenio. Hoc ergo unũ
bonũ eſt quod non tãtum perfectus animus, ſed generoſus quoq; & indolis bonæ ſen
tit, cætera leuia ſunt, mutabilia. Itaq; ſolicite poſſidentur, etiã ſi fauente fortuna in unũ
cõgeſta ſunt, dominis ſuis †incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando &
†illudũt. Nemo ex iſtis quos purpuratos uides felix eſt, nõ magis quàm ex illis quibus
ſceptrum & chlamydẽ in ſcena fabulæ aſſignant: cum præſente populo elati inceſſe
rũt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceãtur, & ad ſtaturã ſuã redeunt. Nemo iſtorũ
quos diuitiæ honoreſq; in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus

al. incubant.
al. elidunt.
Simul pro poſtquam

Universidad de Deusto
Biblioteca

uidetur? Cum basi illum sua metiris: paruus pumilio, licet in monte constiterit, Colossus magnitudinem suam seruabit, etiam si steterit in puteo. Hoc laboramus errore, sic nobis imponitur, quod neminem æstimamus eo quo est, sed adijcimus illi & ea quibus adornatus est. Atqui cum uoles ueram hominis æstimationem inire, & scire qualis sit, nudum inspice: ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia, corpus ipsum exuat: animum intuere qualis quantusq; sit, alieno an suo magnus: si erectis oculis gladios micantes uidet, et si scit sua nihil interesse, utrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum uoca. Si cum illi denuntiata sunt corporis tormẽta, & quæ casu ueniunt, & quæ potẽtioris iniuria, si uincula & exilia, & uanas humanarum formidines mentium, securus audit, & dicit, non ulla laborum O uirgo noua mi facies inopinaue surgit, Omnia præcepi atq; animo mecum ipse peregi. Tu hodie ista denuntias, ego semper denuntiaui mihi, hominem parauí ad humana, præcogitati mali mollis ictus uenit. At stultis & fortunæ credentibus, omnis uidetur noua rerum & inopinata facies. Magna autẽ pars est apud imperitos mali, nouitas. Hoc ut scias, ea quę putauerunt aspera, cum assueuere, patiũtur, ideo sapiens assuescit futuris malis, & quæ alij diu patiendo leuia faciũt, hic leuia facit diu cogitãdo. Audimus aliquando uoces imperitorum dicentium, Sciebã hoc mihi restare. Sapiens scit sibi omnia restare, quicquid factum est, dicit, sciebam. Vale.

IN LIBRVM X.

EPISTOLA LXXII.

1 Scit se esse natum oneri ferendo. Ita uetus editio. In priscis exemplaribus non habebatur, natum. Ita dixit, esse oneri ferendo, quemadmodum dicimus, est soluendo.

EPISTOLA LXXIII.

2 Quæ possis & incise scribere. In alijs erat, inecẽdo scribere, forte scriptũ erat, incessum scribere, quemadmodum dicimus cursim, nisi incise dicitur scribi, quod ex interuallo scribitur.

EPISTOLA LXXIIII.

3 Vsus fructusq;. Verba iureconsultorum sunt, quæ illi solent abscp coniunctione proferre. Vsus fructus, uti frui, nec aliter arbitror fuisse scriptum à Seneca.

EPISTOLA LXXV.

4 Aliquos spes uana delusit, pro aliquos, alij quos, nonnulli codices habebant, inuidẽtque alij quos spes, &c.

EPISTOLA LXXVII.

5 Quis sit? Pitaules. In alijs erat, quid sit: Nam subaudiendum est quæris. Nõ enim quæritur quis homo sit, sed quid rei cuius gratia factus sit cõcursus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus quis est, sed quid est: & respondetur musicus est.

6 Pitaules. In alijs erat, Pytholaus, forte legendum, phisaules, ab inflandis tibijs.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER VNDECIMVS.

EPIST. LXXVIII. Exemplis & rationibus docet de morte nõ esse curandũ.

alias pyris

SVBITO nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti solent, & nuntiare secuturæ classis aduentum, tabellarias uocant. Gratus illarum Campaniæ aspectus est. Omnis in pilis Puteolorum turba consistit, & ex ipso genere uelorum Alexandrinas, quamuis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet iupparum intẽdere quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æque adiuuat cursum, quàm summa pars ueli, illinc maxime nauis urgetur. Itaque quoties uentus increbuit, maiorq; est quàm expedit, antemna submittitur. Minus habet uirium flatus ex humili. Cum intrauere Capreas & promontorium, ex quo Alta procelloso speculatur uertice Pallas, cæteræ uelo iubentur esse contẽtæ, supparum Alexãdrinarum insigne indicium est. In hoc omnium discursu properantiũ ad litus, magnam ex pigritia mea sensi uoluptatem, quod epistolas meorũ accepturus, nõ properauí scire, quis illic esset rerum mearum status, quid afferrent. Olim iam nec perit quicquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam si senex non essem, fuerat sentiendum.

tiendum. Nunc uero multo magis, quia quantulumcunq; haberem, tamen plus iam mihi superesset uiatici, quàm uiæ, præsertim cum eam uiam simus ingressi, quam peragere non est necesse. Iter imperfectum erit, si in media parte aut citra peditum locum steteris. Vita nõ est imperfecta, si honesta est. Vbicunq; desines, si bene desinis, tota est. Sæpe autem & fortiter desinendum est, & non ex maximis causis. Nam nec hæ maximæ sunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus (quem optime noueras) adolescens quietus & citò senex, morbo & nõ insanabili correptus, sed longo & molesto & multa imperante, cœpit deliberare de morte: conuocauit complures amicos: unusquisq; aut quia timidus erat, id illi suadebat, quod sibi suasisset: aut quia adulator & blandus, id consiliũ dabat, quod deliberanti gratius fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus homo egregius, & ut uerbis illum quibus laudari dignus est laudẽ, uir fortis ac strenuus, uidetur mihi optime illum cohortatus. Sic enim cœpit. Noli mi Marcelline torqueri, tanquam de re magna deliberes. Non est res magna uiuere, omnes serui tui uiuunt, omnia animalia, Magnum est honeste mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias. Cibus, somnus, libido. Per hunc circulũ currit ur. Mori uelle non tantum prudens, & fortis aut miser, sed etiam fastidiosus potest. Non opus erat suasore illi, sed adiutore. Serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicauit tunc faciliam periculum adire, cum incertũ esset, an mors domini uoluntaria fuisset, alioquin tam mali exempli esset prohibere dominum, quàm occidere. Deinde ipsum Marcellinum admonuit non esse inhumanũ, quemadmodũ cœna peracta reliquiæ circũstantibus diuiduntur: sic peracta uita aliquid porrigi his, qui totius uitæ ministri fuissent. Erat Marcellinus facilis animi & liberalis, etiã cum de suo fieret. Minutas itaq; summulas distribuit flentibus seruis, & illos ultro consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine. Triduo abstinuit, & in ipso cubiculo poni tabernaculum iussit. Solium deinde illatũ est, in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa paulatim defecit, ut aiebat, non sine quadam uoluptate, quam afferre solet leuis dissolutio animi, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam excessi non ingratam tibi, exitum enim amici tui cognosces, non difficilem nec miserum. Quamuis enim mortem sibi conscíuerit, tamen mollissime excessit, & uitæ elapsus est. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla necessitas exigit. Sæpe debemus mori nec uolumus, morimur nec uolumus. Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi quandoq; moriendum, tamen cum propè accesserit, tergiuersatur, tremit, plorat. Nónne tibi uidebitur stultissimus omnium, qui fleuerit quod ante annos mille non uixerat? Aeque stultus est, qui flet, quod post annos mille non uiuet. Hæc paria sunt, non eris, nec fuisti. Vtrunq; tempus alienũ est. In hoc punctum coniectus es, quod ut extendas, quousq; extendes? Quid fles? quid optas? Perdis operam. Desine fata deũm flecti sperare precando, rata & fixa sunt, atq; magna & æterna necessitate ducũtur. Eò ibis, quo omnia eunt. Quid tibi nouum est? ad hanc legem natus es, hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus morituroru sequetur, quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, esses, si multa milia tibi cõmorerentur. Atqui multa milia hominum & animalium hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, animam uarijs generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod semper ibas? Nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum uirorum mea tibi iudicas relaturum? Puerorum referam. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, non seruiam, sua illa dorica lingua, & uerbis fidem imposuit. Vt primum iussus est fungi seruili & contumelioso ministerio, afferre enim uas obscœnum iubebatur, illisum parieti caput rupit. Tam prope libertas est, & seruit aliquis? Ita non sic perire filium tuum malles, quàm per inertiam senem fieri? Quid ergo est, cur perturberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi, duceris. Fac tui iuris, quod alieni est. Non sumes pueri spiritum, ut dicas, non seruio? Infelix, seruis hominibus, seruis rebus, seruis uitæ. Nam uita, si moriendi uirtus abest, seruitus est. Et quid habes propter quod expectes? Voluptates ipsas quæ te morantur ac retinent,

Universidad de Deusto
Biblioteca

consumpsisti, nulla tibi noua est, nulla non iam odiosa ipsa satietate: quis sit uini, quis mulsi, sapor scis, nihil interest, centum per uesicam tuam an mille amphoræ transeant, saccus est. Quid sapiat ostreum, quid mullus optime nosti, nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reseruauit. At qui hæc sunt à quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod tibi eripi doleas? † Amicos & patriam? Tanti enim illam putas, ut tardius cœnes, solemq; si posses, extingueres? Quid enim unquam fecisti luce dignum? consistere non curiæ te, non fori, non ipsius naturæ rerum desiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Inuitus relinquis macellum, in quo nihil reliquisti. Mortem times, at quomodo illam media oblectatione contemnis? Viuere uis, scis enim, mori times. Quid porrò ista uita non mors est? Cæsar, cum illum transeuntē per latinam uiam, unus ex custodiarum agmine demissa usq; in pectus uetere barba, rogaret mortem, nunc enim inquit, uiuis? Hoc istis respondendū est, quibus succursura mors est. Mori times? nunc enim uiuis? Sed ego, inquit, uiuere uolo, qui multa honeste facio. Inuitus relinquo officia uitæ, quibus fideliter & cum industria fungor. Quid? tu nescis unum esse ex uitæ officijs & mori? Nullum officium relinquis. Non enim certus numerus quem debeas explere finitur. Nulla uita est non breuis. Nam si ad naturam rerum respexeris, etiam Nestoris & Statiliæ breuis est, quæ inscribi monumento suo iussit, annis se nonaginta nouem uixisse. Vides aliquam gloriari senectute longa, quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere? Quomodo fabula, sic uita, non quamdiu, sed quàm bene acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet quo loco desinas, quocunq; uoles, desine, tantum bonam clausulam impone. Vale.

al. amicus & paries

Vide Plinium lib. 7. cap. 4

EPIST. LXXIX Quod multum ad bonam ualetudinem amicorum præsentia & mollis exercitatio prosunt. De tribus incommodis infirmitatis & eorum remedijs.

VExari te distillationibus crebris ac febriculis, quæ longas distillationes & in consuetudinem adductas sequūtur, eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus ualetudinis, quod inter initia contempsi. Poterat adhuc adolescētia iniurias ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere: deinde succubui, & eò perductus sum, ut ipse distillarem. Ad summam maciem deductus, sæpe impetum cœpi abrumpendæ uitæ, patris mei indulgentissimi senectus retinuit. Cogitaui enim non quàm fortiter ego mori possem, sed quàm ille fortiter desiderare non posset. Itaq; imperaui mihi ut uiuerem, aliquando enim & uiuere, fortiter facere est. Quæ mihi tunc fuerint solatio dicam: si prius hoc dixerim, hæc ipsa quibus acquiescebam, medicinæ uim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia, & quicquid animum erexit, etiam corpori prodest. Studia mihi nostra saluti fuerunt, Philosophiæ acceptum fero quod surrexi, quod conualui: illi uitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi ad bonam contulerūt ualetudinē amici, quorū adhortationibus, uigilijs, sermonibus, alleuabar. Nihil æque Lucili uiroxū optime ægrum reficit atq; adiuuat, quàm amicorū affectus, nihil æque expectationē mortis ac metum surripit. Non indicabā me, cum illos superstites relinquerem, mori: putabam, inquam, me uicturū, non cum illis, sed per illos: non effundere

al. ad uiuēdū

spiritū mihi uidebar, sed trahere. Hæc mihi dederūt uoluntatem † adiuuandi me, & patiendi omne tormentū: alioquin miserrimū est, cum animū moriendi proieceris, non habere uiuēdi. Ad hæc ergo remedia te confer. medicus tibi quantū ambules, quantū exerearis, monstrabit. Ne indulgeas otio, ad quod uergit iners ualetudo: ut legas clarius, & spiritū, cuius iter & receptaculū laborat, exerceas: ut nauiges, & uiscera molli iactatione cōcutias: quibus cibis utaris: usuū quādo uiriū causa aduoces, quādo intermittas, ne iritet & exasperet tussim. Ego tibi illud præcipio, q̄d non tantū huius morbi, sed totius uitæ remediū est. Contemne mortē. Nihil triste est, cum huius metum effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia sunt, metus mortis, dolor corporis, intermissio uoluptatū. De morte satis dictū est, hoc unum dicam, non morbi hunc esse sed naturæ metum: multorū mortem distulit morbus, & saluti illis fuit, uideri perire. Morieris nō quia ægrotas, sed quia uiuis. Ista te res & sanatū manet: cum cōualueris, non mortē sed ualetudinē effugies. Ad illud nunc propriū incōmodum reuertamur, magnos cruciatus habet

morbus, sed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam summi doloris intentio inuenit finem. Nemo potest ualde dolere, & diu: sic nos amantissima nostri natura disposuit, ut dolorem aut tolerabilem aut breuem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus. Nerui, articuliq;, & quicqd aliud exile est, acerrime furit, cum in arcto uitia conceperit. Sed cito hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt: siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, uim suam qua uiget admonetq; nos, perdit: siue quia corruptus humor cum desijt habere quò confluat, ipse se elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra & chiragra, & omnis uertebrarū dolor, neruorumq; interquiescit, cum illa quæ torquebat hebetauit: omniū istorū prima uerminatio uexat, impetus mora extinguitur, & finis dolendi est obtorpuisse. Dentium, oculorū, aurium dolor ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur. Non minus me hercule quàm capitis ipsius, sed quo incitatior est, eo citius in alienationē stuporemq; conuertitur. Hoc itaq; solatium uasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est quod imperitos in uexatione corporis male habet, non assueuerunt animo esse contenti, multū illis cum corpore fuit. Ideo uir magnus ac prudens animū deducit à corpore, & multum cum meliore & diuina parte uersatur, cum hac querula ac fragili quantū necesse est. Sed molestum est, inquis, carere assuetis uoluptatibus, abstinere cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinētia grauia sunt, deinde cupiditas relanguescit, ipsis per se quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde morosus est stomachus, inde quibus fuit auiditas cibi, odium est, desideria ipsa moriūtur. Non est autem acerbū carere eo, quod cupere desieris. Adijce, quod nullus non intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adijce, quod licet & cauere uenturum, & obsistere imminenti remedijs. Nullus enim non signa præmittit, utiq; qui ex solito reuertitur. Tolerabilis est morbi patiētia, si contempseris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibijpsi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor est, si nihil illi opinio adiecerit. Contra si exhortari te cœperis ac dicere, nihil est, aut certe exiguū est, duremus, iam desinet, leuē illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione suspensa sunt, non ambitio tantum, ad illam respicit, & luxuria & auaritia. Ad opinionem dolemus, tam miser est quisq;, q̄ credidit. Detrahendas præteritorū dolorū conquestiones puto, & illa uerba, nulli unquam fuit peius, quos cruciatus, quanta mala pertuli? Nemo me resurrecturū putauit. Quoties deploratus sum à meis, quoties à medicis relictus? In eculeum impositi non sic distrahuntur, Etiam si sunt uera ista, transierūt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miserum esse, quia fueris? Quid quod nemo nō multum malis suis adiecit, & sibijpse mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retulisse iucundum est. Naturale est mali sui fine gaudere. Circūcidenda ergo duo sunt, & futuri timor, & ueteris incōmodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondū. In ipsis positus difficultatibus dicat, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Toto contra illum pugnet animo, uincetur si cesserit, uincet si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc pleriq; faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstandū est. Istud quod premit, quod impendet, quod urget, si subducere te cœperis, sequetur & grauius incumbet: si contra steteris & obniti uolueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantū toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum quia pugnant ista patiuntur, sed ut pugnent, exercitatio ipsa tormentū est. Nos quoq; euincamus omnia, quorū præmium non corona, nec palma est, nec tubicen prædicationi nominis nostri silentiū faciens, sed uirtus & firmitas animi & pax in cæterū parta, si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio. Quid ni sentias? si illum muliebriter tuleris. Quemadmodū perniciosior est hostis fugiētibus, sic omne fortuitū incōmodum magis instat cedenti & auerso. Sed graue est: quid? nos ad hoc fortes sumus ut leuia portemus? Vtrum uis longū esse morbū, an concitatū & breuem? Si longus est habet intercapedinē, dat refectioni locum, multū temporis donat, necesse est ut exurgat & deficiat. Breuis morbus ac præceps alterutrū faciet, aut extinguetur, aut extinguet. Quid autem interest non sit, aut non sim? In utroq; finis dolendi est. Illud quoq; proderit, ad alias cogitationes auertere

Universidad de Deusto
Biblioteca

auertere animum, & à dolore discedere. Cogita quid honeste, quid fortiter feceris, bonas partes tecum ipse tracta, memoriã in ea, quæ maxime miratus es, sparge, tunc tibi fortissimus quisq; & uictor doloris occurrat. Ille qui dum uarices exsecandas præberet, legere librum perseuerauit. Ille qui nõ desijt ridere, cum hoc ipsum mirati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur, Non uincetur dolor ratione, qui uictus est risu? Quicquid uis nunc licet dicas, distillationes & uim continuæ tussis egerentẽ uiscerũ partes, & febrem præcordia ipsa torrentem, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma, & eculeus, & lamina, & uulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renouaret & altius urgeret impressum, inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum est, non rogauit: parum est, non respondit: parum est, risit, & quidem ex animo: uis tu post hoc dolorem deridere? sed nihil, inquit, agere sinit morbus, qui me omnibus abduxit officijs. Corpus tuum ualetudo tenet, non animũ. Itaq; cursoris morantur pedes, sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in usu solet, suadebis, docebis, audies, disces, quæres, recordaberis. Quid porrò nihil agere te credis, si temperãs æger sis? Ostendens morbum posse superari, uel certe sustineri. Est, mihi crede, uirtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi indomitiq; terroribus, & in uestimentis uir fortis apparet. Habes quod agas, bene luctare cum morbo, si nihil te coẽgerit, si nihil exorauerit, insigne prodis exemplum. O quàm magna erat gloriæ materia, si spectaremur ægri. Ipse te specta, ipse te lauda. Præterea duo sunt genera uoluptatum, corporales morbus inhibet, non tamen tollit, immo (si uerum æstimes) incitat, magis iuuat bibere sitientem, gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinẽtia contigit, auidius excipitur. Illas uero animi uoluptates, quæ maiores certioresq; sunt, nemo medicus ægro negat, has quisquis sequi, & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum: quare? quia non uino niuem diluit, quia non rigorem potionis suæ quam capaci scypho miscuit, renouat fracta insuper glacie, quia nõ ostrea illi lucrina in ipsa mensa aperiuntur, quia non circa cœnationem eius tumultus cocorum est, ipsos cum obsonijs focos transferentiũ, hoc enim iam luxuria commenta est. Ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum ferueat, cœnam culina prosequitur. O infelicẽ ægrum, edet quantum concoquat, non iacebit in conspectu aper, ut uilis caro, à mensa relegatus, nec in repositorio eius pectora auium (totas enim uidere fastidium est) congesta ponentur. Quid tibi mali factum est? Cœnabis tanquam æger, immo aliquãdo tanquam sanus. Sed omnia ista facile perferemus, sorbitionẽ, aquam calidam, & quicquid aliud intolerabile uidetur delicatis & luxu fluentibus, magisq; animo quàm corpore morbidis, tantum mortem desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognouerimus. Ita demum nec uita tedio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res, uarias, magnas, diuinas percensentem, in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum naturã peragenti nunquam in fastidium ueritas ueniet, falsa satiabunt. Rursus si mors accedit & uocat, licet immatura sit, licet mediam præcidat ætatem, perceptus longissimæ fructus est. Cognita est illi ex magna parte natura, scit tempore honesta non crescere: hijs necesse est uideri omnem uitam breuem, qui illam uoluptatibus uanis & ideo infinitis metiuntur. Hijs te cogitationibus recrea, & interim epistolis nostris uacando; ueniet aliquod tempus quod nos iterum iungat ac misceat, quantumlibet sit illud, longum faciet scientia utendi. Nam ut Possidonius ait, unus dies hominum eruditorũ plus patet, quàm imperiti longissima ætas. Interim hoc tene, hoc morde, aduersis non succumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere, tanquam quicquid potest facere, factura sit. Quicquid expectatum est diu, leuius accedit. Vale.

EPIST. LXXX De Scylla & Charybdi & Aetna. Aequale in omnibus esse quod beatum facit.

EXpecto epistolas tuas, quibus mihi indices circumitus Siciliæ totius, quid tibi noui ostenderit, & omnia de ipsa Charybdi certiora. Nam Scyllam saxum esse, & quidem † non terribile nauigantibus optime scio. Charybdis an respondeat fabulis, perscri-

nõ, uidetur redundare

bi mihi desidero. Et si forte obseruaueris (dignũ est autem ut obserues) fac nos certiores, utrum uno tantũ uento agatur in uortices, an omnis tempestas æque mare illud contorqueat: & an uerum sit quicquid illo freti turbine arreptum est, per multa milia trahi conditum, & circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi perscripseris, tunc tibi audebo mandare, ut in honorẽ meum Aetnam quoq; ascendas, quam consumi & sensim subsidere, ex hoc colligunt quidam, quod aliquando longius nauigantibus soleat ostendi. Potest hoc accidere, non quia montis altitudo descendit, sed quia ignis euanuit, & minus uehemens ac largus effertur, ob eandem causam fumo quoq; per diem segnior. Neutrum autem incredibile est, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignẽ manere eundem, quia non ipse ex se est, sed in aliqua inferna ualle cõceptus exæstuat, & alijs pascitur, in ipso monte non alimentũ habet, sed uiam. In Lycia regio notissima est, Hephestion incolæ uocant, foratũ pluribus locis solum, quod sine ullo nascentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaq; regio est, & herbida, nil flammis adurentibus, sed tantum ui remissa ac languida refulgentibus. Sed reseruemus ista, tunc quæsituri, cum tu mihi scripseris, quantũ ab ipso ore montis niues absint, quas ne æstas quidem soluit, adeo tutæ sunt ab igne uicino. Non est autem quod istam curam imputes mihi, morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Aetnam describas in tuo carmine, † & hunc solennem omnibus Poëtis locũ attingas, quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obstitit, quod iam Vergilius impleuerat, ne Seuerũ quidem Cornelium uterq; deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus se dedit, & qui præcesserãt, non præripuisse mihi uidentur quæ dici poterant, sed aperuisse. Sed multum interest, utrum ad consumptam materiam, an ad subactam accedas, Crescit indies, & inuenturis inuenta non obstant. Præterea conditio optima est ultimi. Parata uerba inuenit, quæ aliter instructa nouam faciem habẽt, nec illis manus inijcit tanquam alienis, sunt enim publica: Iurisconsulti negant quicquam publicũ usu capi. Aut ego te non noui, aut Aetna tibi saliuam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit, quæ tanta in te est, ut uidearis mihi retractaturus ingenij tui uires, si uincẽdi periculum sit: tanta tibi priorũ reuerentia est. Inter cætera hoc habet boni sapientia. Nemo ab altero potest uinci, nisi dum ascenditur, dum ad summũ perueneris, paria sunt. Non est incremento locus, statur. Num quid sol magnitudini suæ adijcit? Num quid luna ultra quàm solet procedit? Maria non crescunt, mundus eundem habitũ ac modum seruat. Extollere se, quæ iustam magnitudinẽ impleuere non possunt. Quicunq; fuerint sapientes, pares erunt & æquales, habebit unusquisque ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior. Illud de quo agitur quod beatũ facit, æquale est in omnibus. An Aetna tua possit sublabi & in se ruere, an hoc excelsum cacumen & conspicuum per uasti maris spatia detrahat assidua uis ignium, nescio: uirtutem, non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc una maiestas deprimi nescit, nec proferri ultra, nec referri potest. Sic huius, ut cœlestium, stata magnitudo est. Ad hanc nos conemur educere, iam multum operis effectum est, immo si uerum fateri uolo, non multum. Nec enim bonitas est, pessimis esse meliorem. Quis oculis glorietur, qui suspicentur diem, quibus sol per caliginẽ splendet, licet contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noster habebit quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris, in quibus uolutatur, non tenui uisu clara prospexerit, sed totum diem admiserit, & redditus cœlo suo fuerit, cum receperit locum, quem occupauit sorte nascendi. Sursum uocant illum initia sua. Erit autem illic etiam antequam hac custodia exoluatur, cum uitia discecerit, purusq; ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere Lucili charissime, in hoc ire impetu toto, licet pauci sciant, licet nemo † uiuat. Gloria umbra uirtutis est, etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodũ aliquãdo umbra antecedit, aliquando sequitur uel à tergo est: ita gloria aliquãdo ante nos est, uisendamq; se præbet, aliquãdo in auerso est, maiorq; quo seruior, ubi inuidia fecessit. Quãdiu uidebat furere Democritus? uix recepit Socratem fama. Quãdiu Catonem ciuitas ignorauit, respuit,

al. uideat

nec

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec intellexit, nisi cum perdidit. Rutilij innocentia ac uirtus lateret, nisi accepisset iniu
riam: dum uiolatur, effulsit. Nunquid non sorti suæ gratias egit, & exilium sunm com
plexus est? De his loquor, quos illustrauit fortuna, dum uexat. Quàm multorũ profe
ctus in in notitiam euasere post ipsos? quàm multos fama non excepit, sed eruit? Vides
Epicurum, quantopere non tantum eruditiores, sed hæc quoq; imperitorũ turba mire
tur. Hic ignotus ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaq; iam annis Metro
doro suo superstes, in quadam epistola, cum amicitiã suam † & Metrodori grata cõme
moratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, nihil sibi & Metrodoro inter bona tanta
nocuisse, quod ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed pene inaudi
tos. Nunquid ergo non posteaq; esse desierat, inuentus est? Nunquid non opinio eius
emicuit? Hoc Metrodorus quoq; in quadam epistola confitetur, se & Epicurum non
satis † emicuisse, sed post se & Epicurum, magnũ paratumq; nomen habituros, qui uo
luissent per eadem ire uestigia. Nulla uirtus latet, & latuisse, non ipsius est damnum.
Veniet qui conditam & seculi sui malignitate cõpressam dies publicet. Paucis natus
est, qui populũ ætatis suæ cogitat. Multa annorũ milia, multa populorũ superuenient.
Ad illa respice, etiam si omnibus tecum uiuentibus silentium liuor indixerit, uenient
qui sine offensa, sine gratia iudicẽt. Si quod est pretiũ uirtutis ex fama, nec hoc interit.
Ad nos quidem nihil pertinebit posterorũ sermo, tamen etiam non sentientes colet ac
frequentabit. Nulli non uirtus & uiuo & mortuo retulit gratiam, si modo illam bona
secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed idem fuit, siue ex denuntiato uidebat,
siue imparatus ac subito. Nihil simulatio proficit, paucis imponit leuiter extrinsecus
inducta facies, ueritas in omnem partem sui semper eadem est. Quæ decipiunt, nihil
habent solidi. Tenue est mendacium, perlucet, si diligenter inspexeris. Vale.

forte, cum

al. enituisse

EPIST. LXXXI De exercendo in philosophia ingenio. Et quod uera libertas excusso mortis metu, & paupertatis acquiritur.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi uaco, sed spectaculi, quod omnes
molestos ad sphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem
meam impedit, quæ hac ipsa fiducia procedit audacius. Non crepuit subinde hostium
non alleuabatur uelum, licebit † uno uadere, quod magis necessarium est per se eunti,
& suam sequenti uiam. Non ergo sequor priores? facio, sed permitto mihi & inuenire
aliquid, & mutare, & relinquere. Non seruio illis, sed assentior. Magnum tamen uer
bum dixi, qui mihi silentium promittebã, & sine interpellatore secretum. Ecce ingens
clamor ex stadio profertur, & me non excutit mihi, sed in huius ipsius rei contentio
nem transfert. Cogito mecum quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci,
quantus ad spectaculum non fidele, & lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes
bonas solitudo, quàm imbecilli animo sint, quorum lacertos humerosq; miramur. Il
lud maxime reuoluo mecum, si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam po
test, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat, qua solem ardentissimũ
in feruentissimo puluere sustinens aliquis, & sanguine suo madens diem ducat: quan
to facilius animus corroborari possit, ut fortunæ ictus inuictus excipiat, ut proiectus,
ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eger rebus, ut ualeat. Animus ex se cre
scit, seipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus est, multo oleo, longa
denicq; opera, tibi continget uirtus sine apparatu, sine impensa. Quicquid facere te po
test bonum, tecum est. Quid tibi opus est ut sis bonus? uelle. Quid autem melius pote
uelle, quàm eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoq; condi
tionis extremæ, & in his sordibus nata, omni modo exuere conantur, peculium suum,
quod cõparauerunt uentre fraudato, pro capite numerãt. Tu non concupisces quanti
cunq; ad libertatẽ peruenire, qui te putes in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis?
emi non potest. Itaq; in tabellas uanũ conscribitur nomen libertatis, quam nec qui eme
runt habent, nec qui uendiderunt. Tibi des oportet istud bonum, à te petas. Libera te
primum metu mortis, illa nobis primum iugum imponit. Deinde metu paupertatis.
Si uis scire quàm nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitũ uultus. Sæ
pius pauper & fidelius ridet, nulla solicitudo in alto est, etiam si qua incidit cura, uelut

Vide num legendũ sit uni

nubes leuis transit: horum qui felices uocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & suppu
rata tristitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros, sed inter
erumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicẽ. Sepius hoc exemplo mihi uten
dũ est, nec enim ullo efficacius exprimitur, hic humanæ uitæ mimus, qui nobis partas
quas male agamus, assignat. Ille qui in scena † latius incedit, & hæc resupinus dicit,
Impero Argis, regna mihi liquit Pelops,
Qua ponto ab Helles atq; ab Ionio mari
Vrgetur Isthmos, seruus est, quinque modios accepit. & quinq; denarios. Ille qui su
perbus atq; impotens, & fiducia uirium tumidus, ait.
Quod nisi quieris Menelae hac dextra occides, diurnum accipit, in † cœnaculo
dormit. Idẽ de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominũ, supraq; turbã deli
catus lectica suspendit. Omniũ istorum personata felicitas est. Cõtemnes illos, si dispo
liaueris. Equum emturus solui subes stratum, detrahis uestimenta uenalibus, ne qua
uitia corporis lateant, hominem inuolutum æstimas? Mangones, quicquid est quod
displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaq; ementibus ornamẽta ipsa suspecta sunt,
siue crus alligatum, siue brachiũ aspiceres, nudari iuberes & ipsum tibi corpus ostẽdi.
Vides illum Scythiæ Sarmatiæq; ue regem insigni capitis decorum, si uis illũ æstimare,
totumq; scire qualis sit, fascias solue, multũ mali sub illa latet. Quod de alijs loquor, si
perpendere te uoles, sepone pecuniam, domum, dignitatem, intus teipse considera. †
Nunc qualis sis alijs credis. Vale.

al. elatus

al. centunculo

aliter, nõ qualis sis, alijs credens

EPIST. LXXXII. Quod propter ingratitudinem non est à bene ficio cessandum. De compensatione iniuriæ & beneficij, quod nemo scit referre gratiam, nisi sapiens.

QVereris incidisse te in hominem ingratũ, Si hoc nunc primũ, age aut fortunæ,
aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest, nisi te ma
lignum. Nam si hoc periculum uitare uolueris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium
pereant, apud te peribunt Non respondeant potius, quàm non dentur. Et post malam
segetem ferendum est. Sæpe quicquid perierat assidua infelicis soli sterilitate, unius
anni restituit ubertas. Est tãti ut gratũ inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam
certam in beneficijs manũ, ut non sæpe fallatur. Aberrent, ut aliquando hæreant. Post
naufragium maria tentantur, fœneratorem non fugat à foro coactor. Cito inerti otio
uita torpebit, si relinquẽdum est quicquid offendit. Te uero benigiorem hæc ipsa res
faciat. Nam cuius rei euentus incertus est, id, ut aliquando procedat, sæpe tentandum
est. Sed de isto satis multa in his libris locuti sumus, qui de beneficijs inscribũtur. Illud
magis quærendum uidetur, quod non satis (ut existimo) explicatum est, an is qui pro
fuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit, & nos debito soluerit. Adisce si uis & illud,
multo plus postea nocuit, quàm ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis senten
tiam quæris, alterum ab altero absoluetur, & dicet, quamuis iniuriæ præponderẽt, ta
mẽ beneficijs donetur, cũ quod ex iniuria supereſt plus nocuit, sed prius profuit. Itaq;
habeatur et tẽporis ratio. Iam illa manifestiora sunt quàm ut admoneri debeas, quẽren
dum esse quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit, quoniã animo & beneficia
& iniuriæ constant. Nolui beneficiũ dare, uictus sum aut uerecundia, aut instantis per
tinacia, aut spe. Eo animo quidq; debetur, quo datur, nec quantum sit, sed à quali pro
fectum uoluntate perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficiũ fuit & hoc
quod modũ beneficij prioris excessit, iniuria est. Vir bonus utroſq; calculos sic ponit,
ut se ipse circumscribat, beneficio adijcit, iniuræ demit. Ille alter remissior iudex (quẽ
esse me malo) iniuriæ obliuisci debebit, officij meminisse. Hoc certe, inq;, iustitiæ con
uenit, suum cuiq; reddere, beneficio gratiã, iniuriæ talionem, aut certe malam gratiã.
Verum erit istud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. Nam si idẽ est,
beneficio uis iniuriæ extinguitur. Nam cui etiam si merita non anteceſſissent, oporte
bat ignoſci, post beneficia lædenti, plus quàm uenia debetur. Nõ pono utriq; par pre
tium, pluris æstimo beneficiũ quã iniuriã. Non omnes grati sciunt debere beneficium.
Potest etiã imprudẽs, & rudis, & unus è turba, utiq; dum † prope sibi est, reddere bene

Vide num legendũ sit pro bæ fidei

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc in quibusdã non addantur

ficiũ,† & pensare ab accepto,ignorat autẽ quantũ pro re debeat. Vni sapienti notũ est, quanti res quæq; taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modo ,stultus etiã si bonæ uoluntatis est,aut minus q̃ debeat,aut tempore,aut quo nõ debeat loco ,reddit,id quod referendũ est,effundit atq; abiicit. Mira in quibusdam rebus uerborũ proprietas est,& consuetudo sermonis antiqui,quædã efficacissimis & officia docentibus notis signat. Sic certe solemus loqui. Ille illi gratiã retulit. Referre est ultro quod debeas afferre. Nõ dicimus,gratiã reddidit. Reddũt enim,& qui reposcũtur,& qui inuiti,& qui ubilibet, & qui per alium. Nõ dicimus,repsuit beneficium , aut soluit, nullum enim nobis placuit,quod æri alieno cõuenit uerbum. Referre est , ad eum à quo acceperis , rem ferre. Hæc uox significat uoluntariã relationẽ. Qui retulit,ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secũ,quantũ acceperit,à quo quando,ubi, quemadmodũ. Itaq; negamus quenq̃ scire gratiã referre, nisi sapientẽ. Non magis q̃ beneficiũ dare quisquã scit, nisi sapiẽs,hic, scilicet qui magis dato gaudet,q̃ alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat,quæ uidemur inopinata omnibus dicere,παραδοξα Græci uocant: & ait, Nemo ergo scit præter sapientẽ referre gratiã: ergo nec qd debet creditori suo , reponere quisq; scit alius: nec cũ emit aliquã rem ,pretiũ uenditori persoluere? Sed ne nobis fiat inuidia,scito idem dicere Epicurũ. Metrodorus certe ait, solũ sapientẽ referre gratiã scire. Deinde idem admiratur,cũ dicimus, solus sapiẽs scit amare , solus sapiens amicus est. Atqui & amoris & amicitiæ pars est referre gratiam,imò hoc magis uulgare est, & in plures cadit,quàm uera amicitia. Deinde idem admiraꝛ quod dicimus, fidẽ nisi in sapiente non esse,tanq̃ non ipse idẽ dicat. An tibi uidetur fidẽ habere, qui referre gratiam nescit? Desinãt itaq; infamare nos tanquã incredibilia iactantes , & sciãt apud sapientẽ esse ipsa honesta , apud uulgum simulacra rerum honestarũ & effigies . Nemo refert gratiã scit, nisi sapiens . Stultus quoq; utcunq; scit , & quemadmodũ potest referat,scientia illi potius q̃ uoluntas desit, uelle non discitur. Sapiens intra se omnia cõparabit. Maius enim aut minus fit(quamuis idem sit)tempore,loco,causa,Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infusæ,quòd opportune dati mille denarij . Multum enim interest,donaueris,an succurreris: seruauerit illum tua liberalitas,an instruxerit. Sæpe quod datur,exiguũ est: quod sequitur ex eo,magnum . Quantũ autem existimas interesse,utrũ aliquis† quod dederat,receperit,uel quod præstauit,sumpserit,an beneficiũ acceperit,ut daret? Sed ne in eadẽ quæ satis scrutati sumus reuoluamur , in hac cõparatione beneficij & iniuriæ uir bonus iudicabit quidẽ qd erit æquissimũ, sed beneficio fauebit, in hanc erit partẽ procliuior. Plurimum autem momenti persona solet afferre in rebus eiusmodi. Dedisti mihi beneficium in seruo, iniuriam fecisti in patre : seruasti mihi filium,sed patrem abstulisti. Alia deinceps per quæ procedit omnis collatio prosequetur. Et si id pusillũ erit quod interfit,dissimulabit: etiã si multũ fuerit , sed si id donari salua pietate ac fide poterit,remittet. id est,si ad ipsum tota ptinebit iniuria. Summa rei hæc est: facilis erit in cõmutando,patietur plus imputari sibi, iniuitus beneficiũ per compensationẽ iniuriæ soluet: in hãc partẽ inclinabit,huc uerget,ut cupiat debere gratiã,cupiat referre. Errat enim si quis beneficiũ libentius accipit q̃ reddit. Quãto hilarior est qui soluit q̃ qui mutuatur , tãto debet lętior esse, qui se maximo ęre alieno aceptí beneficij exonerat,q̃ qui cum maxime obligatur. Nam in hoc quoq; fallũtur ingrati,quod creditori quidẽ præter sortẽ extra ordinẽ numerãt, beneficiorũ autẽ usum esse gratuitũ putant: & illa crescũt mora,tantoq; plus soluendũ est, quanto tardius. Ingratus est, qui beneficiũ reddit sine usura. Itaq; huius quoq; rei habebitur ratio, cũ cõferentur accepta & expensa. Omnia faciẽda sunt , ut quàm gratissimi simus . Nostrum enim in hoc bonum,quemadmodũ iustitia,non est, ut uulgo creditur , ad alios pertinens,maxima pars eius in se redit. Nemo nõ cum alteri prodest,sibi profuit. Nõ eo nomine dico,quo uolet adiuuare adiutus,protegere defensus,qd bonũ exemplũ circuitu ad facientẽ reuertitur: sicut mala exẽpla recidunt in autores , nec ulla miseratio cõtigit his,qui patiuntur iniurias,quas posse fieri,faciendo docuerunt: sed qd uirtutũ omniũ pretium in ipsis est. Non enim exercentur ad prẽmiũ,recte facti,fecisse merces est. Gratus sum,non ut alius mihi libentius præstet priori iratus exẽplo ,sed ut rem iucundissimã

al. & nisi fallor uere,de ea quod præstaret,sumpserit

simã ac pulcherrimã faciã. Gratus sum,non quia expedit, sed quia iuuat. Hoc ut scias ita esse,si gratum esse nõ licebit,nisi ut uidear ingratus, si reddere beneficiũ non aliter quã per speciem iniuriæ potero,æquissimo animo ad honestum consiliũ per mediã infamiam tendã. Nemo mihi uidetur pluris æstimare uirtutẽ,nemo illi magis esse deuotus,quàm qui boni uiri famã perdidit,ne conscientiam perderet. Itaq;, ut dixi, maiore tuo q̃ alterius bono gratus es. Illi enim uulgaris & quotidiana res cõtigit,recipere qd dederat: tibi magna & ex beatissimo animi statu profecta gratum fuisse . Nã si malicia miseros facit,uirtus beatos , gratum aũt esse uirtus est , rem usitatã redidisti, inæstimabilem consecutus es,conscientiã grati,quæ nisi in animum diuinũ,fortunatumq; non peruenit. In contrarium autẽ huic affectum summa infelicitas urget. Nemo si ingratus est,nõ miser erit: nõ differo illum,statim miser est. Itaq; ingrati esse uitemus , nõ aliena causa,sed nostra. Minimũ ex nequitia leuissimũq; ad alios redundat, quod pessimũ ex illa est,& (ut ita dicam) spississimum,domi remanet,& premit habentem: quemadmodum Attalus noster dicere solebat,Malicia ipsa maximã partem ueneni sui bibit. Illud autẽ uenenum quod serpentes in alienã perniciẽ proferunt , sine sua continent,nõ est huic simile,hoc habẽtibus pessimum est. Torquet ingratus se & macerat,odit quæ accepit,quia redditurus est,& extenuat,iniurias uero dilatat atq; auget. Quid autem eo miserius,cui beneficia excidunt,hærent iniuriæ? At contra sapientia exornat omne beneficium ,ac sibi ipsa cõmendat,& se assidua eius comemoratione delectat. Malis una uoluptas est,& hæc breuis,dum accpiunt beneficia , ex quibus sapienti longum gaudium manet, ac perenne. Nõ enim illum accipere,sed accepisse delectat,quod immortale est & assiduum. Illa contemnit,quibus læsus est , nec obliuiscitur per negligentiã, sed uolens. Non uertit omnia in peius,sed nec quærit cui imputet casum , & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur uerba,nec uultus: quicquid accidit, benigne interpretãdo leuat: nec offensæ potius, quam beneficij meminit,quantum potest in priore ac meliore se memoria detinet: nec mutat animum aduersus bene meritos , nisi multum malefacta præcedant , & manifestum etiam conniventi discrimen est: tunc quoq; in hoc duntaxat,ut talis sit post maiorem iniuriã qualis ante bene ficium. Nam cum beneficio par est iniuria , aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus sententijs paribus absoluitur , & semper quicquid dubium est, humanitas inclinat in melius : sic animus sapientis , ubi paria maleficijs merita sunt, desinet quidem debere, sed nõ desinet uelle debere: & hoc facit quod qui post tabulas accepto quidẽ præstauerant usurã, uel hi remittunt,uel tabulas notas soluunt, Nemo autẽ gratus esse potest, nisi cõtempserit ista , propter quæ uulgus insanit . Si referre uis gratiam , & in exilium eundum est & effundendus sanguis , & suscipienda egestas, & ipsa innocentia sępe maculanda,indignisq; obijcienda rumoribus. Nõ paruo sibi constat homo gratus. Nihil charius æstimamus,quàm beneficiũ , quamdiu petimus: nihil uilius,cum acceperimus. Quæris quid sit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum, sed quid petendum sit. Abstrahunt à recto, diuitiæ ,honores,potentia , & cætera , quæ opinione nostra cbara sunt,pretio suo uilia . Nescimus æstimare res, de quibus nõ cum fama , sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quo mentes in se nostras trahant,præter hoc,quod mirari illa consueuimus. Nõ enim quia concupiscẽda sunt laudantur,sed concupiscuntur,quia laudata sunt : & cum singulorum error publicum fecerit,singulorum errorem facit publicus . Sed quemadmodum illa credidimus , sic & hoc populo† demus, nihil esse grato animo honestius . Omnes hoc urbes,omnes etiã ex barbaris regionibus gentes,conclamabunt. In hoc bonis malisq; conueniet. Erunt qui uoluptates laudent,erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximũ malum dicant , erũt qui ne malum quidem appellẽt: diuitias aliquis ad summum bonũ admittet,alius illas dicet humanæ malo uitæ repertas, nihil esse eo locupletius,cui quod donet fortuna nõ inuenit. In tanta iudiciorũ diuersitate , referendã bene merentibus gratiam,omnes uno tibi(quod aiunt)ore affirmabunt: in hoc tam discors turba cõsentiet, cum interim iniurias pro beneficijs reddimus. Et prima causa est,cur quis ingratus sit,

al. credamus

Vno ore

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliter, periculosissime

si satis gratus esse non potuit. Eò perductus est furor, ut † pernicioſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe non reddere, non uult esse cui reddat. Tibi habe quod accepisti, non repeto, non exigo, profuisse tutum sit. Nullū est odium pernicioſius, quàm me beneficij uiolati pudere. Vale.

EPIST. LXXXIII. De inerti quiete uel otio, & de morte, quod licet speciē habeat mali, non tamen est malum, neq; bonum.

DEsij iam de te esse solicitus. Quem, inquis, deorum sponsorem accepisti? eum, scilicet qui neminem fallit, animū, recti ac boni amatorē. In tuto pars tui melior est, potest fortuna tibi iniuriam facere, quod ad rem magis pertinet, nō timeo ne tu facias tibi. I qua cœpisti, & in isto te uitæ habitu compone, placide, non molliter. Male mihi esse malo, quàm molliter. Nunc sic excipe quemadmodum à populo solet dici, dure, aspere, laborioſe. Audire solemus sic quorundam uitam laudari, quibus inuidetur.

μανοίμην ἂν μᾶλλον ἢ τὸ δύμην.

Epictetus

Molliter uiuit, hoc dicunt mollis est. Paulatim enim effœminatur animus, atq; in similitudinē otij sui & pigritiæ, in qua iacet, soluitur. Quid ergo? uiro non uel obrigescere satius est? Deinde delicati timēt mortē, cui uitam suam fecere simílem. Multū interest inter otium, & conditiuū. Quid ergo, inquis, non satius est uel sic iacere, quàm & istis officiorum uorticibus uolutari? Vtraq; res detestabilis est, & cōtractio, & torpor. Puto æque qui in odoribus iacet, mortuus est, quàm qui rapitur unco. Otium sine literis mors est, & hominis uiui sepultura. Quid deniq; prodest secessisse, tanquam nō transmaria nos solicitudinum causæ prosequantur? Quæ latebra est, in quam nō intret metus mortis? Quæ tam emunita & in altum subducta uitæ quies, quam non dolor terret? Quocunq; te abdideris, mala humana circumstrepent. Multa extra sunt, quæ circumeunt nos, quæ aut fallant, aut urgeāt. Multa intus, quæ etiam in media solitudine exæstuant. Philoſophia circumdanda est inexpugnabili is murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. Insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua uendicat, infra illū omne telum cadit. Non habet (ut putamus) fortuna longas manus, neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaq; quantum possumus, ab illa recedamus, quod sola præstabit sui naturæq; cognitio. Sciat quò iturus sit, unde ortus, quod illi bonum, quod malum sit, quid petat, quid deuitet, quæ sit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda discernat, qua cupiditatū mansuescit insania, timorum sæuitia compescitur. Hæc quidam putant ipsos etiam sine philoſophia repressisse, sed cum securos aliquis casus expertus est, exprimitur sera confessio. Magna uerba excidunt, cum tortor poposcit manū, cū mors propius accessit, possis illi dicere, facile prouocabas mala absentia. Ecce dolor, quem tolerabilē esse dicebas: Ecce mors, contra quam multa animose locutus es, sonant flagella, gladius micat. Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo. Faciet autem illud firmum assidua meditatio, si nō uerba exercueris, sed animum, si contra mortē te præparaueris, aduersus quam non exhortabitur, nec attolet, qui cauillationibus tibi persuadere tentauerit, mortē malū non esse. Libet enim Lucilii uirorū optime ridere ineptias Græcas, quas nondū, quamuis mirer, excussi. Zenonoster hac collectione utitur. Nullum malum glorioſum est, mors autem glorioſa est, mors ergo non est malum. Profecisti, liberatus sum metu. Post hæc non dubitabo porrigere ceruicem. Nō uis seuerius loqui, † sed morituro risum mouere. Non me hercule facile tibi dixerim, utrū ineptior fuerit, qui se hac interrogatione iudicauit, mortis metum extinguere, an qui hoc tanquā ad rem pertineret, conatus est soluere. Nam & ipse interrogationē contrariam opposuit, ex eo natā, quod mortē inter indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci uocāt. Nihil, inquit, indifferens glorioſum est, Mors aūt glorioſum est, ergo mors nō indifferens. Hęc interrogatio uides ubi obrepat, mors nō est glorioſa, sed fortiter mori glorioſum est: & cū dicit, indifferens nihil glorioſum est, cōcedo tibi, ita ut dicā, nihil glorioſum esse, nisi circa indifferentia; indifferentia autē esse dico, nec bona nec mala, tāquam morbū, dolorem, paupertatem, exilium, mortē: nihil horū per se glorioſum est, nihil tamen sine his. Laudatur enim nō paupertas, sed is quē nō submittit nec incuruat. Laudatur nō exiliū, sed qui hoc non doluit. Laudatur non dolor, sed ille quem nihil coēgit dolor. Nemo mortē laudat, sed eum cui mors ante abstulit

aliter, nec

stulit animū, cū conturbauit. Omnia ista per se nō sunt honesta, nec glorioſa, sed quicquid uirtus ex illis adijt tractauitq;, honestum & glorioſum facit, illa in medio posita sunt. Interest, utrum malicia illi an uirtus manū admouerit. Mors enim illa quæ in Catone glorioſa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. Hic est enim Brutus, qui cum periturus mortis moras peteret, ad exonerandum uentrem secessit, & euocatus ad mortem, iussusq; præbere ceruicem, Præbebo, inquit, ita uiuā. Quæ demētia est fugere, cum retroire non possis. Præbebo, inquit, ita uiuā, pene adiecit uel sub Antonio. O hominem dignum, qui uitæ dederetur. Sed, ut cœperam dicere, ut des ipsam mortē nec malum esse nec bonum, Cato illa honestiſſime usus est, turpiſſime Brutus. Omnis res, quod nō habuit decus, uirtute addita sumit. Cubiculū lucidum dicimus, hoc idē obscuriſſimum est nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quæ à nobis indifferentia ac media dicūtur, diuitijs, uiribus, formæ, honoribus, regno, & cōtra morti, exilio, malæ ualetudini, doloribus, quæq; alia aut minus aut magis pertimuimus, aut malicia, aut uirtus dat boni uel mali nomen. Massa per se nec calida nec frigida est. In fornacem coniecta concaluit. In aquā remiſſa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est. Id est, uirtus & animus † extrema contemnens. Est & horum Lucili quę appellamus media, grande discrimen. Nō enim sic mors indifferens est, quomodo utrum capillos pares habeas. Mors inter illa est, quę mala quidē nō sunt, tamē habēt mali speciem. Sui amor est, & permanendi conseruandiq; se insita uoluntas, atq; aſperna tio dissolutionis, quia uidetur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui assueuimus rerum copia educere. Illa quoq; res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus, illa ad quæ transituri sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus est, in quas adductura mors creditur. Itaq; etiā si indifferēs mors est, non tamen inter ea est, quæ facile negligi possint. Magna exercitatione durandus est animus, ut conspectum eius accessumq; patiatur, mors contemni debet, magis quàm solet: multa enim de illa credimus. Multorum ingenijs certatum est ad augēdam eius infamiam. Descriptus est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor orci Ossa super recubans antro semesa cruento, Aeternū latrans exangues terreat umbras. Sed etiam cum persuaseris istas fabulas esse, nec quicquā defunctis superesse quod timeant, subit alius metus. Aeque enim timent, ne apud inferos sint, quàm ne nusquam. His † aduersantibus quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortem, quid ni glorioſum sit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquam ad uirtutem exurget, si mortem malum esse crediderit: exurget, si putabit indifferens esse. Nō recipit rerum natura, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat, pigre ueniet & cunctanter. Non est autem glorioſum, quod ab inuito & tergiuersante fit. Nihil facit uirtus, quia necesse est. Adijce nunc quod nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit atq; affuit, cui nulla parte sui repugnauit. Vbi autē ad malum accedītur, aut peiorum metu fit, aut spe bonorum, ad quæ peruenire tāti sit deuorata unius mali patientia. Dissident inter se iudicia faciētis. Hinc est, quod iubeat proposita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re suspecta ac periculoſa fugiat. Igit in diuersa distrahitur. Si hoc est, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit, nō timet quod facit. Tu ne cæde malis, sed cōtra audentior ito, Quàm tua te fortuna sinet. Non ibis audacior, si mala illa esse crediderīs. Eximendum hoc è pectore est, † aliquem hæsitabit impetum moratura suspicio. Trudetur in id, quod inuadendū est. Nostri quidem uideri uolunt Zenonis interrogationem ueram esse, fallacem autē alteram & falsam, quæ illi opponitur. Ego nō redigo ista ad legem Dialecticam, & ad illos artificij ueternoſiſſimi nodos, totum genus istud exturbandum iudico, quo circumscribi se qui interrogatur, existimat, & ad confessionē perductus aliud respondet, aliud putat. Pro ueritate simplicius agendum est, contra metum fortius. Hæc ipsa quæ uoluuntur ab illis, soluere malim & expendere, ut persuadeam, non ut imponā. In aciē educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reipub. bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi ostēdo, in ipsis Thermopylarum angustijs positos, nec uictoriam sperant, nec

aliter, nec

Vide num legendum sit ex terna

aliter, nec

Vide num legendū sit alio qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

reditum. Ille locus illis sepulchrum futurus est, Quemadmodum exhortaris, ut totius gentis ruinam obiectis corporibus excipiant? & uita potius quàm loco cedant? Dices quod malum est, glorioſum non est. Mors glorioſa est, mors ergo non malum. O efficacem concionem. Quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & ſtatim mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus est? Sic, inquit, cõmilitones prandete, tanquam apud inferos cœnaturi. Non in ore creuit cibus, non hæsit in faucibus, nõ elapsus est manibus. Alacres illi & ad prandium processerunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites missos, cum per ingentem hostium exercitum ituri essent, sic allocutus est, Ire commilitones illò necesse est, unde redire non est necesse. Vides quàm simplex & imperioſa uirtus sit. Quem mortaliũ circumscriptiones nostræ fortiorem facere quem erectiorem possunt? Frangunt animũ, qui nunquam minus contrahendus est, & in minuta ac spinoſa cogendus, quàm cum aliquid grande componitur. Non trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces malum non esse? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euincis? Quod auxilium inuenis? Quid dicis imbecillitati humanæ? Quid dicis, quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenij uiribus obnixam cõtra te persuasionem humani generis auertis? Verba mihi captioſa cõponis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis, magna portenta feriuntur. Serpentem illus in Africa sæuum, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisq; petierunt, ne python quidem uulnerabilis erat: cum ingens magnitudo pro uastitate corporis solidi, ferrum & quicquid humanæ torserant manus, reijceret, molaribus demum fracta saxis est, & ad uersus mortẽ tu tam minuta iacularis? Subula leonem excipis. Acuta sunt ista, quæ dicis. Nihil est acutius arista, Quędã inutilia & inefficacia, ipsa subtilitas reddit. Vale.

al. statim

LIBER EPISTOLARVM XI.

EPISTOLA LXXVIII

Tam mali exempli esset occidere dominum quam prohibere. Non dubium est quin ordo sit inuersus. Sensus enim hunc postulat, tam mali exempli esset prohibere dominum quam occidere. Nimirum si cõstaret dominum nolle uiuere, iuxta illud Flacci, Inuitũ qui seruat, idẽ facit occidenti.

Epistola LXXX. cuius initium, Expecto.

Nam Scyllam &c: negatio uidetur redundare, & quidẽ terribile nauigantibus, ut intelligamus hoc scire Senecam, Scyllam respondere fabulis, de Charybdi dubitare. Alioqui, hæc uox, & quidem, augere solet non excipere aut imminuere, Quidam codex habebat, Nam Scyllam quidem saxum esse, & quidem non terribile. na. Vnde dubito num forte scriptum fuerit, Scyllam quidem saxum esse, sed equiti terribile, non nauigantibus, ut intelligas hactenus Scyllam respondere fabulis.

EX EADEM

Nec ignem non manere eundem. Quidam habebant, nec ignem manere eundem. Quanquam utriusque lectionis idẽ est sensus. Quale est illud Maronis,
Nec tales tangere curas.

EX EADEM.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Aetnam &c. Variabat lectio, sed nihil arridebat. Si cui displicet uulgata, perpendat num ita legi possit, Morbo enim tuo daturus, etiam si nemo, ut hic per aposiopesin subandias, roget, Mox. Quid: Mãdem tibi, ut dum Aetnam describis in tuo carmine, & hunc solennem, &c. Sentit enim illum more poetarum non omissurum in descriptione locum quem libenter tractent, qui facile splendescit.

In fine postremæ epistolæ, Nephyton quidẽ, hæc uerba, nõ congruunt sententiæ, legendũ uidetur, ne pilo quidem, aut ne pilis quidẽ, ut intelligas post sagittas & fundas adhibita pila.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIB. DVODECIMVS.

EPIST. LXXXIIII. De statu senectutis, & de frugali conuersatione sua. Et de ebrietate, primum aliorum, deinde suam ponens sententiam.

SIngulos dies tibi meos. & quidem totos indicari iubes. Bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas, quod abscondam. Sic certe uiuendum est, tanquam in conspectu uiuamus, sic cogitandum, tãquam aliquis in pectus intimũ inspicere possit, & potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretũ? Nihil deo clausum est. Interest animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit dico, nõ tanquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libẽter tibi scribã: obseruabo me protinus, & (quod est utilissimum) diem mecum recognoscam. Hoc nos pessimos facit, quod nemo uitam suã respicit. Quid facturi simus cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. At qui consilium futuri ex præterito uenit. Hodiernus dies solidus est. Nemo ex illo quic quam mihi eripuit, totus inter stratum lectionemq; diuisus est. Minimũ exercitationi corporis datum, et hoc nomine ago gratias senectuti, non magno mihi constat, cũ me moui, lassus sum. Hic aũt est exercitationis, etiam fortissimis, finis. Progymnasios meos quæris, unus mihi sufficit, Earinus, puer (ut scis) amabilis, sed mutabitur. Iam alios itinere diuerso euntes: eodem tempore ille ascẽdit, ego descendo, nec ignoras quanquem tenebriorem quæro. Hic quidem ait nos eandem Crisin habere, quia utriq; dentes cadunt: sed iam uix illum assequor currentem, & intra paucissimos dies non poteris cadunt: sed iam uix illum assequor currentem, & intra pauciſſimos dies non poteris, uide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerso euntes: eodem tempore ille ascẽdit, ego descendo, nec ignoras quanto ex his uelocius alterum fiat. Mentitus sum, iam enim ætas nostra nõ descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis cesserit quæris? Quod raro curioribus euenit, Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis quàm exercitatione in frigidam descendi. Hoc apud me uocatur parum calda. Ille tantus Psychrolutes, qui calendis Ianuarijs †Eurípum salutabam, qui anno nouo quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in uirginem desilire, primũ ad Tyberim transtuli, castra, deinde ad hoc solium, quod cum fortissimis sum, & omnia bona fide fiunt, sol temperat, nõ multum mihi ad balneum supereſt. Panis deinde siccus, & sine mensa prandiũ post quod non sunt lauandæ manus. Dormio nimium. Consuetudinem meam nosti. Breuissimo somno utor, & quasi interuigilo, satis est mihi uigilare desijsse. Aliquando dormisse me scio, aliquando suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor, subita aliqua & immensa uoce feriuntur aures meæ. Nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem: fremitum patientissime fero, multæ uoces & in unum confusæ, pro fluctu mihi sunt, aut uento syluam uerberante, & cæteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est? nunc cui animum adiecerim dicam. Supereſt ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi uoluerint prudentissimi uiri, qui rerum maximarum probationes leuissimas & perplexas fecerint, quæ ut sint ueræ, mendacio tamen similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenon, uir maximus, huius sectæ fortissimæ ac sanctissimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligit, uirum bonum non futurum ebrium, Ebrio secretum sermonem nemo committit, uiro autem bono committit, ergo uir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatiõe simili deridetur attende. Satis enim est unam ponere ex multis. Dormienti nemo secretum sermonem committit, uiro autem bono committit, ergo uir bonus non dormit. Quo uno modo potest. Possidonius Zenonis nostri causam agit sed ne sic quidẽ (ut existimo) agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici, Altero cum aliquis uino grauis est, & impos sui. Altero si soleat ebrius fieri, et huic obnoxius uitio est. Hunc à Zenone dici, qui soleat fieri ebrius, non qui sit. Huic autem neminem commissurum arcana, quæ per uinum eloqui posset, quod est falsum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum, qui est ebrius, non eum qui futurus est. Plurimum enim interesse con-

al. in Eurip⁹ saltabam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cedes inter ebrium & ebriosum. Potest & qui ebrius est tunc primum esse, nec habere hoc uitium, & qui ebriosus est, sæpe extra ebrietatem esse. Itaq; id intelligo quod significari uerbo isto solet, præsertim cum ab homine diligentiam professo ponatur, & uerba examinante. Adijce nunc, quod si hoc intellexit Zenon, & nos intelligere uoluit ambiguitate uerbi quæsiuit locum fraudi, quod faciendum non est, ubi ueritas quæritur. Sed sanè si hoc senserit, quod sequitur, falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, nō committi sermonē secretū. Cogita enim quàm multis militibus, non semper sobrijs, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerint. De illa Caij Cæsaris cæde, il-
2 lius dico qui superato Pompeio rempublicā tenuit, tā creditum est illi Cymbro q̄m C.
al. scordulus. al. scordalijs. Cassio. Cassius tota uita aquā bibit. Tullius Cymber & nimius erat in uino & †scordalus, in hanc rem locutus est ipse. Ego, inquit, quēquam feram, qui uinum ferre nō possum? Sibi quisq; nunc nominet eos, quibus scit & uinum male credi, & sermonem bene. Vnum tamē exemplum, quod occurrit mihi referam, ne intercidat. Instruenda est enim uita exemplis illustribus. Non semper confugiamus ad uetera. L. Piso urbis custos ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in cōuiuio exigebat, usq; in horam sextam ferè dormiebat, hoc erat eius matutinum. Officium tamen suū (quo tutela urbis continebatur) diligentissime administrauit. Huic & diuus Augustus dedit secreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tyberius proficiscens in Campaniā, cū multa in urbe & suspecta relinqueret et inuisa, puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis præfectum, uirum grauē, moderatum, sed mersum uino, & madentem adeo, ut ex senatu aliquando (in quem è cōuiuio uenerat) oppressus inexcitabili somno, tolleretur. Huic tamē Tyberius multa sua manu scripsit, quæ committenda ne ministris quidē suis iudicabat: nullum Coss̄o aut priuatum secretum, aut publicum elapsum est. Itaq; declamationes istas de medio remoueamus, Non est animus in sua potestate, ebrietate deuictus, Quemadmodum musto dolia sua rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in summam partem uis caloris eiectat: sic uino exæstuante, quicquid in imo iacet abditum, effertur & prodit in mediū. Onerati mero quemadmodum non cōtinent cibum uino redundāte, ita nec secretum quidē, quod suū alienumq; est, pariter effundunt. Sed quamuis hoc soleat, ita & illud solet, ut cum his quos sciamus libētius bibere, de rebus necessarijs deliberemus. Falsum est ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri nō dari tacitū. Quāto satius est aperte accusare ebrietatē, & uitia eius exponere, quæ etiā tolerabilis homo uitauerit, nedum perfectus ac sapiēs, cui satis est sitim extinguere, qui etiam si quādo orta est hilaritas, aliena cœna producta longius, tamē citra ebrietatem resistit. Nā de illo uidebimus, an sapientis animus nimio uino turbetur, & faciat ebrijs solita. Interim si hoc colligere uis, uirum bonum nō debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? dic q̄ turpe sit plus sibi ingerere quàm capiat, & stomachi sui non nosse mensuram, quàm multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant, nihil aliud esse ebrietatem, quàm uoluntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrium habitum, nun quid de furore dubitabis? Nunc quoq; nō est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitū charissimum sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas, & incēdit, & detegit, obstantem malis conatibus uerecundiam, remouet. Plures enim pudore peccandi quàm bona uoluntate, prohibitis abstinent. Vbi possedit animum nimia uis uini quicquid male latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, sed protrahit: tūc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum petierint, sine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam, nō manum cōtinet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido, omne uitium detegitur & prodit. Adijce illam ignorationē sui, dubia & parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, uelut aliquo turbine circumagente totam domum: stomachi tormenta, cū effeuescit merum, ac uiscera ipsa distendit. Tunc tamen utcunq; tolerabile est, dū illi uris sua est. Quid cum somno uitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas

Ebrietas uoluntaria est insania.

clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes bellicosasq; hostibus tradidit, Hæc multorum annorum pertinaci bello defensa mœnia patefecit, hæc contumacissimos & iugum recusantes in alienum egit arbitrium, hæc inuictas acies mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hyemes, per quas uicta temporum locorumq; difficultate transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt: intemperantia bibēdi, & ille Herculaneus ac fatalis scyphus †cōdidit. Quæ gloria est capere multum? Cum penes te palam fuerit, & propinatio- *al. perdidit.*
nes tuas strati somno ac uomitantes recusauerint, cum superstes toti conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifica, et nemo tam uini capax fuerit, uinceris à dolio. Marcum Antonium magnum uirum & ingenij nobilis, quę alia res perdidit, & in externos mores ac uitia non Romana traiecit quàm ebrietas? Nec minor uino Cleopatræ amor. Hæc illum res hostem publicæ, hæc hostibus suis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis cœnanti referrentut, cum inter apparatissimas epulas luxusq; regales ora ac manus proscriptorum recognosceret, cum uino grauis, sitiret tamen sanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, si sobrius faceret, quanto intolerabilius quod hæc ipsa in ebrietate faciebat? Ferè uinolentiam crudelitas sequitur, †uallatur enim exasperaturq; sanitas mentis. Quemadmodū dif- *al. uillatur.*
ficiles faciunt oculos diutini morbi etiam ad minimā radij solis offensionem, ita ebrie- *al. uiolatur.*
tates continuæ efferant animos. Nā cum sæpe apud se nō sunt, consuetudine insaniæ durata uitia, uino concepta, etiam sine illo ualent. Dic ergo, quare sapiens non debebat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatē ostende, rebus, non uerbis, quod facillimum est. Proba istas, quæ uoluptates uocantur, ubi transcenderint modum, pœnas esse. Nam si illud argumentaberis, sapientem multo uino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit, licet colligas, nec uenenо potato moriturum, nec opio sumpto dormiturum, nec Eleboro accepto quicquid in uisceribus hærebit, eiecturum deiecturumq;. Sed si tentantur pedes, lingua non constat, quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium? Vale.

EPIST. LXXV. De alternitate lectionis, & stili, & quomodo aliorum per transformationē nostra facere debemus.

ITinera ista quæ segnitiem mihi excutiūt, & ualetudini meæ prodesse iudico, & studijs. Quare ualetudinem adiuuent, uides, cum pigrum me & negligētem corporis, literarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studio quare prosint, indicabo. A lectionibus recessi. Sunt autem (ut existimo) necessariæ. Primum ne sim meo uno contentus, deinde ut cum ab alijs quæsita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inuentiēdis. Alit lectio ingenium, & studio fatigatum, nō sine studio tamē, reficit. Nec scribere tantum, nec tātum legere debemus. Altera res cōtristabit, & uires exhauriet, de stilo dico: altera soluet ac diluet. Inuicē hoc illo commutādum est, & alterum altero temperandū, ut quicquid lectiōe collectū est, stilus redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quæ uagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt. Deinde quicquid attulere, disponūt, ac per fauos digerūt: & (ut Vergilius noster ait) liquentia mella Stipāt, & dulci distendunt nectare cellas. De illis non satis constat, utrū succū ex floribus ducant, qui protinus mel sit: an quæ collegerūt, in hūc saporem mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutent. Quibusdā enim placet, nō faciendi mellis sciētiam esse illis, sed colligēdi. Aiūt inueniri apud Indos mel in arundinū foliis, quod aut rosi illius cœli, aut ipsius arundinis humor, dulcis & pinguior gignat. In nostris quoq; herbis uim eandem, sed minus manifestam & notabilem ponī, quā persequatur & cōtrahat animal huic rei genitum. Quidam existimant conditura & dispositione in hāc qualitatem uerti, quę ex tenerrimis uirentium florentiumq; decerpserint, nō sine quodam (ut ita dicam) fermēto, quo in unum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agitur abducar, nos quoq; has apes debemus imitari, & quecūq; ex diuersa lectione congressimus, separare, melius enim distincta seruātur. Deinde adhibita ingenij nostra cura & facultate, in unū saporē uaria illa libamenta confundere: ut etiam si appa- *al. aura.*
ruerit unde sumptū sit, aliud tamen esse q̄ unde sumptū est appareat, quod in corpore

nostro

Universidad de Deusto
Biblioteca

nostro uidemus, sine ulla opera nostra facere naturā. Alimēta quæ accepimus quādiu in sua qualitate perdurant, & solida innatant stomacho, onera sunt. At cū ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum in uires & in sanguinē transeūt. Idē in his, quibus aluntur ingenia præstemus, ut quæcunq; hausimus, nō patiamur integra esse, nec aliena sint, sed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingeniū. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, ut unū quiddam fiat ex multis, sicut unus numerus fit ex singulis, cum minores summas & dissidentes cōputatio una comprehendit. Hoc faciat animus noster. Omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tantū ostendat, quod effecit: etiam si alicuius in te comparebit similitudo, quàm admiratio tibi alterius fixerit, similem esse te uolo quomodo filium, nō quomodo imaginem. Imago res mortua est. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationē? cuius argumentatione metus sententias? Puto aliquādo ne intelligi quidē posse, si magni uiri: nec enim
al. ut in unita tē illā cōpetāt
omnibus quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit, formā suam impressit, tut unitatē cū illa petant. Non uides quàm multorum uocibus chorus constet: unus tamē ex omni
3 bus sonus redditur: aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media, accedūt uiris fœminæ, interponūtur tibiæ, singulorum illic latent uoces, omniū apparent. De choro dico, quem ueteres philosophi nouerant. In comessationibus nostris plus cantorū est, quàm in theatris olim spectatorum fuit, cum omneis uias ordo canentium impleuit, & cauea uenatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumq; cō sonuit, fit coneentus ex dissonis. Talem animum esse nostrum uolo, ut multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarū ætatum exempla, sed in unum conspirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? assidua intentione, si nihil egerimus, nisi ratione suadēte: hanc si audire uolueris, dicet tibi, Relinque ista, iam dudum ad quę discurritur. Relinque diuitias, aut periculum possidentium, aut onus. Relinque corporis atq; animi uoluptates, molliunt & eneruant. Relinque ambitum, tumida res est, uana, uentosa, nullum habet terminū: tam solicita est: ne quē ante se uideat, cū ne se post aliū, laborat inuidia, & quidē duplici. Vides autē quàm miser sit, si is cui inuidetur, & inuidet. Intueris illas potentiū domos, illa tumultuosa, rixa salutantiū, limina? multū habent contumeliarum ut intres, plus cum intraueris. Præteri istos gradus diuitū, & magno aggesta suspensa uestibula. Non in prærupto tantum istic stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiā dirige, tranquillissimasq; res & simul amplissimas pete. Quæcunq; uidentur eminere in rebus humanis, quāuis pusilla sint, & cōparatione humillimorū extent per difficiles tamē & arduos tramites adeūtur. Cōfragosa in fastigiū dignitatis uia est. At si conscendere hunc uerticē libet, cui se fortuna submisit, omnia quidē sub te quæ pro celsissimis habentur, aspicies, sed tamen uenies ad summa per planum. Vale.

EPIST. LXXXVI. De affectibus animi, quos secundū Peripateticos dicit sapientem temperare posse, nō uitare. Et de beatæ uitæ perfectione.

PEperceram tibi, & quicquid nodosi adhuc supererat, præterierā, contentus quasi gustum tibi dare, eorum quæ à nostris dicuntur, ut probetur uirtus, ad explendā beatam uitā sola satis efficax, lubes me quicquid est interrogationū aut nostrarū, aut
vl, traductio/ne nostra.
†ad traditionem nostram excogitatarum, comprehendere, quod si facere uoluero, nō erit epistola, sed liber. Illud toties testor hoc me argumentorum genere nō delectari. Pudet in aciem descendere, pro dijs hominibusq; susceptā, subula armatum. Qui prudens est, & temperans est. Qui temperans est, & constans. Qui constans est, & imperturbatus est. Qui imperturbatus est, sine tristitia est. Qui sine tristitia est, beatus est. Ergo prudens beatus est, & prudentia ad beatā uitam satis est. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam respondent, ut imperturbatum. & constantem, & sine tristitia, sic interpretentur, tanquam interturbatus dicatur, qui raro perturbatur & modice, nō qui nunquam. Item sine tristitia eum dici aiunt, qui nō est obnoxius tristitiæ, nec frequens, nimisuue in hoc uitio. Illud enim, humanam naturam negare, alicuius animum immunē esse tristitia. Sapientē non uinci mœrore, cæterum tangi, & cætera in hunc modū sectæ suæ respondentia. Non his tollunt affectus, sed temperant. Quantulū aūt sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & mœstissimis lætior, & effrenatissimis

simis moderatior, & humillimis maior. Quid si miretur uelocitatem suam laudās ad claudos debilesq; respiciēs: Illa uel intactę segetis per summa uolaret Gramina, nec cursu teneras læsisset aristas, Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti, Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas. Hæc est pernicitas per se æstimata, non quæ tardissimorū collatione laudatur. Quod si sanū uoces, leuiter febricitātem, non est bona ualetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiens imperturbatus dicitur, 4
quomodo apyrina dicūtur, nō quibus nulla ineſt duritia granorū, sed quibus minor. Falsum est. Non enim diminutionē malorum in bono uiro intelligo, sed uacationem, nulla debent esse nō parua. Nam si ulla sint, crescent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta suffusio excæcat, sic modica turbat. Si das aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio, & uelut torrente quodam auferetur: præsertim cum illi nō unum, sed uniuersum affectuū cœtum relinquis, cum quo colluctetur: sed omnis plus potest, quamuis mediocriū turba, quàm posset unius magni uiolentia. Habet pecunię cupiditatem, sed modicā: habet ambitionem, sed nō concitatā: habet, iracundiam, sed placabilem: habet inconstantiam, sed minus uagā ac mobilem: habet libidinem, nō insaniam. Melius cum illo ageretur, qui unum uitium integrum haberet quàm cum eo qui leuiora quidē, sed omnia. Deinde nihil interest quàm magnus sit affectus quantuscunq; est, parere nescit, consiliū nō accipit: quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, nō ferum, non domesticum & mite, natura enim illorū est surda suadēti: sic non sequūtur, nō audiunt affectus quātulicunq; sint. Tigres, leonesq; nunq; ferita tē exuunt, aliquand o submittunt, & cum minime expectaueris, exasperatur torui tas mitigata, Nunq; bona fide uitia mansuescunt. deinde si ratio proficit, ne incipiēt quidem affectus, si inuita ratione cœperint, inuita perseuerabunt. Facilius est enim initia illorū prohibere, cū impetū regere. Falsa est utiq; ista mediocritas & inutilis, eodēq; loco habenda, quo si quis diceret modice insaniendum, modice ægrotandum. Sola uirtus habet: nō recipiūt animi mala temperamentū, facilius sustuleris illa, cū rexeris. Nū quid dubiū est, quin uitia mentis humanæ inuetetata & dura (quę morbos uocamus) immodetata sint, ut auaritia, ut crudelitas, ut impotentia, ut impietas: ergo immoderati sunt & affectus, ab his enim ad illa transitur. Deinde si das aliquid iuris tristitię, timori, cupiditati, cæterisq; moribus prauis, non erūt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt, quibus iritantur. Itaq; crescunt prout magnas habuerint minorés ue causas quibus concitentur: maior erit timor, si plus quo exterreatur, aut peopius, aspexerit: acrior cupiditas, quo illā amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate nō est, an sint affectus, ne illud quidem est quanti sint: si ipsis permisisti incipere, cum causis suis crescent, tantiq; erunt, quanti fient. Adijce nunc, quod ista quantumuis exigua sint, in maius excedunt. Nunquā pernicioſa seruant modū. Quāuis leuia initia morborū, serpunt, & ægra corpora miníma interdū mergit accessio. Illud uero cuius demētiæ est, credere, quarū rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt, earum nostri esse arbitrij terminos. Quomodo ad id finiendum satis ualeo, ad quod prohibendum patum ualui, cū facilius sit excludere, quàm admissa cōprimere? Quidā ita distinxerūt, ut dicerent, tēperans ac prudens positione quidem mentis, & habitu tranquillus est, cuē tu non est: nā quantū ad habitū meatis suæ, non perturbatur, nec contristatur, nec timet, sed multæ extrinsecus causę incidūt, quæ illi perturbationē afferāt. Tale est quod tiolunt dicere, Iracundū quidē illum non esse, irasci tamen aliquando: & timidū quidem nō esse, timere tamē aliquādo: id est, uitio timoris carere, affectu nō carere. Quod si recipitur, usu frequenti timor transit in uitium, & ira in animum admissa, habitū illū ira carentis animi retexit. Præterea si non contemnit uenientes extrinsecus causas, & aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibit & animo recedente. Non cadit autem in sapientem hæc diuersitas mentis. Illud præterea iudico obseruandum, ne duo quæ separatim probanda sunt, misceamus. Per se enim colligitur, unum bonum esse quod honestum per se, rursus ad uitam beatam satis esse uirtutem. Si unū bonum est, quod honestū, omnes concedunt ad beate uiuendum sufficere uirtutem, è contrario non remittetur, si beatum

sola

Universidad de Deusto
Biblioteca

sola uirtus facit, unũ bonum esse, quod honestum est. Xenocrates & Speusippus putant beatum uel sola uirtute fieri posse, non tamen unum bonum esse, quod honestum est. Epicurus quoq; iudicat cum uirtutem habeat, beatum esse, sed ipsam uirtutem nõ satis esse ad beatam uitam, quia beatum efficiat uoluptas, quæ ex uirtute est, non ipsa uirtus. Inepta distinctio. Idem enim negat nunquam uirtutem esse sine uoluptate: ita si ei iuncta semper est, atq; inseparabilis, & sola satis est: habet enim secum uoluptatẽ, sine qua non est, etiam cum sola est. Illud autem absurdum est, quod dicitur beatum quidem futurum uel sola uirtute, non futurum autem perfecte beatum, quod quemadmodum fieri possit, non reperio. Beata enim uita bonum in se perfectum habet inexuperabile, quod si est, perfecte beata est. Si deorum uita nihil habet maius aut melius, beata autẽ uita diuina est, nihil habet, in quod amplius possit attolli. Præterea si beata uita nullius est indigens, omnis beata uita perfecta est, eadẽq́ue est, & beata, et beatissima. Nunquid dubitas quin beata uita summum bonum sit? ergo si summum (quid bonum habet, summe beata est. Quemadmodum summum adiectionem non recipit. (quid enim supra summũ erit?) ita ne beata quidẽ uita, quæ sine summo bono nõ est. Quod si aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia discrimina summi boni facies, cum summum bonum intelligam quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus beatus quàm alius, sequitur, ut hic alterius uitam beatioris magis concupiscat, quàm suam, beatus autem nihil suæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile est: aut aliquid beato resta re, quod esse quàm quod est malit: aut id illum non malle, quod illo melius est. Vtique enim quo prudẽtior est, hoc magis se ad id quod est optimum, extendet, & id omni modo consequi cupiet. Quomodo autẽ beatus est, qui cupere etiamnum potest, imò qui debet? Dicam quid sit, ex quo ueniat hic error. Nesciunt beatam uitam unam esse. In optimo illam statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Itaq; in æquo est longa & breuis, diffusa & angustior, in multa loca, multasq; partes distributa, & in unum coacta. Qui illam numero æstimat & mensura & partibus, id illi quod habet eximium, eripit. Quid autem est in beata uita eximium? quod plena est, finis. Vt puta, edendi bibendiq; satietas est: hic plus edit, ille minus, quid refert? uterque iam satur est. Hic plus bibit, ille minus, quid refert? uterque non sitit. Hic pluribus annis uixit, hic paucioribus. Nihil interest, si tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minus beatum uocas, non est beatus, non potest nomen imminui. Qui fortis est, sine timore est: qui sine timore est, sine tristitia est: qui sine tristitia est, beatus est. Nostrorum hæc interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere conantur, falsam nos rem & cõtrouersam pro confessa † iudicare, eum qui fortis est, sine timore esse. Quid ergo, inquit, fortis imminentia mala non timebit? Istud dementis alienatiq;, non fortis est. Ille uero, inquit, moderatissime timet, sed in totum extra metum non est. Qui hæc dicunt, rursus in idem reuoluuntur, ut illis uirtutum loco sint minora uitia. Nam qui timet quidem, sed rarius & minus, non caret malitia, sed leuiore uexatur. At enim dementem puto qui mala imminentia non extimescunt. Verum est quod dicis, si mala sunt, sed si scit mala illa non esse, et unã tantum turpitudinem malum iudicat, debebit secure pericula aspicere, & aliis timẽda cõtemnere, aut si stulti & amentis est mala non timere, quo quis prudentior est, hoc timebit magis. Vt uobis, inquit, uidetur, præbebit se periculis fortis. Minime. Non timebit illa, sed uitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo (inquis) mortẽ, uincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non, sciet enim illa non esse mala, sed uideri, omnia ista humanæ uitæ formidines putat. Describe captiuitatem, uerbera, cathenas, egestatem, & membrorum lacerationes, uel per morbum, uel per iniuriã, & quicquid aliud attuleris inter lymphaticos metus numera. Ista timidis timẽda sunt. An id existimas malum, ad quod aliquãdo nostra sponte ueniendũ est? Quæris quid sit malum? Cedere his quę mala uocantur, & illi libertatẽ suam dedere, pro qua cũcta patienda sunt. Perit libertas, nisi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent, quid cõueniret forti uiro, si scirent quid esset fortitudo. Nõ est enim inconsulta temeritas, nec periculorũ amor, nec formidabilium appetitio. Scientia est distinguẽdi quid

al. iudicare.

quid sit malum, & quid non sit: diligentissima in tutela sui fortitudo est, & eadem patientissima eorum, quibus falsa species malorum est. Quid ergo, si ferrum intentatur ceruicibus uiri fortis, si pars subinde alia atque alia suffoditur, si uiscera sua in sinu suo uidit, si ex interuallo quo magis tormenta sentiat repetitur, & per siccata uiscera, recẽs dimittitur sanguis, non timere istum tu dices, non dolere? Iste uero dolet. Sensum enim hominis nulla exuit uirtus: sed non timet, inuictus ex alto dolores suos spectat. Quæris quis tunc animus illi sit? qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum est, non cet, quod nocet deteriorem facit. Dolor & paupertas deteriorẽ non faciunt, ergo mala non sunt. Falsum est, inquit, quod proponitur, non enim si quid nocet, etiam deteriorẽ facit. Tempestas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorẽ facit. Quidam Stoici ita aduersus hoc respondent, Deteriorem fieri gubernatorem tempestate ac procella, quia non possit id quod proposuit efficere, nec tenere cursum suum: deteriorem illum in arte sua non fieri, in opere fieri: quibus Peripateticus, Ergo, inquit, & sapientem deteriorẽ faciet paupertas & dolor, & quicquid aliud tale fuerit: uirtutem enim illi non eripiet, sed opera eius impediet. Hoc recte diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris conditio & sapientis. Huic enim propositũ est in uita agenda non utiq; quod tentat efficere, sed omnia recta facere. Gubernatori propositum est utiq; nauem in portum perducere. Artes ministræ sunt, præstare debent quod promittunt. Sapientia domina rectrixq; est. Artes seruiunt uitæ, sapientia imperat. Ego aliter respondẽdum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem ulla tempestate fieri, nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promisit, sed † utilem operam, & nauis regendæ scientiam: hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita uis obstitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune nunquam hanc nauem, nisi rectam, arti satisfecit: tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo, inquis, non nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portum uetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet & exarmat? Non tanquam gubernatori, sed tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut ostendat. Tranquillo enim, ut aiunt, quilibet gubernator est. Nauigio ista obsunt, non rectori eius, qua rector est. Duas personas habet gubernator, Alterum cõmunem cum omnibus qui eandem conscenderunt nauem, qua ipse quoq; uector est, Alterum propriam, qua gubernator est, Tempestas tanquam uectori nocet, non tanquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienũ bonum est, ad eos quos uehit pertinet, quomodo medici ars ad eos quos curat. Sapientia cõmune bonum est, & eorum cum quibus uiuit, & proprium ipsius. Itaq; gubernatori fortasse nocetur, cuius ministerium alijs promissum tempestate impeditur. Sapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab alijs tempestatibus uitæ. Non enim prohibẽtur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinẽtia: ipse semper in actu est, non in effectu, tunc maximus, cum illi fortuna se opposuit, tunc ipsius sapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum esse, & suum. Præterea ne alijs quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliquæ necessitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodũ tractanda Respublica sit: at illud docet, quemadmodũ tractanda sit paupertas, per totã uitam opus eius extẽditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapientis excludit. Id enim ipsum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utrosque casus aptus est, bonorum rector est, malorum uictor. Sic, inquam, se exercuit, ut uirtutem tam in secundis quàm in aduersis exhiberet, nec materiam eius, sed ipsam intueretur. Itaq; nec paupertas illum, nec dolor, nec quicquam aliud, quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? Vtitur. Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra, faciebat exære: si marmor illi, si adhuc uiliorem materiam obtulisses, fecisset quale ex illa fieri optimũ posset. Sic sapiens uirtutem si licebit in diuitijs explicabit, si minus, in paupertate: si poterit, in patria: si minus, in exilio: si poterit, imperator: si minus, miles: si potest, integer: si minus, debilis: quamcunq; fortunã acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarũ, qui sæuissima animalia, & ad occursum expauefacientia hominem, † cogant pati iugum; nec asperitatem excussisse contenti, usq; in

al. fidelem

al. docent

Universidad de Deusto
Biblioteca

contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, osculatur Tigrim suus custos. Elephantem minimus & Aethiops iubet subsistere in genua, ambulare per funem. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, ubicq; horrenda, cum ad hunc peruenere, mansueta sunt. Vale.

IN LIBRVM XII.

EPISTOLA LXXXIIII.

1 Hieran fecimus. Apparet uehementissimũ ac laboriosissimũ cursum fuisse dictum, ἱερὰν, ut subaudias φορὰν: quemadmodũ & nautæ dicũt, sacram ancoram, & medici sacram dosim, ἱερὰν
2 Et scordalus. De hac uoce dictum est epistola 57. (σκορδ.
Nec sopore sumpto dormiturũ: Ex exemplari feliciore reposuimus opio. Opium enim copiosius sumptum letalem adfert somnum. EPIST. LXXXV
3 Locus est deprauatus, nec subueniebant exemplaria. Interim lectionẽ utcunq; tibicine fulciemus, donec quod certũ est emerserit. Opinor inuersum ordinem, atq; ita legendum. Puto aliquãdo ne inlelligi quidem posse, si magni uiri: ut hic ex superioribus repetas argumentationẽ & sententias. Deinde sequatur. Nec enim ex omnibus uelut exemplaria traxit ex quo formã suam impressit, ut in unitatem illa cõpetant. Sensus hic est, Si magni uiri orationẽ imiteris, non agnosci, cuius sit sententia, quũ ille non collegerit ex quibuslibet, posteaq; illis impressit suam formã, ut cõperant in unitatẽ. Verum uideo tolerabilem lectionẽ, si pro ex quo, legas, nec enim omnibus, quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit &c. Rursus si legas traxerat pro traxit, ut sit sensus, Non omnibus impressit formã, quæ ex quo traxerit, hoc est, non addidit notam, qua liqueat quid ex quo traxerit. Et quare non impressit formã: ut illa competant in unitatẽ. In quodam exemplari pro traxit erat struxit, tum Ennij nomen erat additũ. Magni uiri Ennij. EPIST. LXXXVI
4 Quomodo aprina dicũtur, &c. Reposuimus apyrina, qua uoce usus est Plin. lib. 23. cap. 6.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER TREDECIMVS.

EPIST. LXXXVII Exemplo Scipionis utens, notat balneorũ luxuriã, subijciens de saltationibus & insationibus quædam oblectabilia senescenti.

al. arca

Ipsa Scipionis Africani uilla iacẽs hæc tibi scribo, adoratis maiorum cinerib⁹ eius & †ara, quam sepulchrum esse tanti uiri suspicor: animam quidem eius in cœlum, ex quo erat, recepisse persuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit (Hos enim & Cambyses furiosus, ac furore feliciter usus habuit) sed ob egregiam eius moderationem pietatemq;, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quã cum defendit. Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma in libertate. Nihil, inquit, uolo derogare legibus, nihil institutis, æquũ inter omnes ciues ius sit, utere sine me beneficio meo patria, causa tibi libertatis sui, ero & argumentũ. Exco, si plus, quàm tibi expedit creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinẽ animi? in exilium uoluntarium secessit, & ciuitatem exonerauit. Eò perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriã. Neutrum fas erat. Itaq; dedit locum legibus, & se Liternum recepit, tam suum exilium Reipub. imputaturus, quàm Hannibalis. Vidi uillam structam lapide quadrato, murũ circundatum syluæ, turres quoq; in propugnaculũ uillæ utrinq; subrectas. Cisternam ædificijs ac uiridibus subditam, quæ sufficere in usum uel exercitus posset. Balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua. Non uidebatur maioribus nostris calidum, nisi obscurum. Magna ergo me uoluptas subit contemplantẽ mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantũ fermel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramq; (ut mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illũ pauimentũ tam uile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lauari sustineat? pauper sibi uidetur ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint, nisi illis undiq; operosa & in picturæ modum uariata circumlitio prætexatur, nisi uitro condatur camera, nisi Thasius lapis, quondam

quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circũdederit, in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus, nisi aquam argentea †epitomia fuderint. Et adhuc plebeias fistulas loquor, quid cum ad balnea libertinorum peruenero: quantum statuarum, quantum columnarũ est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarũ impensæ cauſa? quantum aquarũ per gradus cum fragore labentium? Eò delitiarũ peruenimus, ut nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ, magis quàm fenestræ, muro lapideo exsectæ, ut sine iniuria munimenti, lumen admitterẽt. At nunc blactaria uocant balnea, si qua non ita †aptata sunt, ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauantur simul & colorantur, nisi ex solio agros & maria prospiciunt. Itaq; quæ cõcursum & admirationẽ habuerant cum dedicarentur, hæc in antiquorũ numerum reijciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta est, quo ipsa se obrueret. At olim & pauca erãt balnea, nec ullo cultu exornata. Cur enim ornaretur res †quadratoria, & in usum non in oblectamenta reperta? Non suffundebatur aqua, nec recens semper uelut ex calido fonte currebat, nec referre credebant in quam perlucida sordes deponerent. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obscura, & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximũ, aut ex Cornelijs aliquem manu sua temperasse. Nam hoc quoq; nobilissimi ædiles fungebãtur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendiq; munditias, & utilem ac salubrem temperaturã, non hanc quæ nuper inuenta est, similis incendio, adeo quidem ut conuictum in aliquo scelere seruum, †uiuum lauari oporteat. Nihil mihi uidetur iam interesse, †ardeat balneum an caleat. Quantæ nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod non in caldariũ suum latis specularibus diem admiserat, quod non in multa luce decoquebatur, & spectabat, ut in balneo coqueret? O hominẽ calamitosum, nescit uiuere. Non pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbida, & cum plueret uehementius, penè lutulenta. Nec multũ eius intererat an sic lauaretur, ueniebat enim, ut sudorem illic ablueret, non ut unguentũ. Quas nũc quorundam futuras uoces credis? non inuideo Scipioni, uere in exilio uixit, qui sic lauabatur. Immo si scias, nõ quotidie lauabatur. Nam, ut aiunt qui priscos mores urbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant: cæterũ toti nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundissimos fuisse. Quid putas? Illo soluisse militiæ laborẽ decebat uitum. Posteaq; munda balnea inuenta sunt, spurciores sunt. Describpturus infamem, & nimijs notabilẽ delitijs Horatius Flaccus quid ait? Pastillus Rusillus olet. Dares nunc Ruccillum, proinde esset ac si hircum oleret, & Gorgonij loco esset, quem idem Horatius Ruccillo opposuit. Parum est sumere unguentũ, ni bis die terq; renouetur, ne euanescat in corpore. Quid quod odore tanq; suo gloriãtur? Hæc si tibi nimiũ tristia uidebũtur, illæ imputabis, in qua didici ab Aegialo diligentissimo patrefamiliæ (Is enim nũc huius agri possessor est) quãuis uetus arbustum posse transferri. Hoc nobis senibus discere necessariũ est, quorũ nemo non oliuetũ alteri ponit. Quod uidi hoc dico, illud arbustũ trimum & quadrimũ haud fastidiendi fructus autumo. Depone, te quoq; proteget illa quæ Tarda uenit seris factura nepotibus umbram, ut ait Vergilius noster: qui nõ quid ueri simile, sed quid decentissime diceretur, aspexit, nec agricolas docere uoluit, sed legentes delectare. Nam (ut omnia alia transeam) hoc quod hodie mihi necesse fuit deprehendere, ascribam, Vere fabis satio est, tũc te quoq; medica putres Accipiũt sulci, & milio uenit annua cura. Annuo tempore ista ponenda sunt, & an utriusq; uerna sit satio, hinc æstimes licet. Iunius mensis est quo tibi scribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die uidi fabam metentes, milium serentes. Ad oliuetũ reuertor, quod uidi duobus modis dispositum. Magnarũ arborũ truncos circũcisis ramis, & ad unum redactis pedem, cum rapo suo transtulit, amputatis radicibus, relicto tantũ capite ipso, ex quo illæ pependerant. Hoc limo tinctũ in scrobem demisit: deinde terrã non aggessit tantũ, sed calcauit & pressit. Negat quicquã esse hac (ut ait) †positione efficacius: uidelicet frigus excludit & uentum, minus præterea mouetur: & ob hoc nascentes radices prodire patitur, ac solũ apprehendere, quas necesse est teneras adhuc, & precario hærentes, leuis quoq; reuellat

al. epistomia

al. aliter, quæ drantaria

al. inuitum

al. algeat

aliter, spissatione

agitatio: parum autē arboris anteq̄ obruat radix, ex omni enim materia quæ nudata
est,ut ait,exeunt radices nouæ. Non plures autē super terram eminere debet truncus,
quàm tres aut quatuor pedes,statim enim ab imo uestietur, nec magna pars quemad-
modum in oliuetis ueteribus arida & retorrida erit. Alter ponēdi modus hic fuit. Ra-
mos fortes,nec cortícis duri,quales esse nouellarū arborum solent, eodem genere de-
posuit. Hi paulo tardius surgunt,sed cum tanq̄ à planta processerint,nihil habent in se
horridum, nec triste. Illud etiam nunc uidi, uitem ex arbusto suo annosam transferri:
huius capillamenta quoq̄ (si fieri potest) colligenda sunt,deinde liberalius sternenda
uitis,ut etiam ex corpore radicescat. Et uidi non tantū mense Februario positas,sed &
iam Martio exacto tenent,& cōplexæ sunt non suas ulmos. Omnes autē istas arbores,
quæ (ut ita dicam) grandis copiæ sunt,ait aqua adiuuandas cisternina: quæ si prodest,
habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito,ne quemadmodum
Aegialus noster me sibi aduersarium parauit,sic ego parem te mihi. Vale.

EPIST. LXXXVIII Exemplo suo & Catonis ad frugalitatē hortatur, annectens contra Peripateticos disputationem de fortuitis.

NAufragium antequā nauim ascenderem feci: quomodo acciderit, non adiicio,
ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum nullum esse falsum,
nec tam mirabile quàm prima facie uidetur,cum uolueris approbabo,imò etiam si no
lueris. Interim hoc me iter docuit,quàm multa haberemus superuacua, & quàm cum
al.cōtemnere facili iudicio possemus †deponere,quæ si quando necessitas abstulit,non sentimus ab-
lata. Cum paucissimis seruis, quos unum capere uehiculū potuit, sine ullis rebus,nisi
quæ corpore nostro continebantur,ego & Maximus meus biduum iam beatissimum
agimus. Culcitra in terra iacet,ego in culcitra. Ex duabus penulis,altera stragulū,alte-
ra opertoriū facta est. De prandio nihil detrahi potuit, paratum fuit non magis hora,
nusquam sine caricis,nusquam sine pugillaribus. Illæ si panem habeo,pro pulmenta-
rio sunt: si non, pro pane: quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego faustum &
felicem & reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui nunquā maior est,
quàm ubi aliena sepositi,& fecit sibi pacem,nihil timendo,fecit sibi diuitias,nihil con
cupiscendo. Vehiculum in quod impositus sum,rusticum est. Mulæ uiuere se ambu-
lando testantur,mulio excalceatus uon propter æstatem. Vix à me obtineo,ut hoc ue
hiculum uelim uideri meum. Durat adhuc peruersa recti uerecundia: quoties in ali-
quem comitatū lautiorem incidimus,inuitus erubesco: quod argumentū est, ista quæ
aliter,fidem probo, quæ laudo,nondum habere certam †sedem & immobilem. Qui sordido uehi-
culo erubescit,pretioso gloriabitur. Parum adhuc profeci,nondum audeo frugalitatē
palàm ferre,etiam nūc curo opiniones uiatorū. Contra totius generis humani opinio
nes mittenda uox erat: insanitis,erratis,stupetis ad superuacua,neminē æstimatis suo.
Cum ad patrimoniū uentum est,diligentissimi cōputatores,sic rationē ponitis singu-
lorū,quibus aut pecuniam crediturí estis,aut beneficia. Nam hæc quoq̄ iam expensa
fertis,Late possidet,sed multū debet: habet domum formosam,sed alienis nummis pa-
ratam: familiā nemo cito speciosiorē producit,sed nominibus non respōdet. Si credi-
toribus soluerit, nihil illi supererit. Idem in reliquis quoq̄ facere debebitis. excutere
quantum proprij quisq̄ habeat. Diuitem illum putas,quia aurea supellex etiam in uia
eum sequitur,quia in omnibus prouincijs arat, quia magnus calēdarij liber uoluitur,
quia tantū suburbani agri possidet, quantū inuidiose in desertis Apuliæ possideret: &
cum omnia dixeris pauper est. quare? quia debes: quantum inquis? omnia, nisi forte
al.tu dices †iudices interesse,utrū aliquis ab homine,an à fortuna mutuū sumpserit. Quid ad rem
pertinent mulæ saginatæ, unius omnes coloris? Quid ista uehicula cælata? Instrati
ostro alipedes, pictisq̄ tapetis, Aurea pectoribus demissa monilia pendent, Tecti
auro fuluū mandunt sub dentibus aurum. Ista nec dominū meliorē possunt facere,
nec mulam. M. Cato Censorius (quē tam necessariū Romano populo hercule profuit
nasci q̄ Scipionē. Alter enim cum hostibus nostris bellum,alter cum moribus gessit)
cantherio uehebatur,& hippoperis quidē impositis,ut secum utilia portaret. O quàm
cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his trossulis in uia diuitibus,cursores & Nu-
midas

midas & multum ante se pulueris agentem. Hic siue dubio cultior,comitatiorq̄ quàm
M. Cato uideretur, hic inter illos apparatus delicatus, qui cum maxime dubitat, utrū
se ad gladium locet,an ad cultrum. O quantum erat seculi decus imperatorem trium-
phalem Censorium (& quod super omnia hæc est) Catonem,uno caballo esse conten
tum,& ne toto quidem. Partem enim sarcinæ ab utroque latere dependentes occupa
bant. Ita non omnibus obesis mannis & asturconibus & tolutarijs præferres unicum
illum equum ab ipso Catone defrictum? Video non futurum finem in ista materia ul-
lum,nisi quem mihi ipse fecero. Hic itaq̄ conticescam,quantū ad ista,quæ sine dubio
talia diuinauit futura, qualia nunc sunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc
uolo paucissimas adhuc interrogationes nostrorum tibi reddere ad uirtutem perti-
nentes,quam satisfacere uitæ beatæ cōtendimus. Quod bonum est bonos facit. Nam
& in arte musica quod bonum est, facit musicum. Fortuita bonum non faciunt, ergo
non sunt bona. Aduersus hoc sic respondent Peripatetici, ut quod primum proponi-
mus falsum esse dicant, Ab eo,inquit,quod est bonum non utique fiunt boni. In mu-
sica est aliquod bonum tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad
usus canendi,nihil tamen horum facit musicum. Hic respondebimus,non intelligitis
quomodo posuerimus quod bonum est musico. Non enim id dicimus quod instruit
musicum,sed quod facit: tu ad suppellectilem artis,non ad artem uenis. Si quid autem
in ipsa arte musica bonum est, id utique musicum faciet. Etiamnum facere his me pla
nius uolo. Bonū in arte musica duobus modis dicitur, altero quo effectus musici ad-
iuuatur,altero quo ars ad effectum pertinet. Instrumenta,tibiæ,& organa,& chordæ,
ad artem ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis, uti forsitan non potest
arte. Hoc non est æque duplex in homine,idem enim bonū & hominis & uitæ. Quod
contemptissimo cuique contingere ac turpissimo potest,bonum non est. Opes autem
& lenoni,& lanistæ contingunt,ergo non sunt bona. Falsum est,inquiunt,quod pro-
ponitur. Nam in grammatica & in arte medendi,aut gubernandi, uidemus bona hu
millimis quibusq̄ contingere. Sed istæ artes non sunt magnitudinem animi professæ,
non consurgunt in altum, nec fortuita fastidiunt. Virtus extollit hominem, & supra
chara mortalibus collocat: nec ea quæ bona,nec ea quæ mala uocantur,nec cupit ni-
mis,nec expauescit. Chelidonius ex Cleopatræ mollibus patrimonium grande posse-
dit: nuper Natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ,in cuius ore fœminæ purga-
bantur,& multorū hæres fuit,& multos habuit hæredes. Quid ergo? utrum illum pe
cunia impurum effecit, an ipse pecuniam conspurcauit, quæ sic in quosdam homines
quomodo denarius in cloacam cadit, Virtus supra ista consistit,suo ære censetur,nihil
ex istis quomodolibet incurrētibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non in-
terdicit sibi ac suis,admirationem talium rerum. Qui non est uir bonus,potest nihilo
minus medicus esse, potest gubernator, potest grammaticus, tam me hercules quàm
coquus. Cui cōtingit habere rem non quamlibet,hunc non quemlibet dixeris. Qua-
lia quisque habet talis est. Fiscus tanti est quantum habet,immo in accessione eius ue
nit quod habet. Quis pleno sacculo ullum pretiū ponit, nisi quod pecuniæ in eo con
ditæ numerus effecit? idem uenit magnorum dominis patrimoniorū,accessiones illo-
rum & appendices sunt. Qua re ergo sapiens magnus est? quia magnum animum ha
bet. Verum est,quod contemptissimo cuique contingit,bonum non esse. Itaq̄ indo-
lentiam nunquā bonum dicam,habet illam cicada,habet pulex. Ne quietem quidem
& molestia uacare,bonū dicam. Quid est otiosius uerme? Quæris quæ res sapientem
faciat? quæ deum. Des oportet illi aliquid diuinū,aliquid cœleste,magnificum. Non
in omnes bonum cadit,nec quemlibet possessorem patitur. Vide quid quæq̄ ferat re-
gio, & quid quæq̄ recuset. Hic segeres, illic ueniunt felicius uuæ, Arborei fœtus
alibi,atque iniussa uirescunt Gramina, nonne uides croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabei? At Chalybes nudi ferrum. Ista in regio-
nes descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos cōmercium, si inuicem
alius ab alio aliquid peteret. Summū illud bonum habet & ipsum suam habet sedem,
non nascitur ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis sit summi boni locus quæris? Animus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

hic niſi purus ac ſanctus eſt, deum non capit. Bonum ex malo non fit, diuitiæ fiunt: fiunt autem ex auaritia, diuitiæ ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, uerum, bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. Itaq; malum quidem eſt ſacrilegiũ & furtum, ſed ideo quia plura mala facit quàm bona. Dat enim lucrũ, ſed cum metu, ſolicitudine, tormentis, & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt ut recipiat, ſacrilegiũ ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonũ quoq; ex aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentuoſius poteſt, quàm ſacrilegiũ furtum, & adulteriũ inter bona haberi? Prorſus perſuaſimus, quãmulti furto non erubeſcunt, quãmulti adulterio gloriantur. Nam ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adijce nunc, quod ſacrilegiũ ſi omnino ex aliqua parte bonũ eſt, etiam honeſtũ erit, & recte factum uocabitur, noſtra enim actio eſt, quod nullius mortalium cogitatio recipit: ergo bona naſci ex malo nõ poſſunt. Nam ſi, ut dicitis, ob hoc unum ſacrilegiũ malum eſt, quia multũ mali affert, ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximũ ſcelerum ſupplicium in ipſis eſt. Erras, inquã, ſi illa ad carnificẽ, aut ad carcerẽ differs, ſtatim puniuntur cum facta ſunt, imò dum fiunt. Non naſcitur itaq; ex malo bonum, non magis quàm ficus ex olea: ad ſemen nata reſpondent, bona degenerare non poſſunt, Quemadmodũ ex turpi honeſtum nõ naſcitur, ita ne ex malo quidem bonũ, nam idem eſt honeſtũ & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniã bonum eſſe undecunq; ſumptã, non tamen ideo ex ſacrilegio pecunia eſt, etiã ſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem urna & aurũ eſt & uipera. Si aurum ex urna ſuſtuleris, quia illic & uipera eſt, non ideo mihi urna aurũ dat, quia uiperã habet, ſed aurũ dat cum & uiperã habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrũ fit, non quia turpe & ſceleratũ eſt ſacrilegiũ, ſed quia lucrum habet: quemadmodũ in illa urna uipera malum eſt, non aurum quod cum uipera iacet, ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrũ. Quibus opponitur, diſſimillima enim utriuſq; rei conditio eſt. Illic aurum poſſum ſine uipera tollere, illic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum: lucrum iſtud non eſt appoſitũ ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi uolumus, in multa mala incidimus, id bonum non eſt. Dum diuitias conſequi uolumus in multa mala incidimus, ergo diuitiæ bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio noſtra, unã dum diuitias conſequi uolumus, in multa nos mala incidere. In multa autem mala incidimus, & dum uirtutẽ cõſequi uolumus. Aliquis dum nauigat ſtudij cauſa, naufragiũ fecit, aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: per quod in mala incidimus, id bonũ non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per diuitias nos, aut per uoluptates in mala incidere: aut ſi per diuitias in multa mala incidimus, non tantũ bonũ diuitiæ non ſunt, ſed malũ ſunt. Vos autẽ illas dicitis, tantũ bonũ non eſſe. Præterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid uſus. Inter cõmoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne cõmodum quidẽ erunt: per illas enim multa nobis incõmoda eueniunt. His quidam hoc reſpõdent, Errat is, qui incõmoda diuitijs imputatis. Illæ neminẽ lædunt, & ſua cuiq; nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. Sic quemadmodũ gladius qui neminẽ occidit, occidentis telum eſt. Non ideo diuitiæ tibi nocent, ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius (ut ego exiſtimo) melius, qui ait diuitias eſſe cauſam malorũ, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia facturos iritant. Alia eſt enim cauſa efficiens, quæ protinus neceſſe eſt noceat, alia præcedens, hanc præcedentẽ cauſam diuitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiã pariunt, inuidiã contrahunt, & uſq; eò mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autẽ omni carere culpa decet, pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant, extollunt quidem & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt, diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinẽ animi dant, diuitiæ inſolentiã. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quàm ſpecies magnitudinis falſæ. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt diuitiæ, non tantũ bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerẽt, ſi (ut dixi) haberent efficientem cauſam: nunc præcedentem habent, & quidem non iritantem tantum animos, ſed attrahentẽ. Speciem enim boni oſtendunt ueriſimilem, ac pleriſq; credibilem. Habet uirtus quoq; præcedentem cauſam ad inuidiam, multis enim

enim propter ſapientiam, multis propter iuſtitiã inuidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſam habet, nec ueriſimilem, Cõtra enim ueriſimilior illa ſpecies hominũ animis obijcitur à uirtute, quæ illos in amorem & admirationem uocet. Poſidonius ſic interrogãdum ait, quę neq; magnitudinẽ animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: diuitiæ autem & bona ualetudo, & ſimilia his, nihil horũ faciũt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationẽ magis etiamnum hoc modo intẽdit, Quæ neq; magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, contra autẽ inſolentiam, tumorẽ, arrogantiam creant, mala ſunt, à fortuitis autem in hæc impellimus, ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidẽ iſta erũt. Alia eſt cõmodorum conditio, alia bonorum commodum eſt quod plus uſus habet quàm moleſtiæ. Bonum ſyncerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt, ſed quod tantũ prodeſt. Propterea cõmodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaq; poteſt ei eſſe incommodum mixtum. Sed commodum dicitur à maiore ſui parte æſtimatum, bonũ ad unum ſapiẽtem pertinet. Inuiolatum eſſe oportet, bonum animum habere. Vnus tibi nodus, ſed Herculaneus, reſtat. Ex malis bonum non fit, ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt, ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt, Peripatetici & fingunt illam & ſoluunt. Ait autẽ Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro reſelli, Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, uel (ut antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt στέρησιν, cum dicunt, nõ quod habeat dicitur, ſed quod non habeat. Itaq; ex multis inanibus nihil impleri poteſt, diuitias multæ res faciunt, nõ multæ inopiæ. Aliter, inquit, quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt nõ quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod uolo exprimerem, ſi latinũ uerbũ eſſet, quo ἀπορίαν ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non uideo quid aliud ſit paupertas, quàm parui poſſeſſio. De iſto uidebimus, ſi quando ualde uacabit, quæ ſit diuitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia. Sed tunc quoq; conſiderabimus, nunquid ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitijs demere ſupercilium, quàm litigare de uerbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad cõcionem uocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur, his interrogationibus ſuaſuri aut diſuauſuri ſumus? his effecturi ut ut populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſam imperij ſui, requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? ut cogitet has ſe apud uictos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in urbẽ ſanctiſſimam temperantiſſimamq; irrupiſſe? nimis luxurioſe oſtentari gentium ſpolia, quod unus populus eripuerit omnibus, faciliũs uni ab omnibus eripi poſſe. Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus non circumſcribere. Si poſſumus, fortius loquamur, ſi minus, apertius. Vale.

Commodum Bonum.

EPIST. LXXXIX. De liberalibus artibus, ubi docet de ſingulis quod animum ad uirtutẽ non perducunt, ſed tantum præparant.

DE liberalibus ſtudijs quid ſentiam ſcire deſideras. Nullũ ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus utilia, ſi præparẽt ingenium, non detineant. Tamdiu enim iſtis immorandũ eſt, quamdiu nihil animus agere maius poteſt: rudimenta ſunt noſtra, nõ opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint uides, quia homine libero digna ſunt: cæterum unum ſtudium uere liberale eſt, quod liberum facit, hoc eſt ſapientiæ, ſublime, forte, magnanimum, cætera puſilla & puerilia ſunt. An tu quiſquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſta, ſed didiciſſe. Quidam illud de liberalibus ſtudijs quærendum iudicauerunt, an uirum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis uerſatur, & ſi latius euagari uult, circa hiſtorias. Iam ut longiſſime fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad uirtutem uiã ſternit? Syllabarum enarratio, & uerborum diligẽtia, & fabularum memoria, & uerſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frenat? Ad geometriam tranſeamus, & ad muſicam: nihil apud illas inuenies, quod uetet timere, uetet cupere. Quiſquis hæc ignorat,

Non reperiebatur inter epiſtolas in quibuſdã exẽplaribus, ſed ſeparatim, quandoquã apparet epiſtolã fuiſſe, uel ex hoc, quod meminẽ alium nominat, ad quem ſcribat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ignorat,alia fruſtra ſcit. Videndum utrum doceant iſti uirtutem an non:ſi nō docent nec tradunt quidem:ſi docent philoſophi ſunt. Vis ſcire quàm non ad docendum uirtutem conſederint?aſpice quàm diſſimilia inter ſe omniū ſtudia ſint. Atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi forte tibi Homerū philoſophum fuiſſe perſuadēt, cum his ipſis quibus colligūt,negent. Nam modo Stoicum illum faciunt,uirtutem ſolam probantem,& uoluptates refugientē,& ab honeſto ne immortalitatis quidē pretio recedentē:modo Epicureum,laudantē ſtatum quietæ ciuitatis,& inter conuiuia cantusq; uitam exigentis:modo Peripateticum,bonorū tria genera inducentem:modo Academicum incerta omnia dicētem. Apparet nihil horum eſſe in illo, qui omnia ſunt.Iſta enim inter ſe diſſident.Demus illis Homerum philoſophū fuiſſe,Nempe ſapiēs factus eſt,antequā carmina ulla cognoſceret:ergo illa diſcamus,quæ Homerū fecere ſapientem.Hoc quidem me quærere,utrū maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus,non magis ad rem pertinet,quàm ſcire,an maior Hecuba fuerit,quàm Helena,& quare tā male tulerit ætatem. Quid inquā, annos Patrocli & Achillis inquirere ad rem exiſtimas pertinere? Quæris Vlyſſes ubi errauerit potius,quàm efficias ne nos ſemper erremus? Non uacat audire utrū inter Italiā & Siciliā iactatus ſit,an extra notum nobis orbem: neq; enim potuit in tam anguſto error eſſe tam lōgus. Tēpeſtates animi nos quotidie iactant,& nequitia in omnia Vliſſis mala impellit:non deeſt forma quæ ſolicitet oculos,non hoſtis:hinc monſtra effera,& humano cruore gaudentia,hinc inſidioſa blāditia aurium,hinc naufragia & tot uarietates malorum.Hoc me doce quomodo patriam amem,quomodo uxorē, quomodo patrem,quomodo ad hæc tam honeſta uel naufragus nauigem. Quid inquiris an Penelope impudica fuerit,an uerba ſeculo ſuo dederit,an Vlyſſem illum eſſe quem uidebat,antequàm ſciret,ſuſpicata ſit? Doce me quid ſit pudīticia,& quantum in ea bonum,in corpore,an in animo poſita ſit. Ad Muſicam tranſeo,doces me quomodo inter ſe acutæ ac graues uoces conſonent, quomo
al. neruorum do †numerorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia.Fac potius quomodo animus ſecum meus conſonet,nec conſilia mea diſcrepent. Mōſtras mihi,qui ſint modi flebiles,monſtra potius quomodo inter aduerſa non emittam flebilem uocem. Metiri me geometres docet latifundia, potius doceat quomodo metiar quantum homini ſit ſatis.Numerare docet me Arithmetica,& auaritiæ cōmodare digitos:potius doceat nihil ad rem pertinere iſtas cōputationes,nō eſſe feliciorē,cuius patrimoniū rabularios laſſat:imō quàm ſuperuacua poſſideat,qui infeliciſſimus futurus eſt,ſi quātū habeat,per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt,ſcire agellum in partes diuidere,ſi neſcio cum fratre diuidere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri,& comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit uicinus potens,& aliquid ex meo abradēs? Doces me,quomodo nihil perdam ex finibus meis:at ego diſcere uolo, quomodo totos hilaris amittā.Paterno agro,inquit,et auito expellor.Quid? Ante auum tuum quis iſtum agrū tenuit? Cuius, non dico hominis,ſed populi fuerit expedire potes? Non dominus iſtō, ſed colonus intraſti.Cuius colonus es? Si bene tecum agitur,hæredis.Negant iuriſcōſulti quicquā uſucapi, quod publicū eſt.Publicū eſt hoc quod tenes,& quidem generis humani.O egregiam artem,ſcis rotūda metiri, in quadratū redigis quamcūq; acceperis formā,interualla ſyderū dicis,nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat.Si artifex es, metire hominis animū,dic quàm magnus ſit,dic quàm puſillus ſit.Scis quæ recta ſit linea, quid tibi prodeſt,ſi quid in uita rectū ſit ignoras? Venio nunc ad illum qui cœleſtium notitia gloriatur, Frigida Saturni quō ſeſe ſtella receptet, Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes. Hoc ſcire quid proderit,ut ſolicitus ſim,cū Saturnus & Mars ex cōtrario ſtabūt,aut cum Mercurius ueſpertinum faciet occaſum uidēte Saturno:Potius hoc diſcam,ubicūq; ſunt iſta,propitia eſſe,non poſſe mutari. Agit illa cōtinuus ordo fatorū,& ineuitabilis curſus.Per ſtratas uices remeāt.Effectus rerū oīm aut mouēt aut notāt. Sed ſiue quicquid euenit faciunt,quid immutabilis rei notitia proficiet? ſiue ſignificāt,quid refert prouidere,cū effugere nō poſſis? Scias iſta neſcias,fiēt. Si uero ſolē ad rapidum ſtellasq; ſequentes
Ordine reſpicies,nunquā te craſtina fallet Hora, nec inſidijs noctis capiere ſerenæ.
Satis

Satis abundeq; prouiſum eſt,ut ab inſidijs tutus eſſem. Nunquid me craſtina nō fallit hora? fallit enim quod neſcienti euenit. Ego quid futurum ſit neſcio,quid fieri poſſit ſcio. Ex hoc nihil deſperabo, totum expecto. Si quid remittitur,boni cōſulo. Fallit me hora ſi parcit,ſed nec ſic quidem fallit. Nā quēadmodum ſcio omnia accidere poſſe,ſic ſcio & nō utiq; caſura. Vtiq; ſecunda expecto,malis paratus ſum.In illo feras me neceſſe eſt,nō ad præſcriptū euntem. Nō enim adducor,ut in numerum liberalium artium pictores recipiā,nō magis,quàm ſtatuarios.aut marmorarios,aut cæteros luxuriæ miniſtros. Aeque luctatores & totam oleo ac luto conſtantē ſciētiam,expello ex hīs ſtudijs liberalibus:aut unguentarios recipiam,& cocos,& cæteros uoluptatibus noſtris ingenia accommodātes ſua. Quid enim oro te liberale habent,iſti ieiuni uomitores, quorum corpora in ſagina,animi in macie & ueterno ſunt? An liberale ſtudium iſtud eſſe iuuentuti noſtrę credimus,quam maiores noſtri rectam exercuerunt,haſtilia iacere,ſudē torquere,equū agitare,arma tractare? Nihil liberos ſuos docebāt,quod diſcendum eſſet iacentibus.Sed nec hę,nec illæ docent,alūnt ue uirtutē. Quid enim prodeſt equum regere,et curſum eius freno tēperare,affectibus effrenatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos uincere luctatione uel ceſtu,ab iracundia uinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis cōferunt ſtudia? ad alia multum,ad uirtutem nihil. Nam & hæ uiles ex profeſſo artes quæ manu conſtant,ad inſtrumenta uitæ plurimum conferunt,tamē ad uirtutē non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudijs filios erudimus? Non quia uirtutē dare poſſunt,ſed quia animum ad accipiendā uirtutem præparant. Quemadmodum prima illa,ut antiqui uocabant,literatura,per quā pueris elemēta traduntur, nō docet liberales artes, ſed mox percipiēdis locū parat:ſic liberales artes nō perducunt animū ad uirtutem,ſed expediūt. Quatuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt uulgares & ſordidæ,ſunt ludicræ,ſunt pueriles,ſunt liberales. Vulgares opificū, quæ manu cōſtant,& ad inſtruendā uitā occupatæ ſunt,in quibus nulla decoris,nulla honeſta ſimulatio eſt.Ludicræ ſunt, quæ ad uoluptatē oculorū atq; aurium tēdunt. His annumeres licet machinatores,qui pegmata per ſe ſurgētia excogitāt,et tabulata tacitē in ſublime creſcentia,& alias ex inopinato uoluptates,aut dehiſcētibus quæ cohærebant,aut his quæ diſtabant ſua ſponte coeuntibus,aut his quæ eminebant,paulatim in ſe reſidentibus.His imperitorum feriuntur oculi,omnia ſubita(quia cauſas nō nouere)mirantiū. Pueriles ſunt & aliquid habētes liberalibus ſimile,hæ artes quas ἐλευθερίας Græci,noſtri liberales uocant, Solæ autem liberales ſunt,imō(ut dicā uerius)liberæ,quibus eſt uirtus eſt. Quemadmodū,inquit, eſt aliqua pars philoſophiæ naturalis,eſt aliqua moralis,eſt aliqua rationalis:ſic & hic quoq; liberaliū artiū turba locum ſibi in philoſophia uēdicat.Cum uentū eſt ad naturales quæſtiones,geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quā adiuuat pars eſt? Multa adiuuāt nos,nec ideo partes noſtræ ſunt,imo ſi partes eſſent,nō adiuuarēt. Cibus adiutoriū corporis, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſteriū.Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomodo ipſi faber: ſed nec hic geometriæ pars eſt,nec illa philoophiæ. Præterea utraq; ſines ſuos habet. Sapiēs em cauſas naturaliū & quærit & nouit,quorū numeros mēſurasq; geometres perſequitur & ſupputat. Qua ratione cōſtent cœleſtia,quæ illis ſit uis,quę natura,ſapiens ſcit:curſus & recurſus,& obſeruationes,per quas deſcendūt & alleuātur,ac ſpeciē interdū ſtātium præbent,cum cœleſtibus ſtare nō liceat,colligit mathematicus. Quæ cauſa in ſpeculo imagines exprimat,ſcit ſapiēs. Illud tibi geometer poteſt dicere,quātū abeſſe debeat corpus ab imagine,& qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnū eſſe ſolē philoſophus probabit:quātus ſit mathematicus, qui uſu quodam & exercitatione procedit,ſed ut procedat,impetrāda illi quędā principia ſunt. Nō eſt aūt ars ſui iuris,cui precarium fundamentū eſt. Philoſophia nil ab alio petit,totum opus à ſolo excitat. Mathematica(ut ita dicam)ſuperficiaria eſt,in alieno ędificat,aliena accipit principia,quorū beneficio ad ulteriora peruenit:ſi per ſe iret ad uerū,ſi totius mūdi naturā poſſet cōprehendere,dicerem multū collaturā mentibus noſtris,quæ tracta tu cœleſtium creſcunt,ttahuntq; aliud ex alio. Vna re cōſummatur animus,ſciētia bonorum ac malorum immutabili,quæ ſoli philoſophiæ competit.Nulla autem ars alia
de bonis

Universidad de Deusto
Biblioteca

de bonis ac malis quærit,singulas habet circumire uirtutes.Fortitudo contemptrix tmendorum est,terribilia,& sub iugum libertatẽ nostrã mittentia, despicit,prouocat, frangit.Nunquid ergo hanc liberalia studia corroborãt? Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendũ cogitur,nullo corrumpitur præmio. Vre,inquit,cæde,occide,nõ prodã,sed quo magis secreta quæret dolor,hoc illa altius condent. Num quid liberalia studia hos animos facere possunt? Temperãtia uoluptatibus imperat,alias odit atq; abigit,alias dispẽsat,& ad sanũ modũ redigit,nec unquã ad illas propter ipsas uenit. Scit optimũ esse modũ cupitorum,nõ quãtũ uelis,sed quãtũ debeas sumere. Humanitas uetat superbũ esse aduersus socios, uetat auarũ: uerbis, rebus,affectibus comẽ se facilemq; omnibus præstat: nullũ alienũ malũ putat,bonum autem suum ideo maxime,quod alicui bono futurũ est,amat. Nũquid liberalia studia hos mores præcipiunt? non magis qàm simplicitatem,ac modestiã,ac frugalitatem,ac parsimoniã: nõ magis quàm clemẽtiam,quæ alieno sanguini tanquã suo parcit,& scit homini nõ esse homine prodige utendũ. Cũ dicatis, inquit,sine liberalibus studijs ad uirtutẽ nõ perueniri,quãadmodũ negatis illa nihil conferre uirtuti? quia nec sine cibo ad uirtutẽ peruenitur,cibus tamẽ ad uirtutẽ non pertinet. Ligna nihil nauí conferũt, quamuis nõ fiat nauis sine lignis. Nõ est,inquã,cur aliquid putes eius adiutorio fieri, sine quo non potest fieri. Potest quidẽ etiam illud dici,sine liberalibus studijs ueniri ad sapientiã posse,quamuis etiã uirtus discenda sit,tamẽ nõ per hęc discitur. Quid est aũ, quare exilitimẽ nõ futurũ sapientẽ eum,qui literas nescit,cũ sapientia non sit in literis? Res tradit,non uerba,& nescio an certior memoria sit, quæ nullum extra se subsidiũ habet. Magna & †spatiosa res est sapientia, uacuo illi loco opus est, de diuinis humanisq; dicẽdũ est,de præteritis,de futuris,de caducis,de æternis,de tẽpore,de quo uno uide quã multa quærũtur. Primũ an per se sit aliquid, deinde an aliquid ante tẽpus sit, si tẽpus cum mũdo cœpit,an & ante mundũ quia fuerit aliquid,fuerit & tẽpus? Innumerabiles quæstiones sunt de animo tantũ: unde sit,qualis sit,quãdo esse incipiat,quãdiu sit: an aliũde alió transeat,& domiciliũ mutet,ad alias animaliũ formas aliasq; cõiectus,an nõ amplius quàm semel seruiat,et emissus uagetur in toto: utrũ corpus sit an nõ sit: quid sit facturus,cum per nos aliquid facere desierit,quomodo libertate sua uturus,cum ex hac effugerit cauea,an obliuiscatur priorum,& illic nosse se incipiat,an de corpore abductus in sublime secessit? Quamcunq; partẽ rerũ humanarũ diuinarumq; comprehenderis,ingenti copia quærendorũ ac discendorum fatigaberis. Hæc tã multa, tam magna,ut habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias uirtus. Laxum spatium res magna desiderat. Expelãtur omnia, totum pectus illi uacet. At enim delectat artium notitia multarũ. Tamẽ itaq; ex illis retineamus,quantũ est necessarium. An tu existimas reprehendendũ qui superuacua usu sibi comparat, & pretiosarũ rerum pompã in domo explicat: non putas eum,qui occupatus est in superuacua literarum supellectile, plus scire uelle quàm sit satis? Intemperantię genus est. Quid quod ista liberaliũ artium cõsectatio molestos, uerbosos,intẽpestiuos,sibi placentes facit,& ideo nõ discentes necessaria,quia superuacua didicerũt. Quatuor milia librorum Dydimus grammaticus scripsit, miser erat, si tã multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quęritur,in his de Aenee matre uera: in his libidinosior Anacreon,an ebrisior uixerit,in his an Sapphò publica fuerit: et alia quæ erãt dediscẽda,si scires. I nũc et lõgã esse uitã nega. Sed ad nostros quoq; cũ peruenieris,ostendã multa securibus recidenda. Magno impendio temporũ magna alienarũ aurium molestia,laudatio hæc constat, O hominẽ literatum. Simus hoc titulo rusticiore cõtenti, O uirum bonũ. Ita ne est? annales euoluã omniũ gẽtium & quis prima carmina scripserit quæram? quantum tempori inter Orphea interfit & Homerum,cum fastos non habeã, computabo,& Aristarchi notas, quibus aliena carmina compunxit recognoscam,& ætatem in syllabis conteram? Itáne in Geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud salutare excidit, Tempori parce,hæc scio am,& quid ignorem? Appion grãmaticus qui sub C. Cæsare tota circũlatus est Græcia,& in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus,aiebat,Homerum utraq;

al. speciosa

Didymus quatuor milia librorũ scripsit

al. & quid ignorem: hoc sciam

materia consummata, & Odyssea,& Iliade, principium adiecisse operi suo,quo bellũ Troianum complexus est. Huius rei argumentum afferebat, quod duas literas in primo uersu posuisset ex industria,librorum suorum numerum continentes. Talia sciat oportet,qui multa uult scire. Noli cogitare quantum temporis tibi auferat mala ualetudo,quantum occupatio publica,quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum somnus,metire ætatem tuam,tam multa non capit, de liberalibus studijs loquor. Philosophi quantum habent superuacui,quantum abusu receden tis. Ipsi quoq; ad syllabarum distinctiones & coniunctionum ac præpositionum proprietates descenderũt,et inuidere grammaticis,& inuidere geometris. Quicquid in illorum artibus superuacuum erat, transtulere in suam. Sic effectum est,ut diligentius sciant loqui,quàm uiuere. Audi quantum mali faciat nimia subtilitas,& quàm infesta ueritati sit. Protagoras ait, de omni re in utramq; partẽ disputari posse,ex æquo,& de hac ipsa,an omnis res in utramq; partem disputabilis sit. Nausiphanes ait,ex his quæ uidentur esse,nihil magis esse,quam non esse. Parmenides ait,Ex his quæ uidentur nihil esse: in uniuerso. Zenon Elates omnia negotia de negotio deiecit,ait,nihil esse. Circa eadẽ fere Pyrronij uersantur & Megarici,& Cretici,& Academici, qui nouam induxerunt scientiam, nihil scire. Hæc omnia in illum superuacuum studiorum liberalium gregem conijce. Illi mihi non profuturam scientiam tradunt, hi spem omnis scientiæ eripiũt. Satius est superuacua scire,quàm nihil. Illi non præferunt lumen,per quod acies dirigatur ad uerum, hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo nihil in rerũ natura est,nisi dubium. Si Nausiphani,hoc unum certum est,nihil esse certi. Si Parmenidi,nihil est præter unum. Si Zenoni,ne unum quidem. Quid ergo nos sumus? quid ista quæ nos circumstant,aluntˌsustinẽt? Tota rerum natura umbra est, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim utrum magis iratscar illis,qui nos nihil scire uoluerunt: an illis,qui ne hoc quidem nobis reliquerunt,nihil scire. Vale.

al. ab uno diuersum

IN LIBRVM XIII.

EPISTOLA LXXXVII.

Argentea epitomia. Cælius Rhodiginus legendum putat,epistomia. Quidam codex,sed parum bonæ fidei,habebat epitoma. 1

Quid putas illo soluisse malitiam labore uirum. Sic habebat prior editio. Britannicum ex emplar subuenit. Quid putas? illo soluisse militiæ laborem decebat uirum. 2

EPISTOLA LXXXIX.

Et quid ignorem? hoc sciam. In aliis est,hæc sciam & quid ignorem? si addatur si, commodior erit lectio. Hæc sciam,& quid si ignorem? 3

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XIIII.

EPIST. XC. De utilitate diuisionis philosophiæ,De differentia inter sapientiã & philosophiã,& contestatione utriusq;.Et de philosophiæ partibus.

REm utilem desideras,& ad sapientiã properanti utiq; necessariã, diuidi philosophiã,et ingens corpus eius in mẽbra disponi. Facilius enim per partes in cognitionẽ totius adducimur. Vtinã quẽ admodũ uniuersa mũdi facies in cõspectũ uenit, ita philosophia tota nobis posset occurrere,simillimũ mũdo spectaculũ. Protecto enĩ omnes mortales in admirationẽ sui raperet, relictis his quæ nunc magna,magnorũ ignorãtia credimus. Sed quia cõtingere hoc non potest, sed sic à nobis aspicienda, quẽadmodum mũdi secreta cernuntur. Sapientis quidẽ animus totam molem eius amplectitur,nec minus illã uelociter obit,quàm cœlũ acies nostra. Nobis autẽ,quibus perrũpenda caligo est, & quorũ usus in proximo deficit,singula quæq; ostendi facilius possunt,uniuersũ nõdum capacibus. Facĩã ergo quod exigis, & philosophiã in partes nõ in frusta diuidã. Diuidi enim illam,nõ concidi,utile est. Nam cõprehẽdere quemadmodũ maxima,ita minima,difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias exercitus, Quicquid in maiu

Universidad de Deusto
Biblioteca

in maius creuit, facilius agnoscitur si discessit in partes, quas (ut dixi) innumerabiles esse & paruas non oporret. Idem enim uitij habet nimia, quod nulla diuisio. Simile cõfuso est, quicquid usq; in puluerem sectũ est. Primum itaq; sicut uidetur tibi, dicam inter sapientiam & philosophiam quid interslt. Sapientia perfectum bonum est mentis humanæ, Philosophia sapientiæ amor est & affectatio. Hæc ostendit, quò illa perueniat. Philosophia unde dicta sit apparet, ipso enim nomine fatetur. Quidam sapientiam ita finierunt, ut dicerent eam diuinorum & humanorum scientiam. Quidam ita, Sapientia est nosse diuina & humana, & horum causas. Superuacua mihi uidetur hęc adiectio, quia causæ diuinorum humanorumq; partes sunt, Philosophiam quoq; fuerunt, qui aliter atq; aliter definirent. Alij studium illam uirtutis esse dixerunt: alij studium corrigendæ mentis. A quibusdam dicta est appetitio rectæ rationis. Illud quasi cõstet, aliquid inter philosophiam & sapientiam interesse. Neq; enim fieri potest, ut idẽ sit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam interest, cum illa cupiat, hæc concupiscatur, sic inter philosophiam et sapientiam. Hęc enim illius effectus & præmium est. Illa uenit, ad hanc itur. Sapientia est quam Græci σοφίαν uocant. Hoc uerbo quoque Romani utebantur, sicut philosophia nunc quoq; utuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inscriptus Dossenni monumento titulus. Hospes resiste, & sophiam Dossenni lege. Quidam ex nostris, quasi philosophia studium uirtutis esset, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerũt illas distrahi posse. Nam nec philosophia sine uirtute est, nec sine philosophia uirtus est. Philosophia studium uirtutis est, sed per ipsam uirtutem. Nec iustus homo esse sine studio sui potest, nec uirtutis studium sine ipsa. Non enim quemadmodum in his, qui aliquid ex distanti loco ferire conantur, alibi est qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad urbes perducũt, extra ipsam sunt: sed ad uirtutem uenitur per ipsam. Cohærent ergo inter se philosophia uirtusq;. Philosophiæ tres partes esse dixerunt, & maximi, & plurimi autores. Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, Secũda rerum naturam scrutatur. Tertia proprietates uerborum exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro uero falsa surrepant. Cæterũ inuenti sunt, & qui in pauciora philosophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, ciuilem, quia quandam propriam exercitationem desideret, et circa aliam materiam occupata sit. Quidam adiecerunt his partẽ quam Græci οἰκονομικὴν uocant, administrandæ rei familiaris scientiam. Quidam & de generibus uitæ locum separauerũt. Nihil aũt horum in illa parte morali reperitur. Epicurei duas partes philosophiæ putauerũt esse, Naturalem atq; moralem, rationalẽ remouerunt. Deinde cum ipsis rebus cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie ueri latẽtia coarguere, ipsi quoq; locum quem de iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt. Sed eam accessionem esse naturalis partem existimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus sustulerunt, & cõtenti fuerunt moralibus. Sed hi quoq; quæ remouent, aliter inducunt. In quinq; enim partes moralia diuidunt, ut una sit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de causis, quinta de argumentis. Causæ rerum ex naturali parte sunt, argumenta ex rationali. Actiones ex morali. Aristõ Chius non tantũ superuacuas esse dixit naturalẽ & rationalem, sed etiam cõtrarias. Moralem quoque quam solam reliquerat, circuncidit. Nam eum locum qui monitiones continet, sustulit, & pædagogi esse dixit, non philosophi, tanquam quicquam aliud sit sapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cum tripartita sit philosophia, moralem eius partem primum incipiamus disponere. Quam in tria rursus diuidi placuit, ut prima esset inspectio suum cuiq; distribuens, & æstimans quanto quidq; dignum sit, maxime utilis. Quid enim est tam necessarium, quàm pretia rebus imponere, Secunda de impetu, Tertia de actionibus. Primũ enim est, ut quantum quidq; sit, iudices. Secundũ, ut impetum ad illa capias ordinatum & temperatumq;. Tertium, ut inter impetum tuum actionẽq; cõueniat, ut in omnibus istis tibi ipsi consentias. Quicquid ex his tribus defuerit, turbat & cætera. Quid enim prodest intus æstimata habere omnia, si sis impetu nimius? Quid prodest impetus repressisse,

Sapientia. Philosophia.

Tres sũt partes philosophiæ

al. non reperitur.

sisse, & habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa retum actione tempora ignores, nec scias quãdo quidq;, et ubi, & quemadmodũ agi debeat. Aliud est enim dignitates & pretia rerum nosse, aliud articulos, aliud impetus refrenare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo uita sibi concors est, ubi actio non destituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remissus acriorq;, prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiæ in duo scinditur, Corporalia, & incorporalia. Vtraque diuiduntur in suos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa, Ipse elementis locus, ut qui dam putant, simplex est: ut quidam, in materiam & causam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Supereſt ut rationalem partem philosophiæ diuidamus. Omnis oratio, aut cõtinua est, aut inter respondentem & interrogãtem † diffissa. Hãc ἀναλυτικὴν illam τοπικὴν placuit uocari. Hæc uerba curat, & sensus & ordinem: ἀναλυτικὴ in duas partes diuiditur. In uerba, & significationes, id est, in res, quæ dicuntur & uocabula, quibus dicuntur. Ingens deinde sequitur utriusq; diuisio. Itaq; in eo loco finem facĩa, Et summa sequar fastigia rerũ. Alioqui si uoluero facere partium partes, quæstionum liber fiet. Hæc Lucili uirorum optime, quo minus legas non deterreo, dummodo quicquid legeris, ad mores statim referas. Illos compesce, marcentia † in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicasq;, quantum potes uexa: & istis dicẽtibus, quousq; eadem? respondeo, Ego debeo dicere, quousq; eadem peccabitis? Remedia ante uultis, quàm uitia desinere. Ego uero eo magis dicam, & quia recusatis, perseuerabo. Tunc incipit medicina peoficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expressit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad uos nõ blanda uox uenier, & quia uerum singuli audire non uultis, publice audite. Quousque fines possessionum propagabitis? Ager uni domino, qui populum cepit, angustus est. Quousq; arationes uestras porrigetis, ne prouinciarum quidem statione contenti circumscribere prædiorum modum? Illustrium fluminum per priuatum decursus, & amnes magni, magnarumq; gentium termini, usque ad hostium à fonte, uestri sunt. Hoc quoq; parum est, nisi latifundijs uestris maria cinxistis, nisi trans Adrianum, & Ioniũ, Aegæumq; uester uillicus regnet. Nisi insulæ, ducum domicilia magnorum, inter uilissima rerum numerentur. Quam uultis late possidere? Sit fundus, quod aliquando imperium uocabatur. Facite uestrum quicquid potestis, dum plus sit alieni. Nunc uobiscum loquor, quorum æque spatiose luxuria, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico, quousq; nullus erit lacus, cui non uillarum uestrarum fastigia imminant, nullum flumen, cuius non ripas ædificia uestra prætexant? Vbicunque scatebunt aquarum calentium uenæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in aliquem sinum litus curuabitur, uos protinus fundamẽta iacietis, non contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta uestra resplendeant, alicubi imposita montibus, in uastum terrarum marisq; prospectum, alicubi ex plano in altitudinẽ montium educta, cum multa edificaueritis, cum ingentia, tamen & singula corpora estis, & paruula. Quid prosunt multa cubicula? In uno iacetis. Non est uestrum, ubicunque non estis. Ad uos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium uarijs generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus, nisi ex fastidio pax est. Quãtulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso uoluptatibus ore libatis? Quantulum ex ista fera periculose capta dominus crudus, ac nauseans gustat? Quantulum ex tot conchylijs, tam longè aduectis, per istum stomachum inexplebilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis uos maiorem famem habere, quàm uentrem. Hæc alijs dic, ut dum dicis, audias ipse. Scribe, ut dum scripseris legas, omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectuũ referẽs. Stude, non ut plus alijs scias, sed ut melius. Vale.

al. discissa.

al. uitæ.

EPISTOLA XCI. De philosophia, quod non sit res beneficiaria & de aureo primo seculo, & hoc luxurioso. Cõtra Posidoniũ disputat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

artes mechanicas à philosophia minime inuentas, & quod illius rudis seculi homines non sapientes, sed sapientibus similes erant.

QVis dubitare mi Lucili potest, quin deorum immortaliũ munus sit, quod uiuimus: philosophię autem, quod bene uiuimus. Itaq; tanto plus nos debere huic, quàm Dijs, quanto maius beneficium est bona uita, quàm uita: Pro certo deberetur, nisi ipsam Dij philosophiam tribuissent, cuius scięntiam nulli dederunt, facultatẽ omnibus. Nam si hanc quoq; bonum uulgare fecissent, & prudentes nasceremur, & sapientia quod in se optimum habet perdidisset, quod inter fortuita non est. Nunc enim hoc in illa pretiosum atq; magnificum est, quod nõ obuenit, quod illam sibi quisq; debet, quod nõ ab alio petitur. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset. Huius opus unum est, de diuinis humanisq; uerum inuenire: ab hac nũquam recedit, iustitia pietas, religio, & omnis alius comitatus uirtutum consertarum, & inter se cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos imperium esse, & inter homines consortium, quod aliquandiu inuiolatũ mansit, antequã sacietatem auaritia distraxit, & paupertatis causa etiam his quos secit locupletissimos fuit. Desierant enim omnia possidere, dum uolunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupte sequebantur, eandem habebant, & ducem, & legem, cõmissi melioris abitrio. Naturæ est enim potioribus deteriora submittere. Mutis quidem gregibus, aut maxima corpora præsunt, aut uehementissima. Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris cæteros mares uicit. Elephantorũ gregem excelsissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus, Animo itaq;
al. rectoq; † rector eligebatur. Ideoq; summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim quantum uult potest, qui se nisi quod debet, nõ pu-
al. posse tat † esse. Illo ergo seculo quod aureum perhibetur, penes sapiẽtes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à ualidioribus tuebantur. Suadebãt dissuadebãtq;, & utilia atq; inutilia mõstrabant. Horũ prudẽtia, nequid deesset suis prouidebat. Fortitudo arcebat pícula, beneficẽtia augebat, ornabatq; subiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiquam, aut animus in iniuriam, aut causa, cum bene imperanti bene pareretur, nihilq; rex maius minari male parentibus posset, q; ut
aliâs abiret. † abirent è regno. Sed postquam surrepentibus uitijs, in tyrannidem regna uersa sunt, opus esse cœpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes. Solon qui Athenas æquo iure fundauit, inter septem æui sapientia notus. Lycurgum si eadem ætas tulis-
al. acceßisset octauus set, sacro illi numero † accensuisset octauum. Zaleuci leges Charondæq; laudantur. Hi non in foro, nec in consultorum atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoq; secessu
2 didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Posidonio assentior. Artes quidem à philosophia inuentas, quibus in quotidiano uita utitur, non concesserim, nec illi fabricæ asseram gloriam. Illa, inquit, sparsos & casulis tectos, aut aliqua rupe suffossa, aut exesæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego
3 uero philosophiam iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorum suprà tecta surgentium, & urbes urbium prementium, quàm uiuaria piscium in hoc clausa, ut tempestatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrime pelago sęuiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. Quid ais? Philosophia docuit homines habere clauem & feram, & quicquid aliud erat, auaritiæ signum dare? Philosophia hæc cum tanto habitantium periculo imminentia tecta suspẽdit? Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte, & sine difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum? Mihi credẽ, felix illud seculum ante architectones fuit. Ista nata sunt iam nascente luxuria, in quadratũ tigna decidere, & ferro per designata current, certa manu trabem scindere. Nam primi cuneis scindebant fissile lignum. Non enim tecta cœnationum, epulas receptura parabantur, nec in hunc usum pinus aut abies deferebatur longo uehiculorum ordine, uicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcæ utrinq; suspensę fulciebant casam: spissatis ramalibus, ac fronde congesta, & in procliue disposita, decursus imbribus quamuis magnis erat. Sub

Sub his tectis habitauere, sed securi. Culmus liberos texit. Sub marmore atq; auro seruitus habitat. In illo quoq; dissentio à Posidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à sapientibus uiris iudicat. Isto enim modo dicat licet, sapientes fuisse, per quos, Tunc laqueis captare feras, & fallere uisco Inuentũ, & magnos canibus circundare saltus. Omnia enim ista sagacitas hominum, nõ sapientia inuenit. In hoc quoq; dissentio, sapientes fuisse, qui ferri metalla & æris inuenerunt, cum incendio syluarum adusta tellus, in summo uenas iacentes liquefactas fudisset. Ipsa tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis quæstio mihi uidetur, quàm Posidonio, Vtrum malleus in usu esse prius an forcipes cœperunt. Vtraq; inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti nõ magni, nec elati, & quicquid aliud corpore incuruato, & animo humũ spectante quærendum est, Sapiens facilis uictu fuit. Quid ni, cum hoc quoq; seculo esse quàm expeditissimus cupiat? Quomodo oro te conuenit, ut Diogenem mireris, & Dædalũ? Vter ex his sapiens tibi uidetur, qui serram commentus est: an ille qui cum uidisset puerum caua manu bibentem aquam fregit protinus exemptum è perula calicem, hac obiurgatione sui: quàm diu homo stultus superuacuas sarcinas habui? qui se complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie utrum tandem sapientiorem putas, qui inuenit quem admodum in immensam altitudinem †crocum latentibus fistulis exprimat, qui Euri- al. orcum
pos subito aquarũ impetu implet, aut siccat, uersatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atq; alia succedat, & toties tecta quoties fercula mutentur: an eum, qui & alijs & sibi hoc monstrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmorario fabro, posse nos uestitos esse sine commercio Serum, posse nos habere usibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his, quæ terra posuit in summo? Quę si audire humanum genus uoluerit, tam superua cuum sciet sibi cocum esse, quam militem. Illi sapientes fuerunt, aut certe sapientibus similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura constant necessaria, in delitijs laboratur etiam. Non desiderabis artifices, si sequẽre naturam: illa noluit esse districtos, ad quæcũq; nos cogebat, instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? Nunquid nõ pelles ferarum, & aliorum animalium à frigore satis, abundeq; defendere queunt? Non corticibus arborũ, pleræq; gentes tegunt corpora? Non auium plumæ in usum uestis conseruntur? Non hodieq; magna Scytharũ pars, tergis uulpiũ induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia uentis sunt? Opus est tamen calorem solis æstiui umbra crassiore propellere. Quid ergo? Non uetustas multa abdidit loca, quæ uel iniuria temporis, uel alio quolibet casu excauata in specũ recesserũt? Quid ergo? Non quamlibet uirgeam cratem, texuerũt manu, & uili obliuerunt luto, al. transegere
deinde stipula alijsq; syluestribus operuere fastigium, & pluuijs per deuexa labẽtibus, hyemem transiere securi? Quid ergo? Non in defosso latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios solis ardores, nullum tegumẽtum satis repellendis caloribus solidum est, nisi ipsa arens humus. Non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus alijs animali bus facilem actum uitæ daret, homo solus non posset sine tot artibus uiuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil ægre quærendum, ut possit uita produci. Ad parata nati sumus, nos omnia nobis difficilia faciliũ fastidio fecimus. Tecta tegumẽtaq; & fomenta corporũ & cibi, & quæ nũc ingens negotiũ facta sunt, obuia erant, & grauita, & opera leui parabilia. Modus enim omnium prout postulabat necessitas erat, nos ista pretiosa, nos mira, nos magnis multisq; conquirenda artibus fecimus. Suffi- al. speciosa
cit ad id natura quod poscit. At natura luxuria desciuit, quæ quotidie seipsam incitat, & tot seculis crescit, & ingenio adiuuat uitia. Primo superuacua cœpit concupiscere, inde contraria, nouissime corpori animum addixit, & illius deseruire libidini iussit. Omnes istæ artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut strepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tanquam seruo præstabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaq; hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt, hinc odores coquẽtium, hinc molles corporis motus docentium, mollesq; coetus & infractos. Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens. Iam rusticitatis & miseriæ est, uelle quantum satis est. Incredibile est mi Lucili, quàm facile etiam magnos uiros dulcedo orationis abdu

Universidad de Deusto
Biblioteca

catà uero. Ecce Posidonius, ut mea fert opinio, unus ex his qui plurimũ philosophiæ contulerunt, dum uult describere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli soluto{que} ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus, rectum stamen extendat, quemadmodum subtegmen insertum, quod duritiam utrinq; comprimentis tramæ remolliat, separata coire cogantur, & iungi, textricum quoq; artem à sapientibus dixit inuentam, oblitus postea repertũ hoc subtilius genus, in quo Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo. Inseritur medium radijs subtegmen acutis, Quod lato pariunt insecti pectine dentes. Quid si contigisset illi uidere has nostri temporis telas, in quibus uestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est? Transit deinde ad agricolas, nec minus facunde describit proscissum aratro solum, & † inter aratrũ, quo solutior terra facilius pateat radicibus: tunc sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreste succrescat, quod necet segetem. Hoc quoq; opus ait esse sapientium, tanquam non nunc quoq; plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non est contentus his artibus, sed in pistrinum sapientem submittit. Narrat enim quẽadmodũ rerum naturam imitatus panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter se duritia dentium frangit, & quicquid excidit, ad eosdem dentes lingua refertur. Tunc uero saliuæ miscetur, ut facilius per fauces lubricas transeat. Cum peruenit in uentrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demũ corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit, ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motũ alterius expectat. Deinde utriusq; attritu grana franguntur, & sæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigãtur. Tũc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione perdomuit, finxitq; panem, quem primo cinis calidus, et feruens testa percoxit. Deinde furni paulatim reperti, et alia genera, quorum feruor seruiret arbitrio. Non multum abfuit, quin iutrinum quoq; inuentum à sapientibus diceret. Omnia ista ratio quidem, sed non recta ratio commenta est. Hominis enim non sapientis inuenta sunt, tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibusq; maria transimus, aptatis ad excipiendum uentorum impetum uelis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atq; illuc cursum nauigij torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, qut cauda reguntur, & leui eius in utrunq; momẽto uelocitatem suam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, sapiens inuenit, sed minora, quàm ut ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit. Immo non alijs excogitata ista sunt, quàm à quibus hodieq; curantur. Quædam nostra demum prodisse memoria scimus, ut specularium usum, perlucente testa, clarum transmittentium lumen, ut suspensuras balneorũ, & impressos parietibus tubos, per quos circũfunderetur calor, qui ima simul & summa foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta suscipimus? Quid uerborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur? Vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt. Sapiẽtia altius sedet, nec manus edocet, animorum magistra est. Vis scire quid illa eruerit, qui due effecerit? Non † decoros corporis motus, nec uarios per tubã actibiam cantus, quibus exceptus spiritus, aut in exitu, aut in transitu formatur in uocem: non arma, nec muros, nec bella. Vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam uocat. Non est inquam instrumentorum ad usus necessarios opifex. Quid illi tam paruula assignas? Artificem uides uitæ, alias quidam artes sub domínio habet. Nam cui uita, illi uitæ quoq; ornamenta seruiunt. Cæterum ad beatum statum tẽdit, illò ducit, illò uias aperit. Quæ sint mala, quæ uideantur, ostendit, uanitatem exuit mẽtibus, dat magnitudinem solidam: inflatam uero & ex inani † speciosam reprimit, nec ignorari sinit inter magna quid interlit & tumida, totius naturæ noticiam, ac suæ tradit. Quid sint dij, qualesq;, declarat, quid inferi, quid lares & genij. Quid in secundam † numinum formam animæ perpetuæ, ubi consistant, quid agant, quid possint, quid uelint. Hæc eius initiamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium deorum templum mundus iste reseratur, cuius uera simulachra, uerasq; facies cernendas

forte, iterum quoniam eadẽ terra transuersim proscinditur

al. dedecores

al. spatiosam

4

forte, hominũ

mentibus protulit. Nam ad spectacula tam magna hebes uisus est: ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & uim omnium seminum singula proprie figurantem. Tũ de animo cœpit inquirere unde esset, ubi, quamdiu, in quot † membris diuisus: Deinde à corporibus se ad incorporalia transtulit, ueritatemq; & argumẽta eius excussit. Post hæc, quemanmodum discernerentur uitæ ac necis ambigua. In utraq; enim falsa ueris immixta sunt. Non abduxit, inquã, se, ut Posidonio uidetur, ab istis artibus sapiens, sed ad illas omnino non uenit. Nihil enim dignum inuentu iudicasset, quod non erat dignum perpetuo usu iudicaturus, ponenda non sumeret. Anacharsis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu uasa formantur. Demum quia apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult uideri uersus falsos esse quàm fabulam. Ego nec Anacharsin huius rei fuisse autorem contendo, & si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tanquam sapiẽs: sicut multa sapientes faciunt, quia homines sunt, nõ quia sapientes. Puta uelocissimum esse sapientem, qui cursu omnes anteibit, quà uelox est, non quà sapiens. Cuperem Posidonio aliquem uitriarium ostendere, qui spiritu uitrũ in habitus plurimos format, qui uix diligenti manu affingerentur. Hæc inuenta sunt postquam sapientem inuenire desiuimus. Democritus, inquit, inuenisse dicitur formicem, ut lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio saxo alligaretur. Hoc dicam falsum esse. Necesse est enim ante Democritum & pontes & portas fuisse, quarum fere summa curuantur. Excidit porrò uobis eundem Democritum inuenisse, quemadmodum ebur molliretur, quemadmodum decoctus calculus in smaragdum conuerteretur, qua hodieq; coctura inuenti lapides † coctiles colorantur. Ista sapiens licet inuenerit, non quia sapiens erat inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudẽtissimis aut æque fieri uidemus, aut peritius, aut exercitatius. Quid sapiẽs inuestigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum ueram naturam, quam non ut cætera animalia oculis secutus est tardis ad diuina. Deinde uitæ legem, quam ad uniuersa direxit: nec nosse tantum, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falsis, & quanti quicq; esset uera æstimatione perpendit, damnauit mixtas pœnitentiæ uoluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palàm fecit, felicissimum esse, cui felicitate nõ opus est: potentissimũ, esse qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loquor, quæ ciuem extra patriam posuit, extra mundum deos, quæ uirtutem donauit uoluptati: sed illa, quæ nullum bonum putat, nisi quod honestum est, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleri potest, cuius hoc pretiũ est, non posse pretio capi. Hanc philosophiam fuisse illo rudi seculo, quo adhuc artificia deerant, & ipso usu discebant utilia, non credo, sicut ante fortunata tempora, cum in medio facerent beneficia naturę promiscue utenda, antequam auaritia atq; luxuria dissociauere mortales, & ad rapinam ex consortio discucurrere, non erant illi sapientes uiri, etiam si faciebant facienda sapientibus. Statum quidem generis humani, nõ aliũ quisquam suspexerit magis, nec sicui permittat deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos fuisse memoratur, apud quos nulli subigebãt arua coloni, Nec signare quidem, aut partiri limite campũ Fas erat, in medium quærebant, ipsaq; tellus, Omnia liberius, nullo poscente ferebat. Quid homini illo genere felicius? In commune rerum natura fruebatur, sufficiebat illa ut parẽs in tutelam omnium, hæc erat publicarum opum secura possessio. Quid ni ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses? Irrupit in res optime positas auaritia, & dum seducere aliquid cupit, atq; in suum uertere, omnia fecit aliena, & in angustum ex immenso redacta, paupertatem intulit, & multa concupiscendo, omnia amisit. Licet itaq; uelit nunc concurrere, & reparare quod perdidit, licet agros agris adijciat, uicinum uel pretio pellat † æris uel iniuria, licet in proiuinciarum spatium rura dilatet, & possessionem uocet, per sua longam peregrinatiõẽ, nulla nos finium propagatio eò reducet, unde discessimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus, uniuersum habebamus. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in usus populorum non diripientium larga. Quicquid natura protulerat, id non minus

al. membra

al. ad hoc uiles

forte, aruis

Universidad de Deusto
Biblioteca

inueniſſe quàm inuentũ monſtrare alteri uoluptas erat. nec aut ulli ſupereſſe poterat, aut deeſſe, inter concordes diuidebatur. Nondũ ualentior impoſuerat imfirmiori manum, nondum auarus abſcondendo quod ſibi iaceret, alium neceſſarijs quoq; excluſerat. Par erat alterius ac ſui cura. Arma ceſſabant incruentæq; humano ſanguine manus, odium omne in feras uerterant. Illi quos aliquod nemus denſum à ſole protexerat, qui aduerſus æſtiuam hyemis aut imbris, uili receptaculo tuti ſub fronde uiuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Solicitudo nos in noſtra purpura uerſat, & acerrimis excitat ſtimulis, mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia, ſed in aperto iacentes ſydera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens: tam inter diẽ illis quàm noctem patebant proſpectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri ſigna, ex media cœli parte uergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni iuuaret uagari inter tam late ſparſa miracula? At uos ad omnem tectorum pauetis ſonum, & inter picturas ueſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti, Nõ habebant domos inſtar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis umbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuiq; nõ opere, nec fiſtula, nec ullo coacto itinere obſolefacti, ſed ſpõte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſtica poſitum manu. Hæc erat ſecũdum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipſam, nec proipſa timentem. Nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamuis egregia illis nita fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen eſt, nõ tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus uiros, & (ut ita dicam) à diis recentes. Neq; enim dubium eſt, quin meliora mundus nõdum effœtus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior, ita non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura uirtutem. Ars eſt bonum fieri, Illi quidẽ non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fece quærebant, parcebantq; adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, ut homo hominem nõ iratus, non timens, tantũ ſpectaturus, occideret. Nondum ueſtis illis erat picta, nõ dum texebatur aurum, adhuc non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerũ innocẽtes erant. Multum autem intereſt, utrum peccare aliquis nolit, aut neſciat. Deerat illis iuſtitia, deerat prudẽtia, deerat tẽperantia ac fortitudo. Omnibus his uirtutibus habebat ſimilia quædam rudis uita, Virtus non cõtingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aliſi dua exercitatiõe perducto. Ad hoc quidẽ, ſed ſine hoc naſcimur, & in optimis quoq; antequam erudias, uirtutis materia, non uirtus eſt. Vale.

EPISTOLA. XCII. Quomodo ad omne quod euenire poteſt firmãdus eſt animus. Et quod omnia mortaliũ mortalitate dãnata ſunt. Vbi nõ indignatione, ſed æquanimitate opus eſt cõtra fatũ.

Nedum, pro non modo

Liberalis noſter nũc triſtis eſt, nuntiato incẽdio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit, ut firmitatẽ animi ſui quærat, quam uidelicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit. Hoc uero tam inopinatum malum, & pene inauditum, non miror ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium uexauit, nullã abſtulit. Nam etiam ubi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit, & quamuis ſubinde excitetur, raro tamen ſic cuncta depaſcitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarum quoq; uix unquam tam grauis & perniciosus fuit motus, ut tota oppida everteret. Nunquam deniq; tam infeſtum ulli exarſit incendium, ut nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare urbes ſingulas poſſent, una nox ſtrauit, & in tanta pace quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? Vbiq; armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Gallia quæritur. Omnibus fortuna quos publice afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit. Nulla res magna, non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium. In hac una nox interfuit inter urbem maximã & nullam. Deniq;

nique diutius illam tibi periſſe, quàm perijt, narro. Hęc omnia Liberalis noſtri, affectũ inclinant, aduerſus ſua firmũ & erectum, nec ſine cauſa cõcuſſus eſt. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adijcit calamitatibus pondus, nec quiſquam mortalium non magis quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nihil nobis improuiſum eſſe debet. In omnia præmittendus eſt animus, cogitandumq; non quicquid ſolet, ſed quicquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cum uoluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quid ũe difficile eſt? Non una uia ſemper, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus aduocat, modo ſuis cõtenta uiribus, inuenit pericula ſiue autore: nullum tempus exceptum eſt, in ipſis uoluptatibus cauſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt. Ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates hyberniſq; maiores agitur æſtiua tranquillitas, ſine hoſte patimur hoſtilia, & cladis cauſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. Inuadit temperatiſſimos morbus, ualidiſſimos pthyſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid noui caſus, per quod uelut oblitis uires ſuas ingerat. Quicquid longa ſeries multis laboribus, multa dei indulgentia ſtruxit, id unus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit, horam, momentumq; temporis, euertendis imperijs ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumq; noſtrarum, ſi tanta celeritate repararẽtur cuncta, quanta ſiniuntur. Nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum, nihil priuatim, nihil publice ſtabile eſt, tam hominum quàm urbium fata uoluuntur. Inter placidiſſima terror exiſtit, nihilq; extra tumultuantibus cauſis, mala unde minime expectabantur erumpunt. Quæ domeſticis belli ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quotaquæq; felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea, quæ poſſunt euenire, firmandus. Exilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. Poteſt te patriæ, poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abijcere, poteſt ob ipſum, in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ conditio ponatur, nec quantum frequenter euenit, ſed quantum plurimum poteſt euenire præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec ullis inuſitatis uelut nouis obſtupefieri. In plenũ cogitanda fortuna eſt. Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata ſunt? Cyprum quoties uaſtauit hæc clades? Quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nuntiati ſunt totarum urbium interitus, & nos, inter quos frequenter iſta nuntiantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita, & quicquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quàm rumore iactatur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumq́ue prouinciarum, quibus inſerta erat, & excepta, uni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, ueſtigia quoque tempus eradet. Non uides, quemadmodum in Achaia clariſſimarum urbium iam fundamenta conſumpta ſint, nec quicquam extet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque iuduſtria poſita uertit dies, luga montium diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul à conſpectu maris ſtabant. Vaſtauit ignis colles, per quos elucebat, eroſit quondam altiſſimos uertices ſolatia nauigantium, ac ſpeculas ad humilem harenam deduxit. Ipſius naturæ opera uexantur, & ideo æquo animo ferre debemus urbium excidia. Caſura omnia extant, omnibus exitijs manet, ſiue interna ui flatuq́ue præcluſa uiolenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerunt, ſiue torrentium in abdito uaſtior obſtantia effregerit, ſiue flammarum uiolentia compaginem ſoli ruperit, ſiue uetuſtas, à qua nihil tutũ eſt, expugnauerit minutatim, ſiue gratuitas cœli egeſſerit populos, & ſitus deſerta cor ruperit. Enumerare omnes fatorum uias longum eſt. Hoc unum ſcio, omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt, inter peritura uiuimus. Hæc ergo atq; eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ fortasse consumpta est, ut in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderunt, ut altius surgerent, & in alias imagines. Felicitatis urbis inimicus aiebat, Romæ sibi incendia ob hoc unum dolori esse, quod sciret meliora resurrectura quàm arsissent. In hac quoque urbe uerisimile est certaturos omnes esse, ut maiora certioraq; quàm amisere restituantur. Sint utinam diuturna, & melioribus auspicijs in æuum longius condita. Nam huic coloniæ ab origine sua centesimus annus est, ætas ne homini quidem extrema. Deducta in hanc frequẽtiam, loci opportunitate conualuit. Quæ tamen grauissimos casus intra spatium humanæ pertulit senectutis. Itaq; formetur animus ad intellectum, patientiamq; sortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduersus imperia illam idem habere iuris, quod aduersus imperantes, aduersus urbes idem posse, quod aduersus homines. Nihil horum dedignandum est. In eum intrauimus mundum, in quo his legibus uiuitur. Placet: pare: non placet: qua cunq; uis exi. Indignare, si quid in te inique proprie constitutum est. Sed si hæc imos summosq; necessitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia resoluuntur. Non est quod nos tumulis metiaris, & his monumentis, quæ uiam disparia prætexit. Aequat omnes cinis, impares nascimur, pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbium incolis dico. Tam Ardea capta, quàm Roma capta est. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi uero ad finem mortalium uentum est, discede, inquit, ambitio, omnium quæ terram premunt seruus miles esto. Ad omnia patienda pares sumus. Nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus quàm pusilla terra esset, ex qua minimũ occupauerat. Ita dico infelix ob hoc quod intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse magnus in pusillo potest? Erant illa, quæ tradebantur, subtilia & diligenti intentione discenda, non quæ percipere posset uelanus homo, & trans oceanũ cogitationes suas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor, inquit, ista omnibus eadem sunt, æque difficilia. Hoc puta rerũ natura dicere. Ista de quibus quæris, omnibus eadẽ sunt nulli dari faciliora possunt, sed quisquid uolet, sibijpsi illa reddet faciliora. Quomodo æquanimitate. Et doleas oportet, & sitias, & esurias, & senescas, & si tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non tamen quod istis qui te circumstrepunt credas, Nihil horum malum est, nihil tolerabile, aut durum. Ex consensu istis metus est. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autem stulti ius homine uerba metuente? Eleganter Demetrius noster solet dicere, eodem loco sibi esse uoces imperitorum, quo uentre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, rursum isti an deorsum sonent? Quanta dementia est uereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuistis sine causa, sic & illa, quæ nunquam timeretis, nisi fama uicisset. Nunquid detrimenti faceret uir bonus, iniquis rumoribus aspersus? nec morti quidem hæc apud nos noceat: & hoc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accusant expertus est. Interim temeritas est, damnare quod nescias. At illud scis q̃ multis utilius sit, quàm multos liberet tormentis, egestate, querelis, supplicijs, tedio. Non sumus in ullius potestate, cum mors in nostra potestate sit. Vale.

forte, similis.

EPISTOLA XCIII. Disputatio contra dicentes solam uirtutem non facere beatum sine externis commodis. Vel facere quidem beatum, sed non beatissimum. Vbi tradit hæc fortuita, nec bona esse nec mala. Et nec beatũ facere nec miserũ. Et de excellentia animi.

PVto inter me teq; conueniat, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes mixtas, per quas mouemur alimúrque, propter ipsum principale nobis datas. In hoc principali aliquid irrationale est, & rationale. Illud huic seruit. Hoc unum est, quod aliò non refertur, sed omnia ad se perfert. Nam illa quoq; diuina ratio omnibus præposita est, ipsa sub nullo est. Et hæc aũt nostra eadẽ est, quia

quia ex illa est. Si de hoc inter nos conuenit, sequitur ut de illo quoq; cõueniat, in hoc uno positum esse beatam uitam, ut in nobis ratio perfecta sit. Hæc enim sola non submittit animum, stat contra fortunam. In quolibet rerum habitu. seruata seruat. Id autẽ unum bonum est, quod nunquam desringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorẽ facit, tenet summa, & ne ulli quidem nisi sibi, innixus. Nã qui aliquo auxilio sustinetur, potest cadere. Si aliter est, incipient in nobis multum ualere non nostra. Quis autem uult constare fortuna, aut quis se prudens ob aliena miratur? Quid est beata uita? securitas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit constantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? si ueritas tota perfecta est. si seruatus est in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia uoluntas, aut benigna, intenta rationi, nec unquam ab ista recedens, amabilis simul mirabilisq;. Deniq; ut breuiter tibi formulam scribam, Talis animus sapientis esse uiri debet, qualis deũ deceat. Quid potest desiderare, is cui omnia honesta contingant? Nam si possunt aliquid nõ honesta conferre ad optimum statum, in his erit beata uita, sine quibus nõ est. Et quid stultius turpiusue, quàm bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri summum bonum iudicant, quia parum plenum sit fortuitis repugnantibus. Antipater quoq; inter magnos sectæ huius autores, aliquid se tribuere dicit externis, sed exiguũ admodum. Vides autem quale sit, die non esse contentum, nisi aliquis igniculus alluxerit? Quod potest in hac claritate solis habere scintilla momentũ? Si non es sola honestate contentus, necesse est, aut quietem adijci uelis, quã παυσολύπην uocant Græci, aut uoluptatem. Horum alterũ utcũq; recipi potest. Vacat enim animus molestia, liber ad conspectum uniuersi, nthilq; illum auocat à contemplatione natur̃. Alterum illud, uoluptas, bonum pecoris est. Adijciamus rationali irrationale, honesto inhonestum. Magno uitam facit titillatio corporis? Quid ergo dubitatis dicere, bene esse homini, si palato bene est? Et hunc tu non dico inter uiros numeras, sed inter homines cuius summum bonum saporibus, ac coloribus, ac sonis constat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac dijs secũdo, mutis aggregetur animal pabulo lætum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animosam, ambitiosam, imponentem, positam in affectibus: alteram humilem, languidam, uoluptatibus deditam. Illam effrenatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem uiro, reliquerunt. Hanc necessariam beatæ uitæ putauerunt, inermem & abiectam. Huic rationem seruire iusserunt, & fecerunt animalis generosissimi bonum, demissum & ignobile. Præterea mixtum, portentuosumq;, & ex diuersis animalium congruentibus mẽbris. Nam, ut ait Virgilius noster in Scylla, Prima hominis facies & pulchro pectore uirgo Pubetenus, postrema immani corpore pistrix, Delphinum caudas utero commissa luporum. Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta sunt, horrenda, uelocia, at isti sapientiam ex quibusdã composuere portentis. Prima hominis pars est ipsa uirtus. Huic committitur inutilis caro, & fluida & receptandis tantum cibis habilis, ut ait Posidonius. Virtus ilsa diuina, in lubricum desinit, & superioribus eius partibus uenerã dis atq; cœlestibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa utcunq; alta quies nihil quidem ipsa animo præstabat, sed impedimenta remouebat. Voluptas ultro dissoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam discors inter se iunctura corporum. Fortissimæ rei incertissima astruitur, seuerissimæ parum seria, sanctissime temperans usq; ad indigesta. Quid ergo, inquit, si uirtutẽ nihil impeditura sit bona ualetudo, & quies & dolorum uacatio, nonne petes illas? Quid ni petam? Non quia bona sunt, sed quia secundum naturam sunt, & quia bono à me iudicio sumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc unum bene elegi. Nam cum uestem qualem decet sumo, cum ambulo ut oportet. cum cœno quemadmodum debeo, non cœna, aut ambulatio, aut uestis bona sunt. sed meum in his propositum, seruantis in quaq; re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adijciam, Mundæ uestis electio appetenda est homini. Natura enim homo mundum & elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda uestis, sed mundæ uestis electio, quia non in re bonum est. sed in electione, Quia actiones nostræ honestæ sunt, non ipsa quæ aguntur. Quod de ueste dixi, idem de

al. ingesta.

corpore

Universidad de Deusto
Biblioteca

corpore me existima dicere. Nam hoc quoq; natura, ut quandam uestem animo circumdedit, uelamentum eius est. Quis autem unquam uestimenta æstimauit arcula? Nec bonum, nec malum uagina gladium facit. Ego de corpore quoq; idem tibi respondeo. Sumpturum quidem me, si detur electio, & sanitatem, & uires. Bonũ autem futurum, iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus. Summum enim bonum non sequitur, nisi illi et naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidem esse, qui uirtutem habet, non potest. Beatissimus autem non est, qui naturalibus bonis destituitur, ut ualetudine & membrorum integritate. Quod incredibilius uidetur, id concedis, aliquem in maximis, & continuis doloribus nõ esse miserum, etiam beatum: quod leuius est, negas, beatissimum esse. Atqui si potest uirtus efficere, ne miser aliquis sit, facilius efficiet, ut beatissimus sit. Minus enim interualli à beato ad beatissimum restat, quàm à misero ad beatum. An quæ res tantum ualet, ut exceptũ calamitatibus inter beatos locet, non potest adijcere quod supereſt, ut beatissimum faciat? In summo deficit cliuo: Commoda sunt in uita & incommoda, utraq; extra nos. Si nõ est miser uir bonus, quamuis omnibus præmatur incommodis, quomodo non beatissimus, si aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere usq; ad miserum non deprimitur, sic commodorum inopia non deducitur à beatissimo. Sed tã sine commodis beatissimus est, quàm nõ est sub incommodis miser. Aut potest illi eripi bonũ suum, si potest minui. Paulo ante dicebã, igniculum nihil ferre lumini solis. Claritate enim eius quicquid sine eo lucet, abscõditur. Sed quæda, inquit, soli quoq; obstãt. At solis uis & lux integra est, etiã inter opposita: & quãuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius aspectu, in opere est, cursu suo ferẽ. Quoties inter nubila luxit, nõ est sereno minor, nec tardior quidẽ: quoniã multũ interest, utrũ aliquid obstet tantum, an impediat. Eodem modo uirtuti opposita nihil detrahũt. Non est minor, sed minus fulget: nobis forsitan non æque apparet ac nitet, sibi eadem est, & more solis obscuri, in occulto uim suam exercet. Hoc itaq; aduersus uirtutem possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersus solem potest nebula. Inuenitur qui dicat sapientem corpore parum prospero usum, nec miserum esse, nec beatum. Hic quoq; fallitur. Exæquat enim fortuita uirtutibus, & tantundem tribuit honestis quantum honestate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quàm comparare uel neranda contemptis? Veneranda enim sunt, fides, iustitia, pietas, fortitudo, prudẽtia. Econtrario uitia sunt, quæ sæpe contingunt pleniora uilissimis, crus solidum, & lacertus, & dentes, & horum sanitas, firmitasq;. Deinde si sapiens cui corpus molestum est, nec miser habebitur, nec beatus, sed medio relinquetur, uita quoq; eius nec appetẽda erit, nec fugienda. Quid autem tam absurdum, quàm sapiẽtis uitã appetendã nõ esse? Aut quid tam extra fidem, quàm esse aliquam uitam, nec appetendam, nec fugiendam? Deinde si damna corporis miserum non faciunt, beatũ esse patiuntur. Nã quibus portentia non est in peiorem transeundi statum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus. Inter utrunq; tepidum est, Sic aliquis beatus est, aliquis miser, aliquis nec miser nec beatus. Volo hanc contra nos posità imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingessero, fiet frigidum, si plus calidi affudero, fiet nouissime calidũ. At huic, nec misero, nec beato, quantumcunq; ad miserias adiecero, miser non erit, quemadmodũ dicitis, Ergo imago ista dissimilis est. Deinde trado tibi hominem, nec miserũ, nec beatũ. Huic adijcio cæcitatem, non fit miser. Adijcio debilitatem, non fit miser. Adijcio dolores cõtinuos & graues, miser non fit. Quẽ tam multa mala in miseram uitam nõ transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non potest, ut dicitis, sapiens ex beato, in miserum decidere, nõ potest in non beatũ. Quare enim qui illa cœpit, alicubi subsistat: Quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in summo. Quid ni, nõ possit beata uita rescindi: Nec remitti quidẽ potest, & ideo uirtus ad illam perseipsa satis est. Quid ergo inquit, sapiẽs non est beatior qui diutius uixerit, quem nullus auocauit dolor, cũ ille qui cũ mala fortuna sæpe luctatus est? Respondemihi, Nunquid & melior est, & honestior? Si hæc non sunt, nec beatior quidẽ est. Rectius uiuat, oportet, ut beatius uiuat: si rectius non potest, ne beatius quidem.

f. ereptum.

d. An non potest.

Non

Non intenditur uirtus, ergo ne beata quidem uita, quę ex uirtute est. Virtus enim tantum bonum est, ut istas accessiones minutas non sentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum uarias offensiones. Nam uoluptas non est digna ad quã respiciat. Quid est in uirtute præcipuum? Futuro non indigere, nec dies suos computare, in quantoli/bet tempore bona æterna consummat. Incredibilia nobis hæc uidentur, & supra humanã naturã excurrentia. Maiestatẽ enim eius ex nostra imbecillitate metimur, & uitijs nostris nomẽ uirtutis imponimus. Quid porrò nõ æque incredibile uidetur, aliquẽ in summis cruciatibus positum, dicere, beatus sum? Atqui hæc uox in ipsa officina uoluptatis est audita. Beatissimum, inquit, hunc et ultimum diem ago Epicurus. cũ illum hinc urinę difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor uentris. Quare ergo incredibilia sunt ista apud eos, qui uirtutem colunt, cum apud eos quoq; reperiantur, apud quos uoluptas imperauit? Hi quoq; degeneres & humillime mẽtis aiũt, in summis doloribus, in summis calamitatibus, sapientem nec miserum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile est, immo incredibilius. Non uideo enim quomodo in infimum agatur, è fastigio suo deiecta uirtus. Aut beatum præstare debet, aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserum. Stans non potest uinci, aut uincatur oportet, aut uincat. Dijs, inquit, immortalibus solis, & uirtus & beata uita contingit. Nobis umbra quædam illorum bonorum, & similitudo. Accedimus ad illa, nõ peruenimus. Ratio uero dijs hominibusq; communis est. Hæc in illis cõsummata est, in nobis consummabilis. Sed ad desperationem nos uitia nostra perducunt. Nam ille alter secundus est, ut aliquis parum constans ad custodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum est, desiderat oculorum atq; aurium sensum, bonam ualetudinem, & non fœdum aspectum corporis, & habitu manente suo, ætatis præterea longius spatium. Per hanc potest non pœnitenda agitare, ut imperfecto uiro. Huic, malitiæ uis quædam ineſt, quia animum habet mobilem, ad praua. Ille agit carẽs mali 7
tia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur. Cuicunque autem deest aliquid ad bonũ, malus est. Sed sicui uirtus animusq; in corpore præsens, hic deos æquat, illõ tendit originis sui memor. Nemo improbe eò conatur ascendere, unde descenderat, Quid est autem, cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui dei pars est? Totum hoc quo continemur, & unum est, & deus, & socij eius sumus, & membra. Capax est noster animus, perfertur illõ, si uitia non deprimant. Quemadmodum corporum nostrorum habitus erigitur, & spectat in cœlum, ita animus, cui in quantum uult, licet porrigi: in hoc à natura rerum formatus est, ut paria dijs uelit, & sic utatur suis uiribus, ac se in spatium suum extendat. Nam si aliena ui ad summa niteretur, magnus erat labor, ire in cœlum. Redit, cum hoc iter ad quod natus est, uadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam respicit: aurũ argentumque, illis in quibus iacuere tenebris dignissima, non hoc æstimat splendore, quo imperitorum uerberant oculos, & auerterunt à cœlo, ex quo illa secreuit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquam, aliubi posita esse diuitias quàm quo congeruntur, animum impleri debere, non arcã. Hunc imponere dominio omnium rerũ licet, hunc in possessionẽ rerum naturæ inducere, ut suarum possessionum orientis occidentisq; terminus fiat, deorumq; ritu cuncta possideat, cum opibus suis diuites superne despici at, quorum nemo tam lætus est suo, quàm tristis alieno. Cum se in hanc sublimitatem tulit, corporis quoq;, uelut oneris necessarij, nõ amator, sed procurator est: nec se illi cui impositus est, subijcit. Nemo liber est, qui corpori seruit. Nam ut alios dominos, quos nimia pro illo solicitudo inuenit, transeas, ipsius morosum imperiũ delicatũq; est. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno prosilit, nec quis deinde reliquijs eius futurus sit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonsos negligimus, ita ille dimus animus egressurus hominem, quò receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra cõtegat, non magis ad se iudicat pertinere, cũ secundas ad editum infantem, Vtrum protectum aues differant, an consumatur canibus data præda marinis, quid ad illum? Qui tunc quoq; cũ inter homines est, nullas minas timet, ullas ne timebit post mortẽ minas corũ, quibus usq; ad mortem timeri parũ est?

Non

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non conteret,inquit me,nec uncus,nec proiecti ad cõtumeliam cadaueris laceratio, fœda uisuris. Neminem de supremo officio rogo. Nulli reliquias meas commendo, ne quis insepultus esset,rerum natura prospexit. Quem sæuitia proiecerit, dies cõdet. Diserte Mœcenas ait,Nec tumultum curo,sepelit natura relictos. Alte cinctum putes dixisse. Habuit enim ingenium & grande & uirile,nisi illud ipse distinxisset. Vale.

EPIST. XCIIII. De breuiori uita non curandum. Et quod amplissimum uitæ spatium est usq; ad sapientiam uiuere.

IN epistola qua de morte Metronactis philosophi querebaris,tanquam et potuisset diutius uiuere,& debuisset, æquitatem tuam desideraui,quæ tibi in omni persona, in omni negotio supereſt,in una re deest,in qua omnibus. Multos inueni æquos aduersus homines,aduersus deos nemínem. Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille in medio cursu raptus est? Quare ille non rapitur? Quare senectutem & sibi & alijs grauem extendit? Vtrum obsecro te æquius iudicas,te naturæ, an tibi parere naturam? Quid autem interest,quàm cito exeas,dum utiq; exeundum est? Non ut diu uiuamus curandum est,sed ut satis. Nam ut diu uiuas,fato opus est,ut satis,animo. Longa est uita,si plena est. Impletur autem,cum animus sibi bonum suum reddidit. & ad se potestatẽ sui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? Non uixit iste,sed in uita moratus est,nec sero mortuus,sed diu. Octoginta annis uixit. Interest, mortem eius ex quo die numeres. At ille obijt uiridis,sed officia boni ciuis,boni amici,boni filij executus est. In nulla parte cessauit,licet eius ætas imperfecta sit,uita perfecta est. Octoginta annis uixit immo octoginta annis fuit: nisi forte sic uixisse cum dicis,quomodo dicuntur arbores uiuere. Obsecro te mi Lucili hoc agamus,ut quemadmodum pretiosa rerũ,sic uita nostra,nõ pateat multum,sed multum pendat. Actu illa metiamur,non tempore. Vis scire quid inter hunc interſit uegetum contemptorẽq; fortunæ,functum omnibus uitæ humanæ stipendijs,atque in summum bonum euectum,& illum cui multi anni transmissi sunt? Alter post mortem quoque est, alter ante mortem perijt. Laudemus itaque,& in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunq; temporis contigit,bene collocatum est. Vidit enim uerã lucem,nõ fuit unus è multis,& uixit,& uiguit. Aliquando sereno usus est,aliquando, ut solet ualidi syderis fulgor,per nubila emicuit. Quid quæris quamdiu uixerit. Vixit, ad posteros usq; transilijt,& se in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recusauerim,nihil tamen ad beatam uitam defuisse dicam,si spatium eius inciditur. Nõ enim ad eum diem me aptaui,quem ultimum mihi spes auida promiserat, sed nullum non tanquam ultimum aspexi. Quid me interrogas,quando natus sim? An inter iuniores adhuc cẽseam? Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu potest homo esse perfectus,sic & in minore tẽporis modo potest esse uita perfecta. Aetas inter externa est,Quamdiu sim,alienũ est,quamdiu uero uir bonus sim, meũ est. Hoc a me exigue,ne uelut per tenebras æuũ ignobile emetiar,ut agã uitam,ut nõ præteruehar. Quæris quod sit amplissimum uitæ spatium? Vsq; ad sapientiam uiuere. Qui ad illam peruenit,attingit non longissimum finem,sed maximum. Ille uero glorietur audacter,& dijs agat gratias,interq; eos sibi,& rerũ naturæ imputet,quod fuit. Merito enim imputabit,meliorem illi uitam reddidit,quàm acceperit. Exemplar boni uiri posuit,qualis quantusq; esset ostendit. Siquid adiecisset,fuisset simile præterito. Et tamen
al. cognitiõe. quousq; uiuimus omnium rerum †cogitatione functi sumus. Scimus ad quid principalis natura se attollat,quemadmodũ ordinet mundũ,per quas uices annum reuocet. Quemadmodum omnia quæ usquam erant cluserit,& seipsam sui finem fecerit. Scimus sydera impetu suo uadere,præter terrã nihil stare,cætera continua uelocitate decurrere. Scimus quemadmodum solem luna prætereat. Quare tardior uelociorẽ possit
al. Nunc. se relinquat. Quomodo lumẽ accipiat,aut perdat,quæ causa inducat noctem, quæ reducat diem, Illuc eundum est,ubi ista propius aspicias. †Nec hac spe,inquit,sapiens ille,fortius exeo,quod pater e mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidẽ admitti,etiã inter illos fui,animumq; illo meũ misi,& ad meum illi suum miserunt. Sed tolli me de medio puta,& post mortem nihil ex homine restare: æque magnum animum habeo, etiam

etiam si nusquam transiturus accedo. Nõ tam multis uixit annis,quàm potuit. Et paucorum uersuum liber est,& quidem laudandus atq; utilis. Annales Tamusij scis q̃ non decori sint,& qui uocentur. Hæc est uita quorundam longa,& quod Tamusij sequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum, qui summo die muneris,quàm eũ qui medio occiditur. Nunquid aliquem esse tam cupidum uitæ putas, ut iugulari in spoliario, quàm in arena malit. Non maiore spatio alter alterum præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit,consequitur occisum. Minimum est, de quo solicitissime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu uites,quod euitare non possis. Vale.

s
al. non desidero, etsi sint q uocentur: sen potius iocẽtur

EPIST. XCV. Vtrum pars philosophiæ superfluat disputatio & solutio,& de annotatione cõtra malum popularis opinionis.

EAm partem philosophiæ,quæ dat propria cuiq; personæ præcepta,nec in uniuersum componit hominem, sed marito suadet,quomodo se gerat aduersus uxorẽ, patri,quomodo educet liberos,domino quomodo seruos regat, quidam solam recesperant,cæteras quasi extra nostram utilitatem uagantes reliquerant,tanquã quis posset de parte suadere,nisi qui summam prius totius uitæ cõplexus est. Sed Ariston Stoicus è contrario hanc partem leuem existimat, & quæ non descendat in pectus usque, At illam habentem præcepta,plurimum ait proficere,ipsaq; decreta philosophiæ,constitutionemq; esse summi boni,quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaq; re faciendum sit,sibijpse præcepit. Quemadmodum qui iaculari discit,destinatum locũ captat,& manum format,ad dirigenda quæ mittit. Cũ hanc uim ex disciplina & exercitatione percepit,quocunq; illa uult utitur. Didicit enim non hoc aut illud ferire,sed quodcunq; uoluerit, Sic qui se ad totam uitam instruxit, nõ desiderat particulatim admoneri,doctus in totum, non quomodo cum uxore aut cum filio uiueret,sed quomodo bene uiueret. In hoc est,& quomodo cum uxore ac liberis uiuat. Cleanthes utilem quidem iudicat & hanc partem,sed imbecillem,nisi ab uniuerso fluit,nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæstiones locus iste diuiditur. Vtrum utilis an inutilis sit,& an solus uirum bonum possit efficere, id est,utrum superuacuus sit,an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem uideri uolunt superuacuam,hoc aiunt. Siquid oculis oppositum moratur aciem,remouendum est: illo quidem non abiecto operam perdidit,qui præcepit,Sic ambulabis,illo manum porrigens. Eodẽ modo ubi aliqua res obcæcat animum,& ad officiorum dispiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit,sic uiues cum patre,sic cum uxore. Nihil enim proficient præcepta,quamdiu mẽti error obfusus est: si ille discutitur,apparebit quid cuiq; debeatur officio. Alioquin doces illud, quod sano faciendum sit,non sanum efficis. Pauperi ut agat diuitem monstras. Hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Ostendis esurienti,quid tanquam satur faciat,Fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus uitijs dicam,ipsa remouenda sunt, non præcipiendum,quod fieri illis manentibus non potest. Nisi opiniones falsas,quibus laboramus, expuleris,nec auarus quomodo utendum pecunia sit,exaudiet: nec timidus,quomodo pericula contemnat. Efficias oportet,ut sciat pecuniam, nec bonum nec malum esse. Ostẽdas illi miserrimos diuites. Efficias,ut quicquid publice expauimus,sciat non esse tam timendum,quàm fama circumfert,nec dolorẽ quoq; nec mortem,Sæpe in morte,quam pati lex est,magnum esse solatium,quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius facit sibi, quicquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam,quod non potest, nec qui ostenditur magnus esse,nec qui est magnus,extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cum illum in conspectum suæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam uitam esse,non quæ secundum uoluptatem est, sed secundum naturam,cum uirtutẽ unicum bonum hominis adamauerit,turpitudinem solum malum fugerit,reliqua omnia,diuitias,honores,bonam ualetudinem,uires,imperia,scierit esse mediam partẽ, nec bonis annumerãdam nec malis,monitorem nõ desiderabit ad singula,qui dicat: sic incede,sic cœna,hoc uiro,hoc fœminæ,hoc marito,hoc cœlibi conuenit. Ista enim qui diligentissime mouent, ipsi facere non possunt. Hæc pedagogus puero, hęc auia

s nepoti

Universidad de Deusto
Biblioteca

nepoti præcipit: & irascendum non esse, magister iracundissimus disputat. Si iudum ferarũ intraueris, scies ista, quæ ingẽti supercilio philosophi iactant, in puerili esse præscripto. Vtrum manifesta demum an dubia præcipies? Non desiderant manifesta monitores, præcipienti dubia non creditur. Superuacuum est ergo præcipere. Id adeo sic disce, Si iam mones quod obscurum est et ambiguũ, probationibus adiuuãdum erit. Si probaturus es, illa per quæ probas plus ualent, satisq; per se sunt. Sic amico utere, sic ciue, sic socio. Quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iustitia tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci. Non esse iustum, cui quicquam in hac uirtute placet, præter ipsam. Hæc cũ persuasi mihi & perbibi, quid ista præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare scienti superuacuum est, nescienti parum. Audire enim debet, non tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam quare. Vtrum, inquam, ueras opiniones habenti de bonis malisq;, sunt necessaria, an nõ habẽti? Qui nõ habet, nihil à te adiuuabitur, aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. Qui habet exactum iudicium de fugẽdis petẽdisq;, scit sibi faciẽdum, scit etiam te tacente. Tota ergo pars ista philosophiæ sub moueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquimus. Aut inest animo prauis opinionibus malitia contracta: aut etiam si non est fallis occupatus, ad falsa procliuis est, & cito specie quõ non oportet trahente, corrumpitur. Itaq; debemus, aut curare mentem ægram & uitijs liberare: aut uagantem quidem, sed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrunque decreta philosophiæ faciunt. Ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea si præcepta singulis damus, incomprehensibile opus est. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias sequẽti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo uiuat cum uxore aliquis quam uirginem duxit, quomodo cum ea, quę alicuius matrimonium experta est, quę admodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non puras aliquid esse discriminis, inter sterilem & fœcundam, inter prouectiorem & puellam, inter matrem & nouercam? Omnes species complecti non possumus. Atqui singulæ propria exigunt. Leges autem philosophiæ breues sunt, & omnia allígant. Adijce nunc, quod sapientis præcepta finita esse debent, & certa: siqua finiri non possunt, extra sapientiam sunt. Sapientia rerum terminos nouit. Ergo ista pars præceptiua submouẽda est, quia quod paucis promittit, præstare omibus non potest. Sapientia autem omnes tenet. Inter insaniam publicam, et hanc quæ medicis traditur nihil interest, nisi quod hæc mortbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit ex ualetudine, altera animi mala ualetudo est. Siquis furioso præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato, erit ipso quem monebit insanior. Similis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est, ipse discuti debet, alioqui abibunt in uanum monentium uerba. Hæc ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primũ aduersus illud quod ait, siquid obstat oculo, & impedit uisum, debere remoueri. Fateor huic nõ esse opus præceptis ad uiuendum, sed remedio quo purgetur acies, & officientem sibi morã effugiat. Natura enim uidemus, cui usum suũ reddit, qui remouet obstantia. Quid autem cuiq; debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata suffusio est, is non protinus cum uisum recepit, aliis quoq; potest reddere. Malitia libe ratur, & liberatis non est opus exhortatione, nec consilio quidem: ut colorum proprietates oculus intelligat, à nigro album, etiam nullo monente, distinguet. Multis contra præceptis eget animus, ut uideat quid agendum sit in uita. Quanquam oculos quoq; ægros medicus non tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quod protinus imbecillam aciem cõmittas improbo lumini, à tenebris primo ad umbrosa procede, deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati assuesce. Non est quod post cibũ studeas, non est quod plenis oculis, ac tumentibus imperes. Afflatum & uim frigoris in os occurrentis cuita: alia eiusmodi, quæ non minus quàm medicamenta proficiunt. Adijcit remedijs medicina consilium. Error, inquit, est causa peccandi. Hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. Concedo per se efficacia

al. perhibui

præcepta non esse ad auertendam prauam animi persuasionem, sed non ideo, ne alijs quidẽ adiecta proficiunt. Primũ memoriã renouant. Deinde quæ in uniuerso confusius uidebantur, in partes diuisa diligentius considerantur. Aut tu isto modo licet & consolationes dicas superuacuas, & exhortationes. Atqui nõ sunt superuacuæ. Ergo ne monitiones quidem. Stultum est, inquit, præcipere ægro, quid facere tanquã sanus debeat, cum restituenda sanitas sit, sine quo irrita sunt præcepta. Quid quod habent ægri saniq; quædam cõmunia, de quibus admonẽdi sunt, tãq; ne auide cibos appetant, ut lassitudinem uitent. Habent quædã præcepta cõmunia pauper & diues. Sana, inquit, auaritiam, & nihil habebis, quod admoneas, aut pauperem, aut diuitẽ, si cupiditas utriusq; considet. Quid quod aliud est, non concupiscere pecuniã, aliud uti pecunia scire? cuius auari modum ignorant, etiã nõ auari usum. Tolle, inquit, errores, superuacua præcepta sunt. Falsum est. Puta enim auaritiam relaxatã, puta astrictam esse luxuriã, temeritati frenos iniectos, ignauiæ subditum calcar, etiam remotis uitijs, quid & quemadmodum debeamus facere discendum est. Nihil, inquit, efficiẽt monitiones admotæ grauibus uitijs. Ne medicina quidem morbos insanabiles uincit, tamen adhibetur alijs in remedium, alijs in leuamentũ. Ne ipsa quidẽ uniuersæ philosophiæ uis, licet tota in hoc uires suas aduocet, duram iam et ueterem animis extrahet pestem: sed non ideo nihil sanat, quia non omnia. Quid prodest, inquit, aperta monstrare? Plurimum. Interdum enim scimus, nec attendimus. Non docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriam continet, nec patitur elabi. Plæraque ante oculos posita transimus. Admonere genus adhortandi est. Sæpe animus etiam aperta dissimulat. Ingerenda est itaq; illi notitia rerum notissimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetẽda sententia est. Factum esse ambitũ scitis, & hoc uos scire omnes sciunt. Scis amicitias sancte colendas esse, sed non facis. Scis improbum esse, qui ab uxore pudicitiã exigit, ipse alienarum corruptor uxorũ. Scis ut illi nil cum adultero, sic nihil tibi esse debere cum pellice, & non facis. Itaq; subinde reducendus es ad memoriam. Non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. Quæcunq; salutaria sunt, sæpe agitari debent, sæpe uersari, non ut tantum nota sint nobis, sed etiam parata. Adijce nunc quod aperta quoq; apertiora fieri solẽt. Si dubia sunt, inquit, quæ præcipis, probationes adijcere debebis. Ergo illę, non præcepta proficient. Quid quod, etiã sine probationibus, ipsa monentis autoritas prodest: sic quomodo iurisconsultorum ualent responsa, etiam si ratio non redditur. Præterea ipsa quæ præcipiuntur, per se multum habent põderis, utique si aut carmini intexta sunt, aut prosa oratione in sententiam coartata. Sicut illa Catoniana, Emas, non quod opus est, sed quod necesse est, Quod non opus est, asse charũ est. Qualia sunt illa, aut reddita oracuło, aut similia. Tẽpori parce. Te nosce. Nũquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit uersus? Iniuriarum remediũ est obliuio. Audentes fortuna iuuat. Piger sibijpse obstat, Aduocatum ista non quærunt, affectus ipsos tangunt, & natura uim suam exercente proficiunt. Omnium honestarum rerum semina animi gerũt, quæ admonitione excitantur, non aliter quàm scintilla flatu leui aduta, ignẽ suum explicat. Erigitur uirtus cum tacta est & impulsa. Præterea quędam sunt quidem in animo, sed parum prompta, quæ incipiunt in expedito esse, cum dicta sunt. Quædam diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere inexercita mens non potest. Itaq; in unum conferenda sunt, & iũgenda, ut plus ualeant, animum quoque magis alleuent. Aut si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est. Ipsa natura contenti esse debemus. Hoc qui dicunt, non uident aliud ingenium esse hominis mobilis & erecti, aliud tardi & hebetis. Vtiq; alius alio ingenioſior est. Ingenij uis præceptis alitur et crescit, nouasq; persuasiones adijcit innatis, et deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt uitijs obligatum? Hoc scilicet, ut liberetur. Nõ enim extincta in illo indoles naturalis est, sed obscurata & oppressa. Sic quoq; tentat resurgere, & cõtra praua nititur. Nacta uero præsidium, & adiuta præceptis, conualescit, si tamẽ illam diutina pestis, non infecit, nec enecuit. Hanc enim ne disciplina quidem philosophiæ toto impetu suo cõnixa, restituet. Quid enim interest inter decreta philosophiæ & præcepta, nisi quod illa generalia præcepta

Quod non opus est, asse charum est

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt,hæc specialia? Vtraq; res præcipit,sed altera in totũ,particulatim altera. Si quis, inquit,recta habet & honesta decreta,hic ex superuacuo monetur. Minime. Nam hic quoq; doctus quidem est facere,quæ debet,sed ad hæc non satis prospicit. Non enim tã unaffectibus impedimur,quo minus probanda faciamus, sed imperitia inuenien di,quid quæq; res exigat. Habemus interdum compositum animum,sed residem & inexercitatum ad inueniendum officiorum uiam, quam admonitio demonstrat. Ex pelle,inquit,falsas opiniones de bonis & malis,in locum autem earum ueras repone, & nihil adhibebit admonitio,quod agat. Ordinatur ista sine dubio ratiõe animus,sed non ista tantum. Nam quamuis argumentis collectum sit,quæ bona,quæ mala sint,ni hilominus habent præcepta partes suas,& prudentia,& iudicia officijs constant, offi cia præceptis disponuntur. Præterea ipsum de bonis malisq; iudicium confirmatur of ficiorum executione,ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter se consenti unt,nec illa possunt præcedere,ut non hæc sequantur,etsi hæc ordinem sequuntur su um. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit,præcepta sunt. Falsum est. Nam de maximis ac necessarijs rebus non sunt infinita. Tenues autẽ differentias habent,quas exigunt tempora,loca,personæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo,in quit,præceptis curat insaniam,ego nec malitiam quidem. Dissimile est. Nam si insani am sustuleris,sanitas reddita est. Si falsas opiniones exclusimus,non statim sequitur di spectus rerum agendarum: ut sequatur,tamen admonitio,corroborabit rectam de bo nis malisq; sententiam. Illud quoq; falsum est,nihil apud insanos proficere præcepta. Nam quemadmodum sola non prosunt,sic curationem adiuuant,& denuntiatio,& castigatio insanos coercuit. De illis insanis nunc loquor,quibus mens mota est, non erepta. Leges,inquit,ut faciamus quod oportet,nõ efficiunt. Et quid aliud sunt quãm minis mixta præcepta? Primum omnium ob hoc illæ non persuadent,quia minantur. At hæc non cogunt,sed non exornãt. Deinde leges à scelere deterrent, præcepta in offi ciũ adhortantur. His adijce, quod leges quoq; proficiunt ab bonos mores,utiq; si nõ tantũ imperant,sed docent. In hac re dissentio à Posidonio,pro eo quod Platonis legi bus adiecta principia sunt. Legem enim breuem esse oportet,quo facilius ab imperitis teneatur,uelut emissa diuinitus uox sit. Iubeat,non disputet. Nihil uidetur mihi frigi dius,nihil ineptius,quàm lex cum prologo. Mone,dic quid me uelis fecisse,Nõ disco, sed pareo. Proficiũt itaque,malis moribus uti uidebis ciuitates usas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidem, nec ideo inutilis,& formandis animis inefficax est. Quid autem philosophia nisi uitæ lex est? Sed putemus non pro ficere leges,non ideo non sequitur,ut ne monitiones quidem proficiant. Aut sic & cõ solationes nega proficere,dissuasionesq;,et adhortationes,obiurgationes,& laudatio nes. Omnia ista monitionum genera sunt,per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animos honesta induit,dubiosq; & in paruum inclinabiles retro cat ad rectum,quàm bonorum uirorum conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora,& uim præceptorum obtinet, frequẽter audiri,aspici frequenter. Occursus mehercule ipse sapientium iuuat,& est aliquid,quod ex magno uiro uel tacẽte proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum prosit,sicut illud intelligam,profuisse. Minuta quædam,ut ait Phœdon,animalia cum mordent non sentiuntur,adeo tenuis illis et fallens in periculum uis est: tumor indicat morsum,& in ipso tumore nullum uulnus apparet. Idem tibi in conuersatione uirorum sapientium eueniet,non deprehendes quemadmodum aut quando tibi prosit,profuisse deprehendes. Quorsum,inquit,hoc pertinet? Aeque præcepta bona, sed sæpe tecum sint,profutura, quàm bona exempla Pythagoras ait,alium animum fieri intrantibus templum,deorumq; simulacra ex uicino cernentibus,& alicuius oraculi opperiẽtibus uocem. Quis autem negauit ferire quibusdam præceptis efficaciter,etiam imperitissimos,uelut his breuissimis uocibus, sed multum habẽtibus põderis? Nihil nimis. Auarus animus nullo satiatur lucro. Ab alio expectes,alteri quod feceris. Hæc cum ictu quodam audimus,nec ulli licet dubi tare,aut interrogare,quare: adeo etiam sine ratione ipsa ueritas ducit. Si reuerentia fre nat animos,aut uitia compescit,cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem

at pro quãuis

castigatio,

castigatio,cur admonitio non faciat? etiam si nudis præceptis utimur? Illa uero efficacior est & altius penetrat,quæ adiuuat ratione,quę præcipit,quæ adijcit,quare quicq; faciendũ sit,& quis facientem obedientemq; præceptis fructus expectet. Si imperio, & admonitiõe proficitur. Atqui proficitur imperio,ergo & admonitione. In duas partes uirtus diuiditur,in contemplationem ueri,& actionem. Contemplationem institutio tradit,actionem admonitio. Virtutem & exercet,& ostẽdit recta actio. Acturo autem si prodest qui suadet, & qui monet,proderit. Ergo si recta actio uirtuti necessaria est,rectas autem actiones admonitio demõstrat,& admonitio necessaria est. Duæ res plurimum roboris animo dant,fides ueri,& fiducia. Vtraq; admonitio facit. Nam & creditur illi,& cum creditũ est,magnos animos spiritus concipit,ac fiducia impletur. Ergo admonitio non est superuacua. Marcus Agrippa uir ingẽtis animi,qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesq; fecerunt,felix in publicum fuit,dicere solebat, multum se huic debere sententiæ, Nam cõcordia paruæ res crescunt,discordia maximæ dilabuntur. Hac se aiebat,& fratrem,& amicũ optimum factum. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animum receptæ formant eum,cur non hæc pars philosophiæ, quæ talibus sententijs constat,idem possit? Pars uirtutis disciplina constat,pars exercitatione. Et discas oportet,& quod didiceris,agendo confirmes. Quod si ita est,non tãtum scita sapientiæ prosunt,sed etiam præcepta,quæ affectus nostros uelut edicto coercent & obligant. Philosoppia, inquit,diuiditur in hæc,scientiam & habitum animi. Nã qui didicit,& facienda ac uitanda percipit,nondũ sapiens est,nisi in ea qui didicit animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista præcipiẽdi ex utroq; est,& ex decretis & ex habitu. Itaq; superuacua est ad implendam uirtutem,cum duo ista sufficiant. Isto ergo modo & cõsolatio superuacua est,nam hæc quoq; ex utroq; est,& exhortatio & suasio & ipsa argumentatio. Nam & hæc ab habitu animi cõpositi ualidiq; proficiscitur. Sed quamuis ista ex habitu animi ueniãt,optimus animi habitus & ex his est & ex illis. Deinde istud quod dicis,iam perfecti uiri est,ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autẽ tarde peruenitur. Interim etiam imperfecto sed proficienti, demõstranda est in rebus agendis uia. Hanc forsitan etiã sine admonitione dabit sibi ipsa sapiẽtia,quæ iam eò perduxit animum,ut moueri nequeat,nisi in rectũ. Imbecillioribus quidem ingenijs necessariũ est aliquem præire: Hoc uitabis,hoc facies. Præterea si ex pecta tempus quo perse sciat,quid optimum factu scit,interim errabit, & errando impedietur,quo minus ad illud perueniat,quo possit se esse contentus. Regi ergo debet, dum incipit posse se regere. Pueri ad præscriptum discunt,digiti illorum tenentur, & aliena manu per literarum simulacra ducuntur. Deinde imitari iubentur proposita,& ad illa reformare chirographum. Sic animus noster dum eruditur ad præscriptum,iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur, hanc philosophiæ partem superuacuam non esse. Quæritur deinde,an ad faciendum sapientem sola sufficiat? Huic quæstioni suum diẽ dabimus. Interim omissis argumẽtis,nõne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? Nulla ad aures nostras uox impune profertur. Nocent qui optant, nocent qui execrantur. Nam & horum imprecatio falsos nobis metus inserit,& illorũ amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad lõginqua bona,& incerta & errantia,cum possimus felicitatem domo promere. Non licet inq;, ire recta uia. Trahunt in prauum parentes,trahũt serui. Nemo errat uni,sed dementiã spargit in proximos,accipitq; inuicem. Et ideo in singulis uitia populorum sunt,quia illa populus dedit: dum facit quisq; peiorem,factus est. Didicit deteriora,deinde docuit,effectaq; est ingens illa nequitia,congesto in unum,quod cuiq; pessimum scitur. Sit ergo aliquis custos,et aures subinde peruellat,abigatq; rumores,et reclamet populis laudantibus. Erras enim, si existimas nobiscum uitia nasci,superuenerunt,ingesta sunt. Itaq; monitionibus crebris,opiniones quæ nos circumsonant,cõpescamus. Nulli nos uitio natura cõciliat. Illa liberos ac integros genuit. Nihil quidem quod auaritiã nostram iritaret posuit in aperto. Pedibus aurum & argẽtum subiecit,calcandũq; ac premendũ dedit,& quicquid est,propter quod calcamur ac premimur. Illa uultus nostros erexit in cœlum,et quicquid magnificum mirumq; fecerat,uideri à suspiciẽtibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

uolui: ortus occasusq́, & properantis mundi uolubilem cursum, interdiu terrena apparentem, noctu cœlestia: tardos syderum incessus, si compares toti, citatissimos, si cogites, quanta spatia nunquã intermissa uelocitate circumeant: defectus solis & lunæ inuicem obstantium. Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, siue subditis causis mota prosiliũt, ut nocturni ignium tractus, & sine ullo ictu sonituq́ fulgores cœli fatiscẽtis, columnæq́ ac trabes, & uaria simulacra flammarũ. Hæc supra nos natura disponit. Aurum quidem & argentum, & propter ista nunquã pacẽ agẽs ferrum, quasi male nobis committerẽtur, abscondit. Nos in lucem propter quæ pugnaremus extulimus. Nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, dissecto terrarum pondere eruimus. Nos fortunæ mala nostra tradimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarũ. Vis scire quàm falsus oculos tuos decipit fulgor? Nihil est istis quãdiu mersa & inuoluta cœno suo iacẽt, fœdius, nihil obscurius: quid ni? quando per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil est illis dum fiunt, & à fece sua separantur, informius. Denicq́ ipsos opifices intuere, per quorũ manus sterile terræ genus, & informe perpurgatur, uidebis quanta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos quàm corpora, & in possessore eorum quàm in artifice plus est sordiũ. Necessarium itaq́ est admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, eq́ tãto fremitu, tumultuq́ falsorum, unam denicq́ audire uocem. Quæ erit illa uox? Ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exurdato, salubria insurret uerba: quæ dicat, Nõ est quod inuideas istis, quos magnos felicesq́ populus uocat. Non est quod tibi compositæ mẽtis habitum & sanitatẽ, plausus excutiat. Nõ est quod tibi trãquillitatis tuæ fastidiũ faciat ille, sub illis fascibus, purpura cultus. Nõ est quod feliciorem eum iudices, cui submouetur, quàm quem lictor semita deiecit. Si uis exercere tibi utile, nulli autem graue imperiũ, submoue uitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia seculis, & per aliquot ætates tuta profligant, qui æquum arcibus aggerem attollãt, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quassent: multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostiũ graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium ueniãt: sed hi quoq́ ut uincerent hostem, cupiditate uicti sunt. Nemo illis uenientibus restitit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatiq́ restiterant. Tunc cum agere uisi sunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexãdrum furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui à Græciæ primum cladibus, in qua eruditus est, incepit, qui quod cuiq́ optimũ est eripuit: Lacedæmoniam seruire iubet, Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum strage, quas aut uicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proiecit, et toto orbe arma circumfert: nec subsistit unquam lassa crudelitas immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames mordẽt. Iam in unum regnũ multa regna coniecit, Iam Græci Persęq́ eundem timent: iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: idem animus ultra Oceanum solemq́ indignatur ab Herculis liberiq́ uestigijs uictoriam flectere. Ipsi naturæ uim parat. Non ille ire uult, sed non potest stare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse. Nec Cneo quidem Pompeio externa inire bella aut domestica, uirtus aut ratio suadebat: sed insanus amore magnitudinis falsæ, modo in Hispaniam et Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas ac maria pacanda uadebat. Hæ prætexebantur causæ, ad continuandem potentiã. Quid illum in Aphricam? quid in septentrionem? quid in Mithridatẽ & Armeniam. & omnes Asiæ angulos traxit? Infinita scilicet cupido crescendi, cum sibi uni parum magnus uideretur. Quid C. Cæsarem in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra cæteros eminendi modus. Vnum ante se ferre non potuit, cum R.P. supra se duos ferret. Quid tu C. Marium semel consulem (unum enim consulatũ accepit, cæteros rapuit) cum Theutonicos Cimbrosq́ cõcideret. cum Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, uirtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Isti cum omnia cõcuterent, concutiebãtur turbinis more, qui rapta cõuoluunt, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis fuit

al. regimen

regnum est. Ideoq́ cum multis fuerunt mali, pestiferam illam uim, qua plerisque nocuerunt,

cuerunt, ipsi quoq́ sentiunt. Non est quod credas quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla quæ oculis atq́ auribus nostris ingerũtur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriẽdum. Inducenda est in occupatũ locum uirtus, quæ mendacia contra uerum placentia extirpet, quæ nos à populo cui nimis credimus separet, ac synceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapientia, in naturam conuerti, & eò restitui unde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, horratores insaniæ reliquisse, & exisso coetu inuicem noxia procul abegisse. Hoc ut esse uerum scias, aspice, quanto aliter unusquisque populo uiuat, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: sed ubi testis ac spectator abscessit, uitia subsidunt, quorum monstrari & conspici, fructus est. Quis eam quam nulli ostenderet, induit purpuram? Quis posuit secretam in auro dapem? Quis sub alicuius umbra rusticæ arboris positus, luxuriæ suæ pompam solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, nec paucorum quidem & familiarium, sed apparatum uitiorum suorum prò modo turbæ spectantis expandit. Itaq́ iritamentum est omnium in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ut non ostendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia scenam desiderant. Sanabis ista, si absconderis. Itaque si in medio urbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & usu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat tradatum literis, & animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione uulgi beatos, in isto inuidioso fastigio suo trementes & attonitos, longeq́ aliam de se opinionem habentes, quàm ab alijs habetur. Nam quæ alijs uidentur excelsa, ipsis præruptа sunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps. Cogitant enim uarios casus, & in sublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, & quæ illos graues alijs reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & sui iuris, odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus, quæritur: tunc demum uideas philosophantis metus, & ægræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint, bona fortuna, & mens bona, ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt. Vale.

IN LIBRVM XIIII.

EPIST. XC.

Arma agetis introrsus. Sic habebat prior editio, consentientibus plerisque exemplaribus. 1
Vnus codex manu descriptus habebat, marinam, unde conjicio legendum, maria introrsus agetis, ut conueniat cum illo Maronis, Iulia qua ponto longe sonat unda refuso. Item cum illo Flacci, Marisq́ Baijs obstrepentis urges Summo uere littora, Parum locuples cõtinente ripa. Alioqui legi poterat arua Sic enim ædificabant in litore, ut aruorum spatium redderent angustius amplitudine ædificiorum. Nam mox sequitur apud Horatium,
Quid quod usq́ proximos Reuellis agri terminos? &c. Lib. 2. Odæ. 18.

Artaui & Alluci leges, choronidæq́. Mire uariabant in his nominibus exemplaria, pro ar- 2
tauus quidam habebant, octauum, ut referas ad septem Græciæ sapientes: Alius accessisset octauus, pro accensuisset. Nec dubitandum quin pro Alluci legendum sit Zaleuci: nam hunc coniungit cum Charonda Valerius Maximus lib. 6. cap. 5.

Illa, inquit, sparsos è casis, aut aliqua rupe &c. Ita prior editio. In alijs pro casis erat, cauca- 3
sis, in quodam causalis: Conjicio fuisse scriptum casulis, & tectos pro lectos. Illa, inquit, sparsos, & casulis tectos, aut aliqua rupe &c. Hoc tantisper tibicinis uice supponitum esto, donec germana lectio comperiatur.

Quid in secundam nominũ formam animæ perpetuæ. Sic magno consensu habebãt exem- 4
plaria. Si pro nominũ legamus hominum, tolerabilior fuerit lectio, ut intelligas animas perpetuas in secundã hominũ formam, Perit enim forma corporis, sed manet ea quæ potior est, aut alia datur priore melior. Sed uero propius est, fuisse scriptum, numinũ formam: Numinũ enim est immortalitas, animæ secundã habent formam, quod esse quidem cœperunt, sed perpetuæ, id est, more numinum.

EPIST. XCIII.

Quam dosinam uocant Græci. Ex uestigijs nihil certi potuit deprehendi, nisi quod σκολὶν, 5
aut παντολὴν scriptum arbitror.

Magno uitam facit. Videtur deesse urbium, magno pusillum. Vitam, &c. Tamen erit lectio 6
toleralibis, si magno recipias pro sapiente, & addas interrogationis notulam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

7 Quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malitia, & ea agitata abest. Debono &c. Sic habebat prior editio. Quidam codices pro at, habebant ad, & pro agitata cogitata. Ex diuinatione reposuimus, huic malitiæ uis quædam inest, quia, siue, qua, animum habet mobilem ad praua. Illa agit carens malitia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc &c.

EPISTOLA XCIIII

8 Tamusij. Quidam habebant Tamasij. Catullus iocatur in quendam Volusium, Annales Volusi cacata charta, hinc illud, & qui uocentur. Quam non decori sint, & qui uocentur. Quidam codex sic habebat, Annales Tamusij scis quàm non desidero, etsi sint qui uocentur. Tolerabilis erat lectio, si pro uocentur legas iocentur: ut accipiamus aliquos iocos sparsisse quod his Seneca delectaretur.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSQVINTVS.

EPIST. XCVI Non esse petendum quod impetrare nolueris. De differentia inter decreta & præcepta. Et quod ad consumandam sapientiam neutra ualent sine altero, & secundum Posidonium alia quædam addit necessaria, & aliqua contra medicos.

PEtis à me, ut id quod in diem suum dixeram debere differri, repræsentem & scribam tibi, an hæc pars philosophiæ, quam Graeci προκοπὴν uocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad consumandam sapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, si negauero, Eo magis promitto, & uerbum publicum perire nō patior. Postea noli rogare, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixe petimus, id quod recusaremus, si quis offerret. Hæc siue leuitas est, siue uerecundia, punienda est promittendi facilitate. Multa uideri uolumus uelle, sed nolumus. Recitator historiam ingentem, minutissime scriptam, arctissime plicatam, & magna parte perlecta: desinam, inquit, si uultis. Acclamatur, recita, recita, ab his qui illum obmutescere ilico cupiunt. Sæpe aliud uolumus, aliud optamus, & uerū ne dijs quidem dicimus, sed dij aut non exaudiunt, aut miserentur. Ego me omissa misericordia, uindicabo. & tibi ingentē epistolam impingam, quam tu si inuitus leges, dicito, Ego mihi hoc contraxi. Teq; inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet, inter illos quos diuitiæ per summum acquisitæ sudorem, male habent, inter illos quos honores, nulla non arte atq; opera petiti discruciant, & cæteros malorū suorū compotes. Sed ut omisso principio, rem ipsam aggrediar. Beata, inquiunt, uita constat ex actionibus rectis, ad actiones rectas præcepta perducunt. Ergo ad beatā uitam præcepta sufficiunt. Non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt, sed cum obsequens ingenium est. Aliquando frustra admouentur, si animum opiniones obsident prauæ. Deinde etiam si recte faciunt, nesciunt facere se recte. Non potest enim quisquam nisi ab initio formatus, & tota ratione cōpositus, omnes exequi numeros, ut sciat quando oporteat, & inquantum, & cum quo, & quemadmodū. Quare non potest toto animo ad honesta conari, ne constanter quidem, aut libenter, sed respiciet, sed hæsitabit. Si honesta, inquit, actio ex præceptis uenit, ad beatam uitam præcepta abunde sunt. Atque illud ergo hic his respondemus, Actiones honestas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ sunt præceptis, contenta erit & sapientia. Nam & hæc ars uitæ est, Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, sic moue gubernaculum, sic uela submitte, sic secundo uento utere, sic aduerso resiste, sic dubium cōmunemq; tibi uendica. Alios quoq; artifices præcepta confirmant. Ergo ne hoc idem poterunt artifices uiuendi? Omnes istæ artes circa instrumenta uitæ occupatæ sunt, non circa totam uitam. Itaq; multa illas inhibent extrinsecus, & impediunt, spes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem uitæ professa est, nulla re, quo minus se exerceat, uetari potest. Discutit enim impedimenta, & tractat obstantia. Vis scire quàm dissimilis sit aliarū artium conditio, & huius? In illis excusatius est uoluntate peccare, quàm casu, in hac maxime culpa est sponte delinquere. Quod dico tale est. Grāmaticus non erubescit solœcismum

cismum si sciens facit, erubescit si nesciens. Medicus si deficere ægrum non intelligit, quantū ad artem magis peccat, quàm si se intelligere dissimulat. At in hac arte uiuēdi, turpior uolentium culpa est. Adijce nunc quod artes quoq; pleræq;, imò ex omnibus liberalissimæ habent decreta sua, non tantum præcepta, sicut medicina. Itaq; alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. Præterea nulla ars contemplatiua sine decretis suis est, quæ Græci uocant δόγματα, nobis uel decreta licet appellare, uel scita, uel placita, quæ in geometria & in astronomia inuenies. Philosophia autē & contemplatiua est & actiua: Spectat, simulq; agit. Erras enim si illam putas tantū terrestres operas promittere, altius spirat. Totum, inquit, mundum scrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, suadere uobis, ac dissuadere contenta. Magna me uocant, suprag; uos posita. Nam tibi de summa cœli ratione deūmq; Disserere incipiam, & rerū primordia pandam. Vnde omnis natura creat res, haurit, alitq;. Quæq; eadem rursus natura perempta resoluat, ut ait Lucretius. Sequitur ergo, ut cum cōtemplatiua sit, habeat decreta sua. Quid quod faciēda quoq; nemo rite obibit, nisi is, cui ratio erit tradita, quæ in quaq; re omnes officiorū numeros exequi possit? Quos non seruabit, qui in re præcepta acceperit, non † in nomine. Imbecilla sunt per se, ut ita dicā, sine radice, quæ partibus dantur. Decreta sunt quæ muniant, quæ securitatē nostram, tranquillitatemq; tueantur, quæ totam uitam, totamq; rerum naturam simul continent. Hoc interest inter decreta philosophiæ & præcepta, quod inter elementa & membra. Hæc ex illis dependent, illa & horum causæ sunt & † omnium. Antiqua, inquit, sapientia nihil aliud quàm facienda & uitanda præcepit. Et tunc longe meliores erant uiri. Postquam docti prodierunt, boni desunt. Simplex enim illa & aperta uirtus in obscuram & solertem scientiam uersa est, docemurq; disputare, non uiuere. Fuit sine dubio, ut dicitis, uetus illa sapientia, cum maxime nascens rudis: non minus quàm cæteræ artes, quarū in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidē adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum intantum nequitia surrexerat, nec tam late se sparserat. Poterant uitijs simplicibus, obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta, quanto ualentiora sunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis, uulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicē uarietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negotij habuisse, firmis adhuc, solidisq; corporibus, & facili cibo, nec per artem, uoluptatemq; corrupto. Qui postquā cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem queri, & inuentæ sunt mille condituræ, quibus auiditas excitaretur, quæ desiderātibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & neruorum uino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quàm ex fame macies. Inde incerti labentium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam cutem humor admissus, distentusq; uenter, dum male assuescit plus capere, quàm poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor uultus, tabesq; in se putrescentiū, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentiū torpor, aut palpitatio corporū sine intermissione uibrantiū. Quid capitis uertigines dicam? Quid oculorū aurium q; tormēta, & cerebri æstuantis uerminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febriū genera, aliarū impetu subeuntiū, aliarū tenui peste repentiū, aliarū cum horrore & multa membrorū quassatione uenientiū? Quid alios referā innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erāt ab istis malis, qui nondū se delitijs soluerāt, qui sibi imperabāt, sibi ministrabāt. Corpora opere ac uero labore durabāt, aut cursu defatigati, aut uenatu, aut tellure uersata: excipiebat illos cibos, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaq; nihil opus erat, tam magna medicorū supellectile, nec tot ferramētis atq; pyxidibus. Simplex erat ex simplici causa ualetudo, multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantū rerum per unam gulam transiturarū permiscēat luxuria, terrarū mariscq; uastatrix. Necesse est itaq; inter se tam diuersa dissideāt, & hausta male digerantur, alijs aliò nitentibus. Nec mirum, quod inconstans uariusq; ex discordi cibo morbus est, & illa ex cōtrarijs naturæ partibus in eundē cōpulsa redundāt. Inde tam nullo ægrotamus genere, cui uiuimus. Maximus ille medicorū & huiusmodi

scientiæ

al. in omnem uitam

al. rationum

Universidad de Deusto
Biblioteca

scientiæ conditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui iam & capillis destituuntur, & pedibus ægræ sunt. Non mutata fœminarũ natura, sed uita est. Nam cum uirorum licentiam æquauerint, corporũ quoq; uirilium uitia æquauerunt. Non minus peruigilãt, nõ minus potant, & oleo & mero uiros prouocãt. Aeque inuitis ingesta uisceribus per os reddunt, & uinum omne uomitu remittunt: æque niuem rodunt, solatiũ stomachi æstuantis. Libidine uero, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dij illas deæq; male perdant, adeo peruersum commentæ genus impudiciæ uiros ineunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturæ periculosissimum, in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ caluæq; sint? Beneficium sexus sui uitijs perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis uirilibus. Et antiqui medici nesciebant dare cibum sæpius, & uino fulcire uenas cadentes, nesciebant sanguinem emittere, & diutinam ægrotationẽ balneo sudoribusq; laxare, nesciebãt crurum uincula, brachiorumq; latentem uim, & in medio sedentem, ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent periculorũ paucissima. Nunc uero quàm longe processerunt mala ualetudinis? Has usuras uoluptatum pendimus, ultra modum fasq; concupitarum. Innumerabiles esse morbos nõ miraberis, coquos numera. Cessat omne studium, & liberalia professi, sine ulla frequentia, desertis angulis præsident. In rhetorum ac philosophorũ scholis solitudo est. At quàm celebres culinæ sunt, quanta circa nepotum focos iuuentus premit. Transeo puerorum infelicium greges, quos post transacta conuiuia, aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresq; descripta, ut eadem omnibus leuitas sit, eadem prima mensura lanuginis, eadem species capillorũ, ne quis cui rectior est coma, crispũlis misceatur. Transeo pistorũ turbam, transeo minis stratorũ, per quos signo dato ad inferendam cœnam discurritur. Dij boni quantũ hominum unus uenter exercet! Quid tu illos boletos, uoluptariũ uenenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si præsentanei non fuerant? Quid tu illam æstiuam niuem, non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa ostrea inertissimam carnem, cœno saginatã, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid illud Sosiorũ garum, pretiosam malorũ piscium saniem, non credis urere falsa tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferũtur, iudicas sine noxa, in ipsis uisceribus extinguiꝰ? Quàm fœdi atq; pestilentes ructus sunt, quantũ fastidium sui exalantibus crapula uentrem. Scias putrescere sumpta, non coqui. Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinam, in quam quicquid apud lautos solet diem ducere, properans in damnum suum, popina congesserat: ueneriæ spondylicq;, & ostrea eatenus circũcisa, qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis, torti, distracti sine ullis ossibus mulli constrauerunt. Piget esse singula, coguntur in unum sapores. In cœna sit quod fieri debet faturo in uentre. Expecto iàm ut manducata ponãtur. Quantulo autẽ hoc minus est, testas excerpere atq; ossa, & dentiũ opera coquũ fungi. Graue est luxuriari per singula, omnia semel & in eundẽ saporem uersa ponantur. Quare ego ad unã rem manum porrigã? Plura ueniunt simul. Multorũ ferculorũ ornamẽta coëant & cohæreant. Sciant protinus hi qui iactationẽ ex istis peti & gloriam aiebant, non ostendi ista, sed cõscientiæ dari. Pariter sint quæ disponi solent, iure uno perfusa. Nihil interfit. Ostrea echinis, spondyli perturbati mullis cõcoctiq; ponãtur. Non esset confusior uomentiũ cibus. Quomodo ista perplexa sunt, sic ex istis nõ singulares morbi nascũtur, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes, aduersus q̃s & medicina armare se cœpit, multis generibus, multis obseruationibus. Idem de philosophia dico. Fuit aliquãdo simplicior, inter minora peccantes, & leui quoq; cura medicabiles. Aduersus tantam morũ euersionẽ, omnia conanda. Et utinã sic deniq; lues ista uincereꝰ. Non priuatim solum, sed publice furimus. Homicidia cõpescimus, & singulas cædes. Quid bella, & occisarũ gentium gloriosum scelus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit, & ista quãdiu furtim & à singulis fiunt, minus noxia, minusq; monstruosa sunt. Ex senatusconsultis plebisq; scitis sæua exercẽtur, & publice iubentur uetita. Priuatim quæ cõmissa capite

et paldam luerent, tamen quia † paludati fecere, laudamus. Non pudet hominis mitissimũ genus

gaudere sanguine alterno, bella gerere, gerendaq; liberis tradere, cum inter se etiam mutis ac feris pax sit. Aduersus tam potentem explicitumq; late furorẽ, operosior philosophia facta est, & tantum sibi uirium sumpsit, quantũ his, aduersus quæ parabatur, accesserat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & potentes delicatiorem cibum: non erat animus ad frugalitatem magna ui reducendus, à quo paululum discesserat. Nunc manibus rapidis opus est, nunc arte magistra Voluptas ex omni quæritur. Nullum intra se manet uitium. In auaritiam præceps luxuria est, honestatis oblitio inuasit. Nihil turpe est, cuius placet pretium. Homo, sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur: & quem eruditi ad inferenda accipiendaq; uulnera nefas erat, is iam nudus inermisq; producitur, satisq; spectaculi in homine mors est. In hac ergo morum peruersitate, desideratur solito uehementius aliquid, quod mala inueterata discutiat: decretis agendum est, ut reuellatur penitus falsorum recepta persuasio. His si adiunxerimus præcepta, consolationes, adhortationes, poterunt ualere, per se ineffica ces sunt. Si uolumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur auellere, discant quid malum, quid bonũ sit. Sciant omnia præter uirtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiæ uinculum est religio, & signorum amor, & deserendi nefas: tunc deinde facile cætera exiguuntur mandanturq; ad iusiurandũ adactis: ita in his quos uelis ad beatam uitam perducere, prima fundamenta iacienda sunt, & instituanda uirtus. Huius quadã superstitione teneant, hanc amentia cum hac uiuere uelint, sine hac nolint. Quid ergo? Non quidam sine instructione subtili euaserunt probi, magnosq; profectus assecuti sunt, dum nudis tantum præceptis obsequuntur? Fateor, sed felix ingenium illis fuit, & salutaria in transitu rapuit. Nam ut dij immortales nullam didicere uirtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum est esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quæ tradi solent perueniunt sine longo magisterio, & honesta complexi sunt cum primum audierunt. Vnde ista tam rapacia uirtutis ingenia, uel ex se fertilia? At illis aut hebetibus & obtusis, aut mala consuetudine obsessis diu, rubigo animorũ efricanda est. Cæterũ ut illos in bonum pronos, citius educit ad summa, & hos imbecilliores adiuuabit, malisq; opinionibus extrahet, qui illis philosophię placida tradiderit, quæ quàm sit necessaria scilicet uideas. Quædã insident nobis, quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi potest, nec illa inertia suscitari, nisi causæ eorum eximantur, falsa admiratio, falsa formido. Hæc nos quamdiu possident, dicas licet, hoc patri præstare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hospitibus, tentantem auaritia tetinebit. Sciet pro patria pugnandũ esse, dissuadebit timor. Sciet pro amicis desudandũ esse ad extremum usq; sudorẽ, sed delitiæ uetabũt. Sciet in uxorem grauissimũ esse genus iniuriæ, habere pellicem, sed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, nisi prius amoueris obstantia præceptis: non magis, quàm proderit arma in conspectu posuisse, propiusq; admouisse, nisi usuræ manus expediunt: ut ad præcepta quæ damus, possit animus soluendus ire. Putemus aliquem facere quod oportet, non faciet assidue, nõ faciet æqualiter, nescit enim quare faciat. Aliqua uel casu uel exercitatione exhibebit recta: sed nõ erit in manu regula, ad quã exigantur, cui credat recta esse quæ fecit. Nõ promittet se talem in perpetuũ, qui casu bonus est. Deinde præstabũt tibi fortasse præcepta, ut quod oportet facias, non præstabũt, quemadmodũ oportet, & si hoc nõ præstant, ad uirtutẽ non perducũt. Faciet ergo quod oportet monitus, Cõcedo. Sed id parum est, quoniã quidem nõ in facto laus est, sed in eo quemadmodũ fiat, Quid est cœna sumptuosa flagitiosius, & equestrem censum cõsumente? Quid tam dignũ censoria nota, si quis (ut isti ganeones loquũtur) sibi hæc & genio suo præstet? & toties tamen sestertio adijciales cœnæ frugalissimis uiris constiterũt. Eadem rès si gulæ datur, turpis est: si honori, reprehensionẽ effugit. Nõ enim luxuria, sed impensa solennis est. Mullũ ingentis formæ (quare autẽ non pondus adijcio & aliorũ gulam irrito? quatuor pondo & ad selibram fuisse aiebant) Tyberius Cæsar missum sibi, cum in macellũ deferri & uenire iussisset: Amici, inquit, omnia me fallunt, nisi istum mullum, aut Apitius emerit, aut Publius Octauius. Vltra spem illi coniectura processit. Licitati sunt. Vicit

Octauius

Universidad de Deusto
Biblioteca

Octauius,& ingentem consecutus est inter suos glotiam,cum quinq; sestertijs emisset piscem quem Cæsar uendiderat,ne Apitius quidem emerat.Numerare tantū Octauio fuit turpe. Nam ille qui emerat,ut Tyberio mitteret (quanquā illum quoq; reprehenderim) admiratus est rem,qua putauit Cæsarem dignum. Amico ægro aliquis assidet, probamus. At hoc si hæreditatis causa facit, Vultur est,cadauer expectat. Eadem aut turpia sunt,aut honesta. Refert quare,aut quemadmodū fiant. Omnia autem honeste fient,si honesto nos addixerimus, idq; unum in rebus humanis bonū iudicauerimus, quæcq; ex eo sunt, semper bona sunt, cætera in diem bona sunt. Ergo infigi debet persuasio ad totam pertinens uitam. Hoc est quod decretum uoco. Qualis hæc persuasio fuerit,talia erunt quæ agentur,quæ cogitabūtur. Qualia autem hæc fuerint,talis uita erit. In particulas suasisse, totū ordinanti parum est. Marcus Brutus in eo libro,quem περὶ καθήκοντος inscripsit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus,hæc nemo faciet quemadmodum debet, nisi habuerit quo perferat. Proponamus oportet finem summi boni,ad quem nitamur,ad quem omne factum nostrum dictumq; respiciat,ueluti nauigantibus ad aliquod sydus dirigendus est cursus. Vita sine proposito uaga est. Quod si utiq; proponendum est,incipiunt necessaria esse decreta. Illud puto concedes,nihil esse turpius dubio,& incerto ac timido,pedem modo referente,modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis,nisi eximantur quæ reprehendunt animos ac detinent,& † præconari totos uetant. Quomodo sint dij colendi,solet præcipi. Accendere aliquē lucernas sabbatis prohibeamus, quoniā nec lumine dij egent, & ne homines quidem delectātur fuligine. Vetemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorū: humana ambitio,istis officijs capitur,deum colit,qui nouit. Vetemus lintea & strigiles louj ferri,& speculū tenere lunoni. Non quærit ministros deus. Quid ni? ipse humano generi ministrat. Vbiq; & omnibus præsto est. Audiat licet,quemadmodū seruire in sacrificijs debeat, q̄ procul resilire à molestis superstitionibus,nunq; satis perfectū erit,nisi qualem debet deum mente conceperit,omnia habentem,omnia tribuentē,beneficia gratis dantem. Quæ causa est dijs benefaciēdi natura. Errat,si quis putat illos nocere uelle uel posse: nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædiq; cōiunctum est,Summa illa ac pulcherrima omnium natura,quos periculo exemit, nec periculosos quidem fecit. Primus est deorū cultus, deos credere, Deinde reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatē, sine qua nulla maiestas est. Scire illos esse qui præsident mundo, qui uniuersa ut sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt,interdum curiosi singulorū. Hi nec dant malum,nec habent. Cæterum castigant quosdam & coërcent,& irrogant pœnas,& aliquādo speboni puniunt. Vis deos propitiare? Bonus esto. Satis illos coluit,quisquis imitatus est. Ecce altera quæstio, quomodo hominibus sit utendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur sanguini humano? Quantulum est ei non nocere, cui debeas prodesse? Magna scilicet laus est,si homo mansuetus homini est. Præcipiemus ut naufrago manum porrigat,erranti ut uiam monstret,cum esuriente panem suum diuidat? Quando omnia quæ præstanda sunt ac uitanda,dicam,cum possim breuiter, hanc illi formulam humani officij tradere? Omne hoc quod uides, quo diuina atque humana cōclusa sunt,unum est,membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cum ex ijsdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum,& sociabiles fecit. Illa æquū iustumq; composuit. Ex illius constitutione miserius est nocere q̄ lædi. Ex illius imperio paratæ sunt iuuantis manus. Isti uersus & in pectore & ore sint, Homo sum,humani nihil à me alienū puto. Habeamus in cōmune,quod nati sumus. Societas nostra lapidum fornicationi simillima est, quæ casura, nisi inuicem obstarēt, hoc ipso sustinetur. Post deos hominesq; dispiciamus quomodo rebus sit utendum. In superuacuum præcepta iactauimus, nisi illud præcesserit, qualem de quaq; re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitijs, de gloria, de ignominia, de patria, de exilio. Aestimemus singula,fama remota,& quæramus quid sint,non quid uocentur. Ad uirtutes transeamus: præcipiet aliquis,ut prudentiā magni æstimemus, ut fortitudinem complectamur, temperantiam amemus,iustitiam, si fieri potest, propius etiam quàm

Vultur est,cadauer expectat

Id est, de officio

¶ 4

al. percontari

quàm cæteras nobis applicemus,Sed nihil agetur, si ignoramus,quid sit uirtus, Vna sit,an plures,separatę,an annexę. An qui unā habet,& cæteras habeat,quomodo inter se differant. Non est necesse fabro de fabrica quærere,quod eius initium, quis usus sit, non magis quàm pantomimo de arte saltandi. Omnes istæ artes se sciunt, nihil deest Non enim ad totam pertinent uitam. Virtus & aliorum scientia est,& sui, discendum de ipsa est, ut in ipsa uoluntas discatur. Actio recta non erit, nisi recta fuerit uoluntas. Ab hac enim est actio. Rursus uoluntas non erit recta,nisi habitus animi rectus fuerit. Ab hoc enim est uoluntas. Habitus porrò animi non erit in optimo,nisi totius uitæ leges perceperit,& quid de quo q̄ iudicandum sit,exegerit, nisi res ad uerum redegerit. Non contingit tranquillitas,nisi immutabile certumq; iudicium adeptis. Cæteri decidūt subinde,& reponuntur,& inter omissa appetitaq; alternis fluctuantur. Causa iusq; iactationis est,quod nihil liquet,incertissimo regimine utentibus,fama. Si uis eadē semper uelle,uera oportet uelis. Ad uerum sine decretis non peruenitur,continent uitam & bonam & malam,honesta & turpia,iusta & iniusta,pia & impia. Virtutes ususq; uirtutum,rerum commodarum possessio,existimatio ac dignitas,ualetudo, uires,forma,sagacitas sensuum,hæc omnia æstimatorem desiderāt,Scire licet † quantum cuiq; in censum deferendum sit. Falleris enim,& pluris quædam quàm sunt, putas, Adeoq; falleris,ut quæ maxima intra nos habentur, diuitiæ,gratia,potentia,sestertio nummo æstimanda sint. Hoc nescis,nisi constitutionem ipsam, qua ista inter se æstimantur, inspexeris. Quemadmodum folia uirere per se non possunt,ramum desiderant,cui inhæreant,ex quo trahant succum: sic ista præcepta si sola sunt,marcent, infigi uolūt sectæ. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt,eo ipso confirmari illa quo tolluntur. Quid enim dicunt,præceptis satis uitā explicari,superflua esse decreta sapiētiæ, id est, dogmata? Atqui hoc ipsum quod dicunt decretum est,tam hercule,quàm si nunc ego dicerem recedendum esse à præceptis superuacuis & decretis, in hæc sola studiū conferendum,hoc ipso quo negarem curāda esse præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philosophiæ desiderant,quædam probationē. Et quidem multa, quia inuoluta sunt, uix summa diligentia ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessarię sunt,& decreta,quæ ueritatem argumentis colligunt. Quædam aperta sunt,quædam obscura. Aperta,quæ sensu cōprehenduntur,quæ memoria. Obscura, quæ extra hæc sunt. Ratio autem non impletur manifestis. Maior eius pars pulchriorq; in occultis est. Occulta probationem exigunt,probatio nō sine decretis est: necessaria ergo decreta sunt. Quæ res communem sensum facit,eadem perfectum, certarum rerum persuasio,sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta,quę dant animis inflexibile iudicium. Denicq; cum monemus aliquem,ut amicum eodem habeat loco quo se,ut ex inimico cogitet posse fieri amicū, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium,adijcimus iustum & honestum. Iustum autem honestumq; decretorum nostrorum cōtinet ratio. Ergo hæc necessaria est,sine qua nec illa sunt. Sed utraq; iungamus. Namq; & sine radice inutiles rami sunt,& ipsæ radices his quę genuere adiuuantur. Quantum utilitatis manus habeat,nescire nulli licet. Aperte iuuant,cor,illud quo manus iuuant,ex quo impetum sumunt,quo mouentur,latet. Idē dicere de præceptis possum,aperta sunt,decreta uero sapientię in abdito. Sicut sanctiora sacrorum tantum initiati sciunt, ita in philosophia,arcana illa admissis receptisq; ostenduntur in sacro. At præcepta & alia huiusmodi, prophanis quoq; nota sunt. Posidonius non tantū præceptionem (nihil enim nos hoc uerbo uti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem,& exhortationem necessariam iudicat. His adijcit causarum inquisitionem & etymologiam,quam cur ita dicere nō audeamus,cum Grammatici custodes latini sermonis suo iure ita appellent,nō uideo. Ait utilem futuram esse descriptionem cuiusq; uirtutis. Hanc Posidonius etymologiam uocat. Quidam χαρακτηρισμὸν appellāt, signa uirtutis & uitij ac notas reddentem, quibus inter se similia discriminētur. Hæc cuiusq; uirtutis & uitij ac notas reddentem,quibus inter se similia discriminētur. Hæc res eandē uim habet quam præcipere. Nam qui præcipit,dicit. Illa facies, si uoles temperans esse. Qui describit,ait,temperās est,qui facit illa,qui illis abstinet. Quæris quid interfit? Alter præcepta uirtutis dat,alter exemplar. Descriptiones has,& (ut publica-

al. quanti quicque

Universidad de Deusto
Biblioteca

norum utar uerbo) ἐπονισμὸς, ex usu esse confiteor. Proponamus laudanda, inuenietur imitator. Putas utile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris emptur us, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc utilius est, excellentis animi notas nosse, quas ex alio in se transferre permittitur? Cõtinuo pecoris generosi pullus in aruis Altius ingreditur, & mollia crura reponit. Primus inire uiam, & fluuios tentare minaces Audet, & ignoto sese committere ponto. Nec uanos horret strepitus, illi ardua ceruix, Argutumq; caput, breuis aluus, obesaq; terga. Luxuriatq; toris animosum pectus anheli. Tum siqua sonitum procul arma dedere, Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus, Collectumq; premens uoluit sub naribus ignem. Dum aliud agit, Virgilius noster describit uirum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno uiro dederim, si mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus & primus incedens, admotus iam exercitus alpibus, ciuilicq; se bello ferens obuiũ, nõ alium illi assignauerim uultum, non alium habitum: altius certe nemo ingredi potuit, quàm qui simul cõtra Cæsarem Pompeiumq; se sustulit, & alijs Cæsareanas opes, alijs Pompeianas fouentibus, utrumq; prouocauit, ostenditq; aliquas esse. R.P. partes. Nã parum est in Catone dicere, nec uanos horret strepitus. Quid ni, cum ueros uicinosq; non horreat? Cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta Barbarica arma ciuilibus, uocem liberam mittat, & Rempub. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestius in seruitutem casura, quàm itura? Quantum in illo uigoris ac spiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ est? Scit se unũ esse, de cuius statu non agatur. Non enim quæri debet, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiatorumq; contemptus. Libet admirantem inuictam cõstantiam uiri, inter publicas ruinas nõ labentis, dicere, Luxuriatq; toris animosum pectus. Proderit non tantum quales esse soleãt boni uiri dicere, formamq; eorum & lineamenta deducere, sed quales fuerint, narrare, & exponere Catonis illud ultimũ ac fortissimum uulnus, per quod libertas amisit animã, Lælij sapientiam, & cum suo Scipione concordiam, Alterius Catonis domi forisq; egregia facta, Tuberonis ligneos lectos cũ in publicũ sternerentur, hædinasq; pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam proposita conuiuijs uasa fictilia; quid aliud? paupertatem in capitolio consecrare, Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inseram, hoc parum credimus? Cẽsura fuit illa, non cœna. O quàm ignorãt homines cupidi glorię quid illa sit, aut quemadmodũ petenda. Illo die populus Romanus multorum supellectilem spectauit, unius miratus est. Omnium illorum aurum argentumq; fractũ est, & in milites conflatum, At omnibus seculis Tuberonis fictilia durabunt. Vale.

IN LIBRVM XV. EPIST. XCVI.

1 Veneriæ spondyliq;. Quid sibi uelit illa uox ueneriæ, nondum quiui deprehendere, non suffragantibus exemplaribus, quæ fere consentiunt. Viuerras in delitijs fuisse non legi, & hic piscium tantum fit mentio. An murenæ legendum sit nescio. Aristoteles inter genera piscium refert sphyrænam. Theodorus uertit malleolum, fieri potest, ut hæc uox ignota deprauata fuerit in ueneriam. ant aliam huic similem. Nam uarie habetur.

2 Echinis totam distractiq; sine ullis ossibus nulli constrauerunt. Piget esse picta, singula coquuntur in urna saporis. Sic habebat editio prior. Aliud exemplar habebat, Echini torti distractiq; sine ullis ossibus multis contraxerunt pituitam. Aliud consentiebat, nisi quod pro multis habebat mulli. In alijs alia atq; alia erat lectio, sed nulla quã totam probares. Itaq; diuinandum est, quod in eruditis autoribus, nimium crebro accidit. Vide num sic legendum, Spondyliq; & ostrea, eatenus circumcisa qua eduntur, interuenientibus distinguebãtur echinis, Totam distracti sine ullis ossibus mulli constrauerant. Piget esse singula, coguntur in unum sapores, ut piget esse, sit pro piget comedere. Vox, picta uidetur superesse. Fnarrator quispiam supra singula adiecerat dicta, id alius uertit in picta, aut si quid ad rem facit, elixa legendum arbitror. Existimo me propemodum totam lectionem diuinasse.

3 Quæ rependunt. Alij, quæ impediunt: reprendunt pro reuocant legendum censeo.

4 Et præconari totos uetent. Arbitror legendum, perconari pro perficere siue pertendere,

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. DECIMVSSEXTVS.

EPIST. XCVII. Assentiendum esse fatorum decretis.

TAntum tu indignaris aliquid, aut quereris, & non intelligis nihil esse in istis mali, nisi hoc unũ, quod indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto uiro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura, quod putet miserum. Nõ feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male ualeo, pars fati est. Familia decubuit, fœnus offendit, domus crepuit. Damna, uulnera, labores, metus incurrerunt. Solet fieri, hoc parum est, debuit fieri, decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego, in omnibus quæ aduersa uidentur & dura, sic formatus sum. Nõ pareo deo, sed assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil unquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo uultu, nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, expauescimus, tributa uitæ sunt. Horum mi Lucili, nec sperabis immunitatem, nec pecteris. Vesicæ te dolor inquietauit, Epulæ uero erunt parum dulces, detrimenta continua, propius accedam, de capite timuisti. Quid tu nesciebas hæc te optare, cum optares senectutem? Omnia ista in longa uita sunt, quomodo in longa uia sunt & puluis, & lutum, & pluuia. Sed uolebam uiuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effœminata uox uirum dedecet. Videris quemadmodum hoc uotum meum excipias. Ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dij, neque deæ faciant, ut te fortuna in delitijs habeat. Ipse te interroga, si quis potestatem tibi deus faciat, utrum uelis uiuere in macello, an in castris. Atqui uiuere mi Lucili militare est, Itaque hi qui stantur, & per operosa atq; ardua sursum atq; deorsum eunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes uiri sunt, primoresq; castrorum. Isti quos publica quies, alijs laborantibus molliter habet, † turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa. Vale. *al. turtilla*

EPIST. XCVIII. Vitia hominum esse, non temporum. Et quod praua consuetudo lætam inuerecundiam induxerit criminibus, quæ secundum naturam conscientiæ tuta esse non non possunt.

FRras mi Lucili, si existimas nostri seculi esse uitium, luxuriã & negligentiã boni moris, & alia quæ obijcit suis quisq; temporibus. Hominum sunt ista, non temporum. Nulla ætas uacauit à culpa. Et si æstimare licentiam cuiusq; seculi incipias, pudet dicere, Nunquam apertius quàm corã Catone peccatũ est. Credat aliquis pecuniã esse uersatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæsaris uxore in aperto cõmiserat, uiolatis religionibus eius sacrificij, quod pro populo fieri dicitur, sic submotis extra conspectum omnibus uiris, ut picturæ quoque masculorum animalium cõtegantur. Atqui dati iudicibus nummi sunt, & quod hac etiamnum pactione turpius est, stupra insuper matronarũ & adolescentulorum nobilitũ salarij loco exacta sunt. Minus crimine, quàm absolutione, peccatum est. Adulterij reus adulteria diuisit, nec ante fuit de salute securus quàm similes sui iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta, sunt, in quo (si nihil aliud) Cato testimoniũ dixerat: ipsa ponam uerba Ciceronis, quia res fidem excedit. Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam uero ó dij boni rem perditam, etiam noctes scortorum, mulierum atq; adolescentulorũ nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Nõ uacat de pretio quæri, plus in accessionibus fuit. Vis seueri illius uxorem? Dabo illam. Vis diuitis? huius quoq; tibi præstabo concubitum. Adulteriũ ubi feceris, damna. Illa forte quam desideras uenit, illius tibi noctem promitto, nec differo. Intra † cõparandi rationẽ fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, quàm facere. Hoc uero matribus familiæ denuntiare est. Hi iudices Clodiani à senatu petierãt præsidiũ, quod non erat nisi damnaturis necessarium, & impetrauerant. Itaq; eleganter illis Catulus, absoluto reo, quid uos, inquit, præsidium à nobis petebatis? An ne nummi uobis eriperentur? Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudiciũ adulter, in iudicio leno, qui

al. cõperendi *nationem fore te, citra pro intra*

Universidad de Deusto
Biblioteca

damnationē peius effugit,quā meruit.Quicquā fuisse corruptius illis moribus credis, quibus libido non sactis inhiberi ,nō iudicijs poterat?quibus in ea ipsa quæstione quę extra ordinē senatusconsulto exercebatur,plus q̄ quærebatur admissum est?Quęreba tur an post adulterium aliquis posset tutus esse,apparuit sine adulterio tutū esse nō pos se.Hoc inter Pompeium & Cæsarē,inter Ciceronem Catonemq̄ cōmissum est. Cato nē,inquā,illum, quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare florales iocos, nudandarum meretricū.Si credis spectasse tunc seuerius homines q̄ iudicasse, & fieri facta ista ex licentia urbiū,aliquando disciplina metuq̄,nunq̄ sponte consideret.Nō est itaq̄ quod credas,nūc plurimū libidini permissum esse,legibus minimū.Longe enim frugalior hæc iuuentus,q̄ illa est, cum reus adulterium apud iudices negaret,iudices apud eum confiterentur,cum stupri cōmitteretur rei iudicandę causa,cū Clodius hil dem uitijs gratiosus quibus nocens,conciliaturas exerceret in ipsa causę dictione:cre dat hoc quisq̄?qui damnabatur uni adulterio,absolutus est multis. Omne tēpus Clo dios,non omne Catones fert. Ad deteriora faciles sumus, quia nec dux potest,nec co mes deesse,& res etiā ipsa sine duce,sine comite procedit,nō pronū iter est tantū ad ui tia,sed præceps.Et,quod plerosq̄ inemendabiles facit,omniū aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt,offenduntq̄,dum errantē uitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euersō,nō gaudet ægro medicus elato , non gaudet orator ,si pa troni culpa reus cecidit.At contra omnibus crimen suū uoluptati est. Lętatur ille adul terio, in quod iritatus est ipsa difficultate,lætatur ille circumscriptione furti. Quod nō tam illi culpa,q̄ culpę fortuna displicuit,id praua cōsuetudine euenit. Alioqui ut scias subesse animis,etiam in pessima adductis,boni sensum,nec ignorari turpe.sed negligi omnes peccata dissimulant,& quamuis feliciter cesserint,fructu illorū utūtur, ipsa sub ducūt.At bona conscientia prodire uult & conspici ,ipsas nequitia renebras timet.Et ganter itaq̄ ab Epicuro dictū puto,Potest nocēti contingere ut lateat,latēdi fides non potest.Aut si hoc modo melius hunc explicari posse iudicas sensum,Ideo non prodest latere peccantibus,quia latendi etiā si facultatē habent,fiduciā non habent.Ita est,tuta scelera esse,secura non possunt. Hoc ergo repugnare sectæ nostræ si sic expediatur,nō iudico. Quare?quia prima illa & maxima peccantiū est pœna,peccasse.Nec ullum sce lus,licet illud fortuna exornat muneribus suis, licet tueatur ac uindicet, impunitum est,quoniā sceleris in scelere supplicīū est.Sed nihilominus & hæc & illa secundæ pœ nę premūt ac sequūtur,timere semper et expauescere,& securitati diffidere,Quare ego hoc supplicio nequitiā liberem?Quare non semper illam in suspenso relinquā?Illic dif sentiamus cum Epicuro,ubi dicit nihil iustū esse natura,& crimina uitanda esse, quia uitari metus non possit.Hic consentiamus,mala facinora conscientia flagellari, & plu rimum illi tormentorū esse,eo quod perpetua illam solicitudo urget,ac uerberat,quod sponsoribus securitatis suæ non potest credere. Hoc enim ipsum argumētum Epicuri est,natura nos à scelere abhorrere,quod nulli non etiā inter tuta timor est. Multos for tuna liberat pœna,metu neminē.Quare?quia infixa nobis eius rei auersatio est,quam natura damnauit.Ideo nunq̄ fides latendi fit etiā latentibus,quia coarguit illos cōsci tia,& ipsos sibi ostendit.Propriū autē est nocentiū trepidare. Male de nobis actū erat, quod multa scelera legem & iudicem effugiūt.& scripta supplicia,nisi illa naturalia & grauia de præsentibus soluerent,& in locum † patiētiæ timor cederet. Vale.

al. pœnitentiæ

EPIST. XCIX. Qualiter aduersus fortunæ duritiam componendus est animus.

NVnquam crediderīs felicem quenquam ex felicitate suspensum.Fragilibus innī titur,qui aduentitio lætus est, exibit gaudium quod intrauit. At illud ex se ortū fidele,firmumq̄,& crescit,& ad extremum usq̄ prosequitur. Cætera quorum admira tio est uulgo,in diem bona sunt Quid ergo?non usui ac uoluptati esse possunt? Quis negat?Sed ita,si illa ex nobis pendent,non ex illis nos . Omnia quæ fortuna intuetur, ita fructifera ac iucunda fiunt,si quis habens ista,se quoq̄ habet,nec in rerū suarū pote state est.Errant enim mi Lucili,qui aut boni aliquid nobis ,aut mali iudicant tribuere fortunā. Materiam dat bonorum ac malorum,& initia rerum apud nos in malum bo

numue exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est, in utramq̄ partem ipse res suas ducit,beataeq̄ ac miseræ uitæ sibi causa est. Malus animus omnia in malū uer tit,etiam quæ cum specie optimi uenerāt. Rectus atq̄ integer corrigit praua fortunæ, & dura atq̄ aspera,ferendi scientia mollit,idemq̄ & secunda grate excipit modesteq̄, & aduersa constanter atq̄ fortiter. Qui licet prudens sit,licet exacto faciat cuncta iudi cio,licet nihil supra uires suas tentet,nō contingit illi bonum integrum illud , & extra minas fortunæ positum,nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare uolueris (liberius enim inter aliena iudicium est) siue teipsum fauore sepositō, & senties hoc & confiteberis,nil ex his optabilibus & charis,utile esse,nisi te contra leuitatem casus,re rumq̄ casum sequentium instruxeris,nisi illud frequenter & sine querela inter singu la damna dixeris,Dijs aliter uisum est. Immo mehercule (ut carmen fortius ac iustius repetam)quo animum tuum magis fulcias,hoc dicito quoties aliquid aliter quàm co gitabas euenerit,Dij melius. Sic composito nihil accidet:sic autē componetur, si quid humanarum rerum uarietas possit,cogitauerit,antequam senserit.Si & liberos coniu gem atq̄ patrimonium,sic habuerit,tanquam nō utiq̄ semper habiturus,& tanquā nō futurus ob hoc miserior,si habere desierit.Calamitosus est animus futuri anxius, & an te miserias miser.qui solicitus est, ut ea quibus delectatur,ad extremū usq̄ permaneāt. Nullo enim tempore conquiescet,& expectatione futuri , presentia , quibus frui pote rat,amitret.In æquo est autē dolor amissæ rei,& timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligenciam. Qnin uero metuenda declina,& quicquid consilio prospici potest, prospice. Quodcunq̄ læsurum est,multo antequā accidat. speculare & auerte . In hoc ipsum tibi plurimum conferet fiducia,& ad tolerādum omne obfirmata mens . Potest fortunā cauere,qui potest ferre. Certe in tranquillo non tumultuatur. Nil est nec mise rius nec stultius , quàm semper timere . Quæ ista dementia est malū suum antecedere? Deniq̄ ut breuiter includam,quod sentio,& istos † sacagios ,ac sibi molestos describā tibi,tam intemperantes in ipsis miserijs,quàm sunt ante illas . Plus dolet quàm necesse est .Eadem enim infirmitate dolorē non æstimat,qua non expectat. Intemperantia fin git sibi perpetuam felicitatem suam,fingit sibi crescere debere quæcunq̄ contigerunt, non tantū durare,& oblitus fati quo humana iactantur,sibi uni fortuitorum cōstantiā spondet.Egregie itaque uidetur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola,qua sororem, amisso optimæ indolis filio,alloquitur. Mortale est omnium mortalium bonū , de his loquitur bonis,ad quæ concurritur. Nam illud uerum bonum nō moritur , cerum est sempiternumq̄ sapientia & uirtus,hoc unum contingit immortale mortalibus . Cæ terū tam improbi sunt,tamq̄ obliti quò eant , quò illos singuli dies † turbēt,ut mirenē aliquid ipsos amittere,amissuro uno die omnia. Quicquid est, cui dominus inscribe ris,apud te est,tuum nō est.Nihil firmum infirmo,nihil fragili æternum & inuictū est, tam necesse est perire quàm perdere : & hoc ipsum si intelligimus , solatium est, æquo animo perdere,quod periturum est.Quid ergo aduersus has amissiones auxilij inueni mus ?Hoc ,ut memoria teneamus amissa , nec cum ipsis fructum excidere patiamur, quem ex illius percepimus.Habere eripitur,habuisse nūquam. Peringratus est,qui cū amiserit,pro accepto nihil debet.Rem nobis eripit casus, usum fructumq̄ apud nos re linquit,quē nos iniquitate desiderij perdidimus.Dic tibi,ex istis quę terribilia uidētur, nihil est inuictum.Singula uicere iam multi,ignē Mutius , crucem Regulus , uenenū Socrates,exilium Rutilius,mortem ferro adacta Cato.Et nos uincamus aliquid.Rur sus ista,quæ ut speciosa & felicia trahunt uulgum,à multis & sæpe cōtempta sunt . Fa bricius diuitias imperator reiecit,censor notauit : Tubero paupertatem & se dignā & capitolio iudicauit , cum fictilibus in publica cœna usus,ostendit debere his hominē esse contentum,quibus dij etiamnum uterētur.Honores repulit pater Sextius ,qui ita natus ut R.P. deberet capessere, latum clauum diuo Iulio dante,non recepit.Intellige bat enim quod dari posset,& eripi.Nos quoq̄ aliquid ex his faciamus animose,simus inter exemplа . Quare deficimus ? Quare desperamus ? Quicquid fieri potuit ,potest. Nos modo purgemus animum,sequamurq̄ naturam,à qua aberranti cupiendum ti mendumq̄ est,& fortuitis seruiēdum.Licet reuerti in uiam,licet in integrum restitui.

al. Satageos, à satagendo: sicut abigeos

forte,tradant

Universidad de Deusto
Biblioteca

Restituamur, ut postimus dolores, quocunq; modo corpus inuaserint, perferre, & fortunæ dicere, Cum uiro tibi negotium est. Quære quem uincas. His sermonibus, & his similibus, lenitur ista uis ulceris, quam opto mehercules mitigari, & aut sanari, aut stare, & cum ipso senescere. Sed securus de isto sum: de nostro damno agitur, quibus sonex egregius eripitur. Nam ipse uitæ plenus est, cui adiici nihil desiderat sua causa, sed eorum, quibus utilis est. Liberaliter facit quod uiuit. Alius iam hos cruciatus simil set: hic tam turpe putat mortem fugere, quàm ad mortem confugere. Quid ergo? nonne suadebit, & exibit? Quid ni exeat? si nemo iam eo uti poterit? si nihil aliud quam dolori operam dabit? Hoc est mi Lucili, philosophiam in opere discere, & ad uerum exerceri, Videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem, cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit, à faciente discendum est. Adhuc argumentis actum est, an possit aliquid dolori resistere, an mors, magnos quoq; animos admota submittere. Quid opus est uerbis? In rem præsentem eamus, nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra utrumq; sibi fidit: nec spe mortis patienter dolet, nec tedio doloris, libenter moritur: hunc fert, illam expectat. Vale.

EPIST. C. Consolatio amici, de filij morte. Et quod luctus non uoluptate, sed ratione sanandus est.

EPistolam quam scripsi Marullo, cum filium paruulum amisisset, & diceretur moliter ferre, misi tibi. In qua nō sum morem solitum secutus, nec putaui leuiter illum debere tractari, cum obiurgatione esset, quàm consolatione dignior. Afflictio enim & māgnum uulnus male ferenti, paulisper cedendum est. Exatiet se aut certe primū impetum effundat. Hi qui sibi lugere sumpserūt, protinus castigentur, & discant quasdā etiam lachrymarum ineptias esse. Solatia expectas, conuitia accipe, Tam molliter, tu fers mortem filij, quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incertæ spei pueruulus, pusillum temporis perijt, causas doloris conquirimus, & de fortuna etiam iniq; queri uolumus, quasi non sit iustas querendi causas præbitura. At mehercule, satis mihi iam uidebaris animi habere etiam aduersus solida mala, nedum ad istas umbras malorum, quibus ingemiscunt homines amoris causa, quod damnorum omnū maximum est. Si amicum perdidisses, dāda opera erat, ut magis gauderes, quod habueras, quàm mœreres, quod amiseras. Sed plericq; non cōputant quanta perceperint, quantúmue gauisi sint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod nō superuacuus tantum, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talē amicū, perit opera. Tot annis, tanta coniunctione uitæ, tam familiari studiorum societate nihil actū est. Cum amico effers amicitiā, & quid doles amisisse, si habuisse nō prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrū est quod præterijt tempus, nec quicquā est loco tutiore, q̄ quod fuit. Ingrati aduersus percepta spe futuri sumus, quasi non quod futurū est, si modo successerit nobis, cito in præterita transiturū sit. Anguste fructus rerū determinat, qui tantū præsentibus lætus est. Et futura & præterita delectant. Hæc expectatione, illa memoria: sed alterū pendet, & non fieri potest, alterum non potest nō fuisse. Quis ergo furor est certissimo excidere? Acquiescamus his, quæ iam hausimus, si modo non perforato animo hauriebamus, & transmittente quicquid acceperat. Innumerabilia sunt exempla eorū, qui liberos iuuenes sine lachrymis extulerint: qui in senatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & statim aliud egerint, nec immerito. Nam primum superuacuū est dolere, si nihil dolendo proficias. Deinde iniquum est queri de eo, quod uni accidit, & omnibus restat. Deinde desiderij stulta conquestio est, ubi minimū interest, inter amissum & desiderantē. Eo ita æquiore animo esse debemus, quod quos amisimus, sequimur. Respice celeritatem rapidissimi temporis, cogita breuitatē huius spatij, per quod citatissimi currimus. Obserua hunc comitatū generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis distinctum, etiam ubi maxima uidentur. Quem putas perijsse, præmissus est, Quid autē dementius, q̄ cum idē tibi iter emetiendū sit, flere eum, qui antecessit? Flet aliquis factū, quod nō ignorauit futurum, aut si mortē in homine non cogitauit, sibi imposuit. Flet aliquis

aliquis factum, quod aiebat non posse fieri. Quisquis aliquem queritur mortuum esse, queritur hominem fuisse. Omnes eadem conditio deuinxit, cui nasci contigit, mori restat. Interuallis distinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & ultimum iacet, uarium & incertum est. Si molestias æstimas, etiam puero longum, si uelocitatem, etiam seni angustum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempestate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium transeunt, iubente fortuna, & in tanta uolutatione rerū humanarum, nil cuiquā nisi mors, certum. Tamē de eo querunt omnes, in quo uno nemo decipitur. Sed puer decessit. Nondū dico melius agi cum eo, qui uita defungitur. Ad eū transeamus qui cōsenuit, quādo uincit infantem? Propone profundi temporis uastitatē, & uniuersum cōplectere: deinde hoc quod ætatē uocamus humanā, cōparatimmenso, uidebis q̄ exiguū sit quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantū lachrymæ, quantū solicitudines occupant, quantū mors, antecq; ueniat optata, quantū ualetudo, quantum timor, quantū teneri aut rudes aut inutiles anni, Dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula, & intelliges etiā in longissima uita, minimū esse quod uiuitur. Sed quis tibi concedit, nō melius se habere eum, cui cito reuerti licet, cui ante lassitudinē peractū est iter? Vita nec bonum nec malum est, boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnū certius. Potuit euadere modestus ac prudens, potuit sub cura tua in meliora formari, sed (quod iustius timetur) potuit fieri pluribus similis. Aspice illos iuuenes, quos ex nobilissimis domibus in arenā luxuria proiecit, aspice illos, qui suam alienamq; libidinē exercēt mutuo impudici, quorū nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit, plus timeri quàm sperari potuisse manifestum erit. Nō debes itaq; causas doloris accersere, nec leuia incōmoda indignando cumulare. Non hortor, ut nitaris & urgeas. Nō tam male de te iudico, ut tibi aduersus hæc totam putē uirtutem aduocandam. Non est dolor iste, sed morsus, tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philosophia proficit, si puerum nutrici adhuc quàm patri notiorem animo forti desideras. Quid? nunc ego duritiam suadeo, & in funere ipso erigere uultum uolo, & animum ne cōtrahi quidē patior? Minime. Inhumanitas est ista, nō uirtus, funera suorum hisdem oculis, quibus ipsos uidere, nec commoueri ad primā familiarium diuisionem. Puta autē me uetare quædam, quæ non sunt sui iuris. Excidunt etiam retinentibus lachrymæ, & animum profusæ leuant. Quid ergo est? Permittamus illis cadere, non imperemus. Fluāt quantum affectus eiecerit, nō quantum poscet imitatio. Nihil uero mœrori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotus quisq; sibi tristis est? Clarius cum audiuntur gemunt, & taciti quietiq; dum secretum est, cum aliquos uiderint, in fletus nouos excitātur. Dum capiti suo manus ingerūt, quod potuerant facere nullo prohibente liberius, tunc mortem comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos ut in alijs rebus, ita in hac quoq; hoc uitium, ad plurimum exempla componi, nec quid oporteat, sed quid soleat aspicere. A natura discedimus, populo nos damus, nullius rei bono autori, & in hac re, sicut in omnibus incōstantissimo. Videt aliquē fortē in luctu suo, impium uocat & efferatum. Vide aliquem collabentem, & corpori affusum, effœminatum ait & eneruem. Omnia itaq; ad rationem reuocanda sunt. Stultius uero nihil est, quàm famā captare tristitiæ, et lachrymas approbare, quas iudico sapiēti uiro, alias per missas cadere, alias ui sua latas. Dicam quid intersit: cū primum nos nuntius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus è cōplexu nostro in ignē transiturum, lachrymas naturalis necessitas exprimit: & spiritus ictu doloris impulsus, quemadmodum totū corpus quatit, ita oculos, quibus adiacētem humorē perpremit & expellit. Hæ lachrymæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt quibus exitū damus, cum memoria eorum, quos amisimus, tractatur, & ineſt quiddam dulce tristitiæ, cū occurrunt sermones eorū iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tūc oculi uelut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis uincimur. Non est itaq;, quod lachrymas propter cir cūstantes assidentesq; aut cōtineas, aut exprimas, nec cessant, nec fluūt unq; tam turpiter, q̄ finguntur. Eant sua sponte. Ire autem possunt placidis atq; cōpositis. Sæpe salua

Universidad de Deusto
Biblioteca

sapientis autoritate fluxerunt, tanto tẽperamento, ut illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturæ obsequi grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum uerendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium scena. Nihil erat, nisi quod ueris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor, hic sapienti seruandus est, & quemadmodum in cæteris rebus, ita & in lachrymis aliquid sat est. Imprudentium, ut gaudia, sic dolores exundauere. Aequo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? Quàm multi cum maxime funus locatur, quàm multis ut talia eruuntur, quàm multi post luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non utiq; perducit ad senectutem, unde uisum est dimittit. Cæterum de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantum potes, celebra, quæ ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitate uentura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum uoluptate audieras, sæpius repete: potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obliuisci quidem suorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effusissime flere, memi nisse parcissime, inhumani animi est. Sic aues, sic feræ suos diligunt, quarum concitatus est amor, & pene rapidus, sed cum amissis totus extinguitur. Hoc prudentem uirum non decet. Meminisse perseueret, lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, esse aliquam cognatam tristitiæ uoluptatem, hanc ipsam captandã in eiusmodi tempore. Ipsa Metrodori uerba subscripsi, de quibus non dubito, quid iudicii sensurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipso luctu uoluptatem, immo per luctum & inter lachrymas quoque quod iuuet quærere? Hi sunt qui nobis subijciunt nimium rigorem, & infamant præcepta nostra duritia, quod dicamus dolorem aut admittendum non esse, aut cito expellendum. Vtrum tandem est, aut incredibilius, aut inhumanius, non sentire amisso amico dolorem, aut uoluptatem in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus honestum est. Cum aliquid lachrymarum affectus effuderit, & (ut ita dicam) despumauerit, non esse tradendum animum dolori. Quid tu dicis, miscendam ipsi dolori uoluptatem? Sic consolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte cõpescimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus expirat, cessare pateris uoluptatem, sed ipsum uis titillare mœrorẽ. Vtrum honestius dolor animo submouetur, an uoluptas ad dolorem quoq; admittitur? dico admitti, tum? captatur, & quidem ex ipso. Est aliqua, inquit, uoluptas cognata tristitiæ. Illud nobis licet dicere, uobis quidem non licet. Vnum bonum nostis uoluptatem, unum malum dolorem. Quæ potest inter bonum & malum esse cognatio? Sed puta esse, nũc potissimum eruitur, & ipsum dolorem scrutamur, an aliquid habeat iucundum circa se & uoluptarium. Quædam remedia alijs partibus corporis salutaria, uelut fœda & indecora adhiberi alijs nequeunt, & quod alibi prodesset sine damno uerecundiæ, id sit inhonestum loco uulneris. Nõ te pudet luctum uoluptate sanare? Seuerius ista plaga sananda est. Illud potius admone, nullum mali sensum ad eum qui perijt, peruenire. Nam si peruenit, non perijt. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus est, Viuit, si lædi tur. Vtrum putas illi male esse, quod nullus est, an quod est adhuc aliquis? Atqui nec ex eo potest ei tormentum esse, quod non est. Quis enim nullius sensus est? Nec ex eo, quod est. Effugit enim maximum mortis incommodum, non esse. Illud quoque dicamus ei qui deflet ac desiderat in ætate prima raptum, Omnes quantum ad breuitatem æui, si uniuerso compares, & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate uenit, quàm quod minimum esse quis dixerit, quoniamquidem minimã aliqua pars est. Hoc quod uiuimus proximum nihilo est, & tamen ob dementiam nostram late disponitur. Hæc tibi scripsi, non tanquam expectaturus esses remedium à me tam serum: liquet enim mihi te locutum tecum, quicquid lecturus es: sed ut castigarem illam exiguam moram, qua à te recessisti, & in reliquum exhortarer contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tanquam possent uenire, sed tanquam utique essent uentura, prospiceres. Vale.

EPIST. CI. Quod philosophi oratio magis debet esse simplex, plana, quàm composita, uel solicita.

FAbiani Papyrij libros qui inscribuntur ciuilib̃, legisse te cupidissime scribis, & nõ respondisse expectationi tuæ. Deinde oblitus de philosopho agi, compositionem eius accusas. Puto esse quòd dicis, & effundi uerba, nõ fingi. Primũ habet ista res suã gratiam, & est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multũ enim interesse existimo, utrum excíderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoq; quod dicturus sum, ingens differẽtia est. Fabianus mihi non effundere uidetur orationẽ, sed fundere. Adeo larga est, et sine perturbatione, non sine cursu tamen ueniens: illud planè fatetur & præfert, nõ esse tractatam, nec diu tortam, sed ita, ut eius esse credamus. Mores ille non uerba composuit, & animis scripsit ista, non auribus. Præterea ipso dicente non uacasset tibi partes intueri. Adeo te summa rapuisset, & ferè quæ impetu placent, minus præstant ad manum relatã. Sed illud quoq; multum est, primo aspectum oculorum occupasse, etiam si contemplatio diligẽs inuentura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudicium abstulit, quàm qui meruit. Et scio hũc tutiorem esse, scio audacius sibi de futuro promittere. Oratio solicita philosophum non decet. Vbi tandem erit fortis & constans, ubi periculum sui faciet, qui timet uerba? Fabianus nõ erat negligens in oratione, sed securus. Itaq; nihil inuenies sordidum. Electa uerba sunt, nõ captata, nec huius seculi more contra naturam suam posita & inuersa, splendida tamen: quamuis sumantur è medio, sensus honestos & magnificos habent, non coactos in sententia, sed taltius ductos. Videbimus quod parum recisum sit, quod parum strictũ, quod non huius rei centis politurę. Cum circumspexeris omnia, nullas uidebis angustias inaneis. Desit sanè uarietas marmorum, & concisura aquarum à cuniculis interfluẽtium, & pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, non contenta decore simplici miscet, quod dici solet, domus recta est. Adijce nunc quod de compositione non cõstat. Quidã illam uolunt esse ex horrido comptam, quidam usq; eò aspera gaudent, ut etiam quæ mollius casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abrumpant, ne ad expectatũ respõdeant, Lege Ciceronem. Compositio eius una est, pedem seruat, curata, lenta & sine infamia mollis. At contra Pollionis Asinij salebrosa et exiliens, et ubi minime expectes, relictu ra. Denicq; apud Ciceronẽ omnia desinunt, apud Pollionem cadunt, exceptis paucissimis, quæ ad certum modum, & ad unum exemplar astricta sunt. Humilia præterea tibi uideri dicis omnia, & parum erecta, quo uitio carere eum iudico. Nõ sunt humilia illa, sed placida. Snnt enim tenore quieto, compositq; formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius uigor, Stimuli quoq; quos quæris, & subiti ictus sententiarum. Sed totum corpus uide, quamuis non sit comptum, honestum est. Non habet oratio eius, sed debet dignitatem. Affer quem Fabiano possis præponere. Dic Ciceronẽ, cuius libri ad philosophiam pertinentes, penè totidem sunt, quot Fabiani. Cedam, sed nõ statim pusillum est, siquid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem, Cedam, † & respondeamus, in re tanta eminere est, & post duos esse. Nomina adhuc Liuium. Scripsit enim & dialogos, quos non magis philosophiæ annumerare possis, quàm historiæ, & ex professo philosophiam continentes libros. Huic quoq; dabo locum. Vide tamen quàm multos antecedat, qui à tribus uincitur, & tribus eloquentissimis. Sed non præstat omnia. Non est fortis oratio eius, quamuis elata sit, nõ est uiolenta uec torrẽs, quamuis effusa sit, non est perspicua, sed pura. Desideras, inquis, contra uitia aliquid aspere dici, contra pericula animose, contra fortunam superbe, contra ambitionẽ contumeliose. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, importẽtiam frãgi. Sit aliquid oratorię acre, tragicę, grande, comicę exile. Vis illum assidere pusillæ rei, uerbis? Ille rerum se magnitudini addixit, eloquentiam uelut umbram, non hoc agens, trahit. Nõ erunt sine dubio singula circumspecta, nec in se collecta, nec omne uerbum excitabit ac punget. Fateor, exibunt multa, nec feriẽt, & interdum otiosa præterlabetur oratio. Sed multũ erit in omnibus locis, & ingens sine tedio spatium. Denicq; illud præstabit, ut liqueat tibi, illũ sensisse, quæ scripsit. Intelliges actum hoc, ut tu scires quid illi placeret, nõ ut ille placeret tibi. Ad profectũ omnia tendunt, & ad bonã mentẽ, non quærit plausus.

al. latius

forte, sed ut respondeam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

plausus. Talia esse scripta eius non dubito, etiam si magis reminiscor quàm teneo, hæ/retq; mihi color eorum, non ex recenti conuersatione familiariter, sed summatim, ut solet, ex uetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi uidebantur, nõ solida, sed plena, quæ adulescentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem sui uocarent, si ne desperatione uincendi. Quæ mihi adhortatio uidetur efficacissima. Deterret enim qui imitandi cupiditatem non fecit, spem abstulit. Cæterum uerbis abundabat sine cõmendatione partium singularum, in uniuersum magnificus. Vale.

IN LIBRVM XVI. EPIST. XCVIII.

§ Seuerius homines spectasse iudicasse, etsi fieri facta ista ex licentia urbis, aliquãdo disciplina metuq;, nũq; spõte cõsident. Sic prior editio. Alius sic, iudicasse, & fiẽt & facta sunt & licentia urbiũ, Alius & facta ista sibi ex licentia. Ex his uestigijs cõiscio legẽdum. Si credis seuerius spectasse tũc homines q; iudicasse, & fiẽt quæ facta sunt. Si ex licentia urbiũ, aliquãdo disciplina metuq;, nunquã sponte cõsident. siue concident. Mox pro permisisse legẽdũ, permissum esse.

EPISTOLA C.

§ Alias permissas cadere, alias uisu allatas. Alibi pro uisu erat usu. Non dubium quin legendum sit, ui sua latas: quod in quodam exemplari reperi, licet mendose scriptum.

§ Quam multis uitalia emuntur. Sic prior, in alijs erat emittunt, eruuntur opinor legendũ. Sensit enim de cadaueribus, quibus eximuntur uitalia, ut possint condiri.

4 Metrodori uerba subscribam. In duobus exemplaribus comperi uestigia Græcorum elementorum, sed adeo depraua ta, ut ex his nihil potuerit conijci dignum memoratu.

EPISTOLA CI.

§ Concisura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella. Quidam habebant à cubiculis, quod erat tolerabile, si tollas a præpositionem: Sed pauperis constat uocem esse suppositicia m, nec adhuc queo diuinare, quid sit reponendum.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVII.

EPIST. CII. De inopinato fati termino, Vbi notat eos, qui longiorem uitam supplicio uel turpitudine paciscuntur.

OMnis dies, omnis hora, quàm nihil simus ostendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principiũ uelit, quæris? Senectionem Cornelium equitẽ Romanum splendidum et officiosum noueras: ex tenui principio seipse promouerat, et iam illi declinis erat cursus ad cætera. Facilius enim crescit dignitas, quàm incipit. Pecunia quoq; circa paupertatem plurimũ amorem habet, dũ ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duæ res ducebãt efficacissimæ, & quærendi, & custodiendi scientia, quarum uel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summæ frugalitatis, non minus patrimonij quàm corporis diligens. cum me ex consuetudine mane uidisset, cum per totum diem amico grauiter affecto, & sine spe iacenti, usq; in noctem assedisset, cum hilaris cœnasset, genere ualetudinis præcipiti arreptus, angina, uix compressum artatis faucibus spiritum traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas postquam omnibus erat sani ac ualentis officijs functus, decessit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoq;, nullũ relinquens inexpertũ genus quæstus, accesserat, in ipso actu bene cedentium rerum, in ipso procurentis pecuniæ impetu, raptus est, Insere nũc Melibœe pyros, pone ordine uites, quàm stultum est ætatem disponere, nec crastino quidem dominamur. O quanta demẽtia est spes longas inchoantium. Emã, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum lassam & plenã senectutẽ in otiũ referam. Omnia mihi crede, etiã felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisq; de futuro debet, pmittere. Id quoq; qd tenetur, p manus exit, & ipsam quã premimus horã casus incidit. Voluit tẽpus rara quidẽ lege, sed per obscurũ. Quid aũt ad me, an naturæ certũ sit, quod mihi incertũ est? Nauigationes

gatiões longas, & pererratis litoribus alienis, feros in patriã reditus proponimus, mi litiam, & castrensium laborum tarda manu pretia, procurationes, officiorumq; per officia processus, cum interim ad latus mors est, quæ quoniam nunquam cogitatur, nisi aliena, nobis subinde ingeruntur mortalitatis exẽpla, nõ diutius, quàm dum miramur hæsura. Quid aũt est stultius, q; mirari id ullo die factum, quod omni potest fieri? Stat quidẽ terminus nobis ubi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit, sed nemo scit nostrum, quam probe uersetur terminus. Sic itaq; formemus animũ, tanquã ad extremũ uentum sit. Nihil differamus. Quotidie cum uita paria faciamus. Maximum uitæ uitium est, quod imperfecta semper est, quod etiã aliquid ex illa differtur. Qui quotidie uitæ suæ summã manum imposuit, non indiget tempore. Ex hac autẽ indigẽtia timor nascitur, & cupiditas futuri exedens animũ. Nihil est miserius dubitatione uehementer irruentium, quorsum euadant. Quantũ sit illud quod restat, aut quale, collecta mẽs inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc uolutationem? Vno, si uita nostra nõ prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspẽditur cui irritũ est præsens. Vbi uero, quicquid mihi debui redditũ, est, ubi stabilita mens scit, nihil interesse inter diẽ & seculum, quicquid deinceps dierum rerumq; uenturum est, ex alto prospicit, & cum multo risu seriẽ temporum cogitat. Quid enim uarietas mobilitasq; casuũ perturbabit, si certus sis aduersus incerta? Ideo mi Lucili propera uiuere, & singulos dies, singulas uitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui uita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe uiuentibus, proximũ quodq; tempus elabitur, subitq; auiditas, & miserrimũ atq; miserrima omnia efficiet metus mortis. Inde illud Mecœnatis turpissimum uotũ, quod & debilitatẽ non recusat, & deformitatẽ, et nouissime acutã crucem, dummodo inter hæc mala spiritus prorogetur. Debilem facito manu, debilẽ pede, coxa tuber, astrue giberũ, lubricos quate dentes, uita dũ supereſt, bene est. Hãc mihi, uel acutã si subdas crucem, sustineo. Quod miserrimũ putarẽ, si uiuere uellet usq; ad crucẽ Tu uero, inquit, me dubites licet, dũ spiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraues licet, dum monstruoso & distorto, temporis aliquid accedat: suffigas licet, & acutã sensuro crucẽ subdas, est tanti uulnus suũ premere, & patibulo pẽdere destrictũ, dũ differat id quod est in malis optimũ, supplicij finẽ, est tãti habere animã, ut agã. Quid huic optes, nisi deos faciles? quid sibi uult ista carminis effœminati turpitudo? quid ti moris dementissimi pactio? quid tam fœda uitæ mendicatio? Cui putas unquã recitasse Vetgiliũ, Vsqueadeo ne mori miserũ est? Optat ultima malorũ, & quæ pati grauissimum est extẽdi ac sustinere cupit, qua mercede? scilicet uitæ lõgioris. Quid aũt huius uiuere est? Diu mori. Inueniẽt aliquis, qui malit inter supplicia tabescere & perire membratim, & toties per stillicidia amittere animã, q; semel exhalare. Inueniẽt qui uelit adactus ad illud infelix lignũ, iam debilis, iam prauus, & in fœdũ scapularũ ac pectoris tuber elisus, cui multæ moriendi causæ etiã citra crucẽ fuerant, trahere animã tot tormẽta tracturã. Nega nunc magnũ beneficium esse naturæ, quod necesse est mori. Multi peiora pacisci adhuc parati sunt, etiã amicũ prodere, ut diutius uiuãt, et liberos ad stuprũ manu sua tradere, ut contingat lucẽ uidere, tot cõscíam scelerum. Excutiẽda uitæ cupido est, discendũq; nihil interesse, quando patiaris, quod quandoq; patiendum est, Quàm bene uiuas referre, non quamdiu, Sæpe autẽ in hoc esse bene, ne diu. Vale.

Summam manũ imponere.

EPIST. CIII. Cauillatoriam ponit de claritate post mortẽ disputationẽ. Deinde philosophice de eadem disserit claritate.

QVomodo molestus est iucũdum somnium uidenti qui excitat: aufert enim uoluptatem etiam si falsam, effectum tamen ueri habentẽ: sic epistola tua mihi fecit iniuriam: reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iterum, si licuisset, ulterius iuuabat de æternitate animarum quærere, Immo mehercule credere. Credebam enim me facilem opinionibus magnorum uirorum, rem grauissimam promittẽtium magis quàm probãtium. Dabam me spei tantæ. Iam eram fastidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ cõtemnebã. in immẽsum, illud tẽpus, & in possessionẽ omnis æui trãsiturũ, cum subito experrectus sum, epistola tua accepta, & tã bellum somnium perdidi, quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod repetam, si te dimisero, & redimam. Negas me epistola prima, totã quæstionem explicuisse, in qua probare conabar id, quod nostris placet, claritatem, quæ post mortem cõtingit, bonum esse. Id enim fuisse, quod opponitur nobis. Nullum, inquiunt, bonum ex distantibus. Hoc autem ex distantibus constat. Quod interrogas mi Lucili eiusdem quæstionis est, loci alterius, & ideo non hoc tantum, sed alia quoq; eodẽ pertinentia distuleram. Quædam enim, ut scis, moralibus rationalia immixta sunt. Itaq; illam partem rectam & ad mores pertinentem tractaui, Nunquid stultum sit ac supervacuum, ultra extremum diem curas transmittere. An cadãt bona nostra nobiscum, nihilq; sit eius, qui nullus est. An ex eo quodcũq; erit, sensuri simus, antequam aliquis fructus percipi aut peti possit. Hæc autem omnia ad mores spectant. Itaq; suo loco ista sunt. At quæ à dialecticis contra hanc opinionem dicũtur, segreganda fuerunt, et ideo sepositа sunt. Nunc quia omnia exigis omnia quæ dicunt persequar, deinde singulis occurrã, nisi aliquid præcidero, intelligi nõ poterunt quæ refellentur. Quid est, quod præcidere uelim? Quędã continua esse corpora, ut hominem: quædam cõposita, ut nauem, domũ, omnia denicq; quorum diuersę partes iunctura in unum sunt coactę: quędam ex distãtibus, quorũ adhuc membra separata sunt, tãquam exercitus, populus, senatus. Illi enim per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & singuli sunt. Quid est, quod etiam nunc præcidere uelim? Nullum bonum putamus esse, quod ex distantibus constat. Vno enim spiritu unum bonum contineri ac regi debet, unum esse unius boni principale. Hoc si quãdo desideraueris, per se probatur. Interim ponendum fuit quia in nostra tela mittuntur. Dicis, inquit, nullum bonũ ex distantibus esse. Clarius autem ista, bonorum uirorum secunda opinio est. Nam quomodo fama non est unius sermo, nec infamia unius mala existimatio, sic nec claritas, uni bono placuisse. Consentite in hoc plures insignes & præstantes uiri debent, ut claritas sit. Hæc autem ex iudicijs plurimum efficitur, id est, distantium, ergo nõ est bonũ. Claritas, inquit, laus est, à bonis bono reddita, laus oratio, oratio uox est aliquid significans. Vox est autem licet uirorũ sit bonorum. Neq; enim quicquid uir bonus facit bonum est. Nam & plaudit & sibilat, sed nec plausum quisquam, nec sibilum dicet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm sternutamentum aut tussim. Ergo claritas bonum non est. Ad summam, dicite nobis, utrum laudantis, an laudati bonum sit? Si laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculam rem facitis, quàm si affirmetis meũ esse, quod alius bene ualeat. Sed laudare dignos honesta actio est, ita laudantis bonum est, cuius actio est, nõ nostrum qui laudamur. Atqui hoc quærebat. Respondebo nunc singulis cursim. Primum, an sit aliquid ex distantibus bonum, etiã nunc quæritur, & pars utraq; sententias habet, deinde claritas desiderat multa suffragia, potest & unius boni uiri iudicio esse contẽta. Nam omnes bonos bonus unus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama etit unius hominis existimatio, & infamia unius malignus sermo? Gloriam quoq;, inquit, latius fusam intelligo, Consensum enim multorum exigit. Diuersa horum conditio est, & illius. Quare? Quia si de me bene uir bonus sentit, eodem loco sum, quo, si omnes boni idem sentirent. Omnes enim si me cognouerint, idẽ sentient. Par illis idemq; iudiciũ est, æque uero insistitur ab his, qui diu sidere non possunt. Ita pro eo est, ac si omnes idem sentiant, quia aliud sentire nõ possunt. Ad gloriam & famam non est satis unius opinio. Illic enim potest unius sententia quod omnium, quia omnium si prorogetur, una erit. Hic diuersa dissimilium iudicia sunt, dissimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia suspecta. Putas tu posse sententiã unam omnium esse? Non est unius una sententia. Illi placet uerum. Veritatis una uis, una facies est. Apud hos falsa sunt, quibus assentiuntur. Nunquam autem falsis constantia est. Variantur & dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm uox est. Vox aũt bonum non est. Cum dicant claritatem laudem esse bonorum, à bonis reddi, iam non ad uocem referunt, sed ad sentẽtiam. Licet enim uir bonus taceat, sed aliquem iudicet, dignum laude, laudatus est. Præterea aliud est laus, aliud laudatio. Hæc & uocem exigit. Itaq; nemo dicit laudem funebrem, sed laudationem, cuius officium oratione constat. Cum dicimus aliquem laude dignũ, non uerba illi benig na hominũ, sed iudicia promit-

promittimus. Ergo laus etiam taciti est bene sentientis, ac bonum uirum apud se laudantis. Deinde, ut dixi, ad animum refertur laus, non ad uerba, quæ conceptam laudẽ egerunt, & in notitiam pluriũ emittũt. Laudat qui laudandũ esse iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait, Magnificum esse laudari à laudato uiro, laude digno ait. Et cum æque antiquus poeta ait, Laus †alit artes, nõ laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim æque, & eloquẽtiam, & omne aliud studium auribus deditum uitiauit, cũq; popularis assensio. Fama utiq; uocem desiderat, claritas non: potest enim citra uocem contingere, contenta iudicio: plena est, non tantum inter tacenteis, sed etiam inter reclamãteis. Quid intersit inter claritatem & gloriam, dicam, Gloria multorum iudicijs cõstat, claritas bonorũ. Cuius, inquit, bonum est claritas, id est, laus bono è bonis redditа, utrum laudati an laudantis? Vtriusque: meum qui laudor, quia natura me amantem omniũ genuit, & benefecisse gaudeo, & gratos me inuenisse uirtutũ interpretes lætor. Hoc plurium bonum est, quod grati sunt, sed & meum. Ita enim animo compositus sum, ut aliorum bonum, meum iudicẽ, utiq; eorum quibus ipse sum boni causa. Est istud laudãtium bonum. Virtute enim geritur. Omnis autem uirtutis actio bonũ est. Hoc contingere illis nõ potuisset, nisi ego talis essem. Itaq; utriusq; bonum est, merito laudari: tam mehercule, quàm bene iudicasse, iudicantis bonum est, & eius, secundum quem iudicatum est. Nunquid dubitas quin iustitia & habentis bonum sit, & an bonum sit eius, cui debitum soluit? Merentem laudare iustitia est, igitur utriusq; bonũ est. Cauillatoribus istis abunde respondebimus. Sed non debuit hoc nobis esse propositum arguta disserere, & philosophiam in has angustias ex sua maiestate detrahere. Quanto satius est ire aperta uia & recta, quàm sibijpsi flexus disponere, quos cum magna molestia debeas relegere. Neq; enim quicquã alud istæ disputationes sunt, quàm inter se perite captantium lusus. Dic potius, quàm naturale sit in immensum mentem suam extendere. Magna & generosa res est humanus animus, nullos sibi poni nisi cõmunes, & cum deo terminos patitur. Primum humilem non accipit patriam, Ephesũ aut Alexandriam, aut si quod est etiamnum frequentius oculis lætius uectis solũ. Illi patria est, quodcunq; superne uniuersa circuitu suo cingit, Hoc omne cõuexum, intra quod iacet maria cum terris, intra quod aër humanis diuina secernens, iam coniũgit, intra quod dispositа tot numina in actus suos excubant: deine actam ætatem sibi dari nõ sinit. Omnes, inquit, ante me sunt. Nullum seculũ magnis ingenijs clusum est, nullum non cogitationi paruum tempus. Cũ uenerit dies ille, qui mixtum hoc diuini humanicq; secernat tẽpus, hic ubi inueni, relinquã, ipse me diei reddam, nec nũc sine illis sum, sed graui terrenoq; detineor per has mortalis æui moras. Illi meliori uitæ, longioriq; præluditur. Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus uterus, et prę parat non sibi, sed illi loco, in quem uidemur emitti, iam idonei spiritũ trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatiũ, quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturę sumimur partum. Alia origo nos expectat, alius rerum status. Nõdum cœlum nisi ex interuallo pati possumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriã prospice. Non est animo suprema, sed corpori. Quicquid circa te iacet rerum, tanquã hospitalis loci sarcinas specta. Transeundum est. Excutit redeuntem natura, sicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris. Imò etiam ex eo, quod ad uitam attulisti, pars magna ponenda est. Detrahentur tibi hæc circumiecta, nouissimũ uelamentum tui cutis, detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrensq; per totum, detrahentur ossa neruiq;, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste quem tãquam excremum reformidas, æterni natalis est. Depone onus. Quid cũctaris, tanquã non prius quoq; relicto, in quo latebas corpore, exciteris? Hæres & reluctaris, tũ quoq; magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras, & hoc ipsum flere, nascẽtis est. Sed tunc debebat ignosci, rudis & imperitus omnium ueneras, ex maternorum uiscerũ calido molliq; fomẽto emissum, aflauit aura liberior. Demum offendit duræ manus tactus, tenerq; adhuc & nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi nõ est nouũ separari ab eo, cuius ante pars fueris: æquo animo membra iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatũ diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? Ita solet fieri. Pereunt sæpe

u uela-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uelamentæ nascẽtium. Quid ista sic diligis, quasi tua? Istis opertus es. Veniet qui teuelet dies, & ex contubernio fœdi, atq; olidi uentris educat. Hinc nunc quoq; tu quantum potes subuola: quæ nisi etiam necessarijs cohærebunt, alienus iam hinc, altius aliquid sublimiusq; meditare. Aliquando naturę tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux undique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille sit fulgor, tot sideribus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum umbra turbabit, æqualiter splendebit omne cœli latus. Dies & nox, aëris infimi uices sunt. Tunc in tenebris uixisse dices, cum totam lucem & totus aspexeris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum illam suo loco uideris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerũ esse testes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori sperat, si is quoq; qui tamdiu animum iudicat manere, quãdiu retinetur corporis uinculo, solutum totum spargi, id agit, ut etiã post mortem utilis esse possit? Quãuis enim ipse ereptus sit oculis, tamen Multa uiri uirtus animo, multusq; recursat Gẽtis honos. Cogita quãtum nobis exempla bona prosint, scies magnorum uirorum nõ minus præsentia esse utilem memoriam. Vale.

EPIST. CIIII. De pernicie insidiarum quæ sunt ex homine, de hominis officio. Et quomodo philosophia utendum sit.

QVid ista circumspicis, quæ tibi possunt fortasse euenire, sed possunt & non euenire? incidentium dico ruinã. Aliqua nobis incidunt, non insidiãtur. Illa potius uide, illa deuita, quæ nos obseruant, quæ captant: pares sunt casus etiam si graues, naufragium facere, uehiculo euerti. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, antequam surgat. Crepant ædificia antequam corruant, prænuntiat fumus incendium. Subita est ex homine pernicies, & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras si istorum tibi qui occurrunt uultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum, nisi quod illarum perniciosior est primus incursus, quos transire nõ queunt. Nunquam enim illas ad nocendũ nisi necessitas misit. Hæ aut fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum sit, ut cogites, quid sit hominis officium. Alterum intuere ne lædaris, alterum ne lædas. Commodis omnium læteris, moueris incommodis, & memineris quæ præstare debeas, quæ cauere. Sic uiuendo quid consequeris? Non, ne noceant, sed ne fallant. Quantũ autem potes in philosophiã secede, illa te sinu suo proteget. In huius sacrario eris, aut tutus, aut tutior. Non arietant inter se senes, ut eodem ambulãtes. Quid autem ipsam philosophiam? non debebis iactare, Multis fuit periculi causa insolenter tractata, & contumaciter uitia tibi detrahat, non alĳ exprobret, non ab horreat à publicis moribus, nec ita agat, ut quicquid nõ facit, damnare uideatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia.

IN LIBRVM XVII. EPISTOLA CIII.

1 Nisi aliud prædixero. Reclamantibus licet exemplaribus lego præcidero, quemadmodum & in his quæ sequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam, quam interdum non licet explicare, nisi quædam prius amputaris.

2 In nostra tela mittuntur, Non suffragabantur exemplaria, non dubito tamen quin legendum sit, cui nostra tela inhitatur. Sentit enim assumẽdum aliquid per se notum, ad fulturam argumentationis, quemadmodum telæ substernitur stamen.

3 Aut si quod est etiam nunc frequentius oculis lætius uectis. Solum illi patria est, quodcũq; suprema & uniuersa circuitu suo cingitur. Non multum suffragabantur exemplaria: propemodum tamen conijcio legendum, aut si quod est, etiamnum frequẽtius oculis lætius uectis solum. Illi patria est, quodcunq; superne uniuersa circuitu suo cingit, hoc omne conuexum intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër. &c. Hoc tantisper ualeat, donec, aliquid certius dabunt uetusti codices. Videntur admixta hemistichia iambicorum.

Et in

Et in aperto durare, super hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium matu-
4 turæ sumimus partum. Sic prior editio. In nõnullis subuenerunt exemplaria, super & maturæ, nos felici ut opinor, coniectura, mutauimus, legentes hunc in modum, Sic per hoc spatiũ quod ab infantia &c. in alium naturæ sumimur partum. Sic peruerterant in super: sic respondet ad quemadmodum quod præcessit.

EPISTOLA CIII.

Laus alterius, in alijs laus à literis. Ipse sermonis tenor docet legẽdũ. Laus alit artes. Est eñ clausula carminis heroici. Id imitatus Cic. honos alit artes, Itẽ Ouidius. Laudataq; uirtus Crescit.

EPISTOLA CIIII.

Illa te uisu suo proteget. In alijs erat, nisi, legendum opinor in sinu suo, siue sinu suo.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVIII.

EPISTOLA CV. Qualiter secessio in otiũ uel peregrinatio non prosit, sed noceat sine curatione animi. Et de magnanimitate & excellentia humani spiritus quẽ non laborem uel mortem timere exemplo Socratis & Catonis insinuat

IN Nomentanum meum fugi, quid putas? urbem? immo febrem, & quidem surrepentem. Iam manum mihi iniecerat, protinus itaq; parari uehiculum iussi, Paulina mea retinẽte. Medicus initia esse dicebat motis uenis, sed incertis et naturalem turbantibus modum. Exire perseueraui. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cũ in Achaia febrem habere cœpisset, protinus nauem ascendit, clamitãs non corporis esse, sed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meę dixi, quæ mihi ualetudinem meam commendat. Nam cum scias spiritum illius in meo uerti, incipio ut illi consulam mihi consulere, & iam quum me fortiorem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc sene & adulescentem esse, cui parcitur. Itaq; quoniam ego ab illa nõ impetro ut me fortius amet, impetrat illa, ut me diligentius amem. Indulgẽdum est enim honestis affectibus, & interdum etiam si premunt causæ, spiritus in honorem suorum uel cum tormento reuocandus, & in ipso ore retinendus est. cum bono uiro uiuendũ sit, non quamdiu iuuat, sed quamdiu oportet. Ille qui non uxorem, non amicũ tanti putat, ut diutius in uita cõmoretur qui perseuerat mori, delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, ubi utilitas suorum exigit, nec tantum sibi uelit mori, sed si cœpit intermittat. & suis se commodet. Ingentis animi est, aliena causa ad uitã reuerti, quod magni uiri sæpe fecerũt. Sed hoc quoq; summæ humanitatis existimo, senectutẽ suam cuius maximus fructus est, securior sui tutela, & uitæ usus animosior, attentius cõseruare, si scias alicui tuorum esse dulce, utile, opiabile. Habet præterea in se non mediocre ista res gaudium, & mercedem. Quid enim iucundius quàm uxori tam charum esse, ut propter hoc tibi charior fias? Post itaq; Paulina mea non tantum suum mihi timorem imputare, sed etiam meum. Quæris ergo quomodo mihi consilium profectionis cesserit? Vt primum grauitatem urbis excessi, & illum odorem culinarum fumãtium, quæ in ora quicquid pestiferi uaporis obruerit, cũ puluere effundunt, protinus mutatam ualetudinem sensi. Quantum deinde adiectum putas uiribus, postquam uineas attigi? In pascuum emissus, cibum meum inuasi. Repetiui ergo iam me, non permãsit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis: Incipio toto animo studere. Non multum ad hoc locus cõfert, nisi se sibi præstet animus, qui secretum & in occupationibus medijs si uolet habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, ubiq; quo stringatur inueniet. Nã Socratem querenti cuidam, quod nihil sibi peregrinationes profuissent, respodisse ferunt, Non immerito hoc tibi euenit, Tecum enim peregrinabaris? O quàm bene cũ quibusdam ageretur, si à se aberrarent. Nunc primum seipsos solicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare trajicere, & urbes mutare? Si uis ista quibus urgeris effugere non alibi sis oportet, sed alius. Pures uenisse te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatem. Quid ad rem pertinet quos illa mores habeat? Tuos afferes, Diuitias iu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicabis bonum? Torquebit te paupertas,& (quod est miserrimum) falsa. Quãuis enim multum possideas,tamen quia aliquis plus habet,tanto tibi uideris deíci, quanto uinceris. Honores iudicas bonum? Male te habebit ille consul factus,ille etiam refectus, ringeris,quoties aliquem in fastis sæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor,ut nemo tibi post te uideatur,si aliquis ante te fuerit. Maximum malũ iudicabis mortem cũ illa nihil sit mali,nisi quod ante ipsam est timeris? Exterrebunt te non tantum pericula, sed suspitiones, Vanis semper agitaberis. Quid enim proderit euasisse tot urbes Argolicas,medioscꝫ fugã tenuisse per hostes? Ipsa pax timores subministrabit. Ne tutis quidem habebitur fides,consternata semel mente,quæ tibi consuetudinẽ pauoris improuidi fecit,etiam ad tutelam salutis tuæ inhabilis es. Non enim uitat,sed fugit,magis autem periculis patemus auersi. Grauissimum iudicabis malũ,aliquem ex his quos amabis amittere, cum interim hoc tam ineptum erit quàm flere,quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia? Quicquid te delectat æque uiget,ut uideras dum uireret. Vtinam. Alium alio die casus excutiet. Sed quemadmodum frondiũ iactura facilis est,quia renascuntur,sic istorum quos amas, quoscꝫ oblectamenta uitæ putas esse,damnum,quia reparantur,etiam si non renascũtur. Sed non erunt ijdem. Ne tu quidem idem eris. Omnis dies,omnis hora te mutat,sed in alijs rapina facilius apparet,hic latet,quia nõ exaperto sit. Alij auferũtur, ac ipsi nobis furto subducimur. Horum nihil cogitabis ab his,nec remedia uulneribus oppones,sed ipse tibi seres solicitudinum causas,alia sperando alia desperãdo? Si satis alterum alteri misceas,nec sperareris sine desperatione,nec desperaueris sine spe. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Non uoluptates illa temperauit, non cupiditates refrenauit,non iras repressit,non indomitos amoris impetus fregit, nulla denicꝫ animo mala eduxit,non iudicium dedit,non excussit errorem,sed ut puerum ignota mirantem,ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Cæterum inconstantiã mẽtis,quæ maxime ægra est,lacessit,mobiliorem leuioremcꝫ reddidit ipsa iactatio. Itacꝫ qui petierant cupidissime loca,cupidius deserunt,& auium modo transuolãt,citiuscꝫ quam uenerant abeũt. Peregrinatio notitiã dabit gentium,nouas tibi montiũ formas ostendet,inusitata spatia camporum,& irriguas perennibus aquis ualles,& alicuius fluminis sub obseruationem naturam,siue ut Nilus æstiuo incremento tumet,siue ut Tigris eripitur ex occultis,& acto per occulta cursu integræ magnitudini redditur,siue ut Meander poëtarũ omnium exercitatio & ludus,implicatur crebris anfractibus, & sæpe in uicinũ alueo suo admotus,antequam sibi influat flectitur: cæterum necꝫ meliorem faciet,necꝫ sanior em. Inter studia uersandum est,& inter autores sapientiæ,ut quæsita discamus,nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus,ex miserrima seruitute in libertatem asseritur. Quamdiu quidem nescieris,quid fugiendum,quid petendum,quid necessarium,quid superuacuum,quid iustum,quid honestum sit,nõ erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opem feret iste discursus. Peregrinaris enim cum affectibus tuis,et mala te tua sequuntur. Vtinam quidem sequerentur,longius abessent: nunc fers illa, non ducis. Itacꝫ ubicꝫ te premunt,& paribus incommodis urunt. Medicina ergo,non regio quærenda est. Fregit aliquis crus,aut extorsit articulum,nõ uehiculum nauẽcꝫ conscendit,sed aduocat medicum ut fracta pars iungatur,ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractum & extortum credis locorum mutatione posse sanari? Maius est istud malum, quàm ut gestatione curetur. Peregrinatio non facit medicum,non oratorem. Nulla ars loco discitur. Quid ergo. Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullum enim mihi crede iter est,quod te extra cupiditates,extra iras,extra metus sistat. Aut si quod esset,agmine facto,gẽs illuc humana pergeret. Tãdiu ista urgebunt mala,macerabuntcꝫ per terras ac maria uagum, quamdiu malorum gestaris causas. Fugam tibi nõ prodesse miraris? tecum sunt quæ fugis. Te igitur emenda,onera tibi detrahe,& emenda desideria,intra saltem modum continue. Omnem ex animo erade nequitiam. Si uis peregrinationes habere iucũdas,tuum comitem sana. Hærebit tibi auaritia,quamdiu auaro sordidocꝫ conuixeris. Hærebit tumor,quamdiu cum superbo conuersaberis. Nunquam sæuitiam: in tortoris contubernio po

nio pones. Incendent libidines tuas adulterorum sodalitia. Si uelis uitijs exui, longe à uitiorum exemplis recedendum est. Auarus,corruptor,sæuus,fraudulentus,multum nocituri si prope à te fuissent,intra te sunt. Ad meliores trãsi. Cum Catonibus uiue, cũ Lælio,cum Tuberone: quod si cõuiuere etiam græcis iuuat,cum Socrate,cum Zenone uersare. Alter te docebit mori si necesse erit, alter antequam necesse erit. Viue cum Chrysippo,cum Posidonio. Hi tibi tradẽt diuinorum humanorumcꝫ notitiam. Hi uidebuntur in opere esse,nec tantum scire loqui,et in oblectationem audientium uerba iactare,sed animum indurare,& aduersus minas erigere. Vnus est enim huius uitæ fluctuantis & turbidæ portus,euentura contemnere. Stare fidenter ad portum,tela fortunæ aduerso pectore excipere,non latitãtem,nec tergiuersantem. Magnanimes nos natura produxit,& ut quibusdam animalibus ferum dedit,quibusdam subdolũ,quibusdam pauidum, ita nobis gloriosum et excelsum spiritum,quærentẽ ubi honestissime, non ubi tutissime uiuat,simillimũ mũdo,quem quantum mortalibus passibus licet,se quitur æmulaturcꝫ. Profert se,laudari & aspici credit. Omniũ est,supra omnia est. Itacꝫ nulli se rei submittit, nihil illi uidetur graue, nihil quod uirũ incuruet. Terribiles uisu formæ,lethũcꝫ laboscꝫ. Minime quidẽ,si rectis oculis intueri illa possis,& tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori,dies uertet ad risum. Terribiles uisu formæ lethũcꝫ laboscꝫ. Egregie Virgilius noster. Iure dixit terribiles esse,sed,uisu,id est, uideri,non esse. Quid,inquam,in istis est tam formidabile,quàm fama uulgauit? Quid est obsecro te Lucili cur timeat laborem uir,mortem homo? Totiens mihi occurrunt isti qui non putant fieri posse,quicquid facere non possunt,& aiunt nos loqui maiora quàm quæ natura humana sustineat. At quãto ego de illis melius existimo,ipsi quoꝫ hæc possunt facere,sed nolunt. Denicꝫ quem unquam ista destituere tẽtantem cui nõ faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia sunt,non audemus,sed quia non audemus,difficilia sunt. Si tamen exemplum desideratis,accipite Socratem perpetitium se nem,per omnia aspera iactatum,inuictum tamen & paupertate,quam grauiorem illi domestica onera faciebãt, & labores,quos militares quoꝫ pertulit. quibus ille domuit exercitus,siue uxorem eius moribus feram,lingua petulãtem,siue liberos indociles, & matri quàm patri similiores. Sic ferè,aut in bello fuit,aut in tyrannide,aut in libertate,bellis ac tyrannis sæuiore. Viginti & septẽ annis pugnatum est,post finita arma triginta tyrannis noxæ dedita est ciuitas,ex quibus plericꝫ inimici erant. Nouissima dãnatio est sub grauissimis hominibus impleta,obiecta est & religionũ uiolatio,& iuuẽtutis corruptela,quã immittere in deos, in patres,in remp. dictus est. Post hæc carcer, & uenenum,uscꝫ eo animum Socratis non mouerãt,ut ne uultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem,& singularem,uscꝫ ad extremum, nõ hilariorem quisquam, nõ ttistiorem Socratem uidit,æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? Accipe hunc Marcum Catonem recentiorem,cum quo & infestius fortuna egit,& pertinacius. Cui cum omnibus locis obstitisset,nouissime & in morte,ostẽdit tamen uirum forrem posse inuita fortuna uiuere,inuita mori. Tota illi ætas,aut in armis est exacta ciuilibus,aut in ætate concipiẽte iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quàm Socratem in seruitute uixisse, nisi forte Cn. Pompeium & Cæsarem & Crassum putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonem,toties mutata Rep. uidit,eundem se in omni statu præstitit. In prætura, in repulsa,in accusatione, in prouincia,in concione,in exercitu,in morte,denicꝫ in illa Rei P. trepidatione: cum illinc Cæsar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, totis externarum gentium præsidijs: hinc Cn. Pompeius satis unus aduersus omnia. Cum alij ad Cæsarem inclinarẽt,alij ad Pompeium,solus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti uolueris illius imaginem temporis, uidebis illinc plebem,& omnem erectũ ad res nouas uulgum. hinc optimates et equestrem ordinem,quicquid erat in ciuitate sancti & lecti: duos in medio relictos,R. P. & Catonẽ Miraberis,inquam,cum animaduerteris Atridem,Priamumcꝫ & sæuum ambobus Achillẽ. Vtrumcꝫ enim improbat, utrumcꝫ exarmat. Hanc fert de utrocꝫ sententiam. Ait se, si Cæsar uicerit moriturum, si Pompeius exulaturum. Quid habebat quod timeret, qui sibi & uicto & uictori constituerat,

Alr perpessitium

al. docti

Universidad de Deusto
Biblioteca

stituerat, quæ cõstituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Perijt itaq; ex decreto suo. Vides posse homines labores pati, per medias Aphricæ solitudines pedes duxit exercitum. Vides posse tolerare sitim, & in collibus arentibus, sine ullis impedimẽtis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occasio, nouissimus bibit. Vides honorem & notam posse contemni. Eodem quo repulsus est die, in comitio pila lusit. Vides posse non timeri potentiam superiorum, & Pompeiũ & Cæsarem, quorum nemo alterum offendere audebat, nisi ut alterũ demereretur, simul prouocauit. Vides tam mortẽ posse cõtemni quàm exilium, & exiliũ sibi indixit, & mortem, & interim bellum. Possumus itaq; aduersus ista tantum habere animi, libeat modo subducere iugo collum. In primis autem rẽspuendæ sunt uoluptates, eneruant, & effœminant, & multum petunt, multum autem à fortuna petendũ est. Deinde spernendæ opes, auctoramenta sunt seruitutum, Aurum & argentum, & quicquid aliud felices domos onerat, relinquatur. Non potest gratis cõstare libertas. Hanc si magno æstimas, omnia paruo æstmanda sunt. Vale.

EPISTOLA. CVI. Quatuor esse quæ hominem in perniciem hominis instigant, & quomodo singulorum eorum uitetur incommodum. Et quod magna pars securitatis est nihil inique facere.

QVæ obseruanda tibi sint, ut tutior uiuas, dicam. Tu tamen sic audias cẽseo ista præcepta, quomodo si tibi præciperem, qua ratione bonam ualetudinem in Arcadeatino tuereris. Considera, quæ sunt quæ hominem in perniciem hominis instigẽt, inuenies spem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus istis, adeo leuissimum est cõtemptus, ut multi in illo remedij causa delituerint. Quem quis contemnit, non calcat sine dubio, sed transit, Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligẽter nocet. Etiam in acie iacens præteritur, cum stante pugnatur. Spẽ improborum uitabis, si nihil habueris, quod cupiditatẽ alienam & improbam iritet, si nihil insigne possederis. Concupiscuntur etiam insignia, etiam si parum nota sunt. Sic uero inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua nõ iactaueris, si scieris, in sinu gaudere. Odium autem ex offensa sic uitabis, neminem lacessendo aut gratificãdo, à quo te sensus cõmunis tuebitur, fuit enim hoc multis periculosum. Quidam odium habuerunt nec inimicum. Illud, ne timearis, præstabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas, cum te esse homines scient, quem offendere sine periculo possint. Recõciliatio tua & facilis sit & certa. Timeri autem tam domi molestũ est, quam foris, tam à seruis, quã à liberis. Nulli non ad nocendum satis uirtutum est, Adijce nunc, quod qui timetur, timet. Nemo potuit terribilis esse secure. Contemptus supereſt, cuius modum in sua potestate habet, qui illum sibi adiunxit, qui contemnitur, quia uoluit, non quia debuit. Huius incommodum, & artes bonæ discutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquẽ potentem potentes sunt, quibus applicari, expediet, non implicari, ne pluris remediũ, quam periculum constet. Nihil tamẽ æque proderit, quam quiescere, & minimum cũ alijs loqui, plurimum secum. Est quædam dulcedo sermonis, qui irrepit & blanditur, & non aliter q̃ ebrietas, aut amor, secreta producit. Nemo quod audierit tacebit, nemo quantũ audierit loquetur. Qui rem nõ tacuerit, nõ tacebit autorẽ. Habet unusquisque aliquem cui tantum credidit, quantum ipsi creditum est: ut garrulilatem suam cu stodiat, & contentus sit unius auribus, populum faciet. Sic quod modo secretum erat rumor est. Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. Confusam uitam & perturbatam impotentes agunt, tantum metuũt, quantum nocent, nec ullo tempore uacant. Trepidant enim cum fecerunt. Hæret cõscientia, aliud agere non patitur, ac subinde respicere ad se cogit. Dat pœnas, quisquis expectat: quisquis autem meruit, expectat. Tutum aliqua res in mala cõscientia præstat, nulla securum. Putat enim se etiã si non deprehenditur posse deprehendi: & inter somnos mouetur, & quoties alicuius scelus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi †obliteratum uidetur, nõ satis tectum, Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fidutiam. Vale.

In sinu gaudere.

Al. solute obliteratum.

EPIST. CVII Quod affectus animi sint corpora, captiose disputat, quam disputationem è uestigio damnat.

TArdius rescribo ad epistolas tuas, non quia districtus occupationibus sum, hanc excusationem caue audias. Vaco, & omnes qui uolunt uacant. Neminem res sequuntur, ipsi illas amplexantur, & argumentum esse felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus rescriberem ei de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei, scis enim me moralem philosophiam uelle complecti, & omnes ad eam pertinẽtes quæstiones explicare. Itaq; dubitaui utrum differrem te, an donec suus isti rei ueniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: Humanius uisum est tam longe uenientem, non detinere. Itaq; & hoc ex illa serie rerum cohærentium excerpam, & si qua erunt huiusmodi, non quærenti tibi ultro mittam. Quæ sint hæc interrogas? Quæ scire magis iuuat, quàm prodest: sicut hoc de quo quæris, an corpus bonũ sit. Bonum prodest, Facit enim. Quod facit corpus est. Bonum, agitat animum, & quodammodo format & continet. Quæ ergo propria sunt corporis, ea corporis bona sunt, corpora ergo sunt, & quæ animi sunt. Nam & hic corpus est. Bonum hominis necesse est corpus sit, cum ipse sit corporalis: mentior, nisi & quæ alunt illud, & quæ ualetudinem eius uel custodiunt uel restituunt corpora sunt. Ergo & corpus est bonum eius. Non puto te dubitaturum an affectus corpora sint, ut aliud quoq; de quo non quæris insulciam: tanquam ira, amor, tristitia: si dubitas, uide an uultum nobis mutent, an frontem astringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugientem sanguinem. Quid ergo tam manifestas corporis notas credis imprimi nisi à corpore? Si affectus corpora sunt & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata uitta, & in statum inemendabilem adducta, ergo & malitia, & species omnis malignitatis, inuidia, superbia. Ergo & bona, primum quia contraria istis sunt. Deinde quia eadem tibi iudicia præstabunt. An non uides quantum oculis det uigorem fortitudo? Quantam intentionẽ prudentia? Quantam molestiam & quietem reuerentia? Quantam serenitatem lætitia? Quantum rigorem seueritas? Quantam remissionem ueritas? Corpora ergo sunt, quæ colorem habitumq; corporum mutant, quæ in illis regnum suum exercent. Omnes autem quas retuli uirtutes, bonæ sunt, & quicquid ex illis est. Nunquid est dubium an id quo quid tangi potest, corpus sit? Tangere enim & tangi, nisi corpus nulla potest res, ut ait Lucretius. Omnia autem ista quæ dixi, non mutarent corpus, nisi tangerent, ergo corpora sunt. Etiamnũ cui tanta uis est, ut impellat & †cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo? non timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non moderatio refrenat ac reuocat? Non gaudium extollit? Non tristitia adducit? Denique quicquid facimus, aut malitiæ, aut uirtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus sit. Quod uim corpori affert corpus, bonum corporis corporale, bonum hominis, & corporis bonum est, itaque corporale est. Quoniam ut uoluisti morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi, quod dicturum esse te uideo. Laterunculis ludimus, in superuacuis subtilitas teritur. Non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est sapere, immo simplicior. Paucis opus est ad mentem bonam uti literis, Sed nos ut cætera in superuacuum diffundimus, ita philosophiam ipsam. Quemadmodum omnium rerum, sic literarum quoq; intemperantia laboramus. Non uitæ sed scholæ discimus. Vale.

al. concitet

EPIST. CVIII Quæ pætienda sunt ambulanti, per huius uitæ uiam. Et præmeditatio leuissima facit esse grauiora. Et qualiter uarietas mortalitatis & fatum æquanimiter ferenda sunt.

VBi illa prudentia tua? Vbi in dispiciendis rebus subtilitas, Vbi magnitudo? Tam pusilla tangunt, serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerũt? †Si amici deciperent. Habent enim sanè nomen, quod illis Epicurus noster imposuit & uocentur, quo turpius, non omnibus sit rebus tuis. Desunt illi qui & operam tuam conterebant, & te alijs molestum esse credebant. Nihil horum insolitum, nihil inexpectatum est. Offendi rebus istis tam ridiculum est, quàm queri, quod spargaris in publico

al. Quia si

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut inquineris luto. Eadem uitæ conditio est, quæ balnei. Turbæ itineris quædã intermittentur, quędam incident. Non est delicata res, uiuere. Longam uitam ingressus es, & labaris oportet, & aretes, & cadas, & lasseris, & exclames. O mors, idem †mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensus emetiendum est confragosum hoc iter. Mori uult, præparetur animus contra omnia. Sciat se uenisse, tonat ibi fulmen. Sciat se uenisse, ubi Luctus & ultrices posuere cubilia curæ. Pallentesq; habitant morbi, tristisq; senectus. In hoc cõtubernio uita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes. Contemnes autem, si sæpe cogitaueris & fuitura præsumpseris, Nemo non fortius ad id cui se diu composuerat, accessit, & duris quoq; si præmeditata erant, obstitit. At contra imparatus, etiam leuissima expauit. Id agendum est ne quid nobis inopinatũ sit. Et quia omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, ut nulli sis malo tyro. Serui te reliquerũt, Alium compilauerunt, alium accusauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerũt, alium ueneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & uaria sunt, in nos diriguntur. Quædam in nos fixa sunt, quædam uibrant, & cum maxime ueniunt, quædam in alios peruentura nos stringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati sumus, Quæ ideo nulli querenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico, paria sunt: nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autem ius est, non quo omnes usi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algendum est: Aestas calores refert, æstuandum est: Intemperies cœli ualitudinem tentat, ægrotandum est: Et fera nobis loco occurret, & homo pernicios ior feris omnibus. Alium aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus. Id possumus, magnum sumere animum, & uiro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ consentiamus. Natura autẽ hoc quod uides regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt. Turbantur maria cum quieuerũt, Flant inuicem uenti. Noctem dies sequitur. Pars cœli consurgit, pars mergitur. Contrarijs rerum æternitas constat. Ad hanc legẽ animus noster aptandus est, hanc sequatur, huic pareat, & quæcunq; fiunt, debuisse fieri putet, nec uelit obiurgare naturam. Optimum est pati, quod emendare non possis, & deum quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui imperatorẽ gemens sequitur. Quare impigri atq; alacres excipiamus imperia, nec †desinamus hunc operis pulcherrimi cursum, cui quicquid patimur intextum est: & sic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles ista dirigitur, quem Cleanthes noster uersibus disertissimis alloquitur, quos mihi in nostrum sermonem mutare permittitur Ciceronis uiri disertissimi exemplo, Si placuerint, boni consules. Si displicuerint, scies me in hoc secutum Ciceronis exemplum. Duc me parens celsiq; dominator poli, Quocunq; placuit, nulla parendi mora est, Assum impiger, Fac nolle, comitabor gemens, Malusq; patiar quod pati licuit bono. Ducunt uolentem fata, nolentem trahunt. Sic uiuamus, sic loquamur, paratos nos inueniat atque impigros fatum, Hic est magnus animus, qui se deo tradidit. At contra ille pusillus ac degener, qui obluctatur & de ordine mundi male existimat, & emendare mauult deos, quàm se.

al. metiaris

al. deseramus

Libri decimioctaui finis.

IN LIBRVM XVIII. EPIST. C.V.

1 Quicquid te delectat æque uidet, ut uideris, dum uiueret. Alij aliud habebant, sed in totum non placuit. Vide num sic legendum, Quicquid te delectat, æque uiget, ut uideras, dum uiueret. Vtinam uidetur adiectum. Sentit enim nobis uirere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum.

EPISTOLA C.VI.

2 Bona ualetudo motu erroris. Quidam habebant sine metu, unus habebat, quomodo bonam ualetudinem tuearis sine metu erroris. Sed apparebat à studioso quopiam mutatã scripturam. Forte legendum, inardeat sine metu horroris.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSNONVS.

EPIST. CIX De moderanda cupiditate discendi, & quanti profectus sit sapientem sæpius audire, & quod maiori impetu iuuenes ad philosophiam q̃ senes accedimus, ubi notat eos qui dicunt decus philosophiæ esse disputare non uiuere.

TD de quo quæris, ex his est quæ scire, tantũ eò, ut scias pertinet. Sed nihilominus, quia pertinet, properas, nec uis expectare libros quos cum maxime ordine continentes totam moralem philosophiæ partem statim expediam. Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discendi qua flagrare te uideo, digerenda sit, ne ipsa impediat. Nec passim carpenda sunt, nec auide inuadenda uniuersa, per partes peruenitur ad totum. Aptari onus uiribus debet, nec plus occupari quam cui sufficere possumus. Non quantum uis, sed quantum capis hauriendum est: bonum tantum habe animum, capies, quantum uoles. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini cum schola eius obsideremus, & primi ueniremus, & nouissimi eximus. Ambulantẽ quoq; illum ad aliquas disputationes euocaremus, non tantum paratum discentibus sed obuium. Idem, inquit, & docenti & discenti debet esse propositum, ut ille prodesse uelit, hic proficere. Qui ad philosophorũ scholas uenit, quotidie secum aliquid boni ferat, aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Redibit autem. Ea enim philosophiæ uis est, ut non solum studentes, sed etiam conuersationes iuuet. Qui in solem uenit, licet non in hoc uenerit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna resederunt & paulo diutius cõmorati sunt, odorem secum loci ferunt. Et qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus. Attende quid dicam, negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? Non nouimus quosdam qui multis apud philosophiam annis perfederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? Pertinacissimos quidem & assiduos, quos ego non discipulos philosophorum sed inquilinos uoco. Quidam ueniunt ut audiant, non ut discant, sicut in theatrum uoluptatis causa ad delectandas aures, oratione & uoce uel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem uidebis, cui philosophi schola diuersorium otij sit. Non id agunt ut aliqua illo uitia deponant, ut aliquam legem uitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus ueniunt, non ut res excipiant, sed uerba, quæ tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas uoces excitantur, & tanseunt in affectum dicentium, alacres uultu & animo, nec aliter concitantur quàm Phrygij solent tibicinis sono semiuiri & ex imperio furentes. Rapit illos instigátque rerum pulchritudo non uerborum inanium sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere. Afficiũtur illi, & sunt quales iubentur, si illi animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat. Pauci illam quam conceperant mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare, ad cupiditatem recti, Omnibus enim natura fundamenta dedit semenq; uirtutum, omnes ad omnia ista nati sumus. Cum iritator accessit, tunc illa animi bona uelut soluta excitantur. Non uides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publice agnoscimus, & consensu uera esse testamur, Desunt inopiæ multa, auaritiæ omnia. In nullum auarus bonus est, in se pessimus. Ad hos uersus ille sordidissimus plaudit, & uitijs suis fieri cõuitium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum à philosopho ista dicuntur cum salutaribus præceptis uersus inserũtur, efficacius eadem illa demissuri in animum imperitorum? Nam (ut dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum, patenti ore nouissime

Universidad de Deusto
Biblioteca

sime exitu effudit, sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minusq; percutiunt, quamdiu soluta oratione dicuntur, ubi accessere numeri, & egregiũ sensum astrinxere certi pedes, eadem illa sententia uelut lacerto excussa retorquetur. De contẽptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis orationibus hoc præcipitur, ut homines in animo non in patrimonio putent esse diuitias. Eum esse locupletem, qui paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiusmodi dicta sunt Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit. Quod uult habet, qui uelle quod satis est potest. Cum hæc atque eiusmodi audimus, ad confessionẽ ueritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum ubi uideris, urge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. Cum profecisse te uideris, & animos audientiũ affeceris, insta uehementius. Verisimile non est quantũ proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium uersa. Facillime enim tenera cõciliantur ingenia ad honesti rectiq; amorem. Adhuc docibilibus leuiterq; corruptis, injicit manum ueritas, si aduocatũ idoneum nacta est. Ego certe cum Attalum audirem, in uitia, in errores, in mala uitæ perorantem, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem altioremq; humano fastigio credidi. Ipse regẽ se esse dicebat, sed plusquam regnare mihi uidebatur, cui liceret censuram agere regnantiũ. Cum uero cõmendare paupertatem cœperat, & ostendere, quod quicquid usum excederet, pondus esset superuacuum & graue ferenti, sæpe exire è schola pauperi libuit. Cum cœperat uoluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem, non tantum ab illicitis uoluptatibus, sed etiam superuacuis, libebat circũscribere gulam & uentrem. Inde mihi quædam permansere Lucili. Magno enim in omnia impetu ueneram, deinde ad ciuitatis uitam reductus, ex bene cœptis pauca seruaui. Inde ostreis boletisq; in omnem uitam renuntiatum est. Hæc enim non cibi, sed obiectamenta sunt ad edendum saturos cogentia, quod gratissimum est edacibus, & se ultra quàm cupiunt farciẽtibus, facile descensura, facile reditura. Inde in omnem
2 uitam unguento abstinemus, quem obtinemus odor in corpore est. Nullo inde uino calet stomachus. Inde in omnem uitam balneum fugimus. Decoquere corpus atque exinanire sudoribus, inutile simul delicatumq; credimus. Cætera proiecta redierunt. Ita tamen, ut quorũ abstinentiã interrupi, modum seruem, & quidẽ abstinentiæ proximiorem, nescio an difficiliorẽ, quoniã quædam abscindũtur facilius animo quàm temperantur. Quoniã cœpi tibi exponere quàm tum maiori impetu ad philosophiã iuuenis accesserim, quàm senex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorẽ Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat, quare ille animalibus abstinuisset, quare postea Sextius. Dissimilis utriq; causa erat, sed utriq; magnifica. Hic homini satis alimentorũ citra sanguinem esse credebat, & crudelitatis consuetudinẽ fieri, ubi in uoluptatẽ esset adducta laceratio. Adijciebat contrahendam materiam esse luxuriæ. Colligebat bonæ ualetudini contraria esse alimenta uaria, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras omnitũ inter omnia cognationẽ esse dicebat, & aliorum cõmercium in alias atq; alias formas transeuntiũ. Nulla (si illi credas) anima interit, nec cessat quidem, nisi tempore exiguo dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporum uices, & quando pererratis pluribus domicilijs, in hominem reuertatur: interim sceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cum possint in parentis animã iniçij incurrere, & ferro morti
3 ue uiolare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaret. Hæc cum exposuisset Socion, & implesset argumẽtis suis. Non credis, inquit, animas in alia corpora atq; alia deferri? & migrationẽ esse, quã dicimus esse mortem? Non credis in his pecudibus feris ue aut aqua mersis illum quondã hominis animũ morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionẽ? Nec tantũ cœlestia per certos circuitus uerti, sed animalia quoq; per uices ire, & animos per orbem agi? Magni ista crediderũt uiri. Itaq; iudicium quidem tuum sustine. Cæterũ omnia tibi in integro serua. Si uera sunt ista, abstinuisse animalibus innocentia est: si falsa frugalitas est, Quod istic crudelitatibus tuis damnum

damnum est? Alimenta tibi leonum & uulturum eripio. His instinctus, abstinere animalibus cœpi, & anno peracto non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agitatiorem mihi animũ esse credebam, nec tibi hodie affirmauerim an fuerit. Quæris quomodo desierim. In Tyberij Cæsaris principatũ iuuentæ tempus inciderat, alienigenarũ gentium sacra mouebantur. Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinentia. Patre itaq; meo rogante, qui non calumniam timebat, sed philosophiam oderat, ad pristinam consuetudinẽ redij, nec difficulter mihi ut inciperem melius cœnare, persuasit. Laudare solebat Attalus culcitram, quæ resisteret corpori. Tali utor etiam senex, in qua uestigium apparere non possit. Hæc retuli, ut probarẽ tibi quàm uehementes haberent tyrunculi impetus primos ad optima quæq;, si quis exhortaretur illos, si quis impenderet. Sed aliquid præcipientiũ uitio peccatur, qui nos docent disputare non uiuere: aliquid discentium, qui propositum adferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium. Itaq; quæ philosophia fuit, facta philologia est. Multum autem ad rem pertinet: quo proposito ad quam rem accedas. Qui grãmaticus futurus, Vergilium scrutatur, non hoc animo legit illud egregium, Fugit irreparabile tempus. Vigilandũ est, nisi properamus, relinquimur. Agit nos agiturq; uelox dies, inscij rapimur. Omnia in futurum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus. Sed ut obseruet, quoties Vergilius de celeritate temporum dicit, hoc uti uerbo illum, fugit. Optima quæq; dies miseris mortalibus æui Prima fugit, subeunt morbi tristisq; senectus, Et labor & duræ rapit inclemẽtia mortis. Ille qui ad philosophiã spectat, hæc eadem quò debet, adducit. Nunquam Vergilius, inquit, dies dicit ire sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est, & optimos quosq; primos rapi. Quid ergo cessamus nosipsi concitare, ut uelocitatem rapidissimæ rei possimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod est syncerissimũ effluit, grauissimũ quodq; turbidum q; subsidit: sic in ætate nostra, quod est optimum primum est. Id exhauriri in alijs potius patimur, ut nobis fecem reseruemus. Inhæreat istud animo, & tanquã missum oraculo placeat. Optima quæq; dies miseris mortalibus æui Prima fugit. Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? Quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingenijs, & exercẽdis per opera corporibus. Quod supereſt segnius, & languidius est, & propius à fine. Itaq; toto hoc agamus animo, & obmissis ad quæ diuertimur, in rem unam laboremus, nec hanc temporis pernicissimi celeritatem, quam retinere non possimus, relicti demum intelligamus. Primus quisque tanquam optimus dies placeat, & redigatur in nostrum. Quod fugit occupandum est: hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen istud legit. Ideo optimum quemq; primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adolescentiã cogitantibus supra caput est: sed ait, Vergilium semper unà ponere morbos & senectutem, non me hercule immerito. Senectus enim insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam uocat. Subeunt morbi tristisq; senectus. Non est quod mireris, ex eadem materia suis quenq; studijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis librũ de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grãmaticus, hinc philosophiæ deditus, alius alio curam suam mittit. Philosopus admiratur contra iustitiam dici tam multa potuisse. Cum ad hanc eandem lectionẽ philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorũ alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur. Anci pater Marcius Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorẽ dicimus, & in historijs ita nominari legimus, apud antiquos magistrum populi uocatum. Hodieq; id extat in auguralibus libris, & testimoniũ est, quod qui ab illo nominatur, magister equitũ est. Aeque notat Romulũ perisse solis defectione. Prouocationẽ ad populũ etiam à regibus fuisse. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros cum grãmaticis explicuit. Primũ uerba expressa, ab se, dici ab Cicerone. Idem re ipsa in cõmentarium refert, nec minus sese, idem seipse.

Deinde

Deinde transit ad ea quæ consuetudo seculi mutauit, tanquam quod ait Cicero, quo-
niam sumus ab ipsa calce, eius interpellatione reuocati, hanc quã nunc in circo cretam
uocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde inanes colligit uersus, & in primis illos de
Africano scriptos: cui nemo ciuis neq; hostis, qui uult pro factis reddere operæpretiũ
potest. Ex eo se ait intelligere: apud antiquos non tantum auxilium significasse †oper-
ram, ait, opera eius in neminem potuisse Scipionem neq; ciuem, neq; hostem reddere
operæpretiũ. Felicem deinde se putat quod inuenerit, unde uisum sit Vergilio dicere,
Quem super ingens porta tonat cœli. Ennius hoc ait, Homero se surripuisse, Ennio
Vergilius. Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R. P. hoc Epigramma. Sic fas
est plagas cœlestũm ascendere cuiquam. Mi soli cœli maxima porta patet. Sed ne
& ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticũ delabar, illud admoneo, audi-
tionem philosophorũ, lectionemq; ad propositum beatæ uitæ trahendam, non ut ueter-
ba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasq; dicendi, sed ut pro-
futura præcepta, & magnificas uoces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic
ista discamus, ut quæ fuerunt uerba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omni-
bus mortalibus iudico, quàm si philosophiam uelut aliquod artificium uenale didice-
runt, qui aliter uiuunt, quàm uiuendum esse præcipiunt. Exempla enim seipsos inuti-
lis disciplinæ circũferunt, nulli non uitio quod insequuntur obnoxij. Non magis mihi
potest quisquam talis prodesse præceptor, quàm gubernator in tempestate nauseabun-
dus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculũ, luctandum cum ipso mari, eripien-
da sunt uento uela. Quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & uomitans?
Quanto maiore putas uitam tempestate iactari, quàm ullam ratem? Non est loquen-
dum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena sunt.
Dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chrysippus, & Posidonius, & ingens agmen, non
tantum Attalus. Quomodo probare possint sua esse, monstrabo. Faciant quæ dixe-
rint. Quoniam quæ uolueram ad te perferri iam dixi, nunc desiderio tuo satisfaciam,
& in alteram epistolam integrum quod exegeras transferam, ne ad rem spinosam &
auribus erectis curiosisq; audiendam, lassus accedas. Vale.

Ville nnm ita legendum sit, sed opera, cũ ait neminem potuisse Scipi-oni neq; ciuẽ, neq; hostẽ red-dere operæ-pretium.

EPIST. CX Multis argumentis ostendit, sapientem sapienti prodesse.

AN sapiens sapienti prosit, scire desideras. Dicimus plenũ omni bono esse sapien-
tem, & summa adeptum. Quomodo prodesse aliquis possit summũ bonum ha-
benti, quæritur. Prosunt inter se boni, exercent enim uirtutes, & sapientiã in suo statu
continent, desiderat uterq; aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos lu-
ctandi usus exercet. Musicum, qui paria didicit, monet. Opus est & sapiẽti, agitatione
uirtutum. Ita quemadmodũ ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. Quid sapiens
sapienti proderit? Impetum illi dabit, occasiones actionum honestarum cõmonstrabit.
Præter hæc, aliquis suas cogitationes exprimet, docebit, quæ inuenerit. Semper enim
etiam sapienti restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo no-
cet, facit quoq; peiorem iram, metum incitando, tristitiæ assentiendo, uoluptates lau-
dando. Et tunc maxime laborant mali, ubi plurimum uitia miscuere, & in unum col-
lata nequitia est. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudiũ
illa afferet, fiduciam cõfirmabit, ex conspectu mutuæ tranquillitatis crescit utriusque
lætitia. Præterea quarundam illi rerum notitiam tradet. Non enim omnia sapiens scit,
etiam si sciret, breuiores uias rerum aliquis excogitare possit, & has indicare, per quas
facilius totum opus circũfertur. Proderit sapienti sapiens, non scilicet tantum suis uiri-
bus, sed ipsius quem adiuuat. Potest quidẽ ille etiam relictus sibi, explicare partes suas.
Vtetur propria uelocitate, sed nihilominus adiuuat, etiam qui currentem hortatur.
Non prodest tantũ sapiens sapienti, sed sibijpsi. Hoc scias, Detrahe illi uim propriam, &
ille nihil agit. Vno modo dicas licet, non esse in melle dulcedinem. Nam ipse ille qui
esse debet, ita aptatus lingua palatoq; est ad huiusmodi gustum, ut ille tali sapore non
capiatur sed offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi uitio uel amarũ uideatur,
Oportet utrunq; talem esse ut & ille prodesse possit, & huic profuturo idonea materia
sit.

sit. In summum, inquit, producto calorem calefieri superuacuũ est, & in summum pro-
ducto bonum superuacuum est quod prosit. Nunquid instructus omnibus rebus agri
cola, ab alio instrui quærit? Nunquid armatus miles quãtum in aciem exituro satis est
uti, amplius arma desiderat? Ergo nec sapiẽs. Satis enim uitæ instructus, satis armatus
est. Ad hæc respondeo. Qui in summo est calore, ei non opus est adiecto, ut summum
teneat, Sed ipse se, inquit, calor continet. Primũ multum interest inter ista quæ compa
ras. Calor enim unus est, prodesse uariũ est. Deinde calor non adiuuatur adiectione ca
loris ut caleat, Sapiens non potest in habitu suæ mentis stare, nisi amicos aliquos simi-
les sui admisit, cum quibus uirtutes suas cõmunicet. Adijce nũc, quod omnibus inter
se uirtutibus amicitia est. Itaq; prodest, qui uirtutes alicuius partes sui amat, amãdasq;
inuicem præstat. Similia delectant, utiq; ubi honesta sunt, & probare, ac probari sciũt.
Etiamnum sapientis animum perite mouere nemo alius potest, nisi sapiẽs. Quomodo
ergo ad rationem mouendã ratione opus est, sic ut moueatur ratio perfecta, opus est
ratione perfecta. Prodesse dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiã,
incolumitatem, alia in usus uitæ chara aut necessaria. In his dicetur etiam stultus sapi-
enti prodesse. Pordesse autem est animũ secũdum naturã mouere uirtute sua, aut eius
qui mouebitur. Hoc non sine ipsius quoque qui proderit bono fiet. Necesse est enim
alienam uirtutem exercendo, exerceat & suam. Sed ut remoueas ista, quæ aut summa
bona sunt, aut summorũ efficientia, nihilominus prodesse inter se sapiẽtes possunt. In-
uenire enim sapientem sapienti per se res petenda est, quia natura bonum omne charũ
est bono, & sic quisq; conciliatur bono, quemadmodum sibi. Necesse est ex hac quæ-
stione, argumenti causa, in alteram transeam. Quæritur enim an deliberaturus sit sa-
piens, an in consilium aliquem aduocaturus, quod facere illi necessarium est, cum ad
hęc ciuilia & domestica uenitur, & (ut ita dicam) mortalia. In his sic illi opus est alieno
consilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordi-
natori. Proderit ergo sapiens aliquando sapienti. Suadebit enim, sed in illis quoq; ma-
gnis ac diuinis, ut diximus, cõmuniter honesta tractando, & animo cogitationes mi-
scendo, utilis erit. Præterea secundum naturam est & amicos complecti, & amicorum
actu, ut suo proprioq; lætari. Nam nisi hoc fecerimus ne uirtus quidem nobis perma-
nebit, quæ in exercendo sensu ualet. Virtus autem suadet præsentia bene collocare, in
futurum consulere, deliberare, et intẽdere animum. Facilius intendet explicabitq;, qui
aliquem sibi assumpserit. Quærit itaque aut perfectum uirum aut proficientem, uici-
numq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, si consilium communi prudentia iuue-
rit. Aiunt homines plus in alieno negotio uidere. Vitio hoc illis euenit, quos amor sui
excæcat, quibusq; dispectum utilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet sapere secu-
rior, & extra metum positus. Sed nihilominus quædam sunt, quæ etiam sapientes in
alio, quàm in se diligentius uident. Præterea illud quod dulcissimũ honestissimumq;
est, idem uelle atq; idem nolle, sapiens sapiẽti præstabit. Egregium opus pari iugo du-
cet. Persoluí quod exegeras, quanquã in ordine rerum erat quas moralis philosophiæ
uoluminibus complectimur. Cogita, quod soleo frequenter tibi dicere, In istis nos ni-
hil aliud quàm † animum exercere. Toties enim illò reuertor. Quid ista me res iuuat? al. acumen
Fortiorem faciet, iustiorem, temperatiorem? Nondum exerceri uacat. Adhuc medico
mihi opus est. Quid me doces scientiam inutilem? Magna promisisti, exigua uideo. 5
Dicebas intrepidum fore, etiam si contra me gladij micarent, etiam si mucro tangeret
iugulum, Dicebas securum fore, etiam si circa me flagrarent incendia, etiam si subitus
turbo totam nauem meam mari raperet, Hanc mihi præsta interim uoluptatem, ut glo
riam contemnam, postea docebis implicita soluere, ambigua distinguere, obscura per
spicere. Nunc doce, quod necesse est. Vale.

EPIST. CXI. Non oprandos esse deos infestos malis. Et quomodo per retractatam sæpius philosophiam, noticia boni & mali, necessarij & superuacui possit haberi. Et quod turpe est etiam in aqua & polenta ponere beatam uitam.

EX Nomentano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc est propi-
tios deos omnes, quos habet placatos & fauentes, quisquis sibi se propitiauit. Se-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pone in præsentia,quæ quibusdam placent. Vnicuiq; nostrum pedagogum dari deū non quidem ordinarium ,sed hunc inferioris notæ, ex horum numero quos Ouidius ait,de plebe deus. Ita tamen hoc seponas uolo,ut memineris maiores nostros , qui crediderunt hos,Stoicos fuisse . Singulis enim & Genium & Iunonem dederunt. Postea uidebimus an tantum diis uacet,ut priuatorū negotia procurarēt . Interim illud scito, siue assignati sumus,siue neglecti & fortunæ dati,nulli te posse imprecari quicquā grauius,quàm si imprecatus fueris,ut se habeat iratū. Sed non est, quare cuiquā quem dignum pœna putaueris,optes,ut infestos deos habeat . Habet, inquam,etiam si uidetur eorum fauore produci. Adhibe diligentiam tuam,& intuere,quid sint res nostræ,non quid uocentur,& scies plura mala contingere nobis,quàm accidere. Quoties enim calamitas facilitatis est causa,& uitium fuit,quod calamitas uocabatur. Quoties magna gratulatione excepta res gradum sibi struxit in præceps,& aliquem iam eminētem alleuauit, etiamnum tanquā ibi adhuc staret, unde tuto caderet , sed ipsum illud cadere non habet in se mali quicquam,si exitum spectes,ultra quem natura neminem deiecit. Prope est rerum omnium terminus,prope est,inquam,& illud,unde felix ejcitur,& illud unde felix emittitur. Nos utraq; extendimus. & longa spe ac metu facimus . Sed si sapis,omnia humana conditione metire,simul & quod gaudes,& quod times contra he. Est autem tanti, diu nihil gaudere,ne quid diu timeas. Sed quare istuc malū altrinsecus? Non est quod quicquam timendum putes. Vana sunt ista quæ non mouent,quæ attonitos habent. Nemo nostrum quid ueri esset,excussit,sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad id quo perturbatur accedere,& naturam ac bonum timoris sui nosse. Itaq; res falsa & inanis habet adhuc fidem,quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere,iam apparebit quàm breuia,quàm incerta,quàm tuta timeantur. Talis est animorum nostrorū confusio,qualis Lucretio uisa est. Nam ueluti pueri trepidant, atq; omnia cæcis In tenebris metuūt,ita nos in luce timemus. Quid ergo? Nō omni puero stultiores sumus,qui in luce timemus? Sed falsum est Lucreti , non timemus in luce,omnia nobis fecimus tenebras,nihil uidemus, nec quid noceat,nec quid expediat: tota uita incursitamus,nec ob hoc resistimus,aut circumspectius pedem ponimus. Vides autē quàm sit furiosa res,in tenebris impetus . At mehercule id agimus, ut longius reuocandi simus,& cum ignoremus quò feramur,uelociter tamen illō quo intendimus ire perseueramus. Sed lucescere,si uelimus,potest . Vno autem modo potest,si quis hanc humanorum diuinorumq; noticiam acceperit , si illa se nō perfuderit, sed infecerit,si eadē quamuis sciat,retractauerit,& ad se sæpe retulerit ,si quæsierit quæ sint bona,quæ sint mala,quibus hoc sit falso nomen ascriptū : si quæsierit de honestis, de turpibus,de prouidentia: nec inter hęc humani ingenij sagacitas sistitur. Prospicere & ultra mundum libet,quò feratur,unde surrexerit , in quem exitum tanta rerū uelocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in sordida & humi
forte,dinis lia pertraximus,ut auaritiæ seruiret,ut relicto mūdo terminisq; eius & † dominis cuncta uersantibus,terram rimaretur,& quæreret quid ex illa mali effoderet,non contentus oblatis. Quicquid nobis bono futurum erat,deus & parens noster in proximo posuit. Non expectauit inquisitionem nostram , & ultro dedit , nocitura altissime prelit. Nihil nisi de nobis queri possumus. Ea quibus periremus,nolente rerum natura & abscondente,protulimus. Addiximus animum uoluptati ,cui indulgere initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni & famæ,cæteris æque uanis & inanibus . Quid ergo nunc te hortor ut facias? Nihil nouī , nec enim nouis malis remedia quærūtur. Sed hoc primum, ut tecum ipse dispicias,quid sit necessarium. quid superuacuum. Necessaria tibi ubiq; occurrent,superuacua & semper,& toto animo quærenda sunt . Nō est autem quod te nimis laudes,si contempseris aureos lectos , & gemmeam supellectilem. Quæ est enim uirtus superuacua contemnere? Tunc te admirare, cum contempseris necessaria. Nō magnā rem facis,quod uiuere sine † recto apparatu potes,qđ non desideras miliarios apros,nec linguas phœnicopterorum & alia portēta luxuriæ , iam tota animalia fastidientis,& certa membra ex singulis eligentis. Tunc te admirabor,si contempleris etiam sordidum panem,si tibi persuaseris herbas,ubi necesse est,non pe-
cori

cori tantum,sed homini nasci,si scieris cacumina arborū explementum esse uentris,in quem si pretiosa congerimus , tanquā recepta seruantem , sine fastidio implendus est. Quid enim ad rem pertinet,quid accipiat , perditurus quicquid acceperit? Delectant te disposita,quæ terra mariq; capiuntur? Alia ergo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam,alia si diu pasta et coacta pingescere,fluunt,ac uix saginam continent suam. Delectat te,nitor horum arte quęsitus. At mehercule ista solicite scrutata ,uariecq; condita,cum subierint uentrem,una atq; eadem fœtiditas occupauit . Vis ciborum uoluptatem cōtemnere? Exitum specta . Attalum memini cum magna admiratione omniū hæc dicere. Diu mihi,inquit,imposuere diuitiæ. Stupebā ubi aliquid ex illis alio atque alio loco fulserat. Existimabam similia esse quæ laterent,his quæ ostenderentur: sed in quodam apparatu uidi totas opes urbis,cęlatas ex auro & argēto , & his quæ pretium auri argentiq; uicerunt,exquisitos colores,& uestes ultra non tantum nostrū,sed ultra finem hostium aduectas. Hinc puerorum perspicuos cultu atq; forma greges,hinc fœminarum,& alia quæ res suas recognoscens summi imperij forma protulerat. Quid hoc est,inquā,aliud quā iritare cupiditates hominū per se incitatas? Quid sibi uult ista pecuniæ pompa? Ad discendā auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis istinc effero, cū attuleram. Contempsi diuitias,nō quia superuacuæ, sed quia pusillę sunt. Vidisti ne,cū intra paucas horas,ille ordo quāuis lentus dispositusq; transierit? Hoc totam uitā nostrā occupauit,quod totū diem occupare non potuit? Accessit illud quoq;. Tam superuacuæ mihi uisæ sunt habētibus , cū fuerunt spectantibus. Hoc itaq; ipse mihi dico,quoties tale aliquid prętrinxerit oculos meos,quoties occurrit domus splēdida,cohors culta seruorū,lectica formosis imposita † coloribus. Quid miraris? qd calonibus
stupes? Pompa est. Ostenduntur istæ res,non possidentur,& dum placēt, transeūt. Ad ueras potius te conuerte diuitias,disce paruo esse contentus,& illam uocem magnus atq; animosus exclama. Habeamus aquā,habeamus polentā,Iouī ipsi de felicitate controuersiam faciamus. Faciamus oro te,etiā si ista defuerint. Turpe est beatam uitam in auro & argēto reponere,æque turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciā , si ista nō fuerint? Quæris quod sit remediū inopiæ? Famē fames finit. Alioqui quid interest magna sint an exigua , quæ seruire te cogunt? Quid refert quantū sit , quod tibi possit negare fortuna? Hæc ipsa aqua & polenta in alienū arbitriū cadit. Liber est autem , nō in quem parū licet fortunæ,sed in quē nihil. Ita est,nihil desideres,oportet, si uis Iouē pro uocare,nihil desiderantē. Hęc nobis Attalus dixit,natura dixit omnibus. Quę si uoles frequenter cogitare,id ages,ut sis felix,non ut uidearis,& ut tibi uidearis,non alijs.

EPIST. CXII. De uera philosophi magnitudine,quam sophismata, id est,cauillationes,præstare non possunt.

QVid uocentur latine sophismata quęsisti à me. Multi tentauerūt illis nomen imponere,nullum hæsit: uidelicet quia res ipsa nō recipiebatur à nobis , nec in usu erat,nomini quoq; repugnatum est. Aptissimum tamē uidetur mihi , quo Cicero usus est. Cauillationes uocat,quibus quisq; se tradidit , quæstiunculas quidem uafras , cæterum ad uitam nihil proficit,neq; fortior fit,neq; temperātior,neq; elatior. At ille qui philosophiam in remedium suum exercuit,ingens fit animo,plenus fiduciæ,inexuperabilis,& maior aduenti. Quod in magnis euenit montibus , quorum proceritas minus apparet longe intuentibus . Cum accesseris , tunc manifestum fit , quod in arduo summa sint. Talis est mi Lucili uerus,& rebus,non artificijs philosophus. In edito stat admirabilis,celsus,magnitudinis ueræ. Non exurgit in plantas, nec in summis ambulat digitis,eorum more qui mendacio staturam adiuuant , longioresq; quàm sunt uideri uolunt. Contentus est magnitudine sua . Quid ni contentus sit eo usque creuisse, quò manum fortuna non porrigit? Ergo & supra humana est. Par sibi in omni statu rerum,siue secundo cursu uita procedit,siue fluctuatur,& per aduersa ac difficilia. Hanc constantiam cauillationes istæ,de quibus paulo ante loquebar,præstare non possunt. Ludit istis animus,non proficit,& philosophiam à fastigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando ista agere,sed tunc,cum uoles nihil agere . Hoc tamen habēt in se pessimum,dulcedinem quandam sui faciunt, & animum specie subtilitatis indu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctum tentant,morantur,cum tanta rerum moles uocet, cum uix tota sufficiat, ut hoc unum discas,uitam contemnere. Quid regere inquis? Secundum opus est. Nam nemo illam bene rexit,nisi qui contempserat. Vale.

EPIST. CXIII. Vtens exesæ uitis exemplo ostendit inueterati ingenij prauitatem fore inemendabilem.

CVpio mehercule amicum tuum formari,ut desideras, & instítui, sed ualde durus capitur, imò potius, quod est molestius ualde mollis capitur, & consuetudine mala ac diutina fractus: Volo tibi ex nostro artificio exemplum referre. Non quælibet in sitionem uitis patitur, si uetus & exesa est, si infirma gracilisq́, aut non recipiet surculum aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatem eius † naturamq́ transibit. Itaq; solemus supra terram præcidere, ut si non responderit, tentari possit secunda fortuna, & iterum repetita infra terrā inferatur. Hic de quo scribis & mandas, non habet uires. Indulsit uitijs, simul & emarcuit, & induruit. Nō potest recipere rationem, non potest nutrire. At cupit ipse. Noli credere. Non dico illum mētiri tibi, putat se cupere. Stomachum illi fecit luxuria, cito tamen redibit in gratiā. Sed dicit se offendi uita sua. Nō negauerim. Quis enim non offenditur? Homines uitam suam & amant simul & oderūt. Tunc itaq; de illo feramus sententiam, cum fidem nobis fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriam. Nunc illis male conuenit. Vale.

al. utiamq́

IN LIBRVM XIX.

EPIST. XCIX.

1 Nouissime exitu effudit. Opinor fuisse scriptū extudit, id aliquis interpretatus est, effudit, mox pro extudit remansit exitu.

2 Nullo inde uitio caremus Stomachi. Ita prior editio. In alijs erat, nō luxū dat uino carens stomachus: in alijs non lusum dat. Arbitror legendum, nullo inde uino calet stomachus,

3 Sed in quo cognatus aliquid f̄ iritus hostis paratur. Sic prior editio. Variabāt codices, sed nusquam aberat aliquid mendi. Non dubium est quin legendū sit, Cognatus aliquis spiritus hospitaretur: pro sed, fortasse legendum, scilicet, nisi mauis eam uocem expungere.

4 Cum Ciceronis librum. Videtur deesse legunt, aut simile uerbū, præter ea quæ mutauimus Ni faciēdo plagas cœlestū &c. Sic habebat superior editio, reposuimus ex diuinatione, si fas est plagas cœlestum ascendere cuiquam. Forte legendum, si fas cædendo cœlum conscendere cuiquam est, ut ex faciendo fiat, fas cædendo.

EPIST. CX.

5 Exige uide. Quidam habebant, exigua uideo. Forte legendū exhibe, uide. Exhibētur enim promissa.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. VICESIMVS

EPIST. CXIIII. Dialectice disputat per multa inconuenientia uirtutes nō esse animalia. De morali fortitudine, iustitia, doctrinā inferēs.

DEsideras tibi scribi à me, quid sentiā de hac quæstione iactata apud nostros, An iustitia, an fortitudo, prudentia, cęteręq́ uirtutes animalia sint. Hac subtilitate efficimus Lucili charissime, ut exercere ingenium inter irrita uideremur, & disputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod desideras, & quid nostris uideatur exponam. Sed me in alia sententia profiteor. Puto quædā esse, quæ decent phecasiatum, palliatumq́, Quæ sint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animū constat animal esse, cum ipse efficiat, ut simus animalia, & cum ab illo animalia nomem hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud est quàm animus, quodammodo se habens, ergo animal est. Deinde uirtus agit aliquid. Agi autem nihil sine impetu potest. Si impetum habet qui nulli est, nisi animali,

animali, animal. Si animal est, inquit, uirtus, habet ipsam uirtutem. Quid ni habet seipsam. Quomodo sapiens omnia per uirtutem gerit, sic uirtus per se. Ergo, inquit, & omnes artes animalia sunt, & omnia quæ cogitamus, quæq́ mente complectimur. Sequitur, ut multa animalium milia habitent in his angustijs pectoris, & singuli multa simus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduersus ista respōdeatur? Vnaquæq́ res ex istis animal erit, multa animalia nō erunt. Quare? Dicam, si mihi accommodaueris subtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia, singulas debent habere substantias. Ista omnia unum animum habent. Itaq; singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego & animal sum & homo, non tamen duos esse dices nos. Quare? quia separatim esse debēt. Ita dico, alter ab altero debet esse diductus, ut duo sint. Quicquid in unum multiplex est, sub unam cadit naturam, itaq́ unum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo tamen non sumus. Quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cum per se stabit. Vbi uero alterius membrum erit, non poterit uideri aliud. Quare? Dicam, quia quod aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totum, & intra se absolutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantum uirtutes animalia erunt, si hoc recipitur. Sed oppositā quoq; illis uitia & affectus, tanquam ira, timor, luctus, suspitio. Vltra res ista procedet, omnes sententiæ, omnes cogitationes animalia erunt, quod nullo modo recipiendum est. Nō enim quicquid ab homine fit, homo est. Iustitia quid est, inquit? Animus quodammodo se habens. Itaq; si animus animal est, & iustitia. Minime. Hæc enim habitus animi est, & quædam uis. Idem animus in uarias figuras conuertitur, & nō toties animal aliud est, quoties aliud facit, nec illud qd̄ fit ab animo animal est. Iustitia animal est, fortitudo, sic cæteræ uirtutes. Vtrum desinunt animalia esse subinde, ac rursus incipiunt, an semper sunt? Desinere uirtutes non possunt, ergo multa animalia, immo innumetabilia in hoc animo uersantur. Nō sunt, inquit, multa, quia ex uno religata sunt, et partes unius ac membra sunt, Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydræ, multa habētis capita, quorum unum quodq́ per se pugnet, per se noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis capu t. Cæterum ipsa unum animal est. Nemo in Chimæra leonē esse animal dixit, aut draconē. Hæ partes erant eius, partes eius nō sunt animalia. Quid est quo collīgas iustitiam animal esse? Agit, inquit, aliquid & prodest, impetum habet, quod autem impetum habet, animal est. Verum est, si suum impetum habet, suum autē non habet, sed animi. Omne animal donec moriatur, hoc est idem quod cœpit, homo donec moriatur homo est. Equus, canis, transire in aliud non potest. Iustitia, id est, animus quodā modo se habēs, animal est. Credamus, deinde animal est fortitudo, id est, animus quodā modo se habēs. Quis animus? Ille qui modo in iustitia erat. tenetur in priore animali, in aliud animal ei transire non licet. In eo illi, in quo primū esse cœpit, perseuerandum est. Præterea unus animus duorū animaliū esse non potest, multo minus plurium. Si iustitia, fortitudo temperantia, cæteræq́ uirtutes animalia sunt, quomodo unum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut nō sunt animalia. Non potest unum corpus plurium animalium esse, hoc & ipsi fatentur. Iustitiæ quod est corpus? Animus. Fortitudinis quod est corpus? Idem animus. Atqui unum corpus esse duorum animaliū non potest. Sed idem animus, inquit, iustitiæ habitū induit, & fortitudinis & temperantiæ. Hoc fieri posset, si quo tēpore iustitia esset, fortitudo non esset, quo tempore fortitudo esset, temperantia non esset. Nunc uero omnes uirtutes simul sunt. Ista quomodo erunt singula animalia, cum unus animus sit, qui plus quàm unum animal nō potest facere? Denicq́ nullum animal pars est alterius animalis. Iustitia autem pars est animi, non est ergo animal. Videor mihi in re cōfessa perdere operam. Magis enim indignandum de isto, quàm disputandum est. Nullum animal alterius pars est. Circumspice omnium corpora, nulli nō & color proprius est, & figura sua, & magnitudo. Inter cætera, propter quę mirabile diuini artificis ingeniū est, hoc quoq; existimo, & quod in tanta copia rerum, nunquā in idem incidit, etiam quę similia uidentur, cum conferis, diuersa sunt. Tot fecit genera foliorū, nullum nō sua proprietate signatū: tot animalia, nulli similitudo cum altero cōuenit. Vtiq; aliqd

Universidad de Deusto
Biblioteca

intereſt. Exegit à ſe, ut quæ alia erant, & diſſimilia eſſent & imparia. Virtutes, ut dicitis, omnes pares ſunt, ergo non ſunt animalia. Nullum nō animal per ſe aliquid agit. Virtus autem per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, ut homines, ut dij: aut irrationalia, ut pecora. Virtutes quoq; rationales ſunt, atq; nec homines ſunt, nec dij, ergo non ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primum ſpecie alicuius rei iritatum eſt, deinde impetū cepit, deinde aſſenſio confirmauit hunc impetum. Quid ſit aſſenſio dicam. Oportet me ambulare, tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hāc opinionem meam: oportet me ſedere, tunc demū ſedeo: hec aſſenſio in uirtute non eſt. Puta enim prudentiā eſſe, quomodo aſſentietur? Oportet me ambulare, hoc natura non præcipit: prudentia enim ei, cuius eſt proſpicit, non ſibi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere, ergo aſſenſionem non habet. Quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale eſt: rationale autem non eſt, ergo nec animal. Si uirtus animal eſt, uirtus autem bonū eſt, omne bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſeruare bonum eſt, & ſententiam prudenter in ſenatu dicere bonū eſt, & iuſte decernere bonum eſt, Ergo & patrem ſeruare animal eſt, & prudenter dicere animal eſt. Eouſq; res excedet, ut riſum tenere non poſſis. Prudenter tacere & cœnare bonum eſt, ita & tacere & cœnare animal eſt. Ego me hercule titillare nō deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptijs facere. Iuſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt, certe terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit, Ergo iuſtitia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porrò, non interrogabo illos, quam figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem deo, dederint formam, quæram, an & auaritia, & luxuria, & clementia æque rotundæ ſunt: ſunt enim & ipſa animalia. Si has quoq; rotundauerint, etiamnū interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne, confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicat ambulationem eſſe animal, & quidam rotundum. Ne putes autem primū ex noſtris, non ex ſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe, inter Cleanthem & diſcipulum eius Chryſippum, non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait, ſpiritum eſſe à principali uſq; in pedes permiſſum, Chryſippus ipſum principale quod eſt. Ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſque ſe uindicet, & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere derideat? Non ſunt, inquit, uirtutes multa animalia, & tamē animalia ſunt. Nā quēadmodū aliquis & poēta eſt & orator, & tamē unus: ſic uirtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus, & iuſtus, & prudēs, & fortis. At ſingulæ uirtutes quodam modo ſe habent. Sublata eſt quæſtio, conuenit nobis. Nam & ego interim fateor animū animal eſſe, poſtea uiſurus quàm de iſta re ſententiam feram. Actiones eius animalia eſſe nego. Alioquin & omnia uerba erūt animalia, & omnes uerſus. Nam ſi ſermo prudens bonum eſt, bonum autē omne animal eſt, Sermo ergo animal eſt. Prudens uerſus bonum eſt, bonum autē omne animal eſt, Verſus ergo animal eſt. Itaq; Atma uirumq; cano, animal eſt, quod non poſſunt rotundum dicere, cum lex pedes habeat. Textorium, inquis, totum mehercule iſtud eſt, quod cum maxime agitur, diſſilio riſu: cum mihi propono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptans illis facies, tanquam pictor aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſupercilijs, fronte rugoſa. Non poſſunt hoc loco dicere illud Cæcilianum, O triſtes ineptias, ridiculæ ſunt. Quin itaque potius aliquid utile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad uirtutes uenire poſſimus, quæ nos ad illas uia adducat. Doce me non an fortitudo animal ſit, ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus anteq; excíperet meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo? Munimentū humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circūdidit ſibi, ſecurus in hac uitę obſidione perdurat. Vtitur enim ſuis uiribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtri ſententiā referre uolo. Nō eſt quod unq; fortunę armis putes eſſe te tutū. Tuis pugna cōtra ipſam fortunam nō armatus. Itaq; contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes ſunt. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentiū uſq; in Oceanum extendit oriens, uaſtabat, fugabatq; : ſed ipſe modo occiſo amico, modo amiſſo iacebat in tenebris, aliàs ſcelus, aliàs deſiderium ſuū mœrens, uictor

victor tot regum atq; populorum, iræ triſtitiæq; ſuccubuit. Id enī egerat, ut omnia potius haberet in poteſtate quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur qui ius dominandi trans maria cupiunt permittere, feliciſſimoſq; ſe iudicant, ſi multas per milites prouincias obtinent, & nouas ueteribus adiungunt, ignari quod ſit illud ingens paruumq; regnum. Imperare ſibi, maximum imperium eſt. Doceat me quàm ſacra res ſit iuſtitia, alienum bonum ſpectans, nihil ex ſe petens, niſi uſum ſui. Nihil ſit illi, cum ambitione famaq;, ſibi placeat. Hæc ante omnia ſibi quiſq; perſuadeat, Me iuſtum eſſe gratis oportet. Parum eſt, adhuc illud perſuadeat ſibi, ut in hanc pulcherrimam uirtutem ultro etiam impendere iuuet, ut tota cogitatio priuatis cōmodis quàm longiſſime auerſa ſit. Non eſt quod ſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium, maius iniuſto eſt. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam: nihil ad rē pertinet, quā multi æquitatem tuam nouerint. Qui uirtutem ſuam publicari uult, non uirtuti laborat, ſed gloriæ. Non uis eſſe iuſtus ſine gloria. At mehercules ſæpe iuſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc ſi ſapis, mala opinio bene parta delectat. Vale.

EPIST. CXV. De multiplici uarietate uitioſæ orationis. Et pro qualitate animi dicentis, eius informatur oratio. Vbi contra luxuriam ſuccinctè declinat.

Quare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris, & quomodo in quædam uitia inclinatio ingeniorum facta ſit, ut aliquando inflata explicatio uigeret, aliquādo infracta, & in morē cātici ducta? Quare aliàs ſenſus audaces, & fidem egreſſi placuerint, aliàs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendū eſt, q̄ audiendum? Quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure uteretur inuerecunde? Hoc quod audire uulgo ſoles, quod apud Græcos in prouerbiū ceſſit, talis hominibus fuit oratio, qualis uita. Quemadmodū aūt uniuſcuiuſq; actio dicendi ſimilis eſt, ſic genus dicēdi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delitias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia, ſi modo nō in uno, aut altero fuit, ſi approbata eſt & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans, ingenium quoq; ſiccum ac ſobrium eſt. Illo uitiato, hoc quoq; afflatur. Nō uides ſi animus languet, trahi membra, & pigre moueri pedes? ſi ille effœminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere molliciem, ſi ille acer eſt† & uelox, concitari gradum. Si furit, aut (quod furori ſimilis eſt) iraſcitur, turbatum eſſe corporis motū, nec ire, ſed ferri. Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? Ab illo ſingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecœnas uixerit notius eſt, quàm ut narrari nunc debeat. Quomodo ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit uideri, quàm uitia ſua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius æque ſoluta eſt, quàm ipſe diſcinctus? Non tam inſignita illius uerba ſunt, quàm cultus, quàm comitatus, q̄ domus, quàm uxor. Magni ingenij uir fuerat, ſi illud egiſſet uia rectiore, ſi non uitaſſet intelligi, ſi non etiam in oratione diffluxeret. Videbis itaq; eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantē, & licētiæ plenam. Mecœnas in cultu ſuo. Quid turpius amne, ſyluiſq; ripa comantibus? Vide ut alueum lyntribus arcet, uerſoq; uado remittat hortos. Quid ſi quis fœminæ† cirro criſpat, & labris columbatur. Incipitq; ſpirans, ut ceruice laſſa† ſanantur, ne mori tyranni, irremediabilis factio rimantur. epulis, † lagœnaq; tentant domos, & ſæpe mortem exigunt. Genium feſto uix ſuo teſtem, tenuiſue cærei fila & crepacem molam. Foca mater aut uxor inueſtiunt. Non ſtatim hæc cum legeris hoc tibi occurret, hūc eſſe qui ſolutis tunicis in urbe ſemper inceſſerit? Nā etiam cū abſentibus partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto petebatur. Hūc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, ut pallio uelare† caput, exclu ſis utrinq; auribus, nō aliter quàm in† nummo diuites fugitiui ſolent? Hūc eſſe, cui tūc maxime ciuilibus bellis ſtrepentibus et ſolicita urbe et armata, comitatus hic fuerit in publico, ſpadones duo, magis tamē uiri quàm ipſe? Hunc eſſe, qui uxorem milies duxit, cum unā habuerit? Hæc uerba tam improbe ſtructa, tum tam negligenter abiecta, tam† contra conſuetudinē omnium poſita, oſtendūt mores quoq; nō minus nouos & prauos & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuit† mālietudinis, pepercit gladio, ſan

al. par cœlis

1

2

al. feroz

3

al. cinno

forte ſuauiatur

al. laganeq;

al. mimo

al. extra

Universidad de Deusto
Biblioteca

guine abstinuit,nec ulla alia re,quid posset,quàm licẽtia ostendit.Hanc ipsam laudem suam corrupit,istis oratiõis portentuosissimæ delitijs. Apparet enim mollem fuisse nõ mitem.Hoc istæ ambages compositionis,hoc uerba trãsuersa,hoc sensus mihi magni quidem sæpe,sed eneruati dum exeunt,cuiuis manifestum faciẽt,motum illi felicitate nimia caput,quod uitium hominis esse,interdũ temporis solet. Vbi luxuriam late felicitas fudit,luxus primum corporum esse diligentior incepit. Deinde supellectili laboratur,deinde in ipsas domos impenditur cura,ut in laxitatem ruris excurrãt, ut parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant,ut tecta uarientur auro, ut lacunaribus pauimentorum respõdeat nitor:deinde ad cœnas lauticia transfertur,& illic cõmendatio ex nouitate,& soliti ordinis commutatione captatur,ut ea quæ cludere solent,cœna prima ponantur,ut quæ aduenientibus dabantur,exeuntibus dẽtur.. Cum assueuit animus fastidire quæ ex more sunt,& illi & pro sordidis solita sunt, etiam in oratione quod nouum est quærit:& modo antiqua uerba, atque exoleat reuocat, & profert,modo fingit,& ignota deflectit,modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur,audax translatio,ac frequens. Sunt qui sensus præcidant,& hoc gratiam sperẽt, si sententia pependerit,& audienti suspitionem sui fecerit. Sunt qui illos detineant, & porrigant. Sunt qui non usq; ad uitium accedant. Necesse est enim hoc facere,aliquid grande tentanti, sed qui ipsum uitium amet. Itaq; ubicunq; uideris orationem corruptam placere,ibi mores quoque à recto desciuisse,non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria,quomodo uestium,ægræ ciuitatis indicia sunt: sic orationis licentia (si modo frequens est)ostendit animos quoq;,à quibus uerba exeunt procidisse. Mirari quidem non debes,corrupta excipi,nõ tantum à corona sordidiore,sed ab hac turba quoq; cultiore. Togis enim inter se isti,non iudicijs distant. Hoc magis mirari potes,quod non tantum uitiosa,sed & uitia laudãtur. Nam illud semper factum est. Nullum sine uenia placuit ingenium. Da mihi quemcunq; uis magni nominis uirum,dicam quid illi ætas sua ignouerit,quid in illo sciens dissimulauerit. Multos enim dabo quibus uitia non nocuerint,quosdam,quibus profuerint. Dabo,inquam,maximæ famæ,& inter miranda propositos,quos si quis corrigit,delet. Sic enim uitia uirtutibus immixta sunt,ut illas secum tractura sint. Adijce nunc, quod oratio certam regulam
ἕξεως nõ habet. Consuetudo illam ciuitatis,quę nunquam in eodem diu steit,uersat. Multi ex alieno seculo petunt uerba. Duodecim tabulas loquũtur. Graccus illis & Crassus & Curio nimis culti & recentes sunt. Ad Appium & usque ad Coruncanum redeũt. Quidam contrà,dum nihil nisi tritum & usitatum uolunt,in sordes incidunt. Vtrũq; diuerso genere corruptũ est,tam mehercules,quàm si nollent splendidis uti,ac sonantibus,& poëticis,necessaria atq; in usu posita uitare,tam hunc dicam peccare,quàm illum. Alter se iusto plus colit,alter se iusto plus negligit:ille & crura,hic nec alas quidem uellit. Ad cõpositionem transeamus,quot genera tibi dabo in hac,quibus peccetur. Quidã prefractam & asperã probant,disturbant de industria si quid placidius effluxit,nolunt sine salebra esse iuncturam, uirilem putant & fortem quæ aurem inæ-
al. blanditur. qualitate percutiat. Quorundam non est compositio,modulatio est,adeo †plauditur. Quid de illa loquar,in qua uerba differũtur:& diu expectata uix ad clausulas reddũtur:Quid illa in exitu lenta,qualis Ciceronis est,deuexa,& molliter desinens,nec aliter quàm solet,ad morem suum pedemq; respondens. Non tantum in genere sententiarum uitium est,si aut pusillæ sunt,& pueriles,aut improbæ,& plus ausæ quàm pudore saluo licet:si floridæ sunt,& nimis dulces,si in uanũ exeunt, & sine affectu,nihil amplius quàm sonant. Hæc uitia unus aliquis inducit,sub quo tũc eloquentia est. Cæteri imitantur,& alter alteri tradunt. Sic Salustio uigente,amputatæ sententiæ,& uerba ante expectatũ cadẽtia,& obscura breuitas fuere pro cultu. Arũtius uir raræ frugalitas,q historias belli Punici scripsit,fuit Salustianus,& in illud genus nitẽs. Est apud Salustium,exercitũ argento fecit,id est,pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cœpit. Posuit illud omnibus paginis. Dicit quodã loco,fugã nostris facere. Alio loco Hiero rex Syracusanorum bellum fecit. Et alio loco,quæ audita Panormitanos debere Romanis fecere,Gustum tibi dare uolui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salustiũ rara

rara fuerũt,apud hunc crebra sunt,& penè cõtinua,nec sine causa:ille enim in hæc incidebat,at hic illa quęrebat. Vides autem quid sequatur,ubi alicui uitium pro exẽplo est. Dixit Salustius aquis hyemantibus. Aruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hyemauit tempestas. Et alio loco,cum dicere uellet frigidum annum fuisse, ait, totus hyemauit annus. Et alio loco,Inde sexaginta onerarias leues,præter militẽ & necessarios nautarum,hyemante Aquilone misit. Non desinit omnibus locis hoc uerbũ insulcire. Quodam loco Salustius dicit,Inter arma ciuilia,æqui boni famas petit. Aruntius non temperauit,quo minus primo statim libro poneret,ingẽtes esse famas de Regulo. Hæc ergo & huiusmodi uitia,quæ alicui impressit imitatio,non sunt indicia luxuriæ,nec animi corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu æstimes alicuius affectus. Iracundi hominis,iracunda oratio est. Commoti nimis incitata,delicati tenera & fluxa. Quod uides istos sequi,qui aut uellunt barbam, aut interuellunt:qui labra pressius tondent & abradunt,seruata & submissa cætera parte, qui lacernas coloris improbi sumunt,qui perlucẽtem togam,qui nolunt facere quicquã. quod hominum oculis transilire liceat. Irritant illos,& in se aduertunt. Volunt uel reprehendi,dum conspici. Talis est oratio Mecœnatis omniumq; aliorum, qui non casu errant,sed scientes,uolẽtesq;. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubat, quàm mens cessit oneri, et inclinata uel prodita est:ita ista ratio, quid aliud quàm ebrietas? Nulli molesta est, nisi animus labatur. Ideo ille curetur,ab illo sensus,ab illo uerba exeunt, ab illo nobis est habitus,uultus, incessus. Illo sano ac ualente,oratio quoq; robusta,fortis,uirilis est. Si ille procubuit, & cætera sequuntur ruinam. Rege incolumi,mens omnibus una est. Amisso rupere fidem. Rex noster est animus. Hoc incolumi,cætera manent in officio,parent,et obtẽperant. Cum ille paulum uacillauit,simul dubitant. Cum uero cessit uoluptati, artes quoque eius,a?usq; marcent,& omnis exlanguido†fluxoq; conatus est. Quoniam similitudine usus sum,perseuerabo. Animus noster modo rex est,modo tyrannus. Rex, cũ honesta intuetur,salutem sibi cõmissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum. Vbi uero impotens, cupidus,delicatus est,translit in nomen detestabile ac dirũ, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes,instantq;,qui initio quidẽ gaudent,ut solet populus largitione nocitura frustra plenus,& quæ non potest hauri re,cõtrectat. Cũ uero magis ac magis uires morbus exedit,et in medullas neruosq; descendere delitiæ,cõspectũ eorũ,quibus se nimia auiditate inutilem reddidit, lętus pro suis uoluptatibus habet spectaculum, alienarum subministrator libidinum, testisq;, quarum sibi usum ingerẽdo abstulit:nec illi tam gratum est abundare iucũdis, quàm acerbum quod non omnem illum apparatum per gulam uentremq; transmittit, non cum omni exoletorũ fœminarumq; turba conuolutatur,mœretq; quod magna pars suę felicitatis excluſa corporis angustijs,cessat. Nunquid enim mi Lucili hic furor est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat? quod nemo imbecillum? immo quod nemo nostrum unũ esse se cogitat? Aspice culinas nostras,& cõcursantes inter tot ignes coquos nostros, Vnum uideri putas uentrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aspice †ueteraria nostra,& plena multorum seculorum uindemijs horrea. Vnum putas uideri uentrem,cui tot consulum,regionumq; uina cluduntur? Aspice quot locis uertatur terra,quot milia colonorum arent,fodiant. Vnum putas uideri uentrem,cui & in Sicilia,& in Africa seritur? Sani erimus,& modica concupiscemus, si unusquisque se numeret,metiatur simul corpus,sciatq;,nec multum capere,nec diu posse. Nihil tam æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum,quàm frequens cogitatio breuis æui,& huius incerti. Quicquid facies,respice ad mortem. Vale.

al. fluidoq;.

al. uentaria, fortasis, uinaria.

IN LIBRVM XX. EPIST. CXIIII.

Ingens parumq; regnum. Sic editio superior. In alijs erat,par cœlis regnum,quod aberat titulo quodam submissum apparet. In alijs paręq; regi regnum. In alijs aliud οὐδὲν ὑγιὲς Tolerabilis erit lectio,Ingens paruumq; regnum. Paruum quia unius in unum,ingens quia difficile ac præclarum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Persuadeat sibi me in hanc pulcherrimam uirtutẽ ultro etiam impendere iubentor. In alijs
2 erat iubet. Si me uertas in ut, ac mox ur in ut, erit commoda lectio. Adhuc illud persuadeat
sibi in hanc pulcherrimam uirtutem, ultro etiam impendere iuuet, ut tota cogitatio &c.

EPISTOLA CXV.

Quid si fœminæ cirro crispat. Hic locus absq; codicum auxilio restitui non potest, Itaq; no
3 lui me torquere sudore infrugifero, qtando quidem parum opis adferebant exemplaria.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. VICESIMVSPRIMVS.

EPIST. CXVI. Quod sapientem non decet orationis solicita concinnitas. De pulchritudine animi. Et quod omnium hic non solida, sed bracteata & ficta felicitas est.

NImis anxium esse te circa uerba & compositionem mi Lucilli no/
lo. Habeo maiora quæ cures, quàm quæ scribas. Quære quid scri/
bas, non quemadmodum: & hoc ipsum, non ut scribas, sed ut sen/
tias, ut illa quæ senseris, magis applices tibi, & ueluti signes. Cu/
iuscunq; orationẽ uideris solicitam & politam, scio animũ quoq;
nõ minus esse pusillis occupatum. Magnus ille remissius loquit,
& securius, Quærẽcunq; dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Nos
sti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capsula tortos,
nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio cultus animi est, si circumtunsa est,
& fucata, & manufacta, ostendit illum quoq; non esse syncerum, & habere aliquid fra
cti. Non est ornamentũ uirile concinnitas. Si nobis animum boni uiri liceret inspice/
re. O quàm pulchram faciem, & sanctam, quàm ex magnifico placidoq; fulgentem, ti
deremus, hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudẽtiaq; lucentibus. Præ
ter has frugalitas, & cõtinentia, & tolerantia, & libertas, comitasq;, & quod credas in
homine rarum, humanitatis bonum, splendoremq; illi suum affunderent. Tũc prouis/
dentia, cum elegãtia, & ex istis magnanimitas eminentissima, quantũ dij boni decoris
illi, quantum ponderis, grauitatisq; adderent, quãta esset cum gratia autoritas: Nemo
illum amabilem, qui nõ simul uenerabilem diceret. Si quis uiderit hanc faciẽ altiorẽ
fulgentioremq;, & quàm cerni inter humana cõsueuit, nonne uelut numinis occursu
obstupefactus resistat, & uc fas sit uidisse tacitus precetur? Tamẽ euocante ipsum uul/
aliter, tunc. tus benignitate productus, adoret ac supplicet: & diu contemplatus multũ extantem,
supraq; mensuram solitorũ inter nos aspici, elatã oculis, mite quiddam, sed nihilomi/
nus uiuido igni flagrantibus, Tũc demum illam Vergilij nostri uocem uerens atq; ar
tonitus emittat. O quàm te memorẽ uirgo, nãq; haud tibi uultus Mortalis, nec uox
hominem sonat. Sis felix nostrumq; leues quæcunq; laborem. Aderit, leuabitq; si co
lere eam uoluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus cõtrucidatis,
nec auro argentoq; suspenso, nec in thesauros stipe infusa, sed pia & recta uoluntate.
Nemo non, in quam, amore eius arderet, si nobis illam uidere contingeret. Nũc enim
multa obstigillant, & aciem nostram, aut splendore nimio repercutiunt aut obscure re/
tinent. Sed quemadmodum uisus oculorum quibusdam medicamẽtis acui solet et re/
purgari, sic & nos, si aciem animi liberare impedimentis uoluerimus, poterimus per/
spicere uirtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppositа, & humilitate, et
infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quãuis sordido ob/
tectam. Rursus æque malitiam & erumnosi animi ueternum perspiciemus, quamuis
multus circa diuitiarum radiantium splẽdor impediat, et intuentem, hinc honorum,
illinc magnarũ potestatũ falsa lux uerberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm con/
temnenda miremur, simillimi pueris, quibus omne ludicrum in pretio est. Parẽtibus
quippe, nec minus fratribus præferũt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos
& illos interest. ut Ariston ait, nisi qd nos circa tabulas & statuas insanimus, charius
inepti. Illos reperti in litore calculi leues, & aliquid habẽtes uarietatis delectant: nos
ingentiũ maculæ columnarum: siue ex Aegyptijs arenis, siue ex Africæ solitudinibus
aduectæ, porticũ aliquã uel capacẽ populi cœnationẽ ferunt. Miramur parietes tenui
marmore

marmore inductos, cum sciamus quale sit, quod absconditur, oculis nostris imponi/
mus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? Scimus
enim sub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus, aut lacunaribus orna/
mentum tenue prętenditur, omnium istorum quos incedere altos uides, bracteata feli/
citas est. Inspice, & disces sub ista tenui mẽbrana dignitatis, quantum mali iaceat. Hęc
ipsa res tot magistratus, tot iudices detinet, quæ magistratus & iudices facit. Pecunia
ex quo in honore esse cœpit, uerus rerum honor cecidit. Mercatoresq; & uenales in
uicem facti quærimus, non quale sit quid, sed quanti. Ad mercedem pij sumus, ad mi/
sericordiam impij. Et honesta quamdiu spes inest, sequimur, in contrarium transituri,
si plus scelerata promitterent. Admirationem nobis parentes auri argentiq; fecerunt,
& teneris infusa cupiditas, altius sedit, creuitq; nobiscũ. Deinde totus populus in alia
discors, in hoc conuenit: hoc suspiciunt, hoc suis optant, hoc dijs uelut rerũ humana/
rum maximũ, cum grati uideri uolũt, cõsecrant. Denicq; eò mores redacti sunt, ut pau/
pertas maledicto probroq; sit, cõtempta diuitibus, inuisa pauperibus. Accedunt dein/
de carmina poëtarum, quæ affectibus nostris facem subdant, quibus diuitiæ uelut uni
cum uitæ decus ornamentũq; laudantur. Nihil illis melius nec dare uidẽtur Dij im/
mortales posse, nec habere. Regia solis erat sublimibus alta columnis, Clara micã
te auro, Eiusdẽ currũ aspice. Aureus axis erat, temo aureus, aurea summæ Curua
tura rotæ, radiorum argenteus ordo. Denicq; quod optimum uideri uolunt, seculum
aureũ appellãt. Nec apud tragicos desunt, qui lucro innocentiã, salute opinionẽ bonã
Sine me uocari pessimum ut diues uocer, (mutant.
An diues, an bonus nemo, omnes quærimus,
Non quare, & unde, quid habeas tantum rogant.
Vbicq; tanti quisq;, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? nihil.
Aut diues opto uiuere, aut pauper mori.
Bene moritur, quisquis moritur, dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non uoluptas matris, aut blandæ potes
Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tam dulce si quid Veneris in uultu micat,
Merito illa amores cœlitum, atq; hominum mouet.

Quoniã Homerus uocat, χρυσῆν ἀφροδίτην

Cum hi nouissimi uersus in Tragedia Euripidis pronunciati essent, totus populus ad
eijciendum, & actorem, & carmen consurrexit uno impetu, donec Euripides in medi
um ipse prosiluit petens, ut spectarent, uiderentq;, quem admirator auri exitum face/
ret. Dabat in illa fabula pœnas Bellorophontes, quas in sua quisq; dat. Nulla enim aua
titia sine pœna est, quãuis satis sit ipsa pœnarum. O quantũ lachrimarũ, ò quantũ labo
rum exigit, quàm misera desideratis, & misera partis est. Adijce quotidianas solicitudi
nes, quæ pro modo habendi quemq; discruciant. Maiore tormento pecunia possidẽt,
quàm quæritur. Quantum damnis ingemiscunt, quæ & magna incidunt, & maiora
uidentur. Denicq; ut nihil illis fortuna detrahat, quicquid acquiritur, damnum est. At
felicem illum homines & diuitem uocant, & cõsequi optant, quantũ ille possidet. Fa/
teor. Quid ergo? Tu ullos esse conditionis peioris existimas, quàm qui habet & mise/
riam & inuidiã? Vtinam honores petituri, cum ambitiosis, utinam qui diuitias optatu
ri essent, cum diuitibus deliberarent, et summũ adeptis dignitatis statum profecto uo/
ta mutassent, cum interim illi noua suspiciunt, cum priora mandauerint. Nemo enim
est cui felicitas sua, etiã si cursu uenit, satis faciat. Queruntur & de consilijs, & de pro/
cessibus suis, maluntq; semper, quæ reliquerunt. Itaq; hoc tibi philosophia præstabit,
quo equidẽ nihil maius existimo, Nunq; te pœnitebit tui. Ad hanc rẽ tam solidã felici
tatẽ, quã tempestas nulla cõcitat, nõ perducent te apte uerba contexta, et oratio fluens
leniter. Eant ut uolent, dum animo cõpositio sua constet, dum sit magnus, & opinio/
num suarum securus, & ob ipsa quæ alijs displicent, sibi placens, qui profectũ suum ui
ta æstimet, & tantum scire se iudicet, quantum non cupit, quantũ non timet. Vale.

Universidad de Deusto
Biblioteca

EPIST. CXVII. Potius esse nullos quàm modicos habere affectus, contra Peripateticos disputat.

VTrum satius sit modicos habere affectus, an nullos, sæpe quæsitum est. Nostri illos expellunt, Peripatetici temperant. Ego non uideo quomodo salubris esse, aut utilis possit ulla mediocritas morbi. Noli timere, nihil eorum quæ tibi non uis negari eripio, facilem me, indulgentẽq; præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut uitæ necessarias, aut utiles, aut iucundas putes. Detraham uitium. Nam cum tibi cupere interdixero, uelle permittam, ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore consilio, ut uoluptates illas magis sentias. Quid ni? Ad te magis peruenturæ sunt, si illis imperabis, quàm si seruies. Sed naturale est, inquis, ut desiderio amici torquear datus lachrymis tam iuste cadentibus, naturale est opinionibus hominum tangi, & aduersis contristari. Quare non permittas mihi hunc tam honestum malæ opinionis metum? Nullum enim uitium sine patrocinio, nulli nõ uitium est uerecundum et exorabile, sed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut desinat, si incipere permiseris, Imbecillisq; primo omnis affectus, deinde ipse se concitat, & uires dum procedit parat, excluditur facilius, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quasi naturali fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit. Sed huic ubi nimium indulseris, uitium est. Voluptatem natura necessarijs rebus admiscuit, ut non illam peteremus, sed ut ea sine quibus non possumus uiuere, gratiora nobis illius faceret accessio. Si suo ueniat iure, luxuria est. Ergo intrantibus resistamus, quia facilius, ut dixi, non recipiuntur q̃ exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte, sed illud aliquatenus longe producitur, nec ubi uis, accipit finem. Sapienti non solicite custodire se tutum est, & lachrymas suas & uoluptates ubi uolet, sistet. Nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi. Eleganter mihi uidetur Panætius respondisse adulescentulo cuidam quærenti, An sapiens amaturus esset. De sapiente, inquit, ui debimus, mihi & tibi, qui adhuc à sapiente longe absumus, non est committendum ut incidamus in rem commotam, imporentem, alteri emancipatam, uilem sibi. Siue enim nos respexit, humanitate eius iritamur, siue cõtempsit, superbia accendimur. Aeque facilitas amoris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur, cũ difficultate certamus. Itaq; conscij nobis imbecillitatis nostræ quiescamus. Nec uino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti respondit, hoc ego de omnibus dico Quantũ possumus nos à lubrico recedamus. In sicco quoq; parum fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos uoce, Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homunciones sumus, omnia nobis negare non possumus. Dolebimus sed parũ. Concupiscemus, sed temperate. Irascemur, sed placabimur. Scis quare non possimus ista? Quia nos posse non credimus. Immo mehercules,, aliud est in re. Vitia nostra, quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo utamur, si uires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in causa est, non posse prætenditur. Vale.

EPIST. CXVIII. Argumentatur contra professores suos sapere bonum esse, Deinde huius disputationis uelut pœnitens docet instrumenta uirtutum non talia argumenta tractanda.

MVltum mihi tibiq; negotium concinnabis, & dum nescis, in magnam me litẽ ac molestiam impinges, qui mihi tales quæstiunculas ponis, in quibus ego nec dissentire à nostris salua gratia, nec cõsentire salua conscientia possum. Quæris an uerum sit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum esse, sapere bonum non esse? Primum exponam, quid Stoicis uideatur. Deinde tunc dicere sententiã audebo. Placet nostris, quod bonum est, esse corpus, quia quod bonum est facit. Quicquid facit, corpus est, quod bonum esse dicunt. Sequitur, ut necesse sit illam corporalem quoque dicere. At sapere non putant eiusdem conditionis esse. Incorporale est et accidens alteri, id est, sapientiæ, itaq; nec facit quicquã, nec prodest. Quid ergo, inquiunt, cum dicimus bonũ sapere,

sapere, dicimus referentes ad id, ex quo pendet, id est, ad ipsam sapientiam. Aduersus hos quid ab alijs respondeatur, audi antequam ego incipio secedere, & in aliam partẽ considere. Isto modo, inquiunt, nec beate uiuere bonum est. Velint nolint, respondendum est beatam uitam bonum esse, & beate uiuere bonum nõ esse. Etiamnum quoq; nostris illud opponitur. Vultis sapere: Ergo expetenda res est sapere, si expetenda res est, bona est. Coguntur nostra uerba torquere, & unam syllabam expetendo interponere, quam sermo noster inseri non sinit. Ergo illam si pateris adiungam. Expetendum est, inquit, quod bonum est, expetibile quod nobis contingit. Cum bonum consecuti sumus, non petitur tanquam bonum, sed petito bono accedit. Ego non idem sentio, et nostros iudico in hoc descẽdere, quia iam primo uinculo tenentur, & mutare illis formulam nõ licet. Multum dare solemus præsumptioni omnium hominum. Apud nos ueritatis argumẽtum est, aliquid omnibus uideri: tanquã deos esse, inter alia hinc colligimus, quod omnibus de dijs opinio insita est, nec ulla gens usquam est adeo extra leges, moresq; proiecta, ut nõ aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate diserimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum, aut timentiũ inferos, aut colentium. Vtor hac publica persuasione. Neminem inuenies, qui nõ putet & sapientiam bonum, & sapere. Non faciam quod uicti solent, ut prouocem ad populum. Nostris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, utrum extra id cui accidit est, an in eo cui accidit? Si in eo est, cui accidit, tam corpus est, quàm ille cui accidit. Nihil enim accidere sine tactu potest. Quod tangit corpus est. Si extra est, postquã accesserat recessit. Quod recessit, motum habet, quod motũ habet, corpus est. Speres me dicturum, non esse aliud cursum, aliud currere, nec aliud calorem, aliud calere, nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo ista alia esse, sed non sortis alterius. Si ualetudo indifferens est, & ualere indifferens est. Si forma indifferens est, & formosum esse indifferẽs est. Si iustitia bonum est, & iustum esse bonum est. Si turpitudo malum est, & turpem esse malum est. Tam mehercules quàm si lippitudo malum est, & lippire malum est. Hoc scias, neutrum esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est: quod sapiens est, sapit. Adeo non potest dubitari. an quale istud sit, tale hoc sit, ut quibusdam utrumque unũ uideatur atq; idẽ. Sed illud libenter quæsierim, Cum omnia aut bona sint, aut mala, aut indifferentia, sapere in quo numero sit. Bonum negant esse, malũ utiq; non est, sequitur medium sit. Id autem medium atq; indifferens uocamus, quod tam malo cõtingere quàm bono potest, tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc ut sapiat, contingere nisi bono non potest, ergo indifferens non est. Atqui ne malũ quidem est, quod contingere malo non potest, ergo bonum est. Quod nisi bonus nõ habet, bonum est, sapere non nisi bonus habet, ergo bonum est. Accidens est, inquit, sapiẽtiæ. Hoc ergo quod uocas sapere, utrũ facit sapientiam, an patitur? siue facit illud, siue patitur, utroq; modo corpus est. Nam & quod fit, & quod facit, corpus est: si corpus est, bonum est. Vnum enim deerat illi, quo minus bonum esset, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil interesse inter sapientiã & sapere, cum in utrolibet eorum & alterum sit. Nunquid enim quenquã exiltimas sapere, nisi quia sapientiam habet? Nũquid quẽq; qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici ueteres ista distinguunt, ab illis diuisio usq; ad Stoicos uenit. Qualis sit hæc, dicam. Aliud est ager, aliud est agrũ habere. Quid ni? Cũ habere agrũ ad habẽtem, non ad agrum pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere. Puto concedas duo esse hæc, id quod habetur, & eum qui habet. Habitu sapientiam habet qui sapit. Sapiẽtia est mens perfecta, uel ad summũ optimumq; perducta. Ars enim uitæ est. Sapere quid est? Non possum dicere mens perfecta, sed id quod cõtingit perfectam mentem habenti. Ita alterũ est mens bona, alterum quasi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum, tanquã hic homo est, hic equus: has deinde sequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus seductum: tanquam, uideo Catonem ambulantem, hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod uideo, cui & oculos & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: nõ corpus, inquit, est quod nunc loquor, sed enuntiatiuũ quiddam de corpore, quod alij effatum uocant, alij enuntiatum, alij edictum. Sic cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicimus sapientiam,incorporale quiddã intelligimus.Cum dicimus sapit,de corpore loquimur.Plurimum autem interest,utrum illum dicas,an de illo.Putemus in præsentia ista duo esse,non enim quid mihi uideatur,pronũtio:quid prohibet,quo minus aliud quidem,sed nihilominus bonum:Dicebas paulo ante aliud esse agrum, aliud habere agrum.Quid ni?in alia enim natura est qui habet,in alia quod habetur.Illa terra est,hic homo est.At in hoc de quo agitur eiusdem naturæ sunt utraq;,& qui habet sapientiã,& ipsa quæ habetur.Præterea illic aliud est quod habetur,aliter qui habet,hic in eodem est,& quod habetur,& qui habet. Ager iure possidetur, sapientia naturæ ille abalienari potest,& alteri tradit,hæc nõ discedit à domino.Non est itaq; quod cõpares inter se dissimilia.Cœperã dicere,posse ista duo esse,& tamen utraq; bona.Et sapientiam,& sapientiã habere,duo esse,& utrumq; bonũ esse concedis.Quomodo nihil obstat,quominus & sapientia bonũ sit,& habens sapientiam,nihil obstat ergo quominus & sapientia bonum sit,& habere sapientiam,id est,sapere.Ergo in hoc uolo sapiens esse,ut sapiam.Quid ergo?Non est id bonum, sine quo nec illud bonũ est?Vos certe dicitis sapientiam si sine usu detur,accipiendam non esse.Quis est usus sapientiæ?Sapere,hoc est in illa pretiosissimum,quo detracto, superuacua fit.Si tormẽta mala sunt,torqueri malũ est,adeo quidem ut illa nõ sint mala,si quod sequitur,dextraxerns.Sapientia habitus perfectæ mentis est, sapere usus perfectæ mentis. Quomodo potest usus eius bonum non esse,quæ sine usu bonum nõ est?Interrogo te,an sapientia sit expetenda?Fateris.Interrogo,an usus sapientiæ sit expetendus?Fateris.Negas enim te illam recepturum,si uti ea prohibearis.Quod expetendũ est,bonum est. Sapere sapientiæ usus est,quomodo eloquentiæ loqui,quomodo oculorum uidere.Ego sapere sapientiæ usus est,Vsus autem sapientiæ expetendus est.Sapere ergo expetendum est.Si expetẽdum est,bonum est.Olim meipsum damno,qui illos imitor dum accuso,& uerba apertæ rei impendo.Cui enim dubium potest esse,quin si æstus malum est,& æstuare malum sit?Si algor malum est,malum sit algere.Si uita bonum est,& uiuere bonum est.Omnia ista circa sapientiam sunt, non in ipsa sapientia sunt.At nobis in ipsa commorandum est, etiam siquid euagari libet,amplos habet illa spatiososq; secessus.De deorum natura quæramus,de syderum elementis,de his tam uarijs stellarum discursibus:an ad illarum motus nostra moueantur corpora,an corporibus omniũ,animisq; illinc impetus ueniat.An & hęc quæ fortuita dicuntur,certa lege cõstricta sint,nihilq; in hoc mundo repẽtinum,aut expers ordinis uolutetur.Ista iam à formatione mortum recessérunt,sed leuant animum,& ad ipsarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt.Hæc uero de quibus paulo ante dicebam,minuunt & deprimũt, nec ut putas exacuunt,sed extenuant.Obsecro uos,cur tam necessariam curam maioribus meditabusq; debitam,in re nescio an falsa,certe inutili terimus?Quid mihi profuturũ est scire,an aliud sit sapientia,aliud sapere?Quid mihi profuturum est scire,aliud bonum esse?Temere me geram,subibo huius uoti aleã.Tibi sapientia,mihi sapere cõtingat.Parés erimus.Potius id age,ut mihi uiam monstres,qua ad ista peruenią. Dic mihi quid uitare debeam,quid appetere,quibus animum labentem studijs firmem,quemadmodum quæ me ex transuerso ferunt aguntq;,procul à me repellam. Quomodo par esse tot malis possim,quomodo istas calamitates remoueam,quæ ad me irruperunt, quomodo illas ad quas ego irrupi.Doce,quomodo feram erumnam sine gemitu meo,sed citatẽ sine alieno:quomodo ultimum & necessarium uitæ terminũ non expectem,sed ipse mecũ quò uisum erit,profugiam.Nihil mihi uidetur turpius,quàm optare mortẽ. Nã si uis uiuere,quid optas mori?siue nõ uis, quid deos rogas.quod tibi nascẽti dederunt?Nam ut quandoq; moriaris,etiã inuito positũ est:ut cũ uoles,in tua manu est.Alterum tibi necesse est,alterum licet.Turpissimum his diebus principiũ diserti mehercules uiri legi.Itaque,inquit,quamprimum moriar.Homo demens, optas rem tuam.Itaq; quamprimũ moriar.Fortasse inter has uoces senex factus es.Alioqui quid in morã est?Nemo te tenet,euade quà uisum est.Elige quãlibet rerum naturæ partem,qua ubi præberi exitum iubeas.Hæc nempe sunt elementa,quibus hic mundus administratur.Aqua,terra,spiritus.Omnia ista tam causa uiuendi sunt,quàm uiæ mortis. Itaque,

1 alter, illud

ἄγεσι φέρεσι

quamprimum

quamprimũ moriar.Quamprimũ istud quod esse uis?quẽ illi diem ponis?Citius fieri quàm optas potest.Imbecillæ mentis ista sunt uerba,& hac detestatione miseriam de precantis.Non uult mori,qui optat,Deos uitã rogo & salutẽ.Si mori placuit, hic mortis est fructus,optare desinere.Hæc mi Lucili tractemus,his formemus animum.Hæc est sapientia,hoc est sapere,nõ disputatiũculis inanibus subtilitatẽ uanissimã agitare. Tot quæstiones tibi fortuna imposuit,nondũ illas soluisti.Iã cauillaris.Quam stultum est,cum signũ pugnæ acceperis uẽtulare.Remoue ista luxuriæ arma, decretorijs opus est.Dic qua ratione nulla animũ tristitia,nulla formido perturbet,hoc secretarũ cupiditatum pondus effundam,qua ratione agatur aliquid.Sapientia bonũ est.sapere non est bonum.Sic sit.Negemus sapere,ut hoc totũ studiũ derideatur, tanq; operatum superuacuis.Quid si scires etiam illud quæri,an bonũ sit sapientia?Quid enim dubium est oro te,an nec messem futurã iam sentiãt horrea,nec futurã adulescentiã pueritia uiribus aut ullo robore intelligat?Aegro interim nihil uẽtura sanitas prodest,nõ magis quàm currentẽ luctãtemq;,post multos secuturũ sensus otium reficit.Quis nescit hoc ipso non esse bonũ id quod futurũ est,quia futurum est?Nam quod bonũ est,utiq; prodest,nisi præsentia prodesse non possunt.Si nõ prodest,bonum nõ est utiq;:si prodest, iam est,Futurus sum sapiens,hoc bonum erit cum fuero,interim nõ est.Prius aliquid esse debet,deinde quale esse.Quomodo oro te quod adhuc nihil est,iam bonum est? Quomodo autẽ tibi magis uis probari,nõ esse aliquid quàm si dixero,futurũ est?Nõdũ enim uenisse apparet,quod uenit.Ver secuturũ est.Scio nunc hyemem esse.Aestas secutura est,scio æstatẽ non esse.Maximũ argumentũ habeo nondũ præsentis,futurũ esse.Sapiã spero,sed interim non sapio.Si illud bonum haberẽ, iam hoc carerẽ malo. Futurũ est,ut sapiam,ex hoc licet nondũ me sapere intelligas.Non possum simul & in illo bono,& in hoc malo esse.Duo ista non coéunt, nec apud eundem sunt unà bonũ & malũ.Transcurramus solertissimas nugas & ad illa quæ nobis aliquã opem sunt latura,properemus. Nemo qui obstetricem parturienti filiæ solicitus accerstit,edictũ & ludorũ ordinẽ perlegit.Nemo qui ad incendium domus suæ currit,tabulã laterũcula riã perspicit,ut sciat quomodo alligatus exeat calculus.At mehercules omnia tibi undiq; nuntiãtur,& incendiũ domus,& periculũ liberorũ,& obsidiũ patriæ,& bonorũ direptio.Adijce istis naufragiũ,motusq; terrarũ,& quicquid aliud timeri potest.Inter ista districtus rebus nihil aliud q; animũ oblectantibus uacas.Quid inter sapientiã & sapere intersit inquiris?Nodos nectis ac soluis,tanta mole impendente capiti tuo?Nõ tam benignũ ac liberale tempus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet perdere, & unde quàm multa etiã dignissimis pereant.Aliud ualetudo tua cuiq; abstulit,aliud suorum,aliud necessaria negotia,aliud publica occupauerunt. Vitam nobiscum diuidit somnus,& hoc tempore tam angusto,& rapido,& nos auferente,quid iuuat maiorẽ partẽ mittere in uanum?Adijce nũc, quod assuescit animus delectare potius quàm sanare,& philosophiam oblectamentum facere cum remedium sit. Inter sapientiã & sapere quid interfit nescio.Scio mea non interesse,sciam ista,an nesciam. Dic mihi cũ quid inter sapientiã & sapere interfit didicero,cur potius inter uocabula me sapientiæ detines, quàm inter opera?Fac me fortiorem, fac me securiorem,fac fortunæ parem, fac superiorem,Possum autem superior esse,si dixero omne quod disco. Vale.

1 al. hac destinatione miseriarum captatis

2 al. fecero

EPIST.CXIX. Prætermittens de mundanorum solicitudine,& sapientis securitate Et quid sit bonũ.Et quæ honesti & boni differẽtia.

EXigis à me frequentiores epistolas.Rationes cõferamus,soluẽdo nõ eris.Conuenerat quidem,ut tua priora essent,ut scriberes,ego rescriberem.Sed nõ ero difficilis,bene credi tibi scio,itaq; in antecessum dabo.Nec faciã quod Cicero uir disertissimus facere Atticum iubet,ut etiam si rem nullã habebit,quod in buccã uenerit scribat.Nunq; potest deesse quod scribã,ut omnia illa quæ Ciceronis implẽt epistolas trãseam.quis candidatus laboret,quis alienis,quis suis uiribus pugnet;quis consulatũ ducia Cæsaris,quis Põpeij, quis aperte petat;quã durus sit fœnerator Cæcilius,à quo minoris centesimis propinquis,nũmus moueri nõ possit,Sua satius est mala q; aliena tractare,se excutere & uidere,quàm multarum rerum candidatus sit,& nõ suffragari,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hoc est mi Lucili egregiũ,hoc securum ac liberũ,nihil petere,& tota fortunæ comitia transire. Quàm putas esse iucundũ tribubus uocatis,cum canditati in templis suis pendant,& alius nummos pronũtiet, alius per sequestrẽ agat,alius eorum manus oculis conterat,quibus designatus contingendã manum negaturus est,omnes attoniti uocẽ præconis expectant,itare otiosum, & spectare illas nundinas nec ementẽ quicquam, nec uendentẽ. Quanto hic maiore gaudio fruitur,qui non prætoria,aut consularia comitia securus intuetur,sed magna illa, in quibus alij honores anniuersarios petũt,alij perpetuas potestates,alij bellorũ euentus prosperos triumphosq́,alij diuitias,alij matrimonia ac liberos,alij salutem suam suorumq́. Quanti animi res est,solum nihil petere,nulli supplicare,& dicere,nihil mihi tecum fortuna,nõ facio mei tibi copiã. Scio apud te Catones repelli, Vatinios fieri. Nihil rogo. Hoc est priuatã facere fortunam. Libet ergo hæc inuicem scribere,& hanc integram semper egerere materiã,circumspicientibus tot milia hominum inquieta,qui ut aliquid pestiferi cõsequantur, per mala nituntur in malũ,petuntq́ mox fugienda,aut etiã fastidienda. Cui enim affecuto satis fuit,quod optanti nimium uidebatur? Nõ est,ut æstimant homines,auida felicitas,sed pusilla. Itaq́ neminẽ satiat. Tu ista credis excelsa,quia longe ab illis iaces. Ei uero qui ad illa peruenit,humilia sunt. Mentior,nisi adhuc quærit ascẽdere. Istud quod tu summum putas,gradus est. Omnes aũt male habet ignorantia ueri,tanquã ad bona ferantur decepti rumoribus. Deinde mala esse,aut inania,aut minora quàm sperauerint,adepti, ac multa passi uidẽt,maiorq́ pars miratur ex interuallo fallentia,& uulgo bona pro magnis sunt. Hoc ne nobis quoq́ eueniat,quæramus quid sit bonũ. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo. Alius illud aliter expressit. Quidam ita finiunt,Bonũ est,quod inuitat animos,quod ad se uocat. Huic statim opponitur: Quid si inuitat quidẽ,sed in perniciẽ? Scis quàm multa mala blanda sint. Verũ & uerisimile, inter se differunt. Itaq́ quod bonum est, uero iungitur,nõ est bonũ,nisi uerum est. At quod inuitat ad se,& allicere facit,uerisimile est,furripit,solicitat,attrahit. Quidam ita finierunt. Bonum est,quod ad petitionẽ sui mouet,uel quod impetum animi tẽdentis ad se mouet. Et huic idem opponitur. Multa enim impetũ animi mouent,quæ petãtur petentiũ malo. Melius illi,qui sic finierunt,Bonũ est quod ad se impetum animi secundum naturam mouet: & ita demum petendũ est, cum cœpit esse expetendum. Iam & honestum est,hoc enim perfecte est petendum,Locus ipse me admonet,ut quid inter sit inter bonum honestumq́,dicã. Aliquid inter se habet mixtum & inseparabile,nec potest bonum esse,nisi cui aliquid honesti inest,et honestum utiq́ bonum est. Quidergo inter duo interest? Honestum est perfectum bonum,quo beata uita completur,cuius contactu alia quoq́ bona fiunt. Quod dico tale est. Sunt quædam neq́ bona,neq́ mala,tanquam militia,legatio,iurisdictio. Hæc cum honeste ministrata sunt,bona esse incipiunt,& ex dubio in bonũ transeunt. Bonum societate honesti fit,honestũ per se bonum est. Bonum ex honesto fluit,honestum ex se est. Quod bonum est,malum esse potuit. Quod honestum est,nisi bonum esse non potuit,Hanc quidam finitionẽ reddiderunt. Bonum est quod secundũ naturam est. Attende quid dicam,quod bonum est, & secundũ naturam est: nõ protinus quod secundũ naturam est, & bonum est. Multa quidem naturæ consentiunt,sed tam pusilla sunt,ut non cõueniat illis boni nomẽ. Leuia enim sunt,contemnenda. Nullum enim minimum contemnẽdum bonum. Nam quamdiu exiguum est,bonũ non est. Cum bonũ esse cœpit,non exiguũ est. Vnde ali quid cognoscitur bonum? Si perfecte secundum naturam est. Fateris,inquis,quod bonum est secundum naturã esse. Hæc eius proprietas. Fateris & alia secũdum naturam quidem esse,sed bona nõ esse. Quomodo ergo illud bonum est,cum hæc nõ sint: quo modo ad illam proprietatem peruenit, cum utriq́ præcipuũ illud cõmune sit,secundũ naturam esse? ipsa scilicet magnitudine. Nec hoc noũ est,quędam crescendo mutari. Infans fuit,factus est pubes,alia eius proprietas fit. Ille irrationabilis est,hic rationabilis. Quædam incremẽto nõ tãtũ in maius exeũt,sed in aliud. Nõ fit,inquit,aliud quod maius fit. Vtrum lagenã an doliũ impleas uino, nihil refert,in utroq́ proprietas uini est. Et exiguũ mellis pondus,& magnum,sapore nõ differt. Diuersa ponis exempla. In istis

istis enim eadem qualitas est,quãuis augeantur,manent. Quædam amplificata in suo genere,in sua proprietate perdurãt: quædã post multa incremẽta,ultima demũ uertit adiectio,& nouã illis,aliamq́ quàm in qua fuerũt conditionẽ imprimit. Vnus lapis fecit fornicẽ. Ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu suo uinxit. Sũma adiectio quare plurimum facit,uel exiguaquia nõ auget,sed implet. Quædã processu priorem exuũt formã,& in nouã transeũt. Vbi animus aliquid diu protulit,& in magnitudinẽ eius sequendo lassatus est,infinitũ cœpit uocari quod longe aliud factum est quàm fuit,cum magnum uideretur. Sed finitum eodẽ modo aliquid difficulter secari cogitaui mus,nouissime crescẽte ad difficultatem insecabile inuentũ est. Sic ab eodẽ quod uix & ægre mouebatur,processimus ad immobile. Eadem ratione aliquid secundum naturam fuit,hoc in aliam proprietatẽ magnitudo sua transtulit,& bonum fecit. Vale.

EPIST. CXX. De parsimonia uictus & tormento infelicis luxuriæ, & quod nunquam parum est quod sat est.

QVoties aliquid inueni, non expecto donec dicas, in commune, ipse mihi dico. Quid sit quod inuenerim quęris? Sinum laxa,merum lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrime possis,quod ualde cupis audire. Nec immerito, ad maximas te diuitias cõpendiario ducam. Opus erit tamẽ tibi creditore,ut negotiari possis. Aes alienum facias oportet,sed nolo per intercessorẽ mutueris,nolo proxenetę nomẽ tuũ iactẽt. Paratũ tibi creditorẽ dabo, Catonianũ illud,à te mutuũ sumes. Quantulumcũq́ est,satis erit,si quicquid deerit,id à nobis petierimus. Nihil enim mi Lucili interest,utrũ nõ desideres,an habeas. Summa res in utroq́ est eadẽ,Nõ torqueberis: nec illud præcipio,ut aliquid naturę neges,Cõtumax est,non potest uinci,suũ poscit: sed ut quicquid naturam excedit,scias precarium esse nõ necessarium,Esurio,edendum est. Vtrũ hic panis sit plebeius,an siligineus,ad naturam nihil pertinet. Illa uentrem non delectari uult,sed impleri. Sitio, Vtrum hæc æqua sit ex lacu proximo excepta,an eaquã multa niue clusero,ut rigore refrigeretur alieno,ad naturã nihil pertinet. Illa hoc unũ iubet,sitim extingui. Vtrum sit aureum poculũ an crystallinũ,an †uitreum,an tyburinus calix,an manus concaua,nihil refert. Finem omnium rerum specta,& supervacua deuites. Fames me appellat,ad proxima quæq́ tendatur manus. Ipsa mihi commendabit,quodcunq́ comprehendero. Nihil contemnit esuriẽs. Quid sit ergo, quod me delectauerit,quæris? Videtur mihi egregie dictum,Sapiens diuitiarũ naturalium est quæstor acerrimus. Inanima,inquis,lance numeras. Quid sit istud inane? Nã ego parauerã fiscos,Circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem,quas accerserem merces? Decipere est istud,docere paupertatem, cum diuitias promiseris. Ita tu pauperem iudicas,cui nihil deest? Suo,inquis,& patientiæ suæ beneficio,nõ fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem,quia diuitiæ eius desinere nõ possunt? Vtrum malis habere multũ an satis? Qui multum habet,plus cupit, quod est argumentũ nondum illum satis habere: qui satis habet,consecuturus est, quod nunquã† diuitijs cõtingit,finẽ. An has ideo non putas esse diuitias,quia propter illas nemo proscriptus est? Quia propter illas nulli uenenũ filius,nulli uxor impegit? Quia in bello tutæ sunt? Quia in pace otiosæ? Quia nec habere illas periculosum est, Nec operosum disponere? An parum habet, qui tantum non alget,non esurit,nõ sitit? Plus Iupiter nõ habet. Nunq́ parum est quod satis est,†Nunquã satis est,quod multũ. Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo, quærit quod suum faciat,scrutatur maria ignota,in Oceanum classes mittit nouas,& (ut ita dicam) mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est, homini non est. Inuentus est qui concupisceret alid quid post omnia. Tanta est cæcitas mentiũ,& tanta initiorũ suorum unicuiq́,cũ processit,obliuio. Ille modo ignobilis anguli nõ sine cõtrouersia domínus,tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis. Neminẽ pecunia diuitem fecit,imò cõtra,nulli nõ maiorẽ sui cupiditatẽ incussit. Quęris quæ sit huius rei causa? Plus incipit habere posse,qui plus habet. Ad summã,quẽ uoles mihi ex his,quorũ nomina cum Crœso Licinioq́ numerantur,in medium licet protrahas: afferat censum,& quicquid habet,& quicquid sperat,simul cõputet. Iste, si mihi credis, pauper est; si tibi, potest esse. At hic

myrrhinum

forte, diuitẽ

al. Nunquam satis non est, quod multum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui se ad id quod natura exigit, composuit, non tantum extra sensum est paupertatis, sed extra metū. Sed ut scias quàm difficile sit res suas ad naturalem modum coartare, hicipse quem circa naturam diximus, quem tu uocas pauperem, habet aliquid & superuacui. At excæcant populum, & in se conuertunt opes, si numerati multum ex aliqua domo effertur, si multum auri tecto quoq; eius illinitur, si familia aut corporibus electa, aut spectabilis cultu est. Omnium istorū felicitas in publicum spectat, ille quē nos & populo & fortunæ subduximus, beatus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falso diuitiarum nomen inuasit occupata paupertas, sic diuitias habēt, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere solemus, febris illum tenet. Eodem modo dicēdum est, diuitiæ illum tenēt. Nihil ergo monuisse te malim, quàm hoc quod nemo monetur satis, ut omnia naturalibus desiderijs metiris, quibus aut gratis satis fiat, aut paruo. Tantum miscere uitia desiderijs noli. Quæris quali mensa, quali argento, quàm paribus ministerijs & leuibus afferatur cibus: Nihil præter cibum natura desiderat. Num tibi cum fauces urit sitis, aurea quæris Poculae num esuriens fastidis omnia, præter Pauonem rhombumq; Ambitiosa non est fames, contenta desinere est. Quò desinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ ista tormenta sunt. Quærit quemadmodum post saturitatem quoq; esuriat, quemadmodum non impleat uētrem, sed farciat, quemadmodum sitim in prima potione sedatam reuocet. Egregie itaque Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter relīqua, hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitas fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Hoc parum decens, illud parum laudatum oculos meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis uiuendi iura descripsit, ut salui essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt & in promptu, delitijs omnia misere ac solicite operantur. Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio inter magna numerando, & cogitemus nullo nomine melius illam meruisse de nobis, quàm quia quicquid ex necessitate desideratur, sine fastidio sumitur. Vale.

al. necessitati

al. cōparātur

IN LIBRVM XXI. EPIST. CXVIII.

Quid mihi profuturum est scire aliud bonum esse? Temere me geram, subito huius uocabulum, tibi sapientiam mihi sapere cōtingat. Si circumflectas penultimam in subito, & pro sapientiam legas sapientia, ut erat in quibusdam, probe habet lectio, quanquam malim subibo quàm subito, quia præcessit, temere me geram.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVIII.

EPIST. CXXI. Quomodo ad nos boni honestiq; notitia peruenerit, ubi notat eos qui assidue suum statum uariant.

EPistola tua per plures quæstiunculas uagata est, sed in una constitit, & hāc expediri desiderat, Quomodo ad nos boni honestiq; notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuersa sunt apud nos tātum diuisa. Quid sit hoc dicam. Bonum putant esse aliqui, quod utile est. Itaq; hoc & diuitijs, & equo & uino, et calceo nomē imponūt. Tanta sit apud illos boni utilitas, & adeo usq; ad sordida descendit. Honestum putant, cui ratio recti officij constant, tāq; pie curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatē, fortē expeditionem, prudentem moderatamq; sententiam. Ista duo quidem facimus, sed exuno. Nihil est bonum, nisi quod honestum est; quod honestum est, utiq; bonum. Superuacuum iudico adijcere, quid inter ista discrimīnis sit, cum sæpe dixerim: hoc unū dicam, Nihil nobis bonum uideri, quo quis & male uti potest. Vides autē diuitijs, nobilitate, uiribus, quammulti male utantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo desideras, dici

dici, Quomodo ad nos prima boni honestiq; notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit. Semina nobis scientiæ dedit, scientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidisse: quod est incredibile, uirtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis uidetur obseruatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio. Per analogiam nostri intellectū & honestum & bonum iudicant. Hoc uerbum cum latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandū non puto, nec in ciuitatem suam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tanquam recepto, sed tanquam usitato. Quæ sit hæc analogia dicam. Noueramus corporis sanitatem, ex hac collegimus esse aliquam & animi. Noueramus corporis uires, ex his collegimus esse, & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obstupefecerāt, hæc cœpimus tanquam perfecta mirari. Suberāt illis multa uitia, quæ species alicuius conspicui facti fulgorq; celabat. Hæc dissimulauimus. Natura iubet augere laudanda. Nemo non gloriā ultra rectum tulit. Ex his ergo speciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurū reppulit, maiusq; regno iudicauit, regias opes posse contemnere. Idem medico Pyrrhi promittente uenenū se regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret insidias: eiusdem animi fuit, auro non uinci, ueneno non uincere. Admirati sumus ingentem uirum, quem non regis, non contra regem promissa flexissent, boni exempli tenacem: quod difficillimum est, in bello innocentem, qui aliquod esse crederet etiam in hostes nefas, qui in summa paupertate qua sibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quàm uenenum. Vide, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium non posse corrumpi. Oratius Cocles solus impleuit pontis angustias, adimiq; à tergo sibi reditū, dummodo iter hosti auferretur iussit, & tamdiu restitit prementibus, donec reuulsa ingenti ruina tigna sonuerūt. Positq; respexit, & extra periculū esse patriam periculo suo, sensit, ueniat si quis uult, inquit, sic euntem sequi, deditq; se in præceps: & non minus solicitus in illo rapido alueo fluminis, ut armatus, q; ut saluus exiret, retento armorum uictriciū decore, tam tutus rediit, quàm si sponte uenisset. Hæc & huiusmodi facta imaginem nobis ostēdere uirtutis. Adijciam quod mirum fortasse uideatur. Mala interdū speciem honesti obtulerūt, & optimū ex contrario nituit. Sunt enim, ut scis, uirtutibus uitia confinia, & perditis quoq; ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem, cum plurimū interfit, utrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquā, sunt Lucili, qui non donant, sed proijciunt. Non uoco ego liberalē, pecuniæ suæ iratū. Imitatur negligentia facilitatē, temeritas, fortitudinē. Hæc nos similitudo coēgit attendere, & distinguere specie quidem uicina, re autē plurimū inter se dissidentia: dum obseruamus eos quos insignes egregiū opus fecerat, cœpimus annotare quis rem aliquā generoso animo fecisset, & magno impetu. Sed semel hunc uidimus in bello fortem, in foro timidum, animose paupertatē ferentem, humiliter infamiam: factum laudauimus, cōtempsimus uirum. Alium uidimus aduersus amicos benignū, aduersus inimicos temperatū, & publica & priuata sancte ac religiose administrantē, non deesse ei & in his quæ toleranda erant patientiam, & in his quæ agenda, prudentiā. Vidimus ubi tribuendū esset, plena manu dantem, ubi laborandū, pertinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Præterea idem erat semper & in omni actu par sibi, iam non consilio bonus, sed more eò perductus, ut non tantum recte facere posset, sed nisi recte facere non posset. Intelleximus in illo perfectā esse uirtutē, hanc in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refrenari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda distribui. Comprehendimus temperantiā, fortitudinē, prudentiam, iustitiam, & suum cuiq; dedimus officium. Ex quo ergo uirtutē intelleximus: Ostendit illam nobis ordo eius, & decor, & constantia, & omnium inter se actionū concordia, & magnitudo super omnia efferens sese. Hinc intellecta est illa beata uita, secundo defluens cursu, arbitrij sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit? dicam. Nunq; uir ille perfectus adeptusq; uirtutem, fortunæ maledixit. Nunq; accidentia tristis excepit, ciuem esse se uniuersi & militem credēs, labores uelut imperatos subijt. Quicquid inciderat, non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum: sed quasi delegatū sibi, hoc qualecunq; est, inquit, meum est, asperum est, durum est, in ipso nauemus operam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Necessario itaq; magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquã de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter quàm in tenebris lumen effulsit, auertitq; in se omniũ animos, cum esset placidus, & lenis, & humanis diuinisq; rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad summã sui adductus, supra quam nihil est nisi mens dei, ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinũ est, quàm ubi mortalitatẽ suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, ut ista defungeret: nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & breue hospitiũ, quod relinquendum est, ubi te grauem esse hospitem uideas. Maximum inquam mi Lucili argumentum est animi ab altiori uenientis sede, si hæc in quibus uersatur humilia iudicat, & angusta, si exire non metuit. Scit enim quò exiturus sit, qui unde uenerit, meminit. Non uidemus quàm multa nos incõmoda exagitent, quàm male nobis cõueniat hoc corpus. Nunc de uentre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur. Aliàs nerui nos, aliàs pedes uexant. Nunc deiectio, nunc distillatio. Aliquando superest sanguis, aliquãdo deest. Hinc atq; illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tam turpe sortiti, nihilominus alterna proponimus, & inquantũ potest ætas humana protendi, tantũ spe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? Nihil satis est morituris, imò morientibus. Quotidie enim propius ab ultimo stamus, & illò unde nobis cadendũ, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens nostra sit. Hoc quod futurum dico, nunc maxime fit, & pars eius magna iam facta est. Nam quod uiximus tempus eo loco est, quo erat anteq; uiximus. Erramus autem, qui ultimum timemus diem, cum tantundem in mortem singuli conferant. Non ille gradus lassitudinẽ facit, in quo deficimus, sed ille profitetur. Ad mortẽ dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operam, ut in hac statione, qua positus est, honeste se atq; industrie gerat. Cæterum nihil horũ quæ circa ipsum sunt suum iudicat, sed ut cõmodatis utitur, peregrinus & properãs. Cum aliquẽ huius uideremus constantiæ, quid ni subiret nos species non usitatæ indolis? Vtiq; si hanc, ut dixi, magnitudinẽ ueram esse ostendebat. Qualitatis ueræ tenor permanet, falsa nõ durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones sunt. Et modo parum illis seuerus est Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus uili Tubero. Modo Lucium Crassum diuitijs, Apicium cœnis, Mecœnatẽ delitijs prouocant. Maximũ indicium est malæ mentis, fluctuatio, & inter simulationẽ uirtutis, amoremq; utiliũ, assidua iactatio, Is habebat sæpe ducentos, Sæpe decem seruos: modo reges atq; tetrarchas, Omnia magna loquens: modo sit mihi mensa tripes, & Concha salis puri, toga quæ defendere frigus, Quãuis crassa, queat: decies centena dedisses Huic parco paucis contento, quinq; diebus Nil erat in loculis. Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus, nunquã eundem, nec similem quidem sibi. Adeo in diuersum aberrat. Multos dixi, prope est ut omnes sint. Nemo non quotidie, & consilium mutat, & uotum: modo uxorem uult habere, modo amicam: modo regnare uult, modo id agit, ne quis sit officiosior seruus: modo dilarat se usq; ad inuidiam, modo subsidit & contrahitur infra humilitatẽ uere iacentiũ: modo pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atq; alius, & (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnã rem puta unum hominẽ agere. Præter sapientẽ autem nemo unũ agit. Cæteri multiformes sumus, modo frugi tibi uidebimur & graues, modo prodigi & uani. Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, ut qualẽ institueris præstare te, talem usq; ad exitum serues. Effice ut possis laudari, si minus, ut agnosci. De aliquo, quem uidisti heri, merito dici potest, hic quis est? Tanta mutatio est. Vale.

EPIST. CXXII Quomodo omnibus animalibus sit constitutionis suæ tempus, & ex omnibus constitutionibus suis sensus est, & quid sit constitutio.

LItigabis ego uideo, cum tibi hodiernam quæstiunculã, in qua satis diu hæsimus, exposuero. Interim enim clamabis hoc quod clamare soles. Hoc quid ad mores? Sed ad

sed ad exclamandum. Tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Posidonium & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam. Non quicquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad uestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinẽt, etiam si non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quidam illos corrigunt & ordinant, quidam naturã eorum & originem scrutantur: cum quæritur, quare hominẽ natura produxerit, quare prætulerit animalibus cæteris longe me iudicas mores reliquisse? falsum est. Quomodo enim scies, qui habendi sint, nisi quid homini sit optimum inueneris? nisi naturã eius inspexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid uitandum sit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, uolo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superstitionem mihi excute, doce leue esse unumq;, hoc quod felicitas dicitur, unam illi syllabam facillime accedere. Desiderio tuo satisfaciam, & uirtutes exhortabor, & uitia conuerbe rabo, licet aliquis nimium immoderatumq; in hac parte me iudicet, non desistam persequi nequitiã & affectus efferatissimos inhibere, & uoluptates ituras in dolorem compescere, & uotis obstrepere. Quid ni? Cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natum sit, quicquid obloquimur? Interim permitte mihi ea, quæ paulo remotiora uidentur excutere. Quærebamus an esset omnibus animalibus cõstitutionis suæ sensus. Sensus autem esse ex eo maxime apparet, quod membra apte, & expedite mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium suarũ agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili. Rector nauis scit gubernaculum flectere. Pictor colores quos ad reddendam similitudinem multos uariosq; ante se posuit, celerrime denotat, & inter ceram opusq; facili uultu ac manu commeat. Sic animal in omnem usum sui mobile. Mirari solemus scenæ peritos, quod in omnem significationem rerum & affectuum parata illorum est manus, & uerborũ uelocitatem gestus assequitur. Quod illis ars præstat, his natura. Nemo ægre molitur actus suos, nemo in usu sui hæsit. Ad hoc edita protinus faciunt. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, partes suas animalia apte mouebunt, quia si aliter mouerint, dolorem sensura sint. Ita ut uos dicitis, coguntur, metusq; illa in rectum, non uoluntas mouet, quod est falsum. Tarda enim sunt quæ necessitate impelluntur, Agilitas spontaneus motus est. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, ut in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare uires suas cœpit, cadit, & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit exercuit. Animalia quędam tergi durioris inuersa tamdiu se torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum sentit supina testudo. Inquieta est tamen desiderio naturalis status, nec ante desinit niti, quatere se, quàm in pedes constitit. Ergo omnibus constitutionibus suus sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec ullum maius indicium habemus, cum hac illa ad uiuẽdum uenire notitia, quàm quod nullum animal ad usum sui rude est. Constitutio est, inquit, ut uos dicitis principale animi, quodam modo se habens erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile, & nobis quoq; uix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica nasci oporteret, ut istam finitionem magnæ parti hominũ togatorũ obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio facilius natura intelligitur, quàm enarratur. Itaq; infans ille quid sit constitutio, non nouit, constitutionẽ suam nouit: & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Præterea ipsam constitutionem suam crasse intelligit, & summatim, & obscure. Nos quoq; animũ habere nos scimus, quid sit audimus, ubi sit, qualis sit, & unde, nescimus. Qualis ad nos peruenit animi nostri sensus, quamuis naturã eius ignoremus ac sedem: talis ad omnia animalia constitutionis suæ sensus. Necesse est enim id sentiat, per quod animalia quoq; sentiunt. Necesse est sensum eius habeant, cui parent à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid, quod impetus suos moueat, quid sit illud, ignorat. Et quod sibi esse scit, quid sit, aut unde sit, nescit. Sicut infantibus, sic quoq; animalibus principalis

partis

Universidad de Deusto
Biblioteca

partis suæ sensus est, non satis dilucidus, non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primum constitutioni suæ conciliari, hominis autem constitutionem rationalem esse, & ideo conciliari hominem sibi, non tanquam animali, sed tanquã rationali. Ea enim parte sibi carus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans cõciliari constitutioni rationali potest, cum rationalis nõdum sit? Vnicuiq; ætati sua constitutio est. Alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur in qua sunt. Infanti sine dentibus est. Huic constitutioni suæ conciliatur. Enati sunt dentes, huic constitutioni conciliatur. Nam & illa herba quæ in segetem frugemq; uentura est, aliam constitutionem habet tenera & uix eminens sulco: aliam cum conualuit & molli quidem culmo, sed qui ferat onus suum constitit: aliam cum flauescit, & ad aream spectat & spica eius induruit, in quam constitutionem cum uenit, eam tuetur, in eam componitur. Alia est ætas infantis, pueri, adolescentis, senis. Ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adolescens. Sic quamuis alia atq; alia cuiq; constitutio sit, conciliatio constitutionis suæ eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura cõmendat. Ergo infans ei constitutioni suæ conciliatur, quæ tunc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neq; enim si aliquid illi maius in quod transeat restat, non hoc quoq; in quo nascitur secundum naturam est. Primum sibijpsi conciliatur animal, debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto, Cui? Mihi. Ergo mei curam ago. Dolorẽ refugio. Pro quo? Pro me: ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Hæc animalibus inest cunctis, nec inseritur, sed innascitur. Producit fœtus suos natura, nõ abijcit. Et quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisq; cõmissus est. Itaq; ut in prioribus epistolis dixi, tenera quoq; animalia è materno utero uel quoquo modo effusa, quid sit infestũ ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant: umbram quoq; transuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto uiuentibus. Nullum animal ad uitam prodit sine metu mortis. Quemadmodũ inquit, editum animal intellectũ habere, aut salutaris, aut mortiferæ rei potest? Primũ quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius si intellexerint, faciãt. Quid est quare pauonem, quare anserem gallina nõ refugiat, cum tanto minorẽ & ne notum quidem sibi accipitrem? Quare pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet illis inesse scientiã nociturũ, non experimento collectam. Nam antequam possint experiri, cauent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec unquam obliuiscuntur. Huius tutelæ & diligentiæ æqualis est illis à pernicioso fuga. Præterea non fiunt timidiora uitanda. Ex quo quidem apparet, non usu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & uarium, quod usus docet. Quicquid natura tradit, & æquale est omnibus, & statim. Si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal pernicioſa intelligere conatur. Sentit se carne constare. Itaq; sentit, quid sit, quo secari caro, quo uri, quo obteri possit. Quæ sunt animalia armata ad nocendũ, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur saluti suæ quicq; & quæ iuuant, illa petit, læsura formidat. Naturales à cõtrarijs aspernationes sunt, sine ulla cogitatione, quæ hoc dicit. Sine consilio fit, quicquid natura præcipit. Non uides quanta subtilitas sit apibus ad fingẽda domicilia? Quanta diurni laboris obeundi concordia? Non uides quàm nulli mortalium imitabilis sit illa araneæ textura? Quanti operis sit fila disponere? alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara, quæ minora animalia in quorum pretium illa tenduntur, uelut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal alterno doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorũ omnium foramen. Hæc certum est & inæquale, quicquid ars tradit, æquo uenit quod natura distribuit. Hæc nihil magis quàm tutelam sui & eius peritiam tradidit. Ideoq; etiam simul incipiunt & discere & uiuere. Nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustra nascerentur. Primum hoc instrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & charitate sui. Non poterant salua esse, ni uellent. Nec hoc per se profuturum erat, sed sine hoc ulla res profuisset. Sed in nullo deprehendes utilitatem sui, ne negligentiam quidem

quidem. Tacitis quoq; & brutis quamuis in cætera torpeant, ad uiuẽdum solertia est. Videbis quæ alijs inutilia sunt, sibi ipsa non deesse. Vale.

EPIST. CXXIII De his qui officia lucis noctisq; peruertunt. Et quod naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita.

DEtrimentum iam dies sentit, resiliunt aliquantulum, ita tamen, ut liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso (ut ita dicam) die surgat officiosior meliorq;, quàm si quis illum expectat, & lucem primã exuit. Turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius uigilia in medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanũ est. Sunt qui officia lucis noctisq; peruertunt, nec ante diducũt oculos hesterna graues crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (ut ait Vergilius) sedibus nostris subditos è contrario posuit. Noscq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis, illis sera rubens accendit lumina uesper. Talis horum contraria omnibus nõ regio, sed uita est. Sunt quidem in eadem urbe antipodes, qui, ut Marcus Cato ait, nec orientem unquam solem uiderunt, nec occidentem. Hos tu existimas scire, quemadmodum uiuendum sit, qui nesciunt quando. Et hi mortem timent, in quam se uiui condiderũt, tam infausti homines, quàm nocturnæ aues sunt. Licet in uino unguentoq; tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem pericula discoctis, totum peruersum uigiliæ tempus deducant, non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentantur. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus uitam. Huius & officium & argumentum actus est. Circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiuijs comparantur, ut immotæ facile pinguescant, in obscuro continentur. Ita sine ulla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & superbam umbram iners sagina succrescit. At istorũ corpora qui se tenebris dicauerunt, fœda uisuntur. Quippe non speciosior illis, quàm morbo pallentibus color est, languidi, & † euanidi albent, & in uiuis caro morticina est. Hoc tamen minimũ in illis malorum dixerim, quanto plus tenebrarum in animo est. Ille in se stupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis unquam oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt, hoc est luxuriæ propositum, gaudere peruersis, nec tantum discedere à recto, sed quamlongissime abire. Deinde etiam isti è contrario non uidentur tibi contra naturam uiuere? Iejuni bibunt, qui uinum recipiunt inanibus uenis, & ad cibum ebrij transeunt. Atque frequens hoc adulescentiũ uitium est, Qui uires excolunt, in ipso pene balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, ut fudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringant. Post prandium aut cœnam bibere uulgare est. Hoc patres familiæ rustici faciunt, & ueræ uoluptatis ignari. Merũ illud delectat, non quod innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in uacuum uenit, Non uidentur tibi contra naturam uiuere, qui commutant cum fœminis uestem? Non uiuunt contra naturam, qui spectant, ut puerilia splendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius, uel miserius potest? Nunquam uir erit, ut diu uirum pati possit, & cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non uiuunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam? fomentóque aquarum calentium, & calorum apta imitatione brumalium, florem uernum exprimunt? Non uiuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt, quorum syluæ in tectis domuum ac fastigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? Non uiuunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare iaciunt, & delicate natare ipsi sibi uidentur, ubi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia contra naturæ consuetudinem uelle, nouissime in totum ab illa desciscunt. Lucet, somni tempus, quies est, nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit, tempus est cœnæ. Non oportet id facere, quod populus. Res sordida est, trita ac uulgari uia uiuere. Dies publicus relinquatur † propius nobis, ac peculiare mane fiat. Isti mihi uero defunctorum loco sunt. Quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos uiuunt? Hanc uitam

agere

al. marcidi

al. proprium

Universidad de Deusto
Biblioteca

agere eodem tempore multos meminimus. Inter quos & Atylium Butam prętorium, cui post patrimonium ingens consumptum, Tyberius paupertatem confitenti, sero, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poëta & amicitia Tyberij notus & frigore. Ortus & occasus libentissime inserebat. Itaque cum indignaretur quidam illum tota die recitasse, & negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait, Nunquam liberalius possum agere. Paratus sum illum audire ab ortu ad occasum. Cum hos uersus recitasset,

Incipit ardentes phœbus producere flammas,
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo
Argutis redit usa cibos immittere nidis,
Incipit, & molli partitos ore ministrat,

Varus eques Romanus uicini comes, cœnarum bonarū assectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit, Incipit Buta dormire. Deinde cum subinde recitasset, Iam sua pastores stabulis armenta locarunt,
Iam dare sopitis nox nigra silentia terris Incipit, Idem Varus inquit. Quid dicit? Iam nox est, ibo & Butam salutabo. Nihil erat notius hac eius uita in contrarium circumacta, quam, ut dixi, multi eodem tempore egerunt. Causa autem est ita uiuendi quibusdam, non quia aliquid existiment noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conscientiæ lux est: & omnia concupiscenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta sunt, fastidio est lumen gratuitum. Præterea luxuriosi uitam suam esse in sermonibus, dum uiuunt, uolunt. Nam si tacetur, perdere se putant operam. Itaq; aliquoties faciunt quod excitet famam. Multi bona comedūt, multi amicas habent. Vt inter istos nomen inuenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed notabilem facere, In tam occupata ciuitate fabulas uulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus, erat autem fabulator elegantissimus, habitasse se supra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis flagellorum sonos. Quæro quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio circa horam sextam noctis clamorem concitatū. Quæro quid sit? Dicitur uocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis sit ille sonus rotarum? uelle gestari dicitur. Circa lucem discurritur. Pueri uocantur, cellarij, coqui nultuantur. Quæro quid sit? Dicitur mulsum & alicam poposcisse, à balneo exisse. Excedebat, inquit, cœna eius diem? minime. Valde enim frugaliter uiuebat, nihil cotidie sumebat nisi noctem. Itaq; crebro dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum: Vos, inquit, illud & lychnobium dicetis. Non debes admirari si tantas inuenis uitiorum proprietates, uaria sunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est, multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam sequentium. Faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent, His distorti plurimum, & omnibus & inter se dissident. Causa tamen præcipua mihi uidetur huius morbi, uitæ communis fastidium. Quomodo cultu se à cæteris distinguunt, quomodo elegantia cœnarum, mundiciis uehiculorum, sic uolunt separare etiam temporum dispositiones: nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui ut ita dicam, recto uiuunt. Ideo Lucili tenenda nobis uita est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum. Illam sequentibus omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus noua alia uita est, quàm contra aquam remigantibus. Vale.

EPIST. CXXIIII De abstinentia & temperantia esus, & de adulatione uitanda, & duobus rerum generibus, quæ nos inuitant aut fugant.

ITinere confectus incōmodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum nisi me. Itaq; in lecto lassitudinem pono, hanc coqui ac pistoris moram boni consulo. Mecū enim de hoc ipso loquor, quàm nihil sit graue, quod leuiter excipias. Quod indignandū nihil, nisi ipse indignando astruas. Non habet panē meus pistor, sed habet uillicus, sed habet atriensis, sed habet colonus. Malum panem, inquis, Expecta, bonus fiet, etiam illum tenerum tibi & siligineū fames reddet. Ideo

Ideo non est ante edendum quàm illa imperet. Expectabo ergo nec ante edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum fastidire desiero. Necessarium est paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & instructis, a dijs optantem prohibent, & occurrūt. Quicquid uult habere nemo potest, illud potest, nolle quod nō habet, rebus oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis est, bene moratus uēter, & cōtumeliæ patiens. Aestimari non potest, quantā uoluptatē capiam ex eo, quod lassitudo mea sibijpsa acquiescit. Non unctiones, non balneum, non ullū aliud remediū quàm tēporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit, hæc qualiscunq; cœna Diali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi sumpsi subito. Hoc enim est simplicius & uerius. Nam ubi se pręparauit & indixit sibi patientiam, non æque apparet, quantum habet ueræ firmitatis. Illa sunt certissima argumēta quæ ex tempore dedit, si non tantum æquus molestiam, sed placidus aspexit, si non excanduit, non litigauit, sed quod dari debere, ipse sibi non desiderando suppleuit, & cogitauit, aliquid consuetudini suæ sibi nihil deesse. Multa quàm superuacua essent non intellexímus, nisi cum deesse cœperunt. Vtebamur illis, non quia debebamus, sed quia habebamus. Quàm multa ante parabamus, quia alij parauerunt, quia apud plerosque sunt. Inter causas malorum nostrorum est quod uiuimus ad exempla, nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nollemus imitari, cum plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur: & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est. Omnes iam sic peregrinātur, ut illos Numidarū præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedat. Turpe est nullos esse, qui occurrentes uia deijciant, ut qui honestum hominem uenire magno puluere ostendant. Omnes iam mulos habent, qui crystallina & murrina & cęlata magnorum artificum manu, portent. Turpe est uideri uas te habere sarcinas totas, quæ tuto concuti possint. Omnium pædagia oblita facie uehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est neminem esse in comitatu puerorum, cuius sana facies medicamentum desideret. Horum omnium sermo uitandus est. Hi sunt qui uitia tradent, & aliò aliunde transferēt. Pessimum genus horum hominum uidebatur, qui uerba gestarent. Sunt quidam qui uitia gestant. Horum sermo multū nocet. Nam etiam si non statim proficit, semina in animo relinquit, sequiturq; nos etiam cum ab illis discesserimus, resurrecturum postea malum. Quemadmodum qui audierunt symphoniam secum in auribus modulationem, illa ad dulcedinem cantumq; cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi. Sic adulatorum & praua laudantium sermo diutius hæret quàm auditur, nec facile est animo dulcem sonum excutere, prosequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ sunt aures, malis uocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admissæq; sunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur uerba Virtus, & philosophia & iustitia, uerborum inanium crepitus est. Vnà felicitas, est bonæ uitæ, facere omnia libere, frui patrimonio, hoc est uiuere, hoc est se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis uita decurrit, dubitamus. Quid iuuat sapere, & ętati non semper uoluptates decerpturæ, interim dum potest, dum poscit ingerere frugalitatem, ultro mortem pręcurrere, & quicquid illa ablatura est, iam sibi interdicere, Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam, Quotidie sobrius prodis, sic cœnas, tanquā ephemeridem patri approbaturus. Non est istud uiuere, sed alienæ uitæ interesse. Quanta dementia est hæredi suo procurare, & sibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hæreditas. Plus enim gaudebit tua morte quo plus acceperit. Istos tristes et supercilios alienæ uitæ censores siue hostes, publicos pædagogos, assis ne feceris. Nec dubitaueris bonā uitam, quàm opinionem bonā malle. Hæ uoces non aliter fugiendæ sunt, quàm illæ quas Vlysses nisi alligatus præteruehi noluit. Idē possunt, abducunt à patria, à parētibus, ab amicis, à uirtutibus, & in turpem uitam ac miseram, ubi turpius illidunt. Quanto satius est rectum sequi limitem, & eò se perducere, ut ea demum sint tibi iucunda, quæ honesta? Quod assequemur, si fecerimus duo esse genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, ut diuitiæ, uoluptates, forma, ambitio, cætera blanda & arridentia. Fugent, labor,

Universidad de Deusto
Biblioteca

mors,dolor,ignominia,uictus astrictior. Debemus itaq; exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus,& ab inuitantibus recedamus, aduersus petentia concitemur. Non uides quàm diuersus sit ascendentium habitus & descendentium? Qui per pronum eunt,resupinant corpora,qui in arduum, incumbunt. Nã si descendas,pondus suum in priorem partem dare,si ascendas,retro abducere,cum uitio Lucili consentire est. In uoluptates descenditur, in res asperas & duras subeundã est. Hic impellamus,corpora illic refrenemus. Hoc nunc me existimas dicere, Eos tantum pernicioſos esse auribus nostris,qui uoluptatem laudant,qui dolores, metus per se formidabiles res incutiũt. Illos quoq; nocere nobis existimo,qui nos sub specie Stoicæ sectæ hortantur ad uitia. Hoc enim iactant, solum sapientem & doctum esse amatorem,solus apte ad hanc artem æque combibendi & conuiuendi sapiens est peritissimus. Quæramus ad quã usq; ætatẽ iuuenes amandi sint. Hæc græcæ consuetudini data sint. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo est casu bonus,discenda uirtus est. Voluptas humilis res & pusilla est,& in nullo habenda pretio,communis cum brutis animalibus,ad quàm minima & contemptissima aduolat. Gloria uanum & uolatile quiddam est,auraq; mobilius. Paupertas nulli malum est nisi repugnanti. Mors malã
aliter ius aquum nõ est. Quid quæris? Sola † in æquo est generis humani. Superstitio error insanus est, amandos timet,quos colit uiolat. Quid enim interest, utrum deos neges, an infames? Hæc discenda,immo ediscenda sunt, non debes excusationes uitio philosophiæ suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quẽ ad intemperantiam medicus hortatẽ. Vale.

EPISTOLA. CXXV. Quod bonũ non sensu,sed intellectu comprehenditur. Et quod bonum in nullo est,nisi in quo ratio.

POssum multa tibi ueterum præcepta referre, Ni refugis tenuisq; piget cognoscere curas. Non refugis autẽ,nec ulla te subtilitas abigit. Non est elegantiæ tuæ tam magna sectari. Sicut illud probo,quod omnia ad aliquẽ profectum redigis, & tũc tantum offenderis,ubi summa subtilitate nihil agitur,quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur,utrũ sensu an intellectu comprehendatur bonũ. Huic adiunctũ est,ita mutis animalibus & infantibus non esse. Quicunq; uoluptatẽ in summo ponũt, sensibile iudicãt bonũ,nos cõtrà intelligibile,qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent,nullã uoluptatẽ reijceremus. Nulla enim nõ inuitat,nulla nõ delectat. Et econtrario nullũ dolorẽ uolentes subiremus,nullus enim non offendit sensum. Præterea nõ essent digni reprehẽsione, quibus nimiũ uoluptas placet, quibusq; summus est doloris timor. Atqui improbamus gulę ac libidini deditos & contẽnimus illos qui nihil uiriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autẽ peccãt, si sensibus,id est iudicibus boni ac mali,parẽt? His enim tradidistis appetitiõis & fugæ arbitriũ. Sed uidelicet ratio illi rei præposita est, quẽadmodum debeat de uita, quemadmodũ de uirtute, de honesto,sic et de bono maloq; constituí. Nam apud istos uilissimæ parti datur de meliore sententia,ut de bono pronuntiet sensus,obtusa res et hebes,et in homine quàm in aliis animalibus tardior. Quod si quis uellet non oculis,sed tactu minuta discernere, subtilior ad hoc nulla acies quàm oculorũ & intẽtior daretur,bonũ malumq; dignoscere: uides in quãta ignorãtia ueritatis uersetur, & quàm humi sublimia ac diuina proiecerit, apud quẽ de summo bono maloq; iudicat tactus. Quemadmodũ,inquit,omnis scientia atq; ars aliquid debet habere manifestũ sensuq; cõprehensum,ex quo oriatur & crescat: sic beata uita fundamentũ & initiũ à manifestis ducit,& eo quod sub sensum cadit. Nempe uos à manifestis beatã uitã sui initium capere dicitis. Dicimus beate esse,quæ secundũ naturã sunt. Quid autẽ secundũ naturam sit,palam & protinus apparet. Sicut quid sit integrũ,quod cõtingit protinus nato,non dico bonũ,sed initiũ boni. Tu summũ bo
aliter latẽtem mixq; incæptum nũ uoluptatẽ infantiæ donas,ut inde incipiat nascẽs,quò cõsummatus homo puenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illũ in materno utero † iacẽtem sexus quoque incerti,tenerũ,& imperfectũ,& informẽ,iam in aliquo bono esse,aperte uideretur errare. Atqui quãtulũ interest inter eũ qui cũ maxime uitã accipit,& illũ qui materno rum uiscerũ latẽs onus est? Vterq; quantũ ad intellectũ boni ac mali æque maturus est, & non magis infans ad hoc boni capax est,q; arbor,aut mutũ aliquod animal. Quare

autẽ bonũ in arbore animaliq; muto nõ est? quia nec ratio,ob hoc infantiæ quoq; non est,nã & huic deest. Tũc ad bonũ perueniet, cũ ad rationẽ peruenerit. Est aliquod irrationale animal. Est aliquod nondũ ratiõale. Est rationale sed imperfectũ. In nullo horũ bonũ,ratio illud secũ affert. Quid ergo inter ista quę rettuli distat? Nũ quod erit bonũ in eo quod irrationabile est? In eo quod nondũ rationale est, tũc esse bonũ non potest, sed imperfectũ iã potest esse bonũ,sed nõ est. Ita dico Lucili, bonũ nõ in quolibet corpore,nõ in qualibet ętate inuenitur,et rantũ adest ab infantia,quantũ à primo ultimũ, quã tũ ab initio perfectũ,ergo nec in tenero modo coalescente corpusculo est. Quid ni non sit? Nõ magis q; in semine hoc. Si dicas,aliquod arboris,aut sati bonũ nouimus, hoc non est in prima fronte,quæ emissa cũ maxime † solũ rũpit. Est aliquod bonũ tritici,hoc nondũ est in herba latente,nec cũ folliculo se exerit spica mollis,sed cũ frumentum æstas & debita maturitas coxit. Quẽadmodũ omnis natura bonũ suũ nisi cõsummata non profert,ita hominis bonũ non est in homine,nisi cũ in illo ratio perfecta est. Quod autẽ hoc bonũ,dicã. Liber animus est ac rectus,alia subijciens sibi,se nulli. Hoc bonũ adeo nõ recipit infantia,ut puerilia non speret,adulescẽtia improbe speret. Bene agitur cũ senectute,si illuc lõgo studio,intentoq; peruenit. Si hoc & bonũ. & intelligibile est, Dixisti,inquit,,aliquod bonũ esse arboris,aliquod herbæ. Potest ergo esse aliquod & infantis. Verũ bonũ nec in arboribus,nec in mutis animalibus est, hoc qđ in illis bonũ est,prædicatione bonũ dicitur, Quod est,inquis? hoc quod secundũ naturã cuiusq; est. Bonũ autẽ cadere in mutũ animal nullo modo potest. Felicioris meliorisq; naturæ est,nisi ubi rationi locus est,bonũ nõ est. Quatuor hæ naturæ sunt, arboris,animalis,hominis,et dei. Hæc duo que irrationalia sunt eãdem naturã habẽt. Illa diuersa sunt,quod alterũ immortale, alterũ mortale est. Ex his ergo unius bonũ natura perficit,dei,scilicet: alterius,cura hominis,Cętera tamẽ in sua natura pfecta sunt,nõ uere pfecta à quibus abest ratio. Hoc enim demũ perfectum est, quod secundum uniuersam naturã pfectum est. Vniuersa autem natura rationalis est, cætera possunt in suo genere perfecta esse. In quo nõ potest beata uita esse, nec id potest quo beata uita efficit, Beata autẽ uita bonis efficitur. In muto animali beata uita nõ efficitur. In muto animali bonũ nõ est. Mutũ animal sensu comprehendit præsentia,præteritorũ reminiscitur, cum id incidit quo sensus admonetur: tanquã equus reminiscitur uiæ cum ad initium eius admotus est. In stabulo quidẽ nullius uiæ,quãuis sæpe calcatæ,memoria est. Tertium uero tempus,id est futurum,ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorũ uideri perfecta natura,quibus usus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus cõstat,præterito,præsente,& futuro. Animalibus tantum quod breuissimum est in trãscursu datum,præsens præteriti rara memoria est,nec unq; reuocatur,nisi præsentium occursu. Nõ potest ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta esse natura. Aut si natura habet,hoc habet,quod habẽt & sata. Nec illud nego ad ea quę uidentur secũ dum naturam,magnos esse mutis animalibus impetus & concitatos,sed inordinatos ac turbidos. Nũq; autẽ aut inordinatũ est bonũ,aut turbidũ. Quid ergo,inquis,Muta animalia perturbate & indispositè mouentur? Dicerem illa perturbate & indispositè moueri,si natura illorum ordinem caperet. Nunc mouentur secundũ naturã suã. Perturbatum enim id est,quod esse aliquando & nõ perturbatũ potest. Solicitũ est, quod potest esse securum. Nulli uitium est,nisi cui uirtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne tẽdiu teneã,aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua uirtus,erit aliquid perfectum,sed quale,nec bonũ absolute,nec uirtus, nec perfectũ. Hæc enim rationabilibus solis contingunt,quibus datum est scire,quare. quatenus,quẽadmodũ. Ita bonũ in nullo est,nisi in quo ratio. Quò nunc pertineat ista dispu tatio quæris,& quid animo tuo profutura sit? dico. Et execret illũ,& acuit,& utiq; aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico,nullo modo prodesse possum magis,quàm si tibi bonum tuum ostendo,si te à mutis animalibus separo,si cum deo pono. Quid, inquam, uires corporis alis & exerces? Pecudibus istas maiores ferisq; natura concessit. Quid exolis formam? Cum omnia feceris,à multis animalibus decore uinceris. Quid capillum

Universidad de Deusto
Biblioteca

ingenti diligentia comis: Cum illum uel effuderis more Parthorum, uel Germanorũ modo uixeris, uel ut Scythæ solent, sparseris, in quolibet equo densior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formosior, Cum te ad uelocitatem paraueris, par lepusculo nõ eris. Vis tu relictis in quibus uinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum: Quid hoc est: animus, scilicet, emendatus ac purus, æmulator dei, super humana se extollens, nihil exrra se sui ponẽs rationalis animalis. Quod ergo in te bonum est: Perfecta ratio. Hanc tu ad summum finẽ euoca, inquantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te iudica, cum tibi gaudium omne nascetur. Cum in his quæ homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris, nõ dico quod malis, sed quod uelis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias. Tũc habebis tuum bonum, cũ intelliges infelicissimos esse felices. Vale.

Libri uicesimi secundi & ultimi epistolarum finis.

IN LIBRVM XXII. EPISTOLA. CXXII.

a Satiant peritos. In alijs erat satiat. Restituimus ordinẽ sermonis, & præter exemplariũ auctoritatem, pro satiat reposuimus scenæ.

EPISSTOLA. CXXIIII.

a A nobis optandum prohibent. in alijs erat à diebus, legendum arbitror à dijs. Quãquã abesse uidetur pronomen quæ, quæ à dijs. In alijs erat, instructis nobis optatum prohibẽt & occurrunt.

b Dubitamus cp iuuat sapere, & ætati non semper uoluptates decepturæ. Interim dũ poscit ingerere frugalitatẽ, eo ut mortẽ præcurrere, & quicquid illi ablatura est tã sibi interire. Quũ non suffragarẽtur exemplaria, diuinandũ erat. Vide num hæc placeat lectio. Dubitamus. Quid iuuat sapere, & ætati nõ semper uoluptates decerpturæ, interim dũ potest, dũ poscit, ingerere frugalitatẽ ultro mortẽ præcurrere, & quicqd illa ablatura est. sibi interdicere

EPISTOLA. CXXV

4 Sexus quocp inceptum. Sic prior editio. alius habebat, Sextus quocp incerti, alius, Sexuscp conceptum. legendum arbitror, uixcp inceptum.

APPENDIX ANNOTATIONVM IN EPISTOLAS SENECAE

Erasmus Roteroda. Lectori.

QVum epistolarum opus iam aliqua ex parte esset excusum, allatum est exemplar è Brabantia, ex cuius collatione si qua prius fefellerãt restituimus. Ea quoniam in contextũ inseri non poterant, hac appẽdice subiecimus: notauimus obiter & illa quæ operariã incuria cõmitti solent, præsertim si quid uideretur alicuius momenti.

In librum epistolarũ primum

Pagina. 78. Versu. 8. pro Decio Tribuno, quidam codex habebat: Dextro tribuno.
Versu. 16. pro Aut si forte. At si forte. Et uer. proximo, Quid te ipse, ut separetur à superioribus: & ducẽris prius, penultima circũflexa scribendũ arbitror, posterius prima acuta ducens
Vers. à fine epistolæ 1. Codex unus habet, appositum paruo constat, Qua adiectiuncula non erat opus, si scriptum esset expositum,
Versu. à fine paginæ penultimo, pro uulgus sciat, quidam habebant uulgo sciat, ut adhæreat quod sequitur, qui inspexerit propius.
Pag. 79. epist. 5. uers. ab initio epist. 11. prõ tanta efficacia expertus es, erat tantæ efficaciæ. Recte erat, tam efficacia. Hinc uer. 5. in fine uersus, dele ut, redundãs.
Versu à fine epist. 5. pro Erymachũ & Poliænum, erat Hermachũ & Polyænum. Hermachi & Polyæni, quibus Epicurus moriens suos hortos & scholæ successionem delegauit, meminit Diogenes Laertius in uita Epicuri.
Pag. 81. uers. 18 pro Epicurum complicamus, rectius erat cõpilamus. Sentit enim se suffurari ex Epicuro quæ tradit.
Pag. 84. uers. à lege certæ. Item uer. 11. rectius erat, præter ipsam.
Pag. 84. uer. 4. commodius erat, Vbi se colligebat, uerecundiam bonum &c.
Vers. à fine epist. 7. pro qui non actus, erat, qui non præsens. Vtracp lectio probabilis. argutior tamen uidetur hæc, ut cogitatus participium sit non nomen.

In librum secundum.

Pag. 86. uer. à fine 9. Quod ego. Itẽ uer. penul. quod nõ est, malũ facio. Distinctio cõmodior est.
Pag. 88. uer. à fine 11. Nõ est nostræ professiõis uulgi fauores appetere: Hæc uerba nõ habebantur in exemplari quodam. Et uidentur adiecta uel ab interprete uel ab annotatore, quanquã inepte. Necp enim hoc sentit non esse expetendum uulgi fauorem, sed philosopho dissimulandum, quod amore quietis fugiat principum commercium, quoniam si præ se ferat affectum suum, hoc ipso damnat principum consuetudinem, quod profitetur se fugere. Ver. ab

Versu ab ultimo 17. quã oderint, alias oderunt, hoc ad sensum minimũ refert, oderũt tamẽ cõmodius est. Sentit enim plures, supputatis emolumẽtis accedere ad homicidiũ, cp odio gratuito. Ab hinc uer. 4. Rectius erat, ne in contẽptũ nos, inuidiæ timor transferat. Sentit enim fieri, ut dum præ nobis ferimus, quod cõtemnimus inuidiam, incidamus in aliud malũ, ut contẽnamur. Magnis enim inuidemus, abiectos cõtẽnimus. Timere autẽ humilis est animi,
Pag. 89. Deniqp initium omnium rerum. In quibusdam rectius erat, consilium omnium rerum quamquam utracp lectio proba.
Pag. 90. uer. à fine epistolæ, 5. distinctio mendosa est. cõmodior erit, si deleta cõiunctione &, ita Legas. Quod futuri tẽporis incerta sors uoluit quare potius à fortuna impetrẽ, ut det, cp à me, ne petam: Voluit autem dissyllabum esse.
Pag. 91. uer. ab imo 9. operarum lapsus est, qui [illegible]eratur etiam.
Pag. 92. uer. à principio epistolæ 2. nõ interfit. nõ aberat in quibusdam, & redundat sententiæ.
Ver. ab imo 18. quod existimes me dicere. ut te admoueas. &c. nõ displicebat quod quidã habebat, quod existimes me ducere te ad modicas cœnas. &c.
Versu ab imo 11. pro ad paululum, haud dubium quin legendũ sit, ad palum: quod solent tyrones præludentes ad pugnam. Et aliquanto post, dipondio melius quam dispondio.
Ver ab imo 5. Vitiata est distinctio, quam ita restitue. Et quidẽ gloriatur nõ toto asse pasci. Metrodorum qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc. &c. Et paulo ante, scribe. Polyænũ.
Ver. ab imo 3. Nõ enim iucũda res, Al. horrida res. Prior argutior est lectio. Ipsa res per se non est iucunda, sed animi sic instituti summa uoluptas est.

In librum tertium.

Pag. 95. uer. ab initio epistolæ 14. Librariorum incuria, sordidos est, pro sordidus.
Ver. ab imo 13. lege discedit, quamquam utracp lectio tolerabilis.
Pag. 96. uer. 2. ad de his quæ notauimus in hũc locum, in quodã, pro angelus esse æmulus. Minutius est, quod in fine huius epistolæ Pithoclea scriptũ repperi, pro Pythoclea, Nã intepretanda, pro interpretãda lapsus est operarum
Pag. 97. uer. ab imo, 5 distingue, difficultate, dicentur.
Pag. 99. uer. 2. pro inuenticium, quidã habebat inuectricium.
Ver. 10. qui fluminibus innatant, melius, quæ fluminibus innatant.
Item uer. à fine epistolæ 5. lege imperfecta.
Pag 102. uer. penultimo, lege anni, pro ani.
Pag. 104. uer. 16, Magis quis ueneris habebat quidam: & magis arridet.

In librum quartum.

Pag. 105. uer. 22. ab initio epistolæ: ostẽdet mihi lepidũ philosophum. Quidam habebat Marci lepidi philosophum, sde altera mihi magis probatur.
Ver. à fine 12. Quidam sic habebat, quod illi genus insaniæ hilare cõtigerit. Nec dubium quin hæc germana sit lectio. Eam lectionem Rodulphus Agricola sua manu notarat.
Pag. 106. uer. ab initio epistolæ 11. Quidã habebat annotatũ, & si exarmauerit eum tempestas Alioquin uidetur exarmare positum neutraliter.
Ver. ab imo 5. nonne, alius, næ. & sane elegantius.
Pag. 107. uer. 1. Quidam habebat, iratus morti.
Ver. à fine epistolæ 4. Quidam habebat, alias esse, alias uideri.
Pag. 107 uer. ab imo 10, pro, iam per maxima, Rodulphus diuinauit, impar maximo. Id si recipimus, ita legendũ est, & in totum impar maximo uiro optio est, turpe etiam nũ deos fatigare. Prior lectio mihi magis arridet, nisi quod pro & nunc, legendum est, etiamnum.
Pag. 108, Initio epistolæ. Inquiro in te, rectius habebatur, quam à te.
Pag. 109. uer. à fine epistolæ 4. pro priorem quidã habebat, apertiorem. Forte potiorẽ, aut pro niorem erat initio scriptum.
Ver. ab initio epistolæ 3. perducta rectius.
Pag. 110. uer. à fine prioris epistolæ 6. Propterea ad me &c. Codex quidã ita legebat, Propera ad me, sed ad te prius, profice & ante. &c.
Ver. ab hinc 3. perfecte rectius erat. perfecto, ut respondeat, proficienti,
Ver. ab initio posterioris epistolæ 11. repone, quod, initio uersus.
Hinc uer, 3, pro Sin, rectius leges, Sine,
Pag. 112, uer, ab initio editolæ prioris 5, scribe, notorem, Quidam habebat uocatorem,
Pag. 113. uer. 25. pro Vinicius quidã habebat, Vatinius. At nõ placet, Pro Echeri, Aterij, quod probatur.
Pag. 114. uer. à fine 8. ipsa raritate commendat. Aut legendũ est, commẽdãtur, aut quod in quodam repperimus. Ipsa se raritate commendant.
Pag. 115. uer. ab initio prioris epistolæ 5. Quidam habebat. Nam magnitudo non habet certũ modum: & mihi probatur,

In librum sextum.

Pag. 119. uer. 11. pro, In iter, quidam habebat, comiter, & placet, cpcp altera quocp tolerabilis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ver.à fine epistolæ 19. sic erat in quodam: Seruus est,hoc illi,alijs non nocebit,sed non admodum placet.
Ver.ab eodem fine 8. Sic legebatur in quodã, nõ quod nos offendant quod lædãt,sed ad.&c.
Pag.110.uer.ab initio epistolæ 7. Rectius ita scriptum erat in quodã,uis scire quid philosophia promittat generi humano? Consilium.
Ver.à fine 15. Rectius habebatur in quodam,Vtinam tãtum non prodessent. Nocẽt.uim enim cõiunctionum supplet pronuntiatio: post silentium acutiore uoce accinitur,nocent.
Pag.111.uer.ab initio epistolæ 8.pro nobis,satis resistentem reposui nouis,satis resistentẽ, atq; hanc esse germanam scripturam,res ipsa loquitur.
Ver. ab imo 11. pro Nunc uaco,rectius erat,non uaco. Quanquam alterius lectionis idem est sensus,si legatur per interrogationem.
Pag.112.uer.ab initio epistolæ 8.pro auarissimus Rodolphus notarat, auersissimus,et placet.
Ver.15.pro ægritudinis exemplar habebat,res.
Ver.à fine epistolæ 9.rectius habebatur,omnes præoccupati sumus, ut hic additũ colon aut comma,separet à superioribus sequentia,
Ver. Indidem 5.habebat recte,quod nos retentæ,Rodolphus annotarat,receptæ (&c.

In librum septimum.

Pag 113.uer.ab imo 5.rectius habebatur,Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliqd
Pag.114.uer.3. ad quos primos fortuna publica reipublicæ opes &c. sed altera lectio magis probatur. Item in media epistola scribe Hermachum,siue Hermarchum.
Ver .ab imo 17.pro lassauerunt, erat sapabunda, quod Rodulphus annotarat, lapsabunda. Nam lassauerunt sine dubio uox est supposititia.
Pag.115,uer.ab imo,10.pro eripior,rectius habebat erepo.
Ver.ab initio epistolæ 9.pro ferebat,melius erat,uexabar. (tur,
Ver.à fine 6 rectius erat,non cum mari nauseam effugere.
Ver.penult.pro accepit,excipit, pro quo Rodulphus notarat exprimit. Ac mihi sane proba
Pag.116 uer.2.pro talaria,,erat calcaria,pro ferierit,fecit. Nam grammaticorum filij negant ferrio habere præteriti uocem.
Podagra uero ioco dicitur utrunq; pedẽ fecisse dextrũ, quod sic æquasset, ut nihil interesset.
Ver.ab imo epist.7 pro interim futurũ,melius erat interfuturũ. Indidem uer.11.pro idẽ erat Itidem ab Agricola annotatũ. Primũ erat,id est,uer.proxime sequenti erat,quod ipsa erogaucro,
Ver.penultimo habebatur,alloqui me non dessi.
Pag.118.uer.ab initio epistolæ 1.pro recentem,rectius erat,retentum.
Pag.119,uer 11,commodius erat,agitata inter se atma.
Ver.à capite epistolæ 3.scribe Haphe.
Ver.à fine 7.aut turris,non erat. Et hæ duæ uoces officiunt sensui,mox pro æque sint.rectius erat æquẽ sit. Mox proximo pro efficiẽtiã,melius erat,efficiẽtia, hoc est ea quæ adferũt exitiũ.
Pag.120.uer.3.pro percussit erat,percurrerit, fortasse.percucurrit rectum erat.
Pag,121 .uer . ab imo 8.melius egẽt.Indidem 3.melius perit.
Pag.122.uer.epist.ultimo,pro moras.habebat consulta,an recte uide.
Ver.ab epist.initio 4.pro , ad nostrũ aluum ,Rodulphus legendum putat, ad nostrũ album, ut intelligas ad iudicium Stoicorum. Et magnopere placet Roduphi sententia.
Ver.paginæ ultimo pro,ita,habebatur,nec.
Pag.124.uer.ab imo.11.temperantissimum.
Pag.125.uer.epist.prioris primo.Etiamnum rectius.
Ver.posterioris epist. primo eadem uelle, erat,ne eadem uelle uidear. Indidem uer.5, pro maxime,cum maxime.

In librum nonum.

Pag.140.uer.penultimo,pro cingit erat,tingit,mea sententia commodius.
Pag.141.uer 5.erat,quia boni sunt. Scribendũ arbitror,qua boni sunt, ut qua sit pro quatẽus.
Pag.144 uer.à fine epistolæ 5.pro male laxandos,Rodolphus notarat,malacizãdos. Et placet uehementer.
Pag.145.uer à fine 6.Quod nos diuinauimus de malacia,idẽ annotarat Rodolphus,addẽs Cæsarem in commentarijs belli gallici,hac uoce notare segnem & immotum maris torporem.
Ver.ab initio 6.pro nostrorum melius erat asperum.
Ver.10.rectius habebat tum lectio tum distinctio ad hũc modũ, etiamsi tormentorum fortis patientia optabilis non est,etiamnum interrogo &c. Item uer.17. Optabilem rẽ putas moratem? Ver.à fine 19,nollem quæ uelles.
Pag.147.uer,à fine episto.7 Scribe accipiant.
Pag.148 uer.ab imo 10.scalpello aperitur,Indidẽ 6. Vt fortiter. Itẽ 4.ab imo,pro,excitet.exigat.
Pag.149.uer.à fine epistolæ penultimo, habebat,ad uim afferendam.
Pag.150.uer.ab imo 4.magna sunt decora,& mox.uario exitij genere. Rursus ultimo.repẽtina pag

Pag.152.uer.8.pro & iam nunc,lege,etiam nunc.
Pag.153.uer.15.melius erat,afflatur,maximum eius bonum est fixum.
Ver.à fine epistolæ 9.Imperitis.
Pag.154.uer.14.inuitis exit,pro in uijs:annotauit Rodulphus Acmox,sic & hos,pro,sic & his, habebat exemplar.
Pag.156.uer,4.pro & uitæ. Vitæ. Rursus 11.pro proximis,rectius habebat,pro maximis.
Ver ab imo 18.Rectius habebat,& ut non deseratur,affligitur.
Ver.indidem 13.quarum in ipso flore &c.
Versu ub imo 3.dele coninnctionem,&
Pagi,158.uer.a fine 10.pro,ex hora est.extra eũ. Indidem.uer.7.& quod in quadam. Item uer. proxime præcedenti,pro ubi,unde.
Pag.159,uer.ab initio epist.7.hanc iuniores sequamur. Præterea rectius arbitror, in hac cꝫ in
Pag.166.uer.11. non & animum. (hoc.

In librum de beneficijs primum annotatiuncularum appendix.

In cap.1.uer.2.nocentius nõ inerat uetustissimo codice,doctus aliquis suppleſse uidetur:sed non minus quadrabat,turpius,quod reposuerat Agricola noster.
Ver.14.de quo queri. Rodulphus recte annotauit decoquere. Nam & uetustissimus codex habebat decoquere. Siquidem decoxisse dicuntur,qui soluendo non sunt. Et paulo ante pro defertur,habebant quidam refertur. Ac paulo post.pro,gratiam corrumpimus, quidam codex habebat,ita gratiam corrumpimus,ut ita sit pro itaq;.
Ver.ab imo 13. pro necessitate,Rodulphus annotarat,liberalitate. Certe uox necessitate,non congruit sensui.
Cap.2.uer.ab imo capitis.3,pro,aut timiditas,uetus codex habebat inuitatio : alius habebat tumulatio,pro quo Rodolphus annotarat,cumulatio,quod probo,quanꝫ & imitatio tolerabilis erat lectio. Nam uetustissimum habebat timidatio. Fit autem interdũ aliquis gratus,uel ob hoc ipsum,quod beneficijs obruitur.
Cap.4.putemus certe paruum ingerere sacril. Rodulphus annotasse uidetur,paratũ ingens sacrilegium. Vetustissimus codex habebat,parum se gratum gerere,sacrilegium sit, quam arbitror germanam esse scripturam:
Cap.7.Pro,Indecẽtissimum sponsaliorum genus. Agricola recte narrat,legendum ,Decentissimum:loquitur enim,non de re,sed de peruersa hominum opinione.
Eodem superius,ante hæc uerba,Non quanta quæq; sunt, Agricola putat multa desiderari in omnibus exemplaribus. Item pro,alienæ uxori anulum,ille legit æmulum:nec abhorrebant ab hac lectione uetustissimi codicis uestigia.
Eodem,iam raptam. Agros spargere,uetustissimus codex habebat locum hunc uetusta manu correctum in hunc modum. Iam rapta spargere,sparsa rapaci auaritia recolligere,ut tã sit initium nouæ sententiæ.
Cap.11. Recipere non desidero,Rodulphus annotarat,Recipe,nõ desidero. Vtraq; lectio probe habet.
Cap.12.Quod usus breuis deleat. Dederat habebat exemplar antiquissimum,Rodulpus recte notauit,deterat. Annotarat & ordinem,tempus,locum,personas obseruet. Vetustus habebat,& personas,sed ascripta supra uersum coniunctione.
Cap.13. Rodulphus mea sẽtẽtia,recte uertit ordinẽ duarũ syllabarũ,quàm hostiũ tã amicorũ.
Cap.14. Quis patitur sibi imputari? Sensus requirit aliquod uerbum, Rodulphus addiderat communia.
Non eadem comitate. In editione quam habuit Rodulphus Agricola,bis erat,non eadem,un
de coniecit legendum,non eadem fronte,non eadem comitate.
Et librorum orbitas; Vetustum exemplar habebat,libera orbitas. Sentit enim de libertate cõ
dendi testamenti,quæ non est parenti liberorum. Mox pro excogitat,erat,cogitet.
Cap.15. quam uirtutum modus fecit. Rodulphus mauult uirtutem. Ac simile quiddam habebat annotatum uetustissimus codex. Mox nepotari,quod prius diuinaueramus reperimus expresse scriptum,in uetusto codice,manu descripto. Item,ostẽtare libet, Rodulphus recte adiecit,sed quod.
Paulo ante,pro quilibet casus, Vetustum exemplar habebat annotatum,liber casus.

In librum beneficiorum secundum.

Cap.1.si sibi raperet,Quidam habebãt eriperetur,Rodulphus mauult præriperetur,ae mox, Nullamq; meretur gratiam,rectius erat in uetusto codice,nullamq; inijt gratiam.
Cap.6.scribe Verrucosus. Ac mox pxo Aelio,uetustus codex habebat, Aellio ,dictione tetrasyllaba.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cap.10. Quid ni ego illi sum indicaturus. Ex uetusto codice ita rectius legi collegimus. Quid ni? Ego illi non sum &c.
Cap.11. pro,& omne uetus habebat,ut omne,& meo iudicio rectius.
Cap.12. Nemo in id accipiendo. Rodulphus pro,in.recte mutauit enim.
Cap.13. non an seruirent seruitutem. Quidā pro seruitutem habebant, seruituri: Alij seducti. Ex his uestigijs facile colligitur,pro seruitutē,legēdū,sed utri: Atq; ita notarat Rodulphus.
Cap.14. quibus iam ante dignitatem debent. Rodulphi codex habebat,quibus iam aut salutē aut dignitatem debent. Ac mox pro clientium, uetustus codex melius habebat debentium. Prior tamen lectio uidetur argutior: officijs enim deuincti fiunt clientes.
Cap.17 qua quondam fuit. Rodulphus recte legit,quæ quondam fuit.

In librum beneficiorum tertium.

Cap.4. nō in memoriam reducamus. In uetustissimo codice aberant hæc uerba in memoriā. Videntur adiecta ab enarratore. Id ipsa sermonis structura satis arguit. Porro Seneca & aliàs gaudet hoc uerbo uti,pro renouare,siue repetere,sine ulla dictione. Mox quod præterierit melius in uetusto exemplari,quod præterijt. Rursum mox,uitam suam transtulit. Agricola mauult,transilit. Mox,præsentium uel inutilius,at præteritorū memoria &c.habebat exemplar uetustissimum.
Cap.5. Et si quod alius humilius,aliud habet uetus.
Cap.6. Non est in ullam,lege in ulla.
Cap.7. hoc enim speciosissimum est in illo,in illo aberat in uetusto codice.
Cap.10. lege,conscientiam latent.
Cap.17. pro de quo quare, Vetustissimus codex habebat,decoquat,nec dubium quin hæc sit germana scriptura. In fine huius capitis,existimat pro æstimat,operarū incuria positū est.
Cap.18. paria in illos licent. Melius habebat codex uetus,paria illis licent.
Cap.21. Attenus prætor, Rodulphus mauult,Atteius.
Cap.26. omnis seruiendi placebat occasio. Melius Agricola sæuiendi.
Cap.28. ubicunq; fecit nomen illustre Rodulphus pro fecit,non male diuinat,fulsit.
Cap.29. eoq; illis meliores. Vetus codex habebat,æque & illud,meliores.
Aspice rhenum,uetus codex habebat, Henum.
Aspice trabes &c. pro altissimam,uetus codex rectius habebat, altissimas ut respondeat illi quod sequitur,latissime fusas.
Cap.30. non tantum aluisse, Rectius Agricola ali se. Nec abhorrebant uestigia uetusti codicis, in quo erat alisse,alius addiderat u,ut fieret aluisse.
Deinde non quæramus,melius in uetusto,non quærimus.
Cap.31. eum maxime prementia. Vetustum exemplar rectius habebat,cummaxime. Sic enim solet Seneca loqui,pro q; maxime.
Aliquanto post,pro continuet, Rudolphus mauult,concinnet.
Cap.32. uolentibus legibusq;. Vetustus habebat lætisq;.
Cap.38. pro exempla sunt,Rodulphus maluit,subeunt.

In librum beneficiorum quartum.

Cap.2. De ordine disputas. De re tota,& de potestate eius ambigitur. Tolerabilis erat hæc lectio. Ex uarietate scripturæ colligit Rodulphus ita legendū,de ordine putas disputationē esse? De re tota &c.
Cap.4. uota facientibus, Rudolphus mauult facientis,commodius erat,facientium.
Cap.5. Campos ingentia,uide num melius,ingentia,pro irrigantia.
Via uasta & nauigabili. Exemplar uetustissimum habebat,uasto & nauigabili cursu. Iam quoniam uia uidebatur otiosum, Rodulphus adiecit uoculam, longa uia. Opinor fuisse scriptum, Præbitura commercijs uiam,uasto &c.
Cap. .quod primū inuēta,quod ab eo primum inuēta,melius habebat uetustum exemplar. Nec distat officium,uetustus habebat, differt officiū,sed non placet. Mox, sic nunc naturam uocas. Rodulphus recte, Sic hunc.ut subaudias,deum.
Cap.9. Præterea quæritis cui detis beneficium. Sic uetustus codex.
Cap.10. faccre crepusculum,In uetustissimo codice erat corpusculum,& pro facere,subnotatū erat,farcire.
Mox pro opitis,Rodulphus mauult soporis.
Cap.18. lege expetendam.
Vaga nascebantur,Melius in uetusto,nascuntur.
Cap.21. in contrarium tradidit. melius in uetusto,traduct.
Cap.22. quæ sæpe tuto ac facili datur. Melius in uetusto,quæ sæpe tuto ac facili aditur.
Cap.23. cedunt redeuntq;. Rectius in uetusto,eunt redeuntq;.

Cap.29. quod potentissimum,rectius in eodem,potissimum.
Cap.30. Cuius oscului etiam impediret uiri uota boni,Rodulphus diuinat,impenderet uiro notam bono. Hoc tolerabilius esset,si pro impenderet,haberetur, impingeret. Sed prior lectio mihi uidetur argutior. Ad uota enim dijs facienda puri debebant accedere. Tametsi com positio uerborum durior est in utraq; lectione.
Cap.codem. Quomodo ille,melius illi,& mox,ipsos rectius q; ipsas.
Cap.34. cum exceptione uenit, Aliàs,uenict.
Cap.36. qui præstat errori. Rodulphus legit,fidem præstat errori,atq; ita sane scriptum habebat exēplar uetustissimū,manu descriptum, Ibidem,ut bono priori domino, bona legēdū.
Cap.39. pro portionē feram, Rodulphi codex habebat,possessionē ferā, At nō satis probatur.

In librum quintum.

Cap.1. Tibi autem hominum,lege,homini.
Cap.2. & uictus quoq; uelis cedere. Melius,nolis.
Non magis uictus est,tanquam.si pro tanquā legas,quàm, tolerabilis est lectio, atq; ea ferebatur in uetustissimo codice,licet aliud diuiuauerit Agricola.
Cap.7 Natura sibi dedit. Rodulphus refragantibus exemplaribus,mutauit, Nemo sibi debet.
Cap.16. ut saluus esse non posset,salua legit Agricola.
Cap.22. lege peccare prohibebo,
Cap.25. quos obsequentes melius quo obsequentes.

In librum sextum.

Cap.6. Vtrum plus debebatur nihil. pro nihil lege: mihi.
Cap.8. Sæpe hostis. Rodulphus mauult,testis. Ac mox pro causa & gratia,in quibusdam melius erat,causæ & gratiæ.
Cap.14. statim initio. Si nomina uestra,nostra melius habebat uetus codex.
Cap.17. artificiorum institutoribus. Rodulphus mauult institoribus.
Cap.18. Platon cum flumen. Codex Rodulphi habebat Platoni, At non probatur.
Cap.20. lege,quia me instrumentum utilitatis suæ fecit.
Cap.23. quum maxime. Alij quammaxima. Maxima probo,cæterum Senecæ familiare est,superlatiuis præponere,cum siue quum.
Cap.25. & uali trepidāte. lege,uallum trepidante.
Cap.33. si illi stultam. Vetustiss. si illi semel stultam.
Mox pro,ad summam. lege ad summa.
Cap.37. in exilio meo. Melius omissa præpositione exilio meo.
Cap.42. statim initio. lege, Soleo mi Liberalis. Mox cōtra summam fiduciā sui. Rodulphus mauult,cōtra summā fiducia sui. & consentiebat codex ille uetustus. Contra usurpauit pro imo.

In librum septimum.

In primo statim uersu. Quidam habebant,habeas animum uolo.
Cap.4. Hæc regula uitæ. Melius in alijs,Hæc regula uitæ. Item ambitus concutit,in alijs,ambitus non concutiet. At non placet sicut nec cætera quæ hic diuinat Agricola.
Cap.5. Quemadmodum probemus. Rodulphus,Quin age dum. Vide an placeat.
Et aliquanto post. Is inquis cuius. Commodius est in quibusdam inquit.
Cap.7. Bion,aliàs,Dion.
Cap.10. Vmbra quædam auaritiæ. In alijs,umbra quadam.
Cap.11. sed non potes dicere. Alij efficere,Forte,potest legendum pro potes. imo sic habebat codex Agricolæ. Consentiebat & uetus ille,nisi quod quidam t,uirgula disiunxerat.
Cap.16. Quid tamen sentiam quæris. Comodior erat uetusti codicis lectio. si tamen quid sentiam quæris,& uis signare responsum,hic beneficium. &c.
Mox non habeo. In alijs,non debeo. Arbitror legendum non habes,siue non debes. In uetusto codice,rasor aliquis deletis prioribus,reposuerat,ille respondeat,habeo.
Inferius,quia mutatus est ille,te mutat? In uetusto rectius,te mutas?
Cap.15. Appollodorum & Phalarim. Codex Agricolæ habebat,pro halantū & Titanum. Ex priorie fecerat, Halantum. nec abhorrebant uestigia uetusti codicis,etiā si quispiā fecerat ex phalanto Phalarim,
Cap.23, hoc quidem se persuasurum putauit. Rodulphus addidit negandi particulam ne hoc quidem &c,
Cap.27. pro inter rapientes reuerentem. In uetusto scriptum erat,referentem.
Cap.31, ignoranti dare, Ropulphus legit ignorātibus,ut respōdeat ad id quod sequitur, gratis,
Versu.penultimo, Perit mihi beneficium. Rectius in uetusto perijt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LVCII ANNEI SENECAE DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTA MALA BONIS VIRIS ACCIDVNT LIBER VNVS.

aliter mundū regeret

VAE SISTI à me me Lucili, quid ita si diuina prouidētia mūdus ageretur, multa bonis uiris acciderent mala. Hoc cōmodius in cōtextu operis redderetur, cum præesse uniuersis prouidentiam probaremus, & interesse nobis deū. Sed quoniā à toto particulā reuelli placet: & unam cōtradictionē manēte lite integra soluet, faciam rem non difficilem† causam deorum agenti. Superuacuū est in

aliter causam deorū agam.

præsentia ostēdere, nō sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc syderū certum cursum & discursum fortuiti impetus esse, & quæ casus incitat sæpe turbari, & cito ariete, hanc inoffensam uelocitatem procedere æternæ legis imperio, tantum rerum terra mariq; gestantē, tantum clarissimorum luminum ex dispositione lucentium: non esse materiæ errantis hunc ordinem, neque quæ temere coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum grauissimum pondus sedeat in motum & circa se properātis cœli fugam spectet, ut infusa uallibus maria molliantur ras, nec ullum incrementum fluminum sentiant, ut ex minimis seminibus nascantur ingentia. Nec illa quidem quæ uidentur cōfusa & incerta, pluuias dico nubesq;, & elisorum fulminū ictus, & incēdia ruptis montiū uerticibus effusa, tremores labantis soli, & alia quæ tumultuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, quamuis subita sint, accidunt: sed & illa causas habent non minus, quàm quæ alienis locis conspecta miracula sunt, ut in medijs fluctibus calentes aquę, & noua insularum in uasto exilientium mari spatia. Iam uero siquis obseruauerit nudari litora pelago in se recedente, ea

aliter cæca

dēq; intra exiguū tēpus operiri, credet† certa quadā uolutatione modo cōtrahi undas & introrsum agi, modo cursu repetere sedē suā. cū illæ interim portiōibus crescunt, & ad horā ac diē iubeunt ampliores minoresq;, prout illas lunare sydus elicuit, ad cuius arbitriū oceanus exundat, suo ista tēpori reseruētur. Eo quidē magis quod tu nō dubitas de prouidēta, sed quereris, in gratiā te reducā cū Dijs. Aduersus optimos optimus es, neq; enim natura patitur, ut unq; bona bonis noceant. Inter bonos uiros ac deum amicitia est, conciliante uirtute. Amicitia dico. immò etiā necessitudo & similitudo, quoniam quidē bonus, tēpore tantū à deo differt, discipulus eius emulatorq; & uera progenies, quē parens ille magnificus, uirtutū nō lenis exactor, sicut seueri patres, diuriius educat. Itaq; cū uideris bonos uiros acceptosq; Dijs, laborare, sudare, per arduū cōscendere, malos aūt lasciuire & uoluptatibus fluere, cogita filiorū nos modestia delectari, uernularū licentia, illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciā, ldē tibi de deo liqueat. Bonū uirū in delitijs nō habet, Experitur, indurat, sibi illū præparat.

De sustinendo impetum aduersitatis.

QVare multa bonis uiris aduersa eueniūt? Nihil accidere bono uiro mali potest. Non miscentur contraria, Quemadmodum tot amnes, tātum superne deiectorum imbrium, tanta mediterraneorum uis fontium non mutant saporem maris, neq; remittunt quidem, ita aduersarum impetus rerum uiri fortis non uertit animum. Manet in statu, & quicquid euenit, in suū colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior, nec hoc dico, non sentit illa, sed uincit, & alioquin quietus placidusq; cōrra in currētia attollit. Omnia aduersa, exercitatiōes putat. Quis aūt uir, modo erectus ad honesta, nō est laboris appetens iusti, & ad officia cū periculo promptus? Cui non industrio otiū pœna est? Athletas uidemus, quibus uiriū cura est, cū fortissimis quibusque cōfligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, ut totis contra ipsos uiribus utātur, cædi uexariq; patiūtur, & si nō inueniūt singulos pares, pluribus simul obijciunt. Marcet sine aduersario uirtus. Tūc apparet quāta sit, quantū ualeat, posse atq;, cū quid possit patiētia, ostēdit. Scias licet idē uiris bonis esse faciendū, ut dura ac difficilia nō formidēt, nec de fato querātur. Quicquid accidit boni cōsulant, in bonū uertant. Non quid sed quēadmodum feras, interest. Non uides quanto aliter patres, aliter matres indulgeāt? Illi exercitari iubēt liberos ad studia obeunda mature, feriatis quoq; diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis & interdū lachrymas excutiunt.

tiunt. At matres fouere in sinu, cōtinere in umbra uolunt. Nunquā flere, nunquā contristari, nunquā laborare. Paternū deus habet aduersus bonos uiros animū, & illos fortius amat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligant robur. Languent per inertiam saginata, nec labore tantum, sed mole, & ipso sui onere deficiunt. Non fert ullum ictum illæsa felicitas. At ubi assidua fuit cum incōmodis suis rixa, callum per iniurias duxit, nec ulli malo cedit, sed etiā si succiderit, de genu pugnat. Miraris tu, si deus ille bonorū amantissimus, qui illos quàm optimos atq; excellentissimos uult, fortunam illis cum qua exerceantur assignat? Ego uero non miror, si aliquando impetum capiunt. Spectant Dij magnos uiros colluctantes cū aliqua calamitate. Nō

aliter honestior

bis interdum uoluptati est, si adolescens constantis animi irruētem feram uenabulo excepit, si leonis incursum interritus pertulit, tantoq; spectaculum est gratius, quanto id† honestius fecit. Non sunt ista quæ possunt deorū in se uultum cōuertere, sed puerilia & oblectamenta humanæ leuitatis. Ecce spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus operi suo deus. Ecce par deo dignum, uir fortis cū mala fortuna compositus, utiq; si & prouocauit. Non uideo, inquā, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, si conuertere animū uelit, quàm ut spectet Catonem, iam patribus non semel fractis stātem nihilominus inter ruinas publicas erectum. Licet, inquit, omnia in unius conditionē cōcesserint, custodiantur legionibus terræ, classibus maria, & Cæsarianus portas miles obsideat. Cato quà exeat habet: Vna manus latam libertatem nostram faciet. Ferrum istud in ciuili bello purum & innoxium, bonas tandē ac nobiles edet operas. Libertatem quam patriæ non potuit dare, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba cōcurrerunt, iacentq; alter alterius manu cæsi. Fortis & egregia fati conuentio, sed quæ non deceat magnitudinē nostram. Tam turpe est Catoni mortem ab ullo petere, quàm uitam. Liquet mihi, cū magno spectasse gaudio deos, quū iam ille uir acerrimus sui uindex alienæ saluti consulit, & instruit discedentium fugam, cum etiam studia nocte ultima tractat, cū gladium sacro pectori infigit, cū uiscera spargit & illam sanctissimam animam indignamq; quæ ferro cōtaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuisse parum certū & inefficax uulnus, nō fuit Dijs immortalibus satis spectare Catonē semel, retenta ac reuocata uirtus est, ut in difficiliori parte se ostenderet. Nō enim tam magno animo morsti-

aliter inuitatur

nitur, quàm repetitur. Quid ni libenter spectarent alumnū suum tam claro ac memorabili exitu euadentem? Mors illos consecrat, quorum exitum etiam qui timēt laudant.

SEd iam procedēte oratione ostendā, q̄ nō sint quæ uidentur mala: nūc illud dico, ista quæ tu uocas aspera, quæ aduersa & abominānda, primū pro ipsis esse quibus accidunt, deinde pro uniuersis, quorū maior Dijs cura est, quàm singulorum. Post hęc uolētibus accidere, eos dignos malo esse, si nolint. His adijcia, fato ista sic esse, recte ea dem lege his euenire qua sunt boni: persuadebo deinde tibi, ne unq; boni uiri miserea ris: potest enī miser dici, nō potest esse. Difficillimum ex omnibus quæ proposui uidetur, pro ipsis esse quibus eueniūt, ista quæ horremus ac treminus. Pro ipsis est, inquit, in exiliū proijci, in egestatē deduci, liberos, cōiugē efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc p aliquo esse, miraberis quoſdā ferro & igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecū, remedij causa quibusdā & radi ossa, lædi & extrahi uenas, & quędā amputari mębra, quę sine totius pnicie corporis hęrere nō poterāt, hoc utiq; patieris, pbari tibi quędā incōmoda quę his esse, qbus accidūt: tā mehercules q̄ quędā quę laudātur, atq; appetūtur cōtra eos esse, quos delectauerūt simillima cruditatibus, ebrietatibusq;, et cęteris quę necāt p uoluptatē. Inter multa magnifica Demetrij nostri & hæc uox est, à qua recēs sum, sonat adhuc & uibrat in auribus meis, Nihil, inquit, mihi uidet infelicius eo, cui nihil unq; aliquid euenit aduersi. Nō licuit enī illi se experiri, ubi ex uoto illi fluxerūt omnia, uel ante uotū: male tamē de illo Dij iudicauerunt. Indignus uisus est, à quo uinceretur aliquādo fortuna, quę ignauissimū quęq; refugit quasi dicat, Quid ego istū aduersariū mihi assumā? statim arma submittet. Non opus est in illum tota potentia mea, leui cōminatione pelletur. Non potest sustinere uultū meum. Alius circumspicietur, cum quo conferre possimus manum, pudet congredi cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum homine uinci parato. Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi, & scit eũ sine gloria uinci, qui sine periculo uincitur. Idẽ facit fortuna, fortissimos ubi pares quærit, quosdã fastidio transit, Cõtumacissimum quenq; & rectissimum aggreditur aduersus quẽ suam uim intendat. Ignemq; experitur in Mutio, paupertarem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in regulo, uenenum in Socrate, mortẽ in Catone. Magnum exemplum, nisi mala fortuna non inuenit, Infelix est Mutius, quod dextera ignes hostium premit: & ipse à se exigit erroris sui pœnas: quod Regem quem armata manu non potuit, exusta fugat: Quid ergo, felicior esset, si in sinu amicæ foueret manum: Infelix est Fabricius, quod rus suum, quantum à rep. uacauit, fodit: quod bellum tàm cum Pyrrho, quàm cum diuitijs gerit: quod ad focum cœnat illas ipsas radices, & herbas, quas in agro triumphalis senex euulsit: Quid ergo, felicior esset, si in uentrem suum longinqui litoris pisces, & peregrina aucupia congereret: Si conchylijs superi atque inferi maris, pigritiam stomachi nauseantis erigeret: Si ingenti pomorum strue cingeret, primæ formæ feras captas multa cæde uenantium. Infelix est Rutilius, quod qui illum damnauerunt, causam dicent omnibus seculis: quod equiore animo passus est se patriæ eripi, quàm sibi exilium: quod Syllæ dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro cessit, sed longius fugit: Viderint, inquit, hoc isti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem, & supra Seruilium lacum (Id enim proscriptionis spoliarium est) senatorum capita, & passim uagantes per urbem percussorum greges, & multa milia ciuium Romanorũ uno loco posfidem, immo per ipsam fidem trucidata. Videant ista, qui exultare non possunt. Quid ergo, felix est Lucius Sylla, quod illi descendenti ad forum gladio submouetur, quod capita cõsularium uirorum patitur ostendi, & pretiũ cædis per quæstorum ac tabulas publicas numerat. Et hæc omnia facit ille qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna nocuit: quod illum documentum fidei, documẽtum pantię fecit: Figunt cutem claui, & quocunq; fatigatum corpus reclinauit, uulneri incumbit, & in perpetuam uigiliam suspensa sunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis scire q̃ nõ pœniteat hoc pretio æstimasse uirtutẽ: Refice tu illũ, & mitte in senatum, eandem sententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mecœnatem putas, cui amoribus anxio, et morosæ uxoris quotidiana repudia deflẽti, somnus per symphonia rum cantum ex longinquo lene resonantium quæritur: Mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille uoluptatibus mentem anxiam fallat, tam uigilauit in pluma, quàm ille in cruce. Sed illi solatium est pro honesto dura tolerare. & ad causam à patientia respicit: hunc uoluntatibus marcidum, et felicitate nimia laborantẽ, magis his quæ patitur uexat causa patiendi. Non usq; eò in possessionẽ generis humani uitia uenerũt, ut dubiũ sit, an electione fati data, plures Reguli nasci quàm Mecœnates uelint. Aut si quis fuerit, qui audeat dicere Mecœnatem se quàm Regulum nasci maluisse, idem iste, taceat licet, nasci se Terentiam maluit. Male tu natum Socratem iudicas quod illam potionem publice mixtam non aliter quàm medicamentum immortalitatis eduxit, & de morte disputauit usq; ad ipsam: Male cum illo actum est: Congelatus est sanguis, ac paulatim frigore inducto uenarum uigor constitit. Quanto magis hunc inuidendum est, quàm illis quibus gemma ministratur, quibus exoletus omnia pati doctus exectæ uirilitatis aut dubiæ, suspensam auro niuem diluit. Hi quicquid bibe-
al. remeliũtur rint uomitu † remittunt tristes, & bilem suam regustantes. At ille uenenum lætus et libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est, suamq; illi felicitatem contigisse consensus hominum fatebitur. Quem sibi rerum natura delegit, cum quo mercuenda collideret. Inimicitiæ potentum graues sunt. Opponatur simul Pompeio, Cæsari & Crasso. Graue est à dererioribus honore anteiri, Vatinio postferatur. Graue est ciuilibus bellis interesse, toto terrarum orbe pro causa bona tam feliciter quàm pertinaciter militet. Graue est sibi manus afferre, faciat. Quid per hoc consequar: ut omnes sciant non esse hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

De prosperitate.

PRospera in plebem ac uilia ingenia deueniunt. At calamitates terroresq; mortalium

lium sub iugũ mitttere, proprium magni uiri est. Semper uero esse felicẽ, & sine morsu animi uelle transire uitam, ignorare est rerum naturæ alterã partẽ. Magnus es uir, sed unde scio, si tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ uirtutis: Descendisti ad olympia, sed nemo præter te: uictoriam non habes, olympiam coronam habes. Nõ gratulor tanquã uiro forti, sed tanquã consulatũ præturámue adepto, honore auctus es. Idem dicere & bono uiro possum, si illi nullã occasionẽ difficilior casus dedit, in qua una uim sui animi ostenderet. Miserum te iudico, quod nõ fuisti miser, transisti sine aduersario uitam. Nemo sciet, quid potueris, nec tu quidem ipse. Opus est enim ad noticiã sui experimento, quid quidẽ quisq; posset, nisi tentãdo nõ didicit. Itaq; quidã ultro se cessantibus malis obtulerunt, & uirtuti iter in occasionem per quam enitescerent, quęsierũt. Gaudent, inquam, magni uiri aliquando rebus aduersis, nõ aliter quàm fortes milites belli triumpho. Ego Mirmillonem sub C. Cæsare de raritate munerum audiui queremem. Quam bella, inquit, ætas perit, Auida est periculi uirtus, & quò tendat, non quid passura sit, cogitat, quoniam & quod passura est, gloriæ pars est. Militares uiri gloriantur uulneribus, læti fluentem meliore casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie, magis spectatur, qui faucius redit. Ipsis inquã deus consulit, quos esse quàm honestissimos cupit, quoties illis materiã præbet aliquid animose fortiterq; faciendi. Ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorẽ in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitijs diffluis: Vnde possum scire, quantũ aduersus ignominiã & infamiam, odiumq; populare cõstantię habeas, si inter plausus senescis, si te inexpugnabilis, & inclinatione quadã mẽtium pronus. fauor sequitur: Vnde scio, quã æquo animo laturus sis orbitatẽ filiorũ, si quoscunq; sustuliſti uides: Audiui te, cũ alios consolareris: tunc conspexissem, si te ipse consolatus esses, si te ipse dolere uetuisses. Nolite obsecro uos expauescere ista, quæ diĳ immortales uelut stimulos admouẽt animis. Calamitas uirtutis occasio est. Illos merito quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescunt, quos uelut in mari lento trãquillitas itineris detinet. Quicquid illis inciderit, no uũ ueniet. Magis urgent sæua inexpertos. Graue est nõ assuetis ferre ceruicibus iugũ. Ad suspicionẽ uulneris tyro pallescit, audacter ueteranus cruorẽ suũ spectat, qui scit se sæpe uicisse post sanguinẽ. Hos itaq; deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos autẽ quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles uẽturis malis seruat. Erratis enim si quem iudicatis exceptũ. Sed ueniet ad illũ diu felicẽ sua portio. Quisquis uidetur dimissus esse, dilatus est. Quare deus optimũ quemq;, aut mala uale tudine, aut luctu, aut incõmodis afficit: Quare in castris quoq; periculosa fortissimis imperantur: dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidijs, aut explorent iter, aut prælidiũ loco deĳciant: Nemo eorũ qui exeunt dicit, male de me imperator meruit, sed bene iudicauit. Idem dicant quicunq; iubentur pati, timidis ignauisq; flebilia: digni uisi sumus deo, in quibus experiretur, quãtũ humana natura posset pati. Fugiet delitias, fugite eneruatã felicitatẽ, qua animi † marcescũt, & nisi aliquid in al. madescunt
teruenit quod humanæ sortis admoneat, uelut perpetua ebrietate sopiti. Quem specularia semper à flatu uindicarunt, cuius pedes inter fomẽta subinde mutata tepuerũt, cuius cœnationes subditus & parietibus circũfusus calor temperauit, hũc leuis aura nõ sine periculo stringit. Cum omnia quæ excesserint modũ noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est. Mouet cerebrũ, in uarias mentẽ imagines euocat, multũ inter falsum ac uerum mediæ caliginis fundit. Quid ni id fatius sit, perpetuã infelicitatẽ † quæ aduocat ad uirtitẽ, sustinere, quàm infinitis atq; immodicis bonis rumpi: Leuior ieiunio mors est, cruditate † dissiliunt. Hanc itaq; rationẽ diĳ sequuntur in bonis uiris, quam in discipulis suis præceptores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Nunquid tu inuisos esse Lacedæmonijs liberos suos credis, quorũ experiũtur indolẽ publice uerberibus admotis: Ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerẽt uulnera præbere uulneribus. Quid mirum, si dure generosos spiritus deus tentat: Nunq; uirtutis malle documentũ est. Verberat nos & lacerat fortuna, Patimur. Nõ est fœuitia, certamen est, quo al. aduocãte uirtute al. dißilit

Universidad de Deusto
Biblioteca

sæpius adierimus, fortiores erimus Solidissima pars est corporis, quam frequens usus agitauit. Præbendi fortunæ sumus, ut contra illam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat. Contemptū periculorū assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura. Agricolis manus tritæ. Ad excutiēda tela militares lacerti ualent. Agilia sunt membra cursoribus. Id in quoq; solidissimū est, quod exercuit. Ad cōtemnendā malorum potentiam, animus patientia peruenit, quæ quid in nobis efficere possit scies, si aspexeris quantū nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet. Omnes cōsidera gentes, in quibus Romana pax desinit, Germanos dico, & quicquid circa Istrum uagarum gentiū occursat. Perpetua illos hyems, triste cœlum premit, ma ligne solum sterile sustentat, imbrē culmo aut fronde defendūt, super durata glacie sta gna persultant, in alimentum feras captāt. Miseri tibi uidentur: Nihil miserum est, q̄ in naturā consuetudo perduxit. Paulatim enim uoluptati sunt, quæ necessitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæq; sedes sunt, nisi quas lassitudo in diem posuit. Vilis, & hic quærendus manu uictus, horrēda iniquitas cœli, intecta corpora, hoc quod tibi calamitas uidet, tot gentiū uita est. Quid miraris bonos uiros, ut cōfirmentur cōcutī? Nō est arbor solida nec fortis, nisi in quam frequens uentus incursat, ipsa enim uexatione constringitur, & radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica ualle creuerūt. Pro ipsis ergo bonis uiris est, ut esse interriti possint, multū inter formidolosa uersari, & æquo animo ferre quæ non sunt mala, nisi male sustinenti.

A Disce nunc, quod pro omnibus est optimū, quemq; (ut ita dicā militare, & edere operas. Hoc est propositum deo, sapiēti uiro ostēdere, hæc quæ uulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec mala. Apparebunt autem bona esse, si illa nō nisi bonis uiris tribuerit, & mala esse, si malis tātum irrogauerit. Detestabilis erit cæcitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaq; careant luce Appius & Metellus. Non sunt diuitiæ bonum. Itaq; habeat illas & Ellius leno, ut homines pecuniam cum in templis consecrauerint, uideant & in fornice. Nullo modo magis potest deus concupita traducere, quàm si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. At iniquum est, bonum uirum debilirari, aut confringi, aut alligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porro, nō est iniquum, fortes uiros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro uallo obligatis stare uulneribus: interim in urbe securos elici, præcisos & professos impudicitiā? Quid porrò, non est iniquum nobilissimas uirgines ad sacra facienda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos ci-
al. consulitur tat. Senatus per totum diem † cōsultat sæpe, cum illo tempore uilissimus quisq; aut in campo otium suū oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Ideō in hac re magna publica fit, boni uiri laborant, impediuntur, uolentes quidē, non trahuntur à fortuna, sed sequuntur illam, & æquo gradu, si scissent, antecessissent. Hanc quoq; animosam Demetrij fortissimi uiri uocem audisse me memini. Hoc unum, inquid immortales, de uobis, queri possum, quod nō ante mihi uoluntatē uestram notam fecistis. Prior enim ad ista uenissem, ad quæ nunc uocatus assum. Vultis liberos sumere, illos uobis sustuli. Vultis aliquā partem corporis? sumite. Non magnā rem promitto, cito totum relinquam. Vultis spiritū? Quid ni? nullam morā faciam, quo minus recipiatis quod dedistis. A' uolente feretis, quicqd petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre q̄ tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidē auferetis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior iuuitus, nec seruio deo, sed assentio. Eo quidem magis, quod scio omnia certa, & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantū cuiq; temporis restet, prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo formidare omne ferendū est, quia non (ut putamus) incidunt cuncta, sed ueniunt. Olim cōstituta est, quid gaudeas, quid fleas, & quamuis magna uideatur uarietate singulorum uita distingui, summa in unū uenit. Accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati sumus. Vtatur, ut uult, suis natura corporibus. Nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni uiri? præbere se fato. Grande solatiū est cū uniuerso rapi. Quid est quod nos sic uiuere, sic mori iuuat? Eadē necessitas

necessitas & deos alligat, irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus uehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidē fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit. Quare tamen deus tam iniquus in distributione fati fuit, ut bonis uiris paupertatē, uulnera, & acerba funera assc̄riberet? Non potest artifex mutare materiam. Hæc passa est. Quædam separari à quibusdam non possunt, cohærent, indiuidua sunt. Languida ingenia, & in somnum itura, aut in uigiliam somno simillimam, inertibus nectuntur elementis: ut efficiatur uir, cū cura dicendus, fortiore fato opus est. Nō erit illi planū iter, sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. Contra fortunā illi tenendus est cursus. Multa accident dura, aspera, sed quæ molliat & cōplanet ipse. Ignis aurū probat, miseria fortes uiros. Vide quàm alte se extendere debeat uirtus. Scies illi non per secura uadendū esse. Ardua prima uia est, & qua uix mane recentes Enituntur equi, medio est altissima cœlo, Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe uidere Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vltima prona uia est, & eget moderamine certo. Tunc etiam quæ me subiectis excipit undis, Ne ferar in præceps Thetis solet ipsa uereri. Hæc cum audisset ille generosus adolescens, Placet, inquit, uia. Ascendo. Est tanti per ista ire casuro. Non desinit animum metu territare,
Vtq; uiam teneas, nulloq; errore traharis, Per tamen aduersi gradieris cornua tauri, Hæmoniosq; arcus, uiolentiq; ora leonis. Post hæc ait. Finge datos currus. His quibus deterreri me putas, incitor, Libet illic stare, ubi ipse sol trepidat, humilis & inertis est tuta secare, per alta uirtus it.

Q Vare tamen bonis uiris patitur aliquid mali deus fieri? Ille uero non patitur. Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipsos tuetur ac uendicat. Nunquid hæc quoq; à deo aliquis exigit, ut bonorū uirorū etiā sarcinas ferat? Remittūt ipsi hanc deo curam, externa contēnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonę mentis existimās. Quid ergo miraris, si id deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult sibi accidere? Filios amittunt uiri boni. Quid ni, cū aliquando & occidant? In exilium mittuntur. Quid ni, cū aliquando ipsi patriam nō repetituri relinquant? Occiduntur. Quid ni, cum aliquādo ipsi sibi manus afferant? qui etiā quædam dura patiuntur, ut alios pati doceāt? Nati sunt in exemplar. Puta itaq; deum dicere, Quid habetis, quod de me queri possitis uos, quibus recta placuerunt? Alijs bona falsa circumdedi, & animos inanes, uelut longo fallaciq; somnio lusi. Auro illos argento, & ebore adornaui, intus boni nihil est. Isti quos pro felicibus aspicitis, si nō quà † occurrunt, sed quà latent uideritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinē parietū suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & syncera felicitas, crusta est, & quidem tenuis. Itaq; dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt: cum aliquid inciderit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac ueræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa mansura, quanto magis uer saueritis, & undiq; inspexeritis, meliora maioraq;. Permisi uobis, metuēda cōtemnere, cupienda fastidire. Non fulgetis extrinsecus, Bona uestra introrsus obuersa sunt. Sic nūdus exteriora contempsit, spectaculo sui lætus. Intus omne posuit bonū. Nō egere felicitate, felicitas uestra est. At multa incidunt tristia, horrenda, dura toleratu: quia nō poterā uos istis subducere, animos uestros aduersus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc est, quo deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum est, uos supra patientiā. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper uiuit, quàm natus est. Contemnite dolorem, quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite fortunam, Nullum illi telum quo feriret animū dedi. Ante omnia curaui, ne quis uos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare nō uultis, licet fugere. Ideoq; ex omnibus rebus, quas esse uobis necessarias uolui, nihil se ci facilius, quàm mori. Prono animā loco posui, trahitur. Attendite modo, & uidebitis quàm breuis ad libertatem, & quàm expedita ducat uia. Nō tam longas in exitu uobis quàm intrantibus moras posui, alioqui magnum in uos regnū fortuna tenuisset, si homo tam tarde moreretur, quàm nascitur. Omne tēpus, omnis uos locus doceat, quàm facile sit renuntiare naturæ, & munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria & solēnes

al. cernuntur

A 2 sacri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sacrificantiũ ritus, dum optatur uita, mortẽ condiscite, corpora opima taurorũ exiguo concidunt uulnere, & magnarũ uirium animalia humanæ manus ictus impulit, tenui ferro cõmissura ceruicis abeumpitur, & cum articulus ille, qui caput collumq; cõmittit, incisus est, tanta illa moles corruit. Nõ in alto latet spiritus, nec utiq; ferro erudus est. Non sunt uulnere impresso scrutanda præcordia. In proximo mors est. Non certum adhos ictus destinaui locum, quacũq; ui † peruium est. Ipsum illud quod uocatur mori quo anima discedit à corpore, breuius est, quàm ut sentiri tãta uelocitas possit, siue faces nodus elisit, siue spiramentum aqua præclusit, siue corpus lapsum subiacentis soli duricia cõminuit, siue haustus ignis cursum animæ remeantis interscidit, quicquid est properat. Ecquid erubescitis? Quod tam cito fit, timetis diu?

al. pronum

Libri de diuina prouidentia. finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCEIVM DE PAVpertate liber unus: continens sententias è Senecæ scriptis concinnatas in morem centonis.

HOnesta, inquit Epicurus, res est paupertas læta. Illa uero iam paupertas est, si est læta. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert quantum illi in arca quantum in horreis lateat, quantum pascat aut fœneretur, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit modus diuitiarum, quæris. Primo habere quod necesse est, secundo quod satis est. Nulli potest secura uita contingere, qui de re producenda nimis cogitat. Nullum bonũ iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem naturę scis, quos terminos nobis statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Non est necesse superbis assidere liminibus, non est necesse marta tempestate, nec castra sequi, facile est quod natura desiderat & appositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam terunt, quæ nos senescere cogunt, quæ in aliena litora impingunt. Ad manum est quod satis est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est. Modus quidem honestæ continentię, si alicui sua non uidentur amplissima, licet totius mundi dominus sit, miser est. Miser est, qui se beatissimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Nihil humanius, quàm quod cum magno emolumento inuadiantis, eripi nihil potest. Quamminimum in corpore tuo sit spoliorum, Nemo ad humanum sanguinem uenit propter ipsum, uel admodum pauci. Nudum latro transmittit, etiam in obsessa pauperi uia pax est. Is maxime diuitijs affluit, qui minime diuitijs indiget. Si ad naturam uiues, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam diues. Exiguum natura desiderat, immensum opinio. Si congeratur in te quicquid multi locupletes possederunt, si ultra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, eò delitiarum opumq; perducat, ut terrã marmoribus abscondas, non tantum licet habere, sed calcare diuitias: accedant statuæ & picturæ, & quicquid ars ulla luxuriæ. auro & argento elaborauit, maiora cupere ab his disces. Desideria naturalia, finita sunt: ex falsa opinione nascẽtia, ubi desinãt non erit. Nullus enim terminus falso est, ueritati aliquid extremũ est. Error immensus est. Retrahe te ergo à uanis, & cum uoles scire an naturalem, an uanam habeas cupiditatem, cõsidera num alicubi consistat. Si longe progresso semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. Paupertas expedita est, cum secura est. Cum classicum cecinit, scit non se peti: cum aliquò conclamatum est, quomodo exeat, nõ quid efferat, quærit. At cum nauigandum est, non strepitu portus, non unius comitatu inquieta sunt litora. Nõ circumstat illum turba hominũ, ad quos pascendos transmarinarum regionum optanda est fertilitas. Facile est pascere paucos uẽtres, & nihil aliud desiderãres, q; impleri. Paruo fames cõstat, magno fastidium. Paupertas contenta est desiderijs instantibus satisfacere. Sanus diues est, qui licet habeat diuitias, eas tamen ut tangentes habet. Quid ergo est, quare recuses

recuses eam cõtubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si uis uacare animo, ut pauper sis optes, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura. Frugalitas paupertas uoluntaria est. Perpessi sunt multi inopiam hominũ, reges, uixerunt Barbari radicibus, & dictu fœdã tulerunt famem. Hæc omnia passi sunt pro regno, quo magis mireris alieno. Rebus in aduersis facile est contemnere uitam. Fortius ille facit, qui miser esse potest. Dubitabit aliquis ferre paupertatẽ, ut animũ à furoribus liberet? Multis diuitias parasse, non finis miseriarũ fuit, sed mutatio. Non in rebus uitium, sed in animo ipso est. Istud quod paupertatẽ grauem uobis fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodũ nihil refert utrum ægrum in lecto ligneo, aut in aureo colloces, quocũq; illum transtuleris morbũ suum secum affert, sic nihil refert utrũ æger animus in diuitijs uel in paupertate sit. Malum suum illum sequitur, ad securitatẽ nõ est opus fortuna, licet irata. Quiduis enim necessitati satis est. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Serius diuites erimus, si sciemus q; non sit graue pauperes esse. Incipe cum paupertate habere cõmerciũ. Aude opes contemnere, & te quoq; dignũ finge deo. Nemo alius dignus deo est, nisi qui opes cõtemsit, Quare possessiones tibi non interdico, sed efficere uolo, ut illas intrepide possideas. Quod uno cõsequeris modo, si te etiam sine illis bene uicturum speraueris, & id tibi persuaseris, illas tanquã exituras, amplecti semper. Discedat quisquis nõ te, sed aliũ diuitẽ sequebatur. Ad hoc unum est amanda paupertas, quod à quibus ameris, ostendat: Multũ est nõ corrumpi diuitiarũ contubernio. Magnus ille est, qui in diuitijs pauper est. Nemo nascitur diues. Quisquis exit in lucem, uisus est pane & lacte esse contentus. Ab his initijs regna nos capiunt. Panem & aquam natura desiderat. Nemo ad hæc pauper est. Item si quis desiderium suum clausit, cum ipso Ioue de felicitate cõtendat. Diuitiæ sunt magnæ, ad legem naturæ compositæ paupertas. Res ingeta felicitas est, ipsa se exagitat, mouet cerebrũ, nõ in uno graue. Alios in alium iritat, alios in portentiam, illos inflat, alios mollit. Si uis scire quod nihil mali sit in paupertate, compara inter se multũ pauperes & diuites. Sæpius pauper & fidelius ridet, nulla solicitudine concutitur, in alto est. Cura uelut nubes leuis transit. Horũ, qui felices uocantur, hilaritas ficta est; hic enim grauis & sub purpura lucet, non palam tristicia est, eo quidẽ gratior, quod interdũ non licet palam esse miseros, sed inter erumnas cor ipsum exedentes, necesse est latere felicem. Abstrahunt à recto diuitiæ, honores, potentiæ. & cætera, quę opinione hominũ cara sunt, pretio suo uilia. Nescimus ęstimare res, de quibus nõ cum fama, sed cum rerũ natura deliberandũ est. Nihil habent ista magnificum, quod mentes nostras in se trahat, præter hoc quod mirari illa consueuimus. Non enim quia cõcupiscenda illa laudantur, sed quia laudanda sunt, concupiscuntur. Hanc præcedentem causam habẽt diuitię Inflant animos, superbiam & arrogantiã patiũt, tuuidiam tra hunt, eo usq; mentẽ alienant, ut fama pecuniæ nos etiã nocitura delectet. Bona omnia culpa carere decet, pura sunt hæc, non corrũpunt animos, non solicitant, extollunt quidem animos & delectant, sed sine timore. Quæ bona sunt, siduciam faciunt, diuitiæ audaciam. Quæ bona sunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ insolentiam.

Libri de paupertate, finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD GALIONEM DE remedijs fortuitorum. Est oratio per dialogũ sensus & rationis.

ICet cunctorum poëtarum carmina gremium tuum semper illustrent, aliquãdo deliberans, hoc tibi opusculum pro accidẽtibus casibus dirigere curaui, quod non præcedentes, sed posteri narrabunt. Vnde ergo primum incipimus: Si tibi uidetur, à morte. Ab ultimo, inquis, immo à maximo. Ad hoc præcipue gens humana cõtremit, nec immerito tibi uidetur hoc facere. Ceteri timores habent aliquẽ post se locum, mors omnia abcidit. Alia nos torquẽt, mors omnia deuorat. Omniũ quæ horremus ad hanc exitus spe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timẽt, Quicquid aliud extimescimus, habet aut remedium, aut solatium. Si ergo fortuna, aut aliquis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris, Ista hominis natura est nõ pœna. Morieris, Hac conditione intrauí ut exirem. Morieris, Gentiũ ius est, quod acceperis reddere. Morieris, Peregrinatio est uita. Multa cum deambulaueris, demũ redeũdum est. Morieris, Putabam te aliquid nouí dicere. Ad hoc ueni, hoc ago, huc me singuli dies adducunt. Nascenti mihi natura prætinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc uerba iuraui. Morieris, Stultum est timere, quod uitare nõ possis. Istud non effugit, etiam qui distulit. Morieris, Nec primus, nec ultimus, Multi me antecesserunt, omnes sequentur. Morieris, Hic est humani officij finis. Quis senex exautorari moleste tulit? Quò trãsit orbis, ego trãsibo. Quid ergo? nescio me esse animal rationale & mortale? Ad hanc conditionem cuncta gignũtur. Quod cœpit, & desinit. Morieris, Nihil graue est, quod semel est. Alienũ nihil noui. Hoc equidem cum eo creditore contraxi, de quo queri nõ possum. Morieris, Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest.

Sed decollaberis. Quid interest utrum cæsim moriar, an punctim? Sed sæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert cẽ multa sint uulnera? Nõ potest amplius quàm unum esse mortiferum.

Peregre morieris, Vndecunq; ad inferos una uia est. Peregre morieris, Ego quod debeo, soluere paratus sum. Videat fœnerator ubi me appellet. Peregre morieris, Nulla terra est aliena mortuo. Peregre morieris, Non est grauior foris quàm domi somnus. Peregre morieris, Hoc est, in patriam sine uiatico peruenire.

Sed iuuenis morieris, Optimũ est antequam optes mori. Iuuenis morieris, Hoc unũ est quod æque tam ad iuuenem quàm ad senem perttinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adolescẽtes & impuberem eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cum iuuat uiuere. Iuuenis morieris. Quicunq; ad extremũ fati sui uenit, senex moritur. Non enim refert quæ sit hominis ætas, sed quæ sit meta. Iuuenis morieris, Fortasse alicui malo subducit me fortuna, si nulli alij, certe uel senectuti. Iuuenis morieris, Non refert quot annos habeam, sed quot acceperim: si plus uiuere nõ possum, hoc est senectus mea.

Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quàm illud Maronis, Facilis iactura sepulchri. Si nihil sentio, nõ pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormentum est. Insepultus iacebis. Cœlo tegitur, qui non habet urnam. Quid interest ignis me an fera consumat, an tempus omnium sepultura. Istud, non sentienti, superuacuum est, sentienti onus. Insepultus iacebis, At tu combustus, at tu obrutus, at tu inclusus, at tu putridus, at tu euisceratus & constrictus, at traditus lapidi, qui te paulatim edat & exiccet. Nulla est sepultura, non sepelimur, sed proijcimur. Nõ sepelieris, Quid † inter tutissima trepidas? Vltra pœnarũ omniũ terminũ iste locus est. Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum causa, sed uiuorum inuẽta est sepultura: ut corpora & uisu, & odore fœda amouerẽtur, alios terra obruit, alios flamma cõsumpsit, alios lapis ossa redditurus inclusit, Nõ defunctis, sed nostris oculis parcim⁹.

al. in re

Aegroto, uenit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in prælio uir fortis apparet. Exhibetur etiã in lectulo uirtus. Aegroto. Nõ potest istud toto seculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me. Semper una esse non possumus. Cum morbo mihi res est, aut uincetur, aut uincet.

Male de te opinantur homines. Sed mali. Mouerer, si de me Marcus Cato, si Lelius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones, ista loquerentur. Nunc malis displicere laudari est. Non potest ullam autoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est male de te loquitur. Male de te loquuntur. Mouerer, si iudicio hoc facerent, nũc morbo faciũt. Non de me loquuntur, sed de se. Male de te loquuntur. Bene nesciũt loqui, qui faciũt, non quod mereor, sed quod solent. Quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.

Exulabis, Erras, cum omnia fecerim, patriam meam transire non possum. Omnium una

una est. Extra hanc nemo † proficisci potest. Exulabis, Nõ patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcunq; terram uenio, in meam uenio. Nulla terra exilium est, sed altera patria est. Non eris in patria, Patria est, ubicũque bene est. Illud autem per quod bene est, in homine, non in loco est. In ipsius potestate est, quid sit illi fortuna. Si enĩ sapiens est, peregrinat. Si stultus, exulat. Exulabis. Hoc dicis, alterius loci ciuitate donaberis.

al. proijci

Dolor imminet. Si exiguus est, feramus. Leuis enim est patientia. Si grauis est, feramus. Non leuis est gloria. Dolor clamorẽ exprimit, dum secreta non exprimat. Nõ potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor. imò tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles naturã sumus. Naturam infamare nolite, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille sequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis est, immo tu grauior paupertati. Non in paupertate uitium est, sed in paupere. Illa expedita est, & hilaris, tuta. Pauper sum. Nescis te opinione, nõ relaborare. Pauper es, quia uideris. Pauper sum. Nihil deest auibus. Pecora in diem uiuunt, feris ad alimenta solitudo sua sufficit. Accepit ille grandem pecuniam, absq; dubio superbiam accepit.

Non sum potens. Gaude, quia impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude, quia facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca est. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iste quem dominum pecuniæ æstimas pecuniæ loculus est. Multum habet. Vtrum auarus, aut prodigus est? Si auarus, nõ habet. Si prodigus, non habebit. Iste quem beatum credis, sæpe dolet, sæpe suspirat. Multi illum comitantur. Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumenta formicę. Prędam sequitur ista turba, non hominem.

Pecuniam perdidi, fortasse te illa perdidisti. Pecuniam perdidi, sed habuisti, Pecuniam perdidi, sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi, O te felicem, si cum illa auaritiã perdidisti. Sed si manet illa apud te, es tamen utcunque felicior, quod tanto malo materia subducta est. Perdidi pecuniã: et illa quidẽ quã multos. Eris nũc in uia expeditior, domi tutior. Non habebis, sed non timebis hæredem. Exonerauit te fortuna si intelligis, & tutiore loco posuit. Damnum putas, remedium est. Defles, gemis, miserum te clamitas quod opibus excussus es. Tuo uitio ista tibi iactura tam tristis est. non tam moleste ferres, si tanquam perditurus habuisses. Perdidisti pecuniam, nempe quam ut tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox suas uoluptates. Oculos perdidi. Quã multis cupidi tatibus uia incisa est, quam multis rebus carebis, quas ne uideres, uel eruendi erant. Non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem. Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic urbem, & mala omnia. Certe irritamenta sunt uitiorum, ducesq; scelerum.

Amisisti liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid istud aut nouum, aut mirum est? Quàm rara est sine isto casu domus. Quid si infelicem uoces arborem, à qua stãte ipsa, cadũt poma? Et hic tuus fructus est. Nemo extra ictũ uulneris positus est. Ducũtur ex plebeia domo immatura funera, ducũtur et ex regia. Non est idẽ ordo fati, qui & ætatis. Non, quomodo quisq; uenit, emittitur. Quid inde est quod indigneris? Quid cõtra expectationẽ tuã euenit? Perire perituri. Sed ego illos superstites optabam. Verum hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius essent magis cẽ tui, apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat, recepit illos, nõ abstulit. Naufragium feci. Cogita nõ quid perdideris, sed quod euaseris. Nudus exij. Sed existi. Omnia perdidi. Sed perire potuisti una cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidijs uia. Noli cõqueri quod incideris, uerũ gaude quod euaseris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimenta conquiris, quomodo aduersus serpentes, sic aduersus inimicos auxilia circũspice, quibus illos aut arceas, aut cõpescas, aut quod optimũ est, places. Inimicos habeo. Illud est peius, quod amicos nõ habeas.

Amicum perdidi, iam enim te habuisse certum est. Amicum perdidi. Alium quære, & ibi eum quæras, ubi inuenire possis. Quære inter liberales artes, inter honesta & recta

Universidad de Deusto
Biblioteca

recta officia, quære in laboribus. Ad mensam ista res non quæritur, quære aliquē frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe si unum, erubesce si unicum: quid tu in tanta tempestate ad unam ancoram stabas?

Vxorem bonam amisi. Vtrum inueneras bonam an feceras? Si inueneras, habere adhuc te posse ex hoc intelligas licet, quod habuisti. Si feceras, bene spera. Respersit, saluus est artifex. Amisi uxorē bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quam multæ diu custoditā perdidere. Decus? Quām multæ inter probatas matronalis ordinis esse cœperunt, postea inter exemplatnaturarum. Delectabat te fides eius? Quammultas ex optimis cōiugibus pessimas uidemus, ex diligentissimis solutissimas. Omnium quidē imperitorum animus, maxime tamen muliebris in lubrico est. Si bonam uxorē habuisti, non potes affirmare in illo eam permansuram fuisse proposito. Nihil tam mobile quàm fœminarum uoluntas, nihil tam uagum. Nouimus uererum matrimoniorum repudia, & fœdiores diuortio, male cohærentium rixas. Quammultæ quos in adolescentia amauerunt in communi reliquere senectute, quoties anile diuortium risimus, quàm multarum notus amor odio notiore mutatus est. Sed hæc & fuit bona & fuisset, si uixisset. Mors effecit, ut affirmare sine periculo possis, Bonam uxorem amisi. Inuenies si nihil queris, nisi bonam, dūmodo ne imagines, proauosq; respexeris, nec patrimonium cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma nō repugnabunt. Facilius reges animum, nulla uanitate tumentem. Nō multum abest à cōtemptu uiri, quæ se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatā uitijs. Non cuius auriculis utrinq; bina patrimonia dependent. Non quam margaritæ suffocent, cui minus sit in dote quàm in ueste, quam in patente sella circumlatam per urbem populus ab omni parte æque ut maritus inspexerit, cuius sarcinis domus non sit angusta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici corruptores. Vxorē bonam amisi. Nō erubescis flere, & intolerabilem uocare iacturam. Hoc unum deest uttrum illam lugeas an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & uirum. Amisi uxorem bonam. Soror bona non potest recuperari, nec mater. Vxor aduēticium bonum est. Non est inter illa quæ semel unicuiq; contingunt. Amisi uxorem bonam. Multos tibi numerare possum, quibus bonam uxorem lugentibus successit melior.

al. mutatarū, forte, notatarum

Mors, exilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa uiuendi. Neminem illesum fata transmittunt. Felix est, nō qui alijs uidetur, sed qui sibi. Videas aūt q; domi ista felicitas rara. Vicina est miseriæ, habet enim aliquid, trahitq; ex ea. Finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM, LIBER PRIMVS.

Exegisti à me Nouate, ut scriberē quemadmodū posset ira leniri, nec immerito mihi uidere hūc præcipue affectū pertimuisse, maxime ex omnibus tetrum ac rabidū. Cæteris enim aliquid quieti, placidiq; inest, hic totus concitatus & in impetu est, doloris, armorū, sanguinis, suppliciorum, minime humana fruens cupiditate, dum alteri noceat, sui negligens, in ipsa irruens tela, & ultionis? secum multa tractare auidus. Quidam itaque è sapientibus uiris irā dixerunt breuē insaniam: æque enim impotens sui est, decoris obliti, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intēta, rationi cōsilijsq; præclusa, uanis agitata causis, ad cōspectum æquí uericq; inhabilis, ruinis similima, quæ super id quod oppressere frāguntur. Vt autē scias insanos esse, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa iudicia sunt, audax & minax uultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color uersus, crebra & uehementius acta suspiria, ita irascentiū eadem signa sunt. Flagrāt, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatiuntur, dētes cōprimūtur, horrēt ac subrigūtur capilli, spiritus coactus ac stridēs, arteriarum sese torquentium sonus, gemitus mugitusq;, & parum explanatis uocibus sermo præruptus, & cōplosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totū cōcitū corpus

forte, secum multā retractare auidus

corpus, magnasq; iræ minas agens, fœda uisu & horrēda facies deprauantium se, atq; intumescentium. Nescias: utrum magis detestabile uitium sit, an deforme. Cætera licet absondere, & in abdito alere, Ira se profert, & in faciem exit, quantoq; maior est, hoc efferuescit manifestius. Non uides, ut omnium animalium, simul ad nocēdum insurrexerunt, præcurrant notæ, ac tota corpora solitum quietumq; egrediātur habitum & feritatem suam exasperent? Spumāt aprís ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua iactantur in uacuum, & harena pulsu pedum spargitur, leones fremunt, inflantur iratis colla serpentibus, rabidarum canū tristis aspectus est. Nullum est animal tam horrendum, tamq; pernicioſum natura, ut non appareat in illo, si ira inuasit, nouę feritatis accessio. Nec ignoro cæteros quoq; affectus uix occultari, libidinē, metumq; & audaciam, dare sui signa, et posse prænosci. Necq; enim ulla uehementior intra cogitatio est, quæ nihil moueat in cultu. Quid ergo interest? Quod alij affectus apparent. hic eminet. CAP. II

Iam uero si effectus eius damnaq; intueri uelis, nulla pestis humano generis pluris stetit. Videbis cædes ac uenena, & reorum mutuas sordes, & urbium clades, & totarū exitia gentium, & principum sub ciuili hasta capita uenalia, et subiectas tectis faces, nec intra mœnia coērcitos ignes, sed ingētia spatia regionū hostili flamma relucētia. Aspice nobilissimarum ciuitatum fundamēta uix notabilia, has ira deiecit. Aspice solitudines per multa milia sine habitatione desertas, has ira exhausit. Aspice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. Alium ira in cubili suo confodit: aliū inter sacra mensæ ira percussit. alium inter leges celebrisq; spectaculum fori lancina uit: alium filij parricidio dare sanguinem iussit: alium seruili manu, regalem aperire iugulū: aliū in cruces membra diffindere. Adhuc singulorum supplicia narro, Quin tibi si libuerit, relictis in quos ira uiritim exarsit, aspice cæsas gladio conciones, & plebem immisso milite contrucidatam, & in perniciem promiscuam, totos populos capitis damna passos, tanquam aut curam nostrum deserentibus, aut auroritatem contemnentibus. Quid de gladiatoribus? Quare populus itascitur, et tam inique, ut iniuriam putet, quod non libenter pereunt, contēni se iudicat, & uultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium uertitur? Quod quidem tamen non est ira, sed quasi ira: sicut puerorum, qui si ceciderunt, terram uerberari uolunt, & sæpe nesciunt quid est, cui irascantur, sed rantū irascuntur sine causa et sine iniuria, non tamen sine aliqua iniuriæ specie, nec sine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaq; imitatione plagarum, & simulatis deprecantiū lachrymis placantur, et falsa ultione falsus dolor tollitur. Irascimur, inquit, sæpe non illis qui læserunt, sed his qui læsuri sunt. Vt scias iram non tātum ex iniuria nasci, uerum etiam irasci nos læsuris. Sed ipsa cogitatione nō lædūt, & iniuriā qui facturus est, iam facit. Vt scias, inquit, non esse iram pœnæ cupiditatem, infirmissimi sæpe potentissimis irascuntur, nec pœnam concupiscunt, quā non sperant. Primū diximus, iram cupiditatē esse pœnæ exigendæ, nō facultatem. Concupiscēūt autem homines, & quæ non possunt. Deinde nemo tam humilis est, qui pœnam uel summi hominis sperare nō possit. Ad nocendū potentes sumus. Aristotelis finitio non multum à nostra abest, ait enī, Iram esse cupiditatē doloris reponēdi. Quid inter nostrā & hanc finitionem interſit exequí longum est: contra utramq; dicitur, feras irasci, nec iniuriā iritatas, nec pœnæ doloris ue alieni causa. Nam etiam si hoc efficiunt, non hoc petūt. Sed dicendum est feras ira carere, & omnia præter hominem. Nam cum sit inimica rationi, nusquam tamen nascitur, nisi ubi rationi locus est. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incursum. Iram quidem non magis quàm luxuriam, uel iniuriā. Et in quaſdam uoluptates intēperatiores homines sunt. Nō est quod credas illi qui dicit, Non aper irasci meminit, nō fidere cursu Cerua, nec armētis incurrere fortibus ursi. Irasci dicit, incitari, impingi. Irasci quidē nō magis sciūt, q; ignoscere. Muta animalia humanis affectib⁹ carēt, habent aūt similes illis quosdā impulsus. Alioquin si amor in illis est, & odiū esset: si amicitia, & simultas: si dissentio, & cōcordia: quorum aliqua in illis uestigia, cæterū humanorū pectorū propria bona malaq; sunt. Nulli nisi homini cōcessa prudētia est, quidētia, diligētia, cogitatio, nec tātū uirtutibus humanis quoq; extāt animalia, sed etiā uitijs, phibita sūt. Tota illorū ut extra, ira intra forma hūanę dissimilis est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est. Regium enim illud & principale aliter dicunt: ut uox est quidē, sed nō explanabilis & perturbata, & inefficax: ut lingua, sed deuincta, nec in motus uarios soluta: ita ip-
CAP. IIII sum principale, parū subtile, parū exactū. Capit ergo uisus speciesq; rerum, quibus ad impetus euocetur, sed turbidas et confusas. Ex eo procursus illarum tumultusq; uehementes sunt, metus autē solicitudinesq;, & tristitia, & ira non sunt, sed his quædā similia. Ideo cito cadunt & mutantur in contrariū, & cum acerrime sæuierunt, expauerunt q; pascuntur, & ex fremitu decursuq; uesano statim quies soporq; sequitur. Quid esset ira: satis explicatū est, quo distet ab iracūdia apparet: quo ebrius ab ebrioso, & timens à timido. Iratus potest non esse iracundus: Iracundus nō potest aliquando iratus non esse. Cætera quæ pluribus apud Græcos nominibus in species iram distinguunt, quia apud nos uocabula sua non habent, præteribo: etiam si amarum nos, acerbumq; dicimus, nec minus stomachosum, rabiosum, clamosum, difficile, asperū, quæ omnia irarum differentiæ sunt. Inter has morosum ponas licet, delicatum iracundiæ genus. Quædā enim sunt iræ, quæ intra clamorē concidant, quędā non minus pertinaces, q; frequentes: quædam sede manent, uerbis parciores, quædam in uerborum dictorū q; amaritudinem effusæ: quædam ultra querelas & auersationes nō exeunt, quædā alteræ grauesq; sunt, & introrsus uersæ. Mille altæ species sunt mali multiplicis. Quid esset
CAP. V ira, quæsitum est. An in ullū aliud animal, quàm in hominē caderet, quo ab iracundia distaret, & quæ eius species essent. Nunc quæramus, an ira secundum naturā sit, & an utilis, atq; ex aliqua parte retinenda. An secundum naturam sit, manifestū erit, si hominem inspexerimus, quo quid est mitius, dum in recto animi habitu est: quid autem ira crudelius est: Homine quid amantius: quid ira infestius: Homo in adiutorium mutuum generatus est, Ira in exitium: Ille congregari uult, illa discedere: hic prodesse, illa nocere: hic etiā ignotis succurrere, illa etiam charissimos petere. Hic aliorū incommodis uel impēdere se paratus est: ira in periculum, dummodo secum deducat alium parata descendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quàm qui optimo eius operi & cōmendatissimo, hoc ferum ac pernicioſum uitium assignat: Ira, ut diximus, auida pœnæ est, cuius cupidinē inesse pacatissimo hominis pectori minime secūdum eius naturam est. Beneficijs autē humana uita cōstat & cōcordia, nec terrore, nec mu-
al. fœdus tuo amore in fructū auxiliumq; cōmune cōstringitur. Quid ergo: nō aliquādo castigatio necessaria est: Quid ni, sed hæc syncera cum ratiōe. Nō enim nocet, sed medetur specie nocēdi. Quēadmodū quædā hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis nō ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus, sic ingenia uitio praua, dolore corporis animiq; corrigimus. Nēpe medicus primo in leuibus uitijs tentat, nō mutum ex quotidiana cōsuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac ualetudinē tātum mutata uitæ dispositiōe firmare: proximū est, ut modus proficiat: si modus & ordo nō proficit, subducit aliqua & circumcidit: si ne adhuc quidem respondet, interdicit cibis, & abstinentia corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt, ferit uenam, membrisq;, si adhærentia nocēt, & morbum diffundūt, manus
al. illi affert, nec ulla dura uidetur curatio, cuius est salutaris effectus: Ita legum præsidem, ciuitatisq; rectorem decet, quamdiu potest, uerbis & his mollibus ingenia curare, ut facienda suadeat, cupiditatemq; honesti & æqui conciliet animis, faciatq; uitiorum odium, pretium uirtutis: transeat deinde ad tristiorem orationem, qua moneat adhuc &
forte, quem exprobret, nouissime ad pœnas, & has adhuc leues: & reuocabiles decurrat. Vltima supplicia sceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, nisi quēquam perire, etiam pereuntis interest. Hoc uno medentibus erit dissimilis, quod illi quibus uitam non potuerunt largiri, facilem exitum præstant: hic damnato cum dedecore & traductione uitam exigit: non quia delectetur illius pœna (Procul est enim à sapiente tam inhumana feritas) sed ut documentū omnium sit, & qui alicui noluerunt prodesse, morte certe eorū respublica utatur. Non est ergo natura hominis pœnæ appetens, Ideo nec ira quidem secundum naturam hominis, quæ pœnæ appetens est. Et Platonis argumentum adferam: quid enim prohibet alienis uti, ex parte qua nostra sunt: Vir bonus, inquit, non lædit, pœna lædit: bono ergo pœna non cōuenit: ob hoc nec ira, quia pœnæ

iræ conuenit. Si uir bonus pœna non gaudet, non gaudebit, nec in eo quidem affectu, cui pœna uoluptati est, ergo non est naturalis ira. Nunquid quāuis, nō sit naturalis ira assumenda est, quia utilis sępe fuit: Extollit animos & incitat, nec quicquā sine illa magnificum in bello fortitudo gerit, nisi hinc flamma subdita est, & hinc stimulus peragitauit, misitq; in pericula audaces. Optimum itaq; quidā putant temperare iram, CAP. VII non tollere, eoq; detracto quod exundat, ad salutarē modum cogere. Id uero retinere, sine quo languebit actio, & uis, ac uigor animi resoluetur. Primum facilius est excludere pernicioſa quàm regere, & non admittere, quàm admissa moderari. Nam cū se in possessione posuerunt, potentiora rectore sunt, nec recidi se minui ue patiuntur. Dein de ratio ipsa, cui freni tradūtur, tamdiu potens est, quamdiu diducta est ab affectibus. Si miscuit se illis et inquinauit, non potest cōtinere, quos submouere potuisset. Cōmota eni semel & excussa mens, ei seruit, quo impellitur. Quarūdam rerū initia in nostra potestate sunt, ulteriora nos sua ui rapiunt, nec regressum relinquunt. Vt in præceps datis corporibus nullum sui arbitrium est, nec resistere morari ue deiecta potuerunt, sed cōsilium omne & pœnitentiā irreuocabilis præcipitatio abscidit, & nō licet eō nō peruenire, quò non ire licuisset: ita animus si in iram, amorem, alioq; se proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum, rapiat illum oportet, & ad imum agat suum pondus, etiam uitiorum natura procliuis. Optimum est primu m iritamentum iræ CAP. VIII protinus spernere, ipsisq; repugnare sensibus, & dare operam ne incidamus in iram: al. seminibus si cœperit ferre transuersos, difficilis ad salutē recursus est. Quoniam nihil rationis est, ubi semel affectus est inductus, iusq; illi aliquod uoluptate nostra datum est. Faciet de cætero quantum uolet, non quātum permiseris. In confinibus hostis arcēdus est. Nā cum intrauit, & portis se intulit, modum à captiuis nō accipit. Neq; enim sepositus est animus, & extrinsecus speculatur affectus, ut illos nō patiatur ultra quàm oportet procedere, sed etiam affectum ipsum imitatur. Ideoq; non potest utilem illam uim & salutarē perditā iam infirmatamq; reuocare. Non enim, ut dixi, se paratas ista sedes suas al proditam diductasq; habēt, affectus & ratio, peiusq; in melius mutatio animi est. Quomodo ergo ratio occupata & oppressa uitijs resurget, quæ iræ cessit: At quemadmodum à confusione se liberabit, in quā peiorū mixtura prævaluit: Sed quidam, inquit, in ira se continent. Vtrum ergo ita, nihil ut faciant eorum quę ira dictat, an aliquid: Si nihil faciūt, apparet nō esse actiones rerum necessariam iram, quam uos quasi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Deniq; interrogo, ualentior est quàm ratio, an infirmior: Si ualentior, quomodo illi modū ratio poterit imponere, cum parere nisi imbecilliora non soleant: Si infirmior est, sine hac per se ad rerum effectus sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxiliū. At irati quidam constant sibi & se continent. Quomodo: CA. IX cum iā ira euanescit, & sua sponte decedit, non cū in ipso feruore est, tunc enim potentior est. Quid ergo: non aliquando in ira quoq; & dimittunt incolumes intactosq; quos oderunt, & à nocendo abstinēt: faciūt. Quomodo: cū affectus repercussit affectū, aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit, nō rationis beneficio quieuit, sed affectuū infida & mala pace. Deniq; nihil habet utile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunq; enim uirtus uitio adiuuanda est, se contenta. Quoties impetui est locus, non irascitur, sed exurgit, & in quantum putauit opus esse concitatur remittiturq;: non aliter quàm quæ tormentis exprimuntur tela, in potestate mittentis sunt, in quantū torqueantur. Ira, inquit Aristoteles, necessaria est, nec quicquam sine illa expugnari potest, nisi illa impleat animum, & spiritum accendat. Vtendum autem illa est, nō ut duce, sed ut militē, quod est falsum. Nam si exaudit rationem, & sequitur, quà ducitur, iam nō est ira, cui propriū est contumacia. Si uero repugnat, et non ubi iussa est quiescit, sed libidine ferociaq; prouehitur, tā inutilis animi minister est, quà miles, qui signū recceptui datū negligit. Itaq; si modū adhiberi sibi patitur, alio nomine appellāda est. Desinit ira esse, quam effrenatam indomitamq; intelligo. Si nō patitur pernicioſa est nec inter auxilia numeranda, Ita aut ira nō est, aut inutilis est. Nam si quis pœnā exigit, nō ipsius pœnæ auidus, sed quia oportet, non est annumerandus iratis. Hic erit utilis miles, qui scit parere cōsilio. Affectus quidē tā mali ministri, q; duces sunt, Ideo nunquā assumet ratio

in adiu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

in adiutorium improuidos & uiolentos impetus, apud quos nihil ipsa autoritatis ha-
beat, quos nunquam comprimere possit, nisi pares illis similesq; opposuerit, ut ire me-
CAP. X tum, inertiæ iram, timori cupiditatem. Absit hoc à uirtute malum, ut unquam ratio
ad uitia confugiat. Non potest hic animus fidele otium capere, quatiatur necesse est,
fluctueturq; qui malis suis tutus est, qui fortis esse nisi irascitur non potest, industrius
nisi cupit, quietus nisi timet, in tyrannide illi uiuendum est, in alicuius affectus uenieu
seruitutem. Nō pudet uirtutes in clientelam uitiorū demittere? deinde desinit quicquā
ratio posse, si nihil potest sine affectu, & incipit par illi similisq; esse. Quid enim inter
est, si æque affectus incōsulta res est sine ratione, quàm ratio sine affectu inefficax? Par
utrunq; est, ubi esse alterum sine altero non potest. Quis autem sustineat affectū exa-
quari rationi? Ita, inquit, utilis affectus est, si modicus est. Imò si natura utilis est. Sed si
patiens imperij rationisq; est, hoc duntaxat moderatione consequatur, ut quo minor
CAP. XI fuerit minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud q̄ malum modicum est. Sed
aduersus hostes, inquit, necessaria est ira. Nusquam minus, ubi nō effusos esse oportet
impetus, sed temperatos & obedientes. Quid enim est aliud quod Barbaros tanto ro-
bustiores, tāto patientiores laborum comminuat, nisi ira infestissima sibi? Gladiatores
quoq; ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus est ira, cum idem perficiat ratio? An-
tu putas uenatorem irasci ferís, an qui uenientes excipit, & effugientes persequitur?
Omnia illa sine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonicorum tot milia superfu-
sa alpibus ita sustulit, ut tantæ cladis notitiam ad suos non nuntius sed fama pertule-
rit, nisi quod erat illis ira pro uirtute, quæ ut aliquando perculit strauitq; omnia, ira
sæpius sibi exitio est. Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid ar-
morum cupidius? quibus innascuntur innutriuntur q̄, quorū una illis cura est, in alia
al. perpetuum negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam, ut quibus magna ex parte nō
tegumenta corporum prouisa sunt, non suffragia aduersus perpetem cœli rigorē. Hos
tamen hispani Gallicq;, & Asiæ Syriæq; molles bello uiri, antequam legio uisatur ca-
dunt, ob nullam rem aliam opportunos, quàm ob iracundiā. Agedū illis corporibus,
illis animis delitias, luxum, opes ignorantibus, da rationē, da disciplinam, ut nihil am-
plius dicam, necesse erit nobis certe mores Romanos repetere. Quo alio Fabius affe-
ctu imperij uires recreauit, quàm quod cūctari & trahere & morari sciuit, quæ omnes
irati nesciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo stabat. Si Fabius tantum aus
sus esset, quantum ira suadebat. Habuit in consilio fortunam publicam, & extimatis
uiribus, ex quibus iam perire nihil sine uniuerso poterat, dolorem ultionemq; sepostu-
it, in unā utilitatem, & occasioni intentus, iram ante uicit, quàm Hannibalē. Quid Sci
pio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusq; quibus irascendū erat, bel
lum in Africam transtulit, tam lentus, ut opinionem luxuriæ segnitiæq; malignis da-
ret? Quid alter Scipio? non circa. Numantiā multū diuq; sedit, & hūc suū publicumq;
dolorē æquo animo tulit, diutius Numantiā q̄ Carthaginē uicit? Quā dū circūuallat
CAP. XII & includit hostē, eò cōpulit, ut ferro ipsi suo caderēt. Nō est itaq; utilis, nec in prælijs
quidem aut in bellis ira. In temeritatē eim prona est, & pericula dū inferre uult, nō ca-
al. texit uet. Illa certissima est uirtus, quæ se diu multumq; circumspexit & texit, & ex lento ac
destinato prouexit. Quid ergo? uir bonus irascitur, inquit, si cædi patrem suum uiderit
si rapi matrem? Nō irascetur, sed uindicabit, sed tuebitur. Quid aūt times, ne parum illi
magnus stimulus etiā sine ira pietas sit? Aut dic eodem modo, Quid ergo cum uiderit
secari patrē suū, filium' ue, uir bonus nō flebit, nec liquetur animo, quæ accidere fœmi
nis uidemus, quoties illas leui, periculi suspitio perculit. Officia sua uir bonus exequi
tur incōfusus, intrepidus, & sic bono uiro digna faciet, ut nihil faciat uiro indignū. Pa
ter cædetur, defendam: cæsus est, exequar quia oportet, nō quia dolet. Cum hoc dicis
Theophrasti, quæris inuidiā præceptis fortioribus, et relicto iudice, ad coronā uenis,
quia unusquisq; in eiusmodi suorū casu irascitur. Putas iudicaturos homines id fieri
debere, quod faciunt. Ferè enim iustum quisq; affectum iudicat, quē agnoscit. Irascun
tur boni uiri pro suorū iniurijs, sed idem faciunt, si calida non bene præbeatur, si uinū
fractum est, si calceus luto sparsus est? Nō pietas illam iram, sed infirmitas mouet, sicut
pueri.

pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, quàm nucibus. Irasci pro suis non est pij ani
mi, sed infirmi. Illud pulchrum dignumq;, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire
defensorem, ipso officio ducente, uolentem, iudicantem, prouidentem, non impulsum
& rapidum. Nullus enim affectus uindicandi cupidior est, quàm ira, & ob idipsum ad
uindicandum inhabilis, prærabidus & amens: & omnis ferè cupiditas ipsa sibi in id,
in quod properat, opponitur. Itaq; nec in pace, nec in bello unquam bona fuit. Pacem
enim similem belli efficit, in armis uero obliuiscitur mortem esse communem, uenitq;
in alienam potestatem, dum in sua non est. Deinde non ideo uitia in usum recipienda
sunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædā genera ualetudi-
nis leuant, nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominādum remedij genus
est, sanitatem debere morbo: simili modo ira etiam si aliquando ut uenenum, & præci
pitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo salutaris omnino iudicāda est:
sæpe enim saluti fuere pestifera. Deinde quæ habēda sunt in bonis, quo maiora eo me-
liora & optabiliora sunt. Si iustitia bonum est, nemo dicet meliorē futurā, si quid detra
ctum ex ea fuerit: si fortitudo bonum est, nemo illam desiderabit ex aliqua parte dimi
nui. Ergo & ira quo maior, hoc melior. Quis enim ullius boni accessionem recusaue CAP. XIII
rit? Atqui augeri illam inutile est, ergo & esse. Non est bonum, quod incremento ma-
lum fit. Vtilis, inquit, ira est, quia pugnatores facit. Isto modo & ebrietas. Facit enim
proteruos & audaces, multiq; meliores ad ferrum fuere male sobrij. Isto modo dic &
phreneſim, atq; insaniam uiribus necessariam, quia sæpe ualidiorē furor reddit. Quid?
non aliquoties metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertissimos ex
citauit in prælium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaq; eiusmodi fœda & caduca iritamen-
ra sunt, nec uirtutem instruunt, quæ nihil uitijs eget, sed segnem aliquando animū &
ignauum paululum alleuant. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui fortis sine ira non fu
isset. Ira in adiutorium uirtutis nō uenit, sed in uicem. Quid? quod si bonum esset ira,
perfectissimum quemq; sequeretur. Atqui iracūdissimi infantes, senesq; & ægri sunt,
& inualidum omne natura est querulum. Non potest, inquit Theophrastus fieri, ut CAP. XIIII
bonus uir non irascatur malis. Isto modo quo melior quisq;, hoc iracundior erit. Vide
ne contra placidior, solutusq; affectibus, & cui nemo odio sit, Peccantes uero quid ha
bet cur oderit, cum error illos in huiusmodi delicta compellat? Non est autem pruden
tis errantes odisse, alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet quammulta contra bonum mo
rem faciat, quammulta ex his quæ egit, ueniam desiderēt. Iam irascetur etiā sibi. Neq;
enim æquus iudex aliam de sua, aliam de aliena causam sentētiam fert, Nemo, inquā,
inuenitur, qui se possit absoluere, & innocentem quisq; se dicit, respiciens testem, non
conscientiam. Quanto humanius mitem & paternum animum præstat peccantibus,
& illos non persequi, sed reuocare. Errātes per agros, ignorantes uiæ melius est ad re-
ctū iter admouere, quàm expellere. Corrigendus est qui peccat, & admonitione, &
ui, & molliter, & aspere, meliorq; tam sibi quàm alijs faciēdus, non sine castigatione,
sed sine ira. Quis enim cui medetur, irascitur? At corrigi nequeūt, nihilq; in illis le, CAP. XV
ue, aut spei bonæ capax est. Tollantur è cœtu mortalium, facturi peiora quæ contin- al. lenit.
gunt, & quo uno modo possunt, desinant esse mali, sed hoc sine odio. Quid enim est
cur oderim eum, cui tum maxime prosum, cum illum sibi eripio? Nunquis membra
sua odit, tunc cum abscindit? Non est illa ira, sed misera curatio Rabidos affligimus ca
nes, trucem atq; immāsuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregē pol
luāt, ferrum demittimus, portentuosos fœtus extrahimus. Non ira, sed ratio est, à sanis
inutilia secernere. Nil minus quàm irasci punientem decet, cum eo magis ad emenda
tionem pœna proficiat si iudicio lata est. Inde est, quod Socrates seruo ait: Cæderem
te, nisi irascerer. Admonitionē serui in tempus sanius distulit, in illo tempore se admo
nuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates non sit ausus se irę committere? Er-
go ad coertionem errantium, sceleratorumq; irato castigatore non opus est. Nam cū
ira delictum animi sit, non opportet peccata corrigere, peccantem. Quid ergo? non CAP. XXVI
irascar latroni? quid ergo, non irascar uenefico? Non. Neq; enim mihi rascor, cum san
guinē mittto. Omne pœnæ genus, remedij loco ādmoueo. Tu adhuc in prima parte

Universidad de Deusto
Biblioteca

uersaris errorum,nec grauiter laberis,sed frequenter. Obiurgatio te primum secreta, deinde publicata emendare tentabit. Tu lõgius iam processisti,quàm ut possis uerbis sanari. Ignominia contineberis,cum tibi fortius aliquid & quod sentias inurendũ est. in exiliũ & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iã solida nequitia desiderat,& uincula publica,& carcer adhibebitur. Tibi insanabilis animus, & sceleribus scelera cõtexens:& iam non causis,quæ nunquam malo defuturæ sunt,impelleris,sed satis ubi est magna ad peccandum causa,peccare. Perbibisti nequitiam,& ira uisceribus immiscuisti,ut nisi cum ipsis exire nõ possit. Olim miser mori quæris,bene de te merebimur. Auferamus tibi istã qua uexaris,insaniã, & perpetua alienaq; à uoluptate supplicia. Id,quod unum bonum tibi supereſt,repreſentabimus mortem. Quare iraſcar,cui cum maxime prosum:Interim optimũ genus misericordiæ est, occidere. Si intrassem ualetudinarium exercitatus & sciens,ut domum diuitis,non idem imperassem omnibus,per diuersa ægrotantibus. Varia in tot animis uitia uideo,& ciuitati curandæ adhibitus sum,pro cuiusq; morbo medicina quæratur. Hunc sanet uerecundia, hunc peregrinatio,hunc dolor,hunc egestas,hunc ferrum. Itaque etsi peruersa induenda magistratui uestis,& conuocanda classica concio est, procedam in tribunal,non furens, nec infestus,sed uultu legis,et illa solennia uerba,leni magis grauiq; quàm rabida uoce concipiam,& agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et cum ceruicem noxio præcidi imperabo,& cum parricidam insuam culleo,& cum mittam in suppliciũ militare, & cum Tarpeiæ proditorem, hostémue publicum imponam, sine ira,eo uultu animoq; ero,quo serpentes & animalia uenenata percutio. Iracundia opus est ad puniendum. Quid enim uidetur lex iraſci his quos non nouit, non uidit,quos non futuros speraſ. Illius itaq; sumendus est animus,quæ nõ iraſcitur sed constituit. Nam si bono uiro obmala facinora iraſci conuenit,& ob secundas res malorum hominum inuidere conuiuet. Quid enim est indignius,quàm florere quosdã, & eos indulgẽtia fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum sine inuidia uidebit,quam scelera sine ira. Bonus iudex damnat improbanda,non odit. Quid ergo,non cum eiusmodi aliquid sapiens habẽbit in manibus, tangetur animus eius, eritq; solito commotior? Fateor. Sentiet leuem quendam, tenuemq; motum. Nam(ut dixit Zenon)in sapiẽtis quoq; animo,etiam cum uulnus sanatum est,cicatrix manet. Sentiet itaq; suspirationes quasdam,& umbras affectuum,ipsis quidẽ carebit. Aristoteles ait,affectus quosdam,siquis illis bene utatur,pro armis esse. Quod uerum foret, si uelut bellica instrumenta sumi,deponiq; possent,induentis arbitrio. Hæc arma quæ Aristoteles uirtuti dat,ipsa per se pugnant,non expectant manum. Habent & non habentur. Nil aljs instrumentis opus est. Satis nos instruxit ratione natura. Hæc dedit telum,firmum,perpetuum,obsequens,nec anceps, nec quod in dominũ remitti possit. Nõ ad prouidendũ tantũ.sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Etenim quid est stultius,quàm hoc ab iracundia petere præsidium,rem stabilem ab incerta,fidelem ab infida,sanam ab ægra? Quid,quod ad actiones quoq; in quibus solis opera iracundiæ uidetur necessaria,multo per se ratio fortior est? Nam cum iudicauit aliquid faciendũ, in eo perseuerat, Nihil enim melius inuentura est seipsa,quo mutetur. Ideo stat semel
al. constitutis †constans. Iram sępe misericordia retro agit. Habet enim non solum insolidum robur, sed tantum tumorem,uiolentisq; principijs utitur:nõ aliter quàm qui à terra uenti ſiunt, & fluminibus paludibusq; excepti,sine pertinacia uehementes sunt. Incipit magno impetu,deinde desinit ante tempus fatigata,& quæ nihil aliud quàm crudelitatẽ, ac noua genera pœnarũ uersauerat,cũ animumaduertẽdum est,ira iam fracta, leuisq; est. Affectus cito cadit,æqualis est ratio. Cæterum etiam ubi perseuerauerit ira, nonnunquam si plures sunt,qui perire meruerunt, post duorum triúmue sanguinem, occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt,sicut serpentium uenena à cubili repentiũ nocent,innoxij dentes sunt,cum illos frequens morsus exhausit. Ergo non paria patiuntur,qui paria commiserant,& sępe qui minus commisit,plus patitur, quia recentiori
forte, in totũ iræ obiectus est,& tantum inæqualis est,modo ultra quèm oportet,excurrit,modo citius debito resistit. Si enim indulget,ex libidine iudicat,& audire non uult, & patrocinio

trocinio non relinquit locum,& ea tenet quæ inuasit,& eripi sibi iudicium suum,etiã si prauum est,non finit. Ratio utriq; parti locum dat & tempus. Deinde aduocationẽ etiam sibi petit, ut excutiendæ ueritati spatium habeat, Ira festinat. Ratio id iudicari uult,quod æquum est:ira id æquum uideri uult. quod iudicauit. Ratio nihil præter ipsum,de quo agitur. Spectat,Ira uanis & extra causam obseruantibus cõmouetur. Vultus illã securior, uox clarior, sermo liberior,cultus delicatior,aduocatio ambitiosior, fauor popularis exasperat. Sæpe infesta patrono reum damnat,etiam si ingeritur oculis ueritas,amat & tuetur errorẽ,coargui nõ uult,& in male cœptis,honestior illi pertinacia uidetur,quàm pœnitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra,uir à multis uitijs integer,sed prauus, & cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus duci iussisset eum, qui ex commeatu sine commilitone redierat,quasi interfecisset,quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit:damnatus extra uallum deductus est,& iam ceruicem porrigebat, cum subito apparuit ille commilito,qui occisus uidebatur. Tunc centurio supplicio præpositus, cõdere gladium speculatorem iubet, damnatum ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocẽtiam, Nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducũtur,complexi alter alterum cum magno gaudio castrorum commilitones. Cõscendit tribunal furens Piso,ac iubet duci utrumque,& eum militem,qui non occidit,& eum qui non perierat, Quid ergo indignius? Quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Piso adiecit & tertium. Nam illum centurionem,qui damnatum reduxit, duci iussit. Constituti sunt in eodem loco perituri tres, ob unius innocentiam. O quàm solers est iracundia ad fugiendas causas furoris. Te, inquit,duci iubeo,quia damnatus es,te quia causa damnationis commilitoni fuisti,te quia iussus occidere,imperatori nõ paruisti. Excogitauit quẽadmodum tria crimina faceret,quia nullum inuenerat. Habet,inquam,iracundia hoc mali,non uult regi. Ira scitur ueritati ipsi,si contra uoluntatem suam apparuerit:cum clamore & tumultu, & totius corporis iactatione,quos destinauit insequitur,adiectis conuitijs,maledictisq;. Hoc nõ facit ratio,sed si ita opus est,silẽs quietaq;,totas domos funditus tollit,& familias Reipub. pestilentes cum coniugibus ac liberis perdit,tecta ipsa diruit,& solo exæquat,& inimica libertati nomina extirpat. Hæc non frendẽs, nec caput quassans,nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maxime placidus esse debet, in statu uultus,cum magna pronuntiat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cum uelis cædere aliquem,prius tua labia mordere? Quid si ille uidisset desilientem de tribunali proconsulem,& fasces lictori auferentem,& sua uestimenta scindentem,quia tardius scindebantur aliena? Quid opus est mensam euerter? Quid pocula affligere? Quid se in columnas impingere? Quid capillos euellere? femur, pectusq; percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam cito in alium quàm uult,erumpit, in se reuertitur? Tenetur itaq; à proximis,& rogatur,ut ipse sibi placetur,quorum nil facit quisquis uacuus ira,meritam cuiq; pœnam iniungit. Dimittit sæpe eum,cuius peccatum deprehendit,si penitentia facti spem bonam pollicetur, si intelligit non ex alto uenire nequitiam,sed summo(quod aiunt)animo inherere. Dabit impunitatem,nec accipientibus nocituram,nec dantibus. Nonnunquam magna scelera leuius,quàm minora compescet:si illa lapsi non crudelitate commissa sunt,his ineſt latens,& operta & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo malo afficiet, si alter per negligentiã admisit, alter curauit ut nocens esset. Hoc semper in omni animaduersione seruabit,ut sciat alterã adhiberi,ut emẽdet malos,alterã, ut tollat. In utroq; nõ præterita, sed futura intuebitur. Nã,ut Plato ait,Nemo prudens punit, quia peccatum est,sed ne peccetur. Reuocari enim præterita non possunt,futura prohibentur:& quos uult ne quitiæ male cedentis exempla fieri,palam recidet,non tantum ut pereant ipsi, sed ut alios pereundo deterreant. Hæc cuiq; expendenda, æstimandaq; sunt. Vides quantũ debeat omni perturbatione liber accedere ad rem summa diligentia tractandã, potestatem uitæ necisq;. Male irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandũ est, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non est enim illa magnitudo,tumor est:nec corporibus copia uitiosi humoris intensis,morbus incrementum est, sed pesti-

lens abundantia. Omnes quos uæcors ira animus, supra cogitationes extollit huma-
nas, altum quidem & sublime spirare se credunt, cæterum nihil solidi subest, sed in rui-
nam prona sunt, quæ sine fundamentis creuere. Non habet ira cui insistat, nō ex firmo
manuroq; oritur, sed uentosa & inanis est, tantumq; abest à magnitudine animi, qui-
rum à fortitudine audacia, à fiducia insolentia, ab austeritate tristitia, à seueritate cru-
delitas. Multum, inquam, interest inter sublimem animū & superbum. Iracūdia nihil
amplum, decorumq; molitur. Cōtra mihi uidetur uentosi & infelicis animi imbecilli-
tas sibi cōscij indolescere. Vt exulcerata & ægra corpora quæ ad tactus leuissimos ge-
munt, ita ira muliebre maxime & puerile uitium est. At incidit & in uiros. Nam uiris
quoq; puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? Nō aliquæ uoces ab iratis emit-
tuntur, quæ magno uideātur animo, uerā ignorātibus magnitudinē: qualis illa dira et
abominanda, Oderint, dum metuāt. Syllano scias seculo scriptā. Nescio utrū sibi peius
optauerit, ut odio esset, an ut timori. Oderint. Occurrit illi futurū, ut execrentur, iniidi-
entur, opprimant. Quid adjcit: Dij illi malefaciant, a deo repperit dignum odio reme-
dium. Oderint. Quid, dum pareant: non. dum probēt: non. Quid ergo: dum timeant:
sic nec amari quidē uellem. Magno hoc dictū spiritu putas: Fallēris. Nec enim magni
tudo ista est, sed immanitas. Nō est quod credas irascentiū uerbis, quorū strepitus ma-
gni, mināces sunt, intus mens pauidissima. Non est quod existimes uerum esse, quod
apud disertissimum uirū Liuium dicitur: Vir ingenij magni magis q; boni. Non po-
test illud separari, etiam bonū erit, aut nec magnū, quia magnitudinē animi inconcus-
sam intelligo, & introrsus solidam, ab imo parē firmamq;, qualis inesse malis ingenijs
non potest. Terribile enim esse & tumultuosa et exitiosa possunt, magnitudinē quidē,
cuius firmamentū roburq; bonitas est, nō habebūt, Cæterū sermone, conatu, & omni
extra paratu facient magnitudinis fidē. Eloquētur aliquid quod tu magni putes, sicut
C. Cæsar, qui iratus cœlo quod obstreperet pātomimis, quos imitabatur studiosius q;
spectabat, quodq; comessatio sua fulminibus terreretur, prorsus parū certis, ad pugnā
uocauit Iouē, et quidē sine intermissione, Homericū illū exclamans uersum ζεῦ πατερ
ἄτης σεῖο θεῶν ὀλοώτερ' ἄλλο. Quāta demētia fuit. Putauit aut sibi noceri, ne à Ioue qui-
dē posse, aut se noceri etiam Ioui posse. Nō puto parum momenti hanc eius uocem ad
incitādum cōiuratorum animos addidisse. Vltimæ enim patientiæ uisum est eum fer-
re, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum uidetur quidē uehemens, deos ho-
minesq; despicies, magnū, nihil nobile est: aut si uidetur alicui magnū animū ira pro-
ducere, uideatur & luxuria, Ebore sustineri uult, purpura uestiri, auro tegi, terras trans-
ferre, maria cōcludere, flumina præcipitare, memora suspendere. Videatur & auaritia
magni animi, Aceruis auri argētiq; incubat, & prouinciarū nominibus agros colit: et
sub singulis uillicis latiores habet fines, quàm quos cōsules sortiebantur. Videatur &
libido magni animi. Trāsnatat freta, puerorū greges castrat, sub gladium mariti uenit
uxor morte contēpta. Videatur & ambitio magni animi. Nō est contenta honoribus
annuis, si fieri potest, uno nomine occupare fastos uult, per omnē orbē titulos dispone-
re. Omnia ista nō refert, inquātū procedāt extendātq; se, angusta sunt, miſera, depres-
Sola sublimis et excelsa uirtus est. Nec quicquā magnū est, nisi quod simul & placidū.

Primi libri de ira, finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA LIBER SECVNDVS.

PRimus liber Nouate benigniorem habuit materiam. Facilis enim
in procliuia uitiorum decursus est. Nunc ad exiliora ueniendum
est. Quærimus enim, utrum ira iudicio aut impetu incipiat, id eli-
utrum sua sponte moueatur, an quemadmodum pleraque, quæ
intra nos inscijs nobis oriuntur. Debet autem in hoc se demittere
disputatio, ut ad illa quoque altiora possit exurgere. Nam & in cor-
pore nostro ossa, nerui & articuli firmamenta totius, & alia mini-
me speciosa usu, prius ordinantur; deinde hęc ex quibus omnis in faciem aspectumq;
decor

decor est: post hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, ultimus perfecto iam corpo-
pore effunditur. Iram quin species oblatæ iniuriæ moueat, non est dubium: sed utrum
speciem ipsam statim sequatur, & nō accedente animo excurrat, an illo assentiēte mo-
ueatur, quærimus. Nobis placet nil ipsam per se audere, sed animo approbante. Nam
speciem capere acceptæ iniuriæ, & ultionem eius concupiscere, & utrumq; coniunge
re, nec lædi se debuisse, & uindicari debere, non est eius impetus, qui sine uolūtate no
stra concitatur. Ille simplex est, hic compositus, & plura continens. Intellexit aliquid,
indignatus est, damnauit, ulciscitur, hæc nō possunt fieri, nisi animus, qui tangebatur
assensus est. Quorsus, inquis, hoc nunc pertinet: ut sciamus quid sit ira. Nam si inui- CAP. II
tis nobis nascitur, nunquam rationi succumbet. Omnes enim motus, qui non uolun-
tate nostra fiūt, inuicti et ineuitabiles sunt, ut horror frigida aspersis, ad quosdam ictus
aspernatio, ad peiores nuntios subriguntur pili, & rubor ad improba uerba subfundi forte consterna-
tur, sequiturq; uertigo prærupta cernētes. Quorū quia nihil in nostra potestate est, nul tio
la quo minus fiant, ratio persuadet. Ira præceptis fugatur. Est enim uoluntariū animi
uitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ sortis eueniunt, ideoq; etiam sa-
pientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post
opinionem iniuriæ mouet. Hic subit etiam inter ludicra scenę spectacula, & lectiones
rerum uetustarum, sępe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidēti, uidemur
irasci. Quis non contra Marij arma, & contra Syllæ proscriptionem concitatur? Quis
non Theodoto & Achillæ, & ipsi puero, non puerile auso facinus, infestus est? Cātus
nos nonnunquam et cōcitata modulatio instigat. Martius quoq; ille tubarum sonus,
mouet mētes, & atrox pictura, & iustissimorum suppliciorum tristis aspectus. Inde est
quod arridemus arridentibus, & cōtristat nos turba mœrentium, & efferuescimus ad
aliena certamina: quæ non sunt iræ, non magis quàm tristitia est, quæ ad conspectum
inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Hannibale post Can-
nas mœnia circumsidente, lectoris percutit animos: sed omnia ista motus sunt animo
rum mouerī uolentium, nec affectus, sed principia præludētia affectibus. Sic enim mi
litaris uiri in media pace togati iam aures tuba susicitat, equosq; castrenses erigit crepi
tus armorum. Alexandrum ait, Zenophanto canente manum ad arma misisse.

Nihil ex his quæ animum fortuito impellunt affectus uocari debet. Ista (ut ita dicā) CAP. III
patitur magis animus quàm facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species mo-
ueri, sed permittere se illis, & hunc fortuitum motum persequi. Nam siquis pallorem
& lachrymas procidentis, & irritationem humoris obscœni, altum fuspirium, & ocu-
los subito acriores, aut quid his simile, iudiciū affectus, animiq; signum putat, fallitur,
nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaq; & fortissimus plerumq; uir, dum armatur
expalluit, & signo pugnæ dato, ferocissimo militi paululum genua tremuerūt, & ma-
gno imperatori antequam inter se acies arietarent, cor exiluit, & Oratori eloquentissi
mo dum ad dicendum componitur, summa riguerunt. Ira non moueri tantum, sed ex
currere debet. Est enim impetus. Nunquā autem impetus sine assensu mentis est: neq;
enim fieri potest, sed de ultione & pœna agatur animo nesciente. Putauit se aliquis læ
sum, uoluit ulcisci, dissuadente aliqua causa statim resedit. Hanc iram non uoco, sed
motum animi rationi parentem. Illa est ira, quæ rationem transilit, quæ secum rapit.
Ergo prima illa agitatio animi, quam species iniuriæ incussit, non magis ira est quàm
ipsa iniuriæ species, sed ille sequēs impetus, qui speciem iniuriæ non tantum accepit,
sed approbauit. Ira est concitatio animi ad ultionem, uoluntatis iudicio, pergētis. Nū
quid dubium est, quin timor fugam habeat, ira impetum? Vide ergo an putes aliquid
sine assensu mentis, aut peti posse, aut caueri, Et ut scias quemadmodum incipiāt af- CAP. IIII
fectus, aut crescant, aut efferantur, est primus motus nō uoluntarius quasi præparatio
affectus & quædam commutatio. Alter cum uoluntate non contumaci, tanquā opor al. cōminatio
teat me uindicari, cum lęsus sum, aut oporteat hunc pœnas dare, cū scelus fecerit. Ter
tius motus est iam impotens, qui nō si oportet, ulciscī uult, sed utiq;, qui rationem eui-
cit. Primum illum animi ictum effugere ratione non possumus, sicut ne illa quidem,
quæ diximus accidere corporibus, ne nos oscitatio aliena solicitet, nec oculi ad inten-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tationem subitam digitorum comprimantur. Ista non potest ratio uincere, cõsuetudo fortasse, & assidua obseruatio extenuat. Alter ille motus qui iudicio nascitur, iudicio tollitur. Illud etiamnum quærendum est, Hi qui uulgo sæuiunt, & sanguine humano gaudent an irascantur, cum eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec acce-
CAP. V pisse ipsos existimant, qualis fuit Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non est ira, sed feritas. Nõ enim quia accepit iniuriam, nocet, sed parata est dum noceat, uelle accipere. Nec illi uerbera lacerationesq; in ultionem petuntur, sed in uoluptatem. Quid ergo? Origo huiusmodi mali ab ira est, quæ ubi frequenti exercitatione, & satietate in oblitionem clementiæ uenit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouissime in crudelitatem transit. Rident itaq; gaudentq;, & uoluptate multa perfruuntur, plurimũq; ab iratorum uultu absunt, per otium sæui. Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam uidisset, O formosum spectaculum. Quanto pulchrius illi uisum esset, si flumen aliquod lacumq; complesset. Quid mirum, sed hoc maxime spectaculo caperis innatus sanguini, & ab infante cædibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per uiginti annos secunda, dabitq; oculis tuis gratum ubiq; spectaculum. Vi debis istud & circa Transimenum & circa Cannas, & nouissime circa Carthaginem tuam. Volesus nuper sub diuo Augusto proconsul Asiæ cum CCC. una die securi percussisset, incedẽs intra cadauera uultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumq; fecisset, grece proclamauit, O rem regiam, Quis hæc rex fecisset? Non fuit hæc ira, sed malum & insanabile.

Quibus uirtus est ira.

CAP. VI VIrtus, inquit, ut honestis rebus propitia est, ita turpibus irata esse debet. Quid si dicatur uirtutem & humilem & magnam esse debere? Atqui hæc dicit, qui illã extolli uult & deprimi, Quoniam lætitia ob recte factum, clara magnificaq; est ira ob alienum peccatum, sordida & angusti pectoris est, nec unquam cõmittet uirtus, ut uitia dum compescuit imitetur ipsa, Iram castigandam habet, quæ nihilo melior est, sæpe etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætariq; proprium & naturale uirtutis est, Irasci non ex dignitate eius, non magis quàm mœrere. Atqui iracundiæ tristitia comes est, & in homine omnis ira uel post pœnitentiam, uel post repulsam reuoluitur. Et si sapientis est peccatis irasci, magis irascetur maioribus, & sæpe irascetur: sequitur, ut non tantum iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui si nec magnam iram, nec frequentem in animo sapientis locum habere credimus, quid est quare nõ ex toto hoc affectu illum liberemus? modus enim esse non potest, si profecto cuiq; irascendum est. Nam aut iniquus erit, si æqualiter irascetur delictis inæqualibus; aut iracundissimus, si toties excanduerit, quoties iram scelera meruerint. Et quid indignius quàm sapientis affectum ex aliena pendere nequitia? Desinet Socrates posse eũdem uultum domum
CAP. VII referre, quem domo extulerat. Atqui si irasci sapiens debet turpiter factis, & concitari contristariq; ob scelera, nihil est erumnosius sapiente. Omnis illi per iracundiã mœroremq; uita transibit. Quod enim momentũ erit, quo nõ improbanda uideat? Quoties processerit domo, per sceleratos illi, auarosq;, & prodigos, & impudẽtes, & ob ista felices incedendum erit. Nusquam oculi eius flectentur, ut non quod indigneutur, inueniant. Deficiet, si toties à se iram, quoties causa poscet, exegerit. Hæc tot milia adforum prima luce properantia, quàm turpes lites, quanto turpiores aduocatos habent. Alius iudicia patris accusat, quæ merere satis fuit. Alius cum matre consistit. Alius delator uenit eius criminis, cuius manifestior reus est: et iudex dãnarurus quę fecit, eligitur, & corona pro mala causa, bona patroni uoce corrupta. Quid singula prosequor? cum uideris forum multitudine refertum, & septa concursu omnis frequentiæ plena, & illum circum in quo maximam sui partem populus ostendit, hoc scito, istic tantum-
CAP. VIII dem esse uitiorum, quantum hominum. Inter istos quos togatos uides, nulla pax est, alter in alterius exitium leui compendio ducitur. Nulli nisi ex alterius damno quæstus est: felicem oderunt, infelicẽ contẽnunt: maiore grauantur, minori graues sunt: aduersis stimulantur capiditatibus, omnia perdita ob leuem uoluptatem prædamq; capiunt.

piunt. Non alia quàm in ludo gladiatorio uita est, cum ijsdem uiuent sũ pugnantibusq;. Ferarum iste conuentus est, nisi quod illæ inter se placidæ sunt, morsuq; similium abstinent, hi mutua laceratione satiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quod illa mansuescunt alentibus, horum rabies ipsos à quibus est nutrita, depascitur. Nunquam irasci desinet, semel si sapiens cœperit, omnia sceleribus ac uitijs plena sunt. Plus committitur quàm quod possit eoërtione sanari. Certatur ingenti quidem nequitiæ certamine, maior quotidie peccandi cupiditas, minor uerecundia est, Expulso melioris æquioris q; respectu, quocunq; uisum est, libido se impingit, nec furtiua iam scelera sunt, præter oculos eunt. Adeoq; in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rara, sed nulla sit. Nunquid enim singuli aut pauci rupere legem? undiq; uelut signo dato, ad fas nefasq; miscendum coorti sunt. Non hospes ab hospite tutus, Non socer à genero, fratrum quoque gratia rara est, Imminet exitio uir coniugis, illa mariti, Lurida terribiles miscent aconita nouercæ, Filius ante diem patrios inquirit in annos. Et quota pars ista scelerum est? Non descripsit castra ex una parte contraria, & parentum liberorumq; sacramenta diuersa, subiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infestorũ equitum ad conquirendas proscriptorum latebras circũuolitantia, & uiolatos fontes uenenis, & pestilentiam manu factam, & præductã obsessis parentibus fossam, plenos carceres, & incendia totas urbes concremantia, dominationesq; funestas, & regnorum publicorumq; exitiorum clandestina consilia, & pro gloria habita, quæ quamdiu opprimi possunt, scelera sunt. Raptus ac stupra, & ne hoc quidem libidini exceptum. Adijce nunc publica periuria CAP. IX
gentium, & rupta fœdera, & in prædam ualidioris quicquid non resistebat adductum, circũscriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina non sufficiunt fora. Si tantũ irasci uis sapientem, quantũ scelerum indignitas exigit, non irascendum illi, sed insaniendum est. Illud potius cogitabis non esse irascendum erroribus. Quid enim si quis irascitur, in tenebris parum uestigia certa ponentibus? Quid enim si quis surdis imperia non exaudientibus? Quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lusus & inepros æqualium iocos spectent? Quid si illis irasci uelis, uel qui ægrotant, senescunt, fatigantur? Inter cætera mortalitatis incommoda, & hæc est caligo mentium, nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, uniuersis ignoscendũ & indulgendũ est, generi humano uenia tribuẽda est. Si irasceris iuuenibus senibusq; quod peccãt, irascere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irascitur pueris, quorum ætas nondum nouit rerum discrimina? Maior est excusatio & iustior, hominem esse quàm puerum. Hac conditione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quam corporis morbis, non quidem obtusa nec tarda, sed acumine nostro male utentia. Altera alteri uitiorum exempla. Quisque sequitur priores male iter ingressos. Quid ni habeant excusationem, cum publica uia errauerint? In singulos seueritas CAP. X
imperatoris distinguitur; at necessaria uenia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? turba peccantium. Intelligit quàm est iniquum & periculosum irasci publico uitio. Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa se male uiuentium, immo male pereuntium uiderat, flebat, miserebatur omnium, qui sibi læti felicesq; occurrebant, miti animo, sed nimis imbecillo, & ipse inter deplorandos erat. Democritũ contra aiunt, nunquam sine risu in publico fuisse. Adeo nihil illi uidebatur seriũ eorum quæ serio gerebantur. Vbi isti hiccine locus est. Aut ridenda omnia aut flenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus. Quare? quia scit neminẽ nasci sapientem, sed fieri, Scit paucissimos omni æuo sapientes euadere, quia conditionem humanæ uitæ perspectam habet. Nemo autem naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari uelit non in syluestribus dumis poma pendere? quid si miretur spineta sentesq;, non utili aliqua fruge compleri? Nemo irascitur, ubi uitium natura defendit. Placidus itaq; sapiens & æquius erroribus, non hostis sed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent uino diditi, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari, muti furis ambitionis agitati. Omnia ista tam propitius aspiciet, quàm ægros suos medicus. Nunquid ille, cuius nauigiũ multam, undiq; laxatis cõpagibus, aquam trahit, nautis

ipsíq; nauigio irascitur? Occurrit potius, & aliam excludit undã, deinde aliam egerit, manifesta foramina præcludit, latentibus & ex occulto sentinã ducentibus labore continuo resistit, nec ideo intermittit, quia quantũ exhaustum est, subnascitur. Lento adiutorio opus est contra mala continua & fœcunda, non ut desinant, sed ne uincant.

Vtilitates iræ.

CAP. XI VTilis est, inquit, ira, quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum ira tã quantum minatur ualet, ob hoc ipsum quia terribilis est, & inuisa est. Periculosius est autem timeri quàm despici. Si uero sine uiribus est, magis exposita contemptui est, & derisum non effugit. Quid enim est iracundia in superuacuum tumultuante fridgidius? Deinde non ideo quædam quia terribiliora, potiora sunt, nec hoc sapienti dicã uelim, quod feræ quoq; telum, timeri. Quid? non timetur febris, podagra, hulcus malum? Nunquid ideo quicquam in istis boni est? aut contra omnia despecta, & fœda, & turpia ipso quo timentur sunt? Ira per se deformis est, & minime metuẽda. At timetur à pluribus sicut deformis persona ab infantibus. Quid quod semper in autores redundat timor, nec quisquam metuitur ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille uersus, qui medio ciuili bello in theatro ductus, totum in se populum non aliter conuertit, quàm si missa esset uox publici affectus. Necesse est multos timeat, quẽ multi timent. Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnũ est, à suo non uacet. Leoni, inquam, pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora. Acerrimas feras umbra, uox, & odor insolitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat

CAP. XII quisquam sapiens timeri. Nec ideo iram magnum quiddam putes, quia formidandum est: quoniamquidem etiam contemptissima timentur uenena, & offa mortifera, & morsus. Nec est mirum, cum maximos ferarum greges linea pennis distincta contineat, & ad insidias agat ab ipso effectu dicta formido. Vanis enim uana terrori sunt. Currículi motusq; rotarum uersata facies, leonem redegit in caueam. Elephantes porcina uox terret. Sic itaq; ira metuitur, quomodo umbra ab infantibus, à feris rubens pinna. Non ipsa in se quicq; habet firmũ aut forte, sed uanos animos mouet. Nequitia inquit, de rerum natura tollenda est, si uelis iram tollere. Neutrum autem potest fieri. Primũ potest aliquis non algere, quamuis ex rerum natura hyems sit, & non æstuare, quamuis menses æstiui sint. Aut loci beneficio aduersus intemperiẽ anni tutus est, aut patientia corporis sensum utriusq; peruincit. Deinde uerte istud. Necesse est prius ututem ex animo tollas, quàm iracundiam recipias, quoniam cum uirtutibus uitia non coeunt. Nec magis quisquã eodem tempore, & iratus potest esse, & uir bonus, q̃ æger & sanus. Non potest, inquit, omnis ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile & arduũ, quod nõ humana mens uincat, & in familiaritatẽ perducat assidua meditatio: nullíq; sunt tam feri & sui iuris affectus, ut non disciplina perdomẽtur. Quodcunq; sibi imperauit animus obtinuit. Quidam ne unquã ridérent, consecuti sunt. Vino quidam, alij Venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui somno, uigiliam indefatigabilẽ extendit. Didicerũt tenuissimis & aduersis funibus currere, & ingentia uixq; humanis toleranda uiribus onera portare, & in immensam altitudinem mergi, ac sine ulla respirandi uice perpeti maria,

CAP. XIII Mille sunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne transcendit, ostenditq; nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mens patientiã indiceret. Istis quos paulo ante retuli, aut nulla causa pertinacis studij, aut indigna merces fuit. Quid enim magnificum consequitur ille, qui meditatus est per intensos funes ire? qui sarcinæ ingenti ceruices supponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis non magno autoramento labor peruenit: nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium expectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum est effugere maximũ malum iram, & cum illa rabiem, fœuitiam, crudelitatem, furorem & alios comites affectus eius? Non est quod in patrocinium nobis quæramus, etiam excusatã licentiam, dicentes, aut utile esse, aut ineuitabile. Cui enim tandem uitio aduocatus defuit? non est quod dicas excidi nõ posse. Sanabilibus ægrotamus malis, ipsaq; nos in rectum genitos natura, si emendare uelimus, iuuat. Nec ut quibusdã uitium est, arduum

arduũ in uirtutes, & asperum iter est, plano adeuntur. Non uranæ nobis autor rei uenit. Facilis est ad beatam uitam uia, inite modo bonis auspicijs, ipsisq; dijs bene iuuãtibus. Multo difficilius est facere ista quæ facitis. Quid enim quiete otiosius animi? Quid ira laboriosius? Quid clementia remissius? Quid crudelitate negotiosius? Vacat pudicitia, libido occupatissima est. Omnium denicq; uitutum tutela facilior est, uitia magno coluntur. Debet ira remoueri: Hoc ex parte fatentur etiam qui dicunt esse minuẽdam. Tota dimittatur, nihil profutura est, sine illa facilius, rectiusq; scelera tollentur, mali puCAP. XIIII nientur, & transducentur in melius. Omnia quæ debet sapiens, sine ullius malæ rei ministerio efficiet, nihilq; admiscebit, cuius causã domum solicitius obseruet. Nunc itaq; iracundia admittenda est, aliquando simulanda, si segnes audientium animi concitandi sunt, sicut tarde consurgentes ad cursum equos stimulis † facibusq; subditis al. calcibusq; excitamus. Aliquando incutiendus est his metus, apud quos ratio non proficit. Irasci quidem non magis utile est, quàm mœrere, quàm metuere. Quid ergo? non incidunt causæ, quæ iram lacessant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus sunt, nec est difficile uincere animum, cum Athletæ quoq; in uilissima sui parte occupati, tamen ictus dolores q; patiantur, ut uires cædentis exhauriant, nec cum ira suadet, feriunt, sed cum occasio. Pyrrhum maximũ præceptorem certaminis gymnici, solitum aiunt his quos exercebat præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artem, & quà noceat, tantum aspicit. Sæpe itaq; ratio patientiam suadet, ira uindictam, & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdam unius uerbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit, & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerãt, grauissimis malis obruti sunt, indignatiq; aliquid ex plenissima libertate diminui, seruile in sese attraxerũt iugum. Vt scias, inquit, an ira habeat in se generosi aliquid, liberas uidebis CAP. XV gentes, quæ iracundissimæ sunt, ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidaq; natura ingenia, antequã disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quædam non nisi melioribus innascũtur ingenijs: sicut ualida arbusta & læta, quamuis negle-cta tellus creat, & alia fœcundi soli sylua est. Itaq; & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nihilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida: sed imperfectus ille uigor est, ut omnibus quæ sine arte ipsius tantum naturę bono exurgunt: sed nisi cito domita sunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ, temeritatiq; consuescunt. Quid non mitioribus animis uitia leuiora coniuncta sunt? ut misericordia, amor, & uerecundia. Itaque tibi sæpe bonam indolem in malis quoq; tuis ostendam, sed non ideo uitia non sunt, si naturæ melioris indicia sunt. Deinde omnes istæ feritate liberæ gentes, leonum, lupoCAP. XVI rumq; ritu, ut seruire non possunt, ita nec imperare. Non enim humani uim ingenij, sed feri & intractabilis habẽt. Nemo autem regere potest, nisi qui & regi. Ferè itaq; imperia penes eos fuere populos, qui mitiore cœlo utuntur. In frigora septentrionẽq; uergẽtibus immansueta ingenia sunt, ut ait poëta, Suoq; simillima cœlo. Animalia, inquit, generosissima habentur, quibus multum ineſt iræ. Errat qui ea in exemplũ hominis adduxit, quibus pro ratione est impetus, homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos: accipitrẽ impetus, columbã fuga. Quid, quod ne illi quidem uerum est, optima animalia esse iracũdissima, Feras ne putem, quibus ex raptu alimenta sunt, meliores, quo iratiores? Patientiam laudauerim boum, & equorũ frenos sequentiũ. Quid autem, cur hominẽ ad tam infelicia exempla reuoces, cum habeas mundum, deniq; deum, quem ex omnibus animalibus ut solus imitetur, solus intelligit? Simplicissimi, inquit, omniũ habentur iracundi. Fraudulentis enim & uersutis cõparantur, & simplices uidẽtur, quia expositi sunt, quos quidem nõ simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriosis, nepotibusq; hoc nomen imponimus, & omnibus uitijs parum callidis. Oratio, inquit, iraCAP. XVII tus aliquando melior est. Imo imitatus iratũ. Nam & histriones in pronuntiando non irati populũ mouent, sed iratum bene agentes: & apud iudices itaq; & in concione, & ubicunq; alieni animi ad nostrũ arbitriũ agendi sunt, modo iram, modo metum, modo misericordiam, ut alijs incutiamus, ipsi simulabimus, & sæpe id quod ueri affectus non effecissent, effecit imitatio affectuũ. Languidus, inquit, animus est, quia ira caret.

Verum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verum est,si nihil habet ira ualentius.Nec latronem oportet esse,nec prædonem,nec misericordem,nec crudelem.Illius nimis mollis animus,huius nimis durus est.Temperatus sit sapiens,& ad res fortius agendas non iram,sed uim adhibeat.

De remedijs iræ.

CAP.XVIII Quoniam quæ de ira quæruntur tractauimus,accedamus ad remedia eius.Duo autẽ,ut opinor,sunt,scilicet ne incidamus in iram,& ne in ira peccemus.Vt in corporum cura,alia de tuenda ualetudine,alia de restituenda præcepta sunt: ita aliter iram debemus repellere,aliter compescere, ut uincamus. Quædam ad uniuersam uitam pertinentia præcipientur, ea in educationẽ, & in sequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam,plurimum profuturam desiderat. Facile est enim teneros adhuc animos cõponere, Difficulter reciduntur uitia, quæ nobiscum creuerũt. Opportunissima ad iracũdiam feruidi animi natura est. Nam cum elementa sint quatuor,ignis,aqua,aër,& terra,potestates pares his sunt,frigida,feruida, arida, atque humida. Et locorũ itaq;,& animalium,& corporũ,& morum uarietates mixtura elementorum facit:& proinde in aliquos magis incumbunt ingenia,prout alicuius elementi maior uis abundauit. Inde quasdam humidas uocamus aridasq; regiones,& calidas,
CAP,XIX & frigidas. Eadem animalium & hominũ discrimina sunt. Refert quantum quisq; humidi in se calidiq; contineat. Cuius in illo elementi portio prævalebit,inde mores erunt. Iracundos feruida animi natura faciet.Est enim actuosus & pertinax ignis,Frigida mixtura frigidos facit. Pigrum est enim contractumq; frigus. Volunt itaq; quidam ex nostris iram in pectore moueri efferuescente circa cor sanguine.Causa cur hic potissimum assignetur iræ locus, non alia est, quàm quod in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus humidi plus inest,eorum paulatim crescit ira,quia non est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaq; puerorum fœminarumq; iræ acres magis quàm graues sunt,leuioresq; dum incipiunt. Siccis ætatibus uehemens robustaq; ira est,sed sine incremento,non multum sibi adijciens, quia inclinaturũ calorem frigus insequitur. Senes difficiles & queruli sunt, ut ægri & conualescentes, & quorum aut lassitudine,aut detractione sanguinis exhaustus est calor. In eadem causa sunt siti fameq; rabidi,& quibus exangue corpus est,malignecq; alitur & deficit. Vinum incendit iram,
CAP,XX quia calorem auget pro cuiusq; natura. Quidam ebrij efferuescunt, quidam saucij.
forte,color Necq; ulla alia causa est,cur iracũdissimi sint Hauí rubentesq;,quibus talis natura†calor est, qualis fieri cæteris intra iram solet. Mobilis enim illis agitatusq; sanguis est. Sed quemadmodum natura quosdam procliuos in iram facit, ita multæ incidunt causæ, quæ idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, quæ idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, alios labor,& continua peruigilia, noctesq; solicitæ,& desideria,amoresq;:& quicquid
forte,altius aliud aut corpori nocuit,aut animo,ægram mentem in querelas parat. Sed ista omnia initia causæq; sunt, plurimumq; potest cõsuetudo,quæ si grauis est,†aliud uitium alit. Naturam quidem mutare difficile est,nec licet semel mixta nascentium elementa conuertere. Sed in hoc noscere profuit, ut calentibus ingenijs subtrahatur uinum, quod pueris Plato negandũ putat,& ignem uetat igne incitari.Nec cibis quidem implendi sunt. Distendentur enim corpora, & animi cum corpore tumescent. Labor illos citra lassitudinem exerceat, ut minuatur, & non ut consumatur calor, nimiusq; ille feruor despumet.Lusus quoq; proderunt. Modica enim uoluptas laxat animos & temperat. Humidioribus siccioribus & frigidis non est ab ira periculũ, sed maiora uitia metuen-
CAP,XXI da sunt,pauor, difficultas, & desperatio, & suspitiones. Mollienda itaq; fouendaq; talia ingenia,& in lætitiam euocanda sunt. Et quia alijs contra iram,alijs contra tristitiam remedijs utendũ est,nec dissimilibus tantũ ista, sed cõtrarijs curanda sunt,semper ei occurremus,quod increuerit. Plurimum,inquam,proderit pueros statim salubriter instituí.Difficile autẽ regimen est,quia dare debemus operam,ne aut iram in illis nutriamus,aut indolem retundamus.Diligenti obseruatione res indiget. Vtrunq; enim & quod extollendũ,& quod deprimendũ est,similibus alitur. Facile autem etiam attendentem similia decipiunt. Crescit licentia spiritus,seruitute cõminuitur. Assurgit,si laudatur,& in spem sui bonam adducitur. Sed eadem ista insolentiam & iracundiam

generant. Sic itaq; inter utrumq; regendus est, ut modo frenis utatur,modo stimulis, nihil humile,nihil seruile patiatur. Nunq; illi necesse sit rogare †simpliciter,nec prosit *al.simili-* rogasse, potius causæ suæ & prioribus factis & bonis in futurum promissis donetur. *ter nec*
In certaminibus æqualiũ nec uinci illum patiamur,nec irasci.Demus operam,ut familiaris sit his,cum quibus contendere solet, ut in certamine assuescat non nocere uelle, sed uincere. Quoties superauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli non gestire patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentũ: in desidiam uero otiumq; non resoluemus,& procul à contactu delitiarũ retinebimus.Nihil enim magis fecit iracundos quàm educatio mollis & blanda. Ideo unicis quo plus indulgetur,pupillisq; quo plus licet,corruptior animus est.Non resistet offensis,cui nihil unquam negatum est,cui lachrymas solicita semper mater absterserit,cui de pædagogo satisfactũ est. Non uides,ut maiorem quamq; fortunã maior ira comitetur? In diuitibus nobilibusq; & magistratibus præcipue apparet,cum quicquid leue & inane in animo erat,secunda se aura sustulit.Felicitas iracundiam nutrit,ubi aures superbas assentatorum turba circumstetit. Tibi enim ille respõdeat, non pro fastigio te tuo metiris, ipse te proijcis,& alia quibus uix sanæ & ab initio bene fundatæ mentes restiterunt.Longe itaq; ab assentatione pueritia remouenda est. Audiat uerum,& timeat,interim uereatur,semper maioribus assurgat. Nihil per iracundiam exoret,Quod flenti negatum fuerat,quieto offeratur,& diuitias parentum in conspectu habeat,non in usu.Exprobrentur illi perperam facta. Pertinebit ad rem,præceptores pedagogosq; pueris placidos dari.Proximis applicatur omne quod tenerũ est, & in eorum similitudinẽ crescit: Nutricum & pædagogorũ retulere mox in adolescentia mores. Apud Platonem educatus puer,cum ad parentes relatus, uociferantẽ uideret patrem, Nunquam,inquit,hoc apud Platonem uidi. Non dubito quin citius patrem quàm Platonem imitatus sit. Tenuis ante omnia sit uictus,& non pretiosa uestis, & similis cultus cum æqualibus. Non irascetur aliquem sibi cõparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos nostros pertinẽt,In nobis qui dem fors nascendi & educatio,nec uitij locum,nec iam præcepti habet. Sequẽtia ordinanda sunt.Contra primas itaq; causas pugnare debemus. Causa autẽ iracundiæ,opinio iniuriæ est,cui non facile credendũ est,nec apertis quidem manifestisq; statim accẽdendum est.Quædã enim falsa,ueri speciem ferũt.Dandum semper est tempus. Veritatem enim dies aperit. Ne sint aures criminãtibus faciles.Hoc humanæ naturæ uitium suspectum,notumq; nobis sit, quod quæ inuiti audimus, libenter credimus, & antecq; iudicemus, irascimur. Quid quod non criminationibus tantum, sed suspitionibus CAP. XXIII impellimur,& ex uultu risuq; alieno peiora interpretati, innocẽtibus irascimur? Itaq; agenda est cõtra se causa absentis,& in suspenso ira retinẽda. Potest enim pœna dilata exigi,non potest exacta reuocari.Notus est ille tyrannicida,qui imperfecto opere comprehensus,& ab ipso tortus,ut conscios indicaret,circumstantes amicos tyranni nominauit,quibus quãmaxime charam salutẽ eius sciebat.Et cum ille singulos,ut nominati fuerant occidi iussisset, interrogauit ecquis superesset? Tu inquit,solus,neminẽ enim alium cui charus esses reliqui.Effecit ira ut tyrannus tyrãnicidæ manus accõmodaret, & præsidia sua gladio suo cęderet.Quanto animosius Alexander,qui cum legisset epistolam matris,qua admonebat, ut à ueneno Philippi medici caueret,acceptã potionẽ non ueritus bibit. Plus sibi de amico suo credidit. Dignus fuit qui innocentẽ haberet, dignus qui faceret. Hoc ergo magis in Alexãdro laudo,quia nemo tam obnoxius iræ fuit.Quo maior autem moderatio in regibus,hoc laudanda magis est.Fecit hoc & C. Cæsar,ille qui uictoria ciuili clemẽtissime usus est. Cum †sententiã deprehẽdisset epi- *forte, furcinã*
stolarũ ad Pompeium missarũ,ab his qui uidebãtur aut in diuersis,aut in neutris fuisse *aut ferinia*
partibus,combussit: quamuis enim moderate soleret irasci, maluit tamen non posse. Gratissimũ putant genus ueniæ, nescire quid quisq; peccasset. Plurimũ mali credulitas facit. Sæpe ne audiendũ quidem est, quoniã in quibusdam rebus satius est decipi q; diffidere. Tollẽda ex animo suspitio & cõiectura,fallacissima iritamẽta.Ille me parũ CA. XXIIII humane salutauit,Ille osculo meo non adhæsit,ille inchoatũ sermonẽ cito abrupit,ille ad cœnã non uocauit.Illius uultus auersior uisus est. Non deerit suspitioni argumentatio,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatio. Simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione. Nihil nisi quod in oculos incurret, manifestumq; erit, credamus. Et quoties suspicio nostra uana apparuerit, obiurgemus credulitatẽ. Hæc enim castigatio consuetudinẽ efficiet non facile credendi.

CAP. XXV Vnde illud sequitur, ut minimis sordidisq; rebus non exacerbemur. Parum agilis est puer, aut repidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari insania est, ut ægræ & infelicis ualetudinis est, quem leuis aura contraxit, affecti oculi, quos candida uestis obturbat, dissolutus delitijs, cuius lauus alieno labore condoluit. Miridem aiunt fuisse ex Sybaritarũ ciuitate, qui cum uidisset fodientem, & altius rastrum alleuantẽ, lassum se fieri questus, uetuit illud opus in conspectu suo facere: bilem habere sępius questus est, quod folijs rosæ duplicatis incubuisset. Vbi animum simul & corpus uoluptates corrupere, nihil tolerabile uidetur, non quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur tussis alicuius, aut sternutamentum, aut musca parum curiose fugata nos in rabiem agat, aut obuersatus canis, aut claudis negligentis serui manibus elapsa. Feret iste æquo animo ciuile conuitium, & ingesta in concione curiáue maledicta, cuius aures tracti subsellij stridor offendit? Perpetietur hic famem, & æstiuæ expeditionis sitim, qui puero male diluenti niuem, irascitur?

CAP. XXVI Nulla itaq; res magis iracundiam alit, quàm luxuria. Intemperans & impatiens dure cõtractandus animus est, ut ictum non sentiat, nisi grauem. Irascimur aut his à quibus nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus iniuriam accipere potuimus. Ex prioribus quædam sine consensu sunt, ut librum quem minutioribus literis scriptum sępe proiecimus, & mendosum lacerauimus, ut uestimenta quæ quia displicebant scidimus. His irasci quàm stultum est, quæ iram nostram nec meruerũt, nec sentiunt. Sed nos offendunt uidelicet qui illa fecerunt. Primum sæpe antequã hoc apud nos distinguamus, irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes iustas afferent. Alius non potuit melius facere quàm fecerit, nec ad tuam cõtumeliam parum didicit. Alius non in hoc ut te offenderet fecit. Ad ultimum quid est dementius, quàm bilem in homines collectam, in res effundere. Atqui ut his irasci dementis est, quæ animata carent, sic & mutis animalibus, quia nulla iniuria nisi à consilio profecta. Nocere itaq; nobis possunt, ut ferrum aut lapis, iniuriam quidem facere non possunt. Atqui contemnise quidam putant, ubi equi ijdem obsequẽtes alteri equiti, alteri contumaces sint, tam quam iudicio, non consuetudine & arte tractandi. quædam quibusdã subiectiora sint.

CA. XXVII Atqui ut his irasci stultum est, ita pueris & non multum à puerorũ prudentia distantibus. Omnia enim ista peccata apud æquum iudicem pro innocentia habent imprudentiã. Quædã sunt quæ nocere non possunt, nullamq; uim nisi beneficã & salutarem habent, Vt dij immortales, qui nec uolunt obesse, nec possunt. Natura enim illis mitis & placida est, tam longe remota ab aliena iniuria quàm à sua. Demẽtes itaq; & ignaritatis illis imputant sæuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciam hyemis, cum interim nihil horũ quæ nobis nocent prosuntq; ad nos proprie dirigantur. Non enim nos causa mundo sumus hyemem æstatemq; referendi, suas ista leges habent, quibus diuina exercentur. Nimis nos suspicimus, si digni nobis uidemur propter quos tanta moueãtur. Nihil ergo horum in nostrã iniuriam fit, imò contra, nihil non ad salutem. Quædam esse diximus, quæ nocere non possunt, quædã quæ nolunt. In his erunt boni magistratus parentesq;, & præceptores, & iudices: quorũ castigatio sic accipienda est, quo modo scalpellum & abstinẽtia, & alia quæ profutura torquent. Affecti sumus poena. Succurrat non tantũ quid patiamur, sed quid fecerimus, in consiliũ de uita nostra mittamur. Si uerum ipsi dicere nobis uoluerimus, pluris litem nostram æstimabimus. Si uolumus æqui omnium rerum iudices esse, hoc primũ nobis suadeamus, Neminẽ nostrum esse sine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur, nihil peccaui, nihil feci, imò nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione, aut coërtione nos castigatos, cum illo ipso tempore peccemus, quo adijcimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis est iste qui se profitetur omnibus legibus innocentem? Vt hoc ita sit, q̃ angusta innocẽtia est, ad legem bonum esse? Quanto latius officiorũ patet, quàm iuris regula. Quammulta pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt? Quæ omnia extra

publicas tabulas sunt. Sed ne ad illam quidem arctissimã innocentiæ formulam præstare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, alijs fauimus. In quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Hoc cogitantes æquiores simus delinquentibus, cedamus obiurgantibus, utiq; nobis ne irascamur. Cui enim non, si nobis quoq; Minime dijs. Non enim illorũ sed lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit. At morbi doloresq; incurrunt, Vtiq; aliquò fugiendum est, domicilio putre sortitis. Dicetur aliquis male de te locutus, cogita an prior feceris, cogita de quàm multis loquaris. Cogitemus, inquã, alios non facere iniuriã, sed reponere. Alios pernos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: & eos qui uolentes scientesq; faciunt, ex iniuria nostra non ipsam iniuriam petere. Aut dulcedine urbanitatis prolapsus est: aut fecit aliquid, non ut nobis obesset, sed quia consequi ipse non poterat, nisi nos repulisset. Sæpe adulatio, dum blanditur, offendit. Quisquis ad se retulerit quotiẽs ipse in suspitionem falsam inciderit, quã multis officijs suis fortuna speciem iniuriæ induerit, quàm multos post odium amare cœperit, poterit non statim irasci, utique si sibi tacitus ad singula quibus offenditur dixerit. Is qui nullius non uxorem concupiscit, et satis iustas causas putat amandi, quod aliena est, idem uxorem suam aspici non uult: et fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mendacia persequitur, ipse periurus, & litem sibi inferri ægerrime calumniator patitur. Pudicitiam seruorum suorum attentari non uult, qui nõ pepercit suæ. Aliena uitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiua filij conuiuia pater deterior filio castigat. Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negauit, & homicidæ tyrannus irascitur, & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatiores respectius nostri, si consuluerimus nos. Nunquid & ipsi aliquid tale commisimus? Nunquid sic errauimus? Expedit ne nobis ista damnare? Maximum remedium est iræ, mora, † Hęc ab illo pœnæ initio non ut ignoscat, sed ut iudicet, desinet, si expectat: nec uniuersam illã tẽtabis tollere, graues habet impetus primos, tota uincetur, dũ partibus carpitur. Ex his quæ nos offendũt, alia renuntiãtur nobis, alia ipsi audimus aut uidemus. His quæ narrata sunt, nõ debemus cito credere. Multi mentiũtur ne decipiãt, multi quia decepti sunt. Alius crimination gratiã captat, & fingit iniuriã, ut uideatur dilusse factũ. Est aliquis malignus & qui amicitias cohærentes didurcere uelit, Est suspicax, & qui spectare ludos cupiat, & ex longinquo tutoq; speculetur, quos collisit. De paruula summa iudicaturo, tibi res sine teste probaretur, testis sine iure iurando nõ ualeret, utriq; parti dares actionem, dares tẽpus, nec semel audires. Magis enim ueritas elucet, quo sæpius ad manum uenerit. Amicum cõdemnas de præsentibus antequàm audias, antequàm interroges. Illi anteq; aut accusatorem suum nosse liceat aut crimen, irasceris. Iam uerũ, iamq; quid utrinq; diceretur audisti. Hic ipse qui ad te detulit desinet dicere, si probare debuerit. Non est, inquit, quod me protrahas. Ego produ&tus negabo. Alioquin nunq; tibi dicam. Eodem tempore & instigat, et ipse se certamini & pugnæ subtrahit. Qui dicere tibi nisi clam nõ uult, penè nõ dicit. Quid est iniquius quàm secreto credere, palàm irasci? Quorundam ipsi testes sumus.

Forte. Nec ab illa pete imatio, ut ignoscat.

CA. XXIX In his natu

CAP. XXX

ram excutiemus uoluntatemq; faciẽtium, Puer est, ætati donetur, nescit an peccet. Pater est aut tantum profuit, ut illi donanda iniuria eius sit, aut fortassis ipsum hoc meritum eius est, quo offendimur. Mulier est, errat. Iussus est, necessitati, quis nisi iniquus succenset? Læsus est. Non est iniuria pati quod prior feceris. Iudex est, plus illius credas sententiæ, quàm tuæ. Rex est, si nocentem punit, cede iustitiæ: si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile muto, imitaris illud, si irasceris. Morbus est aut calamitas, leuius transiliet sustinentem. Deus est, tam perdis operam cum illi irasceris, q̃ cum illum alteri precaris iratum. Bonus uir est qui iniuriam fecit, noli credere, Malus, noli mirari. Dabit pœnas alteri quas debet tibi, et iã sibi dedit, qui peccauit. Duo sunt, ut dixi, quæ iracundiam concitãt. Primum si iniuriam uidemur accepisse, de hoc satis dictũ est. Deinde si inique accepisse, de hoc dicẽdum est. Iniqua quædam iudicant homines, quia pati non debuerint, quædam quæ nõ sperauerint, indigna putauimus quę inopinata sunt. Itaq; maxime commouent, quæ contra spem expectationemq; euene

C runt

runt. Nec aliud est quare in domesticis minima offendāt, in amicis iniuriam uocemus
CA. XXXI negligentiā. Quomodo ergo, inquit, inimicorū nos iniurię mouēt? quia nō expecta-
uimus illas, aut certe non tantas. Hoc efficit amor nostri nimius, inuiolatos nos etiam
inimicis iudicamus esse debere. Regis quisq; intra se animum habet, ut licentiam sibi
dari uelit, in se nolit alteri. Aut ignorantia nos itaq;, aut insolentia iracūdos facit. Igno
rantia. Quid enim mirum est malos mala facinora edere? Quid noui est, si inimicus
nocet, amicus offendit, filius labitur, seruus peccat? Turpissimam aiebat Fabius impe-
ratori excusationem esse, non putaui. Ego turpissimum homini puto. Omnia puta. Ex
pecta & in bonis moribus aliquid existet asperius. Fert humana natura insidiosos ami
cos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cum de moribus unius iudicabis, de publi
cis cogita. Vbi maxime gaudebis, maxime metues. Vbi tranquilla tibi omnia uiden-
tur, ibi nocitura non desunt, sed quiescūt. Sēper futurū aliquid quod te offendat existi-
ma. Gubernator nunquam ita totos sinus explicuit securus, ut non expedire ad con-
trahendum armamenta disponeret. Illud ante omnia cogita, fœdā esse & execrabilem
uim nocendi, & alienissimam homini, cuius beneficio etiam sæua mansuescunt. Aspi
ce elephantorum iugo colla submissa, taurorum pueris pariter ac fœminis pertulanti
bus terga impune calcata, & repentes inter pocula sinusq; innoxio lapsu dracones, &
intra domum ursorum leonumq; ora placida tractantibus adulantibusq;. Non ergo se
ras pudebit cū animalibus pmutasse mētes? Nefas est nocere patriæ: ergo ciui quoq,
Nā hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si uniuersum uenerabile est: ergo & homi
ni. Nam hic in maiore tibi urbe ciuis est. Quid si nocere uelint manus pedibus? manis
bus oculi? Vt omnia inter se membra consentiūt, quia singula seruari totius interest, ita
homines singulis parcēt, quia ad cœtū geniti sumus. Salua autē esse societas nisi amo
re et custodia partiū non potest. Ne uiperas quidē & natrices, & si qua morsu aut ictu
noceant, effugeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere, ne nobis aliq;
uue periculo essent, Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccauit, sed ne pecce-
Nec unquam ad præteritum, sed ad futurum pœna referetur. Non enim irascitur, sed
cauet. Nam si puniendum est, cuicunq; prauum maleficumq; ingenium est, pœna ne
CA. XXXII minem excipiet. At enim ita habet aliquam uoluptatem, & dulce est dolorem red-
dere. Minime: Non enim ut in beneficijs honestū est merita meritis repensare, ita iniu
rias iniurijs. Illic uinci turpe est, hic uincere. Inhumanum uerbum est, & quidem pro
iusto receptum, ultio & talio, non multum differt nisi ordine. Qui dolorē regerit tan
tum excusatius peccat. M. Catonem in balneo quidā percussit imprudens. Quis enim
illi sciens faceret iniuriam? Postea satisfacienti Cato non memini, inquit, percussi
me. Melius putauit, non agnoscere quàm uindicare. Nihil, inquis, illi post tantam pe
tulantiam mali factum est? Imo multum boni, cœpit Catonem nosse. Magni animi est
iniuras despicere. Vltionis contumeliosissimū genus est, non esse uisum dignum, ex
quo peteretur ultio. Multi leues iniurias altius sibi demisere dum uindicant. Ille ma-
al. obsudit gnus & nobilis est, qui more magnæ feræ latratus minutorum canum securus † exau-
dit. Minus, inquit, contemnemur, si uindicauerimus iniuriam, si tanq; ad remedium si
ne ira ueniamus, non quasi dulce sit uindicari, sed quasi utile,

De dissimulanda iniuria,

C. XXXIII SApe autem satius fuit dissimulare quàm ulcisci, Potentiorum iniuriæ hilari tul-
tu non patienter tantum ferendæ sunt. Faciēt iterum, si se feciſſe crediderint. Hoc
habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt, & oderunt. Nonili
ma uox est eius, qui in cultu regum consenuerat. Cum illum quidā interrogaret, quo
modo rarissimam rem in aula consecutus esset, senectutem. Iniurias, inquit, accipien-
do, & gratias agendo de ipsis. Sæpe adeo iniuriam uindicare non expedit, ut ne fateri
quidem expediat. C. Cæsar Pastoris splendidi equitis romani filium cū in custodia ha
buisset, immundicijs eius, & incultioribus capillis offensus, rogante patre, ut salutem
sibi filij cōcederet, quasi de supplicio eius admonitus, ad mortem duci protinus iussit.
Ne tamen omnia inhumane faceret aduersum patrem, ad cœnam illum inuitauit eo
die. Venit Pastor nihil uultu exprobrāte. Propinauit illi Cæsar heminā uini, & posuit illi

illi custodem, perdurauit miser, non aliter quàm si filij sanguinem biberet. Vnguen-
tum & coronas misit, & obseruari iussit, an sumeret. Sumpsit eo die, quo filium extu-
lerat, imò quo non extulerat. Iacebat conuiua centesimus, & potiones uix honestas na
talibus liberorum podagricus senex hauriebat, cum interim nō lachrymas emisit, nec
dolorem aliquo signo erumpere passus est. Cœnauit tanquàm pro filio exorasset. Quę
ris quare? Habebat alterum. Quid ille Priamus? non dissimulauit iram, & regis genua
complexus est? Funestam perfusamq; cruore filij manum, ad os suū retulit, & cœnauit,
sed tamen sine unguento, sine coronis. & illum hostis sæuissimus multis solatijs, ut ci-
bum caperet hortatus est, nō ut pocula ingētia super caput posito custode siccaret. Cō-
tempsisset romanū patrē, si sibi timuisset, nūc irā compescuit pietas. Dignus fuit cui per
mitteret à conuiuio, ad ossa filij legenda discedere. Ne hoc quidē permisit, benignus in
terim & comis adolescens propinationibus senē crebris, ut cura leniretur, lacessebat,
Cōtra ille se lætū & oblitum quid eo esset actū die † prædixit. Periera talter filius si car al. præstitit
nifici conuiua non placuisset. Ergo ira abstinendum est siue par est qui lacessendus C. XXXIIII
est, siue superior, siue inferior. Nam cū pare contendere, anceps est, cū superiore furio
sum, cū inferiore sordidū. Pusilli hominis & miseri est repetere mordentē, ut mures &
formicæ, ad quas si manū admoueris, ora cōuertūt. Imbecilla se lædi putant, si tangun-
tur. Faciet nos mitiores, si cogita uerimus, quod aliquando nobis profuit ille, cui iraſci
mur, et meritis offensam redemerit. Illud quoq; occurrat, quantū commendationis no
bis allatura sit clementiæ fama, & q̄ multos uenia amicos utiles fecerit. Ne iraſcamur
inimicorum & hostiū liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla est, quod à R. P. li-
beros proscriptorū submouit. Nihil est iniquius q̄ aliquē hęredē paterni odij fieri. Co-
gitemus quotiens ad ignoscendū difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexora
biles esse. Quàm sæpe uenia qui negauit, petit, q̄ sæpe hic pedibus eius aduolutus est,
quē à suis reppulit. Quid est gloriosius q̄ iram amicitia mutare? Quos Po. Ro. felici-
ores habet socios fidelioresq;, quàm quos habuit pertinacissimos hostes? Quod hodie
esset imperium, nisi salubris prouidētia uictos permiscuisset uictoribus? Iraſcetur aliq;
Tu contra, beneficijs prouoca. Cadit statim simultas ab altera parte deserta, nisi pari-
ter nō pugnat: sed si utrinq; certabit ira, concurritur: ille est melior, qui prior pedē retu
lit, uictus est qui uicit. Percussit te, Recede. Referiendo enim, & occasionem sæpius fe-
riendi dabis, & excusationē non poteris reuelli cū uoles. Nunquam uelit quisquam tā
graviter hostē ferire, ut relinquat manū in uulnere, & se ab ictu reuocare nō possit. At CA. XXXV
qui tale ira telū est, uix retrahatur. Arma nobis expedita prospicimus, gladium com-
modū & habilē: nō uitabimus impetus animi his graues magis, furiosos & irreuoca-
biles? Ea demū uelocitas placet, quæ ubi iussa est, uestigiū sistit, nec ultra destinata pro
currit, & quæ flecti & à cursu ad gradū reduci potest. Aegros scimus neruos esse, ubi
inuitis nobis mouent. Senex aut infirmi corporis est, qui cū ambulare uult, currit. Ani
mi motus eos putemus sanissimos ualidissimosq;, qui nostro arbitrio ibunt, nō suo fe-
rent. Nihil tam æque profuit, quàm primū intueri deformitatē rei, deinde periculum.
Non est ullius affectus facies turbatior, pulcherrima ora fœdauit, toruos uultus extra
quillissimis reddit. Linquit decor omnis iratos, etiāsi amictus illius cōpositus sit ad le-
gē, retrahet uestē, omnemq; curā sui effundet. Si capillorū natura uel arte iacentiū nō
informis est habitus, cum animo inhorrescunt, & tumescunt uenæ, concutitur crebro
spiritu pectus, rabida uocis eruptio colla distendit. Tūc artus † turbidi, inquietę man⁹, aliter trepidi
totius corporis fluctuatio. Qualē intra putas esse animū, cuius extra imago tam fœda
est? Quāto illi intra pectus terribilior uultus, acrior spiritus est, intensior impetus, ru-
purus se nisi eruperit? Quales sunt hostiū uel ferarū cæde madentiū, aut ad cædē eūti-
um aspectus, qualia poëtæ inferna mōstra finxere, succincta serpētibus, & igneo flatu,
quales ad bella excitāda, discordiāq; in populos diuidēdā, pacēq; lacerandā deterrimę
inferū exeūt Furiæ: talē nobis irā figuremus, flāma lumina ardētia sibilo mugituq; &
gemitu & stridore, & siqua his inuisior uox est, perstrepētē, tela manu utraq; quatientē:
neq; enim illi tegere se, cura est: toruā, cruentamq; & cicatricosam, & uerberibus suis
liuidam incessu uesano effusam, multa caligine incursitantē, uastantē, fugantemq;: &

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnium odio laborantem, fuit maxime: si aliter nocere non possit, terras, maria, cœlum ruere cupientē, infestā pariter, inuisamq; Vel si uidetur, qualis apud uates nostros est, Sanguineū quatiens dextra læuaq; flagellū. Aut scissa gaudens uadit discordia palla, CAP. XXXVI aut siqua magis dira facies excogitari diri affectus potest. Quibusdam, ut ait Sextius, iratis profuit aspexisse speculū, perturbauit illos tanta mutatio sui, uelut in rem præsentem adducti nō agnouerunt se: & quātulum ex uera deformitate imago illa speculo repercussa reddebat: animus si ostēdi, & si in ulla materia perlucere posset, intuentes nos confunderet, ater maculosusq;, æstuans, & distortus, & tumidus. Nūc quoq; tanta deformitas eius est, per ossa carnesq;, et tot impedimenta effluentis. Quid si nudus ostēderetur speculo, qui neminē deterritū ab ira credit? Quid ergo? qui ad speculum uenerat, ut se mutaret, iā mutauerat. Iratis quidē nulla est formosior effigies, quàm atrox & horrida, qualesq; esse, etiam uideri uolūt. Magis illud uidēdum est, quàm multis ira per se nocuerit. Alij nimio feruore rupere uenas, & sanguinē supra uires elatus clamor egestus, & luminū suffudit aciem, in oculos uehementius humor egestus, & in morbos ægri recidere, nulla celerior ad insaniam uia est. Multi itaq; cōtinuauerunt iræ furorē, nec quam expulerant mentem unquā receperunt. Atq; in mortem egit furor, in furorem ira. Mortē liberis, egestatem sibi, ruinā domui imprecātur, & irasci se negant, nō minusq; insanire, furiosi. Amicissimis hostes, uitādisq; charissimis. Legū nisi qua nocēt immemores, ad minima mobiles. Nō sermone, nō officio adiri faciles. Omnia per uim gerūt, gladijs & pugnare parati, & incūbere. Maximū enim malū illos cepit, & omnia exuperans uiria. Alia paulatim intrant. Repentina & uniuersa uis eius est, omnes deniq; CAP. XXXVII alios affectus sibi subijcit. Amorem ardentissimū uincit. Transfoderūt itaq; amata corpora, & in eorū quos occiderant iacuere complexibus. Auaritiā durissimū malū, minimūq; flexibile ira calcauit, adacta opes suas spargere, & domui, rebusq; in unum collatis inijcere ignem. Quid? nō ambitiosus magno æstimata ira proiecit insignia, honoremq; delatum reppulit? Nullus affectus est, in quem non ira dominetur.

Libri secundi de Ira finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER TERTIVS.

CAP. I

Vod maxime desideraſti Nouate nunc facere tentabimus, ira excidere animis, ant certe refrenare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palam apertēq; faciendum est, ubi minor uis mali patietur & crescit. Refert quātas uires quāq; integras habeat. Virū ne uerberanda & agenda sit, an cedere ei debeamus: dū tempestas prima desæuit, ne remedia ipsa secū ferat, Consilium pro moribus cuiusq; capiendum erit. Quosdā enim preces uincunt, quidā insultant, instantiq; submissis. Quosdā terrendo placabimus, Alios obiurgatio, alios confessio, alios pudor coepto deiecit. Alios mora lentū præcipitis mali remediū, ad quod nouissime descendendum est. Cæteri enim affectus dilationē recipiunt, & curari tardius possunt. Hæc incitata, & seipsam rapiens uiolētia, nō paulatim procedit, sed dū incipit, tota est. Nec aliorum more uitiorū solicitat animos, sed abducit, & impotentes sui, cupidosq; uel communis mali, exagitat. Nec in ea tantū, in quę destinauit, sed in occurrentia obiter furit. Cætera uitia impellūt animos, ira præcipitat. Cæteris etiam si resistere contra affectus suos nō licet, at certe affectibus ipsis licet stare: hæc nō secus quàm fulmina accelleraq;, & siqua alia irreuocabilia sunt, quia nō eunt, sed cadūt, uim suā magis ac magis tendit. Alia uitia à ratione, hæc à sanitate desciscit. Alia accessus lenes habent, & incrementa fallentia, in ira deiectus animorum est. Nulla itaq; resurget magis attonita, & in uires suas prona, & siue successit superba, siue frustratur insana, ne repulsa quidē in rediū acta, ubi aduersariū fortuna subduxit, in seipsam morsus suos uertit. Nō refert quantum CAP. II sit, ex quo surrexit. Ex leuissimis enim in maxima euadit, Nullā transit ætatē, Nullū hominū genus excipit. Quædā gentes beneficio egestatis nō nouere luxuriā, Quædā quia exercitæ & uagæ sunt, effugere pigriciam. Quibus incultus mos, agrestisq; uita est, cir-

cumscriptio ignota est, & fraus & quodcūq; in foro malum nascitur. Nulla gens est, quam non ira instiget, tam inter Graios quàm barbaros potens. Non minus pernicioſa leges metuentibus, quàm quibus iura distinguit modus uirium. Deniq; cętera singulos corripiunt, hic unus affectus est, qui interdum publice concipitur. Nunquā uniuersus populus fœminæ amore flagrauit. Nec in pecuniā aut lucrum tota ciuitas spem suam misit. Ambitio uiritim singulos occupat, Impotentia non est malum publicum. Sæpe in iram uno agmine itum est, uiri, fœminæ, senes, pueri, principes, uulgusq; consensere, & tota multitudo paucissimis uerbis concitata, ipsum concitatorem antecessit. Ad arma protinus ignesq; discursum est, & indicta finitimis bella, aut gesta cum ciuibus, Totæ cū stirpe omni crematæ domus, & modo eloquio fauorabilis habitus in multo honore, iram suę cōcionis excepit, in Imperatorē suū legiones pila torserūt. Dissedit plebs tota cum patribus, publicum consiliū, senatus, nō expectatis delectibus, nec nominato Imperatore, subitos iræ duces legit: ac per tecta urbis, nobiles consectatus uiros, supplicium manu sumpsit. Violauit legationes rupto iure gentium, rabiesq; in fanda ciuitatē tulit, nec datū tempus quo resideret tumor publicus, sed deductæ protinus classes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, sine auspicijs populus ductu iręq; suæ egressus, fortuita raptaq; pro armis gessit. Deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit. Hic barbaris forte ruentibus in bella exitus est, cum mobiles animos spe CAP. III cies iniuriæ perculit, aguntur statim, & quà dolor traxit, ruinæ modo regionibus incidunt incompositi, interriti, incauti, pericula appetentes sua, gaudēt feriri, & instare ferro, & tela corpore urgere, & per suū uulnus exire. Nō est, inquis, dubium quin magna ista & pestifera sit uis, Ideo quemadmodū sanari debeat mōstra, Atquit, ut in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor iræ, & uetat illam nobis execari. Calcar ait esse uirtutis, Hac erepta, inermē animū & ad conatus magnos pigrum, inertemq; fieri. Necessarium est itaq; fœditatē eius, ac feritatē coarguere, et ante oculos ponere quantū mōstri sit homo in hominē furēs, quantoq; impetu ruat, nō sine pernicie sua pernicioſus, & ea deprimens, quæ mergi nisi cū mergente non possunt. Quid ergo? sanū hunc aliquis uocat, qui uelut tempestate correptus nō it, sed agitur, & furenti malo seruit? nec mandat ultionē suā, sed ipse eius exactor, animo simul ac manu sæuit, charissimorū, eorumq; quos mox amissos fleturus est carnifex? Hunc aliquis affectum uirturi adiutorē comitemq; dat, consilia sine quibus uirtus gerit nihil, obturbantē? Caduceę siniſtræq; sunt uires, & in malū suum ualidæ, in quas ægrū morbus & accessio erexit. Non est ergo quod me putes tempus in superuacuis consumere, quod irā, quasi dubiæ apud homines opinionis, sic infamē: cū aliquis sit, & quidē de illustribus philosophis, qui illi indicat operas, & tanquā utilē ac spiritus subministrantē in prælia, in actus rerum, ad omne quodcūq; calore aliquo gerendū est, uocet. Ne quē fallat, tāquā aliquo tempore, aliquo loco profutura, ostendenda est rabies eius effrenata & attonita: apparatusq; illi reddendus est suus, eculeus & fidiculæ, & ergastula, & cruces, & circūdati defossis corporibus ignes, & cadauera quoq; trahēs uncus, uaria uinculorū genera uaria pœnarū, lacerationes membrorū, inscriptiones frontis, & bestiarum immaniū cauernę. In ter hæc instrumenta collocetur ira, dirū quiddā atq; horridū stridēs, omnibus per quæ furit deterior. Vt de cæteris dubiū sit, nulli certe affectui peior est uultus, quem in prioribus libris descripsimus, asperū & acrē, & nūc subito retrorsum sanguine fugato, pallentem, nūc in os omni calore ac spiritu uerso, subrubicundū, & similē cruēto, uenis tumentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in uno obtutu defixis & hærenti CAP. IIII bus. Adijce nūc dentiū inter se arietatorū, & aliquem esse cupientiū, non aliū sonū, quàm est apris, tela sua attritu acuentibus. Adijce articulorū crepitū, cū se ipsæ manus frangunt, & pulsatū sæpius pectus, anhelitus crebros, tractosq; altius gemitus, instabile corpus, incerta uerba subitis exclamationibus, trementia labra, interdūq; compressa, & dirum quiddam exibilantia. Ferarū, mehercules, siue illas fames exagitat, uel insixum uiſceribus ferrū, minus tetra facies est, etiam cū uenatorem suū semianimes mordent ultimo petunt, quàm hominis ira flagrātis. Age, si exaudire uoces et minas uacet, qualia excarnificati animi uerba sunt; nonne reuocare se quisq; ab ira uolet, cum in

Universidad de Deusto
Biblioteca

tellexerit illam à suo primum malo incipere? Non uis ergo admoneam eos, qui iram
summa potentia exercent, & argumentum uiriū existimant, & in magnis magnæ for
tunæ bonis ponunt paratam ultionem, quam non sit potens, immo nec liber quidem
dici possit, iræ suæ captus? Non uis admoneam, quo diligentior quisq; sit, ut ipse se cir-
cumspiciat, alia animi mala ad pessimos quosq; pertinere, iracundiam etiã eruditis ho
minibus, & in alia sanis, irrepere, adeo ut quidam simplicitatis indicium iracundiam
CAP. V dicant, & uulgo credatur facillimus quisq; huic obnoxius? Quorsus, inquis, hoc per
tinet? Vt nemo se iudicet tutum ab illa, cum lentos quoq; natura & placidos in sæui-
ciam ac uiolentiam euocet. Quemadmodum aduersus pestilentiam nihil potest firmi
tas corporis, & diligens ualetudinis cura, Promiscue enim imbecilla robustaq; in-
uadit: ita ab ira tam inquietis moribus periculum est quàm compositis & remissis, qui
bus eo turpior ac periculosior est, quo plus in illis mutat. Sed cum primum sit non ira-
sci, secundum retinere, tertium alienæ iræ mederi, dicam primum quemadmodum in
iram non incidamus, Deinde quemadmodum ab illa liberemur. Nouissime quemad
modum irascentẽ retineamus placemusq;, & ad sanitatem reducamus. Ne irascamur
præstabimus, si omnia uitia iræ nobis subinde proposuerimus, & illam bene æstima-
uerimus. Accusanda est apud nos, damnanda: perscrutanda eius mala, & in medium
protrahenda sunt: ut qualis sit, appareat, componẽda cum pessimis est, Auaritia acqui
rit & contrahit, quo aliquis meliot utatur. Ira incendit. Paucis gratuita est. Iracundus
dominus quosdam in fugam seruos egit, quosdam in mortem: quando plus irascẽdo,
quàm id erat propter quod irascebatur, amisit. Ira patri luctum, marito diuortium at-
tulit, magistrauí odium, candidato repulsam. Potior est, inquam, luxuria, quoniam il-
la sua uoluptate fruitur, hæc alieno dolore uincit malignitatem & inuidiam. Illę enim
infelicem fieri uolunt, hæc facere. Illæ fortuitis malis delectantur, hæc non potest ex-
pectare fortunam. Nocere ei quem odit, non noceri uult. Nihil est simultatibus grati
us, has ira conciliat, Nihil est bello funestius. In hoc potentium ira prorumpit. Cæte-
rum etiã illa plebeia ira & priuata, inerme, & sine uiribus bellum est. Præterea ira, ut
seponamus quæ mox secutura sunt damna, insidias, perpetuam ex certaminibus mu-
tuis solicitudinem, dat pœnas dum exigit. Naturam hominis uitiat: illa in amorẽ hor-
tatur, hæc in odium. Illa prodesse iubet, hæc nocere. Adijce, quod cum indignatio à ni
mio sui suspectu ueniat, & animosa uideatur, pusilla est & angusta. Nemo enim non
eo à quo se cõtemptũ iudicat, minor est. At ille ingens animus & uerus æstimator sui,
non uindicat iniuriam, quia non sentit. Vt tela à duro resiliunt, cum dolore cædentis
solida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui adducit, fragilior eo
quod petit. Quanto pulchtius, uelut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias cõtume-
liasq; respuere. Vltio, doloris confessio est. Non est magnus animus, quem incurrit in
iuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit. Si imbecillior, parce illi Si potentior, tibi.

CAP. VI Nullum est argumentum magnitudinis certius, quàm nihil posse, quo instigeris, ac
cidere. Pars superior mundi & ordinatior, ac propinqua sideribus, nec in nubem cogi
tur, nec in tempestatem impellitur, nec uersatur in turbinem, omni tumultu caret, inle
riora fulminantur. Eodẽ modo sublimis animus, quietus semper, & in statione trãquil
la collocatus, intra se premens, quibus ira cõtrahitur, modestus & uenerabilis est & dis
positus, quorũ nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furẽs nõ primã re-
iecit uerecundiã? Quis impetu turbidus, & in aliquẽ ruens, nõ quicquid in se uerecun
di habuit, abiecit? Cui officiorũ numerus aut ordo cõstitit incitato? Quis linguæ tem-
perauit? Quis ullam partẽ corporis tenuit? Quis se tegere potuit. In immẽsum proderit
nobis illud Democriti salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, si neque pri-
uatim, neq; publice multa, aut maiora uiribus nostris egerimus. Nunq; tam feliciter in
multa discurrẽti negotia dies trãsit, ut nõ aut ex homine, aut ex re offensa nascat, quæ
animũ in iras paret. Quemadmodum per frequẽtia urbis loca properanti in multos in
curritandũ est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi respergi: ita in hoc ui-
tæ actu dissipato & uago multa impedimẽta, multæ querelæ incidũt. Alius spẽ nostrã
fefellit, alius distulit, alius intercepit. Non ex destinato proposita fluxerũt. Nulli fortu
na tam

na tam dedita est, ut multa tentanti ubiq; respondeat. Sequitur ergo, ut is cui cõtra q̃
proposuerat, aliqua cesserunt, impatiens hominũ rerumq; sit. Ex leuissimis causis ira
scitur, nunc personæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaq; ut quie-
tus possit esse animus, non est tractandus, nec multarum, ut dixi, rerum actu fatigãdus,
nec magnarum supraq; uires appetitarum. Facile est leuia aptare ceruicibus, & in hãc
aut in illam partem transferre sine lapsu. Atqui alienis in nos manibus imposita, ægre
sustinemus, uicti in proximos effundimus, & dum stamus sub sarcina, impares oneri
uacillamus. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domesticis, scias. Negotia expedita CAP. VII
& habilia sequuntur actorem: ingentia, & supra mensuram agentis, nec dant se facile,
& si occupata sunt, premunt, atq; adducunt administrantẽ, qui nõ quæ facilia sunt, ag
greditur, sed uult facilia esse, quæ aggressus est. Quotiẽs aliquid conaberis, te simul &
ea quæ paras, quibusq; pararis, ipse metire, Faciet enim te asperum pœnitentia ope-
ris infecti. Hoc interest, utrum quis feruidi sit ingenij, an frigidi, aut humilis. Genero-
so repulsa iram exprimet, languido inertiq; tristitiam. Ergo actiones nostræ nec par-
uæ sint, nec audaces, nec improbæ. In uicinũ spes exeat. Nihil conemur, quod mox
adepti quoq; successisse miremur. Demus operã, ne accipiamus iniuriam quã ferre ne
scimus. Cũ placidissimo & facillimo & minime obnoxio, morosoq; uiuendũ est. Su- al. obnixo
muntur à couersantibus mores. Et ut quædã in contactos è corpore uitia transiliunt,
ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus conuictores in amorem uini traxit. Im-
pudicorum cœtus fortẽq;, & si liceat uirum, emollit. Auaritia in proximos uirus su-
um transtulit. Eadẽ ex diuerso ratio uirtutum est, ut omne quod secũ habent, mitigent.
Nec tam ualetudini profuit utilis regio et salubrius cœlum, q̃ animis parum firmis in
turba meliorũ uersari. Quæ res quantũ possit, intelliges, si uideris feras quoq; cõuictu
nostro mansuescere, nulliq; immani bestiæ uim suam permanere, si hominis cõtuber-
nium diu passa est. Retunditur omnis asperitas, paulatimq; inter placida dediscitur.

Accedit huc, quod non tantum exemplo melior fit, qui cũ quietis hominibus uiuit, CAP. VIII
sed quod causas irascendi nõ inuenit, nec uitium suum exercet. Fugere itaq; debebit
omneis quos irritaturos iracundiã sciet. Qui sunt, inquit, isti? Multi ex uariis causis idẽ
facturi. Offẽdet te superbus cõtemptu, diues cõtumelia, petulans iniuria, liuidus mali
gnitate, pugnax contentione, uentosus & mendax uanitate. Non feras à suspitioso ti-
meri, à pertinace uinci, à delicato fastidiri. Elige simplices, faciles moderatos, qui iram
tuam nec euocẽt, & ferant. Magis adhuc proderunt submissi & humani, & dulces, nõ
tamẽ usq; in adulationẽ. Nam iracundos nimia assentatio offendit. Erat certe amicus
noster, uir bonus, sed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri quàm maledi-
cere. Cœlium oratorẽ fuisse iracundissimum cõstat, cũ quo, ut aiunt, cœnabat in cubi
culo lectæ patiẽtiæ cliens, sed difficile erat illi in crapulam cõiecto rixam eius cũ quo
edebat effugere. Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi, & secundas agere. Non
tulit Cælius assentientẽ, sed exclamauit, Dic aliquid cõtra, ut duo simus. Sed ille quo-
que quod nõ irascereturcito sine aduersario desijt. Eligamus ergo uel hos potius, si cõ
scij iracundiæ sumus, qui uultum nostrũ ac sermonẽ sequãtur, Facient quidem nos de
licatos, & in malã cõsuetudinem inducẽt, nihil contra uoluntatẽ audiẽdi, sed proderit
uitio suo interuallũ & quietẽ dare. Difficilis quoq; & indomiti natura, blãdientem fe
ret. Nihil asperum tetrumq; palpãti est. Quotiẽs disputatio longior & pugnaciõr erit,
in prima resistamus anteq; robur accipiat. Alit seipsam cõtentio, & dimissos altius te-
net. Facilius est se à certamine abstinere, q̃ abducere. Studia quoq; grauiora iracun CAP. IX
dis obmittenda sunt, aut certe citra lassitudinem exercenda, & animus non inter plu-
ra uersandus, sed artibus amœnis tradendus. Lectio illũ carminũ obleniat, & historia
fabulis detineat, mollius delicatiusq; tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra
cõponebat. Quis autem ignorat lituos & tubas concitamenta esse, sicut quosdam can
tus blãdimenta, quibus mens resoluatur? Cõfusis oculis prosunt uirentia, & quibusdã
coloribus infirma acies acquiescit, quorundã splẽdore præstringitur, sic mentes ęgras
studia læta permulcent. Forũ, aduocationes, iudicia, fugere debemus, et omnia quę ex
ulcerant uitiũ, æque cãuere lassitudinem corporis. Consumit enim quicquid in nobis

Universidad de Deusto
Biblioteca

mite placidumq; est,& acria concitantur. Ideo quibus stomachus suspectus est, pro-
cessuri ad res agendas maioris negotij,bilem cibo tẽperent,quam maxime mouet fa-
tigatio: siue quia calorem inedia compellit,& nocet sanguini, cursumq; eius, uenis
laborantibus,sistit: siue quia corpus attenuatũ et infirmũ accumbit animo. Certe ob
eandem causam iracundiores sunt ualetudine aut ætate fessi. Fames quoq; & sitis ex
CAP. X eisdem causis uitanda est, exasperat enim & incendit animos. Vetus dictum est,A
lasso rixam quæri. Aeque autẽ & ab esuriente,& à sitiente & a b omni homine quem
aliqua res urit. Nam ut ulcera ad leuem tactum ,deinde etiam ad suspitionem tactus
condolescunt: ita animus affectus, minimis offenditur,adeo ut quosdam saluratio,epi
stola,oratio,& interrogatio ad litem euocent. Nunquã sine querela ægra tãguntur,
Optimũ est itaq; ad primũ mali sensum mederi sibi,tum uerbis quoq; suis minimum
libertatis dare,& inhibere impetum. Facile est autẽ affectus suos cum primum oriun-
tur reprehendere. Morbum signa præcurrunt. Quẽadmodum tempestatis ac pluuiæ
ante ipsas,notæ ueniunt,ita iræ,amoris omniumq; istarum procellarum animos ue-
xantium sunt quædam prænuntia. Qui comitiali uitio solent corripi,iam aduentare
ualetudinẽ intelligunt,si calor summa deseruit,& incertum lumen neruorumq; tre-
pidatio est,si memoria sublabitur caputq; uersatur. Solitis itaq; remedijs incipientem
casum occupant,& odore gustuq; quicquid est quod alienat animos repellitur,aut fo
mentis contra frigus rigoremq; pugnatur: aut si parum medicina profecit uitauerunt
turbam & sine teste ceciderunt. Proderit morbum suum nosse,et uires eius antequam
spatientur opprimere. Videamus quid sit quod nos maxime concitet. Alium uerbo
rum ,alium rerum contumeliæ mouent. Hic uult nobilitati suæ,hic formæ suæ parci.
Ille elegantissimus haberi cupit,ille doctissimus. Hic superbiæ impatiens est, hic con-
tumaciæ. Ille seruos non putat dignos quibus irascatur,hic intra domũ sæuus est,foris
mitis. Ille rogari,inuidiam iudicat,hic non rogari,contumeliam. Non omnes ab eadẽ
CAP. XI parte feriũtur. Scire itaq; oportet quid in te imbecillum sit,ut id maxime protegas.
Non expedit omnia uidere, omnia audire, multæ nos iniuriæ transeãt,ex quibus ple-
rasq; non accipit,qui nescit. Non uis esse iracundus: ne sis curiosus. Qui inquirit quid
in se dictũ sit,qui malignos sermones etiam si secreto habiti sint,euerrit,seipse inquie-
tat. Quædã interpretatio eò producit,ut uideantur iniuriæ. Itaq; alia differenda sunt,
alia deridenda,alia donanda. Circunscribenda multis modis ira est. Pleraq; in lusum
Festiuus iocus iocumq; uertantur. Socratem,aiunt,colapho percussum nihil amplius dixisse,quam
Socratis molestum esse,quod nescirent homines quando cũ galea prodire deberent. Nõ quem
admodum facta sit iniuria refert,sed quemadmodum lata. Nec uideo quare difficilis
sit moderatio,cum sciam tyrannos quoq; tumida & fortunata licentia, ingenitam fa
miliaremq; sibi sæuitiam repressisse. Pisistratum certe Atheniensium tyrannum me-
moriæ proditur,cum multa in crudelitatem eius ebrius conuiua dixisset,nec deessent
qui uellent manus ei cõmodare,& alius hinc,alius illinc faces subderent placido ani-
mo tulisse,& hoc iritantibus respondisse,non magis illi se succensere,quàm si quis ob-
ligatis oculis in se incurrisset. Magna pars querelas manu fecit,aut falsa suspicando,
CAP. XII aut leuia aggrauando. Sæpe ad nos ira uenit,sæpius nos ad illam,quæ nunquam ac
cersenda est,etiam cum incidit reijciatur. Nemo dicit sibi,hoc propter quod irascor
aut feci aut fecisse potui. Nemo animũ facientis,sed ipsum æstimat factum. Atqui ille
intuendus,est,an uoluerit,an inciderit: coactus sit,an deceptus: odiũ secutus sit,an præ
mium,sibi morem gesserit,an manũ alteri commodauerit, Aliquid peccantis ætas fa
cit,aliquid fortuna,ut ferre,aut pati,aut humanũ,aut humile sit. Eo loco nos cõstitua
mus,quo ille est cui irascimur. Nũc facit iracũdos iniqua nostri æstimatio,& quæ face
re uellemus,pati nolumus. Nemo se differt. Atqui maximũ remediũ irę,dilatio est: ut
primus eius feruor relãgueſcat,& caligo quæ premit mẽtẽ, aut residat,aut minus dẽsa
sit. Quædã ex his quæ te præcipitem ferebant,hora nõ tantũ dies molliet,quædam ex
toto euanescent. Si in hoc erit petita uocatio,apparebit iudicium non esse iram. Quic
al. fluctu quid uoles quale sit scire,tempori trade. Nihil diligenter inductu cernitur. Nõ potuit
impetrare Plato à se tempus cũ seruo suo irascereturr,sed ponere illum statim tunicam
& præbere

& præbere scapulas uerberibus iussit,sua manu ipse percussurus. Postquam intellexit
irasci se,sicut sustulerat manum suspensam detinebat,& stabat percussori similis. Inter
rogatus deinde ab amico,qui forte interuenerat,quid ageret,Exigo,inquit,pœnas ab
homine iracundo: uelut stupens,gestum illum sæuituro deformẽ,sapienti uiro seruia-
bat,oblitus iã serui,quia aliũ quẽ potius castigaret inuenerat. Itaq; abstulit sibi in suos
potestatẽ,& ob peccatum quoddam commotior,Tu,inquit, Speusippe seruulum istũ
uerberibus obiurga,nam ego irascor: ob hoc nõ cecidi propter quod aliius cecidisset.
Irascor,inquit,plus faciam quàm oportet. Libentius faciam. Non sit iste seruus in eius
potestate,qui in sua non est. Aliquis uult irato committi ultionem,cum Plato sibijpse
imperium abrogauerit: Nihil tibi liceat dum irasceris. Quare: quia uis omnia licere.
Pugna tecum ipse. Si iram uincere non potes,illa te incipit uincere. Si absconditur,si
illi exitus non datur,signa eius obruamus,& illam quantum fieri potest, occultam se
cretamq; teneamus. Cum magna id nostra molestia fiet. Cupit exilire & incendere CAP. XIII
oculos,& mutare faciẽ,sed si eminere illi extra nos licuit,supra nos est. In imo pectoris
recessu recondatur,ferarturq; non ferat,Imò in cõtrarium omnia eius indicia flectamus
Vultus remittatur, Vox lenior sit, Gradus lentior, Paulatim cum exterioribus interio
ra formantur. In Socrate irę signum erat uocem submittere,loqui parcius, Apparebat
tunc illum sibi obstare, Deprehendebatur itaq; à familiaribus & coarguebatur. Nec
illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet,quod iram suam multi intel-
ligerent,nemo sentiret: Sensisset autem,nisi ius amicis obiurgandi se dedisset,sicut
ipse sibi in amicos sumpserat. Quãto magis hoc nobis faciẽdum est. Rogemus amicis-
simum quemq;,ut tunc maxime aduersus nos libertate utatur,cum minime illam pa-
ti poterimus,nec assentiatur iræ nostræ,cõtra nos potens malum & apud nos gratio-
sum, dũ cõspicimus,dũ nostri sumus,aduocemus. Qui uinum male ferunt,& ebricta-
tis suę temeritatẽ ac petulantiam metuunt,mandant suis,ut è conuiuio auferantur.
Intẽperantiam in morbo suã experti,parere sibi in aduersa ualetudine uetant, Opti- CAP. XIIII
mum est notis uitijs impedimenta prospicere,& ante omnia ita componere animum,
ut & grauissimis rebus subitisq; concussus iram aut non sentiat,aut magnitudinẽ ino
pinatæ iniuriæ exortã in aluum retrahat,nec dolorem suum profiteatur. Id fieri posse
apparebit,si pauca ex ingenti turba exempla protulero,ex quibus utrumq; discere li-
cet,quantũ mali habeat ira,ubi hominũ præpotentum potestate tota utitur,quantum
sibi imperare possit,ubi metu maiore compressa est. Cambysen regem nimis deditum
uino, Traxhexaupes unus ex charissimis monebat,ut parcius biberet, turpem esse di-
cens ebrietatem in rege,quẽ oculi omnium,auesq; sequerentur. Ad hoc ille ut scias,
inquit,quemadmodum nunquam excidam mihi,approbabo iam,et oculos post uinũ
in officio esse & manus. Bibit deinde liberalius cũ alias capacioribus cyphis,& iã gra
uis,& uinolẽtus,ac uiolentus obiurgatoris sui filium procedere ultra limẽ iubet, alle
uataq; super caput sinistra manu stare. Tunc intẽdit arcum,& ipsum cor adolescentis
(id enim se petere dixerat) figit, recisoq; pectore hærens in ipso spiculum ostẽdit,ac re
spiciens patrẽ an satis certã haberet manũ,interrogauit. At ille negauit Apollinẽ po-
tuisse certius dimittere. Dij illum male perdant,animo magis cũ conditione mancipi-
um. Eius rei laudator fuit,cuius nimis erat spectatorem fuisse. Occasionem blanditia-
rum putauit,pectus filij in duas partes diductum,et cor sub uulnere palpitans. Contro
uersiam illi facere de gloria debuit,et reuocare iactum,ut regi liberet in ipso patre cer
tiorem manum ostendere. O Regem cruentum. O dignum in quem omnium suorũ
arcus uertantur. Cum execrati fuerimus illum conuiuia supplicijs funeribusq; soluen
tem,tamẽ sceleratius telum illud laudatum est,quàm missum. Videmus quomodo se
pater gerere debuerit,stans super cadauer filij sui,& demq; illam cuius & testis fuerat
& causa. Id de quo nũc agitur,apparet,iram supprimi posse. Non maledixit Regi, nul
lum emisit ne calamitosi quidẽ uerbũ. cum æque cor suũ quàm filij transfixũ uideret,
Potest dici merito deuoralse uerba. Nã siquid tanquã iratus dixisset,nihil tãquã pater
facere potuisset. Potest,inquã,uideri sapientius se in illo casu gessisse,cũ cum de potan-
di modo præciperet,quẽ satis erat uinũ quàm sanguinẽ bibere,cuius manus poculis
occupari

Universidad de Deusto
Biblioteca

occupari pax erat. Accessit itaq; ad numerum eorum, qui magnis cladibus ostende-
CAP. XV runt, quàti cõstarent regum amicis bona consilia. Nõ dubito quin Harpalus quoq;
tale aliquid Regi suo Persarum suaserit, quo offensus, liberos illi epulandos apposuit,
& subinde quæsijt, an placeret cõditura. Deinde ut satis illum plenum malis suis uidit,
asserri capita illorum iussit, et quomodo esset acceptus interrogauit. Nõ defuerunt mi
sero uerba, non os concurrit. Apud regem, inquit, omnis cœna iucũda est. Quid hac
adulatione profecit, ne ad reliquias inuitaretur. Non uetо patrem damnare Regis fui
factum, non uetо quærere dignam tam truci portento pœnam, sed hoc interim intelli
go, posse etiam exigentibus malis nascentem iram abscondi, & ad uerba contraria fi
bi cogi. Necessaria est ista doloris refrenatio, utiq; hoc sortitis uitæ genus, & ad regiã
adhibitis mensam. Sic editur apud illos, sic bibitur, sic respondetur. Funeribus suis ar
ridendum est. An tanti sit uita, uidebimus. Alia ista quæstio est. Non consolabimur tã
triste ergastulum, nõ adhortabimur ferre imperia carnificum, ostendemus in omni ser
uitute apertã libertati uiam. Si æger animus & suo uitio miser est, huic miserias finire
secum, licet. Dicam & illi, qui in regem incidit, sagittis pectora amicorũ petentem, &
illi cuius dominus liberorũ uiscеribus patres saturat, quid gemis demens, quid expe
ctas ut te aut hostis aliquis per exitium gentis tuæ uindicet, aut rex à longinquo potes
aduolet. Quocunq; respexeris, ibi malorum finis est. Vides illum præcipitem locum?
illac ad libertatem descenditur. Vides illud mare, uides illud flumen, illũ puteum? Li
bertas illic in imo sedet. Vides illam arborem, breuẽ, horridam, infelicem? pendet in
de libertas. Vides iugulũ tuum, guttur tuũ, cor tuum, effugia seruitutis sunt. Nimis mi
CAP. XVI hi operosos exitus monstras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris quod sit
ad libertatem iter? Quælibet in corpore tuto uena. Quãdiu quidem nihil tam into
lerabile nobis uidetur, ut nos expellat è uita, iram in quocunq; erimus statu, remouea
mus. Pernicioſa est seruientibus. Omnis enim indignatio in tormẽtum suum proficit,
& imperia grauiora sentit, quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dũ iactat astrin
git, sic aues uiscũ dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nulli tam ar
tum est iugum, quod non minus lædat ducentẽ, q; repugnantẽ. Vnũ est leuamentum
malorum ingentiũ, pati, & necessitatibus suis obsequi: sed cum utilis sit seruientibus
affectuũ suorũ, & huius præcipue rabidi atq; effrenis continentia, utilior est regibus.
Perierunt omnia ubi quantum suadet ira, fortuna permittit, nec diu potest quæ mul
torum malo exercetur potentia stare. Periclitantur enim ubi eos qui separatim gemũt
communis metus iunxit. Pleroscq; itaq; modo singuli mactauerunt, modo uniuersi cũ
illos conferre in unũ iras publicus dolor coëgisset. Atqui pleriq; sic iram quasi insigne
regium exercuerunt. Sic Darius, qui primus post ablatum Magorum imperium, Per
sas & magnam partem orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixisset orientẽ
cingentibus, rogatus ab Oraborto nobili sene, ut ex tribus liberis, unum in solatium
patri relinqueret, duorum opera uteretur: plus q; rogabatur pollicitus, omnes se illi di
xit remissurũ, & otiosos in cõspectu parentis abiecit, crudelis futurus, si omnes abdu
CAP. XVII xisset. At quãto Xerxes facilior, qui Pithio quinq; filiorum patri unius uacationem
petenti, quem uellet eligere permisit: deinde quem elegerat in partes duas distractum
ab utroq; uiæ latere posuit, & hac uictima lustrauit exercitum. Habuit itaq; quẽ debu
it exitum, uictus & late longeq; fusus, ac stratam ubiq; ruinam suã cernens, medius in
ter suorum cadauera incessit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit, quos nulla erudi
tio, nullus literarũ cultus imbuerat. Dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexandrũ,
qui Clitum charissimũ sibi & unà educatũ, inter epulas transfodit manu sua, parũ adu
lantem, & pigre ex Macedone ac libero, in Persicã seruitutẽ trãseuntem. Nam Lysima
chum æque familiarem sibi, leoni obiecit. Nũquid ergo hic Lysimachus, felicitate qua
dam dentibus leonis elapsus, ob hoc cum ipse regnaret, mitior fuit? Nam Telesphо
rum Rhodium amicum suum undiq; decurtatum, cum aures illi nasumq; abscidisset,
in cauea uelut nouum animal aliquod & inusitatũ diu pauit, cum oris detrũcari mu
tilatiq; deformitas humanã faciem perdidisset. Accedebat fames & squalor & illuuies
corporis in stercore suo destituti, callosis super hæc genibus manibusq;, quas in usum
pedum

pedum angustiæ loci cogebãt. Lateribus uero attrito exulceratis, non minus fœda q;
terribilis erat forma eius uisentibus. Factusq; pœna sua monstrũ misericordiã quoq;
amiserat, tamen cũ dissimillimus esset homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat qui
faciebat. Vtinam ista sæuitia intra peregrina mansisset exempla, nec in Romanos CAP. XVIII
mores cum alijs aduentitijs uitijs, suppliciorũ irarũq; barbariæ transissent. M. Mario,
cui uicatim populus statuas posuerat, cui thure & uino R.P. supplicabat, L. Sylla per
fringi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quasi totiẽs occideret, quotiẽs uul
nerabat, paulatim per singulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij minister? Quis
nisi Catilina, iam omne facinus in Mario exercens? sic illum ante bustum Quinti Ca
tuli carpebat, grauissimus mitissimi uiri cineribus, supra quos uir mali exempli, popu
laris tamẽ, & non tam immerito quàm nimis amatus, per stillicidia sanguinem dabat.
Dignus erat Marius, qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina qui faceret. Sed in
digna R.P. quæ in corpus suum pariter & hostiũ & iudicum gladios reciperet. Quid
antiqua pericrutor? Modo C. Cæsar Sextũ Papiniũ, cui pater erat consularis, Bethe
num Baſſum quæstorem suum procuratoris sui filium, alioscq; & equites Romanos et
senatores uno die flagellis cecidit, torsit, nõ quæstionis, sed animi causa. Deinde adeo
impatiens fuit differendæ uoluptatis, quã ingentem crudelitas sine dilatione posce
batur in Cirrha maternorum hortorum, quæ porticum à ripa separat inambulans, *liter ipſo loco*
quosdã ex illis cum matronis atq; alijs senatoribus ad lucernam decollaret. Quid in
stabat? quod periculũ, aut priuatũ, aut publicum una nox minabatur? quãtulum fuit
lucẽ expectare? Deniq; ne senatores populi Romani soleatus occideret. Quàm fuerit CAP. XIX
crudelitas eius superba, ad rẽ pertinet scire, quanq; aberrare aliquando possumus uide
ri, & in deuium exire, sed hoc ipsum pars erit iræ super solita sæuientis. Ceciderat fla
gellis senatores, ipse effecit, ut dici posset, solet fieri. Torserat per omnia quæ in rerũ na
tura tristissima sunt, fidiculis, tabularibus, eculeo, igne, uultu suo. Et hoc loco respon
debitur mihi, quod tãtopere admiraris, isti belua
quotidianum est, ad hoc uiuit, ad hoc uigilat. Nemo certe inuenietur alius, qui impe
rauerit sibi tot hominibus his in quos animaduerti uolebat. Iubebat os inserta spõgia includi, ne
uocis emittẽdæ haberẽt facultatẽ. Cui unquam morituro nõ est relictũ, quo gemeret?
timuit nequã liberiorem uocẽ extremus dolor mitteret, ne quid quod nollet audiret.
Sciebat aũt innumerabilia esse, quæ obijcere illi nemo nisi periturus auderet. Cũ spon
giæ non inuenirentur, scindi uestimẽta miserorum & in os sarcire pannos imperauit.
Quæ ista sæuitia est? Liceat ultimum spiritum trahere. Da exituræ animæ locum, lice
at animum non per uulnus emittere. Adijcere his longum est, quos patres occisorũ CAP. XX
eadem nocte, dimissis per domos centurionibus confecit, homo misericors, luctu li *aliter, adhuc homo*
berauit. Non enim Caij sæuitiam, sed iræ malum propositum est scribere, quæ non tã
tum in unum furit, sed gentes totas lancinat, sed urbes, sed flumina exuta ab omni sen
su doloris cõuerberat. Sicut rex Persarũ, totius populi nares recidit in Syria inde Rhi
nocolura loci nomẽ est. Peperciſſe illum iudicas, quod non tota capita præcidit, No
uo genere pœnæ delectatus est. Tale aliquid passi forẽt Aethiopes, qui ob longissimũ
uitæ spatium Macrobij appellantur. In hos enim quia non supinis manibus excepe
rant seruitutem, missisq; legatis libera responsa dederant, quæ contumeliosa reges uo
cant, Cambyses fremebat, & nõ prouisis cõmeatibus, nõ exploratis itineribus per in
uia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam: cui inter primum iter deerant
necessaria. nec quicquã subministrabat sterilis & inculta humanoq; ignota regio. Su *forte, ueſtigio*
stinebãt famẽ, primo tenerrima frondiũ, & cacumina arborũ, tũ coria igne mollita, &
quicquid necessitas cibũ fecerat. Postquã inter harenas radices quoq; & herbæ defe
cerant, apparuitq; inops etiam animaliũ solitudo, decimũ quenq; sorti, alimentum
habuerunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

habuerunt fame sæuius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partem exercitus amisisset, partem comedisset, donec timuit, ne & ipse uocaretur ad sortem, tū demum signum receptui dedit. Seruabantur interim illi generosæ aues, & instrumenta epularum camelis uehebantur, cum sortirentur milites eius, quis male periret, quis peius ueret. CAP. XXI Hic iratus fuit genti, & ignotæ & immeritæ, sensuræ tamen, Cyrus fluuio. Nā cum Babyloniam oppugnaturus festinaret ad bellum, cuius maxima momenta inoccasionibus sunt, Gyndem late fusum amnem nando transire tentauit, quod uix rutum est, & cum sensit æstatem & ad minimum deductus est. Ibi unus ex his equis, quitrahere regium currū alibi solebant, abreptus uehementer cōmouit regem. Iurauit itaque amnem illum regis cōmeatus auferētem, eò se redacturum, ut transiri calcariq; etiam à fœminis posset. Huc deinde omnem transtulit, belli apparatum, & tādiu assedit operi, donec C. & Ixxx, †cuniculis diuisum alueū in ccc, & lx. riuos dispergeret, & siccum relinqueret in diuersum fluentibus aquis. Perijt itaq; tempus & magna in magnis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occasio aggrediendi impa- CAP. XXII ratos, dum ille bellum inductum hosti cū flumine gerit. Hic furor (Quid enim aliud uoces?) Romanos quoq; cōtigit. C. enim Cæsar ullam in Herculanensi pulcherrimā, quia mater sua aliquādo in illa custodita erat, diruit, fecitq; eius per hoc notabilē fortunam. Stantē enim prænauigabamus, nunc causa diruta quæritur. Et tam hæc cogitanda sunt exēpla quæ uites, quàm illa econtrario, quæ sequaris moderata, lenia, quibus nec ad irascendū causa defuit, nec ad ulciscēdum potestas. Quid enim facilius fuit, Antigono, quàm duos manipulares duci iubere, qui incumbentes Regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculosissime & libentissime faciūt, de Rege suo male existimant. Audierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicentem & audientem parum interesset, quem ille leuiter commouit, & longius, inquit, discedite, ne uos rex audiat. Idem quadam nocte cum quosdam ex militibus suis exaudisset, omnia mala imprecantes Regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutū deduxisset, accessit ad eos qui maxime laborabant: & cum ignorantes à quo adiuuarentur explicuisset, tunc, inquit, maledicite Antigono cuius uitio in has miserias incidistis. Ei tamen bene optate, qui uos ex hac uoragine eduxit. Idem tam miti animo hostium suorū maledicta quoq; ciuium tulit. Itaq; cum in paruulo quodam castello Græci obsiderentur, & fiducia loci contemnentes hostem, multa in deformitatem Antigoni iocarētur, & nunc staturā humilem, nūc collisum nasum deriderent, gaudeo, inquit, & aliquid boni spero, in castris meis Silenum habeo. Cū hos dicaces fames domuisset, captis sicut mos est, ut eos qui militiæ utiles erāt, in cohortes describeret, cæteros præconio subijceret, id quoq; se negauit facturū fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malam haberet linguam. Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas suos torquebat, qui duobus amicis quos paulo ante retuli, alterū feræ obiecit, alterum sibi. Ex his duabus CAP. XXIII tamen, qui leoni obiectus est, uixit, Non habuit hoc auitum ille uitium, ne paternū quidem. Nā si qua alia in Philippo uirtus fuit, & contumeliarum patientia, ingens instrumenrum ad tutelam regni. Democharesad illum, Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniēsium legatus uenerat. Audita benigne legatiōe Philippus, dicite, inquit, mihi, facere quid possum, quod sit Atheniēsibus gratum: Excepit Democh ares, te, inquit, suspendere. Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est, quos Philippus concitescere iussit, & Theritem illum saluū, incolumemq; dimittere. At uos cæteri legati, inquit, nuntiate Atheniensibus, multo superbiores esse, qui ista dicunt, quàm qui impune dicta audiūt. Multa & Diuus Augustus digna memoria fecit dixitq;, quibus appareat illi iram non imperasse. Timagenes historiarum scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdiderat dicta: magis enim circumfertur, & in ore hominum est temeraria urbanitas. Sepe illum Cæsar monuit, ut moderatius linguam uteretur, perseueranti, domo sua interdixit. Postea Timagenes in cōtubernio Pollionis Asinij consenuit, ac tota ciuitate dilectus est. Nullum illi limen præclusa Cæsaris domus abstulit, historias quas postea scripserat, recitauit, & cōbussit, & libros actaCæsaris

forte cana niculis

Timagenes

Cæsaris Augusti cōtinentes in ignem posuit. Inimicitias gessit cum Cæsare Augusto, nemo amicitiam eius extimuit, nemo quasi fulguris ictum refugit. Fuit qui præberet tam alte cadenti sinum. Tulit hoc, ut dixi, Cęsar patiēter, nec eo quidem motus, quod laudibus suis, rebusq; gestis manus attulerat. Nunquā cū hospite inimici sui questus est, hoc duntaxat Pollioni Asinio dixit, δυριστροφεῖς. Paranti, demus excusationē, obstitit: fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cū Pollio diceret, si iubes Cæsar, statim illi domū meam interdicam, hoc me, inquit, putas facturū, cum ego uos in gratiam reduxerim? Fuerat enim aliquādo Timageni Pollio iratus, nec ullam habuerat causam desinēdi, quā quod Cæsar cœperat. Dicat itaq; quisq; sibi quoties lacessitur, Nūquid potētior CAP. IIII sum Philippo? Illi tamen impune maledictū est. Nunquid in domo mea plus possum, quàm toto orbe terrarum diuus Augustus potuit? Ille tamen contentus fuit, à cōuitiatore suo secedere. Quid est: quare ego serui mei† hilarius responsum & contumaciorē *al. liberius* uultum, & nō peruenientem usq; ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? Quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus, ego non ignoscam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuset, fœminam sexus, extraneū libertas, domesticum familiaritas. Nūc primum offendit, cogitemus quamdiu placurit. Sæpe & alias offendit, feramus quod diu tulimus. Amicus est, fecit quod noluit. Inimicus est, fecit quod debuit. Prudētiori cedamus, stultiori remittamus. Pro quocūq; illud respondeamus nobis, sapientissimos quoque uiros multa delinquere, neminem esse tam circumspectum, cuius non diligētia aliquando sibijpsi excidat, Neminē tam maturum, cuius nō grauitatem in aliquod feruidius factum casus impingat, Neminē tam timidum offensarum, qui non illas dum uitat, incidat. Quomodo homini pusil- CAP. XXV lo solatium in malis fuit, etiam magnorum uirorum titubare fortunam, & æquiore animo filiū in angulo fleuit, qui uidit acerba funera, etiā ex regia duci? sic animo æquiore ferret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunq; uenit in mentem, nullam esse tantam potētiam, in quam non incurrat iniuria. Quod si etiam prudentissimi peccāt, cuius non error bonam causam habet? Respiciamus quoties adolescētia nostra in officio parum diligens fuerit, in sermone parū modesta, in uino parum temperans. Si iratus est demus illi spatium, quo dispicere quid fecerit, possit. Seipse castigabit. Deniq; dabit pœnas. Non est quod cum illo paria faciamus. Illud non uenit in dubiū, quin se exemerit turbæ, & altius steterit quisquis despexit lacessentes. Proprium est magnitudinis ueræ, nō se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratū canum lenta respexit. Sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat. Qui non irascitur, incōcussus in iniuria perstitit, qui irascitur, motus est. At ille quem modo altiorem omni incommodo posui, tenet quodam amplexu summum bonum. Nec homini tantū, sed ipsi fortunæ respōdet: omnia licet facias, minor es, quàm ut serenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui uitam regēdam dedi. Plus mihi nocitura est ira, quàm iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus est, ista quousq; me latura sit, incertum est. Non possum, inquis, pati. Gra- CAP. XXVI ue est iniuriam sustinere. Mētiris, Quis enim iniuriam non potest ferre, qui potest irā? Adijce nūc, quod id agis ut iram feras & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici uerba? puerorum proteruas manus? Nempe quia uidentur nescire, quid faciunt. Quid interest, quo quisq; uitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium est. Quid ergo, inquis, impune illi erit? Puta te uelle, tamē non erit. Maxima est enim factæ iniuriæ pœna, fecisse: nec quisquā grauius afficitur, quàm qui ad supplicium pœnitentiæ traditur. Deniq; ad conditionem rerum humanarum respiciēdum est, ut omnium accidentium æqui iudices simus. Iniquus autem, qui commune uitiū singulis obiecit. Nō est Aethiopis inter suos insignitus color, nec rufius crinis & coactus in nodum apud Germanos. Vtrumq; decet. Nihil in uno iudicabis notabile aut fœdū, quod genti suæ publicum est. Et ista quæ retuli, unius regionis atq; anguli cōsuetudo defendit. Vide nunc quāto in his iustior uenia, sit, quæ per totum genus humanū uulgata sūt. Omnes incōsulti & improuidi sumus, omēs incerti, queruli, ambitiosi. Quid leuioribus uerbis hulcus publicū abscōdo? Omēs mali sumus. Quicquid itaq; in alio reprehēditur, id unusquisq; in suo sinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem

Universidad de Deusto
Biblioteca

notas? Pestilentia est. Placidiores itaq; inuicem simus, Mali inter malos uiuimus. Vna res non facere potest quietos, mutuae facilitatis conuentio. Ille mihi iam nocuit, ego illi nondum. Sed iam aliquà fortasse læsisti, Sed lædes. Noli æstimare hāc horam, aut
CA. XXVII hunc diem. Totum inspice mētis tuæ habitum, etiam si nihil mali feceris, pores facere. Quāto satius est sanari iniuriam, quàm ulcisci. Multum temporis ultio absumit. Multis se iniurijs obiecit, dum una dolet. Diutius irascimur omnes, quàm lædimur. Quanto melius est abire in uniuersum, nec uitia uitijs componere. Nunquis satis constare sibi uideatur, si mulam calcibus repetat, & canem morsu? Ista, inquis, peccare se nescijt. Primum, quàm iniquus est, apud quem hominem esse ad impetrādam ueniam nocet. Deinde si cætera animalia hoc iræ tuæ subducit, quod consilio carent, eo loco tibi sit, quisquis cōsilio caret. Quid enim refert, an alia mutis dissimilia habet, si quod in omni peccato muta defendit, similē habet caliginem mentis? Hac peccauit. Hoc enim primum, hoc extremum. Nō est quod illi credas, etiam si dixit, iterum non faciam. Et ille peccabit, & in istum alius, & tota uita inter errores suos uolutabitur. Mansuete imperia sueta tractāda sunt. Quod in luctu dici solet, efficacissime & in ira dicetur. Virum aliquando desines, an nunquam? Si aliquādo, satius est iram relinquere, cū ab ira relinC. XXVIII qui. An semper hæc cogitatio durabit? Vides cū impacatā tibi denuntias uitā, Qualis erit semper ira tumentis? Adijce nunc, quod nisi bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris, renouaueris, sua spōte ira discedet, et uires illi dies subtrahet. Quāto satius est à te illā uinci quā à se? Huic irasceris, deinde illi: seruis, deinde libertis, parentibus, deinde liberis, notis, deinde ignotis. Vbicq; enim causæ supersunt, nisi deprecator animus accessit. Hinc te illò furor rapiet, & illinc aliò, & nouis subinde iratis mentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O cū bonum tempus in re mala perdis. Quanto nunc satius erat amicos parare, inimicos mitigare, Rempub. administrare, trāsferre in res domesticas operam, quàm circumspicere quid alicui possis facere mali, quo aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori uulnus infligas, cum id tibi contingere sine certamine ac periculo non possit, etiam si cum inferiore concurras? Victum licet accipias, sed ad arbitrium tuum omni patientiæ expletum, sæpe nimia uis cædentis, aut articulum loco mouit, aut neruum in his quas fregerat dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientiæ est nacta materiam. Adijce nunc, quod nihil tam imbecille natum est, ut sine elidentis periculo pereat. Imbecillos ualentissimis, aliàs dolor, aliàs casus exequat. Quid quod pleraq; eorum propter quæ irascimur, offendunt nos, magis quàm lædunt. Multum autem interest, utrum aliquis uoluptati meæ obstet, an desit: eripiat, an non det. Aliquis in æquo ponimus, utrum aliquis auferat, an neget: utrum spem nostrā præcidat, an differat: utrū contra nos faciat, an pro se: amore alterius, an odio nostri. Quidam uero nō tantum iustas causas standi contra nos, sed etiam honestas habent. Alius patrē tuetur, alius fratrem, alius patruum, alius amicum. His tamen non ignoscimus id facientibus, quod nisi facerent, improbaremus. Immo quod est incredibile, sæpe de facto bene exCA. XXIX stimamus, de faciente male. At me hercule uir magnus ac iustus, fortissimum quēq; ex hostibus suis, & pro libertate ac salute patriæ pertinacissimum suscipit, & talem sibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe est odisse quem laudes, quāto uero nur pius ob id aliquē odisse, propter quod misericordia dignus est. Si captiuus in seruitutem subito depressus reliquias libertatis tenet, nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrit, si ex otio piger equum uehiculūq; domini cursu non exequat, si interquotidianas uigilias fessum somnus oppressit, si rusticum laborem recusat, aut nō fortiter obit, à seruitute urbana & feriata translatus ad durum opus. Distinguamus utrū aliquis nō possit, an nolit. Multos absoluemus, si cœperimus, ante iudicare quàm irasci. Nunc autem primū impetum sequimur. Deinde quamuis uana nos cōcitauerint, persueremus, ne uideamur cœpisse sine causa: & quod iniquissimum est, pertinacior res nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam & augemus, quasi argumentum sit iuste irascēdi, grauiter irasci. Quanto melius est initia ipsa perspicere, quàm leuia sint, cū innoxia. Quod accidere uides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes.

Friuolis

Friuolis turbamur & inanibus. Taurum color rubicūdus excitat, ad umbram aspis CAP. XXX
exurgit, Vrsos leonesq; mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida sunt, consternantur ad minima. Idem inquietis & stolidis ingenijs euenit, rerum suspitione feruntur. Adeo quidem ut interdum iniurias uocent modica beneficia, in quibus frequētissima, certe aeerbissima iracundiæ materia est. Charissimis enim irascimur, quod mihi nora nobis præstiterint, quàm mente cōcipimus, quàm quæ alij tulerint, cum utriusq; rei paratum remedium sit. Magis alteri indulsit, nostra nos sine cōparatione delectēt. Nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quàm sperauí, sed fortasse plus sperauí quàm debui. Hæc pars maxime metuenda est. Hinc pernicioſissimæ iræ nascuntur, & sanctissima quæq; inuasuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt cū inimici, quorum non expleuerat spes inexplebiles. Voluit quidē ille, neq; enim quisq; liberalius uictoria usus est, ex qua nihil sibi uindicauit, nisi dispēsandi potestatem: sed quemadmodum sufficere tam improbis desiderijs posset, cum tantum omnes cōcupiscerent, quantum poterat unus? Vidit itaq; strictis circa sellam suam gladijs commilitones suos, Cimbrum Tullium acerrimū pauloante suarum partium defensorem, aliosq; post Pompeium demum Pompeianos. Hæc res sua in reges arma conuertit, fi- CA. XXXI
dissimosq; eò compulit, ut de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori uotum habuerant. Nulli ad aliena respicienti sua placent. Inde dijs quoq; irascimur, quod aliquis nos antecedat, obliti quantum sequatur à tergo ingētis inuidiæ. Tāta tamē importunitas hominū est, ut quamuis multum acceperint, iniuriæ loco sit plus accipere potuisse. Dedit mihi præturam, sed consulatum sperauerā. Dedit duodecim fasces, sed non fecit ordinarium cōsulem. A me numerari uoluit annum, sed deest mihi ad sacerdotium, Coopratus in collegium sum, sed cur in unū? Consummauit dignitatem meā, sed patrimonio nihil contulit: & dedit mihi, quæ debebat alicui dare, de suo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepisti. Relíqua expecta, & nondum plenum te esse gaude. Inter uoluptates est, superesse quod speres. Omnes uicisti, primū te esse in animo amici tui lætare. Multi te uincunt. Consídera quāto antecedas plures quàm sequaris. Quid si in te maximum uitium quæris. Falsas rationes cōficis, data CA. XXXII
magno æstimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat, Quibusdā timeamus irasci, quibusdam uereamur, quibusdā fastidiamus. Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus, quod properamus uerberare statim, crura protinus frangere. Non peribit potestas ista, si differetur: sine id tempus ueniat, quo ipsi iubeamus. Nunc ex imperio iræ loquimur, cum illa aberit, tunc uidebimus quāti sit ista lis æstimanda. In hoc enim præcipue fallimur. Ad ferrum uenimus, ad capitalia supplicia, & uinculis, carcere, fame, uindicamus rem, castigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quàm omnia per quę lædi uideamur, exigua, misera, puerilia sint: Ego uero nihil magis suaserim, quàm sumere ingentem animum, et hæc propter quæ litigamus, discurrimus, anhelamus, uidere quàm humilia & obiecta sint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat respicienda. Circa pecuniā plurimū uociferationis est, hæc fora defatigat, partes liberosq; committit, uenena miscet, gladios tam percussoribus quàm legionibus tradit. Hæc est sanguine nostro delibuta Propter hanc uxorum maritorūq; noctes strepuunt litibus, & tribunalia magistratuū præmit turba: Reges sæuiunt, rapiunt, & ciuitates longo seculorum labore cōstructas euertunt, ut aurum argentumq; in cinere urbium scrutentur. Liber intueri fiscos C. XXXIII
in angulo iacentes. Hi sunt propter quos oculi clamore exprimuntur. Fremitu iudicium basilicæ resonant, euocati qui longinquis regionibus iudices sedeant, iudicatu rum, utrius iustior auaritia est. Quid si non propter fiscum quidem, sed pugnum æris, aut imputatum à seruo denarium, senex sine hęrede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter usuram aut milliesimam, ualetudinarius fœnerator distortis pedibus, & manibus ad comparēdum nō relictis, clamat, ac per uadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus uindicat. Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cum maxime deprimimus, pecuniam proferas, si in medium proijcias, quicquid thesauri tegūt, aut ritia iterū sub terras referente quæ male egesserat, omnē istam cōgeriem dignam non

Universidad de Deusto
Biblioteca

putem quæ frontem uiri boni contrahat. Quanto risu prosequenda sunt, quæ nobis la
C. XXXIIII chrymas educunt? Cedò nunc persequere cætera, cibos, potiones, horūq; causa para
tam ambitionem, munditias, uerbera, contumelias, & motus corporum parum hono
rificos, & suspitiones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes ma
lignas uocis alienæ, quibus, efficitur, ut inter iniurias naturæ numeretur sermo homi
ni datus. Crede mihi leuia sunt, propter quæ nō leuiter excandescimus, qualia quæ pu
eros in rixam & iurgium cōcitant. Nihil ex his quæ tam tristes agimus sæuum est, ni
hil magnū. Inde, inquam, uobis ira & insania est, quod exigua magna existimatis. Au
ferre hic mihi hereditatē uoluit, hic me diu spe suprema captatum criminatus est, hic
C. XXXV causa est, idem uelle. Iter angustum rixas transeuntium concitat, diffusa & late pa
tens uia ne populos quidem collidit. Ista quæ appetitis quia exigua sunt, nec possunt
ad alterum, nisi alteri erepta, trāsferri, eadem affectantibus pugnam & iurgia excitāt.
Respondisse tibi indignaris, libertumq; & uxorē, & cliētem? Deinde idem de Repub.
libertatem sublatam quereris, quam domi sustulisti. Rursus si tacuit interrogatus, cō
tumaciā uocas. Et loquatur, & taceat, & rideat coram domino, inquis, immo cōpa
trefamilias. Quid clamas? Quid uociferaris? Quid flagella media cœna petis, quod fer
ui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis est, & silentiū solitudinis. In hoc
habes aures, ut non nisi modulata tantum & mollia, & ex dulci ttacta compositaq; ac
cipiant? Et risum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, & prospera, & tristia,
& hominum uoces, & fremitus animalium, latratusq; . Quid miser expauescis, & ad
clamorem serui, & ad tinnitum æris, aut ianuæ impulsum? cum tam delicatus fueris,
tonitrua audienda sunt. Quod de auribus dictum, trāsferant ad oculos, qui nō minus
fastidio laborant si male instituti sunt, macula offenduntur & sordibus, et argēto parū
splendido, & stagno non ad solem perlucente. Hi nempe oculi, qui non ferunt nisi na
forte, uenis rium ac recenti cura nitens marmor, qui mēsam nisi crebris distinctam †neuis, qui no
lunt domi nisi auro pretiosa calcare, æquissimo animo foris & scabras lutosasq; semi
tas spectant, & maiorem partem occurrentiū squalidam, parietes insularum exesos, ru
C. XXXVI inosos, inæquales. Quid ergo aliud est quod illos in publico nō offendat, domi mo
ueat, quàm opinio illic æqua & patiens, domi morosa & querula? Omnes sensus per
ducendi sunt ad firmitatem. Natura patiētes sunt, si animus illos desinat corrumpere,
qui quotidie ad rationem reddendam uocandus est. Faciebat hoc Sextius, ut consum
mato die cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum, quod
hodie malum tuum sanasti? cui uitio obstitisti? qua parte melior es? Desinet ira, & erit
moderatior, quę sciet sibi quotidie ad iudicem esse ueniendum. Quid ergo pulchrius
hac consuetudine excutiēdi totum diem? Qualis ille somnus post recognitionem sui
sequitur, quàm trāquillus altus ac liber, cum aut laudatus est animus, aut admonitus,
& speculator sui censorq; secretus cognoscet de moribus suis? Vtor hac potestate, &
quotidie apud me causam dico. Cum sublatū è cōspectu lumen est, & conticuit uxor,
moris iam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil
mihi ipse abscōdo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeā, cum
possum dicere, Vide ne istud amplius facias, nūc tibi ignosco. In illa disputatione pu
gnacius locutus es. Noli postea congredi cum imperitis. Nolunt discere, qui nūquam
didicerunt. Illum liberius admonuisti quàm debebas, itaq; nō emēdasti, sed offendisti.
De cætero uide, non tantum an uerum sit quod dicis, sed an ille cui dicitur, ueri patiēs
C. XXXVII sit. Admoneri bonus gaudet, pessimus quisq; correptorē asperrime patitur. In con
uiuio quorundam te sales, & in dolorem tuum iacta uerba tetigerunt: uitare uulgare
conuictus memento, solutior est post uinum licentia, quia nunc ne sobrijs quidem pu
al. audisti dor est. Iratum uidisti amicum tuum hostiario causidici alicuius, aut †uidisti quod in
trantem submouerat, & ipse pro illo iratus extremo mancipio fuisti. Irasceris erga ca
thenario cani, & hic cum multū latrauit, obiecto cibo mansuescit. Recede longius &
ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorū turba limen obsessū. Nunc
ille qui intra iacet, felix fortunatusq; est, & beati hominis ac potentis iudicat indicium,

difficilem ianuam, nescit durissimum esse hostiū carceris. Præsume animo multa esse
tibi patienda. Nunquis se hyeme algere miratur? Nunquis in mari nauseare, in uia cō
cuti? Fortis est animus, ad quæ præparatus uenit. Minus honorato loco positus, irasci
cœpisti conuiuatori, uocatori, ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest quam
lecti premas partem? Honestiorem te aut turpiorem potest facere puluinus? Non æ
quis quendam oculis uidisti, quia de ingenio tuo male locutus est. Recipis hanc le
gem? Ergo te Ennius quo non delectaris odisset, & Hortensius simultates tibi indice
ret, & Cicero si derideres carmina eius, inimicus esset? Vis tu æquo animo pati can XXXVIII
didatus suffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quàm Diogeni Diogenis pa
philosopho stoico? Cui de ira cum maxime differenti adolescens proteruus insputt, tu tientia
lit hoc leuiter ac sapiēter. Nō quidem, inquit, irascor, sed dubito tamen an irasci opor
teat. Cato uidetur melius, cui cum causam agenti in frontem mediam, quantum pote
rat attracta pingui saliua, insputsset Lentulus, ille patrum nostrorum memoria factio
sus & impotens, absterst faciem, et affirmabo, inquit, omnibus Lentule falli eos, qui te
negant os habere. Cōtigit iam nobis Nouate bene componere animum, si aut nō sen
tit iracundiam, aut superior est. Videamus quomodo alienam iram leniamus, nec C. XXXIX
enim sani esse tātum uolumus, sed sanare. Primam iram nō audebimus oratione mul
cere, surda est & amens: dabimus illi spatium, remedia in remissionibus prosunt: nec
oculos tumentes tentabimus, uim rigentem mouendo incitaturi, nec cætera uitia dū
feruent. Initia morborum, quies curat. Quātulum, inquis, prodest remedium tuum, si
sua sponte desinentem iram placat? Primum ut citius desinat efficit, deinde custodiet
ne recidat: ipsum quoque impetum quem nō audet lenire, fallet. Remouebit omnia
ultionis instrumenta. Simulabit iram, ut tanquam adiutor & doloris comes plus au
toritatis in consilijs habeat: moras nectet, & dum maiorem quærit pœnam, præsentē
differet. Omni arte requiem furori dabit. Si uehementior erit, aut pudorem illi cui nō
resistit, incutiet, aut metum. Si infirmior, sermones inferet uel gratos, uel nouos, & cu
piditate cognoscendi auocabit Medicum aiunt, cum regis filiam curare deberet, nec
sine ferro posset, dum tumentem mammam leniter fouet, scalpellum spongia tectum
induxisse. Repugnasset puella remedio palam admoto, eadem quia nō expectauit, do
lorem tulit. Quædam non nisi decepta sanantur. Alteri dices, Vide ne inimicis ira CAP. XL
cundia tua uoluptati sit. Alteri, Vide ne magitudo animi tui creditumq; apud pleros
que robur cadat. Indignor mehercule, & non inuenio dolēdi modū, sed tempus expe
ctādum est, dabit pœnas. Serua istud in animo tuo, cum potueris & pro mora reddes.
Castigare uero irascentem, & ultro obuiam ire ei, incitare est. Varie aggredieris blan
deq;, nisi forte tanta persona eris, ut possis iram comminuere, quemadmodum fecit di
uus Augustus: cum cœnaret apud Atedium Pollionem, fregerat unus crystallinū ex
seruis: ad mortē rapi eum Atedius iussit, nec uulgari quidem peritū morte: murenis
obijci iubebatur, quas ingens piscina cōtinebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ
causa facere: sæuitia erat. Euasit è manibus puer, & cōfugit ad Cæsaris pedes, nihil ali
ud petiturus, quàm ut aliter periret, nec esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cę
sar, & illum quidem dimitti, & crystallina ante omnia coram se frangi iussit, cōpleriq;
piscinā. Fuit Cęsari sic castigandus amicus, bene usus est uiribus suis. E conuiuio rapi
homines imperas, & noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus est, uiscera ho
minis distrahentur? Tantum tibi placebis, ut ibi aliquem duci iubeas, ubi Cæsar est?
Sic instandum potētiæ est, ubi iram ex superiori loco aggredi possit, male tractabilē, CAP. XLI
ac talem duntaxat, qualem modo retuli. Feram immanem, sanguinariam, quæ iam in
sanabilis est, nisi maius aliquid extimuit. Pacē demus animo, quam dabit præceptorū
salutarium assidua meditatio, actusq; rerum boni, & intenta mēs ad unius honesti cu
piditatem. Conscientiæ satisfaciat, nil in famam laboremus, sequatur uel mala de bene
meritis. At uulgus animosa miratur, & audaces in honore sunt, placidi pro inertibus
habentur. Primo forsitan aspectu, sed simul ac æqualitas uitæ fidem facit, non segnitiē
illam animi esse sed pacem, ueneratur idem illos populus, colitq;. Nihil ergo habet in
se utile teter ille et hostilis affectus. At omnia è contrario mala, ferrū, ignes: pudore cal

Universidad de Deusto
Biblioteca

cato, cædibus inquinauit manus, membra liberorum diſperſit. Nihil uacuum reliquit à ſcelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemendabilis cum ex ira in odiũ
CAP. XLII obcalluit. Careamus hoc malo, purgemuſq; mentem, & extirpemus radicitus ea uitia, quæ quamuis tenuia undecunq; hæſerint, renaſcentur, & iram non temperemus, ſed ex toto remoueamus. Quod enim malæ rei temperamentum eſt? Poterimus autẽ, adnitamur modo. Nec ulla res magis proderit, q̃ cogitatio mortalitatis. Sibi quiſque ut alteri dicat: Quid iuuat tanquam in ęternum genitos iras indicere, & breuiſſimam ætatem diſſipare? Quid iuuat dies, quos in uoluptatẽ honeſtam impẽdere licet, in dolorem alicuius tormentumq; trãsferre? Non capiunt res iſtæ iacturam, nec tempus quicquam perdere? Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis accerſimus? Quid imbecillitatis obliti, ingentia odia ſuſpicimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Iã iſtas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis uetabit geri. Iam par accerrimum media mors dirimet. Quid tumultuamur, & uitam ſeditioſi conturbamus. Stat ſuper caput fatũ, & pereunti dies imputat, propiuſq; ac pro
CAP. XLIII pius accedit. Iſtud tempus quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe citra tuam eſt. Quin potius uitam breuem colligis, placidãq; & tibi & cæteris præſtas? Quin potius amabilem te, dum uiuis omnibus, deſiderabilem cum exceſſeris, reddis? Et quid illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum exterrere uiribus tuis tantas? Quid ſeruo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo iraſceris? Suſtine paululum. Venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Videre ſolemus inter matutina harenæ ſpectacula tauri & urſi pugnã inter ſe colligatorum, quos cum alter alterum uexarit, ſiuus cõfector ſpectat. Idem facimus. Aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus, cum uicto uictoriq; finis æque maturus immineat. Quieti potius pacatiq;, quãtulũcunq; ſupereſt, exigamus, nulli cadauer noſtrum iaceat inuiſum. Sæpe rixam conclamatum in uicino incendium ſoluit, & interuentus feræ, latronem uiatoremq; diduxit. Colluctari cum minoribus malis nõ uacat, ubi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & inſidijs? Nunquid amplius iſti cui iraſceris quàm mortem optas? Etiam te quieſcente morietur, perdis operam. Facere uis, quod futurum eſt. Nolo, inquis, utiq; occidere, ſed exilio, ſed ignominia, ſed damno afficere. Magis ignoſco ei, qui uulnus inimici, quàm qui pũctiunculam concupiſcit: hic enim non tantum mali animi eſt, ſed puſillus: ſiue de ultimis ſupplicijs cogitas, ſiue de leuioribus, quantulum eſt temporis, quo aut ille pœna ſua torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipſum ſpiritum expuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines ſumus, colamus humanitatem, non timori cuiquam, non periculo ſimus, detrimenta, iniurias, conuitia, uellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, dum reſpicimus (quod aiunt) uerſamusq; nos, immortalitas aderit.

Tertij & ultimi libri de ira, finis.

IN LIBRVM DE IRA PRIMVM.

Cap. 1. Venena & eorum mutuas ſordes. Rodolphus recte annotarat, & reorũ mutuas ſordes, ſentit enim mutuas accuſationes. Nam olim rei ſorditati ueniebant in iudicium.

CAPVT III. IN FINE.

Regimẽ eſt illud. Sic prior editio. Agricola recte annotauit regiũ illud & principale, τὸ ἡγεμονικὸν.
Cap. 6, initio, lege, hic damnatum cum dedecore & traductione uitã exigit.

CAPVT VIII.

Sed affectus & ratio, peiuſq; in melius animi mutatio eſt. sic habebant priores editiones. Rodolphus tollit, ſed id ſuſpicor fuiſſe ſcilicet, ab explanatore additum: deinde legit, quæ in melius mutatio eſt. Ex his conijcio fuiſſe ſcriptum, affectus qui in peius, & ratio quæ in melius animi mutatio eſt.

CAPVT IX

Si non patitur. Arbitror legendum, ſi non paret, hoc eſt, obtemperat.

IN LIB. II. CAP. V.

Quid ergo origo huiuſmodi mali, inhibita eſt, aliter, ab ira eſt. Ita prior editio. Legendũ arbitror

bitror, imbibita eſt natura, quæ &c. Siue, indita aſt natura.

CAPVT X

Vbi iſti hicine locus eſt? Alius habebat, uni iſti hoccine iocus eſt? Rodolphus addiuinarat uni iſti hoc omne iocus eſt. Forte melius, ubi hîc iræ locus eſt? Nam ſequitur, Aut ridenda omnia aut flenda ſunt. Nuſquam igitur iræ locus.

CAPVT XI

Nec hoc ſapientis dici uelim, quod fere quoq; telum timeri. Sic noſtra prior. Quidam habebat, ne hoc ſapienti malim, quod fere quoq; ſapientis telum eſt timeri. Rodolphus annotarat. Nec hoc ſerpentem malim, quod fere ſapientis quoq; telum eſt, timeri. Noſtra minori negotio reſtituetur, addita literula, nec hoc ſapientis dici uelim, quod feræ quoq; telũ eſt, timeri. Sentit enim feras terrore tutas eſſe, quod negat conuenire ſapienti.

CAPVT XXIII

Rogauit pro antiquis, & quis ſupereſſet. Ita prior editio. Rodolphus diuinauit, proin, & quis ſupereſſet. Simplicior diuinatio eſt, rogauit porro an quis, ſiue numquis, & quis ſupereſſet. Aut, rogauit è propinquis, & quis ſupereſſet? Sed interim occurrit quod uero propius eſt. Enarrator huic uoci ecquis, interpretãs adiecit, pro, an quis: ex eo factũ eſt, pro antiquis.

CAPVT XXVI

Quæ nullam iniuriam à conſilio profectam faciunt. Sic prior editio. Altera, quæ nullam iniuriam ſi à conſilio profectã. Rodolphus addiuinauit, quia nullam iniuriam niſi a conſilio profectam intelligo. Simplicius erat, quia nulla eſt iniuria, niſi à conſilio profecta.

IN LIBRVM III. CAP. XII.

Si nihil erit petita aduocatio. Rodolphus mea ſententia recte annotarat, pro, nihil, in hoc.

CAPVT XXXIII

Quid ſi in te maximum uitium quæris. Ita prior editio. Alius, quod ſitiente maximum uitium quæris. Rodolphus annotarat. Quid inficiantis maximum uitium quæris? Rectius, quod in inficiante maximum uitium quereris &c.

CAPVT XXXIIII

Hic me dum ſpe ſuprema captus eſt criminatur. sic prior editio. Quædam habebat, hic me diu ſpem ſupremam captatus, tum criminatus eſt. Rodolphus annotarat, Hic me diu ſpe ſuprema captatum, crimmatus eſt & probatur coniectura.

CAPVT XXXVIII

Aut pudorem illi cui non reſiſtit incutiet. Rodolphus ſuſtulerat negationem. Bene habet lectio, ſi ſit cui non reſiſtat, ut intelligas uehementem.

LVCII ANNEI SENECAE AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA LIBER PRIMVS.

SCribere de clementia Nero Cæſar inſtitui, ut quodãmodo ſpeculi uice fungerer, & te tibi oſtenderem, peruenturum ad uoluptatem maximam omnium. Quamuis enim recte factorũ uerus fructus ſit feciſſe, nec ullum uirtutũ pretium dignum illis extra ipſas ſit, iuuat tamen inſpicere & circuire bonam conſcientiã, tum immittere oculos in hanc immenſam multitudinem, diſcordem, ſeditioſam, impotentem, in perniciem alienam ſuamq; pariter exultaturam, ſi hoc iugum fregerit, † ita loqui ſecum. Ego ex omnibus mortalibus placui, electuſq; ſum, qui in terris deorum uice fungerer, ego uitæ necisq; gentibus arbiter, qualem quiſq; ſortem, ſtatumq; habeat, in manu mea poſitum eſt. Quid cuiq; mortalium fortuna datum uelit, meo ore pronuntiat. Ex noſtro reſponſo lætitiæ cauſas, populi urbesq; concipiunt. Nulla pars uſquam niſi uolente propitioq; me, floret. Hæc tot milia gladiorum quæ pax mea comprimit, ad nutum meum ſtringentur: quas nationes funditus exſcindi, quas tranſportari, quibus libertatẽ dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumq; capiti regium circundari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea iuriſdictio eſt. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua ſupplicia cõpulit. non iuuenilis impetus, non temeritas hominũ & † contumelia, quæ ſæpe tranquilliſſimis

al. ita ergo loquitur

al. cõtumacia

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoq; pectoribus patientiam extorsit, non ipsa ostentandæ per terrores potentiæ, dira sed frequens magnis imperijs gloria. Conditum, immo constrictum apud me ferrum est. Summa parsimonia etiam uilissimi sanguinis. Nemo non, cui alia desint, hominis nomine apud me gratiosus est, seueritatem abditam, clementiam in †promptu habeo. al. procinctu Sic me custodio tanquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum, alterius ultima. Alium dignitati donaui, alium humilitati. Quoties nullam inueneram misericordiæ causam, mihi peperci. Hodie dijs immortalibus, si à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus sum. Potes hoc Cæsar prędicare audacter, omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neque ui, neque clam Reipub. ereptum. Rarissimam laudem, & nulli adhuc principum concessam concupisti, innocentiam. Non perdis operam, nec bonitas ista tua singularis, ingratos aut malignos æstimatores nacta est. Referr̃ tibi gratia. Nemo unus homo uni homini tam carus unquam fuit, quàm tu populo Romano, magnum longumq; eius bonum. Sed ingens tibi onus imposuisti, Nemo iam diuum Augustũ, nec Tiberij Cæsaris prima tempora loquitur, nec quod te imitari uelit, exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad gustum exigitur. Difficile hoc fuisset, si non naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tempus sumpta. Nemo enim potest personã ciu ferre. Ficta cito in naturam suam recidunt, quibus ueritas subest, quæ (ut ita dicam) ex solido enascuntur, tempore ipso in maius melius q; procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertum esset quò se statim nobilis indoles daret. Iam uota publica in tuto sunt. Nec enim periculum est, ne te subita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas, nec tam temperatæ cupiditates sunt unquam, ut in eo quod contigit, desinant. Gradus à magnis ad maiora fit, & spes improbissimas complectuntur, inspe rata assecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis, & hæc confessio exprimitur, esse se felices, & illa, nihil iam his accedere bonis posse, nisi ut perpetua sint. Multa illos cogit ad hanc confessionem, qua nulla in homine tardior est: securitas alta, affluens, lus supra omnem iniuriã positum. Obuertatur oculis lætissima forma Reipub. cui ad summam libertatem nihil deest, nisi pereundi licentia. Præcipue tamen æqualis, ad maximos imosq; peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona pro portione fortunæ suæ quisque sentit, aut expectat maiora minoraq;, ex clementia omnes idem sperant. Nec est quisquã, cui tam ualde innocentia sua placeat, ut non stare in conspectu clementiam pararam humanis erroribus gaudeat.

CAP. II Esse autem aliquos scio, qui clementia pessimum quemq; putent sustineri, quoniam nisi post crimen superuacua est, & sola hæc uirtus inter innocentes cessat. Sed primum omnium sicut medicinæ apud ægros usus, etiam apud sanos honor est: ita clementiam quamuis pœna digni innocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clementia in persona quoq; innocentium locum, quia interim fortuna pro culpa est: nec innocentiæ tantum clementia succurrit, sed sæpe uirtuti, quoniam quidem conditione temporum incidunt quædam, quæ possint laudata puniri. Adijce quod magna pars hominum est, quæ reuerti ad inuocentiam possit. Sed non tamen uulgo ignoscere decet. Nam ubi discrimen inter malos bonosq; sublatum est, confusio sequitur & uitiorum eruptio. Itaq; adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec promiscuam habere ac uulgarem clemẽtiam oportet, nec abscisam. Nam tam omnibus ignoscere crudelitas est, quàm nulli. Modum tenere debemus, sed quia difficile est temperamentũ, quicquid æquo plus futurum est, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc suo loco melius dicentur.

CAP. III Nunc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit manumissionis. Secunda quæ naturam clementiæ habitumq; demonstret. Nam cum sint uitia quædam uirtutes imitantia, non possunt secerni, nisi signa quibus dignoscant̃ impresseris. Tertio loco quæremus, quomodo ad hanc uirtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & usu suam faciat. Nullam uero ex omnibus uirtutibus magis hominem conuenire, cum sit nulla humanior, constet necesse est, non solum inter nos, qui hominem sociale animal, cõmuni bono gentium uideri uolumus, sed etiam inter illos qui

hominem uoluptati donant, quorum omnia dicta factaq; ad utilitatem suam spectant. Nam si quietem petit & otium, hanc uirtutẽ naturæ suæ nactus est, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis quàm regem aut principem decet. Ita enim uirtutes, magnis uiris decori gloriæq; sunt, si illis salutaris potentia est. Nam pestifera uis est, ualere ad nocendum. Illius demũ magnitudo stabilis fundataq; est, quẽ omnes tam supra se esse, quàm pro se sciunt, cuius curam excubare pro salute singulorũ atq; uniuersorũ quotidie experiuntur: quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili prosiliret, diffugiunt, sed tanquam ad clarum ac beneficium sydus certatim aduolant, obijcere se pro illo mucronibus insidian tium paratissimi, & subiternere corpora sua, si per stragem illi humanã, iter ad salutem struendum sit. Somnum eius nocturnis excubijs muniunt, latera obiecti circumfusiq; defendunt, incurrẽtibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusq; consensus, sic protegendi amandiq; reges, & se suaq; iactandi, quocunq; deside rauerit imperantis salus. Nec hæc uilitas sui est, aut dementia, pro uno capite tot milia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquã senis & inualidi. Quemadmodũ totum corpus animo deseruit, & cum hoc tanto maius tantoq; speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus, tamen manus, pedes, oculi, negotium illi gerunt, illum hæc cutis munit, illius iussu iacemus, aut inquieti discurrimus, cũ ille imperauit, siue auarus dominus est, mare lucri causa scrutamur, siue ambitiosus, iamdudum dexteram flammis obiecimus, aut uoluntarie subsiluimus. Sic hæc immensa multitudo, unius animæ circundata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura uiribus suis, nisi consilio sustineretur.

Suam itaq; incolumitatem amant, cum pro uno homine denas legiones in aciem CAP. IIII deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduersa uulneribus pectora ferunt, ne imperatoris sui signa uertantur. Ille est enim uinculum, per quod Respub. cohæret, ille spiritus utilis quem hæc tot milia trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur Rege incolumi mens omnibus una, Amisso rupere fidem. Hic casus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunã populi in ruinas aget. Tamdiu ab isto periculo aberit hic populus, quamdiu sciet ferre frenos, quos si quando abruperit, uel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, hæc unitas & hic maximi imperij contextus, in partes multas dissiliet: idemq; huic urbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo principes regesq;, & quocunq; alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt, sequitur, ut is quoque carior sit, in quem se Respub. conuertit. Olim enim ita se induit Reipub. Cæsar, ut deduci alterũ non posset sine utriusque pernicie. Nam ut illi uiribus opus est, ita & huic capite.

Longius uideꝛ recessisse à proposito oratio mea. At mehercules rem ipsam premit. CAP. V Nam si, quod adhuc colligitur, animus Reipub. tu es, illa corpus tuum, uides ut puto quàm necessaria clemẽtia sit. Tibi enim parcis, cum uideris alteri parcere. Parcendum itaq; est etiam improbandis ciuibus, non aliter q; membris languẽtibus. Et si quando misso sanguine opus est, sustinendũ est, ne ultra quàm necesse sit incidat. Est ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturã, maxime tamen decora imperatoribus, quanto plus habet apud illos quod seruet, quantoq; in maiore materia apparet. Quantulũ enim nocet priuata crudelitas. Principum sæuitia bellum est. Cum autẽ uirtutibus inter se sit concordia, nec ulla altera melior aut honestior sit, quædam tamen quibusdã personis aptior est. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil est. Quid enim maius, aut fortius, q; malam fortunã retundere? Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna latiorẽ locum habet, meliusq; in tribunali q; in plano conspicitur. Clementia in quãcunq; domũ peruenerit, eam felicem tranquillamq; præstabit, Sed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enim est memorabilius, q; eum cuius iræ nihil obstat, cuius grauiori sententiæ ipsi qui pereunt assentiantur, quem nemo interrogaturus est, immo si uehemẽtius excanduit, nec deprecaturus est quidem, ipsum sibi manũ inijcere, & potestate sua in melius placidiusq; uti,

hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc ipsum cogitantem, Occidere contra legem nemo non potest, seruare nemo præter me. Magnam fortunā magnus animus decet, qui nisi se ad illam extulit, & altior stetit, illam quoq; infra terram deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse tranquillumq;, & iniurias atq; offensiones semper despicere. Muliebre est furere in ira. Ferarum uero nec generosarū quidem, præmordere & urgere proiectos. Elephantes leonesq; transeunt, quem impulerunt. Ignobilis bestiæ pertinacia est. Non decet regem sæua, nec inexorabilis ira. Non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exequat. At si dat uitam, si dat dignitatē periclitātibus & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potienti licet. Vita enim etiam superiori eripitur, nunc̄p nisi inferiori datur. Seruare proprium est excellentis fortunæ, quæ nunc̄p magis suspici debet, quàm cum illi cōtingit idem posse quod dijs, quorū beneficio in lucem edimur tam boni quàm mali. Deorū itaq; sibi animū asserens princeps, alios ex ciuibus suis, quia utiles bonicq; sunt, libens uideat, alios in numerū relinquat: quosdam esse gaudeat, quosdam patiatur.

CAP. VI Cogitate in hac ciuitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione delitens eliditur, quoties aliquid obstitit, quod cursum eius uelut torrentis rapidi moretur, In qua tribus eodem tempore theatris uiæ postulantur, in qua consumitur, quicquid terris omnibus aratur, quanta solitudo & uastitas futura sit, si nihil relinquitur, nisi quod iudex seuerus absoluerit. Quotus quisque ex quæstoribus est, qui nō ea ipsa lege teneatur qua quæritur? Quotus quisque accusator uacat culpa? Et nescio an nemo ad dandam ueniam difficilior est, quàm qui illam petere sæpius meruit. Peccauimus omnes, Alij grauia, alia leuiora, alij ex destinato, alij forte impulsi, aut aliena nequitia ablati, alij in bonis consilijs parum fortiter stetimus, & innocentiam inuiti ac retinentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, sed usque ad extremum æui delinquimus. Etiam si quis tam bene purgauit animum, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit.

CAP. VII Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum principi constituam, ad quod formetur, ut se talem esse ciuibus quales sibi deos uelit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina, expedit usque ad ultimam insesta perniciem? Et quis regum erit tutus, cuius non membra aruspices colligant? Quod si dijs placabiles sunt, & æque delicta potentium non statim fulminibus persequuntur, quanto æquius est hominem hominibus præpositum miti animo exercere imperium, & cogitare utrum mundi status gratior oculis pulchriorq; sit sereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant. Atqui non alia facies est quieti moderatiq; imperij, quàm sereni cœli & nitentis. Crudele regnum turbidum, tenebrisq; obscurum est inter trementes, & ad repentinum sonitum expauescentes, nec eo quidem qui omnia conturbat inconcusso. Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter se uindicantibus. Possunt etiam lædi, dolorq; eorum ab iniuria uenit. Timent præterea contemptum, & non retulisse lædentibus gratiam, infirmitas uidetur, non clementia. At cui ultio in facili est, is omissa ea, certam laudem mansuetudinis consequitur. Humili loco positis exercere manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ suæ gerere liberius est. Leues inter paria ictus sunt. Regi uociferatio quoque, uerborumq; intemperantia non ex maiestate est.

CAP. VIII Graue putas eripi loquendi arbitriū regibus, quod humillimi habent. Ista quidem seruitus est, non imperium. Quid tu nō experiris istud nobis esse, non tibi seruitutem? Alia conditio est eorum, qui in turba quam non excedunt latent, quorum & uirtutes ut appareant, diu luctantur, & uitia tenebras habent. Vestra facta dictaq; rumor excipit, & ideo nullis magis cauendum est, qualem famem habeant, quàm qui qualemcunq; meruerint, magnā habituri sunt. Quāmulta tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent. Possum in qualibet parte urbis solus incedere sine timore, quamuis nullus sequatur comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius, tibi in tua pace armato uiuendum est. Aberrare à fortuna tua non potes, obsidet te, & quocunq; descendis, magno apparatu sequitur. Et hæc summæ magnitudinis seruitus est, non posse fieri minorem, sed cum dijs tibi communis ista necessitas est. Nam illos quoq; cœlum alligatos tenet,

nec magis illis descendere datum est, quàm tibi tutum. Fastigio tuo affixus es. Nostros motus pauci sentiunt. Prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum sine senſu publico licet, tibi non magis quàm soli latere contigit. Multa contra te lux est, omnium in sitam conuersi oculi sunt. Prodire te putes, oriris: loqui non potes, nisi ut uocem tuam quæ ubiq; sunt gentes excipiant. Irasci non potes, nisi ut omnia premantur. Sic nemem potes affligere, nisi ut quicquid circa fuerit, quatiatur. Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu: sic animaduersiones magnarum potestatum terrent latius, quàm nocent, non sine causa. Non enim quantum fecerit, sed quantum facturus sit cogitatur, in eo qui omnia potest. Adijce nunc, quod priuatos homines ad accipiendas iniurias opportuniores, acceptarum patientia facit: regibus certior est ex mansuetudine securitas. Quia frequens uindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat, uiuuntas oportet ante sæuiendi, quàm causa deficiat. Alioquin quemadmodum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorum genera ut densiora surgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberiq; eorū qui interfecti sunt, & propinqui & amici in locum singulorū succedunt. Hoc quàm uerum sit, admonere te exemplo domestico uolo.

CAP. IX Diuus Augustus fuit mitis princeps, si quis illū à principatu suo æstimare incipiat: in communi quidem Reipub. gladium mouit, cum hoc ætatis esset, quod tu nunc es, duodeuicesimum egressus annum, iam pugiones in sinu amicorum absconderat, iam insidijs M. Antonij consulis latus petierat, iam fuerat collega proscriptoris: sed cum annum quadragesimū transisset, & in Gallia moraretur, delatum est ad eum indicium, L. Cinnam stolidi ingenij uirū insidias ei struere. Dictum est & ubi & quando, & quēadmodum aggredi uellet. Vnus ex conscijs deferebat. Constituit se ab eo uindicare. Consilium amicorū aduocari iussit, Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adolescentē nobilem, hoc detracto integrum, Cn. Pompei nepotem damnandū. Iam unum hominem occidere non poterat, cum M. Antonius proscriptionis edictum inter cœnam diceret. Gemens subinde uoces emittebat uarias, & inter se contrarias. Quid ergo? ego percussorem meum securum ambulare patiar, me solicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis frustra petitū caput, tot naualibus, tot pedestribus pręlijs incolume, positq; terra mariq; pax parta est, non occidere constituat, sed immolare? Nam sacrificantem placuerat adoriri. Rursus silentio interposito, maiore multo uoce sibi, quàm Cinnæ irascebatur. Quid uiuis, si perire te tam multorū interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti uita, si ut ego non peream, tam multa perdenda sunt. Interpellauit tandem illum Liuia uxor. Et admittis, inquit, muliebre consilium? Fac quod medici solent, qui ubi usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti, Saluidenū Lepidus secutus est, Lepidum Murena, Murenā Cœpio, Cœpionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum ausos pudet: nunc tenta quomodo tibi cedat clemētia. Ignosce L. Cinnæ. deprehensus est. Iam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest. Gauisus sibi, quod aduocatum inuenerat, uxori quidem gratias egit, renuntiari autem extemplo amicis, quos in consiliū rogauerat, impe rauit, & Cinnam unū ad se accersit, dimissisq; omnibus egressus est è cubiculo. Cum altera Cinnæ poni cathedrā iussisset, Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentem interpelles, ne meo sermone medio proclames, dabitur tibi loquēdi liberum tempus. Ego te Cinna cum in hostium castris inuenissem, non factum tantum mihi inimicum, sed natum seruaui, patrimonium tibi omne concessi. Hodie tam felix es, & tam diues, ut uincto uictores inuideant. Sacerdotiū tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerāt, dedi. Cum sic de te meruerim, occidere me constituisti. Cum ad hanc uocem exclamasset, procul hanc ab se abesse dementiam, Non præstas, inquit, fidem Cinna, cōuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras: adicit locum, socios, diem, ordinem insidiarū, cui cōmissum esset ferrum. Et cum defixum uideret, nec ex cōuentione iam, sed ex conscientia tacentem, Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipse sis princeps? Male mehercule cum Repub. agitur, si tibi ad imperandum nihil

Universidad de Deusto
Biblioteca

nihil præter me obstat. Domum tueri tuam non potes. Nuper libertini hominis gratia, in priuato iudicio superatus es. Adeo nihil facilius potes, quàm contra Cæsarem aduocare? Cedò si spes tuas solus impedio, Paulus ne te, & Fabius Maximus, & Cossi, & Seruilij ferent, tantumq; agmen nobilium non inania nomina præferentiũ, sed eorum, qui imaginibus suis decori sint? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem uoluminis occupem: diutius enim quàm duabus horis locutum esse constat, cum hanc pœnã qua sola erat contentus futurus, extenderet. Vitam tibi, inquit, Cinna iterum do, prius hosti, nunc insidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus utrum ego meliore fide uitam tibi dederim, an tu debeas. Post hæc detulit ultro consulatũ, questus, quod non auderet petere. Amicissimũ fidelissimumq; habuit, hæres solus fuit illi. Nullis amplius insidijs ab ullo petitus est.

CAP. X Ignouit abauus tuus uictis. Nam si nõ ignouisset, quibus imperasset? Salustium, & Cocceios, & Duellios, & totam cohortem primam interioris admissionis, ex aduersariorũ castris conscripsit. Nam Domitios, Messalas, Asinios, Cicerones, & quicquid illoris in ciuitate erat, clementiæ suæ debebat. Ipsum Lepidum quamdiu mori passus uoluit est. Per multos annos tulit ornamenta principis retinentem. Eius pontificatũ maximi non nisi mortuo illo transferri in se passus est. Maluit enim illum honorẽ uocari, quàm spolium. Hæc eum clementia ad salutem securitatemq; perduxit, hæc gratum ac fauorabilem reddidit, quamuis nondum subactis Reipub. ceruicibus manum imposuisset. Hæc hodieq; præstat illi famam, quæ uix usuis principibus seruit. Deum esse non tamẽ iussi credimus bonum principem Augustum, & bene illi conuenisse parentis nomen fatemur: ob nullam aliam causam, quàm quod cõtumelias quoq; suas, quæ acerbiores principibus solent esse, quàm iniuriæ, nulla crudelitate exequebatur: quod probrosis in se dictis arrisit, quod dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quod quoscunq; ob adulterium † familiæ suæ damnauerat, adeo non † occidit, ut dimissis quo tutiores essent diplomata daret. Hoc est ignoscere, cum scias multos futuros, qui pro te irascantur, & tibi alieno sanguine gratificantur, non dare tantum salutem, sed præstare.

forte, filiæ al. odit

CAP. XI Hæc Augustus senex, aut iam in senectutem annis uergentibus. In adolescentia cauluit. Arsit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo mansuetudini tuæ audebit diuum Augustum, etiam si in certamen iuuenilium annorum deduxerit senectutem plus quàm maturam. Fuerit moderatus & clemens, nempe post mare Acciacũ Romano cruore infectum, nempe post fractas in Sicilia classes, & suas & alienas, nempe post Perusinas aras & proscriptiones. Ego uero clementiam non uoco lassam crudelitatem. Hæc est Cæsar clementia uera, quam tu præstas, quæ non fecerit licet è dictatura sua, & se togæ reddiderit, quis tamen unquã tyrannus tam auidus humanum sanguinem bibit, quàm ille qui septem milia ciuium Romanorũ contrucidari iussit? Et cum in uicino ad ædem Bellonæ sedens exaudisset conclamationem, quod

forte, incomprehensibilis

† comprehensibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non priorum principum exemplis corruptis, quantum in ciues suos liceat experiendo tentare, sed hebetare aciem imperij sui. Præstitisti Cæsar ciuitatem incruentam, & hoc quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse: quo maius est mirabiliusq;, quod nulli unquam citius gladius commissus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores præstat, ornamentumq; imperiorum est simul & certissima salus: cum reges consenuerint, liberisq; ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorũ execrabilis, ac breuis potestas est. Quid interest inter tyrannum & regem? Species enim ipsa fortunæ ac licentia par est, nisi quod tyranni in uoluptate sæuiunt. Reges non nisi ex causa ac necessitate?

CAP. XII Quid ergo, non reges quoque occidere solent? Sed quoties id fieri publica utilitas persuadet. Tyrannis sæuitia cordi est. Tyrannus autem à rege distat factis, nõ nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoq; præferri multis regibus potest. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hostium? Descenderit licet è dictatura sua, & se togæ reddiderit, quis tamen unquã tyrannus tam auidus humanum sanguinem bibit, quàm ille qui septem milia ciuium Romanorũ contrucidari iussit? Et cum in uicino ad ædem Bellonæ sedens exaudisset conclamationem, quod

milium sub gladio gementiũ, exterrito senatu, hoc agamus, inquit, P.C. Seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hic non est mentitus, pauci Syllæ uidebantur. Sed mox de Sylla consequemur, quomodo hostibus irascẽdum sit, Vtiq; si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti transierint. Interim hoc quod dicebam clementia efficit, ut magnum inter regem tyrannumq; discrimen sit, utercq; licet non minus armis ualleatur: sed alter arma habet, quibus in munimentũ pacis utitur, alter ut magno timore, magna odia compescat. Nec illas ipsas manus, quibus se cõmisit, securus aspicit. Contrarijs in cõtraria agitur. Nam ut inuisus sit, quia timetur, timeri uult, quia inuisus est, & illo execrabili uersu, qui multos dedit præcipites, utitur, Oderint dum metuant. Ignarus quãta rabies oriatur, ubi supra modũ odia creuerũt. Temperatus enim timor cohibet animos, assiduus uero & acer, & extrema admouẽs, in audaciã iacẽtes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras líneas & pinna cõclusus cõtine, easdẽ à tergo eques telis incessat, tentabũt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntq; formidinẽ. Acerrima uirtus est, quam ultima necessitas extundit: relinquat oportet securi aliquid metus, multoq; plus spei quàm periculorum ostentet. Alioquin ubi quiescenti paria metuũtur, incurrere in pericula iuuat, & aliena anima abuti. Placido trãquilloq; regi fida sunt auxilia sua, quibus ad communem salutẽ utatur. Gloriosusq; miles, publicæq; enim securitati dare operam uidetur, omnem laborem libens patitur, ut parentis custos. At illum acerbum & sanguinarium necesse est grauentur stipatores sui.

Non potest habere quisquam fidæ ac bonæ uoluntatis ministros, quibus in tormentis & eculeo, & ferramentis ad mortẽ paratis utitur, quibus non aliter quàm bestijs homines obiectat, omnibus reis noxior ac solicitior, ut qui homines deosq; testes ac uindices facinorum timeat, eò perductus ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cætera uel pessimum habet crudelitas. Perseuerandum est, nec ad meliora patet regressus. Scelera enim sceleribus tuenda sunt. Quid autem eo infelicius, cui iam esse malũ necesse est? O miserabilem illum, sibi certe! nam cæteris misereri eius nefas sit, qui cædibus ac rapinis potentiã exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit, tam externa quàm domestica, cum arma metuat, ad arma confugiens, nõ amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui ubi circũspexit quæcq; fecit, quæcq; facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit, sæpe mortem timet, sæpius optat, inuisior sibi quàm seruientibus. E cõtrario is cui curæ sunt uniuersa quia alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reipub. partem tanquam sui nutrit, inclinatus ad mitiora, etiam si ex usu est animaduertere, ostendens quàm inuitus aspero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hostile, nihil efferum est, Qui potentiã suam placide ac salutariter exercet, approbare imperia sua ciuibus cupiẽs. Felix abunde sibi uisus, si fortunam suam publicauerit, sermone affabilis, accessuq; facilis, uultu qui maxime populos demeretur, amabilis, æquis desiderijs propensus, & iniquis acerbus, qui à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines secreto loquuntur, quę palàm. Tollere filios cupiunt, & publicis malis sterilitas indicta recluditur. Bene se meriturũ de liberis suis quisq; non dubitat, quibus tale seculum ostenderit. Hic princeps suo beneficio tutus, nihil præsidijs eget, arma ornamenti causa habet.

CAP. XIII

Quod ergo officium eius est? Quod bonorum parentum, qui obiurgare liberos nõ nunquam blande, nonnunquam minaciter solent, Aliquando admonere etiam uerbe ribus. Nunquid aliquis sanus filium à prima offensa exhæredat. Nisi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, nisi plus est quod timet, quàm quod damnat, nõ accedit ad decretorium stilum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem & pefore loco iam positam reuocet: simul deplorata est, ultima experitur. Nemo ad supplicia exigenda peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam principi faciendum est, quem appellauimus patrem patriæ, non adulatione uana adducti. Cætera enim cognomina honori data sunt. Magnos & Felices & Augustos diximus, & ambitiosæ maiestati quicquid potuimus titulorum cõgessimus, illis hoc tribuentes. Patrẽ quidẽ patriæ appellamus, ut sciret datam sibi potestatem paternã quæ est temperatissima, liberis consulens, suaq; post illos reponẽs. Tarde sibi pater membra sua abscindat, etiam

CAP. XIIII

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum abscíderit, reponere cupiat, & in abscíndendo gemat, cunctatus multum díuq;
al. Trixonem Prope enim est ut libēter damnet, quí cito. Prope ut inique puniat, quí nimis. † Erixonē
al. Buxonem equitem Romanum, memoria nostra, quia filium suum flagellis occiderat, populus in
foro graphijs confodit. Vix illum Augusti Cæsaris autoritas infestis tam patrū quam
CAP. XV filiorum manibus eripuit. Tarium qui filium deprehensum in parricidio exilio da
mnauit, causa cognita, nemo nō suspexit, quod cōtentus exilio, & exilio delegato Mas
siliæ parricidam continuit, & annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat. Hęc
liberalitas effecit, ut in qua ciuitate nunquā deest patronus peioribus, nemo dubitaret,
quin reus merito dānatus esset, quē is pater damnare potuisset, quí odisse nō posset.
Hoc ipso exēplo dabo, quē cōpares bono patri bonū principē. Cogniturus de filio Ta
rius, aduocauit in consilium Cæsarem Augustum. Venit in priuatos penates, assedit,
pars alieni consilij fuit. Non dixit, immo in meam domū ueniat. Quod si factū esset, Cæ
saris futura erat cognitio, nō patris. Audita causa, excussisq; omnibus, & his quæ ado
lescēs pro se dixerat, & his quibus arguebatur, petit, ut sententiā suam quisq; scriberet,
ne ea omniū fieret, quæ Cæsaris fuisset. Deinde priusquā aperirētur codicilli, iurauit se
Tarij hominis locupletis hereditatē nō aditurū. Dicet aliquis, pusillo animo, timuit, ne
uideretur locū spei suę aperire uelle filij damnatione. Ego contra sentio. Quilibet no
strum debuisset aduersus opiniones malignas satis fiduciæ habere in bona cōscientia.
Principes multa debent etiā famæ dare. Iurauit se non aditurum hæreditatem. Tarius
quidē eodem die & alterum hæredē prędidit, sed Cæsar libertatem sententiæ suæ rede
mit: & postquā approbauit gratuitā esse seueritatem suam, quod principi semper curā
dum est, dixit relegandū quo patri uideretur. Nō culeum, nō serpentes, non carcerē de
creuit, memor non de quo cēseret, sed cui in cōsilio esset. Mollissimo genere pœnæ cō
tentū esse debere patrē dixit, in filio adolescentulo impulso in id scelus, in quo se quod
proximum erat ab innocentia, timide gessisset, debere illū ab urbe & à parentis oculis
CAP. XVI submoueri. O dignum, quē in consilium patres aduocarent. O dignum, quem cohę
redem inno centibus liberis scriberent. Hęc clemētia principem decet, ut quocunq; ue
nerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam uilis sit, ut illum perire nō sentiat, qua
liscunq; pars imperij est. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Nō eſt
unum imperandi genus, Imperat princeps ciuibus suis, pater liberis, præceptor discen
tibus, tribunus uel cēturio militibus. Nonne pessimus, pater uidebitur, qui assiduis pla
gis liberos etiam ex lenissimis causis compesceret? Vter autem præceptor liberalibus
studijs dignior, qui excarnificat discipulos, si memoria illis non constiterit, aut stigatā
agilis in legendo oculus hæserit: an qui monitionibus & uerecundia emendare ac do
cere malit? Tribunum centurionemq; da sæuum, desertores faciet, quibus tamen igno
scitur. Nunquid nam æquum est, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur
animalibus mutis? Atqui equū non crebris uerberibus exterret, domādi peritus magi
ster. Fiet enim formidolosus & cōtumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idem
facit uenator, qui instituit catulos uestigia sequi, quiq; iam exercitatis utitur ad excitā
das uel persequendas feras, Nec crebro illis minatur: contundet enim animos, & quic
quid est indolis comminuetur trepidatione degeneri: nec licentiam uagandi errandi
diq; passim concedit. Adijcias his licet, tardiora agentes iumenta, quę cum ad cōtume
CAP. XVII lias & miserias nata sint, nimia sæuitia coguntur iugum detractare. Nullum animal
morosius est, nullum maiore arte tractandū quàm homo. Nulli magis parcendū. Quid
enim stultius quàm in iumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima
autem conditione hominem esse. Morbis medemur, nec iracimur. Atqui & hic mor
bus est animi, mollem medicinam desiderat, ipsumq; medentem minime infestū ęgro
Mali medici est desperare, ne curet. Idem in his quorum animus affectus est, facere de
bebit, cui tradita salus omnium est, non cito spem proijcere, nec mortifera signa pro
nūtiare. Luctetur cum uitijs, resistat. Alijs morbum suum exprobret, quosdam morbi
curatione decipiat, citius meliusq; sanatur remedijs fallentibus. Agat princeps curā,
non tantum salutis, sed etiā honestæ cicatricis. Nulli regi gloria est ex sęua animaduer
sione. Quis enim dubitat posse? At contra maxima, si uim suam continet, si multos ira

alienæ eripuit, neminē suæ impēdit. Seruis imperare moderate laus est, & in manci CAP. XVIII
pio cogitandum est, non quantū illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat
æqui bonique natura, quæ parcere etiam captiuis, & pretio paratis iubet. Quanto iusti
us his iubet, tanto iustius hominibus liberis, ingenuis, honestis, non ut mancipijs abu
ti, sed his quos gradu antecedas, quorumq; tibi non tradita seruitus, sed tutela. Seruis
ad statuā licet confugere, cum in seruum omnia liceant. Est aliquid quod in homine li
cere cōmune ius animantiū uetet. Quis non Vediū Pollionem peius oderat, quàm ser
ui sui, quod murenas sanguine humano saginabat, & eos qui se aliquid offenderant in
uiuarium quid aliud quam frequentibus obijci iubebat. O hominem mille mortibus
dignum, siue deuorandos seruos obijciebat murenis quas esurus erat, siue in hoc tan
tum illas alebat, ut sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate common
strantur, inuisiq; & detestabiles sunt: ita regum & iniuria latius patet & infamia, atq;
odium seculis traditur. Quanto autem non nasci melius fuit, quàm numerari inter pu
blico malo natos. Excogitare nemo quicquam potest, quod magis decorum re CAP. XIX
genti sit quàm clementia, quocunq; modo is, & quocunq; iure præpositus cæteris e
rit. Eo, scilicet, formosius id esse, magnificentiusq; fatebimur, quo in maiori præstabi
tur potestate, quam non oportet noxiam esse, si ad naturæ legem componitur. Natura
enim cōmenta est regē, quod & ex alijs animalibus licet cognoscere, & ex apibus, qua
rum regi amplissimū cubile est medioq; ac tutissimo loco. Præterea onere uacat, exa
ctor alienorum operum, & amisso rege, totum dilabitur examen. Nec unquam plus u
num patiuntur, melioremq; pugna quærūt, Præterea insignis regi forma est, dissimi
lisq; cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maxime distinguitur: iracun
dissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in uulnere relin
quunt, Rex ipse sine aculeo est. Noluit illum natura, nec sæuum esse nec ultionem ma
gno cōstaturā petere, telumq; detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc
magnis regibus ingens. Est enim illi mos exerere se in paruis, & ingentium rerum do
cumenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto
hominum moderatior esse animus debeat, quanto uehementius nocet. Vtinam qui
dem eadem homini lex esset, & ira cum telo suo frangeretur, nec sæpius liceret nocere
quàm semel, nec alienis uiribus exercere odia. Facile enim lassaretur furor, si per se sibi sa
tisfaceret, & si mortis periculo uim suam effunderet. Sed ne nūc quidem illi cursus tu
tus est. Tantum enim necesse est timeat, quātum timeri uoluit, & manus omnium ob
seruet, & eo quoq; tempore quo nō captatur, peti se iudicet, nullūq; momentū immu
ne habeat. Hanc aliquis ægrā uitam sustinet, cum liceat innoxiū alijs, ob hoc securum
salutarē potentiam eius, lætis omnibus, tractare? Errat enim siquis existimat tutum es
se ibi regem, ubi nihil à rege tutum est. Sed securitas securitate mutua paciscenda est.
Non opus est instruere in altum editas arces, nec in ascensum arduos colles emunire,
nec latera mōtium abscindere, multiplicibus se muris turribusq; sepire. Saluum regē
in aperto clemētia præstabit. Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium.
Quid pulchrius est, cū uiuere optantibus cunctis, & uota non sub custode nuncupan
tibus. Si paulum ualetudo titubauit, nō spem hominum excitari, sed metum? Nihil es
se cuiquam tam pretiosum, quod non pro salute præsidij tui commutatum uelit? O
mne illi quod cōtingit, sibi quoq; euenire deputet. In hoc assiduis bonitatis argumētis
probauit, non Rēp. suā esse, sed se reipublicæ. Quis huic audeat struere aliquod peri
culū? Quis ab hoc nō si possit fortunam quoq; auertere uelit, sub quo iustitia, pax, pu
dicitia, securitas, dignitas florent, sub quo opulenta ciuitas, copia bonorum omnium
abundat? Nec alio animo rectorem suum intuentur, quā si Dij immortales potestatem
uisendi sui faciant, intueamtur uenerantes colentesq;. Quid autem, non proximum il
lis locum tenet, is qui se ex deorum natura gerit, beneficus ac largus, & in melius po
tens? Hoc affectare, hoc imitari decet. Maximū ita haberi, ut optimus simul habeatur.
Duabus de causis punire princeps solet, si aut se uindicat, aut alium. Prius de ipsa CAP. XX
parte disseram, quæ ipsum cōtingit. Difficilius est enim moderari, ubi dolori debetur
ultio, quā ubi exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne facile credat, ut ue

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum excutiat, ut innocentiæ faueat, ut appareat, non minus rem agi rei periclitantis, quàm iudicis. Hoc autem ad iustitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifeste læsus, animum in potestate habeat, & pœnam si tuto poterit, donet, sin minus, temperet, longéque sit in suis, quàm in alienis exorabilior iniurijs. Nam quemadmodum non est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alterí donat, sibi detrahit: ita clementem uocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum qui cum suis stimulis exagitetur, non prosilit, qui intelligit magni animi esse iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius principe impune læso.

CAP. XXI Vltio duas res præstare solet, aut solatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquũ securitatem. Principis maior est fortuna, quàm ut tali solatio egeat, manifestiorq; uis, quàm ut alieno malo opinionem sibi uirium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus uiolatusq; est. Nam si quos pares aliquando habuit, infra se uidet, satis uindicatus est. Regem & seruus occidit, & serpens, & sagitta. Seruauit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit. Vti itaque animose debet tanto munere deorum, dandi ausi rendiq; uitam potens: in his præsertim, quos scit aliquando suo fastigio obstitisse, hoc arbitrium adeptus, ultionem impleuit, perfecitq; quantum ueræ pœnæ satis erat. Perdidit enim uitam qui debet, & quisquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite suo regiamq; sententiam expectauit, in seruatoris sui gloriam uiuet, plusq; nomini eius conferet incolumis, quàm si ex oculis ablatus esset. Assiduum enim spectaculum alienæ uirtutis est, in triumpho cito transisset. Si uero regnum quoque suum turo relinqui apud eum potuit, reponiq; eò unde deciderat, ingenti incremento surgit laus eius, qui contentus fuit, ex rege uicto nihil præter gloriam sumere. Hoc est etiam ex uictoria sua triumphare, testariq; nihil se quod dignum esset uictoria apud uictos inuenisse. Cum ciuibus & ignotis atque humilibus eo moderatius agendum est, quo minoris est afflixisse eos. Quibusdam libenter parcas, à quibusdam te uindicare fastidias, & non aliter quàm ab animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus est. At in his qui in ore ciuitatis seruati punitiq; erunt, occasione notæ clementiæ utendum est.

CAP. XXII Transeamus ad alienas iniurias, in quibus uindicandis hæc tria lex secuta est, quæ princeps quoque sequi debet: aut ut eum quem punit, emendet, aut ut pœna eius ceteros meliores reddat, aut sublatis malis securiores cæteri uiuant. Ipsos facilius emendabis minore pœna. Diligentius enim uiuit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus est, iam non habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores, magis corrigit parcitas animaduersionum. Facit enim cõsuetudinem peccandi multitudo peccantium. Et minus grauis nota est, quam turba damnatorũ leuat. Conlibi & seueritas, quod maximum remedium habet, assiduitate amittit autoritatem. Conluit bonos mores ciuitati princeps, & uitia eius compescit, si patiens eorum est, non tanquam probet, sed tanquam inuitus cum magno tormento ad castigandum ueniat. Verecundiã peccandi facit ipsa clementia regentis. Grauior multo pœna uiderur, quæ à miti uiro constituitur. Præterea uidebis ea sæpe cõmitti, quæ sæpe uindicantur.

CAP. XXIII Pater tuus plures intra quinquennium culeo insuit, quã omnibus seculis insitos accepimus. Multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi uiri, & rerũ naturæ peritissimi maluerũt, uelut incredibile scelus, & ultra audaciam positum præterire, quã dum uindicãt, oftendere posse fieri. Itaq; parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monstrauit. Pessimo loco pietas fuit, postquam sæpius culeos uidimus, quàm cruces. In qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea consensus fit innocentiæ, & indulgetur uelut publico bono. Putet se innocentem esse ciuitas, erit. Magis iratscitur à communi frugalitate descisentibus, si paucos eos esse uiderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati, quanto plures mali sint.

CA. XXIIII Indicta est aliquando à senatu sententia, ut seruos à liberis cultus distingueret. Deinde apparuit quantum periculum immineret, si serui nostri numerare nos cœpissent. Idem scito metuendum, esse, si nulli ignoscitur. Cito apparebit, pars ciuitatis decretoria quanto

quanto prægrauet. Nõ minus principi turpia sunt multa supplicia, quàm medico multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura cõtumax est humanus animus, & in contrarium atq; arduum nitens, sequiturq; facilius quàm ducatur. Et ut generosi atque nobiles equi, melius facili freno reguntur, ita clementiam uoluntaria innocẽtia impetu suo sequitur, et dignam putat ciuitas, quam seruet sibi. Plus itaque hac uia proficitur. Crudelitas minime humanũ malum est, indignumq; tam miti animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac uulneribus, & abiecto homine, in syluestre animal transire. Quid enim interest oro te Alexander, leoni Lysimachum obijcias, an CAP. XXV ipse laceres dentibus tuis? Tuum illud os est, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius ungues esse, tibi rictum illum edendorum hominum capacem. Nõ exigimus à te, ut manus ista, exitium familiariũ certissimũ, ulli salutaris sit, Vt iste animus ferox, insatiabile gentium malũ, citra sanguinem cædemq; satietur. Clementia uocatur, si ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc est, quare uel maxime abominanda sit sæuitia, quod excedit fines, primum solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirit, ingenium aduocat, instrumenta excogitat, per quæ uarietur atque extenda tur dolor, & delectetur malis hominum. Tunc ille diri animi morbus ad insaniam peruenit ultimam, cum crudelitas uersa est in uoluptatem, & iam occidere hominem iuuat. Nam talem uirum à tergo sequitur euersio. Odio, ueneno, gladijs, tam multis periculis petitur, quàm multorum ipse periculum est, priuatisq; nonnunquam consilijs, alitàs uero consternatione publica circumuenitur. Leuis enim & priuata pernicies nõ totas urbes mouet. Quod late furere cœpit, & omnes appetit, undique configitur. Serpentes paruulę fallunt, nec publice consequuntur: ubi aliqua solitam mensuram transit, & in monstrum excreuit, ubi fontes potu infecit, & si afflauit, deurit, obteritq; quacunq; incessit, balistis petitur. Possunt uerba dare, & euadere pusilla mala, ingentibus obuiam itur. Sic unus eger, nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus pestilentiã esse apparuit, cõclamatio ciuitatis, ac fuga est, & dijs ipsis manus intendũtur. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit, familia uiciniq; aquam ingerũt. At incẽdium uastum, & multas iam domos depastum, parte urbis obruitur.

Crudelitatem priuatorum quoque seruiles manus sub certo crucis periculo ultæ CAP. XXVI sunt. Tyrannorum gentes populiq;, & quorum erat malum, et hi quibus imminebat, excindere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos consurrexerunt, perfidiamq; & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipsos exercuerũt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quam malum esse docuit? Nõ diu apparet nequitia, nec quãtum uidetur, peccat. Sed puta tutam esse crudelitatem, quale eius regnum est? Non aliud quàm captarũ urbium forma, & terribiles facies, publici metus. Omnia mœsta, trepida, & confusa. Voluptates ipsæ timentur. Non conuiuia secura ineunt, in quibus lingua solicite etiam ebrijs custodienda est. Nõ spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparantur licet, inquit, magna impensa, & regijs opibus, & artificum exquisitis nominibus, quem tamen è ludo in carcerẽ ire iuuet? Quod istud dij boni malum est, occidere, sæuire, delectari sono cathenarum, & ciuium capita decidere, quocunq; uentum est multum sanguinis fundere, aspectu suo terrere ac fugare. Quæ alia uita esset, si leones ursiq; regnarent? Si serpentibus in nos, ac noxiosissimo cuiq; animali daretur potestas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata abstinent suis, & tuta est inter feras similitudo morum. Apud homines tamen nec à necessarijs quidẽ rabies temperat sibi, sed externa suaq; in æquo habet, quo possit exercitatior à singulorum deinde cædibus, in exitia gentium serpere, & iniicere tectis ignem: aratrum uetustis urbibus inducere, potẽtiam putat, & unum occidi aut alterum, parum imperatorium credit: nisi eodẽ tempore grex miserorum subiectus stetit, crudelitatem suam in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad uitam ab ipsa morte reuocare, & mereri clementia ciuicã. Nullum ornamentũ principis fastigio dignius pulchriusq; est, quàm illa corona ob ciues seruatos. Non hostilia arma detracta uictis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hęc diuina potentia est, gregatim ac publice seruare, multos autem occidere & indiscretos, incendij ac ruinę potentia est

IN LIBRVM DE CLEMENTIA.

Cap.8. statim in principio. Quid tu non experieris istud nobis esse ibi seruitutem. Ita prior editio. Rodolphus annotarat. Quid istud non experiris istud non esse tibi seruitutem.

Cap.9. Seruatū seruaui. In alijs erat, sed natum, ut referatur ad factum, erat enim in hostiū castris natus, aut hostium filius.

Cap.10. Cohortem primā admissionis ex &c. In quadā editione erat, uiris admissionis: pro quo Rodolphus annotarat, interioris admissionis.

Cap.11. Comprehensibilis amor. Rodolphus legit, incōprehensibilis. Tolerabilis erat prior lectio, si comprehensibilis accipiatur actiue.

Cap.11. Sic feras lineas & pinna concluſas contineas, telis inceſſi &c. In uetustissimo, licet deprauate scripto, sic habebatur, Sic feras lineas & pinnæ cluſas, contine, easdem à tergo eques telis incessat &c. Rodolphus pauculis syllabis in suo codice mutatis, legit hunc in modū, Sic feras lineis & pinna, concluſas contineas, iubeasq; telis inceſſi, tentabunt fugam, per ipsa quæ fugerant. Quanquam coniunctio .q., mihi uidetur redundare: quin & illud cōtineas, uidetur supposititicium: satis erat, si iubeas telis inceſſi.

Cap.13. Omnibus rebus noxior. Rodolphus legit, reis noxior, uetustissimus habebat, rerū noxior.

Cap.14. tradi sibi pater membra sua abscindat. Rodolphus legit, tarde sibi pater membra sua abscindat. Sentit principi bono omnia facienda, priusquam ueniat ad extrema supplicia, eo quod omnes subditos pro suis membris ducat.

Cap.19. Est enim illi mos exercere se in paruis. Rodolphus mutarat illis, sed perperam: pro nomen enim refert naturam nō reges, & exerere pro exercere legendū censeo. Rursus cōmodior erit lectio, ingentium rerum documenta, per minimas agere.

Immune amet. Hunc loeum uarie deprauatum hoc pacto restituimus, nullumq; momētū immune à metu habeat. Hanc aliquis ægram uitam sustinet, cum liceat innoxiū alijs, ob hoc securum, salutarem potentiam eius, lætis omnibus tractare? Siquidem ante habebatur, immune amet habeat, pro à metu habeat. Suspicor, & alijs mutatum fuisse pro atq; : deinde eius pronomen uidetur redundare,

Omne illo cui cōtingit, sibi quoq; uiuere debeat. Ita prior editio. Lectionem esse mēdosam nullus ambigit. Rodolphus ita restituit, Omne illi quod contingit, sibi quoq; euenire debeat. Commodior erat omne, quod illi contingit, sibi quoq; euenire deputet?

Cap.20, Vt appareat, ut non minorem magis rem periclitantis quam iudicis sciat. Rodolphus ita diuinat, ut non minorem agi tem periclitantis &c. Mihi uideor germanam scripturā deprehendisse, si unam uocem expungamus, ut appareat nō minus agi rem periclitantis quā iudicis. Aut si nō placet tolli uerbū sciat, ut mutandum erit, in quod, ut appareat, quod non minorē &c. Quanquam non satis arridet uox, minorem: suspicor fuisse scriptū, non minus rem agi rei periclitantis. Ex minus rem agi rei, mutarunt, minorem magis, rem.

Cap.21. Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur. Nihil est quod Rodolphus diuinat hoc loco. Non dubium est quin legendem sit, clementia uocatur, si ad occidendum &c. Inde quidam codices habebant, inuocatur, in, si, obscurato iota, & mox s. submota, r, adiuncta præcedenti dictioni. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obiciunt bestijs, iuxta illud Maronis,

Si pereo, manibus hominum perijsse iuuabit.

Cap.26. Licet, inquit. Hunc locum non uno modo deprauatū, feliciter restituit Rodolphus. Apparentur licet, inquit, magna impensa, & regijs opibus, & artificum nominibus, quem tamen è sudo ire in carcerem iuuet?

Quo possint exercitatiora singulorū deinde cædibus in exitia gentium serpere. Sic prior editio. Rodolphus cū idem inueniret in suo codice, diuinarat hunc in modum, quò possit exercitatior à singulorum deinde cædibus. Hactenus recte nisi quod duarum uocū ordo uidetur inuertendus, à singulorum cædibus, deinde in, &c. At in his quæ sequūtur nō recte, à partrum uetustis urbibus inducere. Legit enim, apertum uetustis urbibus incendium inducere, cū uetustissimus codex haberet. aratrum inducere, quod fieri solet urbibus solo æquatis.

LVCII ANNEI SENECAE DE CLEMENTIA AD NERONEM LIBER SECVNDVS.

VT de clementia scriberem Nero Cęsar, una me uox tua, maxime compulit, quam ego non sine admiratione, & cum diceretur, audisse memini, & deinde alijs narrasse. Vocē generosam, magni animi, magnæ lenitatis, quæ non composita, nec alienis auribus data, subito crepuit, & bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in mediū adduxit. Animaduersurus in latrones duos Burrus præfectus tuus uir egregius & tibi principi notus, exigebat à te, scriberes, in quos, & ex qua causa animaduerti uelles. Hoc sæpe dilatū, ut aliquando fieret, instabat. Inuitus inuito cū chartā protulisset tradereteq; exclamasti, uellem nescirem literas. O dignā uocem, quā audirēt omnes gentes, quæ Romanū imperium colunt, quæq; iuxta iacent dubiæ libertatis, quæq; se contra uiribus aut animis attollūt. O uocē in cōcionem omnium mortalium mittendā, in cuius uerba principes regesq; iuramentū faciant. O uocem publica generis humani innocentia dignā, cui redderetur antiquū illud seculum. Nūc profecto cōsentire decebat ad æquū bonumq;, expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malū oritur, pietatē, integritatē cum fide ac modestia surgere, & uitia diuturno, abusa regno tandem felici ac puro seculo dare locum. Futurū hoc Cæsar ex magna parte spectare & cōfiteri libet. Tradetur ista animi tui mansuetudo: diffundeturq; paulatim per omne imperij corpus cuncta in similitudinem tui formabuntur. A capite bona ualetudo. Inde uegeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum uiget aut marcescit. Et erūt ciues, erunt socij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. Parcetur ubiq; manibus tuis. Diutius me morari hic patere, non ut blandiar auribus tuis, nec enim mihi hic mos est. Maluerim ueris offendere, q̄ placere adulando. Quid ergo est propter quod bene factis dictisq; tuis, quàm familiarissimū esse te cupio: ut quod nunc natura & impetus est, fiat iudiciū. Illud mecū cōsidero, multas uoces magnas, sed detestabiles in uitā humanā peruenisse, celebresq; uulgo ferri, ut illā, oderint, dum metuant. Cui Græcus uersus similis est, qui se mortuo terrā misceri igni bus iubet, & alia huius notæ. At nescio quomodo ingenia immania & inuisa materia secundiori expressерunt sensus uehementes & cōcitatos. Nullam adhuc uocem audiui ex bono lenique animosam. Quid ergo est? Vt raro inuitus, & cum magna cunctatione, cū multis dilationibus. Et ne forte decipiat nos speciosum clemētiæ nomen aliquando, & in cōtrarium aliquādo abducat, uideamus quid sit clementia, qualisq; sit, & quos fines habeat. Clemētia est temperantia animi in potestate ulciscendi, uel lenitas superioris aduersus inferiorē in cōstituendis pœnis. Plura proponere est tutius, ne una definitio parum rē cōprehendat, & ut ita dicā, formula excidat. Itaq; dici potest & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio cōtradictiones inueniet, quāuis maxime ad uerum accedat. Si dixerimus clementiā esse moderationē aliquid ex merita ac debita pœna remittentem, reclamabitur, nullam uirtutem cuiquā minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiā esse, quę se flectit circa id, quod merito constitui posset. Huic contrariam imperiti putant seueritatem, sed nulla uirtus uirtuti contraria est. Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud est, q̄ atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidā non exigunt pœnas, crudeles tamen sunt, tanquā qui ignotos homines & obuios nō in cōpendium, sed occidēdi causa occidūt. Nec interficere cōtenti sæuiunt, ut Busiris ille & Procrustes, & piratæ, qui captos uerberant, & in ignē uiuos imponunt. Hæc crudelitas quidem, sed quia nec ulla tionē sequitur, nō enim lęsa est, nec peccato alicui irascitur, nullum enim antecessit crimen, extra definitionem nostram cadit, quæ finitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Possimus dicere, non esse hanc crudelitatē, sed feritatem, cui uoluptati sæuitia est: possumus insaniā uocare, nā uaria sunt genera eius, & nullum certius, q̄ quod in cædes hominū & laniationes peruenit. Illos ergo, crudeles uocabo, qui puniendi causam habent, modū non habent. Sicut in Phalari, quē aiūt nō quidē in ho

CAP.I

CAP.II

CAP.III

CAP.IIII

ἐμὲ βουλόμενος χαίρειν πυρί.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum seuisse. Possumus effugere cauillationem, & ita finire, ut sit crudelitas inclinatio animi ad asperiora. Hãc clementia repellit longius à se, nam seueritatem illi conuenire certum est. Ad rem pertinet quærere hoc loco quid sit misericordia. Plerique enim ut uirtutem eam laudant, & bonum hominem uocant misericordem. Hæc autem uitium animi est. Vtraque circa seueritatem, circaque clementiam posita sunt, quæ uitare debemus, ne per speciem clementiæ in misericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur, sed par error est

CAP. V à uero recedentiũ. Ergo quẽadmodum religio deos colit, superstitio uiolat, ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericordiam autem uitabunt. Est enim uitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis. Itaque pelli mo cuique familiarissima est. Anus & mulierculæ sunt, quæ lachrymis nocentissimorum mouentur, quæ, si liceret, carberem effringerẽt. Misericordia non causam, sed fortunam spectat, clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos sectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minime principibus regibusque bonum daturã consilium. Obijcitur enim illi, quod sapientẽ negat misereri, negat ignoscere. Hæc si per se ponantur, inuisa sunt. Videtur enim nullam spem relinquere humanis erroribus, sed omnia delicta ad pœnã deducere. Quod si est, quid in hac scientia, quæ dediscere humanitatẽ iubet, portumque aduersus fortunã certissimum mutuo auxilio cludit? Sed nulla secta benignior leniorque est, nulla amãtior hominum, & communibus bonis attentior, ut propositũ sit usui esse aut auxilio, nec sibi tantũ, sed uniuersis singulisque consulere. Misericordia est ægritudo animi ob alienarũ miseriarum speciẽ, aut tristitia ex alienis malis cõcepta, quæ accidere immerentibus credit. Aegritudo autem in sapientem uirum nõ cadit. Serena enim eius mens est, nec quicquam incidere potest quod illam obducat. Nihil æque hominem, quàm magnus animus decet. Non potest autem magnus esse idẽ, si metus & mœror cõtundit, si mentem obducit, & contrahit. Hoc sapienti ne in suis quidẽ accidet calamitatibus, sed omnem fortunæ iram reuerberabit, & ante se franget. Eandem semper faciem seruabit placidam & inconcussam, quod facere non posset, si tristitiam reciperet. Adijce quod sapiens prouidus est, & in expedito consilium habet. Nunquam autem liquidum syncerumque ex turbido uenit. Tristitia enim inhabilis est ad dispiciendas res, utilia excogitanda, periculosa uitãda, æque æstimanda. Ergo nõ miseretur, quia & sine miseria animi facit cætera omnia, quæ qui

CAP. VI miserentur. Volo facere libens, quæ alius animo faciet. Succurreet alienis lachrymis, nõ accedet: dabit manũ naufrago, exuli hospitium, egenti stipem, non hanc cõmelioſam, qua pars maior horum, qui se misericordes uideri uolunt, abijcit & fallit quos adiuuãt, contingique ab his timet: sed ut homo homini ex communi dabit. Donabit lachrymis maternis filium, & cathenas solui iubebit, & ludo eximet, & cadauer eius noxiũ sepeliet. At faciet ista tranquilla mente, uultu suo. Ergo nõ miserebitur sapiens, sed succurret, sed proderit, in commune auxilium natus, ac publicũ bonũ, ex quo dabit cuique partem, etiã ad calamitosos pro portione, improbandos, & emendandos, bonitatem suam permittet. Afflictis uero & fortius laborantibus multo libentius subueniet. Quotiẽs poterit fortunæ intercedet. Vbi enim opibus potius utetur, aut uiribus, si ad restituẽda quæ casus impulit? Vultũ quidẽ non deijciet, nec animũ: Cæterũ omnibus dignis proderit, & deorum more calamitosos propitius respiciet. Misericordia uicina est miseriæ, habet enĩ aliquid, trahitque ex ea. Imbecilles oculos esse scias, qui ad alienã lippitudinẽ & ipsi suffundũtur: tã mehercule, q̃ morbũ esse, nõ hilaritatem, semper arridere ridentibus, & ad omnium oscitationẽ ipsum quoque os diducere. Misericordia uitiũ est animorũ, nimis miseriæ fauentiũ, quam siquis à sapiẽte exigit, propè est, ut lamentationẽ exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare nõ ignoscet uacuus? Cõstituamus nũc quoque quid sit uenia, ut sciamus dari illã à sapiente nõ debere. Venia est pœnæ meritæ remissio. Hanc sapiens quare nõ debeat dare, reddũt rationẽ

CAP. VII diutius, quibus hoc propositũ est. Ego ut breuiter tãque in alieno iudicio dicã, ei ignoscit qui puniri debuit, Sapiẽs aũt nihil facit quod nõ debet, nihil prætermittit quod debet. Itaque

bet. Itaque pœnam quam exigere debet, non donat, sed illud quod ex uenia consequitur, honestiore tibi uia tribuit. Parcit enim sapiẽs, consulit & corrigit. Idem facit, quod si ignosceret, nec ignoscet, quoniam qui ignoscit, fatetur aliquid se quod fieri debuit omisisse. Aliquem uerbis tantum admonebit, pœna non afficiet, ætatem eius emendabilem intuẽs. Aliquem inuidia crimínis manifeste laborãtem, iubebit incolumem esse, quia deceptus est, quia per uinum lapsus. Hostes dimittet saluos, aliquando etiam laudatos si honestis causis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sunt. Hæc omnia non ueniæ, sed clementiæ opera sunt. Clementia liberum arbitrium habet, non sub formula, sed ex æquo & bono iudicat. Et absoluere illi licet, & quãti uult æstimare litem. Nihil ex his facit tanquam iusto minus fecerit, sed tanquam id quod constituit iustissimum sit. Ignoscere autem est, quæ iudicas punienda non punire. Venia debitæ pœnæ remissio est. Clementia hoc primum præstat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronuntiet. Plenior est ergo quàm uenia, & honestior. De uerbo (ut mea fert opinio, controuersia est, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet, multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerasque arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regantur applicant. Alias circuncidunt, ne proceritatem rami premant. Quasdam infirmas uitio loci, nutriunt. Quibusdam aliena umbra laborantibus, cœlum aperiunt. Secundum hæc uidebit perfectus sapiens, quod ingenium qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur.

IN LIBRVM SECVNDVM,

Secundus hic liber non uidetur esse pars operis superioris, sed initium alterius: nec apparet esse perfectum, nisi quod in Seneca docti desiderant ordinem & connexionem.

Cap. 1. A capite bona ualetudo, ea transibit in omnes, uegetata sunt atque erecta, aut languore demissa prout animus eorum uiuit aut marcescit. Ita prior editio. Rodolphus nihil mutat nisi quod pro uegetata legit uegeta. idque recte. Cæterum locus hic obscurus est adiectione uerborum aliquot. Primum hæc uerba, ea transibit, non erant in uetusto codice: quanquam totum hoc à capite bona ualetudo in omnes, satis apparet esse annotationem studiosi cuiusplam, quin & formabuntur, uerbum adiecticium uidetur. His igitur sublatis pulchrè constabit lectio hunc in modum: & cuncta in similitudinem tui, uegeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum uiget aut marcet. Aut si non placet tantum uerborum abijcere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occasionem unus codex dedit: & cuncti in similitudinem tui formabuntur. A capite bona ualetudo. Inde omnia uegeta sunt atque erecta &c. ut in omnes, quod habebat etiam uetustissimus codex, uertas in, inde omnia.

Quid ergo est, ut raro, inuitus, & cum magna cunctatione cum multis dilationibus. Hic uetustissimum exemplar cum Britannico consentiens, plus habebat uerborum, hunc in modũ, Cum magna cunctatione ita aliquando scribas necesse est, istud quod tibi in odium literas adduxit, sed sicut facis cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Quanquam nec hæc uerba uidentur carere mendo, nec admodum quadrant sensui.

Cap. 2. Hanc clementia repellit longius stare à se: nam seueritatem illi conuenire adesse certum est. Pertinet quærere. Ita prior editio, haud dubium quin deprauate. Nec usquã erat syncera scriptura: pauculis immutatis restituetur. Hanc clementia repellit longius à se. Nam seueritatem illi conuenire certum est. Ad rem pertinet etc. Nam pro adesse in quibusdam erat, ad rẽ, & in uetustissimo nõ erat, certum est: ut legendũ suspicer. Nam cũ seueritate illi cõuenit.

Cap. 3. Ira uitium est animorum, uirtus miseria patientium. Ita prior editio, nimirum deprauate. Vetustissimus sic, Misericordia uitium est animorum, nimis miseria pauentium. Rodolphus ita diuinat, Ira uitium est animorum, uicinæ miseriæ patentium. Legendum arbitror, Misericordia uitium est animorum nimis miseriæ fauentium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LVCII ANNEI SENECAE DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM, LIBER VNVS.

CAP. I

Luere Gallio frater omnes beate uolũt,sed ad peruidẽdum quid sit,quod beatam uitã, efficiat,caligant. Adeoq; nõ est facile con sequi beatam uitam,ut ab ea quisq; eo longius recedat, quo ad illã cõcitatius ferẽ. Si uia lapsus est,quæ in contrariũ ducit,ipsa uelocitas maioris interualli causa fit. Proponendũ est itaq; primum,quid sit quod appetamus. Tunc circumspiciendũ est,quã cõtendere illò celerrime possimus, intellecturi in ipso itinere,si modo rectũ erit,quantũ quotidie proficiamus, quantoq; propius ab eo simus,ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quãdiu quidẽ passim uagamur,nõ ducẽ secuti,sed fremitum & clamorem dissonum in diuersa uocantium conterritur uita inter errores, breuis,etiam si dies noctesq; bonæ mẽtis laboremus. Decernatur itaq; & quò tendamus,& quà,non sine perito aliquo,cui explorata sint ea,in quæ procedimus. Quoniamquidem non eadem hic,quę in cæteris peregrinationibus cõditio est. In illis comprehensus aliquis limes,& interrogati incolæ nõ patiuntur errare. At hic tritissima quæq; uia & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis præstandum est,q; ne pecorũ ritu sequamur antecedentium gregem,pergentes non quò eundũ est,sed quò itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quàm quod ad rumorem cõponimur,optima rati ea,quæ magno assensu recepta sunt, quodq; exempla pro bonis multa sunt,nec ad rationem,sed ad similitudinem uiuimus. Inde ista tanta coaceruatio aliorũ supra alios ruẽtium. Quod in strage hominũ magna euenit, cũ ipse se populus premit,nemo ita cadit ut non alium in se attrahat,primi exitio sequentibus sunt: Hoc in omni uita accidere uideas licet,nemo sibi tantum errat,sed alieni erroris causa & autor est. Nocet enim applicari antecedentibus,& dum unusquisq; mauult credere quàm iudicare,nũquam de uita iudicatur,semper creditur. Verſarq; nos & præcipitat traditus per manus error,alienisq; perimus exemplis. Sanabimur,si modo separemur à cœtu. Nunc uero stat contra rationem defensor mali sui populus. Itaq; idem euenit quod in comitijs,in quibus eos factos prætores idem qui fecere mirãtur, cum se mobilis fauor circumegit. Eadem probamus,eadem reprehẽdimus. Hic exitus

CAP. II

est omnis iudicij,in quo lis secundum plures datur. Cum de beata uita agitur, non est quod mihi illud dissessionum more respondeas,Hæc pars maior esse uidetur. Ideo enim peior est. Nõ tam bene cũ rebus humanis geritur,ut meliora pluribus placeant. Argumentũ pessimi turba est. Quæramus quid optime factũ sit,non quid usitatissimũ & quid nos in possessione felicitatis æternæ constituat,non quid uulgo ueritatis pessimo interpreti probatum sit. Vulgus autem tam chlamydatos quàm coronatos uoco. Non enim colorem uestium quibus prætexta corpora sunt aspicio,oculis de homine non credo. Habeo melius certiusq; lumen,quo à falsis uera dijudicem. Animi bonũ, animus inueniat. Hic si unquã illi respirare & recedere in se uacauerit,O q̃ sibi ipse uerum tortus à se fatebitur,ac dicet,Quicquid feci adhuc infectum esse mallem. Quicquid dixi cum recogito,in multis uideo. Quicquid optaui, inimicorum execratione puto. Quicquid timui,dij boni,quanto leuius fuit,quàm quod concupiui. Cum multis amicitias gessi,& in gratiam ex odio(si modo ulla inter malos gratia est) redij, mi

aliquãdo rem

hijpsi nondum amicus sum. Omnẽ operam dedi,ut me multitudini educerem,& taliquam dotẽ notabilem facerem. Quid aliud q̃ telis me opposui,& maleuolentię quod morderet ostendi? Vides tu istos,qui eloquentiam laudant,qui opes sequũtur,qui gratiæ adulantur,qut potẽtiam extollunt? Omnes aut sunt hostes,aut (quod in æquo est) esse possunt. Quàm magnus mirantium,tam magnus inuidentium populus est.

CAP. III

Quin potius quæro aliquid usu bonum quod sentiam,nõ quod ostendam. Ista quæ spectantur,ad quæ consistitur,quæ alter alteri stupens monstrat,foris nitent,introrsus misera sunt. Quæramus aliquid non in specie bonum,sed solidũ & equabile,& à seciore parte formosius. Hoc eruamus. Nec longe positum est, inuenietur. Scire tantum opus est,quò manum porrigas. Nunc uelut in tenebris uicina transimus, offensan-

tes in ipsa quæ desideramus. Sed ne te per circuitus traham,aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum est,& coarguere: nostram accipe. Nostram uero cum dico,non alligo me ad unum aliquẽ ex Stoicis proceribus. Est & mihi censendi ius,Itaq; aliquem sequar,aliquem iubebo sententiam diuidere. Fortasse et post omnes citatus,nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint,& dicã. Hoc amplius censeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit,rerum naturę assentior. Ab illa non deerrare,& ad illius legem exemplumq; formari,sapientia est. Beata est ergo uita conueniens naturæ suæ,quæ non aliter contingere potest,quàm si primum sana mens est,& in perpetua possessione sanitatis suæ. Deinde sit fortis ac uehemens, tum pulcherrima & patiens,apta temporibus,corporis sui pertinentiúmque ad id curiosa,non anxie tamen,illarum rerum quæ uitam instruunt diligens,sine admiratiõe cuiuscunque usura fortunæ muneribus,non seruitura. Intelligis etiam si non adjiciam, sequi perpetuam tranquillitatem,libertatem,depulsis his quæ aut iritant nos,aut territant. Nã pro uoluptatibus & pro illis quæ parua aut fragilia sunt, & in ipsis flagitijs noxia,ingens gaudium subit,inconcussum et æquabile,et pax cum concordia animi, & magnitudo cum mansuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas est. Potest ali- CAP. IIII
ter quoq; definiri bonum nostrum,id est,eadem sententia non ijsdem cõprehendi uerbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur,modo in angustum coartatur,& aut in cornua,sinuata media parte,curuatur,aut recta fronte explicat. Vis illi, utcunq; ordinatus est,eadem est,& uoluntas pro eisdem partibus standi. Ita definitio summi boni aliàs diffundi potest & porrigi,aliàs colligi,& in se cogi. Idem utiq; erit si dixero. Summum bonum est animus fortuita despiciens,uirtute lætus: aut inuicta uis animi,perita rerum,placida in actu,cum humanitate multa,& conuersantium cura.

Libet itaque definire,ut beatum dicamus hominem illum, cui nullum bonum malumq; sit,nisi bonus malusq; animus. Honesti cultor,uirtute contentus, quem nõ extollunt fortuita nec frangunt,qui nullum maius bonum eo quod sibijpsi dare potest, nouerit,cui uera uoluptas erit,uoluptatum contemptio. Licet,si euagari uelis, idem in aliam atque aliam faciem,salua & integra potestate,transferre. Quid enim prohibet nos beatum dicere liberum animum,& erectum,& interritum ac stabilem, extra metum,extra cupiditatem positum? Cui unum bonũ sit honestas,unum malum turpitudo? Cætera uilis turba rerum,nec detrahens quicquam beatæ uitæ,nec adijciens, sine auctu ac detrimento summi boni ueniens ac recedens. Hũc ita fundatum necesse est,uelit nolit,sequatur hilaritas continua,& lætitia alta,alta,atque ex alto ueniens,ut quæ suis gaudeat,nec maiora domesticis cupiat. Quid ni ista penset bene cum minutis & friuolis,& nõ perseuerantibus corpusculi motibus? Quo die infra uoluptatem fuerit,& infra dolorẽ erit. Vides autem quàm malam & noxiam seruitutem seruitu- CAP. V
rus sit,quẽ uoluptates doloresq;,in certissima dominia impotentissimaq;, alternis possidebunt? Ergo excundum ad libertatem est. Hanc non alia res tribuit, quàm fortunæ negligentia. Tum illud oritur inæstimabile bonum,quies mentis in tuto collocatę,et sublimitas expulsisq; terroribus ex cognitione ueri gaudium grãde & immotum,comitas & diffusio animi,quibus delectabitur non ut bonis, sed ut ex bono suo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi,potest beatus dici,qui nec cupit nec timet,beneficio rationis. Quoniam & laxa timore & tristitia carent,nec minus pecudes, non ideo tamen quisquam felicia dixerit,quibus non est felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines,quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio sui. Nihil interest,inter hos & illa. Quoniam illis nulla ratio est,his prana,& malo suo atque in peruersum solers. Beatus enim nemo dici potest,extra ueritatem projectus. Beata ergo uita est in recto certoq; iudicio stabilita & immutabilis. Tũc enim pura mens est,& soluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, sed etiam uellications effugerit,statura semper ubi constitit,ac sedem suam etiam irata & infestãte fortuna uendicatura. Nam quod ad uoluptatem pertinet,licet circumfundatur undique,per omnes uias influat,animumq; blandimentis suis leniat,aliaq; ex aliis admoueat,quibus totas quoq; partes nostri soliciter,quis mortalium cui ullum superest ho-

minis

Universidad de Deusto
Biblioteca

minis ueſtigiũ,per diem noctẽq; titillari uelit,& deſerto animo,eo rpori operam dare.

CAP. VI Sed & animus quoq;,inquit,uoluptates habebit ſuas.Habeat ſanè,ſedeatq; luxurię & uoluptatũ arbiter,impleat ſe omnibus eis,quæ oblectare ſenſus ſolent. Deinde præterita reſpiciat,& exoletarum uoluptatum memor exultet prioribus futurisq; iam immineat,ac ſpes ordinet ſuas,et dum corpus in præſenti ſagina iacet,cogitationes adfigura præmittat,hoc mihi uidetur miſerior,quoniam mala pro bonis amplecti demẽtia eſt.Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt,nec ſanus,cui offutura pro optimis appetitur.Beatus eſt ergo iudicij rectus.Beatus eſt præſentibus, qualiacunq; ſunt,contentus,amicusq; rebus ſuis.Beatus is cui omnem habitum rerum ſuarum ratio commendat.Vide autẽ & in illis qui ſummum bonum uoluptatem dixerunt,quàm turpi illud loco poſuerint.Itaq; negant poſſe uoluptatem & à uirtute deduci,& aiũt,nec honeſte quenquam uiuere ut non iucunde,nec iucunde ut non honeſte quoq;.Nõ uideo quo modo iſta diuerſa in eãdem copulam conĵciantur. Quid eſt oro uos,cur ſeparari uoluptas à uirtute non poſſit:uidelicet quod omne bonis ex uirtute principium eſt.Ex huius radicibus etiam ea quæ uos & amatis & expetitis oriuntur.Sed ſi iſta indiſcreta eſſent,non uideremus quædam iucunda ſed nõ honeſta,quędam uero honeſtiſſima,ſed

CAP. VII aſpera & per dolores exigenda Adĵce nunc,quod uoluptas etiam ad uitã turpiſſimam uenit.At uirtus malam uitã non admittit.Et infelices quidam nõ ſine uoluptate,imò ab ipſa uoluptate ſunt,quod nõ eueniret ſi uirtuti ſe uoluptas immiſcuiſſet,quæ uirtus ſæpe caret,nunq; indiget. Quid diſſimilia immo diuerſa componitis.Altũ quid dam eſt uirtus,excelſum,& regale,inuictũ,infatigabile. Voluptas,humile,ſeruile,imbecillum,caducum,cuius ſtatio ac domicilium fornices & popinæ ſunt. Virtutem in templo inuenies,in foro,in curia,pro muris ſtantem,puluerulentam,coloratam,callo ſas habentem manus,Voluptatem latitãtem ſæpius,ac tenebras captantem,Circa balnea ac ſudatoria,ac loca ædilem metuentia,mollem,eneruem,mero atq; unguẽto madentem,pallidam ac fucatam,& medicamẽtis pollutam. Summum bonũ immortale eſt,neſcit exire,nec ſatietatem habet nec pœnitentiã.Nunquã recta mens uirtur,nec ſibi odio eſt,nec quicquam mutauit,quia ſemper ſecuta eſt optima.At uoluptas,tunc cum maxime delectat,extinguitur,Nec multum loci habet, itaq; cito implet,& tedio eſt,& poſt primum impetum marcet.Nec id unquam certũ eſt,cuius in motu natura eſt.Ita non poteſt quidem ulla eius eſſe ſubſtãtia,quod uenit tranſitu celerrime in ipſo uſu ſui periturum.Eò enim peruenit,ubi deſinit,& dum incipit,ſpectat ad finem.

CAP. VIII Quid quod tam bonis q̃ malis uoluptas ineſt.Nec minus turpes dedecus,quam honeſtos egregia delectant.Ideoq; præceperunt ueteres optimam ſequi uitam, non iucundiſſimam,ut rectæ ac bonæ uoluntatis nõ dux,ſed comes uoluptas ſit.Natura enim duce utendum eſt.Hanc ratio obſeruat,hanc conſulit.Idem eſt ergo beate uiuere,& ſecundum naturam.Hoc quid ſit,iam aperiam.Si corporis dotes & apta naturę cõſeruabimus diligenter & impauide,tanquam in diẽ data & fugacia,ſi nõ ſubierimus eorũ ſeruitutem,nec nos aliena poſſederint,ſi corpori grata & aduẽtitia eo nobis loco ſuerint,quo ſunt in caſtris auxilia & armatura leuis.Seruiant iſta,nõ imperent.Ita demũ utilia ſunt menti.Incorruptus uir ſit externis,et inſuparabilis,miratorq; ſui,tantũ fidẽs animo,atq; in utrumq; paratus artifex uitæ.Fiducia eius non ſine ſcientia ſit,non ſine conſtantia. Maneãt illi ſemel placita,nec ulla in decretis eius litura ſit.Intelligitur,etiã ſi non adiecero,compoſitum ordinatumq; ſore talem uirũ,& in his quæ ager cum commitate magnificum,erit uera ratio ſenſibus inſita,& capiens inde principia.Nec enim habet aliud unde conetur:aut unde ad uerum,impetum capiat,& in ſe reuertatur.Nã mundus quoq; cuncta complectens,rectorq; uniuerſi deus,in exteriora quidẽ tendit & redit.Idem noſtra mens faciat,cum ſecuta ſenſus ſuos per illos ſe ad externa porrexit,& illorum et ſui potens ſit.Hoc modo una efficietur uis ac poteſtas concors ſibi,et ratio illa certa naſceatur,nũ diffidẽs,nec hęſitans in opinionibus,cõprehenſionibusq;, nec in ſua perſuaſione.Quæ cum ſe diſponit, partibus ſuis conſentit,& , ut ita dicam, concinit,ſummũ bonũ tetigit.Nihil enim praui,nihil ſubiti ſupereſt , nihil in quo arcet aut labet. Omnia faciet ex imperio ſuo.Nihilq; inopinatũ faciet:ſed quicquid aget,

CAP. IX

aget,in bonum exibit,facile et parate,& ſine tergiuerſatione agentis.Nam pigritia & hæſitatio pugnam & inconſtantiam oſtendit. Quare audacter licet profitearis ſummum bonum eſſe animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt,ubi conſenſus atq; unitas erit,diſſidẽt uitia.Sed tu quoq;,inquit,uirtutem , non ob aliud colis,quàm quia aliquam ex illa ſperas uoluptatem.Primum non ſi uoluptatem præſtatura uirtus eſt,ideo propter hanc petitur.Non enim hanc præſtat,ſed nec huic laborat. Sed labor eius quamuis aliud petat,hoc quoq; aſſequetur.Sicut in aruo quod ſegeti proſciſſum eſt,aliqui flores internaſcũtur, non tamen huic herbulæ quamuis delectet oculos, tantum operis inſumptum eſt:aliud fuit ſerẽti propoſitum , hoc ſuperuenit ,Sic uoluptas nõ eſt merces,nec cauſa uirtutis,ſed acceſſio.Nec quia delectat placet, ſed quia placet, delectat. Summum bonum in ipſo iudicio eſt,& habitu optimæ mentis , quæ cum ſinum impleuit,& finibus ſe ſuis cinxit, conſumatum eſt ſummum bonum , nec quicq; amplius deſiderat . Nihil eſt extra totum, non magis,quàm ultra finem.Itaq; erras cũ interrogas quid ſit illud propter quod uirtutẽ petã.Quęris enim aliquid ſupra ſummũ, Interrogas quid petam extra uirtutem ipſam.Nihil enim habet melius , ipſa pretiũ ſui eſt.An hoc parum magnum eſt:Cum tibi dicam ſummũ bonum eſt,infrangibilis animi rigor,& prouidentia,ſubtilitas,ſanitas,& libertas,concordia,& decor: aliquid etiamnum exigis maius ad quod iſta referantur? Quid mihi uoluptatem nominas? Ho- CAP. X
minis bonum quæro non uentris,qui pecudibus ac beluis laxior eſt. Diſſimulas , inquit,quid à me dicatur.Ego enim nego quemq; poſſe iucunde uiuere,niſi ſimul & honeſte uiuat. Quod non poteſt mutis cõtingere animalibus,nec bonum ſuum cibo metientibus.Clare,inquam,ac palam teſtor hanc uitam,quam ego iucundam uoco,non ſine adiecta uirtute contingere. At quis ignorat pleniſſimos eſſe uoluptatibus ueſtris ſtultiſſimos,et ne quitiam abundare iucundis,animumq; ipſum nõ tantum genera uoluptatis praua , ſed multa ſuggerere? In primis inſolentiam & nimiam æſtimationem ſui,tumoremq; elatum ſupra cæteros , & amorem rerum ſuarum cæcum & improuidum. Delitias fluentes,ex minimis ac puerilibus cauſis exultationem , iam dicacitatẽ & loquacitatem,ac ſuperbiam contumelijs gaudentem,deſidiam,diſſolutionemq; ſegnis animi indormientis ſibi.Hæc omnia uirtus diſcutit , & aurem peruellit , & uoluptates æſtimat,antequam admittat:nec quas probauit,magni pendit,utique enim admittit, nec uſu earum , ſed temperantia læta eſt . Temperantia autem cum uoluptates minuat,ſummi boni iniuria eſt. Tu uoluptatem complecteris ego compeſco . Tu uo- compesco
luptate frueris,ego utor.Tu illam ſummum bonum putas,ego nec bonum. Tu omnia uoluptatis cauſa facis,ego nihil. Cum dico me nihil uoluptatis cauſa facere,de illo loquor ſapiente,cui ſoli cõcedis uoluptatem.Non uoco aũt ſapientem ſupra quem quic CAP. XI
quam eſt,nedum uoluptas. Atqui ab hac occupatus,quomodo reſiſtet labori, ac periculo,egeſtati, & tot humanam uitam circumſtrepentibus minis? Quomodo conſpectum mortis,quomodo doloris feret:quomodo mundi fragores,& acerrimorum hoſtium,tam molli aduerſario uictus? Quicquid uoluptas ſuaſerit,faciet Age,,non uides quam multa ſuaſura ſit? Nihil,inquis,poterit ſuadere turpiter , quia adiũcta uirtuti eſt. Non tu uides iterũ quale ſit ſummum bonum,cui cuſtode opus eſt,ut bonum ſit? Virtus autem quomodo uoluptatem reget,quam ſequitur,cum ſequi parentis ſit , regere imperantis? A tergo ponitis,quod imperat. Egregium autẽ uirtutis apud uos officiũ, uoluptates præſtare. Sed uidebimus an apud quos tam contumelioſe tractata uirtus eſt,adhuc uirtus ſit,quæ habere nomen ſuum non poteſt,ſi loco ceſſit. Interim de quo agitur,multos oſtendam uoluptatibus obſeſſos,in quos fortuna omnia munera ſua effudit,quos fatearis neceſſe eſt matos. Aſpice Nomentanum & Apicium ,terrarum ac maris(ut iſti uocant)bona conquirentes , & ſuper menſam recognoſcentes omnium generum animalia. Vide hos eoſdem è lectis ſuis ſpectantes popinam ſuam,aures uocum ſono,ſpectaculis oculos,ſaporibus palatum ſuum delectãtes:mollibus lenibusq; fomẽtis , totum laceſſitur eorum corpus .Et ne nares interim ceſſent , odoribus uarijs inficitur locus ipſe,in quo luxuriæ parentatur.Hoc eſſe in uoluptatibus dices , nec tamen illis bene erit,quia non bono gaudent. Male,inquit,illis erit , quia multa inter CAP. XII

Universidad de Deusto
Biblioteca

ueniunt,quæ perturbant animum, & opiniones inter se contrariæ mentem inquietã bũt,Quod ita esse cõcedo.Sed nihilominus illi ipsi stulti,& inæquales,& sub ictu pœnitentiæ positi,magnas percipiunt uoluptates,ut fatendum sit,tam longinquum illos ab omni molestia abesse,quàm à bona mente,&(quod plerisq; contingit) hilarem insaniam insanire,ac per risum furere. At contra sapiẽtium remissæ uoluptates & modestæ,ac penè languidæ sunt compressæq;, & uix notabiles: ut quæ neque accersitæ ueniant,nec quamuis per se accesserint,in honore sint,neq; ullo gaudio percipientiũ exceptæ. Miscent enim illas & interponunt uitæ,ut ludum iocumq; inter seria,Desinant ergo inconuenientia iungere,& uirtuti uoluptatem implicare, per quod uitium pessimis quibusq; adulantur.Ille effusus in uoluptates, ac uagabundus semper atq; ebrius, quia scit se cum uoluptate uiuere,credit & cum uirtute: audit enim uoluptatem à uirtute separari non posse. Deinde uitijs suis sapientiam inscribit, & abscondenda profitetur.Ita non ab Epicuro impulsi luxuriantur,sed uitijs dediti luxuriam suam in philosophiæ sinu absconderunt,& eò concurrunt,ubi audiant laudari uoluptatem. Nec æstimabitur uoluptas illa Epicuri,Ita mehercules enim sentio, quum sobria ac sicca sit: sed ad nomen ipsum aduolant,quærentes libidinibus suis patrocinium aliquod ac uelamentum.Itaq; quod unum habebãt in malis bonum, perdunt, peccandi uerecundiam.Laudant etenim ea quibus erubescãt,& uitio gloriantur:Ideoq; ne resurgere qui

CAP. XIII dem adolescentiæ licet,cum honestus turpi desidiæ titulus accessit. Hoc est cur ista uoluptatis laudatio pernicíosa sit, quía honesta præcepta intra latent, quod corrumpit apparet. Mea quidẽ ista sententia est (inuitis hæc nostris popularibus dicã) sancta Epicurũ & recta præcipere,& si propius accesseris,tristia. Voluptas enim illa ad pronum & exile reuocatur:Et quam nos uirtuti legem dicimus,eã ille dicit uoluptati. Iubet illam parere naturæ.Parũ est autem luxuriæ, quod naturæ satis est. Quid ergo est? Ille quisquis desidiosum otium, & gulæ ac libidinis uices felicitatem uocat, bonum malæ rei quærit autorem: & dum ille uenit blãdo nomine inductus,sequitur uoluptatem,non quam audit,sed quam attulit,& uitia sua cum cœpit putare similia præceptis, indulget illis,non timide nec obscure luxuriatur, etiam inoperto capite. Itaque non dico quod plerisq; nostrorũ, sectam Epicuri flagitiorum magistrã esse, Sed illud dico, male audit,Infamis est, & immerito. Nec hoc scire quisquam potest, nisi interius admissus erit.Frons ipsa dat locum fabulæ, & ad malã spem iritat. Hoc tale est,quale uir fortis stola indutus.Constante tibi pudicítia uirtus salua est. Nulli corpus tuum impudicitiæ uacat,sed in manu tympanũ est. Titulus itaq; honestus eligatur, & inscriptio ipsa excitans animum ad ea repellenda quæ nõ statim uenerint uitia. Quisquis ad uirtutem accessit,dedit generosæ indolis spem. Qui uoluptatem sequitur, uidetur ener-

al, ui uis,fractus,degenerãs † uir,peruẽturus in turpia,nisi aliquis distinxerit illi uoluptates, ut sciat quæ ex eis intra naturale desideriũ resistant,quæ in præceps ferantur,infinitiq; sint.& quo magis implentur eo magis inexplebiles.Agedũ uirtus antecedat, tutũ erit omne uestigium:& uoluptas nocet nimia,in uirtute nõ est uerendũ.ne quid nimiũ sit,

CAP. XIIII quía in ipsa est modus. Non est bonum quod magnitudine laborat sua. Rationabilem porrò sortitis naturam,quæ melius res,quàm ratio proponitur,& si placet illa iuncturam,si hoc placet,scilicet ad beatam uitã ire comitatũ,uirtus antecedat.comitetur uoluptas,& circa corpus,ut umbra uersetur. Virtutem quidam excellentissimam omnium,uoluptati tradidere ancillam.Nihil magnum animo capiẽtis est. Prima uirtus sit, hæc ferat signa.Habebimus nihilominus uoluptatẽ,si domini eius & tẽperatores erimus Aliquid nos exorabit,nihil coget. At hi qui uoluptati tradidere principia,utroq; caruere. Virtutem enim amittunt. Cæterum non ipsi uoluptatem, sed ipsos uoluptas habet,cuius aut inopia torquentur,aut copia strangulanť. Miseri,si deseruntur ab illa, miseriores si obruuntur. Sicut deprehensi mari Syrtico,modo in sicco relinquuntur, modo torrente unda fluctuantur.Euenit autem hoc nimia intemperãtia, & amore cœco rei.Nam mala pro bonis petenti periculosum est assequi. Vt feras cum labore periculoq; uenamur, & captarum quoq; illarum solicita possessio est,sæpe enim laniant dominos: ita habentis magnæ uoluptates in magnum malum euasere, captæq; cepere.

re.Quæ quo plures maioresq; sunt,eo ille minor,ac plurium seruus est, quem felicem uulgus appellat.Permanere licet in hac etiamnũ huius rei imagine:quemadmodum qui bestiarum cubicula indagat, & laqueo captare feras magno æstimat, & magnos canibus circundare saltus,ut illarum uestigia premat, potiora deserit, multisq; officijs renuntiat:ita qui sectatur uoluptatem,omnia postponit:& primam libertatem negligit,ac pro uentre dependit,nec uoluptates sibi emit,sed se uoluptatibus uẽdit. Quid CAP. XV tamen, inquit,prohibet in unum uirtutem uoluptatemq; confundi, & ita effici summum bonum,ut idem & honestum & iucundum fit:Quia pars honesti non potest esse,nisi honestum & iucundum sit. Nec summum bonum habebit syncéritatem suam, si aliquid in se uiderit dissimile meliori.Nec gaudium quidem quod ex uirtute oritur, quamuis bonum sit,absoluti tamen boni pars est,non magis quàm lætitiæ tranquillitas,quamuis ex pulcherrimis causis nascantur.Sunt enim ista bona, sed consequentia summum bonum nõ consummantia, Qui uero uoluptatis uirtutisq; societatem facit, & ne ex æquo quidem,fragilitate alterius boni quicquid in altero uigoris est † uetat:li- *forte eneruat*
bertatemq; illã uoluptas ista demum, si nihil se pretiosius nouit, inuitam sub iugum mittit.Nãque (quod maxima seruitus est) incipit illi opus esse fortuna. Sequitur uita *al. casuum im-*
anxia,suspitiosa,trepida,casum pariens,temporum suspensa momenta.Non das uir- *patiens*
tuti fundamẽtum graue,immobile,sed iubes illam in loco uolubili stare. Quid autem tam uolubile est, quàm fortuitorum expectatio,& corporis rerumq; corpus afficientium uarietas:Quomodo hic potest deo parere, & quicquid euenit bono animo excipere,nec de fato queri,casuũ suorum benignus interpres,si ad uoluptatum dolorumq; punctiunculas concitatur:Sed nec patriæ quidẽ bonus tutor aut uindex est, nec amicorum propugnator,si ad uoluptates uerget.Illò ergo summum bonum ascendat,unde nulla ui detrahitur,quò neque dolori,neque spei, neque timori sit aditus, nec ulli rei quæ deterius summi boni ius faciat.Ascendere autem illò sola uirtus potest. Illius gradu cliuus iste frangendus est. Illa uirtus fortiter stabit, & quicquid euenerit feret, nõ patiens tantum,sed etiam uolens. Omnemq; temporum difficultatem sciet legem esse naturæ.Et ut bonus miles feret uulnere, enumerabit cicatrices, & transuerbera- *Deum sequere*
tus telis,moriẽs amabit eum pro quo cadet,Imperatorem, Habebit in animo illud uetus præceptum,deum sequere. Quisquis autem cogitur, queritur, & plorat, & gemit, imperata facere ui cogitur,& inuitus rapitur ad iussa nihilominus. Quæ autem demẽtia est potius trahi quàm sequi:Tam mehercule,quàm stultitia & ignorantia conditionis suæ,dolere quod alíquid tibi incidit durius, aut æque mirari, uel indigne ferre ea,quæ tam bonis accidunt quàm malis.Morbos dico,funera,debilitates, & cętera ex transuerso in uitam humanam incurrentia.Quicquid ex uniuersa constitutione patiendum est,magno nisu eripiatur animo. Ad hoc sacramentũ adacti sumus, ferre mortalia,nec perturbari his quæ uitare nostræ potestatis non est.In regno nati sumus,deo parere libertas est. Ergo in uirtute posita est uera felicitas. Quid hæc tibi uirtus sua CAP. XVI debit:Ne quid aut bonum,aut malum existimes, quod nec uirtute, nec malitia contingeret.Deinde ut sis immobilis contra malum ex bono,ut quà fas est deum effingas Quid tibi pro hac expeditione promittitur:Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris, nullo indigebis,liber eris,tutus,indemnis, nihil frustra tentabis, nihil prohibeberis. Omnia tibi ex sententia cedent.Nihil aduersum accidet. Nihil contra opinionem ac uoluntatem.Quid ergo uirtus ad uiuendũ beate sufficit,perfecta illa & diuina:Quid ni sufficiat:immo superfluit,Quid enim deesse potest extra desiderium omnium positorum?quid extrinsecus opus est ei,qui omnia sua in se collegit:Sed ei qui ad uirtutem tendit,etiam si multum processit,opus est tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc interhumana luctanti,dum nodum illum exoluit, & omne uinculum mortale. Quid ergo interest:Quod alíj allígati sunt,alíj astricti,alíj districti quoque. Hic qui ad superiora progressus est,& se altius extulit,laxam cathenam trahit,nondum liber,iam tamen pro libero. Si quis itaq; ex istis qui philosophiam conlatrant, quod solent di- CAP. XVII xerit,quare ergo tu fortius loqueris quàm uiuis:Quare superiori uerba summittis,& pecuniam necessarium tibi instrumẽtum existimas,et damno moueris,& lachrymas,

Universidad de Deusto
Biblioteca

audita coniugis aut amici morte, demittis, & respicis famem, & malignis sermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi est quàm naturalis usus desiderat? Cur non ad præscriptum tuum cœnas? Cur tibi nitidior suppellex est? Cur apud te unum ætate tua uetustius bibitur? Cur autem domus disponitur? Cur arbores præter umbram nihil datu-

al, pædagium uxor

ræ conseruntur? Quare uoxr tua locupletis domus censum auribus gerit? Quare †pædagogus pretiosa ueste succingitur? Quare ars est apud te minil†rare, nec temere & ut libet collocatur argentum, sed perite seruatur, & aliquis est scindēdi obsonij magister? Adijce iuuis, cur trans mare possides? Cur plura quàm nosti possides? Turpiter, aut tam negligens es, ut non noueris pauculos seruos, aut tam luxuriosus, ut plures habeas, quàm quorum notitiæ memoria sufficiat. Adiuuabo postmodum conuitia, & plura mihi quàm putas obijciam. Nunc hoc respondeo tibi, non tanquam sapiens, sed forlum ut maleuolentiam tuam pascā. Nec erro. Exigo itaque à me ut nō optimis par sim, sed ut malis melior. Hoc mihi satis est, quotidie aliqd ex uitijs meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad sanitatem, ne perueniam quidem, delinimenta magis quàm remedia podagræ meæ compono, contentus si rarius accedit, & si minus

CAP. XVIII

fera minatur. Vestris quidem pedibus comparatus debilis cursor sum. Hæc pro me

al. acti

non loquor. Ego enim in alto uitiorum omnium sum, sed pro illo, cui aliquid †apti est. Aliter, inquit, loqueris, Aliter uiuis. Hoc per malignissima capita, & optimo cuique inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi uixerunt, sed quemadmodum ipsis uitium dum esse. De uirtute non de me loquor. Et cum uitijs conuitium facio, in primis meis facio, cum potuero, uiuā quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo ueneno tincta deterrebit ab optimis. Nec uirus quidem istud, quo alios spargitis, uos necatis, me impediet, quo minus perseuerem laudare uitam, non quam ago, sed quam agendam scio, quo minus uirtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus sequar. Expectabo, scilicet, ut quicquam maleuolētiæ inuiolatum sit, cui sacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non istis diues nimis uideatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper est? Quorum acerrimum & contra omnia naturæ desideria pugnantē, hoc pauperiorem quàm cæteros cynicos, quod cum sibi interdixerit habere, interdixit & poscere. Negant satis egere. Vides enim, non uirtutis scientiam, sed egestatis pro

CAP. XIX

fessus est. Diodorū Epicureum philosophum, qui intra paucos dies, finem uitæ suæ manu sua imposuit, negant ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi gulam præcidit. Alij dementiam uideri uolunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conscientia, reddidit sibi testimonium præcedentis uitæ, laudabilisq; eius ætatis in portu, & ad ancoram uitæ actæ quiete, dicit quod uos inuiti audistis, quasi uobis quoque faciendum sit, Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi. De alterius uita, de alterius morte disputatis, & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem uirorum, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim uobis neminem uideri bonum, quasi aliena uirtus exprobratio delictorum uestrorum sit. Inuidi splendida cum sordibus uestris confertis, nec intelligitis quanto id uestro detrimento audeatis. Nam si illi qui uirtutem sequuntur, auari, libidinosi, ambitiosiq; sunt, quid uos estis, quibus ipsum nomē uirtutis odio est? Quid mirum? cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadentia, cū refigere se crucibus conentur, in quas unusquisq; uestrum clauos suos ipse adijcit, ad supplicium ramen acti stipitibus singulis pendent. Hi qui in seipsos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur, & maledici, in alienam cōtumeliam uenusti sunt Cre-

CAP. XX

derem illis hoc uacare, nisi quidam ex patibulo suos spectatores cōspuerent? Non præstant philosophi quæ loquuntur, multum tamen præstant, quod loquuntur, quod honesta mente concipiunt. Nam si & paria dictis agerent, quid esset illis beatius? Interim non est, quod contemnas bona uerba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum salutarium, etiam citra effectum laudanda tractatio est. Quid mirum, si nō ascendunt in altum? Ardui aggressus ad uirtutes suspice, etiam si decidunt magna conantes. Generosa res est, respicere non ad suas, sed ad naturæ uires, conari alta, tenta-

re

tentare, & mente maiora concidere, quàm etiā ingenti animo adornatis effici possint. Quis sibi proposuit hæc? Ego mortē eodem uultu audiā, quo iubebo & uidebo. Ego laboribus quanticunq; illi erunt parebo, animo fulciens corpus. Ego diuitias & præsentes & absentes æque cōtemnā, nec si aliubi iacebūt tristior, nec si circa me fulgebūt

al. animosior

†animo ducor. Ego fortnnā nec uenientē sentiam nec recedentē. Ego terras omnes tanq; meas uidebo, meas tanq; omniū. Ego sic uiuā, quasi sciam alijs me natū, & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? unum me donauit omnibus, uni mihi omnes. Quicquid habebo, nec sordide custodiam, nec prodige spargam. Nihil magis possidere me credam, quàm bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec ulla nisi accipientis æstimatione perpēdam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causa, omnia conscientiæ faciam, populo spectante fieri credam, quicquid me cōscio faciam. Edendi erit bibēdiq; finis desideria naturæ restinguere, nō implere aluū & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundum sciam, & præsides deos, hos supra me, circáque me stare, factorum dictorumq; censores. Quandocunq; autem natura spiritum repetet, aut ratio dimittet, testatus exibo, bonam me conscientiam amasse, bona studia, nullius per me libertatem diminutam, à nemine meam. Qui hoc facere pro-

CAP. XXI

ponet, uolet, tentabit, ad deos iter faciet, hoc ille etiam si non tenuerit, magnis tamen excidit causis. Vos quidem qui uirtutem cultoremq; eius odistis, nihil noui facitis. Nā & solem lumina ægra formidant, & auersantur †diem splendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abduntur in ali-

cl, eundem

quas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuitio. Instate, commordete, citius multo frangetis dentes, quàm imprimetis. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tā diues uitā agit? Quare opes cōtemnendas dicit, & habet? uitam contemnendam putat, & tamen uiuit? Valetudinem contēnendam, & tamen illam diligentissime tuetur, atque optimam mauult? Et exilium nomen uanum putat, & ait, quid est enim mali mutare regiones, & tamen senescit in patria. Et inter longius tempus & breuius nihil interesse iudicat, tamen si nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa senectute placidus uiuit. Ait ista debere contemni, non ne habeat, sed ne soli citius habeat. Non abiget illa à se, sed abeuntia securus prosequetur. Diuitias quidem ubi utius fortuna deponet quàm ibi, unde sine querela reddentis receptura est? Marcus Cato cum laudaret Curium & Coruncanum, & seculum illud in quo censorium crimen erat. paucæ argenti armillæ, possidebat ipse quadragies sestertium, minus sine dubio quàm Crassus, plus quàm censorius Cato, Maiore spatio si comparentur prouisum uicerat quàm à Crasso uinceretur. Et si maiores illi obuenissent opes, non spreuisset. Nec enim se sapiens indignum ullis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, sed mauult. Non in animum illam gazam, sed in domum recipit. Nec respuit possessas diuitias, sed cōtemnit, & maiorem uirtutis suæ materiam subministrari uult.

Quid autem dubij est quin maior materia sapienti uiro sit animum explicandi suū

CAP. XXII

in diuitijs quàm in paupertate, cum in hac unum genus uirtuti sit, nō inclinari, nec deprimi, in diuitijs & temperantia, & liberalitas, & diligentia. & dispositio, & magnificentia, campum habeat patentem? Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimæ staturæ, esse tamen se procerum uellet, & exilis corpore ac amisso oculo ualebit, mallet tamen sibi corporis esse robur. Et hæc ita, ut sciat esse aliud in se ualentius, malam ualetudinem tolerabit, bonam optabit. Quædam enim etiam si in summam rei partua sunt, ut & subduci sine ruina principalis boni possint, adijciunt tamē aliquid ad perquam lætitiam, & ex uirtute nascentem. Sic illum afficiunt diuitiæ & exhilarant, ut nauigantem secundus & ferens uentus, ut dies bonus, & in pruina ac frigore apricus locus. Quis porrò sapientium nostrorum dico, quibus unū est bonum uirtus, negat etiam hæc quæ indifferentia uocamus, habere in se aliquid pretij, & alia alijs esse potiora? Quibusdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibusdam multum. Ne erres itaque, inter potiora diuitiæ sunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eundem apud te locum

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum habeant,quem apud me? Vis scire quod non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ si effluxerint nihil auferent,nisi semetipsas:tu stupebis,& uideberis tibi sine te relictus,si illæ à te recesserint. Apud me diuitiæ aliquem locum habebunt, Apud te summum. Ad postremum,diuitiæ meæ sunt,tu diuitiarum es.

CAP.XXIII Desine ergo philosophis pecuniam interdicere,Nemo sapientem paupertate damnauit.Habebit philosophus amplas opes,sed nulli detractas, nec alieno sanguine cumulentas,sine cuiusquam iniuria partas,siue sordidis quæstibus,quarum tam honestus introitus,quàm introitus,quibus nemo ingemiscat nisi malignus. Inquantum uis exaggera illas,honestæ sunt, in quibus cum multa sint quæ quisque sua dicere uelit, nihil est quod quisquam suum possit dicere. Ille uero fortunæ benignitatem à se non submouebit,& patrimonio per honesta quæsito, nec gloriabitur nec erubescet. Habebit tamen etiam quo glorietur, si aperta domo & admissa in res suas ciuitate poterit dicere,quod quisque agnouerit,tollat. O magnum uirum optime diuitem, si post hanc uocem tantundem habuerit:ita dico,si tuto & securus scrutationem populo præbuerit,Si nihil quisquam apud illū inuenerit quò manus injiciat, audacter & propalā erit diues. Sic sapiens nullum denarium intra limen suum admittat male intrantem,Idem magnas opes munus fortunæ fructumq; uirtutis nō repudiabit,nec excludet. Quid enim est,quare illis bonum locum inuideat?ueniāt,hospitentur. Nec iactabit illas,nec abscondet. Alterum infruniti animi est, alterum timidi, & pusilli uelut magnum bonum intra sinum continentis,nec,ut dixi,ejiciet illas è domo. Quid enim dicet?rursum ne inutiles estis, An ego uti diuitijs nescio? Quemadmodum qui pedibus suis potest iter confier, ascendere tamen uehiculum malet, sic pauper si poterit esse diues uoluet,& habebit utique opes,sed tāquam leues & auolaturas, nec ulli alij,nec sibi graues esse patietur. Quid donabit?erexistis aures. Quid expeditis sinū? Donabit, aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eligens, ut qui meminerit tam expensorum quàm acceptorum rationem esse reddendam. Donabit ex recta & probabili causa. Nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem,non perforatum,ex quo multa exeant,& nihil excidat.

CA.XXIIII Errat,siquis existimat facilem rem esse donare. Plurimum ista res habet difficultatis, si modo consilio tribuitur,non casu & impetu spargitur. Hunc promereor, illi credo. Huic succurro,huic misereor. Illum instruo, dignum quem non diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibusdam non debo quamuis desit, quia etiam si dedero, erit defecturum. Quibusdam offeram. Quibusdam etiam inculcabo. Non possum in hac re esse negligens,nunquam magis nomina facio, quàm cum dono. Quid tu,inquis, recepturus donas? immo non perditurus. Eo loco sit donatio, unde repeti non debeat, reddi possit. Beneficium collocetur quemadmodum thesaurus alte obrutus, quem non eruas, nisi fuerit necesse. Quid domus ipsa diuitis uiri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad togatos uocat? Hominibus prodesse natura iubet, serui liberiue sint hi, ingenui an libertini, iustæ libertatis, an inter amicos datæ,quid refert,ubicunque homo est,ibi beneficio locus. Potest itaque pecuniam intra limen suum diffundere, & liberalitatem exercere, que non quia liberis debetur,sed quia à libero animo proficiscitur,ita nominata est. Hæc apud sapientem,nec unquam in turpes indignosq; impingitur,nec unquam ita defatigata erit, ut non quotiens dignum inuenerit,quasi ex pleno fluat. Non est ergo quod perperam exaudiatis,quæ honeste,fortiter, animose à studiosis sapientiæ dicuntur. Et hoc primum attendite, Aliud est studiosus sapientiæ, aliud iam adeptus sapientiam. Ille tibi dicet,optime loquor,sed adhuc inter mala uolutor plurima. Non est, quod me ad formulam meam exigas, cum maxime facio me & formo, & ad exemplar ingens aptollo: si processero, quantum proposui, exige, ut dictis facta respondeant. Assecutus uero humani boni summam aliter tecum aget,& dicet,primum non est, quod tibi permittas de melioribus ferre sententiam. Mihi iam quod argumentum est recti contigit,malis displicere. Sed ut tibi rationem reddam,quam nulli mortalium inuideo,audi quid promittam & quanti quemque æstimem. Diuitias nego bonum esse,nam si esset bonæ,bonos facerent. Nunc quod apud malos deprehenditur,dici bonum non potest. Hoc illis nomen nego. Cæterum & habendas esse,& utiles, & magna commoda uitæ conferentes fateor.

Quid ergo est,quare illas non in bonis numerem? Et quid in illis præstem aliud,quàm uos,quoniam inter utrosque conuenit habendas,audite. Pone in opulentissima me domo,pone aurum argentumq; in promiscuo usu sit. Non suspiciam me ob ista,quæ etiam si apud me,extra me tamen sunt. Insublicium pontem me transfer, & inter egentes abige,non ideo tamen me despiciam,quod in illorum numero consideo,qui manum ad stipem porrigunt. Quid enim ad rem,an frustum panis desit,cui non deest mori posse? Quid ergo est? domum illam splendidam malo, quàm putentem. Pone instrumentus splendentibus, & delicato apparatu,nihilo me feliciorem credam, quod mihi molle erit amiculum, quod purpura conuiuis meis substernetur. Nihilo miserior ero,si lapsa cervix mea in mappulo fœni acquiescet, si super circense tomentum, per futuras ueteris lintei effluens,incubabo. Quid ergo est? Malo quid mihi animi sit ostendere,prætexatus & candidatus,quàm nudis scapulis. Vt sententiæ omnes mihi ex uoto cedant, nouæ gratulationes prioribus subtexantur,non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis,hinc illinc percutiatur animus, damno,luctu, incursionibus uarijs,nulla hora sine querela sit,non ideo me dicam inter miserrima miserum, non ideo aliquem execrabor diem, prouisum est enim à me,ne quis mihi ater dies esset. Quid ergo est? Malo gaudia temperare,quàm dolores compescere. Hoc tibi ille Socrates dicet. Fac me uictorem uniuersarum gentium. Delicatus ille Liberi currus triumphantem usque ad Thebas à solis ortu uehat. Iura reges Persarum petant. Me hominem maxime cogitabo,cum dijs undique consultabo. Huic tam sublimi fastigio coniūge protinus præcipitem mutationem, in alienum imponar ferculum, exoraturus uictoris superbi ac feri pompam,non humilior sub alieno curru agar, quàm in meo steteram. Quid ergo est? uincere tamen,quàm capi malo. Totum fortunæ regnum despiciam,sed ex illo si dabitur electio,meliora sumam. Quicquid ad me uenerit,bonum fiet,sed malo faciliora ac iucundiora ueniant, & minus uexatura tractantem. Non est enim quod æstimes ullam esse sine labore uirtutem. Sed quædam uirtutes stimulis,quædam frenis egent. Quemadmodum corpus in procliui retineri debet,in ardua impelli,ita quædam uirtutes in procliui sunt,quædam cliuum subeunt. An dubium sit,quin ascendat,nitatur,obluctetur,patientia,fortitudo, perseuerantia, & quæcunque alia duris opposita uirtus est, & fortunam subigit? Quid ergo? non æque manifestum est per deuexum ire, liberalitatem, temperantiam, mansuetudinem? In his continemus animum ne prolabatur. In illis exhortamur, incitamusq;. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus,illas quæ impugnatę sunt fortiores: diuitijs illas diligentiores, quæ suspensum gradum ponunt, & pondus suum sustinent.

CA.XXV.

CAP.XXVI Cum hoc ita diuisum sit,malo has in usu mihi esse, quæ exercendæ tranquillius sint, quàm eas quarum experimentum sanguis & sudor est. Ergo non ego, inquit sapiens, aliter uiuo quàm loquor, sed uos aliter audistis. Sonus tantummodo uerborum ad aures uestras peruenit, quid significet, non quæritis. Quid ergo inter me stultum, & te sapientem interest, si uterque habere uolumus? plurimum? Diuitiæ apud sapientem uirum in seruitute sunt, apud stultum in imperio. Sapiens diuitijs nihil permittit,uobis diuitiæ omnia. Vos tanquam aliquis uobis æternam possessionem earum promiserit, assuescitis illis & hæretis:sapiens tunc paupertatem præcipue meditatur, cum in medijs diuitijs constitit. Nunquam imperator ita paci credit, ut non se præparet bello, quod etiam si non geritur, inductum est. Vos domus formosa, tanquam nec ardere nec ruere possit,insolentes, uos opes tanquam periculum omne transcenderint, maiores sint quàm quibus consumendis satis uirium habeat fortuna,obstupefaciunt. Otiosi diuitijs luditis,nec prouidetis illarum periculum:sicut barbari plerumque inclusi,& ignari machinarum,segnes laborem obsidentium spectant,nec quò illa pertingant,quę ex longinquo instruuntur intelligūt. Idem uobis euenit, Marcetis in uestris

Universidad de Deusto
Biblioteca

rebus,nec cogitatis quot casus undique immineant,iamiamq; pretiosa spolia lauri. Sapiēti quisquis abstulerit diuitias,omnia illi sua relinquet. Viuit enim præsentibus lętus,futuri securus. Nihil magis Socrates,inquit,aut aliquis alius,cui idem ius aduersus humana atque eadem potestas est,persuasi mihi,quàm ne ad opiniones uestras actum uitæ meæ flecterem. Solita conserte undique uerba,non conuiciari uos putabo, sed uagire uelut infantes miserrimos,Hæc dicet ille cui sapientia contigit, quem animus uitiorum immunis increpare alios,non quia odit,sed in remedium,iubet. Adhuc his illa,æstimatio me uestra non meo nomine,sed uestro mouet,Quia calamitas est odisse,& lacessere uirtutem,bonæ spei euiratio est. Nullam mihi iniuriam facitis,sed ne diis quidem hi qui aras euertunt,sed malum propositum apparet,malumq; consilium,etiam ubi nocere nō potuit. Sic uestras hallucinationes fero,quemadmodum Iuppiter optimus maximus ineptias poētarum,quorum alius illi alas imposuit,alius cornua,alius adulterum illum induxit & abnoctantem: alius ſeuum in deos,alius iniquum in homines, Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem, Alius parricidam, & regni alieni paterniq; expugnatorem. Quibus nihil aliud actum est,quàm ut pudor hominibus peccandi demeretur,si talem credidissent. Sed quanquam ista me nihil lædant,uestra tamē uos moneo causa,suspicite uirtutem. Credite his qui *Fauete linguis* illam diu secuti,magnum quiddam ipsos,& quod in dies maius appareat, sequi clamant. Et ipsam ut deos,& professores eius ut antistites colite,& quotiens mentio sacrarum literarum interuenerit, fauete linguis. Hoc uerbum non ut plerique existimant,à fauore trahitur,sed imperatur silentium ut rite peragi possit sacrum, nulla uoce mala obstrepente. Quod multo magis necessariū est imperari uobis,ut quotiens CA. XXVII aliquid ex illo proferatur oraculo,intenti & compressa uoce audiatis. Cum sistrum alicuius concutiens ex imperio mentitur,cum aliquis secandi lacertos suos artifex,brachia atque humeros suspensa manu cruentat,cum aliqua genibus per uiam repēs ululat,laurumq; linteatus senex,& medio lucernam die proferens,cōclamat,iratum aliquem deorum,concurritis & auditis,& diuinum esse eum,inuicem mutuum alentes stuporem affirmatis: ecce Socrates ex illo carcere,quem intrādo purgauit, omniq; honestiorē curia reddidit,proclamat,Quis iste furor? quæ ista inimica diis hominibusq; natura,infamare uirtutes,& malignis sermōibus sancta uiolare? Si potestis, bonos laudate: si minus,transite. Quod si uobis exercere tetram istam licētiam placet, alter in alterum incursate. Nam cum in cœlum insanitis,non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Præbui ego aliquando Aristophani materiam iocorum, tota illa comi- *al. mens* corum poētarū manus in me uenenatos sales suos effudit. Illustrata est †manus mea, per ea ipsa,per quæ petebatur. Produci enim illi & tentari expedit, nec ulli magis intelligunt quanta sit,quàm qui uires eius lacessendo senserunt Duritia silicis nulli magis quàm ferientibus nota est. Præbeo me non aliter quàm rupes aliqua in uado sita,quam destituta,quam fluctus non desinunt undecunq; moti sunt uerberare, nec ideo aut loco eam mouent,aut per tot ætates crebro incursu suo consumunt Assilite, facite impetum,ferendo uos uincam. In ea quæ firma & insuperabilia sunt quicquid incurris, malo suo uim suam exercet. Proinde quærite aliquem mollem cedentemq; materiam in quam tela uestra figantur. Vobis autem uacat aliena scrutari mala, & sententias serere de quoquam? Quare hic Philosophus latius habitat? Quare hic lautius cœnat? Pupulas obseruatis alienas, obsiti plurimis ulceribus. Hoc tale est, quale siquis pulcherrimorum corporum neuos, aut uerrucas derideat, quem †uera scabies depascitur. Obiicite Platoni,quod petierit pecuniā, Aristoteli quod acceperit, Democrito quod neglexerit, Epicuro, quod consumpserit, mihi ipsi Alcibiadem & Phædrum obiectare. O uos usu maxime felices, cum primum uobis imitari uitia nostra contigerit. Quin potius mala uestra circumspicitis, quæ uos ab omni parte confodiunt, alia grassantia extrinsecus, alia in uisceribus ipsis ardentia? Non eo loco res humanæ sunt, etiam si statum uestrū parum nostis, ut uobis tantum otij superfit, ut in probra meliorum agitare linguam uacet. Hæc uos non intelligitis, & alienum fortunæ uestræ uultum C. XXVIII geritis, sicut plurimi quibus in circo aut in theatro desidentibus, iam funesta domus

est, nec annuntiatum malum. At ego ex alto prospiciens, uideo quæ tempestates, aut immineant uobis paulo tardius ruptura nymbum suum, aut tam uicinæ, ut uos ac uestra rapturæ sint, si propius accesserint. Quid porrò, nonne nunc quoq; (etiā si parum sentitis) turbo quidā animos uestros rotat, & inuoluit fugientes, petentes eadē, & nūc in sublime alleuatos, nunc in infima allisos rapit? Cur nobis magno consensu uitia cōmendant? Licet nihil aliud quàm quod sit salutare tentemus, proderit tamen primo in seipsum secedere. Meliores erimus singuli. Quid quod secedere ad optimos uiros, & aliquod exemplum eligere, ad quod uitam dirigamus licet? Tunc potest obtinere quod semel placuit, ubi nemo interuenerit, qui iudicium adhuc imbecillum populo adiutore detorqueat. Tunc potest æquali uitam & uno tenore producere, quam proposuis diuersissimis scindimus. Nam inter cætera mala illud pessimum est, quod uita ipsa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo, iam familiari. Aliud ex alio placet, uexatq; nos. Hoc quoque quod iudicia nostra non tantum praua, sed etiam leuia sunt. Fluctuamus, aliudq; ex alio comprehendimus, petita relinquimus, relicta petimus, alterneq; inter cupiditatem nostram, & pœnitentiam uices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs, & id optimum nobis uidetur, quod petitores laudatoresq; multos habet, non id quod laudandum petendumq; est. Nec uiā bonam ac malam per se æstimamus, sed turba uestigiorū, in quibus nulla sunt redeuntium. Dices mihi, quid agis Senecа? deseris partes. Certe Stoici nostri dicunt, Vsq; ad ultimum uitæ finē in actu erimus, non desinemus communi bono operam dare, adiuuare singulos, opem ferre etiam inimicis, eniti manu, Nos sumus, qui nullis annis uacationes damus, & quod ait ille uir disertissimus, Caniciem galea premimus. Nos sumus apud quos usque eo nihil ante mortem otiosum est, ut si res patitur, non sit ipsa mors otiosa. Quid non Epicuri præcepta in ipsis Zenonis principijs loqueris? Quin tu bene nauiter, si partium piget, transfugis potius quàm prodis? Hæc tibi in præsentia respondebo. Nunquid uis amplius, quàm ut me similem ducibus nostris præstem? Quid ergo est non quò miserint me illi, sed quò duxerint, ibo. Nunc probo tibi non CA. XXIX descisse me à præceptis Stoicorum. Nam ne ipsi quidem à suis desciuerunt: & tamē excusatissimus essem, etiam si non præcepta illorum sequerer, sed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum ut possit aliquis, uel à prima ætate contemplationi uirtutis totum se tradere, rationem uiuendi quærere, atque exercere secreto. Deinde, ut possit hoc aliquis emeritis iam stipendijs, profligatæ ætatis iure optimo facere, & ad alios actus animos referre, uirginum uestalium more, quæ annis inter officia diuisis, discunt facere sacra, & cum didicerunt docent. Hæc Stoicis quoque placere CAP. XXX ostendam, non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chrysippiue committere, sed quia res ipsa patitur me ire in illorum sententiam, quam siquis sem- *al. ostende-* per unius sequitur, non id uitę, sed factionis est. Vtinā quidem iam †tenerentur omnia *rentur* & inoperta confestim ueritas esset, nihilq; ex decretis mutaremus. Nunc ueritatem cum eis ipsis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re dissident sectæ Epicureorum & Stoicorum, sed utraq; ad otium diuersa uia mittit. Epicurus ait, Non accedet R.P. sapiens, nisi si quid interuenerit. Zenon ait, Accedet ad R.P. nisi siquid impedierit. Alter otium ex proposito petit, alter ex causa. Causa aūt late illa patet, si R.P. corruptior est, quàm ut adiuuari possit, si occupata est malis, non nitetur sapiens in superuacuum, nec se nihil profuturis impendet, si parum habebit autoritatis aut uirium. Nec illum erit admissura R.P. si ualetudo illum impediet, quomodo nauem quassam non deducet in mare, Quomodo nomen in militiam non daret debilis, sic ad uitam quam inhabilem sciet, non accedet. Potest ergo & ille cui omnia adhuc in integro sunt, antequàm ullas experiatur tēpestates, in tuto subsistere, & protinus cōmendare se bonis artibus, & illud beatū otiū exigere, uirtutū cultor, quæ exerceri etiā quietissimis possunt. Hoc nēpe ab homine exigitur, ut prosit hominibus. si fieri potest multis, si minus paucis, si minus, proximis, si minus, sibi. Nā cum se utilē cæteris efficit, cōmune agit negotium. Quoniā qui se deteriorem facit, nō sibi tantūmodo nocet, sed etiā omnibus eis, quibus melior illis, p̄desse potuisset, Sed siquis bene de se meret, hoc ipso alijs prodest, quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

CA.XXXI quod illis profuturum parat. Duas R.P. animo complectamur, Alteram magnam, & uere publicam, qua dij atque homines continentur, in qua nō ad hunc angulum respicimus, aut illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur, Alteram cui nos asscripsit cōditio nascendi. Hæc autem Athenienſium erit, aut Carthaginenſium erit, aut alterius alicuius, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidam eodem tempore utriq; R.P. dant operam maiori minoriq;, quidam tantum minori, quidam tātum maiori. Huic maiori R.P. & in otio deseruire possumus, imo uero nescio an in otio melius: ut quęramus quid sit uirtus, una plures ue sint, Natura an ars bonos uiros faciat. Vnum sit hoc, quod maria terrasq;, & mari ac terris inserta complectitur an multa deus corpora eiusmodi sparserit. Cōtinua sit omnis & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, an diducta, & solidis inane permixtum sit. Deus sedens opus suum spectet, an tractet. Vtrūm ne extrinsecus illi circunfusus sit, an toti inditus, Immobilis sit mundus, an intet caduca, & ad tempus nata numerandus. Hæc qui contemplatur, quid deo præstat? Ne tanta eius opera sine teste sint. Solemus dicere summū bonum esse secundum naturam uiuere. Natura ad utrūq; genuit, & contemplationi rerum &

CA.XXXII actioni. Nunc probemus, quod prius diximus Quid porrò, hoc nō erit probatum, si se unusquisq; consuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noscendi, quàm ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longissimæ una mercede perpetiuntur, cognoscendi aliquid abditum remotūq;. Hæc res ad spectacula populos contrahit, hæc cogit præclusa rimari, secretiora exquirere, antiquarites euoluere, mores barbararum audire gentium. Curiosum nobis natura ingenium dedit, at artis sibi ac pulchritudinis suæ conscia, spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum sui, si tam magna, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida & non uno genere formosa solitudini ostēderet. Vt scias illam spectari uoluisse, nō tantum aspici, uide quem nobis locum dederit. In media nos sui parte cōstituit, & cōspectum omniū nobis dedit, nec erexit tantummodo hominem, sed etiam ad contemplationem factum, ut ab ortu sydera in occasum labētia prosequi posset, & uultum sūum circunferre cum toto corpore, sublime fecit illi caput, & collo flexibili imposuit. Deinde sena per diē, sena per noctem, signa prolucent. Nullā non partem sui explicuit, ut per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiā cæterorum: nec enim omnia, nec tāta uisimus, quanta sunt, sed acies nostra aperit sibi inuestigando uiam, & fundamēta ueri iacit, ut inquisitio transeat ex apertis in obscura, et aliquid ipso mundo inueniat antiquius, unde ista sydera exierint, quis fuerit uniuersi status anteq; singula in partes discederent, quæ ratio mersa & confusa diduxerit, Quis loca rebus assignauerit, suapte natura grauia descenderint, euolauerint leuia, an propter ipsum pondus corporum altior aliqua uis legē singulis dixerit: an illud uerum sit, quod tàm me probatur, homines diuini spiritus esse partem, ac ueluti scintillas, quasdam sacrorū in terras desiluisse, atq; ex alieno loco exisse. Cogitatio nostra cœli munimenta perrumpit, nec contenta est id quod ostenditur scire. Illud, inquit, scrutor quod ultra mundum iacet, utrúm ne profunda uastitas sit, an hoc ipsum terminis suis claudatur: qualis sit habitus exclusis, informia, & confusa sint, an in omnem partem tantundem loci obtineāt, an & illa in aliquem cultum descripta sint: huic cohæreant mūdo, an longe ab hoc secesserint, & in uacuo uolutentur: indiuidua sint, per quæ struitur omne id quod natum futurūq; est, an continua eorum materia sit, & per totum mutabilis. Vtrum contraria inter se elementa sint, an non pugnent, sed per diuersa conspirent. Ad hæc quærenda natus, æstima quod nō multum acceperit temporis, etiam si illud totum sibi uendicat, cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas suas auariſſime seruet, & usque in ultimæ ætatis humanæ terminos procedat, ne quicquā illi ex eo quod natura constituit, fortuna cōcutiat; tamen homo ad immortalitū cogni tionem nimis mortalis est. Ego secundū naturā uiuo, si totū me illi dedi, si illius admirator cultorq; sum. Natura autē utrumq; facere me uoluit, & agere, & contemplationi uacare. Vtrumq; facio, quoniā ne cōtemplatio quidē sine actiōe est. Sed refert, inquis, ad hanc uoluptatis causa accesserit, nihil aliud ex illa petēs, cū assiduam contemplationem,

al maxime

nem, quæ sine exitu est. Est enim dulcis, & habet illecebras suas. Aduersus hoc tibi respōdeo, æque refert, quo animo ciuilem agas uitam, an ut semper inquietus sis, nec unquam sumas illud tēpus, quo ab humanis ad diuina respicias. Quomodo res appetere sine ullo uirtutū amore, & sine cultu ingenij, ac nudas edere operas, minime probabile est (misceri enim inter se ista, & cōsiderari debent) sic imperfectum ac languidum bonum est, in otium sine actu proiecta uirtus, nunquā id quod didicit ostendens Quis negat illum debere profectus suos in opere tentare? nec tantum quid faciendum sit cogitare, sed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ mediata sunt, ad uerum perducere? Quid si per ipsum sapientem non est mora, si non actor deest, sed agenda desunt, ecquid illi secum esse permittes? Quo animo ad otium sapiens secedit? Vt sci at secum quoq; ea acturum, per quæ posteris prosit. Nos certe sumus, qui dicimus, & Zenonem & Crysippum maiora egisse quàm si duxissent exercitus, gessissent honores, reges tulissent, quas non uni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale otiū non conuenit bono uiro, per quod futura secula ordinet, nec apud paucos concionetur, sed apud omnes omnium gentium homines quicūq; erunt? Ad summā quæro, an ex præceptis suis uixerint Cleanthes & Chrysippus & Zenon. Nō dubie respondebis, sic illos uixisse, quemadmodum dixerant esse uiuēdum. Atqui ne mo illorum R.P. administrauit. Non fuit, inquis, aut ea fortuna, aut dignitas ea, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem solet, sed ijdem nihilominus non segnem egere uitam. Inuenerūt quemadmodum plus quies illorum hominibus prodesset, & aliorum discursus & sudor. Ergo nihilominus hi multū egisse uisi sunt, quamuis nihil publice agerent. Præterea tria genera sunt uitæ, inter quæ quid sit optimum quæri solet. Vnum uoluptati uacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum deposita contentione, depositoq; odio, quod implicabile diuersa sequētibus indiximus, uideamus an hæc omnia ad idem sub alio atq; alio titulo peruenium. Nec ille qui uoluptatem probat, sine contemplatione est: nec ille qui se contemplationi inseruit, sine uoluptate est, nec ille cuius uita actionibus destinata est, sine contemplatione est. Primum, inquis, discriminis est, utrum aliqua res propositum, an propositi alterius accessio sit. Sanè grande discrimē. Tamen alterum sine altero non est. Nec ille sine actione contemplatur, nec is sine contemplatione agit. Nec ille tertius, de quo male existimare consensimus, uoluptatem inertem probat, sed eam, quæ actione efficit firmosita & hæc ipsa uoluptaria secta in actu est. Quid ni in actu est, quum ipse dicat Epicurus aliquando se recessurum à uoluptate, dolorem etiam appetiturum, si aut uoluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro grauiore sumetur? Quò pertinet hoc dicere? Vt appareat contemplationem placere omnibus. Alij petūt illam, nobis statio est, non portus hæc. Adijce nunc huc, quod è lege Chrysippi uiuere otioso licet. Nō dico ut otiū patiatur, sed ut eligat. Negant nostri sapientem ad quamlibet R.P. accessurū. Quid autem interest, quomodo sapiens ad otium ueniat, utrum quia R.P. illi deest, an quia ipse R.P. Si omnibus defutura R.P. est, semper autem deerit fastidiose quęrentibus, interrogo ad quam R.P. sapiens accessurus sit. Ad Athenienſium, in qua Socrates damnatur, Aristoteles ne damnaretur fugit? in qua opprimit inuidia uirtutes? Negabis mihi accessurum in hanc R.P. sapientem. Ad Carthaginenſium ergo R.P. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuiq; infesta libertas est. Summa æqui ac boni utilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas? Et hanc fugiet. Si percensere singulas uoluero, nullam inuenero, quę sapientem, aut quā sapiens pati possit. Quod si non inuenitur illa R.P. quā nobis fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium, quia quod unum præferri poterat otio, nusquā est. Si quis dicit optimum esse nauigare, deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri soleant, & frequenter soleant, & frequenter subitæ tempestates sint quæ rectorem in contrarium rapiāt, puto hic me uetat nauem soluere, quum laudet nauigationem.

al. conferri

Libri de beata uita finis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IN LIBRVM DE BEATA VITA.

Cap.2. Non est quod mihi illud dissensionum more respondeas. Hæc pars maior esse uidetur. Rodulphus recte notarat,discessionem. Indicat enim consultationis genus,quo pedibus itur in sententiam,Et in hoc numerantur suffragia,non expenduntur.

Cap.3. tum pulcherrima & patiens. Rodulphi codex habebat patiens anxij, hoc quid sibi uelit nescio,nisi forte pro anxij,scriptum erat auxilij. (or.

Ca.13. Vix peruēturus in turpia. Quoddā exēplar habebat,uir. Prior lectio uidetur argutu

Cap.15. In regno libertas non est,In regno nati sumus. Editio Teruisiana non habebat,in regno libertas non est. Sed ea uerba sunt annotatoris.

Cap.20. Nam quidem si & paria &c. Quidem uidetur redundare.

Cap.21. Nec sordidum crimen erat,paruæ &c. Quidam habebat,necessarium crimē. Rodulphus non male coniectat,censorium crimen erat.

Cap.25. Nihilo miserior ero. Ante hæc uerba Rodulphi codex habebat,Malem magnam me am. Ipse legit malo stragulam meam. Videntur immissitia.

Omnes mihi ex uoto decidant. Rodulphi codex habebat. Aut sententias omnes mihi ex uoto decidant. Ipse correxit,ut sententiæ omnes mihi ex uoto cedant.

Cap.28. Admonitio nota sit. Hæc uerba nihil faciunt ad sensum. Suspicor ab annotatore ad lecta,admonitio notabilis. Itaq; dispunximus.

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM DE TRANQVILLITATE VITAE LIBER PRIMVS

INquirenti mihi in me,quædam uia apparebant Serene in aperto posita,quæ manu præciderem, quædam obscuriora & in recessu quædam non continua,sed ex interuallis redeuntia; quæ uel molestissima dixerim,ut hostes uagos,et ex occasionibus assilientes per quos neutrū licet,nec tanquam in bello paratum esse, nec tanquā in pace securum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo (Quare enim non uerum ut medico fatear)me,nec bona fide liberatum his quæ timebam & oderam,nec rursus obnoxium. In statu ut non pessimo, ita maxime querulo & morboso positus sum. Nec ægroto,nec ualeo. Non est quod dicas,omnium uirtutum tenera esse principia,tempore ipsis duramentum & robur accedere. Non ignoro etiam quæ in speciem laborant,dignitatem dico & eloquentiæ famam,& quicquid ad alienum suffragium uenit,mora conualescere. Et quæ ueras uires parant,& quæ ad placendum fuco quodam subornantur,expectant annos,donec paulatim colorem diuturnitas ducat. Sed ego uereor,ne consuetudo quæ rebus affert constantiam,hoc uitium in me altius figat. Tam bonorum quàm malorum longa conuersatio amorem inducit. Hæc animi inter utrumq; dubij,nec ad recta fortirer, nec ad praua uergentis infirmitas qualis sit,nō tam semel tibi possum,quàm per partes ostendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomē inuenies. Tenet me summus amor parsimoniæ,fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum,non ex arcula prolata uestis,non ponderibus,aut mille tormentis splendere cogentibus expressa,sed domestica,& utilis,nec seruata,nec sumēda solicite. Placet cibus,quem nec parent familiæ,nec spectent,non ante multos paratus dies,nec multorum manibus ministratus, sed parabilis facilisq;, nihil habeat accersiti pretio, sed habilibus non defuturus nec patrimonio grauis, nec corpori,nec redituru qua intrauerat. Placet minister inculpatus & rudis uernula,argētum graue rustici patris,sine ullo opere & nomine artificis; & mensa non uarietate macularum conspicua,nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota,sed in usum posita,quæ nullius conuiuæ oculos, nec uoluptate moretur,nec accēdat inuidia. Cum bene ista placuerunt,prestringit animū apparatus alicuius pædagij,diligentius,quàm iam intra† latus uestita & auro culta mancipia,& agmen seruorū nitentiū. Iam domus etiam quæ calcatur pretiosa, & diuitijs per omnes angulos dissipatis,tecta sua fulgētia,& assentator comesq; patrimoniorum pereuntiū populus. Quid perlucentes ad imum aquas,& circunfluentes ipsa conuiuia,quid epulas loquar,scena sua dignas? Circumfudit me ex longo frugalitatis situ

al. ubilibet

al. priuatum

tis situ uenientem,multo splendore luxuria & undique circumsonuit. Paulum titubat acies,facilius aduersus illam animū quàm oculos attollo. Recedo itaq; non peior,sed tristior. Nec inter illa friuola mea † tam altus incedo,tantusq; morsus subit,& dubitatio nunquid illa meliora sint,nihil horum me mutat,nihil tamen non concutit. Placet tum præceptorū sequi,& in mediā ire Rempub. Placet honores fasces q;,non purpura aut aureis uirgis adductum capessere,sed ut amicis propinquisue,& omnibus ciuibus omnibus deinde mortalibus paratior,utiliorq; sim. Promptus compositus,sequor Zenonem,Cleanthem,Chrysippum,quorum tamen nemo ad Rempub. accessit,& nemo non † omisit. Ad quam cum animum insolitū arietari permisi,ubi aliquid occurrit,aut indignum (ut in omni uita humana multa sunt) aut parum ex facili fluens,aut multum temporis res non magno æstimandæ poposcerunt,ad otiū conuertor: & quemadmodum pecoribus fatigatis quoq; uelocior domum gradus est, placet intra parietes suos uitam coërcere. Nemo ullum auferat diem,nihil dignum tanto impendio redditurus, sibiipse animus hæreat,se colat,nihil alieni agat,nihil quod ad iudicē spectet. Ametur expers publicæ priuatæq; curæ tranquillitas. Sed ubi lectio fortior erexit animū,aculeos subdiderūt exempla nobilia, prosilire libet in forum, cōmodare alteri uocē, alteri operam,etsi nihil profuturā,tamen conaturā prodesse, alterius coërcere in foro superbiam,male secundis rebus elati. In studijs puto mehercule melius esse res ipsas intueri, & harum causa loqui,cæterū uerba rebus permittere,ut quà duxerint,hac inelaborata sequatur oratio. Quid opus est seculis duratura cōponere? Vis tu † non id agere,ne te posteri taceant? Morti natus es,minus molestiarū habet funus tacitū. Itaq; occupandi temporis causa in usum tuum,non in præconiū aliquid simplici stilo scribe. Minore labore opus est studentibus in diem. Rursus ubi se animus cogitationis magnitudine leuauit,ambitiosus in uerba est, altiusq; ut spirare, ita eloqui gestit, & ad dignitatē rerū exit oratio, oblitus tum lenis pressiorisq; iudicij sublimis feror, & ore non tantū meo. Ne singula diutius persequar, in omnibus rebus hæc me sequitur bonæ mentis infirmitas,cum ne paulatim defluā uereor, aut quod est solicitius, ne semper casuro similis pendeam,& plus fortasse sit,quàm quod prouideo. Familiariter enim domestica aspicimus,& semper iudicio fauor officit. Puto multos potuisse ad sapientiā peruenire, nisi putassent se peruenisse, nisi quædam in se dissimulassent,quędam apertis oculis transiissent. Non est enim quod magis aliena iudices adulatione perire,quàm nostra. Quis sibi uerum dicere ausus est? Quis non inter † adulantium,blandientiumq; positus greges, plurimū tamen sibiipse assentatus est? Rogo itaq; si quod habes remedium, quo hanc fluctuationē meam sistas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatē debeam,non esse periculosos motus animi,nec quicquā tumultuosi afferētis scio. Vt uera tibi similitudine id de quo queror exprimam, non tempestate uexor,sed nausea. Detrahe ergo quicquid hoc est mali,& succurre in conspectu terrarum laboranti.

al. miſite

al. nunc

al. laudantiū

De stabilitate mundi.

CAP. II

QVæro mehercule iamdudum Serene ipse tacitus,cui talem affectum animi simlem putem. Nec ullius propius admoneor exemplo,quàm eorum,qui ex longa & graui ualetudine expliciti,motiunculis,leuibusq; interim offensis perstringuntur, & cum reliquias effugerint,suspicionibus tamen inquietantur, medicisq; iam sani manum porrigunt, & omnem calorem corporis sui calumniantur. Horum Serene non parum est corpus sanum,sed sanitati parum assueuit. Sic est quidam tremor etiam tranquilli maris,aut lacus qui ex tempestate requieuit. Opus est itaq; non illis durioribus, quæ etiam transcurrimus, ut alicubi obstes tibi,alicubi iracaris,alicubi instes grauis, sed illud quod ultimum uenit,ut fidem tibi habeas. & recta ire uia te credas,nihil auocatus transuersis multorum uestigijs passim discurrentium, & quorūdam circa ipsam errantium uiam. Quod desideras autem,magnum & summū est,deoq; uicinum,non concuti. Hanc stabilem animi sedem,Græci εὐθυμίαν uocant,de qua Democriti uolumen egregium est. Ego eam tranquillitatem uoco,nec enim imitari & transferre uerba ad illorum formam necesse est. Res ipsa de qua agitur,aliquo signanda nomine est, quod appellationis Græcæ uim debet habere,non faciem. Ergo quærimus quomodo

Universidad de Deusto
Biblioteca

animus semper æqualis, secundoq; cursu eat, propitiusq; sibi sit, & sua lætus aspiciat, & hoc gaudium non interrumpat, sed placido statu maneat, nec attollens se unquam, nec deprimens. Id tranquillitas erit. Quomodo ad hanc peruenire possit, in uniuersum quæramus. Sumes tu ex publico remedio quantum uoles. Totum interim uitium in medium protrahendum est, ex quo cognoscet quisq; partem suam. Simul tu intelliges quanto minus negotij habeas cum fastidio tui, quàm hi quos ad professionem speciosam alligatos, & sub ingenti titulo laborantes; in sua simulatione pudor magis quàm uoluntas tenet. Omnes in eadem causa sunt, & hi qui leuitate uexantur, ac tedio alicuius mutationeq; propositi, quibus semper placet, quod reliquerũt, & illi qui marcent & oscitant. Adijce illos qui non aliter quàm quibus difficilis somnus, uersant se, & hoc atq; illo modo componunt, donec quietem lassitudine inueniant: statum uitæ suæ formando subinde, in eo nouissime manẽt, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad nouandum pigra deprehendit. Adijce & illos qui non inconstantiæ uitio parum leues sunt, sed inertia. Viuunt, non quomodo uolunt, sed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinde proprietates sunt, sed unus effectus uitij, displicere sibi: hoc oritur ab intemperantia animi, & cupiditatibus timidis, aut parum prosperis, ubi aut non audent, quantum concupiscunt, aut non consequũtur, & in spem toti prominent, semper instabiles mobilesq; sunt. Quod necesse est accidere pendentibus ad uota sua. Omni uita pendent, & inhonesta se ac difficilia docẽt coguntq;, & ubi sine præmio labor est, torquet illos irritum dedecus & dolent se praua frustra uoluisse. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, surrepitq; illa iactatio animi, non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt, & cunctatio uitæ, parum se explicantis, & inter destituta uota torpentis animi situs. Quæ omnia grauiora sunt, ubi odio infelicitatis operosæ ad otium profugerũt, ad secreta studia: quæ parum est animus ad ciuilia erectus, agendiq; cupidus, & natura inquietus, parum licet in se solatiorũ habens: ideoq; detractis oblectationibus, quas ipse occupationes discurrentibus præbent, domum, solitudinem, parietes non fert, inuitus aspicit se, sibi relictus. Hinc illud est tedium, & displicentia sui, & nusquam residentis animi uolutatio, & otij sui tristis atq; ægra patientia, utiq; ubi causas fateri pudet, tormenta introrsus egit uerecundia, in angusto inclusæ cupiditates sine exitu sese ipsas strangulant. Inde mœror marcorq; & ille fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent suspensam, deplorata tristem, Inde ille affectus otium suum detestantium, querentiumq; nihil ipsos habere, quod agant, & alienis incrementis inimicissima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia, & omnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere. Et ex hac animaduersione alienorum processuum, & suorum desperatione, obiascens furuæ animus, & de seculo querens, & in angulos se retrahens, & pœnæ incubans suæ, tum tedet sui pigetq;. Natura enim humanus animus agilis est, & pronus ad motus. Grata

al. attollẽdiq; omnis illi excitandi se, † abstrahendiq; materia est, gratior quibusdam pestimis ingeniis, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt ulcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum scabiem delectat, quicquid exasperat, non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates uelut mala ulcera erumpunt, uoluptati esse laborem uexationemq;. Sunt enim quædam quæ corpus quoq; nostrum cum quodam dolore delectant, ut uersare se & mutare nondum sessum latus, & alio atque alio positum uentilari. Qualis ille Homericus Achilles est, modo pronus, modo supinus, in uarios habitus seipse componens. Quod proprium ægri est, nihil diu pati, & mutationibus ut remedijs uti. Inde peregrinationes suscipiũtur uagæ, & litora perrantur, & modo mari se, modo terra experitur, semper præsentibus infesta leuitas. Nunc Campaniam petamus, iam delicata fastidio sint, inculta uideantur. Brutios & Lucanos saltus persequamur. Aliquid tamen inter deserta amœni requiratur, in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium squalore releuentur. Tarentum petatur, laudatusq; portus, & hyberna cœli mitioris, & tecta uel antiquæ satis opulenta ruinæ. Iam hectamus cursum ad urbem, nimis diu à plausu & fragore aures uacauerunt. Iuuat iam & humano sanguine frui. Aliud ex alio suscipitur, & spectacula spectaculis mutantur,

mutantur, ut ait Lucretius, hoc se quisque modo semper fugit. Sed quid prodest, si non effugit? sequitur seipse, & urget grauissimus comes. Omnes itaq; scire debemus, non locorum uitium esse quo laboramus, sed nostrum. Infirmi sumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec uoluptatis, nec nostræ, nec ullius rei diutius. Hoc quosdam egit ad mortem, quod proposita sæpe mutando, in eadem reuoluebantur, & non reliquerant nouitati locum. Fastidio illis esse cœpit uita & ipse mundus, & subit illud rabidarum delitiarum, quousque eadem?

De exercitatione animi.

ADuersus hoc tedium quo auxilio putem utendum, quæris. Optimũ erat (ut ait Athenodorus) actione rerum & Reipub. tractatione, & officijs ciuilibus se detinere. Nam ut quidam sole & exercitatione curam corporis educunt, Athletisq; utilissimum est, lacertos suos, roburq; cui se uendicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animũ ad rerum ciuilium tutamen parantibus, in opere esse longe pulcherrimum est. Nam cum utilem se efficere ciuibus mortalibusq; propositũ habeat, simul & exercetur & proficit, qui in medijs se officijs posuit, communia priuatasq; pro facultate administrans. Sed quia in hac, inquit, tam insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta simplicitas est, & plus futurum semper est quod obstet, quàm quod succedat, à foro quidem & publico recedendum est, sed habet, ubi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. Nec ut leonum animaliumq; impetus, caueis coërcetur, sic hominum quorum maxime in seductu actiones sunt, ita tamen delituerit, ut ubicunq; otium suum absconderit, prodesse uelit singulis & uniuersis, ingenio, uoce, consilio. Nec enim is solus Reipub. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloq; censet, sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, uirtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamq; cursu ruentes prensat ac retrahit, &, si nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negotium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus prætor adeuntibus assessoribus uerba pronuntiat, quàm qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantũ bonum sit bona conscientia. Ergo si tempus in studia conferas, quod subduxeris officijs, non deseruerit, nec munus detractaueris. Neque enim ille solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum læuumq; defendit, sed qui portas tuetur, & statione minus periculosa, non otiosa tamen fungitur, uigiliasq; seruat, & armamentario præest. Quæ ministeria quamuis incruenta sint, in numerũ stipendiorum ueniunt. Si te ad studia reuocaueris, omne uitæ fastidium effugeris, nec noctem fieri optabis tedio lucis, nec tibi grauis eris, nec alijs superuacuus, multos in amicitiam attrahes, affluet ad te optimus quisq;. Nunquam enim quamuis obscura uirtus latet, sed mittit sui signa. Quisquis dignus fuerit, uestigijs illam colliget. Nam si omnẽ conuersationẽ tollimus, & generi humano renuntiamus, uiuimusq; in nos tantum conuersi, sequitur hanc solitudinem omni studio carentem inopia rerum agendarũ. Incipiemus ædificia alia ponere, alia subuertere, & mare submouere, & aquas contra difficultates locorum educere, & male dispensare tempus, quod nobis natura consumendum dedit. Alij parce illo utimur, alij prodige, alij sic impendimus, ut possimus rationem reddere, alij ut nullas habeamus reliquias. Quare nihil turpius, quàm grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumentũ, quo se probet diu uixisse, præter ætatem. Mihi charissime Serene nimis uidetur submisisse temporibus se Athenodorus, nimis cito refugisse. Nec ego negauerim aliquando cedendũ, sed sensim relato gradu, & saluis signis, salua militari dignitate. Sanctiores rutioresq; sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis ueniunt. Hoc puto uirtuti faciendum, studioso q; uirtutis, si præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem, non statim auersus inermisq; fugiat, latebras quærens, quasi ullus locus sit, quò non possit fortuna persequi. Sed parcius se inferat officijs, & cum delectu inueniat aliquid, in quo utilis ciuitati sit. Militare non licet, honores spectet: priuato uiuendum est, sit orator: silentium indictum est, tacita aduocatione ciues iuuet: periculosum etiam ingressu forum est, in domibus, spectaculis,

in conuiuijs,bonum contubernalem,amicum fidelem,temperantem conuiuam agat. Officia si ciuis amiserit,hominis exerceat.Ideo magno animo nos nō unius urbis moenibus cluſimus, ſed in totius orbis cōmercium emiſimus. Patriamq; nobis mundum profeſſi ſumus, ut liceret latiorem uirtuti campum dare. Præcluſum tibi tribunal eſt, & roſtris prohiberis,aut comitijs,reſpice poſt te,quantum latiſſimarum regionum pateat,quantum populorū. Nunquam tibi ita magna pars obſtruetur, ut non maior relinquatur.Sed uide ne totum iſtud uitium tuum ſit.Non uis enim niſi conſul,aut prytanes,aut ceryx,aut ſufes adminiſtrare Rempub. Quid ſi militare nolis,niſi imperator aut tribunus? etiam ſi alij primam frontem tenebūt, te ſors inter gregarios poſuit.inde uoce,adhortatione,exemplo,animo milita. Præciſis quoq; manibus,ille in prælio uenit,quod partibus conferat,qui ſtat tantum & clamore iuuat. Tale quiddam facies, ſi à prima te Reipub.parte fortuna ſubmouerit,ſtes tamē,clamore iuues:ſi quis fauces oppreſſit,ſtes tamen,& ſilentio iuues. Nunquam inutilis eſt opera ciuis boni. Auditu enim,uiſu,uultu,nutu,obſtinatione tacita,inceſſuq; ipſo prodeſt. Vt ſalutaria,quæ contra guſtum tactumq; odore proficiunt, ita uirtus utilitatem etiam ex longinquo & latens fundit,ſiue potitur & fruitur ſuo iure,ſiue precarios habet acceſſus,cogiturq; uelacontrahere,ſiue otioſa mutaq; eſt, & anguſto circūſcripta, ſiue adaperta, in quocunq; habitu eſt,proſit. Quid tu parum utile putas exemplum bene quieſcentis? Longe itaq; optimum miſcere otium rebus,quotiens actuoſa uita impedimentis fortuitis,aut ciuitatis conditione prohibetur. Nunquam enim uſque eo intercluſa ſunt omnia, ut nulli actioni locus honeſtæ ſit.Nunquid potes inuenire urbem miſeriorē,quàm Athenienſium fuit,cum illam triginta tyranni diuellerent? mille trecentos ciues,optimū quemq; occiderant. Nec finem ideo faciebat, ſed iritabat ſeipſam ſæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos religioſiſſimum iudicium,in qua ſenatus,populusq; ſenatui ſimilis coibat, quotidie carnificum triſte collegium,& infelix curia tyrannis anguſta. Poterat ne illa ciuitas conquieſcere, in qua tot tyranni,quot ſatellites erant? Ne ſpes quidem ulla recipiendæ libertatis animis poterat offerri, nec ulli remedio locus apparebat,contra tantam uim malorū. Vnde enim miſeræ ciuitati tot Harmodios? Socrates tamen in medio erat, & lugentes patres conſolabatur, & deſperantes de Repub. exhortabatur, & diuitibus opes ſuas mœrentibus exprobrabat ſeram periculoſæ auaritiæ pœnitēiam, & imitari uolentibus magnum circumferebat exemplar, cum intra triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipſæ in carcere occiderunt,& qui turò inſultauerat agmini tyrannorū, eius libertatem libertas non tulit, ut ſcias & in afflicta Republ. eſſe occaſionem ſapienti uiro ad ſe proferendum, & in florenti ac beata,pecuniam,inuidiam, mille alia uitia inermia regnare. Vtcunq; ergo ſe Reſpub. dabit, utcunq; fortuna permittet,ita aut explicabimus nos,aut contrahemus. Vtiq; mouebimus,nec alligati metu torpebimus. Immo ille uir fuerit, qui periculis undiq; imminētibus,armis & cathenis circumfrementibus non alliſerit uirtutem,nec abſconderit. Non enim debet ſeruantem ſe obruere,ut opinor. Curius Dentatus aiebat,malle eſſe ſe mortuum, quàm non uiuere. Vltimum malorum eſt, ex uiuorum numero exire antequam moriaris,ſed faciendum erit,ſi in Reipub.tempus minus tractabile inciderit, ut plus otio ac literis uendices, ne aliter quàm periculoſa nauigatione ſubmerſus portū petas, nec expectes donec res te dimittant,ſed ab ipſis teipſe diſiungas.

Sufes conſul lingua Pœnorum

CAP.IIII Inſpicere autem debemus primum noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſa,aut cum quibus. Ante omnia neceſſe eſt ſeipſum æſtimare. Quia ferè plus nobis uidemur poſſe quàm poſſimus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio ſuo plus imperauit, quàm ferre poſſit: alius infirmum corpus laborioſo oppreſſit officio. Quorundam parum idonea eſt uerecundia rebus ciuilibus, quæ firmam frontem deſiderant, quorundam contumacia non facit ad aulam. Quidam non habent iram in poteſtate,& illos ad temeraria uerba quælibet indignatio effert. Quidam urbanitatem neſciunt continere, nec periculoſis abſtinent ſalibus. Omnibus his utilior negotio quies eſt. Ferox impatiensq; natura iritamenta nocitura libertati euitet.

Aeſtimanda

Aeſtimanda ſunt deinde ipſa quæ aggredimur,& uires noſtræ cum rebus quas tentaturi ſumus cōparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe uirium in †actore,quàm in ponere. Neceſſe eſt ut opprimāt onera,quæ ferente maiora ſunt. Quædam præterea non tam magna ſunt negotia,cū fœcunda,multumq; negotiorum ferunt. Et hæc fugienda ſunt,ex quibus noua occupatio multiplexq; naſcetur.Nec accedendum eò,unde liber regreſſus non ſit. His admouēda manus eſt,quorū finem,aut facere,aut ſperare poſſis. Certe relinquenda quæ latius actu procedunt,nec ubi propoſueris deſinunt. CAP. V

†al. actione

Hominū quoq; delectus,habendus eſt,an digni ſint,quibus partem uitæ noſtræ impendamus,an ad illos temporis noſtri iactura perueniat. Quidam ultro officia noſtra nobis imputant.Athenodorus ait,ne ad cœnam quidem ſe iturum ad eum,qui ſibi nil pro hoc debiturus ſit.Puto intelligis,multo minus ad eos iturum,qui cum amicorum officijs paria in menſa faciunt, qui fercula pro congiarijs numerant, quaſi in alienum honorem intemperantes ſint, deinde illi ſint teſtes ſpectatoresq;. Non delectabit popina ſecreta. Conſiderandum eſt utrum natura tua agendis rebus,an otio,ſtudio,contemplationiq; aptior ſit,& eò inclinandū,quò te uis ingenij defert. Iſocrates Ephorum iniecta manu à foro ſubduxit, utiliorem componēdis monimentis hiſtoriarum ratus. Male enim reſpondent coacta ingenia,reluctante natura irritus labor eſt. CAP. VI

De his quæ animum delectant,& de commodis amicitiæ,& quod amicus cupiditate uacuus eligatur.

Nihil tamen æque oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis. Quantū bonum eſt,ubi ſunt præparata pectora, in quæ tuto ſecretum omne deſcendat, quorum conſcientiam minus quàm tuam timeas, quorum ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas triſtitiam diſſipet, conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet uacuos, quantum fieri poterit à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim uitia, & in proximum quemq; tranſiliunt,& contactu nocent.Itaq; ut in peſtilentia cauendum eſt,ne corruptis iam corporibus,& morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahemus, afflatuq; ipſo in proximo laborabimus:ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operam,ut quamminime inquinatos aſſumamus.Initium morbi eſt,ægris ſana miſcere, nec hoc præceperim tibi, ut neminem niſi ſapientem ſequaris, aut attrahas. Vbi enim iſtud inuenies, quod tot ſeculis quærimus? Pro optimo eſt minime malus. Vix tibi eſſet facultas delectus felicioris, ſi inter Platonas & Xenophantas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres,aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis, quæ pleroſque dignos tulit, qui Catonis ſeculo naſcerentur, ſicut multos peiores, quàm unquam alias maximorumq; molitores ſcelerum. Vtraq; enim turba opus erat, ut Cato poſſet intelligi,habere debuit & bonos,quibus ſe approbaret,& malos in quibus uim ſuam experiretur. Nunc uero in tanta bonorum egeſtate minus faſtidioſa fiat electio. Præcipue tamen uitentur triſtes,& omnia deplorantes,quibus nulla non cauſa in querelas placet. Conſtet illi licet fides & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus,& omnia gemens. CAP. VII

De mutatione animi.

TRanſeamus ad patrimonia, maximam humanarū erumnarum materiam. Nam ſi omnia alia quibus angimur compares, mortes,ægrotationes,metus,deſideria, dolorum laborumq; patientiam,cum ijs quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet,hæc pars multum prægrauabit.Itaque cogitandum eſt,quanto leuior dolor ſit non habere quàm perdere, & intelligemus paupertatem eo minorem tormentorū, quo minorem damnorum eſſe materiam.Erras enim ſi putas animoſius detrimenta diuites ferre. Maximis minimiſq; corporibus par eſt dolor uulneris. Bion eleganter ait, Non minus moleſtum eſſe caluis quàm comatis pilos uelli. Idem ſcias licet de pauperibus locuples tibusq;,par illis eſſe tormentum. Vtriq; enim pecunia ſua adhæſit.nec ſine ſenſu auelli poteſt. Tolerabilius autem eſt,ut dixi,faciliusq; non acquirere,quàm amittere.Ideoq; lætiores uidebis quos nunquam fortuna reſpexit,quàm quos deſeruit. Vidit hoc Diogenes,uir ingentis animi,& effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Tu iſtud paupertatem,inopiam, egeſtatem uoca, & quod uoles ignominioſum ſecuritati nomen impone. Pu-

CAP. VIII

Universidad de Deusto
Biblioteca

tabo hunc non esse felicem, si quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum est, inter auaros, circumscriptores, latrones, plagiarios, unum esse, cui noceri nō possit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat, potest ipse dubitare & de deorum immortalium statu, an parum beate degant, quod illis non prædia, nec horti sint, nec alieno colono rura pretiosa, nec grande in foro fœnus. Non pudet, quisquis diuitijs adstupes? Respice agedum mundum. Nudos uidebis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an dijs immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu Demetrium Pompeianum uocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerus illi quotidie seruorum, uelut imperatori exercitus, referebatur, cui iamdudum diuitiæ esse debuerāt, duo uicarij & cella laxior. At Diogeni seruus unicus fugit, nec eum reducere cum monstraretur, tanti putauit. Turpe est, inquit, Manen sine Diogene posse uiuere, Diogenem sine Mane non posse. Viderit mihi dixisse, Age tuum negotiū fortuna, nihil apud Diogenem iam tui est. Fugit mihi seruus, immo liber abijt. Familia uestiarium petit uictumq; Tot uentres auidissimorum animalium tuendi sunt. Emenda uestis, & custodiendæ rapacissimæ manus, & flentium detestantiumq; ministerijs utendū. Quanto ille felicior, qui nihil ulli debet, nisi quod facillime negat sibi. Sed quoniam non est tantum roboris nobis, angustanda certe sunt patrimonia, ut minus ad iniurias fortunæ simus expositi. Habiliora sunt corpora pusilla, quæ in arma sua contrahi possunt, quàm quæ superfundūtur, & undique magnitudo sua uulneribus obiecit. Optimus pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit.

De uana gloria remouenda.

CAP. IX. PLacebit autē nobis mensura, si prius parsimonia placuerit, sine qua nec ullæ opes sufficiūt, nec ullæ non satis patent, præsertim cum in uicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in diuitias se, aduocata frugalitate, conuertere. Assuescamus à nobis remouere pompam, & usu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio sitim, libidoq; qua necesse est effluat. Discamus membris nostris inuitis cultum uictumq; non ad noua exempla componere, sed ut maiorū suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coërcere, gulam temperare, iracundiā lenire, paupertatē æquis oculis aspicere, frugalitatem colere, etiamsi nos pudebit desiderijs naturalibus parto parata remedia adhibere, spes effrenatas, & animum in futura eminentē uelut sub uinculis habere, id agere, ut diuitias à nobis potius quàm à fortuna petamus. Non potest, inquam, tanta uarietas & iniquitas casuum ita depelli, ut non multum procellarum irruat magna armamenta pandentibus: cogendæ in artum res sunt, ut tela in uanum cadant, Ideoq; exilia interdum calamitatesq; in remediū cessere, & leuioribus incommodis grauiora sanata sunt, ubi parum audit præcepta animus, nec curari mollius potest. Quid ni, durius enim consulitur, & si paupertas & ignominiosa rerum euersio adhibetur, malo malū opponitur. Assuescamus ergo cœnare posse sine populo, & seruis paucioribus seruiri, & uestes parare in quod inuentæ sunt, habitare contractius. Non in cursu tantum circiq; certamine, sed in spatijs uitæ interius flectendum est. Studiorū quoq; quæ liberalissima impensa est, tamdiu rationem habet, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus uix tota uita sua indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit, multoq; satius est paucis te autoribus tradere, quàm errare per multos. Quadraginta milia librorū Alexandriæ arserunt, pulcherrimū regiæ opulentiæ monimentum, alius laudauerit, sicut Liuius, qui elegantiæ regum curiæq; egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria: immo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculi comparauerant: sicut plerisq; ignaris etiam seruilium literarum, libri non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt. Paretur itaq; librorum quantum satis sit, nihil in apparatum. Honestius, inquis, in hos impensas quàm in Corinthia pictasq; tabulas effuderim. Vitiosum est ubiq; quod nimium est. Quid habes cur minus ignoscas nomen marmore atque ebore captanti, quàm opera conquirenti, aut ignotorum autorum

autorum, aut improbatorum, & inter tot milia librorum oscitanti, cui uoluminū suorum frontes maxime placent, titulique? Apud desidiosissimos ergo uidebis quicquid oratorum historiarumq; est, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque, ut necessarium domus ornamentum expolitur. Ignoscerem plane, si è studiorum nimia cupidine oriretur. Nunc ista exquisita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum comparantur.

De aduersitate ferenda.

AT in aliquod genus uitæ difficile incidisti, & tibi ignorāti uel publica fortuna, uel priuata laqueum impegit, quem nec soluere possis, nec abrumpere. Cogita compeditos primo ægre ferre onera, & impedimenta crurium, deinde tibi non indignari illa, sed pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, consuetudo facile. Inuenies in quolibet genere uitæ oblectamenta, & remissiones, & uoluptatem, si uolueris malam putare uitam potius quàm inuidiosam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quàm cum sciret quibus erumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudine inuenit, cito in familiaritatem grauissima abducens. Nemo duraret, si rerum aduersarum eandem uim assiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna copulati sumus. Aliorum aurea cathena est, aliorum laxa, aliorum arcta & sordida. Sed quid refert? Eadem custodia uniuersos circumdedit, alligatiq; sunt etiā qui alligauerunt. Nisi ut forte leuiorem in sinistra cathenam putas. Alium honores, alium opes uinciunt. Quosdam nobilitas, quosdam humilitas premit, quibusdam alienа supra caput imperia sunt, quibusdam sua, quosdam exilia uno loco tenent, quosdā sacerdotia. Omnis uita seruitutum est. Assuescendum itaque conditioni suæ, & quam minimum de illa querendum, & quicquid habet circa se commodi, apprehendēdum est. Nihil tam acerbum est, in quo non æquus animus solatium inueniat. Exiguæ sepe areæ in multos usus describentis arte patuere, et quamuis angustum pedem dispositio fecit habitaculum. Adhibe rationem difficultatibus, possunt & dura molliri, & angusta laxari, & grauia frite ferentes minus premere. Non sunt præterea cupiditates in lōginquum mittendæ, sed in uicinum illis egredi permittamus, quoniam includi extra non patiuntur. Relictis his quæ non possunt fieri, aut difficulter possunt, prope posita, spei nostræ alludentia sequamur. Sed sciamus omnia æque leuia esse, extrinsecus diuersas facies habentia, introrsus pariter uana. Nec inuideamus altius stātibus. Quæ excelsa uidebantur, prærupta sunt. Illi rursus quos sors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt, superbiam detrahendo rebus per se superbis, & fortunā suam quammaxime potuerunt in planum deferendo. Multi quidem sunt, quibus necessario hærendum sit in fastidio suo, ex quo non possunt, nisi cadendo descendere, Sed hoc ipsum testentur maximum onus suum esse, quod alijs graues esse cogantur, nec subleuatos se, sed suffixos, iustitia, mansuetudine, humana lege, & benigna manu præparent multa ad secundos casus præsidia, quorum spe securius pendeant. Nihil tam æque hos ab his animi fluctibus uendicauerit, quàm semper aliquem incrementis terminum figere, nec fortunæ arbitrium desinendi dare, sed seipsos quidem ultro citra extrema hortentur consistere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, & finitæ non in immensum incertumq; producent.

CAP. X

al. habitabilē
al. scite

Ad imperitos & mediocres, & male sanos hic meus sermo pertinet, non ad sapientem. Huic non timide, nec pedetentim ambulandum est. Tanta enim fiducia sui est, ut obuiam fortunæ ire non dubitet, nec unquam loco ulli cessurus sit, nec habet ubi illam timeat, quia non mancipia tātum possessionesq; & dignitatem, sed corpus quoq; suum & oculos, & quicquid est chariorem uitam facturum, secq; ipsum interprecaria numerat, uiuitq; ut commodatus sibi, & reposcentibus sine tristitia redditurus. Nec ideo est uilis sibi, quia scit se suum nō esse, sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspecte, quàm religiosus homo sanctusq; solet intueri fidei commissa. Quandocunque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna, sed dicet, gratias ago pro eo

CAP. XI

imperfectos

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod possedi,habuiq̃.Magna quidem res tuas mercede colui,sed quia imperas,illas do,cedo gratus libensq̃.Siquid habere me tu uolueris, etiã nunc seruabo,si aliud placet,ego uero faciam.Signatumq̃ argentum,domum,familiamq̃ meã reddo,restituo. Appellauerit natura,quæ prior uobis credidit,& huic dicemus,Recipe animo meliore quàm dedisti,nõ tergiuersor nec refugio,paratum habes à uolente,quod nõ sentiente dedisti,Aufer.Reuerti unde ueneris,quid graue est?Male uiuet, quisquis nesciet bene mori.Huic itaq̃ primum rei pretium detrahendum est, & spiritus inter seruitia numerandus.Gladiatores(ait Cicero)inuisos habemus,si omni modo uitam imperare cupiunt, fauemus si contemptum eius præ se ferunt.Idem euenire nobis scias. Sæpe enim causa moriendi est timide mori,fortuna illa quæ ludos sibi facit,Quo,inquit,te reseruem malum & trepidũ animal?eo magis conuulneraberis & confodieris, quia nescis præbere iugulum. Viues diutius,& morieris expeditius,qui ferrum nõ subducta ceruice,nec manibus oppositis,sed animose recipis.Qui mortẽ timebit,nihil unq̃m pro homine uiuo faciet. At qui scit hoc sibi cum conciperetur,statim cõdictum,uiuere ad formulam,& simul illud quoq̃ eodem animi robore præstabit,ne quid ex his quæ eueniũt subitum sit.Quicquid enim fieri potest,quasi futurum prospiciendo, malorũ omnium impetus molliet,qui ad præparatos expectantesq̃ nihil afferũt noui,securis & beata tantum spectantibus graues eueniũt.Morbus & captiuitas,ruina,ignis,nihil horum repẽtinum est.Sciebam in quàm tumultuosum me contubernium naturæ dedisset.Totiens in uicinia mea conclamatum est, toties prope limen immaturas exequias fax cereusq̃ pressit.Sæpe altius ruẽtis ædificij fragor sonuit.Multos ex his,quorum forum,curia,fermo,metum cõtraxerat,nox abstulit, & uinctas ad sodalitium manus copulatas intercidit.Miror aliquãdo ad me pericula accessisse,quæ circa me semper errauerunt?Magna pars hominum est,quæ nauigatura de tempestate nõ cogitat. Nunquam me in bona re,mali pudebit autoris. Publius tragicis comicisq̃ uehementior ingenijs,quotiens mimicas ineptias,& uerba ad summam caueam spectantia reliquit,inter multa alia cothurno non tantum siparijs fortiora,& hoc ait. Cuiuis potest accidere quod cuiquã potest. Hoc siquis in medullas demiserit,& omnia aliena mala quorum ingens quotidie copia est,sic aspexerit,tanquam illis liberũ & ad se iter sit, multo ante se armabit,quàm petatur.Sero animus ad periculorum patientiã post pericula instruitur. Non putaui hoc futurum,nunquam hoc euenturum credidissem. Quare autem non? Quæ sunt diuitiæ quas non egestas,& fames,& mendicitas à tergo sequatur? Quæ dignitas,cuius non prætextam & augurale,& lora†patricia,& fordes comitentur,& exportatio,notæ & mille maculæ, & extrema contemptio?Quod regnum est,cui non parata sit ruina,& proculcatio,& dominus,& carnifex?Nec magnis ista interuallis diuisa,sed horæ momẽtum interest inter solum,et aulam ingenuã. Scito ergo omnem conditionem uersabilem esse,& quicquid in ullum incurrit,posse in te quoque incurrere.Locuples es,nũquid ditior Pompeio?cui cum Granius,uetus cognatus,hospes nouus,aperuisset Cæsaris domũ ut suam clauderet, defuit panis & aqua:cum tot flumina possideret in suo orientia,& in suo cadentia,mendicauit stillicidia,fame ac siti perijt,in palatio cognata,dum illi hæres publicum funus esurienti locat.Honoribus summis functus es. Nunquid aut tam magnis,aut tam insperatis,aut tam uniuersis,quàm Seianus?quo die illum senatus deduxerat,populus in frustra diuisit:in quem quicquid congeri poterat,dij hominesq̃ contulerant,ex eo nihil superfuit,quod carnifex traheret.Rex es, non ad Crœsum te mittam,qui in rogum suum descendit iussus,& extingui uidit,factus non regno tantum, sed etiam morti suæ superstes:non ad Iugurtham,quem populus Romanus intra annum quàm timuerat,spectauit.Ptolemæum Aphricæ regẽ,Armeniæ Mithridatem,inter Caianas custodias uidimus. Alter in exilium missus est, Alter ut meliore fide†mitteretur optabat.In tanta rerum sursum ac deorsum euntium uersatione,si non quicquid fieri potest,pro futuro habes,das in te uires rebus aduersis,quas infregit,quisquis prior uidit. Proximum ab his erit,ne aut in superuacuis,aut ex superuacuo laboremus:id est,ne aut quę non possumus consequi,concupiscamus:aut adepti, cupiditatum uanitatem nostrarum ferro posi-

& primitia

al uteretur

post multũ pudorẽ intelligamus.Id est, ne aut labor irritus sine effectu sit,aut effectus labore indignꝰ. Ferè eñ ex his tristitia sequitur,si aut nõ successit,aut successus pudet.

De uagationibus contra propositum.

CAP. XII

Circumcidenda est concursatio,qualis est magnæ parti hominum,domos & theatra,& fora pererrantium. Alienis se negotijs offerunt,semper aliquid agentibus similes.Horum etsi aliquem exeuntem de domo interrogaueris,quo tu:quid cogitas? Respondebit tibi,Non mehercule scio,sed aliquos uidebo,aliquid agam.Sine proposito uagãtur quærentes negotia,nec quæ destinauerunt agũt,sed in quæ incurrerunt. Inconsultus illis uanusq̃ cursus est,qualis formicis per arbusta repentibus, quæ in sũmum cacumen,deinde in imum inanes aguntur.His plericq̃ similem uitam agũt,quorum non immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quasi ad incendiũ currentium misereberis,usq̃ eo impellunt obuios,& se aliosq̃ præcipitant.Cum interim concurrerint,aut salutaturi aliquem nõ resalutaturum,aut funus ignoti hominis prosequuturi,aut iudicium sæpe litigantis,aut ad spõsalia sæpe nubẽtis,& lecticam assectati,quibusdam locis & ipsi tulerint,deinde domum cum superuacua redeuntes lassitudine,iurant nescisse seipsos,quare exierint, ubi fuerint,postero die erraturi per eadem illa uestigia.Omnis itaq̃ labor aliquò referatur, aliquò respiciat.Non industria inquietos,sed insanos falsæ rerum imagines agitant. Nam ne illi quidem sine aliqua spe mouentur,proritat illos alicuius rei species,cuius uanitatem capta mens non coarguit.Eodem modo uuumquemq̃ ex his qui ad augendum turbam exeunt, inanes & leues etiam causæ per urbem circumducunt,nihilq̃ habentem in quo laboret lux orta expellit:& cum multorum frustra liminibus illisus nomenclator persalutauit,à multis exclusus,neminem ex omnibus difficilius domi quàm se conuenit.Ex hoc malo dependet illud †temerarium uitium, auscultatio,& publicorum secretorumq̃ inquisitio, & multarum rerum scientia,quæ nec tuto narrantur,nec tuto audiuntur. Hoc secutũ puto Democritum ita cœpisse,Qui tranquille uolet uiuere,nec priuatim agat multa, nec publice ad superuacua se ferat.Nam si necessaria sunt,& priuatim & publice non tantum multa,sed innumerabilia agenda sunt. Vbi uero nullum officium solẽne nostrum non utiq̃ promiseris.

al. deterrimũ

De uarietate fortunæ.

CA. XIII

Nam qui multa agit,sæpe fortunæ potestatem sui facit,quam tutissimum est raro experiri, cæterum semper de illa cogitare, & sibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo,nisi siquid inciderit,& prætor fiam,nisi siquid obstiterit,& negotiatio mihi respondebit,nisi siquid interuenerit. Hoc est, quare sapienti nihil contra opinionẽ dicamus accidere,Nõ illum casibus hominum excepimus,sed erroribus. Nec illi omnia ut uoluit cedunt,sed ut cogitauit. In primis autem cogitauit aliquid posse proposito suis resistere. Necesse est autem leuius ad animum peruenire destitutæ cupiditatis dolorem,cui successum non utiq̃ promiseris.

De minatione mortis.

CAP. XIIII

Faciles etiam nos facere debemus,ne nimis destinatis rebus indulgeamus,trãseamus in ea,in quæ nos casus deduxerit,nec mutationes aut cõsilij aut status pertimescamus,dummodo nos leuitas inimicissimum quieti uitium non excipiat.Nam & pertinacia necesse est anxia & misera sit,cui fortuna sæpe aliquid extorquet,& leuitas multo grauior,nusquam se continẽs. Vtrumq̃ infestum est tranquillitati,& nihil magis posse,& nihil pati, Vtiq̃ animus ab omnibus externis in se reuocãdus est,sibi cõfidat,se gaudeat,sua suspiciat,recedat quantũ potest ab alienis, & se sibi applicet,damna nõ sentiat,etiam aduersa benigne interpretetur.Nuntiato naufragio,Zeno noster eum omnia sua audiret submersa,Iubet,inquit,me fortuna expeditius philosophari.

Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mortem,& quidem insepultam.Habes,inquit,cur tibi placeas,hemina sanguinis in tua potestate est:nam quod ad sepulturam pertinet,ô te ineptum,si putas interesse,supra terram an infra putrescam. Canius Iulius uir in primis magnus,cuius admirationi ne hoc quidem obstat,quod nostro sæculo natus est,cum Caio diu altercatus,postquam abeũti,falleris,ille dixit, Ne forte

inepta

Universidad de Deusto
Biblioteca

inepta spe tibi blãdiaris, duci te iussi, Gratias, inquit, ago optime princeps. Quid sense-
rit dubito. Multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus esse uoluit, & oſtendere quan
ta crudelitas esset, in qua mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam de-
mentiam? Agebant enim gratias, & quorum liberi occisi, & quorũ bona ablata erãt.
An tanquam libertatem libenter accepit? Quicquid est, magno animo respondit. Di-
cit aliquis, Potuit post hæc iubere illum Caius uiuere. Non timuit hoc Canius. Nota
erat Caij in talibus imperijs fides. Credís ne illum decem medios usque ad supplicij
dies sine ulla solicitudine exegisse? Verisimile non est, quæ uir ille dixerit, quæ fecerit,
quàm in tranquillo fuerit. Ludebat laterunculis, cum centurio agmen periturum tra-
hens, & illum quoque citari iuberet. Vocatus numerauit calculos, & sodali suo uide,
inquit, ne post mortem meam mentiaris te uicisse. Tum annuens centurioni, testis, in
al. talia quit, eris, uno me antecedere, Lusisse tu Caniũ illa† tabula putas? illusit. Tristes erant a-
mici talem amissuri uirum. Quid mœsti, inquit, estis uos? Quæritis an immortales ani
al. more suo mæ sint. Ego iam sciam, nec desinam in ipso ueritatem fine scrutari, & ex† morte sua quæ-
stionem habere. Prosequebatur illum philosophus suus, iam nõ procul erat tumulus,
in quo Cæsari deo nostro fiebat quotidianum sacrum, inquit, Quid Cani nunc cogi-
tas? aut quæ tibi mens est? Obserua re, inquit Canius, proposui illo uelocissimo mõ-
to, an sensurus sit animus exire se, promiliti; siquid explorasset circumiturum amicos,
& indicaturum quis esset animarũ status. Ecce in media tempestate tranquillitas, Ec-
ce animus æternitate dignus, qui fatum suum in argumentum ueri uocat, qui in ulti-
mo illo gradu positus, exeuntem animam percunctatur, nec usque ad mortem, sed eti
am aliquid in ipsa morte discit. Nemo diutius philosophatus, sed non raptim relinque-
tur magnus uir, & cum cura dicendus. Dabimus te in omnem memoriam clarissimũ
caput, Caianæ cladis magna portio.

CAP. XV Sed nihil prodest priuatę tristitiæ causas abiecisse. Occupat enim nonnunquam
odium generis humani, & circumcurrit tot scelerum felicium turba, cum cogitaueris,
al. simplicitas quàm sit rara† integritas, quàm ignota innocentia, ut uix unquã est, nisi cum expedit si
des, sed libidinis lucra damnaq; pariter inuisa, & ambitio usq; eo iam se suis non cont
nens terminis, ut per turpitudinem splendeat. Agitur animus in noctẽ, & uelut euer-
sis uirtutibus quas non sperare licet, non habere prodest, tenebræ oboriuntur. In hoc
itaq; flectendi sumus, ut omnia uulgi uitia non inuisa nobis, sed ridicula uideantur, &
Democritum potius imitemur quàm Heraclitum. Hic enim quoties in publicum pro-
cesserat, flebat, ille ridebat. Huic omnia quæ agimus miseriæ, illi ineptiæ uidebantur.
Eleuanda ego omnia, & facili animo ferenda. Humanius est deridere uitam, quàm de-
plorare. Adijce, quod de humano quoq; genere melius meretur qui ridet illud, quam
qui luget. Ille & spei bonæ aliquid relinquit, hic autem stulte deflet, quæ corrigi posse
desperat: & uniuersa contẽplatus, maioris animi est, qui risum non tenet, quàm qui la-
chrymas, quando leuissimũ affectum animi mouet, et nihil magnũ, nihil seuerũ, ne ferã
um quidẽ ex tanto apparatu putat. Singula propter quæ læti ac tristes sumus sibi quis-
que proponat, & sciat uerum esse, quod Biõ dixit, Omnia hominũ negotia similia nu-
ptijs esse, nec uitam illorum magis sanctam aut seueram esse, quàm conceptus inchoa-
tos. Sed satius est publicos mores & humana uitia placide accipere, nec in risũ, nec in
lachrymas excidere. Nam alienis malis torqueri æterna miseria est. Alienis delectari
malis, uoluptas inhumana. Sicut illa inutilis humanitas flere, quia aliquis filium suũ
efferat, & frontem suam fingere. In tuis quoq; malis id agere te oportet, ut dolori tan-
tum des, quantum possit, non quantum consuetudo. Plericq; enim lachrymas fundunt
ut ostendant, & toties siccos oculos habent, quoties spectator defuit, turpe iudicantes
non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc se malum fixit, ex aliena opinione pẽ
dere, ut in simulatione etiam simplicissima dolor eueniat. Sequitur pars quæ solet nõ
immerito contristari, & in solicitudinem deduci, ubi bonorũ exitus mali sunt, ubi So-
crates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio uiuere, Pẽpeius & Cicero cliẽtibus
suis præbere ceruicem, Cato ille uirtutũ uiua imago incumbens gladio, simul de se ac
al. satis facit de Repub, palàm† facere. Necesse est queri tam iniqua præmia fortunã persoluere. Et
quid

quid sibi quisq; nunc speret, cũ uideat pessima optimos pati? Quid ergo est? Vide quo
modo quisq; illorum tulerit, & si fortes fuerunt, ipsorum animos desidera, si muliebri-
ter & ignaue periere, nihil perijt. Aut digni sunt, quorum desiderio uirtus tibi placeat,
aut indigni, quorum desideretur ignauia. Quid enim est turpius, q; si maximi uiri ti-
midos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus, Tã
to fortior, tanto felicior, hominis effugisti casus, liuorem, morbum, existi ex custodia,
non tu dignus mala fortuna. Dijs uisus es indignus in quem iam aliquid fortuna pos-
set. Subducentibus uero se, & in ipsa morte ad uitam respectantibus, manus inijciẽdæ
sunt. Neminẽ flebo lætum, neminem flentẽ. Ille lachrymas meas ipse absterserit, hic suis
lachrymis efficit, ne ullis dignus sit. Ego herculem fleam, quod uiuus uritur, aut Re-
gulũ, quod tot clauis configitur, aut Catonẽ, quod uulnera sua fortiter tulerit? Omnes
isti leui temporis impensa inuenerunt, quomodo æterni fierent, ad immortalitatẽ mo
riendo uenerunt. Est & illa solicitudinum non mediocris materia, si te anxie cõponas,
nec ullis simpliciter ostendas, qualis multorũ uita est ficta, & ostentationi parata. Tor
quet enim assidua obseruatio sui, & deprehendi aliter quàm solet metuit. Nec unquã
cura soluimur, ubi toties nos æstimari putamus, quoties aspici. Nam et multa incidũt,
quæ inuitos denudent, & ut bene cedat tanta sui diligentia, nõ tamen iucũda uita, aut
secura est, semper sub persona uiuentium. At illa quãtum haberet uoluptatis syncera,
& per se ornata simplicitas, nihil† obdens moribus suis. Subit tamen & hæc uita contẽ al. obtendens
ptus periculum, si omnia omnibus patent. Sunt enim qui fastidiant quicquid propius
adierunt. Sed nec uirtuti periculum est, ne admota oculis reuilescat, & satius est simpli
citate contemni, quàm perpetua simulatione torqueri. Modum tamen rei adhibea-
mus, multum interest, an simpliciter uiuas, an negligenter. Multum in se recedẽdum
est. Cõuersatio enim dissimiliũ, & bene cõposita disturbat, & renouat affectus, & quic
quid imbecillum in animo nec perduratũ est, exulcerat. Miscenda tamen ista, & alter-
nanda sunt, solitudo & frequẽtia. Illa nobis faciet hominum desiderium, hæc nostri, &
erit altera alterius remedium. Odiũ turbæ sanabit solitudo, tedium solitudinis turba.
Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens est, sed ad iocos reuocanda. Cum
pueris Socrates ludere non erubescebat, et Cato uino laxabat animũ curis publicis fa
tigatum, & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros, non molli-
ter se infringens, ut nunc mos est, etiam incessu ipso ultra muliebrem mollicẽ fluenti-
bus, sed ut illi antiqui uiri solebant inter lusum ac festa tempora uirilem in modũ tripu
diare, non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remis
sio animis, meliores acrioresq; requieti surgẽt. Vt fertilibus agris non est imperandũ,
cito enim exhauriet illos nũquam intermissa fœcunditas: ita animorum impetus assi-
duus labor frangit. Vires recipient paulum resoluti & remissi. Nascitur ex assiduitate
laborum, animorum hebetatio quædam & languor. Nec ad tanta hominũ cupiditas
tenderet, nisi naturalem quãdam uoluptatem haberet lusus iocusq;, quorum frequẽs
usus omne animis pondus, omnemq; uim eripiet, Nam & somnus refectioni necessa-
rius est. Hunc tamen si per diem noctemq; continues, mors erit. Multũ interest, remit-
tas aliquid an soluas. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem ho
mines publice cogerentur, tanquam necessarium laboribus interponentes tempera-
mentum. Et magni, ut dixi, uiri quidam sibi mẽstruas certis diebus ferias dabant, qui-
dam nullum non diem inter otium & curas diuidebant. Qualem Pollionem Asinii
oratorem magnum meminimus, quem nulla† hora ultra decimam retinuit. Ne epistolas forte, cura
quidem post eam horam legebat, ne quid nouæ curæ nasceretur, sed totius diei las
situdinem duabus illis horis ponebat. Quidã medio die† interuixerunt, & in posmeri al. interiuna
dianas horas aliquid leuioris operæ distulerunt. Maiores quoque nostri nouam rela xerunt
tionem post horam decimam in senatu fieri uetabant. Miles uigilias diuidit, & nox
immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgẽdum est animo, dandumq; subinde
otium, quod alimenti ac uirium loco sit, & in ambulationibus apertis uagandum, ut
cœlo libero & multo spiritu augeat attollatq; se animus. Aliquando uectatio itẽq; que,
& mutata regio uigorem dabunt, conuictusque & liberalior potio: nonnunquam
& usq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

& usq; ad ebrietatem ueniendum, nō ut mergat nos, sed ut deprimat curas. Trudit enim curas, & ab imo animum mouet, & ut morbis quibusdam ita tristitię medetur. Liberq; non ob licentiam linguae dictus est inuentor uini, sed quia liberat seruitio curarum animum & asserit, uegetioremq;, & audaciorē in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita uini salubris moderatio est, & Solonem, Arcesilaumq; indulsisse uino credunt. Catoni ebrietas obiecta est, at facilius efficiet, quisquis obiecerit, crimen honestum, quàm turpem Catonem. Sed nec sæpe faciendum est, ne animus malam consuetudinem ducat, et aliquando tamen in exultationē libertatemq; extrahendus, tristisq; sobrietas remouenda paulisper. Nam siue Græco poetæ credimus, aliquando & insanire iucundum est, siue Platoni, frustra poēticas fores compos sui pepulit, siue Aristoteli, nullum magnum ingeniū sine mixtura dementiæ fuit. Non potest grande aliquid & supra cæteros loqui, nisi mota mens. Cum uulgaria & solita cōtempsit, instinctuq; sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius, ore mortali. Nō potest sublime quicquam & in arduo positum contingere, quamdiu apud se est. Decidat oportet à solito, & efferatur, & mordeat frenos, & rectorē capiat suum, eoq; feratur, quo per se timuisset ascendere.

al. accedere

Habes Serene charissime quæ possint tranquillitatem tueri, quæ restituere, quæ subrepentibus uitijs resistant. Illud tamen scito nihil horum satis esse ualidum, remedium illam seruantibus, nisi intenta & assidua cura circumeat animum labentem.

Libri primi de tranquillitate, finis.

IN LIBRVM DE TRANQVILLITATE VITAE

Cap. i. De luxuria perditorum diligentius quam iam intra latus &c. De luxuria perditorū aliquis annotarat in margine. Id imperitus aliquis coniecit in contextum. Hoc admoneo, ne quis reponat, ueluti incuria prætermissa.

Ibidē pro pædagogi Rodolphus mauult pædagij. Et mox pro, q̄i intra latus, legit, q̄ intra priuatū. Et ore tātū modo. Rodolphi liber habebat eadē. Ipse reposuerat, & ore tātū nō mecum.

Cap. i. q̄ quid sit iustitia &c. desunt duo uerba, qui docet, aut similia.

Non enim debet seruare se, nec obruere, ut opinor. Rodolphi codex pro nec, habebat uel. Id ille uertit in uelo, & ex, seruare, fecit seruantem. Forte sic erat legendum, Non enim debet celare se, nec obruere.

Cap. ii. Inter solum & aulam ingenuam. Lectio uidetur tolerabilis. Significat enim ædes magnificas solo æquatas. Rodolphus tamen ita mutarat, diuinationem, ut opinor sequutus, inter solum & aliena genua.

Cap. ss. Viginti legionum sanguinem fratri parare. sic prior editio. Legēdum censeo, uiginti legionum sanguine fratri parentare.

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM LIBER SECVNDVS

CAP. I

Antum inter Stoicos Serene & cæteros sapientiam professos interesse, quātum inter fœminas & mares, non immerito dixerim, cum utraq; turba ad uitæ societatem tantundem conferat, sed altera pars ad obsequendum, altera imperio nata sit. Cæteri sapientes & molliter & blāde, ut ferè domestici & familiares medētur, gris corporibus, non qua optimum & celerrimum est medētur, sed qua licet. Stoici uirilem ingressi uiam, non ut amœna ineūti bus uideatur curæ habēt, sed ut quamprimum nos eripiāt, & in illum editum uerticem educant, qui adeo extra omnem teli iactū surrexit, ut supra fortunam emineat. Et ardua per quæ uocamur, & confragosa sunt. Quid enim plano additur excelsum? Sed ne tam abrupta quidē sunt quàm quidam putant. Prima tamē parata saxa rupesq; habet & inuīj speciem, sicut pleraq; ex longinquo speculantibus abscisa & connexa uideri solent, cum aciem longinquitas fallat. Demum propius adeūtibus eadem illa quæ in unum congesserat error oculorum, paulatim adaperiuntur, ut illis quæ

quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit lene fastigium. Nuper cum incidisset mentio Catonis, indigne ferebas (sicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem ætas sua parum intellexisset, supra Pompeios & Cæsares surgentem, infra Vatinios posuisset: & tibi indignum uidebatur, quod illi dissuasuro legem, toga in foro esset erepta, quodq; à rostris usque ad arcum Fabianum per seditiosæ factionis manus tractus, uoces improbas, & sputa, et omnes alias insanę multitudinis cōtumelias pertulisset. Tūc ego respōdi, habere te quod Reipub. nomine moueareris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius ac pessimus quisq; uenundabat, & tacita cupiditate corrupti nō intelligebāt sed dū uendunt, et uenire. Pro ipso quidem Catone securum te esse iussi. Nullū enim CAP. II sapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam posse. Catonē autem certius exēplar sapiētis uiri nobis deos immortales dedisse, quàm Vlyssem & Herculē prioribus seculis. Hos enim Stoici nostri sapientes pronuntiauerunt, inuictos laboribus, & contemptores uoluptatis, & uictores omnium terrarum. Cato cum feris manus non contulit, quas consectari uenatoris agrestisq; est, nec monstra igne ac ferro persecutus est, nec in ea tempora incidit, quibus credi posset cœlū unius humeris inniti, excussa jam antiqua credulitate, et seculo ad summam perducto solertiam. Cum ambitu cōgressus multiformi malo, & cum potentiæ immensa cupiditate, quam totus orbis in tres diuisus partes satiare non poterat, aduersus uitia ciuitatis degenerantis, & pessum sua mole sidentis stetit solus, & cadentem Rempub. quantū modo una retrahi manu poterat retinuit, donec uel abreptus uel abstractus, comitem se diu sustentatæ ruinæ dedit, simulq; extincta sunt quę nefas erat diuidi. Neq; enim Cato post libertatem uixit, nec libertas post Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuisse à populo, quod aut prætura illi detraxit aut togam, & sacrum illud caput purgamentis oris aspersit? Tutus est sapiens, nec ulla affici aut iniuria aut contumelia potest. Videor mihi intueri animum tuum inclusum & efferuescentem, paratum acclamare, Hæc sunt quæ autoritatē præ CA. III ceptis uestris detrahant. Magna promittis, & quæ ne optari quidē, nedum credi possint. Deinde ingentia locuti, cum pauperē negastis esse sapientem, non negatis solere illi, & seruum, & uestem, & tectum, et cibum deesse. Cum sapientem negastis insanire, non negatis & alienari, & parum sana uerba emittere, & quicquid uis morbi cogit audere. Cum sapientem negastis seruum esse, ijdem nō inficiamini & uenum iturum, & imperata facturum, & domino suo seruilia præstiturum ministeria. Ita sublato alte supercilio in eadem quæ cæteri descenditis, mutatis rerū nominibus. Tale itaq; aliquid & in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atq; magnum est, nec iniuriā, nec contumeliam accepturum esse sapientem. Multum autem interest, utrū sapientem ex tra indignationem, an extra iniuriam ponas. Nam si dicis illū æquo animo laturum, nullū habet priuilegium. Contigit illi res uulgaris, & quæ discitur ipsa iniuriarū assiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id est, neminem illi tentaturum face re, omnibus relictis negotijs Stoicus fio. Ego uero sapientem non imaginario honore uerborum exornare cōstitui, sed eo loco ponere quo nulla permittatur iniuria. Quid ergo? nemo erit qui lacessat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam sacrum est quod sacrilegium non inueniat. Sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si existūt, qui magnitudinem multum ultra se positam nō icturi petant. Inuulnerabile est, nō quod nō feritur, sed quod non lædi tur. Ex hac tibi nota sapientem exhibebo. Nunquid dubiū est, quin certius robur sit, quod nō uincitur, quàm quod nō lacessitur, cum dubiæ sint uires inexpertæ, at merito certissima firmitas habeatur, quæ omnes incursus respuit? Sic ut sapientem melioris scito naturæ, si nullius illi iniuria nocet, quàm si nulla sit. Et illum sortem uirum dicam, quem bella non subigunt, nec admota uis hostilis exterret, non cui pingue otium est inter desides populos. Huiusmodi igitur sapientem nulli esse iniuriæ obnoxium. Itaque non refert quàm multa in illum conjciantur tela, cum sit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duricia est, nec secari adamas, aut cædi uel teri potest, sed currentia ultro retundit: quemadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flamma circumfusa, rigorē suum habitumq; conseruāt; quemadmodum profecti in altum scopuli mare frangūt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec ipsi ulla sæuitiæ uestigia tot uerberati procellis ostentant: ita sapientis animus so-
CAP. IIII lidus est, & id roboris collegit, ut tam tutus sit ab iniuria, quàm illa quæ retuli. Quid igitur, nõ erit aliquis qui sapienti facere tentet iniuriam? Tentabit, sed nõ peruenturã ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus est, quàm ut ulla uis noxia, usq; ad illum uires suas perferat. Cum potentes imperio editi, & consensu seruientium ualidi, nocere ei tentent, tam citra sapientem omnes eorum impetus deficiẽt, quàm quæ neruo tormentisue in altum exprimuntur, cum extra uisum exilierũt, citra cœlum tamen flectuntur. Quid tu putas, cum stolidus ille rex multitudine telorũ diẽ obscurasset, ullam sagittam in solã incidisse? Aut dimissis in profundum cathenis Neptunum potuisse contingi? Vt cœlestia humanas manus effugiunt, & ab his qui tẽpla diruunt, aut simulachra conflant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in sapiẽtem proterue, petulãter, superbe, frustra tentatur. At satius erat nemínem esse qui facere uelet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiã. At non fieri, eorum interest qui facturi sunt, non eius qui pati, ne si fiat quidem potest. Immo nescio, an magis uires sapientia ostendat tranquillitatis inter lacessẽtia, Sicut maximum argumentũ est, Imperatoris armis uirisq; pollentis, tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus si tibi uidetur Serene, iniuriam à contumelia. Prior illa natura grauior est: hæc leuior, tamen delicatis grauis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est tamẽ animorum dissolutio & uanitas, ut quidam nihil acerbius putent, Sic inuenies seruum, qui flagellis cp̃ colaphis cædi malit, & qui mortẽ ac uerbera tolerabiliora credat, quàm cõtumeliosa uerba. Ad tantas ineptias peruentum est, ut non dolore tantum, sed doloris opinione uexemur, more puerorum, quibus metus incutit umbra, & personarum deformitas, & deprauata facies, lachrymas uero euocãt nomina parum grata auribus, & digitorũ motus, & alia quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propositum hoc habet, aliquem malo afficere. Mala autem sapiẽtia non relinquit locum. Vnũ malum enim illi est turpitudo, quæ intrare eò ubi iam uirtus honestumq; est, nõ potest.

CAP. V Iniuria ergo ad sapientem non peruenit. Nam si iniuria alicuius mali patiẽtia est, sapiens autem nullius mali est patiens, nulla ad sapientẽ iniuria pertinet. Omnis iniuria diminutio eius est, in quem incurrit. Nec potest aliquis iniuriam accipere sine aliquo detrimento, uel dignitatis, uel corporis, uel rerum extra nos positarum. Sapiẽs autẽ nihil perdere potest, omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua in solidũ habet, contentus uirtute, quæ fortuitis nõ indiget. Ideoq; nec augeri, nec minui potest. Nam in summum producta, incrementi non habent locum. Nihil erit fortuna, nisi quod dedit, uirtutem autem non dat, ideo nec detrahit. Libera est, inuiolabilis, immota. Sic cõtra casus indurat, ut nec inclinari quidem, nedum uinci possit. Aduersus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex uultu mutat, siue illi dura, siue secunda ostentantur. Itaq; nihil perdet, quod perire sensurus sit. Vnius enim in possessione uirtutis est, ex qua depelli nunquã potest, Cæteris precario utitur. Quis autẽ factura mouetur alienis? Quod si iniuria nihil lædere potest ex his quæ propria sapiẽtis sunt, quia uirtute tuta sunt, iniuria sapienti non potest fieri. Megaram Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcites fuit, ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, Nunquid perdidisses, Nihil, inquit, Omnia namq; mea mecum sunt. Atqui & patrimonium eius in prædã cesserat, & filias rapuerat hostis, & patriam uiolauerat. Ille illi uictoriam excussit, & se urbe capta, non uictum tantum, sed indemnem esse testatus est. Habebat ergo secum uera bona, in quæ non est manus iniectio. At ea quæ dissipata & direpta ferebantur, non iudicabat sua, sed aduentitia, & nutum fortunæ sequentia, ideo non ut propria dilexerat. Omnium enim extrinseeus affluentium lubrica & incerta possessio est. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut uicinus potens, aut dives aliquis, regnum orbẽ senectutis exercens, facere iniuriam possit, cui bellum & hostis ille egregiam artem quassandarum urbium professus, eripere nihil possit. Inter nutantes ubique gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammas & sanguinem stragemq; impulsæ ciuitatis, inter fragorem templorum super deos suos cadentium, uni hominí pax fuit. Non est itaque quod audax iudices promissum, cuius tibi si parum fidei ha-

beo, spõsorem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in homine, aut tantam animi magnitudinem cadere, sed si prodit in medium qui dicat, Non est quod dubites, an CAP. VI tollere se homo natus supra humana possit, an dolores, damna, ulcerationes, uulnera, magnos motus rerum circa se frementium securus aspiciat, & dura placide ferat, & secũda moderate, nec illis cedẽs, nec his fretus, unus idemq; inter diuersa sit, nec quicq; suum, nisi se putet esse, ea quoq; parte qua melior est: tãdem assum hoc uobis probatu rus, sub isto tot ciuitatũ euersore, munimẽta incursu arietis labefieri, & turrium altitudinem cuniculis ac latentibus fossis repente residere, & æquaturum editissimas arces aggerem crescere, at nulla machinamenta posse reperiri, quæ bene fundatum animũ agitent. Eripimus erumnis domos, & incendijs undiq; relucẽtibus, per flammas, per *for. eripui me* sanguinẽ fugi. Filias meas qui casus habeat, an peior publico, nescio. Solus, & senior, *nudum domo.* & hostilia circa me omnia uidens, tamen integrum incolumemq; esse censum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Nõ est quod me uictum, uictorem te credas. Vicit fortuna tua fortunam meã. Caduca illa, et dominum mutantia, ubi sint nescio. Quod ad res meas pertinet, mecum sunt, mecum erunt. Perdiderũt isti diuites patrimonia, Libidinosi amores suos, & magno pudoris impendio dilecta scorta. Ambitiosi curiam & forum, & loca exercendis in publico uitijs destinata. Fœneratores perdiderunt tabellas suas, quibus auaritia falso læta, diuitias imaginatur. Ego quidẽ omnia integra illibataq; habeo. Proinde istos interroga qui fient, qui lamẽtantur, strictis gladijs nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hostem onerato sinu fugiunt. Ergo ita habe Serene, perfectum illum uirum humanis diuinisq; uirtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius solidis & inexuperabilibus munimentis præcincta sunt. Non Babylonis illi muros contulerís, quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numãtiæ mœnia, una manu capta. Non capitolium, arcémue. Habent ista hostile uestigiũ, illa quæ sapientem tuentur, à flamma & ab incursu tuta sunt, nullum introitum habẽt, nec præbent, excelsa, inexpugnabilia, dijs æqua. Non est quod dicas, ita ut soles, hũc CAP. VII sapiẽtem nostrum nusquam inueniri. Non fingimus istud humani ingenij uanum decus, nec ingentem imaginem falsæ uirtutis concipimus, sed qualem cõfirmamus exhibuimus, & exhibemus. Raro forsitã magnisq; ætatũ interuallis inuenitur. Neq; enim magna & excedẽtia solitum ac uulgarẽ modũ crebro gignũtur. Cæterum hic ipse M. Cato, à cuius mẽtione hæc disputatio processit, uereor ne supra nostrum exemplar sit. Deniq; ualidius debet esse quod lædit, eo quod læditur. Non est autem fortior nequitia uirtute. Non potest ergo lædi sapiens. Iniuria in bonos nõ tentatur nisi à malis. Bonis inter se pax est. Mali tã bonis pernicioſi sunt quàm mali inter se. Quod si lædi nisi infirmior non potest, nec iniuria bonis, nisi à dispari uerenda est, iniuria in sapientẽ uirum non cadit. Illud enim iam non es admonendus, neminẽ bonum esse nisi sapientẽ. Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus est: iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, posse euenire, ut faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tãquam si quis rem cũ in uilla mea surripuit, in domo mea ponat, ille furtũ fecerit, ego nihil perdiderim. Potest aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit. Si quis cum uxore tanquã cum aliena concumbat, adulter erit, quamuis illa adultera non sit. Aliquis mihi uenenum dedit, sed uim suam remixtum cibo perdidit. Venenum illud dando, sceleri se obligauit, etiam si nõ nocuit. Nõ minus latro est, cuius telum opposita ueste elusum est. Omnia scelera, & ante affectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Quædã eius cõditionis sunt, & hac uice copulãtur, ut alterum sine altero esse nõ possit. Quod dico conabor facere manifestum. Possum pedes mouere, ut non currã, currere nõ possum, ut non moueam. Possum, quamuis in aqua sim non natare, si nato, nõ possum in aqua non esse. Ex hac sorte & hoc est de quo agitur, si iniuriam accepi, necesse est factã esse, si est facta, non est necesse accepisse me. Multa enim incidere possunt quæ submoueant iniuriam. Vt intentam manum deijcere aliquis casus potest, & emissa tela declinare, ita iniurias qualescunq; potest aliqua res depellere, & in medio intercipere, ut ex factæ sint, nec acceptæ. Præterea nihil iniustum iustitia pati potest, quia non coeũt cõtraria. Iniuria autem non potest fieri nisi iniuste. Non est quod mireris, si nemo po- CAP. VIII

Universidad de Deusto
Biblioteca

test illi iniuriam facere, nec prodesse quidē quisquā potest, & sapienti nihil deest, quod accipere possit loco muneris, et maius nihil potest tribuere sapiēti. Habere enim prius debet, quàm dare. Nihil autem habet quod ad se trāsferri sapiens gaudeat. Nō potest ergo quisquam aut nocere sapienti, aut prodesse. Quemadmodum diuina nec iuuari desiderant, nec lædi possunt. Sapiens autem uicinus proximusq; dijs consistit, excepta mortalitate, similis deo. Ad illa nitēs petēsq; excelsa, ordinata, intrepida, æquali & concordi cursu fluentia, secura, benigna, bono publico nata, et sibi & alijs salutaria, nihil humile concupiscet, nihil flebit, qui rationi innixus per humanos casus, diuino incedit animo. Non habet ubi accipiat iniuriam, ab homine me tantum dicere puras: sed nec à fortuna quidem, quæ quoties cum uirtute congressa est, nunquā par recessit. Si maximum illud, ultra quod nihil habent iratæ leges, ac sæuissimi domini minātur, in quo imperium suū consumit fortuna, æquo placidoq; animo accipimus, & scimus mortem malum nō esse, ob hoc ne iniuriam quidem, multo facilius alia tolerabimus. Damnum, & dolores, & ignominias, locorū commutationes, orbitates, dissidia, quæ sapientem, etiam si uniuersa circumueniant, non mergunt, nedum ad singulorum impulsus mœreat. Et si fortunæ iniurias moderate fert, quāto magis hominū potentium, CAP. IX quos scit fortunæ manus esse. Omnia itaq; sic patitur, ut hyemis rigorem, & intemperantiam cœli, ut feruores morbosq;, & cætera sorte accidentia. Nec de quaquam tā bene iudicat, ut illum quicq; putet consilio fecisse, quod in uno sapiente est. Aliorum omnium non consilia, sed fraudes & insidiæ, & motus animorum incōditi sunt, quos casibus adnumerat. Omne autem fortuitum circa nos sæuit & iniuriatur. Illud quoq; cogita, iniuriarum latissime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæsitū est, ut accusatore submisso aut criminatione falsa, aut irritas in nos potentiorum motibus, quæq; alia intra togatos latrocinia sunt. Est & alia iniuria frequens, si lucrum alicui excussum est, aut præmium diu captatū, si magno labore affectata hæreditas auersa est, & quæstuosæ domus gratia erepta. Hæc effugiet sapiēs, qui nescit nec in spe, nec in metu uiuere. Adijce nunc, quod iniuriam nemo immota mente accipit, sed ad sensum eius perturbatur. Caret autem perturbatiōe uir rectus, erroribus moderatur suis, altæ quietis & placidæ. Nam si illum tangit iniuria, & mouet & impedit. Caret autem ira sapiens, quam excitat iniuriæ species, nec aliter careret ira, nisi et iniuria, quam scit sibi nō posse fieri. Inde tam erectus lætusq; est, inde continuo gaudio elatus. Adeo autem ad offensiones rerum hominūq; non contrahitur, ut illi ipsa iniuria usui sit, periens experimentum sui capit, & uirtutem tentat. Faueamus obsecro nos huic propositō, æquisq; & animis & auribus assimus, dum sapiens iniurię excipitur, nec quicq; in eo petulantiæ nostræ, aut rapacissimis cupiditatibus, aut certe temeritati superbiæq; detrahitur. Saluis uitijs nostris, hæc sapienti libertas quæritur, non ut uobis facere non liceat iniuriam agimus, sed ut ille omnes iniurias in altum demittat, patiētiaq; et animi magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus sacris plerique uicere, cædentium manus obstinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere patiētiam & sapiētiam eorum qui exercitatione longa ac fideli, robur perpetiendi lassandiq; omnem inimicam uim CAP. X consecuti sunt. Quoniam priorem partem percurrimus, ad alteram trāseamus. Etiam quibusdam proprijs, plerisq; non communibus contumeliā refutabimus. Etiam nor iniuria, quam queri magis quàm exequi possumus, quā leges quoq; nulla dignā uindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi contrahētis se, ob factū dictumq; inhonorificum. Ille me hodie nō admisit, cum alios admitteret. Sermonem meum aut superbe auersatus est, aut palam risit, et nō in medio me loco, sed in imo collocauit, & alia huiusmodi notæ. Quæ quid uocē, nisi querelas nauseātis animi, in quę ferè delicati & felices incidunt. Nō uacat enim hęc notare cum pesora instant. Nimio otio ingenia nostra infirma, & muliebria, & inopia ueræ iniuriæ lasciuientia, his commouentur, quorum pars maior constat uitio interpretantis. Itaq; nec prudētiæ quicq; in se esse, nec fiduciæ ostendit, qui contumelia afficitur. Non dubie enim contempti se iudicat, & hic morsus non sine quadam humilitate animi euenit, supprimentis se ac descendentis. Sapiens autem à nullo cōtemnitur, magnitudinem suam nouit, nulliq;

tantum pe se licere nuntiat, quàm sibi, & omnes has quas non miserias animorū, sed molestias dixerim, non uincit, sed ne sentit quidem. Alia sunt quæ sapientem feriunt, etiam si non peruertant, ut dolor corporis & delitias, aut amicorum liberorūq; amissio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego sentire sapientem. Nec enim lapidis illi duritiam ferriue asserimus. Nulla uirtus est, qua te non sentias perpeti.

Quid ergo est? Quosdam ictus recipit, sed receptos euincit, sanat, & cōprimit. Hæc CA. XI
uero minora, ne sentit quidem, nec aduersus ea solita illa uirtute utitur dura tolerādi, sed aut nō annotat, aut digna risu putat. Præterea cum magnam partem cōtumeliarū superbi insolentesq; faciant, & male felicitatem ferentes, habet quo istum affectum in flatum respuat, pulcherrimam uirtutem omnium, animi sanitatem magnitudinemq;, Illa quicquid huiusmodi est transcurrit, ut uanas somniorum species, uisusq; nocturnos, nihil habentes solidi, neq; ueri. Simul illud cogitat, omnes inferiores esse, quātum illis audaciæ sit, tanto audaciora despicere. Contumelia à contemptu dicta est, quia nemo al. excelsiora
nisi quem cōtempsit, afficit tali iniuria. Nemo autem meliorem maioremq; contēnit, etiam si facit aliquid quod contemnentes solent. Nam & pueri os parentum feriūt, & crines matris turbauit lacerauitq; infans, & sputo aspersit, aut nudauit in cōspectu suorum tegenda, & uerbis obscœnioribus non pepercit, & nihil horum contumeliam dicimus. Quare? quia qui fecit, contemnere non potest. Eadem causa est, cur nos manci piorum nostrorum urbanitas in dominos contumeliosa delectet, quorum audacia itademū sibi in cōuiuijs ius facit, si cœpit à domino. Vt quisq; contēptissimus, & ut maximeludibrio est, ita solutissimę linguæ est. Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & sub magistro habent, qui probra meditate effundant. Nec has contumelias uocamus, sed argutias. Quanta autem dementia est, his CAP. XII
dem modo delectari, modo offendi, & rem ab amico dictam, maledictum uocare, à seruulo, ioculare conuitium. Quē animū nos aduersus pueros habebimus, hunc sapiens aduersus omnes, quibus etiam post iuuētam canosq; puerilitas est. An quicquam illi profecerunt, quibus animi mala sunt, auctiq; in maius errores, qui à pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt? Cæterum non minus uagi incertiq;, uoluptatum sine delectu appetentes, trepidi, & non ingenio, sed formidine quieti. Non ideo quicquam inter illos puerosq; interesse quis dixerit, quod illis talorū nucumq; & æris minuti auaritia est, his auri argentiq; & urbium: quod illi inter ipsos magistratus gerūt, & prætextam fascesq; ac tribunal imitantur, hi autem in campo foroq; serio ludunt. Illi in litoribus arenæ congestu simulachra domorum excitant, hi ut magnū aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis moliendis occupati, ad tutelā corporū inuenta, in periculū uerterunt. Ergo par pueris, sed lōgius progressus, sed in alia maioraq; error est. Non immerito itaq; horum cōtumelias sapiens ut iocos accipit, & aliquando illos tanquam pueros malos pœnaq; admonet, & afficit, nō quia accepit iniuriam, sed quia fecerunt, ut desinant facere. Sic enim & pecora uerbere domantur, nec irascimur illis cum sessorem recusauerint, sed compescimus, ut dolor contumaciā uincat. Ergo & illud solutum scies, quod nobis opponitur, quare si nō accepit iniuriā nec contumeliam sapiens, punit eos qui fecerunt? Nō enim se ulciscitur, sed illos emēdat. Quid est autem quare hanc animi firmitatem non credis in uirum sapientem ca CAP. XIII
dere, cum tibi in alijs idē notare, sed nō ex eadem causa liceat? Quis enim phrenetico medicus irascitur? quisue febricitantis & frigida prohibiti, maledicta in malam partē accepit? Hunc affectum aduersus omnes habet sapiēs, quemadmodū aduersus ægros suos medicus, quorum nec obscœna si remedio egent contrectare, nec reliquias & effusa intueri indignatur, nec per furorem sæuientium excipere conuitia. Scit sapiens, omnes hos qui togati, purpuratiq; incedūt, ualētes coloratosq; malos sanos esse, quos non aliter uidet, quàm ægros intemperatos. Itaq; ne succenset quidem, si quid in morbo petulātius ausi sunt aduersus medentē. Quo animo honores eorū nihilo æstimat, eodem parum honorifice facta. Quemadmodum non placet sibi, si illum mēdicus coluerit, nec contumeliam iudicabit, si illi homo plebis ultimæ salutanti mutuam salutationem non reddiderit, si nec se suspiciet quidē, si illum multi diuites suspexerint. Scit

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim illos nihil à mēdicis differre,imò miseriores esse,Illi enim exiguo,hi multo egēt. & rursus non tangetur, si illum rex Medorum Attalúsue Asiæ,salutantem silentio ac uultu arroganti transierit. Scit statum eius non magis habere quicquam inuidendū, quàm eius cui in magna familia cura contigit ægros insanosq; compescere. Num molestе feram si non reddiderit nomen aliquis ex his,qui ad castra negotiantur, nequam mancipia ementes uendētesq;,quorum tabernæ pessimorum seruorum turba refertæ sunt? Nō ut puto, quid enim is boni habet,sub quo nemo nisi malus est? Ergo ut huiusmodi humanitatē inhumanitatēq; negligit,ita et regis habētis sub se Parthos,Medos, & Bactrianos,Sed quos metu contines,sed propter quos remittere arcum nō tibi contingit,sed postremos & uenales,sed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumelia. Omnes enim inter se differunt. Sapiens quidem pares illos obæqualem stultitiam omnes putat. Nam si semel se dimiserit eò,ut aut iniuria moueatur, aut contumelia,non poterit unquam esse securus. Securitas autem proprium bonum sapiētis est,nec committet,ut in iudicādo sibi contumeliam factam, honorem habeat ei,qui fecit. Necesse est enim à quo quisquam contemni molestе ferat,suspici gaudeat.

CA. XIIII Tanta quosdam dementia tenet,ut contumeliam sibi posse fieri putent à muliere. Quid refert quantum habeat,quot lecticarios,quàm oneratas aures, quàm laxam sellam,æque impudens animal est,& nisi scientia accessit,ac multa eruditio, fere cupiditatum incontinens. Quidam se à cinerario impulsos molestе ferunt,& contumeliā uocant hostiarij difficultatem,nomēclatoris superbiam,cubicularij supercilium. O quātus inter ista risus tollendus est,quanta uoluptate implendus animus,ex alienorum errorum tumultu,cōtemplari quietem suam. Quid ergo? Sapiens non accedit ad fores, quas durus ianitor obsidet? Ille uero,si res necessaria uocabit,experietur, & illū quem quærit tanquam canē acrem,obiecto cibo leniet,nec indignabitur aliquid impēdere, ut limen transeat,cogitans, & in pontibus quibusdam pro trāsitu dari. Itaq; illi quoq; quisquis erit,qui salutatorium publicum exercear,donabit. Scit emere uenalia. Ille pulli animi est qui sibi placet,quod hostiario libere respōdit,et uirgam eius fregit,quod ad dominum accessit & petijt *tornum. Facit se aduersariū qui contendit,& ut uincat, par fuit. At sapiens colaphis percussus, quid facit? Quod Cato cum illi os percussum esset,non excanduit,non uindicauit. Iniuriam nō remisit quidem,sed factam negauit. Maiore animo non agnouit,quàm ignouisset. Nō diu in hoc hærebimus. Quis enim nescit,nihil ex his quæ creduntur bona aut mala ita uideri sapienti,ut omnibus? Non respicit quid homines turpe iudicent,aut miserū,non it quà populus,sed ut sydera contrarium mundo iter intendūt, ita hic aduersus opinionem omnium uadit.

al. torum, forte corium

CAP. XV Desinite itaq; dicere,non accipiet ergo sapiens iniuriam,si cædetur? si quis oculos illi eruerit? accipiet contumeliam,si obscœnorum uocibus improbis per forum agetur? si in cōuiuio regis recumbere infra mēsam,uescíq; cum seruis ignominiosa officia sortitis iubebitur? si quid aliud ferre cogetur,eorū quę excogitari pudori ingenuo molesta possit? Inquātumcunq; ista uel numero,uel magnitudine creuerint,eiusdem naturæ erit. Si non tangant illum parua,nec maiora quidem. Si non tangent pauca,nec plura quidē. Sed ex imbecillitate uestra cōiecturam non capitis ingentis animi. & cum cogitans quantum putetis uos pati posse,sapientiæ paulo ulteriorem terminum ponitis. At illā in alijs mundi finibus sua uirtus collocauit,nihil uobiscum cōmune habentē. Quare & aspera & quæcunq; toleratu grauia sunt,audituq; & uisu refugienda,eum non obruent,cum eorum cœtu,& qualis singulis talis uniuersis obsistet. Qui dicit illud tolerabile sapiēti,illud intolerabile,& animi magnitudinem intra certos fines tenet,male agit. Vincit nos fortuna, nisi tota uincatur. Nec putes istam Stoicam esse duriciā. Epicurus quem uos patronū inertiæ uestræ assumitis,putatisq; mollia ac desidiosa præcepere,et ad uoluptatem ducentia,Raro,inquit,sapienti interuenit fortuna. Quàm penè emisit uiri uocem. Vis tu fortius loqui,& illum ex toto submouere? Domus hæc sapientis angusta sine cultu,sine strepitu,sine apparatu,multis obseruatur ianitoribus,turbam uenali fastidio digerentibus,sed per hoc limen uacuū,et ab hostiarijs liberū fortuna non trāsit. Scit non esse illic sibi locū,ubi sui nihil est. Quod si Epicurus quoq; cor-

pori plurimū indulsit, aduersus iniurias exurgit,quid apud nos incredibile uideri potest,aut supra humanæ naturæ mensuram? Ille ait iniurias tolerabiles esse sapienti,nos iniurijs non esse. Nec enim est, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus CAP. XVI rem incōmodam esse uerberari & impelli,& aliquo membro carere,sed omnia ista negamus iniurias esse,nō sensum illis doloris detrahimus,sed nomen iniuriæ, quod non potest recipi,uirtute salua. Vter uerius dicat,uidebimus. Ad contemptum quidem iniuriæ uterq; consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos,quorum alter premit uulnus,& constat in gradu,alter respiciens ad clamantem populum,significat nihil esse,& intercedi non patitur. Non est,quod putes magnum, quo dissidemus. Illud quoq; agitur,quod unum ad nos pertinet. Vtraq; exempla hortantur contemnere iniurias,& quas iniuriarū umbras ac suspitionem dixerim, contumelias. Ad quas despiciendas non sapienti opus est uiro,sed tantū conspiciēte,qui sibi possit dicere, utrum merito mihi ista accidunt,an immerito? Si merito,non est contumelia,iudicium est. Si immerito,illi qui iniusta facit, erubescendū est. Equidem illud contumelia dicitur,in capitis mei leuitatem iocatus est, & in oculorū ualetudinem,& in crurum gracilitatem,& in staturam. Quæ contumelia est,quod apparet audire? Coram uno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur, & eorū alijs libertatē non relinquimus,quæ ipsi dicere assuetimus. Iocis temperatis delectamur,immodicis irascimur. Chrysippus ait quendam indignatū,quod illum ueruecem aliquis maxi- CAP. XVII mum dixerat. In senatu flentem uidimus Fidum Corneliū Nasonis generū,cum illum Corbula Struthiocamelū depilatum dixisset. Aduersus alia maledicta mores & uitam cōuulnerantia,frontis illi firmitas constitit,aduersus hoc tam absurdū lachrymæ prociderunt. Tanta animorū imbecillitas est,ubi ratio discessit. Offendimur si quis sermonem nostrū imitatur, si quis incessum, si quis uitium aliquod corporis aut linguæ exprimit,quasi notiora illa fiant alio imitante q̄ nobis facientibus. Senectutem quidam inuiti audiunt, & canos & alia ad quæ uoto peruenitur. Paupertatis maledictū quosdam percussit,quam sibi obiecit,quisquis abscondit. Itaq; materia petulantibus & propter cōtumeliam urbanis detrahitur,si ultro illam & prior occupes. Nemo alijs risum præbuit,qui ex se ceperit. Vatinium hominē natum & ad risum & ad odium,scurram luisse,& uenustū ac dicacem,memoriæ proditum est. In pedes suos ipse plurima dicebat,& in fauces concisas: sic inimicorū quos plures habebat,quàm morbos, & in primis Ciceronis urbanitaten effugit. Si ille hoc potuit duritia oris,qui assiduis conuitijs depudere didicerat,cur is nō possit,qui studijs liberalibus & sapientiæ cultu ad aliquē profectum peruenerat? Adijce,quod genus ultionis est, eripere ei qui fecit contumeliæ uoluptatem. Solent dicere,miserum me,puto non intellexit,adeo fructus contumeliæ in sensu & indignatione patientis est. Non debet quidem homo esse contumelioſus.

Deinde non deerit illi aliquādo par. Inuenietur qui te quoq; uindicet, C. Cæsar in- CAP. XVIII ter cætera uitia quibus abundabat,cōtumelioſus mirabiliter ferebatur,† omnis aliqua nota feriendi,ipse materia risus benignissima,tanta illis palloris insaniam testantis fœditas erat, tanta oculorū sub fronte simul latentium toruitas, tanta capitis destituti, & enudatis capillis asperſi deformitas. Adijce obsessam setis ceruicē,& exilitatē crurum, & enormitatē pedum. Immensum est,si uelim singula referre,per quæ in patres auosq; suos contumelioſus fuit,per quæ in uniuersos ordines,ea referam quæ illum exitio dederunt. Asiaticum Valerium in primis ferocem habebat uirum, & uix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, in concione uoce clarissima, qualis in concubitu esset uxor eius obiecit. Dij boni, hoc uirum audire, principem scire, & uſq; eo licentiam peruenisse, ut non dico consulari, non dico amico, sed tantū marito princeps, & adulterij suum narret, & fastidium? De Chærea tribuno militum, sermo promanauerat,quod languidus † somno,& infracta uoce suspectior. Huic Caius signū petenti, modo Veneris,modo Priapi dabat, aliter atq; aliter exprobrans armato molliciem. Hoc,ipse perlucidus,crepidatus,auratus. Coēgit itaq; illum uti ferro,ne sæpius signum peteret. Ille primus inter coniuratos manum sustulit, ille ceruicem mediam uno ictu decidit, plurimum deinde undiq; publicas ac priuatas iniurias ulciscentium gladiorū ingestū est. Sed primus uir fuit,qui minime uisus est. At idem Caius omnia

al. omnibus aliqua nota feriendis

al. sono

Universidad de Deusto
Biblioteca

contumelias putat, & fuit ferendarum impatiens, faciendarum cupidissimus. Iratus fuit Herennio Macro, qui illum Caium salutauerat, nec impune cessit Primipilario, quod Caligulam dixerat. Hic enim in castris natus, & alumnus legionũ uocari sole-bat, nullo nomine militibus familiarior unquã factus, sed iam Caligulam conuitium & probrum iudicabat. Conturbatis ergo hoc ipsum solatio erit, etiam si nostra facili-tas ultionem omiserit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & superbo, & in-iurioso, quæ uitia nunquam in uno homine, & in una contumelia consumuntur. Re-spiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam, ut Socratis, qui comœdia-rum publicatos in se & spectatos sales in partem bonã accepit, risitq; non minus, quàm cum ab uxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. At Iphicrates cui mater bar-
CAP. XIX bara & Thressa obiiciebatur, respondit & deorum matrem Idæam esse. Non est in-rixam colluctationemq; ueniendum, procul auferendi pedes sunt, & quicquid horum ab imprudentioribus fiet, fieri autem nisi ab imprudẽtibus non potest, negligendum. Et honores & iniuriæ uulgi, in promiscuo habendæ sunt. Nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa timore contumeliarũ aut tedio, necessaria omittemus,
salutaribus ex publicis & priuatis officijs. Aliquando etiam †salutantibus non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi. Aliquãdo etiam obæratis potentibus, detegemus hunc affectum, intemperanti libertate. Non est autem libertas nihil pati. Fallimur, libertas est animũ opponere iniurijs, & eum facere se, ex quo solo sibi gaudenda ueniant, exteriora deducere à se, ne inquieta agenda sit uita, omnium risus, omnium linguas timenti. Quis omnium est, qui non possit contumeliam facere, si quisquam potest. Diuerso autem remedio utetur, sapiens affectatorq; sapientiæ. Im-perfectis enim & adhuc ad publicum se iudicium dirigentibus, hoc proponẽdum est, inter iniurias ipsas contumeliasq; debere uersari. Omnia leuiora accidunt expectan-tibus, quoq; honestior est genere, fama, patrimonioq;, hoc se fortius gerat, Memor in prima acie altos ordines stare, cõtumelias & uerba probrosa, & ignominias, & cætera dehonestamẽta uelut clamorem hostium ferat, & longinqua tela, & saxa sine uulnere circa galeas crepitantia. Iniuras uero, ut uulnera, alia armis, alia pectori infixa, non de-iectus, ne motus quidem gradu, sustineat. Etiam si premeris, & infesta ui urgeris, cede-re turpe est, assignatũ à natura locum tuere. Quæris quis sit locus uiri sapientis? Aliud auxiliũ est huic contrariũ. Vos enim rem geritis, illi parta uictoria est: nec repugnate uestro bono, & hãc spem dum ad uerum peruenitis alite in animis, libenterq; meliora excipite, & opinione ac uoto iuuate. Esse aliquẽ in quem fortuna nõ possit ex Repub. humani generis est.

Libri secundi & ultimi de tranquillitate, finis.

IN LIBRVM QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA

Cap. 3. ijdem non iturum inficiamini, & uenum & imperata facturum. Ex Rodolphi codice qui locum hunc habebat deprauatum, restituimus sermonis confusum ordinem: ijdem non inficiamini iturum & uenum, aut quod mollius est, & uenum iturum.

Cap. 6. Eripimus erumnis domos, alias erepsimus domo. Rodolphus diuinauit, Eripui me nudum domo.

Cap. 10. Quoniam quibusdam proprijs pleriscq; communibus contumeliam refutauimus. Quoddam exemplar habebat, Quoniam quibusdam proprijsq; cõtumeliam refutauimus. Vtraque lectio non uacat mendo, nisi proprijsq;, dictum est pro, proprijs quoq;, & pro quo-niam, malim, qua iam, Nam Rodolphus legit, refutabimus. Sentit enim se speciatim demon-straturum, quod in genere tractauit.

Cap. 11. Auctiq; in maiores errores. Alius habebat, aut utiq; in maiores errores. Neutra lectio integra est, forte legendũ, auctiq; in maius errores. Rodolphus diuinauit, aut utiq; maio-res errores. Id probari poterat, si legatur, quibus paria animi mala sunt, aut utique maiores (errores.

Cap. 14. Non id quod populus. Rodolphus mea sententia recte mutarat, non it quo populus, nisi quod malim, non it qua populus.

LVCII ANNEI SENECAE AD PAVLINVM DE BREVITATE VITAE LIBER VNVS.

MAior pars mortalium Pauline de naturæ malignitate conquerit, quod in exiguum ævi gignimur, quod hæc tam uelociter, tam rapide dati nobis temporis spatia decurrant, adeo ut exceptis ad-modum paucis, cæteros in ipso uitæ apparatu uita destituat. Nec huic publico, tit opinãtur malo, turba tantum & imprudens uul-gus ingemuit. Clarorum quoq; uirorũ hic affectus querelas euo-cauit. Inde illa maximi medicorũ exclamatio est, Vitam breuem esse, longã artem. Inde Aristoteli cum rerum natura exigenti mi-nime conueniẽs sapienti uiro lis est, Aiunt animalibus tantum indulsisse, ut quina, aut dena secula durent, homini in tam multa ac magna genito, tanto citeriorem terminũ stare. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa uita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur, ultima demum ne-cessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est, non accepimus breuem uitam, sed fecimus, nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regiæ opes ubi ad malum dominũ peruenerũt, momento dissipantur. At quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, usu crescunt, Ita ætas nostra bene disponenti multũ patet.

Quid de rerum natura querimur? illa se benigne gessit. Vita, si scias uti, longa est. CAP. II
Alium insatiabilis tenet auaritia: aliũ in superuacuis laboribus operosa sedulitas: alius uino madet, alius inertia torpet, alium defatigat ex alienis iudicijs suspensa semper am-bitio. Alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdã torquet cupido militiæ, nunquã non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios. Sunt quos ingratus superiorũ cultus uoluntaria seruitute consumat. Mul-tos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit. Plerosq; nihil certũ sequen-tes, uaga & inconstans, & sibi displicẽs leuitas, per noua consilia iactauit. Quibusdam nihil in quo cursum dirigãt placet, sed marcentes oscitantesq; fata deprehendũt, adeo ut quod apud maximũ poëtarum more oraculi dictum est, uerum esse non dubitem, Exigua pars est uita qua nos uiuimus. Cæterum quidem omne spatium, non uita sed tempus est. Vrgentia circumstant uitia undique, nec resurgere, aut in dispectum ueri attollere oculos sinunt, & emersos, & in cupiditate infixos premunt. Nunquã illis re-currere ad se licet, sed si quando aliqua quies fortuito contingit, ueluti profundo mari, in quo post uentum quoq; uolutatio est, fluctuantur, nec unquam illis à cupiditatibus suis otium instat. De istis me putas disserere, quorũ in confesso mala sunt? Aspice illos ad quorũ felicitatem concurritur, bonis suis effocãtur. Quammultis graues sunt diui-tiæ? Quammultorũ eloquẽtia quotidiano ostentandi ingenij spatio, sanguinẽ educit? Quammulti continuis uoluptatibus pallent? Quammultis nihil liberi reliquit circũ-fusus clientium populus? Omnes denicq; istos ab infimis usq; ad summos pererra. Hic aduocat, hic adest, ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat. Alius in alium cõsumitur. Interroga de istis quorũ nomina ediscũtur. His illos dignosci uidebis notis. Hic illius cultor est, ille illius, suus nemo est. Deinde dementissima quorundam indignatio est. Queruntur de superiorum fastidio, quod ipsis adire uolentibus non uacuerint. Audet quisquam de alterius superbia queri, qui sibiipsi nunquam uacat. Ille tamen quisquis est insolenti quidem uultu, sed aliquando respexit. Ille aures suas ad tua uerba demisit. Ille te ad latus suum recepit. Tu non inspicere te unquam, non audire dignatus es.

Non est itaq; quod ista officia cuiquam imputes, quoniam quidem cum illa faceres, CAP. III
non esse cum aliquo uolebas, sed tecum esse non poteras. Omnia licet quæ unq; inge-nia fulserunt in hoc unum consentiant, nunq; satis hanc humanarũ mentium caliginẽ mirabiũtur. Prædia sua occupari à nullo patiuntur, & si exigua contentio est de modo finium, ad lapides & arma discurrũt. In uitam suam incedere alios sinunt, imò uero ipsi etiã possessores eius futuros inducũt. Nemo inuenit qui pecuniã suam diuidere uelit,

Vitam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vitam unuquisq; quammultis distribuit. Astricti sunt in continendo patrimonio, simul ad temporis iacturam uentum est, profusissimi in eo, cuius unius honesta auaritia est. Libet itaq; ex seniorum turba comprehendere aliquem, Peruenisse te ad ultimum ætatis humanæ uidemus. Centesimus tibi uel supra premitur annus. Agedum ad computationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum Respub. quantum cliens abstulerit, quantum lis uxoria, quantum seruorum coërtio, quantum officiosa per urbem discursitatio. Adijce morbos quos manu fecimus. Adijce quod & sine usu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quàm numeras. Repete memoria tecum, quãdo certus consilij fueris, quotus quisq; dies ut desit naueras recesserit, qui tibi usus tui fuerit, quando in statu suo uultus, quando animus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis sit: quàm multi uitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes: quantum uanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuersatio abstulerit, quàm exiguum tibi de tuo relictum sit, intelliges te
CAP. IIII immaturũ mori. Quid ergo est in causa? Tanquam semper uicturi uiuitis. Nunquã uobis fragilitas uestra succurrit. Non obseruatis quantum temporis transierit, uelut ex pleno & abundanti perditis, cum interim fortasse ille ipse alicui uel homini uel deo natus ultimus dies sit. Omnia tanquam mortales timetis. Omnia tanquã immortales concupiscitis. Audies plerosq; dicentes, à quinquagesimo in otium secedam, sexagesimus annus ab officijs me dimittet. Et quem tandem longioris uitæ prædem accipis? Quis ista sicuti disponis ire patietur? Non pudet te ad reliquias uitæ reseruare, & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quàm serum est tunc uiuere incipere, cum desinendum est? Quæ tam stulta mortalitatis oblivio, ad quinquagesimum annum differre sana consilia, & inde uelle uitam inchoare, in quod pauci perduxerũt. Potentissimis & in altum sublatis hominibus excidere uoces uidebis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo si tuto liceat descendere. Nam ut nihil extra lacessat, aut quatiat, in te
CAP. V ipsa fortuna ruit. Diuus Augustus cui dij plura quàm ulli præstiterũt, non desijt quietem sibi precari, uacationem à Repub. petere. Omnis eius sermo ad hoc semper reuo-
al. speraret lutus est, ut sibi †pararet otium. Hic labores suos etiam si falso, dulci tamen obiectabat solatio, aliquãdo se uicturum sibi. In quadam ad senatum missa epistola, cum requiem suam non uacuam fore dignitatis, nec à priore gloria discrepantẽ, pollicitus esset, hæc uerba inueni. Sed ista fieri speciosius quàm promitti possunt, me tamen cupido temporis optatissimi mihi prouexit, ut quanquam rerum lætitia moratur adhuc, percipiem aliquid uoluptatis ex uerborum dulcedine. Tanta uisa est res otium, ut illam quã omnõ poterat, cogitatione præsumeret. Qui omnia uidebat, ex se uno pendentia, qui omnibus gentibus fortunam dabat, illum diem lætissimus cogitabat, quo magnitudinẽ suam exueret. Expertus erat quantum illa bona per omnes terras fulgentia sudoris exprimerent, quantum occultarum solicitudinũ tegerent: cum ciuibus primum, deinde cum collegis, nouissime cum affinibus, coactus armis decernere, mari terraq; sanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam, Asiamq;, & omnes prope oras bello circũactus, Romana cæde lassos exercitus ad externa bella conuertit. Dum alpes pacat, immixtosq; mediæ paci & imperio hostes perdomat, dum ultra Rhenum Euphratem & Danubium terminos mouet, in ipsa urbe, Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat insidias filia, & tot nobiles iuuenes adulterio uelut sacramento adacti, iam infractam ætatem territabant, post quam iterum timenda cum Antonio mulier. Hæc ulcera cum ipsis membris abscíderat, alia subnascebantur, uelut graue multo sanguine corpus, partes seni per aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat, in huius spe & cogitatione laborem eius residebant. Hoc uotum erat eius qui uoti compotes tacere facere poterat. M. Cicero inter Catilinas, Clodios iactatus, Pompeiosq; & Crassos, partim manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum Republica, & illam pereuntem tenet, nouissime abductus, nec secundis rebus quietus, nec aduersarum patiens, quotiens illum ipsum consulatum suum non sine causa, sed sine fine laudatum deteſtatũ, quàm

quàm flebiles uoces exprimit in quadam ad Atticum epistola, iam uicto patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma refouente? Quid agam, inquit, hic quæris, moror in Tusculano meo semiliber. Alia deinceps adijcit, quibus & priorẽ ætatem comploret, & de præsenti queritur, & de futura desperat. Semiliberum se dixit Cicero, at mehercules nunquam sapiens in tam humile nomen procedet, nunquã semiliber erit. Integræ semper libertatis, & solidæ, solutus, & sui iuris, altior cæteris. Quid enim supra eum potest esse, qui supra fortunam est? Liuius Drusus uir acer & uehemens CAP. VI
cũ leges nouas, & mala Garacchana mouisset, stipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum non prouidens, quas nec agere licebat, nec iam liberum erat inchoatas relinquere, execratus inquietam à primordijs uitam, dicitur dixisse, uni sibi, nec puero quidem unquam ferias contigisse. Ausus est enim & pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos commendare, & gratiam suam interponere tam efficaciter, ut quædam iudicia constet ab illo capta. Quo non erumperet tam immatura ambitio? Scires in malum ingens, & priuatum, & publicum euasuram illam tam festinatam audaciam. Sero itaque querebatur, nullas sibi ferias contigisse, à puero seditiosus, & foro grauis. Disputatur, an ipse sibi manus attulerit. Subito enim uulnere per inguen accepto, collapsus est, aliquo dubitante, an mors uoluntaria esset in illo, an tempestiua. Superuacuum est cõmemorare plures, qui cum alijs felicissimi uiderentur, ipsi in se uerum testimonium dixerunt. Sed his querelis nec alios mutauerũt, nec seipsos. Nam cum uerba erumperent, affectus ad consuetudinem relabebantur. Nostra mehercule uita, licet supra mille annos exeat, in arctissimũ contrahetur. Ista omnia nullum non seculum deuorabit. Hoc ucro spatium quamuis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat necesse est. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec uelocissimæ omnium rei moram facitis, sed abire ut rem superuacuã ac reparabilem sinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, nisi uino ac libidini uacant. Nulli enim turpius occupati sunt. Cæteri etiam si uanæ gloriæ imagine teneantur, speciose tamen errant. Licet auaros mihi, licet uel iracundos enumeres, uel bellatores, omnes isti uirilius peccant. In uenerem ac libidinem proiectorũ inhonesta labes est. Omnia istorum tempora excute. Aspice quamdiu computẽt, quamdiu insidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quantum uadimonia sua atque aliena occupent, quantum conuiuia quæ iam ipsa officia sunt, uidebis quemadmodum illos respirare non sinant uel mala sua uel bona. Denicq; inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri posse ab homine occupato. Non eloquentiam, non liberales disciplinas, quando districtus animus nihil altius recipit, sed omnia uelut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati quàm uiuere, nullius rei difficilior est scientia. Professores aliarum artium uulgo multicq; sunt. Quasdam CAP. VII
uero ex his pueri admodum ita percepisse uisi sunt, ut etiam præcipere possent. Viuere in tota uita discendum est. Quod magis mirandum est, in tota uita discendum est mori. Tot maximi uiri relictis omnibus impedimentis, cum diuitijs, officijs, uoluptatibus renuntiassent, hoc unum in extremam usque ætatem egerunt, ut uiuere scirent. Plures tamen ex his nondum se scire confessi è uita abierunt, nedum ut isti sciant. Magni mihi crede, & supra humanos errores eminentis uiri est, nihil ex suo tempore delibare, & ideo uita eius longissima est, cui quantũcunq; patuit, totum ipsi uacauit. Nihil inde incultum otiosumq; iacuit. Nihil sub alio fuit: neq; enim quicquam repperit dignum quod cum tempore suo permutaret, custos eius parcissimus. Itaq; satis illi fuit. His uero necesse est defuisse, ex quorũ uita multum populus tulit. Nec est quod putes hinc illos intelligere damnum suum, pleroſq; certe audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientium greges, aut causarum actiones, aut cæteras honestas miserias exclamare interdum, mihi uiuere non licet. Quid ni non liceat? Omnes illi qui te sibi aduocãt, tibi abducunt. Ille reus quot dies abstulit, quot ille candidatus, quot illa anus efferendis hæredibus lassa, quot ille ad irritandam auaritiam captantium simulatus ager? Quot ille potentior amicus, qui nos, non in amicitia, sed in apparatu habet? Dispunge, inquam, ac recense uitæ tuæ dies, uidebis paucos admodum & †ridiculos *forte, reijculos*
apud te resedisse. Assequutus ille quos optauerat fasces cupit ponere, & subinde dicit,

Quando

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quando hic annus præteribit? Facit ille ludos quorum sortem sibi obtingere magno æstimauit. Quãdo, inquit, istos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno concursu omnia ultra quàm audiri potest complet. Quando, inquit, res proferentur? Præcipitat quisq; uitam suam, & futuri desiderio laborat, præsentium tedio. At ille qui nullum non tempus in usus suos confert, qui omnes dies tanquam uitam ordinat, nec optat crastinum, nec timet. Quid enim est quod iam ulla hora nouæ uoluptatis possit afferre? Omnia uota ad satietatem percepta sunt, de cætero foro fortuna ut uoluerit ordinet, uita iam in tuto est. Huic potest detrahi nihil, adjici sic, sicut aliquis uentre quoq;
CAP. VIII admodum saturo iam, nõ pleno, aliquid cibi quod nec desiderat capit. Non est itaq; quod quemquam propter canos, aut rugas putes diu uixisse. Non ille diu uixit, sed diu fuit. Quid enim illum multum putas nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptũ huc & illuc tulit, ac uiribus uentorũ ex diuerso furentiũ per eadem uestigia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multũ iactatus est. Mirari soleo cum uideo aliquos tempus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud uterq; spectat, propter quod tempus petitum est, ipsum tempus quidem neutri quasi nihil petitur, quasi nihil datur. Res omniũ pretiosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos nõ uenit. Ideoq; uilissima æstimatur, immo penè nullum pretium eius est. Annua congiaria homines charissimi accipiunt, & in his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant, nemo æstimat tempus. Vtuntur illo laxius quasi gratuito. At eosdem ægros uide ne si mortis periculum admotum est propius, medicorũ genua tangentes: si metuunt capitale supplicium, omnia sua ut uiuant paratos impendere. Tanta in illis discordia affectuum est. Quod si posset quemadmodum præteritorũ annorum cuiusq; numerus proponi futurorũ, quomodo illi qui paucos uiderẽt superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile est, quamuis exiguum dispensare, quod certum est. Id debet seruari diligentius, quod nescias quando deficiat. Nec est tamen quod ignorare putes illos quàm chara res sit. Dicere solent, eis quos ualidissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt, dant autem ita, ut sine illorum incremento sibi detrahant, sed hoc ipsum an detrahant nesciunt, ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet annos, nemo iterum reddet. Ibit quà cœpit ætas, nec cursum suum, aut reuocabit, aut supprimet: nihil autem tumultuabitur, nihil admonebit uelocitatis suæ, tacita labetur. Non illa se regis
Forte, iussa imperio, non fauore populi longius proferet. Sicut † missa est à primo decurret, nusquã deuertet, nusquã remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, uita festinat. Mors interim
CAP. IX aderit, cui uelis nolis uacandum est. Potest ne quisquam sensus hominũ, eorum dico qui prudentiã iactant, operosius occupari sibi, ut melius possint uiuere? Impendio uitæ uitam instruunt, cogitationes suas in longum ordinant. Maxima porrò uitæ iactura dilatio est. Illa primum quemq; extrahit diem, illa eripit præsentia, dum ulteriora promittit. Maximum uiuendi impedimentum est, expectatio, quæ pendet ex crastino. Perdis hodiernum, quod in manu fortunæ positum est disponis, quod in tua dimittis. Quò spectas, quò te extendis? Omnia quæ uentura sunt, in incerto iacent. Protinus uiue, clamat ecce maximus uates, uelut diuino ore instinctus, salutare carmen canit,

Optima quæq; dies miseris mortalibus æui
Prima fugit. Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas fugit, dum occupaueris, tamen fugiet. Itaq; cum celeritate temporis, utendi uelocitate certandum est, uelut ex torrente rapido, nec semper casuro, cito hauriẽdum est. Hoc quoq; pulcherrime ad exprobandum infinitam cogitationẽ, quod non optimam quamq; ætatem, sed diem dicit. Quid securus in tanta temporũ fuga lentus menses tibi & annos, & longã seriem (utcunq; auiditati tuæ uisum est) exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipso fugiente. Non dubiũ est ergo, quin prima quæq; optima dies fugiat mortalibus miseris & occupatis, quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam imparati, inermesq; ueniunt. Nihil enim prouisum est, subito in illam nec opinantes incidẽrũt. Accedere eam quotidie non sentiebant. Quemadmodum quos aut sermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, peruenisse ante sciunt, quàm appro-

pinquasse: ita hoc iter uitæ assiduum citatissimum, quod dormientes uigilantesq; eodem gradu facimus, occupatis non apparet, nisi in fine. Quod proposui, si in partes CAP. X
uelim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuissimã esse occupatorum uitam. Solebat dicere Fabianus, nõ ex his cathedrarijs philosophis, sed ex ueris & antiquis, contra affectus impetum non subtilitate pugnandum, nec minutis uulneribus, sed incursu auertendam aciem non probam. † Cauillatione enim con- *al. Snggillati*
tundi debere non uellicari. Tamen ut illis error exprobretur suus, docendi, non tantũ *one*
deplorandi sunt. In tria tempora uita diuiditur, quod est, quod fuit, & quod futurũ est. Ex his quod agimus breue est, quod acturi sumus dubium, quod egimus certum. Hoc est enim in quo fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. Hoc amittunt occupati, nec enim illis uacat præterita respicere, & si uacet, iniucunda est præteritæ rei recordatio, Inuiti namq; ad tempora male exacta animum reuocant, nec audent ea retractare, quorum uitia etiam quæ aliquo præsentis uoluptatis lenocinio surrepebant, retractando † patescũt. Nemo, nisi à quo omnia acta sunt sub censura sua, *f. putescunt*
quæ nunquam fallitur, libenter se in præteritum torquet. Ille qui multa ambitiose contempsit, superbe contempsit, & impotenter uicit, insidiose decepit, auare rapuit, prodige effudit, necesse est memoriam suam timeat. Atqui hæc est pars temporis nostri sacra ac dedicata, omnes humanos casus supergressa, extra regnum fortunæ subducta, quam non inopia, non metus, non morborum incursus exagitat. Hæc nec turbari, nec eripi potest, perpetua eius & intrepida possessio est. Singuli tãtum dies, & hi per momenta præsentes sunt. At præteriti temporis omnes cum iusseris aderunt, ad arbitrium tuum se inspici ac detineri patiuntur, quod facere occupatis nõ uacat. Securæ & quietæ mentis est in omnes uitæ suæ partes discurrere. Occupatorum animi cum uelut sub iugo sunt, flectere se ac respicere non possunt. Abijt igitur uita eorum in profundum, & ut nihil prodest, licet quantumlibet ingeras, si non subest quod excipiat ac feret: sic nihil refert quantum temporis detur, si non est ubi subsidat, per quassos foratosque animos transmittitur. Præsens tempus breuissimum est, adeo quidem, ut quibusdam nullum uideatur, in cursu enim semper est. Fluit & præcipitatur, ante desint esse, quàm uenit. Nec magis moram patitur quàm mundus, aut sydera, quorum irrequieta semper agitatio, nunquam in eodem uestigio manet. Solum igitur ad occupatos præsens pertinet tempus, quod tam breue est, ut arripi non possit, & idipsum illis districtis in multa, subducitur. Deniq; uis scire quàm non diu uiuant? Vide quàm cupiant diu CAP. XI
uiuere. Decrepiti senes paucorum annorũ accessionem uotis mendicant. Minores natu seipsos esse fingunt, mendacio sibi blandiuntur, & tam libenter fallunt, quàm si fata una decipiant. Iam ergo cum aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, nõ tanquã exeant de uita, sed tanquam extrahãtur. Stultos se fuisse quod non uixerint clamitant, & si modo euaserint ex illa ualetudine, in otio uicturos. Tunc quàm frustra parauerint, quibus non fruerentur, quàm in cassum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus uita procul ab omni negotio agitur, quid ni spatiosa sit? Nihil ex illa delegatur, nihil alio atq; alio spargitur, nihil inde fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil superuacuum est, tota (ut ita dicam) in reditu est. Quãtulacunq; itaque abunde sufficit, & inde quandocũq; ultimus dies uenerit, non cunctabitur uir sapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris forte quos occupatos uocem. Non est quod me solos putes dicere, quos à basilica immissi deinde canes eijciũt, quos aut in sua uides turba speciosius elidi, aut in aliena cõtemptius, quos officia domibus suis euocant, ut alienis foribus illidant, quos hasta pretoris infamibus beat lucris, & quandoque supputatio exercet. Quorundam otium occupatum est in uilla, aut in lecto suo, in media solitudine quamuis ab omnibus recesserunt, sibijpsi molesti sunt. Quorum non otiosa uita est dicenda, sed desidiosa occupatio. Illum tu otiosum uocas, qui Corinthia paucorum furore pretiosa, anxia CAP. XII
subtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in eruginosis lamellis consumit, qui in ceromate (nam proh facinus ne Romanis quidẽ uitijs laboramus) spectator puerorum rixantium sedet, qui uicorum suorum greges metatur, & colonorum paria deducit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ducit, qui athletas nouissimos pascit? Quid illos otiosos uocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittũtur, dum decerpitur, siquid proxima nocte succreuit, dũ de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Quomodo irascũtur, si tonsor paulo negligentior fuit, tanquam uirũ tonderet. Quomodo excãdescunt, siquid ex iuba sua decisum est, siquid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit rempublicam suam turbari quàm comam? qui non solicitior sit de capitis sui decore, quàm de salute? Qui non comptior esse malit quàm honestior? Hos tu otiosus uocas inter pectinem speculumq; occupatos? Quid illi, qui in componẽdis, audiendis, discendis canticis operati sunt, dum uocem cuius rectum cursum natura & optimum & simplicissimum fecit, inflexu modulationis ineptissimę torquent? Quorum digiti aliquod inter se carmen metientes semper sonant, quorum cum adres seria etiam sæpe tristes adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio? Non habent isti otium, sed iners negotium. Conuiuia mehercule horum non posuerim inter uacãtia tempora, cum uideam quàm soliciti argentum ordinent, quàm diligenter exolerorum suorum tunicas succingant, quàm suspensi sint, quomodo aper à coco cæsus exeat. Quanta celeritate, signo dato, glabri ad ministeria decurrant. Quanta arte scindantur aues in frusta non enormia, quàm curiose infelices pueruli ebriorũ sputa detergant. Exhis elegantiæ lautitiæq; fama captatur, & usque eo in omnes uitæ successus mala sua illos sequuntur, ut nec bibant sine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter otiosos
al. notare numeraueris, qui sella se & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt, quos quando lauari debeant, quando pernoctare, quando cœnare, alius admonet, & usq; eo nimio delicati animi languore solũuntur, ut per se scire non possint, an esuriant. Audio quendã ex delicatis, si modo delitiæ uocandæ sunt, uitam & consuetudinem humanam dediscere, cum ex balneo inter manus elatus & in sella positus esset, dixisse interrogando, iam sedeo? Hũc tu ignorãtem an sedeat, putas scire an uiuat, an uideat, an otiosus sit? Non facile dixerim, utrũ magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem non sentiunt, sed imitantur, quædam uitia illos quasi felicitatis argumenta
CAP. XIII delectant. Nimis humilis & contempti hominis esse uidetur, scire quid faciat. Inunc & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule præterent quàm fingunt, & tanta incredibilium uitiorum copia ingeniosos in hoc unum seculo processit, ut iam mimorum arguere possimus negligẽtiam, esse aliquem, qui uspiam eo delitijs interierit, ut an sedeat, alteri credat. Non est ergo otiosus hic, aliud nomẽ imponas. Aeger est, immo mortuus est. Ille otiosus est, cui otij sui sensus est. Hic uero
al. latrunculi semiuiuus, cui ad intelligendos corporis sui habitus indice opus est. Quomodo potest hic alicuius temporis dominus esse? Persequi singulos longum est, quorum aut latet culi, aut pila, aut excoquendi in sole corporis cura consumpsere uitam. Non sunt otiosi, quorum uoluptates multum negotium habent: nam de illis nemo dubitabit, quin operose nihil agant, qui in literarum inutilium studijs detinentur, quæ iam apud Romanos quoq; magna manus est. Græcorum iste morbus fuit, quærere quem numerũ remigum Vlyxes habuisset, prior scripta esset Ilias, an Odyssea. Præterea an eiusdem esset autoris. Alia deinceps huius notæ, quæ siue contineas, nihil tacitam conscientiam iuuãt, siue proferas nõ doctior uideberis, sed molestior. Ecce Romanos quoque inuasit inane studium superuacua discendi. His diebus audiui quendam sapientem referentem, quod primus nauali prælio Duillius uicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantes. Etiamsi nunc ista ad ueram gloriam non tendunt, circa ciuilia tamen operum exempla uersantur. Non est profectura talis scientia, est tamen quę nos specioſa rerum uanitate detineat. Hoc quoq; quærentibus remittamus, quis Romanis primus persuasit nauem conscendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabularum contextus caudex apud antiquos uocatur, unde tabulæ codices dicuntur, & naues nunc quoque quæ ex antiqua consuetudine commeatus subuehunt, caudicatæ uocantur. Sanè & hoc ad rem pertineat, quod Valerius Corui-
nus pri-

nus primus Messanam uicit, & primus ex familia Valeriorum, urbis captæ in se translato nomine Messana appellatus est, paulatimq; uulgo permutante literas, Messala dictus est: nũ & hoc quenq; curare permittas, quod primus L. Sylla in circo leones solutos dedit, cum alioquin alligati tunc darentur, ad conficiendos eos missis à rege Bocho iaculatoribus? Et hoc sane remittatur: nũ & Pompeiũ primum in circo elepham torum duodeuiginti pugnã edidisse, commissis more prælij noxijs hominibus, ad ullam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis, & inter antiquos principes, ut fama tradidit bonitatis eximiæ, memorabile putauit spectaculi genus, nouo more perdere homines. Depugnant, parum est, lancinãtur, parum est, ingenti mole animalium obterãtur. Satius erat ista in obliuionẽ ire, ne quis postea potẽs disceret, inuideretq; rei minime humanę. O quantum caliginis mẽtibus humanis obijcit magna felicitas. Ille se supra rerũ naturam esse tunc credidit, cum tot miserorum hominũ cateruas, sub alio cœlo natis beluis obijceret, cum bellũ inter tam disparia animalia committeret, cũ in conspectu populi Romani multum sanguinis funderet, mox plus ipsum fundere coacturus. At idẽ postea Alexandrina perfidia deceptus, ultimo mancipio transfodiẽdum se præbuit, tum demũ intellecta inani iactatione cognominis sui. Sed ut illò reuertar, unde decessi, & in alia materia ostẽdam superuacuam quorundam diligentiam, idẽ enarrabat Metellum uictis in Sicilia Pœnis triumphãtem, unum omnium Romanorũ ante currũ centum & uiginti captiuos elephãtes duxisse: Syllam ultimũ Romanorũ protulisse pomœriũ, quod nunquã prouinciali, sed Italico agro acquisito'mos, pferre apud antiquos fuit. Hoc scire magis prodest, quàm Auentinũ montẽ extra pomœriũ esse, ut ille affirmabat propter alterã ex duabus causis: aut quod plebs eò secessisset, aut quod Remo auspicante illo loco aues nõ addixissent. Alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta sunt, aut mendacijs similia. Nã ut concedas omnia eos fide bona dicere, ut ad præstationem scribant, tamẽ cuius ista errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quem iustiorem, quem liberaliorem facient? Dubitare se interim Fabianus noster aiebat, an satius esset nullis studijs admoueri, quàm his implicari. Soli omnium otiosi sunt, qui sapientiæ uacant, soli uiuunt: nec enim suam tantum ætatem bene tuẽtur, omne æuum suo adijciunt. Quicquid annorum ante illos actum est, illis acquisitũ est, nisi ingratissimi sumus. Illi clarissimi sacrarũ opinionum cõditores, nobis nati sunt, nobis uitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur, nullo nobis seculo interdictũ est, in omnia admittimur, & si magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis angustias libet, multũ p quod spatiemur temporis est. Disputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cum Epicuro quiescere, hominis naturam cum Stoicis uincere, cum Cynicis excedere, cum rerũ natura in cõsortium omnis æui pariter incedere. Quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis transitu, in illa nos toto demus animo, quæ immensa, quæ æterna sunt, quę cum melioribus communia? Isti qui per officia discursant, qui se aliosq; inquietant, cum bene insanierint, cum omniũ limina quotidie perambulauerint, nec ullas apertas fores preterierint, cum per diuersas domos meritoriam salutationem circumtulerint, quotum quemq; ex tam immensa, & uarijs cupiditatibus districta urbe poterunt, uidere? quàm multi erũt quorũ illos aut somnus, aut luxuria, aut inhumanitas submoueat? quos multi qui illos cum diu torserint, simulata festinatione transcurrãt? quàm multi per refertum clientibus atriũ prodire uitabunt, & per obscuros ędium aditus profugient, quasi non inhumanius sit decipere, quàm excludere? quàm multi ex hesterna crapula semisomnes & graues, illis miseris somnum suum rumpentes, ut alienum expectent, uix alleua tis labijs insusurratum milies nomen, ex citatione superbissima reddent? Hos in ueris officijs morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritum, cæteroscq; antistites bonarũ artium, qui Aristotelem & Theophrastum uolent habere quàm familiarissimos: nemo horum nõ uacabit, nemo non uenientẽ ad se beatiorem, amantioremq; sui dimittet, nemo quenquam uacuis à se manibus abire patietur. Nocte conueniri & interdiu ab omnibus mortalibus possunt. Horũ te mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret, suos tibi contribuet: nullius

CAP. XIIII

Universidad de Deusto
Biblioteca

al. suspitiosa ex his sermo periculosus erit, nullius amici capitalis †sumptuosa obseruatio. Feres
CAP. XV ex his quicquid uoles, per illos non stabit, quo minus plurium quantum ceperis, hau
ries. Quę illum felicitas, quàm pulchra senectus manet, qui se in horum clientelā con
tulit: habebit cum quibus de minimis maximisq; rebus deliberet, quos de se quotidie
cōsulat, à quibus audiat uerum sine contumelia, laudetur sine adulatione, ad quorum
se similitudinem effingat. Solemus dicere non fuisse in nostra potestate, quos sortire
mur parentes, forte nobis datos: nobis uero ad nostrum arbitrium nasci licet, nobilissi
morum ingeniorum familię sunt. Elige in quam ascisci uelis, non in nomen tantū ado
praberis, sed in ipsa bona, quæ non sunt sordide nec maligne custodienda, maiora fiūt,
quo illa pluribus diuiseris. Hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex
quo nemo eijcietur subleuabunt: hæc una ratio est extendendæ mortalitatis, immo in
immortalitatem uertendæ. Hoaores & monumēta, quicquid aut decretis ambitio iuſ
sit, aut operibus extruxit, cito subruitur, nihil non longa demolitur uetustas, & mouet
ocyus, quod consecrauit, Sapientiæ noceri non potest, nulla delebit ætas præsens, &
nulla diminuet sequens, ac deinde semper ulterior aliquid ad ueneration em conferet:
quoniamquidem in uicinio uersatur inuidia, simplicius longe posita miramur. Sapiē
tis ergo multum patet uita, non idem illum qui cęteros terminus includit, solus gene
ris humani legibus soluitur, omnia illi secula, ut deo seruiunt. Transiuit tēpus, aliquid
hac recordatione comprehendit, instat, hoc utitur. uenturum est, hoc præcipit. Longā
illi uitam facit, omnium temporum in unum collatio: illorum breuissima ac solicitissi
ma ætas est, qui præteritorum obliuiscuntur, præsentia negligunt, de futuro timent.
Cum ad extrema uenerint, sero intelligunt miseri, tamdiu se dum nihil agunt occupa
CAP. XVI tos fuisse. Nec est quod hoc argumento probari putes, longā illos agere uitam, quia
interdum mortem inuocant, uexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrenti
bus in ipsa quæ metuunt. Mortem sæpe ideo optant, quia timent. Illud quoq; argumē
tum non est, quod putes diu uicturos, quod sæpe illis longus uidetur dies, quod dum
ueniant ad condictum tempus cœnæ, tarde ire horas queruntur: nam si quando illos
deserunt occupationes, in otio relicti æstuant, nec quomodo disponāt, aut extrahant,
sciunt. Itaq; ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus gra
ue est: tam me Hercules, quàm quando dies muneris gladiatorij eductus est, aut cum
al. transire alicuius alterius uel spectaculi uel uoluptatis expectatur constitutum, †transilire medi
os dies uolunt. Omnis illis speratæ rei longa dilatio est, ad illud tempus, quod amanti
breue est, & præceps, breuiusq; multo fit suo uitio, aliunde enim aliò trāsfugiūt, & cō
sistere in una cupiditate non possunt. Non sunt illi longi dies, sed inuisi. At contra quæ
exiguæ noctes uidentur, quas in complexu scortorū aut uino exigūt. Inde etiam poęt
tarum furor, fabulis humanos errores alentium, quibus uisus est Iupiter uoluptate cō
cubitus Alcmenæ duplicasse noctem. Quid aliud est uitia incendere, quàm auctores
al. diuinitatis illis inscribere deos, & dare morbo, exēplo †dignitatis excusatam licētiā? Possunt istis
non breuissimę uideri noctes, quas tam chare mercantur? Diē noctis expectatione per
dunt, noctem lucis metu. Ipsæ uoluptates eorum trepidæ & uarijs terroribus inquietæ
sunt, subitoq; cum maxima exultatione solicita cogitatio, Hæc quàm diu? Ab hoc affec
tu reges suam fleuere potentiam, nec illos magnitudo fortunæ delectauit, sed uen
turus aliquando finis exterruit. Cum per magna camporum spatia porrigeret exerci
tum, nec numerum eius, nec mensuram comprehenderet Persarum rex insolentissi
mus, Iachymas fudit, quod intra centum annos nemo ex tanta iuuentute superfuturus
esset. At illis erat admoturus fatum ille qui flebat, perdituráque alios in terra, alios in
mari, alios in prælio, alios in fuga: & inter exiguum tempus consumpturus illos, cen
CAP. XVII tesimum annum timebat. Quid quod gaudia eorum quoque trepida sunt? non
enim solidis causis innituntur, sed eadem que oriuntur, uanitate turbantur. Qualia au
tem putes tempora esse, etiam ipsorum confessione misera, cum hęc quoque quibus se
attollunt, & supra hominem efferunt, parum syncera sint. Maxima queque bona solici
ta sunt, nec ulli fortunæ minus bene quàm optimæ creditur. Alia felicitate, ad tuendā
felicitatem opus est, & pro ipsis quæ successerūt uotis, uota faciēda sunt. Omne enim
quod

quod fortuito euenit, instabile est, quod altius surrexit, opportunē est in occasum. Ne
minem porrò cassura delectant. Miserrimam ergo necesse est non tantum breuissimam
uitam eorum esse, qui magno parant labore, quod maiore possideāt, operose assequun
tur quæ uolunt, anxij tenent quæ assecuti sunt. Nulla interim nunquam amplius redi
turi temporis est ratio. Nouæ occupationes ueteribus substituuntur, spes spem exci
tat, ambitionē ambitio, miseriarū nō finis quęritur, sed materia mutatur. Nostri nos ho
nores torserunt, plus temporis alieni auferunt, candidati laborem destituimus, suffra
gationes incipimus, accusandi deposuimus molestiam, iudicandi nanciscimur: iudex
desijt esse, quæsitor est, alienorum bonorum mercenaria procuratione consenuit, suis
opibus detinetur. Marium caliga dimisit, consulatus exercet. Quintius dictaturam
properat euadere, ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos nō tātæ maturus rei Scipio, ui
ctor Hannibalis, uictor Antiochi, sui consulatus decus, fraterni sponsor, ni per ipsum
mora sit, cum Ioue reponetur, ciuiles seruatorem agitabunt seditiones, & post fastidi
tos à iuuene æquos honores, iam senem contumacis exilij delectabit ambitio. Nun
quam deerunt uel felices, uel miseræ solicitudinis causæ, per occupationes interclude
CAP. XVIII turotium, nunquam agetur, semper optabitur. Excerpe itaq; te uulgo Pauline cla
rissime, & in tranquilliorem portum non pro ætatis spatio iactatus, tandē recede. Co
gita quot fluctus subieris, quot tempestates partim priuatas sustinueris partim publi
cas in te conuerteris. Satis iam per laboriosa & inquieta documēta exhibita uirtus est,
experire quid in otio faciat. Maior pars ætatis, certe melior Reipu. data sit. Aliquid tē
poris tui sume etiam tibi. Nec te ad segnem, aut inertem quietem uoco, non ut somno
& charis turbæ uoluptatibus, quicquid est in te indolis uiuæ demergas. Non est istud
acquiescere. Inuenies maiora omnibus adhuc tractatis operibus, quę repositus & secu
rus agites. Tu quidem orbis terrarum rationes administrans, tam abstinenter quàm
alienas, tam diligenter quàm tuas, tam religiose quàm publicas, in officio amorem cō
sequeris, in quo odium uitare difficile est, sed tamen mihi crede, satius est uitæ suæ ra
tionem, quàm frumenti publici nosse. Istum autem animi uigorem, rerum maximarū
capacissimum, à ministerio honorifico quidem, sed parum ad beatam uitam apto, ad
te reuoca, & cogita non id egisse te ab ætate prima omni cultu studiorum liberalium,
ut tibi multa milia frumēti cōmitterētur, maius quiddā & altius de te promiseras. Nō
deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laboriosæ operæ. Tanto aptiora exportan
dis oneribus tarda iumenta sunt, quàm nobiles equi, quorum generosam pernicitatē
quis unquam graui sarcina pressit? Cogita præterea quantum solicitudinis sit, ad tan
tam te molem obijcere, cum uentre humano tibi negotium est. Nec rationem patitur,
nec æquitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus esuriens. Modo intra paucos
illos dies, quibus C. Cęsar perijt, siquis inferis sensus est, hoc gratissime ferens, quod di
cebat populo Romano superstiti, septem aut octo certe dierum cibaria superesse, dum
ille pontes nauibus iungit, & uiribus imperij ludit, aderat ultimū malorū obsessis quo
que; alimentorum egestas. Exitio penè ac fame constitit, & quæ famem sequitur rerū
omnium ruina, furiosi & externi & infeliciter superbi regis imitatio. Quem tunc ani
mum habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura: ferrum, saxa, ignes,
gladium excepturi, summa dissimulatione tantum inter uiscera latentis mali tegebant
cum ratione. Quædam enim ignorantibus ægris curanda sunt. Causa multis morien CAP. XIX
di fuit, morbum suum nosse. Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Simile
tu putas esse, utrum cures ut incorruptum à fraude aduehentium & negligentia fru
mentum transfundatur in horrea, ne concepto humore uitietur, & concalascat, ut ad
mensuram pondusq; respōdeat: an ad hæc sacra & sublimia accedas, sciturus quę natu
ra sit Dijs, quæ uoluptas, quæ conditio, quæ fortuna, quis animum tuum casus expe
diet, ubi nos à corporibus dimissos natura componat? Quid sit quod huius mūdi gra
uissima quæq; in medio sustineat, supra leuia suspendat, in summum ignem ferat, sy
dera cursibus suis excitet? Cætera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu relicto
solo, mēte ad ista respicere? Nunc dū calet sanguis uigentibus ad meliora eundum est.
Expectat te in hoc genere uitæ multum bonarum artium, amor uirtutum atq; usus, cu

piditatum obliuio, uiuendi atq; moriendi scientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio misera est, eorum tamen miserrima, qui ne sui, quidem occupationibus laborant, ad alienum dormiunt somnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum, amare & odisse res omnium liberrimas, iubentur. Hi si uelint scire quàm breuis ipsorum uita sit, cogitent, ex quota parte sua sit. Cum uideris itaq; prætextam † Arti sæpe sumptam, cum celebre in foro nomẽ, non inuideris, ista uitæ damno parantur, ut unus ab illis numeretur annus, omnes annos suos conterrent. Quosdam autem cum in summum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes ætas relinquit. Quosdam cum in consummationẽ dignitatis per mille indignationes erupissent, misera subit cogitatio ipsos laborasse in titulum sepulchri. Quorundam ultima senectus dum in nouas spes ut iuuẽta disponitur, inter conatus magnos et improbos inualida defecit. Fœdus ille, quem in iudicio pro ignotissimis litigatoribus grandẽ natu & imperitæ coronæ assensiões captantẽ, spiritus liquit. Turpis ille, qui uiuendo lassus citius quàm laborando, inter ipsa officia collapsus est. Turpis, quem in accipiendis immorientem rationibus, diu tractus risit hæres. Prætierire quod mihi occurrit exemplum nõ possum. Tyrannus fuit exactæ diligentiæ senex, qui post annum nonagesimum cum uacationem procurationis à C. Cæsare ultro accepisset, componi se in lecto, & uelut exanimem à circunstante familia plangi iussit. Lugebat domus otiũ domini senis, nec finiuit ante tristiciam, quàm labor illi suus restitutus est. Adeó ne iuuat occupatum mori? Idem plerisq; animus est, diutius cupiditas illis laboris, quàm facultas est, cum imbecillitate corporis pugnant, senectutẽ ipsam nullo alio nomine grauem iudicant, qũàm quod illos seponit. Lex à quinquagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo senatorẽ non citat. Difficilius homines à se otium impetrant, quàm à lege. Interim dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuo sunt miseri, uita est sine fructu, sine uoluptate, sine ullo profectu animi, nemo in cõspicuo mortem habet, nemo non procul spes intendit. Quidam uero disponunt etiam illa quæ ultra uitam sunt, moles magnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera & ambitiosas exequias. At mehercule istorum funera tanquam nimium uixerint, ad faces & cereos ducenda sunt.

forte Arrij

CAP. XX

Finis libri de breuitate uitæ

IN LIBRVM DE BREVITATE VITAE

Cap. 6. in se uerum testimoniũ dixerunt prodentes omnem actum annorum suorum. Alius habebat, per ostensionẽ actuum animorum ipsorum. Rodolphus recte animaduertit, hũc sermonem esse interpretis non Senecæ, eoq; submouimus, ne quis requirat.

Cap. 7. paucos admodum & ridiculos. Opinor legendum, & reijculos, hoc est deteriores: ut delicet senectutis,

Cap. 10. Cauillationes enim contundi debere. Quidam habebat contendi, sed mendose. Vide nũ legendum sit. cauillatione, nam Rodolphus pro hoc notauit suggillatione, ut accipias impetus affectuum non debere uelificari, sed cum ignominia contundi.

Cap. 11. qui in ceromathena, Rodolphus bene restituit, in ceromate, nam.
Qui uicorum suorũ greges metatur. Alius habebat, Qui uictorum suorum greges mercatum. Prior magis probatur, quanquam neutra in totum syncera est.
Aut deficiens hinc atq; hinc. Pro deficiens malim diffluens, Tanquã uirũ tonderet. Forte tanquã uiuum tonderet, Aut tanquã nõ uirum tonderet. Decet enim uirum neglectius curari.

Cap. 19. & ad alienum gradiuntur uiaticum &c. Vsq; ad amare & odisse, sunt adiecta à barbaro quopiam, eoq; submouimus.

LIBER DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM ἀπίφαλος

NOstra corpora firma sunt, si redigas ad cõditionem naturæ omnia destruentis, & unde edidit eodem reuocãtis. Caduca sunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & si qua his multo mirabiliora seculũtium annorum extruxit ambitio, aliquando solo æquata uisentur. Ita est, nihil perpetuum, pauca diuturna sunt. Aliud alio modo fragile est, rerum exitus uariantur. Cæterum quicquid cœpit & desinit. Mundo quidam minantur interitum, & hoc uniuersum, quod omnia diuina humana complectitur, si fas putas credere, dies aliquis dissipabit, & in confusionem ueterem tenebrasq; demerget. Eat modo aliquis, & singulas comploret animas, Carthaginis ac Numantiæ Corinthiq; cinerem, & siquid altius cecidit, lamentetur, cum etiam hoc quod non habet quò cadat sit interiturum. Eat aliquis & fata tantum aliquando nefas ausura, sibi non pepercisse conqueratur. Quis tam superbæ impotentisq; arrogantiæ est, ut in hac naturæ necessitate omnia ad eundem finem re uocantis, se unum ac suos seponi uelit? ruinæq; ipsi mundo imminenti aliquam domum subtrahat? Maximum ergo solatiũ est, cogitare id sibi accidisse, quod ante se pasci sunt omnes, omnesq; passuri: & ideo mihi uidetur rerum natura quod gratissimũ fecit commune fecisse, ut crudelitatem fati consolaretur æqualitas. Illud te quoq; non minimum adiuuerit, si cogitaueris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem deflere nec tibi, noles enim longum esse, quod irritum est. Nam si quicquam tristitia profecturi sumus, nõ recuso quicquid lachrymarũ fortunæ meæ superfluit, tuæ affundere. Inueniam etiam nunc per hos exhaustos iam fletibus domesticis oculos quod & fluat, si modo id tibi futurum bono est. Quid cessas? conqueramur, atq; adeo ipse hãc litem meam faciam. Iniquissima omnium iudicio fortuna, adhuc uidebaris eum hominẽ cõtinuisse, qui munere tuo tãtam uenerationem receperat, ut quod raro ulli cõtingit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem quem saluo Cesare accipere maximum poterat impressisti, & cũ bene illum undiq; circumisses, intellexisti hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eripere? nunquam illi obnoxius fuit, nunc quoq; quantum potest, illam à se abiecit, & in tanta felicitate acquirendi, nullum maiorem ex ea fructum quàm cõtemptum eius petit. Eriperes illi amicos? sciebas tam amabilem esse, ut facile in locum amissorum posset alios substituere. Vnum enim ex his hunc quos in principali domo potentes uidi, cognouisse uideor, quem omnibus amicum habere cum expediat, magis tamẽ etiã liber. Eriperes illi bonam opinionem? solidior est hæc apud eum, cui ut à te quoq; ipsa cõcuti posset. Eriperes bonam ualetudinem? sciebas animũ eius liberalibus disciplinis, quibus non innutritus tantum, sed innatus est, sic esse fundatum, ut supra omnes corporis dolores emineret. Eriperes spiritum? quantulum nocuisses. Lõgissimum illi cũ ingenij fama promisit. Id egit ipse, ut meliore sui parte duraret, & compositis eloquentiæ præclaris operibus, à mortalitate se uindicaret. Quã diu fuerit ullus literis honor, quamdiu steterit aut latine linguæ potentia, aut græcę gratia, uigebit cum maximis uiris, quorum se ingenijs uel contulit, uel, si hoc uerecundia eius recusat, applicuit.

CA. XXI

Hoc ergo unum excogitasti, quomodo illi maxime posses nocere. Quo melior enim est quisq;, hoc sæpius ferre te consueuit, sine ullo delectu furentem, & inter ipsa beneficia metuendam. Quantulum erat tibi immunem ab hac iniuria præstare eum hominem, in quem uidebatur indulgentia tua ratione certa peruenisse, & non ex tuo more temere incidisse. Adijciamus, si uis, ad has querelas ipsius adolescentis intercepram inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre, certe eras dignissimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi testimonium æquale omnium hominum. Desideratur in tuum honorem, laudatur in suum, nihil in illo fuit quod nõ libenter agnoscerés. Tu quidẽ etiam minus bono fratri fuisses

CA. XXII

Universidad de Deusto
Biblioteca

bonus,sed in illo pietas tua idoneam nacta materiam,multo se liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria sensit,nunquam ille te fratrem ulli minatus est. Ad exemplum se modestiæ tuæ formauerat,cogitabatq; quantum tu & ornamentum tuorum esses & onus. Suffecit ille huic sarcinæ. O dura fata,& nullis æqua uirtutibus,antecq; felicitatem tuam nosceret frater tuus,exemptus est. Parum autem me indignari scio, nihil est enim difficilius,quàm magno dolori,paria uerba reperire. Iam nunc tamen si quid proficere possumus,fateamur & conqueramur. Quid tibi uoluisti tam iniusta & tam uiolenta fortuna? Tam cito indulgentiæ tuæ pœnituit? quæ ista crudelitas est, in medios fratres impetum iacere,& tam cruenta rapina,concordissimam turbam iminuere,tam bene stipatam optimorum adolescentium domum,in nullo fratre degenerantem turbare,& sine ulla causa delibare uoluisti? Nihil ergo prodest innocentia ad omnem legem exacta,nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis summæ potentia, summa conseruata abstinentia,nihil syncerus & tutus literarum amor,nihil ab omni labe mens uacans? Luget Polybius,& in uno fratre quicquid de reliquis posset metuere,admonitus,etiam de ipsis doloris sui solatijs timet. Facinus indignum,luget Po-

CAP. XXIII lybius,& aliquid propitio dolet Cæsare: hoc sine dubio imponens fortuna captasti, ut ostenderes neminem contra te,ne à Cæsare quidem posse defendi. Diutius accusare fata possumus,stant dura et inexorabilia,nemo illa cõuitio,nemo fletu,nemo cautsa mouet,nihil unquam parcunt ulli,nec remittunt. Proinde parcamus lachrymis,nihil proficiẽtibus. Facilius enim nos illi dolori adiecit,quàm illum nobis reducet. Qui si nos torquet,non adiuuat,primo quoque tempore deponendus est,& ab inanibus solatijs,atque amara quadam libidine dicendi,animus recipiendus est. Nam lachrymis nostris,ni ratio finem fecerit,fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumspice. Larga ubique flendi & assidua materia. Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas uocat. Alium ambitio nunquam quieta solicitat. Alius diuitias quas optauerat,metuit,& uoto laborat suo. Alium solicitudo,alium labor torquet,alium super uestibulum obsidens turba. Hic habere se dolet liberos,hic perdidisse. Lachrymæ nobis deerunt,antequam causæ dolendi. Non uides qualem uitam nobis rerum natura promiserit,quæ primum nascentium hominum fletum esse uoluit. Hoc principio edimur,huic omnis sequentium annorum ordo consentit,sic uitã agimus,ideoq; moderate id fieri debet à nobis,quod sæpe faciendum est, & respicientes quantum à tergo rerum tristium immineat,si non finire lachrymas, at certe reseruare debemus. Nihil parcendum est rei magis quàm huic,cuius tam frequens usus est. Illud quoque te nõ nimium adiuuerit,si cogitaueris nulli minus gratum esse dolorem tuum,quam ei cui præstari uidetur. Torqueri ille te aut non uult,aut nõ intelligit: nulla itaq; eius officij ratio est,quod ei cui præstatur,si nihil sentit,superuacuum est: si sentit,ingratum est. Neminem toto orbe terrarum esse,qui delectetur lachrymis tuis, audacter dixe-

CA. XXIIII rim. Quid ergo? quem nemo aduersus te animum gerit,eum esse tu credis fratris tui,ut cruciatu tuo noceat tibi,ut te uelit abducere ab occupationibus tuis,id est,à studio & Cæsare? Non est hoc simile ueri. Ille enim indulgentiam tibi tanquã fratri ostendit & præstitit ueneration em tanquã parenti, cultum tanquã superiori,ille desiderio tibi esse uult,tormento esse non uult. Quid itaq; iuuat dolori intabescere,quem liquis defuncti sensus est,finiri frater tuus cupit? De alio fratre,cuius incerta posset uoluntas uideri,omnia hæc dubie ponerem,& dicerem: siue te torqueri lachrymis nunquam delinentibus frater tuus cupit,indignus hoc affectu tuo est,siue non uult,uterque uestrũ inertẽ dolorẽ dimittite. Nec impius frater hic desiderari debet, nec pius sic uelit. In hoc uero,cuius tam explorata pietas est,pro certo habendũ est, nihil esse illi posse acerbius,q̃ si tibi hic casus eius acerbus est, si te ullo modo torquet,si oculos tuos indignissimos hoc malo sine ullo flendi fine cõturbat idem & exhaurit. Pietatem tuã tamẽ nihil æque à lachrymis iã inutilibus abducet,q̃ si cogitaueris,fratribus te tuis exemplo esse debere,fortiter hanc fortunæ inuiriã sustinendi. Quod duces magni faciũt rebus afflictis,ut hilaritatem de industria simulent,& aduersus res adumbrata lætitia abscondant,ne militum animi,si fractam ducis sui mentem uiderint,et ipsi collabãtur,id

nunc tibi quoq; faciendum est: indue dissimilem animo tuo uultum,& si potest,proice omnem ex toto dolorem: sin minus, introrsus abde, & contine,ne appareat, & da operam,ut fratres tui te imitentur,qui honestũ putabunt quodcunque facientem uiderint,animumq; ex uultu tuo sument,& solatium debes esse,& cõsolator illorũ. Nõ poteris autẽ horum mœrori obstare,si tuo indulseris. Potest & illa res à luctu te pro CAP. XXV hibere nimio,si tibiipsi renuntiaueris,nihil horum quæ facis posse subduci. Magnam tibi personam hominum consensus imposuit,hæc tibi tuenda est. Circunstat te omnis ista consolantium frequentia,& in animum tuũ inquirit, ac perspicit quantum roboris ille aduersus dolorem habeat,& utrum ne tu tantum in rebus secundis indulgere scias,an & aduersa possis uiriliter ferre, obseruabuntur oculi tui. Liberiora omnia sunt his,quorum affectus tegi possunt. Tibi nullum secretũ liberum est,in multa luce fortuna te posuit,omnes scient quomodo te in isto tuo gesseris uulnere,utrum ne statim percussus arma submiseris,an in statu & in gradu steteris. Olim te in altiorem ordinem & amor Cæsaris extulit,& tua studia deduxerunt,nihil te plebeium decet, nihil humile. Quid autẽ tam humile ac muliebre est,quàm cõsumendum se dolori committere? Non idem tibi in luctu pari,quod tuis fratribus licet. Multa tibi non permittit opinio de studijs ac moribus recepta,multũ à te homines exigũt,multum expectãt. Si uolebas tibi omnia licere,nõ conuertisses in te ora omnium: nunc autem tibi præstandum est,quantum promisisti omnibus illis,qui opera ingenij tui laudant, qui describunt,quibus cum fortuna tua opus non sit,ingenio opus est. Custodes animi tui sunt. Nihil unquam ita potes indignum facere profecti & eruditi uiri professione, ut non multos admirationis de te suæ pœniteat. Non licet tibi flere immodice, nec hoc tantummodo non licet,nec somnum quidem extendere in partem dici licet,aut à tumultu rerum in otium ruris gratia quietis confugere,aut assidua laboriosi officij stati one fatigatum corpus,uoluntaria peregrinatione recreare,aut spectaculorum uarieta te animum detinere,aut ex tuo arbitrio diem disponere. Multa tibi non licent,quæ CAP. XXVI humilimis in angulo iacentibus licent. Magna seruitus est ex magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere. Audienda sunt tot hominum milia,tot disponẽdi libelli,tantus rerum ex orbe toto accurrentium congestus. Vt possit per ordinẽ suũ principis maximi officium geri,quieti animi est. Non licet tibi unquam flere,ut multos flentes audire possis,ut periclitantium,& ad misericordiam mitissimi Cæsaris per uenire cupientium lachrymæ prosint,tibi tuæ afficcãdæ sunt. Hoc tamẽ etiamnum leuioribus remedijs adiuuabit,cum uoles omnium rerum obliuisci, cogita Cæsarem, uide quantam huius in te indulgentię fidem,quantã industriam debeas,intelliges nõ magis tibi incuruari licere,q̃ illicisquis modo est fabulis traditus) cuius humeris mundus innititur. Cæsari quoq; ipsi cui omnia licent,propter hoc ipsum multa nõ licent. Omniũ domos illius uigilia defendit,omniũ otium illius labor,omniũ delitias illius industria,omniũ uacationũ, illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarũ dedicauit, sibi eripuit,& syderũ modo,que irrequieta semper cursus suos explicant,nunquam illi licet,nec subsistere,nec quicq; suũ facere. Ad quẽdam itaq; modũ tibi quoq; eadem necessitas iniungitur,non licet tibi ad utilitates tuas,ad studia tua respicere. Cęsare orbem terrarum possidente,impartiri te nec uoluptati,nec dolori,nec ulli alij rei potes, totum te Cæsari debes. Adhuc nunc,quod cum semper prædices,charioré tibi spiritu tuo Cæsarẽ fore,fas tibi nõ est,saluo Cæsare,de fortuna queri. Hoc incolumi,salui tibi sunt tui,nihil perdidisti,nõ tantũ siccos oculos tuos esse,sed etiã lætos oportet. In hoc tibi omnia sunt,hic pro omnibus est. Quod longe à sensibus tuis prudẽtissimis pusillanimisq; abest,aduersus felicitatẽ tuã parum gratus es, si tibi quicquã hoc saluo flere permittis. Monstrabo etiãnum,nõ quidẽ firmius remediũ,sed familiarius. Siquãdo te domum receperis: tũc erit tibi metuenda tristitia. Nã quãdiu numen tuũ intueberis, nullum illa ad te inueniet accessum, omnia in te Cæsar tenebit: cũ ab illo discesseris, tunc uelut occasione data insidiabitur solitudini tuæ dolor,et requiescẽti animo tuo paulatim irreper. Itaq; non est quod ullum tẽpus uacare patiaris à studijs: tũc tibi literæ tuæ tamdiu ac fideliter amatæ,gratiã referant, tunc te ille antistitẽ & cultorem suum uin-

dicent;

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicent: tũc Homerus & Virgilius tam bene de humano genere meriti, quàm tu de omnibus & de illis meruisti, quos pluribus notos esse uoluisti quàm scripserant, multũ tecum morentur: tutum hic erit omne tempus, quod illis tuendum commiseris. Tunc Cæsaris tui opera, ut per omnia secula domestico narrentur præconio, quãtum potes compone. Nã ipse tibi optime formandi cõdendiq; res gestas, & materiã dabit & exemplum. Nõ audeo te uscq; eo producere, ut fabellas quoq; & Aesopeos logos, intentatum Romanis ingenijs opus, solita uenustate cõnectas. Difficile est quidẽ, ut ad hęc hilariora studia tam uehementer perculsus animus, tã cito possit accedere. Hoc tamen argumẽtum habeo iam corroborati eius, & redditi sibi, si poterit se à seuerioribus scriptis ad hæc solutiora producere. in illis enim quamuis ægrum eum adhuc, & secũ reluctantem aduocabit ipsa rerum quas tractauit austeritas: hæc quæ remissa fronte cõmentanda sunt, non feret, nisi cum iam sibi ab omni parte cõstiterit. Itaq; debebis eũ seueriore materia primum exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoq; magno tibi erit uelamento, si sæpe te interrogaueris, utrum ne meo nomine doleo, an eius qui decessit: Si meo, petit me indulgentem iactatio, & incipit dolor, hoc uno excusatus quod honestus est, cum ad utilitatem respiciat à pietate desciscere. Nihil autem minus bono uiro conuenit, quàm in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo, nec esse alterutrum ex his duobus esse iudicem. Nam si nullus defunctis sensus est, euasit omnia frater meus uitæ incommoda, & in eum restitutus est locum, in quo fuerat antequã nasceretur, & expers omnis mali, nihil cupit, nihil patit. Quis iste est furor, pro eo me nũquam dolere desinere, qui nunquã dolituru est: Si est aliquis defuncti sensus, nunc animus fratris mei uelut ex diutino carcere emissus, tandem sui iuris & arbitrij gestit, & rerũ naturæ spectaculo fruitur, & humana omnia ex superiore loco despicit, diuina uero quorum rationem tãdiu frustra quæsierat, propius intuetur. Quidque eius desiderio maceror, qui aut beatus aut nullus est: Beatum deflere inuidia est, nullum dementia. An hoc te mouet, quod uidetur ingentibus & gratis, & maxime circumfusis bonis caruisse: Cum cogitaueris multa esse quæ perdidit, cogita plura eũ se quæ non timet. Non ira eum torquebit, non morbus affliget, non suspitio lacesset, non edax & inimica semper alienis processibus inuidia consectabitur, non metus solicitabit, non leuitas fortunę cito munera sua transferentis inquietabit. Si bene computes, plus illi remissum, quàm ereptum est. Nõ opibus fruetur, non tua simul ac sua gratia, nõ accipiet beneficia, non dabit. Miserum putas quod ista amisit, an beatum quod non desiderat: Mihi crede, is beatior est, cui fortuna superuacua est, quàm is cui parata est. Omnia ista bona, quæ nos speciosa sed fallaci uoluptate delectãt, pecunia, dignitas, potentia, aliaq; cõplura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obstupescit, cũ laborе possidentur, cum inuidia conspiciuntur, eosq; ipsos quos exornant & premunt, plus minantur quàm prosunt, lubrica & incerta sunt, nunquã bene tenẽtur: nam utri credere altius ueritatem intuentibus, omnis uita suppliciũ est. In hoc profundũ inquietumq; proiecti mare, alternis æstibus recíprocũ, & modo alleuans nos subiectis inanibus, modo maioribus damnis deserens, assidueq; iactans, nunquã stabili consistimus loco, pẽdemus & fluctuamur, & alter in alterũ illudimur, & aliquãdo naufragiũ facimus, semper timemus. In hoc tã procelloso, & in omnes tẽpestates exposito mari nauigãtibus, nullus portus nisi mortis est. Ne itaq; inuideris fratri tuo, quiescit tandẽ liber, tandem tutus, tãdem æternus est, superstitem Cæsarem, omnemq; eius prolẽ, superstitẽ te cũ omnibus habet fratribus. Anteq; quicquã ex suo fauore fortuna mutaret, stantem adhuc illam & munera plena manu congerentẽ reliquit. Fruitur nũc aperto & libero cœlo, ex humili atq; depresso in eũ emicuit locũ, quisquis ille est, qui solutas uinculis animas beato recipit sinu, & nunc libere uagatur, omniaq; rerum naturæ bona cũ summa uoluptate perspicit. Erras nõ perdidit lucẽ frater tuus sed secretiorẽ sortitus est. Omnibus illud nobis cõmune est iter, Quid fata deflemus: nõ reliquit ille nos, sed antecessit. Magna felicitas est, in felicitate mori. Est, mihi crede, magna felicitas in ipsa felicitate moriẽdi. Nihil ne in totũ quidẽ diẽ certi est, quis in tã obscura ex intuta ueritate diuinat, utrum ne fratri tuo mors inuiderit, an consuluerit: Illud quoque iustitia in omnibus rebus necesse est te adiuuet cogitantem, non iniuriam tibi factam, quod talem fratrem amisisti, sed beneficium datum, quod tamdiu pietate eius tibi uti fruiq; licuit. Iniquus est, qui muneris sui arbitrium danti non reliquit, Auidus, qui non lucri loco habet quod accepit, sed damni, quod reddidit. Ingratus est, qui iniuriã uocat sinẽ uoluptatis. Stultus, qui nullum fructum esse putat bonorum, nisi præsentium, qui non & in præteritis acquiescit, & ea iudicat certiora quæ abierunt, quia de illis ne desinant non est timendum. Nimis angustat gaudia sua, qui eis tantummodo quæ habet ac uidet, frui se putat, & habuisse eadem pro nihilo ducit: cito enim nos omnis uoluptas relinquit, quæ fluit & transit, & penè antequã ueniat, aufertur. Itaq; in præteritum tempus animus mittendus est, & quicquid nos unquam delectauit reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandum est. Longior fideliorq; est memoria uoluptatũ, quàm præsentia. Quod habuisti ergo optimum fratrem, in summis bonis pone. Non est quod cogites quanto diutius habere potueris, sed quamdiu habueris. Rerum natura illum tibi sicut cæteris fratribus, non mancipio dedit, sed commodauit cum uisum est deinde repetijt, nec tuam in eo satietatem secuta est, sed suam legem. Si quis pecuniam creditam soluisse se molestе ferat, eam præsertim cuius usum gratuitũ acceperit, nonne iniustus uir habebitur: Dedit natura fratri tuo uitã, dedit & tibi, quæ suo iure usa, à quo uoluit debitum suum citius exegit: non illa in culpa est, cuius nota erat conditio, sed mortalis animi spes auida, quę subinde quid rerum natura sit obliuiscitur, nec unquam sortis suæ meminit, nisi cum admonetur. Gaude itaq; habuisse & tam bonũ fratrem, & usum fructum eius, quamuis breuior uoto tuo fuerit, boni consule. Cogita iucundissimũ, quod habuisti, humanum quod perdidisti. Nec enim quicquam minus inter se consentaneum est, quàm aliquẽ moueri, quod sibi talis frater patitur diu contigerit, nõ gaudere quod tamen contigerit. At inopinãti ereptus est. Sua quemq; crudelitas decipit, & in eis quæ diligit, uoluptaria mortalitatis obliuio. Natura nulli se necessitatis suæ gratiã facturam esse testata est. Quotidiе pręter oculos nostros transeunt notorum ignotorumq; funera, nos tamen aliud agimus, & subitum id putamus esse, quod nobis tota uita denuntiatur futurum. Non est itaq; ista fatorũ iniquitas, sed mentis humanæ prauitas insatiabilis rerũ omnium, quę indignatur inde se exire, quò admissa est precario. Quanto ille iustior, qui nuntiata filij morte, degnã magno uiro uocem emisit. Ego cum genui, tũ moriturũ sciui. Prorsus non mireris ex hoc natum esse, qui fortiter mori posset, nõ accepit tanq; nouũ nuntium filij mortẽ. Quid est enim noui hominẽ mori, cuius tota uita nihil aliud q; ad mortẽ iter est: Ego cũ genui, tum moriturũ sciui. Deinde adiecit rem maioris & prudentię & animi, huic rei subiuuenti. Omnes huic rei tollimur, quisquis ad uitã editur ad mortẽ destinat. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamusq; id cũ poscemur, alium alio tẽpore fata cõprehendent, neminẽ præteribunt. In procinctu stet animus, & id quod necesse est, nunq; timeat, quod incertũ est, semper expectet. Quid dicã duces ducũq; progenies, & multis aut cõsulatibus cõspicuos, aut triumphis, sorte defunctos inexorabilis: Tota cũ regibus regna, populiq; cũ gentibus tulere fatũ suum. Omnes immo omnia in ultimũ diẽ speciant, nõ idem uniuersis finis est. Alíũ in medio cursu uita deserit, alium in ipso aditu relinquit, aliũ in extrema seruitute fatigatũ iã & exire cupientẽ uix emittit, alio quidem atq; alio tempore, omnes tamen in eundem locũ tendimus. Vtrum ne stultius sit nescio mortalitatem ignorare, an impudẽtius recusare. Agedum illa quæ multo ingenij labore rui celebrata sunt, in manus sume, utriuslibet autoris carmina, quę tu ita resolueris, ut quãuis structura illorũ recesserit, permaneat tamẽ gratia. Sic eni illa ex alia lingua in aliam trãstuleris, ut (quod difficillimũ erat) omnes uirtutes in alienã te orationem secutæ sint: nullus erit in illis scriptis liber, qui nõ plurima uarietatis humanæ, in certorumq; casuũ, & lachrymarum ex alia atq; alia causa fluentiũ exempla tibi suggerat. Lege quo spiritu ingẽtibus intonueris rebus. Pudebit te subito deficere, & ex tanta orationis magnitudine decidere. Ne cõmiseris, ut quisquis exẽplo, ac modo scripta tua mirabat, quærat quomodo tã grandia, tamq; solida, tã fragilis animus conceperit.

Poti-

CA. XXVII

CA. XXVIII

CA. XXIX

CAP. XXX

Universidad de Deusto
Biblioteca

Potius ab istis,quæ te torquent ad hæc tot & tanta quæ consolantur cõuerte,ac respi-
CA.XXXI ce optimos fratres,respice uxorem,filium respice.Pro omnium horum salute,hac te-
cum portione fortuna decidit.Multos habes in quibus acquiescas. Ab hac te inla-
mia uindica,ne uideatur omnibus plus apud te ualere unus dolor,quàm hęc tam mul-
ta solatia.Omnes istos una tecum percussos uides,nec posse tibi subuenire,immo eti-
am ultro expectare,ut à te subleuentur intelligis,& ideo quanto minus in illis doctri-
næ,minusq; ingenij est,tanto magis assistere necesse est communi malo.Est autem
hoc ipsum solatij loco,inter multos dolorem suum diuidere,qui quia dispẽsatur inter
plura,exigua debet apud te parte subsidere.Non desinam totiens tibi offerre Cęsarem
illo moderante terras & ostendente,quanto melius,beneficijs imperium custodiatur,
quàm armis,illo rebus humanis præsidente,non est periculum,ne quid perdidisse re-
sentias,in hoc uno ubi satis præsidij,satis solatij est. Attolle te & quotiens lachrymæ
suboriuntur oculis tuis:totiens illos in Cæsarem dirige.Siccabuntur maximi & cla-
rissimi conspectu numinis.Fulgor eius illos ut nihil aliud,possint aspicere præstrin-
get,in se hærentes detinebit.Hic tibi quem tu diebus intueris ac noctibus,à quo nun-
quam deijcis animum cogitandus est,hic contra fortunam aduocãdus:nec dubito cũ
tanta illi aduersus omnes suos sit mansuetudo,tantaq; indulgentia,quin multis iã fo-
lat,js tuum istud uulnus obduxerit,nonnulla quæ dolori obstarent tuo congesserit.
Quid porrò ut nihil horum fecerit,nonne protinus ipse conspectus per se tantummo
do,cogitatusq; Cæsar maximo solatio tibi est:Dij illum Deæq; omnes terris diu com-
al. Acta bie di modent,†At faciant,ut quamdiu mortalis erit,nihil ex domo sua mortale esse sentiat.
ui Augusti,& Rectorem Romano imperio filium,longa fide approbet,& ante illum consortem pa-
annos uiuat, tris quam successorem accipiat.Sera & nepotibus demum nostris dies nota sit,qua il-
qui anu &c. lum gens sua cœlo asserat. Abstine ab hoc manus tuas fortuna,nec in isto potenti
CA.XXXII am tuam,nisi ea parte qua prodes,ostẽderis.Patere illum generi humano,iãdiu ægro
& affecto mederi,patere quicquid prioris principis furor concussit,in locum suum re-
stituere ac reponere.Sydus hoc quod præcipitato in profundum,ac demerso in tene
bras orbi refulsit,semper luceat.Hic Germaniam pacet,Britanniã aperiat,& patris tri-
umphos ducat & nouos,quorum me quoq; spectatorem futurum ex uirtutibus eius
promittit clementia:nec enim sic me deiecit,ut nollet erigere,immo ne deiecit quidẽ,
XXX.QA sed impulsum à fortuna & cadẽtem sustinuit,& in præceps eũtem leniter diuinæ ma-
nus usus moderatione deposuit.Deprecatus est pro me senatum,& uitã mihi nõ tan-
tum dedit,sed petijt.Viderit qualem uolet esse,æstimet causam meam,uel iustitia eius
bonam perspicier,uel clementia eius faciet bonam:utrumq; in æquo mihi eius benefi
cium erit,siue innocentem me scierit esse,siue potuerit.Interim magnum miseriarum
mearum solatium est,uidere misericordiam eius totum orbem peruagãtem,quę quã
ex ipso angulo,in quo ego defixus sum,cõplures multorum iã annorum ruina obru-
tos effoderit,& in lucem reduxerit,non uereor ne me unum transeat.Ipse autem opti-
me nouit tempus,quo cuiq; debeat succurrere:ego omnem operam dabo,ne peruen
re ad me erubescat.O felicem clementiam tuam Cæsar,quæ efficit ut quietiorem sub
ire agant uitã exules,quàm nuper sub Caio egere principes.Nõ trepidant,nec per sin-
gulas horas gladium expectant,nec ad omnium nauium conspectum pauent.Per re
habent,ut fortunæ sæuientis modum,ita spem quoq; melioris eiusdem,ac præsentis
quietem.Scias licet ea demum fulmina esse iustissima,quæ etiam percussi colunt.
C.XXXIII Hic itaq; princeps,qui publicum omnium hominum solatiũ est,aut me omnia sal-
lunt,aut iam recreauit animũ tuum,& tam magno uulneri maiora adhibuit remedia,
iam te omni cõfirmauit modo,iam omnia exempla quibus ad animi æquitatem com
pelleris,tenacissima memoria retulit.Iam omnium præcepta sapientum tibi facundia
explicuit.Nullus itaq; melius has alloquendi partes occupauerit,aliud habebũt hoc
dicente põdus uerba,uelut ab oracula emissa,omnem uim doloris tui diuina eius cõ
tundet autoritas.Hunc itaq; tibi puta dicere,nõ te solum fortuna desumpsit sibi,quẽ
tam grauí afficeret iniuria.Nulla domus in toto orbe terrarum aut est,aut fuit sine aĩ
qua complorattone.Transibo exemplа uulgaria,quæ etiã si minora,tamẽ mira func-
Ad fi-

Ad fastos te & annales perducam publicos,uides,omnes has imagines,quę impleue-
re Cęsareũ atrium,nulla nõ harum alíquo suorum incommodo insignis est,nemo nõ
ex istis in ornamentum seculorũ refulgentibus uiris,aut desiderio suorum tortus est,
aut à suis cum maximo animi cruciatu desideratus est. Quid tibi referam Scipionem
Africanum,cui mors fratris in exilio nuntiata est?Is frater qui eripuit fratrem carcere,
non potuit eripere fato.Et quàm patiens iuris & æqui pietas Aficani fuerit,cunctis ap
paruit.Eodem enim die quo Scipio Africanus uiatoris manibus fratrem abstulerat,tri
buno quoque plebis priuatus interessit,tam magno tamẽ fratrem desiderauit hic ani
mo,quàm defenderat.Quid referam Aemilianum Scipionem,qui uno penè eodemq;
tempore spectauit patris triumphum,duorumq; fratrum funera,adolescẽtulus tamen,
ac propemodum puer,tanto animo tulit illã familiæ suæ,super ipsum Pauli triumphũ
concidentis subitam uastitatem,quãto debuit ferre uir in hoc natus,ne urbi Romanę
aut Scipio deesset,aut Carthago superesset. Quid referam duorum Lucullorum di XX XIIII
rempta morte cõcordiam?Quid Pompeios,quibus ne hoc quidem sæuiẽs reliquit for
tuna,ut una denicq; concideren̄t ruina. Vixit Sextus Pompeius,primum sorori super
stes,cuius morte optime cohęrentis Romanę pacis uincula resoluta sunt.Idemq; uixit
superstes optimo fratri,quem fortuna in hoc erexerat,ne minus alte eũ deijceret,quã
patrem deiecerat,& post hunc tamen casum Sextus Pompeius non tantum dolori,sed
bello suffecit.Innumerabilia undicq; exempla separatorum morte fratrum succurrunt,
immo contrà uix ulla unquam horum paria cõspecta sunt unà senescentia,sed conten-
tus nostræ domus exemplis ero.Nemo enim tam expers erit sensus ac sanitatis,ut for-
tunam ullis queratur luctum intulisse quam sciet etiam Cæsarum lachrymas concu-
pisse.Diuus Augustus amisit Octauiam sororem charissimam,& ne ei quidem rerum
natura lugendi necessitatem abstulit,cui cœlum destinauerat: immo uero idem omni
genere orbitatis uexatus,sororis filium successioni præparatum suæ perdidit. Denicq;
ne singulos eius luctus enumerẽ,& generos,ille amisit,& liberos,et nepotes.At nemo
magis ex omnibus mortalibus hominem esse se,dũ inter homines erat sensit,nũc tot
tantosq; luctus cepit rerum omnium pacatissimum eius pectus,uictorq; diuus Augu-
stus nõ gentium tantummodo externarum,sed etiam dolorum fuit.Caius Cæsar diui
Augusti auunculi mei nepos,circa primos iuuentutis suæ annos Lucium fratrum cha
rissimum sibi,princeps iuuentutis principem eiusdem iuuentutis amisit in apparatu
Parthici belli,&,grauiore multo animi uulnere,quàm postea corporis ictus est,quod
utrumque pissime idem &,fortissime tulit. Cæsar patruus meus Drusum Germanici
patrem,minorem natu quàm ipse erat fratrem,intima Germaniæ recludentem,& gen
tes ferocissimas Romano subijcientem imperio,in complexu & osculis suis amisit,mo
dum tamen lugendi non sibi tantum,sed etiam alijs fecit,ac totum exercitum,nõ solũ
mœstum,sed etiam attonitum,corpus Drusi sui sibi uendicantem,ad morem Romani
luctus redegit,iudicauitq; non militandi tantum disciplinam esse seruandam,sed etiã
dolendi.Non potuisset ille lachrymas alienas compescere,nisi prius pressisset suas,
M.Antonius auus meus, nullo minor nisi eo à quo uictus est,tunc cum Rempub. C.XXXV
constitueret,& triumphali potestate preditus,nihil supra se uideret,exceptis uero duo
bus collegis omnia infra se cerneret,fratrem interfectũ audiuit.Fortuna impotens qua
les ex humanis malis tibi ipsa ludos facis.Eo ipso tempore quo Marcus Antonius ci-
uium suorum uitæ sedebat mortisq; arbiter,M.Antonij frater duci iubebatur ad sup-
plicium.Tulit hoc tamen tam triste uulnus eadem magnitudine animi Marcus Anto
nius,qua omnia alia aduersa tolerauerat,& hoc fuit ei lugere,uiginti legionum san-
guine fratri parentare.Sed ut omnia alia exempla præteream,ut in me quoq; ipso alia
taceam funera,bis me fraterno luctu fortuna aggressa est,his intellexit lædi me posse,
uinci non posse.Amisi Germanicũ fratrem,quem quomodo amauerim intelligit pro-
fecto quisquis cogitat,quomodo suos fratres,pij fratres ament. Sic tamen affectũ meũ
rexi,ut nec relinquerem quicquam quod exigí deberet à bono fratre,nec facerẽ quod
reprehendi posset in principe.Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exẽpla,
eundem ostendere quàm nihil sacrũ intactumq; sit fortunæ,quæ ex his penatibus ausa

Universidad de Deusto
Biblioteca

est funera ducere,ex quibus erat deos paritura.Nemo itaq; miretur aliquid ab illa,aut crudeliter fieri,aut iniquè. Potest enim hæc aduersus priuatas domos ullam æquitatẽ nosse,aut ullam modestiam, cuius implacabilis sæuitia, totiens ipsa funestauit puluinaria:Faciamus licet illi conjugia,non nostro tantum ore,sed etiam publico,nõ tamen mutabit,aduersus omnes se preces,omnesq; ceremonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna,hoc erit,nihil inausum sibi reliquit, nihil intactum. Ibit uiolentior per omnia,sicut semper est solita.Eas quoque domos ausa est iniuriæ causa intrare,in quas C.XXXVI per templa aditur,& atram laureatis foribus inducere uestem. Hoc unum obtinea mus ab illa uotis ac precibus publicis,si nondum illi genus humanum placuit consummere,si Romanum adhuc nomen propitia respicit, hunc principem, lapsis hominum rebus datum,sicut omnibus mortalibus,sibi esse sacratum uelit.Discat ab illo clementiam,atq; à mitissimo omniũ principe mitis fieri. Debes itaq; omnes intueri eos, quos paulo ante retuli,aut ascitos cœlo,aut proximos,& ferre æquo animo fortunam,ad te quoq; porrigentem manus,quas ne ab eis quidem per quos uiuimus abstinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euincendis doloribus,et in quantũ modo homini fas est per diuina ire uestigia. Quamuis in aliis rebus dignitatũ magna discrimina,uirtus in medio posita est,neminem dedignatur,qui modo dignũ se illa iudicat. Optime certe illos imitaberis,qui cũ indignari possent non esse ipsos expertes huius mali,tamen in hoc uno se cæteris exæquari hominibus non iniuriam,sed ius mortalitatis iudicauerunt,tuleruntq;,nec nimis acerbe & aspere quod acciderat,nec molliter & effœminate.Nã & non sentire mala sua non est hominis, & non ferre,non est uiri. Non possum tamen cum omnes circmiuerim Cæsares, quibus fortuna fratres & soRorem eripuit,hunc præterire ex omni Cæsarum numero excerpendum, quem rerũ natura in exitium opprobriumq; humani generis edidit, à quo imperium euersum,adustum funditus principis pijssimi recreat clementia.C. Cæsar amissa sorore Drusilla,is homo qui non magis dolere quàm gaudere principaliter posset,conspectum,conuersationemq; ciuium suorum profugit,exequijsq; soror is suæ non interfuit, iusta sorori non præstitit,sed in Albano suo secessit,ac foro & aduocatis, & huiusmodi alijs occupationibus acerbissimi funeris eleuabat mala.Proh pudor imperij, principis Romani lugentis sororem,alea solatium animi fuit.Idem ille Caius furiosa inconstantia, modo barbam capillumq; submittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & nunquam satis certus utrum lugeri uellet,an coli sororem.Eodẽ enim tempore quo templa illi constituebat ac puluinaria,eos qui parum mœsti fuerant, crudelissima afficiebat animaduersione Eadem enim intemperie animi aduersarũ rerum ictus ferebat, qua secundarum elatus euentũ,supra humanum intumescebat modum. Procul istud exemplum ab omni Romano uiro,luctum suum aut intempestiuis uacare lusibus,aut sordium ac squalloris fœditate iritare,aut alienis malis oblectare,minime humanitatis latio.Tibi uero nihil ex consuetudine mutandum tua.Quoniamquidem ea instituisti amare studia,quæ optime & felicitatem extollunt,& facillime minuunt calamitatem, C.XXXVII eademq; & ornamenta hominum maxima sunt & solatia. Nũc itaq; studijs tuis immergere,acrius nũc illa tibi uelut munimẽta animi circunda,nec ex ulla tibi uelut tui parte,inueniat introitum dolor.Fratris quoq; tui produc memoriam aliquo scriptorum monimento tuorum.Hoc enim unum est rebus humanis opus,cui nulla tempestas noceat,nulla consumat uetustas.Cætera quæ per cõstructionem lapidum & marmoreas moles,aut terrenos cumulos in magnam eductos altitudinem constant,non propagarunt longam diem,quippe & ipsa intereunt.Immortalis est ingenijs memoria,hãc tuo fratri largire,in hac eum colloca,et melius illum † diutino semper cõsecrabis ingenio, quàm irrito dolore lugebis.Quod ad ipsam fortunam pertinet,etiamsi nunc agi apud te causa eius nõ potest,omnia illa quę nobis dedit,ob hoc ipsum quod aliquid eripuit, inuisa sunt:tunc tamen erit agenda,cum primum æquiorem te illi iudicem dies fecerit:tunc enim poteris in gratiam cum illa redire.Nã multa prouidit quibus hãc emendaret iniuriam.Multa etiam nunc dabit quibus redimat.Deniq; ipsum quod abstulit, ipsa dederat tibi.Noli ergo contrà te ingenio uti tuo,noli adesse dolori tuo.Potest quidem

for. duraturo

dem eloquentia tua,quæ parua sunt approbare pro magnis, rursus magna attenuare, & ad minima ducere.Sed alio ista uires seruet suas,nunc tota se in solatium tuum conferat.Sed tamen dispice,ne hoc iam quoq; sit superuacuum. Aliquid enim à nobis natura exigit,plus uanitate contrahitur. Nunquam autem ego à te, ne ex toto mœreas exigam.Et scio inueniri quosdam duræ magis quàm fortis prudentiæ uiros,qui negẽt doliturum esse sapientem. Hi uero uidentur nunquam in huiusmodi casum incidisse, Alioquin extudisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad cõfessionem eos ueri etiã inuitus compulisset.Satis præstiterit oratio, si id unum ex dolore, quod & supereſt & abundat exciderit. Nam ut quidem nullum omnino secũ patiatur, nec sperandũ ulli, nec concupiscẽdum est.Hunc potius modum seruet,qui nec impietatem imitatur,nec insaniam,& nos in eo teneat habitu,qui & piæ mẽtis est,nec motæ,Fluant lachrymæ, sed eædem desinant,trahantur exímo pectore gemitus,sed ibidem & finiantur.Sic rege animum tuum,ut & sapientibus te approbare possis & fratribus. Effice ut frequenter fratris tui memoriam tibi uelis occurrere,ut illum & sermonibus celebres, & assidua recordatione repræsentes tibi.Quod ita denique consequi poteris,si tibi memoriam eius iucundam magis quàm flebilem feceris.Naturale est enim ut semper animus ab eo refugiat,ad quod cum tristicia reuertitur. Cogita modestiam eius, cogita in rebus agendis solertiam,in exequendis industriam,in promissis constantiam.Omnia dicta eius ac facta & alijs expone,& tibimetipse commemora. Qualis fuerit cogita, qualisq; sperari potuerit.Quid enim de illo non tuto sponderi fratre possit?Hæc utcunque potui,longo iam situ obsoleto & hebetato animo composui,quæ si cui parum respondere ingenio tuo,aut parum mederi uidebuntur,cogita quàm non possit is alienæ uacare consolationi,quem sua mala occupatum tenent,et quàm facile latina ei uerba homini succurrant,quem barbarorum inconditus grauisq; fremitus circumsonat.

IN FRAGMENTVM AD POLYBIVM

Statim in initio. Nostra corpora, alius nostra compares. Cap.ii. Voles enim longum esse, quod iturum est.Rodolphus diuinauit.quod iuturum est,Opinor legendum,Nolis enim longum esse,quod irritum est,

Cap.ii.Ecce eum dolorem. Post hæc uerba quidam codex habebat,illi nomine Polybio,qui eius est frater. Verum satis apparet hæc adiecta ab interprete.

Cap.iõ. Vt possit per ordinem suum principis maximi officium geri,ubiq; animi est. Rodolphus diuinat,ubiq; astricti animi est. At non placet. Propius uero est ut legamus,ubi quies animi est: ut uox,ut,habeat uim concedentis.

LVCII ANNEI SENECAE AD MARTIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

Isi te Martia scirẽ tam lõge ab infirmitate muliebris animi quàm à cæteris uitijs recessisse, & mores tuos uelut antiquũ aliquod exemplar aspici,non auderem obuiam ire dolori tuo,cui uiri quoq; libenter hærent & incumbunt.Nec spem accepissem,tam iniquo tempore,tam iniquo iudice,tam inuidioso crimine, posse me efficere,ut fortunam tuam absolueres.Fiduciam mihi dedit,exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata uirtus tua.Nõ est ignotum qualem te in persona patris tui gesseris, quẽ non minus quàm liberos dilexisti,excepto eo quod non optabas superstitem,nec scio an & optaueris.Permittit enim sibi quædam contra bonũ morem magna pietas.Mortem A. Cremutij Cordi parentis tui quantum poteras inhibuisti. Postquam tibi apertum inter Sejanianos satellites illam unam patriæ seruitutis fugam, nõ fauisti consilio eius,sed dedisti manus uicta,fudisti; lachrimas palam,& gemitus deuorasti, non tamen hilari fronte texisti.Et hoc illo seculo, quo magna pietas erat, nihil impie facere. Vt uero aliquem spiritũ mutatio temporum dedit, ingenium patris tui, de quo sum-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptum erat supplicium, in usum hominum reduxisti, & à uera uindicasti morte, ac restituisti in publica monumenta libros, quos uir ille fortissimus sanguine suo scripserat. Optime meruisti de Romanis studijs, magna illorum pars arserat: optime de posteris, ad quos ueniet incorrupta rerum fides, autori suo magno imputata: optime de ipso, cuius uiget uigebitq; memoria, quamdiu fuerit in pretio Romana nosci, quamdiu quisq; erit, qui reuerti uelit ad acta maiorũ, quãdiu quisquã erit qui uelit scire quid sit uir Romanus, qui subactis iam ceruicibus omniũ, & ad Syllanum iugum adactis, indomitus sit homo, ingenio, animo, manu, liber. Magnum mehercule detrimentum R.P. ceperat, si illum ob dictas partes pulcherrimas in obliuionẽ correptum, in eloquentiã & libertatem nõ eruisses, Legitur, floret in manus hominũ in pectora receptus, uetustatẽ nullam timet. At illorum carnificum cito scelera quoq; quibus solis memoriã meruerunt tacebunt. Hæc magnitudo animi tui uetuit me ad sexum tuum respicere, Vetuit ad uultum quem tot annorum cõtinua tristicia, ut semel obduxit, tenet. Et uide quàm non surrepam tibi, nec furtum facere affectibus tuis cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi, & uis scire hanc quoq; plagã esse sanandam, ostendi tibi æque magni uulneris cicatricem. Alij itaq; molliter agunt & blandiuntur. Ego cõfligere cum tuo mœrore constitui, & defessos exhaustosq; oculos, si uerum audire uis, magis iam ex consuetudine quàm ex desiderio fluentes cõtinebo, si fieri potuerit fauẽte te remedijs tuis, sin minus, uel inuita, teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filij locũ superstitem fecisti. Quis enim erit finis? Omnia in superuacuum tentata sunt. Fatigatæ allocutiones amicorum, autoritates magnorum & affinium tibi uirorum: studia, hereditarium & paternum bonum, surdas aures irrito, ac uix ad breuem occupationẽ profuiente solatio transeunt. Istud idem remedium naturale temporis quod maximas eruinnas cõponit, in te una uim suã perdidit: tertius iam præterijt annus, cum interim nihil ex illo impetu cecidit, renouat se, & corroborat quotidie luctus, & iã sibi ius mora fecit, eoq; adductus est, ut putet turpe desinere. Quemadmodum omnia uitia penitus insidunt, nisi dum surgunt oppressa sint: ita quoque tristicia & miseria, & in se sæuitia, ipsa nouissime acerbitate pascuntur. & sit infelicis animi, praua uoluptas dolor. Cupissem itaque primis temporibus ad istam curationem accedere, leuiore medicina fuisset oriens adhuc restingenda mali uis: uehementius contra inueterata pugnandũ est. Nã uulnerum quoq; sanitas facilis est, dum à sanguine recentia sunt: tunc et uruntur, & in altum reuocantur, & digitos scrutantium recipiunt, ubi corrupta in malũ ulcus se uerterunt, difficilius curantur. Nõ possum nunc per obsequium, nec molliter assequi tam

CAP. II durum dolorem Frangendus est. Scio à præceptis incipere omnes qui monere aliquem uolunt, & in exemplum desinere. Mutari hunc interim ordinem expedit. Aliter enim cum alio agendum est. Quosdam ratio ducit, quibusdam nomina clara opponenda sunt, & autoritas, quæ liberum non relinquat animum ad speciosa stupẽdi. Duo tibi ponam ante oculos maxima & sexus & seculi nostri exempla, Alterius fœminæ quæ se tradidit ferendam dolori, Alterius quæ pari affecta casu, maiore damno, nõ tamen dedit longum in se malis suis dominium, sed cito animum in sedem suam reposuit. Octauia & Liuia, altera soror Augusti, altera uxor, amiserunt filios iuuenes, utraque spe futuri principis certa. Octauia Marcellũ, cum & auunculus & socer incumbere cœperat, in quem onus imperij reclinaret, adolescentem animo alacrem, ingenio impotentem, sed frugalitatis continentiæq;, in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandæ, patientem laboris, uoluptatibus alienum, quantumcũq; imponeret illi auunculus, & (ut ita dicam) inædificare uoluisset, laturum. Bene legerat nulli cessura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne uitæ tempus flendi gemendiq; fecit. Nec ullas admisit uoces, salutare aliquid afferentes. Nec auocari quidem se passa est, intẽta in unam rem, & toto animo affixa. Talis per omnẽ uitam fuit, qualis in funere, non dico ex luctu tanto consurgere, sed alleuari recusans, secundam orbitatẽ iudicans lachrymas omittere. Nullam habere imaginem filij charissimi uoluit, nullam sibi fieri mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat, quia uidebatur ad illius filium transisse, sibi promissa felicitas, tenebris & solitudini familiarissima. Ne ad

fratrem quidẽ respiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ composita, aliosq; studiorum honores reiecit, & aures suas aduersus omne solatium clausit, à solennibus officijs seducta, & ipsam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentẽ fortunam exosa, defodit se & abdidit. Assidentibus liberis nepotibus lugubrem uestem non deposuit, non sine contumelia omnium suorum, quibus saluis orba sibi uidebatur.

Diua Liuia amiserat filium Drusum magnum futurũ principem, iam magnum ducem. Intrauerat ipse penitus Germaniam, & ibi signa Romani fixerunt, ubi uix ullos esse Romanos notum erat. In expeditione uictor decesserat, ipsis illum hostibus ægrũ cum ueneratione, & pace mutua prosequentibus, nec optare quod expediebat audentibus. Accedebat ad hanc mortem, quam ille pro Repub. obierat, ingens ciuium prouinciarumq;, & totius Italiæ multitudo, per quã effusis in officiũ lugubre municipijs, colonijsq;, usq; in urbem ductũ erat funus triumpho simillimum. Nõ licuerat matri ut filij oscula gratumq; extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias Drusi sui prosecuta, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quasi totiẽs illum amitteret iterata. Vt primum tamen intulit tumulo, simul & dolorem suum posuit, nec plus doluit quàm aut honestum erat, aut Cæsare, aut æquo maius. Non desijt itaq; Drusi sui celebrare nomen, utique illum sibi priuatim publiceq; repræsentare, et libentissime de illo loqui, de illo audire, cum memoriam alterius nemo posset retinere & frequẽtare, quin illam tristem sibi redderet. Elige itaq; utrum exemplũ putas probabilius, si illud prius sequi uis, eximis te numero uiuorum. Auersaberis & alienos liberos & tuos, ipsumq; desiderabis triste matribus † agmen occurrere. Voluptates honestas permissas, tanquã parum decores fortunæ tuæ reijciens, inuisam habebis lucem, & ærati tuæ quod non præcipitet te quamprimũ & finiat, infestima eris. Quod turpissimum effrenissimumq; est animo tuo, in meliore noto parte, ostẽdes te uiuere nolle, mori non posse. Si ad hoc maximum fœminæ exemplum applicueris, moderatius ac mitius eris in erumnis, nec te tormentis macerabis. Quę enim maior est amẽtia, pœnas à se illicitas exigere, & mala sua augere. Quam in omni uita seruasti, morum probitatem & uerecundiam, in hac quoq; re præstabis. Est enim quædam & dolendi modestia: illum iuuenem dignissime quietum, quem semper nominatum, cogitatumq; faciet, meliore pones loco, si matri suæ, qualis uiuus solebat, hilaris, & cum gaudio occurrit.

al. omen

CAP. III

Nec te ad fortiora ducam præcepta, ut humano ferre humana iubeam modo, ut ipso funebri die oculos matris exsiccem. Ad arbitrum tecum ueniam. Hoc inter nos quæretur, utrum magnus esse debeat an perpetuus. Nõ dubito quin Liuię Augustæ, quàm familiariter coluisti, magnum tibi placeat exmeplum. Illa te ad suum cõcilium uocat; Illa in primo furore, cum maxime impatientes ferocesq; sunt miseriæ, se consolandam philosopho uiri sui præbuit, & multũ eam rem profuisse sibi confessa, plusquam Populũ Romanum, quem nolebat tristem tristicia sua facere, plusquam Augustum qui subducto altero adminiculo titubabat, nec luctu suorum inclinandus erat: plusquam Tyberium filium, cuius pietas efficiebat, ut in illo acerbo & defleto gẽtibus funere, nihil sibi nisi numerum deesse sentiret. Hic, ut opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fœminam opinionis suæ custodem diligentissimã. Vsq; in hunc diem Liuia (quantum quidem ego sciam, assiduus uiri tui comes, cui nõ tantum quæ in publicum emittuntur nota sunt, sed omnes quoq; secretiores animorũ uestrorum motus) deditit operam ne quid esset, quod in te quisquam reprehenderet. Nec in maioribus modo obseruasti, sed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam principũ iudicẽ, uelles ignoscere. Nec quicquam pulchrius existimo in fastigio collocatis, quàm multarum rerum ueniam dare, & nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos est, Ne quid committas quod minus alitérue factum uelis.

CAP. IIII

Deinde rogo atq; obsecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præstes. Non est enim quod ignores, omnes hoc nescire, utrum aliquid loquantur coram te de Druso, an nihil, ne aut obliuio clarissimi iuuenis illi faciat iniuriam, aut mentio tibi: cum secedimus, & in unum conuenimus, facta eius dictaq; quanto meruit suspectu celebramus, coram te altum nobis de illo silentium est. Cares itaq; maxima uoluptate, fi

CAP. V

lij tui laudibus,quas nõ dubito quin uel impẽdio uitæ, si potestas detur,in æuũ omne sis prorogatura:quare patere,imò accerse sermones quibus ille narretur, & apertas au res prębe ad nomẽ memoriãq; filij tui,nec hoc graue duxeris cęterorũ more, qui eius modi casibus partẽ mali putãt,audire solatia.Nũc incubuisti tota in alterã partẽ,et obli ta meliorẽ fortunã tuã,quã deterior est aspicis.Nõ cõuertisti te ad couicꝰ filij tui,occur sus iucũdos nõ ad pueriles dulcesq; blandicias,nõ ad incremẽta studiorũ. Vltimã illã
CAP. VI facię rerũ premis.Illi tanquã ipsa per se parũ horrida sit,quicquid potes cõgeris.Ne ob secro te cõcupieris peruersissimã gloriã,infelicissimã uideri. Simul uero cogita,nõ es se magni animi se rebus prosperis fortẽ gerere,ubi secũdo cursu uita procedit.Nec gu bernatoris quidẽ artẽ, tranquillũ mare & obsequens uentus ostendit. Aduersi aliquid incurrat oportet,quod animũ probet.Proinde ne submiseris te imò contra fige stabilẽ gradũ,et quicquid onerũ supra cecidit sustine,primo duntaxat strepitu cõtenta.Nulla re maior inuidia fortunæ fit,quàm equo animo.Post hoc ostendit illi filiũ incolumem, ostẽdit ex amisso nepotes. Tuũ illic Martia negotiũ actũ, tibi Arius assedit, & mutata persona cõsolatus est, Sed puta Martia ereptũ tibi amplius quàm unquam ulla mater amiserit.Nõ permulceo te,nec extenuo calamitatẽ tuã.Si fletibus fata uincunt,cõsera mus,eat omnis inter luctus dies,noctem sine somno tristicia consumat, ingerantur la cerato pectori manus,& in ipsam facię impetus fiat, Atque sese omni genere sæuitiæ, profecturus mœror exerceat. Sed si nullis planctibus defuncta reuocantur,si fors im mota,& in æternũ fixa,nulla miseria mutat,& mors tenuit quicquid abstulit, desinat dolor qui perit.Quare regamur,nec nos ista uis transuersos auferat. Turpis est naugij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuãtia uela deseruit, permilit tẽpestati nauẽ. At ille uel in naufragio laudandus,quem obruit mare clauũ tenentẽ er obnixũ.
CAP. VII At enim naturale desiderium suorum est. Quis negat,quamdiu modicũ est, nam in discessu nõ solum amissione charissimorum necessarius morsus est, & fi missimorum quoq; animorum contractio .Sed plus est quod opinio adiicit,quàm quod natura im perauit. Aspice mutorum animalium quàm concitata sunt desideria, & tamen quàm breuia. Vaccarum uno die alteróue mugitus auditur, Nec diutius equarũ uagus ille amensq; discursus est.Feræ cum uestigia catulorum consectatæ sunt, & syluas peruа gatæ,cum sæpe ad cubilia expilatæ redierint, rabiem intra exiguũ tempus extinguũt. Aues cum stridore magno inanes nidos circumfremũt,intra momentũ tamen quierę, uolatus suos repetunt.Nec ulli animali longum fœtus sui desiderium est, nisi homini, qui adest dolori suo,nec tantum quantum sentit,sed quantum constituit afficitur. Vt scias autem non esse naturale luctibus frangi,primũ magis fœminas quàm uiros, ma gis barbaros quàm placidos eruditæq; gentis homines,magis indoctos quàm doctos, eadem orbitas uulnerat:atqui ea quæ à natura uim acceperunt, eadem in omnibus seruant. Apparet non esse naturale,quod uarium est.Ignis omnes ætates, omnium ur bium ciues tam uiros quàm fœminas,quia naturaliter,uret: ferrum in omni corpore exhibebit secandi potentiã. Quare:quia uires illi à natura datæ sunt, quæ nihil impiũ cõstituit.Paupertatẽ,lucrũ,ambitionẽ alius aliter sentit, prout illũ cõsuetudo infecit, & imbecillum impatientemq; reddit præsumpta opinio de nõ timendis terribilis.
CAP. VIII Deinde quod naturale est non decreseit mora.Dolorem dies consumit, licet contu macissimum quotidie insurgentẽ,& contra remedia efferuescentem, tamen illum effi cacissimum mitigandæ ferociæ tempus eneruat. Manet quidem tibi Martia etiam nũ ingens tristicia,et iam uidetur duxisse callum nõ illa concitata,qualis in illo fuit,sed pertinax & obstinata. Tamen hanc quoque ętas tibi minutatim eximet,quoties aliud egeris, animus relaxabitur, nunc teipsa custodis. Multum autem interest, utrum tibi permittas mœrere an imperes.Quanto magis hoc morum tuorum elegantiæ conue nit finem luctus potius facere quàm expectare, nec illum operiri diem quo te inuita
CAP. IX dolor desinat, ipsa illi renuntia. Vnde ergo tanta nobis pertinacia in deploratis ne nostri,si in nõ fit naturę iussu:quod nihil nobis mali antequã eueniat proponimus, sed ut immunes ipsi,& aliud & pacatius ingressi iter,alienis non admonemur casibus, illos esse communes. Tot præter domum nostram ducuntur exequiæ, de morte non

cogitamus:tot acerba funera,nos totam nostrorum infantium, nos militiam & pater næ hæreditatis successionem animo agitamus. Tot diuitum subita paupertas in ocu los incidit,& nobis nunquam in mentem uenit,nostras quoque opes æque in lubri co positas. Necesse est itaque magis corruamus,qui quasi ex inopinato ferimur.Quæ multo ante prouisa sunt, languidius incurrunt. Vis tu scire te ad omnes expositam ictus stare,& illa quæ alios tela fixerunt circa te uibrasse:uelut murũ aliquem,aut ob sessum multo hoste locum,& arduum ascensu,inermis adeas, expecta uulnus, & illa superne uolantia cum sagittis pilisq; saxa,puta in tuum librata corpus,quoties aut ad latus,aut penes tergum ceciderunt,exclama,Non decipies me fortuna, nec securam aut negligentem opprimes.Scio quid pares,alium percussi,me petisti. Quis unquã res suas quasi periturus aspexit:Quis unquam nostrum de exilio,de egestate,de luctu cogitare ausus est:Quis non,si admoneatur ut de suis cogitet,tanquam dirum omen respuat,& in capita inimicorum, aut ipsius intempestiui monitoris abire illa iubeat: Non putaui futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis scis posse fieri, quod multis uides euenisse:Egregium uersum & dignum audiui,est enim è populo,

Cuiuis potest accidere,quod cuiquam potest. Ille amisit liberos,& tu amittere po tes.Ille damnatus est,& tua innocentia sub ictu est.Terror decipit.Hic effœminat,dũ patimur,quæ nunquam pati nos posse præuidimus.Aufert uim præsentibus malis, qui futura prospexit.

Quicquid est hoc Martia quod circa nos ex aduentitio fulget,liberi,honores,opes, CAP. X ampla arua,exclusorum clientium turba,referta uestibula, clara, nobilis,aut formo sa coniunx,cæteraq; ex incerta & mobili sorte pendentia,alieni cõmodatiq; appara tus sunt,nihil dono datur,collaticijs,& ad dominum redituris instrumẽtis scena ador natur.Alia ex his primo die,alia secundo referẽtur.pauca usq; ad finem perseuerabũt, ita non est quod nos suspiciamus,tanquã inter nostra positi,mutuo accepimus. Vsus fructus noster est,cuius tempora ille arbiter muneris sui tẽperat.Nos oportet in prom ptu habere,quæ in certum diem data sunt,& appellatos sine querela reddere. Pessimi est debitoris,creditori facere conuicium.Omnes ergo nostros,& quos superstites le ge nascendi optamus,& quos præcedere iustissimũ ipsorum uotum est,sic amare de bemus,tanquam nihil nobis de perpetuitate,immo nihil de diuturnitate eorum pro missum sit.Sæpe admonendus est animus:metuere ut recessura,immo tanquam rece al. metiri dentia:quicquid à fortuna datum est,tanquam extemplo abiturum possideat. Rapite ex liberis uoluptates,fruendos uos inuicem liberis date,& sine dilatione omne gaudi um aduertite.Nihil de hodierna die promittitur.Nimis magnã aduocationem dedi. Nihil de hac hora,Festinandum est.Instat à tergo mors,iam deficiet iste comitatus.Iã contubernia ista sublato clamore soluẽtur.Rapina rerum omnium est.Miseri nescitis in fugam uiuere.Si mortuum tibi filium doles,eius temporis quo natus est,crimẽ est. Mors enim illi nascenti determinata,& in hanc legem datus,hoc fatum ab utero sta tim prosequebatur,In regnum fortunæ,& quidem durum atq; inuictum peruenimus illius arbitrio digna atq; indigna passuri,corporibus nostris impotenter,contumelio se,crudeliter abutetur:alios ignibus peruret,uel in pœnam admotis,uel incertis,alios nudos mari iactabit,& luctatos cum fluctibus,ne in harenã quidem aut litus explo det,sed in alicuius uentrem immensæ beluæ detrudet.Alios morborum uarijs generi bus emacerat os,diu inter uitam mortemq; detinebit,ut uaria & libidinosa, mãcipio rumq; suorum negligens domina,& pœnis & muneribus errabit.Quid opus est par tes deflere:Tota uita flebilis est. Vigebunt noua incommoda priusquam ueteribus sa tisfeceris.Moderandus est itaq; nobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fer tis,& in metus,& in dolores humanum pectus dispensandum.

Quæ demum ista tuæ publicæq; conditionis obliuio est:Mortalis nata es, morta les peperisti,putre ipsa fluidumq; corpus, & casibus morbisq; repetita, speraſti tam CAP. XI imbecilla materia solida & æterna gestasse:Decessit filius tuus,id est,decurrit ad hũc finem,ad quem,quæ feliciora partu tuo putas, properant. Hæc omnis ista quæ in fo ro litigat, in theatris desidet,in templis precatur turba, non dispari gradu uadit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et quæ diligis ueneraris, & quæ despicis, unus exæquabit cinis. Hoc iubet illa Pythicis oraculis ascripta uox γνῶθι σεαυτόν. Quid est homo? quodlibet quassum uas, & quodlibet fragile, iactatu, nõ tempestate, ut dissideris est opus. Vbicunq; arietaueris, solueris. Quid est homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens ad omnem fortunę contumeliam proiectum: cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet uictima: ex infirmis fluidisq; cõtextum, & liniamentis exterioribus nitidum, frigoris æstus & laboris impatiens: ipso rursus situ & otio iturũ in tabẽ, alimẽta metuẽs sua, quorum modum inopia rumpit. Anxiæ solicitæq; tutelæ, precarij spiritus, & male inhærentis qua parum repentinum audiet ex improuiso sonus auribus grauis excutit. Soli semper sibi nutrimentum uitiosum et inutile. Miramur in hoc mortem unius, qua singulis opus est. Nunquid enim ut concidat, res magni momenti est? O dor illi saporq; & lassitudo, & uigilia, & humor, & cibus, & sine quibus uiuere non potest, mortifera sunt. Quocunq; se mouet infirmitatis suæ statim conscium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatuq; non fa-
al. eafurum fletu miliaris auræ, & tenuissimis causis atq; offensionibus morbidum, putre, † catisq; fletus uitã auspicatum: cæterum quantos tumultus hoc tam cõtemptum animal mouet, In quantas cogitationes oblitum conditionis suæ uenit. Immortalia æterna uolutat animo, & in nepotes pronepotesq; disponit, cum interim longa conantem cum mors opprimit, & hoc quod senectus uocatur, pauci sunt circuitus annorum.

CAP. XII Dolor tuus o Martia, si modo tibi ulla ratio est, utrũ sua spectat incommoda, an eius qui decessit? Vtrum te amisso filio mouet, quod nulla ex illo uoluptates cepisti, an quod maiores, si diu uixisset, percipere potuisti? Si nullas te percepisse dixeris, tolerabilius efficies detrimentum tuum. Minus enim homines desiderant ea, ex quibus nihil gaudij letitiæq; perceperant: si cõfessa fueris percepisse magnas uoluptates, oportet te non de eo quod detractũ est queri, sed de eo gratias agere quod collegisti. Peruenerunt enim satis magni fructus laborum tuorum ex ipsa educatione, nisi forte hi qui catulos auesq;, & friuola animorum oblectamenta summa diligentia nutriunt, fruuntur aliqua uoluptate ex usu tactuq;, & blanda adulatione mutorum, liberos nutrientibus non ipsa fructus educatione acquiritur. Licet itaq; tibi nihil industria eius contulerit, licet nihil diligentia custodierit, nihil prudẽtia quæsierit sua, ipsum quod habuisti quod amasti, fructus est. At potuit longior esse, nõ maior. Melius tamen tecum actũ est q; si omnino non contigisset. Quoniam si ponatur electio, utrum satius sit non diu felicem esse, an nunquam, est melius, discessura nobis bona quàm nulla cõtingere, Vtrum ne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenq; filij expleuerit habuisse, an tantæ indolis quantæ tuus fuit: Iuuenis cito prudens, cito maritus, cito pater, cito omnis officij curiosus, cito sacerdos, omnia tanquã prospera. Nulli ferè & magna bona & diuturna contingunt. Non durat, nec ad ultimum exit nisi lenta felicitas. Filium tibi dij immortales nõ diu dant. Statim tibi talem dederũt, qualis diu effici potest. Ne illud dicere quidem potes, electam te à dijs, cui frui non liceret filio. Circumfer per omnem notorum & ignotorum frequentiã oculos, occurrẽt passim ubiq; qui maiora senserunt, ista magni iudices senserũt principes. Ne deos quidẽ fabulæ immunes reliquerũt, puto ut nostrorum funerum leuamẽtum esset, etiã diuina cõcidere. Circũspice, inquã, omnes, nullam miseram nominabis domum, quæ nõ inueniat in miserio re solatium. Non, mehercule, tam male de moribus sentio tuis, ut putẽ posse te leuius pati casum suum, si tibi ingentẽ numerũ lugẽtium produxero. Maleuoli solatij genus est, turba miserorum. Quosdã tamen referã, non ut scias hoc solere hominibus accidere (Ridiculum est enim mortalitatis exempla colligere) sed ut scias fuisse multos qui leuierunt aspera, ferenda placide. A felicissimo incipiam. Lucius Sylla filium amisit, nec ea res, aut maliciam eius & acerrimã uirtutem in hostes ciuesq; contudit, aut efficit, ut cognomen illud usurpasse saluo uideretur, quod amisso filio assumpsit, nec odia hominum ueritus, quibus male nimis secundæ res cõstant. nec inuidiam deorum, quorũ illud crimen erat, Sylla tam felix. Sed istud inter res nõdum iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerit, at inimici fatebũtur bene illũ arma sumpsisse, bene posuisse: hoc de quo agitur

agitur constabit, non esse maximum malũ quod etiam ad felicissimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem, qui in ipso sacrificio nuntiata filij morte tibicinem tantum tacere iussit, & coronam capiti derraxit, cætera rite perfecit.

Puluillus hoc fecit pontifex, cui postem tenenti & capitolium dedicanti mors filij CAP. III
nuntiata est: quam ille exaudisse dissimulans, & solennia pontificalis carminis uerba concepit, gemitu non interrumpente predicationem, & ad filij sui nomen, Ioue propiciato, Putasses eius luctus aliquem finem esse debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fausta nuncupatione non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatiõe, dignus amplissimo sacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem destitit. Idem tamen ut redijt domum, & impleuit oculos, et aliquas uoces flebiles misit, & peractis, quæ mos erat præstare defunctis, ad capitolium hilari redijt uultu. Paulus circa illos nobilissimi triumphi dies, quo uictum ante currum egit Perseu inclyti regis nomen, duos filios in adoptionẽ dedit, quos sibi seruauerat extulit. Quales retentos putas, cum inter commodatos Scipio fuisset? Non sine motu uacuũ Pauli currũ Po. Ro. aspexit. Concionatus est tamen, & egit dijs gratias, quod compos uoti factus esset. Precatum enim se, ut siquid ob ingentem uictoriã inuidiæ dandum esset, id suo potius quàm publico damno lueretur. Vides quàm magno animo tulerit, orbitati suæ gratulatus est, & qui magis poterat mouere tanta mutatio? solatia simul atque auxilia perdidit. Non contigit tamen tristem Paulum Persæ uidere. Quid nunc te per innumerabilia magnorum uirorum exempla ducam, & queram miseros, quasi nõ difficilius sit inuenire felices? Quota quæq; domus usq; ad exitũ omnibus partibus suis constitit, in qua non aliquid turbatum sit? Vnumquemq; animo occupa, & ex eo magistratu cita Lucium si uis Bibulum, & C. Cæsarem, uidebis inter collegas & inimicissimos concordem fortunam Lucij Bibuli melioris quàm fortioris uiri duo simul filij interfecti sunt. Aegyptio quidem militi ludibrio habiti, ut non minus ipsa orbitate, autor eius, digna res lachrymis esset, Bibulus tamen qui toto honoris sui anno ob inuidiam collegę domi latuerat, postero die quàm geminũ funus renuntiatum est, processit ad solita in publicum officia. Quid minus potest q; unum diem duobus filijs dare? Tã cito liberorum luctum finiuit, qui cõsulatum anno luxerat. C. Cæsar cum Britanniã peragraret, nec oceano felicitatem suam cõtinere posset, audiuit decessisse filiam, publica secum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Pompeius, non æquo laturus animo quenquã alium esse in Repub. magnum, & modum impositurus incrementis, quoniã grauia illi uidebantur, cum in commune crescerent: tamen intra tertium diem imperatoria obijt munia, & tam cito dolorem uicit, quàm omnia solebat.

Quid aliorum tibi funera Cæsarum referam? quos in hoc mihi interim uidetur uio CAP. XIIII
lare fortuna, ut sic quoq; generi humano prosint, ostẽdentes, ne eos quidem qui dijs geniti deosq; genituri dicãtur, sic suam fortunam in potestate habere, quemadmodũ alienam. CAP. XV

Diuus Augustus amissis liberis, nepotibus, exhaulta Cæsarum turba, adoptione desertam domum fulsit. Tulit tamen fortiter tanquam eius iam res agerat, & quem adoptauerat amisit, ipse tamen pro rostris laudauit filium, stetitq; in conspectu posito corpore, interiecto tantummodo uelamento, quod pontificis oculos à funere arceret, & flente populo Romano non flexit uultum: experiendum se dedit Seiano ad latus stanti, quàm patienter possit suos perdere. Vides ne quãta copia uirorum maximorum sit, quos non excepit hic omnia prosternens casus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publice priuatimq; cõgesta erant? Sed † uide ut in orbem ista tempe- al. uidelicet
stas, & sine delectu uastat omnia, agitq; ut sua. Iube singulos conferre rationem, nulli contigit impune nasci. CA. XVI

Scio quid dicas, oblitus es fœminam te consolari, uirorum refers exẽpla. Quis enim dixerit naturam maligne cum mulieribus ingenuis egisse, & uirtutẽ illarum in arctũ retraxisse? Par illis, mihi crede, uigor, par ad honesta libera facultas, dolorem, laborem exæquo (si consueuere) patiuntur. In qua istud urbe, dij boni, loquimur, in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus,

Lucretiæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lucretiæ Brutum. In qua Cloeliam contempto hoste & flumine, ob insignē audaciam tantum non in uiros transcripsimus. Equestri insidens statuæ in sacra uia celeberrimo loco Cloelia, exprobrat iuuenibus nostris, puluinum ascēdentibus, in ea illos urbe sic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Quod tibi si uis exempla referri fœminarū, quæ suos fortiter desiderauerunt, nō hostiatim quærā. Ex una tibi familia duas Cornelias dabo. Primā Scipionis filiam, Gracchorum matrē, duodecim illa partus totidē funeribus recognouit: & de cæteris facile est, quos nec editos, nec amissos ciuitas sentit. T. Gracchū & C. quos etiā qui bonos uiros negauerit, magnos fatebitur, & occisos uidit & insepultos: consolantibus tamen miseramq; dicentibus, nunquam, inquit, nō felicē me dicam, quæ Gracchos peperi. Cornelia Liuium Drusum charissimū iuuenē illustris ingenij, uadētem per Gracchorum uestigia, imperfectis tot rogationibus, intra penates interemptū suos, amiserat, in certo cædis autore: tamen & acerbam mortē filij, & inultā tā magno animo tulit, quàm ipse leges tulerat. Iā cū fortuna in gratiā Martia reuerteris, si tela quæ in Scipiones, Scipionūq; matres ac filios egit, quibus Cæsares petijt, ne à te quidē continuit. Plena & infesta uarijs casibus uita est, à quibus nulli longa pax, uix inducię sunt. Quatuor liberos sustuleras Martia. Nullum aūt frustra cadet telum, quod in cōfertum agmen immissum est. Mirū est tantā turbam iā posse tuisse sine iniuria damnóue præteruehi. Ad hoc iniquior fortuna fuit, quod non tantū filios eripuit, sed elegit. Nunq; tamen iniuriā dixeris, ex æquo cū potentiore diuidere: duas tibi reliquit filias, & harū nepotes, & ipsum quem maxime luges, prioris oblita, non ex toto abstulit. Habes ex illo duas filias similes patri, si male fers, magna onera, si bene, magna solatia: in hoc te perduxit, ut illas cum uideris, admonearis filij, nō dolo-
ris. Agricola, euersis arboribus, quas aut uentus radicitus euulsit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, sobolem ex illis residuam fouit, et amissarū semina statim plantasq; disponit, & momento (Nam ut in damna, ita ad incrementa rapidū ueloxq; tempus est) adolescunt amissis lætiora. Has nunc Mecilij filij tui filias in eius uicē sustitue, uacantē locum exple. Vnum dolorē, geminato solatio leua. Hæc quidem natura mortalium est, ut nihil magis placeat, q̄ quod amissum est. Iniquiores sumus aduersus relicta, ereptorum desiderio. Sed si æstimare uolueris, quàm tibi ualde fortuna

CA. XVII

Hic illud quoq; Martia mouet me, si esset cuiq; pro moribus fortuna, nunquam mala bonos sequerentur: nunc uideo, exempto discrimine, & eodē modo malos bonosq; iactari. Graue est tamen quem educaueris iuuenem, iam matri, iam patri præsidiū ac decus, amittere. Quis negat graue esse: sed humanū est. Ad hoc genita es ut perderes, ut perires, ut sperares, metueres, alios tecq; inquietares, mortem & timeres, & optares, & quod est pessimū, nunquā scires cuius esses status. Siquis Syracusas petenti diceret, Omnia cōmoda, omnes uoluptates futurę peregrinationis tuę ante cognosce, deinde ita nauiga. Hæc sunt quæ mirari possis: uidebis primū ipsam insulā ab Italia angusto

iunctam fuisse

intercisam freto, quā cōtinenti quondā cessisse cōstat, subito illud mare irrupit, & Hæsperiū Siculo latus abscidit: deinde uidebis, licebit enim tibi auidissimū maris uertice restringere, fretū, illam fabulosam Charybdim dico, quamdiu ab austro uacat, quietā, at si quis inde uentus spirauit, hiatu magno profundoq; nauigia sorbentē. Videbis celebratissimū carminibus fontem Arethusam, nidissimi ac perlucidissimi ad imum stagni, gelidissimas aquas profundentem: siue illas primum nascentes inuenit, siue flumen integrū subter tot maria, & à cōfusione peioris undæ seruatum reddidit. Videbis portū quietissimū omnium, quos aut natura posuit in tutelā classium, aut adiuuit manus, sic tutū, ut ne maximarum quidē tempestatū locus furori sit. Videbis ubi Athenarum potentia fracta, ubi tot milia captiuorū, ille excisis in infinitā altitudinē saxis

al. laxius

Naulius carcer incluserat, et ipsam ingentē ciuitatem, & latius territoriū quàm multarum urbium fines sint: lympidissima hyberna, et nullum diem sine interuentu solis: sed cum omnia ista cognoueris, grauis & insalubris æstas, hyberni cœli beneficia corripit. Erit Dionysius illic tyrannus, libertatis, iustitiæ, legū exitiū, dominatiōis cupidus, etiā post Platonē, utrę, etiā post exiliū: alios uret, alios uerberabit, alios ob leuē offensā

iubebit detruncari, aecerset ad libidinem mares fœminasq;, & inter fœdos regiæ intemperantiæ greges parum erit simul binis coire. Audisti quid te inuitare possit, quid absterrere. Proinde, aut nauiga, aut resiste. Post hanc denuntiationem, siquis dixisset intrare se Syracusas uelle, satis ne iustam querelā de ullo, nisi de se habere posset, qui non incidisset in illam, sed prudens sciensq; uenisset. Dicet omnibus nobis natura, neminem decipio. Tu si filios sustuleris, potes habere formosos, & deformes, sed si fortasse tibi multi nascentur, esse ex illis aliquis tam seruator patrię quàm proditor poterit. Nō est quod speres tantæ dignationis futuros, ut nemo tibi propter illos maledicere audeat, propone tamen & tantæ futuros turpitudinis, ut ipsis maledictum sit. Nihil uetat illos tibi suprema præstare, & laudari te à liberis tuis, sed sic te para tanquam in ignem positura, uel puerum, uel iuuenem, uel senem. Nihil enim ad rem pertinent anni, quo niam nullum non acerbum funus est, quod parens sequitur.

CAP. XVIII

Post has leges propositas si liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil spopōderunt. Ad hanc imaginē agedum totius uitæ introitum referamus. Syracusas uisere deliberanti tibi quicquid delectare poterat, quicquid offendere, exposui: puta nascenti me tibi uenire in cōsilium, intratura es urbem dijs hominibusq; cōmunem, omnia complexam, certis legibus æternisq; deuinctam, indefatigata cœlestiū officia uoluentem. Videbis illic innumerabiles stellas, miraberis uno sydere omnia impleri, solem quotidiano cursu diei noctisq; spatia signantem, annum, ętatem, hyememq; & qualiter diuidētem. Videbis nocturnam lunæ successionē à fraternis occursionibus lene remissumq; lumen mutuantē, & modo toto ore terris imminētem, accessionibus damnisq; mirabilem, semper proximæ dissimilē. Videbis quinq; sydera diuersas agētia uias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia, ex horum leuissimis motibus fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquū iniquumue sydus incessit. Miraberis conjecta nubila, & cadētes aquas, & obliqua fulmina, & cœli fragorem. Cum satiatos spectaculo superiorum in terram oculos deiecteris, excipiet te alia forma rerum aliterq; mirabilis. Hinc cāporum in infinitum patentium fusa planicies. Hinc montiū magnis & niualibus surgentium iugis, erecti in sublime uertices, deiectus fluminum, & ex uno fonte in orientem occidētemq; defusi amnes, & summis cacuminibus nemora nutantia, & tantum syluarum cum suis animalibus, auiumq; concentu dissono. Varij urbium situs, & secluse nationes locorum difficultate, quarum aliæ se in erectos subtrahūt mōtes, aliæ ripis, lacu, uallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu seges & arbusta sine cultore fertilia, & riuorum leuis inter prata discursus, & amœni sinus, & litora in portum recedentia, sparsæ tot per uastum insulæ, quæ interuentu suo maria circundant & distinguunt. Quid lapidū gemmarumq; fulgor, & inter rapidorum torrentium cursum aurū habenis interfluens, & in medijs terris medioq; rursus mari nitentes ignium faces, & uinculum terrarū oceanus, continuationem gentium triplici sinu scindens, & ingenti licentia exæstuans. Videbis his inquietis, & sine uēto fluctuantibus aquis in mari, & fidem excedēti magnitudine terrentia animalia, quædam grauia & alieno se magisterio mouentia, quędam uelocia, concitatis pernicibra nauigijs & remigijs, quędam haurientia undas, magno prænauigātium periculo efflantia. Videbis hic nauigia, quas non nouere terras quę rentia. Videbis nihil humanæ audacię intentatum, eriscq; ei spectatrix, & ipsa pars magna conantiū discres, docebiscq; artes illas quæ uitam instruant, alias quæ ornent, alias quæ regnant. Sed istic erunt mille corporū & animorū pestes, & bella, & latrocinia, et naufragia, & intēperies cœli, corporiscq;, & clarissimorū acerba desideria, & mors incertum an per facinus, an per pœnam cruciatumq;. Delibera tecum & perpende quid uelis, ut in illa uenias, per ista exeundū est. Respondebis nolle te uiuere. Quid ni? imò

CAP XIX.

puto ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo ut conuenit.

Nemo, inquis, nos consuluit, Consulti sunt de nobis parentes nostri, qui cum cōditionem uitæ nossent, in hanc nos sustulerunt. Sed ut ad solatia ueniam, uidebis primum quid curandū sit, deinde quemadmodum. Mouet lugentem desiderium eius, quem dilexit, id per se desiderabile apparet. Absentes enim futuros dum uiuerent nō

flemus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

flemus,quamuis omnis usus illorum nobis & conspectus ereptus sit.Opinio est ergo. quæ nos cruciat,& tanti quoq; malum est,quãti illud taxauimus.In nostra potestate remedium habemus.Iudicemus illos abesse,& nosmet ipsi non fallamus.Dimittimus illos,imò consecuturi præmtsimus.Mouet & illud lugentem,non erit qui me defendat,qui contemptum uindicet.Vt minime probabili,sed uero solatio utar,In ciuitate nostra plus orbitas cõfert q̃ eripit.Adeoq; senectutẽ solitudo,quæ solebat destruere, ad potentiam ducit,ut quidam odia filiorum simulent,& liberos seruent,& orbitatẽ manufaciant..Scio quid dicas.Non mouent me detrimẽta mea,etenim nõ est dignus solatio,qui filium suum sibi decessisse sicut mancipium molestè fert,cui quicquã in filio respicere præter ipsum uacat.Quid igitur te Martia mouet?Vtrũ quod filius tuus decessit,an quod nõ diu uixit?si quod decessit,semper debuisti dolere,semper enim sciisti moriturũ.Cogita nullis defunctum malis affici.Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles,fabula est.Nullas imminere mortis tenebras,nec carcerem,nec flumina flagrantia igne,nec obliuionis amnem,nec ttibunalia,nullos in illa reos libertate tam laxa, nullos iterum tyrannos.Luxerunt ista poëtæ,& uanis nos agitauere terroribus.Mors omnium dolorum solutio est.& finis,ultra quam mala nostra nõ exeunt,quæ nos in illam tranquillitatem,in qua antequam nasceremur iacuimus,reponit.Si mortuorũ aliquis miseretur,& non natorum misereatur.Mors nec bonum nec malum est.Id enim potest aut bonũ aut malum esse,quod aliquid est:quod uero ipsum nihil est & omnia ad nihil redigit,nulli nos fortunæ tradit.Mala enim bonaq; circa aliquam uersantur materiã.Nõ potest fortuna tenere,quod natura dimisit,nec potest miser esse,qui nullus est.Excessit filius tuus terminos,intra quos seruijt.Excepit illum magna & æterna pax,non paupertatis metu,non diuitiarum cura,nõ libidins per uoluptatem animos carpentis stimulis incessitur,non inuidia felicitatis alienæ tangitur,nec suæ premitur nec conuitijs quidem ullis uerecundæ aures uerberantur,& nulla publica clades conspicitur,nulla priuata,non solicitus futuri pendet ex euentu,semper in deteriora dependenti.Tandem ibi constitit,unde nil eum pellat,ubi nil teneat.

CA.X O ignaros malorum suorum,quibus non mors ut optimum inuentum naturæ laudatur,quæ siue felicitatem includit,siue calamitatem repellit,siue satietatem aut lassitudinem senis terminat,siue iuuenile æuum,dum meliora sperãtur in flore deducit,siue pueritiam ante duriores gradus reuocat,omnibus finis,multis remedium,quibusdam uotũ,de nullis melius merita,q̃ de his ad quos uenit,antequã inuocaretur.Hæc seruitutem inuito domino remittit.Hæc captiuorum cathenas leuat,carcere educit, quos exire imperiũ impotẽs uetuerat.Hæc exulibus in patriam semper animum occlusos exire imperiũ impotẽs uetuerat.Hæc exulibus in patriam semper animum occlusoscq; tendẽtibus,ostendit,nihil interesse inter quos quisq; iaceat.Hæc ubi res fortuna male diuisit,& a quo iure genitos,aliũ alij donauit,exæquat omnia.Hæc est quæ nihil quicq̃ alieno fecit arbitrio,Hæc est in qua nemo humilitatẽ sensit.Hæc est quæ nulli paruit.Hæc est Martia quã pater tuus concupiuit.Hæc est,inquã, quæ efficit,ut nasci non sit supplicium,quę efficit,ut non concidam aduersus minas casuum,ut seruare animum saluum ac potentem sui possim.Habeo quod appellẽ.Video istic cruces nõ unius quidem generis,sed aliter ab alijs fabricatas,Alij capite conuersos in terram suspendere,alij per obscœna stipitem egerunt,alia brachia patibulo explicuerũt.Video tidiculas,uideo uerbera,& membris & singulis articulis singula docuerunt machinamenta,& uideo mortem.Sunt istic hostes cruẽti,ciues superbi.Sed uideo istic & mortem.Non est molestum seruire,ubi si domini pertesum est,licet uno gradu ad libertatem transire,coram te iura uitæ beneficio mortis habeo.Cogita quantum boni opportuna mors habeat,quammultis diutius uixisse nocuerit.Si Cn.Pompeium,decus illius firmamentumq; imperij,Neapolis fortuna abstulisset,indubitatus populi Romani princeps excesserat.At nũc exigui temporis adiectio,fastigio illum suo depulit.Vidit legiones in cõspectu suo cæsas,& ex illo prelio in quo prima acies senatus fuit,quam infelices reliquiæ sunt,Imperatorem ipsum superfuisse;uidit Aegyptiũ carnificem,& sacrosanctum uictoribus corpus satelliti præstitit.etiam si incolumis fuisset pœnitentiam salutis acturus.Quid enim erat turpius,quàm Pompeiũ uiuere beneficio regis

M.Cicero

M.Cicero eo tempore, quo Catilinæ sicas deuitauit,quibus pariter cum patria petitus est,concidisset,liberata Repub. conseruator eius,si deniq; filiæ suæ funus secutus fuisset,tunc felix mori potuit.Non uidisset strictos in ciuilia capita mucrones,nec diui sa percussoribus occisorum bona,ut etiam de suo perirent,non hastam consularia spolia uendentem,nec cædes,nec locata publice latrocinia,bella,rapinas,tantũ Catilinarum.M.Catonem si à Cypro & hæreditatis,regiæ dispensatione redeuntem mare deuorasset,uel cum illa pecunia,quàm afferebat ciuili bello stipendium,nonne illi bene actum foret?hoc certe secum tulisset,neminem ausurum coram Catone peccare.Nũc annorum adiectio paucissimorum, uirum libertati non suæ tantum sed publicæ natũ coegit Cæsarem fugere,Pompeium sequi.Nihil ergo mali immatura mors attulit illi, omnium etiam malorum remisit patientiam.Nimis cito perijt & immaturus. Primũ puta illi superfuisse, comprehẽde quãtum plurimum procedere homini licet,quantũ est,ab breuissimum tempus editi cito cessuri loco.Venienti in pactũ hoc,prospicimus hospitiũ,de nostris ætatibus loquor,quas incredibili celeritate conuolui constat.Cõputa urbium secula,uidebis quàm nõ diu steterint etiam quæ uetustate gloriãtur.Omnia humana breuia & caduca sunt,infiniti temporis nullam partem occupãtia.Terram hãc cum populis,urbibusq;,& fluminibus,& ambitu maris pũcti loco ponimus, ad uniuersa referentes,minorem portionem ætas nostra quàm partem puncti habet,si tempori comparetur omni.Huius est enim maior mensura quàm mundi, utpote cum ille se intra huius spatium remetiatur.Quid ergo interest id extendere,cuius quantũcunq; fuerit incrementum,non multum aberit à nihilo,immo multum est quod uiuimus,si satis est,Licet mihi uaces,& in moram tardatæ senectutis nouies centenos denosq; percenseas annos,cum ad omne tempus dimiseris animum,nulla erit illa breuissimi longissimiq; æui differentia,si inspecto quanto quis uixerit spatio,comparaueris quanto nõ uixerit.Deinde nõ immaturus decessit,Vixit enim quantum debuit uiuere.Nihil enim iam supererat.Nõ una hominibus senectus est,ut ne animalibus quidẽ, intra xiiij. quædam annos defatigauit,& hæc illis longissima ætas est, quæ homini prima.Dispar cuiq; uiuendi facultas data est. Nemo nimis cito moritur,qui uicturus diutius quàm uixit non fuit.Fixus est cuiq; terminus,manebit ubi positus est,nec ullũ ulterius diligentia aut gratia promouebit,Scit libenter illum ex consilio perdidisse. Tulit suũ,metasq; dati peruenit ad æui.Nõ est itaq; quod sic te oneres,potuit diutius uiuere,nõ est interrupta eius uita,nec unquã se annis casus interiecit. Soluitur quod cuiq; promissum est, eunt ut sua fata, nec adijciunt quicquam, nec ex promisso semel demunt.Et frustra uota ac studia fiunt.Habebit quisq; quantum illi dies primus asscripsit,ex illo primum lucem uidit iter mortis ingressus est,accessitq; fato propior,& illi ipsi,qui adijciebantur adolescentiæ anni, uitæ detrahebantur.In hoc omnes errore uersamur,ut non putemus ad mortem,nisi senes inclinatosq; iam uergere,cum illò infantia statim & iuuenta omnisq; ætas ferat.Auguria opus suum,fata nobis sensum nostræ necis auferunt,quoq; facilius obrepat mors,sub ipso uitæ nomine latet.Infantem in se pueritia conuertit. Pueritiam pubertas,iuuentutem senectus abstulit.Incrementa ipsa si bene computes damna sunt.

al. nec illũ diligentia ex cõ silio perdidit

CA.XXI Quæris Martia nõ tam diu uixisse filium tuum quàm potuisse. Vnde enim scis an diutius illi expedierit,an illi hac morte consultum sit?Quem inuenire hodie potes,cuius res tam bene positæ sint & fundatę,ut nihil illi,procedenti tempore timendum sit? Labuntur humana ac fluũt.Nulla pars uitæ nostræ tam obnoxia aut tenera est, quàm quæ maxime placet.Ideoq; felicissimis optãda mors est, quia in tanta constantia turbaq; rerum,nihil nisi quod præterijt certum est. Quis tibi recepit, illud pulcherrimũ filij tui corpus,in summa pudoris custodia, inter luxoriosæ urbis oculos cõseruaturũ, si potuisset ita morbos euadere,ut ad senectutem formæ illæsum perferret decus.

CA.XXII Cogita animi mille labes.Neq; enim recta ingenia,qualem in adolescẽtia spem sui fecerant,usq; in senectutem pertulerunt,sed interuersa plerunq; sunt, aut fœda prolapsa,ex quo luxuria fœdior inuasit,& cogit dehonestare speciosa principia.Aut in pœnã uentremq; proiectis,summa illis curarum fuit,quid essent,quid haberent.Adijce

Universidad de Deusto
Biblioteca

incendia,ruinas,naufragia,lacerationes medicorum,ossa uiuis legentium,& totas in uiscera manus demittentium,& nō simplici dolore pudenda curantium. Post hæc exilium. Non fuit innocentior filius tuus,quàm Rutilius,quàm Coruncanus,non fuit sapientior quàm Socrates,non fuit sanctior quàm Cato,qui uoluntario uulnere transiuit pectus. Cum ista perspexeris,scies optime cum his agi,quos natura,quia illos hoc manebat uitæ stipendium,cito in tutum recepit. Nihil est tam fallax,quàm uita humana,nihil tam insidiosum,non mehercule quisquam accepisset,nisi daretur inscijs. Itaq; felicissimum est non nasci, proximum puto breuitate uitæ defunctos,cito in integrū restitui. Propone illud acerbissimum tibi tempus,quo Seianus patrem tuum cliētū suo Atrio secundo congiarium dedit. Irascebatur illi ob unum aut alterum liberius dictū, quod tacitus ferre non potuerat. Seianum in ceruices nostras nec imponi quidem,sed descendere. Decernebantur illæ statuæ in Pompeij theatro ponendæ, quod exustum Cæsar reficiebat. Exclamauit tunc Cordus,uere theatrum perire. Quis ergo non rumperetur,supra cineres Cn. Pompeij constitui Seianum,& in monumentis maximi imperatoris consecrari pessimum militē: consecratur subscriptio,& acerrimi canes,quos ille ut sibi māsuetos,omnibus feros haberet,sanguine humano pascebat, circūlatrare etiam hominem illum imparatum incipiunt. Quid faceret: si uiuere uellet, Seianus rogādus erat,si mori,filia,uterq; inexorabilis. Cōstituit filiam fallere. Vsus itaq; balneo, & quo plus imponeret, in cubiculum se quasi gustaturus contulit,& dimissis pueris quædam per fenestram,ut uideretur edisse,proiecit à cœna. Deinde quasi iam latis in cubiculo edisset,abstinuit,alteroq; die & tertio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebāt indicium. Cōplexus itaq; te Charissima, inquit,filia,& hoc unum tota celata uita,iter mortis ingressus sum,& iam medium fere teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atq; ita lumen omne præcludi iussit,& se in tenebris cōdidit. Cognito consilio eius, publica uoluptas erat, quod è faucibus auidissimorū luporum educeretur præda. Accusatores,Seiano autore,adeunt consulum tribunalia,queruntur mortē Cordum,ut interpellarent quod coegerāt. Adeo illis Cordus uidebatur effugere. Magna res erat in quæstione,an mortis rei perderentur, dum deliberatur,dum accusatores iterum adeunt,ille se absoluerat. Vidēs ne Martia quantæ iniquorum temporum uires ex inopinato ingruāt: Fles quod quemq; tuorū mori necesse fuit,pene nō licuit.

CAP. XXIII Præter hoc etiam omne futurum incertum est,& ad deteriora certius. Facilius ad superos iter est,animis cito ab humana conuersatione dimissis,minus enim fecis pōderis q; traxerunt: antequam obducerētur,& altius terrena cōciperent,liberati, leuiores ad originem suam reuolant,et facilius quicquid est illud absoluti transfluunt. Necquam magnis ingenijs chara in corpore mora est. Exire atq; erumpere gestiunt, ægre has angustias ferunt,uagi per omne sublime,et ex alto assueti humana despicere. Inde est quod Plato clamat, Sapientis animū totum in morte prominere,hoc uelle,hoc meditari,hac semper cupidine ferri in exteriora tendentem. Quid tu Martia, cum uideres senilem in iuuene prudentiam,uictorem omnium uoluptatum animum, emendarum,carentem uitio,diuitias sine auaritia, honores sine ambitione,uoluptates sine luxuria appetētem,diu tibi putabas illum sospitem posse contingere? Quicquid ad summum uenit,ad exitum prope est. Eripit se auertq; ex oculis perfecta uirtus. Nec ultimum rempus expectant,quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulsit,citius exstinguitur. Viuacior est, qui cum lenta difficilisq; materia commissus, fumoq; demersus ex fordido lucet,eadem enim detinet causa,quæ maligne alit. Sic ingenia quæ illustriora,breuiora sunt. Nam incremēto locus nō est, uicinus occasus est. Fabianus aut, quod nostri quoq; parentes uidere,puerum Romæ fuisse,statura ingentis uiri: sed hic cito decessit,& moriturum breui nemo non prudens dixit. Non poterat enim ad illā ætatem peruenire,quam præceperat. Ita est indicium imminentis exitij maturitas,& appetit finis,ubi incrementa consumpta sunt.

CA. XXIIII Incipe uirtutibus illum,non annis æstimare: satis diu uixit, pupillus relictus sub tutorum cura,usque ad decimumquartum annum fuit ab matris custodia semper,cum haberet suos penates,relinquere tuos noluit,Adolescēs statura,pulchritudine,cæterocorporis

corporis robore castris natus,militiam recusauit,ne a te discederet. Computa Martia quàm raro liberos uideant, quæ in diuersis domibus habitant. Cogita tot illos perire annos matribus,& per solicitudinem exigi,quibus filios in exercitu habēt. Scies multum patuisse hoc tempus,ex quo nihil perdidisti. Nunquam à conspectu tuo recessit, sub oculis tuis studia formauit excellentis ingenij & æquaturi animum,nisi obstitisset uerecundia,quæ multorum profectus silentio pressit. Adolescens rarissimæ formæ in tam magna mulierum turba uiros corrumpentium, nullius fœminæ spei se præbuit. Et cum quarundam usq; ad tentandū peruenisset improbitas,erubuit quasi peccasset, quod placuerat. Hac sanitate morum effecit,ut puer admodum dignus sacerdotio uideretur,materna sine dubio suffragatione. Sed ne mater quidem nisi pro bono candidato ualuisset,harum contemplatione uirtutum filium gerit. Quid si nunc ille tibi magis uacat: Nunc nihil habet quò uocetur. Nunquam tibi solicitudini,nunquam mœrori erit,quod unum ex tam bono filio poteras dolere,doluisti. Cætera exempta casibus,plena uoluptatis sunt, si modo uti filio scis,si modo quid in illo pretiosissimum fuerit intelligis,imago duntaxat filij tui periit,& effigies nō simillima. Ipse quidem æternus melioriscq; nūc status est,dispoliatus oneribus alienis,& sibi relictus. Hæc quæ uides ossa circūuoluta neruis,& obductā cutem,uultumq;,& ministras manus, & cætera quibus inuoluti sumus,uincula animorum tenebræq; sunt. Obruitur his animus, effugatur,inficitur,arcetur à diuersis,à suis in falsa coniectus: omne illi cum hac carne graui certamen est,ne abstrahatur et sidat,nititur illo,unde dimissus est,ibi illum æterna requies manet pro confusis crassisq; pura & liquida referentem.

Proinde non est quod ad sepulchrum filij tui curras. Pessima eius & ipsi molest sima istic iacent ossa cineresq;,non magis illius partes quàm uestes, aliaq; tegumenta corporum. Integer ille,nihilq; terris relinquēs fugit,& totus excessit: paulumq; supra nos commoratus,dum expurgat inhærentia uitia situmq; omnis mortalis qui excutit, deinde ad excelsa sublatus,inter felices currit animas,excipitq; illum cœtus sacer,Scipiones,Catonesq;, utiq; contemptores uitæ, & mortis beneficio liberi. Parens tuus Martia illic nepotem suum,quanquam illic omnibus omne cognatum est,applicat sibi noua luce gaudentem,& uicinorum syderum meatus docet,nec ex coniecturis,sed omnium ex uero peritus in arcana naturæ liber ducit. Vtq; ignotarum urbium monstratus hospiti gratus est,ita suscitāti cœlestium causas,domesticus interpres: & in profunda terrarum promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta respicere. Sic itaq; Martia te gere,tanquam sub oculis patris filijq; posita,nō illorum quos noueras, sed tanto excellentiorem,et in summo locatorum: erubesce quicquam humile aut uulgare,& mutatos in melius tuos flere,in æterna rerum per uasta & libera spatia dimissos. Non illos interfusa maria discludunt,nec altitudo montium aut inuiæ ualles, aut incerta uada Syrtium: tramites plani,& ex facili mobiles,& expediti, & inuicem perui sunt,intermixticq; syderibus. CXXV

Puta itaq; ex illa arce cœlesti patrem tuum Martia,& cui tantum apud te autoritatis erat,quantum tibi apud filium tuum,non illo ingenio,quo ciuilia bella defleuit, quo proscribentes in æternum ipse proscripsit,sed tanto clariore,quanto est ipse sublimior,dicere,Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta ueri ignorantia uersaris, ut inique actum iudices cum filio tuo, quod in tedium uersus uitæ ipse ad maiores se recepit suos? Nescis quātis fortuna procellis disturbet omnia: quàm nullis benignam facile se præstitit, nisi qui in unum cum illa contraxerat. Reges ne diceres felicissimos futuros,si maturium illos mors stantibus subtraxisset malis? An Romanos duces,quorum nihil magnitudini deerit,si aliquid ætati detraxeris? An nobilissimos uiros clarissimosq; ad ictum militaris gladij composita ceruice formatos? Respice patrem atque auum tuum. Ille in alieni percussoris uenit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permisi,& cibo prohibitus ostendi,quàm magno me iuuat animo scripsisse. Cur in domo nostra diutissime lugetur,qui felicissime moritur? Coimus in unū omnes,uideamusq; uos alta nocte circumdari. Nil apud uos ut putatis optabile, nil excelsum,nil splendidum,sed humilia cuncta,& grauia,& anxia,& quotam partem luminis nostri cernen XXVI

Universidad de Deusto
Biblioteca

tia. Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concursibus, nec classes classibus fran-
aliter, uel gi, nec parricidia, aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus strepere dies perpetuos, nihil in obscuro, detectas mentes, & aperta præcordia, & in publico medioq; uitam, & omnis æui prospectum, uenientiumq;. Iuuabit unius seculi me fata cõponere in parte ultima mundi, & inter paucissimos gesta, tot secula, tot ætatum contextam seriem, quicquid annorum est, licet uisere, licet surrectura, licet ruitura regna prospicere, et magnarum urbium lapsus, & maris nouos cursus. Nã si potest tibi solatio esse desiderijs tuis commune fatum, nihil constat loco stabili, & nihil quo stat loco stabit. Omnia sternet adducetq; secum uetustas, nec hominibus solum (Quota enim ista fortuitæ potentiæ portio est) sed locis, sed regionibus, sed mundi partibus ludet, tot supprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet, maria sorbebit, flumina auertet, & cõmercio gẽtium rupto, societatem generis humani cœtusq; dissoluet. Alibi hiatibus uastis subducet urbes, tremoribus quatiet, & ex infimo pestilentiæ halitus mittet, & inundationibus quicquid habitatur, obducet. Necabitq; omne animal orbe submerso, & ignibus uastis torrebit incendetq; mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo se mundus renouaturus extinguat, uiribus ista se suis cædent, & sydera syderibus incurrent, & omni flagrante materia, uno igne quicquid nũc ex dispositio lucet, ardebit. Nos quoq; felices animæ, & æterna sorte, cum deo uisum erit iterum ista moliri, labẽtibus cunctis, & ipsius parua ruinæ ingentis accessio in antiqua elementa uertemur. Felicem filium tuum Martia, qui ista iam nouit.

IN LIB. DE CONSOLATIONE AD MARTIAM

Cap. 1. Salamãnos satellites. Alius habebat, Sesanianos, Rodolphus annotarat, seianianos.

Cap. 4. Vsq; in hunc diem Liuia. Hic uidentur aliunde assuta quædam, quæ nihil faciunt ad sensum, nimirum hæc, Assiduus uirtutum comes, cui non tantum quæ in publicum emittunt uota, sed omnes qui sunt secretiores animorũ motus. His sublatis congruit orationis tenor, usq; in hunc, diem Liuia, quantum quidem ego sciam, dedisti operam, ne quid esset &c.

Cap. 10. Alios ignibus peruret, uel in pœnã admotis uel in certa nudos maria iactabit. Consentiebant exemplaria. Legẽdum arbitror, Alios ignibus peruret uel in pœnam admotis, uel incertis, siue insertis, alios nudos mari iactabit. Incertos ignes uocat, incendium forte ortum insertos ignes intelligas licet, febres ac pestilentias. Alij ignes admouentur, alij inseruntur.

Cap. 25. Semper in deteriora dependenti. Alius, semper interiora dependenti. Rodolphus per anteriora deprendens, quanquam dependens bene habebat.

LVCII ANNEI SENECAE AD ALBINAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

Saepe iam mater optima impetum cepi consolandi te, sæpe continui. Vt auderem, multa me interpellabãt. Primum uidebar depositurus omnia incommoda, cum lachrymas tuas, etiam si supprimere nõ potuissem, absterssissem. Deinde plus habituram me autoritatis non dubitabam ad excitandam te, si prior ipse cõsurrexissem. Præterea timebam ne à me non uicta fortuna aliquem meorum uinceret. Itaq; utcũq; conabar manu super plagã meã imposita, ad obligãda uulnera uestra reptare. Hoc propositum meum erat. Rursusq; retardare, dum recens sæuiret. Sciebam dolori tuo occurrendũ non esse, ne ipsum solatia iritarent, et accenderent. Nam in morbis quoq; nihil est magis periculosum, nec pernicioſum, quàm immatura medicina. Expectabam dum ipse uires suas frangeret, & ad sustinenda remedia mora mitigatus, tangi se ac tractari pateretur. Præterea cum clarissimorum omnia ingeniorum monumenta, ad compescendos moderandosq; luctus composita euoluerem, nõ inueniebam exemplum eius, qui consolatus suos esset, cum ipse ab illis comploraretur. Ita in re noua hæsitabam, uereborq;, ne hoc non consolatio, sed exulceratio, Quid quod nouis uerbis, nec ex uulgari & quotidiana sumptis allocutione, opus erat homini ad consolandos suos, ex ipso rogo caput alleuanti. Omnis autẽ magnitudo doloris modũ excedentis, necesse est ut

stilo delectum uerborum eripiat, cum sæpe uocem quoque ipsam intercludat. Vtcũq; connitar, non fiducia ingenij, sed qua possum instar efficacissimę consolationis esse cõsolator. Cui nihil negares, huic hoc utiq; tenõ esse negaturam (licet omnis mœror cõtumax sit) spero, ut desiderio tuo uelis à me modum statui.

Vide quantum de indulgentia tua promiserim mihi, potentiorẽ me futurum apud CAP. II
te non dubito quàm dolorem tuũ, quo nihil est apud miseros potẽtius. Itaq; ne statim cum eo concurram, adero prius illi, & quibus excitetur ingeram, omnia proferam, & rescindam quæ iam obducta sunt. Dicet aliquis, quod hoc genus est consolãdi, oblitterata mala reuocare, & animum in omnium erumnarum suarum conspectu collocare, uix unius patientem. Sed is cogitet quæcunq; usq; eo pernicioſa sunt, ut contra remedũ cõualuerint, plerunq; cõtrarijs curari. Omnes itaq; luctus suos, omnia lugubria ad mouebo. Hoc erit non molli uia mederi, sed urere ac secare: Quid cõsequar? ut pudeat animum, tot miseriarũ uictorẽ, egre ferre unũ uulnus in corpore tam cicatricoso. Fleãt itaq; diutius et gemãt, quorũ delicatas mẽtes eneruauit longa felicitas, ut ad leuissima tum iniuriarum motus collabãtur: at quorum omnes anni per calamitates transierũt. grauissima quoq; forti & immobili constantia perferant. Vnum habet assidua infelicitas boni, quod quos sæpe uexat, nouissime indurat. Nullam tibi uacationẽ dedit à gra- *for. tamen nõ*
uissimis luctibus, nec natalẽ quidẽ tuum excepit. Amisisti matrẽ statim natã, immo dũ nascereris, & ad uitam quodammodo exposita, creuisti sub nouerca, quã tu quidẽ omni obsequio, & pietate, quanta uel in filia conspici potest, matrem fieri coegisti. Nullã magno constitit & bona nouerca. Auunculum indulgentissimum, optimum ac fortissimum uirum, cum aduentum eius expectares, amisisti. Et ne sæuitiam suam fortuna leuiorem deducendo faceret, intra tricesimum diem, charissimum uirum tuum, ex quo mater trium liberorum eras, extulisti. Lugenti tibi luctus nuntiatus est, omnibus quidem absentibus liberis, quasi de industria in id tempus cõiectis malis tuis, ut nihil esset ubi se dolor tuus inclinaret. Transeo tot pericula, tot metus, quos sine interuallo uitæ incursantes pertulisti, modo in eundẽ sinũ, ex quo tres nepotes emiseras, ossa triũ nepotũ recepisti. Intra uigesimũ diem, tu quę filium meũ in manibus & in oculis tuis *al. oſculis*
mortuum funeraueras, raptum me audisti. Hoc adhuc defuerat tibi, lugere uiuos.

Grauissimum est ex omnibus, quæ unquam in corpus tuum descenderunt, recens CAP. III
uulnus, fateor, nõ summã cutem tenet, rupit pectus, & uiscera ipsa diuisit. Sed quemadmodum tyrones leuiter saucij non uociferantur, & manus medicorum magis q; ferrũ horrent, at ueterani quamuis confossi patienter ac sine gemitu uelut aliena corpora excoriari patiuntur, ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & ululatus, & alia per quæ insciæ mulieres tumultuantur, amoue. Perdidisti enim tot mala, si nondum misera esse didicisti. Et quid? Videór ne tecum timide egisse cum nil tibi subduxi ex malis tuis, sed omnia coaceruata ante te posui? Magno id animo feci. Constitui enim uincere dolore, dolorem tuum, non circumscribere.

Vincam puto, primum si ostendero nihil me pati, propter quod possim dici miser, CAP. V
nedum propter quo miseros etiam quos contingam faciam. Deinde si ad te transiero, & probauero, ne tuam quidem grauem esse fortunam, quæ tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire gestit, nihil mali esse mihi: si hoc tibi demonstrare non potero, ipsas res quibus me putas premi non esse intolerabiles, faciam manifestum. Si id credi non potuerit, at ego mihi ipse satis placebo, quod inter eas res beatus ero, quæ miseros solent facere. Nõ est quod de me alijs credas, ipse tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me non esse miserum. Adijciam, quo securior sis, nec fieri quidem me posse miserum.

Bona conditione conditi sumus, si eam non deseruimus. Id egit rerum natura, ut ad CAP. VI
bene uiuendum nõ magno apparatu opus esset. Vnusquisq; facere se beatum potest. Leue momentum in aduenticijs rebus est, & quod in nutram partem magnas uires habeat. Nec secunda sapientem euehunt, nec aduersa demittunt. Laborauit enim semper, ut in se plurimum poneret, intra se omne gaudium peteretur. Quid ergo sapientẽ me esse dico? Minime. Nam id quidem si profiteri possem, non tantum negarem mi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſerum me eſſe,ſed omnium fortunatiſſimũ, & in uicinum deo perductum prædicarẽ. Nunc,quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniendas, ſapiẽtibus uiris me dedi,& nondũ in auxilium mei ualidus,in aliena caſtra confugi,eorum ſcilicet, qui facile ſe & ſua uentur.Illi me iuſſerunt ſtare aſſidue,uelut in præſidio poſitum, & omnes conatus fortunæ,& omnes impetus proſpicere,multo antequã incurrant.Illis grauis ipſa fortuna eſt,quibus eſt repentina.Facile eam ſuſtinere poteſt, qui ſemper expectat.Nam & hoſtium aduentus eos proſternit,quos inopinate occupauit. At qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt,compoſiti & adaptati primum,qui tumultuoſiſſimus eſt, ictum facile excipiunt.Nunquam ego fortunæ credidi,etiam ſi uideretur pacem agere,omnia illa quæ in me diligentiſſime conferebat,pecuniam,honores,gloriã,eo loco poſui, unde poſſet ea ſine motu meo repetere. Interuallum inter me & illam magnum habui. Itaq; abſtulit illa,nõ auulſit,Neminem aduerſa fortuna comminuit, niſi quem ſecũda decepit. Illi qui munera eius uelut ſua & perpetua amauerunt,qui ſe propter illa ſuſpici uoluerunt,iacent & mœrent,cum inualidos et pueriles animos,omnis ſolidæ uoluptatis ignaros,falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflauit,nec mutatis contrahit,aduerſus utrũq; ſtatum inuictum animum tenet,explo ratæ iam firmitatis.Nam in ipſa felicitate quid contra infelicitatem ualeret,eſt experſtus. Iraq; ego in illis quæ omnes optant, exiſtimaui ſemper nihil ueri boni ineſſe,cum inania & ſpecioſa ac decepturo fuco circumlita inueniantur, nihil habentia fõti ſuæ ſimile.Nam in illis quæ mala uocantur, nihil tam terribile ac durum inuenio,quàm opinio uulgi minabatur. Verbum quidem ipſum,perſuaſione quadam, & conſenſu iam aſperius ad aures uenit,& audientes tanquã triſte & execrabile ferit,ita enim populus iuſſit,Sed populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

CAP. VI Remoto igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies utcũq; credita eſt,auferamus,uideamus quid ſit exilium,nempe loci commutatio eſt. Anguſtare uideor uim eius, & quicquid peſſimum in ſe habet ſubtrahere.Hanc commtationem loci ſequũtur incommoda,paupertas,ignominia,contemptus.Aduerſus iſta poſtea confligã.Interim primum illud intueri uolo,quid acerbi afferat ipſa loci commutatio. Carere patria intolerabile eſt.Aſpice hanc frequentiã,cui uix urbis immenſa tecta ſufficiunt.Maxima pars illius turbæ patria caret,ex municipijs et colonijs ſuis,ex toto denicq; orbe terrarũ confluxerunt;alios abducit ambitio,alios neceſſitas officij publici,alios impoſita legatio,alios luxuria,opulentum,& oportunum uitijs locum quærẽs,alios liberalium ſtudiorum cupiditas,alios ſpectacula.Quoſdam traxit amicitia,quoſdam induſtria,lata oſtendendæ uirtuti nacta materiã:quidam uenalem formã ſuã attulerũt,quidam uenalẽ eloquentiam.Nullum nõ hominũ genus concurrit in urbem,& uirtutibus & uitijs magna pretia ponentem.Iube omnes iſtos ad nomen citari,& unde domo quiſq; ſit, quære. Videbis maiorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis uenerit in maximam quidem ac pulcherrimam urbem,nõ tamẽ ſuam.Deinde ab hac ciuitate diſcede, quæ ueluti cõmunis patria poteſt dici,omnes urbes circumi, Nulla eſt ubi magnam partẽ peregrinæ multitudinis non inuenias.Nunc tranſiliens ab ipſis,quarum amœna poſitio & opportunitas regionis plures alliciet,deſerta loca,& aſperrimas inſulas,Sciathũ & Seriphum,Gyarum & Corſicam pete.Nullum inuenies exilium,in quo nõ aliquis animi cauſa moretur. Quid tam nudum inueniri poteſt:quid tam abruptũ undique, quàm hoc ſaxum:quid ad copias reſpicienti ieiunius:quid ad homines immãſuetius, quid ad ipſum loci ſitum horridius:quid ad cœli naturam intemperatius:plures tamẽ hic peregrini quàm ciues ſunt & conſiſtunt. Vſq; eo ergo commutatio ipſa locorum grauis nõ eſt,ut hic quoq; locus à patria quoſdam abduxerit.Innenio qui dicãt ineſſe naturalem quãdam animis irritationem commutandi ſedes, & transferẽdi domicilia. Mobilis enim & inquieta mens homini data eſt. Nunquã ſe tenet,ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atq; ignota dimittit,uaga,& quietis impatiẽs, & nouitate lætiſſima:quod non miraberis,ſi propriã eius originẽ aſpexeris,nõ ex terreno & graui concreta corpore,ex illo cœleſti ſpiritu deſcendit. Cœleſtium autem natura ſemper in motu eſt.Fugit,& uelociſſimo curſu agitur.Aſpice ſydera mũdi illuſtria.Nullum eorũ perſtat,

perſtat, Labitur aſſidue, & locum ex loco mutat, quamuis cum uniuerſo uerſatur, in contrarium nihilominus ipſi mundo refertur,per omnes ſignorũ partes diſcurrit,perpetua eius cogitatio, & aliunde aliò commigratio eſt. Omnia uoluuntur. Semper in tumultu ſunt,& ut lex & naturæ neceſſitas ordinauit aliunde aliò deferũtur. Cum per certa annorum ſpatia orbes ſuos explicuerunt,iterum ibunt per quæ uenerunt. I nunc & animum humanum,ex ijſdem quibus diuina conſtant compoſitum ſeminibus,moleſte ferre puta tranſitum ac migrationem, cum dei natura aſſidua & citatiſſima commutatione,uel delectet ſe,uel conſeruet.A cœleſtibus agedum te ad humana cõuerte. Videbis gentes,populoſq; mutaſſe ſedem. Quid ſibi uolunt in mediis Barbarorũ nationibus Græce urbes? Quid inter Indos,Perſaſq; Macedonicus ſermo? Scythia & totus ille ferarũ, indomitarumq; gentium tractus, ciuitates Achaiæ Ponticis impoſitas litoribus oſtentat.Non perpetuæ hyemis ſeuitia,non hominũ ingenia,ad ſimilitudinẽ cœli ſui horrentia,transferẽtibus domus ſuas obſtiterũt. Athenienſis in Aſia turba eſt. Miletus cccc.lxx.urbium populum in diuerſa effudit. Totum Italiæ latus quod inferiori mari alluitur,maior Græcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi uendicat. Tyrij Africam incolunt,in Hiſpania Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt,in Græciam Galli.Pyrenæus Germanorũ tranſitus nõ inhibuit,per inuia,per incognita uerſauit ſe humana leuitas. Liberos,coniugeſq;,& graues ſenio parentes traxerunt. Alij longo errore iactati,non iudicio elegerunt locum,ſed laſſitudine proximum occupauerũt.Alij armis ſibi ius in aliena terra fecerunt. Quaſdam gentes cum ignota peterent,mare hauſit.Quidam ibi conſederũt,ubi illos rerum inopia depoſuit. Nec omnibus eadem cauſa relinquendi, quærendiq; patriã fuit. Alios excidia urbium ſuarũ hoſtilibus armis elapſos,in aliena ſpoliatos ſuis,expulerũt. Alios domeſtica ſeditio ſubmouit,alios ſuperfluentis populi frequentia ad exonerandas uires emiſit. Alios peſtilentia,aut frequens terrarũ hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis ſoli uitia eiecerunt.Quoſdã fertilis oræ in maius † latæ al. laudatæ fama corrupit.Alios alia cauſa exciuit domibus ſuis. Illud itaq; eſt manifeſtũ nihil eodem loco manſiſſe quo genitum eſt.Aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua urbiũ fundamẽta iaciuntur. Noua gentiũ nomina,extinctis nominibus prioribus,aut in acceſſionẽ ualidioris cõuerſis oriuntur. Omnes autem iſtæ populorũ transformationes,quid aliud quàm publica exilia ſunt?

Quid tam longo te circuitu traho? Quid intereſt enumerare Antenorem Patauij CAP. VII conditorem,& Euandrum in ripa Tyberis regna Arcadum collocantem? Quid Diomedem, aliosq; quos Troianum bellum uictos ſimul uictoresq; per alienas terras diſſipauit? Romanũ imperium nempe autorem exulem reſpicit, quem profugum, capta patria, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & uictoris metus, longinqua quærentem in Italiam deducit.Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias miſit, ubicunq; uicit,Romanus habitabat.Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat,& relictis aris ſuis trans maria ſequebatur colonus ſenex. Res quidem nõ deſiderat plurium enumerationẽ: Vnum tamen adijciam, quod in oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpe iam colonos mutauit.

Vt antiquiora quæ uetuſtas obduxit tranſeam,Phocide relicta, Graij qui nũc Maſ- CAP. VIII ſiliam colunt,prius in hac inſula conſederũt. Ex qua quid eos fugauerit incertum eſt, Vtrum cœli grauitas,an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura importuoſi maris. Nam in cauſa non fuiſſe feritatem accolarum,eo apparet,quod maxime tunc trucibus & inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierunt deinde Ligures in eam, tranſierunt & Hiſpani,quod ex ſimilitudine ritus apparet.Eadem enim tegumenta capitum,idemq; genus calceamenti,quod Cantabris eſt,& uerba quædam. Nam totus ſermo conuerſatione Græcorũ,Ligurumq; primo deſciuit.Deductæ deinde ſunt duæ ciuium Romanorum Coloniæ,altera à Mario,altera à Sylla. Toties huius aridi & ſpiſſi ſaxi mutatus eſt populus,uix denicq; inuenies ullam terrã,quam etiam nunc indigenæ colãt. Permixta omnia & inſtituta ſunt. Alius alij ſucceſſit. Hic cõcupiuit,quod alij faſtidio fuit,ille unde expulerat,eiectus eſt. Ita fato placuit, nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunã. Aduerſus ipſam mutationem locorũ,detractis certis incõmodis

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ exilio adhærent, satis hoc remedij putat Varro doctissimus Romanorum, quod quocũcq; uenimus eadem rerum natura utendum est. M. Brutus satis hoc putat, quod licet in exilium euntibus uirtutes suas ad locum ferre secum, ad quem migraturi sunt. Hæc etiam si quis singula parum iudicat efficacia ad consolandum exulem, utraq; in unũ collata fatebitur plurimũ posse. Quantulũ enim est quod perdidimus. Duo quæ pulcherrima sunt, quocunq; nos mouerimus, sequentur, natura cõmunis & propria uirtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis formator uniuersi fuit, siue ille deus est potens omnium, siue incorporalis ratio ingentiũ operum artifex, siue diuinus spiritus per omnia maxima ac minima, æquali intentione diffusus, siue fatum & mutabilis causarum inter se cohærentiũ series. Id, inquam, actum est, ut in alienũ arbitrium, nisi ualidissima quæq; non caderẽt. Quicquid optimum homini est, id extra humanã potentiam iacet, nec dari nec eripi potest. Mundus hic, quo nihil neq; maius, neq; ornatius, rerũ natura genuit. Animus contemplator, admiratorq; mundi, pars eius magnificentissima, propria nobis, & perpetua, tamdiu nobiscũ mansura, quamdiu ipsi manebimus. Alacres itaq; & erecti quocunq; res tulerit, intrepido gradu properemus.

CAP. IX Emetiamur quascunq; terras nullum inuenturi solum intra mundum quod alienũ homini est. Vndecũq; ex æquo ad cœlum erigitur acies, paribus interuallis omnia diuina ab omnibus humanis distant. Proinde dum oculi mei ab illo spectaculo eius instabiles sunt, non obducantur, dum mihi lunam solemq; intueri liceat, dum cæteris inhærere syderibus, dum ortus eorũ, occasus, interuallaq;, & causas inuestigare uelocius meandi, uel tardius, spectare tot per noctẽ stellas micantes, & alias immobiles, alias nõ in magnũ spatium exeuntes, sed intra se circũagentes suum uestigiũ, quasdam subito erumpentes, quasdam igne fuso perstringentes aciem, quasi decidant, uel longo tractu cum luce multa præteruolantes. Dum cum his sim, & cœlestibus (qua homini fas est) immiscear, dum animũ ad cognatarũ rerum conspectũ tendentẽ, in sublimi semper habeam, quantũ refert mea quid calcem? Atqui non est hæc terra frugiferarũ aut lætarũ arborum ferax. Non magnis & nauigabilibus fluminũ alueis irrigatur. Nihil gignit, quod aliæ gentes petant, uix ad tutelam incolentiũ fertilis. Non prætiosus hic lapis cæditur, Non auri argentiq; uenæ eximuntur. Angustus animus est, quem terrena delectant. Ad illa adducendus est, quæ ubiq; æque apparent, ubiq; æque splendent: & hoc cogitandũ est, ista ueris bonis per falsa & praue credita obstare: quo longiores portus expedierint, quo altius turres sustulerint, quo latius uicos correxerint, quo deprel. contignationum sius æstiuos specus foderint, quo maiori mole fastigia † cœnationũ subduxerint, hoc plus erit quod illis cœlum abscondat. In eam te regionẽ casus eiecit, in qua latissimum receptaculũ casa est. Næ & tu pusilli animi es & sordide se cõsolantis, si non id fortiter pateris, quæ Romuli casam nosti. Dic illud potius. Istud humile tuguriũ nempe uirtutes recipit. Iam omnibus templis formosius erit, cum illic iustitia conspecta fuerit, cum prudentia, pietas omniũ officiorũ recte dispensandorũ ratio, humanorũ diuinorumq; scientia. Nullus angustus est locus, qui hanc tam magnarũ uirtutũ turbam capit, nullũ exilium graue est, in quo licet cum hoc ire comitatu. Brutus in eo libro quẽ de uirtute cõposuit, ait se uidisse Marcellum Mitylenis exultantẽ, & quantũ modo natura hominis pateretur, beatissime uiuentem, neq; unquam bonarũ artium cupidiorẽ quàm illo tempore. Itaq; adijcit, uisum sibi se magis in exilium ire, qui sine illo rediturus esset, q; illum in exilio relinqui. O fortunatiorẽ Marcellũ, eo tempore quo exiliũ suum Bruto approbauit, q; quo Ro. Po. consulatũ rexit. Quantus uir ille fuit, qui effecit ut aliquis exul sibi uideretur, quod ab exule recedebat. Quantus uir ille fuit, qui in admirationẽ sui adduxit hominẽ, etiam Catoni suo mirandũ. Idem Brutus ait, C. Cæsarem Mityle- al. deformatũ nas præteruectũ, quia non sustineret uidere † defortunatũ uirum. Illi quidem reditum impetrauit senatus publicis pretibus, tam solicitus ac mœstus, ut omnes isto die Bruti habere animũ uiderentur, & non pro Marcello, sed pro se deprecari, ne exules essent. Si sine illo fuissent: sed plus multo cõsecutus est, quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, nec Cæsar uidere. Contigit enim illi testimoniũ utriusq;. Brutus sine Marcello reuerti se doluit, Cæsar erubuit. Non dubitas quin semper ille Marcellus tantus uir sic

uir sic ad tolerandũ æquo animo exiliũ seipse adhortatus sit. Ita te disciplinis imbuisti, ut scires omnẽ locum sapienti uiro patriam esse: porrò hic qui te expulit, non ipse per annos decem continuos patria caruit, propagandi sine dubio imperij causa, sed nempe caruit: nũc ecce trahit illum Africa resurgentis belli nimis plena, trahit Hispania, quæ fractas & afflictas partes refouit, trahit Aegyptus infida, totus denicq; orbis qui ad occasionem concussi imperij intentus est, cui primũ rei occurret, cui parti se opponet, Aget illum per omnes terras uictoria sua. Illum suspiciãt & colant gentes, tu uiue Bruto moratore contentus. Bene ergo exilium tulit Marcellus, nec quicq; in animo eius mutauit loci cõmutatio, quamuis eum paupertas sequeretur, in qua nihil mali esse, quisquis modo nõdum peruenit in insaniã omnia subuertentis auaritiæ atq; luxuriæ, intelligit. Quantulum est enim, quod in tutelam hominis necessariũ sit, & cui deesse hoc possit, ullo modo uirtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me nõ opes, sed occupatiões perdidisse: corporis exigua desideria sunt, frigus submouere uult, alimentis famem ac sitim extinguere, quicquid extra concupiscit, uitijs non usibus laboratur: non est necesse omne perscrutari profundum, nec strage animaliũ uentrem onerare, nec conchylia ultimi maris ex ignoto litore eruere. Dij istos deæq; perdant, quorũ luxuria tam inuidiosi imperij fines transcendit. Vltra Phasim capere uolunt, quod ambitiosam popinã instruat, nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetimus, aues petere. Vndiq; conuehunt omnia uota fastidienti gulæ. Quod dissolutus delitijs stomachus uix admittat, ab ultimo portatur Oceano. Vomunt ut edant, edunt ut uomãt, epulas, quas toto orbe conquirũt nec concoquere dignantur. Ista si quis despicit, quid illi paupertas nocet? Si quis concupiscit, illi paupertas etiam aliquid prodest. Inuitus enim sanatur, & si remedia ne coactus quidẽ recipit, interim certe dum non potest illa, nolenti similis est. C. Cæsar, quem mihi uidetur rerum natura edidisse, ut ostenderet quid summa uitia in summa fortuna possent, centies sestertio cœnauit uno die, & in hoc omniũ adiutus ingenio, uix tamen inuenit quomodo trium prouinciarũ tributũ una cœna fieret. O miserabiles, quorũ palatum nisi ad pretiosos cibos non excitatur. Pretiosos autẽ, non eximius sapor aut aliqua fauciũ dulcedo, sed raritas & difficultas parandi facit. Alioquin si ad sanam illis mentem placeat reuerti, quid opus est tot artibus uentri seruientibus? quid mercaturis? quid uastatione syluarũ? quid profundi perscrutatione? passim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis dispposuit, sed hic uelut cæci transeunt, & omnes regiones peruagantur, maria trajiciunt, & cum famem exiguo cibo possint sedare, magno irritant. Libet dicere, quid deducitis naues, quid CAP. X manus & aduersus feras & homines armatis, quid tãto tumultu discurritis, quid opes opibus aggeritis? Non uultis cogitare, quàm parua uobis corpora sint. Nonne furor & ultimus mentiũ error est, cum tam exiguum capias, cupere multum. Licet itaq; augeatis census, promoueatis fines, nunquã tamen corpora uestra laxabitis. Cum bene cesserit negotiatio, multum militia retulerit, cum indagati undiq; cibi coierint, non habebitis ubi istos apparatus uestros collocetis. Quid tam multa conquiritis? Maiores nostri, quorum uirtus etiam nunc uitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua parabant cibum, quibus terra cubile erat, quorum tecta nondum auro fulgebant, quorũ templa nondum gemmis renitebãt. Itaq; tunc per fideles deos religiose iurabatur, qui per illos iurauerãt, ad hostẽ morituri, ne fallerẽt, redibant. Scilicet minus beate uiuebat dictator noster, qui Samnitũ legatos audit, cum uilissimũ cibum in foco ipse manu sua uersaret: illa qua iam sæpe hostem percusserat, † lancemq; in capitolini Iouis al. lanceam gremio reposuerat, † quam Apicius nostra memoria † uicit, qui in ea urbe, ex qua ali- al. atqui quando philosophi uelut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiã popinæ pro- al. uixit fessus, disciplina sua seculũ infecit, cuius exitum nosse operæpretiũ est: cum sestertium milies in culinã congessisset, cum tot congiaria principũ, & ingens capitolij uectigal singulis comessationibus hausisset, ære alieno oppressus, rationes suas tunc primũ coactus inspexit: superfuturũ sibi sestertium centies computauit, & uelut in ultima fame uicturus si sestertio centies uixisset, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium centies egestas fuit, immo cum putat pecuniæ modum ad rem pertinere.

Sestertium

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. XI Sestertium centies aliquis extimuit, & quod alij uoto petunt, ueneno fugit. Illi uero tam prauæ mentis homini ultima potio saluberrima fuit. Tunc uenena edebat, bibebatq́, cum immensis epulis non delectaretur tantum, sed gloriaret, cum uitia sua ostentaret, cum ciuitatem in luxuriam suam conuerteret, cum iuuentutem ad imitationem sui solicitaret, etiam in malis exemplis per se docilem. Hæc accidunt diuitias non ad rationem reuocantibus, cuius certi sunt fines, sed ad uitiosam consuetudinẽ, cuius immensum & incomprehensibile arbitriũ est. Cupiditati nihil est satis, naturæ etiam satis est parum. Nullũ ergo paupertas exulis incõmodum habet, nulli etiam tam inops exilium est, quod nõ alendo homini abunde fertile sit. An uestem, an domũ desideraturus exul? sed si hoc quoq; ad usum tantũ desiderabit, neq; tectũ ei deerit, neq; uelamen. Aeque enim exiguo tegitur corpus, cui alitur. Nihil enim homini natura quod necessarium faciebat, fecit operosum. Sed desiderat saturatã multo conchylio purpurã, intextã auro, uarijsq; coloribus distinctã & artibus. Non fortunæ uitio, sed suo pauper est, etiã si illi quicquid amiserit restitueris, nihil ages. Plus enim restituendo deerit, ex eo quod cupit, cui exuli ex eo quod habuit. Si desiderabit aureis fulgentem uasis suppellectilẽ, & antiquis nominibus artificũ argentũ nobile, æs paucorũ insania pretiosum, & seruorũ turbam, quæ quamuis magnã domum angustet, iumentorũ corpora differta, & coacta pingescere, & nationũ omniũ lapides, ista congerãtur licet, nunq; explebunt inexplebilem animũ: non magis quàm ullus sufficiet humor ad sanandũ eum, cuius desiderio non ex inopia, sed ex æstu ardentiũ uiscerum oritur, non enim sitis illa, sed morbus est. Nec hoc in pecunia tantum aut alimentis euenit. Eadem natura est in omni desiderio, quod modo non ex inopia, sed ex uitio nascitur: quicquid enim illi congesseris, non finis erit cupiditatis, sed gradus. Qui continebitur itaq; intra naturalẽ modum, paupertatẽ non sentiet, qui naturalẽ modum excedet, eum in summis opibus quoq; paupertas sequetur. Necessarijs rebus exilia sufficiunt, superuacuis nec regna. Animus est qui diuites facit, hic in exilia sequitur, & in solitudinibus asperrimis, cum quod tantũ satis est sustinendo corpori inuenit, ipse bonis suis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animũ pertinet, non magis q̃ ad deos immortales: omnia ista quæ imperita ingenia & nimis corporibus suis abdita suspiciunt, scilicet lapides, aurum & argentũ, & magni leuatiq; mensarũ orbes, terrena sunt pondera, quæ nõ potest amare syncerus animus, ac naturæ
al. curæ suæ memor, leuis † ipse expers. & quandocunq; emissus fuerit, ad summa emicaturus. Interim quantũ per moras membrorũ, & hanc circũfusam grauemq; farcinam, licet, celeri & uolucri cogitatione diuina perlustrat. Ideoq; nec exulare unquam potest liber, & dijs cognatus, & omni mundo omniq; æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlum, & in omne præteritũ, futurumq; tempus immittitur. Corpusculũ hoc, custodia & uinculũ animi, huc atq; illuc iactatur. In hoc supplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipse sacer & æternus est, & cui non possit injci manus.

CAP. XII Nec me putes ad leuanda incommoda paupertatis, quam nemo grauem sentit nisi qui putat, uti tantum præceptis sapientum. Primum aspice, quanto maior pars sit pauperum, quos nihilo notabis tristiores solicitioresq; diuitibus, imò nescio an eo lætiores sint, quo animus eorum in pauciora distrahitur. Transeamus à pauperibus, eamus ad locupletes, quãmulta sunt tempora, quibus pauperibus similes sunt. Circũcisæ sunt peregrinantiũ farcinæ, & quotiescunq; festinantem necessitas itineris exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum suarũ secum habent, cum omnem apparatũ castrensis disciplina submoueat. Nec tantum conditio illos temporũ, aut locorum inopia pauperibus exæquat, Sumunt quosdam dies, cum iam illos diuitiarum tedium cepit, quibus humi cœnent, & remoto auro, argentoq; fictilibus utantur. Deprehendit mentes hoc quod aliquãdo concupiscũt, semper timent. O quanta illos caligo mentiũ, quanta ignorantia ueritatis exercet, qui fugiunt quod uoluptatis causa imitantur. Me quidem quoties antiqua exempla respexi, paupertatis uti remedijs pudet. Quoniam quidem eò temporũ luxuria prolapsa est, ut maius uitaticũ exulum sit, cui olim patrimonium principũ fuit. Vnum fuisse Homero seruum, tres Platoni, nullum Zenoni, à quo cœpit Stoicorũ rigida ac uirilis sapientia, satis constat. Num ergo quisquã eos miseros uixisse dicet,

uixisse dicet, ut non ipse miserrimus ob hoc omnibus uideatur. Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ sequester fuit, ære collato funeratus est. Attilius Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad senatum scripsit, mercenarium suum decessisse, ab eo desertum esse rus, quod senatui publice curari dum abesset Regulus, placuit. Fuit ne tanti seruum non habere, ut colonus eius Ro. Po. esset. Scipionis filiæ ex ærario dotem receperũt, quia nihil illis reliquerat pater. Aequum mehercules erat, Ro. Po. tributũ Scipioni semel conferre, cum à Carthagine semper exigeret. O felices uiros puellarũ, quibus Ro. Po. loco soceri fuit. Beatiores ne istos putas, quorũ pantomimæ decies sestertio nubunt, quàm Scipionem, cuius liberi à senatu tutore suo in dotem æs graue acceperunt. Dedignatur aliquis paupertatẽ, cuius tam claræ imagines sunt? Indignatur exul aliquid sibi deesse, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus, cum omnibus illis id quod deerat, ideo honestius suppletum sit, quia defuerat? His ergo aduocatis non tantum tuta est, sed etiam gratiosa paupertas.

Responderi potest, quid artificiose ista diducis, quæ singula sustineri possunt? Commutatio loci tolerabilis est, si tantum locum mutes: paupertas tolerabilis est, si ignominia ei absit, quæ sola opprimere animos solet. Aduersus hunc quisquis me malorũ turba terrebit, his uerbis utendum erit: si contra unam quamlibet partem fortunæ satis tibi roboris est, idem aduersus omnes erit. Cum semel animum uirtus indurauit, undique inuulnerabilem præstat. Si auaritia dimisit, uehementissima generis humani pestis, moram tibi ambitio non faciet, Si ultimum diem non quasi pœnam, sed quasi naturæ legem aspicis, ex quo pectore mortis metum eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare, Si cogitas, libidinem non uoluptatis causa homini datam, sed propagandi generis, quem non uiolauerit hoc secretum & infixum uisceribus ipsis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non singula uitia ratio, sed pariter omnia prosternit, in uniuersum semel uincit. Ignominia tu putas quemquam sapientem moueri posse, qui omnia in se reposuit, qui ab opinionibus uulgi secessit. Plus etiã quàm ignominia est mors ignominiosa. Socrates tamen eodem uultu, quo aliquando solus xxx. tyrannos in ordinem redegerat, carcerem intrauit, ignominiam ipsi loco detracturus: neq; enim poterant carceres uideri, in quibus Socrates erat. Quis usque eo ad conspiciendam ueritatem excæcatus est, ut ignominiam putet M. Catonis fuisse, duplicem in petitione præturæ & consulatus repulsam. Ignominia illa præturæ & consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio contemnitur, nisi à se contemptus est. Humilis & proiectus animus fit isti cõtumeliæ opportunus: qui uero aduersus sæuissimos casus se extollit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euertit, ipsas miserias insularum loco habet, quando ita affecti sumus, ut nihil æque magnam apud nos admirationem occupet, quàm fortiter miser. Ducebatur Athenis ad supplicium Aristides, cui quisquis occurrebat, deijciebat oculos, & ingemiscebat, non tanquã in hominem iustum, sed tanquam in ipsam iustitiam animaduerteretur. Inuentus est tamen qui faciem eius inspueret, poterat ob hoc non moleste ferre, quod sciebat neminem id ausurum animi purioris. At ille abstersit faciem, & subridens ait comitanti magistratui. Admone istum, ne postea tam improbe oscitet. Hoc fuit contumeliæ ipsi contumeliam facere. Scio quosdam dicere, contemptu nihil esse grauius, mortem ipsis potiorem uideri. His ergo respondebo, & exilium sæpe contemptione omni carere. Si magnus uir cecidit, magnus iacuit. Non magis illum putes contemni, quàm cum ædium sacrarum ruinæ calcantur, quas religiosi æque ac stantes adorant. CAP. XIII

CAP. XIIII Quoniã meo nomine nihil habes mater charissima, quod te in infinitas lachrymas agat, sequitur ut causæ tuæ te stimulent. Sunt autẽ duæ: nam aut istud te mouet, quod præsidium aliquod uideris amisisse: aut illud, quod desiderium ipsum per te pati non potes. Prior pars mihi leuiter perstringenda est. Noui enim animũ tuum, nihil in suis præter ipsos amantem. Viderint illæ matres, quæ potentiam liberorũ muliebri impotentia exercent, quæ quia fœminis honores non licet gerere, per illos ambitiosæ sunt, quæ patrimonia filiorũ & exhauriunt & captant, quæ eloquentiã commodando alijs fatigant. Tu liberorũ tuorum bonis plurimum gauisa es, minimũ usa: Tu liberalitati

nostræ

Universidad de Deusto
Biblioteca

nostræ semper imposuisti modum, cum tuæ non imponeres. Tu filiafamiliâs locupletibus filijs ultro contulisti. Tu patrimonia nostra sic administrasti, ut tanquam de tuis laborares, tanquam alienis abstineres. Tu gratiæ nostræ tanquam alijs rebus utereris pepercisti, & ex honoribus nostris nihil ad te nisi uoluptas & impensa pertinuit. Nunquam indulgentia ad utilitatem respexit. Non potes itaq; erepto filio desiderare, quæ incolumi nunquam ad te pertinere duxisti.

CAP. XV Illò omnis consolatio mihi uertenda est, unde uera uis materni doloris oritur. Ego complexu filij charissimi careo, non conspectu eius, nõ sermone fruor. Vbi est ille, quo uiuo tristem uultum relaxassem, in quo omnes solicitudines meas deposui? Vbi collo quia, quorũ inexplebilis eram, ubi studia, quibus libentius quàm fœmina, familiarius quàm mater intererã? Vbi ille occursus, ubi matre uisa semper puerilis hilaritas? Adijciam istis loca ipsa gratulationũ & conuictuum, & ut necesse est, efficacissimas ad uexandos animos recentis conuersationis notas. Nam hoc quoq; aduersus te crudeliter fortuna molita est, quod te ante xiij. diem quàm percussus sum, securam nec quicquã tale metuentem aggredi uoluit: bene nos longinquitas locorũ diuiserat, bene aliquot annorum absentia huic te malo præparauerat: rediisti, non ut uoluptatem ex filio perceres, sed ne consuetudinem desiderij perderes. Si multo antea fugisses, fortius tulisses, ipso interuallo desiderium molliente: si non recessisses, ultimum certe fructum biduo diutius uidendi filium tulisses. Nunc crudele fatum ita cõposuit, ut nec fortunæ meæ interesses, nec absenti assuescere: sed quanto ista duriora sunt, tanto maior tibi uirtus aduocanda est, & uelut cum hoste noto, ac sæpe iam uicto, acrius est congrediendum. Non ex intacto corpore tuo sanguis hic fluxit, per ipsas cicatrices percussa es. Non est quod utaris excusatione nominis muliebris, cui penè concessum est, immo datum in lachrymas ius, non immensum tamen: & ideo maiores decem mensiũ spatium luge tibus uiros dederũt, ut cum pertinacia muliebris mœroris publica constitutioue deciderent, non prohibuerũt luctus, sed finierunt. Nam & infinito dolore cum aliquem ex charissimis amiseris affici, stulta indulgẽtia est: & nullo, nimis inhumana duritia. Optimum inter pietatem & luctum temperamentũ est, & sentire desiderium, & opprimere.

CAP. XVI Non est quod ad quasdam fœminas respicias, quarũ tristitiam semel sumptam mors finit. Nosti quasdam, quæ amissis filijs, imposita lugubria nunquã exuerunt. A te plus exigit uita ab initio fortior, non potest muliebris excusatio contingere ei, à qua omnia uitia muliebria abfuerunt. Non te maximũ seculi malum impudicitia, in numerũ plurium adduxit. Non gemmæ te, non margaritæ flexerũt, non tibi diuitiæ uelut maximũ generis humani bonum refulserũt, non te bene in antiqua & seuera institutam domo periculosa etiam probis peiorum detorsit imitatio, non te fœcunditatis tuæ, quasi exprobraret ætatem, puduit. Nunquã more aliarum, quibus omnis cõmendatio ex forma petitur, tumescentẽ uterum abscondisti, quasi indecens onus, nec intra uiscera tua conceptas spes liberorum elisisti. Non faciem lenocinijs, aut coloribus polluisti, nunq; tibi placuit uestis, quæ ad † nihil aliud est exigenda, quàm ut nudam cõponeret: unicũ tibi ornamentum, pulcherrima & nulli obnoxia ætati forma, maximum decus uisa est pudicitia. Non potes itaq; ad obtinendum dolorem muliebre nomen prætendere, ex quo te uirtutes tuæ seduxerunt: tantum debes à fœminarũ lachrymis abesse, quantum à uitijs. Nec fœminæ quidem te sinent intabescere uulneri tuo, sed leuiori necessario mœrore cito defunctam, iubebũt exurgere, si modo illas intueri uoles fœminas, quas conspecta uirtus inter magnos uiros posuit. Corneliã ex xij. liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare funera Corneliæ uelles, amiserat x. si æstimare, amiserat Gracchos. Flentibus tamen circa se, & fatum eius execrantibus interdixit, ne fortunã accusarent, quæ sibi filios Gracchos dedisset. Ex hac fœmina debuit nasci, qui diceret in cõcione, Tu matri meæ maledicas, quæ me peperit Multo mihi uidetur animosior uox matris. Filius magno æstimabat Gracchorũ natales, mater & funera. Rutila Cottam filium secuta est in exilium, & usq; eo fuit indulgentia constricta, ut mallet exiliũ pati, quàm desideriũ, nec ante in patriã, quàm cum filio rediit. Eundem iam reductũ & in Repub. florentem tam fortiter amisit, quàm secuta est, nec quisquã lachrymas eius post elatum filium

for. quicquã

filium notauit. In expulso uirtutem ostendit, in amisso prudentiã. Nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in tristitia superuacua stultaq; detinuit. Cum his te numerari fœminis uolo, quarum uitam semper imitata es, earum in coërcenda comprimendaq; ægritudine optime sequeris exemplum. Scio rem non esse in nostra potestate, nec ullum affectum seruire, miníme uero eum qui ex dolore nascitur. Ferox enim & aduersus omne remedium contumax est, Volumus eum interim obruere, & deuorare gemitus, per ipsum tamen compositum fictumq; uultum lachrymæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animum occupamus. At illum inter ipsa quibus auocamur spectacula, leuis aliqua desiderij nota subiuit. Ideo melius est illum uincere quàm fallere. Nam qui delusus uoluptatibus, & occupationibus abductus est, refugit, & ipsa quiete impetum ad sæuiendum colligit. At quisquis rationi cessit, in perpetuum componitur. Non sum itaq; monstraturus illa, quibus usos multos esse scio, ut peregrinatione te uel longa detineas, uel amœna delectes, ut rationum accipiendarum diligentia, patrimonij administratione multum occupes temporis, ut semper nouo te aliquo negotio implices. Omnia ista ad exiguum momentum prosunt, nec remedia doloris, sed impedimenta sunt. Ego autem malo illum desinere quàm decipi. Itaq; illò te duco, quò omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum est, ad liberalia studia: illa sanabunt uulnus tuum, illa omnem tristitiam tibi euellent. His & si nunq; assuescis, nunc utendum erat, si quantum tibi patris mei antiquus rigor permisit, omnes bonas artes, non quidem comprehendisti, attigisti tamen. Vtinam quidem uirorũ optimus pater meus, nimis maiorum consuetudini deditus, uoluisset te sapientum præceptis erudiri potius quàm imbui, non parandum tibi nũc contra fortunam esset auxilium, sed proferendum: propter istas quæ literis non ad sapientiam utuntur, sed ad luxuriam construunt, minus est indulgere studijs passus: beneficio tamen rapacis ingenij pluspquam pro tempore hausisti, lacta disciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas reuertamur, tutam te præstabunt illæ, consolabuntur illæ, delectabunt illæ: si bona fide animum tuum intrauerint, nunquam amplius intrabit dolor, nunquam solicitudo nunquam afflictionis irritæ superuacua uexatio. Et nulli horũ patebit pectus tuum. Nam cæteris uitijs iampridem clusum est. Hæc quidem certissima præsidia sunt, & quæ sola te fortunæ eripere possint, sed quia nõdum in illum portum quem studia promittunt, peruenueris, adminiculis qbus innitaris opus est, uolo & interim solatia tua tibi ostendere. Respice fratres meos, quibus saluis, fas tibi non est accusare fortunam. In utroq; habes quod te diuersa uirtute delectet, alter honores industria consecutus est, alter sapienter contempsit. Acquiesce alterius filij dignitate, alterius quiete, utriusq; pietate. Noui fratrum meorum intimos affectus, alter in hoc dignitatem excolit, ut tibi ornamento sit: alter in hoc se ad tranquillam quietamq; uitam recepit, ut tibi uacet. Bene liberos tuos & in auxilium & in oblectamentum fortuna disposuit, poteris alterius dignitate defendi, alterius otio frui. Certabunt uitæ officijs, & unius desiderium, duorũ pietate supplebitur. Audacter possum promittere, nihil tibi deerit, præter numerum: ab his ad nepotes quoq; respice, M. blandissimum puerum, ad cuius conspectum nulla potest durare tristitia, nihil tam magnum, nihil tam recens in cuiusquã pectore fuerit, quod non circumfusus ille permulceat. Cuius non lachrymas illius hilaritas suprimat? cuius non contractum solicitudine animum illius argutiæ soluant? quem non in iocos uocabit illa lasciuia, quam non in se conuerter & abducet infixum cogitationibus, illa neminẽ satiatura garrulitas? Deos oro contingat hunc habere nobis superstitem. In me omnis fatorũ crudelitas lassata consistat, quicquid matri dolendum fuerit, in me transierit. Floreat reliqua in suo statu tutba, nihil de orbitate, nihil de condi tione mea querar. Fuerim tantum, nihil amplius dolituræ domus, piamentũ. Tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes Nouatillam, quam sic in me transtulerã, sic mihi ascripseram, ut posset uideri, quod me amisit, quamuis saluo patre, pupilla: hanc & pro me dilige: abstulit illi nuper fortuna matrem, tua potest efficere pietas, ut perdidisse se matrem doleat tantũ, non & sentiat: nunc mores eius compone, nunc formam. Altius præcepta descendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus, Tuis assuescat ser-

Universidad de Deusto
Biblioteca

monibus. Ad tuum formetur arbitrium, multum sibi dabis, etiam si nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi solenne officium pro remedio erit. Non potest animum pie dolentem à solicitudine auertere, nisi aut ratio, aut honesta occupatio. Numerares inter magna solatia patrem quoq; tuum, nisi abesset, nunc tamen ex affectu tuo quid illius interfit cogita: intelliges quanto iustius sit te illi seruari, quàm mihi impendi: quoties te immodica uis doloris inuaserit, & sequi te iubebit, patrem cogita. Tu tot quidem nepotes pronepotesq; dando effecisti, ne unica esses, cõsummatio tamen ætatis actæ feliciter in te uertitur, illo uiuo nefas est te quod uixeris queri.

CAP. XVII Maximũ adhuc solatium tuum tacuerã, sororem tuam, illud fidelissimũ pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiso transferuntur, illum animũ omnibus nobis maternum. Cum hac tu lachrymas tuas miscuisti, in hac tu primum respirasti. Illa quidem affectus tuos sequitur. In mea tamen persona non tantũ pro te dolet, illius manibus in urbem prolatus sum, illius pio maternoq; nutritio per longum tempus æger cõualui. Illa pro quæstura mea gratiam suam extendit, & quæ ne sermonis quidem, aut dare salutationis sustinuit audaciam, pro me uicit indulgentia uerecundiam. Nihil illi sedutium uitæ genus, nihil modestia, & in tanta fœminarũ petulantia rustica, nihil quies, nihil secreti & ad otium repositi mores obstiterũt, quo minus pro me etiam ambitiosa fieret. Hæc est mater charissima solatiũ, quo reficiaris. Illi quantũ potes te iunge, illius arctissimis amplexibus alliga. Solent mœrentes ea quæ maxime diligunt fugere, & libertatem dolori suo quærere, Tu ad illam te, & quicqd cogitaueris confer, siue seruare habitũ illum uoles, siue deponere, apud illam inuenies, uel finem dolori tuo uel comitem: sed si prudentiã perfectissimæ fœminæ noui, non patietur te nihil profuturo mœrore consumi, & exemplum tibi suum, cuius ego etiam spectator fui, narrabit. Primum uirum amiserat auunculum nostrum, cui uirgo nupserat, in ipsa quidem nauigatione: tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, euictisq; tempestatibus corpus eius naufraga euexit. O quàm multarũ egregia opera in obscuro iacent, sed si huic illa simplex annumerãdis uirtutibus contigisset antiquitas, quanto ingeniorũ certamine celebraretur uxor, quæ oblita etiam imbecillitatis, oblita etiam firmissimis metuendi maris, caput suum periculis pro sepultura obiecit, & dum cogitat de uiri funere, nihil de suo timuit. Nobilitatur carminibus hominũ, quæ se pro coniuge uicariam dedit: hoc amplius est, discrimine uitæ sepulchrum uiro quærere: maior est amor, qui pari periculo minus redemit. Post hoc nemo miratur, quod per sedecim annos, quibus maritus eius Aegyptum obtinuit, nunquã in publico conspecta est. Neminẽ prouincialem in domũ suam admisit, nihil à uiro petijt, nihil à se peti passa est. Itaq; loquax & ingeniosa in contumelias præfectorũ prouincia, in qua etiam qui uitauerũt culpam, non effugerunt infamiã, uelut unicũ sanctitatis exemplũ suspexit, & quod illi difficillimũ est, cui etiam periculosi sales placent, omnẽ uerborũ licentiã continuit, & hodie similem sibi, quamuis nunq; speret semper optat. Multũ erat, si per sedecim annos illam prouincia probasset, plus est quod ignorauit. Hoc non ideo refero ut eius laudes exequar, quas circũscribere potius est quàm partem transcurrere, sed ut intelligas magni animi esse fœminã, quam non ambitio, non auaritia, comites omnis potentiæ pestes, uicerũt, non metus mortis eam, exarmata haui naufragiũ suum spectantẽ, deterruit, quò minus exanimi uiro hærens, non quæreret, quemadmodũ inde exiret, sed quemadmodũ efferret. Huic parem uirtutem exhibeas oportet, & animum à luctu recipias, & id agas ne quis te putet partus tui pœnitere. Cæterũ quia necesse est cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas subinde ad me recurrere, nec quemq; nunc ex liberis tuis frequentius tibi obuersari, non quia illi minus chari sint, sed quia naturale est manus sæpius ad id decurrere quod doleat, qualẽ me cogites accipe. Lætum & alacrem, uelut optimis rebus: sunt autẽ optimæ, cum animus omnis cogitationis expers operibus suis uacat, & modo se leuioribus studijs oblectat, modo ad considerandam sui, uniuersiq; naturam ueri auidus insurgit. Terras primum situmq; earum quærit. Deinde conditionem circũfusi maris cursusq; eius alternos & recursus, tunc quicquid inter cœlum terrasq; plenũ formidinis interiacet perspicit, & hoc tonitribus, fulminibus, uentorũ flatibus, ac nim-

ac nimborum niuisq; & grandinis iactu tumultuosum spatium, tunc peragratis humilioribus ad summa prorumpit, & pulcherrimo diuinorũ spectaculo fruitur, æternitatis suæ memor in omne quod fuit, futurumq; est omnibus euadit seculis.

Libri Senecæ ad Albinam de consolatione finis.

IN CONSOLATIONEM AD ALBINAM.

Cap. 9. Adhortatus sit, quod carere non est miserum: hæc quinq; uerba ab annotatore adiecta scriba indoctus retulerat in contextum. Ea submouimus ne quis temere reponat.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM. LIB. I. PRAEFATIO.

QVANTVM inter philosophiã intersit Lucili uirorũ optime, & cæteras artes, tantum interesse existimo in ipsa philosophia, inter illam partem quæ ad homines, & hanc quæ ad deos spectat. Altior est hæc & animosior, multum permisit sibi, non fuit oculis contenta. Maius esse quiddam suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspectum natura posuisset. Deniq;, tantũ inter duas interest, quantũ inter deum & hominẽ. Altera docet, quid in terris agendum sit, altera quid agatur in cœlo. Altera errores nostros discutit, & lumen admouet, quo discernant ambigua uitæ: altera multo supra hanc caliginẽ in qua uolutamur excedit, & è tenebris †erutos, illò perducit, unde lucet. Equidẽ tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte uideo, quæ publica est, sed cum secretiora eius intraui: cum disco quæ uniuersi materia sit, quis auctor sit, aut custos, quid sit deus, totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat, faciat quotidie aliquid, an semel fecerit, pars mundi sit, an mundus, liceat illi hodieq; decernere, & ex lege fatorũ aliquid derogare, an maiestatis diminutio sit, & confessio erroris mutanda fecisse. Necesse est enim ei eadẽ placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber & potens est, ipse enim est necessitas sua. Nisi ad hæc admitteretur, non fuerat operæpretiũ nasci. Quid enim erat, cur in numero uiuentiũ me positum esse gauderem? An ut cibos & potiones percolarem? ut hoc corpus casurũ ac fluidum †sarcirem, & uiuerem ægri minister, ut mortem timerem, cui uni omnes nascimur? Detrahe hoc inæstimabile bonum, non est uita tanti ut fugiam, ut æstuem. O quàm contempta res est homo, nisi supra humana se erexerit. Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? Etiam si superiores stamus, portenta uincimus. Quid est, cur suspiciamus nosmetipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? Non uideo quare sibi placeat, qui robustior est ualetudinario. Multũ interest inter uires & bonam ualetudinẽ. Effugisti uitia animi, non est tibi frons ficta, nec in alienam uoluntatẽ sermo cõpositus, nec cor inuolutũ, nec auaritia, quæ quicqd omnibus abstulit, sibi ipsi negat, nec luxuria pecuniã turpiter amittens, quã turpius reparet, nec ambitio quæ te ad dignitatẽ nisi per indigna non ducet. Nihil adhuc cõsecutus es. Multa effugisti, te nondum. Virtus enim ista quã affectamus magnifica est. Non quia per se beatum est malo caruisse, sed quia animũ laxat, ac præparat ad cognitionẽ cœlestium dignumq; efficit, qui in consortiũ dei ueniat. Tũc consummatũ habet plenumq; bonũ sortis humanæ, cum calcato omni malo petit altum, & in interiorẽ naturæ sinũ uenit. Tunc iuuat inter sydera ipsa uagantẽ diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram, non illud tantum dico, quod egessit, & signandum monetæ dedit, sed & illud quod in occulto seruat posterorũ auaritiæ. Nec potest ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgẽtia, & tonsiles syluas, & deriuata in domos flumina, quàm totum circumeat mundum, & terrarũ orbem superne despiciens, angustum, & magna ex parte opertũ mari, etiam ea parte qua extat late squalidum, & aut ustum aut rigentem, sibi ipse ait, Hoc est punctũ, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? O quàm ridiculi sunt mortaliũ termini. Vltra Istrum Dacus non exeat: †Isthmus Samothracas includat.

al. ereptos

al. sarcirem

for. Strymo Thracas

includat, Parthis obstet Eufrates, Danubius Sarmatica ac Romana disterminet, Rhenus Germaniæ modum faciat, Pyreneus mediũ inter Gallias & Hispanias iugum extollat. Inter Aegyptum & Aethiopias harenarũ inculta uastitas iaceat. Si quis formicis det intellectũ hominis, nónne & illæ unam aream in multas prouincias deuident? Cum te in illa uere magna sustuleris, quoties uidebis exercitus sub rectis ire uexillis, & quasi magnũ aliquid agatur, equitem modo †altiora explorantem, modo à lateribus affusum, libebit dicere. It nigrum campis agmen. Formicarum iste discursus est in angusto laborantium. Quid illis & nobis interest, nisi exigui mensura corpusculi? Punctium est illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis, minima etiam cum illis utrinq; oceanus occurrit. Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admittitur, at ita, si minimũ secum ex corpore tulit, si sordidum omne deterlsit, & expeditus leuisq; ac cõtentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit, ac uelut uinculis liberatus, in originẽ redit. Et hoc habet argumentũ diuinitatis suæ, quod illum diuina delectant, nec ut alienis, sed interest ut suis. Secure spectat occasus syderum atque ortus, & tam diuersas concordantium uias. Obseruat ubiq; quæ stella †primũ cœlis lumen ostendat, ubi culmen eius summũ, qua cursus sit, quouscq; descendat. Curiosus spectator excutit singula, & quærit. Quid ni quærat? scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias. Quantũ enim est, quod ab ultimis litoribus Hispaniæ usque ad Indos iacet? Paucissimorũ dierum spatium, si nauem suus uentus impleuit. At illa regio cœlestis per triginta annos uelocissimo syderi uiam præstat, †nusquam resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit, quod diu quæsiuit. Illic incipit deum nosse. Quid est deus? Mens uniuersi. Quid est deus? Quod uides totum, & quod nõ uides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extra & intra tenet. Quid ergo interest inter naturã dei, & nostram? Nostri melior pars, animus est, in illo nulla pars extra animũ. Totus ratio est, cum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc quo nequ mosius est quicquã, nec dispositius, nec in proposito constantius, existiment homines fortuitum & casu uolubile, ideoq; tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates, & cætera quibus terræ ac terris uicina pulsantur. Nec hæc intra uulgum demẽtia est, sed sapientiam quoq; professos contigit. Sunt qui putent sibijpsis animum esse, & quidem prouidum ac dispensantem singula & sua & aliena; hoc autem uniuersum, in quo nos quoq; sumus, expers esse consilij, & aut ferri temeritate quadam, aut natura nescientem quid faciat. Quàm utile existimas ista cognoscere & rebus terminos ponere, quantum deus possit, materiam ipse sibi formet, an data utatur. Vtrum idea materiæ prius superuenit, an materia ideæ: deus quicquid uult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant, & à magno artifice †parua formentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur sæpe inobsequens arti est. Hæc inspicere, hæc discere, his incumbere, nónne transilire est mortalitatẽ suam, & in meliorem transcribi sortem? Quid tibi inquis ista proderũt? Si nihil aliud, hoc certe, sciam omnia †angusta esse †uersus deum.

Nunc ad propositum ueniam opus. Audi quid de ignibus philosophia uelit, quos aẽr transuersos agit. Magna ui illos excuti argumentum est, quod obliqui feruntur & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, sed proĳci. Ignium multæ uariæq; facies sunt. Aristoteles quoddam genus illorum Capram uocat. Si me interrogaueris quare, prior mihi rationem reddas oportet, quare hœdi uocentur. Si autem, quod cõmodissimum est, conuenerit inter nos, uec alter alterum interroget, quid dicit ille, respondeo, satius erit de re ipsa quærere, quàm mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellũ aduersus Perseum Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Nos quoq; uidimus non semel flammam ingentis pilæ specie, quæ tamẽ in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa diui Augusti excellum simile prodigium. Vidimus cum de Seiano actum est, nec Germanici mors sine denuntiatione tali fuit. Dices mihi. Ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes deos †mortium signa præmittere, & quicquã esse in terris tam magnum quod perire mundus †sciat? Erit aliud ĳsti rei tempus. Videbimus an certus omniũ rerum ordo ducatur, & alia aliis ita

al. ulteriora

forte, proximum terris

al. nunquam

Quid deus

al. prauæ

al. augusta

al. sed hæc deinde

CAP. I

ita cõplexa sint, ut quod antecedit, aut causa sit sequẽtium, aut signum. Videbimus an dijs humana sint curæ, aut series ipsa, quid factura sit, certis rerũ notis nuntiet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes existere, aẽre uehemẽtius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta est, & non cessit, sed inter se pugnauit. Ex hac uexatione nascuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cũ leuius collisus & (ut ita dicam) †frictus est, minora lumina excutiuntur, crinemq; uolantia sydera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designãt, & cœlo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi spectaculis nox est. Non enim opus est ad efficiẽda ista magno aẽris motu. Denicq;, ut breuiter dicam, eadem ratione fiunt ista qua fulmina, sed ui minore. Quemadmodũ nubes mediocriter collisæ fulgurationes efficiũt, sed maiore impetu impulsæ fulmina, sic quanto illas minus presseris, tanto leuiora fulmina emittũt. Aristoteles eiusmodi rationem reddit. Varia & multa terrarũ orbis expirat, quædam humida, quædam sicca, quædam calentia, quædam cõcipiendis ignibus idonea. Nec mirum est, si terris omnis generis & uaria euaporatio est, cum in cœlo quoq; non unus appareat color rerum, sed acrior sit caniculæ rubor, Martis remissior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Necesse est ergo in magna copia corpusculorũ quæ terræ eiectant, & in superiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum collisa possint ardere, sed etiam afflata radijs solis. Nam apud nos quoq; stramẽta sulphure aspersa ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo simile est, talem materiam inter nubes congregatam facile succendi, & maiores minoresue ignes existere, prout illis fuit plus, aut minus uirium. Illud enim stultissimũ est existimare, aut stellas decidere, aut trãsilire, aut aliquid illis auferri & abradi, nam si hoc fuisset, iam defuisset. Nulla enim nox est qua non plurimæ ire, & in diuersum uideantur abduci. Atqui, quo solent, quæq; inueniũtur loco. Magnitudo sua singulis constat. Sequitur ergo, ut infra illa, ista nascãtur, & cito intercidant, quia sine fundamento sunt & sede certa. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? Quid si dicam stellas interdiu non esse, quia non apparent? Quemadmodũ illæ latent & solis fulgore obumbrantur, sic faces quoq; transcurrunt interdiu, sed abscondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta uis emicuit, ut & aduersus diem uindicare sibi suum fulgorẽ possint, apparent. Nostra quoq; ætas non semel uidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentẽ uersas, alias ab occasu in ortum. Argumentum tẽpestatis nautæ putant, cum multæ transuolant stellæ, quod si signũ uentorũ est, ibi uenti sunt, id est in aẽre, qui medius inter lunam & terram est. In magna tempestate apparẽt, quasi stellæ uelo insidentes. Adiuuari se tunc periclitantes existimãt, Pollucis & Castoris numine. Causa autẽ melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatẽ, & desinere uentos. Aliquando feruntur ignes, non sedent. Gylippo Syracusas petenti uisa est stella super ipsam lanceam constitisse. In Romanorũ castris uisa sunt ardere pila, ignibus scilicet in illa delapsis qui sæpe fulminũ modo animalia ferire solent & arbusta, & si minore ui mittũtur, defluunt tantum & insidunt, non feriunt nec uulnerãt. Alij inter nubes eliduntur, alij sereno, si aẽr ad exprimendum ignes aptus fuit. Nam sereno quoq; cœlo aliquãdo tonat, ex eadem causa, qua nubilo aẽre inter se collisо. Qui etiam si est lucidior ac siccior, coire tamen & facere corpora quædam similia nubibus potest, quæ percussa reddant sonum. Quandoq; igitur fiunt trabes, quandoq; clypei & uastorum imagines ignium, ubi in talem materiam incidit similis causa, sed maior.

Videamus nunc quemadmodum fiat is fulgor, qui sydera circumnectit, Memoriæ proditum est, quo die diuus Augustus urbem, ex Apollonia reuersus, intrauit, circa solem uisum coloris uarij circulum, qualis esse in arcu solet, hunc Græci halò uocant, quem nos dicere coronam aptissime possimus. Quemadmodũ fieri dicatur exponam. Cum in piscinam lapis missus est, uidemus in multos orbes aquam descendere, & fieri primum angustissimũ orbem, deinde laxiores ac deinde maiores, donec euanescat impetus, & in planiciem immotarum aquarum soluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aẽre, cum spissior factus, plagam sentire potest, lux solis aut lunæ uel cuiuslibet syderis incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor & aẽr & omne quod ex ictu formã accipit, in talem habitum impellitur, qualis est eius quod impellit.

CAP. II

al. strictus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Omne autem lumen rotundum est, ergo & aër percussus lumine hnnc modum exhi-
Areæ bet, Ob hoc tales splendores Græci areas uocauere, quia ferè terendis frugibus loca
destinata sunt rotunda. Nos autē non existimemus istas, siue areæ siue coronæ sint, in
uicinia syderum fieri, plurimū ab his absunt, quamuis cingere ea & coronare uideantur. Non longe à terra fit talis effigies, quàm uisus noster solita imbecillitate deceptus,
circa ipsum sydus putat positam. In uicinia autem solis & stellarū nihil tale potest fieri,
quia illic æther tenuis est. Nam formæ crassis demum spissisq; corporibus imprimi solent, in subtilibus non habēt ubi consistant, aut hæreant. In balneis quoq; circa lucernam tale quiddam aspici solet, ob aëris densi obscuritatē, frequētissime autem austro,
cum cœlum maxime graue & spissum est. Nonnunq; paulatim diluuntur & desinunt,
Nonnunq; ab aliqua parte rumpuntur, & inde uentum nautici expectant, unde contextus coronæ perit. Si autem à septentrione discesserit, aquilo erit, Si ab occidente, Fauonius, quod argumentū est, inter eam partē cœli has fieri coronas, intra quam uenti
esse solent. Superiora autē non habēt coronas, quia ne uentos quidem. His argumēntis
& illud adijce, nullam coronam colligi nisi stabili aëre & pigro uento. Aliter non solet
aspici. Nam qui stat aër, impelli & deduci & in aliquā faciem fingi potest. Is autem qui
fluit, nec ferītur quidem lumine. Nō enim formatur nec resistit, quia prima quæq; pars
eius dissipatur. Nunquā ergo ullum sydus talem sibi effigiem circūdabit, nisi cum aër
erit densus atq; immotus, & ob hoc custodiens incidentem in se rotundi lineam lumi-
nis, nec sine causa. Repete igitur exemplum, quod paulo ante proposui, Lapillus in pi-
scinā aut lacum & aliquā alligatā aquam missus, circulos facit innumerabiles, & hoc
quidē non facit in flumine. Quare? quia omnem figurā, fugiens aqua disturbat. Et hoc
idem in aëre euenit, ut ille qui manet possit figurari, at ille qui rapitur & currit non det
sui potestatē, & omnē ictum uenientemq; formā exturbet. Hæ de quibus dixi coronæ
cum dilapsæ sint æqualiter, & in semetipsis euanuerint, significatur aëris quies & om-
Hæ quatuor uoces uidentur superesse nium tranquillitas, † & tunc aquā expecta. Cum ad unā partem cesserint, illinc uentus
est, unde finduntur. Si ruptæ pluribus locis sunt, tempestas fit. Quare id accidat, ex his
quæ iam proposui, intelligi potest. Nam si facies uniuersa subsedit, apparet temperatū
esse aëra, & sic placitū. Si ab una parte intercisa est, apparet inde aëra incūbere, & ideo
illa regio uentū dabit. At cum undiq; & concerpta & lacerata est, manifestū est à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietū aëra hinc atq; hinc assilire, itaq; ex hac
inconstantia cœli, tam multa tentantis & undiq; laborantis, futura tempestas uentorū
plurium apparet. Hæ coronæ noctibus ferè circa lunā, & alias stellas notantur, & interdiu raro, adeo ut quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cum illos historiæ co
arguant. Causa autem raritatis hæc est, quod solis fortius lumen est, & aër agitatus ab
illo, calefactusq; solutior est: lunæ autem inertior uis est, & ideo à circūposito aëre fa-
cilius sustinetur, eo quod sydera cætera infirma sunt, nec perrumpere aëra ui sua pos-
sunt. Excipitur itaq; illorum imago, & in materia solidiore ac minus cedente uersatur.
Debet enim aër nec tam spissus esse, ut excludat ac submoueat à se lumen immissum,
nec tam tenuis & solutus, ut nullā uenientibus radijs moram præbeat: hæc noctibus
temperatura contingit, cum sydera coniectū aëra luce leui uon pugnaciter, nec aspere
CAP. III feriunt, spissioremq;, quàm solet esse interdiu, inficiunt. At cōtra arcus in nocte non
fit, aut admodum raro, quia luna non habet tantū uirium, ut nubes transeat, & illis co-
lorem suffundat, qualem accipiunt sole perstrictæ. Sic enim formam arcus discoloris
excipiunt, quia aliæ partes in nubibus tumidiores sunt, aliæ submissiores, quædā crassiores, quàm ut solem transmittāt, aliæ imbecilliores, quàm ut excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem umbramq; permiscet, & exprimit illam mirabilē arcus uarietatē.
Altera causa eiuscemodi arcus redditur. Videmus cum fistula aliquo loco rupta est,
aquā per tenue foramen elidi, quæ sparsa cōtra solē oblique positū, faciē arcus repræsentat. Idem uidebis accidere, si quādo uolueris obseruare fullonē, cum os aqua impleuit,
& uestimēta tendiculis diducta leuiter aspergit, apparet uarios edi colores in illo aëre
aspersō, quales in arcu fulgere solent. Huius rei causam in humore esse nō dubitaueris.
Non fit enim unq; arcus nisi nubilo, Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse
aliqua

aliqua stillicidia, quæ solē transmittāt, quædā magis coacta, q̄ ut transluceāt: itaq; ab illis fulgorē reddi, ab his umbrā, & sic utriusq; intercursu effici arcū, in quo pars fulgeat,
quæ solē recipit, pars obscurior sit, quæ excluſit, & ex se umbrā proximis fecit. Hoc ita
esse quidam negāt, poterat enim umbra et lux causa uideri. si arcus duos tantū haberet
colores, & sic ex lumine umbraq; constaret. Sed nūc diuersi niteant cū mille colores,
Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit, Vsq; adeo quod tangit idē est, tamē ultima distant. Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cerulei, & alia in pi
cturę modū subtilib. lineis ducta, ut ait poeta, ut an dissimiles colores sunt, scire nō possis, nisi cū primis extrema contuleris. Nā cōmissura decipit, usq; adeo mira arte naturę,
quod à simillimis cœpit & in dissimillima desinit. Quid ergo istic duo colores faciūt
luminis atq; umbræ, cū innumerabiliū ratio reddēda sit? Qui ita existimant arcū fieri,
dicunt in ea parte in qua pluit, singula stillicidia pluuiæ cadentis, singula specula esse,
à singulis ergo imaginem reddi solis. Deinde multas imagines, imò innumerabiles, et
deuexas, & in præceps trāseuntes cōfundi. Itaq; & arcū esse multarū imaginū solis cōfusiones. Hoc sic colligunt, Pelues inquiunt mille die sereno pone, & omnes habebūt
imaginem solis. In singulis solijs, dispone singulas guttas, singulæ habebunt imaginē
solis. At contra ingens stagnum nō habebit imaginē unā. Quare? quia omnis circumscripta leuitas & circundata suis finibus, speculū est. Itaq; piscinā ingentis magnitudinis, insertis parietibus in plures diuide, totidem illa habebit imagines solis, quot lacus
habuerit. Relinque illā sicut est diffusa, semel tibi imaginem reddet. Nihil refert quam
exiguus sit humor aut lacus. Si circūseptus est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem specula sunt, totidem solis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ apparent, nec dispiciūtur interualla, quibus singula distāt, spatio prohibente discerni. Deinde pro singulis apparet una facies turbida ex omnibus.
Aristoteles idē iudicat. Ab omni, inquit, leuitate acies radios suos replicat. Nihil autē
leuius aqua & aëre. Ergo etiam ab aëre spisso uisos noster in nos redit: ubi uero hebes
& infirma est acies, quolibet aëris ictu defecit. Quidā hoc genere ualetudinis laborāt,
ut ipsi sibi uideātur occurrere, ut ubiq; imaginē suam cernāt. Quare? quia infirma uis
oculorum non potest ne proximum quidem sibi aërē perrūpere, sed resistit. Itaq; quod
in alijs efficit densus aër, in his facit omnis. Satis enim ualet qualiscunq;, ad imbecillā
aciem repellendam: lōge autē magis uisum nostrum nobis remittit, qui crassior est, &
peruinci nō potest, sed radios luminum nostrorum moratur, & eō unde exierint reflectit. Ergo cum multa stillicidia sint, totidem specula sunt. Sed quia parua sunt, solis colorem sine figura exprimunt. Deinde cū stillicidijs innumerabilibus, & sine interuallo cadētibus reddatur idē color, incipit facies esse non multarū imaginū intermissarū,
sed unius lōgæ atq; cōtinuę. Quomodo, inquis, tu mihi multa milia istis imaginū esse
dicis, ubi nullā uideo? Et quare cū solis color unus sit, imaginū diuersus est? Vt & hæc
quæ proposuisti refellā, & alia quæ non minus refellenda sunt, illud dicam oportet: ni
hil acie nostra fallacius, non tantum in his à quibus subtiliter peruidendis illā colorū
diuersitas summouet, sed etiamnū his quoq;, quæ ad manū cernit. Remus integer in
tenui aqua fracti speciē reddit. Poma per uitrū aspicientibus multo maiora sunt. Colū
narū interualla porticus longiores iungunt. Ad ipsum solem reuertere, hūc quē toto
orbe terrarum maiorem probat ratio, acies nostra sic cōtraxit, ut sapientes uiri pedalē
esse cōtenderint. Quē uelocissimū omniū esse scimus, nemo nostrū uidet moueri, nec
ire crederemus, nisi appareret isse. Mundū ipsum præcipiti uelocitate labentē, & ortus
occasusq; intra momentū tēporis reuoluentē, nemo nostrū sentit procedere. Quid ergo miraris, si oculi nostri innumerabilia stillicidia non separant, & ingenti spatio intuētibus minutarū imaginum discrimē interit? Illud esse dubiū nulli potest, quin arcus
imago solis sit, roscida & caua nube cōcepta. Quod ex hoc tibi appareat, Nunquā nō
aduersa soli est, sublimis aut humilis, prout ille se submisit, aut sustulit contrario motu.
Illo enim descendēte altior est, alto depressior. Sæpe talis nubes à latere solis est, nec arcū efficit, quia nō ex recto imaginē trahit. Varietas aūt non ob aliā causam fit, quā qa
pars coloris à sole est, pars à nube illa; humor aūt modo ceruleas lineas, modo uirides,

Universidad de Deusto
Biblioteca

modo purpuræ similes,& luteas aut igneas ducit,duobus coloribus hanc uarietatem efficientibus,remisso & intento. Sic enim et purpura eodẽ conchylio nõ in unũ modũ exit. Interest quantum macerata sit,crassius medicamentũ an aquatius traxerit,sæpius mersa sit an excocta,an semel tincta. Non est ergo mirum cũ duæ res sint,sol & nubes, id est corpus & speculum,si tam multa genera colorũ exprimuntur,quæ in multis generibus possunt aut incitari,aut lãguescere. Alius enim est color ex igneo lumine,alius ex obtuso & leniore. In alijs rebus uaga inquisitio est,ubi nõ habemus quod manu tenere possumus,& late coniectura mittenda est: hic apparet duas causas esse arcus,so

CA. IIII lem nubemq́,quia nec sereno unquã fit, nec ita nubilo,ut sol lateat. Ergo utiq́ ex his est,quorũ sine altero non est. Iam nunc illud accedit,quod æque manifestũ est speculi ratione imaginẽ reddi,quia nunquã nisi ex contrario redditur, id est nisi ex altera parte steterit,quod apparet,ex altera quod ostendit . Rationes quæ nõ persuadent sed cogunt,à geometris adferuntur,nec dubiũ quicq́ relinquitur,quin arcus imago solis

al. tentemus sit male expressi,ob uitiũ figurãq́ speculi. Nos interim repetemus alias probationes, quæ de Platone legi possunt. Inter argumenta sic nascẽtis arcus pono,quod celerrime nascitur,igneũ enim uariũq́ corpus cœlo intra momentũ subtexitur,& eque celeriter aboletur,nihil autem tam cito redditur à speculo , quàm imago. Nõ enim facit quicq́ sed ostendit. Parianus Artemidorus adijcit,& quale genus nubis esse debeat,quod ra lem soli imaginem reddit. Si speculũ,inquit,concauũ feceris, quod sit sectæ pilæ pars,

f. priores si extra mediũ constiteris,quicunq́ iuxta te steterint,uniuersi à te uidebuntur priores tibi quàm speculo. Idem,inquit , euenit,cum rotundam & cauam hubem intuemur à

for. propior latere,ut solis imago à latere discedat,priorq́ nobis sit,& in nos magis cõuersa. Color

CA. V igitur igneus à sole est,ceruleus à nube,cæteri utriusq́ mixturæ. Contra hæc illa dicuntur. De speculis duæ opiniones sunt,alij enim in his simulachra cerni putant, id est corporum nostrorũ figuras à nostris corporibus emissas ac separatas: alij imagines aiunt non esse in speculo,sed ipsa aspici corpora,retorta oculorum acie,& in se rursus deflexa. Nũc nihil ad rẽ pertinet,quomodo ipsas uideamus,sed quomodo imago simi lis debeat è speculo reddi. Quid nam est tam dissimile,quàm sol & arcus,in quo neq́ color neq́ figura solis,neq́ magnitudo apparet? Arcus longior ampliorq́ est,longeq́ ea parte,qua fulget,rubicundior q̃ sol,cæteris uero coloribus diuersus . Deinde cũ uelis speculũ aëri comparare,des oportet mihi eãdem leuitatem corporis,eandem æqualita tẽ,eundẽ nitorẽ. Atqui nullæ nubes habẽt similitudinem speculi,per medias sæpe trã simus,nec in illis nos cernimus. Qui montium summa conscendunt,spectant nubem, nec tamen imaginem suam in illa cernunt. Singula stillicidia singula specula sunt. Cõ cedo , sed illud nego ex stillicidijs constare nubem . Habent enim quædam,ex quibus fieri stillicidia possunt,non ipsa. Nec aquã quidem habent nubes,sed materiam futurę aquæ. Concedam tibi et guttas innumerabiles in nubibus esse,et illas faciem reddere, non tamen omnes unam reddunt,sed singulæ singulas. Deinde inter se specula coniũ

al. uisæ ge,in unam imaginem non coibunt,sed quæq́ particula in se rei similitudinem clau det. Sunt quædam specula ex multis minutisq́ composita,quibus si unum ostenderis hominem , populus apparet , unaquæq́ parte faciem suam exprimente. Hæc cum sint coniuncta & simul collocata,nihilominus seducunt imagines suas,& ex uno turbam efficiunt. Cæterum cateruam illam non confundunt,sed diremptam in facies singulas distrahunt. Ergo arcus uno circumscriptus ductu,una totius est facies. Quid ergo in quit,nõ & aqua,rupta fistula,sparsa,& remo excussa habere quiddam simile,his,quos uidemus in arcu,coloribus solet? Verum est,sed non ex hac causa,ex qua tu uideri uis, quia unaquæq́ stilla recipit imaginem solis. Citius enim cadunt stillæ quàm ut conci pere imaginem possint: Standum est , ut id quod imitantur excipiant . Quid ergo fie Colorem non imaginem ducunt,alioquin,ut ait Nero Cæsar disertissime , Colla cy theriacæ splendent agitata columbæ,& uarijs coloribus pauonum ceruix,quoties ali quò deflectitur,nitet. Nunquid ergo dicemus specula eiusmodi plumas,quarũ omnis inclinatio in colores nouos transit? Non minus nubes diuersam speculis naturã habẽt quàm aues quas retuli & Chamæleontes,& reliqua animalia,quorũ color aut ex ipsis mutatur,

mutatur,cum ira uel cupidine accensa,cutẽ suã uariant,humore diffuso,aut positione lucis,quam prout rectam uel obliquam receperint,ita colorantur . Quid enim simile speculis habent nubes,cum illa non perluceant,hæ transmittant lucẽ? Illa densa,& co acta,hæ raræ sint: Illa eiusdem materiæ tota , hæ è diuersis temere cõpositæ,& ob hoc discordes,nec diu cohæsuræ. Præterea uidemus ortu solis partem quãdam cœli rube re,uidemus nubes aliquando igneí coloris. Quid ergo prohibet,quomodo hunc co lorem unum accipiunt solis occursu,sic multos ab illis trahi,quamuis nõ habeant spe culi potentiam? Modo,inquis,inter argumenta ponebas,semper arcum contra solem excitari,quia ne à speculo quidem imago redderetur , nisi aduerso. Hoc,inquit,com mune nobis est. Nam quemadmodum opponendum est speculo id cuius imaginem in se transferat,ita sol ad hoc apte ponẽdus est,sic ut nubes infici possit. Non enim idẽ facit si undiq́ fulsit,& ad hoc opus est radiorum idonea locatio. Hæc dicuntur ab his, qui uideri uolunt nubem colorari. Posidonius & hi qui speculari ratione talem effici iudicant usum,hoc respondẽt. Si ullus esset in arcu color,permaneret & uideretur eo manifestius,quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est,interit cum è ui cino est uentura. Huic contradictioni non consentio,cum ipsam sententiam probem. Quare dicam. Quia coloratur quidem nubes,sed ita ut color eius non undiq́ appare at ; Nam ne ipsa quidem undique apparet. Nubem enim nemo,qui in ipsa est uidet. Quid ergo mirum,si color eius nõ uidetur ab eo à quo ipsa non uisitur? Atqui quam uis ipsa non uideatur,est,ergo & color. Ita non est argumẽtum falsi coloris,quia idem apparere accedentibus desinit. Idem in ipsis euenit nubibus,nec ideo falsæ sunt,quia non uidentur. Præterea cum dicitur tibi nubem sole esse suffectam,non dicitur tibi co lorem illum immixtum esse uelut duro corpori ac stabili & manẽti,sed ut fluido & ua go,& nihil amplius quàm perbreuem speciem recipienti . Sũt etiam quidam colores, qui ex interuallo uim suam ostẽdunt. Purpuram Tyriam quo melior saturiorq́ est , eo oportet ut altius teneas,ut fulgorem suum ostendat . Non tamen ideo non habet il la colorem,quia quem optimum habet, non quomodocunq́ explicetur,ostendit. In eadem sententia sum,qua Posidonius,ut arcum iudicem fieri nube formata in modũ concaui speculi & rotundi,cui forma sit partis pilæ sectæ,Hoc probari,nisi geometræ adiuuerint,non potest,qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent,solis illam esse effigiem , non similem. Neque enim omnia aduersus specula respondẽt. Sunt quę uidere extimescas,tanta deformitate corruptam faciem uisentium reddunt,seruara si militudine in peius. Sunt quæ cum uideris , placere tibi uires tuæ possint , in tantum lacerti crescunt,& totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt quæ dextras facies ostendant,sunt quæ sinistras,sunt quæ torqueant uel euertãt. Quid ergo mirũ est , eiuscemodi speculum quo solis species uitiosa reddatur,in nube quoque fieri? Inter cætera argumenta & hoc erit, quod nunquam maior arcus CAP. VI dimidio circulo apparet , & quod eo minor est,quo altior est sol, Et bibit ingens Ar cus,ut ait Vergilius noster,cum aduentat imber,sed non eadem,undecunq́ apparue rit,minas affert. A meridie ortus magnã uim aquarũ uehet . Vinci enim nõ potuerũt uehementissimo sole,tantum est illis uiriũ. Si circa occasum refulsit , rorabit & leuiter impluet. Si ab ortu circaue surrexerit,serena promittit. Quare tamen si imago solis est arcus,longe ipso sole maior apparet? Quia est alicuius speculi natura talis,ut maiora multo,quam uideat,ostendat,& in portentuosam magnitudinem augeat formas: ali cuius inuicẽ talis est,ut minuat. Illud mihi dic,quare in orbẽ eat facies nisi orbi reddi tur? Dices fortasse,unde sit ille color uarius: unde talis figura sit,nõ dices, nisi aliquod exẽplar,ad quod formetur,ostenderis. Nullũ aũt aliud quàm solis est à quo fatearis il li colorem dari,sequitur ut detur & forma. Denicq́ inter me & te cõuenit,colores illos quibus regio cœli depingitur à sole esse. Illud unũ inter nos nõ cõuenit,tu dicis illum colorẽ esse,ego uideri. Qui siue est,siue uidetur,à sole est. Tu nõ expedies,quare color ille subito desinat,cũ omnes fulgores paulatim discutiãtur. Pro me est & repentina e ius facies & repẽtinus interitus,Propriũ enim est speculi hoc,quod nõ per partes stru itur,quod apparet,sed statim totum fit. Aeque cito omnis imago in illo aboletur q̃ po nitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nitur. Nihil enim aliud ad ista efficienda uel remouenda opus est, quàm ostendi & ab
duci. Non est propria in ista nube substantia, nec corpus, sed mendax est sine re simili
tudo. Vis scire hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem. Oppone, inquam, soli al
teram nubem, istius uarietas peribit. At maior est aliquanto arcus, quàm sol. Dixi mo
do fieri specula, quæ multiplicent omne corpus quod imitatur. Illud adijciam omnia
per aquam uidentibus longe esse maiora. Literæ quamuis minutæ & obscuræ per ui
tream pilam aqua plenam, maiores clariores q̃ cernuntur. Poma formosiora q̃ sint ui
dentur, si innatant uitro. Sydera ampliora per nubem aspicienti cernuntur, quia acies
nostra in humido labitur, nec apprehendere quod uult fideliter potest. Quod manife
stũ fiet, si poculum adimpleueris aqua, & in id conieceris annulũ, Nam cum in ipso fi
do iaceat annulus, facies eius in sũmo aquæ redditur. Quicquid uidetur per humorẽ,
longe amplius uero est. Quid mirum maiorẽ reddi imaginẽ solis, quæ in nube humi
da uisitur, cũ de causis duabus hoc accidat, quia in nube est aliquid uitro simile, quod
potest perlucere, est aliquid & aquæ, quã si nondũ habet, tamẽ iã apparet eius natura,
CAP. VII in quam ex sua uertatur. Quoniam, inquis, uitri fecisti mentionem, ex hoc ipso
contra te argumentum sumam. Virgula solet fieri uitrea, stricta, uel pluribus angulis
in modum clauæ torosa, hæc si ex transuerso solem accipit, colorem talem qualis in ar
cu uideri solet, reddit, ut scias hic non imaginem solis esse, sed coloris imitationẽ ex re
percussu. In hoc argumento multa sunt pro me. Primum quod apparet quiddam leue
esse debere, simile speculo, quod solem repercutiat: deinde quod apparet nõ fieri ullis
colorem, sed speciem falsi coloris, qualem, ut dixi, columbarum ceruix, & sumit & po
nit, utcũq; deflectitur: hoc aũt & in speculo est, cuius nullus uidetur color, sed simula
tio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc soluẽdum est, quod nõ uisitur in illa ui
gula solis imago, cuius bene exprimendæ capax non est. Ita conatur quidem reddere
al. facta fo. insecturas imaginẽ, quia leuis est materia & ad hoc habilis, sed nõ potest, quia enormiter fracta
est, Si apte fabricata foret, totidẽ redderet soles, quot habuisset inspectatores. Quæ ga
non discernuntur inter se, non satis in uicem speculi nitent, inchoant tãtum imagines
nec exprimunt, & ob ipsam uiciniam turbant, & in speciem coloris unius adducunt.

CAP. VIII *Cur arcus sit dimidius tantum.* At quare arcus non implet orbem, sed dimidia pars eius uidetur. cũ plurimũ porrigi
tur, incuruaturq;? Quidam ita opinãtur. Sol cũ sit multo altior nubibus à superiore tã
tũ illas percutit parte, sequitur ut inferior pars earũ nõ tangatur lumine. Ergo cum ab
una parte solem accipiant, unã partẽ eius tantũ imitãtur, quæ nunquã dimidia maior
est. Hoc argumentum parum potens est. Quare? quia quamuis sol à superiori parte lo
totam tamen percutit nubem. Ergo contingit: Quid ni? cum radios transmittere solo
at, & omnem densitatem perrumpere? Deinde contrariam rem proposito suo dicunt.
Nam si superior est sol, & ideo tantum superiori parti nubium affunditur, nunquam
terratenus descendit arcus. Atqui usq; in humũ demittitur. Præterea nunquam nõ cõ
tra solem est arcus. Nihil ad rem pertinet, supra infráue sit, quia totum, quod cõtra eũ,
latus uerberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore
parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tũc dimidia pars est, quamuis solem nu
bes ex humili et sordido accipiant. Nostri qui sic in nubilo, quomodo in speculo lumẽ
reddi uolunt nubem cauam faciunt, & sectæ pilæ partem, quæ non potest totũ orbem
reddere, quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo, argumento non consentio. Nam si
Post autumnale æquinoctiũ qualibet hora est arcus in concauo speculo tota facies oppositi orbis exprimitur, & in semiorbe nihil probi
bet aspici totam pilam, etiamnum diximus circulos apparere soli lunæq; in similitudi
ne arcus circundatos, quare & ille arcus in circulum iungitur nunquam? Deinde qua
re semper concauæ nubes solem accipiunt, nec aliquando planæ & tumẽtes? Aristote
les ait, post autumnale æquinoctiũ qualibet hora diei arcũ fieri, æstate non fieri, nisi in
cipiente aut inclinato iam die. Cuius rei causa manifesta est. Primũ medio die sol cali
dissimus nubes euincit, nec potest ab his imaginẽ suã accipere, quas scindit. At matuti
no tempore, & uergens ad occasum cũ minus uiriũ habeat, minus calidus est, & ideo
à nubibus sustineri & repercuti potest. Deinde cum arcum facere non soleat, nisi ad
uersus his, in quibus facit, nubibus, cum breuiores dies sunt semper obliquus est, lon
qualibet

qualibet diei parte etiam cum altissimus est habet aliquas nubes, quas ex aduerso feri
re potest. At temporibus æstiuis supra nostrum uerticem fertur. Itaque medio die ex
celsissimus terras rectiore aspicit linea, quàm ut ullis nubibus possit occurri. Omnes
enim tunc sub se habet. Nunc dicendum est de uirgis, quas non minus pi CA. IX
ctas uarias q̃ æque pluuiarum signa solemus accipere. In quibus nõ multum operę
consumendum est, quia uirgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus sunt. Nam facies qui
dem illis est picta, sed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta solem
ferè in nube humida, & iam se spargente. Itaque idem est in illis qui in arcu color, tan
tum figura mutatur, quia nubium quoq;, in quibus extenduntur, alia est.

Similis uarietas in coronis est, sed hoc differunt, quod coronæ ubiq; fiunt, ubi CA. X
cunq; sydus est, arcus non nisi contra solem, Virgę non nisi in uicinia solis. Possum &
hoc modo differentiam omnium reddere. Coronã si diuiseris, arcus erit, si direxeris,
uirga. In omnibus color multiplex est, ex ceruleo fuluoq; uarius. Virgæ soli tantum
adiacent. Arcus solares lunaresq; omnes sunt Coronæ omnium syderum. Ali CA. XI
ud quoq; uirgarum genus apparet, cum radij per angusta foramina nubiũ tenues, in
tenti distantesq; inter se diriguntur, & ipsi signa imbrium sunt. Quomodo nunc me
hoc loco geram? Quid eas uocem? imagines solis? Historici soles uocant, & binos ter
nosq; apparuisse memoriæ tradunt. Græci παρήλια appellant, quia in propinquo ferè
à sole uisuntur, aut quia accedunt ad aliquam similitudinem solis. Non enim totũ imi
tantur, sed imaginem eius figuramq;. Cærerum nihil habẽt ardoris, hebetes ac langui
di. His quod nomẽ imponimus? An facio quod Vergilius, qui dubitauit de nomine,
deinde id de quo dubitauerat posuit? & quo te nomine dicã, Rhetica, nec cellis ideo
contende falernis. Nihil ergo prohibet illas parelia uocari. Sunt autem imagines so
lis in nube spissa & uicina in modum speculi. Quidam parelion ita diffiniũt, nubes ro
tunda & splendida, similisq; soli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinqui
tur, quàm fuit cum apparuerit. Nũquis nostrum miratur, si solis effigiẽ in aliquo fõte,
aut placido lacu uidit? Non ut puto. Atqui tam in sublimi facies eius potest, quàm in
uolumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus, quia pin CA. XII
guis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines seruat. Apparere au
tem imagines non possunt, nisi in liquido & immoto. Tunc solemus notare quemad
modum se luna soli opponat, aut illo tanto maiorem, subiecto corpore absondat, mo
do ex parte, si ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum, Hæc dicitur perfecta dese
ctio, quæ stellas quoq; ostendit & intercipit lucem, tunc scilicet cum uterque orbis sub
eodem libramento stetit. Quemadmodum ergo in ære utriusq; imago in terris aspici
potest, ita in aëre, cum sic coactus aër & limpidus cõstitit, ut faciem solis acciperet, quã
& aliæ nubes accipiunt, sed transmittunt, si aut mobiles sunt, aut raræ aut sordidæ.
Mobiles enim spargunt illum, raræ emittunt, sordidæ turpesq; non sentiunt, sicut a CAP. XII
pud nos imaginem maculosa non reddunt. Solent & bina fieri parelia eadem rati
one. Quid enim impedit quo minus tot sint, quot nubes fuerunt aptę ad exhibẽdum
imaginem solis? Quidam in illa sententia sunt, quoties duo simulachra talia existant,
ut iudicent unum esse solis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura spe
cula dispositа sunt ita, ut alteri sit conspectus alterius, omnia implentur, & una imago
à uero est, cæteræ imaginum effigies sunt. Nihil enim refert quid sit, quod speculo ostẽ
datur. Quicquid enim uidet, reddit. Ita illic quoq; in sublimi, si nubes sors aliqua dis
posuit, ut inter se aspiciant, altera nube solis imaginem, altera imaginis reddi. Debent
aũt hæ nubes, quæ hoc præstãt, densæ esse, leues, splendidæ, planè naturæ solis. Ob hoc
omnia quæ huius sunt simulachra, candida sunt & similia lunaribus circulis, quia
ex percussu oblique accepto sole resplendent. Nam si infra solem nubes fuerit, &
propior, ab eo dissipatur: longe autem posita radios non remittit, nec imaginem effi
cit. Quia apud nos quoque specula cum à nobis procul abducta sunt, faciem non red
dunt, quia acies nostra non habet usque ad nos recursum. Pluuiarum autem & hi
soles (utar enim historica lingua) indicia sunt: utique, si à parte austri cõstituerunt, in
de ma

Universidad de Deusto
Biblioteca

de maxime nubes ingraueſcunt, cum utrinq; ſolem cinxit talis effigies (ſi Arato credi
CA. XIIII mus) tempeſtas ſurgit. Tempus eſt alios quoque ignes percurrere, quorum diuer-
ſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hæ
rentes, nonnunquam uolubiles, Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt enim uelut
Pithiæ corona cingente introrſus ignes, Cœli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpelunc æ,
Chaſmata ſunt pithiæ, cũ magnitudo uaſti rotundiq; ignis dolio ſimilis, uel fertur uel in uno lo-
co flagrat. Sunt Chaſmata, cum aliquod cœli ſpatium deſedit, & flammã dehiſcens ue
lut in abdito oſtentat. Colores quoq; horum omniũ plurimi ſunt. Quidã ruboris acer
rimi, quidam euanidæ ac leuis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, qui
dam æqualiter & ſine eruptionibus aut radijs fului. Videmus ergo ſtellarum longos
tas à tergo albeſcere tractus. Hæc uelut ſtellæ exiliunt & tranſuolant, uidenturq; longum
ignem porrigere, propter immenſam celeritatem, cum acies noſtra nõ diſcerdat tran-
ſitum earum, ſed quacunq; cucurrerunt, totum ignitum credat, Tanta enim eſt ueloci
tas motus, ut partes eius non diſpiciantur, ſed tantum ſumma prendãtur. Intelligimus
al. perit magis, quà † appareat ſtella, quàm quà eat. Itaq; uelut igne cõtinuo, totum iter lignat,
quia uiſus noſtri traditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed uidet ſimul & unde
exilierit et quo peruenerit. Quod fit in fulmine, lõgus nobis uidetur ignis eius, quia ce
to ſpatium ſuum tranſilit, & oculis noſtris occurrit uniuerſum per quod deiectus eſt.
At ille non eſt extenti corporis, per omne ſpatium per quod uenit, neq; tam longa &
extenuata in impetum ualent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aëris ignis incẽſus,
uento præceps impellitur, non ſemper tamen uento attritúue fit. Nonnunquam exali
qua opportunitate aëris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi, ſicca, calida, terrena, in
ter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens defluit, ideoq; uelociter rapitur. At qua
re color diuerſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, et quàm uehemens quo
incenditur, Ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus, & quidem ab ea parte qua erũ
CA. XV pit. Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos græci στίλπας appellant? Multis, ut aiunt,
modis. Poteſt illos uentorum uis edere, poteſt ſuperioris cœli feruor. Nam cum late fu
ſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum mo
tus curſu ſuo excitare ignem, & in ſubiecta tranſmittere. Hoc uero non poteſt fieri, ut
aër uim igneam in æthera elidat, ex qua fulgor ardórue ſit ſtellæ, uel ſimilis excurſus?
Ex hijs fulgoribus quædam in præceps eunt ſimilia proſilientibus ſtellis, quædam cer
to loco permanent, & tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras, & diem repræſentẽ,
donec conſumpto alimento primum obſcuriora ſint, deínde flammæ modo, quæ in ſe
cadit, per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus
apparent, quædam ſupra nubes, cum aër ſpiſſus, ignem, quem propior terris diu pauc
rat, uſq; in ſydera expreſſit, Horum aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut
extinguntur ſubinde quà reluxerant. Hij fulgores dicuntur, quia breuis facies illorũ
& caduca eſt, nec ſine iniuria decidens, ſæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his
tecta uidemus icta ſine fulmine, quæ aſtrapoplecta græci uocant, At quibus longior
al. ſequuntur mora & fortior ignis eſt, motumq; cœli † ſequens, aut qui proprios curſus agunt, co-
metas noſtri putant, de quibus dicemus. Horum genera ſunt pogoniæ, lampades, &
cypariſſiæ, & alia omnia quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium an inter hos po
nantur trabes, & pithiæ, quæ raro ſunt uiſæ. Multa enim conglobatione ignium in
digent, cũ ingens illorũ orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis expueret. Inter
hæc ponas licet, & quod frequenter in hiſtorijs legimus, cœlum ardere uiſum, cuius
nonnunquam tam ſublimis ardor eſt, ut inter ipſa ſydera uideatur, nonnunquam tam
humilis, ut ſpeciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio cæſare cohortes in auxi
lium Oſtienſis Coloniæ cucurrerunt, tanquam conflagrãtis, cũ cœli ardor fuiſſet per
magnam partem noctis, parũ lucidus, craſſi fumidiq; ignis. De his nemo dubitat quin
habeant flammam quam oſtendunt, certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quæritur,
de arcu dico & coronis, an decipiant aciem & mendacio conſtent, an illis quoq; uerũ
ſit, quod apparet. Nobis non placet in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi,
nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe, nihil aliud quàm alienum corpus
mẽdi-

mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtenditur. Alioquin nõ exiret, nec alia
protinus imagine obduceretur, nec innumerabiles modo interirent, modo excíperent
formæ. Quid ergo? Simulachra iſta ſunt, & inanis uerorum corporum imitatio, ſuntq;
iſta à quibuſdam ita compoſita, ut & † hæc poſſint detorquere in prauum. Nã (ut dixi) al. hoc poſſent
ſunt ſpecula quæ faciem proſpicientium obliquent, ſunt quæ in infinitum augeant, ut & detorque-
humanum habitum excedant, modumq; noſtrorum corporum. Hoc loco uolo tibi rent
narrare fabellam, ut intelligas quàm nullum inſtrumentum iritandę uoluptatis libido
contemnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit obſcœ
nitatis uſq; in ſcenam productæ. Hunc diuitem auarum ſeſtertij milies ſeruum diuus
Auguſtus indignum uindicta iudicauit, cum à ſeruis occiſus eſſet, & tamen non pro-
nuntiauit iure cęſum uideri. Non erat ille tantummodo ab uno ſexu impurus, ſed tã
uirorũ quàm fœminarũ auidus fuit. Fecitq; ſpecula eius notæ, cuius modo retuli, ima-
gines longe maiores reddentia, in quibus digitus brachij menſuram & longitudinem
& craſſitudinem excederet. Hæc autem ita diſponebat, ut cum uirum ipſe pateretur,
aduerſus omnes admiſſarij ſui motus in ſpeculo uideret, ac deinde falſa magnitudine
ipſius membri tanquam uera gaudebat. In omnibus quidem balneis agebat ille dele-
ctum, & aperta menſura legebat uiros, ſed nihilominus mendacijs quoque inſatiabile
malum delectabat. I nũc, dic, ſpeculum mundiciarũ cauſa repertum. Fœda dictu ſunt, al. lancinãdæ
quæ portentum illud ore ſuo † lacerandum dixerit feceritq;, cum illi ſpecula ab omni
parte opponereniur ut ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet, & quæ ſecreta quoque
conſcientia premuntur, & quæ accuſatus quiſq; feciſſe ſe negat, non in os tantum, ſed
in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perdi-
tis quoq;, & ad omne dedecus expoſitis, tenerrima eſt oculorum uerecundia. Ille autẽ
quaſi parũ eſſet inaudita & incognita pati, oculis ſuis illa aduocauit, nec quantũ pec
cabat uidere cõtentus, ſpecula ſibi per quæ flagitia ſua diuideret, diſponeretq;, circum
dedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, cum compreſſus erat, & caput mer- al. clunibus
ſerat, † genibusq; alienis obhęſerat, opus ſuum ſibi per imagines offerebat. Speculabat
illam libidinem oris ſui, ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia uiros. Nonnunquam
inter marem & fœminam diſtributus, & toto corpore patiente expoſitus, ſpectabat ne
fanda. Quid nam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Nõ pertimuit diẽ,
ſed ipſos concubitus portentuoſos ſibijpſe oſtendit, ſibijpſe approbauit. Quid non pu-
tes in ipſo habitu uoluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia, & illa corpo-
ra publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt, adeo quo
dam modo lupanar quoque uerecundum eſt. At illud monſtrum obſcœnitatem ſuum
ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt.
Simul, inquit, & uirum & fœminam patior, nihilominus illa quoq; ſuperuacua mihi
parte, alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt.
Oculi quoque in partem libidinis ueniant, & teſtes eius exactoréſue ſint. Etiam ea
quæ ab aſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit, arte uiſant, ne quis me putet neſcire,
quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit,
quod aliorum animalium concubitus melius inſtruxit. Inueniam quemadmodũ mor
bo meo † & potiar & ſatisfaciam. Quo nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? al. imponam
Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudi- 4.
nem reddat. Si liceret mihi, ad uerum iſta perducerem, quia non licet, mẽdacio paſcar.
Obſcœnitas mea, plus quàm capit, uideat, & patiẽtiam ſuam ipſa miretur. Facinus in-
dignum, hic fortaſſe cito & antequam hæc uideret occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum im-
molandus fuit. Derideantur nũc philoſophi, quod de ſpeculi natura differant, quod CAP. XVII
inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos obuerſa reddatur. Quid ſibi
rerũ natura uoluit, quod cum uera corpora dediſſet, etiam ſimulachra corũ aſpici uo-
luiſſet. Quorſum pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum
capacem. Non in hoc, ſcilicet, ut ad ſpeculum barbam faciemq; uelleremus, aut ut fa-
ciem uiri poliremus, In nulla re illa negotium luxuriæ conceſſit, ſed primum omni-
um, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum comínus ſolem ignoraturi erant formam

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius,hebetato illum lumine oſtẽdit. Quamuis enim eum orientem occidentemq; con templari liceat tamen habitum eius,ipſum qui uerus eſt,nõ rubentis,ſed candida lucẽ fulgentis neſciremus,niſi in aliquo nobis humore leuior,& aſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſyderũ occurſum,quo interpolari dies ſolet,nõ uideremus,nec ſcire poſſemus,quid eſſet,niſi liberius humi ſolis lunæq; imagines uideremus. Inuenta ſunt 5 ſpecula,ut homo ipſe ſe noſceret. Multi ex hoc cõſecuti primo ſui noticiam, deinde & ad quædam conſilium,Formoſus,ut uitaret infamiam,deformis,ut ſciret redimẽdum eſſe uirtutibus,quicquid corpori deeſſet,luuenis,ut flore ætatis admoneretur,illud rẽ pus eſſe diſcẽdi,& fortia audendi,Senex,ut indecora canis deponeret,& de morte ali quid cogitaret. Ad hoc rerũ natura facultatem nobis dedit,noſmetipſos uidendi. Fons cuiſq; perlucidus aut leue ſaxum imaginem reddit. Nuper me in litore uidi,cum pla cidum uentis ſtaret mare. Qualẽ fuiſſe cultũ putas ad hoc ſpeculũ ſe † cernentiũ? Ætas illa ſimplicior & fortuitis cõtenta, nondũ in uitiũ beneficiũ detorquebat, nec inuentũ naturę in libidinẽ luxũq; rapiebat. Primo faciẽ ſuã cuiq; caſus oſtẽdit,deinde cum inſi 6 bus prius effigies ſuas uiderant. Poſtquã deterior populus ipſas ſubiit terras,effoſſurus obruenda,ferrum primo in uſu fuit,et id homines impune eruerent,ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala,quorum leuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo,ille in ære ad alios uſus comparato uidit,& mox proprio huic mi niſterio præparatus eſt orbis,nondum argenti nitor, ſed fragilis uiliſq; materia: tunc quoq; cum antiqui illi uiri incondite uiuerent,ſatis nitidi,ſi ſqualorẽ opere cõlectum aduerſo flumine eluerent,cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depe ctere,& in hac re quiſq; ſibi,alteriq; operam dabat inuicem. Cõiugum quidem manu, crinis ille,quem effundere olim mos uiris fuit attrectabatur, ſed illum ſibi ſine ullo ar tifice formoſi quatiebant,non aliter quàm iubam generoſa animalia, Poſtea rerũ iam 7 potiente luxuria,ſpecula totis paria corporibus auro argẽtoq; cælata ſunt,deniq; gem mis adornata, & pluris unum ex his fœminæ conſtitit, quàm antiquarũ dos fuit,non illa quę publice dabatur,ſed imperatorum pauperum liberis. An tu exiſtimas,ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum,cum illis dos fuiſſet æs graue? O pauper tas felix,quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis ſenatus dotem,ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit,cui ſoceri loco ſenatus fuit,intellexit ſe accepiſſe dotem, quam fas nõ eſſet reddere. Iam libertinorum uirgunculis in unum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit pro ſe Scipio. Proceſſit enim moleſtius,paulatim opibus ipſis inuitata luxuria,& incrementũ ingens uitia acceperunt, Adeoq; omnia indiſcreta ſunt peruerſiſ mis artibus,ut quicquid mundus muliebris uocabatur,ſarcinæ uiriles ſint, Minus di co, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantum cauſa adhibitum, nulli non uiric munerario,neceſſarium factum eſt.

al. comentium

IN NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. I

EX CAP. I.

Quod perire mundus ſciat. Pro ſciat. denuntiat. magis arriſit Fortunato, quum ſenſus ſit idem: mihi ſciat uidetur argutius. Etenim qui neſcit,nec poteſt quidem prædicere,

EX CAP. II.

2 Et ſic placitum. Fortunatus putat hæc uerba reiſcienda. Tolerari poſſunt ſi legas, & placi dum. Poteſt & illud ferri,& ſic placidum: ut intelligas ideo placidum,quia temperatus eſt.

EX CAP. III.

3 Quam quia pars coloris ſole eſt ſparſa nubes illa. Sic prior editio,ſine dubio mendoſe. For tunatus diuinat legendum,quia pars coloris ſole ſparſa eſt,pars nube illa. Exemplar Britan nicum hactenus ſuffragabatur,quod pro nubes,habebat in nube. Mihi probabilius uidetur pars à ſcribæ culpa,mutatum in ſparſa,ut hæc fuerit germana lectio, quia pars coloris à ſole eſt,pars à nube illa.

EX CAP. XVI.

4 Quo nequitiã meã. Fortunat. putat nõ abſurde legi,nequitia mea. Hoc ut uerũ ſit,apud Ho

ratium in codicibus emendatis nõ legitur, Quo mihi fortuna eſt,ſed,quo mihi fortunã, ſi nõ conceditur uti? Et habet abrupti ſermonis tropus ſuam gratiam. Ita,quo nequiciam meam, ſubaudi,exerceo?

EX CAP. XVII.

Multi ex hoc conſecuti. Fortunatus mauult conſequuntur. Nec mihi diſplicet, ſi legas pro uitaret,uiteret,pro ſciret,ſciat.

Poſtquam deterior populus ſubiit in ipſas terras ſe effoſſurus,ferrum obruendum,primũ in uſu fuit,& id homines impune irruerent,ſi ſolum irruiſſent. Sic prior editio. Locus hic tor ſit Fortunatum. Mihi probatur quod habebat exemplar Britannicum; Poſtquam deterior populus,ipſas ſubiit terras,effoſſurus obruenda,ferrum primum in uſu fuit. Nam eruerent & eruiſſent legendum eſſe,pro irruerent,& irruiſſent,alius ante nos monſtrauit.

Et poculum unum,ex his fœmina conſtitit. Sic prior editio. Britannicum exemplar habe bat,& pluris unum ex his fœminæ conſtitit,quàm antiquarum dos fuit. In Italicis habebatur in hunc modum,quod antiquarum dos fuit.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATV RALIVM QVAESTIONVM, LIB. II.

Mnis de uniuerſo quæſtio in cœleſtia,in ſublimia,& terrena diuidi tur. Prima pars naturam ſyderum ſcrutatur,& magnitudinẽ,& for mas ignium, quibus mundus includitur. Solidum ne ſit cœlum,ac firmæ concretęq; † materiæ,an ex ſubtili tenuiq; nexum,agatur,an agat,& infra ſe ſydera habeat, an in cõtextu ſui fixa, quemadmodũ anni uices ſeruet, ſolem an retro flectat, Cętera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cœlum terramq; uerſantia. Hæc ſunt nu bila,imbres,niues,& humanas motura tonitrua mẽtes, Quæcunq; aër facit patitúrue. Hęc ſublimia dicimus,quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris,terris,arbuſtis, ſatis quærit,& ut iuriſconſultorum uerbo utar,de omnibus quæ ſolo cõtinentur. Quo modo,inquis,de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgu ribuſq; dicturus es? Quia cum motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aër agitatus, & ſi ſubeat terras,non ibi ſpectandus,eſt,cogitetur in ea ſede, in qua illũ natura diſpo ſuit. Dicam,quod magis uidebitur mirũ, inter cœleſtia & de terra dicẽdũ erit. Quare, inquis? quia cum propria terræ excutimus ſuo loco,utrũ lata ſit & inæqualis,& enor miter proiecta,an tota in formã pilæ ſpectet,& in orbẽ partes ſuas agat, alliget aquas, an aquis alligetur,ipſa animal ſit,an iners corpus,& ſine ſenſu, plenum quidẽ ſpiritus, ſed alieni,& cætera huiuſmodi quoties in manus uenerint,terram ſequẽtur,& in imis collocabuntur. At ubi quæretur,quis terræ ſit ſitus, qua parte mundi ſubſederit, quo modo aduerſus ſydera cœlumq; poſita ſit,hæc quæſtio cedit ſuperioribus, & ut ita di cam,meliorẽ conditionem ſequitur. Quoniã dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur,quędã in cõmune ſunt dicenda,& hoc primũ præſumendũ, inter ea corpora,à quibus unitas eſt,aëra eſſe. Quid ſit hoc, & quare præcipiendũ ſue rit,ſcies ſi paulo altius repetiero,& dixero aliquid eſſe continuum,aliquid cõmiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine cõmiſſura continuatio,& duorum inter ſe cõiunctorum corporum tactus. Nunquid dubiũ,quin ex his corporibus quæ uidemus tractamusq;, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædã ſint compoſita, Illa conſtant,aut nexu,aut aceruatione, utputa funis, frumentum,na uis, Rurſus non compoſita,ut arbor,lapis. Ergo concedas oportet,ex his quoque quæ ſenſum effugiunt,cæterum ratione prenduntur,eſſe in quibuſdam unitatem corporũ. Vides quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorũ lingua uti uoluiſſem,ut dicerẽ unita corpora: hoc cum tibi remittam,tu inuicẽ mihi refer gra tiam. Quare iſtud? ſi quando dixero unum,memineris me non ad numerũ referre,ſed ad naturam corporis,nulla ope externa, ſed unitate ſua cohærentis. Ex hac nota cor porum aër eſt. Omnia quæ in noticiam noſtram cadunt uel cadere poſſunt, mũdus complectitur, Ex his quædam eius ſunt partes, quædã materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiã, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciã. Pars enim noſtri, manus, oſſa, nerui, oculus: materia, ſuccus recentis cibi, iturus in par tes. Rurſus quaſi pars noſtri eſt ſanguis, qui tamen & materia eſt. Parat enim et alia, &

CAP. I

al. naturæ

CAP. II

CAP. III

Universidad de Deusto
Biblioteca

nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur. Sic mũdi pars est
CAP. IIII aër, & quidem necessaria: hic est enim qui cœlum terramq; connectit, qui ima ac sum-
ma sic separat, ut tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia utriq; per
hoc inter se consensus est. Supra se dat, quicquid accepit à terris. Rursus uim syderũ in
terrena transfundit. Quem sic partẽ mundi uoco, ut animalia & arbusta. Nam genus
animalium arbustorumq;, pars est uniuersi, quia in consumatione uniuersi acceptum,
& quia non est sine hoc uniuersum. Vnum autem animal, & una arbor, quasi pars est,
quia si perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aër autem, ut dicebam, & cœlo & ter-
ris cohæret. Vtriq; innatus est. Habet autẽ unitatem, quicquid alicuius rei natiua pars
CAP. V est. Nihil enim nascitur, sine unitate. Terra & pars est mũdi & materia. Pars quare sit,
non puto te interrogaturũ, ut æque interroges quare cœlum pars sit, quia, scilicet, non
magis sine hoc quàm sine illa uniuersum esse potest, quod cum his uniuersum est, ex
quibus, id est, ex illo, & ex ista alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus
stellis diuiduntur. Hinc quicquid est uirium singulis, hinc ipsi mundo tam multa po-
scenti subministratur, hinc profertur quo sustineantur tot sydera, tam exercitata, tam
auida, per diem noctemq;, ut in opere: ita & in pastu. Et omnium quidem rerum na
tura, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in
æternum desiderabat, inuasit. Pusillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantũ
CAP. VI complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri sat est. Aër conti
nuus terræ est, & sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius
mundi, sed idem tamẽ quicquid terra in alimẽtum misit, recipit, ut, scilicet, materia nõ
pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia tumultusq; est, Hunc quidã ex distan
tibus corpusculis, ut puluerem struunt, plurimumq; à uero recedunt. Nunquam enim
contexti nisi per unitatem corporis nisus est, cum partes consentire ad intensionem de
beant & conferre uires. Aër autem si in atomos diuiditur, sparsus est. Teneri uero dis-
iecta non possunt. Intensionem aëris ostendent tibi inflata nec ad ictum cedẽtia. Osten
dent pondera, per magnũ spatiũ ablata, gestante uento. Ostendẽt uoces quæ remissæ
al. elateq; † claræq; sunt, prout aër se concitauit. Quid enim est uox, nisi intensio aëris, ut audiat
linguæ formata percussu? Quid cursus & motus omnis, nonne intenti spiritus opera
sunt? Hic facit uim, & uelocitatem neruis currentibus. Hic cum uehementer cõcitatus
al. conuellit ipse se torsit, arbusta syluasq; † conuoluit, & ædificia tota corripiens in altum, frangit.
Hic mare per se languidum & iacens incitat. Ad minora ueniamus. Quis enim sine ui
tensione spiritus cãtus est? cornua & tubę, & ea quæ aliqua pressura maiorem sonitum
reddunt, quàm qui ore reddi potest, nonne aëris intensione partes suas explicant? Con
sideremus quàm ingẽtem uim per oculum agant paruula admodũ semina, & quorũ
exilitas in commissura lapidum locum inueniat, intantũ cõualescunt, ut ingentia saxa
distrahant, & in momenta dissoluant, scopulos rupesq; radices in terra minutissimæ ac
tenuissimæ findunt. Hoc quid est aliud, quàm intensio spiritus, sine qua nil ualidius
CAP. VII & contra quam nil ualidius est. Esse autem unitatem in aëre, uel ex hoc intelligi po-
test, quod corpora nostra inter se cohærent. Quid enim aliud est, quod tenet ea quã ipsi
ritus? Quid est aliud quo animus noster agitetur? Quis est illi motus, nisi intẽsio? Quæ
intensio, nisi ex unitate? Quæ unitas, nisi hæc esset in aëre? Quid autẽ producit fruges
& segetẽ imbecillam, ac uirentes erigit arbores, ac distendit in ramos, aut in altum erũ
CAP. VIII git, quàm spiritus intensio & unitas? Quidem aëra discerpunt et in particulas didu
cunt, ita ut illi inane permisceant. Argumentũ autem existimãt nõ pleni corporis, sed
multũ uacui habẽtis? quod auibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisq;
per illum transcursus est. Sed falluntur, Nam aquarum quoque similis facilitas est, nec
de unitate illarum dubium est, quæ sic corpora accipiunt, ut semper in contrarium ac
ceptis refluant. Hanc nostri circumstantiã, Græci autẽ περίσασιν appellant, quæ in aëre
quoq; sicut in aqua fit. Circũstat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autẽ opus
CAP. IX erit inani admisto, sed hoc aliâs. Nunc autem esse quædã in in rerum natura uehemẽ-
tia, magniq; impetus, est colligendum. Nihil enim nisi intensione uehementius est, &
tamen mehercules per aliud nihil intẽdi poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum.
Dicimus

Dicimus enim eodẽ modo nõ posse quicquã ab alio moueri, nisi aliquid fuerit mobile
ex semetipso. Quid autem est, quod magis creditur ex semetipso habere intensionem,
quàm spiritus? Hunc intendi quis negabit, cum uiderit iactari terram cum montibus,
tecta, murosq;, plures & magnas cum populis urbes, cum totis maria litoribus? Osten-
dit intensionem spiritus uelocitas eius & diductio. Oculus statim per multa milia
aciem suam intendit, uox una totas urbes simul percutit, lumen non paulatim prore-
pit, sed semel uniuersis infunditur rebus. Aqua autem sine spiritu quemadmodum pos
set intendi? Nunquid dubitas quin sparsio illa quę ex fundamentis mediæ arenæ cre-
scens in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intẽsione aquæ fiat? Atqui
† uero nec manus, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere quàm forte, nec tol-
spiritus. Huic se commodat, hoc inserto & agente attollitur, & contra naturam suam lo magis
multa conatur, & ascendit nata defluere. Quid nauigia sarcina depressa parum osten
dunt non aquam sibi resistere quo minus mergãtur, sed spiritum? Aqua enim cederet,
nec posset pondera sustinere, nisi ipsa sustineretur. Discus ex loco superiore in piscinã
missus, non descendit, sed resilit, quemadmodum, nisi spiritu referẽte? Vox autem qua
ratione per parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido quoq; aër inest, qui so
num extrinsecus missum & accipit & remittit? scilicet, spiritu nõ aperta tantum inten
dens, sed etiã abdita & incluſa. Quod illi facere expeditũ est, quia nusquam † diuisus, for, diffisus
sed per ea ipsa, quibus separari uidetur, coit secum. Interponas licet muros & mediam
altitudinem montium per omnia ista prohibetur nobis esse peruius, non sibi, id enim
intercluditur tantum, per quod illum nos sequi possumus. Ipse quidem transit per ip- 5
sum quod scinditur, & media non circumscindit, tamen & utrinque cingit. Permeat CAP. X
ab æthere lucidissimo aër, in terram usq; diffusus, agilior quidem, tennior & altior ter-
ris, nec minus aquis, cæterum æthere spissior grauiorq;, frigidus per se & obscurus, lu
men illi calorq; † alimentum sunt, sed per omne spatium sui similis non est, mutatur al, aliunde
enim à proximis. Summa pars eius est sicciſſima calidissimaq;, & ob hoc etiam perte-
nuissima, propter uicinitam æternorũ ignium, & illos tot motus syderum, assiduumq;
cœli circuactum. Illa pars ima & uicina terris, densa & caliginosa est, quia terrenas ex-
halationes receptat. Media pars temperatior, si summis imisq; conferas, quantum ad
† synceritatẽ tenuitatemq; pertinet, cæterũ utraq; parta frigidior. Nam superiora eius al. siccitatem
calorem uicinorum syderum sentiunt, inferiora quoq; tepent, primũ terrarum halitu,
qui multum secum calidi affert, deinde quia radij solis replicantur, & quousque redire
potuerunt, † id duplicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, qui omni reduplicato
bus animalibus arbustisq; ac satis calidus est. Nihil enim uiueret sine calore. Adhæc
nũc ignes, nõ tantũ manu factos & certos, sed opertos terris quorum aliqui eruperunt,
innumerabiles in abscondito flagrant & obscuro semper. Etiamnũ tot partes eius fer-
tiles rerum, habent aliquid reponis, quoniam sterile est frigidum, calor autem gignit.
Media ergo pars aëris, ab his submota in frigore suo manet. Natura enim aëris frigida
est. Qui cum sic diuisus sit, iam sui parte maxima uarius & incõstans & mutabilis CAP. XI
est. Circa terram plurimum † audet, plurimũ patitur, exagitat & exagitatur, nec tamen forte, agit
eodem modo totus afficitur, sed aliter alibi ac partibus inquietus est ac turbidus. Cau-
sas autem illius mutationis & inconstãtiæ alias terra præbet, cuius positiones huc aut
illõ uersæ magna ad aëris temperiem momenta sunt, alias syderum cursus. Ex quibus
soli plurimum imputes. Illum sequitur annus, ad illius flexum hyemes æstatesq; uer-
tuntur. Lunæ proximum ius est, Sed & cæteræ quoq; stellæ non minus terrena quàm
incumbentem spiritum terris afficiunt, & ortu suo occasũue contrario, modo frigora,
modo imbres, aliasq; terrarũ iniurias turbidæ mouẽt. Hoc necessarium fuit præloqui
dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturã
eius explicare oportebat, quo facilius appareret qd facere aut pati posset. Tria sunt CAP. XII
ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua, quæ unà facta serius audiũtur.
Fulguratio ostendit ignem, Fulminatio emittit, Illa (ut ita dicam) cõminatio est, & to-
natio sine ictu, ista iaculatio cum ictu. Quædã sunt ex his, de quibus inter omnes con-
uenit, quædam in quibus diuersæ sententiæ sunt. Cõuenit illis, omnia ista in nubibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

& è nubibus fieri, etiamnum conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas
ignea specie esse, aut † ignei spiritus. Ad illa nũc transeamus, in quibus lis est. Quidam putant ignẽ
esse in nubibus, quidam ad tempus fieri, nec prius esse, quàm mitti. Nec inter illos quir
al. à lumine dem quid proferat ignem, cõuenit. Alius enim † aliunde illum colligit. Quidam autẽ
radios solis intercurrentis recurrentisq; sæpius in se relatos, ignem excitare dicit. Ana
xagoras uero ait illum ex æthere distillare, & ex tanto ardore cœli multa decidere, quę
nubes diu incluſa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi nõ putat, sed eodẽ
momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est, Duæ mundi partes in imo iacent,
terra & aqua, utraq; ex se reddit aliquid. Terrenus uapor siccus est, & fumo similis, qui
uentos, tonitrua & fulmina facit, aquarum halitus humidus est, & in imbres & niues
cedit. Sed siccus ille terrarum uapor, unde uentis origo est, quia coaceruatus est, cum
coitu nubiũ uehementer impactarũ à latere eliditur, deinde, ubi latius ferit nubes pro
ximas, hęc plaga cũ sonu incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, cũ flamma uitio
lignorum uirentium crepat, Et ille spiritus habens aliquid humidi secum, cum est cõ
globatus, rumpitur flamma. Eodem modo spiritus ille quem paulo ante exprimi colli
sis nubibus dixi, impactus alijs nec rumpi, nec exilire silentio potest. Dissimilis autem
crepitus fit, ob dissimilem impactionem nubium. Quare alię maiorem sonitum habẽt,
aliæ minorem. Cæterum illa uis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen ha
bet, leni impetu accensus & uanus. Ante autem uidemus fulgorem quàm sonitum au
CAP. XIII diamus, quia oculorum uelocior est sensus, & multum aures antecedit. Falsam autẽ
esse opinionem eorum, qui ignẽ in nubibus seruant, per multa colligi potest. Si de cœ
lo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantundem illic semper ardeat? Deinde nullã
rationem reddiderunt, quare ignis quem natura sursum uocat, defluat. Alia enim con
ditio nostrorum ignium est, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis secum aliquid ha
bent. Ita non descendit ignis, sed præcipitatur & deducitur. Huic simile nihil accidit in
igne purissimo, in quo nihil est quod deprimatur. Aut si ulla pars eius decideret, in pe
riculo totus est, quia totum potest excidere, quod potest carpi. Deinde illud quod quo
tidie leuitas cadere prohibet, si in abdito suo tenet graue, quomodo illic esse potuit, un
de caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri solent, sicut hæc ipsa de qui
bus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, sed feruntur. Aliqua illos potentia depri
mit, quæ non est in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter
solitum euenit. Ordo rerum est, & expurgatus ignis in custodia mundi, summas sorti
tus oras, operas pulcherrime circumit, hinc discedere nõ potest, sed ne ab externo quę
dem exprimi, quia in æthere nulli incerto corpori locus est. Certa enim & ordinata nõ
CAP. XIIII pugnant. Vos, inquam, dicitis, cum causas stellarum transuolantium redditis, posse
aliquas partes aëris ad se trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo superioribus
locis ardore hic accendi. Sed plurimũ interest, utrum aliquis dicat ignem ex æthere
decidere, quod natura non patitur, an dicat ex ignea ui calorẽ in ea, quæ subiecta sunt,
transilire, an hic accẽdi. Nõ enim illinc ignis cadit, quod nõ potest fieri, sed hic nasci.
Videmus certe apud nos late incendio peruagante, quasdam insulas, quæ diu conce
luerant, ex se concipere flammam. Itaq; uerisimile est in aëre summo, qui naturam ra
piendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris superpositi. Necesse est enim ut &
imus æther habeat aliquid aëri simile, & summus aër nõ sit dissimilis imo ętheri, quia
non fit statim ex diuerso in diuersum transitus. Paulatim ista confinio uim suã miscent
CAP. XV ita, ut dubitare possis, an aër, an hic iam æther sit. Quidã ex nostris existimant, aëra,
cum in ignem & aquam mutabilis sit, non detrahere aliunde causas flammarũ nouas,
ipse enim se mouendo accendit, & quũ densos, compactosq; nubiũ sinus dissipat, ne
cessario uastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. Illa porrò mu
bium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic quem
CAP. XVI admodum ferro aliquid manus ad secandum confert, sed secare ferri est. Quid ergo
inter fulgurationem & fulmen interest? dicam, Fulguratio est late ignis explicitus, Ful
mẽ est coactus ignis & impetu iactus. Solemus duabus manibus, inter se iunctis, aquã
concipere, & compressa utrinq; palma, in modum syphonis exprimere. Simile quid
dam &

dam & illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiæ medium spiritũ em it
tunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo eiściunt. Nam balistæ quoq; & scor
piones tela cum sono expellunt. Quidã existimant ipsum spiritum per frigida atq; CAP. XVII
humida euntem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio tingitur.
Sed quemadmodum, si in aquam feruẽs massa descendit, cum multo murmure extin
guitur, Ita ut anaximenes ait, spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cum
luctatur, per obstantia & intercisa uadens, ipsa ignem fuga accendit. Anaximander CAP. XVIII
omnia ad spiritum retulit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictæ sonus. Quare inæqualia
sunt? Quia & ipse ictus inæqualis est. Quare & sereno tonat? Quia tunc quoque per 5
crassum & siccum aëra spiritus prosilit. At quare aliquando nõ fulgurat & tonat? quia
tenuior & infirmior spiritus, qui in flammam non ualuit, in sonum ualuit. Quid est er
go ipsa fulguratio? aëris diducentis se, corruẽtisq; iactatio, languidum ignem, nec exi
turum aperiens. Quid est fulmen? Acrioris densiorisq; spiritus cursus. Anaximan- CAP. XIX
drus ait omnia ista sic fieri, ut ex æthere aliqua uis in inferiora descẽdit. Ita ignis impa
ctus nubibus frigidis sonat. At cum illas interscindit fulget, & minor uis igniũ, fulgu CAP. XX
rationes facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, Quædam tonitrua igne,
quædam spiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipse antecedit & nuntiat: illa spiritus, quæ si
ne splendore crepuerũt. Vtrunq; sine altero fieri, & esse aliquando concedo, ita tamẽ,
ut non discreta illis potestas sit, sed utrũq; ab utroq; effici possit. Quis enim negabit spi
ritum magno impetu latum, cum efficit sonum effecturum & ignem? Quis & hoc nõ
concedet aliquando ignem quoq; rumpere posse nubes, et non exilire, si plurimarum
aceruo nubium, cum paucas perscidisset, oppressus est? Ergo & ignis ibit in spiritum,
perdetq; fulgorem et speciem, dum † secuta in terra incendit. Adijce nũc, quod necesse al. secta infra
est ut impetus fulminis, & præmittat spiritus & agat ante se, & à tergo trahat uentum,
cum tam uasto ictu aëra inciderit. Itaq; omnia, antequam feriantur, tremiscũt uibra
ta uento, quem ignis ante pressit. Dimissis nunc præceptoribus incipiamus per nos CAP. XXI
moueri, & à confessis transeamus ad dubia. Quid enim confessi est? Fulmen ignẽ esse,
& æque fulgurationem, quæ nihil aliud est, quàm flamma, futura fulmen, si plus uirũ
habuisset. Nõ natura ista, sed impetu distant. Esse illum ignẽ calor ostendit, qui si non
esset, ostendit effectus. Magnorum enim sæpe incendiorum causa fulmen fuit. Syluæ
illo cremãtur, & urbiũ partes, etiam quæ nõ percussa sunt, tamen adusta cernũtur, quæ
dam uero uelut fuligine colorãtur. Quid quod omnibus fulguritis odor sulphureus
est? Ergo & utramq; rem ignem esse cõstat, utrãq; rem inter se meando distare. Fulgu
ratio est fulmen, nõ in terras usq; perlatum. Et rursus licet dicas, fulmẽ esse fulguratio
nem, usq; in terras perductã. Nõ ad exercendũ uerba hęc diutius pertracto, sed ut ista
cognata esse, & eiusdem notæ ac naturę probem, Fulmen est quiddam plus, quàm ful
guratio, uertamus istud, Fulguratio est penè fulmen. Quoniã cõstat esse utramq; rẽ CAP. XXII
ignem, uideamus quemadmodũ apud nos fieri soleat ignis. Eadem enim ratione et su
prà fit, duobus modis, Vno, si excitatur, sicut ex lapide percusso, Altero, si attritu inue
niatur, sicut cum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hoc tibi materia præ
stabit, sed idonea eliciendis ignibus, sicut laurus, hederæ, & alia in hũc usum nota pa
storibus. Potest ergo fieri, ut nubes quoq; ignem eodẽ modo uel percussæ reddãt, uel
attritæ. Videamus quantis procellę uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbines
ld tormentum in quod obuium fit, dissipatur, & rapitur, longe à loco suo proiscitur.
Quid ergo mirum, si tãta uis ignem excutit, uel aliunde, uel sibi? Vides enim quantũ
feruorem sensura corpora sunt, horum transitu trita, uita exanimata, Nihil tamen tan
tum in his debet credi, ac in ui syderum, quorum ingens & cõfessa potentia est. Sed CA. XXIII
fortasse nubes quoq; in nubes incitatæ fremente uento, & leuiter urgente, ignẽ euoca
bunt, qui explendescat, nec exiliat. Minore enim ui ad fulgurandũ opus est, q; ad ful
minandũ. Superioribus colligimus, in quantum feruorẽ quædã astricta perducerent. al. attrita
Cũ autẽ aër mutabilis in ignẽ, maximis uiribus suis in ignẽ cõuersus est, atteratur, cre
dibile est, & uerisimile ignẽ caducũ excuti & cito interiturũ, quia nõ ex solida materia
otiũ, nec in qua possit cõsistere. Transit itaq; tantumq; habet moræ, quantũ itineris, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

CA.XXIIII cursus sine alimento cõiectus est. Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis esse naturam, ut petat superiora, fulmen tamen terram petit, aut falsum est, quod deinde dixisti? Est enim illi æque sursum iter atque deorsum. Vtrumque uerum potest esse. Ignis enim natura in uerticem surgit, & si nihil illum prohibet, ascendit, Sicut aquæ natura defertur, si tamen aliqua uis accessit, quæ illam in contrarium ageret, illò intenditur, unde imbre deiecta est. Fulmẽ autem cadit eadẽ necessitate qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus, quarũ cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, ut etiam terram attingant, sed cum permiseris, in locum suum exilient. Itaque non est, quod eum spectes cuiusq; rei habitum, qui illi nõ ex uoluntate est. Si ignem permittis ire quò uelit, cœlum, id est, leuissimi cuiusq; sedem repetet: ubi est aliquid, quod eum CA.XXV ferat, & ab impetu suo auertat, id non natura, sed seruitus eius fit. Dicis, inquit, nubes attritas edere ignem, cũ sint humidæ, immo hudæ, quomodo ergo possunt gigne- CA.XXVI re ignem, quẽ non magis uerisimile est ex nube, quàm ex aqua generari? Ignis qui nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aër spissus ad gignẽdam aquam præparatus, non in ullam mutatus, sed iam pronus & uergens. Non est quod eam existimes tunc colligi, sed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde si concessero humidam esse nubem, conceptis aquis plenam, nihil tamen prohibet ignem ex humido quoq; educi, imo ex ipso (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in ignem quicquã posse mutari, priusquam mutatum esset in aquam. Potest ergo nubes, salua quam continet aqua, ignẽ parte aliqua sui reddere, ut sepe aliqua pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non contraria inter se ista esse, & alterũ altero perimi, sed ubi ualentior ignis quàm humor est, uincit. Rursus ubi copia humoris exuberat, tũc ignis sine effectu est. Itaq; non ardent uirentia. Refert ergo quantum aquæ sit. Exigua enim uis nõ resistit, nec ignem impedit. Quid ni? Auorum nostrorũ memoria, ut Posidonius tradit, cum insula in Aegeo mari surgeret, spumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, sed ex interuallis emicantem, fulminum more, quoties ardor inferius iacentis, superum pondus euicerat. Deinde saxa cõuoluta, rupesq; partim illæsæ, quas spiritus antequam uerterẽtur expulerat, partim esæ, & in leuitatem pumicis uersæ, nouissime cacumen exusti montis emicuit. Postea altitudini adiectum, & saxum illud in magnitudinem insulæ creuit. Idem nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit. Quorsus hæc retuli? ut appareret nec extinctum ignem mari superfuso, nec impetũ eius, grauitate ingentis undæ prohibitũ exire. Ducentorum passuum fuisse altitudinem Asclepiodotus Posidonij auditor tradidit, per quam diruptis aquis ignis emersit. Quod si immensa aquarum uis, subeuntium ex imo flammarũ uim non potuit comprimere, quanto minus in aëre extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roscidus? Adeo res ista nõ habet ullam moram, quæ contra causas igniũ sit, quos non uidemus emicare, nisi impendente cœlo, serenũ sine fulmine est. Non habet istos metus dies purus, nec uox quidem nisi obscura fulgubus. Quid ergo? Num aliquando etiam apparentibus stellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed scias licet nubes illic esse, unde splendor affertur, quas uideri à nobis terrarum tumor non sinit. Adijce nunc quod fieri potest, ut nubes summæ, & humiles attritu suo ignem reddãt, qui in superiora expressus, parte syncera puraq; cœli uisatur, sed sit CA.XXVII in sordida. Tonitrua distinxere quidam ita, ut dicerent, unum esse genus cuius sit graue murmur, quale terrarũ motum antecedit, clauso uento & fremẽte. Hoc quomodo illis uideatur fieri dicam. Cum spiritũ inter se clausere nubes, in concauis partibus earum uoluratus aër, similẽ agit mugitibus sonũ raucum & æqualem, & continuum. Itaq; etiam ubi illa regio humida est, exitum clausit. Ideo huiusmodi tonitrua uenturi prænuntia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod crepitum magis dixerim q̃ sonũ, qualem audire solemus, cũ super caput alicuius dirupta uesica est. Talia edũtur tonitru, cũ globata dissoluit̃ nubes, & spiritũ quo distẽta fuerat emittit. Hoc proprie fragor dicitur, subitus & uehemens, quo edito cõcidunt homines & exanimantur, quidã uero uiui stupent, & in totũ sibi excidunt, quos uocamus attonitos, quorum mẽtes sonus ille cœlestis loco pepulit. Hic fieri illo quoq; modo potest, ut incluſus aër, caua nube et motu

motu in ipso extenuatus diffundatur. Deinde cũ maiorem sibi locum quærit, à quibus inuolutus est, sonum patitur. Quid autem? nõ quemadmodũ illisæ manus inter se plausum edunt, sic illisarum inter se nubium sonus potest esse magnus, quia magna cõcurrunt inter se? Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec sonum fieri. Primum C.XXVIII omnium non quocunq; modo impulsæ sunt tonãt, sed si apte sunt compositæ ad sonũ edendum. Auersæ inter se manus collisę non plaudunt, sed palma cum palma collata plausum facit. Et plurimum interest, utrum cauæ concutiantur, an planæ & extentæ. Deinde non tãtum nubes ire oportet, sed agi magna ui & procellosa. Etiam mons nõ scindit nubem, sed digerit, & †propriam quamq; partem eius soluit. Ne uelica quidẽ al. primam quocunq; modo spiritum emittẽs sonat. Si ferro diuisa est, sine ullo aurium sensu exit. Rumpi illam oportet ut sonet, non secari. Idem de nubibus dico, nisi multo impetu dissolutæ, non sonant. Adijce nunc, quod nubes in monte actæ nõ frãguntur, sed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aspera saxa, & eminentia. Et ita discutiuntur, & si quem habent spiritum, multifariã emittunt, qui nisi uniuersus erumpit nec crepat. Hoc ut scias, uentus qui circa arborem funditur, sibilat, nõ tonat. Lato (ut ita dicam) ictu, & totum globum semel dissipãte opus est, ut sonitus erumpat, qualis auditur cum tonat. Præter hæc natura aptus est aër ad uoces. Quid ni, cũ uox nihil aliud sit quàm ictus aëris? Debent ergo nubes utrinq; †inseri, & cauæ & intẽtæ. Vides enim quanto uocaliora sunt uacua quàm plena, quãto intẽta quàm remissa. Item C.XXIX cympana & cymbala sonant, quia illa repugnãtem ex ulteriore parte spiritũ pulsant, al. dißecari hæc ad ipsum aërem acta, nisi cõcauo non tinniunt. Quidam, inter quos Asclepiodotus est, iudicant sic quorundam quoq; corporum cõcursu tonitrua, & fulmina excuti posse. Aetna aliquãdo multo igne abundauit. Ingentem uim arenæ urẽtis effudit. In CA.XXX uolutus est dies puluere, populosq; subita nox terruit. Illo tempore aiũt plurima fuisse tonitrua & fulmina. Quæ concursu aridorum corporum facta sunt, nõ nubium, quas uerisimile est, in tanto ardore aëris nullas fuisse. Aliquando Cambises ad Ammonem misit exercitum, quem arena austro mota, & more pluuis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque uerisimile est fuisse tonitrua fulminaq;, attritu arenę sese affricantis. Nõ repugnat proposito nostro ista opinio. Diximus enim utriusq; naturæ corpora efflare terras, & sicci aliquid & humidi in toto aëre uagari. Ita si quid tale interuenit, nubem facit solidiorem crassioremq;, quàm si tantum simplici spiritu intexeretur. Illa frangi potest & edere sonum: ista quæ dixi sine incendijs uaporantibus aëra repleuerint, sicut uentis terras uerrentibus, necesse est nubem faciant antequam sonum. Nubes autem arida quàm humida esse censetur. Est autem nubes (ut diximus) spissitudo aëris crassi. Cæterum mira fulminis, si intueri uelis, opera sunt, nec quicquam dubij re- C.XXXI linquentia, quin diuina insit illis & subtilis potentia. Loculis integris ac illæsis coflatur argentum. Manẽte uagina, gladius liquescit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. Stat fracto dolio uinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda ponas, licet, quod & hominũ et cæterorum animalium quę icta sunt caput spectat ad exitum fulminis, quod omnium percussarum arborum contra fulmina hastulæ surgunt. Quid quod malorum serpentium & aliorum animalium, quibus mortifera uis ineſt, cum fulmine icta sunt, uenenum omne consumitur? Vnde, inquit, scis? In uenenatis corporibus uermis non nascitur. Fulmine icta, intra paucos dies uerminant. Quid quod futura portẽdunt, nec unius tantum aut alterius rei signa dant, XXXII sed sæpe longum fatorum sequentium ordinem nuntiant, & quidem certis euidentibus, logeq; clarioribus, quàm si scribẽtur. Hoc aũt inter nos & Thuscos, quibus summa persequendorum fulminũ est scientia, interest, nos putamus quod quia nubes collisæ sunt, ideo fulmina emittantur, ipsi existimant nubes collidi ut fulmina emittãtur. Nam cum omnia ad deum referant, in ea sunt opinione, tanquã non quia facta sunt, significent, sed quia significatura sunt, fiant: eadẽ tamen ratione fiũt, siue illis significare al. ideo propositũ est, siue consequens. Quomodo ergo significãt, nisi à deo mittant? Quomodo aues nõ in hoc motæ, ut nobis occurrerent, dextrum auspicium sinistrumue fecerunt. Et illas, inquis, deus mouit. Nimis illum ótiosum & pusillæ rei minutrũ facis, si

alijs

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliȝs ſomnia,aliȝs extra diſponit.Ita nihilominus diuina ope geruntur.Si â deo pennæ auium reguntur,nec pecudum uiſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia ratione fatorũ ſeries explicatur,indicia uenturi ubicȝ præmittens,ex quibus nobis quædam familia ria,quædam ignota ſunt.Quicquid fit,alicuius rei futuræ ſignum eſt, fortuita & ſine ratione uaga diuinationem nõ recipiũt.Cuius rei ordo eſt,etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt,ut magnarum rerum faceret auſpicia?Aut coruo,aut paucißimis auibus,& cæterarum ſine præſagio uox eſt?Quia quædam in artẽ nondũ redacta ſunt. Quædam uero ne redigi quidem poſſunt,ob nimium remotam conuerſationem.Cæterum nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat aliquid.Non omnia ſcilicet,ſed quædam notantur,Auſpicium eſt obſeruantis.Adeum itaq; pertinet,quit induxerit animum. Cæterum & illa quæ pereunt. Quinȝ ſtellarũ poteſtates Chaldæorum obſeruatio excepit.Quid tu?tot milia ſyderum iudicas otioſa lucere?Quid eſt porro aliud,quod errorẽ incutiat peritis natalium,ȝ quod paucis nos ſyderibus aſſignant,cum omnia quæ ſupra nos ſunt,partem ſibi noſtri uindicent? Submiſſiora forſitan in nos propius uim ſuam dirigunt,& ea quæ frequentius mota, aliter nos,aliter cætera animalia proſpiciunt. Cæterũ & illa quæ aut immota ſunt aut propter uelocitatem uniuerſo mundo parem immotis ſimilia,nõ extra ius dominiũ noſtri ſunt.Aliud aſpice & diſtributis rem efficis tractas.Non magis autem facile eſt ſcire quid poſſint,quàm dubitari debeat,an poſſint. Nunc ad fulmina reuertamur, quorum ars in tria diuiditur. Quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur,quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat, ſecunda ad diuinationẽ,tertia ad propiciandos deos.quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare,ut promiſſa firment,deprecari,ut remittant minas. Summam eſſe uim fulminum iudicant,quia quicquid alia portendunt,interuẽtus fulminis tollit.Quicquid ab hoc portenditur,fixum eſt,nec alterius oſtenti ſignificatione minuitur. Quicquid exta, quicquid aues minabuntur,ſecundo fulmine abolebitur. Quicquid fulmine denuntiatum eſt,nec extis,nec aue contraria refellitur.In quo mihi falli uidẽtur. Quare? Quia ueris uerius nihil eſt.Si aues futura cecinerunt,non poteſt hoc auſpiciũ fulminis irritum fieri.Aut ſi poteſt,non futura cecinere.Non enim nunc auem comparo & fulmen,ſed duo ueri ſigna,quæ ſi unum ſignificant,paria ſunt.Itaq; ſi fulminis interuentus ſubmouet,extorum uel augurũ iudicia,male inſpecta exta,male obſeruata augu ria ſunt.Non enim refert utrius rei maior potentiorue natura ſit,ſed utra uim attulit. ſignum quantum ad hoc par eſt.Si dicas flammæ uim maiorem eſſe,quàm fumi,non mentieris,ſed iudicandum,an in igne idem ualet flamma,quod fumus. Itaq; ſi hoc dicunt,quoties exta aliud ſignificabunt,aliud fulmina,fulminum erit autoritas maior, fortaſſe cõſentiam:ſed hoc dicũt,quamuis altera ſigna uerũ prædixere, fulminis ictus prior deleuit,& ad ſe fidem traxit,falſum eſt. Quare?quia nihil intereſt, quammulta auſpicia ſint,fatum unum eſt,quod ſi bene primo auſpicio intellectũ eſt,ſecundo non interit,idem eſt. Fatum fulmine mutari non poteſt.Quid ni?Nam fulmen ipſum fati pars eſt.Quid ergo expiationes,procurationesq;,quò pertinent,ſi immutabilia ſunt fata?Permitte mihi illam rigidam ſectã tueri eorũ,qui excipiunt iſta,& nihil aliud eſſe exiſtimant fata,quàm ægre mentis ſolatia. Aliter ius ſuum peragunt,nec ulla commouentur prece,non miſericordia flectũtur,non gratia.Seruant curſum irreuocabilem, ingeſta ex deſtinato fluunt.Quemadmodum rapidorum aqua torrẽtium in ſe non recurrit,nec moratur quidem,quia priorem ſuperueniens præcipitat:ſic ordinem fatorum terna ſeries regit,cuius hæc prima lex,ſtare decreto. Quid enim intelligis fatum? exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionumq;,quam nulla uis rũpat. Hanc faciliciȝs,& capite niueæ agnæ exorari iudicas,diuina nõ noſti.Sapientis quoque uiri ſententiam negatis poſſe mutari.Tanto magis dei.cum ſapiens quid ſit optimum in præſentia ſciat,illius diuinitati omne præſens ſit.Agere tamen nunc eorum uolo cautam, qui procuranda exiſtimant fulmina,& expiationes non dubitant prodeſſe,aliquando ad ſubmouenda pericula,aliquando ad lenienda,aliquando ad differenda. Quid ſit quod

7 al. in ea direxerit

c.xxxiii

c.xxxiiii

al. mutatur

ca.xxxv

c.xxxvi

c.xxxvii

quod ſequitur,paulo poſt proſequar.Interim hoc habent commune nobiſcum, quod nos quoq; exiſtimamus uota proficere,ſalua ui ac poteſtate fatorum:quædam enim à diȝs immortalibus ita ſuſpenſa, relicta ſunt,ut in bonum uertãt,ſi admotæ diȝs preces fuerint,ſi uota ſuſcepta.Ita non eſt hoc contra fatum,ſed ipſum quoq; in fato eſt. Aut futurum,inquit,eſt,aut non.Si futurum eſt,etiam ſi non ſuſceperis uota fiet.Si non eſt futurum,etiam ſi ſuſceperis uota,nõ fiet.Falſa,eſt iſta illatio,quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris.Futurum,inquam,hoc eſt,ſed ſi uota ſuſcepta fuerint, hoc quoq; neceſſe,inquit,eſt,fato comprehenſum ſit,ut aut ſuſcipias uota,aut non. Puta me tibi manus dare,& fateri hoc quoq; fato eſſe comprehenſum,ut utiq; fiant uota. Ideo fient.Fatum eſt,ut hic diſertus ſit,ſed literas didicerit:ab eodem fato continetur ut literas diſcat,ideo diſcet.Hic diues erit,ſed ſi nauigauerit.At in illo fati ordine,quo patrimonium illi grande promittitur,hoc quoq; protinus factũ eſt,ut nauiget,ideo naufragabit.Idem dico tibi de expiationibus.Effugiet pericula,ſi expiauerit prædictas diuinitus minas.At hoc quoq; in fato eſt,ut expiet.Ideo expiabit.Iſta nobis opponi ſolent,ut probetur nihil uoluntati noſtræ relictũ,& omne ius fato traditum. Cũ de iſta re agetur,dicã,quemadmodum manente fato aliquid ſit in hominis arbitrio.Nũc uero id de quo agitur,explicaui,quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes? propitiationesq; prodigiorum pericula auertant,quia cum fato non pugnant,ſed ipſa in lege data ſunt.Quid ergo,inquis,aruſpex mihi prodeſt?Vbicȝ enim expiare etiã non ſuadente illo mihi neceſſe eſt.Hoc prodeſt,quod fati miniſter eſt.Sic cum ſanitas uidetur eſſe de fato,debetur & medico,quia ad nos beneficium fati per huius manus uenit

Genera fulminum tria eſſe ait Cecinna Cõſiliarium,Autoritatis,& quod ſtatus dicitur.Conſiliarium ante rem fit,ſed poſt cogitationem,cum aliquid in animo cogitãmus,aut ſuadetur fulminis ictu,aut diſſuadetur.Autoritatis eſt, ubi poſt rem factam uenit,cum bonam fortunam malam ue ſignificat.Status eſt,ubi quietis nec agẽtibus quicquam:nec cogitantibus quidem fulmen interuenit.Hoc aut minatur,aut promittit,aut monet.Hoc monitorium uocat,ſed neſcio quare non idem ſit,quod cõſiliariũ. Nam & qui monet conſilium dat,ſed habet aliquam diſtinctionem.Ideoq; ſeparatur à cõſiliario,quia illud ſuadet diſſuadetq;,hoc ſolam impendentis periculi cuitationẽ continet.Vt cum timemus ignem aut fraudẽ à proximis,aut inſidias à ſeruis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem utriuſque uideo. Conſiliarium eſt,quod cogitãti factum eſt.Monitorium,quod nihil cogitanti.Habet autem utraque res ſuam proprietatem,Suadetur deliberantibus,at ultronei monentur. Primo omnium non ſunt fulminum genera,ſed ſignificationũ.Nam fulminum genera ſunt illa,quod terebrat, quod diſcutit,quod urit.Quod terebrat,ſubtile eſt & flammeum,cui per anguſtiſſimũ fuga eſt,ob ſynceram & puram flammæ tenuitatem:quod diſſipat,cõglobatum eſt,& habet commixtam uim ſpiritus coacti & procelloſi.Itaque illud fulmen per id foramẽ, quod ingreſſum eſt,redit & euadit.Huius late ſparſa uis,rumpit icta,nõ perforat.Tertium illud genus,quod urit,multum terreni habet,& igneum magis eſt quàm flammeum.Itaque relinquit magnas ignium notas,quę percuſſis inhæreant,Nullum quidem ſine igni fulmen uenit,ſed hoc proprie igneum dicimus,quod manifeſta ardoris ueſtigia imprimit.Quod urit,& fuſcat,tribus modis urit:aut enim afflat, & leui iniuria lædit,aut comburit,aut accendit.Omnia iſta urunt,ſed genere & modo differunt. Quodcunque combuſtum eſt,utique & uſtum eſt.At non omne quod uſtum,utique & combuſtum eſt.Item quod accenſum eſt.Poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis uiſſe.Quis neſcit uri quid,nec ardere?Nihil autem poteſt ardere,quod non uratur. Vnum hoc adiȝciam.Poteſt aliquid eſſe combuſtum,quod non ſit accenſum.Poteſt accenſum eſſe,nec combuſtum.

Nunc ad id tranſeo genus fulminis,quo icta fuſcantur.Hoc autem decolorat,aut colorat.Vtriq; diſtinctionem ſuã reddã.Decoloratur id,cuius color uitiatur, nõ mutat. Coloratur id,cuius alia fit quàm fuit facies,tanq; cerulea,uel nigra,uel pallida.Hęc ad huc Hetruſcis & philoſophis cõmunia ſunt.In illo diſſentiũt,quod fulmina dicũt à Ioue mitti,& tres illi manubias dant.Prima(ut aiunt)monet & placata eſt,& ipſius conſilio

xxxviii

cap.xl

xxxix al. ſulgurum

cap.xli

silio Iouis mittitur. Secundam quidem Iupiter, sed ex consilij sententia. Duodecim enim deos aduocat, quæ prodest quidem, sed non impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit, sed adhibitis in consilium dijs, quos superiores & inuolutos uocant. Quæ uastat & includit, & inique mutat statum priuatum & publicum, quem inuenit

CA. XLII Ignis enim nihil esse, quod sit, patitur. In his primam faciem si intueri uelis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum est, quàm credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, statuas suas nonnunquam petere, ut impunitis sacrilegis, percussis ouibus, incensis aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum consilium à Ioue deos, quasi in ipso parum consilij sit, aduocari: illa læta & placata esse fulmina, quæ solus ex cutiat, pernicioſa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit. Si quæris à me, quid sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, ut crederent Iouem, aut non æque uoluntatis, aut certe minus paratum esse: uel tunc cum emisit ignes, quibus innoxia cæpita percuteret, scelerata transiret, aut noluit iustius mittere, aut non successit: Quidergo secuti sunt, cum hoc dicerent (Ad coërcendos animos imperitorum sapientissimi uiri, indicauerunt ineuitabilem metum, ut supra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia scelerum aliquid esse, aduersum quod nemo sibi satis potens uideretur.

CAP. XLIII Ad conterendos itaq; eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuere super caput iudicem & quidem armatum. Quare id solum fulmen quod Iupiter mittit, placabile est, perniciosum id, quod deliberauit, et quod alijs quoque dijs autoribus misit. Quia Iouem, id est, regem, prodesse etiam solum oportet, nocere non, nisi cum pluribus usum est, discant hi quicunq; magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmen quidem mitti. Aduocent, considerent multorum sententias, placita temperent, & hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Ioui quidē suum

CA. XLIIII satis esse consilium. In hoc quoq; tam imperiti nō fuere, ut Iouem existimarent tela mutare, poëticam ista licentiam decent. Est aliud Iouius fulmen, cui dextra cyclopum Sæuitiæ flammæq; minus, minus addidit iræ. Tela secunda uocant superi. Illos uero altissimos uiros error iste non tenuit, ut existimarēt Iouem modo leuioribus fulminibus & lusorijs telis uti. Sed uoluerūt admonere eos, quibus aduersus peccata homnum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda, quædam frangi ce-

CA. XLV bere quædam eligi & distingui, quædam admoneri. Ne hoc quidem crediderūt, Iouem esse qualē in capitolio, & in cæteris ædibus uidemus, mittere manu fulmina, sed eundem quem nos Iouem intelligunt, custodem rectoremq; uniuersi, animū ac spiritum, mundani huius operis dominū & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum, Iam fatum uocare? Non errabis. Hic ex quo suspensa sunt omnia, ex quo sunt omnes causæ causarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Est enim, cuius consilio huic mundo prouidetur, ut inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam uocare? Non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum? non falleris. Ipse enim est, totū quod uides, totus suis partibus inditus, & se sustinens ui sua. Idem & Hetruscis usum est, & ideo fulmina à Ioue

CAP. XLVI mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur. At quæ Iupiter ferienda transit, aut innoxia ferit? In maiorem quæstionē uocas, cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, sed sic omnia dispositа, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant. Vis eorum, illius permissio est. Nam & si Iu-

CAP. XLVII piter illa nunc non facit, Iupiter non fecit, ut non fierent. Singulis non adest, sed signū & uim, & causam dedit omnibus. Huic illorum diuisioni non accedo. Aiūt aut perpetua aut finita esse fulmina, aut prorogatiua. Perpetua quorum significatio in tota uita pertinet, nec unam rem id enuntiat, sed contextum rerum per omnem decursum ætatem futuram complectitur. Hæc sunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut urbis statu fiunt. Finita ad diem utiq; respondent. Pro-

CA. XLVIII rogatiua sunt, quorum minæ differri possunt, auerti tolliq; non possunt. Dicā quid sit, quare huic diuisioni non consentiam. Nam & quod perpetuum uocant fulmen, finitum est. Aeque enim talia ad diem respondent. Nec ideo finita nō sunt, quia multū tempus significant. Et quod prorogatiuum uidetur, finitum est. Nā illorū quoq; con-

fessione certum est, quousq; impetretur dilatio. Priuata enim fulgura negant ultra decimum annum, publica ultra tricesimum posse differri. Hoc modo & ista finita sunt, quia ultra quod nō prorogarētur incluſum est. Omniū ergo fulgurū & omnis euētus dies stata est. Non potest enim ulla incerti esse cōprehensio. Quę inspiciēda sint in fulgure, passim & uage dicunt, & sic passiones eorum debere diuidi, quemadmodum ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinæ dederat, diuisa sunt, ut inspiciantur ubi factū sit, quando, cui, in qua re, quale, quātum. Hæc si digerere in partes suas uoluero, quid

CA. XLIX posthea faciam, nisi in immensum procedam? Nunc nomina fulgurū, quæ à Cecina ponuntur, aperte stringam, & quid de his sentiam, exponam. Ait esse postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum sit. Pestifera, quæ mortem exiliumq; portendūt. Fallacia, quæ per speciem alicuius boni nocent. Dant consulatum malo futurū gerentibus, & hereditatem

al. demptalia †Dentanea, quæ speciem periculi sine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorū fulminum minæ. At

al. Atterranea. testata quæ prioribus consentiunt. †Artencata, quæ in incluſo fiunt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriūtur. Regalia, quorum ui tāgitur, uel comitium, uel principalia urbis liberæ loca, quorum significatio regnum ciuitati minatur. Infer-

10 na, cum è terra exiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificijs ad nos Iouem arcessunt, & (ut uerbo eorum molliori utar) inuitant. Hunc uenire cum magno inuitantium periculō affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, sed aduocantiū bono ueniunt. Quan-

CA. L to simplicio diuisio est, qua utebatur Attalus noster egregius uir, qui Hetruscorū disciplinam græca †subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quædam sunt, quæ significant id,

al. utiliter quod ad nos pertinet: quædam aut nihil significant, aut id, cuius intellectus ad nos nō peruenit. Ex his quæ significant, quædam sunt læta, quædam aduersa, quædam nec aduersa nec læta. Aduersorum hæ species sunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui possunt, aut †prolongari. Læta aut mansura significant, aut ca-

al. quò prorogavi. duca. Mixta aut habēt partem boni aut mali, aut mala in bonum, aut bona in malum uertunt. Nec aduersa nec læta sunt, quæ aliquam nobis actionem significant, qua nec terreri nec lætari debemus, ut peregrinationē in qua nec metus, nec spei quicquā sit.

CA. LI Reuertar ad ea fulmina, quæ significant quidē aliquid, sed quod ad nos non pertineat. Tanquam utrum eodem anno idem futurum sit fulmen, quod factū est. Nihil significant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit, ut illa quæ in uastū mare spargun-

CA. LII tur, aut in desertas solitudines, quorum significatio uel nulla est, uel perit. Pauca adhuc adijciam ad enarrandam uim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam uexat. Valentiora quia resistunt, uehementius dissipat, cedentia nōnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferroq; & durissimis quibusq; confligit, quia uiam necesse est per illa impetu quærat, Itaque facit uiam qua effugiat: teneris & ratiortibus parcit, quāquam & flammis opportuna uideantur, quia transitu patente minus sæuit. Locus per occulta foramina transcurrit. Quicquid autem in tigno solidum inuenit, ut

CA. LIII ignis tenuissimus contumax uincit. Non uno autem, ut dixi, modo sæuit, sed quid quæq; uis fecerit, ex ipso genere iniuriæ intelligis, & fulmē opere cognoscis. Interdum in eadem materia, multa diuersa, eiusdem uis fulminis facit: sicut in arbore, quod aridissimum est, urit, quod solidissimum & durissimum est, terebrat & frangit, summos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit, folia pertūdit ac stringit, uinum gelat, ferrum & æs fundit. Illud est mirum, quod uinum fulmine gelatum, cū ad priorem habitū redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare illud accidat quæsiui mihi, illud occurrit. Ineſt fulmini uis pestifera. Ex hoc aliquem remanere spiritū in eo, eo humore quē coegit gelauitq; , uerisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum uinculum. Præterea olei quoq; & omnis unguēti teter post fulmen odor est. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni, & contra naturam acto, pestilentem potentiam, qua non tantum icta cadunt, sed etiam afflata. Præterea quocunq; dicidit fulmen, ibi odorē sulphuris esse certum est, qui quia natura grauis

est, sæpius haustus alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortasse enim licebit, ostendere, quantum omnia ista à philosophia artium parente fluxere. Illa primum & quæsiuit causas rerum, & obseruauit effectus, & quod in fulminis inspectione longe melius CA.LIIII est, initijs rerum exitus contulit. Nunc ad opinionem Posidonij reuertar. E terra terreníscp omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet. Hæc fulmini bus alimentum est, illa imbribus. Quicquid in aëra sicci fumosiq; peruenit, id includi se nubibus non fert, sed rumpit claudentia. Inde est sonus, quem nos tonitruum uocamus. In ipso quoq; aëre quicquid attenuatur, simul siccatur & calet. Hoc quoq; inclusum est, æque fugam quærit, & cum sono euadit. Et modo uniuersam eruptionẽ facit, eoq; uehementius intonat, modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hæc spiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem spiritus, in nube con CA.LV clusi, uehementissimum est atterendi genus. Tonitrua nihil aliud sunt, quàm citt *sorte, ferit* aëris sonitus, qui fieri, nisi dum aut terit, aut rumpitur, non potest. Et si colliduntur, inquit, nubes inter se, fit is quẽ desiderat ictus, sed non uniuersus. Nõ enim tota totis cõ currunt, sed partibus partes. Non sonãt mollia, nisi illisa duris sint. Itaq; nõ auditur fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, missus in aquã, sonat, dum extinguitur. Puta ita esse, pro me est. Non enim ignis tunc sonum efficit, sed spiritus per extinguentia effugiens. Vt dem tibi & fieri ignem in nube, & extingui, è spiritu nascitur & attritu. Quid ergo inquit, non potest aliqua ex his transcurrẽtibus stellis incidere in nubem & extingui? Existimemus posse aliquando & id fieri. Nunc naturalem causam quærimus & aliduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri uerum esse, quod dicis. Aliquando post tonitrua emicare ignes, stellis transuersis & cadentibus similes, non ob hoc tonitrua facta sunt, sed hoc fit quia tonitrua facta sunt. Clidemus ait, fulgurationis speciem inanẽ esse, non ignem. Sic enim per noctem splendorem motu remorũ uideri. Dissimile est exemplum. Illic enim splendor intra ipsam aquam apparet. Hic quod fit in aëre CA.LVI erumpit & exilit. Heraclitus existimat fulgurationem esse uelut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo insurgentẽ. Hoc antiqui fulgetra dicebant, tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui autem tonitruum dixerũt, aut tonum. Hoc apud Cecinnam inuenio facundum uirum, si habuisset in eloquentia nomen, & nisi illum Ciceronis umbra pressisset, Etiamnum illo uerbo utebãtur antiqui correpto, quo nos producta una syllaba utimur. Dicimus enim ut splendere, sic fulgere. Atqui illis ad significandam tam subitam è nubibus eruCA.LVII ptionem lucis, mos erat uti media syllaba correpta, ut dicerent fúlgere. Quid ipse existimem quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manum, dicã. Fulgurat, cum repẽtinum late lumẽ emicuit. Id euenit, ubi in ignem extenuatis nubibus aër uertitur, nec uires, quibus longius prosiliat, inuenit. Non miraris puto, si aëra aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liquescit excussa glans funda, & attritu aëris uelut igne distillat. Ideo æstate *plura sunt fulmina, quia plurimum calida est, et fulal. plurima fiunt* cilius autẽ attritu calidiore ignis existit. Eodem modo fit fulgor, qui tantũ fulget, et fulmen quod mittitur. Sed illi leuior uis, alimẽtiq; est minus. Et ut breuiter dicam quod sentio, Fulmen est fulgur intentũ. Ergo ubi calidi fumidiq; natura, emissa terris, in nubes incidit, & diu in illarũ sinu uolutata est, nouissime erumpit. Et quia uires non habet, splendor est. At ubi fulgura illa plus habuere materiæ, & maiore impetu arserunt, CA.LVIII non apparẽt tantum, sed decidunt. Quidam utiq; existimant fulmen reuerti, quãdã subsidere, ubi alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum est, *al. assiduus ignibus* At quare fulmen subitum apparet, nec continuatur *assiduus ignis? Quia celerrimã est miriq; motus, simul & nubes rumpit, & aëra incendit. Deinde desinit flamma quiescente motu. Non enim est assiduus spiritus cursus, ut ignis possit extẽdi, sed quoties fortius ipsa iactatione se accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euasit, & purgna desijt, ex eadem causa modo usq; ad terram profertur, modo dissoluitur, si minore ui pressus est. Quare oblique fertur? Quia spiritu constat. Spiritus obliquus est, flexuosusq;. Et quia natura ignem sursum uocat, iniuria deorsum premit, incipit obliquus esse. Interdum autẽ neutra uis alteri cedit, & ignis in superiora nititur, & in inferiora*

deprimitur.

deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia opposita sunt nubibus, è cœlo cadentibus, per hæc transeundum est. Intelligo quid iam dudum CA.LIX desideras, quid efflagites, malo inquis fulmina non timere, quàm nosse. Itaq; alios doce quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorũ excuti malo, quàm naturam indicari. Sequar quó uocas, omnibus enim rebus omnibusq; sermonibus aliqd salutare miscendum est. Cum imus per occulta naturę cum diuina tractamus, uendicandus est à malis suis animus, ac subinde formandus, quod etiam eruditis & hoc unum agentibus, necessarium est, non ut effugiamus ictus rerum, undiq; enim tela in nos iacũtur, sed ut fortiter constanterq; patiamur. Inuicti esse possumus, inconcussi nõ possumus, quanquam interim spes subit, inconcussos quoq; esse nos posse. Quomodo inquis? Contemne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt contempta sint, licet illa bella sint siue naufragia, seu morsus ferarum, siue ruinarum subito lapsu procidentium pondera. Nunquid aliud facere possunt, quàm ut corpus ab anima resoluãt? Hæc nulla di *for. amplius* ligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit, talia uero fortitudine disponuntur. Mors omnes æque uocat. Iratis dijs propicijsq;, moriendum est. Animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignauissima animalia, quæ natura ad fugam genuit, ubi exitus non patet, tentant corpore imbelli. Nullus pernicioſior hostis est, quàm quem audacem angustiæ faciunt, longeq; uiolentius semper ex necessitate quàm ex uirtute corrigimur. Maiora aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos tanquam ad mortem proditos esse, & sumus. Ita est Lucili, Omnes reseruamur ad mortem. Totum hunc quem uidemus populum, quouisq; cogitas esse? cito natura revocabit & condet, nec de re, sed de die queritur. Eodem citiúsue tardiúsue ueniẽdum est. Quid ergo? Non tibi timidissimus omnium uidetur & insipientissimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficij loco peteret, ut ultimus ceruicem præberet? Id facimus. Magno æstimamus mori tardius. In omnibus constitutum est capitale supplicium, & quidem con 12 stitutione iustissima. Nam quod maximum solet esse solatium extrema passuris, quorum causa eadem sors est. Sequeremur traditi à iudice aut magistratu, & carnifici nostro præstaremus obsequium. Quid interest, ad mortem iussi camus an ultronei. O te dementem & oblitum fragilitatis tuæ, si tũc mortem times, cum tonat! Ita ne salus tua in hoc uertitur? Viues si fulmen effugis? Petet te gladius, petet te lapis, petet te febris, Non maximum ex periculis tuis, sed speciosissimum fulmen est. Male scilicet erit actũ tecum, si sensum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, si mors tua *prædicetur, si tu *al. procuretur* tunc quidem cum expiras, non superuacuæ sed alicuius magnæ rei signum es? Male scilicet tecum agitur, si cum fulmine cecideris. Si paueſcis ad cœli fragorem, nubium ue trepidas, quoties aliquid effulsit expiras. Quid ergo? Honestius iudicas deiectione animi perire quàm fulmine? Eo itaq; forttus aduersus cœli minas surge, & cum mundus undiq; exarserit, cogita te nihil habere de tãta morte perdendum. Quod si tibi parari credis illam cœli confusionẽ, illam tempestatum discordiam, si propter te ingestæ illisæq; nubes strepunt, si in tuum exitium tanta uis ignium excutitur, at tu solatij loco numera tanti esse mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Casus iste de met metum. Est inter cætera quoq; hoc commodum eius, quod expectationem tuam antecedit. Nemo unquam fulmen timuit, nisi qui effugit.

Libri secundi naturalium quæstionum finis.

IN LIBRVM SCVNDVM.
EX CAPITE NONO.

Esse quandam in rerum natura uehementiam magnosq; impetus. Sic Fortunatus: Hic 1
si mutas magniq; impetus, quod ille sibi fatetur inuentum in uetustis codicibus, non cohærere cum superioribus. Vehemẽtia nihil aliud est, quã magnus impetus. Exemplar Britannicũ sic habebat. Esse quædam in rerum natura uehementia magniq; impetus.

Et tamen me hercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per se metipsum fuerit intentum. 2
Ita superior editio. Britannicum exemplar ad hunc modum, tam me hercules quam nihil intendi ab alio poterit, nisi per semet aliquid fuerit intentum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

5 Ipse quidem transit per ipsum quod scindit,& media nō circūscindit,tamen & utrunq; cingit. In alijs erat,ipse quidem transit per ipsum quo scinditur, & media non circumscindit tamen,sed utrūq; cingit. Ita repperit Fortunatus. Britannicum exemplar habebat hunc in modū,per ipsum quod abscinditur,& media circumfundit tantū,& utrinq; cingit, sed permeat.

EX CAP. XIIII

4 Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex æthere decidētem ex his superioribus ardere ac sic accēdi, Sic prior editio. Fortunatus ita legit,Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem,ex his locis superioribus,ardere an sic accēdi? Britannicū habebat,trahere ignemex his locis superioribus,& ex eo ardore sic accendi. Fortunatus ita diuinat esse legendū, Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignē ex æthere decidētem, & locis his superioribus ardere, an hic accendi? Ea lectio satis cōgrueret,si pro inquam scriptū esset, utrū. Pro sed quod mox sequitur, Nā,quod plurimū interest. Tolerabilis erit lectio si ex uertatur in &,& ardere in ardore,& sic in hic,ad hunc modum. Vos inquam dicitis,quum causas stellarum transuolantium redditis,posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem,ex æthere decidentem,& locis superioribus,& ex eo ardore hic accendi. Quanquam hoc,ex locis superioribus, uidetur adiectum ab interprete quopiam. Itaq; non urget quæstionem,sed ostendit illorum responsionē non esse absolutam. Idq; mox explicat. Sed plurimum interest,&c.

EX CAP. XVIII

5 Per cursum & siccum aera. Sic prior editio, Britānicum exemplar habebat, per crassum & siccum aera. Fortunatus diuinat,per aera percussum & scissum. Forte legendum, per sudum & siccum aera.

EX CAP. XVIII.

6 Et ita discutiuntur,& si quem.&c. Fortunatus legit, & ita quum ducuntur,si quem habent spiritum multifariam emittunt. Et mox,qui nō uniuersus erumpit & crepat. Hic sensus plane repugnat ijs quæ mox sequuntur,Britannicum exemplar subuenit ita legens,qui nisi uniuersus erumpit nec crepat,Miror hic nihil offensum fuisse Fortunatum.

EX CAP. XXXII.

7 Cæterum & illa quæ pereunt. Britannicum exemplar habebat,& illa fiunt quæ pereunt. Perire dicit,non obseruata cuiquam. Quanquam subolet locum non carere mendo. Forte legēdum,seruata & illa,siue,certa sunt & illa quæ pereunt.

8 Quod si bene nec primum auspicium intellectum est,secundo nō interest. Ita prior editio. Aliud exemplar habebat,quod siue primo auspicio intellectum est,siue secundo,nihil interest. Neutra placet. Tertiam sequuti sumus.

EX CAPITE XXXV.

9 Aliter ius suum peragunt. Aliter usurpatum uidetur pro,alioqui,ut referatur ad ægræ mētis solatia. In quodam erat,Fata irreuocabiliter ius suum peragunt. At non probatur.

EX CAP. XLIX.

10 Artencata,aliàs Atterranea,rursus. Attercauta. Atteranea habebat exemplar Britānicum, uox ab atro dicta uidetur,peculiaris aruspicum.

EX CAP. LV.

11 Itidē tibi & fieri ignē in nube & extingui. E spiritu nascitur. Ita prior editio, Fortunatus offensus absurditate sermonis legit,qui è spiritu nascitur. Atqui dure coheret uerbum infinitum cum superioribus,fieri & extingui. Britānicum exemplar habebat, Vt dem tibi & fieri,&c. Vt tibi concedam ignem fieri & extingui in nube,non tamen aliunde fit buam è spiritu.

EX CAP. LIX.

12 Nam quod maximum solet esse solatium extrema passuris,quorum causa eadem sors est. sic prior editio. Tolerabilius quod alij legunt,quod eorum in causa eadem sors est. Mollius erit,omissa cōiunctione,quod. Eorum causa eadem sors est,id est,suppliciorum causa, eadem sors est,etiamsi nihil horum ad plenum satisfacit.

Lucij

NON præterit me Lucili uirorum optime, quàm magnarum rerum fundamenta ponam senex,qui mūdum circuire constituí, & causas secretaq; eius eruere atque alijs noscenda producere. Quando tam multa consequar? tam sparsa colligam? tam occulta perspiciam? Premit à tergo senectus,& obijcit annos inter uana studia consumptos, tanto magis urgeamus, & damna ætatis male exemptæ labor sarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes patrimonij recidantur,longe à domino iacētis causa soluatur,sibi totus animus uacet,& ad cō templationem sui saltem ipso impetu respiciat. Faciet ac sibi instabit, & quotidie breuitatem temporis metietur, Quicquid amissum est,id diligentí usu præsentis uitæ recolliget,fidelissimus est ad honesta ex pœnitentía transitus. Libet mihi exclamare illum poetæ inclyti uersum, Tollimus ingētes animos, & maxima paruo Tempore molimur Hoc dicerē,si puer iuuenisq; molirer. Nullum non tam magnis rebus tēpus angustum est. Nunc uero ad rem seriam,grauem, immensam,postmeridianis horis accessimus,faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exierunt, uelocitate pē sant moram. Festinemus, & opus,nescio an superabile,magnū certe,sine ætatis excusa tione tractemus. Crescit animus quoties cœpti magnitudinem ostendit,& cogitat quantum proposito,non quantum sibi superfit, Consumpsere se quidam,dum acta rē externorum componunt, quæq; passi inuicem ausiq; sunt populi. Quāto satius est sua mala extinguere, q; aliena posteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare,quàm Philippi aut Alexandri latrocinia,cæterorumq;,qui exitio gentiū clari, non minores fuere pestes mortaliū. quàm inundatio. qua planū omne perfusum est,quàm confiagratio,qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal superauerit alpes scribunt,quemadmodum cofirmatum Hispaniæ cladibus bellū Italiæ inopinatus intulerit,infractisq; rebus etiā post Carthaginem, pertinax reges pererauerit,contra Romanos ducem se promittens,etiam sine exercitu. Quemadmodū non desierit senex omnibus angulis bellum quærere,adeo sine patria esse pati poterat,sine hoste nō poterat. Quanto satius,quid faciendū sit q; quid factū sit quærere,ac docere eos,qui sua permisere fortunæ,nihil stabile ab illa datū esse,eius omnia fluere aura mobilius? nescit em quiescere,gaudet lætis tristitia substituere, & utraq; miscere. Itaq; in secūdis nemo cōfidat,in aduersis nemo deficiat,alternę sunt uices rerū. Quid exultas? Ista quibus ueheris in summū,nescis ubi te relictura sint, habebunt suū,non tuū,sinē. Quid iaces? ad imum delatus es,nunc est resurgendi locus. In melius aduersa,in deterius optata flectūtur. Ita concipienda est animo uarietas,nō priuatarū tantū domuum quas leuis casus impellit,sed etiam reipublicæ. Regna ex infimo coorta supra imperā tes cōstitere. Vetera imperia in ipso flore cecidere. Inueniri nō potest numerus, quàm multa ab alijs facta sint,nūc cum maxime,alia deus exaltat,alia submittit,nec molliter ponit,sed ex fastigio suo nullas habitutura reliquias iactat. Magna ista,quia parui sumus,credimus. Multis rebus nō ex natura sua, sed ex humilitate nostra magnitudo est. Quid præcipuū in rebus humanis est? Nō classibus maria complesse, nec rubri maris litore signa posuisse,nec deficiente terra ad iniurias aliorū errasse in oceano ignota quærētem? sed animo omne uidisse,& qua nulla est maior uictoria,uitia domuisse. Innumerabiles sunt, qui urbes, qui populos habuere in potestate, paucissimi qui se. Quid est præcipuū? Erigere animū supra minas & promissa fortunę. Nihil dignū puta rē,quod speres. Quid enim habet dignū quod concupiscas? quia à diuinorum contēplatione quoties ad humana recideris,non aliter caligabis,quàm quorū oculi in densam umbram ex claro sole rediere. Quid est præcipuum? posse læto animo aduersa tolerare,quicquid acciderit sic ferre,quasi tibi uolueris accidere. Debuisses enim uelle,si scisses omnia ex decreto dei fieri. Flere,queri,ingemere, desciscere est. Quid est præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduersus tātum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

fed & infeſtus, nec auidus periculi, nec fugax, proſperitatē nō expectans, ſed aduerſus utrūq; intrepidus & inconfuſus, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum? non admittere in animo mala conſilia, puras ad cœlum manus tollere, nullū petere bonū, quod ut ad te tranſeat, aliquis poſſit amittere, optare, quod ſine aduerſario optatur, bonam mētem. Cætera magno æſtimata mortalibus, etiam ſiquis
al. fortuita domū caſus abſtulerit, ſic intueri, quaſi exitura, quà uenerint. Quid eſt præcipuum? Attos ſupra fortunam ſpiritus hominis attollere, Meminiſſe, ut ſiue felix eris, ſcias hoc non futurum diu, ſiue infelix, ſcias hoc te non eſſe, niſi cum putes. Quid eſt præcipuū? In primis liberum animum habere. Hæc res efficit nō è iure Quiritium ut ſit liber, ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſuam. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, ſine commeatu. Sibi ſeruire, grauiſſima ſeruitus eſt, quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris, & ætatē, ac tibi ipſe dixeris, quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram uerſo, quid forum uiſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturam, primo diſcedemus à ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoq; opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitatata ſubtilitas, nō erit
CAP. I in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam noſtram furoremq; diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus. Quæramus ergo de aquis, & inueſtigemus, qua ratione fiant. Siue, ut ait Ouidius, Fons erat illimis nitidis argenteus undis. Siue, ut ait Vergilius, Vnde per ora nouem uaſto cum murmure mōtis, It mare præruptum & pelago premit arua ſonanti. Siue ut apud te Iunior chariſſime inuenio, Elyſius ſiculis de fontibus exilit amnis. Quomodo aquas ſubminiſtret, quomodo tot flumina ingentia per diem & noctem decurrant, quare alia hybernis aquis intumeſcant, alia in defectu cæterorum omnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turba, propriæ naturæ & ſingularis, illi diem ſuum dabimus, nunc uulgares aquas proſequemur, tam frigidas quàm calentes. In quibus quærendū erit, utrum calidæ naſcantur, an fiant. De cæteris quoque diſſeremus, quas inſignes, aut ſapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis uitia percurant. Quædum medentur ulceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac uiſcerum querelas leuant. Quæ
4 dam ſupprimunt ſanguinem, tam uarius ſingulis uſus, quàm guſtus eſt.

CA. II Aut ſtāt omnes aquæ, aut fluūt, aut colliguntur, aut uarias habent uenas. Aliæ ſunt dulces, aliæ uariæ, aſperæ quippe interueniunt, ſalſæq; amaræq;, aut medicatæ ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, aluminoſas. Indicat uim ſapor. Habēt præterea multa diſcrimina. Primum tactus, frigidæ calidæq; ſunt: deinde ponderis, omnes leues aut graues ſunt. Deinde coloris, puræ ſunt & turbidæ, ceruleæ, lucidæ. Deinde ſalubritatis, ſunt enim ſalubres & utiles, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues, quædam alunt, quædam ſine ulla bibentis ope tranſeunt,
CAP. III quædam hauſtæ fœcunditatem afferunt. Vt ſtet aqua aut fluat, loci poſitio efficit, in deuexo fluit, in plano cōtinetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur, tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus, ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil tamen prohibet eodem loco aquam colligi & naſci, quod in Fucino uidemus, in quem montis circumuecti fluuij deriuantur. Sed & magnæ latētesq; in ipſo undæ ſunt, itaq;
CA. IIII etiam cum hyberni defluxere torrentes, faciem ſuam ſeruant. Primum ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, unde tantum aquarum exeat. Miramur, quod acceſſionem fluminum maria nō ſentiāt. Aeque mirandum eſt, quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic impleuit, ut præbere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſic ſuppleat? Quamcunque
CA. V rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium. Quidam iudicant terram quicquid aquarum emiſerit, rurſus accipere, & hoc ob maria non creſcere, quia quod influxit non in ſuum uertunt, ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras, ſecreto reuertitur, colaturq; tranſitu mare, quod per multiplices anfractus

fractus terrarum uerberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tanta ſoli uarietate exuit, & in ſynceram aquam tranſit. Quidam exiſtimant, quicquid ex
CAP. VI imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumēti loco ponunt, quod pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideo ſiccas eſſe aiunt Aethiopiæ ſolitudines, paucoſq; inueniri in interiore Africa fontes, quia feruida cœli natura ſit, & penè ſemper æſtiua. Squalidæ itaquæ ſine arbore, ſine cultu arenæ iacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contra conſtat Germaniam Galliamq;, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humido utuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret. Aduerſus hæc multa dici poſſe ui-
CAP. VII des. Primum ego tibi, uinearum diligens foſſor, affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus uires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per flumina alueos in mare effertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida eſt, & abſumit quicquid in ſe fuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adijce, quod in ſiccisſimis locis, putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pedum ſpatia, inueniunt aquarum uberes uenas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret, ut ſcias illic non cœleſtem eſſe, nec collecticium humorem, ſed quod dici ſolet uiuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo illos ſurſum agi, aut ibi concipi,
CAP. VIII cum omnis aqua pluuialis decurrat. Quidam exiſtimant quemadmodum in exteriore parte terrarum uaſtæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terræ maria porrecta ſunt, infuſa uallibus, ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas ſtagnare, quàm apud nos oceanum, & ſinus eius, imò eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egeruntur, quos quid miraris ſi terra detractos non ſentiat, cum adiectos maria
CAP. IX non ſentiant? Quibuſdam hæc placet cauſa. Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus, & multum ſpiritus, qui neceſſario frigeſcit, umbra grauí preſſus. Deinde piger & immotus, in aquam cum deſijt conuertitur. Quemadmodū ſupra nos mutatio aēris umbram facit, ita infra terras riuum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & grauis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquādo uentis expanditur. Itaq; interualla magna imbribus ſunt. Sub terra uero quicquid eſt, quod illum in aquam conuertat, idem ſemper eſt, umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata denſitas, ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſas. Placet nobis terram eſſe mutabilē. Huc quoq; quicquid efflauit quia non aēre libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem conuertitur.
CAP. X Habes primas aquarū ſub terra naſcentium cauſas. Adijcias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aēr. Ex aēre aqua. Ignis ex aēre. Ex igne aēr. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquam, imò maxime in hanc. Vtraq; cognata res eſt, utraq; grauis, utraq; denſa, utraq; in extremum mundi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At magna flumina ſunt. Cum uideris, quanta ſunt, rurſus ex quanto prodeant aſpice. Rurſus mirabis, cum labantur aſſidue, quædam uero concitata rapiantur, quod præſto ſit illis ſemper aqua noua. Quid ſi mireris, quod cum uenti totum aēra impellāt, non deficiat ſpatio ſpiritus, ſed per dies noctesq; æqualiter fluit, nec ut flumina certo alueo fertur, ſed per uaſtum cœli ſpatium lato impetu uadit? Quid ſi ullam undam ſupereſſe mireris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit, omniū elementorum alterni recurſus ſunt. Quicquid alteri perit, in alterum tranſit. Et natura partes ſuas uelut in ponderibus conſtitutas examinat, ne portionū æquitate turbata mundus præponderet. Omnia in omnibus ſunt. Non tantum aēr in ignem tranſit, ſed nunquā

Universidad de Deusto
Biblioteca

sine igne est. Detrahe illi calorem, rigescet, stabit, durabitur. Transit aër in humorem, sed nihilominus non sine humore. Et aëra & aquam facit terra, sed nō magis unquam sine aqua est, quam sine aëre. Et ideo facilior inuicem transitus est, quia illis in quæ transeundū est, iam mixta est. Habet ergo terra humorem, hunc exprimit. Habet aëra, hunc umbra hiberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoq; mutabilis est in hu-

CAP. XI morem, natura sua utitur. Quid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, uel causæ quibus flumina oriuntur ac fontes, quare aliquando siccantur, aliquando quibus non fuere locis exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbant, & ruina interscindit cursum aquis, quæ recentes & nouos exitus quærūt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius qua-satione terræ aliunde aliò transferuntur. Apud nos euenire solet, ut amisso cannali suo flumina primum refundantur, deinde quia perdiderunt uiam, faciant hoc, quod acci-disse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarū tremorem noua uis fon-tium emersit. Sed & alios quoq; casus interuenire quidam opinantur, qui aliter euo-

al. decidant cent aquas, aut à cursu suo † deijciant, atque auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hemus, sed cum Gallorum gens à Cassandro obsessa in illum se contulisset, & syluas cecidisset, ingens aquarum copia apparuit, quas uidelicet in alimentū suum nemora ducebant, quibus excisis humor, qui desijt in arbusta consumi, superfusus est, Idem ait circa Magnesiam accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile ue-ri, quia ferè aquosissima sunt, quæcunq; umbrosissima. Quod non eueniret, si aquas arbusta siccarent, quibus alimentum ex proximo est, fluminum uero uis ex intimo manat, ultraq; excipitur quam radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desiderant, non tantum id quo uiuant, sed & id quo crescant. Idem ait, circa Arcadiam, quæ urbs in Creta insula est, fontes & lacus substitisse, quia desierit coli ter-ra diruta urbe, postea uero quam cultores receperit, aquas quoq; recepisse, Causam sic citatis hanc ponit, quod obduruerit constricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere. Quomodo ergo plurimos uidemus in locis desertissimis fontes? Plura deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœpe-rint quia colebantur? Non enim esse pluuialem hanc aquam, quæ uastissima flumina à fonte statim, magnis acta nauigijs defert, ex hoc intelligas licet, quod per hyemem æstatemq; par est à capite defectus. Pluuia potest facere torrentem, non potest autem æquali inter ripas suas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, sed excitant.

CAP. XII Paulo repetamus hoc altius si uidetur, & scies te non habere quod quæris, cum ad ueram omnium originem accesseris. Flumen nempe facit copia cuiuscunq; aquæ perennis. Ergo si quæris à me, quomodo aqua fiat, Interrogabo inuicem, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerum elementa sunt quatuor, non potest interrogari unde aqua sit, quarta enim pars est naturæ. Quid ergo miraris, si rerum naturę portio tam magna, potest aliquid ex se semper effundere? Quomodo ergo aër & ipsa quarta pars mundi uentos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. Si uentus est fluens aër, & flumen est fluens aqua. Satis & multum illi uirium dedi, cum dixi elementum est. Intelligis quod

CAP. XIII ab illo proficiscitur, non posse deficere. Aqua, ait Thales, ualentissimum elemen-tum est, hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed nos quoq; aut in eadem sententia eius aut in ultima sumus. Dicimus enim ignem esse qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc euanidum considere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quam humorem. In hoc futuri mundi speciem latere. Ita ignis exitus mundi est, humor primordium. Miraris amnes ex hoc posse exire semper, qui pro omnibus fuit, & ex quo sunt omnia? Hic humor † rerum primordium sic positus

al. in diductione rerū ad aquas redactus est, sic positus est, ut fluminibus edendis sufficere, ut riuis & fontibus posset. Quæ sequitur Thaletis inepta sententia est. Ait enim terrarū orbem aqua sustineri, & uehi more nauigij, mo-bilitateq; eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat hu-mor ad flumina fundenda, cum mundus in humore sit totus. Hanc ueterem & rudem sententiam explode. Nec est quod credas in hunc orbem aquam subire, & per rimas fa-

al. sentinam cere † semitam. Aegyptij quatuor elemēta fecere, deinde ex singulis bina, marem

CAP. XIIII & fœminā. Aërem marem iudicant, qua uentus est. Fœminā, qua nebulosus & iners. Aquam

Aquam uirilem uocant mare, muliebrem omnem aliam. Ignem uocant masculū, quæ ardet flamma, & fœminā qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem uocant, saxa cautesq;, fœminæ nomen assignant huic tractabili ad culturā. Et mare unum CAP. XV est, ab initio scilicet ita constitutū, habet suas uenas, quibus impletur atq; æstuat. Quo modo maris, sic & huius aquæ mitioris, uasta in occulto uia est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est uirium eius ratio. Tantum ex illa, quantū superfluum sit emittitur. Quædam ex istis sunt quibus assentire possumus, sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram, & quidem ad nostrorum corporum exemplar, in quibus & uenæ sunt & arteriæ, illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In terra quoq; sunt alia iti-nera, per quæ aqua, & alia per quæ spiritus currit, adeoq; illam ad similitudinem hu-manorū corporum natura formauit, ut maiores quoq; nostri aquarum appellauerint uenas. Sed quemadmodū in nobis, non tantum sanguis est, sed multa genera humo-rum, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo † pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus al. pigrioris medullæ, musculi, saliuæq; & lachrymæ, & quiddam additum articulis, per quod ci-tius flectantur ea lubrico, sic in terra quoq; sunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc est † omnis metallorum humus, ex quibus aurum argen-for. omne me tumq; petit auaritia; quædam quæ in lapidem ex liquore uertuntur. In quibusdā uero tallorū genus locis terra humorq; liquescit, sicut bitumen, & cętera huic similia. Hæc est causa aqua-rum, secundum legem naturæ uoluntatemq; nascentium. Cæterum ut in nostris cor-poribus, ita in illa sæpe humores uitia concipiunt, aut ictus aut quassatio aliqua, aut lo-ci senium, aut frigus, aut æstus corrupere naturam, & sulphuratio contraxit humorem qui modo diuturnus est, modo breuis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis cum per-cussa uena est, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec uenæ scissura subsedit, atq; intercluſit, uel aliqua alia causa retro dedit sanguinem, ita in terra solutis ac pate-factis uenis, riuus aut flumen effunditur. Interest quantum aperta sit uena, quomodo consumpta aqua sit, modo exiccatur aliquo impedimento, modo coit uelut in cicatri-cem, premitq; quam fecerat uiam, modo illa uis terræ, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem conuertere, aliquando autem exhausta replentur, modo per se uiribus recollectis, modo aliunde translatis. Sæpe enim inania apposita plenis humorem in se attrahunt. Ipse transire facilis in aliud. Sæpe ipsa terra in tabem 6 resoluitur & humescit. Idem euenit sub terra quod in nubibus, si spissetur grauioremq; quàm ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & dispersus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquileges uocant, quia guttæ quædam uel pressura loci eliduntur, uel æstu euocātur. Hic tenuis unda uix fonti sufficit, & ex magnis causis magnisq; conceptibus excedunt amnes, nonnunquam leuiter si aqua pondere suo se tantum detulit, nonnunquam uehemen-ter & cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit. Sed quare quidam fontes CAP. XVI senis horis pleni, senisq; sicci sunt? Superuacuū est nominare singula flumina, quæ cer-tis mensibus magna, certisq; angusta sunt, & occasionē singulis quærere, cum possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodū quartana ad horam uenit, quem-admodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat, quemadmodū præsto est ad mensem suum partus, sic aquæ inter-ualla habent, quibus se retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla, quia minora sunt, ideo notabilia, quædam maiora nec minus certa. Et quid hoc mirum est, cum uideas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere? Hyems nunq; aber-rauit. Aestas suo tēpore incaluit. Autumni uerisq;, ut solet, facta mutatio est. Tam sol-stitium quàm equinoctiū suos dies retulit. Sunt & sub terra minus nota nobis iura na-turæ, sed non minus certa. Crede infra, quicquid uides supra. Sunt & illic specus uasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitū hiatus, qui sæpe illapsas urbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condi-dere. Hæc spiritu plena sunt. Nihil enim usquā inane est, & stagna obsessa tenebris & locis amplis. Animalia quoq; illis innascuntur, sed tarda & informia, ut in aëre cæco pinguiq; cōcepta, & in aquis torpentibus facta, pleraq; ex his cæca ut talpæ & subter-

ranei

Universidad de Deusto
Biblioteca

ranei uermes, quibus deest lumen quia superuacuũ est. Inde ut Theophrastus affirmat,
CAP. XVII pisces quibusdam locis eruuntur. Multa hoc in loco tibi in mentem uenere, quæ
urbane in re incredibili fabulosaq; dicas, Non cum retibus aliquem, aut cum hamis,
sed cum dolabra ire piscatum. Expecta ut aliquis in mari uersetur. Quid est autẽ, quare
pisces in terram non transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc mi-
raris accidere. Quanto incredibiliora sunt opera luxuriæ, quoties naturã aut mentitur
aut uincit. In cubili natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in
mensam. Parum uidetur recens mullus, nisi qui in conuiuæ manu moritur. Vitreis ol-
lis incluſi offeruntur, & obseruatur morientiũ color, quem in multas mutationes mors
luctante spiritu uertit, alios necant in garo, & condiunt uiuos. Hi sunt qui fabulas pu-
tant piscem uiuere posse sub terra, & effodi non capi. Quàm incredibile illis uideretur,
si audirent natare in garo piscem, nec cœnæ causa occisum esse super cœnam, cum mul-
CAP. XVIII tum in delitijs fuit, & oculos antequam gulam pauit. Permitte mihi quæstione se-
posita castigare luxuriam. Nihil est, inquis, mullo expirante formosius. Ipsa collucta
tione animam afficienti rubor primum, deinde pallor suffunditur, quam æque uaria-
7 tur, & in cæteras facies inter uitam & mortem coloris est uagatio longa, somniculosæ
inertisq; luxuriæ. Quàm sero experrecta circumscribi se & fraudari tanto bono sensit.
Hoc adhuc tanto spectaculo & tam pulchro piscatores fruebantur, qui coctum piscem
& exanimem in ipso ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis esse fasti-
dium, ut nollent attingere, nisi eodem die captum piscem, qui, ut aiunt, saperet ipsum
mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus
dabatur uia. Quò peruenere delitiæ? Is pro putrido iam piscis affertur, qui non hodie
eductus, hodie occisus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam,
huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc fastum peruenere uentres delicatorũ,
ut gustare non possint piscem, nisi quem in ipso conuiuio natantem, palpitantemq; ui-
derint. Quanto ad solertiam luxuriæ plures eunt, tanto subtilius quotidie & elegan-
tius aliquid excogitat furor, usitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil esse melius sa-
xatili mullo. At nunc audimus, Nihil est moriente formosius. Da mihi in manus uas
uitreum in quo exultet, in quo trepidet, ubi multum diuq; laudatus ex illo perlucido
uiuario extrahitur, tũc ut quisq; peritior est monstrat. Vide quomodo exarserit rubor,
omni acrior minio. Vide quas per latera uenas agat. Ecce sanguineũ putes uentrem,
quàm lucidum quiddam ceruleumq; sub ipso tempore effulsit. Iam porrigitur & pal-
let, & in unum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico assidet, nemo ui-
dere mortem patris sui sustinet, quam optauit. Quotusquisque funus domesticum ad
rogum prosequitur, fratrum, propinquorũq; extrema hora deseritur, ad mortem mul-
li concurritur. Nihil enim est illo formosius. Non tempero mihi, quin utar interdum
temerarijs uerbis, & proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam, dentibus,
CAP. XIX & uentre, & ore contenti, oculis quoq; gulosi sunt. Sed ut ad propositum reuer-
tar, accipe argumentum magnam uim aquarum in subterraneis occuli fertilem fœdo
situ piscium. Si quando erupit, affert secum immensam animalium turbam, horridam
aspici, & turpem ac noxiam gustu. Certe cum in Caria circa Myndum urbem talis ex-
iliisset unda, periere quicunque illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem cœla
nouus amnis ostendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, ut ex longo otio,
corpora, cæterum inexercitata, & in tenebris saginata, & lucis expertia ex qua salu-
britas ducitur. Nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quod
anguillæ quoque latebrosis locis nascuntur, grauis & ipse cibus ob ignauiam, utique
si altitudo luti penitus abscondit. Habet ergo non tantum uenas aquarum terra, ex
quibus corriuatis flumina effici possunt, sed & amnes magnitudinis uastæ, quorum
alijs semper in occulto cursus est, donec aliquo sinu deuorentur, Alij sub aliquo lacu
emergũt. Iam quis ignorat esse quædam stagna sine fundo? Quorsum hæc pertinent?
Vt appareat hanc magis amnibus æternam esse materiam, cuius non tanguntur ex-
CAP. XX trema, sicut fluminum & fontium. At quare aquis sapor uarius? propter qua-
tuor causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda ex eadem similitudine eius

eius nascitur. Terria ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex uitio, quod
sæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ causæ saporem dant aquis uarium. Hæ
medicaminum potentiam. Hæ grauem spiritum, odoremq; pestiferum. Hæ leuitatem
grauitatemq;, aut calorem, aut nimium rigorem. Interest utrum per loca sulphure an
uitro an bitumine plena transeant. Hac ratione corruptæ, cum uitæ periculo bibũtur.
Hinc illud de quo Ouidius ait, Flumen habent Cicones quod potum saxea reddit
Viscera, quod tactis inducit marmora rebus. Medicatum est, & eius naturæ habet
limum, ut corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, si
aquam attigit saxum est, sic econtrario, hæc aqua si solidum tetigit, hæret & affigitur.
Inde est, quod res abiectæ in eundem lacum lapideæ subinde extrahũtur. Quod in Ita-
lia in quibusdam locis euenit, siue uirgam siue frondem demerseris, lapidem post pau-
cos dies extrahis. Circũfunditur enim corpori limus, alliniturq; paulatim. Hoc minus
uidebitur tibi mirum, si notaueris albulam, & ferè sulphuratam aquam circa canales
suos, † ripasq; durari. Aliquã harum habent causam illi lacus, quos quisquis faucibus ad cymbasq;
hausit, ut idem poëta ait, Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem. Similem
habet uim mero, sed uehemẽtiorem. Nam quemadmodum ebrietas donec exiccetur,
dementia est, & nimia grauitate defertur in somnum: sic aquæ huius sulphurea uis ha-
bet quoddam acrius ex aëre noxio uirus, quod mentem aut furore mouet, aut sopore
opprimit. Hoc habet mali & amnis, Quem quicunq; parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm si mera uina bibisset. In quosdam specus qui despexere CAP. XXI
moriuntur, tam uelox malum est, ut transuolantes aues deijciat: talis est aër, talis locus
ex quo letalis aqua distillat. Quod si remissior fuerit aëris & loci pestis, ipsa quoq; tem-
peratior noxa, nihil amplius quàm tentat neruos, uelut ebrietate torpẽtes. Nec miror,
si locus atq; aër aquas inficit, similesq; regionibus reddit, per quas & ex qbus ueniunt.
Pabuli sapor apparet in lacte, & uini uis exiit etiã in aceto: nulla res est, quæ non eius CAP. XXII
à quo nascitur notas reddat. Aliud est etiam aquarum genus, quod nobis placet
cœpisse cum mundo. Siue ille æternus sit, hoc quoq; fuit semper, siue initium aliquod
est illi, hoc quoq; cum mundo dispositum est. Quid sit hoc, quæris? Oceanus & quod-
cunq; ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoq;, quorum inenar-
rabilis natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Histrum, ut Nilum uastosq;
amnes, magisq; insignes quàm ut dici possit, eandem illis originem quàm cæteris esse.
Hæc est ergo aquarũ diuisio, ut quibusdam uidetur. Post illam cœlestes quas ex CAP. XXIII
superioribus nubila eiciunt. Ex terrenis aliæ sunt, ut ita dicam, supernatantes, quæ in
summa humo repunt, aliæ abditæ, quarũ reddita est ratio. Quare quædam aquæ CA. XXIIII
caleant, quædam etiam ferueant intantum, ut non possint esse uisui, nisi aut in aperto
euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures causæ redduntur. Empedocles existi-
mat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquã calescere, si subiecti sunt solo,
per quod aquis transcursus est. Facere solemus dracones & miliaria & complures for-
nas, in quibus ære tenui fistulas struimus, per decliue circumdatas, ut sæpe eundem
ignem ambiens aqua per tantum fluat spatij, quantum efficiendo calori sat est. Frigida
itaq; intrat, effluit calida. Idem sub terra Empedocles existimat fieri, quem non falli cre
debant. Quibus balnearia sine igne calefiunt, spiritus in illa feruens loco æstuanti in-
funditur. Hic per riuos lapsus non aliter quàm igne subito, parietes & uasa balnei ca-
lefacit. Omnis denicq; frigida transitu muratur in calidam, nec trahit saporem euapo-
ratio, quia clausa perlabitur. Quidam existimant per loca sulphure plena exeuntes uel
introeuntes aquas, calorẽ beneficio materiæ per quam fluũt, trahere, quod ipso odore
gustuq; testantur, Reddunt enim qualitatẽ eius, qua caluerunt materiæ. Quod ne acci-
dere mireris, uiuæ calci aquam infunde, feruebit. Quędam aquæ mortiferæ sunt, CAP. XXV
nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin in Arcadia styx appellata ab incolis,
aduenas fallit, quia non facie, non odore suspecta est, qualia sunt magnorũ artificum
uenena, quæ deprehendi nisi morte non possunt. Hæc autem, de qua paulo ante re-
tuli aqua, summa celeritate corrumpit, nec remedio locus est, quia protinus hausta du-
ratur, nec aliter quàm gypsum sub humore constringitur, & alligat uiscera. Est autem

noxia

Universidad de Deusto
Biblioteca

noxia aqua, in Theſſalia circa tempe, quam & feræ & pecus omne deuitat, per ferrum & æs tranſit, tanta uis illi ineſt etiam dura molliendi, nec arbuſta quidem ulla alit & herbas necat. Quibuſdam fluminibus uis ineſt mira. Alia enim ſunt quæ pota inficiũt greges ouium, intraq; † certum tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanã, quæ albæ uenerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt, uterq; ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoq; ut ait Theophraſtus eſt flumen, ad quod qui facere albas oues uolunt, adducũt. Quod ut diutius potauere, non aliter quàm infectæ mutantur. At ſi illis lana opus fuerit nigra, uel pulla, paratus gratuitus infector eſt, & ad Penenion eundem gregem appellũt. Autores nouos habeo eſſe in Galatia flumen, quod idem in † omnibus efficiat. Eſſe in Cappadocia, quo poto equis, nec ulli præterea animali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, & ſi grauia ſint. Huius rei palàm cauſa eſt, quamcunq; uis rem expende & contra aquam ſtatue, dummodo utriuſq; par ſit modus, ſi aqua grauior eſt leuiorẽ rem, quàm ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet, quanto erit leuior, grauiora deſcendunt. At ſi aquæ, & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit, nec peſſum ibit, nec extabit, ſed æquabitur aquæ, & natabit quidem, ſed penè merſa ac nulla eminẽs parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, penè tota, efferantur, quædam ad medium † ſubmerſa ſint, ad æquilibrium aquæ, quædam deſcendant. Namq; cum utriuſq; pondus par eſt, neutraq; res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, non æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius quo uehi debet. Itaq; ubi aqua grauior eſt, hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non uincitur mergi. Sic euenit, ut in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. De ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant inſulæ in † India natant. Theophraſtus eſt autor. Ipſe ad Cutylias natantem Inſulam uidi. Alia in Vadimonis lacu uehitur, alia in lacu Stationenſi. Cutyliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua ſuſtinetur, & in hanc atq; illam partem non tantum uento impellitur, ſed & aura. Nec unquam illi per diem & noctem in uno loco ſtatio eſt, adeo mouetur leui flatu. Huic duplex cauſa eſt. Aquæ grauitas medicatæ, ob hoc ponderoſæ, & ipſius inſulæ materia uectibilis, quæ nõ eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Forteſſe enim leues truncos frondesq; in lacus ſparſas pinguis humor apprehendit, ac uinxit. Itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies aquoſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit utique circa medicatorum fontium riuos, quæ ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leue eſt, quòd ex uentoſo inaniq; concretum eſt. Quorundam cauſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo ut quarundam uiſcera longa ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxauerit. Quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parum tenax uulua eſt. Quid ad me attinet? Pono iſta inter temere uulgata. Creditum eſt quaſdam aquas ſcabiem afferre corporibus, quaſdam utiliginem & fœdam ex albo uarietatem, ſiue infuſa ſiue pota ſit, quod uitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coëunt? Contrà autem eſt, tenuiſſimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipſa tenuitate facillime gelat. Vnde autem fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet, κρύσταλλος enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cœleſtis minimum in ſe terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis, donec omni aëre excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt. Aeſtate quædam flumina augentur, ut Nilus, cuius aliàs ratio reddetur. Theophraſtus eſt autor, in Ponto quoq; quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo, quatuor autem eſſe iudicant cauſas. Aut quia tunc maxime in humorẽ mutabilis terra eſt, aut quia maiores in remoto imbres ſunt, quorũ aqua per ſecretos cuniculos reddita tacite ſuffunditur. Tertia, ſi grauioribus uentis oſtium cæditur, & reuerberat fluctu, amnis reſtitit qui creſcere uidetur, quia

al. breue

al. ouibus

al. ſubmiſſa

Herm. Lydia

Inſula mobilis

CAP. XXVI

quia nõ effunditur. Quarta ratio eſt ſyderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis urgent, & exhauriunt flumina, cum longius receſſerũt, minus conſumunt atq; trahũt, itaq; quod impẽdere ſolebant, id incremento accedit. Quædam flumina palam in alium ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paulatim & intercidunt, eadem ex interuallo reuertũtur, recipiũtq; & nomen & curſum. Cauſa manifeſta eſt, ſub terra uacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illò itaq; recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed cum primum aliquid ſolidi quod obſtaret occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum. Sic ubi terreno Lycus eſt epotus hiatu, Exiſtit procul hinc, alioq; renaſcitur ore. Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus, Redditur argolicis ingens Eraſinus in undis. Idem & in oriente Tigris facit, abſorbetur & deſeratus diu tandem lõge remoto loco purgamẽta eiectat, ut Arethuſa in Sicilia, quin ta quaq; ætate per olympia. Inde opinio eſt Alphæon ex Achaia eo uſq; penetrare, & agere ſub mare curſum, nec antequã in Syracuſano litore emergere: ideo quibus diebus olympia ſunt, uictimarum ſtercus ſecundo traditũ flumini illic redundare. Et hoc etiam à te traditum eſt, ut in prima parte Lucili chariſſime, & à Virgilio qui alloquitur Arethuſam. Sic tibi cum fluctus ſubter labere ſicanos, Doris amara ſuam nõ intermiſceat undam. Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnũ interuallũ temporis fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusq; eſt: hoc quibuſdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutũ aut folia, ſed teſtas quoq; & quicquid putre iacuit, expellãt: ubiq; autem facit mare, cui hęc natura eſt, ut omne immundum ite rcoroſumq; litoribus impingat. Quædam uero partes maris id certis temporibus faciunt, ut circa Meſſanam & Mylas limo quiddam ſimile, turbulẽtum in litus mare profert, feruetq; & exæſtuat, non ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulari ſolis boues fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorũdam, utiq; inibi tempus eius ualde quo purgatur obſeruatum, ſed incertum eſt. Itaq; proxima quidem inueniri & uicina non poteſt cauſa, cæterum publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumq; natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt non poſſunt uitia cõſiſtere, quæ ſua uis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quicquid inſedit, magis minúſue æſtuant. Mare uero cadauera ſtramentaq; & naufragorum † reliqua ſimilia ex intimo trahit, nec tantum tempeſtate fluctuq;, ſed tranquillum quoq; placidumq; purgatur. Sed monet me locus, ut quęram cum fatalis dies diluuij uenerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruatur. Vtrum oceani uiribus fiat, & externũ in nos pelagus exurgat, an creſcat ſine intermiſſione imbres, & eliſa æſtate hyems pertinax, immẽſam uim aquarum rupis nubibus † deruat. An flumina tellus largius fundat, aperiatq; fontes nouos: aut non ſit una tanto malo cauſa, ſed omnis ratio conſentiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia uno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt, Nihil difficile eſt naturæ, utiq; ubi in finem ſui properat. Ad originem rerum parce utitur uiribus, diſpenſatq; ſe incrementis fallentibus, ſubito ad ruinam toto impetu uenit. Quàm longo tempore opus eſt, ut conceptus ad puerperium perducatur infans. Quantis laboribus tener educatur, quàm diligenti nutrimento obnoxium nouiſſime corpus adoleſcit, at quàm nullo negotio ſoluitur. Vrbes conſtituit ætas hora diſſoluit. Momento fit cinis, diu ſylua. Magna tutela ſtant aut uigent omnia, cito ac repente diſſiliunt. Quicquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitum mortalium ſatis eſt. Ergo cum affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſimul fatà cauſas mouent, nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, ut quidam putant, inter quos Fabianus eſt, Primo immodici cadunt imbres, & ſine ullis ſolibus triſte nubilo cœlum eſt, Nebulaq; continua, & ex humido ſpiſſaq; caligine, nunquam exiccantibus uenis, Inde uitium ſatis eſt, ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ ſeruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit, mox iniuriam & ualidiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbũt. & uitis atq; omne uirgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumq; eſt: iam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, qua ilex & quercus

f. reliquijs

al. deijciat

Universidad de Deusto
Biblioteca

quercus excutitur,& quæcũq; in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta,& in imum usq; receptis aquis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnat,frustra titubantium fultura tentatur. Omne enim † fundamentũ in lubrico figitur,et lutosa humo nihil stabile est Postq; magis magisq; nimbi ingruunt,& congestæ seculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altissimis montibus rapit syluas male hærentes,& saxa reuolutis remissa cõpagibus rotat. Abluit uillas,& intermixtos ouium greges deuehit,uulsisq; minoribus tectis quæ in trãsitu abduxit,tandẽ in maiora uiolẽtus oberrat. Vrbes & implicitos trahit mœnibus suis populos,ruinam an naufragium querantur incertos,adeo simul,& quod opprimeret,& quod mergeret,uenit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouissime ruina magna gentium clarus onustusq; diffunditur. Flumina uero suapte natura uasta & tempestatibus rapta alueos relinquũt. Quid tu esse Rhodanũ,quid putas Rhenum atq; Danubium, quibus torrens etiam in cannali suo cursus est, cũ superfusi nouas sibi fecere ripas,ac scissa humo simul excessere alueos? Quanta cum præcipitatione uoluuntur,ubi per campestria fluens Rhenus,ne spatio quidẽ languidus, sed latissime uelut per angustum aquas implet? Cumq; Danubius nõ iam radices,nec media montium stringit,sed iuga ipsa solicitat, ferens secum madefacta montium latera, rupesq; deiectas,& magnarum promontoria regionum, quę fundamentis laborantibus à continente recesserunt. Deinde non inueniens exitum, omnia enim sibiipse præcluserat, in orbem redit,ingentem terrarũ ambitũ atq; urbiũ uno uortice inuoluit. Interim permanent imbres,fit cœlũ grauius,ac sic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum,nox est,& quidem horrida & terribilis intercursu luminis diri: crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare,tunc primũ auctum fluminum accessu, & sibi angustum: iam promouet litus,non continetur suis finibus, sed prohibent exire torrentes,aguntq; fluctus retro: pars tamen maior,ut maligno ostio retenta, restagnat,& agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia quæ prospici possunt, aquis obsidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immensa ubiq; altitudo est tantũ in summis montium iugis uada sunt. In ea excelsissima cum liberis cõiugibusq; fugere,actis ante se gregibus: diremptum inter miseros cõmercium ac transitus,quoniam quicquid sub missius erat,id unda compleuit. Aeditissimis quibusq; adhærebãt reliquię generis humani,quibus in extrema perductis,hoc unum solatio fuit,quod transierat in stuporem metus,nõ uacabat timere mirantibus, ne dolor quidem habebat locum. Quippe uim suam perdit in eo,qui ultra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminẽt montes,& sparsas Cycladas augẽt, ut ait ille poẽtarum ingeniosissimus egregie, sicut illud pro magnitudine rei dixit. Omnia pontus erat,deerant quoq; litora ponto. Nisi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxisset. Nat lupus inter oues,fuluos uehit unda leones. Nõ est res satis sobria, lasciuire deuorato orbe terrarũ. Dixit ingentia & tantæ confusionis imaginem cepit cum dixit, Exspatiata ruit per apertos flumina cãpos, Pressæq; labant sub gurgite turres. Magnifice hoc,si non curauit,quid oues & lupi faciant. Natari aũt in diluuio & in illa rapina potest? aut nõ eodem impetu pecus,quo raptum erat,mersum est omne? Cõcepisti imaginem quantam debebas, Obrutis omnibus terris cœlo ipso in terram ruente perfer. Scies quid deceat,si cogitas orbem terrarum natare. Nunc ad propositum reuertamur.

CA. XXVIII Sunt qui existimant immodicis imbribus uexari terras posse,non obrui, Magno inpetu magna ferienda sunt. Faciet pluuia segetes malas,fructum grando decutiet,intumescent riuis flumina, sed residunt. Quibusdam placet moueri mare,& illinc causam tantę cladis accersi. Non potest torrentium,aut imbrium,aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium: ubi instat illa pernicies,mutariq; genus humanum placuit,fluere assiduos imbres,& non esse modum pluuiis concesserim,suppressis aquilonibus, & flatu sicciore austris,nubes & imbres & amnes abundare. Sed adhuc in damna profectũ est. Sicut nũtur segetes & deplorata colonis Vota iacent,longiq; perit labor irritus anni. Nõ lædi debent terræ, sed abscondi. Denicq; cum per ista prolusum est,crescũt maria, sed sua per solitum,& fluctum ultra extremum tempestatis maximæ uestigium mittũt, Deinde a

de à tergo uentis surgẽtibus ingens equor inuoluũt,quod lõge à conspectu † uentis,litoribus frangitur. Deinde ubi litus his prolatum est,& pelagus in alieno constitit, uelut admoto malo cominus,procurrit æstus ex imo recessu maris. Nam ut aëris ut æthris,sic huius elementi larga materia est,multoq; in abdito plenior. Hęc fatis mota non æstu(nam æstus fati ministeriũ est)attollit uasto sinu fretum, agitq; ante se. Deinde in mirã altitudinem erigitur,& illis tutis hominũ receptaculis supereſt. Nec id aquis † ari dum est,quoniã æquo terris fastigio ascenderet. Si quis excelsa perlibret, maria paria sunt. Nam par undiq; sibi ipsa tellus est. Caua eius & plana eius undiq; inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis æquatus est, in parte autem eius & maria sunt,quæ in unius æqualitatem pilæ coẽunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt, fallunt, sic non intelligimus curuaturas maris. & uidetur planum quicquid apparet,at illud æquale terris est. Ideoq; ut effluat,non magna mole se tollet, dum satis est illi,ut supra paria ueniat,leuiter exurgere,nec à litore ubi inferius est, sed à medio,ubi ille cumulus est. Defluit ergo ut solet æstus æquinoctialis, sub ipsum lunæ solisq; coitum,omnibus alijs maior undare. Sed hic qui ad occupandas terras emittitur,solitis maximisq; uiolentior,plus aquarum trahit,nec antequam supra cacumina eorum,quos perfusurus est,montium creuit,deuoluitur. Per centena milia quibusdã locis æstus excurrit innoxius,& ordinem seruat. Ad mensuram enim crescit,iterumq; decrescit. At ipso tempore solutus legibus sine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadẽ qua conflagratio futura est.† Vtrum sit deo uisum ordiri meliora, uetera finiri? Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus & ex his interitus est. Ergo quandocunq; placuere res nouæ mundo,sic in nos semper mare emittitur desuper,ut feruor ignisq;, cum aliud genus exitij placuit.

CA. XXIX Quidam existimant terram quoque concuti, & dirupto solo noua fluminum capita detegere, quæ amplius ut è pleno profundant. Berosus, qui Belum interpretatus est, ait, cursu ista syderum fieri,& adeo quidem affirmat,ut conflagrationi atq; diluuio tẽpus assignet: arsura enim terrena contendit,quando omnia sydera, quæ nunc diuersos agunt cursus in Cancrum conuenere, sic sub eodem posita uestigio,ut recta linea exire per orbes omnium possit: inundationem futuram,cum eadem syderum turba in Capricornum conuenerit. Illic solstitium, hic bruma conficitur. Magnæ potentiæ signa quæ in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego receperim causas(neq; enim ex uno est tanta pernicies) & illa quæ in conflatione nostris placent,huc quoq; transferenda puto,siue anima est mũdus,siue corpus, natura gubernante,ut arbores,ut sata, ab initio eius usq; ad exitum, quicquid facere, quicquid pati debeat,inclusum est, ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet,totius enim corporis & sequentis ætatis in paruo occultoq; liniamenta sunt. Sic origo mũdi,non minus solem & lunam & uices syderum & animalium ortus,quàm quibus mutarentur terrena,continuit. In his fuit inundatio,quæ non secus quàm hyems,quàm æstas,lege mundi uenit. Itaq; non pluuia istud fiet,sed pluuia quoq;, non incursu maris, maris quoq; incursu,non terræ motu,sed terræ quoq; motu. Omnia adiuuabunt naturam, ut naturæ constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa præstabit,quam diximus esse mutabilem,& solui in humorem, Ergo quandocũq; erit terminus rebus humanis,cum partes eius interire debuerint,aboleri iue funditus totæ, ut de integro totæ,rudes,innoxiæq; generentur,nec supersit in deteriora magister, plus humoris,quam semper fuit,fiet. Nunc enim elementa ad id quod debetur pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento stant inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat, Quicquid illi adiecerit,necesse est in alium locum exũdet. Vnde ergo terra habeat, minus ut ualidioribus infirma succumbat? Incipiet ergo putrescere,dehinc laxata ire in humorem,& assidua tabe defluere. Tunc exilient sub montibus flumina,ipsosq; impetu quatient, inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas redder,summi scaturient montes, quemadmodum in morbum transeunt sana, & ulceri uicina consentiunt, ut quæq; proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt,& deinde current, & hiante pluribus locis

al. firmamẽtũ

† uentis, super esse uidetur

al. arduum

† f. Alterutrum fit cum deo

Universidad de Deusto
Biblioteca

saxo, per fretum salient, & maria inter se componẽt. Nihil erunt Adriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla, Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, ueniet in medium. Quid ergo est? nihilomi-
nus tenebit alienos menses hyems, æstas prohibebitur, & quocunq; terras sydus exic-
cat, compresso ardore cessabit. Peribunt tot nomina, Caspium & Rubrum mare, Am-
bracij & Cretici sinus, Propontis & Pontus, Peribit omne discrimen. Confundẽt quic
quid in suas partes natura digessit. Non muri quemq; turrésue tuebuntur. Non prode
runt templa supplicibus, nec urbium summa, quippe fugientes unda præueniet, & ex
condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid supra cæte-
ros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumq; gentium regna pessundabit.

CAP. XXX Sunt omnia, ut dixi, faeilia naturæ, utiq; à primo facere constituit, ad quæ non subi-
to, sed ex denuntiato uenit. Iam autem à primo die mundi, cum in hunc habitum exin
formi unitatẽ discederet, quando mergerentur terrena, decretum est, & ne sit quãdoq;
uelut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria se exercent. Non uides ut fluctus
in litora tanquam exiturus incurrat? Non uides, ut æstus fines suos transeat, & in pos-
sessionem terrarũ mare inducat? Non uides, ut illi perpetua cum claustris suis pugna-
sit? Quis porro istinc, unde tantum tumultum uides, metus est è mari & magno impe-
tu erumpentibus fluuijs? Vbi non humorem natura dispositi, ut undiq; nos, cum uo-
luisset, aggredi posset. Mentior, nisi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos
auaritia, aut defodit, aut aliqua causa penetrare altris cogit, eruenti finis aliquãdo est.
Adijce nunc, quod immanes sunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum
fluminum per operta labentium. Vndiq; ergo erit causa diluuio, cum alię aquæ subin
fluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coercitę uincent, & amnes amnibus tungẽt,
paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu soluet.
Quemadmodum corpora nostra ad egestum uenter exhaurit, quemadmodum eunt
in sudorem uires: ita tellus liquefiet, & alijs cauſis quiescẽtibus, intra se, quò mergatur di
inueniet, sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur di
uelliturq; concordia, cum semel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mũdus, sta
tim undiq; ex aperto & abdito superne ab infimo aquarum fiet irruptio. Nihil est tam
uiolentum & incontinens sui, contumax, infestumq; renitẽtibus, quàm magna uis un
dæ, utetur libertate permissa, & iubente natura, quæ scindit circuitq;, complebit. Vt
ignis, diuersis locis ortus, cito miscet incendium, flammis coire properantibus, sic mo
mento redundantia maria se committent. Nec ea semper licentia undis erit, sed pera-
cto exitio generis humani, extinctisq; pariter feris in quarum homines ingenia trãsie-
rant, iterum aquas terra sorbebit, † terram pelagus stare, aut intra terminos suos furere
coget, & refectus è nostris sedibus in sua secreta pelletur oceanus, & antiquitus ordo
reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturq; terris homo inscius scę-
lerum, & melioribus auspicijs natus. Sed illis quoq; innocentia non durabit, nisi dum
noui sunt, cito nequitia subrepit, uirtus difficilis inuentu est, rectorem ducemq; deside
rat, etiam sine magistro uitia discuntur.

al. pelagusq; stare

EX LIBRI TERTII PRAEFATIONE

1 Prætermittat ergo senectus. &c. Britannicũ exemplar habebat, præmittat ergo senectus Non dubito quin Seneca scripserit, premat à tergo senectus &c. Nisi malis, premit & obijcit quod sane mollius est.

EX EADEM

2 In primis labris animam habere. Vt intellgas paratam ad mortem, quanquam altera scri-
ptura magis arridet. Ac mox, Hæc res efficit non euenire quærenti ut sit liber, sed euenire na-
turæ. Fortunatus tantum mutat, quærenti in Quiriti. Britãnicum exemplar probabilius ha-
bebat, non è iure Quiritium, sed è iure naturæ. Nam omnino dubito, an latine possis Quiritę
dicere, singulari numero, duntaxat apud rhetores.

EX CAP I.

3 Apud Terentum Iunior charissime. Pro Terentium legendum, te, quod indicauit Fortuna
tus

tus & huic suffragabatur codex Britannicus. Iunior Lucilij cognomen est.

Tam uarius illius usus q; gratus est. Melius quod habebat exemplar Britannicum, quã gu- 4
stus est. Ex gustu enim iudicantur aquæ ad quid sint usui.

EX CAP. XIII.

Hunc eundem languere considero. Sic prior editio. Britannicum exemplar pro eundem, 5
habebat euanidum, & recte ni fallor.

EX CAP. XV.

Sæpe terra si facilis est, in tabem ipsa resoluitur & humescit. Idem euenit sub terra, quod in 6
nubibus ut spissetur, grauiorq; q; ut manere in natura sua possit gignat humorẽ. Ita prior e-
ditio, quæ tolerabilis est. si legas, grauiorẽq;. Fortunatus legit. Ipse trãsire facilis in aliud. Ipsa
terra in tabem resoluitur, &c. Hæc lectio uidetur altera deprauatior. Suppositus lectionem
quam diuinauit Fortunatus, donec germana extiterit.

EX CAP. XVIII.

Quam sero expressero circumscribi se &c. Hoc loco torquetur Fortunatus, uariamq; diui- 7
nat lectionem. At uetus lectio mea sententia bene habet, si pro expressero, legas experrecta.

EX CAP. XX.

Circa canales suos cymbasq; durari. Sic prior editio. Alij legunt, riuos pro cymbas. Britan- 8
nicum habebat ripasq;.

Amnis eius. Sic prior editio. Lyncestius amnis bene reposuit Fortunatus. Sed stomachatur 9
sine causa, quod Mintius asscripserim, ex codice, nõ ex somnio meo, Neq; enim aliud tum age-
bam in transcursu.

EX CAP. XXVI.

Chodiorum fons. Rhodiorm reposuit Fortunatus, atq; id habebat exemplar Britannicũ. 10

EX CAP. XXVII.

Adesse recesserunt. Ita prior editio. Fortunatus diuinat, auulsa. Britannicum exemplar ha- 11
bebat à continente recesserunt.

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS QVAESTIONVM NATVRALIVM lib. 4. in quo de niue grandine & pluuia agitur.

Præfatio.

DELECTAT te quemadmodum scribis Lucili uirorum optime Scilia & officium procurationis otiosæ. Delectabit, si continere id intra fi-
nes suos uoluerís, nec efficere imperium, quod est procuratio. Factu-
rum te hoc non dubito. Scio quam sis ambitioni alienus, quam fami-
litaris otio & literís. Turbam rerum hominumq; desiderant, qui se
pati nesciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirum paucis istud
cõtingere, imperiosi nobis ipsi molesti sumus, si modo amore nostri, modo tedio labo-
ramus, infelicẽ animũ nũc superbia inflamus, nũc cupiditate distẽdimus, aliãs uolupta
te laxamus, aliàs solicitudine exurimus. Quod est miserrimũ, nunq; sumus singuli. Ne
esse est itaq; assidua utamur, in tã magnorũ uitiorũ cõtubernio, rixa. Fac ergo mi Lu
cili, quod facere cõsueuisti. A turba quantũ potes te separa, nec adulatoribus latus præ
beas, artifices sunt ad captandos superiores. Par illis, etiã si bene caueris, non eris. Sed
mihi crede proditioni, si capieris, ipse te trades. Habent hoc in se naturale blãditiæ, etiã
cum rejciunt placẽt, sæpe excusæ nouissime recipiũtur. Hoc enim ipsum imputãt, q̃d
repellũtur, & † subijci ne cõtumelia quidẽ possunt. Incredibile est, quod dicturus sum, al. subigi
sed tamen uerũ. Ea miseria quisq; patet, quam patitur. Forasse enim idem, qui patet pa
titur. Sic ergo formare, ut scias nõ posse te consequi, ut sis impenetrabilis, cũ omnia ca
ueris, per ornamenta fiet, Alius adulatione clãm uteẽ parce: alius ex aperto palàm ru-
sticitate simulata, quasi simplicitas illa non ars sit. Plancus artifex ante Villeum maxi-
mus, aiebat non esse occulte, nec ex dissimulato blandiendũ. Perit, inquit, procari, si la
tet. Plurimũ adulator cum deprehensus est, proficit, plus etiamnum si obiurgatus est, si
erubuit. Futuros multos in † psona tua Plancos cogita, & hoc nõ esse remediũ tãti ma- f. prouincia
li, nolle laudari. Crispus Passienus, quo ego nil noui subtilius in omnibus rebus, maxi
me in distinguendis & curãdis uitijs, sæpe dicebat, adulationi opus nõ claudere ostiũ,
sed aperire. Et quidem sic, quemadmodum opponi amicæ solet. Quæ si impulit grata

Universidad de Deusto
Biblioteca

est,gratior si effregit.Demetrium egregium uirũ memini dicere cuidã libertino potenti,facilem sibi esse ad diuitias uiam,quo die pœnituisset bonæ mẽtis.Nec inuidebo,inquit,uobis hanc artẽ,sed docebo eos quibus quęsito opus est,quemadmodũ nõ dubiã fortunam maris,nõ emendi uendendiq; litẽ subeant,non incertã fidem ruris, incertorem fori tentent,quẽadmodum nõ solum facili,sed etiã hilari uia pecuniã faciant,gaudentesq; dispolient.Te,inquit,lõgiorẽ Fido Anneo iurabo,et Apollonio pycta,quam uis staturã habeas Tetisi Threcæ incõpositi.Hominem quidẽ non esse ullum liberalio rem,nõ mentiar,cum possis uideri omnibus donasse, quicquid dereliquisti. Ita est minor,quo apertior est adulatio,quo improbior,quo magis frontem suã perfricuit,cecidit aliam,hoc citius expugnat.Eò enim iam dementiæ uenimus,quod qui parce adulatur, pro maligno sit. Solebam tibi dicere Gallionem fratrẽ meum,quem nemo non parum amat,etiam qui amare plus non potest,talia uitia non nosse,hoc eum odisse:ab omni illũ parte tentasti,ingeniũ suspicere cœpisti omnium maximũ & dignissimũ,qđ conscrari mallet,q; conteri.pedes abstulit, frugalitatem laudare cœpit, quare sic à nobis resiluit?uti nos nec laudare nec damnare uideatur. Prima statim uerba præscidit. Cœpisti mirari comitatem & cõpositam suauitatem,quæ illos quoq;,quos transit,abducit,gratuitum etiam in obuios meritum.Nemo enim mortalium uni tam dulcis est quàm hic omnibus,cum interim tãta naturalis boni uis est,uti artem simulationemq; non redoleat. Nemo non imputari sibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoq; loco blanditijs tuis restitit,ut exclamares inuenisse te inexpugnabilem uirum aduersus insidias,quas nemo non in sinum recipit.Eo quidem magis hanc eius prudentiã,& in euitando ineuitabili malo pertinaciam te suspicere cõfessus es,quia speraueras posse apertis auribus recipi,quãuis blãda diceres,quia uera dicebas.Sed eo magis intellexit obstandum.Semper enim fallis à uero petitur ueritas. Nolo tamen tibi displiceas,quasi male egeris,et quasi ille aliquid iocorũ aut doli suspicatus sit.Nõ deprehendit te,sed repulit.Ad hoc exẽplar cõponere.Cũ quis ad te adulator accesserit,dicito. Vis tu ista uerba,quę iam ab alio magistratu ad alium cũ lictoribus transeãt,ferre ad aliquem qui paria facturus,uult'quicquid dixeris audire.Ego nec decipere uolo, nec decipi pollum. Laudari me à uobis,nisi laudaretis etiam malos,uellẽ. Quid aũt necesse est in hoc descendere,ut te petere cominus possint:Longum inter uos interuallum sit. Cum cupieris bene laudari,quare hoc ulli debeas:Ipse te lauda,dic,liberalibus me studijs tradidi, quanq; paupertas alia suaderet,& ingenium abduceret, ubi præsens studij pretiũ est. Ad gratuita carmina deflexi me,et ad salutare philosophię studium contuli.Ostendi in omne pectus eandem cadere uirtutem,& eluctatus natalium angustias,nec sorte me, sed animo mensus,par maximis steti.Nõ mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, f.armati non in aliorum personam infeliciter † amatorum, Messala & Narcissus, diu publici Messalina hostes,antequam sui,propositum meum potuerunt euertere.Ceruicem pro fide appo sui.Nullum uerbum mihi,quod non salua bona conscientia procederet,excussum est. Pro amicis omnia timui,pro me nihil,nisi ne parum bonus amicus fuissem.Non mihi muliebres fluxere lachrymæ,non è manibus ullius supplex pepẽdi. Nihil indecorum nec bono,nec uiro feci.Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ,quod experiri uoluisset,quanti æstimarem fidem. Non debebat mihi paruo res tanta constare.Nec examinauit mæ quidem diu, neq; enim paria pendebãt utrum satius esset me perire pro fide, an fidem pro me Nõ præcipiti impetu in ultimũ, consilium,quo me eriperem furori potentium,misi. Videbam apud Caium tormenta, uidebam ignes.Sciebã olim sub illo in eum statum res humanas decidisse,ut intermissa sericordiæ opera haberetur occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui,ne uiderer pro fide tantum mori posse.Adijce nunc inuictum muneribus animum,& in tanto auaritiæ certamine,nunquã suppositam manum lucro.Adijce nunc uictus parsimoniam,sermonis modestiam.Aduersus minores humanitatem,aduersus maiores reuerentiam. Post hoc ipse te consule, uerá ne an falsa memoraueris.Si uera sunt,coram magno teste laudatus es:si falsa,sine teste derisus es.Possum & ipse tibi deri te,aut captare aut experiri. Vtrumlibet crede;& omnes timere à me incipe. Vergilianum

gilianum illud excute,Nusquam tuta fides.Aut Ouidianum. Quà terra patet fera regnat Erinnys, In facinus iurasse putes.Aut illud Menandri(Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit,detestatus consensum humani generis tendẽtis ad uitia)omnes ait,malos uiuere,& in scenam uelut rusticus pœta prosiluit. Non senem excepit,non puerum,non fœminam,non uirum,& adijcit,singulos peccare non paucos,sed iam scelus esse cõtextum.Fugiendum ergo,& in se redeundum est,immo etiam à se recedẽdum.Hoc tibi,& si diuidimur mari,præstare tentabo, ut dubium uię iniecta manu ad meliora perducam.Et ne solitudinem sentias,hinc tecum miscebo sermones.Erimus unà,qua parte optimi sumus,dabimus inuicem cõsilia,& ex uultu audientis pendentia.Longe te ab ista prouincia abducam,ne forte magnã historijs esse fidem credas,& placere tibi incipias,quoties cogitaueris,Hanc ego habeo sub meo iure prouinciã,quę maximarum urbium exercitus & sustinuit & fregit,cũ inter Carthaginem & Romã ingentis belli pretium iacuit:cum quatuor romanorum principũ,id est,totius imperij ures contractas in unum locum uidit,altamq; Pompeij fortunã erexit,Cęsaris fatigauit,Lepidi transtulit,omniumq; cepit:quę illi ingenti spectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus posset, q; uelox foret ad imum lapsus ex summo, quamq; diuersa uia magnã potẽtiam fortuna destrueret. Vno enim tempore uidit Põpeium Lepidumq;,ex maximo fastigio aliter ad extrema deiectos,cũ Pompeius alienum exercitum fugeret,Lepidus suũ. Itaq; ut totum mente abducam,quamuis multa habeat Sicilia in se,circaq; se mirabilia,omnes interim prouinciæ tuæ quæstiones præteribo,& in diuersum cogitationes tuas abstrahã. Quæram enim tecum id,quod libro superiore distuli,Quid ita Nilus æstiuis mensibus abundet.Cui Danubiũ similẽ habere naturã philosophi tradiderunt,quod & fontis ignoti,& æstate q; hyeme maior sit.Vtrunq; apparuit falsum.Nam & caput eius in Germania esse cõperimus,& æstate quidem incipit crescere,sed adhuc manente intra mensuram suã Nilo primis calori bus,cũ sol uehementior inter extrema ueris niues emollit,quas ante consumit, q; intumescere Nilus incipiat.Reliquo uero æstatis minuitur,& ad hibernam magnitudinem redit,atq; ex ea dimittitur. At Nilus ante ortum caniculæ augetur medijs æstibus,ultra æquinoctiũ.Hunc nobilissimũ amnem natura extulit ante humani generis oculos,& ita disposuit,ut eo tẽpore inundaret Aegyptũ,quo maxime usta feruoribus terra undã altius traheret,tantũ haustura,quãtum siccitati annuæ sufficere possit.Nam in ea parte,qua in Aethiopiã uergit,aut nulli imbres sunt,aut rari,& qui insuetã aquis cœlestibus terrã nõ adiuuent. Vnam,ut scis,Aegyptus in hoc spem suam habet. Proinde sterilis annus aut fertilis est,prout ille magnus influxit,aut parcior. Nemo aratorum aspicit cœlũ. Quare nõ cũ poëta in eo iocor,& illi Ouidiũ suũ impingo, qui ait,

Nec pluuias supplicat herba Ioui. Vnde crescere incipias si cõprehẽdi possit,cauę quoq; incrementi inuenirẽtur.Nunc uero magnas solitudines peruagatus,& in paludes diffusus,gentibus sparsus circa Philas primũ ex uago & errãte colligitur. Phile insula est aspera & undiq; prærupta,duobus in unũ coituris amnibus cingitur,qui Nilo mutãtur,& eius nomẽ ferunt. Vrbem totã cõplectitur.Hanc Nilus magnus magis quàm uiolẽtus,egressus Aethiopiã arenasq;,per quas iter ad commercia Indici maris est,prælabitur.Excipiunt autẽ cata ractę,nobilis insigni spectaculo locus.Ibi per arduas excisasq; pluribus locis rupes Nilus insurgit,& uires suas cõcitat. Frangitur enim occ:rrẽtibus saxis,& per angustias eluctatur,ubicũq; uincit,aut uincitur,fluctuat,& illic excitatis primũ aquis,quas sine tumultu leni alueo duxerat,uiolentus,& torrens malignos trãlitus prosilit,dissimilis sibi. Quippe ad id lutosus & turbidus fluit.At ubi in scopulos cautium intrauit,spumat,& illi non ex natura sua,sed ex iniuria loci color est.Tandem eluctatus obstantia in uastam altitudinem subito destitutus cadit, & cũ ingenti circumiacentium regionũ strepitu.Quem perferre gens ibi asperis collocata non potuit,obtusis assiduo fragore auribus,& ob hoc sedibus ad quietiora translatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula naui gia cõscendunt,quorum alter nauem regit,alter exhaurit.Deinde multum inter rapidam insaniam Nili,& reciprocos fluctus uolutati,tandem tenuissimos cãnales tenẽt,

Tibullus habet hoc carmẽ nõ Ouidij.

CAP. I

CAP. II

à Persio

Universidad de Deusto
Biblioteca

per quos anguſta ruptim effugiunt,& cũ toto flumine effuſi,nauigiũ rurens manu temperant,magnoq; ſpectãtiũ metu in caput miſſi,cum iã adploraueris,merſoſq; atq; obrutos tanta mole crediderís,longe ab eo,in quẽ cediderãt,loco nauigãt,tormẽti modo miſſi. Nec mergit cadens unda,ſed planis aquis tradit. Primũ incrementum Nili circa inſulam,quã modo retuli,Philas naſcitur. Exiguo ab hoc ſpatio petra diuiditur ἄκανθος græci uocant,nec illam ulli,niſi antiſtites calcãt,illa primum ſaxa auctũ fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli,Nili uenas uocãt incolę,ex quibus magna uis funditur,nõ tamen quanta operire poſſet Aegyptum. In hæc oraſtipem ſacerdotes & aurea dona præfecti,cum ſolenne uenit ſacrum, iaciunt. Hinc iã manifeſtus nouarum uirium Nilus,alto ac profundo alueo fertur,ne in latitudinẽ excedat obiectu mõtium preſſus. Circa Memphim demum liber,& per cãpaſtria uagus, in plura ſcinditur flumina,manuq; canalibus factis,ut ſit modus in deriuantiũ poteſtate, per totã diſcurrit Aegyptum. Init io diducitur, deinde cõtinuatis aquis in faciẽ laci ac turbidi maris ſtagnat, curſum illi uiolentiãq; eripit latitudo regionũ,in quas extenditur,dextra leuaq; totã amplexus Aegyptũ. Quantum creuit Nilus tantũ ſpei in annum eſt. Nec cõputatio fallit agricolã,adeo ad menſurã fluminis reſpondet,quã fertilẽ facit Nilus. Is arenoſo & litienti ſolo & aquã inducit & terrã:nã cũ turbulentus fluat omnẽ in ſiccis atq; hiãtibus locis fecẽ relinquit,et quicquid pingue ſecũ tulit,arenti bus locis illinit,iuuatq; agros duabus ex cauſis,& quod inundat,& quod oblimat. Ira quicquid nõ adijt,ſterile ac ſqualidũ iacet. Si creuit ſuper debitũ,nocuit. Mira itaq; natura fluminis,quod cũ cæteri amnes abluant terras,& euiſcerent,Nilus tanto cæteris maior,adeo nihil exedit,nec abradit,ut cõtra adijciat uires,minimumq; in eo ſit quod
al. inungit ſolum tẽperet. Illato enim limo,arenas ſaturat actiũgit. Debetq; illi Aegyptus nõ tantum fertilitatem terrarum,ſed ipſas. Illa facies pulchrrima eſt,cũ iã ſe in agros Nilus ingeſſit. Latẽt campi,opertæq; ſunt ualles,oppida inſularum modo extãt. Nullũ in mediterraneis,niſi per nauigia cõmercium eſt. Maiorq; eſt lætitia gẽtibus,quo minus terrarum ſuarũ uident. Sic quoq; cũ ſe ripis cõtinet Nilus,per ſeptena oſtia in mare emittitur. quodcũq; elegeris ex his mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos inalia ud atq; aliud littus porrigit. Cæterũ beluas,marinis uel magnirudine uel noxa pares educat. Et ex eo quãtus ſit,æſtimari poteſt,quod ingẽtia animalia & pabulo ſufficiẽti, & ad uagandum loco,cõtinet. Babillus uirorum opiimus,perfectuſq; in omni literarum genere,rariſſimus autor eſt,cũ ipſe præfectus obtineret Aegyptũ,Heraclitio oſtio Nili,quod eſt maximũ,ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorũ à mari occurrentium,et crocodilorũ à flumine aduerſum agmẽ agentium,uel pro partibus prælium: Crocodilos ab animalibus placidis,morſuq; innoxijs uictos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt,etiã maiorũ animalium dẽtibus,at inferior mollis ac tenera:hãc delphi-
al. emiſſi ni ſpinis quas dorſo eminẽtes gerũt,ſubmerſi uulnerabãt,& in aduerſum temerſi diuidebãt. Reciſis hoc modo pluribus,cæteri,uelut acie uerſa refugerũt. Fugax animal audaci,audaciſſimũ timido. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant,ſed contẽptu et temeritate. Vltro eni inſequunt,fugiẽtesq; iniecto trahũt laqueo, pleriq; pereunt,quibus minus preſens animus ad perſequendũ fuit. Nilũ aliquãdo marinã aquã detuliſſe Theophraſtus eſt autor. Biennio cõtinuo,regnãte Cleopatra, non aſcendiſſe decimo regni anno & undecimo cõſtat. Significatã aiũt duobus rerũ potẽtibus defectionẽ. Antonij eni Cleopatræq; defecit imperiũ. Per nouẽ annos,nõ aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſeculis Callimachus eſt autor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſas,propter quas æſtate Nilus creſcat,accedã,& ab antiquiſſimis incipiã. Anaxagoras ait ex Aethiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilum uſq; decurrere. In eadẽ opiniõe omnis
al. credebant uetuſtas fuit. Hoc Aeſchylus, Sophocles, Euripides tradebãt. Sed falſum eſſe argumẽtis plurimis patet. Primo Aethiopiã ferẽutiſſimã eſſe indicat hominũ aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa uelut igni feruefcũt, nõ tantũ mediũ, ſed inclinato quoq; die, ardẽs puluis, nec humani ueſtigij patiẽs, argentũ repliãtur, ſignorũ coagmenta ſoluuntur, nullum materiæ ſuperadornatæ manet operimẽ-
al. ſuperadoratæ tum. Auſter quoq; qui ex illo tractu uenit, uentus calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus

malibus quę latent bruma, unquã reconditur Etiam per hyemem in ſummo et aperto ſerpens eſt. Alexandriæ quoq; quæ longe ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita, niues nõ cadunt, ſuperiora etiã pluuia carent. Quemadmodum ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatẽ niues recipit? Quas ſanè aliqui mõtes illic quoq; excipiant, nunq; tamen magis quàm alpes, q; Thraciæ iuga aut Caucaſus. Atqui horum montium flumina uere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hybernis minora ſunt. Quippe uernis temporibus imbres niuem diluũt, reliquias eius primus calor diſſipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo æſtate. Altiſſimæ ſunt & in illis ſeptentrionalibus iugis niues. Phaſis quoq; per id tempus eas oras tenens creſceret, ſi niues flumina poſſent cõtra æſtatem magna producere. Præterea ſi hæc cauſa attolleret Nilum, æſtate prima pleniſſimus flueret. Tunc enì maximæ & nigræ adhuc niues, ex molliſſimoq; tabes eſt. Nilus autem per mẽſes quatuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt. Si Thaleti credis, Etheſię deſcendenti Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra hoſtia mari ſuſtinent: ita reuerberatus in ſe recurrit, non creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacunq; mox potuit inconceſſus erumpit. Eudimenes Maſſilienſis teſtimonium dicit, Nauigaui, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quam diu Eteſiæ tempus obſeruant, tunc enim ejcitur mare inſtantibus uentis. Cum reſederint, & pelagus conquieſcit, minorq; diſcedenti inde uis Nilo eſt. Cæterum dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis beluæ. Quare ergo ſi Nilũ Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & poſt eos durat? Præterea non ſit maior quo illi fluere uehementius? Nec remittitur incitaturq;, prout illis impetus fuit, quod fieret, ſi illorum uiribus creſceret. Quid quod Eteſiæ litus Aegypti uerberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde uenturus, unde illi, ſi origo ab illis eſſet. Præterea ex mari purus & ceruleus efflueret, non ut nunc turbidus uenit. Adde quod teſtimonium eius teſtium turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cum ignota eſſent externa litora. Libebat illis fabulas mittere. Nunc uero tota exteri maris ora mercatorum nauibus ſtringitur, quorum nemo narrat nunc ceruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius, quod & natura credi uetat, quia dulciſſimũ quodq; & leuiſſimum ſol trahit. Præterea quare hyeme nõ creſcit, & tunc poteſt uentis concitari mare; aliquãdo quidem maioribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quod ſi è mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Aegyptũ. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait hyeme calorem ſub terris cõtineri, ideo et ſpecus calidos eſſe & tepidiorẽ puteis aquã, itaq; uenas interno calore ſiccari. Sed in alijs terris augentur imbribus flumina. Nilũ, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem, quo tempore frigẽt interiora terrarum, & redit rigor fontibus, quod ſi uerum eſſet, æſtate flumina creſcerent, omnesq; putei æſtate abundarent. Deinde non calorem hyeme ſub terris eſſe maiorem. Aqua & ſpecus & putei tepent, quia aëra rigentem extrinſecus, non recipiunt. Ita nõ calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eadem cauſa æſtate refrigẽt, quia illò remotus, ſeductuſq; aër calefactus non peruenit. Diogenes Appolloniates ait, Sol humorem ad ſe rapit, hunc exſiccata tellus, tum ex mari ducit, tum ex cæteris aquis. Fieri autem non poteſt, ut una ſicca ſit tellus, alia abundet. Sunt enim perforata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet, exaruiſſet. Ergo undas ſol trahit, ſed ex his quæ premunt, maxime hæc meridiana ſunt. Terra cum exaruit plus ad ſe humoris adducit, ut in lucernis oleum illò fluit, ubi exuritur. Sic aqua illò incumbit, quo uis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Vnde ergo trahit: ex illis ſcilicet partibus ſemper hybernis, ſeptentrionalibus, unde exũdat. Ob hoc pondus in inferum mare aſſidue fluit rapidus, nõ ut cætera maria alternatis ultro citro æſtibus, in unam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret, hiſq; itineribus quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur, iam aut ſiccata eſſẽt omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare cum pondus & amnes cunctì inuicem commeent, non omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina. Aegyptum ſol magis percoquit. Itaq; Nilus magis creſcit. Sed in cæteris terris aliqua fluminibus fit adiectio. Deinde quare ulla pars terræ ſine humore eſt, cũ omnis ad ſe ex alijs regionibus

Flantibus Eteſijs Nilus maior effluit

Universidad de Deusto
Biblioteca

gionibus trahit, eoq; magis quo calidior est. Deinde quare Nilus dulcis est, si illi è ma-
CAP. III ri unda est? Nec enim ulli flumini dulcior gustus. Grandinem hoc modo fieri, si tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacè rem fecero. Itaq; ex his me testibus numero secundæ notæ, qui uidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod historici faciunt, & ipse faciam. Illi cum multa mẽtiti sunt, ad arbitrium suũ, unam aliquam rem nolunt spondere, sed adijciunt, penes autores fides erit. Ergo si mihi parum credis, Posidonius tibi autoritatem promittet, tam in illo quod præteritum, quàm in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa etiam in humorẽ uersa sic affirmabit tanquã interfuerit. Quare aũt rotunda sit grando, etiam sine magistro scire potes, cum adnotaueris stillicidium omne cõglomerari. Quod & in speculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaq; omni leuitate: nã & in herbarum uel arborum foliis, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundum iacẽt. Quid magis est saxo durum? quid mollius unda? Dura tamen molli saxa cauantur aqua: aut ut alius poëta ait, Stillicidij casus lapidem cauat, & hæc ipsa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoq; simile esse quod cauat. Locum enim sibi ad formam & habitũ sui exculpit. Præterea potest, etiam si nõ fuerit grando talis, cum defertur corrotundari, & toties per spatium aëris densi deuoluta æquabiliter atq; in orbem teri. Quod nix pati non potest, quia nõ est tam solida immo quia tam fusa est, & nõ per magnam altitudinem cadit, sed circa terras initiũ eius est. Ita nõ longius illi per aëra, sed ex proximo lapsus est. Quare nõ & ego idem mihi permittã, quod Anaxagoras, cum inter nullos magis q; inter philosophos esse debeat æqua libertas: Grando nihil aliud est q; suspensa glacies. Nix in pruina pendens cõgelatio. Illud enim iã dixímus, quod inter aquã & rorem interest, hoc inter pruinam & glaciẽ, necnõ inter
CA. IIII niuem & glaciem interesse. Poterã me peracta quæstione dimittere, sed bene emensum dabo, & quoniam cœpi tibi molestus esse, quicquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur aũt, quare hyeme ningat, nõ grandinet, & uere iam frigore infracto grando cadat. Nã, ut fallar tibi, uerum mihi quidem persuadetur, qui me usq; ad mẽdacia hæc leuiora, in quibus os præcidi, nõ oculi erui solent, credulum præsto. Hyeme aër riget, & ideo nõdum in aquã uertitur, sed in niuem, cui aër propior est. Cum uer cœpit maior inclinatio tẽporis sequitur, & calidiore cœlo maiora fiũt stillicidia. Ideo ut ait Vergilius noster. Cum ruit imbriferum uer, uehemẽtior immutatio est aëris undiq; patefacti & soluentis se, ipso tẽpore adiuuãte. Ob hoc nimbi graues magis uastiq; q; pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues, quales sæpe solent intervenire, cũ pluuia rara & minuta, niuẽ quoq; admixtã habet. Dicimus niualem diem, cũ altum frigus, & triste cœlum est. Præterea aquilone flante & suum cœlum habẽte, mi-
CAP. V nutæ pluuiæ sunt. Austro imber improbior est, & guttæ pleniores sunt. Remanostris positã nec dicere audeo, quia infirma uidetur, nec præterire. Quid enim mali est
al. obrußam aliquid & faciliori iudicio scribere. Immo si omnia argumẽta ad †lancem cœperimus exigere, silentiũ indicetur. Pauca enĩ admodũ sunt sine aduersario. Cætera etiã si uincunt litigãt. Aiunt quicquid circa Scythiã & Pontũ & septentrionalem plagã, glaciatum & astrictũ est, uere relaxari. Tunc flumina gelata discedere, tũc obtutos mõtes niues soluere. Credibile est ergo frigidos spiritus inde fieri, & uerno cœlo immisceri. Illud quoq; adijciunt, quod nec sum expertus, nec experiri cogito. Tu quoq;, censeo, si uolueris, uerũ exquirere, niuem ita caue experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quàm eorum qui tenerã & labefactam. Ergo si nõ mẽtiũtur, quicquid ex illis septentrionalibus locis iã disturbata niue & glacie frangẽte se fertur, id meridianæ partis tepentem iã humidũq; aëra alligat, & perstringit. Itaq;
CAP. VI cum pluuia futura erit, grando fit, iniuria frigoris. Non tempero mihi quo minus omnium nostrorũ ineptias proferam, quosdã peritos obseruandarũ nubiũ esse affirmãt, & prædicere cum grãdo uẽtura sit: & hoc intelligere usu ipso potuisse, cũ colorem nubium notassent, quẽ grando toties insequebat. Illud incredibile, Cleonę fuisse publice
præpositos χαλαζοφύλακας speculatores futuræ grandinis. Hi cũ signũ dedissent adesse
al. scortea iam grandinem, quid expectas ut homines ad penulas discurrerent, aut ad †scorea? Immo

Immo pro se quisq; album agnum immolabat, alius pullum. Protinus autẽ illæ nubes aliò declinabãt, cũ aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides. Accipe quod rideas magis. Si quis nec agnũ, nec pullum habebat, quod sine damno fieri poterat, manus sibi affe-
rebat. Et ne tu auidas aut crudeles existimes nubes, digitũ suum bene acuto graphio pungebat, & hoc sanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando se auertebat, q; ab illo in quo maioribus hostijs exorata erat. Rationem huius rei quidam quærunt. CAP. V
Alteri ut homines sapientissimos decet, negãt posse fieri, ut cũ grãdine aliquis paciscatur, & tempestates munusculis redimat, quãuis munera & deos uincant. Alteri suspicari ipsos aiũt, esse in hoc sanguine uim quandã potentẽ auertẽdæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tã exiguo sanguine potest esse uis tãta, ut in altũ penetret, & eam sentiãt nubes? Quãto expedito expeditius erat dicere mendaciũ & fabula est? At Cleo-
nę iudicia† reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidẽdæ tempestatis, quod *forte, animad*
negligẽtia eorũ uineæ uapulassent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim *uertebant*
tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebat, *Vineas ne ex*
& attrahi imbres cantibus, & repelli, quorum nihil posse fieri tã palàm est, ut huius rei *cantaßito*
causa nullius philosophi schola intranda sit. Vnam rẽ ad hoc conijciam, & fauere, CAP. VIII
ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aëris fieri, quæ prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex tribus causis. Vna, quod omnis terrarũ euaporatio, cum multum intra se feruidi aridiq; habeat, hoc est calidior, quo recentior. Altera quod radij solis à terra resiliunt, & in se currũt. Horũ duplicatio proxima quæq; à terris calefacit. Quæ ideo plus habẽt teporis, quia solem bis sentiũt. Tertia causa est, quod magis superiora perflãtur. At quæcunq; depressa sunt, minus uẽtis uerberantur. Accedit CAP. IX
his ratio Democriti. Omne corpus quo solidius est, hoc calorẽ citius cõcipit, & diutius seruat. Itaq; si in solem posueris æneum uas & uitreũ & argenteũ, æneo citius calor accedit, diutius hærebit. Adijcit deinde quare hoc existimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora & pressiora densioraq; sunt, necesse est minora foramina esse, & tenuiorem in singulis spiritũ. Sequitur, ut quemadmodum minora balnearia et minora miliaria citius calefiũt, sic hæc foramina occulta & oculos effugiẽtia, & celerius feruorem sentiant, & propter easdẽ angustias quicquid receperũt tardius reddant. Hæc CAP. X
longe præparata ad i 1 perducũt, de quo nũc quæritur. Omnis aër quo propior est terris hoc crassior. Quemadmodũ in aqua & in omni humore fex ima est, ita in aëre spissima quæq; desidunt. Iã aũt probatũ est, omnia quo crassioris solidiorisq; materiæ sunt, hoc fidelius custodire calorẽ receptũ, sed quo editior est aër, & quo longius à ter- CAP. XI
rarũ colluuie recessit, hoc sincerior puriorq; est. Itaq; solẽ nõ retinet, sed uelut per inane transmittit, ideo minus calefit. Cõtra autẽ quidã aiunt cacumina mõtium, hoc calidiora esse debere, quo propiora soli sunt. Qui mihi uidenť errare, quod Apenninũ & Alpes & alios notos ob eximiã altitudinem montes, in tãtum putãt crescere, ut illorũ magnitudo sentire solis uiciniã possit. Excelsa sunt ista quãdiu nobis cõparantur: at ubi ad uniuersum respexeris, manifesta est omniũ humilitas. Inter se uincunť, & uincunt. Cæterũ in tãtum nihil attollitur, ut collatiõe totius nulla sit uel maximis portio, quod nisi esset, nõ diceremus totum orbem terrarum pilam esse. Pilæ proprietas est cũ æqualitate quadam rotunditas, æqualitatem autem hanc accipe, quã uides in lusoria pila. Nõ multum illi cõmissurę & rimę ear ũ nocent, quo minus par sibi ab omni parte dicatur: quomodo in hac pila, nihil illa interualla officiunt ad speciẽ rotũdi, sic nec in uniuerso quidẽ orbe terrarũ, editi mõtes quorum altitudo totius mundi collatione cõsumitur. Qui dicit altiorem mõtem, quia solem propius excipiat, magis calere debere, idẽ dicere potest lõgiorem hominem citius q; pusillum debere calefieri, & citius caput eius q; pedes. At quisquis mundum mensura sua æstimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere ut cœlestia magis sentiat, uelut in propinquum illis accesserit. Montes isti quos suspicimus, & uertices æternã niue obsessi, nihilominus in imo sunt, sed propius quidem soli est mons, quàm cãpus aut uallis, sed sic, quo modo est pilus pilo crassior, arbor arbore & mons monte maior esse dicit. Isto enim modo, & arbores alię magis quàm alię dicẽtur uicinę cœlo,

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod falsum est, quia inter pusilla non potest esse magnum discrimen, nisi dum inter se cõparantur. Vbi ad collationem immensi corporis uentum est, nihil interest quanto alterum altero sit maius, quia etiam si magno discrimine, tamen minima uincun-
CAP. XII tur. Sed ut ad propositum reuertar, propter has quas retuli causas, plerisq; placuit, in ea parte aëri s niuem concipi, quæ uicina terris est, & ideo minus alligari, quia minore rigore coit. Nam uicinus aër plus habet frigoris, quàm ut in aquam & imbrem
C. XIII transeat, & minus quàm ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis. Quid istas, in quis, ineptias, quibus nec literatior sit quisquam, nec melior, tam operose persequeris? Quomodo fiant niues dicis, cum multo magis ad nos dici à te pertineat, quomodo emendæ non sint niues. Haha iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud & sine effectu iurgium est. Litigemus ramen, etiam si superior futura est, pugnantes ac reluctantes uincat. Quid porro? Hanc ipsam inspectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod uis, conferre? Cum quærimus, quo modo nix fiat, & dicimus illam pruinæ similem habere naturam, plus illi spiritus quàm aquæ inesse, non putas exprobrari illis, cum emere aquam turpe sit, si nec aquã quidem emunt? Nos uero quæramus potius quomodo fiant niues, quàm quomodo seruentur, quoniã non contenti uina diffundere ueterana, & per sapores ætatesq; disponere, inuenimus quomodo stiparemus uiuem, ut ea ætatem euinceret, & cõtra anni feruorẽ defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia consecuti sumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod spiritũ, quod solem emere non possumus, quod hic aër etiam delicatis diuitibusq; ex facili nec emptus uenit. O quàm nobis male est, quod quicquam à rerum natura in medio relictum est. Hoc quod illa fluere & patere omnibus uoluit, cuius haustum uitæ publicum fecit, hoc quod tam homini quàm feris auibusq;, & inertissimis animalibus, in usum large ac beate profundit, contra se ingeniosa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil potest illi placere, nisi charum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo uno non pollent antecedere pauperrimum. Illi, cui diuitiæ molestæ sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum sit, ut nulla nobis aqua satis frigida uideretur quæ flueret, dicam. Quamdiu sanus & salubris cibi capax stomachus est, impleturq;, non premitur, naturalibus fomentis contentus est. Vbi quotidianis cruciatibus non temporis æstus, sed suos sentit, ubi ebrietas continua ulceribus insedit, & præcordia bile in quam uertitur torret, aliquid necessario quæritur, quo æstus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remedijs incitat uitium. Itaque non æstate tantum, sed & media hyeme niuem hac causa bibunt. Quæ huius rei causa est, nisi intestinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum unquam quo interquiescerent datum est, sed prandia, cœnis usq; in lucem perductis, ingesta sunt, & distentos copia ferculorum ac uarietate, commessatio altius merſit? Dein de nunquam intermissa iniemperãtia, quicquid† ante decoxerat, efferauit, & in desiderium semper noui rigoris accendit. Itaq; quamuis cœnationem uelis ac specularibus
al. auide nuntiant, & igne multo dom ent hyemẽ, nihilominus stomachus ille solutus, & æstuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam sicut animo relictos stupentesq; frigida spargimus, ut ad sensum sui redeant, ita uiscera istorum uitijs torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa uehementiore percusseris. Inde est, inquam, quod nec niue cõtenti sunt, sed glaciem, uelut certior illi ex solido rigor sit, exquirũt, ac sæpe repetitis aquis diluunt, quæ non è summo tollitur, sed ut uim maiorem habeat, & pertinacius frigus ex abdito effoditur. Itaq; ne unum quidem eius est pretium, sed habet institores aquæ, & annonam proh pudor uariam. Vnguentarios Lacedemonij urbe expulere, & propere cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. Quid illi fecissent, si uidissent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta deportandæ aquæ deseruientia, cuius colorem saporemq; paleis, quibus custodiunt, inquinant? At dij boni, quàm facile est extinguere sitim sanam. Sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil calidum illis satis est. Sed ardentes boletos, & raptim condimento suo mersatos, demittunt penè fumantes,

quos deinde restinguant niuatis potionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles, & palliolo focalicq; circumdatos, pallentes & ægros, non sorbere solum niuem, sed etiam esse, & frustra eius in cyphos suos deijcere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sitim istam esse putas? Febris est, & quidem eo acrior, quod non tactu uenarum, nec in cutem effuso colore deprehenditur. Sed cor ipsum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoq; durum atq; patiens. Non intelligis omnia consuetudine uim suam perdere? Itaq; nix ista, in qua etiamnum natatis, eo peruenit usu, & quotidiana stomachi seruitute, ut aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illa frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor.

IN LIBRVM QVARTVM EX CAPITE II

Aestate proueniũt, & illis altissimæ in septentrionalibus iugis niues sunt. Phasis quoq; per Indiæ campos oras tenens crescebat. Ita prior editio. Fortunatus ita legit, æstate. Sunt & illis in septẽtrionalibus altissimæ iugiter niues. Phasis quoq; per Indiæ tempus, & oris tenus creſceret, si niues, &c. Cum utraq; lectio sit deprauata ne torquerem lectorem, id quod diuinat Fortunatus, in contextum reposui, cessurum, ubi quid reperietur probabilius.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. V. in quo de uentis & aëris motu agitur.

VEntus est fluens aër. Quidã ita definierunt, Ventus est aër fluens in unam partem. Hæc definitio uidetur diligentior, quia nunq; aër tam immobilis est, ut nõ in aliqua sit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter cõmouetur, nec in unam partem inclinatur. Itaq; si legeris, Cum placidũ uentis staret mare, scito illud non stare, sed succuti leuiter, & dici tranquillum, quia nec huc nec illò impetum capiat. Idem & de aëre iudicandũ est, non esse unquam immobilem, etiam si quietus sit. Quod ex hoc intelligas licet, cum sol in aliquem clausum locum infusus est, uidemus corpuscula minuta in aduersum ferri, alia sursum, alia deorsum uarie concursantia. Ergo parum diligẽter comprehendet quod uult, qui dixerit, fluctus est maris agitatio, quia tranquillũ quoq; agitatur. At ille abunde sibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit. Fluctus est maris in unã partem agitatio. Sic in hac quoq; re, de qua nunc maxime quærimus, non circumscribetur, qui ita se gesserit, ut dicat, Ventus est fluens aër in unã partem. Aut, uentus aër est fluens impetu, aut uis aëris in unam partem euntis, aut cursus aëris aliquò concitatior. Scio quid responderi pro diffinitione altera possit. Quid necesse est adijcere te, in unam partem fluens aër? Vtiq; enim quod fluit, in unam parrem fluit. Nemo aquam fluere dicit, si tantum intra se mouetur, sed si aliquò fertur. Potest ergo aliquid moueri, & non fluere, & econtrario non potest fluere, nisi in unam partem. Sed si hæc breuitas satis à calumnia tuta est, hac utamur. Si uero aliquis circũspectior est, uerbo non paream, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipsam rem accedamus, quoniam satis de formula disputatũ est. Democritus ait, cum in angusto CAP. II inani multa sunt corpuscula, quæ ille atomos uocat, sequi uentum. At contra quietum & placidum aëris statum esse, cum in multo inani pauca sunt corpuscula. Nam quemadmodum in foro aut uico quandiu paucitas est, sine tumultu ambulatur, ubi turba in angustum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: sic in hoc quo circumdati sumus spatio, cum exiguum locum multa corpora impleuerint, necesse est alia alijs incidant & impellantur ac repellantur, implicenturq; & cõprimantur, ex quibus nascitur uentus, cum illa quæ colluctabantur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere se. At ubi in magna laxitate corpora pauca uersantur, nec arietare possunt, nec impelli.

Hoc falsum esse uel ex eo colligas licet, quod tũc interim minime uentus est, cum CAP. III

Universidad de Deusto
Biblioteca

aër nubilo grauis est. Atqui tunc plurima corpora se in angustum contulere, & inde spissior nubium grauitas est. Adijce nunc quod circa flumina & lacus frequēs nebula est, arctatis coniunctisq; corporibus, nec tamen uentus est. Interdum uero tanta caligo effunditur, ut conspectum in uicino stantium eripiat, quod non eueniret, nisi in paruū locum corpora se multa compellerēt. Atqui nullum tempus magis quàm nebulosum caret uento. Adijce nunc, quod econtrario uenit, ut sol matutinum aëra spissum & humidum orto suo tenuet. Tunc surgit aura, cum datum est laxamentum corporibus, &
CAP. IIII stipatio illorū ac turba resoluta est. Quomodo, inquis, ergo uenti fiunt, quos non negas fieri? Non uno modo. Aliàs enim terra ipsa magnā uim aëris ejicit, & ex abdito
al. emiserat spirat, aliàs cum magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ † merserat, immutatio ipsa halitus mixti in uentum uertitur. Illud enim nec ut credam mihi persuaderi potest, nec ut taceam: quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non sine magna narium iniuria emittitur, & uentrē interdum cum sono exonerat, interdum secretius: sic putant & hanc magnā rerum naturam alimenta mutantem emit-
1 tere spiritum. Bene nobiscū agitur, quod semper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc uerius est, dicere multa ex omni parte terrarū & assidua ferri corpuscula, quæ cū coaceruata sunt, deinde extenuari sole cœperint, quia
CAP, V omne quod in angusto dilatatur, spatiū maius desiderat, uentus existit. Quid ergo? hanc solam esse causam uenti existimas, aquarū terrarumq; euaporationes. Ex his grauitatem aëris fieri, deinde solui impetu, cum quæ densa steterant, ut est necesse, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego uero & hanc iudico. Cæterū illa est longe
1.[illegible] uerior causa, ualentiorq;, habere aëra naturalem uim mouendi se, nec aliunde concipere, sed inesse illi ut aliarū rerum, ita huius potentiā. An hoc existimas, nobis quidem datas uires esse, quibus nos moueremus, aëra autē inertem, inagitabilem, relictū esse? cum aqua motum suum habeat, etiam uentis quiescentibus, nec enim aliter animalia edere posset. Muscum quoq; innasci aquis, & herbosa quædam uidemus, summo in-
CAP. VI natantia. Est ergo aliquid in aqua uitale. De aqua dico? Ignis qui omnia consumit, quædam etiam creat, & quod uideri non potest simile ueri, sed tamen uerum est, animalia igne generātur. Habet ergo aliquā uim talem aër, & ideo modo spissat se, modo expandit se & purgat, & aliàs contrahit, diducit, ac differt. Hoc ergo interest inter aëra & uentum, quod inter lacum & flumen: aliquando per se ipse sol causa uenti est, fun-
CAP. VII dens rigentem aëra, & ex denso coactioq; explicans. In uniuersum de uentis dixi-
mus. Nunc uiritim incipiemus illos excutere. Fortasse apparebit quemadmodū fiant, si apparuerit, quando & unde procedant. Primū ergo antelucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo sinu ferūtur. Nullus ex his pertinax est, sed cadit fortiore iam sole, nec fertur ultra terrarum aspectum. Hoc uentorum genus incipit uere, nec ultra æstatem durat. Et inde maxime uenit, ubi aquarum pluri-
mum & montium est. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura, hac dico, quæ
CAP. VIII pro uento ualet. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν uocant? Quicquid ex se paludes & flumina emittūt (id autem & multum est & assiduū) per diem solis alimentum est, nocte non exhauritur, sed montibus incluſum, in unam regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam se non capit, sed exprimitur aliquò
IV. [illegible] & in unam partem procedit, hic uentus est. Itaq; eò incumbit, quò liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum est, quod prima noctis parte nō spirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena est, & onerata quærit, quò defluat, & eò potissimū exit, ubi plurimum uacui est, & magna ac patens area. Adijcit autem ei stimulos orrus solis, feriens gelidum aëra. Nam etiam anteq; appareat, lumine ipso ualet, & nōdum quidem aëra radijs impellit,
2 iam tamen lacessit & irritat, luce præmissa. Nam cum ipse processit, alia superius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non ultra matutinū illis datur flare, omnis illorū uis conspectu solis extinguitur: etiam si uiolentiores flauere, circa medium tamen diem
IV. [illegible] relanguescūt, nec unquam usq; in meridiem aura producitur. Alia autem imbecilliora
CAP. IX ac breuior est, prout ualentioribus minoribus ue collecta causis est. Quare tamen tales

tales uenti uere & æstate ualidiores sunt? Leuissimi enim cætera parte anni, nec qui uela impleant, surgunt. Quia uer aquosius est, & ex plurimis aquis, locisq; ob humidam cœli naturā saturis & redundātibus, maior euaporatio est. At quare æstate æque profunditur? Quia post occasum solis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat, qui euocat exeuntia, ac uehementius trahit, quicquid ex his sponte reddi solet, deinde non tantum habet uirium, ut quod euocauit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula emanare solita & efflare, terra ex se atq; humorem emittit. Facit autem uentum sol ortus, non calore tantum, sed etiam ictu. Lux enim (ut dixi) quæ solem antecedit, nondum aëra calefacit, sed percutit tantum, percussus autem in latus cedit. Quanquā ego ne illud quidem cōcesserim, lucem ipsam sine calore esse, cum ex calore fiat. Non habet forsitan tantum temporis, quantum tactu appareat. Opus tamen suum facit, & densa diducit ac tenuat. Præterea loca quæ aliqua iniquitate naturæ ita clausa sunt, ut solem accipere non possint, illa quoq; nubila & tristi luce calefiunt, & per diem minus quàm noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & à se repellit. Ergo sol quoq; idem facit. Et ideo quibusdam uidetur, inde flatus esse, unde sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, quod aura in omnem partem uehit, & contra ortum plenis uelis nauigatur. Quod non eueniret, si semper uentus ferretur à sole. Etesiæ quoq; CAP. X
qui in argumentum à quibusdam aduocantur, non nimis proposito adiuuant. Dicam primū quid illis placeat. Deinde cur displiceat mihi. Etesiæ, inquiunt, hyeme non sunt, quia breuissimis diebus sol desinit, priusquā frigus euincatur. Itaq; niues & pruinæ durantur. Aestate incipiunt flare, cum & longius extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri ergo simile est, concussas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectasq; spirare liberius. Itaque plura ex septentrionali parte cœli corpora exire, & in hæc loca quæ remissiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetum Etesias sumere: & ob hoc à solstitio illis initium est, ultraq; ortum caniculæ non ualent, quia iam multum è frigida cœli parte in hanc egestum est. Ac sol mutato curſu in nostram rectior tenditur, & alteram partem aëris attrahit, aliam uero impellit. Sic ille Etesiarū flatus æstatē frangit, & à mensium feruentissimorū grauitate defendit.

Nunc quod promisi dicendum est, quare Etesiæ illos non adiuuent, nec quicquā huic conferāt causæ. Dicimus autem luce auram incitari, tandem subsidere, cum illam sol attigit. Atqui Etesiæ ob hoc somniculosi à nautis & delicati uocantur, quod (ut ait Gallio) mane nesciunt surgere, eo tempore fere incipiūt prodire, quo ne pertinax quidem aura est, quod non accideret, si ut auras, ita illos sol cōmoueret. Adijce nūc, quod si causa illis flatus est, spatium diei ac longitudo, etiam ante solstitium flarent, cum longissimi dies sunt, & cum maxime niues tabescūt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt omnia, aut certe admodū pauca uacant adhuc sub niue. Sunt quædam genera uen- CAP. XI CAP. XII
torum quæ ruptæ nubes & in pronum solutæ præmittunt. Hos Græci uentos ἐκπτώσεις uocāt. Qui hoc (ut puto) modo fiunt, cum magna inæqualitas ac dissimilitudo corpo-
rum, quæ uapor terrenus emittit, in sublime eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida. Ex tanta discordia corporum inter se pugnantium, cum in unum conglobata sunt, uerisimile est quasdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulo-
sa, & in modū tibiæ † angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus, qui maius de- al. diducta
siderat spatium, cum euerberatus cursu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit, scinditq; cingentia, & erumpit in uentum, qui ferè procellosus est, qui superne demittitur, & in nos cadit uehemens & acer, quia non fusus nec per apertum uenit, sed labo-
rat, & iter sibi ui ac pugna parat. Hic fere breuis flatus est. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideo tumultuosus uenit aliquando, non sine igne ac sono cœli. Hi uenti multo maiores diuturnioresq; sunt, si alios quoq; flatus ex eadem causa ruentes in se abstulere, & in unum confluere plures: fiunt torrentes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu separatis suus cursus est, Cum uero plures in se aquas cōuertere, fluminum iustorum ac perhennium magnitudinem excedunt. Idem credibile est fieri & in procellis, ut sint breues quamdiu singulæ sunt, ubi uero sociauere uires, & pluribus cœli partibus elisus spiritus eodem se cōtulit, & impetus illis

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. XIII accedit & mora. Facit ergo uentum resoluta nubes, quæ plurimis modis soluitur. Nonnunquam conglobationem illam, spiritus rumpit inclusi & in exitum nitentis luctatio. Nonnunquam calor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio, ut magnorũ inter se corporum attritus. Hoc loco si tibi uidetur quæri potest, cur turbo fiat, qui euenire in fluminibus solet, ut quamdiu sine impedimento feruntur, simplex & rectum illis iter sit, ubi incurrere in aliquod saxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas sine exitu flectant, ita ut circũlatæ in se sorbeantur, & uorticem efficiant. Sic uentus quamdiu nihil obstitit, uires suas effundit. Vbi aliquo promontorio repercussus est, aut ui locorũ coëuntium in canalem conuexam, tenuemq; collectus, sæpius in se uolutatur, similemq; illis, quas diximus conuerti, aquis facit uorticẽ. Hic uentus circũactus & eundem ambiens locum, & in se ipsa uertigine concitans, turbo est. Qui si pugnacior est, ac diutius uolutatur, iuflãmatur & efficit quem πρηστῆρα Græci uocãt. Hic est igneus turbo. Hi ferè omnia pericula uenti erupti de nubibus produnt, quibus armenta rapiantur, & totæ naues in sublime tollantur. Etiamnum quidam uenti diuersos ex se generant, & impulsum aëra in alias quoq; partes, quàm in quas ipsi inclinauere, dispergunt. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum stillicidia, quamuis iam inclinent se & labantur, nondum tamen effecere lapsum, sed ubi plura coiere, & turba uires dedit, tunc fluere & ire dicũtur: sic quamdiu leues sunt aëris motus agitati pluribus locis, nondum uenus est, tunc enim incipit, cum omnes illos mitescuit, & in unum impetũ contulit. Spiritum à uento modus separat, uehementior enim

CAP. XIIII spiritus uentus est, inuicem spiritus leuiter fluens aër. Repetam nunc quod primo dixeram, edi è specu uentos, recessuq; interiore terrarũ. Non tota solida contextu terra in unum usq; fundatur, sed multis partibus caua, Et cæcis suspensa latebris, alicubi habet inania sine humore. Ibi etiam si nulla lux discrimen aëris monstrat, dicam tamen nubes nebulasq; in obscuro consistere. Nam ne hæ quidem supra terras, quia uidẽtur, sunt, sed quia sunt, uidentur. Illic quoq; nihilominus ob id sunt, quod non uidentur flumina. Illic scias licet nostris paria sublabi, alia leuiter ducta, alia in cõfragosis locis præcipitando sonantia. Quid ergo? non illud æquæ dabis, esse aliquos & sub terra lacus, & quasdam aquas sine exitu stagnare? Quæ si ita sunt, necesse est & illud, aëra onerari, oneratumq; incumbere, & uentum propulsu suo concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutriri inter obscura flatus, cum tantum uirium fecerint, quanto aut terræ obstantia auferãt, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc cauernam in nostras sedes efferantur. Illud uero manifestum est, magnam esse sub terris uim sulphuris, & aliorum non minus ignem alentium, per hæc loca cum se exitum quærens spiritus torsit, accendat flammam ipso obstrictu necesse est. Deinde flammis latius fusis, etiam si quid ignaui aëris erat, extenuatũ moueri, & uim cum fremitu uastato atq; impetu quærere. Sed hoc diligentius persequar, cum quærã de motibus terræ.

CAP. XV Nunc mihi permitte narrare fabulam. Asclepiodotos autor est, Demissos quamplurimos à Philippo in metallum antiquum olim destitutum, ut explorarent quæ ubertas eius esset, quis status, an aliquid futuris reliquisset uetus auaritia: descendisse illos cum multo lumine, & multos durasse dies, deinde longa uia fatigatos, uidisse flumina ingentia, & conceptus aquarũ inertium uastos, pares nostris, nec compressos quidem terra supereminente, sed liberæ laxitatis, non sine horrore uisos. Cum magna hæc legi uoluptate, intellexi enim seculum nostrum, non nouis uitijs, sed iam antiquitus tradi-

tis laborare, nec nostra ætate primum auaritiam, uenas terrarũ lapidumq; rimatam, in tenebris male obstrusa quæsisse. Illi quoq; maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti, montes ceciderũt, & supra lucrum subruina steterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altissimis usq; latebris sequerentur, & relicto spiritu libero, in illos se demitterent specus, in quos nullum noctium dierumq; peruenire discrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta spes fuit? Quæ tanta necessitas hominẽ ad sydera erectum incuruauit & defodit, & in fundum telluris intimæ mersit, ut erueret aurum non minore periculo quærendum, quàm possidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertam

incertamq; reptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, cq; istis supra quos auaritia urgens terrarũ pondus incecit, quibus abstulit cœlũ, quos in imo, ubi illud malũ uirus latitat, infodit. Illò descendere ausi sunt, ubi nouam rerum positionẽ terrarũq; pendentiũ habitus, uentosq; per cæcum inane experirentur, & aquarũ in illis fluentiũ horridos fontes, & altam perpetuamq; noctem. Deinde cum ista fecerint, inferos metuũt. Sed ut ad id de quo agi- CAP. XVI
tur reuertar, uenti quatuor sunt, in ortum, occasum, meridiem, septentrionemq; diuisi. Cæteri quos uarijs nominibus appellamus, his applicantur. Eurus ad aurorã Nabatheaq; regna recessit, Persidaq; & radijs iuga subdita matutinis. Vesper & occiduo quæ littora sole tepescunt, Proxima sunt Zephyro, Scythiam septemq; triones Horriser inuasit boreas, contraria tellus Nubibus assiduis pluuioq; madescit ab austro.

Vel si breuius illos complecti mauis, in unam tempestatem (quod fieri nullo modo potest) congregẽtur. Vna Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis Africus. Et qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cœli partes in ternas diuidunt, & singulis uentis binos suffectos dant. Hac arte Varro uir diligens illos ordinat, nec sine causa. Non enim eodẽ semper loco sol oritur aut occidit. Sed alius est ortus occasusq; æquinoctialis (Bis autem æquinoctium est) Alius solstitialis, alius hybernus. Qui surgit ab oriente æquinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur, Græci illum ἀπηλιώτην uocant. Ab oriente hyberno eurus exit, quem nostri uocauere uulturnũ. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum prospera, in qua Hannibal & contra solem orientem exercitũ nostrũ, & contra uentum constituit, cum uenti adiutorio ac fulgoris præstringentis oculos hostiũ uicit. Varro quoq; hoc nomen usurpat. Sed & eurus iam ciuitate donatus est, & nostro sermoni non tanquam alienus interuenit. Ab oriente solstitiali excitatum, Græci καικίαν appellant, apud nos sine nomine est. Aequinoctialis occidens Fauonium mittit, quem zephyrũ esse dicent tibi, etiam qui Græce nesciũt loqui. A solstitiali occidente, chorus uenit, qui apud quosdam argestes dicitur. Mihi nõ uidetur, quia chori uiolenta uis est, & in unam partem rapax: Argestes ferè mollis est, & tam euntibus cõmunis quàm reeuntibus. Ab occidente hyberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λίψ dicitur. A septentrionali latere summus est aquilo, medius septentrio, imus Thrascias. Huic deest apud nos uocabulũ. A meridiano axe euronotus est. Deinde notus, latine auster. Deinde libonotus, qui apud nos sine nomine est. Placet autẽ duodecim uen- CAP. XVII
tos esse, non quia ubicq; tot sint, quosdam enim inclinatio terrarũ excludit, sed quoniã plures nusquã sunt. Sic casus sex dicimus, non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures quàm sex. Qui duodecim uentos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem uentorũ esse, quot cœli discrimina. Cœlum enim diuiditur in circulos quinq;, qui per mundi cardines eunt. Est septentrionalis, est solstitialis, est æquinoctialis, est brumalis. est contrarius septentrionali. His sextus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit, ut scis: dimidia enim pars mundi semper supra, dimidia infra est. Hanc lineam quæ inter aperta & occulta est, Græci ὁρίζοντα uocant, nostri finitorem dixere, alij finientem. Adijciendus est ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis secat. Ex his quidam circuli in transuersa currunt, & alios interuentu suo scindunt. Necesse autẽ est tot aëris discrimina esse, quot partes. Ergo horizon siue finiens circulus, quinq; illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, & efficit decem partes, quinq; ab ortu, quinq; ab occasu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adijcit. Sic duodecim aër discrimina accipit, & totidem facit uentos. Quidam sunt quorũdam locorum proprij, qui non transmittunt, sed in proximum ferunt. Non est illis à latere uniuersi mundi impetus. Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapix, Athenas Sciron, Pamphyliã Catægis, Galliam Circius, cui ædificia quassanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem cœli sui debeant ei. Diuus certe Augustus templum illi, cum in Gallia moraretur, & uouit & fecit. Infinitum est, si singulos uelim persequi: Nulla enim propemodum regio est, quæ non habeat aliquem flatum ex se nascentẽ, & circa se cadentẽ. Inter cætera itaq; prouidentiæ opera, hoc quoq; CAP. XVIII

aliquis,ut dignũ admiratione ſuſpexerint. Non enim ex una cauſa uentos aut inuenit aut per diuerſa diſpoſuit: ſed primũ ut aëra non ſinerẽt pigreſcere,ſed aſſidua uexatio ne utilem redderent,uitalemq; † terris. Deinde ut imbres terris ſubminiſtrarẽt,ſiſdemq; nimios compeſcerent. Nam modo adducunt nubes,modo diducunt,ut per totum orbem pluuiæ diuidi poſſent. In Italiam auſter impellit,aquilo in Africam reijcit. Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Idem totam Indiam & Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant, Quid quod fruges percipi non poſſunt,niſi flatu ſuperuacua & mixta ſeruandis uentilarent,niſi eſſet quod ſegetem excitaret,& latentem frugem ruptis uelamẽtis ſuis,quæ folliculos agricolæ uocant,adaperiret? Quid quod omnibus inter ſe populis cõmercium dedit, & gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficium,ſi illud in iniuriam ſuam non uertat hominũ furor. Nunc quod de Cæſare olim maiore uulgo dictitatũ eſt,& à Tito Liuio poſitũ,& in incerto eſſe,utrum illum magis naſci Reibub. profuerit,an non naſci,dici etiã de uentis poteſt,adeo quicquid ex illis utile & neceſſariũ eſt,non poteſt his repenſari,quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non ſunt iſta natura ſua bona,ſi uitio male utentium nocent. Nimirũ in hoc prouidentia ac diſpoſitor ille mundi deus,æſtua uentis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum,effudit, non ut nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato,& hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat,& in mutuũ compellit exitium? Vela uentis damus bellum paraturi,& periclitamur periculi cauſa. Incertam fortunã experimur, uim tempeſtatũ nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſepulturæ. Non erat tanti,ſi ad pacem per iſta ueheremur. Nunc autẽ cum euaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias uadoſi maris, cum effugerimus procelloſos deſuper montes,per quos præceps in nauigãtes uentus impingit,cum inuoluto nubilo dies,& nimbis ac tonitruis horrendas noctes,cum turbinibus diuulſa naufragia,quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellũ ſcilicet & obuius in litore hoſtis,& trucidandæ gentes, tracturæ magna ex parte uictorem, & anquarũ urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus diſcuros aciem in mediis fluctibus? Quid maria inquietamus? parum uidelicet ad mortes noſtras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora,felicem ualetudinẽ. Non depopulat nos caſus incurrens. Emetiri cuiq; annos ſuos ex cõmodo licet,& ad ſenectutẽ decurrere. Itaq; eamus in pelagus,& uocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri quid quæritis? mortem,quæ ubiq; ſupereſt? Petet illa uos & ex lectulo,ſed ubiq; innocentes petat,occupabit uos in ueſtra domo,ſed occupet nullum molientes malum. Hoc uero quid aliud quis dixerit,quàm inſaniam,circumferre pericula,& ruere in ignotos,iratum ſine iniuria occurrẽtia deuaſtantẽ, ac ferarũ more occidere quem non oderis? Illis tamen in ultionẽ,aut ex fame morſus eſt,non ſine ulla parſimonia noſtri alieniq; ſanguinis,mouemus maria,& nauigia deducimus,ſalutem cõmittimus fluctibus,ſecundos optamus uentos,quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſq; nos malos mala noſtra rapuere? Parum eſt intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam traiecit,quam exercitus non uincet,cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis uolet quærere, quid ſit ultra magnũ mare, & indignabitur aliquid eſſe ultimũ ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina,& deos reſiſtentes,per hominũ deorumq; iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit rerum naturã melius acturam fuiſſe nobiſcũ, ſi uentos ſtare uetuiſſet,& inhibito diſcurſu furentiũ in ſua quemq; terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certe ſuo quiſq; tantum ac ſuorũ malo naſceretur. Nunc parum ui domeſtica,externis quoq; laborandũ eſt. Nulla terra tam longe remota eſt, quæ non amittere aliquod ſuũ malum poſſit. Vnde ſcio an nũc aliquis magnæ gentis in abdito dominus,fortunæ indulgẽtia tumens,non contineat intra terminos arma,an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio hic mihi,an ille uentus bellũ inuehet? Magna pars erat pacis humanæ maria præcludi. Non tamen (ut paulo ante dicebã) queri poſſumus de autore noſtri deo, ſi be-

al. tracturis

ſi beneficia eius corrumpimus,& ut eſſent cõtraria efficimus. Dedit ille uentos ad cuſtodiendam cœli terrarumq; temperiem,ad euocandas ſupprimendasq; aquas,ad alẽdos ſatorũ atq; arborum fructus, quos ad maturitatẽ cum aliis cauſis adducit ipſa iactatio,attrahens cibũ in ſumma, & ne torpeat promouens. Dedit uentos ad ulteriora noſcenda, fuiſſet enim imperitũ animal,& ſine magna experientia rerum homo,ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit uentos,,ut cõmoda cuiuſq; regionis fierent cõmunia,non ut legiones equitemq; geſtarent,nec ut pernicioſa gentium arma tranſuherent. Si beneficia naturæ utentiũ prauitate perpendimus,nihil non noſtro malo accepimus. Cui uidere expedit? Cui loqui? Cui non uita tormentũ eſt? Nihil inueniẽs tã manifeſtæ utilitatis,quod non in contrarium transferat culpa. Sic uentos quoq; naturã bonos futuros inuenerat,ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malũ ducunt. Nõ eadem eſt his & illis cauſa ſoluendi,ſed iuſta nulli. Diuerſis enim ritamẽtis ad tẽtandũ iter impellimur. Itaq; alicui uitio nauigatur. Egregie Plato dicit, quí nobis circa exitũ iam teſtiũ loco dandus eſt, miníma eſſe quæ homines emant uita. Imò Lucili chariſſime,ſi bene furorẽ illorũ æſtimaueris,id eſt noſtrum (in eadem enim turba uolutamur) magis ridebis, cũ cogitaueris uita parari ea,in quibus uita cõſumitur.

IN LIBRVM QVINTVM.
EX CAP. IIII

Quod ſemper excoquit. Vnum exemplar habebat,quum quod,ſemper cõcoquit ſic emittit,ſed mendoſe. Significat autem craſſiora excrementa alui,aut certe uomitum. 1

EX CAP. VIII.

Alia finiuntur tempore. sic prior editio. Fortunatus legit,alia diffunduntur. Britannicum exemplar habebat,diſtrahuntur tepore. 2

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. VI
In quo de terræ motu agitur.

POmpeios celebrem Campaniæ urbẽ,in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumq; litus,ab altera Herculanenſe conueniunt, mareq; ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræ motu, uexatis quæcunque adiacebant regionibus, Lucili uirorum optime, audiuimus, & quidem diebus hybernis,quos uacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Februarij fuit motus hic, Regulo & Vergínio conſulibus,qui Campaniam nunquam ſecuram huius mali, indemnem tamen & toties defunctam metu, magna ſtrage uaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit,dubieq; ſtant etiã quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia,ut ſine clade,ita ſine querela eſt. Neapolis quoque priuatim multa,publice nihil amiſit,leuiter ingẽti malo perſtrictæ. Villę uero prę ruptæ paſſim ſine iniuria tremuere. Adijciunt his ſexcentarum ouium gregem exanimatũ,& diuiſas ſtatuas,motæ poſt hoc mentis aliquos atq; impotes ſui erraſſe. Quorum ut cauſas excutiamus & propoſiti operis contextus exigit,& ipſe in hoc tẽpus cõgruens caſus,quærẽda ſunt trepidis ſolatia,& demẽdus ingẽs timor. Quid enim cuiq; ſatis tutũ uideri poteſt,ſi mũdus ipſe cõcutitur,et partes eius ſolidiſſimæ labãt? Si quod unũ immobile eſt in illo fixumq;,ut cuncta in ſe intenta ſuſtineat,fluctuat? Si quod prius habet terra,perdidit,ſtare,ubi tandẽ reſidet metus noſtri? Quod corpora recepta culũ inueniẽt? quò ſolicita confugiẽt,ſi ab imo metus naſcitur,& fũditus trahitur? Cõſternatio omniũ eſt,ubi tecta crepuere,& ruina ſignũ dedit,tunc præceps quiſq; ſe proripit,& penates ſuos deſerit,ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxiliũ,ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc,quod nos tuetur ac ſuſtinet,ſupra quod urbes ſitæ ſũt,quod fundamentũ quidã orbis eſſe dixerũt,† diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe nõ dico auxiliꝝ,ſed ſolatij poteſt,ubi timor fugã perdidit? Quid eſt inq; ſatis munitum? CA. I

al. deſidit

Quid ad tutelam alterius ac sui firmum? Hostem muro repellam, prærupteq; altitudinis castella, uel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos uindicāt portus. Nimborū uim effusam, & sine fine cadentes aquas tecta propellunt, fugientes non sequitur incendium, aduersus tonitrua & minas cœli subterraneæ domus, & defossi in altum specus remedia sunt. Ignis ille cœlestis, non transuerberabat terram, sed exiguo eius obiectu retunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Nunquam fulmina populos perusserunt. Pestilens cœlum exhaustit urbes, non abstulit. Hoc malum latissime patet, ineuitabile, auidum, publice noxiū. Non enim domos solum, aut familias, aut urbes singulas haurit, sed gentes totas, regiones; subuertit, & modo ruinis operit, modo in altam uoraginem condit, ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse, sed supra nobilissimas urbes, sine ullo uestigio prioris habitus, solum extenditur. Nec desunt, qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & è uiuorum numero uiui auferuntur, tanquam non omne fatum ad eundem terminum ueniat. Hoc habet inter cætera iustitiæ suæ natura præcipuum, quod cum ad exitum uentum est, omnes in æquo sumus. Nihil itaque interest, utrum me lapis unus elidat, an monte toto premar. Vtrum supra me domus unius onus ueniat, & sub exiguo eius tumulo ac pulvere expirem, an totus caput meum terrarum orbis abscondat: in luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in uasto terrarum dehiscentium sinu: solus in illud profundū, an cum magno comitatu populorum cōcadentium ferar. Nihil interest mea, quantus circa mortem meam tumultus sit, ipsa ubiq; tantundem est. Proinde magnum sumamus animum, aduersus istam cladē, quæ nec euitari, nec prouideri potest. Desinamus audire istos, qui Campaniæ renuntiauere, quiq; post hunc casum emigrauerunt, negantq; seipsos unq; ipsam regionem accessuros: quis enim illis promittet, melioribus fundamentis hoc aut illud stare? Omnia eiusdem sortis sunt, etsi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius consistis locum, hæc nox aut hic ante noctem dies scindet. Vnde scies, an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam uires suas fortuna consumpsit, & quæ in futurum ruina sua fulta sunt? Erramus enim, si ullam terrarum partem exceptam immunemq; ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadē iacent lege. Nihil ita ut immobile esset natura concepit: alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in urbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa suspenditur, ita in hoc orbe terrarū nunc hæc pars facit uitiū, nunc illa. Tyros aliquādo infamis ruinis fuit. Asia duodecim urbes simul perdidit. Anno priore Achaiā & Macedoniā quæcūq; est ista uis mali quæ incurrit, nūc Campaniā læsit. Circuit fatū, & siquid diu prætermisit, repetit. Quædam rarius solicitat, sæpius quædā. Nihil immune esse, & innoxium sinit. Nō homines tantum qui breuis & caduca res nascimur, urbes oraq; terrarum tota, & ipsum mare in seruitutem fati uenit. Nos tamen nos permansura promittimus bona fortunę, et felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis uelocissima est leuitas, habiturā in aliquos pondus ac morā credimus. Et perpetua sibi omnia promittētibus in mentem nō uenit, id ipsum, supra quod stamus, stabile nō esse. Neq; enim Cāpaniæ

CA.II istud aut Achaiæ, sed omnis soli uitiū est, male cohærere, & ex causis pluribus resolui, & summa manere, partibus ruere. Quid ago? Solatiū aduersus pericula dare promissa, ecce undiq; timēda denuntio, Nego quicq; esse quietis æternæ, quod perire possit, & perdere. Ego uero hoc ipsum solatij loco pono, & quidem ualentissimi: quando quidem sine remedio timor stultus est, ratio terrorem prudētibus excutit, imperitis fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaq; generi humano dictum puta, quod illis subita captiuitate inter ignes & hostem stupentibus dictum est. Vna salus uictis nullā sperare salutem, si uultis nihil timere, cogitate omnia esse timēda, circūspicite quàm leuibus causis discutiamur. Nō cibus nobis, nō humor, non uigilia, non somnus, sine mensura quadam salubria sunt. Iam intelligitis nugatoria esse nostra, & imbecillia corpuscula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unū periculi satis esse, quod tremūt terræ, quod subito dissipātur, ac superposita deducūt. Magni se æstimat, qui fulmina & motus terrarū hiatusq; formidat, uult ille imbecillitatis suæ conscius timere

timere pitq;itam: ita uidelicet nati sumus, tam felicia fortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc nisi mūdi partibus motis, nisi cœlum intonuerit, nisi terra subsederit, perire non possumus. Vnguiculi nos & ne totius quidem dolor, sed alia quæ à latere eius scissura, conficit, & ego timeam terras tremētes, quem crassior saliua suffocat: Ego extimescam emotum sedibus suis mare, & ne æstus, maiore quàm soleat cursu, plus aquarum trahens superueniat, cum quosdam strangulauerit potio male lapsa per fauces: Quàm stultū est mare horrere, cū scias stillicidio perire te posse? Nullū est maius solatium mortis, quàm ipsa mortalitas. Nullum autē omnium istorum quæ extrinsecus terrent, quàm quod innumerabilia pericula in ipso sinu sint. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua succidere, & sub terrā correpere fulminum metu? Quid stultius, quàm timere mutationem aut subitos montium lapsus, & irruptiones maris extra litus eiecti, cum mors ubique præsto sit, & undique occurrat, nihilq; sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis ualeat? Adeo nō debent nos ista confundere, tanquam plus in se mali habeant quàm uulgaris mors, ut contrà, cū sit necessarium è uita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Necesse est mori ubicunque quandoq;. Stet licet ista humus, & se teneat suis finibus, nec ulla iactetur iniuria, supra me quandoq; erit. Interest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat. Diducitur ingenti potentia, nescio cuius mali, rumpitur, & me in immensam alitudinemem abducit. Quid porrò? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura non me uult iacere in ignobili loco? si mihi iniecit sui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine. Si cadendum est, inquit, mihi, cœlo cedidisse uelim. Idem licet dicere. Si cadendum est, cadam orbe concusso. Nō quia fas est optare publicā cladem, sed quia ingens mortis solatium est, terrā quandoque uidere mortalē. Illud quoque proderit præsumere animo, nihil horū deos CA.III facere, nec ira numinum, aut cœlum concuti, aut terram. Suas ista causas habent, nec ex imperio sæuiunt, sed ex quibusdam uitijs, ut corpora nostra turbantur, & tunc, cum facere uidentur, iniuriam accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum, omnia terribilia sunt, utpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria, & ex insolito formido est maior. Quare autem quicquam nobis insolitum est? quia naturam oculis non ratione comprehendimus, nec cogitamus, quid illa facere possit, sed tantum quid fecerit. Damus itaq; huius negligentiæ pœnas, tanquam nouis territi, cum illa non sint noua, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incutit mētibus, & quidē publice, siue deficere sol uisus est, siue luna, cuius obscuratio frequentior, aut parte sui, aut tota delituit? Lōgeq; magis illæ actæ in transuersum faces, & cœli magna pars ardens, & crinita sydera, & plures solis orbes, & stellæ per diem uisæ, subitiq; transcursus ignium, multam post se lucem trahentium? nihil horum sine timore miramur, & cum timendi sit causa, nescire, nō est tanti scire, ne timeas. Quanto satius est causas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neq; enim illo quicquam inueniri dignius potest, cui se non tantum commodet, sed impendat.

Quæramus ergo, quid sit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem ponderis impellat, quid sit illa ualentius, quid tantum onus ui sua labefactet, cur modo tremat, modo luxata subsidat, nunc in partes diuisas discedat, & aliàs interuallum ruinæ suæ diu seruet, aliàs cito comprimat. Nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrsus, nunc nouos exprimat, aperiat aliquando aquarum calentium uenas, aliquando refrigeret, ignesq; nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per secula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciémque mutat locis, & defert montes, subrigit plana, ualles extuberat, nouas in profundo insulas erigit. Hæc ex quibus causis accidant, digna res est ex cuti. Quod, inquis, erit pretium operæ? quo nullum maius est, nosse naturam. Neque enim quicquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat fructura usui, quàm quod hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant hæc, quorum est adeo mihi dulcis inspectatio, ut quamuis aliquando de motu terrarū uolumen iuuenis ediderim,

Universidad de Deusto
Biblioteca

derim,tamen tentare me uoluerim & experiri,an ætas aliquid nobis,aut ad scientiam
CA.V aut certe ad diligentiam adiecerit. Causam qua terra concutitur,alij in aqua esse,
alij in ignibus,alij in ipsa terra,alij in spiritu putauere, alij in pluribus,alij in omnibus
his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam dixerunt,sed nō liquere, quæ esset,
Nunc singula prosequamur.Illud ante omnia mihi dicendum est,opiniones ueterum
parum exactas esse & rudes. Circa uerum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo
tentantibus,post eadem illa limata sunt, & si quid inuentum est,illis nihilominus re-
ferri debet acceptum. Magni animi res fuit,rerū naturæ latebras dimouere,nec contē
tum exteriori eius conspectu,introspicere & in deorum secreta descendere. Plurimū
ad inueniēdum contulit,qui sperauit posse reperiri. Cum excusatione itaque ueteres
audiendi sunt.Nulla res consummata est, dum incipit. Nec in hac tātum re omnium
maxima atque inuolutissima,in qua etiam cum multum actum erit,omnis tamē ætas
quod agat inueniet,sed in omni alio negotio,longe semper à perfecto fuere principia.

In aqua causam esse, nec ab uno dictum est, nec uno modo. Thales Milesius to-
tam terram subiecto iudicat humore portari & innatare, siue illud oceanum uocas,
siue magnū mare,siue alterius naturæ,simplicem adhuc aquam & humidum elemen
tū.Hac inquit unda, sustinetur orbis,uelut aliquod grande nauigium,& graue his a-
quis quas premit.Superuacuum est reddere causas,propter quas existimat grauissimā
partē mundi non posse spiritu tam tenui fugaciq; gestari,non enim nunc de situ terra-
rū,sed de motu agitur.Illud argumēti loco ponit,aquas esse in causa,quibus hic orbis
agitatur,quod in omni maiore motu erumpūt fere noui fōtes:sicut in nauigijs quoq;
euenit,ut si inclinata sunt,& abiere in latus, aquam sorbeant,quæ in omni onere eo-
rum quæ uehit si immodice depressa sunt,aut superfunditur,aut certe dextra sinistraq;
solito magis surgit.Hanc opinionem falsam esse,non est diu colligendum. Nam si ter
ram aqua sustineret,tota aliquando concuteretur, semper moueretur,nec agitari illā
miraremur,sed manere. Tunc tota concuteretur,nō ex parte:nunquam enim nauis di
midia iactatur:nunc uero non terrarum uniuersarum,sed ex parte motus est:quomo-
do ergo fieri potest,ut quod totum uehitur,totum non agitetur,si eo quo uehitur agi-
tatum est?At quare aquæ erumpunt?Primum omnium sæpe tremuit terra,& nihil hu
moris non fluxit.Deinde si ex hac causa unda prorumperet,à lateribus terræ circum-
funderetur,sicut in fluminibus ac mari uidemus accidere,ut incrementum aquarum,
quoties nauigia desidunt,in lateribus maxime appareat.Ad ultimum nō tam exigua
fieret quàm dicit eruptio,nec uelut per rimam sentina subreperet,sed fieret ingens in-
CA.VI undatio,ut ex infinito liquore et ferente uniuersa. Quidam motum terrarū aquæ
imputauere,sed non ex eadem causa,Per omnem,inquiunt,terram,multa aquarū ge-
nera decurrūt.Alicubi perpetui amnes,quorum nauigabilis etiam sine adiutorio im-
brium magnitudo est.Hinc Nilus per æstatem ingentes aquas inuehit.Hinc qui me-
dius inter pacata & hostilia fluit,Danubius ac Renus,alter Sarmaticos impetus cohi
hæc tria uer- bens,†& Europam Asiamq; disterminans,Alter Germanos auidam gentem belli re-
ba uidētur su pellens.Adijce nunc patentissimos lacus,& stagna populis inter se ignotis circumda
pereſſe ta,& ineluctabiles nauigio paludes,nec ipsis quidem inter se peruias,quibus incolun
tur.Deinde tot fontes, tot capita fluminum, subitos & ex occulto amnes uomentia,
Totideinde ad tempus collectos torrētium impetus, quorum uires quàm repentinæ,
tam breues.Omnis hæc aquarum etiam intra terram natura faciesq; est.Illic quoque
aliæ uasto cursu deferuntur, & in præceps uolutæ cadunt,alię languidiores in uadis
refunduntur,& leuiter ac quiete fluūt.Quis autem neget uastis illas receptaculis cō
cipi & cessare multis inertes locis? Non est diu probandum ibi multas aquas esse ubi
omnes sunt. Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex repositio mul
toq; funderet. Si hoc uerum est, necesse est aliquādo illic amnis excrescat,& relictis
ripis uiolentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen
impetum dedit,& quam donec decrescat uerberabit, Potest fieri, ut aliquam regio-
nem riuus affluens exedat, ac secum trahat aliquam molem, qua lapsa, superposita
quatiantur. Iam uero nimis oculis permittit, nec ultra illos scit producere animum,

qui non credit esse in abscondito terræ sinus maris uasti.Nec enim uideo quid prohi-
beat uel obstet,quo minus illic habeatur aliquod etiam in abscondito litus, & per oc-
cultos aditus receptum mare,quod illic quoq; tantundem loci tenet,aut fortasse hoc
amplius,quo superiora cum tot animalibus erant diuidenda:abstrusa enim et sine pos-
sessore deserta,liberius undis uacāt.Quas quis uetat illic fluctuare,& uentis,quos om
ne interuallum terrarū,& omnis aēr creat,impelli?Potest ergo maior solito exorta tē-
pestas aliquam partem terrarum impulsam uehemētius commouere.Nam apud nos
quoq; multa,quæ procul à mari fuerant,subito eius accessu uapulauere,& uillas in cō
spectu collocatas,fluctus qui lōge audiebatur inuasit. Illic quoque potest accedere ac
decedere pelagus infernum,quorum neutrum fit sine motu superstantium. Nō qui- CA.VIII
dem existimo diu te hæsitaturum,an credas esse subterraneos amnes & mare abscōdi-
tum.Vnde enim ista prorumpunt,unde ad nos ueniunt, nisi quod origo humoris in-
clusa est:Age cum uides interruptum Tigrim in medio itineris siccari, & non uniuer
sum auerti,sed paulatim non apparentibus damnis minui primum, deinde consumi,
quō illum putas abire,nisi in obscura terrarum,utique cum uideas emergere iterū,nō
minorē eo,qui prior fluxerat:Quid cum uides Alphæum celebratū poētis in Achaia
megri,& in Sicilia rursus trāsiecto mari effundere amœnissimum fontem Aretusam?
Nescis autem inter opiniones quibus narratur Nili æstiua inūdatio,& hanc esse,à ter *al.euariatur*
ra illum erumpere,& augeri non supernis aquis,sed ex intimo redditis? Ego quidem
centuriones duos,quos Nero Cæsar ut aliarum uirtutum,ita ueritatis imprimis amā-
tissimus,ad inuestigandum caput Nili miserat,audiui narrantes,longum illos iter per
egisse,cum à rege Aethiopiæ instructi auxilio,commendatiq; proximis regibus,pene
transissent:ad ulteriora quidem,aiebant,peruenimus,ad immensas paludes, quarum exi
tum,nec incolæ nouerāt,nec sperare quisquam potest,ita implicitæ aquis herbæ,sunt,
& aquæ nec pediti eluctabiles,nec nauigio,quod nisi parui & unius capax,limosa &
obsita palus nō ferat.Ibi,inquit,uidimus duas petras,ex quibus ingēs uis fluminis ex
cidat.Sed siue caput illa,siue accessio est Nili,siue tunc nascitur,siue in terras ex priore
recepta cursu redit,nonne tu credis illam quicquid est ex magno terrarum lacu ascen
dere.Habeant enim oportet pluribus locis sparsum humorem,& in imo coactum,ut
eructare tanto impetu possint. Ignem causam motus quidam,& quidem non eandē CA.IX
iudicant.Imprimis Anaxagoras,qui existimat simili pene ex causa,& aēra concuti &
terram, cum in inferiore parte spiritus crassum aēra & in nubes coactum,eadem ui
qua apud nos quoque nubila frangi solēt,rempit,& ignis ex hoc collisu nubium,cur-
su eliſi aēris emicuit.Hic ipse in obuia incurrit,exitum quærēs,ac diuellit repugnan
tia,donec per angusta aut nactus est uiam exeundi ad cœlum, aut ui ac iniuria fecit.
Alij in igne causam quidē esse,sed non ob hoc iudicant,sed quia pluribus obrutus lo-
cis ardeat,& proxima quæq; consumat.Quę si quādo exesa ceciderint,tunc sequi mo
lo occurrente,quod onus exciperet. Tunc chasmata,tunc hiatus uasti aperiuntur, aut
cū diu dubitauere super ea se,quæ supersunt stantq;,componūt. Hoc apud nos quoq; CA.X
uidemus accidere,quoties incendio,pars ciuitatis laborat,cum exustę trabes sunt,aut
corrupta,quæ superioribus firmamētum dabant, tunc diu agitata fastigia concidunt,
& tam diu differuntur atque incerta sunt, donec in solido resederunt. Anaximenes
ait terram ipsam sibi esse causam motus,nec extrinsecus incurrere, quod illam impel-
lat,sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere, quas aut humor soluerit,
aut ignis exederit,aut spiritus uiolentia excusserit.Sed his quoque cessantibus nō de-
esse, propter quod aliquid abscedat aut reuellatur.Nam primum omnia uetustate la-
buntur,nec quicquam tutum à senectute est.Hæc solida quoq; & magni roboris car-
pit:itaq; quemadmodum in ædificijs ueteribus quędam non percussa tamen decidūt,
cum plus ponderis habuere quàm uirium:ita in hoc uniuerso terræ corpore euenit,ut
partes eius uetustate soluantur,solutæ cadant,& tremorem superioribus afferant,pri-
mum dum abscedūt(nihil enim utiq; magnum sine motu eius,cui hæsit,abscinditur)
deinde cum deciderunt,solido exceptæ,resiliant,pilæ more,quæ cum cecidit exultat,

ac sæpius

Universidad de Deusto
Biblioteca

al.nonum ac sæpius pellitur,toties à solo in†nouũ impetum missa. Si uero in stagnantibus aquis
delata sunt,hic ipse casus uicina concutit fluctu,quem subitum uastumq; illisum ex al
CA.XI to pondus eijcit. Quidam ignibus quidem assignant hunc tremorem,sed aliter. Nã
cum pluribus locis ferueant,necesse est ingentem uaporem sine exitu uoluant, qui ut
sua spiritum intendit,& si acrius institit, opposita diffundit,si uero remissior fuit nihil
amplius quàm mouet. Videmus aquam spumare,igne subiecto. Quod in hac aqua fa
cit inclusa et angusta,multo magis illum facere credamus,cum uiolentus ac uastus in
gentes aquas excitat. Tunc ille uaporatione inundantium aquarum, quicquid pulsa
uerit agitat. Spiritum esse qui moueat,& plurimis & maximis autoribus placet. Ar
chelaus antiquitatis diligens ait ita. Venti in cõcaua terrarum deferuntur,deinde ubi
iam omnia spatia plena sunt, & inquantũ aër potuit densatus est,is qui superuenit spi
ritus,priorem premit,& elidit,ac frequentibus plagis primo cogit,deinde perturbat.
tunc ille quærens locum omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur effringe
re. Sic euenit,ut terræ,spiritu luctante, & fugam quærente,moueantur. Itaq; cũ terræ
motus futurus est,præcedit aëris tranquillitas & quies,uidelicet,quia uis spiritus,quę
concitare uentos solet,in inferna sede detinetur. Nunc quoq; cum hic motus in Cam
forte tamen pania fuit,quamuis hyberno tempore † & inquieto, per superiores dies à cœlo aër ste
quietus tit. Quid ergo? Nunquam flante uento terra concussa est? Admodum raro duo flatue
re simul uenti. Fieri tamen & potest & solet, quod si recipimus,& cõstat duos uentos
rem simul gerere,quid ni accidere possit, ut alter superiorẽ aëra agitet,alter inferum?
CA.XIII In hac sententia licet ponas Aristotelem & discipulum eius Theophrastum,non,ut
Græcis usum est,diuini,tamen et dulcis eloquij uirũ,et nitidi sine labore. Quid utriq;
placeat exponam. Semper aliqua euaporatio est è terra, quæ modo arida est,modo hu
mido mixta. Hæc ab infimo edita, & inquantum potuit elata,cum ulteriorem locum
in quem exeat non habet,retro fertur, atq; in se reuoluitur,dumq; rixa spiritus recipro
al.elisus cantis iactat obstantia,& siue intercluſus,siue per angusta tenisus est,motum ac tumul
tum ciet. Straton ex eadem schola est,qui hanc partem philosophiæ maxime coluit,&
rerum naturæ inquisitior fuit. Huius tale decretum est,frigidum et calidum semper in
contraria abeunt,& unà esse non possunt,eò frigidum confluit,unde uis calida discef
sit,& inuicem ibi calidum est,unde frigus expulsum est. Hoc quod dico uerum est,fri
utrumq; in contrarium agi,ex hoc tibi appareat,Hyberno tempore cum supra terram
frigus est,calẽt putei,nec minus specus, atq; omnes sub terra recessus: quia eò se calor
contulit,superiora possidenti frigore cedens,qui cum inferiora peruenit,& eò se quan
tum poterat ingessit,quo densior,hoc ualidior est,huic alius superuenit,cui necessario
congregatus ille iam & in angustum pressus,loco cedit. Idem econtrario euenit,cum
uis maior frigidi illata in cauernis est. Quicquid illic calidi latet,frigori cedens abit in
angustum,& magno impetu agitur,quia non patitur utriusq; natura cõcordiam, nec
in uno moram. Fugiens ergo & omni modo cupiens excedere,proxima quæq; remo
litur ac iactat. Ideoq; antequam terra moueatur,solet mugitus audiri,uentis in ab dito
tumultuantibus,nec enim aliter posset,ut ait noster Vergilius, Sub Pedibus mugire
solum,& iuga celsa moueri,nisi hoc esset uentorum opus. Vices deinde huius pugnę
sunt,desinit calidi congregatio,ac rursus eruptio. Tunc frigida compescuntur & suc
cedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis cursat,& ulto citroq; spiritus
CA.XIIII commeat,terra concutitur. Sunt qui existiment spiritu quidem & nulla alia ratione
tremere terram,sed ex alia causa,quàm Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur
audi. Corpus nostrum & sanguine irrigatur & spiritu,qui per sua itinera discurrit. Ha
bemus autem quædam angustiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quàm
meat: quædam potentiora,in quibus colligitur & unde diuiditur in partes. Sic hoc to
tum terrarum omnium corpus,& aquis,quæ uicem sanguinis tenent,& uentis quos
nihil aliud quis quàm animam uocauerit, peruium est. Hęc duo alicubi concurrunt,
alibi consistunt. Sed quemadmodum in corpore nostro dum bona ualetudo est,uena,
rum quoque imperturbata mobilitas modum seruat,ubi aliquid aduersi est,micat cre
brius,& suspiria atque anhelitus,laborantis ac fessi signa sunt: ita terræ quoque, dum

illis positio naturalis est, inconcussæ manent, Cum aliquid peccatur, tunc uelut ægri
corporis motus est,spiritu illo qui modestius perfluebat,icto uehementius,& quassan
te uenas suas: nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram, nam si
hoc est,quemadmodum animal,tota uexationem sentiet. Neque enim in nobis febris
alias partes moratius impellit,sed per omnes pari æqualitate discurrit. Vide ergo nũc,
quod intret in illam spiritus ex circumfuso aëre,qui quamdiu habet exitum, sine iniu
ria labitur,si offendit aliquid,& incidit quod uiam claudat, tũc oneratur primo infun
dente se à tergo aëre. Deinde per aliquã rimã malígne fugit, & hoc acrius fertur, quo
angustius. Id,sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidẽ
per quam effluat inuenit,conglobatus illic furit,& huc atque illò circumagitur, aliaq;
dejecit,alia intercidit,cum tenuissimus idemq; fortissimus, & irrepat quãuis in obstru
cta,& quicquid intrauit ui sua diducat & dissipet,tunc terra iactatur. Aut enim datura
uento locum discedit,aut cum dedit in ipsam,qua illum emisit,cauernam fundamen
to spoliata cõsidit. Quidam ita existimant. Terra multis locis perforata est,nec tantũ CAP.XV
primos illos aditus habet, quos uelut spiramenta ab initio sui recepit,sed multos illi
casus imposuit. Alicubi deduxit,quicquid superne terreni erat aqua,alia torrentes ce
cidere,alia ęstibus magnis dirupta patuere. Per hęc interualla intrat spiritus,quẽ si in
clusit mare & adegit,nec fluctus retro labire permisit, tũc ille exitu simul redituq; præ
cluso,uolutatur. Et quia in rectum nõ potest tendere,quod illi naturale est, in sublime
se intendit,& terram prementem,reuerberat. Etiamnum dicẽdum est,quod plerisq; CAP.XVI
autoribus placet,& in quo fortasse fiet dissensio, Nõ esse terram sine spiritu palàm est.
Non tantum illo dico,quo se tenet,ac partes sui iungit,qui inest etiam saxis mortuisq;
corporibus, sed illo dico uitali & uegeto & alente omnia: hũc nisi haberet, quomodo
tot arbustis spiritum infunderet, nõ aliunde uiuentibus,& tot satis? Quemadmodum
tam diuersas radices aliter atq; aliter in se mersas foueret, quasdã summa receptas par
te,quasdam altius tractas, nisi multum haberet animæ,tam multa, tam uaria generan
tis,& haustu atq; alimento sui educãtis? Leuibus,adhuc argumentis ago. Totum hoc
cœlum,quod igneus æther,mundi summa pars claudit, omnes hæ stellæ,quarum in
ueniri non potest numerus,omnis hic cœlestium cœtus,& (ut alia præteream) hic tam
prope à nobis agens cursum sol,omni terrarum ambitu non semel maior,alimentum
ex terreno trahunt,et inter se partiuntur,nec ullo alio,scilicet,quàm halitu terrarum su
stinentur. Hoc illis alimentum,hic pastus est. Non posset autem tam multa tantaq;,&
se ipsa maiora,terra nutrire,nisi plena esset animæ,quam per diem ac noctem ab omni
bus partibus suis fundit. Fieri enim non potest,ut non multum illi superfit, ex qua tan
tum petitur ac sumitur, & ad tempus quidẽ, quod exeat nascitur. Nec enim esset per
ennis illi copia suffecturi in tot cœlestia spiritus, nisi inuicẽ ista excurrerent,& in aliud
alia soluerentur. Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, & ex condito proferat.
Non est ergo dubium,quin multum spiritus lateat intus,& ęęca sub terra spatia aër la
tus obtineat. Quod si uerũ est,necesse est id sæpe moueatur, quod re mobilissima ple
num est. Nunquid enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquietum
quàm aër,& tam uersabile & uagatione gaudens? Sequitur ergo,ut naturam suam CAP.XVII
exerceat,& quod semper moueri uult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum
illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur,placide fluit, cum offenditur
& retineatur,insanit,& moras suas arripit,nõ aliter, quàm ille poëtæ pontẽ indignatus
Araxes. Quãdiu illi facilis & liber est alueus,primas quasq; aquas explicat. Vbi saxa
manu uel casu illata pressere uenientem,tunc impetum mora quærit,& quo plura op
posita sunt,plus inuenit uirium. Omnis enim illa unda quę à tergo superuenit,& in se
cressit,cum onus suum sustinere non potuit, uim ruina parat, & prona cum his quæ
obiacebãt fugit. Idem spiritu fit,qui quo ualentior agiliorq; est,citius rapitur,& uehe
mentius septum omne disturbat. Ex quo motus fit,scilicet,eius partis,sub qua pugna
tum est. Quod dicitur,uerum esse ex illo probatur: sæpe enim cum terræ motus fuit,
si modo pars eius aliqua dirupta est,inde uentus per multos dies fluxit. Vt traditur fa
ctum eo terræmotu,quo Chalcis laborauit, quod apud Asclepiodotum inuenies,au

Universidad de Deusto
Biblioteca

ditorem Posidonij,in ipsis quæstionum naturalium causis.Inuenies & apud alios au-
tores hiasse uno loco terram,& inde non exiguo tempore spiransse uentum,qui,scilicet
CAP.XVIII illud iter ipse sibi fecerat,per quod ferebatur. Maxima ergo causa est, propter quam
terra moueatur,spiritus natura citus,& locum è loco mutans.Hic quamdiu nō impel-
litur,& in uacanti spatio latet,iacet innoxius,nec circumiectis molestus est. Vbi illum
extrinsecus superueniens causa solicitat compellitq́, & in arctum agit,scilicet,adhuc
cedit tantum & uagatur. Vbi erepta discedendi facultas est & undiq́ obsistitur, tunc
Magno cū murmure montis Circum claustra fremit,quæ diu pulsata conuellit ac ia-
ctat, eo acrior quo cum ualentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlustrauit
omne quo tenebatur,nec potuit euadere,inde quò maxime impactus est,resilit,& aut
per occulta diuiditur,ipso terræ motu raritate facta,aut per nouum uulnus emicuit.Ita
eius uis tanta non potest cohiberi,nec uentum tenet ulla compages:soluit enim quod
cunq́ uinculum,& omne onus fert secum, infususq́ per minima,laxamentum supe-
ratus indomita naturę potentia liberat,utiq́ cum cōcitatius sibi ius suū uindicat.Spi-
ritus uero inuicta res est,nihil enim erit quod luctantes uentos,tempestatesq́ sonoras
imperio premat,ac uinclis & carcere frenet.Sine dubio poetæ hunc uoluerant uideri
carcerē,in quo sub terra clausi laterent.Sed hoc nō intellexerunt,nec id quod clausum
est esse adhuc uentum, nec id quod uentus est posse iam claudi.Nam quod in clauso
est,quiescit,& aëris statio est.Omnis in fuga uentus est.Etiamnum & illud accedit his
argumen is,per quod appareat,quod motum efficit spiritus, quod corpora quoq́ no-
stra non aliter tremunt,quàm si spiritum aliqua causa conturbat, cum timore contra-
ctus est,cum senectute languescit,& uenis torpētibus marcet, cum frigore inhibetur,
aut sub accessionem cursu suo deiscitur.Nam quamdiu sine inuiria perfluit, & ex mo-
re procedit,nullus est tremor corpori. Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius offi-
cium,tunc parum potens in preferēdis his quæ suo uigore tenebat, deficiens concu-
CAP,XIX tit, quicquid integer tulerat. Metrodorum Chium necesse est audiamus,quod
uult sententiæ loco dicentem.Nō enim permitto mihi nec eas quidem opiniones pre-
terire,quas improbo,cum satius sit omnium copiam fieri, & quæ improbamus dam-
nare potius quàm præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis uox,per
totum cum quadam discussione percurrit ac resonat, & tam leuiter mota tamen cir-
cuit, non sine tactu eius tumultuq́ quo incluśa est: sic speluncarū sub terra pendentiū
uastitas habet aëra suum, quem simul alius superne incidens percussit,agitat non ali-
ter,quàm illa de quibus paulo ante retuli,inania indito clamore sonuerunt.

CAP,XX Veniamus nunc ad eos qui omnia ista quæ retuli in causa esse dixerūt,aut ex his
plura. Democritus plura putat. Ait enim motum aliquando spiritu fieri, aliquando
aqua,aliquando utroq́,& id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terræ cōcaua est,&
cum superueniente grauitate reiectum est,terris illiditur,& illas mouet.Nec enim flu
ctuari potest sine motu eius,in quod impingitur.Etiamnum quomodo de spiritu dice
bamus,de aqua quoque dicendum est. Vbi in unum locum congesta est,& capere se
desijt,aliquò incumbit,& primo uiam pondere aperit,deinde impetu.Nec enim exire
nisi per deuexum potest diu inclusa,nec in directū cadere moderate,aut sine concus-
sione eorum,per quæ & in que cadit,Si uero cum iam rapi cœperit aliquo loco subsi-
tit,& illa uis fluminis in se reuoluta est,in cōtinentem terram repellitur,& illam,qua
parte maxima pendet,exagitat.Præterea aliquando madefacta tellus,liquore penitus
accepto, altius fidit,& fundus ipse uitiatur, tunc ea pars premitur, in quam maxime
aquarum uergentiū pondus inclinat. Spiritus uero nonnunquam impellit undas,&
si uehementius institit,eam,scilicet,terræ partem mouet,in quam coactas aquas intu-
lit.Nonnunquam in coacta itinera coniectus,& exitum quærens,mouet omnia:terra
autem penetrabilis uentis est,& spiritus subtilior est, quàm ut possit excludi,& ueh-
mentior,quàm ut sustineri concitatus ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epi-
curus ait, pluresq́ alias tentat, & alios, qui aliquid unum existis esse affirmauerunt,
corripit,cum sit arduum de ijs quæ cōiectura sequenda sunt,aliquid certi promittere.

Ergo,

Ergo,ut ait,potest terram mouere aqua,si partes aliquas eluit,& abrasit,quibus desijt
posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur .Potest terrā mouere impressio spi-
ritus,fortasse enim aër extrinsecus alio intrante aëre,agitatur.Fortasse aliqua parte su-
bito decidente percutitur,& inde motum capit.Fortasse aliqua pars terræ uelut colu-
mnis quibusdam ac pilis sustinetur, quibus uitiatis ac recedentibus, tremit pondus
impositum. Fortasse calida uis spiritus in ignem uersa,& fulmini similis,cum magna
strage obstantium fertur . Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flatus impellit,
& inde aut ictus terram quatit,aut spiritus agitatio, ipso motu crescens & se incitans,
ab imo in summa usque perfertur, nullam tamē illi placet causam motus esse maiorē CAP,XXI
quàm spiritum. Nobis quoque placet hunc spiritum esse, qui tanta posset conari,
quo nihil est in rerum natura potentius,nihil acrius,sine quo nec illa quidem quæ ue-
hementissima sunt ualent.Ignem spiritus concitat, aquæ si uentum detrahas, inertes
sunt.Tunc demum impetum sumunt,cum illas agit flatus,qui potest dissipare magna
spatia terrarum,& nouos montes subrectos,extollere,& insulas non ante uisas in me- for. Therasiā
dio mari ponere. Therem,& † Thereā hanc nostræ ætatis insulam,spectantibus no- siue Thiam
bis in Aegæo mari enatam,quis dubitat quin in lucem spiritus uexerit? Duo genera
sunt(ut Posidonio placet)quibus mouetur terra,utriq́ nomē est proprium. Altera suc
cussio est,cum terra quatitur,& sursum ac deorsum mouetur,Altera inclinatio,qua in
latera nutat nauigij more.Ego & tertium illud existimo,quod nostro uocabulo signa-
tum est:non enim sine causa tremorem terræ dixere maiores, qui utriq́ dissimilis est:
nam nec succutiuntur tunc omnia,nec inclinantur, sed uibrantur.Res minime in hu-
iusmodi casu noxia,sicut longe pernicios or est inclinatio concussione.Nam nisi cele-
riter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat,ruina necessario sequi-
tur.Cum dissimiles ij motus inter se sint,causæ eorum diuersæ sunt.

Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per uices uehicu CAP, XXII
lorum plurium tracta sunt,& rotæ maiore nisu in salebras inciderunt, terram concuti
senties.Asclepiodotus tradit,cum petra è latere montis abrupta ceciditset,ædificia ui-
cina tremore collapsa sunt. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupi-
bus aliqua resoluta,magno pondere ac sono in subiacentem cauernam cadat, eo ue-
hementius,quo aut plus ponderis habuit, aut uenit altius, Et sic cōmouetur omne te-
cū cauatæ uallis.Nec tantum pondere suo abscindi saxa credibile est, sed cū flumina
supra ferantur,assiduus humor cōmissuras lapidis extenuat,& quotidie his ad quæ re
ligatus est aufert,& illam(ut ita dicam) cutem qua continetur abradit. Deinde longa
per ævum diminutio usq́ eò infirmat illa,quæ quotidie attriuit, ut desinant esse oneri
ferendo.Tunc saxa uasti ponderis decidunt,tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab
illo repercussit,nō passura consistere, sonitu uenit. Et ruere omnia uisa repente(ut ait
Virgilius noster.)Huius motus succutiētis terras hæc erit causa.Ad alterā transeo.

Rara terræ natura est,multumq́ habens uacui,per has raritates spiritus fertur,qui CAP.XXIII
ubi maior influxit nec emittitur,concutit terram.Hæc placet & alijs(ut paulo ante re-
tuli)causa, siquid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam Callisthenes pro-
bat,non contemptus uir. Fuit enim illi nobile ingenium,& furibūdi regis impatiens.
Hoc est Alexandri cirmen æternum, quod nulla uirtus,nulla bellorum felicitas redi-
met.Nam quoties quis dixerit,occidit Persarum multa milia,opponetur, & Callisthe
nem.Quoties dictum erit,occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat,
opponetur,& Callisthenem. Quoties dictum erit, omnia oceano tenus uicit, ipsum
quoque tentauit nouis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ usque ad orien-
tis terminos protulit,dicetur, sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum
regumq́ exempla transierit,ex his quæ fecit nihil tam magnum erit quàm scelus Cal-
listhenes.Hic Callisthenes in libris quibus describit quemadmodum Helice Burisq́
merſæ sunt,quis illas casus in mare, uel in illas mare immersit, dicit id quod in prio-
re parte dictum est, Spiritus intra terram per occulta foramina,quemadmodum ubi-
que,ita & sub mari.Deinde cum est obstructus ille trames, per quem descenderat, re-
ditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur, & sibi ipse occur-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rens tertam labefactat. Ideo frequentissime mari opposita uexantur, & inde Neptuno hæc assignata est mouendi potentia. Quisquis primas literas Græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐνοσίχθονα uocari. Spiritum esse huius mali causam & ipse cõsentio, de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus, utrũ per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac patentiora, & utrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoque corporibus, cutis spiritum respuit, nec est illi introitus, nisi per quem trahitur, nec consistere quidem à nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpásue, sed in uisceribus & patulo interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, uel ex hoc, quod motus non in summa terræ circáue summa est, sed subter & ab imo. Huius indicium est quod altitudinis profundæ maria iactantur, motis, scilicet his, supra quæ fusa sunt. Ergo uerisimile est terram ex alto moueri, & illic spiritum in cauernis ingentibus concipi. Immo, inquit, ceu cum frigore inhorruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa causa in horrorẽ agit. Accidere autem terræ simile quiddam nostræ affectionis, sed non ex simili causa concesserim. Illam interior & altior iniuria debet impellere, cuius rei argumẽtum uel maximum hoc potest esse, quod cum uehementi motu adapertum ingenti ruina solũ est, totas nonnunquam urbes, & recipit hiatus ille & abscondit. Thucydides ait, circa Peloponnesiaci belli tempus Atalantam insulã aut totã aut certe maxima ex parte suberfusam. Idem Sidoniæ accidisse Posidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Me-
CAP. XXV minimus enim terris interno motu diuulsis, loca disiecta, & cãpos interisse. Quod iam dicam, quemadmodum existimem fieri. Cum spiritus magna ui in uacuum terrarũ locum penitus applicuit, cœpitq; rixari, & de exitu cogitare, latera ipsa inter quę latet sæpius percutit, supra quæ urbes interdum sitæ sunt: hæc nonnunquam a deo concutiuntur, ut ædificia superposita procumbant: nonnunquam in tantum, ut parietes quibus fertur omne regimen cauí, decidant in illũ subteruacantem locum, totæq; urbes in immensam altitudinem uergant. Si uelis credere, aiunt, aliquando Ossam Olympo cohæsisse, deinde terrarum motu recessisse, & scissam unius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugisse Peneon, qui paludes quibus laborabat Thessalia siccauit, abductis in se quæ sine exitu stagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalenpolin medius est, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos specus (quid enim aliud appellem loca uacua sub terris?) spiritum conuenire. Quod nisi esset, magna terrarum spatia commouerentur, & unà multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec unquam per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis orbem, non transcendit Campaniam. Quid dicam, cum Chalcis tremuit Thebas stetisse? Cum laborauit Aegine, tam propinquas illi † patrias de motu nihil audisse? Illa uasta cõcussio, quæ duas suppressit urbes Helicen, & Burim, circa Aegaum constitit. Apparet ergo in tantum spatium motum protendere, quantum illa sub terra uacantis loci inanitas pateat. Poterã ad hoc probandũ abuti autoritate magnorũ
CA. XXVI uirorum, qui Aegyptum nunquam tremuisse tradunt. Rationem autem huius rei hãc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (si Homero fides est) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno cursu metiri plenis lata uelis posset, sed continenti admota est. Turbidus enim defluens Nilus, multumq; secum limum trahens, & eum subinde apponens prioribus terris, Aegyptum annuo incremento semper ultra tulit. Inde pinguis & limosi soli est, nec ulla interualla in se habet, sed creuit in solidum arescente limo, quo pressa erat & sedens structura, cum partes glutinarentur, nec quicquã inane interuenire poterat, cum solido liquidum, ac molle semper accederet. Sed mouetur & Aegyptus & Delos, quam Virgilius stare iussit. Immotamq; coli dedit, & cõtemnere uentos. Hanc philosophi quoque credula natio dixerunt non moueri, autore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuisse, sed circa Peloponnesiacum bellum tremuisse. Callisthenes & alio tempore ait hoc accidisse. Interea multa, inquit, prodigia quibus denuntiata est duarum urbium Helices & Buris euersio,

sio, fuere maxime notabilia, columna ignis immensi, & Delos agitata. Quam ideo stabilem uideri uult, quia mari imposita sit, habeatq; concauas rupes & saxa peruia, quæ dent deprehenso aëri reditum. Ob hoc etiã insulas esse certioris soli, urbesq; eo tutiores, quo propius ad mare accesserunt: falsa hæc esse Pompeij & Herculaneum sensere, Adijce nũc, quod omnis ora maris obnoxia est motibus, sic Paphos nõ semel corruit, sic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprũ ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipsa tam mouetur quàm diluitur. Hæ ferè causæ redduntur, propter quas tremit terra Quędam tamẽ propria in hoc Campano motu accidisse narrantur quo- CA. XXVII
rum ratio reddenda est. Aiunt enim sexcentarũ ouium gregem exanimatũ in Pompeiana regione. Nõ est quare hoc putes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarũ motus pestilentiã fieri. Nec id mirũ est, multa enim mortifera in alto latent. At aër ipse qui uel terrarum culpa uel pigritia & æterna nocte torpescit, grauis hauriẽtibus est, uel corruptus internorum ignium uitio, cum est lõgo situ emissus, purũ hunc liquidumq; maculat ac polluit, insuetumq; ducentibus spiritum affert noua genera morborum. Quid quod aquæ inutiles pestilentesq; in abdito latent, ut quas nunquam usus exerceat, nunq; aura liberior uerberet? Crassæ itaq; & graui caligine sempiternaq; tectæ, nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrariũ habent. Aër quoq; qui mixtus est illis, quicq; inter illas paludes iacet, cum emersit, late uitium suum spargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora sentiunt, in quæ pestilentia incurrere solet, quo auidiora sunt, aperto cœlo plurimũ utuntur, & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est, Oues uero mollioris naturæ quo propiora terris ferũt capita, corruptas esse non miror, cum afflatum diri aëris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille & hominibus, si maior exijsset, sed illũ copia aëris sinceri extinxit, ante quã ut ab homine posset trahi surgeret. Multa aũt terras habere mortifera uel ex hoc in- C. XXVIII
tellige, quod tot uenena nascuntur, non manu sparsa, sed sponte, solo scilicet habente, ut boni ita mali semina. Quid quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina pestilens exhalatur uapor, quẽ nõ homini ducere, nõ feræ tutum est. Aues quoq; si in illũ inciderint, antequã cœlo meliore leniatur, in ipso uolatu cadunt, liuentq; corpora, & non aliter quàm per uim elisæ fauces tument. Hic spiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentię habet, quàm ut despectantia & ultro sibi illata conficiat. Vbi per secula conditis tenebris, ac tristitia loci creuit in uitiũ, ipsa ingrauescit mora, hoc peior quo segnior. Cum aũt exitũ nactus est, æternum illud umbrosi frigoris malum, & infernã noctem soluit, ac regionis nostræ aëra infuscat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxium. Inde subitę continuæq; mortes & monstrosa genera morborũ, ut ex nouis orta causis, breuis aut longa clades est, prout uitia ualuere. Nec prius pestilentia desinit, quàm spiritũ illum C. XXIX
grauem exercuit laxitas cœli, uentorumq; iactatio. Nam quod aliquot insanis attonitisq; similes discurrere, fecit metus, qui excutit mentes, ubi priuatus ac modicus est, quid ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimuntur, terra concutitur, quid mirũ est animos inter dolorem & metum destitutos aberrasse? Non est facile inter magna mala non desipere. Itaq; lenissima ferè ingenia in tantũ uenere formidinis, ut sibi exciderent. Nemo quidẽ sine aliqua iactura sanitatis expauit, similisq; furẽti, quisquis timet, sed alios cito timor sibi reddit, alios uehementius perturbat, & in dementiã trãsfert. Inde inter bella errauere lymphatici, nec usquã plura exempla uaticinantiũ sinuauere, quàm ubi formido mẽtes religione mixta percussit. Statuã diuisam nõ miror, cũ dixerim montes à montibus recessisse, & ipsum diruptũ esse ab imo solum. Hæc loca uí quondam & uasta cõuulsa ruina (Tantũ æui longinqua ualet mutare uetustas) Dissiluisse ferunt, cum protinus utraq; tellus Vna foret, uenit medio ui pontus & undis Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq; & urbes, Littore diductas, angusto interluit æstu. Vides totas regiones à suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat, uides & urbiũ fieri gentiumq; dissidiũ, cum pars naturæ concitata est de se, uel aliquod mare ingens spiritus impegit, quorũ mira, ut ex toto, uis est. Quam uis enim parte sæuiat, mundi tamen uiribus sæuit. Sic & Hispanias à contextu Africæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

mare eripuit. Sic hac inundatione quam poëtarum maximi celebrant, ab Italia, Sicilia reiecta est. Aliquanto autē plus impetus habēt, quæ ex infimo ueniunt. Acriora enim sunt in quibus nisus est per angusta. Quantas res ij terrarum tremores, quamq; mira
CA,XXX spectacula ediderint, satis dictum est. Cur ergo aliquis ad hoc stupet, quod æs unius statuæ, ne solidum quidem, sed concauum ac tenue diruptum est, cum fortasse in illud se spiritus, quærens fugam, incluserit: Illud uero quis nescit? Diductis ędificia angulis uidemus moueri, iterumq; componi. Quædam uero parum aptata positu suo, & à fabris negligētius solutiusq; composita, terræmotus sæpius agitata compegit. Quod si totos paietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ solida sunt scindit, & pilas operibus subditas dissipat, quid est, quare quisquam dignum annotari putet, sectam esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas statuā? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non desijt enim assidue tremere Campania, clementius quidem, sed ingēti damno, quia pressa & quassa quatiebat, quibus ad cadendū male stantibus, non erat impelli, sed agitari. Nondū uidelicet spiritus omnes exciderat, sed adhuc emissa sui parte maiore oberrabat. Inter argumenta quibus probatur spiritu ista fieri, nō
C,XXXI est quod dubites & hoc ponere, cum maximus editus tremor est, quo in urbes terrasq; sæuitū est, non potest par illi subsequi alius, sed post maximum leues motus sunt, quia uehemētius exitum uentis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde residui spiritus nō idem possunt, nec illis pugna opus est, cum iam uiam inuenerint, sequanturq; eà quà prima uis ac maxima euasit. Hoc quoq; dignum memoria iudico, ab eruditissimo & grauissimo uiro cognitum, forte enim cum hoc euenit lauabatur: uidisse se affirmabat in balneo tessellas, quibus solum erat stratum, alteram ab altera separari, iterumq; committi, & aquam modo recipi in commissuras pauimento recedente, modo compresso bullire & elidi. Eundem audiui narrantē uidisse se molles materias, mollius crebriusq; tre
C,XXXII mere, quàm natura duras. Hæc Lucili uirorum optime quantum ad ipsas causas. Illa nunc, quæ ad confirmationem animorum pertinent, quos magis refert uestra fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum sine altero non fit. Non enim aliunde animo uenit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipse casus aduersus omnes firmauerit & erexerit? Quid est cur ego hominem aut ferā, quid est cur sagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaq; animo mors prouocanda est, siue nos æquo uastoq; impetu aggreditur, siue quotidiano & uulgari exitu, nihil refert quàm minax ueniat, quantumq; sit, quod in nos trahat, quod à nobis petit minimum est. Hoc senectus à nobis ablatura est, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obsequens stomacho, hoc pes leuiter offensus. Pusilla res est hominis anima, sed ingens res est contemptus animæ. Hanc qui cōtempserit, securus uidebit maria perturbari, etiam si illa omnes excitauerint uenti, etiam si æstus aliqua perturbatione mundi, totum in terras uerterit oceanum. Securus aspiciet fulminantis cæli trucem ac horridam faciem, frangatur licet cœlum, & ignes suos in exitium omnium imprimis suum misceat, securus aspiciet ruptis compagibus dehiscens solum. Illa licet inferorum regna retegantur, stabit super illam uoraginē intrepidus, & fortasse quò debet cadere desiliet. Quid ad me, q̄s sint magna quibus peream? Ipsum perire non est magnum: proinde si uolumus esse felices, si nec hominū nec deorum, nec rerum timore uersari, si despicere fortunam superuacua promittentem, leuia minitantem, si uolumus tranquille degere, & ipsis dijs de felicitate controuersiā agere, anima in expedito est habenda. Siue illam insidię, siue morbi petent, siue hostilis gladij, siue insularum cadētium fragor, siue ipsarū ruina terrarum, siue uasta uis ignium,
al. qui uolet illam urbes agrosq; pari clade cōplexa, † quū libet illi eā accipiat. Quid aliud debeo, quàm exeuntem hortari, & cum bonis omnibus emittere: uade fortiter, uade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, sed de tempore est quęstio. Facis quod quandoque faciendum est. Nec rogaueris, nec timueris, nec te uelut in aliquod malum exiturū uideris retro. Rerum natura quę te genuit expectat, & locus melior ac tutior. Illic nō tremunt terræ, nec inter se uenti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones

regiones urbesq; uastant, non naufragiorum totas classes sorbentium metus est, non arma contraria disposita uexillis, & in mutuam perniciem multorum millium par furor, non pestilentia, & ardentes promiscue, communes populis cadentibus, rogi. Istud leue est, quid timemus: Graue est, potius semel incidat, quàm semper impendat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum ista quatiantur quæ quatiunt, & in iniuriam nostram non sine sua ueniunt: Helicem Burimq; totas mare accepit, ego de uno corpusculo timeam: Supra oppida duo nauigatur, duo autem quę nouimus, quæ in nostrā notitiā memoria literis seruata perduxit. Quā multa alia alijs locis mersa sunt: Quot populos aut terra, aut in se mare inclusit: Ego recusem mei finem, cū sciā me sine fine non esse: immo cum sciam omnia esse finita: Ego ultimum suspirium timeam: Quantum potes itaq; ipse te cohortare Lucili, contra metum mortis. Hic est qui nos humiles facit, hic est qui ipsam uitam cui parcit inquietat, ac perdit. Hic omnia ista dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres constanter, si cogitaueris nihil interesse inter exiguum tempus & longum. Horæ sunt quas perdimus. Puta dies esse, puta menses, puta annos, perdidimus illos, nempe perituros. Quid oro te refert, num perueniam ad illos: fluit tempus, & auidissimos sui deserit. Nec quod futurū est, meum est, nec quod fuit, In puncto fugientis temporis pendeo, & magni est modicū fuisse. Eleganter ille Lelius sapiens dicēti cuidam sexaginta annos habeo, hos inquit, dicis sexaginta quos non habes: Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehensibilis uitæ conditionem & sortem temporis semper alieni, quod annos annumeramus amissos. Hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus. Moriendum est. Quando: Quid tua: Mors naturæ lex est, mors tributum officiumq; mortalium malorumq; omnium remedium est. Optabit illam, quisquis timet. Omnibus omissis hoc unū Lucili meditare, ne mortis nomen reformides, effice illam tibi cogitatione multa familiarem, ut si ita tulerit, possis illi uel obuiam exire.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS,

In quo agitur de Cometis.

CAP. I

Nemo usq; eo tardus, & hebes, & demissus in terram est, ut ad diuina non erigatur, ac tota mente consurgat, utiq; ubi nouum aliquod ē cœlo miraculum fulsit. Nam quādiu solita decurrunt, magnitudinem rerum cōsuetudo subducit. Ita enim cōpositi sumus, ut nos quotidiana etiā si admiratione digna sunt, transeant, contra minimarū quoq; rerum, si insolitæ prodierūt, spectaculum dulce fiat. Hic itaq; cœtus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populum nō conuocat. At cum aliquid ex more mutatū est, omniū uultus in cœlo est. Sol spectatorē nisi cū deficit nō habet. Nemo obseruat Lunā, nisi laborantē. Tunc urbes cōclamant, tunc pro se quisq; superstitione uana trepidat. Quanto illa maiora sunt, quod sol totidē (ut ita dicā) gradus quot dies habet, & annū circuitu suo claudit, quod à solstitio ad minuēdos dies uertit, quod à solstitio statum inclinat & dat spatium noctibus, quod sydera abscondit, quod terras cum tanto maior sit illis nō urit, sed calorem suū intensionibus ac remissionibus temperando fouet, quod lunā nunquā implet nisi aduersam sibi, nec obscurat. Hæc tamē nō annotamus, quādiu ordo seruatur. Sed si quid turbatū est, aut præter consuetudinē emicuit, spectamus, interrogamus, ostendimus. Adeo naturale est, magis noua q̄s magna mirari. Idē in Cometis fit, si rarus & insolitæ figuræ ignis apparuit, nemo nō scire quid sit cupit, & oblitus aliorū de aduentitio quærit, ignarus, utrū debeat mirari an timere. Nō eni desunt qui terreant, qui significationes eius graues prædicent. Scisciturit itaq; & cognoscere uolunt, prodigiū sit, an sydus. At mehercules nō aliud quis aut magnificētius quæsierit, aut didicerit utilius, q̄s de stellarū sydeq̄ natura, utrū flamma cōtracta, quod & usus noster affirmat, & ipsum ab illis fluens lumē, & calor inde

descendens, an non sint flammei orbes, sed solida quædam terrenaq; corpora, quę per igneos tractus labẽtia inde splendorẽ trahant coloremq;, non de suo clara. In qua opinione magni fuere uiri, qui sydera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienũ pascentia. Nã per se, inquiunt flamma diffugeret, nisi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur, conglobatamq; nec stabili inditã corpori, *pro certo iam mundus turbine suo dissipasset. Ad hæc inuestiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis sint, cuius superiora. Videntur enim cum illis quędam habere communia, ortus & occasus. Ipsam quoq; quamuis spargantur & longius exeant, faciẽ, ęque tamen ignei splendidiq; sunt. Itaq; si omnia terrena sydera sunt, his quoq; eadem fors erit. Si uero nihil aliud sunt q̃ purus ignis, mouẽturq; mẽsibus senis, nec illos cõuersio mundi soluit & uelocitas, illa quoq; possunt & tenui constare materia, nec ob hoc discuti assiduo cœli circũactu. Illo quoq; pertinebit hoc excussisse, ut sciamus utrũ mundus terra stante circũeat, an mundo stante terra uertatur. Fuerunt enim qui dicerent nos esse, quos rerum natura nescientes ferat, nec cœli motu fieri ortus & occasus, sed ipsos oriri & occidere. Digna res est cõtemplatione, ut sciamus in quo rerum statu simus, pigerrimã sortiti an uelocissimã sedẽ, circa nos deus omnia, an nos agat. Necessarium est aũt uetores ortus Cometarũ habere collectos. Deprehẽdi enim propter raritatẽ eorum cursus adhuc nõ potest, nec explorari, an uices seruent, & illos ad suũ diẽ certus ordo producat. Noua hæc cœlestiũ obseruatio est, & nuper in Græciã inuecta. Democritus quoq; subtilissimus antiquorũ omniũ suspicari ait se, plures stellas esse quæ currãt, sed nec numerũ illarũ posuit, nec nomina, nondũ cõprehensis quinq; syderum cursibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Græciã transtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet ne apud Aegyptios quidẽ, quibus maior cœli cura fuit, hanc partẽ elaboratã. Conon postea diligens et ipse inquisitor, defectiones quidẽ solis seruatas ab Aegyptijs collegit, nullam aũt mentionẽ fecit Cometarũ, non præmissurus, si quid explorati apud illos cõperisset. Duo certe qui apud Chaldæos studuisse se dicũt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritissimus inspiciendorũ naturalium, inter se dissident. Hic enim ait, Cometas in numero stellarũ errantiũ poni à Chaldæis, teneriq; cursus eorũ. Epigenes contrà ait, Chaldæos nihil de Cometis habere cõprehensi, sed uideri illos accẽdi turbine quodã aëris concitati, & intorti. Primũ ergo (si tibi uidetur) opiniones huius ponamus ac refellamus. Huic uidetur plurimũ uirtutis habere ad omnes sublimiũ motus stella Saturni. Hæc cum proxima signa Martis, aut in Lunę *uicina transit, aut in Solis incidit radios, natura uẽtosa & frigida cõtrahit pluribus locis aëra, cõglobatq;. Deinde si radios solis assumpsit, tonat fulguratq;. Si Martẽ quoq; consentientẽ habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam *naturã habẽt fulmina, aliã fulgurationes, Aquarũ enim & omnis humidi euaporatio splendores tantũ cœlitra ictum minaces mouet. Illa aũt calidior sicciorq; terrarũ exhalatio fulmina extundit. Trabes uero & faces quæ nullo alio inter se quàm magnitudine distãt, hoc modo fiunt. Cum humida terrenaq; in se globus aliquis aëris clausit, quẽ turbinẽ dicimus, quacunq; fertur, præbet speciẽ ignis extenti. Quæ tamdiu durat, quãdiu manfit aëris illa cõplexio, humidi intra se terreniq; multũ uehens. Vt à proximis mendacijs incipiam, falsum est faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras cõcipitur ac fertur. Ideoq; arbusta radicitus uellit, & quacũq; incumbit, solũ nudat, syluas interim & tecta corripiens, inferior fere nubibus, utiq; nunquã altior. At contra trabes editior cœli pars ostentat. Ita nunquã nubibus obstiterũt. Præterea turbo omni nube uelocior rapitur, & in orbẽ uertitur. Super ista uelociter desinit, & ipse se sua ui rumpit. Trabes autẽ non transcurrũt, nec præteruolant, ut faces, sed cõmorantur, & in eadẽ parte cœli collucent. Charimander quoq; in eo libro quẽ de Cometis cõposuit, ait Anaxagoręs uisum grande insolitumq; cœlo lumen magnitudine amplę trabis, & id per multos dies fulsisse Callisthenes tradit, antequam Burim & Helicem mare absconderet. Aristoteles ait, non trabem illam, sed Cometen fuisse, cęterum ob nimium ardorem non apparuisse sparsum ignẽ, sed procedente tempore cũ iam minus flagraret, reddidisse suam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna, quæ notarentur, nihil tamen magis, quàm quod ut ille fulsit in cœlo, statim supra Burim & Helicem mare

profecto CAP. II.

CAP. III.

CAP. IIII.

al. uiciniam

al. materiam

CAP. V.

refuit. Nunquid ergo Aristoteles non illam tantum, sed omnes trabes Cometas esse credebat? Hanc habetis differentiam, quod ijs continuus ignis est, cæteris sparsus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec ullo loco intermissam aut languidam. In ultimis uero partibus coactam, qualem fuisse illam, de qua modo retuli, Callisthenes tradit. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera sunt. Alij ardorem undique effundunt, nec locum mutant, alij in unam partem ignem uagum in modum comæ porrigunt, & stellas prætermeant, quales duo ætate nostra uisi sunt. Illi priores criniti undiq; etiam, immoti, humiles ferè sunt, & eisdem causis quibus trabes facesq; conflantur, & ex intemperie aëris turbidi, multa secũ arida humidaq; terris exhalata uersantis. Potest enim spiritus per angusta elisus accendere supra se positum aëra, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat *cursus ac temittatur, deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere, & eundem locũ inflammare. Videmus enim uentos per plures dies ad constitutum redire. Pluuiæ quoque & alia tempestatum genera ad præscriptum reuertuntur. Vt breuiter autem uoluntatem eius exprimam, eadem ferè ratione hos fieri Cometas existimat, qua fiũt ignes turbine ciecti. Hoc unum interest, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, ij de terra in superiora eleuantur. Aduersus hæc multa dicuntur. Primum si uentus in causa esset, nunquam Cometes sine uento appareret. Nũc autem et quietissimo aëre apparet. Deinde si uento fieret, cum uento caderet. Et si uento incipiret, crescret uento, eoq; esset ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque, uentus multas aëris partes impellit, Cometes in uno loco apparet, & uentus in sublime non peruenit; Cometæ autem uisuntur supra quàm uentis ire licet. Transit deinde ad illos, quos ait certiorem habere stellarum speciem, qui & procedũt & signa prætereunt. Hos ait ex eisdem causis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantũ interesse, quod terrarũ exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, & in editiora cœli aquilone pellantur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meridiem semper agerentur, quò uentus hic nititur. Atqui uarie concurrunt, alij in ortum, alij in occasum, omnes in flexũ, quod iter non daret uentus. Deinde si aquilonis illos impetus à terris in altum leuaret, alijs uentis nõ orirentur Cometæ, atqui oriuntur. Illam nunc rationẽ eius (utraq; enim utitur) refellamus. Quicquid humidi aridiq; terra efflauit, cum in unum coit, ipsa discordia corporum, spiritum uersat in turbinẽ. Tunc illa uis uenti circumeuntis quicquid intra se comprehendit, cursu suo accẽdit. & leuat in altũ, ac tam diu manet splendor ignis expressi, quamdiu alimenta sufficiũt, quibus desinentibus, & ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat qualis sit turbinum cursus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac uiolentus, & ipsis uentis citatior est, Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum transierit, abscondat. Deinde turbinũ motus uagus est & disiectus, & (ut Salustij utar uerbis) uerticosus: Cometarũ autẽ compositus, & destinatum iter carpens. Num quis nostrum crederet aut lunam aut quinq; sydera rapi uento, aut turbine rotari? Nõ ut puto. Quare? quia non est illis perturbatus & impotens cursus. Ad Cometes idẽ transferamus. Non confuse nec tumultuose eunt, ut aliquis credat illos causis turbulẽtis & incõstantibus pelli. Deinde etiã si uertices isti cõprehendere terrena humidaq;, & ex humili in altum exprimere possent, nõ tamen supra lunam efferrent. Omnis illis usq; in nubilũ uis est. Cometas autẽ immixtos stellis uidemus per superiora labẽtes. Ergo uerisimile non est in tantũ spatiũ perseuerare turbinẽ, qui quo maior est, maturius corrũpitur. Vtrũ libet itaq; eligat, aut uis leuis inde peruenire non poterit, aut magna & concitata citius ipsa se franget. Præterea humiliores illi Cometę ob hoc (ut putãt) nõ excunt altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse est his Cometis diu turnioribus & celsioribus, plenior materia sit. Neq; enim diutius appareret, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Dicebã modo, nõ posse diu uerticẽ permanere, nec supra lunã, aut usq; ad stellarũ locum crescere. Nempe efficit turbinem, plurium uẽtorũ inter ipsos luctatio. Hęc diu nõ potest esse. Nã cum uagus & incertus spiritus *certi uolatus est, nouissime uni uis omnium cedit. Nulla autem tempestas magna perdurat.

*forte, rursus

CAP. VI.

CAP. VII.

CAP. VIII.

*for. cum cæteris uolutatus

CAP. IX.

Procellæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Procellæ quanto plus habent uirium, tanto minus temporis. Venti cum ad summum uenerunt, remittuntur omni uiolentia. Necesse est ista concitatione in exitium sui tendant. Nemo, itaq; turbinem toto die uidit, ne hora quidem. Mira uelocitas eius, & mira breuitas eius. Præterea uiolentius celeriusq; in terra circaq; eam uoluitur, quo celsior, eo solutior, laxiorq; est, & ob hoc diffunditur. Adijce nunc, quod etiam si in summum pertenderet, ubi syderibus iter est, utiq; ab eo motu, qui uniuersum trahit, solueretur. Quid enim est illa conuersione mundi citatius? hac omnium uentorũ in unum cõiecta uis dissiparetur, & terrę solida fortisq; compages, nedum particula aëris torti,

CAP. X Præterea in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoq; permaneret turbo. Quod porrò tam incredibile est, quàm in turbine longior mora. Vtique motus motu contrario uincitur, habet enim suam locus ille uertiginem, quæ rapit cœlum, Syderaq; alta trahit, celeriq; uolumine torquet. Et ut des eis aliquam aduocationẽ, quod fieri nullo modo potest, quid de his Cometis dicetur, quæ senis mensibus apparuerũt? Deinde duo debẽt esse motus eodẽ loco, Alter ille diutinus & assiduus, suũ sine intermissione peragens opus, Alter nouus & recens, & turbine illatus. Necesse est ergo alter alteri impedimẽto sit, Atqui lunaris illa orbita cæterorũq; supra lunã meantium motus irreuocabilis est, nec hæsitatus, qui nec resistit, nec dat ullam nobis suspitionem obiectæ sibi moræ. Fidem non habet turbinẽ uiolentissimum & perturbatissimum tẽpestatis genus, in medios syderũ ordines peruenire, & inter dispolita ac tranquilla uersari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, & hũc expulsum in sublime, præbere nobis opinionẽ speciemq; syderis longi. Et puto tale esse debet, quale est, id, quod ignem efficit, Turbinis autem rotundata acies est. In eodem enim uestigio uersatur, & in columnæ modo circumagentis se uoluitur. Ergo ignẽ quoq; qui includit, similẽ esse illi oportet. Atqui longus est & dissectus, minimeq; similis in orbem

CAP. XI coacto. Epigenẽ relinquamus, & aliorũ opiniones persequamur. Quas ante, quàm exponere incipiã, illud in primis præsumendũ est, Cometas nõ in una parte cœli aspici, nec in signifero tantum orbe, sed tam in ortu quàm in occasu, frequentissime tamen

forte, forma eis una circa septentrionẽ† Forma eius nõ est una. Quamuis enim Græci discrimina fecerint eorum, quibus in morẽ barbæ flamma dependet, & eorũ qui undiq; circa se uelut comam spargunt, & eorũ quibus fusus quidẽ est ignis, sed in uerticẽ tendens, tamen omnes isti eiusdẽ notæ sunt, Cometæq; recte dicũtur. Quorũ cum post longum tẽpus appareant formæ, inter se eos cõparare difficile est. Illo ipso tempore quo apparent, interspectantes de habitu illorũ non cõuenit, sed prout cuiq; acrior acies aut hebetior,

al. liuidiorem ita dicit aut †lucidiorẽ esse aut rubicundiorẽ, & crines aut in interiora deductos, autin latera diuisos. Sed siue sunt aliquæ differentiæ illorũ, siue non sint, eadem fiant ratiõe necesse est Cometæ. Illud unum constare debet, præter solitum aspici nouam syderis faciem, circa se dissipatum ignem trahẽtis. Quibusdam antiquorum hæc placet ratio, cum ex stellis errantibus, altera se alteri applicuit, confuso in unum duarũ lumine, faciem longioris syderis reddi. Nec hoc tũc tãtum euenit, cum stella stellam attigit, sed etiam cum appropinquauit. Interuallũ enim, quod inter duas est, illustratur ab utraq;

CAP. XII inflammaturq; & longum ignem efficit. His illud respondebimus, certum esse numerum stellarum mobiliũ. Solere autẽ eodem tempore & has apparere & cometen. Ex quo manifestum fit, nõ illarum coitu fieri cometen, sed proprium & sui iuris esse. Etiamnum frequẽter stella sub altioris stellæ uestigium uenit. Et Saturnus aliquãdo supra Iouem est, & Mars Venerem aut Mercuriũ relicta linea despicit. Nec tamẽ propter hunc cursum, cum alter alterum subit, Cometes fit, alioquin annis omnibus fieret. Omnibus enim aliquæ stellæ in eodẽ signo simul sunt. Si Cometam faceret stella stellæ superueniens, momento esse desineret. Summa enim uelocitas transeuntiũ est. Ideo omnis syderum defectio breuis est, quia cito illas idem cursus, qui admouerat, abstrahit. Videmus solem & lunã intra exiguũ tempus, cũ obscurari cœperint, liberari. Quanto celerior debet fieri in stellis cõgressio, tanto minoribus? Atqui Cometę senis mensibus manẽt, quod nõ accideret, si duarum stellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non possunt, & necesse est illas lex celeritatis separet. Præterea illa

illa nobis uicina uidentur, cæterum interuallis ingentibus dissident. Quomodo ergo potest altera stella usq; ad alteram stellã ignẽ mittere, ita ut utraq; iuncta uideatur, cũ sint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miscetur, & præbet unius speciem. Nempe sic, quemadmodum rubicunda fit nubes solis incursu, quemadmodum uespertina aut matutina flauescunt, quemadmodum alterne arcus solis uisitur. Hæc omnia primum magna ui efficiuntur. Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum non est eadem potentia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum uicinia nascitur. Superiora pura & syncera sunt, & coloris sui semper. Præterea si quid tale accideret, non haberet moram, sed extingueretur cito, sicut coronæ, quæ solem lunam ue cingunt, & intra breuissimum spatium exolescunt. Nec arcus quidem diu perseuerat. Si quid esset tale, à quo medium inter duas stellas spatiũ confunderetur, æque cito dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ solent. Stellis inter signiferum cursus est, hunc gyrum premunt, at Cometæ ubiq; cernũtur. Non magis certum est illis tempus quo appareant, quàm locus ullus, ultra quem nõ exeant. Aduersus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum stellas quinq; CAP. XIII.
discurrere, sed has solas obseruatas esse. Cæterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obscuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorũ positionem tam, ut tunc demum, cum ad dextra eorũ uenere, uisantur. Ergo intercurrũt quædam stellæ, ut ait, nobis nouæ, quæ lumen suum cum stantibus misceãt, & maiorem quàm stellis mos est, porrigant ignem: hoc ex his quæ mentitur leuissimum est, tota eius ratio mundi, mẽdacium impudens est Nã si illi credimus, summa cœli ora solidissima est, in modum tecti durata, & alti crassiq; corporis. quod atomi congesti coaceruatiq; fecerunt. Huic proxima superficies est ignea, ita compacta ut solui uitiariq; nõ possit. Habet tamen spiramenta quædam, & quasi fenestras per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaq; hæc quæ præter consuetudinẽ apparent, influxerũt ex illa utraq; mundi iacẽte materia. Soluere ista quid aliud est, quàm manum exercere, & in uẽtum iactare brachia? Velim tamen mihi dicat iste, qui mundo tã firma lacunaria impo- CAP. XIIII.
suit, quid sit quare credamus illi tantam esse crassitudinem cœli? Quid fuit, quod illo tam solida corpora adduceret, & ibi detineret? Deinde quod tantæ crassitudinis est, necesse est & magni ponderis sit. Quomodo in summo ergo manent grauia? Quomodo illa moles nõ descendit, & se onere suo frangit. Fieri enim non potest, ut tanta uis ponderis, quantam ille substituit, pendeat, & leuibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur: nec rursus de medio aliquid esse oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnũ nemo dicere audebit, mundũ ferri per immensum, ac cadere quidẽ, sed non apparere an cadat, quia præcipitatio eius æterna est, nihil habens nouissimũ, in quod incurrat. Hoc quidã de terra dixerũt, cũ rationẽ nullam inuenirẽt, propter quã pondus in aëre staret. Ferri, inquiũt, semper, sed nõ apparet an cadat, quia infinitũ est in quod cadit, Quid est deinde quo probes, non quinq; tantum stellas moueri, sed multas esse, & in multis mundi regionibus? Aut si hoc sine ullo probabili argumento licet respondere, quid est quare non aliquis aut omnes stellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat ista stellarũ passim euntiũ turba. Nam quo plures fuerint, sæpius in alias incidẽrãt, rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles sunt. Quid quod testimoniũ dicet cõtra te omnis ætas, quæ taliũ stellarũ exortus & annotauit, & posteris tradidit. Post mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulo ante CAP. XV.
Achaicum bellum Cometes effulsit, non minor sole. Primo igneus ac rubicundus oriebis fuit, clarumq; lumen emittens, quãto uinceret noctẽ. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, & euanuit claritas, nouissime aũt totus intercidit. Quot ergo cometas stellas oportet, ut tantũ corpus efficiãt? Mille in unũ licet cõgreges, nunquã hũc habitũ solis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde sensim se diffuditq;, & usq; in æquinoctialem circulum uenit, ita ut illã plagã cœli cui lacteo nomen est, in immẽsum extentus æquaret. Quod ergo conuenisse debẽt erraticę

ut tam

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. XVI. ut tam longum cœli tactum occuparent igne continuo? Cõtra argumentum dicũ est, contra testes dicendum est. Nec magna molitione detrahẽda est autoritas Ephori, Historicus est. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitãt. Quidam creduli, quidã negligentes sunt, quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione, quæ approbare opus suũ, & fieri popular non putat posse, nisi illud mendacio aspersit. Ephorus uero non religiosissimæ fidei, sæpe decipitur, sæpe decipit. Sicut hic Cometem, qui omnium mortalium oculis custoditus est, quia ingentis rei traxit euentus, cum Helicem & Burim ortu suo mersit, ait illum descendisse in duas stellas, quod præter illum nemo tradidit. Quis enim posset obseruare illud momentũ, quo Cometes solutus, & in duas partes redactus est? Quomodo autẽ si est qui uiderit Cometẽ in duas dirimi, nemo uidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit in quas stellas diuisus sit, cum aliqua ex quinq; stellis esse deberit Apollonius Myndius in diuersa opinione est. Ait enim Cometen non unum

CAP. XVII. ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec duarum stellarum confinio ignis extentus, sed & proprium sydus Cometes est, sicut solis aut lunæ. Talis illi forma est, non in rotundum restricta, sed procerior & in longum producta. Cæterum non est illi palàm cursus, altiora mundi secat, & tunc demum appatet, cum in imum cursus sui uenit. Nec est quod putemus eundem usum esse sub Claudio, quem sub Augusto uidimus, Nec hunc qui sub Nerone Cæsare apparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi similem fuisse, qui post necem diui Iulij Veneris ludis genitricis, circa undecimam horam diei emersit. Multi uarijq; sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore, alijs rubor est sine ulla luce, alijs candor & purũ lumẽ, alijs flamma, & hæc non syncera, nec tenuis, sed multum circa se uolues fumidi ardoris. Cruenti quidam: minaces, qui omen post se futuri sanguinis serũt, hi minuunt augentq; lumen suum, quemadmodum alia sydera, quæ clariora cum

CAP. XVIII. descẽdere sunt, maioraq; ex loco propiore uisuntur, minora cum redeunt & obscuriora, quia abducunt se longius. Aduersus hoc protinus respondetur, non idem accidere in Cometis, quod in cæteris, Cometæ enim quo primum die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberent crescere, quo propius accederent. Nũc autem manet illis prima facies: donec incipiant extingui. Deinde quod aduersus priores, etiam aduersus hunc dicitur. Si erraret Cometes, esset; sydus intra signiferi terminos, moueret, intra quod omne sydus cursus suos colligit. Nunquam apparet stella per stellam. Acies nostra non potest per medium sydus exire, ut per illud superiora prospiciat. Per Cometen autem non aliter quàm per nubem ulteriora cernuntur, ex quo apparet illum non esse sydus, sed leuem ignem ac tumultuarium. Zenon noster in illa sententia est, cõ-

CAP. XIX. gruere iudicat stellas & radios inter se committere, hac societate luminis existere imaginem stellæ longioris. Ergo quidam nullos esse Cometas existimant, sed species illorum per repercussionem uicinorum syderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt esse quidem, sed habere cursus suos, & post certa lustra in cõspectum mortalium exire. Quidam esse quidem, sed non quibus syderum nomen imponas, quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur.

CAP. XX. In hac sententia sunt pleriq; nostrorum, nec id putãt ueritati repugnare. Videmus enim in sublimi uaria ignium concipi genera, & modo cœlum ardere, modo lõgos à tergo flammarum albescere tractus, modo faces cum igne uasto rapi: ipsa etiam fulmina, & si uelocitate mira, simul & perstringunt aciem, & relinquunt ignes suos, aëris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Ideo ne resistunt quidem, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij uero ignes diu manent, nec ante discedunt, quàm consumptum est omne, quo pascebantur, alimentum. Hoc loco sunt illa à Posidonio scripta miracula, columnæ, clypeiq; flagrantes, aliæq; insigni nouitate flammæ, quæ non aduerterent animos, si ex consuetudine & lege succurrerent. Ad hęc stupent omnes, & tepentinũ ignem ex alto efferunt, siue emicuit aliquid & fugit, siue compresso aëre & in ardorẽ coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro ætheris patuit, & uastum in concauo lumen (Exclamare posses, quid est hoc? Mediũ uideo discedere cœlum, Pallentesq; polo stellas, quæ aliquando nõ expecta ta nocte fulserunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio est quare alieno tempore apparent, quas esse, etiam cum latèrent, constat. Multos Cometas non uidemus, quod, obscurantur radijs solis, quo deficiente, quendam Cometem apparuisse quem sol uicinus obtexerat, Posidonius tradit. Sæpe autem cũ occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo uidentur. Videlicet ipsa stella sole perfundítur, & ideo aspici non potest. Cometæ autem radios solis effugiunt. Placet ergo nostris Cometas sicut fa- CAP. XXI
ces trabesq; & alia ostenta cœli, denso aëre creari. Ideo circa Septentrionem frequentissime apparẽt, quia illic plurimum est aëris pigri. Quare ergo non stat Cometes, sed
procedit? dicam. Igniũ † materia alimentum suum sequitur. Quamuis enim illi ad su- al. modo
periora nisus est, tamen deficiente materia retroiens inse descendit, in aëra quoq; si dextram feuamq; premit partem, Nulla enim illi uia est, sed quà illum uena pabuli sui duxit, illò repit, nec ut stella procedit, sed ut ignis pascitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito extinguitur? Sex enim mensibus hic, quem nos Neronis principatu lætissimo uidimus, spectandum se prebuit, in diuersum illi Claudiano circumactus. Ille enim à septentrione in uerticem surgens, orientem petijt semper obscurior, hicab eadem parte cœpit, sed in occidentem tendens, ad meridiem flexit, & ibi se sub
duxit oculis. Videlicet ille † humiliora habuit & aptiora ignibus, quæ prosecutus est: al. humidiora
huic rursus uberior fuit & plenior regio. Huc itaq; descendũt, inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos spectauimus, fuisse diuersum, cum hic in dextrũ motus sit, ille in sinistrum. Omnibus autem stellis in eandem partem cursus est, id est contrarius mundo. Hic enim ab ortu uoluitur in occasum, illæ ab, occasu in ortũ eunt. Et ob hoc duplex his motus est, ille quo eunt, & hic quo auferuntur. Ego nostris CAP. XXII
non assentio. Non enim existimo Cometem subitaneum ignem, sed inter æterna operà naturæ. Primum quæcunque aër creat, breuia sunt. Nascuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo potest enim in aëre aliquid idem diu permanere, cum ipse aër nunquam idem maneat: fluit semper, & breuis illi quies est. Intra exiguum momentũ in alium, quàm in quo fuerat, statum uertitur. Nunc pluuius, nunc serenus, nunc inter utrunq; uarius, nubesq; illi familiarissimæ sunt, in quas coit, & ex quibus soluitur, modo congregant, modo digeruntur, nunquam immotę iacent. Fieri non potest, ut ignis certus in corpore uago sedeat, & ita pertinaciter hæreat, quàm quem natura, ne unq; excuteretur, aptauit. Deinde si alimento suo hæreret, semper descenderet. Eo enim crassior aër est, quo terris propior, nunquam Cometes in imum usq; demittitur, neque appropinquat solo etiamnum. Ignis autem ít quò illum natura sua ducit, id est sursum, CAP. XXIII
autẽ quò trahit materia, cui adhæsit, & quam depascitur Nullis ignibus ordinarijs & cœlestibus iter flexum est. Syderis proprium est, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint nescio, duo nostra ætate fecerunt. Deinde omne quod causa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum transeunt, sic fulmina in unum ictũ, sic quæ transuersæ dicuntur stellæ & cadentes, præteruolant, & secãt aëra. Nullis ignibus nisi in suo mora est. Illis dico diuinis, quos habet mũdus æternos, quia partes eius sunt & opera. Hi autem aliquid agunt, & uadunt, & tenorem suum seruãt. paresq; sunt. Nam alteris diebus maiores minoresue fierent, si ignis esset collectitius, & ex aliqua causa repentinus. Minor enim esset ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modo nihil diuturnũ esse, quod exarsit aëris uitio, nũc amplius adficio. Morari ac stare nullo modo potest. Nam & fax & fulmen & stella transcurrẽs, & quisquis alius est ignis aëre expressus, in fuga est, nec apparet, nisi dum cadit. Cometes habet suam sedem. & ideo non cito expellitur, sed emetitur spatium suũ, nec extinguitur, sed excedit. Si erratica, inquit, stella esset, in signifero esset. Quis unum stellis limitẽ ponit? Quis in angustum diuina compllit? Nempe hæc ipsa sydera, quæ sola moueri creditis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua sint, quæ in proprium iter, & ab istis remotum secesserint? Quid est, quare in aliqua parte cœli peruiũ non sit? Quod si iudicas non posse ullam stellam nisi signiferũ attingere, Cometes po-

Universidad de Deusto
Biblioteca

test sic latum habere circulum, ut in hunc parte aliqua sui incidat, quod fieri non est ne
CA. XXIIII cessariũ, sed potest. Vide ne hoc magis deceat magnitudinẽ mundi, ut in multa iti-
nera diuisus sit, nec hanc unam deterat semitam, cæteris partibus torpeat. Credis aũt
in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles stellas, quæ, noctẽ deco
re uario distinguunt, quæ aëra minime uacuum & inertem esse patiuntur, quinq; so-
las esse, quibus exercere se liceat, cæteras stare, fixum & immobilem populum? Si quis
hoc loco me interrogauerit, quare ergo non quemadmodum quinq; stellarum ita ha-
rum obseruatus est cursus? Huic ego respondebo, Multa sunt quæ esse concedimus,
qualia sunt ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuoca-
mur, omnes fatebuntur, quid tamen sit animus ille rector dominusq; noster, nõ magis
tibi quisquam expediet, quàm ubi sit. Alius illum dicet esse spiritum, alius concentum
quendam, alius uim diuinam & dei partem, alius tenuissimũ aërem, alius incorpora-
CAP. XXV lẽ potentiã. Non deerit qui sanguinẽ dicat, qui calorẽ. Adeo animo non potest liquere
de cæteris rebus, ut adhuc ipse se quærat. Quid ergo miramur Cometas tã rarũ mũ
di spectaculũ nondũ teneri legibus certis, nec initia illorũ finesq; notescere, quorũ ex
ingẽtibus interuallis recursus est? Nondũ sunt anni mille qngenti ex quo Græcia stel-
lis numeros & nomina fecit. Multęq; hodie sunt gentes quæ tantũ facie nouerũt cœlũ
quæ nondũ sciãt cur luna deficiat, quare obũbretur. Hoc apud nos quoq; nuper ratio
ad certum perduxit. Veniet tempus, quo ista quæ nunc latent in lucem dies extrahat,
& longioris æui diligentia. Ad inquisitionem tantorum ætas una non sufficit, ut tota
cœlo uacet. Quid quod tam paucos annos inter studia ac uitia non æqua portione di-
uidimus? Itaq; per successiones ista longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poste-
ri nostri tam aperta nos nescisse mirentur. Harum quinq; stellarum, quæ se ingerũt no-
bis, quæ alio atq; alio occurrentes loco, curiosos nos esse cogunt, qui maturini uesper-
tiniq; ortus sint, quæ stationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo
cœpimus scire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset, nam hoc
illi nomen imposuere cedẽti, ante paucos annos didicimus. Inuenti sunt qui nobis di-
cerent, erratis, qui ullam stellam, aut supprimere cursum iudicatis, aut uertere. Non li-
cet stare cœlestibus, nec auerti, prodeunt omnia, ut semel missa sunt uadunt. Idem erit
illis cursus, qui sui finis. Opus hoc æternũ irreuocabiles habet motus, qui si quãdo con
CAP. XXVI stiterint, alia ex aduerso incidẽt, quæ nũc tenor & æqualitas seruat. Quid est ergo
cur & aliqua redire uideãtur? Solis occursus speciem illis tarditatis imponit, & natura
uiarum circulorũq; sic positorum, ut certo tempore intuentes fallant. Sic naues quas
plenis uelis eant, uidentur tamen stare. Erit qui demonstret aliquando, in quibus Co-
metæ partibus errent, cur tã seducti à cæteris eant, quãti qualesq; sint, Contenti sumus
inuentis, aliquid ueritati & posteri cõferant, Per stellas, inquit, ulteriora nõ cernimus,
per Cometas aciem transmittimus. Primum si fit istud, non in ea parte fit, qua sydus
ipsum est spissi ac solidi ignis, sed qua rarus splendor excurrit, & in crines dispergitur,
Per interualla ignium, non per ipsos uides. Stellę, inquit, omnes rotundæ sunt. Come
tæ porrecti, ex quo apparet stellas non esse. Quis enim tibi concedet Cometas longos
esse? Quorum natura quidem, ut cæterorum syderũ, globus est, cæterum fulgor exten-
ditur. Quemadmodũ sol radios suos longe lateq; dimittit, cæterum ipsi alia est forma,
alia ei quod ex ipso fluit lumini: sic Cometarum corpus ipsum corrotundatur, splen-
CA. XXVII dor autem longior quã cæterorum syderum apparet. Quare, inquis? Dic tu mihi
prius, quare luna dissimillimum soli lumen accipiat, cum accipiat à sole? Quare modo
rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color sit, cum à conspectu solis exclu-
datur? Dic mihi quare omnes stellę inter se dissimilem habeant aliquatenus faciem, di
uersissimam soli. Quomodo nihil prohibet, ista sydera esse, quamuis similia non sint,
ita nihil prohibet Cometas æternos esse & sortis eiusdem, cuius cætera, etiam si faciẽ
illis non habent similem. Quid porro mundus ipse si consyderes illum, nónne ex diuer
sus cõpositus est? Quid est quare in leone semper sol ardeat, & terras æstibus torreat?
in aquario astringat hyemẽ, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud sydus eiusdẽ
conditionis est, cum effectu & natura dissimile sit. Intra breuissimum tempus aries ex

tollitur, libra tardissime emergit, & tamen hoc sydus & illud eiusdem naturæ est, cum
illud exiguo tempore ascendat, hoc diu proferatur. Non uides quàm contraria inter se
elementa sint? grauia & leuia sunt, frigida & calida, humida & sicca. Tota huius mun-
di concordia ex discordibus constat. Neges Cometem stellam esse, quia forma eius nõ
respondeat ad exemplar, nec sit cæteris similis. Vides quàm simillima est illa, quæ tri-
cesimo anno reuertitur ad locum suum, huic quæ intra annum reuisit sedem suã. Non
adunam natura formam opus suum præstat, sed ipsa uarietate se iactat. Alia maiora,
alia uelociora aliis fecit. Alia ualidiora, alia temperatiora, quædam autem eduxit à tur
ba, ut singula & conspicua procederent, quædam in gregem misit. Ignorat naturæ po
tentiam, qui illi non putat aliquando licere, nisi quod sæpius facit. Cometas nõ frequẽ
ter ostendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, dissimiles cæteris motus. Voluit
& his magnitudinem operis sui colere, quorum formosior facies est, quàm ut fortuitã
putes, siue amplitudinem eorum consideres, siue fulgorem, qui maior est ardentiorq;
quàm cæteris. Facies uero habet insigne quiddam & singulare, non in angustum con
iecta & artata, sed dimissa liberius, & multarum stellarum amplexa regionem.
Aristoteles ait Cometas significare tempestatem & uentorum intemperãtiam atq; CA. XXVIII
imbrium. Quid ergo? non iudicas sydus esse, quod futura denuntiat? Nõ enim sic hoc
tempestatis signum est, quomodo futuræ pluuiæ Scintillare oleum, & putres concres-
cere fungos, aut quomodo indicium est sæuituri maris, si marinæ
In sicco ludũt fulicæ, notasq; paludes Deserit, atq; altam supra uolat ardea nubem:
sed sic, quomodo æquinoctiũ in calorẽ frigusq; flectẽtis anni, quomodo illa quæ Chal
daei canũt, quid stella nascentibus triste lætúmue cõstituat. Hęc ut scias ita esse, non sta
tim Cometes ortus, uentos & pluuias minatur, ut Aristoteles ait, sed annum totum su
spectum facit. Ex quo apparet illum non ex †proximo, quæ in proximum daret signa *f. improuiso*
traxisse, sed habere reposita & compressa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Pater-
culo & Vopisco cõsulibus apparuit, quæ ab Aristotele Theophrastóque sunt prædi-
cta. Fuerunt enim maximæ & cõtinuæ tempestates ubiq;. At in Achaia, Macedonia-
q; urbes terrarum motibus prorutæ sunt. Tarditas, inquit, illorum argumẽtum est gra
uiores esse, multumq; in se habere terreni. Ipsi præterea cursus, ferè enim compellun-
tur in cardines. Vtrumq; falsum est. De priore dicam prius, quia quæ tardius fe- CA. XXIX
runtur, grauia sunt. Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter suum lentissime
efficit, grauis est? Atqui leuitatis argumentum habet, quod supra cæteras est. Sed ma-
iore, inq;, ambitu circuit, nec tardius it quàm cæteræ, sed lõgius. Succurratq; tibi idem
me de Cometis posse dicere, etiam si segnior illis cursus sit. Sed mendacium est ire eos
tardius. Nam intra sextum mensem dimidiam cœli partem transcurrit hic proximus.
Prior intra pauciores mẽses recepit se. Sed quia graues sunt, inferius deferunt. Primũ
non defert, quod circumfertur. Deinde hic proximus à septentrione motus sui initiũ
fecit, & per occidentẽ in meridiana peruenit, erigensq; suum cursum oblituit. Alter il
le Claudianus à septentrione primum uisus, non desijt in rectum assidue celsior ferri,
donec excessit. Hæc sunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia aut me. Quæ
an uera sint, discutiãt quibus est sententia tueri. Nobis rimari illa & coniecturare in oc
culto tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec sine spe. Egregie Aristoteles CAP. XXX
ait, nunquam nos uerecundiores esse debere, quàm cum de Dijs agitur. Si intramus tẽ
pla compositi, si ad scrificium accessuri uultum submittimus, togam adducimus, si in
omne argumentum modestiæ fingimur, quanto hoc magis facere debemus, cum de-
syderibus, de stellis, de deorum natura disputamus, ne quid temere, ne quid impuden-
ter, aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui,
quæ tam alte iacent. Panætio & his qui uideri uolunt Cometen non esse ordinarium
sydus, sed falsam syderis faciem, diligenter tractandum est, an æque omnis pars anni
ediendis Cometis satis apta sit, an omnis cœli regio idonea in qua creentur, an quacũ-
que tre, ibi etiam concipi possint, & cætera, quæ uniuersa tolluntur, cum dico illos for
tuitos non esse ignes, sed intextos mundo, quos non frequenter educit, sed in occulto
mouet. Quàm multa præter hos per secretũ eunt, nunquam humanis oculis oriẽtia?

Neq; enim omnia deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tãti noſtris oculis cõmittitur. Ipſe qui iſta tractat, qui cõdidit, qui totum hoc fundauit, dedit q; circa ſe, maiorq; eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione uiſendus eſt.

CA. XXXI Multa præterea cognata numini ſummo, & uicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt. Siue illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit, ſiue in ſanctiore ſecceſſu maieſtas tãta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe regit, nec ulli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus. Et miramur ſi quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi deus lateat? Quam multa animalia hoc primũ cognouimus ſeculo, q; multa negotia, hæc quidem multa. Multa uenietis æui populus ignota nobis ſciet. Multa ſeculis tũc futuris cum memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur. Eleuſina ſeruat, quod eſtendat reuiſentibus. Rerũ natura ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus, in ueſtibulo eius hæremus. Illa arcana nõ promiſcue nec omnibus patent, reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, aſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducẽtur? Tarde magna proueniunt, utiq; ſi labor ceſſat. Id quod unum toto agimus animo nondum perfecimus, ut peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu uitia ſunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouã contumeliam ſibi. Inuenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſq;, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid eſt boni moris, extinguimus leuitate & politura corporum. Muliebres mundicias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, uiri ſumimus. Tenero & molli inceſſu ſuſpendimus gradum, non ambulamus, ſed repimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ uirilita
ti fiat iniuria. ut traducatur. quia nõ poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœ
al. in fame nam partem ludi fugit, & locatus ad mortem † infamię armatur. Egenus etiam, in quo
CA. XXXII morbum ſuum exerceat, legit. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit. Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus, huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignum iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut ullum liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalantur, cũ aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet? Itaq; tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & ueteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præceptа † Platonis? Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit.
al. Pyrrhonis Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. At quãta cura laborat, ne cuiuslibet pantomimi nomẽ intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus, harũ artiũ multi diſcipuli ſunt, multiq; doctores. Priuatum urbe tota ſonat pulpitũ. In hoc uiri, in hoc fœminæ tripudiãt. Mares inter ſe uxoresq; contẽdunt, uter det latus illis. Deinde ſub perſona cũ diu trita frons eſt, tranſitur ad ganeã, philoſophiæ unlla cura eſt. Itaq; adeo nihil inuenitur ex his quæ parum inueſtigata antiqui reliquerunt, ut multa quæ inuenta erant oblitterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, uix ad fundum ueniretur, in quo ueritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & leui manu quærimus.

Libri ſeptimi & ultimi naturalium quæſtionum finis.

Inter omnes Senecæ lucubrationes, nullum opus extare integrum & inuiolatum magis referebat publicæ ſtudiorũ utilitatis, quam hos declamationũ libros, quod eruditus aliquis cõtraxit in cõpendium, delectis quæ uel intelligebat, uel minus erãt deprauata, ac diſtinctis partibus, tum ex adiectis, quæ extra cõtrouerſiam dicebãtur à cenſoribus. Quod ipſum ſi paulo copioſius ac dexterius præſtitiſſet, operam ſumpſiſſet haud quaquã aſpernãdum. Certe quiſquis hoc aggreſſus eſt, ac conſilio feciſſe uidetur, ut opus alioqui diffuſum ac uarium, deinde corruptiſſimũ, poſtremo multis Græcis ſententijs interlitũ, in ſcholis prælegi poſſet. Quod honoris omnibus pene huius uiri monumentis præſtitere quondã Chriſtiani. Quin in hanc epitomen extant iuſti cõmentarij, morem ſcholaſticũ præ ſe ferentes. Nec mihi in hoc laborã dũ arbitror, ut doceam hos libros nihil aliud eſſe quã epitomen, quũ aliquoties præfatio ſit propemodum libro prolixior, nec præſtetur in libris quod pollicẽtur exordia. Id magis etiã perſpicuũ fit, ex aliquot controuerſijs, quas habemus ſuperſtites, in quibus deprehendũtur quæ hic cõpendiarius decerpſit, quanq; interdũ ſibi permiſit quaſdã uoces de ſuo uel addere uel immutare. Opus ipſum Seneca diuiſerat in cõtrouerſias & ſuaſorias. Sic enim aliquãdo loquitur in cõtrouerſijs, de quo plura dicemus. quũ ad ſuaſorias uenerimus. Nũc uidemus inuerſum ordinẽ. Priore loco poſuerũt paucas ſuaſorias, ſed primã ἀκέφαλον, reliquas itẽ truncas ac mutilas, adeoq; deprauatas, ut alicubi uix ipſe Seneca, ſi reuiuiſcat, diuinaturus ſit, quid ſcripſerit. Poſteriore cõtrouerſias aliquãto plures, ſed imperfectas æque ac mẽdoſas, Græcis aut prorſus omiſſis, aut tã inepte notatis, ut à nullo deprehẽdi lectio germana poſſit. In his tamẽ multa reſtituimus ex hac epitoma: nõ pauca diuinauimus, plura reliquimus. Huius igitur operis ſi quod exẽplar integrũ & emendatũ inueniatur, neſcio quid amplius deſiderari poſſet ſapientis eloquentiæ candidatis. Hic enim uelut in ſpeculo licet intueri, quomodo doctiſſimi uiri, defenſionis colorẽ inuenerint, quomodo cauſæ ſummam in propoſitiones diuiſerint, de inde ſingulas in alias ſubiectas partiri ſoleant, quibus argumentis unamquanq; cõfirmẽt, tũ quas ſententias adhibuerint, quæ ſchemata, quos affectus mouerint, quã uaric idem thema à diuerſis ingenijs tractari potuerit: & in his quæ perperã inuẽta, aut ineptis ſchematibus ſiue uerbis explicata, quæ ſtulta & cauſæ officientia, quæ ἀσύνδετα ſecũq; pugnantia, quæ ἀπροσδιόνυσα & extrà cauſam dicta. Hæ cenſuræ hominum in omni doctrinæ genere præcellentiũ, incredibile dictu, quantum utilitatis attuliſſent, nõ ſolũ ad bene dicendum uerumetiã ad iudicandũ, ſiue in forenſibus cauſis, ſiue in cõcionibus popularibus militaribuſue, ſiue in cõſeſſibus, ſiue in omni uitæ functione, quæ maxima ex parte, linguæ prudentis officio temperatur. Ea iuuẽdi iudicandiq; facultas, ſi ſtatim pueris tradatur mihi uidetur multo plus fructus allatura, quam quæ nunc in ſcholis traditur dialectica, quam tamẽ nec improbo, nec ſubmouendã cenſeo, modo reſectis nugalibus argutijs, ad uſum potius quam ad puerilẽ oſtẽtationem tradatur. Atq; utinam felix aliquis caſus hos Senecæ libros nobis integros reſtituat. Ex his tamen qualibuscunq; fragmentis non parum emolumenti capient, qui ſagaci præditi ingenio non grauabuntur huc animum intendere.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER PRIMVS, AD NOVATVM, SENECAM ET MELAM FILIOS.

EXIGITIS rem magis iucundam mihi, quàm facilem. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatoribus ſentiam, qui in ætatem meam inciderunt, & ſi qua memoriæ meæ nondum elapſa ſunt, ab illis dicta collígere: ut quamuis notitiæ ueſtræ ſubducti ſint, tamen non credatis tantum de illis, ſed etiam iudicetis. Eſt fateor iucũdum mihi redire in antiqua ſtudia, melioresq; ad annos reſpicere, & uobis querentibus, quod tantæ opinionis uiros audire non potueritis, detrahere iniuriam temporum. Sed cum multa iam mihi ex me deſideranda ſenectus ſecerit, oculorum aciem retuderit, aurium ſenſum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit, inter ea quæ retuli, memoria eſt res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in quam primum ſenectus incurrit. Hanc aliquando in me floruiſſe, ut non tantũ ad uſum ſufficeret, ſed in miraculũ uſq; procederet, nõ nego. Nã duo milia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam, & ab his qui ad audiendum præceptorem noſtrum conuenerant, ſingulos uerſus à ſingulis datos, cũ plures quàm ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens uſq; ad primum recitabam. Nec ad complendа tantum, quæ uellem, uelox erat mihi memoria, ſed etiam ad continẽda quæ acceperat †. Nũc autem & ætate quaſſata, & longa deſidia, quæ iuuenilem quoq; animũ diſſoluit, eò perducta eſt, ut etiam ſi poſſit aliquid præſtare, tamen promittere non poſſit,
for. fida

sit,& diu ab illa nihil repetiui. Solebat bonæ fidei esse. Nunc quia iubetis, quid possit experiar,& illam cum cura scrutabor. Ex parte enim spero bene. Nam quæcũq; apud illam,aut puer,aut iuuenis deposui,quasi recentia,& modo audita sine cũctatione profert. At si qua illi intra proximos annos cõmisi,sic perdidit & amisit, ut etiam si sæpius ingerantur,toties tanquam noua audiam. Itaq; ex memoria,quod nobis satis sit, super est. Neq; enim me de his interogatis,quos ipsi audistis, sed de his qui ad uos usq; non peruenerũt. Fiat quod uultis,mittatur senex in scholas. Illud necesse est impetrem,ne me quasi certũ aliquem ordinẽ uelitis sequi, in contrahẽdis quæ mihi occurrẽt. Necesse est enim per omnia studia mea errem, & passim quicquid obuenerit controuersiarum,apprehẽdam. Sententias forte ponam pluribus locis in una declamatione dictas. Non enim dum quæro,aliquid inuenio,sed sæpe quod quærenti non comparuit,aliud agenti præsto est. Quædam uero quæ obuersantia mihi,& iam ex aliqua parte se ostẽdentia,non possum occupare, eadem securo & reposito animo subito emergunt. Aliquando etiam seriam rem agenti & occupato sententia diu frustra quæsita, intempestiue molesta est. Necesse est ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi iam olim precario paret. Facitis autem iuuenes mei rem necessariam & utilẽ, quod non contẽti exemplis seculi uestri,prioris quoq; uulus cognoscere. Primum,quia quo plura exempla inspecta sunt,plus eloquentia proficitur,Non est unus,quamuis præcipuus sit imitãdus,quia nũquam par fit imitator auctori. Hæc natura est rei, Semper citra ueritatẽ & minor est similitudo. Deinde ut possitis æstimare quantũ quotidie ingenia decrescãt,& nescio qua iniquitate,& ad malũ pronitate naturæ, eloquẽtia se retro tulerit. Quicquid Rnmana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat,aut præferat,circa Ciceronem efflоruit. Omnia ingenia quæ lucem nostris studijs attulerunt,tunc nata sunt. In deterius,deinde quotidie data res est,siue luxu temporum(Nihil est enim tam mortiferum ingenijs quàm luxuria) siue cũ præmiũ pulcherrimæ rei cecidisset,translatum est omne certamen ad turpia,multo honore quæstuq; uigentia, siue fato quodam,cuius maligna perpetuaq; in omnibus rebus lex est,ut ad summum perducta,rursus ad infimum,uelocius quidem quàm ascenderant,relabantur. Torpẽt ecce ingenia desidiosæ iuuentutis,nec in ullius honestæ rei labore uigilatur. Somnus languorq;,ac somno & lauguore turpior, malarum rerum industria, inualit animos. Cantandi,saltandiq; nunc obscœna studia effœminatos tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias uocem extenuare,mollicie corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere munditijs,nostrum adolescentium specimen est. Quis æqualium uestrorum,quid dicam satis ingeniosus,satis studiosus,immo quis satis uir est? Emolliti, eneruesq; quod nati sunt, inuiti manent, expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ. In hos nec Dij tantum mali permittant, ut cadat eloquentia, quam non mirarer,nisi animos,in quos se conferret, eligeret. Erratis optimi iuuenes, nisi illam uocem non Marci Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe uoluntas diuina, hominis ore enuntiata, Et quem tandem antistitem sanctiorem inuenire sibi diuinitas potuit,quàm Catonem, per quem humano generi
al. uulsis non præciperet, sed conuitium faceret? Ille ergo uir quid ait? Orator est Marce fili, uir bonus,dicendi peritus. Ite nunc & in istis fluxis atque expolitis, & nusquam nisi
f. uiris in libidine ,uiris, quærite oratores. Merito talia habent exempla,qualia ingenia. Quis est qui nunc memoriæ studeat? Quis qui non dico magnis † uiribus, sed suis placeat? Sententias à disertissimis uiris factas,facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt, & sic acerrimam eloquentiam, quam præstare non possunt, uiolare non desinunt. Eo libentius quod exigitis faciam. Et quæcunque à celeberrimæ facundiæ uiris dicta teneo, ne ad quenquam priuatim pertineant, populo dedicabo. Ipsis quoque multum præstaturus uideor, quibus obliuio imminet,nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producatur Fere enim aut nulli commentarij maximorum declamatorum extant,aut quod peius est,falsi. Itaq; ne aut ignoti sint,aut aliter quàm debeant noti,summa cum fide suum cuiq; reddam. Omnes autem magni nominis in eloquentia uideor audisse,præter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eri puerat

puerat,sed bellorum ciuilium furor, qui tunc totum orbem peruagatur, quo intra coloniam meam me continui. Alioquin potuissem eum audisse in illo atriolo,in quo duos grandes prætexatos ait secum declamare solitos. Potui & illud ingenium,quod solum populus Romanus par imperio suo habuit,cognoscere,& quod uulgo de alio dici solet,sed de illo proprie debet,potui uiuam uocem audire. Declamabat autem Cicero,non quales nunc controuersias dicimus,nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur,quas theses uocabant. Hoc autem genus materiæ,quo nos exercemur,adeo nouum est,ut nomen quoque eius nouum sit. Controuersias nos dicimus, Cicero causas uocabat. Hoc uero alterum nomen Grecum quidem est,sed in latinum ita translatum,ut pro latino sit. Scholastica controuersia multo recentius est,sicut ipsa declamatio,quia apud nullum autorem antiquum, ante ipsum Ciceronem & Caluũ inueniri potest,qui declamationem distinguit. Ait enim declamare est,iam nõ mediocriter bene dicere. Alterum putat domesticæ exercitationis,Alterum esse ueræ actionis. Modo nomen hoc prodijt. Nam & studium ipsum nuper celebrari cœpit. Ideo facile est mihi ab incunabulis nosse rem post me natam. In alijs autem an beneficium uobis daturus sim nescio,in uno accipio. Latronis enim Porcij charissimi mihi sodalis memoriam sæpius cogor retractare,& à prima puericia usq; ad ultimum eius diem producta familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetã. Nihil illo uiro grauius,nihil suauius,nihil eloquentia sua dignius. Nemo plus ingenio suo imperauit, Nemo plus indulsit. In utraq; parte uehemẽti uiro modus deerat,nec intermittere studia sciebat,nec repetere. Cum se ad scribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies,& sine interuallo grauis sibi instabat,nec desinebat,nisi defecerat. Rursus cum se remiserat,in omnes lusus,& in omnes iocos, resoluebat. Cum uero se syluis montibusq; tradiderat,omnes illos agrestes in syluis ac montibus natos, laboris patientia ac uenandi solertia prouocabat,& in tantam sic uiuendi peruenerat cupiditatem, ut uix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At cum sibi manum iniecerat, & se blãdiendo quo abduxerat,reuocabat,tantis uiribus incumbebat in studium,ut non tantum nihil perdidisse,sed multum acquisisse desidia uideretur. Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare. Excitatur enim otio uigor,& omnis tristitia quæ continuatione pertinacis studij adducitur,feriarum hilaritate discutitur. Nulli tamen intermissio manifestius proderat. Quoties ex interuallo dixerat, multo acrius uiolenti usq; dicebat. Exultabat enim nouato & integrato robore,& tantum à se exprimebat quãtum cõcupierat. Nesciebat dispensare uires suas,sed immoderati aduersum se impetij fuit. Ideoq; studiũ eius prohiberi debebat,quia regi nõ poterat. Itaque solebat & ipse,cum se assidua & nunquam intermissa contentione fregerat,sentire ingenij lassitudinem,quæ non minor est quàm corporis. sed occultior. Corpus illi erat,& natura solidum,& multa exercitatione duratum. Itaque nunquam eius ardentis impetus animi deseruit. Vox robusta,sed sordida lucubrationibus,& negligentia non naturalis infuscata,beneficio tamen laterum extollebatur: & quamuis inter initia parum attulisse uirium uideretur,ipsa actione accrescebat. Nulla unquam illi cura uocis exercendæ fuit. Illum fortem,agrestem, & †Hispanæ consuetudinis morem non poterat dedi
al. antiquæ scere,utcunq; res tulerat ita uiuere,Nil uocis causa facere. Non illam per gradus paulatim ab imo usq; ad summum perducere. Non rursum à summa contentione paribus
al. ablutione interuallis descendere. Nõ sudorem olei unctione discutere,nõ latus† ambulatione reparare. Sæpe cum per totam lucubrauerat noctem,ab ipso cibo statim ad declamandũ perueniebat. Iam uero cũ rem inimicissimam corpori faceret,uetari nullo modo potuit. Poit cœnam ferè lucubrabat,nec patiebatur alimenta per stomachum,per somnũ quietẽq; æqualiter digeri,sed perturbata & dissipata in caput agebat. Itaq; & oculorũ aciem confuderat,& colorem mutauerat. Memoria & natura quidem felix, sed pluri mum adiuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat,ediscendi causa relegebat. Edidicerat illa,cum scripserat,cum idem in illo magis mirabile uideri possit, quod nec lente & anxie,sed eodem penè,quo dicebat,impetu scribebat. Illi quidem qui scripta sua

Universidad de Deusto
Biblioteca

torquent, quí de ſingulis uerbis in conſilium ueniũt, neceſſe eſt, quæ toties animo ſuo admouerint, nouiſſima affigãt. At quorũcunq; ſtilus eſt uelox, tardior memoria eſt. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, ſed ars ſumma, ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad cuſtodienda, adeo ut omnes declamationes ſuas quaſcunque dixerat, teneret. Iam itaq; ſuperuacuos ſibi fecerat codices. Aiebat ſe ſcribere in animo cogitata. Dicebat ita, ut in nullo unquam uerbo, eum memoria decepe-rit. Hiſtoriarum omnium ſumma notitia, iubebat aliquem nominari ducem, & ſtatim eius acta curſu reddebat. Adeo quæcunque in animum eius ſemel deſcenderant, in promptu erant. Video uos iuuenes mei plus iuſto ad hanc eius uirtutem obſtupeſcere. Alia uos in illo mirari uolo. Hoc quod tantũ uobis mirum uidetur, non operoſa poteſt tradi arte. Intra exiguum pauciſſimorum dierum tempus, poterit quiſlibet facere id, quod Cygneas fecit, qui miſſus à Pyrrho legatus ad Romanos, poſtero die nouus homo & ſenatum, & omnem urbanam circumfuſam ſenatui plebem, nominibus ſuis perſalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à poëta carmen nouum, ſuum eſſe dixit, & protinus memoria recitauit, cum hoc ille cuius carmen erat, facere non poſſet. Aut quod fecit Hortenſius, qui à Siſenna prouocatus in auctione perſedit diem totum, & omnes res & pretia, & emptores ordine ſuo cenſuit argentarijs recognoſcentibus, ita ut in nullo falleretur. Cupitis ſtatim iſta diſcere. Suſpendam cupiditatem ueſtram, & faciam alteri beneficio locum. Interim hoc uobis in quo iam obligatus ſum perſoluam. Plura fortaſſe uideor de Latrone meo uobis, quàm audire deſideratis, expoſuiſſe. Ipſe quoque hoc præuideram futurum, ni à memoria eius quoties occaſio fuiſſet, difficulter auellerer. Tamen nec his contentus ero, ſed quoties me inuitauerit memoria libentiſſime faciam, ut illum totum & uos cognoſcatis, & ego recognoſcam. Illud unum non differam, falſam opinionem de illo in animis hominum conualuiſſe. Putant enim fortiter quidem, ſed parum ſubtiliter eum dixiſſe, cum in illo ſi qua alia uirtus fuit, etiam ſubtilitas fuerit. Id quod nunc à nullo fieri animaduerto. ſemper fecit. Antequam dicere inciperet, ſedens quæſtionem eius, quam dicturus erat controuerſiæ proponebat, quod ſummæ fiduciæ eſt. Ipſa enim actio multas latebras habet, nec facile poteſt, ſi quo loco ſubtilitas fuerit, apparere, cum orationis curſus iudicium audientis impediat, dicentis abſcondat. Aſt ubi nuda proponũtur membra, ſi quid aut numero, auc ordine excidit, manifeſtum eſt. Quid ergo? Vnde hæc de illo fama? Nihil eſt iniquius his, qui nuſquam putant eſſe ſubtilitatem, niſi ubi nihil eſt præter ſubtilitatem, & in illo cum omnes oratoriæ uirtutes eſſent, hoc fundamentum tot & tantis ſuperſtructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, ſed non eminebat. Et neſcio an maximũ uitium ſubtilitatis ſit, nimis ſe oſtendere, magis nocent inſidiæ, quæ latent. Vtiliſſima eſt diſſimulata ſubtilitas, quæ effectu apparet, & habitu latet. Interponam itaq; aliquibus locis quæſtiones controuerſiarum, ſicut ab illo propoſitæ ſunt. Nec his argumenta ſubtexam, ne & modum excedam, & propoſitum tam meũ quàm ueſtrum, cum uos ſententias audire uelitis, & quicquid ab illis abduxerit, moleſtum futurum ſit. Hoc quoq; Latro meus faciebat, ut amaret ſententias, eum condiſcipuli eſſemus apud Marullũ rhetorem, hominem ſatis aridum, pauciſſima belle, ſed non uulgato genere dicentem: cum ille exilitatem orationis ſuæ imputaret cõtrouerſiæ, & diceret. Neceſſe eſt me per ſpinoſum locum ambulãtem, ſuſpenſos pedes habere, aiebat Latro, Non me hercules tui pedes ſpinas calcant, ſed habent. Et ſtatim ipſe dicebat ſententias, quæ interponi argumẽtis cẽ maxime declamãtis Marulli poſſent. Solebat aũt & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nil præter epicheremata ſcriberet, aliquo die nil præter enthymemata, aliquo die nil præter has translatitias, quas proprie ſententias dicimus, quæ nihil habent cum ipſa controuerſia implicitum, ſed ſatis apte & alio transferuntur, tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de ſeculo, de delitijs dicuntur. Hoc genus ſententiarũ ſupellectilẽ uocabat. Solebat ſchemata quoq; per ſe quęcũq; cõtrouerſia reciperet ſcribere. Et putãt illũ homines hac uirtute caruiſſe cũ ingeniũ quidẽ eius hac dote abundauerit, iudiciũ aũt eius fuerit ſtrictius. Nõ placebat illi orationem inflectere, nec unquã recta uia diſcedere, niſi cum hoc aut neceſſitas coëgiſſet,

coëgiſſet, aut magna ſuaſiſſet utilitas. Schemata negabat decoris cauſa inuenta, ſed ſubſidij, ut quod palàm aures offenſurum eſſet, ſi palàm diceretur, id oblique & furtim ſurreperet. Summam quidem eſſe dementiam, detorquere orationem, cui rectam eſſe liceret. Sed iam non ſuſtineo uos morari. Scio quàm ſit odioſa Circenſibus pompa. Ab ea autem controuerſia incipiam, quam primam declamaſſe Latronem meum memini, admodum iuuenem in Maxilli ſchola, cum iam cœpiſſet diem ducere.

DECLAMATIO prima primi libri, quæ eſt de patruo abdicante nepotem, quem prius adoptauerat.

Rubric

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Thema. Duo fratres diſſidebant inter ſe, alteri filius erat. Patruus in egeſtatem incidit. Patre uetante, adoleſcens illum alit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo eſt. Patruus accepta hæreditate, locupleſ factus eſt. Egere cœpit pater, Vetante patruo aluit illum aduleſcens. Abdicatur, contradicitur.

Prima pars pro nepote.

Declamatio

Eò iam perductus erat ut omnem ſpem ultimorum alimentorum in ea ſola domo poneret, in qua habebat abdicatũ & inimicũ. Ipſe, inquit, ali me uetuit. Imitationẽ alienæ culpæ, innocentiam uocas. Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſuper crepidine Marium, aut fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid deſperandum infelicibus? Ne circum plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, uide quis alimẽta rogetur, & quis roget. Non ſum hoſpes grauis. Vnum ſenem aduoco. Hoc tibi uitio placui pater. Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia. Iactatus inter duos patres, utriuſq; filius, ſemper tamen felicioris abdicatus, illud tamen pater deos teſtor, diuitem te relinquo. Circumibo tecum pater limina aliena. Omnibus oſtendam, & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. Abdicari non poſſum ob id quod feci, lege cogente. Quid ſi flere me uetes, cum uideo hominem calamitoſum? Non ſunt affectus noſtri in noſtra poteſtate, Quædam iuſta non ſcripta, ſed ſcriptis omnibus certiora ſunt. al. fortiora

Pars altera pro patruo contra nepotem.

Creſcere propoſuit ex mea inuidia homo, qui ſe melius iactare poteſt, cẽ defendere. Iuſtus meus metus eſt, ne hæredem ingratum ſcribam, inimicum relinquam? Etiam ſi tu non odiſti eum, qui fecit mihi iniuriam, tamen ego odi illum, qui fecit tibi. Deſinit eſſe filius, qui non tantum à patre abdicatus, ſed ab alio adoptatus eſt. Audite cẽ ualde eguerim. Fratrem rogaui. Quis es tu, qui de facto patrum feras ſententiam? Ad te arbitrum odia noſtra non mittimus. Iudices habemus deos.

Extra controuerſiam.

Alfius Flauius prætextatus apud Ceſtium controuerſias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam. In puero declamante lenocinium erat ingenij ætas.

Declamatio ſecunda de uirgine proſtituta.

Rubrica

Sacerdos caſta caſtis, puris pura ſit. Thema. Quædam uirgo à piratis capta uenijt. Empta à lenone, & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem. Militẽ qui ad ſe uenerat, cum exorare non poſſet, eum luctantem, & uim inferre uolentem occidit. Accuſata, abſoluta, & reuerſa ad ſuos eſt. Petijt ſacerdotium, Contradicitur.

Prima pars contra uirginem petentem ſacerdotium.

Declamatio

Sacerdos ueſtra adhuc in lupanari uiueret, niſi hominẽ occidiſſet. Quid mihi ſacerdotẽ, cuius precaria eſt caſtitas? Id enim deerat, ut templa eas recipiãt, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignã te ſacerdotio dicerẽ ſi tranſiſſes per lupanar. Fortuna, inquit, pati coëgit, et miſereri debent oẽs mei. At nos miſerãdas nõ facimus ſacerdotes. Nec eſt apud nos maximus honos ultimorũ malorũ ſolatiũ. Ita domi cuſtodita eſt, ut rapi poſſet. Ita chara fuit ſuis, ut rapta nũ redimeret. Ita raptę pepcere Piratę ut lenoni uẽderẽt. Sic emit leno, ut ꝓſtitueret. Sic ueniẽtes deprecata eſt, ut ferro oppeteret. Mouet me reſpectus omniũ uirginũ, ſi in in ciuitate nulla inueniri potuit, nec meretrice caſtior, nec

nec homicida purior. Nulla est satis pudica, de qua quæritur. Omnes, inquit, exoraui. Si quis dubitat an meretrix esset, audire quàm blanda sit. Ponamus tres sacerdotium petere. Vnam quæ rapta sit, Alteram quæ prostiterit, Tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus negabo.

Pars altera pro uirgine petente sacerdotium.

Voluerunt Dij esse miraculo, in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent sanè omnes tanquam ad prostitutam uenisse, dum tã quam à sacerdote discesserint, quàm pudica sit, miles ostendit: cũ innocens, iudex: cũ felix, reditus. Inter tot pericula dij illæsam non seruassent, nisi eam sibi seruaturi fuissent. Totus populus ad seruandam pudicitiam contulit, quicquid ad uiolandam attulerat. Dicat pudicitiam suam Dijs quibus debet.

Extra controuersiam.

Londe recedendum est ab omni obscœnitate uerborum & sensuum. Quædam satius est, uel cum causæ detrimento tacere, quàm inuerecunde dicere.

Declamatio tertia de incesta saxo deiecta.

Rubrica Incesta saxo deijciatur. Thema. Incesti damnata antequam deijceretur, Vestam inuocauit, deiecta uixit, repetitur ad pœnam, contradicitur.

Prima pars contra incestam.

Id enim deerat ut modestior in saxo esset, quàm in sacrario fuerat. Dubitari non potest quin tandiu deijcienda sit, donec efficiatur, propter quod deiecta est. Patrocinium suum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? nisi ut nè bis quidem deiecta pereas. Exponam cum quo stuprum uel quando cõmisit. Quia probaui, istam damnastis. Non putas legem cauisse ut perires, quæ cauit quemadmodum perires? Male de dijs existimas, si sacerdoti suæ tam sero succurrunt. Ita dij maluerunt damnatam absoluere, quàm sacerdotem?

Pars altera pro incesta.

Damnata deiecta est, absoluta descẽdit. Putares puellam non deijci, sed demitti. Lex sacerdotem non ad saxum usq; deferret, nisi sententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam secure aspicientibus horrenda.

Declamatio quarta, quæ de forti sine manibus.

Rubrica A Dulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrunq; corpus interficiat, si ne fraude fit, liceat adulterium & in matre filio uindicare. Thema. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehendit adulterum cum uxore, de qua filium adolescentẽ habebat. Imperauit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit, abdicat filium, cõtradicit.

Prima pars pro forte contra filium.

Solus ego ex omnibus maritis nec adulterum dimisi, nec occidi. Quis non putet, aut me sine filio, aut filium sine manibus? Conceptus est iste, à quo sciemus. Cum adulterum deprehendi, tunc primum sensi me manus in bello perdidisse meas, domi etiam filij manus perdidi. Tam frustra ad filium quàm ad gladium cucurri. In bellum non peruenit, & ante patriæ quàm patri negauit manus. Vsq; eo pugnauit pro nobis, ut pro se non posset. Adolescens quos dimisisti sequere. Non potui, inquit, matrem occidere. Quo sis excusatior, adijce & patrem.

Pars altera contra fortem hominem pro suo filio.

Alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. Non semper scelera nostri sunt iuris. Et truces animos misericors natura debilitat. In tã inopinati flagitij spectaculo, toto corpore stupui. Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, priusquã in memoriam reuerterer, exierant. Maius erat scelus, quod impetrabas, quàm quod deprehenderas. Si quid exegeris ultra uires meas, dicam, Ignosce. Non possum. Ignoscit pater filio, nauigationem recusanti, si non ferat mare. Ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamuis ipse pater militaris sit. Ipsam legem recita. Liceat marito, liceat & filio. Quare tam multos nominant, nisi quia aliquos putat esse, qui non possint? Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem.

Declama

Declamatio quinta de eo qui duas rapuit.

RApta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias petat, Vna nocte quidam rapuit duas. Altera mortem optat raptoris. Altera nuptias petit.

Prima pars contra raptorem.

Stupro accusatur, stupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicate patres. Fortior publicæ disciplinæ seueritas surget. Iam binæ rapiũtur. Coit populus uelut publico metu territus, uix credens duos fuisse raptores. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio, Perieras iam raptor, ni bis perire meruisses. Si te ante raptuisset, & nuptias optasset, deinde hanc uitiasset antequam nuberes, negares illum iubente rapta, debere mori. Nihil amplius raptori præstare potes, quàm ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori præstas, ut illum ipsa non occidas. Non potes præstare, ne quis occidat.

Pars altera pro raptore.

Inter pares sententias mitior uincat. Refer Virginiam, dic Lucretiã. Plures tamẽ Sabinæ sunt. Contumeliosum mihi erit, te dignam uideri, in cuius honorem homo occidatur, me dignã nõ uideri, in cuius honorem homo seruetur.

Declamatio sexta de filio quodam ducente filiam Archipiratæ.

CAptus à Piratis ſcripsit de redemptione. Non redimebatur. Archipiratę filia eum iurare coëgit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset. Iurauit ei. Relicto patre secuta est adolescentem. Duxit illam, Orba incidit, Pater imperat, ut Archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars contra filium.

Bonæ spei uxor, bone spei nurus, quæ uel amare captiuum potest, uel odisse patrem. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. Narret, inquit, socero beneficia puella, non misericordia mota est, sed libidine.

Pars altera pro filio.

Illo me loco non deseruit, in quem uenire & pater timuit. Vidisses membra uinculis pressa, macie retractos introrsus oculos. Attritas cathenis & inutiles manus, talem quis amare nisi misericors potest? Inter tot consulatus Marius nihil habet clarius, quàm se autorem. Pompeium, si hæreditariæ extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Seruum regem Roma tulit. Quid tibi uidentur illi, qui rapti ab aratro pauperta te sua beatam fecerunt rempublicam? Non possumus unà felices esse, quod solemus, unà infelices erimus.

Declamatio septima de tyrannicida à Piratis dimisso.

LIberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterũ in adulterio deprehensum, deprecãte patre ne faceret, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater Piratis epistolam misit, si præcidissent ei manus, duplam pecuniam se daturum. Piratæ illum dimiserunt. Pater in egestatem incidit, petit alimenta. Negantem uult in uincula ducere.

Prima pars pro filio tyrannicida.

Si præcideritis, scribe potius si occideritis. Tyrannicida exitum tyranni rogo. Non timeo, ne quas manus Piratę soluerũt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærite nunc unde tyranni fiant. Duplam dabo. Apparet, pro unico filio rogat, duplam dabo, alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiamnum manus meas petis? Nega tuam esse epistolam, & habes argumentum. †Dic, ego rogare etiam pro adultero soleo. Remiserunt ne Reipublicæ cum manibus, patri cũ epistola. Hoc nostro seculo ad fabulas deerat, ut narraret aliquis à Piratis dimissus, alligatus à patre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec Pirata uenditor. Duplam dabo. Quid necesse est? potui utilius solui. Vt præcidatis ei manus, Obstupuere prædones, & inquiunt. Indica patri, nõ omnia Piratas uendere. Qualem optem patrem, nescio. Diues debilitat, egens alligat. Neutrum hoc mãnibus meis expedit. Vbi est patrimonium tuũ, uel quo tyrannos instruis, uel quo adulteros facis?

al. Dic ergo ego etiã pro adultero soluo

Pars

Pars altera contra filium tyrannicidam.

Suscepi tria prodigia inter me & se furentia. Vnum, qui posset patrem opprimere. Alium, qui fratrem uiolare, Alium qui patrem. Lex hæc scripta est pro malis patribus. Nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, nisi pecuniam accepissent, & si speraſſent, utiq; præcidissent. Non ira illa patris, sed callidi tas fuit. Vnde redimerem, non habebam. Rogare in tam auara ciuitate neminem poterã, in qua nec filij patres alunt. Vsus consilio sum, sciens piratas non crudeles, sed auaros, Feci ut desperarent, quod posses redimi. An prudenter cogitauerim, nescio. Interim felici-

Excussa ter cogitaui. †Excluſa mens est, ex quo uidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio.

Extra controuersiam.

Relictus solus orbus senex, qui color aporobandus est impetu. Magna enim ui

Sparsum opus, ut aliquis accusans, se miserabilem faciat. †Persium memini hominẽ inter scholasticos insanum, inter insanos scholasticum.

Declamatio octaua, quæ est de forti abdicato.

QVi ter fortiter fecerit, militia uacet, Ter pater fortem in acie, quarto uolentem exire retinet. Nolentem abdicat.

Prima pars pro abdicante.

Quod patriæ super est, patri uindico. O me, filio pugnante, lassum. Iam pro te dubito, Nescio quid lex timet. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est. Causa mihi abdicandi est, ne sine filio uiuam. Abdicatio mea in potestate abdicati est: Optimus finis uirtutis est, antequam deficias, desinere. Lex quoque ter uiro forti aut diffidit aut consulit.

Pars altera pro forti abdicato.

Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter uicti militant. Senator post sexagesimum quintum annum, in curiam uenire non cogitur, nec uetatur. Quicquid honoris nomine datur, in utranq; partem licet, alioquin desinit præmium esse, cui necessitas imponitur. Otium imperas animo non otioso. Tumultus exortus est. In me omnium ciuium diriguntur oculi, & adhuc, uerum dicendum est, nihil mihi patria debet. Numquam pugnaui nisi coactus. Adhuc militia mea legis munus est, Athenienses abdicato uicerunt duce. Quantum uero interest: Ille abdicationẽ uirtute deleuit, ego meruit.

Libri primi declamationum finis.

IN LIB. DECLAMATIONVM PRIMVM.

In ultima huius libri declamatione, tituli erant inuersi. Prior enim erat, pro abdicato, qui esse debuerit, pro abdicante patre. Alter qui erat, contra fortem abdicatum: esse debebat, pro forti abdicato. Qui castigationi prioris editionis præerant, offensi sermone qui est in posteriore, otium imperas animo non otioso, quoniam ad abdicantem. accomodari nõ possunt, admouerunt eam partem à superiori perperam huc translatam, sed falso. Vt autem tituli inuerterentur, hæc opinor res errori dedit ansam. Prior pars sic orditur, quod patriæ superest, patri uindico. Hoc existimabat aliquis ab alio de patre dici, quĩ pater ita de se loquatur, sentiens iam satisfactum patriæ, reliquum esse dandum patri. Similis forma est, quasi dicas. Si non tribuis hoc benemerito, saltem tribue seni: subaudito pronomine mihi. Hoc uideo uisum est monere, ne quis ratus casu factum reponat pristinos titulos.

IN LIBRVM SECVNDVM

Quæ declamationi secundæ adiiciuntur, extra controuersiam, decerpta constat ex controuersia undecima, ubi tractatur idem thema. Porro uersus qui hic refertur ex Ouidio, corruptus erat in quibusdam exemplaribus, Egelidum boream egelidumq; notum, ut redderent carmen pentametrum, At legendum est. Gelidum boream, gelidumq; notum, ut sit metrum anapesticum, ex Medea, quam Ouidius scripsit. Vnde & Quintilianus citat uersiculum hunc.

Seruare potui, perdere an possim rogas? Lucil

PROLOGVS SECVNDI LIBRI.

CVM repeterem quos unquam bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios Fabianus philosophus, qui adolescens admodum, tantæ opinionis in declamando, quantæ postea in disputando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuscum, cuius genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit: ut similitudinẽ eius effugeret, quàm impenderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fusci Arelli splendida quidem, sed operosa, & implicata, cultus nimis exquisitus, compositio uerborum molliot quàm ut illam tam sanctis fortibusq; præceptis præparans se, animus pati posset. Summa inæqualitas orationis, quæ modo exilis erat, modo nimia licentia uaga & effusa: principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In descriptionibus extra legem omnibus uerbis, dummodo niterent, permissa libertas. Nihil acre, nihil solidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis lasciua quàm læta. Ab hac cito se Fabianus separauit, & luxuriam quidem cum uoluit, abiecit, obscuritatem euadere non potuit. Hæc illum usq; in philosophiam prosecuta est. Sæpe minus quàm audienti satis est eloquitur, & in summa eius ac †amplissima facultate dicendi, antiquorum tamen uitiorum remanent uestigia. Quædam tam subito desinunt, ut non breuia sint, sed abrupta. Dicebat aũt Fabianus ferè dulces sententias, & quoties incidebat aliqua materia, quæ conuitium seculi reciperet, inspirabat magno magis quàm acri animo. Deerat illis oratorium robur, & ille pugnatoris mucro: splendor uero uelut† uoluptarius non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro tranquillitate morum remissus, uocis nulla contentio, nulla corporis asseueratio, cũ uerba uelut iniussa fluerẽt. Iam uidelicet cõpositus & pacatus animus, cũ ueros compressisset affectus, & iram doloremq; procul expulisset, parum bene imitari poterat, quæ effugerat. Suasorijs aptior erat, locorum habitus fluminumq; decursus, & urbium situs, moresq; populorum nemo descripsit abundantius. Nunquam in opia uerbi subsistit, sed uelocissimo cursu ac facillimo omnes res beata circumfluebat oratio. Hæc eo libentius ô Mela fili charissime refero, quia uideo animum tuum à ciuilibus officijs abhorrentem, & ab omni ambitu auersum, hoc unum concupiscentem nihil cõcupiscere, ut eloquẽtiæ tantũ studeas, facilis ab hac in omnes artes decurrus est. Instruit etiã quos nõ sibi exercet. Nec est quod insidias putes tibi fieri, quasi id agam, ut te bene †crediti studij labor teneat. Ego uero non sum bonæ mentis impedimentum, perge quò inclinat animus, & paterno contentus ordine subduc fortunæ magnã tui partem. Erat tibi quidẽ maius ingenium quàm fratribus tuis, omnium bonarum artium capacissimum, est & hoc ipsum melioris ingenij pignus, nõ corrumpi bonitate eius, ut illo male utaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitiosæ curæ sunt, foroq; se & honoribus parant, in quibus ipsa quæ sperantur timenda sunt, ego quoque aliquando eius processus auidus, & hortator laudatorq; uel periculosæ, dum honestę modo industriæ, duobus filijs nauigantibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi illa, quam tota mente agitas declamandi exercitatio, sicut Fabiano profuit, qui aliquando cum Cestium audiret, nihilominus declamabat, & tam diligenter, ut putares illum illi †stadio parari, nõ per illud alteri. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem, qui eques romanus Romæ docuit. Ante illum inter libertinos præceptores pulcherrima disciplina cõtinebatur, & minime probabili more, turpe erat docere, quod honestum erat discere. Nam primus omnium latinus rhetor Romæ fuit puero Cicerone Plotius. Apud Blãdum diutius quàm apud Fuscum Arellium studuit, sed cũ iam transfugisset; eo tempore quo eloquentiæ studebat, non eloquentiæ causa. Scio futurum, ut auditis eius sententijs, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus uacabat, & ego multo tempore minor quàm ipse erat, audiebam quoties inciderat, nõ quoties uolueram. In hunc ergo libellum quæcunque ab illo dicta teneo, conferam.

al. simplicissima

al. uolũtarius

al. cedentis

al. studio

Abdicatus post tres abdicandos.

Dives tres filios abdicauit. Petijt à paupere unicum in adoptionem. Pauper dare

T uult

Universidad de Deusto
Biblioteca

uult, Nolentem ire abdícat. Contradícitur.

Prima pars pro filio pauperis.

Nunquam futurũ putaui, ut aut pater meus liberos odisset, aut dives concupisce ret. Dubitaui diu, an ille amicum tentaret, an hic filium. Ita uero nos sumus pauperes, qui habemus quod diuites rogent? Si immerito abdicauit, odi patrem, tot ejcientem innocentes. Si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo æque paupertatẽ & patrem, utrique assueui. Non tibi permultis fulta liberis domus est, quanquam nec sic, debuisti dare. Tutior aduersus fortunã est, cui aliquid post damnum supereſt. Abdico, inquit, apparet, tantum ut uincas. Vna inter nos disputatio est, Hic me dignum putat bono patre, Ego meo. Diuitem mihi uis dare, Ego te uolo. O merito abdicandũ, si talem patrem relinquo. Quem me uideri uelim nescio, Innocentem, si abdicor, Nocentem, si adoptor. Non ut in cæteris abdicationibus, in mea potestate est non abdicari. Perditurus sum patrem, si abdicor, Perditurus sum si nõ abdicor. Quid interest utrum ejciat an transferat? Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum, quo efficitur, ne pater sit. Graue est carere unico, grauius eo, quem alius concupiscit. Non delectant dominos ignoti seruorum greges. Nec sonantia ergastula † laxi ruris. Patrem gratis amo. Necesse est ut timeam domũ liberis infelicem. Non potest inueniri aptius tempus reconciliationis. Diues filios quærit.

al. lati

Pars altera contra filium pauperis.

Magnum & hoc inter cæt era paupertatis incõmodum est, quod abdicationẽ filius non timet. Senatorium ad gradum census ascendere facit. Census Romanũ equitem à plebe discernit. Census in castris ordinẽ promouet. Censu in foro iudex legitur. Nunc facilius est paupertatem laudare, quàm ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebo hanc cum illis: si perseuerauerint, habebo pro illis.

Extra controuersiam.

Aridi † Horridi declamatores fidelius tuentur colores quos proposuerũt. Nulla sententiæ dulcedo subrepit, nullum schema solicitat. Sic quæ malam habẽt faciem, sæpe pu-

Tubrius dicæ sunt, non animus illis deest, sed corruptor. Gallus † Nibius tam magnæ fuit olim eloquentiæ, quàm postea insaniæ. Cui hoc accidisse uni scio, ut ad insaniam non casu caderet, sed iudicio perueniret. Nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorem putat, quod simulabat ad uerum redegit. Oto Iunius pater edidit quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros uocat, tantum in illis somniorũ est. Syriacus contra Maximum Stertinium, à quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit, Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? Sed hæc est consuetudo uestra, iniuriam uocatis finem seruitutis.

Declamatio secunda de iureiurando uiri & uxoris.

VIr & uxor iurauerũt, ut si quid alteri accidisset, alter moreretur. Vir peregre profectus est, misit nuntium uxori, qui diceret se decessisse. Vxor se precipitauit. Recreata, iubetur à patre uirum relinquere. Non uult. Abdicatur.

Prima pars pro filia uxore.

Dij immortales, qua debetis prudentia humanũ genus regitis, effecistis ut illud nõ periculum amantis esset, sed experimentũ. Hos diuidere uult socer, quos nec mors quidem diuisit. Moriar, inquit, habeo & causam & exemplũ. Quædam se maritorum amore rogis ardentibus miscuerunt. Quædam animabus suis redemerunt maritorum suorũ salutem solicitudine breui. Inter has puellas uiua numeratur. Assidue contentiones erant. Sine te uiuere non possum. Immo ego sine te, qui certantiũ exitus esse solet. Iurauimus. Hic animus sine dubio iurantium fuit, ut uiui non diducerẽtur, cum illud quoq; cauerent, ne morte diuiderentur.

Pars altera contra filiam uxorem.

Non possum, inquit, relinquere uirum. Quicquam non potest, quæ mori potest? Penè dum falsæ mortis nuntium misit, ueræ recepit. Potes sine uiro pati, Peregrinationem eius tulisti, Iureiurando iam liberata es casu proximo.

Extra

Extra controuersiam.

Ouidius Naso apud Arellium Fuscum magistrum suum, hanc cõtrouersiam declamauit. Nam Latronis admirator erat. Latro in præfatione quadam dixit. Non uides, ut immota fax torpescat, & ignes exagitata restituat. Mollit uiros otiũ, ferrũ situ rubiginem ducit. Et Naso dixit. Vidi ego iactatas mota face crescere flammas,
Et rursus nullo cõcutiente mori. Hic autem dixit, quicquid laboris est, in hoc est, ut uxorem à uiro, & uirum ab uxore diligi concedas. Necesse est deinde, ut iurare permittas, si amare permiseris. Eiusdem. Pauca nosti pater crimina. Et litigauimus & cecidimus. Et quod fortasse non putas, peierauimus. Rogatus aliquãdo ab amicis suis, ut tolleret tres uersus, petiuit inuicem, ut tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conscripserant illi quos tolli uellent secreto. Hic quos tutos esse uellet. In utrisque codicillis idem uersus erant, ex quibus primum fuisse narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, semiuirumq; bouem. Secundum, Gelidum boream gelidumq; notum. Ex quo apparet summi ingenij uiro, non iudicium defuisse ad compescendum licentiam carminum suorum, sed animum. Aiebat interim decentiorem esse faciem, in qua aliquis neuus esset.

Declamatio tertia de nepote ex meretrice suscepto.

ABdicauit quidam filium. Abdicatus, se contulit ad meretricem, & ex ea sustulit filium. Aeger ad patrem misit. Cum uenisset, cõmendauit ei filium, & decessit. Pater post mortẽ illius in adoptionẽ recepit nepotẽ. Accusat ab altero filio demẽtiæ.

Prima pars pro patre.

Dementia in me noui generis arguitur, sanus eram, si non agnoscerẽ meos. Expectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorũ, fratre cessante. Deficientis spiritus sustinebatur in aduentum meum. Intrauí, iam cadentes oculos ad nomen meum erexit. Fugientem animam retinuit. In sinu meo, & filium, & animã deposuit. Nuntiatum est mihi in ultimis esse filium. Nec hoc à fratre.

Pars altera contra patrem.

Pater istius incertus est. Bene cum isto ageretur, si & mater. Incidit in meretricem, inter cætera mala & fœcundam. Mulier, nescio aduersus patrem iniuriosior sis, quod abstuliſti illi hæredem, an quod dediſti. Adoptauit enim filium eius, propter quam ejecerat suum.

Declamatio quarta de raptore patrem non exorante.

RAptor nisi intra tricesimum diem & suum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Raptæ patrem exorauit, suum non exorat. Reum facit dementiæ.

Pars prima contra raptorem.

Quid cõtremiscis senectus? Quid lingua trepidas? Quid obtorpuistis oculi? Non dum tricesimus dies est. Nec tristiore quidem uultu expugnatã filiæ pudicitiam tulit. Nimis cito exoratus est. Ne omnia uitia eius ab adolescẽtia repetam, Virginẽ rapuit, Patrem accusat. Hoc intra triginta dies. Putas me accusatori promissurum, quod filio negauit? Miraris dubitare patrem? lex ipsa inter mortem & nuptias dubia est. Semper enim sibi omnia licere credit; nihil me unquã rogauit. Ignouit enim, inquit. † Aliquis ante me rogatus est. Demens sum. Vides, Nimirũ turpiter uiuo. Legem ignoro, dies uos nõ numero. Demens, inquis, es. Potest aliquis ignoscere, sic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, me miserum, quàm penè promisi. O me miserum, qui tantum triginta diebus irasci non possum. Quid mirum, si citius illum exorasti? Facilius est donare iniuriam, quàm crimen. Procede in medium senex, cuius misericordia crudelis sum. Iam, inquit, angustum tempus est. Et tibi uacat accusare. Sic aliquis exorat? Sic deprecatur? Apparet te nũc primum rogare. Quid enim tanquam demens egi? Non sum exoratus. Nondum transiuit tempus. Etiamnũ exorari possum. Quàm iniquum est, nondum esse me nocentem, & iam esse reum.

al, Ita aliquis aut tã temere

Pars altera pro raptore.

Me miserum pater, iræ tuæ detractum est nihil, tempori autem multum. Infelicior sum, quàm si neutrum exorassem. Si seruaturus es filium, iam tempus fuit. Si occi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

surus, iam tempus est. Prior rogatus est quem magis timebam.

Declamatio quinta de torta à tyranno pro marito.

TOrta à tyranno uxor, nunquid de uiri tyrannicidio sciret, perseuerauit negare. Postea maritus eius tyrannum occidit. Intra quinquennium non parientem, sterilitatis nomine dimisit. Agit illa ingrati.

Prima pars pro uxore.

Has nuptias tyrannicidiũ diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronæ. Rapiebantur uirgines. Nullæ tunc uidebantur feliciores, quàm quæ filios non habebant. Suspicatus est tyrannus de tyrannicidio hunc cogitare, siue isti aliquid excidit, siue non bene tegit uultus magna cõsilia, tamen de uxoris garrulitate queri non potest, cum sciat quemadmodum taceat. Imposita in eculeum, sæpius ad absentem uirum respexit, quàm ad præsentem tyrannum. Explicatur totus aduersus infelicem fœminam tyrannicæ crudelitatis apparatus, & illa instrumenta uirorum quoq; animos
al. constantiã ipso usu frangentia, ad excutiendum muliebris pectoris † sententiam proponuntur. Verberibus corpus abrumpitur. Nescio respublica, an tibi liberos ista mulier datura sit, tyrannicidam dedit. Miraris, si transit quinquennium inter uxorem tortam, & uirum occupatum? Scissum corpus flagellis, igne adustum, tormentis conuulsum. Ignoscetis puto mulieri, si dixero, fessa est. Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius est tyranum occidere, quàm sustinere uerbera, lamínas, eculeos. Quicquid antiqua seuitia inuenerat, quicquid adiecerat noua. Quid amplius dicam? Et tyrannus torquebat, cum
al. seculi de tyrannicidio quæreret. Non premit censum onerosa sumptibus. Et (ut † sceleri mos est) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, usq; in publica damna priuatim insaniuit. Nunquid gemmas, & ex alieno litore petitos lapillos? Expecta, potest parere. Non respondet ad certam fœcũditas diem. Sui iuris rerũ natura est. Vtrum ne magis mirandum esse, tuum tyrannicidium, an huius silentium.

Pars altera contra uxorem.

Ego torta sum, merito obijceres, nisi te uindicassem: etiam si scisti de tyrãnicidio, nec indicasti, non est beneficium, scelus non facere. Denicq; neq; scisti. Non enim tibi indicaui. Nec tam magnũ consilium, uirilibus quoq; graue animis, cõmisi muliebri garrulitati, quæ id solum potest tacere quod nescit. Quo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitaui. Et hæc cogitãdi causa fuit, Vxoris ultio. Si quod audierat tacuit, non beneficium est, sed fides.

Extra controuersiam.

Lucius Vinicius quo nemo ciuis Romanus in agendis causis præsentius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio illi præstatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus. Vinicius ingenium in numerato habet.

Declamatio sexta de patre & filio luxurioso.

QVidam luxuriante filio luxuriari cœpit, accusatur à filio dementiæ. Cõtradicit.

Prima pars pro patre contra filium.

Accusator meus intra se contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen absoluí, sed tu senex, inquit, hoc dicis, luxuria tua serius cœpit, citius desinet. Quidam summum bonum dixerunt uoluptatem. Nihil est mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Ebrietatem patri objicit ebrius.

Pars altera pro filio contra patrem.

Adolescens luxuriosus peccat. Senex luxuriosus insanit. Nemo uitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de prælio fugit, ut bene pugnaret exercitus? Non coercet uitia, qui prouocat. Meam quoq; luxuriam patri imputabo. Non sub seuera disciplina, non sub bene institutæ domus lege, quæ posset adolescẽtis formare mores, & à uitijs ætatis abducere. Quodãmodo ad luxuriam à patre præmissus sum. Madent cani unguento, & comessator senex nulli nimis luxuriosus, sed parũ sanus uidetur.

Decla matio

Declamatio septima de peregrino negotiatore & formosa.

QVidam cum haberet formosam uxorem peregre profectus est. In uicíniam mulieris peregrinus mercator migrauit, ter illam appellauit de stupro, adiectis precijs. Negauit illa, decessit negotiator, testamento omnium bonorum suorum reliquit formosam hæredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Adijt hæreditatem. Ad rediit maritus. Accusat adulterij uxorem ex suspitione.

Prima pars contra formosam.

Seram querelam detuli. Non accuso adulteram, nisi diuitem factam, post tantos impudicitiæ quæstus, tacere iam non possum, confitendum hoc habeo, hac me causa abfuisse. Tempus est de uxore & marito credi. Ferat matrona oculos iacentes in terram, & aduersus officiosum salutatorẽ, inhumana potius quàm inuerecunda sit, longe ante suam impudicitiã neget ore, quàm uerbo. Nemo fortiter negantem iterum roga
uit. Omnium bonorũ hæres sola esto, quia corrupí non potuisti, quia tam † feliciter al. fideliter pudicitiam custodisti. Tace paulísper nomen autoris. Nunquid non testamento uiri creditur? Adeó ne iam omnis pudicitia seculi nostri abijt, ut aduersus querimoniam uiri, alieno teste defendatur uxor? Muliebrium uitiorum fundamentum auaritia est. Quæ potest non timere opinionem adulterij, potest non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo uestis cruentetur. Infelices ancillarũ greges laborant, ut adultera tenui ueste perspicua sit, & nihil in corpore uxoris suæ plus maritus, quàm quilibet alienus peregrinusq; agnouerit. Futura æstimabo indicia. Interim qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicã loquuntur, pudicam tantum & unus, & peregrinus, cui plus laudator quàm accusator nocet. Vxorem meam nusquã audiui pudicam, nisi in adulteri elogio. Deijce in terram oculos, & aures tuas externorũ uocibus claude. Sibi quisq; pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto plus creditis ciui, quàm peregrino: marito, quàm adultero. Ipsum elogium corruptoris animo scripsit, quia pudicam, inquit, comperi, quod nulli præter me contigit.

Pars altera pro uxore formosa.

Formosa est. Hoc natura peccauit. Sine uiro fuit, Hoc maritus peccauit. Appellata est. Hoc alius peccauit. Negauit, hoc pudice. Hæres relicta est. Hoc feliciter. Hæreditatem adijt. Hoc consulto fecit.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER TERTIVS.

QVOSDAM disertissimos agnoui uiros non respõdentes famæ suæ cum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, simul ad has domesticas exercitationes secessérant, desertos ab ingenio suo. Quod accidere plerisq; æque mihi mirum, quàm certum est. Memini itaq; me à Seuero Cassio quærere quid esset, cur in declamationibus illi sua non responderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat ualens cultu, ingentibus plena sententijs. Nemo minus passus est aliquid in actione sua otiosum esse. Nulla pars erat, quæ non sua uirtute staret. Nihil, in quo auditor sine damno aliud ageret. Omnia nitentia & intenta aliquo, aliquid petentia. Nemo magis in sua potestate habuit audientium affectus. Verum est quod de illo dicit Gallio noster, cum diceret, rerum potiebatur, adeo omnes imperata faciebant. Cum ille uoluerat, irascebantur. Nemo non illo dicente timebat ne desineret. Nõ est quod illum ex his quæ edidit æstimetis. Sunt quidem & hic quædam grata. Verum eloquentia eius longe maior erat quàm lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus ferè, quibus maiori cõmendationi est, audiri quàm legi, sed in illo longe maius discrimen est. Primum tantundem erat in homine, quantũ in ingenio, corporis magnitudo conspicua, suauitas ualentissimæ uocis. Quamuis hæc inter se raro cõeant, ut eadem uox & dulcis sit & solida. Pronunciatio quæ histrionem posset producere, tamen quæstionis posset uideri. Nec tamen in illo

Universidad de Deusto
Biblioteca

quicquam magis mirareris, quàm quod grauitas quæ deerat uitæ, actioni superat, quamdiu extra iocos se continebat, censoria oratio erat. Deinde ipsa quæ dicebat, melíora erant quàm quæ sciebat. Vir enim præsentis animi & maioris ingenij quàm studij, magis placebat in his quæ inueniebat, quàm in his quæ attulerat. Iam uero iratus commodius dicebat. Ideo diligentissime cauebant homines, ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat excuti, melius semper fortuna, quàm cura de illo merebatur. Nunquam tamen hæc felicitas illi persuasit negligentiã. Vno die priuatas plures agebat, & ita ut alteram ante meridiem ageret, alterã post meridiem, publicam uero nunquam amplius quàm unam uno die. Nec tamen scio quem reum illi defendere, nisi se contigerit. Adeo nunquã reum, ullam materiam dicendi, nisi in periculis suis, habuit. Sine commentario nunquam dixit, nec hoc cõmentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Ex maxima parte perscribebatur actio. Illa quoq; quæ falsò dici poterãt annotabantur, sed cum procedere nollet nisi instructus, libenter ab instrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere, infinito se antecedebat. Nunquam non utilius erat illi deprehendi quàm præparari, sed magis illum suspiceres, quod diligentiam non relinquebat, cum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quæ illum ut bene declamaret instruerent: Phrasin nec uulgarem nec sordidam, sed lectam: Genus dicendi non remissum aut languidum, sed ardens & concitatum: nec lectas, nec uacuas explicationes, sed plus sensuum quàm uerborũ habentes: diligentiam, maximũ etiam mediocris ingenij subsidium. Tamen non tantum infra se cum declamaret, sed infra multos erat, ltaq; raro declamabat, & non nisi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi quare in declamationibus impar esset sibi, hoc aiebat, quod in me miraris, penè omnibus euenit. Magna quoq; ingenia, à quibus multum abesse me scio, quãdo plus quàm in uno eminuerunt opere? Virgilium illa felicitas ingenij oratione soluta reliquit. Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit. Orationes Salustij in honorem historiarum leguntur. Eloquentissimi uiri Platonis oratio, quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est. Hoc non ingenijs tantũ, sed corporibus uidemus accidere, quorũ uires non ad omnia, quæ uiribus efficiuntur, aptæ sunt. Illi nemo luctando par est, ille ad tolerandam magni ponderis sarcinam præualet, ille quicquid apprehendit nõ remittit, sed in procliue nitentibus uehiculis, moraturas manus inijcit. Ad animalia uenit: alij ad aprum, alij ad ceruum canes faciunt. Equorum non omnium, quamuis celerrimi sint, idonea curriculis uelocitas est. Quidam melius equitem patiuntur, quidam iugum. Et ut ad morbum te meum uocem, Pylades in comœdia, Bathyllus in tragœdia, mulum à se aberant. Numenio cum uelocitas pedum non concedatur tantum sed obijciatur, lentiores manus sunt. Quidam cum hoplomachis, quidam cum Thracibus optime pugnãt. Et quidam sic cum scena componi cupiunt, quomodo alteri est. In ipsa oratione quamuis una materia sit, tamen ille qui optime argumentatur, negligentius narrat. Ille non tam bene implet, quàm præparat. Passienus noster cum cœpit dicere, secundum principium statim fuga fit, ad epilogum omnes reuertuntur. Media tantum quibus necesse est audiunt. Miraris eundem non æque bene declamare quàm causas agere. Aiunt eundem non tam bene suasorias, quàm iudiciales cõtrouersias dicere. Silo Pompeius sedens cum facundus & literatus, & disertus haberetur, si à proclamante dimitteret declamabat tam male, ut uidear belle optasse cum dixi, nunquã surgas. Magna & uaria res est eloquentia, nec adhuc ulli sic indulsit, ut tota contingeret, satis felix est, qui in aliquam eius partem est receptus. Ego tamen & propriam cautam uideor posse reddere: assueui non auditorem spectare, sed iudicem: assueui non mihi respondere, sed aduersario. Non minus deuito superuacua dicere, quàm contraria. In scholastica quid non superuacuum est, cum ipsa superuacua sit. Indicabo tibi affectum meum: cum in foro dico, aliquid ago: cum declamo, id quod bellissime Censorinus aiebat, de his qui honores in municipijs ambitiose peterent, uideor mihi in somnis laborare. Deinde res ipsa diuersa est tota. Aliud est pugnare, aliud uentilare. Hoc ita sem per arbitratũ est, scholam quasi ludum esse, forum harenam. Et ille ideo in foro primũ dicturus, tyro dictus est. Agedum istos declamatores produc à senatu in forum, cum loco

loco mutabuntur, uelut in assueta classe, & dilecta umbra corpora sub dio stare nõ possunt. Non imbrem ferre, non solem sciunt, uix se inueniunt. Assueuerunt enim suo arbitrio diserti esse. Non est quod oratorem in hac puerili exercitatione spectes. Quid si uelis gubernatorẽ in piscina æstimare? Diligentissime tibi me excusarem, tanquam huic rei non essem natus, nisi scirem & Pollionem Asinium, & Messalam Coruinum, & Passienum, qui nunc primo loco stat, minus bene uideri quàm Cestium, aut Latronem. Vtrum ergo putas hoc dicentium uitium esse, an audientium? Non illi peius dicunt, sed hi corruptius iudicant. Pueri ferè, aut iuuenes scholas frequentant. Hi non tantũ disertissimis uiris, quos pauloante retuli, sed etiam Ciceroni Cestium suum præferunt, nisi lapides timerent. Quo tamen uno modo possunt, præferũt. Huius enim declamationes ediscunt. Illius orationes non legunt, nisi eas quibus Cestius rescripsit. Memini me intrare scholas, cum recitaturus esset in Milonẽ Cestius: ex consuetudine sua miratus, dicebat, Si Thrax essem, Fusius essem: si Pantomimus essem, †Pantillus essem: si equus Melisson. Non cõtinui bilem, exclamaui, & si cloaca esses, magna esses. Risus omnium ingens, scholastici intueri me, quis essem qui tam crassas ceruices haberem. Cestius Ciceroni responsurus, mihi quid responderet, non inuenit, sed negauit se executurum, nisi exirem de domo. Ego negaui me de balneo publico exiturum, nisi lotus essem. Deinde libuit Ciceroni de Cestio in foro satisfacere, subinde nactus eum in ius ad prætorem uoco, & cum, quantum uolebam, iocorum cõuitiorumq; effudissem, postulaui ut prætor nomen eius reciperet lege inscripti maleficij. Tanta illi pertinatio fuit, ut aduocationẽ peteret. Deinde †adultum P. R. edixi, & ingrati postulaui. Iam apud prætorem urbanum curatorem ei petebam, interuenientibus amicis, qui ad hoc spectaculum concurrerant, & rogantibus dixi molestum me amplius non futurum, si iurasset disertiorẽ esse Ciceronem quàm se: uerum nec ut hoc faceret, uel ioco, uel serio effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, ut scires in declamationibus in tantum aliud genus hominum esse. Si comparari illis uolo, non ingenio mihi maiore opus est, sed sensu minore. Itaq; uix iam obtineri solet, ut declamem, illud obtineri non potest, ut uelim, alijs quàm familiarissimis audientibus: & ita faciebat. Eius declamationes inæquales erant, sed ea quæ eminebant, in quacunq; declamatione posuisses, inæqualem eam fecissent. Compositio aspera, & quæ uitaret cõpositionem, sententiæ uitiuæ. Iniquum tamen erit ex his cum æstimari, quæ statim subtexam, non enim hæc ille optime dixit, sed hæc optime teneo.

al. Partilius

s. ultimum ad prætorem adduxi

Luxuriosus à sodalibus cæcatus.

Cæcus de publico mille denarios accipiat. Decem adolescẽtes cum bona sua comedissent, fortiti sunt, ut cuius nomen exisset, ex pacto excęcaretur, & acciperet mille denarios. Exijt sors cuiusdam. Excæcatus est, petijt mille denarios: negantur.

Prima pars contra luxuriosum excæcatum.

Hi sunt oculi quos eximuistis mariti. O legem abrogandã, si excæcat homines. Nulli dat mille denarios, nisi qui inuitus accipit. Dic nunc, Miserere. Hoc cum excæcaueris, non dixisti. Respub. debilitatẽ consolatur, non emit. Consumptis patrimonijs membra conferunt. Vtilius est Reipub. unũ cæcum repelli, quàm nouem fieri. Non solus à nobis petit alimenta, sed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur. Non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit ubi homines maiorem partem uitæ in tenebris ita agunt, ut nouissime solem quasi superuacuum fastidiant.

Pars altera pro excæcato.

Illis nouem nihil daturus est, nulli non fauorabilis erit, si eos à quibus excæcatus est deceperit. Circũuentus adolescens ab illis nouem ueteranis cõsumptoribus, solus, inquit, nouem cogentibus resistere non potui. Omnia ex composito facta sunt. Vnus mentionẽ intulit, omnes approbauerũt. Electus est, qui sortiret. Sors huius quæ extret prima, subiecta est. Cum repugnaret, excæcatus est. Si circũuentus est, inquit, iniuriam persequatur, de ui agat, talionem petat. Videbimus, primum est, ut habeat unde uiuat.

Declamatio secunda de parricida absoluto.

QVidam filium accusauit parricidij. Aequis sententijs absolutum abdicat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prima pars contra parricidam.

Minus est iam quod rogo, non peto ut me à parricida uindicetis, sed ut separetis. Parricidã, non accuso sed fugo. An iste accusatori parcet, qui patri nõ pepercit? Igitur nihil mediũ est inter testamentũ, & culeum. Nõ est absolutus parricida, sed dubijs sententijs. Vt absoluaris, multis tibi sentẽtijs opus est, Vt damneris, una. Non absoluerũt reum, sed seculo pepercerũt. Miraris in hac ciuitate misericordiã, in qua lex absolutionem dat paribus tabulis? Quæris quàm multis non placeas? si unũ adiecero, parricida es. Absolutionem legi, non innocentiæ debes. Absolutus, inquit, sum. Non abdico te propter parricidium, sed propter alia uitia, quæ te fecerũt tam credibilem parricidam.

Pars altera pro parricida.

Manifestus est adolescentis color, ut dicat se autoritate patris oppressum.

Declamatio tertia de abdicato qui fratrem abdicatum adoptauit.

CVm filio tricenario pater patrimonium diuidat. Quidam habuit filium frugi, & luxuriosum. Abdicat luxuriosum. Frugi, peregre profectus est. Captus est à piratis, scripsit de redemptione patri. Patre cessante, luxuriosus prœuenit, & redemit. Rediit frugi. Adoptauit fratem suum. Abdicatur.

Prima pars pro fratre adoptante.

Non est quod quisquã me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplum. Vnà nauigauit, unà periclitatus est, unà omnes emensus est terras. Non reliquit me, tandem ad paternam domum reduxit. Non est quod excusatione ætatis utaris. Potes nauigare. Vtricp gratias agere debes. Frater me isti reduxit. Ego isti fratrem. Si tanquã inertem abdicasti, nauigauit, si tanquam impium, suos redemit. Non potest eripi filio, quod lege accepit. Quomodo enim pater potest eripere, quod non potest dare?

Pars altera contra filium adoptantem.

Mihi necesse est abdicare, quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quo utercp patri displicet. Vtamur medicina qua cogimur, quod in uulneribus periculosis fieri solet, ut malum cum ipso corpore execetur. Adoptare adolescenti permittitis, quem lex in diuidendo patrimonio experitur. Lex te ad ministerium patrimonij admittit, non in dominũ. Est aliqua ætas, à qua filius esse desinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Necp enim quisquam potest alium in manum suam recipere, qui in aliena manu est. Quomodo fieri potest, ut tibi potestas uitæ necisq, aut in fratrem sit, aut in filium non sit? Si bene de te meruerat, patrem pro illo rogasses. Nam quod ego non redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat. Quicquid tunc tricenarius reliquerat, abdicatus abstulerat. Quid facerem solus, senex, inops, cuius patrimonium alter diuiserat, alter absumpserat?

Declamatio quarta de seruato filio.

SEruatus contra seruatorem nequaquã habeat actionem. Seruatus à filio eum abdicat. Ille præscribit.

Prima pars contra filium seruantem.

Licuisset perire, cui non licet loqui. Seruatum me putas? Captus sum. Redde me hosti. Captiuis loqui licet. Quò iam tantopere beneficia uitæ iactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hosti reddiderit, seruatorem uocabo. An uos abdicationem putatis actionem, etiam si actio est, lex quæ de seruato loquitur, ad personas tantum extraneas pertinet. Ad filium, & ad patrem non magis, quàm ad seruum & dominũ, libertum & patronum. Vt à patria potestate discedas, & ad æstimationem beneficij uenias, qui dat uitam, si prior accepit, non obligat, sed reddit. Processi in aciem in exemplum filio meo. Vicit me non hostis, sed ætas. Seruauit me, quem sæpe seruaueram. Rediui tanquã seruatoribus tacere iubeor. Fili si uiuere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adolescẽs in acie non ante patrem stetisti? Audite filij mei gloriam, Parricidium non fecit, cum posset seruare, seruauit.

Pars altera pro filio seruante.

Hic me genuit. Hic mihi spiritum, hic mihi has manus, quibus seruaretur, dedit.

Declamatio

Declamatio quinta quæ est de rapta incontinente.

RApta, raptoris aut mortem aut indotatas nuptias petat. Raptor postulat, ut rapta ducatur, pater non uult.

Prima pars contra raptorem.

Iste raptor est. Ego in ius adducor. Non est enim tam facile homini probo occidere, quàm perdito mori. Cõmunis, inquit, lex est, dij faciant, ne cogas me experiri, an rota mea sit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non possum, Curo uulnera. Familiam reficio. Expugnatam domum lugeo, ereptam uirginitatẽ consolor. Minantem sibijpsi custodio. Quando optabis? Cum rapta uoluerit, non cum raptor. Quãdo optabis? Cum tu non uõles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. Confirmo animum. Non est facile hominẽ occidere, premo interim gemitus meos, & introrsus hærentes lachrymas ago. Scio quid futurum sit. Vultus te meus decipit. Stulte quenquã morari putas nuptias filiæ suæ? in securim incurris, & carnificẽ ultro uocas. Cum rogare debeas, conuitium facis. Nemo uindicare se cogitur.

Pars altera pro raptore.

Nihil est miserius quàm incertũ inter uitam mortemcp destitui. Iam beneficium erit etiam si mortem optauerit. In amorem filiæ istius incidi. Appellare de nuptijs debui patrem, Feci, Sed uidete quàm etiam in lege lentus sit. Raptor uitam alieni arbitrij habet, libertatem sui. Lex cõmunis est. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod sperare possit. In lege, inquit, non est scriptum quando, immo statim. Quoties tempus non adijcitur, præsens intelligitur. Tam longũ tibi ius in caput ciuis permittitur. Crudelius est quàm mori, semper timere mortem.

Declamatio sexta de domo cum tyranno incensa.

DAmni illati sit actio. Quidam tyrannum ex arce fugientem cum persequeretur, in priuatam domum compulit. Incendit domum. Tyrannus cum domo conflagrauit, præmio accepto, agit cum illo dominus damni.

Pars prima pro tyrannicida.

Cur non excludisti? Quare recepisti? quare nullam aliam domum tyrannus petijt? Nemo uenienti domum clausit. Aditum in domũ non †habui. Non gaudes te aliquid impendisse publicæ libertati? Hic est in cuius domo tyrannus occisus est. Tanquam tyrannicida monstraris. Redde, inquit, domum. Ita uiuo tyranno non perdideras, tyranni amicus, tyranni sarcelles, certe, quod negari non potest, hospes. Diu expectaui, an ejiceretur tyrannus. Facilius potes accusare aut te, qui tam familiaris tyranno fuisti, ut illi maxime tua placeret domus, qua illum recepisti: aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quod in tuam domum confugit. Aut ut culpa te liberem, facilius potes accusare fortunam, quæ tyrannum potissimum ad te detulit.

al. habuit, qui in arcem habuit.

Pars altera contra tyrannicidam.

Eius debet esse damnum cuius est præmium. Non est iniquum eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructum percepisti. Non elegit domũ tyrannus, nec enim hoc illi uacabat, sed in eam quam potuit irruperat. Cum ego in ea non essem, nactus hic occasionem nocendi, intrare noluit, sed tyrannicidiũ elegit, dubium, lentum, periculosum urbi: accepit præmium, maius sine dubio, quàm si damnum sarciret.

Declamatio septima de ueneno dato filio furenti.

FIlio furenti, & sua membra lanianti pater uenenum dedit. Accusatur ab uxore malæ tractationis.

Prima pars contra maritum.

Non mirum est quare uiuat, quæ filium perdidit. Viuit qui occidit.

Pars altera contra uxorem.

Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris, misera mulier, in orbitatis tuæ tempore, non perdidisti filium nunc, sed extulisti.

Extra controuersiam.

Alfius Flauus hanc sententiam dixit. Ipse sui & alimentũ erat & damnum. Hunc Cestius quasi corruptè dixisset obiurgans, Apparet, inquit, te poetas studiosè legere.

Iste

Iſte ſenſus eſt eius, qui hoc ſeculum amatorijs non artibus tantum, ſed ſententijs ſimple uit, Ouidius enim in libris Metamorphoſeon dicit, Ipſe ſuos artus lacero diuellere morſu Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Declamatio octaua de patre qui accuſatur concurſum feciſſe.

QVi cœtum & concurſum fecerit, capitale ſit. Victa Olyntho, cum filio adoleſcente Olynthius ſenex Athenas uenit. Athenienſes omnibus ciuitatem Olynthijs decreuerũt. Inuitatus ad cœnam ab adoleſcente luxurioſo, cum filio uenit. Ibi cum de ſtupro filij mentio eſſet, pater profugit. Filius retentus eſt. Pater flere ante domum cœpit, incenſa eſt domus. Decem adoleſcentes perierunt, & filius Olynthij. Accuſatur pater, quod cœtum concurſumq; fecerit.

Prima pars pro reo concurſus.

Miſero ſi flere non licet, magis flendum eſt. Imperari dolori ſilentium non poteſt. Fuerunt ex populo qui dicerent, hic meum filium, hic meam corrupit uxorem. Suum quiſq; illo & ignem attulit & dolorem. Timeo fili ne dum te quæro, in oſſa alicuius raptoris incidam. Vbi Athenarũ fides? Vbi hoſpitales inuicem dextræ? Capti inquã fili ſumus. Dum licet fugiamus, ſed tanquam à Philippo. Pariter apud Philippũ certe uiri fuimus. Lachrymæ meæ uocãtur in crimen, quaſi ex quo Olynthus capta eſt, flere deſierim. Tantus ſcilicet ſum, ut in ea ciuitate populũ concitare potuerim, in qua filium ſeruare non potui. Non quoties conuenerũt in aliquẽ locum plures, cœtus & concurſus eſt, ſed quoties conuocati, quoties parati, quaſi ad ducem ſuum concurrerũt. Non ſi una uicinia coit, aut ſi tranſeuntium paucorũ numerus affluxit, ſed ubi totus, aut ex parte magna populus. Vbi diuiſa eſt in partes ciuitas. Cœtus multitudinis magnæ nomen eſt, coeuntis ex cõſenſu quodam. At illic initio pauci fuerũt. Deinde reliqui non ad me conuenerũt, ſed ad incendiũ, quod tamen populus maluit ſpectare, quàm extinguere. Lex nõ eum punit, propter quẽ cœtus factus eſt, ſed eum à quo cœtus factus eſt. Non mihi tanti ultio fuit, ut amittere filiũ uellem, & tentaui populũ rogare, nec potui.

Pars altera contra reum concurſus.

Quid cœtu opus eſt? Sunt ſcriptæ ad uindictam iniuriarũ omnium leges. Mota ſemel multitudo modum non ſeruat. Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Declamatio nona de cruce ſerui uenenum ſuo domino negantis.

AEger dominus petijt à ſeruo ut ſibi uenenum daret. Non dedit. Cauit teſtamento ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat ſeruus tribunos.

Prima pars pro ſeruo.

Lex Cornelia te appello. Ecce hæres iubet, quod tu uetas. Ne quis illum domino diſplicuiſſe putet, tunc huic parari crucem iuſſit, cum ſibi uenenũ. Plura ſerui crimina cõfitemur, intempeſtiuas potiones, inutiles cibos, deſideranti negauit. Quid enim nõ uoluit qui uenenũ petijt? Maluit crucem pati, quàm mereri. Si uincitur, periturus eſt. Si uincit, ſeruiturus eſt ei, à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex eſt, ex altera teſtamentum. Crux utrinq;. Furioſus ſeruum ſine cauſa occidere uoluit. Quæritis inſaniæ argumentum? & ſeipſe uoluit occidere. Seruo, inquit, tribuni non poſſunt ſuccurrere. Seruum natum, regem habuimus. Seruo iudice, patefacta eſt Bruti liberorũ cum Tarquinijs coniuratio. Ergo nihil intereſt, uenenũ domino aliquis dederit an negauerit? Etiam ubi remediũ eſt mori, ſcelus eſt occidere. Tam cito uos de uita domini ſeruum deſperare uultis quàm hæredem? Mortem ſi ſupplicium putas, quid rogas? Si beneficium, quid minaris? Venenũ quiſquam obijcit, niſi datum? Finem ullum facies tributi? quam P.R. ut ipſe plurimum poſſet, ualere plus quàm ſe uoluit. Venenum habere ſcelus eſt, tam magnum quàm dominum occidere.

Pars altera contra ſeruum.

Mori uolens elegit huic miniſterio nequiſſimũ ſeruũ, audacẽ, infeſtũ ſibi. Ille nõ ſaluti cõſuluit domini, quẽ uidebat inſanabili morbo tabeſcere, ſed tormẽta extendit. Seruus herilis imperij nõ cenſor eſt, ſed miniſter. Agitur de iure teſtamentorũ, quorũ interijt omnis poteſtas, ſi uiui neglexerint imperia mortuorũ. Tribuni ne ferent, ut ſui præferatur domino? Non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo? Lucij

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER QVARTVS

QVOD munerarij ſolent facere ad expectationẽ populi detinẽdam, noua paria per omnes dies diſpenſant, ut ſit quod populum & delectet & reuocet: hoc ego facio, non ſemel omnes produco, aliquid noui ſemper habeat libellus, ut non tantum ſententiarũ uos, ſed autorum nouitate ſolicitet, Acrior eſt cupiditas ignota cognoſcendi, quàm non repetendi. Hoc in hiſtrionibus, in gladiatoribus, de quibus modo aliquid fama promiſit, in omibus deniq; rebus uidemus accidere. Ad noua †omnes concurrunt, ad noua cõueniunt. Non tamen expectationẽ ueſtram macerabo ſingulos producendo, liberaliter hodie & plena manu faciam. Pollio Aſinius nunquã admiſſa multitudine declamauit, nec illi ambitio in ſtudio defuit. Primus enim omnium Romanorũ aduocatis hominibus ſcripta ſua recitauit. Et inde eſt quod Labienus homo mentis quàm linguæ amarioris dicit, ille triumphalis ſenex αὐτοσχέδια id eſt, declamationes ſuas nunq; populo cõmiſit. Siue quia parum in illis habuerit fiduciæ, ſiue, quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio ſuo duxerit, exerceri quidẽ illo uolebat, gloriari faſtidiebat. Audiui autẽ illum & uiridem & poſtea iam ſenem cum Marcello Eſernino nepote ſuo, quaſi præciperet. Audiebat illum dicentẽ, & primũ quidem diſputabat de illa parte quam Marcellus dixerat, prætermiſſa oſtẽdebat, tacita leuiter implebat, uitioſa coarguebat. Deinde dicebat partem contrariã. Floridior erat aliquãdo in declamãdo, quàm in agendo. Illud ſtrictum eius & aſperũ & nimis ratum incendio ſuo iudicium, adeo ceſſabat, ut in multis illi uenia opus eſſet, quæ ab ipſo uix impetrabatur. Marcellus quamuis puer iam tantæ indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere ſucceſſionẽ eloquentiæ ſuæ crederet, cum filium Aſinium Gallum relinqueret magnũ oratorem, niſi illum (quod ſemper euenit) magnitudo patris nõ produceret ſed obrueret. Memini intra quartum diem quàm Aterium filium amiſerat declamare eum nobis, ſed tanto uehemẽtius quàm unq;, ut appareret hominũ naturã contumacẽ cum fortuna ſua rixari. Nec quicq; ex ordine remiſit uitæ ſolito. Itaq; cum mortuo in Syria Cæſare per codicillos queſtus eſſet diuus Auguſtus, ut erat mos illi clementiſſimo uiro, non ciuiliter tantum, ſed etiam familiariter, quod in tam magno & recenti luctu ſuo homo chariſſimus ſibi, pleno cõuiuio cœnaſſet, reſcripſit Pollio, eo die cœnaui, quo Aterium filiũ amiſi. Quis exigeret maiorẽ ab amico dolorẽ, q; à patre? O magnos uiros qui fortunę ſuccũbere neſciunt, & aduerſas res ſuæ uirtutis experimẽta faciunt. Declamauit Pollio Aſinius intra quartũ diem, quàm filiũ amiſerat. Præconiũ illud ingentis animi fuit malis ſuis inſultantis. At contra Aterium ſcio tam imbecillo animo mortes filiorũ tuliſſe, ut nõ tantũ recenti dolori cederet, ſed ueteris quoq; & obliterati memoriã ſuſtinere non poſſet. Memini cum diceret controuerſiã de illo, qui à ſepulchris trium filiorũ abſtractus iniuriarũ agit, & mediã dictionẽ fletu eius interrũpi, deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miſerabilius, ut appareret quàm magna interim pars eſſet ingenij, dolor. Declamabat Aterius admiſſo populo ex tempore, ſolus omniũ Romanorũ, quos meo tempore cognoui, in latinã linguã transtulit græcam facultatẽ. Tanta illi erat uelocitas orationis, ut uitium fieret. Itaq; diuus Auguſtus optime dixit, Aterius noſter †ſufflamãdus eſt. Adeo nedũ currere, ſed decurrere uidebatur, nec uerborũ tantũ illi copia, ſed etiam rerũ erat, quoties uelles eandem rem, & quamdiu uelles diceret. Alijs toties figuris, alijs tractationibus, ita ut nec regi poſſet, nec conſumi. Regi autem ab ipſo non poterat, †alioquin libertum haberet, cui & parebat, & ſic ibat, quomodo ille aut concitauerat eum, aut refrenauerat. Iubebat enim tranſire cum aliquandiu locum dixerat, tranſibat: inſiſtere iubebat, eodem loco permanebat: iubebat epilogum dicere, dicebat. Habebat in ſua poteſtate ingenium, in aliena modũ. Diuidere controuerſiã putabat ad rem pertinere, ſi illũ interrogares non putabat, ſi audires. Is illi erat ordo, quem impetus dederat. Ac nõ dirigebat ſe ad declamatoriã legem nec uerba cuſtodiebat. Quædam enim ſcholæ iam quaſi †obſoleta refugiunt

al. hominis

al. ſufflamãdus. al. ſufflamãdus. al. ſufflamãdus

al. aliquãdo

al. obſcœna

Universidad de Deusto
Biblioteca

giunt,nec si qua sordidiora sunt,aut ex quotidiano usu repetita, possunt pati. Ille in hoc scholasticis mortem gerebat,ne uerbis calcatis & obsoletis uteretur. Sed quędã antiqua & à Cicerone dicta,cæteris deinde deserta dicebat,quæ nec ille quidẽ orationis citatissimæ cursus poterat abscondere. Adeo quicquid insolitum est,etiã in turba notabile est. Hoc exempto,nemo erat scholasticis nec aptior nec sublimior,sed dum nihil uult,nisi culte,nisi splendide dicere,sæpe incidebat in ea,quæ derisum effugere nõ possent. Memini illum(cum libertinum reum defenderet,cui obijciebatur,quod patroni concubinus fuisset) dixisse. Impudicitia in ingenuo crimen est, in seruo necessitas, in liberto officium. Res in iocos abijt,non facis mihi officium,& multum ille & hic in officijs uersatur: ex eo impudici & obscœni: aliquãdiu officiosi uocitati sunt. Memini & illam contradictionem sic ab illo positam,magnam materiam Pollionis Asinij,& tunc Cassij Seueri iocis præbuisse. At,inquit,inter pueriles condiscipulorum sinus la-
alias iussisti sciua manu obscœna† inijsti,& pleraque huius generis illi obijciebantur. Multa erant quæ reprehenderes,multa quæ suspiceres, cum torrentis more magnus quidem sed turbidus flueret. Redimebat tamen uitia uirtutibus,& plus habebat quod laudares, quàm quod ignosceres,sicuti in ea,in qua fleuit declamatione.

Declamatio prima quarti libri de patre rapto à sepulchris trium filiorum ab adolescente luxurioso.

QVidam amissis tribus liberis,cum assideret sepulchro, à luxurioso adolescente in uicinos hortos deductus est,& detonsus. Coactus est conuiuio interesse,mutata ueste,dimissus iniuriarum agit.

Prima pars pro rapto à sepulchris trium filiorum.

Nunquam lachrymæ opprimuntur imperio, sed etiam iritantur. Nulla flendi maior est causa,quàm flere non posse. Nam rapuit me,qualem in conuiuio puderet uenire,dimisit,qualem ad sepulchrum redire puderet. Credo mirari aliquem,quod in forum amissis modo liberis,ueniam. At ego iam in conuiuio fui. Quousq; ,inquit,flebis? Est quædam in ipsis malis miserorum uoluptas,& omnis aduersa fortuna habet in querelis leuamentum. Ibi me flere prohibes,ubi crudeliter ipse non fleres. Cum miserrimum sit flere,quàm infelix sum,cui ne hoc quidem licet. Vidi ebriorum sitim,& uomentium famem. Quis est iste,qui supra lugentem patrem censuram lugendi posuit? proiectus in omnia gulæ libidinisq; flagitia,omnibus denotandus censoribus,sellulo præcepta componit. Scit quantum super amissis tribus filijs patri flendum sit,cui si uiueret pater,fleret. Senex,orbus,infelix,hoc tantum inter miserias solatium capio quod miserior esse non possum. Cineres meorum in sepulchro uideo. Magnum solatium est appellare sæpius nomina filiorum non responsura. Hic mihi uiuendum est, nec de nuptijs,nec de liberis cogitandum. Dirum omen occurrit,cogit flere,qui non sinit. Iniuria esset felicis,in illo conuiuio morari.

Pars altera contra raptum.

Questus fui prius de humanitate eorum,qui illum propinquitate cõtingerent. Nemo amicus,nemo,inquit,propinquus est. Sed melius,ut uideo,illius rabiem nouerant. Festo die sodales,amicique mecum,quorum unus, quid hunc miserum sic perire patimur? Nemo sibijpsi finem flendi fecit. Pudet illos desinere, Cogi uolunt. Consolaret te diutius,nisi iam & accusare posses.

Declamatio secunda de Metello coacto ne fungatur sacerdotio pristino.

SAcerdos integer sit. Metellus pontifex cum arderet Vestæ templum, dum Palladium rapit,oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.

Prima pars pro Metello.

Vesta mater fortasse nullum sacerdotem haberes,nisi Metellum habuisses. Sacrorũ caulam ago,nõ Metelli. Plus eorũ interest,ne Metellum sacerdotem, quàm Metelli,ne sacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cum illi sacerdotium dedimus. Ciuitas solicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat pretiosius,sacra & Metellus. O faciendum sacerdotem, nisi esset. Lex integrum ad animum refert non ad corpus. Lex æstimari hoc uoluit, tunc cum quis peteret, non cum

cum haberet sacerdotiũ. Habes Vesta duplex põtificis tui meritum,seruauit,nec uidit.

Extra controuersiam.

Pollio,Ante hoc si cæcus factus esset, nõ abstulisset. Si postea cæcus factus est,uidit

Pars altera contra Metellum.

Sacerdos non integri corporis,quasi mali ominis res uitanda est. Hoc in uictimis notatur,quanto magis in sacerdotibus? Post sacerdotium magis obseruanda est debilitas. Non enim sine ira deorum debilitatur sacerdos. Apparet non esse propitios deos sacerdoti,quem ne seruati quidem seruant.

Extra controuersiam.

Hunc colorem Gallio non probauit,summo cum honore Metelli. Asserens contra Metellum agendum ita,ut cogatur cũ iudicibus officio pontificum & ipse consulere.

Declamatio tertia de patre exule & filia rapta.

IMprudentis cædis damnatus quinquennio exulet. Rapta raptoris mortem aut indotatas nuptias optet. Cum quidã haberet filiam & filiũ,imprudẽtis cædis damnatus,in exilium abijt. Filia eius rapta est. Raptor ad patrem puellæ se contulit. Impetrauit ab illo,ut iuberet filiam nuptias optare,& epistolam daret ad filium. Fratre autore, mortem optauit puella. Pater redijt,abdicat filium.

Prima pars contra filium.

Quomodo me excusabo Reipub. cui duos abstuli? Neutrum mea culpa. In altero me fortuna decepit,in altero filius. Filia etiam fratri paruit: filius nec patri. Per humanos,inquit,errores agnoui preces meas. Potes,inquit,omnibus hominem ostendere, quem non possis occidere. Scis me ciuem debere Reipublicæ. Hoc interierit tamen, quod imprudentes occidimus,& prudentes seruauimus. Aliquem in † exilio intra fortunam meam uidi. al. exemplo

Pars altera pro filio.

Irrupit contumeliose tanquam in exulis domum. Peruenit ad patrem,non pepercit eius dolori. At ego querebar,quod absenti fecit iniuriam. Non possum ob hoc abdicari,quod lege factum est. Non potuisti pater de iniuria iudicare, quam non noueras. Multa nobis extorquentur,quæ nolumus scribere,& tum fortuna ea eras,in qua posses iniuriam accipere,et ille is erat,qui etiam in patria posset iniuriam facere. Quia scie bat malam causam suam,egit apud illum,qui eam non nouerat. Rediit superbus,iubebat,& nos optare nuptias cogebat. Videbatur sic & illic coëgisse. Aliquid tamen epistolis consecutus est. Nemo unquam tardius perijt. Collegit ingentem numerum petitorum. Expugnauit domum. Vexauit puellam. Hoc tibi raptor non narrauerat.

Extra controuersiam.

Latro aiebat semper inuisum esse, qui reum alium pro se subijceret. Non oportet hoc deriuari factum,in sororis uoluntatem. Qui defendit,inquit,crimen,auditur tanquam reus,qui transfert,tanquam accusator. Malo autem loco est,qui habet rei fortunam,accusatoris inuidiã. Asinius Pollio dicebat colorem in narratione ostẽdendum, in argumentis exequendum. Imprudenter eos facere,qui in narratione omnia instrumenta coloris cõsumerent. Nam & plus eos ponere,quàm narratio desiderasset,& minus quàm probatio.

Declamatio quarta de eo qui armis sepulchri factus est uictor.

SEpulchri uiolati fit actio, Bellum cum esset in quadam ciuitate, uir fortis in acie amissis armis,de sepulchro uiri fortis arma sustulit. Fortiter pugnauit, & reposuit. Præmio accepto,accusatur sepulchri uiolati.

Prima pars pro uiro forti.

Arma uix contigeram,secuta sunt. Hæcsi fumo,arma sunt. Si relinquo,spolia. Vidissem uere uiolari sepulchrũ,si illò uenisset hostis. Vterque quod alteri deerat cõmodauimus: ille uito arma, ego armis uirum. Resp. multum consecuta est. Vir fortis nihil perdidit. Necessitas est: quæ naufgia iactu exonerat. Necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit. Necessitas est lex temporis. Quicquid fit non legitime pro legibus, melius est. Pro ipso sepulchro actum est, in quo notiora sunt iterum arma uictricia.

Pro republica plerumque templa nudantur,& in usum stipendij dona conflamus.

Pars altera contra uirum fortem.

Reum habemus,in prælio inertem,in fuga audacem,in utroq; turpem,non minus patrocinio,quàm crimine.Arma sua perdidit.Hoc excusari non poterat nisi rapuisset aliena,at rapuit aliena Hoc excusari non poterat,nisi & sua perdidisset,arma uictricia, arma consecrata dijs manibus,arma quæ te quoq; fecerunt uirum fortem.Reposui,in quit,arma.Gloriatur,quod non & illa perdiderit.Nõ teneor lege,quia reposui. Tam teneris hercle,quàm qui uulnerauit aliquem,licet uulnus sanauerit,quàm qui furripu it aliquid,licet deprehensus reddiderit.Non est hoc illi crimen propter uirtutẽ donan dum.Iam gratiam uirtuti retulimus,præmium consecuta est. Aequos nos esse conue uit. Vnum uirum fortem honorauimus,alterum uindicemus.

Declamatio quinta de priuigno medico & nouerca moriente.

ABdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ studuit. Cum pater ægrotaret,et medici negarent posse sanari,sanauit.Reductus est patri,ægrotare nouerca cœ pit.Desperauerunt medici,Rogat pater filium ut curet nouercam.Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio medico.

Quo pacto istud euenit,ut abdicatione mea pater ægrotaret,reditu nouercæ:Pieta ti cessere morbi,medicinam relinquo.Multum laboris, multum uigiliarum. Adjce h uc quod qui sanantur ingrati sunt,& medicus possum decipi,& non possum priui gnus excusari.Eundem,inquit,medici morbum esse dicunt,Nempe illi, qui negaue runt te posse sanari.Ego non credo,si fateris illam sic posse sanari. Timeo fortunam. Imputabitur mihi,si quid acciderit.Ecce tu me non posse non credis. Omnes medici negant,& nunc diligentiores fuerunt,quia in te decepti sunt.Non sum tantæ scientiæ, quantæ uideor. Magnis præceptoribus opus est. Abdicatus studui.Quæris quomo do te sanauerim:Non tibi medicus,sed filius profuit.Desiderio laborabas. Gratũ tibi erat,quicquid meis manibus acceperas. Vt primum intraui,recreatus es. Quid in te curandum esset,aduerti.Hæc non eodem morbo laborat.Multa sunt dissimilia,sexus, ætas,animus. Nihil magis ægris prodest,quàm ab eo curari,à quo uolũt. Temerarijs remedijs graues morbi curantur,quibus uti non audeo in nouerca.

Extra controuersiam.

Non oportet adolescentem quicquam nouercæ succensere, alioquin odit & gau det.Ferendus est adolescens,si se excusat.Non est,si ulciscitur.

Pars altera contra filium medicum.

Lugendum est,flendum est,in hoc me conseruasti.Hostis aliquando uulnus sana uit quod fecerat,ob hoc maxime,quia alius sanare non poterat.Negant posse sanari. Nemo suscipit,nemo enim uult filio curationem præripere.

Extra controuersiam.

Pollio dicebat:inter patres & filios:id solum iudex putat licere, quod oportet.

Declamatio sexta,de indistinctione filij & priuigni.

Quidam mortua uxore quæ in partu perierat,duxit aliam, puerum rus misit.Ex illa subinde sustulit filium. Vtriunque puerum ruri educauit. Post longum tem pus redierunt similes.Quærenti matri uter eius esset,non indicauit. Accusatur ab ea malæ tractationis.

Prima pars pro marito.

Quid fletis pueri?securi estote.Non minimæ iam lites sunt, & nondum indica ui.Qualis erit nouerca,quæ sic fieri cupit?Alter tuus est,Alter tui frater est, & si per te licuerit,neuter priuignus erit.Dũ alterius uis esse mater,utriusque es nouerca.Sin coẽgeris,mentiar.Non mater,sed nouerca decipieris. Hos ipsa noluit, natura distin gui.Indicarem,nisi tam pertinaciter quæreres.Hic tuus est.Quid alterum nouercalis bus oculis intueris?Ille tuus est. Vni tibi contigit,ut habeas priuignum, & non sis nouerca.

Pars altera contra maritum.

Malæ tractationis agit, Filius eius rus ablegatus à patre,& educatus est, sic,ut ig notus

notus esse posset & matri.Tibi redijt uterq; filius huic uterq; priuignus. Eo crudelius filio caret,quo propius accessit.Times huius iniquitatem,cum iniquus magis ipse a mes eum,cui alterius uis donare matrem,quàm cui non uis reddere,suam.

Extra controuersiam.

Quod ad colorem pertinet uiri,Hispo Romanus,& Sillo Pompeius hoc usi sunt, Nescio,& ideo non indico tibi.Quidam miscuerunt etiam,et utroq; usi,dixerunt,Ne cio,& si scirem,nõ indicarem tibi.Quod Latro & Cestius,sed & Asinius Pollio neu trum colorem probabat.Si dicit,inquit,nescio,nulli fidem facit.Vxor ipsa non quæ reret ab eo,nisi ille scire posset.Etenim contra uirum dici potest,quære à nutrice & pe dagogo. Verisimile non est,neminem domi esse qui sciat.Ille autem mixtus color u trunq; cortumpit,& ignorantis fidem,& non indicantis fiduciam.Nam cũ dicit,etia m si scirem,non indicarem,efficit ut illum iudex scire putet,cum dicit nescio, efficit, ut uideatur indicare debere,si sciat.Hoc autem ipse colore usus est, quem aiebat spe cialissimum,scio,sed nõ indico,quia pueris hoc utile est,et tuo filio.Magis enim ama turus sum eum,qui matrem uidebitur non habere.

Declamatio septima de tyrannicida,& adulterio tyranni.

Tyrannicidæ præmium detur.In adulterio deprehensus est à tyranno,gladium ex torsit à tyranno, & occidit eum.Petijt præmium,Cõtradicitur.

Prima pars contra tyrannicidam.

Non fecisset tyrannicidium,nisi illum tyrannus armasset. Cuius adulter non fuit qui etiam tyranni fuit?Imputat nobis,quod in adulterio mori noluit deprehẽsus. Ty rannicida noster iure occidi potuit à tyranno.Certamen impari conditione cõtractũ publica fortuna distraxit.Non innocentior uicit,sed fortior.Tulit secũ tyrannus gla dium.Sic enim occisuri ueniunt.Cur solus ad præmium uenis?Tyrannum certe occi disti cum adultera.Non loricam,clypeum ue sumpsit,sed tenuem ac perlucidam ue stem,perfusus unguento intrauit cubiculum,in quo non esse tyrannum diligenter a gnouerat. Tyrannicida noster ne tyrannũ inueniret,optauit.Ducat tyrannicidam in arcẽ tyrannus,non uxor,odium,nõ amor,ascensurus ferat animũ,ferat ferrum,eat illò ubi inueniat tyrannum.Omnia honesta opera uoluntas inchoat,occasio perficit.Sæ pe honorata uirtus est,etiam ubi eam fefellit exitus.Scelera quoq; quamuis citra exi tum subsederunt,puniuntur.Nec infelix uirtus amittit gloriæ titulum, nec gloriam uirtutis intercipit fortuita felicitas.Nunquam maiorum nostrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret,si etiã id libido permitteret.Nouo inauditoq; mo re pugnabant. Tyrannicida pro adultero,tyrannus pro pudicitia. Occidisti tu mari tum,fortuna tyrannum,tyrannum cadere reipublicæ uolo.Occidat illum ciuis iratus misceat maledicta uulneribus,qualia in adulterum maritus attulerat.Ab adulterq o culis ad præmium curris.Nolo tyrannicidia imitetur,antequam occidat tyrannum. Pop.Romanus ueneno uinci hostem noluit proditione noluit. Honorabo subitum tyrannicidium,non honorabo fortuitum,non coactum.

Pars altera pro tyrannicida.

Non habebas,,inquit,ferrum.Quid enim tyranno profuit quod habuit?In eo quod inermis ad tyrannum uenit,non minor uirtus est,sed periculum maius. Non quæras quid in arcem tulerim,tyrannicidiũ detuli.Non est gladius meus,sed manus mea est,sed animus meus est,sed consilium,sed periculum,sed tyrannicidium meum. Adulterium uocas,quo effectum est,ne quis timeat adulterium? Diligenter arce mu nita occasionem requirens,tentaui seruos,tentaui amicos.Per uxorem solam fulsit oc casio.Nõ putaui adulteriũ uxorem tyranni polluere,sicut nec homicidiũ,tyrannũ oc cidere.Ferrũ in arcẽ ferre periculosum erat,inuenire facile.Si tyrannũ,inquam,inue nero obuium,quælibet res telum erit.Certe semper solet secum tyrannus habere fer rũ.Gladius inter duos fortiores est. Quàm solicitus fui adulter ne nõ deprehẽderer.

Declamatio octaua,de patrono operas dimissas repetente à liberto.

PEr uim metumq; gesta irrita sunt.Bello ciuili patronus uictus & proscriptus,ad libertum confugit.Receptus est ab eo,& rogatus,ut operas dimitteret.Remisit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Consignatione facta restitutus exigit operas. Contradicit.

Prima pars pro patrono.

Patronus à liberto restitutionem peto. Si pacisci tunc à me uoluisses operas, spopondissem. Bona bello perdidi, ad restitutionem nudus ueni. Nunc libertorum operas desidero. Profert tabellas crudeliores tabula Syllanæ proscriptionis. Persequebatur illa quos uicerat. Hæ persecutæ sunt, quos receperant. In illa ultio fuit, in his perfidia. Denicq; illa iam desijt, hæ perseuerant. Non mea, inquit, sed aliena uis fuit. Aeque dignus est pœna, qui ipse uim adhibet, ut qui ab alio admota, ad lucrum suum utitur. in hunc primum incidi. Et cum timeo ne offenderem, secutus sum hoc exigentem. Non recepit me, sed inclusit. Nihil est uenali misericordia turpius.

Pars altera pro liberto.

al. parem Nihil tibi opus est potestas. Sciisti illum †parere, etiam si cogi non potest, quaslibet indicas operas. Nunquam tamen indices ita periculosas, quam indixisti. Habeo iudicia tua. Bene de seruo iudicasti, manumisisti. Bene de liberto. Proscriptus potissimũ ei te commisisti. Si uoluissem, patronum non habere potui. Vnus ex proscriptis fuisti, qui tunc non posses etiam rogari. Restitutio tibi proscriptionem remisit, non quicquid in proscriptionẽ gessisti rescidit.

Extra controuersiam.

Omnes inuecti sunt in libertum. Varius Geminus, & Otto Iunius egerunt leuius ut patronus remissurus uideretur operas, si obtinuisset. Nam Otto dixit, Sine me iudicio meo, uideris redemisse. Fac, iam remittam. Quid me sic times, tanquam inuitus promiserim? Contra Cestius ait. Tunc huiusmodi utendum est coloribus, ubi uerendum est, ne uideamur rem duram postulare, Vbi contra honestam personam, promisso iudex molliore fallendus est. Quid in hac persona ueremur & causa? nisi hoc unum quod ex colore metuendum est, ne si nolimus hæc remittere, etiã noluisse uideamur.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA

quinti libri. De eo qui incidit alteri laqueum, quo se ipse suspenderat.

INSCRIPTI maleficij sit actio. Quidã naufragio facto, amissis tribus liberis, & uxore, incendio domus, suspendit se. Præcidit illi quidam exprætereuntibus laqueum. A liberto reus fit maleficij.

Prima pars pro eo qui præcidit laqueum.

Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos seruare potuissem. Viue. Mutantur uices felicitatis humanæ. Proscriptus aliquãdo proscripsit. Victi fugiunt, proscripti latent, natant naufragi. Amissi, inquit uxorem, liberos, patrimonium. Tu putabas ea te cõditione accepisse ne perderes? Ludit te suis fortuna muneribus. Et quæ dedit, aufert, & quæ abstulit, reddit. Nec unquã tutius est eam experiri, quàm cũ locũ iniuriæ non habet. Cn. Pompeius in Pharsalia uictus acie uixit. Mortem tuorũ, tuum putas naufragiũ, Crassus uixit. Non priuatas perdiderat, sed publicas opes. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reliquit. Tolle spem hominibus, nemo uictus retentabit arma. Nemo infeliciter experta negotiatiõe, alios appetet quæstus. Nemo naufragus uiuet. Spes est ultimũ aduersarum rerum solatiũ. Vt uiueres natasti, misertus sum. Nec in te amplius quàm periculũ cogitaui. Non attendi incendiũ, non orbitatẽ, Aut si attendi, memineram te post illa uixisse. Nõ uisus es mihi animũ moriendi habere. Legeras locum, in quo interpellari posses.

Pars altera contra præcidentem laqueum.

Tot ille fundorum dominus, aliena arbore suspendo laqueum. De fortuna nihil queror. Mori permittit. Nũc inquit, morere. Iniuria est, ut qui meo arbitrio debui, tuo moriar. Amisi uxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit. Iste nec laqueum. Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem & laqueum. Alterum aptum morituro, alterum misero. Quisquis interueneris si amicus es, desle: si inimicus, specta. Cum à me iste accusetur, grauiorem de me quàm de reo ferre sententiam.

tiam. Ego ut ne moriar, iste ut ne prohibeat. Ne hæc narrarem, mori uolui. Præcidit remedium meum, si qua fides est. Non enataui, sed eiectus sum. Nihil iam timebam, nisi uiuere. Domus meæ fata claude, nullo miserior quàm quod ultimus morior. Cui metuitæ reseruas? Vt ædificem? Aspice incendium. Vt nauigem? Aspice naufragium. Vt educem? Aspice sepulchrum. In tam calamitosa domo feliciores fuistis uxor & liberi. Vobis mori contigit.

Declamatio secunda de filio pauperis, qui factus est gener diuitis inimici.

PAuper cum haberet filium, & diuitem inimicum filiam habentem, peregre profectus est. Rumor fuit de morte. Filius cum diuite in gratiam redijt, & eius filiam duxit. Reuersus pater cogit illam uxorem repudiare. Nolentem abdicat.

Prima pars pro patre paupere.

Nemo quicquam facile credit, quo credito, dolendum sit. Ego diu nõ credidi de nuptijs tuis, desertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium. Non fleuisti patrem, nõ quæsiuisti, sic inimico placuisti. Rumor, inquit, fuerat decessisse te. Mirabar, si talẽ uxorem †iubente patre habere potuisses. Non quæris, ubi perierim. Mors mea tibi debet esse suspecta. Inimicũ habeo. Quis alius hanc famã potuit immittere, nisi qui me uiuo, filiam collocare non poterat? non times ne inter ipsas nuptias patris ossa referantur? Tot serui sequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor sit. Fabricius aurum à Pyrrho recipere noluit, beatior iste fuit animo, quàm ille regno. Plures insidias in itinere fugi, & factum diues, quod faciendum mandauerat, credidit. al. uiuo

Pars altera pro filio pauperis genero diuitis.

Vanum gloriæ genus, odium diuitiarum. Mortales esse inimicitiæ debent. Scipio Gracchi inimicus, & postea socer. Cuius uitio inimicitiæ contractæ sint, apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Extra controuersiam.

Seuianus rem stultissimam dixit. Diues me semper cõtempsit, nunquam nisi pro mortuo habuit. Vt aliquid & simile de Seuiano dicam, post hanc sententiam Seuianum semper pro mortuo habui.

Declamatio tertia de duobus fratribus Pancratiastis.

MAlæ tractationis sit actio. Duos filios quidã Pancratiastas instituit, & ad Olympiam duxit. Cum compositi essent, ut simul pugnarent, accessit ad pugnantes pater, & ait abdicaturum se, si quis perdiderit. Cõmortui sunt iuuenes, & decreti sunt his honores diuini. Reus fit pater malæ tractationis ab uxore.

Prima pars pro filijs.

Tertius sine sorte pugnasti, & utrunq; uicisti. Stetit cruentus pater. Iam perierãt, & adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, sed uterq; à patre. Misera mater odisse nõ potest, qui filium suum occidit. Iuuenes inuicti, nisi habuissent patrem. Pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuistis. Vincere propter parricidium nolũt, uinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui uictus erit. Demens meliorem abdicaturus es. Inuoco Iouem, cuius Olympia parricidijs absoluta sunt.

Pars altera pro patre contra filios.

Non facturus dixi, & si facturus, pro gloria eorum dixi. Nõ debeo in inuidia solus esse, cum luctus cõmunis sit. omnes aiebant collusuros fratres. Minatus sum, non ut necessitatem filijs imponerem, sed ut populo satisfacerem.

Declamatio quatta de damnato parricidij alligante fratrem.

QVi falsum testimonium dixerit, uinciatur apud eum in quem dixit. E duobus filijs profectus est cum uno pater. Adolescens solus redijt. Accusatus à fratre parricidij, & damnatus. Diebus festis intercedentibus pœna ex lege dilata est. Redijt pater. Accusauit damnatus fratrem falsi testimonij, & obtinuit, & uinxit, Cogit pater ut uinctum soluat. Nolentem abdicat.

Prima Pars pro patre

Falsum, inquit, testimonium frater dixit. Si uis illius graue crimen facere, tu exorabilem præsta. Crudelis in fratrem, miraris, si in te creditum parricidium est? Ergo ego

duos filios habere non possum? Adolescens iam potes & parricidium facere. Alligatus est alter filius, quia non reuertebar, Alter, quia iam redij. Nunquam solues fratrem. Si talis es, nihil testis mentitus est. Parricida es. Non impio in te, sed in patrem pio animo dixit. Suspectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filij iaceo, eodem clausus ergastulo. Ingrate, testem tuum simul alligasti.

Pars altera pro filio.

Meo periculo solutus sum, meo alligatus. Vix solui poterat, si testimonium falsum pro fratre dixisset. Parricidium de patre finxit, de fratre commisit. Venisse patrem mihi carnifex nuntiauit. Parricida sum, sicut obijcitur. Hoc leuius irascor. Miraris, si eum fratrem alligare possum, qui me potuit occidere? Ingrata penè erat ipsa pœnæ meæ dilatio. Expectare grauius uidebatur quàm pati. Imaginabar mihi culleum, serpentē, profundum.

Declamatio quinta de domo pauperis per diuitem cum arbore, quæ dicitur Platanus, combusta.

QVi sciens damnum dederit, reddat quadruplum: qui insciens, simplum. Diues pauperem uicinum rogauit, ut sibi uenderet arborem, quam sibi uidebat obstare. Pauper negauit, Diues incendit platanum, cum qua & domus arsit. Pro arbore poscitur quadruplum, pro domo simplum.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

Excitatus flammarum sono, uicinorum primo fidē implorauí. Arbor ramis discurrentibus totam domum texerat. Non potest exorari. Incendatur. Est hoc impotentiæ, sine fine concupiscere, sine modo irasci. Non potest expugnari precibus, expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperem interest, si iure agamus. Liceat & pauperem gaudere prospectu. Vos possidetis agros, urbium fines, urbesq; domibus impletis. Inter ædificia uestra undas & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis, quàm ruinæ meæ. Domum perdidi, qui carere nec arbuscula quidem poteram. Delitijs tuis diues ardebimus. Oculis, uoluptas incendio quæritur, & prospectus ignibus relaxatur? Prospectui obstabat. Quid? inambulantibus nobis non obstant seruorum cateruæ? & in immensam erecti altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ spatijs ambulationes, & urbium solo ædificatæ domus, non nos propè a publico excludunt? Sub hac arbuscula imaginabar diuitum syluas. Quantum perdidi, quem fatetur iratus inimicus plus perdidisse quàm uoluit? Non iniquum postulo. Eius damno desinat incendium, cuius consilio cœpit. Sic licet ut domus ad cœlum omne conuersæ, brumales æstus habeant, æstiua frigora, & non in suis uicibus intra istorum penates agatur annus. Alunt in summis culminibus mentita nemora & nauigabilium piscinarum freta. Arata quondam populis rura, singulorum nunc ergastulorū sunt, latiusq; nunc illici quàm reges imperant. Maria submouentur proiectis molibus. Nescias quanta sit potentia ignium, quàm irreuocabilis, quemadmodum totas consumat urbes, quàm leuibus initijs oriantur incendia, etiam si partem damni dare uoluisti, partē noluisti, in totū quasi prudens dederis, tenendus es. Ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Si fateretur iste scienter ianuam incendisse, puto tota domus intelligeretur, ex parte, si unum lignum. Nec enim quisquam omnia incendit, sed unam aliquam rem, ex qua surgat in omnia se sparsurus ignis. Atqui pars domus est, arbor, quæ in domo est.

Pars altera pro diuite.

Pestilentem mihi domum faciebat arbor, Cœlum omne per quod salubris spiritus uenire posset, obduxerat. Rogaui pauperem & dixi, nihil tibi nocet arbor recisa, mihi plurimum non recisa. Quid ad te illi rami pertinent qui extra domum sunt? Quasdam partes domus meæ rami premebant. Iam etiam quosdam parietes minuerant. Scitis quanta uis sit arborum, muros discutiunt.

Declamatio sexta de rapto adolescente in ueste muliebri.

IMpudicus concione prohibeatur. Adolescens speciosus sponsionem fecit, muliebri uestē se exiturum in publicum. Processit. Raptus est ab adulescentibus decem, accu-

sauit illos de ui, & damnati sunt. Concione prohibitus à magistratu, reum facit magistratum iniuriæ.

Prima pars pro magistratu contra adolescentulum raptum.

Muliebrem uestem sumpsit, capillos in fœminæ habitum composuit, oculos puellari lenocinio circundedit, colorauit genas. Non creditis? & qui non crediderant, uicti sunt sponsione. Et hoc de sponsione forsitan uenerat, ut auderet impudicus concionari. Date illi uestem puellarem, date noctem, rapietur. Sic illum uestis sumpta decuit, ut uideretur non tunc primum uestem sumpsisse. Facta totius adolescentiæ remitto. Vna nocte contentus sum, sic imitatus puellam, ut raptorem inueniret. Nunquid cecini. Nunquid carmen famosum composui, aut (ut proprium genus iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres nostros, qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quàm longe ab his moribus aberant, qui tam uerecunde etiam uirtute utebantur? Constat hunc stupratum, cum damnati essent qui rapuerunt.

Pars altera pro adolescentulo.

Constat semper grauem, semper seuerum fuisse, semper rigidum. Sed hoc socio adolescentium factum est. Cæterum tam nota erat uerecundia eius, ut nemo sine spōsione crediderit.

Declamatio de trecentis non receptis ab imperatore.

NOcte portas aperire in bello non liceat. Imperator in bello summam potestatē habeat. Trecenti ab hoste captiui ad portas nocte uenerunt. Imperator nō aperuit. Ante portas occisi sunt. Imperator post uictoriam eius reus est læsæ reipublicæ.

Prima pars pro imperatore.

Non putaui meos. Nouerant legem. Cur, inquit, trecenti perierunt? immo cur ne perirent, capti sunt? Hos ego in die non recepissem, nisi uictores. Noctu ne uictores quidem. Procedens postridie in prælium pugnaturus ostendi trecētos, in quibus laudari nihil potest nisi fuga. Nihil desiderari, nisi numerus. Fugiunt, ut leges relinquant. Redeunt, ut leges tollant. Populus Romanus in †Carthaginensi prælio in summas re- al. Cannensi
dactus angustias, cum seruorum desideraret auxilia, captiuorum contempsit, & credidit eos libertatem magis tueri posse, qui nunquam habuissent, quàm qui perdidissent. Nocte quomodo hostem ciuemq; distinguam? Quam mihi dabis notam, ut arma cognoscam? Credo in insidijs hostes fuisse, ut exclusos occiderēt, sequerentur admissos.

Pars altera contra imperatorem.

Infestus illis trecentis fuit, quod iniquo eos collocauit loco, hoc ne argui posset, non recepit. Capti sunt fortissimi duces, Regulus, Crassus. Hæc postremo rogantium uox erat, Mitte arma. Certe hoc lex non uetat.

Declamatio octaua de tyranno post absolutionem petente magistratum.

COmpetitori liceat in competitorem dicere. Tyrannus sub †obligatione domina- al. abolitione
tionem deposuit, ut si quis obiecisset tyrannidem, capite puniretur. Petijt magistratum, competitor contradicit.

Prima pars contra tyrannum.

Anno meo spondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum spoliabitur templū. Cur honores tam diu gesserit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar, obijcietur tibi quod occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuisse dominus, qui inclusos æneis tauris homines subiectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, uerba non possent. O hominem in sua crudelitate fastidiosum, qui cum uellet torquere, tamen nolebat audire.

Pars altera pro tyranno abdicato competitore.

Quicquid egi, quicquid gessi, causa reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neue quid noceat, quia non obijcitur, quod non noceret obiectum.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA LIBRI SEXTI DE FRATRE DANTE

fratri abdicato chirographum de parte hæreditatis.

ABDICATO fratri frater chirographum dedit, dimidiam partem se hæreditatis sibi daturum si non respondisset. Ille tacuit. Abdicatur alter à patre.

Prima pars, p patre cõtra filiũ, dãtem chirographũ fratri abdicato.

Tantum aeris alieni habet, quantum uiuo patre non potest soluere. Vis scire cuius fidei sis? nec frater quidem tibi sine chirographo crediderit. Alterius spe morior, alterius fide uiuo. Etiam patrimoniũ meum diuisum est. Nisi succurritis, uincit me, & ille qui tacuit, Non dissimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarũ fœdus, & nefariæ spei pactum, Chirographum danti impium, patri periculosum, accipienti turpe.

Pars altera pro filio contra patrem.

In omnem me fortunam frater, tibi iungam comitem. Si militandum, unà militabimus. Si peregrinandũ, unà urbes peragrabimus. Si quotidianam rogauero stipem, et illam tecũ diuidam. Nolui recentem iram exagitare patris. Malui, ut tacendo patrem uinceres. Meæ patris hæres ero, tuæ custos. Et quia de re maxima melius sibi quisq; credit, do Chirographum, tu da operam, ut istud magis à patre accipere, quàm à fratre uidearis. Hoc quod honeste, & quod pie gerebamus, tam palàm egimus, ut pater sciret. Quid enim timebam, nisi si rescisset pater, moleste ferret filium suum, hominẽ auarum non esse, fratrem pium. Ita mihi contingat pater utrunq; nostrum placere.

Declamatio secunda de patre exule, prohibito à fundo filij.

EXulem tecto & cibo iuuare non licet. Imprudẽtis cædis damnatus quinquẽnio exulet. Quidam cum filium & filiam haberet, imprudentis cædis damnatus, in exilium profectus est. Solebat uenire in possessionem uicinam finibus. Rescisit hoc filius. Cecidit uillicum. Villicus exclusit patrem. Cœpit ire ad filiã. Accusata illa quod exulem recepisset, aduocato fratre absoluta est. Post quinquenniũ pater abdicat filiũ.

Prima pars pro patre contra filium.

Accusator, ciuium me fecit exulem, filius etiam meorum. Filiam honestiorem inueni, quod accusata est. Seruum frugaliorẽ quod cæsus est. Male meruisti de patre, quẽ exclusisti, de sorore, cui præiudicio nocuisti, de iudicibus, quos in tam bona timuisti causa. Aut tu peccasti, aut soror. Filius me docuit, quod illum non recipio. Absoluta es, inquit, me aduocato, soror. Ita tu patrem non recipiebas, cum tam bene istam causam agere posses, cum absoluta est quę receperat, damnatus est qui expulerat? Filia me patrem iudicauit. Seruus dominum. Vni filio exul fui. Ignosce fideliime seruulorũ, & tibi imprudens nocui. Quam bonam eius causam putas fuisse, quę ne te quidem ad uocato, damnata est. Si te hærede possum mori, dignus sum, qui etiam tibi hunc seruũ relinquam. Alij exul est, tibi pater est. Nulla lex scelus imperat. Certe quæ fecit, absoluta est. Lex eum tenet, qui iuuat exulem, non qui patiatur iuuari. Ignora, dissimula, lex te innocentem, non curiosum esse iubet. Si mea causa faciebas, me admonuisses, seruũ prohibuisses, non cecidisses.

Pars altera pro filio contra patrem.

Facere lege prohibente non potui. Accusata & absoluta est, quia muliercula non uidebatur nosse leges. Non pro me timui, sed pro te. Res in noticiam hominum uenerat. Captabaris. Timui, ne occidereris. Vis scire notum fuisse? Soror accusata est. Malui seruum cædere frugalissimum, quàm patrem optimum amittere.

Declamatio tertia de matre nothi, lecta pro parte hæreditatis uel patrimonij mortui.

MAior frater diuidat patrimonium, minor eligat, liceat filium ex ancilla tollere. Quidam cum haberet legitimum filium, aliũ ex ancilla sustulit, & decessit. Maior frater licdiuisit, ut totum patrimonium ex una parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accusat fratrem circumscriptionis.

Prima

Prima pars pro parte nothi contra filium legitimum suum fratrem.

Vnus omnium exhæredatus sum diuidendo. Elegisset, inquit, alteram partem. Tu solus talis potuisti esse filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iussit. Aperte ne minor circumscribatur, timet. Sic diuisit, ut si uellem, non essem mendicus. Relinquerem fratrem in egestate, matrem in seruitute? Non est diuidere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi cohæredem pater ex ancilla tolleret. Elige, aut patrimonio careas, aut scelere. Circumscriptores dici solent, qui aliquid sustulerunt. Iste nihil reliquit. Tu, inquit, uoluisti pauper esse. Cur igitur queror, si egestate delector? Obijci, inquit, non potest, quod lege factum, immo non nisi quod ex lege factum est. Nam si quid aliter factum est, per se irritum est. Circumscriptio semper crimen sub specie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimũ est: quod latet, insidiosum. Semper circumscriptio per ius ad iniuriam uenit. Lex iubet maiorẽ diuidere, minorem eligere. Nec tu diuisisti, nec ille elegit. Sic à te alligatus est, ut necesse haberet, quod non expediebat. Male nota fuit mea in matrem pietas. Nõ timuit, ne eligere possem alteram partem.

Pars altera pro filio legitimo contra nothum.

Ego nihil aliud quàm diuisi. Circumscriptio non in diuisione est, sed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerũt bonis. Habes gloriam, quàm multi per ignes petierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominæ ancilla. Imprudentia timebas, ne in illam sæuirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus essem. Nunc tantundem habes. Habes enim partem quam uoluisti & ut tantundem haberes, nec pater uoluerat. Ideo matrem tuam ancillam reliquit.

Declamatio quarta de potione mortifera ex parte data uxori.

VEneficij sit actio. Proscriptũ uxor secuta est. Quodam tempore secreto poculum tenẽtem interrogauit quid esset. Ille dixit uenenũ, & mori se uelle. Rogauit illa, ut partem sibi daret, & dixit se nolle sine illo uiuere. Partem bibit ipse, & partem uxori dedit: perijt illa sola. Testamento inuentus est hæres, restitutus arguitur ueneficij.

Pars prima contra maritum.

Sic egit, ut deprehenderetur: sic deprehensus est, ut exoraretur: sic bibit, ut uiueret. Quod est hoc uenenum, quod tantum hæredi non nocet? Nemo enim tam palàm uxori dedit uenenũ. Fugit ne occideretur, qui dixit se mori cupere. Vnus proscriptione locupletior factus est, ut uiuere uellet, uxor illi persuadere non potuit. Persuasit res blandior, uxoris hæreditas, sciuit quam partem potionis hauriret, cõtrarias partes gladio persecutus est, suas ueneno: occidendi finem prius uictores fecerunt, quàm uicti. Quid iam putabatis futurum, cum in exilium uxor testamentum tulisset, maritus uenenum? Vbi est uxor? Et quid te pudet? Iam etiam proscripti redeunt. Statim consumpta potione collapsa est. Nolite mirari, si tam efficax uenenum est. Hæres. qui dedit. Summis ferè partibus leuis & innoxius humor suspẽditur. Grauis illi & pestifera pars suo pondere subsidit. Apparet te diu præparatum uenenum habuisse. Scisti diuidere, etiam si potest defendi qui uolenti dedit. Tu nõ potes, qui fecisti, ut uellet. Id genus ueneni fuit, quod pondere subsideret in imum. Potionem bibit iste, uxor uenenum.

Pars altera pro marito.

Virum in pace dilexit, in bello secuta est, in consilio ultimo non reliquit. O, inquit, dignam, quam innocens sequitur. Bello ciuili lege proscriptus sum. Exulaui. Quid his malis adijci potest, nisi ut uenenum bibam, & uiuam? Venenum inquã est. Hoc qui daturi sunt, dissimulant. Venenum Cato uendidit, Quęrite an proscripto licuerit emere, quod licuit Catoni uendere.

Declamatio quinta de Iphicrate reo.

QVi uim in iudicio fecerit, capite puniatur. Missus Iphicrates aduersus Thracũ regem, bis in acie uictus, fœdus cum eo percussit, & filiam eius duxit uxorem. Cum Athenas rediisset, & causam diceret, uisi sunt contra iudiciũ quidã Thracum cultris armati, & ipse reus gladium strinxit. Cum iudices citarentur ad iudicãdum, palã absolutorias tulerunt sententias. Accusatur, quod uim in iudicio suo fecerit.

Pars

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prima pars contra Iphicratem reum

Nemo iudicum tuorum non timuit,sic, tanquam tu de illis iudicaturus esses. Cum toto regno socer uenit aduocatus. Non maioribus copijs bellum instruxit,quàm iudicium Iphicrate conde gladium. Iudiciũ est. Quid tibi cum gladio? Certe bis uictis arma ponenda sunt. Quæ est ista mutatio contra rerum naturam? In bello nuptiæ, in iudicio bellum.

Pars altera pro Iphicrate reo.

Ego uim non feci. Omnia enim legitime peracta sunt. Accusator suo loco dixit, Reus suo respondit. Perfectum per omnes numeros suos iudicium est. Cum iudices sententiam ferrent,extraxi gladium,ut occiderem me,si damnatus essem. Iudices tulerunt palàm absolutorias ,ut gratiam duci suo referrent. Nuptiarum causa, utilitas reipublicæ fuit. Miles sæpius pulsus erat infelici prælio. Barbaros circa iudicium fuisse, non propter iudicium armatos,sed propter amorem suum. Quid potestis, inquit,queri,quod obsidem uobis uxorem adduxi?

Declamatio sexta de adultera uenefica.

VEneficij sit actio. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiam nubilem,indicauit uxori,cui eã collocaturus esset. Illa dixit,celerius morietur, quàm illi nubat. Decessit puella ante diem nuptiarũ,dubijs signis cruditatis & ueneni. Torsit ancillam pater,dixit illa se nihil scire de ueneno,sed de adulterio dominæ, & eius cui collocatus erat filiam. Accusauit uxorem ueneficij & adulterij.

Prima pars contra uxorem pro marito.

Moritur, timeo uenefícam, celerius quàm nubat, teneo adulteram. Morietur,factum est,celerius quàm nubat,factum est. Adulterium serius deprehẽdi quàm factum est,ueneficium antequam fieret. Duo crimina ad uos detuli,& duas indices. Altera dicit,quod factum est. Altera, quod futurũ est. Generi adultera, Filiæ pellex. Quàm infelix est domus, in qua adulterium argumẽtum est. Dixi, honestus est, Dixi,pulcher est dum laudo generum,commendaui adulterum. O me tardissimum in malis meis, Veneficium nec denuntiatum credidi,demũ in ueneficio adulterium deprehendi. Versę sunt in exequias nuptiæ, genialisq; lectus mutatus est in funebrem. Subiectæ sunt rogo infelices faces,profertur putre corpus, & uenenis tumẽs. Quid ultra quæritis? Verbis signa,signis tormenta conueniunt. Ad uocem tuam facta conueniũt. Morietur antequam nubat,factum est. Vidimus fluens corpus,& in cadauere illius materna uerba credidimus, Generum adultero perdidi, Vxorem parricidio, Filiam ueneno.

Pars altera pro uxore contra maritum

Duo grauissima crimina obiecit, Adulterium & ueneficium. Adulterium ancilla teste, ueneficium,nec ancilla quidem. Cum indignaretur se non rogatam, exciderunt illi uerba,quæ non minus quàm pater filiam luget. At quare dixisti, celerius morietur, quàm illi nubat? Verba dolor parum considerat. Exciderunt. Et est sæpe fortuita diuinatio.

Declamatio septima de dementia patris,qui filio cessit uxorem.

Dementiæ sit actio. Quidam habebat duos filios, duxit uxorem. Alter exadolescentibus cum ægrotaret,& in ultimis esset,medici duxerunt animi uitium esse. Intrauit ad eum stricto gladio pater, & rogauit filium ut indicaret causam sibi. Ait amare se nouercam. Cessit illi uxorem suam pater. Ab alio accusatur dementiæ

Prima pars pro patre contra filium.

Audite rem nouam, Fratrem crudelem, Nouercam misericordem, Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est. Tradidi uxorem illi, sed eripueram. Testor,inquit,præsides pietatis deos, prius amare cœpi,quàm duxeras. Ita tu iniuriam uocas, quod fratrem habes, non habes nouercam? Transij præter istius oculos cum ferro. Gladium mihi nemo, nisi æger extorsit. Patri,qui periculum filij morientis sustinere non potuit,ignoscendum in qualicunq; facto est,.

Pars altera pro filio contra patrem.

Alter lenocinio curauit,alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium non pu-

tas,quod marito concilíante committitur? Nescio furosius uxorem duxerit,an habuerit,an dimiserit,an collocauerit? Quàm demens est,cui adulterium pro beneficio imputatum est? Strinxit gladiũ maritus,non ut adulterum uindicaret,sed ut faceret. Moripotius debuit frater,quàm sanari turpiter. Quid enim si matrem,si sororem concupiscet? Quædam remedia grauiora ipsis periculis sunt. Omnia inter nouercam & priuignum composita sunt. Simulatum morbum,derisum animo turpissimo patrem,

Declamatio octaua de uirgine uestali incesti accusata.

VIrgo uestalis scripsit hũc uersum, Fœlices nuptiæ,moriar nisi nubere dulce est. Rea est incesti.

Pars prima contra uirginem.

Felices nuptæ, cupientis est,Moriar nisi,affirmantis est. Nubere dulce est. Aut experta iuras,aut inexperta peieras. Neutrum sacerdotis est. Tibi magistratus suos fasces submittunt. Tibi consules prætoresq; uia cedunt. Nunquid exigua mercede uirgo es? Sacerdos raro iuret,nec unquam nisi per suam Vestam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus est? Moriar. Nunquid de nuptijs appellata est? Ad ultimũ Vestam inuoco,ut tam infesta sit sacerdoti,quàm inuisa est. Recita carmen, dum quæro quale carmen sit. Tu carmen scribas,tu uerba pedibus tuis emollias,& seueritatẽ templo debitam modulatione frangas? Quod si utiq; laudare uis nuptias,narra Lucretiã. De illius morte scribe,antequam iurabis de tua. O te supplicio omni dignã,cui quicquam sacerdotio felicius est. Dulce est,quàm expressa uox, quàm eximis uisceribus emissa,non expertæ tantũ,sed delectatæ. Incesta est etiam sine stupro, quę cupit stuprũ

Pars altera pro uirgine Vestali.

Vnus illi uersus obijcitur,& hic quidem non totus. Non oportet ,inquit scribere carmen. Multum interest obiurges,an punias. Incesti damnari non potest, nisi cuius corpus uiolatum est. Quid tu putas poëtas,quæ sentiunt scribere? Vixit modeste,caste,inquit. Non illi cultus luxuriosior, Non conuersatio cum uiris licentior. Vnum crimẽ uobis cõfiteor, Ingenium habet. Quid ni inuideat Cornelię matri Gracchorũ? Quid illi,quæ Catonem peperit? Quid ni inuiderint sacerdotes parientibus?

Extra controuersiam.

Varius Geminus apud Cæsarem dixit,Cæsar qui apud te audent dicere,magnitudinem tuam ignorant,qui non audent,humanitatem.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER SEPTIMVS.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio,non ultra uos differã,quãuis non audierim frequenter,cum per totum annum quinquies,sexies ue populo diceret,ad secretas exercitationes non multi irrumperent,quos tamen gratiæ suæ pœnitebat. Alius erat, cũ turbæ se committebat,alius,cum paucitate cõtentus erat. Incipiebat enim sedens,& si quando illum produxerat calor,exurgere audebat. Illa intempestiua in declamationibus eius philosophia,sine modo tũc & sine fine euagabatur. Raro totam cõtrouersiam implebat. Nõ posses dicere diuisionem esse,non posses declamationem,tanquã declamationi multũ deerat,tanquã diuisioni multũ supererat,cũ populo diceret,omnes uires suas aduocabat, & ideo nõ desinebat. Sæpe declamante illo ter buccinauit,dũ cupit in omni controuersia dicere, nõ quicquid debet dici,sed quicquid potest. Argumẽtabat moleste,magis quàm subtiliter. Argumenta eĩ argumentis colligebat,quasi nihil esset firmũ satis, Omnes probationes probatiõibus alijs cõfirmabat. Erat & illud in argumentatiõe uitiũ,quod quæ tionẽ nõ tanquã partẽ cõtrouersiæ,sed tanquã controuersiã implebat. Omnis quæstio suã propositionẽ habebat,suã excusationẽ,suos excessus,suas indignatiões,epilogũ quoq; suũ. Ita in unã cõtrouersiã exponebat,plures dicebat. Quid ergo? nunqd oĩs quæstio p numeros suos implẽda est? Quid ni? sed tanq; accessio,nõ tanq; sũma, Nullũ

Hæc præfatio habetur et in cõtrouersijs

habile

Universidad de Deusto
Biblioteca

habile est membrum si corpori par est. Splendor orationis, quantus nescio an in ullo alio fuerit, non thesis magna, sed phrasis. Dicebat enim citato cursu & effuso, sed præparato. Extemporalis illi facultas, ut affirmabant, qui propius nouerant, non deerat, sed putabatur ipse sibi deesse. Sententiæ, quas optime Pollio Asinius albas uocabat, simplices, apertæ, nihil occultum, nihil insperatum afferentes, sed uocales, & splendidę. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, præparabat suspicioſe. Nihil est tam inimicum quàm manifesta præparatio. Apparet enim subesse, nescio quid mali. Itaq; adhibenda moderatio est, ut sit illa præparatio, non confessio. Locũ beate implebat. Non posses de inopia sermonis latini queri, cum illum audires, tantum orationis cultæ fluebat, nunquam se torsit, quomodo diceret, sed quid diceret: sufficiebat illi in quantum uoluerat explicandi uis. Itaq; ipse dicere solebat, cum uellet ostendere, non hæsitare se in electione uerborum, cum res animum occupauit, uerba ambiunt. Inęqualitatem in illo mirari libebat, splendidissimus erat. Idem res dicebat omnium sordidissimas, aceta, & puleium, & Damam & Phileroten, laternas & spongias. Nihil putabat esse quod in declamatione dici non posset. Erat autem illa causa, timebat, ne scholasticus uideretur. Dum aliud uitium deuitat, incidit in aliud, nec uidebat nimium orationis suæ splendorem, his admixtum sordibus, non defendi, sed inquinari, & hoc æque omnium est, ut uitia sua excusare malint, quàm effugere. Albutius enim non quomodo non esset scholasticus quærebat, sed quomodo non uideretur. Nihil detrahebat exuperuacuo strepitu. Hæc sordida uerba ad patrocinium afferebat aliorum. Hoc illi accidebat, inconstantia iudicij. Quem proxime dicentem commode audierat, imitari uolebat. Memini illum omnibus omissis rebus apud Fabianũ philosophum, tanto iunior rem quàm ipse erat, cum codicibus sedere. Memini eum admiratione Hermagoræ stupentem, ad imitationem eius ardescere. Nulla erat fiducia ingenij sui, & ideo assidua mutatio. Itaq; dum genera dicendi transfert, modo exilis esse uult, nudisq; rebus hære, modo horridus & ualens pluſquam cultus, modo breuis & cõcinnus, modo nimis se attollit, modo nimis deprimit, ingenio suo illusit, & lõge deterius senex dixit, quàm iuuenis dixerat. Nihil enim ætas ei proderat ad profectum, cum semper studium eius esset nouũ. Idiotismus est inter oratorias uirtutes, res quæ raro procedit: magno enim temperamento opus est, & occasione quadã. Hac uirtute uarie usus est. Sæpe illi bene cessit, sæpe decidit, nec mirum tamen si difficulter apprehenditur, uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præstitit unquam Gallione nostro decentius. Iam adolescens, dum declamaret apte & conuenienter, utebatur hoc genere, quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tãtum quod sordidum, sed quod sordido simile est. Raro Albutio respõdebat fortuna, semper opinio, quamuis pœnituisset, libebat au dire. Tristis, solicitus declamator, & qui de dictione sua timeret, etiã cum dixisset, Vsq; eo nullum tempus securũ illi erat, hæc illũ solicitudo fugauit à foro, & tantum unius figurę crudelis euentus. Nã in quodã iudicio centumuirali cũ diceretur, iurisiurandi cõditio aliqua facta ab aduersario, induxit eiusmodi figurã, qua illi omnia crimina retegeret. Placet, inquit, tibi rẽ iureiurando transigi. Iura, sed ego iusiurandũ dabo. Iura per patris cineres, qui incõditi sunt. Iura per patris memoriam, & executus est locum, quo perfecto surrexit, L. Aruntius ex diuerso, ut accepit cõditionẽ, iurauit. Clamabat Albutius non tuli conditionem, schema dixi. Aruntius instabat, centumuiri rebus iam ultimis præparabãt. Albutius clamabat, ista ratione schemata de rerũ natura tolluntur. Aruncius aiebat, tollantur, poterimus sine illis uiuere. Summa rei hæc fuit, centumuiri dixerunt, dare ipsos secundũ aduersarium Albutij, si iurasset. Ille iurauit, Albutius non tulit hanc contumeliam, & iratus sibi calumniam imposuit, nunquã amplius in foro dixit. Erat enim homo summæ probitatis, qui nec facere iniuriam, nec pati sciret, & solebat dicere, quid habeo, quare in foro dicam, cum plutes me domi audiant, quàm quen quam in foro? Cum uolo dico, quamdiu uolo. Et quamuis non fateretur, hoc delectabat illum in declamationibus, quod schemata sine periculo dicebat: nec in scholasticis tamẽ effugere contumelias poterat Cestij mordacissimi hominis. Cum in quadam controuersia dixisset Albutius, quare si calix ceciderit frangitur, si spongia ceciderit non

non frangitur, aiebat Cestius, Ite ad illum, cras declamabit nobis, quare turdi uolant, cucurbitæ non uolant. Cum dixisset Albutius, in illo qui fratrem parricidij damnatũ in exarmata naue dimisit, Imposuit fratrem in culeum ligneũ, Cestius eandem dicturus, sic exposuit controuersiam. Quidam fratrem domi à patre damnatum, nouerca accusante, cum accepisset ad supplicium, imposuit in culleum ligneum, ut perueniret, nescio quò terrarũ. Ingens risus omnium secutus est, sed nec ipsi bene cessit declamatio. Paucas enim res bene dixit, & cum à scholasticis non laudaretur, Nemo, inquit, imponit hos in culleum ligneum, ut perueniant, nescio quò terrarum, ubi calices frangũtur. Video quid uelitis, sententias potius audire quàm iocos, fiat, audite sententias in hac ipsa controuersia dictas.

Hæc respõdet illi quæ est in 4 controuersiarum 17

Declamatio prima septimi libri, de eo qui fratrem parricidij damnatum in naui exarmata imposuit.

DVobus filijs quidam superduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnatũ tradidit fratri puniendum, ille eum exarmato nauigio imposuit. Delatus adolescens ad piratas, archipirata factus est. Peregrinantem patrem cepit, & remisit. Reuersus pater, abdicat filium.

Prima pars pro filio contra patrem.

Tanta tempestate confusus dispicere nihil potui, nec satis memineram, si tale ministerium mihi pater an nouerca mandasset. Ministerium an pœnam esse uoluisset, uindictam parricidij, an parricidium. Insui fratrem culeo iubes. Non possum. Non ignoscis, an non credis? Ego contendo ne te quidem posse. Nemo repertus est naufragij comes. Omnia instrumenta circumcisa sunt. Adminiculum spei nullum, patri excusandus sum, an fratri? Hoc, inquit, impietatis tuæ munus ad inferos deferam, licuisset mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori. Viuit, inquit, frater. Non credo. Seruauit, inquit, me. Feci̇sti, ut crederem, in domo, in qua tam facile parricidium creditum est: Ego, inquit, fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant densis undiq; nubibus fulmina, & tempestates horridæ absconderant diem, intumuerat mare, iustis quoq; naufragijs horrendum. Habes, inquam, frater, si innocens es naufragium, si nocens culleum. Non potui facere parricidium. Quàm facile erramus omnes, & factum putaui. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Iacebat in litore nauigium, quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credo parricidam, si tibi proficiscenti nauigium suum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrum, & nescio qua perturbatione tenebræ stupentibus offunduntur oculis. Intellexi quàm difficile esset parricidiũ facere, etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quæ sola miseros in domo nostra respicit, fortuna succurrat. Profectus est pater tranquillo mari, auspicato itinere, integra naui. Quid est hoc? Felicius nauigauit damnatus, quàm qui damnauerat? Vtrum uidetur uobis innocẽtiam apud Piratas didicisse, an ne apud Piratas quidem perdidisse? Perieras pater, nisi in parricidam incidisses. Scissa quidem uela fecerãt sinus, & instructas classes naufraga præcesserat nauis. Seires nauigare, qui seruaturus esset patrem. Erat nauigiũ, immo fuerat. O crudelis & pertinax nouerca, nihilominus fecit. Iam maria quiescunt, prædones miserentur, irati parcunt. Veni ad uos, ut probem me patricidam. Multas rerũ natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iustiora iudicijs. O mitiores procellæ patre. Non putatis miseri cordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere, Mithridatem Dij boni, quàm non dubium parricidam. Gaude pater, neuter ex filijs tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiserit. Sic dimissus nocens est iste, sed mihi frater est iste. Naturæ iuxta sacra sunt, etiam apud piratas. Dixisset, inquit, te non posse, ita tu nesciebas? Non licuit, non potui, non debui.

Pars altera contra filium.

Nega hunc parricidam fuisse, quem uere scis esse piratam. Dimisit me in patrocinium suum, ut quia non occiderat, uideretur nec ante uoluisse. Quis porro me uno miserior? Vitam parricidæ debeo.

Extra controuersiam.

Magna rhetorũ bonorũ manus in hanc partem transijt, ut aliquid dici debuerit in nouercã. Fuerunt & illi, qui non quidem palàm dicerent, sed per suspitionẽ & figuras, quod Passienus non probabat, asserẽs minus tolerabile & uerecundũ infamare nouercam, quàm accusare. Quidam principia in sua potestate tantum habuerũt, post ablati sunt impetu. Excusatius autem est in malum colorẽ incidere, quàm transire. Vipsanius duro colore usus est, Hic se tanquã grauius elegisse dixit supplicij genus, qui color prudẽtibus displicuit. Quam enim habebat absolutionis spem, si nec paruit, nec pepercit?

Declamatio secunda de Popilio, qui Ciceronem interfecit.

Hæc respondet illi quæ est in 4. 18

DE moribus sit actio. Popilium parricidij reum Cicero defendit. Absolutus est. Proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit, caput ad Antonium retulit. Accusatur de moribus.

Prima pars contra Popilium pro accusatore.

Occidit Ciceronem Popilius. Iam ne creditis ab isto occisum patrem? Occisurus Ciceronem debuit incipere à patre. Antonius, inquit, iussit. Non te pudet Popili, Imperator tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum, Minus in illo crimen est, quod Ciceronem occidit. Proh iam dij boni, occisum Ciceronẽ malos mores uoco, hoc unum feliciter, quod ante occidisti patrem, quàm Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudicem mouit, quàm pro se clientẽ. Ad uos hoc patroni spectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimũ debet. Abscidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, nisi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. Accusator tuus uidit. Non credidisset facturũ Antonius Popilium, nisi parricidium fecisse meminisset. Dij manes Popilij senis occisi, & inultæ patris umbræ, te Cicero persequuntur, ut quem negasti, sentias parricidam. Non hausit Minturnensis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto uidit imperatorẽ. Cn. Pompeius terrarũ marisq; domitor, libenter se Hortensij clientem professus est. Et Hortẽsius bona Pompeij, non Pompeiũ defenderat. Ita tu Popili si Antonius iussisset, & patrem occidisses.

Pars altera pro defensione Popilij.

Si illa tempora in crimen uocas, dicis non de hominis, sed de Reipub. moribus. Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilium occidere, quo Ciceronem mori? Cicero nis proscriptio fuit occidi, mea occidere. Iussit Imperator, iussit uictor. Ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat respublica?

Extra controuersiam.

Popilium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis, & hi quoq; non parricidij reum, & à Cicerone defensum, sed in priuato iudicio.

Declamatio tertia de ter abdicato uenenum terente.

Hæc respondet lib. 4. 19

TER abdicatus, ter absolutus, comprehensus est in secreta domus parte à patre, medicamentum terens. Interrogatus à patre quid esset. Venenum, inquit, & se uelle mori, & effudit. Accusatur parricidij.

Prima pars pro filio ne abdicetur.

Dic quid cõmiserim, certe nec secreta fallunt. Vt interuenit pater, in has cogitationes abij. Quisquam ne tam infelix fuit, quisquam ne me magis odit quàm ego. Mitescere mei cœpi. Ter causam dixi. Accessi ad hæc supplicia. Venenũ bibam. Sed non hoc tibi satis est. Venenum habuit Mithridates, habuit Demosthenes.

Pars altera pro patre contra filium.

Cum se uelle mori dicat, tamen uitam rogat. Teneo parricidã, & in mortem iram paratum. Quantum est quod negas, cum tantum sit quod fateris. Venenum quæsisti, uenenum emisti, uenenũ intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica quis uendiderit, dicetur illi. Tu uendebas cuiquam uenenũ, cuius sciebas abdicationem? Cui daturus erat, quæritis? Cui uenenum parauit, non bibit. Quod ergo negat, parricidium est, quod confitetur, ueneficium. Mihi, inquit, parauí. Non bibit, ne quis dubitet, an alium possit occidere. Tam inuisum tibi fuisse patrẽ dico, ut occidere uolueris, tam inuisum ipse confiteris, ut mori uolueris.

Extra

Extra controuersiam.

Coniectura duplex à persona, una an parauerit sibi, an patri. Laberium mimum Diuus Iulius ludis suis produxit. Deinde equestri ordini reddidit, quem cum iussisset ire sessum, omnes equites ita se coartauerũt, ut uenientem non reciperẽt. Multos tum in senatum legerat Cæsar, & ut expleret exhaustum ciuili bello ordinem, & ut his qui de partibus bene meruerãt, gratiam referret. Cicero in utrunq; iocatus, mandauit Laberio transeunti. Recepissem te nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit. Atqui soles duabus sellis sedere. Quod Cicero male audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed utriusq; adulator.

Declamatio quarta de matre cæca filium retinente.

Hæc respõdet li. 4. uigesimæ

LIberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam habens uxorem & filium peregre profectus, in piratas incidit, scripsit utrique de redemptione. Vxor flendo cæca facta est. Filium eundem ad redemptionem, alimenta poscit. Non remanentem, alligare uult.

Prima pars pro matre contra filium.

Nauigaturus uxori filium reliquit, nec dum cæca erat. Non est quod mulieris affectum lege æstimetis, quia minatur, omnia facit, ne filius alligetur. Quoties est communis potestas duobus, eius sit tota, qui præsens est.

Pars altera pro filio contra matrem.

Vnis uinculis duos alligat. Victa mater cathenas denuntiat uictori. Ad piratas eundum est. Filius familiæ nulli seruire possum, nisi patri. Petis alimenta ab eo, quem pater peregre mittit. Primæ partes sunt patris, secundæ matris. Ille peregre est. Tu domi. Ille captiuus. Tu libera. Ille inter piratas. Tu inter ciues. Ille alligatus. Tu solutã. At tu cæca es. Infelicior ille, qui uidit catenas suas, & cædes, & uulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculosum est, inquit. Quàm multi pro patribus nihil periculosum putauerunt. Non, inquit, uindictam, sed misericordiam quærit. Ita quis quam exigit pietatem, ut impediat?

Extra controuersiam.

Caluus qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiæ principatu habuit, usq; eo concitatus actor fuit, ut in media oratione eius exclamaret Vatinius reus. Rogo uos iudices, num si iste disertus est, ego damnandus sum?

Declamatio quinta de procuratore & priuigno.

Hæc respondet ei quæ est lib. 4. 21

QUidam mortua uxore ex qua priuignum habebat, duxit aliam. Sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem speciosissimum. Cum sæpe iurgarent nouerca & priuignus iussit à se migrare. Ille trans parietem habitationẽ conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & uxoris. Quodã tempore in cubiculo suo pater occisus est inuentus, uxor uulnerata, cõmunis paries perfossus. Placuit propinquis quæri à filio quinquenni qui unà dormierat, quem percussorem agnosceret. Ille procuratorem digito monstrauit, Et filius procuratorem accusat cædis. Ille eum parricidij.

Prima pars pro procuratore.

Vt audiui clamorem, si qua fides est, deprehensos adulteros credidi. Da puerum, nemo est uno teste contentus. Da populum, obijcite priuigno parricidium, filio mendacium.

Pars altera pro priuigno,

Dic puer quis occiderit patrem, dic audacter. Eundem nominas quem populus. Nox placet sceleri, adulterij tempus. O magna in contrarium peruersitas seculi. Inuentus est qui patrem possit occidere, non possit nouercam. Ostende illud non uulnus, sed argumentum. Ostende uulnus percussor. Ille quam timuit ne occideret, tam leuiter uulnerauit, non illa dextera, cui nec paries obstabat nec pater.

Extra controuersiam.

Nihil est puero teste certius. Nam ad annos eos peruenit, ut intelligat, & non ad eos, quibus fingat. Vinicius uir exactissimi ingenij, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Declamatio sexta de eo qui seruo filiam matrimonio coniunxit.

Hæc respondet 22

TYrannus permisit seruis dominas suas rapere. Profugerunt principes ciuitatis, & simul qui habebat filium & filiam: cum omnes serui dominas uitiassent, seruus eius uirginem seruauit: Occiso tyranno, reuersi sunt principes. In cruces seruos sustulerunt. Ille manumisso filiam collocauit. Reus est à filio dementiæ.

Pars prima pro filio contra patrem.

Haberemus solatium si has nuptias fecisset tyrannus, non pater. Sanum putatis esse, qui imitari maluit tyrannū, quàm seruum? Similem se fecit tyranno, filiam raptis, libertū cruciarijs: plus permisit seruo dominus, quàm tyrannus. Quisquis has nuptias fecit, uel tyrannus, uel insanus est. Egregius gener, cui nihil est gloriosius, quàm quod inter cruciarios non est. Virginitatem sub patre perdidit, quam sub tyranno seruauit. Ita ne dignus nuptijs filiæ, qui indignus est cruce? Melior est conditio uitiatarū, quàm uirginis. Illis cōtingit mutare nuptias. Propitius pater ita collocauit filiam suam, sicut tyrannus iratus alienas: cum sanus esset pater, ne uideret has nuptias fugit. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannū desideras. Num est illi præmium spectare omnium cruces? Dominā non stuprauit. Auge beneficia. Nec dominum occidit, nec uenenum dedit. Non est beneficium scelere abstinere. Aliæ quod in tyrannide passæ sunt, hæc in libertate. Cæteræ absentibus suis, hæc præsentibus. In alijs uocatur stuprum, in hac matrimonium. Timuit ille supplicium. Sciuit rempublicam liberandam. Daturos esse pœnas, qui contaminassent, & aduentare tempus tyrannidi ultimum uidit. Conuenite seruuli, conuenite libertini, empta cognatio.

Pars altera pro patre contra filium.

Si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset, licet cui uolo filiam collocare. Marcus Cato coloni sui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam, non uerborum contumeliam timet, non pellicem, non repudium. Neminem natura fecit liberum, neminem seruum. Imposuit fortuna nomina hæc singulis, Nuper & nos serui fuimus. Seruus rex fuit.

Declamatio septima quæ est de imperatore crucifixo.

Hæc respondet 23

PAter & filius imperium petebant. Prælatus est filius. Commisso prælio captus est. Missi sunt quadraginta legati ad imperatorem redimendum. Occurrit euntibus pater, dixit sero attulisse aurum, filium crucifixum esse. Illi peruenerunt, quibus imperator ex cruce dixit, Cauete proditionem. Reus fit pater proditionis.

Prima pars pro imperatore contra patrem.

Imperator supplicium tulit, proditor pretium. Tristiorem istum uidimus, cum filius imperator pronuntiatus est, quàm cum captus, Quemadmodum redisti tutus senex solus cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quàm quod posset abscondi. Nolite mirari, & imperatorem & filium uendiderat. Cauete proditorem. Iam Comitijs cauimus, Abstulissent tibi aurum hostes, si non dedissent. Cauete proditorem. Indicium fuit filij morientis breue & uerecundum. Cur dimissus es? Si nihil aliud, & ducem genuisti, & dux esse uoluisti. Candidatus processit contra patrem. Iam tunc nobis uerecunde indicauit filius, cum rempublicam tibi credere noluit. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis diriguisti? Num & illic quasi & ipse affixus hæsisti? Quid tam cito redis? Adhuc & uiuit, & loquitur. Voce proditionē indicauit, silentio proditorem. Expecta dum mittantur legati. Optimus imperator curare rempublicā, nec in cruce quidem desijt, ubi dixit, Cauete proditionem. Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. Expecta dum mittantur legati. Dicis, affectus meus non sustinet moram. Ergo si redimere non potes uiuum, redime mortuum saltem. Nunquam tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Cauete proditionem, id est cauete, ne quis insciis custodibus exeat de ciuitate, ne quis ignorante republica ad hostes perueniat, ne quis ex hostilibus castris grauis auro reuertatur. Indicio nihil deest. De proditione nobis indicat imperator, de proditore legati. Sublata est quæstio. Quæritis quid dixerit. Videte cui nihil dixerit.

Pars

Pars altera pro patre contra filium.

In comitijs filio meo cessi, decretū non expectaui. Sed amens & attonitus protinus cucurri. Ad summa festinaui, nec occurri. Sciebā hostes paternis lachrymis sæpe flecti.

Extra controuersiam.

Latro non curauit dicere nullam esse factam proditionem, sed se proditorem non esse. Suspectus est, inquit, iudici, qui plus q̄ se defendit. Cestius posita suasoria, in qua deliberat Alexander an Oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousq; inuicte, describenti discipulo late Alexandri uictorias, gentesq; perdomitas & addenti, quousque post ista, exclamauit, & tu quousque?

Declamatio octaua de mutatione optionis raptore conuicto.

RApta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorem se negat. Conuictus est. Illa optionem petijt. Raptor contradicit.

Prima pars contra raptam.

Optare tibi nō amplius quàm semel licuit. Proponite supplicij faciem. Hoc semel licere nimium est. In hanc perturbationē perductus sum, ut ignorarem quid fecissem, grauius punior, cum me peccasse pudet, quàm cum peccaui. Optauit nuptias. Nec adhuc sciebat, quàm uerecundū maritum esset habitura. Raptorem dimisisti. Virum occides? Minus est quod uitiauit, quàm quod negauit. Ergo nos iniuriam periculosius negauimus, quàm fecimus. Quadam nocte, quid dicam? Non negare iam pudet. Nox, uinum, error, quid irascaris puellæ? Iam non negat. Iudex dat tabellam. Reuocare sententiam quam tulit non potest. Quæstor non mutat pronuntiationē. Nihil tam ciuile, tam utile, quàm breuem potestatem esse, quæ magna est. Si mortem optaueris, hodie facies quod nunquam factum est, ut utrunq; optaueris.

Pars altera pro rapta contra raptorem.

Id egit priori iudicio, ne quā omnino pœnam stupri penderet. Hic id egit, ut ipse optet. Vtinam non liberaret illum metu, quod mouit iudices clementia fui. Est quædā proxima innocentiæ uerecundia, præbere se legibus, Lex non adijcit quoties optet, sed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud, nec adijcit, non amplius quàm semel.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER OCTAVVS.

Declamatio prima de orbata, quæ sibi præciso laqueo sacrilegium confessa est.

MAGISTRATVS de confessa sumat supplicium. Amisso quædam uiro cum duobus liberis, laqueo se suspendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cum sacrilegio facto, quæreret sacrilegus, illa dixit magistratui se fecisse sacrilegiū. Vult magistratus tanq; de confessa sumere supplicium. Filius contradicit.

Prima pars pro filio contra magistratum.

Faciant iudices in foro, quod domi feci, matrem mori prohibens. Quomodo, inquam, fecisti? quo loco quæ sustuleras condidisti? Hærebat, nec quicquam sacrilegij nisi pœnam nouerat. Amissis duobus filijs, sacrilega sibi uidebatur, quod uiuebat. Non obfuturus ueni, sed seruaturus. Alij pro reis rogant, ego rogabo ream. Nullum accusator nisi in subsellijs meis habet testem. Non est confessio, ubi eam accusator eruit, negat rea, tortor expressit? Fertur quædam uiso contra spem filio expirasse. Si ad mortem agit matres magnū gaudium, quid magnus dolor? Mater habes non mediocre solatium. Vides aliquid & deos perdere. Magis deos miseri, quàm beati colunt. Non fecit sacrilegum mulier, non fecit anus, non fecit orbata, non fecit quæ custoditur, non fecit quæ confitetur. Iratis, inquis, dijs sacrilegium potuit cōmittere. Frangitur calamitosis animus, & ipsa se infelicitas damnat, & hoc conditio humana uel pessimū habet, quod fortuna quos miseros fecit, & superstitiosos facit. Diligentius dij coluntur irati. Quid ergo fecit? Vnde scire possum qui

matrem custodio? Ago causam legum, ne carnificem, quem sacrilegis minantur, calamitosis adhibeant. Deos ita coluit, ut quæ tam pro multis timeret. Confessio conscientiæ uox est. Confessio coacti, & quæ fecit agnoscentis, est uerbum.

Pars altera pro magistratu contra filium.

Omnium uox erat, sacrilegium latere non poterit. Quisquis est, non ipse bonum exitum faciet, non quisquam suorum. Et si nemo fuerit accusator, ipse narrabit. Concitata processit, uelut dijs ipsis persequentibus. Feci, inquit. Suppliciū de ea, uel nunc exigamus homines, de qua olim dij exigere cœperunt. Violatorū numinū maiestate compulsa est, ut mori etiam uellet & deberet, & non posset. Incisus est ei laqueus. Tu putabas sacrilegam secreto mori posse. Omnia fecit, ut faceret, quæ ne confiteretur, etiam mori uoluit. Si crimen quæritis, sacrilegium factum est. Si sacrilegiū fatetur, facti causam quæritis, si priusquam amitteret liberos, auara, si postquam amiserat, irata.

Declamatio secunda de Phidia truncato manibus.

Sacrilego manus præcidantur. Elij ab Athenienſibus Phidiam acceperunt, ut is Iouem Olympium faceret, pacto interposito, ut aut Phidiam, aut centum talenta rederent. Ioue perfecto Elij Phidiam aurum rapuisse dixerunt, & manus tanquam sacrilego præciderunt, truncatum Athenienſibus reddunt. Petunt Athenienſes centum talenta. Contradicitur.

Prima pars pro Athenienſibus.

Iam Phidiam commodare non possumus. Tunc demum illa maiestas exprimi potest, cum animus opera prospexit. Manus duxit ante sibi, quàm operi. Iouem fecit. Sacrilegi uos estis, qui præcidistis consecratas manus. Primum sanguinem sui artificis uidit deus. Testor Iouem, iam proprium Phidiæ deum. Ars alios in miseria sustinet, te fecit miserum. Paciscendum Phidiam manus fecerant. Sine eo Phidiam nos recepturos speratis, sine quo uos accepturi non fuistis? Cōmodauimus qui posset facere deos, recepimus qui ne adorare quidem possit. Non pudet uos Iouem debere sacrilego? Superest homo, sed artifex perijt. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiam redditis. Manus quæ deos solebant facere, nunc nec homines quidem rogare possunt. Talem fecit Iouem, ut hoc eius opus Elij ultimum esse uellent. Manus cōmodauimus. Manus reposcimus. Elius testis est. Elius accusator. Elius iudex. Athenienſis tantum reus. Iuuoco deos, & illos quos fecit Phidias, & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Confiteor si possumus commodare.

Pars altera pro Elijs.

Habuimus aurum olim sacrum. Habuimus ebur. Sacræ materiæ artificem quæsiuimus. Disposueramus quidem, ut alijs templis quoq; simulachra Phidias faceret. Sed non tam necesse erat ornare deos, quàm uindicare.

Declamatio tertia de iuuene retinente diuitem uxorem fratris, suspitione adulterij.

DVorum Iuuenum pater uni uxorem dedit, quo peregre profecto, infamari cœpit socer in nurum. Maritus reuersus duxit ancillam uxoris, & torsit. Illa in tormentis perijt. Maritus incertus quid quæsierit, laqueo se suspendit. Imperat alteri filio pater, ut eandem ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio contra patrem.

Duc, inquit, fratris uxorem. Si hoc fieri potest. Adulterium frater inuenit. Hæc est mihi causa abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem. Tentari me si qua est fides credidi. Mulier si nubere lugenti potes, facis ut omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quæ mihi causa abdicationis est, populo rumoris, uiro mortis. Legi iam uxorem, quæ, si peregrinatio inciderit, mecum peregrinari uelit, quæ si uiro aliquid acciderit, alteri nubere nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid suspicatum de me.

Pars altera pro patre contra filium.

Obiecisti mihi ultimū nefas, & quod qui tantum est suspicatus, noluit uiuere. Impulsu tuo frater torsit ancillam, & quia nihil reperit, falsas suspitiones morte piauit.

Declamatio

Declamatio quarta de homicida insepulto.

HOmicida insepultus abijciatur, Quidam se occidit. Petitur ut insepultus abijciatur. Contradicitur.

Prima pars pro homicida sepeliendo.

Afferre sibi coactus est manus assiduis malis. Summā infelicitatū suarum in hoc remouit, quod existimabat licere misero mori. Infelicissime adolescēs, cum te & sepultura prohiberi uideo, desino mirari quod perijsti. Tales inimicos habes, ut etiam mortuum persequantur. Facilius miserum quàm sceleratum fortuna uincit. Sumpsisti hoc ferrum Cato, & quàm inuidiosum, quod Catonem occideris. Non perdideras sepultu ram, nisi in morte reperisses. Quid est miserius in uita, quàm uelle mori? Quid in morte, quàm sepeliri non posse? Quis miretur eum mori uoluisse, quem fugientē quoq; fortuna persequitur? Omnibus natura sepulturā dedit. Naufragos idem fluctus qui expulit, sepelit. Suffixorū corpora crucibus, in sepulturā suam defluūt. Eos qui uiui uruntur pœna funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti. Homicida, inquit, est qui se occidit. Huic irasceris? Pro quo irasceris? Non aliud Scæuolæ Mutio cognomē dedit, quàm quod à Porsenna libertatē, manus suæ ustione, defendit, nec aliud quàm utilitas sui. Non aliud Codrus cæteris imperatoribus dedit exemplū, quàm quod positis imperatorijs insignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo maior fuit dux, quàm quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo ut glorioſum sit, sed ut tutum sit mori. Non magis crudeles sunt, qui uolentes uiuere occidunt, q̄ qui mori uolentes non sinunt. Curtius dejciēdo se in præcipitē lacum, fatum sepulturæ miscuit. Celebretur Cato, huic miserrimo, quod aliquid non ignaue de spiritu suo statuit, tantū impune sit. Etiam uulnera infelicis scrutantur in crimen. Aestimate an uiuere licuerit, cui nec mori quidē licuit.

Pars altera contra homicidam sepeliendum.

Facinus indignum, si inueniantur manus quæ sepeliant eum, quem occiderunt suæ. Sumpsit gladium. Video ardentes oculos. In quem nescio. Scelus cogitat. Nescio cuius criminis sibi conscius confugit ad mortem. Cuius inter scelera etiā hoc est, quod damnari non potest. Contra hos inuentū est, ut aliquid post mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non ausurus fuit, qui se potuit occidere.

Declamatio quinta de patre repetente filium quem prius expulerat.

ABdicauit filiū quidam. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrē reditū. Pater cōtradicit. Pater postea fortiter fecit. Petit ad se filij reditū, Filius cōtradicit.

Prima pars contra filium.

Ego fortior sum, post tuam pugnā pugnauimus, post meam uicimus. Reuertere, dignam domum te feci. Isti oculi mei sunt. Istæ manus meæ sunt. Ista contumacia mea est. Si mereor præmium, patri date. Si nō mereor, isti suum reddite. Ego, inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc est unde abdicatus es. Cum putas nihil inter te & patrem interesse, post † similia opera, si tantum cōmilito esses, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iuuenis. Hoc præmium qui recusauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Cōmissurum me putas, ut iterū rogem? Bello grauiore pugnaui, quo necesse fuit etiam senibus militare, quo fortes esse non potuerūt etiam qui priore bello fuerāt. Ille annos suos exercuit. Ego uici meos. Tu fecisti bellum. Ego sustuli. Quanta exhortatio iuuenū fui senex fortis. Vtriq; nostrum præmium reddite. Militaui senex, Militaui exanguis, Militaui qui iam uicarium dederam. Vterq; nostrum cum rogatur, fastidit, cum relinquitur, rogat. Quid nos suspicari cogis, quod non uis in paternā domum uenire? Turpe erat uirum fortem, nisi à patre coacto, non recipi.

aliàs. illa

Pars altera pro filio contra patrem.

Quid me captiuū ex libero cupis? Quid ignominiæ subijcis uirum fortem? Quid efficis, ut possim abdicari? Meus, inquit, es filius. Quid opus est præmio, si tuus sum?

Declamatio sexta de filia pauperis post passum naufragium à diuite uitiata.

VItiata uitiatoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Diues pauperem de nuptijs filiæ interpellauit tertio. Ter pauper negauit. Profectus cum filia, naufragio expulsus est in diuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptijs filiæ. Pauper

Universidad de Deusto
Biblioteca

tacuit,& fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellam ad magistratus. Diues contradicit.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

Adducatur ad magistratus puella, quid times? Certe uxor tua est. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit, Nemo unq; raptor serius perijt. Vt litus agnoui naufragus in altum natani. Quid times, si exoraſtis? Accessit ad me primum, filiam tuam ducere uolo, inquit. Non fleui, Tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ, tanquam naufragium meum fleui. Naufragus plus de litore queror. Inter naufragium quidem & nuptias, nec una quidem nox interfuit. Differat nuptias, dum flere socer sinat. Putat me iam filiam commisisse sibi hic, cum nec dum se committat uxori. Lachrymis inter uerba manantibus uenio, talis & in nuptijs filiæ fui. Si rapta es, cur optionem recusas? Si uxor es, cur times? Loquor ubi primum licet, procul à conspectu reliquerã patriam, nondum tamen possessionẽ diuitis præterieram. Subito fluctibus inhorruit mare, ac discordes in pernicies nostram flauere uenti. Demissa est nox cœlo, & tantũ fulminibus dies redditur. Inter terram & cœlum dubij pendimus. Adhuc tamen bene iudices naufragauimus. Naufragiũ maius restat in litore. Erat in summis montiũ specula ardua diuitis. Illic iste naufragiorũ reliquias computabat, illic uectigal infelix, & quantum sibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptijs filiæ, cum adhuc pulsaret aures meas fluctus. Feci quod debui, & captus & naufragus. Inimico stuprum lachrymis negaui. Delicatus diues, qui etiam inter naufragia amare potest, matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abscondit. Ibi fecit nuptias, quò nemo nisi naufragus uenit: lachryma est indicium inoptatæ rei. Lachrymæ pignora sunt nolentiũ, & repugnantis animi uultus index. Nemo unquam quod cupit deflet. Lachrymæ coacti doloris inter præcordia & intolerabilis silentij eruptio. Sicut ille qui super cinerem deflet patrimoniũ, odit incendium, Sic qui naufragium deflet, maria detestatur. Fletus humanarũ necessitatum uerecunda execratio est. Tuæ nunc sunt partes puella. Discedo. Et quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes, quod optes, si uitiata, quod imperes.

Pars altera pro diuite contra pauperem.

Naufragium duo sacratissima inter homines acceperunt, hospitium & affinitas. Alterum præstiti, Alterum & rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis sæpius rogaui, quod festinantis, non distuli. Quid hic raptoris est, nisi quod indotatam duxi? Errat socer, qui putat mihi cariorem futuram puellam, si me potuerit occidere. Quid mihi superest? preces meæ quas toties adhibui, an istius lachrymę quas mouit? Nihil mihi inimicus obijcere potest præter matrimoniũ. Magnus est amor qui ex misericordia uenit. Fundebamus lachrymas, ex pœnitentia dissidij prioris. Nec plura, aut me proloqui, aut istum respondere passæ sunt mentes gaudijs occupatæ. Nulla integritas tantum, etiam sibi explorata, confidit, ut causam uelit dicere. Si interrogaueris filiam, partem legis amputaturus es, si non interrogaueris, legem. Si genero uitam daturus esset, etiam innocentiam reliquisset. Quæritis quid dum fleret, faceret? Non negauit, & solebat negare. Si nollet mortem, optaturus est? Non enim potest eas partes legis desiderare, quas non habet.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER NONVS.

Declamatio prima, De Cimone à Callia redempto.

Hæc respondet 25

ADVLTERVM cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. Milciades peculatus damnatus, in carcere alligatus, decessit. Cimon filius eius, ut eum sepeliret, uicarium se pro patris corpore dedit. Callias sordide diues natus, redemit eum à republica, & pecuniam soluit, eiq; filiam collocauit. Ille deprehensam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus est. Prima

Prima pars pro Cimone.

Adulteriũ mihi carcer est. Ferrum mihi à lege traditum, ad uindictam pudicitiæ proijciam. Perdidisti pecuniã Callia, si soluisti tales manus. Non potest generosus animus cõtumeliam pati. Hoc interest, inter fortunã patris & filij, Illius calamitatũ exitus fuit carcer, mearũ initium. Vnius Milciadis census inuentus est, Cimon filius redemptus. Cimon redemptoris infelicitas est. Reddam beneficium, cum tam honestum desiderueris, quàm dedisti. Ego adulteros dimittam? Quid aliud facerem, si adhuc alligatas manus haberem. Quid tu pœnam putas pro Milciade allegari? Magnum utercq; beneficiũ, dum damus, recipimus. Ego, quod Milciadem redemi, tu quod Cimonem. Turpissimum duxi ab eodem dimitti, & adulteros & Cimonem. Ego sum qui referre gratiam, ne mortuis quidem desino, Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantũ sit Milciades expertus est. Dignum erit Callias talem genuisse, qualem redemit? Dic nunc exemi te ego carcere, cui respondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquã fiet, ut melius actum putem, quod à Callia redemptus sum, quàm quod pro Milciade alligatus. Ego me à te redemptũ putabam. Emisti me filiæ tuæ, Calliæ filiam duxi. Hãc tibi pater, dum ingratus esse nolo, iniuriam feci. Non possum ob id damnari, quod lege factum est. Beneficiũ est, quod totum eius causa præstatur, in quem confertur, Vbi aliquis ex eo quid sperat, aut impetrat, non beneficium sed consilium est. Summo te decore liberaui inuitus. Redemisti me, & tu non rogantem, huic uirgini. Omnes & quicunq; uitiatas filias uel clausерunt uel occiderunt.

Pars altera pro Callia.

Duo beneficia dedi, & redemi, & egenti filiam collocaui. Obijcio tibi, quod uxorem passus es adulterã fieri, quod non custodisti, quod moratus es, dum superueniret pater, spectator suæ calamitatis. Ego non expectaueram, donec rogarer. Molestę feras socerum dici Calliam. Mores puellæ non tantũ passus es in uitia labi, sed ipse impulisti, nactus occasionem non obmisisti.

Extra controuersiam.

Hic color, & Gallioni, & Latroni, & Montano placuit, Vt nihil in Calliam diceretur contumelioſe, in redemptorem, in socerum infelicem. Multas quæstiones rhetorici & poetæ Romani à Græcis dictas non surripiunt, sed & prouocauerunt. Thucydidis sententia est, Res secundæ mire sunt uitijs obtentui. Cum sit præcipua in Thucydide uirtus breuitas, hac eum Salustius uicit, & suis cum † clausтris cecidit. Nam in sententia græca quæ saluo sensu detrahas deme, constabit etiam si non æque tamen integra. At ex Salustij sententia, nil demi sine detrimento sensus potest. Titus etiam Liuius tam iniquus Salustio fuit, ut hanc sentẽtiam uituperaret, tanquam translatam, & corruptam dum transferretur obijceret Salustio: nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat, sed laudat quem non timet, & facilius putat à se posse Salustium uinci, quàm ante à Thucydide uincatur. al. castris

Declamatio secunda de Flaminio prætore qui occidit damnatum ad rogatum meretricis.

Hæc respondet 26

MAiestatis læsæ sit actio. Flaminius prætor Romanus in cœna à meretrice rogatus, quæ aiebat nunquam se uidisse hominem decollari, unum ex damnatis occidit. Accusatur læsæ maiestatis.

Prima pars contra Flaminium.

Obijcio luxuriam histrionicã, iocos mimicos, in conuiuio nihil aliud quàm occidiſis. Vni fortasse osculo donauit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquire totum annum, una nocte contentus sum. Facilius est ut qui multa meretrici dedit, homicidium neget, quàm ut qui homicidium dederit quicquam negaret. Seruum si uerberari uoluisses, extra conuiuium abduxisses. Contactam sanguine humano mensam, strictas in triclinio secures, quis credat ista concupisse meretricem, uel fecisse populi Romani prætorem? Virgæ promuntur, & ante mensam deosq; crudelitatis uictima trucidatur. Me miserum terrore Romani imperij lusisti. Lege potius quàm

Universidad de Deusto
Biblioteca

quàm ſcorto cadat. Exurgite Bruti, Horatij, Decij, & cætera imperij decora. Veſtris ſcíbus, ſecuribus ueſtris, iam puellæ iocantur obſcœnæ. In eo quod ſub prætextu publi cæ maieſtatis agitur, quicquid peccatur, magiſtratus actione, uindicandũ eſt, Percuſ ſurus ad prætorem lictor reſpicit. Prætor ad meretricem.

Pars altera pro Flaminio.

Si legatus mandata affert falſa, ſic audiuntur tanquam illa populus Romanus de derit. Imperator fœdus percuſſit, uidetur populus percuſſiſſe Romanus, & fœdere con tinetur. Nunc nec quicquam uiribus populi detractum eſt, nec opinioni. At ex te æſti mant cæteros. Et ante hunc alij fuerunt, quibus æſtimari poſſunt. Nemo aſſcribit urbi bus uitia ſingulorum. Obijciunt, quod damnatus pericrit meretrici, & poſtulant præ torem perire damnato. Libido omnis intra meretricem eſt, crudelitas intra carcerem. Multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulit. In Manlio impotentiam, à quo & filius & uictor occiſus eſt. In Sylla crudelitatem. In Lucullo luxuriam. In multis aua ritiam. Non putaui ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui perire deberet. Oc ciſus eſt. Quis damnatus. Vbi in prætorio. Quo tempore? Eſt enim tempus quo no xius perire non debeat.

Extra controuerſiam.

Quædam controuerſiæ ſunt in quibus factum defendi poteſt, excuſari nõ poteſt. Non ſperamus ut Flaminiũ iudex probet, ſed ut dimittat. Itaq; ſic agere debemus, tan quam pro facto non emendato, ſed potius non ſcelerato. Titus Liuius de oratoribus
al. ſeueritatẽ qui uerba antiqua ſordida conſectantur, & oratoris obſcuritatẽ, † ſecuritatem putant,
al. ſpecici tamen in his etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus † ſpei eſt, illi qui tument, & abundantia laborant, plus habent furoris, ſed plus & corporis. Semper ad ſanitatem proclíuis eſt, qui poteſt detractione curari, illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit.
al. Mirridius † Mindius dixit Tetracolo, ſeruiebat forum cubiculo, præter meretrici, carcer cõiuio, dies nocti. Nouiſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut expleretur circuitus. Quem enim ſen ſum habet, ſeruiebat dies nocti. Hanc ideo ſententiam retuli, quia & in tricolis & in omnibus huius generis ſententijs, curamus ut numerus conſtet, nõ curamus ut ſenſus. Omnium autem corruptarũ ſententiarum exempla de induſtria pono, quia facilius & quid imitandum, & quid uitandum ſit, docemur exemplo.

Declamatio tertia de patre repetente duos expoſitos.

Hæc reſpon det 26 PEr uim metumq; geſta, non ſint rata. Facta cõuentaq; legibus, rata ſint. Expoſitos qui cognouerint ſolutis alimentis recipiant. Quidam duos expoſitos ſuſtulit & educauit, quærenti patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturũ ubi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt, reddit illi duos, repetit unum.

Prima pars pro patre repetente duos expoſitos.

Cum alienis diuidimus liberos, quos non diuidimus cum matribus? Vtrunq; ge nui, Vtrunq; deſideraui, pro utroq; pactus ſum. Vnà ſunt nati, unà expoſiti, unà edu cati, redditi diſtrahuntur. Diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquam ab ipſis, Duos expoſui, quia alterum eligere non poteram. In auctionẽ fratres producios hoſtilis haſta non diuidit. Plus quidem eſt geminos eſſe quàm fratres. Perdit uterque gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. Ignoſcam retinenti meos, cum ipſe non cõcupiſcam alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit etiam expoſitio. Omnia pro filio paciſcor, præter filium. Pactus ſum flens, tremens, tanquã exponerem. Mihi tunc uis & neceſſitas erat. Non enim poteram inuenire filios, niſi alterum promiſiſſem.

Pars altera pro petente alterum expoſitorum.

Vtrunq; poteſt ex hoc iudicio patrem dimittere, liberis hic carere cõſueuit. Ego & cum unum accepero, neceſſe eſt torquear. Duobus aſſueui. Vim uocas, quæ te pa trem fecit? Ego ſuſtuli. Ego educaui. Ego reddidi. Iſte electurus eſt, In iſta ui duos filios perdidi. Lex, arma, & uincula, & ultimum periculum complectitur.

Extra controuerſiam.

In Sabinum Clodium, una die & græcè & latinè declamantem, multa urbane dí cta ſunt. Dixit Catherius quibuſdam querentibus, quod puſillas mercedes acciperet, cum

cum duas res doceret, Nunquam mercedes magnas accípere eos qui † breuia pneu al. hermeneu
mata docent. Mecœnas dixit. Caſſius Seuerus ab auditione eius rediens, interroga mata
tus quo modo dixiſſet, reſpondit, male uicit.

Declamatio quarta de patre cæſo à filio.

QVi patrem pulſauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem cum duobus fi Hæc reſpon
lijs in arcem accerſijt. Imperauit adoleſcẽtibus, ut patrem cæderent. Ex his alter det 27
præcipitauit ſe, alter cecidit patrem: poſt in amicitiam tyranni receptus eſt. Occiſo ty ranno præmium accepit. At reus ſit cæſi patris. Petuntur manus, pater defendit.

Prima pars patris filium defendentis.

Felicior eſſem ſi plures reos defenderem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid eſt hoc? integer tyrannus iacet. Tam neceſſe fuit patrem cædere, quàm templa ſpolia re, uirgines rapere. O quantum debemus iſtis manibus, per quas iam nihil neceſſe eſt. Tales fuerunt, ut ex his poſſet tyrannum alter contemnere, alter occidere. Præcipitaſti te fili. Hoc non eſt patri parcere, ſed tibi. Dura fili, in tyrannũ tibi per patrem eundum eſt, utrum ex filijs meis probatis? Alter ſe occidit, alter tyrannum. Suſpenſas leuiter ad mouebat manus, Filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Neceſſitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium. Hoc excuſat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, ſed occiderint. Sed nec iſte occidiſſet. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, in quit, nihil excipitur. Sed licet multa non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt. Quid intereſt lege excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauerit, cum illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit, ne punia tur infans, ſi pulſauerit patrem. Hic qui cogente tyranno fecit, ipſo fuit miſerior uapu lante. Non eſt impudica, quæ accerſita eſt à tyranno. Non eſt ſacrilegus ſacerdos, qui deorum immortaliũ dona ſuis manibus pertulit ad tyrannum. Patre iubente fecit, nec cecidit ipſe, ſed paruit. Vltio cæſi patris, nullius eſt, niſi patris. Si à quolibet alieno cæ ſus eſſem, & iniuriarum agere nollem, nomine meo ageret. Nunc nihil intereſt. Pœna maior eſt eius qui cecidit, ius idem eius qui cæſus eſt.

Pars altera contra filium qui patrem ceciderat.

Tamdiu cecidit patrem, donec placeret tyranno. Satelles inquit, pro Repub. feci. Idem imputas & Reipub. & tyranno. Habuiſti quod iactares tyranno. Frater maluit mori. Perijt, ne parricidium faceret, aut uideret. Cæſus inquit, pœnam remitto. Mira ret, niſi pro tam bono patre fuiſſet, qui mori uellet. Pater, inquit, uoluit, ſed frater no luit. Ita tu non tantum tyranno, ſed etiam patri dignus uiſus es parricidio. Cecidiſti patrem cum & legem noſſes, & fratrem.

Extra controuerſiam.

Ab Appio proconſule, cum quo in Cretam Sabinus uenerat, in theatro Græci po ſtulare cœperãt, ut Sabinus maximum magiſtratũ gereret. Mos autem eſt barbam & capillos magiſtratui Cretenſium ſubmittere. Surrexit Sabinus, & ſilentio manu facto, hunc magiſtratũ, inquit, ego Romæ bis geſſi. Bis enim reus cauſam dixerat Græci nõ intellexerũt, ſed bene interpretati petebant, ut illum honorem Sabinus tertio gereret. Idem etiam cum reus rogaret, ut in latomias transferretur. Nec nunc, inquit, quenquã noſtrũ decipiat nomen latomiæ, illa animo meo lauta res eſt. Iocabatur in miſerijs, ac periculis ſuis, in quibus iocari eum non debuiſſe quis neſcit? potuiſſe quis credit?

Declamatio quinta de nepote rapto ab auo.

DE ui fit actio. Quidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubijs ſignis cruditatis & Hæc reſpon
ueneni. Tertiũ filium auus maternus rapuit, qui ad uiſendos nepotes ægros nõ det 28
fuerat admiſſus. Quærenti patri, per præconem dixit apud ſe eſſe. Accuſatur de ui.

Prima pars pro auo qui rapuit nepotem.

Habui filiam, quamuis unus filius ſuperſit fœcundam, apud me nutriatur, ſine. Quid times? ne non admittare cum ueneris? Non quæris filios, quos perdidiſti, quem non perdidiſti quæris. Pater à me unũ repetit, ego duos à patre. Plus habeo quod auo, quàm quod reo, timendum ſit. Veni ad ægrotantes nepotes. Admiſſus non ſum: hæc uera uis fuit, illa uis eſt, quæ arma, pugnam uulnera non habet. Deſcribe iſtius comi

tatum

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatum,tumultus unus,& unus ſonus eſt. Rapuiſti,inquit,filium meum,imò nepotem ſuſtuli,imò uenientem non potui excludere,ſi quis obſeſſam latronibus armata manu coniugem,liberoſq; rapuiſſet. Quod uiuit puer,beneficiũ erit meum. Et medici allígant,& corporibus noſtris ui medentur. Non poteſt agere mecum tanq; cum alieno. Habet ſua iura natura. Et hoc inter patrem & auum intereſt,quod auo ſeruare ſuos licet,patri & occidere. Quæ eſt iſta tam ſera pietas? tam præpoſtera? Quærere tuos à tertio incipis. Quiſquis puero faut,ne inueniretur optauit.

Pars altera pro patre contra auum.

Non ut nepotem ſeruaret fecit, ſed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipauit. Cum ſocero mihi,iudices,ne uiua quidem uxore,per omnia cõueniebat, mortua uero,inimicũ profeſſus eſt. Languente puero cum uociferatione & conuitio, auſpicans quid accidit,uenit,qui ad ſanos nepotes nunquam antea ueniſſet. Non admiſi,& tunc enim uidi uenire rapturum.

Extra controuerſiam.

Habet & hoc Montanus uitium. Sententias ſuas repetendo corrumpit. Dum nõ eſt contentus unam rem ſemel benedicere,efficit,ne benedixerit. Propter hoc ſolebat Montanum Scaurus inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidius neſcit, quod bene ceſſit,relinquere. Cum Polyxena eſſet adducta tumulo Achillis immolanda. Hecuba dixit. Cinis ipſe ſepulti In genus hoc pugnat. Poterat eſſe contentus. Adiecit;tumulo quoq; ſenſerat hoſtem. Neq; hoc cõtentus adiecit,Aeacidæ fœcunda fui. Aiebat Scaurus non minus magnam uirtutem eſſe,ſcire deſinere,quàm ſcire dicere.

Declamatio ſexta de matre uenefica filiam accuſante.

Hæc reſpondet 29

VEnefica torqueatur, donec conſcios indicet. Quidam mortua uxore,ex qua habebat filiũ,duxit aliam,& ex ea filiam ſuſtulit. Veneficij damnata,dum torqueretur dixit conſciã puellam. Petitur duci ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.

Prima pars pro filia ne ſit rea ueneficij.

Non prodeſſet tibi puella,quod amauit te pater,niſi mater odiſſet. Nefanda mulier, etiam filiæ nouerca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. In gladiatoribus quoq; conditio dura uictoris eſt,cum moriente pugnantis. Nullum magis aduerſariũ timeas, quàm qui uiuere non poteſt, occidere poteſt. Concitatiſſima eſt rabies in deſperatione. Sorte ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipſa tela inuadunt,& in mortis auctorem per uulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat,nudus ſequitur,& præcipitati non quod impulit tantũ trahunt,ſed quod occurrit. Quodam naturali deploratæ mentis affectu,morientibus gratiſſimũ eſt commori. O mendacium ſimile ueneficio,dum nouercæ meminit,matris oblita eſt. Peto ne quia filium uindicaui,filiam perdam,quod niſi ſuccurritis,nouerca uincit, ego uictus ſum. Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. Proſit apud uos puellæ,quod pater eam laudat, proſit quod mater accuſat. Conſcia, inquit, eſt filia. Ego torqueri cœpi, nouerca torquere. Habui filium talem, ut illum amare poſſet nouerca, niſi in eam incidiſſet, quæ odiſſe etiam filiam poſſet. Seruus furti tortus, Catonem conſcium dixit. Vtrum plus tormẽtis creditis,an Catoni? quod nouerca tam ſero,puella tam cito. In hoc ueneficij pœnas dabat,ut accuſatoris exigeret.

Pars altera contra filiam quæ ſit rea ueneficij.

Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur. Venena à radicibus ſtatim peſtifera ſunt. Quid illa quæ fratrem in moram ſequentis patris ſparſit? habemus exemplum quod & ſorori conueniat,& uirgini. Nouerca in hoc priuigno dedit uenenum, ut filia ſola hæres eſſet. Ideo adhibuit,& conſciam.

Libri noni Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER DECIMVS

VOd ultra mihi moleſti ſitis,nõ eſt. Interrogate,ſi qua uultis. Sinite me ab iſtis iuuenilibus ſtudijs ad ſenectutem meã reuerti. Fateor uobis,iam res eſt tedio. Primo libenter aſſilui,uelut optimã uitæ meæ partem mihi reducturus,deinde iam pudet,tanquam diu non ſeriam rem agam. Scholaſtica ſtudia leuiter tacta delectãt,cõtrectata & propius admota,faſtidio ſunt. Sinite ergo me ſemel exhaurire memoriam meam,& dimittite uel adactum iureiurando, quod fermè dixiſſe memini me quę ſciui,quæq; audiui,quæq; ad hãc rem pertinere iudicaui. Pertinere autẽ ad rem nõ puto,quomodo Lucius Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tẽpore ſuũ populũ habuit, cum illũ homines nõ in ipſius honorẽ laudarent,ſed in ſoceri ferrent, quomodo L. Aſprenas aut Quintilianus ſenex declamauerit,tranſeo iſtos quorũ fama cum ipſis extincta eſt. De Scauro ſi me interrogatis,cũ illum mecũ audieritis,iniqui eſtis. Nõ noui quenquam, cuius ingenio P. R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligenter cauſam in ipſis ſubſelijs,ſæpe †domi dicebat: deinde litigãti ſimilior quàm agenti,cupiebat euocare aliquã uocẽ aduerſariorũ,& in altercatione uires ſuas nouerat, nihil erat illo uenuſtius, nihil paratius,genus dicendi antiquũ,uerborum quoq; nõ uulgarium grauitas, ipſe uultus habituſq; corporis, mire ad autoritatem oratoriam aptatus. Sed ex ijs omnibus ſcire poſſes non quantum oratorem præſtaret Scaurus,ſed quantum deſereret. Pleræque actiones malę,in omnibus tamẽ aliquod magni neglectiq; ingenij ueſtigium extabat, raro aliqua actio bona,ſed quam fortunę imputares. Sed illum longa immo perpetua deſidia eò perduxerat,ut nihil curare uellet,nihil poſſet. Orationes ſeptem edidit,quę deinde ſenatuſconſulto combuſtæ ſunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius †lucẽt,multoq; ſolutiores ipſis actionibus. Illas enim cum deſtitue rit cura,labor adiuuabat,ij coloris minus habẽt,negligentiæ non minus. Declamantẽ auditu imus, nouiſſime quidem lepide ita,ut quod difficillimũ erat ſibi diſpliceret. De Labieno interrogatis. Declamauit non quidem populo,ſed egregie. Non admittebat populum,& quia nondum hæc conſuetudo erat inducta,& quia putabat turpe ac frigidum uolę iactationis affectare. Faciebat enim cenſoriũ ſupercilium,cum alius animo eſſet, magnus orator,qui per multa impedimenta eluctatus ad famam ingenij,confitẽtibus magis hominibus peruenerat, quàm uolẽtibus. Summa egeſtas erat,ſumma infamia, ſummum odium. Magna autem debet eſſet eloquentia,quæ inuitis placeat,cum ingenia fauor hominum oſtendat,fauor alat,quantam uim eſſe oportet,quæ inter obſtãtia erumpat? Nemo erat quin cum homini omnia obiecerat, ingenio multum tribuerit, Color orationis antiquæ, uigor nouæ. Cultus inter noſtrum ac prius ſeculũ medius, utrumq; poſſet utraq; pars ſibi uẽdicare. Libertas tanta, ut libertatis nomẽ excederet, ut quia paſſim ordines honoresq; laniabat, Rabienus uocaret? animus per uitia ingens, & ad ſimilitudinẽ ſui ingenij uiolentus,& qui Pompeianos ſpiritus nondũ in tãta pace poſuiſſet. In hũc primũ excogitata eſt noua pœna. Effectũ eſt enim per inimicos,ut omnes eius libri incẽderentur. Res noua & inſueta, ſupplicia de ſtudijs ſumi. Bono hercule publico, iſta in pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronem inuenta eſt. Quid enim futurum fuit,ſi triumuiri libros,ſi ingenium Ciceronis proſcriberẽt? Sunt dij immortales lenti quidem,ſed certi uindices generis humani,et magna exempla in caput inuenientium regeſſerũt,ut iuſtiſſima patiendi uice,quod quiſq; alieno excogitauit ſupplicio, ſæpe excipiat ſuo. Quæ uos dementiſſimi homines tanta uecordia agitatis parum uidelicet in pœnas notæ crudelitatis eſt? Conquirite in uoſipſos noua,quibus pereat,& ſi quid ab omni patientia rerum natura ſubduxit, ſicut ingenium memoriãq; nominis,inuenite quemadmodũ perducatis ad eãdem rem corporis. Malã facẽ ſtudijs ſubdere,& in monumenta diſciplinarum animaduertere, quanta & quàm nõ contenta certa materia ſequitia eſt? Dij melius,quod eo ſeculo iſta ingeniorum ſupplicia cœperunt,quo & ingenia deſierunt. Eius qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam

Hæc præfatio præponitur libro 6.

dum amicitur

al,pugnant

Universidad de Deusto
Biblioteca

dixerat, postea uiuentis adhuc scripta combusta sunt. Iam non malo exẽplo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliã, nec superstes esse ingenio suo uoluit, sed in monumenta se maiorum suorum ferri iussit, atq; ita includi, ueritus ne ignis qui nomini suo subiectus erat, corpori negaretur, non finiuit tantũ se ipse, sed etiam sepeliuit. Meminí aliquando cum recitaret historiam, magnam partem illorum librorum conuolsse, & dixisse, hæc quæ transeo post mortẽ meam legentur. Quanta illis libertas fuit quam etiam Labienus extimuit? Cassij Seueri hominis Labieno iunctissimi belle dicta res ferebatur. Illo in tempore quo libri Labieni ex S.C. urebantur, nunc me, inquit uiuum uri oportet, qui illos edidici. Mõstrabo uobis bellũ libellum, quem à Gallione uestro petatis. Recitauit rescriptũ Labieni pro Batillo Mecœnate, in quo supplet adulescentis animũ, illos dentes ad mordendum prouocantis. Puto iam nihil, quod interrogetis, restat. Musa rhetor quem interdum soletis audire, licet Mela meus contrahat frontẽ, multũ habuit ingenij, minus cordis. Omnia usq; ad ultimũ tumorẽ perducta, ut non extra sanitatem, sed extra naturam esset. Quis enim ferret hominem de sifonibus dicentem, cœlo repluerunt, de sparsionibus, odoratos hymbres, & in cultum uiridiũ, cælatas syluas: & in pictura, nemora surgẽtia. Aut illud quod de subitis mortibus memini eum dicentẽ, cum uos me illõ perduxeritis. Quicquid auiũ uolitat, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrit, nostris sepelitur uentribus. Quære nunc, cur subito moriamur. Morbus uiuimus. Nõ ergo & si iam manumissus erat, debuit de corio eius nobis satisfieri. Non sum ex iudicibus seueríssimis, nec ad exactam regu Iam redigam, multa donanda ingenijs puto, sed donanda uitia non portenta sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtrahantur, non plura uideantur, uos subijciatis. Oscius non incommode dixit, sed sibi nocuit: cum nihil sine schemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat, sed praua. Itaq; nõ inurbane Pacatus rhetor, cum illi Massiliæ mane occurrisset, schemate illum salutauit. Poteram, inquit, dicere aue Osci. Ipse ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingenijs inrendas. Nulli non impressit aliquid, quod effugere nõ posset. Ille Passieno prima eius syllaba in Græcum mutata obscœnum nomen imposuit, declamatori subuli & arido: ille Sparso dixit scholam communem cum rhetore quodam habenti, ut potes conuersiam intelligere, qui non intelligis te laterem lauare. Sparsus autem dicebat ualenter, sed dure. Ad imitationem Latronis se addixerat, non tamen unquã similis illi erat, nisi cum eadem diceret. Vtebatur suis uerbis, Latronis sentẽtijs. Cum Basso certamẽ illi fuit, quem uos quoq; audistis, homine diserto, cui demptam uelim quam consecta batur, amaritudinem, & simulationem actionis oratoriæ. Nihil indecẽtius, quàm ubi scholasticus quod non nouit imitatur. Amabam itaq; Capitonẽ, cuius declamatio est de Popilio, hæc quæ meo Latroni subijcitur. Bona fide scholasticus erat, in his declamationibus quæ illi bene cesserunt, nulli non post primum Tetracolum præferẽdus. Primum Tetracolum quorum faciem quæritis, Latronis, Fusci, Cælij, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma, reliquos ut uobis uidetur componite. Ego uobis omnium feci potestatem, hos minus nobiles sinite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & si quis est nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad satietatem uestrã me præstiterim, permittite me mihi & aliquos ex sinu proferre, quibus quo minus ad famam peruenerint, nõ ingenium defuit, sed locus. Bene declamauit Caius Silo, cui Cæsar Augustus, cum frequenter causas agentem in Trachinensi Colonia uidisset, plenũ testimoniũ reddidit, dixit enim, nunquã audiui patrem familiãs disertiorẽ. Erat qui patrem familiãs præseret, oratorẽ subduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiã abscondere. Solebat declamare studiose Turrhinus Clodius, cuius filius fraterno uobis amore cõiunctus est, adolescens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere quantum habet, quàm consequi quantum sequi posset. Sed Turrhinus Clodius multum de uiribus remiserat, dum Apollodorum sequitur, & summam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi superfuit uirium, quantum ualeret, etiam si ars abesset. Sententias dicebat excitatas, insidiose aliquid petentes. Nunquã de colore Latroni controuersiam fecit.

Latro

Latro nunquã solebat disputare in cõuiuio, aut aliquo quo declamare poterat tẽpore. Dicebat quosdam esse colores, prima facie duros & asperos, eos non posse actione approbari. Negabat itaq; ulli placere posse, nisi totum, nosse se suas uires, & illarum fiducia aljs metuenda & prærupta adire, multa se nõ persuadere iudici, sed auferre. Turrhinus cõtrà nihil probare, nisi tutum, nõ quia imbecillis erat, sed quia circumspectus causæ. Nemo diligentius proposuit, nemo respondit paratius, & pecuniam itaq; & dignitatẽ, quam primum in prouincia Hispania habuit, eloquentię debuit. Natus quidẽ erat patre splẽdidissimo, auo diui Iulij hospite. Sed ciuili bello attenuatę domus nobilis uires excitauit, & ita ad summam perduxit dignitatẽ, ut si quid illi defuit, scias loco defuisse. Inde filius quoq; eius, id est meus, nunquã enim illum à nobis distinxi, habet in dicendo paternã diligentiã, quæ uires ingenij sui ex industria retũdit: hoc & in ipso uitæ genere sequitur, ad summa euasurus iuuenis nisi modicis cõtentus esset, & ideo dignus est cuius tam modestis cupiditatibus fortuna præstet fidem. Horũ omnia non me animo maiore, sed certo posuisse iudicio scietis, cum sententias eorũ retulero, aut pares notissimorum autorum sententijs, aut præferendas.

De filio pauperis occisi, & diuite inimico.

Iniuriarum sit actio. Quidam cum haberet filium, & diuitem inimicum, occisus in spoliatus inuentus est. Adolescẽs sordidatus sequi diutiũ cœpit. Diues eduxit eum in ius, & postulauit, ut si quid suspicaret, argueret. Adolescẽs ait, Accusabo, cum potero. Diues petens honores repulsus est. Accusat iniuriarũ pauperis filiũ. Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

Gratias diuiti, quod quos odit, iam reos facere cõtentus est, Nõ ambulabis, inquit eadem uia, non calcabis uestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidam uestem, non flebis me inuito, non tacebis. Perieramus, si hic magistratus esset. Quod sordidatus fui, lugentis est: quod fleui, pietatis: quod non accusaui, timoris: quod repulsus est, uestrum est. Honores patre meo uiuo nunquam petiui. Vitium me meum sequatur. Taceo. Vtinam hoc uitium habuisset & pater. Quando uobis non sordidati sumus? Accusa, inquit, pauper diuitem, Ambulare mihi arbitrio meo nõ licet. Accusa, inquit, rem perage, perora. Quis accusare sic †locupletem potest? Cur, inquit, me sequeris? Aliud ergo pauperes iter, aliud diuites habent. Quisquis percussor fuit, quasi diues spolia contemplit. Mortuo patre meo, metuo, ne quis se lædi putet, si dixero occisum. Sordidatus, inquit, flies. Quid aliud facere possum occisi pauperis filius? Quid accusanti fecisset, qui persequitur tacentem, Quare, inquit, sequeris me? Vt aliquando miserearis mei, ut desinas afflictam domum persequi. Eum accusatorem habeo, qui se non esse reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus sum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem quem uindicare non possum? Non erat in illo præda, quam grassator appeteret. Erat summa uirtus, contumax aduersus diuitiarum fastidium innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Quis cædem machinatus est? Scire non possum, quod dissimulari non potest, scio, quis optauerit: & tu diues inimicus es, & ille inspoliatus inuentus est. Non est cur accusem, sed cur suspicer.

Hæc respondet 30

al. loquentem

Pars altera pro diuite inimico.

Vt scias te inuidiam mihi facere, cum dixissem, accusa me: non negasti, sed respondisti; accusabo cum potero.

Declamatio secunda pe patre uicto à filio uictore.

Viro forti præmium. Si plures erunt, iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit à filio, ut sibi cederet, ille noluit. Iudicio contenderunt. Vicit patrem, petit præmio statuas patri. Abdicatur, contradicit.

Prima pars pro filio uictore.

Quem optem nescio iudicij huius euentum, cum crimen meum sit uicisse. Patriæ iudicium habeo, patris perdidi, patrem in acie uici, pugnaui cum exemplo. Iudicium uocatur, quo pater & filius spolia contulimus. Vici nõ filius patrem, sed iuuenis senẽ. Ego uici, sed omnes gratulati sunt patri. Cogitaui Horatium Hetruscas acies corpore

Universidad de Deusto
Biblioteca

suo submouentem. Cogitaui Decium, qui nec ipsi patri cessit. Pugnaui non tantum imperatori, sed etiam patri. Auidus sum gloriæ. Hoc si uitium est, paternũ est. Pudeat pater, si te uicit filius abdicandus. Ego præmium habeo, tu & præmium, & uirum fortem. Virtutes nostræ silentio præterissent, illustratæ sunt, dum conferuntur. Iudicaue runt non quod erat, sed quod te malle credebant. Honor ad utrunque peruenit, Alter præmium habet, alter percepit.

Pars altera pro patre uicto.

Nolo habitare cum aduersario meo. Non capit idem contubernium, uictum & uirum fortem. Statuam, inquit, tibi posui, immo ne possem unquam me uictũ obliuisci, ignominiam meam in æs incidisti.

Declamatio tertia de filia, quæ se suspendit, ut patri satisfaceret.

Respondet 32 DEmentiæ fit actio. Bello ciuili uirum quædam secuta est, cum in diuersa parte haberet patrem, & fratrem. Victis partibus suis, & occiso marito, uenit ad patrem, à quo recepta, ait patri: Quemadmodum uis tibi satisfaciã? Ille respondit, Morere. Suspendit se ante ianuam eius. Accusatur pater à filio dementiæ.

Prima pars protinus patrem accusans.

Sic tibi satisfieri uelle nec debuisti. Nam sic sibi satisfieri, nec uictor quidem uoluit. Nullũ fuit in proscriptione mulieris caput. Inquinasti filiæ sanguine penates, quanq; quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad se Pompeij caput Cæsar fleuit, nec hoc ille propter filiam fleuit. Quemadmodũ uis satisfaciã tibi? Hoc ipso satisfecisse puella debuerat, adeo & in maritum, & in patrẽ pia, Vt alterũ usq; ad mortẽ secuta sit, & alteri morte satisfecerit. Periculose offendo patrẽ, q̃ nescit ignoscere. Morere, quid aliud meruerat, si satisfacere noluisset? Defendisti Ligarium Cicero. Quam leue iudicasti crimen, de quo cõfessus es. Ante ipsum domus limen extincta est, ne dubitari posset marito perisset, an patri. Meruerat, inquit, Accusas etiamnũ? Et certe iam tibi satisfactũ est. Secutus est gener diuersas partes, uxor suas. Optima ciuilis belli defensio, obliuio est. Morere, inquit. Etiã quib⁹ animaduertere in dãnatos necesse est, nõ dicũt occide. Nõ morere, sed age lege. Crudelitatẽ imperij, uerbo mitiore subducũt.

Pars altera patrem defendens.

al, exigere Mores tuos patri debes approbare, non patris† regere. Multa potes iam dementiæ signa colligere, non potes patrem propter uerba damnare. Animaduertit Manlius in filium, & uictorem quidem. Animaduertit Brutus in liberos, non factos hostes, sed futuros. Videas an sub istis exemplis patri fortius liceat tantũ loqui. Contumaciter rogauit, quemadmodum & perijt. Nihil agnoui filiæ, nihil uictæ. Non misit ad patrem fratrem. An etiamnum irascitur fratri? Cur me solum rogat? cum duobus satisfacere debeat. Victor, inquit, cito exoratus est. Facilius est ignoscere bello, quàm parricidio. Iam morte, patris quæsiuit inuidiam. Perisse propter patrem dicitur mulier, quæ uirũ habuit, propter quem mori posset.

Declamatio quarta, de eo qui debilitabat expositos, & eos pariter educabat.

Respondet 33 REipub. læsæ fit actio. Quidam expositos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, ut sibi mercedem referrent. Accusatur læsæ Reipub.

Prima pars contra debilitantem expositos.

Factum est, ne liberos patres aut agnoscant, aut recipiãt. Vectigalis ista crudelitas, eo magis, quòd præ cæteris omnes præter istum misericordes sumus. Effectum est, ut nihil esset miserius expositis, quàm tolli, parentibus, quàm agnoscere. Alterius cõminutas scapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo nosse illã humanarum calamitatum officinam. Sua cuiq; calamitas tanquam ars assignatur. Intue mini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horrescitis, si iste miseretur? Nouum monstrũ, integer alitur, & debiles alunt. Perissent, inquit, ita nõ infelicius sic sunt: Perissent, inquit, interroga pueros, utrum maluerint. Quanti ex his uiri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri sacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptũ crudelitati, q̃ expensum misericordiæ refert. Expositos aluerũt, etiã ferę, satis futuræ mites, si pręteriissent, quorũ cũ ubiq; audiantur preces

preces, in sua tantũ causa cessant. Abscissa est illis lingua, & est rogandi genus, rogare nõ posse. Miseremini omnium iudices, quorum singulorum misereri soletis. Istis nos uindictam negaturos putas? quibus ne id quidẽ negauimus, quod tibi daturi erãt. Res indignissima, cum tam crudelis sit, misericordiã publicauit. Exurgite miseri, & hodie uobis pręmiũ rogate. Tibi, inquit, quotidiana captura non constat. Apparet te nondũ satis miserũ uideri. Occurrunt nuptijs dira omnia. Fatis publicis auspicia feralia. Et dicbus in hilaritatem dicatis, isti semianimes greges oberrant. Alũt istum, qui se alere nõ possunt. Non est qui rogare nesciat. Solet autẽ dicere, Nõ habes tot membra, quot debes. Ergo tu cum de publica misericordia cogitas, tam crudelis esse potuisti? Miseros qui sic rogant, miseriores qui sic rogantur. Omnes omnibus stipem conferunt, dum quisq; timet, ne filio neget. Effecisti ut maius esset malum educari, quàm exponi. Timebantur feræ atq; serpentes, & inimicus teneris artubus rigor, inopia quoque, inter expositorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera pro debilitante expositos.

Debilitasti, inquit. Plus illis patres nocuerunt. Quid uidetur lanista? qui iuuenes cogit ad gladium, & tamen non accusatur læsæ Reipub. Quid leno, qui stuprum pati cogit inuitas? nec Rempub. læsit. Ego reum non laudari desidero sed absolui. Noceat hoc illi, cum petet honores. Potest etiam aliquis & non esse homo honestus, & esse in nocens reus. Vt illis multum ablatum sit, uita reddita est. Reipub. læsæ nõ potest agi eorum nomine, qui extra Rempub. sunt. Egens homo, & qui ne me alere quidẽ, nedũ alios possum, sustuli relictos, quibus non iniuria fieret, si aliquid detraheretur, sed beneficio cederet, si uita seruaretur. Faciant inuidiam, dicant illos per me misere uiuere, dum fateantur per me uiuere. Vnius misericordia uiuunt, & omnium aluntur. Mirũ est uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis istius principes diuitias suas exercent contra naturam, excisorum greges habent, exoletos suos ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei sint, amputant, & quia ipsos pudet uiros esse, id agunt, ut quampauci uiri sint. His nemo succurrit, delicatis & formosis debilibus. Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur, non curatis quod solitudines suas isti beati ingenuorum ergastulis excolunt, & miserrimorum iuuenum simplicitatẽ circumueniunt, speciosissimũ quemq;, ac maxime idoneum castris illidunt, & detrudunt.

Declamatio quinta de Parrhasio pictore torquente Olynthium.

Respondet 34 REligionis læsæ fit actio. Parrhasius pictor Atheniensis, cum Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum senem. Duxit Athenas, deinde torsit. Ad exemplum torti, Prometheum pinxit, Olynthius in tormẽtis perijt, ille in templo Mineruę tabulam posuit. Accusatur læsæ Reipub.

Prima pars contra Parrhasium.

Senex si absq; liberis super exustæ patriæ cinerem stetisset ad figurandum Prometheum, satis tristis esset. Nemo ut naufragium pingeret mersit hominem. Vltima precatio Olynthij fuit. Redde me Philippo. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ideo templa Mineruæ fugimus tanquam castra Macedonum. Parum, inquit, tristis est. Vis Parrhasi tristem uidere? Duc illum ad Olynthum iacentem. Scis certe quã tristẽ emeris. Olynthijs urbẽ aperuimus, templa pręclusimus. Nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emisset: torqueatur hic, nec sub Philippo moriatur? hoc nec sub Ioue. Sic iste hospitalis Olynthio fuit. Hoc est Promethea facere, non pingere. Emi, inquit, immo si Atheniensis es, redemisti, In isto templo pro Olynthijs uota suscepimus. Ille carnifex Græciæ istũ tamen non amplius q̃ uendidit, senex longa miseriarum tabe cõfectus, & tam tristis q̃ si iam tortus esset. Quemcunq; præco uiderat ibi sientem, agnoscebat emptorẽ. Vereor ne quis cum audierit Olynthij uerbera, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si isti creditis, iratũ Iouẽ imitatus est. Si nobis, uicit iratum Philippũ. Tam patiendum est pingentẽ Parrhasium, quàm iratum Iouem. Miserrime senex aliquis forte ex seruis tuis felicius seruit. Si ad succurrendũ prosectus es, queror, quod unum ex his emisti. Si ad torquendũ queror, quod illũ statuit exal

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cũ ignibus. Dubiũ est inter ista Parrhasius, studiosius pingat, an sæuiat. Producitur respiciẽs patriam senex. Placuit Parrhasio uultus infelix, Habuit autẽ aliquid Olynthius Promethei simile, & ante tormenta, Ignis, tormenta, ferrum, officina, Hoc pictoris, an Philippi est?

Pars altera pro Parrhasio.

Nunquã unius malo publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Athenienſiũ quàm ut labefactari tormentis capti possit. Lęsisti, inquit, Rempub, qui hanc picturam in templo posuisti. Lędunt Rempublicã, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adijciunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, & sacerdotes. Cur autẽ non reciperent? deorum crimina in templo picta sunt. Multum semper artibus licuit, Medici ut uim in ægroto morbi cognoscerent, uiscera hominum resciderunt.

Declamatio sexta de fure, qui fodit parietem diuitis.

Respondet.35 INiuriarum sit actio. Fur concione prohibeatur. Quidã cum diuitem accusasset proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & scrinium in quo missæ erant ab hostibus litteræ, sustulit. Damnatus est diues. Cum concionari uellet accusator, à magistratu prohibitus est. Agit iniuriarum.

Prima pars pro fure.

Id solũ sustuli quod fur reliquisset. Nil magis fur timuit, & ne dominus furtũ agnoscere nollet. Ruentis ciuitatis statum, unius parietis ruina suspendit. Profiteor indicium furti. Nunc ciuitas conscia est? Furtũ est quod timet dominus agnoscere, quod qui perdidit, suppliciũ tulit, præmiũ qui surripit? Cui magis permisisses loqui, si eodem tempore & fur uenisset, & dominus? Mille nauium duces furto Troiam cepistis. Si bene furto euertuntur urbes, quãto melius liberantur? In forã ueni, narraui nocturnã expeditionẽ meam. Conuenerant omnes tanquã ad cõcionẽ. Cur me submoues ante actionem, cum nec proditores inaudite pereant? O furtum in concione narrandũ, proditoris uigilantissimum pectus, & in exitia nostra semper solicitum, publica fata sopierant. Ita etiam ministros eius alligauerat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerẽ. Diruere mihi uidebar hostiũ muros. Furtum uocas, quo nihil melius tuo anno factũ est. Nemo fur Rempub. cogitat. Nihil non licet pro Repub facere.

Pars altera pro magistratu.

Quale id spectaculũ fuit? cõposuerat inter se fortuna Reipub. furem, & proditorem ut uidit inutile, furtũ suum prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consiliũ uideri uult infelicitatem furti sui. Lex quę nocturnũ furem occidi iubet, quoquo modo iubet, non de damnato tantum, sed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immeritio nõ multum abest à proditore. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis ostendit, & furem, qui diuitẽ cõpilare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu suspensa. Eluxit illum tunc non primũ fecisse. Sustulit, nõ quod uoluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus proditor, malo inuentus.

Libri decimi & ultimi declamationum finis

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS SENTENTIAE, DIVISIONES, COLORES, SVASORIARVM LIBER I.

Hæc declamatio est ἀκέφαλος

In ut cuiusq; rei magnitudinem natura dederat, dedisset & modum nihil infinitũ nisi Oceanus. AVITVS. Fertiles in Oceano iacere terras, ultraq; Oceanum rursus alia litora, alium nasci orbem, nec usquam naturam rerum desinere, sed semper inde, ubi desisse uideatur, nouã exurgere. Facile ista finguntur, quia Oceanus nauigari nõ potest. Satis sit hactenus uicisse Alexãdro, qua mundo lugere satis est, Intra has terras cœlum Hercules meruit. Stat immotũ mare, & quasi deficientis suo fine naturæ pigra moles, nouæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista uastitas nutrit, cõfusa lux alta caligine & interceptus tenebris dies, ipsum uero graue & defixum mare, & aut nulla aut ignota sydera. Ita est Alexander rerum natura, post omnia Oceanus, post Oceanum nihil. ARGENTARIVS. Resiste, orbis te tuus reuocat, uicimus quà licet, nihil tantum est quod ego Alexadri periculo petam. POMPEIVS SYLO. Venit ille dies Alexander exoptatus, quo tibi operæ est adesse, ijdẽ sunt termini & regni tui & mundi. OSCVS. Tempus est Alexandrum cum orba & cum sole desinere, quod noueram uici, nunc concupisco quod nescio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarint? Qui tam horridi montes, quorum non iuga uictor miles calcauerit? Vltra Liberi patris trophea cõstitimus, nõ quærimus orbem, sed amittimus. Immensum & humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis uinculum terrarumq; custodiam, inagitata remissio, uastitas, litora modo sæuiente fluctu inquieta, modo fugiente deserta, tetra caligo remittet fluctus. Nescio quid humanis natura subduxit oculis, & terram nox obruit. MVSA. Fœda beluarum magnitudo, & immobile profundum testantur Alexander, nihil ultra esse quod uincas, reuertere. ALBVTIVS SYLVS. Terrę quoq; suum finem habent, & ipsius mundi aliquis occasus est, nihil infinitum est, modũ magnitudini facere debes, cum fortuna non facit, magni pectoris est inter secunda moderatio. Eundẽ fortuna uictoriæ tuæ, quem natura finem facit. Imperiũ tuum claudit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoq; naturam supergressa est. Alexãder orbi magnus est, Alexandro orbis angustus est, aliquis etiam magnitudini modus est. Non procedit ultra spatia sua cœlum. Maria intra terminos suos agitantur. Quicquid ad summum peruenit, incremento non reliquit locum. Non magis quicquam ultra Aleandrum nouimus, quàm ultra Oceanum. MARILLIVS. Maria sequimur, terras cui tradimus? orbem quem non noui quæro, quẽ uici relinquo. FABIANVS. Quę ista toto pelago infusa caligo? Nauigantem tibi uidetur admittere, quæ prospicientem quoq; excludit? Non hæc India, nec terribilis ferarum ille conuentus, immanes propone beluas, aspice quibus procellis fluctibusq; sæuiat, quas ad litora undas agat, tantus uentorũ concursus, tanta couuulsi funditus maris insania est: nulla præsens nauigãtibus statio est, nihil salutare, nihil notum, rudis & imperfecta natura penitus recessit. Ista maria ne illi quidẽ petierunt, qui fugiebãt Alexandrum. Sacrum quidẽ terris natura circũfudit Oceanũ. Illi qui iam syderum collegerunt metas, & annuas hyemis atq; æstatis uices, ad certam legẽ redegerunt, quibus nulla pars ignota mundi est, de Oceano tamen dubitãt: utrũ ne terras uelut uinculum circumfluat, an in suum colligatus orbẽ, & in hos, per quos nauigatur sinus, quasi spiramenta quædam magnitudinis exæstuet, ignem post se, cuius augmentum ipse sit, habeat, an spiritum. Quid agitis commilitones? regem domitoremq; generis humani magnum Alexandum eò demittitis, quod adhuc quid sit disputatur? Memento Alexander, matrem in orbe uicto adhuc magis quàm capto relinquis. DIVISIO. Aiebat Cęstius hoc genus suasoriarũ aliter declamandum esse cẽq; suadendum. Non eodẽ modo in libera ciuitate dicendã esse sententiã, quo apud reges quibus etiam quæ prosunt, ita tamen ut delectent, suadenda sunt. Et inter reges ipsos esse discrimen, quosdam magis aut minus rerum usum habere. Veritatẽ facti Alexandrum exisse. Quosdam superbissimos, & super mortalis animi uim elatos cernimus. Denicq; ut alia dimittantur argumenta, ipsa suasoria insolentiam eius coarguit, orbis illum suus nõ capit: itaq; nihil dicendum aiebat, nisi cum summa ueneratione regis, ne accideret idem quod præceptori eius Callistheni accidit, quem occidit propter intempestiue liberos sales. Nam cum se deũ uellet uideri, & uulneratus esset, uiso sanguine philosophus mirari se dixerat, quod non esset.

Ille se ab hac urbanitate lancea uindicauit. Eleganter in C. Cassij epistola quadam ad M. Ciceronem missa positũ, multum iocabatur de stultitia Cn. Pompeij adolescentis, qui in Hispania cõtraxit exercitũ, & ad Mundã acie uictus est. Deinde ait, nos quidem illum deridemus, sed timeo ne illo gladio ἀντιμυκτηρίσῃ. In omnibus regibus hæc urbanitas extimescenda est. Aiebat itaq; apud Alexandrũ dicendam esse sententiam, ut multa adulatione animus eius permulceret. Seruandũ tamen

Universidad de Deusto
Biblioteca

men aliquem modū ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Athenīēsibus, cum publicę eorum blanditiæ non tantum deprehēsæ, sed & castigatæ sunt. Nam cum Antonius uellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi, habitu quoq; & comitatu Liberum imitatur, occurrerunt uenienti ei Athenienses cum coniugibus & liberis, & Διόνυσον salutauerunt. Bene illis cesserat, si Nasus Atticus ibi substitisset, dixerunt despondere ipsos in matrimonium Mineruam Musam suam, & rogauerunt ut duceret: & Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talēta. Tum ex Græculis quidam ait,

huic quidē impune fuit, sed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt, quæ cum exigerentur, complures cōtumelioſi libelli proponebātur, quidam etiam ipſi Antonio tradebantur, ſicut ille qui ſubſcriptus ſtatuæ eius fuit, cum & eodem tempore Octauiam uxorem haberet, & Cleopatram, hoc tu euita reſtituas, tibi habe. Belliſſimam tamen rem Deillius dixit: quem Meſſala Coruinus deſertorem bellorum ciuilium uocat, quia ab Dolabella ad Caſſium tranſituro ſalutem ei pactus eſt, ſi Dolabellam occidiſſet, & à Caſſio deinde tranſijt ad Antoniū. Nouiſſime ab Antonio tranſfugit ad Cæſarē: hic eſt Deillius, cuius epiſtolæ laſciuæ ad Cleopatram feruntur. Cum Athenienſes tempus peterent ad pecuniā conferendam nec exorarent, Deillius ait, & tamen dicito illos tibi annū biennij, triennij diē debere. Lōgius me fabellarū dulcedo produxit. Itaq; ad propoſitū reuertar. Aiebat Cæſtius magnis cum laudibus Alexandri hanc ſuaſoriā eſſe dicendā, quam ſic diuiſit, ut primū diceret, etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandū non eſſe, ſatis gloriæ quæſitū, regenda eſſe & diſponēda, quæ in tranſitu uiciſſet. Conſulendum militi potius orbis uictorijs laſſo, de matre illi cogitandū, & alias cauſas cōplureis ſubiecit. Deinde illam queſtionē ſubiecit, ne nauigari quidē Oceanū poſſe. FABIANVS philoſophus primā fecit quæſtionē eandē, etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandū non eſſe. At rationem aliam primam fecit, modum imponendū eſſe rebus ſecundis, hic dixit ſententiā. Illa demum magna eſt felicitas, quæ arbitrio ſuo conſiſtit. Dixit deinde locum de uarietate fortunæ, & cum deſcripſiſſet nihil ſtabile eſſe, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, abſorberi terras, & maria ſiccari, montes ſubſidere, deinde exempla rerum è faſtigio ſuo deuolutarū, adiecit: Sine potius rerum naturā quàm fortunā tuā deſicere. Secundam quoq; quæſtionē aliter tractauit. Diuiſit enim illā ſic, ut primū negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanū eſſe terras habitabiles, deinde ſi eſſent, peruenirī tamen ad illas nō poſſe. Hic difficultatē ignoti maris, naturā nō patientē nauigationis, nouiſſime ut poſſit peruenirī, tanti tamen nō eſſe. Hic dixit incerta peti, certa deſeri, deſcituras gentes, ſi Alexandrū naturæ terminos ſupergreſſum notuiſſet. Hic matrem memq; rauit, de qua dixit, quomodo illa trepidauit, etiam quod Granicum tranſitutus eſſet, LYCONIS celebris ſententia eſt.

Hoc omnes imitari uoluerunt. PLVTION dixit.

ARTEMON dixit,

APATVRIVS dixit,

Sic Cæſtius deſcripſit, fremit Oceanus quaſi indignetur, quod terras relinquas. Corruptiſſimam rem omnium, quæ unquā dictæ ſunt, ex quo homines diſerti inſanire cœperunt, putabant. DORIONIS. Eſſe in Metaphraſi dictū Homeri, Tum excęcatus Cyclops ſaxū in mare reiecit. Hæc quomodo ex corruptis eò peruenianť, ut & magna, nec tamen ſana ſint, aiebat MECOENAS, apud Virgilium intelligi poſſe Tumidum eſt. Virgilius quidem ait, Rapis haud partem exiguā montis, ita magnitudini ſe dat: ſed ut nō impudenter diſcedat à fide, eſt inflatum. Virgilius ait, quod de nauibus credas innare reuulſas Cycladas, quod non dicit hoc fieri, ſed uideri, propitijs auribus uideť, quamuis incredibile eſt quod excuſat antequā dicitur. Multo corruptiorē ſententiā Miniſtrati cuiuſdam declamatoris, non abiecti ſuis temporibus nactus ſum in hac ipſa ſuaſoria, cū deſcriberet beluarū in Oceano naſcentiū magnitudinē. Efficit hæc ſentētia ut ignoſcamus ei, qui dixit ipſi Charybdi & Scyllæ maius portentū, Charybdis ipſius maris naufragiū uideri, & ne in mare ſemel

inſaniret, quid ibi poteſt eſſe ſaluum, ubi ipſum mare perit? DAMASETICVS induxit matrem loquentē, cum deſcriberet aſſidue prioribus periculis noua ſuperueniſſe. BARBARVS dixit, cum introduxiſſet excuſantem ſe exercitum Macedonum hunc ſenſum. FVSCVS ARELLIVS dixit, Teſtor ante orbē tibi tuum deeſſe, quàm militem. LATRO ſedens hanc dixit, nō excuſauit militem, ſed dixit, Dum ſequor, quis mihi promittit hoſtem, quis terrā, quis diem, quis mare? Da ubi caſtra ponam, ubi ſigna ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, cōmeatum peto, nunquid immature ab Oceano? LATINI declamatores in Oceani deſcriptione non minus uiguerūt, nam aut nimis deſcripſerunt, aut curioſe. Nemo illorum potuit tanto ſpiritu dicere, quanto Pædo, qui nauigante Germanico dixit.

Iampridem poſt terga diem ſolemq; relictum.
Iampridem notis extorres finibus orbis,
Per non conceſſas audaces ire tenebras,
Heſperij metas, extremaq; littora mundi.
Nunc illum pigris immania monſtra ſub undis;
Qui ferat Oceanum, qui ſæuas undiq; Piſtris
Aequoreosq; canes ratibus conſurgere panſis.
Accumulat fragor ipſe metus, iam ſydere limo
Nauigia & rapido deſertam flamine claſſem,
Seq; feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos ſorte relinqui.
Atq; aliquis prora ſe dat ſublimis ab alta,
Aëra pugnaci luctatus rumpere niſu.
Vt nihil erepto ualuit dinoſcere mundo,
Obſtructo taleis effundit pectore uoces.
Quò ferimur? ruit ipſe dies, orbemq; relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris,
An ne alio poſitas ultra ſub cardine gentes,
Atq; alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uetant cognoſcere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis
Et ſacras uiolamus aquas, diuumq; quietas
Turbamus ſedes?

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc ſuaſoria proceſſit, quàm Glyconi. Sed nō minus multa magnifice dixit quàm corrupte, Vtriuſq; uobis faciā poteſtatē. Et uolebam uos experiri nō adijciēdo iudiciū meū, nec ſeparando à corruptis ſana: potuiſſet etenim fieri, ut uos illa magis laudaretis, quæ inſaniunt, & nihilominus poteſt fieri, quamuis diſtinxerim. Illa belle dixit, ſed fecit quod ſolebat, ut ſententiā adiectione ſuperuacua quoad tumide perderet. Adiecit enim illud, quoſdam iudices dubios ſui habet, ego non dubito contra ſententiam ferre.

Finis primæ ſuaſoriæ.
Initium ſecundæ ſuaſoriæ.

TRecenti Lacones contra Xerxen miſſi, cum Trœzeni ex omni Græcia miſſi ſugiſſent, deliberāt an & ipſi fugiāt. ARELLII FVSCI PATRIS. At puto ruditis lecta ætas & animus, qui frangeretur metu inſueto, armaq; nō paſſuræ manus, hebetataq; ſenio, aut uulneribus corpora, quid dicā potiſſimos Græciæ? An Lacedæmonios, an Eleos, an repetam tot acies patrum, tot excidia urbium, tot uictarum gentium ſpolia? Et nunc proh dolor concidunt, ſi remeabimus, templa. Pudet conſiliī noſtri, pudet etiam ſi non fugimus deliberaſſe talia. At cū tot millibus Xerxes uenit, ô Lacedæmonij aduerſus Barbaros, non reuereminī opera ueſtra, non auos, non patres, quorum nos exemplum moueat? Ab infantia ſurgit ingeniū, pudet Lacedæmonios ſic ad hortari: ſcilicet tuti ſumus, licet totum claſſe orientē trahat, licet metuentibus explicet

inutilem

Universidad de Deusto
Biblioteca

inutilem numerum. Hoc mare quod tantum exuasto patet, urgetur in minimũ, insidiosis excipitur angustijs, uixq; minimo aditus nauigio est, & huius quoq; remigium arcet inquietatione quod circumfluit mare, fallacia cursus, uada altioribus stagnis interuata, aspera scopulis & cæca, quæ nauigantium uota decipiunt. Pudet, inquam, Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti sint. Non referam Persarũ spolia, certe super spolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere Trœzenos, qui sic nõ fugiant, & sic cadant. Hunc sumite animum, Nescio an uincere possimus, uinci non possumus. Hæc non utiq; perituris refero, sed si cadendum est, erratis, si metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum spiritum dedit, statutaq; nascentibus in finem uitæ dies est. Imbecilla enim nos materia deus orsus est, quippe minimis succidũt corpora, indenuntiata sorte rapimur, sub eodem puericia fato est, eadem iuuentus cadit, optamus quoq; plerisq; mortem, adeo in securam quietem recessus est. At gloriæ nullus finis est, proximisq; deo. Sic ages ea fatagunt, fœminis quoq; frequens hinc inmortem pro gloria iter est. quid Lycurgum? quid interbitos somni poculo, quos memoria sacrauit referam? uel unum Otroyaden Mescitem, annumerare trecentis exemplo possum. TRIARII. Non pudet Laconas nec pugna quidem hostium, sed fabula uinci? Magnum & alumnum uirtutis nasci Laconem, ad certã victoriã omnes remansissent, ad certam mortem tantum Lacones, non est sic Sparta lapidibus circumdata. Ibi muros habet, ubi muros non habet. Melius reuocabimus Trœzenos quàm sequemur. Sed montes perforat, maria cõtegit. Nunquã solido stetit superba felicitas, & ingentium imperiorũ magna fastigia obliuione fragilitatis humanæ collapsa sunt. Scias licet ad finem peruenisse, quęad inuidiã perducta sunt. Maria terrasq; rerũ natura statione mutauit sua, moriamur trecenti, ut hic primũ inuenerit, quod mutare nõ possit. Tandem amens placiturũ consilium erat, cur nõ potius in turba fugimus? PORTII LATRONIS. In hoc, scilicet, morati sumus, ut agmẽ fugientium cogeremus, furori terga uertitis. Sciamus saltem quis sit iste, quem fugimus, uicit. At uictoria dedecus eluí potest. Vt omnia fortiter fiant, feliciter cadant, multũ tamen nomini nostro detractum est iam Lacones, quod, an fugeremus, deliberauimus. Vt enim non moriamur, quantũ ad me quidẽ pertinet, post hanc deliberationẽ nihil aliud timeo, quã ne reuertamur. Arma nobis fabulę excutiũt? Nunc nũc pugnemus. Latuisset uirtus inter Trœzenos, cæteri quidẽ fugerunt. Si me quidẽ interrogatis quid sentiã, ego in nostrũ & in Græciæ patrocinijũ loquar, electi sumus, nõ relicti. HALI SABINI. Turpe est cuilibet uiro fugisse, Laconi etiã deliberasse. MARILLI. In hoc restitimus, ne in turba fugientium lateremus, habent quemadmodum se excusent Trœzeni Græciæ, munitas Thermopylas satis putauimus, cũ relinqueremus illic Lacones. CAESTII PII. Q; turpe fugere iudicastis Laconas, tamdiu nõ fugiẽdo. Omnibus sua decora sunt. Athenę eloquẽtia inclytę sunt, Thebę sacris, Sparta armis. Ideo hãc Eurotas amnis circumfluit, qui pueritiã indurat ad futurę militiæ patientiã: ideo Taygeti mõtis difficilia nisu Laconibus iuga, ideo Herculẽ gloriamur operibus cœlũ meritũ, ideo muri nostri arma sunt. O graue maiorũ uirtutis dedecus, Laconas se numerãt, nõ estimãt. Videam? quãta turba sit, ut habeat certe Sparta etiã si nõ fortes milites, at nuntios ueros, ita non bello quidẽ, sed nuntio uincimur. Merito Hercules omnia contempsit, quẽ Lacones audire nõ sustinẽt. Si uincere Xerxem nõ licet, uidere liceat. Volo scire quẽ fugiã. Ad hoc nõ sum ex ulla parte Athenien sium similis, nõ muris, nec educatione, nihil prius illorũ imitabor q̃ fugã? POMPEII SYLONIS Xerxes multos secũ adducit, Thermopylę paucos recipiũt, erimus inter hostes fugacissimi, inter fugaces tardissimi: nihil refert, quãtas gentes in nostrũ orbẽ oriens effuderit, quantumq; nationũ secũ Xerxes trahat, tot ad nos pertinẽt, quot locus ceperit. CORNELII HIPPANI, Pro Sparta uenimus, pro Græcia stemus, uincamus hostes, socios iam uicimus: sciat iste insolens Barbarus, nihil esse difficilius, q̃ Laconis armati latus fodere. Ego uero qd' Trœzeni discesserũt gaudeo, liberas nobis reliquere Thermopylas. Nil erit qd' uirtuti nostræ se opponat, quod inserat, nõ latebit in turba Laco, quocũq; Xerxes aspexerit, Spartanũ uidebit. BLANDI Referã præcepta matrũ, aut in his, aut cum his? Minus turpe est à bello

bello inermem reuerti, quàm armatum fugere. Referã captiuorũ uerba? captus Laco, occide, inquit, non seruio, non potui capi, si fugere uoluissem. Describite terrores Persicos, omnia ista cũ mitteremus, audiuimus. Videat trecentos Xerxes, & sciat, quanti bellum æstimandum sit, quando aptus numero locus. Reuertamur, ne nuntij quidem nisi nouissimi. Quis fugerit nescio. Vos mihi Sparta commilitones dedit. DESCRIPTIO THERMOPYLARVM. Nũc me delectat, quod fugerunt Trœzenij, angustas mihi Thermopylas fecerant. CONTRA CORNELII SPARTINII. At ego maximum dedecus futurum Reipub. nostræ arbitror, si Xerxes nihil prius in Græcia uicerit quàm Lacona, ac testem quidẽ uirtutis nostræ habere possimus, id de nobis credetur, quod hostes narrauerint. Habetis consilium meum, id est autem meum quod totius Græciæ, si quis aliud suadet, non fortes uos esse, sed gaudet perditos. CLAVDII MARCELLI. Non uincent nos, sed obruent. Satisfecimus nomini, multum rei gessimus, ante nos rerum natura uicta est. DIVISIO. Huius suasoriæ fecis mentionẽ, nõ quia in ea subtilitatis erat aliquid, quod uos excitare posset, sed ut sciretis quàm nitide Fuscus dixisset, uel quàm licenter ipse sententiam feram. Vestri arbitrij erit, utrũ explicationes eius luxuriosas putetis, an ut poëta Pollio Asinius aiebat, hoc non esse suadere, sed inuidere, ne uolo nihil fuisse † & iuuenis te amo, tanquã has explicationes Fusci, quas nemo nostrũ nõ alius alia inclinatione uocis, uelut sua quisque modulatione cantabat. At quia semel in mentionẽ incidi Fusci, ex omnibus suasorijs celebres descriptiunculas subtexam, etiam si nihil occurrerit, quod quisquã alius nisi suasor dixerit. Diuisione autem hac suasoria Fuscus usus est illa uulgari, ut diceret non esse honestum fugere, etiam si tutum esset, deinde æque periculosum esse fugere, & pugnare: nouissime periculosum esse fugere, pugnantibus hostes timendos, fugientibus & hostes & suos. Cæstius primam partem sic transegit, quasi nemo dubitaret, an turpe esset fugere, deinde illò transijt, an non esset necesse. Hæc sunt, inquit, quæ uos confundunt, hostes, sociorum paucitas. Nõ quidem hæc suasoriæ, Sed in hac materia, disertissima illa fertur sententia Dorionis, cum posuisset hoc dixisse trecẽtis Leonidã, quod puto etiam apud Herodotum esse. Sabinus Asydius uenustissimus inter rhetores scurra, cum hanc sententiã Leonidæ retulisset ait, ego illi ad prandiũ promisissem, ad cœnã renuntiassem. Attalus Stoicus, qui solum uertit à Seiano circumscriptus, magnæ uir eloquentiæ, ex philosophis, quos nostra ætas uidit lõge & subtilissimus & facundissimus, cum tam magna & nobili sententia certauit, ut mihi dixisse uideatur animosius quã prior. Occurrit mihi sensus in huiusmodi materia, à Cornelio Seuero dictus, tanquã de Romanis, nescio an parum fortiter. Edicta in posterũ diem pugna epulantis milites inducit, & ait, stratiq; per herbam Hic meus est dixere dies. Elegantissime quidẽ affectũ animorũ incerta sorte pendentiũ expressit, sed parũ Romani animi seruata est magnitudo. Cœnãt enim tanq; crastinũ desperẽt. Quãtus illis Laconibus animus erat, his qui nõ poterãt dicere hic dies est meus. Illud Porcellus grammaticus arguebat in hoc uersu quasi solœcismũ, quod cũ cõplures induxisset, diceret, hic meus est dies, nõ dies hic est noster: & in sententia optima accusabat id q̃d erat optimũ: mutra enim ut noster sit peribit omnis uersus elegãtia, in quo hoc est decẽtissimũ, qd' ex causa sermo trahit: nã quasi, uerbi loco ait hic dies meus est, & cũ ad sensum retuleris, ne Grãmaticorũ quidẽ calũnia ab omnibus magnis ingenijs submouẽda, habebit locum. Dixerũt enim nõ omnes simul tãquam in chorũ manu ducẽte Grammatico, sed singuli ex his, hic meus est dies. Sed ut reuertar ad Leonidã & trecẽtos, pulcherrima illa fertur Glyconis sentẽtia. In hac ipsa suasoria nõ sane refero memoria ullã sententiã Græci cuiusquam Damæ. De positione loci eleganter dixit Aterius, cum angustias loci facundissime descripsisset, natus trecẽtis locus. Cæstius cum descripsisset horores, quos habituri essent, si pro patria cecidissent, adiecit, Per sepulchra nostra iurabit. Nicetas lõge disertius hãc phãrasiã mouit, & adiecit, nisi antiquior fuisset Xerxes quã Demosthenes Ciptoy, cui dicere hanc suã dixit sententiã, aut certe non deprehendam, cum descripsisset oportunitatem loci, & tuta undiq; pugnantium latera, & angustias à tergo positas, sed aduersas hostibus. Potamo magnus fuit Mitylenis, q eodẽ tem

& iuuene tamio

Diuisio.

pore

Universidad de Deusto
Biblioteca

pore uiguit,quo Lesbocles magni nominis & nomini respondẽtis ingenij, in quibus quanta fuerit animorum diuersitas in simili fortuna,puto uobis indicandũ,multo magis,quia ad uitam pertinet,quàm si ad eloquentiã pertineret. Vtricꝫ filius ijsdem debus decessit.Lesbocles scholam soluit,nemo unquam ampliore animo se gessit.Potamon à funere filij contulit se in scholam,& declamauit.Vtriuscꝫ tamen affectum temperandum puto,hic durius tulit fortunam quàm patrem decebat,ille mollius. Verum Potamon cum suasoriam de trecentis diceret, tractabat quàm turpiter fecissent Lacones,hoc ipsum quod deliberassent de fuga,& sic nouissime clausit: Insanierunt in hac suasoria multi circa Otroyadem. Murrhedius qui dixit, fugerunt Athenienses, non enim Otroyadæ nostri literas didicerant. SARCONIVS dixit, Otroyades perijt ut falleret,reuixit ut uinceret. LICINIVS NEPOS. Cum exemplo uobis etiã mortuis uincendũ fuit. ANTONIVS ATTICVS inter plures sententias uidetur palmã meruisse,dixit enim:Otroyades,penè à sepulchro victor digitis uulnera gessit,ut trophea Laconum inscriberet,& deo dignum in spartano sacramento uirum, cuius ne literæ quidẽ fuere sine sanguine. CATIVS CRISPVS. Municipalis Gatozeos dixit post relatum exemplũ Otroyade dicebat,municipalis aliud cæteros,aliud Laconas decet, nos sine delitijs educamur,sine muris uiuimus, sine uita uincimus. SENETIO fuit cuius nomẽ ad uos potuit peruenisse,ingenij cõfusi ac turbulenti,qui cupiebat grãdia dicere,adeo ut nouissime huius rei morbo & teneretur & rideretur,nam & seruos nolebat habere,nisi grandes,& argentea uasa nõ nisi grandia. Credatis mihi uelim nõ iocãti ,eò peruenit insania eius, ut calceos quoꝫ maiores sumeret,ficus nõ esset nisi mariscas. Concubinã ingẽtis staturę habebat,omnia grãdia probabat, ei impositũ est uelut Messala ait cognomentum,& uocari cœpit Senetio Grandio. Is in hac suasoria cũ posuisset contradictionem,ait,omnes qui missi erant à Græcia,fugerunt,sublatis manibus,insistens summis digitis(sic enim solebat quo grãdior fieret)exclamat,gaudeo, gaudeo:mirãtibus nobis quid tantum boni illi cõtigisset,adiecit. Totus Xerxes meus erit.Idem dixit,iste qui classibus suis maria surripuit,qui terras circumscripsit, dilatauit profundum,nouam rerum naturæ faciem importat. Ponat sanè contra cœlũ astra, cõmilitones habeo deos. SENIANVS multo potẽtius dixit, Terras armis possidet, cœlum sagittis,maria ungulis,Lacones nisi succurritis,mundus captus est. Decentissimi generis stultam sententiam referã VICTORIS STATORII municipis mei, cuius fabulis memoria dignissimis aliquis suasoria occasione contradictionẽ sumpsit. At,inquit,trecẽti sumus,& ita respondet, trecẽti,sed uiri, sed armati,sed Lacones,sed ad Thermopylas.Nunquam uidi plures trecentos. LATRO in hac suasoria cum tractasset omnia quæ materia capiebat, posse ipsos & uincere, posse certe uictos reuerti & beneficio loci,tum illam sentẽtiã,si nihil aliud,erimus certe belli mora. Postea memini auditorem Latronis ABRONVM SYLONEM patrem huius Sylonis qui Pãtomimis fabulas scripsit,& ingeniũ grande nõ tantum deseruit,sed posuit recitare carmen,in quo agno uimus sensum Latronis in his uersibus. Ite agite Danai magnum Pæana canentes. Ite triumphantes belli mora cõcidit hora. Tam diligentes tum auditores erant,ne dicam tam maligni,ut unius uerba surripi nõ possent. At nunc cuilibet orationes inuertere tuto licet pro suis. Sed ut sciatis sensum bene dictũ dici tamẽ posse melius,notate præ cæteris quanto decentius Virgilius dixerit hoc quod ualde erat celebre,belli mora concidit Hector. Itẽ. Quicquid apud duræ cessatũ est mœnia Troiæ ,Hectoris Aeneæꝫ manu uictoria Graiũ Hæsit. MESSALA aiebat hic Virgiliũ debuisse desinere,quod sequit̃,& in decimum uestigia retulit in annũ ,expleme tum esse. MECOENAS hoc etiam priori comparabat. Sed ut ad Thermopylas reuertar, DIOCLES CARISTIVS dixit. APATRIVS dixit. CORVO testimoniũ stuporis reddendum est qui dixit,Quid si iam Xerxes ad nos suo mari nauigat,fugiamus antequam nobis terra surripiatur: hic est Coruus, qui cum tentaret scholam Romæ summo illi,qui Iudæos subegerat, declamauit controuersiã, de eaꝫ apud matronas disserebat,liberos non esse tollendos,& ob hoc accusatur,Reipub læsæ. In hac controuersia sententia eius hæc ridebatur,inter pyxides & redolentis animæ medicamina

mina constitit myrata concio. Sed si uultis historicum quoque uobis fatuum dabo. THVSCVS ille qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia extincta est, maiestatis reum fecerat, homo quàm improbi animi, tam infelicis ingenij, cum hanc suasoriam declamaret,dixit,expectemus si nihil aliud effecturi, scilicet ne insolens barbarus dicat, ueni, uidi, uici, cum hoc post multos annos diuus Iulius uicto Pharnace dixerit. DVRION dixit. ANDREAS aiebat, Nicocratis Lacedæmonis insignem hanc sententiam fuisse futuram,si media incidẽtur. Sed ne uos diutius infatuem,qui prædixeram me Fusci Arellij explicationes subiecturum,finem suasoriæ faciam,quod iterũ nimius cultus & fracta compositio poterit uos offendere, cum ad meam ætatem ueneritis. Nam nunc uos ipsa,quæ offenstura sunt,uitia delectant.

Initium tertiæ suasoriæ.

DEliberat Agamemnon,an Iphigeniam immolet,negante Chalcante aliter nauigari potuisse. ARELLII FVSCI. Non in aliam conditionẽ deus fudit æquora,quam ne omnis ex uoto iret dies,nec ea sors mari tantum est,cæterum ipsa non sub eadem conditione sydera sunt:alia negatis imbribus exurunt solum,& miseri cremata agricolæ legunt semina,& hæc interdum anno lex est: alijs serena clauduntur,& omne cœlum nubilo graue subsidit solum,& creditum sibi terra non retinet: alius incertis syderibus cursus est, & uariantur tempora,neꝫ soles nimis urgent,neꝫ ultra debitum imbres cadunt, quicquid asperatum æstu est, quicquid nimio defluxit imbre, in uicem nimio temperatur altero: siue ita natura disposuit,siue ut ferũt luna cursu gerit: quæ siue plena lucis suæ est, splendensꝫ pariter assurgit in cornua, imbres prohibet, siue occupata nubilo, sordidiorem ostendit orbem suum, nõ ante finit quàm in lucem redit:siue ne lunæ quidem ipsa potentia est, sed flatus qui occupauere annum tenent, quicquid horum est,extra iussum dei tutum fuit adultero mare. An non potero uindicare adulteram: prior est salus pudicæ. Ne quid uirginitati huius timerem,persequar adulterum. Victa Troia uirginibus hostium parcendum,nihil adhuc uirgo Priami timet. CAESTII PII. Vos ergo ad hanc diem immortales inuoco,sic recluduri estis maria: Obstate potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Describe nũc tempestatem, Omnia ista patimur,nec parricidium fecimus. Quod hoc sacrum est,uirginis deæ templo uirginem occidere? libentius hanc sacerdotem habebit quàm uictimam. CORNELII HISPANI. Infestæ,inquit,sunt tempestates,& sæuiunt maria, neꝫ adhuc parricidium feci. Ista maria si numine suo deus regeret, adulteris claderentur. MARYLLI. Si non datur nobis ad bellum iter,reuertamur ad liberos. ARGENTARII Iterum in malum familiæ nostræ fatale reuoluimur, propter adulterã fratris liberi pereunt, ista mercede nollem reuerti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat. DIVISIO Hanc suasoriam sic diuisit Fuscus,ut diceret,etiam si aliter nauigare non possent, non esse faciendum, quia homicidiũ esset,quia parricidium,quia plus impenderetur, quàm peteretur. Petitur impendi Iphigeniam , uindicari adulterium,committi parricidium. Deinde dixit etiam si non immolasset,nauigaturũ. Illam enim moram naturæ maris & uentorum esse,deorum uoluntatem ab hominibus non intelligi, Hæc Cæstius diligenter diuisit. Dixit enim deos rebus humanis non interponere arbitrium suum, si interponant, uoluntatem eorum ab homine non intelligi, ut intelligatur,non posse fata reuocari,si non sint fata,sacra profutura,si sint,non posse mutari. Sylo Pompeius etiam si quod esset diuinandi genus certum , auguri negauit credendum: quare ergo si nescit Chalcas affirmat primum,& scire se putat. Hic communem locum dixit in omnes,qui hanc affectarent scientiam:deinde irascitur tibi,inuitus militat,quærit sibi tam magno testimonio apud omnes gentes fidem in ea descriptione. Primum in hac suasoria Fuscus Arellius Vergilij uersus uoluit imitari. Valde autem longe petit,& penè repugnat materiæ,certe non desideranti inseruit. Ait enim de luna, quæ siue plena lucis suæ est, splendensꝫ pariter assurgit in cornua, imbres prohibet: siue occupata nubilo sordidiorẽ ostendit orbem suum,non ante finit quàm in lucem redit. At Virgilius hæc quanto simplicius & beatius dixit.

Luna reuertentes cum primum colligit ignes

Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber.

Et rursus,

Sin ortu in quarto (nancq; is certissimus autor)
Plena, necq; obscuris per cœlum cornibus ibit.

Solebat autẽ ex Vergilio Fuscus multa trahere, ut Mecœnati imputaret. Toties enim pro beneficio narrabat, nõ in aliqua se Vergiliana descriptione placuisse: sicuti in hac ipsa suasoria dixit, cur iste inter eius ministeriũ placuit? cur hoc os deus elegit? cur hoc potissimum sortitur poëtis? quod tantum non impie aiebat se imitatum Vergilium, plena deo? Solet autem Gallio noster hæc aptissime ponere. Memini una nos ab auditione Nicetis ad Messalam uenisse. Nicetes suo impetu ualde Græcis placuit. Quærebat à Gallione Messala, quid illi uisus esset Nicetes. Gallio ait, plena deo, quoties audierat aliquem ex his declamatoribus, quos scholastici caldos uocant, statim dicebat, plena deo. Ipse Messala nunquam aliter eum agnouit, ab hominis auditione uenientem interrogat nihil aliud quàm ut diceret, nunquid plena deo? Itaq; hoc ipsi iam tam familiare erat, ut inuito quoq; excideret. Apud Cæsarem cum mentio esset de ingenio Haterij, consuetudine prolapsus, dixit, & ille erit plena deo. Quærenti deinde quid hoc esse uellet, uersum Vergilij retulit, & quomodo hoc semel sibi apud Messalam excidisset, & nunquã postea potuisset excidere. Tyberius ipse Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atq; delectatus est fabula Gallionis: hoc autẽ dicebat Gallio Nasoni suo ualde placuisse, itaque fecisse quod in multis alijs uersibus Vergilius fecerat, non surripiendi causa, sed palàm imitandi, hoc animo ut uellet agnosci: esse autem in tragœdia eius, feror huc illuc, ut plena deo. Iam uultis ad Fuscum reuertar, & descriptionibus eius uos satiabo. Hæc potissimum ex his quas in similitudinis tractatione posuit, cum diceret, omnino non concessam futurorum scientiam.

Initium quartæ suasoriæ.

Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denuntiatum esset illi responso auguris periculum. ARELLII FVSCI. Quis est qui futurorũ scientiam sibi uendicet? nouæ oportet sortis sit, qui iubente deo canat, non eodem contentus sit utero, quo imprudentes nascimur, quandam imaginem dei præferat qui iussa exhibeat dei, sic est. Tantum enim regem tantiq; rectorem orbis esse in metu cogit, magnus iste est, supra humanæ sortis habitum oportet sit, cui liceat terrere Alexandrum: ponat iste suos in sydera patres & originem cœlo trahat, agnoscat suum uatem deus, non eodem claudatur uitæ fine, ætate magna, extra omnem futurorum necessitatem caput sit, quod gentibus futura præcipiat. Si uera sunt ista, quid ita, non huic studio seruit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deoscq;, qua licet, uisimus? cum pateant nobis sydera & interesse numinibus liceat, quid tam inutili desidemus facundia? aut periculosis atteritur armis manus? an melius alio pignore quàm futuri scientia ingenia surrexerint? Qui uero in media se ut prædicant fatorum misere pignora, natales inquirunt, & prima omnium meliorum annorũ habent initia, quo ierint motu sydera, in quas discurrerint partes, contra ne deus steterit, an placidus affulserit sol, an plenam lucem, an initia surgentis acceperint, an abdiderit in noctem obscurum caput luna, Saturnus nascentem, an ad bella Mars militem, an negotiosum in quæstus Mercurius exceperit, an blanda annuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Iupiter tulerit. Existimant tot circa unum caput tumultuanteis deos? Futura nuntiant, Plerosq; dixere uicturos, & nihil metuentes oppressit dies, alijs dedere finem propinquum, at illi superfuere. Egentes inutilis animæ, felices nascentibus annos spoponderunt, at fortuna in omnem properauit iniuriam: incertę enim sortis uiuimus, unicuiq; ista pro ingenio finguntur non ex scientiæ ui. Deerit aliquis toto orbe locus qui te uictorem non uiderit? Babylone cluditur, cui patuit oceanus. DIVISIO. In hac suasoria nihil aliud tractasse Fuscum scio quàm easdem quas supra retuli, quæstiones, ad scientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectauit præterire non possum. Declamabat Fuscus Arellius cõtrouersiam, de illa, quæ posteaquàm ter mortuos pepererat, somniasse se dixit, ut in luco pareret. Valde in uos contumelios⁊ fuero, si totam controuersiam

trouersiam, quam ego intelligo me dicere, Fuscus declamaret, & aperte, aut non agnoscentis puerum, tractaret locum contra somnia & deorum prouidentiam, & male de magnitudine deorum dixisset mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret, summis clamoribus dixit illum Vergilij uersum. Scilicet is superis labor est ea cura quietos
Sollicitat. Auditor Fusci quidam, cuius pudori parco, cum hanc suasoriam de Alexandro ante Fuscum diceret, putauit æque belle poni uersum eundem, dixit, Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat. Fuscus illi ait, si hoc dixisses audiente Alexandro, scires apud Vergilium eundem uersum esse, & altum capulotenus abdidit ensem. Et quia soletis mihi molesti esse de Fusco, quid fuerit, quasi nemo uideretur dixisse cultius, ingeram uobis Fuscianas explicationes. Dicebat autem suasorias liberalissime & frequentius græcas quàm latinas. Hybreas in hac suasoria dixit.

Initium quintæ suasoriæ.

Deliberant Athenienses, an trophæa persica tollant, Xerxe minante redituru⁊ se, nisi tollerentur. ARELLII FVSCI. Pudet me uictoriæ nostræ, sic fugatum creditis Xerxem, ut reuerti possit? tot cæsa milia, nihil ex hac acie relictum minanti, nisi quod uix sequi fugientem possit, toties mersæ classis. Quid Marathona? quid Salamina referam? Pudet dicere, dubitamus adhuc, an uicerimus. Xerxes ueniet? At nescio quomodo languet circa memoriam iacturæ animus, & disturbata arma nõ repetit. Prior enim metus futuri regni is esset, amissa ne audeat, amissurum monent. Vt in gaudia interdum surgit animus, & spem ex præsenti metitur, ita aduersis frangitur: ubi ignominia spem premit, ubi nullam meminit aciem, nisi quæ fugerit, errat circa damna sua, & quæ male expertus est, uota deponit. Si uenturus esset, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta soluitur. Non denuntiaret si uenturus esset, necq; armaret nos nuntio, nec instigaret uictricem Græciam, nec solicitaret arma felicia, magis superueniret improuisis, nam & arma indenuntiata monent. Quantumcunq; oriens ualuit primo in Græciam impetu effusum est, hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat. Extincta tot ante Xerxem milia, tot sub ipso iacent, & nulli nisi qui fugerunt supersunt. Quid dicam Salamina? quid Cynagyron referam? & te Polyteles? & hoc agitur an uiceris? Hæc ego trophæa deposui, hæc in totius Græciæ conspectu statui, ne quis timeret Xerxem minantem. Me miserum, pugnante Xerxe trophæa posui, fugiente tollam? Nunc Athenæ uincimur, non tantum credetur redisse sed uicisse Xerxes. Non potest Zerxes, nisi per nos trophæa tollere. Credite mihi, difficile est attritas opes recolligere & spes nouare fractas, & pœnitenda acie in melioris euentus fiduciã surrigere. CAESTII PII. Inferam, inquit, bellum, alia mihi trophæa promittit, potest maior uenire quàm uictus est. ARGENTARII. Non pudet uos, pluris trophæa uestra Xerxes æstimat quàm uos. DIVISIO. Fuscus sic diuisit, etiamsi uenturus est Xerxes, non tollimus, non sunt trophæa tollenda. Confessio seruitutis est iussa facere, si uenerit, uincemus, hoc non est diu colligendum, de eo dico, uincemus, quem uicimus. Sed nec ueniet quidem, si uenturus esset, non denuntiaret. Fractus est & uiribus & animo. CAESTIVS & illud dicit, quod in prima parte tractauit, non licere Athenien⁊ibus trophæa tollere, commune in illis ius totius Græciæ esse, communem uictoriam, commune bellum fuisse: deinde nefas quidem esse, nunquam factum, ut quisquam consecratis uirtutis suæ operibus manus afferret: ista trophæa non sunt Athenien⁊ium, deorum sunt, illorum bellum fuit, illos Xerxes uinculis, illos sagittis persequebatur, hæc omnia ad impiam & superbam Zerxis militiam pertinent. Et quid? ergo bellum habebimus? habebimus: & si Xerxem remouebis, alius hostis inuenietur. Nunquam magna imperia otiosa. Omnium bellorum prospere ab Athenien⁊ibus gestorum. Deinde non erit bellum, Xerxes enim non ueniet, † multo timidiores esse qui superbissimi fuerint. Nouissime ut ueniat, cum quibus ueniet? reliquias uictoriæ nostræ colliget, illos adducet quos priore bello quasi inutiles reliquias nouit, si qui ex fuga cõsecuti sunt. Nullum habet militem nisi aut fastiditum aut uictum. ARGENTARIVS his duobus contentus fuit, aut non uenturum Xerxem, aut non esse metuendum. Si uenerit his solis instituit, & illud dixit quod excerptum est, tollite,

† f. An nescitis

Universidad de Deusto
Biblioteca

inquit, trophæa: si uicisti, quid erubescis? Si uictus es, quid imperas? locum mouit non inutiliter, iudicare quidem se neq; Xexem neq; iam quemquam Persarum ausurum in Græciam effundere se, ideo magis ipsis trophæa tuenda. Si quis unquam illinc uenturus hostis esset, ut conspectu trophæorũ animi militum accenderentur, hostium frangerentur. BLANDVS dixit, repleat ipse prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat, apparere uoluit posteris quemadmodum uenerit, appareat etiam quem admodum redierit. TRIARIVS, Omni dimissa diuisione tantum exultauit, quod audierit Xexem uenire ad se, ipsis nouam uictoriam noua trophæa. SYLO POMPEIVS Venusto genere sententiæ usus est, nisi tollitis, inquit, trophæa, ego ueniam, hoc ait Xexes, nisi hæc trophęa tollitis, illa ponetis. Alteram partem solus Gallio declamauit, & hortatus est ad tollenda trophæa, dixit gloriæ nihil detrahi, manserum enim memoriam uictoriæ quæ perpetua esset, ipsa trophæa & tempestatibus & ætate consumi, bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro coniugibus, pro liberis, pro re superuacua, & nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendum. Hic dixit utique uenturum Xexem, & descripsit aduersus ipsos deos tumentem, deinde habere illum magnas uires, neque omnes illum copias in Græciam produxisse, nec omnes perdidisse in Græcia: timendam esse fortunæ uarietatem, exhaustas esse Græciæ uires, nec posse iam pati alterum bellum, illi esse immensam multitudinem hominum. Hoc loco disertissimam sententiam dixit, quæ uel in oratione uel in historia ponitur, diutius illi perire possunt, quàm nos uincere.

Initium sextæ. De morte Ciceronis clarissima.

DEliberat Cicero an Antonium deprecetur. Q. ATERIVS, Sciant posteri potuisse Antonio seruire Rempublicam, non potuisse Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius, in hac causa etiam Ciceronem uerba deficient. Crede mihi, si diligenter te custodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non possit. Si intelligis Cicero, non dicit, roga ut uiuas, sed roga ut seruias: quemadmodum autem hunc senatum intrare poteris exhaustum crudeliter? repletum turpiter? Intrare autem tu senatum uoles, in quo non Cn. Pompeium uisurus es, non M. Catonem, non Lucullos, non Hortensium, non Lentulum atq; Marcellum? non tuos, inquam, Coss. Hircium & Pansam? Cicero quid in alieno seculo tibi? Iam nostra peracta sunt. M. Cato solus maximum uiuendi moriendiq; exemplum, mori maluit quàm rogare, nec erat Antonium rogaturus, & illas usque ad ultimum diem puras à ciuili sanguine manus, in se infectas, acerrime armauit. Scipio cum gladium poni iussus foret, dicitur abdidisse se, quærentibus qui in nauem transierant militibus imperatorem, imperator, inquit, bene se habet. Victus uocem uictoriæ misit. Vetat, inquit, Milo rogari iudices. V. CL. nunc & Antonium rogat. PORTII LATRONIS. Ergo loquitur imperator Cicero, & non timet Antonius, loquitur, inquam, Antonius, ut Cicero timeat? Ciuilis sanguinis Syllana sitis in ciuitatẽ redit, & ad triumuiralem hastam pro uectigalibus ciuium Romanorum mortes locantur. Iniusta bella albo Pharsalica ac Mundensis Mutinensisq; ruina uincitur, consularia capita auro rependuntur. Tuis uerbis Cicero utendum est, o tempora, o mores: uidebis ardentes crudelitate simul ac superbia oculos, uidebis illum non hominis sed belli ciuilis uultum, uidebis illas fauces per quas Cn. Pompeij bona transierunt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem: uidebis illum pro tribunali loco, quem magister equitum cum raptaretur, præerat, uomitu foedauerat. Supplex accidens genibus deprecaberis, & ore, cui se debet salus publica, humili, in adulationem uerba submittes? Pudeat Verrem quod quia proscriptus fortius perit. CYRI MARILLI ESERNINI occurrat tibi Cato tuus, cuius à te laudata mors est. Quicquam ergo tanti putas, ut uitam Antonio debeas? CAESTII PII Si ad desiderium populi respicis Cicero, quandocunq; perieris, parum uixisti: si ad gestas, satis uixisti: si ad iniurias fortunæ & præsentem Reipublicæ statum, nimiũ diu uixisti: si ad memoriam operum tuorũ, semper uicturus es. POMPEII SYLONIS Scias licet tibi non expedire uiuere, si Antonius permittit ut uiuas. Tacebis ergo proscribente Antonio? & Rempublicam laniante? & ne gemitus quidem tuus liber erit?

Malo populus Romanus mortuum Ciceronem quàm uiuum desideret. TRIARII, quæ charybdis est tam uorax? Charybdin dixi? quæ si fuit, animal unum fuit, uix mediusfidius oceanus tot res tamq; diuersas uno tẽpore absorbere potuisset. Huic tu sæueti putas Ciceronem posse subduci? ARELLII FVSCI Ab armis ad arma discurritur, foris uictores dum trucidamur, dum in sanguine intestinus hostis incubat, quis non hoc populi Romani statu Ciceronem ut uiuat cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antoniũ, frustra? Non te ignobilis tumulus abscondet, idem uirtutis tuæ qui finis est immortalium, humanorum operum custos memoria, quæ mansuri uita perpetua est, in omnia te secula sacratum dabit. Nihil aliud intercidet quàm corpus fragilitatis caducæ, morbis obnoxium, casibus expositum, proscriptionibus obiectum. Animus uero diuina origine haustus, cui nec senectus ulla, nec mors, onerosi corporis uinculis exolutus, ad sedes suas & cognata sydera recurret, Et tamen si ad ætatem annorumq;, nũquam obseruatum uiris fortibus, numerum respicimus, sexaginta supergressus es, nec potes uideri non nimis uixisse, qui moreris Reipublicæ superstes. Vidimus furentia toto orbe ciuilia arma, & post Italicas Pharsalicasq; acies Romanum sanguinem hausit Aegyptus, quid indignamur in Ciceronem Antonio licere, quod in Pompeiũ Alexandrino licuit. An non occiduntur qui ad indignos confugiunt? CORNELII HISPANI. Proscriptus est ille qui tuam sententiam secutus est, tota tabula tuę mortis præluditur, alter fratrem proscribi, alter auunculum patitur, quid habes spei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta sunt. Repete age, tot patrocinia, tot clientelas & maximum beneficiorum tuorum teipsum, iam intelliges Ciceronẽ in mortem cogi posse, in preces nõ posse. ARGENTARII. Explicantur triumuiralis regni delicata conuiuia, & popina tributo gẽtium struitur, ipse uino & somno marcidus deficientes oculos ad capita proscriptorum leuat, iam ad ista non satis est dicere hominem nequam. DIVISIO. Latro sic hanc diuisit omnem suasoriam, etiam si impetrares uitam ab Antonio, non putes tanti rogare, deinde impetrare non potes. In priore illa parte posuit, Turpe esse cuilibet Romano, nedum Ciceroni uitam rogare. Hoc loco omnium qui ultro mortem oppetissent exempla posuit: deinde inutilis illi sua uita futura proponitur, morte grauior, detracta libertate. Hic omnem acerbitatem seruitutis futuræ descripsit, deinde nõ futurum fidei impetratæ beneficium. Hic cũ dixisset, aliquid erit quod Antonium: offendat aut factum tuũ, aut dictum, aut silentium, aut uultus, adiecit sententiã, haud eum placaturus es. ALBVTIVS aliter diuisit, primam partem fecit, moriendum esse Ciceroni etiam si nemo proscriberet, cum hæc insectatio temporum fuerit: deinde moriendum est, ille enim se sua sponte conficeret, quia moriendum esset, etiam si mori noluisset, graues odiorum causas esse, maximam causam proscriptionis ipsum esse Ciceronem. Et solus ex declamatoribus tentauit dicere, non unum illi esse Antonium infestum. Hoc loco dixit illam sententiam, si cui ex triumuiris non es inuisus, grauis es. Et illa sententia ualde excepta est, rogo Cicero, ora unum, ut tribus seruias. CAESTIVS sic diuisit. Mori tibi utile est, honestum est, necesse est ut liber & illibatæ dignitatis consummes uitam. Hic illam sententiã dixit audacem, ut numereris cum Catone, qui seruire nec Antonio quidem nondũ domino potuit. MARCELLVS hunc sensum de Catone melius, usq; eõ ne omnia cum fortuna populi Romani conuersa sunt, ut aliquis deliberet, utrum satius sit uiuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuisionem Cæstij reuertamur, dixit utile esse, ne etiam crucius corporis pateretur: non simplici illum modo periturum, si in Antonij manus incidisset, & in hac parte cum descripsisset contumelias insultantium Ciceroni & uerbera & tormenta, dixit illam multum laudatam sententiam. Tu mehercules Cicero cum ueneris ad Antonium, mortem rogabis. VARIVS GEMINVS sic diuisit, hortaretur te, si non alterutrum utiq; faciendum esset, aut moriendum, aut rogandum, ut morere ris potius quàm rogares, & omnia cõplexus est, quæ à cæteris dicta erant, sed addidit & tertiũ: adhortatus est illum ad fugam, illic esse M. Brutũ, illic C. Cassium, illic Sex. Pompeium. Et adiecit illam sententiam quam Cassius Seuerus unice mirabatur, quid deficiemus? & Respub. suos triumuiros habet. Deinde etiam quas petere possit regio

nes percurrit, Siciliam dixit uindicatam esse ab illo, Ciliciam à proconsule egregie administratam, familiares studijs eius & Achaiã & Asiam, Deiotari regnũ obligatũ beneficijs, Aegyptum & habere beneficij memoriam, & agere perfidiæ pœnitentiã, sed illum maxime in Asiam & Macedoniam hortatus est in Cassij & in Bruti castra. Item Cassius Seuerus aiebat alios declamasse, Varium geminum uiuum cõsilium dedisse. Alteram partem pauci declamauerunt, nemo ausus est Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerunt. Geminus Varius declamauit alteram quoq; partem & ait, Spero me Ciceroni meo persuasurum ut uelit uiuere, quod grandia loquitur, & dicit, Mors nec immatura consulari, nec misera sapienti, non mouet me idiotam, perit, Ego belle mores hominis noui, faciet, rogabit, nam quod ad seruitutem pertinet, nõ recusabit, iam collũ tritum habet, et Pompeius illum, & Cæsar subiecerunt. Veteranum mãcipiũ uidetis, & quàmplura alia dixit scurrilia ut illi mos erat. Diuisit sic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non frustra rogaturum: in priori parte posuit, non esse turpe, ciuem uictorem rogari à uicto, hic quàm multi rogassent C. Cæsarem, hic & Ligarium: deinde ne iniquum esse quidẽ Ciceronem satisfacere, qui prior illum proscripsisset, qui & iudicasset ab eo semper nasci satisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro uita illum sed pro republica rogaturum, satis illũ uixisse sibi, reipublicæ parum. In sequenti parte dixit, exorari solere inimicos, ipsum exoratum à Vatinio, C. quoq; Verri affuisse, facilius exorari Antonium posse, qui cũ tertius esset, ne quis tribus hanc tam speciosam clemẽtiæ occasionem præteriret: fortasse irasci Antonium, qui ne tanti quidem putasset illum quem rogaret. Fuga quam periculosa esset cum descripsisset, adiecit. quocunq; peruenisset seruiendum illi esse, ferendam aut Cassij uolentiam aut Bruti superbiam aut Pompeij stulticiã. Quando in hanc suasoriam incidimus, non alienum puto, indicare quomodo quisq; se ex historicis ad uersus memoriã Ciceronis gesserit. Nã quod Cicero nec tã timidus fuerit ut rogaret Antonium, nec tam stultus ut exorari posse speraret, nemo dubitat, excepto Asinio Pollione qui infestissimus famæ Ciceronis permansit, & is etiam occasionem scholasticis† occatione dedit. Solent enim scholastici declamatores ponere.

al. alterius

Alia suasoria pro Cicerone.

Suasoriæ

DEliberat Cicero, an promittente salutem Antonio orationes suas comburat. Hęc inepte ficta cuilibet uideri potest. Pollio uult illam uerã uideri, ita enim dixit in illa oratione quam pro Lamia dedit. ASINII POLLIONIS Itaq; nunquam perti ceret, nec mora fuit, quin euitaret, suas esse quas cupidissime effuderat orationes in Antoniũ, multiplicesq; numero & accuratius scriptas illis contrarias edere, ac ueluti ipse palàm pro concione recitare, pollicebatur: cæteraq; his alia sordidiora multo, ut tibi facile liqueret, hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem Pollio in historijs suis ponere ausus sit. Huic certe actioni eius pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixisse, nec enim mentiri sub trium uirorũ conscientia sustinebat, sed composuisse. Nolo autem uos iuuenes mei contristari, quod à declamatoribus ad historicos transeo, satisfaciam uobis, & fortasse efficiam, ut his sentẽtijs lectis solidis & uerum habentibus recedatis. †Et quia hoc si tamen recta uia cõsequi non potero, decipere uos cogar, ueluti salutarẽ pueris daturus potionem, absinthiati poculi. Huius adeo †contrectationis cõsilium habuisse Ciceronẽ nõ dicit, ut neget tempus habuisse. Ita enim ait LIVIVS. M. Cicero sub aduẽtum triumuirorũ cesserat urbe, certum habens id quod erat, non magis Antonio eripi se quàm Cæsari Cassium & Brutum posse, primo in Tusculanum fugit, inde transuersis itineribus in Formianum, ut ab Caieta nauim conscẽsurus proficiscatur. Vnde aliquoties in altum prouectum cum modo uenti aduersi retulissent, modo ipse iactationem nauis cæco uoluẽte fluctu pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & uitæ cepit, regressusq; ad superiorem uillam, quæ paulo plus mille passibus à mari abest, Moriar, inquit, in patria sæpe seruata. Satis constat, seruos fortiter fideliterq; paratos fuisse ad dimicandum, ipsum deponi lecticam & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Prominẽti ex lectica præbentiq; immotam ceruicem caput præcisum est; nec satis stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoq; scripsisse in Anto-

f. æquiores
f. contationis

Antonium exprobrantes præciderũt. Ita relatum caput ad Antonium iussuq; eius inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sæpe cõsularis, ubi eo ipso anno aduersus Antoniũ, quanta nulla unquam humana uox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat: uix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterãt. Bassus Aufidius, & ipse nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter se morti non præbuerit tantum, sed obtulerit. AVFIDII BASSI. Cicero paulum remoto uelo postquam armatos uidit, ego uero consisto, ait, accede ueterane, & si hoc saltem potes recte facere, incide ceruicem. Tremẽti deinde dubitantiq;, quid si ad me, inquit, primum uenissetis: Cremutius Cordus, & ipse ait, Ciceronem cum cogitasset, utrum ne Brutum, an Cassium, an Sext. Pompeiũ peteret, omnia illi displicuisse, præter mortem. CREMVTII CORDI, Quibus uisis lætus Antonius, cum peractam proscriptionẽ suam dixisset, esset quippe nõ satiatus modo cædendis ciuibus, sed defectus, quoq; sint pro rostris exponit. Item qua sæpius ille ingenti circumfusus turba processerat, quæ pauloante coluerat pijs cõcionibus, quibus multorũ capita seruauerat, tum per artus suos latus, aliter ac solitus erat, à ciuibus suis conspectus est, † prætendenti ca piti oriq; eius impensa sanie, breui ante princeps senatus Romaniq; nominis titulus, tum pretium interfectoris sui. Præcipue tamen soluit pectora omniũ in lachrymas gemitusq; uisa ad caput eius deligata manus dextra, diuinæ eloquentiæ ministra, cætero rumq; cædes priuatos luctus excitauerũt, illa una cõmunem. BRVTIDII NIGRI Elapsus interim altera parte uillę Cic. lectica per agros ferebatur, sed ut uidit appropin quare notum sibi militem Popilium nomine, memor defensum à se, lætiore uultu aspexit: at ille, uictoribus idipsum imputaturus, occupat facinus, caputq; decisum, nihil in ultimo fine uitæ facientis, quod alterutrã in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se pauloante defensum ab illo. Et hic uoluit positi in rostris capitis miserabilem faciem describere, sed magnitudine rei obrutus est. Item BRVTIDI NIGRI Vtuero iussu Antonij inter duas manus positum in rostris caput conspectum est, quo toties autditum erat loco, sedato gemitu & fletu maximi uiri inferiæ, nec ut solet ita depositi in rostris corporis concio audiuit, sed ipsa narrauit. Nulla nõ pars fori aliquo iactationis inclytæ signata uestigio erat. Nemo non aliquod eius in se meritũ fatebatur, hoc certe publicum beneficiũ palàm erat, illam miserrimi temporis seruitutẽ ac aleam delatam in Antonium. Quoties magni alicuius mors ab historicis narrata est, toties ferè totius consummatio uitæ, & quasi funebris laudatio redditur: hoc semel atq; iterum à Thucydide factum, idem in paucissimis personis usurpatum à Salustio, Liuius benignius omnibus magnis uiris præstitit. Sequentes historici multo id effusius fecerunt. Ciceroni hoc, ut græco uerbo utar, ὑπέρβολον Liuius reddit. TITI LIVII, Vixit tres & sexaginta annos, ut si uis abfuisset ne immatura quidem mors uideri possit: ingenium & operibus & præmijs operarũ felix: ipse fortunæ diu prosperæ, & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus uulneribus, exilio, ruina partiũ, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atq; acerbo, omnium aduersorũ nihil ut uiro dignum erat tulit, præter mortem, quæ uere æstimanti minus indigna uideri potuit, quod à uictore inimico crudelius passus erat, quàm quod eiusdem fortunæ cõpositio fecisset, Si quis tamen uirtutibus uitia pensarit, uir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius laudes sequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt est noster candidissimus omniũ magnorum ingeniorum æstimator T. Liuius plenissimum testimonium Ciceroni reddidit. Cordi Cremutij non est operæ deferre etiam redditam Ciceroni laudationem. Nihil enim ipso Cicerone indignum est, ac ne hoc quidem, quod penè maximum est, tolerabile est. CREMVTII CORDI. Priuatas enim simultates deponendas interdum putabat, publicas nunquam. Vides credendam eius non solum magnitudinem uirtutum, sed multitudinem quoq; conspiciendam. AVFIDII BASSI. Sic M. Cicero decessit, uir natus ad Reipublicæ salutem, quæ diu defensa & administrata in senectute demum è manibus eius elabitur, non ipsius uitio læsa, quod nihil in salute eius aliud illi, quàm si caruisset Antonio, placuit. Vixit sexaginta & tres annos, ita ut semper aut peteret alterum, aut inuicem peteretur, nullamq; rem rarius, quàm diem illum

Universidad de Deusto
Biblioteca
SENI

quod nullius interesset ipsum mori, uidit. Pollio quoq; Asinius, qui Verrem Ciceronis reum fortissime morientẽ tradidit, Ciceronis mortem solus ex omnibus malígne narrat, testimoniũ tamen quamuis inuitus plenũ ei reddit. ASINII POLLIONIS Huius ergo uiri tot tantisq; operibus mansuris, in omne æuũ prędicare, cuius ingenio atq; industriæ superbe natura pariter atq; fortuna obsecuta est. Ei quidem facies decora ad senectutẽ prosperaq; permansit ualetudo, tum pax diutina, cuius instructus erat artibus, contigit, namq; à prisca seueritate iudicis exacti, maximorũ noxiorum multitudo prouenit, quos obstrictos patrocinio incolumes plerosq; habebat. Iam felicissima consulatus ei sors petendi & gerendi munera magna, deũm consilio, industriaq; utinam moderatius secundas res, & fortius aduersas ferre potuisset: namq; utræq; cum uenerant ei, mutari eas non posse rebatur. Inde sunt inuidiæ tempestates coortæ graues in eum, certiorq; inimicis aggrediendi fiducia: maiore enim simultates appetebat animo quàm gerebat. Sed quando mortaliũ nulli uirtus perfecta contigit, qua maior pars uitæ atq; ingenij stetit, ea iudicandũ de homine est. Atq; ego ne miserandi quidem exitus eum fuisse iudicarẽ, nisi ipse tam miseram mortẽ putasset. Affirmare uobis possum nihil esse in historijs eius hoc, quẽ retuli, loco disertius, ut mihi tunc non laudasse Ciceronẽ, sed certasse cum Cicerone uideatur. Nec hoc deterrendi causa dico, ne historias eius legere concupiscatis, cõcupiscite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot disertissimis uiris melius Ciceronis mortem deplorauit quàm Cornelius Seuerus.

CORNELII SEVERI.

Oraq; magnanimũm spirantia penè uirorum
In rostris iacuere suis, sed enim abstulit omnis,
Tanquam sola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta,
Iurataq; manus, deprensaq; fœdera noxæ,
Patritiumq; nefas, est nunc & pœna Cetegi,
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt, sacris & uita quid artibus acta?
Abstulit una dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ,
Vnica sollicitis quondam tutela salusq;,
Egregium semper patriæ caput, ille senatus
Vindex ille fori, legum ritusq;, togæq;.
Publica uox eius æternum obmutuit armis.
Informes uultus sparsamq; cruore nefando
Caniciem sacrasq; manus, operumq; ministras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta superbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata deosq;
Respexit, nullo luet hoc Antonius æuo.
Hæc nec in Hæmatio mitis uictoria Perse,
Nec te dire Syphax, non fecit in hoste Philippo.
Inq; triumphato ludibria cuncta lugurtha
Abfuerant, nostraq; cadens ferus Hannibal iræ,
Membra tamen stygias tulit inuiolata sub umbras.

Non laudabo municipem nostrum bono uersu ex quo hic multo melior Cornelij Severi processit, Conticuit latiæ tristis facundia linguæ. Sextilius Ena fuit homo ingeniosus magis quàm eruditus, inæqualis poëta, & penè quibusdam locis talis, quales esse Cicero Cordubenses poëtas ait, pingue quiddam sonanteis atque peregrinum. Is hanc ipsam proscriptionẽ recitaturus in domo Messalæ Coruini, Pollionem Asinium aduocauerat, & in principio hunc uersum non sine assensu recitauit,

Deflendus Cicero est latiæq; silentia linguæ. Pollio Asinius non æquo animo tulit, & ait, Messala, tu quid tibi liberum sit in domo tua uideris, ego istum auditurus non sum,

sum, cui mutus uideor, atq; ita consurrexit ne interfuisset recitationi eorũ, quod Cornelium scio, cui non æque displicuisse hunc uersum quàm Pollioni apparet, quod meliorem quidem, sed non dissimilem illi & ipse composuit. Si hic desiero, scio futurum, ut uos desinatis eo loco legere, quo ego à scholasticis recessi. Ergo ut librũ uelitis usq; ad umbilicum reuoluere, adijciam suasoriam proximæ simílem.

Alía suasoria ad Ciceronem pertinens.

DEliberat Cicero, an scripta sua comburat promittente Antonio incolumitatem si fecisset. Q. ATERIVS. Non feres Antonium, intolerabilis malo ingenio felicitas est, nihilq; cupientes magis accendit, quàm proprie turpitudinis conscientia. Difficile est. Non feres, inquam, & iterum iritare inimicum in mortem tuam cupies: quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone absum, tamen non tedet me uitæ meæ sed pudet, ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Ingenium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quàm te. Remittere ait se tibi ut uiuas, cõmentus quemadmodum eripiat etiam quo uixeras. Crudelior est pactio Antonij quàm proscriptio. Ingenium erat in quod nihil iuris haberent triumuiralia arma. Commentus est Antonius quemadmodum, quod non poterat cum Cicerone proscribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te Cicero ut uitam magni æstimares, si libertas suum in ciui tate haberet locum, si suũ in libertate eloquentia, si non ciuili ense ceruicibus †lucren tur. Nunc ut scias nihil melius esse quàm mori, uitam tibi Antonius promittit, pendet nefariæ proscriptionis tabula, tot prætorij, tot consulares, tot equestris ordinis uiri periere, penè nemo relinquitur nisi qui seruire possit. Nescio an hoc tempore uiuere possis Cicero, nemo est cum quo uelis. Merito Hercules illo tempore uixisti, quo Cæsar ultro te rogauit, ut uiueres sine ulla pactione, quo tempore non quidem stabat Respublica, sed in boni principis sinum ceciderat. CAESTII PII. Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius saluis eloquentiæ monumẽtis non posse Ciceronem moriri, ad pactionem uocaris, qua pactione melior in te pars tui petitur. Accommoda mihi paulisper eloquentiam, Ciceronem periturũ rogo. Si te audissent Cæsar & Pompeius, neque inissent turpem societatem neq; diremissent, si uti unquam consilio tuo uoluissent, neq; Pompeius Cæsarem, neq; Cæsar Pompeium deseruisset. Quid consulatum salutarem urbi, quid exilium consulatu honestius, quid prouocatam inter initia adolescentiæ libertatem tyrocinijs tuis Syllanam potentiam, quid Antonium aulsum, Catilinam Reipublicæ redditum? ignosce Cicero, diu ista narrauero. Forsitan hac die nouissimo audientur. Si occidetur Cicero, iacebit inter Pompeium patrem filiumq; & Afranium Petreiumq;, Qu. Catulum, M. Antonium illum indignum hoc successore generis. Si seruatur, uiuet inter Ventidios & †Canicios & Saxos. Ita dubium est, an satius sit cum illis iacere, an cum his uiuere? Pro uno homine iactura publica pacisceris. Scio omne pretium iniquum esse quod ille constituit, nemo tanti emit Ciceronis uitam, quanti uendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, uiues, sed eruentur oculi tibi, uiues, sed debilitabuntur pedes, etiam si in alia damna corporis præstaris patientiã, excepisses tamen linguam. Vbi est sacra illa uox tua? Mori enim naturæ finis est, non pœna, hoc tibi uni non liquet? At uideris Antonio persuasisse. Assere te potius libertati, & unum crimen inimico adijce. Fac Antonium moriendo nocentiorem. PASPERNATIS Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipse in eloquentiã suam animaduertet. Quid autẽ tibi sub hac pactione promittitur. Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus restituatur Reipublicæ senatus, dignissimus apud quem Cicero loqueretur. Multos ea re uicturos animi sui contemptus oppressit, multos perituros parati ad pereundũ animi ipsa admiratio eripuit, & causa illis uiuendi fuit, fortiter mori. Permitte populo Romano contra Antonium licet scripta combusseris, Antonius paucos annos tibi promittit, at si non cõbusseris, populus Romanus omnes. POMPEII SYLONIS. Quale est ut perdamus eloquentiã Ciceronis, fidem sequamur Antonij? misericordiam tu istam uocas supplicium summũ ingenio Ciceronis? Credamus Antonio Cicero, si bene illi pecunias crediderunt fœneratores, si bene pacem Brutus & Cassius, hominem & uitio naturæ, & licentia temporum insanientem, inter scenicos

amores

†l. luderetur

†l. Carutios

Universidad de Deusto
Biblioteca

amores ciuili sanguine luxuriantem, hominem qui creditoribus suis oppigneratũ Rempublicam, cuius gulæ duorum principum bona Cæsaris & Pompeij non potuerunt satisfacere. Tuis utar Cicero uerbis, cara est cuiquam salus, quàm aut dare, aut eripere potest Antonius. Non est tanti seruare Ciceronem, ut seruatum Antonio debeam. TRIARII Compulsus aliquando populus Ro. in eam necessitatem est, ut nihil haberet præter Iouem obsessum & Camillum exulem, nullum tamen fuit Camilli opus maius, quàm quod indignum putauit, uiros salutem pactioni debere. O graue uitam etiam si sine pretio daretur. Antonius hostis à Republica iudicatus, nunc hostem Rempublicam iudicat. Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collegam placuisse, alienæ semper dementiæ accessio, utriusque collegæ mancipium, noster dominus. ARGENTARII. Nihil Antonio credendum est, mentior, quid enim iste non potest, qui occidere Ciceronem potest? qui seruare, nisi crudelius quàm occidebat, non potest. Ignoscentem tibi illum putas, qui ingenio tuo irascitur? ab hoc tu speras uitam, cui nondum uerba tua exciderunt? Vt corpus quod fragile & caducum est seruetur, pereat ingenium quod æternum est? ego mirabar si non supplicio crudelior esset Antonij uenia. P. Scipionem à maioribus suis desciscentem generosa mors in numerum Scipionum reposuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat quod solum in te immortale est. Qualis est pactio? Aufertur Ciceroni ingenium sine uita, promittuntur obliuione nominis tui pauci seruitutis anni. Non ille te uiuere uult, sed facere ingenij tui superstitem. Viue, ut Cicero audiat Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem? Patieris perire, ut quod in te optimum habes, ante te efferas. Sine durare post te ingenium tuum, perpetuam Antonij proscriptionem. ARELLII FVSCI. Quoad humanum genus incolume manserit, quamdiu usus literis, honor summæ eloquentiæ pretium erit, quamdiu rerum naturæ aut fortuna steterit aut memoria durauerit, admirabile posteris uigebit ingenium, & uno proscriptus seculo proscribes Antonium omnibus. Crede mihi utilissima pars tui est, quæ tibi uel eripi uel donari potest. Ille uerus est Cicero, quem proscribi Antonius non putat, nisi à Cicerone posse. Non ille tibi remittit proscriptionem, sed tolli desiderat suam. Si fidem decepertit Antonius, morieris: si præstiterit, seruies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te M. Tulli quatuor & sexaginta annos pulchre actos, per salutarem Reipub. consulatum, per æternam si pateris ingenij tui memoriam, per Rempub. quæ ne quid te putes carum illi reliquere ante cœperit, oro & obtestor, ne moriaris confessus quod nolueris mori. HVIVS suasoriæ alteram partem neminem scio declamasse, omnes pro libris Ciceronis soliciti fuerunt, nemo pro ipso, cum adeo illa pars non sit mala, ut Cicero, si hæc conditio ei lata fuisset, deliberaturus non fuerit. Itaq; hanc suasoriam nemo declamauit efficacius quàm Sylo Pompeius, non enim ad illa speciosa se cõtulit ad quæ Cæstius qui dixit, hoc gratius esse supplicium quàm mortem, & ideo hoc Antonium eligere, breuem uitam esse homini, multo magis seni, ita memoriæ consulendum quæ magnis uiris æternitatem promitteret, non qualibet mercede uitam redimendam, & has conditiones intolerabiles esse, omnia potius subeunda quàm monumenta ingenij sui ipsum exurere. Iniuriam illum facturum populo Ro. cuius linguam in ciuem extulisset, ut insolentis græciæ studia tanto antecederet & eloquentia, quanto fortuna: iniuriam facturum generi humano, pœnitentiam illum acturum tam †degener spiritus empti, cum in seruitute senescendum fuisset, in hoc unum eloquentia utendum, ut laudaret Antonium, Malle cum illi ait, dari uitam, eripi ingenium. SYLO POMPEIVS sic egit ut diceret, Antonium non pacisci sed illudere, non esse illam conditionem sed cõtumeliam, combustis enim libris nihilominus occisurum: non esse tam stultum Antonium, ut putaret ad rem pertinere libros à Cicerone comburi, cuius scripta per totum orbem celebrarẽtur, & hoc petere eum quod posset ipse facere, nisi forte non esset in scripta Ciceronis is qui esset in Ciceronem. Quare nihil aliud eum agere quàm ut ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus, ad turpes conditiones perductus occideretur. Antonium illi non uitam cum conditione promittere, sed mortem sub infamia quærere. Item quod turpiter postea passurus esset, nunc illum fortiter

†. degenere

titer debere pati. Et hæc suasoria insignita est. Dixit enim sententiam Cacozeliæ genere humillimo & sordidissimo, quod detractu aut adiectione syllabæ facit sensum. Proh facinus indignum, peribit ergo quod Cicero scripsit, manebit quod Antonius proscripsit. Apud Cæstium prætorem declamabat hanc suasoriam Surdinus ingenio/ sus adolescens à quo græcæ fabulæ eleganter in latinum sermonem conuersæ sunt. Solebat dulces sententias dicere, frequentius tamen prædulces & infractas. In hac suasoria cum iusiurandum bellis sensibus prioribus complexus esset, adiecit, ita te legam. CAESTIVS homo nasutissimus dissimulauit exaudisse se, ut adolescẽtem ornatum quasi imprudens obiurgaret, quid dixisti? quid ita te fruar? Erat autem Cæstius nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infestus, quod illi non impune cessit: nam cum M. Tul. filius Ciceronis Asiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem, cœnabat apud eum Cæstius. M. Tullio & natura memoriam dempserat, & ebrietas, si quid ex ea superat, subducebat, subinde interrogabat, quis ille uocaretur qui in imo recumberet: & cum sæpe subiectum nomen Cæstij excidisset, nouissime seruus ut aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti domino quis ille esset qui in imo recumberet, ait, hic est Cæstius qui patrem tuum negabat literas scisse: afferri protinus flagra iussit, & Ciceroni ut oportuit de corio Cæstij satisfecit. Erat autem etiam ibi pietas. Non exigeret Scordalus Hybriæ disertissimi uiri filio male apud se causam agenti & cum in quadam postulatione Hybrias partibus stultorum locum ad literam omnibus agnoscentibus diceret. Age, inquit, non putas me scripta didicisse patris mei, quousq; tandem abutere Catilina patientia nostra? GARGONIVS amabilissimus in hac suasoria dixit duas res, quibus stultiores ne ipse quidem unquam dixerat: unam in principio, nam cum cœpisset scholasticorum frequẽtissimo iam more à iureiurando, & dixisset multa: ita quàm primum tantum timeat, quantũ potest, ita ut totus uiuat Cicero, aut totus moriatur, ut ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixero nulla pactione delebo, Alteram rem dixit, cum exempla referret eorum qui fortiter perierant: Iuba & Petreius, mutuis uulneribus concurrerunt & mortes fœnerauerunt.

Libri primi suasoriarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SECVNDVS.

Liberi parentes alant, aut uinciantur.

DVO fratres inter se dissidebant, alteri filius erat: patruus in egestatem incidit, patre uetante adolescens illum aluit, ob hoc abdicatus, tacuit, adoptatus à patruo est, patruus accepta hæreditate locuples factus est, egere cœpit pater. uetante patruo aluit illum, obdicatur. DEFENSIO ADOLESCENTIS. Quid mihi obijcis? puto luxuriam, quicquid unquã immodesta largitione effudimus, id omne consumebatur in alimentũ duorum senum, cum uetaret me pater alebat ipse, mihi cum egerem alimẽta non dabat, eò iam perductus erat, ut omnem spem ultimorũ alimentorũ in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum, & inimicum. Ecce oppressit increscentem, quid acturus es? pluris tibi †pater efferendus quàm alendus est, quis rogatus est? aut quis porro tam locuples, frater alere non potest. Mihi ferrimus senex diuitias suas & iam extremum blandimentum in stipem perdidit. Ipse inquit, me non aluit, imitationẽ alienæ culpæ innocentiã uocas. Nec eo quidem æstimas, quanta ista crudelitas sit, quod si quis fratrem non alit, nec à filio quidem alendus est. Quid adoptionẽ iactas? tunc ad te ueni cum haberẽ diuitem patrẽ. Parcius quæso fratres, Præsentes habemus deos, scis tuto te facere etiã si abdicaueris. Alam, fatendum est crimen meum, tardius misertus sum. Item do pœnas ego parentibus meis, cum in cætera odium sit, tantũ in meam notam quæruntur, O felix spectaculũ, si uos in gratiam possum

†. frater

Universidad de Deusto
Biblioteca

possum reducere, faciam hoc quod uultus quoq; uestri hortantur. Surgite patres, adeste iudices, alter mihi ex parentibus seruatus, alter seruandus est: porrigite mutuas manus in gratiam, me fœderi medium pignus addite. Inter duos contendentes, medius elidor. Ergo morientem uidebo, per cuius cineres iuraturus sum? Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet iacentem super crepidinẽ Marium fuisse consulem, aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto tanquam modo non sit qui illum uidit. Quid non timendum felicibus putas? quid desperandum infelicibus? IVNII GALLIONIS. Ego indicabo cur me abdices, tu indica cur adoptaueris. Quædam accedunt noua. Equidem noua. Illud non miror quod misericordia obijcitur. Illud miror, quod hic obijcit. Sic enim me gessi, ut hoc crimine duos patres obligarem, uterq; me amat, uterque alí miser desiderat, uterq; prohibet. Nec secum, nec mecum fortuna bene conuenit. Componite aliquando bonos quidem, sed contumaces uiros. Vter discordiæ causam præbuerit, nolite à me exigere. Vterque patruus est, uterque pater est. Transit ad istum fratris sui & fortuna & animus, misericors sum, non muto patrem, si naturam mutare potuissem. P. ASPRENATIS. Fortunæ lex est præstare quæ exegeris, miserere, mutabilis est casus, dederunt uictis terga uictores, & prouexit fortuna quos destituit. Quid referam Marium sexto consulatu Carthagine mendicantem, septimo imperantem. Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mittamus, da quis alimenta rogetur & roget. OTHONIS IVNII patris. Timeo mutationem, & ille nihil prius ex bonis quàm filium perdidit. ARELLII FVSCI Patris. Ecquid cerno peregrini penates an tuos? Nõ sum hospes grauis, unum senem adduco, hoc tibi uitio pater placui. Venit ignotus senex, nolo transire iacentem, per patrem rogat. Ergo alíquis peribit fame, qui filium suum optat superstitem? Quid hoc esse dicam quod metam periculose abdicant, quod toties isti fortunam mutant, quoties ego patrem. Redite in gratiam. Inter funestas acies armatæ manus in fœdus porriguntur. Perierat totus orbis nisi iram finiret misericordia. Aut si tam pertinacia placent odia, parcite, factatus inter duos patres utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus, positus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt abdicant, mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater deos testor, diuitem te relinquo. CAESTII PII Tali me operi præparauerãt, uolebam fratres in gratiam reducere, hoc tu obijcis: at nisi impetrauero ut boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint. Vterq; me amauit, uterq; pro me uota fecit, quantũ est si dixero, uterq; me aluit? Quæ causa fuerit discordiæ nescio. Timeo ne iste prior egere cœperit. Quid obijcis pater? scio quendam in hac ciuitate propter istud crimen adoptatum. Fratrem, inquit, alere noluit. Inueneristi quo possim me defendere: possum liberos tollere, & præ meis oculis narrem auum illorum fame perisse. Non fefelli & qualis essem sciuisti cum adoptares. Bis abdicatus sum, uolo utrunque causam meam agere, neutrum pro me uolo, adsit mihi alius, semper causa mea habebit aduocatũ patruum aut patrem, alter alterum amet, uterq; me amabit. Vis illum ueras pœnas dare? sentiat quam iniuriã fecerit bono fratri. POMPEII SYLONIS De patre bene quod eum per ætatem nosse non possum, sed habet & ille beneficium meum, duos eius filios alui. Surge infelix senex, quid putatis illum flere? quod egeat? immo quod abdicauit, quod aluit. ARGENTARII Vides enim, liberalis in domo tua esse cœpi, ille propter me duxit uxorem cum fortasse iuuenem adoptare posset. Hæc abdicantis fuere uerba, Iad illum quem magis amas quàm patrem. Non omnibus imperijs parendum est, nihil interim noui facio, scis me & priori patri non paruisse. Venit immissa barba capilloq; deformi, non senectute, sed fame, membris trementibus, semersa & tenui atq; elisa ceruice uoce ut uix exaudiri posset, introrsum conditos oculos uix alleuans: alui, quomodo quæris? quomodo istum. CORNELII HISPANI Putas me hodie nõ abdicari sed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri, hic quem uis adoptari, inimicum patris tui inuito patre aluit, reliquit æquo animo †uestram domum, ut cum mendico uiueret. Noueris oportet hoc eius uitium, ad præstandum calamitosis misericordiam contumax est. Nec tamen habeo quod de hoc cõuitio queri possim, hoc enim patrem, hoc patruũ perdidi. Quam multi patres adoptent talem filium. Bis abdicor. Homo est, non

al. beatam

non uis ali hominem? Ciuis est, non uis ali ciuem? amicus est, non uis ali amicum? propinquus est, non uis ali propinquum? sic peruenitur ad patrem, homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est cognatione. Ergo non erit uitium porrexisse stipem, nisi dixero pater est? VIBII GALLI Circuibo tecum per aliena limina, ostendam omnibus & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. ROMANII HISPONIS. Scio pater me lius esse quod tu dicis, istud ego si possem, nunquam abdicatus essem. Fateor uitium meum, hoc quoq; prior in me emendare uoluit pater, nec potuit. Impulisti me in fraudem, qui me abdicat, aiebat non oportet fieri, tu dicebas oportet, tibi credidi. Non dedit, inquit, mihi alimenta, defuerunt tibi? Quisquis alimenta à mendico rogatus est, nihil amplius quàm misereri monstrat, uade ad patrem, i ad filium, iam quidam nobis eãdem fortunam precantur. Crede mihi sacra populi digna est. ALBVTII SILII. Tollite uestras diuitias, quas huc atque illuc incertæ fortunę fluctus appellet, redite in gratiam, innocẽs sit. PARS ALTERA, VALLI SYRIACI Creícere ex mea proposuit inuidia, sequamur senes, quo uocat ambitio iuuenilis, & conditionem illi præbebimus, melius se potest iactare quam defendere. Atqui iustus metus meus tu es, ne hæredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Inter cætera quæ mihi cum inimico patiar esse omnia, & hoc est infelicissimum, ambo tristissimam egimus uitam, excepto uno quod alter alterum egentem uidimus, proiecimus: adijce istis uerborum contumelijs, iussit, ad cœlum manus sustulit, fassus se huius spectaculi debitorem, & tunc primum fratri uitam precatus sum: lætitiam patrimonij parati, ut extant calamitatum stupores, nullam percepi, nisi quod isti daturus eram omnia, illi negaturus. Liquet nobis deos esse, qui nõ aluit, eget, qui in domum suam fratrem non cepit, in publico manet. Aequauit iam potentiam meam cum illius potẽtia fortuna, nisi quod hoc prior facere nõ possum, Adoptaui te, cũ abdicatus es, cum abdicas, abdico. VIBII FVRII Cũ egerem, aiebam satis se uindicauit, quod à dispensatore locupletis inimici, consors modo omnis fortunæ, diurnũ petam. MARILLI Ille autem audebat rogare, qui mori mallet quàm uerba sua sibi dici: multis debeo misericordiam, à multis tuli, quisquis est qui me ulla calamitate similẽ effingit, perinde habebo ac si gradu cognatiõis attingat. Scio q̃ acerbum sit supplicare exteros, scio q̃ graue sit repelli à domesticis, scio q̃ graue sit & quotidie mortẽ optare & uitam rogare: & si tu nõ odisti eũ qui mihi fecit iniuriã, ego odi eũ qui fecit tibi. DIVISIO controuersiarũ antiqua simplex fuit, recẽs utrũ subtilior an tantũ operosior ipsi æstimabitis, ego exponam quę ut ueteres inuenerũt, aut sequentes astruxerũt. LATRO alias quæstiones fecit, diuisit in ius & æquitatẽ, an abdicari possit an debeat abdicari: sic quærit, an necesse fuerit illũ patrem alere, & ob id abdicari non possit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæstiones diuisit, an abdicatus desinit esse filius, an is desinat qui non tantum abdicatus sed etiam ab auo adoptatus est, etiam si filius erat: an quisquis patre non alit puniatur, tanquã æger, uinctus, captus, an aliquam filij lex excusationem accipiat, an hoc accipere noluerit, an abdicari debeat. Per hoc quæsiuit, an etiam si ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen recte fecit qui aluit: deinde an indignus fuit qui aleretur. Noui declamatores græcis autoribus adiecerũt primam illam quæstionem, an †abdicatus abdicari possit, hac Cæsius usus est: Adiecit quæstionẽ Gallio alteram, an abdicari possit iam adoptatus, ob id uitium, quod antequam adoptaretur notum fuit adoptãti, hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis est quàm quæstio. GALLIO quæstionem primam Latronis duplicauit sic, licuit mihi alere etiam te uetante, deinde non licuit non alere. In priore parte hoc uindicauit, non posse filium ob id abdicari quod esset suæ potestatis, nullum autem interdici misericordia. Quid si flere me uetes cum uidi hominem calamitosum? quid si ueteres propter aliquod honestum factum periclitãti fauere? affectus nostri in nostra potestate nõ sunt, quædam enim iura nõ scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamuis filius familiæ sim, licet mihi & stipem porrigere mẽdico, & humum cadaueri. Iniquum est collapsis manum non porrigere, commune hoc ius generis humani est, nemo inuidiosum ius postulat, quod profuturum est.

al. adoptatus

LATRO illud uehementer pressit, non feci ratione, affectu uictus sum, cum uidissem

Universidad de Deusto
Biblioteca

patrem egentem,mens non constitit mihi,quid uetueris nescio.Hoc aiebant non esse tractandum tanquam quæstionem,esse tamen potentius quàm ullam quæstionem. FVSCVS ARELLIVS Pater hoc mouit in ultimo tãquam quæstionem:putaui te quãuis uetares nihilominus uelle ali à fratre meo. Vultu uetabas,aut mihi ita uidebaris. CAESTIVS audacius,nõ fuit cõtentus dicere,putaui uelle te, adiecit uoluisti & hodie quoq; uis,& sua figura dixit omnia propter quæ uelle deberet,quare ergo abdicas?puto indignaris præteritum officium. LATRO colore simplici pro adulescente, habere,non quo excusẽt sed quo glorietur,nõ potui,inquit,sustinere illud durum spectaculum. Offensas mihi putas tantum excidisse,mens excidit,non animus mihi constitit,non in ministeriũ sustinendi corporis suffecerunt pedes,oculi subita caligine obtorpuerũt. Alioquin ego si tũc meæ mentis fuissẽ, expectassem dũ rogarer. FVSCVS istũ colorẽ introduxit quo frequẽter uti solebat religiõis,mouet,inquit me natura,mouet pietas,mouet & humanorum causa,& tam manifesto approbata exẽplo. Stare ante oculos fortuna uidebatur & dicere talia. Hi sunt qui suos nõ alunt. ALBVTIVS hoc colore,accessit inquit ad me pater,nec summissis uerbis locutus est,non rogauit, sed quomodo agẽdũ esset cum filio,alere me iussit,recitauit legẽ, quã ego semper scriptam etiã patruo putaui;& deinde dixit, præstiti non quontum patri præstare debui, sed quantum uetanti surripere potui. BLANDVS colore diuerso. Venit subito deformis squalore,lachrymis. O graues fortuna uires tuæ, ille diues modo superbus rogauit alimenta,rogauit filium suum,rogauit abdicatum suum,inrerrogas quãdiu rogauerit:ne dij istud nefas patiantur,ut diu rogauerit,diutius tamen quàm tuli. Quæritis quid fecerit:quod solebat. SYLO POMPEIVS hoc colore. Mouet inquit me, quod nihil suo iure, nihil pro potestate, quod tanquam patruus accessit: ego uero non expectaui uerba,non preces,cõplexus sum,& osculatus sum patrem,dedi alimenta:hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrem dedisse,non alere sed exprobrare uisus sum. TRIARIVS hoc colore. Timui,inquit,si non aluissem ne abdicarer à patre,sciebam quomodo illi placuissẽ. TRIARIVS hoc colore. Accessit,inquit, ad me pater obrutus sordibus,tremens deficientibus mẽbris,rogauit alimenta,interrogo uos iudices,hoc quidem si facere oporteat,nã istũ non interrogo. Scit quid facturus sim. Nam patrem ut alteri patri faciam iniuriam,alteri inuidiam. Cum uetuisset me alimẽta præstare,si qua est fides,nõ putaui illũ ex animo uetare,lenocinatur,inquam,gloriæ meæ, ut uidear etiam prohibitus aluisse. MARYLLVS nouo colore egit. Cecidit in pedes meos senex,squalidus barba capilloq;,mouit inquã nescio quis te misericordia mea, alleuaui cum ignorarem quis esset,uultis repellam,quod pater est? CAESTIVS hoc colore. Nec meum cogitaui, patrem meum egentem uideo,frater nec miseretur, nec præstat alimenta,hoc est,inquam,noui uitij,eripere filio officium. Sciebã hãc fortunã meorũ,has iã meas esse parteis:hoc peccaui quod non ultro ad patrem accessi, sed aiebam,nolo quicquam aliud præstare, quàm illi præstiti. Expectaui donec patruus ad me ueniret,& nunc expectabo. Venit ad me pater,quid habui facere? Perducerem illum ad patruum?non feci,merito irascitur. Potuit enim si aluisset leuare quidem fortunam fratris,sed causam aggrauare. BVTEONIS colorem non approbabat Latro, præstitisse se dixit exiguum,tantum quo spiritum posset producere,& dum describit pallorem eius & maciem,adiecit,apparet illum ab inimicis ali:hunc colorem cũ improbaret Latro hac sententia usus est:nõ est,inquit,abdicato cuiquam ex gloria sui criminis detrahendum. HISPANVS hunc colorem uenustius,nam & meserationi eius qui benignissime alit,adecit aliquid, & pietati suæ nihil detraxit. Quomodo inquit illũ alo? Exiguos furtiue cibos mitto,et siquid de mensa mea detrahere potui, famelico seni porrigo. Non credis,quia scis quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte quæ durior est,ultro aiebat hunc sequẽdum,ut grauissimarum iniuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. Thyesteo more aiebat,patrem nõ irasci tantũ debere sed furere. In declamatione usus est summis clamoribus illo uersu tragico, Cur fugis? fratrem scit ipse. Hunc colorem secutus SIRIACVS, durum sensum uidebatur non dure posuisse in narratione sic, Infelicissimã ambo & tristissimam ambo egimus

f. non putarã

mus uitam,excepto quod alter alterum egẽtem uidimus. Aeque efficaciter uidebatur odium expressisse paternũ,hac sententia:uos iudices audite quàm ualde eguerim,patrẽ rogaui. Hanc partem memini apud Cæstium declamari ab Alfio Flauo, ad quem audiendum me fama perduxerat, qui cũ prætextatus esset, tantæ opinionis fuit,ut P. Romano puer eloquẽtia notus esset. Semper de illius ingenio Cæstius & prædicauit & timuit. Aiebat tam immature magnum ingenium nõ esse uitale,sed tanto concursu hominum audiebatur,ut raro post illum auderet Cæstius dicere. Ipse omnia mala faciebat ingenio suo,naturalis tamen illa uis eminebat,quæ post multos annos tãetsi desidia obruta,& carminibus eneruata,uigorem tamen suum tenuit. Semper autem eloquentiam eius commendabat aliqua res extra eloquentiam. In puero lenocinium erat ingenij ætas,in iuuene desidia. Hic cum declamaret partem abdicati, hanc summis dixit clamoribus sententiam. ALFII. Quis es tu qui de facto fratrum sententiam ferasIlle tunc peccauit,tu non peccas,ad te arbitrum odia nostra non mittimus, iudices habemus deos. Et illam sententiam,Audiuimus fratrum fabulosa certamina,& incredibilia,nisi nos fuissemus,impias epulas, detestabili parricidio furuum diem. Hoc uno modo iste frater à fratre ali meruit,quàm innocenter. Me contra parricidium uindica,filium illi suum reddo. CAESTIVS hunc colorem tam strictum non probauit,sed dixit temperandum esse,& ipse hoc colore usus est, quem statim à principio induxit. Miratur aliquis,quod cum duo grauissimam acceperimus iniuriã, ego & filius,ego solus irascor,nõ est quod quisquam miretur,iam filio satisfactum est. Debuisti,inquit,me rogare,ut ipse præstares,debuisti illum ad me perducere, debuisti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex nostra captare discordia. Fortasse ego cum egerem,fratrem rogassem,si tu non fuisses,fortasse ille me rogasset,si tu non fuisses,poterat nobis conuenire,si non fuerit in medio,quem potius miseri cõtumaces regent. Hermagoras in hac controuersia transijt à procœmio in narrationem eleganter, rarissimo quidem genere, ut in eadem re translitus esset, sententia esset, schema esset, sed ut Latroni placebat,schema,quod uulneret,non quod titubet. Ex altera parte transit à procœmio in narrationem Caleo,& ipse per se sententiam sic. Quid ni filium mihi nolim cum isto cõmunem esse,cum quo utinam communem nec patrem habuissem. DIOCLES CARYSTIVS illum sensum à latinis iactatum dixit breuissime,rarissimo genere,quod sententia uerbis consumatur, nec enim paucioribus potest. Euctemon leuis declamator,sed dulcis,dixit noue & amabiliter illum æque ab omnibus uexatum sensum,quo reconciliatio fratrum tentatur.

f. præmature

Initium secundæ.

SAcerdos casta à castis,pura è puris sit. Quædã uirgo à piratis capta uenijt,empta à lenone & prostituta est. Veniẽtes ad se exorabat stipem,militem qui ad se uenerat, cum exorare non posset,colluctantem & uim inferentem occidit,accusata,& absoluta remissa ad suos est, petit sacerdotium. PORTII LATRONIS. Sacerdos uestra adhuc in lupanari uiueret,nisi hominẽ occidisset. Inter barbaros quid passa sit,nescio, quid pati potuerit,scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro lenones,absint meretrices,ne quid parũ sanctũ occurrat, dum sacerdos legitur:si nihil aliud,certe osculatus est te,qsquis purã putabat. O egregiũ pudicitiæ patrocinium militẽ occidit,& Hercules lenonẽ nõ occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locũ, pretiũ constitutũ est,titulus est inscriptus,hactenus in te inquiri potest. Cæterũ nescio, quid cellulã & obscœnũ lectulũ uocas. De pudicitia sacerdotis hic quæritur. Nemo inquit mihi uirginitatẽ eripuit. Sed omnes quasi erepturi uenerũt, sed omnes quasi eripuissent,recesserũt. Quò mihi sacerdotẽ,cuius precaria est castitas? cũ ex illo lupanari cruenta fugeres,si qua tibi occurrisset. Si mater tua prostitutisset, tibi noceret.propter te liberis tuis sacerdotiũ nõ daretur. FVLVII SPARSI. Quid inclusa feceris,nec quere debemus,nec scire possumus. CORNELII HISPANI. Occidisti hominẽ,quid respondes? uim afferebat mihi,etiam puro sacerdoti, Pro libertate uota facienda sunt, captiuæ mandabitis. Pro pudicitia uota facienda sunt,prostitutæ mandabitis. Pro militibus uota facienda sunt,isti mãdabitis. Id enim deerat, ut templa reciperẽt, quas aut

Universidad de Deusto
Biblioteca

carcer,aut lupanar eiecit. MARILLII. Vt sciamus illam apud lenonem fuisse,blãda est.domi lenoni rationes captura cõueniet. Age si quis uenit pertinax,age si quis hoc ipsum concupiuit quod uirgo eras, age si quis,ne negare posses,ferrum appulit. P. VINITII. Eam sacerdotem facite,quæ aut honesta maneat,quod semper fuit,aut pœnam sentiat,si esse desierit. Cuius audaciæ es puella:etiam si nobis nõ timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini subiecta uniuscuiusq; conscientia est, aliter nostræ æstimationi. Nos tantum quæ feceras palàm,uidimus,illi etiam quæ se creta sunt. Indignam sacerdotio dicerem,si transisses per lupanar. Procedẽte hac lictor submoueri uidebitur,huic prætor uia cedet,summum imperium consules cedent tibi. Quæcunq; meretrix prostrata fuit,fugiet. Fas sacerdoti non esset,ancillam tibi similẽ habere,fieri an sacerdotem fas erit? Nam quod ad sortẽ pertinet, ne reliquæ uirgines cõtaminarentur,hæc segregata est. Castam te putas,quia inuisa meretrix es. Nuda in litore stetit ad fastidium emptoris, omnes partes corporis & inspectæ & contrectatæ sunt. Vultis auctionis exitum audire? Vendit pirata,emit leno,excipitur nihil,eo deducta es,ubi tu aliud honestius nihil facere potuisti quàm mori,stipem rogasti,quæ sacerdotiũ rogas. Fortuna,inquit,hoc me cogit pati,misereri debent omnes mei. Et ego misereor tibi puella,sed non facimus miserãdas sacerdotes, nõ est apud nos maximus honor ultimorum malorũ solatium. MENTONIS. Honorem habitum aurium maiestatisq; uelim uestræ,quod necesse est in hac causa nominare lupanar,lenonem, meretricios quæstus,homicidium. Quis credat?Inter hæc sacerdos quæritur. At me hercules futuræ sacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis uestræ summa notitia est,quod prostitit,summa uirtus quod occidit,summa felicitas quod absoluta est;non potest in ea sperari sacerdos,in qua sperari meretrix potest. Alijs oculis leno uitã æstimat,alijs pontifex. BLANDI. Virgo sum inquit,interroga si dubitas archipiratam,interroga gladiatorem,an rogatus uirginitati pepercerit. Non refello,dum scias clausa esse testibus tuis templa. In auctione nemo uoluit liceri,ut enotuit,seruisse piratis, non uidebatur iste uirginis uultus, ista constãtia,& ne armatum quidem timẽs audacia ARELLII FVSCI PATRIS. Ne metuas puella pudica es,sed sic te uiro laudabit templo. Meretrix uocata es,in communi loco stetisti,superpositus est cellæ tuæ titulus,uenientes recepisti. Cætera etiam si in communi loco essem, tamen potius scirem. POMPEI SYLONIS. Excipitur meretricum oculis. Docetur blanditias,& in omnem motum corporis confingitur. Auertit aures petitura sacerdotium,dum reliqua narro,nihil ad uos afferam dubiũ,nihil audietis,nisi quod uicina ciuitas uidit. Tu sacerdos? quid si tantum capta? quid si tantum prostituta? quid si tantum homicida? quid si tantum rea fuisses? ROMANI HISPONIS. Nũquid hoc negas, colluctatã te tamẽ cum uiro,quem in illa uolutatione necesse est prius super te fuisse. Adijciebat Zeno,merito occisum militem. Plus ausum quam in prostitutã licebat. Exoratui populum,Nunquid & lenonem? nunquid & piratam illum,quem non poteras occidere? ARGENTARII. Armatũ inquit,occidi. Quid inermis gloriatur homicidio eius, quẽ nescio an sero occiderit. CAESTII PIINARRATIO. Ita domi custodita est, ut rapi posset,ita chara fuit suis,ut rapta non redimeretur,ita raptæ perpercere piratæ, ut lenoni uenderetur. Sic emit leno,ut prostituerit. Sic ueniẽtes deprecata est,ut ferro opus esset. Cõiectum in urnam nomen eius non exijt, sed eiectum est, tempus erat nõ sortiri,urna purgata est. Stetisti puella in lupanari,ut te nemo uiolauerit,locus ipse uiolauit. Stetisti cũ meretricibus,stetisti sic ornata,ut populo placere posses,ea ueste quã leno dederat. Nomen tuum pependit in fronte,Pretia stupri accepisti,& manus, quæ dijs datura erat sacra, capturas tulit:cum deprecareris intrantis amplexus, & omnia alia impetrares,osculum rogasti,Ancillæ ex lupanaribus sacerdoti nõ emuntur, corã sacerdote obscœni homines abstinent. Non sine causa sacerdoti lictor apparet,occurrenti tibi meretricẽ submouisset. Nõ est credibile, temperasse à libidine piratas, omni crudelitate efferatos,quibus omne fas nefasq; lusus est, simul terras & maria latrocinantis,quibus in aliena impetus per arma est:iam ipsa fronte crudeles,& humano sanguine assuetos,præferẽtes ante se uincula & catenas,grauia captis onera,à stupris remouere

uere potuisti? quibus inter tot tãto maiora scelera uirginẽ stuprare, innocẽtia est. Sed lupanar excepit omnes,sordida iniuriosaq; turba huc influit,nec quisq; eo ut iudicet, uenit,At omnes fauere fabulis tuis,aut omnibus persuasum est. Nemo in tanta euntium redeuntiũq; turba inuentus est, qui fortunæ tuæ uellet illudere? Ergo tu cum tam innocẽs quàm dicis uixeris, ista passa es,credis deos esse? Nihil,inquit,passa sum: hoc satis est nupturæ,sacerdoti parum. Ibi adhuc fuisti, discede,ignota es,discede,nimium nota es. P. ASPRENATIS. Contradico non inimicitijs cuiusquã impulsus. Quod enim odium,quæ inimicitiæ cuiusq; esse possunt, quam nemo ciuium suorum norat antequam prostitit. Monet me respectus omnium uirginum,de quibus hodie grauis fertur sententia, si in ciuitate nulla inueniri potest neq; meretrice castior,neq; homicida purior. Piratæ te inuolatam seruauerunt:a sacerdote se non abstinuisset pirata, leno,mango. De sacerdotis pudicitia,his sponsoribus credendum est? Iacuisti in piratæ myoparone. Contrectata es alicuius manu,alicuius osculo, alicuius amplexu. An me lius pirata seruauit quàm pater? cõuersata est diutius inter humano sanguine delibutos,inde est profecto quod potest hominẽ occidere. Proclama ingenuam esse te, quid expectas? cum in lupanar ueneris,tam tibi omnia templa præcluſa sunt. Cõseruarum oculis inquinatur, inter ebriorum conuiuarum iocos tractatur,modo in puerilem,modo in muliebrem habitum composita. Iistinc ne patri quidẽ redimenda es. Nullæ satis pudica est,de qua quæritur. Non legerem te sacerdotem,etiam si sacerdoti seruisses. Virginem esse sacerdotem nostram,cui credimus? meretrici,lenoni,piratis? hæc enim testium summa est. Castigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat sacerdos, si te è lupanari redemisset. Conuenit omnis libidinosorum turba. & concurrit ad meretricem nouam. Illud certe fateberis,pudicitia tua precaria est. Tot intrauerunt cellam tuam gladiatores, tot iuuenes ebrij, & omnes ante militem inermes. Ego illam dico prostitisse,illa se dicit etiam mendicasse,pudicitiam sacerdotis meæ etiam carnifici debeo. IVNII GALLIONIS. Ambitiosa lex est,ad sacerdotiũ nonnullas non sanctitatis tantum,sed felicitatis admittit. Inquirit in mores, in corpus,in uitam. Vide tu quemadmodum tam morosæ legi satisfacias. Capta es à piratis,inter seruos, inter homicidas,in illis myoparonis angustijs spatiata es. Viderimus quid in te audere potuerit feritas hostium,libido barbarorum,licẽtia dominorum. Certum habeo iudices cũ hanc feritatem barbarorum audiaris,fauetis illi,ut quàm primum mutet seruitutẽ. Sic istam seruauerunt piratæ,quemadmodum qui lenoni essent uendituri. Stare in illo ordine,ex eadem uesci mensa,in eo loco uiuere,in quo etiam si non patiaris stuprum,uideas. Aliquis fortasse inuentus est,quem hoc ipsum iritaret,quod rogabas. Ipse autem leno pepercit? Ignoramus istos, quibus uel hoc in eiusmodi quæstu præcipue placet, quod illibatam uirginitatem deceperunt. Seruauit te leno,quam prostituturus erat in libidinẽ populi? ita est. Sic leno tanquã nos castã è castis. Omnes,inquit,exoratimus. Si quis dubitat,an meretrix esset,audiat quàm blanda sit. Hæsisti in complexu,osculo, pacta es,ut felicissima fueris,pro pudicitia impudice rogasti? Quid factã mulieri in crimina sua delitescenti? Cum dico uim passa es,occidi inquit,cum dico hominem occidisti,inferebat inquit uim. Sacerdos nostra stuprũ homicidio,homicidium stupro defendit. DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuisit,an per legẽ sacerdos fieri non possit,& si lex illi non obstat,tamẽ sacerdotio indigna sit. An lege prohibeatur,in hæc duo diuisit,an casta sit.an pura sit. An casta sit,in hæc diuisit. Vtrum castitas tantum ad uirginitatem referatur,an ad omnium turpium obscœnarumq; rerum æstimationem. Puta enim uirginem quidem esse te,sed cõrectatam te osculis omnium,etiam si citra stuprum, cum uiris tamen uolutare. Non casta talis,qualis uideri potest,cui lex nocere uult. Matrem quoq; incestam esse,si ad uirginitatem tantum refertur castitas. An hæc uirgo sit,Aiebat Apollodorus quidem placere,si fixa esset hæreat & tuta,sed hic non repugnare controuersiã huic suspitioni. Non enim potitur adhuc uirgine,& multa sunt propter quæ credibile sit nõ esse,illud adijciebat,deniq; eiiã si nõ effecero, ut credant iudices non esse uirginem,consequar tamen ut nõ putent dignam sacerdotio,de qua dubitari potest,an uirgo sit. An pura sit,in hęc diuisit:an etiam si merito occidit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cidit hominem, pura tamen non sit homicidio conquinata: deinde an merito occide-
rit hominem innocentem, uti corpore prostituto uolentem. Absoluta est, ostendit nō
puram se esse sed tutam. An idonea sit, in tractationes quas quisq; uult diuisit, an ido-
nea sit tam infelix ut capererur, ut ueniret lenoni potissimum, ut prostitueretur, occi-
dere hominem cogeretur, ut causa diceretur. CAESTIVS etiā altius petit & obijcit
quod tam uilis suis fuisset ut non redimeretur. SYLO POMPEIVS dum præceptū
sequitur, quo iubemur, ut quoties possumus de omnibus legis uerbis cōtrouersiā faci
amus, illam quæstionē mouit, Casta de castis: lex inquit de castis, cū dicit, hoc nō tātū
ad parentes refert, sed ad omnes quibus cum uersata est uirgo. Non enim adijcit è ca-
stis parentibus, sed è castis: uult illos à quibus uirgo uenit castos esse. Intelligo, inquit,
sub hoc uerbo multa, castis cū dicit penatibus, tu ex incestis uenis: intelligo castis disci
plinis, tu ex obscœnissimis uenis, quid enim didicisti: & quæcunq; hoc loco dici pote
rant: idē & in illa parte fecit, pura è puris. HISPO ROMANVS accusatoris usus pu-
gnacitate negauit purā esse, nō ad eā hoc referens, sed ad corpus, tractauit impurā esse,
quæ osculum impuris dederit, quæ cibū cum impuris cœperit. ALBVTIVS figurā
diuisit in controuersiam. Dixit enim putemus tres sacerdotium petere, unam, quæ ca
pta est, alteram, quæ prostituta, tertiam, quæ hominem occidit. Omnibus nego, & sic
causam cōtra singulas egit. FVSCVS ARELLIVS sic diuisit. Probabo indignā sa
cerdotio, primū etiā si pudica sit, deinde qa nescimus an pudica sit, nouissime quod nō
sit pudica. LATRO pro puella colorē hūc introduxit. Voluerūt Dij immortales in
hac puella uires suas ostendere, ut appareret, cū nulla uis humana diuinis resisteret, ma
gis putauerūt miraculo esse in captiua libertatē, in pstituta pudicitiā, in accusata inno
centiā. MARILLVS dixit, aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. ALBVTIVS cum
descripsisset indignationem puellę magnā fuisse, altius quiddā superbiusq; uultu ipso
præferentem, hāc adiecit sententiam, quam solebat mirari Latro, immo ut ipse aiebat
exosculari: narrate sanè omnes tanq; ad prostitutam uenisse, dum tāq; à sacerdote dis-
cesserint. ALBVTIVS dixit. Nescio quis fero & uiolento animo uenit, ipsis credo
dijs illū impellētibus, ut futurę sacerdotis nō uiolaret castitatē sed uideret, prædixit illi
abstineret à sacro corpore manum: non est quod audeas lædere pudicitiam, quā homi
nes seruant, dij expectāt. Cruente, & in perniciem cruēte, tuam, hæc, inquit, arma quæ
nescis tenere pro pudicitia, & raptū gladium in pectus piratæ sui torsit: hoc factū eius
ne lateret, eisdē Dijs immortalibus fuit curæ. Accusator eius inuentus est, qui iudicij
eius in foro testimonium redderet, Nemo credat occisum uirū à fœmina, iuuenem à
puella, armatū ab inermi, maiora uidebantur, q̄ ut possent credi sine deorū immorta-
lium auxilio gesta. CAESTIVS timuit se in narrationē demittere, sed illam transcur
rit: hoc dixit in sacerdote futura maxime debere æstimari, pudicitiam, innocentiā, feli
citatē: q̄ pudica sit miles ostēdit, q̄ innocēs iudex, quàm felix reditus. Etiam habemus
quandam prærogationem sacerdoti ab ipso numine datam, licet isti obijciāt illi fuisse
captiuā, lenoni postea seruisse, causam nouissime dixisse, inter tot pericula nō seruasse
illā Dij, nisi sibi seruata fuisset. ARGENTARIVS illud in narratione dixit. Accusa-
tor in hoc maxime premebat ream, aiebat occisum esse intra uerba antequā uim affer
ret. SYLO POMPEIVS hac figura narrauit, Eā uobis sacerdotē promitto, quam in
cestā nulla facere posset fortuna. Potest aliquid seruitus cogere, seruiuit & barbaris &
piratis, iuuiolata apud illos māsit. Potest aliquam corripere prolapsi in uitia seculi pra
ua consuetudo, etiam matronarum notum in libidine magisterium, pudica permane
bit licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit:
fuit in loco turpi, probose leno illam prostituit, populus adorauit: nemo non plus ad
seruandam pudicitiam contulit, quàm ad uiolandam attulerat. Multū potest ad rectū
quoq; pudici animi propositum, hostis gladio nō succumbet, immo si opus fuerit, pu-
dicitiam uindicabit. Incredibilem uideor in puella rem promittere, iam præstitit, ado
lescentem misericordis populi beneficium polluere tentātem gladio repulit. Fuit qui
illā accusaret cædis, absoluta est: ne qua uobis posset esse dubitatio, quę uētura erat ad
sacerdotium, an pura esset, an integra, iam iudicatum est. TRIARIVS dixit. negat se
puella

puella feciſſe, negat illum ſuis manibus cecidiſſe: altior inquit humana uiſa eſt circa
me ſpecies eminere, & puellares lacertos ſupra uirile robur attollere, quicunq; eſtis dij
immortales qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo uoluiſtis emergere, non
ingratæ puellæ opem tuliſtis. Vobis pudicitiā dedicauit, quibus debet. Alterius partis
color nihil habet difficultatis, apparet quas præpoſuit, dicendum eſt in puellam uehe-
menter non ſordide, nec obſcœne. Sordide Baſilius, qui dixit, Extra portā iſtam uirgi-
nem, & oſtende iſtam eruginoſam manum. VIBIVS RVFFVS, qui dixit, Redoles
adhuc fuliginē fornicis. Obſcœne, quemadmodū Murrhedius rhetor qui dixit, Vnde
ſcimus, an cōuenientibus pro uirginitate te alio libidinis generi addixeris? Hoc genus
ſenſus meminī quendā prætoriū dicere, cum declamaret controuerſiā de illa quæ egit
cum uiro malæ tractationis, quod uirgo eſſet, & damnata poſtea petijt ſacerdotiū. No-
lumus, inquit, iſtam maritorū abſtinentiā, qui etiam ſi primam uirginibus timidis re-
miſere noctem, uicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantū diſer-
tiſſimus homo, ſed uenuſtiſſimus, qui nullius unq; impunitā ſtultitiam tranſire paſſus
eſt, ſtatim Ouidianum illud, Dum timet alterius uulnus inepta loci, & ille excidit,
nec ultra dixit. Hoc autē uitium aiebat Scaurus à Græcis declamatoribus tractum, qui
nihil & non permiſerint ſibi, & penetrauerint. HYBREAS inquit, cum diceret con-
trouerſiam de illo, qui tribadas deprehenderit & occiderit, deſcribere cœpit mariti af-
fectum, in quo non deberet exigi inhoneſta inquiſitio.
GRANDAVS ASIANVS æque declamator cum diceret in eadem controuerſia.
Non ideo occidi adulteros, non paterentur, dixit ei,
in hac controuerſia de ſacerdote non minus obſcœne dixit Murrhedius. Fortaſſe cum
repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendū ab omni obſcœnitate & uerbo
rum & ſenſuū, quædā ſatius eſt cauſæ detrimento tacere quàm uerecundiæ. VIBIVS
RVFFVS uidebatur quotidianis uerbis uſus non male dixiſſe. Iſta ſacerdos quantū
mihi abſtulit. Ατελὲς τέλος

Controuerſia tertia.

INceſta ſaxo deijciat, inceſta damnata anteq̄ deijceretur de ſaxo, inuocauit Veſtam,
deiecta repetitur ad pœnam. LATRONIS. Hoc expectatis, ut capite demiſſo ue-
reūdia ſeipſa anteq̄ impelleretur, deiecerit, id deerat, ut modeſtior eſſet in ſaxo quàm
in ſacrario fuerat: conſtitit, & circumlatis in frequentiam oculis, ſanctiſſimum numen
quaſi parū uiolaſſet inter altaria, cœpit in ipſo quo uindicabatur uiolare ſupplicio, hoc
alterū damnatæ inceſtum fuit: damnata eſt, quia inceſta erat, deiecta eſt, quia damnata
erat, repetēda eſt, quia inceſta & damnata & deiecta eſt. Dubitari non poteſt, quin uſq;
eo deijcienda ſit, donec efficiatur propter quod deiecta eſt. Patrociniū ſuum uocat pe-
reūdi infelicitatē, Quid tibi importuna mulier imprecer, niſi ut nec bis deiecta pereas?
Veniet ad colendū Romani imperij pignus, etiamſi non ſtupro at certe carnificis ma-
nu inceſta. Inuocaui, inquit, deos, ſtatuta in illo ſaxo deos nominaſti, & miraris, ſi iterū
te deijci uoluntᵉ ſi nihil aliud, in loco inceſtarū ſtetiſti. CAESTII PII narratio. Quid
agamᵉ exponam quando ſtuprum cōmiſeritᵉ cum quoᵉ quibus conſcijsᵉ Iſta quia pro-
bauit, damnata eſt, quid poſtea acceſſit, quod illam uirginē faceretᵉ quod iacuit in car-
cereᵉ quod ducta eſt ad ſaxumᵉ quod inde proiecta? ait ſe innocentem, quia perire non
potuit. Ita lex de ſacerdotū iure, in iudicio quæri uoluit, de iudicibus in ſupplicioᵉ am-
pliatur à iudicibus in pœnam, poſtulat cum contra pœnā cauſa tuta non fuerit, contra
cauſam tuta pœna ſit. Non putas legem cauiſſe ut perires, quæ cauit, quemadmodum
perires? Exoremus te mulier, ut iterum abſoluaris. Aut tu ſacerdotiū uiolaſti, aut dij ſa
cerdotem. Male de dijs exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſero ſuccurrūt, lata eſt ſententia,
pronuntiatum eſt, damnata es. Interrogo te hoc loco mulierᵉ reſponde mihi. Sunt dijᵉ
ARELLII FVSCI PATRIS. Iterum experiamur, quid times propitios deosᵉ erat, in-
quit, præruptus locus, & immenſæ altitudinis, dicebam tibi, inceſtam lex mori uoluit,
ſtat moles abſciſſa in profundū, frequentibus exaſperata ſaxis, quæ aut elidant corpus,
aut de integro grauius impellant, inhorrent ſcopulis enaſcentibus latera, & immenſæ
altitudinis triſtis aſpectus, electus potiſſimum locus, ne damnati ſæpius deijciantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

FVLVII SPARSI & à superis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius pœnã saxum extruendum est. IVNII BASSI. Nihil putabam amplius adiici posse audaciæ istius, quàm quod in illa cruce uestam nominauerat: ab ipso enim supplicio in templũ usq; reuoluta, quicqd secundum deos sanctissimũ est, contactu suo polluit, quam à saxo nusquam reuerti fas est, nisi ad saxum. Quãto minus quàm in templũ resiluit: huc potius uenit, ubi damnatur, cp illò ubi absoluitur. ALBVTII SYLLI. Si quis adhuc dubitabat de deiecta, ueniat & sibijpsi credat. Hæc imprudẽtia uirginis est, in urbe tam beata cum tot superẽt uirgines, cum tot principum filiæ sint, postulat, ut præteritis his potissimũ ab inferis seruetis sacerdotem? Quare ergo si incesta sim, uiuo, nescio, hoc unum scio, nec fieri quod non potest, nec portentũ esse quod potest. Absit, nefas est, ut id saxũ absoluat, quod tantũ damnatos accipit. ARGENTARII narratio, Penè iudices cœpi, qualis esset rea, sed quid efficiam, cum illam incestã probauero? nempe ut de saxo deijcienda uideatur, iam uisa est. Non imitabor istius impudentiã, ut repetendo iudicium, quod factũ est improbasse uidear: quod exigebatur, probaui, quod iudicastis exequor. CORNELII HISPANI. Deos deasq; inuoco, quos priore iudicio non frustra inuocaui, incesta quàm tardissime pereat. Inuocaui, inquit, numina, quid inuoças mulier? Si innocens es, dij nõ sunt. Videte quantũ sacerdos peccauerit, quæ nec absolui potuit nec mori. Aut tu sacerdotiũ uiolasti, aut nos sacerdotem. Erras, si satis ad sacerdotiũ putas, perire non posse. ROMANI HISPONIS. Ab Tarpeia ad Vestam, cuius uittam carnifex rupit, à templo ad saxum, à saxo ad templum, hic pudicæ sacerdotis in supplicia & uota discursus est, inter superos inferosq; iactata in nouam pœnam reuixisti. POMPEII SYLONIS narratio, Quod ad rerum expositionẽ pertinet iudices, non cõmittam ut deorum immortaliũ ultionem morer, bis incesta saxo deijciatur: lege damnata est, habetis iudicium: deiecta est, habetis exemplũ. VIBII GALLI narratio, breuis expositio rerum est. Aduersariam incesti postulaui, accusaui, damnaui, carnifici tradidi, permittitis iam ab rea accusator recedam? eamus ad absolutionẽ tuam, ita Dij damnatam absoluere sacerdotem, sero innocentiã damnata concupisti, uitam deiecta. Ex altera parte SYLLII SPARSI, damnata deiecta est, absoluta descendit. ARELLII FVSCI PATRIS. Putares puellam demitti non cadere. CAESTII PII. Nullam habebat gratiã in templo, dixerat itaq; tantum, deos inuocabat, lex sacerdotẽ non usq; ad saxum deferret, nisi expectaret deorum sententiam. CORNELIVS HISPANVS descripsit altitudinẽ montis, etiam secure despicientibus horrendam, & adiecit. Carnifex quoq; recedens impellit, nihil fecit tanq; rea, contumax est innocentia, turpe putabat sacerdos rogare, nisi deos. MARILLII. Mirandum est, si oppressa est uirgo sine gratia, cuius enim genibus submisit manus? quem deprecata est? quæ tarde rogauit, etiam deos? DIVISIO. Latro in has quęstiones diuisit, utrum lex de incesta tantũ sit, quæ deijciatur, nec pereat: an etiam damnata, si innocẽs post damnationẽ apparuit, deijci non debeat, an hęc innocẽs sit, an hæc deorũ adiutorio seruata sit. CAESTIVS & illa subiunxit huic ultimæ quæstioni, an dij immortales humanarũ rerum curam agant. Et si agunt, an singulorũ agant. Si singulorũ agant, an huius egerint. Improbabat Albutium, quod hæc non tanquam particulas incurrentes in quæstionẽ tractasset, sed tanq; problemata φιλοσοφουμένα. FVSCVS ARELLIVS PATER sic diuisit, Vtrũ incestæ pœna sit deijci, an perire. Vtrum prouidentia deorum, an casu seruata. Si uoluntate deorũ seruata sit, an in hoc quo crudelius periret. Hic color ferè sententijs quas proposui permixtus est. Quid tamen Cæstius senserit, indicabo. Contra sacerdotẽ qui dixerunt, uideri deos infestos illi, in hoc eam seruasse, ut diutius torqueretur, aiebat Cæstius, malle se casu uideri factum quàm deorum uoluntate: nam si semel illos interuenire hui creí fateremur, manifestius erit in pœna seruatam esse sacerdotem quàm in pœnã actam, quæ non probabat ille. TRIARII. Remissam tibi pœnam putas? ampliata est, & ipsa inquit ampliatio, quæ apud iudices fieri solet, eoq; uerbũ in sententia
f. positum †petitum est, non est damnantis, sed dubitantis. Declamauerat apud illum hanc ipsam controuersiã Varus Quintilius tunc Germanici gener ut prætextatus: cũ descripsisset circũstantem, quod tam cito oculis pene subduceretur, dixit. Exaudierunt Dij immortales

tales supplicum uoti preces, incestam ne cito supplicium transcurreret, reuocauerunt. Cæstius multa contumeliose dixit in ipsam sententiam, sic inquit, Quomodo quadrigas reuocauerũt, nam & ante posuit similitudinẽ, quia & hæc de carcere exierat. Cum multa dixisset, nouissime adiecit rem, quam omnes improbauimus. Si ista negligentia pater tuus exercitũ perdidit, filiam obiurgabat, patri maledixit. PASTOR AIETIVS hanc controuersiam apud Cæstium iam senator dixit, & hunc colorem optimum putauit, sic ueneficijs corpus induruit, ut saxa reuerberaret. Multum Cæstius hanc corripuit, & dixit, hoc est quare ego auditores meos inuitẽ ad alios audiendos ire, hoc male mi facit ille, qui aut Anticlera aut Pythuicus est. Dicebat autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac cõtrouersia durius saxo, & in Bassum Iuliũ multa dixerat Virgo, qui de sub saxo. Othonẽ Iunium patrẽ memini colorẽ insulsum inducere, quod minus ferendũ est, quod libros colorũ edidit. Fortasse, inquit, pœnæ se præparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere cõdidicit. SYLO POMPEIVS hunc colorem tentauit. Præstatur, inquit, quædã damnatis sacerdotibus uerecundia, erubuimus quicq; ex damnatæ ueste detrahere. HISPANVS dixit, ita putaueras una te pœna posse defungi, cum in saxo deos nominasses? TRIARIVS indignantiũ uoces descripsit dicẽtium, quia non potes, uis mori. MARILLIVS dixit, constituta in saxo inuocauit deos, publica indignatio exorta est, audet ista nominare deos, audet hoc loco? Quid autẽ habet iam quod illos roget nisi bonam mortem? DIOCLES CARYSTIVS dixit.

Controuersia quarta.

ADulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrunq; corpus interficiat, sine fraude sit. Liceat adulteriũ in matre & filia uindicare. Vir fortis in bello manus perdidit, deprehendit adulterũ cum uxore, ex qua filium aduleścentẽ habebat, imperauit filio ut occideret. Non occidit, adulter effugit, albdicat filum. LATRONIS. Adulteros meos tantum excitaui, me miserum quamdiu iacuerunt, postq; deprehenderam. Ego te non abdicem, quem possem occidere. O acerbam mihi uirtutis meæ recordationem. O tristem uictoriæ memoriam, ille onustus modo hostilibus spolijs uir militaris, adulteris meis tantũ maledixi, solus ego ex omnibus maritis nec dimisi adulteros nec occidi. Quid ridetis? inquam, non habeo manus, uoca filium. Tu uiri fortis filius, qui stringere ferrum non potes? ne te truncus quidem capere potui, nisi domi, utcunq; tamen potui, obluctatus sum, & truncum corpus opposui. Exierunt adulteri tantum meo sanguine cruenti. CORNELII HISPANI. O dignum, cui aut pudica contingat uxor, aut impudica, dum armatus est. Te respublica inuoco, quæ manus meas possides, quis non putet aut me sine filio fuisse, aut filium sine manibus? CAESTII PII. Conceptus est iste, ex quo sciemus cum adulteros deprehendero. Nunquã putaui futurum salua republica, ut uir fortis sentiret se manus perdidisse. MARILLII. Adulteros meos usq; ad limen prosecutus sum, cucurri miser ad ferrum quasi manus haberẽ, TRIARII. Deciderunt arma cum manibus, tunc primum sensi me manus perdidisse. DESCRIPTIO PVGNANTIS VIRI FORTIS. Dij boni & has manus aliquis derisit? cum à patre natus accersitus ut occideret adulteros, uenit ut dimitteret. Ita ego etiam manus pro adulteris perdidi, steti deprehẽsus ab adulteris meis. Patris desertor, matris leno, quem puto iam creditis non esse filium uiri fortis, tertius in cubiculo delitisor stetit. FVLVII SPARSI. In bello suas, in domo etiam filij manus perdidit. Processit in bellum hic unus omnium aduleścentis filij uicarius, in acie uicit, domi captus est, portat inter spolia uiri fortis uolutantes adulteros. Adoleścẽs uenit tempus militiæ tuæ, indignare si deceptus es, tam frustra ad filium quàm ad gladium cucurrit, ridebãt adulteri truncas uiri fortis manus circa sua arma labentis. ARGENTARII. Ante patriæ cp patri negauit manus, libẽter causam eius suscepi. Quis enim illũ non uindicet, quid hoc infelicius, quẽ adulteri tunc riserunt, cum deberẽt mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros spectat. IVLII BASSI. Non est quod putetis puniri illũ, ad suos dimittitur, inquã, ad matrem suam, nescio an ad patrem. Meruit hæreditatẽ illius, quẽ occidere parricidiũ putauit. Nulli unquã plus debuistis uiro forti, usq; eo pro uobis pugnauit, ut pro se nõ posset, Aduleścẽs quos dimisisti sequere. VIBII GALLI.

Matrem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Matrem inquit non occidisti, quam minus hoc crimine perdere debui quàm patrem. Pater occidere iussit, lex uetat: non comparassem patri legem, nisi cum illa lex fuisset, alterũ putaui parricidiũ, matrem coram patre occidere. ARELII FVSCI PATRIS. O misera pietas quæ inter parentũ uota constitisti, non semper scelera nostri iuris sunt, & truces quoq; animos misericors natura debilitat. DIVISIO. LATRO hac usus est diuisione, an licuerit filio, an uindicare oportuerit, an si licuit & oportuit, ignoscendũ sit illi, si non potuit indulgentia repugnante. An licuerit, in illa diuisit, an tunc liceat adulterum filio uindicare, cum maritus non est, an tunc liceat ubi maritus in eo loco est, quasi omnino non esset, an oportuerit, tractationis quidem est, quàm ut quisq; uult uariat. Latro tamen sic ordinauit, oportuit etiam si pater non iuberet occidere adulteram, uiri fortis uxorem, oportuit iubente patre, etiam si ipse posset occidere, oportuit cum & iuberet & ipse non posset. Noui declamatores illam quæstionem tractauerunt ex uerbo legis natam, Adulterum cum adultera qui deprehendit, dum utrunq; corpus interficiat sine fraude sit: an nemo possit occidere nisi qui deprehenderit? Tentauerũt & illam an possit abdicari filius, ob id quod illi facere salua lege non licuit. Color pro adulescente unus ab omnibus qui declamauerũt introductus est, non potui occidere, ex illa Ciceronis sententia tractus, quam in simili cõtrouersia dixit, cum abdicaretur is qui adulterã matrem occidendam acceperat, & dimiserat terrore. LATRO descripsit stuporẽ totius corporis in tanto inopinati flagitij spectaculo, & dixit, Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, sed cum oculorum caligínem, animi defectionem, membrorũ omnium torsionem descripsisset, adiecit, antequã ad me redeo, exierunt. GORGIAS
Mutila inepto colore, sed dulci. Pammenes ex bonis declamatoribus dixit. Gorgias egregie dixit. Pammenes dixit. Fuscus Arellius dixit, maius erat scelus quod imperabas, quàm quod deprehenderas. ALBVTIVS non narrauit, sed hoc colore egit ab initio usque ad finem. Ego me defendere debeo, si quid mihi obiectũ erit, aut negabo, aut excusabo. Si quid exegeris maius uiribus meis, dicam ignosce, nõ possum. Ignoscit filio pater nauigationẽ excusanti se non ferre mare, ignoscit non sequenti castra, si non potest, cuius pater ipse militaris sit. Nõ possum occidere. Agedum ipsam legem recita, Liceat & marito, liceat & patri. Quare tam multos nominat, nisi quod putat aliquos esse qui non possunt? Et in descriptione dixit: cum me uocauit pater, hoc, inquam, putaui suppliciũ futurum morte grauius, si adulteram filio ostenderet. Et illud dixit, exierunt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem. SYLO POMPEIVS hoc colore narrauit, non putaui mihi licere. BLANDVS hoc colore. Vtrinq; filij nomen audio, patrem petit iustiorem, mater faciliorem. Et illud post descriptionẽ adiecit, fatebor uobis, parricidium coram patre facere non potui. CAESTIVS hoc colore egit. Prosiluit, inquit, protinus mater, & amplexu suo manus meas alligauit. Ago confusioni meæ gratias, quod nihil in illo cubiculo uidi, nisi patrem & matrem. Pater rogabat ut occiderem, mater ut uiueret. Pater ne nocens impunita esset, mater ut ego innocens essem. Pater recitabat legem de adulteris, mater de parricidis. Et ultimam sententiam dixit, occidere si matrem turpe est noluisse, non potui. ARGENTARIVS dixit. Non est quod me ex hoc habitu æstimetis, quod manus habeo, tunc non habui, Et illud dixit, dat pœnas tibi, perdidit uirum, perdidit filium, ægrotanti non assedero, egentem non alam, omnia mihi libera sunt, iam uitã illi nõ debeo. Ex altera parte multa sunt pulcherrime dicta, sed nescio an Græcis nostri cessuri sunt. In hac controuersia dixit AMAS, habet aliquid corrupti hæc sententia. LATRO dixit, Quantũ ego tunc queſtus sum cum fortuna mea, quod non cito oculos perdidissem. SYLO POMPEIVS dixit, Fili aut oculos erue, aut manus cõmoda. Omnes aliquid belli dixerunt, illo loco quo deprehensi sunt adulteri dimissi. LATRO dixit. Adulteros meos tantum excitaui. FVSCVS ARELLIVS dixit innuisse nuntiæ, frigidius dixit contrariam illi sententiã, Adulteros interuentu meo ne excitaui quidẽ. VIBIVS RVFFVS dixit, Adulteri marito non assurrexerũt. POMPEIVS dixit, Adolescens, denicq; adulteros excita, positq; tu ueniſti securius iacent. LATRO dixit, Erratis qui me putatis manus nõ habere, filiũ uocaui, ut intrauit, ab adultero salutatus est. FVSCVS dixit, Fili, tuam fidem ostende, te inte-

tè integro manus me non perdidisse: controuersiã mihi de te facit adulter, ueni, utrius filius sis indica. PVNITIVS & pulchre dixit & noue, sumpsit ab omnibus bene dicta. Irrupi in cubiculum adulterorum, quid mentiar miser, aperto cubiculo expectabant adulteri. CAESTIVS dixit, Vocaui filium, risit adulter tanquã qui diceret, meus est. VIBIVS RVFFVS dixit, quàm otiosi, quàm securi adulteri transierunt præter oculos meos, præter filij manus. LATRO cum exeuntes adulteros descripsisset, adiecit, Adolescens, parentes tuos sequere. NICETES illam sententiam pulcherrimam, qua nescio an nostros anteceſſerit, sed illum Albutium qui Græcis præminet: cum pugnantem acie se descripsisset, dixit, Me miserum quas manus adulter effugerit: & illud Albutij non potui, inquit matrem occidere, quo excusatior sis adijce & patrem. ALBVTIVS sic narrauit, ut tanquam filio sciente factum esset adulterium, suspectum quasi patri conscium matri suæ fecit. P. ASPRENAS dixit, Extenuissime maritus & dedit adulteris locum: idem dixit, matrem occidere non potes, adulterũ certe occide, an & iste pater est? dixerat Nicetes. MVRRHEDIVS dum hanc sententiam imitari uult, stultissimam dixit. Reliqui in acie pugnaces manus.

Controuersia quinta.

RApta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Vna nocte quidam duas rapuit, altera mortem optat, altera nuptias. PORTII LATRONIS. Iam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset. Stupri accusatus stuprum defendit. Cum altera litigat rapta, alterã aduocat. Vindicate patres, uindicate fratres, uindicate mariti, fortior disciplinæ publicæ securitas surgat, iam binæ rapiũtur. MENTONIS. Postea die erat in huius domo fletus, lamentatio matris spes suas deplorantis, cum interim ex alia domo alia uociferatio oritur, alius tumultus, coit populus uelut publico metu exterritus, uix credit duos tantum raptores fuisse. Cum interim producitur publicus pudicitiæ hostis, quem una nocte unius uirginis iniuria non fatigauerat. CAESTII PII. Alteram iniuriæ rapuit, alterã patrocinio: quantũ suspicor, ne rapta quidem es: quæris argumentũ? non iraſceris: quomodo istud fit? duabus iniuriã fecit, una queritur. Miser icors sum, inquit. Gaude, habes qui te uindicet. Vide qualẽ habitura sit uirum, non est una contentus. ARGENTARIVS eundem sensum dixit, hoc adiecto, non est una cõtentus, ne una quidem nocte. POMPEII SYLONIS. At quàm bene mimum egit, quomodo raptam se questa est, qua uociferatione, quàm perbene illi optionẽ cessimus. TRIARII. Perieras raptor, ni bis perire meruisses. IVNII GALLIONIS. Sumatur de illo supplicium, cõstituatur in conspectũ publice, cædatur diu, totus hodie pereat, qui tota nocte peccauit. Subito fastidiosus raptor occurrit, & ait, iam nec nuptias uolo. Stulta deciperis, dicã tuus: quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic, dum te puto, in illam incidi. ARELII FVSCI PATRIS. Retro amnes fluant, & sol cõtrario cursu orbem reuocet, cõfugiat sacrilegus ad aras, raptorẽ rapta uindicat. EX ALTERA PARTE. POMPEII SYLONIS. Postea die cũ illi narratus esset nocturnus error, dũ putat se in unã incidisse, huic priori supplices submisit manus, hãc prius deprecatus est, exorauit, propter hoc puto ista magis raptori iraſcitur. Altera ex puellis raptorẽ mori uult, altera seruari reum. Alter iudex damnat, alter absoluit, Inter dispares sententias mitior uincat: dicã quod sentio, magis iraſcerer, si unã tantũ rapuisset, diceret, ergo ego sola digna uisa sum, cui iniuriã faceret? ARGENTARII. Refert nũc Virginiã, referat Lucretiã, plures tamẽ Sabinæ sunt. Ex tribunis, potẽtior est qui intercedit: nõ est inuidiosa potestas, quæ misericordia uincit. Quid cessas puella? pro marito roga. Hæc sententia deridebat à Cæstio, quasi improba. DIVISIO. In hac cõtrouersia de prima quæstione nulli cum altero cõuenit. LATRO primam fecit queſtionẽ, non posse raptorẽ, qui ab rapta mori iussus esset, seruari. Si legatus inquit exire debet, peribit, si militare debet, peribit, si legem dicere debet, peribit. Si raptã ducere debet, æque peribit. Si is ante rapuisset, & nuptias optasset, interposito deinde tẽpore, anteq; nuberet, hanc uitiasset, negares istum debere mori rapta iubente? Atqui nihil interest, nisi q̃d dignior est raptor morte, cuius inter duos raptus ne una quidẽ nox interest. Si rapta nupsisset, deinde post tertiũ diem rapuisset aliã, negares illũ mori debere? Atqui quid interest? nisi quod honestius nunc

maritum

Universidad de Deusto
Biblioteca

maritum defenderes, quàm nunc raptorem defendis. Alteram fecit, an rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præstare possit, quàm ne sua lege pereat, contra alienã legem nullum ius habet. Optasti nuptias, non occidetur tanquã raptor tuus. Eadem si eadem nocte qua te rapuit stationem deseruit, fuste feriętur. Si sacrilegum fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid ergo ego nõ nubam? Tu raptori præstas, ut illum ipsa non occidas, non potes præstare, ne quis occidat: quomodo sacrilegus, quamuis à te seruatus periret, sic alterius puellæ proteruitate seruatus peribit. Si rapuisset te, deinde deprehensus in adulterio adseruaretur in tormentũ diutius pereundi; tu interim educta nuptias optasses, datur enim optio & in absentem, uetares illum occidi à marito: Quid interest, qua lege pereat, nisi quod modestius alienã legem impelleres q̃ tuam. Tertiã fecit, cum quod utraq; optat, fieri non possit, in ea eligẽda sit optio, qua ultio ad utrãq; perueniat. Atqui mortem optat mea optio, & te uindicat, tua me nõ uindicat, nec hoc tibi mea optio præstat, quod & mihi, occiso raptore inuidiã. Illa respõdet, optio tua me non uindicat. Vindictã tu meam putas non fieri quod uolo, fieri quod nolo? mihi contumeliosum erit, te dignam uideri, in cuius honorẽ occidatur, me indignã in cuius honorẽ seruetur. Isto modo & mea te uindicat. Nempe lex duas pœnas scripsit uitiatori, alterã passurus est, no eris inulta, iam raptor non erit impunitus, habebit pœnam, indotatam uxorem. Respondet, eodem modo morietur, sed non mihi seruabitur, sed tibi. Quartam fecit quæstionẽ. Si non potest utriusq; rata esse optio utraq;, at dignior sit ultrix. Non quæstionẽ, sed tractationẽ, non raptorem impunitũ futurũ: si hæc uia impunitatis monstretur, ut qui plures rapuisset, tutior esset, neminẽ non inuenturũ aliquam humilem quæ se in optionem cõmodaret. FVSCVS ARELLIVS primã quæstionem hanc fecit, qui duas rapuit perire utriq; debebat: lex, inquit, quæ dicit, rapta raptoris aut mortem optet aut nuptias, de eis loquitur, qui singulas rapuerunt: non putauit quenq; futurũ, qui una nocte duas raperet. Non quæro quid optatis, quod seuerissime optare potestis occupo, necesse est raptorem mori. Quare? utriq; raptæ debet ultio contingere. Vtranq; enim non potes ducere, utriq; mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors est. Putate enim utranq; nuptias optasse. Quid futurũ est? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuisse quàm duas, quid fiet? una nubet, nuptiæ ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit utriq; debet mori, quare? dicam, Quod uult eligat, aut nuptias optabunt, aut altera mortem, altera nuptias. Si uuptias optauerint, non poterit fieri quod utraq; uoluerit. Vno modo poterit fieri quod utraq; uolet, si utraq; mortem optauerit: ergo fiat id quo uno duæ uindicari possunt. Hic tractauit, ne exemplũ quidem utile est, non utiq; proripere eum qui duas rapuerit, nec hunc morem pernicioſissimũ introduci ciuitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire sæpius meruit. Reliquã partem controuersiæ Fuscus in hæc diuisit, utra optio honestior sit, utra iustior, utra utilior. CAESTIVS hanc partem controuersiæ sic diuisit, Vtra puella dignior sit, quæ ualeat? utra optione raptoris dignior sit. Cæstius & coniecturalẽ quæstionem tentauit, An hæc cum raptore colluserit, & in hoc rapta sit, ut huic opponeretur. LATRO aiebat, non quicquid spargi possit suspitiose de eo esse uindicandũ. Colorem hunc esse non quæstionẽ, eam quæstionem esse quæ impleri argumẽtis possit. CAESTIVS aiebat, & eam impleri posse argumentis. Hunc sensum à Latinis iactatum NICETES dixit, GLYCON dixit. DIOCLES CARISTIVS dixit hunc sensum. VIBIVS RVFFVS subtiliter dixit, Volo tibi malam gratiam cum sponso tuo facere, habet amicam, in hoc controuersiam dixit. ALBVTIVS ambulat in masculos, adeo nullum sine amatore uitium est, ut hoc quidam dissertum putauerint, ego tamen magis miror, hoc Albutium potuisse dicere, q̃ aliquos potuisse laudare. Ex Latinis dixit TRIARIVS, Gratulor uobis uirgines, quod citius illuxit. ARGENTARIVS dixit, quæritis quid isti finem rapiendi fecerit? dies. LATRO Iam se parabat in tertiam nisi nox defecisset.

Initium sextæ.

CAptus à Piratis scripsit patri redemptionem, non redimebatur. Archipiratæ filia iurare eum coëgit, ut duceret se uxorẽ, si dimissus esset, iurauit, Relicto patre secuta

cuta est adolescẽtem, rediit ad patrem, duxit illam, orba incidit, pater imperat, ut archipiratæ filiam dimittat, & orbem ducat, nolentem abdicat.

PORTII LATRONIS. Proch dii boni & hæc puella hospitio patris excepta est, prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ amare potest captiuum, odisse uel patrem. Captus, inquit, in tenebris iacebam, narra obsecro soceri tui beneficia, possum inquit iudices esse securus, filius meus ait se uxori parricidiũ debere. CABSTII PII. Quis interfuit nuptijs suis? pater, denicq; puellę pater. EX ALTERA PARTE SILLII BASSI hodie captiuus essẽ, nisi hæc archipiratæ filia fuisset: ut dixi, patrẽ habeo, inter bonos captiuos sepositus sũ. Archipiratæ filia uocatur, puto ex aliqua nata captiua, certe animum eius natura à patre abduxerat, misericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omniũ, nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promisi nuptias, & quasi aliquam sacram testationem, tuum nomẽ inserui, eo loco me non deseruit, in quem uenire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligauit, nisi corpus, omnia uinculis, quàm ut orba possit diuellere: uidisses tectũ pannis corpus, omnia membra uinculis pressa, maciem, retractos introrsus oculos, obtritas catenis & inutiles manus, talẽ quis amare nisi misericors posset? Decepi te puella, alia pollicitus sum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam, hic catenatus, egẽs, squalidus quid possum? pater meus socer tuus, sic enim iampridem te uocabam, socer, inquam, tibi tuus gratiam refert. Quidam auitas paternasq; flagitijs obruerunt imagines, quidam ignobiles nati fecere posteris genus, in illis non seruasse quod acceperant, maximum dedecus, in his quod nemo dederat fecisse laudabile. Si possent homines sibi sortem facere nascendi, nemo esset humilis, nemo egẽs, unusquisq; felicem domum inuaderet. Sed quamdiu non sumus, natura nos regit, & in quemcunq; uult casum nos mittit. Hinc sumus æstimandi, cum sumus nostri. Quis fuit Marius si illum uidentur illi ab aratro citati, qui paupertate sua beatam fecere rempublicam? Quemcunq; uolueris reuolue nobiliũ, ad humilitatẽ peruenies. Quid recẽseo singulos, cum hãc urbẽ possim tibi ostẽdere? nudi stetere colles. Inter hæc tam effusa mœnia, nihil est humili casa nobilius, fastigiatis supra tectis auro puro fulgẽs prælucet capitolium. Portes obiurgare Romanos, quod cũ humilitatẽ suã, obscurare possint, ostẽdunt. Sed hæc nõ putãt magna, nisi apparuerit ex paruis surrexisse. Misereri illius oportet, quia orba est, ista tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis suæ tutorẽ fortissimũ. Oẽs uxores diuites seruitutẽ exigũt. Crede mihi, uolet in suis regnare diuitijs, & tamen æquum est eam possidere domum, quam meam agnouerit. Si cœpimus esse magis liberi, si paulo speciosior animo eius affulserit domus, si parũ blande fecerimus, relinquit, & tunc est tormentum carere diuitijs, cũ illas iam senseris. Vides quid inter duas uxores interſit, ista si nos reliquerit, repetet suos, hęc quod dedit dimissa non auferet. Multi duxere sine dotibus uxorem, quidam dictas nõ accepere dotes, quidam autem emptis contenti fuere mancipijs, & cum possent accipere diuitias, emere quibus libertatem darent, maluerunt q̃ suã uendere. Aliquis in adoptionẽ iuuenis petitur, si uolet ire, quæret senex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quanta bona, an satis magno se possit addicere. Aliquis captare orbos senes uult, & suas spes in alienas mortes diffundere, excutiat testamẽta, scrutetur cẽsus, ubi uero quæret uxorẽ an possit, siqd uiro inciderit mali, uelit tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Nõ possumus unà felices esse, quod solemus, una infelices erimus. Fac, inquit, q̃ imperat, nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, sola. Tu ibis? quo infelix? Quas petitura regiones? Est enim tibi aliquis locus, pater tuus nobis maria præclusit, meus terras. CAESTII PII. Solent qui coguntur à patribus ut uxores ducant, illa dicere, non sumus etiam nunc apti nuptijs. Ego contra refugio uxorem, quia uxorius sũ. ARELLII FVSCI PATRIS. Insolens malũ est beata uxor, cũ immen-

sum pōdus auri orba attulerit, cum pecunia arcas nostras onerauerit, quid aliud quàm beatæ seruiemus? Altera filium dat tibi, altera patrimoniū. Pater utra magis diues est? Locuples est pater, quam mihi concilias. O si scires quàm diues hæc fuisset. Orba, inquit est, & hæc orba est. Inter duas orbas ea mihi curanda est magis, quàm orbam ego feci. DIVISIO. In hac controuersia nihil litiū fuisse ferè omnes cōsentiūt. LATRO primā quæstionem fecit, An pater propter matrimonium filium abdicare possit, cum liberum cuiq; huius rei arbitrium sit. GALLIO subiecit huic, etiā si potest imperare filio, ut uxorem ducat, an ei qui iam habet. LATRO secundā fecit, si ius est patri etiā propter matrimonium abdicādi, an liberum huic fuerit non parere cum iurasset. Hoc in hæc diuisit, an nemo iureiurando teneatur, quo per necessitatem adactus est, an expleuerit iusiurandum, ducendo illam uxorem, an etiam si non expleuit, non teneatur religione, qui coactus aliquid cōtra iusiurandum fecit, hunc autem cogi à patre super iusiurandum facit, hunc putas parere patri, an debeat? Hic de meritis puellæ & moribus. Colore hoc usus est Latro pro patre puellæ, nō misericordia motam, sed libidine, & ideo non esse beneficium. In argumentis eleganter hanc partē tractauit, etiam si beneficium dedisset, nō esse sic referendam gratiam; deinde beneficiū esse quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. HISPO ROMANVS alio colore dixit. Illā non amore adolescentis, sed odio patris sui secutam esse. Voluit ille & amoris commendationem detrahere. BVTEO longe accersito colore usus est. Voluit eam nubere non inuito patre, sed secreto suadente, palàm dissimulante. Totum hoc gestum, re illi honesta conditionem nuptiarum inuētam cum alio nullo modo posset. Necq; enim aliter illos effugere potuisset, nisi patiente patre. Sed aiebat Latro, non esse tanti detrahere illi commmendationē solū adolescentis, ut detraheretur inuidia relicti patris. FVSCVS ARELLVS egregie declamauit, nō enim propter nuptias orbæ dimitti illā, sed quā uis orba nō esset, ejici iussit, nō aliā sibi magis placere, sed illā displicere dixit, & hoc quo Latro transcurrerat, pressit. Timere se puellam temeriā inter piratas natam, inter piratas educatā, impiam in patrē. GALLIO illud quod omnes scholastici transierunt dixit, timere se ne hæc speculatrix esset, & piratis omes occasiones indicaret, aut certe ne uideretur, nolle se suspectam esse Reipub. illi iurasse timuit, ne à puella uideretur improbe iusiurandum exegisse, ut quid liberi sibi esset, adiecit iurasse per patrem. TRIARIVS dum sententiā puerilē captat, inepte dixit, iurasse & se per orbam. Aiebat ēm Cæstius ualde hanc fieri orbam, etiam si iurasset. LATRO aiebat quoq; iusiurandū ineptum esse, nihil enim minus conuenire, quàm aliquem per patrem iurare, patrē reliturae. Omnes honestam matrē puellæ dederunt, omnes dixerunt eam misericordia motam, non amore. Solus Pollio iudicio fecisse uult eam, etiam à misericordia discessisse, dixit enim illam non potuisse cum piratis uiuere. Vt primum honestā occasionē inuenerit discedēdi, discessisse. Q. HATERIVS à parte patris pulcherrimā imaginē mouit. Cœpit enim subito quo solebat cursu oratiōis scribere, quasi exaudiret aliquē tumultum, uastari omnia ac rapi, comburi incendijs uillas, fugas agrestium & cum omnia implesset terrore, adiecit. Quid exhorruisti adolescens? socer tuus uenit. GLYCONIS ualde leuis & Græca sententia est.

Tolerabilem dixit illam rem, cum iurisiurandi uim describeret, hoc esse quod fœderā sancīret, quo astringeretur exercitus.

ARTEMON circa eundem sensum uersatus est à parte adolescentis, cum dixisset relictum patrem, adiecit.

Finis sextæ controuersiæ.

Initium septimæ controuersiæ.

LIberi parentes alāt, aut uinciātur. Quidā alterum fratrē tyrannū occidit, alterū in adulterio deprehensum, deprecāte patre, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam scripsit, si præcidissent manus, duplum se datu tū: piratæ illum dimiserunt, patrē egentē nō alit. PORTII LATRONIS. Da mihi epistolā esuriētis istius. Manus, inqt, præcidātur, in quā partē corporis turius sęuitia incurrat? cætera mēbra mea sunt, manus publicæ sunt. Nunquid peto tyrānicidā? talem me

me dimitte, qualem à piratis recepistis. Nō habeo quod de fortuna queri possim, eum qui manus meas configit. Si præciderītis, inquit, manus, irascēris, scribe potius, si occideritis tyrannicidā. Exitium tyranni rogo, non timeo. Manus, quas piratæ soluerūt. Iudices alligant. Ex omnibus quę mihi fortuna terra mariq; priuatim mala publicęq; cōgessit, tyrannū, adulterium, piratasq;, nihil expertus sum durius quàm patrem. Tyrannus cū timeret manus meas, nō præcidit. Iniuria matrimonij nihil abstulit corpori, piratæ, quasi beneficio meo uiuerent, gratis miserti sunt. Vnum hostem inexorabilē habui, quod felicī re, quod subito inimico, nō ante tyrannidem nauigaui. Genui, inquit, educaui, nempe istud beneficium & tyranno præstitisti & adultero. Has manus si per te redimere non potes, rempublica appella. Aulter cum manibus sepultus, tyrannus, cum manibus proiectus. Magnis sceleribus iura naturæ intercunt, nō magis tu pater, quàm illi fratres, Audite nouam captiui uicem. Tuus sum, si pater meus nihil habet, quicquid habes pro redemptione filij mitte, non est quod timeas, non deerunt tibi alimenta, cum dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas, quærite nunc quomodo tyranni fiant. CAESTII PII. Cedo mihi epistolas patris, quæris unde habeam cū mihi nullas miseris, Duplas dabo pecunias, unico filio rogat, Duplā pecuniam dabo, unam summā pro filio, alterā pro tyrānicida. Si manus præciderītis, hoc ne adulteris quidē licet. Non habui pecunias, sed rogare illos potes, & audacter roga, in misericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captū filiū tuū non alere parum est. Si dixero, non redemisti, alere non possum, perdidi manus, non credis, epistolam lege, duplam pecuniam dabas, auaris dabas, piratis dabas: sic excusabant piratæ, ipsas mihi cū præciderent manus, pater iussit, aiebant, magnum facinus est, sed magno licet. Ages, sum inquit, mentiris. Cedò mihi patris mei censum. Quid ergo alis patrem? Dimissus fortasse promittam, cum rogaueris, nihil paciscor? Etiam num manus meas petis, negatuam esse epistolam, et habes argumentum, dices erogare adultero soleo. Qui non alit, inquit, patrem, alligetur. Plus de manibus meis timui. CORNELII HISPANI. Quid me rogarit pater, nescio, publica uindicta, cruentum gladium priuato tyranno impressi. Captum me piratæ nihil aliud quàm alligauerunt, duplam pecuniam dabo. Q. PIVS. Polliceris, inquam, petiturum te tātas patrimonij uires, habes etiamnum tā quam petiturum te tantas patrimonij, de tyranni arca loqueris. Corrupit frater uxorē meam, quam nec tyranuus uiolauerat. Vt pretium piratę constituerunt, gauisus sum, inquam, locuples pater, poteram dare etiam si duplam popposcissent, remiserūt me rei. cum manibus, patri cum epistolis. POMPEI SYLONIS. Pactus sum de redemptiō ne, scripsi patri, quæcunq; pro tyrannicida uestro pependistis, certum habeo, solliciti optatis ut hæ literæ ad patrem perueniant, ego, inquit, sic subito? quod ex toto emi nō debet, duplo emit. ARELLII FVSCI PATRIS. Causam meam tenui apud eos qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iste, cū manus meas uidit, quid mirum si non putauerunt turpe piratæ accipere mercedem quam pater dabat? Ades pietas, si sancte uixi & innocenter, effice ut iste manus meas, qui odit, desideret. Tarde mihi epistola solui uidebatur, hoc prorsus in fabulis repleto sceleribus nostris seculo deerat, ut narretur aliquis solutus à piratis & alligatus à patre. BLANDVS Hic qui unde uiuat nō habet, quàm care tyrannicidæ uestro se mācipat? Quid agis pirata filij, piratarum magister, eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata uenditor est. ROMANI HISPONIS. Pater piratis salutem hanc eripis filio, duplam dabo? Quid necesse est, potui uilius solui. Vt præcidatis manus. Obstupuerunt piratæ & cum dimitterent dixerunt, Indica patri tuo non omnia piratas uendere. MENTONIS. Adhuc iudices tanquam pro manibus meis egi, uerum est confitendum uobis, remissę sunt, exhibeo respub. piratarum depositum tibi, manus hæ tuæ saluæ ad te perlatæ sunt, fac quod uoles: illud unum rogo, si peccauerūt cuilibet tu uinciendas trade, si isti tradis, sic alligabit quomodo uoluit præcidere. ALLEGII FLAVII Adhuc qualem optem patrē nescio, diuitem? debilitat, egentē? Abdicat, neutrū manibus meis expedit. Duplā dabo, ut manus præcidatis. Filium minus crudelem habuisti. MARYLLII. Vt allata est epistola, cœperuntq; eam piratæ soluere, ut recitata dupla in epistola pecunia est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

hic est,inquit,pater quem uobis laudaueram. TRIARII. Vbi est patrimonium tuũ illud quod tyrannos instruit? quod adulteros facit? ubi est? certe in me nil impendisti. SYLLI BASSI. Infelix futura est etiã uictoria mea,si non tenuero causam,fame moriar,si tenuero,hoc tantum consequar,ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fœcundã,peperit mihi tria,nescio quæ,prodigia uarijs generibus inter se & iudicio furentia, alium qui posset patriam obtinere,alium qui patrem,alium qui matrem. Testor iudices,omnes dies meos,unà seruiuimus,nemo tyrannidem uno sensit magis. Argumentum habeo maximum,quod uiuo non pepercisse tis mihi,si putasse tis me patrem tyranni. Dum inter se pugnãt,uicit respub. Reliqui duo qui nihil poterant in nos,inter se tyrannidem exercuerunt: habebat iste nescio quam uxorem,quam in arce cognouerat, si alligare te possem,proficiscentem allígassem. Non opus est tibi magna impẽsa,ad sustinendum patrem,magna omnia sunt,tu mecum alimenta partire,nolo me tam bene alas quàm ego te alui, nolo ignoscas mihi quicquid passus es,quicquid timuisti patrẽ posce flagella,scinde rugas,ultores subijce ignes,& mortuam hanc partem,quæ tantũ in contumeliam suam spirat,quia extingui nõ potest,exure: si parum est,fac quod ais ne piratas quidem fecisse,manus præcide,exhibeo tibi,hæ sunt illæ quæ quidlibet scribunt. Vbi est gladius tuus? stringe,tyranno licuit uulnere mori,adulter uno ictu breuiter confectus est. Pater te per beneficia similem sortem rogo,ne tu quidem apud piratas famem timuisti,neminem tyrannus sic torsit. PORTII LATRONIS.

Fili nihil amplius quàm famem deprecor,si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto,ut aut tanquam adulter moriar,aut tanquam tyrannus. Par erat utriusque fortuna illo tempore,tu alligatus eras, ego senectute immobilis & uincto simillimus,tu in solicitudine,& ego in omnium meorum solitudine,tu lucem non uidebas,ego etiã modicam,hoc unum inter nos interest,quod tu etiam à piratis cibum accepisti.

BLANDI. Deprecabar non pro adultero,sed pro domo ne fratrem occideret,tyrannicidam inquinaret,patrem respergeret. Roganti mihi & has interponenti manus pe nè præcidit. Hæc sententia deridebatur à Latrone tãquam puerilis, hæc & pro isto est, ut aliquem ex suis reliquisse uideatur,quem non occiderit. VIBII RVFFI Hæ nempe scripserunt epistolam manus,præbeo,præcide & ale. POMPEI SYLONIS. Liberi parentes alant, aut uinciantur, ad te legem meam transfero,licet alliges & alas. DIVISIO. Ferè hac usi sunt diuisione,an lex causam nec patris nec filij æstimet sed hominis,pater an à filio alendus sit. Dixit legem hãc pro malis patribus scriptam esse, bonos etiam sine lege ali,an omnes alendi sunt,an hic alendus sit. Hanc quæstionem Latro in hæc diuisit,an alendus sit,quòd filium à piratis nõ redemit: hoc loco quærit, an potuisset redimere,an uoluisset,deinde an alẽdus sit,si etiam præcidi filij manus uoluerit,nouissime an præcidi uoluerit. HISPO ROMANVS separatim quasi iuris quæstionem fecit,an qui non redemit filium non possit ab eo alimẽta petere. Sed hoc utraq; quæstio continet,ut aiebat Gallio,& prior in qua quæritur,an omnis pater alẽdus sit,dicitur enim quid si quis filium exęcauerit: quid si quis non redemerit? Et cum ad alteram quæstionem uentum est,in qua quæritur,an hic pater alendus sit,nihil aliud dici potest,quare non alatur,quàm quod non redemit,quàm quod duplam promisit,ut manus præciderentur. Græcorum improbam quæstionem satis erit in eiusmodi controuersijs semel aut iterum annotasse,an in tyrannicidam uti pater hac lege possit,quasi in sacras & publicas manus ne piratæ quidem licere quicquam putent. Nostri hoc genus quæstionis summouerunt. SYLO POMPEIVS. Non eis tantum usus est quibus cæteri cum dicerent,hunc patrem non debere ali,quod non redemisset filium,et quod præcidi manus filio uoluisset. Sed à priuatis causis trãsit ad publicam causam,dixit enim non debere ali hominem pernicioſum Reip. qui tyrannum filiũ habuisset,qui non occidisset,qui desiderasset amissum quod nõ uindicasset. Sed negauit ullam aliam causam illi esse persequendi tyrannicidã,nisi libertatem publicam,et descripsit mores hominis impij,cruẽti,qui quia per liberos non posset,per piratas tyrãnidem exerceret,ut liberius diceret,latrocinium filio dedit: & illud in hac parte laudatum est à Silone declamante,Cœperat hoc tractare,non debere ali tyranni patrem,

trem,omnibus fauentibus illum fame necandum: & cum diu pressisset illum tyranni patrem esse, adiecit,Aude postulare ut illud tibi prosit,quod tyrannicidæ pater es. BLANDVS hunc sensum cum postero die declamaret, in ironiam uertit,& cum obiecisset quod tyranni pater esset,adiecit,nolite illum auersari,habet quod opponat,& adulteri pater est. Colorem pro patre alius alium introduxit. FVSCVS iratum se illi confessus est fuisse,quod fratrem in conspectu patris occidisset,& huic loco uehementer institit,cum nemo hoc tyrannus,nemo pirata fecisset. Iratus,inquit,ob hoc ipsum fui,quod hoc scelere etiam tyrannicidium inquinaueras,apparet te morbo quodã aduersus tuos furere: & seruauit hũc actionis tenorem, miratus fui hodieq; paciscor nec queror,nec se demisit in preces aut rogauit,sed iure patrio usus est. Illud ad excusandã epistolæ crudelitatem adijciebat,Scripsi piratis non eo animo ut manus tibi præciderentur,sed ut exprobarem tibi cruentas in conspectu patris fraterno sanguine manus, tuto autem scribebam,sciebam enim piratas non facturos,nisi pecuniam accepissent. Quamobrem neq; præciderunt,& si sperassent,utiq; præcidissent. Sed apparuit illas epistolas irascentis esse nõ promittentis. In ultimo descripsit quàm miser futurus esset alimenta accipiens illis manibus,quas pauloante spectauerit fratrem occidentes,& ad iecit,quam aiebat præceptore suo dicente,summa cum admiratione exceptam, illum Homeri Priamo aptum. SYLLO POMPEIVS & ipse irã fassus est,aiebat enim nõ habiturum fidem,si se negasset iratum fuisse,sed iræ causam non dixit. Q. FVSCVS transeundas aiebat has offensas quibus ille gloriaretur,hanc causam posuit quod relictus esset ab unico filio,quod inuito se nauigasset,cum uideret senem orbum iam pene egẽtem,iam tum illum fugisse ne aleret, & ad preces patrem deduxit,& rogauit in epilogo filium,ut sparsim hoc colore declamasset. Memini hominem inter scholasticos sanum,inter sanos scholasticum. CAESTIVS alio colore usus est,dixit enim non iram illam patris fuisse,sed calliditatem,non habebam,inquit,unde redimerem. Quẽ rogarem pecuniam in tam auara ciuitate,in qua ne filij quidem patres alant? usus sum consilio,sciebam piratas nõ crudeles esse sed auaros,uolui efficere ut desperarent illũ redimi,& propter hoc superuacuum & cum impensa futurum,dimitterent. An prudẽter cogitauerim,nescio,feliciter certe cogitaui,post epistolas illas quas accusat dimissus est. LATRO se totum ab istis remouit coloribus,& aduocauit uires suas tanto totius actionis impetu,ut attonitos homines tenuerit: hoc enim colore usus est,Nescio quid scripserim,olim iam mihi excussa mens est,ex quo filium in mari uidi unum,alterum in adulterio,tertiũ in parricidio,ex quo respersus sum sanguine morientis filij,ex quo relictus sum solus,senex, orbus,egẽs,odi meos. Hic color illius uiribus approbandus est. Quanto enim opus est,ut aliquis accusando se miserabilem faciat.

ALBVTIVS omnes colores miscuit, & ut hoc liberum esset,patronum patri dedit, nec uoluit narrare,ad propositionem cœptam alimenta pater à filio petit: deinde cum ad defendẽdum uenit,quod scripsit duplam se daturum si manus præcidissent,primũ Latroniano colore usus est: hoc inquit respondeo, nescit quid fecerit,insania mali est actus: hic physicum introduxit,quomodo magnis calamitatibus animi euerterentur: deinde anthypophoras sumpsit,Mẽtiris,ille uero iratus fuit: cogis,inq;t,me dicere,iratum tibi merito fuisse: executus est omnia,hoc illi inter cætera obiecit,quod occupãs fratrem suum ignorasset aut dissimulasset, ait tyrannicidio quoq; eius commẽdationem facere: deinde ad illum colorem redit Cæstianum, sed illum puto consilio feciſſe quę fecit,quid ergo? quid iste? tandem dicit,quare scripsisset? nihil dixit,flet,mori uult, sed non fame. In hac declamatione hanc Albutius sententiam dixit dubiam inter admirantes & deridentes,panem quem cani das,patri non das GLICONE egregie dixit.

Gorgonius fuit Buteonis auditor,postea scholæ quoq; successor, uocis obtusæ,sed pugnacissimæ,cui Baros scurra rem uenustissimam dixit,cẽtum raucorum uoceshabes. Hic putauit uarium colorem se excogitasse pro patre. Ego inquit, dictaui,duplam dabõ si manus nõ præciderit is,librario una syllaba excidit,nõ,& scripsit si præciderit is: digna res quæ uoce illa diceretur. ARTEMON dixit: ANDREAS dixit,donent NICETES dixit:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Initium octauæ controuersiæ.

Vi ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter fortiter agẽtem pater in acie, quarto uo lentem exire retinet, nolentem abdicat. PORTII LATRONIS. Miserrimus pater iam non uiderem filium nisi abdicarem, fortis pluſquã lege aut patris est. Tertio mihi non redditur, sed relatus est, quod patriæ supereſt, patri uindico, fugit me filius & quidem ad hoſtem. Quouſq; pauidus preliorum nuntios expectabo? fili mihi uacationem peto. CAESTII PII. Abdico filium ut habeam, non minus uacatio mea reipup. rofuit quàm militia, duxi uxorem. Sic deſcendit in narrationem. Tertio audiui uelut denuntiantis deos, faciat adoleſcẽs iam felicitatis ſuæ finem. Ego aduocationẽ in unam pugnam petij, accidat, inquam, quicquid timeo, ſi illum amplius in aciem di miſero. Cum diis pactus ſum, nõ timeo, inquit, hoc est cur timeã. Obijcitur mihi quod me filius oderit. ARELLII FVSCI PATRIS. O me filio pugnante iam laſſum, magna omnia ſunt, nihil hoc putas quod uiri fortis pater timeat? Miſerum me, iam ho ſti nimis notus ſum, iam pro te neſcio quid etiã lex timet. Miraris ſi quod legi ſatis eſt, patri nimis eſt? Nunquid luxuriam, inquit, obijcis? ego uero te etiam morari poſco in ter uoluptates. Quouſq; in duro caſtrorum iacebis cubiculo? quouſq; ſomnum claſſi co rumpes? quouſq; cruentus uiues? ſimus hilares. Trium victoriarum uota ſoluenda ſunt, tot acies ſuſtinuiſti, tot uulnera, poſſum cum repu. queri, ſero dimitteris. Subinde audio te dicentem. Malo gloriam quàm uitam. Hoc ergo me exanimat, quod mori ti bi tam facile eſt, denicq; uno quieſce bello. POMPEI SYLONIS. Cauſa abdicãdi eſt, ne ſine filio uiuam, quem tamdiu non uiderem niſi abdicarem. Abdicatio mea in po teſtate abdicati eſt. ROMANI HISPONIS. Quid fatigatæ felicitati moleſtus es? quid expectas donec caſtris ejiciaris? MENTONIS. Erubeſcit reſpu. tam cicatricoſo milite uti. Non oportet tantam uirtutem ſine ſucceſſore concedere, ducẽda uxor eſt, ſed iam nunc te admoneo ne unum tollas. CORNELII HISPANI. Non ante te retinere cœ pi & dimiſit reſpu. Nullum iam tibi uulnus niſi per cicatricem imprimi poteſt, adhuc diutius fuiſti cum hoſte quàm apud patrem, dum tantum ſanatus es. IVNII OTTHO NIS PATRIS. Optimus uirtutis finis eſt antequam deficias deſinere. EX ALTE RA PARTE. Ter fortiter pugnantem abdicatis, licet. ALBVTII SYLLI. Quis hic ſubitus inſonuit tumultus? nũquid imperator uocat? uenio, plurimũ in prima acie laborauí, pudet me ter uictum militare. P. ASPRENATIS. Quouſq;, inquit, pericli taberis? bene habet iudices, pater me putat dignũ eſſe qui ſaluus ſim. Senator poſt ſex ageſimum & quintum annum in curiam uenire non cogitur, nõ uetatur. Prætorio li cet prætexta toga uti feſtis aut ſolẽnibus diebus, nũquid neceſſe eſt? Quicquid aut prę mij aut honoris nomine datur, in utrãq; partẽ ſumi liceat, alioquin deſint præmiũ eſſe, cui neceſſitas iungitur. Pareo illi patri qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis uulnera oſculabaris. Ad hæc noua & diuerſa imperia ſubito me circũa gi putas poſſe? non ita eſt. Ille in me dominatur affectus, qui animum primus intrauit. Luxuria, auaritia, deſidia, iniuſtitia, timor, non dediſcũtur, & quotidie hæc omnia aut caſtigantur aut puniuntur, intãtum etiam uitiorum tenaces ſumus. Crede mihi pater nõ ſum mei iuris, cum ille prælij clamor exortus eſt, inuadere hoſtis libet, obſtantis cu neos gladijs diducere, hic impetus, hic ardor animi, domum tuam trinis hoſtiũ ſpoliis adornauit: huic ſupplicationes illas debeo, ptopter hoc me etiam cum abdicas diligis. Nõ animus, nõ lingua cõſtat, in alieno opere cõprehẽſus ſum, toga ipſa humeris nõ ce dit. Ad obſidendum hoſtem, ad occupandum caſtris locum, ad intercipiendos hoſtiũ commeatus ire iuſſeris, animo non otioſo. Quotieſcũq; tumultus aliquis exortus eſt, in me ciuium diriguntur oculi, meas ſpectant manus, & adhuc uerum dicẽdum, nihil patria debet mihi, nunquam pugnaui niſi coactus. Credis ne quicquid refero tibi? ſci mus quem uitæ curſum agamus, eadem pericula nos ubicq; circumſtant, & totidẽ uiæ ad mortem ſunt: Interdum continuatus labor firmiores facit, ſæpe quos labor robora uerat, deſidia conſumpſit. MARILLII Sine me aliquod meritum in patriam con ferre, adhuc militia mea munus eſt. Pugnabo & abdicatus, nec uerebor, ne uilis ſit opera mea patri. Athenienſes abdicato uicerunt duce, quantum inter illum & me inter eſt?

eſt? ille abdicationẽ uirtute deleuit, ego merui. DIVISIO. Prima quæſtio illa ab il lo facta eſt uulgaris. An filius ob id quod ſui iuris ſit abdicari poſſit, deinde an debeat. Hæc tota tractationis eſt. Græci illam quæſtionem primam ſolent tentare, quam Ro manæ aures non ferunt, An uir fortis abdicari poſſit. Non uideo autem quid allaturi ſint, quare non poſſit: nam quod & uir fortis eſt & toties fortiter egit, non plus iuris il li adeſt, ſed plus commendationis. Colorem à parte patris quidam duriorem fecerunt, uoluerunt enim uideri inuiſum filio patrem. Item malle illum cum hoſtibus uiuere, quàm cum patre, penè omnes, aduleſcentẽ inſatiabilem eſſe gloriæ, ſed propter ipſum patri & moderandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refu gerunt & non diſputauerunt hoc modo, quo Sylo Pompeius diſputauit, qui ſic diuiſit ut diceret, etiam ſi patrem non haberes, deſinere debebas, quia patrem habes, deſine re debes, quia pater uetat. Facit illo modo quo Gallio qui ſic diuiſit hanc partem, hoc impero Reipub. cauſa tua cauſa, mea cauſa: ſequentia duo uidetis, quemadmodum po tuit implere illud Reipub. cauſa imperare. Sic tractauit, primum ut pluribns iuueni bus pateat ad uirtutem aditus, non debere omnium occaſionem fortiter faciendi ab uno occupari: deinde expedire Reipub. non uideri tantum ex uno pendere, futu rum ut animi hoſtium creſcerent, & ſuorum frangerentur, ſi caſu ter fortis occidiſſet. Ad ultimum utile eſſe Reipub. ter fortem ſeruari, ut ſit qui oſtendatur iuuentuti. Iam illum magis poſſe ornamentum eſſe quàm præſidium. Illum ſenſum ueterem. Iam pro uiro forti neſcio quid etiam lex timet, hoc loco Gallus poſuit, hoc quoq; inquit, Ter uiro forti, aut diffidit, aut conſulit. Nec illam quidem ſecuti ſunt tractationẽ, qua uſus eſt Blandus qui dixit, Militia tibi ſuperuacua eſt, inuidioſa eſt, periculoſa eſt. Superua cua eſt, quia non cogeris, immo uerecunde uetaris. Gloriæ cauſa aliquis militat, con ſecutus es gloriam, uacationis cauſa, conſecutus es præmium. Tria domi præmia ſunt: & ſic tranſijt, ut diceret, inuidioſum eſſe unum hominem toties optare honores inter cipere, quàm periculoſa res eſſet inuidia, quàm magnos uiros oppreſſiſſet: hic exem pla, periculoſam eſſe militiam, eodem loco collegit, quod certe illud unum nõ adiecit de lege, non poſſe illum iam fortiter facere, quia omnes illum hoſtes peterent, & adie cit, Ideo lex ter fortem dimiſit, ſcit illum iam obſeruari ab hoſte. His ergo omiſſis illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt, non poſſum pati, non poſſum deſiderium tui ſuſtinere. Hoc loco AESCHINES ex bonis declamatoribus, cum di ceret, non me gloria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda uirtus, cõfitebor, inquit, affectus patris, quos ut quiſq; uolet interpretetur.

Videbatur hic dum indulgentiã exprimit, non ſeruaſſe dignitatem patris. Place bat autẽ Latroni potius ratione detineri patrem quàm affectu, cum in ratione habeat aliquẽ locum & affectus. ASPRENAS colorem ſecutus eſt longe alium, dixit enim ſe non negare Reip. uiri fortis operas, ſed ad neceſſarios uſus reſeruare. Si magnũ ali quod bellum incidat, tunc & ueteranos uocari ad arma. Et illa ſententia eius hoc loco ualde laudata eſt. Nũc illi militent quibus neceſſe eſt, tu militabis, ſi erit neceſſe. Sic ue niſſe populũ Ro. ad Scipionẽ Aemilianũ cum maius bellum Numantinũ apparuiſſet, quàm quod alij duces ſuſtinere poſſent. Magnũ interuallũ inter Numantiã & Cartha ginem Scipioni datum. Sic ad Pompeiũ cum piratæ maria clauſiſſent, magna præſidia non eſſe conſumẽda. Hoc loco Aſprenas de lege dixit & ipſe ſententiã, uidelicet ad hoc caſus lex ter fortem ſepoſuit. A parte filij colorem induxerunt quidam, ut illum cupi dum glodiæ & bellicoſum facerent. NICETES quidem hoc uſus eſt uerbo

& ſic egit ut quereretur quod ceſſarent manus ſuæ, quod inermes eſſent.

LATRONI non placebat hic color, malebat adoleſcentẽ iudicio cũ morbo militare, hoc eſt, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus ſuis glomerariũ, ſanguinariũ, quem nec pater poſſit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti ſunt cum patre, tancũ MENTO, qui dixit ſemel tantũ ſe militare uelle, ut aliqd uideretur Reip. ſupra legem præſtitiſſe: quidam perpetuã denuntiauerũt militiã, quãdiu uires fuiſſent, non defuturũ Reip. uirum fortem. Non probabat hunc colorem LATRO. Negabat patri abſcindendam ſpem filij in perpetuũ. VIBIVS RVFFVS hoc colore egit quo

Mento, sed illud adiecit, peruenire ad se uoces inuidorũ illas, nunquid amplius pugnauit, quàm quod necesse illi fuit? Quidam hoc compositũ & simulatum inter nos putauerunt, ut ego militare uellem, tu uetares. LATRO uehementer egit à parte patris & adiecit, abdicato non permittam exire, iniiciam manus, tenebo, nouissime ante limen exeuntis cadauer hoc sternam, ut ad hostem peruenias, patrem calca. Putabat Plancus summus declamator Latronis hunc sensum à Latrone fortius dictum à Lesbocle græco tenerius, qui dixit sic: FVSCVS ARELLIVS religiose patrem induxit ominibus territum: aiebat præceptorem suum in hac controuersia describentem pericula futuri prælij, Homeri uersus ob hoc edidisse: GLYCON dixit: DIOCLES CARYSTIVS dixit: GLYCON dixit: AESCHINES non ille orator, tunc enim non declamandi studium erat, sed hic ex declamatoribus dixit nobis cum denuntiaret filio periculum, & præsagijs tangi se diceret.

DIOCLES CARYSTIVS dixit sententiam, quæ non in declamatione tantum posset placere, sed etiam in solidiore aliquo scripti genere, cum de fortunæ uarietate locum diceret. DORION dixit, rem paulo quidem elatiorem, quàm pressa & ciuilis oratio recipit, sed quia egregie attonitos patris affectus exprimeret.

Finis libri secundi.

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS CONTROVERSIARVM

Liber tertius.

Missa præfatione & epistola controuersia hæc est. Diues tres filios abdicauit, petit à paupere unicum filium in adoptionẽ, pauper dare uult, nolentẽ ire abdicat. PORTII LATRONIS. Hanccine meam esse fortunã? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Ista uidelicet domus adolescentem me non capit, quæ te senem fecit, quietiora tempora pauperes habuimus, bella ciuilia aurato capitolio gessimus, diuitias putas aurum & argentum ludibria fortunæ, quæ interiocum ipsis dominis ueniunt? Denuntio tibi diues etiam si uenero, dabo operã, quod in tua domo facillimũ est ut abdicer. Etiam si multa contra expectationem accidunt, nunquam tamen futurum putaui, ut aut pater meus liberos odisset, aut diues concupisceret. Non desidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas est, & omnis fortunæ blandientis speciosus cum periculo nitor, & sine causa sæpe fluit & sine ratione desituit. Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem, uidi ambitiosa turba clientem limina deserta, sub domino rectore uenalia. Nam quid ex summis opibus ad egestatem deuolutos loquar? Multa tibi succurrerent exempla etiam si in una domo quæras. RVFFI VIBII. Habendos esse liberos is quoq; iudicat qui non libentissime habet. Ego illos in friuola inuitaui nostra. Qui illis meam promisi domum, suam eripiam? quid faciam? Si paruero, abdicabor, si nõ paruero, abdicabor. Patrem habeo, hæc est contumacia mea, diues filium non habet, me dabis, si diues reduxerit suos, me recipies. Ita non adoptari recuso, sed commodari. CAESTII PII. Accipe uitæ meæ testem, quid magni æstimas diuitem, cui placere difficile est? Vultis scire quare patrem non relinquam qui genuit me, qui educauit qui abdicauit? diu dubitaui, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit, Hoc pater uerus. Quid ab eo qui adoptauit sperare possum? NARRATIO CAESTII PII. Diues sustulit unũ filium, non fuit contentus, quid enim erat diuiti unus? tres sustulit, poterat enim in adoptionẽ dare, abdicauit unum, alterũ, tertium. Iam nihil diuiti superesse putatis, quartũ abdicat. ARELLII FVSCI PATRIS. Quisquis es auarus pecuniæ custos immensæ, cultor † Syllæ cum multa quæsieris, poteris ne omnibus frui? Filium quæris? ecce turba iuuenũ sine patre. Impera quiduis non negabo, militabo dũmodo ubicunq; fuero tuus sim, ita nos pauperes

al. sylue

pauperes sumus qui habemus, quod diuites rogent? unde talem patrem? non fasceris nisi ut ames? quid porrò ista matrimonia in quæ male sani ruitis? gaudia dominorum? at onera sunt? Mille cum uentũ inter uices suas exempla referebas, & inter illa ponebas & diuitis domũ. Merito abdicasti an immerito? Si immerito abdicasti, odi patrem tot eijcientem innocentes, si merito, odi domum tot facientem nocentes. Aliquid in domo locupletis non agendum agam. Quæ apud nos frugalitas est, apud illos humilitas est. Petis iterum potius filios quàm recipis: colit etiamnum in capitolio casam uictor omnium gentium populus, cuius tantam felicitatẽ nemo miratur. Merito potens est, nemo ab eius origine est, qui non reliquit patrem, egredientẽ te certe domum redeuntem comitabor, nec nisi in limine deserã, ero in publico filius, amo æque pauperẽ patrem, utiq; consueui. Non possum agere in domo diuitis filium. Si carum tibi seruũ uenderes, quæreres quis suus emptor esset, nam me hercule habeo, quo tibi irato satisfaciam. Interim pluris omni matrimonio puto, hoc somniũ quod sic me amittere curas, satis amare non possum. Quid faciam adoptatus? loquar filijs eius bene, de abdicatione? Ego in domum uestram intrabo, tanquam ego uos eiecerim? ego ornamenta uestra occupabo, Tum illic si quid cõmisero nec meus recipiat pater. Quid est quod aut negandum mihi, aut excusandum sit. Non insanissimũ dispendiorũ malum, non erubescendos amores, neq; luxuriantẽ habitum, neq; potatus obijcis filio, hæc si non potes, aliqua saltem ex cõmentarijs amici tui describe, madentem unguentis hesternis, conuulneratũ libidinibus, incedentem ut fœminis placeat fœmina mollius, & cætera quæ morbi non iudicij sunt. Abdicatio loquax est. Quàm te paupertas amo, si beneficio tuo innocens sum. Accusatorẽ non habeo, me miserum, etiam laudatorẽ habeo, & eum cui non omnes placent, hoc enim malo dicere quàm omnes non placent. Non tibi per multos liberos angusta domus est, neq; turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres est, nec post te aliquem retineas, quanq; nec sic quidem debuisti dare, † quàm enim deos cum uotis patris uidisses certantes: & tutior aduersus fortunã est, cui aliquid post damnũ supereſt, & habemus exemplum posse aliquem treis filios perdere. Ille Crœsus inter reges opulentissimus ad tormenta post tergum uinctis manibus ductus est. Tu Crasse post euestigata illa fugitiuorũ arma urbis Romanæ ditissimus, qui nunc apud Parthos eges sepulchro quoq;: † dicta præpea illa corrumpentiũ non fero, quoties enim inter diuitias suas exemplo istam posueritis domum, meliores perdentẽ diuitijs suis liberos, hoc scio nostros fuisse maiores, hoc illum Elium Tuberonem, cuius paupertas uirtus fuit, hoc Fabritium Samnitiũ non accipientẽ munera, hoc cæteros patres nostros quos apud aratra ipsa mirantes decora sua circumstetere lictores. Surgite surgite iuuenes & meum rogando patrem, uestrum rogare discite.

forte, cum

al. dicta præterea

BLANDVS. Tres genuit, quatuor abdicauit, abdico inquit, apparet unde uenias.

al. respondeo

GRLLI VIBII. Si quis me audit, abdicari iam putat adoptatum? † tum, ne auferam patri filiũ, filijs patrem, nec tam uicino exemplo emendaris. Qui abdicat suos quærit alienos, nulla certa felicitas est. Pauloante ego diuitis filijs inuidebam, modo illi mihi, laudat me pater cum abdicet, laudo ego patrem cum abdicer, hæc una inter nos disputatio est, iste me dignũ putat beate patre, ego me meo. FABIANI PAPYRII. Ecce instructi exercitus sæpe ciuium cognatorumq; conserturi prælium, manus instituerũt & colles equis utrinq; complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illorum multitudine cadauerũ uel spoliantium. Si quæsierit aliquis quæ causa hominem aduersus hominẽ in facinus coẽgit, nam neq; feris inter se bella sunt, nec si forent, eadem hominẽ deceant, placidum proximumq; diuino genus. Quæ tanta uos fert ira, cum una stirps idemq; sanguis sitis, uel quæ furiæ in mutuum sanguinẽ egere? Quod tantũ malum uno genere uel sorte uel fato † iunctum, an ut conuiuia poculis extruantur & tecta auro fulgeant, parricidiũ tanti fuit? Magna enimuero & laudanda sunt propter quæ mensam & lacunaria sua potius quàm lucem innocẽtes interim maluerint. An, ne quid uentri negetur libidiniq;, orbis seruitiũ expetendũ est? qd tandem pestiferæ istæ diuitiæ expeduntur, si ne in hoc quidem ut liberis relinquãtur? quid tandẽ est quod in uitio corruperint? Primũ si inde incipere uelis, sedes ipsæ quas

f. inuectum

intantum

Universidad de Deusto
Biblioteca

intantum extruxere,ut domus ad usum & munimentũ paratæ sint nunc periculo non præsidio,tanta altitudo ædificiorum est, tantæq; uiarum angustiæ, ut neque aduersus ignem præsidiũ,neq; ex ruinis ullum ullam in partem effugium sit:ad delitias demen tis luxuriæ lapis omnis eruitur, cæduntur q; gentium syluæ,æris ferri q; usus, iam auri quoq; in extruendis & decorandis domibus,nempe ut anxij interdiu & nocte ruinam ignemq; metuant,qui tectis iniectus est fortuitusq;. Hinc & illa urbium excidia sunt, quippe non defendis uni, sed in cõmuni periculo apprehendam, hostesq; aliena & in sua damna ualidiora ceduntur alia,ipsaq; cum maxime flagrant spolium ex alienis rui nis ferunt. In hos ergo exitus uarius ille secatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, quam uinctis seuere in hoc pauimentum leuatum & infusum tectis aurum. O pauper tatis quàm ignotum bonum est. Quinetiam montes syluæq; in domibus marcidis & umbra fumoq; uiridibus:quid faciam? Si caruero,abdicabor,patrẽ amo,hæc est con tumacia mea. Vt maria amnesq; mutentur, uix possum credere quenquam eorum ui disse syluas patenteisq; campos,quos rapidus amnis ex præcipiti,uel cum in plana in fusus est, placidus interfluit, non maria unquam ex colle uidisse lata aut hyberna cum uentis penitus agitata sunt,quis enim tam paruis oblectare animũ in uita posset,si uera cognoueris? Videlicet ut quæ instantibus tangi cõprehendiq; manibus aut sinu pos sunt. An magna non capit,exiguum est & hoc,litoribus quoq; moles inuehũtur con gestisq; in altum terris exaggerãt sinus,alij fossis inducunt mare; adeo nullis gaudere ueris sciunt, sed aduersus naturã alieno loco aut terra, aut mari mutata ægris oblecta menta sunt, ut imbres fastidio rerum naturæ laborantibus. Iam ne liberi quidem nisi alieni placent. HISPANI CORNELII. Solus omniũ abdicor,quia me meus pater dilígit,alienus appetit. VIBII RVFFI. Diues filium non habet,me dabis? diues re duxerit suum,me recipies? Ita non adoptari sed accõmodari recuso. Quid mihi obji citur? Meritis amoris alienum feci. Dic diues audiat,diuitem inquit,te esse uolo. O me abdicandum,si talem patrem relinquo. Laudabat mihi pater paupertatẽ, narrabat di uitum incõmoda, aiebat multos diuites accusatos, ego certe memini abdicatos. Ab dico,non est patris mei uerbum. TRIARII. Quare abdicas? nunquid dies noctesq; impendo turpibus conuitijs? plurimũ uino in lupanari? si nescis quæ crimina obji cian tur,ab amico disce,si omnes mali sunt quid isto patre cruẽtius? ROMANI HISPO NIS. In hanc ego domum ibo in qua aut toties insanitur à patre,aut toties peccatur in patrem? cum prodiero repente diues,dicent omnes,quis est iste quem magna fortuna non decet? hæc est diuitis quarta abdicatio. SYLONIS POMPEII. Quantũcunq; est mihi satis est, unicus sum, fortiter fortunã meam feram, hoc nunc primũ mihi acci dit,dictus sum filius. Et iam abdicor. Quid uideri me uelis,nescis,innocentem,sed ab dicor,nocentem? sed adoptor. Vtcunq; tamen abdicatio tolerabilior est, unũ abdicat adoptio, treis abdicat natura. Non potest mihi dici,quod cæteris abdicatis,in tua po testate fuit,si paruisses patri,non perdidisses patrem, etiamsi non abdicarer perditurus fui. Pars altera. PORTII LATRONIS. Si nescitẽ quid mali esset pauperies,nunc intelligerem,cum abdicationem filius meus non timet. Fabritiorũ imagines Metellis patuerunt. Aemiliorum & Scipionum familias adoptio miscuit,etiam abolita seculis nomina per successores nouos fulgent. Sic illa patritiorũ eorum nobilitas fundamen tis urbis habita usque in hæc tempora constitit. Adoptio fortunæ remedium est. Non ignoro ego quorum inopia per otium in angulis diuitiarum conuictes strepit accusa tioq; consequitur,neque quiescere sinit. Sed nulla materia in rebus humanis uirtutes clarius ostendit,census senatoriũ gradum ascendit,census in castris ordinẽ promouet, census iudices in foro legit,non persuadeo tibi. I ergo ad illos quos mauis sequi quàm reducere. FVSCI ARELLII PATRIS, Facilius possum paupertatem laudare quàm ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? quid Aristidem? Tunc paupertas erat seculi, quid loqueris Fabritios? Quid Coruncanos? pompæ ista exempla. Fictilibus fuerunt dij faciles, tibi non noueris diuitias esse paupertatem, quid uos liberis uestris optatis? ego meo imperium? DIVISIO. Non puto uos quærere quomodo hæc controuersia diuisa sit, cum habeat negotij nihil. FVSCVS tamen sic diuisit, dico mihi licuisse ad optare,

optare,dico mihi licuisse recusare adoptionem,dico etiam ut licuerit recte tamen recu sasse,& quod iure fit,uerum est,& quod sine iure quoq; rationẽ habeat,recte fit. Cum de iure diceret,dixit sub arbitrio,inquit patris sum,& hoc subijcior patri, qa pius sum, in hoc sine dubio,ut pius sim; & ad manum argumentũ est, nempe abdicanti respon deo:quid ira? quia respondeo,scilicet id ago ne desinã illius esse,quid ago cum respon deo emancipanti? quid enim ad amittendũ patrem interest,utrum ejciat an transferat? Si non licet recusare, cur potius abdicas me quàm tradis? Cum de officio diceret, in hæc diuisit, dico non fuisse dandum sine magna causa filium in adoptionẽ, dico mul to magis à te,dico minime illi. SYLO POMPEIVS sic diuisit,cœpit euertere & ex plosa quæstione. In omnia patri pareo, dum sit, etiam si in omnia, ibi non parendum, quo efficitur ne pater sit. Deinde quærit an inuitus filius, dari in adoptionem possit:si non potest à nobis abdicari, quod arbitrij sui est, an possit, non cum contra uoluntatẽ patris est,sed cum male arbitrio suo utitur: hic subiecit,an hic bene usus sit. De officij parte tractauit & ita diuisit. Turpem esse adoptionem,inutilem esse,periculosam esse. Cum diceret turpem,dixit aliena bona inuadere, & trium foliorum sub se sortem esse, & liberis spem reconciliationis paternæ eripere quàm inhumanũ esse. Cum inutilem diceret, dixit patri utilem esse, adoptanti inutilem esse. Cum patri inutilem diceret, tractauit, quàm graue esset unico carere filio quem alius concupiscceret: & cum dice ret diuitem esse,quodq; qui tot haberet solatia,filium quæreret,dixit, Tibi non erit fa cile adoptare eum. Inutilem esse diuiti cum diceret,sic tractauit,futurum ut ad suos re diret,si non adoptasset. Hoc loco belle uidebatur dixisse, Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos, negat se solitudinem pati posse. Cum inutilem sibi esse diceret, paupertatẽ laudauit, in diuitias inuectus est, dixit se posse diuitijs corrum pi, quibus corrumpi possit exercitus. Cum in diuitias inueheretur dixit, aiunt multa uitia diuites habere istos,& hoc gratissimũ,quod suos non amant. Nec esse quod quis quam se satis putet firmum ad repellenda uitia, contactu ipso nocentia transeunti bo no. Nec peccare discam? Ecce tu quàm cito abdicare didicisti. Dixit futurum, ut diuiti displiceret propius inspectus,ipsum amorem paupertatis ab illis fastidiri: dixit futurũ, ut abdicaretur,si adoptatus placuerit,ego nec meo placeo:adiecit periculosam sibi fu turam abdicationẽ in domo, suos dominos desiderante, & totam familiam expellere insitiuum hæredem cupientem. LATRO ultimam quæstionem posuit quam fere so lebat, etiam si non recte fecit, quod adoptari à diuite noluit, an tamen bono id aduer sus patrem animo fecerit,an ignoscendum sit,deinde,an bono aduersus patrem animo fecerit. In hanc quęstionem bona pars aduleſcentis est,patrem amantis & opibus præ ferentis. LATRO tamen negabat patrem daturum manus, bono aduersus se animo factum,sed consensum filiorũ aduersus patrem dicturũ tacitum,nescio quem. BROC CO quidam non male re usus, qui dixerat adolescentem uideri sibi habere capitalia quædam uitia,male de se existimare eum, qui ire ad iudicem districtim innocens nol let. ARGENTARIVS omnes priores transiens partes statim ad hoc uenit,debuerit ne patri parere an non debuerit,& in figuram contulit declamationem. Volo,inquit, alius filium abdicet, qui petitur à patre paupere ut in adoptionẽ diuiti daretur, quam bonam, inquit, causam pater habebit? Dicit hic, deinde trausit. Sic cum declamasset eam controuersiam quæ usitata non erat: Si ille filius malam causam haberet,ego bo nam habeo,contulit suam causam cum illo. De colore magis quæsitum est,an adule scens debeat aliquid in diuitem dicere, quid enim faciet? diceret in eum qui tantũ æs habet,& in amicum paternum,non dicit in eum quem fugit? & illi tamen qui sibi ab stinentiam conuitiorum imperauerant, non bene præstiterunt, aliqua sententiæ dul cedo surrepsit, At declamatores fidelius quos proposuerũt colores tuentur,nihil enim eos sollicitat,nullum schema, nulla dulcedo sententiæ subrepit:sic quæ malam faciem habent,sæpius pudicæ sunt,non animus illi deest,sed corruptor. FABIANVS PHI LOSOPHVS hoc colore usus est,ut diceret, etiam si subsistineret, at alicui tradi diuiti nollem, & in diuitias dixit non in diuitem, illas esse quæ frugalitatem, quæ pietatem expugnassent, quæ malos patres,malos filios facerent. GALLVS VIBIVS fuit tam magnæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

magnæ olim eloquentiæ, quàm postea insaniæ, huic accidisse uni scio ut in insaniam non casu incideret, sed iudicio peruenireti nam dum insanos imitatur, dum lenocinũ ingenij furorem putat quod simulabat ad uerum redegit: hic cõtrouersiam postero die quàm erat à Fabiano dicta declamauit. Solebat autẽ sic ad iocos peruenire, ut amorẽ describeret penè cantantis modo, ut diceret amorem describere uolo, cum tanc̃ bac/chari uolo, Deinde describebat & toties cœpturus repetebat, amorẽ describere uolo. In hac cõtrouersia planè quod uoluit cõsecutus est, ut diuitias nobis in odium adduce ret. Sepe enim ingessit, diuitias describere uolo, & multa facunde explicuit, corruptius quàm Fabianus sed dulcius, hoc unum occurrit in quo pusillũ ineſt insaniæ. Non me delectatis, non seruorũ domini greges, nec sonantia laxi ruris ergastula, patrem gratis amo. FVSCVS ARELLIVS & hunc colorem dixit, omnibus offendor, cum primũ de adoptione ista cogitarem, occurrerũt mihi tres abdicati, & audio in ista domo treis fuisse filios nec esse. Timeo infelicem liberis domum, & alias causas dixit: licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget, sed nunc refero cui rei quisq; maxime institerit. LATRO illo colore usus est, sodalem se tribus diuitis filijs fuisse, semper in/quit, illos colui, immo adhuc colo, cum abdicati essent, ego illis suasi ut tacerent, & pa/trem cedendo mitigareut, dixi cum primum tempestiuum putabitis, patrem uestrum rogabit meus. Ecce admonet me amplissimũ esse tempus. Verum est, non potest pater inuenire reconciliationis aptius tempus, diues filios quærit. CAESTIVS illo colore, quos abdicatione non potuit terrere, putat se castigaturũ adoptatione: non ille tuum filium concupiscit, suos corrigit, dum illos correctos putauerit, te satis minatum abdi/cabit. Non faciet illud: at qui neminẽ adhuc habuit in quo hoc aut facilius aut iustius faceret. FABIANVS hoc colore, ut dixi, egit, nolo diues esse. RVFFVS VIBIVS hoc, nescio diues esse. Hæc in hoc loco cum diceret excepta sunt. Non est quod putes omnibus diuitias conuenire, nihil est insolentius nouitio diuite. Sed & illud dixit. A/lius animose loquitur, ut ex contemptu diuitiarum gloriam petat, ego non dico diues esse nolo sed nescio. ALBVTIVS & ipse diuitias insecutus est, & dixit pulchram de Fabricio sententiam. Munera, inquit, regia respuit, cum auro dominum timet accipe/re: & illum locum egregie tractauit, omnes cibos habebo suspectos, omnes potiones. Trium pædagogi, ex illis occidere me uolet quisquis frugalissimus fuerit. Non uene/num pauperes timent, non hæredem, adhuc non abdicationem timebamus. SYLO POMPEIVS illo colore egit, nemo illi placere potest, ne in hoc quidem aliquem reti/nuit, ut non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicationẽ, ne quid de reditu sperari posset. Et cum multa dixisset in diuitem, dixt, Non est quod mireris si te oderũt quos abdicasti. Colorem aperte paratius aliquid cur hic desideratr quidam dixerunt patrem cupidum diuitiarum, quod inuidiosum est in hoc usum, quidam ita diuitias filio dare uult, ut filijs eripiat? Ita Latro optimo colore usus est, in hoc inquit, te in adoptionem uolo dare, ut facilius per te abdicati reconcilientur. CAESTIVS. Timeo, inquit, ne abdicer, uelim timeres. ALBVTIVS hoc colore usus est, summam sibi amicitiam cum diuite fuisse, dixisse illum sibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimonium, ego istum fratrem liberorũ iudicabo. Item cum & ter/tium abdicaret, dixit, quid si mihi illudis? tantum unicum etiamnum filium habeo: uenit ad me & ait, redde quem educasti mihi, si emendati erunt, fruere, habebo hunc pro illis. Tentastis statim illum reducere in gratiam, cum filij intempestiuũ erat. Ten/taui quoties subtrahendum illum, respondit, non tanquam possit diuiti deesse filius. SYLO dixit, amicos, inquit, abdicat, usus sum, quid ergo? mauis inimicum adoptet, si intraueris domum uidebis, an aliqui animũ patris à filijs auertant. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet? capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentissime recipiam, hoc de me diues meruit, ut illi darem filium paratissime cõmo/dato. BLANDVS hoc colore egit, ut diceret, diuitem inexorabilẽ esse liberis, omnia se fecisse ut illum placaret, uidere se magnas causas & graues, Ita certam futurã adoptio/nem. OTHO IVNIVS PATER solebat difficiles controuersias belle dicere, eas in quibus inter silentiũ & actionem medio temperamẽto opus erat. Edidit quidem qua/tuor

tuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros uocabat, tantum in illis somniorum esse: & hoc uitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat: illi enim colores probãt qui non possunt coargui, non ut omnia asseuerent, ut nõ esse aliquo homine offensus. Sed ridiculum est affectanti, quod falsum probari non possit. Non multum interest in causa sua, falsum aliquis testem deprehenderit an seruum, al/teri enim credi non debet, alteri non solet. OTHO TAMEN IVNIVS bene dice bat has controuersias quæ suspitiose dicendæ erant. Item memini optime dicere illum pro hac re, ne adulteri reo, in quam SYRIACVS VALLIVS homo disertus ad ca/lumniam iurauerat. Erat genus iudiciale.

Controuersia decima.

SPecioſum iuuenẽ dominus suus deprehẽdisse cum uxore in cubiculo testatus est, & ob id uxorem suam dimisit: hoc nomine, seruum pro adultero postulatum, do/minus non defendebat: mulierem, quam petebat præiudicium, tuebatur, opus erat aliquo colore, cum in cubiculo uisa esset cum seruo à marito. OTHO IVNIVS nul/lam incertam posuit, sed tantum circumuentam à uiro mulierem egregie tractauit, cu ius actio quàm utilis fuisset statim apparuit, NIGRO BRVTIDIO dicente, qui hoc colore usus est. Accersitum à domino seruum, qui inter se medius et dominam rem ha beret, illam nõ esse passam, maritum indignatũ, prosiluisse quasi in corruptorem: usus est colore, dixit enim arcessitũ ut dominicæ libidini paparium faceret. SYRIACVS cum secũda actione hunc colorem urgeret, diserte multa dixit, inter quæ & hoc, adul/terũ accusator in cubiculum usq; perduxit, patronus in lectum, & penè causam abstu/lit: & illud cum Syriaco uafre & facit, et belle respondet, cũ prima actione diceret, non posuit causam sed argumentatus est, dixit probaturum se deprehensam in cubiculo cũ seruo. NIGER BRVTIDIVS cum ageret, obiecit Syriaco, quod causam non po/suisset, & institit assidue, quare non appareret, quomodo seruus solicitatus esset, quo/modo perductus in cubiculum: cum responderet Syriacus, ait, primum non apud eun dem præceptorem studuimus. Tu Apollodorum habuisti, cui semper narrare placet, ego Theodorum cui non semper: deinde si queres magis, quare ego non narrauerim, ut ista narrares, †Tunc & contra maximum Stertinium quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit per annos duodecim in officio fui, dic quid in domo tua peccauerim? Sed hæc cõsuetudo uestra. Tamdiu uobis cordi sumus quàm diu usui. Hæc à Syriaco dicta magnis excepta clamoribus, cum occurrerẽt mihi præterire nõ potui. Ad Otho nem redeo, à quo longius aberraui. Solebat hos colores adhibere, qui silentium & si/gnificationem desiderant, bene itaq; & hanc controuersiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus & reconciliationis causa faceret. Hoc non detegebat, sed omnibus sentẽtijs utebatur ad hoc tendentibus, tanquam, non possum, inquit, pati sine patre me, an sine te putas pati posse quenquam, aut patrem putas pati sine liberis posse? & illud. Credite mihi impiũ nihil de liberis duo patres cogitant, & illud, recipi/at inquit suos, non possum sine te pati, hoc fortasse illi placebit, quod ad tuum patrem reuerti uoles: & illud, non amas abdicatos, domum illorum occupa, ama, serua: dixit & illud: libenter, inquit, pauper sum & ego, Dicet aliquis, quare ergo in adoptionem diuitis filium recipi uolo. Et excusationem si dixero, filij mei causa facio, honestius au tem nũc facio quasi filium ei facerem: & illud: hoc aut meum consilium est, aut illius, aut commune, consentiatis licet duo senes. Iungit & illud, temerariam aduleſcentiam & incautam contumaciam, fortasse iam superuacua esset adoptio, si non repugnasset. Et illud. Non recipio omnia licet facias, non ergo ero pater orbo diuiti: & illud in ulti mo, scit me non inuisum esse pauperem, ego te genui, ego diuitias docui contemnere, sequere auctoritatem meam, nihil turpiter suadeo, nihil sordide cõcupisco, crede fidei meæ, hoc fieri expedit, quod inquit, me tibi diuiti nihil amplius dico. Totam, inquit, bene dixit controuersiam, sed hoc genere, ut putares illo dicente dicendum sic esse: de inde mirabere quid illi suspicioſa actione opus fuisset cum aperte liceret. Bene de hoc uitio illius Scaurus aiebat, illũ acta in aurem tegere. GLYCON SCYRIDION ex al tera parte satis dulcem dixit sententiam.

Hæc ad hanc cõtrouersiam nihil faciunt, uidetur fra/gmentum ex superiore controuersia huc casu transf latũ. Nam in illius calce lo quitur Syria/cus

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARTEMON dixit.

HERMAGORAS dixit.

Controuersia undecima.

VIr & uxor iurauerũt,ut siquid alteri obtigisset,alter moreretur. Vir peregre profectus misit nuntium ad uxorem,qui diceret,decessisse uirum. Vxor se præcipitauit,recreata iubetur à patre relinquere uirum,nõ uult,abdicatur. PORTII LATRONIS. Dij immortales qua debetis prouidentia humanũ genus regitis, effecistis ut illud non periculum esset amantis,sed experimẽtum. CAESTII PII. Antequam iuraremus diu inter nos hæc tacita lex erat,si abdicata fuerim, non uiuam; huius illi pater non credit,nec est nouum,nec uir credidit. Quæris quod iusiurandum fuerit:ita patri placeam. FVSCI ARELLII PATRIS. Iam uxor non nauigabo,non peregrinabor,fides tua me timidum fecit:mentitus,inquit,hic es: solẽne est amantibus,ideo nõ nisi iurantibus credimus. Hos diuidere uult socer,quos ne mors quidem diuidit. Moriar ab eo excluſa & ero exemplum. Quædam ardentibus rogis thorũ miscuerũt,quædam uicaria maritorũ salutẽ anima redemerunt,quàm magna gloria estus solicitudine pensata est. O te felicem uxor,inter has uiua numeraris. MARILLII. Assiduæ contentiones erãt,ego magis amo,immo ego:sine te uiuere nõ possum,immo ego sine te:qui solet esse exitus certantium,iurauimus, respexistis nos dij dignos,nunc̃ uiolauimus. HISPONIS ROMANI. Difficile est iudici eorum secretorum causas reddere,quæ amantibus etiam sine ratione iucũda sunt:nec est quod putetis de abdicatione hodie tantum illis agi,de spiritu agitur. Scitis quemadmodum suos amat,non magis sine patre uiuere potest quàm sine uiro. IVNII GALLIONIS. Socer huius,sic enim te appellabo quamdiu uixero,quid sibi uolunt altiores gemitus,& fortiora inter lachrymas suspiria? nescio quid uideris fortius puella promittere,non sum tanti, ut bis pro me pericliteris. ARGENTARII. Nocet illi indulgẽtia suorũ, in duo pericula mulier incidit, quorũ neutrũ esset experta,si aut minus amaret uirũ,aut minus amaret patrem. ALFI FLAVII. Nec est quod putetis illi facilius istius esse desiderium,& patri narrabat tanquam murmurauerit. PARS ALTERA, P. ASPRENATIS. Nempe si quid acciderit uiro peritura est,& si bene filiam meam noui,peritura est, si quid genero meo acciderit,filia mea moritura est:adijciam quod sit indignum,si quid filiæ meæ acciderit, uir eius uicturus est. Vide qua te lege cõstrinxeris,si parueris uiues. BLANDI, O cõditionem æquam,alteri uitam debet,alteri deuouit. PAPYRII FABIANI. Non possum,inquit,relinquere uirũ. Quid ni,inquit,non potes,quæ mori potes? Itáne qui falsum mortis nuntium misit,uirum recipis? Vir dum nimis amat uxorem,penè causa periculi fuit. Vxor dum nimis amat uirum,penè causa luctus fuit:pater dum nimis amat filiam,abdicat. Seruare totam domum amore mutuo laborantem. Moriar,inquit,hoc patri minaris,uiro promittis. Potes sine uiro pati,peregrinationem eius sustulisti, facilius potes carere eo,qui spiritũ debet,quàm eo qui impendit. Et hæc controuersia non erat in diuinatione,nam præter illam quæstionẽ,an pater abdicare posset propter matrimonium,reliqua cum ad æquitatẽ pertineant,tractationis sunt. Optimam tamen cõiecturalem quæstionem Latro fecit,proposuit illam,an etiã si nõ malo aduersus uxorẽ animo maritus fuit,fecit tamen ut tam temerarius & inconsultus relinquendus sit, deinde an etiã malo aduersus uxorẽ animo fecerit. FVSCVS ARELLIVS iuris quæstiones subiecit. Non posse illã discedere à uiro: nam & hoc iureiurando illam obligauit, hunc enim animum fuisse sine dubio iurãtium,ut uiui non diducerẽtur. LATRONI contrariũ uidebatur,onerari iurisiurandi inuidiã,cum extenuari deberet, & illud iusiurandum cõtra fortunam uidetur,hoc etiam contra patrem. CAESTIVS cõtra fecit & toto dixit iureiurando illam liberatam,illo casu solutos ipsos uinculo religionis,& ideo non futurum periculũ uxoris,siquid accidisset uiro. SYLO POMPEIVS contradixit,illã teneri iureiurando,& adiecit:et si repudio diducta fuerit,non tamen solui fœderis pactionem:& ideo,inquit,honestũ mortis titulũ uindico,ne si quid acciderit, aut ego pro aliena uxore moriar,aut illa pro alieno uiro. HISPO ROMANVS hoc colore usus est,iusiurandũ iocosum fuisse,sicut multa quotidie iurarent amantes, & ipsũ iurasse,

iurasse idq; oblitum se an iurasset,misisse nuntium,ut experiretur affectus uxoris,non perimeret, Vxorem intellexisse falsum nuntium esse, & ex eo se loco præcipitasse,ex quo præcipitata perire non posset,ut quomodo ego illam,inquit,falso nuntio terrueram,sic illa,inquit,me falso periculo terreret. MARILLIVS præceptor noster licenter uerbo usus est,satis sensum exprimente,cum diceret uxorem intellexisse mariti mendacium,& ipsa aduersum temerarios mariti iocos reluſit. Hanc cõtrouersiam memini me uidere Nasonem declamare apud rhetorem Arellium Fuscum,cuius auditor fuit, Nam Latronis admirator erat,cum diuersum sequeretur dicẽdi genus,habebat enim ille constans & decens & amabile ingeniũ. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat uideri quàm solutum carmen. Adeo autem studiose Latronẽ audiuit,ut multas eius sententias in uersus suos trastulerit. In armorum iudicio dixerat Latro, Mittamus arma in hostes,& petamus, NASO dixit, Arma uiri fortis medios mittantur in hostes, Inde iubete peti: & alium ex suasoria sensum quem à Latrone mutuatus est,memini Latronẽ in præfatione quadam dicere,quod scholastici quasi carmen didicerant. Nõ uides,uti immota fax torpeat & exagitata reddat ignes,mollit uiros otium, ferrũ situ carpitur, desidiam dedocet. NASO dixit, Vidi ego iactatas mota face crescere flammas Et rursus nullo cõcutiente mori. Tunc autem cum studeret habebatur bonus declamator. Hanc certe cõtrouersiam ante Arellium Fuscum declamauit, ut mihi uidebatur lõge ingeniosius,excepto eo quod sine certo ordine per iocos discurreret. Hæc illo dicente excepta memini:quicquid laboris est, in hoc est, ut uxori uirũ,& uiro uxorẽ diligere cõcedas. Necesse est deinde,iurare permittas,si amare permiseris. Quod habuisse nos iusiurandum putas? Tu nobis religiosum nomen fuisti, si mentiremur,illa sibi iratum patrem inuocauit,ego socerũ. Parce pater,parce socer,nõ peierauimus. Ecce obiurgatur,nescis quàm effrenate amor fertur,quanquam esse filiam preceris,carum quidem, quod illum ab indulgentia sua euocet. Dij boni quomodo hic amauit uxorem, amat ut nihil faciant nisi considerate, nihil promittant nisi ut ius facturi,omnia uerba ratione & fide ponderent? Senes sic amãt,Pauca nosti pater crimina,& litigauimus aliquãdo,& cecidimus, & fortasse quod non putas peierauimus. Quid ad patres pertinet? quod amantes iurent sibi,crede,nec ad deos pertinet. Non est quod tibi placeas uxor tanquã prima peccaueris,perit aliqua cũ uiro,perit aliqua pro uiro,illas tamen omnis ætas honorabit,omne celebrabit ingenium. Per socer felicitatẽ tuã magnũ tibi quàm paruo constat exemplum,in reliquum diligentiores facti sumus,errorem nostrum cõ fitemur,exciderat iurantibus esse tertiũ qui magis amaret,sic? desit semper. Perseuera *forte, dij sit* socer,recipe filiã, ego qui peccaui, pœna dignus sum,quare uxore necata socero causa sim orbitatis: Discedam è ciuitate,fugiam,exulabo,utcunq; potero desiderium misera & crudeli patientia perferam. Morerer si solus moriturus essem. Declamabat autem Naso raro controuersias,sed non nisi ethicas, libẽtius dicebat suasorias molesta illi erat omnis argumentatio, uerbis minime licẽter usus est nisi in carminibus,in quibus non ignorauit uitia sua,sed amauit. Manifestum potest esse,quod rogatus aliquando ab amicis suis,ut tolleret tres uersus,inuicem petijt,ut ipse tres exciperet,in quos nihil illis liceret:æqua lex uisa est,scripserunt illi quos tolli uellent, in utrisq; codicillis ijdẽ uersus erant,ex quibus primum fuisse narrabat Albinouanus Pedo,qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum,semiuirumq; bouem. Secundum, gelidũ Boream,gelidũq; notum. Ex quo apparet summi ingenij uiro iudicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum,sed animum. Aiebat interim decẽtiorem faciem esse,in qua aliquis neuus esset.

Controuersia duodecima.

RAptor nisi suum & raptæ patrem intra triginta dies exorauerit, pereat. Raptor raptæ patrem exorauit,suum non exorauit,accusatur dementiæ. PORTII LATRONIS. Moriar,inquit,moriar hodie,ego uirum nõ fleo. Quid contremiscis senex?

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctus: quid lingua trepidas: quid oculi obstupuistis: nondum est trigesimus dies. Vita rogas, dedi & perdidisti. Mori, inquit, filium uis, ego te mori uolo: immo furor tuus, il la cæca & temeraria cupiditas. Et inter hæc pater illius, qui nimis cito exoratus est. Quare tam cito senex ille remisit iniuriam: Ne tristiore quidem uultu expugnatam fi liæ pudicitiam tulit, timeo ne uerum sit quod audio, ne nouo, inauditoq; more de nu ptijs puellæ exoratus sit. CAESTII PII. Quo melius de hærede iudicare possitis, nar rabo me iuuenem, habui patrẽ sanæ mẽtis, nec tam seuerũ, scilicet, ut crudelis esset, nec tam indulgẽtem ut incautus. Duxi uxorem, quam pater iusserat, & tamen nuptiarum mearum me pœnitet. Fili nonne sæpe excanduí, sæpe reconciliatus sum, sæpe quod ne gaueram dedi: Ipse dispensasti triginta dies, ut haberet primos socer, medios reus, no uissimos pater. Ne omnia à prima adolescentia repetam, uirginem rapuit, patrem accu sat. Hei intra triginta dies putas me accusatori permissurum, quod filio negaui: Impe trauí, inquit, ab illo, alij aiunt illum à te, medijs me diebus accusas. Rapuisti uirginem, & cum tam libenter uiueres: ARELLII FVSCI patris. Moriar, inquit, etiamnum mi naris: nondum rogas: Quid, inquit, rogabo: iam lassus es, nec ullum adhuc togasti. Nõ possum, inquit, exorare tam diu? Nouo more obijcit dementiæ constantiam. Quid: ergo tu poteris uidere morientem filium: fortasse non potero, & ideo irascor, dum li cet. POMPEII SYLONIS. Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ est, nimium indul gẽter nutritus est, omnia sibi putat licere, nec ille unquam me rogauit. Ignouit, inquit, & alius ante me rogatus est. Non nosti conditionem legis tuæ, in hoc tibi pares sentẽ tias habent, pereunt, ipse ad alienam se misit, lex illum admisit ad meam. Raptor nisi & suum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Vis scire lex utrum maluerit: non exoratus irascitur, ex duobus patribus eum pater accusat, qui legem sequitur. ARELLII FV SCI. Miraris me dubitare, ipsa lex inter mortem & nuptias dubia est. Quid me intem pestiuæ proditis lachrymæ: nondum erat tempus faciendi, Non est quod quicquam tibi promisisse lachrymas putes, fleo, quod necesse mihi est spectare filium moriẽtem. Quid facturus sim, adhuc nescio, utiq; tu ante trigesimũ diem scies. Exorabis, inquit, patrem. Quid ergo mihi molestus es, si hoc tibi satis est: O dij effregit fores, et identidẽ leges inuocãtem coegit pati stuprum, nisi tam facile puellam exorauit, quàm patrem.

al. uitatione Mortem tuita nõ meruit, accusationẽ deprecatus, consumuntur interim dies. Vter nõ strum consumit: Rogo, inquit, Nũc tu ne me rogas: num ego rogare debueram qui pe riclitor: PAPYRII FABIANI. Demẽs sum uides, turpiter uiuo, meretricem amo, leges ignoro, dies tuos nõ numero, ad iudicẽ uocatus adsum. Ergo moriar, inquit: hoc si reo dicis, non curo: si iudici, uidebo: si demenți, nõ intelligo. Et huic aliquis ignosce re potest, qui sic rogat: Vos mei iudices estis, iste habet suum iudicẽ, nec potest inexo

forte, num rabilem queri, quẽ nõdum expertus est. IVNII GALLIONIS. Rogo, inquit, nũc hic sic. Si uolebas rogare, admouisses propinquos amicos, maiorum imagines, lachry mas, repetitos alte gemitus. Testor deos, sic rogaturus eram puellæ patrem. Cum, in quit multum in supplicijs habitum submiseris, cũ dixeris, pœnitet quod rapuit, quod deteriorem non rogaui, cum dixeris te dementem fuisse, deliberabo cum amicis, deli berabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Me miserum quàm penè promisi, anime dura, heri fortior eras, & multum habeo quod deliberẽ, diuersi me affectus di stringunt, inter reum & patrem distrahor. Hinc iniuria est, hinc natura. Quid prope ras: nemo tibi præter me rogandus est. Ergo, inquit, misereberis: nihil promitto ante trigesimum diem. Miserum me, quod tantum triginta diebus irasci possum, longiore tempore opus erat. Audi à demente exempla huic crimini, denis uicenisq; annis inter bella iuuentus consenuit, nos triginta dies ferre non possumus. Deliberabo, lex nihil uult temere fieri. Magna res est, inquit, delibera, cogita, tempus accipe: effregisti do mum ciuis, ut dicis, etiam misericordis, morere. Non est hoc nocenti graue, ego nihil peccaui, propter te mori cupio, ratio à me exigitur alienæ culpæ, non meæ potestatis. Quid ergo facturus es: non pronuntiabo ante supremum. Quid sic miraris, si illum ocyus exorasti: facilius est iniuriam donare, quàm crimen. Agedũ in medium senex, cuius misericordia crudelis sum, non putasti mecum deliberandum. Vnde autem scis quem

quem filium habeã: ego certe adhuc nescio qualem filium habeas: nullũ tempus uni uerbo angustum est, iam inquit, angustum tempus est, & tibi uacat accusare. VIBII RVFFI. Quis unquam præter me ignoscere iussus est: iam, inquit, tempus angustum est, ita non putas me subducere quantum supersit: Iam, inquit, tempus angustum est. Angustum erat, si duos rogare deberes. Angustum tempus est, exclamat, nescio quid rogem. Roga ergo. Me priorem rogare debuisti, nõ dico quia dignior sum, qui prius roger, quia pater tuus, id quod minimum est, propius habito. Huc uideo illa pars legis pertinebat, ut suum patrem exoret. Patrem nati: sic aliquis exorat, sic deprecatur: Ap paret nunc te primum rogare. Demens sum, immo si uis argumentum dabo tibi, filius meus moriturus sit, nondum testamentum meum mutaui. CORNELII HISPANI. Multi me affectus diducunt, necesse est de alijs querar, de alijs erubescam, de alijs time am, de omnibus etiamnum deliberem. Ne ille quidem, quamuis dicatur nimis exora bilis, ignouisset, si sic rogatus esset. PARS ALTERA, ARELLII FVSCI PA TRIS. Me miserum, pater iræ tuæ detractum est nihil, & tempori multum, infelicior sum, quàm si neutrum exorassem. Mortem timeo postquam mihi homines gratulati sunt. Quid tibi optime socer pro ista misericordia tua, qua mihi Patri meo pepercisti, precer, nisi superstitem filiam: PAPYRII FABIANI. Non possum dissimulare pa ter, quod illum exoraui, tuum beneficium est, certe cum exoratus est, hoc dixit, aliud quidẽ suadebat dolor meus, sed quid faciam: patris iudicio misereor. Miserere pater, scis quàm breuis sit aduocatio mea. Misereor, inquit, uis uerũ dicam, quid dixerit: pa tris tui. Vnde ego miser ab hoc patre ueniens timerem patrem. CAESTII PII. Timeo mortem, nec iam habeo cui paream. MARILLII. Si tibi tam pertinax aduersum me odium est, audacter quid sis facturus, pronuntia: dic exorari te non posse, quid me in certa mortis expectatione suspendis: solicitus inter somnos quoque uelut motam cer uicibus meis securim expauesco, si non impetro ut uiuam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non est quod putetis legem in numero dierum angustam fuisse, lex illius diu mori. Respõde pater si seruatutus es filium, iam tempus fuit, si occisurus, iam tempus est, non possum metum sustinere ultra hęc tormẽta diebus paucis, & in me mihi aliud licet. BLANDI. Ita parum contigit tibi, quod solus periclitante filio non rogas? LA TRO sic diuisit, An intra trigesimum diem raptor cum filio agere possit, sicut non po test qui in custodia est, qui in carcere: etiã si cum alio potest, an cum patre possit, quod uitæ mortisq; suę arbitrium datum est, cũ illi accusare eum liberum est, quem mortife rum est non exorasse: etiam si cum patre potest agere, an ab ijs possit, quibus faciendi potestatem lex patri dedit. Ista enim ratione nihil licet, si aut exorari, aut accusari ci ne cesse est: deinde si posset agere an debeat. Irascẽdi causam tractauit, quod rapuit, quod alium prius rogauit, quod me non rogauit, quod etiam accusat: si non exorauit filius, dementia est: tantam dementiam ferre non possum, cum adhuc an exoretur, incertum est. Hic paternos affectus tractauit spem facientis, non probabat Fuscum, qui paulo a pertius agebat: est controuersiam promittere, potest nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus, FABIANVS eam quæstionem fecit, & in ea multum miratus est, de mentiæ non posse agi, nisi cum eo qui morbo fureret, in hoc enim latam esse legem, ut pater à filio sanari deberet, non ut regi. LATRO eleganter dicebat quasdam esse quæstiones, quæ deberent inter res iudicatas referri, tanquam an quicquid optauerit uir fortis, aut tyrannicida accipere debeat, quasi iam pronuntiatum est non debere. Nemo quæstionẽ hanc iam tractat, sicut ne illam quidẽ, an quicquid pater imperat fa ciendum sit. Inter has putabat & hanc esse, an pater ob dementiam quæ morbo fieret, tantum accusari à filio debeat. Aiebat enim manifestius esse de lege & officio patris queri, & fingi quasdam controuersias, in quibus pater furiosus probari non posset, nec absolui tamen propter nimiam impietatem, libidinem fœdam. Quid ergo aiebat, nun quam utar hac quæstione: utar, & malis deficiar. POLLIO ASINIVS dicebat, hoc La tronem uideri tanquam forensem facere, ut ineptas quæstiones circũcideret, in nulla magis illum re scholasticum deprehendi. Remittit, inquit, eam quæstionem, quæ sem per pro patribus ualentissima est. Ego semper scio, nullum patri curatorem dari, quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

iniquus pater sit,aut impius,sed quia furiosus:hoc autem in foro esse curatorẽ petere, quod id scholasticam dementiam ageret. GALLIO & superiore usus est quæstione, & illam adiecit,an agi cum patre dementiæ possit,ob id quod facturus esset,non ob id quod fecerit:neminem iniuriarum accusari,quod iniuriam facturus sit,non adulterij, quod adulteriũ cõmissurus sit,nec dementiæ quidẽ,quod demens facturus sit aliquid. Tu uero,inquit,mecum agis,non quod nõ exorasti,sed quod exoraturus non es:puta enim me hodie exorari,ego demens uideor,qui uno uerbo sanare possim me:Lex triginta dies dedit,quia iudicauit aliquem duriorem futurum.Etiam si demẽs est, quod non exoratur,à filio,nunquid etiam & uigesimo:ergo non potes hoc nomine damnare me,quod exoratus non sim,etiamnum enim exorari possum.Ita si quis uestrũ agere mecum hoc crimen non potest,ut si quem ad triginta dies exorare possum,post triginta queri non potest,aut crimen non habeo,aut accusatorem. SYLO POMPEIVS fecit quæstionem,qua Gallio usus est,nihil acturum adolescentem,etiam si damnauerit patrem:nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliã salutis uiam dedit raptori, quàm si exorauerit patrem. LATRO hæc omnia quasi membra in aliquam quæstionem incurrentia tractabat,non ut quæstionem,quanquam hoc ipsum in aliam aiebat quæstionem incurrere,in qua quæritur,ut raptor possit accusare patrem intra trigesimum diem.Nam cum dico,non potes accusare eum,in cuius arbitrio positum est,moriaris,an uiuas,nõ magis quàm magistratum in ius uocare,quàm de iudicibus tuis ferre sententiam, non magis quàm miles in imperatorem suum animaduertere, adijcio non potes accusare:nihil enim tibi proderit,etiam si damnaueris, morieris.Lex enim si nõ exoraueris,perite te uult,non exoras autem,etiam si damnas.Quare hoc nõ quæstiõis loco ponebat,quod imbecillum putabat.Apparet enim exigere legem ab eo ut exoret patrẽ,qui non habet quẽ exoret:puta enim patrem alicuius esse tam palàm furiosum,ut nihil intelligat,hũc exorari à filio nõ uult.Atqui eodẽ loco est manifestius.

forte. Iunius †Iustus parũ hoc putabat ualẽs esse,tanq; quæstionẽ,satis ualens tanquã argumẽtum, & illam alteram satis ualentem quæstionem,nõ posse cum patre agi eo nomine,quod nõ peccauerit:sed tractaturus iste iniquitatẽ tractationis ponebat,cũ diceret, agere mecum dementiæ,& si iam potest,nunquid enim peccaui:non sum exoratus,nondũ tempus transijt,etiamnum tempore exorari possum:q; iniquum nondum esse me nocentem & iam reum.Omnes infamauerunt raptæ patrem,quasi cum raptore colludẽtem.GALLIO dixit,Ingenuus uirginem rapuit, si tamen rapuit. SYLO POMPEIVS eandem suspitionem in omnia contulit. Exorauit,inquit, raptæ patrem,miratur cum exorabilem patrem haberet,rapuisse. HISPANVS dixit,Omnia cito facta sunt,iste cito rapuit,ille cito ignouit,nisi demẽs sum,est aliud suspicandum. ARGENTARIVS dixit,Rapta est, & statim exorata, immo nescio an exorata;deinde rapta, spero te innocentiorem fuisse q; uis uideri. Tu exorasse te dicis, ego te exoratum puto:dic,quid tibi cum socero cõuenit?RVFVS Vibius dixit,Dic mihi,quid tibi conuenerit,quando tibi nuptias promiserit,nec uictum te hercules fateberis,cum dies uenerit.ASPRENAS dixit,Iam,inquit,non multum reliquum est ex triginta diebus,si ex illo dies numerarem,cum primum exorasti,aiunt iam triginta dies præterisse. LATRO dixit,Id quod inter sententias scriptũ est adoriar,dic ergo uerum,dic ergo uerũ. CAESTIVS hac figura declamauit,ut rogaret patrem,tanquam exoratus esset raptæ pater:deinde ad hanc sententiam transit,nunquid peiorem causam habeo,si apud alterum iudicer.LVCIVS eadem figura declamauit,& HISPO Romanus, sed transit mollius.Scio quid responderi mihi possit,facile est domestico iudici satisfacere. Video te cum ad raptæ patrem uenerís.In hac controuersia TRIARIVS dixerat,Non scies an exores,nisi ultimus dies uenerit,†quod cum id ius lugebit,peseuerabo. Deinde cum scholasticorũ summo fragore,& tu quisquis es carnifex,dũ strictam sustuleris securim,antequ; ferias patrem respice.Belle deridebat hoc ASINIVS Pollio.Filius, inquit,ceruicẽ porrigat,carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem,& dicat, Agon?quod fieri solet uictimis,Sed ioco quoq; remoto,aiebat rẽ uerissimã,non posse carnificem uenire,nisi eo tempore quo iam pater exorari non posset. CAESTIVS ex altera

f.quod is lucebit

altera parte hoc colore usus est,quia priorem rogasset raptæ patrem,suspensum esse uolun,itatum illum securum esse nolui.De me quæritur,quod illum potius cogitare de patrimonio filij quàm de periculo uolui. LATRO hoc colore usus est, scitis periclitantes alieno arbitrio agere,illi qui circa erant sodales,qui occurrerant amici paterni aiebant, Eamus statim ad raptæ patrem,in huiusmodi casu illi rogantur,nam raptoris patres rogant. SYLO Pompeius diuersum colorem huic secutus est,Non erit,inquit,dubitia patris mei, item amici suaserunt ad raptæ patrem iremus, ne noceret apud illum quod tarde suum exoraremus patrem. HISPO ROMANVS bello docissimo usus est, uis,inquit,amici eamus ad raptæ patrẽ:hoc curemus,ille domi est. FVSCVS ARELLIVS dixit, ille prior rogatus est,qui magis timebatur. TRIARIVS à patre adolescentis dixit,Timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc sensum non imprudenter Sylo Pompeius improbabat,aiebat enim non posse mutari semel latam sententiã. Quidam uoluerunt uideri,cito exoratũ raptæ patrem,quidam tarde. FVSCVS Arellius dixit. Magnam partem legis consumpsi,nec de mora queror,raptæ pater rogabatur. CAESTIVS non probabat,& hac sententia usus est,cum hunc colorem arguendum putaret:uult uideri rogatũ diu raptæ patrem, efficit ut uideatur eum diu non rogasse:malo autem uideri hoc patrem tarde exorari. HERMAGORAS solebat interdũ diu schemata prosequi, interdum breuiter & fortius attingere, sicut in hac sententia fecit,cum suspitionem facere uellet,inter raptæ patrem & raptorem collusionis.

ARTEMON dixit,

GLYCON dixit,

Hunc sensum commodius dixit LEPIDVS Neronis præceptor,Misereris nisi etiam ultimo die, egomet iam tui miserebor. DIOCLES CARYSTIVS à patre patris ethicos dixit.

Controuersia decimatertia.

ABdicauit quidam filium, abdicatus se contulit ad meretricẽ, ex illa sustulit filiũ, æger ad patrem misit,cum uenisset,cõmendauit ei filium suum,& decessit,adoptauit puerũ,ab altero pater filio accusatur dementiæ. PORTII Latronis. Qualem uidi ipse,fungebatur officijs, sedula circa lectum ægrotantis in omnia discurrebat ministeria, non impulsis tantum, sed laniatis capillis. Vbi est, inquit, meretrix? uenit ad me sedulo,qui diceret,filius antequam moritur rogat uenias,Non expectaui,dum iste curreret,amens cucurri. Cætera quemadmodũ narrem nescio,si steterim,an sederim, quid loquutus sim,quid audierim,nescio:hoc unum scio,iacuisse me inter duos filios, accede huc puer, depositum, crimen meum, non habeo miser, cui te moriturus commendem, CAESTII PII. Recipi in sinum nepotem uultis,& hunc abdicem? duos filios,tuli,huic numero iam assueui. Patrem accusat, fratrem infamat, infantem persequitur.Rogo uos,non satius est meretricem amare quàm neminem?Noui generis dementia arguitur, sanus eram, si non agnoscerẽ meos. Tradidit infantem & expirauit, non habeo cui crederem, offerebam me propinquis, illa uidelicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum frater non audeat. Meretricis,inquit,filium recepisti, nempe eius quæ meum receperat.Fatear me aliquando infamẽ fuisse,nescio quis esset abdicatus,meliorem extuli. PAPYRII Fabiani. Quàm nihil in domo illa meretricia fœdi uidi,assidebat mulier tristi uultu affecta, ægro simillima ipsa demissis in terrã oculis. Pater,inquit,nihil tecum frater loquutus est? in sinu meo filium posuit, domũ pertuli, dementiã uocat,quod infantẽ non abdicaui. Quid facerem? negarẽ aliquid filio, cum ille rogaret pro filio? Ignosco tibi quod tam durus es. Aegrũ fratrem non uidisti, ille magni successor modo patrimonij nactus in lectulo precario moriebatur.Non seruorũ turba circũstabat,non amicorũ,inter infantem & mulierculã,deficientis spiritus in aduentũ meum sustinebatur.Vt intraui cadentes iam oculos ad nomen meũ erexit, fugientemq; animã retinuit.Pater,inquit,quod adhuc nihil deprecatus sum,non contumacia feci,fratri mandauerã.Indico tibi crimina mea,expirantẽ cohæredem,cum ad uitã uolui reuocare ut saluus esset,rogaui deos,& licet dementiã uoces,si uixisset,recepissem. ARELLII FVSCI PATRIS. Securior eram,quoniã putauerã illi omnia

Universidad de Deusto
Biblioteca

præstare fratrem, cum subito nuntiatũ est in vltimis esse filium, nec hæc à fratre, ó me miserum, quod solum nepotem recepi. ALBVTII SYLII. Vt uidit uxorem, uidit & fratrem, circũspiciebat & patrem. IVLII BASSI. Tibi debeo mulier, quod habuit filius meus, in qua domo ægrotaret. Pudet dicere, ut nepotem agnoscerẽ, rogatus sum. Non potest uno crimine demẽtia intelligi. Nemo sine uitio est, in Catone moderatio, in Cicerone constantia, † in summa dementia: ad summã, tres habemus, omnes peccauimus, ego quod abdicaui, frater quod tacuit, tu quod pro fratre non rogasti. Non sum uno hærede contentus, duos habere uolui, & quo magis cõcupiscam, habui. Misit ad me adfectus æger, non ibo: mihi crede, aliter tu à dijs, De cohærede cogita, te quis roget, quem roget, uidebis neminẽ rogare non posse, nisi qui accusare possit & patrem. ALTERA PARS PORTII Latronis. Quàm honestus fuit, subiecit meretrix quæ peperit, pater istius incertus est, bene cum ipso ageretur, si & mater. FVSCI ARELLII PATRIS. Errat si quis sit qui me putet pecunia moueri, primum assueui cohæredem habere, deinde olim iam cum puero isto paterna diuisi, quia mulieri illæ frater donauit plusquam pro sua parte. ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricẽ, inter omnia mala, fœcundam ueræ inimicæ. Noscis quibus ante in cubiculum ritualis uenit quàm maritus. ARGENTARII, Cum abdicaret, aiebat hoc scilicet, expectabo donec hac à meretrice liberos tollas. Mulier nescio an aduersus patrem iniurioſior sis, quod abstulisti illi hæredem, an quod dedisti. ALBVTII SYLLI. Sine ueniãt illuc amici, siue propinqui, nunc erubescũt in domum meretricis accedere. Mulier quæ sine præfatione honeste nominari non potest, cedo istum puerum nulli agnoscendũ, sed mater asserat seueris modis, pater abdicauit etiam, quem sciebat suum. Erit in domo puer, qui omnes uocabat patres, adoptauit filiũ, propter quam etiam suum eiecerat. CAESTII PII. Nullum genus iudicum recuso, si seueri erunt, nocebit isti, quod receperit meretricis filium: si clementes, quod abdicauit suum. Clamauit pater, in domũ ergo meam meretrix ueniet, aut, quod turpius est, filius ad illam ibit? Misit in domum nostram publicum puerũ. Quid illis nuptijs interfuit, nisi aut abdicatus, aut abdicandus? LATRO sic diuisit, an pater ob illam adoptionem accusari possit, an ob hoc debeat: omnes infamauerũt adolescentẽ, quasi illius criminationibus factum sit, ut frater abdicaretur. Et ideo sententia laudatur FABIANI, Nihil tecum locutus sum: cum hoc unum puero noceat, quod ex meretrice natus est, omnes operas dederunt, ut quantũ in controuersia licebat, huic uitio mederẽtur, efficerentq; ne quid in illa uideretur meretricis fuisse, nisi nomen. MARILLIVS decenter hoc dixit, Simul obijcies fratri impietatẽ, nihil, inquit, in illa domo meretricium fuit, scires si mecum fuisses. ALBVTIVS ethicos ut multi putant dixit, certe laudatus est, cum diceret, exeuntem prosecutus est: non probabat hanc Messala sententiã. Non habebit, inquit, fiduciam, si mauult uideri tecepisse puerum quàm abduxisse, & qua ratione eum adoptandum esse, non quia debuerit, sed quia secutus est. Fuit autem Messala exactissimi ingenij quidem studiorũ partis, latini utique sermonis obseruator diligentissimus. Idem itaq; cum audisset Latronem declamantem dixit, sua lingua disertus est, ingenium illi concessit, sermonem obiecit. Non tulit hanc contumeliam Latro, & pro Pythodoro Messalæ orationem disertissimã recitauit, quam suasoriam Theodoto declamauit per triduum, quæ dixerit suo loco reddam, cum ad suasorias uenero. A patre adolescentis non unus omnibus color placuit, quidam personam eius qualem acceperant, introduxerunt duram & asperam. Et quibus fuit & Hispo Romanus: hic unum aiebat efficiendum, ut non durus uideretur, sed seuerus. In hac parte dixit nobilem illam sententiam, quam Fabius Maximus circumferebat. Venit assidue in domum meretrix, nõ recedit, paulum abest, quin nouerca sit. CAESTIVS bella figura egit. Demẽtia, inquit, res est sanitati contraria, non quæram extra exempla sani hominis, & quod pater me rogat, ipsum sibi comparabo. Fuit aliquando sanus. Tunc quid faciebat? Oderat luxuriã, ut nunc castigaret, nunc iam seuerus. Senẽ putabitis sanum, si uobis lupanar ostendero? Sic declamauit, ut fratri patrem daret accusatorẽ, & illum argueret sibijpsi cõparandum. LATRO fratri pepercit, puerum pressit, & dixit fratris filium non esse, & ne fratrem quidem hoc fieri uoluisse. Illa uerba

f. desideratur

uerba ab ægro impetrata. Fabianus ex omnibus istis colorem secutus est optimũ, qui aiebat dicere Messalam non tantũ bonam partem adolescentis fieri, sed etiam honestãobiecit patri, quod etiam fratrem abdicasset, non schemate, sed certo. Nihil, inquit, peccauerat, amat meretricẽ, solet fieri, adolescens est, expecta, emendabitur, ducet uxorẽ, quare tunc non egit? Dementiã tuam aiebat, expectabat. Expectabat pœnitentiã, aiebat, tuam, iam resipiet. Hoc per transitũ obijcere cœpit, quod nõ recepisset, quod uidisset in lupanari habitantẽ. Abdicasti, inquit, ut emendares, non ut uitia augeres indies, nullum illius uitium ætatis amor est, recipe anteq; aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad ultimũ obiecit illi, quod ægrum non sustulisset. Potest, inquit, cõualescere, si uiderit penates suos, mitius certe morietur paterno solo, † suo puero. Quare, inquit, tu apud fratrẽ non fuisti, & ego queror: ille cum ad te mitteret, putauit se ad duos mittere. Vtinam tecum fuissem pater, redisses illũc cum filio, sed tuo. De adoptione nouissime questus est, & hac figura. Abstulisti mihi fratrem, cum quo natus sum, cum quo educatus sum, ut dares istum. Indignor hanc fratri meo contumeliã, ut huius uocetur pater. Sed ut aliquid socer, FABIANVS MAXIMVS nobilissimus uir fuit, qui primus foro Romano hunc uomicũ morbũ, quo nunc laborat, intulit, de quo Seuerus Cassius anteq; ab illo reus ageretur dixerat, quasi disertus es, quasi formosus es, quasi dives es, unum tantum es, non quasi, lapsam. Hanc controuersiam cum declamaret Maximus, dixit, quasi tricolum tale, qualia sunt quæ basilicam † infectant. Dicebat autem à patre, omnes aliquid ad nos, imbecilli alter alterius onera detulimus. Accusatur pater in ultimis annis, nepos in primis abdicatur. Nullus † autem. Hæc subinde refero, quod æque uitandarũ rerum exempla ponenda sunt, quàm sequendarũ. In hac controuersia Latro contrariã rem controuersiæ dixit, sed sibi declamabat, illum Cæsare Augusto audiente & Agrippa, cuius filios nepotes suos, Cæsar Lucium & Caium adoptaturus diebus ilis uidebat. Erat Agrippa inter eos, qui nõ nati sunt nobiles, sed facti. Cum diceret partem adolescentis Latro, & tractaret adoptionis locum, dixit. Nam isti ex imperio adoptione nobilitati fuerunt: hæc & alia in hanc sententiam, MECOENAS innuit patri fascira recusare, finire iam quidam declamationẽ putabant, hanc malignã rem Mecœnas esse, effecisse enim nobilem, nõ ut audiret quæ dicta erant à Cæsare, sed ut notaret. Tanta autẽ Mecœnas sub diuo Augusto libertate fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint, qui ignobilitatẽ exprobrarent. Vipsanius Agrippa fuerat, Vipsani nomen quasi argumentũ paternæ humilitatis sustulerat, & M. Agrippa dicebaẽ: cum defenderet reum, fuit accusator qui diceret Agrippam, & quod in mediũ est, uolebat Vipsanũ intelligi. Fuit qui diceret, cõcurrite, Agrippa malum habebis, respondijs, Ea in arte utiq; mihi uidetur admitatione dignus diuus Augustus sub quo tantum licuit. Sed horum non possum misereri, qui tanti putant caput potius q̃ digitũ perdere. Latro dignus fuit miseratione, qui ne excusare quidem errorem suum potuit. Nihil est autem crudelius quàm sic offendere, ut magis sis offensurus si satisfeceris.

forte, saluo

f. infestant

forte, alit

Controuersia decimaquarta.

TOrta à tyranno uxor, nunquid de tyrannicidio sciret, perseuerauit negare, postea marítus eius tyrannũ occidit, illam sterilitatis nomine dimisit, intra quinquenniũ non parientẽ. Ingrati actio est. PORTII LATRONIS. Si cum liberis torta est & incaste, descende, inquit, occide tyrannũ: nisi occideris, indicabo. Subuecta manu sagittelles quid moraris? inquit, iam exposita tormenta sunt. Bene est, inquit, mulier, ad sturprum uocor. Instabat quotidie uiro uxor, exigebat tyrannicidiũ, tempus est descende. Si nihil aliud ut liberos habeas, nisi tyrannicidæ paritura non sum. Miraris, si eo tempore matrona dicere potuit, descende, occide tyrannũ? comes sequerer, nisi me inutilẽ dimisisset tyrannus, descende, ego iam feci tyrannicidiũ meum. Eas nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. CAESTII PII. Subito infelices nuptias oppressit tyrannus, terrebantur matronæ, & premebantur uirgines, nihil tutum erat, nulli feliciores tunc uidebãtur, q̃ qui liberos non habebãt. Quædam itaq; elisere conceptos, quædam fœcunditatẽ suam moratæ sunt. Quod ad hanc pertinet, agit suæ fortunæ gratias quod isto tẽpore nihil peperit. Tyrannus suspicatus est istum, nescio quid de tyran-

Universidad de Deusto
Biblioteca

de tyrannicidio cogitare, siue isti aliquid excidit, siue magna consilia non bene uultus tegit, utic; de uxoris garrulitate queri non potes, cum scias, quemadmodū taceat. Misit itaq; satellites, attrectate, inquit, uxorem, & adiecit, si quos filios habet: ueniunt in domum crudelissimi carnifices, in quorum uultibus extant tormenta, iactatur misera inter satellitū manus, & toto itinere non ducitur, sed trahitur. Hanc aliquis si torta non sit, mirabitur non peperisse, cum cogitur? Isti de tyrannicidio, iam de consilio iudicemus. Iam enim puto, licet nupsit isti propter liberos, sed infelices nuptias cito tyrannus oppressit, hoc publicum diuortiū fuit. Rapitur in arcem mulier, inter satellitū manus, uexatur atq; distrahitur. Hanc etiam aliquis si non torqueatur, non parere miretur? exposita in eculeum sæpius absentem uirum respexit, quàm præsentem tyrannū. Quàm multas matres audiui illo tēpore, quid nam uolui, quæ peperi? ARELLII FVSCI Patris. Explicantur crudelitatis aduersus infelicem fœminam apparatus, & alia instrumenta, uiros quoq; ipso uisu frangentia, ad excutiendā muliebris pectoris conscientiā proponūtur, instat tam denuntiationibus quàm tormentis tyrannus, & minando torquet, tacet. Videt intentū tyranni uultū, uidet oculos minaces, & tacet, plus tibi præstare non potuit, si de te liberos sustulisset. Cæduntur flagellis artus, uerberibus corpus abrūpitur, exprimiturq; ipsis uitalibus, licet restet. An sit tibi ista datura liberos nescio, tyrannicidiū dedit: ita sit mulier, non uis parere, delicata es, cruciatus puerperæ times. Fremebat indignatione captæ ciuitatis maritus, & cōsilio suo, & uxoris adiutorio fortior, quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accedenti maxime uacat, ubi custodiæ cessant, ubi natura loci minore munimento uirtutem non submouet? Sic uir & uxor mentem exercebant, miraris si transit quinquenniū inter uxorem torta m, & uirum occupatum? sæuiebat etiamnum tyrannus, torquebātur in conspectu uirorū uxores, pœnitebat matres fœcunditatis suæ. HISPO ROMANVS inquit, desiderabas liberos, ut sint quibus relinquas patrimoniū. Ingrate ita tu hac salua hæredem non habes, nullum tormenti genus omisit, omnia membra laniata, omnes partes conuulsæ sunt, scissum corpus flagellis, exustum, conuulsum tormentis, ignoscetis puto mulierculæ, si dixero, falsa est. HISPANI CORNELII. Contabatur ille, nec ullis adhortationibus in tyrannicidiū poterat impelli, prorsus cum uxorem uidisses, posses timēti ignoscere. Assidue tormenta uariantur, accenduntur extincti ignes, tortor uocatur, sub quo mariti uxorem prodiderāt, pacisci me tecum putabat, taceam, donas quinquenniū. Quid gloriaris? tanquam non facilius sit occidere tyrannum, quàm sustinere. Duplici beneficio uxoris suæ obligatur, & cur non est occisus, & quod occidit. Fastidit sterilem qui fecit. IVNII GALLIONIS. Instabat tyrannus, torque. Illa pars etiam potest subiici in ignes, in illa parte iam exaruit cruor, seca, uerbera, oculos lancina, faciā ne uiro placeat matrix. PAPYRII FABIANI. Describā nunc ego cruciatus, & miseram corporis patientiam inter tyrannica tormenta sæuientia: extincti sanguine refouebantur ignes, hæc desinebat torqueri aliquando, ut sæpius posset, exquisita uerbera, iam eculeum, quicquid antiqua sæuitia inuenerat, quicquid & noua adiecerat. Quid amplius dicam? tyrannus torquebat, & cum de tyrannicidio quereret. O nos felices, quod uullis aucta puerperijs fui, acuit hanc, fecit tyrannicidiū silentio, certe tyrannicidam. Conuulsis laceratisq; membris, nec adhuc sufficientibus non dimissa est ex arce, sed proiecta. Quid est quod uxorē dimiseris? nunqd premit te onerosa sumptibus, & ut seculi mos est, in deterius luxu fluente, muliebris ambitio certamine mutuo usq; in publica damna priuatim insanit? Nunquid gemmas & ex alieno litore petitos lapillos, & aurum uestemq; nihil in matrona tecturam concupiuit. Si talis esset, facile illam corrupisset tyrannus. Expecta, potest parere. Non respondet ad propositum, nec ad certum diem fœcunditas, sui iuris rerum natura est, nec ad leges humanas componitur, modo properat, modo uota præcurrit, modo lenta est & demoratur. Expecta modo, pariet. Quid dicis? non potest fieri? quia torta est. Imputat tibi quod publicata est, imputat tibi quod torta est, imputat tibi qd sterilis est. IVLII BASSI. Aiebat tyrannus, cæde uentrem. ARGENTARII. Cæde uentrē, ne tyrannicidas pariat. TRIARII. Non ex formula natura respondet, & neque ad præscriptum casus obsequitur, semper expectari

expectari fortuna mauult quàm regi. Aliubi offenditur improuisa segetum maturitas, aliubi seram magno fœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quod non indicauit uxori meæ, ne uotis in gratiam. Aiebat tyrannus indica, nulla tua culpa est. Cæditur, tacet. Igitur tacere putas tutum, mirantur, tuum esse tyrannicidiū huius silentium. Expectasse aliqua pet longum tempus maritum dicitur, quanta laus est seruasse, cum expectasse tanta sit. Alia desiderio uiri attonita, in ardentē rogum se misisse, hæc non cum uiro arsisset, quæ pro uiro arsit? alia pro incolumitate mariti uicaria morte decidit. Credo hanc in tormētis oppressam morte amplius pro uiro præstitisse, si quid amplius elegisset tyrannus. MARCELLI, Si tamen peccasset in partu, ignosci ei posset. Nupserat enim isti occupato. Crudelior es etiam illo, quē occidisti, tyranno, ille torsit & dimisit ad uirum. ALBVTII SILI. Vicerat sæuitiam patientia, deerat iam sanguis, superabat fides, aliquādo proiecta est, differebatur distortis manibus, emotis articulis, nondū in sua membra artus redierant. Vxorem tortor dimisit, ad partum ingratus uocabat, quod in præmio nullam uxoris fecerat mentionē. Res tuas tibi habe, inijcere debuit manū, & ipsam inter res suas trahere, nihil amplius patri debes quàm uxori, mihi crede maius fuit tyrannicidiū pati q̄p facere. PARS ALTERA ARGENTARII. Ego tamen torta sum. Merito obijceres, nisi uindicassem. FVLVII SPARSI. Vobiscū iudices loquor, cōtrouersia hæc, reum facere primū si materia patitur. Non accepi quidē, & reddidi, aut accepi quidem sed non potui reddere, aut ista nouissima, non facere. Non quisquis nō reddidit beneficium ingratus tenetur, animus æstimādus est non reddentis. POLLIO ASINIVS aiebat, nunq̄ tentandas esse quæstiones, primam manifesto obtinere posse, qua negamus nos beneficium accepisse, perit tota causa, nisi in hoc uicit. Apparet enim ingratū esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. GALLIO noster putat, quoties possit, hoc auferendum aduersario, quoties non possit concupiscendū, quoties ne hoc quidem possit, transeundum, quasi donemus, & possimus quidem facere controuersiā sed nolimus. Idem Attico Vipsani Apollodori discipulo placuit. Hæc ille amplius, quoties non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus cōtrouersiam facere, hoc modo faciamus, non esse tam magnum quàm ille dicat: sicut in criminibus facimus, quoties negare non possumus, esse quidem crimen illud fatemur, sed leuiore pœna dignum quàm accusator arguat. LATRO in hac cōtrouersia non dubitabat facere primam quæstione, man beneficium dederit: hoc in hæc diuisit, Etiam si scisti de tyrannicidio uiri, nec indicasti, non est beneficium scelus non facere: deinde ne scisti quidem. Non enim tibi indicaui, nec tam magnū consiliū, uirilibus quoq; animis graue, commissi muliebri garrulitati, quæ id solum potest tacere, quod nescit. Etiam si dedit beneficium, an receperit. Occidi tyrannū, libertatē mihi, tibi ultionem reddidi plenissimā, persecutus sum nefarium hostem, illic occidi ubi torserat. Dices me Reipub. causa fecisse, & tu Reipub. causa tacuisti. Tutus sit quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio, an quod fecit, facere debuerit? Hoc diuisit in hæc duo, an iam certam sterilitatem uxori bonæ facere debuerit, an ne sterilis quidem pro certo sit. Noui declamatores Pof cum Apollodoro, qui reus ueneficij fuit, & à Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliæ docuit. Et hanc quæstionem fecerunt in hanc controuersiam, an inter uiros & uxores data beneficia, ingrati lege teneantur. Non est beneficium, sed officium facere quod debeas, ut si filius patri se dicat beneficum dare. Hanc quæstionē fecit & Gallio noster. BLANDVS in ultima parte controuersiæ, qua de Republica disputatur, quæstionem fecit, An quinquennium numerari debeat à nece tyranni: illud tempus non debere imputari, quasi sterili, quo matres etiam editos partus abominatæ sunt: illud tempus imputatur fœminis in Repub. quando pariunt non plus tyranno. Huic subiecit, an etiam si & alijs imputari tempus tyrannidis solet, huic nō debeat. LATRO ex suo more has nō quæstiones putabat, sed membra illius ultimæ partis ex æquitatis quæstione pendētia. An sterilis quidē, altius repetis, an uero quęcunq; quin quennio nō peperit, sterilis est. Quid enim si uir alicuius abfuerit toto penè quinquennio in peregrinatione, uiro imputabitur. Quid si uir ægrotauerit, qd si maritus à uiro

tortus

Universidad de Deusto
Biblioteca

torus inutilis in concubitu uxoris suæ iacuisset, imputaturus fuit? quinquennio quæris, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo cum parentibus suis querebatur, quod natus esset, hic quod torta est, hic quod maritus occupatus tyrannicidio non uacauit in uxoris uoluptates. BVTEO aridus quidem declamator, sed prudens diuisor controuersiarum, contra Latronem sentiebat, Blando accedebat. Aliud enim esse aiebat, quæ intra quinquennium non potuit, non utiq; sterilis est: aliud quæ intra quinquennium non peperit, non statim dimitti potest sterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione iuris, illic de spe fœcūditatis. Sed blandum quoq; arguebat, aiebat enim sic fuisse quærendum, an tyrannidis tempus excipi deberet, deinde etiam si non in alijs, an inter hos gradus est. Sed ipse sic hanc in partes quæstionem diuidebat, an quæcunq; quinquennio non peperit, tanquam sterilis dimitti possit. Posset enim accidere quod Atheniensibus in bello accidit, ut liberi & coniuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabatur hoc tempus fœminis, quo uiros destituunt, non quo non habent. Sic tyrannus non uetuisset istam parere, quin interemisset. Et cum hoc uehementer impleuisset, & probasset, non omnes posse dimitti, si quinquennio non peperissent, tunc illò transit. Et hic posset & hæc etiamnum, non hoc quærebat, an deberet dimitti, sed an posset. Et hoc contra Latronem dicebat, quomodo istam quæstionem putas in æquitatis tractationem cadere, cum quid liceat quæratur, non quid oporteat: hæc enim, an hic possit, per illum non posset quia tyrannidem non cœperat. Aliquod tempus immune à legibus miseriæ faciunt. Non dico quia torta est, sed hoc adhuc propter æquitatis tractationem reseruo: sed non peperit quia torta est. Quia tu maxima in cogitatione occupattus, nihil de liberis cogitasti. PASSIENVS uir eloquentissimus, atque temporis sui primus orator, hanc subtilitatem actionis non probabat in Latrone, sed assentiri dicebat, ideo quæstiones tractandas per se esse, si hæc mulier iusti repudij ageret, non ingrati. Ita non quæritur an legitime, sed an ingrate dimissa sit, itaq; in æquitatis tractationē cadunt, etiam quæ iuris sunt. Nam cum queratur, an potuerit hæc dimitti, etiam si licuit, apparet, quod utiq; non oportuit, si ne licuit quidem. ALBVTIVS decentissime fecit, solebat enim ferè in aliquas figuras declamationem describere, & prius egit iniusti repudij, deinde ingrati, in quibus putat esse, an ullum beneficiū uiro contulerit, à quo tanq; inique dimissa. Hic omnes quæstiones ad sterilitatem & æstimationē quinquennij ptinentes libere tractauit, deinde transit in ingrati accusationē. CAESTIVS pro uiro introduxit colorem. Eo tempore uxor torta est, quo nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitaui, & hæc ipsa cogitandi causa fuit. Vxoris uitio utrunq; secutum est, ut illa marito insolentiam imputare non posset, maritus illi tyrannicidium posset. LATRO dixit, Si iam tum de tyrannicidio cogitassem, uxori non indicassem. FABIANVS philosophus colorem magis bono uiro conuenientē introduxit, quàm oratori callido. Dixit enim & cogitasse tyrannicidium, & uxori indicasse, & illam tum quidem fecisse, quod probam fœminam facere oportuit, nunc peccare quod putet beneficium esse recte facere. Hic color illi & in illa parte profuisset, si beneficium putas te dedisse, tyrannicidium non prodidisse, ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi, repudium ex tuo uis liberorū cupiditatem, quo semper uti tanquam uir eius debuisset, postea magis tanquam tyrannicida. L. VINITIVS Vinitij frater, Fabiani colorem ualde probabat, & aiebat onerari uxorem uno modo posse, si nihil uacuum decretum ab illa maritus habuisset. Si dixerit, inquit, post tormenta se de tyrannicidio cogitasse, tum tyrannicidium uxori melius debere meruit, si torta tyrannicidam fecit, quàm si tacuisset. Apparet & aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus usque eo suspicatus est, ut torqueret. Dixerit cogitasse quidem se de tyrannicidio ante tormenta, sed uxori non indicasse, augebit uxoris beneficium. Liberius enm potuit, ait, tyrannicidiū indicare, quod illi cōmissum non erat. Potuit enim uxor, etiam non indicante marito, tam magni consilij molitionem deprehendere. At si hunc colorem Fabiani sequor, mutam efficiam. Si olim de tyrannicidio cogitaui, honestior sum uetus tyrannicida, & non priuatis, sed publicis malis ad ultionē impulsus. Si cum cogitarem non celaui uxorem, facilius persuadebo, me malum hodie maritum non esse, cui semper tam dedi-

ditus fui. Ad ultimum hoc consequar, quod si quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides. Hic est L. VINITIVS quo nemo ciuis Romanus in agendis causis præsentius habuit ingenium, quicquid longa cogitatio illi præstitura erat, prima intentio animi dabat, ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc cōmendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc elegāter dixit diuus Augustus, unus Vinitius ingenium in numerato habet. HISPO ROMANVS maligne & accusatorie, Nihil, inquit, ego isti narrauerā, ista ut erat necesse aliquid exsumptu, aliquid ex nocturnis uigilijs suspicata est, unde emanuerit sermo scietis. Videtis quò ueniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad seruum, sed ad istam, quæ nihil negotij habuisset, si tacuisset. Tua enim causa tacuisti, sciebas te perituram si confessa esses tyrannicidium. HYBREAS dixit.

Controuersia decimaquinta.

QVidam luxuriante filio luxuriari cœpit, filius accusat patrem dementiæ, PORTII LATRONIS. Vtriusq; tamen comparetur luxuria, tu consumis patrimonium patris tui, ego accusatoris mei, nauiga, milita, peregrinare, quære adolescens, utere senex. Accusator meus diuersos & inter se contrarios affectus habet, cupit reum damnari, crimen absolui. CAESTII PII. Potest nobis conuenire, similes sumus, puta te patrem, dic quod me uelis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor an tu me? Rogo uos ego prior cœpi, tu posterior luxuriaris. Patrimonium, inquit, computemus. Sed tu senex, inquit, hoc dixit, luxuria tua serius cœpit, citius desinet. ARELLII FVSCI PATRIS. Sed tu, inquit, senex. Vnde scis te non futurum luxuriosum senem? Omnia à te uitia, quod unguento coma madet, tuum est, quod laxior usq; in pedes tunica demittitur, tuum est. Quid est quod aliud à te senes discant? quid porro? domus nostra luxuriosos duos non capit, indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet seniles annos meliore uita reficere? hoc nouissimum meum meritū est, sed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxuriosus factus sum. FABIANVS. Noli pecuniam concupiscere, quid tibi dicam? Hæc est quæ auget discordiam. Vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes et scelera mutua instigat, hæc est quæ senes corrūpit. Quidā summum bonū dixerunt uoluptatem, & omnia ad corpus retulerunt, nihil est mihi opus præcipientibus, exemplū habeo, proposui quicquid tu feceris, me facere, nauigabo si nauigaris, militabo si militaris, dic hodie quid putes melius? Sed illud Scipionum non obijcies, quod elegeris. BLANDI. Obijcit luxuriā propriā, & hoc dicit adolescēs. Frugaliter, uixi, quādiu frugi patrem habui, ante me desiste, ante me cœperas. BLANDI, senex luxuriaris, respō deo tibi, adolescens nauigaui. Ego iam, inquit, desij, tu nondum. Non miror si desisti prior, prior cœperas. MENTONIS. Quod gaudium accepisti uere luxurior. POMPEII SYLONIS. Si modo emendatus est filius meus (solet enim etiam luxuria simulari) suo quisq; ordine reus sit. Vis me ducere uxorem, si nouercam haberes, iam abdicatus esses. VIBII GALLI. Conuiuæ certe tui dicunt, bibamus moriendum est. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quàm mihi. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Alliga me, dum te custodias. P. ASPRENATIS. Quia nihil proficiebam obiurgando, uolui illi uitam suam ostendere. IVNII OTHONIS. Malam causam haberem, si alium accusatorem haberem. Aliam causam haberem, si te filium non haberem. IVNII GALLIONIS. Aliter à laudibus patris incipiam, hic adolescens temperatissimus & lubricum tempus sine infamia transijt, duxit uxorem, filium sustulit, ad ætatem perduxit, iam senex factus est, nisi quod sibi bonum uidet, luxuria usq; eo se proiecit, ut accusetur. Senex amens, senex ebrius, circūdatus sertis, & delibutus unguentis, & in præteritos annos se retro agēs, & ualidus in uoluptatibus quasi iuuenis exultans, nonne portentum est? Luxuriosus adolescens peccat, senex autem luxuriosus insanit, ætates inhauriunt, uitia lasciuiūt. PAPYRII FABIANI. Natem luxuriosus in portu mergis, alter solito tempore labitur, alter insolito, alter alieno, alter suo, alter annos sequitur, alter senectuti repugnat. Nō est luxuria, patrem uidere uelimus. Non simulas ista, sed facis, nec amantem imaginaris, sed amas, nec potantem adum-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bras, sed bibis, nec te decet dissipare bona, sed dissipas. Nemo uitia quæ odit imitatur. Quis imperator ob hoc ipse de prælio fugit, ut bene expugnaret exercitus? quis ut ambitū comprimeret, ipse honores mercatus est? quis ut seditionem leniret, turbauit rem publicam? Non coercet uitia qui prouocat. LATRO sic diuisit, An ob hoc accusari pater possit. Hic illam uocalem quæstionem posuit, quam solebat fastidire Seleucius, minime solere patri obijci luxuriam, non magis quàm auariciam, quàm iracundiam. Nō uitia patris accusari solere, sed morbum, & si possit aliquid præter dementiam obijci patri, luxuria non possit, alioquin filijs, inquit, abdicare permittis. Hic de suo consumit, an si ob hoc pater accusari potest à filio, hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatem obijcere patri solet ebrius, si petulantiam iniuriæ domnatus, Etiam si ob hoc accusari potest, etiam si à tali filio, an si ad castigandum filium hoc consilio usus est, damnandus sit. At enim adolescens, quolibet alio genere debuisti me obiurgare: quid si adulterium uindicare uellet committendo? Turpe est sic castigare uitia, ut imiteris. Deinde an consilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius, aut inquit, quare si cœpisti sic emēdare filium, cum emendaueris nō desinis. CAESTIVS PATER. Patris aiebat simulationem significandam magis quàm profitendam, ita, inquit, apparebit illum simulasse si etiamnum simulat: si desinit simulare, ostendit iam sibi nihil prodesse ea cōsilia, quasi filius emendatus sit: emendatum autem esse non concessit, & assidue dixit, nihil magis sequi interuallum hoc luxuria, etiam uere intermissa uitia uehementius surgere. LATRO aperte dubitabat simulationem confitendam. Incipio, inquit nō tantum honestum senem, sed prudentem defendere, si quod uitium uideri poterat efficio consilium, quare potius significet quàm dicat frugi esse. BLANDVS hac figura declamat filium, & pro abdicato respondit. CAESTIVS aiebat adolescentis partem diligentius colorandam, facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod à patre ipsi remissum sit, Idq; sic narrauit, ut suam quoq; luxuriam imputaret patri, non seuerā fuisse disciplinam, non bene institutæ domus legem, quæ posset adolescētis mores formare, & à uitijs ætatis abducere, quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre prēmissus sum. Vnguento cani madent, & comessator senex redijt, nulli nimis luxurioſus, sed parū sanus uidetur. Merito in adolescētibus omnem luxuriā uindicant, cito desinūt. Cū haberem luxuriæ istius exemplū, quæritis, quæ res mihi remedio foret, ætas illa quę faciebam, imputabat, me non discere. Hunc sensum ipse Cæstius sano genere dixit, Flauium Alphium auditorem suum, qui eandem rem lasciuius dixerat, obiurgauit. FLAVIVS hoc modo dixit, cū desideria descripsissit, paulatim se ad frugalitatem redisse, & odio sibi uitioſum factum, hoc fuit, inquit, quare desinerem. Sentiebam, inquit, me senem fieri. CAESTIVS hoc aiebat dulcius quidem, sed corrupit & unam sententiā. Incredibile est, inquit, cum iuuenis sit sensisse se senem fieri, & noluisse uideri tamdiu luxuriatum, donec sentiret se senem fieri. FVSCVS ARELLIVS dixit, Non accusaturus patrem, sed me defensurus sum, ne aliena luxuria mea laudatio. Consilio luxuriantem filium istum emendo. Superuacuum in narratione hunc colorem habuit, subito furore collapsam patri mentem, meretricem dependentem collo senis, & parasitorum circumfusam regem turbam, sic cum riualibus rixari & ebrietati nocturnæ addi item diē, Putauí initio & ego consilium esse, non morbum, desinet luxuriari, desinet, inquā, si propter me cœpit. Permanet in iuuenilibus uitijs, hoc turpius luxurioſus quo diutius. Quid faciam? è suo more emendare patrem uolo, luxuriandum est. SYLOPOMPEIVS patronum adolescenti dedit, quod non putabat in accusatoris persona Latronem faciendum, ut aliquis per patronum accusaret patrem. RVFFVS VIBIVS. Festiuum senem qui in honorem filij sui adolescētis ebrius sit. In narratione hoc usus est colore, solutum patrem, iam mentem eius labantem laudare cœpisse luxuriam, dicerem esse felicius, si his qui sibi amare permitterent necessarium tantum habere, quantum acceperant, obiurgarent, interim quasi non commemorent. Rusticum, inquit iuuenē, præmaturā inquis seueritas non est frugalitas, sed tristitia. Quid tu senex faceres? nō credi tis hæc illum dixisse, qui uitia etiam obiurgare uult? luxuriatur. ARGENTARIVS hoc colore declamauit. Duo luxuriantur, una in domo, alter iuuenis, alter senex: alter filius,

f. me doces, aut dedoces

filius, alter pater, uterque licenti cultu per publicum incedit. Alter uobis ait, hoc concessum ætati utor, & inuenili lege fungor, id facio quod pater meus fecit, cum iuuenis esset: negabit, bona ergo ætate cœpit simul primum hoc tyrocinium adolescentiæ, quasi debitum ac solenne persoluere. Reuertar ad bonos mores, qui qualem causam habeant uideritis, faciat etiam si nō quod oportet fieri, at quod solet. Alter ait, scio me nouum ciuitatis miraculum, incedere luxurioſum senem, sed hoc castigādi genus commouere uisum. Vt emendaret filium, ipse peccare cœpit: at si auus uiueret, nemo in domo luxurioſus non esset, tres luxurioſi fuissetis. APARTE PATRIS, GLYCON SYRICON dixit.

AGROTAS Massilienſis longe liuidiorem sententiam dixit, quàm cæteri Græci declamatores, qui in hac controuersia tāquam riuales rogati sunt. Docebat autem Agrita pars inculta, & scires illum inter Græcos nō fuisse sententijs fortibus, aut scires illū inter Romanos fuisse. Sententia quæ laudatur hæc fuit,

DAMOS CAMBRVS.

DIOCLES CARISTIVS, HERMAGORAS rara sententia dicebat, sed arguta, & quæ laudatorem diligentem penitus afficeret, securum & negligentem transcurreret. In hac controuersia dixit,

BARBARVS dixit uulgarem sensum satis uulgariter

elegantius hoc composuit HISPO ROMANVS. Placet uobis frugalitas mea, quod patrimonium seruo, quod acquisiui, duxi uxorem mature, semper dilexi, quod ad omnem me tutum fabulam præstiti. Illud affirmo, nihil tota uita frugalius feci. Rem ab omnibus dictam celeberrime SYRIACVS VALLIVS dixit, Fili quando uis desinamus.

Controuersia decimasexta.

QVidam cum haberet formosam uxorem peregre profectus est, in uiciniam mulieris peregrinus mercator comigrauit, illam appellauit de stupro, adiecit preces, negauit illa: decessit mercator, testamento hæredem omnibus bonis reliquit formosam, & adiecit elogion, pudicam repperi: adit hæreditatem, redit maritus, accusat adulterij ex suspitione. PORTII LATRONIS. Quanquam eò prolapsi iam mores sunt, ut nemo ad suspicanda adulteria nimium credulus uideri possit, tamen ego adeo longe áb eo uitio semper fui, ut etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium stuporem arguat, quod tam seram querelam detuli. Non accuso adulteram nisi diuitem factam, ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum est: cum ego tamdiu peregrinatus sim, nullum periculum terra mariq; fugerim, plus ista intra unam uiciniam, quàm ego toto mari, quæsiuit. Post tantos impudicitiæ quæstus, si tacere possim, cōfitendum habeo, hac me causa fugisse, ut in accessione patrimonij peregrinando cum uxore certarem. Illud iudices mihi tormētum est, quod notata iudicio uero, ut multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quæstu habet, plus habitura est, quàm quantum damnatæ perdendum est. Tantum in istam diues amator effudit, ut post pœnam quoque expediat fuisse adulteram. Quæ præceperim uxori proficiscens scio, cætera quemadmodum adolescens, formosus, diues, ignotus, in uicinia formosæ, & in absentia uiri nimium liberæ mulieris cōmigrauerit, quemadmodum assidua solicietate quotidianæ per diē noctemq; libidinis exhaustis uiribus perierit, interrogate rumorem uos. Intelligo iudices quid officij mei fuerit. Poteram ego saluo pudore meo nihil de hæreditate suspicari, in qua etiamnum autor ab uxore dictus sum. Veni nihil aliud quàm ut fortunam meam querar, nam eam melius uos nostis. Tempus est iudices de uxore & marito credi, mulierem tam formosam amari potuisse. Pudica forte sic amari, ne solicitaretur, potuit. Neque est quod dicat, in meo istud arbitrio positum? Erratis uos iudices, si non maritus ad solicitandam matronam putatis iritamentum, spem corrumpendi quamuis facilem, quamuis amabilem sensum. Si tantum in formosa sperati potest, quantum placere potest, omnes formosæ in se uniuersos populos conuerterent matronæ, qua esse aduersus solicitantes lasciuia solet. Prodeat in tantum ornata, quantum ne immunda quidem sit; habeat comites eius ætatis, qui impudicos, si

Universidad de Deusto
Biblioteca

nihil aliud, uerecundia annorum remouent: ferāt iacentes in terram oculos, aduersus officiosum salutatorem inhumana potius quàm inuerecunda sit, etiam in necessariam resalutandi uicem multo rubore confusa, sic se inuerecundiam pignori: lōge ante impudicitiam neget in ore, & uerbo: in hac seruandæ integritatis custodia nulla libido irrūpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinīū cōposita, paulo obscœnius quàm posita uestę nudæ, exquisito in omnes facetias sermone, tantum non ultro blandientes, ut quisquis uiderit non metuat accedere. Deinde miramini, si cum tot argumentis pudicitiam proscripserit, cultu, incessu, sermone, facie, aliquis repertus est, qui incurreret retia adulteræ, se non subduceret internuntium, puto illud solicitari se, arripi & denudari iussit, flagella & uerbera, & omne genus cruciatus popposcit, in plagas deterrimi mancipij uix imbecillitatem muliebris manus cōtinuit. Quoties quod non una peregrinaretur questa est, nemo sic negantem iterum rogat. Cum quo questa est? apud quem indignata est. Abunde in argumentum pudicitiæ profuturum putas, si stuprū tantum negaueris, quod plerunque etiam pudicissima spe uberioris præmij dedustria simulat. Quando de injuria tua uiro scripsisti, & ne in occasionem similis iniuriæ solitudo tua pateret, maturiorem reditum rogasti, & quanto decentius contumeliam penetralium meorum uxoris epistola quàm testamēto solicitatoris cognoscerem. Miserrimus omnis seculi maritus, si contentus absentia mea etiam nunc iniuriam meam nescirem, si quod fecerat tacere uoluisset. Toties solicitantem in istam faciem qua placere poteras, conuertisti. Non omne ornamentum, ueluti causam talis iniuriæ exerata es, quod proximum est à promittente rogata stuprum tacet. Inspicite adulteri cēsum ex eo impune, si quod adulteris edidit, si est aliquid quod non erit. Quid figillatim omnia percenseo, quicquid ego non enim in mundo tibi miser, ut maritus cum omni censu meo inter munera adulteri maneo. Sola mihi hæres esto. Quid ita habes, inquit, scripsit causas: quam cum semel appellassem, cum iterum, tum tertio appellassem non corrupi. O nos nimium felices, & aureo (quod aiunt) seculo natos. Sic etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant. Omnium bonorum meorum, omnis pecuniæ meæ sola hæres esto, quia corrumpi non potuit, quia tot solicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodiuit. Tace paulisper nomen autoris, nunquid non testamento uiri creditis? nullam esse in uxore suspicatur infamiam inter mutuum eius amorem, aut certe ita creditum, iam morituus tabellas occupare, si uultis cum muneribus meis imponere, elogium ex testamento adulteri petendum est. Sola hæres esto, quamuis aliena, quamuis ignota, tantum, quia pudica, quia incorrupta est. Quid isti tam censorio adultero non mater est? non soror? non propinqua? aut nulla earum pudica est? Idcirco scilicet cum tantis diuitijs peregrinas urbes in honorem pudicitiæ incognitæ perambulabat? Illic ubi natus est, nulla pudica erat? at illic ubi negotiatus? quin illa non prostituta erat, uacuo testamento pudica hæres per errorem quęsita est. Ego adulteram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communeis ex illa liberos precatus sum, qui pudicam mihi libentissime crederem. Adeo ne iam omnis patientia seculi nostri abijt, ut aduersus querimoniam uiri uxor alieno teste defendatur? At Hercules aduersus externorum quidem opiniones speciosissimum patrocinium erat, ego uiro placeo. At ego si hunc morem inscribendi recipitis, in conspectu uestro ita scribam. Vxor mea hæres esto, quod peregrinante me adamata est, quod hęres ab adolescente alieno ac libidinoso relicta est, quod tam infamem hæreditatem adijt: à duobus uos testamentis in consilium mitto, utrum secuturi estis quod ab adultero absoluitur, an quod damnatur à uiro? Magnus pudicitiæ fructus est, pudicam credi, & aduersus omnes illecebras atq; omnia delinimenta muliebris ingenij, est uelut si solum ac firmamentum, in nullam incidisse fabulam, nouos fortasse, nō in omnium æstimationem occurrere, & horrenda multa deinde ac uaria daturus experimenta, fœmina quæ damnum pudicitiæ qui uis est, atque curandus est esse ac uideri pudicā.

Libri tertij controuersiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER QVARTVS

STATIS mihi quotidie de Albutio, non ultra uos differam, quam uis non audieram frequenter, cum per totum annum quinquies sexiēsue populo diceret, ad secretas exercitationes nō multi irrumperent, quos tamen gratiæ suæ pœnitebat, alius erat cum turbæ se cōmittebat, alius cum paucitate cōtentus erat. Incipiebat enim sedēs, et si quādo illum produxerat calor, exurgere audebat, illa intempestiua in declamationibus eius philosophia sine modo tunc, et sine fine euagabatur, raro totam controuersiam implebat, non posses dicere diuisionem esse, non posses declamationem, tanquam declamationi multum deerat, tanquam diuisioni multum supererat. Cum populo diceret, omnes uires suas aduocabat, & ideo nō desinebat. Sæpe declamante illo ter buccinauit, dum cupit in omni controuersia dicere, nō quicquid debet dici, sed quicquid potest. Argumētabatur molestę magis quàm subtiliter. Argumenta enim argumentis colligebat, & quasi nihil esset satis firmū, omnes probationes probationibus alijs confirmabat. Erat & illud in argumentatione uitium, quod quæstionem non tanquam partem controuersiæ, sed tanquam controuersiam implebat, suam executionem. Quid igitur per numeros suos implenda non est? Est quidē, sed tanq; accessio, nō tanq; summa. Nullū habile membrū est si corpori par est, Splendor orationis quātus nescio an in ullo alio fuerit. Non thesis magna sed phrasis. Dicebat enim citato & effuso cursu, sed præparato. Extēporalis illi facultas, ut affirmabant qui propius norant, non deerat, sed putabat ipse sibi deesse. Sentētiæ, quas optime Pollio Asinius albas uocabat, simplices, apertæ, nihil occultum, nihil insperatum afferentes, sed uocales & spendidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, præparabat suspitiose. Nihil est tam inimicum quàm manifesta præparatio. Apparet enim subesse, nescio quid mali. Ideoq; moderatio est adhibenda, ut illa sit præparatio nō cōfessio. Locum beate implebat. Non posses de inopia sermonis latini queri, cum illum audires, tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam se torsit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi inquātum uoluerat explicandi uis: itaq; ipse dicere solebat, cū uellet ostē dere non hæsitare se in selectione uerborum, cum res animum occupauere, uerba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat, splendidissimus erat. Idem res dicebat omnium sordidissimas, acetum & puleium & laternas, philerotem, spongias, nihil putabat esse quod dici in declamatione non posset. Erat autem illa causa, timebat ne scholasticus uideretur, dum alterum uitium euitabat, incidebat in alterum, nec uidebat nimium orationis splendorem, his admixtis sordibus non defendi, sed inquinari, & hoc æque omnium est, ut uitia sua excusare malint quàm effugere. ALBVTIVS enim nō quomodo non esset scholasticus quærebat, sed quomodo uideretur. Nihil detrahebat ex superuacuo strepitu, hæc sordida uerba ad patrocinium aliorum afferebat: hoc illi accidit inconstantia iudicij, quem proxime dicentem commode audierat, imitari uolebat. Memini omnibus illum rebus omissis apud Fabianum philosophum tanto iuniorem quàm ipse erat cum condiscipulis sedere. Memini admiratione Hermagoræ stupentem ad imitationem eius ardescere: nulla fiducia ingenij sui, & ideo assidua mutatio. Itaque dum genera dicendi transfert, & modo exilis esse uult, nudisq; rebus hærere, modo horridus & ualens potius quàm cultus, modo breuis & concinnus, modo nimis se deprimit, ingenio suo illusit, & longe deterius senex dixit, ætas ei non proderat, dum semper studium eius esset nouum. Idiotismus est inter oratorias uirtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus est, & occasione quadam, hac uirtute uarie usus est. Sæpe illi bene cessit, sæpe decidit: nec tamen mirum est, si difficulter apprehenditur uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præstitit unquam Gallione nostro decentius. Iam adolescentulus cum declamaret apte & conuenienter & decenter hoc genere utebatur. Raro Albutio respondebat fortuna, semper opinio, quamuis pœnituisset, audire libebat. Tristis, solicitus declamator, & qui de dictione sua timeret

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam cum dixisset. Vsq; eo nullum tempus securum erat, hæc illum solicitudo fugauit è foro, & tantum unius figuræ crudelis euentus. Nam in quodam iudicio centumuirali, cum diceretur iurisiurandi conditio aliquando facta ab aduersario, induxit eius modi figuram, qua illi omnia crimina irrogaret. Et placet, inquit, tibi rem iureiurãdo transigi? iura, sed ego iusiurandum dabo. Iura per patris cineres qui inconditi sunt. Iura per patris memoriam, & executus est locum, quo perfecto surrexit. LV. ARVNTIVS ex diuerso ait, Accipimus conditionem, iurauit. Clamabat Albutius, non detuli conditionem, schema dixi. Arruntius instabat, centum uiri rebus iam ultimis seruabant. Albutius clamabat, Ista ratione schemata de rerum natura tolluntur. Arruntius aiebat, tollantur, poterimus sine illis uiuere. Summa rei hæc fuit, Centumuiri dixerunt dare ipsos secundum aduersarium Albutij, si iuraret ille. Albutius nõ tulit hãc contumeliam, sed iratus calumniam sibi imposuit, nunquam enim amplius in foro dixit, homo summæ probitatis, qui nec facere iniuriam nec pati sciret. Et solebat dicere, quid habeo quare in foro dicam quum plures me domi audiant, quàm quenquam in foro? Cum uolo dico, quamdiu uolo, & quamuis non fateretur, delectabat illum in declamationibus quod schemata sine periculo dicebantur: nec tamen in scholis effugere contumelias poterat Cæstij mordacissimi hominis, cum in quadam controuersia dixisset Albutius, quare calix si cecidit, frangitur, spongia si cecidit non frangitur, aiebat Cæstius, Ite ad illum cras, declamabit uobis, quare turdi uolent, cucurbitæ non uolent. Cum dixisset Albutius in illo, qui fratrem parricidij damnatum exarmata naue dimisit, imposuit fratrem in culeum ligneum, Cæstius eandem dicturus sic exposuit controuersiam. Quidam fratrem domi à patre damnatum nouerca accusante cum accepisset ad supplicium, imposuit in culeum lignum, ut perueniret, nescio quò terrarum: ingens risus omnium, sed nec ipsi bene cessit declamatio. Paucas enim res bonas dixit sed cum à scholasticis non laudaretur, nemo, inquit, imponet hos in culeum ligneum, ut perueniant nescio quo terrarum ubi calices franguntur, spongiæ non franguntur. Video quid uelitis, sententias potius audire quam iocos. Audite ergo sententias in hac ipsa controuersia dictas.

Controuersia 17

MOrtua quidam uxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adolescentibus domi parricidij damnatum tradidit fratri puniẽdum, ille exarmato nauigio imposuit, delatus adolescens ad piratas, archipirata factus est: postea pater peregre profectus, captus est ab eo, & remissus in patriam, abdicat illum. ALBVTIISYLII. De fratre nec iudicare audeo nec loqui. Vno nomine gratias ago, & gratulor, q; patrem seruare potui. Mori iussus, tanta tempestate confusus, neq; æstimare quicquã neq; dispicere potui. Plura timui crimina pater fortuna torquente, quàm quæ uideris ipse nosse. Nec satis memini, solutum mihi fratrem tradideris an alligatũ, nescio, quantum ad meum stuporem attinet, etiam fugere potuit: nec satis memineram tale miserium an pœnam esse uoluisses, uindictã an parricidium. Insui fratrem culeo ? tubes, non possum pater, Non ignoscis, an non credis? ego contendo nec te quidem posse. Si quis tibi dixisset tyrannus, ueni, tuis manibus filium insue, in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire inclusi filij gemitum? Si potes, timeo ne innocentem damnaueris. Si nõ potes, quid frater in fratrem posset? patrem testem dedit. Quid accusas, quod impunitatem fratri dederim? in quo facto consilium meum uictum sit, à me frater ut uiueret, nõ impetrauit, ut fugeret non impetrauit. Nihil aliud impetrauit, quàm ut aliter, quàm in culeo moreretur. Causam malam habeo, ut inter fratres. Vbi spes? in gubernaculo nulla est, in remigio non est. Hæc est in comite? nemo repertus est naufragij comes, in uelo? in arte? omnia penè instrumenta circuncisa sunt. Admini culum in spe nullum est, patri sum excusandus? at fratri, de filio tuo hoc respondeo, quamdiu in patrio solo morari licet, tuus est profectus in mare, quicquid post exilium & naufragium uel facit uel patitur, ab omni fœdere uitæ cõmunis abstractus, pœnarum eius pars non est, nequitiæ opus est, sed alijs quærentibus, teipsum testem dabo non esse piratam. Ego illi terræ, ego lucis conspectum, ego etiam mortis humanæ facultatem abstuli. Fortuna ipsa, quæ emiserit, eius est, nihil tamen illi præter mare relinquitur.

quitur. Moriendum est mihi, pater iussit, neq; ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod iussus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturũ, arbitrium pietati tuæ necessariũ suscipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte, uolo mori, sed pura manu tua, hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferã, licuisse mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori. ASINII POLLIONIS. Aequas mihi præbete aures, dabo uobis etiam damnum absoluendum. Viuit, inquit, frater, non credo: seruauit, inquit, me, fecisti ut crederem. Hæc est summa rerum gestarum. In ea domo, in qua facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum ista tabula? semel mori uolo. Q. HATERII. Emicabant densis undique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempestates absconderãt, diem imbres undique & omnia procellis sæuientia. Expectat, inquit, parricidã mare, intumuerat subitis tempestatibus mare, iustis quoq; nauigijs horrendum, fateor fateor dixi, fratrem tibi, si innocens est, fortuna commendo, fragmentum infelix, etiam nauigaturis omen, quod si quis gubernator uidisset, uitem suum abstulisset naufragijs è litore emittitur. MARCELLI ESERNINI. Habes, inquam, frater si innocens es nauigium, si nocens culeum: non feci parricidium, & quàm facillime erramus homines, factum putaui, deliberabam an parentarem patri. Fratrem, inquit, TVRRINVS in domo parricidium facies inuenire, etiam locum à naufragis nauigium. ARGENTARII. Quod iusseras factum est, perijt frater. Viuit, inquit, & me dimisit, bono argumento probatur uiuere. Vtrasq; ad cœlum manus sustulit. Si nihil unquã impie cogitaui, patrem meum etiam damnatus diligo. Dij immortales rerum iudices adeste, si aliter sentiret, infelicia sibi imprecatus est maria, sic nauem suam rexit. BLANDI. Latebat in litore nauigiũ, quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credam parricidam, si tibi proficiscenti nauigium suum reddidit. Subito mihi ferrum non sentienti cum animo pariter excidit, torpent manus, & nescio qua perturbatione tenebræ stupentibus offunduntur oculis. Intellexi quàm difficile esset parricidium facere, etiam quod imperaret pater. Ita mihi quæ sola miseros in domo nostra respicis fortuna succurras, ita mihi contingat aut honeste dicere, aut mori, ita ex domo nostra ego sim ultimus reus, ut ille iurabat, meliorẽ se nouercam habuisse quàm fratrem. CORNELII HISPANI. Fateor uolui occidere, sed nunc intellexi quàm difficile esset parricidium. Ego, inquit, occidere patrem uolui, ne nunc quidem possum. Pater noster nauigauit sereno die, tranquillo mari, auspicato itinere, integra naui. Quid hoc est? nauigauit damnatus felicius quàm qui damnauerat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit, habebo patronũ, reuertere. Magnum pietatis argumentum, filio charus pater, etiam post supplicium. Vtrum uobis uidetur innocentiam apud piratas didicisse, an ne apud piratas quidem perdidisse? ARBELLII FVSCI PATRIS. Potuit patrem occidere, & quem testem timebat abdicatus à patre? Quò me conferam? in mare? non possum, iratos habeo piratas. Cum traditus est mihi frater, imperatumq; ut sumerem supplicium, si qua est fides, tentari me putaui, an possem parricidium facere. PORTII LATRONIS. Perieras pater, nisi in parricidam incidisses. TRIARII. In naufragio nauigabat, parum est quod non occidit patrem, immo etiam integra naue dimisit patrem resolutis compagibus, infelix omen nauigationis. Insue me culeo, certe sentiam maria, non ea uidebo. Scissa quoq; uela fecerãt sinus, & armatas classes naufraga præcesserat ratis, scires nauigare qui seruaturus esset patrẽ, etiam pirata dicitur, interim falso crimine male audit. CAESTII PII. Erat nauigium, immo fuerat, sed adhuc crudelis & pertinax nouerca, post omnia deuicta nihilominus sæuit, maria iam quiescunt, prædones iam miserentur, irati iam parcunt. Ibamus præter sepulchrum matris, ille mortem timens, ego scelus: expecta, Vide an fortuna nobis obijciat scelus. Iacebat nauigiũ peruetus, & attritum salo, uix uniũs capax animæ. Veni ad uos, uictoriã pulchrã petiturus, ut probem me parricidã. Non occidisti, inquit, fratrẽ nouerca, audiui iucundissimã uocem, fateor me parricidã, occidi fratrem, tuus sum pater, si hoc probetur: imposui in exarmatam nauem; non est occiderem? Nouercæ quidem nunc? satis priuignus occiditur. Multas rerũ natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrũt, & hęc est cõditio miserrima humani

generis,quod naſcimur uno modo,multis morimur: laqueus,gladius,præceps locus, uenenum, naufragium, mille aliæ mortes inſidiantur huic miſerrimæ animæ, & hoc occidere uocatur, ſed diutius. Si quis nunc ſtat in turba, & hoc dicit, huic quiſquam parcat qui fratrem ſuum occidit, & occidiſſe probat? Componis in domo par, ut alter ſcelere ſit parricida, alter miniſterio. Impoſitus eſt in nauem frater, qualem nauem? ſcitis, nihil eſſe periculoſius, quàm etiam inſtructa nauigia, parua materia ſeiungit fato. Quid ſi uero non rudentibus cõmittitur illa anima, non uelis, non gubernaculo defenditur, exarmata nauis, & utroq; patens latere. Imponitur miſer in naufragiũ, naufragio per ſe peſſum ituro pondus inſuitur. Ecce nauem diuinitas armat, ſubito uiſa ſunt uela, ſubito nauis cœpit & regere ſe & attollere. Magnum eſt præſidium in periculis innocentia. Sæuum mare inuoluitur, procellæ ſpumante impetu latera nauigij urgent, pulſatur undique nauis periculis, innocentia tamen tuta eſt. O maria iuſtiora iudicijs. O mitiores procellæ patre, quam effeciſtis animam. Nec hoc tantum diuinitus geſtum eſt, quod peruenit tutus in portum, excipitur claſſe prædonum. Habeat pater mentem nauigãdi, capietur iudex, ut illum pœniteat ſententiæ ſuæ. Damnare me nouerca parricidij potuit, parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognoſce innocentiam meam in mari, quam domi noluiſti. Complexu, oſculis proſecutus eſt, ſic patrem parricida dimiſit. IVNII GALLIONIS. Multa non agnoſco, frater domi damnatus eſt, ego in publico: illi obiectum eſt quod parricidiũ fecerat, mihi quod non fecerim: ille negabat, mihi nouo patrocinio utendum eſt, fratrem occidi: in ea domo, in qua parricida damnatur, hæc innocentia eſt. Video uos inuitos audire hoc genus defenſionis, malo itaq; me uobis innocentem probari quàm patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus, eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem nouercam: mitioris natura pectoris ſum, molliorisq; animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium, animus meus durior eſt, illius clementior: apud piratas quoq; inuenitur, qui non poſſit occidere, putas me dicturũ ne alius occideret? Si mater noſtra uiueret, puto illi tradidiſſet. Quod proximũ fuit, mihi tradidit. Vtrum uobis uidetur per manus patris punire filium uoluiſſe, an ablegare priuignum? pudet me patrocinij mei. Timeo ne cum cœpero narrare quid fecerim, dicatis, certe negabis te poſſe hominem occidere. MVSAE. Traditus eſt frater puniendus mihi potiſſimum, quo iſtud propoſito pater feceris, apud pleroſq; diſputationem habet. Ego, ſi quid mitius illo tempore uoluit fieri, non intellexi. Impoſui multum recuſantem, & inſui culeo poſtulantẽ. Obijcis mihi molliorem animum, alius mitior eſt pluſquã debet, alius ſeuerior eſt quàm neceſſe eſt, medijs alius affectibus inter utrunq; poſitus, totus in ſua poteſtate eſt. Quidam & accuſare & damnare poſſunt & occidere, quidam tam mites ſunt, ut nõ poſſint in caput ne teſtimoniũ quidem dicere. Non poſſum hominẽ occidere, hoc uitium & apud piratas inuenitur. Alij uiuere ſine Reipub. adminiſtratione nõ poſſunt, alijs in priuato latere, & extra omnem inuidiam ſeceſſiſſe præcipua tranquillitas eſt, alijs non poteſt perſuaderi, ut matrimonio obligentur, alijs ut careant. Sunt qui caſtra timeant, ſunt qui cicatricibus ſuis gaudeãt. In tanta morum uarietate uidete quantulũ ſit quod excuſem, non ambitioni, non inertiæ ueniam peto, miſericors ſum, nõ poſſum occidere hominẽ. Gratulare pater naturæ meæ, Nunq; eiuſmodi filius parricidiũ faciet. Hoc uitium à te traxiſſe uideor. An non putas miſericordẽ, qui quem damnauit, fratri puniendũ dedit? Centurio Luculli Mithridatẽ non potuit occidere, dextera ſimul ac mente languit, proh bone Iupiter Mithridatem q; non dubiũ parricidã. POMPEII SILONIS. Gaude pater, neuter filius tuus parricidiũ fecit, dimiſi in portũ naufragũ. Vis pater ſcire, accuſator nocentior ſit an reus? Conijce in alterã nauem nouercã, illa facit uotum, precetur, ſi neminẽ innocentẽ accuſauit, ſi priuignũ immerentẽ non oppreſſit, in eos piratas incidat, qui neſciant captos dimittere. ALTERA PARS MVSAE. Parricida meus in mari regnat. SEPVLLII BASSI. Nega tu parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. CAI SABINI. Facinus indignum, parricida damnatus poſt pœnam potuit dicere patri ſuo, morere. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit. An licuit illi q̃d iubebat pater facere. Non

Non licet, inquit, fratrem necare, ille damnatus erat, non enim iudicio publico ceciderat, ignoſce ſi diligentior ſum, cum uideam hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parricidij poſtulet, facile eſt, ſi dicenda ſit domi cauſa, etiam nocens abſolutionem ſperare potero, in foro quid reſpondebo? Occidi fratrem parricidam, me quoq; uocant, quod non affui reo, ſi licuit an debuerit. Nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt, naturæ iura ſacra ſunt. Quid de me iudicaturus eſt ſi fecero? puto difficulter poſtea in me parricidium credes. Etiam ſi debuit parere patri, an ignoſcendũ ſit illi, ſi non potuit. Fatebor inquit, quod forte offenſurũ eſt aures, patri parere uolui, fratrem occidere non potui. Obortæ ſunt ſubito tenebræ diriguit animus, ſublapſum eſt intercepto ſpiritu corpus, non poſſum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam, non poterat. Quidam occidere hominem tantum non poſſunt. Quorundam aduerſus hoſtes deficit manus. Fratris quoq; beneficium non eſt tam magnũ pater, quàm magnum putas. Non ille te noluit occidere, ſed non potuit. Nouiſſimas illas partes fecit, quamuis non occiderit, ſi tamen potuit damnatũ, an abdicari debeat. Dicet enim pater, ſi non poteras, negaſſes, & miſiſſes ad me, non poſſe te. Hoc loco Latro dixit rem ualde laudatam, dixiſſes, inquit, te non poſſe, Ita me neſciebas, putaſti me poſſe occidere? Quid ergo ſic loquebaris? iam unum parricidij condemnaſſes: deinde an puniuerit fratrem. Hæc deſcriptio ſupplicij, quod dixit grauius etiam culeo fuiſſe, & adiecit hoc die illum pœnas dare inter barbaros incluſum, per quos neceſſe eſt illis patre populari capere, ſed ne per illos quidem neceſſe eſt parricidiũ facere. Hac diuiſione uſi ſunt, quibus placuit & illius cauſam defendere, inter quos & Geminus. Varius fuit, qui aiebat adoleſcentẽ optimam cauſam habere, ſi non occidit fratrem, etiam nocentem, meliorem tamen ſi non occidit innocentem. Partitam autem materiã fecit erga has quæſtiones Geminus, & quibus idem placuit. An abdicari non debuit, etiam ſi nocentem fratrem non occidit: hic dicit, non licuit, non debui, non potui, An innocentẽ non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cum cœpiſſet per omneis numeros fratrem tanquã reum defendere. Dicet, inquit, aliquis, tam ſero defendis. Non potui citius. Hodie primum res in forum delata eſt. Nouiſſime, an etiam nocentem ſatis punierit. De colore inter maximos & oratores & declamatores diſputatũ eſt, utrum ne aliquid deberet dici in nouercam, an non. P. ASPRENAS ET ALBVTIVS, & præter oratores magna horum rhetorum manus in hanc partem tranſiuerant, & qui in nouercam inueherentur fuerunt, & illi qui non quidem palàm dicerent, ſed per ſuſpitiones & figuras: quam rem non probabat PASSIENVS, & aiebat, minus uerecundum eſſe, aut tolerabile infamare nouercam quàm accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate, deinde ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autẽ in malum colorem incidere quàm tranſire. LATRO illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem uſus eſt, non potuit occidere. Et cum deſcripſiſſet ingenti ſpiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentem dixit, Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen, hic parricidiũ non poteſt facere. CAESTIVS colore alio uſus eſt. Tranſibamus, inquit, ſecundum matris ſepulchrum, innocare cœpit manes eius, motus ſum. Et puerili ſenſu colorem tranſcurrit, quid facerem, inquit, occidere pater iubebat, mater uetabat: & eum colorem dixit, hæc mecum cogitaui, non eſt imperatum ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari, eligere ſupplicij genus liberum eſt. FVSCVS ARELLIVS hoc colore uſus. Tentari me à patre putaui, uno, inquit, ſupplicio alterũ filium puniri, alterum experiri uult. ALBVTIVS in argumentis plura poſuit, & omnes ferè colores contractauit. In narratione hoc colore uſus eſt, & dixit, hoc unum mihi præſta beneficium, ſine me tanquam parricidam mori. ARGENTARIVS, Non tanquam frater eſſem, ſed huius conſilij inuentor dixit, Cogitaui quid facerem. Tandem inueni quomodo parricidium uindicarem ſine parricidio. PASSIENVS hoc colore uſus eſt. Non putaui patrem utique uelle occidi filium. Videbatur mihi omnia miſericordiæ adiumenta præparaſſe, quod domi cognouerat, quod inter ſuos. Fratri, inquam, tradidit, age ſi parcere noluiſſet, cui tradidiſſet. POLLIO ASINIVS dixit in nouercam, itaq; illo colore uſus eſt. Cogitaui mecũ quid liceret, quid oporteret: ſi tantum

Universidad de Deusto
Biblioteca

inquam nefas cõmissum est, nullæ meæ partes sunt ad expiandum scelus. Triumuiris opus est, comitio, carnifice. Tanti sceleris, non magis priuatum potest esse supplicium quàm iudicium. MARCELLVS dixit ita, Si iste parricidiũ fecit, ideo & ego faciam? & illam quam supra sententiã retuli, habes, inquam, frater. VARIVS GEMINVS & ipse dixit, Nolui occidere, egregie, inquam nouerca inter priuignos diuisit odium, aliter alium aggressa est, alteri parricidiũ obiecit, alteri mandat: & hac illũ figura defendit in narratione. Interrogaui fratrẽ, apud quem prætorẽ causam dixisti? apud nullum, inquit, Quis accusator fuit? nemo. Quis testis? immo qui testes? Vni enim etiam de minore scelere non creditur. Nemo, inquit. Quis de te pronuntiauit? nemo. Quid pater inquit? Ego si reus fuissem, ad te non misissem. SEPVLLIVS BASSVS hoc colore usus est, Non habui parricidæ instrumẽta, non culeum, non serpentes, parricidã tamen in maria proieci. VIPSANVS duro colore usus est. Hoc, inquit, supplicii tanq̃ grauius elegi, quid iste, inquam, insuetur, & statim omnẽ sensum supplicij effugiet? immo solicitus pendeat, & quod ne insuti quidẽ parricidæ patiuntur, ipse pœnã suam spectet: nihil speret, timeat omnia, peius debet q̃ cæteri parricidæ mori, à patre damnatus est. Et hoc colore per totam declamationẽ usus est ut diceret, hoc se tanq̃ grauius elegisse. Displicebat color hic prudentibus. Quã enim spem habuit absolutionis, si nec paruit, nec pepercit? HATERIVS hoc colore usus est. Diu mecum disputaui, parricida est, quem nõ testis probauit? non iudex coarguit? quid ergo? innocens quem condemnat pater? Inueni æque pœnã simillimã reo, mersam, non tamen ex toto perditã ratem, quæ uel punire fratrem possit, uel absoluere. TRIARIVS & ipse quasi sententiã de fratre ferre noluisset, egit & dixit. Tandem ad cœlũ manibus leuatis, quicqd est, inquã, quod terris imperat, quod regnat profundo, quicqd est quod ex sublimi res spectat humanas inuoco, damnatus alto cõmittitur, Dij iudicare post patrem. Hæc sententia dicebatur ex græco translata, sed græca corruptio est.

A parte patris, quod ab archipirata dimissus est sic. CAESTIVS, Pœnam, inquit, putauit mihi hanc esse morte grauiorem, & sic posuit in narratione, Rogabam ut occideret, non impetraui. VARIVS GEMINVS ait, In hoc me dimisit, non quia uolebat saluum esse, sed ad patrocinium suum, ut quia non nunc occiderat, uideretur nec antẽ uoluisse. LATRO dixit, Quis porrò uno me miserior est, qui uitam parricidæ debeo, DIOCLES CARYSTIVS elegantem sensum in procœmio posuit pro adolescente, cum diceret causas se abdicationis non inuenire, luxuriæ se occasionẽ non habuisse, parricidium sibi non obiici, & contra reos se minime laborare, fortasse, inquit, quæritur, quod captum non redemerit, adiecit.

Et cum tractaret in ultima parte, debere patrem nosse uitia liberorum, & ferre utiq̃ in unico, adiecit.

ARTEMON in descriptione tempestatis laudatus est, & belle accessit ad eam.

Et cum de ipso nauigio diceret, pulchre cœpit.

Et ultimam descriptionis suæ sententiam proposuit,

Et ad partem narrationis eleganter transit,

GLYCON dixit,

Soleo dicere uobis Cæstium latinorũ uerborũ inopia hominẽ græcum laborasse, sensibus abundasse. Item quoties aliqd describere ausus est, toties substitit, utiq̃ cum se ad imitationẽ magni alicuius ingenij direxerat, sicut in hac cõtrouersia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditũ sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione una & infelici. Nox erat concubia, & omnia iudices canentia syderibus muta erant. MONTANVS IVLIVS qui comis fuit, quiq̃ egregius poëta, aiebat illum imitari uoluisse Vergilij descriptionẽ. Nox erat & terras animalia fessa per omnes, Alituum pecudumq̃ genus sopor altus habebat. At Vergilij imitationẽ bene cessisse, qui illos optimos uersus Varronis expressisset in melius.

Desierant latrare canes, urbesq̃ silebãt. Omnia noctis erant placida composta quiete. Solebat Ouidius de his uersibus dicere, potuisse fieri longe meliores, si secundi uersus ultima pars abscinderet, & sic desineret, omnia noctis erãt, Varro quem uoluit sensum optime

optime explicuit. Ouidius in illius uersu suum sensum inuenit, aliud enim intercisus uersus significaturus est, aliud totus significat.

CONTROVERSIA DECIMAOCTAVA.

De moribus fit actio.

POpilium parricidij reum Cicero defendit, absolutus est, proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit Popilius, & caput eius ad Antoniũ retulit, accusatur de moribus. BASSI SEPVLLII. Si accusasset Cicero Popilium, uiueret. Occidit Ciceronem Popilius. Puto iam creditis occisum ab isto patrem, ut uno ictu pereat, tantum dabo pro Cicerone, si liceat pacisci. GABII SABINI. Quod unum potuimus, effecimus, ut ueniret tempus, quo Popilius Ciceronẽ desideraret. Popili potes, inquit, Ciceronem occidere, pores uel patrem. PORTII LATRONIS. Prorsus occisurus Ciceronem debebat incipere à patre. Antonius, inquit, iussit. Non pudet te Popili? Imperator te tuus credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manũ, effecit ut minimum in illo esset crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum, felicissime licet cedat actio, id solum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem tantum erubescat. Proh dij boni occisum Ciceronẽ, & caput eius humerotenus recisum. ALBVTII SILII. Cede ceruices tanti uiri, & humerotenus recisum amputa caput. I nunc & nega te parricidam, Hoc unum tantum feliciter fecisti, quod ante occidis patrem q̃ Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudices mouit, q̃ pro se clientem. Ad uos hoc patroni exemplum pertinet. Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Vbicunq̃ estis iudices, qui in istum reum sederatis, ecquid penitet absoluisse? ARGENTRIVS. Impius est, ingratus est, audeo dicere parricida. Sensit qui defenderat. Respice forum, hic sub Cicerone sedisti, respice rostra, hic supra Ciceronẽ stetisti. Quantum eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus est, absicidit ceruices loquentis, hæc est absoluti clientis post longum tempus salutatio. Parce iam quæso Popili. Nihil tibi nisi occidendum Ciceronem mandauit. Duo fecit parricidia, quorũ alterũ audistis, alterũ uidistis. CAESTII PII. Si dixero, infamis adolescentia turpis est, infamis pueritia turpis est, respondebit, iam ista Cicero defendit. Non pudet Popili accusator tuus uiuit: quid tam cõmune, q̃ spiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? Parricida sic etiam tu perisses. FVLVII SPARSI. Non credidisset Popiliũ fecisse Antonius, nisi in mentem illi uenisset, illum & parricidiũ fecisse. Facinus indignũ, à me defenditur Cicero, cum Popiliũ Cicero defenderit. MENTONIS. Non magis quisquã alius occidere Ciceronẽ potuit præter Popiliũ, q̃ nemo Popilium præter Ciceronẽ defendere, parricidam quem uiuus negarit Cicero, occisus ostendit. Fortunã Ciceronis, Antonius illum proscripsit, qui accusatus est, Popilius occidit qui defensus est. Si dãnatus esses, carnifex te culeo totum insuisset. Video quid respondeat. Non credet Antonius occisum Ciceronẽ à Popilio, nisi ei signũ attulerit. TRIARII. Præsta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici Verri præstiterunt. Proscriptũ transi. Ne à mortuo quidem manus abstinet, lacerat occisum. Popili hoc parricidiũ tertium tuũ est. POMPEII SILONIS. Nunqd magis exonerare te possis, præsta Ciceroni quod Antonius. CORNELII HISPANI, Dic Antonio, ego istud scelus facere possum & patrẽ occidi. Securi erant amici Ciceronis postq̃ ad illũ Popilius missus est. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuisti Ciceronẽ occidere. At quàm bene persuaserat nobis Cicero, parricidiũ te facere non posse. Occidisti tu Ciceronẽ loquentẽ. Nunqd, inquit, & aliquis ex tuis uenerat index, an nemo Ciceroni timendus est, qui cum Popilio uenit? Q. HATERII, qui modo Italiæ humeris relatus est, nũc sic à Popilio refertur, proposito in rostris capite Ciceronis: cum uniũs metu omnia tenerentur, gemitus tamen Popilij liber fuit. IVLII BASSI. Proscriptus, inquit, erat Cicero, pater certe tuus proscriptus non fuit. BLANDI. Dij manes, Popilij senis patris, & iuultæ Cicero te persequũtur umbræ, ut quem negasti, parricidam sentias. CAPITONIS. Deduxi ad uos reum omniũ, quos terra sustinet, nocentissimũ, ingratum, impium percussorẽ, bis parricidã, nec tamen timeo, patroni uiderint, ne à Popilio quidẽ nisi post beneficiũ occidatur. Nec damnationẽ tamen istius despero. Non enim à Cicerone nunc defenditur

Universidad de Deusto
Biblioteca

ditur,timeo ne causæ non satisfaciam. Maior causa est, occisum à Popilio Ciceronem queri,quàm fuit aliquãdo probare non occisum patrem. Ciceronem quisquam potuit occidere qui audiuit? Minturnensis palus exulem Marium non hausit. Cimber etiam in carcere uidit imperantẽ,prætor iter à conspectu exulis flexit. Qui in crepidine uiderat Marium,in sella figurauit. Non possumus de Popilio queri,eodem loco patronum habuit quo patrem. Pompeius terrarũ marisq; domitor Hortensij se clientem libenter confessus est. Hortensius bona Pompeij non Pompeium defenderat. Romulus horum mœnium conditor & sacratus cœlo parens,non tantam urbem fecit,quantam Cicero seruauit. Metellus in Vestæ æde extinxit incendiũ, Cicero Romæ. Glorietur Hannibale Scipio,Pyrrho Fabritius,Antiocho alter Scipio,Perse Paulus,Sparthacor Cassus, Sertorio & Mithridate Pompeius,nemo hostis Catilina propius accessit. Fert appensum conto caput,& defluente sanguine hunc ipsum inquinat locum,in quo pro Popilio dixerat. BVTEONIS. Quantæ fuit eloquentiæ? probauit ab eo non occisum patrem,à quo occidi potetat etiam Cicero. MARYLLII. Si inimicus essem patronis optarem ut reus absolueretur. Turpe iudicium,in ea ciuitate Ciceronem non defendi,in qua defendi etiam potuit Popilius. Popilium pauci ex historicis tradiderũt interfectorem Ciceronis,sed hi quoq; non parricidij reum à Cicerone defensum, sed in priuato iudicio. Declamatoribus placuit, parricidã reum fuisse. Sic autem eum accusant,tanq; defendi non posset,cum adeo possit absolui,ut ne accusari quidem potuerit. LATRONI non placebat illum sic accusari quomodo quidam accusauerũt. Obijcio tibi quod occidisti hominẽ, quod ciuem,quod senatorem,quod consularem,quod Ciceronem, quod patronum tuum. Hac enim ratione non aggrauari indignationem,sed fatigari, statim illò ueniendũ est ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeo bonam causam habet Popilius,ut detracto eo quod patronum occidit,nihil negotij habiturus sis, & patrocinium eius est ciuilis belli necessitas. Itaq; nolo per illos reum gradus ducere, quos potest tutius euadere. Licuit enim in bello & ciuem & senatorem & consularem occidere,nec in hoc crimen est,quod Ciceronẽ,sed quod patronũ. Naturale est autem ut quod in nullo patrono fieri oportuit,indignius sit factum in Ciceronem patronum. LATRO accusauit illum de moribus, primum quod sic uixisset, ut causam parricidij diceret, deinde quod patronum suum occidisset. Et fecit has quæstiones, an posset eo nomine accusari,quo absolutus est. Si quis,inquit,hodie uolet me parricidij postulare non poterit. Quomodo crimen quod obijci nõ potest,puniri potest? An in bello ciuili acta obijci non possint. Honeste dixit,cum hunc locum tractaret VARIVS GEMINVS. Si illa,inquit,tempora in crimen uocas, dicis non de hominis,sed Reipub.moribus. Si potest,quod ciuili bello actum est, obijci, an hæc obijci debeant. Hanc quæstionem in illa diuisit. An etiam si necesse ei fuit facere, non sit tamen ignoscẽdum. Ad quædam enim nulla debet necessitas compellere: hoc loco Latro dixit summis clamoribus, ita ut Popili si Antonius iussisset patrem tuum occideres? Deinde an non fuerit ei necesse: potuisti excusare te, potuisti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut sciret & fugeret. Necesse certe non fuit, manũ caputq; præcidere mortuo. Colorẽ pro Popilio LATRO simplicẽ habuit, necessitate coactum fecisse,& hoc loco illam sententiã dixit, miraris,si eo tempore necesse fuit Popilio occidere,quo Ciceroni mori? ALBVTIVS dixit, in pœnã Ciceronis electum amicissimũ Ciceronis, quasi exprobraturus per hoc illi suam fortunã esset: molestius,inquit,feret se à Popilio occidi q̃ occidi. MARCELLVS ESERNINVS eundem colorem aliter induxit. Cogitabat, inquit, Antonius secum,quod Ciceroni excogitabo suppliciũ? Occidi iussero? olim iam aduersus hunc metum emuniuit animum. Scit mortem,nec immaturã esse consulari, nec miseram sapienti: fiat aliquid nouí quod nõ expectat,quod non timet,non indignabit̃ cernicem hosti porrigere,indignabitur clienti. Popilium aliquis uocet,ut sciat quantum illi defensi in Repub.profuerint. SYLO POMPEIVS hoc colore usus est, Offendebatur, inquit,proscriptione,& quędam liberius loquebatur,non miror, Ciceronis cliens est, tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit,non suæ infirmitatis sententiam. Vterque,inquit,sed diuerso genere punitus est. Ciceronis proscriptio fuit,occidi,mea occidere.

dete. MARILLIVS præceptor noster sic narrauit,Iussit,inquit imperator,Iussit uictor, Iussit qui proscripsit,ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat Respublica? BLANDVS hoc inquit loco,uolo me excusare,dixi,Cicero me defendit. respondit,scio,me accusauit. I ergo,ut sciat plus sibi Antonij accusationẽ nocuisse,quàm Popilij defensionem profuisse: BVTEO hoc colore,uocetur,inquit, ille Ciceronianus,ille cliens,amicus. Excogitaui quomodo Cicero sua periret manu. CAESTIVS hoc colore. Durissima,inquit,mihi militia in Antonij castris fuit,ob hoc ipsum, quod Ciceronis eram cliens, difficillimæ mihi expeditiones dabantur. Tunc quoque uocatus sum quasi ad pœnam. I,inquit,occide Ciceronem,nec credam, inquit, nisi attuleris caput,magisq; admiratus est potentiam suam,quod Ciceronem Popilio non licebat non occidere. FVSCVS ARELLIVS hoc colore usus est. Antonij se partes secutum,ut si quid posset Ciceroni prodesset,facta proscriptione ad genua se Antonij proiecisse,deprecatum se pro Cicerone,offensum Antoniũ,eo magis dixisse, Occide quẽ mori non uis. Hic color displicebat Passieno,quia ad testem ducit: nã si hoc fecit Popilius,nõ tantũ quod defendat nõ habet,sed habet quo glorietur. HISPO ROMANVS uehementi colore usus est & duro. Patronum enim Popilio dedit,& dixit aliter se causam acturũ Popilij,aliter Antonij: pro Popilio dicturum,occidere nolui,coactus sum: pro Antonio dicturum,occidi Ciceronem oportuit,et dixit locum,aliter non potuisse pacari Rempub. quàm si ille turbator otij è Repub. sublatus esset. Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus est,quid ille, inquit,cum Antonium hostem iudicaret,& omnes Antonij milites,non intelligebat se & Popilium proscripsisse? Hic color prima facie asperior est,sed ab illo egregie tractatus est. VARIVS quidẽ minus dixit,Cũ imperasset mihi Antonius,passus sum,ne aliquis P. Clodij mitteretur,qui contumelijs afficeret,antequam occideret,& uiuum lanaret. ARGENTARIVS dixit, Vocatus ueni,post proscriptionẽ Antonius terribibilior erat factus,etiam suis. Iussus sum Ciceronem occidere,quid facerem? Nõ parere uno modo poteram,si me occidissem, hoc nec Cicero poterat. A parte accusatoris illo loco,quo Popilius uenit,nemo nõ aliquid nouí uoluit dicere. LATRO ait,Præcluserat fores,nemo ad proscriptum recipiebatur. Popilius ut uenit admissus est. CAESTIVS dixit, Vt renuntiatum est Ciceroni,ait,Popilio semper uaco. VISPANVS CORNELIVS fecit etiam quærentem Ciceronem: Popili tam sero. ALBVTIVS dixit,quid est Popili? ecquid tuto lateo? nũquid mutandus est locus inepte ab Idibus? PAVLVS quidem induxit Ciceronem,tum maxime Popilij orationem legentem. Et MVRRHEDIVS non est passus hãc controuersiam transire,sine aliqua stuporis sui nota. Descripsit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popilium, & Popilij manum dedit Popilio,quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

Controuersia decimanona.

TEr abdicatus comprehensus est à patre,in secreta domus parte medicamentum terens,interrogatus,quid esset,dixit,uenenum, & uelle se mori,& effudit, accusatur parricidij. CAESTIIPII. Dic quod commisi? certe nec secreta te fallunt,dimittam te,intelligetis cui parauerim, dic quid ante commiserim, nisi forte contentus es reo committere parricidium,parricidæ nihil. ARGENTARII. Volo mori,quia reus fui. quid ergo,reus uiuet? uiuet,quia sordidatus assidebit pater. Reuertar ad uenenũ quãdo iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est. ALBVTII SYLII. Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori,si quem alium iuuet. Vt interuent,in alias cogitationes abij. Ergo quisquam tam infelix fuit,ergo quisquam me magis odit quàm ego miser memet cœpi? VARII GEMINI. Ter,inquit,abdicatus es. Videris mihi pater obijcere,quod tam diu uiuã,quod pro me loquor. Nolite mirari, tam iracundum est innocentibus mori quàm miseris deiendi. CORNELII HISPANI. Scio quosdam periclitanteis illa iactare,nunc primum causam dico,hic ergo dicere nõ possem, iterum reus fui, nec dubito,quin uobis in odium uenerim, cum ipse me oderim. PORTII LATRONIS. Ter causam dixi, accessi ad hæc supplicia mea, uenenum teneo,hoc si tibi satis nõ est,uiuã. ALTERA PARS ALBVTII SYLII. Testor de

Universidad de Deusto
Biblioteca

os immortales,hoc me tribus iam cauisse abdicationibus,ne in domo mea uenenũ deprehenderẽ.Parricidij reus uiuit,qui abdicatus mori uoluit.In quàm angusto domus meæ fortuna posita est,aut patri pereundũ est,aut filio,Quid habes,quare me mori uelis?Viuunt orbi,uiuunt naufragi,uiuunt etiam quibus contigerunt liberi.Ter abdicatus cum se mori uelle dicat,uitam rogat.Teneo parricidium,quod apparet etiã in suã mortem paratissimũ. CORNELII Hispani.Nolite mirari, si debitas uires dolori meo non exhibuero,tribus iudicijs experti estis,patres accusare non posse. VIBII RVFFI. Cum tantum est quod fateris,quantum est quod negas?Tu uenenum quæsisti,tu uenenum emisti,tu uenenum intulisti in eam domum,in qua habebas inimicum patrẽ, recte uitam odisses suam,cui parricidium obiecisses.Vis scire quid peccãueris?indica quis tibi uẽdiderit,dicetur illi,tu illi uenenũ uendebas,tu ter abdicato uendebas,sine dubio sciebas cui daturus erat,ita hoc ego iudicio filij mortem moror.Si me cum isto includitis,moriar,ut uobis hanc faciam inuidiam,quam iste mihi facere uoluit. VARII GEMINI. Quæritis filius meus uenenum cui parauerit?uiuit. POMPEII SYLONIS.Mihi,inquit,parui,& hoc est patri parare. Absolutus mori uult,reus uiuit. MVSAE.Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat habere quàm parricida?habuit,inquam,Demosthenes uenenũ & uixit,idem ego tibi pater quod Demostheni Philippus. PORTII LATRONIS. Cum abdicarem,si quid obieceram,aiebat,nunquid deprehendisti?nõ tamẽ habebitis quod multum de eo dubitetis,quod negat parricidium,quod cõfitetur,uenenum est.Mori,inquit,uolo uiuo patre,& hoc parricidium est. Miser æque timui ne biberet uenenum, quàm ne daret. MARILLII FVSCI PATRIS.Mihi inquit,parui uenenum,ne quis dubitet an aliũ possim occidere? IVNII OTHONIS PATRIS.Reus est parricidij,qui mauult mori, quã patrẽ uidere:quomodo uultis,magis probẽ uobis illũ mori noluisse?nõ uult mori.Mori,inquit,uolui:quare?quia ter uicisti.Si mihi credis,parricidium facere uoluit. Qualis est reus,cuius hoc unum patrocinium est,indignũ se uita fuisse?Dico tam inuisum illi patrem fuisse,ut occidere uoluerit.Non puto uos exigere diuisionem,cum cõiecturalis sit controuersia,habet tamen dissimilem cæteris coniecturam & duplicem, nõ quomodo solet,inter duos reos, cum alterum coarguimus,aut inter duo crimina, cum alterum probamus.ut id alterius fiat probatio,tanquam cum dicimus adulteram fuisse,ut credatur etiam propter hoc uenefica. In uno homine coniectura duplex est. Quærimus enim utrum uenenum in suam mortem, an in patris parauerit.Si hic color displicet pro adolescente,quo dixit Latro ut nihil mutaret,sed diceret, Mori uolui tedio abdicationis et infelicitatis assiduæ,cum in hoc tantum sordes ponerem,ut cum maiore tormento positas resumerem,& absoluto mihi uni,non finis esset periculi,sed initium:incipit præter coniecturam,& illa prima uulgaris in eiusmodi cõtrouersijs & pertrita quæstio incurrere,an uenenum habere in mortem suam liceat. ALBVTIVS illo colore pro adolescente dixit,non fuisse uenenum,Cum putarem,inquit,odio esse patri meo,uolui experiri affectũ eius,quomodo mẽtionem mortis meæ ferret.Itaq; palàm & ita ut interueniret pater tenui. FVSCVS ARELLIVS eodem colore usus est, sed aliter:nõ dixit,experiri patrẽ uolui,sed ut miserabilẽ me patri facerẽ MVRRHEDIVS pro cætero stupore suo dixit,medicamentum se parasse ad somnũ,quia assiduæ solicitudines, uigiliarũ sibi facerent consuetudinẽ. Vsus colore est,& Publiana leniẽtia dixit,Abdicationes,inquit,suas ueneno diluit.Et iterum,Mortem,inquit,meam effudi.Memini nos cum loqueretur de hoc genere sententiarum,quo iam infecta erant abolescẽtulorũ omnium ingenia,queri de Publio,quasi iam ille hanc insaniã introduxisset: CAESTIVS SEVERVS summus Publij amator aiebat,non illius hoc uitium esse,sed illorum,qui illũ ex parte,qua transire deberẽt,imitarentur. quæ apud eum melius erant dicta,quàm apud quenquã comicũ tragicumq;,aut Romanũ,aut Græcum,

Publij Mimi

ut illum uersum,quo aiebat unũ uersum inueniri non posse meliorẽ,Tam deest auaro quod habet,quàm quod nõ habet.Et illud de eadẽ re dictũ,Desunt luxurię multa,auaritiæ omnia.Et illos uersus qui huic quoq; ter abdicato possent conuenire,O uita misero longa,felici breuis,Et plurimos deinceps uersus referebat Publij disertissimos. de

inde auctorem uitij,quod ex captione unius uerbi plura significantis nascitur,aiebat Pomponiũ Atellanarum scriptorem fuisse,à quo primũ ad Laberium transisse hoc studium imitãdi,deinde ad Ciceronẽ,qui illud ad uirtutũ studia transtulisset.nam ut trãseam innumerabilia,quæ Cicero in orationibus,aut in sermone dixit,& nota ut nõ referam à Laberio dicta,cũ Mimi eius quicquid modo tolerabile habent,tale habeãt,id quod Cicero in Laberiũ.Diuus Iulius ludis suis Mimũ produxit,deinde equestri illũ ordini redditum iussit ire sessum in equestria:omnis ita se coartauerunt,ut uenientem non reciperent. Cicero male audierat,tanquam nec Pompeio certus amicus,nec Cæsari,sed utriusq; adulator,multosq; tunc in senatũ legerat Cæsar,& ut repleret exhaustum bello ciuili ordinẽ,& ut in his qui bene de partibus meruerant,gratiã referret.Cicero in utranq; rem iocatus,misit enim ad Laberium transeuntem. Recepissem te nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit,Atqui solebas duabus sellis sedere. Vterq; elegantissime,sed neuter in hoc genere seruat modum. Ab his huius studij dissusa est in plures imitatio.Sed ut ad controuersiam redeam, CAESTIVS SEVERVS aiebat placere sibi illum colorem,Mori uolui.Et quasdam dixit inter disputãdum sententias. Tertio,inquit,cum abdicarer,aiebam,nihil tanti est,infelicem hanc animam, quam toties exagitat pater et infestat,semel recipiat.Sed illud rursus dicebat,Mihi seua istum animum,facies quod uoles absolutus. Quare ergo nunc non moreris,dicet aliquis?Primum non semper idem miseris libet,nonnunquam iuuat cum fortuna sua concurrere,illam fatigare.Deinde uerum uis quare non moriar interim?quia puto te uelle. OTHO IVNIVS ineptam sententiam uidebatur dixisse, non multum interest mea,aut enim me,aut filium meum uoluit occidere.

Controuersia uicesima.

Liberi parentes alant,aut uinciantur.Quidam cum haberet uxorem,& ex ea filiũ, peregre profectus,& à piratis captus,scripsit de redemptione epistolas uxori & filio. Vxor fiendo oculos amisit,filium euntem ad redemptionem patris alimenta poscit,non remanentẽ alligari uult. CAESTII PII.Non est quod mulieris affectum lege æstimetis,quæ minatur,omnia fecit,ne filius alligetur,nauigaturus reliquit uxori filium,nec adhuc cæca erat. ALBVTII SYLII.Deducite filiũ,itaq; tene,cõplectere:audeo dicere,hoc par ne piratæ quidem diuiderent.si uellet filium alligare,pateretur ire quò properat.Ergo i adolescẽs,matri tuæ nec decem mensium quidem alimenta reddes?si pascere non uis matrem,expecta saltem ut efferas. TRIARII.Legẽ attulit,qua catenas minetur,causa est quia timet. MARCELLI ESERNINI. Si perseueras,me quoq; ad piratas trahe,impetrabo ab illis alimenta & uirum meũ. FVLVII SPARSI. Mater si non pascitur,moritura est.Pater etiam si nõ redimitur,pascitur tamen. IVLII BASSI. Patri tuo supersunt & oculi & alimenta. ALTERA PARS CAESTII PII.Matrem meam imitari uolo,amare me docuit,unis uinculis duos alligauit.Si matris exemplo pius esse uoluero, etiam oculos patri debeo. ARELLII FVSCI PATRIS. Desertorem tuum apud patrem inuenies. VARII GEMINI.Qualis fortuna est,cui uincto mater catenas denuntias?eundum est uictori ad piratas.Omnia licet patri præstẽ,meliorẽ tamẽ habuit uxorem:quã multi me putant,quia nolo ad patrem redimendum ire,nunc cum matre colludere. FVLVII SPARSI.Matri nihil timeo,si eã apud uos relinquo. Patri quid timeo,si eum apud piratas relinquo? BVTONIS Oculos certe eruam mihi, ne plus marito præstiterit uxor. LATRO hanc controuersiam quasi esset tota officij declamauit. Nullas quæstiones iuris inseruit,sed comparauit inter se incommoda patris et matris,& tanquam quæreret,dixit. Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet,an ad alendum cæcã matrem subsistere.Et sic eam diuisit,ut dicer,hoc quod pater desiderat, utile est patri, Nouissime tractauit,ne patri quidẽ utile,utiq; si sciat matrẽ in hac esse fortuna,non passurũ.In epilogis uehemens fuit. APOLLONIVS GRECVS ET BVTEO fatuã quæstionẽ mouerunt.Primam,an lex quæ de alendis parentibus lata est,ad patris tantum nomẽ pertineat.Illi sunt omnia priuilegia data,& ipsam pœnã non alentium,signũ esse non muliebris potestatis.Res est ineptior q̃ ut coarguẽda sit,itaq; transeo. Illud unũ quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicebat POLLIO ASINIVS referam. Nunquam tentari debere in causa uerecunda improbam quæstionem. HISPO ROMANVS illam mouit quæstionẽ, an lex de alẽdis parentibus nõ pertineret ad matres: ut uiuis parẽtibus filius, inquit, familiæ nulli poterit seruire nisi patri, omni alia seruitute liber est. Puta enim te alimẽta petere ab eo quem pater mittat peregre, quem nauigare iubeat. Primæ partes sunt patris, secundæ matris. ALBVTIVS nõ iuris fecit illam quæstionem, sed æquitatis, ita tamen, ut iuri adiungeret, & matris prius esse, quã patris officiũ. SYLOPOMPEIVS illam fecit quæstionem, An quoties duobus cõmunis esset potestas, eius tota fieret qui præsens esset. Puta, inquit, te seruũ esse cõmunem, huic domino seruies, qui præsens est: puta fundũ esse cõmunẽ, is fructus percipiet qui præsens est. Illã quæstionẽ huic durã subiecit, an nunc pater nullũ ius in filiũ habeat. Quomodo, inquit, ciuis iura habeat, qui liberi hominis nõ habet? patrẽ habet ille nullã in potestatẽ, habet matrem in totius legis possessionem. Est iam non cõmune illi ius in te, sed proprium. VARIVS GEMINVS sic diuisit, An non semper filius cogi posset, ut matrẽ alat. Deinde, an nunc cogẽdus nõ sit. Non semper, inquit, filius cogitur. Transeo illos qui non possunt, ægros et inutiles, ali quis ad propellendũ hostẽ proficiscitur, in cuius unius militia posita est salus publica. Hũc retinebit mater, puta legatũ, de summa Repub. puta fœderis. Huic mater uincula iniiciet. Per partes comparãdo utrumq; officiũ: Ille, inquit, peregre est, tũ domi, ille captus, tu libera, ille inter piratas, tu inter ciues, ille alligatus, tu soluta es, at tu cęca es, ille hoc infelicior quod uidet. Quid eĩ uidet? catenas suas & cędes, & uulnera, & cruces eorum qui non redimũtur: at periculosum est nihil, nisi domi manere & flere. LATRO dixit, pro matre submisse & leniter agendũ. Nõ enim uindictam, inquit, sed misericordiam quærit, & cum eo adolescẽte consistit, in quo ita exigit pietatem ut impediat. Aiebat itaq; uerbis horridioribus abstinẽdũ, quoties talis materia incidisset ipsã orationẽ ad habitũ eius, quẽ mouere uolumus ad affectus, molliendã. In epilogis nos quoq; uocem de industria infringere, & uultũ deijcere, & dare operã, ne dissimilis sit orationi orator, compositionẽ quoq; illis minorẽ cõuenire. CALVVS, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquẽtiæ habuit usq; eo uiolentus accusator, & cõcitatus fuit, ut in media actione eius surgeret Vatinius reus, & exclamaret, Rogo uos iudices, num si iste disertus est, ideo me damnari oportet? Idem postea cum uideret, à clientibus Catonis rei sui Pollionem Asinium circumuentum in sorite, imponi se supra cippum iussit. Erat enim paruulus statura, propter quod etiam Catullus inhendecasyllabis uocat illum salluputium disertum, et iurauit siquã iniuriã Cato Pollioni Asinio accusatori suo feciſſet, se in eum iuraturũ calumniam, nec unquã postea
al. præterea Pollio à Catone aduocatis q; eius aut re, aut uerbo uiolatus est. Solebat præterea excedere subsellia sua, & impetu latus usq; in aduersariorũ partes transcurrere. Et carmina quoq; eius quamuis ioca sint, plena sunt ingentis animi. Dicit de Põpeio, digito uno caput scalpit, quo credas sibi hunc uelle uirũ. Compositio quoq; eius in actionibus ad exemplũ Demosthenis riget, nihil in illa placidũ, nihil lene est, omnia excitata & fluctuantia. Hic tamẽ in epilogo quem pro Messio, tunc tertio causam dicẽte habuit, nõ tantum leniter componit, sed cum dicit, Credite mihi, nõ est turpe misereri, & omnia in illo epilogo ferè nõ tantũ emollitæ compositionis sunt, sed infractæ. In hac cõtrouersia publianã sententiã dedit. FETVS quidã rhetor staturæ pusillæ, in quam Euclemon homo uenustissimi ingenij Græce dixit, Antequam te uiderem nescio rhetor an foratos esses. Fuit autem CAESTII sententia. Captus est, inquit, pater, si te capti mouent, & hæc capta est. & quasi nõ intellexissemus ait, nescitis dici captos luminibus: & illud dixit, Mittes tamen epistolã infructuosam, odisse illam debes, hæc est quæ matrem tuã excæcauit: & illã falsissimam in quã multi incidunt, Propter hoc ipsum, inquit, magis flebilis est, quod non potest flere, Et iterum inquit, Lachrymæ matri desunt, causæ iuspersunt, tanc̃ cęci flere nõ soleant. Memini CRISPVM quendã antiquũ rhetorem in illa cõtrouersia uiri fortis, qui tertiũ filiũ retinet, cum alter in tyrannicidio perdidisset oculos, alter in acie manus: Exurgite nũc uiua cadauera, rogate, p fratre. Sed qd ego meos derideo, alter quod roget nõ uidet, alter quod roget nõ habet. Multis cõpositio belle

belle sonantis sentẽtiæ nomen imposuit. Itaq; memini LATRONEM PORTIVM ut exprobaret hanc audiendi scholasticis negligentiam, maxime quia Triarius compositione uerborũ belle cadentium multos scholasticos delectabat, omnes decipiebat in quadam controuersia cum magna quasi fluerent & concitata, sic locum cõclusisse. Inter sepulchra monumenta sunt. Et cum scholastici magno clamore laudarent, inuectus est in eos ut debuit, & hoc effecit ut in reliquum etiam quæ bene dicta erant tardius laudarent, dum insidias uererentur. GLYCON dixit.

HYBREAS in controuersia dixit. In quibusdam corruptum uidebatur. ROMANVS tamen.

Controuersia uicesimaprima.

MOrtua quidam uxore, ex qua filium habebat duxit aliam, sustulit ex ea filium. Habebat procuratorẽ in domo speciosum. Cum frequenter essent iurgia nouercæ & priuigni, iussit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem cõduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & matris familiæ, Quodam tempore paterfamiliæ in cubiculo occisus inuentus est, uxor uulnerata, communis paries perfossus, puer iubetur percussorem cognoscere. Ille procuratorem digito denotauit, accusat filius procuratorem cædis, ille filium parricidij. ARELLII FVSCI PATRIS. Vt audiui clamorem, si qua est fides, deprehensos à patre adulteros putaui. Quis ferret te uoluntariam testẽ in forum uenientem, etiam si uenires dictura pro filio? miserrime puer quamuis periclitor, plus tamen pro te timeo, nimium fraternis insistis uestigijs, itaq; iam tibi cũ matre non conuenit. Quamdiu mater uixit, pater me fuit procuratore contentus, nec facile sit parricidium. Vis scire quantum natura possit? etiam infans pro patre loquitur. TRIARII. Viuo patre adultera, moriente cõscia, mortuo testis, aliquis uno teste contentus est, dabo populum, obijcit priuigno parricidium, filio mẽdacium, intrat procurator quà solebat. Dic puer, quis patrem tuum occiderit? dic audacter: eundem nomĩnas quem populus: nox placet sceleri, prorsus adulteri tempus: habui patrem tam bonum, ut cum uxorem habere uellet, tamẽ me nouercam habere noluerit. Quo mihi lumen? ea tantum admissuro nefas optanda nox est. Quid, inquit, ante peccauit? dissimile est, memento enim de homicida quæri, potest tyrocinium esse homicidium, parricidium non potest. Lumen attulisti ut discerneres, erat illic quem leuiter uulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium, sic ego nouercam uulnerassem? frater quæro, an uideris procuratorem proxima nocte? nihil de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego taceam de adulterio quod prosequitur & populus? ego taceam de parricidio quod persequitur puer? Testor uos iudices saluum patrem reliqui. ó magnam in contrarium seculi nostri peruersitatem, inuentus est qui patrem posset occidere, & nouercam non posset. Etiam si quis occidere patrem non potest, nouercam potest. SEPVLLII BASSI. Dum perfodio parietẽ, aliquis sentiet. Cuius uis leuissimum somnũ, pueri, an senis, an mediæ ætatis? Pueri? frater sentiet. Senis? pater. Mediæ ætatis? nouerca. Quærerem quam sordida domo natus esset, si ullam habuisset, nunc inquisitionem nostram humilitate effugit. Nõ miror si nescis, quàm difficile sit patrem occidere, cum incertum habeas patrem. ALBVTII SYLII. Quæro à te mulier, an filio tuo credendum putes. Licebat mihi nutrire puerum, ne cum matre illi, ne cum tutore queat conuenire. Tres in cubiculo sunt, patrem occidis, puerum contemnis, adulteram non times, singuli se serui libertic̃ offerebant, puer stabat ante omnes, percussor latebat post adulteram. Quid ante peccauit? cuius uxorem corrupit? quod si feciſſem, hominem occidere, sed patrem non possem, hominem occidere bonos habeo testes, timet hunc in aliena potestate. Aspice corpus patris quàm grauis plaga, quàm alte adactus est gladius, sic ego nouercam percussissem? CAESTII PII. Adulterum te esse, non unum testem dabo, non corruptum, dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percussi, quàm debui nouercam. Nouercam ne sic quidem, quemadmodum patrem. IVLII BASSI. Tibi fuerit necessarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas, mihi superuacuum erat, ne instrumẽto parricidij detegerem parricidium. Si rerũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

natura paterctur,obliuiſcendum mihi erat patris dum occiderem. Minore licẽtia, quę non uidemus agimus,& quamuis nõ minor ſit atrocitas facinoris,formido minor eſt. Si patrem occidi,totus mihi lectus purgandus eſt,tibi parcam,parricidium nõ habeo, non poſſum gloriari ultione patris,frater illam meus occupauit. BLANDI quàm difficile eſt filio patrem uulnerare,& quàm facile priuigno nouercam occidere. VARII GEMINI. Patrem, inquit, occidiſti, teſtor uos iudices nihil leuiter hæ manus faciunt, utrum non habui poteſtatem? atqui uulnerata eſt, ui uolui te occidere, non habui poteſtatẽ, atqui uulnerata es, leuiter uulnerata es, quàm diligenter ſeruata es. Tu teſtimonium dic,& oſtende uulnus, percuſſor ille quàm timuit, ne occideret. PORTII LATRONIS quare lumen affero? fortius parricidium faciam, ſi non uidero patrem, occidere aliquis patrem antequam nouercam poteſt, nouercam ne poſt patrem quidem poteſt? TRIARII aliquis parricidio puras manus ſeruat,& inde incipit quò peruenire difficile eſt? DIVISIO. Has controuerſias quæ & accuſationem habent, non eodem ordine omnes declamauerunt, quidam fuerunt qui ante defenderẽt quàm accuſarent, ex quibus Latro fuit. Fuſcus Arellius, Debet, inquit, reus in epilogo deſinere, optime autem epilogum contexit defenſioni,& homines magis defendenti quàm accuſanti fauent. Vltima ſit pars quę iudicem fauentem poſſit admittere. Quidam permiſcuerunt accuſationem ac defenſionem, ut per comparationem duorum reorum irent, & crimen ſimul repuliſſent ſtatim transferrent, ex quibus fuit Cæſtius. Hoc non ſemper expedit, utiq; qui imbecilliorem partem habent, non eſt utile cominus congredi, facilius latẽt quæ non comparantur. In hac controuerſia duo uel tres rei, nouerca enim procuratori coniungitur. Itaq; à filij parte utiq; aiebat prius accuſandum, quia unum debebat crimen defendere, duo obijcere,& adulterij & cædis: ſi qua ſunt ex utraq; parte difficilia, non colorem, ſed argumentationem deliderant: itaq; ne modũ excedã præteribo. Circa uulnus nouercæ quidam bellas res dixerũt, quidam ineptas, immo multi ineptas. Prius illa quæ belle dicta ſunt referam. FVSCVS. Vt deſtricta leui uulnere eſt cutis, non credas factum, manu priuigni, credas amatoris. PASSIENVS AIT. Sed leuiter uulnerauit dextera illa, cui nec paries obſtitit nec pater. VARIVS GEMINVS dixit, da ferrum teſti meo, fortius ferit. CAESTIVS dixit, cum deſcripſiſſet, quàm leue unlnus eſſet. Nocueras, inquit, mihi, ſi amicæ tuæ nocere potuiſſes. NIGER BRVTIDIVS quotidiano uerbo ſatis ſignificanter uſus eſt. Ritualem, inquit, occidit, amicam ſauciauit. HISPO ROMANVS eiuſdem generis rem dixit, oſtende nouercã, oſtende id quod amator tuus uellicauit. BASSVS SEPVLLIVS dixit, Maritum occidit, adulteram ſtrinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes MVSA ridetur, qui cum uulnus nouercæ deſcripſiſſet, adiecit. At Hercules pater meus tam quam paries perfoſſus eſt. MVRRHEDIVS patrocinium putat eſſe, quod cauſæ ſuæ ſanguinem miſit. NEPOS LICINIVS ait, Non eſt iſtud uulnus. ſed ludentis adulteri morſus. SENIANVS, Ex illa ſtultorum nota ſententiam protulit. Non uulnerauit, inquit, nouercam, ſed uiri ſui ſanguine aſperſit, cũ illic uulnera tantũ ponãtur. VINIVS exactiſſimi uir ingenij, qui nec res dicere ineptas, nec ferre poterat, ſolebat hãc ſententiam Seniani deridere,& ſimilem illi referre in oratione dictam Montani Votieni, SENIANVS in hac eadem controuerſia dixerat, Nihil puero eſt teſte certius, utiq; quinquenni. Nam & ad eos peruenit annos, ut intelligat,& nondum ad eos qui bus fingat. Et hæc diffinitio, inquit, ridicula eſt, nihil eſſe puero teſte certius, utiq; quinquẽni, puta nec ſi quadrimus puer teſtis eſt, nec ſi ſex annorum. Illud uenuſtiſſime adijciebat. Putes, inquit, aliquid agi, omnia in hac ſententia circumſpecti hominis ſunt, finitio, exceptio. Nihil eſt autem inamabilius quàm diligens ſtultitia. MONTANI VOTIENI ſententiã huic aiebat eſſe ſimilẽ,& deridebat hanc in omne,& experrectũ eſt animal canis utiq; catenarius paratus: erat autem nõ equus ipſi Montano, accuſauerat illũ apud Cæſarẽ à Colonia Narbonenſi rogatus: at Montanus adeo toto animo ſcholaſticus erat, ut eodẽ die quo accuſatus eſt à Vinitio, decertauerit. in Vinitij actionẽ ſententias ſuas referebat. Elegãter illud dixit SVRDINVS. Rogo nũquid putas illum alterã partem declamaſſe? Grauis ſcholaſticos morbus inuaſit, exempla cum

f. oratione

dixerunt, uolentes illa ad aliquod controuerſiæ thema redigere. Hoc ut aliquando faciendum eſt cum res patitur, ita ineptiſſimũ eſt luctari cum materia & longe arceſſere, ſic quomodo fecit in hac controuerſia, qui cum diceret pro filio locum, de indulgẽtia liberorũ in parentes, uenit ad filium Crœſi, & ait, Mutus in periculo patris naturalia uocis impedimenta rupit, qui pluſquã quinquennio tacuerat: quia quinquennis puer ponitur, putauit ubicunq; nominatũ eſſet quinquenniũ, ſententiam fieri, quia Latroni bene ceſſerat: qui cum diluiſſet uulnus exiguũ, dixit, Aſpicite iſtam uix apparentẽ cicatricem, rogo uos, non putetis puerulũ feciſſe,& ne puerulũ quidem quinquennem. GALLVS VIBIVS improbam dixit ſententiã, cum cædem deſcriberet, Occidit, inquit, maritũ, nouercã læſit, puero pepercit, etiam hũc putabat ſuũ. Valde enim puero Cæſtius aiebat parcendũ. Itaq; dixit cum laudaret eius teſtimoniũ, procuratori natus es. HERMAGORAS hunc ſenſum decentius poſuit. Blandi ſententia laudabatur, cum deſcripſiſſet à puero demonſtratũ procuratorẽ, digito, multa ſignificante. EVCTEMON dixit.

MVRRHEDIVS Mimico genere fatuam ſententiam dixit, cum dixiſſet nouercam diſputare contra filij ſui teſtimonium, Facit, inquit, quod ſolet pro amatore, ſanguini ſuo non pepercit. NICOCRATES LACON aridus, ſed & uetus declamator dixit, HERMAGORAS cum miſerabilem dixiſſet pueri conditionem eſſe, qui infeſtus nouercæ & procuratori federetur, dixit iam procuratorem clamare. ἀπλῶς

Viceſimaſecunda controuerſia.

TYrannus permiſit ſeruis, ut dominis interemptis dominabus ſuis nubant. Profugerunt principes ciuitatis. Inter eos qui filiũ & filiam habebat profectus eſt peregre: cum omnes ſerui dominas ſuas uitiaſſent, ſeruus eius uirginem ſeruauit, occiſo tyranno reuerſi ſunt principes, in crucem ſeruos ſuſtulerunt, Ille manumiſit,& filiam collocauit, accuſatur dementiæ. ARGENTARII. Haberemus ſolatium, ſi has nuptias feciſſet tyrannus, non pater; habe hunc illi honorem, fac dotalem, ſine dominã cuſtodiat. Sanum putatis eſſe qui mauult tyrannum imitari quàm ſeruum? pater noſter honeſtis parentibus natus, qui enim aliter conditionem matris noſtræ habere potuiſſet, ſi tantum ingenuus fuiſſet? CAESTII PII. Soror opto tibi perpetuam ſterilitatem, cum dicerem, manumittamus ſeruum, aiebat, expectemus ſororias nuptias. Ergo tibi ſoror ut honeſtos habeas liberos adulterandũ eſt. Fecit ſe ſimilem tyranno, filiam raptis, libertum cruciarijs. Plus ſeruo dominus permiſit quàm tyrannus. Qui facit has nuptias, inſanus eſt aut tyrannus. Quis hoc poteſt credere, optandum filiæ fuiſſe, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauiſſimum in tyrannide fuerit ſcelus, ſi ſanus eſt, reſpondebit, quod dominæ ſeruis collocatæ ſunt. FVLVII SPARSI. Eligitur maritus quem ſanus pater dotalem dediſſet, gener tuus ipſis nuptijs crucem meruit. Egregium generum, cui nihil eſt glorioſius, quàm quod inter cruciarios non eſt. Grauiſſima quoq; ipſi ſeruo facta eſt iniuria, dominã ſuam non liciuit illi ſeruare uirginem. BLANDI. Fecit etiam ſeruo iniuriam cum detraxit abſtinentiæ gloriam, nuptijs ſuis manumiſſus eſt. O matrimoniũ omni adulterio turpius. IVLII BASSI. Liberata Repub. quod me triſtẽ uidiſtis, nolite mirari, nobis etiamnum uiuit tyrannus. Virginitatem quam ſub tyranno ſeruauerat, perdidit ſub patre. Dic furcifer cui ſororem meam uirginem ſeruaſti? dic ſi placet, mihi. Non uitiauit, inquit, cum liceret illi. Ita ne dignus eſt nuptijs, quia indignus eſt cruce? ex cella, ſuæ dominæ migrabit in cubiculum, uel domina ex cubiculo ſuo migrabit in cellam. CORNELII HISPANI. Melioris conditionis ſunt uitiatæ q̃ uirgo, illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida præmium accepiſti? etiamnum aliqua ex edicto tyranni nupta eſt: qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum eſt, ne tyrannum accuſare poſſet. Quod ille, inquit, filiam meam uirginem alteri ſeruauit, nunc maritus eſt: qui ſub tyranno quoq; nihil aliud potuit quàm raptor eſſe, is qui dotalis deſtinatus erat, cuſtos relictus eſt: propoſitũ eſt edictum, quod ne ferremus ſugimus, nihil per totum publicæ ſeruitutis ſpatium indignius uiſum eſt, nihil dijs homi

Universidad de Deusto
Biblioteca

nibusq; minus ferendum: itaq; tyrannus post hoc occisus est, desponsa est puella, omnia ex edicto tyranni facta sunt. ALBVTII SYLII. Egregius gener, cuius hæc una gloria est, quod comparatus cruciarijs frugalior est, melius seruus custodiuit dominā, quàm pater filiam suam collocauit: quemadmodū iratus tyrannus, alienos inimici tibi nepotes precantur: cum sanus pater fuit, ne has uideret nuptias, fugit. Parum putatis magnum argumentū dementiæ, quod egit tyrannū in mortem, patres in exilium, seruos in crucē? quomodo qui sic fugis, sic collocas? Honestius exul es quàm socer. Si uoles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundum est. ARELLII FVSCI PATRIS. Ex seruo gener, & ex domina uxor, ex domino socer est factus, qui has nuptias non tyranni putet? patrem tyranni criminibus accuso, tyrannū patris, quid de tyranno loquor? patris similis est. Quid, de patre nō querar? tyranno similis est. Miserrima soror sub tyranno patrē desiderabas, id in filia tua coēgisti, quod tyrannus tantū permiserat. Nunc nobis pater, si sanus es, exulandum est: quid enim miserius accidere potest, cū is status in libertate, quē cæteri uix ferunt in seruitute? fugimus ne seruiremus, felicitatē nostram in calamitatē conuertit, aliquādo enim fugit. Satius cum cæteris contumeliā ferre, quàm liberatis omnibus solos in tyrannidē reijci Seruo libertatē dedit, filiæ seruitutem, seruo filiam dedit, innocentiā abstulit. Nescio quid sibi uelit, quod serui meritū laudat. Tyrannū enim laudare debebat. Seruus non stultus, tergum, & caput suum delitijs præsentibus prætulit: si dixisset, timuisse tantū, laudabo, & hanc illi etiam nūc optabo mentem. Cæteræ honestos inuenerunt seruos, hæc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex est, sed ut domina nuberet, conseruula de cellula exacta est. Nullū in tyranno maius scelus fuit, quàm quod tibi libuit imitari. O te soror miseram, quod ista non sub tyranno passa es, iam enim pati desisses. Hoc tu putas præmium esse, quia dominā non uiolauit? uiolet quantum uolet. Iste uero, ut dicis iniuriam tibi fecit, quia affinitatē tuam moratus est, Si non cessasset iam fortasse ex illo nepotes haberemus: habebimus generū, si possumus, patri similem, sin minus non erubescendū, cui cognatus sit aliquis, cui sacra aliqua & penetralia, in quæ deducatur uxor, quem adiungamus ad domum, non quem extensum doleamus. PORTII LATRONIS. Qui omnia tuleramus, hos fugimus. Vocat seruum, & quia crucem non meruerat mereri iubet. Ita ne furcifer tu potuisti dominam complecti? putasti autem te per tyrannum uicturum, aut semper futurum patrem? felicissimi uidebuntur, quibus contigerit raptus tyrannus. Ita sine dubio beneficium dedit, qui custodiuit dominam à stupro, se à cruce. Cum infelici face ad dotalem suum noua nupta deduceretur, si qua fides est exhorrui, quasi repositum esset edictum, cogitabam quem sorori uirum eligerem, simpliciter fatebor, fastidiebam iam eas conditiones, quæ ante profectionem fuerant, aiebam, illo tempore & aliæ uirgines erant. Non uitiauit, inquit, sub tyrannide, ô nos felices, si ne nunc quidem. TRIARIVS. Age, hoc non est præmium, unum spectare omnium cruces? Certum habeo si habuisset tyrannus filiam, non scripsisset edictum. Indicit festum diem, aperiri iubet maiorū imagines cum maxime regendæ sunt. VARII GEMINI. Eadem hora & libertum fecit, & generum, hoc fecit quod tyrannus non cogit, nisi cum irascitur, seruus ne tunc quidem facit cum cogitur. Generum habes, qualem? ut illi laudationē suam reddam, nempe frugi seruum, seruis tuis paritura fratres. Quantum ad expositionem rerum pertinet, sunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen tristiora exponam, quæ post tyrannidem gesta sunt, non dubitabam quin esset tyrannicidæ nuptura: si sub tyranno uitiata esset, haberemus, hoc non tibi uni accidit; nondum tyrannum occisum puto, etiamnū tyrannicas nuptias uideo, MARYLLII, Nunc sciam, an merito libertatem acceperis, si liber non merueris crucem, hoc quod obijcio, qui in pluribus fecit occisus est. L. VINITII. Nunc in domo nostra matrimonium est, cuius me puderet, etiam si raptus esset. Quàm miseros putatis iudices esse eos, quibus quidem duo quæ miserrima fuerūt optanda sunt, tyrannus & raptor. Vna generi tui cōmendatio est, quod se aliquando ista puella putauit indignū. VALLII SYRIACI. In eadem conditione iudices sumus, ut consolari debeamus sororem, quod aut rapta non sit, aut nupserit; & tamen quid ille meruit, quam diu per dominū

dominū licuit, innocentissimus seruus? SEPVLLII BASSI. Nuptias clausa domo fecimus, in contubernium deducta serui domina est, ita iste dexteram sororis meæ nisi dum manumittitur non cōtigit. POLLIONIS ASINII. Inter nuptias fescenninos in crucem generi nostri iocabātur. Miserrimū egisse me diem memini, quo seruire cœpit R. P. Miserrimū diem egisse memini, quo in exilium fugimus. Inter hos dies sororis nuptias numero. Miserrima soror fortasse uernularū tuorum nouerca es, pater uolo ducere uxorem, dic quam mihi ex ancillis despondeas. Contra ALBVTII SYLII. Seruauit dominam, si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset. DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuisit. An etiam si non debuit filiam sic collocare, damnari tamen ob hoc non possit dementiæ, Licet, inquit, mihi filiam meam cui uelim collocare, isto modo & repudiū remisero genero. Accusor, male collocasti filiam, & multi alij. Quid tibi uidentur hi, qui abdicant filias suas? auari, sed mala causa est, nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accusare, nō sanum regere. Ego istud an sine ratione fecerim, uidebimus, satis est si sana mente feci. Deinde an sic filiam collocare debuerit. Hoc in hæc diuisit, an etiam si meruit seruus, non tamen sic illi referenda fuerit gratia. Deinde an bene meruerit. De facto serui primum disputauit. Deinde animo factum quali. Non dominam constuprauit. Auge beneficia, nec dominū occidit, nec adultero dominā uenundedit. Non est beneficium, scelere abstinere. Et tyrannus permisit dominā rapere, non coēgit. De hoc beneficio non est quod laudes seruum, alioquin iniuriam fecit, si non subducta est iniuriæ, sed reseruata, tunc tamen solatium fuisset cum multis pati. Deniq; quod aliæ in tyrannide passæ sunt, hæc in libertate, cæteræ absentibus suis, hæc præsentibus. In alijs stuprum uocabatur, in hac matrimonium, in alijs finis expectabatur iniuriæ, in hac nullus, Deniq; illarum stupratores suffixi sunt, huius manumissus. Deinde de animo serui LATRO colorem à patre filij, quare non uitiasset seruus, hunc fecit, timuisse illum supplicium, scisse futurū, ut liberata Repub. omnes pœnas qui contaminassent dominas suas darent, & aduentare iam tempus ultimum tyrannidis uidebatur, cum ad summam esset perducta rabiem, quæ nunquam nisi ex desperatione sit, Itaq; cum uideret, inquit, suffugi cruci seruos clamabat, hoc ego futurū sciebam. In ultima oratione LATRO dixit, Seruí quoq; nomine tecum queri possum, quem qui frugi fuerat, nequam fecisti. ALBVTIVS hoc colore usus est, immatura etiamnū puella, nec adhuc iniuriæ idonea, & ideo illam non abduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem sentire non poterat. CAESTIVS dixit. Ego planè non sum detracturus seruo suam laudem, habuit bonam mentem, sperauit posse fieri, ut si uirginē seruasset, nuptijs dominæ manumitteretur. VARIVS GEMINVS ait, Fortassis amicam habebat, hac delectatus abstinuit, nam quidam uirginū concubitū refugiunt: forte sciuit illam non esse passurā, & illud quod nequam quoq; seruus interdum frugi facit, malam fortunā timuit: & hanc sententiam quæ ualde circumlata est, adiecit, An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, nisi illi pater permisisset, & illud dixit, Ad hoc pater ab exilio redibas? Exilium ergo quid fugimus? BVTEO uoluit uideri re uera mente lapsum patrem, & in narratione hoc dixit, Quàm mœstus uenit domum ab edicto tyranno, quantū in sinu filiæ fleuit, puto illo tempore mentem esse concussam. VARIVS GEMINVS dixit, de abstinētia, sic contaminare dominā suam trahere in cellam non est ausus, nisi forte hoc modo matris narrem, iam tunc sperare sororis nuptias cœperat. A patre patris magis defensione opus esse dicebat Latro quàm colore. Varius Geminus factum ipsum defendit, magnos uiros fecisse, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato inquit, colonī sui filiam duxit uxorem. Sed ingenuam. Respondeā, sed Cato? plus interest inter te & Catonē, quàm inter libertum & colonū. Quāmulta bona habebit? Subiectus, & obsequens maritus. Non petulantiā timebit, non uerborū contumeliā, non pellicem, non repudium. Filiam meam semper domi habeo, quam eo magis desidero, quod habeo. Deinde fide factum liberti laudauit. Albutius & Phaneus dixit, neminem natum liberum esse, neminē seruum, hæc postea nomina singulis imposuisse fortunā. Deniq; inquit, scis & nos nuper seruos fuisse. Rettulit Seruium regem. SYLO POMPEIVS hoc colore usus dixit, Exhaustū tyrannidis

iniurijs

Universidad de Deusto
Biblioteca

iniurijs patrimonijū, non habuisse se dotem quam daret. ARGENTARIVS, uoluit uideri puella uolente se fecisse, Visa est, inquit, indulgere illi, certe debuit. CAIVS SABINVS hoc colore usus est, ut inquantū posset dignitatē suam destrueret, & humilitatem confiteretur, & ideo, inquit, facilius potuit. Non uitiaui quia nemo in domum nostram oculos dirigebat, & fueram, inquit, facere cui collocarē, quærendus mihi erat gener aliquis libertinus: quid ergo? alieno potius liberto? hunc iam noui, scio cuius affectus in nos sit: si moriar, scio me meam filiam apud hunc tutorem relicturū. Et hanc sententiam adiecit, quæ ualde excepta est, eum non contempsi generum, qui tyrannū contempserat. ACTIVS POSTHVMVS hoc colore usus est. Nihil est, inquit, inuidia periculosius, hanc sapientes uiri ueluti pestiferā uitandam esse præcipiunt, hanc ita uincens inuidiam eram. Hic nunc nobis obijcit fortunā liberorum nostrorū, oderant filiam meam fœminæ, me patres quasi publici mali segregem exprobatorē, quo uno modo honeste potui, feci filiam meam cæteris similem, fortuna mea publicæ partis detracta omnis inuidia est, filiam non habeo honestiorem quàm uos, seruum frugaliorē habui quàm uos. HISPO ROMANVS dixerat. Maritum autem ego istum uocem,
f. occupantis raptorem serotinum: uerbum hoc quasi † amputandi, quod non erat usurpatum, quibusdam displicebat: eiusdem uerbi explicatione, ut extra reprehensionem esset, usus est, cum diceret nondum esse consummatam aduersus seruos publicam uindictam, etiamnum in domo nostra residuus raptor est. SATVRNINVS FVRIVS, qui uolens uel condemnauit, maius nomen in foro quàm in declamationibus habuit, solebat tamen tam honeste declamare, ut scires illum huic materiæ non minus idoneum esse, sed minus familiarem. Is in hac controuersia cum L. Lamiæ filio declamaret, dixit sententiam.

Ex tabellis emptionis multi sententiam trahere tentauerunt. ALBVTIVS dixit, Profer mihi tabellas, quid hoc est? generum socer mancipio accepit. TRIARIVS dixit, Fugitiuum errorem non esse, si tam malum autorem habemus, gener noster fugitiuus est. BLANDVS dixit, Relegamus autoritatis tabellas, furtis noxaq; solutus, hæc generi nostri laudatio est? GALLIO dixit, Furtis noxaq; solutus est. SPARVS dixit, Ostende tabellas, quid nobis cum isto genero prior dominus promisit, fugitiuum non esse. Gratulor uobis posteri, patrem fugitiuum non habebitis. VARIVS GEMINVS dixit, Erronem non esse, adijcio, fugitiuum non esse, adijcio, furtis noxaq; solutum. Tum nunquid de generi tui nobilitate detraxi? POLLIO aiebat ridere se, quod declamatores decreuissent hunc utique emptitium esse. Mirari uos puto, quod in hac controuersia omnes declamatores mentis suæ fuerint. Non fuerunt. NEPOS MANVLIVS cum hortaretur libertum ad repudium sororis dixit. Refer nobis gratiam, & tu sororem meam manumitte. NEPOS LICINIVS illi non cessit, dixit enim, Sub illa subsellia transite serui, transite liberi, empta cognatio: & tum illum sensum elegantem, & ab omnibus iactatum, sed corrupit, soror opto tibi sterilitatem: adiecit, nec est quod mireris me timere partum tuum, habeo sic nasci tyrannos.

Vicesimatertia controuersia.

PRoditionis sit actio. Pater & filius imperium petierunt. Prælatus est patri filius. Bellum cōmisit cum hoste, captus est: missi sunt decem legati ad redimendū imperatorem, euntibus illis occurrit pater cum auro, dixit filium suum crucifixum esse, & se aurum ad redemptionē tulisse, illi peruenerūt ad crucifixum imperatorem, quibus ille dixit, cauete proditionē, accusatur pater proditionis. ALBVTII SYLI, quid desideratis ultra? imperator supplicijū tulit, proditor pretijū, tristiorē istum uidimus, cum filius imperator renuntiatus est, q̄ cum captus. Redde rationē quemadmodū redieris tutus, senex, solus, cum auro, cum etiam imperatores capiantur. Imperator adolescens renuntiatus est omnibus lætis præter patrem. CAESTII PII. Plus accepit auri, q̄ quod posset abscondi, nolite mirari, & imperatorē, & filium uendiderat. Cauete proditionē, iam comitijs cauimus. Abstulissent tibi aurū, nisi dedissent. Cum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorē. Indicium fuit, morientis breue, filij uerecun-

uerecundū. BLANDI. Quomodo te dimiserūt si nihil aliud, & ducem genuisti, & tu esse uoluisti. Si non decreueramus, cōsilium nostrū expectari debuit, si decreueramus, officium. ARELLII FVSCI PATRIS. Vnde tam graues paterni sinus? nunquid ossa filij reportant? expectat uidelicet iudicia uestra reus, tanquam nesciat, quid de illo sentiatis. Non tu semel apud hostem fuisti, sed nos semel legatos misimus. Imperator non audet nominare te tanc̄ patrem. IVNII GALLIONIS. Fuit adolescens optimus, uerecūdissimus, qui patri suo cessisset, si salua pietate potuisset. Iterum uobis inter patrem, & filium iudicandū est. Candidatus processit contra patrem, si silentium eius intelligere scissetis, & tunc uobis uerecūde indicauit. Habebas apud hostes autoritatē, apparebat te Reipub. irasci. Legati nostri aurum ferebant, pater auferebat. Dixeras illos sero uenturos, nonne peruenerunt? sero imperatorem nostrum conuenerūt. Imperator istum accusat, nos subscribimus, hoc fuit imperatoris nostri testamentū. Obijce, inquit, aliqua anteactæ uitæ crimina, non possum. Verecundum competitorē habuisti, multū tacebat, quod possum tibi maius crimen obijcere? filius tibi tuus credi Rempub. noluit. Non est quod dicas, quem misi ad hostes, tanquam ipse ire non posses: cur tam cito reuerteris? Diutius nos cōtra filium rogasti, quàm pro filio hostem. Num immobilis stetisti? num illi quasi & ipse affixus hæsisti? quid tam cito recedis? etiamnum uiuit, etiamnum loquitur, recessurus interroga si quid uelit mandare, uoce proditionē coarguit, silentio proditorem. Intelligo quanto periculo istum offendam, quemadmodum enim iste accusationem uindicauit cruce. Omnibus argumentis premitur, dabo qui uiderint, dabo qui audierint, dabo aurū, dabo testem, & ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorē. De hoc utrum uolet dicat, inimicus est, hunc indicauit. Aurum tantum habuerat, ut appareret etiam non quærentibus: tantū suspectus erat, ut quemuis potius quàm uos admoneret. Proditionē cauete. Optimus adolescens, optimus imperator, qui Reipub. curam agere ne in cruce quidē desijt. Dignū te non putauit filius cui diceret, caue proditionē. VARII GEMINI. Nolite omnia expectare ab accusatore, & occupato & uerecundo, reum intellígite, crimina audistis, quæritis anteactæ uitæ crimina? non habet, nihil unc̄ tibi filius obijcere uoluit. Tam cito lassatæ preces tuæ sunt, quid faciet miser? Nec imperator potest tacere proditionem, nec filius loqui proditorē. PORTII LATRONIS. Quid abitis? itaq; iam peruenit usq; ad crucē. Vereor ne tam sero caueamus, quàm imperator noster, qui non ante intellexit proditionem, quàm proditus est: nec unquā præsentius periculum fuit, Respub. sine imperatore est, proditor sine custode. Quid est quare tibi hostes pepercerūt, cum imperatoris nostri pater esses? Aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, expecta dum legati mittuntur, filius tibi publice remittetur, dices, paternus affectus uon sustinet motam, rapit me desiderijū filij, etiam si redimere uiuum non potero, mortuū redimam. Nunc̄ tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis nō flecteretur. Vt ignoscam tibi quod tam cito isti obijciam, quod tam cito redisti: dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui uoluit? Cauete proditionem, hoc dixit, uidete ne quis nocte inscijs custodibus exeat, ne quis Republica ignorante ad hostem perueniat, ne quis ex hostium castris grauis auro reuertatur. Nihil deest indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator uobis dicet. Si quid de proditore, legati. PARS ALTERA ARELLII FVSCI. P. Quantum est pretium quo uendo, ut filium pater spectem in cruce, filius patrem de cruce, tanti & imperatorem & parricidium uendidi. Gratulabuntur omnes repulso magis quàm designato nimis ambitioso. Nunc pœnitet, & filium & patriam uendidit, tam exiguum auri accepit, ut unus senex portare posset. In hac controuersia, etiam si coniecturalis esset, habet quasi certum tritumq; iter, fuit tamen aliqua inter declamateis dissensio. LATRO semper contrahebat, & quicquid poterat tuto relinquere præteribat. Itaq; & quæstionum numeros minuebat, & locos nunquam attrahebat, illos quoq; quos occupauerat, non diu dicebat, sed ualenter. Hoc erat itaque præceptum eius, quædam declamatorē tanquam prætorem facere debere, minuendæ litis causa, quod in hac controuersia fecit: non enim curauit dicere, nullam esse factam proditionem, sed se proditorem non esse, Et suspectus, inquit, iudici est, qui pluſquam se defendit

Universidad de Deusto
Biblioteca

fendit: & nolo, inquit, cum filij uoce pugnare, ut imperatorē & filium mentitū dicam, præsertim cum odium aduersus filium obijciatur patri. ALBVTIVS in duas parteis declamationem diuisit, primum negauit illam esse proditionem, deinde ut esset, ad se non pertinere. Colorem contra patrem SYO POMPEIVS hunc introduxit, odio illum Reipub. à qua repulsus erat fecisse, & odio ipsius filij quem oderat, & quia competierit, & quia uicerit. VARIVS GEMINVS dicit statim petijsse patrem hoc proposito imperium, ut proderet, hominem auarum & lucro inhiantem: & quia noti mores eius erant, uictum ab eo competitore, à quo uinci fas non erat, nisi hominem turpissimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere, post comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet. Vt captus est dux, aiebamus, inquit, non potest hoc sine proditione fieri, excusauimus nos imperatori, diximus perseueraſſe ad redemptionē, quamuis deterruisset pater. Hoc loco ille respondit, Cauete proditionem. BLANDVS dixit, ægreferentē pudorem repulsæ, uoluisse occidi filium, ut in eius locum substitueretur ipse. HISPO ROMANVS. Vltionem, inquit, suam hosti uendidit, tam facile, inquit, exijt, nocte peruenit ad hosteis, redijt, ut scires illum non tunc primū fecisse. ARGENTARIVS dixit, perfer ad senatum mandata filij tui, necesse est tibi multa dixerit, legatis quoq; aliqua mandauit, fortasse proditoris nomē patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quæstio est. Quæritis quem dixerit? uidete cui nihil dixerit. Pro patre de comitijs hic color LATRONIS fuit, ne quis filium meum uinceret, timui: itaq; professus sum, ut autoritate mea deterrerem futuros competitores, deinde ipse filio meo cessi. ALBVTIVS hoc colore usus est, aiebat, inquit, talem imperatorē fieri debere, qualis Scipio fuisset, talem senem, qualis Maximus fuit, senem nihil temere facturum, utriusque populo copiam feci. CAESTIVS hoc colore usus est. Noueram uitia filij mei, sciebam esse acrem adolescentē, fortem, sed inconsideratum, temerarium. Iraq; petij imperium Reipub. causa filij mei, quem idoneum ad tantum sustinendum onus non putabā. FVSCVS ARELLIVS dixit, in hoc se competisse, ut hostium animi frangerentur cum audissent posse Remp. uel in una domo duos eligere. HISPO ROMANVS simpliciter putauit agendum. Inepti, inquit, hi colores sunt, componantur competitores: hoc itaq; egit colore, ut queretetur, de exitu comitiorū adolescentulos omnes conspirasse, quasi de ætatis comparatione ageretur, facile itaq; uictum senem non ambientem, De me, inquit, querri non potestis, clamaui, non est uobis utilis huius ætatis imperator. Mansit itaq; illi & post comitia eadem contumacia, nihil referebat ad patrem, nihil communicabat, itaq; captus est, & cum descripsisset quàm imperite dispositisset aciem, quemadmodum in exploratis locorum insidijs oppressa eius temeritas esset, adiecit, hoc erat quod uobis clamabam, ducem senem eligite. OTHO IVNIVS PATER, præsagijs quibusdam & insomnijs hanc fortunā prænuntiantibus agitatur, re comperisse dixit: erat autem ex somniatoribus totus, ubicunq; illum defecerat color somniū narrabat. De eo quod inscio senatu egressus est, LATRO sic colorauit, amentem & attonitum protinus pro curriſſe. ALBVTIVS hoc colore usus est. Semper de duce cito constituī, longū erat expectare, ad summam festinaui, nec occurri. VARIVS GEMINVS dixit. Maluisse solum ire, hostes enim autorirate legatorum non moueri, ad lachrymas patrum sæpe flecti. SYLO POMPEIVS ait. Putaui utilius esse, priuata illum pecunia redimi, minoris enim posse æstimari, quàm si tanquam imperator redimeretur. ARGENTARIVS ait, nihil tam iniquum erat, quàm legatos ad redemptionem mitti, nunq; enim reddidissent, quē sic desiderari publice iudicassent. Itaq; præcucurri rogaturus & hoc dicturus. Exercitus contemnit illum, Respub. relinquit. BLANDVS ait, cogitanti mihi quid facerem, contentus ne essem paternis lachrymis, an comitatu publico preces meas adiuuarem, tandem uenit in mentem, Priamum regem ad redemptionē filij sine legatis isse & cum auro. SEPVLLIVS BASSVS ait, nō expectasse se curiam, quia putauerit futuros qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos sæpius erat: itaq; ante se uoluisse redimere, quàm posset aliquid de non redimendo constitui. CAESTIVS dixit, non quæsiui secretos tramites, & occultū iter, proditor scilicet

licet eadem uia ueni qua legati. De uoce filij colorem ALBVTIVS hunc fecit, pudebat illum, inquit, quod captus erat, quærebat aliquod fortunę suę patrocinium, uoluit uideri non culpa sua, sed proditione hoc sibi accidisse, itaque nomen adijcere nō potuit. FVSCVS ARELLIVS dixit, alienatum iam supplicijs animum & errantem has uoces effudisse sine argumentis, sine reo. VARIVS GEMINVS omnia cōplexus est, potest, inquit, propter hoc, potest propter illud, ego uobis idem suadeo, cauete proditionem, hoc si cauere uultis, imperatores senes facite. Illud & in hac controuersia & in omni uitandum aiebat CAESTIVS, quoties aliqua uox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurramus, sicut in hac apud Cæstium quidam auditor hoc modo cœpit. Vt uerbis ducis uestri scilicet, iudices, incipiam. Cauete proditionem: sic finiuit declamationē ut diceret, in quibus uitam finit imperator, cauete proditionem. Hoc sententiæ genus CAESTIVS hoc uocabat. & dicenti discipulo statim exclamabat

ut in illa suasoria in qua deliberat Alexander, an oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousq; inuicte: ab ipsa uoce quidam cœpit declamare, & in hanc desijt. Ait illi Cæstius desinendi.

Et alter cum descriptis Alexandri uictorijs, gentibus perdomitis, nouissime poneret, quousq; inuicte, exclamauit Cæstius, tu autem quousq;? OTHO PATER hoc colore usus est pro patre, dixit enim molestum fuisse imperatori, quod illum suffixum legati intuebantur, itaq; ut ab hoc illos spectaculo urgeret, & exoneraret uerecundiam suā, id dixisse, quo audito festinarent, itaq; dixisse illum, non Caueāt proditionem, sed Cauete, quasi ipsis legatis esset periculum ne proderentur.

Controuersia uicesima quarta,

RApta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Qui dicebatur raptor negauit se rapuisse, iudicio uictus uult ducere, illa optionē petit. ALBVTII SYLI

Præterēq; quod in omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella ut taceremus, misericors in nos etiam antequam rogaremus fuit, inhumana libertas est, si uincimus aduersus iudices. Non oportet tibi amplius quàm semel optare, omnis nimia potētia saluberrime breuitate constringeretur: qui potest cōdemnare, possit semel, qui potest occidere, possit semel, aut si qua iteratio recipi potest, in pœnitentiam mortis recipienda est. Proponite uobis iam supplicij causam, faciam carnificem, sicui tamē hoc semel liceret, meum est, exorata sum, cōde gladium, irata sum, repete optionem, & nō semel, mori satius est, occide iam non uitiatorem, sed utrū PORTII LATRONIS. Periculosius est negare raptum quàm commisisse, in hanc perturbationem adulescens perductus erat, ut ignoraret, quid fecisset, nō refugiebat tamē puellæ nuptias, fauebat tantū sibi, ut innocēs duceret: itaq; nihil aliud petit quàm libertatem, ut honestius duceret. Ita apud uos iudices, tutius est peccare quàm erubescere. Dignior pœna erat, si id peccasset, quod meminisse posset. Extirge adulescens & sine ullo respectu pudoris ad pedes te puellæ dimitte, accedite & uos amici propinquiq;, & tu mater & pater, quid te non dissimulo, metuo te puella si nusquam rogari uis, nisi ubi occidere potes. Grauius puniор nūc, cum me peccasse pudet, quàm cum peccaui. Quæ post iniuriam ignoscit, perdit misericordiam. CESTII PII. Venit ad uos uestro beneficio retenturus puellæ beneficium, optauit nuptias, neq; adhuc sciebat, quàm uerecundum maritum esset habitura. Vitiatorem dimisisti, uirum occides? aiebat iudex, quid habes, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat, minus est ergo quod uitiauit, quēm quod negauit. Q. HATTERII. Non sum, inquit, optatura mortem, sed uolo mihi licere & mortem optare, quā potestas ista delectat crudelis est. BLANDI. ergo nos iniuriā periculosius negauimus quam fecimus. IVNII GALLIONIS Quadam nocte, quid dicam? iam negare non audeo, non diligenter causa mea acta est, dū nihil timetis, facilius me puellæ credidistis. Cōfitendum est uitiū nostrum, nos nuptijs fecimus moram. Siue adhuc esset uitiata siue non esset, uisa est indigna matrimonio, quæ hominem posset occidere. Tibi cōsulebam, ne dicereris uitiatori nupta, si per te licuisset, honestiorē maritū habuisses, tu negasti. O hominē impudentem, ita tu iā ante magistratus tribunal, in cō

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſpectu populi,in medio foro clamitaſti,ego uirginem rapui?neminem habere tam ob ſequentem maritum potes,hic iam nihil negauit. VARIJ GEMINI.exponam uobis rerum ordinem ſic,tanquam ab eo didicerim,qui quid fecerit,neſcit. VIBIJ GALLI. Vbi eſtis qui dicebatis,nihil intereſt tua,cõfitere,cõfitere, quia honeſtius putaſti raptori nubere,Sit,inquit,mihi hæres,ſi quis intra decem menſes natus fuerit,nunquam negat. Surge adoleſcens,dic rapui,uitiaui, incipe ſcire quod neſcis,miraris ſi tibi non credit?multũ eſt de quo timet. PARS ALTERA P. ASPRENATIS, Neſcio utro iudicio aduerſarius fuerit improbior:priore id egit,ne quam omnino pœnam ſtupri penderet:hoc id agit,ut ipſe optet,ex duobus alia lege conſtitutis ſupplicijs,utrũ uelit pendere.Fatetur enim impune ſe habere maluiſſe,quàm ducere uxorem,uxorem ducere malle quàm mori:antea legem uitiationis euertere conatus eſt, nũc trãſferre uult,aduocatos rogat,iudices rogat,omnes potius quàm uitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu,quod iudices mouit clementia ſui:nobis clamabat ſe innocẽtem, etiam ſi quid peccaſſet mori non recuſare. Aderat raptori populus,nec quiſquam magis ſuſpectã faciebat uitiatæ cauſam,quàm lenitas optionis. Si tibi iam de ſtupro tuo liquet, eſt quædam proxima innocentiæ uerecũdia,præbere ſe legibus:tu uero meruiſti quidem mortem,illa inficiationem:ignoraſti an peccaſſes,innocens eſſe uoluiſti,caulam haberes,reuertere ad partes puella,quandoquidem toties iam rogas, quæ rogari ipſa debueras. LATRO tres fecit quæſtiones,an illa interrogatio iuſta fuerit, Non fuit inquit,iuſta:nõ enim cõſtabat te raptorem eſſe,Nihil refert,inquit,an negauerit,erat eñ raptor etiã ita ſi negabat,& iuſta fuit optio. An ſi iniuſta optio fuit reuocari poſſit,optio,inquit,ſemel puellæ datur,immutabilis eſt,ſemel emiſſa eſt. Iudex quã tulit de reo tabellam reuocare nõ poteſt,quæſitor non mutauit pronũtiationem ſuam. Nihil tam ciuile,tam utile eſt,quã breuem poteſtatẽ eſſe,quæ magna eſt:ſi uolet & alteram ſuam optionem reuocare,& deinde tertiam, nunquam conſtabit quid futurum ſit,cum illa quod optauerit,poſſit ſequenti ſemper optione reſcindere. Tertiam fecit quæſtionem, an ſi poſſit aliquando reuocari optio,nunc debeat. Hæc defenſio aduleſcentis qui negauit ſe uitiaſſe. FVSCVS & ordinem mutauit quæſtionum & numerum auxit:fecit enim primam quæſtionem,an rapta non poſſit amplius optare cũ ſemel:poteſt inquit, lex enim nõ adiecit quoties optet, ſed ex quibus. Aut hoc,inquit, aut illud,nõ adiecit, neq; amplius quàm ſemel. Contra ait,lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie ſi mortem optaris,facies quod nunquam factum eſt,utrunq; optaueris,etiam ſi non licet,inquit,amplius quàm ſemel & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optaui,optio eſt enim, quæ legitime fit, illa non eſt facta legitime:ſi prætor defuiſſet,nunquid optionem uocaret? Si rapta defuiſſet,raptor non fuit. Non eſt illa optio,ſermo eſt. An proximo iudicio confirmata ſit optio,rapta ait,agebatur apud iudices,utrum deberet rãptæ eſſe optio,non iudicatum eſt raptam eſſe debere,rapta ſit. Non,inquit,puella, quę ſitum eſt enim an ego in raptorem ius haberem, iudicatum eſt habere me,ut debeo. Non poſſum ante legem habere quàm raptorem. Nouiſſimam quæſtionem fecit equitatis,an raptæ debeat eſſe optio. PASSIENVS hãc ultimam partem ſic diuidebat, an ſi aduleſcens malo aduerſus puellam animo inficiatuseſt raptum ut nuptias effugeret, dignus ſit qui iterum fortunam ſubeat optionis recuſatæ,deinde an malo animo fecerit. VARIVS GEMINVS ultimæ quæſtioni uel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hęc adijciebat quę per ſe quæri putabat,an ſi puella pro certo aduleſcentis mortem optatura eſt, non debeat illi permitti optio tam crudeliter uſuræ ſua poteſtate:deinde,an mortem optatura ſit. Quid eſt inquit,quare uelis optare niſi quod nuptias non uis? Hoc non tantum patimur,ſed rogamus. Color pro aduleſcente introductus eſt à Latrone talis,ut diceret,ſe ebrium fuiſſe,& ignorare quid fecerit, hoc die magis credere de facto ſuo quàm ſcire:recuſaſſe autem nõ ne duceret uxorem, ſed ut ſua uoluntate duceret,& iudices non audiſſe ſolicitos,faciles fuiſſe quaſi de nuptijs agere tur. VARIVS GEMINVS raptam confeſſus eſt,& dixit, nihil tam contrarium eſſe aduleſcenti,quàm etiamnum negare,ne non tantum raptam,ſed etiam iudicem offendat. CAESTIVS nec Latronem ſecutus eſt dicentem,neſciſſe ſe hodieq; neſcire, nec Varium

Varium Geminum confitentem,ſe non rapuiſſe apertius negauit. Vtrum,inquit,inuenire non poterat iudices, Tertiam ſententiam ſecutus eſt. Si rapuit indignum eſt puellam inuitam raptam eſſe,ſi non rapuit,nonne indignum eſt fieri illum maritum? SYLO POMPEIVS dixit adoleſcentem uerecundum natura & ruſtici pudoris non ſuſtinuiſſe confeſſionem: Non placebat Latroni color. Minus,inquit,ignoſceret illi ſi ſcit ſe rapuiſſe,& ſciens mentitus eſt. Cõtradicebat Sylo,poſſe ulli fidem fieri aliquẽ ne ſcire an rapuerit? HISPANVS CORNELIVS. Non ſubducere illi,inquit,maritũ uolui,ſed honeſtiorem dare. Digna eſt,inquit,tam miſericors puella quæ non uideatur nupſiſſe raptori. HISPO ROMANVS ait, illos ſodales qui ipſum impulerant circumſteteſſe & dixiſſe,Non eſt hęc quam rapuiſti,alia mitti timuit,ne illi qui eam rapuerat facere iniuriam. ARGENTARIVS dixit:uellem mortem optaſſes, non eſſet hic raptor iudicatus. Non cauſa tua illum premit,ſed optio. Dum unuſquiſq; iudex dicit, quid habet quod tantopere recuſet,putet de capite agi, & ipſe ait,ſe non uelle ducere uxorem,ſed titulum recuſare. Nempe uictus ducet uxorem. Non eſt ſolicite de eo iudicandum,cui damnato gratulandum. SYLO hoc colore uſus eſt. Confuſum adoleſcẽtem ſubito,& tanto tumultu parum ſibi conſtituſſe, & negaſſe,quia perturbatus erat, perſeueraſſe quia negauerat.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER QVINTVS. SENECA NOVATO & Melæ filijs S.

IAM uidebar promiſſum meum impleſſe. Circumſpiciebam tamen nunquid me præteriret. Vltro Votieni Montani mentionem intuliſtis,& uelim uos ſubinde aliqua nomina mihi offerre, quibus adiuuocetur memoria,quæ,quando ſenilis marcet per ſe, admonita & aliquãdo laceſſita,facile ſe colliget. MONTANVS VOTIENVS adeo nunquam oſtentationis declamauit cauſa, ut ne exercitatus quidem declamauerit,Rationem quærenti mihi ait,Vtram uis? honeſtam an ueram? Si honeſtam,ne male aſſueſcam. Qui declamationem parat,ſcripſit non ut uincat ſed ut placeat. Omnia itaq; lenocinia ita cõquirit,argumẽtationes quia moleſtæ ſunt,& minimum habent floris relinquit,ſententijs explicationibuſq; audiẽteis delinire contentus eſt. Cupit enim ſe approbare, nõ cauſam. Sequitur aũt hoc uſq; in forum declamatores uitium,ut neceſſaria deſerant,dum ſpecioſa ſectãtur. Accedit etiam illud quod aduerſarios quamuis fatuos fingant, reſpondeant illis & quæ uolũt & cum uolũt. Præterea nihil eſt quod errorem aliquo damno caſtiget,ſtultitia eorum gratuita eſt. Vix itaq; in foro futurus periculoſus ſtupor diſcuti poteſt,qui creuit dum tutus eſt. Quid quod laudationibus crebris ſuſtinentur,& memoria illorum aſſuevit certis interuallis quieſcere. Cum uentum eſt in forum, & deſint illos ad omnem guſtũ plauſus excipere,aut deficiunt aut labãt. Adijce nunc, quod ab alijs nullius interuẽtu excutitur. Nemo ridet,nemo ex induſtria obloquitur, familiares ſũt omnium uultus. In foro,ut nihil aliud,ipſum illos forum turbat. hoc quod uulgo narratur an uerum ſit tu melius potes ſcire,Declamatoriæ uirtutis LATRONEM PORTIVM unicum exemplum,cum pro reo in Hiſpania ruſtico Portio propinquo ſuo diceret,uſq; eo eſſe confuſum,ut à ſolœciſmo inciperet:nec ante potuiſſe confirmari,ac parietes deſiderãtem,quam impetrauit ut iudicium ex foro in baſilicam trapsferretur. Vſq; eo ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicata enutriuntur,ut clamorem,ſilẽtium,riſum,cœlum deniq; pati neſciant,Non eſt autem utilis exercitatio,niſi quæ operi ſimillima eſt illi quod exerceat,itaq; durior ſolet eſſe uero certamine. Gladiatores grauioribus armis diſcũt quàm pugnant,diutius illos magiſter armatos quàm aduerſarius ſuſtinet. Luctãtes binos ſimul ac ternos fatigãt,ut facilius ſingulis reſiſtant. Curſores quod intra exignum ſpatiũ de uelocitate eorum iudicetur,id ſæpe in exercitatione decurrunt quod ſemel decurſuri ſunt in certamine,Multiplicatur ex induſtria labor quo cõdiſci

Universidad de Deusto
Biblioteca

mus,ut leuetur. Quod cernimus in scholasticis declamationibus,cõtra uenit,omnino molliora & solutiora sunt,in foro partem accipiunt, in schola eligunt,illic iudici blãdiuntur,hic inseruiunt, illic inter tremitum consonantis turbæ intendendus animus est,uox ad aures iudicis perferenda est,hic ex uultu dicentis pendent omnium uultus Iraq; uelut ex umbroso & obscuro prodeũtes loco claræ lucis fulgor obcæcat, sic istos à scholis in forum tranſeuntes,omnia tanquam noua & inusitata perturbant,nec ante in oratorem corroborantur, quam multis perdomiti contumelijs puerilem animum scholasticis delitijs languidum uero labore durarunt. LEPIDVS, uir egregius & qui declamatorio non studio. Ατελὲς

Controuersia uicesimaquinta.

ADulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrũq; corpus interficiat,sine fraude sit. Ingrati actio. Milciades peculatus damnatus in carcere alligatus decessit,Cimon filius eius ut eum sepeliret uicarium se pro corpore patris dedit. Callias sordide diues natus redemit eum à Repub. & pecuniam soluit,filiam ei suam ipse collocauit,quam ille deprehensam in adulterio deprecante patre occidit. Ingrati reus est. ALBVTII SYLLI. Non me mouet periculum meum,semper nos in malis nostris nõ fortunam,sed causam spectauimus. Non dubito quin Callias redempturus Milciadẽ, si iam habuisset filiam nubilem. MVSAE aliud alius pati non potest,mihi adulterium carcer est. ARELLII FVSCI PATRIS. Nihil,inquit,filia plus possum dare quàm Cimonem uirum,quando mihi contingerent ex eo nepotes; terrum ex lege mihi traditum, ad uindictam pudicitiæ, profciam? Perdidisti pecuniam Callias,si tales soluisti manus: damnatus peculatus nihil aliud hæredi suo relinquit quã se patrem. CAESTII PII. Non potest generosus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone nepotes habere concupisti. Quid magis in me probasti quàm carcerem? non sum innocentior quàm pater,nec licet,qua licet quidem. Hoc unum interest inter parẽtis & filij fortunam,quod illius calamitatum exitus fuit carcer,mearum initium. Exponam uobis quàm in neminem meorum ingratus sim. Vnius Milciadis census inuentus est Cimon filius,nec hic quidem quicquam habuit,quod dare pro patre præter sepultum posset. In Cynegyri domo sperare nuptias poteram,in Callimachi,nec uerebar,ne Cynegyrus pluris suas æstimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris infelicitas est. VOTIENI MONTANI, faciat,dicat,non accepi beneficiũ,alter reddidit: certus rediam cum tam honeste desideraris quàm dedisti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem,si alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non me hercule hic exorasset Milciades pater. Nihil Calliæ debeo nisi libertum. Est uir egregius Callias,est misericors. Sed utinam tãtum aduersus bonos malorum iniuria esset. Si nunc manus Cimonis alligantur,quantum fuit beneficium quod tunc solutæ sunt? Non iste,inquit ore animo filiam amisit quàm ego uxorem, sed aquiore animo impudicam pati uoluit. Vis diuitias tuas abscondere,cum in eos inciderint qui mendicitate cenentur? Nihil habet domus nostra melius quod ostendat quàm paupertatem. Da pecuniã Milciadi,qua damnationem luat,nocẽs erit,da Cimoni qua partem redimat,pius nõ erit. VIBII GALLI. Nullibi mihi felicior uideor quàm quod Milciadis precium fui, alligatus iacebat Persicæ potentiæ uindex, libertatis publicæ assertor,iacebat crimẽ ingratæ ciuitatis. Adulteram dimittam patri,adulteram cui non tã glorior, quod filius sim Milciadis,quàm quod uicarius. Quid tu pœnam putas, pro Milciade alligatus adulterum solum dimitterem,exulandum est. Quid faciam? occidam? plusquam præstitisti exigis,pro carcere exilium. Non occidam? plusquam præstitisti exigis, Vnum beneficium dedisti,duo petis. Vterq; magnum beneficium dedistis. Tantundem datis recepistis. Cimon quod Milciadẽ redemit,tu quod Cimonẽ. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere,dicentium, Vbi sunt illæ manus quæ soluere Milciadem? Non mihi occurrit indulgẽtia uxoris,nõ Callias socer,non ullius,aut rei, aut beneficij memoria,feci quod soleo,nihil aliud aspexi quàm patrẽ. MENTONIS. Cogita adulteros esse pro quibus rogas,cogita qualiũ misereri soleas. Turpe est abeo dem mitti & adulteros & Cimonem. Ego sum qui referre gratiam ne mortuis quidẽ desino.

desino. Ita mihi ueros habere liberos contingat,quod quantùm sit, Milciades expertus est. PORTII Latronis. Ego adulteros dimittã? ardet cupiditate uindictæ animus. Has manus cõtinere non potuit Milciades,quas alligare potuit. Si in hoc solutus sum, redde me carceri. Ille Græciæ seruator & Persarũ uindex orientisq; domitor,cui modo tam insignẽ triumphũ fortuna de hoste detulerat,dãnatus est peculatus,ob hoc uidelicet ipsum,ut innocentia eius,quæ alioquin latere potuerat,ipsa damnatione ostẽderetur,damnatus est innocens. Quis in ciuitate misericors est? nũc occasio misericordiæ uenit. Milciades redimendus est. Redemi corpus tuum Milciade,ne funeri quidẽ interfuturus,in quod meipsum impenderam. Misereor accusatoris mei,non quia per didit filiam,sed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales quales redemit,quod si me in hanc stuprorum patiẽtiam redemisti,matrimonio carcerem præfero. Honestius patri alligor,quàm adultero soluor. Vt audiui esse qui pecuniam numeraret,miratus sum fuisse in ciuitate nostra quẽquam qui Cimonem redimere quàm Milciadem maluisset. Ego ne patrem quidem meum nisi innocens fuissem redemissem. BLANDI. Obijciat licet uincula,nunquam tamen efficiet,ut non magis carcere glorier q̃ matrimonio. Diuersi sunt hominũ affectus. Tu fortasse Callia uincula ferre non potes,ego adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri tanquam alligatas Cimonis manus? ARGENTARII. Redemptum me protinus appellare cœpit de filiæ nuptijs. Statim,inq̃, Callias experitur an gratus sim,habes Calliã sine Cimone,pro uno rogat duos eripit, FVLVII SPARSI. Dic nunc,te carcere exemi,dum ego respondeam, ego me carceri tradidi: nunquam effici potest ut melius actum putem quod à Callia redẽptus sum quàm quod pro Milciade alligatus. Filia tua abstulit tibi generũ Cimonem. Ductus est pater meus in carcerem etiamnum captiuis suis plenum. IVNII GALLIONIS. Beneficium,inquit,tibi dedi quod filiam tibi collocaui,nunc uero Milciade grauiorẽ fortunam carcere sustines,Callias tecum communicare dignatus est. Ego me redemptum putabam,filiæ istius emptus sum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines,missusq; sede sua Milciades maiestate imperatoria refulsit, & iterũ meas inuocauit manus. IVNII BASSI. Callíæ filiam uxorem duxi. Hanc tibi pater iniuriam feci dum ingratus esse nolo. Placeas tibi licet & istas iactes diuitias, tantidem tamen redemi patrem,quanti à te redemptus sum. DIVISIO LATRO in has quæstiones diuisit, an quisquis gratiam non retulit,cum possit,ingrati teneatur. Multa,inquit,interueniunt propter quæ non debeam facere etiam si possum. Si non tenetur quisquis non retulit gratiam cum posset,an hic teneatur. Hoc in hæc diuisit,an possit ob id damnari, quod lege fecit,deinde an facere debuerit. Nouissime an si affectu & indignatione ablatus,non fuit in sua potestate,ignoscendum illi sit. Hoc non tanquam quæstionem sed ut illi mos erat pro tractatione aut loco. MONTANVS Votienus quæstionem hanc adiecit,an gratiam retulerit Cimõ Calliæ. Tuli,inquit,filiam tuam uxorem,filia tua Milciadis nurus facta est,nõ putas beneficium,habere communes cum Milciade nepotes? GALLIO illam quæstionem duram mouit,sed diligenter executus est, quæ solet esse ingrati in controuersijs prima,an beneficium acceperit. Non erat inquit,mihi pœna in carcere esse,mea uoluntate illo perueneram: ita putas libentius in cubiculo iacuisse? Nullus tum erat locus Athenis honestior,quam qui Milciadem habuerat. Deinde & illam subiunxit quæstionem,an teneatur is qui beneficium acceperit quod non petiuit. Non rogaui,inquit,te,dedisti istud iactationi tuæ, putasti ad gloriam tuã pertinere,ita tu non acccepisses beneficium,si tibi soluere Milciadem contigisset. SYLOPOMPEIVS à parte Calliæ duo beneficia dixit dedisse,quod redemisset,& quod egenti filiam collocasset: hoc quod secundum posuit,nemo alius pro beneficio imputauit,in quo adeo non est dubium an beneficium non dederit,ut dubium sit an receperit. NIGER Brutidius illas præterea quæstiones fecit,an si sua causa fecit hoc Callias, ut redimeret Cimonem,an sit beneficium: beneficium enim est,inquit,quod totũ eius causa præstatur in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut sperat quid aut præparat,non est beneficium,sed consilium: & diu executus est,& argumentis & exemplis. Deinde an sua causa fecerit Callias. Voluisti inquit opinionem sordium illustri facto

Universidad de Deusto
Biblioteca

effugere,petisti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum esse,à quo Cimon solutus esset,quam pro quo alligatus. Voluisti habere generum nobilem,piũ. HISPO Romanus duram quæstionem fecit,an retulerit gratiam hoc ipso quod occidit.Liberaui,inquit,te decore summo,inuito tibi beneficium dedi,non est quod mireris.Nam & me tum non rogantem redemisti:hoc loco commemorauit illos patres, qui filias uitiatas occiderunt,qui incluserunt.Color & GALLIONI ET LATRONI ET MONTANO placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumelioſe & redemptorem & ſocerum & infelicem. CAESTIVS multa in auarum & in fœneratorem,& mẽularium & lenonem dixit,dum uult illud probare,reddidisse se beneficium,quod talem ſocerum habere ſuſtinuiſſet. LATRO dixit,filiam tuam dimittam,quid adultero faciam,pro una rogas,duos eripis.Hanc HYBREAS aliter dixit ſententiam.

Hæc tota diuersa ſententia est à priore,etiam si ex eadem est petita materia.Illa non est ſimilis,ſed eadem,quam dixit prior ADDEVS rhetor ex Asianis non profecti nominis,deinde ARELLIVS FVSCVS.

sic putauit ARELLIVS Fuscus,Non dices me Callia ingratum,unde redemeris cogita,merui.Deinde Fuscum cum hæc à discipulis ſententia ei obijceretur,non inficiari,transtulisse se eam in latinum,& aiebat non cõmẽdationis se id aut furti,sed excitationis causa facere.Do,inquit,operam ut cum optimis ſententijs certem, nec illas corrumpere conor,ſed uincere. Tum deinde retulit quandam Thucididis ſententiam.

deinde Saluſtianam.Res ſecundæ mire ſunt uitijs obtẽtui:cum ſit præcipua in Thucydide uirtus breuitatis, hac eum Saluſtius uicit, & in ſuis illum caſtris cecidit.Nam in ſententia Græca tam breui habes,quæ ſaluo ſenſu detrahas,deme uel

uel deme

conſtabit ſenſus etiam ſi non æque comptus,æque tamen integer. At ex Saluſtij ſentẽtia nihil demi ſine detrimentis ſenſus poteſt. Tum aũt Liuius tam iniquus Saluſtio fuit, ut hanc ipſam ſententiã & tanquam translatam,& tanquam corruptam dum transfertur,obijceret Saluſtio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat,laudat quẽ non timet,& facilius putat poſſe à ſe Saluſtium uinci,ſi ante à Thucidide uincatur. CAESTIVS colorem hunc pro Callia habuit,obiecit ultro Cimoni,quod paſſus eſt uxorem ſuam adulteram fieri,quod non cuſtodiſſet,quod expectaſſet dum ſuperueniret pater,ut ſpectator calamitatis ſuæ fieret.Iam,inquit,etiam ſi demiſeris ingratus es,ego non expectaueram dum rogarer. HISPO ROMANVS hunc colorem ſecutus eſt, & dixit aduleſcentem tumidum,& uobilitatis ſuæ cogitatione inſolentem,inuiſa habuiſſe beneficia ſua,moleſte ferentem ſocerum ſuum dici Calliam. Item omnem operam dediſſe,ut mores puellæ in uitia non tantum labi pateretur,ſed ipſe impelleret,ut haberet iuſtam dimittendi cauſam,nec eam occaſionem intermiſiſſe,ſed expectaſſe etiam dum ſuperueniret pater:hoc ſe cogitaſſe,expectat me,uult mecum pares rationes facere:feciſſet ſi non oſtendiſſet patri adulteram filiam. GORGONIVS in hac controuerſia fœdo genere cacozeliæ uſus dixit,iſtud publicum adulterium eſt,ſub Milci adis tropheis concumbere. DORION cum deſcripſiſſet gloriæ tibi fuiſſe carcerem,nũ quam non ſe illam fortunam oſtentaſſe dixit.

Maieſtatis læſæ fit actio.

FLaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus,quæ aiebat ſe nunquam deſiderare hominem uidiſſe,unum ex damnatis occidit,accuſatur maieſtatis. MENTONIS.Iam etiam perituri dormiebãt,peragitur totus ordo ſupplicij, ne quid ſe meretrix negaret uidiſſe.O miſerum ſi quis meretricẽ offendit.O miſeram matrem familiæ, ſi cuius fœminæ meretrix inuidet,nihil petenti prætor negaturus eſt, MVSAE. Hic eſt Flaminius qui exiturus in prouinciam uxorem à porta dimiſit. ARGENTARII, Obijcio luxuriam,obijcio lenocinium, obijcio hiſtrionicam,ioſcos mimicos, in conuiuio nihil aliud quàm occidit. qui in carcere uixerunt, in conuiuio perierunt. BLANDI. Feriatur in foro,omnes uideant, meretrix audiat.Reliquiæ prætoris unco trahebantur. Maieſtatem læſam dixiſſem,ſi excuti tibi lictor à con-

conſpectu meretricẽ non ſummouiſſet. VIBII RVFFI. Paratus erat accuſator cum cõmentarijs,aiebat, quid ſi meretrix deſiderarit? In hoc te cum uxore non miſimus,ut ſalua prouincia ſit:optemus meretrici bonam mentem.Dedimus tibi legatũ,dedimus quæſtorem, ut tu cum meretrice cœnares? meretrix uxoris loco accubuit,immo prætoris. P. ASPRENATIS. Vni fortaſſe oſculo donauit homicidiũ, etiam carnifices cœnaturi manus abluũt. PORTII LATRONIS. Ne à ſobrio quidem lictore percuſſus eſt.Non inquiro in totum annum,una nocte contentus ſum. Bibe lictor,ut fortius ferias. Ecquid intelligitis quomodo damnatus ſit,qui ſic occiſus eſt? quid ſcio,an in cuius gratiam occiſus eſt,in eiuſdem etiam damnatus ſit? quantum tibi perdiderat, tantũ tu meretrici dediſti.Si negaret,quos teſtes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit,cui tecum ſit credendum? facilius eſt,ut qui meretrici dederit homicidiũ,neget,q̃ ut qui hoc quoq; dedit,quicq̃ inde minuerit.Nunc̃ iſtud mulierũ oculis oſtendi ſolet aut iſta iam ſæpe uidiſſet. IVLII BASSI. Inter temulẽtas reliquias ſumptuoſiſſimæ cœnæ,& faſtidioſos ſub ebrietate cibos,modo exciſum caput humanũ fertur,Inter purgamenta & iactus cœnantiũ, & ſparſam in cõuiuio ſcobem, humanus ſanguis euerritur, Gratulor ſorti tuæ prouincia,quod deſiderante tale ſpectaculũ meretrice, plenum carcerẽ damnatis habuiſti. Seruum ſi uerberare uoluiſſes extra cõuiuium abduxiſſes. ROMANI HISPONIS. Quis ferret te ſi in triclinio tuo iudicium coẽgiſſes? Scelus eſt in conuiuio damnari hominẽ,quid occidere ad arbitriũ meretricis? de reo pronuntiaſti, niſi forte facilius in honorẽ eius decollas quàm iudicas. FVLVII SPARSI. Cõtactam ſanguine humano menſam loquor,ſtrictas in triclinio ſecures. Quis credat iſta aut concupiſſe meretricẽ,aut feciſſe prætorem? Cadauer,ſecures,ſanguinẽ loquor, Quis inter hæc de conuiuio cogitat.Hominẽ,inquit,occidi,nunc̃ uidi,alio quàm Flaminio prætore, omnia alia uidiſti. SYLONIS POMPEII. Virum nobiliſſimũ & tantis honoribus functũ turpiter meretrix clementẽ feciſſet,crudelẽ fecit. Nunc̃ uidi, adijce ſi uis,nec alio prætore uidere potes. ALBVTII SILII. Si quis autẽ eſt iudices,qui deſideret, ut prætoris referam crudelitatẽ,quot præter hunc iugulauerit,quot innoxios damnauerit, quot carcere incluſerit, huic ego me ſatisfacturũ polliceor uno conuiuio,cum ſua prætura reum euoluam. Inſtituuntur ab iſto in prouincia epulæ,& magnifico apparatu extruitur conuiuiũ, diſtinguuntur argenteis poculis aurea, quid multa? è carcere in conuiuium prætoris,cui ſtupenti miſero meretrix arridet, Interim uirgæ promuntur,& uictima crudelitatis ante menſam ac deos trucidatur. Me miſerũ imperij Romani terrore luſiſti. O qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos, ſoli tibi inter epulas uoluptati fui morientiũ gemitus,hic ultimus apparatus cœnæ fuit, In eodem triclinio uideo prætorem,amatorẽ,ſcorta,cædes,meretrix prætori,prætor prouinciæ imperat. In conuiuio conſtituitur catenatus, qui cum languenteis prætoris iſtius aſpexit oculos,exiſtimans ipſum prętoris beneficio dimitti,gratias iſti agere,& utriſq; manibus menſam tenens,Dij,inquit, immortales tibi parem gratiã referant. Quicunq; in eodẽ triclinio accubabat,alius ubertim demiſſo capite flebat, alius auertebat ab illa crudelitate oculos,alius ridebat, quo gratior eſſet metetrici. Hic iſte inter uarios conuiuarũ uultus ſubmoueri iubet miſerũ,ſtare ad præbendas ceruices in iocum.Interim diſtinguit̃ mora poculis, nec ſobrij quidẽ carnificis manu, cuius Romanus occiſus eſt. Non peto quo minus ſecuri percutiat̃.Illud rogo,legi potius q̃ ſcorto cadat. Memẽto terrorem imperio quæri,non oblectamẽta mulierculis. Quid ergo nunc referam ludorũ genera,ſaltationes,& illud dedecoris certamen, prætor ne ſe mollius moueret an meretrix. CAPITONIS. Exurgite nũc Bruti,Horatij,Decij,& cætera decora imperij. Veſtri faſces,ueſtræ ſecures,in quantũ proh bone Iupiter dedecus reciderũt. Iſtis obſcœnæ puellæ iocãtur. Quid ſi per deos immortales nullo ſolenni die,populo inſpectante,in foro conuiuiũ habuiſſes? non minuiſſes maieſtatẽ imperij noſtri? atqui quid intereſt conuiuiũ in forũ,an forũ in conuiuiũ attrahas? Deinde deſcripſit qualiter in foro decolleẽt.Aſcẽdit prętor tribunal inſpectante prouincia,noxię poſt terga ligãtur manus,ſtat intento ac triſti omniũ uultu,ſit à præcone ſilentiũ,adhibẽtur deinde legitimæ uerba,canit̃ ex altera parte claſſicũ. Nunqd uobis uideor deſcribere cõuiuiales iocos?

Universidad de Deusto
Biblioteca

Heu quàm dissimilis exitus initijs adest. Accusauit te, quis? Po. Ro. Iudicarunt te quite prætor damnatũ pronuntiauit, occidit meretrix. BVTEONIS. Vt iste cum amica cœnaret iucundius, homo occisus est. Nunquid iudices unquam pro rostris uidistis prætorem cum meretrice cœnantem? VOTIENI MONTANI. Qui sic conuiuatur, quo modo iracitur? Dãnaturi iurant nihil se gratiæ, nihil precibus dare. Postulo, ut in hanc legem iures, Maiestas Po. Ro. per omnes nationes, per omnes diffusa prouincias in sinu meretricio iacet. Ea imperat prætori nostro, quæ prostitit: cuius osculo nemo se abstinuit, nisi qui pepercit suo. Conuiuas tuos ipsa narra, fuere credo tribuni, fuere præfecti, fuere equites Romani, cum ijs ergo prætor. CASSII SEVERI. Ne de seruo quidẽ aut captiuo omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, suppliciũ sumi fas est, adhiberurq; ad ea magistratus ob custodiam non lætitiam. TRIARII. Quo crimine damnatus est? cædis, non tamen in conuiuio occiderat, Animaduerte diligenter, meretrix, ne iterũ homicidiũ roget. MONTANVS VOTIENVS has putabat quæstiones esse, an quod quis in magistratu peccauit prodes uindicari possit, maiestatis læsæ reus. Vnum enim quod tueri se facto nõ potest ad ius confugit, & dicit se hac lege non teneri. Num quicquid peccauit in magistratu aliquis, maiestatem lædit. Puta aliquem, dum magistratus est patrem suum occidere, uenenõ uxorem suam necare puta, non hac lege causam dicet, sed illis parricidij & ueneficij. Vis scire non à quo fiat ad rem pertinere, sed quid fiat? priuatus potest accusari maiestatis læsæ, si quid fecerit qui populi Romani maiestatem læderet. Puta amicam habet proconsul, ideo maiestatis damnabitur? Quod amplius dico, puta matronã corrupit, dum proconsul est, adulterij causam dicet non maiestatis, singula, inquit, æstima quæ obijcis. Si tantum amicam habuisset, nunquid accusares? quod animaduertisset in aliquẽ nullo rogante, nunquid accusari possit? Si non omne non recte factum hac lege uindicari potest, an id quod sub autoritate publica geritur? Nam cum adulteriũ committit tanquam ciuis peccat, item cum ueneficium, cum animaduertit autoritate publica utitur. In eo autem quod sub prætextu publicæ maiestatis actione uindicandum est. Dic enim mihi, si cum animaduertere debeat, nec legitimo cultu ac more solenni usus interdiu, tribunal conscenderit conuiuali ueste: si cum classicum canere debeat, symphoniã canere iusserit, non lædet maiestatem? atqui quod fecit fœdius est, & cõparauit. Deinde si potest uindicari maiestatis lege id quod proconsul, maiestatis publicæ & iuri & apparatus est, peccauit, an hoc possit? non potest, inquit, nihil enim detractũ est populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani maiestatem, qui aliquid publico nomine facit, tanquã si legatus falsa mandata affert, non aliter quàm populus Romanus dederit. Imperator fœdus percussit, uidetur populũ Romanũ percussisse, & continetur inito fœdere: nunc nec uiribus quicquã populi Romani detractum est, nec opinioni eius imputatur, si quid fecit, non populus Romanus. At ex te cæteros æstimant. Nónne & ante hunc alij fuerunt ex quibus æstimari possit? & post hunc erunt. At singulorum uitia nemo urbibus ascribit. Attamen factum ipsum turpe est: sed multa alia, nec ideo illis populi Romani maiestas læditur. Nemo penè sine uitio est, ille iracũdus est, ille libidinosus est, non tamen si cum aliquo imitatum est malis, eo statim maiestas læditur: deinde ad facti ipsius æstimationẽ uenit, & dixit hæc obijci, quod meretricem habuit, quod aliquem occidit, quod noctu, quod in cõuiuio, quod rogante meretrice. SYLO POMPEIVS has adiecit quæstiones, an si quod ei facere licuit, fecit, non possit maiestatis accusari, potest, inquit: hæc enim lex quid oporteat quærit, aliæ quid liceat. Licet ire in lupanar. Si præcedentibus fascibus prætor deducetur in lupanar, maiestatem lædet, atqui quod licet fecerit. Licet qua quis uelit ueste uti. Si prætor ius in ueste seruili uel muliebri dixerit, uiolauerit maiestatem. Deinde illam fecit quæstionẽ, an ei hoc facere licuit: non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa causa occidere, quædam quæ licent, tempore & loco mutato nõ licent. De colore, inquit, quæritur, quo uti debeat is qui pro Flaminio dicit. Quædam controuersiæ sunt, in quibus factum defendi non potest, excusari potest, ex quibus est & hęc. Non possumus efficere ut propter hoc non sit reprehẽdendus, non speramus ut Flaminiũ iudex probet, sed ut dimittat,

dimittat, sed sic agere debemus, tanquã pro facto non emendato, non scelerato tamen. Item negabat se pro Flaminio narraturũ MONTANVS, sed his quæ obijciuntur responsurũ. Aiebat autem illam sententiã Ruffi Vibij, colorem actionis esse bonum, Senationis esse, bonũ se habere animũ pro reo, in quo libido omnis intra meretricẽ esset. crudelitas intra carcerem. Ipse Montanus illum locum pulcherrime tractauit, cũq; multa populus Romanus in suis imperatoribus tulerit, In Gurgite luxuriam, in Manlio impotentiam, cui non nocuit & filium & uictorem occidere, in Sylla, crudelitatem, in L. Lucullo auaritiam. In prætore, inquit, cum illi constiterit abstinentia, diligentiam excutiatis quomodo una nocte cœnauerit, utrum tamen, inquit, iniqui est quod obijciunt, quod damnatus perierit meretrice postulante, prætori perire damnato. Colorem FVSCVS ARELLIVS hunc introduxit, ebrium fuisse, nescisse quid fecerit. SYLO POMPEIVS hoc colore usus est, non putauit ad rem pertinere, ubi aut quando periret qui perire deberet. TRIARIVS ineptum introduxit colorem. Sermo erat, inquit, in conuiuio, contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuisse prætores qui quotidie animaduerterent, huius anno nullum fuisse occisum. Dixit aliquis ex conuiuis. Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier, ergo nunquam iratus, quod clementia sua contemptui esset. Curabo, inquit, sciant non deesse mihi sceleratum, quem uidere lucem ultra non oportet: occisus est, quia damnatus sub prætorio fuerat. Quo tempore? Est enim ullum tempus quo nocens perire non debeat? GALLVS VIBIVS dixit, meretrix orauit, timebam me hercules, ne exorasset ut occideretur, aut indemnatus uiueret. Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corrupte: in descriptione supplicij utique illi qui uoluerunt omnia legitima supplicij uerba in sententias trahere, in uitia inciderunt: tanquam dixit TRIARIVS, Summoue, audis lictor, summoue à prætore meretricem: hoc loco non male adiecit, uerbera, sed uide ne uirgæ tuæ pocula nostra disturbent. SYLO POMPEIVS dixit, despolia, meretrix agnoscis hoc uerbũ? certe prouincia agnoscit. Sylo Pompeius homo qui iudicio censebatur, & ipse ad hanc descriptionẽ accessit, nimium tamen mali fecit, ait animaduerte meretrix, age lege, quicquam enim lege hic agitur? HISPANVS dixit, age lege, tibi dicitur Flamini, uiue sine meretrice, cœna sine carnifice. ARGENTARIVS in quæ solebat schemata, attractionem uiolentissimã fregit, age lege, scis, inquit, quid dicat. Interdiu age, in foro age, stupet lictor, id est, quod dicit meretrix tua nunquam se uidisse. MOMTANVS VOTIENVS dixit, percussurus lictor ad prætorem respexit, prætor ad meretricem. VIBIVS GALLVS dixit, lictori quia bene percusserat propinatum est. Illud quod tanquam Latronis circumfertur, non esse Latronis pro testimonio dico, & Latronem à sententia inepte tumultuosa uindico: ipse enim audiui Florum quendam auditorem Latronis dicentem, non apud Latronem, neque enim illi mos erat quemcunq; audire declamantem: declamabat autem ipse tantum, & aiebat se non esse magistrum, sed exemplum, nec Iulio, nec alij contigisse suo, quàm apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut à discipulis non audiri desiderarent, sed contenti essent audire. Initio contumeliæ causa à deridentibus, discipuli Latronis auditores uocabantur, deinde in usu uerbum esse cœpit, & promiscue poni pro discipulo auditor, hoc erat non patientiam suam, sed eloquentiã uendere. Vt ad Florum reuertar, ille dixit in Flaminio, Refulsit inter priuata pocula publicæ securis acies, inter temulentas ebriorum reliquias humanum euerritur caput. Nunquam Latro sic composuisset, ut quia publicam secutim dicturus erat, diceret, priuata pocula: neque in tam mollem compositionem eius sententia euanuisset, neq; tam incredibileis unquam figuras compingebat, ut in ipso triclinio inter lectos & iocos & mensas percussum describeret. Ille cum in hac controuersia descripsisset atrocitatem supplicij, adiecit, quid exhorruistis iudices, meretricios lusus loquor. Et ille dixit, minus notam sententiã, sed minus bonam. In socium nostrũ prætor populi Romani animaduertit, cum priuata uoce, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, nec calceatus quidem, nisi si ut omnia expectaret meretrix, diligenter exegit. VIBIVS RVFFVS erat qui antiquo genere diceret: belle cessit illi sententia sordidioris notæ: prætor ad occidendũ hominẽ soleas poposcit. Alteram eiusdem generis

sed non

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed non eiusdem successus sententiã, cum deploraſſet conditionẽ uiolatam maieſtatis, conſuetudinẽ maiorum deſcripſiſſet, qua ſemper uoluiſſent ad ſuppliciũ aduocari, ſententiã dixit: at nunc à prætore lege actum eſt ad lucernã. POLLIO TAMENASINIVS aiebat hanc ſe ſententiã recipere. VIBIVS de oratoribus, qui uerba antiqua & ſordida conſectatur, & orationis obſcuritatẽ ſeueritatem putat, aiebat Milciadem rhetorem eleganter dixiſſe tamen in ijs etiam ſi minus eſt inſaniæ minus ſpei eſt. Illi qui tument, abundantia laborant, plus habent furoris, & plus etiam corporis. Semper autẽ ad ſanitatem procliuius eſt, quod poteſt detractione curari, illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere uidear, in Flamino tumidiſſime dixit MVRRHEDIVS, Prætorẽ noſtrum in illa feriali cœna ſaginatum meretricis ſinu excitabitis occiſuri. Et illud tetracolo, ſeruiebat forum cubi culo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouiſſima pars ſinẽ ſenſu dicta eſt, ut impleretur circuitus: quem enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti. Hanc ideo ſententiã retuli, quia & in tricolis & in omnibus huius generis ſententijs curamus ut numerus conſtet, non curamus ut ſenſus. Omnia autem genera corruptarũ quoq; ſententiarũ de induſtria pono, quia facilius quid imitandum, & quid uitandum ſit docemur exemplo: & certe illud genus cacozeliæ eſt, quod amaritudine uerborũ quaſi aggraꝰuatur. Iam res petit, ut in hac controuerſia referamus id quod LICINIVS NEPOS dixit, Reus damnatus eſt legi, perijt fornici: & illud quod SENIANVS dixit, habet ſui generis inſaniã, cum diceret, nocte non debere ſumi ſupplicijũ, poſt longam deſcriptionẽ cum nunc demum uictimæ quidem occidũtur. Et ad hanc controuerſiã Græci apposuerunt manum, dixit in hac NICETES

EVCTEMON dixit GLAV.

CIPPVS CAPPADOX cum cœnam luxuriosam deſcripſiſſet indignam maieſtate prætoris adiecit hoc idem elegantius dixit ADDEVS cum deſcripſiſſet cœnam nocturnam NICETES dixit,

ARTEMON eodem loco aliam dixit ſententiam

SIC GLYCON dixit,

Viceſimaſexta controuerſia.

PEr uim uicq; geſta ne ſint rata. Pacta, conuenta q; legibus facta ſint. Expoſitum qui agnouerit, ſolutis alimentis recipiat. Quidam duos filios expoſitos ſuſtulit, educauit, quærenti patri naturali pollicitus eſt ſe indicaturũ ubi eſſent, ſi ſibi alterũ ex illis dediſſet, pactum interpoſitũ eſt, reddit illi ſuos filios, repetit unum. ARELLII FVSCI PATRIS. Aequum eſt ut cum alienis diuidamus liberos, quos non diuidimus cum matribus: ſi alterũ non abſtuleris, utrunq; habebis: quid faciam: utrunq; genui, utrunq; deſideraui, pro utroq; pactus ſum. ALBVTII SYLII. Vnà nati ſunt, unà expoſiti, unà educati, redditi potiſſimũ diſtrahunt, diſtraxit illos fortuna aliquãdo à parentibus, nunc ab ipſis. Miſeremini iudices, grauis inuidia eſt. IVLII GALLIONIS. Duos expoſui, qui alterũ eligere non poteram, periclitor ne qui cum duobus liberis in iudiciũ ueni, ſine ullo reuertar. Nam quem perdam eligere non poſſum, cauſa pacti mei fuit, ut haberẽ filios. cõſummatio, ut perderem. pro filijs tibi debeo, nõ filios. Pete quantũ uis pro diſciplinis, imputa quantũ uis pro alimentis, licet plus petas dum minus reddam. Maiores noſtri uiderũt quàm effuſa eſſet indulgẽtia pro ſuis timentiũ, quàm parata quicquid poſceretur dare. Itaq; pro patre lex, nõ cum educatore pacta eſt. Nõ potui obligari de eis, qui in mea poteſtate nõ erant: ſi uis ex æquo diuidamus, at habeatur utriuſq; ratio, habeã ego tandiu duos quamdiu tu habuiſti, nolite timere pueri, nõ diducã uos, aut utrunq; habebo aut neutrũ: in auctione fratres quãuis hoſtilis haſta non diuidit. Plus quiddã eſt geminos eſſe q̃ fratres, perdit uterq; gratiã ſuam, niſi cum altero eſt. FVLVII SPARSI. Ignoſcere mihi aduerſarius debet meos retinẽti, cum ipſe alienos cõcupiſcat, repetit quod adhuc habuit, retineo q̃d modo ignoui. Agnitio diuidet quos iunxit etiã expoſitio. CORNELII VIPSANI. Dic uter obſequẽtior ſit, uter indulgentior, uterq; inquis, Miraris ſi iam meos diuidere non poſſum: omnia pro filio paciſcor, præter filium. VOTIENI MONTANI, Ego uero ne patrociniũ quidem

quidem habeo. Si tam facile filios remitto, libenter expoſui. Reddere iſtud eſt liberos an eripere? Vtroq; modo perdendi erant, uel pacti eſſent uel negati, pactus ſum flens tremensq; tanquam cum exponerem. CAESTII PII. Ne diuiderem filios, unà expoſui, iſte quoq; duos ſuſtulit, qui tantum uno contentus eſt, iterum cogor exponere. IVNII GALLIONIS contra: expeditæ partes ueſtræ ſunt, utrunque ex hoc iudicio poteſtis patrem dimittere. MENTONIS. Iſte aſſueuit carere liberis, etiam ſi unũ accipiam neceſſe eſt torquear, duobus aſſueui. Quid unquam commiſi? & habes domi quos de me interroges, nihil unquam ſine illis feci, niſi indicium uim uocas, quæ te patrem facit ſine hærede hęrere, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unus qui libet ſatis ſit. POMPEII SYLONIS. Videte q̃ modeſte agam, ego ſuſtuli, ego educaui, ego reddidi, iſte eligat. VIBII RVFFI. Salui ſunt, inquit, liberi tui, poſt hanc uim meam iſte me oſculatus eſt. PASSIENI. Cedò mihi tabulas teſtamẽti, plures in teſtamento habeo quàm in pacto: hoc teſtamentũ delere non cogito, ſi meos filios hæredes facere non poſſum, tuos faciam, preces meas ad filios transferã, hoc enim nomen licebit, puto, mihi uſurpare dum litigo. ARELLII FVSCI PATRIS. Fertis hoc optimi iuuenes: ego uos expoſitos ſuſtuli, ego educaui, ego ægrotãtibus aſſedi, ſenem feciſtis & relinquitis? ARGENTARIVS, In iſta ui duos filios pdidi. DIVISIO LATRO ſic diuiſit, in re uis aut neceſſitas ſit, Nulla, inquit, uis eſt, arma lex & uincula, & ultimũ periculum cõplectitur, quorũ nihil fuit in tua perſona. Illic, ait, uis eſt & neceſſitas, ubi uelim nolim ſuccumbendũ eſt mihi, cum eſſet neceſſe, non enim poteram habere alterum filium, niſi alterum promiſiſſem. Reſpondetur, primum non eſt uis ubi aliquid expediendæ rei cauſa patiendũ eſt, ſed ratio: tanq;, quia non poſſum domũ habere, niſi hic emero, nulla alia uenalis eſt, hanc occaſionẽ uidet uenditor & premit, nõ tamen hanc emptionẽ reſcindes, alioquin in infinitũ calumnia excedet. Dicet alius, neceſſe mihi erat, tibi neceſſe carere, primũ etiã non poteras, deinde & alia uia poteras inuenire, ſperare alium indicem. An aliter inuenire nõ poteras? ergo tibi plus præſtiti. An ſi eſt in re uis & neceſſitas, & tamen reſcindantur, quæ per uim & neceſſitatẽ geſta ſunt, ſi uis & neceſſitas à paciſcente adhibita eſt. Nihil, inquit, mea, an tu cogaris, ſi non à me cogeris. Meam culpam oportet eſſe, ut mea pœna ſit. Non, inquit, neq; enim lex adhibenti uim iraſcitur, ſed paſſo ſuccurrit, & iniquum illi uidetur, id ratum eſſe quod aliquis nõ quia uoluit pactus eſt, ſed quia coactus eſt: nihil autem refert quã per quem illic neceſſe fuit: iniquum enim quod reſcinditur facit fortuna eius, qui paſſus eſt, non perſona facientis. Deinde an ab hoc uis admota ſit, Tu, inquit, mihi uim admouiſti, qui non aliter indicabas, quam ſi pactus eſſem. Non eſt, inquit, admouere uim aliquid cum certa conditione promittere, ſi qua uis eſt à te tibi adhibita eſt, quod & ſponte & ad exonerandũ ſe uenisſet, ut tantum patri redderet, quantum educatori ſuperfuiſſet. Pro educatore GALLIO hunc colorem ſecutus eſt, ſe miſericordia motum. Cum uiderem, inquit, morbidũ ſine hærede eſſe, dixit modo ipſe qui auidus eſt, poſſumus duo patres eſſe, & dixit illam amabilem ſententiã. Da itaq; nunc pœnas miſericors. MONTANVS VOTIENVS ſic cœpit, Si quis me uidit, iudices, modo duorum liberorum patrem, nunc ſolitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem indicem. Et ſummiſſe cum aduerſario egit, rogauit, ut altero contentus eſſet. Et illam ſumpſit contradictionem, neſcio, inquit, utrum: & dixit, mihi crede qui illos optime noui, utrum uis elige, ideo ſic pactus ſum quia nihil intererat. HISPO ROMANVS erat natura, qui aſperiorem dicendi uiam ſequeretur. Itaq; hoc colore egit ut inueheretur tanq; in malum patrem, & diceret, crudeliter exponentem, perfide recuperantem. In hoc, inquit, repetit, nõ quia habere uult, ſed quia eripere, iraſcitur mihi quod duos educaui, quod indicaui. Et cum deſcripſiſſet fæuitiam exponentis adiecit. Etiamnũ mihi uidetur eiusdem animi, eiuſdẽ duritiæ, quia nihil putat ſe debere ei, qui liberos ſuos educauit. Durus eſt pater, crudelis eſt, nolite credere ex illa feritate tam ſubitam mutationẽ. Sinite me in uno filio experiri. Dixerat in hac controuerſia illam quæſtionem, qua dicebat ſe nequaq; uim adhibuiſſe. Quid ergo quis adhibuit uim: tu tibi, nõ eſt quod dicas aliũ. quis ſibijpſi uim adhibet? ſolet fieri, ecce ego ipſe mihi nocui; & illud dixit. Placet mihi in irritum

Universidad de Deusto
Biblioteca

in irritum reuocari quæ gesta sunt, dono quod indicauerim. ARGENTARIVS dixit, ex altera parte, miseriorem se nunc esse, quàm cum ignoraret suos, & cum tormenta patrij animi descripsisset, ait, etiam nunc pacisci uolo, quid do, ut liberos meos recipiam? quid do ne agnouerim? Indignabatur CAESTIVS detorqueri ab illo toties, & mutari sententias suas, quid putatis aiebat, Argentarium esse, certissimum ius est. Solebat & græcæ dicere, Fuerat enim Argentarius Cæstij auditor, & etat imitator. Aiebat inuicem, quid putatis esse Cæstium, nisi Cæstij cinerem? & sic solebat iurare, per manes præceptoris mei Cæstij, cum Cæstius uiueret. Omnibus autẽ insistebat uestigijs Cæstij, æque ex tempore dicebat, æque contumelioſe, multa interponebat, illud tamen optima fide præstitit, cum uterq; græcus esset, ut nunquã græcè declamaret, illos semper admiratetur qui non fuerunt contenti unius linguæ eloquentia, cum latine declamauerãt, toga posita sumpto pallio, quasi persona mutata redibãt, & græce declamabant, ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem uno die & græce & latine declamãtem multa urbane dicta sunt. Dixit Aterius quibusdam quærentibus pusillas mercedes eum accepisse cum duas res doceret, nunquã magnas mercedes accepisse eos, qui Ermeneumata docerent. MOECENAS dixit, CASSIVS SEVERVS uenustissimam rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret, interrogatus quomodo dixisset, respondit male uicit. GLYCON dixit,

GALLIO autem elegantissime dixit à parte patris, cum in ultima parte testamenti figuram tractaret, quando ego mortuus ero, tunc mihi hæres sit, uis interrogem uter? TRIARIVS dixit, à parte educatoris, Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui.

Vicesimaseptima controuersia.

QVi patrem pulsauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filijs accersit, imperauit aduleſcentibus, ut patrem cæderẽt. Alter ex his præcipitauit se, alter cecidit, postea in amicitiam tyranni acceptus occiso tyranno, præmium accepit, petuntur manus eius, defendit pater. CAESTII PII. Felicior essem si plureis reos defenderem. TRIARII. Hæc uulnera quæ in ore uidetis meo, postea feci quàm dimissus sum. IVNII GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit solum tyranno, quod manus illius sunt, ego iussi, itaq; crimini meo assum. Amicus, inquit, tyranni fuit, age hoc tantum filius meus in arce simulauit? Procumbo ad genua uestra iudices, ille contumax, qui cum uapularẽ non rogaui. MVSAE, Occisus est tyrannus, à quo putatis, nisi ab eo qui patrem pulsare non poterat? præcidetis tyrannicidæ manus? quid hoc est? integer tyrannus iacet, præciduntur tyrannicidæ manus? patri præcidite, ne uindicem filium propter quem ne à tyranno quidem impune uapulaui? postẽq; occupauit arcem, secuti sunt illũ homicidæ, secuti uenefici, secuti quisquis pulsare patrem poterat: necesse fuit patrem cædere, tam hercules quàm necesse fuit spoliare templa, uirgines rapere. Aiebã, fili fortius feri, tyrannus spectat. Si talis erat filius meus qualem describitis, nescio cui magis expedierit tyrannum uiuere. O quantũ istis debemus manibus, per quas iam nihil necesse est. Occidit tyrannũ, sic huius iratæ manus feriunt. Cum occideret tyrannũ, sic aiebat, Pater te interficit, pater ferit, sic feriunt qui uolunt. Tecum fili inconsideratæ pietatis queror. Validius patrem cecidisti quàm iussit tyrannus iratus, iacẽti ipsas cadaueris manus in me ingessisti. FVLVII SPARSI. Tales fuerunt ex quibus posset alter contemnere tyrannũ, alter occidere. IVLII BASSI. Compressas filij manus in os meum impegi, cædentem consolatus sum. PORTII LATRONIS. Cæde, inquit, patrem dum ego negligens sum, occupauit se ex arce filius, hoc non est patri parcere sed sibi. Dura fili, ad tyrannũ tibi per patrem eundum est. Tenent ecce cruentum tyranni caput, nunc illas præcidite. BLANDI. Vt uidi tytannicidam ex arce descendentem, nihil prius quàm manus osculatus sum. POMPEI SYLONIS. Vtrum ex filijs meis probatis? alter se occidit, alter tyrannũ, nemo ius habet in istas manus, meæ sunt istæ. Etiam cum tyranno seruirent, mihi paruerũt, ita mihi superstite filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit parricidam uocaui. ARELLII FVSCI PATRIS. Rogo uos per securitatẽ publicam, per modo restitutæ

restitutæ libertatis læticiam, per coniuges liberosq; uestros: nemo tam supplíciter audiuit me rogantem cum uapularẽ. Quàm languidæ cædẽtis etant manus, nõ putares illas tyrannicidiũ posse facere: istæ mihi salutares porrexerunt cibos, istæ potiones, nũquam tamen indulgentiores sensi manus, quàm cũ me cæderent. VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potius quàm sint, qui tam fortiter loquantur. Vix inuentus est qui tyrannum occideret. Fili fortius, inquit, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat: suspẽsas leuiter admouebat manus filius, simulabat ictus, pater gemitus. Si qua est fides, iratus filium extuli, quod me nõ ceciderat. Necessitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium est. Hæc excusat Saguntinos, quam uis non ceciderint patres, sed occiderint, hæc excusat Romanos quos ad seruilem delectum Canensis ruina cõpulit, quæ quicquid coëgit defẽdit. Ille quoq; mihi pepercisset si unicus fuisset, ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua uulnera apparẽt. Fi i no cet tibi quod tam cito occidisti tyrannum. MENTONIS. Quæritis quis hæc fecit uulnera? ille cuius cecidit me in funere manus. Ita mihi libero & uiuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti. Ex altera parte ARELLII FVSCI PATRIS. Tamdiu cecidit patrem donec placeret tyrãno satelles, quid tu? Tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adest: malo, non enim tantum patrem, etiam patronum cecidisti. IVLII BASSI. Quoniam eò scelerum peruentum est, ut parricidæ pater adsit, non istius aduocationi adsum, defendit enim quamuis nocẽtem. Ecquid agnoscitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quàm patrem cædere, infelix causam suam cũ fratre iungebat: exclamat iste, nihil illi mandaui, ego tibi & pro illo satisfaciam, ut ualidius, inquit, cæderet. Pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reip. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adest. At mehercules frater non adesset. Habuisti, inquit, quod tyranno iactares. Frater maluit mori, quisquis cædendus erat, quamuis quisquis iste tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi, at patrem quantulo minus quàm occidisti? POMPEII SYLONIS. Gaudeo in subsellijs istius esse patrem, quomodo enim aliter efficere potuissem ut uulnera eius uideretis? Non multum refert mea ubi sit, ab hac parte crimen obijcitur, ab illa ostenditur. Grauior restis esse solet qui à reo surgit. Talis prorsus pater, quem nemo alius posset cædere, nisi amicus esse posset tyranni. Frater perijt ne parricidium aut faceret aut uideret, In illa præcipitia non minus, inquam, fratrem fugit quàm tyrannum. CORNELII HISPANI. Descendebat cruentus pater, uexato lacertoq; corpore uix agnoscendus, putares duos fuisse qui cecidissent: fecit quod debebat qui patrem ceciderat, amicum occidit. CAESTII PII. Ego, inquit, cæsus sum, pœnã remitto. Mirarer nisi pro tam bono patre fuisset qui mori uellet, Dignus est quem inuitum uindicetis, quia apud uos tantum crudeles patres uindicantur. Pater, inquit, iussit, ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parebant satellites, aiebat tyrannus, non spectatis quemadmodum patrem ceciderit. Qui patrem ceciderit, manus eius præcidantur, hanc legem moriẽs laudauit tyrannus. Nouissime inter filium & patrem tyrannus interceſſit, an non quis quis patrem ceciderit puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur, sed multa quamuis nõ excipiantur intelligũtur. Et scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa est, quædam uero tam manifesta sunt, ut nullam cautionem desiderent. Quid legis interest, excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsauit, cum illi non supplicio sed remedio opus sit. Quid opus est caueri lege, ne puniatur infans si pulsauerit patrẽ? quid opus est caueri, ne puniatur, si quis non patrem sopitum, aut subita corporis grauitate collapsum excitauit, cum illa non iniuria, sed medicina fuerit? Nondum de propria, sed de communi causa loquor. Si officiose quis cecidit patrem non pulsauit, puniri debet? Hanc quæstionem in partes plureis diuisit, an tutus sit qui tyranno iubente fecit. Cogitate quàm multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia est, nõ licere hoc quoq; tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno iubente fecit, miserior fuit ipso uapulante, Ille nõ dicitur sacrilegus qui deorum immortalium dona manibus suis tulit ad tyrannum, aut qui funestas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium

Universidad de Deusto
Biblioteca

conſecrauit. An tutus ſit qui patre iubente fecit, nõ cecidit, ſed paruit: & illud dixit in narrationibus, Stabat cõtumaci frater uultu, intellexit nõ poſſe cogi a tyranno. An tutus ſit qui pro patria facit, an hic p patria fecerit. Itẽ an illo tũc tẽpore cogitatione tyrã nicidij habuerit, & hoc animo ceciderit, ut aditũ faceret ſibi ad amicitiã tyrãni. MONTANVS & illã quæſtionem ultimam fecit, An etiam ſi quid peccatum eſt, tanto merito redemptũ ſit? GALLIO illã quæſtionẽ primã fecit. An ullo cæli patris, nullius ſit niſi patris. Inuitũ, inquit, me nemo uindicaret, ſi à quolibet alieno ego eius eſſem, & nolem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret, atqui nihil intereſt: pœna maior eſt eius qui cecidit, ius idẽ eius qui cæſus eſt. Cõtra ait omnibus actionem dari, nõ enim priuatam eſſe iniuriam ſed publicam: itaq; nec taxatione defungi damnatum, aut iniuriarum pœna, ſed manus pendere: ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipſam Rempub. tales eſſe qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. Et ultimas has fecit quæſtiones. An ſi pio animo fecit non teneatur, an bono animo fecerit. Et in illa quæſtione Latronis, an tutus eſt qui patre uolẽte fecerit. Nũc, inquit, fingis in filij patrocinium, ſed tunc noluiſti. Et adiecit, ne dixeris idem uoluiſſe patrẽ quod tyrannũ. Qqæritis utri paruerit? Tyrannus illũ amauit tanquam ſibi paruiſſet. Pater, inquit, uoluit: ita tu non tyranno tãtum, ſed patri parricidio dignus es. Cum deſcripſiſſet impium in fratrem, impium in patrem, adiecit, Tyrannum quoq; tunc cum amare deberes occidiſti. MONTANVS partem accuſatoris declamauit, & hoc colore uſus eſt, indulgentiſſimum fuiſſe in filios patrem, nimiam pietatem eius fuiſſe nocuam tyranno. Itaq; illum qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus ex ſeruitute, pꝛiſſimo patri tormentum quæſiſſe ex filiorum impietate: & dixit illum animoſe loquentem, qui iuſſus eſt prior patrem cædere. Quid ſi non cecidero, inquit, quid facturus es? torquebis? occides? plus eſt quod imperas, quàm quod minaris. Certamen erat in uno homine, utrum plus poſſet natura an tyrannus. Cæde, inquit, nõ cẽdo: uerbera, non ferio. Hæc fratre audiente. Et illud dixit cum promitteret amicitiã tyrannus, magis premium extimuit tyrannici imperij quàm imperium. Et cum deſcripſiſſet cicatrices pulſati patris, Et forma eſt adhuc faciei, dixit, ab utroque cẽſum putes. MONTANVS tamen aiebat, nihil poſſe melius dici, Ex hac parte tyrannus iubet, ex altera lex uetat, morieris ſi ceciderís, morere ne cædas. CAESTIVS dixit, Tyrannus imperat ut patrem cædas. non eſt nouum, noluiſti facere. Laudaturum me putas? ego uero non laudo, alterius iſta gloria eſt, tu fratrem imitatus es. ARGENTARIVS dixit, Tu patrem cecidiſti, cum & legem noſſes, & fratrem. MONTANVS dixit, Parricida eſſe uoluiſti, uiolaſti patris corpus, fratris beneficium. Ab altero, hoc colore omnes declamauerunt tanquam patre iubente feciſſet. TRIARIVS dixit, In filij mei manus incurri. BASSVS IVLIVS. Ego me filij mei manu cecidi. HATERIVS dixit. Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum cuſtodiri iuſſit, ne mori poſſet. CAESTIVS ait in narratione. Tyrannus iubet cẽdere, expoſita tormenta ſunt, quid faciat? moriatur inquis? hoc dicis, ne cædat patrem, occidat. FVSCVS ARELLIVS dixit, Complecti uolo iſtas manus optime de me etiam ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit, Viderit quantum ſibi ſe putet debere Reſp. ego plus me quàm illam debere ſibi iudico, difficilius eſt quod me iubente feciſti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione, Si perſeueras fili, fratrem ſequar, Videris utrum patrem cædere malis an occidere. Hanc controuerſiam & ab Iulio & à Sabino bene declamari memini, cum deſcriberet tyrãnum occiſum, & cum ingenti gloria ex arce deducũ. O te parricidam, niſi poſt tyrannicidium quoque intelligas, quãto melius frater tuus beneficio perierit quàm tu occideris. Illud non probaui, quod multa in re ſeuera tenuit falſe dicere. Erat autem urbaniſſimus homo, ut uobis ſæpe narraui, ut quicquid illi in eloquentia deerat, urbanitate penſaret. Meminimus cum illũ Syriacus Vallius homo diſertus accuſaret, & uideret latinum Calumniam teſtem circa coronã iudicij obuerſari, & toties occurrere eunti Syriaco, & quærere, quid haberet ſpei, deinde poſt iudicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam ſui egiſſet, At mehercules, inquit, timebam, ne uno rhetore plus haberemus. & teſtis productus cum interrogatus

gatus eſſet, an accepiſſet à patre ſeſtertia? dixit quod accepiſſet, an haberet, negauit. Deinde interrogatus an Calumniam haberet, Ipſe, inquit, negligentiam meam noſti, an habeam neſcio, accepiſſe me ſcio: & in Domitium nobiliſſimum uirum in conſulatu cum thermas proſpicientis uiam ſacram ædificaſſet, cœpiſſet deinde rhetores circumire & declamare. Ego, inquit, ſciebam hoc te facturum, & matri tuæ quærenti de tua deſidia dixeram Duas eius urbanas res præterire nõ poſſum, ſecutus erat in prouinciam Cretam Occium flamam proconſulem, Græci cœperunt in theatro poſtulare, ut Sabinus maximũ magiſtratum gereret. Mos autem eſt barbam capillumq; magiſtratui Cretenſium ſubmittere. Surrexit Sabinus & ſilentium fecit, deinde ait, hunc magiſtratum ego Romæ bis geſſi, bis cauſam dixerat. Græci non bene intellexerunt, ſed bene interpretati à Cæſare petebant, ut honorẽ Sabinus & tertio gereret. Poſtea deinde offendit illos tota comitum cohors, oppreſſi ſunt in templo ab omni multitudine quæ poſtulabat, ut Romam Sabinus cum Turdo proficiſceretur. Erat inter infames maxime & inuiſos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum ſe, ut inde poſſet exire, Sabinus ſilentio facto, ait. Ego ad Cæſarem non ſum iturus cum mattea. Poſtea hoc Sabino cum cauſam diceret obiectum eſt. Multa illum diſerte dixiſſe mimini, cum introductus eſſet ex carcere in ſenatum poſtulaturus, ut diariam acciperet, tunc dixit de fame queſtus, nihil oneroſum à uobis peto, ſed ut me aut mori uelitis aut uiuere: atq; illud dixit, Nolite, inquit, ſuperbe audire hominem calamitoſum. Sæpe qui miſereri potuit, miſericordiam rogat. Et cum dixiſſet Senianus locupletes in carcere eſſe, homo, inquit, adhuc indemnatus, ut poſſim uiuere, parricidas panem rogo. Cum mouiſſet homines & flebili oratione & diſerta, redijt tamẽ ad ſales, rogauit ut in Latumias transferretur, ne, inquit, quenquã ueſtrũ decipiat nomen ipſum Latumiæ, minime lauta res eſt: hoc retuli ut et ipſum hominem ex aliqua parte noſſetis, & illud ſciretis quam difficile eſt, naturam ſuam effugere. Quomodo poſſet ab illo obtineri ne in declamationibus iocaretur qui iocatur in miſeriis ac periculis ſuis, in quibus iocari eum non debuiſſe quis neſcit? potuiſſe, quis credit? MVRRHEDIVS non degenerauit in hac controuerſia, nam colorem ſtultiſſimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris ſequi exemplum, dum retineo, dum luctor, uiſus eſt patrem cecidiſſe. Vnum ex his quos audiui declamantes ſcio MENTONEM uſum non patrono patre, ſed aduocato, ipſum tyrannicidam induxit dicentem, & colore uſus eſt. Non iuſſum ſe à patre, quia aiebat incredibile omnibus uideri patrem coram tyranno cædi ſe iuſſiſſe, ſed in iis eſſe tyrannicidæ conſilium, ut per hoc ad amicitiam peruenire, per amicitiam ad tyrannicidium. Hęc eius ſententia laudata eſt, cum deſcriberet ſe patri manus afferentem. Nihil in toto tyrannicidio difficilius ſe ei. Illud dixit, iam tum factum eſſet tyrannicidium, ſi me frater non reliquiſſet. Et illud dixit. Vos ego tunc reſpexi templa, leges, Reſpub. nam ſi me tantum ſpectaſſem, facile tyrannum effugiſſem, illà, qua frater effugerat.

VICESIMAOCTAVA CONTROVERSIA.

QVidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubia cruditatis & ueneni ſigna inſecuta ſunt. Tertium filium maternus auus rapuit, qui ad uiſendos ægros nõ fuerat admiſſus: quærenti per præconẽ, dixit apud ſe eſſe, accuſatur de ui. IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens ſenex hominem liberum è ſinu meo rapuit, quod ſeruare tibi difficile eſt, auo dona. Quoties miſerum me puer audies? nouerca, quis eſt? fugitiue reductus es. Habui filiam, quamuis iſte unus filius ſuperſit fœcundam. Quàm indulgenter puerperia diuiſit, natus eſt filius, dixit, filius hic meus eſt: natus eſt alter, dixit, hic matris eſt: natus eſt tertius, dixit, hic aui eſt. Cum quæreret filium, erant qui ſuaderent & dicerent, tace, meruit excludi. CAESTII PII. Quam cauſam rapiendi habebat impotens ſenex, nunquid fratres eius occideram? Ignoſcite mihi ſi tantum filiæ meæ mandata narro, hanc ſolam ex meis morientem uidi, habui filiam, de omnibus meis habui dicendum. Habitu uagabatur lugubri ſordidaq; pꝛe texta, omnes illius miſerebantur, quoſdam etiam dicenteis, audiui? quid, iſte puer ma

Universidad de Deusto
Biblioteca

trem non habet: patrem non habet: auum non habet. ARELLII FVSCI PATRIS. Tres filios filiæ meæ debes, unum mihi, sine apud me nutriatur. Quid times ne admittare cum ueneris: exposuisse hactenus iuuet. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda est, ut uidit me, hæsit complexibus meis, puerum osculabar miser, interrogabam de fratribus, dum interrogo, dum fleo, perueneram domum. Rogo ne hoc causam meam peiorem fecerit, quod ille quem rapui unicus erat. VOTIENI MONTANI. Mittis præconem, adijce illi omnia insignia, hic puer matrem perdidit, fratres amisit, nouercam habet. Affirmo tibi non indicabit quisquis fuerit, erras & uehementer erras, filios quos perdidisti, non quæris, quæris quem non perdidisti. Vtra tandem iustior querela est: pater ab auo unum repetit, auus duos à patre. VIBII RVFFI. Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mei, ad ianuam steti, plus habeo, quod es fortunam accusas, nunquam nouercam. Facinus indignum, puer ad supplicium indicari à patre quæritur. Ad ægrotantem nepotem ueni, non sum admissus, hæc uis uera fuit. ARGENTARII. pater quos conscios habuit nescio, domi non fui, amissa filia uolui aliquem adoptare ex nepotibus, sed aiebam, quid necesse est: quoties uidere uolam in domo ueniam, quoties uolam in domum abducam, agamus tanquam affines. Tres habes filios, diuidamus, & uide quàm non improbam diuisionem desiderẽ, ex tribus unum posco. Vtinam omnes quos perdidit, quæreret. BLANDI. Cum tradere uellem puerum, nescio quis exclamauit, puer nunc periisti, nihil uobis subtraham: quid ni: præconi omnia indicaui. MENTONIS. Rapui nepotem, habeo, redderem, si pater quæreret. DIVISIO, MONTANVS VOTIENVS in has quæstiones diuisit, an in re uis sit: nulla, inquit, uis est, quæ arma, quæ pugnam, quæ uulnera non habet. Volo mihi describi comitatum istius tumultus, quæ turba est: unus puer & unus senex. Rapuisti, inquit, filium meum, immo nepotem suum sustulit, immo uenientem non potuit excludere. An si pro illo fuit, fieri uim quæ facta dicitur, nõ teneatur qui fecit: Vis iniuriosa damnatur, solet enim esse & salutaris, Cum latrones aliquid obsiderent, si perfodissem uillam armata manu, coniugem, liberos eius rapuissem, accusari possem. Quod uiuit puer beneficium meum est. Et medici alligant, & corporibus nostris, ut medeantur uim afferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco accusatio nouercæ, & inlectatio patris tam patienter suos perdentis. GALLIO & illam quæstionem fecit, & prius sumendam quæstionem putauit ex persona quàm ex re. An cum auo nepotis nomine agi possit: Non magis, inquit, quàm pro patre filij nomine, nõ magis quàm cum matre. Habet sua iura natura, & hoc inter auum patremq; interest, quod auo suos seruare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, sic mecum agere tanquam cum alieno, ut dicas, quid tibi cum illo qui est intestati filius: tuus hæres futurus sit, quem dementem alligaturus es: quædam iura non lege, sed natura nobis attributa. Si nepotem suum auus peccantem aliquid, & inter lasciuos iocos petulantius lasciuientem feriret, num iniuriarum quisquam cum illo ageret: Etultimam illam GALLIO fecit, cum tractasset illa, licet mihi ut prosim facere, deinde huic profuit. An auo ignoscendum sit cum pro nepote, affectu latus, fecerit. Hoc loco tractauit quàm indignum esset damnari illum ob hoc. LATRO duas ultimas quæstiones alter posuit, & plus complexus est. Etiam si uim fecit, an tamen damnari nõ possit, si bono animo fecerit: ait enim & de animo fieri controuersiam auo, & dicere patrem, non ut nepotem seruaret fecit, sed ut infamaret uxorem meam, tanquam ueneficam, merã quam ueneficæ emancipatum, cui male liberi sui committerentur. Color ergo hoc Latro eodem usus est pro patre, ut diceret ne uiua quidem uxore bene sibi cum socero cõuenisse, suas uero professas inimicitias illum gessisse secum, lãguente uero genero illum uenisse cum conuitio, cum uociferatione, nefaria & dicentem & auspicantem, autores habere amicos se, ne admitteret hominem, non ad officium nepotum, sed ad inuidiam & contumeliam generi uenientem, qui ad sanos nepotes nunquam dignatus esset accedere: medicos uero suasisse ne ueniret, & puerum confunderet & impleret suspitionibus, SYLONIS POMPEI color fuit, ut Latroni uidebatur, qui contro-

controuersiæ repugnaret: dixit enim uenisse auum ad imbecillum puerum, ad ægros non semper proximos admitti, utiq; ad eos qui grauiter ægrotant, sæpe & patrem nõ admissum. Sic auo quoq; intempestiue uenienti dictum, nunc non potes, statim cum conuitio abisse, in altero idem fecisse. LATRO aiebat hunc colorem optimum esse, si recitasset, sed recipi non posse: quia ponatur, non est admissus, sub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum, nunc non potes, sed ex toto nõ potes. GALLIO utrũque miscuit, & hoc colore, qui uideri non potest alioquin thema euertere, parcius usus est. Dictum est, inquit, illi, quiescit puer, paulum cõmorare, medici uetuerunt quẽquã admitti: scitis solere dicere illos, nec si pater uenerit: protinus iste clamare cœpit, testor me non admitti, & tantum non tabellis signatis denuntiare. Auum distuleram, accusatorem exclusi: Iterum, inquit, uenit cum cõuitio, iam unum occidistis, alterum occidistis. Nihil est miserius, quàm ubi alicui ex miseria sua inuidia quæritur. Non est admissus, cum diceret se nepotem suum, non uidere uelle, sed inspicere. Sic egit. Veni non ut istum accusarem, sed ut me defenderem. GALLIO hoc colore usus est. Non admisi auum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo uenire, ut raperet. Ex altera parte colorem hunc CAESTIVS introduxit, Timuisse se de puero: frustra, inquit, duos occiderat nouerca, & ait, uellem ad uos nocẽtior uenirem reus, uellem tres raperem. ARGENTARIVS hoc colore usus, Rogatum à puero auum: negabat, inquit, posse se uiuere si in illa relinqueretur domo. HISPANVS hoc colore usus est, affectu esse ablatum. Sustuli, inquit, nepotem meum, non potui, inquit, satiari osculis, non potui ab illo tam cito distrahi, nolite mirari, post longum tempus illum uideram. ALBVTIVS hoc colore usus est, ut diceret, Noluisse illũ in tam infausta domo educari, ex qua duo iam fratres elati essent, ei qui postea decessit inter causas moriẽdi casum fratris fuisse. Et seruauit hũc colorẽ, ne quid in nouercã, ne quid in patrẽ diceret: aiebat iustissimũ futurũ auum, si tantum se defendere uoluisset, quid ergo: quare rapuisti: amabam, huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo uestra nihil præter ipsam domum timui. Si apud me duo decessissent, ex domo mea illum transtulissem. MARCELLVM MARTIVM aiebat sic narrasse, puer me secutus est, non criminor uobis illum, quicquid est potius quàm illius periculo fiat, ego rapui. Vbi est, inquit. Viuit, saluus est, ueniet cum uoles aspicere: redde, inquit, patri suo, ego asper, age, monstrabo si uis. quis ante me tibi filios abstulerit. VARIVS GEMINVS eundem sensum dixit. Quæ est ista autoritas præpostera, quærere duos, à tertio incipis. MONTANVS VOTIENVS, homo rarissimi etiam si non emendatissimi ingenij, uitiũ suum quod in orationibus non euitabat, in scholasticis qeoq; euitare non potuit; sed in orationibus, quia laxior est materia, minus earũdem rerum annotatur iteratio. In scholasticis eadem sunt quæ dicuntur, quia pauca sunt, notantur. Memini illum pro Galla, non ni si apud centumuiros tyrocinium ponere. Ex uncia hæres erat patris sui Galla, obijciebatur illi ueneficium, dixit rem disertissimam & omnibus seculis duraturam, quá ne scio an quicquã melius in eo genere causarum dictum. Vnciam nec filię deberi, nec ueneficæ. Non fuit contentus, adiecit, in paternis tabulis filiæ locus, aut suus debetur, aut nullus. etiamnum adiecit, Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne sic quidem satiare se potuit, adiecit, Non potest filia tam anguste paternis tabulis adhærere, quas aut totas possidere debet, aut totas perdere & plura multa quæ memoria non repeto. Ex eis quædam in oratione contulit, & alia plura quàm dixerat adiecit, nihil non ex eis bellum est, si solum sit, nihil non rursus ex eis alteri obstat. Idem in hac declamatione fecisse eũ memini. Erras pater, inquit, & uehementer erras, quod perdidisti non quæris, quem quæris non perdidisti. Deinde, puer iste inuentus perit. Deinde, quisquis puero fauet, ne inueniatur optet. Deinde, puer nisi auũ sequitur, fratres secuturus est. Desine quærere, quẽ si inueneris, sic perdes, ut inuenire nõ possis. Et deinde, rapuit istum auus, ne raperet nouerca. Et deinde, unum tantum pater ex liberis suis quærit qui saluus est. GLYCON hunc sensum semel dixit, sed genere corrupto.

Habet hoc MONTANVS uitium, sententias suas repetendo corrumpit, dum non est contentus, unam

rem semel bene dicere. efficit, ne benedixerit, & propter hoc & alia quibus orator potest poetæ similis uideri, solebat Scaurus Mõtanum inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidius nescit quod bene cessit relinquere. Non multa referam quæ Montaniana Scaurus notabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxene esset abducta, ut ad tumultum Achillis immolaretur, Hecuba dixit. Cinis ipse sepulti In genus hoc pugnat: poterat hoc contentus esse, adiecit, tumulo quoq; sensimus hostem. Nec hoc contentus est, adiecit. Æacidæ fœcunda sui. Aiebat autem Scaurus rem ueram, non minus magnam uirtutem esse, scire desinere, quàm scire dicere.

VICESIMANONA CONTROVERSIA.

VEnefica torqueatur, donec cõscios dicat. Quidam mortua uxore ex qua filium habebat, duxit uxorem, & ex ea filiam sustulit: decessit adolescẽs, accusauit matritus nouercam ueneficij: damnata cum torqueretur dixit sibi conscium filiam esse, petitur ad supplicium puella, pater defendit. CAESTII PII. Non est quod putetis has lachrymas filiæ esse, aut me patrem. Non prodesset tibi puella ne hoc quidem, quod frater amauit, nisi mater odisset: hoc me odisti nouerca, quod sciisti conscium me, eligi pœnæ. Dixit ante actam eius uitam excutiamus. FVLVII SPARSI. Nefaria mulier filiæ quoq; nouerca, ne mori quidem potuit, nisi & occideret. Inter gladiatores uictoris quoq; conditio pessima est cum morientę pugnantis. Nullum magis aduersarium timeas, quam qui uiuere non potest, occidere potest. VIBII GALLI. Concitatissima in mortem rabies est, desperatione ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commordent, & ad mortis autorem per uulnera sua ruunt. Abscissa missione gladiator quem armatus fugerat, nudus insequitur. Præcipitati non quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrit, & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratissimum est commori. VOTIENI MONTANI. Dum filium uindico, ubi grauissime mihi nocere possit ostendit. Veneficium simile est mendacio. Si incredibile esset in sorore parricidium creditis, nõ timeo, ne quis hoc in sorore credat, quod ego uix probaui in nouerca. Natam mihi filiam quasi futuræ pacis obsidem sustuli, aiebam dum matris meminit, obliuiscetur nouercæ, at illa dum nouercę meminit, matris oblita est. Filia, inquit, mihi conscia est, post hanc uocẽ remissa putares tormenta, similis facta torquenti est: soror fratri uenenum dedit, quamdiu luctati sumus, ut crederetur nouerca priuigno dedisse. Nouerca quod uolueras cõsecuta es, dãnasse iam pœnitet. ARGENTARII. Facio rem iudices non nouam, liberos meos à nouerca uindico. Peto ne, quia filium uindicaui, filiam perdam: nisi succurritis, nouerca uicit, ego uictus sum. Duxi nescio peiorem uxorem an nouercam, hoc mihi carior est quod tam inuisa matri fuit. CORNELII HISPANI. Si cõscia esset nemo expectarem, scitis quemadmodum uenefícam oderim, instabam tormentis, aiebam morere peius quàm odisti. Non satis mihi ardere ignes uidebantur, non satis insidere uerberà, dixi, si quid adjcere tormentis tuis possum, puto iubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem, quid expauisti puella? quid ad sinus meos refugisti? quid extimuisti tanquam nouercam? MARYLLI. Ne inter supplicia quidem desijt occidere, & hanc qui? quam putet non potuisse uenenum sine conscia dare puella: quæ occidisse fratrem dicitur, quid ante peccauit? Nouerca quoque non ante occidit priuignum quàm filiam, & bonæ spei est, quæritis argumentum? matri suæ non placet. ARELLII FVSCI, etiam cineribus tuis infesta est nouerca, quod unum potest persequitur sororẽ tuam. Quid adhuc potest nosse nisi fratrem? Prosit illi apud uos quod illam pater laudat, & prosit quod talis mater accusat. MENTONIS. Non misereris huius, miserior est quàm frater, ille habuit sine dubio nouercam torqueri, Consecuta es mulier quod uoluisti, solus omnium magis sensi, cum nouercam perdidi. PORTII LATRONIS. Habui filium tam bonum, ut illum amare posset etiam nouerca, nisi in eam incidisset quæ posset etiam filiam odisse. Huc mea scelera reciderũt ut parricidium puellare sit, ita si magnitudinem rei non intelligit, non est idonea parricidio. Sed ueneficæ, inquit, filia est. Si parentes inspiciuntur, cur non potius patri uideatur similis cui placet, quàm matri cui displicet? Deniq; non recuso quo minus illa uel

uel matris exigatur imitatio, illa cum huius ætatis erat, nec nouerca erat nec uenefica. ALBVTII SYLII, duxi uxorem nullis adhuc inquinatã fabulis, nec miror innocentẽ tunc fuisse, adhuc puella erat. BLANDI. Vt scelerata sit, nempe matri suæ similis est, ante uenefícium oportet faciat, quam parricidiũ. Filia, inquit, conscia est. Dij te perdant, etiam cum torqueris occidisti. Seruus tortus Catonem conscium furti dixit, quid agitis? utrum plus creditis tormentis an Catoni? BVTEONIS. Si conscius a te puella quæretur, nominato patrem. Quod nouerca tam sero, puella tam cito. Filia, inquit, conscia est. Male pereas, at ego te putabam unius nouercam. TRIARII. Filia, inquit, tua conscia est. Videbatur sibi post hanc uocem uicisse. Amissum fratrem fleuit in funere, totius populi habitum lachrymis suis expressit, itaque illam nouerca peius perire uoluit quàm priuignũ. Filia, inquit, conscia est. Hoc ultimum fuit nouercæ uenefícium. Q. HATERII. Succurrite quæso ne cum torta sit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur occiderit. Liberos semper effero, unius mulieris aut mendacio, aut ueneno. Non flet quantum reæ satis est, quemadmodũ illi extorquebo lachrymas? afferte mihi imaginem fratris, uideo subito desiderio fletus concitatos, nunquid talem uultum cum mater torqueretur habuit? PARS ALTERA TRIARII. Si odissemus te, pateremur cum eiusmodi filia uiueret? Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur, uenena statim à radicibus pestifera sunt. Quantũ illi ad scelera ætas adjciet, quod illam nouerca peperit. Quid illa quæ fratrem in moram patri sequenti sparsit? Habemus exemplũ quod & sorori conueniat & uirgini. DIVISIO. CAESTIVS in duas partes conjecturam diuisit. Et primum quæsiuit, an conscia illi opus fuerit: deinde si opus fuit, an hanc habuerit. Non seruauit autem modum. Nam & illum locum diu tractauit, non posse sororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellã uoluit uideri, ut nulli esset idonea ministerio. Itaq; elegantissime deridebat MONTANVS VOTIENVS in hac controuersia ineptias rhetorũ, quod sic declamarent, tanẽq; hæc quæ nominata est infans esset, nec intelligerent si talis esset, ne futuram quidem ream. Itaq; hoc debemus, inquit, proponere nobis puellam eius ætatis, in qua torta, credibile scelus illud quidem, sed intolerabile esse aiebat. Induxerat Cæstius matrem dicentem filiæ, da fratri uenenum. TRIARIVS multo rem magis ineptam quia non inuenit illam, sed concupiuit, nam excessus sententiã traxit. Induxerat nouercam dicentem, da fratri uenenũ. Fecit illam respondentẽ, Mater & mihi da: quid enim est tam absurdum, cũ matrem sic locutam cum puella? da fratri uenenũ. Non ferebant nec illam Triarij sententiã, qua aliter HATERIVS usus est, cum ad epilogum peruenisset, hoc loco debebat reus flere, non flet puella, inueniat quemadmodũ fleat aliquis, hoc est imaginẽ fratris. Illa enim si tam puella est ut dicat, mater quid est uenenũ, non potest tantæ pietatis esse, ut eam imago fratris in lachrymas concitet. Tantus autem error est in omnibus studijs maxime in eloquentia, cuius regula incerta est, ut uitia quidam sua & intelligant & ament. CAESTIVS puerìliter se dixisse intellígebat. Mater quid est uenenum? Deridebat enim Murrhedium qui hanc sententiam imitatus est in epilogo, cum alloqui cœpisset puellam & diceret, Compone te in periclitantiũ habitum, profunde lachrymas, manus ad genua demitte, rea es: fecerat respondentẽ puellã, Pater quid est rea? Et aiebat Cæstius, quod si ad derídendum me dixit, homo uenustus fuit. Et ego nunc scio, me ineptam sententiã dícere. Multa autẽ dico non quia mihi placent, sed quia audientibus placitura sunt. Et illud RVFFI VIBII tolerabilius aiebat esse, sed & ipsum aliqua obiurgatione dignum: dixerat in epilogo, Nutrix ream tolle. Illud in Haterio qui & promisit oratorẽ & præstitit, negabat se perferre quod dixerat, Hæc rea non mittenda in exilium, sed ferenda est. Cum sciret, inquit, in exilium expor tandos locari solere, quid enim intelligi uult hac sententia, nisi ex toto puellam ambulare non posse usq; in exilium? Verum est, sed nec mater eius potuisset. SYLO à parte patris comparationẽ fecit inter se matris & filiæ, totã hac figura declamauit. Non sum, inquit, uobis dicturus qualis debeat esse uenefica, operã perdam si cœpero describere, debere esse ætate prouectam, usu exercitatã, inuisam uiro, quæ possit etiam filiam occidere. Superuacuum est uti plurìbus uerbis, in hac ipsa causa habemus ueneficæ exem-

Universidad de Deusto
Biblioteca

plar, comparemus inter se duas reas: nec est quod quæratis aliquem qui cognitionem uestram per omnes comparationis parteis ducat. Ego uobis dicam, quomodo illam accusauerim. Ego illi obieci ante actam uitam, uos illi potestis obijcere. Et sic omnia circumijt, & comparando defendit illam quæstiunculam, quæ in prima parte tractata erat à quibusdã. Non illi utiq; fuisse opus & conscia, sic transcurrit, aiebat, inquit, tota actione rea, hæc, quam conscíam habueram, ego negabam illi opus fuisse, aiebam in eadem domo eras, uenenum notum erat, nouercæ occasio facilis conniuenti, non eras suspecta, nemo te timebat propter sororem. Ex altera parte hoc usus est colore. Nouercam uideo uenenum dedisse, ut filia sua sola hæres esset, eandem illi & conscíam fuisse ueneficij & causam. Omnes declamatores aiebat uoluisse aliquid noui dicere, eo loco quo nominabat nouerca filiam conscíam, dixit inquit HYBREAS

Hanc sententiam FVSCVS ARELLIVS cum esset ex Asia non casu dixit, sed transtulit ad uerbum quidem. Quid ergo, inquit, mentita est de filia sua, immo de mea? Modestius hanc sententiam uertit HATERIVS quid ergo, mentita est, quæ nihil lamentabatur de accusatoris sui filia? CAESTIVS dixit. Nominauit priuignj sui sororem. ALBVTIVS dixit, quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ eius à quo occidebatur, sorori quem occiderat. TRIARIVS dixit. Quid ergo mater mentita est? tolle matris nomen, post damnationem nouerca est. BLANDVS dixit. Nominabo istam quæ patri affuit, istam quæ mortuo fratre ac matre non fleuit. SYLO POMPEIVS dixit. Filia, inquit, mihi conscía est, post hoc eundem uultum eius notaui, quem uiderã moriente priuigno. MONTANVS VOTIENVS Marcellum Martium amicum suum cuius frequenter mentionem in scriptis suis facit, tanquam hominis diserti, aiebat hanc dixisse sententiam. Inuenit quomodo damnata accusaret, moriens occideret, torta torqueret: non est hoc indicium, sed alterum nouercæ ueneficium. Labro dixerat, cum descripsisset tormenta, instabam super caput non accusator, sed tortor, ipse igneis subijciebam, ipse ad intendendum eculeum manus admouebam. Ego non bibam sanguinem istius, non eruam oculos? filium mihi eripuit, nisi citius illam oppressissem & filiam abstulisset. TRIARIVS dixit, cum accusarem, obieci ueneficium. In ultima parte inter preces meas excitaui puellam ad ultionem fratris sui, Hæc res maxime iudices mouit, hæc maxime nouercam offendit. ALBVTIVS dixit. Postquam nominauit filiam ad me respexit, uidelicet ut sciret, an satis torsisset. NICETES egregie dixit in eodem loco. MONTANVS cum diceret illum locum, quamuis sceleratos parentes, uelle tamen innocentes liberos esse suos, dixit. Potest ista filiam ueneficam fingere, si potest facere, difficilius est filios inquinare quàm perdere: & illud, fauete seculo iudices, cum ingentia scelera ferat, ne etiam immatura tulerit, fauete, nullum scelus commissum sit, nsi quod solet, fauete ut potius non desierit nouerca parricidium facere quàm soror cœperit: damnare illum potui, effugere non potui. Sero feciſti nouercà. Si hoc ante dixisses, potuisti præuaricationem pacisci, recte cum damnareris animosa eras, recte nihil potes facere: si qua fides, accusator insidias reæ timui, nusquam à sinu meo dimisi puellam, ipse omnes præguſtaui cibos. O incauta futuri mortalitas. Postquam ad tortorem perduxi nouercam, timere de filia desij. Omnes illo colore usi sunt, Nominatam à nouerca filiam in dolorem patris. GALLIO plura dixit. Fortasse, inquit, hanc nominauit, ut ueros conscíos celaret, fortasse ut quia acerrime instabat accusator, hoc metu territus finem tormentis imponeret, fortasse in dolore tormentorũ stupefacta nescíuit quid loqueretur. Nouissime dixit, fortasse in hoc, ut quæ pœnas ueneficij dabat, accusationis exigeret. Illum sensum adiecit. Ex meis hoc affectibus æstimo, cum tum ira, tum odio furerem, circumspiciebam omnes ultionis uias, oblitus innocentiæ, si proprios habuisset liberos nouerca occidissem. In hanc ipsam quoties impetum facere uoluissem, propter hoc à me tuta erat, quod à matre non erat.

Libri quinti controuersiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SEXTVS ET VLTIMVS.

SENECA Nouato Senecæ ac Melæ filijs salutem. Quod ultra mihi molesti sitis, non est. Interrogate, si qua uultis. Sinite me ab istis iuuenilibus studijs ad senectutem meam reuerti. Fateor uobis, iam res est tedio. Primo libenter assilui, uelut optimam uitæ meæ partem mihi reducturus, deinde iam pudet, tanq; diu non seriam rem agam. Scholastica studia leuiter tractata delectant, cõtrectata & propius admota, fastidio sunt. Sinite ergo me semel exhaurire memoriã meam, & dimittite uel adactum iureiurãdo, quod fermè dixisse memini me quæ sciui, quæq; audiui, quæq; ad hanc rem pertinere iudicaui. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tempore suum populũ habuit, cum illum homines non in ipsius honorem laudarent, sed in soceri ferrent, quomodo L. Asprenas aut Quintilianus senex declamauerit, transeo istos quorũ fama cum ipsis extincta est. De Scauro si me interrogatis, cum illum mecũ audieritis, iniqui estis. Non noui quenq;, cuius ingenio P.R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligẽter in ipsis subsellijs, sæpe dum amicitur, dicebat: deinde litiganti similior quàm agenti, cupiebat euocare aliquam uocem aduersariorũ, & in altercatione uires suas nouerat: nihil erat illo uenustius, nihil patrius, genus dicendi antiquum, uerborũ quoq; non uulgariũ grauitas, ipse cultus habitusq; corporis, mire ad autoritatẽ oratoriã aptatus. Sed ex ijs omnibus scire posses non quantũ oratorẽ præstaret Scaurus, sed quantũ destereret. Pleræq; actiones malæ, in omnibus tamẽ aliquod magni neglectiq; ingenij uestigiũ extabat, raro aliqua actio bona, sed quã fortunæ imputares. Sed illum longa immo perpetua desidia eò perduxerat, ut nihil curare uellet, nihil posset. Orationes septẽ edidit, quæ deinde senatusconsulto cõbustæ sunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius pugnant, multoq; solutiores ipsis actionibus. Illas enim cum destituerit cura, labor adiuuabat, ij caloris minus habẽt, negligẽtiæ non minus. Declamantẽ audiuimus, nouissime quidẽ lepide ita, ut quod difficillimũ erat sibi displiceret. De Labieno interrogatis. Declamauit non quidẽ populo, sed egregie. Nõ admittebat populũ, & quia nondũ hæc consuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolę iactationis, affectare censoriũ superbiæ. Sed extant libelli, qui cum fama eius pugnant, multoq; solutiores ipsis actionibus. Illas enim cum destituerit cura, labor adiuuabat, ij caloris minus habẽt, negligẽtiæ non minus. Declamantẽ audiuimus, nouissime quidẽ lepide ita, ut quod difficillimũ erat sibi displiceret. De Labieno interrogatis. Declamauit non quidẽ populo, sed egregie. Nõ admittebat populũ, & quia nondũ hæc consuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolę iactationis, affectare censoriũ superbiæ. Cum alius animo esset, magnus orator, qui mer multa impedimẽta eluctatus ad cilium, cum alius animo esset, magnus orator, qui mer multa impedimẽta eluctatus ad famam ingenij, cõsitentibus magis hominibus peruenerat, quàm uolentibus. Summa famam ingenij, cõsitentibus magis hominibus peruenerat, quàm uolentibus. Summa quidẽ egestas erat, summa infamia, summũ odium. Magna autẽ debet esse eloquẽtia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominũ ostendat, fauor alat, quantam uim esse oportet, quæ inter obstantia erumpat? Nemo erat quin cum homini omnia obiecerat, ingenio multũ tribuerit. Color orationis antiquæ, uigor nouæ. Cultus inter nostrũ ac prius seculũ medius, ut illum posset utraq; pars sibi uendicare. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet, ut quia passim ordines honoresq; laniabat, Rabienus uocaretẽ: animus per uitia ingens, & ad similitudinẽ sui ingenij uiolentus, & qui Pompeianos spiritus nõdum in tanta pace posuisset. In hunc primũ excogitata est noua pœna. Effectum est enim per inimicos, ut omnes eius libri incenderẽtur. Res noua & insueta, supplicia de studijs sumi. Bono hercule publico, ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronẽ inuenta est. Quid enim futurũ fuit, si triumuiri libros, si ingeniũ Ciceronis proscriberẽt? Sunt dij immortales lenti quidem, sed certi uindices generis humani, & magna exempla in caput inuenientiũ regesserunt, ut iustissima patiendi uice, quod quisq; alieno excogitauit supplicio, sæpe excipiat suo. Quæ uos dementissimi homines tanta uecordia agitat, parum uidelicet in pœnas notæ crudelitatis est? Cõquirite in uosipsos noua, quibus pareat & si quid ab omni patientia rerum natura subduxit, sicut ingeniũ memoriãq; nominis, inuenite quemadmodũ perducatis ad eandem rem corporis, Malam facem studijs subdere, & in monumenta disciplinarũ animaduertere, quanta & q̃ non cõsenta certa materia sæuitia est? Dij melius, quod eo seculo ista ingeniorũ supplicia

Universidad de Deusto
Biblioteca

cia cœperunt, quo & ingenia desierunt. Eius qui hanc in scripta Labieni sententiam dixerat, postea uiuentis adhuc scripta combusta sunt, Iam nō malo exemplo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliā, nec superstes esse ingenio suo uoluit, sed in monumenta se maiorum suorū ferri iussit, atq; ita includi, ueritus ne ignis qui nomini suo subiectus erat, corpori negaretur: non finiuit tantū seipse, sed etiam sepeliuit. Memini aliquādo cum recitaret historiam, magnā partem illorū librorū conuoluisse, & dixisse, hæc quæ transeo post mortem meam legentur. Quanta illis libertas fuit, quā etiam Labienus extimuit? Cassij Seueri hominis Labieno iunctissimi belle dicta res ferebatur, Illo tempore quo libri Labieni ex S.C. urebātur, nunc me, inquit, uiuū uri oportet, qui illos edidici. Monstrabo uobis bellū libellū, quem à Gallione uestro petatis, Recitauit rescriptū Labieni pro Batillo Mecœnate, in quo suspicietis adolescentis animū, illos dentes ad mordendū prouocātis. Puto iam nihil, quod interrogetis, restat. Musa rhetor quem interdū soletis audire, licet Mela meus cōtrahat frontē, multū habuit ingenij, minus cordis. Omnia usq; ad ultimū tumorē perducta, ut non extra sanitatē, sed extra naturā essent. Quis enim ferret hominē de sifonibus dicentē, cœlo repluerūt, de sparsionibus, odoratos hymbres, & in cultū uiridiū, cælatas syluas, & in pictura, nemora surgentia. Aut illud quod de subitis mortibus memini eum dicentē, cum uos me illo perduxeritis, Quicquid auium uolitat, quicquid piscium natat, quicqd ferarū discurrit, nostris sepelitur uentribus. Quære nūc, cur subito moriamur. Mortibus uiuimus. Nō ergo & si iam manumissus erat, debuit de corio eius nobis satisfieri. Non sum ex his iudicibus seueriſſimis, qui omnia ad exactā regulā redigā, multa donanda ingenijs puto, sed donanda uitia nō portenta sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtrahātur, nō plura uideantur, uos subijciatis. Oscus non incōmode dixit, sed sibi nocuit: cum nihil sine schemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat, sed praua. Itaq; non inurbane Pacatus rhetor, cum illi Massiliæ mane occurrisset, schemate illum salutauit. Poteram, inquit, dicere aue Osce. Ipse ab eloquentia multū aberat, natus ad contumelias omnū ingenijs inurendas. Nulli non impressit aliquid, quod effugere nō posset. Ille Passieno prima eius syllaba in græcū mutata obscœnū nomen imposuit, declamatori subtili & arido; ille Sparso dixit scholam cōmunem cum rhetore quodam habenti, tu potes controuersiā intelligere, qui non intelligis te laterē lauare. Sparsus autē dicebat ualenter, sed dure, Ad imitationē Latronis se addixerat, non tamen unq; similis illi erat, nisi cum eadem diceret. Vtebatur suis uerbis, Latronis sententijs. Cum Basso certamen illi fuit, quem uos quoq; audistis, homine diserto, cui demptā uelim quam cōsectabatur amaritudinem, & simulationē actionis oratoriæ, Nihil indecētius, q̄ ubi scholasticus forum quod non nouit imitatur. Amabā itaq; Capitonē, cuius declamatio est de Popilio, hæc quæ meo Latroni subijcitur. Bona fide scholasticus erat, in his dechamationibus quæ illi bene cesserunt, nulli non post primū Tetracolum preferendus. Primum Tetracolū quorū faciam quæritis, Latronis, Fusci, Cæstij, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionē palma, reliquos ut uobis uidetur componite. Ego uobis omniū feci potestatē, hoc minus nobiles sinite in patrem abire. Paternum, Moderatū, Fabium, & si quis est nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad satietatem uestram me præstiterim, permittite me mihi & aliquos ex sinu proferre, quibus quo minus ad famam peruenerint, non ingenium defuit, sed locus. Bene declamauit Caius Sylo, cui Cæsar Augustus, cum frequenter causas agentē in Trachinensi colonia uidisset, plenum testimoniū reddidit, dixit enim, nunq; audiui patrem familias disertiorem. Erat qui patrem familias preferret, oratorem subduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abscondere. Solebat declamare studiose Turrinus Clodius, cuius filius fraterno uobis amore coniunctus est, adolescens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere quantum habet, quàm consequi quantū sequi posset. Sed Turrinus Clodius multum de uiribus remiserat, dum Apollodorū sequitur, & summam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi superfuit uirium, quantum ualeret etiam si ars abesset. Sententias dicebat excitatas, insidiose aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni cōtrouersiam fecit. Latro nunquam solebat disputare in conuiuio, at

uio, at aliquando declamare ex tempore solebat. Dicebat quosdam esse colores prima facie duros, asperos, eos nō posse, nisi actione probari. Negabat nisi actitata quoq; illis placere posse, nisi totum nossent: se & suas uires nosse, & illarū fiducia alijs metuenda & prærupta audere. Multa se non persuadere iudici sed auferre. Turrinus contra nihil probare, nisi tutum, non quia imbecillus erat, sed quia circumspectus: causas nemo respondit paratius: & pecuniam itaq; & dignitatem eloquentiæ debuit, ut si quid illi defuit, scias loco defuisse, Inde filius eius idem meus, nunq; enim illum à uobis distinxi, habet in dicendo paternam diligentiā, quæ uires ex industria retundit. Hoc & in ipso genere uitæ sequitur ad summa euasurus iuuenis, nisi modicis contentus esset. Ideo dignus est cuius tam modestis cupiditatibus fortuna præstet fidem. Horum nomina non me à nimio fauore, sed à certo posuisse iudicio scietis, cum sententias eorum retulero, aut pares notissimorum autorum sententijs aut præserendas.

Tricesima controuersia.

INiuriarum sit actio. Quidam cum haberet filium & diuitem inimicum, occisus, inspoliatus inuentus est. Adolescens sordidatus diuitem sequebatur. Diues eduxit eum in ius, & postulauit si quid suspicaretur accusaret se. Pauper ait, accusabo cum potero, & nihilominus sordidatus diuitem sequebatur. Cum peteret honores diues repulsus est. Accusat iniuriarum pauperem. VIBII GALLI. Gratias ago diuiti, quod quos odit reos iam facere contentus est: interdiu publico nobis interdicitur, quæritе quid nocte fiat: non ambulabis, inquit, eadem uia qua ego, non calcabis uestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidatam uestem, non flebis inuito me, non tacebis: perieramus si magis iratus esset. ALBVTII SYLLI. Quod sordidatus fui luctus est, q̄d fleui pietas est, quod non accusaui timoris est, quod repulsus est, uestrum est. Non taceam? quid adhuc uiuo? quod tacui. Nostis populi loquacis suspitiones. Quare iste honores illo uiuo nunquam petijt? ego uero omnes quæso, omnes ut me in inquisitionem paternæ mortis adiuuent, & ad tua genua diues ueniſſem nisi tinerem, ne inuidiam tibi fieri diceres, & iam pridem hoc animo sequor, occasionem loquendi capto: nec mehercules possum dicere inhumanitate tua fieri quod non audeo, quod uitium me meum sequitur. Taceo, utinam hoc uitium meum habuisset & pater, dum libere loquitur multos offendit: neq; te puto solum in ciuitate habuit inimicum. Vt iste ait, causam meam populo probaui. IVLII BASSI. Quando autem istis diuitibus non sordidati sumus. Accusa, inquit, pauper diuitem, egens candidatū. Ego accusem? ambulare mihi meo arbitrio nō licet. In ius uocauit: reum, inquit, me perage, perora: quis hunc locupletem auderet accusare? cur, inquit, me sequeris? quasi aliud iter pauperes, aliud diuites habeant. CAESTII PII. Non essem reus si accusassem, barba demissa sordidatus cum criminibus meis ad uos ueni. Omnia licet fiant nō desinam inquirere percussorem, & fortasse iam inueni. Cum subito pater meus in media ciuitate, quid me intueris? quid obseruas? quid dicam: subductus est. ARELLII FVSCI PATRIS. Incedere magno comitatu, splendido cultu, non est fortunæ meæ, ista diuites possunt, satis est si uiuimus. Cum spoliatū cadauer non sit, quis fuerit percussor, nescio, quisquis fuit quasi diues spolia contempsit. Quare, inquit, me sequeris per publicum? facinus indignum cōmissum est, diues & pauper eadem uestigia incessimus. OSCI. Accusa, inquit, ubi est qui primo cœperat? Vellem pater meus quoq; à te non discessisset, uiueret. Quare, inquit, me reum facis, qui accusatorē me non times? Mortuo patre, timeo ne quis iniuriam sibi fieri putet, si dixero, occisus est pater meus, à quo? si permittis, nescio. IVNII GALLIONIS. Quid iste accusanti fecisset qui persequitur tacentem? cur non agis? quia uis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio sordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præstare? in honorem eius uestem mutaui. FVLVII SPARSI. Sordidatur es, inquit, fles, hoc dicis pauperis occisi filius pauper es. Pater meus in media ciuitate saluis legibus occisus est, quis hoc sine lachrymis narrare possit? non deponam has sordes, nisi inuenero cui induam. Quis occidit patrem meum? nescio. Nihil amplius testari possum, quàm hanc uocem meam. Adhuc nescio. Delibero interim ut induam uestem quam patri meo reliquerit

Universidad de Deusto
Biblioteca

rit percussor. Cur me sequeris? Magistratus seruos post terga sua non summouent. ARGENTARII. Non uis patrem meū fleam? lacessere nos ultro non solebat. CLODII TVRRINI PATRIS. Quare, inquit, sordes sumpsisti? quid igitur? Ne lugebo quidem quem uindicare non possum? Nulli iniuriam facio nisi patri quem adhuc tacitus fleo. PORTII LATRONIS. Cuius necessarius, ita crudeliter interempti patris dolor est. Nihil fortius est quàm quod gemit. Accusa, inquit, me, Vnde tam securus es? inuenisse uideris quis alius occiderit. Non erat præda quam grassator sequeretur, sed erat firmissimum ignoti monumentū, contumax aduersus fastidium diuitiarū innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Nescio quo modo miserum esse interdum in miseria iuuat, & plerunq; omnis dolor per lachrymas effluit. Nimium funere meo exultat. Non solebat uiuo illo prouocare nos ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miseriarum inter necessarias super occisum patrem lachrymas, increditam adhuc inertiam miratus est, in hac indignitate præsentis periculi omnem suam ponat admirationem. Si pauper accusandi diuitis animos non sumpsit, miramini? quia tacet, reus est. Per has lachrymas, per hunc squalorem, per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta, non inuidiosum uestræ misericordiæ præmium petimus, ut absoluto sic esse tanquam reo liceat. Potens iste & gratiosus, & quod ne ipse quidem negat diues fuit, & qui nihil unquam sibi putaret timendum, etiam reo. Crescere deinde indies odium alterius impotentia, alterius libertate. Diues nihil aliud quàm nos pauperes existimare, nos nihil aliud quàm innocentes, inter quotidianas acies semper inuicti: quis de nostra interim morte cogitauerit, nescio, quod dissimulari non potest, scio quis optauerit. Venit iste cum turba clientium & parasitorū, & aduersus paupertatem totam regiam suam effundit. Cur me non accusas? non postulas? uix temperabat quin diceret, Quid ego in te accusatorē non audeam, qui occidendum eum curaui qui tantum mecum litigauerat? Ciuitates plerunq; finitimæ iuter repentinam discordiam bello tument. Inter ciuilia bella tantum in ultionem satis est, quantum quisq; ad maledicendum occupauit. M. Cicero qua uiolentia in absentiam Metelli strepit. M. Cato Pulchro obiciente furtorum crimina audiuit. Quæ maior indignitas esse potuit illius seculi, quàm aut Pulcher accusator, aut reus Cato? In Cn. Pompeium terra marique uictorem fuit qui carmen componeret, uno, ut ait, digito caput scalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M. Bruti sacratissimam eloquentiam lacerat, cum quidam eius ciuili sanguine non inquinatas solum manus, sed infectas ait: atque ille tamen cum tres cōsulatus, ac tres triumphos scinderet, adeo non timuit, ne esset reus, ut etiam disertus esse curauerit. Solus hic est in uestra ciuitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pompeio. LATRO sic diuisit, an in re iniuria sit? nulla, inquit, iniuria est, sordidatus sum, inquam, multi faciunt, omnia iniuriæ genera comprehensa sunt. Pullare non licet, conuitiū facere contra bonos mores non licet. Hoc loco SCAVRVS dixit. Noua formula iniuriarū componitur, quod nihil contra bonos mores fuit, etiam si in re iniuria est. An si non malo animo fecit, tutus sit? An malo animo faciat. Hoc Latro in duas quæstiones diuisit, an si credidit, ob hoc ipsum patrem suum occisum, & propter hoc secutus est, ignoscendum illi sit. Deinde an credidit. GALLIO illam primam fecit quęstionem. An quod liceat cuiquam facere si faciat, iniuria non tineatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare quà uelis, sumere nihil, inquit, ut & alienum iniuriarum facere. Sordidatus es, non queror: sed si sordes tuæ inuidiam mihi concitant, queror. De colore quæsitum est. Quidam aperte inuecti sunt in diuitem, quidam ex toto nihil dixerunt, quidam secuti sunt mediam uiam: cum præter hæc nihil sit, LATRO solebat uideri inuenisse quartum genus, ut hoc modo in diuitem diceret. Tu quidem non fecisti, sed tamen ego habui causas propter quas possem decipi, & de te aliquid frustra suspicari, quia inimicus eras, quia inspoliatus pauper inuentus est. Hoc est autem medium illud genus, nec dimittendi diuitem, nec accusandi. Nam & dimittere non debet quem distulit, & accusare propter hoc ipsum non debet, quia distulit. ALBVTIVS nihil dixit in diuitem. Hoc colore declamauit. Committit iniuriarū, inquit, si qui non postulauit accusat. Quare, inquit, sequeris me? ut aliquādo

ut aliquando mei miserearis, ut desinas afflictam domum persequi, ut scias me in hoc habitu accusare non posse, ut concupiscas gloriam uindicatę mortis. Tu solus potes si uoles inuenire quis occiderit, tu accusare. At me quidam propter hoc suspectū habēt. Potes discutere istam suspitionem, quære quis fecerit. Vt scias, inquit, te inuidiam mihi facere, cum dixissem: accusa me, non negasti te accusaturum, sed respondisti, accusabo cum potero. Ignosce mihi non magis adhuc quenquam accusare possum quàm absoluere. Quæro quis fecerit. Hæc leuia argumenta sunt, hæ uana sunt quæ alios tangunt, quod inimicus est, quod ille inspoliatus inuentus est, non est quare accusem, est quare suspicer. RVFFVS VIBIVS hoc colore posuit. Sordidatus sum, lugeo, sequor te, ut tutior sim, timeo nescio quem illum qui patrē meum occidit. Scio me quamdiu tecum sum perire non posse. Dum hunc colorem sequitur MVRRHEDIVS ineptissime dixit, quare te sequor? pater meus qui solus inambulabat, occisus est, OSCI color non placuit Gallioni. Sequor, inquit, ut inueniam quis fecerit. hoc mecum cogito, quisquis est ille qui fecit, uolet hoc inimico imputare, ad diuitē ueniet. Multo, inquit, hoc iniuriosius est, si inquirendi causa facit, si non tātum in conuitiū sed & periculum diuitis sequitur. GALLIO subtiliter agendum putauit, & ad positionem controuersiæ colorem actionis dirigendum, ut diceret, suspicor à te patrem meum occisum, quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius est? uestem enim illius sine dubio nescio quis percussor non concupiscebat. Dicet aliquis, quid ergo? si inimicus est, protinus interfector est? non, ideo non accuso. HISPO ROMANVS palàm accusauit & dixit, Non causam sibi esse, sed iure etiam hanc sententiam in procœmio magno cū assensu hominum dixit, eum accusatorem habeo qui se reū nō esse miratur. BASSVS IVLIVS in hac cōtrouersia dixit. Quare me sequeris per publicum? facinus indignū iudices factum est, pauper & diues eandem terram calcamus. Consectari autem solebat res sordidas, & inueniebat qui illas unice suspiceret, Memini illum declamantem declarasse controuersiam de lenone, qui decem iuuenibus denuntiauit, ut in lupanar accederēt et foueam igne repletam terra superiecta obruit, in quam adulescētibus lapsis & cōsumptis accusatur Reip. læsæ. Apud illum declamantem ALBVTIVS fastidiosus auditor, eos quibus inuidere poterat admirabatur. Hanc Bassi sententiam nō mehercules referrem, si canem ad ostium alligasses: Idem Latronis illas sententias aiebat tumidas magis esse quàm fortes. Summa hominū admiratione circumferebatur, Lugent argumenta patres & ossa liberorum coniecturam diuidunt: & illam, Producta sacerdote statuam: & illam, Super cineres liberorum nostrorum lupanar de quantum est. Ipse utiq; laudabat: hæc autem docuerat. Nam in hac ipsa controuersia ne Bassus quidem uidebatur aliquid dixisse, sordidius dixit ipse. Itáne peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos EVKTEMON à filij parte cum patrem suum narrasset solū sine comite oppressum & occisum dixit.

HERMAGORAS dixit.

Illud in narratione. ARTEMON dixit,

Triceſima prima controuersia.

VIr fortis, quod præmiū uolet, optet. Si plures erunt iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, ut sibi cederet, ille nō uult, iudicio contēdit, uicit patrē, accepit præmio statuas patris, pater ipsum abdicat. IVNII GALLIONIS. Dubito quid de euentu huiusce iudicij optem, cū crimen meū sit, uicisse. Videtis quemadmodum in hoc quoq; iudicio opera sua iactat, & miratur quisquam si hoc patre natus gloriæ cupidior est. Facileis habetis patres, uiros fortes iungite. Dissidemus quia nimium similes sumus, quum exiremus in aciem, aiebat, si adulescēs essem, nemo pugnaret fortius, Maiorū quoque suorum uirtutes referebat, sed omnibus se præferebat, Cum ad ætatem tuam peruenero, non contendam cum aliquo: quamuis si exemplum tuum sequi uoluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ iudicium habeo, patris perdidi. Dicam abdicanti, non luxuriabor, non amabo. hanc emendationem criminū meorum nō possum promittere. Ego uero pugnabo, & fortiter & fortissime. Vidi patrem iam senem loricam induentē, multum est pugnare cum exemplo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudicium uocatur quo pater & filius spolia cõtulimus. Ecce amittito, ego tibi cedere possum, seni non possum. Quod contendi legis, quod uici iudicum, quod pugnaui patris est: uolui cedere, concurrerunt iuuenes, ætatis causa agebatur, Vici non filius patrem, sed iuuenis senem. Ego uici, sed omnes patri gratulati sunt: parui adulescens, magnis exemplis deceptus sum, dum cogito mecum Horatium Hetruscas acies corpore suo submouẽtem, & Mutium in hostilia arma ruentem, & dum te Deci cogito, qui & ipse noluisti patri cedere: transibo in subsellia tua, complectar inuitum, licet repugnes fortior sum. FVLVII SPARSI. Necesse fuit mihi fortiter militare, pugnandum habebam non imperatori tantum sed patri. Si tu uicisses, diceretur patri cessit, abdicationẽ enim timuit. Solebas enim optare semper, ut cõtingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium uocas duplicem domus nostræ triumphum. CLODII TVRRINI Tu mutio diceres, non est quod ostendas istam manum, tu Scipioni post deletam Carthaginem, tace. Loquax est uirtus, nec ostendit se tantum sed ingerit. Aiunt, ecce nunc quidam pater cessit filio, & in hoc abdicat, ut uerum uideatur fuisse certamen. Opta pater ut & à nepote uincaris. Postea, inquit, fortiter pugnare poteris: unde scio: uulneribus me senẽ feci. Quis te felicior: tu omnes uicisti, te filius: quanto honestius, modo pater & filius inter se contendunt, honestiorem facturus uictum uter uicisset. Dubito quid faciam: taceã: sed silentiũ uidetur confessio. Narrẽ uirtutes meas: sed illud quoq; nouũ accidit mihi, quod uni mihi abdicato meas narrare non concessit. Processi in aciem corã patre, fortiter inquit pugna. Turpe est adulescenti uinci à sene. Auidus sum gloriæ, hoc si uitium est, paternum est, fortis sum, nunquid improbas pater? At iam abdicabis, si uiro fortissimo sum fortior, dicam tamen audaciter fortissimus sum, nec timeo in ciuitate hoc crimen in qua fortes etiam senes nouimus. IVLII BASSI. Ad te quoq; ignominiæ meæ pars redundat. Pudeat te pater si à filio abdicãdo uictus es. ARELLII FVSCI. Ignosce, iuuenis errauí, ambitiosus non ero, cũ senex fuero. GAVII SYLONIS Vtrum putas uicisse, ego præmium tantum habeo, tu & præmium & uirum fortem. Permittente lege fecit, immo in eadem re, & habet legem & timet. Contra ait, si quid fecit quod nõ licet, lex uindicabit. si quid quod licet, nõ oportet. Pater nõ queritur de scelere filij sed de officio. Deinde utatur quisq; sua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc licet: abdicare liberos liceat, est aliqua lex quæ filio patrem præferat? Si potest abdicari, etiã propter id quod lege permittente fecit, an abdicari etiam propter hoc non possit, quod præmiũ accepit. Nõ potest, inquit, in ea re priuatim puniri, in qua publice honoratur. Eidem rei non potest præmiũ dari et nota denuntiari. Cætera iura puto paterno imperio subiecta esse, hoc maius ius est cæteris, quod uictoria sũma uirtute quæritur. Non potes propter hanc legem, filiũ abdicare, propter quam à filio uictus es. Si potest abdicare, an debeat: hoc diuisit. An etiã si non debeat cum patre contendere, ignoscẽdum tamen sit, si adulescens gloriæ cupiditate lapsus est, Deinde an contendere debuerit. Tum, inquit, & honestum certamen erat & tutum. Quid enim est gloriosus cũ aut uirum fortem uincere, aut uinci à filio? si non debuisset contendere, non uicisset. Et potuit fieri, ut hic tibi cessisset, alius quis ad certamen procederet, qui nunc non processit, quia sciebat nihil tibi profuturum si te uicisset, cum deberet à filio tuo uinci: nulla laus tibi fuisset, apparuisset enim illam uictoriam non uiri fortis fuisse sed patris. Silentio uirtutes nostrę transissent, nũc illustratus es, dum conferuntur, TVRRINVS hoc loco belle dixit. Plures tibi inuidere cœperũt, postcũ uictus es. Itaq; nouí generis res accidit, filius uicerat. Omnes aiebant, O felicem patrem. Nouissimam fecit quæstionem, An etiã si quid iudicio peccauit, præmio emẽdauerit. Hoc loco dixt GALLIO illam sententiam quę ualde excepta est: cum diu deprecatus esset, ait, si nihil profecero, quid me facturum putas? ad templa iturum, aut ad deos supplicem? ad tuas statuas cõfugiam. SYLO POMPEIVS tentauit & in hac controuersia illam quæstionem, quam in omnibus uirorum fortium abdicationibus putabat esse tenẽdam, An uir fortis abdicari possit, aiebat in nulla magis controuersia illam posse tractari. Non potes, inquit, eũ abdicare, qui te potest uincere. Miraris si patri a legi subducitur, qua & cõparatur & præfertur? Colorem pro adulescente GALLIO illũ dixit. Meæ, inquit iuuenis

uenis, ætatis causa agi uidebatur, cum dubitaret ex ordine suo quem dicentem, nihil agis, ego tibi cedo, illi non cedo. CAESTIVS hoc colore usus est, putasse se ipsi patri honestius hoc esse, certe domui, laudes utriusq; in foro inspici. MONTANVS VOTIENVS ait, cognoui nõ quid imperares, sed quid præcepisses: dixeras semper, cum me hortareris ad gloriam, ut nulli cederẽ. Inuidiosa omnibus in illo iudicio fortuna tua uidebatur, cum quæreretur, utrum pugnasses felicius an genuisses? Non est quod putes me uisum illis fortiorem, decepti sunt pater, iudicauerũt nõ quod erat, sed quod te malle crediderunt. ARGENTARIVS ait, occasionem beneficij quæstu non concupiui accipere, præmium habet alter, alter accipit. FVSCVS ARELLIVS PATER ait, si nauigare imperasses, per hybernos fluctus egissem ratem, si peregrinari, nihil fuisset iubente te durum: hanc rem imperabas difficilem forti uiro, uinci. BLANDVS hoc colore narrauit. Pater mihi obiecit, quod illi una re non cesserim? Ego multiplicabo crimina mea. Nunquam illi, quoties recte faciendum fuit, cessi, semper uolui uideri frugalior, uideri uolui laboriosior: nam cum ad uires uentum erat, etiam ipse cedebat, non ego illum uincebam sed ætas. TVRRINVS hoc colore usus. Volui inquit cedere, sed erant qui dicerent non licere. Hoc enim modo legem saluberrimam tolli. Disputaturi contra præmium patris uidebantur & dicturi scilicet, non licet inter se cedere fortibus, non ipsorum tantum causa agitur sed publica. Omnium interest scire, quis sit fortissimus. His uocibus hominum missus sum ad id certamẽ, in quo ad istum utraque pertineret uictoria. Quid putatis me dicturum? fortiorem me uisum? falsum est, cum hoc quoq;, quod ego fortis eram, istius esset. Quid ergo? quare uicerim quæritis? Visum est ad ruborem totius iuuentutis pertinere, neminem pugnasse fortius, quàm senem. Et cum dixisset, se præmia in patrem contulisse, dixit, uici te pater, sed nempe uici tibi. ALBVTIVS hoc colore narrauit, noluit, inquit uideri per collusionem patri titulum fortissimi uiri contigisse. Non cessi ante iudicium, ut in iudicio cederem effeci. Nihil aliud quàm laudaui patrẽ, uirtutes eius retuli, uisus sum propter hoc ipsum præmio dignus. SYLO GAVIVS ait, solebas mihi pater inter dignorum uirorum exempla narrare quædam etiam domestica: aiebas autem, patrem fortem uirum habuisti, uide ut tu sis fortior, processi tecum in aciem, nec illinc inulti redimus, omnis gloria in una domo erat. Iubebat Resp. fortes uiros recognoscere. O quantam ego cupiditatem gloriæ in patre meo uidi, quàm iuuenilem contentionem, me inuitabat imperio, iubebat exemplo. Ventum est in iudicium omniũ quos ego noui, res inuidiosissima quærebatur de patre meo, utrum fortior esset an felicior. OSCVS hoc colore narrauit, Accederent & dicerent, roga patrem tuum, cedat tibi, non est utile reip. hostium excitare animos. Excitabuntur si scierint, neminem in hac ciuitate esse fortiorem quàm senem, illi me coegerunt, quasi tunc quoq; aliquid præstiturus essem reip, uenire in iudicium, in quo quid habet? ego sum iudicatus iunior. DENTO dixit, timeo ne ob hoc ipsum patri uilior fiam, ego sciam an usquam glorioſus sit. TRIARIVS hoc colore usus est. In iudicio uolui tibi cedere, ut nõ imperare uidereris sed uicisse & cessi, defunctorie causam meam egissem, notum sit illum cedere, quia parum est illi non putabat. NICETES, in hac controuersia dixit.

SCAVRVS hunc sensum aliter dixit. O si auus meus interesset iudicio, quàm libenter spectaret, & discordiam nostram. Clamasset mihi non est quod cedas, ipse mihi nunquam cessit. LABIENVS, partem patris declamauit, & dixit quod etiam desertoribus licet. Nolo habitare cum aduersario meo, non capit idem contubernium fortem uirum & uictum. Statuam, inquit, tibi posui, immo ne possem unquam me uictum oblituisci, ignominiam meam in æs incidisti.

Trigesima secunda controuersia.

DEmentiæ sit actio. Bello ciuili quædam uirum secuta est, cum in diuersa parte haberet patrẽ: uictis partibus suis & occiso marito, uenit ad patrem, non recepta in domum, dixit: quemadmodum tibi uis satisfaciam? ille respondit morere: suspendit se ante ianuam eius: accusatur pater à filio dementiæ, PORTII LATRONIS. Sic sibi satisfieri ne uictor quidem uoluit, excusauit uictos qui restituit. Quoniam repoſcis ui

Universidad de Deusto
Biblioteca
SEMI

tam, quã dediſti accipe, nullũ fuit in proſcriptione mulierculæ caput. OSCI. Ingnaſti ſi liæ ſanguine penates, quãq; quid ego dico penates tãq; in domo perierit? Allatũ ad ſe Cæſar Pompeij caput fleuit, hoc illi propter filiã præſtitit. ARELLII FVSCI, quem admodũ tibi uis facia ſatis? hoc ipſo ſatisfeciſſe debuerat, filiã habuit pia, & in maritũ & in patrem. Alterum uſq; in mortem ſecuta eſt, alteri etiam per mortem ſatisfecit: q; periculoſe eum offendo, qui ſimul iraſci cœpit, neſcit ignoſcere. CLODII TVRRINI PATRIS. Morere. Quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere nollet. Niſi occupes ſoror, forraſſe pater tibi ſatisfeciſſet. Hoc certũ habeo, unuſquiſq; ueſtrum ſuadebat puellæ, ad iratum patrem uenis, in quas potes te cõpone blanditias, roga, deprecare, ſi nihil proficies, habes quemadmodum cogas, moriturã te denuntia: hoc quod ignouiſti uictor, ad uiros pertinet, illi tibi gratias agunt, nam fœminas ne ſi iraſceris quidem proſcripſiſſes. Quare ſecuta es uirum. Adeo tibi uetera exempla exciderunt bonarum coniugum, quibus filiam tuam ſolebas ſanus hortari? Aliqua ſpiritum uiri redemit ſuo, aliqua ſe ſupra ardentis rogum miſit, impendiſſet ſe puella uiro, niſi ſeruaſſet patri. FVLVII SPARSI. Filia ante limen paternum in cruore ſuo uolutatur, quid exhorruiſtis? paterna ſatisfactio eſt. Noſtis domus noſtræ legem, aut dicendum mihi aut moriendũ eſt. Qualis eſt iſta ſatisfactio qua filia exoratum patrem ſibi nõ ſentit? ALBVTII SYLLI. Vtræ meliores partes eſſent ſoli uidebantur iudicare dij poſſe. Si uis ſatisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet, iraſcere malo. Si parricidiũ eſt fuiſſe in diuerſis partibus, nunq; defendiſſet apud Cæſarem Ligariũ Cicero. Marce Tulli q; leue iudicaſti crimen de quo confeſſus es. Dona filiam ſi miſericors es deprecanti, ſi hoſtis edicto, ſi pater naturæ, ſi iudex cauſæ, ſi iratus es fratri. BVTEONIS. Ante ipſum limen domus deceſſit, ne dubitari poſſit utrũ marito periſſet an patri: ubi ſtuduiſti? ubi audiſti? nego te iſtuc in bello didiciſſe. MARILLII. Meruerat inquit mori, etiamnum accuſas? certe iam tibi ſatisfactum eſt. O nouum monſtrum, irato uictore uiuẽdum eſt, exorato patre moriendum eſt PASSIENI. Vtinam interueniſſem, non ſatisfeciſſes ſola patri: furioſum te dicerem, ſi pro genero non rogaſſes. Secutus eſt gener diuerſas partes, uxor ſuas. LABIENI. Hoc obſequio conſequar, deniq; ut intrà domum moriatur. M. Cato quo uiro nihil ſpecioſius ciuilis tempeſtas abſtulit, potuit beneficio Cæſaris uiuere, ſicut Tullius ſi uoluiſſet. Optima ciuilis belli defenſio, obliuio eſt. MVSAE. Allato ad ſe capite Cn. Pompei Cæſar auertiſſe oculos dicitur, quod tu ne in morte filiæ quidem feciſti. CORNELII HISPANI. Peruagata eſt illa crudelis belli fortuna omnẽ ordinem, & uſq; ad ultimæ plebis ſupplicia deſcendit, nihil in ciuitate noſtra immune uictoris iræ præter fœminas fuit. Hanc laudem miſeræ urbi ſeruare licuit. At tu pater noſter ut uictor inſanis. MENTONIS. Semel repulſa iterum redit, iterum repulſa tertio rogat: non fatigatur, ſcit exorari etiam hoſteis. O te crudelem niſi iam tibi & progenero ſatisfactum eſt. Non ignoro in quanto periculo ſim. Neſcit placari iratus, & hoc etiam ſi filiæ excanduit. TRIARII. An non exorares uictorem pro alio patrem? Morere, ſed age lege, crudelitatem imperij uerbo mitiore ſubducunt. DIVISIO LATRO uſus eſt in hac controuerſia illa calcata quæſtione. An poſſit agi cum patre ob ullam aliam rem, quam ob dementiam. Impotens ſum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, nõ patris exigere. Dic deſipis, nihil intelligis. Ego ſanitatis meæ ſi potuero argumenta colligam, dicam in ſenatu non ſtulte ſententiam. Quid tibi uideor feciſſe dementer. Partes male egi? damnare non potes patrem propter uerba immo propter uerbum. Si damnari dementiæ aliquis pater etiam non demens ob aliquod improbãdum factũ poteſt, an hic poſſit. Hoc in duo diuiſit. An etiã ſi hoc animo dixit ut filiam mori uellet, damnandus tamẽ non ſit. Hæc accuſatio filiæ contrarias parteis à patre ſequentis, cum illam ipſa natura publicis excepiſſet malis. Animaduertit Manlius in filium & uictorẽ, animaduertit Brutus in liberos nõ factos hoſteis, ſed futuros. Vide an ſub iis exemplis fortius loqui liceat. Deinde an nõ eo animo dixerit, ut eam mori uellet. Dixit, inquit, iratus cum uellet caſtigare non occidere. TVRRINVS GLODIVS belle dixit, nolite mirari ſi durioribus utar, nõ ſum proceſſurus

ceſſurus ultrà uerba, minabor, deinde ignoſcam, fecit & uictor. GALLIO & illam quæſtionem fecit, an non ob id puella perierit, quod pater illi tam dure reſponderit. Periit, inquit, propter deſiderium uiri, alioquin unius uerbi amaritudinẽ morte pẽſaſſet? Imò mulier præceps, temeraria, inſano flagrans amore & attonito, quæ uirum patre relicto ſecuta fuerat res uiri conſecuta eſt. SYLO POMPEIVS huic quæſtioni præponebat illam ex qua in hanc tranſitus ſit, an etiam ſi propter hoc uerbum patris periit, damnari tamen pater non debeat, nec enim euentus imputari debet cuiuſq; rei, ſed cõſilium. Si poſt hoc uerbum puella uixiſſet nunquid patrem dementiæ damnare poſſes? atqui hoc uerbo ſi quid factũ eſt, nõ à patre ſed à puella factũ eſt. Nõ oportet autẽ illius temeritatem dementiam uideri patris. Poſt hanc quæſtionem faciebat illam, an ob hoc perierit. Color à parte accuſatoris ſimplex eſt, ait patrem durũ fuiſſe, crudelem, bono publico eum fuiſſe periturum, dixit dure inquit, eo uultu, ea affirmatione, ut uideretur nõ iubere tantum, ſed occidere. Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS. Hoc poſt bellum immo poſt edictum: & adiecit, nũc intelligit Reſpub. imperator quantum tibi debeat, cui ſine ſanguine ſatisfactum eſt. Omnes enim dixerunt patre nolente illam uixiſſe. GALLIO dixit, nondum mihi uidebatur ſcire quid meruiſſet. Volui illam intelligere crimen ſuum. CAESTIVS hoc loco. Contumaciter, inquit, rogauit, ſic quomodo periit, non uultu demiſſo, non ſummiſſis oribus, nondum tanquam uicta. Primum quare ad me non fratrem ſuum miſit, an etiamnum fratri iraſcitur? ARGENTARIVS Nos duces exorauimus quorum liberi in diuerſis partibus fuerant, diximus, ignoſce nobis ſeueris eſſe, ſi licuerit eſſe ſecuris. Quid peccaui quod filiam ex hoſtium caſtris uenientem non primo uerbo recepi? TVRRINVS CLODIVS ait. Volui fratri ſororis dare beneficium, eo durius loquar, ut ille me pro ſorore ſua deprecetur. Primũ quare me ſolum rogat, cum debeat duobus ſatisfacere? SYLO GAVIVS dixit, Volui, inquam, mora torquere, ſine, inquam, iterum ac tertio roget. Nec mitiſſimus quidem uictor ſtatim ignouit. ALBVTIVS ait. Non ſum ſtatim exoratus, & ſi uixiſſet, nõ eſſem fractus primis uocibus eius, ne tertio quidem rogatus aut quario. At uictor cito exoratus eſt. Noli mirari, facilius eſt ignoſcere bello quàm parricidio. HISPANVS de morte eius hoc dixit. Iterum illam nobis uir abduxit. ALBVTIVS. Tuto me ait, putaui loqui fortius, non dubitaui enim quin frater illi dicturus eſſet, non eſt quod timeas, exorabitur, ſi difficilior erit, illum ego rogabo, & ſi rogaſſes adoleſcens feciſſem, non magis tibi ego quàm ſorori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENVS dixit. Non eſt quod putes illam cecidiſſe ira patris: cui uixerat, periit, illa ſe cui addixit impendit. Et eundem ſenſum in argumentis cum dixit, non propter patrem illam periiſſe, quid ergo inquis? propter quem? Scis illam uirum habuiſſe, pro quo mori poſſet.

Triceſimatertia controuerſia.

REipublicæ læſæ ſit actio. Quidã expoſitos debilitabat, & debilitatos mẽdicare cogebat, ac mercedẽ exigebat ab eis. Reipub. læſę accuſat. PORTII LATRONIS. Aeſtimate quale ſit ſcelus iſtius, in quo læſi patres liberos ſuos aut ut agnoſcãt, aut reci piãt, etiã cõfeſſas iniurias tacẽt. Vectigalis iſtius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter iſtũ miſericordes ſumus. Mẽdicares, niſi tot mendicos feciſſes. Effecit ſceleſtus iſte, ut nouo more nihil eſſet miſerius expoſitis quàm tolli, parẽtibus quàm agnoſcere. CASSII SEVERI. Huic cęci innitẽtes baculis uagãtur, huic trũca brachia circũferuntur, huic cõuulſi pedũ articuli ſunt, et torti tali, huic eliſa crura illius inuiolatis pedibus cruribuſq; fœmina contudit, aliter in quẽq; ſæuiẽs oſſifragus iſte, alterius brachia amputat, alterius eneruat: aliũ diſtorquet, aliũ delũbat, alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extũdit, & riſum in crudelitate captat. Produc agedum familiã ſemiuiuã, tremulã, debilẽ, cæcã, mancã, famelicã, oſtende nobis captiuos tuos. Volo mehercules noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliariũ, ſua cuiq; calamitas tanquã ars aſſignatur. Huic recta mẽbra ſunt, & ſi nemo obſtet naturæ, proceritas mutabitur. Ita frãgatur, ut humo ſe alleuare nõ poſſit, ſed pedum crurumq; reſolutis uertebris repter: huic extirpentur radicitus: huic ſpecioſa facies eſt, poteſt formoſus mendicus eſſe, reliqua membra inualida ſint, ut fortunæ iniquitas

Universidad de Deusto
Biblioteca

quitas in beneficia sua sæuientis magis hominum animos peruellat. Sine satellitibus tyrannus, calamitates humanas dispensat. VIBII GALLI. Intuemini debilia infeliciũ membra, nescio qua tabe cõsumpta, illi præcisas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorrescitis? sic iste miseretur, tot membra franguntur, ut unum uẽtrem impleant, & ô nouũ monstrum, integer alitur, debiles alunt. ALBVTII SYLI. Perissent inquit, ita nõ sic infelicius supersunt, qui perituri fuerant? Perissent, inquit, interroga patres, utrũ maluerint, Eruãtur, inquit, oculi illius, huius præcidantur manus. Quid si aliquis ex istis futurus sit tyrãnicida? quid si sacerdos? Nec puto incredibile loquor, ex hac fortuna origo Romanæ gẽtis apparuit. Egregius educator plus acceptũ crudelitati, cẽ expensum misericordiæ refert. TRIARII. Perissent inquit, puto. Experieris nos nõ esse crudeles, tamen nemo non nostrũ, cũ istis stipẽ porrigeret, mortẽ precatus est: Surge tu debilis, conatur et corruit. Surge tu mute, sed quid excitaris? rogare nõ potes: surge tu cæce, sed ad quorũ eas genua nescis: ô te inter oẽs debiles ante hoc iudiciũ felicissimũ, cp istũ dominũ non uidebas, in hoc iudicio infelicissimũ. CORNELII HISPANI Ergo si illis tẽporibus iste carnifex apparuisset, cõditorem suũ Romanõ haberet. Timeo ne hoc profit reo, quod nemo ex his quencẽ uideri uult suũ. IVLII BASSI. Intuemini utranq; partem, & ei succurrite, quæ miserabilior est, liceat uidere mercenarios suos: hic cæcus est, hic debilis, hic mutus, his tu mori non permittis? Vis in te iudices more tuo misericordes sint, tuo exemplo. ARGENTARII. Quorũ cum ubicp audiantur preces, in sua causa tantum cessant. Adhĳciamus aliquid ad quæstum, deme huic oculos, illi manus. ARELLII FVSCI PATRIS. Præcidatur, inquit, lingua, genus est rogandi rogare nõ posse. Miseremini horum omniũ iud. & misereri etiam singulorum soletis. CAESTII PII. Vt hanc causam suspicerem, ne ab eis quidẽ rogatus sum, pro quibus ago, quid enim miseri rogare sciũt, nisi stipem? quid infelix iste peccauit aliud cẽ quod natus est? CLODII TVRRINI PATRIS. Age si quis agnouerit suum, petes alimenta tancẽ alueris? non est quod timeas. nemo cognoscet. Ô miserum, si quis alimenta suo dat, ô miserum si negat. Ita nos istis uindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi sint? Et quod est indignissimũ, crudelis cum sit, misericordia publica alit. Venite miseri, et hodie primum uobis rogate. MENTONIS. Errãt miseri circa parẽtum suorum domos, & fortasse aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddũt integra mãcipia. Cur tu tam exiguũ refers? uia este quas poterat, ut non rogares, ut noc acciperes. Spiritum tamen relinquerem tibi, nisi crudelior futurus essem in relinquendo, Tibi captura quotidiana non respondet, apparet nõdum hominibus satis miserum uideri. GAVII SYLONIS. Tu inquit, in illa uicinia mendicabis, tu ad limen accedes, & crudelis miseris parentum domos demõstrat: hic non facile stipem impetrat, etiamnũ aliquid illi detrahatur. IVNII GALLIONIS. Serua oculos ut uideat quem roget, serua manus ut habeat quibus stipem accipiat. Occurrũt nuptis omina dira, sacris publicis tristitia auspicia, feriatis maxime ac solennibus & hilaritati dicatis diebus semiamines isti greges oberrant, à te fortasse aliquis acceptam stipẽ portat ad deos. FVLVII SPARSI. Scio, iudices, uarijs quẽcp causis ad accusandum solere compelli, quosdam ambitio glorię, quam ex damnato petierunt, prouocauit, alios odia & simultates protraxerunt. Nõ dubito fuisse quosdam qui præmium peterent: ego omnibus cæteros impellentibus causis uaco. Quæ enim gloria est in tam sordido reo? quæ simultas, ĳs ut noceas quos cõtra exisse pudeat? aut quod præmium, cum stimulant ĳ qui se alere non possunt? Non is est qui rogare nescit, etiam docere solet. Quos affectus uestros optare debeã, nescio, si misericordiæ propiores fueritis, crimina rei uobis ostendam, si ocium fuerit. At reum hunc publice pascimus. Exigitur à te talio, non habes totidem membra quot debes. Lupa oblita feritatis placidior uelut fœtibus suis præbuisse ubera fertur. Sic lupa uenit ad infantes, expectemus hominẽ, gratulor tibi Roma quod in cõditores tuos homo nõ inciderit, Ergo cũ de publica misericordia cogitares tã crudelis esse potuisti. Proxima, inquit, die hic plurimũ retulit, faciẽdus est huic similis alter: hic satis retulit, fiat & alius miser ad hoc exemplum

exemplũ. Ite nunc, inquit, & alimenta mihi quærite. Tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. Tu, inquit, qui manus perdidisti, per manus rogato: tu per illa membra quæ trahis debilia: per ea quisq; quæ non habet, ambiat. O miseros qui sic rogant, miseriores qui sic rogãtur. Ecce nescio quis, meus, inquit, filius si uiueret, huic fortassis similis esset: num, inquit, ego meum transeo. Alius inquit, potuit meus in eundem incidere dominũ, quid si incidit? omnes omnibus conferunt, dum unusquisq; timet ne suo neget. Pars altera ARELLII FVSCI. Debilitasti, inquit, plus illis patres nocuerãt. LATRO sic diuisit, an læsa sit Respub. Primum quod Reipub. crimen constare oportet, in hunc reum quæri. An læsa sit Respub. non solet argumentis probari. Manifesta statim Reipub. damna sunt, si muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si uectigalia diminuta: hoc damnũ quod tu obijcis, nõ uidebat. Dic mihi quãdo Remp. læsit? cum unũ expositũ debilitauit? atqui etiam qui occidit unũ, non tamen Reip. læsæ tenetur reus, sed cædis, etiam qui duos, etiã qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut læsa uideatur Respub. duo debilitãtur, nondũ Respub. Iuuenes qui suadere infantes perdidit, & infelices. Potuerũt, inquit, duces fieri, potuerunt etiã sacrilegi esse & homicidæ, potuerunt & perire. Attamen crudelem rem facit & lanista, nec damnatur Reip. læsæ: & leno qui cogit inuitas pati stuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari reum desidero, sed absolui, noceat hoc illi, cum honores petit. Potest aliquis & nõ esse homo honestus, & esse innocens reus. Deinde an læsa sit Resp. an ab hoc læsa sit: non à me inquit, sed à parẽtibus qui proiecerũt. Hic crudelis ut multũ illis abstulerit, uitam reddidit. Contra ait, illi singulos exponunt, tu omnes debilitas: illi spem, tu instrumẽta uiuendi detrahis. Deinde an teneatur Reip. læsæ, si fecit quod ei facere licet. Non potuit, inquit, ulla res lege damnari, quæ legi innititur. Si domũ meam diruam, nunquid dices me Remp. læderes? Et poteras describere, quàm inhumanũ sit, illos parietes maiorum in nostrã usq; productos memoriã in hostilẽ modum deĳci. In agris meis arbusta succidere uelim. Deinde an hoc licuerit illi facere, licuit inquit. Expositi, inquit, in nullo numero sunt, serui sunt: hoc legum latori uisum est, denicp si nõ licet, habent legem tationis, agere singuli iniuriarũ possunt. Reip. quidẽ læsæ non potest agi eorũ nomine qui extra Remp. sunt. Non potest pro omnibus agi, pro quibus singulis nõ potest. Scio quosdam putare quæstionẽ esse, an possit à priuato homine lædi Resp. SPARSVM certe ita declamare memini. Quod si quisquam recipit, & illam recipiet. An à muliere possit, an à sene, an à paupere possit, quorũ nihil unquã quæritur. Sed dici tamen solet, quomodo tum illa quæstio tractatur, an Resp. læsa sit, toties reus in argumẽta non læsæ Reip. dicit, ne potuit quidẽ lædi à priuato, à paupere, ab ægro, ab infante. GALLIO fecit illam quæstionẽ, an in expositis lædi possit Resp. Non potest, inquit. An lædi possit in aliqua sui parte, hæc nulla Reip. pars est, non in censu illos inuenies, nõ in testamentis. Sed hæc quoq; in illam incurrit, an Resp. læsa sit: dicitur enim ne lædi quidẽ potuit in eis quos nõ habebat. Pro illo qui debilitat expositos pauci admodum dixerũt. Dixit GALLIO, & hoc colore usus est. Egentem hominẽ, & qui ne se quidem alere, nedum alios posset, sustulisse eos, qui iam relicti sine spe uix spiritũ traherẽt, quibus nõ iniuria fieret, si aliquid detraheret, sed beneficiũ daretur, si uita seruaretur. Faciãt inuidi alicui oculos deesse, alicui manus, dicant illum per hunc uiuere. Gallio illud quoq; in argumentis tentauit. Adeo, inquit, hæc res nõ nocuit Reip. ut possit uideri etiam profuisse. Pauciores erunt qui exponant filios. TVRRINVS CLODIVS hoc colore usus est. Multos patres exponere solitos inutiles partus. Nascuntur, inquit, quidã statim aliqua parte corporis mulctati, infirmi, & in nullam spem idonei, quos parentes sui proĳciũt magis cp exponũt, aliqui etiam uernulas, aut omine infausto editos, aut corpore inualidos abĳciũt. Ex his aliquos hic sustulit, & eas partes quæ cuiq; possent miserabiliores esse, miseratus abstulit, stipẽ rogant, & unius misericordia uiuũt, omniũ aluntur. At res fœda est, mẽdicos habere, à mẽdicis ali, inter debiles uersari. Age nõ pudet uos ex hoc producere cõtubernio reum, à quo dicatis læsam Remp. & sic descendit ad argumẽta, ut diceret, quomodo hic potuit lædere? SYLO POMPEIVS illo colore usus est. Misericordẽ hunc fuisse, uoluisse uitã dare, sed nõ potuisse alere, itaq; eô cõpulsum, ut unus-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quiſcꝫ aliquam partem corporis pro toto dependeret. LABIENVS tam diſerte declamauit partem eius, qui debilitabat expoſitos, quàm nemo alteram partem, cum illam omnes diſertiſſimi uiri, uel ad experimenta ſuarum uirium dixerint. Illum autẽ locum uehemẽtiſſime dixit, uacare homines huic cogitationi, ut curẽt quid homo mendicus inter inendicos faciat. Principes, inquit, uiri contra naturam diuitias ſuas exercent, caſtratorũ greges habent, exoletos ſuos ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant. Et quia ipſos pudet uiros eſſe, id agunt, ut ꝯ pauciſſimi ſint. His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur, non curatis quod iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorũ ergaſtulis excolunt, non curatis quod iuuenum miſerorũ ſimplicitatẽ circũueniunt, & ſpecioſiſſimũ quemꝫ ac maxime idoneum caſtris in ludum conijciunt. In mentem uobis uenit miſereri horũ quod membra non habeant? quid illorũ quod fruſtra habent? Hoc genere ſeculi uitio, egregia figura, inquinatũ & infamem reum, maiorũ criminũ impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos cõtrouerſia eſt. Multa ab illis pulchre dicta ſunt, à quibus non abſtinuerũt noſtri manus, multa corrupte, quibus non ceſſerunt. NICETES dixit: hunc dixit ſenſum. P. ASPRENAS, eodem modo uno uerbo magis propiore uſus, hos alit, qui alimenta poſcit, quibus crudelis eſt qui negat. Circa hunc ſenſum eſt & ille à QVINTILIANO dictus. Neſcio utrum ne uos miſerabiliores dicam, quod alimenta accipitis, an quod huic datis. Accipitis enim, quia debiles eſtis. Ei datis per quem debiles eſtis. ADDEVS rhetor

Hunc ſenſum quidam Latini dixerunt, ſed ſic, ut putem illos non mutuatos hanc ſententiam, ſed iritatos. BLANDVS dixit, Porrigit aliqua mendico rogata ſtipem, utiꝫ ſi peperit, ſi expoſuit. O te quàm miſera cogitatio porrigentis eſt, hic fortaſſe meus eſt. OSCVS dixit, Qui iam porrexit pluribus ſtipem, ſuo negat. ARELLIVS FVSCVS dixit, Alit rogata filium mater miſera, ſi ſcit ſuum eſſe, miſera ſi neſcit. ARTEMON dixit, Hanc ſententiam LATRO PORTIVS uirilius dixit, qui non poteſt furto ſuſpectus eſſe, Græcos enim & contemnebat & ignorabat: cum deſcripſiſſet debiles artus omnium, & alios incurſantes, alios repentes, adiecit, proh Dij boni ab his aliquis alitur integer? DAMAS SCOMBRENVS dixit,

Hunc ſenſum CAESTIVS tranſtuſit. Effeciſti, inquit, ut maius periculũ eſſet educari quàm exponi. FVSCVS ARELLIVS aliter dixit. Illa adhuc in miſeræ ſortis infantia timebantur, feræ ſerpentesꝫ & inimicus teneris artubus rigor, & inopia, inter expoſitorũ pericula non numerabamus educatorẽ. GLICON corruptam dixit ſententiam.

Sed noſtri quoꝫ bene inſanierunt. MVRREDIVS dixit, Producitur miſerorum longus ordo, maior pars ſe ſine ſe trahit. ET LICINIVS NEPOS, ut ſoluendo ſis in pœnas, quoties tibi renaſcendũ eſt? Illud SPARSVS dixit, quod non corruptũ tantum, ſed contrarium dicebat eſſe Montanus. Solus plura habes membra, quàm tot hominibus reliquiſti. Ita enim hic poteſt uideri læſiſſe Rempub. ſi multi ſunt debilitati. Apparet autem non multos eſſe, ſi plura habet membra quàm debilitatis reliquit? Et illud æque ab illo aiebat corrupte dictum, ptodiderũt plures membra. Græcas ſententias in hoc refero, ut poſſitis æſtimare primum quàm facilis græcæ eloquentiæ in latinum tranſitus ſit, & quam omne quod bene poteſt dici, commune omnibus gentibus ſit. Deinde ut ingenia ingenijs conferatis & cogitetis latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. LABIENI ſententiam ſeparaui, quia locuti de illa homines erant. Sed ubi quotidianum diurnum & mendicantium quæſtus recognoſcit, tu hodie minus attuliſti, cedò lora, gaudeo me non omnes emancaſſe. Quid fles? quid rogas? plus retuliſſes, ſi ſic rogaſſes. Dixerat & illam ſententiam, Date miſeris, quod unum percipere gaudium poſſunt. Aliquis ex illis damnatum iſtum uideat, aliquis audiat GLICON dixit Vnicus ſumus amator

Ouidij, hunc aiebat ſenſum diſertiſſime apud Naſonem Ouidium eſſe poſitum, quem ad fingendas ſimiles ſententias aiebat eſſe memoria tenendũ: occiſo Achille hoc epiphonema

phonema apponit, Quod Priamus gaudere ſenex poſt Hectora poſſet, Hoc fuit. CAESTIVS SEVERVS dixerat, Oſtende nobis captiuos. IVLIVS BASSVS dixerat, Oſtende nobis merendarios tuos. LABIENVS commodius uidebatur dixiſſe, Oſtende nobis alumnos tuos. P. ASPERNATES dixit, Cum induxiſſet ſtipem porrigentem medico. O felicem patrem, & hoc qui dicit fortaſſe pater eſt.

Controuerſia triceſimaquarta.

LAeſæ religionis ſit actio. Parrhaſius pictor Athenienſis, cum Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum ex his ſenem, perduxit Athenas, torſit, & ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit, ille tabulam in templo Mineruæ poſuit, accuſatur religionis læſæ. GAVII SYLONIS. Infelix ſenex uidit iacentis diuulſæ patriæ ruinas, abſtractus à coniuge ſuper exuſtæ Olynthi cinerem ſtetit, iam ad figurandum Promethea ſatis triſtis eſt, quo proh Iupiter, quem enim melius inuocem aduerſus Parrhaſium, quàm quem imitatus eſt? Olynthum tantum picturæ tuæ excipio. Num quis ut naufragium pingeret, merſit? cæditur, parum eſt, inuritur, etiamnum parum eſt, laniatur, hoc inquit in irato Philippo ſatis eſt, ſed nõdum in irato Ioue. IVLII BASSI. Producitur puer, ſuperuacuũ eſt inquit, nondum quantum ſatis Prometheo poteſt cernere. Vltima Olynthij deprecatio eſt, Atheniẽſis redde me Philippo. Non eſt iſtud donum, ſacrilegium eſt. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Aedem Mineruæ tanquam caſtra Macedonũ fugiunt. CLODII TVRRINI. Parum, inquit, triſtis eſt, niſi quia Athenienſem dominũ ſortitus eſt. Dabo tibi Parrhaſi maiora tormenta, duc illum ad iacentem Olynthum, duc illò ubi liberos, ubi domũ perdidit, ſcis certe quàm triſtem illum emeris. Olynthijs urbem aperuimus, templa precluſimus: ergo minime Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent. Torquetur, hoc nec ſub Philippo factum eſt, moritur, hoc nec ſub Ioue. ARGENTARII. Hoc hoſpitio Olynthius Athenis exceptus eſt: tantũ ergo Olynthius poſſit, Parrhaſius quid non? & oculos noſtros torquet, ibi ponit tabulam ubi fortaſſe nos tabulam fœderis poſuimus. Hoc Promethea facere eſt, non pingere. Aiebat tortoribus, Sic intendite, ſic cædite, ſic iſtum quem fecit, cum maxime uultũ ſeruate, ſit ſibijpſi exemplar. CAESTII PII. Emi, inquit, immo ſi Athenienſis es redemiſti, ſi neſcis Parrhaſi in iſto templo pro Olynthijs dona ſoluũtur. Crudelis ille Græciæ carnifex, iſtum tamen nihil amplius quàm uendidit: producitur nobilis ſenex, longa miſeriarum tabe confectus, reductis introrſus oculis tam triſtis, quaſi iam tortus eſſet. Vt admoueri ſibi catenas uidit, ſuperuacuæ inquit ſunt, ſi ad alium dominum perueniſſem, Athenas fugerem. Iſtud tibi in nullo Olynthio permitto, niſi Laſthenẽ emeris. TRIARII. Corrupiſti duo maxima Promethei munera ignem & hominem. Quemcunꝫ præco flentem uiderat, ſciebat te emptorem, miſerabãtur omnes. Te fortaſſe & Philippus reduci iuſſiſſet, ſi Atheniẽſem uidiſſet emptorem, quod ego fabuloſum eſſe non dubito. Sed utrum uult Parrhaſius eligat, parum pie, aut infami auctione imitatus eſt. Clamabat iſte, nondum ſatis triſtis es, nõdum ſatis, inquam, adieciſti ad priorem uultum, talis in auctione Philippus. MVSAE. Narraturus ſum Olynthij ſenis ignes, uerbera, tormẽta, aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dij deæꝫ te perdant, miſericordem Philippum feciſti. Si iſti creditis, iratum Iouem imitatus eſt, ſi nobis, iratum Philippum uicit. Pinge Philippũ crudelem, oculo effoſſo, ſaculo perfractũ, per tot damna à dijs immortalibus tortum. CORNELII HISPANI. Vltima membrorũ meorũ tabes tormentis immoritur. Parrhaſi quid agis? non ſeruas propoſitũ: hoc ſupra Promethea eſt: tantum patiendum eſt, pingente Parrhaſio, quantũ irato Ioue. ARELLII FVSCI PATRIS. Pinge Promethea, ſed homines facientẽ, ſed igneis diuidentẽ. pinge, ſed inter munera potius ꝯ inter tormenta. Inter altaria, Olynthij ſenis crucẽ poſuit. Miſerrime ſenex, forte ex ſeruis tuis aliqs felicius ſeruit, utiꝫ felicior eſt, quiſqs Macedoni ſeruit. FVLVII SPARSI. Si ad ſuccurrendũ profectus es, queror, quod utinã Philippe his auctionẽ cum exceptione feciſſes, ne quis Arheniẽſis emeret. Non uidit Phidias Iouẽ, fecit tamen uelut tonantẽ. Nec ſtetit ante oculos eius Minerua, dignus tamen illa arte animus & concepit deos, & exhibnit. Quid facturi ſumus, ſi bellum uolueris pingere, diuerſas

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuersas uirorũ statuemus acies,& in mutua uulnera armabimus manus,uicti sequentur,uictores cruenti reuertentur? Ne Parrhasij manus ludat temere coloribus,internitioni humanæ timendum est? Si necesse est aliquem torqueri,eme nocentem seruum, ut eodem tempore ex eo exemplum sumas & suppliciũ. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus,ex altera tortor cum ignibus,flagellis,eculeis. Ista aut uidentẽ, aut expectantem Parrhasi parum tristem putas? Dicebat miser, non prodidi patriam, Atheniensis si nihil merui,succurrite, si merui,reddite Philippo. Inter ista Parrhasius dubium est studiosius pingat,an ille sæuiat, torqueat, uerberet. Sic iste carnifex colores temperat. Quid ais? parum tristis uidetur,quem Philippus uendidit,emit Parrhasius? Etiamnum torque,etiamnum,bene habet,sic tene. Iste uultus esse debuit lacerati, hic morientis. PORTII LATRONIS. Si uidetur tibi, istis muneribus aram misericordiæ orna. Nemo ergo ex Olynthijs miserius seruit,quàm qui Athenien sem dominum sortitus est. Miser ubicunq; Philippũ non uiderat,pacem putabat. Alliga,inquit, aiebat. Solutus apud Philippũ fuit. ALBVTII SYLLII. Expecta dum Euthycrates aut Lasthenes capiatur,Pythia somnia Parrhasi me tortor effecit. Philippus quoq; uendidisse contentus est. Producitur senex nobilis,flens,respiciẽs patriam,placuit isti ultus,habuit aliquid Promethei simile,etiam anteq; torqueat,diligenter agit causam, ut Philippus Olynthio non est,ego pecuniam perdidi,redi ad auctorem. Propter hominẽ Prometheus distortus,propter Promethea homines ne torseris. Philippus sic rogabatur, liceat Olynthijs uiuere. Parrhasius aliter rogatur, Olynthijs mori liceat. Tristem uolo facere. Nemo faciet,si Philippus non fecit. Hanc controuersiã magna pars declamatorũ sic dixit, ut non controuersiam diuideret, sed accusationem, quomodo solent ordinare actionẽ suam in foro,qui primo loco accusant. In scholastica, quia non duobus dicitur locis,semper non dicendum tantum, sed respondendũ est: obijciunt quod hominẽ torserit,quod Olynthium,quod deorũ supplicia imitatus sit,quod tabulam in templo Mineruæ posuerit. Si Parrhasius responsurus nõ est,satis bene diuidunt. Nihil est autem turpius, quàm aut eam cõtrouersiam declamare, in qua nihil ab altera parte responderi poterit, aut non refellere, si responderi potest. GALLIO ferè similem diuisionem in Parrhasio habuit,ei quam habuerat in illa controuersia, cuius mentio est in hoc ipso libro,debilitabat expositos,detractis quibusdam. Diuisit autem sic, An læsa sit religio,quid perdidit inquit? nihil. Nondum de iure controuersiã facio. Perdidit unum senem Olynthus,fac Athenien sem,non ages mecum reipublicæ læsæ,si Athenien sem senatorẽ occidero,sed cædis: ita uero Athenien sium corrumpitur opinio,misericordia semper censi sumus. Nunquã unius facto publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Athenien siũ,quàm ut labefactari ullo modo possit. Læsa est inquit Respub. Si quis Olynthi depositũ negauerit, uidebitur, ut existimo non Rempub. sed hominẽ læsisse. Olynthijs hoc tribuisti,ut eodẽ loco essent,quo Athenienses. Læsisti,inquit,Rempub. lædunt Rempub. qui aliquid illi auferunt,non qui adijciunt,qui diruunt templa, non qui ornant. Peccauerunt ergo & sacerdotes,qui tabulam receperũt,quare tamen non reciperent? Deorũ adulteria picta sunt, positæ sunt picturæ Herculis liberos occidẽtis. Deinde an ob id accusari possit læsæ Reipub. quod ei facere licuit. Ea lege persequere, quia non licuit: dicis mihi,hoc facere non oportet: huic rei æstimatio immensa est. Itaque nulla uindicta est. Et id tantum punitur,quod non licet. Satis abundeq; est,si opifex rerum imperirus ad legem innocens est,An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa diuiditur,An Olynthius fuerit apud Athenien sem, etiam anteq; fieret decretum? Seruus, inquit,est meus,quem ego emi belli iure. Vobis Athenienses expedit,alioquin imperium uestrũ in antiquos fines redigitur,quicquid est bello partum. Et est contra. At ille seruus alij emptori esse potest, Athenien si non. Quid enim si Athenien sem à Philippo emisses? Atqui sciebas Olynthios nobis cõiunctos esse fœdere. Vt scias,inquit,seruos fuisse,decretũ postea factum est Athenien siũ,quo iuberẽtur & liberi & ciues esse. Quare hoc illis ius,si iam habebã,dabatur? Deinde an decreto hoc non cõtineatur,liberi ut fiant,sed ut esse liberi iudicẽtur,Hoc censuimus Olynthios ciues nostros esse,ita & ille ciuis noster fuit. Non,inquit,nam decretũ in futurũ factum est,nõ in præteritũ: uis hoc scire?

scire? Non quisquis Olynthiũ seruum habuit,accusabitur,quod ciuem in sua seruitute tenuerit. Si quid tunc inter necessaria seruilium officiorũ ministeria percussit aut cecidit,iniuriarũ accusabitur. Atqui quantum ad ius attinet nihil interest occiderit,an ceciderit. Nam aut nec cædere licuit aut occidere. A parte Parrhasij fecit hunc colorem, emptum esse à Parrhasio senem,inutilem,expiraturũ. Si uerum uultis,inquit,non occidit illum sed deficientis,& alioquin expiraturi morte usus est. Torsit inquit tamen: si lucri causa,obijce, nempe crudelitatis pretium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantũ semper artibus licuisset,medicos ut uim ignoratã morbi cognoscerent uiscera rescidisse,hodie cadauerũ artus rescindi,ut neruorũ articulorũq; positio cognosci possit. ALBVTIVS hoc colore,calamitosum fuisse, orbum, palàm mortẽ optantem, nec aliter illum Philippus uendidisset, nisi putasset illi pœnam esse uiuere. SYLO POMPEIVS, putabat commodius esse,si hoc animo isset Parrhasius ad auctionem, ut aliquem in hũc usum emeret: poterit enim uideri elegisse uilissimũ & maxime inutilem. FVSCO ARELLIO placebat,emptũ quidem illũ in alios usus, sed cum deficeret,& mori uellet,in id quod unũ ex cadauere artifex poterat impensum. GALLIO ad neutrum se alligauit, nec dixit quo animo emisset. GALLIONIS color intolerabilis est, dixit enim senem ex noxijs Olynthijs emisse,quod si licet illi fingere,non uideo quare non eadem opera dicat,& conscium proditionis Lastheni fuisse,& se pœnæ causa torsisse. HISPO ROMANVS ignorantiam illam excusauit. Pictor inquam intra officinã suam clausus,qui hæc tantũ uulgaria iura nouerit,in seruum nihil non domino licere, pictori nihil non pingere,mancipiũ suum operi suo impendit. Non omnia inquit narras, Olynthius fuit ille qui perijt. Quid autẽ ad rem pertinet,cuius nationis seruus fuerit? Audes,inquit,seruum dicere Olynthium,etiam post bellum,& ante decretũ? alioquin quod uos illi dedistis beneficiũ,nisi quod iam illos nec torquere liceret, nec occidere? Græci nefas putauerunt, pro Parrhasio dicere,omnes illum accusauerũt, in eosdem sensus incurrerunt. GLICON dixit, TRIARIVS hoc ex aliqua parte cum surriperet,inflexit. Hos aiebat SEVERVS CASSIVS, qui hoc facerent, similes sibi uideri furibus,alienis poculis ansas mutãtibus. Multi sunt qui detracto uerbo, aut mutato, aut adiecto putant se alienas sententias lucrifeciss e. TRIARIVS autem sic uertit, Corrupisse duo maxime Promethei munera,ignem & hominẽ, sed egregie illam surripuerũt, EVCTEMON qui dixit, DAMVS corruptissime fanius quàm GLYCON hic est CRATON uenustissimus homo,& prohomo & professus. ASINIVS qui bellum cum omnibus Atticis gerebat,cum donaret illi Cæsar talentum in quo xxiij sestertia sunt Athenien sium more hic Cæsari quod illum nunq; nisi mense Decembri audiret, dixit & commendaretur à Cæsare, PASSIENVS Nec curaret interroganti, quare non complecteretur tanti uiri gratiam Sæpe solebat apud Cæsarem cum imagine confligere hominem acidæ linguæ, & qui nimis liber erat, puto quia diu non fuerat ex captiuo cocus,ex coco lecticarius, ex lecticario usque ad amicitiam Cæsaris,felix usque eo utranq; fortunam contempsit,& in qua erat,& in qua fuerat,ut cum illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum, quasi & ipsi ingenio suo interdiceret, disertus homo & dicax, à quo multa improbe, sed uenuste dicta, ne modum excedam, excurro & ad Parrhasium reuertor. NICETES dixit HISPO ROMANVS dixit,ignes,ferrum, tormenta pictori isti à Philippo officina est. SPARSI sententia in descriptione picturæ habet aliquid corrupti, & ubicunq; sanguine opus est, humano utitur, dixit enim quod fieri non potest,illum locũ omnes tentauerunt,quid si uoluerís bellum pingere? quid si incendium? Quid si parricidium? A Græcis DORON furiose dixit, Sed nihil est quod minus fieri possit,quàm quod à METRODORO dictum est, TRIARIVS dixit,Nondum dignum irato Ioue genuisti. HATERIVS dixit sanius,Nondum uultus ad fabulam conuenit: & illud, Parrhasi,ut omnia fiant ad exemplũ,uiuat qui tortus est,Si uultis audire supra q̃d non possit procedere insania, LICINIVS NEPOS ait,Si uultis digne punire Parrhasiũ, ipse

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipse se pingat. Non minus stulte AEMILIANVS quidam Græcus rhetor, quod genus studiorum amabilissimũ est, HEXARIDA fatuus dixit,

OTHO PATER cum pro Parrhasio diceret, hoc colore derisus est, quia conciderãt, inquit, per proditores Olynthij, uolui pingere itatum proditori suo louem. GARGIVS multo stultius, quare Promethei Parhasius supplicium pinxisset? Ego, inquit, ardente Olyntho non odissem ignium autorem. LATRONIS illa celebris sententia est, quam SPARSVS quoq; subtractis quibusdam uerbis dixit in descriptione mortuorum. Parrhasi emorior, sic tene: hanc sententiam aiunt & DIOCLEM CARISTIVM dixisse non eodem modo HISPO rideon honeste ROMANVS fecit, multo enim uehementius insanit quàm nostri fanatici. Voluit uiderí uolturios ad tabulam Parrhasij aduolare, fabula eleganti, ad turpem sententiam perductus traditur ZEVSIN ut puto pinxisse puerum, uuam tenentem, & cum tanta esset similitudo uuæ, ut etiam admirationẽ faceret operi, quendam ex præceptoribus dixisse, aues male existimare de tabula, non fuisse enim aduolaturas, nisi similis esset. ZEVSIN aiunt obleuisse uuam, & seruasse illud, quod melius erat in tabula, nõ quod similius SYPIRIDIO æque familiariter in templũ uolturios subire putauit, quàm passeres aut columbas. Dixit enim.

Sed nolo Romanos in ulla re uinci. Restituet aciem MVRRHEDIVS, qui dixit,
Pinge Triptolemum, qui iunctis draconibus sulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerant, & APATVRIVS locum sibi uindicat, dixit enim, O

Controuersia tricesimaquinta.

FVr concione prohibeatur. Quidam cum diuitem proditionis postulasset, noctu parietem eius effodit, & scrinium in quo erant missæ ab hostibus epistolæ sustulit, damnatus est diues. Accusator concionari cum uellet à magistratu prohibitus, agit iniuriarum. PORTII LATRONIS, id solum sustulit, quod fur reliquisset, nihil tam fur timuit, quàm ne dominus res suas non agnosceret. Fac mihi inuidiam, prodidi furtum meum; ago magistratui isti gratias, cum ad illum furtum meum detulissem, furem summoueri non iussit. Ruentem ciuitatis statum unius parietis ruina reposui. OSCI. Solicitus erat, ne quod perdiderat, quæreretur. Indicium profiteor, multos furti conscios habeo, at illud tuto illi ostendi, hoc furtum non solus habeo. Furtum est quod timet dominus agnoscere: potui non esse pauper, habui quod magno uenderem. Teneo ecce epistolas, in quibus manifesta proditionis argumẽta sunt, in quibus hostium consilia. Te interrogo, si furtum est, repono. MVSAE. Furtum uocas, quod qui perdiderat, negabat suum? furtum fecisset ex hostibus. CLODII TVRRINI, Furtum uocas, quod qui perdiderat, supplicium tulit, qui surripuerat præmium? Vtri permissetis loqui, si eodem tempore fur uenisset & dominus? Potui Rempublicam magno uendere uel proditori. ARELLII FVSCI PATRIS. Mille nauium domini Græci furto Troiam cepistis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius seruantur? Si non indicauero cuius sit, nemo cognoscet. VIBII RVFFI, Cuius ego si potuissem, non parietem tantum, sed pectus ipsum perfodissem. Nondum totum consummaui officium, non est tam angusta respublica, ut ab uno opprimi possit. CAESTII PII. Nolite à me omnia exigere quæ scio, multa sunt, quædam & in cõcione dicenda.

Hoc furtum liberos nostros docete, Rogo uos iudices per furtum meum,
quoties furtũ meum protuli, tacet dominus, ego fur. Ecce altera iniuria,
nõ tu, inquit, perfodisti domum. Tace, ego noui ista melius.
Narrare soleo, non negare quæ scio.

Libri sexti & vltimi controuersiarum finis.

BEATI RHENANI SELESTADIENSIS, IN LVDVM L. ANNEI SENECAE DE MORTE CLAVDII CAESARIS, SCHOLIA.

QVid actum sit.) Claudius Cæsar Drusi Germanici filius, qui Caio proxime successit, talem egit principem, ut nescias stultiór ne fuerit, an crudelior. Hunc Anneus Seneca hoc libello, quem ludũ de morte Claudij Cæsaris inscripsit, mire taxat, & suis (qd aiunt) coloribus graphice depigit. In causa autem nonnihil fuisse crediderim, quur sic Claudium insecta ret, quod sub eo exulauit. Cuius rei ipse meminit in li. De breuitate uitæ ad Paulinũ his uerbis de Cæsare blandiuscule loquens. Nec enim sic me deiecit, ut nollet erigere, immo ne deiecit quidem, sed impulsum à fortuna & cadẽtem sustinuit, & in præceps euntẽ, leniẽ diuinæ manus usus moderatione deposuit. Hactenus Seneca. Cæterum cum Agrippina Claudio nupsisset, ne malis tãtum facinoribus innotesceret, ueniã exilij pro Anneo Seneca simul præturam impetrat, lætum in publicum rata ob claritudinem studiorũ eius, utq; Domitij puerítia tali magistro adolesceret, & consilijs eiusdem ad spem dominationis uteretur, quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infensus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Hæc Tacitus. In cœlo.) Ridicule copit, pollicens se traditurum, quæ in cœlo ante diem tertiũ Eidus Octobris acta sunt, quasi illic sint Calendæ. Sic Homerus subinde describit, quid interea dij fecerint in cœlo. Iocus est ex imitatione: nam ita exordimur annales. Ante diem tertium.) Excessit enim Claudius tertium ante eidus octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. Ixiij. ætatis imperij xiij. anno. Aç ueneno quidẽ occisum cõuenit, ubi aũt, et per quem dato discrepat. Autor Tranquillus & Tacitus. Eidus autẽ per ei diphthõgũ Græcã scriptũ est, qua utebant antiquí in his, quæ i extensum habent, id qd in uetustis inscriptionibus etiamnum uisitur. Felicissimi.) Ob Claudium sublatum. Ego scio me liberum factum.) Innuit tyrannidẽ Claudij, uel optimis optima, cum loqui tũ agere prohibentes. Aut regem, aut fatuũ.) Hic stultitiã Claudij notat, neq; id fallo. Nã mater Antonia portẽtum eum hominis dictitabat, nec absolutum à natura, sed tantum inchoatum, ac si quẽ socordiæ argueret, stultiorem aiebat filio suo Claudio. Auia Augusta pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime: non monere, nisi acerbo & breui scripto, aut per internuntios solita. Soror Liuilla quũ audisset quãdoq; imperaturum, tam iniquã, tam indignam sortem populi Romani palàm & clare detestata est, ut scribit Tranquillus. Hoc auten prouerbio, Aut regẽ, aut fatuum nasci oportet, antiquí regũ uecordiam taxabãt. Nam quemadmodum in fatuis, risu, quæcunque fecerint, excipimus, sic regũ quoq; facta nemo non probat. Proinde uerissimũ est facultatibus licentiaq; et adsentationibus alí principum uitia, quod de Antonio Velleius Paterculus scriptũ reliquit. Cæterũ nisi stulti fuissent olim reges, non essent tot libri illorũ fatuitatibus referti, hoc est, factis, non tam stultis sæpnumero quàm sceleratis, ac im

LVCII ANNEI SENECAE in mortem Claudij Cæsaris, Ludus.

QVid actum sit in cœlo ante diem tertium Eidus octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola, Coss. anno nouo, initio seculi felicissimi, uolo memoriæ tradere. Nihil offensæ uel gratiæ dabitur. Hæc ita uera siquis quæsierit unde sciam, Primum, si uoluero, non respondebo. Quis coacturus est? Ego scio me liberum factum, ex quo suum diem obijt ille, qui uerum prouerbium fecerat, Aut regem, aut fatuum nasci oportere. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam uenerit.

Quis

Universidad de Deusto
Biblioteca
SENE

pĳs cædibus & bellis, quibus in hoc mundo nihil ſtultius. Qui huius prouerbĳ explicationem interpretationē legere cupit, Eraſmi Roterodami, quem equidē ut præceptorē & ueneror & ſuſpicio, Chiliades adeat. Illic enim præter eruditionem, quę huic nuſquam deeſt, etiam ad uitā rectius inſtituēdam, ſaluberrimā inueniet cohortationem. Quis unquam ab hiſtorico.) Salſiſſime taxat uanitatem hiſtoricorum, qui ſcribūt quicquid uolunt, nullo fideiuſſore. Autorem producere.) Autor eſt, non ſolum is, cuius ſuaſu & autoritate fit aliquid, uerum is, unde rumor eſt ortus. Produci autem teſtes dicuntur. Quærite ab eo, qui Druſillā.) Caius Cæſar (ut refert Suetonius) Druſillam ſororē uitiaſſe uirginē creditus eſt, quam mox Lucio Caſſio Longino conſulari collocatam abduxit, & in modū iuſtæ uxoris propalam habuit. Eadē defuncta iuſtitium indixit, in quo riſiſſe, lauiſſe, cœnaſſe cum parentibus, aut coniuge, liberis ue capitale fuit, cuius amorem quanti faceret, uel hac re docuit, quod poſt mortem eius repente noctuq; ab urbe profugiens, tranſcurſa Campania, Syracuſas petĳt. Rurſusq; inde propere redĳt barba capilloq; promiſſo. Nec unq; poſtea, quantiſcunq; de rebus, ne pro concione quidē populi, aut apud milites, niſi per nomen Druſillę deierauit. Seneca quoq; noſter in libro De breuitate uitæ, Suetonio aſtipulatur, affirmans Caium poſt mortem Druſillæ, furioſa inconſtantia modo barbam capillumq; ſubmittentem, modo Italiæ et Siciliæ oras errabundum permetientem, nunquam ſatis certum fuiſſe, utrum lugeri uellet, an coli ſororē. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat & puluinaria, eos qui parum mœſti fuerant, cruDeliſſima afficiebat animaduerſione. Hāc igitur Druſillam, quidam cum eſſet uiæ Appiæ curator, in qua ſepeliebantur Romani, ut gratificaretur Caio, cœlum ademtum ſe uidiſſe in ſenatu iureiurando affirmauit, quod cū illi nemo crederet, ſed rideretur potius, ſancte promiſit, ſe nihil amplius, ne ſi hominem quidem in medio foro occiſum uidiſſet, deinceps indicaturum. Non paſſibus æquis.) Particula eſt carminis Vergiliani in Aeneide. Reſpexit autē ad id, quod Trāquillus de eo refert, his uerbis. Cæterum ingrediēntem deſtituebant populites minus firmi.

Quis unquā ab hiſtorico iuratores exegit? Tamē ſi neceſſe fuerit autorē producere, quærite ab eo, qui Druſillam euntem in cœlum uidit. Idem Claudium uidiſſe ſe dicet iter facientem, non paſſibus æquis. Velit, nolit neceſſe eſt illi omnia uidere, quæ in cœlo agātur. Appiæ uiæ curator eſt: qua ſcis & diuum Auguſtum, & Tiberium Cæſarem ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaueris, ſoli narrabit, coram pluribus nunquam uerbū faciet. Nā poſteaq; in ſenatu iurauit ſe Druſillam uidiſſe cœlum aſcendētem, & illi pro tam bono nūtio nemo credidit, quod uiderit, uerbis cōceptis affirmauit, ſe nō indicaturū, etiā ſi in medio foro

Velit, nolit.) Εἰ ϕωνῆ κῶς dixit. Appiæ uiæ.) Hæc ſic nominata fuit ab Appio, qui eam muniuit, ut autor eſt Liuius in nono primæ Decadis. Eſtq; præcipua uiarum, ducens Brunduſium, in qua erant conditoria ſepulchraq; Romanorum. Diuum Auguſtum.) De quo ſic, inquit, Suetonius. Nec defuit uir prętorius, qui ſe effigiem cremati euntem in cœlū uidiſſe iuraret. Soli narrabit.) Notat morem eorum, qui huiuſmodi portenta ſpargunt in uulgus. Primum unicui piam narrant, uelut arcanum, quod ſileri uelint, deinde fama ſerpit, alio alĳs per manus tradente. Conceptis uerbis.) Conceptis uerbis proprie iuramus, cum (ut latine dicam & eleganter) alio præeunte, ac iuſiurādum dictante, aliquid expreſſis ad certam formulam uerbis, promittimus. Plautus in Bachidibus, Ego iuſiurandum conceptis uerbis dedi, daturum id me hodie mulieri ante ueſperam, nunc pater ne peierem cura. Etiam ſi in medio foro.) Taxat obiter urbem Romanam, in qua tanta erat impunitas malis, ut homines ſæpenumero in medio foro occiderentur. Id quod paſſim fiebat Romæ ſub Alexādro.

frequentiſſimo foro, in meridie. Iam Phœbus.) Chronographia eſt. Et tacite notat poētas quoſdam, qui huiuſmodi deſcriptionibus explent uolumina. Quos taxauit & Horatius in arte poētica, Cum lucus & ara Dianæ, Et properātis aquæ per amœnos ambitus agros, Aut flumē Rhenum, aut pluuius deſcribitur arcus.

Gratos carpebat honores.) id eſt, fœtus. Sic Horatius, ruris honores uocat, quicquid frugum terra producit. puto magis intelligi.) Poētas notat nimis anxie tempus deſcribētes, & id multis carminibus, cū interim quatuor quum maximum uerbis, & quidem expreſſius dici poſſet. Facilius inter philoſophos.) Feſtiue dictum in horologiorum diſcrepantiam. Simulq; philoſophorum perpetuū illud diſſidium latenter taxat. Nam cui nō notum eſt, quàm inter ſe philoſophi omnes ἐκ διαμέτρου (quē aiunt) diſſideant? Plato ſiquidem (ut in hāc digreſſiunculam expatiemur) unum deum unigenitū ex ſeipſo natum cēſuit,

foro hominem uidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcunque audiui, certa, claraq; affero, ita illum ſaluum & felicē habeam. Iam Phœbus breuiore uia contraxerat ortum

Lucis, & obſcuri creſcebant tempora ſomni.

Iamq; ſuum uictrix augebat Cynthia† regnum.

Et deformis hyems gratos carpebat honores

Diuitis autumni, uiſoque ſeneſcere Bacco

Carpebat raras ſerus uindemitor uuas.

Puto magis intelligi ſi dixero, mēſis erat October, dies quintus eiuſdem Octobris. Horam non poſſum tibi certam dicere, facilius inter philoſophos, quàm inter horologia conuenĭet. Tamen inter ſextam & ſeptimā erat. Nimis ruſtice acquieſcunt oneri poētæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, ut etiam medium diem in quietent. Tu ſic trāſibis horam tam bonam?

Iam medium curſu Phœbus diuiſerat orbem.

Et propior

Anaximander cœleſtia ſydera, Deos eſſe. Thales animam mundi, deum putat, Ariſtoteles formam ſeparatam, ſphæræ quidē uniuerſi innitentem, Democritus mētem ignitam, mundi animam, Epicurus ſpecie humana deos eſſe, Pythagoras, monada, Stoici deum ignem eſſe, necnon ſpiritum qui mūdum uniuerſum penetret. Denicq; Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyrenenſis, nullos eſſe deos. Quid cum de principĳs rerum diſputāt, nonne diuerſiſſima ſentire uidentur? Anaximenes Mileſius, aērem eſſe rerum principium, aſtruxit, Thales aquam, Anaxagoras Clazomenius particulas ſimilares, Heraclitus ignem. Archelaus Athenienſis, aēris infiniti raritatem ac denſitatem, Empedocles amicitiam & litem, Pythagoras numeros, & horum commenſiones, Plato deum, materiam, & ideam, Zeno deum & materiā, & quatuor elemēta, Ariſtoteles, entelechiam, materiam, & priuationē, elementa quatuor, & quintum quoddā corpus. An uero de mundo inter illos cōuenire putas? Nullibi magis diſſident. Nam Plato deum ad ſui exemplum ait, mundum affinxiſſe, Ariſtoteles ſempiternum eſſe uult, Epicurus planè interiturū, Xenophanes ſempiternum, corruptionis expertem, Pythagoras & Stoici genitum à deo, ſed ex ſua quidē natura nequaquam interitus immunem. Plato quoq; animātem eſſe mundum aſſeuerat, ſęque ex tabeſcentibus alere, Democritus, Ariſtoteles, & Epicurus id conſtanter negant. Adde quod Thales unum mundum eſſe cenſuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horum diſcipulus Metrodorus, abſurdū eſſe dixit, in agris unicā naſci ſpicam, unūq; in infinito mundū. innumeros autē eſſe quod innumerabiles eorum ſint cauſæ, Seleucus infinibilē mundū, Empedocles mundum quidē unū, ſed uniuerſi tantum exiguā eſſe particulā. Quid de ani-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ma,nonne pugnantia ſtatuiſſe uidentᵉ. Pythagoras animam definijt,numerum ſeipſum cientem,Ariſtoteles entelechiam primã corporis, Dicearchus quatuor elementorum harmoniam. Thales naturam irrequietam, ſeſe mouentem, Aſclepiades medicus, ſenſuũ coexercitationem,Plato ſubſtantiã intellectu præditam,Stoici ſpiritum feruidum ,Anaxagoras aëri ſimilem, Democritus ignitũ quiddã, Epicurus elementarem temperaturã. Neque uero ſecius de animæ principatu, qua uidelicet in parte ſit,longe lateq; diſſident. Herophilus enim in uentriculo cerebri,ſedẽ animæ ponit, Plato & Democritus in toto capite, Eraſiſtratus circa mẽbranam cerebri, quã Epicranidem uocat, Strato in ſupercilioꝝ interſtitio, Parmenides & Epicurus in toto pectore. Diogenes ĩ arteriaco cordis uentriculo, Stoici in toto corde uel ſpiritu ,qui circa cor uerſatur. Nonnulli in ceruice cordis, quidam in præcordijs, Empedocles in ſanguinis concretione. Ad hæc nonne de ſole & luna inter ſe ridicule propemodum euariãt. Anaxagoras,Democritus & Metrodorus ſolem eſſe aiunt globum ferri candentem, uel ſaxum ignitum, Philolaus ſolem uitri modo pellucentem, ab igne cœleſti ſplendorem accipere, Xenophanes nubem flagrantem. Lunam uero Heraclitus terram dixit nebula obuolutam, Stoici temperamentum ex igne aëreq;, Pythagoras ignitum lunæ corpus, Xenophanes eſſe nubẽ conſtipatam,Democritus conglobationẽ ignitam. Sic de magnitudine horũ diſcordes ſunt. Anaxagoras enim ſolem putat Peloponeſo maiorem. Heraclitus latitudine pedali, Anaximander terræ æqualem, circulũ uero quo uehitur, ſepties & uicies terra maiorem. Lunam ſimiliter terra maiorem Stoici cẽſent, Parmenides ſolẽ æqualem eſſe cõtendit. Sed quid hæc uerboſius perſequimur, cum bona pars librorũ utriuſq; linguæ, id genus opinionibus ſit referta, et quidam luculenti ſcriptores de his ex profeſſo tractarint. Satisſuperq; ſit, è tanta copia nos uno atq; item altero argumento breuiter indicaſſe, q; nihil inter ueteres philoſophos uſpiam conueniat. In quorũ locum ſuperioribus ſeculis, Scotus, Thomas, Aegidius Romanus, alij (ſi dijs placet) ſucceſſerũt, inter quos nõ minus q; antiquos illos diſcrepat, ut uel hac re priſcos Academicos, Stoicos, Peripateticosq;, maxime referre uideantur. Proinde neutiquam abſurdum erit, ſi iocũ Senecæ uerterimus, ut dicamus, Facilius inter horologia conuenire, quam inter philoſophos.

Et propior nocti feſſus quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat, Tum Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, unam de tribus Parcis eduxit,& ait, Quid fœmina crudeliſſima hominẽ miſerum torqueri pateris? nunq; meritum, ut tamdiu cruciaretur. Aunus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo cum anima luctatur. Quid huic inuides? Et reſpõdit, † Patere Mathematicos aliquando uerũ dicere, qui illum poſtquã princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus mẽſibus efferunt. Et tamen nõ eſt mirũ ſi errant.

Nimis ruſtice.) Exactam poëtarum curam, etiam in minimo temporis articulo deſcribendo ridet.

Animam agere.) Agere animã, eſt niti ad mortem. Tacite uero ridet Claudium, qui crebro uẽtris crepitum ſolebat edere. Nam anima pro uento quoque ponitur. Agebat igitur animam, uerum ea non potuit erumpere, quod aliquoties accidit, conanti uentris exprimere flatum.

Qui ſemper ingenio.) Propter cognitiones cauſarum, quibus expilabat populũ. Eſt enim Mercurius ἀγοραῖος.

Nunq; meritũ) Locus eſt ex ambiguo: nã utrunq; poteſt intelligi, indignũ lõgo cruciatu, & dignũ præſentaneo, ſubitoq; exitio. Cum anima luctatur.) Rurſum alluſit ad crepitum. Patere Mathematicos.) Verba ſunt Clothus. Notat Genethliacos q mẽdaciſſimi, mendaciorũ præſidẽ Mercuriũ colũt, quẽ ne offendãt, rarius uera dicunt. De Mathematicis non minus ſcite quàm

q; uere Tacitus in decimoſeptimo. Genus hominum, inquit, potẽtibus infidum, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra,& uetabitur ſemper,& retinebitur. Eodẽ autore de Mathematicis Italia pellendis ſub Claudio factum ſenatuſconſultum atrox et irritum. Efferunt.) Efferimus mortuos, quod Græcis dicitur ἐκφέρειν. Horam eius nemo nouit.) Si expectas ut Mathematicus tibi quicquam prædicat, opus eſt ut illi genituram tuam ediſſeras, quod ab Auguſto factum refert Tranquillus, cum in Apolloniæ ſeceſſu, Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippa conſcendiſſet. Natum putauit.) Indicat Claudij obſcuritatem, quem nemo ſenſerit naſcentem. Tullius ſe quoſdam reges natos neſciſſe dixit, pro eo quod eſt prorſus ignorare. Dede neci.) Carmen Vergilij ex quarto Georgicon, de apibus. Dum hos paculos.) Multis enim iam ius ciuitatis donauerat. Ciuitate donaret.) Donare ciuitate, eſt ius ciuitatis tradere, & plane facere ciuem. Hoc etiam Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, ſic de Galba imperatore ſcribẽs, ciuitatem Romanam raro dedit. Conſtituerat enim.) Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros minimeq; merentes honoribus afficiebat. Nam ut ſcribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipſano conſulibus, cum de ſupplendo ſenatu agitaretur, primoresq; Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem aſſequuti, ius adpiſcendorum in urbe honorum expeterent, & id ſenatui non placeret, Claudius contra diſſeruit, maiores ſuos origine Sabina ſimul in ciuitatem Romanam, & in familias patritiorum adſcitos, hortari ut paribus conſilijs Rempublicam capeſſat, transferendo Romam, quod uſquã egregium eſſet. Orationem itaque principis ſequuto patrum conſulto, primi Edui ſenatorum in urbe ius adepti ſunt. Præterea (ceu refert Tranquillus) ornamenta conſularia etiam procuratoribus ducenarijs indulſit. Senatoriam dignitatem recuſantibus, equeſtrem quoque ademit. Latum clauum (quamuis initio affirmaſſet, non lecturum ſe ſenatorem, niſi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tradidit. Triumphalia ornamenta Syllano filiæ ſuæ ſponſo nondum puberi dedit. Aulum inſuper Plautium, qui ſuam uirtutem certis experimentis in expeditione Britannica probarat, Imperatoriæ maieſtatis oblitus, ouantem ſequutus eſt, & capitolium conſcendenti, læ-

Si errãt. Horam eius nemo nouit, nemo enim illũ unquam natũ putauit. Tum ille, Fac quod faciendum eſt. Dede neci, melior uacua ſine regnet in aula. Sed Clotho. Ego mehercle, inquit, puſillũ temporis adijeere illi uolebam, dum hos pauculos qui ſu perſunt, ciuitate donaret. Conſtitue rat enim omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, & ſi qui ultra glacialem Boream incolũt Barbari, togatos uidere. Sed quoniã placet aliquos peregrinos in ſemen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tunc capſulam, treis fuſos profert. Vnus erat Augurini, alter Badæ, tertius Claudij. Hos, inquit, treis uno anno exiguis interuallis temporum diuiſos mori iubebo. Nec illum incomitatũ dimittam. Nõ oportet enim cum, qui modo ſe tot milia hominũ ſequentia uidebat, tot præcedentia, tot circũfuſa, ſubito ſolum deſtitui. Contentus erit his interim conuictoribus. Hæc ait,

Et turpi conuoluens ſtamina fuſo.
Abrupit ſtolidæ regalia tẽpora uitæ,
At Lacheſis redimita comas, ornata capillos,
Pieria

uum latus texit. In ſemen relinqui) Belle dictum, a ſegetibus aut leguminibus ſumpta metaphora. Qui modo ſe tot) Videtur alludere ad triumphum Claudij quo ob receptam Britãniam apparatu maximo triumphauit, ad cuius ſpectaculum ut teſtatur Suetonius, commeare in urbẽ, non ſolum præſidibus prouinciarũ permiſit, uerũetiã exulibus quibuſdam. His.)

Universidad de Deusto
Biblioteca

Augurino & Bada. Claudij significat. Rursum alluſit ad prouerbium, Aut regē, aut fatuum naſci oportet, Regis enim nomen apud Romanos, ut tyrannicū & barbarum, inuiſum habebatur. Et Lacheſis.)

Poëtice natiuitatem Nerōis deſcribit. Sed ō uanum augurē. Putabas optime Seneca morte Claudij libertatem obuenisse Romanis: At quādo Romæ ſæuior unquā tyrannis fuit, quàm ſub Nerone, de quo tu tamen adeo præclara, ſed plane falſo Apolline uaticinaris. Id qđ tandem ipſe expertus es, dum ad necem te compulit. Vincunt Tithoni.) Tithoni & Neſtoris longæuitas uel uulgo nota eſt,

Intentas cātu.) Pro cātui, paſſim id apud poëtas obuium. Mihi ſimilis.) Apollinē enim ut citharœdum pingunt. Talis in theatro ſæpe uſus eſt Nero, Qui etiam ſtatuas ſuas citharœdico cultu poſuit. Nec cantu.) Neronem in primis muſicę ſtudioſum fuiſſe, neque quicquā eorum omiſiſſe, quæ generis eius artifices & phonaſci, uel conſeruandæ uocis cauſa, uel augendæ facultatē, teſtis eſt Tranquillus. Apollinem enim æquiparare cantu, Solem aurigando uideri uolebat. Legumq; ſilentia.) Eleganter oppreſſas leges, ſilentia legum uocat. Iuxta illud, Sílent leges inter arma. Abrupit.) Mortem Regalia tempora.) Rurſum alluſit ad prouerbium, Aut regē, aut fatuum naſci oportet, Regis enim nomen apud Romanos, ut tyrannicū & barbarum, inuiſum habebatur. Et Lacheſis.)

Poëtice natiuitatem Nerōis deſcribit. Sed ō uanum augurē. Putabas optime Seneca morte Claudij libertatem obuenisse Romanis: At quādo Romæ ſæuior unquā tyrannis fuit, quàm ſub Nerone, de quo tu tamen adeo præclara, ſed plane falſo Apolline uaticinaris. Id qđ tandem ipſe expertus es, dum ad necem te compulit. Vincunt Tithoni.) Tithoni & Neſtoris longæuitas uel uulgo nota eſt,

Intentas cātu.) Pro cātui, paſſim id apud poëtas obuium. Mihi ſimilis.) Apollinē enim ut citharœdum pingunt. Talis in theatro ſæpe uſus eſt Nero, Qui etiam ſtatuas ſuas citharœdico cultu poſuit. Nec cantu.) Neronem in primis muſicę ſtudioſum fuiſſe, neque quicquā eorum omiſiſſe, quæ generis eius artifices & phonaſci, uel conſeruandæ uocis cauſa, uel augendæ facultatē, teſtis eſt Tranquillus. Apollinem enim æquiparare cantu, Solem aurigando uideri uolebat. Legumq; ſilentia.) Eleganter oppreſſas leges, ſilentia legum uocat. Iuxta illud, Sílent leges inter arma. A carcere.) Sumpta eſt à certaminibus equorum metapho ra, in quibus repagulum illud, unde ſit initium curſus, carcer dicitur, quemadmodū meta ubi ſiſtitur. Hinc à carcere, ſiue à carceribus, pro eo, quod eſt, ab initio, prouerbiali figura iactatum. Carcerem in hac ſignificantia Græci βαλβίδα appellant. Plena manu.) Hoc eſt, largiter & copioſe. Prouerbium eſt, quo utitur Cicero ad Atticum, libro ſecundo. At hercle alter familiaris tuus Horatius, & plena manu, & ornate noſtras laudes in aſtra ſuſtulit.

Pieria crinē lauro frontēq; coronās
Candida de niueo ſubtegmine uellera ſumit,
Felici moderanda manu, quæ ducta colorem
Aſſumpſere nouum, mirantur penſa ſorores.
Mutat uillis pretioſo lana metallo.
Aurea formoſo deſcēdūt ſecula filo,
Nec modus eſt illis, felicia uellera ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt dulcia penſa.
Deſijt
Sponte ſua feſtinat opus, nulloq; labore,
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni, uincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuq; iuuat, gaudetq; futuris.
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu, fallitq; laborem.
Dumq; nimis citharam, fraternaq; carmina laudant.
Plus ſolito neuere manus: humanaq; fata,
Laudatum tranſcendit opus: ne demite Parcæ
Phœbus ait, uincat mortalis tempora uitæ.
Ille mihi ſimilis uultu, ſimilisq; decore,
Nec cantu, nec uoce minor, felicia laſſis
Secula præſtabit, legumq; ſilentia rumpet,
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra,
Aut, qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris.
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol aſpicit orbem
Lucidus, & primos à carcere concitat axes.
Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem
Aſpiciet, flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus & affuſo ceruix formoſa capillo.
Hæc Apollo. At Lacheſis quæ &
ipſa homini formoſiſſimo faueret, fecit illud plena manu, & Neroni multos annos de ſuo donat, Claudiū autem iubent omnes χαίρειν.

Et ille

Deſijt uiuere uideri.) Sic ſcriptum eſt in exemplari ueteri. Significat autem eum fuiſſe nō hominem, ſed ſomniū hominis. Nam ſequitur paulo poſt, uiſus eſt quaſi homo.

Comœdos audit.) Qui per ſimulationē fuerant inducti, uelut deſiderantē oblectaturi. Autor Suetōius. Illa parte.) Fœditatem aſſidue petētis innuit id ex hoc intelligas, quod edictum meditatus eſt, quo ueniā daret in cōuiuio flatum, crepitumq; uentris emittēdi. Poſt boletū) Quem Agrippina medicatū uenenoq; infectum auidiſſimo ciborum talium obtulerat. Hinc boletos, Nero, quaſi deorum cibum, Græco prouerbio collaudare ſolebat. Nemo felicitatis ſuæ.) Epiphonema eſt. Bonæ ſtaturę.) Autoritas enim dignitasq; formæ nō defuit, uel ſtanti, uel ſedēti, ac præcipue quieſcēti: nam & prolixo nec exili corporeerat, ut refert Tranquillus.

Bene canum.) Fuit enim ſpecie canicieq; pulchra. Caput mouere.) Habuit enim Claudius caput cum ſemper, tum in quātu locūq; actu, uel maxime tremulum. Pedē dextrū.) Nam ingredientem deſtituebant poplites minus firmi, quod ſupra retulimus. Tertium

Et ille quidem animā ebullijt, & eo deſiit uiuere uideri. Expirauit autem dum comœdos audit, ut ſcias me nō ſine cauſa illos timere. Vltima uox eius hæc inter homines audita eſt, cū maiorem ſonitū emiſſiſſet illa parte, qua facilius loquebatur. Væ me, puto, concacaui me. Quid ante fecerit, neſcio, omnia certe concacauit. Nec poſt boletum opiparè medicamētis cōditum plus cibi ſumpſit. Quæ poſtea in terris ſunt acta, ſuperuacuum eſt referre. Scitis enim optime, nec periculum eſt, ne excidant memoriæ, quæ publicū gaudium impreſſit. Nemo felicitatis ſuæ obliuiſcitur. In cœlo quæ acta ſunt, audite. Fides autē penes autorem erit. Nuntiatur Ioui uenisse quēdam bonæ ſtaturæ, bene canum, neſcio quid illum minari, aſſidue enim caput mouere, pedem dextrum trahere, quæſiſſe ſe cuius nationis eſſet, reſpōdiſſe illū, neſcio quid perturbato ſono, & uoce cōfuſa, nō intelligere ſe linguam eius, nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec ullius gentis notæ. Tum Iupiter Herculē, quia totum orbrm terrarū penetrauerat, & noſſe uidebatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorū hominum eſſet. Tum Hercules, primo aſpectu ſane perturbatus eſt, ut qui etiā nō omnia mōſtra timuerit, uidit noui generis faciem inſolitum inceſſum, uocē nullius terreſtris animalis, (qualis eſſe marinis beluis ſolet) raucā & implicatam, putauit ſibi tertiūdecimum laborē uenisse. Diligentius autem intuenti uiſus eſt quaſi homo acceſſit itaq; & quod facillimū fuit, Græculo ait, Τίς, πόθεν ἐις ἀνδρῶν πόθι δὲ πόλις, ἠ ἵνα ἔθνεα, Vbi hæc Claudius, gaudetes ſe illic philologos homines, ſperās futurū aliquē hiſtoriis ſuis locū. Itaq; & ipſe Homerico uerſu Cæſarē ſe eſſe ſignifi Erat aūt ſequēs uerſus uerior æque Homericus. (cans ait Et impoſuerat Herculi minimo diſcrimine †fabulam, niſi

decimum laborē.)

Duodecim labores Herculis à nullo poëta nō ſunt celebrati. De his & Vergilij titulo carmē extat.

Græculo.) Nam non mediocri cura Claudius Græca ſtudia ſequutus eſt. Ac ſæpe in ſenatu legatis perpetua oratione reſpōdit. Multū uero pro tribunali etiam heroicis locutus eſt uerſibus, ut ſcribit Suetonius. Ait.) τίς πόθεν ἐις ἀνδρῶν, πόθι τε πόλις, ἠ ἵνα ἔθνεα, Hoc eſt, Quiſnā es, unde uenis, ubi quæ patria atq; parētes? Hoc carmen ex primo Odyſſeæ, in hūc locum ſubſtituimus. Verba ſūt Telemachi, Mineruā allo quentis, quæ illi Mentę Taphiorū regis ſpecie tū apparuerat. Philologos.) Erant philologi, qui multiplici uariaq; ſcientia cēſebātur, qualis fuit primum Eratoſthenes, qui primus hoc cognomentum ſibi uendicauit. Deinde Aērius Romę tempore Saluſtij, quem admodum

admodũ refert Trãquillus de claris Grammaticis. Hic de Græcis dicit, tanquam loquacibus, aut uerborum phaleras sectantibus. Historijs suis.) Scripsit eñ & Græcas historias Thyreni con. xx. Carchedonicon octo. Homerico uersu.) σκηπτοῦχος βασιλεύς, ὥτε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν, id est, Sceptra ferẽs rex sum rerum à Ioue tradita cura est. Carmen hoc ex primo Iliados Homeri coniecturam sequuti, restituimus.

Erat aurẽ sequens) ἀλλ' ὄγε φέρτερος ἐσιν, ἐπεὶ πλέονες γ' ἀνάσσει. Quod multis præsit, uult hic præstantior esse. Ex eodem Homero lib. Carmẽ aũt hoc à superiori tertium est. Ridet stultitiam eorum. qui quod reges sint, ac multis imperent. Nisi quis hos duos ex Odysseæ secundo uersiculos malit, σκηπτοῦχος βασιλεὺς ᾧ φρεσὶν ἄισιμα ἰδῇσι. id est. Sceptra gerens rex sum, non mente decentia noscens. ἀλλ' ἀιὲν χαλεπὸς τ' ἔσο, καὶ ἄσυλα ῥέζοις, id est, Immitis fuerit, semper simul impia tractet.

Febris.) Plinius indicat Romæ febri delubrũ in palatio publico fuisse. Porrò subsignificat insaniam Claudij, qua per omnẽ uitam laborauerat. Cæteros omnes.) Tacite notat impietatem & ἀθεότητα Cæsaris. quã nemo deorum comitatus sit, præter febrim, & hanc infestam. Lugduni.) Claudius natus est Iulio Antonio, Fabio Africano Coss. calẽdis Augusti, Lugduni eo ipso die, quo primum ara ibi Augusto dedicata est, autor Tranquillus. Marci Mu.) Legendum credo Munatij. L. enim Munatius Plancus, Lugdunum Coloniã duxit, & Rauricã, ex qua Basilea deriuata est urbs amœnissima, necnon optimis iuxta ciuibus ornata. Municipes sunt, qui in ciuitatem Romanã recepti, muneribus capessendis apti fiunt. Locat itaq; in Claudiũ, perinde ac si Munatio honores cõsulares debeat, non parenti Druso. Si marci legas, Ancum Martium intelligas, quartum Romanorum regem. Meminit & T. Liuius Marci Cornelij, quem scribit in x. tertiæ decadis, prorogato imperio, Galliã prouinciam obtinuisse. Vienna.) Vrbs est Galliæ. Germanus.) uerus. Quod enim natiuum est, germanum etiam dicere solemus. Sic Plauto germana illuuies dicta. Germanũ etiam appellamus, quod cognatum est. Sic inuidentiam & detractionem germana uitia dicimus. Est & Germanus ex Germania aliquis: unde hic amphibologia, quam iocantes affectare solent. Itaque quod Gallum.) Quo modo Galli urbem Romã ceperint, narrat Liuius in quinto primæ Dec. Romam cepit. Iocus est in amphibologia. Capit hostis qui populatur, et capit qui suscipit. L. Licinius.) L. Florus meminit L. Licinij Luculli. Qui plura.) Ridet Herculẽ per innumeras regiones diuagatũ. Mulio per.) De quartarijs muliõibus meminit Fest. hic μιμητικῶς Seneca perpetuariũ dixisse uidet, aũt q in solidũ aut sẽper sit uector, aut (qd magis arridet) qui perpetua nec interrupta uectatione suos uectores aliquo perducat. Ad uehicula mulis usi sunt antiq nõ equis: unde muliões uehicularij, quicq mulis quæstũ faciebãt. Milia.) Miliaria. Xanthũ.) Fluuius est Troiæ, qui & Scamander dicitur. Taxat Claudium, qui cũ in Gallia natus esset, Græcus uideri gestiebat, ut quem patriæ suæ puderet. Rhodanum.) Rhodanus fluuius est Galliæ notissimus, qui ex alpibus nõ longe quidem à Rheni Danubijq; fontibus oritur, ac Lugdunum latus, Ararim ibi suscipiens, mox Isaram Druentiamq;, tribus ostijs ĩ mare Tyrrhenum influit. Huius Strabo meminit & Cæsar. Duci.) Ducũtur hi proprie quos carnifices ad supplicia rapiũt. Suetonius in Calígula. Stãs tantummodo intra porticum mediam, à caluo ad caluum duci imperauit. Solutæ manus.) Innuit Claudiũ signo solutæ manus ut homines capite truncarentur, iubere solitum. Belle igitur dicit, solutam etiam manum Claudij, in hoc satis adhuc fuisse firmam, ut hominem capite priuaret. Putares omnes esse libertos.) Notat hic Claudium, ut qui nimium in libertos suos indulgens esset. Vnde fiebat, ut ab his, quos non modo præmijs ingentibus, sed & quæsturis prætorijsq; ornamẽtis ornari patiebatur, quibusq; multa per phas & nephas acquirere, raperetq; permittebat, contemneretur, despiceretur, illuderetur. Vbi mures ferrum rodunt.) Hoc ad excitãdum risum dictum, significare autem uult magnam rerum mutationem, locicq; diuersitatem. Quasi diceret, Si mures, hic ferrũ rodunt quales nos esse putas? Theophrastus autor est (ut refert Plinius lib. octauo, capite quinquagesimo septimo) mures in Gyaro insula, cum incolas fugassent, ferrum rosisse. Hic autẽ ridicule de cœlo dictũ, quasi & illic oporteat esse mures, sed præstantiores. Alogias.) Stultitias, ἀλογίας Græci eam animæ partẽ dicũt, quæ rationis expers est. Tragicus.) Et hoc, ut alia multa, ad risum iocose dixit. Nota est Tragicorũ amaculentia, tumiditasq;. Exprome.) Carmen est Iambicũ quod constat in locis paribus semper ex Iãbo aut tribreui, in imparibus indiscrimina tim ex Iambo, Spondeo, Dactylo, Anapæsto, Tribreui.

Hoc stipite.) Claudiam obiectat. Mobile caput. (Supra retulimus Claudiũ fuisse capite admodum tremulo. Tergemini re.) Notum est quo pacto Hercules Geryoni triplici boues eripuerit, & secum in Græciã duxerit. Qui fabulæ originẽ nosse uolet, Palæphatum euoluat. Arrianũ quoq; legat de gestis Alexandri magni, lib. secundo, qui Hecatæi Abderitæ sententiam de Hercule & Geryone refert. Hesperio mari.) Hispanico. Inachiam ad urbem.) hoc est, Argos Peleponesi caput. Inachia (autore Stephano) Peloponesum significat, non tantum Argos, ab Inacho fluuio. Vnde gẽtile Inachius. Verba Stephani hęc sunt Ἰναχία, ἡ Πελοπόννησος, οὐ μόνον τὸ Ἄργος ἀπὸ Ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ, τὸ ἐθνικὸν Ἰνάχιος. Nobile pecus.) Boues Geryonis

Audi me, inquit, tu, & desine fatuari: ueneris huc ubi mures ferrum rodũt. Citius mihi uerum, ne tibi alogias excutiam. Et quo terribilior esset, tragicus fit, & ait. Exprome propere, sede qua genitum dicas,

Hoc ne peremptus stipite ad terram accidas.
Hæc claua reges sæpe mactauit feros
Quid nunc profatu uocis incerto sonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Edissere: equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, unde ab Hesperio mari
Inachiam ad urbem nobile aduexi pecus,
Vidi duobus imminens fluuijs iugũ,
Quod phœbus ortu semper obuerso uidet,
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Araricq; dubitans quò suos rursus agat,
Tacitus quietis alluit ripas undis.
Est ne illa tellus spiritus altrix tui?
Hæc satis animose, & fortiter. Ni mihilominus mentis suæ non est, & timet,

Claudius Inachiam ad urbem.) hoc est, Argos Peleponesi caput. Inachia (autore Stephano) Peloponesum significat, non tantum Argos, ab Inacho fluuio. Vnde gẽtile Inachius. Verba Stephani hęc sunt Ἰναχία, ἡ Πελοπόννησος, οὐ μόνον τὸ Ἄργος ἀπὸ Ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ, τὸ ἐθνικὸν Ἰνάχιος. Nobile pecus.) Boues Geryonis

nis. Vidi.)Rediens ex Hispania. Iugũ) Cacumẽ montis Ararcq;. Araris fluuius, qui per concilionem Arar dicitur, oritur non longe à monte Vosego(qui Germaniam à Gallia hodie separat)in collimitio Burgundiæ, Lotoringiæcq;, ac decurrens per Eduorum, Sequanorum fines, Lugduni Rhodanum influit Nunc Sagonam uocant.

Gallum in suo sterquilinio.) Simili prouerbio nostrates uulgo dictitãt. Canẽ in suo sterquilinio, sue in suarum edium uestibulo ferociorem esse. Non deest autẽ in Galli uocabulo latens morsus. Nam in Gallia Lugduni uidelicet natus est Claudius, ceu supra quoque retulimus. Fortissime deorum.)Belle tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos, quàm inter homines habuit.

Mihi affuturum.) Opitulaturum.

Rotundus.)Perfectus. Horatius, Grajis dedit ore rotundo Musa loqui. Figura enim orbicularis, quã & cœlum possidet, perfectissima est.

Stoicus.) Subaudi deus fiat Claudius. præputio.)Nam negant Stoici inesse deo humanæ formæ lineamenta. locatur itaque non tam in imperfectum Stoicorũ deum, quàm Claudium ipsum, ueluti carentem capite eo, qd stultus esset, & carentem præputio, uel ob morbum, uel quod iã ob ætatem ad uenerẽ inutilis foret.

Claudius ut uidit uirum ualentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem sibi Romæ fuisse, illicq; non habere se idem gratiæ: Gallum in suo sterquilinio plurimum posse. Itaque quantum intelligi potuit, hæc uisus est dicere. Ego te fortissime deorum Hercules, speraui mihi affuturum apud alios, & si quis à me † notorem petisset, te fui nominaturus, qui me optime nosti. Nam si memoria repetis, ego eram qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus mense Iulio & Augusto. Tu scis quantum illic miseriarum contulerim, quum causidicos audirem, & diem & noctem. In quos si incidisses, ualde fortis licet tibi uidearis, maluisses cloacas Augiæ purgare. Multo plus ego stercoris exhausi. † Sed quoniam uolo. Non mirum, quod impetum in Curiam fecisti, nihil tibi causæ est, Modo dic nobis qualem deum istum fieri uelis, ἱππικὸν ζῷον θεὸς non potest esse, ὅτι αὐτὸς πεζὸν ἔχει, ὅτι ἄλλοις πᾶσι ἔχει. Stoicus? Quomodo potest rotundus esse (ut ait Varro) sine capite, sine præputio? Est aliquid in illo Stoici dei: iam uideo, nec cor, nec caput habet: † Si me Hercules à Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit Saturnalia, eius princeps non tulisset. Illum deum à Ioue, qui quantum quidem in illo fuit, damnauit incæsti. Lucium Syllanum, generum suum, occidit. Oropénque sororem suam

Sine capite, sine præputio.

Nec cor, nec caput.) Quia Stoici deum faciunt incorporeum, & mentẽ dumtaxat, cui nulla sint membra. Id torquet in stultitiam & amentiam Claudij. Apud Græcos obscœnus sermo, ἀκεφαλῶ dicitur, & cordatos uocamus prudentes.

Hercules.)Iurantis est, & sunt uerba alicuius diuorum. Ridiculum autem iurare deum per Herculem.

Hoc beneficium.) ἀποθέωσιν uidelicet, hoc est, deificationẽ.

Cuius mensem.) Saturnalia Romæ celebrari mense Decembri solebant.

ita ut

ita ut intra quinq;, aut quum plurimum septem dies finirentur. Claudius autem qui nũquam temere (quemadmodum testatur Tranquillus) triclinio abscessit, nisi distentus ac madens, toto anno uisus fuit Saturnalia celebrare. De Saturnalib9 Claudij Cæsaris ad Lucilium his uerbis scribit Seneca noster quę mire faciunt ad hunc locum. December est mensis, inquit, quo maxime ciuitas desudat, ius luxuriæ publice datum est, ingenti apparatu sonãt omnia, tanquam quicq; inter Saturnalia non interfit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil interest, ut non uideatur mihi errasse, q dixit olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum.

L. Syllanum.) Hic Claudij gener à Vitellio, cum ad id instigaret Agrippina Augusta, de incestu sororis suæ Iuniæ Caluinæ accusatus, quæ ante Vitellij nurus fuerat, ordine senatorio motus est, nec longe post, mortem sibi consciuit. De hoc multa apud Cornelium Tacitum in duodecimo. Fit huius quoque paulo post mentio

Mures molas lingunt.) Causatur mollitiem Romanorum, ut qui proni sint ad libidinem, sed non nisi pulcherrimas soliciteut. Mures enim urbani farinam absumunt, & delicatissimis ad satietatem usq; uescuntur, cum rusticos interim, fruticulos depascantur. Quin adeo molles sunt, ut nec caseum arrodant, sed lingant molitam farinam. Apparet hoc dictum fuisse familiare Claudio, de moribus ferrum arrodentibus. Hic nobis curua corrigit.) Subest, ut opinamur, sensus obscœnus, uelut si diceret, Claudius adeo circa Venerem est intemperans, ut ad libidinem suo nos exẽplo inciteat. Etenim ut Claudianus uerissime cecinit, Mobile mutat semper cum principe uulgus. Corrigere est emendare, est & rectum facere, atq; arrigere.

In cubicu.) Alludit ad hoc qd refert Suetonius. Mortẽ uidelicet eius celatam fuisse, donec omnia circa successorem ordinarentur. Iacuit itaque corpus mortui Claudij dies aliquot in cubiculo. Et hæc uerba & superiora, & quæ proxime sequuntur, intellige Romæ fuisse in senatu dicta, cũ deliberarent, essẽt ne in numerum deorum referendus Claudius id quod etiam ex sequentibus magis patescet. Fingit autem Curiam in cœlo, qualis erat Senatorum Romæ.

Tẽplum in Britannia habet.) De hoc sic Tacitus, ubi de Camuloduno loquitur. Ad hæc templum diuo Claudio constitutum, quasi ara æternæ dominatiõis aspiciebat. Vos mera mapalia.) Promiscue sententiã ferentes, nõ seruato ordine alius aliũ turbãtes. Mapalia sunt tuguria rusticorũ. Estq; uocabulũ Punicũ. Alluditq; ad prouerbiũ, Rus ciuitas. Cõsine est Epicharmicũ illud ἄγρὸν πλὴν πόλιν ποιεῖς, i. E ciuitate rus facis. Qualiscũq; est.) Quàm cõtemptim hoc de Cæsare dicit Iupiter. Dimisso.) Secedere iusso. Ianus pater.) Per Ianũ hic aliquẽ senatorẽ intelligit. Sed & Acron in Satyrã Horatij, cuius initiũ, Sic raro scribis, testat Iano treis in foro fuisse statuas: ad unã cõueniebant creditores, & fœneratores, ad alterã, qui fœnus redderent, ad tertiã, qui locarent fœnus. Indicat igitur hic fuisse maximũ quæstũ Claudij.

suam festiuissimam omnium puellarum, quam quoniam omnes Venerem uocarent: maluit Iunonem uocare. Quare, inquit, quæro tãtum soorem suam stulte studere, Athenis dimidium licet, Alexandriæ totũ. Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, ego nescio, etiã cœli scrutatur plagas, deus fieri uult, Parũ est quod templum in Britannia habet, quod nunc barbari colunt, & ut deum orant.

Tandem Iouí uenit in mentem, priuatis intra curiam morantibus sententiam dicere, nec disputare. Ego, inquit. P. C. interrogare uobis permiseram, uos mera mapalia fecistis. Volo seruetis disciplinam curiæ. Hic qualiscunq; est, quid de nobis existimauit? Illo dimisso, primus interrogatur sentẽtiam Ianus pater, is designatus erat in Calẽ. Iulias Postmeridia nus Cos. homo, quãtum uia sua fert. qui semper

ciebat. Vos mera sententiã ferentes, nõ seruato ordine alius aliũ turbãtes. Mapalia sunt tuguria rusticorũ. Estq; uocabulũ Punicũ. Alluditq; ad prouerbiũ, Rus ciuitas. Cõsine est Epicharmicũ illud ἄγρὸν πλὴν πόλιν ποιεῖς, i. E ciuitate rus facis. Qualiscũq; est.) Quàm cõtemptim hoc de Cæsare dicit Iupiter. Dimisso.) Secedere iusso. Ianus pater.) Per Ianũ hic aliquẽ senatorẽ intelligit. Sed & Acron in Satyrã Horatij, cuius initiũ, Sic raro scribis, testat Iano treis in foro fuisse statuas: ad unã cõueniebant creditores, & fœneratores, ad alterã, qui fœnus redderent, ad tertiã, qui locarent fœnus. Indicat igitur hic fuisse maximũ quæstũ Claudij.

Semper

Semper uidet.) Vel quod bifrons, uel quod tres haberet ſtatuas. Et addidit ridi/cule, quãtum uſa fert, quaſi uidere ſit uideri Quod in foro iuuat.) Notat ambi/tionem fori, quod à patrono iam non ue/ritas, ſed eloquentia exigeretur, & iudex nõ tantum doceri cu/peret, ſed etiam dele/ctari. Quemadmodũ indicat & Quintilia nus. Ne aliis uerbis) Ridicula religio in re cõficta, ſed feſtiuiter ſimulata. De ma/gnitudine.) Subno/tat locos communes, in quibus oſtentandi ingenij cauſa, nimiũ ſolent immorari Rhe tores. Iam fama mi nimum fecit.) Duo notat, paſſim colle/ctos ſordidos in ordi nem ſenatorium, & peſſimos etiam impe ratores, in deorũ nu merũ relatos, magis iã ex more, quàm ex merito. Illum.) Ho norem. In perſonã nõ.) Nam cum in ge nere dicit, in rem pro nun tiat, non propriè in Claudiũ. S. C.) Senatuſconſultum

ſẽper uidet ἅμα πρόσωπον καὶ ὀπίσω. Is multa diſerte, quod in foro iuuat, di xit, quæ notarius perſequi non potuit & ideo non refero, ne aliis uerbis po nam, quàm quæ ab illo dicta ſunt non debere hũc uulgo dari honorẽ. Olim, inquit, magna res erat, deum fieri, iam fama minimum fecit, etiam peſſimum quemque illum affectare. Itaq; ne uidear in perſonam, non in rem dicere ſententiam, Cẽſeo ne quis poſt hunc diem, deus fiat ex his qui ἀρότρης καρπὸν ἐδίδοσιν aut ex hisquos alit Ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra hoc S. C. deus factus, dictus, pictus úe e/rit, eũ dedi laruis.† Sed proximo mu nere inter nouos autoratos, ferulis uapulare placet. Proximus interroga tur ſententiam Dieſpiter Nicepotæ filius, & ipſe deſignatus Coſſ. numu lariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat. uen dere ciuitatulas ſolebat. Ad hoc uelle acceſſit Hercules, & auriculam ei teti git. Itaque in hæc uerba cenſet. Cum diuus Claudius diuum Auguſtum ſanguine contingat, nec minus diuam Auguſtam auiam ſuam, quam ipſe deam eſſe iuſſit, longeq; omnes mor tales

memoriæ dicata. Vnde qui atteſtantur, aut admonent, auriculã uellere dicuntur.

Ad diuum Auguſtum ſanguine.) Fuit enim nepos Auguſti. Nã patrem Claudij Cæſaris Druſum, cũ Liuia Auguſto grauida nupſiſſet, intra mẽſem tertium peperit. Autor Tranquillus.

Quam ipſe deã eſſe iuſſit.† Auiæ enim Liuiæ (ut refert Sueto/nius) diuinos hono res, & Circenſi põpa curru m elephantorũ decernendũ curauit. ER. P.) ex uſu Reipublicæ Romanæ.

Dictus pictus ue.) Eſt nonnihil feſtiuitatis in imitatione: nã his modis loquuntur iurecõſulti, & qui ſe natuſconſulta cõſcribunt. Dedi laruis.) Terriculamentis inferorum. Laruæ ſunt noxiæ inferorũ umbræ. Et dedimus noxę animal quod læſit. Fecit iniuriam laruis, qui mortuus pro deo uoluerit haberi cũ nihil ſit, niſi umbra. Dieſpiter.) Iouis cognomentum eſt, quem ſic uocant, quaſi diei patrẽ. Et auriculã ei tetigit.) Auris

Eamq; rem.) Innuit ἀποθέωσιν Claudij plane eſſe fabulam, ac proinde dignam, quæ fictis Ouidij trãſformationibus inſul ciaret. Deſcribit enim Ouidius μεταμορφώ/σεις fabuloſas, ut Ae/gles puellæ in popu lum arborem, Hecu bæ in canem. Ferrum ſuum in igne.) Hoc eſt, rẽ ſuam agi, rogatus enim erat, ut Cla udio patrocinare tur. Sumpta eſt meta phora à fabro ferra/rio. Suballudit autẽ ad hoc quod Hercu les etiam ex homine deus factus eſſet, id quod tanta nunc ambitione Claudius aſ ſequi nitebat. Ac profecto Hercules Clau dium deum Romę effecit, hoc eſt, preci/bus & inſtinctu Agrippinę, hoc modo da ti ueneni ſuſpitionem euitare uolentis, se natus quaſi ui impulſus, Claudio diuinos honores decreuit. Noli mihi inuidere.) Expreſſit Seneca morem, etiamnum ma gis communem quàm utilem. Manus manum lauat.) Prouerbium eſt de opera mutuum

mutuum præſtanda. Græce ſic effertur, χεὶρ χεῖρα νίπτει. Tum diuus Auguſtus.) Quoniam ſuperiora ad ſenatum Roma num retulimus. Hic ſub Auguſti perſona Neronem Cæſarem intelligere poteris. Nam Nero Claudiũ diuinis honoribus de ſtituit, omnibus rerũ uerborumq; contu/melijs mortuum inſe/ctatus, ac modo ſtulti/tiæ, modo ſæuitiæ arguens, ut refert Trã quillus.

P. C.) Patres con/ſcripti. Ex quo deus factus ſum.) Rídet Auguſti diuinitatem, Nã huic uiuo quoq; diuini honores contigerunt. Mortui non loquuntur. Meum negotium ago.) Sal/ſe ſignificat iam pri/uatũ nec curare, quid agatur uſquam.

In hoc.) Ad hoc. Et pronuntiandum cum exclamatione.

Operibus.) Vt fo/ro cum æde Martis ultoris, Tẽplo Apol/linis in palatio, Aede tonantis Iouis in ca/pitolio. Infra indi gnationem.) Quaſi dicat, Etiam ſi multa nunc allegem, adhuc non uidebor indigna tus, ſed iuſte conque ri. Præcidit.) Ver/ba ſunt ex aliqua ora tione Meſſalæ. Sub/eſt autem iocus ex am biguitate. Nam præ/cido ſignificat ampu/to, & aliud obſcœni/us, quàm ut libeat ex ponere. De tot a/ctibus iuris.) In co/gnoſcendo enim ac decernendo mira ua/rietate animi fuit, ut tales ſapientia antecellat, ſitq; è R. P. eſſe aliquem, qui cum Romulo poſ/ſit feruentia rapa uorare. Cenſeo ut diuus Claudius ex hac die deus fiat, ita uti ante eum quis optimo iure fa ctus ſit. Eamq; rem ad metamorpho ſeis Ouidij adijciendam. Variæ erãt ſententię, & uidebatur Claudius ſen tentiam uincere. Hercules enim qui uideret ferrum ſuum in igne eſſe, mo do huc, modo illuc curſabat, & aie/bat, Noli mihi iuidere, mea res agit/, deinde ſi quid uolueris, in uicem fa/ciam, Manus manum lauat. Tum di uus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ loco dicendæ, & ſumma facundia diſ ſeruit. P. C. uos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullum uerbũ me feciſſe, ſemper meum negotium ago Sed non poſſum amplius diſſimula re, & dolorem quem grauiorem pu/dor facit, continere. In hoc terra ma/riq; pacem peperi. Ideo ciuilia bella compeſcui, Ideo legibus urbem fun dauí, operibus ornaui. Et quid dicã P. C. non inuenio, omnia infra iudi gnationem uerba ſunt. Confugien/dum eſt itaq; à me ad Meſſalæ Cor/uini diſertiſſimi uiri illam ſententiã Præcidit ius imperij hic P. C. Qui uobis non poſſe uidetur muſcam ex citare, tam facile homines occidebat, quàm caneis excidit. Sed quid ego de tot actibus iuris dicam? Non ua cat deplorare publicas clades, intuẽti domeſtica mala Itaq; illa omittam, hæc referam. Nam τῆς ὀργῆς ęgre ſenescit νόσος. Πυργοπολινίκης iſte, quẽ uidetis, per tot annos ſub meo nomine latens, hanc mihi gratiam

inquit Tranquillus. Duas amitas.) Nã Iulias alteram Druſi, alterã Germanici fi/liam, crimine incerto, nec defenſione ulla data occidit. Hic Druſus autem, & Germa nicus Tyberij Cæſaris fuerunt filij.

Quos quáſque.) Imi/tatio feſtiuitatem ha/bet, ſimul & empha/ſim. Sic enim loquun/tur in iudicialib⁹ cau/ſis. Et intelligimus il/lum nec fœminis pe/perciſſe. Ecce Iupi/ter.) Alludit ad id, quod eſt apud Ho/merum, in fine primi Iliados. Iupiter aliquã do cum Iunone, quod inter coniuges non ita rarum eſt, rixatus, cum uerbera huic in/fligere cœpiſſet. Vul canus qui forte tum aderat, accurrens Iu noni ſubſidium ferre uolebat: At Iupiter iratus, hunc pedibus arreptum, è cœlo ro/tauit, qui cum totum diem decidendo con/ſumpſiſſet, tandem in Lemnon inſulam (ma ne enim deiectus fu/erat) ſub ueſperam lapſus, ibi ſtatim ab indigenis ſubleuatus eſt. Quod apud Homerum his carmi/nibus ipſe teſtatur, dũ Iunonem monet, ne marito aduerſetur, ſin illius in ſe furorem cõ citet, Vulcanum ne/quaquam ſuppetias laturum, utpote qui Iouis iram olim ſen/ſerit, ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι μεμα

Universidad de Deusto
Biblioteca

ὦτα, ῥῖψε ποδὸς τανύγλωχ ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο
ῥαῶν δ' ἅμαρ φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι
Καππάδοκ ἐν Λήμνῳ, ὀλίγον δέ πνυμός ἐνῆεν. Ενθάμε σὺν λυσὶν ἀνδρῶν ἄφαρ κομίσαν
τὸ πεσόντα. Quos uersus sic nos, ut senten

tiam redderemus, ex tempore latinos fecimus. Me siquidem læsæ nuper tibi adesse uolentem,
Arreptũ pede de magno deiecit olympo.
Atq; diem totum delapsus ab æthere tandem In Lemnon cecidi, exanimi uix pectore spirans.
Hic ubi me pia gens delapsum attollere curat. Huius fabulæ sic meminit Phurnutus, simulq; rationem reddit, ἐριφθῆναι ἢ ὑπὸ τοῦ διὸς ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν λέγεσθαι, διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἴσως ἀρχομένους χρῆσθαι πυρὶ, ἐκ κεραυνοβόλου καιομένου τότε πεσεῖν χαλκᾶν, μηδέπω σιδηρείας τοῖς πυρείοις ὑδρεύεσθαι δυναμένους, id est, Vulcanus à Ioue pro iectus in terram, è cœlo dicitur, quod hi forsan, apud quos primum in usu fuit ignis, ex iactu fulminis hunc nacti fuerint, quum

retulit, ut duas amitas suas, pronoptes meas occideres, alteram fame, alteram ferro. Vnum abnepotem L. Syllanũ. Videris Iupiter an in tua certe mala uenit, si hic inter nos futurus est. Dic mihi diue Claudi, quarequenquam ex his, quos, quasq; occidisti, antequem de causa cognoseres, antequam audires, damnasti? hoc fieri solet in cœlo: non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, uni Vulcano crus fregit, quem ῥῖψε ποδὸς τέλαγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. Et iratus fuit uxori, & suspẽdit illã, nũquid occidit? Tu Messalinã, cuius æque auũculus maior erã quàm tuus, occidisti. Nescio, inquit? Dij tibi malefaciant. adeo istud turpius est, quod nescis, quàm quod occidisti. Iste C. Cæsarẽ non desijt mortuum prosequi. Occiderat ille soecerum, hic generum. Caius Cæsar Crassi filium uetuit Magnum uocari, hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in una domo Crassum Magnum, Scriboniam, Bassioniam,

instrumenta, quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperissent. Iratus fuit uxori.) Cum Hercules olim ex iussu Iunonis nauigationem instituisset, hæc ut suum odium nusquam non ostenderet, illi, exorato Borea, uentos aduersos immisit. Iupiter ob id indignatus, Iunonem ex alto suspẽdit, geminam incudem pedibus appendẽs. Sic enim Iliados decimoquinto loquitur, hoc illi in memoriam reducens, ἣ οὐ μέμνη ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν ἄκμονας ἦκα δίνω. Quorum uersuũ hic sensus est, Ex alto ne tenes quod cum suspensa fuisti, Nos pedibus geminam incudem demisimus? Cuius fabulæ quemadmodũ

& superiori scausam assignat Phurnutus, τοῦδὲ τῶν παρασεδομένων μύθων, his uerbis, Εοικεν ὁ ποιητὴς μύθε παλαιᾶ παραφιεῖν ἵνα καθ' ὃν ὁ ζεὺς ἐμυθεύετο κεκρεμακέναι τῆ ἠρα χρυσᾶς ἀλύσεσι, τῷ χρυσοφανεῖ ἢ ἔχειν τὰ ἄστρα, ἢ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύω ἄκμονας ἐξηρτῆχθαι, τῆ γλώσσῃ δηλονότι, ἢ τῆ θάλασσαν. ὑφ' ὧν τείνετῃ κάτω ὁ ἀὴρ μηδετέρωθεν ἀποκαθιᾶται δίκαιος, id est, Vulcanus à Ioue pro iectus in terram, è cœlo dicitur, quod hi forsan, apud quos primum in usu fuit ignis, ex iactu fulminis hunc nacti fuerint, quum instrumenta, quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperissent. Iratus fuit uxori.) Cum Hercules olim ex iussu Iunonis nauigationem instituisset, hæc ut suum odium nusquam non ostenderet, illi, exorato Borea, uentos aduersos immisit. Iupiter ob id indignatus, Iunonem ex alto suspẽdit, geminam incudem pedibus appendẽs. Sic enim Iliados decimoquinto loquitur, hoc illi in memoriam reducens, ἣ οὐ μέμνη ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν ἄκμονας ἦκα δίνω. Quorum uersuũ hic sensus est, Ex alto ne tenes quod cum suspensa fuisti, Nos pedibus geminam incudem demisimus? Cuius fabulæ quemadmodũ Gregorij Nazianzeni.

Messalinam.) Hæc fuit uxor Claudij, quam mori comput lit, ut est apud Tacitum. Fuit igitur immitior Ioue,

Nescio, inquit.) Alludit ad hoc qd Tacitus refert. Messalinæ enim iam mortem expectanti, Claudius ubi uino incaluerat, nuntiari iubet, ad dicendam causam postero die adesset, quod Narcissus accusator intelligens, ne, si euaderet, in se pernicies uerteretur, denuntiat centurionibus & tribuno, qui tum aderant, exequi cædem, ita imperatorem iubere, illi eam interfecerunt. Nescire autem uisus est. Nam occisa Messallina (inquit Suetonius) paulo postquam in triclinio decubuit, cur domina non ueniret, requisiuit. Tantæ fuit & obliuionis & inconsiderantiæ,

C. Cæsarem.) Caium Caligulam putat, is fuit Claudij ex fratre nepos, qui incredibili

credibili sæuitia aduersus omne genus hominum grassatus est. Quem reum natura (uelut alio loco scribit Seneca) non nisi in exitium, opprobriumq; humani generis edidit.

Occiderat ille socerum.) Syllanum enim socerum Caius ad necem, secandasq; nouacula fauces compulit, causatus in eo quod ingressum se turbatius mare non esset sequutus, ac speoccupandi urbem siquid sibi per tempestatem accideret, remansisset, quum Syllanus impatientiam nauseæ uitasset, & nauigandi molestiam. Autor Tranquillus.

Hic generum.) L. Syllanum, de quo ante & paulo post.

Crassi filium uetuit.) Cn. enim Pompeio stirpis antiquæ, Magni cognomẽ Caius ademit, ut meminit etiam Suetonius.

Hic nomen) Fecit enim generum suũ nam Antoniam filiam maiorem, illi uxorem dedit.

Caput tulit.) Ambiguum est. Potest enim intelligi, caput tulit, hoc est, exeruit caput, & ad honores eleuauit, & caput tulit, hoc est, amputauit. Tam fatuum, ut etiam regnare posset.) Alludit ad uulgi dicterium, quo regũ stulticiam passim notabant. In quam & ab Erasmo declamatum est in prouerbio, Aut regem, aut fatuum nasci oportet, quod in huius ludi exordio statim usurpauit Seneca.

Scilicet.) Ironiæ cum inficiatione accommodata est particula. Quemadmodũ & illud apud Poëtam, scilicet, hic superis labor est. Dryudarum.) Dryudarum religionem (inquit Suetonius) apud Gallos diræ immanitatis, & tantum ciuibus sub Augusto interdictam penitus abolebas Gallorum sacerdotibus, multa memni Cæsar in sexto.

Immanem religionem.) Nam pro uictimis homines mactabant, ut refert Cæsar.

Vt Romæ nuptiarũ.) Sensus est, Claudius hanc ob causam Dryudarum religionem deleuit, ut fratris sui filiam Agrippinã ducere posset, quod nõ licebat ante. Nam Claudius senatum ingressus, decretum postulauit, quo iustæ inter patruos, fratrumque filias, nuptiæ etiam in posterum statuerentur, Extat apud Tacitum, in hanc rem Vitellij oratio coram senatu habita.

xxx. Senatores.) De hoc sic Suetonius, Die ipso Claudij & Agrippinæ nuptiarum in quinque & xxx. Senatores, trecentosq; amplius equites Ro. tanta facilitate animaduersum, ut de nece consularis uiri renunti ante centurione, factum esse quod imperasset, negaret Claudius quicquam se imperasse, nihilominus rem comprobaret, affirmãtibus libertis officio milites functos, quod ad ultionem imperatoris ultro procurrissent. Tria uerba.) Quod balbus esset, & tamen iudicis est, tria uerba dicere, quæ diebus nefastis non licebat. Est autem iucunda προσονομασία in dicat & ducat. Summam rei.) Imperij.

Ex tabella recitauit.) Alludit ad cõsuetudinem antiquam, qua in senatu censentes, de scripto sententiam proferebant, &

& recitare uerbum hoc significat.

Appium Syllanũ.) Quem cum Meſſalina & Narciſſus, conſpiraſſent perdere, diuiſis partibus, alter attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans ſomniaſſe ſe uim ei ab Appio illatam. Altera in admiratione firmata, ſibi quoque eandem ſpeciem aliquot iam noctibus obuerſari retulit. Nec multo poſt ex compoſito irrumpere Appius nuntiatus, cui pridie ad id temporis, ut adeſſet, præceptum erat, quaſi plane repræſentare tur ſomni fides, arceſſi ſtatim ac mori iuſſus eſt. Hæc Suetonius.

Craſſum frugi.) Huius meminit quodã loco Trãquillus.

Tam ſimilem ſibi, quàm ouo ouũ.) Prouerbium eſt, quo utimur, propinquam ſimilitudinem indicantes. Vide Chiliades Eraſmi Roterodami.

Nec illi rerum iudicandarum uacationem.) Quemadmodum ipſe uiuens pro conditione cuiuſque ciuis uacationem legis Papiæ conſtituerat, hoc eſt, ut ea lege non tenerentur.

Pedibus in hãc ſententiam.) Non paucis eſt qui opinantur, pedarios ſenatores appellatos, qui ſententiam uon uerbis dicerent, ſed in alienam ſententiam pedibus irent, inquit, Gellius libro tertio. Vnde dictum eſt in ſententiam ire, & pedibus ire in ſententiam.

Appium Syllanum, generos duos, Pompeium Magnum Antoniæ ex Petina. L. Syllanũ Octauiæ ex Meſſalina, ſocerum filiæ ſuæ Craſſum frugi hominem, tam ſimilem ſibi, quàm ouo ouum, Scriboniam ſocrum filiæ ſuæ. Meſſalinam uxorem ſuam, & cæteros quorum numerus inueniri non potuit, placet mihi in eum ſeuere animaduerti, nec illi rerum indicandarum uacationem dari, eumq; quamprimum exportari cœlo. intra dies xxx, excedere olympo, intra diem terras. Pedibus in hãc ſententiam itum eſt. Nec mora Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos è cœlo, unde negant redire quenquam. Dum deſcendunt per uiam ſacram, interrogat Mercurius, quid ſibi uelit ille concurſus hominum, num Claudij funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimum, & impenſa cura plenum, ut ſcires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omnisq; generis æneatorum tanta turba, tantus conuentus, ut etiam Claudius audire poſſet. Omnes læti, hilares. P. Ro. ambulabat tanquam liber. Agatho, & pauci cauſidici plorabant, ſed plane ex animo. Iuriſconſulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, uix habentes animam, tanquam qui tum maxime reuiuiſcerẽt. Ex his unus cum uidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſidicos, accedit. & ait. Dicebam

Cyllenius.) Mercurius, à Cyllene monte Arcadiæ ſic dictus.

Vnde negant.) Verſus eſt Catulli, de paſſere mortuo Leſbiæ. Illuc unde negant redire quenquã.

Viam ſacram.) Via eſt Romæ ſic dicta. In hac apparet illum fuiſſe ſepultum.

Vt ſcires deum efferri.) Iocus eſt à ſtultitia. Nam hoc ipſum pugnat cum ratione dei, efferri mortuum.

Vt etiam Claudius.) Tam ſtupidus & ſomnolentus, denique mortuus.

Pauci cauſidici plorabant.) Merito lugebant cauſidici ob mortuum Claudium, quippe qui in ſe nimia facilitate uſus eſſet. Scribit enim Tranquillus, ſe à natu maioribus audiſſe, cauſidicos adeo patientia Claudij abuti ſolitos, ut deſcendentem è tribunali non ſolum uoce reuocarent, ſed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenſo retinerent.

Sed plane ex animo.) Obiter taxat publicum morem, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis, Ploratur lachrymis amiſſa pecunia ueris.

Dicebam uobis non ſemper.) Hoc eſt, prædicebam uobis, non ſemper adeo fauentem Cæſarem habebitis, cuius abutamini patientia. Saturnaliorum licentia non erat eſt. In quibus ſeruis quoque libertate gaudebant, & domini uicillim ſeruis miniſtrabant. Sub Claudio plus poterant aduocati quàm iureconſulti. Sapit prouerbium ſimile illi, θύραζε κάρες οὐκέτ' ἀνθιστήριαι, id eſt, Foras Cares non amplius Anthiſteria.

Dicebam uobis non ſemper, Saturnalia erunt. Claudius ut uidit funus ſuum, intellexit ſe mortuum eſſe, In genti enim ἐωιτάσει χορικῶς Nenia cantabatur Anapæſtis.

Fundite fletus, edite planctus, fingite luctus.

Reſonet triſti clamore forum, cecidit pulchre

Cordatus homo, quo non alius fuit in toto fortior orbe

Ille citato uincere curſu poterat celeres,

Ille rebelles fundere Parthos, leui busq; ſequi

Perſida telis, certaq; manu tendere neruum.

Qui præcipites uulnere paruo figeret hoſtes.

Pictaq; Mœdi terga fugacis. Ille Britannos

Vltra noti littora ponti, & cœruleos

Scuta Brigantas dare Romuleis colla cathenis

Iuſſit, & Ipſum noua Romanæ iura ſecuris

Tremere Oceanum. deflere uirum, quo non alius

Potuit citius diſcere cauſas, una tantum

Patte audita, ſæpe neutra: quis nunc iudex

Toto lites audiet anno? tibi iam cedet

Sede re

Fundite.) Anapæſtica ſunt familiaria Tragedijs, licet recipiãt Dactylos & Spõdæos. Poſtremo tamẽ loco, non admittunt niſi Spondæum aut Anapeſtum.

Rebelles Parthos.) De Parthis ſub Claudio Mithridatem regem expetentibus, ac de eorum diſſenſione, lege Tacitum in xij. Qui.) id eſt, quo ſcilicet neruo.

Vulnere par.) Sagittæ. Pictaq; terga.) Propter ſcutum pictum. Britannos.) Nam, ut inquit Suetonius, à Geſſoriaco (nunc Caleſium uocant) in Britanniam tranſmiſit, ac Cn. Sẽtij & Aulij Plautij ductu, ſine ullo præliõ aut ſanguine, intra pauciſſimos dies parte inſulæ in deditionem recepta, ſexto quàm profectus erat menſe, Romam rediit, triumphauitq; maximo apparatu.

Brigantas.) Populi ſunt Britãniæ, de quorum diſcordijs meminit Cornelius Tacitus in duodecimo: nunc eam regionem Valli habitant. Ponit etiam Brigãtium oppidum Ptolemæus in deſcriptione Rhetiæ.

Et ipſum noua.) Hoc dixit propter Orcadas inſulas, quas Claudius imperio Romano primus adiecit, ut teſtatur Euſebius.

Non alius citius.) Locus eſt ex ambiguo. Nam cito cognoſcit, qui ſtatim intelligit, & abſoluit. Et cito cognoſcit, qui pronunciat non auditis partib⁹, ita ut Claudius ſolebat.

Toto anno.) Ius enim laborioſiſſime dixit, etiam ſuis ſuorumq; diebus ſolennibus, nonnunq; feſtis

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoq; antiquitus & religiosis. Autor Trā quillus. Qui dat.) Iudex inferorum Minos, qui quondam Cretæ præfuit. Hunc post mortē ob iustitiam suam poëtæ apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretēses, ut quos ciuilitate & moribus erudijt, ad Iouem tanquam præceptorem itasse memorant, in Ida monte speluncam ostendentes, atq; illi in nonum annum consuesse, necnon didicisse, quæ ad Rempublicā instituēdam utilia forent. Id quod Max. Tyrius his uerbis innuit. τί δὲ οἱ Κρῆτες; ἢ σοι ὃ φοκᾶσιν ὑπὸ βασιλεῖ τῷ μίνῳ κομιθέντες καλῶς ἀναδέντες τῆς ἀρετῆς, σιδάσκαλον αὖθις ἐπιφημίσαι τὸν δία. εἶναι μὲν αὐτόθι ἐν τῇ ἰδίᾳ ἄντρον Διός, φοιτῶντα δὲ τὸν μίνω δι' ἐννάτου ἔτους συγγινόμενον τῷ δίι μανθάνειν παρ' αὐτοῦ τὰ πολιτικά, οὗτοι Κρητῶν λόγοι. Meminit huius Homerus Odisseæ undecimo. Ocaussidici uenale ge.) De rhetoribus dictum, ὑπολαβεῖν τὸν χάρακα τοῖς λήμμασι καὶ τὴν φωνὴν πιπράσκοσιν, qui muneribus linguā uendant. Sic Velleius Paterculus uetustissimus scriptor, quē nos nuperrime in Murbacēsi bibliotheca reperimus, aliquando studiosis impertituri, Plancum proditorē, qui ab Antonio ad Cæsarē transfugerat, in omnia & in omnibus uenalem perquā eleganter appellat. Concusso fritillo.) Nam autore Suetonio) Claudius alea studiosissime lusit, de cuius arte librum emisit. Solitus etiam erat in gestatorio ludere ita essedo alueoq; adaptatis ne lusus confunderetur. Talthybius.) Est Talthybius, præco apud Homerum in primo Iliados, quem Agamemnon ad tentoria Achillis misit. ἀλλ' ἴτε, ταλθύβιός τε, καὶ εὐρυβάτῃ πρόσειπε, id est, Ast hic Talthybium affatus fuit Euryba temq;. Est & nuntij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iussit filiam suam Polyxenam sepelire.

Sede relicta, qui dat populo iura silenti,
Cretęa tenens oppida centum, cædite mœstis
Pectora palmis, ô causidici uenale genus.
Vosq; poëtæ lugete noui uosq; in primis
Qui concusso magna parastis lucra fritillo.

Delectabatur laudibus suis Claudius, & cupiebat diutius spectare. Iniecit illi manum Talthybius deorum nūtius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum possit agnoscere, per campum Martium. Et inter Tiberim & uiam rectam descendit ad inferos. Antecesserat iam compendiaria uia Narcissus libertus, dominus domini, ad patronū excipiendum, & uenienti nitidus, ut erat à balineo, occurrit & ait. Quid dij ad homines? Celerius præcedito, inquit Mercurius, & uenire nos nuntia. Ille autem patrono plura blādiri uolebat, quem Mercurius iterū festinare iussit, & uirga morātem impulit. Dicto citius Narcissus euolat. Omnia procliuia sunt, facile descenditur. Itaq; quamuis podagricus esset, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus, uelut ait Horatius, belua centiceps, sese mouens, uillosq; horrendos excutiens: pusillum sub perturbatur, ut illum uidit canem nigrum. Nam albam canē in delitijs habere consueuerat. ille autem totus informis

Narcissus. Ab epistolis Claudij ante omnes dilectus. Dominus domini.) Scribit enim Cornelius Tacitus, Claudiū libertos, quos rei familiari præfecerat, sibiq; ac legibꝰ adæquasse. De immodicis Narcissi diuitijs & Claudij in eum indulgentia sic scribit Satyricus, Nec Crœsi fortuna unquam, nec Persica regna Sufficient animo, nec diuitiæ Narcissi Indulsit Cæsar cui Claudius omnia. Virga.) Caduceo. Facile descendit.) Alludit ad poëtam. Facilis descēsus auerni.
Velut ait Horatius.) Est apud Horatium in Oda, qua arborem alloquitur, cuius casu pene perierat, ubi inquit,

quit, Demittit atras bellua centiceps Aures, & intortis capillis Eumenidum recreantur angues. Nec quem uelis.) Superstitiosa siquidem antiquitas nigri seu deformis occursum, infelicis ominis loco ponebat. Et tēpus nocturnum alioqui per se subinfaustum habetur. Hinc illud apud Satyrographum, Et cui per mediā nobis occurrere noctē. Ab historicis memoriæ proditum est, quo pacto quidam imperator, quod in uia Maurum histrionem habuisset obuium, mortem sibi sit ominatus.
Trogus.) Saufelli Trogi meminit Tacitus. Quos Narcissus duci iusserat.) Hi iussu Narcissi fuerant occisi.
Pantomimus.) Mimus imitatorem significat, Pātomimus eum qui omnes personas effingit repræsentatq;. Posides.) Libertorū præcipue suspexit Posidem spadonem, quem etiam Britannico triūpho, inter militares uiros hasta pura donauit, Vt refert Suetonius.
Felix.) Hunc cohortibus & alis prouinciæq; Iudeæ præposuit, trium reginārum maritum. Autor Tranquillus & Tacitus. Apud Felicem Paulus apostolus à Iudæis accusatus, se excusauit, ut scribit Lucas in Actis apostolicis, & meminit Eusebius. Cum Pallante fratre.) Hic fuit

informis est, nec quē uelis tibi in tenebris occurrere. Et magna, inquit, uoce Claudius Cæsar uenit. Ecce extemplo cum plausu procedunt cantantes Hic erat Cos. desig. Iunius Prætorius, Sex. Trallianus, Heluius Trogus, Coriotectus Valens Fusidius, Equ. Rom. quos Narcissus duci iusserat. Medius erat in hac canentium turba Nestor Pātomimus, quem Claudius decoris causa minorem fecerat. Necnon ad Messalinam cito rumor percrebuit, Claudium ueniisse. Conuolarūt primum omnium liberti, Myron, Ampyronas, Ampæus, Phæronas, Posides, hasta pura insignis, Felix cū Pallante fratre, Harpocras, Polybius, quos omnes Claudius Quæstorijs, Prætorijsq; muneribus ubi impertitus esset, præmiserat. Deinde præfecti duo Iustus Catonius, & Ruffus Pompeij. F. Deinde amici Saturnius Luscus, & Pedo Pompeius, & Lupus, & Celer Asinius, cōsulares. Nouissime fratris filia, sororis filia, generi, soceri, socrus, omnes planè consāguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt, Quoscum uidisset Claudius exclamat,
Quomodo uos huc ueniistis? Tum Pedo Pompeius. Quid dicis homo crudelissime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc misit q; tu omnium amicorum interfector? In ius eamus, ego tibi hic sellas ostēdam. Ducit illum ante tribunal Æaci, is lege Cornelia, quæ de sicarijs lata

à rationibus Claudij, quē & Narcissum. de quo paulo ante, decreto quoque senatus non modo præmijs ingentibus, sed & quæstorijs prætorijsq; ornamentis ornari libenter passus est, Tantum præterea ac quirere & rapere, ut quærente eo quondā de fisci exiguitate, nō absurde sit dictum, abundaturum si à duobus libertis in consortium reciperetur, ut prodit Suetonius. De his & Plinius meminit, sic scribens, Multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, paritérque tres Claudij principatu, Pallantem, Callistū, & Narcissum. Cornelius Tacitus, ubi de Pallante loquitur, Fixum est, inquit, ære publico senatusconsultum quo libertinus sesterij ter milliēs possessor antiquæ parsimoniæ laudibus cumulabatur. Hinc decinit Iuuenalis, Ego possideo plus Pallante & Licinis.
De monumento Pallantis, ad Mōtanum Plinius iunior meminit.

Harpocras.) Huic lectica per urbem uehendi, spectaculaq; publice edendi ius tributt.
Polybius.) Hic à studijs Claudij, sæpe inter duos consules ambulabat.
Lege Cornelia.) Lege cornelia de sicarijs tenet, inquit Martianus iureconsultus, libro

Universidad de Deusto
Biblioteca

libro Pandectarum quadragesimo octauo, qui hominem occiderit, cuiusue dolo malo incendium factum erit, quiue hominis occidendi furtiue faciẽdi causa cũ telo ambulauerit.

Pœna huius legis est, in insulam deportatio, & omnium bonorum adẽptio. Sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, ꝙ ut legis pœnam sustineant, ut habetur eodẽ titulo. Mire uero hic expressit morem pristinum iudiciorũ. Claudiana lingua.) Si ue quod Gallus esset, siue quod balbus, siue quod semper ageret Claudij negotia. Iocus est examphibologia. Homo iustissimus.) Iustum enim par pari referre. Sic ille tractauerat reos.

Alioqui iniustissimũ est, reum non sinere loqui. Nouitate rei.) Quod uidelicet una tantum accusationis parte audita, statim iudicasset.

Quàm nouum,) Sæpe enim inauditos reos damnauerat.

Tantalum siti. Tantalus stagno apud inferos labrótenus immersus, & pomis circum os ex arbore propendentibus, siti tamen & fame torquetur: nam si bibere uelit, refugit aqua, si pomum arripere tentet, arbor sursum resilit Ouidius. Quærit a- lata est, quærebat, postulat, nomen eius recipit, ædis subscriptionem. Occisos Senatores xxx. Equites Ro. ccc xv. atque plures. Cæteros ccxxxi. ὅσα ϕάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos undecunq; circũfert, uestigat aliquem patronum, qui se defenderet. Aduocatum non inuenit. Tãdem procedit P. Petronius, uetus conuictor eius, homo Claudiana lingua disertus, & postulat aduocationem. Nõ datur. Accusat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit P. Petronius uelle respondere. Æacus homo iustissimus, uetat illum loqui. Altera tantũ parte audita condemnat & ait,

Ingens silentium factum est. stupebant omnes nouitate rei attoniti, negabant hoc unquam factum. Claudio iniquũ magis uidebatur ꝙ nouum, De genere pœnæ disputatum est, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerẽt, †si minus dij latura fecisset, Tantalum siti periturum, nisi illi succurreretur. Non unꝙ Sisyphũ onere releuari, Aliquãdo Ixionis miseri rotam sufflaminandam. Nõ placuit ulli ex ueteranis missionẽ dari, ne uel Claudius unquam simile speraret, Placuit nouam pœnã excogitari debere, instituendum illi laborẽ irritum, & alicuius cupiditatis, †spes sine fine effectus. Tum Æacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. Et iam cœperat fugientes semper tesseras quærere, & nihil proficere.

Nam quoties missurus erat resonante fritillo,
Vtraq; subducto fugiebat tessera fundo.
Cumq; recollectos auderet mittere talos,
Lusuro similis semper, semperq; petenti,
Decepere fide, refugit, digitosq; per ipsos
Fallax assiduo dilabitur alea furto.
Sic cum iam summi tanguntur culmina montis.

quas in aquis, & poma fugacia captat Tãtalus. Sisyphum onere.) Sisyphi saxum illud ingens apud inferos, ubi in montẽ protrusum fuerit, statim delabitur, iterum inani conatu sursum serendum. De huius & Tantali pœnis lege Homerum xi. Odysseæ, circa finem, ubi Vlyxes refert, quæ apud inferos uiderit.

Ixionis miseri rotam sufflaminandã.) Ixion apud inferos rotæ alligatus, assidue circũfertur. Meminit huius Lucianꝰ in dialogis deorum.

Ex ueteranis missionem.) Vtitur metaphora militari. Militibus enim datur missio, cum citra ignominiam exauctorantur.

Alea ludere.) Qua uiuens deo studiose lusit, C. Cæsar.) Nã Caligula Cæsar Claudij ex fratre nepos, hunc (ut scribit Suetonius) non nisi ad lubrium reseruauit: quid mirum igitur si à Caio in seruitutem poscatur. Ab illo flagris.) De his, qui iussu

iussu Caligulæ uapularunt, in hũc modũ scribit Seneca noster libro iij. de ira. Modo C. Cęsar, Sextum Papinium cui pater erat consularis, Bethenũ Bassum, quæstorem suum procuratotis sui filium, aliosq; & equites Romanos, & senatores uno die flagellis cecidit. Cognitionibus.) Cognitiões sunt causarum, ut cum dicimus, Senatus Romani cognitionem certæ legi non fuisse ob noxiam. Ac proculdubio Caium hic notat, ut qui cognoscendi prouinciam sæpe libertis suis committeret, quo magis à curis liber altiori otio frueretur.

Irrita Sisyphio uoluuntur pondera collo
Apparuit subito C. Cæsar & petere illũ in seruitutem cœpit, producit testes, qui illum uiderãt ab illo flagris, ferulis, colaphis, uapulantẽ. Adiudicatur C. Cæsari, illũ Aeacus donat. Is Menandro liberto suo tradidit, ut à cognitionibus abesset.

Finis.

BEATVS RHENANVS LECTORI S. D.

NVlli parentes æque uehementer liberos suos charos habent, ac sciptores ingenij sui monumẽta amant. Ipse sanè libelli istius autor non sum, sed quando olim interpretandum duxi adiectis scholijs, illum quoq; iuris mei feci, hoc est tuendum, ornandum emendãdumq; suscepi. Porrò semper optaui ut interrim alicuius exemplaris manuscripti copia mihi fieret proprer collationem, quæ non solum diligentia sed & tẽpore indiget. Id uero uix tandem & admodum sero nactus sum, quum uidelicet operũ Senecæ editio ista secunda iam non procul à fine abesset. Scriptura erat planè miserabilis, sed, quæ tamen aliqua uestigia haberet uerborũ Græcorum. Quibus quũ in primis opus sit ad autorem intelligẽdum, dedi operam ut illa restituerem. Et quoniam ex Homero uidebam quædam esse citata, perlegi totum Homeri poëma. Reperi nonnulla, quædam nimio inueniendi studio inter festinandũ fefellerunt, neq; enim certa erãt uestigia in codice scripto, sed in quibus cõiecturam sequi oporteret. Porrò multa meo marte felicissime restitui, quũ Græca, tum Latina, quæ hic subdemus unà cum coniecturis nostris. Nec pigebit & diuersam lectionem annotare.

Anno nouo.) In exemplari manuscripto legitur, Anno nono.

Ab historico iuratores exegit,) Melius diuisim leges, ab historico iurato res exegit.

Ab hoc ego quæcunq; aud.) Videtur huiusmodi continere lectionem manuscriptus codex, Ab hoc ergo quæ tum audiui, certe clara affero.

Crescebãt tempora somni.) In exemplari uetusto scriptum cornua.

Augebat Cynthia regnum.) Illic legitur lignum non regnum. Sed utrunq; mendose. Tu scribe lychnum. Eleganter autem uocat lychnum Lunæ, quod alieno lumine egeat nempè Solis. *Lychnum legendum pro regnum*

Vnam de tribus Parcis.) In codice ueteri non est Parcis, sed lacuna uacua, fortassis græce scriptum fuit μοίρας

Nunquam meritum.) Vetus habet, Nec unquam tamdiu cruciatus esset.

Patere Mathematicos.) Conjcio legendum, Patiar Mathematicos. Nam sunt uerba Parcæ.

Omnibus annis.) Non est in ueteri

Horam eius uemo n,) Sic ille legitur. Et tamen non est mirum si errant, & horam e.n.n. Nemo enim ip.

Sauromatas & si qui ultra glacialem Boream incolunt Barbari,) Hæc uerba non sunt in codice Vuissenburgẽsi. Doctus aliqs adiecit ad explendã fortassis libri lacunã.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mollia contorto diſtẽdunt.) Caſtigauimus deſcendunt exemplar antiquum ſequuti. Tametſi diſtendunt quoque poſſit legi, ſi quis ad Parcas referat.

Felicia lapſis.) Repoſuimus laſſis Sic enim in ueteri libro ſcriptum eſt. Intellgit autem laſſos incommodis & calamitatibus temporum Claudianorum.

Vultus & affuſo.) Non diſplicuit adfuſo pro effuſo. Ceruici capillus adfunditur.

Quid autem fecerit.) Correximus, Quid ante fe.

Nec poſt boletum o. m. c. p. c. ſumpſit.) Hæc ſententia non eſt in codice Vuiſſenburgenſi.

Scitis enim opt.) Vetus. Scitis enim certiſſime, n. p. e. ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt. Vbi legendum aut impreſſit, aut publica gaudia.

Et impoſuerat Herculi minimo diſc, fabulam.) Manuſcriptus codex non fabulam habet, ſed fabros. Eam dictionem doctius aliquis mutarat in fabulam in editione Romana quam nos primũ ſecuti ſumus. Cæterum antequam uidiſſem librum uetuſtum pro fabulam putabam ſubſtituendum rabula. Verum poſteaquam fabros illic ſcriptum comperi, planè puto legendum Allobrox. Sunt autem Allobroges ad Rhodanum uergentes Galliarum populi. Vbi natus eſt Claudius, quorum caput erat olim Vienna. Delphinateis hodie unlgus appellat. Nec caret contumelia nomẽ, quod cum primis ea gens quondam Romanis infeſta fuerit. Porro facile potuit in fabros uerti in cognitum uocabulum Allobrox, Sic autem malim legere quam Vafer. Omnino nec fabulam nec fabros huc pertinet. Nam impoſuerat Herculi, hic eſt deceperat Herculem. Id enim impono ſignificat abſolute cum datiuo conſtructum,

Allobrox Claudius

Marci municipem audis) Liber uetuſtus habet, municipem audes, & mox pro, Hũc ego reddo tibi, Hunc ego tibi recipio Lugd. n. Cæterum indicauimus alias uideri nobis hic legendum Munatij pro Marci ut de Munatio Plãco intelligatur quj colonias in Gallia deduxit Lugdunum & Rauricam quæ ſupra Baſileam ano milliario Germanico ſita eſt. Ei Munatio nuperrime huiuſmodi memoria poſita eſt hic in foro non procul à Curia, me autore. L. Munatio Planco, ciui Romano, uiro conſulari & prætorio, oratoricq; ac M. Ciceronis diſcipulo, quj poſt deuictos Rhętos æde Saturni de manubijs extructa, non modo Lugdunum, ſed & Rauricam coloniam deduxit, quæ Auguſta fuit appellata, ab Octauio Auguſto tum rerum potiẽte, S. P. Q. Baſilienſis tametſi Alemanorum tranſducti coloni, ſubactis Rauricis Romanisq; depulſis, amore tamen uirtutis quæ etiam in hoſte uenerationem meretur, uetuſtiſſimo tractus huius illuſtratori, culpa remporum prorſus abolitam memoriam poſtliminio renouarunt. Anno M. D. XXVIII.

Inſcriptio apud Baſileam

Citius mihi u. n. t. alogias excutiam, dicito) Dicito non eſt in codice manuſcripto. Doctus aliquis adiecit. Venuſtior erit oratio ſi ſubaudiatur. Nam iratis ſermo breuis & abruptus conuenit. Itaq; uerbum ſuſtulimus.

Exprome propere, ſe de qua genitum dicas.) Exemplar uetus habet, Expríme propere ſed qua genitus cluas. Hoc carmen neſcio quis mutauit in editione Romana quẽ admodum & nos legere coacti ſumus, ſed prorſus infeliciter. Nam quid opus erat pro elegantiſſimo & ueteri uerbo cluas, ſupponere dicas. Ego carmen ſic reſtituendum arbitror. Exprome re properes qua gente natus cluas.

Ad terram occidas.) Vetus habet accidas. Et mox, regna tergemini petens, quæ lectio nobis quoq; probatur.

Et ſi quis à me notorem petiſſet.) Non admodum mihi placet notoris uncabulum. Quando uero tãtopere Alcadius lingua græca delectabatur, quid ſi putemus hic non à me notorem, ſed amyntorem à Seneca fuiſſe ſcriptum. Significat autem ἀμύντως Græcis defenſorem & uindicem, niſi libeat autorem legere pro patrono, Paulopoſt ſequitur contulerim, quod fortaſſis eſſe debebat exantlarim.

ἀμύντως

Augiæ cloacas purgare prouerbium

Maluiſſes cloacas Augiæ purgare.) Sic enim hunc locum ex codice manuſcripto reſtituimus. Hic Augias tãtum ſimi collegerat in ſtabulis ſuis, ut Αὐγείου βουσταία Græcis

cis in prouerbium abierit, quoties hominem ſignificare uolunt aut rem ſupra modum immundam. Augiæ meminit Philoſtratus libro VIII.

Sed non miror quod i. in c. f. quoniam uolo.) Hic locus ſic legitur in libro uetuſto, Sed quoniam uolo nõ mirum quod in curiam impetum feciſti, nihil tibi cluſi eſt, quẽ admodum & nos repoſuimus. Cæterum aut mendoſus eſt locus, aut, quod potius credo, Græca hic deſunt, & diuerſas ſententias librarius confudit. Fuit autem in hunc fortaſſis ſenſum aliquid ſcriptum. Sed bono animo ſis, quoniam uolo tibi patronus eſſe. Et ſunt uerba Herculis Claudio reſpondentis. Interim irrumpit Hercules in Curiam quam Seneca fingit in cœlo, neq; enim ciuilitatem didicerat inter homines omnia cũ impetu facere ſolitus. Itaq; Semidei illi quí intra Curiam erant de Claudio recipiendo conſultãtes, irrumpentem illum & clauſa omnia ſuis uiribus perfringere ſolitum, ſic alloquuntur. Non mirum, inquiunt, quod impetum in Curiam feciſti, quaſi dicãt, hoc tibi nouum non eſt. Nihil tibi cluſi eſt, Modo dic nobis qualem deum. Et quæ ſequuntur.

Deus Epicuri

Επικούρου θεὸς non poteſt eſſe.) Hæc uerba Επικούρου θεὸς præſidio tenuium ueſtigiorum eruta repoſuimus, niſi mauis Επικούρου θεός. Reſtituimus & ea quæ mox ſequuntur, οὔτε αὐτὸς πράγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει, hoc eſt. Neq; ipſe negotium habet, neq; alijs exhibet. Quam ſententiam uelut aduerſantẽ diuinæ prouidentiæ hactenus exploſit optimus quiſq;, ſed in primis Chriſtiani ſcriptores. Cæterum eleganter in Epicuri deum iocantur Semidei iſti, quando regnant, iraſcuntur, pugnant dij, ſi quid poẽtis credit. Epicurus aũt hebetẽ & ignauum deũ inducit. Sed & in Stoicorum deum iocantur tanquam monſtroſum: nam negant deum Soici membra habere, puta caput, pedes, uentrem, & quæ ſub uentre ſunt. At dij uulgares & poetici de loco in locum migrant, comeſſantur, amant. Proinde Stoicus deus, inquiunt, quomodo poteſt rotundus eſſe, ſine capite & præputio? Quaſi dicat, imperfectum quiddam eſt Stoicus deus, & monſtri ſimile. Concedunt tamen Claudium poſſe Stoicum deum fieri, quod corde & capite careat, hoc eſt prudentia et mente propter ſtultitiam.

Deus Stoicorum

Si me Hercules à Saturno p.) Cum hoc loco & hijs quæ ſequuntur diutiſſime luctatus ſum, nec ſuccurrebat exemplar manuſcriptum. Opinor autem legẽdum, luſtiſſime hercle à Sturno petiſſet hoc beneficium. Et quæ ſequuntur. Suntq; uerba ſemidei cuiuſpiam in illa curia quam in cœlo Seneca fingit. Nam hoc animaduertere debet lector, ſemideos illos nunc nullo ordine obſeruato loqui. Vnde poſtea Iupiter illos obiurgat. Ego P. C. inquit, interrogare uobis permiſerã, uos mera mapalia feciſtis. Quaſi diceret, in dicendis ſententijs non ſeruatis ciuilem conſuetudinem, ſed ruſticano more, quicquid in buccam uenit promiſcue blateratis.

Eius princeps non tuliſſet.) In hijs prodigioſe corruptis locis nihil prorſus erat præſidij à codice manuſcripto. Deprehendi tandem legendum non eius princeps, ſed Cæſius Princeps. Sequitur mox. Illum deũ à Ioue. Liber uetus habet illum Ioue, ſic ut inter illum & Ioue ſit lacuna media. Porrò perſuaſiſſimum mihi eſt dictiones iſtas deũ à Ioue, nihil ad ſenſum facere. Doctus quiſpiam ſic tumultuarie locum caſtigauit, deũ & à præpoſitionem apponens, haud re diligentius perpenſa. Ego legẽdum reor, illum ἀποθεῶσθαι, hoc eſt in deorum numerum referri, nam dubio procul ignota uox Græca librario occaſionẽ dedit, ut omitteret. Sequitur dãnauit inceſti, Lego damnatum inceſti. Sequitur. Oropenq; ſororem ſuã. In manuſcripto codice eſt, oro per quod ſor. ſuã. Conjicio ſcribendum, eo quod ſororem ſuam. Sequitur, quam quoniam omnes, ſcribo, quum omnes uen. diſpũcto relatiuo quam. Sequitur adhuc. Quam, inquit, quæro tantum ſororem ſuam ſtulte ſtudere. Sic & in exemplari ſcripto legitur propemodum, ita uidelicet. Quare, inquit, quæro, inquit, ſororem ſuam ſtulte ſtude. Locus eſt nõ ſolum mendoſus ſed & obſcurus. Diuinatione planè hic opus eſt. Fortaſſis legendum Quare inuidit Romæ hiſtoriam ſuam. Auſcultare Athenis dimidium licet, Alexãdrię totum. Vt huius ſemidei ſententia taxat quod Græcas hiſtorias ſuas Claudius Alex-

Historiæ Claudij Cæsar. totę recitabantur singulis annis Alexandriæ

andriæ curarit recitandas singulis annis,& quidem opus utrumq; totum, per uices seorsim in duobus Museis,institutis stipendijs,ueluti cõtempta Roma. Quam rem hijs uerbis narrat Suetonius. Denicq;,inquit,& Greças scripsit historias Tyrrhenicõ x x. Charchedonicon VIII. Quarum causa ueteri Alexandrię Musæo additum ex ipsius nomine, institutumq; ut quotannis in altero Tyrrenicon libri,in altero Carchedonicon diebus statutis uelut in auditorio recitarentur toti à singulis per uices. Hactenus ille. Vides libros illos historiarum autore Trãquillo totos fuisse lectos singulis annis Id ergo est quod dicit Seneca, Alexandriæ totum. Fortassis alterum tantum uolumen singulis annis apud Athenas recitabatur nõ utrunq;, ut sit quod ait, Athenis dimidiũ. Porrò ualidũ argumentũ,si dijs placet,aduersus Claudiũ, quod Græcis plus fauere uisus sit,quàm Romanis. Iam à nobis castigatæ sententię sic poterunt legi,& distingui.

1 Iustissime hercle à Saturno petisset hoc beneficium,cuius mensem toto anno celebrauit Saturnalia. 2 Caius princeps non tulisset illum ἀφθεδῶτα, quí(quantum quidẽ 3 in illo fuit)damnatum incesto Syllanum generũ suum occidit,eo quod sororem suam festiuissimã omniũ puellarum,quum omnes Venerẽ uocarent,maluit Iunonẽ uocare.

4 Quare inuidit Rom. historias suas? Auscultare Athenis dimidium licet. Alexandrię totũ. Quía Romæ,inquit,mures molas lingunt Hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo suo faciat,e.n.e.c.s p. Deus fieri uult. Parum est quod templum 5 in Britan.& quæ sequuntur.

6 Porrò eius sententiæ quæ incipit,Caius princeps non tulisset,hic est sensus. Caius Caligula Cæsar nunquam permisisset Claudium recipi in numerum deorum,uel ob hoc quod generum suum L. Syllanũ incesti statim damnauit accusante Vitellio,sed Agrippina subornante, quod illicito sororis suæ Iuniæ Caluinæ amore teneretur, quum eidem crimini Caius Cæsar longe magis fuerit obnoxius ob omneis sorores suas adamatas,non unam tantum. Nam ut Suetonius scribit, Caius Caligula cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit. Plenoq; conuiuio singulas infra se uicissim collocabat,uxore supra cubante. Solent autem fures furibus,incesti incestis fauere. Blandimur enim hoc modo uitijs nostris. Porrò non occidit Claudius generũ suum Syllanum,sed ipso conniuente per edictum Vitellij ordine senatorio motus est,& eiu rare magistratum coactus, quum, forte eo anno prætor esset,& pridie senatus lectus

Claudius Cæ. Syllano genero suo causam præbuit ut sibi mortẽ conscisceret.

forte lustrumq; cõditum. Præterea affinitatem Cæsar diremit. Quibus rebus offensus ornatissimus iuuenis & aliàs clarus insigni tuiumphalium & gladiatorij muneris magnificẽtia, quo die Claudius incestas illas nuptias cum Agrippina celebrauit,ipse sibi mortem conscíuit, siue eo usq; spem uitæ produxerat,seu delecto die ad augendam inuidiam,ut ait Tacitus. Atq; hoc est quod hic Seneca uult hijs uerbis, Quantum quidem in illo fuit,damnatum incesti Syllanum generum suum occidit,Nimirum ob prę stitam mortis occasionem. Iam satis apertum puto quid sibi uelint illa uerba ,eo quod sororem suam f.o.p. quum omnes Venerem uocarent,maluit Iunonem uocare. Significat enim per Venerem non admodum castam fœminam Iuniam Caluinam, quam & Tacius decoram sed procacem appellat,à fratre Syllano,uxoris penè loco habitam, id quod per Iunonem Ioui nexu coniugiali copulatam eleganter innuit.

L. Syllanus sorem suã uocabat Iunonẽ ab alijs Venerem passim appellatam

Porrò dicterium Claudij, Romæ mures molas lingunt,quo frequenter uti solitus uidetur, perstringit Romanos tanq; delicatos & fastidiosos qui non quibuslibet scriptis recitandis interesse possint, precibus iam & pretio corrogandi.

Dicterium Claudij, Mures Romæ molas lingunt

Hic nobis curua corrigit.) Si quis hoc simpliciter accipiẽdum putat, erit ἀφωνέια in censoríam Claudij seueritatem. Si referẽdum ad proxime præcedens dicterium,quid si legas,Hic nos scurra Cæsar regit,ut sit alicuius Mimi clausula.

Tandem Ioui uenit in mentem priuatis.) Fortassis legendum, primateis intra Curiam moranteis sentẽtiam dicere. n. disp. Vt intelligas uoluisse Iouẽ senatorem primę autorita

autoritatis sententiam dicere omissa ista pedariorum senatorum disputatione.

Homo quantum uia sua fert.) Ostendimus aliâs quo sensu sit accipiendum, id, quantum uia sua fert,quía tamen præcedit,homo,quid si legas quantumuis uafer & qui semper uidet,ἅμα πρόοσω καὶ ὀπίοσω,hoc est simul ante & post. Quæ Græca uerba restituimus ex uestigijs quæ erant in codice manuscripto. Clausula est qua Homerus sæpe utitur. Vt Iliados A.& rursum Iliados Τ,

ἅμα πρόοσω & ὀπίοσω

οἷσ' ὁ γέρων μετέκπεμ ἅμα πρόοσω,καὶ ὀπίος Et Iliados Σ.

ὅγε οἷος ὅρα πρόοσω καὶ ὀπίοσω. De polydamante loquitur.

Quod in foro iuuat.) Non dubito quin hic legendum sit uiuat non iuuat. Notat autem quempiam qui consul factus erat ex numero Numulariorum assidue in foro uersantium. Nam qui inter homines uersãtur,plus eloquentiæ plerũq; habent. Iam fama minimum fecit. Exemplar manuscríptum nimium habet non minimum Fortassis legendum mimum fecit. Vt sit sensus. Adeo uulgaris res esse cœpit etiam immeritos inter deos consecrare,ut scenicis ludis argumentum subinde præbeat. Nam quid est aliud hic Senecæ ludus de apotheosi Claudij,quàm minus quidam. Significat autem minus modo histrionem actorem,modo carmen ipsum siue fabulam. Sic Laberius mimum quendam,ut autor est Gellius, Cophinum inscripsit, aliũ Alexandriam,alium Fullonem. Huiusmodi mimus fuit Laureolus quem catulus Mimographus edidit,in quo iudex agebatur in crucẽ. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerunt & Tranquillus in Caio Caligula hijs quidem uerbis: & quum in Laureolo Mimo,in quo actor prorípiens se ruina sanguinem uomit. ut plures secundarum certatim experimentum artis darent,cruore scena abundauit. Quem locum sic opinor legi debere,in quo actor prorepens è ruina,sanguinem uomit,plures secundarum,Et quę sequũtur. Iam arbitror liquere quid sibi Septimus Tertullianus omnis antiquitatis peritissimus uelit, quum in libro quo aduersum Valentinianos pugnat sic scribit, de Enthymesi illa Valentianorum loquens, Ita depulsa, inquit, quo minus pergeret,nec habens superuolare crucem,id est Horon,quia nullum Catuli Laureolum fuerit exercitata,ut destituta,ut passioni illisa,in trica multiplici atq; perplexa,omni genere eius cœpit adfligi. Vult enim dicere Enthymesin nõ fuisse exercitatam in scena,in agenda fabula illa quam Catulus Mimographus Laureolum inscripsit, in qua iudex in crucem agebatur. Alioquí si illam scenicorum histrionum in resepresentanda in crucem acti prælidis fabula dexteritatem habuisset, fortassis crucem superuolasset,id est,Horon.

Iam fama minimum fecit

Laureolus Mimus Catulus Mimographus

Tertulliani locus expositus

Etiam pessimum quemque illum affectare Hæc clausula non est in codice Vuissenburgensi.

Ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδωσιν) idest agrorum fructu uescuntur. Restituimus hunc locum manuscripti libri uestigijs adiuti. Est autem apud Homerum Iliados Z.

εἰδ' ἔτι τοσι βροτῶν οἱ ἀρούρης καρπὸν ἔδωσιν.

Aut ex hijs quos alit ζειδώρος ἄρουρα)hoc est frumentiferum rus. Et hunc locũ eruimus Est autem hæc clausula apud Homerum frequenter obuia, Vt Odysseæ ι,

καὶ γὰρ κυκλώπεσσι φέρει ζειδώρος ἄρουρα.

ζειδώρος ἄρουρα

Est uero ζειδώρος terræ epithetum.

Eum dedi laruis. Sed proximo mun. inter nouos autoratos.) Reposuimus ex manuscripto codice pro dedo,dedi. Et pro noxios,nouos. Porrò sententia adhuc est imperfecta,nisi pro sed legamus,& prox. Sic autem restituí debet, Quí contrà hoc S.C. deus factus, ductus pictusue erit, eum dedi Laruis, & proximo munere inter nouos autoratos, ferulis uapulare placet. Nam ad hoc uerbum placet in fine,etiam superiora referri debent. Ex hoc loco ueterem spectaculotum morem animaduertere licet,quo ferulis uerberabantur quí nuper se Lanistis addixissent

nam hos uocat autoratos, ubi rudes adhuc primum in harenam prodijſſẽt, Solent au
Tyrones primũ tentantur tem in nulla non arte ludicro aliquo tentari rudes. Sic mos tentandi nouos ſcho/
lasticos Athenis obſeruatus narratur in uita Magni Baſilij, de Baſilio, & Gregorio
Nazianzeno.

Coſ. numulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, uẽdere ciuitatulas ſolebat. Ad hoc uelle
acceſſit Hercules.) Hunc locum auſim iurare corruptiſſimum eſſe. Nam iſtæ dí/
ctiones, Ad hoc uelle, planè portenta quædam ſunt mendarum. Diu hic laboraui, nec
quicquam uenit in mentem quod prorſus probem. Inter cætera uiſum eſt legi poſſe,
Coſ. numulariolus, hic quæſtu ſe ſuſtinebat, uendere ciuitatulis ſolebat olei culleos.
Acceſſit Hercules &c. Tum uidendum an pro numulariolo legendum ſit, culleario/
lus. Sed coniectura eſto.

Rhombo ferũentia rapa uorare Sitq; neceſſe è R.P.) Caſtigauimus. Sitq; è R.P.
Qui cum Romulo poſſit ſeruentia reparare.) Exemplar manu ſcriptum habet.
Qui è Romulo poſſit ſeruentia rapa notare. Ego caſtigaui uorare. Cæterum uiden=
dum an pro Romulo ſcribendum ſit rhombulo, Vt hic ſit ſenſus. Expedire eſſe aliquẽ
qui ſeruentia rapa uoret è rhombulo, hoc eſt uaſe eius figuræ cuius eſt rhombus. Fie=
ri poteſt ut huiuſmodi uaſe peculiariter uſus ſit Claudius. Boletorum & ſimilium ci/
borum quibus & rapa annumerari poſſunt, auidum illum Suetonius tradit.

Et uidebatur Claudius ſententiam uincere.) Vetuſtior codex habet ſententia. Con
ijcio ſcriptum à Seneca fuiſſe, Et uid. Clau. una uincere, ſubaudi ſententia. Pars Clau=
dio fauentium uno tantum calculo uincebat partem diuerſam. Attende Claudium
paucis fuiſſe probatum.

Canis exta edit Quàm canis fructum abſcidit.) Emendaui, Quam caneis excidit, exemplar manu
ſcriptum ſecutus. Videtur autem Claudius canibus exectis delectatus fuiſſe. Porrò
quando manuſcriptum exemplar mire corruptum eſt, ſuſpicari libet hic ſcriptum fu=
iſſe, exta edit pro excidit, ut ſit ad Græcum prouerbium alluſio κύων παρ' ἐντέροις, id eſt
Canis iuxta inteſtina.

Sed quid ego de tot actibus iuris dicam.) Fortaſſis legendum, de tot præſtantibus
uiris, Aut de dodranttbus uſuris,

Prouerb. Iræ morbus ægre ſeneſcit Nã τῆς ὀργῆς ægre ſeneſcit ἡ νόσος.) Hunc locũ maximo labore reſtituí, quod Græca la=
tinis literis eſſent ſcripta, & latina non minus deprauata forent quàm Græca. hoc mo
do, Nam & ſiphormea græce neſcit ego ſcio. Senſus eſt iræ morbus ægrè ſeneſcit. Red
dit rationem Auguſtus cur domeſtica mala potius commemorare uelit quàm pub/
lica. Alludit ad prouerbium, Ira omnium tardiſſime ſeneſcit, quod Græci dicunt ὁ θυ=
μὸς ἔσχατον γηράσκει, id eſt, ira poſtremum ſeneſcit.

Pygopolinices Pygopolinices iſte quem uidetis.) Et hoc uerbum ex qualibuſcunq; ueſtigijs re=
poſui. Thraſonicum nomen eſt ab expugnatis arcibus & oppidis deductum, quo glo/
riоſum militem Plautus uocauit, Notatur autem hic Claudius qui potentiam ſuam
in miſeros & qui reſiſtere non poſſent, oſtendere uoluerit.

Videris Iupiter an in tua certe mala.) Codex uetuſtior habet, uideris Iup. an in cau
ſa certe in tua. Scriptum opinor à Seneca, Videris Iupiter non mea mala, certe in tua,
ſi hic inter nos futurus eſt.

Vni Vulcano crus fregit, quem βίψε ποδὸς τετραχῆι ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. Et iratus fuit
ux.) Sic nos hunc locum reſtituimus prælidio manuſcripti codicis. Nam uerba
quæ in priore editione legebantur, Et in Lemnon cœlo deturbauit, non extinxit, do=
ctus aliquis adiecerat ut lacunam Græci carminis expleret. Verſus eſt apud Homerũ
Iliados A. quem ſic reddere poſſis, Arreptum pede de magno deiecit Olympo.

Cogitate P.C.) Hæc uerba & quæ ſequuntur uſque ad eam ſententiã quæ incipit
Hunc nunc deum facere uultis? non erant in codice Vuiſſenburgenſi.

Quis credet in eum?) Exemplar manuſcriptum habet, Quis credet? Dum tales
deos facitis.

Intra

Intra diem terras.) Vetus liber habet infra diem tertium. Opinor legendum, intra di
em terra.

Omniſq; generis ſonatorum.(In exemplari manuſcripto legitur ſenatorum pro ſo
natorum. Ego caſtigaui Aeneatorum. Sunt autem Aeneatores, tubicines, quod tubæ *Æneatores*
exære fiant.

P.R. ambulabat tanquam liber.) Vetus codex habet ambulat. Malim iubilat ſi/
ue iubilabat.

Tanquam qui tum max. reui.) Hic erat in uolumine Vuiſſenburgenſi lacunula quę
dam. Verbum reuiuiſcerent, integre erat perſcriptum.

Iugenti enim ἐπιτάσει χορικῶς Nenia cantabatur Anapæſtis.) Hæc uerba nos utcunq; *Nenia anapæſtis* ἐπίτασις
eruimus è ueſtigijs quæ erant in exemplari manuſcripto, per ἐπίτασιν, uocis conten/ ἄνεσις
tionem intellige. Cuius contrarium eſt ἄνεσις.

Finge luctus.) In libro ueteri eſt, fugite mugitus. Opinor legendum, Iungite quæ/
ſtus.

Cordatus homo:) Volumen manuſcriptum habet cordatus ſano. Proinde cẽſeo ſcri
bendum cordatus Sino, nam præcedentis dictionis ultimũ elementum eſt s.

Vt ad Sinonem Virgilianum ſit alluſio.

Dominus domini.) Non eſt in codice Vuiſſenburgenſi.

Centiceps.) Hic paulo diuerſam lectionem liber manuſcriptus cõtinet, nempe hãc,
Centiceps. Puſillum ſubperturbatur (album canem in delitijs habere conſueuerat) ut
illum uidit canem nigrum, uilloſum. Sanè nunquam uelis tibi in tenebris occurrere.

Claudius Cæſar uenit.) Vetus, & magna uoce Claudius, inquit, ueniet. Cum plau
ſu, &c. Nam duæ iſtæ dictiones, ecce exemplo illic non habentur.

Procedunt cantantes.) Ex notulis imperfectis literarum Græcarum quæ erant in li *Cordatus Sino*
bro ueteri, nihil potui certi colligere. Forte θρηνώδη Neniam χορικῶς legendum. Sed
hæc coniectura eſto.

Hic erat Coſ.) Mira hic diuerſitas exemplaris, quæ plærunq; ſolet accidere in pro/
prijs nominibus. Primum erat lacunula, deinde pro Iunio prætore unus prætorius,
pro Tralliano, Trallius, pro Coriotecio, Cottaccius, poſtremo pro Fuſidio Fabiu..

Medius erat in hac cantantium turba noſter Pantomimus.) Sic & in codice manu= *M. Neſtor*
ſcripto legitur. Nos tamen pro noſter ſubſtituimus Neſtor. Nam indubiè locus *Pantomimus*
hic de M. Neſtore eſt intelligendus, cuius ſemel atque iterum in uita Cai Caligulę
meminit Suetonius, adamatum ab illo tradens.

Quem Caius decoris cauſa.) Neſcio an ſit legendum Caius, ut intellígas Neſtorẽ
amaſium ex obeſo graciliorem factum.

Conuolarant primum omnium. Vetuſtus liber habet, Conuolarunt omnium liber
ti, Fortaſſis ſcribendum, Conuolarunt obuiam liberti.

Myron, Ampeus Ampyronas.) Hic rurſus nominũ diuerſitas & alius ordo. Pro Am=
pyrona Arropas eſt in codice manuſcripto, & pro Pherona Pheronattus.

Quos omnes Claudius.) Volumen antiquum habet, Quos Claudius omnes nec
ubi imperatus eſſet, permiſerat. Quem locum doctus aliquis caſtigare uolens, Senecę
mentem non eſt aſſecutus, quem opinor ſic ſcripſiſſe. Quos Claudius omneis, uelut
ibi imperaturus eſſet, præmiſerat.

Exclamat.) E ueſtigijs hic Græcorum dictionum quæ libellus manuſcriptus con
tinet, nihil eruere potui, niſi ſi quis ſcriptũ fuiſſe putet, πάντας φίλους ὁρῶ, id eſt omneis
amicos uideo.

In ius eamus.) In codice Vuiſſenburgenſi tantum eſt, eamus. & I co duarum dí=
ctionum præcedentium erat dimiſſa lacuna. Nec eſt ſellas ſed ſtellas. Nomine ſellarũ
intelligantur ſubſellia iudiciaria. σέλλιον Græci uocant columnam ſepulchralem, in qua
ponitur inſcriptio.

Equites

Universidad de Deusto
Biblioteca

Equites Romanos.)Hũc locum ſic arbitror legi debere,Equites Romanos CCXXI.

Cæceros ὅσα ϕάμαθός τε κόνις τε,id eſt innumeros,quorum uidelicet numerum non minus difficile ſit inire quàm aut arenæ aut puluerís.Eſt Iliados ι.

ὅσσα ϕάμαθος τε κόνις τε. οὐδ' εἴμοι τόσσα δοίη ὅσσα ϕάμαθός τε κόνις τε.

Exterritus Claudius o.u.c.u.a.p.qui ſe defenderet.) Hæc uerba nõ ſunt in codice Vuiſſenburgenſi.

Semidei laruã faceſſeret

Si minus dij latura feciſſent.) Hic locus deprauatiſſimus multum mihi negotij exhibuit.Liber manuſcriptus habet,ſi uni dij laturam feciſſent.Conijcio legendum ,Semidei laruam faceſſeret,id eſt abijceret,ſubaudi Claudius.Nam ſic & Liuius hoc uerbo faceſſo utitur.

Non nunquam ſiſyphum.) Hæc clauſula non erat in codice Vuiſſenburgenſi.

Aliquando Ixionis m.r.ſufflaminandam.) Quid ſi leges ſublaminandam,à lamina deducto uerbo.

Non placuit ullis ex ueteranis.) Vetuſtus libellus non habet hæc duo uocabula, ex ueteranis,ſed horum loco lacunam.

Pœnam excogitari deb.inſtitu..)In manuſcripto uolumine legitur, conſtitui debere, excogitandum illi.

Alicuius cupid. ſpecimen ſine effectu

Et alicuius cupiditatis,ſpes ſine ſine effectus.) Propemod um certus ſum ſic ſcripſiſſe Senecam,Et alicuius cupiditatis ſpecimen ſine effectu.

Habes candide lector annotaciunculas noſtras in Senecæ libellum, quantũ quidẽ in iſta temporis anguſtia ſcribere licuit.Porrò gratulandũ eſt bonis ſtudijs quod quẽ admodum cętera Senecæ opera maximis Eraſmi noſtri ſudoribus adamuſſim caſtigata,nunc in lucem prodeunt,ſic & hoc opuſculum aliquando faciũ emendatius & magis quàm ante ſcholijs illuſtratum unà cum illis in publicum exit.Quæ res abſq; labore conſecta non eſt.Bene uale.Baſileæ, Calen. Februarijs Anno M. D. XXIX.

Quod ſequitur opuſculũ ſine cõtrouerſa non eſt Senecæ, licet ad mixta ſint permulta ex eius libris decerpta,ſtudio hominis Chriſtiani.Nã in ipſo ſtatim initio occurrit. Scire debes, quia ſunt. Ac mox,ex rebus tranſitorijs.Rurſum Cap.de Continentia,à corpore ad ſpiritum. Mox in eodem. Scito quia profuit, & ſcito quia prodeſſe uoluit. Hæc nimirũ chriſtianiſmum olent.Nec tamen eiuſdem hominis uidetur cõſarcinatio.Nam appendix de moderatione ſingularum uirtutum ineptior eſt ſuperiore parte.Caput de prudentia moderanda, deq; temperantia tam erant in exemplaribus uaria,ut palam eſſet id ſtudio factum. Comperi totum opus mire deprauatum,ſed codice deſcripta fere omnia reſtitui.

LVCII ANNEI SENECAE DE QVATVOR VIRTVTIBVS. LIBER VNVS

QVATVOR uirtutum ſpecies multorum ſapientum ſententijs diſſinitæ ſunt,quibus animus humanus componi ad honeſtatem uitæ poſſit. Harum prima eſt prudentia. Secunda magnanimitas. Tertia continentia. Quarta iuſtitia.Singulæ tibi his officijs quæ ſubſunt annexæ ſunt,ac bene moratum uirum efficiunt.

De prudentia.

QVi ſquis prudentiam ſequi deſideras,tũc per rationem rectè uiues, ſi omnia prius exiſtimes & perpenſes,& dignitatem rebus non ex opinione multorum,ſed ex earum natura conſtituas.Nã ſcire debes quia ſunt quæ uideantur eſſe bona,& non ſunt,& ſunt quæ uideantur non bona eſſe, & ſunt. Quæcunq; autem ex rebus tranſitorijs poſſides nõ mireris,nec magnum exiſtimes quod caducum eſt:nec apud te quæ habes tanquam aliena ſeruabis,ſed pro te tanquam tua diſpenſes & utaris. Si prudentiam amplecteris ubique idem eris, & prout rerum ac temporum uarietas exigit,ita te accommodes tempori,nec te in aliquibus mutes,ſed potius aptes,ſicut manus quæ eadem eſt & cum in palmam,extenditur,& cum in pugnum aſtringitur. Prudentis prium eſt examinare conſilia,& non cito facili credulitate ad falſa prolabi. De dubijs non diffinias,ſed ſuſpenſam teneas ſententiam. Nihil inexpertum affirmes, quia non omne uerſimile ſtatim uerum eſt, ſicut & ſæpius quod primum incredibile uidetur, non continuo falſum eſt. Crebro ſiquidem faciem mendacij ueritas retinet. Crebro mendacium ſpecie ueritatis occulitur.Nam ſicut aliquando triſtem frontem amicus, & blandam adulator oſtendit,ſic ueriſimilitudine coloratur ueritas, & ut fallat uel ſurrepat coloratur. Si prudens eſſe cupis,in futurum proſpectum intende, & quæ poſſunt contingere animo tuo cuncta propone.Nihil tibi ſubitum ſit,ſed totum ante conſpicies.Nam qui prudens eſt non dicit,non putaui quidem hoc fieri, quia non dubitat,ſed expectat,nec ſuſpicatur,ſed cauet.Cuiuſcunq; facti cauſam require, cum inieneris,exitus cogitabis.Scito te in quibuſdã debere perſeuerare,quia cœpiſti,quæ dam uero nec incipere,in quibus perſeuerare ſit noxium. Prudens fallere non uult, falli non poteſt. Boni eſt uiri etiam in morte neminem fallere.Opiniones tuæ iudicia ſint.Cogitationes uagas & inutiles & uelut ſomnio ſimiles non recipies,quibus ſi animus tuus ſe oblectauerit,cum omnia diſpoſueris triſtis remanebis : ſed cogitatio tua ſtabilis & certa,ſit,ſiue deliberet,ſiue quærat, ſiue contẽpletur, non recedat à uero. Sermo quoq; tuus non ſit inanis,ſed aut ſuadeat,aut moneat,aut conſoletur, aut præcipiat.Lauda parce,uituperia parcius.Nam ſimiliter reprehenſibilis eſt nimia laudatio,ut immodetata uituperatio.Illa ſiquidem adulatione ,iſta malignitate ſuſpecta eſt. Teſtimoniũ ueritati,non amicitiæ reddes. Cũ conſideratione promitte, plenius quæ promiſeris præſta. Si prudens eſt animus tuus,tribus temporibus diſpenſetur. Præſentia ordina,futura prouide, præterita recordare. Nam qui nil de prætcrio cogitat, perdit uitam,qui nil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Proponas in animo tuo futura mala & bona ,ut illa ſuſtinere poſſis,& iſta moderari. Non ſemper in actu ſis,ſed interdum animo tuo requiem dato,& requies ipſa plena ſit ſapiẽtiæ ſtudijs & cogitationibus bonis. Nam prudens nunquam otio marcet. Habet autem ali-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quando remissum animum nunquam solutum. Accelerat tarda, perplexa expedit, dura mollit, exæquat ardua. Scit enim quid qua uia aggredi debeat, & cito singula, & distincte cuncta uidet. Consilium peritorum, ex apertis obscura æstimat, ex paruulis magna, ex proximis remota, ex partibus tota. Non te moueat dicentis autoritas, nec quis, sed quid dicat intẽdito. Nec quàm multis, sed qualibus placeas cogita. Id quære quod inuenire possis. Id disce quod potes scire. Id opta quod optari coràm bonis potest. Nec altiori te rei imponas in qua tibi stanti tremendum, ascendenti cadendum sit. Consilia tibi salutifera aduoca, Cum tibi alludit uitæ prosperitas, tunc te uelut in lubrico retinebis ac sistes, nec tibi dabis impetus liberos, sed circumspicies quò eundum sit, uel quo usque.

De magnanimitate,

MAgnanimitas uero quæ & fortitudo dicitur, si insit animo tuo cum magna fiducia uiues liber, intrepidus, alacer. Magni animi hominis bonum est nõ uacillare, constare sibi, & finem uitę intrepidus expectare. Nil aliud magnum in rebus humanis, nisi animus magna despiciens. Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi cõtumeliam fieri. De inimico dices, non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit: & cum illum in potestate tua uideris, uindictam putabis uindicare potuisse. Scito enim honestum & magnum genus uindictæ esse ignoscere. Neminem susurro appetas, neminem suffodias, palam aggredere, non geres conflictum nisi indixeris, nam fraudes & doli imbecillum decent. Eris magnanimus, si pericula nec appetas ut temerarius, nec formides, ut timidus, nam nil timidum facit animum, nisi reprehensibilis uitæ cõscientia. Mensura ergo magnanimitatis est, nec timidum esse hominem, nec audacẽ.

De continentia

COntinentiam uero si diligis, circuncide superflua, et in arctum desideria tua constringe. Considera tecum quantum natura poscat, & non quantum cupiditas exigat. Si continens fueris, eo usq; peruenies, ut teipso contentus sis. Nam qui sibiipsi satis est, cum diuitijs natus est. Impone concupiscentiæ tuæ frenum et modum, omniaq; blandimenta quæ occultam uoluptatem trahunt reijce. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatem. Obserua ne in conuiuio aut in qualibet uitæ communitate, quos non imitaberis damnare uidearis, nec præsentibus delitijs inhærebis, nec desiderabis absentes. Victus tibi ex facili sit, nec ad uoluptatem, sed ad cibum accede. Palatum tuum fames excitet, non sapores. Desideria tua paruo redime, quia hoc tantum curare debes, ut desinant, atq; quasi ad exemplar compositus diuinum, à corpore ad spiritum quantum potes te festina reducere. Si continentiæ studes habita non amœne, sed salubriter, nec dominum esse uelis notum à domo, sed domum à domino. Nõ tibi ascribas quod non eris, nec quod es, nec maius quàm es uideri uelis. Hoc maius obserua, ne paupertas tibi immunda sit, nec parsimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec lenitas languida: & si tibi res exiguę sunt, non tamen sint angustę. Nec tua defleas, nec aliena mireris. Si continentiam diligis, turpia fugito antequam accidãt, nec quenquam alium uereberis plus quàm te. Omnia tolerabilia præter turpitudinem crede. A uerbis quogis quàm facetos & amabiles ama, rectos potius quàm obsecundantes. Miscebis interdum seriis iocos, sed temperatos, & sine detrimento dignitatis ac uerecundiæ. Nam reprehensibilis risus est si immodicus, si pueriliter effusus, si muliebriter fractus. Odibilem quoq; hominem facit risus, aut superbus, aut clarus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo ipsos iocos exigis, hoc quoq; cum dignitate sapientiæ gere, ut te nec grauent tanquam asperum, nec contemnant tanquam uilem. Non erit tibi scurrilitas, sed grata urbanitas. Sales tui sint sine dente, ioci sine uilitate, risus sine cachinno, uox sine clamore, incessus sine tumultu, quies tibi non desidia erit, & cum ab alijs ludítur, tu sancti aliquid honestiq; tractabis. Si continens es adulationes euities displices malis, & malorum de te existimationes malas, ueram tui laudationem ascribe, Difficillimum continentiæ opus est, assentationes adulatione repellere, quarum

rum sermones animum uoluptate resoluũt. Nullius per assentationem amicitiam mereris, nec ad tuam promerendam per hanc aditum pandas. Non eris audax nec arrogans, submittes te, non proijcies grauitate seruata. Admoneberis libenter, et reprehenderis patienter. Si merito obiurgabit aliquis, scito quia profuit. Si immerito, scito quia prodesse uoluit. Non acerba sed blanda timebis uerba. Esto uitiorum fugax ipse, aliorum uero neq; curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor, sed sine exprobratione correptor, ita ut admonitionẽ hilaritate præuenias, & errori facile ueniã dato. Nec extollas quenq; neq; deijcias. Dicentiũ esto tacitus auditor, audientiũ prõptus receptor. Requirenti facile responde, contemnenti facile cede, nec in turgia execrationesq; discedas. Si continens es, animi tui motus corporisq; obserua, ne indecori sint. Nec illos ideo contemnas quia latent, nam nil differt, si nemo uideat, cum tuipse illos uideas. Mobilis esto, non leuis, constans non pertinax. Alicuius rei scientiam habere te, nec ignotum sit, nec molestum. Omnes tibi pares facies, sed inferiores superbiendo non contemnes. Superiores recte uiuendo non metuas. In reddenda officiositate, neq; negligens, neq; exactor appareas. Cunctis esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus. Seuerior esto in iudicio quàm in sermone, uita quàm uultu, cultor clementiæ, detestator sæuitiæ, bonæ famæ neq; tuæ seminator, neque alienæ inuidus. Rumoribus, criminibus, suspitionibus minime credulus uel malignus, sed potius his qui per speciem simplicitatis ad nocendum aliquibus subrepunt, oppositissimus. Ad iram tardus, ad misericordiã pronus, in aduersis firmus, in prosperis cautus et humilis, occultator uirtutum sicut alij uitiorum. Vanę gloriæ contemptor, & bonorum, quibus præditus es non acerbus exactor. Nullius imprudentiam despicias. Rari sermonis ipse, sed loquentium patiens. Seuerus non sæuus, sed hilarem non aspernans. Sapientię cupidus & docilis, quæ nostri sine arrogantia postulanti imparties, quæ nescis sine occultatione ignorantiæ tibi postula impartiri. Non conturbabit sapiens mores publicos, nec populum in se uitæ nouitate cõuertet. Iustitiæ post hæc uirtus est.

De Iustitia.

QVid est iustitia, nisi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inuenta. Iustitia non nostra constitutio, sed diuina lex est, & uinculum societatis humanæ. In hac non est quod æstimemus quid expediat, expedit tibi quicquid illa dictauerit. Quisquis ergo hanc sectari desideras, Deum time prius & ama, ut ameris à deo. Amabilis eris deo, si in hoc illum imitaberis, ut uelis omnibus prodesse & nulli nocere. Et tunc te iustum uirum appellabunt omnes, sequentur, uenerabuntur, & diligent. Iustus enim ut sis non solum non nocebis, sed etiam nocentes prohibebis, nam nil nocere non est iustitia, sed abstinentia alieni est. Ab his ergo incipe ut non auferas, ut ad maiora proueharis, & alijs ablata restituas. Raptores quoq; ipsos ne alijs timendi sint, castiga & cohibe. Ex nulla uocis ambiguitate controuersiam nectes, sed animi qualitatem speculare. Nihil tibi interfit an firmes, an iures. De fide & religione scias agi ubi cunq; de ueritate tractatur, nam si iureiurando deus inuocetur, & non inuocanti testis est, tamen non transies ueritatem, ne iustitiæ transeas legem. Quod si aliquando coaceteris uti mendacio, utere non ad falsi, sed ad ueri custodiam, & si contigerit fidelitatem mendacio redimi, non mentieris, sed potius excusaberis, quia ubi honesta causa est, iustus secreta non prodit, tacenda enim tacet, loquẽda loquitur, atque illi aperta et secura tranquillitas, ut dum alij uincantur à malis, uincantur ab illo mala. Hæc ergo si studere curaueris, lætus & intrepidus cursus tui finem expectabis, prospicies hæc tristia huius mundi hilaris, tumultuoso quietus, extrema securus.

De mensura & moderatione prudentiæ.

HIs ergo institutionibus obseruatis quatuor uirtutum species perfectum te faciẽt uirum, si mensuram rectitudinis earum æquo uiuendi fine seruaueris. Nam si prudentia terminos suos excedat, callida & pauida commiseris, inuestigator latẽtium & scrutator qualiumcunq; noxarũ ostenderis, notaberis timidus, speciosus, attentus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Semper aliquid quærẽs, semper aliquid timens, semper aliquid dubitans, & subtilissimas suspitiones suas ad animi tui apprehensionem impinguas, monstaberis digito astutia plenus, uersipellis & simplicitatis inimicus, contemplatorq; culparum, & postremo uno nomine uocaberis à cunctis, malus homo. In has ergo maculas prudentia immensurata perducet, quicunq; in illa mediocri lance persistit, nec obtusum in se aliquid habeat, nec uersutum.

De moderanda fortitudine.

MAgnanimitas autem si se extra modum suum extollat, faciet uirum minacem, inflatum, turbidum, inquietum, & in quascunque extollentias dictorum, actorumq; neglecta honestate festinum, qui momentis omnibus supercilia subrigens et bestiarius etiam quieta excitat, alium ferit, alium fugat. Sed quamuis audax sia impugnator, tamen multa extra se ualentia ferre non poterit. Sed aut miserum appetit finem, aut erumnosam sui memoriam derelinquit. Mensura ergo magnanimitatis est, nec timidum esse hominem, nec audacem.

De modo temperantiæ.

COntinentia deinde his terminis te astringat, caue ne parcus sis, ne suspitiose & timide manum contrahas. Ne in minimis quoque speculum ponas. Nam talis & tam circumcisa uilis putabitur integritas. Hac ergo mediocritatis linea continentiam obseruabis, ut nec uoluptati deditus, prodigus & luxuriosus appareas, nec auara tenacitate sordidus, aut obscurus existas.

Qualiter sit moderanda iustitia.

IVstitia postremo eo mediocritatis tibi itinere regenda est, ut nec ductu iugiter leui immotam semper animi rationem negligentia subsequatur. Dum neq; de magnis neq; de minimis errantium uitijs corrigendi curam geris, sed neq; licentiam peccãdi, aut alludentibus tibi blande, aut illudẽtibus proterue permittis, neq; rursus nimia rigiditate, & asperitate, nil ueniæ aut benignitati reseruans, humanæ societati durus appareas. Ita ergo iustitiæ regula tenenda est, ut reuerentia disciplinæ eius, neque nimia negligentiæ communitate despecta uilescat, neque seueriori atrocitate diuturna, gratiam humanæ amabilitatis amittat.

Conclusio præmissorum.

SI quis ergo uitam suam ad utilitatem nõ tantum pariat, sed multorum inculpabiliter componere desiderat, hanc prædictarum uirtutum formulam pro qualitatibus temporum, locorum, personarum atq; causarum sequatur, eo mediocritatis insistens, quo per abrupta altrinseeus præcipitia, aut ruentem corporis sui deuitet insaniam, aut efficientem puniat ignauiam.

Libri de Quatuor uirtutibus finis.

Gnomologia & hæc est, non ex Seneca tantum. Insunt Mimi, & Pythagoræ quædam, postremo fit mentio diaboli. Videntur quædam decerpta ex Prouerbijs Solomonis.

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS DE MORIBVS. LIBER VNVS

OMNE peccatum actio est. Actio autẽ omnis uoluntaria est, tam honesta quàm turpis, ergo uoluntariũ est omne peccatũ. Tolle excusationem, nemo peccat inuitus. Educatio & disciplina mores faciunt, & id unusquisq; sapit, quod didicit. Itaq; bona cõsuetudo excutere debet, quod mala instruxit. Nihil interest quo animo facias, quod fecisse uitiosum est, quia facta cernũtur, animus uero non uidetur. Nulla autem laus est, non facere, quod facere non possis. Quid homini est inimicissimum? homo. Libenter feras, quod necesse est, dolor patientia uincitur. Expecta quo nunquam pœniteas. Non quàm

quàm multis placeas, sed qualibus studе. In hoc tantum incumbe, ut libentius audias, quàm loquaris. Multos uitam differentes, mors iuncta præuenit. Itaq; omnis dies uelut ultimus iudicetur. Tristitiam si pores, ne admiseris, sin minus, ne ostenderis. Amicos secreto admone, palàm autem lauda. Verba rebus non personis æstimanda sunt. Oratorem te puta, si tibi ante omnes, quod oportet persuaseris. Vt licentiosa mancipia animi imperio coërce, linguam, uentrem, & libidinem. Quod tacitum esse uelis, nemini dixeris. Si tibi non imperasti, quomodo ab alio silentium speras? Ridiculũ est aliquem odio nocentis, innocẽtiam perdere. Mõstro similis est auaritia senilis. Quid enim stultius est quod dici solet, quam uia deficiente uiaticum augere? Omnes infantes terra nudos excipit. Non pudet te fortius nasci quàm uiuere? Quid dulcius quàm habere amicum cum quo audeas ut tecum omnia loqui? Magnarum uirium est negligere lædentem. Quid sis interest, non quid habeas. Nondum es felix si te turba nõ deriserit. Si uis beatus esse, cogita hoc primum, contemnere, & contemni. Priusquam promittas, deliberes, & cum promiseris, facias. Id agas, ne quis merito te oderit, & si nullos inimicos tibi facies iniuria, multos facit inuidia. Solitudinẽ quærat, qui uult cũ innocentibus uiuere. Optimus ergo animus, & pulcherrimus cultor dei est. Abstine bis ab alieno matrimonio. Præstabis parẽtibus pietatẽ, cognatis indulgẽtiã, omnibus æquitatem. Deuitabis crudelitatem, & ministram crudelitatis iram. Non aliter uiuas in solitudine, aliter in foro. Nihil petas, quod negaturus fuisti: nihil negabis, quod petiturus fuisti. Pacẽ cum hominibus habebis, cum uitijs bellum. Hoc habet omnis affectus, ut in quod ipse insanit, in id putet etiam cæteros furere. Maximum in eo uitium est, qui non melioribus uult placere, sed pluribus. Vis omnibus esse notus? prius efficе ut neminem noueris. Bonum est non laudari, & esse laudabilem. Stultum est timere ut neminem noueris. Bonum est non laudari, & esse laudabilem. Stultum est timere quod uitare non potes. Male opinẽtur de te homines, sed mali. Malis displicere est laudari. Male de te loquũtur homines, bene aũt loqui nesciunt, nõ quod merearis, sed quod solent ipsi. Homines de te mala loquuntur. Si merito, non quod loquuntur molestum est, sed quod non mentiuntur. Si immerito, innocentia mea nunc maxime gaudeo. Apparet enim illos uera obiecturos, si possent. Non es in patria tua. Patria tua est ubicũq; bene es, illud enim per quod bene est, nõ est in loco, sed in homine. Nihil magnum, nisi magno animo despicias. Quæ sunt maximæ diuitiæ? non desiderare diuitias. Quis plurimum habet? is qui minimũ cupit. Quid est dare beneficium? deum imitari. Honestius est cum iudicaueris amare, quàm cum amaueris, iudicare. Dissensio ab alio incipiat, à te autem reconciliatio. Succurre paupertati amicorum, immo occurre. Amicos secundæ res parãt, aduersæ certissime probãt. Peiora sunt tecta odia q̃ aperta. Itaq; te minus loquax inimicus offendit quàm tacitus. Mira ratio est quæ non uult prædicari, quod gaudet intelligi. Ignosci amat, qui quod, odit ostendit. Eleemosyna non tam accipientibus quàm dantibus prodest. Et spes præmij solatium sit laboris. Quæ est maxima egestas? auaritia. Pecuniæ imperare oportet non seruire. Nullum cõscium peccatorum tuorum magis timueris quàm temetipsum. Alium potes effugere, te autem nunquam. Quis est pauper? qui sibi uidetur. Qui à multis timetur, multos timet. Infelicem erige, submitte felicitatem. Vera felicitas, innocentia est. Nequitia ipsa sui pœna est. Mala conscientia sæpe tuta est, secura nunquam. Libidinis initia continebit, qui exitum cogitabit. Beneficij accepti nunquam oportet obliuiscі, dati protinus. Inhonesta uictoria est suos uincere. Satis est pœnarum, potuisse puniri. Inimicitias tarde suscipe, amicitias exerce moderate. Simultates depone. Imago animi sermo est. Qualis uir, talis oratio. Magna res est uocis & silentij temperamentum. Qui æquo animo malis immiscetur, malus est. Neminem laudaueris, neminem cito accusaris, semper puta te cum dijs testimonium dicere. Vitium est omnia credere, uitium nihil credere. Vtendum est diuitijs, non abutendum. Nullum putaueris locum sine teste. Excusationẽ quærere uitium. Fortior est qui cupiditatem uincit, q̃ qui hostẽ subijcit. Est difficillimũ seipsum uincere. Inique irascit̃ qui suis irascit̃. Amare sic incipe tanq̃ nõ liceat desinere. Magnarũ rerũ etiã si successus nõ fuerit, honestus est ipse conatus. Nobilitas animi est generositas sensus. Nobilitas corporis generosus animus. Honestior

Universidad de Deusto
Biblioteca

stior est quem senectus ad otium retulit, quàm quem in otio inuenit, & tunc incipiat laborare. Turpe spectaculum præbet animus æger. Nunquam sit tristis facies tibi incommodo alterius. Homo sum, quomodo deuitabo secundarum rerum inuidiam? Si felicitatem iactaueris cum multis diues eris. Quomodo optime potentiam tuebor? impotentia occasionis. Locum tenet innocentiæ proximum confessio. Vbi confessio, ibi remissio. Iræ seueritas in uitio est. Boni iudicis est dispensare, non tantum quid damnandum sit, sed quatenus. Proximus iustitiæ modus seueritas. Quietissimam uitam agerent homines in terris, si hæc duo uerba à natura omnium rerum tollerent, meum & tuum. Qui paupertatem timet, timendus est. Vires tuas amici magis sentiant beneficijs quàm iniurijs. Pecunia non satiat auaritiam, sed irritat. Homo semper indigens pecunia, scit cum eius moribus conuenire. Mihi crede, non potes diues esse, & felix. Auribus frequentius quàm lingua utere. Quicquid dicturus es antequã alijs dixeris dicito tibi. Nihil interest inter iratum & insanum, nisi unus dies. Alter nõ semper irascitur, alter semper insanit. Facilime bonis fruêris, si ea uitaueris quæ uituperaueris. Cum alienos timueris, teipsum uerere, nam sæpe sine alijs esse potes, sine te nunquam. Si bene te instruxeris, pudeat deteriora facere. Quod persuaseris erit diuturnum, quod coëgeris, erit in occasione. Alteri semper ignoscito, tibijpsi nunquam. Tantum ad uirtutem adijcies, quantum ex uoluptate abstraxeris: stultũ est somno delectari, & quasi mortẽ moliri. Bonis nocet, qui malis parcit. Multi cũ alijs maledicũt, sibijpsis conuitium faciunt. Nihil turpius quàm qui obijcit alteri sibi obijciẽdum. Vt licentiosa mancipia, animi imperio rege, linguam, libidinem, uentrem, cupiditatẽq; comprime, si non potes, paululum remitte. Sæpe ea quæ sanari ratione non poterant, sanata sunt tempore. Qui propter pecuniæ amorem & libidinum moritur, ostendit se nunquam sui causa uixisse. Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor per uerba discutitur. Sic habita, ut potius laudetur dominus quàm domus. Cõsuetudinaria res est innocentia, non damnatio sed causa hominem turpem facit. Merito damnari pœna est, damnatio immerita damnantis est calamitas. Si aliquid cogitaueris, cito apparebit conuersantibus. Videri uis ab omnibus, nunquam bonæ honestatis simulatio longa est. Quod de alienis tractas, ex tuis iudices. Multi sunt obligandi, pauci offendendi, nam memoria beneficiorum facilis est, iniuriarum tenax. Obiurgationi semper aliquid blande admisce, facilius enim penetrant uerba quæ molli uadunt uia, quàm aspera. Nemo enim se mutat, qui mutari se desperat. Quoties scribens aliquid dicturus es, scito morum tuorum te hominibus chirographum dare. Qui in seruos irascitur et crudelis est, satis ostendit potestatem aduersus alienos sibi defuisse. Qui nescit tacere, nescit loqui. Facilius est pauperi contemptum effugere, quàm diuiti inuidiam. Bonus fruitur bona conscientia. Malis hominibus tutissimum est cito fugere. Nulla pusilla domus quæ multos amicos capit. Scire uti paupertate, maxima felicitas. Acuit intentio, frangit animum remissio. Nunquam scelus scelere uincendum est. Bonus uir est, qui eo perduxit affectu animum, ut non tantum peccare non uelit, sed etiam non possit. Regnantibus peius multo periculum, quàm his qui iudicantur, hij enim singulos timent, illi uniuersos. Nunquid fortis fortem se gloriabitur, quem corporis ægritudo efficit infirmum? Nunquid diues in opibus suis gloriabitur, cuius spem fur uel tyrannus abrupit? Nunquid nobilitas gloriabitur affecta, nonnunquam indignis & miserabilibus seruiens? Diabolus aliquando se gloriabatur interfectorem tuæ misericordiæ, nunc intergemiscit, socios tuę beatitudinis. Fugienda sunt omnibus modis, & abscindenda igni ac ferro, totoq; artificio separanda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à mente, à ciuitate seditio, à domo discordia, à cunctis rebus intemperantia. Dixit quidam amicorum omnia esse cõmunia, & amicum seipsum esse alterum. Duorum temporũ maxime habendam curam, & eorum quæ acturi sumus, & eorum quæ gessimus: post deum ueritatem colendam, quę sola homines dijs proximos facit.

Libri de moribus finis.

DIVI HIERONYMI DE SENECA TESTIMONIVM.

LVCIVS Anneus Seneca Cordubensis Photini stoici discipulus, patruus Luciani poëtæ, continentissimæ uitæ fuit. Quem non ponerem in catalogo sanctorum nisi me illæ epistolæ prouocarent, quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum esset Neronis magister & illis temporibus potentissimus, optare se dicit eius esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos. Hic ante biennium quàm Petrus & Paulus martyrio coronarentur, à Nerone interfectus est.

LECTORI ERASMVS ROTER. S.

HIs epistolis non uideo quid fingi possit frigidius aut ineptius, & tamen quisquis fuit autor, hoc egit, ut nobis persuaderet Senecã fuisse Christianum. Diuus Hieronymus non ignarus fuci, abusus est simplicium credulitate, ut Senecæ libros, lectu cum primis dignos commendaret Christianis, qui tamen maiore cum fructu legentur, si legantur ut hominis pagani, quemadmodum initio præfati sumus. Cum autem hæc scribantur clanculum inter ipsos, quam nihil est in Paulinis epistolis illo Pauli spiritu dignum, quam uix usquam audias nomen Christi, quũ ille non soleat aliud crepare quam Iesum Christum. Deinde illũ fortissimum Euangelij propugnatorem quàm facit in his epistolis formidolosum. Obiurgat Senecam quod Neroni indicarit epistolas ipsius, quas in hoc scripserat, ut in omnibus ecclesijs legerentur, atq; adeo seipsum redarguit Apostolus, quod epistolis suis nomen suum soleat subscribere, & huc scilicet allegatur illud, omnibus esse placendum, & domino, nempe Cæsari gerendum morem. Paulus cuiquam placeret dissimulato Euangelio, quum multo antè Romanis mississet liberam ac prolixam epistolam? Aut hoc docuit Paulus celandum christianissimum, ut placeas impio domino? Deinde Seneca nuntiat Paulo, quod Cæsar immanibus supplicijs sæuiret in Christianos, quasi hoc Romæ cuiquam esset ignotum. Ad hæc si quid metuebant, tutius poterant ore colloqui quàm epistolis. Nec Paulus amore Euangelij grauatus fuisset, uel in Salustianos hortos uenire, si Seneca metuebat uenire Romam. Quanta copia, quãto affectu Paulus scribit uni Philemoni de re uulgari, & Senecæ tam celebri uiro scribit, tam ieiune, tam frigide de amplectendo Christum, hoc est de re omnium maxima? Quando uero sic loqueretur Paulus, & si sors prospere annuerit. Non ausus est nominare deum, quem Seneca paganus toties nominat in scriptis suis? Illud insignitæ cuiusdam stultitiæ est, quod Seneca mittit Paulo librum de copia uerborum, quo posthac melius scribat Romane. Atqui si Paulus nesciebat latine, poterat græce scribere, quum græce nosset Seneca. Qui conuenit autem, ut cum Seneca doceat philosophi dictionem sententijs grauem potius quàm uerbis ornatam esse debere, nunc in Paulo requirat Romani sermonis copiam. Illud omnium impudentissimum, quod quum faciat Senecam in Apostolo desiderantem copiã & cultum sermonis, tamen in his epistolis nihilo cultius scribit Seneca cũ Paulus. Sed par est utriusq; balbuties, & sensuum frigus atq; ineptia. Saltem aliqua ex parte Senecæ phrasim æmulari debuerat, aliquid ex Paulinis epistolis effingere, uel uehementia & sublimitate dictionis. Scurrilis impudentia est sic facere loquentem Senecam: blasphemia est sic facere loquentem Paulum. Nõ dubito, quin uel mulio uel agaso Senecæ minus inepte fuerit scripturus. Paulo uero quid est minus ieiunum aut somniculosum? Et tamen in has epistolas extant uerbosi commentarij. Quid his iudicijs cæcius? Hæc non admonerem nisi talibus impositoris nimiũ & in alijs tribuant interdum Christiani. Iam uideamus quæ sit illa mirabilis sententia, quæ cõmouit Hieronymum, ut Senecam insereret catalogo sanctorum, in quo tamen cõmemorantur & Iudæi, & hæretici ab ecclesiæ consortio digressi. In epistola quæ præcedit penultimam ita scribit, Nã qui tutus est apud tuos locus, uelim ut sit apud meos meus Hæc Hieronymus tribuit Senecæ modestiæ. Atqui Paulus apud Christianos erat summo in pretio, utpote apostolus, qui plus omnibus laborauit. An Seneca optat talis esse apud suos, hoc est ethnicos? Verum hoc qui finxit, fortassis huc alludit, quod Tacitus refert, illum inuidia multorũq; criminationibus iã grauatum, egisse cum Nerone, ut opes ac dignitatem liceret ipsi resignare qui dederat. Sed quid refert magnus ne sit an humilis, modo sit apud idololatras: optare potius debuit, ut sibi liceret uel inter humiles Pauli discipulos numerari. Talis uox poterat illum commendare Christianis affectibus. Postremo si uerum est quod hæ fingunt epistolæ, quis unquã christianus sibi fuit supplicij minister? Quis in uxore sua probauit ut citra necessitatẽ sibi mortẽ cõsciscret. Sed in balneũ calidũ illatus quum iã deficeret, sparsit aquã sanguine mixtã, & Socratieũ quiddã referens dixit, Hoc libõ Ioui liberatori, per Iouẽ, ut aiũt, liberatorẽ, uerũ deũ intelligẽs. Adeo ne moriẽs quidẽ ausus est nominare Christũ. Sed ego nimis multa de re nihili,

Universidad de Deusto
Biblioteca

SENECA PAVLO SALVTEM.

CREDO tibi Paule nuntiatum esse, quod heri cum Lucilio nostro de apocryphis & alijs rebus sermonem habuimus. Erant enim quidam disciplinarum tuarum comites nobiscum. Nam in hortos Salustianos secesseramus, quo in loco occasione nostri aliò tendentes, hi de quibus dixi, uisis nobis adiuncti sunt. Certe tui præsentiam optauimus. Et hoc scias uolo, libello tuo lecto, id est, cum legissemus de plurimis aliquas epistolas, quas ad aliquam ciuitatem, seu caput prouinciæ direxisti, mira exhortatione uitam mortalem continentes, usq; refecti sumus. Quos sensus non puto ex te dictos, sed per te, certe aliquando ex te & per te. Tanta enim maiestas earum est rerum, tantaq; generositate clarent, ut uix inflecturas putem ætates hominum, quibus institui perficiq; possint. Bene te ualere frater cupio.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

LIteras tuas hilaris heri accepi, ad quas rescribere statim potui, si præsentiam iuuenis, quem ad te missurus eram, habuissem. Scis enim quando, & per quē, & quo tempore, & cui quid dari cōmittiq; debeat. Rogo ergo ne putes te neglectum, dum personæ qualitatem respicio, sed quod literis meis uos bene acceptos alicubi scribis, felicem me arbitror tanti uiri iudicio. Neq; enim hoc dicere censor, sophista, magister tanti principis, etiam omnium, nisi quia uere dicis. Opto te diu bene ualere.

SENECA PAVLO SALVTEM.

QVædam uolumina ordinaui, & diuisionibus suis statum eis dedi. Ea quoq; legere Cæsari sum destinatus, & si modo sors prospere annuerit, ut nouas aures afferat, eris forsitan & tu præsens. Sin alias, reddam tibi diem, ut inuicem hoc opus inspiciamus, & possim non ei prius edere hanc scripturam, nisi prius tecum conferam, si modo impune hoc fieri potuisset, ut scires & te non præteriri. Vale Paule charissime.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

QVotiescunq; literas tuas audio, præsentiam tuam cogito, nec aliud existimo, & omni tempore te nobiscum esse. Cum primum itaq; uenire cœperis, inuicem nos de proximo uidebimus. Bene te ualere opto.

SENECA PAVLO SALVTEM.

NImium tuo angimur secessu, quid est, uel quæ res te remotū faciunt: Si indignatio domini, quod à ritu & secta ueteri recesseris, & aliorsum cōuersus sis, erit postulandi locus, ut ratione factum, non leuitate hoc existimetur. Vale.

SENECAE ET LVCILIO PAVLVS SALVTEM.

DE his quæ mihi scripsistis, non licet harundine & atramento eloqui, quarū altera res notat & designat aliquid, altera euidēter ostendit, præcipue cū sciā inter uos esse, id est, apud nos, & in uobis qui me intelligāt: honor habēdus est omnibus, tanto magis quāto indignandi occasionē captāt: quibus si patientiā demus, omnimodo eos quaqua parte uincemus, si modo hi sunt, qui pœnitentiam sui gerant. Bene ualete.

ANNEVS SENECA PAVLO ET Theophilo salutem.

PRofiteor bene me acceptum in lectione literarum tuarum, quas Galatis, Corinthijs, & Achæis misisti. Et ita inuicem uiuamus, ut etiam cum honore diuino eas exhibeamus. Spiritus enim sanctus in te excelsior & sublimior, & super te excelsos & sublimiores satis uenerabiles sensus exprimit. Vellem itaq; cum res eximias proferas, ut maiestati earum cultus sermonis non desit. Et ne quid tibi frater surripiam, aut conscientiæ meæ debeam, confiteor Augustum sensibus tuis permotum, cui lecto uirtutis in te exordio ista uox fuit, Mirari eum sic posse loqui, ut qui non legitime imbutus sit, taliter sentiat. Cui ego respondi, solere deos ore innocentium effari, aut eorum qui præuaricari doctrina quidem sua possunt, & dato ei exemplo Vaticani hominis rusticuli, cui cum duo uiri apparuissent in agro Reatino, qui postea Castor & Pollux sunt nominati, satis instructus uidetur. Vale.

Paulus

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

LIcet non ignorem Cæsarē nostrum rerum admirandarum si quando deficiet amatorē esse, permittes tamen te non lędi, sed admoneri. Puto enim te prauiter fecisse quod ei in notitiam perferre uoluisti, quod ritui & disciplinæ eius sit cōtrarium. Cum & ille enim gentium deos colat, quid tibi uisum sit, ut hoc eum scire uelles non uideo, nisi nimio amore meo facere te hoc existimo. Rogo te de futuro, ne id agas. Cauendū enim est, ne dum me diligis, offensam domini facias. Cuius quidem offensa, nec obeerit, si perseuerauerit, neq; si nō sit, proderit. Si est regina, nō indignabitur, si mulier est, offendetur. Bene Vale.

SENECA PAVLO SALVTEM.

SCio te non tam tui causa commotum literis, quas ad te de editione epistolarum tuarum Cæsari feci, quàm natura rerum, quæ ita mentes hominum ab omnibus artibus & moribus rectis reuocat, ut non hodie admirer, Quippe ut is qui multis documentis hoc iam notissimum habeam. Igitur noue agamus, si quid facile in præteritum iam factū est, ueniam irrogabis. Misi tibi librum de uerborum copia. Vale Paule charissime.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

QVoties tibi scribo, & nomen meum tibi subscribo, grauem & sectæ meæ incongruentem rem facio. Debeo enim, ut sæpe professus sum, cum omnibus omnia esse, & idem obseruare in tuam personam, quod lex Romana honori senatus cōcessit, perlecta epistola, ultimum locum eligere, ne cum aporia & dedecore cupiam efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale deuotissime magister. Data V. Cal. Iulij Nerone IIII. & Messala Consulibus.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Putas me haud contristari, & nō luctuosum esse, quod de innocentia uestra subinde sumuntur supplicia. Dehinc quod tam duros. tāq; obnoxios uos reatu omnis populus iudicet, putās à uobis effici, quicquid in urbe contrarium sit. Sed feramus æquo animo, & utamur foro, quod sors concessit, donec inuicta felicitas finem malis imponat. Tulit & priscorum ætas Macedonem Philippi filium, & post Darium, Dionysiū, nostra quoq; Caium Cęsarē. Quibus quicquid libuit, licuit. Incendiū urbs Romana manifeste sæpe unde patiatur, cōstat. Sed si effari humilitas homana potuisset, quid causæ sit, & impune in his tenebris loqui liceret, iam omnes omnia uiderent. Christiani & ludæi quasi machinatores incendij, supplicio affici solent. Grassator iste quisquis est, cui uoluptas carnificina est, & mendacium uelamentum, tempori suo destinatus est, & oprimus quisq; unum pro multis donatum est caput. Ita & hic deuotus pro omnibus igni cremabitur. Cētum trigintaduæ domus, Insulæ quatuor, sex diebus arsere, septimus pausam dedit. Bene te ualere frater opto. Data V. Cal. April. Apronio & Capitone coss.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Nisi mihi nominiq; meo uir tantus et ad id dilectus omnibus modis, non dico fuerit iunctus, sed necessario mixtus, actū erit de Seneca tuo. Cum sis igitur uertex & altissimorum omninū montium cacumen, noli latere, ita sim tibi proximus, ut alter similis tui deputer, haud itaq; te indignū prima facie epistolarum nominandum censeas, ne tam tentare me, & ludere uidearis. Quippe cum scias ciuem esse te Romanū. Nā qui tuus est apud tuos locus, uelim, ut apud meos sit meus. Vale mi Paule charissime. Data X. Cal. April. Apronio & Capitone Coss.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Allegorice & ænigmatice multa à te usq; quaq; operā cōduntur, & ideo rerū tāta uis & numeri tibi tributi, non ornamēto uerborum, sed cultu quodam decorāda est: nec uereare quod sæpius te dixisse retineo, multos qui talia affectent sensus corrūpere, rerum uirtutes euiscerare. Cæterū mihi concedas uetalia affectent sensus corrūpere, rerum uirtutes euiscerare. Cæterū mihi concedas uetlim, latinitati morē gerere, honestis uocib⁹ speciē adhibere, ut generosi muneris cōcessio, digne à te possit expediri. Bene uale. Data II Non. Iul. Catone & Sabino Coss.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

PErpendenti tibi ea sunt reuelata, quæ paucis diuinitus concessit. Certis igitur ego in agro iam fertili semen fortissimū sero, non quidem materiā quæ corrumpi uide-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur,sed uerbū ſtabile dei deriuamentū creſcentis,& manentis in ęternū,quod prudētia tua aſſecuta eſt, indeficiens fore debebit, Ethnicorum Iſrahelitarumq; obſeruationes cenſere uitandas.Nouū te autorē feceris,Chriſti Ieſu præconiis oſtendendo rhetoricis irreprehenſibilem , ſophiam quam propemodū adept⁹ regi temporali,eiusq; domeſticis atq; fidis amicis inſinuabis,quibus aſpera et incapabilis erit perſuaſio , cum plerisq; eorū miníme flectantur inſinuationibus tuis,quibus uitale commodū ſermo dei inſtillatus,nouum hominē ſine corruptela perpetuam animam parit ad deum iſtinc properantem. Vale Seneca chariſſime nobis. Data Cal.Aug.Latone & Sabino Coſſ.

ORATIO ANNAEI SENECAE QVA NERONI STVduit perſuadere,ut ſibi liceret omnem fortunam reſignare. Ex Tacito.

QVartuſdecimus annus eſt Cęſar,ex quo ſpei tuæ admotus ſum,octauus,ut imperium obtines.Medio temporis tantum honorum atq; opum in me cumulaſti,ut nihil felicitati meæ deſit,niſi moderatio eius. Vtar magnis exēplis, nec meæ fortunæ, ſed tuæ.Atauus tuus Auguſtus,M.Agrippæ Mytilenēſe ſecretum,C.Mecœnati urbe in ipſa,uelut peregrinū otiū permiſit,quorū alter bellorū ſocius,alter Romæ pluribus laboribus iactatus templa quidē,ſed pro ingētib⁹ meritis prēmia acceperāt.Ego quid aliud munificētię adhibere potui q̄ ſtudia,ut ſic dixerim, in umbra educata,è q̄bus claritudo uenit? quod iuuētæ tuæ rudimētis affuiſſe uideor , grāde huius rei pretiū. At tu gratiā immēſam,innumerā pecuniā dediſti,adeo ut plerūq; intra me ipſe uoluā,ego ne equeſtri et prouinciali loco ortus,proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & lōga decora præferētes,nouitas mea enituit? Vbi eſt animus ille modicis cōtētus? Tales hortos inſtruit & per hæc ſuburbana incedit,& tātis agrorū ſpatiis,tā lato fœnore exuberat? Vna defenſio occurrit,quod muneribus tuis obniti nō debui. Sed utercq; mēſurā impleuimus,& tu quantū princeps tribuere amico poſſet,& ego quātū amicus à principe accipere. Cętera inuidiā augēt,quę quidē ut omnia mortalia,infra tui magnitudinē iacēt,ſed mihi incūbūt. Mihi ſubueniēdū eſt,q̄modo in militia aut uia, feſt⁹ adminiculū orarē,ita in hoc itinere uitæ,ſenex,& leuiſſimis quoq; curis impar, cū opes meas ultra ſuſtinere nō poſſim,præſidiū pe to . Iube eas per procuratores tuos adminiſtrari, in tuā fortunā recipi,nec me in paupertatē ipſe detrudā,ſed traditis quorū fulgore perſtringor,quod tēporis hortorū aut uillarū curæ ſeponit,in animū reuocabo. Supereſt tibi robur,& tot per annos nixū faſtigij regimē,poſſumus ſeniores amici quiete reſpōdere,hoc quoq; in tuā gloriā cedet,eos ad ſumma uexiſſe,qui & modica tolerarūt. Ad quæ Nero ſic fermè reſpōdit.Et quod orōni tuæ ſtatim occurrā, id primū tui muneris habeo,q̄ me nō tātū prēuiſa,ſed ſubita expedire docuiſti. Auus meus Auguſt⁹ Agrippę & Mecœnati uſurpare otium poſt labores cōceſſit,ſed in ea ipſa ætate,cuius autoritas tueret q̄cq̄ illud et qualecūq; tribuiſſet,attamē neutrū datis à ſe prēmijs exuit.Bellis et piculis meruerāt.In hic enim iuuētas Auguſti uerſata eſt.Nec mihi tela & manus tuæ defuiſſent in armis agēti.Sed q̄d præſens cōditio poſcebat,ratione,cōſilio , præceptis, pueritia dein iuuentā meā fouiſti.Et tua quidē erga me munera dū uita ſuppetet,æterna erūt.Quæ à me habes,horti & fœnus,& uillæ,caſibus obnoxia ſunt.Ac licet multa uideātur,pleriq; haudquaq̄ artibus tuis pares,plura tenuerūt.Pudet referre libertinos q̄ ditiores ſpectātur.Vnde euā rubori mihi eſt,q̄d præcipuus charitate,nondū omnes fortuna ātecellis,uerū & tibi ualida ætas,rebusq; & fructui rerū ſufficiēs.& nos prima imperij ſpatia ingredimur,niſi forte aut te Vitellio ter Cōſuli,aut me Claudio præponis.Sed quantū Voluſio lōga parſimonia quæſiuit,tantū in te mea liberalitas explere nō poteſt.Quin ſi qua in parte lubricū adoleſcētiæ noſtræ declinat, reuocas, inornatūq; robur ſubſidio impētius regis? Nō tua moderatio ſi reddideris pecuniā, nec ges ſi reliqueris principē,ſed mea auaritia,meæ crudelitatis metus,in ore omniū uerſabitur. Quod ſi maxime cōtinētia tua laudet,nō tamen ſapiēti uiro decorū fuerit,unde amico infamiam parit,inde gloriam ſibi recipere.His adiecit complexū & oſcula,facetus natura,& conſuetudine exercitus uelare odium fallacibus blanditijs.

FINIS.

STudioſus aliquis cœperat,ex Publij Laberijq; Mimis inſignes aliquot colligere ſentētias, nam hi duo mimographi magnā in hoc genere laudē olim tulerāt,præcellebat tamē Publius. Sed incertū,an hic collector deſiterit in litera N.an aliquis opus cōtaminarit,Nam ab hac nullū fere carmen eſt.Etiā in cæteris admixtæ ſunt ſentētiæ oratione ſoluta,ex Senecæ libris pleræq; decerptæ. Verſus aut ſenarij ſunt iambici,aut trochaici tetrametri catalectici, paucíſſimi iambici tetrametri,quorum aliquot nomine Publij & Laberij referuntur,ab Aulo Gellio & Macrobio,nonnulli reperiuntur & apud Senecā,omnes prodigioſe deprauati,quos maxima ex parte reſtituimus. Opuſculū hoc Cantabrigiæ reperimus in membranis accurate deſcriptum,literis initialibus,colore & auro pictis,ſed deprauatiſſime. Adiecti erant commētarij deum immortalē q̄ abſurdi. Neq; cœlum quod aiunt,neq; terram attingebant . Singulis commentariolis ſubiectum erat diſtichon hexametrum,eandem ſententiam alijs ſcilicet,uerbis explicans,ad oſtentationem opinor copiæ. Tales neniæ tum uiris etiam prælegebantur, talibus ineptijs diſcruciabantur ingenia puerorum. Et ſunt hodieq; qui indignantur linguarum peritiam & bonas literas reuocatas in ludos literarios.

SENTENTIAE IVXTA literarum ordinem.

ALienum eſt omne quic quid optādo euenit.
Ab alio expectes,alteri quod feceris.
Animus uereri qui ſcit, ſcit tuto ingredi.
Auxilia humilia,firma conſenſus facit.
Amor animi arbitrio ſumitur, nō ponit.
Aut amat,aut odit mulier, nihil eſt tertiū
Ad triſtem partem ſtrenua eſt ſuſpitio
Ames parentē,ſi ęquus eſt,ſi aliter, feras.
Aſpicere oportet quod poſſis deperdere
Amici uitia ſi fera s,facis tua.
Aliena homini ingenuo,acerba ē ſeruit⁹
Abſentem lędit,cum ebrio qui litigat.
Amans iratus multa mentitur ſibi.
Auarus ipſe miſeriæ cauſa eſt ſuæ.
Amās quid cupiat ſcit,qd ſapiat nō uidet
Amās quod ſuſpicatur,uigilans ſomniat
Ad calamitatem quilibet rumor ualet.
Amor extorqueri nō poteſt, elabi poteſt
Ab amante lachrymis redimas iracundiā.
Aperte cum eſt mala mulier, tum demū eſt bona.
Auarum facile capias,ubi non ſis idem.
Amare & ſapere uix deo conceditur.
Auarus niſi cum moritur,nil recte facit.
Aſtute crines dum celantur,ętas indicat
Forte ſic. *Aſtute dum celatur, ſe ætas indicat.*
Auarus damno potius quā ſapiēs dolet.
Auaro quid mali optes , ni ut uiuat diu.
Animo dolenti nihil oportet credere.
Alienum nobis, noſtrū plus alijs placet.
Amare iuueni fructus eſt.crimen ſeni.
Anus cum ludit,morti delitias facit.
Amoris uulnus idem qui ſanat,facit.
Ad pœnitendum properat, cito q̄ iudicat.
Amicos res opimæ parāt, aduerſæ probāt
Forte ſic legendum ut conſtet ſenarius
Amicum opimæ res parant,triſtes probant.
Aleator quanto in arte eſt melior, tanto eſt nequior. *Trochaicus ē*
Amor otioſæ † cura eſt ſolicitudinis. *al.cauſa*
Arcum intenſio frangit,animum remiſſio
Videtur inuerſus ſenarius.Conſtabit ſi legas
Remiſſio animum frangit,arcum intenſio.
Reliqua non ſunt uerſus in hac litera
Aberrare à fortuna tua non potes, obſidet te.
A quocunq; deſcenderis,magno appara/tu ſequitur. *A.ſuper eſt*
Acerrima uirtus eſt,quam ultima neceſſitas excutit.
Agat princeps curam , non tantum ſalutis,ſed honeſtæ cicatricis.
A duabus cauſis præſtare princeps ſolet,ſi aut ſe uendicat,aut alium. *A.ſupereſt*

BIs eſt gratum quod opus eſt, ultro ſi offeras.
Bonarum rerum conſuetudo peſſima eſt.
Beneficia dare qui neſcit, iniuſte petit.
Bonū eſt fugiēda aſpicere in alieno malo.
Beneficium accipere, libertatē uēdere eſt.
Bona nemini hora eſt,ut nō alicui ſit mala
Bis enim mori eſt , alterius arbitrio mori.
Beneficia plura recipit qui ſcit reddere.
Bis peccas , cum peccanti obſequium commodas.
Bonus animus læſus grauius multo iraſcit
Bona mors eſt homini, uitæ quæ extinguit mala.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Beneficiũ dando accepit, qui digno dedit
Blanditia, non imperio, fit dulcis Venus
Bonus animus nunquam erranti obsequium accommodat.
Beneficia se dedisse qui dicit, petit.
Beneuolus animus maxima est cognatio.
Beneficia sæpe dare, docere est reddere
Bonitatis uerba imitari maior malitia est.
Bona opinio homini tutior pecunia est
Bonũ tametsi supprimitur, nõ extinguitur
Bis uincit qui se uincit in uictoria.
Benignus etiam dandi causam excogitat
Bis interimitur, qui suis armis perit
Bene dormit, qui non sentit quàm male dormiat.
Bonorum crimen officiosus est miser.
Bona fama in tenebris proprium splendorem obtinet.
Bene cogitata si excidunt, non occidunt
Bene perdit nũmos, iudici cũ dat nocens.
Bonis nocet, quisquis pepercerit malis.
Bonus iudex est, qui nouit dispensare qd dandum est, & quatenus.
Bono iustitiæ proxima est seueritas
Beneficium est eo carere, quod inuitus possideas.
Beneficiũ ẽ semp reddere bonitatis uerba
Bonũ ẽ reddere bona uerba, etiã inimicis.
Bona quæ ueniunt, nisi sustineantur, cadunt ut opprimant.
Bona, imperante animo, fiet pecunia.
Bonũ apud uirũ, cito moritur iracundia.
Brevis mens ipsa est memoria iracundiæ.
Bona turpitudo est, quę periclur uindicat.
Bona comparat præsidia misericordia
Beneficia dignis ubi das, omnes obligas.

Reliqui sex non sunt uersus, excepto proximo

COnsueta uitia serimus, nisi reprehendimus.
Crudelis in re aduersa est obiurgatio
Cauendi nulla est dimittenda occasio
Cui semper dederis, ubi neges, rapere imperas.
Crudelem medicũ intemperans æger facit
Cuius mortẽ expectant ciues, uitã oderũt.
Cum inimico nemo in gratiam cito redit
Citius uenit periclum cum contemnitur.
Casta ad uirum matrona parẽdo imperat.
Cito ignominia fit superbi gloria
Consilio melius uincas quàm iracundia.
Cuiuis dolori remedium est patientia.
Cottidie damnatur qui semper timet.
Cum uitia prosunt, peccat qui recte facit.
Contumeliã, nec facere fortis potest, nec ingenuus pati. *non est carmen.*
Cõscientia amici nullius inuenit linguæ preces.
Contemni est leuius q̃ stultícia percuti
Cottidie est deterior, posterior dies
Comes facundus in uia pro uehiculo est
Cito improborũ lęta ad perniciem cadũt
Crimẽ relinquit uitæ, qui mortẽ appetit.
Non sunt uersus excepto ultimo
Clemẽtia in quãcunq; domũ uenerit, felicem eam tranquillamq; præstabit
Clementia est tẽperantia animi in potestate ulciscendi.
Clementia est lenitas superioris aduersus inferi órem.
Consuetudo peccandi, multitudinem facit peccantum.
Coniunctio animi maxima est cognatio.

DIscipulus est prioris posterior dies
Damnate est obiurgare, cum auxilio estopus.
Diu apparandum est bellũ, ut uincas celerius.
Dixeris maledicta cuncta, cum ingratũ hominem dixeris. *trochaicus.*
De. supersit.
de Inimico non loquaris malũ, si cogites
Deliberare utilia, mora est tutissima.
Dolor decrescit, ubi q̃ crescat nõ habet.
Dediscere flere fœminã est mendacium
Discordia fii charior concordia
Deliberandũ est diu, quod statuendum est semel.
Difficilẽ habere oportet aurẽ ad crímina
Dum est uita grata, mortis conditio optima est.
Dari bonum quod potuit auferri potest
Damnum appellandum est, cum mala fama lucrum.
Ducis in cõsilio posita est uirtus militum
Diues qd donat timeas, cito raptũ uenit
Dimissum quod nescitur, non amittitur
Difficili⁹ est moderari, ubi dolori debeẽ ultio, quàm ubi exemplo *nõ est carmen.*
Desunt luxuriæ multa, auariciæ omnia
hic citatur controuersia. 19.

ETiam innocẽtes cogit mẽtiri dolor
Etiam peccato recte prętatur fides
Etiam celeritas in desiderio mora est
Ex uitio alterius sapiens emendat suum
Et deest & superat miseris cogitatio.

Etiã obliuisci quod sis, interdum expedit.
Ex hominum quęstu, facta fortuna est dea.
Effugere cupiditatem regnum est uincere
Exuli ubi nusquam domus est, sine sepulchro est tanquam mortuus.
Trochaius constabit si legas. Euli cui nusquam domus est sine sepulchro est mortuus. Senarius si sic. Cui nusquam domus est, sine sepulchro est mortuus
Etiam qui faciunt odio habent iniuriam
Eripere telum non dare, irato decet.
Exilium patitur qui se patriæ denegat
Versus ita uidetur inuersus.
Se denegare patriæ exilium est pati
Etiam capillus unus habet umbram suam
Eheu q̃ misereũ est fieri metuendo senem.
Etiã hosti est equ⁹, qui habet in cõsilio fidẽ
Excelsis multo facilius casus nocet.
Errat si quis existimat tutum diu esse regem. *non est uersus*
Ex sęua animaduersiõe nulla regi gloria ẽ
Non sunt uersus
Euadere possunt pusilla mala, & uerba dare ingentibus obuiam itur.
Excusationem quærere uitium est, omnia ad deum relinque
Eleemosyna non tam accipiẽtibus, quàm dantibus prodest,
Exspe præmij solatium sit laboris.

FIdẽ qui perdit quo se seruat in reliquũ
Fortuna cũ blanditur, captatũ uenit.
Fortunam citius reperies quàm retineas
Formosa facies, muta cõmendatio est
Frustra rogatur, qui misereri non potest
Fortuna unde aliquid fregit, casus est
Fraus est accipere qd non possis reddere.
Fortuna nimiũ quem fouet, stultum facit.
Fatetur facinus is, qui iudicium fugit.
Felix improbitas, optimorũ est calamitas.
Feras, non culpes, quod mutari nõ potest
Futura pugnant ut se superari sinant.
Furor fit, læsa sæpius patientia.
Ficta cito ad naturam reciderint suam
Ordo inuersus est, Cito ad naturã ficta reciderint suã.
Fidẽ qui perdit, perdere ultra nihil potest.
Facilitas animi ad partem stultíciæ rapit
Fides ut anima unde abijt, eò nunq̃ redit
Fidẽ nemo unquã perdit, nisi qui nõ habet
Fortuna obesse nulli contenta est semel
Fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia. *trochaicus*
Frustra cum ad senectutem uentum est, repetes adolescentiam. *trochaicus*
Falsum maledictũ, maleuolũ mẽdaciũ est
Fœminæ naturã regere, desperare est oĩm
Fer difficilia, facilia ut leuius feras.
Fortuna nulli plus, quàm consilium ualet
Fortuna uitrea est, cum splendet frangitur
Feras quod lædit, ut quod prodest, pteras
Fortuna quam nemo inuidet gratũ facit
Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter se iudicantibus. *non est uersus*
Frequens uindicta, paucorum odium reprimit, omnium iritat. *Nõ est carmen.*
nisi uelis esse trochaicum. Vindicta frequens paucorum odium reprimit omnium excitat.

GRaue præiudicium est, quod iudicium non habet
Grauissima est probi hominis iracundia
Grauis animi pœna est, quem post factum pœnitet.
Grauis animus dubiã non habet sententiã
Graue est malũ omne, qd sub aspectu latet
Grauis⁹ nocet, quodcũq; inexpertũ accidit
Grauior inimicus, qui latet sub pectore
Grauissimũ est imperium consuetudinis.
Graue crimen etiam cum dictum est leuiter nocet. *non est uersus*
Gradus à magnis ad maiora fit.

HEu quàm difficile ẽ gloriæ custodia
Homo extra corpus est suum, cum irascitur.
Heu q̃ est timendus, qui mori tutũ putat. *trochaicus est*
Homo qui in homine calamitoso est misericors, meminit sui.
Honesta turpitudo est, p bona causa mori *trochaicus est*
Habet in aduersis auxilia, qui in secundis commodat. *non est uersus*
Heu quàm miserum est discere seruire, ubi sis doctus dominari
Heu quàm miserũ est lædi ab illo, de quo non possis queri
Hominẽ experiri multa paupertas iubet *trohaicus*
Heu dolor quàm miser est, qui in tormento uocem non habet
Heu quàm multa pœnitenda incurrunt, uiuendo diu.
Habet suum uenenum, blanda oratio.
Homo toties moriẽ, quoties amittit suos
Homo semper in sese aliud fert, in alterum aliud cogitat. *Iambicus tetrameter*
Honestus rumor alterũ patrimonium est.
Homo nescit, si dolore fortunã inuenit.
Honeste seruit, qui sucumbit tempori
Homo uitæ commodatus, nõ donatus est

Hæredis fletus, sub persona risus est.
Hæredem ferre utilius est quàm quærere.
Habent locum maledicti crebræ nuptiæ
Hæc clementia principem decet, ut quo/cunq; uenerit, mansuetiora omnia faciat
Haud minus turpia fŭt principi multa supplicia, quàm medico multa funera
Honestius est, cum iudicaueris amare, quã cum amaueris iudicare.

Nõ est uersus nec quæ se quuntur.

INferior horret, quicqd peccat superior
Inimicũ ulcisci, uitã accipere est alterã
Id agas, tuo te merito ne quis oderit
Inuitum cum retineas, exire incitas
Ingenuitatem lædis, cũ indignum rogas
In nullum auarus bonus est, in se pessimus
Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter
Inopiæ parua desunt, auaricíæ omnia.
Carmen inuersum arbitror ita legendum.
Desunt inopiæ multa, auaricíæ omnia
Instructa inopia est, in diuitijs cupiditas.
Inuitat culpam, qui peccatum præterit
Iucundum est nihil, nisi qd reficit uarietas
Ingenuitas non recipit contumeliam
Impune in eum pecces, qui peccat rarior
Ingratus unus miseris omnibus nocet
In miseri uitia nulla contumelia est.
Ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes.
Inuidiam ferre, aut fortis aut felix potest
In amore semper mendax iracundia est
Inuidia tacite, sed minute irascitur
Iratum breuiter uites, inimicum diu
Iniuriarũ remedium est oblíuio
Trochaicus Iracundiam qui uincit, hostem superat maximum
Iocum tacentem crimen faciat acrius
Trochaicus In malis sperare bonum, nisi innocens, nemo solet
In uindicando crimínosa est celeritas
Hi quatuor non sunt uersus Inhonesta res est suos uincere, satis est potuisse punire
Imago animi sermo est, qualis est uir, talis oratio.
In felicitate se erigere, est felicitatem submittere.
In felice felicitas est innocentia, nequitia ipsa pœna sui est
Inimicũ quãuis humilẽ, docti est metuere.
In calamitoso, risus etiam iniuria est
Iudex damnatur, cum nocens absoluitur.
Ignoscere humanũ, ubi pudet cui ignoscit
In rebus dubijs, plurima est audacia
Illo nocens se damnat, quo peccat, die
Ita crede amico, ne sit inimico locus
Iratus etiam facinus consilium putat
Inuídia loquitur, nõ quod est, sed qd subest
Irritare est calamitatem, cũ te felicẽ uocas.
Ius omnem supra iniuriam positum scias.
Trochaici duo sunt
Imbecillos oculos esse, qui ad alienam líppitudinem suffunduntur

LOco ignominiæ est, apud indignum dignitas.
Laus noua nisi oritur etiã uetus amittitur
Læsõ doloris remedium, inimici dolor.
Leuis est fortuna, cito reposcit quod dedit
Lex uniuersi est, quæ iubet nasci & mori.
Lucrũ sine dãno alterius, fieri non potest.
Lasciuia & laus nunquã habẽt concordiã
Legem nocens ueretur, fortunã innocens
Libido indicium est, quo leuitas sapit
Libido etiam cunctos sub uultu domat
Lassa crudelitas, non est uocanda clementia. *non est uersus*

MAlignũ fieri, maxime ingrati docẽt
Multis minatur, q uni facit iniuriã.
Mora omnis odio est, sed facit sapientiam
Mala causa est, quæ requirit misericordiã
Mori est felicis, antequã mortem inuocet
Miserum est tacere cogi, quod cupias loq
Miserríma est fortuna, quæ inimico caret
Malus est uocãdus, q sua est causa bonus
Mõstro símilis est auaricia unica. *non sunt*
Malis displicere, laudarie st. *uersus*
Malus ubi bonũ se simulat, tũc est pessim⁹
Metus dũ uenit, rarũ habet somnus locum
Mori necesse est, sed non quoties uolueris
Male geritur, quicqd geritur fortunæ fide
Mortuo qui mittit munus, nihil dat illi, sibi adimit. *non est carmen*
Minus est q̃ seruus dñs, qui seruos timet.
Magis hęres fidus nascitur quàm scribitur.
Malo in consilio fœminæ uincunt uiros
Mala est uoluptas alienis assuescere.
Magno cũ periclo custoditur, quod multis placet *trochaicus.*
Mala est medicina, ubi aliquid naturę perit
Malæ naturæ, nunquã doctore indigent
Miseriam nescire propriam, sine periculo est uiuere *trochaicus.*
Male uiuunt, qui se semp uicturos putant
Maledictũ interpretando facies acrius.
Male secum agit æger, medicum qui hæredem facit.

Minus

Minus decipitur, cui negatur celeriter.
Mutat se bonitas, cum irites iniuria.
Mulier cum sola cogitat, male cogitat.
Male facere qui uult, nusquam nõ causam inuenit.
Maleuolus semper sua natura uescitur.
Multos timere debet, quem multi timent.
Male imperando, summũ imperiũ amittit.
Mulier quæ nubit multis, multis nõ placet
Reliqua non sunt carmina.
Misera est ægritudo animi ob alienarum spe ciem miseriarum.
Misericordia non causã sed fortunã spectat
Magnã fortunam, magnus animus decet.
Magni animi est propriũ esse tranquillum.
& iniurias atq; offensiões sẽper despicere
Muliebre est, furere in ira.
Misericordia est uicina miseriæ, habet enĩ aliquid, trahitq; ex ea.
Malo ueris offendere. q̃ placere adulando.
Morbum esse scias, non hilaritatẽ, semper arridere ridentibus, & ad omnium æstimationem ipsum quoq; os diducere.

NIhil agere semper infelici est optimũ
Nil peccent oculi, si oculis animus imperet.
Nihil propriũ ducas, quod mutari possit.
Non cito perit ruina, qui ruinam timet.
Nullus est tantus quæstus, quàm eo quod habes carere *non est carmen.*
Nescias quid optes, aut quid fugias, ita ludit dies *trochaicus*
Nunquã periclum sine periclo uincitur.
Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.
Nihil pdest didicisse, si cesses benefacere.
Nulla est tam bona fortuna, de qua nihil queri possis. *Non est uersus*
Nusquã melius morimur homines, quam ubi libenter uiximus *trochaicus*
Negandi causa nunquam auaro deficit.
Nondũ felix es, si nõdum te turba deridet.
Non est uersus, sicut nec sequentes.
Nam si nullos inimicos tibi parit iniuria, multos tamen inuidia.
Non aspicias quàm plenas quisq; manus deo, sed quàm puras admoueat.
Non enim aliter nisi optimus animus, pulcherrimus dei cultus est.
Nõ aliter uiuas in solitudine, aliter in foro.
Nihil petas, quod negaturus es.
Nihil negabis, quod petiturus es.
Nihil magnum est in rebus humanis, nisi animus magna despiciens.
Nihil interest quo animo facias, quod fecíse uitiosum est.
Nam facta cernuntur, animus nõ uidetur.
Non q̃ multis placeas, sed quibus, stude.
Nequitia ipsa pœna sui est.
Nam mala conscientia sæpe tuta est, secura
Neminẽ cito accusaueris. (nunquã
Neminem cito laudaueris.
Nullum putaueris esse locum sine teste.
Nulla pusilla domus quæ multos recipit amicos.
Nunquam scelus scelere uindicandum est.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Non multum supra eum eminet quis, cui se irascendo exæquat. *uersus est, cæteri nequaquã*
Nobilis professio sapientia est, quæ distributa suscipit incrementum, auarum dedignata possessorem, cito nisi publicetur, elabitur.
Non alia facies est quieti moderatiq; imperij, quàm sereni cœli & nitentis.
Nullũ ex omnibus clementia magis, quàm regemaut prælatum decet.
Nemo potest personam diu ferre fictam, ficta cito in naturam suam recidunt.
Nunq̃ liquidũ syncerũq; ex turbido uenit.
Nullum morosius est animal, maioriq; arte tractandum quàm homo, & nulli magis parcendum quàm homini.

OMne peccatum est actio.
Omnis actio est uoluntaria, tam honesta quàm turpis.
Omne ergo peccatum uoluntarium est.
Omitte excusationẽ, nemo peccat inuitus.
Omne uitium habet patrocinium suum.
Odia multorum sub uultu, multorum sub osculo latent.
Omnia tum panduntur, cũ non dico si ceciderís, sed si turbaueris.
Omnis affectus habet, ut in eo, in quo ipse insanit, in idem putet cæteros furere.
Oẽs uitã differẽtes, mors incerta præuenit.
Omnis dies uelut ultimus ordinandus est.
Opinantur de te homines male, sed mali displicere enim malis laudabile est. *Trochaicus senarius cæteri non sunt uersus*
Oratorem te puta, si tibijpsi, quod oportet, persuaseris.
Odium oportet peccandi nõ metũ facias.
Obiurgationi semp aliqd blandi admisce.
Optimum est semper ignoscere, tanquam si ipse pecces quotidie.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Optimum est maiorum uestigia sequi, si recte præcesserint.
Omnis dolor in uitæ ratione peccãs, turpior est, ob hoc quod in officio, cuius magister esse uult, labitur.
Omnis rei moderatio est adhibenda, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat.
O uita misero longa, felici breuis. *Hic senarius Publij nomine citatur, Controuersia, 19.*

Hic nulli fũt uersus

PEccandi duo sunt genera, aliud ex proposito, aliud ex negligentia.
Plericq; metu cessant peccare, non innocentia, profecto tales timidi, non innocẽtes sunt dicendi.
Prius quàm promittas, deliberes, & cum promiseris, facias.
Prius si negaueris, fecisse postea fallere est.
Propter causam multa amico dabis, multa etiam causæ contra amicum.
Pro eo religiosior eris, quo melior.
Præstabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem.
Præstabis amicis fidem, omnibus æquitatẽ
Pacẽ cũ hominibus habebis, bellũ cũ uitijs
Pecuniæ imperare oportet, non seruire.
Pecunia si uti scias ancilla ẽ, si nescia, dña ẽ
Pecunia non satiat auarum, sed irritat.
Putandus est recte fortior, qui cupiditates quàm qui hostes iubĩcit.
Patria est ubicunq; bene uixeris.
Peiora sunt tecta odio quàm aperta.
Propterea loquax inimicus minus quàm taciturnus offendit.
Proximum ad innocentiam tenet locum uerecunda peccati cõfessio.
Plericq; cum stultis male dicunt, ipsi sibi cõuitium faciunt.
Perturpe est enim quod obijcitur, in obijciente cognosci.
Pulcherrimũ ẽ oĩa præstare, nihil exigẽti.
Principium discordiæ est, aliquid ex communi proprium facere.
Plericq; famã, pauci conscientiam uerentur
Potest non esse honestũ quod nõ est liberũ
Parcendum est improbandis ciuibus, non aliter quàm membris languentibus
Principium sæuitiç bellum est.
Pestifera uis ualere ad nocendum.
Prope est ut libenter damnet qui cito,
Prope est ut non æque damnet qui nimis.
Peccandi uerecundiam facit ipsa clementia regentis.

Hic nulli uersus

QVidam quosdam occidũt inimicos, nõ quia habeant, sed quia meruerũt.
Quam inimicum est nocuisse, uel quia oderis lædere.
Quanto iniquius est odisse quia læseris
Quũ magnarũ uiriũ est negligere lædentẽ
Qui enim uindicat, sentit.
Quis sis interest, non quis habearis.
Quamuis agas id, ut ne quis merito tuo te oderit, erunt tamen semper qui oderint.
Quã magnũ ẽ nõ laudari, & esse laudabilẽ.
Qui succurrere perituro potest, cum non succurrit, occidit.
Quid est homini inimicissimũ? alter homo
Qui propter pecuniæ uel libidinis amorẽ moritur, ostẽdit se nũcq; sui causa uixisse.
Quæ sunt maximæ diuitiæ? non desiderare diuitias
Quis plurimũ habet? is qui minimũ cupit.
Quid est dare beneficium? imitari deum.
Quis est pauper? qui sibi uidetur diues.
Quidam inimici graues sunt, amici leues.
Quietissime uiuerent homines in terris, si duo uerba tollerentur. s. meum & tuum
Qui paupertatem timet, timendus est.
Quod tacitum esse uis, nemini dixeris.
Quia non poteris ab alio silentium exigere, si tibijpse non præstas.
Qui æquo animo malis miscet, malus est.
Qui seruis crudelis est, ostendit in alios uoluntatem non deesse, sed potestatem.
Qui ob hoc iniuriam facit, quia potest, cito desinet, quia fecit.
Quid dulcius quàm habere amicum, cum quo omnia audeas, cui sic credes ut tibi, cui sic loquaris quasi tecum.
Quamuis multi tales amicos habere uoluerunt, & ipsi tales esse non possunt.
Quõ se fortuna & fauor inducit hominem
Quicquid æquo plus futurũ est, in partem humaniorem inclina uel præpondera.
Quid eo infelicius, cui iam malum esse necesse est?
Quid potest ab eo quisquam sperare, quem malum esse docuit.
Quotidie damnatur qui semper timet.
Quotidie est deterior posterior dies.
Quàm miserum est ab illo lædi, de quo non possis queri.
Quid refert quantum habeas, multo illud plus est, quod non habes. *Hunc trochaicum citat Gellius.*

Nec hic sunt uersus.

REpelli se homines facilius, quàm decipi ferunt.
Respue crudelitatem, & matrem crudelitatis iram.
Reuera memoria beneficiorum fragilis est iniuriarum tenax.
Ridiculum est odio nocentis, perdere innocentiam. *trochaicus*
Res uera est, q à multis timeẽ, multos timet
Regibus est peius multo cũ seruiẽtibus, reuera qa isti singulos, illi uniuersos timẽt.
Res ipsa ut ipsa re possimus efficiet, si polliceri properamus honesta.
Rem maximam promittit sapientia, ut te reducat tibi.
Recta ingenia debilitat uerecundia, praua confirmat audacia.
Res optima est non sceleratos extirpare, sed scelera.
Recte parentem & inferiorem laudas, quia pertinet ad gloriam tuam.
Res magnæ clementiæ est, indulgẽdo corrigere peccata magis quàm uindicando.
Rege incolumi mens oĩbus una est, amisso rupere fidẽ. *haha he Maronis carmẽ est*
Regibus certior est, ex mansuetudine securitas.

Non sunt uersus.

SVnt quorum corpus innoxium est, & in mille facinorum furias mens otiosa discurrit.
Si in clientelam felicis hominis potentisq; peruenerís, aut ueritas, aut amicitia perdenda est.
Si uis beatus esse, cogita hoc primum contemnere & contemni.
Si multis placuerit uita tua, tibi placere nõ poterit.
Solitudinem quærit, qui uult cum innocẽtibus uiuere.
Stultum est timere, quod uitari non potest
Semper dissensio ab alio incipiat, à te reconciliatio.
Succurre paupertati amicorum, immo potius occurre.
Secrete amicos admone, lauda palám.
Si bene te institueris, pudeat te fieri deteriorem.
Si quis irascitur pœnas ab alio expetit, à se exigit.
Seuerissime enim nos aduersum peccantes gerimus, & ipsi eadem committimus.
Seueritas assidua, amittit autoritatem.
Sicut formosa pictura est cuius nulla pars errat, sic formosus homo in quo nulla peccati macula est, proinde hoc domi, hoc foris, hoc omni genere uitæ teneamus, ut nobis inexorabiles simus, exorabiles illis qui non nisi sibi dare ueniam nesciunt.
Si inuitus pares seruus es, si uolẽs minister.
Scias eum multis uirtutibus abundare, qui alienas amat.
Si non inuideas maior eris, nam qui inuidet minor est.
Scis quid est inuidia? dolor animi est ex alienis commodis.
Scito etenim illud, quia nulli inuidetur, nisi prædito bonitate.
Sunt multi qui plurimũ uerbis, non re continẽnt, sed ipsa quæ spernunt clã furantẽ
Seueritatem abditam, clementiam in procinctu habet.
Sapiens nihil facit quod non debet, & nihil prætermittit quod debet.
Seruis imperare moderate, laus est.
Si uis amari ama.
Sapiens & si contentus est se, tamen amicũ uult habere, sed hoc ob nihil aliud nisi ut exerceat amicitiam, ne tam magna uirtus, iaceat: non ad hoc ut dicit Epicurus, ut habeat qui sibi assideat, succurrat: sed ut habeat cui assideat quando libet.

TImidus cautum se uocat, sordidus parcum. *Nõ sũt uersus*
Tutissima res est nihil timere, præter deũ.
Tene semper uocis & silẽtij tẽperamentũ.
Tamen & in hoc incumbe, ut libẽtius audias quàm loquaris.
Tacere qui nescit, nescit loqui.
Tristitiam, si potes, ne admiseris.
Turpe præbet spectaculum, animus æger.
Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor rerum per uerba discutitur.
Transibit sermo in affectum, si honesta loquamur.
Tolerabilior est qui mori iubet, quàm qui male uiuere.
Tolerabilior pœna nõ posse uiuere quàm nescire.
Talem diligentiã exhibe in amicitijs comparandis, ne incipias amare quem deinceps possis odisse.
Tu primum exhibe te bonum, & sic quæras alterum tui similem.

Turpius

Universidad de Deusto
Biblioteca

Turpius nihil est quàm cum eo bellum gerere, cum quo familiariter uixeris.
Tam omnibus ignoscere, quàm nulli crudelitas est.
Tam diu à periculo aberit populus quàm diu sciet ferre frenos.
Tyrannus à rege distat factis, non nomine,
Tam deest auaro, quod habet, & quod non habet.

Laudatur hic uersus controuersia. 19

Vlx quisquam in bonum, nisi ex malo transit.
Vis omnibus esse notus, prius effice, ut neminem noueris.
Vis habere magnum honorem, dabo tibi magnum imperium, impera tibi.
Vide si adhuc malus es, similibus parce.
Verum si esse desijsti, quare alijs locum emendationis abcidas.
Vitium prius fuit obseruatio, nũc mos est
Verum non dicimus nec audimus.
Vtilis educatio & disciplina, mores facit.
Vnde & bona consuetudo excutere debet, quæ mala incussit.
Viriliter feras quæ necesse est, dolor enim patientia uincitur.
Verba rebus non personis accipiẽda sunt.
Vires tuas amici beneficijs, inimici iniurijs sentiant.
Vita omnis breuis est, ideo immortalitas est mors honesta.
Vir est bonus qui in tantum perduxit animum suum, ut non modo nolit peccare sed etiam non possit.
Vt aliquid auri extrahamus, terram peruertimus, ut summum bonum occupemus, scrutari pectus piget.
Virtutem cuius progressum uideris, non exitum eius finemq; desperes.
Vlcera animi magis quàm corporis sananda sunt.
Volunt homines ita præceptum esse ut uiuunt, non ita uiuere ut præceptum est.
Vtendum est diuitijs & non abutendum ut nec à superioribus timearis.
Vbi usitata remedia non procedunt, tenta contraria.
Vbi discrimen inter bonos malosq; sublatum est, confusio sequitur, & uitiorum eruptio.
Venia est pœnæ debitę remissio.
Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu, sic animaduersiones magnarum potestatum terrent latius quàm nocent.
Vtinam ea lex homini esset, ut cũ telo suo frangeretur, nec sæpius liceret nocere quàm semel.

Zelum de deo tantum habeas, nõ contra homines.
Zelari autem hominibus uitiosum est.

Christianæ sententiæ nez. non haberet locum.

Prouerbiotum Senecæ finis.

RERVM ET VOCVM APVD Senecam notatu dignarum index.

Ἄβατον 432
Academicorum scientia, nihil scire 191
Accipiendũ à qb. beneficiũ 13
Actio recta 217
Amantis natura 361
Ἀδιάφορα quæ sint 172.255
Admoneri qui ferant, & qui non 316
Admonitionis uis 208
Ad paululum 92
Ad pileum uocare 119
Aduersus, in bonam partem 49
Aduersus obluctandum 87.274
Adulationem uitandam 107.265
Adulationem, amicitiæ simillimam 117
Adulationis remedium 450
Adulter 563
Aegle 2
Aegri proprium 555
Aegyptum nunquam terræ motũ passam negat Seneca 472
Aër 424
Aër & uentus quo differant 458
Aëris mutatio quid agat supra nos, quid infra terras 439
Aequi boniq; natura 327
Aesopicæ fabulæ 382
Aeschinis in Socratem munificentia 4
Aetatem omnem discendo, non autem instituendo congruam 110
Aethena 125.167.249
Aethiopes cur dicti macrobij 311
Affectus 159.287.293
Affectus temperari posse, non uitari 179
Affectus nullos an modicos habere præstet 252
Affectibus quomodo indulgendũ, & quo modo obluctandum 252.375
Affectus omnes apparere 285
Affectus quomodo incrementa sumant 293
Affectus non seruire, nec in nostra esse potestate 409.489
Agere gratias, pro referre 64
Aggredienti aliquod negotium quæ consideranda 552
Agilitas quid 261
Agnoscere 86
Albutius 515
Alexander Magnus 126.134.176.200, 210.246.257.293.299.310.312
Alexander Magnus iure ciuitatis à Corinthijs donatus 6
Alexandri stultitia in donando 12
Alexander in quo gloriabatur 44
Alexandro semper defuit 66
Alexandrina bibliotheca 554
Alfius Flauius 459
Aliud agere quid 75
Alienas iniurias puniendo, quid lex sequatur 528
Aliorum scriptorum dicta quomodo pro nostris usurpare possumus 177
Alpheus 467
Alter pro alius 262
Amantium uota & affectus 59.82
Ambitio 154.178
Ambitio quid secundum Cleanthem & Chrysippum 246
Amicitia summa quæ 12
Amicitiæ bona 552
Amicitiæ temporariæ 82
Amicitiæ, amoris, animi constantis differentia 110
Amicitiã esse inter bonos uiros et deũ 274
Amicus quomodo eligendus & colendus 77.82.94
Amicos candidos & synceros esse raros 61
Amico, num quid possit donari 67.69
Amicorum omnia communia. 69.120
Amnes quidam cur æstate crescant 444
Amor uitæ 105
Anacharsis 177
Ἀνάλεκτα 104
Ancillariolus 4
Animaduersionum paucitas quãtum prosit rebusp. ciuitatum 528
Animal omne conari periculosa intelligere 262
Animal nullum alio doctius ibidem
Animus humanus 81.229
Animi humani natura 529
Animus sublimis 506
Animus quietus 507
Animus generosus & magnus quo fer. 112
Animi mala non posse temperari 179
Animi uis quæ 6.129.203
Animi meditatio propria quæ 110
Animi libertas 139
Animi tranquillitas 159
Animum non posse mancipio dari 24.139
Animus quomodo componendus 77.101 199.221.236
Animus quomodo remittẽdus 89.259.487
Animum nulli loco addicendum 104

Universidad de Deusto
Biblioteca

Animus noſter quando rex, quando tyran nus 249
Animũ dolentem aut ægrũ quid ſedet 410
Animo unde robur ueniat 474
Animo adeo nõ liquere de cæteris rebus, ut adhuc ipſe ſe quærat 482
Annus 85
Antigonus 22,312
Antonij Coſ. magnitudo 49
Anulorum impreſſionem, perfidiæ argumentum eſſe 23
Ἀπάθεια 81
Apiuius 405
Appion grammaticus 190
Ἀπορία 187
Apum regnum 327
Apyrina 179
Aquarum diuiſio 438
Aquæ quædam cur caleant 443
Aquæ quomodo ſe purgent 445
Aquis cur uarius ſapor 442
Aquę leges 441
Araxis fl. 469
Archelaus 44
Archeſilaus 10.14
Acus uel iris quomodo fiat in cœlo 414
Arcus & coronæ num uere appareant 420
Arcum nunq; maiorẽ dimidio circulo apparere & eius prognoſmata 417.418
Arcus, uirgæ, coronæ, quõ differant 419
Areæ 414
Arellius Fuſcus 493
Arethuſa 394.445
Arietare 230,274.293
Ariopagitæ 352
Ariſtides 407
Ariſtippus 75
Ariſto 105.110
Arrhideus 38
Ars quid 138
Artem non eſſe, quæ ad effectũ deuenit 105
Artium genera quatuor iuxta Poſidonium 189
Aruntius 63,248
Aſia 464
Aſiaticus Valerius 367
Aſinius Gallus 503
Aſinius Pollio 225.313 359.503
Aſtrapoplecta 420
Atedius Pollio 317.503
Aterius 65
Athenodorus 355
Athenienſes 352
Attalus 238.458
Attali picta 82,136,145.153.183
Attilius Regulus 407
Atteni ſeruus quomodo ſe & ſuum domi ſeruauerit 25
Attoniti 428
Atylius Buta 264
Auaritia 503.460
Auaritia, taxatur 135.315
Auaritiam eſſe ingratam 15
Auaritiam fundamentum eſſe muliebriũ uitiorum 497
Auguſtus Cæſar 317.323,326,370.385.393 461.503
Auguſtus Cæſ. qualis naturæ fuerit 26.312
Auguſtus filiam ſuam relegauit 61
Aureum ſeculum quale fuerit 194
Auſpicium 430
Autores quomodo legendi 76

BAbillus 452
Babys 94
Baiæ 125
Balneorum luxus 128.182
Baſſus Aufidius 106
Bathyllus 408
Beata uita 180.201.335
Beatam uitam optando, multũ peccari 115
Beate uiuendi regula 341
Beatus uere quis 117.144.155,157.201
Beatum quæ reddant, opiniones uariæ 180
Beatos nos ipſi facere poſſumus 401
Beneficium quid 3.4.37-24.46.64
Beneficium non repetendum 1
Beneficiũ quomodo repetendum 52
Beneficium quis reddat 16
Beneficiũ quõ debeatur 5.16.17.71.169
Beneficiorũ dãdorũ ratio 5.8.10,30.33.342
Beneficia quæ gratiſſima 8
Beneficium iucundum, & perpetuo in accipientis animo uicturum 8,9
Beneficia quomodo in odium tranſeant 9
Beneficij lex inter dantem & accipientẽ 10
Beneficium interdum maius eſſe, negare quàm dare 11
Beneficium nec dandum, nec accipiendũ ſuperbe 12
Beneficium à quibus accipiendum ibidẽ
Beneficij creditorem diligentius quàm pecuniæ quærendum 13
Beneficium dum quis accipit, qualem ſe prebere debeat
Beneficium, officium, miniſterium differunt 23

Beneficium, & pro eo ferre gratias, num res ſint expetendæ 30.32
Beneficium ex quibus rebus conſtet 38
Beneficijs uinci, num turpe ſit 43
Beneficiũ neminẽ ſibi poſſe præſta. 46.47
Beneficiũ non poſſe eripi 53
Beneficium quando ſit, & quando non 50. 53.55 515
Beneficia ex tribus cauſis 56
Beneficiorum duo genera 71
Beſtiarius à leone quẽ nutrierat ſeruatus 13
Bion 353
Bionis dictum 358
Blactaria 183
Bonum quid 187.256.267.268
Bona uera quæ 107.142.156
Bona falſa 142
Bonorum tria genera 145
Bona omnia, æqualia eſſe 142
Bonum omne, num optabile ſit 144
Bonum & honeſtum differunt 256
Boni honeſtiq; notitia quomodo ad nos perueniat 259
Bonum cur nõ inſit animalibus mutis aut arboribus 267
Bonum uirum ſine deo neminem 114.155
Boni uiri præſtantia 154
Bonus quo differat à deo 274
Bonis, nihil mali accedere 279
Boni mores 119
Bona uoluntas 36
Bonitatis magnam eſſe partem, uelle fieri bonum 110.168
Botularius 130
Breuiarium 112
Brutus 373.393

CAdere formula 120
Caduca hominis omnia 226
Cæcilius fœnerator 255
Cęcitatem partem innocentię eſſe 285
Cæcum ſui iudicium 349
Cælius orator 307
Cæſar 164
Cæſaris magnitudo 49
Caius Cæſar 78.176, 210. 292,299.302. 312.367.377.385.393.405
Cañ Cæſ. crudelitas 311
C. Cæſar. Pompeio pedem ſiniſtrum exhibuit oſculandum 11
C. Marius 210
C. Caligula 367
C. Silo 530
Calamitatem, uirtutis eſſe occaſionẽ 277
Calliſthenes 471
Caluus 519
Caluiſius Sabinus 109
Calixtus ſeruus 118
Cambyſes 309.311
Cambyſis exercitus in Ammone arena oppreſſus 429
Camillus 49
Canopus 123
Canius Iulius 357.358
Capite agere 53
Capito 530
Carmine magis excitari animos quàm ſoluta oratione 138
Caſſius Seuerus 176.497.530
Caſtoris & Pollucis ſtellæ 413
Caſtigatio magiſtratus, parentum, præceptorum & iudicum quomodo accipienda 300
Caſus nominum ſex 461
Catilina 311
Cato 49.87. 88.98.100.145.173.218. 221.233.275.317.353.358.359.
Caudix 374
Caudicatæ ibidem
Cauſa quid 138
Cauſæ rerum, iuxta uarios ibidem
Cecinna 434
Cenſus homines honore donat 494
Cernere ferro 130
Ceſtius 499
Chaſmata 420.467
Χαλαζοφύλακες 454
Chelidonius 185
Chereas 367
Χρεῖαι 3.128
Chriſippus
Cibi perſimonia qualis eẽ debeat 257. 265
Cicero 358,370.498
Cicero qualis fuerit in orando 115
Ciceroni ingrata fuit patria 49
Circũſcriptores qui 513
Ciuitatis politia qualis ſit 328
Claritas quid 228
Cleanthes 79.116
Clementia 324,338
Clementiæ bona 321
Clementiam innocentes etiam colere 320
Clementia quos maxime deceat 328
Clemens uere 328
Cleopatra 177

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cloelia 394
Cn. Lentulus 15
Cn. Piso 291
Cn. Pompeius 49.210 393.396.508.518
Coactor 169
Coacta 243
Codices 374
Codrus 523
Cœli circuli 461
Cœtus quid 502
Cogitandum quomodo 175
Colorem ducere 237
Colorare & decolorare quid 431
Cometarum conditio 476
Cometarum genera 477
Cometæ in quibus cœli partibus uisantur 478
Cometæ quō fiant, uariæ opiniones ibid.
Cometarum diuersitas, & eas non esse stellas 480
Cometa cur non stet fixus 481
Commodum quid 187
Concinnare ingenia 80
Congiaria 18
Conon 476
Conditioni suæ cuiuis assuescendum 355
Consuetudo ibidem
Consuetudo uitæ humanæ omni lege uiolentior 51
Conscientia bona, & mala 115.220
Consistere, pro iudicio contendere 294
Constantia 148
Contentionis natura 307
Continuatio quid 425
Contrarijs constare rerum æternitatē 236
Contumelia unde dicta 365
Contumeliam non à quolibet fieri 366
Contumeliarum patientia 312
Contumeliam non cadere in sapientē 365
Conuersatio & conuictus quantum possint 79.208
Cordus 398
Cornelia Gracchorum mater 394.409
Cornelia altera ibidem
Coronæ quomodo fiant in syderibus, & eorum prognostica 415
Corpus hominis quid 139.260
Corpori indulgendum, non seruiendū 87
Corpus non saginandum, sed exercitandum 89
Corpus, rem esse magis necessariā, quam magnam 99.139
Corporis humani incōmoda 260
Corrigere quomodo errantes liceat 286
Cossus 179
Crates philosophus 85
Creditum 33
Credere nemini, & omnibus, idem uitium 77
Credulitatis mala 299
Crimina nostra quomodo excusare soleamus 122
Crispus Passienus 449
Crispi Passieni dictum 7
Crœsus 356
Crudelitas 325.331.332
Crudelitas summa 9
Crudelitas notatur 319
Crudeles 331
Crustularius 230
Κρύσταλλοι 444
Cultura amici qualis debeat esse 77
Cuneare 257
Cupiditas quomodo fugienda 95
Cupiditatibus non indulgendum 96
Cupitatis quomodo refrenandæ 355
Cupiditatis natura 406
Cupiditatis max. malum 154
Cupiditas quis modus optimus 190
Curam sui omnibus inesse 262
Curius Dentatus 352
Cutyliarum insula 444
Cynici indifferenter quosque obuios monebant 105
Cyneas 488
Cyparissiæ 410
Cyrus 312

DAedalus 195
Damnari negotiorum gestorum 37
Dandi uel donandi modus 342
Danubius 446.451.466
Dare nomen 345
Darius 310.376
Debere, locum habet inter duos 45
Debere nolle, turpe & ingratum est 59
Debitum & gratiæ, uarie posse reddi 60
December 92
Decius 145
Declamare 487
Decretorius stylus 325
Decretoria arma 255
Decreta & præcepta quomodo differunt 207.713.217

Defuncti uita quomodo lugendi 136
Delphinorum cū Crocodilis pugna 452
Demades Athenien. 53
De marati Laconis prudens consiliū apud Xerxem 61
Demetrius Cynicus 65.68.69.200
Demetrius Pompeianus 354
Democharis Parrhesiastes 312
Democritus 279.295.358
Democriti inuenta 197
Depudere 367
Despondere animum 18
Despicere neminem decet 27
Deum sequere 339
Deum syncere orandum 83
Deo dignus 95
Deo propositum quid 139
Dei animus ergo bonos qualis 275
Deo ingratus, nemini gratus 17
Dei natura 405
Deo uaria nomina posse tribui 32
Deorum uera cultura 216
Deos liberales dici 31
Deos nemo sanus timet 35
Dij in creando quid sequantur 37
Deos hominibus tū propter maiores, tum propter minores & bene & malefacere 39
Deos uota nostra non exorare, sed admonere 52
Desidia 485
Didymum quatuor millia librorum scripsisse 190
Dies & nox quid 230
Dies festus quomodo agendus 92
Dilationem, uitæ maximā iacturā esse 372
Diluuij descriptio 445
Diodorus philosophus 340
Dionysius tyrannus 394
Diogenes 44.195.317.353.354
Discendum quam diu 159
Discentis & docentis quod debeat esse, proposito 237
Diuitiæ certæ quæ 55.78
Diuitiarum modi 77.280
Diuitijs quis maxime fruatur 89
Diuitias assequendi duas scientias esse 226
Diuitiarum mala 281.353
Diuitię materia sunt explicandi animū 341
Diuitias aliud facere apud sapientem, aliud apud stultum 343
Diuitias quomodo qs facile assequat 450
Diues quis nunquam 91
Doctrinæ exemplaris efficacia 79
Δόγματα 215
Dolorem nullum diuturnum 137
Dolorem ex præsentibus tantum esse 158
Doloris natura 205.222
Domitius ab hostibus obsessus, uenenum sibi porrigi iubet 25
Drusius Libo 148

EBrietas 135.176.445
Ebrietatem interdū admittendā 560
Ebriosus 176
Ebrius 175.176
Echerus orator 115
Ἐγκολπίας quomodo fiat 458
Ἐκπυρώσεως 459
Educatio puerorū qualis esse debeat 298
Egenus aut gratuitis, aut uilibus 12
Εἰδῶλα quid 131.138
Elementa, eorumq; poreſtates 298
Elementorum alternos esse recursus 439
Eloquentia quomodo uitiata sit 229
Emēdare & agnoscere uitia nostra cur nolimus 126.220.252
Ephorus historicus 480
Epicurus 168.366
Epicuri dogmata & insigniter dicta 80.83 85.96.97.98.102.180.203.338
Epicuri conuersatio multos magnos uiros dedit 79
Epicurei 30
Epicureorum & Stoicorum dissidiū 345
Epilepticos morbū suū præsentiscere 308
Erasinus 445
Eripere 85.93
Erixion 329
Error 206
Error quorum grauior cæteris 378
Etesiæ 453.459
Etesijs flantibus Nilus crescit 453
Euentum omnem statam habere diem 433
Euitatio 344
Euphrosyne 2
Eurynome unde dicta 8
Euripidis carmina quædam publice exploſa 251
Εὐθυμίαι 349
Ex commentario sapere, turpe 199
Exemplis docere. breue & efficax 79
Exilium quid, & eius incommoda 402
Exulem autorem fuisse Rom. imperij 405
Expensum ferre 2
Externa non reddūt beatum 208

Universidad de Deusto
Biblioteca

FAbianus. 84.113.123.125 130.225.493
Fabius cunctaor 288
Fabij uerucosi dictum 9
Fabritius 221.256.279.509
Fabula de missis quibusdam in antiquum metallum 460
Fabula de quodam Pythagorico 72
Facere nomen 1
Facere animum 57
Factũ egregium emisse fama sceleris, ingenui esse animi. 25
Famis uis 377
Famem & sitim incendere animos 308
Famẽ undelibet satiari posse, nec esse ambitiosam 245.257.258
Famem paruo, fastidium magno constare 91.280
Familiares olim seruos uocitatos 119
Fatum quid 32
Fati quàm inopinatus terminus 226
Fatorum necessitas 380.420
Fatum æquo animo ferendum 290.219
Febres quorundam morborum esse remedia 289
Felix quando quis 115
Felicitas 299.320
Felicitatem rem esse inquietam & noxiã 110.277.281
Feritas 394.331
Feritas unde 355
Fides 190
Fidem animo non facultatibus liberari 1
Fiducia & spes 90
Filiorum an parentum maiora sint beneficia 27.28
Fletus 524
Floralia 220
Fluctus quid 457
Fluminum miræ uirtutes 444
Flumina quædam cur se occultent 445
Focale 457
Fœminas non minoribus laborare uitijs quàm uiros 214
Fœminis ad lugendum cur annus institutus 137
Fontes quidam cur senis horis pleni, senis horis sicci sint 441
Formula cadere 120
Fortitudo 17.145.181.190.246
Fortuna 199.220.276.379
Fortunæ peruersitas 78
Fortuna aduersa quos erexerit 167
Fortuña quando maxime suspicienda 322
Fortunæ quomodo maximam iniuriam facias 390
Fortunas hominum ex astris pendere 395
Fortuitorum remedia 282
Fragor quid 428
Fructus recte factorum 319
Frugalitas quid 91,281
Frugalitas quomodo sit 78
Fucinus lacus 438
Fulguratio seu fulgur 413. 425. 427.434
Fulgurum ratio 420.434
Fulgur cur citius appareat quàm tonitru audiatur 426
Fulgurum diem statam esse. 435
Fulgurum nomina ibidem
Fulgere media breui 434
Fulgetra ibidem
Fulmen quid 427
Fulmina unde fiant 413.420. 426.434
Fulminum uis,& obseruatio 429.433
Fulminum ars triplex 430
Fulminum genera 431
Fulmen igneum quod dicatur ibidem
Fulmina non mitti à Ioue 432
Fulmen cur tam subitum appareat,nec cõtinuetur 434
Fulmen cur alta petat 435
Fulminatio 425
Furnius 15

GAllus Vibius 494
Gaudium uerum quod 98.135
Gaudium sapienti perpetuum 155
Gaudij comites 299
Garrulitas & linguæ incontinentia 234
Garum Sociorum 214
Germani 278.288.315
Germanus quidam bestiarius quomodo sibi mortem consciuerit 149
Generosus quis sit 116
Gloria quid 167.266
Gracchus 62
Græcinus Iulius 14.105
Græcorum friuolæ quæstiones & studia 374.
Graiorum migratio 43
Grammatici officium & functio 187
Grando quid 454
Grando unde proueniat ibidem

Gratiarum seu Charitum descriptio 2
Gratia num semper referenda 41
Gratiam referri posse uarijs modis 60
Gratiam referre quibus opus sit 20
Gratiam referre neminem scire, quàm sapientem 170
Gratorum duo genera. 35
Grati nimis quomodo peccent 59
Grati animi indicium 15
Gratitudinis fructus 35.171
Gratior est pulchro ueniens à corpore uirtus, male dictum esse à Virgilio 140
Grauissima imprecatio quæ 242
Gubernatorem duas personas habere 181

HAbere se, paucissimis contingere 115
Habemus diuitias aut febrim, hoc est, ipsæ nos habent 258
Halo seu coronæ stellarum quomodo fiant 413.414
Hannibal 437
Hannibal unde uictus 123
Hannibalis crudelitas 294
Harpalus 310
Hecaton 7
Hephestios Liciæ regio 167
Heraclitus 295.358
Heraclíti Scotini dictum 85.132
Hercules cur dictus deus 52
Homerus 406
Homerus an Hesiodus ætate maior sit, inutilem esse quæstionem 188
Homo 131.392
Hominis officium 230
Hominis mens 402
Hominis corpus & animus 406
Hominis inconstantia describitur 260
Homo quomodo cognoscendus & dijudicandus 162
Homo quantum cæteris animalibus præstet 16.35.58
Hominis uitam etiam longissimã esse breuem 223
Homini nihil certum 226
Hominis propria quæ, & quid in eo laudandum 114
Homini nulla ex re maius periculũ quàm ex homine 424
Hominẽ quę duo perpetuo sequũtur 404
Hominem cedere mutis animalibus in multis 268
Homo se ultra humana tollere potest 363
Hominum ridicula studia notantur 411
Hominum omnium eandem esse condítionem 26.78.225
Homines qualia optent 53
Homines renasci 111
Hominum inter se discordia 294
Hominum inconstantia 260.349
Honestum omne uolũtarium ac liberum esse 141
Honesti ac honi differentia 257
Horatius Cocles 259
Horæ ultimæ metus, omnes alias horas inquietas facit 78
Horrorem non timorem cadere in sapientem 129
Hortensius 488
Hostis quis periculosissimus 435
Hostius sceleratissimus nebulo 421
Humanus animus 229
Humanæ uitæ imago 75
Humana uita quibus constet 286
Humana uitia ridenda potius quàm odio prosequenda 368
Humanis in rebus quid præcipuum 437
Hyperboles usus 72
Hypocrisim uitandam 78

Ideę apud Platonem,& quid 131,132
Idos quid 131,138
Idiotismus 516
Ieiunum bibere uidetur Senecæ cõtra naturam esse 295
Ignis natura 298
Ignium cœlestium genera 412
Igneum fulmen quid dicatur 438
Ignominia 407
Ignoscere 353
Ignoscere omnibus & nulli, æque crudele 320
Imago uitæ humanæ 73
Imbres non facere aquam sed excitare 44
Imitatio in studijs literarum qualis debeat esse 44
Impedimenta quæ dicantur 154
Imperare sibi, maximum imperium esse 247
Imperiũ quietum 322
Imperandi multa genera 326
Imprecatio grauissima quæ 242
Impudicitia 594
Iu æquo esse 228
In antecessum dare 255
Incesta 515
Inconstantia hominum quanta 260

Universidad de Deusto
Biblioteca

Indolentiam, non esse, bonum 185
Indifferens seu medium quid 172.253
Inertes quomodo maiorum suorum gloria splendeant 38
Inertiæ natura 350
Infelicitatis assiduæ quæ bona 401
Inferos negat Seneca 396
Ingenij uis in quibus exercenda 117
Ingeniorum diuersitas 124
Ingenium præstantissimum sub qualibet cute posse latere 140
Ingenijs, quæ condonanda 530
Ingenium inueteratum inemendabile esse 244
Ingratitudo cur tam crebro accidat 1
Ingratitudinis mala 35
Ingratitudinis pœna 25
Ingratitudinis non esse actionem 20
Ingratitudinis causa non esse à beneficijs cessandum 169
Ingrato qui sceleratiores sint 5
Ingratos quid faciat 15.73
Ingratum & inuisum differunt 18
Ingratorum multa genera 19
Ingrati qui fuerint in patriã, & in quos patria fuerit ingrata 48.49
Ingrati quomodo ferendi 73
Iniuria, & in quem cadat 362
Iniuriæ uulgi 368
Iniuriarũ altiorem esse memoriam quàm meritorum 1
Iniuria in uxorem quæ grauissima 215
Iniuriæ pœna maxima 313
Innocẽtiam principibus non adesse 320
In ordinem cogere 3
In sinu gaudere 234
In solidum 362
In solido esse 20
Insolentium mores 302
Inuentiones rerum, sagacitati hominum, non sapientiæ adscribendas, & inibi de uarijs inuentis 195
Iouem non plus posse quàm beatum uirum, dictum Sextij philosophi 154
Iouis aliquot cognomina 432
Iphicrates 368
Ira quid, eiusq; differentiæ 285.286.293
Irę affectus qualis 284.290
Iræ deformitas 303
Iræ quomodo obstandum & occurrendũ eiusq; remedia 304.306,308,309,313
Ira quomodo timeatur 296
Iram uehementiorem, causam esse insaniæ 93
Ira carere omnia animalia præter hominem 276
Ira num aliquando admittenda 287
Iram non esse necessariam, nec bonam, cõtra Aristotelem ibidem
Ira num secundum naturam sit 286
Ira unde initium sumat & incrementum 293
Ira num quid generosi in se habeat 297
Ira omni abstinendum 303
Ira aliena quomodo lenienda 317
Iram omnibus affectibus & uitijs superiorem 304,305
Iræ incommoda 285.286.288.306
Iracundiæ causæ, & quæ res concitent 299. 301.
Irasci in quasdam res, stultum 300
Irascentium eadem indicia quæ furientium 284
Iratus & iracundus differunt 286
Iris uide Arcus
Isocrates 353
Iudex quando maxime placidus debeat esse 291
Iudicio fauorem officere 349
Iugurtha 356
Iul. Cæsar. 49.51.315,385
Iulius Græcinus 14.105
Iusso, antiquum pro iussero 150
Iustitia 247
Labienus 503.529
Labienus cur Rabienus uocitaĕ. 475
Laberij uersus 269
Laberij & Ciceronis inter se cõmata 519
Laboris contemptus & tolerantia 107
Laconis cuiusdam ingenuus animus 163
Lacedæmonij 43.277.456
Lachrymæ 524
Lachrymandum, non plorandum esse 136
Lacon flu. 472
Lælij iocus 475
Lampades 430
Latinæ linguæ inopia 152
Latinæ linguæ aliam cõuenire orationem & pronuntiationẽ quàm Græcæ 125
Latro Porcius 532
Latronis Porcij laudes 487
Laus & laudatio differunt 22
Lectio quid prosit 177
Legere autores quomodo deceat 76,117
Len
Lentulus 317
Leonidæ oratio ad milites suos 174
Leuitas 557
Lex beneficij inter dantem & accipientem 10
Leges quid 508
Leges Philosophiæ breues esse 206
Legis naturæ termini qui 280
Leges annosis parcere 378
Legum latores orimi qui 194
Libarius 150
Liber pater 32
Liber cur dictus Bacchus 360
Liber uere quis 243.438
Libertas quid 368
Libertas philosophica & certa 109,125,139
Libertas uera quomodo assequatur 168
Liberalia studia cur dicta, eaq; non ad uirtutem ducere, sed præparare tantũ 187
Liberalia studia dolorũ esse remedia 409
Liberalium studiorum neglectum insectatur 484
Liberi num maiora beneficia parentibus dare possint quàm acceperint 26
Libido in quem usum homini data 407
Libri quomodo parandi 354
Liqui animo 129
Liuius Drusus 62,370
Liuia Augusti uxor 328
Liuiæ Augusti uxoris prudens consilium 323
Loci mutationem, id est peregrinationem inutilem esse 76.147.331
Loci mutatio & paupertas quomodo tolerabilia sint 407
Loca amœna uitanda 123,124
Loculamentum 355
L. Bibulus 393
L. Cinna 315
L. Piso 376
L. Sylla 482.276.353.375.311.397
L. Vinitius 496.519
Lugere mortuos quomodo, & quam diu licet 137.223.382
Lugdunum exustum 198
Lux 90
Luxuria 457
Luxuria taxatur 68.69.194.214. 405.442.484
Luxuriosorum mores 264
Lycus 445
Lysimachus 301
Macrobios dictos Aethiopes 511
Magnitudinis indicium certissimũ quod 506
Magnitudinis firmamentũ 292
Magnitudinis proprium 313.322
Magnitudinẽ certis constare modis 115
Magna raro gigni 363
Magna ingenia in uno tantum præstare opere 498
Malitia 119
Mala non esse quæ uidentur 275.278
Mala ne contingant bonis, deum probibere 279
Malis cõtinuis quomodo occurrendũ 296
Malo caruisse, quantum sit 411
Milas displicere, argumentũ esse recti 32
Male uiuit, nescies bene mori 356
Mamercus Scaurus 59
Manlij pietas in patrẽ, à quo fuerit in exilium relegatus 29
Manufacere 63
Manuleatus 199
Marcellus Eserninus 503
Marcelli uita in exilio qualis, & quantopere fuerit desideratus 404
Marcellinus 105
Maris oras terræmotibus obnoxias esse 475
M. Antonius 177,383
M. Agrippa 27.209
M. Brutus 15
M. Cato. 49.87.88.89.145. 184. 218. 233. 275, 302, 301. 366. 397. 398. 407.515520.
M. Catonis diuitiæ 341
Marullus 488
Materia quid 138
Mecœnas 204.257.276
Mecœnatis dictum 93
Mecœnatis uotum 227
Media uel indifferentia 172.253
Mediorum discrimen 175
Medicis non rei, sed operæ pretium pendi 56.57
Megistanæ 104
Melas flu. 444
Memoria, & quanta fuerit Senecæ 485
Memoria præstantes uiri 488
Memoriam nihil perdere, nisi quod sæpe non respexit 19
Meminisse quid 109
Mendacium, res tenuis est 168

Universidad de Deusto
Biblioteca

Menenius Agrippa 407
Mens hominis 402
Mercurius cur deus nominatus 32
Meridianus circulus 46
Meruere, inutile esse 87.157
Metus mala 473
Ministerium 25
Mirides 300
Misericordiam esse uicinam miseriæ 332
Miseros, etiam superstitiosos esse 521
Mithridates 356
Modus 141
Monere omnes num conueniat 105,207
Montanus Iulius Poëta 264
Montanus rhetor 528
Moralis phiosophiæ partitio 192
Moralis philosophia num necessaria 205
Moralia, multorum esse generum 261
Mores & molliciem suæ ætatis taxat Seneca 486
Morum indicia ex minimis etiã capit 115
Morosi delicicatum iracundiæ genus 286
Morbus quid 156,179
Morbum quæ efficiant grauem tria sunt 214
Morbi tam uarij unde proueniant 213.214
Mors quid 126.282.475
Mortis metus 475
Mortis contemptus ad quid cõducat 111
Mors ex gaudio 521
Morti obnoxiam omnem ætatem 397
Mortem non esse timendam 49.77 98.105.102.106.111.143.434
Mortem condiscendam 103.175
Mortem sibi consciscere, non improbat Seneca 147.148
Mortem nec bonum, nec malum esse 172.266
Mortem ubiq; expectandam, nusquam timendam 465
Mori bene quid 135.147
Morimur ut nascimur 98
Morimur quotidie 101
Mortalitatem, maximum mortis solatium esse 465
Mortalium omnium omnia opera mortalitate damnata esse 179
Mulieris natura 366
Mulier quid faceat 496
Mullus in quanto luxu fuerit 442
Multitudinem seu uulgum fugiendum 80.105
Mundus 15
Mundi causæ 138
Mundi & stellarum cursus & motus 481
Mundi ruinæ descriptio 445
Mundum alium post huius exitium fore 448
Mundus num terra stante circumeat, an terra mundo stante uertatur 476
Munerarij 503
Munus non statim munere pensandũ 41
Musa rhetor 530
Mutius Sceuola 70,99.144. 211.276.525

NAtalia 185
Nata Pinarius 264
Natura & deus, idem 32
Naturæ desiderium quale 91,102 155.406
Naturã leniri posse, uinci non posse 84,298
Naturæ defectum non accusandum 102
Naturæ quàm non conueniat uita nostra 265
Naturæ quatuor 267
Natura duce utendum 336
Naturæ feroci & impatienti quid fugiendum 352
Naturæ dei & nostræ differentia 412
Naturalis philosophiæ partitio 193
Naulius carcer 394
Necessaria à superuacuis quomodo dignoscas 242
Necessitas 355.595
Necessitatem effugere nemo potest, uincere potest 111
Nemini credere & omnibus, æque uitiosum 77
Neminem in sese descendere 502
Nepotari 8
Neptuno cur maris mouendi potentia data sit 472
Nequitiæ quæ maxima pœna 114
Nero 331.467
Nihil agere quid sit 75
Nihil cuiq; se uilius 185
Nihil stabile in rerum natura 199
Nil mortalibus arduum 595
Nilus cur æstate abundet 451.452
Nili aqua 444
Nili cataractæ 452
Nili uenæ & ostia 452
Nilus quibus de causis agros inuet 452
Nilo ægyptus suã fertilitatẽ debet ibidem

Nix

Nix quid, & cur hyeme ningat 454
Nix in qua aëris parte fiat 455
Nix qualem de se præbeat luxuriam 456
Niualis dies 454
Nobilem fieri quemuis posse 116
Nocere 60,306
Nomina pro debitoribus 151
Non putaui qualis excusatio 302
Νοσοκομεῖου 104
Nox & dies quid 230
Noua magis quàm magna homines mirari 475
Nubes quid 479
Nubes non habere aquam, sed aquæ materiam 416
Nubis uariam esse resolutionem 460
Numerus probus, nummus asper 95
Numerus perfectissimus 133
Nunquàm nimis discitur, quod non satis discitur 105

OBryzum aurum 94
Obsigillare 250
Otium quomodo agendum 146
Otium ignauum taxat 172
Otio nil melius 547
Otium rebus miscendum 352
Otiosus 573.574
Oculatiores quur simus in alienis uitijs q̃ nostris 241
Occupati qui Senecæ dicantur 575
Occupatorum uita 575
Occupatorum qui miserrimi 578
Occupationes quomodo relinquendæ 97 98
Occurrere se sibijpsis quibusdã uidetur 425
Octauius Cæsar 27.216
Octauia Augusti filia 388
Oderint dum metuant, dictum 292.325
Oestrus 130
Offensionis uarias esse formas 508
Officium 25
Officium sapientiæ 95
Officiosi 504
Omnibus credere, & nemini, æque uitiosum 77
Omne tempus ferre malos, non omne bonos 220
οψτο 131
Opes quomodo intrepide possideas 92
Opes non esse bona 185.186
Opinio 516
Opinionem, insatiabilem esse 92
Optimi loco sumitur minime malus 558
Oraculum quid 486
Oratius Cocles 259
Orandus deus quomodo, & quid 89
Oratio qualis philosophum deceat, & qualis oratorem 113
Orationis ordinariæ & breuiarij differentia 112
Orationem duplicem esse, eiusq; diuisiones 193
Orationem animi indicem esse, 247
Orationis uitia 248.249
ορίζων 462
Oscius rhetor 530
Ossam olympo cohæsisse 472
Ostreorum esus 130
οὐσία 130
Ouidius 495.528

PAcatus rhetor 530
Pacuuius 85
Panis coctio quomodo primum inuenta, iuxta Posidonium 196
Parelia quid 419
παραινετικὸν philosophia num sufficiat consumandæ sapientiæ 212
Paria facere 16.81.227
Parsimonia 17
Parsimoniæ & frugalitatis commoda 554
Parentum an filiorum beneficia maiora sint 27.48
Parthos reges non sine munere fuisse salutandos 92
Pascuum 231
Pastor eques Ro. 502
Paterfamilias, domini uocabulum 119
Patria quibus ingrata fuerit de se bene meritis 49
Patientia quomodo discatur 568
Patinæ cuiusdam nobilis mentio 214
Paupertas apud quem nihil habeat mali 405
Paupertas ad philosophiam tendenti utilis 91.95
Paupertas optanda 76.77 92.266
Paupertas lege naturæ composita, magnæ diuitiæ 78.103.280
Paupertas amicos indicat 95.238
Pauper nunquam quis 91
Pauperem ubiq; securum 88.96
Pauperem non esse infeliciorem diuite 553

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pausarius 128.130
παυσολη 201
Peccantes quomodo se excusare soleãt 112
Peccati pœna maxima quæ 220
Pecuniæ modus optimus 364
Pecuniam non facere diuitem 257
Pedo Albinouanus 264
Peregrinationes nihil ex se prodesse 76 147.232
Persiæ regis crudele facinus 518
Pertinacia 357
Phalaris 331
Phalaridis taurus 141.511
Phecasiatus 344
Philæ insula 451
Philippus Macedonum rex 40.312
Philistæ 124
Philosophia quid,& quid doceat, eiusq; laus. 78,88.90,95.105.106.111.126.158.192.194.208.237
Philosophiæ quæ hominum genera commoda 124
Philosophiæ partes 189.102
Philosophia quomodo differat à sapientia 192
Philosophiæ leges esse breues 206
Philosophiæ decreta quomodo differant à præceptis 207
Philosophiæ naturalis & rationalis discrimen 411
Philosophiam non esse rẽ beneficiariã 194
Philosophica libertas 109.125
Philosophi uera magnitudo 245
Philosophorum opiniones & sectæ 180. 188,191
Philosophum qualis oratio deceat 115.225. 250
Philosophi quomodo audiendi 240
Philosopho non studendum ut accurate dicat,nec tamen aride dicat aut scribat 158
Philosophanti quid fugiendum 80.81 96
Philosophanti paupertatem conducere 91
Philosophantum tria genera 185
Philosophandum semper 153
Phœnicem anno quinquagesimo semel nasci 114
Pilæ proprium 455
Pisistratus 308
Pisces in subterraneis etiam nasci 442
Pithiæ 420
Plancus artifex adulationis 449
Plato 57.308.406
Plato cur sic dictus, & quomodo uixerit 132
Platonis ætas 133
Platonis oratio pro Socrate 498
Plena manu 509
Plotinus primus rhetor Ro. 493
Poëtarum cum loue lusus 544
Pœnæ cur à malis sumantur 388
Pœna nequitiæ maxima quæ 114
Pœnam non ad præsens,sed ad futurum referri 502
Pœnas malorum,non iram sed remedium esse 289
Pogoniæ 420
Pollucis & Castoris 453
Pompeius 84.356,358.375
Pompeios urbem Campaniæ terræmotus collapsam 403
Populus Ro. noluit uincere ueneno, nec proditione 507
Populi quomodo subinde suas sedes mutauerint 403
Potentes cur mali & inuisi 114
Potentium iræ sapienti uiro fugiendæ 85
Potentissimi quibus rebus maxime indŏge ant 60
Præceptoribus operæ non rei pretium pendi 59
Præceptores quantum gaudeant ex discipulorum profectu 109
Præcipiendum num sit 206
Præcepta eãdẽ habere uim quã semina 112
Præcepta ad quid conferant 207
Præsentis temporis breuitas 373
περιεργος 460
Priamus 505
Princeps & populus quõ cohæreant 521
Princeps quale exemplar sibi debeat proponere 522
Principis officium 525
Princeps cur puniat 527
Principis ornamentum dignissimum 520
Prisca frugalitas 194.198
Prioribus quousq; deferendum 109
Priorum præceptis nostra superadijcienda 137
Procellæ quomodo crescant 459
Prodesse quid 242
Pronuntiatio qualis debeat esse 112
Profiteri 58
Promitto & spondeo 93
Promissa quando liceat negare 40
Promissum qualecunq; seruare,stultum 41
Propositum deo quid 139
Prorito 98.515
Prospicere 85.121
Prosperitatem rem noxiam esse 277
Prouidentia dei num mundus regatur 274. & deinceps
Prudentia 145
Prudentiam ducem esse ad beatitudinẽ 178
Prudenti solitudinem uitandam 83
Ptolemæus 356
Publius Mimus ibidem
Pub. Vinicius 113
Pueri quomodo educandi 298.299
Puerum staturæ uirilis Romæ uisum 398
Pugil nemo bonus nisi qui sæpe periculũ fecerit 86
Puluillus 393
Puniendi malos ratio 291
Purpuræ tinctura 415
Puteolanus puluis attactu aquæ fit saxum 443
Pylades 498
Pyrrhus gymnicorum certaminum præceptor 297
Pythagoras 307
Pythagoras cur ab animalibus abstinuerit 238
Pythagoræ discipulis quinquennio silentium erat seruandum 125
Pythagoricus quidam quomodo aliquid enarrat cæca fides fabula 72
Python 174
πυξις unde dicta 52
Quatuor esse, quæ homines impellant in pernicíem 254
Quæstio quomodo implenda sit 515
Quæstiones inutiles 188
Quæstiones plus temporis in soluendo q̃ in proponendo requirere 119
Quicquid fit, alicuius rei futuræ signum esse 430
Quidam cur sibijpsis uideantur occurrere 415
Quies placida quæ 128
Quietos semper,& semper inquietos, eodem laborare uitio 77
Q. Curtius 523
Q. Sextius pater 537
Quod non opus est,asse charum esse 207
Quorsus 293
Ratio quid & uis eius 141.143.160.290
Rationis & affectus collatio 290
Ratio,comes honesti 32
Ratio quantum possit 111.112
Ratio quamdiu sui potens 287
Recte factum 3
Recte factorum uerus fructus 319
Receptui canere 129
Reddere quid sit 54.71.170
Redde quod debes,qualis uox 22
Reddere gratias,non bene dici 170
Redire & reditus 70
Referre quid 170
Referre gratiam,in malam partem 322
Regelari 144
Relegere non posse,nisi qui regi ferant 297
Regis cuiusdã Persiæ facinus crudele 311
Reges à natura datos 327
Regem quid saluum reddat ibidem
Regum ingenia 61
Regnare nolle cum possis,regnum est 29
Regulus 221.276
Reipublicæ uarie prosunt homines 551
Rerum genera duo 265
Rhenus 446.466
Rhinocolura 311
Rogo,uerbum molestum,& onerosum,& demisso uultu dicendum 8
Roma qualis fuerit 522
Rotæ figuli inuentio 197
Rubere, non semper uerecundiæ signum 84
Rutilius 49.53.165.221.276
Rutilia 408
Sabinus 527
Sacramento ligatus 139
Saliuam mouere 167
Salustius 498.525
Salutis initium quod 104
Sapere,num bonum sit 252
Sapere ex commentario,turpe 109
Sapientia quid 99.111.335
Sapientia quomodo differat à philosophia 192
Sapientiæ officium & indicium 95
Sapiens quis,eiusq; uirtutes & uita 13.40 66.67.71.127.134.181,355
Sapientis animus qualis 135.332
Sapiens num sapienti prodesse possit 240
Sapientum uoluptates 338

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sapientis animum solidum inexpugnabilem 361
Sapiens quo contendat,& quomodo patiatur 364
Sapiens dum punit,non ulciscitur, sed emendat 365
Sarcinas contrahere 102
Sardagel 221
Sateilius Quadratus 103
Satis uixisse animus facit,non dies 135
Satis quod sit nunquam parum esse 257
Saturni stella 476
Scaurus 529
Scelerum quantum dominium 295
Scelera tuta posse esse,non aũt secura 220
Scientiæ duæ quæ diuitem efficiant 226
Scipio Afr. 353.377.509,384
Scipionis laus 182
Scipio uterq; 288
Scipionis in patrem beneficia 28
Scipioni q̃ ingrata fuerit patria 49
Scipio seipsum occidit 100
Scipionis filiæ 407
Scire quid 109
Schola ludus est,forum arena 498
Scribonia 148
Scylla 166
Schythæ 195
Securitas 366
Securitatis pars maxima quæ 234
Secundas agere 307
Sectari quas uitæ institutiones debea. 375
Sextianus 356,398
Senecæ syncerítas & candor. 331
Senecæ ualetudo,diæta & frugalitas 348
Senecam omnes eloquẽtia præstantes suo tempore audisse præter Ciceronem 486
Senecæ dictum in Cestium 499
Senecæ quanta memoria fuerit 485
Seneca memoriam sui ad posteros peruenturam & celebrem fore gloriatur 96
Senecæ oratio ad Neronem,ex Cor. Tacito 682
Senecio Cornelius 226
Senectus 102,239
Senectutis bona & laus 84.85
Senectus nec concupiscenda,nec recusanda 135
Sene præter ætatem nullum argumentum uitæ habente,nihil turpius 351
Sensus in homine obtusior quàm in cæteris animalibus 267
Sententiæ albæ 516
Sepulturas,uiuorum non mortuorum causa inuentas 282
Sermonis dulcedo 214
Sermonis familiaris & inelaborati utilitas 181
Serpens Africæ 174
Serræ inuentor Dædalus 195
Serui quomodo tractandi,& de misera eorum conditione 118.119
Seruos dominis posse dare beneficia 23.24
Seruus quando det beneficium,& quando ministerium 24
Seruorum duorũ transfugarum clarum facinus erga suam dominam 25
Serui Atteni facinus, ibidem, ubi & alia multa de fide seruorum narrantur
Serui omnes sumus 119
Serui olim uocabantur familiares ibidem
Seueritas qualis uirtus 331
Sextius philosophus 134.154.221.316
Sextius cur ab animalibus abstinuerit 258
Sibi fidere,beatæ uitæ causa & firmamentum 107
Silo Pompeius 498
Si iusso,antiquum 180
Simplex ueritatis oratio 115
Si uales,bene est,ego ualeo, mos est antiquus in initijs epistolarum 89
Socrates,eiusq; dicta & clara facta 44
73.87.99.104.148.221.231.233.276.289.308.
344.352.359.368.407
Socratis uxor & liberi 233
Socrates irrisor omnium fuit, maxime potentium 45
Socionis opinio de animarum migr. 238
Solet fieri,eius dicti origo 318
Solis defectus quomodo deprehẽdatur 419
Soli,lunæ & cæteris cœlestibus num beneficium pebeamus 58
Solitudinem prudenti uitandam 85
Solitudinem & turbam alternandas ac miscendas esse 359
Sophismata, quomodo Latine uocentur, & quantum obsint studijs 2431
Sophisticarum nugarum uanitas 120,12
Sparsus rhetor 537
Speculi inuentio,& de eius luxuria 421
Specula quomodo imaginem reddant 416
Spectacula fugienda esse 79
Spes quid 83.508
Spe diu pendere amarissimum 9
Spes quid mali in se habeat 79
Speusippus 180
Spiritus quid 423.424
Spiritus & uentus differunt 460
Spoliarium 276
Stater 32
Stabilis ibidem
Statiliæ uita 164
Stellas non decidere nec quisq; ex eis 413
Stellarũ cursum intra signiferum esse 479
Στέρξησις 167
Stilbon philosophus 83.162
Stili exercitatio 177
Stoici 129.332
Stoicos cautiores quàm fortiores 97
Stoicorum error & peruersa dogmata 266
Stoici quibus discrepent ab alijs philosophis 343
Studia clarum reddunt, 96
Studiorum ratio 354
Studiosum uere,non impediri strepitu nec occupationibus 128.136
Stultitia quid 124
Stultitiam semper incipere uiuere 85
Stygis aquæ mortiferæ 443
Subducere 85,92
Sub manu nasci 149
Sudorem per laborem, non sudatorie eliciendum 123
Sufes consul lingua Pœnorum 552
Summarium 112
Summum bonum quid 141.145.335.336.
345
Summi boni locus ubi prouenit 255
Supparum 162
Superstitio quid 266
Supplicíorũ frequentiam in ciuitatibus noxiam & uitandam 328.& 329
Sursum deorsum 116
Suspicere 86
Suspitionis mala 299
Suspirium morbus 126
Syderum defectus cur tam breues sint 478
Sylla 84 uide L. Sylla.
Syrticæ gentes 192
Tabulariæ naues 162
Tabula Syllanæ proscriptionis 508
Talio & ultio,inhũana uocabula esse 302
Tantum cuiq; deesse,quantum cupit 66
Tardiloquentiam decere philosophũ 113
Tarius 326
Temporis fuga 76.255
Temporis breuitatem non inanibus studijs insumendam 121
Tempus omne malos ferre,sed non omne bonos profert 220
Temporis partes tres. 267
Tempus omnium sepulturam esse 282
Temperantiæ quid nos commonefaciat imprimis 249
Tendiculum 414
Tentyritæ 452
Terram legere 94
Terra quomodo sufficiat cõtinuandis fluminum cursibus 439
Terram esse mutabilem 438
Terræ natura 471
Terræ motus causæ quæ sint 469
Terræmotus quatiens 471
Terræmotus quàm late malum sit,& ex eo prodigia 464.475
Terribile nihil adeo esse,quin uincatur 221
Tetracolum rhetorum 530
Thaletis inepta sententia 440
Thalia 23
Theodorus philosophus 357
Theses 487
Thucydides 525
Tigris fluuius 445.467
Timagenes 512
Timor quid malorum in se habeat 79.157
Timor temperatus 325
Timor acer & assiduus ibidem
Timeri,nunquam non malum 234
Timendorum tria genera 88
T. Liuius 225
T. Liuij iniquitas in Sallustium 525
Tedium sui unde nascatur 350
Togatæ fabulæ 81
Tonitru unde fiat 434
Tonitruum quid 427.434
Tonitruorum genera 428
Torosum 418
Trabes cœlestes 476
Ttabium & Cometarum differentia 477
Tranquillitas 128.159.350
Tranquilla uita quibus non sit 350
Traxhexaupes 309
Tristitia quantum obsit 532
Tristitia quomodo tollatur 104
Troglodítæ 452
Tubero 218.221
Tullius Cymber 174

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tullius Marcellinus 165
Turbam fugiendam 79,108
Turba quomodo fiat. 460.477
Turbinis natura 476
Turbinum & Cometarum cursus 477
Turbones breuissime durare 478
Turrinus Clodius 550
Tyberius Cæsar 9.10,52,176.215.264.393
Tyrannicidæ cuiusdam facinus 299
Tyrannus & rex quo differant 324
Tirones qui dicantur 498
Tyros 464

VAcare animo quomodo oporteat 91
Valere esse philosophari 89
Valerius Coruinus 375
Valetudinariũ p̃ loco ubi ęgroti degũt. 290
Vari equitis Ro. dictũ in Atylĩ Butã 264
Varia hominum studia 369
Vasa colligere 95
Vatinius 367
Vbi quis dolet, illic manum habet 410
Vedius Pollio 327
Venia quid 332
Veniæ quod genus gratissimum 299
Veniam qui difficillime dent 312
Ventri facile satis fieri 97
Ventus quid 457
Venti quomodo fiant 458.477
Venti quot, & eorum nomina locaq; 461
Verecundiam inuincibilem esse 84
Verminatio 165
Vernilitas 212
Vestales uirgines 345
Vestis ad quid petatur 408
Vicissitudinem omnium esse rerum 236
Victus parsimoniam commendat 257
Victricia arma 259
Vigiliarius 129
Vinum pueris, non conuenire 298
Vinum fulmine gelatum bibentem aut occidit, aut dementat 435
Vineas ne excantassito 455
Virgilius 498
Virgæ cœlestes quomodo fiant 419
Virtus quid 142,157.217
Virtutis diuisio 209
Virtutis bona 103
Virtutis uis 141.142.156,161,167.185.202
Virtutem à natura homini datã 122
Virtutem nemini præclusam 25
Virtutem non exuere hominis sensum 186
Virtutis quæ sint præcipua 205.336
Virtutes num animalia sint. 244
Virtus certissima 588
Virtutes omẽs æque bonas ac honestas 521
Virtus acerrima 583
Virtutem nunquam latere 325
Visceratio 94
Vitæ humanæ imago 73
Vita quomodo ad exemplum boni alicuius uiri instituenda 84.
Vita stulta quæ 90
Vitæ amor 103. 35
Vitæ cursum præcurrendum 108
Vitam morte non eripi, sed mutari 118
Vita hominum quàm corrupta sit 115
Vitæ beatæ summa 116
Vitæ hominis summa pars 135
Vitæ spatium amplissimum quod 204
Vitæ breuitas 225
Vitam nec bonum esse, nec malum, sed boni ac mali locum ibid.
Vitæ cur & quãdo studendum 147.222.231
Vitæ eadem conditio quæ balnei 256
Vita inuersa taxatur 262
Vitæ impedimenta 306
Vita quæ docenda 340
Vitæ actiuæ & contemplatiuæ descriptio 346
Vitæ tria genera 347
Vita longior quibus obfuerit 397
Vita quibus satis lõga, & quibus nõ 369.376
Vita qualis nobis à natura data 380
Vitanda quæ cuiq; sint 88
Vitiorum contagium 80,353
Vitia non à natura homini indita 122
Vitia cur non agnoscamus & emendemus 126,220
Vitia hominum esse, non temporum 219
Vitium nullum sine patrocinio 252
Viuæ uocis ἐνέργεια 79,109
Viuendum quomodo sit 81,175
Viuere, deorum munus esse, bene uiuere, philosophiæ 194
Vltio quid 306
Vltio & talio, inhumana uocabula esse 302
Vltio quid præstet 328
Vnitas quid 413
Vniuersum in tria diuiditur ibidem
Vniuersa ex deo & materia constare 140
Vocare ad pileum 119
Vox quid 424.429
Vocis moderatio quæ debeat esse 90
Voleśi crudelitas 294
Voluntas bona & recta 217
Voluptas qualis res 66.266.336.337
Voluptatis mala 103.112.242
Voluptas quæ homine & uiro digna 66
Voluptates duplices esse 166
Voluptatis studium 339
Voluptates sapientum quæ 338
Vota proficere saluis fatis 431
Vota nostra deos admonent, nõ exorãt 52
Vota hominum impia 60.65
Vsus fructus 162
Vulgus 354
Vulgi iniurię 368
Vxor qualis ducenda 284.
X Enocrates 180
Xerxis 310
Xerxis consultores mali in oppugnanda Græcia. 61
Z Eno 41.175.233.357.406
Zenophantus 295

FINIS.

Index ternionum.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Kx Ll Mm Nn terniones
Excipiuntur primus omnium & ultimus qua terniones, & Kk Kx Ll duerniones.

BASILEAE PER IOAN. HERVAGIVM,
Mense Martio. Anno M. D. XXXVII.

Voluptatis

Universidad de Deusto
Biblioteca
SEM

Universidad de Deusto
Biblioteca

SEM

Seneca
Venet

Duos mode plantas di olineta docet Seneca. in fine epte 87.

Universidad de Deusto
Biblioteca